C. PLINII SECVNDI HISTORIAE MVNDI LIBRI XXXVII.

Maiore, quàm hactenus vnquam, studio, fide, religione à vitiis quibus multiplici olim impressione contaminati fuerant, vindicati.

Adiectis ad marginem non minus doctis quàm succinctis Castigatiunculis, partim è vetustissimorum codicum collatione erutis, partim grauissimorum scriptorum autoritate, doctissimorúmque hominum iudicio aptè appositis: quas ad syncerioris lectionis indagationem, velut in tenebris accensa face, non parum lucis confidimus allaturas.

Vnà cum Indice totius operis copiosissimo, non pœnitenda rursus accessione locupletato, locísque propemodum innumeris, quæ cum autoris sensis non satis congruebant, quàm accuratissimè restituto.

LVGDVNI,
Apud Ioannem Frellonium,
M. D. LXIII.
Cum priuilegio Regis.

IOANNES NICOLAVS VICTORIVS LECTORI S.

CVM perpetua, planéque immutabili naturæ lege ita comparatum sit, Lector humanissime, vt nihil immortale nasceretur, suóque omnia exitio obnoxia essent, quæ ortum aliquando initiúmque habuissent: fieri profectò non potuit, vt quantumuis insignia doctissimorum hominum monumenta, non eidem, cui cætera omnia, fati necessitati subiacérent. Nam etiamsi rerum omnium altrix illa, eadémque domitrix natura nihil iis diuturnius, nihil viuacius gigni voluerit, nihil denique temporis iniuriam minus reformidare: suum tamen & ipsis vitæ modum statuit, eáque conditione nasci voluit, vt & æui vitio obsolescerent, & cæcis bellorum incendiorúmque casibus in præceps raperentur. Atque ne hîc recensendis tot nobilissimorum scriprorum eladibus, quorum hodie ne cadauera quidem supersunt, iustissimam quidem illam, attamẽ protritam, literatorum omnium querelam nequicquam refricemus, sed ad id ipsum nos protinus conferamus, cuius hæc gratia à nobis sunt commemorata: quis aut silentio dissimulare, aut sine grauissimo animi dolore meminisse queat, ex tot præstantissimis Plinij Secundi lucubrationibus, dignis prorsus, quibus nulla iacturam temporum iniquitas, nulla perniciem calamitas, nulla obliuionem æternitas afferret, solam Mundi historiam ad tempora nostra peruenisse. Graue sanè hoc existimandum est, planéque perniciosum rei literariæ vulnus, quæ illis interceptis, veluti membris quibusdam mutilata, & supellectilem angustiorem habere cœpit, & pomœria contractiora. In tanto tamen nobilium scriptorum naufragio non omnino pessimè cum fortuna videmur decidisse, quòd instructissimum hunc naturæ thesaurum, in quo vno rei Latinæ & prora & puppis versatur, non iisdem, quibus cætera omnia, fluctibus obruerit, sed ad nostra hæc patrúmque nostrorum tempora, si non syncerum incorruprúmque, saluum tamen & incolumem voluerit enatare. Atque id quidem eo maiore in lucro ponendum est, quòd ex centum exquisitissimis linguæ vtriusque autoribus, quorum è flosculis sertum ille suum concinnauit, portionem longè maximam hodie desideremus, temporum iniuria fortunæque casibus interceptam: quorum nunc omnium vnà cum scriptis obruta iacêret memoria, nisi eorum testimoniis sua identidem stabiliens Plinius ab obliuionis caligine eam vindicasset. Verumenimuero quemadmodum plurimum hoc nomine antiquitati debemus, quòd tam vberem nobis agrum diligentia sua conseruarit, ita de proximorum seculorum inertia iure queri possumus, quòd quem non belli furor, non Gothorum rabies, non tot Italiæ clades eripere nobis potuerunt, sua eum inscitia tam fœdè reddiderint conspurcatum, ea lolij, sentium, tribulorum copia tantùm non obrutum, vt cùm tot insignia & superioris & nostræ tempestatis ingenia in eo repurgando excolendóque certatim desudarint, hactenus tamen assequi non potuerint, vt non multa etiamnum reliqua essent, quæ & runcationem exactiorem, & cultum accuratiorem desiderarent. Cuius rei causam paulò altius mecum reputanti, protinus sese offert insuperabilis tantæ rei difficultas, cui euincendæ non mirum si quantumuis sagacia doctissimorum hominum ingenia hactenus paria esse non potuerunt. Nam cùm nullam hîc rerum partẽ scriptor locupletissimus intactam reliquerit, abditissima queque naturæ, & quicquid cæli ambitu contegitur, norit oportet, qui prouinciæ sese tam arduæ non imparem esse fateatur. Verùm quemadmodum in Hercule nemo reprehendit, quòd toto terrarum orbe tot profligatis monstris, Theseo quoque negotij nonnihil reliquerit: ita & summis nostri superiorísque seculi ingeniis vitio verti non debet, quòd cùm strenuam in Plinio repurgando operam nauarint, aliorum tamen industriæ loci nonnihil voluerint superesse: neque nobis vicissim temeritatis arrogantiæve nota impingi, si illorum diligentiæ succedẽtes, & tanquam messorum vestigia subsequentes, spicas ab iis relictas à tergo colligamus. Atq; hanc quidem ad rem cùm vel perpetua vitæ meæ consuetudo, vel iuuandæ, quantuluncunq; meæ ferrent vires, rei literariæ studium, mea me sponte satis inflãmaret: vix tamen dici queat,

quantum hic nobis calcar addiderit grauissimorum hominum Antonij Vincentij & Ioannis Frellonij autoritas, qui cùm nouam operis huius editionē adornarent, nihilq; sumptus, nihil dispendij facere recusarent, modò studiosorum cōmoda aliqua saltem ex parte proueherent, in re æquissima opem meā implorātibus neq; potui neq; debui officium pernegare. Quare cùm & horum voluntati morem gerere ex animo cuperemus, & conceptam de nobis opinionem studio, industria, iudicio sustinere, opus denuo vniuersum cum vetustissimis quidem, sed (vt ferè sunt) deprauatissimè scriptis codicibus quàm accuratissimè contulimus, atque ex iis non pauca eruimus, quæ nulla expedire potuisset ingenij quantumuis sagacis coniectura. Erat hæc, fateor, longè tutissima, & propemodum sola rectè castigandi ratio, si cunctis hac methodo vulneribus mederi potuissem. Verùm quoniam in illis non rarò nihil erat præsidij, quod proximum fuit, ad eorum opem identidem confugimus, quorum è fontibus sua pleraque ita mutuatus est Plinius, vt tantùm nō ad verbum videatur descripsisse. Ac ne singulis commemorandis diutius, quàm necesse sit, immoremur, vsqueadeo hic nullum adminiculi genus contempsimus, vsqueadeo nihil intentatum, nihil inexcussum reliquimus, vt ex inferioris etiam notę scriptoribus, qui aut in eodem argumēti genere sunt versati, aut ex hoc ipso veluti vastissimo rerum omnium oceano riuulos suos deduxerunt, non paucas purioris lucis eruerimus scintillas. Porrò quemadmodum vetustioribus illis suam gratiam constare cupimus, quorum hic nobis vigiliæ opis nonnihil attulerunt, ita nec recentiorum cuiquam meritam laudem præreptā volumus, qui suis hic nobis sudoribus, tanquam in tenebris accensa face, ad syncerioris lectionis indagationem præluxerunt. Quorum è numero sine grauissima plagij nota Ferdinandum Pintianum & reconditæ eruditionis, & exactissimi iudicij hominem, præterire non possumus, qui vt omnium postremus aliorum diligentiæ successit, ita tum optimorum codicum præsidio, tum ingenij dexteritate non pauca deprehendit, cæteris omnibus aut parum animaduersa, aut silentio dissimulata. Porrò in omnibus hisce, quæ vel nostro ipsi Marte eruimus, vel aliorum ingenio, laboribus, industriæ debemus, ea semper moderatione, eo temperamento vsi sumus, vt ex vulgata lectione, quæ hodie in manibus versatur, nihil temere voluerimus immutatum: consultius nos circunspectiúsque facturos rati, si quemadmodum pictorum ille clarissimus tabulas suas in pergula, ita & nos hasce lucubratiunculas in margine proponeremus, vt doctorum hominū arbitrio aut in suas quæq; sedes reponerētur, aut veluti nothę spuriæve, à familia Pliniana quàm longissimè summouerentur. Atque hunc quidem in modum priore pensi huius parte non omnino pessimè, ni fallor, defunctus, ad alteram deinde animum adieci, non eiusdem fortassis ingenij, negotij tamen molestiæque non minoris. Nam cùm operis Indicem præter omnem expectationem deprauatissimum deprehendissem, locísque propemodum innumeris cum autoris sensis non satis congruentem, non rarò etiam ex diametro pugnantem: vt tanto quoque incommodo præsidij nonnihil afferrem, à capite ad calcem vniuersum retexui, dedíque operam, vt & ille Plinianæ menti, & notæ arithmeticæ paginis suis versibúsque adamussim responderent. Quicquid verò hoc est operæ, quicquid vigiliarum, Lector candidissime, quod in scriptore eminentissimo repurgando collocauimus, id omne sub tui potissimùm nominis auspiciis in lucem editum voluimus, in cuius gratiam & hoc laboris non grauatè suscepimus, & quicquid est in nobis ingenij industriæve, posthac semper libentissimè effundemus. Vale.

C. PLINIVS CAECILIVS MARCO SVO S.

PErgratum est mihi, quòd tam diligẽter libros auunculi mei lectitas, vt habere omnes velis, quærásque qui sint. Fungar indicis partibus, atque etiam, quo sint ordine scripti, notum tibi faciam. Est enim hæc quoque studiosis non iniucunda cognirio. De iaculatione equestri vnus. Hunc cùm præfectus alæ militaret, pari ingenio curáque composuit. De vita Q. Pompotij Secundi duo, à quo singulariter amatus, hoc memoriæ amici, quasi debitum munus, exoluit. Bellorum Germaniæ viginti, quibus omnia, quæ cũ Germanis gessimus bella, collegit. Inchoauit, cũ in Germania militaret, somnio monitus. Adstitit enim ei quiescẽti Drusi Neronis effigies, qui Germaniæ latisimè victor ibi periit. Cõmẽdabat memoriam suam, orabátq;, vt se ab iniuria obliuionis assereret. Studiosi tres, in sex volumina propter amplitudinẽ diuisi, quibus Oratorẽ ab incunabulis instituir & perficit. Dubij sermonis octo scripsit sub Nerone nouissimis annis, cùm omne studiorũ genus paulò liberius & erectius, periculosum seruitus fecisset. A fine Aufidij Bassi x x x i. Naturæ historiarũ x x x v i i. opus diffusum, eruditũ, nec minus variũ, quã ipsa natura. Mitaris, quòd tot volumina, multáque in iis tã scrupulosa, homo occupatus absoluerit? Magis miraberis, si scieris illũ aliquandiu causas actitasse, decesisse anno v i. & l. mediũ tẽpus distẽtũ impeditúmq;, quà officiis maximis, quà amicitia principũ egisse. Sed erat acre ingeniũ, incredibile studiũ, summa vigilãtia. Lucubrare à Vulcanalibus incipiebat, nõ auspicandi causa, sed studẽdi statim à nocte multa: hyeme verò ab hora septima, vel cũ tardisimè, octaua, sæpe sexta. Erat sanè somni parcisimi, nõnũquã etiã inter ipsa studia instãtis, & deserẽtis. Ante lucẽ ibat ad Vespasianũ Imperarorẽ: nã ille quoq; noctibus vtebatur: inde ad delegatũ sibi officiũ. Reuersus domũ, quod reliquũ temporis, studiis reddebat. Post cibũ sæpe, quem interdiu leuẽ & facilẽ veterũ more sumebat, æstate, si quid otij, iacebat in sole, liber legebatur, adnotabat, excerpebátq;. Nihil enim vnquã legit, quod nõ excerperet. Dicere etiã solebat, nullũ esse librũ tam malũ, vt nõ aliqua ex parte prodesset. Post solẽ plerunq; frigida lauabatur. Deinde gustabat, dormiebátq; minimũ. Mox, quasi alio die, studebat in cœnæ tempus. Super hãc liber legebatur, adnotabatur, & quidẽ cursim. Memini quendã ex amicis, cũ lector quædã pronuntiasset perperã, reuocasse, & repeti coegisse. Huic auunculum meũ dixisse: Intellexeras nẽpe. quũ ille annuisset. Cur ergo reuocabas? decẽ amplius versus hac tua interpellatione perdidimus. Tãta erat parsimonia tẽporis. Surgebat æstate à cœna luce, hyeme intra primã noctis, sed tãquã aliqua lege cogente. Hæc inter medios labores, vrbisq; fremitũ. In secessu solũ balinei tẽpus studiis eximebatur. Cũ dico balinei, de interioribus loquor. Nã dũ distringitur, tergitúrq;, audiebat aliquid, aut dictabat. In itinere quasi solutus cæteris curis, huic vni vacabat. Ad latus notarius cũ libro & pugillaribus, cuius manus hyeme manicis muniebantur, vt ne cæli quidẽ asperitas vllũ studiis tẽpus eriperet. Qua ex causa Romæ quoq; sella vehebatur. Repeto me correptũ ab eo, cũ ambularẽ: Poteras, inquit, has horas nõ perdere. Perire enim omne tẽpus arbitrabatur, quod studiis nõ impartiretur. Hac intẽtione tot ista volumina peregit, electorúmq; cõmẽtarios c l x. mihi reliquit, opisthographos quidẽ, & minutisimè scriptos: qua ratione multiplicatur hic numerus. Referebat ipse, potuisse se, cùm procuraret in Hispania, vendere hos commentarios Largio Licinio c c c c. millibus nummûm, & tunc aliquanto pauciores erant. Nónne videtur tibi recordanti quãtum legerit, quantũ scripserit, nec in officiis vllis, nec in amicitia principum fuisse? Rursus cùm audis quid studiis laboris impenderit, nec scripsisse satis, nec legisse? Quid est enim, quod non aut illæ occupationes impedire, aut hæc instantia non posit efficere? Itaque soleo ridere, cùm me quidam studiosum vocant, qui si comparer illi, sum desidiosisimus. Ego autem tantùm, quem partim publica, partim amicorum officia distringunt? Quis ex istis, qui tota vita literis asident, collatus illi, non quasi somno & inertiæ deditus erubescat? Extendi epistolam, quamuis hoc solum, quod requirebas, scribere destinassem, quos scilicet libros reliquisset. Cõfido tamen hæc quoq; tibi non minus grata, quàm ipsos libros, futura, quæ te non tantùm ad legendos eos, verumetiam ad simile aliquid elaborandum possunt æmulationis stimulis excitare. Vale.

C. PLINIVS TACITO SVO S.

PEtis, vt tibi auunculi mei exitum scribam, quo verius tradere posteris possis. Gratias ago. Nam video morti eius, si celebretur à te, immortalem gloriam esse propositam. Quamuis enim pulcherrimarum clade terrarum, vt populi, vt vrbes, memorabili casu, quasi semper victurus, occiderit, quamuis ipse plurima scripserit, plura tamen perpetuitati eius scriptorum tuorum aeternitas addet. Equidem beatos puto, quibus Deorum munere datum est, aut facere scribenda, aut scribere legenda: beatissimos verò, quibus vtrunque. Horum in numero auunculus meus & suis libris, & tuis erit. Quò libentius suscipio, deposco etiam, quod iniungis. Erat Miseni, classemque imperio praesens regebat. Calend. Nouembris hora ferè septima, mater mea indicat ei apparere nubem inusitata & magnitudine, & specie. Surgit ille, vt è sole solebat, frigidaque gustata: iacens enim studebat. Poposcit soleas: ascendit locum, ex quo maximè miraculum illud conspici poterat. Nubes, incertum procul intuentibus ex quo monte (Vesuuium fuisse postea cognitum est) oriebatur: cuius similitudinem & formam non alia magis arbor, quam pinus expresserit. Nam longissimo velut trunco elata in altum, quibusdam ramis diffundebatur. Credo, quia recenti spiritu euecta, dein senescente eo destituta, aut etiam pondere suo victa, in latitudinem vanescebat, candida interdum, interdum sordida & maculosa, prout terram cineremve sustulerat. Magnum id propiùsque noscendum, vt eruditissimo viro, visum est. Iubet liburnicam aptari, mihi, si venire vnà vellem, facit copiam. Respondi, studere me malle: & fortè ipse, quod scriberem, dederat. Egrediebatur domo: accepit codicillos Retinae classiarii, imminente periculo exterriti, nam villa ea subiacebat: nec vlla, nisi nauibus, fuga, vt se tanto discrimini eriperet, orabat. Vertit ille consilium, & quod studioso animo inchoauerat, obit maximo. Deducit quadriremes, ascendit ipse, non Retinae modò, sed multis (erat enim frequens amoenitas orae) laturus auxilium: properat illuc, vnde alii territi fugiunt, rectúmque cursum, rectàque gubernacula in periculum tenet, adeò solutus metu, vt omnes illius mali motus, omnes figuras vt deprehenderat oculis, dictaret, enotarétque. Iam nauibus cinis inciderat: quò propiùs accederet, calidior & densior: iam pumices etiam, nigrique & ambusti & fracti igne lapides: iam vadum subitum, ruináque montis litora obstantia. Cunctatus paulùm, an retrò flecteret, mox gubernatori vt ita faceret monenti, Fortes, inquit, fortuna iuuat: Pomponianum pete. Stabiis erat, perimmeatque sinu medio. Nam sensim circumactis curuatísque litoribus mare infunditur. Ibi quanquam nondum periculo appropinquante, conspicuo tamen, & cum cresceret, proximo, sarcinas contulerat in naues, certus fugae, si contrarius ventus resedisset. Quo tunc auunculus meus secundissimo inuectus, complectitur trepidantem, consolatur, hortatur: vtque timorem eius sua securitate leniret, deferri se in balineum iubet: lotus accubat, coenat, atque hilaris, aut quod aequè magnum est similis hilari. Interim è Vesuuio monte pluribus locis latissimae flammae atque incendia relucebant, quorum fulgor & claritas tenebris noctis excitabatur. Ille agrestium trepidatione ignes relictos desertásque villas per solitudinem ardere, in remedium formidinis dictitabat. Tum se quieti dedit, & quieuit verissimo quidem somno. Nam meatus animae, qui illi propter amplitudinem corporis grauior & sonantior erat, ab iis, qui limini obuersabantur, audiebatur. Sed area, ex qua diaeta adibatur, ita iam cinere mistísque pumicibus oppleta surrexerat, vt si longior in cubiculo mora esset, exitus negaretur. Excitatus procedit, séque Pomponiano, caeterísque, qui peruigilarant, reddit. In commune consultant, intra tecta subsistant, an in aperto vagentur: nam crebris vastísque tremoribus tecta nutabant, & quasi emota sedibus suis, nunc huc, nunc illuc abire, aut referri videbantur. Sub dio rursus quanquam leuium exesorúmque, pumicum casus metuebatur: quod tamen malorum collatio elegit. Et apud illum quidem ratio rationem, apud alios timorem timor vicit. Ceruicalia capitibus imposita linteis constringunt. Id munimentum aduersus incidentia fuit. Iam dies alibi, illic nox omnibus noctibus nigrior densiórque: quam tamen faces multae variáque lumina soluebant. Placuit egredi in litus, & ex proximo aspicere, quid iam mare admitteret, quod adhuc vastum & aduersum permanebat. Ibi super abiectum linteum recubans semel, atque iterum frigidam poposcit, hausítque. Deinde flammae, flammarúmque praenuncius odor sulphuris alios in fugam vertunt: excitant illum, qui innixus seruis duobus assurrexit, & statim concidit (vt ego coniecto) crassiore caligine spiritu obstructo, clausóque stomacho, qui illi natura inualidus, & angustus, & frequenter interaestuans erat. Vbi dies redditus is, ab eo quem nouissimè viderat, tertius, corpus inuentum integrum, illaesum, opertúmque, vt fuerat indutus. Habitus corporis quiescenti, quàm defuncto, similior. Interim Miseni, ego & mater. Sed nihil ad historiam. Nec tu aliud, quàm de exitu eius, scire voluisti: finem ergo faciam. Vnum adiiciam, omnia me, quibus interfueram, quaeque statim, cùm maximè vera memorantur, audieram, persecutum. Tu potissima excerpes. Aliud est enim epistolam, aliud historiam, aliud amico, aliud omnibus scribere. Vale.

C. PLIN

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER PRIMVS.

PRAEFATIO.

C. Plinius Secundus Vespasiano suo S.

LIBROS Naturalis Historiæ nouitium Camœnis Quiritium tuorum opus natum apud me proxima fœtura, licentiore epistola narrare constitui tibi, iucundissime Imperator (sit enim hæc tui præfatio verissima, dum maximi consenescit in patre.) Nanque tu solebas meas esse aliquid putare nugas, vt obiter emolliam Catulum conterraneum meum. Agnoscis & hoc castrense verbum. Ille enim, vt scis, permutatis prioribus syllabis duriusculum se fecit, quàm volebat existimari à Veraniolis suis & Fabulis. Simul vt hac mea petulantia fiat, quod proximè non fieri questus es in alia procaci epistola nostra, vt in quædam acta exeat, sciántque omnes quàm ex æquo tecum viuat imperium. Triumphalis & Censorius tu, sexiésque Consul, ac Tribunitiæ potestatis particeps, & quod his nobilius fecisti, dum illud patri pariter & equestri ordini præstas, Præfectus prætorio eius, omniáque hæc Reipublicæ, & nobis quidem qualis in castrensi contubernio? Nec quicquam in te mutauit fortunæ amplitudo, nisi vt prodesse tantundem posses & velles. Itaque cùm cæteris in venerationem tui pateant omnia illa, nobis ad colendum te familiarius audacia sola superest. Hanc igitur tibi imputabis, & in nostra culpa tibi ignosces. Periculi faciem, nec tamen profeci: quando alia via occurris ingens, & longius etiam submoues ingenij fascibus. Fulgurat in nullo vnquam verius dicta vis eloquentiæ, Tribunitiæ potestatis facundia. Quanto tu ore patris laudes tonas? quanto fratris amas? quantus in Poetica es? O magna fœcunditas animi: quemadmodum fratrem quoque imitareris, excogitasti. Sed hæc quis possit intrepidus æstimare subiturus ingenij tui iudicium, præsertim lacessitum? Neque enim similis est conditio publicantium, & nominatim tibi dicãtium. Tum possem dicere, quid ista legis Imperator? Humili vulgo scripta sunt, agricolarum, opificum turbæ, denique studiorum otiosis: quid te iudicem facis? Cùm hanc operam condicerem, non eras in hoc albo. Maiorem te sciebam, quàm vt descensurum huc putarem. Præterea est quædam publica etiam eruditorum reiectio. Vtitur illa & M. Tullius, extra omnem ingenij aleam positus, & (quod miremur) per aduocatum defenditur. Hæc doctissimum Persium legere nolo, Lælium Decimum volo. Quod si hoc Lucilius, qui primus condidit styli nasum, dicendum sibi putauit: si Cicero mutuandum, præsertim cùm de re publica scriberet: quanto nos causarius ab aliquo iudice diffidimus? Sed hæc ego mihi nunc patrocinia ademi nuncupatione, quoniam plurimum interest, sortiatur aliquis iudicem an eligat: multúmque apparatus interest apud inuitatum hospitem & oblatum. Cùm apud Catonem illum ambitus hostem, & repulsis tanquam honoribus indeptis gaudentem, flagrantibus comitiis pecunias deponerent candidati, hoc se facere pro innocentia (quod in rebus humanis summum esset) profitebantur: inde illa nobilis M. Ciceronis suspiratio: O te felicem M. Porci, à quo rem improbam petere nemo audet. Cùm Tribunos appellaret L. Scipio Asiaticus, inter quos erat Gracchus: hoc attestabatur, se vel inimico iudici approbari posse. Adeò summum quisque causæ suæ iudicem facit, quemcunque elegit, vnde prouocatio appellatur. Te quidem in excelsissimo humani generis fastigio positum, summa eloquentia, sum-

ma eruditione præditum, religiose adiri etiam à salutantibus scio. Et ideo immensa præter cæteras subit cura, vt quæ tibi dicantur, te digna sint. Verùm & diis lacte rustici multæque gentes supplicant, & mola tantum salsa litant, qui non habent thura: nec vlli fuit vitio deos colere, quoquo modo posset. Meæ quidem temeritati accessit hoc quoque, quòd leuioris operæ hos tibi dedicaui libellos. Nam nec ingenij sunt capaces, quod alioquin nobis perquàm mediocre erat: nec admittunt excessus aut orationes, sermonésve, aut casus mirabiles, vel euentus varios, non alia iucunda dictu, aut legentibus blanda. Sterili materia rerum natura, hoc est, vita narratur, & hæc sordidissima sui parte, vt plurimarum rerum aut rusticis vocabulis aut externis, imò barbaris, etiam cum honoris præfatione ponendis. Præterea iter est, non trita autoribus via, nec qua peregrinari animus expetat. Nemo apud nos, qui idem tentauerit, nemo apud Græcos qui vnus omnia ea tractauerit. Magna pars, studiorum amœnitates quærimus. Quæ verò tractata ab aliis dicuntur immensæ subtilitatis, obscuris rerum tenebris premuntur. Iam omnia attingenda, quæ Græci τὺς ἐγκυκλοπαιδείας vocant, & tamen ignota aut incerta ingeniis facta. Alia verò ita multis prodita, vt in fastidium sint adducta. Res ardua, vetustis nouitatem dare, nouis autoritatem, obsoletis nitorem, obscuris lucem, fastiditis gratiam, dubiis fidem, omnibus verò naturam, & naturæ suæ omnia. Itaq; etiam non assecutis, voluisse, abundè pulchrum atque magnificum est. Equidem ita sentio, peculiarem in studiis causam eorum esse, qui difficultatibus victis, vtilitatem iuuādi prætulerunt gratiæ placendi: ídque iam & in aliis operibus ipse feci: & profiteor mirari me T. Liuium, autorem celeberrimum, in historiarum suarum, quas repetit ab origine Vrbis, quodam volumine sic orsum: Satis iam sibi gloriæ quæsitum: & potuisse se desinere, ni animus inquies pasceretur opere. Profectò enim populi gentium victoris, & Romani nominis gloriæ, non suæ composuisse illa decuit. Maius meritum esset, operis amore, non animi causa perseuerasse: & hoc populo Romano præstitisse, non sibi. Viginti millia rerum dignarum cura, (quoniam vt ait Domitius Piso, thesauros oportet esse, non libros) ex lectione voluminum circiter duûm millium, quorum pauca admodum studiosi attingunt propter secretum materiæ, ex exquisitis autoribus centum, inclusimus triginta sex voluminibus, adiectis rebus plurimis, quas aut ignorauerant priores, aut postea inuenerat vita. Nec dubitamus, multa esse, quæ & nos prætererint. Homines enim sumus, & occupati officiis: subcisiuísque temporibus ista curamus, id est, nocturnis, ne quid vestris putetis cessatum horis. Dies vobis impendimus: cum somno valetudinem computamus: vel hoc solo præmio contenti, quòd dum ista (vt ait M. Varro) musinamur, pluribus horis viuimus. Profectò enim vita vigilia est. Quibus de causis atque difficultatibus nihil auso promittere, hoc ipsum tu præstas quod ad te scribimus. Nec fiducia operis hæc est, sed indicatura. Multa valde pretiosa ideo videntur, quia sunt templis dicata. nos quidem omnes, patrem, te, fratrémque diximus opere iusto, temporum nostrorum historiam orsi à fine Aufidij Bassi. Vbi sit ea quæres? iam pridem peracta sancitur: & alioquin statutum erat hæredi mandare, ne quid ambitioni dedisse vita iudicaretur. Proinde occupantibus locum faueo, ego verò & posteris, quos scio nobiscum decertaturos, sicut ipsi fecimus cum prioribus. Argumentum huius stomachi mei habebis, quòd in his voluminibus autorum nomina prætexui. Est enim benignum (vt arbitror) & plenum ingenui pudoris, fateri per quos profeceris, non vt plerique ex iis, quos attigi, fecerunt. Scito enim conferentem autores me deprehendisse à iuratissimis & proximis veteres transcriptos ad verbum, neque nominatos, non illa Virgiliana virtute vt certarent, non Ciceroniana simplicitate, qui in libris de Republica, Platonis se comitem profitetur: in cōsolatione filiæ, Crantorem, inquit, sequor: item Panætium de officiis, Quæ volumina eius ediscenda, non modò in manibus quotidie habenda, nosti. Obnoxij profectò animi, & infelicis ingenij est, deprehendi in furto malle, quàm mutuum reddere, cùm præsertim sors fiat ex vsura.

ex vſura. Inſcriptionis apud Græcos mira felicitas: κηρίον inſcripſere, quod volebant intelligi fauum: alij κέρας ἀμαλθείας, quod Copiæ cornu, vt vel lactis gallinacei ſperare poſſis in volumine hauſtum. Iam Muſæ, πάνδεκτας, ἐγχειρίδιον, λειμών, πινακίδιον inſcriptiones propter quas vadimonium deſeri poſsit. At cùm intraueris, dij deæque, quàm nihil in medio inuenies! Noſtri craſsiores, Antiquitatum, Exemplorum, Artiúmque quàm facetiſsimi. Lucubrationem puto, qui Antias ciuis erat & vocabatur, Valerius primus aſſerit: Varro in Satyris ſuis Seſculixem & Flexibulas. Apud Græcos deſiit nugari Diodorus, & βιβλιοθήκης hiſtoriam ſuam inſcripſit. Apion quidem Grammaticus, hic quem Tiberius Cæſar cymbalum mundi vocabat, quum publicæ famæ tympanum potius videri poſſet, immortalitate donari à ſe ſcripſit, ad quos aliqua componebat. Me non pœnitet nullum feſtiuiorem excogitaſſe titulum. Et ne in totum videar Græcos inſectari, ex illis nos velim intelligi pingendi fingendíque conditoribus, quos in libellis his inuenies, abſoluta opera, & illa quoque quæ mirando non ſatiamur, pendenti titulo inſcripſiſſe: Vt, Apelles faciebat, aut Polycletus: tanquam inchoata ſemper arte & imperfecta, vt contra iudiciorum varietates ſupereſſet artifici regreſſus ad veniam, velut emendaturo quicquid deſideretur, ſi non eſſet interceptus. Quare plenum verecundiæ illud eſt, quòd omnia opera tanquam nouiſsima inſcripſere, & tanquam ſingulis fato adempti. Tria non amplius, vt opinor, abſolutè traduntur inſcripta, Ille fecit, quæ ſuis locis reddam: quo apparuit, ſummam artis ſecuritatem autori placuiſſe, & ob id magna inuidia fuere omnia ea. Ego planè meis adiici poſſe multa confiteor: nec his ſolis, ſed & omnibus quæ edidi: vt obiter caueam iſtos Homeromaſtigas. Ita enim verius dixerim, quoniam audio & Stoicos, & Dialecticos, Epicureos quoque (nam de Grammaticis ſemper expectaui) parturire aduerſus libellos, quos de Grammatica edidi, & ſubinde abortus facere iam decem annis, cùm celerius etiam elephanti pariant: Ceu verò neſciam, aduerſus Theophraſtum, hominem in eloquentia tantum, vt nomen diuinum inde inuenerit, ſcripſiſſe etiam fœminam, & prouerbium inde natum, ſuſpendio arborem eligendi. Non queo mihi temperare, quò minus ad hoc pertinentia ipſa Cenſorij Catonis verba ponam, vt inde appareat, etiam Catoni de militari diſciplina commentanti, qui ſub Africano, imò verò & ſub Annibale didiciſſet militare, & ne Africanum quidem ferre potuiſſet, qui Imperator triumphum reportaſſet, paratos fuiſſe iſtos qui obtrectatione alienæ ſcientiæ famam ſibi aucupantur. Quid enim ait in eo volumine? Scio ego, quæ ſcripta ſunt, ſi palàm proferãtur, multos fore qui vitilitigent, ſed ij potiſsimùm, qui veræ laudis expertes ſunt. Eorũ ego orationes ſino præterfluere. Nec Plancus illepidè, cùm diceretur Aſinius Pollio orationes in eum parare, quæ ab ipſo aut liberis poſt mortem Planci ederentur, ne reſpõdere poſſet: Cum mortuis non niſi laruas luctari. Quo dicto ſic repercuſſit illas, vt apud eruditos nihil impudentius iudicetur. Ergo ſecuri etiam contra vitilitigatores, quos Cato eleganter ex vitiis & litigatoribus compoſuit, (quid enim illi aliud quàm litigãt, aut litem quærunt?) exequemur reliqua propoſiti. Quia occupationibus tuis publico bono parcendum erat, quid ſingulis contineatur libris huic epiſtolæ ſubiunxi: ſummáque cura, ne perlegendos eos haberes, operam dedi. Tu per hoc & aliis præſtabis ne perlegant: ſed vt quiſque deſiderauerit aliquid, id tantùm quærat, & ſciat quo loco inueniat. Hoc ante me fecit in literis noſtris Valerius Soranus, in libris quos ἐποπτίδων inſcripſit.

C. PLINII SECVNDI HISTORIARVM MVNDI ELENCHOS,

librorum omnium trigintaſeptem liber vnus qui primus. Summatim hæc inſunt libris ſingulis.

De Deo

De ter

Ex autoribus

M. Varrone,Sulpitio Gallo,Tiberio Cæsare Imperatore,Q. Tuberone,Tullio Tirone, L. Pisone, T. Liuio,Cor. Nepote,Statio Seboso,Cælio Antipatro, Fabiano, Antiate,Mutiano,Cecina, qui de Hetrusca disciplina scripsit, Tarquitio, L. Aquila, qui item:Sergio Paulo.

Externis

Platone, Hipparcho,Timæo,Sosigene,Petosiri, Necepso, Pythagoricis, Posidonio, Anaximandro,Epigene Gnomonico,Euclide,Cerano, Philosopho,Eudoxo,Democrito, Critodemo, Thrasyllo, Serapione,Dicæarcho, Archimede, Onesicrito, Eratosthene,Pythea, Herodoto, Aristotele,Ctesia,Artemidoro Ephesio,Isidoro Characeno,Theopompo.

Libro iii. continentur situs,gentes,maria,oppida,portus,montes, flumina, mensuræ,populi qui sunt,aut fuerunt.

Ex autoribus

Turannio Graccula,Cor.Nepote,T.Liuio, Catone Censorio, M. Agrippa,M. Varrone,Diuo Augusto, Varrone Atacino,Antiate,Hygino, L. Vetere,Mela Pomponio, Curione patre,Cælio,Aruntio,Seboso,Licinio Mutiano Fabricio Thusco, L. Atteio Capitone,Verrio Flacco,L. Pisone,C.Æliano,Valeriano.

Externis

Artemidoro, Alexandro Polyhistore, Thucydide, Theophrasto, Isidoro Theopompo, Metrodoro Scepsio, Callicrate, Xenophonte Lampsaceno, Diodoro Syracusano, Nymphodoro, Calliphane, Timagene.

Libro iiii. continentur situs, gentes, maria, oppida, montes, portus, flumina, mensuræ, populi qui sunt, aut fuerunt.

Arcadia

Summa oppida & gentes. Summa flumina clara.Summa montium clara.Summa insulæ,quæ intercidere,oppida & gentes. Summa res historiæ & obseruationes.

Ex autoribus

M.Varrone,Catone Cēsorio,M. Agrippa, Diuo Augusto,Varrone Atacino,Cor. Nepote,Hygino,L. Vetere, Pomponiō Mela, Licinio Mutiano,Fabricio Thusco, Atteio Capitone,Atteio Philologo.

Externis

Polybio,Hecatæo,Hellanico,Damaste, Eudoxo, Diceæarcho, Timosthene, Ephoto, Cratete Grammatico, Serapione Antiochense, Callimacho, Artemidoro, Apollodoro, Agathocle, Eumacho Siculo Musico, Alexandro Polyhistore, Thucydide, Dosiade, Anaximandro, Philistide Mallote, Dionysio, Aristide, Callidemo, Menæchmo, Aedosthene, Anticlide, Heraclide, Philemone, Menephonte, Pythia, Isidoro, Philonide, Xenagora, Astynomo, Staphylo, Aristocrito, Metrodoro, Cleobulo,Posidonio.

Libro v. continentur situs,gentes,maria, oppida,portus,montes, flumina mensuræ,populi,qui sunt,aut fuerunt.

Summa oppida & gentes, summa flumina clara,summa montium clara, summa insulæ c x v i i. summa quæ intercidere oppida, summa res historiæ & obseruationes.

Ex autoribus

Agrippa,Suetonio Paulino. Varrone Atacino,Corn.Nepote:Hygino,L.Vetere, Mela,Domitio Corbulone, Licinio Mutiano, Cl. Cæsare, Aruntio, Liuio filio, Seboso, Actis triumphorum.

Externis

Iuba rege, Hecatæo, Hellanico, Damaste, Dicæarcho,Bione,Timosthene, Philonide Xenagora, Astynomo, Staphylo, Aristotele,Dionysio,Aristocrito, Ephoro, Eratosthene, Hipparcho, Panætio, Serapione Antiocheno.Callimacho, Agathocle, Po-

 lybio

lybio, Timæo Mathematico, Herodoto, Myrsilo, Alexandro Polyhistore, Metrodoro, Posidonio, qui periplum aut perihegesim: Sotade, Periãdro, Aristarcho Sicyonio, Eudoxo, Antigene, Callicrate, Xenophonte Lampsaceno, Diodoro Syracusano, Hannone, Himilcone, Nymphodoro, Calliphone, Artemidoro, Megasthene, Isidoro, Cleobulo, Aristocreonte.

Libro VI. continentur situs, gentes, maria, oppida, portus, flumina, mensuræ, populi qui sunt aut fuerunt.

Sũma oppida CXCV. Sũma gentes DLXVI. Summa clara flumina CLXXX. Sũma montes clari XXXVIII. Summa insulæ CVIII. Summa quæ intercidere oppida aut gentes CXCV. Summa res & historiæ & obseruationes duo M. CC. XIIII.

Ex autoribus

M. Agrippa, Varrone Atacino: Cor. Nepote, Hygino, L. Vetere, Mela Pomponio, Domitio Corbulone, Licinio Mutiano, Claudio Cæsare, Aruntio, Seboso, Fabricio Thusco, Tito Liuio, Seneca, Nigidio.

Externis

Polybio, Hecatæo, Hellanico, Damaste, Eudoxo, Dicæarcho, Betone, Timosthene, Patrocle, Demodamante, Clitharcho, Eratosthene, Alexãdro Magno, Ephoro, Hipparcho, Panætio, Callimacho, Artemidoro, Apollodoro, Agathocle, Polybio, Eumacho Siculo, Alexãdro Polyhistore, Isidoro, Amometo, Metrodoro, Posidonio, Onesicrito, Nearcho, Megasthene. Diogneto, Aristocreonte, Bione, Dialdone, Simonide minore, Basile, Xenophonte Lampsaceno.

Libro VII. continentur gentium mirabiles figuræ

Diuer

 visa

Ex autoribus

Mutiano, Procilio, Verrio Flacco, L. Pisone, Cor. Valeriano, Catone Censorio, Fenestella, Trogo, Actio, Columella, Virgilio, Varrone,L. Metello Scipione,Corn. Celso,Nigidio, Trebio Nigro, Pomponio Mela,Manlio Sura.

Externis

Iuba,Polybio,Onesicrito,Isidoro, Antipatro,Aristotele, Demetrio Physico, Democrito,Theophrasto,Euanthe, Agriopa qui Olympionicas,Hierone rege, Attalo rege, Philometore item,Ctesia, Duride, Philisto, Archyra, Philarcho, Amphilocho Athenæo,Anaxipoli Thasio,Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenæo, Bacchio Milesio,Bione Solense,Chærea Athenæo,Dio doro Prienæo,Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagone Thasio, Euphronio Athenæo, Hegesia Maroneo, Menandris Prienæo & Heracleote, Menecrate Poeta, Androcione qui de agricultura scripsit, Aeschrione qui item,Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit,Archelao rege,Nicandro.

Libro ix. continentur animalium aquaticorum historiæ & naturæ.

Quis

Ex autoribus

Turanio Graccula,Trogo,Mecœnate, Alfio Flauo,Cor.Nepote, Laberio mimographo,Fabiano,Fenestella,Mutiano,Aelio Stilone,Statio Seboso,Melisso, Seneca, Cicerone, Macro Aemilio, Messala Coruino, Trebio Nigro,Nigidio.

Externis

Aristotele,Archelao rege,Callimacho,Democrito,Theophrasto,Thrasyllo, Hegesidemo Cythnio,Alexandro Polyhistore.

Libro x. continentur naturæ & historiæ animalium volatilium

Summa res & historiæ, & obseruationes DCCXXIIII.

Ex autoribus

Manilio, Cornelio Valeriano, Actis, Vmbritio Meliore, Massurio Sabino, Antistio Labeone, Trogo Cremutio, M. Varrone, Macro Aemilio, Melisso, Mutiano, Nepote, Fabio Pictore, T. Lucretio, Corn. Celso, Horatio, Desulone, Hygino, Sarsenis, Nigidio, Manlio Sura.

Externis

Homero, Phœmonoe, Philemone, Boetho, qui ornithogoniam, Hyla qui de auguriis, Aristotele, Theophrasto, Callimacho, Aeschylo, Hierone, Philometore, Archyta,

Amph

Amphilocho Atheniense, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio. Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenæo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chærea Atheniense, Diodoto Prienæo, Dione Colophonio, Democrito, Diophane Nicæense, Epigene Rhodio, Euagora Thasio, Euphronio Athenæo, Iuba, Androcione qui de agricultura, Æschrione qui item, Dionysio qui Magonem trãstulit, Diophane qui ex Dionysio Epitomen fecit, Nicandro, Onesicrito, Philarcho, Hesiodo.

Libro XI. continentur historiæ & naturæ paruorum animalium, & reptilium.

Ex autoribus

Marco Varrone, Hygino, Scropha, Sarsena, Celso Cornelio, Æmilio Macro, Virgilio, Columella, Iulio Aquila qui de Hetrusca disciplina scripsit, Tarquitio qui item, Vmbritio qui item, Catone Censorio, Domitio Caluino, Trogo, Melisso, Fauonio, Fabiano, Mutiano, Nigidio, Manilio, Opio.

Externis

Aristotele, Democrito, Neoptolemo qui meliturgia, Aristomacho qui item, Philisto qui item, Nicandro, Menecrate, Dionysio qui Magonem transtulit, Empedocle, Callimacho, Attalo rege, Apollodoro qui de bestiis venenatis, Hippocrate, Eriphilo,

Ex autoribus

M. Varrone, Mutiano, Virgilio, Fabiano, Seboso, Pompoio Mela, Flauio Proculo, Trogo, Hygino, Claudio Cæsare, Corn. Nepote, Sextio Nigro, qui Græcè de Medicina scripsit, Cassio Hemina, L. Pisone, Tuditano, Antiate.

Externis

Theophrasto, Herodoto, Callisthene, Isidoro, Clitarcho, Anaximene, Duride, Nearcho, Onesicrito, Polycrito, Olympiodoro, Diogneto, Nicobulo, Anticlide, Charace Mitylenæo, Menæchmo, Dorotheo, Xenia Athenæo, Lyco, Antæo, Ephippo, Chærea, Democle, Ptolemæo Lago, Marsya Macedone, Zoilo item, Democrito, Amphilocho, Aristomacho, Alexandro Polyhistore, Iuba, Apollodoro qui de odoribus scripsit, Heraclide Medico, Archidemo item, Dionysio item, Democlide item, Euphrone item, Obsēnide item, Diagora item, Iolla itē, Heraclide Tarentino, Xenocrito Ephesio, Eratosthene.

De

Ex autoribus

M. Varrone, Muciano, Virgilio, Fabiano, Seboso, Pomponio Mela, Fabio, Hygino, Trogo, Proculo, Cl. Cæsare, Cor. Nepote, Sextio Nigro, qui Græcè de Medicina scripsit, Cassio Hemina, L. Pisone, Tuditano, Antiate.

Externis

Theophrasto, Herodoto, Callisthene, Isidoro, Clitarcho, Anaximene, Duride, Nearcho, Onesicrito, Olympiodoro, Diogneto, Cleobulo, Anticlide, Charace Mitylenæo, Menæchmo, Dorotheo Atheniense, Lyco, Antæo, Ephippo, Dione, Adimanto, Ptolemæo Lago, Marsia Macedone, Zoilo item, Democrito, Amphilocho, Alexandro Polyhistore, Aristomacho, Iuba rege, Apollodoro qui de odoribus scripsit, Heraclide Medico, Botrye Medico, Archidemo item, Dionysio item, Democlide item, Euphrone item, Mnesicle item, Diagora item, Iolla item, Heraclide Tarentino, Xenocrito Ephesio.

Libro quattodecimo continetur de vitibus & vineis.

Ex autoribus

Corn. Valeriano, Virgilio, Celso, Catone Censorio, Sarsennis patre & filio, Scropha, Varrone, D. Syllano, Fabio Pictore, Trogo, Hygino, Flacco Verrio, Græcino Iulio, Actio, Columella, Massurio Sabino, Fenestella, Tergilla, M. Actio Plauto, Fabio, Dorseno, Scæuola, Aelio, Atteio Capitone, Cotta Messalino, L. Pisone, Pompeio Lenæo, Fabiano, Sextio Nigro, Vibio Rufo.

Externis

Hesiodo, Theophrasto, Aristotele, Democrito, Attalo rege, Philometore rege, Archyta, Xenophonte, Amphilocho Athenæo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenæo, Botrye item, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chærea Atheniense, Cheristo item, Diodoro Prienæo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagora Thasio, Euphrone Athenæo, Androcione qui de agricultura scripsit,

ſcripſit, Æſchrione qui item, Lyſimacho qui item, Dionyſio qui Magonem tranſtulit, Diophane qui ex Dionyſio epitomen fecit, Aſclepiade medico, Oneſicrito, Iuba rege.

Libro xv continentur naturæ frugiferarum arborum & cultarum

Ex autoribus

Feneſtella, Fabiano, Virgilio, Cornelio Valeriano, Celſo, Catone Cenſorio, Sarſennis patre & filio, Scropha, M. Varrone, D. Syllano, Fabio Pictore, Trogo, Hygino, Flacco Verrio, Græcino, Attico, Iulio Sabino, Tergilla, Cotta Meſſalino, Columella, L. Piſone, Pompeio Lenæo, M. Actio Plauto, Fabio, Dorſeno, Scæuola, Ælio, Atteio Capitone, Sextio Nigro, Vibio Rufo.

Externis

Heſiodo, Ariſtotele, Democrito, Hierone rege, Archyta, Philometore rege, Attalo rege, Xenophonte, Amphilocho Athenæo, Anaxipoli Thaſio, Apollodoro Lemnio, Ariſtophane Mileſio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollodoro Pergameno, Ariſtandro Athenæo, Bacchio Mileſio, Bione Solenſe, Chærea Athenæo, Chæriſto item, Diodoro Prienæo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagora Thaſio, Euphronio Athenæo, Androcione qui de agricultura ſcripſit, Æſchrione qui item, Dionyſio, qui Magonem tranſtulit, Diophane qui ex Dionyſio epitomen fecit, Aſclepiade med. Eraſiſtrato item, Comiade qui de conditura vini, Ariſtomacho, qui item, Hiceſio, qui item, Themiſone medico, Oneſicrito, Iuba rege.

Libro xvi continentur ſylueſtrium arborum naturæ

De

Ex autoribus

M.Varrone,Fœciale,Nigidio,Corn.Nepote,Hygino,Massurio,Catone,Mutiano,L. Pisone,Trogo,Calphurnio Basso,Cremutio,Sextio Nigro,Corn. Boccho,Vitruuio, Græcino.

Externis

Alexandro Polyhistore, Hesiodo, Theophrasto,Democrito,Homero,Timæo Mathematico

Libro xvii continentur satiuarum ac cultarum arborum naturæ

De

Ex autoribus

Cor. Nepote,Catone Censorio,M. Varrone,Celso,Virgilio,Hygino, Sarsennis patre & filio,Scropha,Calphurnio Basso,Trogo, Æmilio Macro,Græcino,Columella,Attico Iulio, Fabiano, Sura Manlio, Dorseno Mundo,C.Epidico,L.Pisone.

Externis

Isidoro,Theophrasto,Aristotele, Democrito,Theopompo, Hierone rege,Attalo rege,Philometore rege,Archyta,Xenophonte, Amphilocho Atheniense, Anaxipoli Thrasio,Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymæo,Agathocle Chio,Apollonio Pergameno,Bacchio Milesio, Bione, Chærea Atheniense, Chæristo item, Diodoro Prienæo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagone Thasio,Euphronio Athenæo, Androcione qui de agricultura scripsit, Æschrione qui itē, Lysimacho qui item,Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Aristandro qui de portentis.

De

Ex autoribus

Massurio Sabino, Cassio Hemina, Verrio Flacco, L. Pisone, Corn. Celso, Turanio Graccula, D. Syllano, M. Varrone, Catone Censorio, Scrofa, Sarsennis patre & filio, Domitio Caluino, Hygino, Virgilio, Trogo, Ouidio, Græcino, Columella, Tuberone, L. Aruntio qui Græcè de astris scripsit, Cæsare Dictatore qui item, Sergio Paulo, Sabino Fabiano, M. Cicerone, Calphurnio Basso, Atteio Capitone, Manlio Sura, Actio qui praxidica.

Externis

Hesiodo, Theophrasto, Aristotele, Democrito, Hierone rege, Philometore rege, Attalo rege, Archelao rege, Archyta, Xenophonte, Amphilocho Athenæo, Anaxipoli Thasio, Aristophane Milesio, Apollodoro Lemnio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenæo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Cheræa Atheniense, Chæristo item, Diodoro Prienæo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagora Thasio, Euphronio Athenæo, Androcione qui de agricultura scripsit, Æschrione qui item, Lysimacho qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Thalete, Eudoxo, Philippo, Callippo, Dositheo, Parmenisco, Melitone, Critone, Oenopide, Zenone, Euctemone, Harpalo, Hecatæo, Anaximandro, Sosigene, Hipparcho, Arato, Zoroastre, Archibio.

Libro XIX continetur lini natura,& mirabilia

Ex autoribus

M. Actio, Plauto, M. Varrone, D. Syllano, Catone Censorio, Hygino, Virgilio, Mutiano, Celso, Columella, Calphurnio Basso, Manlio Sura, Sabino Tyrone, Licinio Macro, Q. Hirtio, Vibio Ruffo, Cesennio qui Cepurica scripsit, Castritio item, Firmo item, Petreio.

Externis

Herodoto, Theophrasto, Democrito, Aristomacho, Menandro qui Biochresta scripsit, Anaxilao.

Libro XX. continentur medicinæ ex his quæ in hortis seruntur.

Ex autoribus

Catone Censorio, M. Varrone, Pompeio Lenço,Gallione,Hygino,Sextio Nigro.qui Græcè scripsit, Iulio Basso qui item,Celso, Antonio Castore.

Externis

Democrito,Theophrasto,Orpheo,Menandro qui Biochresta scripsit,Pythagora,Nicandro.

Medicis

Nicandro,Hippocrate,Chrysippo,Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio Apollodoro Tarentino, Apollodoro Citiense,Praxagora,Plistonico, Medio, Diuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateua,Petronio Diodoro,Iolla,Erasistrato,Diagora,Andrea, Mnesicle, Epicarmo, Damione, Dalione, Sosimene,Theopolemo,Metrodoro,Solone,Lyco, Olympiade Thebana,Phyllino,Petreio,Mictione,Glaucia,Xenocrate.

Libro vigesimoprimo continentur florum & coronamentorum naturæ.

Summa medicinæ historiæ, & obseruationes septingentæ triginta.

Ex autoribus

Catone Censorio, M. Varrone, Massurio, Antiate, C. Helio Vestino, Vibio Ruffino, Hygino, Pomponio Mela, Pompeio Lenæo Cornelio Celso, Calphurnio Basso, P. Largio, Licinio Macro, Sextio qui Græcè scripsit, Iulio Basso qui item, Antonio Castore.

Externis

Theophrasto, Democrito, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro qui Diochresta scripsit: Nicandro, Homero, Hesiodo, Musæo, Sophocle, Anaxilao.

Medicis

Mnestheo qui de coronis, Callimacho qui itē, Phania physico, Simo, Timaristo, Hippocrate, Chrysippo, Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Citiense, Apollodoro Tarentino, Praxagora, Plistonico medico, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateua, Perronio Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mnesicle, Epicharmo, Damione, Dalione, Sosimene, Theopolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Phyllino, Petteio, Mictione, Glancia, Xenocrate.

Libro XXII. continetur de autoritate herbarum

Ex auctoribus

Iisdem,quibus priore libro, & præter eos, Chrysermo,Eratosthene,Alcæo.

Libro xxIII.continetur de cultis arboribus.

Ex auctoribus

C. Valgio,Pompeio Lenæo, Sextio Nigro qui Græcè scripsit,Iulio Basso qui item,Antonio Castore,M.Varrone, Cornelio Celso,Fabiano.

Externis

Theophrasto,Democrito,Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro qui Biochresta scripsit, Nicandro,Homero,Hesiodo, Musæo,Sophocle,Anaxilao.

Medicis

Mnestheo, Callimacho, Phania Physico, Simo,Timaristo, Hippocrate,Chrysippo, Diocle, Ophione,Heraclide,Hicesio,Dionysio, Apollodoro Citriensi,Apollodoro Tarentino,Praxagora, Plistonico, Medio, Dieuche,Cleophanto, Philistione,Asclepiade,Crateua,Petronio,Diodoto,Iolla,Erasistrato,Diagora,Andrea, Mnesicle,Epicharmo Damione,Dalione,Sosimene,Theopolemo,Metrodoro,Solone,Lyco, Olympiade Thebana,Phyllino, Petreio, Mictione, Glaucia,Xenocrate.

Libro xxIIII.continentur medicinæ ex arboribus syluestribus

Ex autoribus

C. Valgio, Pompeio Lenæo,Sextio Nigro, qui Græcè ſcripſit, Iulio Baſſo qui item, Antonio Caſtore,M. Varrone,Corn. Celſo, Fabiano.

Externis

Theophraſto, Apollodoro, Democrito, Orpheo,Pythagora, Magone, Menandro qui Biochreſta ſcripſit: Nicádro,Homero, Heſiodo,Muſæo,Sophocle, Anaxilao.

Medicis

Mneſtheo,Callimacho,Phania Phyſico, Simo, Timariſto, Hippocrate, Chryſippo, Diocle,Ophione,Heraclide, Hiceſio,Dionyſio, Apollodoro Cittienſe,Apollodoro Tarentino, Praxagora, Pliſtonico,Medio, Dieuche,Cleophanto,Philiſtione, Aſclepiade,Crateua,Petronio Diodoto,Iolla,Eraſiſtrato,Diagora,Andrea Mneſicle,Epicharmo,Damione,Soſimene,Theopolemo,Solone,Lyco, Metrodoro, Olympiade Thebana,Phyllino,Petreio, Mictione,Glaucia, Xenocrate.

Libro XXV. continentur naturæ herbarum ſponte naſcentium, autoritas herbarum,& de origine vſus earum.

Ex autoribus

M. Varrone, L. Pisone, Fabiano, Verre, Antiate, Verrio Flacco, Catone Censorio, Sergio Sulpitio, Licinio Macro, Celso, Massurio, Sextio Nigro, qui Græcè scripsit, Bytho Dyrrhacheno, Ophilio Medico, Granio Medico.

Externis

Democrito, Apollonio, qui Myrsin, Milesio, Artemone, Sextilio Antæo, Homero, Theophrasto, Lysimacho, Attalo, Xenocrate, Orpheo qui Diophios, Archelao qui item, Demetrio, Sotira, Laide, Elephantide, Salpe, Olympiade Thebana, Diotimo, Iolla, Mictione Smyrnæo, Aeschine Medico, Hippocrate, Aristotele, Metrodoro, Icacida Medico, Hesiodo, Dialcone, Cęcilio Bione qui peridynameon, Anaxilao, Iuba rege.

Libro xxix. continentur medicinæ ex animalibus

Ex autoribus

M. Varrone, L. Pisone, Verrio Flacco, Antiate, Nigidio, Cassio Hemina, Cicerone, Plauto, Celso, Sextio Nigro, qui Græcè scripsit, Cæcilio Medico, Metello Scipione, Ouidio Poeta, Licinio Macro.

Externis

Philopatore, Homero, Aristotele, Orpheo Democrito, Anaxilao.

Medicis

Botrye, Apollodoro, Archidemo, Anaxilao, Aristone, Xenocrate, Diodoro, Chrysippo Philosopho, Horo, Nicandro, Apollonio Pitanæo.

Libro xxx. continentur medicinæ ex animalibus reliquæ prioris libri

Ex autoribus

M. Varrone, Nigidio, M. Cicerone, Sextio Nigro qui Græcè scripsit, Licinio Macro.

Externis

Eudoxo, Eristotele, Hermippo, Homero, Apione, Orpheo, Democrito, Anaxilao,

Med

Ex autoribus

L.Piſone,Antiate,Verrio,M.Varrone, Cornelio Nepote,Meſſala,Ruffo,Marſo Poeta, Butho,Iulio Baſſo qui de medicinis Græcè ſcripſit,Sextio Nigro qui itē,Fabio Veſtale.

Externis

Democrito,Metrodoro Sceptio, Menæchmo qui de toreutice ſcripſit,Xenocrate qui item,Antigono qui item,Heliodoro qui de Atheniēſium anathematis,Paſitele qui admirabilia opera ſcripſit,Nymphodoro,Timæo qui de medicina metallica ſcripſit,Iolla,Apollodoro,Andrea,Heraclide, Diagora Botryenſe,Archimede,Dionyſio,Ariſtogene,Democrito,Mneſicle, Attalo Medico,Xenocrate Zenonis,Theomneſto.

Ex autoribus

L.Piſone,Antiate,Verrio,M.Varrone, Meſſala,Ruffo,Marſo Poeta,Butho,Iulio Baſſo qui de medicina Græcè ſcripſit, Sextio Nigro qui item,Fabio Veſtale.

Externis

Democrito,Metrodoro Sceptio, Menæchmo qui de toreutice ſcripſit, Xenocrate qui item, Antigono qui item, Duride qui item, Heliodoro qui Athenienſium anathemata ſcripſit, Nymphodoro, Andrea, Heraclide, Diagora Botryenſe, Iolla, Apollodoro, Archimede, Dionyſio, Ariſtogene, Diomede, Mneſicle, Xenocrate Zenonis, Theomneſto.

De

Ex autoribus

M.Varrone,Cælio,Galba,C.Ictio, Mutiano,Nepote Cornelio,L. Pisone, Tuberone, Seneca,Fabio Vestale, Annio Fœciale, Fabiano,Catone Censorio,Vitruuio.

Externis

Theophrasto,Ptaxitele,Iuba rege, Nicandro,Sotaco,Sudine, Alexandro Polyhistore,Apione,Plistonico, Duride, Herodoto, Euhemero,Aristagora,Dionysio, Artemidoro, Bucorida, Antisthene, Democrito, Demotele,Lycea.

Libro xxxvii. continetur origo gemmarum.

Ex autoribus

M.Varrone,Actis triumphorum,Mecœnate,Iaccho,Cornelio Boccho.

Externis

Iuba rege,Xenocrate Zenonis,Sudine, Aeschylo,Philoxeno,Euripide,Nicandro, Satyro,Theophrasto,Carete,Philomene,Democrate,Xenotimo, Metrodoro, Soraco, Pythea,Timęo Siculo,Nicea,Theochresto, Asaruba,Mnasea, Theomene, Ctesia, Mithridate, Sophocle, Archelao rege, Callistrato,Democrito,Ismenia,Olympico, Alexandro Polyhistore,Apione,Horo,Zoroastre,Zacalia.

Finis libri primi.

C.PLIN

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER SECVNDVS.

An finitus ſit mundus,& an vnus. CAP. I.

MVNDVM, † & hoc, quod nomine alio cælum appellare libuit,cuius circunflexu teguntur cuncta, numen eſſe credi par eſt,æternum, immenſum, neque genitum, neque interiturum vnquam.Huius extera indagare,nec intereſt hominum, nec capit humanæ coniectura mentis.Sacer eſt,æternus,immenſus,totus in toto,imò verò ipſe totũ:finitus,& infinito ſimilis:omnium rerum certus,& ſimilis incerto: extrà,intrà,cuncta complexus in ſe,idémque rerum naturæ opus,& rerum ipſa natura. Furor eſt,menſuram eius animo quoſdam agitaſſe,atque prodere auſos:alios rurſus occaſione hinc ſumpta,aut his data, innumerabiles tradidiſſe mundos, vt totidem rerum naturas credi oporteret:aut,ſi vna omnes incubaret,totidem tamen Soles, totidémque Lunas,& cætera etiam in vno & immenſa, & innumerabilia ſidera: quaſi non eadem quæſtione ſemper in termino cogitationis occurſura, deſiderio finis alicuius: aut,ſi hæc infinitas naturæ omnium artifici poſsit aſsignari,non illud idem in vno facilius ſit intelligi,tanto præſertim opere.Furor eſt,profectò furor,egredi ex eo: & tanquam interna eius cuncta planè iam ſint nota,ita ſcrutari extera: quaſi verò menſuram vllius rei poſsit agere,qui ſui neſciat:aut mens hominis videre,quæ mundus ipſe non capiat.

† Aliàs ſic,& hoc, quodcunque cælum appellare libuit.

De forma eius. CAP. II.

FOrmam eius in ſpeciem orbis abſoluti globatam eſſe,nomen in primis & conſenſus in eo mortalium,orbem appellantium,ſed & argumenta rerum docent: non ſolùm quia talis figura omnibus ſui partibus vergit in ſeſe,ac ſibi ipſa toleranda eſt,ſéque includit & cõtinet,nullarum egens compaginum,nec finem aut initium vllis ſui partibus ſentiens,nec quia ad motum, † quo ſubinde verti debeat(vt mox apparebit)talis aptiſſima eſt:ſed oculorum quoque probatione,quòd conuexus mediúſque quacunque cernatur, quum id accidere in alia non poſsit figura.

† quo ſubinde vertimox apparebit.

De motu eius. CAP. III.

HAnc ergo formam eius, æterno & irrequieto ambitu inenarrabili celeritate,vigintiquatuor horarum ſpatio circumagi, Solis exortus & occaſus haud dubium reliquêre.An ſit immenſus,& ideo ſenſum aurium facilè excedens, tantæ molis rotatæ vertigine aſsidua ſonitus,non equidem facilè dixerim,non hercle magis,quàm circumactorum ſimùl tinnitus ſiderum, ſuóſque voluentium orbes: an dulci quidem & incredibili ſuauitate concentus, nobis qui intus agimus, iuxtà diebus noctibúſque tacitus labitur mundus.Eſſe innumeras ei effigies animalium rerúmque cunctarum impreſſas,nec(vt in volucrum notamus ouis)læuitate continua lubricum corpus,quod clariſſimi autores dixere † tenerum,argumentis indicatur, quoniam inde deciduis rerum omnium ſeminibus,innumeræ,in mari præcipuè,ac plerunque confuſis monſtrificæ gignantur effigies. Præterea viſus probatione,alibi plauſtri,alibi vrſi,tauri alibi,alibi literæ figura,candidiore medio ſuper verticem circulo.

† rerum argumentis indicatur.

Cur mundus dicatur. CAP. IIII.

EQuidem & consensu gentium moueor. Nam quem κόσμον Græci nomine ornamenti appellauerunt, eum nos à perfecta absolutáque elegantia, mundum. Cælum quidem haud dubiè cælati argumento diximus, vt interpretatur M. Varro. Adiuuat rerum ordo, descripto circulo, qui signifer vocatur, in duodecim animalium effigies: & per illas †Solis cursus, congruens tot seculis, ratio.

† Solis cursui cõgruēs.

De quatuor elementis. CAP. V.

NEc de elementis video dubitari, quatuor ea esse. Ignium summum: inde tot stellarum collucentium illos oculos. Proximum spiritus, quem Græci nostríque eodem vocabulo aera appellant. Vitalem hunc, & per cuncta rerum meabilem, totóque †consertum: huius vi suspensam, cum quarto aquarum elemento, librari medio spatio tellurem. Ita mutuo complexu diuersitatis effici nexum, & leuia ponderibus inhiberi, quò minus euolent: contráque grauia, ne ruant, suspendi leuibus in sublime tendentibus. Sic pari in diuersa nisu, †vi sua quæque consistere, irrequieto mundi ipsius constricta circuitu: quo semper in se currente, imam atque mediam in toto esse terram, eandémque vniuersi cardine stare pendentem, librantem per quæ pendeat: ita solam immobilem circa eam volubili vniuersitate, eandem ex omnibus necti, eidémque omnia inniti.

† consertum.

† in suo quæque consistere.

De septem planetis. CAP. VI.

INter hanc cælúmque, eodem spiritu pendent, certis discreta spatiis, septem sidera, quæ ab incessu vocamus errantia, quum errent nulla minus illis: eorum medius Sol fertur amplissima magnitudine ac potestate: nec tẽporum modò terrarúmq;, sed siderũ etiam ipsorum cælíque rector. Hunc mundi esse totius animũ, ac planius mentẽ, hunc principale naturæ regimen, ac numen credere decet opera eius æstimãtes. Hic lucem rebus ministrat, aufértq; tenebras: hic reliqua sidera occultat, hic vices temporũ, annúmque semper renascentem ex vsu naturæ temperat: hic cæli tristitiã discutit, atque etiã humani nubila animi serenat: hic suum lumẽ cæteris quoq; sideribus fœnerat, præclarus, eximius, omnia intuens, omnia etiam exaudiẽs: vt principi literarum Homero placuisse in vno eo video.

De Deo. CAP. VII.

QVapropter effigiem Dei, formámque quærere, imbecillitatis humanæ reor. Quisquis est Deus (si modò est alius) & quacunque in parte, totus est sensus, totus visus, totus auditus, totus animæ, totus animi, totus sui. Innumeros quidem credere, atque etiam ex virtutibus vitiísque hominum, vt pudicitiam, concordiam, mentem, spem, honorem, clementiam, fidem, aut (vt Democrito placuit) duos omnino, Pœnam & Beneficium, maiorem ad socordiam accedit. Fragilis & laboriosa mortalitas in partes ista digessit, infirmitatis suæ memor, vt portionibus quisque coleret, quo maximè indigeret. Itaque nomina alia aliis gentibus, & numina in iisdem innumerabilia reperimus, inferis quoque in genera descriptis, morbísque & multis etiam pestibus, dum esse placatas trepido metu cupimus. Ideóque etiam publicè † Febri fanum in Palatio dicatum est, Orbonæ ad ædem Larium ara, & Malæ Fortunæ Exquiliis. Quamobrem maior cælitum populus etiam quàm hominum intelligi potest, cùm singuli quoque ex semetipsis totidem Deos faciant, Iunones Geniósque adoptãdo sibi. Gentes verò quædam animalia etiam, aliqua & obscœna, pro diis habent, ac multa dictu magis pudenda, per fœtidos cibos, & alia similia iurantes. Matrimonia quidem inter Deos credi, tantóque æuo ex his neminem nasci, & alios esse grandæuos sempérque canos, alios iuuenes atque pueros, atricolores, aligeros, claudos, ouo editos, & alternis diebus viuentes morientésq;, puerilium propè deliramentorum est. Sed super omnem impudentiam, adulteria inter ipsos fingi, mox iurgia & odia, atque etiam furtorum esse & scelerum numina. Deus est mortali iuuare mortalem, & hæc ad æternam gloriam via. Hac proceres iere Romani: hac nunc cælesti passu cũ liberis suis vadit maximus omnis æui rector Vespasianus Augustus, fessis rebus subueniens. Hic est vetustissimus referendi benemerentibus gratiam mos, vt tales numinibus adscribantur. Quippe & omnium aliorum nomina Deorum,

† Febri fanum in Palatio dicatum est ad ædem Larium, & ara Malæ Fortunæ Exquiliis.

& quæ suprà retuli, siderum, ex hominum nata sunt meritis. Iouem quidem aut Mercurium, aliterve alios inter se vocari, † & esse cælestem nomenclaturam, quis non interpretatione naturæ fateatur? Irridendum verò, agere curam rerum humanarum, illud quicquid est summum. Anne tam tristi atque multiplici ministerio non pollui credamus dubitemúsve? Vix propè est iudicare, vtrum magis conducat generi humano, quando aliis nullus est deorum respectus, aliis pudendus. Externis famulantur sacris, ac digitis deos gestant, & monstra quoque colunt: damnant, & excogitant cibos: imperia dira in ipsos, ne somno quidem quieto, irrogant. Non matrimonia, non liberos, non denique quicquam aliud, nisi iubentibus sacris deligunt. Alij in ipso Capitolio fallunt, ac fulminantem peierant Iouem: & hos iuuant scelera, illos sacra sua pœnis agunt. Inuênit tamen inter has vtrasque sententias medium sibi ipsa mortalitas numen, quo minus etiam plana de Deo coniectatio esset. Toto quippe mundo, & locis omnibus, omnibúsque horis, omnium vocibus Fortuna sola inuocatur: vna nominatur, vna accusatur, vna agitur rea, vna cogitatur, sola laudatur, sola arguitur, & cum conuiciis colitur, volubilis, à plerisque verò & cæca etiam existimata, vaga, inconstans, incerta, varia, indignorum fautrix. Huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta: & in tota ratione mortalium, sola vtranq; paginam facit. Adeóque obnoxiæ sumus sortis, vt sors ipsa pro Deo sit, qua Deus probatur incertus. Pars alia & hanc pellit, astróque suo euentus assignat, & nascendi legibus: semélque in omnes futuros vnquam Deo decretum, in reliquum verò otium datum. Sedere cœpit sententia hæc, paritérque & eruditum vulgus, & rude in eam cursu vadit. Ecce fulgurum monitus, oraculorum præscita, aruspicum prædicta, atque etiam parua dictu in auguriis sternutamenta, & offensiones pedum. Diuus Augustus læuum prodidit sibi calceum præposterè inductum, quo die seditione militari propè afflictus est. Quæ singula improuidam mortalitatẽ inuoluunt, solùm vt inter ista certum sit, nihil esse certi, nec miserius quicquam homine, aut superbius. Cæteris quippe animãtium sola victus cura est, in quo sponte naturæ benignitas sufficit: vno quidem vel præferẽdo cunctis bonis, quòd de gloria, de pecunia, ambitione, supérque de morte non cogitant. Verùm in his Deos agere curam rerum humanarum credi, ex vsu vitæ est pœnásque maleficiis aliquando seras, occupato Deo in tanta mole, nunquàm autem irritas esse. Nec ideo proximum illi genitum hominem, vt vilitate iuxta belluas esset. Imperfectæ verò in homine naturæ præcipua solatia, ne Deum quidem posse omnia. Nanque nec sibi potest mortem consciscere, si velit, quod homini dedit optimum in tantis vitæ pœnis: nec mortales æternitate donare, aut reuocare defunctos: nec facere, vt qui vixit, non vixerit: qui honores gessit, non gesserit: nullúmque habere in præterita ius, præterquam obliuionis: atque (vt faceris quoque argumentis societas hæc cum Deo copuletur) vt bis dena, viginti non sint, ac multa similiter efficere non posse: per quæ declaratur haud dubiè naturæ potentia, idque esse quod Deum vocamus. In hæc diuertisse non fuerit alienum, vulgata propter assiduam quæstionem de Deo.

† & esse cælestis nomẽclaturæ, quis non interpretationem naturæ fateatur

De natura siderum errantium, & eorum ambitu. CAP. VIII.

HInc redeamus ad reliqua naturæ. Sidera, quæ affixa diximus mundo, nõ illa, vt existimat vulgus, singulis attributa nobis, & clara diuitibus, minora pauperibus, obscura defectis, ac pro sorte cuiusque lucentia, adnumerata mortalibus: nec cum suo quæque homine orta moriuntur, nec, aliquem extingui decidua significant. Nõ tanta cælo societas nobiscum est, vt nostro fato mortalis sit ille quoq; siderum fulgor. Illa nimio alimento tracti humoris igneam vim abundantia reddunt, cùm decidere creduntur, vt apud nos quoq; id luminibus accensis liquore olei notamus accidere. Cæterùm æterna est cælestibus natura, intexentibus mundum, intextúque concretis: potentia autem ad terram magnopere eorum pertinens, quæ propter effectus claritatémque & magnitudinem, in tanta subtilitate nosci potuerunt, sicut suo demonstrabimus loco. Circulorum quoque cæli ratio in terræ mentione aptius dicetur, quando ad eam tota pertinet, Signiferi modò inuentionibus non dilatis. Obliquitatem eius intellexisse, hoc est, rerum fores ape-

ruiſſe, Anaximander Mileſius traditur primus Olympiade quinquageſima octaua. Signa deinde in eo Cleoſtratus, & prima Arietis ac Sagittarij. Sphæram ipſam antè multò Atlas. Nunc relicto mundi ipſius corpore, reliqua inter cælum terráſque tractentur. Summum eſſe, quod vocant Saturni ſidus, ideóque minimum videri, & maximo ambire circulo, ac trigeſimo anno ad breuiſsima ſedis ſuæ principia regredi certũ eſt. Omnium autem errantium ſiderum meatus, intérque ea Solis & Lunæ, contrarium mundo agere curſum, id eſt, læuum, illo ſemper in dexteram præcipiti. Et quanuis aſſidua conuerſione immenſæ celeritatis attollantur ab eo, rapiantúrque in occaſum, aduerſo tamen ire motu per ſuos quæque paſſus: ita fieri, ne conuolutus aer, eandem in partem, æterna mundi vertigine, ignauo globo torpeat, ſed † findatur aduerſo ſiderum verbere diſcretus & digeſtus. Saturni autem ſidus gelidæ ac rigentis eſſe naturæ, † multóque ex eo inferiorem Iouis circulum, & ideo motu celeriori duodenis circumagi annis. Tertium Martis, quod quidã Herculis vocant, ignei, ardentis à Solis vicinitate, binis ferè annis conuerti. Ideóq; huius ardore nimio, & rigore Saturni, interiectum ambobus, ex vtroque temperari Iouem, ſalutarémque fieri. Deinde Solis meatum eſſe partium quidẽ trecentarum ſexaginta: ſed vt obſeruatio vmbrarum eius redeat ad notas, quinos annis dies adiici, ſupérque quartam partem diei. Quam ob cauſam quinto anno vnus intercalaris dies additur, vt temporum ratio Solis itineri congruat. Infra Solem ambit ingens ſidus appellatum Veneris, alterno meatu vagum, ipsíſque cognominibus æmulum Solis ac Lunæ. Præueniens quippe & ante matutinum exoriens, Luciferi nomen accipit, vt Sol alter, diem maturãs: contrà ab occaſu refulgens nuncupatur Veſper, vt prorogans lucem, vicémq; Lunæ reddens. Quam naturam eius Pythagoras Samius primus deprehendit, Olympiade circiter quadrageſima ſecunda, qui fuit vrbis Romæ annus centeſimus quadrageſimus ſecundus. Iam magnitudine extra cuncta alia ſidera eſt: claritatis quidem tantæ, vt vnius huius ſtellæ radiis vmbræ reddantur. Itaque & in magno nominum ambitu eſt. Alij enim Iunonis, alij enim Iſidis, alij Matris Deûm appellauere. Huius natura cuncta generantur in terris. Nanque in alterutro exortu genitali rore conſpergens, non terræ modò conceptus implet, verùm animantium quoque omnium ſtimulat. Signiferi autẽ ambitũ peragit trecenis & duodequinquagenis diebus, ab Sole nunquàm abſiſtens partibus ſex atq; quadraginta longius, vt Timæo placet. Simili ratione, ſed nequaquam magnitudine aut vi, proximum illi Mercurij ſidus, à quibuſdam appellatum Apollinis: interiore circulo fertur nouem diebus ocyore ambitu, modò ante Solis exortum, modò poſt occaſum ſplendẽs, nunquàm ab eo viginti tribus partibus remotior, vt hic idem & Soſigenes docent. Ideo & peculiaris horum ſiderum ratio eſt, neque communis cum ſupradictis. Nanque ea & quarta parte cæli à Sole abeſſe, & tertia: & aduerſa Soli ſæpe cernuntur, maioréſque alios habent cuncta plenæ conuerſionis ambitus, in magni anni ratione dicendos.

† findatur.
† multóque eo inferiorẽ.

De Lunæ natura. CAP. IX.

SEd omnium admirationem vincit nouiſſimum ſidus, terríſque familiariſſimum, & in tenebrarum remedium ab natura repertum, Lunæ. Multiformi hæc ambage torſit ingenia contemplantium, & proximum ignorari maximè ſidus indignantiũ, creſcens ſemper aut ſeneſcens. Et modò curuata in cornua, modò æqua portione diuiſa, modò ſinuata in orbem, maculoſa, eadémq; ſubitò prænitens, immenſa orbe pleno, ac repentè nulla: aliâs pernox, aliâs ſera, & parte diei Solis lucem adiuuans: deficiens, & in defectu tamen conſpicua: † quæ menſis exitu latet, cùm laborare non creditur. Iam verò humilis & excelſa, & ne id quidem vno modo, ſed aliâs admota cælo, aliâs contigua montibus: nunc in Aquilonem elata, nunc in Auſtros deiecta: quæ ſingula in ea deprehendit hominum primus Endymion, & ob id amore eius captus fama traditur. Non ſumus profectò grati erga eos, qui labore curáque lucem nobis aperuere in hac luce: miráque humani ingenij peſte, ſanguinem & cædes condere Annalibus iuuat, vt ſcelera hominum noſcãtur mundi ipſius ignaris. Proxima ergo cardini, ideóque minimo ambitu, vicenis diebus ſepteníſque & tertia diei parte peragit ſpatia eadẽ, quæ Saturni ſidus altiſſimum triginta (vt di-

† quia.

ctum

ctum est)annis. Deinde morata in coitu Solis biduo, cùm tardissimè, è tricesima luce rursus ad easdem vices exit: haud scio an omnium, quæ in cælo pernosci potuerunt, magistra. In duodecim mensium spatia oportere diuidi annum: quando ipsa toties Solem redeuntem ad principia, consequitur. Solis fulgore eam, vt reliqua sidera, † tegi. Siquidem († regi) in totum mutuata ab eo luce fulgere, qualem in repercussu aquæ volitare conspicimus. Ideo molliore & imperfecta vi soluere tãtum humorem, atque etiam augere, quem Solis radij absumant. Ideo & inæquali lumine aspici: quia ex aduerso demum plena, reliquis diebus tantum ex se terris ostendat, quantum ex Sole ipsa concipiat. In coitu quidem non cerni, quoniam haustum omnem lucis auersa illò regerat, vnde acceperit. Sidera verò haud dubiè humore terreno pasci, quia orbe dimidio nonnunquam maculosa cernatur, scilicet nondum suppetente ad hauriendum vltrà iusta vi. Maculas enim non aliud esse, quàm terræ raptas cum humore sordes.

De defectu Solis & Lunæ, & de nocte. CAP. X.

DEfectus autem suos & Solis, rem in tota contemplatione naturæ maximè miram, & ostento similem, eorum magnitudinum vmbræque indices existere. Quippe manifestum est, Solem interuentu Lunæ occultari, Lunámque terræ obiectu, ac vices reddi, eosdem Solis radios Luna interpositu suo auferente terræ, terráque Lunæ. Hac subeunte repentinas obduci tenebras, rursúmque illius vmbra sidus hebetari. Neque aliud esse noctem, quàm terræ vmbram. Figuram autem vmbræ similem metæ ac turbini inuerso, quando mucrone tantùm ingruat, neque Lunæ excedat altitudinem, quoniã nullum aliud sidus eodem modo obscuretur, & talis figura semper in mucronem deficiat. Spatio quidem consumi vmbras, indicio sunt volucrum præalti volatus. Ergo confinium illis est aeris terminus, initiúmque ætheris. Supra Lunam pura omnia, ac diuturnæ lucis plena. A nobis autem per noctem cernuntur sidera, vt reliqua lumina è tenebris. Et propter has causas nocturno tempore deficit Luna. Stati autem atque menstrui non sunt vtrique defectus, propter obliquitatem Signiferi, Lunæque multiuagos (vt dictum est) flexus, non semper in scrupulis partium congruente siderum motu.

De siderum magnitudine. CAP. XI.

HÆc ratio mortales animos subducit in cælum: ac velut inde contemplantibus, trium maximarum rerum naturæ partium magnitudinem detegit. Non posset quippe totus Sol adimi terris intercedente Luna, si terra maior esset quàm Luna. Certior ex vtraque vastitas Solis aperitur, vt non sit necesse amplitudinem eius oculorum argumentis atque coniectura animi scrutari: immensum esse: qui arborum in limitibus porrectarum in quotlibet passuum millia vmbras paribus iaciat interuallis, tãquam toto spatio medius. Et quia per æquinoctium omnibus in meridiana plaga habitantibus, simul fiat à vertice: item quia † circa solstitialem circulum habitantium Meridie ad Septentrionem vmbræ cadant, ortu verò ad occasum. Quæ fieri nullo modo possent, nisi († terra) multò, quàm terra, maior esset. Et quòd mõtem Idam exoriens latitudine exuperet, dextra læuaque largè amplectens, præsertim tanto discretus interuallo. Defectus Lunæ magnitudinem eius haud dubia ratione declarat, sicut terræ paruitatẽ ipse deficiens. Nanq; cùm sint tres vmbrarum figuræ, cõstétque, si par lumini sit materia, quæ iactat vmbram, columnæ effigie iaci, nec habere finem: si verò maior materia, quàm lumen, turbinis recti, vt sit imum eius angustissimum, & simili modo infinita longitudo: si minor materia, quàm lux, metæ existere effigiem in cacuminis finem desinentem, talémq; cerni vmbram deficiente Luna: palàm fit, vt nulla amplius relinquatur dubitatio, superari magnitudine terram: Id quidem & tacitis ipsius naturæ indiciis. Cur enim partitis vicibus anni brumalis abscedit? vt noctium capacitate terras reficiat, exusturus haud dubiè, & sic quoque exurens quadam in parte, tanta magnitudo est.

Quæ quis inuenerit in obseruatione cælesti. CAP. XII.

ET rationem quidẽ defectus vtriusque, primus Romani generis in vulgus extulit Sulpicius Gallus, qui Consul cum M. Marcello fuit: sed tum Tribunus militum solici-

tudine exercitu liberato, pridie quàm Perseus rex superatus à Paulo est, in concionem ab Imperatore productus ad prædicendã eclipsim, mox & composito volumine. Apud Græcos autem inuestigauit primus omnium Thales Milesius, Olympiadis x l v i i i. anno quarto, prædicto Solis defectu, qui Alyatte rege factus est, vrbis conditæ anno c l x x. Post eos vtriusque sideris cursum in sexcentos annos præcinuit Hipparchus, mẽses gentium diésque & horas, ac situs locorum, &†vicos populorum complexus, æuo teste, haud alio modo, quàm consiliorum naturæ particeps. Viri ingentes, supráque mortalium naturam, tantorum numinum lege deprehensa, & misera hominum menre absoluta, in defectibus stellarum scelera aut mortem aliquam siderum pauente: quo in metu fuisse Stesichori & Pindari vatum sublimia ora palàm est deliquio Solis, & in Luna veneficia arguente mortalitate, & ob id crepitu dissono auxiliante. Quo pauore ignarus causæ Nicias Atheniensium Imperator, veritus classem portu educere, opes eorum afflixit. Macti ingenio este cæli interpretes, rerúmque naturæ capaces, argumẽti repertores, quo Deos hominésque vicistis. Quis enim hæc carnens & statos siderum (quoniam ita placuit appellate) labores, non suæ necessitati mortalis genitus ignoscat? Nunc confessa de iisdem breuiter atque capitulatim attingam, ratione admodum necessariis locis strictímq; reddita. Nam neque instituti operis talis argumentatio est: neque omnium rerum afferre posse causas minus mirum est, quàm constare in aliquibus.

† visus populorum. vt eos intelligamus quos recentiores Astrologi aspectus vocant.

De defectibus. CAP. XIII.

Defectus ducentis vigintiduobus mensibus redire in suos orbes certum est, Solísque defectum non nisi nouissima primáve fieri Luna, quod vocant coitum, Lunæ autem non nisi plena, sempérque cirrà quàm proximè fuerit. Omnibus autem annis fieri vtriusque sideris defectus statis diebus, horísque sub terra. Nec tamen cùm fiant supernè, vbique cerni, aliquando propter nubila, sæpius globo terræ obstante conuexitatibus mundi. Intra ducentos annos Hipparchi sagacitate compertum est, & Lunæ defectum aliquando quinto mense à priore fieri, Solis verò septimo. Eandem bis in triginta diebus supra terras occultari, sed ab aliis atque aliis hoc cerni: quæq; sunt in hoc miraculo maximè mira, cùm conueniat vmbra terræ Lunam hebetari, nunc ab occasus parte hoc ei accidere, nunc ab exortus. Et quanam ratione cum Solis exortu vmbra illa hebetatrix sub terra esse debeat, semel iam acciderit, vt in occasu Luna deficeret, vtroque super terram conspicuo sidere. Nam vt duodecim diebus vtrunque sidus quæreretur, & nostro æuo accidit, Imperatoribus Vespasianis, patre i i i. filio iterum Consulibus.

De Lunæ motu. CAP. XIIII.

Lunam semper, auersis à Sole cornibus, si crescat, ortus spectare: si minuatur, occasus, haud dubium est. Lucere dodranteis semuncias horatũ ab secunda adiicientem vsque ad plenum orbem, detrahentémque in diminutionem. Intra quatuordecim autem partes Solis, semper occultam esse. Quo argumento amplior errantium stellarum, quàm Lunæ, magnitudo colligitur, quando illæ & à septenis interdum partibus emergant. Sed altitudo cogit minores videri, sicut affixas cælo Solis fulgore interdiu non cerni, cùm æquè diu ac noctu luceant: idque manifestum fiat defectibus Solis, & præaltis puteis.

Lucere dod. se est lucere tres vncias horæ quartas, & insuper eiusdem partem vicessimam quartam: vt explicat Bud. li. 1. de Asse.

Errantium motus, & luminum canonica. CAP. XV.

Errantium autem tres, quas supra Solem dicimus sitas, occultantur meantes cum eo. Exoriuntur verò matutino, discedentes partibus nunquàm amplius vndenis. Posteà radiorum eius contactu † tegunrur, & in triquetro à partibus centum viginti stationes matutinas faciunt, quæ & primæ vocantur: mox in aduerso à partibus centum octoginta, exortus vespertinos. †Itémq; in centum viginti ab alio latere appropinquante, stationes vespertinas, quas & secundas vocant: donec assecutus in partibus duodenis occultet illas, qui vespertini occasus appellantur. Martis stella, vt propior, etiam ex quadrato sentit radios, ab nonaginta partibus: vnde & nomen accepit is motus, primus & secundus nonagenarius dictus ab vtroq; exortu. Eadem stationalis senis mẽsibus commoratur in signis, alioqui bimestris, cùm cæteræ vtraq; statione quaternos menses non impleant. Inferiores

† reguntur

† Iterúmq;

feriores autem duæ occultantur in coitu vespettino simili modo,† relictóque Sole,totidem in partibus faciunt exortus matutinos, atque à longissimis distantiæ suæ metis Solem insequuntur,adeptæque óccasu matutino, conduntur ac prætereunt. Mox eodem interuallo vesperi exoriuntur vsque ad quos diximus terminos. Ab his tetrogradiuntur ad Solem, & occasu vespettino delitescunt. Veneris stella & stationes duas,matutinam vespettinámque, ab vtroque exortu facit, à longissimis distantiæ suæ finibus:Mercurij, stationes breuiore momento,quàm vt deprehendi possit. Hæc est luminum occultationúmque ratio,perplexiore motu, multísque inuoluta miraculis. Siquidem magnitudines suas & colores mutant,& eædem ad Septentrioně accedunt,abeúntque ad Austrum, terrísque propiores aut cælo repentè cernuntur: in quibus aliter multa, quàm priores, tradituri,fatemur ea quoque illorum esse muneris, qui primi quærendi vias demunstrauerunt: modò ne quis desperet secula proficere semper. Pluribus de causis hæc omnia accidunt: prima circulorum,quos Græci absidas in stellis vocant: etenim Græcis vtendum erit vocabulis. Sunt autem hi sui cuiq; earum,aliíque quàm mundo:quoniam terra à verticibus duobus,quos appellauerunt Polos, centtum cæli est,necnon Signiferi, obliquè inter eos siti. Omnia autem hæc constant ratione circini semper indubitata. Ergo ab alio cuique centro absides suæ exurgunt. Ideóque diuersos habent orbes,motúsque,dissimiles,quoniam interiores absidas necesse est breuiores esse.

† relictóque à Sole.

Quare eadem aliâs altiora,aliâs inferiota videantur. CAP. XVI.

IGitur à terræ centro absides altissimæ sunt, Saturno in Scorpione, Ioui in Virgine, Marti in Leone,Soli in Geminis,Veneri in Sagittario,Mercurio in Capricorno, mediis omnium partibus.Et è contrario ad terræ centrum humillimæ atque proximæ. Sic fit,vt tardiùs moueri videantur,cùm altissimo ambitu feruntur:non quòd accelerět tardéntve naturales motus,qui certi ac singuli sunt illis:sed quia deductas ab summa abside lineas,coarctari ad centrum necesse est,sicut in rotis radios:idémque motus aliâs maior, aliâs minot,centri propinquitate sentitur. Altera sublimitatŭ causa,quoniam à suo centro absidas altissimas habět in aliis signis.Saturnus in Libræ parte vicesima,Iupiter Cancri quintadecima,Mars Capricorni vicesima octaua, Sol Arietis vicesimanona,Venus Piscium decimasexta,Mercurius Virginis decimaquinta,Luna Tauri quarta.Tertia altitudinum ratio,cæli mensura,non circuli,intelligitur,subire eas aut descendere per profundum aeris,oculis existimătibus. Huic connexa latitudinum Signiferi obliquitatísque causa est.Per hunc stellæ quas diximus errantes,feruntur. Nec aliud habitatur in terris, quàm quod illi subiacet.Reliqua à Polis squalent.Veneris tantum stella excedit eum binis partibus. Quæ causa intelligitur efficere, vt quædam animalia & in desertis mundi nascantur.Luna quoque per totam laritudinem eius vagatur,sed omnino non excedens eum. Ab his Mercurij stella laxissimè,vt tamen è duodenis partibus(tot enim sunt latitudinis)non amplius octonas pererret,neque has æqualiter, sed duas medio eius,& suprà quatuor,infrà duas. Sol deinde medio fertur inter duas partes flexuoso draconum meatu inæqualis:Martis stella quatuor medias,Iouis mediam & supet eam duas:Saturni duas,vt Sol.Hæc erit latitudinum ratio ad Austrum descendentium, aut ad Aquilonem subeuntium.Hac constare & tertiă illam à terra subeuntium in cælum, & pariter scandi eam quoq; existimauere plerique falsò: qui vt coarguantur,aperienda est subtilitas immensa,& omneis eas complexa causas. Conuenit stellas in occasu vespertino proximas esse terræ & latitudine & altitudine:exortúsque matutinos in initio cuiusque fieri:stationes in mediis latitudinum articulis,quæ vocant ecliptica.Perinde confessum est motum augeri,quandiu in vicino sint terræ:cùm abscedant in altitudinem, minui. Quæ ratio Lunæ maximè sublimitatibus approbatur. Æquè nŏ est dubium,in exortibus matutinis etiam numerum augeri,atque à stationibus primis tres superiores diminui vsque ad stationes secundas.Quæ cùm ita sint,manifestum erit ab exortu matutino latitudines scandi,quoniam in eo primum abitu incipiant parcius adiici motus:in stationibus verò primis & altitudine subire, quoniam tum primum incipiant detrahi numeri,stellæque re-

troire. Cuius rei ratio priuatim reddenda est. Percussæ in qua diximus parte, & triangulo Solis radio inhibentur rectum agere cursum, & ignea vi leuantur in sublime. Hoc non protinus intelligi potest visu nostro, ideóque existimantur stare, vnde & nomen accepit statio. Progreditur deinde eiusdem radij violentia, & retroire cogit vapor repercussas. Multò id magis in vespertino earum exortu, toto Sole aduerso, cùm in summas absidas expelluntur, miniméque cernuntur, quoniam altissimè absunt, & minimo feruntur motu, tanto minore, cùm hoc in altissimis absidum euenit signis. Ab exortu vespertino latitudo descenditur, parcius iam se minuente motu, non tamen ante stationes secundas agente, cùm & altitudo descenditur, superueniente ab alio latere radio, eadémque vi rursus ad terras deprimente, quæ sustulerit in cælum ex priore triquetro. Tantum interest, subeant radij, an superueniant. Multóque eadem magis in vespertino occasu accidunt. Hæc est superiorum stellarum ratio: difficilior reliquarum, & à nullo ante nos reddita.

Catholica siderum errantium. CAP. XVII.

PRimum igitur dicatur, cùm sint diuersæ stellæ, cur Veneris stella nunquàm longius XLVI. partibus, Mercurius vigintitribus à Sole abscedant, sæpe citra eas ad Solem reciprocent. Conuersas habent vtræque absidas, vt infra Solem sitæ: tantúmque circulis earum subter est, quantum supernè prædictarum: & ideo non possunt abesse ampliùs, quoniam curuatura absidum ibi nō habet longitudinem maiorem. Ergo vtræq; simili ratione modum statuunt absidum suarum margines, ac spatia longitudinis latitudinum euagatione pensant. At enim cur nō semper ad quadragintasex & ad partes vigintitres perueniunt? Imò verò. Sed †ratio canonica fallit. Nanque apparet absidas quoq; earum moueri, quòd nunquàm transeant Solem. Itaque cùm in partem ipsam eius incidêre margines alterutro latere, tum & stellæ ad longissima sua interualla peruenire intelliguntur: cùm citrà fuere margines totidem partibus, & ipsæ ocyus redire †creduntur, cum sit illa semper vtrique extremitas summa. Hinc & ratio motuum cōuersa intelligitur. Superiores enim celerrimè feruntur in occasu vespertino, hę tardissimè: illæ à terra altissimè absunt, cùm tardissimè mouentur, hæ cùm ocyssimè. Quia sicut in illis propinquitas centri accelerat, ita in iis extremitas circuli. Illæ ab exortu matutino minuere celeritatē incipiunt, hæ verò augere: Illæ retro cursum agunt à statione matutina vsque ad vespertinam, Veneris à vespertina vsque ad matutinā. Incipit autem ab exortu matutino latitudinem scandere, altitudinem verò ac Solem insequi à statione matutina, ocyssima in occasu matutino & altissima. Digredi autem latitudine, motúmq; minuere †ab exortu matutino: retro quidē ire, simúlque altitudine digredi, à statione vespertina. Mercurij rursus stella vtroque modo scandere ab exortu matutino, digredi verò latitudine à vespertino: consecutóq; Sole ad quindecim partium interuallum, consistit quatriduo propè immobilis. Mox ab altitudine descendit, retróque graditur ab occasu vespertino vsq; ad exortum matutinum. Tantúmque hæc, & Luna, totidem diebus, quot subiere, descendunt. Veneris quindecim & pluribus subit. Rursus Saturni & Iouis duplicato digrediuntur. Martis etiam quadruplicato. Tanta est naturæ varietas, sed ratio euidens. Nam quæ in vaporem Solis nituntur, etiam descendunt ægrè. Multa promi ampliùs circa hæc possunt secreta naturæ legésque, quibus ipsa seruiat. Exempli gratia: In Martis sidere, cuius est maximè inobseruabilis cursus, nunquàm id stationem facere, Iouis sidere triquetro, rarò admodum sexaginta partibus discreto, qui numerus sexangulas mundi efficit formas. Nec exortus, nisi in duobus signis tantùm, Cancri & Leonis, simul edere. Mercurij verò sidus in Piscibus exortus vespertinos raros facere, creberrimos in Virgine: in Libra matutinos. Item matutinos in Aquario, rarissimos in Leone. Retrogradum in Tauro & Geminis non fieri: in Cancro verò non citra vigesimamquintam partem. Lunam bis coitum cum Sole in nullo alio signo facere, quàm Geminis: non coire aliquando in Sagittario tantum. Nouissimam verò primámque eadem die vel nocte, nullo alio in signo, quàm Ariete, conspici: id quoque paucis mortalium contigit. Et inde fama cernendi Lynceo. Non comparere in cælo Saturni sidus & Martis cùm plurimum diebus centumsep

†ratio Canonicos fallit. hoc est, canonum astronomicorum conditores.

†coguntur.

†Rectius, ab exortu vespertino. quā lectionem agnoscit & Pincianus, Salmantici codicis fidē sequutus.

tumſeptuaginta:Iouis trigintaſex;aut cùm minimum,denis detractis diebus:Veneris ſexagintanouem,aut cùm minimum,quinquaginta duobus:Mercurij tredecim,aut cùm plurimum,ſeptemdecim.

Quæ ratio colores eorum mutet. CAP. XVIII.

COlores ratio altitudinum temperat:ſiquidem earum ſimilitudinem trahunt, in quarum aera venêre ſubeundo,tingitque appropinquantes vtralibet alieni meatus circulus.Frigidior in pallorem,ardentior in ruborem,ventoſus in horrorem.Sol atque commiſſuræ abſidum,extremæque orbitæ atram in obſcuritatem. Suus quidem cuique color eſt,Saturno candidus,Ioui clarus,Marti igneus,Lucifero candens,Veſperi refulgens,Mercurio radians,Lunæ blandus,Soli,cùm oritur,ardens,poſteà radians: his cauſis connexo viſu,& earum quæ cælo continentur.Nanque modò multitudo conferta ineſt circa dimidios orbes Lunæ,placida nocte leniter illuſtrante eas:modò raritas, vt fugiſſe miremur plenilunio abſcondente,aut cùm Solis,ſupráve dictarum radij viſus perſtrinxere noſtros. Et ipſa autem Luna ingruentium Solis radiorum haud dubiè differentias ſentit,hebetante cætera inflexos mundi conuexitate eos,præterquàm vbi recti angulorum competunt ictus.Itaque in quadrato Solis diuidua eſt,in triquetro ſeminani ambitur orbe, impletur autem in aduerſo:rurſusque minuens eaſdem effigies,paribus edit interuallis,ſimili ratione,qua ſupra Solem tria ſidera.

Solis motus,& dierum inæqualitatis ratio. CAP. XIX.

SOl autem ipſe quatuor differentias habet,bis æquata nocte diei,Vere & Autumno, & in centrum incidens terræ octauis in partibus Arietis ac Libræ:bis permutatis ſpatiis, in auctum diei,bruma octaua in parte Capricorni: noctis verò, ſolſtitio totidem in partibus Cancri.Inæqualitatis cauſa obliquitas eſt Signiferi,cùm pars æqua mundi ſuper ſubtérque terras omnibus fiat momentis.Sed quæ recta in exortu ſuo coorgunt ſigna,longiore tractu tenent lucem:quæ verò obliqua,ocyore tranſeunt ſpatio.

Quare Ioui fulmina aſſignentur. CAP. XX.

LAtet pleroſque,magna cæli affectatione compertum à principibus doctrinæ viris, ſuperiorum trium ſiderum ignes eſſe,qui decidui ad terras fulminum nomen habeant: ſed maximè ex iis medio loco ſiti:fortaſſis quoniam contagium nimij humoris ex ſuperiore circulo,atque ardoris ex ſubiecto per hunc modum egerat.Ideóque dictum Iouem fulmina iaculari.Ergo vt è flagrante ligno carbo cum crepitu,ſic à ſidere cæleſtis ignis expuitur,præſcita ſecum afferens,ne abdicata quidem ſui parte in diuinis ceſſante operibus.Idque maximè turbato fit aere,quia collectus humor abundátiam ſtimulat, aut quia turbatur quodam ceu grauidi ſideris partu.

Interualla ſiderum. CAP. XXI.

INterualla quoque ſiderum à terra,multi indagare tentauerunt:& Solem abeſſe à Luna vndeuiginti partes,quantum Lunam ipſam à terra,prodiderunt.Pythagoras verò vir ſagacis animi,à terra ad Lunam centum xxvj. M. ſtad. eſſe collegit. Ab ea vſque ad Solem duplũ.Inde ad xii. ſigna triplicatũ.In qua ſententia & Gallus Sulpitius noſter fuit.

De ſiderum muſica. CAP. XXII.

SEd Pythagoras interdum ex muſica ratione appellat tonum, quantum abſit à terra Luna.Ab ea ad Mercurium,ſpatij eius dimidium:& ab eo ad Venerem ferè tantundẽ. A qua ad Solem ſeſquiplum. A ſole ad Martem tonum,id eſt,qãntum ad Lunam à terra. Ab eo ad Iouem dimidium,& ab eo ad Saturnum dimidium,& inde ſeſquiplum ad Signiferum:ita ſeptem tonos effici,quam diapaſon harmoniam vocant,hoc eſt, vniuerſitatem concentus. In ea † Saturnum Dorio moueri,Mercurium phthongo,Iouem Phrygio, & in reliquis ſimilia,iucunda magis,quàm neceſſaria ſubtilitate.

† Saturnum Dorio moueri phthongo, Iouem Phrygio. Nam Mercurium non eſt in veteri exẽplaris neque inter ſuperiores planetas Saturnũ & Iouem. Autor Mercurium collocaſſe videtur.

De mundi geometria. CAP. XXIII.

STadium centum vigintiquinque noſtros efficit paſſus,hoc eſt, pedes ſexcentos vigintiquinque. Poſidonius non minus quadraginta ſtadiorum à terra altitudinem eſſe,in qua nubila ac venti nubéſque proueniant. Inde purum liquidúmque, & imperturbatæ

lucis aerem. Sed à turbido ad Lunam vicies centum millia stadiorum. Inde ad Solē quinquies millies. Eo spatio fieri, vt tam immensa eius magnitudo non exurat terras. Plures autem nubes nongentis stadiis in altitudinem subire prodiderunt. Incomperta hæc & inextricabilia, sed tam prodenda, quàm sunt prodita: in queis tamen vna ratio Geometricæ collectionis nunquàm fallacis possit non repudiari, si cui libeat altius ista persequi. Nec vt mensura (id enim velle penè dementis otij est) sed vt tantum æstimatio coniectandi, cō stet animo. † Nam cùm trecentis sexaginta & ferè sex partibus orbis Solis ex circuitu eius patere appareat circulum, per quem meat, sempérq; dimetiens tertiam partem ambitus, & tertiæ paulò minus septimam colligat, apparet dempta eius dimidia (quoniam terra centralis interueniat) sextam ferè partem huius immensi spatij, quod circa terram circuli solaris animo comprehenditur, inesse altitudinis spatio, Lunæ verò duodecimam, quoniam tanto breuiore, quàm Sol, ambitu currit: ita ferri eam in medio Solis ac terræ. Mirum quò procedat improbitas cordis humani, paruulo aliquo inuitata successu, sicut in supradictis occasionem impudentiæ ratio largitur: ausique diuinare Solis ad terram spatia, eadem ad cælum agunt, quoniam sit medius Sol, vt protinus mundi quoque ipsius mensura veniat ad digitos. Quantas enim dimetiens habeat septimas, tantas habere circulum duo & vicesimas, tanquam planè à perpendiculo mensura cæli constet. Aegyptia ratio, quam Petosiris & Necepsos ostendēre, singulas partes, in lunari circulo (vt dictum est) minimo, triginta tribus stadiis paulo amplius patere colligit: in Saturni amplissimo duplum: in Solis, quem medium esse diximus, vtriusque mensuræ dimidium. Quæ computatio plurimum habet pudoris: quoniam ad Saturni circulum, addito Signiferi ipsius interuallo, innumerabilis multiplicatio efficitur.

† Planior est minúsq; perturbata veteris codicis lectio, quæ sic habet: Nā cū trecētis sexaginta & ferè sex partibus patēre circulū, per quem meat orbis Solis, ex circuitu eius appareat, sempérque, &c.

De repentinis sideribus. CAP. XXIIII.

Restant pauca de mundo: namque & in ipso cælo stellæ repentè nascūtur. Plura earum genera.

De Cometis & cælestibus prodigiis, natura & situ, & generibus eorum CAP. XXV.

Cometas Græci vocant, nostri crinitas, horrentes crine sanguineo, & comarum modo in vertice hispidas. Iidem Pogonias, quibus inferiore ex parte in speciem barbæ longæ promittitur iuba. Acontiæ iaculi modo vibrantur ocyssimo significatu. Hæc fuit de qua quinto Consulatu suo † Titus Imperator Cæsar præclaro carmine perscripsit, ad hunc diem nouissimè visa. Easdem breuiores & in mucronem fastigiatas, Xiphias vocauere, quæ sunt omnium pallidissimæ, & quodam gladij nitore, ac sine vllis radiis: quos Disceus suo nomini similis, colore autem electro, raros è margine emittit. † Pithetes doliorum cernitur figura, in concauo fumidæ lucis. Cerattas cornus speciem habet, qualis fuit cùm Græcia apud Salamina depugnauit. Lampadias ardentes imitatur faces: Hippeus equinas iubas celerrimi motus, atque in orbem circa se euntes. Fit & candidus Cometes, argenteo crine, ita refulgens, vt vix contueri liceat, speciéque humana dei effigiem in se ostendens. Fiunt & hirti villorum specie, & iuba aliqua circundati. Semel adhuc iubæ effigies mutata in hastam est, Olympiade centesimaoctaua, vrbis anno tricentesimo nonagesimooctauo. Breuissimum, quo cernerentur, spatium septem dierum annotatum est, longissimum octoginta. Mouentur autem alij errantium modo, alij immobiles hærent. Omnes fermè sub ipso Septentrione, aliqua eius parte non certa, sed maximè in candida, quæ lactei circuli nomen accepit. Aristoteles tradit & simul plures cerni, nemini compertum alteri, quod equidem sciam. Ventos autem ab iis graues æstúsque significari. Fiunt & hybernis mensibus, & in austrino polo, sed ibi citra vllum iubar: Diráque comperta Aethiopum & Aegypti populis, cui nomen æui eius rex dedit Typhon, ignea specie, ac spiræ modo intorta, visu quoque toruo, nec stella verius, quàm quidam igneus nodus. Sparguntur aliquando & errantibus stellis, cæterisque crines. Sed Cometes nunquàm in occasura parte cæli est, terrificum magna ex parte sidus, ac non leuiter piatū, vt ciuili motu Octauio Consule, iterúmq; Pompeij & Cæsaris bello. In nostro

† Malim, Tiberius, vti antea legebatur: cū præsertim supra in Catalogo autorū, etiā Tiberiū Cæsarē recēseat.

† Aliàs, Pitheus: eadem forma, qua Hippeus, & Disceus.

verò

verò æuo circa veneficium, quo Claudius Cæsar imperium reliquit Domitio Neroni, ac deinde principatu eius, assiduum propè ac sæuum. Referre arbitrantur, in quas partes sese iaculetur, aut cuius stellæ vires accipiat, quásque similitudines reddat, & quibus in locis emicet. Tibiarum specie, musicæ arti portendere. Obscœnis autem moribus, in verendis partibus signorum. Ingeniis & eruditioni, si triquetram figuram quadratámve paribus angulis ad aliquos perennium stellarum situs edant. Venena fundere, in capite septentrionalis austrinæve serpentis. Cometes in vno totius orbis loco colitur in templo Romæ, admodum faustus Diuo Augusto iudicatus ab ipso: qui incipiente eo, apparuit ludis quos faciebat Veneri Genitrici, non multo post obitum patris Cæsaris, in collegio ab eo instituto. Nanque his verbis id gaudium prodidit: Iis ipsis ludorum meorum diebus, sidus crinitum per septem dies in regione cæli, quæ sub septentrionibus est, conspectum. Id oriebatur circa vndecimam horam diei, clarúmque & omnibus terris conspicuum fuit. Eo sidere significari vulgus credidit, Cæsaris animam inter Deorum immortalium numina receptam: quo nomine id insigne simulacro capitis eius, quod mox in foro consecrauimus, adiectum est. Hæc ille in publicum, interiore gaudio sibi illum natum, seq; in eo nasci interpretatus est: & si verum fatemur, salutare id terris fuit. Sunt qui & hæc sidera perpetua esse credant, suóque ambitu ire, sed non nisi relicta à Sole cerni. Alij verò, qui nasci humo re fortuito, & ignea vi, ideóque solui.

Hippaichus de sideribus, per exempla historica, faces, lampades, trabes, bolides, & chasma cæli. CAP. XXVI.

IDem Hipparchus nunquàm satis laudatus, vt quo nemo magis approbauerit cognationem cum homine siderum, animásque nostras partem esse cæli, nouam stellam & aliam in æuo suo genitam deprehendit: eiúsque motu, qua die fulsit, ad dubitationem est adductus, ánne hoc sæpius fieret, mouerentúrque & eæ, quas putamus affixas. Idémque ausus, rem etiam Deo improbam, annumerare posteris stellas, ac sidera ad normam expangere, organis excogitatis, per quæ singularum loca atque magnitudines signarent: vt facilè discerni posset ex eo, non modò an obirent, nascerentúrve, sed an omnino aliqua transirent mouerentúrve, item an crescerent minuerentúrque, cælo in hæreditate cunctis relicto, si quisquam qui † rationem eam caperet, inuentus esset. Emicant & faces, nō nisi cùm decidunt, visæ: qualis Germanico Cæsare gladiatorum spectaculum edente, prę-ter ora populi meridiano transcurrit. Duo genera earum: Lampades vocant planè faces: alterum Bolidas, quale Mutinensibus malis visum est. Distant, quòd faces vestigia longa faciunt, priore ardente parte: Bolis verò perpetua ardens, longiorem trahit limitem. Emicant & trabes simili modo, quas Docos vocant: qualis cùm Lacedæmonij classe victi, imperium Græciæ amisere. Fit & cæli ipsius hiatus, quod vocant chasma.

† Cretionē, legit Pintianus ex codice Toletano aditionē hæreditatis ea voce intelligens.

De cæli coloribus. CAP. XXVII.

FIt & sanguinea species, & (quo nihil terribilius mortalium timori est) incendium ad terras cadens inde, sicut Olympiadis centesimæseptimæ anno tertio, quum rex Philippus Græciam quateret. Atque hæc ego statis temporibus naturæ, vt cætera, arbitror existere, non vt plerique variis de causis, quas ingeniorum acumen excogitat: quippe ingentium malorum fuere prænuntia. Sed ea accidisse, non quia hæc facta sunt, arbitror: verùm hæc ideo facta, quia incasura erant illa. Raritate autem occultam eorum esse rationem, ideóque non, sicut exortus suprà dictos, defectúsque, & multa alia, nosci.

De flamma cæli. CAP. XXVIII.

CErnuntur & stellæ cum Sole totis diebus, plerunque & circa solis orbem, ceu specie coronæ: & versicolores circuli, qualiter Augusto Cæsare in prima iuuenta Vrbē intrante, post obitum patris, ad nomen ingens capessendum.

De coronis cælestibus. CAP. XXIX.

EXistunt eædem coronæ circa Lunam, & circa nobilia astra, cælo quoque inhærentia. Circa Solem arcus apparuit L. Opimio Q. Fabio Consulibus, orbis L. Porcio, M. Acilio.

De circulis repentinis. CAP. XXX.

Circulus rubri coloris L.Iulio,P.Rutilio coss.Fiunt prodigioſi & longiores Solis defectus,qualis occiſo Dictatore Cæſare,& Antoniano bello,totius penè anni pallore continuo.

Plures Soles. CAP. XXXI.

ET rurſus plures Soles ſimul cernuntur,nec ſupra ipſum,nec infra,ſed ex obliquo,nunquàm iuxta,nec contra terram,nec noctu,ſed aut oriente aut occidente.Semel & meridie conſpecti in Boſphoro produntur,qui à matutino tempore durauerũt in occaſum. Trinos Soles antiqui ſæpius videre:ſicut Sp.Poſthumio,Q.Mutio,& Q.Martio, M. Porcio,& M.Antonio,P.Dolobella,& M.Lepido,L.Planco coss.Et noſtra ætas vidit Diuo Claudio principe,Conſulatu eius,Cornelio Orſito collega. Plures ſimul,quàm tres, viſi, ad hoc æui nunquàm produntur.

Plures Lunæ. CAP. XXXII.

LVnæ quoque trinæ,vt Cn.Domitio,C.Fannio Conſulibus,apparuere: quos plerique appellauerunt Soles nocturnos.

Dierum lux nocte. CAP. XXXIII.

LVmen de cælo noctu viſum eſt,C.Cæcilio,Cn.Papyrio Conſulibus, & ſæpe aliâs, vt diei ſpecies noctu luceret.

Clypei ardentes. CAP. XXXIIII.

CLypeus ardens ab Occaſu ad Ortum ſcintillans tranſcurrit,Solis occaſu L. Valerio, C.Mario conſulibus.

Oſtentum cæli. CAP. XXXV.

SCintillam è ſtella cadere,& augeri terræ appropinquantem: ac poſtquàm Lunæ magnitudine facta ſit,illuxiſſe ceu nubilo diei:dein cùm in cælum ſe reciperet,lampadem factam,ſemel vnquam proditur,Cn.Octauio, C. Scribonio coss. † Vidit hoc Licinius Syllanus Proconſul cum comitatu ſuo.

† In vetuſto codice tantũ eſt, Vidit hoc Syllanus nulla Licinij mentione.

De diſcurſu ſtellarum. CAP. XXXVI.

FIeri videntur & diſcurſus ſtellarum, nunquàm temere,vt non ex ea parte truces venti cooriantur.Exiſtunt ſtellæ & in mari terriſque.

De ſtellis Caſtoribus. CAP. XXXVII.

VIdi nocturnis militum vigiliis,inhærere pilis pro vallo fulgorem effigie ea:& antennis nauigantium,aliiſque nauium partibus,ceu vocali quodam ſono inſiſtunt,vt volucres ſedem ex ſede mutantes:graues,cùm ſolitariæ venere,mergentéſque nauigia: & ſi in carinæ ima deciderint,exurentes:geminæ autem ſalutares,& proſperi curſus prænuntiæ,quarum aduentu fugari diram illam ac minacem, appellatámque Helenam, ferunt. Et ob id Polluci & Caſtori id numen aſſignant,eóſque in mari deos inuocant.Hominum quoque capita veſpertinis horis,magno præſagio circumfulgent. Omnia incerta ratione,& in naturæ maieſtate abdita.

De aere. CAP. XXXVIII.

HActenus de ipſo mundo,ſideribúſque.Nunc reliqua cæli memorabilia. Nanque & hoc cælum appellauere maiores quod alio nomine aera; omne quod inani ſimile, vitalem hunc ſpiritum fundit.Infra Lunam hæc ſedes, multóque inferior (vt animaduerto propemodum conſtare) infinitum ex ſuperiore natura aeris, infinitum & terreni halitus miſcens,vtraque ſorte confunditur.Hinc nubila, tonitrua, & † alia fulmina. Hinc grandines,pruinæ,imbres,procellæ, turbines. Hinc plurima mortalium mala, & rerum naturæ pugna ſecum.Terrena in cælum tendentia deprimit ſiderum vis: eadémque quæ ſponte non ſubeunt, ad ſe trahunt.Decidunt imbres,nebulæ ſubeunt, ſiccantur amnes, ruunt grandines, torrent radij, & terram in medium vndique impellunt. Iidem infracti reſiliunt: & quæ potuere,auferunt ſecum.Vapor ex alto cadit,rurſúmque in altum redit. Venti ingruunt inanes,idémque cum rapina remeãt.Tot animalium hauſtus ſpiritum è ſublimi trahit.At ille contra nititur,tellúſq;,vt inani,cælo ſpiritũ infundit.Sic vltro citro commean

† illa fulmina emphatica.

commeante natura, vt tormento aliquo, mundi celeritate discordia accenditur. Nec stare pugnæ licet, sed assiduè rapta conuoluitur, & circa terram immenso rerum quasi globo tendit, subinde per nubes cælum aliud obtexens. Ventorum hoc regnum. Itaque præcipua eorum natura ibi, & fermè reliquas complexa causas, quoniam & tonitruum & fulminum iactus, horum violentiæ plerique assignant. Quin & ideo lapidibus pluere interim, quod vento sint rapti, & multa similiter. Quam ob rem plura simul dicenda sunt.

De statis tempestatibus. CAP. XXXIX.

Tempestatum rerúmq; quasdam statas esse causas, quasdam verò fortuitas, aut adhuc rationis incompertæ, manifestum est. Quis enim æstates & hyemes, quæque in temporibus annua vice intelliguntur, siderum motu fieri dubitet? Ergo vt Solis natura temperando intelligitur anno, sic reliquorum quoque siderum propria est quibusque vis, & ad suam cuique naturam fertilis. Alia sunt in liquorem soluti humoris fœcunda, alia concreti in pruinas, aut coacti in niues, aut glaciati in grandines: alia flatus, alia teporis, alia vaporis, alia roris, alia rigoris. Nec verò hæc tanta debent existimari, quanta cernuntur, cùm esse eorum nullum minus Luna tam immensæ altitudinis ratio declaret. Igitur in suo quæque motu naturam suam exercent: quod manifestum Saturni maximè transitus imbribus faciunt. Nec meantium modò siderum hæc vis est, sed multorum etiam adhærentium cælo: quoties errantium accessu impulsa, aut coniectu radiorum extimulata sunt: qualiter in Suculis sentimus accidere, quas Græci ob id pluuio nomine Hyadas appellãt. Quin & sua sponte quædam statisque temporibus, vt Hœdorum exortus. Arcturi verò sidus non fermè sine procellosa grandine emergit.

De vi Caniculæ. CAP. XL.

Nam Caniculæ exortu accendi Solis vapores quis ignorat? cuius sideris effectus amplissimi in terra sentiuntur. Feruent maria exoriente eo, fluctuant in cellis vina, mouentur stagna. Orygem appellat Aegyptus feram, quam in exortu eius contrà stare & contueri tradit, ac velut adorare, cùm sternuerit. Canes quidem toto eo spatio maximè in rabiem agi, non est dubium.

Sidera in aliis signorum partibus & temporibus aliàs influere. CAP. XLI.

Quin partibus quoq; signorum quorundam sua vis inest, vt autumnali æquinoctio, brumáque, cum tempestatibus confici sidus intelligimus. Nec imbribus tantù tempestatibúsque, sed multis & corporum & ruris experimentis. Afflantur alij sidere, alij commouentur statis temporibus aluo, neruis, capite, mente. Olea, & populus alba, & salices, folia solstitio circumagunt. Floret ipso brumali die, suspensa in tectis arentis herba pulegij, rumpuntur intentæ spiritu membranæ. Miretur hoc, qui non obseruet quotidiano experimento, herbam vnam, quæ vocatur heliotropium, abeuntem Solem intueri semper, omnibúsq; horis cum eo verti, vel nubilo obumbrante. Iam quidẽ lunari potestate ostrearum, conchyliorúmque, & concharum omnium corpora augeri, ac rursus minui. Quin & soricum fibras respondere numero Lunæ, exquisiuere diligentiores: minimúmque animal formicam sentire vires sideris, interlunio semper cessantem. Quo turpior homini inscitia est, fatenti præcipuè iumentorum quorundam in oculis morbos cum Luna increscere ac minui. Patrocinatur vastitas cæli immensa, discreta altitudine in duo atque LXX. signa. Hæ sunt rerum aut animantium effigies, in quas digessere cælum periti. In his quidem mille sexcentas annotauere stellas, insignes videlicet effectu, visúve. Exempli gratia, in cauda Tauri septem, quas appellauere Vergilias, in fronte Suculas, Booten, qui sequitur Septentriones.

Imbrium, ventorum, & nubium causæ. CAP. XLII.

Extra has causas non negauerim existere imbres ventósque: quoniam humidam à terra, aliàs verò propter vapores fumidam, † exhalare caliginem certum est. Nubésque liquore egresso in sublime, aut ex aere coacto in liquorem, gigni. Densitas earum corpúsque haud dubio coniectatur argumento, cùm Solem obumbrent, perspicuum aliàs etiam vrinantibus in quamlibet profundam aquarum altitudinem.

† exhalari

De tonitr

De tonitruis & fulguribus. CAP. XLIII.

IGitur non eam inficias, posse in has & ignes supernè stellarum decidere, quales sereno sæpe cernimus, quorum ictu concuti aera verum est, quando & tela vibrata strident. Cùm verò in nubem peruenerint, vaporem dissonum gigni, vt candente ferro in aquam demerso, & fumidū verticem volui. Hinc nasci procellas. Et si in nubę luctetur flatus, aut vapor, tonitrua edi: si erumpat ardens, fulmina: si longiore tractu nitatur, fulgetra. His fin di nubem, illis perrumpi. Et esse tonitrua impactorum ignium plagas, ideóque protinus coruscare igneas nubium rimas. Posse & repulsu siderum depressum, qui à terra meauerit, spiritum nube cohibitum tonare, natura strangulante sonitum, dum rixetur, edito fragore, cùm erumpat, vt in membrana spiritu intenta. Posse & attritu, dum in præceps feratur, illum, quisquis est, spiritum accendi. Posse & conflictu nubium elidi, vt duorum lapidum, scintillantibus fulgetris. Sed hæc omnia esse fortuita. Hinc bruta fulmina & vana, vt quæ nulla veniant ratione naturæ. Iis percuti montes, iis maria, omnésq; alios irritos ictus. Illa verò fatidica ex alto, statísque de causis, & ex suis venire sideribus. Simili modo ventos vel potiùs flatus, posse & ex arido siccóque halitu terræ gigni non negauerim: posse & aquis aera expirantibus, qui neque in nebulam densetur, nec crassescat in nubes: posse & Solis impulsu agi: quoniam ventus non aliud intelligatur, quàm fluctus aeris: pluribúsque etiam modis. Nanque & è fluminibus ac niuibus, & è mari videmus & quidē tranquillo, & alios quos vocant Altanos, è terra consurgere. Qui quidem cum è mari redeūt, Tropæi vocantur: si pergunt, Apogæi.

Qua ratione echo reddatur. CAP. XLIIII.

MOntium verò flexus crebríque vertices, & conflexa cubito, aut confracta in humeros iuga, concaui vallium sinus, scindunt inæqualiter inde resultantē aera: quæ causa etiam voces multis in locis reciprocas facit.

De ventis iterum. CAP. XLV.

† Rectius. Vasto præcepshiatu abiecta præpositione.

SIne fine ventos generant iam quidam etiam specus, qualis in Dalmatiæ ora, † vasto in præceps hiatu: in quem deiecto leui pondere, quamuis tranquillo die, turbini similis emicat procella. Nomen loco est Senta. Quin & in Cyrenaica prouincia rupes quædam Austro traditur sacra, quam profanum sit attrectari hominis manu, confestim Austro voluente harenas. In domibus etiam multis, manu facta inclusa opacitate conceptacula auras suas habent, adeò causa non deest. Sed plurimum interest, flatus sit, an ventus. Illos statos atque perspirantes, quos non tractus aliquis, verùm terræ sentiunt: † qui nō aura, non procella maris, sed appellatione quoque ipsa venti sunt: qui siue assiduo mundi † incitu, & contrario siderum occursu nascuntur, siue hic est ille generabilis rerum naturæ spiritus, huc illuc tanquam in vtero aliquo vagus, siue disparili errantium siderum ictu, radiorúmq; multiformi iactu flagellatus aer, siue à suis sideribus exeunt his propioribus, siue ab illis cælo affixis cadunt, palam est illud quoque legem naturæ habere non ignotam, etiamsi nondum percognitam.

† qui non aura, nō procellæ, sed mares appellatione quoque ipsa venti sunt.

† incitatu.

Naturæ & obseruationes ventorum. CAP. XLVI.

† tam discordi.

VIginti amplius autores Græci veteres prodidere de his obseruationes. Quo magis miror, orbe † discordi, & in regna, hoc est in membra, diuiso, tot viris curæ fuisse, tam ardua inuentu, inter bella præsertim & infida hospitia, piratis etiam omnium mortalium hostibus transitus fermè tenentibus: vt hodie quædam in suo quisque tractu ex eorum commentariis, qui nunquam eò accessere, verius noscat, quàm indigenarum scientia: nunc verò pace tam festa, tam gaudente prouentu rerum artiúmque principe, omnino nihil addisci noua inquisitione, imò ne veterum quidem inuenta perdisci. Non erant maiora præmia in multos dispersa fortunæ magnitudine: & ista plures sine præmio alio, quàm posteros iuuandi, eruerunt. Nanq; mores hominum senuere, non fructus. Et immensa multitudo aperto, quodcunque est, mari, hospitalique litorum omnium appulsu nauigat, sed lucri, non scientiæ gratia. Nec reputat cæca mens, & tantum auaritiæ intenta, idipsum scientia posse tutius fieri. Quapropter scrupulosius, quàm instituto fortassis

tassis conueniat operi,tractabo ventos,tot millia nauigantium cernens.

Ventorum genera. CAP. XLVII.

VEteres quatuor omnino seruauere, per totidem mundi partes (ideo nec Homerus plures nominat)hebeti, vt mox iudicatum est, ratione. Secuta ætas octo addidit, nimis subtili & concisa: proximis inter vtranque media placuit, ad breuem ex numerosa additis quatuor. Sunt ergo bini in quatuor cæli partibus: Ab Oriente æquinoctiali Subsolanus,ab Oriente brumali Vulturnus: Illum Apelioten, hunc Eurum Græci appellant. A Meridie Auster,& ab Occasu brumali Africus,Noton & Liba nominant. Ab Occasu æquinoctiali Fauonius, ab Occasu solstitiali Corus: Zephyron & Argesten vocant. A Septentrionibus Septentrio,intérque eum & Exortum solstitialem Aquilo, Aparctias dicti & Boreas.Numerosior ratio quatuor his interiecerat,Thrasciā,media regione inter Septentrionem & Occasum solstitialem:itémque Cæcian,media inter Aquilonem & Exortum æquinoctialem. Ab Ortu solstitiali Phœnician,media regione inter ortum brumalem & Meridiem.Item inter Liba & Noton compositum ex vtroque medium, inter Meridiem & hybernum Occidentem, Libonoton. Nec finis: Alij quippe Mesen nomine etiamnum addidere inter Borean & Cæcian:& inter Eurum & Noton,Euronotum. Sunt etiam quidam peculiares quibusque gentibus venti, non vltra certum procedentes tractum: vt Atheniensibus Sciron,paulum ab Argeste deflexus, reliquæ Græciæ ignotus. Aliubi elatior idem Olympias vocatur.Consuetudo omnibus his nominibus Argesten intelligit: & Cæcian aliqui vocant Hellespontian, & eosdem alibi aliter. Item in Narbonensi prouincia clarissimus ventorum est Circius,nec vlli violentia inferior, Ostiam plerunque rectâ Ligustico mari perferens: idemque non modò in reliquis partibus cæli ignotus, sed ne Viennam quidem eiusdem prouinciæ vrbem attingens, paucis antè limitibus iugi modici occursu tantus ille ventorum coercitus. Et Austros in Aegyptum penetrare negat Fabianus. Quo fit manifesta lex naturæ, ventis etiam & tempore & fine dicto. Ver ergo aperit nauigantibus maria: cuius in principio, Fauonij hybernum molliunt cælum,Sole Aquarij x x v. obtinente partem.Is dies sextus est ante Februarias Idus. Competit ferme & hoc omnibus, quos deinde ponam, per singulas intercalationes vno die anticipantibus, rursúmque lustro sequenti ordinem seruantibus. Fauonium quidam ad v i i. Calendas Martij Chelidonian vocant, ab hirundinis viso: nonnulli verò Ornithian, vno & l x x. die post brumam, ab aduentu auium, flantem per dies nouem. Fauonio contrarius est, quem Subsolanum appellauimus. Datus est autem huic exortus Vergiliarum in totidem partibus Tauri, sex diebus ante Maias Idus, quod tempus austrinum est, huic vento Septentrione contrario. Ardentissimo autem æstatis tempore exoritur Caniculæ sidus, Sole primam partem Leonis ingrediente: qui dies x v. ante Augustas Calend.est.Huius exortum diebus octo fermè Aquilones antecedūt,quos Prodromos appellant. Post biduum autem exortus, iidem Aquilones constantius perflant diebus quadraginta, quos Etesias vocant. Molliri eis creditur Solis vapor geminatus ardore sideris: nec vlli ventorum magis stati sunt. Post eos rursus Austri frequentes vsque ad sidus Arcturi, quod exoritur vndecim diebus ante æquinoctium autumni. Cum hoc Corus incipit. Corus autumnat: huic est contrarius Vulturnus. Post id æquinoctium diebus ferè quatuor & quadraginta. Vergiliarum occasus hyemem inchoat: quod tempus in i i i. Idus Nouembris incidere consueuit: hoc est Aquilonis hyberni, multúmque æstiuo illi dissimilis, cuius ex aduerso est Africus. Ante brumam autem septem diebus, totidémque postea,sternitur mare halcyonum fœturæ:vnde nomen hi dies traxere: reliquum tempus hyemat.Nec tamen sæuitia tempestatum concludit mare. Piratæ primùm coegere mortis periculo in mortem ruere,& hyberna experiri maria: nunc idem hoc auaritia cogit. Ventorum frigidissimi sunt, quos à Septentrione diximus spirare,& vicinus his Corus. i j & reliquos compescunt,& nubes abigunt. Humidi, Africus, & præcipuè Auster Italiæ, Narrant & in Ponto Cæcian in se trahere nubes. Sicci Corus, & Vulturnus, præterquam desinentes. Niuales Aquilo, & Septentrio. Grandines

Septen

Septentrio importat,& Corus Aestuosus Auster. Tepidi Vulturnus, & Fauonius. Iidem Subsolano ficciores:& in rotū omnes à Septentrione& Occidente ficciores,quàm à Meridie & Oriente. Saluberrimus autem omnium † Aquilo:noxius Auster, & magis ficcus, fortassis quia humidus frigidior est. Minus esurire eo spirante creduntur animantes. Etesiæ noctu desinunt † ferè,& à tertia diei hora oriuntur. In Hispania & Asia ab Oriente flatus est eorum,in Ponto ab Aquilone,reliquis in partibus à Meridie. Spirant autem & à bruma,cùm vocantur Ornithiæ,sed leniores & paucis diebus. Permutant & duo naturam cum situ. Auster Africæ serenus, Aquilo nubilus. Omnes venti vicibus suis spirant maiore ex parte,aut vt contrarius desinenti incipiat. Cùm proximi cadentibus surgunt,à læuo latere in dextrum vt Sol,ambiunt. De ratione eorum mēstrua,quarta maximè Luna decernit. Iisdem autem ventis in contrarium nauigatur,prolatis pedibus,vt noctu plerunq; aduersa vela concurrant. Austro maiores fluctus eduntur,quàm Aquilone: quoniam ille infernus ex imo maris spirat,hic summo. Ideóque post Austros noxij præcipuè terræ motus. Noctu Auster,interdiu Aquilo vehementior. Et ab ortu flantes diuturniores sunt ab occasu flantibus. Septentriones impari ferè desinunt numero: quæ obseruatio & in aliis multis rerum naturæ partibus valet. Mares itaque existimantur impari numero. Sol & auget,& comprimit flatus. Auget exoriens occidénsque,comprimit meridianus æstiuis temporibus. Itaque medio diei aut noctis plerunque sopiuntur, quia aut nimio frigore aut æstu soluuntur. Et imbribus venti sopiuntur. Expectantur autem maximè, vnde nubes discussæ adaperuere cælum. Omnium quidem (si libeat obseruare minimos ambitus) redire easdem vices quadriennio exacto Eudoxus putat,non vētorum modò, verùm & reliquarum tempestatum magna ex parte, Et est principium lustri eius semper intercalari anno Caniculæ ortu. De generalibus ventis hæc.

† Vide num rectius legatur, Aquilo. quia siccus & frigidior:noxius Auster, fortassis, quia magis humidus.

† flare

De repentinis flatibus. CAP. XLVIII.

NVnc de repentiuis flatibus,qui exhalante terra(vt dictum est)coorti, rursúsque deiecti,interim obducta nubium cute multiformes existunt. Vagi quippe & ruentes torrentiū modo (vt aliquibus placere ostendimus) tonitrua & fulgura edunt. Maiore verò illati pondere incursúque,si latè siccā ruperint nubem,procellam gignunt, quæ vocatur à Græcis Ecnephias. Sin verò depresso sinu arctius rotati effregerint,sine igne,hoc est sine fulmine,vorticem faciūt,qui Typhon vocatur,id est,vibratus Ecnephias. Defert hic secum aliquid,abruptum è nube gelida conuoluens versánsque,& ruinam suam illo pondere aggrauans,& locum ex loco mutans rapida vertigine: præcipua nauigātium pestis, non antennas modò,verùm ipsa nauigia contorta frangens,tenui remedio aceti in aduenientem effusi,cui frigidissima est natura. Idem illisu ipse repercussus, correpta secum in cælum refert,sorbétque in excelsum, † Quòd si maiore depressæ nubis eruperit specu, sed minus lato quàm procella,nec sine fragore, Turbinem vocant, proxima quęque prosternentem. Idem ardentior,accensúsque dum furit, Prester vocatur,amburens contacta pariter & proterens,

† Hæc videtur pertinere prima sequentis capitis periodus perperam ex hac sua sede in alienā translata.

Alia prodigiosa genera tempestatum. CAP. XLIX.

NOn fit autem aquilonius Typhon, † nec niualis aut niue iacenre Ecnephias. Quòd si simul rupit nubem,exarsítque,& ignem habuit,non postea concepit, fulmen est. Distat à Prestere,quo flamma ab igne. Hic latè funditur flatu,illud conglobatur impetu. Vortex autem remeando distat à turbine,& quo stridor à fragore. Procella latitudine ab vtroque,disiecta nube verius,quàm rupta. Fit & caligo belluæ similis,nube dira nauigantibus. Vocatur & columna,cum spissatus humor rigénsque ipse se sustinet. Ex eodem genere,& in longam veluti fistulam nubes aquam trahit.

† nec niualis Ecnephias. Redundant enim tria illa verba, Aut niue iacente.

Quibus in terris fulmina non cadant. CAP. L.

HYeme & æstate rara fulmina,contrariis de causis,quoniam hyeme densatus aer nūbium crassiore corio spissatur:omnísque terrarum exhalatio rigens ac gelida, quicquid accipit ignei vaporis,extinguit. Quæ ratio immunem Scythiam & circà rigentia à fulminum casu præstat,& è diuerso nimius ardor Aegyptum. Siquidem calidi siccíque

halitus

halitus terræ,raras admodum tenuésque & infirmas densantur in nubes. Vere autem & autumno crebriora fulmina,corruptis in vtroque tēpore ęstatis hyemísque causis.Qua ratione crebra in Italia , quia mobilior aer mitiore hyeme , & æstate nimbosa , semper quodammodo vernat vel autumnat. Italiæ quoque partibus iis, quæ à septenttione discedunt ad teporem, qualis est Vrbis & Campaniæ tractus, iuxtà hyeme & æstate fulgurat,quod non in alio situ.

Fulgurum genera & miracula. CAP. LI.

FVlminum ipsorum plura genera traduntur. Quæ sicca veniunt, non adurunt , sed dissipant.Quæ humida,non vrunt,sed infuscant. Tertium est,quod clarum vocant, mirificæ maximè naturæ , quo dolia exhauriuntur intactis operimentis , nullóque alio vestigio relicto.Aurum,& æs,& argentum liquatur intus, sacculis ipsis nullo modo ambustis , ac ne confuso quidem signo ceræ. Marcia princeps Romanarum icta grauida, partu exanimato , ipsa citra vllum aliud incommodum vixit. In Catilinanis prodigiis, Pompeiano ex municipio M.Herennius Decurio sereno die fulmine ictus est.

De obseruationibus. CAP. LII.

THuscorum literæ nouem Deos emittete fulmina existimant , eáque esse vndecim generum.Iouem enim trina iaculari.Romani duo tantum ex iis seruare:diurna attribuentes Ioui,nocturna Summano , rariora sanè eadem de causa frigidioris cæli. Hetruria erumpere terra quoque arbittatur, quæ infera appellat, brumali tempore facta, sæua maximè & exeerabilia,cùm sint omnia,quæ terrena existimant,non illa generalia, nec à sideribus venientia , sed ex proxima atque turbidiore natura. Argumentum euidens est , quòd omnia à superiore cælo decidentia obliquos habeant ictus : hæc autem quæ vocantur terrena, rectos. Sed quia ex propiore materia cadunt , ideo creduntur è terra exire,quoniam ex repulsu nulla vestigia edant,cùm sit illa ratio non inferni ictus, sed aduersi. A Saturni ea sidere proficisci subtiliùs ista consectati putant:sicut cremantia,à Martis.Qualiter cùm Volsinii oppidum Thuscorum opulentissimum totum concrematum est fulmine. Vocant & familiaria in totam vitam fatidica , quæ prima fiunt familiam suam cuique indepto.Cæterùm existimant non vltra decem annos portendere priuata , præterquam aut matrimonio primo facta,aut natali die : publica non vltra tricesimum annum,præterquam in deductione oppidorum.

De fulminibus euocandis. CAP. LIII.

EXtat Annalium memoria,sacris quibusdā & precationibus vel cogi fulmina,vel impettari. Vetus fama Hetrutiæ est, impetratum, Volsinios vrbem agris depopulatis subeunte monstro,quod vocauere Voltam.Euocatū & à Porsena suo rege. Et ante eum à Numa sæpius hoc factitatum, in primo Annalium suorū tradit L. Piso grauis author: quod imitatum parum ritè Tullum Hostilium,ictum fulmine.Lucósque,& aras,& sacra habemus,intérque Statores, & Tonātes, & Feretrios,Eliciū quoque accepimus Iouem. Varia in hoc vitæ sententia, & pro cuiúsque animo. Imperari naturæ,audacis est credere:nec minus hebetis,beneficiis abrogare vires : quando in fulgurum quoque interpretatione eò profecit scientia,vt vētura alia finitio die præcinat:& an peremptura sint fatum,aut apernira potiùs alia fata,quæ lateant innumerabilibus in vtróque publicis priuatísque experimentis.Quamobrē sint ista(vt rerū naturæ libuit)aliis certa,aliis dubia, aliis probata,aliis damnāda. Nos cætera,quæ sunt in his memorabilia,non omittemus.

Catholica fulgurum. CAP. LIIII.

FVlgetrum priùs cerni, quàm tonitrum audiri,(cùm simul fiant)certum est. Nec mirum,quoniam lux sonitu velocior.Ictum autem & sonitum congruere,ita modulante natura.Sed sonitum profecti esse fulminis,non illati: etiamnum spiritum ocyorē fulmine,ideo quati prius omne & afflari, quàm percuti:nec quenquam tangi,qui prior viderit fulmen,aut tonitru audierit.Læua prospera existimantur,quoniā læua parte mundi ortus est. Nec tā aduēnis spectatur , quàm reditus , siue ab ictu resiliat ignis,siue opere confecto , aut igne consumpto spiritus remeet. In sedecim partes cælum in eo respe-

ctu diuisere Thusci. Prima est à septentrionibus ad æquinoctialem exortum: secunda ad meridiem, tertia ad æquinoctialem occasum: quarta obtinet, quod reliquum est, ab occasu ad septentriones. Has iterum in quaternas diuisere partes, ex quibus octo ab exortu sinistras, totidem è contrario appellauere dextras. Ex his maximè dira, quæ septentrionem ab occasu attingunt. Itaque perplurimum refert, vnde venerint fulmina, & quò concesserint. Optimum est, in exortiuas redire partes. Ideo cùm à prima cæli parte venerint, & in eandem concesserint, summa felicitas portenditur, quale Syllæ Dictatori ostentum datum accepimus. Cætera ipsius mundi portione minus prospera, aut dira. Quædam fulgura enuntiare non putant fas, nec audire, præterquam si hospiti indicentur, aut parenti. Magna huius obseruationis vanitas, tacta Iunonis æde, Romæ depræhensa est Scauro Cōsule, qui mox princeps fuit. Noctu magis, quàm interdiu, sine tonitribus fulgurat. Vnum animal hominē non semper extinguit, cætera illico: hunc videlicet natura tribuente honorē, cùm tot belluæ viribus præstent. Omnia contrarias incubant in partes: † homo, nisi conuertatur, vi percussus non expirat. Supernè icti considunt. Vigilans ictus conniuentibus oculis, dormiens patentibus reperitur. Hominē ita exanimatum cremari fas non est: condi terra religio tradidit. Nullum animal, nisi exanimatum, fulmine accēditur. Vulnera fulminatorum frigidiora reliquo corpore sunt.

† Homo nisi conuertatur in percussus non expirat.

Quæ non feriantur fulmine. CAP. LV.

EX iis, quæ terra gignuntur, lauri fruticem non icit: nec vnquam quinque altius pedibus descendit in terram. Ideo pauidi altiores specus tutissimos putant: aut tabernacula è pellibus belluarum quas vitulos appellant, quoniam hoc solum animal ex marinis non percutiat, sicut nec è volucribus aquilam, quæ ob hoc † armiger huius teli fingitur. In Italia inter Tarracinam & ædem Feroniæ, turres bellicis temporibus desiere fieri, nulla non earum fulmina diruta.

† armigera.

De prodigiosis pluuiis, lacte, sanguine, carne, ferro, lana, lateribus coctis. CAP. LVI.

PRæter hæc inferiore cælo relatum in monumenta est, lacte & sanguine pluisse M. Acilio, C. Porcio coss. † & sæpe aliàs carne, sicut L. Volumnio, Seruio Sulpitio coss. éxque ea non putruisse, quod non diripuissent aues. Item ferro in Lucanis, anno antequam M. Crassus à Parthis interemptus est, omnésque cum eo Lucani milites quorum magnus numerus in exercitu erat. Effigies, quæ pluerat, spongiarum ferè similis fuit: aruspices cauenda præmonuerunt superna vulnera. L. autem Paulo, C. Marcello coss. lana pluit circa castellum Carissanum, iuxta quod post annum T. Annius Milo occisus est. Eodem causam dicente lateribus coctis pluisse, in eius anni acta relatum est.

† in vetusto codice, verborum ordine distinctio néque nō nihil immutata sic legitur. & sæpe aliàs: sicut carne. L. Volūnio. &c.

De crepitu armorum, & tubarum de cælo audito. CAP. LVII.

ARmorum crepitus, & tubæ sonitus, auditos è cælo Cimbricis bellis accepimus, crebrósque & prius, & postea. Tertio verò Consulatu Marii ab Amerinis, & Tudertibus spectata arma cælestia, ab ortu occasúque inter se concurrentia, pulsis quæ ab occasu erant. Ipsum ardere cælum, minimè mirum est, & sæpius visum, maiore vi ignis nubibus correptis.

De lapidibus è cælo cadentibus CAP. LVIII.

CElebrant Græci Anaxagoram Clazomenium, Olympiadis septuagesimæoctauæ secundo anno, prædixisse cælestium literarū scientia, quibus diebus saxum casurū esset è Sole. Idque factum interdiu in Thraciæ parte ad Aegos flumen. Qui lapis etiam nunc ostenditur, magnitudine vehis, colore adusto, comete quoque illis noctibus flagrante. Quod si quis prædictum credat, simul fateatur necesse est, maioris miraculi diuinitatem Anaxagoræ fuisse, soluíque rerum naturæ intellectum, & confundi omnia, si aut ipse Sol lapis esse, aut vnquam lapidem in eo fuisse credatur: decidere tamen crebro, non erit dubium. In Abydi gymnasio ex ea causa colitur hodiéque, modicus quidem, sed quem in medio terrarum casurum idem Anaxagoras prædixisse narratur. Colitur & Cassandriæ, quæ Potidæa vocitata est, ob id deducta. Ego ipse vidi in Vocontiorum agro paulò antè delatum.

De arcu cælesti. CAP. LIX.

ARcus vocamus extra miraculum frequentes, & extra ostentum. Nam ne pluuios quidem, aut serenos dies, cum fide portendunt. Manifestum est, radium Solis immissum cauæ nubi, repulsa acie in Solem refringi, colorúmque varietatem mistura nubium, aeris, igniúmque fieri. Certè nisi Sole aduerso non fiunt, nec vnquam, nisi dimidia circuli forma: nec noctu, quamuis Aristoteles prodat aliquando visum: quod tamen fatetur idem non nisi quartadecima Luna posse. Fiunt autem hyeme, maximè ab æquinoctio autumnali die decrescente. Quo rursus crescente ab æquinoctio verno, non existũt: nec circa solstitium longissimis diebus: bruma verò, hoc est, breuissimis diebus, frequenter. Iidem sublimes humili Sole, humiléisque sublimi, & minores occidente vel oriente, sed in latitudinem diffusi, meridie exiles, verùm ambitus maioris. Aestate verò per meridiem non cernuntur, post autumni æquinoctium, quacunque hora: nec vnquam plures simul, quàm duo. Cætera eiusdem naturæ non multis dubia esse video.

De grandine, niue, pruina, nebula, rore. CAP. LX.

GRandinem conglaciato imbre gigni, & niuem eodem humore mollius coacto, pruinam autem ex rore gelido. Per hyemem niues cadere, non grandines: ipsásque grandines interdiu sæpius, quàm noctu, & multò celerius resolui, quàm niues. Nebulas nec æstate, nec maximo frigore existere. Rores neque gelu, neque ardoribus, neque ventis, nec nisi serena nocte. Gelando liquorem minui, solutáque glacie non eundem inueniri modum.

De nubium imaginibus. CAP. LXI.

VArietates colorum figurarúmque in nubibus cerni, prout admistus ignis superet, aut vincatur.

De proprietatibus cæli in locis. CAP. LXII.

PRæterea quasdam proprietates cæli quibusdam locis esse. Roscidas æstate Africæ noctes. In Italia Locris, & in lacu Velino, nullo non die apparere arcus. Rhodi & Syracusis nunquam tanta nubila obduci, vt non aliqua hora Sol cernatur: qualia aptius suis referentur locis. Hæc sint dicta de aere.

De natura terræ. CAP. LXIII.

SEquitur terra, cui vni rerum naturæ partium, eximia propter merita, cognomen indidimus maternæ venerationis. Sic hominum illa, vt cælum Dei: quæ nos nascentes excipit, natos alit, semelq; editos sustinet semper: nouissimè complexa gremio iam à reliqua natura abdicatos, tum maximè, vt mater, operiens: nullo magis sacramento, quàm quo nos quoque sacros facit, etiam monumenta ac titulos gerens, noménque prorogãs nostrum, & memoriam extendens contra breuitatem æui. Cuius numen vltimum iam nullis precamur irati graue: tanquam nesciamus hanc esse solam, quæ nunquam irascatur homini. Aquæ subeunt in imbres, rigescunt in grandines, tumescunt in fluctus, præcipitantur in torrentes: aer densatur nubibus, furit procellis. At hæc benigna, mitis, indulgens, vsúsque mortalium semper ancilla, quæ coacta generat! quæ sponte fundit! quos odores saporésque! quos succos! quos tactus! quos colores! quàm bona fide creditum fœnus reddit! quæ nostri causa alit! Pestifera enim animantia, vitali spiritu habente culpam, necesse est illi seminata excipere, & genita sustinere. Sed in malis generantium noxa est. Illa serpentem homine percusso non amplius recipit, pœnásque etiã inertium nomine exigit: illa medicas fundit herbas, & semper homini parturit. Quin & venena, nostri misertã instituisse credi potest, † ne in tædio vitæ diræ famis mors, terræ meritis alienissima, lenta nos consumeret tabe, ne lacerum corpus abrupta dispergerent, ne laquei torqueret pœna præpostera, incluso spiritu, cui quæreretur exitus: ne in profundo quæsita morte, sepultura pabulo fieret, ne ferri cruciatus scinderet corpus. Ita est, misertã genuit id, cuius facillimo haustu, illibato corpore, & cum toto sanguine extinguere-mur, nullo labore, sitientibus similes: qualiter defunctos, non volucris, non fera attingeret: terræque seruaretur, qui sibiipsi perisset. Et, vt verum fateamur, terra nobis malorũ

† ne in tædio vitæ fames, mors terræ meritis alienissima, lenta nos consumeret tabe.

 remedium

remedium genuit, nos illud vitæ fecimus venenum. Nos enim & ferro, quo carere non possumus, simili modo vtimur. Nec tamen quereremur meritò, etiamsi maleficii causa tulisset. Aduersus vnam quippe naturæ partem ingrati sumus: quasi non ad delicias quásque non ad contumelias seruiat homini. In maria iacitur, aut, vt freta admittamus, eroditur aquis: ferro, ligno, igne, lapide, fruge, omnibus cruciatur horis: multóque plus, vt deliciis, quàm vt alimentis famuletur nostris. Et tamen, quæ summa patitur atque extrema cute, tolerabilia videantur. Penetramus in viscera, auri argentique venas, & æris ac plumbi metalla fodientes, gemmas etiam & quosdam paruulos quærimus lapides, scrobibus in profundum actis. Viscera eius extrahimus, vt digito gestetur gemma, quam petimus. Quot manus atteruntur, vt vnus niteat articulus! Si vlli essent inferi, iam profectò illos auaritiæ atque luxuriæ cuniculi refodissent. Et miramur, si eadem ad noxam genuit aliqua. Feræ enim credo custodiunt illam, arcéntque sacrilegas manus. Nónne inter serpentes fodimus, & venas auri tractamus cum veneni radicibus? Placatiore tamen Dea ob hoc vtimur, quòd omnes hi opulentiæ exitus ad scelera cædésque & bella tendunt: quámque sanguine nostro irrigamus, insepultis ossibus tegimus. Quibus tamen, velut exprobrato furore, tandem ipsa se obducit & scelera quoque mortaliũ occultat. Inter crimina ingrati animi & hoc duxerim, quòd naturam eius ignoramus.

De forma terræ. CAP. LXIIII.

EST autem figura prima, de qua consensus iudicat. Orbem certè dicimus terræ, globúmque verticibus includi fatemur. Neque enim absoluti orbis est forma, in tanta montium excelsitate, tanta camporum planitie: sed cuius amplexus, si capita linearum comprændantur ambitu, figurã absoluti orbis efficiat: id quod ipsa rerum naturæ cogit ratio, non eisdẽ causis, quas attulimus in cælo. Nanque in illo caua in se conuexitas vergit, & cardini suo, hoc est terræ, vndiq; incumbit. Hæc, vt solida atq; cõferta, assurgit, intumescenti similis, extráq; protenditur. Mundus in centrũ vergit: at terra exit à cẽtro immensum eius globũ in formam orbis assidua circa eam mundi volubilitate cogente.

De Antipodibus, an sint, & aquæ rotunditate. CAP. LXV.

INgens hîc pugna literarum, contraque vulgi, circunfundi terræ vndique homines conuersisq; inter se pedibus stare, & cunctis similem esse cæli verticem, ac simili modo ex quacunque parte mediam calcari: illo quærente, cur non decidant contrà siti: tanquam non & ratio præsto sit, vt nos non decidere mirẽtur illi. Interuenit sententia, quãuis indocili probabilis turbæ, inæquali globo, vt si sit figura pineæ nucis, nihilominus terram vndique incoli. Sed quid hoc refert, alio miraculo exoriente? pendere ipsam, ac, non cadere nobiscum, ceu spiritus vis mundo præsertim inclusi, dubia sit: aut possit cadere, natura repugnante, & quò cadat, negante. Nam sicut ignium sedes non est nisi in ignibus, aquarum nisi in aquis, spiritus nisi in spiritu: ita terræ, arcentibus cunctis, nisi in se locus non est. Globum tamen effici mirum est, in tanta planitie maris camporúmque. Cui sententiæ adest Dicæarchus vir in primis eruditus, regum cura permensus montes, ex quibus altissimum prodidit Pelion, M.ccl.pass. ratione perpendiculi, nullam esse eam † portionem vniuersæ rotunditatis colligens. Mihi incerta hæc videtur cõiectatio, haud ignaro quosdam Alpium vertices, longo tractu, nec breuiore L. millibus passuum assurgere. Sed vulgò maxima hæc pugna est, si coactam in verticem aquarum quoque figurã credere cogatur. Atqui non aliud in rerum natura aspectu manifestius. Nanq; & dependentes vbiq; guttæ paruis globãtur orbibus: & pulueri illatæ frondiumq; lanugini impositæ, absoluta rotunditate cernuntur: & in poculis repletis media maximè tument. Quæ propter subtilitatem humoris, mollitiamq; in se residentem, ratione facilius, quàm visu, deprehenduntur. Idq; etiam magis mirum, in poculis repletis, addito humore minimo circumfluere quod superest: contrà euenire ponderibus additis ad vicenos sæpe denarios: scilicet quia intus recepta liquorẽ in verticem attollant, at cumulo eminente infusa dilabantur. Eadem est causa propter quam è nauibus terra nõ cernatur, è nauium malis conspicua: ac procul recedẽte nauigio, si quid quod fulgeat religetur in mali cacumine, paulatim

† portione vniuersæ rotunditatis, hoc est, si vniuersæ rotunditatis spectes proportionem. quod genus locutionis Plinio in primis est familiare.

paulatim descendere videatur, & postremò occultetur. Deniq; Oceanus quem fatemur vltimum, quanam alia figura cohæreret atq; non decideret, nullo vltra margine includente? Ipsum id ad miraculum redit, quonam modo etiamsi globetur, extremum non decidat mare. Contra quod, vt sint plana maria, & qua vidētur figura, non posse id accidere, magno suo gaudio magnaque gloria inuentores Græci subtilitate geometrica docent. Nanq; cùm è sublimi in inferiora aquæ ferantur, & sit hæc natura earum confessa, nec quisquā dubitet in litore vllo accessisse eas, quò longissimè deuexitas passa sit, procul dubio apparere, quo quid humilius sit, propius cētro esse terræ, omnesq; lineas, quæ emittantur ex eo ad proximas aquas, breuiores fieri, quàm quæ ad extremum mare à primis aquis. Ergo totas, omniq; ex parte aquas vergere in centrū: ideoq; non decidere, quoniam in interiora nitātur. Quod ita formasse artifex Natura credi debet, vt cùm terra arida & sicca constare per se ac sine humore non posset, nec rursus stare aqua, nisi sustinente terra, mutuo implexu iungerentur: hac sinus pandente, illa verò permeante totam, intrà, extrà, suprà, venis, vt vinculis, discurrentibus, atque etiam in summis iugis erumpēte: quo spiritu acta, & terræ pondere expressa, siphonum modo emicat: tantúmque à periculo decidendi abest, vt in summa quæque & altissima exiliat. Qua ratione manifestum est, quare tot fluminum quotidiano accessu maria non crescant.

Quomodo aqua sit terræ innexa. CAP. LXVI.

EST igitur in toto suo globo tellus medio ambitu præcincta circunfluo mari. Nec argumentis hoc inuestigandum, sed iam experimentis cognitum.

De nauigatione maris, & fluminum. CAP. LXVII.

A Gadibus columnísq; Herculis, Hispaniæ & Galliarū circuitu, totus hodie nauigatur occidens. Septentrionalis verò Oceanus, maiore ex parte nauigatus est, auspiciis Diui Augusti Germaniā classe circumuecta ad Cimbrorum promontorium: & inde immenso mari prospecto, aut fama cognito, ad Scythicam plagam, & humore nimio rigentia. Propter quod minimè verisimile est illic maria deficere, vbi vis humoris superet. Iuxtà verò ab ortu ex Indico mari, sub eodem sidere pars tota vergens in Caspiū mare, pernauigata est Macedonū armis, Seleuco atq; Antiocho regnantibus, qui & Seleucida atque Antiochida ab ipsis appellari voluere. Circa Caspium quoq; multa Oceani litora explorata, paruóq; breuius, quàm totus, hinc aut illinc Septentrio eremigatus. Vt tamen coniecturæ locum sic quoq; non relinquat, ingens argumentum paludis Mæoticæ, siue ea illius Oceani sinus est, vt multos aduerto credidisse, siue angusto discreti sini restagnatio. Alio latere Gadium, ab eodē occidēte, magna pars meridiani sinus ambitu Mauritaniæ nauigatur hodie. Maiorem quidem eius partem, & orientis, victoriæ magni Alexandri lustrauere, vsq; in Arabicū sinum. In quo res gerente C. Cæsare Augusti filio, signa nauiū ex Hispaniensibus naufragiis feruntur agnita. Et Hanno, Carthaginis potētia florente, circumuectus à Gadibus ad finē Arabiæ, nauigationē eam prodidit scripto: sicut ad extera Europæ noscenda missus eodem tēpore Himilco. Præterea Nepos Cornelius author est, Eudoxū quendam sua ætate, cùm Lathyrū regem fugeret, Arabico sinu egressum, Gades vsq; peruectum: multoq; ante eum Cælius Antipater, vidisse se, qui nauigasset ex Hispania in Aethiopiam cōmercii gratia. Idē Nepos de septentrionali circuitu tradit, Q. Metello Celeri, C. Afranii in Consulatu collegæ, sed tum Galliæ Proconsuli, Indos à rege Sueuorum dono datos, qui ex India commercii causa nauigantes, tempestatibus essent in Germaniam abrepti. Sic maria circunfusa vndiq; diuiduo globo, partem orbis auferunt nobis: nec inde huc, nec hinc illò peruio tractu. Quæ contemplatio apta detegendæ mortalium vanitati, poscere videtur, vt totum hoc, quicquid est, in quo singulis nihil satis est, ceu subiectum oculis, quantum sit ostendam.

Quæ portio terræ habitetur. CAP. LXVIII.

IAm primùm in dimidio cōputari videtur, tanquam nulla portio ipsi decidatur Oceano: qui toto circundatus medio, & omnes cæteras fundens recipiénsq; aquas, & quicquid exit in nubes, ac sidera ipsa tot & tantæ magnitudinis pascens, quo tandem ampli-

tudinis spatio credetur habitare? Improba & infinita debet esse tam vastæ molis possessio. Adde quòd ex relicto plus abstulit cælum. Nam cùm sint eius quinque partes, quas vocant zonas, infesto rigore & æterno gelu premitur omne, quicquid est subiectum duabus extremis vtrinque circa vertices, hunc qui Septentrio vocatur, eúmque qui aduersus illi Austrinus appellatur. Perpetua caligo vtrobique, & alieno molliorũ siderum aspectu, maligna ac pruina tantum albicans lux. Media verò terrarum, qua Solis orbita est, exusta flammis & cremata, cominus vapore torretur. Circà duæ tantùm inter exustam & rigentes, temperantur: eæque ipsæ inter se non peruiæ, propter incendiũ sideris. Ita terræ tres partes abstulit cælum: Oceani rapina in incerto est. Sed & relicta nobis vna portio haud scio an etiam in maiore damno sit. Idem siquidem Oceanus infusus in multos (vt dicemus) sinus, adeò vicino accessu interna maria allatrat, vt centum x v. millibus passuum Arabicus sinus distet ab Aegyptio mari: Caspius verò ccclxxv. millibus à Pontico. Idem interfusus intrat per tot maria, quibus Africam, Europam, Asiáque dispescit. Quantum terrarum occupet, computetur etiam nunc mensura tot fluminum, tantarum paludum. Addantur & lacus, & stagna: iam elata in cælum, & ardua aspectu quoque iuga: iam syluæ vallésque præruptæ, & solitudines, & mille causis deserta detrahantur. Hæ tot portiones terræ, imo verò, vt plures tradidere, mundi punctus (neque enim est aliud terra in vniuerso) hæc est materia gloriæ nostrę, hęc sedes: hîc honores gerimus, hîc exercemus imperia, hîc opes cupimus, hîc tumultuatur humanum genus, hic instauramus bella etiam ciuilia, mutuísque cædibus laxiorem facimus terram. Et vt publicos gẽtium furores transeam, hæc in qua conterminos pellimus, furtoque vicini cæspitem nostro solo affodimus, vt qui latissimè rura metatus fuerit, vltraque † fines exegerit accolas, quota terrarum parte gaudeat? vel cùm ad mensuram auaritiæ suæ propagauerit, quam tandem portionem eius defunctus obtineat?

Aliis . fi. unam.

Mediam esse mundi terram. CAP. LXIX.

MEdiam esse mundi totius haud dubiis constat argumentis, sed clarissimè æquinoctii paribus horis. Nam nisi in medio esset, æquales dies noctésque haberi non posse deprænhenderunt & dioptræ, quæ vel maximè id confirmant: cum æquinoctiali tempore ex eadem linea ortus occasúsque cernatur, & solstitialis exortus per suam lineam, brumalísque occasus. Quæ accidere nullo modo possent, nisi in centro sita esset.

De siderum ortus inæqualitate, & de eclipsi, & vbi, & quare. CAP. LXX.

TRes autem circuli suprà dictis zonis implexi, inæqualitates temporum distinguunt: Solstitialis à parte Signiferi excelsissima nobis, ad septentrionalem plagam versus, contraque ad alium polum brumalis, item medio ambitu Signiferi orbis incedens æquinoctialis. Reliquorum, quæ miramur, causa in ipsius terræ figura est, quam globo similem, & cum ea aquas, iisdem intelligitur argumentis. Sic enim fit haud dubiè, vt nobis septentrionalis plagæ sidera nunquam occidant, contrà meridianæ nunquam oriantur: rursúsque hæc illis non cernantur, attollente se contra medios visus terrarum globo. Septentriones non cernit Troglodytice, & confinis Aegyptus: nec Canopum Italia, & quem vocant Berenices crinem, item quem sub Diuo Augusto cognominauere Cæsaris thronon, insignes ibi stellas. Adeóque manifestò assurgens fastigium curuatur, vt Canopus quartam ferè partem signi vnius suprà terram eminere Alexandriæ intuentibus videatur: eadem à Rhodo terram quodam modo ipsam stringere: in Põto omnino non cernatur, vbi maximè sublimis Septentrio. Idem à Rhodo absconditur, magísque Alexandriæ: in Arabia Nouembri mense prima vigilia occultus, secunda se ostendit: in Meroe solstitio vesperi paulisper apparet, paucísque ante exortum Arcturi diebus pariter cum die cernitur. Nauigantium hæc maximè cursus deprænhendunt, in alia aduerso, in alia prono mari, subitoque conspicuis, atque vt è freto emergentibus, quæ in anfractu pilæ latuere, sideribus. Neque enim (vt dixere aliqui) mundus hoc polo excelsiore se attollit: aut vndique cernerentur hæc sidera. verùm hæc eadem quibusque proximis sublimiora creduntur, eadémque demersa longinquis: vtque nunc sublimis in deiectu positis

videtur

videtur hic vertex, sic in illam terræ deuexitatem transgressis, illa se attollunt, residentibus quæ hic excelsa fuerant, quod nisi in figura pilæ accidere non posset. Ideoque defectus Solis ac Lunæ vespertinos Orientis incolæ non sentiũt, nec matutinos ad Occasum habitantes: meridianos verò sæpius. Nobili apud Arbela magni Alexandri victoria, Lunam defecisse noctis secunda hora prodita est: eadẽque in Sicilia exoriens. Solis defectum, Vipsano & Fonteio c o s s. qui fuere ante paucos annos, factum † pridie Calendas Maias, Campania hora diei inter septimam & octauam sensit: Corbulo dux in Armenia inter horam diei decimam & vndecimam prodidit visum, circuitu globi alia aliis detegente & occultante. Quòd si plana esset terra, simul omnia apparerent cunctis, noctésque non fierent inæquales: neque aliàs, quàm in medio sitis, paria duodecim horarum interualla cernerentur, quæ nunc in omni parte simili modo congruunt.

† Alias, vndecimo Calen. Maias. adstipulante etiã Marciano, qui de hac ipsa loquens eclipsi, in diem x i. Cal. Maias eam dicit incidisse.

Qua ratio diurnæ lucis in terris CAP. LXXI.

IDeo nec nox diésq; quæuis eadem toto orbe simul est, opposítu globi noctem, aut ambitu diem afferente. Multis hoc cognitum experimentis. In Africa Hispaniáque turrium Annibalis: in Asia verò propter piraticos terrores, simili specularum præsidio excitato: in quêis prænuntiatiuos ignes sexta hora diei accensos, sæpe compertum est, tertia noctis à tergo vltimis visos. Eiusdem Alexandri cursor Philonides, ex Sicyone Elin mille & ducenta stadia nouem diei confecit horis: indéq; quamuis decliui itinere, tertia noctis hora remensus est sæpius. Causa, quòd eunti cum Sole iter erat, eundem remeans obuium contrario præteruertebat occursu. Qua de causa ad occasum nauigãtes, quamuis breuissimo die, vincunt spatia nocturnæ nauigationis, vt solem ipsum comitantes.

Gnomonica de eadem re, & horologio primo. CAP. LXXII.

VAsáque horoscopa non vbique eadem sunt vsui, in trecentis stadiis aut vt longissimè in quingentis, mutantibus semet vmbris Solis. Itaque vmbilici (quem gnomonem appellant) vmbra, in Aegypto meridiano tempore, æquinoctij die, paulo plus quàm dimidiam gnomonis mensuram efficit. In vrbe Roma nona pars gnomonis deest vmbræ. In oppido Ancone superest quinta trigesima. In parte Italiæ quæ Venetia appellatur, eisdem horis vmbra gnomoni par fit.

Vbi & quando nulla vmbra. CAP. LXXIII.

SImili modo tradunt in Syene oppido, quod est supra Alexandriam quinque millibus stadiorum, solstitij die medio nullam vmbram iaci: puteúmque eius experimenti gratia factum, totum illuminari. Ex quo apparere tum Solem illi loco supra verticẽ esse: quod & in India supra flumen Hypasin fieri tempore eodem Onesicritus scripsit. Constátque in Berenice vrbe Troglodytarum, & inde stadiis quatuor millibus d c c c. x x. in eadem gẽte Ptolemaide oppido, quod in margine rubri maris ad primos elephantorum venatus conditum est, hoc idem ante solstitium quadragenis quinis diebus, totidémque postea fieri, & per eos x c. dies in meridiem vmbras iaci. Rursus in Meroe insula, quæ est caput gentis Aethiopum, & quinque millibus stadiorum à Syene in amne Nilo habitatur, bis anno absumi vmbras, Sole duodeuicesimam Tauri partem, & quartamdecimam Leonis obtinente. In Indiæ gente Oretum, mons est Maleus nomine, iuxta quem vmbræ æstate in Austrum, hyeme in Septentrionem iaciuntur. Quindecim tantùm noctibus ibi apparet Septentrio. In eadem India Patales celeberrimo portu, Sol dexter oritur, vmbræ in Meridiem cadunt. Septentrionem ibi Alexãdro morante annotatum, prima tantùm noctis parte aspici, Onesicritus dux eius scripsit: quibus in locis Indiæ vmbræ non sint, Septentrionem non conspici, & ea loca appellari Ascia, nec horas dinumerari ibi.

Vbi bis anno vmbra, & vbi in contrarium. CAP. LXXIIII.

AT in tota Troglodytice, vmbras bis quadraginta quinque diebus in anno Eratosthenes in contrarium cadere prodidit.

Vbi longissimus dies, & vbi breuissimus. CAP. LXXV.

SIc fit, vt vario lucis incremento, in Meroe longissimus dies x i j. horas æquinoctiales, & octo partes vnius horæ colligat: Alexãdriæ verò x i i i j. horas: in Italia quindecim:

 in Bri

in Britãnia XVII j. vbi æstate lucidæ noctes haud dubiè repromittunt id, quod cogit ratio credi: solstitij diebus accedente Sole propius verticem mundi, angusto lucis ambitu, subiecta terræ continuos dies habere † senis mensibus, noctésque è diuerso ad brumam remoto. Quod fieri in insula Thule Pythias Massiliensis scripsit, sex dierum nauigatione in Septentrionem à Britannia distante: quidam verò & in Mona, quæ distat à Camaloduno Britanniæ oppido circiter ducentis millibus, affirmant.

† Alijs. senis diebus. quam lectionem agnoscit & Pincianus, vetusti codicis fidem secutus.

Item de horologio. CAP. LXXVI.

VMbrarum hanc rationem, & quam vocant gnomonicen, inuenit Anaximenes Milesius, Anaximandri (de quo diximus) discipulus: primúsque horologium, quod appellant sciotericon, Lacedæmone ostendit.

Quomodo dies obseruentur. CAP. LXXVII.

IPsum diem alij aliter obseruauere. Babylonij inter duos Solis exortus: Athenienses inter duos occasus: Vmbri à meridie in meridiem: vulgus omne à luce ad tenebras: Sacerdotes Romani, & qui diem diffiniere ciuilem, item Aegyptij & Hipparchus, à media nocte in mediam. Minora autem interualla esse lucis inter ortus Solis iuxta solstitia, quàm æquinoctia, apparet, quia positio Signiferi circa media sui obliquior est, iuxta solstitium verò rectior.

Differentiæ gentium ratio. CAP. LXXVIII.

COntexenda sunt his cælestibus nexa causis. Nanq; Aethiopas vicini sideris vapore torreri, adustisq; similes gigni, barba & capillo vibrato, non est dubium. Et aduersa plaga mundi atq; glaciali, candida cute esse gẽtes, flauis promissas crinibus, † truces verò ex cæli rigore, has & illas mobilitates habẽtes. Ipsosq; † crurum argumento, illis in supra succũ reuocari, natura vaporis: his in inferas partes depelli, humore deciduo. Hîc graues feras, illic varias effigies animalium prouenire, & maximè alitum, & in multas figuras gigni volucres. Corporum autem proceritatem vtrobiq;, illic igniũ nisu, hic humoris alimẽto. Medio verò terræ salubris vtrinq; mistura, fertilis ad omnia tractus, modicus corporum habitus. Magna & in colore tẽperies. Ritus molles, sensus liquidus, ingenia fœcũda, totiúsq; naturæ capacia. Iisdem imperia, quæ nũquam extimis gentibus fuerint: sicut ne illæ quidem his paruerint, auulsæ, ac pro immanitate naturæ vrgentis illas solitariæ.

† Cælius Rhodiginus Antiqu. lect. lib. 3 cap. 11. locũ hunc sic restituit: truces verò ex cæli rigore, has & illas mobilitate hebetes.

† crinium

De motu terræ. CAP. LXXIX.

BAbyloniorum placita motus terræ, hiatúsq;, & cætera omnia, vi siderum existimant fieri, sed illorum trium, quibus fulmina assignant: fieri autem, meantium cum Sole aut congruentium, & maximè circa quadrata mundi. Præclara quædam esse & immortalis in eo (si credimus) diuinitas perhibetur, Anaximandro Milesio Physico: quem ferũt Lacedæmoniis prædixisse, vt vrbem ac tecta custodirẽt: instare enim motum terræ: cùm & vrbs tota eorum corruit, & Taygeti montis magna pars ad formam puppis eminens abrupta, cladem insuper eam ruina pressit. Perhibetur & Pherecydis Pythagoræ doctoris alia coniectatio, sed & illa diuina: haustu aquæ è puteo præsensisse, ac prædixisse ibi terræ motum. Quæ si vera sunt, quãtum à Deo tandem videri possunt tales distare, dum viuant? Et hæc quidem arbitrio cuiúsque existimanda relinquantur: ventos in causa esse non dubium reor. Neq; enim vnquam intremiscunt terræ, nisi sopito mari, cæloq; adeò tranquillo, vt volatus auiũ non pendeant, subtracto omni spiritu qui vehit: nec vnquam, nisi post ventos † conditos, scilicet in venas & cauernas eius oculto afflatu. Neque aliud est in terra tremor, quàm in nube tonitruum. Nec hiatus aliud, quàm cùm fulmen erumpit, incluso spiritu luctante, & ad libertatem exire nitente.

† conditos scilicet in venas, & cauernas occulta, flatu.

De terræ hiatibus. CAP. LXXX.

VAriè itaque quatitur, & mira eduntur opera, alibi prostratis mœnibus, alibi hiatu profundo haustis, alibi egestis molibus, alibi emissis amnibus, nonnunquam etiam ignibus calidísve fontibus, alibi † aduerso fluminum cursu. Præcedit verò comitatúrque terribilis sonus, aliâs murmur similius mugitibus, aut clamori humano, armorúmve pulsantium fragori, pro qualitate materiæ excipientis, formâque vel cauernarum

† Rectius, auerso.

vel

vel cuniculi,per quem meat,exilius grassante in angusto;eodem rauco in recuruis resultante,in duris fremente,in humidis fluctuante & stagnantibus:item fremente contra solida.Itaq; & sine motu sæpe editur sonus. Nec simplici modo quatitur vnquam, sed tremit vibrátque.Hiatus verò aliàs remanet,ostendens quæ sorbuit,aliàs occultat ore compresso:rursúsque ita inducto solo,vt nulla vestigia extent , vrbibus plerunque deuoratis, agrorúmque tractu hausto.Maritima autem maximè quatiuntur.Nec montosa tali malo carent.Exploratum est mihi , Alpes, Appenninúmque sæpius tremuisse. Et autumno ac vere terræ crebriùs mouentur , sicut fiunt fulmina.Ideo Galliæ & Aegyptus minimè quatiuntur,quoniam hîc æstatis causa obstat,illic hyemis. Item noctu sæpius , quàm interdiu.Maximi autem motus existunt matutini vespertinique: sed propinqua luce crebri interdiu autem circa meridiem.Fiunt & Solis Lunæque defectu,quoniam tempestates tunc sopiuntur.Præcipuè verò,cùm sequitur imbrem æstus,imbrésve æstum.

Signa motus futuri. CAP. LXXXI.

NAuigantes quoque sentiunt non dubia coniectura , sine flatu intumescente fluctu subitò,aut quatiente ictu.Intremunt verò & in nauibus posita , æquè quàm in ædificiis,crepitúque prænuntiant. Quin & volucres non impauidæ sedent. † Est & in cælo signum , præceditque motu futuro,aut interdiu,aut paulo post occasum sereno , ceu tenuis linea nubis in longum porrectæ spatium. Est & in puteis turbidior aqua , nec sine odoris tædio.

† Sed & in cælo signū præcedit motu futuro.

Auxilia contra motus futuros. CAP. LXXXII.

SIcut † in iisdem est remedium,quale & crebri specus præbent. Præconceptum enim spiritum exhalant : quod in certis notatur oppidis , quæ minus quatiuntur , crebris ad eluuiem cuniculis cauata. Multóque sunt tutiora in iisdem illis quæ pendent : sicut Neapoli in Italia intelligitur , parte eius,quæ solida est , ad tales casus obnoxia. Tutissimi sunt ædificiorum fornices , anguli quoque parietum , postésque alterno pulsu renitentes. Et latere terreno facti parietes minore noxa quatiuntur. Magna differentia est & in ipso genere motus:pluribus siquidem modis quatitur. Tutissimum est , cùm vibrat crispante ædificiorum crepitu , & cùm intumescit assurgens , alternóque motu residet : innoxium & cùm concurrentia tecta contrario ictu arietant,quoniam alter motus alteri renititur. Vndantis inclinatio, & fluctus more quædam volutatio infesta est : aut cùm in vnam partem totus se motus impellit. Desinunt autem tremores , cùm ventus emersit : sin verò durauere , non ante quadraginta dies sistuntur : plerunque & tardius , vtpote cum quidam annuo & bienni spatio durauerint.

† Sed & in iisdem est remedium.

Portenta terrarum semel visa. CAP. LXXXIII.

FActum est semel,quod equidem in Hetruscæ disciplinæ voluminibus inueni, ingens terrarum portentum L. Marcio,Sex.Iulio c o s s.in agro Mutinensi.Nanque montes duo inter se concurrerunt,crepitu maximo assultantes recedentésque,inter eos flamma fumóque in cælum exeunte interdiu , spectante è via Aemylia magna equitum Romanorum,familiarúmque & viatorum multitudine.Eo concursu villæ omnes elisæ,animalia permulta quæ intrà fuerant,exanimata sunt,anno ante sociale bellum:quod haud scio an funestius ipsi terræ Italiæ fuerit , quàm ciuilia. Non minus mirum ostentum & nostra cognouit ætas,anno Neronis principis supremo,sicut in rebus eius exposuimus, pratis oleisque intercedente via publica in contrarias sedes trangressis,in agro Marrucino,prædiis Vectij Marcelli equitis Romani,res Neronis procurantis.

Miracula terræmotus. CAP. LXXXIIII.

FIunt simul cum terræmotu & inundationes maris,eodem videlicet spiritu infusi,aut residétis sinu recepti.Maximus terræ memoria mortaliū extitit motus,Tiberij Cæsaris principatu,x i j.vrbibus Asiæ vna nocte prostratis.Creberrimus Punico bello,intra eundem annum septies atq; quinquagies nuntiatus Romam.Quo quidem anno ad Trasymenum lacum dimicantes,maximum motum neque Pœni sensere,nec Romani. Nec verò simplex malum , aut in ipso tantùm motu periculum est , sed par aut maius osten-

tum. Nunquàm vrbs Roma tremuit, vt non futuri euentus alicuius id prænuntium esset.

Quibus locis maria recesserint. CAP. LXXXV.

EAdem nascentium causa terrarum est, eùm idem ille spiritus attollendo potens solo, non valuit erumpere. Nascuntur enim nec fluminum tantùm inuectu, sicut Echinades insulæ ab Acheloo amne congestæ, maiórque pars Aegypti à Nilo, in quam à Pharo insula noctis & diei cursum fuisse Homero credimus: sed & recessu maris, sicut eidem de Circeiis: quod accidisse & in Ambraciæ portu decem millium passuum interuallo, & Atheniensium quinque millium ad Piræeum memoratur. Et Ephesi, vbi quondam ædem Dianæ alluebat. Herodoto quidem si credimus, mare fuit supra Memphim vsque ad Aethiopum montes: itémque à planis Arabiæ. Mare & circa Ilium, & tota Teuthrania, quáque campos intulerit Mæander.

Odyss.

Ratio insularum enascentium. CAP. LXXXVI.

NAscuntur & alio modo terræ, ac repentè in aliquo mari emergunt, velut paria secum faciente natura, quæque hauserit hiatus, alio loco reddente.

Quæ & quibus temporibus enatæ sunt. CAP. LXXXVII.

CLaræ iampridem insulæ, Delos & Rhodos, memoriæ produntur enatæ. Postea minores, vltra Melon Anaphe, inter Lemnum & Hellespontum, Nea: inter Lebedum & Teon, Alone: inter Cycladas Olympiadis cxxxv. anno quarto, Thera & Therasia. Inter easdem post annos cxxx. Hiera, eadémque Automate. Et ab duobus stadiis post annos cx. in nostro æuo, M. Iunio Syllano, L. Balbo coss, ad viij. Idus Iulias, Thia.

Quas terras interruperint maria. CAP. LXXXVIII.

ANte nos & iuxta Italiam inter Aeolias insulas, item iuxta Cretam emersit è mari M. D. passuum, vnà cum calidis fontibus, altera Olympiadis cxliij. anno tertio in Thusco sinu, flagrans hæc violento cum flatu. Proditúrque memoriæ, magna circa illam multitudine piscium fluitante, confestim expirasse quibus ex his cibus fuisset. Sic & Pithecusas in Campano sinu ferunt ortas. Mox in his montem †Epopon, cùm repentè flamma ex eo emicuisset, cápestri æquatum planitie. In eadem & oppidum haustum profundo: alióque motu terræ stagnum emersisse: & alio, prouolutis montibus insulam extitisse Prochytam. Nanque & hoc modo insulas rerum natura fecit. Auellit Siciliam Italiæ, Cyprum Syriæ, Eubœam Bœotiæ, Eubœæ Atalanten & Macrin, Besbycum Bithyniæ, Leucosiam Sirenum promontorio.

† Legendum videtur Epomeõ, quemadmodum apud Strabonem ad finem libri 5.

Quæ insulæ continenti adiunctæ. CAP. LXXXIX.

RVrsus abstulit insulas mari, iunxítque terris: Antissam Lesbo, Zephyrium Halicarnasso, Aethusam Myndo, Dromiscon & Pernen Mileto, Narthecusam Parthenio promontorio. Hybanda quondam insula Ioniæ, cc. nunc à mari abest stadiis Syrien Ephesus in mediterranea habet: Derasidas & Sophoniam vicina ei Magnesia. Epidaurus & Oricum insulæ esse desierunt.

Quæ terræ in totum mari permutatæ. CAP. XC.

IN totum abstulit terras, primùm omnium vbi Atlanticum mare est, si Platoni credimus, immenso spatio. Mox interno, quæ videmus hodie, mersam Acarnaniam Ambracio sinu, Achaiam Corinthio, Europam Asiámque Propontide & Ponto. Ad hoc perrupit mare Leucada, Antirrhium, Hellespontum, Bosphoros duos.

Quæ terræ ipsæ se sorbuerunt. CAP. XCI.

ATque vt sinus & stagna prætercam, † ipsa se condens terra deuorauit Cybotum altissimum montem, cum oppido Curite, Sipylum in Magnesia: & prius in eodem loco clarissimam vrbem, quæ Tantalis vocabatur. Galanis & Gamales vrbium in Phœnice agros cum ipsis, Phegium Aethiopiæ iugum excelsissimum, tanquam non infida grassarentur & litora.

† Ipsa se comest terra. Deuorauit &c.

Quæ vrbes haustæ sint à mari. CAP. XCII.

PYrrham & Antissam circa Mæotim Pontus abstulit, Elicen & Buram in sinu Corinthio, quarum in alto vestigia apparent. Ex insula Cea amplius triginta millia passuum

fium abrupta fubitò, cum plurimis mortalium rapuit. Et in Sicilia dimidiam Thyndaridam vrbem, ac quicquid ab Italia deeft. Similiter in Bœotia & Eleufina.

De miraculis terrarum. CAP. XCIII.

MOtus enim terræ fileantur, & quicquid eft, vbi faltem bufta vrbium extant: fimul vt terræ miracula potius dicamus, quàm fcelera naturæ. Et Hercule non cæleftia enarratu difficiliora fuerint. Metallorum opulentia tam varia, tam diues, tam fœcunda, tot feculis fuboriens: cùm tantum quotidie orbe toto populentur ignes, ruinæ, naufragia, bella, fraudes, tantum verò luxuria, & tot mortales conterant: gemmarum pictura tam multiplex, lapidum tam difcolores maculæ, intérque eos candor alicuius, præter lucem omnia excludens: medicatorum fontium vis: ignium tot locis emicantium perpetua tot feculis incendia: fpiritus letales alibi, aut fcrobibus emiffi, aut ipfo loci fitu mortiferi, alibi volucribus tantùm, vt Soracte vicino vrbi tractu: alibi præter hominem cæteris animantibus: nonnunquam & homini, vt in Sinueffano agro & Puteolano: fpiracula vocant, alij Charoneas fcrobes, mortiferum fpiritum exhalantes. Item in Hirpinis Amfancti, ad Mephitis ædem locum, quem qui intrauere, moriuntur. Simili modo Hierapoli in Afia, Matris tantùm magnæ facerdoti innoxium. Alibi fatidici fpecus, quorum exhalatione temulenti futura præcinunt, vt Delphis, nobiliffimo oraculo. Quibus in rebus quid poſsit aliud caufæ efferre mortalium quifpiam, quàm diffufæ per omne naturæ fubinde aliter atque aliter numen erumpens?

De terris femper trementibus. CAP. XCIIII.

QVædam verò terræ ad ingreffus tremunt, ficut in Gabienfi agro, non procul vrbe Roma, iugera fermè ducenta, equitantium curfu: fimiliter in Reatino.

De infulis femper fluctuantibus. CAP. XCV.

QVædam infulæ femper † fluctuant, ficut in agro Cæcubo, & eodem Reatino, Mutienfi, Statonienfi. In Vadimonis lacu, & ad Cutilias aquas opaca fylua, quæ nunquàm die ac noctu eodem loco vifitur. In Lydia quæ vocantur Calaminæ, non ventis folùm, fed etiam contis quò libeat impulfæ, multorum ciuium Mithridatico bello falus. Sunt & in Nymphæo paruæ, faltuares dictæ, quoniam in fymphoniæ cantu ad ictus modulantium pedum mouentur. In Tarquinienfi lacu magno Italiæ duæ nemora circunferunt, nunc triquetram figuram edentes nunc rotundam complexu, ventis impellentibus, quadratam nunquàm. †fluitant.

Quibus in terris non pluat: & aceruata terrarum miracula, & caeterorum elementorum. CAP. XCVI.

CElebre fanum habet Veneris Paphos, in cuius quandam aream non impluit. Item in Nea oppido Troadis circa fimulachrum Mineruæ. In eodem & relicta facrificia non putrefcunt. Iuxta Harpafa oppidum Afiæ, cautes ftat horrenda, vno digito mobilis: eadem, fi toto corpore impellatur, refiftens. In Taurorum peninfula in ciuitate † Parafino terra eft, qua fanantur omnia vulnera. At circa Affon Troadis lapis nafcitur, quo confumuntur omnia corpora: Sarcophagus vocatur. Duo funt montes iuxta flumen Indum: alteri natura eft vt ferrum omne teneat, alteri vt refpuat. Itaque fi fint claui in calciamento, veftigia auelli in altero nō poffe, in altero fifti. Locris & Crotone peftilentiam nunquàm fuiffe, nec vllo terræmotu laboratum, annotatum eft. In Lycia verò femper à terræmotu xl. dies ferenos effe. In agro Ardano frumentum fatum non nafcitur. Ad aras Murtias in Veiente, & apud Tufculanum, & in fylua Ciminia loca funt in quibus in terram depacta non extrahuntur. In Cruftumino natum fœnū ibi noxium, extrà falubre eft. †Characens.

Qua ratione aeftus maris accedant & recedant. Et vbi ijdem extra rationem. CAP. XCVII.

ET de aquarum natura complura dicta funt: fed æftus maris accedere & reciprocare, maximè mirum: pluribus quidem modis, verùm caufa in Sole Lunáque. Bis inter duos exortus Lunæ affluunt, bifque remeant, vicenis quaternifque femper horis. Et primùm attollentes fe cum ea mundo intumefcentes, mox à meridiano cæli faftigio vergente in occafum refidentes: rurfufque ab occafu fubter cæli ima, & meridiano contraria accedente,

accedente,inundantes:hinc donec iterum exoriatur, se sorbentes. Nec vnquam eodem tempore,quo pridie,reflui,†vt ancillante sidere,trahentéque secum auido hausta maria, & assiduè aliunde,quàm pridie,exoriente: paribus tamen interuallis reciproci senísque semper horis,non cuiusque diei aut noctis,aut loci,sed equinoctialibus:ideóque inæquales vulgarium horarum spatio, vtcunque plures in eas aut diei aut noctis illarum mensuræ cadunt,& equinoctio tantùm pares vbique. Ingens argumentum plenúmque lucis ac vocis etiam diurnæ,hebetes esse, qui negent subtermeare sidera,ac rursus eadem resurgere,similémque terris,imò verò vniuersæ naturæ exinde faciem,in iisdem ortus occasúsque operibus,non aliter sub terra manifesto sideris cursu alióve effectu,quàm cùm præter oculos nostros feratur. Multiplex etiamnum lunaris differentia,primúmque septenis diebus.† Quippe modici noua ad diuiduam æstus, pleniore ab ea exundant,plenáque maximè feruent.Inde mitescunt.Pares ad septimam primis.Iterúmque alio latere diuidua augentur.†In coitu Solis pares.Planè eadem Aquilonia,& à terris longius recedente mitiores, quàm cùm in Austros digressa, propiore nisi vim suam exercet. Per octonos quoque annos ad principia motus & paria incrementa centesimo Lunæ reuocantur ambitu, augente ea cuncta Solis annuis causis, duobus æquinoctiis maximè tumentes, & autumnali amplius, quàm verno.Inanes verò bruma & magis solstitio. Nec tamen in ipsis,quos dixi,temporum articulis,sed paucis pòst diebus,sicuti neque in plena aut nouissima,sed postea:néc statim vt Lunam mundus ostendat occultétve, aut media plaga declinet,verùm duabus ferè horis æquinoctialibus serius, tardiore semper ad terras omniũ,quæ geruntur in cælo,effectu cadẽte,quàm visu,sicuti fulguris,& tonitrus, & fulminum.Omnes autem æstus in Oceano maiora integunt spatia inundantq;, quàm in reliquo mari: siue quia totum in vniuersitate animosius est, quàm in parte,siue quia magnitudo aperta sideris vim laxè grassantis efficacius sentit, eandem angustiis arcentibus. Qua de causa nec lacus, nec amnes similiter mouentur. Octogenis cubitis supra Britanniam intumescere æstus, Pythias Massiliensis author est. Interiora autem maria terris claudũtur,vt portu.Quibusdam tamen in locis spatiosior laxitas ditioni paret vtpote cùm plura exempla sint,in tranquillo mari,nulloq; velorum impulsu,tertio die ex Italia prouectorum Vticam,æstu feruente.Circa litora autẽ magis quàm in alto depræhenduntur hi motus: quoniam & in corpore extrema pulsum venarum, id est, spiritus magis sentiunt.In plerisque tamẽ æstuariis,propter dispares siderum in quoque tractu exortus,diuersi existunt æstus,tempore,non ratione,discordes,sicut in Syrtibus.Et quorundã tamen priuata natura est,velut Tauromintani euripi sæpius,& in Eubœa septies die ac nocte reciprocantis. Aestus idem triduo in mense consistit, septima, octaua,nonáque Luna. Gadibus, qui est delubro Herculis proximus, fons inclusus ad putei modum,aliâs simul cum Oceano augetur minuitúrque, aliâs verò vtrunq; contrariis tempotibus.Eodem in loco alter,Oceani moribus consentit.In ripa Bætis oppidum est, cuius putei crescente æstu minuuntur,augescunt decedente,mediis temporum immobiles. Eadem natura in Hispali oppido vni puteo, cæteris vulgaris. Et Pontus semper extrà meat in Propontidem,introrsus in Pontum nunquam refluo mari.

† vt ancillantes sideri auido, trahentique secum hausta maria, & assiduè aliunde, qui pridie, exorienti.

† Quippe modica à nouas ad diuiduã æstus, pleniores ab ea exundant.

† In coitu Solis pares plenæ. Eadẽ &c.

Miracula maris. CAP. XCVIII.

OMnia plenilunio maria purgantur, quædam & stato tempore.Circa Messanam & Mylas fimo similia expuuntur in litus, purgamenta: vnde fabula Solis boues ibi stabulari.His addit(vt nihil quod equidem nouerim prætercam)Aristoteles,nullum animal nisi æstu recedente expirare. Obseruatum id multùm in Gallico Oceano, & duntaxat in homine compertum.

Quæ potestas Lunæ, & terrena, & marina. CAP. XCIX.

QVo vera coniectatio existit,haud frustra spiritum sidus Lunæ existimari. Hoc esse quod terras saturet, accedénsque corpora impleat, abscedens inaniat. Ideo cum incremento eius augeri conchylia, & maximè spiritum sentire, quibus sanguis non sit. Sed & † sanguine hominem etiam cum lumine eius augeri ac minui: frondes

† sanguinem hominum.

quoque

quoque ac pabula (vt suo loco dicetur) sentire, in omnia eadem penetrante vi.

Qua Solis, & quare salsum mare. CAP. C.

ITaque Solis ardore siccatur liquor: & hoc esse masculum sidus accepimus, torrens cuncta sorbénsque. Sic mari latè patenti saporem incoqui salis, † aut quia exhausto inde dulci tenuique, quod facillimè trahat vis ignea, omne asperius crassiúsque linquatur. Ideo summa æquorum aqua dulciorem profundam. Hanc esse veriorem causam asperi saporis, quàm quòd mare terræ sudor sit æternus, aut quia plurimum ex arido misceatur illi vapore, aut quia terræ natura medicatas aquas inficiat. Est in exemplis Dionysio Siciliæ tyranno, cùm pulsus est ea potentia, accidisse prodigium, vt vno die in portu dulcesceret mare.

† Aut, particula redundat.

Item de natura Lunæ. CAP. CI.

E Contrario ferunt Lunæ fœmineum ac molle sidus, atque nocturnum, soluere humorem, & trahere, non auferre. Id manifestum esse, quòd ferarum occisa corpora in tabem † visu suo resoluat, somnóque sopitis torporem contractum in caput reuocet, glaciem refundat, cunctáque humifico spiritu laxet. Ita pensari naturæ vices, sempérque sufficere, aliis siderum elementa cogentibus, aliis verò fundentibus. Sed in dulcibus aquis Lunæ alimentum esse, sicut in marinis Solis.

† alsu. legit Pincianus ex Toletano codice: qua voce & suprà vsus est Plinius capite l. 97. pro defluuio illo à sideribus in terram decidente, quod Barbari Influentiam vocant.

Vbi altissimum mare. CAP. CII.

ALtissimum mare xv. stadiorum Fabianus tradit. Alii in Ponto ex aduerso Coraxorum gentis (vocant Bathea Ponti) trecentis ferè à continenti stadiis immensam altitudinem maris tradunt, vadis nunquàm repertis.

Miracula aquarum, fontium, & fluminum. CAP. CIII.

MIrabilius id faciunt aquæ dulces, iuxta mare vt fistulis emicantes. Nam nec aquarum natura à miraculis cessat. Dulces mari inuehuntur, leuiores haud dubiè. Ideo & marinæ, quarum natura grauior, magis inuecta sustinent. Quædam verò & dulces inter se supermeant alias. Vt in Fucino lacu inuectus amnis, in Lario Addua, in Verbano Ticinus, in Benaco Mincius, in Seuinno Ollius, in Lemano Rhodanus, hic trans Alpes, superiores in Italia, multorum millium transitu hospitales suas tantùm, nec largiores, quàm intulere, aquas euehentes. Proditum hoc & in Oronte amne Syriæ, multisq; aliis. Quidam verò odio maris ipsa subeunt vada, sicut Arethusa fons Syracusanus, in quo redduntur iacta in Alpheum, qui per Olympiam fluens, Peloponnesiaco litori infunditur. Subeunt terras, rursúsque redduntur, Lycus in Asia, Erasinus in Argolica, Tigris in Mesopotamia. Et quæ in Aesculapii fonte Athenis immersa sunt, in Phalerico redduntur. Et in Atinate campo fluuius mersus, post xx. M. pass. exit: & in Aquileiensi Timauus. Nihil in Asphaltite Iudææ lacu, qui bitumen gignit, mergi potest: nec in Armeniæ maioris Arethusa: is quidem nitrosos pisces alit. In Salentino iuxta oppidum Manduriam lacus ad margines plenus, neque exhaustis aquis minuitur, neque infusis augetur. In Ciconum flumine, & in Piceno lacu Velino lignum deiectum, lapideo cortice obducitur: & in Surio Colchidis flumine, adeò vt lapidem plerunque † durans adhuc integat cortex. Similiter in flumine Silaro, vltra Surrentũ, non virgulta modò immersa, verùm & folia lapidescunt, aliâs salubri potu eius aquæ. In exitu paludis Reatinæ saxum crescit. Et in Rubro mari oleæ, virentésque frutices enascũtur. Sed & fontium plurimorum natura mira est feruore. Idque etiam in iugis Alpium, ipsóq; in mari inter Italiam & Aenariã, vt in Baiano sinu, & in Liri fluuio, multísque aliis. Nam dulcis haustus in mari plurimis locis, vt ad Chelidonias insulas & Aradum, & in Gaditano Oceano. Patauinorum aquis calidis herbæ virentes innascuntur, Pisanorũ ranæ: ad Vetulonios in Hetruria non procul à mari, pisces. In Casinate fluuius appellatur Scatebra, frigidus, abundantior æstate. In eo, vt in Arcadiæ Stymphali, enascuntur aquatiles musculi. In Dodone Iouis fons cùm sit gelidus, & immersas faces extinguat, si extinctæ admoueãtur accendit. Idem meridie semper deficit, qua de causa Anapauomenon vocant. Mox increscens ad medium noctis exuberat: ab eo rursus sensim deficit. In Illyriis supra fontem frigidum expansæ

† durus.

vestes

vestes accenduntur. Iouis Hammonis fons interdiu frigidus, noctibus feruet. In Troglodytis fons Solis appellatur dulcis, & circa meridiem maximè frigidus: mox paulatim tepescens, ad noctis media feruore & amaritudine infestatur. Padi fons mediis diebus æstiuis velut interquiescens semper aret. In Tenedo insula fons, semper à tertia noctis hora in sextam ab æstiuo solstitio exundat. Et in Delo insula Inopus fons eodem, quo Nilus, modo, ac pariter cum eo decrescit augetúrque. Contra Timauum amnem insula parua in mari est cum fontibus calidis, qui pariter cum æstu maris crescunt, minuuntúrque. In agro Pitinate trans Apenninum fluuius Nouanus omnibus solstitiis torrens, bruma siccatur. In Falisco omnis aqua pota candidos boues facit: in Bœotia amnis Melas oues nigras: Cephissus ex eodem lacu profluens, albas: rursus nigras Penius, rufásque iuxta Ilium Xanthus, vnde & nomen amni. In Ponto fluuius † Astaces rigat campos, in quibus pastæ nigro lacte equæ gentem alunt. In Reatino fons Neminia appellatus, alio atque alio loco exoritur, annonæ mutationem significans. Brundusii in portu fons, incorruptas præstat aquas nauigantibus. Lyncestis aqua, quæ vocatur acidula, vini modo temulentos facit. Item in Paphlagonia, & in agro Caleno. In Andro insula templo Liberi patris fontem nonis Ianuariis semper vini sapore fluere Mutianus ter cos. credit: Dios tecnosia vocatur. Iuxta Nonacrim Arcadiæ Styx, nec odore differens, nec colore, epota illico necat. Item in Beroso Taurorum colle tres fontes, sine remedio, sine dolore mortiferi. In Carrinensi Hispaniæ agro duo fontes iuxta fluunt, alter omnia respuens, alter absorbens. In eadem gente alius, aurei coloris omnes ostendit pisces, nihil extra illam aquam cæteris differentes. In Comensi iuxta Larium lacum, fons largus, horis singulis semper intumescit ac residet. In Cydonia insula ante Lesbon fons calidus, vere tantum fluit. Lacus Sinnaus in Asia circumnascēte absynthio inficitur. Colophone in Apollinis Clarii specu lacuna est, cuius potu mira redduntur oracula, bibentium breuiore vita. Amnes retro fluere & nostra vidit ætas, Neronis principis annis supremis, sicut in rebus eius retulimus. Iam ōmnes fontes æstate quàm hyeme, gelidiores esse, quem fallit? Sicut illa permira naturæ opera, æs & plumbum in massa mergi, dilatata fluitare. Eiusdémque ponderis alia sidere, alia inuehi. Onera in aqua facilius moueri. Thyrreum lapidem, quamuis grandem, innatare, eundémque comminutum mergi. Recentia cadauera ad vadum labi, intumescentia attolli. Inania vasa haud facilius, quàm plena, extrahi. Pluuias salinis aquas vtiliores esse, quàm reliquas: nec fieri salem, nisi admistis dulcibus. Marinas tardius gelare, celerius accendi. Hyeme mare calidius esse, autumno salsius. Omne oleo tranquillari. Et ob id vrinātes ore spargere, quoniam mitiget naturam asperam, lucémque deportet. Niues in alto mari non cadere. Cùm omnis aqua deorsum feratur, exilire fontes, atque etiam in Aetnæ radicibus flagrantis intantum, vt quinquagena & centena milia pass. harenas flammarum globus eructet.

† astacenos rigat campos.

Ignum & aquarum iuncta miracula, & de maltha. CAP. CIIII.

IAmque & ignium, quod est naturæ quartum elementum, reddamus aliqua miracula. Sed primùm ex aquis. In Commagenes vrbe Samosatis stagnum est, emittens limum (maltham vocant) flagrantem. Cùm quid attigit solidi, adhæret: præterea tactus sequitur fugientes. Sic defendêre muros oppugnante Lucullo: flagrabátque miles armis suis: Aquis etiam accenditur. Terra tantum restingui docuere experimenta.

De Naphtha. CAP. CV.

SImilis est natura naphthæ: ita appellatur circa Babyloniā, & in Austagenis Parthiæ profluens, bituminis liquidi modo. Huic magna cognatio ignium, trāsiliúntque protinus in eam vndecunque visam. Ita ferunt à Medea pellicem crematam, postquam sacrificatura ad aras accesserat, corona igne rapta.

De semper ardentibus locis. CAP. CVI.

VErùm in montium miraculis, ardet Aetna noctibus semper, tantóque æuo ignium materiæ sufficit, niualis hybernis temporibus, egestúmque cinerem pruinis operiens. Nec in illo tantùm natura sæuit, exustionem terris denūtians. Flagrat in Phaselide

mons

mons Chimæra, & quidem immortali diebus ac noctibus flamma. Ignem eius accendi aqua, extingui verò terra aut fœno, Gnidius Ctesias tradit. Eadem in Lycia Hephestii montes, teda flammāte tacti, flagrant adeò, vt lapides quoque riuorum & harenæ in ipsis aquis ardeant: alitúrque ignis ille pluuiis. Baculo si quis ex iis accenso traxerit sulcos, riuos ignium sequi narrant. Flagrat in Bactris Cophanti noctibus vertex. Flagrat in Medis & Cestia gente cōfinio Persidis, Susis quidem ad turrim albam, è x v. caminis, maximo eorum & interdiu. Campus Babyloniæ flagrat, quadam veluti piscina iugeri magnitudine. Item Aethiopum iuxtà Hesperium montem, stellarum modo campi noctu nitent. Similiter in Megalopolitanorum agro, tametsi internus sit ille iucundus, †frondémque densi supra se nemoris non adurens, & iuxta gelidum fontem semper ardens. Nymphæi crater dira Apolloniatis suis portendit, vt Theopompus tradidit. Augetur imbribus, egerítque bitumen, temperandum fonte illo ingustabili, aliâs omni bitumine dilutius. Sed quis hæc miretur? in medio mari Hiera insula Aeolia iuxta Italiam cū ipso mari arsit per aliquot dies sociali bello, donec legatio Senatus piauit. Maximo tamen ardet incendio Theôn ochema dictum, Aethiopum iugum, torrentésque Solis ardoribus flammas egerit. Tot locis tot incendiis rerum natura terras cremat.

† Mutāda est distinctio, & sic legendū: frondémque densi supra se nemoris non adurēs. Et iuxta egelidū fontē ardens Nymphæi crater, dira semper Apolloniatis suis portendit. Vt autem Egelidū malimus, quā Gelidū, Strabonis authoritate, adducimur, qui Nymphæi crateri fontes subesse scribit aquis tepidis, & bitumine fluentes.

Ignium per se miracula. CAP. CVII.

PRæterea cùm sit huius vnius elementi ratio fœcunda, séque ipse pariat, & minimis crescat scintillis, quid fore putandum est in tot rogis terræ? Quæ est illa natura, quæ voracitatem in toto mundo auidissimam sine damno sui pascit? Addantur iis sidera innumera, ingénsque Sol. Addantur humani ignes, & lapidum quoque insiti naturæ, attrita inter se ligna, iam nubium & origines fulminum. Excedit profectò omnia miracula, vllum diem fuisse, quo non cuncta conflagrarent: cùm specula quoque concaua aduersa Solis radiis faciliùs etiam accendantur, quàm vllus alius ignis. Quid quòd innumerabiles parui, sed naturales scatent? In Nymphæo exit è petra flamma, quæ pluuiis accenditur. Exit & ad aquas Scantias. Hæc quidem inualida cùm transit, nec longè in alia materia durans. Viret æternò hunc fontem igneum contegens fraxinus. Exit in Mutinensi agro statis Vulcano diebus. Reperitur apud authores, subiectis Ariciæ aruis, si carbo deciderit, ardere terram. In agro Sabino & Sidicino vnctum flagrare lapidem. In Salentino oppido Egnatia, imposito ligno in saxum quoddam ibi sacrū, protinus flammam existere. In Laciniæ Iunonis ara sub dio sita, cinerem immobilem esse, perflantibus vndique procellis. Quin & repentinos ignes existere, & in aquis, & in corporibus etiam humanis. Trasymenum lacum arsisse totum: Seruio Tullio dormienti in pueritia, ex capite flammam emicuisse: L. Marcio in Hispania interemptis Scipionibus concionanti, & milites ad vltionem exhortanti, arsisse simili modo, Valerius Antias narrat. Plura mox & distinctius. Nunc enim quadam mistura rerum omnium exhibentur miracula. † Verùm egressa mens interpretationem naturæ, festinat legentium animos per totum orbem veluti manu ducere.

† Interim.

Terræ vniuersæ mensura, longitudo & latitudo. CAP. CVIII.

PArs nostra terrarum, de qua memoro, ambienti (vt dictum est) Oceano velut innatans, longissimè ab ortu ad occasum patet, hoc est, ab India ad Herculis columnas Gadibus sacratas, octuagies quinquies centena septuaginta octo M. pass. vt Artemidoro authori placet. Vt verò Isidoro, nonagies octies centena & decem & octo M. Artemidorus adiicit amplius, à Gadibus circuitu sacri promontorii ad promontorium Artabrum, quò longissimè frons procurrit Hispaniæ, octingenta M. nonagintaunum. Id mēsuræ, duplici currit via. A Gange amne ostióque eius, quo se in Eoum Oceanum effundit, per Indiam Parthyenénque ad Myriandrum vrbem Syriæ, in Issico sinu positam, quinquagies bis centena, quindecim M. pass. Inde proxima nauigatione Cyprum Insulam, Pataram Lyciæ, Rhodum, Astypalæam in Carpathio mari insulas, Laconicæ Tænarum, Lilybæum Siciliæ, † Calarim Sardiniæ, tricies quater centena, quinquaginta M. Deinde Gades quatuordecies centena & quinquaginta M. pass. Quæ mensura vniuersa ab eo

† Caralim legēdum videtur, ex

Strabone & Ptolemæo. Vnde etiã infrà lib. 5. cap. 7. propinquũ promontorium Caralicanum appellatur. † Lechæo.

ab eo mari efficit octogies quinquies centena,lxxviii.M.pass. Alia via,quæ certior,itinere terreno maximè patet,à Gange ad Euphratem amnem quinquagies centena M.p.& xxi. Inde Cappadociæ Mazaca cc. M.xliiii. Inde per Phrygiam,Cariam,Ephesum.cccc. M. pass. xcviii. Ab Epheso per Aegæum pelagus Delum ducenta M. Isthmum ducenta duodecim M. Deinde terra & † Laconico mari & Corinthiaco sinu Patras Peloponnesi ducentaduo M.quingẽti:Leucadem lxxxvi.millia quingenti:Corcyram totidem:Acroceraunia centum triginta duo millia quingenti:Brundusium lxxx.sex millia quingenti: Romam ccc.millia lx.Alpes vsque ad Cincomagum vicum M.cccccxviii.Per Galliã ad Pyrenæos montes Illiberim quingenta quinquaginta sex M.Ad Oceanum & Hispaniæ oram trecenta trigintaduo M. Traiectu Gadis septem millia quingenti. Quæ mensura Artemidori ratione efficit octuagiessexies centena octoginta quinque.Latitudo autem terræ à meridiano situ ad septentrionem, dimidio ferè minor colligitur, quinquagies quater centena sexaginta duo millia. Quo palàm fit,quantum & hinc vapor abstulerit, & illinc rigor. Neque enim deesse arbitror terris, aut non esse globi formam, sed inhabitabilia vtrinque incomperta esse.Hęc mensura currit à litore Aethiopici Oceani,quà modò habitatur,ad Meroen cccccl.M.Inde Alexandriã duodecies centena millia quinquaginta.Rhodũ quingenta octogintatria.Gnidum octogintaquatuor millia quingenti.Côn vigintiquinque millia.Samum c.millia.Chium lxxxiiii.millia.Mitylenẽ lxv.millia.Tenedon xxviii.millia.Sigæum promontorium xii.millia quingẽti.Os Ponti cccxii. millia quingenti.Carambin promontorium cccl.Os Mæotidis cccxii.millia quingenti. Ostium Tanais cclxv.M.qui cursus compendiis maris breuior fieri potest lxxxix.M.Ab ostio Tanais nihil modicum diligentissimi authores fecere, Artemidorus vlteriora incomperta existimauit, cùm circa Tanaim Sarmatarum gentes degere fateretur ad Septentriones versas. Isidorus adiecit xiic. M.L.vsque ad Thulen, quæ coniectura diuinationis est.Ego non minore quàm proximè dicto spatio,Sarmatarum fines nosci intelligo. Et alioquin quantum esse debet, quod innumerabiles gentes subinde sedem mutantes capiat? Vnde vlteriorem mensuram inhabitabilis plagæ, multo esse maiorem arbitror. Nam & à Germania immensas insulas non pridem compertas, cognitum habeo. De longitudine ac latitudine hæc sunt,quæ digna memoratu putem.Vniuersum autem hunc circuitum Eratosthenes,in omnium quidem literarum subtilitate,& in hac vtique præter cæteros solers,quam cunctis probari video, ducentorum quinquagintaduorum millium stadiûm prodidit. Quæ mẽsura Romana cmoputatione efficit trecenties quindecies centena millia.pass. Improbum ausum:verùm ita subtili computatione comprehensum,vt pudeat non credere.Hipparchus & in coarguendo eo,& in reliqua omni diligentia mirus,adiicit stadiorum paulo minus xxv.millia.

Harmonica mundi ratio. CAP. CIX.

Alia Dionysodoro fides:neque enim subtraham exemplum vanitatis Græcæ maximum. Melius hic fuit, Geometrica scientia nobilis. Senecta diem obiit in patria. Funus duxere ei propinquæ, ad quas pertinebat hæreditas. Eæ cùm secutis diebus iusta peragerent,inuenisse dicuntur in sepulchro epistolam Dionysodori nomine ad superos scriptaPm.erueniſſe eum à sepulchro ad infimam terram:esséque eo stadiorum quadragintaduo millia. Nec defuere Geometræ, qui interpretarentur significare epistolam à medio terrarum orbe missam, quò deorsum ab summo longissimum esset spatium, & idem pilæ medium. Ex quo consequuta computatio est, vt circuitu esse † ducenta quinquagintaquinque millia stadia pronuntiarent. Harmonica ratio, quæ cogit rerum naturam sibi ipsam congruere,addit huic mensuræ stadia † septem millia,terrámque nonagesimam sextammillesimam totius mundi partem facit.

† Ducenta quinquaginta duo millia.
† XII. M.

C. PLINII

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER III.

PROOEMIVM.

HACTENVS de situ & miraculis terræ, aquarúmq; ac siderũ, & ratione vniuersitatis, atque mensura. Nunc de partibus, quanquàm infinitum id quoque existimatur, nec temere sine aliqua reprehensione tractatum. Haud vllo in genere venia iustior est, si modò minimè mirum est, hominem genitum non omnia humana nouisse. Quapropter autorem neminem vnum sequar, sed vt quenque verissimum in quaque parte arbitrabor. Quoniam commune fermè omnibus fuit, vt eos quisque diligentissimè situs diceret, in quibus ipse prodebat: ideo nec culpabo, aut coarguam quenquam. Locorum nuda nomina, & quanta dabitur breuitate ponentur, claritate causisque dilatis in suas partes. Nunc enim sermo de toto est. Quare sic accipi velim, vt si vidua fama sua nomina, qualia fuere primordio ante res vllas gestas, nuncupentur, & sit quædam in his nomenclatura quidem, sed mundi rerúmque naturæ. Terrarum orbis vniuersus in tres diuiditur partes, Europam, Asiam, Africam. Origo ab occasu Solis & Gaditano freto, quà irrumpens Oceanus Atlanticus in maria interiora diffunditur. Hinc intranti dextra Africa est, læua Europa: inter has Asia est. Termini amnes, Tanais, & Nilus. Quindecim M. pass. in longitudinem, quas diximus, fauces Oceani patent, quinque M. in latitudinem, à vico Mellaria Hispaniæ, ad promontorium Africæ Album, autore Turannio Gracula iuxtà genito. T. Liuius ac Nepos Cornelius latitudinis tradiderunt, vbi minimum, vij. M. pass. vbi verò plurimum, x. M. Tam modico ore tam immensa æquorum vastitas panditur. Nec profunda altitudo miraculum minuit. Frequentes quippe tæniæ candicantis vadi carinas territant. Qua de causa Limen interni maris multi eum locum appellauere. Proxima autem faucibus vtrinque impositi montes, coercent claustra, Abila Africæ, Europæ Calpe, laborum Herculis metæ. Quam ob causam indigenæ columnas eius Dei vocant, credúntque perfossas exclusa antea admisisse maria, & rerum naturæ mutasse faciem.

De Europa. CAP. I.

PRimùm ergo de Europa altrice victoris omnium gentium populi, longéque terrarum pulcherrima, quam plerique meritò non tertiam portionem fecere, verùm æquam, in duas partes ab amne Tanai ad Gaditanum fretũ vniuerso orbe diuiso. Oceanus hoc quod dictum est, spatio Atlanticũ mare infundens, & auido meatu terras, quæcunque venientem expauere, demergens, resistentes quoque flexuoso litorum anfractu lambit, Europam vel maximè recessib. crebris excauans, sed in quatuor præcipuè sinus. Quorum primus à Calpe Hispaniæ extimo (vt dictum est) monte, Locros & Brutium vsque promontorium immenso abitu flectitur. In eo prima Hispania terrarum est, vlterior appellata, eadem Bætica. Mox † à fine Vrgitano citerior, eadémque Tarraconensis ad Pyrenæa iuga. Vlterior in duas per longitudinem prouincias diuiditur. Siquidem Bæticæ latere septentrionali prætẽditur Lusitania, amne Ana discreta. Ortus hic Laminitano agro citerioris Hispaniæ, & modò se in stagna fundens, modò in angustias resorbens, aut in totum cuniculis condens, & sæpius nasci gaudens, in Atlanticum Oceanum effunditur. Tarraconensis autẽ affixa Pyrenæo, totóq; eius latere decurrens, & simul ad Gallicum Oceanũ Iberico à mari transuersa se pandens, Solorio monte, & Oretanis iugis, Carpetanísq;, & Asturũ, à Bætica atque Lusitania distinguitur. Bætica à flumine eam mediam secante cognominata, cunctas prouinciarum diuiti cultu, & quodam fertili ac

† Malim à fine Virgitano. Vrbs enim Virgi hac in parte à Pomponio collocatur: propinquúsque sinus appellatur Virgitanus.

peculiari nitore præcedit. Iuridiei conuentus ei quatuor, Gaditanus, Cordubensis, Astigitanus, Hispalēsis. Oppida omnia numero c l x x v. In iis coloniæ v i i j. municipia v i i j. Latio antiquitus donata x x ix. libertate v j. †fœdere i j. stipēdiaria c x x. Ex his digna memoratu, aut Latiali sermone dictu facilia, à flumine Ana litore Oceani oppidū Ossonoba, Lusturia cognominatum. Interfluentes Luxia & Vrium. Ariani montes. Bætis fluuius. Litus Corense inflexo sinu. Cuius ex aduerso Gades inter insulas dicendæ. Promontorium Iunonis, Portus Besippo, Oppida Belon, Mellaria, Fretum ex Atlantico mari. Carteia, Tartessos à Græcis dicta. Mõs Calpe. Dein litore interno oppidum Barbesula cum fluuio. Item Salduba oppidum, Suel Malacha cum fluuio fœderarorum. Dein Menoba cum fluuio. †Sexi Firmum cognomine Iulium, Selambina, Abdera. Murgis Bæticæ finis. Oram eam vniuersam originis Pœnorum existimauit M. Agrippa. Ab Ana autē Atlantico Oceano obuersa Bastulorum Turdulorúmq; est. In vniuersam Hispaniam M. Varro peruenisse Iberos, & Persas, & Phœnicas, Celtasq;, & Pœnos tradit. Lusum enim Liberi patris, aut Lyssam cum eo bacchantium, nomen dedisse Lusitaniæ, & Pana præfectum eius vniuersæ. Atque de Hercule ac Pyrene vel Saturno traduntur, fabulosa in primis arbitror. Bætis in Tarraconensis prouinciæ, non vt aliqui dixere, Mentesa oppido, sed Tugiensi exoriens saltu quem Tader fluuius, qui Cartaginiensem agrum rigat, Ilorci refugit Scipionis rogum: versusq; in occasum, Oceanum Atlanticum prouinciam adoptans petit, modicus primò, sed multorum fluminum capax, quibus ipse famam aquásq; aufert. Bæticæ primùm ab Ossigitania infusus, amœno blandus alueo crebris dextra læuáque accolitur oppidis. Celeberrima inter hunc & Oceani oram in mediterraneo Segeda, quæ Augurina cognominatur, Iulia quæ Fidentia, Virgao quæ Alba, Ebura quæ Cerealis, Iliberi quod Liberini, Ilipula quæ Laus, Artigi quod Iulienses, Vesci quod Fauentia, Singilia, Hegua, Arialdunum, Agla minor, † Bæbro, Castra vinaria, Episibrium, Hipponoua, Illurco, Osca, Escua, Succubo, Nuditanum, Tucci vetus, omnia Bastitaniæ vergentis ad mare. Conuentus verò Cordubensis circa flumen ipsum Osigi, quod cognominatur, Laconicum, Illiturgi quod Forum Iulium, Ipasturgi quod Triumphale, Sitia, & x i i i j. M. passuum remotum in mediterraneo Obulco, quod Pontificense appellatur. Mox Ripepora fœderatorum, Sacili, Martialum Onoba. Et dextra Corduba, Colonia patritia cognominata, inde primùm nauigabili Bæti. Oppida Carbulo, Decuma: fluuius Singulis, eodem Bætis latere incidens. Oppida Hispalensis conuentus Celtica, Axatiara, Arruci, Menoba, Ilipa cognomine Italica. Et à læua Hispalis colonia, cognomine Romulensis. Ex aduerso oppidum Osset, quod cognominatur Iulia Constantia, Vergentum, quod Iulii genitor, Hippo Caurasiarum, fluuius Menoba, Bæti & ipse à dextro latere infusus. At inter æstuaria Bætis oppidum Nebrissa, cognomine Veneria, & Colobona, coloniæ, Asta quæ Regia dicitur. Et in mediterraneo Asido, quæ Cæsariana. Singulis fluuius in Bætin, quo dictum est ordine, irrumpens, Astigitanam coloniam alluit, cognomine Augustam firmam, ab ea nauigabilis. Huius conuentus sunt reliquæ coloniæ immunes: Tucci, quæ cognominatur Augusta gemella, Ituci quæ Virtus Iulia, Atubi, quæ Claritas Iulia, Vrso quæ Genua vrbanorum, inter quæ fuit Munda cum Pompeii filio capta. Oppida libera, Astigi vetus, Ostippo: stipendiaria Callet, Calucula, Castra gemina, Ilipula minor, Merucra, Sacrana, Obulcula, Oningis. Ab ora venienti prope Menobam amnem & ipsum nauigabilem, haud procul accolunt Alontigiceli, Alostigi. Quæ autem regio à Bæti ad fluuium Anam tendit extra prædicta, Beturia appellatur, in duas diuisa partes, totidémque gentes: Celticos, qui Lusitaniam attingunt, Hispalensis conuentus: Turdulos, qui Lusitaniam & Tarraconensem accolunt, iura Cordubam petunt. Celticos à Celtiberis ex Lusitania aduenisse manifestum est, sacris, lingua, oppidorum vocabulis, quæ cognominibus in Bætica distinguntur: Seria, quæ dicitur fama Iulia: Vertobrige, Concordia Iulia: Segede Restituta Iulia: Contributa Iulia, Vcultuniacum, quæ & Curiga nunc est: Laconimurgi, Constantia Iulia: Teresibus fortunales, & calensibus Emanici. Præter hæc in Celtica Acinippo, Arunda,

† fœdere iiij.

† Sexti firmium Ptolemæo.

† Vbeda.

Arunda, Arunci, Turobrica, Lastigi, Alpesa, Sæpona, Serippo. Altera Beturia quam diximus Turdulorum, & conuentus Cordubensis, habet oppida non ignobilia, Arsam, Mellariam, Mirobricam: regiones Osintigi, Sisaponem. Gaditani conuentus ciuium Romanorum Regina, Latinorum Læpia, Vlia, Carisa cognomine Aurelia, Vrgia cognominata castrum Iulium: item Cæsaris Salutariensis: stipendiaria, Besaro, Belippo, Berbesula, Lacippo, Besippo, Callet, Cappagum, Oleastro, Irucci, Brana, Lacibi, Saguntia, Andorisippo. Longitudinem vniuersam eius prodidit M. Agrippa c c c c l x v. M. passuum, latitudinem c c l v i j. M. sed cùm termini Carthaginem vsque procederent, quæ causa magnos errores computatione mensuræ sæpius parit, alibi mutato prouinciarum modo, alibi itinerum auctis aut diminutis passibus. Incubuere maria tam longo æuo alibi, processere litora, torsere se fluminum aut correxere flexus. Præterea aliunde aliis exordium mensuræ est, & alia meatus: ita fit, vt nulli duo concinant.

Bæticæ longitudo, & latitudo. CAP. II.

BAeticæ longitudo nunc à Castulonis oppidi fine Gadeis c c c c l x x v. M. & à Murgi maritima ora x x i i. M. pass. amplior. Latitudo à Carteiana ora c c x x i i i i. M. pass. Agrippam quidem† in tanta viri diligentia, præterque in hoc opere cura, cùm orbem terrarum vrbi spectandum propositurus esset, errasse quis credat, & cum eo Diuum Augustum? Is nanque complexam eum porticum ex destinatione & cõmentariis M. Agrippæ à sorore eius inchoatam peregit.

† tanta viri diligentia.

Hispania citerior. CAP. III.

CIterioris Hispaniæ, sicut complurium prouinciarum, aliquantum vetus forma mutata est, vtpote cùm Pompeius Magnus trophæis suis, quæ statuebat in Pyrenæo d c c c x l v j. oppida ab Alpibus ad fines Hispaniæ vlterioris in ditionẽ à se redacta testatus sit. Nunc vniuersa prouincia diuiditur in conuentus septem, Carthaginiensem, Tarraconensem, Cæsaraugustanum, Cluniensem, Asturum, Lucensem, Bracarum. Accedunt insulæ, quarum mentione seposita, † præter ciuitates contributas aliis, prouincia ipsa ccxciiii. continet oppida. In iis colonias x i i. Oppida ciuium Romanorũ x i i i. Latinorum veterum x v i i. fœderatorum vnum, stipẽdiaria c x x x v i. Primi in ora Bastuli: post eos quo dicetur ordine intus recedentes Mentesani, Oretani, & ad Tagum Carpetani: iuxta eos Vaccæi, Vectones, & Celtiberi, Arrebaci. Oppida oræ proxima, Vrci, adscriptúmque Bæticæ Barea, regio Mauitania, mox Deitania, dein Contestania, Carthago noua, colonia: cuius à promõtorio quod Saturni vocatur, Cæsariam Mauritaniæ vrbem clxxxvii. M. pass. traiectus. Reliqua in ora flumen Tader, Colonia immunis Illici, vnde Illicitanus sinus. In eam contribuuntur Icositani. Mox Latinorum Lucẽtum, Dianium stipendiarium, Sucro fluuius, & quondam oppidum, Contestaniæ finis. Regio Edetania amœno prætendente se stagno ad Celtiberos recedens. Valentia Colonia i i i. M. pass. à mari remota: flumen Turium, & tantundem à mari Saguntum, ciuiũ Romanorum oppidum, fide nobile: flumen Idubeda: regio Ilergaonum. Iberus amnis nauigabili commercio diues, ortus in Cantabris haud procul oppido Iuliobrica, c c c c l. M. pass. fluens, nauium per c c l x. M. à Varia oppido capax, quem propter vniuersam Hispaniam Græci appellauere Iberiam. Regio Cossetania, flumen Subi, colonia Tarraco Scipionum opus, sicut Carthago Pœnorum. Regio Ilergetum, oppidum Subur, flumen Rubricatum, à quo Laletani & Indigetes. Post eos, quo dicetur ordine, intus recedentes radice Pyrenæi, Ausetani, Itani, Lacetani, pérque Pyrenæum Cerretani, dein Vascones. In ora autem colonia Barcino: cognomine Fauentia. Oppida ciuium Romanorum, Bætulo, Illuro, flumen Larnum, Blandæ: flumen Alba, Emporiæ: geminum hoc, veterum incolarum, & Græcorum, qui Phocœensium fuere soboles. Flumen Tichis. Ab eo Pyrenæa Venus in latere promontorii altero x l. M. Nunc per singulos conuentus reddentur insignia præter supra dicta. Tarracone disceptant populi x l i i i i. quorum celeberrimi ciuium Romanorum Dertusani, Bisgargitani. Latinorum Ausetani, Cerretani, qui Iuliani

† præter ciuitates contributas aliis ducentas nonaginta quatuor, prouincia ipsa continet oppida clxxix

c 2 cogno

cognominantur,& qui Auguſtani,Sedetani,Gerundenſes,Geſſorienſes,Teari qui Iulienſes. Stipendiariorum Aquicaldenſes,Onenſes, Bætulonenſes. Cæſarauguſta colonia immunis,amne Ibero affuſa,vbi oppidum anteà vocabatur Salduba,regionis Sedetaniç,recipit populos l i i.Ex his ciuium Romanorum Bellitanos,Celſenſes.Ex Colonia Calaguritanos,qui Naſcici cognominantur.Ilerdenſes Surdaonum gentis, iuxta quos Sicoris fluuius: Oſcenſes regionis Veſcitaniæ, Turiaſonenſes.Latinorum veterum Caſcãtenſes Ergauicenſes,Gracchuritanos,Leonicenſes,Oſſigerdenſes.Fœderatos Tarragenſes. Stipendiarios Arcobricenſes,Andologenſes,Arocelitanos, Burſaonenſes, Calaguritanos qui Fibularenſes cognominantur, Complutenſes, Carenſes, Cincenſes, Cortonenſes, Dammanitanos, Larnenſes, Iturisſenſes,Iſpalenſes, Ilumberitanos,Lacetanos, Vibienſes,Pompelonenſes,Segienſes.Carthaginem conueniunt populi l x i i. Exceptis inſularum incolis. Ex colonia Accitana Gemellenſes, & † Libiſoſona cognomine Foroauguſtana,quibus duabus ius Italiæ datum. ex colonia Salarienſe oppidani Latij veteris Caſtulonenſes,qui Cæſari venales appellãtur.Setabitani qui Auguſtani,Valerienſes. Stipẽdiariorum autem celeberrimi,Babanenſes,Baſtitani, Conſaburenſes,Dianenſes, Egeleſtani,Ilorcitani,Laminitani,Menteſani qui & Oritani,Menteſani qui & Baſtuli,Oretani qui & Germani cognominantur,capútque Celtiberiæ Segobrigenſes, Carpetaniæ Toletani Tago flumini impoſiti.Dein Viacienſes & Virgilienſes. In conuentum Clunienſem Varduli ducunt populos x i i i i. ex quibus Albanenſes tantùm nominare libeat, Turmodigi quatuor in quibus Segiſamonenſes, Sagiſameiulienſes. In eundem conuentum Carietes & Vennenſes quinque ciuitatibus vadunt, quarum ſunt Velienſes. Eodem Pelendones Celtiberorum quatuor populis,quorũ Numantini fuere clari: ſicut in Vaccæorum x v i i i. ciuitatibus Intercatienſes, Pallantini, Lacobricenſes, Caucẽſes. Nam in Cantabricis quatuor populis Iuliobrica ſola memoratur: In Aurrigonũ decem ciuitatibus Tritium,& Viroueſca. Areuacis nomen dedit fluuius Areua.Horum ſex oppida:Saguntia & Vxama,quæ nomina crebrò aliis in locis vſurpantur, præterea Segouia,& noua Auguſta,Termes,ipſaque Clunia Celtiberiæ finis.Ad Oceanum reliqua vergunt, Vardulique ex prædictis,& Cantabri. Iunguntur his Aſturum x i i. populi, diuiſi in Auguſtanos,& Transmontanos, Aſturica vrbe magnifica. In his ſunt Giguri, Peſici, Lancienſes, Zoelæ.Numerus omnis multitudinis ad c c x l. m. liberorum capitum. Lucenſis conuentus populorum eſt x v i. præter Celticos & Lebunos,ignobilium, ac barbaræ appellationis, ſed liberorum capitum fermè c l x v i. m. Simili modo Bracarum x x i i i i. ciuitates c c l x x v. m. capitum,ex quibus præter ipſos Bracaros Vibali, Celerini, Gallæci,Aequeſilici,Querquerni citra faſtidium nominentur. Longitudo citerioris Hiſpaniæ eſt ad finem Caſtulonis à Pyrenæo, ſexcentaſeptem M.paſſ. & ora paulo amplius. Latitudo à Tarracone ad litus Olarſonis c c c v i i. Et radicibus Pyrenæi, vbi cuneatur anguſtiis inter duo maria, paulatim deinde ſe pandens, quà contingit vlteriorem Hiſpaniam,tantundem & amplius latitudini adiicit. Metallis,plumbi,ferri,æris, argenti,auri, tota fermè Hiſpania ſcatet, Citerior & ſpecularibus lapidibus: Bætica & minio.Sunt & marmorũ lapicidinæ. Vniuerſæ Hiſpaniæ Veſpaſianus Imperator Auguſtus iactatus procellis Reipublicæ Latij ius tribuit.Pyrenæi montes Hiſpanias Galliaſque diſterminant,promontoriis in duo diuerſa maria proiectis.

† Rectiùs Libiſoca, vt in vetuſtis codicibus,& apud Ptolemæum, lib. 2. cap. 6.

Narbonenſis prouincia. CAP. IIII.

NArbonenſis prouincia appellatur pars Galliarum,quæ interno mari alluitur,Braccata antè dicta,amne Varo ab Italia diſcreta,Alpiúmque ſaluberrimis Romano imperio iugis. A reliqua verò Gallia latere ſeptentrionali, montibus Gebenna & Iura: agrorum cultu, virorum morúmque dignatione, amplitudine opum nulli prouinciarum poſtferenda, breuitérque Italia verius, quàm prouincia. In ora regio Sardonum, intúſque Conſuaranorum. Flumina Tecum,Vernodubrum.Oppida, Illiberis, magnæ quondam vrbis tenue veſtigium, Ruſcino Latinorum.Flumen Atax è Pyrenæo Rubrenſem permeans lacum:Narbo Martius,decumanorũ Colonia, x i i. M. p. à mari diſtans.

Flumina, Araris, Liria. Oppida de cætero rara, præiacentibus stagnis, Agatha quondam Massiliensium, & regio Volcarum Tectosagum: atque vbi Rhoda Rhodiorum fuit, vnde dictus multo Galliarum fertilissimus Rhodanus amnis, ex Alpibus se rapiens per Lemanum lacum, segnemq; deferens Ararim, nec minus seipso torrentẽ Isaram, & Druentiam. Libyca appellantur duo eius ora modica: ex his alterum Hispaniense, alterum Metapinum: tertium idémque amplissimum Massalioticum. Sunt autores, & Hetacleam oppidum in ostio Rhodani fuisse. Vltrà fossã ex Rhodano C. Marii opere & nomine, insigne stagnum: Astromela oppidum, maritima Auaticorum, superque campi lapidei, Herculis præliorum memoria: Regio Anatiliorum, & intus Desuuiatium, Cauarúmque. Rursus à mari Tricorium, & intus Tricollorum, Vocontiorum, & † Segouellaunorum, mox Allobrogum. At in ora Massilia Græcorum † Phocæensium fœderata. Promontorium Citharista, † portus, regio Camatullicorum. Dein Suelteri, supráque Verucini. In ora autem Athenopolis Massiliẽsium, Forum Iulii Octauanorum colonia, quæ Pacensis appellatur, & classica: amnis in ea Argenteus. Regio Oxubiorum, Ligaunorúmque, super quos Suetri, Quariates, Adunicates. At in ora oppidum Latinum Antipolis. Regio Deciatium: amnis Varus, ex Alpium monte Acema profusus. In mediterraneo coloniæ Arelate sextanorum, Biterræ septimanorum, Arausio secundanorum. In agro Cauarum Valentia, Vienna Allobrogum. Oppida Latina, Aquæ Sextiæ Salyorum, Auenio Cauarum, Apta Iulia Vulgientium, Alebeceriorum Apollinarium, Alba Heluorum, Augusta Tricastinorum: Anatilia, Aeria, Bormannico, Macina, Cabellio, Carcasum, Volcarum Tectosagum: Cessero, Carpentoracte, Meminorum: Cenicenses, Cambolecti, qui Atlantici cognominantur, Forum Voconii, Glanum, Liuii, Luteuani, qui & Foroneronienses, Nemausum Arecomicorum, Piscenæ, Ruteni, Sanagenses, Tolosani Tectosagum. Aquitaniæ contermini Tascodunitari, Cononienses, Vmbranici: Vocontiorum ciuitatis fœderatæ duo capita, † Vasco & Lucus Augusti. Oppida verò ignobilia xix. sicut xxiiii. Nemausiensibus attributa. Adiecit formulæ Galba Imperator ex inalpinis Auanticos, atque Ebroduntios: quorum oppidum Dinia. Longitudinem prouinciæ Narbonensis cccl xx. M. pass. Agrippa tradit, latitudinem ccxlviii.

† Aliàs, Segalaunorum: quemadmodum & apud Ptolemæum lib. 2. cap. 8.
† Phocensis.
† Massiliensis portus.
† Aliàs Vasio: quemadmodum & apud Ptolemæum.

Italia, Tiberis, Roma, Campania. CAP. V.

ITalia dehinc, primíque eius Ligures, mox Hetruria, Vmbria, Latium, vbi Tiberina ostia & Roma terrarum caput xvi. M. p. interuallo à mari. Volscorum posteà litus, & Campaniæ, Picentinum inde, ac Lucanum, Brutiúmque quo longissimè in meridiem, † ab Alpium penè lunatis iugis in maria excurrit Italia. Ab eo Græciæ ora, mox Salentini, Pediculi, Apuli, Peligni, Frentani, Marrucini, Vestini, Sabini, Picentes, Galli, Vmbri, Thusci, Veneti, Carni, Iapides, Istri, Liburni. Nec ignoro, ingrati ac segnis animi existimari posse meritò, si breuiter atq; in transcursu, ad hunc modum dicatur terra, omnium terrarum alumna eadem & parens, numine Deûm electa, quæ cælum ipsum clarius faceret, sparsa congregaret imperia, ritúsque molliret, & tot populorum discordes ferásque linguas, sermonis commercio contraheret ad colloquia, & humanitatem homini daret, breuiterque vna cunctarum gentium in toto orbe patria fieret. Sed quid agam? Tanta nobilitas omnium locorum, quos quis attigerit, tanta rerum singularum populorúmque claritas tenet. Vrbs Roma, vel sola in ea, & digna tam festa ceruice facies, quo tandem narrari debet opere? Qualiter Campaniæ ora per se, felixque illa ac beata amœnitas? vt palàm sit, vno in loco gaudentis opus esse naturæ. Iam verò tota ea vitalis ac perennis salubritatis cæli temperies est, tam fertiles campi, tam aprici colles, tam innoxii saltus, tam opaca nemora, tam munifica syluarum genera, tot montium afflatus, tanta frugum & vitium olearúmq; fertilitas, tam nobilia pecori vellera, tot opima tauris colla, tot lacus, tot amnium fontiúmque vbertas, totam eam perfundens, tot maria, portus, gremiúmque terrarum commercio patens vndique: & tanquam ad iuuandos mortales, ipsa auidè in maria procurrens. Neque ingenia ritúsque ac viros, & lingua manúque superatas commemoro gentes. Ipsi de ea iudicauere Græci, genus in gloriam suam

† ab Alpium fine. Sic infrà, Patet longitudine ab Alpino fine, &c.

ſiſſimum, quotam partem ex ea appellando Græciam magnam. Nimirum id, quod in mentione cæli fecimus, hac quoque in parte faciendum eſt, vt quaſdam notas ac pauca ſidera attingamus. Legentes tantùm quæſo meminerint, ad ſingula toto orbe edisserenda feſtinari. Eſt ergo folio maximè querno aſſimilata, multo proceritate amplior, quàm latitudine, in læua ſe flectens cacumine, & Amazonicæ figura deſinens parmæ, vbi à medio excurſu Cocinthos vocatur, per ſinus lunatos duo cornua emittens, Leucopetram dextera, Lacinium ſiniſtra. Patet longitudine ab Alpino fine Prætoriæ Auguſtæ per Vrbem Capuámque curſu meante Rhegium oppidum in humero eius ſitum, à quo veluti ceruicis incipit flexus, decies centena & viginti M. paſſuum: multóque amplior menſura fieret Lacinium vſque, ni talis obliquitas in latus digredi videretur. Latitudo eius varia eſt, † c c c c x. millium inter duo maria, inferum & ſuperum, amnéſque Varum atque Arſiam: † mediæ atque fermè circa vrbem Romam, ab oſtio Aterni amnis in Adriaticum mare influētis, ad Tiberina oſtia c x x x v j. & paulo minus à Caſtro nouo Adriatici maris Alſium ad Tuſcum æquor, haud vllo loco † c c. in latitudinem excedens. Vniuerſæ autem ambitus à Varo ad Arſiam † x x x. paſſ. l v i i i efficit. Abeſt à circumdatis terris, Iſtria ac Liburnia quibuſdam locis centū M. paſſ. ab Epiro & Illyrico quinquaginta. Ab Africa minus c c. vt autor affirmat Varro. Ab Sardina c x x. M. Ab Sicilia M. c c c c c. A Corcyra minus l x x. Ab Iſſa quinquaginta. Incedit per maria cæli regione ad Meridiē quidem: ſed ſi quis id diligenti ſubtilitate exigat, inter ſextam horam primámque brumalem. Nunc ambitum eius, vrbéſque enumerabimus. Qua in re præfari neceſſariū eſt, autorem nos Diuum Auguſtum ſecuturos, deſcriptionémque ab eo factam Italiæ totius in regiones x i. ſed ordine eo, qui litorum tractu fiet, vrbium quidem vicinitates oratione vtique præpropera ſeruari non poſſe: itaque interiori in parte digeſtionem in literas eiuſdem nos ſecuturos, coloniarum mentione ſignata, quas ille in eo prodidit numero. Nec ſitus originéſque perſequi facile eſt, Ingaunis Liguribus (vt cæteri omittantur) agro tricies dato. Igitur ab amne Varo Nicæa oppidum à Maſſilienſibus conditum. Fluuius Padus: Alpes, populíque inalpini multis nominibus, ſed maximè capillati: oppidum Vediantiorum ciuitatis Cemelion, portus Herculis Monœci, Liguſtica ora. Ligurum celeberrimi vltra Alpes Sallyi, Deceates, Oxubij: citrà Veneni, & Caturigibus orti Vagienni, Statyelli, Vibelli, Magelli, Euburiates, Caſmonates, Veliates, & quorum oppida in ora proxima dicemus. Flumen Rutuba, oppidum Albium Intemelium, flumen Merula, oppidum Albium Ingaunum, portus Vadum Sabatium, flumen Porcifera, oppidum Genua, fluuius Feritor, portus Delphini, Tigulia, intus Segeſta Tiguliorum: flumen Macra Liguriæ finis. A tergo autem ſuprà dictorum omnium Apenninus mons Italiæ ampliſſimus, perpetuis iugis ab Alpibus tendens ad Siculum fretum. Ab altero eius latere ad Padum amnem Italiæ ditiſſimum, omnia nobilibus oppidis nitent, Libarna, Dertona colonia, Iria, Barderate, Induſtria, Pollentia, Carrea quod Potentia cognominatur, Foroſului quod Valentinum, Auguſta Vagiennorum. Alba Pompeia, Aſta, Aquis Statyellorum. Hæc regio ex deſcriptione Auguſti nona eſt. Patet ora Liguriæ inter amnes Varum & Macram c c x i. M. paſſ. Adnectitur ſeptimæ, in qua Hetruria eſt, ab amne Macra, ipſa mutatis ſæpe nominibus. Vmbros inde exegere antiquitus Pelaſgi: hos Lydi, à quorum rege Tyrrheni, mox à ſacrifico ritu lingua Græcorum Thuſci ſunt cognominati. Primum Hetruriæ oppidum Luna portu nobile. Colonia Luca à mari recedens, propiórque Piſæ, inter amnes Auſerem & Arnum, ortæ à Pelope Piſiſque, ſiue † Atintanis Græca gente. Vada Volaterrana, fluuius Cecinna, Populonium Hetruſcorum quondam hoc tantùm in litore. Hinc amnes Prille, mox Vmbro nauigiorum capax, & ab eo tractus Vmbriæ, portúſque Telamon, Coſſa Volcientium à populo Romano deducta, Grauiſcæ, Caſtrum nouum, Pyrgi, Cæretanus amnis, & ipſum Cære intus M. paſſ. quatuor, Agylla à Pelaſgis conditoribus dictum: Alſium, Fregenæ. Tiberis amnis à Macra c c l x x x i i i i. M. paſſ. Intus coloniæ, Faliſca Argis orta (vt autor eſt Caro) quæ cognominatur Hetruſcorum, Lucus Feroniæ, Ruſellana, Senenſis, Sutrina.

De cætero

† Vet. Lectio, c c x c. Mil.

† Media antē fermè. Vt mediam latitudinē intelligas, non Italiam mediā.

† Legendum treceta, ex antiqu. cod. aſſtipulāte etiā Marciano.

† Antiq. cod. ſic habet vicies centena x l i x. M. in quam menſurā etiā Martianus & Solinus conſentiunt.

† Sūt qui malint Atintanibus, à recto Atintan.

De cætero Aretini veteres, Aretini fidentes, Aretini Iulienses, Amitinenses, Aquenses cognomine Taurini, Blerani, Cortonenses, Capenates, Clusini noui, Clusini veteres, † Fluentini præfluenti Arno appositi, Fesulæ, Ferentinum, Fescennia, Hortanum, Herbanum, Nepet, Nouem pagi, præfectura Claudia Foroclodii, Pistorium, Perusia, Suanenses, Saturnini, qui antè Aurinini vocabantur, Sudertani, Statones, Tarquinienses, Tuscanienses, Vetulonienses, Veientani, Vesentini, Volaterrani cognomine Hetrusci, Volsinienses. In eadem parte oppidorum veterum nomina retinent agri Crustuminus, Caletranus. Tiberis anteà Tybris appellatus, & priùs Albula, è media ferè longitudine Apennini finibus Aretinorum profluit, tenuis primò, nec nisi piscinis corriuatus, emissúsque nauigabilis, sicuti Tinia & Glanis influentes in eum, nouenorum ita concepta dierum, si non adiuuent imbres. Sed Tiberis propter aspera & confragosa, ne sic quidem, præterquàm trabibus veriùs quàm ratibus, longè meatibus fertur, per centumquinquaginta millia passuum non procul Tiferno Perusiáque & Ocriculo, Hetruriam ab Vmbris ac Sabinis, mox citra tredecim millia passuum vrbis Veientem agrum à Crustumino, dein Fidenatem Latinúmque à Vaticano dirimens: sed infra Aretinum Glanim duobus & quadraginta fluuiis auctus, præcipuis autem Nare & Aniene, qui & ipse nauigabilis Latium includit à tergo, nec minus tamen aquis ac tot fontibus in vrbem perductis: & ideo quamlibet magnarum nauium ex Italo mari capax, rerum in toto orbe nascẽtium mercator placidissimus. Pluribus propè solus, quàm cæteri in omnibus terris amnes, accolitur aspicitúrque villis. Nullique fluuiorum minus licet inclusis vtrinque lateribus: nec tamen ipse pugnat, quanquàm creber ac subitis incrementis, & nusquam magis aquis quàm in ipsa vrbe stagnantibus. Quinimò vates intelligitur potius ac monitor, auctu semper religiosus verius, quàm sæuus. Latium antiquum à Tiberi Circeios seruatum est mille passuum quinquaginta longitudine. Tam tenues primordio imperii fuere radices. Colonis sæpe mutatis, tenuere alii aliis temporibus, Aborigines, Pelasgi, Arcades, Siculi, Aurunci, Rutuli. Et vltra Circeios Volsci, Osci, Ausones, vnde nomen modò Latii processit ad Lirim amnem. In principio est Ostia colonia à Romano rege deducta. Oppidum Laurentum, lucus Iouis Indigetis, amnis Numicius, Ardea à Danae Persei matre condita. Dein quondam Aphrodisium, Antium colonia, Astura flumen & insula. Fluuius Nymphæus, Clostra Romana. Circeii quondam insula, immenso quidem mari circundata (vt creditur Homero) at nunc planitie. Mirum est, quod hac de re tradere hominum notitiæ possumus. Theophrastus, qui primus externorum aliqua de Romanis, diligentiùs scripsit (nam Theopompus, ante quem nemo mentionem habuit, vrbem duntaxat à Gallis captam dixit: Clitarchus ab eo proximus, legationem tantùm ad Alexandrum missam) hic iam plusquàm & fama, Circeiorum insulæ mensuram posuit stadia octoginta in eo volumine, quod scripsit Nicodoro Athenienfium magistratui, qui fuit vrbis nostræ quadringentesimo sexagesimo anno. Quicquid est ergo terrarum, præter decem millia passuum propè ambitus, adnexum insulæ. Post eum annum accessit Italiæ aliud miraculum. A Circeiis palus Pomptina est, quem locum vigintitrium vrbium fuisse Mutianus ter Consul prodidit. Dein flumen Vfens, supra quod Tarracina oppidum, lingua Volscorum Anxur dictum: & † vbi fuere Amyclæ à serpentibus deletæ. Dein locus speluncæ, lacus Fundanus, Caieta portus. Oppidum Formiæ, Hormiæ dictum, vt existimauere, antiqua Læstrygonum sedes. Vltra fuit oppidum Pyræ Colonia Minturnæ, Liri amne diuisa † Glanico appellato. Oppidum Sinuessa extremum in adiecto Latio, quam quidam Sinopen dixere vocitatam. Hinc felix illa Campania est. Ab hoc sinu incipiunt viriferi colles, & temulentia nobilis succo per omnes terras inclyto, atque (vt veteres dixere) summum Liberi patris cum Cerere certamen. Hinc Setini & Cæcubi obtenduntur agri. His iunguntur Falerni, Caleni. Dein consurgunt Massici, Gaurani, Surrentinique montes. Ibi Laborini campi sternuntur, & in delicias alicæ politur messis. Hæc litora fontibus calidis rigantur: præterque cætera in toto mari conchylio & pisce nobili annotantur. Nusquam generosior

† Florentini

† ibi

† Aliàs Clanio: quo potissimùm & à Virgilio appellatur lib. 2. Georg.

nerosior oleæ liquor. Et hoc quoque certamen humanæ voluptatis tenuere Osci, Græci, Vmbri, Tusci, Campani. In ora Sauo fluuius, Vulturnum oppidum cum amne, Liternum, Cumæ Chalcidensium, Misenum, portus Baiarum, Bauli, lacus Lucrinus & Auernus, iuxta quem Cimmerium oppidum quondam. Dein Puteoli colonia, Dicæarchia dicti: póstque Phlegræi campi, Acherusia palus Cumis vicina. Litore autem Neapolis Chalcidensium & ipsa, Parthenope à tumulo Sirenis appellata: Herculanium, Pompeij: haud procul spectante monte Vesuuio, alluente verò Sarno amne, ager Nucerinus: & nouem millia passuum à mari ipsa Nuceria. Surrentum cum promontorio Mineruæ, Sirenum quondam sede. Nauigatio à Circeiis duodeoctoginta millia passium patet. Regio ea à Tiberi prima Italiæ seruatur, ex descriptione Augusti. Intus coloniæ, Capua ab campo dicta, Aquinum, Suessa, Venafrum, Sora, Teanum Sidicinum cognomine, Nola. Oppida Abellinum, Aricia, Alba longa, Acerani, Allifani, Atinates, Aletrinates, Anagnini, Atellani, Afulani, Arpinates, Auximates, Auellani, Alfaterni: & qui ex agro Latino, item Hernico, item Labicano cognominati: Bouillæ, Calatiæ, Casinum, Calenum, Capitulum, Cernetum, Cernetani qui Mariani cognominantur: Corani, à Dardano Troiano orti: Cubulterini, Castrimonienses, Cingulani: Fabienses, in monte Albano Foropopulienses. Ex Falerno Frusinates, Ferentinates, Freginates, Fabraterni veteres, Fabraterni noui, Ficolenses, Fregellani, Foroappi, Forentani, Gabini, Interamnates, Succasani qui & Lirinates vocantur, Ilionenses, Lauinij, Norbani, Nomentani, Prenestini, vrbe quondam Stephane dicta, Priuernates, Setini, Signini, Suessulani, Telini, Trebulani cognomine Balinienses, Trebani, Tusculani, Verulani, Veliterni, Vlubrenses, Vluernates, superque Roma ipsa: cuius nomen alterum dicere, arcanis cæremoniarum nefas habetur: optimáque & salutari fide abolitum enuntiauit Valerius Soranus, luítque mox pœnas. Non alienum videtur inserere hoc loco exemplum religionis antiquæ, ob hoc maximè silentium institutæ. Nanque Diua Angerona, cui sacrificatur ad diem x i i. Calend. Ianuarij, ore obligato obsignatóque simulacrum habet. Vrbem tris portas habentem Romulus reliquit, aut (vt plurimas tradentibus credamus) quatuor. Mœnia eius collegere ambitu Imperatoribus Censoribúsque Vespasianis anno conditæ d c c c x x v i i i. pass. x i i i. M. c c. Complexa montes septem ipsa diuiditur in regiones quatuordecim, compita Larium c c l x v. Eiusdem spatij mensura currente à milliario in capite Ro. fori statuto ad singulas portas, quæ sunt hodie numero trigintaseptem, ita vt duodecim portæ semel numerentur, prætereantúrque ex veteribus septē, quæ esse desierunt, efficit passuum per directum x x x. M. d c c. l x v. Ad extrema verò tectorum cum castris prætoriis ab eodem milliario per vicos omnium viarum mensura colligit paulo amplius septuaginta millia pass. Quò si quis altitudinem tectorum addat, dignam profectò æstimationem concipiat, fateatúrque nullius vrbis magnitudinem in toto orbe potuisse ei comparari. Clauditur ab Oriente aggere Tarquinij Superbi, inter prima opere mirabili. Nanq; eū muris æquauit, quà maximè patebat aditu plano. Cætero munita erat præcelsis muris, aut abruptis montibus, nisi quòd expatiantia tecta multas addidere vrbes. In prima regione præterea fuere, in Latio clara oppida, Satricum, Pometia, Scaptia, Pitulum, Politorium, Tellene, Tifata, Cænina, Ficana, Crustumerium, Ameriola, Medullia, Corniculum, Saturnia, vbi nunc Roma est: Antipolis, quod nunc Ianiculum in parte Romæ: Antemnæ, Camerium, Collatia, Amiternum, Norbe, Sulmo, & cum his carnem in monte Albano soliti accipere populi Albenses, Albani, Aesolani, Acienses, Abolani, Bubetani, Bolani, Cusuetani, Coriolani, Fidenates, Foretij, Hortenses, Latinienses, Longulani, Manates, Macrales, Mutucumenses, Munienses, Numinieēses, Olliculani, Octulani, Pedani, Pollustini, Querquetulani, Sicani, Sisolenses, Tolerienses, Tutienses, Vimitellarij, Velienses, Venetulani, Vicellenses. Ita ex antiquo Latio l i i i. populi interiere sine vestigiis. In Campano autem agro Stabiæ oppidum fuere vsq; ad Cn. Pompeium, & L. Carbonem Consules, pridie Calend. Maij, quò die L. Sylla legatus bello sociali id deleuit, quod nunc in villas abiit. Intercidit ibi & Taurania. Sunt & mo-

rientis

rientis Casilini reliquiæ. Præterea autor est Antias, oppidum Latinorum Apiolas captum à L. Tarquinio rege, ex cuius præda Capitolium is inchoauerit. A Surrento ad Silarum amnem triginta millia passuum ager Picentinus fuit, Tuscorum templo Iunonis Argiuæ ab Iasone condito insignis. Intus oppidum Salerni, Picentia. A Silaro regio tertia, & ager Lucanus Brutiúsque incipit, nec ibi rara incolarum mutatione. Tenuerunt eam Pelasgi, Oenotri, Itali, Morgetes, Siculi, Græciæ maximè populi, nouissimè Lucani à Samnitibus orti duce Lucio. Oppidum Pæstum, Græcis Posidonia appellatum, sinus Pæstanus, oppidum Helia, quæ nunc Velia. Promontorium Palinurum: à quo sinu recedente traiectus ad columnam Rhegiam centum M. pass. Proximum autem huic flumen Melphes. Oppidum Buxentum, Græcè Pyxûs, Laus amnis: fuit & oppidum eodem nomine. Ab eo Brutium litus, oppidum Blanda, flumen Batum, portus Parthenius Phocensium, sinus Vibonensis, locus Clampetiæ, oppidum Tempsa, à Græcis Temese dictum, & Crotoniensium Terina, sinúsque ingens Terinæus. Oppidum Consentia. Intus in peninsula fluuius Acheron, à quo oppidani Acherontini. Hippo, quod nunc Vibonem Valentiam appellamus, Portus Herculis, Metaurus amnis, Tauroentum oppidum, portus Orestis & Medua. Oppidum Scyllæum. Cratæis fluuius, mater (vt dixere) Scyllæ. Dein columna Rhegia: Siculum fretum, ac duo aduersa promontoria: ex Italia Cænys, ex Sicilia Pelorum duodecim stadiorum interuallo. Vnde Rhegium duodecim M. c c c c c. p. Inde Apennini sylua Sila, promontorium Leucopetra x i i. M. pass. ab ea Locri cognomi nati à promontorio Zephyrio, absunt à Silaro c c c i i i. M. pass. Et includitur Europæ sinus primus, in eóque maria nuncupantur: vnde irrumpit Atlanticum, ab aliis magnum: quà intrat, Porthmos à Græcis, à nobis Gaditanum fretum: cùm intrauit, Hispanum, quatenus Hispanias alluit: ab aliis Ibericum, aut Balearicum: mox Gallicum ante Narbonensem prouinciam, hinc Ligusticum. Ab eo ad Siciliam insulam, Thuscum: quod ex Græcis alii Notium, alii Tyrrhenum, è nostris plurimi Inferum vocant. Vltra Siciliam ad Salentinos, Ausonium Polybius appellat. Eratosthenes autem inter ostium Oceani & Sardiniam quicquid est, Sardoum. Inde ad Siciliam Tyrrhenum. Ab hac Cretam vsque Siculum. Ab ea Creticum. Insulæ per hæc maria primæ omniũ Pityusæ à Græcis dictæ, à frutice pineo, nunc Ebusus vocatur vtraq; ciuitate fœderata angusto freto interfluente, patent x l i i. M. pass. Absunt à Dianio septingentis stadiis: totidem Dianium per continentem à Carthagine noua. Tantundem à Pityusis in altum, Baleares duæ, & Sucronem versus Colubraria. Baleares funda bellicosas, Græci Gymnasias dixere. Maior centum millia passuum longitudine, circuitu verò c c c l x x x. millia. Oppida habet ciuium Romanorum Palmam & Pollentiam, latina Cinium & Cunici, & fœderatum Bochri fuit. Ab ea x x x. M. p. distat minor, longitudine l x. M. circuitu c l. M. p. Ciuitates habet, Iamnonẽ, Saniseram, Magonem. A maiore x i i. M. p. in altum abest Capraria, insidiosa naufragiis, & è regione Palmæ vrbis Mænariæ, ac Tiquadra, & parua Annibalis. Ebusi terra serpentes fugat, Colubrariæ parit. Ideo infesta omnibus, nisi Ebusitanam terram inferentibus: Græci Ophiusam dixere. Nec cuniculos Ebusus gignit, populãtes Baleariũ messes. Sunt aliæ x x. ferme paruæ mari vadoso. Galliæ autẽ ora, in Rhodani ostio Metina, mox quæ Blascon vocatur, tres † Stœchades à vicinis Massiliensibus dictæ propter ordinem, quas item nominant singulis vocabulis, Proten & Mesen, quæ & Pomponiana vocatur, tertia Hypæa. Ab his Sturium, Phœnice, Phila, Lero, & Lerina aduersum Antipolim, in qua Vergoani oppidi memoria.

† Vera lectio sic habet: Stœchades à vicinis Massiliensibus dictæ propter ordinẽ, quo sitæ sunt. Nomina singulis Proten, Mese, &c.

De Corsica. CAP. VI.

IN Ligustico mari est Corsica, quam Græci Cyrnon appellauere, sed Thusco propior, à Septentrione in Meridiem proiecta, longa passuum c l. millia lata maiore ex parte quinquaginta Circuitu c c c x x i i. M. Abest à vadis Volaterranis l x i i. M. pass. Ciuitates habet x x x i i i. & colonias Marianam, à C. Mario deductam. Aleriam à Dictatore Sylla. Citrà est Oglasa: intra verò sexaginta millia passuũ à Corsica, Planaria à specie dicta, æqualis freto, ideóq; nauigiis fallax. Amplior Vrgo & Capraria, quam Græci Aegi-

lon dixere. Item Aegilium & Dianium, quam Artemisiam, ambæ contra Cosanum litus: & paruæ, Mænaria, Columbaria, Venaria, Ilua cum ferri metallis, circuitu centum millia, à Populonia decem, à Græcis Aethalia dicta. Ab ea Planasia x x x i x. M. Ab his vltra Tiberina ostia in Antiano Astura, mox Palmaria, Sinonia, & aduersum Formias Pontiæ. In Puteolano autem sinu Pandataria, Prochyta, non ab Aeneæ nutrice, sed quia profusa ab Aenaria erat. Aenaria ipsa à statione nauium Aeneæ, Homero Inarime dicta, Græcis Pithecusa, non à simiarum multitudine (vt aliqui existimauere) sed à figlinis doliariorũ. Inter Pausilypum & Neapolim Megaris: mox à Surrento octo millibus passuum distantes, Tiberij principis arce nobiles Capreæ, circuitu quadringenta millia passuum. † Mox Leucothea, extráque conspectum, pelagus Africũ attingens, Sardinia, minus nouem millibus passuum à Corsicæ extremis, etiamnum angustias eas arctantibus insulis paruis, quæ Cuniculariæ appellantur, itémq; Phintonis & Fossæ, à quibus fretum ipsum Taphros nominatur.

† Sunt qui nō legant mox.

De Sardinia. CAP. VII.

SArdinia ab Oriente patens, c l x x x v i i i. millia passuum: ab Occidente, c l x x. millia: à Meridie, l x x i i i i. millia: à Septentrione, c x x i i. circuitu, d l x. millia: abest ab Africa Caralitano promontorio ducenta millia, à Gadibus quatuordecies cẽtena. Habet & à Gorditano promontorio duas insulas, quæ vocantur Herculis, à Sulsensi Enosin, à Caralitano Ficariam. Quidam haud procul ab ea etiam Beleridas ponunt & Collodẽ, & quam vocant Heras lutra. Celeberrimi in ea populorum Ilienses, Balari, Corsi. Oppidorum x i i i i. Sulcitani, Valentini, Neapolitani, Bosenses, Caralitani ciuium Romanorum, & Norenses. Colonia autem vna, quæ vocatur ad turrim Libysonis, Sardiniã ipsam Timæus Sandaliotin appellauit ab effigie soleæ, Myrsilus Ichnusam à similitudine vestigij. contra Pæstanum sinum Leucasia est, à Sirene ibi sepulta appellata. Contra Veliam, Pontia, & Iscia, vtræque vno nomine Oenotrides, argumẽtum possessæ ab Oenotriis Italiæ: & contra Vibonem paruæ, quæ vocantur Ithacesiæ, Vlyssis specula.

De Sicilia. CAP. VIII.

VErùm ante omnes claritate Sicilia, Sicania Thucydidi dicta, Trinacria pluribus, aut Triquetra à triangula specie: circuitu patens, vt autor est Agrippa, d c x v i i i. M. p. quondam Brutio agro cohærens, mox interfuso mari auulsa x i i. M. longitudinem freto, in latitudinem autem M. d. p. iuxta columnam Rhegiam. Ab hoc dehiscendi argumento, Rhegium Græci nomen dedere oppido, in margine Italiæ sito. In eo freto est scopulus Scylla, item Charybdis, mare vorticosum, ambo clara sæuitia. Ipsius Triquetræ, vt diximus, promontorium Pelorus vocatur, aduersus Scyllam vergens in Italiam: Pachynum in Græciam, † c x l i i i i. M. ab eo distante Peloponneso: Lilybæum in Africam c l x x x. M. interuallo à Mercurij promontorio: & à Caralitano Sardiniæ c x x. M. Inter se autem hæc promontoria ac latera distant his spatiis. Terreno itinere à Peloro Pachynum c l x v i. M. p. Inde Libybæum c c. M. Inde Pelorũ c l x x. M. † Coloniæ ibi vrbes ac ciuitates l x x i i. A Peloro mare Ionium ora spectante, oppidum Messana ciuiũ Ro. qui Mamertini vocantur. Promontorium Drepanum, colonia Tauromininium, quæ anteà Naxos, flumen Asines, mons Aetna nocturnis mirus incẽdiis. Crater eius patet ambitu stad. x x. Fauilla Taurominium & Catanam vsq; peruenit feruens, fragor verò ad Maronẽ & Gemellos colles. Scopuli tres Cyclopum, portus Vlyssis, colonia Catana. Flumina Symæthum, Terias. Intus Læstrygonij campi. Oppida, Leontini, Megaris, amnis Pantagies. Colonia Syracusæ, cũ fonte Arethusa. Quanquã & Temenitis, & Archidemia, & Magæa, & Cyane, & Milichie fontes in Syracusano potantur agro. Portus Naustathmus, flumen Elorum, promontorium Pachynum: à qua fronte Siciliæ flumẽ Hirminium, oppidum Camarina, fluuius Gelas, oppidum Acragas, quod Agrigentum nostri dixere. Thermæ colonia, amnes Atys & Hypsa, Selinûs oppidum Lilybæum ab eo promontorium, Drepana, mons Eryx. Oppida Panhormum, Solûs, Himera cũ fluuio, Cephalœdis, Aluntiũ, † Agathirnũ, Tyndaris colonia, oppidum Mylæ, & vnde cœpimus, Pelorus. Intus Latinæ conditionis

† Legendum ex vetustis codicib'. cccxl. M. cui lectioni adstipulatur & Marcianus.

† Coloniæ, immunes quinque, ciuitates lxxiii.

† Alibi, Agathyrsum: quo [illegible] à Strabone appellatur.

ditionis Centuripini,Netini,Segestani:stipendiarij,Assorini,Aetnenses. Agyrini, Acestæi,Acrenses,Bidini,Citarij,Cacirini,Drepanitani,Ergetini,Ecestienses,Erycnij, Entellini,Etini,Enguini,Gelani,Galatani,Halesini,Ennenses,Hyblenses,Herbitenses, Herbessenses,Herbulenses,Halicyenses,Hadranitani,Imacarenses,Ichanenses, Ietenses, Mutustratini,Magellini,Murgentini,Mutyenses,Menanini,Naxij,Noœni,Petrini, Paropini, Phinthienses, Semellitani,Scherrini, Selinuntij,Symæthij,Talarenses,Tissinenses,Triocalini,Tiracienses,Zanclæi Messeniorum in Siculo freto.Insulæ sunt in Africam versæ, Gaulos,Melita à Camerina l x x x i i i i. M. pass. à Lilybæo c x i i i.Cosyra, Hieronesos, Cæne,Galata,Lopadusa,Aethusa,quam alij Aegusam scripserunt,Bucinna,& † à Solunte l x x v. M. Osteodes,contráque Paropinos Vstica.Citra verò Siciliam ex aduerso Metauri amnis x i i. millibus fermè pass.ab Italia, v i i. Aeoliæ appellatæ. Eædem Liparæorum,& Hephæstiades à Græcis, à nostris Vulcani,Aeoliæ,quòd Aeolus Iliacis temporibus ibi regnabat. † à Selinunte

De Lipara. CAP. IX.

Lipara cum ciuium Rom.oppido,dicta à Liparo rege,qui successit Aeolo,anteà Meligonis vel Meligunis vocitata,abest x i i. M. pass.ab Italia,ipsa circuitu paulo minor.Inter hanc & Siciliam altera,anteà Therasia appellata,nunc Hiera,quia sacra Vulcano est,colle in ea nocturnas euomente flammas.Tertia Strongyle,à Lipara M.pass.ad exortum Solis vergens,in qua regnauit Aeolus,quæ à Lipara liquidiore flamma tantùm differt: è cuius fumo,quinam flaturi sint venti,in triduum prædicere incolæ traduntur: vnde ventos Aeolo paruisse existimatum.Quarta Didyme,minor quàm Lipara.Quinta Ericusa,Sexta Phœnicusa,pabulo proximarum relicta. Nouissima, eadémque minima, Euonymos.Hactenus de primo Europæ sinu.

De Locris Italiæ fronte. CAP. X.

A Locris Italiæ frons incipit,Magna Græcia appellata,in tres sinus recedens Ausonij maris,quoniam Ausones tenuere primi:patet octogintaduo M.pass.vt autor est Varro.Plerique l x x i i. M. fecere.In ea ora flumina innumera,sed memoratu digna à Locris Sagra,& vestigia oppidi Caulonis,Mystia,Consilinum castrum,Cocinthû,quod esse longissimum Italiæ promontorium aliqui existimant. Dein sinus, & Scylacium, Scylletium Atheniensibus, cùm conderent, dictum: quem locum occurrens Terinæus sinus peninsulam efficit: & in ea portus,qui vocatur Castra Annibalis, nusquam angustiore Italia. x x. M. passuum latitudo est. Itaque Dionysius maior intercisam eo loco adiicere Siciliæ voluit.Amnes ibi nauigabiles, Cæcinos,Crotalus,Semirus,Arocha, Targines. Oppidum intus Petilia, mons Clibanus,promontorium Lacinium:cuius ante oram insula x. M. pass. à terra Dioscoron,altera Calypsûs, quam Ogygiam appellasse Homerus existimatur: prætereà Tyris,Eranusa,Meloessa.Ipsam à Caulone abesse l x x. M.pass. prodidit Agrippa.

Secundus Europæ sinus. CAP. XI.

A Lacinio promontorio secundus Europæ sinus incipit, magno ambitu flexus, & Acroceraunio Epiri finitur promontorio,à quo abest l x x v.M.pass.Oppidû Croto,amnis Neæthus.Oppidum Thurium inter duos amnes Crathin & Sybarin, vbi fuit vrbs eodem nomine.Similiter est inter Sirin & Acirin Heraclea,aliquando Siris vocitata.Flumina Acalandrum,Casuentum,oppidum Metapontum,quo tertia Italiæ regio finitur.Mediterranei Brutiorum Apruſtani tantum: Lucanorum autem Atinates, Bantini,Eburini,Grumentini,Potentini,Sontini,Sirini,Tergilani,Vrsentini, Volcentani, qui bus Numestrani iunguntur. Præterea interisse Thebas Lucanas Cato autor est. Et Pandosiam Lucanorum vrbem fuisse Theopompus,in qua Alexander Epirotes occubuerit. Connectitur secunda regio, amplexa Hirpinos, Calabriam,Apuliam, Salentinos c c l. M.sinu,qui Tarentinus appellatur,ab oppido Laconum in recessu hoc intimo sito,contributa eò maritima colonia quæ ibi fuerat. Abest c x x x v i.M.passuum à Lacinio promonto

montorio, aduersam ei Calabriam in peninsulam emittens. Græci Messapiam à duce appellauere: & antè Peuceтiam, à Peucetio Oenotri fratre. In Salentino agro inter promótoria c. M. pass. intersunt. Latitudo peninsulæ à Tarento Brundisium terreno itinere x x x i i. M. pass. patet, multóque breuius à portu Sasina. Oppida per continentem à Tarento, Varia, cui cognomen Apulæ, Messapia, Aletium. In ora verò Senonum Gallipolis, quæ nunc est Anxa l x i i. M. pass. à Tarento. Inde x x x i i. M. promontoriū, quod Acran Iapygiam vocant, quo longissimè in maria excurrit Italia. Ab eo Basta oppidum, & † Hydruntum decem ac nouem M. passuum ad discrimen Ionij & Adriatici maris, quà in Græciam breuissimus transitus, ex aduerso Apolloniæ oppidi, latitudine intercurrentis freti, quinquaginta M. non amplius. Hoc interuallum pedestri continuare transitu pontibus iactis, primùm Pyrrhus Epiri rex cogitauit: post eum M. Varro, cùm classibus Pompeij piratico bello præesset. Vtrunque aliæ impediere curæ. Ab Hydrunte Soletum desertum, dein Fratuertium. portus Tarentinus, statio militum Lupia, Balesium, Cælium, Brundisium l. M. passuum ab Hydrunte, in primis Italiæ portu nobile, ac velut certiore transitu, sicuti longiore, excipiente Illyrica vrbe Dirrhachio c c x x. M. traiectu. Brundisio conterminus Pediculorum ager. i x. adulescentes totidémque virgines ab Illyriis tredecim populos genuere. Pediculorum oppida, † Rhudia, Egnatia, Barion, antè Iapyx à Dædali filio, à quo & Iapygia. Amnes, Pactius, Aufidus ex Hirpinis montibus Canusium præfluens. Hinc Apulia Dauniorum cognomine, à duce Diomedis socero. In qua oppidum Salapia, Annibalis meretricio amore inclytum, Sypontum, Vria: amnis Cerbalus. Dauniorum finis: portus Agasus, promontorium montis Gargani, à Salentino siue Iapygio c c x x x i i i i. M. pass. ambitu Gargani: portus Garnæ, lacus Pantanus. Flumen portuosum Frento, Teanum Apulorum. Itémque Larinum, Cliternia, Tifernus amnis. inde regio Frentana. Ita Apulorum genera tria: Teani à duce è Graiis: Lucani, subacti à Calchante, quæ loca nunc tenent Atinates. Dauniorum præter supra dicta coloniæ, Luceria, Venusia: Oppida Canusium, Arpi, aliquando Argos hippium Diomede condente, mox Argyrippa dictum. Diomedes ibi deleuit gentes Monadorum Dardorumque, & vrbes duas, quæ in prouerbij ludicrum vertêre, Apinam & Tricam. Cætera intus in secunda regione, Hirpinorum colonia vna Beneuentum, auspicatius mutato nomine, quæ quondam appellata Maleuentum. Aeculani, Aquiloni, Abellinates cognomine Protropi, Compsani, Caudini, Ligures qui cognominantur Corneliani, & qui Bebiani, Vescellani, Deculani, Aletrini, Abellinates cognominati Marsi, Atrani, Aecani, Alfellani, Attinates, Arpani, Borcani, Collatini, Corinenses, & nobiles clade Romana Cannenses, Dirini, Forentani, Genusini, Hordoniēses, Hyrini, Larinates, cognomine Frentani, Metinates, ex Gargano Mateolani, Neritini, Matini, Rubustini, Syluini, Strapellini, Turmentini, Vibinates, Venusini, Vlurtini, Calabrorum mediterranei, Aegetini, Apamestini, Argentini, Butuntinenses, Deciani, Brumbestini, Norbanenses, Palionenses, Sturnini, Tutini. Salentinorum, Aletini, Basterbini, Neretini, Valentini, Veretini.

† Hydrus.

† Rhudię. Pro hoc Rhodię Stephano.

Regio Italiæ quarta. CAP. XII.

Sequitur regio quarta gentium vel fortissimarum, Italiæ. In ora Frentanorū à Tiferno flumen Trinium portuosum. Oppida, Histonium, Buca, Ortona, Aternus amnis. Intus Anxani cognomine Frentani, Carentini supernates, & infernates, Lanuenses: Marrucinorum Teatini: Pelignorum Corfinienses, Superaquani, Sulmonenses: Marsorum Anxantini, Atinates, Fucentes, Lucentes, Maruuij, Albensium Alba ad Fucinum lacum: Aequiculanorum Cliternini, Carseolani: Vestinorum Angulani, Pinnenses, Peltuinates, quibus iunguntur Aufinates cismontani: Samnitium, quos Sabellos, & Græci Saunitas dixere, colonia Bouianum vetus, & alterum cognomine Vndecumanorum. Aufidenates, Esernini, Fagifulani, Ficolenses, Sepinates, Treuentinates: Sabinorū Amiternini, Curenses, Forum Decij, Forum nouum, Fidenates, Interamnates, Nursini, Nomentani, Reatini, Trebulani, qui cognominatur Mutuscæi, & qui Suffenates, Tiburtes, Tarinates. In hoc

hoc situ ex Aequiculis interiere Comini, Tadiates, Acedici, Alfaterni. Gellianus autor est, lacu Fucino haustum Marsorum oppidum Archippe, conditum à Marsya duce Lydorum: item Vidicinorum in Piceno deletum à Romanis, Valerianus. Sabini (vt quidam existimauere) à religione & deorum cultu Seuini appellati, Velinos accolunt lacus, roscidis collibus. Nar amnis exhaurit illos sulphureis aquis. Tiberim ex his petens replet, è monte Fiscello labens, iuxta Vacunæ nemora & Reate in eosdem conditus. At ex alia parte Anio, in monte † Trebanorum ortus, lacus tris amœnitate nobiles, qui nomen dedere Sublaqueo, defert in Tiberim. In agro Reatino Cutiliæ lacum, in quo fluctuet insula, Italiæ vmbilicum esse M. Varro tradit. Infra Sabinos Latium est, à latere Picenum, à tergo Vmbria, Apennini iugis Sabinos vtrinque vallantibus.

† Trebalanorum.

Quinta regio. CAP. XIII.

QVinta regio Piceni est, quondam vberrimæ multitudinis. c c c l x. M. Picentium in fidem populo Romano venere. Orti sunt à Sabinis † voto vero sacro. Tenuere ab Aterno amne vbi nunc ager Adrianus, & Adria colonia, à mari v i i. M. pass. flumen Vomanum, ager Prætutianus, Palmensisque. Item Castrum nouum, flumen Batinum, Truentum cum amne: quod solum Liburnorum in Italia reliquum est. Flumina Albulates, Suinum, Heluinum, quo finitur Prætutiana regio, & Picentium incipit. Cupra oppidum, castellum Firmanorum, & super id colonia Asculum, Piceni nobilissima. Intus Nouana. In ora Cluana, Potentia, Numana, à Siculis condita. Ab iisdem colonia Ancona, apposita promontorio Cumero in ipso flectentis se oræ cubito: à Gargano c l x x x i i i. M. pass. Intus Auximates, Beregrani, Cingulani, Cuprenses cognomine Montani, Falarienses, Pausulani, Pleninenses, Ricinenses, Septempedani, Tolentinates, Triacenses, Vrbs saluia, Pollentini.

† Omnino legendum est, voto vere sacro. Quid autem sit sacrum ver, & quę in vsum solent voueri, notum est ex Strabonis libro 5.

Sexta regio. CAP. XIIII.

IVngitur his sexta regio, Vmbriam complexa, agrúmque Gallicum circa Ariminum. Ab Ancona Gallica ora incipit, Togatæ Galliæ cognomine. Siculi & Liburni plurima eius tractus tenuere, in primis Palmensem, Prætutianum, Adrianúmque agrum. Vmbri eos expulere, hos Hetruria, hanc Galli. Vmbrorum gens antiquissima Italiæ existimatur, vt quos Ombrios à Græcis putent dictos, quòd inundatione terrarum imbribus superfuissent. c c c. eorum oppida Thusci debellasse reperiuntur. Nunc in ora flumen Aesis, Senogallia. Metaurus fluuius, colonia Fanum fortunæ, Pisaurum cum amne. Et intus Hispellum, Tuder. De cætero Amerini, Attidiates, Asirinates, Arnates, Aesinates, Camertes, Casuentillani, Carsulani, Dolates cognomine Salentini, Fulginates, Foroflaminienses, Foroiulienses, cognomine Concubienses, Forobremitiani, Forosempronienses, Iguini, Interamnates cognomine Nartes, Meuanates, Meuanienses, Matilicates, Narniẽses, quod oppidum Nequinum antea vocatum est, Nucerini cognomine Fauoniẽses, & Camelani, † Otriculani, Ostrani, Pitulani cognomine Pisuertes, & alij Mergentini, Pelestini, Sentinates, Sarsinates, Spoletini, Suarrani, Sestinates, Suillates, Tadinates, Trebiates. Tuficani, Tifernates cognomine Tibertini, & alij Metaurenses, Vesionicates, Vrbinates cognomine Metaurenses, & alij Hortenses, Vettionenses, Vindinates, Viuẽtani. In hoc situ interiere Feliginates, & qui Clusiolum tenuere supra Interamnam: & Sarranates, cum oppidis Acerris, quæ Vafriæ cognominabantur, Turocelo, quod Vetriolum. item Solinates, Suriates, Fallienates, Apiennates. interiere & Arienates cum Crinouolo, & Vsidicani, & Plangenses, Pisinates, Cælestini. Ameriam suprascriptam Cato ante Persei bellum conditam annis d c c c c l x i i i i. prodidit.

† Legẽdum; Ocriculani. ab Ocriculo Vmbrorũ oppido: cuius meminit & Ptolemæus libro 3. cap. 1.

Octaua regio. CAP. XV.

OCtaua regio determinatur Arimino, Pado, Apennino. In ora fluuius Crustumium, Ariminum colonia cum amnibus Arimino & Aprusa. Fluuius hinc Rubico, quondam finis Italiæ. Ab eo Sapis: & Vitis, & Anemo, Rauenna Sabinorum oppidum, cum amne Bedese, ab Ancona c i i. M. pass. Nec procul à mari Vmbrorum Butrium. Intus coloniæ, Bononia, Felsina vocitata, cùm princeps Hetruriæ esset, Brixillum,

lum, Mutina, Parma, Placentia. Oppida, Cæsena, Claterna, Forum Clodij, Liuij, Popilij, Truentinorum, Cornelij, Laccini, Fauentini, Fidentini, Otesini, Padinates, Regienses à Lepido, Solonates, saltúsque Galliani qui cognominantur Aquinates, Tanerani, Veliates cognomine Vecteri, † Regiates, Vmbranates. In hoc tractu interierunt Boij, quorum tribus c x i i. fuisse autor est Cato: Item Senones, qui ceperant Romam.

† Vegiates.

De Pado flumine. CAP. XVI.

PAdus è gremio Vesuli montis, celsissimum in cacumen elati, finibus Ligurum Vagiennorum visendo fonte profluens, condénsque sese cuniculo, & in Forouibiensium agro iterum exoriens, nulli amnium claritate inferior: Græcis dictus Eridanus, ac pœna Phaetontis illustratus: augetur ad Canis ortus liquatis niuibus, agris quàm nauigiis torrentior, nil tamen ex rapto sibi vindicans, atque vbi liquit agros, vbertate largior, trecentis M. pass. à fonte addens meatu duodenonaginta: nec amnes tantùm Apenninos Alpinósque nauigabiles capiens, sed lacus quoque immensos in eum sese exonerantes, omni numero x x x. flumina in mare Adriaticum defert. Celeberrima ex iis, Apennini latere iactum, Tanarum, Trebiã Placentinum, Tarum, Niciam, Gabellum, Scultennam, Rhenum. Alpium verò Sturam, Morgum, Durias duas, Sessiten, Ticinum, Lanbrum, Adduam, Olium, Mincium. Nec alius amnium tam breui spatio maioris incrementi est. Vrgetur quippe aquarum mole, & in profundum agitur, grauis terræ, quanquàm † deductus in flumina & fossas inter Rauennam Altinúmque † c x x. M. p. tamen quia largius vomit, septem maria dictus facere. Augusta fossa Rauennam trahitur, vbi Padusa vocatur, quondam Messanicus appellatus. Proximum inde ostium, magnitudinem portus habet, qui Vatreni dicitur, quo Claudius Cæsar è Britannia triumphans, prægrandi illa domo verius quàm naue intrauit Adriam. Hoc antè Eridanum ostium dictum est, aliis Spineticum ab vrbe Spina, † quæ fuit iuxtà, præualens vt Delphicis creditum est thesauris, condita à Diomede. Auget ibi Padum Vatrenus amnis, ex Forocorneliensi agro. Proximum inde ostium Caprasiæ, dein Sagis, dein Volane, quod ante Olane vocabatur. Omnia ea flumina, fossásque, primi à Sagi fecere Thusci, egesto amnis impetu per transuersum in Atrianorum paludes, quæ septem maria appellantur, nobili portu oppidi Thuscorum Atriæ, à quo Atriaticum mare antè appellabatur, quod nunc Adriaticum. Inde ostia plena, Carbonaria, ac fossiones Philistinæ, quod alij Tartarũ vocant omnia ex Philistinæ fossæ abundatione nascentia, accedentibus Athesi ex Tridentinis Alpibus, & Togisono ex Patauinorum agris. Pars eorum & proximum portum fecit Brundulum, sicut Edronem Medoaci duo, ac fossa Clodia. His se Padus miscet, ac per hæc effunditur, plerisque, vt in Aegypto Nilus quod vocant Delta, triquetram figuram inter Alpes atque oram maris facere proditus, stad. i i. M. circuitu. Pudet à Græcis Italiæ rationem mutuari. Metrodorus tamen Scepsius dicit, quoniam circa fontem arbor multa sit picea, quæ pades Gallicè vocetur, Padum hoc nomen accepisse. Ligurum quidem lingua amnem ipsum Bodincum vocari, quod significet fundo carentem. Cui argumẽto adest oppidum iuxtà Industria, vetusto nomine Bodincomagum, vbi præcipua altitudo incipit.

† diductus.
† per c x x. millia.

† quæ fuit iuxtà præualens, Delphicis (vt creditũ est) thesauris à Diomede condita.

Italia Transpadana. Regio vndecima. CAP. XVII.

TRanspadana appellatur ab eo regio vndecima, tota in mediterraneo, cui maria cuncta fructuoso alueo importat. Oppida Vibi forum, Segusio, Coloniæ ab Alpium radicibus, Augusta Taurinorum antiqua Ligurum stirpe, inde nauigabili Pado. Dein Salassorum Augusta Prætoria, iuxta geminas Alpium fauces, Graias atque Pœninas. His Pœnos, Graiis Herculem transisse memorant. Oppidum Eporedia, Sibyllinis libris à Populo Romano condi iussum. Eporedicas Galli bonos equorum domitores vocant. Vercellæ Libycorum ex Sallyis ortæ, Nouaria ex Vertacomacoris, Vocontiorum hodiéque pago, non (vt Cato existimat) Ligurum: ex quibus Leui & Marici condidere Ticinum, non procul à Pado, sicut Boij trans Alpes profecti

laudem Pompeiam, Insubres Mediolanum. Orobiorum stirpis esse, Comum atque Bergomum,& Liciniforum,& aliquot circa populos,autor est cato: sed originem gentis ignorare se fatetur, quam docet cornelius Alexander ortam à Græcia, interpretatione etiam nominis, vitam in montibus degentibus. In hoc situ interiit oppidum Orobiorum Barra, vnde Bergomates cato dixit ortos, etiamnum prodente se altius quàm fortunatius † sitos. Interiere & Caturiges Insubrum exules, & Spina suprà dicta. Item Melpum opulentia præcipuum, quod ab Insubribus,& Bois, & Senonibus deletum esse eo die, quo camillus Veios ceperit, Nepos cornelius tradidit.

† Sirum, est in vetustis codicib. nō sitos: vt oppidum Orobiorũ, respiciat potius, quàm Bergomates.

Venetia. Decima regio. CAP. XVIII.

SEquitur decima regio Italiæ,adriatico mari apposita,Venetia,cuius fluuius Silis ex montibus † Taurisanis. Oppidum Altinum,flumen Liquentia ex montibus Opitergiinis,& portus eodem nomine, colonia concordia, flumina & portus Romatinum, Tilauentum maius minúsque,Anassum,quò Varramus defluit,Alsa, Natiso cum Turro, præfluentes Aquileiam coloniam xij. M. p. à mari sitam. Carnorum hæc regio, iunctáque Iapidum,amnis Timauus,castellum nobile vino Pucinum: Tergestinus sinus, colonia Tergeste,xxiij. M. p. ab Aquileia. Vltra quam vj. M. p. Formio amnis,ab Rauenna clxxxix. M. p. antiquus auctæ Italiæ terminus,nunc verò Istriæ, quam cognominatam † tradunt à flumine Istro, in Adriam effluente è Danubio amne, eidémque Istro ex aduerso Padi fauces, contrario eorum percussu mari interiecto dulcescente, plerique dixere falsò, & Nepos cornelius etiam Padi accola. Nullus enim ex Danubio amnis in mare Adriaticum effunditur. Deceptos credo, quoniam Argo nauis flumine in mare adriaticum descendit, non procul Tergeste: nec iam constat quo flumine. Humeris trauectam Alpes, diligentiores tradunt. Subiisse autem Istro, dein Sao, dein Nauporto, cui nomen ex ea causa est, inter Aemonam Alpésque exorienti.

† Tarnisanis

† tradunt, abundat: nec, que est in vetustis exemplaribus.

Istria. CAP. XIX.

ISTria,vt peninsula,excurrit. Latitudinem eius xl,M. p. circuitum verò cxxij.M.prodidere quidam. Item adhærentis Liburniæ & Flanatici sinus. Alii Liburniæ clxxx.M. Nonnulli in Flanaticum sinum Iapidiam promouere,à tergo Istriæ,cxxx. M.pass. Dein Liburniam cl.M.fecere. Tuditanus,qui domuit Istros,in statua sua ibi inscripsit,ab Aquileia ad Titium flumen stad.cc. Oppida Istriæ ciuium Rom. Aegida, Parentium: colonia Pola,quæ nunc Pietas Iulia, quondam à colchis condita. Abest à Tergeste c.M.pass. Mox oppidum Nesactium:& nunc finis Italiæ fluuius Arsia. Polam ab Ancona traiectus cxx.M.p.est. In mediterraneo regionis decimæ coloniæ, cremona, Brixia cenomannorum agro, Venetorum autem Ateste, & oppida Acelum, Patauium, Opitergium, Belunum, Vicetia, Mantua Tuscorum trans Padum sola reliqua. Venetos Troiana stirpe ortos autor est cato. Cenomannos iuxta Massiliam habitasse in Volcis. Fertini,& Tridentini,& Bernenses, Rhætica oppida: Rhætorum & Euganeorum Verona, Iulienses carnorum. Dein, quos scrupulose dicere non attineat, Alutraenses, Asseriates, Flamonienses Vannienses,& alii cognomine culici: Foroiulienses cognomine Transpadani, Foretani, Venidates, Quarqueni, Tautisani, Togienses, Varuani. In hoc situ interiere per oram Iramine, Pellaon, Palsicium: ex Venetis Atina,& cælina: Carnis, Segeste,& Ocra: Tauriscis Noreia. Et ab Aquileia ad duodecimum lapidem, deletum oppidum, etiam inuito Senatu, à M. Claudio Marcello, L. Piso autor est. In hac regione & x. lacus inclyti sunt, amnésque eorum partus aut alumni, si modò exceptos reddunt, vt Adduam Larius, Ticinum Verbanus, Mincium Benacus, Ollium Sebinus, Lambrum Eupilis, omnes incolas Padi. Alpes in longitudinem x.pass. patere à supero mari ad inferum, cælius tradit: Timagenes xxij.M. p. deductis: in latitudinem autem cornelius Nepos c.M.T. Liuius tria M. stadiorum: vterque diuersis in locis. Nam & centum millia excedunt aliquando, vbi Germaniam ab Italia submouent: nec lxx.M. explent reliqua sui parte graciles, veluti

naturæ

naturæ prouidentia. Latitudo Italiæ, ſubter radices earum à Varo, per vada Sabatia, Taurinos, Comum, Brixiam, Veronam, Vicetiam, Opitergium, Aquileiam, Tergeſte, Polam, Arſiam, d c c i j. millia paſſuum colligit.

De Alpibus & gentibus Alpinis. CAP. XX.

INcolæ Alpium multi populi, ſed illuſtres à Pola ad Tergeſtis regionem Secuſſes, Subocrini, Catili, Menocaleni, iuxtáque Carnos quondam Tauriſci appellati, nunc Norici. His contermini Rhęti & Vindelici, omnes in multas ciuitates diuiſi. Rhætos Thuſcorũ prolem arbitrantur, à Gallis pulſos duce Rhæto. Verſo deinde Italiam pectore Alpium Latini iuris Euganeæ gentes, quarum oppida x x x i i i j. enumerat Cato. Ex iis Triumpilini venalis cum agris ſuis populus: dein Camuni, compluréſque ſimiles, finitimis attributi municipiis. Lepontios & Salaſſos, Tauriſcæ gentis idem Cato arbitratur. Cæteri ferè Lepontios relictos ex comitatu Herculis, interpretatione Græci nominis credunt, præuſtis intra ſinus Alpium niue membris: euſdem & Graios fuiſſe, poſitos in tranſitu, Graiarum Alpium incolas, præſtantéſq; genere Euganeos, inde tracto nomine. Caput eorum Stonos: Rhætorum Vennonetes, Sarunetéſq; ortus Rheni amnis accolũt, Lepontiorum qui Viberi vocãtur, fontem Rhodani, eodem Alpiũ tractu: Sunt præterea Latio donati incolæ, vt Octodurenſes, & finitimi Ceutrones, Cottianæ ciuitates. Caturiges, & ex Caturigibus orti Vagienni Ligures & qui montani vocantur: Capillatorúmq; plura genera ad confinium Liguſtici maris. Non alienum videtur, hoc loco ſubiicere inſcriptionem è trophæo Alpium, quæ talis eſt. Imperatori Cæſari Diui Fil. Aug. Pontifici Maximo, Imp. x i i i j. tribunitiæ poteſtatis S. P. Q. R. quòd eius ductu auſpiciiſq; gentes Alpinæ omnes, quæ à mari ſupero ad inferum pertinebant, ſub imperium po. Rom. ſunt redactæ. Gentes Alpinæ deuictæ, Triumpilini, Camuni, Vennonetes, Iſarci, Breuni Naunes, Focunates. Vindelicorum gentes quatuor, Conſuanetes, Virucinates, Licates, Catenates: Abiſontes, Ruguſci, Suanetes, Calucones, Brixentes, Lepontii. Viberi, Nãtuates, Seduni, Veragri, †Salaſi, Acitauones, Medulli, Vceni, Caturiges, Brigiani, Sogiontii, Ebroduntii, Nemaloni, Edenates, Eſubiani, Veamini, Gallitæ, Triulatti, Ectini, Vergunni, Eguituri, Nementuri, Oratelli, Neruſi, Velauni, Suetri. Non ſunt adiectæ Cottianæ ciuitates x i j. quæ non fuerunt hoſtiles, item attributæ municipiis lege Pompeia. Hæc eſt Italia diis ſacra, hæ gentes eius, hæc oppida populorum. Super hæc Italia, quæ L. Aemylio Paulo, C. Atilio Regulo Conſulibus, nuntiato Gallico tumultu, ſola ſine externis vllis auxiliis, atque etiamtunc ſine Tranſpadanis, equitum l x x x. M. peditum d c c. M. armauit. Metallorum omnium fertilitate nullis cedit terris. Sed interdictum id vetere conſulto patrum, Italiæ parci iubentium.

† Salaſſi. Ceutrones.

Illyricum. CAP. XXI.

ARſiæ gens Liburnorum iungitur, vſque ad flumen Titium. Pars eius fuere Mentores, Hymani, Encheleæ, Dudini, & quos Callimachus Peucetias appellat: nunc totum vno nomine Illyricum vocatur generatim, populorum pauca effatu digna aut facilia nomina. Conuentum Scardonitanum petunt Iapides, & Liburnorum ciuitates x i i i j. è quibus Laciniẽſes, Stulpinos, Burniſtas, Albonenſes nominare non pigeat. Ius Italicum habent eo conuentu Alutæ, Flanates à quibus ſinus nominatur, Lopſi, Varubarini, immunéſque Aſſeſiates, & ex inſulis Fulfinates, Curictæ. Cæterùm per oram oppida à Neſactio, Aluona, Flauona, Tarſatica, Senia, Lopſica, Ortopula, Vegium, Argyruntum, Corinium, Aenona ciuitas, Pauſinus flumen, Tedanium, quo finitur Iapidia. Inſulæ eius ſinus cum oppidis, præter ſuprà ſignificatas, Abſirtium, Arba, Tragurium, Iſſa, Pharos, Paros antè: Crexa, Giſſa, Portunata. Rurſus in continẽte colonia Iadera, quæ à Pola, c l x. M. p. abeſt: inde triginta M. Colentum inſula, x v i i j. oſtium † Titii fluminis.

† Titi, legendum videtur ex Ptolemæo, qui ad ſcenam lib. 2. fluuium hũc Titum appellat, non Titium.

Liburnia. CAP. XXII.

LIburniæ finis & initiũ Dalmatiæ Scardona, in amne eo, x i j. M. p. à mari. Dein Tariotarum antiqua regio, & caſtellum Tariona: promontorium Diomedis, vel vt alii, peninſula Hyllis, circuitu c. M. paſſ. Tragurium ciuium Romanorum, marmore notum:

Sicum

Sicum,in quem locum Diuus Claudius veteranos misit. Salona colonia,ab Iadera c c x x i i. M.pass.Petunt in eã iura descripti in decurias c c c l x x i i.Dalmatæ. xxii. Decuni: c c x x x i x. Ditiones: l x i x. Mezæi: l i i.Sardiates.In hoc tractu sunt, Burnum, Mandetrium, Tribulium nobilitata Popul.Roma.præliis castella.Petunt & ex insulis, Issæi, Colentini, Sepati,Epetini.Ab his castella,Piguntiæ,Rataneum, Narona colonia tertii conuentus, à Salona l x x i i. M.pass.apposita cognominis sui fluuio, a mari x x. M. pass. M. Varro lxxxix. ciuitates eò ventitasse autor est.Nunc soli propè noscuntur Cerauni decuriis x x i i i i. Daorizi x v i i. Desitiates c i i i. Docleatæ, x x x i i i. Deretini x i i i i. Deremistæ x x x. Dindari x x x i i i. Glinditiones x l i i i i. Melcomani x x i i i i. Naresii c i i. Scirtari l x x i i.Siculotæ xxiiii.populatorésq; quondã Italiæ Vardæi non amplius quàm x x.decuriis.Præter hos tenuere tractum eum Oenei,Partheni,Hemasini,Arthitæ,Armistæ.A Narone amne c.M.pass.abest Epidaurum colonia. Oppida ciuiũ Roma. Rhiziniũ Ascriuium,Butua,Olchinium,quod anteà Colchinium dictum est, à Colchis conditum: amnis Drilo, supérque eum oppidum ciuium Romanorum Scodra, à mari x v i i i. M. pass.Prætereà multorum Græciæ oppidorum deficiens memoria, necnon & ciuitatum validarum.Eo nanque tractu fuere Labeatæ,Enderudini,Sassæi, Grabæi, propriéq; dicti Illyrii,& Taulantii,& Pyræi. Retinet nomen in ora Nymphæum promontorium:Lissum oppidum ciuium Romanorum,ab Epidauro c.M.passuum.

Macedonia. CAP. XXIII.

A Lisso Macedonia prouincia,gentes Partheni,& à tergo eorum Dassaretæ. Montes Candauiæ à Dyrrachio l x x i x. M. pass.In ora verò Denda ciuium Romanorum, Epidamnum colonia,propter inauspicatum nomen à Romanis Dyrrachium appellata: flumen Aous,à quibusdam Aeas nominatum:Apollonia, quondam Corinthiorum colonia, v i i. M.pass.à mari recedens:cuius in finibus celebre Nymphæum. Accolunt barbari, Amantes & Buliones.At in ora oppidum Oricum à Colchis conditum. Inde initium Epiri, montes Acroceraunia, quibus hunc Europæ determinauimus sinum. Oricum à Salentino Italiæ promontorio distat l x x x v. M.pass.

Noricum. CAP. XXIIII.

A Tergo Carnorum & Iapidum,quà se fert magnus Ister,Rhætis iunguntur Norici. Oppida eorum Virunum,Celeia, Teurnia, Aguntum,Viana. Aemonia, Claudia, Flauium,Soluense.Noricis iunguntur lacus Peiso,deserta Boiorum: iam tamen colonia Diui Claudii Sabaria,& oppido Scarabantia Iulia habitantur.

Pannonia. CAP. XXV.

INde glandifera Pannoniæ:qua mitescentia Alpium iuga, per medium Illyricum à Septentrione ad Meridiem versa, molli in dextra ac læua deuexitate considunt. Quæ pars ad mare Adriaticum spectat, appellatur Dalmatia, & Illyricum suprà dictum. Ad Septentriones Pannonia vergit: finitur inde Danubio. In ea coloniæ,Aemona, Siscia. Amnes clari,& nauigabiles in Danubium defluunt,Draus è Noricis violentior, Saus ex Alpibus Carnicis placidior c x v. M.pass.interuallo.Draus per Serretes,Serrapillos,Iasos,Sandrizetes:Saus per Colapianos,Breucósq;.Populorum hæc capita. Prætereà Ariuates,Azali,Amantes,Belgites,Catari,Corneates,†Arauisci,Hercuniates,Latouici,Oseriates,Varciani.Mõs Claudius, cuius in fronte Scordisci,in tergo Tautisci.Insula in Sao Metubarris,amnicarum maxima.Prætereà amnes memorandi,Calapis in Saum influẽs iuxta Sisciam,gemino alueo insulam ibi efficiens,quæ Segestica appellatur. Alter amnis Bacuntius in Saum Sirmio oppido influit:vbi ciuitas Sirmiensium, & Amãtinorum. Inde x l v. M.pass.Taurunum,vbi Danubio miscetur Saus. Suprà influunt Valdanus, Vrpanus,& ipsi non ignobiles.

† Eruisci

Mœsia. CAP. XXVI.

PAnnoniæ iungitur prouincia,quæ Mœsia appellatur, ad Pontum vsque cum Danubio decurrens.Incipit à confluente suprà dicto. In ea Dardani, Celegeri, Triballi, Trimachi,Mœsi,Thraces,Pontóq; contermini Scythæ:flumina clara, è Dardanis Mar-

gis, Pingus, Timachus: ex Rhodope Oescus: ex Hæmo, Vtus, Escamus, Ieterus. Illyrici latitudo, quà maxima est, c c c x x v. M. passuum, colligit. Longitudo à flumine Arsia ad flumen Drinium d c c c. M. †. A Drinio ad promontorium Acroceraunium, c l x x i i. M. Agrippa prodidit vniuersum hunc sinum Italiæ & Illyrici ambitu $\overline{\text{XIII}}$. In eo duo maria, quo distinximus fine: Inferum, siue Ionium in prima parte, interius Adriaticum, quod Superum vocant. Insulæ in Ausonio mari præter iam dictas, memoratu dignæ, nullæ: in Ionio paucæ: Calabro litore ante Brundisium, quarum obiectu portus efficitur: contra Apulum litus Diomedea, conspicua monumento Diomedis: & altera eodem nomine, à quibusdã Teutria appellata. Illyrici ora mille amplius insulis frequentatur, ∴ natura vadosi maris, æstuariisque tenui alueo intercursantibus. Claræ ante ostia Timaui calidorum fontium cum æstu maris crescentium: iuxta Istrorum agrum, Cissa, Pullariæ, & Absyrtides Graiis dictæ, à fratre Medeæ ibi interfecto Absyrto. Iuxta eas Electridas vocauere, in quibus proueniret succinum, quod illi electrum appellant vanitatis Græcæ certissimum documentum: adeò vt quas earum designent, haud vnquam constiterit. Contra Iader est Lissa: quæque appellatæ contra Liburnos Creteæ aliquot: nec pauciores Liburnicæ, Celadussæ. Contra Surium, bubus & capris laudata Brattia, Issa ciuium Romanorum reliqua, & cum oppido Pharia. Ab his Corcyra, Melæna cognominata cum Gnidiorum oppido distat x x i i. M. passuũ inter quam & Illyricum Melita, vnde catulos Melitæos appellari Callimachus autor est. x i i. M. passuum ab ea tres Elaphites. In Ionio autem mari ab Orico M. M. passuum Sasonis piratica statione nota.

† Mallem veterem lectionem, quæ sic habet alia verborum interpunctione: A Drinio ad promontorium Acroceraunium clxxii. M. Agrippa prodidit vniuersum hunc sinum Italiæ & Illyrici ambitu $\overline{\text{XIII}}$. ∴ natura vadoso mari.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER IIII.

Vnde Primum omnis Græciæ fabulositas, & literarum claritas effulsit.

TERTIVS Europæ sinus Acrocerauniis incipit montibus, finitur Hellesponto: amplectitur præter minores sinus $\overline{\text{XIX}}$. x x v. M. passuum. In eo Epirus, Acarnania, Aetolia, Phocis, Locris, Achaia, Messenia, Laconia, Argolis, Megaris, Attica, Bœotia, iterúmque ab alio mari eadem Phocis & Locris, Doris, Phthiotis, Thessalia, Magnesia, Macedonia, Thracia. Omnis Græciæ fabulositas, sicut & literarum claritas, ex hoc primùm sinu effulsit. Quapropter in eo paululum commorabimur. Epiros in vniuersum appellata, Acrocerauniis incipit mõtibus. In ea primi Chaones, à quibus Chaonia: dein Thesproti, Antigonenses: locus Aornos, & pestifera auibus exhalatio: Cestrini, Perrhæbi, quorum mons Pindus, Cassiopæi, Dryopes, † Selli, Hellopes, Molossi, apud quos Dodonæi Iouis templum, oraculo illustre: Tomarus mons, centum fontibus circa radices, Theopompo celebratus.

† Sellæ.

Epirus. CAP. I.

EPirus ipsa ad Magnesiam Macedoniámque tendens, à tergo suo Dassaretas suprà dictos liberam gentem mox feram Dardanos habet. Dardanis læuo Triballi prætenduntur latere, & Mœsicæ gentes: à fronte iunguntur Mædi ac Denselatæ, quibus Thraces, ad Pontum vsque pertinentes. Ita succincta Rhodopes, mox & Hæmi vallatur excelsitas. In Epiri ora castellum in Acrocerauniis Chimæra, sub eo aquæ regiæ fons. Oppida Mæandria, Cestria: flumen Thesprotiæ Thyamis: colonia Buthrotum, maximeq; nobilitatus Ambracius sinus, † faucibus spatiosum æquor accipiens longitudinis x x x i x.

† faucibus quingentorũ pass. spatiosũ æquor accipiens.

xxxix. M. paſſ.latitudinis. xv. M.In eum defertur amnis Acheron,è lacu Theſprotiæ Acheruſia profluens xxxvi. M. paſſ. inde, & mille pedum ponte mirabilis omnia ſua mirantibus.In ſinu oppidum Ambracia.Moloſſorum flumina,Aphas & Arachthus. Ciuitas Anactoria,†lacus Pandoſia.Acarnaniæ,quæ anteà Curetis vocabatur,oppida Heraclia,Echinus,& in ore ipſo colonia Auguſti Actium, cum templo Apollinis nobili, ac ciuitate libera Nicopolitana.Egreſſos ſinu Ambracio in Ionium, excipit Leucadium litus,promontorium Leucates. Dein ſinus ac Leucadia ipſa peninſula, quondam Neritis appellata,opere accolarum abſciſa à continenti, ac reddita ventorum flatu congeriem harenæ accumulantium,qui † lacus vocatur Dioryctos, ſtadiorum longitudine trium. Oppidum in ea Leucas,quondam Neritum dictum. Deinde Acarnanũ vrbes, Halyzea, Stratos,Argos Amphilochicum cognominatum.Amnis Achelous è Pindo fluens,atque Acarnaniam ab Aetolia dirimens, & Artemitam inſulam aſſiduo terræ inuectu continenti annectens.

† locus

† locus

Aetolia. CAP. II.

AEtolorum populi Athamanes, Tymphei, Ephyri, Aenienſes, Perrhæbi, Dolopes,Maraces, Atraces, à quibus Atrax amnis Ionio mari infunditur. Aetoliæ oppidum Calydon eſt ſeptem millium quingentorum paſſuum à mari, iuxta Euenum amnem.Dein Macynia,Molycria: cuius à tergo Chalcis, & mons eſt Taphiaſſus. At in ora promontorium Antirrhium, vbi oſtium Corinthiaci ſinus, minus mille paſſuum latitudine influentis,Aetolóſque dirimentis à Peloponneſo. Promontorium,quod contrà procedit, appellatur Rhion: ſed in Corinthiaco ſinu oppida Aetoliæ Naupactum, Pylene: & in mediterraneo Pleuron, Halyſarna. Montes clari, in Dodone Tomarus, in Ambracia Crania,in Acarnania Aracynthus: in Aetolia Acanthon, Panætolium, Macinium.

Locri. CAP. III.

PRoximi Aetolis Locri,qui cognominantur Ozolæ,immunes. Oppidum Oeanthe. Portus Apollinis Phæſtii,ſinus Criſſæus. Intus oppida Argyna, Eupalia, Phæſtum, Calamiſſus. Vltra Cirrhæi Phocidis campi,oppidum Cirrha, portus Chalæon,à quo vii. M. paſſuum introrſus liberum oppidum Delphi,ſub monte Parnaſſo, clariſſimum in terris oraculo Apollinis. Fons Caſtalius,amnis Cephiſſus præfluens Delphos, ortus in Lilæa quondam vrbe.Præterea oppidum Criſſa,& cum Bulenſibus Anticyra,Naulochum,Pyrrha,Amphiſſa immunis,Trichone,Tritea,Ambryſus, Drymæa regio, Daulis appellata. Dein in intimo ſinu angulus Bœotiæ alluitur cum oppidis, Siphis, Thebis, quæ Corſicæ cognominatæ ſunt iuxta Heliconem. Tertium ab hoc mari Bœotiæ oppidum Pagæ,vnde Peloponneſi proſilit ceruix.

Peloponneſus. CAP. IIII.

PEloponneſus, Apia antè appellata & Pelaſgia, peninſula haud vlli terræ nobilitate poſtferēda,inter duo maria,Aegæum & Ionium,platani folio ſimilis,propter anguloſos receſſus,circuitu cccclxiii. M. paſſ.colligit autore Iſidoro. Eadem per ſinus penè tantundem adiicit. Anguſtiæ, vnde procedit, Iſthmos appellantur. In eo loco irrumpentia è diuerſo,quæ dicta ſunt,maria,à Septentrione & exortu eius omnem ibi latitudinem vorant,donec contrario incurſu æquorum tantorum,in quinque M. paſſ. interuallo,exeſis vtrinque lateribus,anguſta ceruice Peloponneſum contingat Hellas.Corinthiacus hinc,illinc Saronicus appellatur ſinus:†Lecheæ hinc,Cenchreæ illinc, anguſtiarum termini,longo & ancipiti nauium ambitu, quas magnitudo plauſtris tranſuehi prohibet.Quam ob cauſam perfodere nauigabili alueo†anguſtias tētauere, Demetrius rex,Dictator Cæſar,C.princeps,Domitius Nero, infauſto (vt omnium patuit exitu) incepto.Medio hoc interuallo,quod Iſthmon appellauimus,applicata colli habitatur colonia Corinthus,anteà Ephyra dicta,ſexagenis ab vtroq; litore ſtadiis, è ſumma ſua arce, quæ vocatur Acrocorinthus, in qua fons Pirene, diuerſa duo maria proſpectans. lxxxvii.M.paſ.ad Corinthiacum ſinum traiectus eſt Patras à Leucade.Patræ colonia

† Rectius:Lecheum: quo pacto & à Strabone & Ptolemæo effertur.

† anguſtias eas tentauere.

in longiſſimo promontorio Peloponneſi condita,ex aduerſo Aetoliæ,& fluminis Eueni, minus M.pa.(vt dictum eſt)interuallo,in ipſis faucibus,ſinum Corinthiacum l x x x v. M. paſſ.in longitudinem vſque ad Iſthmon tranſmittunt.

Achaia. CAP. V.

Achaiæ nomen prouinciæ,ab Iſthmo incipit: antè Aegialos vocabatur,propter vrbes in litore per ordinem diſpoſitas. Primæ ibi, quas diximus † Lecheæ Corinthiorum portus. Mox Oluros, Pellenæorum caſtellum. Oppida Helice, Bura, † in quæ refugêre hauſtis prioribus,Sicyon,Aegira,Aegion,Erineos. Intus Cleone, Hyſiæ. Panhormus portus, demonſtratúmque iam Rhium: à quo promontorio quinque M. paſſ. abſunt Patræ,quas ſuprà memorauimus: locus Pheræ.In Achaia,i x. montium Scioëſſa notiſſimus,fons Cymothoe.Vltra Patras oppidum Olenum,colonia Dyme,loca Bupraſium, Hyrmine, promontorium Araxum. Cyllenes ſinus, promontorium Chelonates: vnde Cyllenen duo M. paſſ.caſtellum Phliûs. Quæ regio ab Homero Arethyrea dicta, poſteà Aſophis.Inde Eliorum ager,qui anteà Epei vocabantur.Ipſa Elis in mediterraneo,& à Pylo x i i. M. paſſ. Intus delubrum Olympij Iouis,ludorum claritate faſtos Græciæ complexum.Piſæorum quondam oppidum,præfluẽte Alpheo amne. At in ora promõtorium Ichthys.Amnis Alpheus nauigatur in oppida Aulos & Leprion.Promontorium Plataniſtus: omnia hæc ad Occaſum verſa.Ad Meridiem autẽ Cypariſſius ſinus cum vrbe Cypariſſa l x x i i. millium paſſuũ circuitu. Oppida Pylos,Methone:locus Helos,promontorium Acritas.ſinus Aſinæus,ab oppido Aſine,Coronæus à Corone.Finiũtur Tænaro promontorio.Ibi regio Meſſenia duodeuiginti montium. Amnis Pamiſus. Intus autem ipſa Meſſene,Ithome,Oechalia,Arene,Pteleon, Thryon, Dorion, Zancle, variis clara tẽporibus. Huius ſinus circuitus l x x x.M.p.traiectus verò x x x.M. Dehinc à Tænaro ager Laconicus,liberæ gentis:& ſinus circuitu c c v i. M. traiectu x x x i x. M. Oppida Tænarum,Amyclæ,Pheræ,Leuctra,& intus Sparta,Theramne,atque vbi fuere Cardamyle,Pitane,Anthane:Locus Thyrea,Gerania.Mons Taygetus,amnis Eurotas,ſinus Aegylodes,oppidum Pſammathus.Sinus Gytheates ab oppido: ex quo ad Cretam inſulam certiſſimus curſus.Omnia autem Maleo promontorio includuntur. Qui ſequitur ſinus ad Scyllæum,Argolicus appellatur, traiectu quinquaginta M. p. idem ambitu centum ſeptuagintaduorum millium. Oppida Boea,Epidaurus Limera cognomine, Zarax,Cyphanta portus Amnes,Inachus,Eraſinus,inter quos Argos hippium cognominatum,ſupra lacum Lernen,à mari M M. paſſ. nouémque additis millibus,Mycenæ: & vbi fuiſſe Tiryntha tradunt: & locus Mantinea. Mõtes,Artemius,Apeſantus,Aſterion,Parparus,aliíque vndecim numero.Fontes Niobe, Amymone, Pſammathe. A Scyllæo ad Iſthmum c l x x v i i.M. paſſ. Oppida Hermione,Trœzen,Coryphaſium: appellatúmq; aliàs Inachium,aliàs Dipſium Argos.Portus Cænites,ſinus Saronicus olim querno nemore redimitus,vnde nomen,ita Græcia antiqua appellante quercum.In eo Epidaurum oppidum,Aeſculapij delubro celebre: Spiræum promontorium, portus Anthedon, & Bucephalus:& quas ſuprà dixeramus,Cenchreæ,Iſthmi pars altera cum delubro Neptuni quinquennalibus inclyto ludis. Tot ſinus Peloponnenſem oram lancinant, tot maria allatrant. Siquidem à Septentrione Ionium irrumpit, ab Occidente Siculo pulſatur, à Meridie Cretico vrgetur, ab Oriẽte brumali Aegæo,ab Oriẽte ſolſtitiali Myrtoo:quod à Megarico incipiens ſinu,totam Atticam alluit.

† Lechæum

† Melius: & in quæ refugêre,vt intelligamus,Helice & Bura mari hauſtis incolas ſeſe Sicyonem & Aegiram recepiſſe.

De Arcadia. CAP. VI.

Mediterranea eius Arcadia maximè tenet,vndique à mari remota: initio Drymodis,mox Pelaſgis appellata. Oppida eius, Pſophis,Mantinea, Stymphalum, Tegea,Antigonea,Orchomenum,Pheneum,Palantium,vnde Palatium Romæ: Megalepolis,Catina,Bocalium,Carmon,Parrhaſiæ,Thelphuſa,Melanæa,Heræa,Pyle,Pellana, Agræ,Epium,Cynætha,Lepreon Arcadiæ,Parthenium,Alea, Methydrium, Eniſpe, Maciſtum,Lampe,Clitorium, Cleone,inter quæ duo oppida regio Nemea,Bembinadia vocitata.Montes in Arcadia,Pholoe cum oppido,item Cyllene,Lyceus, in quo Lycei Iouis

uis delubrum: Mænalus, Artemisius, Parthenius, Lampeus, Nonacris: prætérque ignobiles octo. Amnes, Ladon è paludibus Phenei, Erymanthus è monte eiusdem nominis in Alpheum defluentes. Reliquę ciuitates in Achaia dicendæ, Aliphiræi. Abeatæ, Pyrgenses, Pareatæ, Paragenitæ, Tortuni, Typanei, Thryasii, Tritenses. Vniuersæ Achaiæ libertatem Domitius Nero dedit. Peloponnesus, in latitudine à promontorio Maleæ, ad oppidum † Lechæum Corinthiaci sinus c l x. M. pass. patet. At in transuersum ab Elide Epidaurum c x x v. M. Ab Olympia Argos per Arcadiam l x i i i. M. Ab eodem loco ad Phliunta dicta mensura est. Vniuersa autem, velut pensante æquorum incursus natura, in montes v i. atque l x x. attollitur. † Aegium

Græcia, & Attica. CAP. VII.

AB Isthmi angustiis Hellas incipit, nostris Græcia appellata. In ea prima Attica, antiquitus Acte vocata. Attingit Isthmum parte sui, quæ appellatur Megaris, à Colonia Megara: è regione Pagarum. Duo hæc oppida excurrente Peloponneso sita sunt vtraque ex parte, velut in humeris Helladis. Pagæi & amplius Aegosthenienses contributi Megarensibus: in ora autem portus Schœnus. Oppida Sidûs, Cremyon, Scironia saxa i i i. M. longitudine, Geranea, Megara, Eleusin. Fuere & Oenoa, Probalinthos: nunc sunt ab Isthmo quinquaginta duo M. pass. Piræeus & Phalera portus, quinque M. pass. muro recedentibus Athenis iuncti. Libera hæc ciuitas, nec indiga vllius pręconii amplius: tanta claritas superfluit. In Attica fontes, Cephissia, Larine, Callirrhoe, Enneacrunos. Montes, Brilessus, Aegialeus, Icarius, Hymettus, Lycabetus: amnis Ilissos. A Pyræeo x l i i. M. pass. Sunium promontorium, Doriscum promontorium. Potamos, Brauron, quondam oppida. Rhamnûs pagus, locus Marathon, campus Thriasius, oppidum Melita, & Oropus, in confinio Bœotiæ. Cuius Anthedon, Onchestos, Thespiæ liberum oppidum, Lebadea: nec cedentes Athenis claritate, quæ cognominantur Bœotiæ Thebæ, duorum numinum Liberi atque Herculis (vt volunt) patria. Et musis natale in nemore Heliconis assignant. Datur & his Thebis saltus Cithæron, amnis Ismenus. Præterea fontes in Bœotia, Oedipodia, Psammate, Dirce, Epigranea, Arethusa, Hippocrene, Aganippe, Gargaphie. Montes extra prædictos, Mycalessus, Adylisus, Acontius. Reliqua oppida, inter Megaram & Thebas Eleutheræ, Haliartus, Platææ, Pheræ, Asplédon, Hylæ, Thisbe, Erythræ, Glissas, Copæ: iuxta Cephissum amnem Lamia & Anichia: Medeon, Phligone, Grephis, Coronæa, Chæronia. In ora autem infra Thebas, Ocale, Elæon, Scolos, Schœnos, Peteon, Hyriæ, Mycalessus, Hyresion, Pteleon, Olyros, Tanagra liber populus, & in ipsis faucibus Euripi, quem facit obiectu insulæ Eubœæ, Aulis capaci nobilis portu. Bœotos Hyantas antiquitus dixere. Locri deinde Epicnemidii cognominantur, olim Leleges appellati, per quos amnis Cephissus defertur in mare. Oppida, Opûs, vnde Opuntius sinus, Cynos. Phocidis in litore vnum Daphnûs. Introrsus in Locris Elatea, & in ripa Cephissi (vt diximus) Lilæa, Delphósque versus Cnemis, & Hyampolis. Rursus Locrorum ora, in qua Larymna, Thronium, iuxta quod Boagrius amnis defertur in mare. Oppida Narycion, Alope, Scarphia. Posteà Maliacus sinus ab incolis dictus: in quo oppida, Halcyone, Econia, Phalara. Doris deinde, in qua Sperchios, Erineon, Boion, Pindus, Cytinum. Doridis à tergo mons est Oeta. Sequitur mutatis sæpe nominibus Aemonia. Eadem Pelasgicum Argos, Hellas, eadem Thessalia, & Dryopis, semper à regibus cognominata. Ibi genitus Rex nomine Græcus, à quo Græcia: ibi Hellen, à quo Hellenes. Hos eosdem Homerus tribus nominibus appellauit, Myrmidonas, & Hellenas, & Achæos. Ex his Phthiotæ nominantur Dorida accolentes. Eorum oppida, Echinus in faucibus Sperchii fluminis, Thermopylarum angustiæ: quo argumento i i i i. M. pass. inde Heraclea, Trachin dicta est. Mons ibi Callidromus: oppida celebria, Hellas, Halos, Lamia, Phthia, Arne.

Thessalia. CAP. VIII.

IN Thessalia autem Orchomenus, Minyeus anteà dictus: & oppidum Almon, ab aliis Elmon, Atrax, Pelinna, fons Hyperia. Oppida, Pheræ, quarum à tergo Pierus ad

d 3 Mac

Macedoniam protenditur, Larissa, Gomphi, Thebæ Thessaliæ, nemus Pteleon, sinus Pagasicus. Oppidum Pagasa, idem posteà Demetrias dictum, Tricca, Pharsalici campi cum ciuitate libera, Cranon, Iletia. Montes Phthioridis, Nymphæus, quodam topiario naturæ opere spectabilis: Buzygæus, Donacesa, Bermius, Daphissa, Chimerion, Athamas, Stephane. In Thessalia sunt quatuor atque triginta quorum nobilissimi Cerceti, Olympus, Pierus, Ossa: cuius ex aduerso Pindus & Othrys, Lapitharum sedes: hi ad Occasum vergentes: ad Ortus, Pelios: omnes theatrali modo inflexi, cuneatis ante eos septuagintaquinque vrbibus. Flumina Thessaliæ, Apidanus, Phœnix, Enipeus, Onochonus, Pamisus. Fons Messeis. Lacus Bœbeis. Et ante cunctos claritate Peneus, ortus iuxta Gomphos: interque Ossam & Olympum nemorosa conualle defluens quingentis stadiis, dimidio eius spatio nauigabilis. In eo cursu Tempe vocantur quinque mil. passuum longitudine, & fermè sesquiiugeri latitudine, vltra visum hominis attollentibus se dextera læuaque leniter conuexis iugis. † Intus sua luce viridante allabitur Peneus, viridis calculo, amœnus circa ripas gramine, canorus auium concentu. Accipit amnem † Euroton, nec recipit, sed olei modo supernatantem (vt dictum est Homero) breui spatio portatum abdicat: pœnales aquas dirisque genitas, argenteis suis misceri recusans.

† Intus verò luco viridante.

† Aliâs, Eurotum, vt apud Strabonem.

Magnesia. CAP. IX.

THessaliæ annexa Magnesia est, cuius fons Libethra. Oppida, Iolcus, Hormenium, Pyrrha, Methone, Olizon. Promontorium Sepias. Oppida, Castana, Spalathra. Promontorium Aeantium. Oppida, Meliboea, Rhisus, Erymne: ostium Penei, oppida Homolium, Orthe, Thespiæ, Phalanna, Thaumaciæ, Gyrton, Cranon, Acarne, Dorion, Melitea, Phylace, Potniæ, Epiri, Achaiæ, Atticæ, Thessaliæ in porrectum longitudo quadringentorum octoginta mil. pass. traditur, latitudo ducentorum octoginta septem millium.

Macedonia. CAP. X.

MAcedonia posteà centumquinquaginta populorum, duobus inclyta regibus, quondámque terrarum imperio, Emathia anteà dicta. Hæc ad Epiroticas gentes in Solis occasum recedens post terga Magnesiæ atque Thessaliæ, infestatur à Dardanis. Partem eius Septentrionalem Pæonia ac Pelagonia protegunt à Triballis. Oppida, Aegæ, in quo mos sepelire reges: Berœa: & in regione, quæ Pieria appellatur à nemore, Aeginium. In ora Heraclea, flumen Apilas: Oppida, Phina, Oloros. Amnis Haliacmon. Intus Haloritæ, Vallei, Phylacei, Cyrrhestæ Tyrissei. Pella colonia. Oppidum Stobi ciuium Romanorum. Mox Antigonia, Europus ad Axium amnem, eodémque nomine, per quod Rhœdias fluit. Heordeæ, Scydra, Mieza, Gordiniæ. Mox in ora Ichnæ, fluuius Axius. Ad hunc finem Dardani, Treres, Pieres, Macedoniam accolunt. Ab hoc amne Pæoniæ gentes, Parorei, Heordenses, Almopij, Pelagones, Mygdones. Montes, Rhodope, Scopius, Orbelus. Dein præiacente gremio terrarum, Arethusij, Antiochienses, Idomenenses, Doberienses, Trienses, Allantenses, Audaristenses, Moryllij, Garesci, Lyncestæ, Orthionei, & liberi Amantini atque Orestæ, coloniæ Bullidensis & Diensis: Xylopolitæ, Scotussæi liberi, Heraclea Sintica, Timphei, Coronæi. In ora sinus Macedonici oppidum Chalastra, & intus Phileros, Lete: medióque flexu litoris Thessalonica, liberæ conditionis. Ad hanc à Dyrrachio c x i i i i. millia pass. Therme. In Thermaico sinu oppida, Dicæa, Pydna, Derrha, † Scione. Promontorium Canastræum. Oppida, Pallene, Phlegra. Qua in regione montes, Hypsizorus, Epitus, Alchione, Leuomne. Oppida, Nissos, Brygion, Eleon, Mendæ, & in Pallenensi Isthmo quondam Potidæa, nunc Cassandria colonia: Anthemus, Holophyxos sinus, Mecyberna. Oppida Physcella, Ampelos, Torone, Singos: fretum, quo montem Athon Xerxes rex Persarum continenti abscidit, in longitudine passuum M. C C C C C. Mons ipse à planitie excurrit in mare l x x v. mil. passuum. Ambitus radicis centum quinquaginta mil. colligit. Oppidum in cacum

† Crestone.

in cacumine fuit † Acroton. Nunc sunt Vranopolis, Palæotrium, Thyssus, Cleone, Apollonia, cuius incolæ Macrobii cognominantur. Oppidum Cassera, faucésq; alterę Isthmi, Acanthus, Stagira, Sitone, Heraclea, & regio Mygdoniæ subiacens, in qua recedentes à mari Apollonia, Arethusa. In ora rursus Posidium, & sinus cum oppido Cermoro, Amphipolis liberum, gens Bisaltæ. Dein Macedoniæ terminus amnis Strymon, ortus in Hæmo. Memorandum, in septem lacus eum fundi, priusquàm dirigat cursum. Hæc est Macedonia, terrarum imperio potita quondam: hæc Asiam, Armeniam, Iberiã, Albaniam, Cappadociam, Syriam, Aegyptum, Taurum, Caucasum transgressa: hæc in Bactris, Medis, Persis dominata, toto Oriente possesso: hæc etiam Indiæ victrix, per vestigia Liberi patris atque Herculis vagata: hæc eadem est Macedonia, cuius vno die Paulus Aemilius Imperator noster l x x i i. vrbes direptas vendidit. Tantam differentiam sortis pręstitere duo homines.

† Acroathon Pomponio.

Thracia. CAP. XI.

Thracia sequitur, inter validissimas Europæ gentes, in strategias L. diuisa. Populorũ eius, quos nominare non pigeat, amnem Strymonem accolũt dextero latere Denseletæ, & Mædi, Bisaltas vsque suprà dictos: læuo, Digeri, Bessorúmque multa nomina, ad Nestum amnem Pangæi montis ima ambientem, inter Eletos, Diobesos, Carbilesos, inde Brysas, Sapæos. Odomantes Odrysarum gens infundit Hebrum accolentibus Carbiletis, Pyrogeris, Drugeris, Cænicis, Hypsaltis, Benis, Corpillis, Botiæis, Edonis. Eodem sunt in tractu Selletæ, Priantæ, Doloncæ, Thyni, Celetæ, maiores Hæmo, minores Rhodopæ subditi. Inter quos Hebrus amnis. Oppidum sub Rhodope Poneropolis anteà, mox à conditore Philippopolis, nunc à situ Trimontium dicta. Hæmi excelsitas sex mil. pass. subitur. Auersa eius & in Istrum deuexa Mœsi, Getæ, Aoti, Gaugdæ, Clariæque, & sub iis Arræi Sarmatæ, quos Areatas vocant, Scythǽque, & circa Ponti litora Moriseni, Sithoniúque Orphei vatis genitores obtinent. Ita finit Ister à Septentrione. Ab Ortu Pontus ac Propontis. A Meridie Aegæum mare cuius in ora à Strymone, Apollonia, Oesima, Neapolis, Pastos. Intus Philippi colonia: absunt à Dyrrachio c c c x x v. mil. pass. Seonisa, Topiris, Nesti amnis ostium. Mons Pangæus. Heraclea, Olynthos, Abdera libera ciuitas, stagnum Bistonum & gens. Oppidum fuit Tinda, Diomedis equorum stabulis dirum. Nunc sunt Diceæ, Ismaron, locus Parthenion, Phalesina, Maronea, priùs Orta gurea dicta. Mons, Serrium & Zone, tum locus Doriscus decem mil. hominum capax. Ita Xerxes ibi dinumerauit exercitum. Os Hebri. Portus Stentoris, Oppidum Aenos liberum cum Polydori tumulo, Ciconum quondam regio. A Dorisco incuruatur ora ad Macron richos centumuiginti duorum mil. pass. Circa quem locum fluuius Melas, à quo sinus appellatur. Oppida, Cypsella, Bisanthe, Macron tichos dictum, qua à Propontide ad Melanem sinum inter duo maria porrectis muris procurrentem excludit Cherronesum. Nanque Thracia altero latere à Pontico litore incipiens, vbi Ister amnis immergitur, vel pulcherrimas in ea parte vrbes habet Istropolin Milesiorum, Tomos Calatínque, quæ anteà Acerueris vocabatur. Heracleam habuit, & Bizonem terræ hiatu raptam: nunc habet Dionysopolin, Crunos anteà dictam. Alluit Zyras amnis. Totum eum tractum Scythæ Aroteres cognominati tenuere. Eorum oppida Aphrodisias, Libistos, Zigere, Borcobe, Eumenia, Parthenopolis, Gerania, vbi Pygmæorum gens fuisse proditur, quos Catizos Barbari vocant, credúntque à gruibus fugatos. In ora à Dionysopoli est Odessus Milesiorum. Flumen, Pamisus. Oppidum, Tetranaulochus. Mons Hæmus vasto iugo procumbens in Pontum, oppidum habuit in vertice Aristæum. Nunc in ora Mesembria, Anchialum, vbi Messa fuerat. Astice regio. Fuit oppidum Anthium, nunc est Apollonia. Flumina Panissa, Rira, Tearus, Orosines. Oppida, Thynnias, † Almedessos, Deuelton cum stagno, quod nunc Deultum vocatur, veteranorum: Phinopolis, iuxta quam Bosphorus. Ab Istri ostio ad os Ponti pas. c c c c c l v. mil. alii fecere. Agrippa adiecit quadraginta. Inde ad murum suprà dictum centum quinquaginta ab eo Cherronesus c x x v i. mil. Sed à Bosphoro sinus Casthenes. Portus senum, & alter qui mulierum

† Rectius, Halmydessus vt apud Ptolemæum & Pomponiũ legitur & apud Xenophontem [illegible]. Aut certè Salmydessus quemadmodum Hermolaus ex Stephano & Strabone emendat.

cognominatur. Promontorium, Chryſoceras, in quo oppidum Byzantium liberæ conditionis, anteà Lygos dictum, Abeſt à Dyrrhachio ſeptingentis vndecim millibus paſſuum. Tantum patet longitudo terrarum inter Adriaticum mare & Propontidem. Amnes, Bathynias, Pydaras, ſiue Atyras. Oppida, Selymbria, Perinthus latitudine ducentorum paſſuum continenti adnexa. Intus Byzia, arx regum Thraciæ, à Terei nefaſto crimine inuiſa hirũdinibus. Regio Cænica, colonia Flauiopolis, vbi anteà Zela oppidum vocabatur. Et à Byzia quinquaginta mill. paſſuum Apros colonia, quæ à Philippis abeſt centum octogintaocto mill. paſ. At in ora amnis Erginus, oppidum fuit Gonos: deſeritur & Lyſimachia iam in Cherrhoneſo. Alius nanque ibi Iſthmos anguſtia ſimili eſt, eodem nomine & pari latitudine. Illuſtrant duæ vrbes vtrinque litora, quæ haud diſſimili modo tenuere, Pactie à Propontide, Cardia à Melane ſinu: hæc ex facie loci nomine accepto: vtræque comprehenſæ poſteà Lyſimachia quinque mill. paſſ. à Longis muris, Cherrhoneſos à Propontide habuit Tyriſtaſin, Crithoten, Ciſſam flumini Aegos appoſitam: nunc habet à colonia Apro x x x i i. mill. paſſ. Reſiſton, ex aduerſo coloniæ Parianæ. Et Helleſpontus, ſeptem (vt diximus) ſtadiis Europã ab Aſia diuidens, quatuor illic inter ſe contrarias vrbes habet, in Europa Callipolin & Seſton, in Aſia Lampſacum & Abydon. Dein promontorium Cherrhoneſi Maſtuſia aduerſum Sigeo, cuius in fronte obliqua Cynoſſema: ita appellatur Hecubæ tumulus, ſtatio Achæorum. Turris & delubrum Proteſilai. Et in extrema Cherrhoneſi fronte, quæ vocatur Aeoliũ: oppidum Elæûs. Dein petenti Melanen ſinum portus Cœlos, & Panhormus, & ſuprà dicta Cardia. Tertius Europæ ſinus ad hunc modum clauditur. Montes extra prædictos Thraciæ Edonus, Gigemoros, Meritus, Melamphyllon. Flumina in Hebrum cadentia Bargus, Suemus. Macedoniæ, Thraciæ, Helleſponti longitudo ſuprà dicta. Quidam ſeptingentorum viginti mill. faciunt. Latitudo trecentorum octoginta trium mill. eſt. Aegeo mari nomen dedit ſcopulus † inter Tenedum & Chium veriùs, quàm inſula, Aex nomine à ſpecie capræ, quæ ita Græcis appellatur, repentè in medio mari exiliens. Cernunt eum à dextra parte Andrum nauigantes ab Achaia, dirum ac peſtiferum. Aegei pars Myrtoo datur: appellatur ab inſula parua, quæ cernitur Macedoniam à Gereſto perentibus haud procul Eubœæ Caryſto. Romani omnia hæc maria duobus nominibus appellant: Macedonicum, quodcunque Macedoniam aut Thraciam attingit: Græcienſe, quà Græciam alluit. Nam Græci & Ionium diuidunt in Siculum, ac Creticum, ab inſulis. Item Icarium, quod eſt inter Samum, & Myconum. Cætera nomina ſinus dedere, quos diximus. Et maria quidem gentéſque in tertio Europæ ſinu ad hunc modum ſe habent.

† inter Tenẽ & Chium.

Inſulæ inter eas terras, inter quas Creta, Eubœa, Cyclades, Sporades, Helleſponti, Ponti, Mæotidis, Daciæ, Sarmatiæ, Scythiæ.

CAP. XII.

INſulæ autem ex aduerſo Theſprotiæ Corcyra, à Buthroto duodecim mill. paſſ. eadem Ab Acroceraunijs quinquaginta mill. cum vrbe eiuſdem nominis Corcyra liberæ ciuitatis, & oppido Caſſiope, templóque † Caſij Iouis, paſſ. nonaginraſeptem mill. in longitudinem patens: Homero dicta Scheria & Phæacia, Callimacho etiam Drepane. Circa eam aliquot, ſed ad Italiam vergens Thoronos, ad Leucadiam Paxæ duæ, quinque M. diſcretæ à Corcyra. Nec procul ab iis ante Corcyrã Ericuſa, Marate, Elaphuſa, Malthace, Trachie, Pytionia, Ptychia, Tarachie. Et à Phalacro Corcyræ promontorio ſcopulus, in quem mutatam Vlixis nauem à ſimili ſpecie fabula eſt. Ante Leucadiam Sybota. Inter Leucadiam autem & Achaiam permultæ: quarum Teleboides, eædem quæ Taphiæ, ab incolis ante Leucadiam appellantur, Taphias, Oxiæ, Prinoeſſa: & ante Aetoliã Echinades, Aegialia, Cotonis, Thyatira, Geoaris, Dionyſia, Cyrnus, Chalcis. Pinara, Myſtus. Ante eas in alto Cephalenia, Zacynthus, vtræque liberæ, Ithaca, Dulichium, Same, Crocylea, Paxos. Cephalenia quondam Melæna dicta, vndecim mil. paſſ. abeſt, circuitu patet x l i i i i. Same diruta à Romanis: adhuc tamen oppida tria habet. Inter

† Caſſiopæi Iouis.

ter hanc & Achaiam cum oppido magnifica & fertilitate præcipua Zacynthus, aliquando appellata Hyrie, Cephaleniæ à meridiana parte x x i i. M. abest. Mons Elatus ibi nobilis. Ipsa circuitu colligit x x x v i. M. Ab ea Ithaca x i i. M. distat, in qua mons Neritus. Tota verò circuitu patet x x v. M. pass. Ab ea Araxum Peloponnesi promontorium x i i. M. pass. Ante hanc in alto Asteris, Prote: ante Zacynthum x x x v. M pass. in Eurum ventum Strophades duæ, ab aliis Plotæ dictæ. Ante Cephaleniam Letoia. Ante Pylum tres Sphagiæ, & totidem ante Messenen Oenussæ. In Asinæo sinu tres Thyrides: in Laconico Teganusa, Cothon, Cythera cum oppido, anteà Porphyris appellata. Hæc sita est à Maleæ promontorio v. M. pas. ancipiti propter angustias ibi nauium ambitu. In Argolico Pityusa, Irine, Ephyre: contra Hermionium agrum Tiparenus, Epiropia, Colonis, Aristera: contra Trœzenium Calauria, quingentos passus distans: Plateis, Belbina, Lasia, Baucidias. Contra Epidaurum Cecryphalos, Pityonesos v i. mil. passuum à continēte. Ab hac Aegina liberæ conditionis x v i i. mil. pas. cuius x x. mill. pas. præternauigatio est. Eadem autem à Piræeo Atheniensium portu x i i. M. pas. abest, antè Oenone vocitata. Spiræo promontorio obiacent Eleusa, Dendros, Craugiæ duæ, Cæciæ duæ, Selachusa, Cenchreis, Aspis. Sunt & in Megarico sinu Methurides quatuor. † Aeglia autem x v. M. pas. à Cythera: eadémq; à Cretæ Phalasarna oppido x x v. M. pas. Ipsa Creta altero latere ad Austrum, altero ad Septentrionem versa inter Ortum Occasumque porrigitur, centum vrbium clara fama. Dosiades eam à Creta nympha † Hesperidis filia, Anaximander à rege Curetum: Philistides, Malloтes Crates primùm Aeriam dictam, deinde postea Curetin: & Macaron nonnulli à temperie cæli appellatam existimauere. Latitudine nusquam quinquaginta mil. passuum excedens, & circa mediam sui partem maximè patēs, longitudine implet c c l x x. M. passuum circuitu c c c c c. l x x x i x. flectēnsq; se in Creticum pelagus ab ea dictum, quà longissima est ad Orientem Sammonium promontorium aduersum Rhodo, ad Occidentem Criu metopon Cyrenas versus expellit. Oppida eius insignia, Phalasarne, Elæa, Cysamum, Pergamum, Cydon, Minoum, Apteron, Pantomatrium, Amphimalla, Rhythymna, Panhormum, Cyteum, Apollonia, Matium, Heraclea, Miletos, Ampelos, Hierapytna, Lebena, Hierapolis: & in mediterraneo, Gortyna, Phæstum, Gnossus, Polyrrhenium, Myrina, Lycastus, Rhamnus, Lyctus, Dium, Asum, Pyloros, Rhytion, Clatos, Pharæ, Holopyxos, Lasos, Eleuthernæ, Therapne, Marathusa, Cytinos: & aliorum circiter l x. oppidorum memoria extat. Montes, Cadiscus, Idæus, Dictæus, Corycus. Ipsa abest promontorio suo, quod vocatur Criu metopon, vt prodit Agrippa, à Cyrenarum promontorio Phycunte c c x x v. M. passuum. Item Cadisco à Malea Peloponnesi l x x x. A Carpatho insula promōtorio Sammonio l x. M. in Fauonium ventum. Hæc inter eam & Rhodum interiacet. Reliquæ circa eam ante Peloponnesum duæ Coricæ, totidē Mylæ: & latere Septentrionali, dextera Cretam habenti, contra Cydoniam Leuce, & duæ Budoræ. Contra Matium Cia. Contra Itanum promontorium Onisa, Leuce: contra Hierapytnam, Chrysa, Gaudos. Eodem tractu Ophiusa, Butoa, Rhamnus: circunuectisque Criu metopon, tres Musagores appellatæ. Ante Sammonium promontorium, Phocæ, Platiæ, Sirnides, Naulochos, Armedon, Zephyre. At in Hellade, etiamnum in Aegeo, Lichades, Scarphia, Caresa, Phocaria, compluresque aliæ ex aduerso Atticæ sine oppidis, & ideo ignobiles. Sed contrà Eleusina clara Salamis, ante eam Psyttalia: à Sunio verò Helene quinq; M. pass. distans. dein Ceos ab ea totidem, quam nostri quidam dixere Ceam, Græci & Hydrussam. Auulsa Eubœæ, quingentis longa stadiis fuit quondam: mox quatuor ferè partibus, quæ ad Bœotiam vergebant, eodem mari deuoratis, oppida habet reliqua, Iulida, Carthæam: intercidēre Coressus, Pæeessa. Ex hac profectam delicatiorem fœminis vestem, autor est Varro. Eubœa & ipsa auulsa Bœotiæ, tam modico interfluente euripo, vt ponte iungatur, ad Meridiem promontoriis duobus, Geresto ad Atticam vergente, & ad Hellespontum Caphareo insignis, à Septentrione Cæneo, † nusquàm latitudinem vltra x l. M. passuum extendit, nusquam intra x x. M. contrahit: sed in longitudinem

† Aegilia

† Hesperi filia.

† Strabo maximā Eubœæ latitudinē facit c l. stadiorum: Pomponius autē minimā, duorū milliū. Quo fit, vt veterū cod. lectionē malim, quæ sic habet: Nusquam latitudinem vltra x x. M. pas. extēdit, nusquā intra i i. M. cōtrahit.

tudinem vniuerſæ Bœotiæ,ab Attica Theſſaliam vſque prætenta in c l.mil. paſſ. circuitu verò trecenta ſexaginta quinque: abeſt ab Helleſponto parte Caphareï c c x x v. mil. paſſuum, vrbibus clara quondam, Pyrrha,Porthmo,Neſo,Cerintho, Oreo,Dio, Aedepſo, Ocha, Oechalia, nunc Calcide, cuius ex aduerſo in continenti Aulis eſt: Gereſto, Eretria,Caryſto,Oritano,Artemiſio,fonte Arethuſa,flumine Lelanto,aquiſque calidis, quæ Hellopiæ vocātur,nobilis:notior tamē marmore Caryſtio,anteà vocitata eſt Chalcodontis, aut Macris,vt Dionyſius & Ephorus tradunt:vt Ariſtides,Macra: vt Callidemus, Chalcis, ære ibi primun reperto:vt Menæchmus,Abātias:vt Poëtæ vulgo, Aſopis. Extra eam in Myrtoo multæ,ſed maximè illuſtres Glauconneſos, & Aegilia. Et à promontorio Gereſto,circa Delum in orbem ſitæ (vnde & nomē traxere) Cyclades. Prima earum Andrus cum oppido, abeſt à Gereſto x.mil. paſſuum, à Ceo x x x i x. mil. Ipſam Myrſilus Cauron, deinde Antandron cognominatam tradit, Callimachus Laſiam, alij Nonagriam,Hydruſſam, Epagrin.Patet circuitu x c i i i. mill. paſſuum. Ab eadē Andro paſſus mille,& à Delo quindecim mil. Tenos cum oppido x v. mil. paſſuum porrecta, quam propter aquarum abundantiam Ariſtoteles Hydruſſam appellatam ait, aliqui Ophiuſſam.Cæteræ Myconos cum monte Dimaſto, à Delo quindecim mil. paſſuum Scyros,Siphnus,antè Meropia,& Acis appellata,circuitu vigintiocto mil. paſſuum. Seriphus duodecim Præpeſinthus,Cythnos. Ipſaque longè clariſſima, Cycladum media, templo Apollinis & mercatu celebrata,Delos:quæ diu fluctuata (vt proditur) ſola motum terræ non ſenſit ad M.Varronis ætatem. Mutianus prodidit bis concuſſam. Hanc Ariſtoteles ita appellatam prodidit,quoniam repentè apparuerit enata. Aeglosthenes Cynthiam,alij Ortygiam, Aſteriam, Lagiam, Chlamydiam, Cynethum, Pyrpilen, igne ibi primùm reperto. Cingitur quinque mil. paſſuum, aſſurgit Cyntho monte. Proxima ei Rhene,quàm Anticlides Celaduſſam vocat,item Artemiten Helladius. Syros, quam circuitu patere viginti mill. paſſuum prodidere veteres, Mutianus centum ſexaginta Oliaros,Paros cum oppido ab Delo x x x v i i i. mil. marmore nobilis, quam primo Pactiam, poſteà Minoida vocarunt. Ab ea ſeptem mill.quingentis Naxus,à Delo x v i i i,cum oppido,quam Strongylen,dein Dian,mox Dionyſiada à vinearum fertilitate,alij Siciliam minorem,aut Callipolin appellarunt. Patet circuitu ſeptuagintaquinque mil.paſſuum,dimidióque maior eſt quàm Paros. Et hactenus quidem Cycladas ſeruant:cæteras,quæ ſequuntur,Sporadas.Sunt autem Helene,Phocuſſa,Phæcaſia, Schinuſſa,Phalegandros, & à Naxo decem & ſeptem mil.paſſuum Icaros,quæ nomen mari, dedit,tantundem ipſa in longitudinem patens, cum oppidis duobus, tertio amiſſo: antè vocata Doliche, & Macris, & Ichthyoeſſa. Sita eſt ab exortu ſolſtitiali à Delo quinquaginta mil.paſſ. Eadem à Samo trigintaquinque mil. Inter Eubœam & Andrum decem mil.paſſ. fretum.Ab ea Gereſtum centumduodecim mil. quingenti paſſus. Nec deinde ſeruari poteſt ordo. Aceruatim ergo ponentur reliquæ.Ios à Naxo vigintiquatuor mil. paſſ.Homeri ſepulcro veneranda,longitudinis vigintiquinque mil.anteà Phœnice appellata.Odia,Letandros,Gyaros,cum oppido,circuitu duodecim mill. paſſuum. Abeſt ab Anero ſexagintaduobus mil.paſſ. Ab ea Syrnos octoginta mil. paſſuum. Cynethuſſa, Telos vnguento nobilis,à Callimacho Agathuſſa appellata. Donyſa, Patmos circuitu
† Sicen⁹ Straboni, Ptolemæo Sicinus. triginta mil. paſſuum. Coraſiæ, Lebinthus, Leros,Cynara,† Sycinus,quæ anteà Oenoe, Heratia quæ Onus, Caſus quæ Aſtrabe, Cimolus quæ Echinuſſa, Melos cum oppido, quam Ariſtides Byblida appellat,Ariſtoteles Zephyriam,Callimachus Mimallida, Heraclides Siphnum, & Acyton. Hæc inſularum rotundiſſima eſt. Pòſt Machia, Hypere quondam Parage,vt alij Platage,nunc Amorgos,Polyægos,Phyle, Thera, cùm primùm emerſit,Calliſte dicta.Ex ea auulſa poſteà Theraſia,atque inter duas enata mox Automate,eadem Hiera: & in noſtro æuo Thia iuxta eandem Hieram nata.Diſtat Ios à Thera vigintiquinque mil. paſ. Sequuntur Lea, Aſcania, Anaphe, Hippuris, Hippuriſſa. Aſtypalæa liberæ ciuitatis, circuitu l x x x v i i i. mill.paſſuum.abeſt à Cadiſco Cretę c x x v.mill. Ab ea Platea ſexaginta mil. Vnde Camina triginta octo mil. Azibintha.Lanise,Tra

ſe,Tragia,Pharmacuſa,Techedia,Chalcia,Calydna,in qua oppida Coos & Olymna. A qua Carpathum, quæ nomen Carpathio mari dedit, x x v. M.paſſuum. Inde Rhodum Africo vento quinquaginta M.paſſ.à Carpatho ad Caſon v i i. M.à Caſo Samoniū Cretæ promontorium x x x.M.In euripo autem Euboico,primo ferè introitu, Petaliæ quatuor inſulæ,& in exitu Atalãte.Cyclades,& Sporades,ab Oriente litotibus Icariis Aſiæ, ab Occidente Myrtois Atticæ, à Septentrione Aegeo mari, à Meridie Cretico & Carpathio incluſæ, per c c M.in longitudinem iacent. Pagaſicus ſinus ante ſe habet Eutychiam,Cicynethum, & Scyrum ſuprà dictam, ſed Cycladum & Sporadum extimam, Gerontiam,Scadiram, Thermeuſim,Irrheſiam,Solimniam, Eudemiam,Neam,quæ Mineruæ ſacra eſt. Athos ante ſe quatuor, Peparethum cum oppido, quondam Euonum dictam nouem M.paſſuum.Scyathum quindecim M.Imbrum cum oppido l x x x v i i i. M.paſſuum. Eadem abeſt à Maſtuſia Chetthoneſi l x x v.M. paſſ.Ipſa circuitu l x x i i.M. paſſuum.Perfunditur amne Iliſſo.Ab ea Lemnos vigintiduo M.quæ ab Atho l x x x v i i. M.paſſuum.Circuitu patet vigintiduo M.c c c c c.paſſ.Oppida habet Hephæſtiã & Myrinam,in cuius forum ſolſtitio Athos eiaculatur vmbram.Ab ea Thaſſos libera quinque M.paſſuum olim Aeria vel Aethria dicta. Inde Abdera continentis viginti M. paſſuum. Athos ſexagintaduo M. tantundem inſula Samothrace,quæ libera ante Hebrum,ab Imbro trigintaduo M.à Lemno vigintiduo M.c c c c. à Thraciæ ora trigintaocto M. circuitu trigintaduo M.attollitur mõte Saoce decem M.paſſuum portuoſiſſima omnium. Callimachus eam antiquo nomine Dardaniam nominat.Inter Cherrhoneſum & Samothracen vtrinque ferè quindecim M.Haloneſos,vltrà Gethrone,Lamponia, Alopeconneſus,haud procul à Cœlo Cherrhoneſi porru,& quædam ignobiles.Deſertis quoq; reddantur in hoc ſinu,quarũ modò inueniri potuerunt,nomina,Deſticos,Larnos, Cyſſiros, Carbruſa,Calathuſa,Scylla, Draconon,Arconeſus,Diethuſa,Scapos,Capheris, Meſate, Aeantion,Phateruneſos,Pateria,Calete,Neriphus,Polendos,Quartus è magnis Europæ ſinus ab Helleſponto incipiens,Mæotis oſtio finitur.Sed totius Põti forma breuiter amplectenda eſt,vt faciliùs partes noſcantur. Vaſtum mare præiacens Aſiæ, & ab Europa porrecto Cherrhoneſi litore expulſum,anguſto meatu irrumpit in terras, ſeptẽ ſtadiorum,vt dictum eſt,interuallo Europam auferens Aſiæ. Primas anguſtias Helleſpontum vocant.Hàc Xerxes Perſarum rex,† conſtrato in nauibus ponte,duxit exercitum.Porrigitur inde tenuis euripus l x x x v i. M. paſſ.ſpatio ad Priapum vrbẽ Aſiæ,quà magnus Alexander tranſcendit. Inde expatiatur æquor,rurſúſque in arctum coit laxitas:Propõtis appellatur:anguſtiæ,Thracius Boſphorus,latitudine c c c c c. paſſuũ,quà Darius pater Xerxis copias ponte tranſuexit. Tota ab Helleſponto longitudo c c x x x i x.M.paſ. Dein vaſtum mare,Pontus Euxinus,qui quondã Axenus,longè refugientes occupat terras,magnóque litorum flexu retro curuatus in cornua,ab his vtrinque porrigitur, vt ſit planè arcus Scythici forma.Medio flexu iungitur oſtio Mæotici lacus. Cimmerius Boſphorus id os vocatur, M M D. paſſ.latitudine.At inter duos Boſphoros Thracium & Cimmerium directo curſu,vt autor eſt Polybius c c c c c. M.paſſ.interſunt.Circuitu verò totius Ponti vicies ſemel centena quinquaginta M.vt autor eſt Varro, & ferè veteres. Nepos Cornelius trecenta millia,quinquaginta adiicit. Artemidorus vicies nouies centena x i x. M.facit: Agrippa $\overline{\text{x x i i i}}$. ſexaginta M.Mutianus $\overline{\text{x x v i i i}}$. ſexagintaquinque M. Simili modo Europæ latere mẽſuram alij quatuordecies centena l x x v i i j. M. c c c c c. determinauere:alij vndecies centena ſeptuagintaduo M.M.Varro ad hunc modum metitur.Ab oſtio Ponti Apolloniã clxxxviii. M. d. p. Calatin tantundẽ.Ad oſtiũ Iſtri c x x v. Ad Boryſthenem c c l. Cherrhoneſum Heracleatarum oppidũ c c c l x x v.M.p. Ad Panticapæum,quod aliqui Boſphorũ vocant, † extremũ in Europæ ora,c c.x x i i.M.c c c c c. quæ ſumma efficit $\overline{\text{x i i i}}$. x x x v i.M.c c c c c.Agrippa à Byzantio ad flumẽ Iſtrũ c c c c c. l x.In Panticapæum d c x x x.Inde lacus ipſe Mæotis.Tanain amnem ex Rhiphæis montibus defluentem accipiens,nouiſſimum inter Europam Aſiámque finem $\overline{\text{x i i i}}$. v i.M. circuitu patere traditur. Ab aliis $\overline{\text{x i}}$. x x v. M.Ab oſtio eius ad Tanais oſtium directo curſu c c c l

† conſtrato nauibus ponte.

† Sunt qui legendum contendãt, extremũ in euripi ora. Euripi nomine Boſphorũ Cimmeriũ intelligẽtes, cuius in extremo ſitum eſt Panticapæum.

ſu c c c l x x v. M. paſſuũ eſſe conſtat. Accolæ ſinus eius in mentione Thraciæ dicti ſunt Iſtropolim vſque. Inde oſtia Iſtri. Ortus hic in Germaniæ iugis montis Abnobæ, ex aduerſo Raurici Galliæ oppidi, multis vltra Alpes millibus, ac per innumeras lapſus gentes Danubij nomine, immenſo aquarum auctu, & vnde primum Illyricum alluit, Iſter appellatus, ſexaginta amnibus receptis, medio ferme numero eorum nauigabili, in Pontum vaſtis ſex fluminibus euoluitur. Primum oſtium Peuces: mox ipſa Peuce inſula: à qua proximus alueus appellatus, x i x. M. paſſuum magna palude ſorbetur. Ex eodem alueo, & ſuper Iſtropolim lacus gignitur, l x i i i. M. paſſuum ambitu: Halmyrin vocant. Secundum oſtium Naracuſtoma appellatur. Tertium Caloſtoma, iuxta inſulam Sarmaticam. Quartũ Pſeudoſtoma, & inſula Conopon diabaſis: poſteà Boreoſtoma, & Spireòſtoma. Singula autem ora tanta ſunt, vt prodatur in quadraginta millia paſſuum longitudinis vinci mare, dulcémque intelligi hauſtum. Ab eo in plenum quidem omnes Scytharum ſunt gentes, variæ tamen litori appoſita tenuere, aliâs Getæ, Daci Romanis dicti, aliâs Sarmaræ, Græcis Sauromatæ, eorúmque Hamaxobij aut Aorſi, aliâs Scythæ degeneres & à ſeruis orti, aut Troglodytæ, mox Alani & Rhoxalani. Superiora autem inter Danubium & Hercynium ſaltum, vſque ad Pannonica hyberna Carnunti, Germanorúmque ibi confinium, campos & plana Iazyges Sarmatæ, montes verò & ſaltus pulſi ab his Daci, ad Pathiſſum amnem à Moro, ſiue is Duria eſt, à Sueuis regnóque Vanniano dirimens eos: aduerſa Baſternæ tenent, aliíque inde Germani. Agrippa totum eum tractum ab Iſtro ad Oceanum bis ad decies centum millia paſſuum in longitudinem, quantum minus quadringentis in latitudinem, ad flumen Viſtulam à deſertis Sarmatiæ, prodidit. Scytharum nomen vſquequaque tranſit in Sarmatas atque Germanos. Nec aliis priſca illa durauit appellatio, quàm qui extremi gentium harum ignoti propè cæteris mortalibus degunt. Verùm ab Iſtro oppida, Cremniſcos, Aepolium, montes Macrocremnij, clarus amnis Tyra, oppido nomen imponens, vbi anteà Ophiuſa dicebatur. In eodem inſulam ſpatioſam incolunt Tyragetæ. Abeſt à Pſeudoſtomo Iſtri oſtio centum triginta millibus paſſuum. Mox Axiacę cognomines flumini, vltra quos Crobyzæ, flumen Rhode, ſinus Sagaricus, portus Ordeſus. Et à Tyra centum viginti millibus paſſ. flumen Boryſthenes, lacúſque & gens eodem nomine, & oppidum à mari recedens quindecim millibus paſſuum, Olbiopolis & Miletopolis, antiquis nominibus. Rurſúſque in litore portus Achæorum. Inſula Achillis, tumulo eius viri clara. Et ab ea centum trigintaquinque millia paſſuum peninſula, ad formam gladij in tranſuerſum porrecta, exercitatione eiuſdem cognominata Dromos Achilleos, cuius longitudinẽ octoginta millium paſſuum tradidit Agrippa. Totum eum tractum Tauri Scythæ & Sarmatæ tenent. Inde ſyluestris regio Hylæum mare, quo alluitur, cognominauit: Enœcadloæ vocantur incolæ. Vltra Panticapes amnis, qui Nomadas & Georgos diſterminat: mox Acesinus. Quidam Panticapen confluere infrà Olbiam cum Boryſthene tradunt, diligentiores Hypanin: tanto errore eorum, qui illum in Aſiæ parte prodidere. Mare ſubit vaſto receſſu, donec quinque millium paſſ. interuallo abſit à Mæotide, vaſta ambiens ſpatia, multáſque gentes. Sinus Carcinites appellatur, flumen Pacyris. Oppida Naubarum, Carcine. A tergo lacus Buges, foſſa emiſſus in mare. Ipſe Buges à Coreto, Mæotis lacus ſinu, petroſo diſcluditur dorſo. Recipit amnes Bugem, Gerrhum, Hypanin, ex diuerſo venientes tractu. Nam Gerrhus Baſilidas, & Nomadas ſeparat. Hypanis per Nomadas & Hylæos fluit, manu facto alueo in Bugen, naturali in Coretum. Regio Scythiæ Sendica nominatur. Sed in Carcinite Taurica incipit, quondam mari circúfuſa & ipſa, quaquà nunc iacent campi. Deinde vaſtis attollitur iugis. Triginta ſunt eorum populi. Ex iis mediterranei x x i i i i. Sex oppida, Orgocyni, † Caraſeni, Aſſyrani, Tractari, Arcilachitæ, Caliordi. Iugũ ipſum Scythotauri tenent. Clauduntur ab Occidente Cherrhoneſo, ab Ortu Scythis Satarchis. In ora à Carcinite oppida, Taphræ, in ipſis anguſtiis peninſulæ: mox Heraclea Cherrhoneſos, libertate à Romanis donatum. Megarice vocabatur anteà, præcipui nitoris in toto eo tractu, cuſtoditis Græciæ moribus, quinque millia paſſ.

† Rectius, Characeni, à Charace oppido quod in peninſulæ huius vrbes commemorat & Ptolemæus.

paſſ. ambiente muro. Inde Parthenium promontorium Taurorum, ciuitas Placia. Symbolon portus. Promontorium Criumetopon, aduerſum Charambi Aſiæ promõtorio, per medium Euxinum procurrens c l x x. M. paſſ. interuallo: quæ maximè ratio Scythici arcus formam efficit. Ab eo Taurorum portus multi, & lacus, oppidum Theodoſia à Criumetopo c x x i i. M. paſſ. A Cherrhoneſo c l x v. M. paſſ. Vltra fuere oppida, Cyte, Zephyrium, Acre, Nymphæum, Dia. Reſtat longè validiſſimum in ipſo Boſphori introitu, Panticapæum Mileſiorum, à Theodoſia M. x x x v. paſſ. A Cimmero verò oppido trans fretum ſito M M D. (vt diximus) paſſ. Hæc ibi latitudo Aſiam ab Europa ſeparat, eáque ipſa pedibus plerunque peruia, glaciato freto. Boſphori Cimmerij latitudo x i i. M. D. paſſ. Oppida habet Hermiſium, Myrmecium: intus inſulam Alopecen. Per Mæotin autẽ ab extremo Iſthmo, qui locus Taphræ vocatur, ad os Boſphori c c l x. M. paſſ. longitudo colligitur. A Taphris per continentem introrſus tenent Auchetæ, apud quos Hypanis oritur, Neuri apud quos Boryſthenes, Geloni, Thuſſagetæ, Budini, Baſilidæ, & cæruleo capillo Agathyrſi. Super eos Nomades: dein Anthropophagi. A Buge ſuper Mæotin Sauromatæ, & Eſſedones. At per oram ad Tanaim vſque Mæotæ, à quibus lacus nomen accepit: vltimíque à tergo eorum Arimaſpi. Mox Riphæi montes, & aſſiduo niuis caſu pinnarum ſimilitudine, Pterophoros appellata regio: pars mundi damnata à natura rerum, & denſa merſa caligine: neque in alio quàm rigoris opere, gelidíſque Aquilonis conceptaculis. † Ponè eos montes, vltráque Aquilonẽ, gens felix (ſi credimus) quos Hyperboreos appellauere, annoſo degit æuo, fabuloſis celebrata miraculis. Ibi creduntur eſſe cardines mundi, extremíque ſiderum ambitus, ſemeſtri luce & vna die Solis auerſi: non, vt imperiti dixere, ab æquinoctio verno in autumnum. Semel in anno ſolſtitio oriuntur iis Soles, brumáque ſemel occidunt. Regio aprica, felici temperie, omni afflatu noxio carens. Domus iis nemora lucíque, & deorum cultus viritim gregatímque, diſcordia ignota & ægritudo omnis. Mors non niſi ſatietate vitæ, epulatis delibutíſque ſenibus luxu, ex quadam rupe in mare ſalientibus. Hoc genus ſepulturæ beatiſſimum. Quidam eos in prima parte Aſiæ litorum poſuere, non in Europa, † qui ſunt ibi ſimilitudine & ſitus, Atacorum nomine. Alij medios fecere eos inter vtrunque Solem, Antipodum occaſum exorientémque noſtrum: quod fieri nullo modo poteſt, tam vaſto mari interueniente. Qui non alibi, quàm in ſemeſtri luce conſtituêre eos, ſerere matutinis, meridie metere, occidente Sole fœtus arborum decerpere, noctibus in ſpecus condi tradiderunt. Nec licet dubitare de gente ea, cùm tot autores prodant frugum primitias ſolitos Delon mittere Apollini, quem præcipuè colunt. Virgines ferebant eas hoſpitiis gentium per annos aliquot venerabiles: donec violata fide, in proximis accolarum finibus deponere ſacra ea inſtituêre, híque ad conterminos deferre, atque ita Delon vſque. Mox & hoc ipſum exoleuit. Sarmatiæ, Scythiæ, Tauricæ, omniſque à Boryſthene amne tractus longitudo d c c c c l x x x. M. Latitudo d c c x v i j. M. à M. Agrippa tradita eſt. Ego incertam in hac terrarum parte menſuram arbitror. Verùm inſtituto ordine, reliqua huius ſinus dicantur: & maria quidem eius nuncupauimus.

† Conſule de hoc loco Budæum libr. 2. de Aſſe. & Cæl. Rhodiginũ Antiqu. lect. libro 16. cap. 12.

† quia ſunt ibi ſimili conſuetudine & ſitu, Atacorũ nomine.

Inſulæ Ponti. CAP. XIII.

Helleſpontus inſulas non habet in Europa dicendas. In Ponto duæ, M. D. paſſ. ab Europa, x i i i i. M. ab oſtio, Cyaneæ, ab aliis Symplegades appellatæ, traditęque fabulis inter ſe concurriſſe: quoniam paruo diſcretæ interuallo, ex aduerſo intrantibus geminæ cernebantur, paulúmque deflexa acie, coeuntiũ ſpeciem præbebant. Citra Iſtrum Apolloniatarũ vna l x x x. M. à Boſphoro Thracio, ex qua M. Lucullus Capitolinũ Apollinem aduexit. Inter oſtia Iſtri quæ eſſent, diximus. Ante Boryſthenem Achillea eſt ſuprà dicta, eadem Leuce & Macaron appellata. Hanc temporum horum demonſtratio à Boryſthene c x l. M. ponit, à Tyra c x x. M. à Peuce inſula quinquaginta M. Cingitur circiter decem M. paſſ. Reliquæ in Carcinite ſinu Cephalonneſos, † Rhoſphoduſa, Macra. Non eſt omittenda multorum opinio, priuſquã digrediamur à Ponto, qui maria omnia interiora illo capite naſci, nõ Gaditano freto, exiſtimauere, haud improbabili argumẽto: quoniam

† Rhoduſſa Stephano.

quoniam æstus semper è Ponto profluens, nunquam reciprocetur. Excundum deinde est, vt extera Europæ dicantur, transgressisque Rhiphæos montes, litus Oceani Septentrionalis in læua, donec perueniatur Gades, legendum. Insulæ complures sine nominibus eo situ traduntur. Ex quibus ante Scythiam, quæ appellatur † Bannomanna, abesse à Scythia diei cursu, in quam veris temperie fluctibus electrum eiiciatur, Timæus prodidit. Reliqua litora incerta signata fama. Septentrionalis Oceanus, Amalchium eum Hecatæus appellat, à Paropamiso amne, quà Scythiam alluit, quod nomen eius gentis lingua significat congelatum. Philemon Morimarusam à Cimbris vocari, hoc est, mortuū mare, vsque ad promontorium Rubeas: vltra deinde Crotium. Xenophon Lampsacenus, à litore Scytharum tridui nauigatione, insulam esse immensæ magnitudinis, Baltiā tradit. Eandem Pythias Basiliam nominat. Feruntur & Oonæ, in quibus ouis auium & auenis incolæ viuant. Aliæ, in quibus equinis pedibus homines nascantur, Hippopodes appellati: Fanesiorum aliæ, in quibus nuda alioquin corpora prægrandes ipsorum aures tota contegant. Incipit inde clarior aperiri fama ab gente Ingæuonum, quæ est prima inde Germaniæ. Seuo mons ibi immensus, nec Rhiphæis iugis minor, immanē ad Cimbrorum vsque promontorium efficit sinum, qui Codanus vocatur, refertus insulis: quarum clarissima Scandinauia est, incompertæ magnitudinis, portionem tātùm eius, quod sit notum, Hilleuionum gente D. incolente pagis, quæ alterum orbem terrarum eam appellat. Nec est minor opinione Eningia. Quidam hæc habitari ad Vistulam vsque fluuium, à Sarmatis, Venedis, Scyris, Hirris tradunt. Sinum Clylipenum vocari, & in ostio eius insulam Latrin. Mox alterum sinum Lagnum, conterminum Cimbris. Promontorium Cimbrorum excurrens in maria longè peninsulam efficit, quæ Cartris appellatur. XXIII. inde insulæ Roman. armis cognitæ. Earum nobilissimæ, Burchana, Fabaria à nostris dicta, à frugis similitudine sponte prouenientis. Item Glessaria, à succino militiæ appellata, à Barbaris Austrania, prætérque Actania. Toto autem hoc mari ad Scaldin vsque fluuium, Germanicæ accolunt gentes haud explicabili mensura, tā immodica prodentium discordia est. Græci & quidam nostri, $\overline{XXV}$. M. passuum Germaniæ tradiderunt. Agrippa cum Rhætia & Norico longitudinem DCLXXXVI. millia passuum, latitudinem CCLXVIII. M.

> † Infrà li. 37. cap. 2. eâdem hanc insulam ex eiusdē Timæi sententia Baltiā nominat. Quo fit vt aut hic locus ex illo, aut ille ex hoc videatur restituendus.

Germania. CAP. XIIII.

Rhætiæ propè vnius maiore latitudine, sanè circa excessum eius subactæ, Nam Germania multis posteà annis, nec tota, percognita est. Si coniectare permittitur, haud multum oræ deerit Græcorum opinioni, & longitudinis ab Agrippa proditæ. Germanorum genera V. Vindili, quorum pars Burgundiones, Varrini, Carini, Guttones. Alterum genus Ingæuones, quorum pars Cimbri, Teutoni, ac Cauchorum gentes. Proximi autem Rheno Istæuones, quorum pars Cimbri mediterranei: Hermiones, quorum Sueui, Hermunduri, Chatti, Cherusci. Quinta pars Peucini, Basternæ, suprà dictis contermini Dacis. Amnes clari in Oceanum defluunt, Guttalus, Vistillus siue Vistula, Albis, Visurgis, Amisius, Rhenus, Mosa. Introrsus verò, nulli inferius nobilitate, Hercynium iugum prætenditur.

Insulæ in Gallico Oceano. CAP. XV.

IN Rheno ipso, propè centum M. p. in longitudinem, nobilissima Batauorum insula, & Cannenufatum, & aliæ Frisiorum, Cauchorum, Frisiabonum, Sturiorum, Marsatiorū, quæ sternuntur inter Helium ac Fleuum. Ita appellantur ostia, in quæ effusus Rhenus, ab Septentrione in lacus, ab Occidente in amnem Mosam se spargit: medio inter hæc ore, modicum † nomini suo custodiens alueum.

> † nominis sui

Britannia & Hybernia. CAP. XVI.

EX aduerso huius † situs Britannia insula, clara Græcis nostrísque monumentis, inter septentrionem & occidētem iacet: Germaniæ, Galliæ, Hispaniæ, multo maximis Europæ partibus magno interuallo aduersa. Albion ipsi nomen fuit, cū Britanniæ vocarentur omnes, de quibus mox paulò dicemus. Hæc abest à Gessoriaco Morinorū gentis litore,

> † sita

litore, proximo traiectu quinquaginta M. † minimũ: circuitu verò patere tricies octies centena vigintiquinque M. Pytheas & Isidorus tradunt, triginta propè iam annis notitiam eius Rom. armis non vltra vicinitatem syluæ Caledoniæ propagantibus. Agrippa longitudinem d c c c. M. p. esse: latitudinem c c c. M. credit. Eandem Hyberniæ latitudinem, sed longitudinem c c. M. passuum minorem. Super eam hæc sita abest breuissimo transitu à Silurum gente x x. M. pas. Reliquarum nulla c x x v. M. circuitu amplior proditur. Sunt autem x l. Orcades, modicis inter se discretæ spatiis. Septē Acmodæ, & x x x. Hæbudes, & inter Hyberniam ac Britāniam Mona, Monapia, Ricnea, Vectis, Silimnus, Andros. Infra verò Siambis, & Axantos. Et ab abuerso in Germanicum mare sparsæ Glessariæ, quas Electridas Græci recentiores appellauere, quòd ibi Electrũ nasceretur. Vltima omnium, quæ memorantur, Thule: in qua solstitio nullas esse noctes indicauimus, Cancri signũ Sole transeunte, nullósq; contrà per brumam dies. Hæc quidam senis mensibus cõtinuis fieri arbitrantur. Timæus historicus à Britannia introrsus sex dierũ nauigatione abesse dicit insulam Mictim, in qua candidum plũbum proueniat. Ad eam Britannos vitilibus nauigiis corio circumsutis nauigare. Sunt qui & alias prodant, Scandiam, Dumnam, Bergos: maximámq; omnium Nerigon, ex qua in Thulen nauigetur. A Thule vnius diei nauigatione mare concretum, à nonnullis Cronium appellatur.

† Redundat, minimúmque est in antiquis codicibus.

Gallia. CAP. XVII.

Gallia omnis Comata vno nomine appellata, in tria populorum genera diuiditur, amnibus maximè distincta. A Scaldi ad Sequanam Belgica. Ab eo ad Garumnam Celtica, eadémque Lugdunensis. Inde ad Pyrenæi montis excursum Aquitania, Aremorica antè dicta. Agrippa vniuersarum Galliarum inter Rhenum & Pyrenæum, atque Oceanum, ac montes Gebennam & Iuram, quibus Narbonensem Galliam excludit, longitudinem c c c c x x. M. pass. latitudinem c c c x i i i. computauit. A Scaldi incolunt extera Toxandri pluribus nominibus. Deinde Menapij, Morini, Oromansaci iuncti pago, qui Gessoriacus vocatur: Britanni, Ambiani, Bellouaci, Hassi. Introrsus Castologi, Atrebates, Neruij liberi, Veromandui, Sueconi, Suessiones liberi, Vlbanectes liberi, Tungri, Rinuci, Frisiabones, Betasi, Leuci liberi, Treueri liberi anteà, & Lingones fœderati, Remi fœderati, Mediomatrici, Sequani, Raurici, Heluetij. Coloniæ, Equestris & Rauriaca. Rhenum autem accolentes, Germaniæ gētium in eadem prouincia, Nemetes, Tribochi, Vangiones: hine Vbij, Colonia Agrippinensis, Gugerni, Batauí, & quos in insulis diximus Rheni.

Lugdunensis Gallia. CAP. XVIII.

Lugdunensis Gallia habet Lexouios, Vellocasses, Galletos, Venetos, Abrincatuos, Osismios, flumen clarum Ligerim. Sed peninsulam spectatiorem excurrentem in Oceanum à fine Osismiorum circuitu d c x x v. M. pass. ceruice in latitudinem c x x v. M. Vltra eam Nannetes. Intus autem Hedui fœderati, Carnuti fœderati, Boij, Senones, Aulerci, qui cognominantur Eburouices, & qui Cenomanni, Meldi liberi, Parrhisij, Trecasses, Andegaui, Viduga ses, Vadicasses, Venelli, Cariosuelites, Diablindi, Rhedones, Turones, Itesui, Secusiani liberi, in quorum agro colonia Lugdunum.

Aquitania. CAP. XIX.

Aquitanicæ sunt Ambilatri, Anagnutes, Pictones, Santones liberi, cognomine Vbisci, Aquitani, vnde nomen prouinciæ, Sediboniates. Mox in oppidum contributi Conuenæ, Begerri, Tarbeli quatuorsignani, Cocossates sexsignani, Venami, Onobrisates, Belendi, saltus Pyrenæus. Infráque Monesi, Osquidates montani, Sibyllates, Camponi, Bercorcates, Bipedimui, Sassumini, Vellates, Tornates, Consoranni, Ausci, Elusates, Sottiates, Osquidates campestres, Succasses, Latusates, Basabocates, Vassei, Sennates, Cambolectri, Agesinates Pictonibus iuncti. Hinc Bituriges liberi, qui Cubi appellantur. Dein Lemouices, Arruerni liberi, Gabales. Rursus Narbonensi prouinciæ contermini Rutheni, Cadurci, Antobroges, Tarnéque amne discreti à Tolosanis Petrogori. Maria circa oram, ad Rhenum Septētrionalis Oceanus, inter Rhenũ & Sequanã Britanni

tannicus,inter eum & Pyrenæum Gallicus.Insulæ complures Venetorum,quæ & Veneticæ appellantur,& in Aquitanico sinu Vliarus.

Citerior Hispania. CAP. XX.

A Pyrenæi promontorio Hispania incipit,angustior non Gallia modò, verumetiam semetipsa,vt diximus,immensum quantum hinc Oceano,illinc Iberico mari comprimentibus.Ipsa Pyrenæi iuga † ab exortu æquinoctiali fusa in occasum brumalē, breuiores latere septentrionali quàm meridiano Hispanias faciunt.Proxima ora citerioris est,eiusdémque Tarraconensis situs,à Pyrenæo per Oceanum Vasconum saltus: Olarso, Vardulorum oppida Morosgi,Menosca,Vesperies, Amanum portus, vbi nunc Flauiobriga, colonia ciuitatum i x.Regio Cantabrorum, flumen Sada, portus Victoriæ Iuliobrigensium. Ab eo loco fontes Iberi quadraginta millia passuum. Portus Blendium, † Origeni mistis Cantabris.Portus eorum Vesei, Veca Regio Asturum, Noega oppidum,in peninsula Pesici.Et deinde conuentus Lucensis à flumine Nauilubione, Cibarci, Egouarri cognomine Namarini,Iadoni,Arrotrebæ,promontoriū Celticum, † Amnes, Florius,Nelo,Celtici cognomine Neriæ,supérque Tamarici,quorum in peninsula tres aræ Sestianæ Augusto dicatæ,Capori,oppidum Noela. Celtici cognomine Præsamarci,Cileni. Ex insulis nominandæ,Corticata,& Aunios. A Cilenis, conuentus Bracarum, Heleni, Grauij,castellum Tyde, Græcorum sobolis omnia. Insulæ Cicæ. Insigne oppidum Abobrica.Minius amnis i i i i. M. passore spatiosus,Leuni,Seurbi,Bracarum oppidum Augusta,quos supra Gallæcia. Flumen,Limia.Durius amnis ex maximis Hispaniæ, ortus in Pelendonibus,& iuxta Numantiam: lapsus dein per Areuacos Vaccæósque, disterminatis ab Asturia Vettonibus,à Lusitania Gallæcis,ibi quoque Turdulos à Bracaris arcens.Omnísque dicta regio à Pyrenæo metallis referta,auri,argenti,ferri, plumbi, nigri albíque.

† Pintianus verborum ordinem hic inuersum contendit, atque ita legēdum existimat: ab exortu brumali fusa in Occasum æquinoctialē.

† Rectior videtur vetusta Lectio, Origeni, Consaci Cantabri. Coniscos enim inter Cantabros enumerat & Strabo lib.3.

† Multa ex hoc loco in proximum & tertiū caput perperam videntur traiecta,ex rerum serie, locorúmque ipsorum situ municipiis suis restituenda. Consule Castigationes Ferdinandi Pintiani.

Lusitania. CAP. XXI.

A Durio Lusitania incipit, Turduli veteres,Pesuri,flumen Vacca.Oppidum Talabrica.Oppidum & flumen Minium. Oppida Conimbrica,Colippo, Eburo, Britium. Excurrit deinde in altum vasto cornu promontorium, quod alij Artabrum appellauere alij magnum,multi Olyssipponensē ab oppido, terras,maria, cælum disterminans. Illo finitur Hispaniæ latus,& à circuitu eius incipit frons.

Insulæ in Oceano. CAP. XXII.

SEptentrio hinc † Oceanúsque Gallicus,Occasus illinc & Oceanus Atlanticus,Promontorij excursum l x. M. prodidere,alij x c.M.p.Ad Pyrenæū inde non pauci $\overline{XII}$ quinquaginta millia,& ibi gentem Artabrum,quæ nunquàm fuit,manifesto errore. Arrotrebas enim,quos ante Celticum diximus promontorium,hoc in loco posuere literis permutatis.Erratum & in amnibus inclytis.Ab Minio quem suprà diximus, c c. M.pass. (vt autor est Varro) abest Aeminius, quem alibi quidam intelligunt, & Limæam vocant,obliuionis antiquis dictus,multúmque fabulosus.Ab Durio Tagus c c.M. passuum interueniente Munda. Tagus auriferis harenis celebratur. Ab eo c l x. M.pass.promontorium Sacrum è media propè Hispaniæ fronte prosilit. $\overline{XIIII}$. M. pass. inde ad Pyrenæum medium colligi Varro tradit.Ab Ana verò,quo Lusitaniā à Bætica discreuimus, c c x x v j.M.pass. A Gadibus c i i.M.p.additis.Gētes,Celtici,Varduli,& circa Tagū Vettones.Ab Ana ad Sacrum,Lusitani:oppida memorabilia à Tago in ora,Olyssippo equarum è Fauonio vento conceptu nobile,Salacia coguominata Vrbs imperatoria, Merobrica:promontorium sacrum,& alterum Cuneus.Oppida, Offonoba, Balsa, Myrtilis. Vniuersa prouincia diuiditur in conuentus tres,Emeritensem,Pacensem,Scalabitanum. Tota populorum x l v.in quibus coloniæ sunt quinque,municipium ciuium Ro. vnum. Latij antiqui tria,Stipendiaria, x x x v j. Coloniæ,Augusta emerita,Anæ fluuio apposita Metallinensis,Pacensis,Norbensis,Cæsariana cognomine.Contributa sunt in eam Castra Iulia,Castra Cæcilia.Quinta est Scalabis,quæ Præsidium Iulium vocatur. Municipium ciuium Roman.Olyssippo, Felicitas Iulia cognominatum. Oppida veteris Latij

† Recti° fortassis Callaicus. Nam Gallicus Oceanus, qui Sequanæ ostio, & Pyrenæo monte intercipitur, immenso propemodum tractu abest ab Artabro promontorio.

Ebora,

Ebora, quod item Liberalitas Iulia, & Myrtilis ac Salacia, quæ diximus. Stipendiariorum, quos nominare non pigeat, † præter iam dictos in Bæticæ cognominibus, Augustobrigenses, Ammienses, Aranditani, Axabricenses, Balsenses, cæsarobricenses, Caperenses, Caurenses, Colarni, Cibilitani, Concordienses, qui & Boccori, Interausenses, Lancienses, Mirobrigenses qui Celtici cognominantur, Medubricenses, qui Plumbarij, Ocelenses qui & Lancienses, Turduli qui Barduli & Tapori. Lusitaniam cum Asturia & Gallæcia patere longitudine CCCCXL. M. pass. latitudine CCCCXXXVI. M. Agrippa prodidit. Omnes autem Hispaniæ à duobus Pyrenæi promontoriis per maria totius oræ circuitu pass. $\overline{XXIX}$. M. colligere existimantur, ab aliis $\overline{XXVII}$. M. Ex ad aduerso † Celtiberiæ complures sunt insulæ, Cassiterides dictæ Græcis, à fertilitate plumbi: & è regione Arrotrebarum promontorij, Deorum sex, quas aliqui fortunatas appellauere. In ipso verò capite Bæticæ, ab ostio freti pass. LXXV. M. Gadis longa (vt Polybius scribit) XII. M. lata III. M. P. Abest à continente proxima parte minus passus DCC. reliqua plus septem M. Ipsius spatium XV. M. pass. est. Habet oppidum ciuium Romanorũ, quod appellatur Augusta vrbs Iulia Gaditana. Ab eo latere, quo Hispaniam spectat, passibus ferè centum, altera insula est longa III. M. pass. M. lata, in qua prius oppidum Gadium fuit. Vocatur ab Ephoro & Philistide, Erythia, à Timæo & Sileno Aphrodisias, ad indigenis Iunonis. Maiorem Timæus cotinussam apud eos vocatam ait: nostri Tartesson appellant, Pœni Gadir, ita Punica lingua sepem significante. Erythia dicta est, quoniam Tyrij ab origine eorum orti ab Erythræo mari ferebantur. In hac Geryones habitasse à quibusdam existimatur, cuius armenta Hercules abduxerit. Sunt qui aliam esse eam & contra Lusitaniam arbitrẽtur, eodéque nomine quondam ibi appellatam.

† Sunt qui sic legũt, præter iam dictos in Bætica cognomines. Suprà enim libro 3. cap. 1. alios in Bætica collocauit Celticos, ab hisce Lusitaniæ Celticis oriũdos.

† Malim, Celtici. Ita enim suprà appellauit Promõtoriũ Hispaniæ extimum, quod Nerium vocat Ptolemæ͏us. Cassiteridas insulas ex aduerso eius cõstituens. Celtiberia autẽ mediterranea est, procul ab hac distans ora.

Vniuersæ Europæ mensura. CAP. XXIII.

Peracto ambitu Europæ, reddenda consummatio est, nequid non in expedito sit noscere volentibus. Longitudinem eius Artemidorus atque Isidorus à Tanai vsq; Gades $\overline{LXXXIIII}$. XIIII. M. prodiderunt. Polybius latitudinem Europæ ab Italia ad Oceanũ scripsit $\overline{XI}$. M. quinquaginta esse, etiam tum incõperta magnitudine eius. Est autẽ ipsius Italiæ (vt diximus) $\overline{XII}$. XX. M. ad Alpes. Vnde per Lugdunum ad portum Morinorum Britannicum, quà videtur mensuram agere Polybius. $\overline{XI}$. M. LXVIII. Sed certior mensura ac longior ad Occasum Solis æstiui ostiúmque Rheni, per castra legionum Germaniæ ab iisdem dirigitur Alpibus $\overline{XII}$. XLIII. M. pass. Hinc deinde Africa atque Asia dicentur.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER V.

Africæ descriptio.

AFRICAM Græci Lybiam appellauere, † quà mare ante eam Libycum incipiens Aegyptio finitur. Nec alia pars terrarũ pauciores recipit sinus, longè ab Occidente litorum obliquo spatio. Populorum eius oppidorúmque nomina, vel maximè sunt ineffabilia, præterquàm ipsorum linguis, & aliâs castella fermè inhabitant.

† & mare ante eam Libycum: Aegypto finitur.

Mauritania. CAP. I.

Principio terrarum Mauritaniæ appellantur, vsque ad C. Cæsarem Germanici filium regna, sæuitia eius in duas diuisæ prouincias. Promontoriũ Oceani extimum Ampelusia nominatur à Græcis. Oppida fuere, Lissa, Cotes vltra colũnas Herculis: nunc est Tingi, quondam ab Antæo conditum: posteà à Claudio cæsare, cùm coloniã faceret, appella

appellatum Traducta Iulia. Abeſt à Belone oppido Bæticæ proximo traiectu x x x. M. paſſ. Ab eo x x v. M. paſſ. in ora Oceani colonia Auguſti Iulia conſtantia, Zilis regum ditioni exempta, & iura in Bæticam petere iuſſa: & ab ea x x x i i. M. paſſ. colonia à claudio cæſare facta Lixos, vel fabuloſiſſimè ab antiquis narrata. Ibi regia Antæi, certaménq; cũ Hercule, & Heſperidum horti. Affunditur autem huic æſtuarium è mari flexuoſo meatu, in quo draconis cuſtodiæ inſtar fuiſſe nunc interpretantur. Amplectitur intra ſe inſulam, quã ſolam è vicino tractu aliquanto excelſiore, nõ tamẽ æſtus maris inundat. Extat in ea & ara Herculis, nec pręter oleaſtros aliud ex narrato illo aurifero nemore. Minus profectò mirentur portentoſa Græciæ mendacia, de iis & amne Lixo prodita, qui cogitent noſtros nuper paulo minus monſtrifica quædã de iiſdem tradidiſſe: pręualidã hanc vrbem, maioremq; carthagine magna: præterea ex aduerſo eius ſitã, & propè immenſo tractu ab Tingi: quæq; alia cornelius Nepos auidiſsimè credidit. Ab Lixo x l. M. in mediterraneo altera Auguſti colonia eſt Babba, Iulia campeſtris appellata: & tertia Banaſa l x x v. M. Valentia cognominata. Ab ea x x x v. M. paſſ. Volubile oppidũ, tantundem à mari vtroq; diſtans. At in ora à Lixo quinquaginta M. amnis Subur, præter Banaſam coloniam defluens, magnificus & nauigabilis. Ab eo totidem M. paſſ. oppidum Sala, eiuſdem nominis fluuio impoſitum, iam ſolitudinibus vicinũ, elephantorúmq; gregibus infeſtũ, multo tamen magis Autololum gente, per quam iter eſt ad montem Africæ vel fabuloſiſſimum Atlantem. E mediis hunc harenis in cælum attolli prodiderunt, aſperum, ſquallentem, quà vergat ad litora Oceani, cui cognomẽ impoſuit: eundem opacũ nemoroſumq;, & ſcatebris fontium riguum, quà ſpectat Africam, fructibus omnium generum ſpõte ita ſubnaſcẽtibus, vt nunquàm ſatietas voluptatibus deſit. Incolarum neminẽ interdiu cerni: ſilere omnia haud alio, quàm ſolitudinum, horrore: ſubire tacitam religionẽ animos propiùs accedentium, prætérque horrorem elati ſuper nubila, atque in viciniam lunaris circuli. Eundémque noctibus micare crebris ignibus, Aegipanum Satyrorúmque laſciuia impleri, tibiarum ac fiſtulæ cantu, tympanorúmque & cymbalorum ſonitu ſtrepere. Hæc celebrati autores prodidere, præter Herculi & Perſeo laborata ibi. Spatium ad eum immenſum incertúmque. Fuere & Hannonis carthaginienſium ducis commentarij, Punicis rebus florentiſſimis explorare ambitum Africæ iuſſi: quem ſecuti plerique è Græcis, noſtríſque ad alia quædam fabuloſa, & vrbes multas ab eo conditas ibi prodidere, quarum nec memoria vlla, nec veſtigium extat. Scipione Aemiliano res in Africa gerente, Polybius Annalium conditor ab eo accepta claſſe, ſcrutandi illius orbis gratia circumuectus, prodidit à monte eo ad occaſum verſus ſaltus plenos feris, quas generat Africa: ad flumen Anatin c c c c l x x x v. M. paſſ. Ab eo Lixum c c v. M. paſſ. Agrippa. Lixum à Gaditano freto c x i i. M. paſſ. abeſſe. Inde ſinum, qui vocetur Saguti. Oppidum in promontorio Mulelacha. Flumina, Subur, & Salam. Portũ Rutubis à Lixo c c c x i i i. M. paſſ. Inde promontorium Solis: portum Riſardir, Gætulos Autololes, flumen coſenum, gentem Scelatitos & Maſatos. Flumen Maſatat, flumen Darat, in quo crocodilos gigni. Deinde ſinum d c x v i. M. paſſ. includi montis Barce promontorio excurrente in occaſum, quod appellatur Surrentium. Poſteà flumen Palſum, vltra quod Aethiopas Peroríos, quorum à tergo Pharuſos. Iis iungi mediterraneos Gætulos Daras. At in ora Aethiopas Daratitas, flumen Bambotum, crocodilis & hippopotamis refertum. Ab eo montes perpetuos vſque ad eum, quem Theôn ochema dicemus. Inde ad promontorium Heſperium nauigatione dierum ac noctium x. in medio eo ſpatio Atlantem locauit, à cæteris omnibus in extremis Mauritaniæ proditum. Ro. arma primũ Claudio principe in Mauritania bellauere, Ptolemæum regem à C. cæſare interemptum vlciſcente liberto Aedemone, refugientibúſque barbaris ventum conſtat ad montem Atlantem. Nec ſolùm conſulatu perfunctis, atque è Senatu ducibus, qui tum res geſſere, ſed equitibus quoque Ro. qui ex eo præfuere ibi, Atlantem penetraſſe in gloria fuit. Quinque ſunt (vt diximus) Ro. coloniæ in ea prouincia, peruiúmque famæ videri poteſt. Sed id plerunque fallaciſſimum experimento deprehenditur, quia dignitates, cùm indagare vera pigeat, ignoran-

tiæ

tiæ pudore mentiri non piget: haud alio fidei proniore lapsu, quàm vbi falsæ rei grauis autor existit. Et quidem minus miror incomperta quædam esse equestris ordinis viris, iam verò & senatorij, nil demirantibus quàm luxuriam, cuius efficacissima vis sentitur atque maxima, cùm ebori citróque syluæ exquirantur, omnes scopuli Gætuli muricibus ac purpuris. Indigenæ tamen tradunt in ora ab Sala cētum quinquaginta mil. pass. flumen Asanam marino haustu, sed portu spectabile: mox amnem quem vocant Fut, ab eo ad Dyrin (hoc enim Atlanti nomen esse eorum lingua conuenit) ducenta mill. pass. interueniente flumine, cui nomen est Vior. Ibi fama, exstare † circà vestigia habitati quondam soli, vinearum palmetorúmque reliquias. Suetonius Paulinus, quem Consulem vidimus primus Romanorum ducum transgressus quoque Atlantem aliquot millium spatio, prodidit de excelsitate quidem eius, quæ cæteri: Imas radices densis altísque repletas syluis, incognito genere arborum, proceritatem spectabilem esse enodi nitore, frondes cupresis similes, prætérque grauitatem odoris, tenui eas obduci lanugine: quibus addita arte, posse, quales è bombyce, vestes confici. Verticem altis etiam æstate operiri niuibus. Decumis se eò peruenisse castris, & vltra ad fluuium, qui Niger vocatur, per solitudines nigri pulueris, eminentibus interdum velut exustis cautibus, loca inhabitabilia feruore, quanquàm hyberno tempore experto. Qui proximos inhabitent saltus, refertos elephantorum ferarúmque & serpentium omni genere, Canarios appellari. Quippe victum eius animalis promiscuum his esse, & diuidua ferarum viscera. Iunctam Aethiopum gentem, quos Perorsos vocant, satis constat. Iuba Ptolemæi pater, qui primus vtrique Mauritaniæ imperauit, studiorum claritate memorabilior etiam, quàm regno, similia prodidit de Atlante: prætérque gigni ibi herbam euphorbiam nomine, ab inuentore medico suo appellatam. Cuius lacteum succū miris laudibus celebrat in claritate visus, contráque serpentes & venena omnia, priuatim dicato volumine. Et satis superque de Atlante.

† certa vestigia.

Tingitania Prouincia. CAP. I.

Tingitaniæ prouinciæ lōgitudo c l x x.M. pass. est. † Gentes in ea, quōdam præcipua Maurorum, vnde nomen prouinciæ, quos plerique Maurusios dixerunt. Attenuata bellis ad paucas recidit familias. Proxima illi Massæsulorum fuerat, sed simili modo extincta est. Gætulæ nunc tenent gentes, Banurri, multóque validissimi Autololes: & horum pars quondam Vesuni, qui auulsi his, propriam fecere gentem, versi ad Aethiopas. Ipsa prouincia ab Oriente montosa, fert elephantos. In Abila quoque mōte, & quos Septem fratres à simili altitudine appellant: ii freto imminent iuncti Abilæ. Ab his ora interni maris. Flumen Tamuda nauigabile, quondam & oppidum. Flumen Laud, & ipsum nauigiorum capax. Rusardir oppidum & portus, Maluana fluuius nauigabilis, Siga oppidum ex aduerso Malachæ in Hispania sitæ Syphacis regia, alterius iam Mauritaniæ. Namque diu regum nomina obtinuere, vt Bogudiana appellaretur extima: itémque Bochi, quæ nunc Cæsariensis. Ab ea portus Magnus à spatio appellatus, ciuium Romanorum oppidum. Amnis Mulucha, Bocchi Massæsulorúmque finis. Quiza xenitana peregrinorum oppidum, Arsennaria Latinorum, tribus millibus passuum à mari. Cartenna colonia Augusti, legio secunda. Item colonia eiusdem deducta cohorte prætoria Gunugi, promontorium Apollinis. Oppidúmque ibi celeberrimum Cæsarea, anteà vocitatum Iol, Iubæ regia, à Diuo Claudio coloniæ iure donata, eiusdem iussu deductis veteranis. Oppidum nouum, & † Latio dato, Tipasa. Itémque à Vespasiano Imperatore eodem munere donatum Icosion. Colonia Augusti Rusconiæ, Ruscurium ciuitate honoratum à Claudio. Rusazus colonia Augusti. Salde colonia eiusdem. Igilgili, oppidum Tucca impositum mari & flumini Ampsagæ. Intus colonia Augusta, quæ item Succubar, item Tubusuptus. Ciuitates Timici, Tigauæ. Flumina Sardabala, Nabar, gens Macurebi, flumen Vsar, gens Nabades. Flumen Ampsaga, abest à Cæsarea ducentis trigintatribus millibus passuum. Vtriusque Mauritaniæ longitudo octingētorum trigintanouem mill. Latitudo quadringentorum sexagintaseptem millium passuum.

† & gens in ea quōdā præcipua Maurorum. Ex Antiq. cod.

† Latio donatum.

Numidia. CAP. III.

AB Ampſaga Numidia eſt, Maſiniſſæ clara nomine, Metagonitis terra à Græcis appellata: Numidæ verò Nomades à permutandis pabulis, mapalia ſua, hoc eſt domus, plauſtris circunferentes. Oppida Cullu, Ruſicade, & ab ea quadragintaocto M. paſſuum in mediterraneo colonia Cirta, Sittianorum cognomine & alia intus Sicca, liberúmque oppidum Bulla regia. at in ora Tacatua, Hippo regius, flumẽ Armua. Oppidum Tabracha ciuium Romanorum. Tuſca fluuius, Numidiæ finis: nec præter marmoris Numidici, ferarúmque prouentum aliud inſigne.

Africa. CAP. IIII.

A Tuſca Zeugitana regio, & quæ propriè vocetur Africa, eſt. Tria promontoria, Candidum, mox Apollinis aduerſum Sardiniæ, Mercurij aduerſum Siciliæ, in altum procurrentia, duos efficiunt ſinus: Hipponenſem proximum ab oppido, quod Hipponem † dirutum vocant, Diarrhytum à Græcis dictum, propter aquarum irrigua. Cui finitimum Theudalis immune oppidum, longius à litore. Dein promontoriũ Apollinis, & in altero ſinu Vtica ciuium Romanorum, Catonis morte nobilis, flumen Bagrada. Locus, Caſtra Cornelia, colonia Carthago, magnæ in veſtigiis Carthaginis, colonia Maxulla. Oppida, Carpi, Miſua, & liberum Clupea in promontorio Mercurij. Item libera, Curubis, Neapolis. Mox Africæ ipſius alia diſtinctio. Libyphœnices vocantur, qui Byzacium incolunt. Ita appellatur regio c c l. M. paſſuum circuitu, fertilitatis eximiæ, cum centeſima fruge agricolis fœnus reddente terra. Hic oppida libera, Leptis, Adrumetum, Ruſpina, Thapſus. inde Thenæ, Macomades, Tacape, Sabrata contingens Syrtim minorem, ad quam Numidiæ & Africæ ab Ampſaga longitudo c c c c l x x x. M. paſſuum. Latitudo, quà cognitum eſt, c c. M. Ea pars, quam Africam appellauimus, diuiditur in duas prouincias, veterem & nouam, diſcretas foſſa, inter Africanum ſequentem & reges, Thenas vſque perducta, quod oppidum à Carthagine abeſt c c x v i j. M. paſſ. Tertius ſinus diuiditur in geminos, duarum Syrtium vadoſo ac reciproco mari diros. Ad proximam, quæ minor eſt, à Carthagine c c c. M. paſſuum Polybius tradit. Ipſam centum M. paſſuum aditu, c c c. M. ambitu. Et terra autem ſiderum obſeruatione ad eam per deſerta harenis, pérque ſerpentes iter eſt. Excipiunt ſaltus repleti ferarum multitudine, & introrſus elephantorum ſolitudines, mox deſerta vaſta, vltráque Garamantes, ab Augylis dierum x i i. itinere diſtantes. Super illos fuere gens Pſylli, ſuper quos lacus Lycomedis, deſertis circundatus. Augylæ ipſi medio ferè ſpatio locantur ab Aethiopia, quę ad Occidentem vergit, & à regione quæ duas Syrtes interiacet, pari vtrinque interuallo, ſed litore inter duas Syrtes, c c l. M. paſſuum. Ibi ciuitas Oeenſis, Cynips fluuius ac regio. Oppida, Neapolis, Taphra, Abrotonum, Leptis altera, quæ cognominatur magna. Inde Syrtis maior, circuitu d c x x v. aditu autem c c c x i i i. M. paſſuum. Inde accolit gens Ciſipadum: In intimo ſinu fuit ora Lotophagon, quos quidam Alachroas dixere, ad Philænorum aras: ex harena ſunt eæ. Ab his non procul à continente palus vaſta amnem Tritonem, noménque ab eo accipit, Pallantias appellata Callimacho: & citra minorem Syrtim eſſe dicta: à multis verò inter duas Syrtes. Promontorium, quod maiorem includit, Borion appellatur. Vltrà Cyrenaica prouincia. Ad hunc finem Africa à fluuio Ampſaga populos x x v i. habet, qui Romano parent imperio. In his colonias v i. præter iam ſupra dictas, Vthinam, Tuburbin. Oppida ciuium Roman. x v. ex quibus in mediterraneo dicenda Azuritanum, Abutucenſe, Aborienſe, Canopicum, Chilmanenſe, Simittuenſe, Thunuſidenſe, Tuburnicenſe, Tynidrumenſe, Tibigenſe, Vcitana duo, maius & minus, Vagenſe. Oppidum Latinum vnum Vſalitanum. Oppidum ſtipendiarium vnum Caſtris Corneliis. Oppida libera triginta ex quibus dicenda intus Acolitanum, Acharitanum, Auinenſe, Abziritanum, Canopitanum, Melzitanum, Madaurenſe, Salaphitanum, Tuſdritanum, Tiricenſe, Tiphicenſe, Tunicenſe, Theudenſe, Tageſtenſe, Tigenſe, Vluſuburitanum, Vagenſe aliud, Vigenſe, Zamenſe. Ex reliquo numero non ciuitates tantùm, ſed pleræq; etiam nationes iure dici poſſunt, vt Natabudes, Capſitani,

Miſulani

† [illegible]

Misulani, Sabarbares, Masili, Nisiues, Vamacures, Ethini, Mussini, Marchubij, & tota Gætulia ad flumen Nigrin, qui Africam ab Aethiopia dirimit.

Cyrene. CAP. V.

CYrenaica, eadem Pentapolitana regio, illustratur Hammonis oraculo, quod à Cyrenis abest c c c c. M. passuum fonte Solis, vrbibus maximè quinque, Berenice, Arsinoe, Ptolemaide, Apollonia, ipsa Cyrene. Berenice in Syrtis extimo cornu est, quondam vocata Hesperidum suprà dictarum, vagantibus Græciæ fabulis. Nec procul ante oppidum fluuius Lethon, lucus sacer, vbi Hesperidum horti memorantur. Abest à Leptit c c l x x xv. M. passuum. Ab ea Arsinoe, Teuchira vocitata, x l i i j. M. passuum. Et deinde Ptolemais, antiquo nomine Barce, x x i j. M. passuū. Mox c c l. M. promontorium Phycûs per Creticū mare excurrit, distans c c c l. M. passuum à Tænaro Laconicæ promontorio. A Creta verò ipsa † c x x v. M. Post id Cyrene à mari vndecim M. passuum. A Phycunte Appolloniam x x i i i j. M. passuum. ad Cherronesum l x x x v i i j. M. passuum. Vnde Catabathmum c c x vj. M. passuum. Accolunt Marmaridæ, à Parætonij fermè regione ad Syrtin vsque maiorem porrecti. Post eos Ararauceles, & iam in ora Syrtis Nasamones, quos anteà Mesammones Græci appellauere ab argumēto loci, medios inter harenas sitos. Cyrenaicus ager x v. M. passuum latitudine à litore, & arboribus fertilis habetur. Intus eodem spatio frugibus tantum: mox triginta M. passuum latitudine, & c c l. M. pass. longitudine, lasere modo. Post Nasamones Hasbitæ & Macæ viuunt. Vltra eos Hammanientes vndecim dierum itinere à Syrtibus maioribus ad Occidentem, & ipsi quaquà versus harenis circundati: puteos tamen haud difficiles binûm fermè cubitorum inueniunt altitudine, ibi restagnantibus Mauritaniæ aquis. Domos sale montibus suis exciso, ceu lapide, construunt. Ab his ad Troglodytas hyberni occasus plaga dierum i i i j. iter, cum quibus commercium gemmæ tantum, quam carbunculum vocamus, ex Aethiopia vectæ. Interuenit ad solitudines Africæ supra minorem Syrtin dictas versa Phazania, vbi gentem Phazaniorum, vrbésque Alelen & Cillabam subegimus. Item Cydamum è regione Sabratæ. Ab his mons longo spatio in Occasum ab Ortu tendit, Ater nostris dictus à natura, adusto similis, aut Solis repercussu accenso. Vltra eum deserta: Matelgæ oppidum Garamantum: itémque Debris, affuso fonte, à medio die ad mediam noctem aquis feruentibus, totidémq; horis ad medium diem rigentibus: clarissimúmq; oppidum Garama caput Garamantum: omnia armis Roman. superata, & à Cornelio Balbo triumphata, vnius omnium externo curru & Quiritium iure donato: quippe Gadibus nato ciuitas Roman. cum Balbo maiore patruo data est. Et hoc mirum, suprà dicta oppida ab eo capta, autores nostros prodidisse. Ipsum in triumpho præter Cydamum & Garamam, omnium aliarum gentium vrbiúmque nomina ac simulacra duxisse, quæ iere hoc ordine: Tabidium oppidum, Niteris natio, Negligemela oppidum, Bubeium natio, Vel oppidum, Enipi natio, Thuben oppidum, mons nomine Niger: Nitibrum, Rapsa, oppida: Discera natio, Debris oppidum, flumen Nathabur, Tapsagum oppidum, Nannagi natio, Boin oppidum, Pege oppidum, flumen Dasibari. Mox oppida continua, Baracum, Buluba, Alasi, Balsa, Galla, Maxala, Zizama. Mons Gyri, in quo gemmas nasci titulus præcessit. Ad Garamantas iter inexplicabile adhuc fuit, latronibus gentis eius, puteos (qui sunt non altè fodiendi, si locorum notitia adsit) harenis operientibus. Proximo bello, † quod cum Oeensibus gessere initiis Vespasiani Imperatoris, compendium viæ quatridui deprehensum est. Hoc iter vocatur, præter caput saxi. Finis Cyrenaicus Catabathmos appellatur, oppidum & vallis repentè conuexa. Ad eum terminum Cyrenaica Africa ‡ à Syrti minore decies centena l x. M. passuum in longitudine patet: in latitudine, qua cognitum est, d c c c.

† Ver. cod. ac. clxxv. M. adstipulāte etiā Marciano.

† Legendum omnino, ccxxv. M. ipso etiam Plinio teste, qui suprà lib. quarto cap. ·· tradit insulam Cretam austrino suo promontorio, quod Criumetopon vocant, à Phycunte dirimi ccxxv. M. interuallo.

† quod cum Oeensib⁹ Romam gessere auspiciis Vespasiani.

‡ Rectius, à Syrti maiore. Ea enim cyrenaicā ad Occasum dirimit ab Africa propriè dicta.

Libya Mareotis. CAP. VI.

EA quæ sequitur regio, Mareotis Libya appellatur, Aegypto contermina. Tenent Marmaridæ, Adirmachidæ, dein Mareotæ. Mensura à Catabathmo ad Parætonium l x x x v j. M. passuū. In eo tractu vicus Apis interest, nobilis religione Aegypti locus. Ab

† Legēdum, C. M. ex castig. cod. & Marciano.

eo Parætonium xii. M.passuum. Inde Alexandriam †centum M. passuū latitudo clxix. est. Eratosthenes à Cyrenis Alexandriam terrestri itinere cccccxxv. M. prodidit. Agrippa totius Africæ à mari Atlantico cum inferiore Aegypto xxx. xl. M. passuum lõgitudinem. Polybius & Eratosthenes diligentissimi existimati, ab Oceano ad Carthaginem magnam† xvi. M. passuum ab ea Canopicum Nili proximum ostium xvi. M. pass. xxx. fecerunt. Isidorus à Tingi Canopum xxxxv. xcix. M. passuum: Artemidorus xl. minus, quàm Isidorus.

† Vetust. cod. xi. M. pass. adstipulante Marciano.

Insulæ circa Africam, & ex aduerso Africæ. CAP. VII.

∴ Longitudine xxv. M. pass. latitudine xxii.

INsulas non ita multas complectuntur hæc maria. Clarissima est Meninx, ∴ longitudine xxxv. M. passuum, latitudine xxv. ab Eratosthene Lotophagitis appellata. Oppida habet duo, Meningem ab Africæ latere, & altero Thoar, ipsa à dextro Syrtis minoris promontorio passibus cc. sita. Ab ea centum M. pass. contra læuum Cercina, cum vrbe eiusdem nominis libera, longa xxv. M. passuum, lata dimidium eius, vbi plurimum, ac in extremo non plus quinque M. passuum. Huic perparua Carthaginem versus Cercinitis ponte iungitur ab his quinquaginta M. ferè passuum, Lopadusa, longa vj. M. passuum. Mox Gaulos & Galata, cuius terra scorpionem dirum animal Africæ necat. Dicuntur & in Clupea emori, cuius ex aduerso Cosyra cum oppido. At contra Carthaginis sinum duo Aegimori à re, scopuli verius, quàm insulæ, inter Siciliam maximè & Sardiniam. Autores sunt, & has quondam habitatas subsedisse.

Aethiopes. CAP. VIII.

† In vetustis Cod. hic incipit caput Oceanum.

INteriori autem ambitu Africæ ad Meridiem versus, supérque Gætulos interuenientibus desertis, primi omnium Libyægyptii, deinde Leucæthiopes habitant. †Super eos Aethiopum gentes Nigritæ, à quo dictum est flumine: Gymnetes, Pharusi, & iam Oceanum attingentes, quos in Mauritaniæ fine diximus, Perorsi. Ab his omnibus vastæ solitudines Orientem versus, vsque Garamantes, Augylásque & Troglodytas: verissima opinione eorum, qui desertis Africæ duas Aethiopias superponunt, & ante omnes Homeri, qui bipertitos tradit Aethiopas, ad Orientem occasúmque versos. Nigri fluuio eadem natura, quæ Nilo, calamum & papyrum, & easdem gignit animantes, iisdemq; temporibus augescit. Oritur inter Tarelcos Aethiopas, & Oecalicas. Horum oppidum Mauin quidam solitudinibus imposuerunt. Atlantas iuxta eos, Aegipanas semiferos, & Blemmyas, & Gamphasantas, & Satyros, & Himanropodas. Atlantes degeneres sunt humani ritus, si credimus. Nam neque nominum vllorum inter eos appellatio est, & Solem orientem occidentémque dira imprecatione contuentur, vt exitialem ipsis agrísque: neque insomnia visunt, qualia reliqui mortales. Troglodytæ specus excauant. Hæc illis domus, victus serpentium carnes, stridórque non vox: adeò sermonis commercio carent. Garamantes matrimoniorum exortes, passim cum fœminis degunt. Augylæ inferos tantum colunt. Gamphasantes nudi, prœliorúmque expertes, nulli externo congregantur. Blemmyis traduntur capita abesse, ore & oculis pectori affixis. Satyris, præter figuram, nihil moris humani. Aegipanum, qualis vulgo pingitur, forma. Himantopodes loripedes quidam, quibus serpendo ingredi natura est. † Pharusi quondam Persæ, comites fuisse dicuntur Herculis ad Hesperidas tendentis. Nec de Africa plura quæ memorentur, occurrunt.

† Rectius, Pharusij: vt apud Stephanum & Dionysium.

De Asia. CAP. IX.

† ore, legendum, nõ ora.

ADhæret Asia, quam patere à Canopico ostio ad Ponti ostium Timosthenes xxvi. xxxix. M. passuum tradidit. Ab † ora autem Ponti ad os Mæotis Eratosthenes xv. xlv. M. passuum. Vniuersam verò cum Aegypto ad Tanain Artemidorus & Isidorus lxxxviii. M. passuum. Maria eius complura ab accolis traxere nomina: quare simul indicabuntur. Proxima Africæ incolitur Aegyptus, introrsus ad Meridiem recedēs, donec à tergo prætendantur Aethiopes. Inferiorem eius partem Nilus, dextra læuáque diuisus amplexu suo determinat, Canopico ostio ab Africa, ab Asia Pelusiaco clxx. M. passuum interuallo. Quam ob causam inter insulas quidam Aegyptum retulere, ita se findente Nilo,

Nilo,vt triquetram terræ figuram efficiat.Ideo multi Græcæ literæ vocabulo,Delta appellauere Aegyptum.Mensura ab vnitate aluei,vnde se primùm findit in latera,ad Canopicum ostium,c x l v j. M. ad Pelusiacum c c l v j. M. est. Summa pars contermina Aethiopiæ,Thebais vocatur.Diuiditur in præfecturas oppidorum,quas nomos vocant, Ombiten,Phatniten,Apollopoliten, Hermonthiten, Thiniten,Phanturiten,Coptiten, Tentyriten,Diospoliten,Antæopoliten,Aphroditopoliten.Lycopoliten.Quæ iuxta Pelusium est regio,nomos habet,Pharbætiten,Bubastiten,Sethroiten,Taniten.Reliqua autem Arabicum,Hammoniacum tendentem ad Hammonis Iouis oraculum,Oxyrynchiten,Leontopoliten,Atharrabiten,Cynopoliten,Hermopoliten,Xoiten,Mendesium, Sebenniten,Capastiten,Laropoliten,Heliopoliten,Prosopiten, Panopoliten, Thermopoliten,Busiriten,Onuphiten,Saiten,Ptenethu,Phthemphu,Naucratiten,†Nitriten,Gynæcopoliten,Menelaiten,Alexandriæ regione. Item Libyæ Mareotis,Heracleopolites est in insula Nili,longa passuum quinquaginta M.in qua & oppidum Herculis appellatum.Arsinoitæ duo sunt:hi & Memphites,vsque ad summum Delta perueniunt.Cui sunt contermini ex Africa duo Oeasitæ.Quidam ex his aliqua nomina permutant,& substituunt alios nomos,vt Heroopoliten,Crocodilopoliten.Inter Arsinoiten autē ac Memphiten lacus fuit,circuitu c c l.M.passuum,aut,vt Mutianus tradit,c c c l.M.& altitudinis quinquaginta passuū,manu factus,à rege,qui fecerat,Mœridis appellatus.Inde lxxij. M.passuum,abest memphis,quondam arx Aegypti regum:vnde ad Hammonis oraculum x i j.dierū iter est,ad scissuram autē Nili,quod appellauimus Delta,x v.M.passuum.

†Metelites.

Nilus incertis ortus fontibus,it per deserta & ardentia: & immenso longitudinis spatio ambulans,†famáque tantū inermi quæsitu cognitus sine bellis,quæ cæteras omnes terras inuenere,originem(vt Iuba rex potuit exquirere)in monte inferioris mauritaniæ non procul Oceano habet,lacu protinus stagnante,quem vocant Nilidem.Ibi pisces reperiuntur†alabetæ,coracini,siluri,crocodilus quoque.Inde ob argumentū hoc.Nili ortus creditus,Cæsareæ in Iseo dicatus ab eo spectatur hodie. Præterea obseruatum est, prout in mauritania niues imbrésve satiauerint,ita Nilum increscere. Ex hoc lacu profusus indignatur fluere per harenosa & squalentia,condítque se aliquot dierum itinere. mox alio lacu maiore,in Cæsariensis mauritaniæ gente massæsylûm erumpit,& hominū cœtus veluti circunspicit,iisdem animalium argumentis:iterum harenis receptus conditur rursus x x.dierum desertis ad proximos Aethiopas:atque vbi iterum senserit hominem,prosilit fonte(vt verisimile est)illo,quē Nigrin vocauere. Inde Africam ab Aethiopia dispescens,etiamsi non protinus populis,feris tamē & belluis frequens,syluarúmque opifex,medios Aethiopias secat.cognominatus Astapus,quod illarum gentium lingua significat aquam è tenebris profluentē.Insulas ita innumeras spargit,quasdámque tam vastæ magnitudinis,vt quanquam rapida celeritate,tamen dierum quinque cursu non breuiore transuolet:circa clarissimam earum meroen,Astabores læuo alueo dictus,hoc est,ramus aquæ venientis è tenebris:dextero verò†Astusapes,quod latentis significationem adiicit:nec antè Nilus,quàm se totum aquis concordibus rursus iunxit,sic quoque etiamnum Siris,vt antè,nominatus per aliquot millia,& in totum Homero Aegyptus, aliísque Triton:subinde insulis impactus,totidem incitatus irritamētis,postremò inclusus montibus,nec alibi torrentior,vectus aquis properātibus ad locum Aethiopum,qui Catadupi vocantur,nouissimo cataracte inter occursantes scopulos non fluere immēso fragore creditur,sed ruere.Posteà lenis & cōfractis aquis,domitáque violentia,†aliquid & spatio fessus, multis quamuis faucibus in Aegyptium mare se euomit.Certis tamen diebus auctu magno per totā spatiatus ægyptum,fœcundus innatat terræ.Causas huius incrementi varias prodidere,sed maximè probabiles,Etesiarum eo tempore ex aduerso flantium repercussum, † vltro in ora acto mari:aut imbres Aethiopiæ æstiuos,iisdem Etesiis nubila illò ferentibus è reliquo orbe. Timæus mathematicus occultam protulit rationem:Phialam appellari fontem eius, mergíque in cuniculos ipsum amnem,vapore anhelantem fumidis cautibus,vbi conditur.Verum Sole per eos dies cominus facto,

†famáque etiā tūm quæsitus, sine bellis.

† alabetes, à recto alabes. quo pacto etiam à Strabone & Athenæo effertur.

† Astosabas, Straboni.

†alioquin.

† vltra ora acto amne.

extrahi ardoris vi,& suspensum abundare,ac ne deuoretur,abscondi.Id euenire à Canis ortu,per introitum Solis in Leonem,contra perpendiculum fontis sidere stante,cùm in eo tractu absumantur vmbræ.Plerisque è diuerso opinatis largiorem fluere, ad Septentrionem Sole discedente,quod in Cancro & Leone euenit,Ideóque tunc minùs siccari. Rursus in Capricornum & Austrinum polum reuerso sorberi, & ob id parciùs fluere. Sed Timæo si quis extrahi posse credat,vmbrarum defectus iis diebus & locis sine fine adest.Incipit crescere Luna noua,quæcunque post solstitium est, sensim modiceque Cancrum Sole transeunte,abundantissimè autem Leonem.Et residit in Virgine,iisdem, quibus accreuit, modis. In totum autem reuocatur intra ripas in Libra, vt tradit Herodotus,centesimo die.Cùm crescit,reges aut præfectos nauigare eò,nefas iudicatum est. Auctus eius per puteos mensuræ notis deprehenduntur.Iustum incrementum est cubitorum x v i. Minores aquæ non omnia rigant: ampliores detinent tardiùs recedendo. Hæ serendi tempora absumunt solo madente:illæ non dant sitiente. Vtrunque reputat prouincia.In duodecim cubitis famem sentit,in tredecim etiamnum esurit: quatuordecim cubita hilaritatem afferunt:quindecim securitatem:sexdecim delicias. Maximũ incrementum ad hoc æui fuit cubitorum decem & octo,Claudio principe: † minimúmq; Pharsalico bello,veluti necem Magni prodigio quodam flumine auersante. Cùm stetere aquæ,apertis molibus † admittuntur. Vt quæq; liberata est terra,seritur. Idem amnis vnus omnium nullas expirat auras.Ditionis Aegypti esse incipit à fine Aethiopiæ Syenes:ita vocatur peninsula centum mill.passuum ambitu,in qua † Cerastæ sunt latere Arabiæ,& in aduerso insulæ i i i i.Philæ. c c c c c c. m.pass.à Nili fissura, vnde appellari diximus Delta. Hoc spatiũ edidit Artemidorus,& in eo c c c l.oppida fuisse.Iuba c c c c.m.pass. Aristocreon ab Elephantide ad mare d c c l. m.pass. ∴. Elephantis insula infra nouissimũ cataracten tria. m. pass.& supra Syenen x v i. m.habitatur, nauigationis Aegyptiæ finis, ab Alexandria c c c c c l x x x v i. m. pass. Intantum errauere suprà scripti.Ibi Aethiopicæ conueniunt naues.Nanque eas plicatiles humeris transferunt,quoties ad cataractas ventum est.Aegyptus super cæteram antiquitatis gloriam x x. m. vrbium sibi Amase regnante habitata præfert,nunc quoque multis,etiamsi ignobilibus,frequens. Celebratur tamen Apollinis,mox Leucotheæ,& Diospolis magna,eadẽ Thebe portarũ centum nobilis fama,Coptos Indicarum Arabicarúmque mercium Nilo proximũ emporiũ. Mox Veneris oppidum,& iterum Iouis,ac Tentyris:infra quod Abydus,Memnonis regia, & Osiris templo inclytum, v i i. m. c c c c c. pass.in Libyam remotũ à flumine. Dein Ptolemais,&Panopolis,ac Veneris iterum.Et in Libyco Lycon,vbi montes finiunt Thebaidẽ. Ab iis oppida Mercurij,Alabastron,canum,& suprà dictũ Herculis.Deinde Arsinoe, & iam dicta Memphis,inter quam & Arsinoiten nomon,in Libyco turres quæ pyramides vocãtur,Labyrinthus in Mœridis lacu nullo addito ligno exædificatus:& oppidũ Crialon.Vnum præterea intus & Arabiæ conterminum,claritatis magnæ,Solis oppidum.

† minimum quinq;. Pharsalico bello.

† eminiscor.

† Rectius. Castra. Præsidia enim Romanos circa Syenen habuisse, cõstat ex Strabonis lib. 17.

∴. elephantine.

Alexandria. CAP. X.

SEd iure laudetur in litore Aegyptij maris Alexandria,à Magno Alexandro condita in Africæ parte,ab ostio Canopico x i i.m. passuum iuxta Mareotim lacum,† qui lacus anteà Arapotes nominabatur.Metatus est eam Dinochares architectus pluribus modis memorabili ingenio, x v. m.pass.laxitate insessa,ad effigiem Macedonicæ chlamydis , orbe gyrato laciniosam,dextera læuáque angulosa procursu,iam tum tamen quinta situs parte regiæ dicata.Mareotis lacus à Meridiana vrbis parte, Euripo è Canopico ostio mittitur mediterraneo commercio, insulas quoque plures amplexus, triginta m. passuum traiectu, c c c c c c. ambitu,vt tradit Claud.Cæsar. Alij schœnos in longitudinem patere x l. faciunt,schœnúmque stadia triginta, ita fieri longitudinis c l. m.passuũ, tantundem & latitudinis. Sunt in honore & intra decursus Nili multa oppida,præcipuè quæ nomina dedere ostiis,non omnibus.(x i. enim reperiuntur,superque quatuor,quæ ipsi falsa ora appellant) sed celeberrimis septem,proximo Alexandriæ Canopico,deinde Bolbitino,Sebennitico,Phatnitico,Mendesico,Tanitico, vltimóque Pelusiaco. Præterea

† Melius hic in modis. Qui locus anteà Rhacotes nominabatur. Id enim priùs Alexãdriæ nomẽ fuisse, ex Stephano & Strabone notum est.

terea Butos, Pharbætos, Leontopolis, Athribis, Isidis oppidum, Busiris, Cynopolis, Aphrodites, Sais, Naucratis, vnde ostium quidam Naucraticum nominant, † quod alij Heracleoticum, Canopico, cui proximum est, præferentes.

† Heracleoticũ ostiũ idẽ esse cum Canopico, notũ est ex Ptolemęo. Quo fit, vt mutato verborum ordine legendum videatur: Canopico, quod alij Heracleoticum vocãt, cui proximũ est, præferentes.

Arabia. CAP. XI.

VLtra Pelusiacum Arabia est, ad Rubrum mare pertinens, & odoriferam illam ac diuitem & beatæ cognomine inclytam. Hæc Catabanum & Esbonitarum & Scenitarum Arabum vocatur, sterilis, præterquàm vbi Syriæ confinia attingit, nec nisi Casio monte nobilis. His Arabes iunguntur, ab Oriente Canchlei, à Meridie Cedrei, qui deinde ambo Nabathæis. Heroopoliticus vocatur, alterque Aelaniticus sinus rubri maris in Aegyptum vergentis, c l. M. passuum interuallo inter duo oppida Aelana, & in nostro mari Gazam. Agrippa à Pelusio Arsinoen rubri maris oppidum, per deserta c x x v. M. passuum tradit. tam paruo distat ibi tanta rerum naturæ diuersitas.

Syria, Palæstina, Phœnice. CAP. XII.

IVxtà Syria litus occupat, quondam terrarum maxima, & pluribus distincta nominibus. Nanque Palæstina vocabatur, quà contingit Arabas, & Iudæa, & Cœle, dein Phœnice: & quà recedit intus, Damascena: ac magis etiamnum Meridiana, Babylonia. † Et eadem Mesopotamia inter Euphratem & Tigrin: quáque transit Taurum, Sophene: citra verò etiam Comagene. Et vltra Armeniam, Adiabene, Assyria antè dicta: & vbi Ciliciam attingit, Antiochia. Longitudo eius inter Ciliciam & Arabiam c c c c l x x. M. pass. est. Latitudo à Seleucia Pieria, ad oppidum in Euphrate Zeugma c l x x v. M. passuum. Qui subtiliùs diuidunt, circunfundi Syria Phœnicen volunt, † & esse oram maritimam Syriæ, cuius pars sit Idumæa & Iudæa, deinde Phœnice, deinde Syria. Id quod præiacet mare totum, Phœnicium appellatur. Ipsa gens Phœnicum in gloria magna literarum inuentionis & siderum, naualiúmque ac bellicarum artium. A Pelusio Chabriæ castra, Casius mons, delubrum Iouis Casij, tumulus magni Pompeij, Ostracine. Arabia finitur à Pelusio l x v. M. passuum.

† Exinde Mesopotamia.

† Budæus libro 4. de Asse, vetustissimi exemplaris fidem secutus, locum hũc sic legit: Esse enim primùm orã maritimam Syriæ ab Arabia, cuius pars sit Idumęa & Iudęa: deinde Phœnicen. Deinde rursus Syriã. Interiorẽ autẽ Syria Damasci claudi Phœnicen.

Idumæa, Syria Palæstina, Samaria. CAP. XIII.

MOx Idumæa incipit, & Palæstina, ab emersu Sirbonis lacus, quem quidam c l. M. passuum circuitu tradidere, Herodotus Casio monti applicuit: nunc est palus modica. Oppida Rhinocolura, & intus Rhaphea: Gaza, & intus Anthedon: mons Angaris. Regio per oram Samaria. Oppidum Ascalo liberum, Azotus: Iamnes duæ, altera intus. Ioppe Phœnicum, antiquior terrarum inundatione, vt ferunt. Insidet collẽ præiacente saxo, in quo vinculorum Andromedæ vestigia ostendunt. Colitur illic fabulosa Derceto. Inde Apollonia, Stratonis turris, eadem Cæsarea, ab Herode rege condita: nunc colonia prima Flauia, à Vespasiano Imperatore deducta. Finis Palæstines centum octoginta nouem millium passuum, à confinio Arabiæ: deinde Phœnice. Intus autem Samariæ oppida, Neapolis, quod anteà † Mamortha dicebatur, † Sebaste, in monte altiore Gamala.

† Iosephus libro 5. Bel. Iudaici, Mabarthã nominat.
† Sebaste in monte, & altiora Gamala.

Iudæa, Galilæa. CAP. XIIII.

SVpra Idumæam & Samariam Iudæa longè latéque funditur. Pars eius Syriæ iuncta, Galilæa vocatur: Arabiæ verò & Aegypto proxima, Peræa, asperis dispersa montibus, & à cęteris Iudęis Iordane amne discreta. Reliqua Iudæa diuiditur in toparchias decem quo dicemus ordine: Hiericuntem palmetis consitam, fontibus irriguam Emmaũ, Lyddam, Ioppicam, Acrabatenam, Gophniticam, Thamniticam, Betholenen, Tephenen, Orinen, in qua fuere Hierosolyma, longè clarissima vrbium Orientis, nõ Iudææ modò: Herodium cum oppido illustri eiusdem nominis.

Iordanis. CAP. XV.

IOrdanis amnis oritur è fonte Paneade, qui cognomen dedit Cæsareæ, de qua dicemus: amnis amœnus, & quatenus locorum situs patitur, ambitiosus, accolísque se præbens, velut inuitus. Asphaltiten lacum dirum natura petit, à quo postremo ebibitur, aquásq; laudatas perdit pestilentibus mistas. Ergo vbi prima conuallium fuit occasio, in

lacum se fundit, quem plures Genesaram vocant x v i.M. pass. longitudinis, v i.M. latitudinis, amœnis circunseptum oppidis: ab oriente Iuliade & Hippo: à Meridie Tarichea, quo nomine aliqui & lacum appellant: ab Occidente Tiberiade, aquis calidis salubri.

Asphaltites. CAP. XVI.

Asphaltites nihil præter bitumen gignit: vnde & nomen. Nullum corpus animaliũ recipit: tauri camelique fluitant. Inde fama, nihil in eo mergi. Longitudine excedit centum M. passuum, latitudine maxima x x v. implet, minima sex. Prospicit eum ab Oriente Arabia Nomadum, à Meridie Macherûs, secunda quondam arx Iudææ ab Hierosolymis. Eodem latere est calidus fons medicæ salubritatis Callirrhoe, aquarum gloriam ipso nomine præferens.

Gens Essenorum. CAP. XVII.

Ab Occidente litora Esseni fugitant, vsque quà nocẽt, gens sola, & in toto orbe præter cæteras mira, sine vlla fœmina, omni Venere abdicata, sine pecunia, socia palmarum. In diem ex æquo conuenarum turba renascitur, largè frequentantibus, quos vita fessos ad mores eorum fortunæ fluctus agitat. Ita per seculorum millia (incredibile dictu) gens æterna est, in qua nemo nascitur. Tam fœcunda illis aliorum vitæ pœnitentia est. Infra hos Engadda oppidum fuit, secundum ab Hierosolymis fertilitate, palmetorúmque nemoribus: nunc alterum bustum. Inde Masada castellum in rupe, & ipsum haud procul Asphaltite. Et hactenus Iudæa est.

Decapolis. CAP. XVIII.

Iungitur ei latere Syriæ Decapolitana regio, à numero oppidorum, in quo nõ omnes eadem obseruant. Plurimi tamen Damascum & Opoton riguas amne Chrysorrhoa, fertilem Philadelphiam, Rhaphanam, omnia in Arabiam recedentia. † Scythopolin, antea Nysam, à Libero patre, sepulta nutrice ibi, Scythis deductis. Gaddara Hieromiace præfluente, & iam dictum Hippon Dion, Pellam aquis diuitem, Galasam, Canatham. Intercursant cingúntque has vrbes tetrarchiæ, regionum instar singulæ, & in regna contribuuntur, Trachonitis, Paneas, in qua Cæsarea cum suprà dicto fonte, Abila, Arca, Ampeloessa, Gabe.

† Scythopolin deductis Scythis, antea Nysam, à Libero patre sepulta nutrice ibi.

Tyrus & Sidon. CAP. XIX.

Hinc redeundum est ad oram atque Phœnicen. Fuit oppidum Crocodilon, est flumen: memoria vrbium, Dorum, Sycaminon, promontorium carmelum, & in monte oppidum eodem nomine, quondam Ecbatana dictum. Iuxta Getta, Iebba riuus Pagida, siue Belus, vitri fertiles harenas paruo litori miscens. Ipse è palude cendeuia à radicibus carmeli profluit. Iuxtà colonia claudij cæsaris Ptolemais, quæ quondam Ace. Oppidum Ecdippa. Promontorium album, Tyrus quondam insula, præalto mari septingentis passibus diuisa, nunc verò Alexandri oppugnantis operibus continens, olim partu clara vrbibus genitis, Lepti, Vtica, & illa Romani imperij æmula, terrarum orbis auida, carthagine, etiam Gadibus extra orbem conditis. Nunc omnis eius nobilitas conchylio atque purpura constat. Circuitus x i x. M. pass. est intra Palætyro inclusa. Oppidum ipsum x x i i. stad. obtinet. Inde Euhydra, Sarepta, & Ornithon oppida: & Sidon artifex vitri, Thebarúmque Bœotiarum parens.

† Rectius, Leontωn, vt apud Strabonem, pluralis genitiui desinentia: quemadmodum & suprà Lycωn, Crocodilωn, Sycaminωn extulit, proco quod est, Leonum, luporũ, crocodilorũ, mororum ciuitas.

Mons Libanus. CAP. XX.

A Tergo eius mons Libanus orsus, mille quingẽtis stad. Simyram vsque porrigitur, quà cœle syria cognominatur. Huic par, interiacente valle, mons aduersus Antilibanus obtenditur, quondam muro coniunctus. Post eum introrsus Decapolitana regio est prædictæque cum ea tetrarchiæ, & Palæstinæ tota laxitas. At in ora etiamnum subiecta Libano, fluuius Magoras: Berytus colonia, quæ Felix Iulia appellatur. † Leontos oppidum, flumen Lycos, Palæbyblos, flumen Adonis. Oppida Byblos, Botrys, Gigarta, Trieris, calamos: Tripolis, quam Tyrij & sydonij & Aradij obtinent. Orthosia, Eleutheros flumen. Oppida, simyra, † Marathos, contráque Aradum Antarados septem stadiorum oppidum, & insula ducentos passus à continente distans. Regio in qua

† Melius in vetust. cod. Marathos, cõtráque Aradus septẽ stadiorum oppidum, &c. Notum est enim ex Strabone, Aradum insulã esse septẽ stadiorũ modico maris interuallo à Maratho dirẽptam.

suprà

ſuprà dicti deſinunt montes,& interiacentibus campis,Bargylus mons incipit. Hinc rurſus Syria,deſinente Phœnice. Oppida Carne,Balanea,Palcos,Gabale:promontorium,in quo Laodicea libera,Dioſpolis,Heraclea,Charadrus,Poſidium.

Syria Antiochena. CAP. XXI.

DEinde † promontorium Syriæ Antiochenæ. Intus ipſa Antiochia libera,Epidaphnes cognominata, Oronte amne diuiditur.In promontorio autem Seleucia libera,Pieria appellata.

† In antiq. cod. Deinde Syria Antiochiæ. nulla promontorij mentione.

Caſius mons. CAP. XXII.

SVper eam mons eodem,quo alius,nomine, Caſius.Cuius excelſa altitudo quarta vigilia orientem per tenebras Solem aſpicit:breui circumactu corporis,diem noctémque pariter oſtendens.Ambitus ad cacumen x i x. M.paſſuum eſt,altitudo per directum i i i i. At in ora amnis Orontes,natus inter Libanum & Antilibanum.iuxta Heliopolin. Oppidum Rhoſos,& à tergo Portæ quæ Syriæ appellantur,interuallo Rhoſiorum montium & Tauri. In ora oppidum Myriandros,mons Amanus,in quo oppidum Bomitæ. Ipſe ab Syris Ciliciam ſeparat.

Cœle Syria. CAP. XXIII.

NVnc interiora dicantur.Cœle habet Apamiã,Marſya amne diuiſam à Nazerinorum tetrarchia.Bambycen,quæ alio nomine Hierapolis vocatur, Syris verò Magog.Ibi prodigioſa Atargatis,Græcis autem Derceto dicta,colitur. Chalcidem cognominatam ad Belum,vnde regio Chalcidene fertiliſſima Syriæ:& vnde Cyrrhiſtica, Cyrrhum,Gazatas,Gindarenos,Gabenos,tetrarchias duas , quæ Granucomatæ vocantur, Hemiſenos,Hylatas,Ituræorum gentem,& qui ex iis Bætarreni vocantur, Marjammitanos.Tetrarchiam,quæ Mammiſea appellatur , Paradiſum,Pagras , Pinaritas , Seleucias præter iam dictam duas,quæ ad Euphraten,& quæ ad Belum vocantur,Carditenſes.Reliqua autem Syria habet,exceptis quæ cum Euphrate dicentur, Arethuſios , Berœenſes, Epiphanenſes. Ad Orientem Laodicenos,qui ad Libanum cognominantur, Leucadios, Lariſſæos, præter tetrarchias in regna deſcriptas barbaris nominibus x v i i.

Euphrates. CAP. XXIIII.

ET de Euphrate hoc in loco dixiſſe aptiſſimum fuerit. Oritur in præfectura Armeniæ maioris Caranitide,vt prodidere ex iis qui proximè viderunt , Domitius Corbulo in monte Aba,Licinius Mutianus ſub radicibus montis,quem Capotem appellant, ſuprà Simyram x i i. M. paſſuum , initio Pyxirates nominatus.Fluit Derxenem primùm mox Anaetiam,Armeniæ regiones à Cappadocia excludens. Daſcuſa abeſt à Simyra l x x v. M. paſſuum.Inde nauigatur Paſtonam quinquaginta M.paſſuum. Melitenen Cappadociæ l x x i i i i. M. paſſuum.Elegiam Armeniæ decem M.paſſuum,acceptis fluminibus Lyco,Arſania,Arſano.Apud Elegiam occurrit ei Taurus mons,nec reſiſtit , quanquàm x i i.M.paſſ.latitudine præualens.Omiram vocant irrumpentem:mox vbi perfregit , Euphratem,vltrà quoque ſaxoſum ac violentum.Arabiam inde læua,Merorum dictam regionem triſchœna menſura,dextráque Comagenen diſterminat,pontis tamẽ,etiam vbi Taurum expugnat,patiens.Apud Claudiopolim Cappadociæ,curſum ad occaſum Solis agit.Primò † hunc illi impugnatus curſum Taurus aufert:victúſque & abſciſus ſibimet, alio modo vincit,ac fractum expellit in Meridiẽ.Ita naturæ dimicatio illa æquatur, hoc eunte quò vult,illo prohibente ire quà velit.A cataractis iterum nauigatur:x l. M.paſſ.inde Comagenes caput Samoſata.Arabia ſuprà dicta habet oppida , Edeſſam , quæ quondam Antiochia dicebatur,Callirrhoen à fonte nominatã , Carras clade Craſſi nobiles. Iungitur præfectura Meſopotamiæ,originem à Syris trahens,in qua Anthemuſia & Nicephorium oppida.Mox Arabes,qui Rhetaui vocantur:horum caput Singara. A Samoſatis autem latere Syriæ,Marſyas amnis influit.Gingla Comagenen finit,Merorum ciuitas incipit. Oppida alluuntur Epiphania & Antiochia , quæ ad Euphraten vocantur. Item Zeugma l x x i i. millib. paſſuum à Samoſatis, tranſitu Euphratis nobile.Ex aduerſo Apamiam Seleucus,idem vtriuſque conditor,ponte iunxerat. Qui cohærent Meſopotamiæ

† hunc illi impugnatus Taurus aufert. Vel, vt in Baſilienſi cod. legitur, primò hunc illi impugnatus Taurus aperit.

potamiæ, Rhoali vocantur. At in Syria oppida, Europum, Thapſacum quondam, nunc Amphipolis, arabes ſcenitæ. Ita fertur vſque Vram locum, in quo conuerſus ad Orientem relinquit ſyriæ palmyrenas ſolitudines, quæ vſque ad petram vrbem, & regionem arabiæ felicis appellatæ, pertinent.

Palmyra. CAP. XXV.

PAlmyra vrbs nobilis ſitu, diuitiis ſoli, & aquis amœnis, vaſta vndique ambitu harenis includit agros: ac velut terris exempta à rerum natura, priuata ſorte inter duo imperia ſumma, Romanorum Parthorúmque, & prima in diſcordia ſemper vtrinque cura, abeſt à Seleucia parthorum, quæ vocatur ad Tigrin CCCCCXXXVII. mill. paſſ. A proximo verò ſyriæ litore ducentis quinquagintaduobus millibus, & à Damaſco viginti ſeptem propius.

Hierapolis. CAP. XXVI.

INfra Palmyræ ſolitudines, Stelendena regio eſt, dictǽque iam Hierapolis, ac Berœa, & Chalcis. Vltra palmyram quoque ex ſolitudinibus iis aliquid obtinet Hemeſa, item Elatium, dimidio propior petræ, quàm Damaſcus. A ſura autem proximè eſt philiſcum, oppidum parthorum ad Euphratem. Ab eo ſeleuciam dierum decem nauigatio, totidémque ferè babylonem. Scinditur Euphrates à Zeugmate octogintatribus millibus paſſuum circa vicum maſſicen. Et parte læua in meſopotamiā vadit per ipſam ſeleuciam, circa eam præfluenti infuſus Tigri. Dexteriore autem alueo Babylonem, quondam chaldææ caput, petit, mediámque permeans, item quam Otrin vocant, diſtrahitur in paludes. Increſcit autem & ipſe Nili modo ſtatis diebus, paulum differens, ac meſopotamiam inundat ſole obtinente viceſimam partem Cancri: minui incipit † in Virgine, & Leone tranſgreſſo. In totum verò remeat in vigeſimanona parte Virginis.

† In Virgine à Leone trāſgreſſo.

Cilicia, & adiunctæ gentes Iſauricæ, Homonadum, Piſidia, Lycaonia, Pamphylia, Taurus mons, Lycia. CAP. XXVII.

SEd redeamus ad oram ſyriæ, cui proxima eſt cilicia. Flumen Diaphanes, mons crocodilus, portæ amani montis. Flumina, andricus, pinarus, Lycus: ſinus Iſſicus. Oppidum Iſſos, inde alexandria: flumen chlorus, oppidum aegæ liberum, amnis pyramus, portæ ciliciæ: oppida, Mallos, magarſos, & intus Tarſos. Campi aleij: oppida caſſipolis, mopſos liberum pyramo impoſitum, Thynos, Zephyrium, anchiale. Amnes Saros, cydnus Tarſum liberam vrbem procul à mari ſecans. Regio celenderitis cum oppido. Locus Nymphæum, ſolæ cilicij, nunc pompeiopolis, adana, cibira, pinata, pedalie, Halix, arſinoe, Tabæ, Doron. Iuxtáque mare corycos, eodem nomine oppidum, & portus, & ſpecus. Mox flumen Calycadnus. Promontorium Sarpedon: oppida Olme, Myle, promontorium & oppidum Veneris, à quo proximè cyprus inſula. Sed in continenti oppida, Myanda, Anemurium, coraceſium, finíſque antiquus ciliciæ Melas amnis. Intus autem dicendi anazarbeni, qui nunc cæſaraugustani, caſtabla, Epiphania, quæ anteà Eniandos, Eleuſa, Iconium. Seleucia ſupra amnem Calicadnū, Trachiotis cognomine, à mari relata, vbi vocabatur Hormia. Præterea intus flumina, Liparis, Bombos, Paradiſus. Mons Imbarus. Ciliciæ Pamphyliam omnes iunxere, neglecta gente Iſautica. Oppida eius intus Iſaura, clibanus, Lalaſſis: decurrit autem ad mare Anemurij regione ſuprà dicti. Simili modo omnibus, qui eadem compoſuere, ignorata eſt illi contermina gens Homonadum, quorum intus oppidū Homona. Cætera caſtella xliiii. inter aſperas conualles latent. Inſident verticem Piſidæ, quōdam Solymi appellati, quorum colonia cæſarea, eadem antiochia. Oppida Oroanda, Sagaleſſos. Hos includit Lycaonia in Aſiaticam iuriſdictionem verſa, cum qua conueniunt Philomelienſes, Tymbriani, Leucolithi, Pelteni, Hyrienſes. Datur & tettarchia ex Lycaonia, qua parte Galatiæ contermina eſt, ciuitatum xiiii. vrbe celeberrima Iconio. Ipſius Lycaoniæ celebrantur Tembaſa in Tauro, Sinda in confinio Galatiæ atque cappadociæ: à latere autem

eius

eius ſuper Pamphyliam veniunt Thracum ſoboles, Milyæ, quorum Aricanda oppidum. Pamphylia, antè Mopſopia appellata. Mare Pamphylium Cilicio iungitur. Oppida eius Side, & in monte Aſpendûs, Plataniſtûs, Perga: Promontorium Leucolla. Mons Sardemiſus, amnis Eurymedon iuxta Aſpendum fluens: Cataractes, iuxta quem Lyrneſſus & Olbia, vltimáque eius oræ Phaſelis. Iunctum ei mare Lycium eſt, génſque Lycia, vnde vaſtus ſinus. Taurus mons, ab Eois veniens litoribus, Chelidonio promontorio diſterminat. Immenſus ipſe, & innumerarum gentium arbiter, dextero latere Septentrionalis, vbi primùm ab Indico mari exurgit, læuo Meridianus, & ad Occaſum tendens: mediámque diſtrahens Aſiam, niſi opprimenti terras occurrerent maria. Reſilit ergo ad Septentriones, flexúſque immenſum iter quærit, velut de induſtria rerum natura ſubinde æquora opponente, hinc Phœnicium, hinc Ponticum, illinc Caſpium & Hyrcanium, contráque Mæoticum lacum. Torquetur itaque colliſus inter hæc clauſtra, & tamen victor, flexuoſus euadit vſque ad cognata Riphæorum montium iuga, numeroſis nominibus & nouis, quacunque incedit, inſignis: Imaus prima parte dictus, mox Emodus, Paropamiſus, Circius, Chambades, † Pharphariades, Choatras, Oreges, Oroandes, Niphates, Taurus. Atque vbi ſe quoque exuperat, Caucaſus: vbi brachia emittit, ſubinde tentanti maria ſimilis, Sarpedon, Coraceſius, Cragus, iterúmque Taurus, etiam vbi dehiſcit, ſeque populis aperit: portarum tamen nomine vnitatem ſibi vindicans, quæ alibi Armeniæ, alibi Caſpiæ, alibi Ciliciæ vocantur. Quinetiam confractus, effugiensquoque maria, plurimis ſe gentium nominibus hinc & illinc implet: à dextra Hyrcanus, Caſpius: à læua Pariedrus, Moſchicus, Amazonicus, Coraxicus, Scythicus appellatus. In vniuerſum verò Græcè Ceraunius. In Lycia igitur, à promontorio eius oppidum Simena, mons Chimæra noctibus flagrans, Hephæſtiũ ciuitas, & ipſa ſæpe flagrantibus iugis. Oppidum Olympus ibi fuit: nunc ſunt montana, Gage, Corydalla, Rhodiopolis. Iuxta mare Lymira cum amne, in quem Arycandus influit, & mons Maſſycires, Andriaca ciuitas, Myra. Oppida, Apyre, & Antiphellos, quæ quondam Habeſſus, atque in receſſu Phellus. Deinde Pyrrha, itémque Xanthus à mari x v. M. paſſuũ flauménque eodem nomine. Deinde Patara, quæ priùs Sataros, & in monte Sydima. Promontorium Cragus. Vltrà par ſinus priori. Ibi Pinara, & quæ Lyciam finit Telmeſſus. Lycia quondam l x. oppida habuit, nunc x x x v i. habet. Ex his celeberrima præter ſuprà dicta Canas, Candyba, vbi laudatur Oenium nemus, Podalia, Choma præfluente Adeſa, Cyane, Aſcandalis, Amelas, Noſcopium, Tlos, Telandrus. Comprehendit in mediterraneis Cabaliam, cuius tres vrbes, Oenoanda, Balbura, Bubon. à Telmeſſo Aſiaticum mare, ſiue Carpathium, & quæ propriè vocatur Aſia. In duas eam partes Agrippa diuiſit. Vnam incluſit ab Oriente Phrygia & Lycaonia, ab Occidente Aegeo mari, à Meridie Aegyptio, à Septentrione Paphlagonia. Huius longitudinem c c c c l x x. M. paſſuum, latitudinem c c c. M. fecit. Alteram determinauit ab Oriente Armenia minore, ab Occidente Phrygia, Lycaonia, Pamphylia, à Septentrione prouincia Pontica, à Meridie mari Pamphylio, longam c c c c c l x x v. M. paſſuum, latam c c c x x v. M. In proxima ora Caria eſt, mox Ionia: vltra eam Aeolis. Caria mediæ Doridi circunfunditur, ad mare vtroque latere ambiens. In ea Promontorium Pedalium. Amnis Glaucus deferens Telmeſſum. Oppida Dædala, Crya fugitiuorum. Flumen Axon, oppidum Calydna.

† Pariadra.

Indus fluuius. CAP. XXVIII.

Amnis † Indus in Cybiratarum iugis ortus, recipit l x. perennes fluuios, torrentes verò amplius centum. Oppidum Caunos liberum, deinde Pyrnos. Portus Creſſa, à quo Rhodus inſula x x. M. locus Loryma. Oppida Thyſanuſa, Paridion, Larymna. Sinus Thymnias. Promontorium Aphrodiſias. Oppidum Hyda. Sinus Schœnus. Regio Bubaſſus. Oppidum fuit Acanthus, alio nomine Dulopolis. Eſt in promontorio Gnidos libera, Triopia, dein Peguſa & Stadia appellata. Ab ea Doris incipit. Sed priùs terga, & mediterraneas iuriſdictiones indicaſſe conueniat. Vna appellatur Cibiratica. Ipſum oppidum Phrygiæ eſt. Conueniunt eò x x v. ciuitates.

† Hermolaus, Nisus legendum existimat.

Laodicea

Laodicea, Apamia, Ionia, Ephesus. CAP. XXIX.

CEleberrima vrbe Laodicea. Imposita est Lyco flumini, latera alluentibus Asopo & Capro, appellata primò Diospolis, dein Rhoas. Reliqui in eo conuentu, quos nominare non pigeat, Hydrelitæ, Themisones, Hierapolitæ. Alter conuentus à Synnada accipit nomen. Conueniunt Lycaones, Appiani, Eucarpeni, Dorylæi, Midæi, Iulienses, & reliqui ignobiles populi x v. Tertius Apamiam vadit, antè appellatam Celænas, dein Ciboton. Sita est in radice montis Signiæ, circumfusa Marsya, Obrima, Orga fluminibus in Mæandrum cadentibus. Marsyas ibi redditur, ortus ac paulò mox conditus, vbi certauit tibiarum cantu cum Apolline, Aulocrenis: ita vocatur conuallis decem M. passuum ab Apamia, Phrygiam petentibus. Ex hoc conuentu deceat nominare Metropolitas, Dionysopolitas, Euphorbenos, Acmonenses, Peltenos, Silbianos. Reliqui ignobiles i x. Doridis in sinu, Leucopolis, Amaxitos, Elæûs, Euthene. Dein Cariæ oppida, Pitaium, Eutanæ, Halicarnassus. Sex oppida contributa ei sunt à magno Alexandro, Theangela, Sibde, Medmassa, Euranium, Pedasum, Telmessum. Habitatur inter duos sinus, Ceramicum & Iasium. Inde Myndos, & vbi fuit Palæmyndus, Nariandus, Neapolis, Carianda, Termera libera, Bargyla & à quo sinus Iasius, oppidum Iasus. Caria interiorum nominum fama prænitet: quippe vbi sunt oppida, Mylasa libera, Antiochia, vbi fuere Seminethos & Cranaos oppida, nunc eam circunfluunt Mæander & Mossinus. Fuit in eo tractu & Mæandropolis. Est Eumenia Cludro flumini apposita, Glaucus amnis, Lysias oppidum & Orthosia, Berecyntius tractus, Nysa, Trallis, eadem Euanthia & Seleucia & Antiochia dicta. Alluitur Eudone amne, perfunditur Thebaide. Quidam ibi Pygmæos habitasse tradunt. Præterea sunt Thydonos, Pyrrha, Eurome, Heraclea, Amyzon, Alabanda libera, quæ conuentum eum cognominauit: † Stratonicea libera, Hynidos, Ceramus, Trœzene, Phorontis. Longinquiores eodem disceptant foro, Othronienses, Halydienses, seu Hippini, Xystiani, Hydissenses, Apolloniatæ, Trapezopolitæ, Aphrodisienses liberi. Præter hæc sunt Coscinus, Harpasa apposita fluuio Harpaso, quo & Trallicon, cùm fuit, alluebatur. Lydia autem perfusa flexuosi amnis Mæandri recursibus, super Ioniam procedit, Phrygiæ ab exortu Solis vicina, ad Septentrionem Mysiæ, meridiana parte Cariam amplectens, Mæonia antè appellata. Celebratur maximè Sardibus in latere Tmoli montis, qui antè Timolus appellabatur, vitibus consitus, & ex eo profluente Pactolo, eodémque Chrysorrhoa, ac fonte Tarne: à Mæoniis ciuitas ipsa Hyde vocitata est, clara stagno Gygeo. Sardiana nunc appellatur ea iurisdictio. Conueniúntque in eam extra prædictos, Macedones Cadueni, Loreni, Philadelpheni, & ipsi in radice Tmoli Cogamo flumini appositi Mæonij, Tripolitani: iidem & Antoniopolitæ Mæandro alluuntur: Apollonoshieritæ, Mysotmolitæ, & alij ignobiles. Ionia ab Iasio sinu incipiens, numerosiore ambitu litorum flectitur. In ea primus sinus Basilicus, Posideum promontorium & oppidum, oraculũ Brãchidarum appellatum, nũc Didymæi Appollinis, à litore stadiorum viginti. Et inde een tum octoginta. Milletus Ioniæ caput, Lelegeis antè & Pityusa & Anactoria nominata, † super octoginta vrbiũ per cuncta maria genitrix: nec fraudanda ciue Cadmo, qui primus prosam orationem condere instituit. Amnis Mæander ortus è lacu in mõte Aulocrene, plurimísque affusus oppidis, & repletus fluminibus crebris ita sinuosus flexibus, vt sæpe credatur reuerti, Apamenam primùm peruagatur regionem, mox Eumeneticam, ac dein Bargylleticos campos: postremò Cariam placidus, omnésque eos agros fertilissimo rigans limo, ad decimum à Mileto stadium lenis illabitur mari. Inde mons Latmus. Oppida, Heraclea montis eius, cognominis Caricæ, Myûs, quod primò condidisse Iones narrantur, Athenis profecti, Naulochum, Priene. In ora quæ Trogilia appellatur, Gessus amnis. Regio omnibus Ionibus sacra, & ideo Panionia appellata. Iuxta fugitiuis conditum (vti nomen indicio est) Phygela. Fuit & Marathesium oppidũ. Supra hæc Magnesia Mæandri cognomine insignis, à Thessalica Magnesia orta. Abest ab Epheso x v. M. pass. Trallibus eo amplius M M M. antea Thessaloce & Androlitia nominata: & litori

† Aliàs sic: Stratonicea, & Alinda libera quas vrbes in hoc tractu eodem ordine nominat & Ptolemæus

† Aliàs, super septuaginta, & melius fortassis, cùm præsertim Seneca in lib. de Consolat. ad Heluiam matrẽ, Milesiorũ colonias L X X V. omnino fuisse asserat.

litori apposita Derasidas insulas secum abstulit mari. Intus & Thyatira alluitur Lyco, Pelopia aliquando & Euhippa cognominata. In ora autem Manteium, Ephesus Amazonum opus, multis ante expetita nominibus: Alopes, cùm pugnatum apud Troiam est, mox Ortygia, & Morges vocata est, & Smyrna cognomine Trachea, & Samornion, & Prelea. Attollitur monte Pione, alluitur Caystro in Cylbianis iugis orto, multósque amnes deferente, & stagnum Pegaseum, quod Phyrites amnis expellit. Ab his multitudo limi est, quâ terras propagat, mediísque iam campis Syrien insulam adiecit. Fons in vrbe Callipia, & templum Dianæ complexi è diuersis regionibus duo Selinuntes. Ab Epheso Manteium aliud Colophoniorum, & intus ipsa Colophon, † Haleso affluente. Inde Apollinis Clarij phanum, Lebedos: fuit & Notium oppidū. Promontorium Coryceon, mons Mimas c c l. M. passuum excurrens, atque in continentibus campis residens. Quo in loco magnus Alexander intercidi planitiem eam iusserat .vij. M. c c c c c. passuum longitudine, vt duos sinus iungeret, Erythrásque cum Mimante circumfunderet. Iuxta eas fuere oppida Pteleon, Helos, Dorion: nūc est Aleon fluuius, Corinæum Mimantis promontorium, Clazomene, Parthenie & Hippi, Chytophoria appellatæ, cùm insulæ essent: Alexander idem per duo stadia continenti adnexuit. Interiere intus Daphnûs & Hermesia, & Sipylum, quod antè Tantalis vocabatur, caput Mæoniæ, vbi nunc est stagnum Sale: ob id & Archæopolis substituta Sipylo, & inde illi Colpæ, & huic Lebade. Regredientibus inde abest x i j. M. passuum ab Amazone condita, restituta ab Alexandro, in ora Smyrna, amne Melete gaudens non procul orto. Montes Asiæ nobilissimi in hoc tractu ferè explicant se, Mastusia à tergo Smyrnæ, & Termetis Olympi radicibus iunctus. Is in Dracone desinit, Draco in Tmolo, Tmolus in Cadmo, ille in Tauro. A Smyrna Hermus amnis campos facit, & nomini suo adoptat. Oritur iuxta Doryleum Phrygiæ ciuitatem, multósque colligit fluuios, inter quos Phrygem, qui nomine genti dato, à Caria eam disterminat: Hyllum & Cryon, & ipsos Phrygiæ, Mysiæ, Lydiæ amnibus repletos. Fuit in ore eius oppidum Temnos: nunc in extremo sinu Myrmeces scopuli, oppidum Leuce in promontorio quod insula fuit, finísque Ioniæ Phocæa. Smyrnæum conuentum magna pars Aeoliæ, quæ mox dicetur, frequentat: prætérque Macedones Hyrcani cognominati, & Magnetes à Sipylo. Ephesum verò alterum lumen Asiæ, remotiores conueniunt Cæsarienses, Metropolitæ, Cylbiani, inferiores & superiores Mysomacedones, Mastaurenses, Brullitæ, Hypæpeni, Dioshieritæ.

† Sunt qui malunt, Halesculus fluuij in hoc tractu meminit & Pausanias.

Aeolis, Troas, Pergamus. CAP. XXX.

Aeolis proxima est, quondam Mysia appellata, & quæ Hellesponto adiacet Troas. Ibi à Phocæa, Ascanius portus. Dein fuerat Larissa: sunt Cyme, Myrina, quæ Sebastopolim se vocat: & intus Aegæ, Attalia, Posidea, Neon tichos, Temnos. In ora autem Titanus amnis, & ciuitas ab eo cognominata. Fuit & Grynia, nunc tantùm portus soli, insula apprehensa. Oppidum Elæa, & ex Mysia veniens Caicus amnis. Oppidum Pitane, Canaius amnis. Intercidêre Canæ, Lysimachia, Atarnea, Carene, Cisthene, Cilla, Cocillum, Thebæ, Astyre, Chrysa, Palæscepsis, † Gergithos, Neandros: nunc est Perperene ciuitas, Heracleotes tractus, Coryphas oppidum, † amnis Gryliosolius. Regio Aphrodisias, quæ anteà Politiceorgas. Regio Scepsis. Flumen Euenum, cuius in ripis intercidêre Lyrnessos & Miletos. In hoc tractu Ida mons. Et in ora quæ sinum cognominauit & conuentum, Adramytteos, olim Pedasus dicta. Flumina Astron, Cormalos, Eryannos, Alabastros, Hieros ex Ida. Intus mons Gargara, eodémque nomine oppidum. Rursus in litore Antandros, Edonis prius vocata, deinde Cimmeris, & Assos, eadem Apollonia. Fuit & Palamedium oppidum. Promontorium Lecton disterminans Aeolida & Troada. Fuit & Polymedia ciuitas, & Cryssa, & Larissa alia. Smintheum templum durat. Intus colone intercidit, deportata Adramytteum negotia. Apolloniatæ à Rhyndaco amne, Eresij, Miletopolitæ, Pœmaneni Macedones, Aschilacæ, Polichnæi, Pionitæ, Cilices, Mandagandeni: in Mysia Abrettini, & Hellespontij appellati, & alij ignobiles. Troadis primus locus Amaxitus, dein Cebrenia, ipsáque Troas, Antigonia dicta, nunc

† Gergetha Strabo libro decimotertio.

† Locus est omnino deprauatus, quem Pintianus hunc in modū restituendū existimat: Amnes Grylios, Solus: regio Aphrodisias, quæ anteà, Politice: Orgas regio, Scepsis.

nunc Alexandria,colonia Ro.oppidum Nee, Scamander amnis nauigabilis, & in promontorio quondam Sigæum oppidum.Dein portus Achæorum, in quem influit Xanthus Simoenti iunctus:stagnúmque prius faciens Palæscamander.Cæteri Homero celebrati,Rhesus,Heptaporus,Caresus,Rhodius vestigia non habent.Granicus diuerso tractu in Propontida fluit.Est tamen & nunc Scamandria ciuitas parua,ac M.c c c c.pass. remotum à portu Ilium immune,vnde omnis rerum claritas.Extra sinum sunt Rhœtea litora,Rhœteo & Dardanio & Arisbe oppidis habitata.Fuit & Achilleon, oppidum iuxta tumulum Achillis conditum à Mitylenæis,& mox Atheniensibus, † vbi classis eius steterat. In Sigeo fuit & Aeantium,à Rhodiis conditum in altero cornu, Aiace ibi sepulto x x x.stad.interuallo à Sigeo,& ipso in statione classis suæ.Supra Aeolida, & partẽ Troadis,in mediterraneo est,quæ vocatur Teuthrania,quam Mysi antiquitus tenuere. Ibi Caicus amnis iam dictus oritur.Gens ampla per se,etiam cùm totum Mysia appellaretur.In ea Pioniæ,Andera,Dale,Stabulum,Conisium,Tegium,Balcea,Tiare,Teuthranie,Sarnaca,Haliserne,Lycide,Parthenium,Thymbre,Oxiopum,Lygdanum,Apollonia, longéque clarissimum Asiæ Pergamum,quod intermeat Selinus,præfluit Cetius profusus Pindaso mõte.Abest haud procul Elæa,quam in litore diximus. Pergamena vocatur eius tractus iurisdictio.Ad eam conueniunt Thiatyreni,Mygdones,Mossini, Bregmenteni,Hieracomitæ,Perpereni,Tyareni,Hierapolenses,Harmatopolitæ,Attalenses,Pantaenses,Appollonidienses,aliæque inhonoræ ciuitates.A Rhœteo Dardanium oppidum paruum abest stad. l x x. Inde x v i i i. M.promontorium Trapeza,vnde primùm concitat se Hellespontus.Ex Asia interisse gentes tradit Eratosthenes Solymorum,Lelegum,Bebrycum,Colycantiorum,Trepsedorum.Isidorus Arimos,& Capretas,vbi sit Apamia condita à Seleuco rege,inter Ciliciam,Cappadociam,Cataoniam,Armeniam.Et quoniam ferocissimas gentes domuisset,initio Dameam vocatam.

† Legendum mutata verborum interpunctione, vbi classis eius steterat in Sigeo. Deinde subaingẽdũ, Fuit & Aeantion in Sigeo enim sepulcrũ fuisse Achillem, in Rhœteo autem Aiacẽ, ex Strabone. Pomponio, & Stephano notũ est.

Insulæ ante Asiam,Pamphylium mare,Rhodus,Samus, Chius.

CAP. XXXI.

INsularum ante Asiam prima est in Canopico ostio Nili,à Canopo Menelai gubernatore (vt ferunt)dicta.Altera iuncta ponte Alexandriæ,colonia Cæsaris Dictatoris, Pharus, quondam diei nauigatione distans ab Aegypto:nunc è turri nocturnis ignibus cursum nauium regens. Nanque fallacibus vadis Alexandria,tribus omnino aditur alueis maris, Tegamo,Posideo,Tauro. In Phœniceo deinde mari est ante Ioppen Paria, tota oppidum, in qua obiectam belluæ Andromedam ferunt: & iam dicta Arados, inter quam & continentem quinquaginta cubita alto mari (vt author est Mutianus) è fonte dulcis aqua tubo coriis facto, vsque à vado trahitur. Pamphylium,mare ignobiles insulas habet. Cilicium ex quinque maximis Cyprum, ad ortum occasúmque Ciliciæ ac Syriæ obiectam,quondam i x. regnorum sedem. Huius circuitum Timosthenes c c c c x x i x. M. c c c c c.prodidit.Isidorus c c c l x x v. M. Longitudinem inter duo promontoria, Dinaretum & Acamanta,quod est ad occasum,Artemidorus c l x.c c c c.Timosthenes c c.vocatam ante Acamantida,Philonides Cerastin,Xenagoras & Aspeliam, & Amathusiam, & Macariam,Astynomus Crypton,& Coliniam. Oppida in ea x v.Paphos,Palæphaphos, Curias,Citium,Corineum,Salamis,Amathus,Lapethos,Solœ,Tamascus, Epidarum, Chytri, Arsinoe,Carpasium,Golgi.Fuere & ibi Cinyria,Marium, Idalium. Abest ab Anemurio Ciliciæ quinquaginta M. pass. Mare,quod prætenditur,vocant Aulona Cilicium.In eodem situ Elæusa insula est,& quatuor ante promontorium ex aduerso Syriæ Clides, rursúsque ab altero capite Stiria.contra Neampaphum Hierocepia. Contra Salamina,Salaminæ. In Lycio autem mari Illyris,Telendos,Attelebussa,Cypriæ tres steriles,& Dionysia,prius Caretha dicta.Deinde contra Tauri promontorium pestiferæ nauigantibus Chelidoniæ, totidem ab iis cum oppido Leucola, Pactyæ, Lasia, Nymphais, Macris, Megista,cuius ciuitas interiit. Multæ deinde ignobiles, Sed contra Chimæram Dolichiste, Chirogylium, Crambussa, Rhoge, Enagora v i i i. M.passuum Dædaleon duæ, Cryeon tres, Strongyle, & contra Sidyma Antiochi, Glaucúmque versus amnem Lagusa,

Macris, Didymæ, Helbo, Scope, Aſpis, & in qua oppidum interiit Telandria, proximáque Cauno Rhodusſa. Sed pulcherrima & libera Rhodos, circuitu c x x x. mil. paſſ. aut ſi potius Iſidoro credimus, c i i i. habitata vrbibus Lindo, Camiro, Ialyſo nunc Rhodo. Diſtat ab Alexandria Aegypti c c c c c l x x v i i i. mil. vt Iſidorus tradit: vt Eratoſthenes, c c c c l x i x. mil. vt Mutianus, D. à Cypro c l x v i. Vocitata eſt anteà Ophiuſa, Aſteria, Aethrea, Trinacria, Corymbia, Pœeſſa, Atabyria ab rege. Deinde Macria, & Oloeſſa. Rhodiorum inſulæ, Carpathus, quæ mari nomen dedit: Caſos, Achne olim: Niſyros diſtans ab Gnido x i i. mil. c c c c c. Porphyris anteà dicta. Et eodem tractu media inter Rhodum Gnidúmq; Syme. Cingitur x x x v i i. mil. c c c c c. Portus benignè præbet octo. Præter has circa Rhodum, Cyclopis, Teganon, Cordyluſa, Diabetæ i i i i. Hymos, Chalce cum oppido, † Seutluſa, Narthecuſa, Dimaſtos, Progne: & à Gnido, Ciſeruſſa, Therionarce, Calydne cum tribus oppidis, Notio, Niſyro, Mendetero, & in Arconneſo oppidũ Ceramus. In Cariæ ora, quæ vocantur Argiæ, numero viginti, & Hyetuſſa, Lepſia, Leros. Nobiliſſima autem in eo ſinu Cos, ab Halicarnaſſo quindecim mil. paſſ. diſtans, circuitu centum vt plures exiſtimant, Merope vocata: Cos, vt Staphylus: Meropis, vt Dionyſius: dein Nymphæa. Mons ibi Prion, & Niſyron abruptam illi putant, quæ Porphyris anteà dicta eſt. Hinc Carianda cum oppido. Nec procul ab Halicarnaſſo Pidoſus. In Ceramico autem ſinu Priaponneſos, Hipponneſos, Pſyra, Mya, Lampſemandus, Paſſala, Cruſa, Pyrrhe, Sepiuſſa, Melano: paulúmque à continente diſtans, quæ vocata eſt Cinædopolis, probroſis ibi relictis à rege Alexandro. Ioniæ ora † Aegeas & Corſeas habet, & Icaron, de qua dictum eſt: Laden, quæ prius Late vocabatur: atque inter ignobiles aliquot, duas Camelidas Mileto vicinas: ∴ Mycalen, Trogilias, Trepſilion: Argennon, Sandalion, Samon liberam, circuitu octoginta ſeptem mil. paſſuum: aut, vt Iſidorus, centum Partheniam primùm appellatam, Ariſtoteles tradit, poſteà Dryuſam, deinde Anthemuſam. Ariſtocritus adiicit Melamphyllum, dein Cypariſſiam: alii Parthenoaruſam, Stephanen. Amnes in ea Imbraſus, Cheſius, Ibettes. Fõtes Gigarto, Leucothea. Mons Cercetius. Adiacent inſulæ, Rhypara, Nymphæa, Achillea. Par claritate ab ea diſtat x c i i i. M. paſſuum, cum oppido Chios libera, quam Aethaliam Ephorus priſco nomine appellat. Metrodorus & Cleobulus Chiam, à Chione nympha, aliqui à niue, & Macrin & Pityuſam. Montem habet Pellenæum, marmor Chium. Circuitu c x x v. M. paſſ. colligit, vt veteres tradidere. Iſidorus i x. millia adiicit. Poſita eſt inter Samum & Lesbum, ex aduerſo maximè Erythrarum. Finitimæ ſunt, Thalluſa, quam alii † Dapnuſam ſcribunt, Oenuſſa, Elaphites, Euryanaſſa, Arginuſa cum oppido, iam hæ circa Epheſum, & quæ Piſiſtrati vocantur, Anthinæ, Myonneſos, Diareuſa. In vtraque oppida intercidere. Poroſelene cum oppido, Cerciæ, Halone, Commone, Illetia, Lepria, & Rheſperia, Procuſæ, Bolbulæ, Phanæ, Priapos, Syce, Melane, Aenare, Siduſa, Pela, Drymuſa, Anydros. Scopelos, Sycuſſa, Marathuſſa, Pſile, Perirheuſa, multæque ignobiles. Clara verò in alto Teos cum oppido, à Chio l x x x i. M. paſſuum tantundem ab Erythris. Iuxta Smyrnam ſunt Periſterides, Carteria, Alopece, Elæuſſa, Bachina, Pyſtira, Crommyonneſos, Megale. Ante Troada Aſcaniæ, Plateæ i i i. Dein Lamiæ, Plitaniæ i i. Plate, Scopelos, Getone, Artheidon, Celæ, Laguſſæ, Didymæ. Clariſſima autem Lesbos, à Chio ſexagintaquinque mill. paſſ. Hemerte, & Laſia, Pelaſgia, Aegira, Aethiope, Macaria appellata fuit, octo oppidis inclyta. Ex iis Pyrrha hauſta eſt mari, Ariſbe terrarum motu ſubuerſa. Antiſſam Methymna traxit in ſeipſam v i i i. vrbibus Aſiæ in x x x v i i. M. paſſuum vicina. Et Agamede obiit, & Hiera. Reſtant Ereſos, pyrrha, & libera mitylene, annis D. potens. Tota inſula circuitur, vt Iſidorus, c l x x i i i. M. paſſuum vt veteres, c x c v. M. Montes habet Lepethymũ, Ordymnum: maciſtum, Creonem, Olympum. A proxima continente abeſt v i i. M. c c c c c. paſſuum. Inſulæ appoſitæ, Sandalion, Leucæ quinque. Ex iis Cydonea cum fonte calido. Argenuſſæ ab Aege i i i i. M. paſſuum diſtant. Dein Phelluſa, Pedna. Extra Helleſpontum aduerſa Sigæo litori adiacet Tenedus Leucophrys dicta, & Phœnice, & Lyrneſſos. Abeſt à Lesbo l v i. M. paſſuum à Sigæo x i i. M. c c c c c.

† Teutluſa. Stephano.

† Aliàs, Trageæ, quas etiam in hoc maris tractu prope Ladẽ Strabo & Stephanus collocarunt.

∴ Mycalæ Trogiliam.

† Daphnuſſ.

Hellespontus, Mysia, Phrygia, Galatia, Bithynia, Bosphorus.

CAP. XXXII.

IMpetum deinde sumit Hellespontus, & mare incumbit, vorticibus limitem fodiens, donec Asiam abrumpat Europæ. Promontorium id appellauimus Trapezam: ab eo decem mill. passuum. Abydum oppidum, vbi angustiæ septem stadiorum. Deinde Percote oppidum, & Lampsacum, anteà Pityusa dictum. Parium colonia, quam Homerus Adrastiam appellauit. Oppidum Priapos, amnis Aesepus, Zelia, Propontis, ita appellatur vbi se dilatat mare. Flumen Granicum, Artace portus, vbi oppidum fuit. Vltra insula, quam continenti iunxit Alexander, in qua oppidum Milesiorum Cyzicum, anteà vocitatum Arconnesos, & Dolionis, & Dindymis, cuius à vertice mons Dindymus. Mox oppida Placia, Ariacos, Scylace, quorum à tergo mons Olympus, Mæsius dictus: ciuitas Olympena. Amnes Horisius, & Rhyndacus, antè Lycus vocatus. Oritur in stagno Artynia iuxta Miletopolim: recipit Maceston, & pleró sque alios, Asiam Bithyniámq; disterminans. Ea appellata est Cronia, dein Thessalis, dein Maliande & Strymonis. Hos Homerus Halizonas dixit, quando præcingitur gens mari. Vrbs fuit immensa Attusa nomine: nunc sunt xv. ciuitates, inter quas Gordiu come, quæ Iuliopolis vocatur, & in ora Dascylos. Deinde flumen Gebes, & intus Helgas oppidum, quæ Germanicopolis, alio nomine Booscœte, sicut Apamia, quæ nunc Myrlea Colophoniorum: flumen Etheleum, antiquus Troadis finis, & Mysiæ initium. Posteà sinus, in quo flumen Ascanium, oppidum Bryllion, amnes Hylas, & Cios cum oppido eiusdem nominis, quod fuit emporium non procul accolentis Phrygiæ, à Milesiis quidem conditum, in loco tamen qui Ascania Phrygiæ vocabatur. Quapropter non alibi aptiùs de ea dicatur. Phrygia Troadi superiecta, populísque à promontorio Lecto ad flumen Etheleum prædictis, Septentrionali sui parte Galatiæ contermina, Meridiana Lycaoniæ, Pisidiæ, Mygdoniæque, ab
† Andira. Oriente Cappadociã attingit. Oppida ibi celeberrima præter iam dicta, Ancyra, † Andria, Celænæ, Colossæ, Carina, Cotiaion, Cerane, Iconium, Midaion. Sunt autores transisse ex Europa Mysos, & Brygas, & Thynos, à quibus appellantur Mysi, Phryges, Bithyni. Simul dicendum videtur & de Galatia, quæ superposita, agros maiori ex parte Phrygiæ tenet, capútque quondam eius Gordium. Qui partem eam insedere, Gallorum Tolistobogi, & Voturi, & Ambitui vocantur: qui Mæoniæ & Paphlagoniæ regionem, Trocmi. Prætenditur Cappadocia à Septentrione & Solis ortu, cuius vberrimam partem occupauere Tectosages, ac Teutobodiaci. Et gentes quidem hæ. Populi verò ac tetrarchiæ omnes numero cxcv. Oppida, Tectosagum Ancyra, Trocmorum Tauium, Tolistobogorum Pesinûs. Præter hos, celebres Attalenses, Arasenses, Comenses, Dioshieronitæ, Lystreni, Neapolitani, Oeandenses, Seleucenses, Sebasteni, Timoniacenses, Tebaseni. Attingit Galatia & Pamphyliæ Gabaliam, & Milyas, qui circa Barin sunt, & Cyllanticum, & Oroandicum Pisidiæ tractum. Item Lycaoniæ partem Obigenen. Flumina sunt in ea præter iam dicta, Sangarium & Gallus, à quo nomen traxere Matris Deûm sacerdotes. Nunc reliqua in ora, à Cio intus in Bithynia Prusa, ab Annibale sub Olympo condita. Inde Nicæam vigintiquinque millia passuum interueniente Ascanio lacu. Deinde Nicæa in vltimo Ascanio sinu, quæ priùs Olbia: & Prusa item altera sub Hippio monte. Fuere Pyrhopolis, Parthenopolis, Coryphanta. Sunt in ora amnes, Aesius, Bryazon, Plataneus, Areus, Siros, Gendos, qui & Chrysorrhoas. Promon-
† Megaricos Stephano. torium, in quo † Megarice oppidum fuit. Inde Craspedites sinus vocabatur, quoniam id oppidum velut in lacinia erat. Fuit & Astacum, vnde & ex eo Astacenus idem sinus. Fuit & Libyssa oppidum, vbi nunc Annibalis tantùm tumulus: est in intimo sinu Nicomedia Bithyniæ præclara. Leucatas promontorium, quo includitur Astacenus sinus à
† à Nicomedia lxxij. M. p. pass. Cerastis anteà dicta, dein Colpoessa. Nicomedia, xlii. M. cccc. Rursúsq; coeuntibus terris angustiæ pertinentes vsque ad Bosphorum Thraciũ. In iis Chalcedon libera, † à Nicomedia lxxii. cccc. Procerastis anteà dicta, dein Compusa: posteà cæcorũ oppidum, quòd locũ eligere nescissent, septem stadiis distante Byzantio, tanto feliciore omnibus modis sede. Cæterùm intus in

Bithynia colonia Apamena, Agrippenſes, Iuliopolitæ, Bithynion. Flumina, Syrium, Lapſias, Pharmicas, Alces, Crynis, Lylæus, Scopius, Hieras, qui Bithyniam & Galatiam diſterminat. Vltra Chalcedona Chryſopolis fuit. Deinde Nicopolis, à qua nomen etiamnum ſinus retinet: in quo portus Amyci. Deinde Naulochum promõtorium, Eſtiæ templum Neptuni, Boſphorus D. p. interuallo Aſiam Europæ iterum auferens, abeſt à Chalcedone x i i. M. c c c c c. paſſ. Inde fauces primæ v i i i. M. c c l. paſ. vbi Phinopolis oppidum fuit. Tenent oram omnẽ Thyni, interiora Bithyni. Is finis Aſiæ eſt, populorúmq; c c l x x x i i. qui ad eum locum à fine Lydiæ numerantur. Spatium Helleſponti & Propontidis ad Boſphorum Thracium c l x x v i i i. M. paſſ. diximus. à Chalcedone Sigeũ Iſidorus c c c l x i i. M. c c c c c. paſſ. tradit. Inſulæ in Propontide ante Cyzicum Elaphonneſus, vnde Cyzicenum marmor: eadem Neuris, & Proconneſus dicta. Sequuntur Ophiuſa, Acanthus, Phœbe, Scopelos, Porphyrione, Halone cum oppido. Delphacia: Polydora. Artacæon cum oppido. Eſt & contra Nicomediam Demonneſos. Item vltra Heracleam aduerſa Bithyniæ Thynnias, quam barbari Bithyniam vocãt. Eſt & Antiochia, & contra fauces Rhyndaci Beſbicos, decem & octo mill. circuitu. Eſt & Elæa, & duæ Rhoduſſæ, Erebinthus, Megale, Chalcitis, Pityodes.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER VI.

Pontus Euxinus. CAP. I.

PONTVS Euxinus, anteà ab inhoſpitali feritate Axenos appellatus, peculiari inuidia naturæ ſine vllo fine indulgentis auiditati maris, & ipſe inter Europam Aſiámque funditur. Non fuerat ſatis Oceano ambiſſe terras, & partem earum aucta immanitate abſtuliſſe, non irrupiſſe fractis montibus, † Calpéque Africæ auulſa tanto maiora abſorbuiſſe, quàm reliquerit, ſpatia, non per Helleſpontum Propontida infudiſſe, iterum terris deuoratis: à Boſphoro quoque in aliam vaſtitatem panditur nulla ſatietate, donec expatianti † lacus à Mæoti rapinam ſuam iungant. Inuitis hoc accidiſſe terris indicio ſunt tot anguſtiæ, atque tam parua naturæ repugnantis interualla, ad Helleſpontum octingentorum ſeptuagintaquinque paſſuum ad Boſphoros duos, vel bubus meabili tranſitu. Vnde nomen ambobus, & tanquam in diſſociatione germanitas concors. Alitum quippe cantus, canúmque latratus inuicem audiuntur: vocis etiam humanæ commercia, inter duos orbes † manente colloquio, niſi cùm idipſum auferunt venti. Menſuram Ponti à Boſphoro ad Mæotium lacum quidam fecere $\overline{XIIII}$. triginta octo mill. c c c c c. paſſ. Eratoſthenes centum minorem. Agrippa à Chalcedone ad Phaſin $\overline{X}$. mil. Inde Boſphorum Cimmerium trecenta ſexaginta mill. Nos interualla generatim ponemus comperta in noſtro æuo, quando etiam in ipſo ore Cimmerio pugnatum eſt. Ergo à faucibus Boſphori eſt amnis Rhebas, quem aliqui Rhœſum dixerunt. Deinde Pſillis, portus Calpas, Sangarius fluuius ex inclytis. Oritur in Phrygia, accipit vaſtos amnes, inter quos Tembrogium & Gallum. Idem Sangarius à pleriſque dictus Coralius, à quo incipiunt Maryandini ſinus, oppidúmque Heraclea Lyco flumini oppoſitum. Abeſt à Ponti ore millibus ducentis: portus Acone, veneno aconito dirus, ſpecus Acheruſia. Flumina Pedopiles, Callichorum, Sonautes. Oppidum Tium, ab Heraclea trigintaocto mil. paſſuum. Fluuius Bilis.

† Calpéque Abilæ auulſa.

† lacus Mæotis rapinam ſuam iungat.

† meante

f 2 Gens

Gens Paphlagonum & Cappadocum. CAP. II.

VLtra quem gens Paphlagonia, quam Pylæmeniam aliqui dixerunt, inclusam à tergo Galatia. Oppidum Mastya Milesiorum, deinde Cromna. Quo loco Henetos adiicit Nepos Cornelius, à quibus in Italia ortos cognomines eorum Venetos credi postulat. Sesamum oppidum, quod nunc Amastris. Mons Cytorus, à Tio lxiiii. M. pass. Oppida Cimolis, Stephane, amnis Parthenius. Promontorium Carambis vasto excursu. abest à Ponti ostio cccxv. M. passuum, vel vt aliis placuit, cccl. M. Tantundem à Cimmerio, aut vt aliqui maluere, cccxii. M. cccc. Fuit & oppidum eodem nomine, & aliud inde Armune: nunc est colonia Sinope, à Cytoro clxiiii. M. Flumen Varetum, gens Cappadocum, oppidum Gaziura & Gazelum, amnis Halys à radicibus Tauri per Cataoniam Cappadociámque decurrens. Oppida Gangre, Carissa: Amisum liberum, à Sinope cxxx. M. passuum. Eiusdémque nominis sinus tanti recessus, vt Asiam pene insulam faciat, cc. M. passuum haud amplius per continentem ad Issicum Ciliciæ sinum. Quo in omni tractu proditur, tres tantùm gentes Græcas iure dici, Doricam, Ionicam, Aeolicam, cæteras Barbarorum esse. Amiso iunctum fuit oppidum Eupatoria, à Mithridate conditum. Victo eo, Pompeiopolis vtrunque appellatum est.

Cappadocia. CAP. III.

CAppadocia intus habet coloniam Claudij Cæsaris Archelaidem, quam præfluit Halys: oppida Comana, quod Sarus: Neocæsaream, quod Lycus: Amasiam, quod Iris, in regione Gazacena. In Colopena verò Sebastiam, & Sebastopolin. Hæc parua, sed paria suprà dictis. Reliqua sui parte Melitam à Semiramide conditam, haud procul Euphrate: Diocæsaream, Tyana, Castabala, Magnopolim, Zelam: & sub monte Argæo Mazacam, quæ nunc Cæsarea nominatur. Cappadociæ pars prætenta Armeniæ maiori, Melitene vocatur: Comagenæ, Cataonia: Phrygiæ, Garsauritis: Sargaurasanæ, Cammanene: Galatiæ, Morimene: vbi disterminat eos Cappadox amnis, à quo nomen traxere, anteà Leucosyri dicti. A Neocæsarea suprà dicta minorem Armeniam Lycus amnis disterminat. Est & Ceraunus intus clarus. In ora autem ab Amiso oppidum & flumen Chadisia, Lycastum, à quo Themiscyra regio. Iris flumen deferens Lycum. Ciuitas Ziela intus, nobilis clade Triarij, & victoria C. Cæsaris: in ora amnis Thermodoon, ortus ad castellum, quod vocant Phanaroeam, prætérque radices Amazonij montis lapsus. Fuit oppidum eodem nomine, & alia quinque, Phamizonium, Themiscyra, Sotira, Amasia, Comana, nunc Manteium.

Themiscyrenæ regionis gentes. CAP. IIII.

GEntes, Genetarum, Chalybum. Oppidum Cotyorum. Gentes Tibareni, Mossyni notis signantes corpora. Gens Macrocephali, oppidum Cerasus, portus Cordulæ. Gentes Bechires, Buzeri. Flumen Melas. Gens Macrones, Sideni, fluménque Sidenum, quo alluitur oppidum Polemonium, ab Amiso cxx. M. passuum. Inde flumina Iasonium. Melanthium, & ab Amiso lxxx. M. passuum. Pharnacea oppidum, Tripolis castellum & fluuius. Item Philocalia, & sine fluuio Liuiopolis, & à Pharnacea centum M. passuum. Trapezûs liberum, vasto monte clausum. Vltra quod gens Armenochalybes, & maior Armenia xxx. M. passuum distans. In ora ante Trapezunta flumen Pyxites, vltrà verò gens Sannorum Heniochorum. Flumen Absarum cum castello cognomine in faucibus, à Trapezunte cl. M. passuum. Eius loci à tergo montium Iberia est: in ora verò Heniochi, Ampreutæ, Lazi. Flumina † Campseonysis, Nogrus, Bathys. Gentes Colchorum. Oppidum Matium, flumen Heracleum, & promontorium eodem nomine, clarissimúsque Ponti Phasis. Oritur in Moschis: nauigatur quamlibet magnis nauigiis xxxviii. M. cccc. pass. inde minoribus longo spatio, pontibus cxx. peruius. Oppida in ripis habuit complura: celeberrima, Tyritacen, Cygnum, & in faucibus Phasin. Maximè aurem inclaruit Aea, xv. M. passuum à mari, vbi Hippos & Cyanos vasti amnes è diuerso in eum confluunt. Nunc habet Surium tantum, & ipsum ab amne influente ibi cognominatum, vsquequò magnarum nauium capacem esse diximus. Et alios accipit fluuios, magnitudine

† Legendum videtur, Acampsis. Acinasis, Mogros, Bathys. cum lectione astipulatur & Arrhianus in Periplo. regionis huius fluuios iisdé nominibus, eodémque ordine recensens.

gnitudine numeróque mirabiles, inter quos Glaucum. In ore eius insulæ sine nomine. Abest Absaro l x x v. M. Inde aliud flumen Charien. Gens Salæ, antiquis Phthirophagi dicti, & Suani. Flumen Cobum è Caucaso per Suanos fluēs. Dein Rhoas. Regio Ecrecticе. Amnes † Sigania, Tersos, Atelpos, Chrysorrhoas, gens Absilæ, castellum Sebastopolis, à Phaside centum M. pass. gens Sannigarum, oppidum Cygnus, flumen & oppidum ∴ Pityûs. Deinde multis nominibus Heniochorum gentes.

† Aliis sic: Singames, Tapsuras, Astelephus, adstipulante eodem Arriano.

Regio Colchica, Achæi, & cæteri eodem tractu. CAP. V.

SVbiicitur Ponti regio Colchica, in qua iuga Caucasi ad Rhiphæos montes torquentur, vt dictum est, altero latere in Euxinum & Mæotin deuexa, altero in Caspium & Hyrcanium mare. Reliqua litorum feræ nationes tenent, Melāchlæni, Coraxi vrbe Colchorum Dioscuriade, iuxta fluuium Anthemunta, nunc deserta: quondam adeò clara, vt Timosthenes in eam c c c. nationes, quæ dissimilibus linguis vterentur, descendere prodiderit. Et posteà à nostris c x x x. interpretibus negotia ibi gesta. Sunt qui condita eam ab † Amphito & Telchio, Castoris ac Pollucis aurigis putent, à quibus ortam Heniochorum gentem feram constat. A Dioscuriade oppidū Heracleum: distat à Sebastopoli l x x x. M. pass. Achæi, Mardi, Cercetæ: post eos Serri, Cephalotomi. In intimo eo tractu Pityûs oppidum opulentissimum, ab Heniochis direptū est. A tergo eius Epageritæ, Sarmatarum populus in Caucasi iugis: post quem Sauromatæ. Ad hos confugerat Mithridates Claudio principe, narrauítque Thalos iis esse confines, qui ab Oriente Caspii maris fauces attingerent: siccari eas æstu recedente. In ora autem iuxta Cercetas, flumen Icarusa, cum oppido Hiero & flumine, ab Heracleo c x x x v i. M. † Inde promontoriū Cronea, quo supercilium arduum tenent Toretæ, ciuitas Sindica ab Hiero l x v i i. mill. pass. Flumen Sceaceriges.

∴ Vetust. co. Penius, quē fluuiū in hoc tractu recenset & Ouid 4. de Ponto.

† Strabo lib. 11. Castoris & Pollucis aurigas non Amphitū & Telchiū, sed Amphistratū & Rhecam nominat.

† Rectius vetust. cod. Inde promontorium Crunœ à quo supercilū, &c.

Bosphoros Cimmericus, Mæotis. CAP. VI.

INde ad Bosphori Cimmerii introitum octogintaocto millia c c c c c. pass. Sed ipsius peninsulæ inter Pontum & Mæotin lacum excurrentis, non amplior octogintaseptem mil. ccccc. pass. longitudo est: latitudo nusquam infrà duo iugera. Eionem vocant. Ora ipsa Bosphori, vtrinque ex Asia atq; Europa, curuatur in Mæotin. Oppida, in aditu Bosphori primo Hermonassa, dein Cepi Milesiorum. Mox Stratoclia, & Phanagoria, & penè desertum Apaturos, vltimóque in ostio Cimmerium, quod anteà Cerberion vocabatur.

Gentes circa Mæotin. CAP. VII.

INde Mæotis lacus, in Europa dictus. A Cimmerio accolunt Mæotici, Vali, Serbi, Archi, Zingi, Psesii. Dein Tanain amnem, gemino ore influentem, incolunt Sarmatæ, Medorum (vt ferunt) soboles, & ipsi in multa genera diuisi. Primò Sauromatæ Gynæcocratumeni: vnde Amazonum connubia. Dein Euazæ, Cottæ, Cicimeni, Messeniani, Costobocci, Choatræ, Zigœ, Dandari, Thussagetæ, Turcæ, vsque ad solitudines saltuosis cōuallibus asperas: vltra quas Arimphæi, qui ad Rhiphæos pertinent montes. Tanain ipsum Scythæ Silyn vocant, Mæotin Temerinda, quod significat matrem maris. Oppidum in Tanais quoq; ostio fuit. Tenuere finitima primi Cares, dein Clazomenii & Mæones, posteà Panticapenses. Sunt qui circa Mæotin ad Ceraunios montes † altiores has tradunt gentes, à litore Napæas, suprá que Essedones Colchis iunctos, ac montium cacuminibus. Dein Carmacas, Oranos, Antacas, Mazacas, Ascanticos, Acapeatas, Agagamatas, Phycaros, Rhimosolos, Ascomarcos: & ad iuga Caucasi Icatalas, Imaduchos, Ranos, Anclacas, Tydios, Carastascos, Asuciandas. Lagoum amnem ex montibus Catheis, in quem defluit Opharus: vbi gentes Caucadas, Opharitas, † Amnem Menotharū, Imituenis ex montibus scissum, inter Agedos, Carnapas, Gardeos, Accisos, Gabros, Gregaros. Circaq; fontem † Imitissi, Imituos, & Aparthenos. Alii influxisse eò Suitas, Auchetas, Satarneos, Asampatas. Ab his Tanaitas & Nepheonitas viritim deletos. Aliqui flumen Opharium labi per Cantecos & Sapeos: Tanain verò transisse Phatareos, Herticeos, Spondolicos, Synhietas, Amassos, Issos, Catacetos, Tagoros, Catonos, Neripos, Agan-

† Altiores, nō legitur inquibusdā vetust. cod.

† Plurisque ex vetustis codicibus sic legit: Amnem Menotharū Imituem ex montibus Cissiis.

† Imitiis.

deos, Mandareos, Saturcheos, Spaleos.

Cappadocia, Armeniæ. CAP. VIII.

† nunc reddatur ingens in mediterraneo sinus.

PEracta est interior ora, omnésque accolæ: † nunc reddantur gẽtes in mediterraneo sinu: in quo multa aliter, ac veteres, proditurum me non eo inficias, anxia perquisita cura, rebus nuper in eo situ gestis à Domitio Corbulone, regibúsque inde missis supplicibus, aut regum liberis obsidibus. Ordiemur autem à Cappadocum gente. Longissimè hæc Ponticarum omnium introrsus recedens, minorem Armeniam maiorémque & Comagenen læuo suo latere transit: dextra verò omnes in Asia dictas gentes, plurimis superfusa populis: magnóque impetu scandens ad ortum Solis & Tauri iuga, transit Lycaoniam, Pisidiam, Ciliciam: vadit super Antiochiæ tractum, & vsque ad Cyrrhesticam eius regionem parte sua, quæ vocatur Cataonia, contendit. Itaque ibi longitudo Asiæ XII. quinquaginta M. passuum efficit, latitudo CCCCCCXL. M.

Armeniæ duæ. CAP. IX.

† Rectius vetust. cod. & Initium Mesopotamiæ facit, inter duos amnes sitæ. Terræ quod interest ibi, tenent Arabes &c.

ARmenia autem maior incipiens à Pariedris montibus, Euphrate amne (vt dictum est) aufertur Cappadociæ: & quà discedit Euphrates, Mesopotamiæ, haud minus claro amne Tigri. Vtrunque fundit ipsa, † & initium Mesopotamiæ facit, inter duos amnes ituræ. Quod interest ibi, tenent Arabes Orei. Sic finem vsque in Adiabenen perfert. Ab ea transuersis iugis inclusa, latitudinem in læua pandit ad Cyrum amnem transuersa in Araxem: longitudinem verò ad minorem vsque Armeniam, Absaro amne in Pontum defluente, & Pariedris montibus (qui fundunt Absarum) discreta ab illa. Cyrus oritur in Heniochiis montibus, quos alij Coraxicos vocauere: Araxes eodem monte, quo Euphrates, VI. M. passuum interuallo: auctúsque amne Musi, & ipse (vt plures existimauere) à Cyro defertur in Caspium mare. Oppida celebrantur in minore, Cæsarea, Aza, Nicopolis: in maiore Arsamote Euphrati proximum, Tigri Carcathiocerta: in excelsis autem Tigranocerta, at in campis iuxta Araxem Artaxata. Vniuersæ magnitudinem Aufidius quinquagies centena M. prodidit. Claudius Cæsar longitudinem à Dascusa ad confinium Caspij maris XIII. M. passuum latitudinem dimidium eius, à Tigranocerta ad Iberiam. Diuiditur (quod certum est) in præfecturas, quas II strategias vocant, quasdam ex iis vel singula regna quondam, barbaris nominibus CXX. Cludunt eã ab Oriente montes, sed non statim Ceraunij, nec Adiabene regio. Quod interest spatij, Sopheni tenent: ab his iuga: vltrà Adiabeni tenent. Per conualles autem proximi Armeniæ sunt Menobardi, & Moscheni. Abiabenen Tigris & † montium sinus cingunt. Ab læua eius regio Medorum est, & prospectus Caspij maris. Ex Oceano hoc (vt suo loco dicemus) infunditur, torúmque Caucasiis montibus cingitur. Horum incolæ per confinium Armeniæ nunc dicentur.

† montiũ sinus inotij cingunt.

Albania, Iberia. CAP. X.

PLanitiem omnem à Cyro vsque, Albanorum gens tenet: mox Iberum, discreta ab iis amne Alazone, in Cyrum è Caucasiis montibus defluente. Præualent oppida Albaniæ Cabalaca, Iberiæ Harmastis iuxta flumen, Neoris: regio Thasie, & Triare vsque ad † Partedoros montes. Vltrà sunt Colchicæ solitudines: quarum à latere ad Ceraunios versò, Armenochalybes habitant, & Moschorum tractus ad Iberum amnem in Cyrum defluentem: & infra eos Sacassani, & deinde Macrones ad flumen Absarum. Sic plana ac deuexa obtinentur. Rursus ab Albaniæ confinio, tota montium fronte, gentes Syluorum feræ, & infra Lubienorum, mox Diduri & Sodij.

† Pariedros

Portæ Caucasiæ. CAP. XI.

AB iis sunt portæ Caucasiæ, magno errore à multis Caspiæ dictæ, ingens naturæ opus montibus interruptis repentè, vbi fores obditæ ferratis trabibus, subter medias amne Dyriodori fluente, citráque in rupe castello (quod vocatur Cumania) communito ad arcendas transitu gentes innumeras: ibi loci terrarum orbe portis disclusọ, ex aduerso maximè Harmastis oppidi Iberum. A portis Caucasiis per mõtes Gordyeos Valli, Suarni indomitæ gentes, auri tantùm metalla fodiunt. Ab iis ad Pontum vsque

Heniochorum

Heniochorum plura genera,mox Achæorum. Ita se habet terrarum sinus è clarissimis. Aliqui inter Pontum & Caspium mare c c c l x x v. M.pass.non amplius interesse tradiderunt:Cornelius Nepos † c l. M. Tantis iterum angustiis infestatur Asia.Claudius Cæ- [† cel.M.] sar à Cimmerio Bosphoro ad Caspium mare c l. M.prodidit:eáque perfodere excogitasse Nicatorem Seleucum,quo tempore ab Ptolemæo Ceraυno sit interfectus. A portis Caucasiis ad Pontum c c. M.passuum esse constat ferè.

Insulæ in Ponto. CAP. XII.

INsulæ in Ponto Planctæ,siue Cyaneæ, siue Symplegades. Deinde Apollonia, Thynnias dicta,vt distingueretur ab ea,quæ est in Europa. Distat à continenti passibus M. cingitur tribus M. Et contra Pharnaceam Chalceritis,quam Græci Ariam dixerunt,sacrámque Marti,& in ea volucres cum aduenis pugnasse,pinnarum ictu.

Gentes in Scytico Oceano. CAP. XIII.

NVnc omnibus,quæ sunt interiora Asiæ,dictis, Rhiphæos montes transcendat animus,dextráque litore Oceani incedat. Tribus hic è partibus cæli alluens Asiam, Scythicus à Septentrione,ab Oriente Eous,à Meridie Indicus vocatur,variéq; per sinus & accolas in complura nomina diuiditur. Verum Asiæ quoque magna portio apposita Septentrioni,iniuria sideris rigentis vastas solitudines habet. Ab extremo Aquilone ad initium Orientis æstiui Scythæ sunt. Extra eos vltráque Aquilonis initia Hyperboreos aliqui posuere,pluribus in Europa dictos. Primum inde † noscitur promontoriũ Celti- [† nascitur.] cæ Lytarmis,fluuius Carambucis,vbi lassata cum siderum vi Rhiphæorum montiũ deficiunt iuga.Ibíque Arimphæos quosdam accepimus, haud dissimilem Hyperboreis gentem.Sedes illis nemora,alimenta baccæ,capillus iuxtà fœminis virísque in probro existimatur:ritus clementes.Itaque sacros haberi narrant,inuiolatósque esse etiam feris accolarum populis: nec ipsos modò,sed illos etiam,qui ad eos perfugerint. Vltra eos planè iam Scythæ,Cimmerii,Cicianthi,Georgi, & Amazonum gens. Hæc vsque ad Caspium & Hyrcanum mare. Nanque id erumpit Scythico Oceano in auersa Asiæ,pluribus nominibus accolarum appellatum celeberrimis duobus,Caspio,& Hyrcano. Non minus hoc esse quàm Pontum Euxinum,Clitarchus putat. Eratosthenes ponit & mẽsuram: ab exortu ad meridiem,per Cadusiæ & Albaniæ oram quinquies mil. c c c c. stad. Inde per Araticos, Amarbos Hyrcanos,ad ostium Zoni fluminis,quater mil. d c c c. stad. Ab eo ab ostium Iaxartis † mil. c c c c. Quæ summa efficit quindecies centena septuaginta- [† Melior vetusta lectio. MM. ccc. ita exigente & calculi ratione, defuturis alioqui summæ sequẽti mille stadiis.] quinque mil.pas. Artemidorus hinc detrahit vigintiquinque M. pas. Agrippa Caspium mare,gentésque quæ circa sunt, & cum his Armeniam determinans, ab Oriẽte Oceano Serico,ab occidente Caucasi iugis, à Meridie Tauri, à Septentrione Oceano Scythico, patere qua cognitũ est,c c c c x c.M.pas. in longitudinẽ:c c x c.M.in latitudinẽ prodidit. Non desunt verò,qui eius maris vniuersum circuitum à freto $\overline{xxv}$. M.pas. tradunt. Irrumpit autem arctis faucibus,in longitudinem spatiosis.At vbi cœpit in latitudinẽ pandi,lunatis obliquatur cornibus:velut ad Mæotim lacum ab ore discedẽs, Scythici arcus (vt autor est M. Varro)similitudine.Primus sinus appellatur Scythicus: vtrinque enim accolunt Scythæ,& per angustias inter se commeant,hinc Nomades & Sauromatæ multis nominibus,illinc Abzoæ non paucioribus. Ab introitu dextra, mucronem ipsum faucium tenent Vdini,Scytharum populus:dein per oram Albani(vt ferunt)ab Iasone orti. Ante quos mare quod est,Albanum nominatur. Hæc gens superfusa montibus Caucasieis,ad Cyrum amnem,Armeniæ confinium atq; Iberiæ,descendit,vt dictum est. Super maritima eius,Vdinorúmque gentem Sarmatæ,Vtidorsi,Aroteres prætenduntur: quorum à tergo indicatæ iam Amazones Sauromatides. Flumina per Albaniam decurrunt in mare,Cassios & Albanos:deinde Cambyses in Caucasiis ortus montibus: mox Cyrus in Coraxicis,vt diximus.Oram omnem à Caucaso præaltis rupibus † inaccesso, patere [† inaccessam] c c c c. x x v. mil.pas.autor est Agrippa.A Cyro Caspium mare vocari incipit: accolunt Caspii.Corrigendus est error in hoc loco multorum , & eorum etiam , qui in Armenia res proximè cum Corbulone gessere. Nanque hi Caspias appellauere portas Iberiæ,

quas Caucasias diximus vocari: sitúsque depicti, & inde missi, hoc nomen inscriptum habent. Et Neronis principis comminatio, ad Caspias portas tendere dicebatur, cùm peteret illas, quæ per Iberiam in Sarmatas tendunt, † vix vllo propter appositos montes aditu. Ad Caspium mare sunt aliæ, Caspiis gentibus iunctæ: quod dignosci non potest, nisi comitatu rerum Alexandri Magni. Nanque Persarum regna, quæ nunc Parthorũ intelligimus, inter duo maria Persicum & Hyrcanum Caucasiis iugis attolluntur: vtrinque per deuexa laterum Armeniæ maiori, à frontis parte, quæ vergit in Comagenen, Sophene (vt diximus) copulatur, eique Adiabene Assyriorum initium. Cuius pars est Arbelitis, vbi Darium Alexander debellauit, proxima Syriæ. Totam eam Macedones Mygdoniam cognominauerunt à similitudine. Oppida, Alexandria, item Antiochia, quam Nisibin vocant. Abest ab Artaxaris d c c l. M. passuum. Fuit & Ninus imposita Tigri, ad Solis occasum spectans, quondam clarissima. Reliqua verò fronte, qua tendit ad Caspiũ mare, Atropatene, ab Armeniæ Otene regione discreta Araxe. Oppidum eius Gazæ ab Artaxatis quadringenta quinquaginta mill. pass. Totidem ab Ecbatanis Medorum, quorum pars sunt Atropateni.

† Melius sic, mutata non nihil distinctione. Vix vllo propter oppositos mõtes aditu ad Caspium mare. Sunt aliæ, &c.

Media, Caspiæ portæ. CAP. XIIII.

Ecbatana caput Mediæ Seleucus rex condidit: à Seleucia magna d c c l. M. passuum à portis verò Caspiis x x. M. Reliqua Medorum oppida, Phausia, Agamzua, Apamia Rhaphane cognominata. Causa portarum nominis eadem, quæ suprà, interruptis angusto transitu iugis, ita vt vix singula meent plaustra, longitudine v i i i. M. pass. toto opere manu facto. Dextera leuáque ambustis similes impendent scopuli, sitiente tractu per x x x v i i i. M. pass. Angustias impedit corriuatus salis è cautibus liquor, atque eâdẽ emissus. Prætereà serpentium multitudo, nisi hyeme, transitum non sinit.

Gentes circa Hyrcanum mare. CAP. XV.

A Diabenis connectuntur Carduchi quondam dicti, nunc Cordueni, præfluente Tigri: his Pratitæ Paredoni appellati, qui tenent Caspias portas. Iis à latere altero occurrunt deserta Parthiæ, & Citheni iuga. Mox eiusdem Parthiæ amœnissimus† situs, qui vocatur Choara. Duæ vrbes ibi Parthorum, oppositæ quondam Medis, Calliope, & alia in rupe Issatis quondam. Ipsius verò Parthiæ caput Hecatompylos abest à portis c x x x i i i. M. pass. Ita Parthorum quoque regna foribus discluduntur. Egressos portis excipit protinus gens Caspia, ad litora vsque, quæ nomen portis & mari dedit. Læua montosa. Ab ea gente retrorsus ad Cyrum amnem produntur c c x x. M. pass. Ab eodem amne si subeatur ad portas, d c c. M. pass. Hunc enim † deinde cardinẽ Alexandri Magni itinera fecere, ab iis portis ad Indiæ principium, stadia quindecim millia sexcenta octoginta prodendo: ad Bactra oppidum, quod appellant Zariaspa, tria millia septingenta. Inde ad Iaxartem amnem quinque M.

† sinus.

† deinde. videtur abũdare, neque est in antiq. cod.

Item aliæ gentes. CAP. XVI.

A Caspiis ad Orientem versus regio est Zapauortene dicta, & in ea fertilitatis inclitę locus Darieum. Mox gentes Tapyri, Anariaci, Stauri, Hyrcani, à quorũ litoribus idem mare Hyrcanum vocari incipit à flumine Syderi. Circa id amnes Mazeras, Stratos, omnia ex Caucaso. Sequitur regio Margiane, apricitatis inclytæ, sola in eo tractu vitifera, vndique inclusa montibus amœnis, ambitu stadiorum mille quingentorum, difficilis aditu propter harenosas solitudines per c x x. M. passuum & ipsa contra Parthię tractum sita in qua Alexander Alexandriam condiderat: qua diruta à barbaris, Antiochus Seleuci filius, eodem loco restituit Syrianam interfluente Margo, qui corriuatur in Zotale. is maluerat illam Antiochiã appellari. Vrbis amplitudo circuitu l x x. stad. In hanc Orodes Romanos Crassiana clade captos deduxit. Ab huius excelsis per iuga Caucasi protenditur ad Bactros vsque gens Mardorum, fera, sui iuris. Ab eo tractu gentes Ochani, Chomari, Berdrigei, Harmatotrophi, Bomarei, Commani, Marucæi, Mandrueni, Iatij. Flumina Mandrum, Cridinum: vltráque Chorasmij, Gandari, Attasini, Paricani, Sarangæ, Parrhasini, Maratiani, Nasotiani, Aorsi, Gelæ, quos Græci Cadusios appellauere,

pellauere, Mariani. Oppidum Heraclea, ab Alexandro conditum: quod deinde ſubuerſum ac reſtitutum, Antiochus Achaida appellauit: Derbices, quorum medios fines ſecat Oxus amnis, ortus in lacu Oxo: Syrmatæ, Oxij, Tagæ, Heniochi, Bateni, Saraparæ, Bactri, quorum oppidum Zariaſpe, quod poſteà Bactrum à flumine appellatum eſt. Gens hæc obtinet auerſa montis Paropamiſi, ex aduerſo fontis Indi: includitur flumine Ocho. Vltrà Sogdiani, oppidum Panda, & in vltimis eorum finibus Alexandria, ab Alexandro magno conditum. Aræ ibi ſunt ab Hercule ac Libero patre conſtitutæ, item Cyro & Semiramide atque Alexandro: finis omnium eorum ductus ab illa parte terrarum, includente flumine Iaxarte, quod Scythæ Silyn vocant: Alexander, militéſque eius, Tanain putauere eſſe. Tranſcendit eum amnem Demonax, Seleuci & Antiochi regum dux, quem maximè ſequimur in iis: aráſque Apollini Didymæo ſtatuit.

Scytharum gens. CAP. XVII.

VLtrà ſunt Scytharum populi. Perſæ illos Sacas in vniuerſum appellauere à proxima gente, antiqui Arameos. Scythæ ipſi Perſas, Chorſaros: & Caucaſum montem, Graucaſum: hoc eſt, niue candidum. Multitudo populorum innumera: & quæ cum Parthis ex æquo degat. Celeberrimi eorum Sacæ, Maſſagetæ, Dahæ, Eſſedones, Ariacæ, Rhymmici, Peſici, Amordi, Hiſti, Edones, Camæ, Camacæ, Euchatæ, Cotieri, Antariani, Pialæ, Arimaſpi, anteà Cacidiri, Aſæi, Oetei. Ibi Napæi interiſſe dicũtur, & Apellæi. Nobilia apud eos flumina, Mandagræum & Caſpaſium. Nec in alia parte maior aurorum inconſtantia, credo propter innumeras vagáſque gentes. Hauſtum ipſius maris dulcem eſſe & Alexander Magnus prodidit, & M. Varro, talem perlatum Pompeio, iuxta res gerenti Mithridatico bello, magnitudine haud dubiè influentium amnium victo ſale. Adiicit idem, Pompeij ductu exploratum, in Bactros ſeptem diebus ex India perueniri ad Icarum flumen, quod in Oxum influat: & ex eo per Caſpium in Cyrum ſubuectas, quinque non amplius dierum terreno itinere, ad Phaſin in Pontum Indicas poſſe deuehi merces. Inſulæ toto eo mari multæ, vulgata vna maximè Tazata: à Caſpio mari Scythicóque Oceano, in eam curſus inflectitur, ad Orientem conuerſa litorum fronte. Inhabitabilis eius prima pars, à Scythico promontorio, ob niues: proxima, inculta ſæuitia gentium. Anthropophagi Scythæ inſident, humanis corporibus veſcentes. Ideo iuxtà vaſtæ ſolitudines, ferarúmque multitudo, haud diſſimilem hominum immanitatem obſidens. Iterum deinde Scythæ. Iterúmque deſerta cum belluis, vſque ad iugum incumbens mari, quod vocant Tabin. Nec ante dimidiam fermè longitudinem eius oræ, quæ ſpectat æſtiuum Orientem, inhabitatur illa regio. Primi ſunt hominum, qui noſcantur, Seres, lanicio ſyluarum nobiles, perfuſam aqua depectentes frondium caniciem: vnde geminus fœminis noſtris labor, redordiendi fila, rurſúmque texendi. Tam multiplici opere, tam longinquo orbe petitur, vt in publico matrona tranſluceat. Seres mites quidem, ſed & ipſi feris perſimiles, cœtum reliquorum mortalium fugiunt, cùm commercia expectant. Primum eorum noſcitur flumen Pſitaras, proximum Carabi, tertium Lanos, à quo promontorium: Chryſe ſinus, Cyrnaba flumen, Attanos ſinus. Et gens hominum Attacorum, apricis ab omni noxio afflatu ſecluſa collibus, eâdem, qua Hyperborei degunt, temperie. De iis priuatim condidit volumen Amometus, ſicut Hecatæus de Hyperboreis. Ab Attacoris gentes Thyri & Tochari, & iam Indorum Caſiri: introrſus ad Scythas verſi, humanis corporibus veſcuntur. Nomades quoque Indiæ vagantur. Sunt qui ab Aquilone contingi ab ipſis & Cyconas dixere, & Bryſanos. Sed inde (vt planè conſentiunt omnes) Emodi montes aſſurgunt, Indorúmque gens incipit, non eo tantùm mari adiacens, verùm & meridiano, quod Indicum appellauimus: quæque pars Orienti aduerſa recto prætenditur ſpatio, & flexum & initium Indici maris XVIII. lxxv. mill. paſſ. colligit. Deinde quà flectitur in Meridiẽ XXIIII. lxxv. M. paſ. vt Eratoſthenes tradit, vſq; ad Indum, qui eſt ab Occidente finis Indię. Com plures autem totam ipſius longitudinem xl. dierum noctiúmque velifico nauium curſu

determinauere:& à Septentrione ad Meridiem x x v i i. quinquaginta mill. pass. Agrippa lõgitudinis x x x i i i. latitudinis x x i i i. prodidit. Posidonius ab æstiuo Solis ortu ad hybernum Exortum metatus est eam, aduersam Galliæ statuens, quam ab Occidente æstiuo ad occidentem hybernum metabatur totam à Fauonio. Itaque obuersam eius venti afflatu iuuari Indiam, salubrémque fieri, haud dubia ratione docuit. Alia illius cæli facies, alij siderum ortus: binæ messes in anno, binæ æstates, media inter illas hyeme Etesiarum flatu: nostra verò brumali. Lenes ibi auræ, mare nauigabile, gentes & vrbes innumerabiles, si quis omnes persequi velit. Etenim patefacta est non modò Alexandri Magni armis, regúmque qui ei successere, circumuectis etiam in Hyrcanum mare, & Caspium Seleuco & Antiocho, præfectóque classis eorum Patrocle: verùm & aliis autoribus Græcis, qui cum regibus Indicis morati (sicut Megasthenes, & Dionysius à Philadelpho missus ex ea causa) vires quoque gentium prodidere. Non tamen deest diligentiæ locus, adeò diuersa & incredibilia traduntur. Alexandri Magni comites in eo tractu Indiæ quem subegerant, scripserunt quinque mill. oppidorum fuisse, nullum Cominus, gentium i x. Indiámque tertiam partem esse terrarum omnium, multitudinem populorum innumeram, probabili sanè ratione. Indi enim propè gentium soli nunquam emigrauere finibus suis. Colliguntur à Libero patre ad Alexandrum Magnum reges eorum c l i i i i. annis quinque mill. c c c c i i. adiiciunt & menses tres. Amnium mira vastitas. Proditur Alexandrum nullo die minus stadia sexcenta nauigasse in Indo, nec potuisse ante menses quinque enauigare, adiectis paucis diebus: & tamen minorem Gange esse constat. Seneca etiam apud nos, tentata Indiæ cõmentatione sexaginta amnes eius prodidit gentes duodeuiginti centúmque. Par labor sit montes enumerare. Iunguntur inter se Imaus, Emodus, Paropamisus, Caucasi partes, à quibus tota decurrit in planitiem immensam, & Aegypto similem. Verùm vt terrena demonstratio intelligatur, Alexandri Magni vestigiis insistamus. Diognetus & Beton itinerũ eius mensores, scripsere, à portis Caspiis Hecatópylon Parthorum, quot diximus, millia esse: inde Alexandriã Arion, quam vrbem is rex condidit, c c c c c. l x v. mil. Inde ad Prophthasiã Drangarũ c x c i x. mill. Inde ad Arachosiorum oppidum c c c c c. x v. mill. Inde Orthospanum c c l. mil. Inde Alexandri oppidum quinquaginta mill. In quibusdam exemplaribus diuersi numeri reperiuntur. Hanc vrbem sub ipso Caucaso esse positã. Ab ea ad flumen † Chepta, & oppidum Indorum Peucolaitin, c c x x v i i. mil. Inde ad flumẽ Indum & oppidum Taxila, sexaginta mill. Ad Hydaspen fluuium clarum, c x x. mil. Ad Hypasin non ignobiliorẽ, x l i x. c c c x c. mill. qui fuit Alexandri itinerum terminus, exuperato tamen amne, arísque in aduersa ripa dicatis. Epistolæ quoque regis ipsius consentiunt his. Reliqua inde Seleuco Nicatori peragrata sunt: ad Hesidrum, c l x v i i i. mill. Iomanem amnem tantundem. Exemplaria aliqua adiiciunt quinque mill. passuum. Inde ad Gangen c x i i. m. Ad Rhodapham c x i x. mill. Alij c c c x x v. mill. in hoc spatio produnt. Ad Calinipaxa oppidum, c l x v i i. c c c c c. alij c c l x v. m. Inde ad cõfluentem Iomanis amnis, & Gangis d c x x v. mill. plerique adiiciunt x i i i. mill. ad oppidúmque Palibotra c c c c x x v. Ad ostium Gangis d c. x x x v i i i. mill. passuum. Gentes, quas memorare non pigeat, à montibus Emodis, quorum promontorium Imaus vocatur, incolarum lingua niuosum significante, Isari, Cosyri, Izgi, & per iuga Chisiotosagi, multarúmque gentium cognomen Brachmanæ, quorum Maccocalingæ. flumina Pumas & Cainas (quod in Gangem influit) ambo nauigabilia. Gentes Calingæ proximi mari, & suprà Mãdei, Malli, quorum mons Mallus, tractúsque eius finis Ganges.

† Aliàs, Cophetes: cuius fluuij meminit & ca. 22.

Fluuius Ganges. CAP. XVIII.

HVnc alij incertis fontibus, vt Nilum, rigantémque vicina eodem modo, alij in Scythicis montibus nasci dixerunt. Influere in eũ x i x. amnes. Ex iis nauigabiles, præter iam dictos, Canucham, Vamam, Erranoboam, Cosoagum, Sonum. Alij cum magno fragore ipsius statim fontis erumpere: deiectúmque per scopulosa & abrupta, vbi primùm molles planities contingat, in quodam lacu hospitari: inde lenem fluere, vbi minimum

mum, v i i i. mill. latitudine, vbi modicum, stadiorum centum, altitudine nusquam minore pass. x x.

Gentes Indiæ. CAP. XIX.

NOuissima gente Gangaridum Calingarum regio Partalis vocatur. Regi l x x. mil. peditum, equites mille, elephanti d c c. in procinctu bellorum excubant. Nanque vita mitioribus populis Indorum multipartita degitur. Alij tellurem exercent: militiam alij capessunt: merces alij suas euehunt, res externas inuehunt, res publicas optimi ditissimíque temperant, iudicia reddunt, regibus assident. Quintum genus celebratæ illic, & propè in religionem versæ sapientiæ deditum, voluntaria semper morte vitam, accenso priùs rogo, finit. Vnum super hæc est semiferum, ac plenum laboris immensi, & quo suprà dicta continentur, venandi elephantes domandíque. Iis arant, iis inuehuntur, hæc maximè nouere pecuaria: iis militant, dimicántque pro finibus. Delectum in bellua vires & ætas atque magnitudo faciunt. Insula in Gange est amplæ magnitudinis, gentem continens vnam, Modogalicam nomine. Vltrà siti sunt Modubæ, Molindæ, vbere cum oppido eiusdem nominis magnifico, Galmodroesi, Preti, Calissæ, Sasuri, Passalæ, Colubæ, Orxulæ, Abali, Taluctæ. Rex horum peditum l. M. equitum i i j. M. elephantos c c c c. in armis habet. Validior deinde gens Andaræ, plurimis vicis, x x x. oppidis, quæ muris turribúsque muniuntur, regi præbet peditum c. M. equitum i j. M. elephantos M. Fertilissimi sunt auri Dardæ, Setæ verò argenti. Sed omnium in India propè, nō modò in hoc tractu, potentiam claritatémq; antecedunt Prasij, amplissima vrbe ditissimáque Palibotra. Vnde quidam ipsam gentem Palibotros vocant, imò verò tractum vniuersum à Gange. Regi eorum peditum sexcenta M. equitum x x x. M. elephantorum i x. M. per omnes dies stipendiantur. Vnde coniectatio ingens opum est. Ab iis in interiore situ Monedes & Suari, quorum mons Maleus, in quo vmbræ ad Septentrionem cadunt hyeme, æstate in Austrum, per senos menses. Septentriones eo tractu semel in anno apparere, nec nisi x v. diebus, Beton autor est: hoc idem pluribus locis Indiæ fieri, Megasthenes. Austrinum polum Indi Dramasa vocant. Amnis Iomanes in Gangem per Palibotros decurrit inter oppida Methora & Cyrisoborca. A Gange versa ad Meridiem plaga tinguntur Sole populi, iam quidem infecti, nondum tamen Aethiopum modo exusti: quantum ad Indū accedunt, tantum colore præferunt sidus. Indus statim à Prasiorum gente, quorum in montanis Pygmæi traduntur. Artemidorus inter duos amnes $\overline{x\,x\,i.}$ M. pass. interesse tradit.

Indus fluuius. CAP. XX.

INdus, Sandus ab incolis appellatus, in iugo Caucasi montis, quod vocatur Paropamisus aduersus Solis ortum effusus, & ipse vndeuiginti recipit amnes. Sed clarissimos Hydaspem, quatuor alios afferentem, Cantabram tres. Per se verò nauigabiles Acesinem & Hypasin, quadam tamen aquarum modestia nusquam latior quinquaginta stadiis, aut altior x v. pass. amplissimam insulam efficiens, quæ Prasiane nominatur, & aliam minorem, quæ Patale. Ipse per $\overline{x\,i\,i.}$ x l. M. pass. parcissimis autoribus nauigatus, & quodam Solis comitatu in Occasum versus, Oceano infunditur. Mensuram in ora ad eum ponam, vt inuenio, generatim, quanquam inter se nullæ congruant. Ab ostio Gangis ad promōtorium Calingon, & oppidum Dandagula d c c x x v. mill. pass. Ad Tropina $\overline{x\,i\,i.}$ x x v. M. pass. Ad Perimulæ promontorium, vbi est celeberrimū Indiæ emporiū d c c l. Ad oppidum in insula, quam suprà diximus, Patalen, d c x x. M. p. Gentes montanæ inter eum & Iomanem Cesi, Cetriboni syluestres: deinde Megallæ, quorum regi quingenti elephanti, peditum equitúmque numerus incertus: Chrysei, Parasangæ, Asangæ tigri fera scatentes. Armant peditum x x x. mill. elephantos c c c. equites. d c c c. Hos includit Indus, montiū corona circundatos & solitudinibus per d c x x v. M. infra solitudines, Dari, Suræ: iterúmq; solitudines per c l x x x v i i i. M. pas. plerunq; harenis ambientibus haud alio modo, quàm insulas mari. Infra deserta hæc Maltecoræ, Singæ, Marohæ, Rarungæ, Moruntes, Masuæ, Pagungæ. Iam hi montium, qui perpetuo tractu Oceani oram tenent, incolæ liberi, & regum expertes, multis vrbibus montanos obtinent colles. Nareæ deinde

deinde, quos claudit mons altissimus Indicorum Capitalia. Huius incolæ, alio latere latè auri & argenti metalla fodiunt. Ab iis Orarutæ, quorum regi elephanti quidem decẽ, sed amplæ vires peditum: Varetatæ, qui sub rege elephantos non alunt, fiducia equitum peditúmque, Odomboeræ, Salabastræ, Horatæ vrbe pulchra, fossis palustribus munita: per quas crocodili, humani corporis auidissimi, aditum nisi ponte non dant. Et aliud apud illos laudatur oppidum Automela, impositum litori, quinque amnium in vnum cõfluente concursu, emporio nobili. Regi eorum elephanti M. c c c c c c. peditum c l. M. equitum quinque M. Pauperior Charmarum rex, elephantos l x. paruásque reliquas vires habet. Ab iis gens Pandæ, solà Indorum regnata fœminis. Vnã Herculi sexus eius genitam ferunt, ob idque gratiorem præcipuo regno donatam. Ab ea deducentes originẽ imperitant c c c. oppidis, peditum c l. M. elephantis quingentis. Post hanc trecentarum vrbium Syrieni, Derangæ, Posingæ, Buzæ, Gogiarei, Vmbræ, Nereæ, Brancosi, Nobundæ, Cocondæ, Nesei, Pedatritæ, Salobriasæ, Olostræ Patalen insulam attingentes: à cuius extremo litore ad Caspias portas x v i i i. x x v. M. produntur. Hinc deinde accolunt Indum aduersum euidenti demonstratione Amatæ, Bolingæ, Gallitalutæ, Dimuri, Megari, Ordabæ, Mesæ. Ab his Vri, Sileni: mox deserta in c c l. M. passuum. Quibus exuperatis Organagæ, Abaortæ, Sibaræ, Suertæ: & ab iis solitudines prioribus pares. Dein Sarophages, Sorgæ, Baraomatæ, Gumbritæque, quorum x i i. nationes, singulísque binæ vrbes. Aseni trium vrbium incolæ. Caput eorum Bucephala, Alexãdri regis equo (cui fuerat hoc nomen) ibi sepulto conditum. Montani super hos Caucaso subiecti, Soleadæ, Sondræ, transgressísque Indum, & cum eo decurrentibus Samarabriæ, Sambruceni, Brisabritæ, Orsij, Antixeni, Taxilæ, cum vrbe celebri, iam in plana demisso tractu, cui vniuerso nomen Amandræ. Populi quatuor, Peucolaitæ, Arsagalitæ, Geretæ, Asoi. Etenim plerique ab occidente non Indo amne determinant, sed adiiciunt quatuor satrapias, Gedrosos, Arachotas, Arios, Paropamisadas.

Arij & iunctæ gentes. CAP. XXI.

VLtimo fine Cophete fluuio, quæ omnia Ariorum esse, aliis placet. Necnon & Nysam vrbem plerique Indiæ ascribunt, montémque Merum Libero patri sacrum: vnde origo fabulæ, Iouis femine editum. Item Aspagonas gentem, vitis, & lauri, & buxi, pomorúmque omnium in Græcia nascentium fertilem. Quæ memoranda, & propè fabulosa, de fertilitate terræ, ac genere frugum † arborúmque, aut ferarum aut volucrum, & aliorum animalium traduntur, suis quæque locis in reliqua parte operis commemorabuntur. Quatuor verò satrapiæ mox paulò, ad Taprobanen insulam festinante animo. Sed antè sunt aliæ, Patale, quã significauimus, in ipsis faucibus Indi triquetra figura c c. x x. M. pass. latitudine. Extra ostium Indi, Chryse, & Argyre, fertiles metallis, vt credo. Nam quod aliqui tradidere, aureum argenteúmque iis solum esse, haud facilè crediderim. Ab iis x x. M. pass. Crocala. Ab ea x i i. M. pass. † Bibaga, ostreis & conchyliis referta. Deinde Toralliba i x. M. pass. à suprà dicta, multæque ignobiles.

† arborúmq; lanisferarum.

† Aliàs, Bibacta, quæ appellatione vtitur & Arrhianus in Histo. Ind.

Taprobane insula. CAP. XXII.

TAprobanen alterum orbem terrarum esse, diu existimatum est. Antichrhonum appellatione. Vt liqueret insulam esse, Alexandri Magni ætas résque præstitere. Onesicritus classis eius præfectus, elephantos ibi maiores bellicosioresq;, quàm in India, gigni scripsit: Megasthenes flumine diuidi, incolásque Palæogonos appellari, auri margaritarúmque grandium fertiliores, quàm Indos. Eratosthenes & mensuram prodidit longitudinis v i i. M. stad. latitudinis quinque M. nec vrbes esse, sed vicos septingentos. Incipit ab Eoo mari, inter ortum occasúmq; Solis Indiæ prætenta, & quondam credita x x. dierum nauigatione à Prasiana gente distare: mox, quia papyraceis nauibus armamentísq; Nili peteretur, ad nostrarũ nauiũ cursus, v i i. dierũ interuallo taxato. Mare interest vadosum, senis nõ amplius altitudinis passibus, sed certis canalibus adeò profundũ, vt nullæ ancoræ sidãt: ob id nauibus vtrinq; proræ, ne per angustias aluei circumagi sit necesse. Siderũ in nauigando nulla obseruatio. Septentrio non cernitur: sed volucres secũ vehunt, emittentes

tentes sæpius,meatúmque earum tertas petentium comitantur. Nec plus, quàm ternis mensibus in anno,nauigant.Cauent à solstitio maximè centum dies, tunc illo mari hyberno.Hactenus à priscis memorata:nobilis diligentior notitia Claudij principatu contigit,legatis etiã ex insula aduectis.Id accidit hoc modo:Annij Plocami,qui maris rubri vectigal à fisco redemerat,libertus circa Arabiam nauigans,Aquilonibus raptus præter Carmaniam x v. die Hippuros portum eius inuectus,hospitali regis clementia sex mensium tempore imbutus alloquio, percontanti posteà enarrauit Romanos & Cæsarem. Mirum in modum in auditis iustitiam ille suspexit,quòd pares pondere denarij essent in captiua pecunia,cùm diuersæ imagines indicarent à pluribus factos.Et hoc maximè sollicitatus ad amicitiam,legatos quatuor misit,principe eorum Rachia. Ex iis cognitum, D.esse oppida,portum contra Meridiem appositum oppido Palesimundo, omnium ibi clarissimo,ac regiæ c c.M. plebis. Stagnum intus Megisba, c c l x x v. M. pass.ambitu,insulas pabuli tantum fertiles,cõplexum.Ex eo duos amnes erumpere.Palesimũdum,iuxta oppidum eiusdem nominis influentem in portum tribus alueis, quinque stadiorum arctissimo, x v. amplissimo: alterum ad Septentrionem Indiámq; versum,Cydara nomine.Proximum esse Indiæ promontorium,quod vocetur † Colaicum, quatridui nauigatione,medio in cursu Solis insula occurrente. Mare id colore peruiridi, prætereà fruticosum arboribus,iubas earum gubernaculis deterentibus. Septentriones Vergiliásque apud nos, veluti nouo cælo,mirabantur. Lunam quidem apud ipsos,non nisi ab octaua ad x v j.suprà terram aspici fatentes. Canopum lucere noctibus, sidus ingens & clarum. Sed maximè mirum iis erat,vmbras suas in nostrum cælum cadere, non in suum: Solémque à læua oriri,& in dexteram occidere potius,quàm è diuerso.Iidem narrauere,latus insulæ, quod prætendetetur Indiæ,x.M.stad.esse, ab Oriente hyberno vltra montes Emodos. Seras quoque ab ipsis aspici, notos etiam commercio: patrem Rachiæ commeasse eò. Aduenis ibi feras occursare. Ipsos verò excedere hominum magnitudinem, rutilis comis, cæruleis oculis,oris sono truci,nulli commercio linguæ. Cætera eadẽ,quæ nostri negotiatores. Fluminis vlteriore ripa merces positas iuxta venalia tolli ab his, si placeat permutatio:non aliter odio iustiore luxuriæ,quàm si perducta mens illuc vsque cogitet,quid & quò petatur & quare. Sed ne Taprobane quidem,quamuis extra orbem à natura relegata,nostris vitiis caret.Aurum argentúmque & ibi in pretio. Marmor testudinis simile,gemmæ margaritæque in honore multo præstantiores,& totius luxuriæ nostræ cumulus.Ipsorum opes maiores esse dicebant,sed apud nos opulentiæ maiorem vsum.Seruum nemini,non in diem aut interdiu somnum:ædificia modicè ab humo extantia,annonam nunquàm augeri, non fora litésve esse:coli Herculem: eligi regem à populo senecta clementiáque,liberos non habentem:& si posteà gignat,abdicari,ne fiat hæreditarium regnum. Rectores ei à populo x x x. dari:nec nisi plurium sententia quenquam capitis damnari:sic quoque appellationem esse ad populum. l x x.iudices dari:si liberent ij reum,amplius triginta iis nullam esse dignationẽ,grauissimo probro. regi cultum Liberi patris,cæteris Arabum.Regẽ,si quid delinquat,morte mulctari,nullo interimente, auersantibus cunctis,& commercia etiam sermonis negantibus. Festa venatione absumi,gratissimam eam tigribus elephantísque constare. Agros diligenter coli:vitis vsum non esse: pomis abundare. Esse & in piscatu voluptatem,testudinum maximè,quarũ superficie familias habitantium contegi:tanta reperiri magnitudine. Vitam hominum centum annis modicam.Hæc comperta de Taprobane.Quatuor satrapiæ,quas in hunc locum distulimus,ita se habent.

† Colisum.

Capissene,Carmania. CAP. XXIII.

A Proximis Indo gentibus montana Capissenæ habẽt Capissam vrbem,quam diruit Cyrus. † Arachosia cum oppido flumine eiusdem nominis,quod quidam Cophen dixere, à Semiramide conditum.Amnis Hermandus præfluens per Abesten Arachosiorum. Proximos iis à Meridie ad partem Arachotarum faciunt Gedrosos, & à Septentrione Paropamisadas. Cartana oppidum sub Caucaso, quod posteà Tetragonis dictum.

† Melius vetusti codices aptioréq; verborum ordine,Arachosia cum flumine & oppido eiusdẽ nominis,quod quidã Phoclin dixere Phoclinam tẽ præter cæteros inter Arachosiæ vrbes recenset & Ptolemæ'.

dictum. Hæc regio est ex aduerso Bactrianorum deinde, cuius oppidum Alexandria, à conditore dictum, Syndraci, Dangulæ, Parapiani, Cantaces, Maci. Ad Caucasum Cadrusi oppidum ab Alexandro conditum. † Infra hæc omnia, ora ab Indo. Ariana regio ambusta feruoribus, desertisque circundata, multa tamen interfusa opacitate: cultores congregat circa duos maximè fluuios, Tonderon & Arosapen. Oppidum Artaccana. Arius amnis, qui præfluit Alexandriam ab Alexandro conditam. Patet oppidum stad. x x x. multóque pulchrius, sicut antiquius, Artacabane, iterum ab Antiocho munitum, stad. l. Dorisci gens. Amnes Pharnacotis, Ophradus. Prophthasia oppidum Zarasparum, Drangæ, Argetæ, Zarangæ, Gedrusi. Oppida Peucolais, Lymphorta, Methoricum desertum. Amnis Manain, Augutturi gens. Flumen Borru, gens Vrbi, flumen nauigabile Pona mus Pandarum finibus. Item Caberon Sorarum ostio portuosus, Oppidum Condigramma. Flumen Cophes. Influunt in eũ nauigabilia Sadarus, Parospus, Sodinus. Arianæ partem esse Daritin aliqui volunt, mensurámque produnt vtriusque lõgitudine $\overline{x\,i\,x}$. l. mil. passuum latitudine dimidio minore, quàm Indiæ. Alij Gedrusos & Scyros posuere per c l x x x i i i. mill. pass. Mox Ichthyophagos Oritas, propria non Indorum lingua loquentes, per c c. mill. pass. Inde posuere Arbiorum gentẽ per c c. mill. Ichthyophagos omnes Alexander vetuit piscibus viuere. Vltrà deserta, deinde Carmania, ac Persis, atque Arabia. Sed priusquàm hæc generatim persequamur, indicare conuenit, quæ prodit Onesicritus, classe Alexandri † circumuectus in mediterranea Persidis ex India, narrata proximè à Iuba: dein eam nauigationem, quæ his annis comperta seruatur hodie. Onesicriti & Nearchi nauigatio nec nomina habet mansionum, nec spatia. Primúmque Xylenepolis ab Alexandro condita, vnde cœperunt exordium, iuxta quod flumen, aut vbi fuerit, non satis explanatur. Hæc tamen digna memoratu produntur ab eis: oppidum à Nearcho conditum in nauigatione ea. Flumen Nabrum nauium capax: contrà insula distans l x x. stad. Alexandria condita à Leonato iussu Alexandri in finibus gentis. Argenus portu salubri. Flumen Tuberum nauigabile, quod circa Pariræ. Deinde Ichthyophagi tã longo tractu, vt x x. dierum spatio prænauigauerint. Insula, quæ Solis appellatur, & eadem cubile Nympharum, rubens, in qua nullum non animal absumitur, incertis causis. Ori gens. Flumen Carmaniæ Hytanis portuosum, & auro fertile. Ab eo primùm Septentriones apparuisse adnotauere. Arcturum nec omnibus cerni noctibus, nec totis vnquam. Achæmenidas vsque illo tenuisse. Aeris & ferri metalla, & arsenici, & minij exerceri. Inde promontorium Carmaniæ est: ex quo in aduersa ora ad gentẽ Arabiæ Macas traiectus distat l. M. pass. Insulæ tres, quarum Organa tantum habitatur aquosa, à continenti x x v. M. pass. Insulæ i i i i. iam in sinu ante Persida. Circa has hydri marini vicenûm cubitorũ adnatantes terruere classem. Insula Acrotadus, item Gauratæ, in quibus Chiani gens. Flumen Hyperis in medio sinu Persico, onerariarum nauium capax. Flumen Sitiogagus, quo Pasargadas septimo die nauigatur. Flumen nauigabile Phirstimus, insula sine nomine. Flumen Granius modicarum nauium capax, per Susianen fluit: dextra eius accolunt Deximontani, qui bitumen perficiunt. Flumen Oroatis ostio difficili, nisi peritis: insulæ i i. paruæ: inde vadosa nauigatio palustri similis, per euripos tamen quosdam peragitur. Ostium Euphratis. Lacus, quem faciunt Eulæus & Tigris iuxta Characem. Inde Tigri Susa. Festos dies ibi agentem Alexandrum inuenerunt septimo mense, postquàm digressus ab iis fuerat Patalis, tertio nauigationis. Sic Alexandri classis nauigauit. Posteà à Syagro Arabiæ promontorio Patalen Fauonio, quem Hypalum ibi vocant, peti certissimũ videbatur $\overline{x\,i\,i\,i}$. x x x i i. M. pass. æstimatione. Secuta ætas propiorem cursum tutioremq; iudicauit, si ab eodem promontorio † Zizerum amnem portum Indiæ peteret. Diúque ita nauigatum est, donec compendia inuenit mercator, lucróq; India admota est. Quippe omnibus annis nauigatur, sagittariorum cohortibus impositis. Etenim piratæ maximè infestabant. † Nec pigebit totum cursum ab Aegypto exponere, nunc primùm certa notitia patescente. Digna res, nullo anno imperij nostri minus H-S quingenties exhauriente India, & merces remittente, quæ apud nos centuplicato veneant, M M. passuum ab Alex

† Rectior redditur lectio, Infra hæc omnia ab Indo, Ariana regio. Arianam ab ortu Indus terminat, noꝺ est libro huius cap. 20. & 21. & ex Strab. lib. 15.

† circumuectus mediterranea Persidis,

† Zizerũ portum Indiæ.

† Consule de hoc loco Budæum libr. 4. de Asse.

ab Alexandria abest oppidum Iuliopolis. Inde nauigant Nilo Coptum c c c i i i. mill. pass. qui cursus Etesiis flantibus peragitur x i i. diebus. A Copto camelis itur, aquationum ratione mansionibus dispositis. Prima appellatur Hydreuma, x x x i i. mill. Secunda in mõte, diei itinere. Tertia in altero hydreumate, à Copto x c v. mill. Deinde in monte. Mox ad hydreuma Apollinis, à Copto c l x x x i i i i. mill. pass. Rursus in monte. Mox ad nouũ Hydreuma à Copto c c x x x i i. mil. pass. Est & aliud Hydreuma vetus, Troglodyticum nominatur, vbi præsidium excubat diuerticulo i i. millium. Distat à nouo Hydreumate i i i i. mil. pass. Inde Berenice oppidum, vbi portus rubri maris, à Copto c c l v i i i. M. pass. Sed quia maior pars itineris conficitur noctibus propter æstus, & statiuis dies absumuntur, totũ à Copto Berenicen iter duodecimo die peragitur. Nauigare incipiũt æstate media ante Canis ortum, aut ab exortu protinus. Veniũntq; circiter x x x. die Ocelim Arabiæ, aut Canan thuriferæ regionis. Est & tertius portus, qui vocatur Muza, quem Indica nauigatio non petit, nec nisi thuris odorũmque Arabicorum mercatores. Intus oppida: regia eius appellatur Saphar, aliúdque Sabe. Indos autem petentibus vtilissimum est ab Oceli egredi. Inde vento Hypalo nauigant diebus quadraginta ad primum emporium Indiæ Muzirim, non expetendum propter vicinos piratas, qui obtinent locum nomine Hydras: neque est abundans mercibus. Præterea longè à terra abest nauium statio, lintribúsque efferuntur onera, quæ geruntur. Regnabat ibi, cùm proderem hæc, Celebothras. Alius vtilior portus gentis Necanidon, qui vocatur Becare. Ibi regnat Pandion, longè ab emporio mediterraneo distante oppido, quod vocatur Modusa. Regio autem, ex qua piper monoxylis lintribus Becaren conuehunt, vocatur Cottona: quæ omnia gentium portuúmve aut oppidorum nomina apud neminem priorum inueniũtur. Quo apparet mutari locorum status. Ex India renauigant mense Aegyptio Tybi incipiente, nostro Decembri: aut vtique Mechiris Aegyptij intra diem sextum, quod fit intra Idus Ianuarias nostras: ita euenit, vt eodem anno remeent. Nauigant autem ex India vento Vulturno: & cùm intrauere rubrum mare, Africo vel Austro. Nunc reuertemur ad propositum. Carmaniæ oram patere duodecies centena L. M. pass. Nearchus scripsit. Ab initio eius ad flumen Sabin centum M. pass. Inde vineas coli & arua ad flumen Andanin, x x v. M. spatio. Regio vocatur Armuzia. Oppida Carmaniæ, Zetis, & Alexandria. Irrumpit deinde & in hac parte geminum mare terras, quod Rubrum dixere nostri, Græci Erythræum à rege Erythra, † aut (vt alij) Solis repercussu talem reddi colorem existimantes: alij ab harena terráque, alij tali aquæ ipsius natura. † aut, vt alij, à colore Solis repercussu talem reddi existimantes.

Sinus Persicus, & Arabicus. CAP. XXIIII.

Sed in duos diuiditur sinus. Is qui ab Oriente est, Persicus appellatur $\overline{xxv}$. M. pass. circuitu, vt Eratosthenes tradit. Ex aduerso est Arabia, cuius $\overline{xii}$. mill. pass. est longitudo. Rursus altero ambitur sinu Arabico nominato. Oceanum qui influit, Azanium appellant. Persicum introitum v. mill. pass. latitudinis, alij quatuor fecerunt. Ab eo ad intimum sinum recto cursu $\overline{xi}$. x x v. mill. propemodum constat esse, & situm eius humani capitis effigie. Onesicritus & Nearchus ab Indo amne in sinum Persicum, atq; illinc Babylonem ab Euphratis paludibus, scripserunt $\overline{xxv}$. mill. passuum esse. In Carmaniæ angulo sunt Chelonophagi, testudinum superficie casas tegentes, carne vescentes. A flumine Arbi promontorium ipsum inhabitant, præter capita toto corpore hirti, coriisque piscium vestiti.

Cascandrus insula, Parthorum regna. CAP. XXV.

Ab horum tractu Indiam versus Cascandrus deserta insula in Oceano L. M. pass. traditur: iuxtáque eam freto interfluente Stoidis, quæstuosa margaritis. A promontorio Carmanis iunguntur Armozei. Quidam interponunt Arbios c c c c x i i. mil. pass. toto litore. Ibi portus Macedonum, & aræ Alexandri in promontorio. Amnes Saganos: dein Daras, & Salsos. Ab eo promontoriũ Themisteas, insula Aphrodisias habitatur. Inde Persidis initium ad flumen Oroatin, quo diuiditur ab Elymaide. Contra Persidem insulæ, Philos, Casandra, Aratia cũ monte præalto Neptuno sacra. Ipsa Persis aduersus Occasum

casum sita obtinet litora c c c c c. L mil. passuum etiam in luxum diues, in Parthorum iam pridem translata nomen. Horum de imperio nunc paucis. Regna Parthorum duodeuiginti sunt omnia: ita enim diuidunt prouincias circa duo (vt diximus) maria. Rubrum à meridie, Hyrcanum à Septentrione. Ex iis vndecim, quæ superiora dicuntur, incipiunt à confinio Armeniæ, Caspiisque litoribus: pertinent ad Scythas, cum quibus ex æquo degunt. † Reliqua septem regna inferiora appellantur. Quod ad Parthos attinet, semper fuit Parthia in radicibus montium sæpius dictorum, qui omnes eas gentes prætexunt. Habet ab Ortu Arios. à meridie Carmaniam & Arianos, ab Occasu Pratitas, Medos, à Septentrione Hyrcanos, vndique desertis cincta. Vlteriores Parthi Nomades appellantur: citra deserta, ab Occasu vrbes eorum, quas diximus, Issatis & Calliope: ab Oriente æstiuo Europum, ab hyberno Mania: in media Hecatompylos, Arsacia: regio Nisæa Parthyenes nobilis, vbi Alexandropolis à conditore.

† Melior vetusta lectio, alia verborū distinctione: Reliqua septē regna inferiora appellantur, quæ ad Parthos attinent.

Media, Mesopotamia, Babylon, Seleucia.

CAP. XXVI.

NEcessarium est hoc in loco signare & Medorum situm, terrarúmque faciem circumagere ad Persicum mare, quò faciliùs deinde reliqua noscantur. Nanque Media ab Occasu transuersa obliquè Parthiæ occurrens, vtraque regna includit. Habet ergo ipsa ab Ortu Caspios & Parthos, à Meridie Sittacenen & Susianen & Persida, ab occasu Adiabenen, à Septētrione Armeniam. Persæ Rubrum mare semper accoluere, propter quod is sinus Persicus vocatur. Regio ibi maritima Cyropolis. Quà verò ipsa subit ad Medos, Elymais. Megala appellatur locus, arduo montis ascensu per gradus, introitu angusto, ad Persepolin caput regni, dirutam ab Alexandro. Præterea habet in extremis finibus Laodiceam, ab Antiocho conditam. Inde ad orientem Magi obtinent Passagardas castellum, in quo Cyri sepulcrum est: & horum Ecbatana oppidum translatum ab Dario rege ad montes. Inter Parthos & Arianos excurrunt Parætaceni. His gentibus & Euphrate, inferiora regna cluduntur. Reliqua dicemus à Mesopotamia, excepto mucrone eius, Arabúmque populis, in priore dictis volumine. Mesopotamia tota Assyriorum fuit, vicatim dispersa, præter Babylona & Ninum. Macedones eam in vrbes congregauere, propter vbertatem soli. Oppida, præter iam dicta, habet Seleuciam, Laodiceam, Artemitam: item in Arabum gente, qui Aroei vocantur, & Mardani, Antiochiam: quæ à præfecto Mesopotamiæ Nicanore condita Arabis vocatur. Iunguntur his Arabes, introrsus Eldamarij. Super quos ad Pellacontam flumen Bura oppidum, Salmani & Masei Arabes. Gordyæis verò iuncti Aloni, per quos Zerbis fluuius in Tigrin cadit, Azones Silices montani, & Orontes. Quorum ad Occidentem oppidum Gaugamela. Item Sue in rupibus. Suprà Silici, Classitæ, per quos Lycus ex Armenia fertur: Absitris ad hybernum exortum. Azochis oppidum. Mox in campestribus oppida Diospage, Polytelia, Stratonicea, Anthemus. In vicinia Euphratis Nicephorion, vt diximus, quod Alexander iussit condi propter loci oportunitatem. Dicta est & in Zeugmate Apamia, ex qua Orientem petentes excipit oppidum apprimè munitum, quondam stadiorum sexaginta quinque amplitudine, & satraparum regia appellatum, quò tributa conferebantur, nunc in arcem redactum. Durant, vt fuerant, Hebata, & ductu Pompeij Magni terminus Romani Imperij Oruros, à Zeugmate ducentis quinquaginta millibus passuum. Sunt qui tradunt Euphratem Gobaris præfecti opere diductum, vbi eum diximus findi, ne præcipiti cursu Babyloniam infestaret: ab Assyriis verò vniuersis appellatum Armalchar, quod significat regium flumen. Quà deriuatur, oppidum fuit Agranię maximis, quod diruêre Persæ. Babylon Chaldaicarum gentium caput diu summam claritatem obtinuit in toto orbe, propter quam reliqua pars Mesopotamiæ Assyriæque Babylonia appellata est, sexaginta millia passuum amplexa muris, ducenos pedes altis, quinquagenos latis, in singulos pedes ternis digitis mensura ampliore, quàm nostra, interfluo Euphrate, mirabili opere vtroque. Durat adhuc ibi Iouis Beli templum. Inuentor hic fuit sideralis scientiæ. Cæterò in solitudinem rediit, exhausta vicinitate Seleuciæ, ob id

ob id conditæ à Nicatore intra † nonagesimum lapidem,in confluente Euphratis fossa perducti atque Tigris:quæ tamen Babylonia cognominatur , libera hodie ac sui iuris, Macedonúmque moris.Ferunt ei plebis vrbanæ d c.M.esse:situm verò mœnium Aquilæ pandentis alas : agrum totius Orientis fertilissimum. Inuicem ad hanc exhauriendam, Ctesiphontem iuxta tertium ab ea lapidem in Chalonitide cōdidere Parthi,quod nunc est caput regni : & postquàm nihil proficiebatur , nuper Vologesus rex aliud oppidum Vologesocertam in vicino condidit.Sunt etiamnum in Mesopotamia oppida,Hipparenum,Chaldæorum & hoc,sicut Babylon,iuxta flumen Narragam , qui dedit ciuitati nomen.Muros Hipparenorum Persæ diruêre.Orcheni quoque tertia Chaldæorum doctrina,in eodem situ locantur , ad Meridiem versi. Ab his Notitæ & Orthophantæ,& Græciochantæ. Euphrate nauigari Babylonem è Persico mari c c c c x i i. M. pass.tradunt Nearchus & Onesicritus.Qui uerò posteà scripsere,à Seleucia c c c c x c.mil.Iuba à Babylone Characem c l x x v.M.pass.Fluere aliqui vltra Babylonem cōtinuo alueo,priusquàm distrahitur in irrigua,l x x x v i i.M.Vniuerso autem cursu. $\overline{XI}$. M.pass.Inconstantiam mensuræ diuersitas autorum facit,cùm Persæ quoque schœnos & parasangas alij alia mensura determinent.Vbi desinit † alueo munire,ad confinium Characis accedente tractu,statim infestant Attali latrones,Arabum gens.Vltra quos Scenitæ.Ambitu verò Euphratis Nomades Arabiæ vsque ad deserta Syriæ , vnde † in Meridiem flecti eum diximus,solitudines Palmyrenas relinquentem. Seleucia abest à capite Mesopotamiæ Euphratem nauigantibus vndecies centena x x v.M.pass.A mari Rubro si Tigri nauigetur,c c c x x. mill.à Zeugmate c c c c c x x v i i.mill.Zeugma à Seleucia Syriæ ad nostrum litus ∴ c x x x i i.mill.pass.Hæc est ibi latitudo terrarum inter duo maria.Parthici verò regni d c c c c. x l i i i i.mill.passuum. Est etiamnum oppidum Mesopotamiæ in ripa Tigris circa confluentes,quod vocant Digbam.

† Sunt qui quadragesimum legere malint, Strabonis autoritaté sequuti, qui Seleuciá à Babylone CCC. non amplius stadiorum dirimit interuallo.

† alueo vnire.

† Legendum videtur . In Orientem,vt suprà lib. 5. cap. 24. vbi Euphratem tradit Palmyrenas solitudines relinquentem in Orientem se se cōuertere.

∴ Rectius,c l x x v. M. quémadmodum suprà lib.5.cap. 12. & apud Marcianum lib.6.

Flumen Tigris. CAP. XXVII.

SEd & de Tigri ipso dixisse conueniat.Oritur in regione Armeniæ maioris,fonte conspicuo in planitie.Loco nomen Elongosine est.Ipsius,quà tardior fluit, Diglito:vnde concitatur,à celeritate Tigris incipit vocari.Ita appellant Medi sagittam. Influit lacum Arethusam omnia illata pondera sustinentem,& nitrum nebulis exalanté,Vnum genus ei piscium est,idque transcurrentis non miscetur alueo,sicut nec è Tigri pisces in lacum transnatant.Fertur autem & cursu & colore dissimilis:transiectúsque occurrente Tauro monte in specu mergitur : subtérque lapsus,à latere altero eius erumpit. Locus vocatur Zoroanda.Eundem esse manifestum est , quód demersa perfert. Alterum deinde transit lacum,qui Thospites appellatur:rursúsque in cuniculos merginir,& post x x v.mill.pass. circa Nymphæum redditur.Tam vicinū Arsaniæ fluere eum in regione Arrhene Claudius Cæsar autor est,vt cùm intumuere,cōfluant,nec tamen misceantur,leuiórque Arsanias innatat i i i i.M.ferme spatio:mox diuisus in Euphratem mergitur.Tigris autem ex Armenia acceptis fluminibus claris † Partheni,Agnice,Pharione,Arabas Aroeos Adiabenósq; disterminans,& quam diximus Mesopotamiā faciens,lustratis montibus Gordyæorum circa Apamiam Mesenes oppidum,citra Seleuciam Babyloniam c x x v.M.p. diuisus in alueos duos,altero Meridiem ac Seleuciam petit,Mesenen perfundens:altero ad Septentrionem flexus,eiusdem gentis tergo campos Cauchas secat.Vbi remeauere aquæ,Pasitigris appellatur.Posteà recipit ex Media Choaspem : atque(vt diximus)inter Seleuciam & Ctesiphontem vectus,in lacus Chaldaicos se fundit,eósque l x x. M.p.amplitudine implet.Mox vasto alueo profusus,dextra Characis oppidi infertur mari Persico † decumo ore.Inter duorū amnium ostia x x v.M.p.fuere,aut(vt alij tradunt)v i i.M. vtroque nauigabili.Sed longo tempore Euphratē præclusere Orcheni , & accolæ agros rigantes : nec nisi per Tigrin defertur in mare.Proxima Tigri regio Parapotamia appellatur.In ea dictum est de Mesene.Oppidum eius Dibitach. Iungitur Chalonitis cum Ctesiphonte,non palmetis modò,verùm & olea,pomísq;,aliísq; arbustis nobilis. Ad eam peruenit Zagrus mons,ex Armenia inter Medos Aliabenósq; veniens , supra Paraetace-

† Vetus. cod. Parthenia,ac Nicephorione.

† Antiqua exempl. decem millium pas. ore.

nen & Persidem. Chalonitis abest à Perside c c c c l x x x. M. pass. Tantum à Caspio mari Assyriam abesse compendio itinerum aliqui tradunt. Inter has gentes atque Mesenen Sittacene est, eadem Arbelitis & Palæstine dicta. Oppidum eius Sittace Græcorum ab Ortu est, & Sabata. Ab Occasu autem Antiochia, inter duo flumina Tigrin & Tornadotum. Item Apamia, cui nomen Antiochus matris suæ imposuit. †Tigris circunfunditur. Hæc diuiditur Archoo. Infrà est Susiane, in qua verus regia Persarum Susa, à Dario Hystaspis filio condita: abest à Seleucia Babylonia c c c c l. M. pass. Tantundẽ ab Ecbatanis Medorum per montem Charbanum. In Septentrionali Tigris alueo oppidũ est Babytace. Abest à Susis c x x x v. M. pass. †Ibi mortalium soli aurum in odio cõtrahunt: id defodiunt, ne quo cui sit in vsu. Susianis ad Orientẽ versus iunguntur Cossæi latrones, & Mizæorum x l. populi liberæ feritatis. Supra eos patent Parthusi, Mardi, & Saitæ, Hyi, qui prætenduntur supra Elymaida, quam Persidi in ora iunximus. Susa à Persico mari absunt c c l. M. pass. Quà subiit ad eam classis Alexandri Pasitigri, vicus ad lacum Chaldaicum vocatur Aphle: vnde Susa nauigatione l x v. M. d. pass. absunt. Susianis ab Oriente proximi sunt Cossæi, supra Cossæos ad Septenrionem Mesobatene sub monte Cambalido: qui est Caucasi ramus, inde mollissimo trãsitu in Bactros. Susianen ab Elymaide disterminat amnis Eulæus, ortus in Medis ∴ mediòque spatio cuniculo conditus, ac rursus exortus & per Mesobatenem lapsus, circuit arcem Susorum, ac Dianæ templũ augustissimum illis gentibus, & ipse in magna cæremonia. Siquidem reges non ex alio bibunt, & ob id in longinqua portant. Recipit amnem Hedypnum, præter Asylum Persarũ venientem, & vnum ex Susianis. Oppidum iuxta eum Magoa, à Charace x v. M. pass. Quidam hoc in extrema Susiana ponunt solitudinibus proximum. Infra Eulæum Elymais est, in ora iuncta Persidi, à flumine Oroati ad Characem c c x l. M. pass. Oppida eius Seleucia & Sosirate, apposita monti Casyro. Oram, quæ praiacet, minorum Syrtium vice diximus inaccessam cœno plurimum limi deferentibus Brixia & Ortacea amnibus: madente & ipsa Elymaide intantum, vt nullus sit nisi circuitu eius, ad Persidem aditus. Infestatur & serpentibus, quos flumina deportãt. Pars eius maximè inuia, Characene vocatur ab oppido Arabiæ claudente regna, de quo dicemus, exposita priùs M. Agrippæ sententia. Nanque is Mediam & Parthiã, & Persidem ab Oriente Indo, ab Occidente Tigri, à Septentrione Tauro, Caucaso, à Meridie Rubro mari terminatas patere in longitudinem x i i i. x x. M. pass. in latitudinem d c c c c l. prodidit. Præterea per se Mesopotamiam, ab Oriente Tigri, ab Occasu Euphrate, à Septentrione Tauro, à Meridie mari Persico inclusam, longitudine octingentorum M. pass. latitudine c c c l x. Charax oppidum Persici sinus intimum, à quo Arabia Eudæmon cognominata excurrit, habitatur in colle manu facto inter confluentes, dextra Tigrin, læua Eulæum i i i. M. pass. laxitate. Conditũ est primùm ab Alexandro Magno: qui colonis ex vrbe regia Durine (quæ tum interiit) deductis, militúmque inutilibus ibi relictis, Alexandriã appellari iusserat: pagúmq; Pellæum, à patria sua, quem propriè Macedonum fecerat: Flumina id oppidũ expugnauere. Posteà Antiochus restituit quintus regum & suo nomine appellauit. Iterúmq; infestatum † Pasines Sogdonaci filius, rex finitimorum Arabum, quẽ Iuba satrapen Antiochi fuisse falsò tradit, oppositis molibus restituit: noménq; suũ dedit, emunito situ iuxtà in longitudinẽ i i i. M. pass. in latitudinem paulo minus. Primò fuit à litore stadiis x. maritimum: etiam inde pseudo porticus habet. Iuba verò prodente, l. M. pass. Nunc abesse à litore c x x. M. legati Arabum nostrique negotiatores, qui inde venere, affirmant. Nec vlla in parte plus aut celeriùs profecere terræ fluminibus inuectæ. Magis id mirum est, æstu longè vltra id accedente non repercussas. Hoc in loco genitum esse Dionysium, terrarum orbis situs recentissimum autorem constat, quem ad commentanda omnia in Orientem præmisit Diuus Augustus, ituro in Armeniam ad Parthicas Arabicásque res maiore filio. Nõ me præterit, nec sum oblitus, sui quenque situs diligentissimum autorem visum nobis in introitu huius operis. In hac tamen parte arma Romana sequi placet nobis, Iubámque regem, ad eundem Caium Cæsarem scriptis voluminibus de eadem expeditione Arabica.

Arabia

† Tigris circunfunditur hunc, diuiditur Archoo.

† Tolerabilior videtur lectio, quam ex Hispanicis codicibus eruit Pintianus: Ibi mortalium soli aurũ in odio: contrahũt id, defodiũtq; ne quo cui sit in vsu.

∴ mediòq;

† Melius, Spasines: ad Spasinu[?] lance Dione in vita Traiani, & Stephano Byzãtio, qui hanc vrbem ab instauratore [illegible] vocatã traditur.

Arabia, Nomades, Nabataei, Omani, Tylos & Ogyris insulæ.

CAP. XXVIII.

ARabia gentium nulli postferenda, amplitudine longissima, à monte Amano † à regione Ciliciæ Comagenésque descendit, vt diximus, multis gentibus eorum deductis illò à Tigrane magno, sponte verò ad mare nostrum litúsque Aegyptiacum, vt docuimus: nec non in media Syriæ ad Libanum montem penetrantibus nubeis, quibus iunguntur Ramisi. Déinde Taranei, déinde Patami. Ipsa verò peninsula Arabia inter duo maria, Rubrum Persicúmque procurrens, quodam naturæ artificio ad similitudinẽ atq; magnitudinem Italiæ mari circunfusa, in eandem etiam cæli partẽ nulla differentia spectat. Hæc quoque in illo situ felix. Populos eius à nostro mari vsque ad Palmyrenas solitudines diximus: reliqua nunc inde peragemus. Nomadas, infestatorésque Chaldæorum, Scenitæ (vt diximus) claudunt, & ipsi vagi, † sed à tabernaculis cognominati, quæ ciliciis metantur, vbi libuit. Déinde Nabatæi oppidum incolunt Petram nomine in conualle, paulo minus II. M. pass. amplitudinis, circundatum montibus inaccessis amne interfluente. Abest à Gaza oppido litoris nostri DC. M. à sinu Persico CXXII. M. Huc conuenit vtrunque biuium, eorum qui Syriæ Palmyram petiere, & eorum qui ab Gaza venerunt. A Petra incoluerunt Omani ad Characem vsque, oppidis quondam claris a Semiramide conditis, Abesamide & Soractia. Nunc sunt solitudines. Déinde est oppidum, quod Characenorum regi paret, in Pasitigris ripa, Forath nomine, in quod à Petra cõueniunt, Characémque inde XII. M. pass. secundo æstu nauigant. E Parthico enim regno nauigantibus vicus Teredon, infra confluentẽ Euphratis & Tigris: læua fluminis Chaldæi obtinent, dextra Nomades Scenitæ. Quidã & alia duo oppida longis interuallis Tigris prænauigari tradunt, Barbatiam, mox Thumatam: quod abesse à Petra decem dierum nauigatione, nostri negotiatores dicunt, Characenorúmque regi parere: & Apamiam sitam, vbi restagnatio Euphratis cum Tigri confluat. Itaque molientes incursionem Parthos, operibus obiectis inundatione arceri. Nunc à Charace dicemus orã, Epiphani primum exquisitam, Locus vbi Euphratis ostium fuit, flumen salsum, promontorium Chaldone, voragini similius, quàm mari, per L. M. oræ flumen Achana, deserta C. M. p. vsque ad insulam Icharam. Sinus Capeus, quem accolunt Gaulopes & Chateni. Sinus Gerraicus. Oppidum Gerra V. M. pass. amplitudine, turres habet ex salis quadratis molibus. A litore L. M. passuum regio Attene. Ex aduerso Tylos insula, totidem millibus à litore, plurimis margaritis celeberrima, cum oppido eiusdem nominis: iuxtáque altera minor, à promontorio eius XII. M. pass. Vltrà magnas aspici insulas tradunt, ad quas non sit peruentũ. Huius ambitum CXII. M. D. passuum, à Perside longiùs abesse, adiri vno alueo angusto. Insula Asgilia, Gentes Nocheti, Zurachi, Borgodi, Catarræi, Nomades. Flumẽ Cynos. Vltrà nauigationem incompertam ab eo latere propter scopulos tradit Iuba, prætermissa mentione oppidi Omanorum Batrasabbes, & Omanæ, quod priores celebrem portum Carmaniæ fecere. Item Omnæ & Athanæ, quæ nunc oppida maximè celebrari à Persico mari nostri negotiatores dicunt. A flumine Canis, vt Iuba tradit, mons adusto similis. Gentes Epimaranitæ. Mox Ichthyophagi, insula deserta, gentes Bathymi. Eblitei montes, insula Omœnus. Portus Machorbæ, insulæ Etaxalos, Onchobrice, gens Chadæi. Insulæ sine nominibus multæ: celebres verò Isura, Rhinnea, & proxima, in qua scriptæ sunt stelæ lapideæ literis incognitis. Goboëa portus, Bragæ insulæ desertæ. Gens Thaludæi. Dabanegoris regio. Mons Orsa cum portu. Sinus Duatus, insulæ multæ. Mons Tricoryphos. Regio Cardalena, insulæ Solanidæ, Capina. Item Ichthyophagorum. Déinde Glari. Litus Hammæum, vbi auri metalla. Regio Canauna, gentes Apitami, Gasani. Insula Deuadæ. Fons Goralus, Garpheti, insulæ Aleu & Amnamethu. Gens Darræ insulæ Chelonitis, Ichthyophagon multæ. Eodãda deserta, Basag Multæ Sabæorum. Flumina, Thamar, Amnon, insulæ Dolicæ. Fontes Daulotes, Dora: insulæ Pteros: Labanis, Coboris, Sambracate, & oppidum eodem nomine in continenti. A Meridie insulæ multæ, maxima Camari. Flumen, Mysecros. Portus, Leupas. Scenitæ Sabæi. Insulæ multæ.

† à regione Ciliciæ, &c.

† sic à tabernaculis cognominati.

Empotium eorum Acila,ex quo in Indiam nauigatur, Regio,Amithoſcuta,Damnia. Mizi maiores & minores,Drimati,Macæ.Horum promontorium contra Carmaniam eſt. Diſtat quinquaginta mill.paſſuum.Mira res ibi traditur: Numenium ab Antiocho rege Meſenæ præpoſitum,ibi viciſſe eodem die claſſe, æſtúque reuerſo iterum equitatu contra Perſas dimicantem, & gemina trophæa eodem in loco Ioui ac Neptuno ſtatuiſſe.Inſula in alto obiacet Ogyris,clara Erythra rege ibi ſepulto. Diſtat à continente centum vigintiquinque mil.paſſ.circuitu c x i i. M.paſſ. Nec minus altera clara in Azanio mari Dioſcoridu,diſtans à Syagro extimo promontorio c c l x x x.mill.paſſ. Reliqui in continente à noto etiamnum Autaride,in montes v i i.dierum tranſitus. Gentes Larendani,Catabani,Gebanitæ pluribus oppidis, ſed maximis,Nagia,& Tamna templorum l x v.Hæc eſt amplitudinis ſignificatio.Promontorium,à quo ad cõtinentem Troglodytarum l.M.p.Toani,Acchitæ,Chatramotitæ,Tomabei,Antidalei,Lexianæ,Agrei,Cerbani,Sabæi Arabum propter thura clariſsimi,ad vtraque maria porrectis gentibus.Oppida eorum in Rubro litore Marane,Marma,Corolia,Sabatra:intus oppida Naſcus,Cardaua Carnus,& quò merces odorum deferunt,Tomala. † Pars eorum Atramitæ,quorum caput Sobotale l x.templa muris includens.Regia tamen omnium eſt Mariaba.Sinum obtinet x c i i i i.M.paſſ.refertum inſulis odoriferis.Atramitis in mediterraneo iunguntur Minæi:mare accolunt & Elamitæ.Oppidum eiuſdẽ nominis.Iis iuncti Cagulatæ. Oppidum Siby,quod Græci Apaten vocant:Arſicodani,Vadeicum oppido magno,Baraſei,Licheni.∴Sygaros inſula,quam canes non intrant, expoſitíque circa litora errando moriuntur.Sinus intimus,in quo Leanitæ,qui nomen ei dedere. Regia eorum Agra, & in ſinu Læana,vel,vt alij,Aelana.Nam & ipſum ſinum noſtri Aelaniticum ſcripſere, alij Aelenaticum,Artemidorus Aleniticum,Iuba Lætiticum.Circuitus Arabiæ à Charace Leana colligere proditur quadragies octies centena l x v.M.Iuba paulo minus $\overline{x\ L}$.M. putat.Latiſsima eſt à Septentrione inter oppida Heroum & Characem.Nunc & reliqua mediterranea eius dicantur.Nabatæis Thimaneos iunxerunt veteres:nunc ſunt Taueni, Suelleni,Sarraceni.Arra oppidum,in quo omnis negotiatio conuenit.Hemuatæ,Analitæ:oppida,Domada,Egra. Thamudei, oppidum Badanatha.Carrei,oppidum Chariati: Achoali,oppidum Phoda: ac Minæi,à rege Cretæ Minoe(vt exiſtimant)originem trahentes:quorum Charmæi,oppidum x i i i i.M.paſſ.Mariaba Baramalacum,& ipſum nõ ſpernendum: item Carnon. Rhammei,& horum origo Rhadamanthus putatur frater Minois.Homeritæ,Maſſala oppido. Hamirei, Gedranitæ, Ampræ,Ilíſanitæ,Bachilitæ, Sammei,Amathei cum oppidis Neſſa & Cenneſſeri.Zamareni cum oppidis Saiace,Scantate,Bacaſcami.Riphearma oppidum,quo vocabulo hordeum appellant.Autei & Raui, Gyrei & Mathatæi.Helmodenes cum oppido Ebode.Agacturi in montibus,oppido x x. M.paſſuum in quo fons Emiſchabales,quod ſignificat camelorum oppidum. Ampelone colonia Mileſiorum.Actrida oppidum,Calingij,quorum Mariaba oppidum ſignificat dominos omnium. Oppida,Pallon, Murannimal iuxta flumen,per quod Euphratem emergere putant.Gentes Agrei,Hammonij.Oppidum,Athenæ,Caurarani,quod ſignificat ditiſsimos armento:Coranitæ,Cæſani,Choani.Fuerunt & Græca oppida,Arethuſa, Lariſſa,Chalcis,deleta variis bellis. Romana arma ſolus in eam terram adhuc intulit Aelius Gallus ex equeſtri ordine.Nam C.Cæſar Auguſti filius proſpexit tantùm Arabiam.Gallus oppida diruit non nominata ab autoribus,qui antè ſcripſerunt,Egran,Anneſtum,Eſcam,Maguſum,Tammacum,Labeciam,& ſuprà dictam Mariabam,circuitu v i. M.paſſuum.Itẽ Caripeta,quò longiſsimè proceſsit.Cætera explorata retulit: Nomades lacte & ferina carne veſci: reliquos vinum,vt Indos,palmis exprimere,oleum ſeſamæ.Numeroſiſsimos eſſe Homeritas,Minæis fertiles agros palmetis arbuſtíſque,in pecore diuitias.Cembanos & Arios armis præſtare,maximè Chatramotitas. Carræis latiſſimos & fertiliſsimos agros.Sabæos ditiſsimos ſyluarum fertilitate odorifera, auri metallis,agrorum riguis, mellis ceræque prouentu. De odoribus ſuo dicemus volumine. Arabes,mitrati degunt,aut intonſo crine:barba abraditur,præterquàm in ſuperiore labro

[Margin note: †Vera lectio ſic habet:Pagus eorum Atramitæ. quorum caput Sabota. l x.tẽpla muris includẽs. Infrà enim libr. 12.cap. 14 Sabæorũ pagum facit Atramitas,in quo & Sabota collocat. regni totius caput. ∴Syagros.]

bro

bro. Aliis & hæc intonsa: mirúmque dictu, ex innumeris populis pars æqua in commerciis, aut latrocinijs degit: in vniuersum gentes ditissimæ, vt apud quas maximè opes Romanorum Parthorúmque subsidant, vendentibus quæ è mari aut syluis capiant, nihil inuicem redimentibus. Nunc reliquam oram Arabiæ cõtrariam persequemur. Timosthenes totum sinum quatridui nauigatione in longitudinem taxauit, bidui in latitudinem, angustias i i i i. M. D. pass. Eratosthenes ab ostio $\overline{\mathrm{x\,i\,i\,i}}$. M. in quanque partem. Artemidorus Arabiæ latere $\overline{\mathrm{x\,i\,i\,i\,i}}$. quinquaginta mill.

Sinus maris Rubri, Troglodytici, & Aethiopici.

CAP. XXIX.

TRoglodytico verò $\overline{\mathrm{x\,i}}$. l x x x i i. M. pass. Ptolemaida vsque. Agrippa $\overline{\mathrm{x\,i\,i\,i\,i}}$. x x i i. mill. pass. sine differentia laterũ. Plerique latitudinem c c c c l x i i. prodiderunt, faucésque hyberno orienti obuersas, alij quatuor mil. alij septem mil. alij duodecim mil. pas. patere. Situs autem ita se habet. A sinu Aelanitico alter sinus, quem Arabes Aeant vocant, in quo Heroum oppidum est. Fuit & Cambysu inter Nelos & Marchadas, deductis eò ægris exercitus. Gens Tyra: Daneon portus, ex quo nauigabilem alueum perducere in Nilum, qua parte ad Delta dictum decurrit l x i i. mill. pass. interuallo (quod inter flumen & Rubrum mare interest) primus omnium Sesostris Aegypti rex cogitauit: mox Darius Persarum: deinde Ptolemæus sequens: qui & duxit fossam latitudine pedum centum, altitudine triginta, in longitudinem x x x v i i. mil. c c c c. pas. vsque ad fontes amaros. Vltrà deterruit inundationis metus, excelsiore tribus cubitis Rubro mari comperto, quàm terra Aegypti. Aliqui non eam afferunt causam, sed ne immisso mari corrumperetur aqua Nili, quæ sola potus præbet. Nihilominus iter totum terendo frequentatur à mari Aegyptio, quod est triplex: Vnum à Pelusio per harenas, in quo nisi calami defixi tegant, via non reperitur, subinde aura vestigia operiente. Alterum vero duo mill. passuum vltra Casium montem, quod à sexaginta mill. passuum redit in Pelusiacã viam. Accolunt Arabes Autei. Tertium à † Gerro (quod Adipson vocant) per eosdem Arabes sexaginta mill. passuum propius, sed asperum montibus, & inops aquarum. Eæ viæ omnes Arsinoen ducunt, conditam sororis nomine in sinu Charandra, à Ptolemæo Philadelpho: qui primus Troglodyticen excussit, & amnem qui Arsinoen præfluit, Ptolemæum appellauit. Mox oppidum paruum est Aennum, pro quo alij Philoteram scribunt. Deinde sunt Azarei, ex Troglodytarum connubiis Arabes feri. Insulæ, Sapirene, Scytala, mox deserta ad Myos hormon, vbi fons Tadnos, mons Eos, insula Lambe, portus multi, Berenice, oppidum matris Philadelphi nomine, ad quod iter à Copto diximus. Arabes Autei & Gnebadei. Troglodytice, quam prisci Michoen, alij Midoen dixere. Mons Pentedactylos: insulæ Stenæ deiræ aliquot, Halonnesi non pauciores: Cardamine, Topazos, quæ gemmæ nomen dedit. Sinus insulis refertus: ex iis quæ Mareu vocantur, aquosæ: quæ Eratonos, sitientes. Regum ij præfecti fuere. Introrsus Candei, quos Ophiophagos vocant, serpentibus vesci assueti. Neque alia regio fertilior earum. Iuba, qui videtur diligentissimè prosecutus hæc, omisit in hoc tractu (nisi si exemplarium vitium est) Berenicen alteram, quæ Panchrysos cognominata est: & tertiam, quæ Epidires, insignem loco. Est enim sita in ceruice longè procurrẽte, vbi fauces Rubri maris, i i i i. mil. c c c c. passuum, ab Arabia distant. Insula ibi Cytis, topazium ferens & ipsa. Vltrà syluæ, vbi Ptolemais à Philadelpho condita ad venatus elephantorum, ob id Epitheras cognominata, iuxta lacum Monoleum. Hæc est regio secundo volumine à nobis significata: in qua quadragintaquinque diebus ante solstitium, totidémque posteà hora sexta consumuntur vmbræ, & in Meridiem reliquis horis cadunt, cæteris diebus in Septentrionem: cùm in Berenice, quam primam posuimus, ipso die solstitij sexta hora vmbræ in totum absumantur, nihílque adnotetur aliud noui. D c i i. mil. passuum interuallo à Ptolemaide, res ingentis exempli, locúsque subtilitatis immensæ, mundo ibi deprehenso, cùm indubitata ratione vmbrarum Eratosthenes mensuram terræ † prodere inde cœperit. Hinc Azanium mare, promontorium, quod aliqui Hispalum scripsere: lacus, Mandalum: insula

† Gereum, scribendũ videtur ex Ptolemæo, qui id oppidum inter Pelusiũ & Casium montem collocat.

† prodere incœperit.

 Colocasitis,

Colocasitis, & in alto multæ, in quibus testudo plurima. Oppidum, Suchæ, insula Daphnidis, oppidum Aduliton. Aegyptiorum hoc serui à dominis profugi condidere. Maximum hic emporium Troglodytarum, etiam Aethiopum. Abest à Ptolemaide quinque dierum nauigatione. Deferunt plurimum ebur, rhinocerotum cornua, hippopotamorum coria, celtum testudinum, sphingia, mancipia. Suprà Aethiopes Aroteres: insulæ, quæ Aliæu vocãtur: item Bacchias & Antibacchias, & Stratonis. Hinc in ora Aethiopiæ sinus incognitus, quod admiremur, cùm vlteriora mercatores scrutentur. Promontoriũ, in quo fons Cucios, expetitus nauigantibus. Vltrà Isidis portus decem dierum remigio ab oppido Adulitarum distans. In eum Troglodytis myrrha confertur. Insulæ ante portum duæ, Pseudopylæ vocantur: interiores totidem, Pylæ. In altera stelæ lapideæ literis ignotis. Vltrà sinus Abalites. Insula Diodori, & aliæ desertæ. per continentem quoque deserta. oppidum Gaza, promontorium & portus Mossylites, quò cinnamomum deuehitur. Hucusque Sesostris exercitum duxit. Aliqui vnum Aethiopiæ oppidum vltrà ponunt in litore Baragaza. A Mossylite promontorio Atlanticum mare incipere vult Iuba, præter Mauritanias suas Gadeis vsque nauigandum Coro. Cuius tota sẽtẽtia hoc in loco subtrahenda non est. A promontorio Indorum, quod vocatur Lepteacra, ab aliis Drepanum, proponit recto cursu, præter exusta, ad Malchu insulam $\overline{xv.}$ mill. pass. esse. Inde ad locum, quem vocant Sceneos, c c x x v. M. Inde ad insulã Sadanum centumquinquaginta mill. pass. Sic fieri ad apertum mare $\overline{xviii.}$ l x x x v. mil. pass. Reliqui omnes propter Solis ardorem nauigari posse non putauerunt. Quin & commercia ipsa infestant ex insulis Arabes Ascitæ appellati, quoniã bubulos vtres binos sternentes ponte, piraticam exercent sagittis venenatis. Gentes Troglodytarum idem Iuba tradit Therothoas à venatu dictos, miræ velocitatis: sicut Ichthyophagos, natantes ceu maris animalia: Bargenos. Zageras, Chalybas, Saxinas, Syrecas, Daremas, Domazanes. Quin & accolas Nili à Syene non Aethiopum populos, sed Arabum esse dicit vsque Meroen, † Solis quoque oppidum, quod non procul Memphi in Aegypti situ diximus, Arabas conditores habere. Sunt & qui vlteriorem ripam Aethiopiæ auferant, adnectántque Africæ. ripas autem incolere propter aquam. Nos relicto cuique intelligẽdi arbitrio, oppida quo traduntur ordine vtrinque ponemus. A Syene, & prius Arabiæ latere, gens Catadupi. Deinde Syenitæ. Oppida, Tacompson, quam quidam appellauerunt Thathiceen, Aranium, Sesanium, Sandura, Nasaudum, Anaudoma, Cumara, Beta & Bochiana, Leuphithorga, Tãrarene, Mœchindira, Noa, Gophoa, Gystatæ, Megeda, Lea, Rhemnia, Nupsia, Dirca, Pataga, Bagada, Dumana, Rhadata, in quo felis aurea pro deo colebatur. Boron in mediterraneo, Mallos, proximum Meroæ. sic prodidit Bion. Iuba aliter: Oppidum in monte Megatichos, inter Aegyptum & Aethiopiam, quod Arabes Myrson vocauere. Deinde Tacompson, Aranium, Sesanium, Piden, Mamuda, Corambin: iuxta eã bituminis fontem, Hammodara, Prosda, Parenta, Mama, Tessara, Gallas, Zoton, Graucomen, Emeum, Pidibotas, Hebdomecontacometas, Nomadas in tabernaculis viuẽtes: Cysten, Pemmam, Gadagalen, Paloin, Primmin, Nupsin, Daselin, Patin, Gambreues, Magasen, Segasmala, Cranda, Denna, Cadeuma, Thena, Batha, Alana, Macua, Scammos, Goram in insula: ab iis Abala, Androcalim, Seren, Mallos, Agocen. Ex Africæ latere tradita sunt eodem nomine Tacompsos altera, siue pars prioris: Magora, Sea, Edosa, Pelenaria, Pyndis, Magusa, Bauma, Linitima, Spyntuma, Sydopta, Gensoa, Pindicitora, Eugoa, Orsima, Suasa, Mauma, Rhuma, Vrbubuma, Mulona, quod oppidum Græci Hypaton vocarunt: Pagoargas, Zamnes, vnde elephanti incipiant: Mamblia, Berresa, Cetuma. Fuit quondam & Epis oppidum contra Meroen, antequàm Bion scriberet, deletum. Hæc sunt prodita vsque Meroen: ex quibus hoc tempore nullum prope vtroque latere extat. Cætera solitudines, nuper renuntiauere principi Neroni, missi ab eo milites prætoriani cum tribuno ad explorandum, inter reliqua bella & Aethiopicum cogitanti. Intrauere autem & eò arma Romana Diui Augusti temporibus, duce P. Petronio, & ipso equestris ordinis † præfecto Aegyptiis. Oppida eorum expugnauit, quæ sola inuenerat, quo dicemus,

† Huc referendum videtur, quod paulò pòst sequitur, alienam in sedem perperam traiectum: Ripas autem incolere propter aquam: Aut legendum videtur, incoluere, nõ incolere quemadmodum in Ant. cod. scriptum reperitur.

† præfecto Aegypti. Is oppida eorũ &c.

mus ordine: Pselchin, Primin, Abocein, Phthurin, Cambusin, Attenan, Stadisin, vbi Nilus præcipitans se, fragore auditum accolis aufert. Diripuit & Napata. Longissimè autem à Syene progressus est d c c c l x x. mill. passuum. Nec tamē arma Romana ibi solitudinem fecerunt. Aegyptiorum bellis attrita est Aethiopia, vicissim imperitando seruiendóque, clara & potens etiam vsque ad Troiana bella Memnone regnante: & Syriæ imperitasse eam, nostróque litore ætate regis Cephei patet Andromedæ fabulis. Simili modo & de mensura eius varia prodidere: primus Dalion vltra Meroen longè subuectus: mox Aristocreon, & Bion, & Basilis: Simonides minor etiam, quinquennio in Meroe moratus, cùm de Aethiopia scriberet. Nam & Timosthenes classium Philadelphi præfectus, sine mensura dierū l x. à Syene Meroen iter prodidit. Eratosthenes d c x x v. mill. Artemidorus d c. mil. Sebosus ab Aegypti extremis sexdecies centena l x x v. mill. pass. vnde proximè dicti $\overline{xII}$. l x x. Verùm omnis hæc finita nuper disputatio est: quoniā à Syene † d c c. c l x x i i. mill. Neronis exploratores renunciauere his modis: A Syene Hieran sycaminon l i i i i. M. pass. Inde Tama l x x v. M. pass. regionem Euonymiton Aethiopum primam c x x. Acinam l i i i i. M. Pitaran x x v. Tergedum c v i. M. Insulam Gagauden esse in medio eo tractu. Inde primùm visas aues psitaccos, & ab altera (quæ vocatur Artigula) animal sphingion, à Tergedo cynocephalos. Inde Napata l x x x. mil. Oppidum id paruum inter prædicta solum. Ab eo ad insulam Meroen c c c l x. M. Herbas circa Meroen demum viridiores syluarúmque aliquid apparuisse, & rhinocerotum elephantorúmque vestigia. Ipsum oppidum Meroen ab introitu insulæ abesse l x x. M. pass. iuxtáque aliam insulam Tatu dextro subeuntibus alueo, quæ portum faceret. Aedificia oppidi pauca. Regnare fœminam Candacen, quod nomē multis iam annis ad reginas transiit. Delubrum Hammonis & ibi religiosum, & toto tractu sacella. Cæterùm cùm potirentur rerum Aethiopes, insula ea magnæ claritatis fuit. Tradunt armatorum c c l. mill. dare solitam, artificum c c c c. M. alere. Reges Aethiopum x l v. & hodie traduntur.

† Legendum videtur d c c c l x x i i i j. numeris sequentibus cū hac summa ad amussim congruentibus.

Multiformes & miræ hominum effigies.

CAP. XXX.

Vniuersa verò gens Aetheria appellata est, deinde Atlantia, mox à Vulcani filio Aethiope Aethiopia. Animalium hominúmque effigies monstriferas circa extremitates eius gigni minimè mirum, artifici ad formanda corpora effigiésque cælandas mobilitate ignea. Ferunt certè ab Orientis parte intima gentes esse sine naribus, æquali totius oris planitie. Alias superiore labro orbas, alias sine linguis. Pars etiam ore concreto & naribus carens, vno tantùm foramine spirat, potúmque calamis auenæ trahit, & grana eiusdem auenæ, sponte prouenientis ad vescendum. Quibusdam pro sermone nutus motúsque membrorum est. Quibusdam ante Ptolemæum Lathyrum regem Aegypti ignotus fuit vsus ignium. Quidam & Pygmæorum gentem prodiderunt ante paludes, ex quibus Nilus oriretur. In ora autem, vbi desiimus, continui montes ardentibus similes rubent. Troglodytis & Rubro mari à Meroe tractus omnis superponitur: à Napata tridui itinere ad Rubrum litus, aqua pluuia ad vsum compluribus locis seruatur, fertilissima regione, quæ interest, auri. Vlteriora Atabuli Aethiopum gens tenet. Deinde contra Meroen Megabari, quos aliqui Adiabaras nominauere, oppidum habent Apollinis. Pars eorum Nomades, quæ elephantis vescitur. Ex aduerso in Africæ parte Macrobij. Rursus à Megabaris Memnones & Dauelli, dierúmque viginti interuallo Critensi. Vltra eos Dochi, deinde Gymnites semper nudi. Mox Anderæ, Mathitæ, Mesagebes, Hipporeæ, atri coloris tota corpora rubrica illinunt. At ex Africæ parte Medimni. Deinde Nomades cynocephalorum lacte viuentes, Olabi, Syrbotæ, qui octonûm cubitorum esse dicuntur. Aristocreon Libyæ latere à Meroe oppidum Tolen dierum quinque itinere tradit. Inde dierum duodecim Esar Aegyptiorum oppidum, qui Psammeticum fugerint. In eo produntur annis trecentis habitasse. Contrà in Arabico latere Daron oppidum esse eorum. Bion autem Sapen vocat, quod ille Esar, & ipso nomine aduenas ait significari. Caput eorum in insula † Sembobitin, & tertium

† Sunt qui malint. Pleboinim nimirū à Plebon laco, quem supra Meroen collocat Strabo. satis amplam insignem insula eàque egregiè habitata.

in Arabia, Sai. Inter montes autem & Nilum Symbari sunt, Phalanges, in ipsis verò montibus Asachæ multis nationibus. Abesse à mari dicuntur dierum quinque itinere. Viuunt elephantorum venatu. Insula in Nilo Semberritarũ, reginæ paret. Ab ea Nubei Aethiopes dierum octo itinere. Oppidum eorũ Nilo impositum, Tenupsis. Sambri apud quos quadrupedes omnes sine auribus, etiam elephanti. At ex Africæ parte Ptoembari, Ptoemphanæ, qui canem pro rege habent, motu eius imperia augurantes, Aurufpi oppido longè à Nilo sito. Postea Achisarmi, Phaliges, Marigeri, Casamarri. Bion & alia oppida in insulis tradit, à † Sembobiti Meroen versus dierum toto itinere viginti. Proximæ insulæ, oppidum Semberritarum sub regina: & aliud Asar: alterius oppidum Daron. Tertiam Medoen vocant, in qua oppidum Asel. Quartam eodem, quo oppidum, nomine Garoden. Inde per ripas oppida, Nauos, Modundam, Andatim, Setundum, Colligat, Secande, Nauectabe, Cumi, Agrospi, Aegipam, Candrogari, Arabam, Summatam. Regio suprà Sirbitum, vbi desinunt montes, traditur à quibusdam habere maritimos Aethiopas, Nisicastes, Nisitas, quod significat ternũm & quaternũm oculorum viros: non quia sic sint, sed quia sagittis præcipua contemplatione vtantur. † Ab ea verò parte Nili, quæ supra Syrtes maiores, Oceanũmque meridianum protenditur, Dalion vocatos esse dicit, pluuia tantum aqua vtentes Cisoros, Longoporos. Ab Oecalicibus dierum quinque itinere Vsibalcos, Isuelos, Pharusos, Valios, Cispios. Reliqua deserta. Deinde fabulosa: ad Occidentem versus Nigroe, quorum rex vnum oculum habeat in fronte. Agriophagi, panthetarum & leonum carnibus maximè viuentes. Pamphagi, omnia mandentes. Anthropophagi humana carne vescentes. Cynamolgi, caninis capitibus. Artabatitæ quadrupedum ferarum modo vagi. Deinde Hesperij, Perorsi, quos in Mauritaniæ confinio diximus. Pars quædam Aethiopum locustis tantùm viuit, fumo & sale duratis in annua alimenta: ii quadragesimum annum vitæ non excedunt. Aethiopum terram vniuersam cum mari Rubro patere in longitudinem semel & vicies centena l x x. mill. pass. in latitudinem cum superiore Aegypto † duodecies centena x c v i i. M. Agrippa existimauit. † Quidam longitudinem ita diuiserunt. A Meroe Sirbitum x i i. dierum nauigationem. Ab ea x i i. ad Dauellos. Ab iis ad Oceanum Aethiopicum sex dierum iter. In totum autem ab Oceano ad Meroen d c c x x v. mill. pass. esse inter autores ferè conuenit: inde Syenen, quantum diximus. Sita est Aethiopia ab Oriente hyberno ad Occidentem hybernum. Meridiano cardine syluæ hebeno maximè virent: à media eius parte imminens mari mons excelsus, æternis ardet ignibus, Theôn ochema dictus Græcis: à quo nauigatio quatridui ad promontorium, quod Hesperion ceras vocatur, confine Africæ iuxta Aethiopes Hesperios. Quidam & in eo tractu modicos colles amœna opacitate vestitos Aegipanum Satyrorúmque produnt.

† Psiboid

† Locũ hunc Pintianus minus malè sic legi posse arbitratur: Ab ea verò parte cæli, quæ supra Syrtes maiores. Oceano meridiano protenditur.

† Calculi ratio videtur exposcere, vt Quindecies centena & vij. M. legamus. Eaenim summa conficietur, si dccxxv. millibus quibus Meroe distat ab Oceano, iungãtur dcclxxij. millia, quod est interuallum quo Meroes distat à Syene, extremo Aethiopiæ termino.

† Melius sic Sunt qui latitudinẽ ita diuiserunt. Hæc enim dimisio fit à Septentrione in Meridiẽ, cũ Aethiopiæ lõgitudo, ipso etiam Plinio teste, ab ortu hyberno in Occasum hybernum porrigatur.

Insulæ Aethiopici maris. CAP. XXXI.

INsulas toto eo mari & Ephorus complures esse tradidit, & Eudoxus, & Timosthenes: Clitarchus verò Alexandro regi renuntiatam adeò diuitem, vt equos incolæ talentis auri permutarent. Alteram, vbi sacer mons opacus sylua repertus esset, distillantibus arboribus odore miræ suauitatis. Contra sinum Persicum Cerne nominatur insula aduersa Aethiopiæ, cuius neque magnitudo, neque interuallum à continente constat Aethiopas tantùm populos habere proditur. Ephorus autor est, à Rubro mari nauigantes in eam non posse propter ardores vltra quasdam columnas (ita appellantur paruæ insulæ) prouehi. Polybius in extrema Mauritania contra montem Atlantem à terra stadia octo abesse prodidit Cernen. Nepos Cornelius ex aduersò maximè Carthaginis à continente passus mille: non ampliorem circuitu duobus millibus. Traditur & alia insula contra montem Atlantem, & ipsa Atlantis appellata. Ab ea quinque dierum nauigatione solitudines ad Aethiopas Hesperios, & promontorium, quod vocauimus Hesperion ceras, inde primum circumagente se terrarum fronte in Occasum, ac mare Atlanticum. Contra hoc promontoriũ Gorgades insulæ narrantur, Gorgonum quondam domus, bidui nauigatione distantes à continente, vt tradit Xenophon Lampsacenus.

Penetrauit

Penetrauit in eas Hanno Pœnorum Imperator, prodiditq; hirta fœminarum corpora, viros pernicitate euasisse: duarúmque Gorgonum cutes argumenti & miraculi gratia in Iunonis templo posuit, spectatas vsque ad Carthaginem captam. Vltra has etiamnum duæ Hesperides insulæ narrantur. Adeóque omnia circa hæc incerta sunt, vt Statius Sebosus à Gorgonum insulis prænauigatione Atlantis dierum x l. ad Hesperidum insulas cursum prodiderit, ab iis ad Hesperion ceras vnius. Nec Mauritaniæ insularum certior fama est. Paucas modò constat esse ex aduerso Autololum, à Iuba repertas, in quibus Gætulicam purpuram tingere instituerat.

De fortunatis insulis. CAP. XXXII.

SVnt, qui vltra eos Fortunatas putant esse, quasdámque alias: quorum numero idem Sebosus etiam spatia complexus, Iunoniam abesse à Gadibus d c c l. M. pass. tradit. Ab ea tantundem ad Occasum versus Pluuialiam, Caprariámque: in Pluuialia non esse aquã, nisi ex imbribus. Ab iis c c l. M. pass. Fortunatas, contra læuam Mauritaniæ v i i i. M. pass. Oram Solis vocari in conualle à conuexitate, & Planariam à specie, conuallis circuitu c c c. M. passuum. Arborum ibi proceritatem ad centũ quadragintaquatuor pedes adolescere. Iuba de Fortunatis ita inquisiuit: sub Meridiem positas esse prope occasum, à Purpurariis † d c c x x v. M. passuum, sic vt c c l. supra occasum nauigetur: deinde per l x x v. M. passuum ortus petatur. Primam vocari Ombrion nullis ædificiorum vestigiis: habere in montibus stagnum, arbores similes ferulæ, ex quibus aquæ exprimantur, ex nigris amara, ex candidioribus potui iucunda. Alteram insulam Iunoniam appellari, in ea ædiculam esse tantùm lapide extructam. Ab ea in vicino eodem nomine minorem. Deinde Caprariam lacertis grandibus refertam. In conspectu earum esse Niuariam, quæ hoc nomen accepit à perpetua niue, nebulosam. Proximam ei Canariam vocari, à multitudine canum ingentis magnitudinis: ex quibus perducti sunt Iubæ duo: apparéntque ibi vestigia ædificiorum. Cùm autem omnes copia pomorum & auium omnis generis abundent, hanc & palmetis caryotas ferentibus, ac nuce pinea abundare. Esse copiam & mellis. Papyrum quoque & siluros in amnibus gigni. Infestari eas belluis, quæ expellantur assiduè, putrescentibus. At abundè orbe terrarum extrà intrà indicato, colligenda in arctum mensura æquorum videtur.

† Legendum d c x x v. mil. tũ ex vetust. cod tũ ex numeris sequentibus, summæ huic ad vnguẽ congruentibus.

Terræ per mensuras computatæ digestio. CAP. XXXIII.

POlybius à Gaditano freto longitudinem directo cursu ad os Mæotis, x x x i i i i. x x x v i i. M. c c c c c. passuum prodidit. Ab eodem initio ad Orientẽ recto cursu Siciliam x i i. l x. M. c c c c c. pas. Cretam c c c l x x v. M. pass. Rhodũ c l x x x v i. M. c c c c c. pas. Chelidonias tantundem: Cyprum c c c x x v. M. pass. Inde Syriæ Seleuciam Pieriam c x v. M. passuum. Quæ computatio efficit vicies ter centena x l. M. passuum. Agrippa hoc idem interuallum à freto Gaditano ad sinum Isicum per lõgitudinem directam x x x i i i i. x l. passuum M. taxat, in quo haud scio an sit error numeri, quoniam idem à Siculo freto Alexandriam cursus x i i. l. M. passuum tradidit. Vniuersus autem circuitus per sinus dictos ab eodem exordio colligit † ad Mæotin lacum c l v i. M. passuũ. Artemidorus adiicit d c c l v i. M. Idem cum Mæotide c l x x i i i. x c. M. passuum esse tradit. Hæc est mensura inermium, & pacata audacia fortunam prouocantium hominum. Nunc ipsarũ partium magnitudo comparabitur, vtcunque difficultatem afferet authorũ diuersitas. Aptissimè tamen spectabitur ad longitudinem latitudine addita. Est ergo ad hoc præscriptum Europæ magnitudo l x x x i. x l v i i i. M. passuũ. Africæ (vt media ex omni varietate prodentium sumatur computatio) efficit longitudo x x x v i i. x l v i i i. M. Latitudo, quà colitur, nusquam ducenta quinquaginta millia passuum, excedit. Sed quoniã à Cyrenaica eius parte nongentorum decem millium passuum, eam fecit Agrippa, deserta eius ad Garamantas vsque, quà noscebantur, complectens, vniuersam mensurã quæ venit in cõputationem, x l v i. v i i i. M. pass. efficit. Asiæ longitudo in confesso est l x i i i. M. d c c l. M. pass. Latitudo sanè computetur ab Aethiopico mari Alexandriã iuxta Nilum sitam, vt per Meroen & Syenen mẽsura currat, x v i i i. l x x v. M. p. Apparet ergo Europã paulo minus

† intra Mæotin

dimidia Asiæ parte maiorem esse, quàm Asiam. Eandem altero tanto & sexta parte Africæ ampliorem, quàm Africam. Quòd si misceantur omnes summæ, liquido patebit Europam totius terræ tertiam esse partem & octauam paulo amplius: Asiam verò quartã & quartamdecimam: Africam autem quintam & insuper sexagesimã. His addemus etiamnum vnam Græcæ inuentionis sententiam vel exquisitissimæ subtilitatis, vt nihil desit in spectando terrarum situ: indicatísque regionibus noscatur, † & quæ cuique earum societas sit siue cognatio dierum ac noctium, quibúsque inter se partes vmbræ & æqua mundi conuexitas. Ergo reddetur hoc etiam, terráq; vniuersa in membra cæli digeretur. Plura sunt autem hæc segmenta mundi, quæ nostri circulos appellauere, Græci parallelos.

† cum qua cuique earũ societas sit.

Digestio terrarum in parallelos, & vmbras pares. 19

CAP. XXXIIII.

PRincipium habet Indiæ pars versa ad Austrum. Patet vsque Arabiam & Rubri maris accolas. Continentur Gedrosi, Persæ, Carmani, Elymæi, Parthyene, Aria, Susiane, Mesopotamia, Seleucia cognominata Babylonia, Arabia ad † Petras vsque, Syria Cœle, Pelusium Aegypti: inferiórq; ora, quæ vocatur Alexandriæ, Africæ maritima, Cyrenaica oppida omnia, Thapsus, Adrumetum, Clupea, Carthago, Vtica, vtraque Hippo, Numidia, Mauritania vtraque, Atlanticum mare, columnæ Herculis. In hoc cæli circumplexu æquinoctij die media, vmbilicus, quem gnomonem vocãt, v i i. pedes longus, vmbram non amplius i i i i. pedes longã reddit. Noctis verò diéique lõgissima spatia horas x i i i i. æquinoctiales habent, breuissima è contratio x. Sequens circulus incipit ab India vergẽte ad occasum vadit per medios Parthos, Persepolin, citima Persidis, Arabiam citeriorẽ, Iudæam, Libani montis accolas. Amplectitur Babylonem, Idumæam, Samariam, Hierosolymã, Ascalonem, Ioppen, Cæsaream, Phœnicen, Ptolemaidem, Sidonem, Tyrum, Berytum, Botryn, Tripolin, Byblum, Antiochiam, Laodiceã, Seleuciam, Ciliciæ maritima, Cyprum, austrinam Cretam, Lilybæum in Sicilia, septentrionalia Africæ & Numidiæ. Vmbilicus æquinoctio x x x v. pedum, vmbram vigintiquatuor pedes longam facit. Dies autem nóxque maxima quatuordecim horarum æquinoctialium est, accedente iis quinta parte vnius horæ. Tertius circulus ab Indis Imao proximis oritur. Tẽdit per Caspias portas Mediæ proximas, Cataoniam, Cappadociam, Taurum, Amanum, Issum, Cilicias portas, Solos, Tarsum, Cyprum, Pisidiam, Pamphyliæ Siden, Lycaoniam, Lyciæ Patara, Xanthum, Caunum, Rhodum, Coum, Halicarnassum, Gnidum, Dorida, Chium, Delum, Cycladas medias, Gythium, Maleam, Argos, Laconiam, Elin, Olympiam, Messenen, Peloponnesi, Syracusas, Catinam, Siciliam mediam, Sardiniæ austrina, Carteiam, Gades. Gnomonis centum vnciæ, vmbram septuagintaseptem vnciarum faciunt. Longissimus dies est æquinoctialium horarum quatuordecim atque dimidiæ, cum trigesima parte vnius horæ. Quarto subiacent circulo, quæ sunt ab altero latere Imai, Cappadociæ austrina, Galatia, Mysia, Sardis, Smyrna, Sipylus, Tmolus mons Lydiæ, Caria, Ionia, Trallis, Colophon, Ephesus, Miletos, Samos: Chios, Icarium mare, Cyclades Septentrionales, Athenæ, Megara, Corinthus, Sicyon, Achaia, Patræ, Isthmos, Epirus, Septentrionalia Siciliæ, Narbonensis Galliæ exortiua, Hispaniæ maritima à Carthagine noua, & inde ad occasum. Gnomoni x x i. pedum, respondent vmbræ x v i. pedum. Longissimus dies habet æquinoctiales horas quatuordecim, & duas tertias vnius horæ. Quinto continentur segmento ab introitu Caspij maris, Bactra, Iberia, Armenia, Mysia, Phrygia, Hellespontus, Troas, Tenedus, Abydos, Scepsis, Ilium, Ida mons, Cyzicum, Lampsacum, Sinope, Amisum, Heraclea in ponto, Paphlagonia, Lemnus, Imbrus, Thasus, Cassandria, Thessalia, Macedonia, Larissa, Amphipolis, Thessalonice, Pella, Edessa, Berœa, Pharsalia, Carystum, Eubœa, Bœoti, Chalcis, Delphi, Acarnania, Aetolia, Apollonia, Brundisium, Tarentum, Thurij, Locri, Rhegium, Lucani, Neapolis, Puteoli, Tuscum mare, Corsica, Baleares, Hispania media. Gnomoni septem pedes, vmbræ sex. Magnitudo diei summa, horarum æquinoctialium quindecim. Sexta comprehensio, qua continetur vrbs Roma, amplectitur Caspias gentes, Caucasum, Septentr

† Petram

Septentrionalia Armeniæ, Apolloniam ſupra Rhyndacum, Nicomediam, Nicæam, Chalcedonem, Byzantium, Lyſimachiam, Cherrhoneſum, Melanem ſinum, Abderam, Samothraciam, Maroneam, Aenum, Beſſicam, Thraciam mediam, Pæoniam, Illyrios, Dyrrhachium, Canuſium, Apuliæ extima, Campaniam & Hetruriam, Piſas, Lunam, Lucam, Genuam, Liguriam, Antipolin, Maſſiliam, Narbonem, Tarraconem, Hiſpaniam Tarraconenſem mediam, & inde per Luſitaniam. Gnomoni pedes nouem, vmbræ octo. Longiſſima diei ſpatia, horarum æquinoctialium quindecim, addita nona parte vnius horæ: aut, vt Nigidio placuit, quinta. Septima diuiſio ab altera Caſpij maris ora incipit, caditque ſupra Callatim, Boſphorum, Boryſthenem, Tomos, Thraciæ auerſa, Triballos, Illyrici reliqua, Adriaticum mare, Aquileiam, Altinum, Venetiam, Vicetiam, Patauium, Veronam, Cremonam, Rauennam, Anconam, Picenum, Marſos, Pelignos, Sabinos, Vmbriam, Ariminum, Bononiam, Placentiam, Mediolanum, omniáque ab Apennino: tránſque Alpes, Galliam Aquitanicam, Viennam, Pyrenæum, Celtiberiã. Vmbilico trigintaquinque pedum, vmbræ trigintaſex, vt tamen in parte Venetiæ exæquetur vmbra Gnomoni: ampliſſima dies horarũ æquinoctialium quindecim, & quintarum partium horæ trium. Hactenus antiquorum exacta celebrauimus. Sequentium diligentiſsimi, quod ſupereſt terrarum tribus aſsignauere ſegmentis. A Tanai per Mæotin lacum & Sarmatas vſque Boryſthenem, atque ita per Dacos partémque Germaniæ, Gallias, Oceani litora amplexi, quod eſſet horarum ſedecim. Alterum per Hyperboreos & Britanniam, horarum decem & ſeptem. Poſtremò Scythicum à Rhiphæis iugis in Thulen, in quo dies continuarentur (vt diximus) noctéſque per vices. Iidem & ante principia, quæ fecimus, poſuere circulos duos. Primum per inſulam Meroen, & Ptolemaidem, in Rubro mari ad elephantorum venatus conditam: vbi longiſsimus dies duodecim horarum eſſet, dimidia hora amplior. Secundum per Syenen Aegypti euntem, qui eſſet horarum tredecim. Idémque ſingulis dimidia horarum ſpatia vſque vltimum adiecere circulis. Et hactenus de terris.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER VII.

PROOEMIVM.

MVNDVS, & in eo terræ, gentes, maria, inſulæ, inſignes vrbes, ad hunc modum ſe habent. Animantium in eodem natura, nullius propè partis contemplatione minor eſt, ſi quidem omnia exequi humanus animus queat. Principium iure tribuetur homini, cuius cauſa videtur cuncta alia genuiſſe natura, magna & ſæua mercede contra tanta ſua munera: vt non ſit ſatis æſtimare, parens melior homini, an triſtior nouerca fuerit. Ante omnia vnum animantium cunctorum, alienis velat opibus: cæteris variè tegumenta tribuit, teſtas, cortices, coria, ſpinas, villos, ſetas, pilos, plumam, pennas, ſquamas, vellera. Truncos etiam arboréſque cortice, interdum gemino, à frigoribus & calore tutata eſt. Hominem tantum nudum, & in nuda humo, natali die abiicit ad vagitus ſtatim & ploratum, nullúmque tot animalium aliud ad lacrymas, & has protinus vitæ principio. At Hercule riſus, præcox ille & celerrimus, ante quadrageſimum diem nulli datur. Ab hoc lucis rudimento, quæ ne feras quidem inter nos genitas, vincula excipiunt, & omnium membrorum nexus: itáque feliciter natus iacet, manibus pedibúſq; deuinctis, flẽs, animal cæteris imperaturum: & à ſuppliciis vitam

auſpicatur, vnam tantùm ob culpam, quia natum eſt. Heu dementiam ab iis initiis exiſtimantium ad ſuperbiam ſe genitos. Prima roboris ſpes, primúmque tẽporis munus quadrupedi ſimilem facit. Quando homini inceſſus? quando vox? quando firmum cibis os? quandiu palpitans vertex, ſummæ inter cuncta animalia imbecillitatis indicium? Iam morbi, totque medicinæ contra mala excogitatæ, & hæ quoque ſubinde nouitatibus victæ. Cætera ſentire naturam ſuam, alia pernicitatem vſurpare, alia præpetes volatus, alia vires, alia nare: hominem ſcire nihil ſine doctrina, non fari, non ingredi, non veſci: breuitérque non aliud naturæ ſponte, quàm flere. Itaque multi extitere, qui non naſci optimũ cenſerent, aut quàm ocyſſimè aboleri. Vni animantium luctus eſt datus, vni luxuria, & quidem innumerabilibus modis, ac per ſingula membra: vni ambitio, vni auaritia, vni immenſa viuendi cupido, vni ſuperſtitio, vni ſepulturæ cura, atque etiam poſt ſe de futuro. Nulli vita fragilior, nulli rerum omnium libido maior, nulli pauor cõfuſior, nulli rabies acrior. Denique cætera animantia in ſuo genere probè degunt: congregari videmus, & ſtare contra diſsimilia: Leonum feritas inter ſe non dimicat: ſerpentum morſus non petit ſerpentes: ne maris quidem belluæ ac piſces, niſi in diuerſa genera, ſæuiunt. At Hercule homini plurima ex homine ſunt mala.

Gentium mirabiles figuræ. CAP. I.

ET de vniuerſitate quidem generis humani, magna ex parte in relatione gentium diximus. Neque enim ritus moreſque nunc tractamus innumeros, ac totidẽ penè, quot ſunt hominum cœtus quædam tamen non omittenda duco, maximéque longiùs à mari degentiũ: in quibus prodigioſa aliqua & incredibilia multis viſum iri haud dubito. Quis enim Aethiopas, antequàm cerneret, credidit? aut quid non miraculo eſt cùm primum in notitiam venit? Quàm multa fieri non poſſe, priuſquàm ſint facta, iudicantur? Naturæ verò rerum vis atque maieſtas, in omnibus momentis fide caret: ſi quis modò partes eius, ac non totam complectatur animo. Ne pauones, aut tigrium, pantherarúmque maculas, & tot animalium picturas commemorem, paruum dictu, ſed immenſum æſtimatione, tot gentium ſermones, tot linguæ, tanta loquendi varietas, vt externus alieno penè non ſit hominis vice. Iam in facie vultúque noſtro, cùm ſint decem aut paulo plura mẽbra, nullas duas in tot millibus hominum indiſcretas effigies exiſtere: quod ars nulla in paucis numero præſtet affectando. Nec tamen ego in pleriſque eorum obſtringã fidem meam, potiúſque ad autores relegabo, qui dubiis reddentur omnibus: modò ne ſit faſtidio Græcos ſequi, tanto maiore eorum diligentia, vel cura vetuſtiore.

De Scythis & aliarum diuerſitate gentium. CAP. II.

ESſe Scytharum genera, & quidem plura, quæ corporibus humanis veſcerentur, indicauimus. Idipſum incredibile fortaſſe, ni cogitemus in medio orbe terrarum, ac Sicilia & Italia fuiſſe gentes huius monſtri, Cyclopas & Læſtrigonas, & nuperrimè trans Alpes hominem immolari gentium earum more ſolitum: quod paulum à mandendo abeſt: Sed & iuxta eos, qui ſunt ad Septentrionem verſi, haud procul ab ipſo Aquilonis exortu, ſpecúque eius dicto, quem locum Geſclitron appellant, produntur Arimaſpi, quos diximus, vno oculo in fronte media inſignes: quibus aſsiduè bellum eſſe circa metalla cũ gryphis, ferarum volucri genere, quale vulgò traditur, eruente ex cuniculis aurum, mira cupiditate & feris cuſtodientibus, & Arimaſpis rapientibus, multi, ſed maximè illuſtres Herodotus, & Ariſteas Proconneſius ſcribunt. Super alios autẽ Anthropophagos Scythas, in quadam conualle magna Imai montis, regio eſt, quæ vocatur Abarimon, in qua ſyluestres viuunt homines, auerſis poſt crura plantis, eximiæ velocitatis, paſsim cum feris vagantes. Hos in alio non ſpirare cælo, ideóque ad finitimos reges nõ pertrahi, neque ad Alexandrum Magnum pertractos, Beton itinerum eius menſor prodidit. Priores Anthropophagos, quos ad Septentrionem eſſe diximus decem dierum itinere ſupra Boryſthenem amnem, oſsibus humanorum capitum bibere, cutibúſque cum capillo pro † mantelibus ante pectora vti, Iſigonus Nicæenſis. Idem in Albania gigni quoſdã glauca oculorum acie, à pueritia ſtatim canos, qui noctu pluſquàm interdiu cernant. Idem

† Mantelia quæ hic intelligat Plinius, explicat Cal. Rhodig. Antiq. lect. libr. 10. cap. 10.

Idem itinere dierum x. supra Borysthenem, Sauromatas tertio die cibum capere semper. Crates Pergamenus in Hellesponto circa Parium, genus hominum fuisse tradit, quos Ophiogenes vocat serpentum ictus contactu leuare solitos, & manu imposita venena extrahere corpori. Varro etiam nunc esse paucos ibi, quorum saliuæ contra ictus serpentum medeantur. Similis & in Africa gens Psyllorum fuit, vt Agatharchides scribit, à Psyllo rege dicta, cuius sepulcrum in parte Syrtium maiorum est. Horum corpori ingenitum fuit virus exitiale serpentibus, vt cuius odore sopirent eas. Mos verò, liberos genitos protinus obiiciendi sæuissimis earum, eóque genere pudicitiam coniugum experiendi, non profugientibus adulterino sanguine natos serpentibus. Hæc gens ipsa quidem prope internicione sublata est à Nasamonibus, qui nunc eas tenent sedes: genus tamen hominum ex his qui profugerant, aut cùm pugnatum est, abfuerant, hodiéque remanet in paucis. Simile & in Italia Marsorum gentis durat, quos à Circes filio ortos ferunt, & ideo inesse iis vim naturalem eam. Et tamen omnibus hominibus contra serpentes inest venenum: feruntque † ictas saliua, vt feruentis aquæ contactum fugere. Quòd si in fauces penetrauerit, etiam mori: idque maximè humani ieiuni oris. Supra Nasamonas confinésque illis Machlyas, Androgynos esse vtriusq; naturæ, inter se vicibus coeuntes, Calliphanes tradit. Aristoteles adiicit, dextram mammam iis virilem, læuam muliebrem esse. In eadem Africa familias quasdam effascinantium, Isigonus & Nymphodorus tradunt: quarum laudatione intereant probata, arescant arbores, emoriantur infantes. Esse eiusdem generis in Triballis & Illyriis, adiicit Isigonus, qui visu quoque effascinent, interimántque quos diutius intueantur, iratis præcipuè oculis: quod eorum malum faciliùs sentire puberes. Notabilius esse quod pupillas binas in oculis singulis habeant. Huius generis & fœminas in Scythia, quæ vocantur Bithyæ, prodit Apollonides. Phylarchus & in Ponto Thibiorum genus, multósque alios eiusdem naturæ: quorum notas tradit in altero oculo geminam pupillam, in altero equi effigiem. Eosdem præterea non posse mergi, ne veste quidem degrauatos. Haud dissimile iis genus Pharnacũ in Aethiopia prodidit Damon, quorum sudor tabem contactis corporibus afferat. Fœminas quidem omnes vbique visu nocere, quæ duplices pupillas habeant, Cicero quoque apud nos autor est. Adeò naturæ, cùm ferarum morem vescendi humanis visceribus in homine genuisset, gignere etiam in toto corpore & in quorundam oculis quoque venena placuit: ne quid vsquam mali esset, quod in homine non esset. Haud procul vrbe Roma in Faliscorum agro familiæ sunt paucæ, quæ vocantur Hirpiæ: quæ sacrificio annuo, quod fit ad montem Soractem Apollini, super ambustam ligni struem ambulantes non aduruntur. Et ob id perpetuo senatusconsulto militiæ omniúmque aliorum munerum vacationem habent. Quorundam corpore partes nascuntur ad aliqua mirabiles: sicut Pyrrho regi pollex in dextero pede: cuius tactu lienosis medebatur. Hunc cremari cum reliquo corpore non potuisse tradunt, conditúmque loculo in templo. Præcipuè India Aethiopúmque tractus, miraculis scatent. Maxima in India gignuntur animalia. Indicio sunt canes grandiores cæteris. Arbores quidem tantæ proceritatis traduntur, vt sagittis superari nequeant. Hæc facit vbertas soli, temperies cæli, aquarum abundantia (si libeat credere) vt sub vna ficu turmæ condantur equitum. Arundines verò tantæ proceritatis, vt singula internodia alueo nauigabili ternos interdum homines ferant. Multos ibi quina cubita constat longitudine excedere: non expuere: non capitis, aut dentium, aut oculorum vllo dolore affici, rarò aliarum corporis partium: tam moderato Solis vapore durati. Philosophos eorum quos Gymnosophistas vocant, ab exortu ad Occasum præstare, contuentes Solem immobilibus oculis: feruentibus harenis toto die alternis pedibus insistere. In monte, cui nomen est Milo, homines esse auersis plantis, octonos digitos in singulis pedibus habentes, autor est Megasthenes. In multis autem montibus genus hominum capitibus caninis, ferarum pellibus velari, pro voce latratum edere, vnguibus armatũ venatu & aucupio vesci. Horum supra centũ viginti millia fuisse prodente se, Ctesias scribit: & in quadã gente Indiæ, fœminas semel

† ista saliua vt feruentis aquæ cõtactu fugere.

in vita parere, genitósque confestim canescere. Item hominum genus, qui Monosceli vocarentur, singulis cruribus, miræ pernicitatis ad saltum: eosdémque Sciopodas vocari, quòd in maiori æstu humi iacentes resupini, vmbra se pedum protegant: non longè eos à Troglodytis abesse. Rursúsque ab his Occidentem versus quosdam sine ceruice, oculos in humeris habentes. Sunt & Satyri Subsolanis Indorum montibus (Cartadulorum † rectè dicitur regio) pernicissimum animal: nam quadrupedes, tum † rectè currentes humana effigie, propter velocitatem, nisi senes aut ægri, non capiuntur. Choromandarum gentem vocat Tauron syluestrem sine voce, stridoris horrendi, hirtis corporibus, oculis glaucis, dentibus caninis. Eudoxus in Meridianis Indiæ viris plantas esse cubitales: fœminis adeò paruas, vt Struthopodes appellentur. Megasthenes gentem inter Nomadas Indos narium loco foramina tantum habentem, anguium modo loripedem, vocari Syrictas. Ad extremos fines Indiæ ab Oriente circa fontem Gangis, Astomorum gentem sine ore, corpore toto hirtam vestiri frondium lanugine, halitu tantùm viuentem, & odore, quem naribus trahant. Nullum illis cibum, nullúmque potum: tantùm radicum florúmque varios odores & syluestrium malorum, quæ secum portant longiore itinere, ne desit olfactus: grauiore paulo odore haud difficulter exanimari. Supra hos extrema in parte montium Spithamæi Pygmæi narrantur, ternas spithamas lõgitudine, hoc est, ternos dodrantes non excedentes, salubri cælo, sempérque vernante, montibus ab Aquilone oppositis: quos à gruibus infestari Homerus quoque prodidit. Fama est, insidentes arietum caprarúmque dorsis, armatos sagittis veris tempore vniuerso agmine ad mare descendere, & oua pullósque earum alitum consumere: ternis expeditionem eam mensibus confici, aliter futuris gregibus non resisti. Casas eorum luto pennísque, & ouorum putaminibus construi. Aristoteles in cauernis viuere Pygmæos tradit. Cætera de his, vt reliqui. Cyrnos Indorum genus Isigonus annis centenis quadragenis viuere. Itẽ Aethiopas Macrobios & Seras existimat, & qui Athon montem incolant: hos quidem, quia viperinis carnibus alantur: itaque nec capiti, nec vestibus eorum noxia corpori inesse animalia. Onesicritus, quibus in locis Indiæ vmbræ non sint, corpora hominum cubitorum quinûm & binorum palmorum existere, & viuere annos centum triginta, nec senescere, sed, vt medio æuo, mori. Crates Pergamenus Indos, qui centenos annos excedant, Gymnetas appellat, non pauci Macrobios. Ctesias gentem ex his quæ appellatur Pãdoræ, in conuallibus sitam, annos ducenos viuere, in iuuenta candido capillo, qui in senectute nigrescat. Contrà alios quadragenos non excedere annos, iunctos Macrobiis, quorum fœminæ semel pariant: idque & Agatharchides tradit. Præterea locustis eos ali, & esse pernices. Mandrorum nomen iis dedit Clitarchus, & Megasthenes, trecentósque eorum vicos annumerat. Fœminas septimo ætatis anno parere, senectam quadragesimo anno accedere. Artemidorus, in Taprobana insula lõgissimam vitam sine vllo corporis languore traduci. Duris, Indorum quosdam cum feris coire, mistósque & semiferos esse partus. In Calingis eiusdem Indiæ gente quinquennes concipere fœminas, octauum vitæ annum non excedere. Et alibi cauda villosa homines nasci pernicitatis eximiæ, alios auribus totos contegi. Oritas ab Indis Arbis fluuius disterminat. Ij nullum alium cibum nouere, quàm piscium, quos vnguibus dissectos Sole torreant: atque ita panem ex his faciunt, vt refert Clitarchus. Troglodytas super Aethiopiam velociores esse equis, Pergamenus Crates. Item Aethiopas octona cubita longitudine excedere. Syrbotas vocari gentem eam Nomadum Aethiopum, secundum flumen Astapum ad Septentrionem vergentium. Gens Menismimorum appellata, abest ab Oceano dierum itinere viginti, animalium, quæ Cynocephalos vocamus, lacte viuit, quorum armenta pascit maribus interemptis, præterquàm sobolis causa. In Africæ solitudinibus hominum species obuiæ subinde fiunt, momentóque euanescunt. Hæc atque talia ex hominum genere ludibria sibi, nobis miracula, ingeniosa fecit natura. Et singula quidem, quæ facit indies, ac propè horas, quis enumerare valeat? Ad detegendam eius potentiam, satis sit inter prodigia posuisse gentes. Hinc ad confessa in homine pauca.

De prod

De prodigiosis partubus. CAP. III.

Tergeminos nasci certum est, Horatiorum Curiatiorúmque exemplo: suprà inter ostenta ducitur, præterquàm in Aegypto, vbi fœtifer potu Nilus. Annis proximis, supremis Diui Augusti, Fausta quædam è plebe, Ostiæ duos mares, totidem fœminas enixa, famem, quæ consecuta est, portendit haud dubiè. Reperitur & in Peloponneso quinos quater enixa, maiorémque partem ex omni eius vixisse partu. Et in Aegypto se ptenos vno vtero simul gigni, autor est Trogus. Gignuntur & vtriusque sexus, quos Hermaphroditos vocamus, olim Androgynos vocatos, & in prodigiis habitos, nunc verò in deliciis. Pompeius Magnus in ornamẽtis theatri mirabiles fama posuit effigies, ob id diligẽtiùs magnorum artificum ingeniis elaboratas: inter quas legitur Eutyche, à x x. liberis rogo illata Trallibus, enixa x x x. partus. Alcippe elephantum, quanquã id inter ostenta est. Nanque & serpentem peperit inter initia Marsici belli ancilla. Multiformes pluribus modis inter monstra partus eduntur. Claudius Cæsar scribit Hippocẽtaurum in Thessalia natum eodem die interiisse. Et nos principatu eius allatum illi ex Aegypto in melle vidimus. Est inter exempla, in vterum protinus reuersus infans Sagunti, quo anno ab Annibale deleta est.

De mutatione sexus, & geminis partubus. CAP. IIII.

Ex fœminis mutari in mares, non est fabulosum. Inuenimus in Annalibus, P. Licinio Crasso, C. Cassio Longino coss. Cassini puerum factum ex virgine sub parentibus, iussúque Aruspicum deportatum in insulam desertam. Licinius Mutianus prodidit, visum à se Argis Arescontem, cui nomen Arescusæ fuisset, nupsisse etiam, mox barbam & virilitatem prouenisse, vxorémque duxisse. Eiusdem sortis & Smyrnæ puerum à se visum. Ipse in Africa vidi mutatum in marem nuptiarum die, L. Cossicium ciuem Tisdritanum. Editis geminis raram esse, aut puerperæ, aut puerperio, præterquàm alteri, vitam. Si verò vtriusque sexus editi sint gemini, rariorem vtrique salutẽ. † Fœminas gigni celeriùs, quàm mares, sicut celerius senescere. Sæpius in vtero moueri mares, & in dextera ferè geri parte, in læua fœminas, constat.

† Contrà Aristoteles Histor. animal. lib.7 cap.3 omnésq. tum medici tũ philosophi marẽ tradunt celeriùs, quã fœminam, & in vtero perfici, & in lucẽ progredi. Quo fit, vt nonnulli hoc in loco Gignere malint legere, quàm Gigni, hoc sensu, fœminas sobolis procreationi celeriꝰ maturas fieri, ꝙ mares.

De homine generando, & pariendi tempore per illustria exempla à mensibus septem, ad vndecim. CAP. V.

Caeteris animantibus statum, & pariendi, & partus gerendi tempus est: homo toto anno, & incerto gignitur spatio. Alius septimo mense, alius octauo, & vsque ad initia decimi vndecimíque. Ante septimum mensem haud vnquam vitalis est. Septimo non nisi pridie posteróve plenilunij die, aut interlunio concepti nascuntur. Translatitium in Aegypto est & octauo gigni. Iam quidem & in Italia tales partus esse vitales, contra priscorum opiniones. Variant hæc pluribus modis. Vestilia C. Herdicij, ac posteà Pomponij atque Orfiti clarissimorum ciuium coniunx, ex his quatuor partus enixa, Semproniũ septimo mense genuit, Suillium Rufum vndecimo, Corbulonem septimo, vtrunq; Consulem: posteà Cæsoniam Caij principis coniugem, octauo. In quo mensium numero genitis, intra quadragesimum diem maximus labor. Grauidis autem quarto & octauo mense, letaléśque in iis abortus. Massurius autor est, L. Papyrium Prætorem, secundo hærede lege agente, bonorum possessionem contra eum dedisse, cùm mater partum se x i i i. mensibus diceret tulisse, quoniam nullum certum tempus pariendi statutum videretur.

De conceptibus, & signa sexus in grauidis præuenientia partum. CAP. VI.

A Conceptu decimo die dolores capitis, oculorum vertigines tenebræque, fastidium in cibis, redundatio stomachi, indices sunt hominis inchoati. Melior color marem ferenti, & facilior partus: motus in vtero quadragesimo die. Contraria omnia in altero sexu: ingestabile onus, crurum & inguinum leuis tumor. Primus autem nonagesimo die motus. Sed plurimum languoris in vtroq; sexu, capillum germinante partu, & in plenilunio: quod tempus editos quoque infantes præcipuè infestat. Adeòque incessus, atque omne, quicquid dici potest, in grauida refert: vt salsioribus cibis vsæ, carẽtem vnguiculis

partum

partum edant: & si respirauere, difficilius enitantur. Oscitatio quidem in enixu letalis est: sicut sternuisse à coitu abortiuum.

De conceptu hominum & generatione. CAP. VII.

Miseret atque etiam pudet æstimantem quàm sit friuola animalium superbissimi origo, cùm plerunque abortus causa fiat odor à lucernarum extinctu. His principiis nascuntur tyranni, his carnifex animus. Tu qui corporis viribus fidis, tu qui fortunæ munera amplexaris, & te ne alumnum quidem eius existimas, sed partum: tu cuius semper in victoria est mens, tu qui te Deum credis, aliquo successu tumens, tanti perire potuisti: atque etiam hodie minoris potes, quantulo serpentis ictus dente: aut etiam, vt Anacreon poeta, acino vuæ passæ: vt Fabius Senator † Prætor, in lactis haustu vno pilo strangulatus. Is demum profectò vitam æqua lance pensitabit, qui semper fragilitatis humanæ memor fuerit.

> † Aliàs, poto in lactis haustu vno pilo.

De Agrippis. CAP. VIII.

IN pedes procedere nascentem, contra naturam est: quo argumento eos appellauere Agrippas, vt ægrè partos: qualiter M. Agrippam ferunt genitum vnico propè felicitatis exemplo in omnibus ad hunc modum genitis. Quanquam is quoque aduersa pedum valetudine, misera iuuenta, exercito æuo inter arma mortésque, ad noxia successu, infelici terris stirpe omni, sed per vtrasque Agrippinas maximè, quæ Caium & Domitium Neronem principes genuere, totidem faces generis humani: præterea breuitate æui quinquagesimo vno raptus anno, in tormentis adulteriorum coniugis, socerique prægraui seruitio, luisse augurium præposteri natalis existimatur. Neronem quoque paulò antè principem, & toto principatu suo hostem generis humani, pedibus genitum parens eius scribit Agrippina. Ritu naturæ capite hominem gigni mos est, pedibus efferri.

> Agrippinam Claudij Commentariü edidisse de vita sua suorúmque casibus, autor est Cornel. Tacitus Annal. lib. 4.

Monstruosi partus excisi vtero. CAP. IX.

AVspicatius enecta parente gignuntur: sicut Scipio Africanus prior natus, primúsque Cæsarum à cæso matris vtero dictus: qua de causa & Cæsones appellati. Simili modo natus & Manlius, qui Carthaginem cum exercitu intrauit.

Qui sint Vopisci. CAP. X.

VOpiscos appellabant è geminis, qui retenti vtero nascerentur, altero interempto abortu. Nanque maxima, & rara, circa hoc miracula existunt.

Exempla numerosæ sobolis. CAP. XI.

PRæter mulierem, pauca animalia coitum nouere grauida. Vnum quidem omnino, aut alterum, superfœtat. Extat in monumentis etiam medicorum, & quibus talia consectari curæ fuit, vno abortu XII. puerperia egesta. Sed vbi paulubum tẽporis inter duos conceptus intercessit, vterque perfertur: vt in Hercule & Iphiclo fratre eius apparuit, & in ea, quæ gemino partu, alterum marito similem, alterum adultero genuit: Item in Proconnesia ancilla, quæ eiusdem diei coitu, alterum domino similem, alterum procuratori eius: & in alia, quæ vnum iusto partu, quinque mensium alterum edidit. Rursus in alia, quæ septem mensium edito puerperio, insecutis mensibus geminos enixa est. Iam illa vulgata, variè ex integris truncos gigni, ex truncis integros, eadémque parte truncos: signa quædam, næuósque, & cicatrices etiam regenerari. Quarto partu Dacorum originis nota in brachio redditur.

Exempla similitudinum. CAP. XII.

IN Lepidorum gente tres, intermisso ordine, obducto membrana oculo, genitos accepimus. Similes quidem alios auo: & ex geminis quoque alterum patri, alterum matri: annóque pòst genitum, maiori similem fuisse, vt geminum. Quasdam sibi similes semper parere, quasdam viro, quasdam nulli, quasdam fœminam patri, marem sibi. Indubitatum exemplum est Nicæi nobilis pyctæ Byzantij geniti, qui adulterio Aethiopis nata matre, nil à cæteris colore differente, ipse auum regenerauit Aethiopem. Similitudinum quidem in mente reputatio est, & in qua credantur multa fortuita pollere, visus, auditus,

memoria,

memoria,haustæque imagines sub ipso conceptu. Cogitatio etiam vtriuslibet animum subitò transuolans, effingere similitudinem aut miscere existimatur. Ideóque plures in homine,quàm in cæteris omnibus animalibus differētiæ,quoniam velocitas cogitationum,animíque celeritas,& ingenij varietas multiformes notas imprimit: cùm cæteris animantibus immobiles sint animi,& similes omnibus,singulísque in suo cuique genere. Antiocho regi Syriæ,è plebe nomine Artemon intantum similis fuit, vt Laodice coniunx regia,necato iam Antiocho,mimum per eum commendationis,regnique successionis peregerit. Magno Pompeio Vibius quidam è plebe, & Publicius etiam seruitute liberatus,indiscreta propè specie fuere similes,illud os probum reddentes, ipsúmque honorem eximiæ frontis. Qualis causa patri quoque eius, Menogenis coci sui cognomen imposuit, iam Strabonis à specie oculorum habenti,vitium imitata & in seruo: Scipioni Serapionis is erat sarij negotiatoris vile mancipium. Eiusdem familiæ Scipioni post eum cognomen Salutio Mimus dedit:sicut Spinter secundarum,tertiarúmque Pamphilus, collegio Lentuli & Metelli c o s s. In quo perquàm importunè fortuitum hoc quoque fuit,duorum simul Consulum in scena imagines cerni. Ediuerso L. Plancus orator, histrioni Rubrio cognomen imposuit. Rursus Curioni patri Burbuleius, itémque Messalæ Censorio Menogenes, perinde histriones. Suræ quidem Proconsulis etiam rictum in loquendo, contractionémque linguæ,& sermonis tumultum,non imaginem modò, piscator quidam in Sicilia reddidit. Cassio Seuero celebri oratori,armentarij Mirmillonis obiecta similitudo est. † Toranius M. Antonio iam Triumuiro,eximios forma pueros,alterum in Asia genitum,alterum trans Alpes, vt geminos vendidit: tanta vnitas erat. Postquàm deinde sermone puerorum detecta fraude à furente increpitus Antonio est,inter alia magnitudinem pretij conquerente(nam ducentis mercatus erat sestertiis) respondit versutus ingenij mango,ob idipsum se tanti vendidisse,quoniam non esset mira similitudo in vllis eodem vtero editis:diuersarum quidem gentium natales tam concordi figura reperiri,super omnem esse taxationem. Adeóque tempestiuam admirationem intulit,vt ille proscriptor animus,modò & contumelia furens, non alìud in censu magis ex fortuna sua duceret.

† Vetust. cod. Toranī' mā-go Antonio iam Triumuiro,&c.

Quæ sit generandi ratio. CAP. XIII.

Est quædam priuatim dissociatio corporum:& inter se steriles,vbi cum aliis iunxere, gignunt:sicut Augustus & Liuia. Item alij aliæque fœminas tantùm generant,aut mares:plerunque & alternant:sicut Gracchorum mater duodecies,& Agrippina Germanici nouies. Aliis sterilis est iuuenta:aliis semel in vita datur gignere. Quædam non perferunt partus:quales,si quando medicina & cura vicere,fœminam ferè gignunt. Diuus Augustus in reliqua exemplorum raritate,neptis suæ nepotem vidit,genitum quo excessit anno,† M. Syllanum:qui cùm Asiam obtineret post Consulatum,Neronis principis successione,veneno eius interemptus est. Q. Metellus Macedonicus,cùm sex liberos relinqueret,vndecim nepotes reliquit,nurus verò generósque,& omnes qui se patris appellatione salutarent,viginti septem. In actis temporum Diui Augusti inuenitur, x i i. Consulatu eius,L. que Sylla collega,ad i i i. Idus Aprilis,C. Crispinum Hilarum ex ingenua plebe Fesulana,cum liberis nouem(in quo numero filiæ duæ fuerūt)nepotibus x x v i i. pronepotibus x x i x. neptibus i x. prælata pompa,cum omnibus his in Capitolio immolasse.

† Aliàs sic Iuniam Syllanum,qui cū Asiæ obtineret Proconsulatū &c. Cui Ideò nò adsti pulatur & Tacitus libr. v. scribens. Iunium Syllanum Augusti abnepotē, cū Asiæ Proconsulatu fungeretur, Agrippinæ veneno fuisse sublatum.

De eodem multiplicius. CAP. XIIII.

Mulier post quinquagesimum annum non gignit,maiórq; pars quadragesimo profluuium genitale sistit. Nam in viris Masinissam regem, post l x x x v i. annum generasse filium,quem Methymathnum appellauerit,clarum est: Catonem Censorium octogesimo exacto,è filia Salonij clientis sui. Qua de causa, aliorum eius liberorum propago,Liciniani sunt cognominati,hi Saloniani,ex quibus Vticensis fuit. Nuper etiam L. Volusio Saturnino in vrbis præfectura extincto,notum est Cornelia Scipionum gentis Volusium Saturninum,qui fuit Consul,genitum post l x i i. annum. Et vsq; ad † l x x x v. apud ignobiles vulgaris reperitur generatio. † lxxv.

De menstruis mulierum. CAP. XV.

SOlum autem animal menstruale mulier est:inde vnius vtero, quas appellarũt molas. Ea est caro informis,inanima,ferri ictum & aciem respuens. Mouetur, sistitque menses:& vt partus,aliâs letalis,aliâs vnà senescens,aliquando aluo citatiore excidens. Simile quiddam & viris in ventre gignitur,quod vocant scirron : sicut Oppio Capitoni prætorio viro. Sed nihil facilè reperiatur mulierum profluuio magis monstrificum. Acescũt superuentu musta,sterilescunt tactæ fruges,moriuntur insita,exuruntur hortorum germina,& fructus arborum,quibus insedére,decidunt:speculorum fulgor aspectu ipso hebeiatur,acies ferri præstringitur,eborisque nitor:aluei apum emoriuntur:æs etiam ac ferrum rubigo protinus corripit,odórque dirus † aera:& in rabiem aguntur gustato eo canes,atque insanabili veneno morsus inficitur. Quin & bituminũ sequax alioquin ac lenta natura,in lacu Iudææ(qui vocatur Asphaltites)certo tempore anni supernatans, nequit sibi auelli,ad omnem contactum adhærens,præterquàm filo,quod tale virus infecerit. Etiam formicis,animali minimo, inesse sensum eius ferunt : abiiciúque gustatas fruges,nec posteà repeti. Et hoc tale tantúmque omnibus tricenis diebus malum in muliere existit,& trimestri spatio largius. Quibusdam verò sæpius mense : sicut aliquibus nunquàm : sed tales non gignunt, quando hæc est generando homini materia, semine è maribus coaguli modo hoc in sese glomerante,quod deinde † tempore ipso animatur, corporatúrque. Ergo cùm grauidis fluxit,inualidi aut non vitales partus eduntur, aut saniosi,vt autor est Nigidius.

† Aera, reddidat,nec est in vetust. codic. Si tamen cuipiam vox ea retinenda videatur,æra legendum erit duabus syllabis,vt metallũ intelligamus,non elementum: docente id Plinio lib. 18. capite. 7. vbi sic habet, Aes cõtactũ graue virus odoris accipere & æruginem.
† tepore

Item de ratione partuum. CAP. XVI.

IDem, lac fœminæ non corrumpi alenti partum, si ex eodem viro rursus conceperit, arbitratur. Incipiente autem hoc statu,aut desinente, conceptus facillimi traduntur. Fœcunditatis in fœminis prærogatiuam accepimus,inunctis medicamine oculis,saliuam infici. Cæterùm editis primores septimo mense gigni dentes, priúsque in supera ferè parte,haud dubium est. Septimo eosdem decidere anno, alióśque suffici. Quosdam & cum dentibus nasci,sicut M. Curium,qui ob id Dentatus cognominatus est:& Cn. Papyrium Carbonem,præclaros viros. In fœminis ea res inauspicati fuit exempli regum temporibus. Cùm ita nata esset Valeria,exitio ciuitati,in quam delata esset, futurum, responso aruspicum vaticinante,Suessam Pometiam illa tempestate florentissimam depopulata est,veridico exitu consecuto. Quasdam concreto genitali gigni, infausto omine, Cornelia Gracchorum mater indicio est. Aliqui vice dentium,continuo osse gignuntur: sicuti Prusiæ regis Bithyniorum filius,superna parte oris. Dentes autem tantum inuicti sunt ignibus,nec cremantur cum reliquo corpore. Iidem flammis indomiti, cauantur tabe pituitæ. Candorem trahunt quodam medicamine. Vsu atteruntur,multóque primùm in aliquibus deficiunt. Nec cibo tantùm & alimentis necessarij: quippe vocis sermonísq; regimen primores tenent,concentu quodam excipientes ictum linguæ, seriémque structuræ,atque magnitudine mutilantes mollientésve aut hebetantes verba: & cùm defluxere,explanationẽ omnem adimentes. Quin & augurium in hac esse creditur parte. Triceni bini viris attribuuntur,excepta Turdulorum gente:quibus plures fuere, longiora promitti vitæ putant spatia. Fœminis minor numerus:quibus in dextra parte gemini supernè,à canibus cognominati,fortunæ blandimenta pollicentur,sicut in Agrippina Domitij Neronis matre:contrà in læua. Hominem priusquàm genito dente cremari, mos gentium non est. Sed mox plura de hoc,cùm membratim historia decurret. Risisse eodem die,quo genitus esset,vnum hominem accepimus Zoroastrem. Eidem cerebrum ita palpitasse,vt impositam repelleret manũ,futuræ præsagio scientiæ. In ∴ trimatu suo cuique dimidiam esse mensuram † statuere certum est. In plenum autem cuncto mortalium generi minorem in dies fieri,propemodum obseruatur : ratósque patribus proceriores, consumente vbertate seminum exustione, in cuius vices nunc vergat æuum. In Creta terræ motu rupto monte,inuentum est corpus stans † x l v i. cubitorum, quod alij Orionis,alij Oti fuisse arbitrantur. Orestis corpus oraculi iussu refossum, v i i. cubit

∴ Aliâs, Quimatu,adstipulante Aristot. lib. 2. cap. 8. Hist. Animal.
† statuere, legendum.
† x v i. cubitorum,

cubitorum fuiſſe monumentis creditur.Iam verò ante annos propè mille,vates ille Homerus non ceſſauit minora corpora mortalium, quàm priſca,cõqueri.Næuij Pollionis amplitudinem Annales non tradunt. Sed quia populi concurſu penè interemptus eſſet, prodigij vice habitum. Proceriſſimum hominẽ ætas noſtra Diuo Claudio principe Gabbaram nomine,ex Arabia aduectum i x.pedum & totidem vnciarum vidit.Fuere ſub Diuo Auguſto ſemipede addito, quorum corpora eius miraculi gratia, in conditorio Salluſtianorum aſſeruabantur hortorum.Puſioni & Secundillæ erant nomina.Eodem præſide minimus homo duos pedes & palmum Conopas nomine, in deliciis Iuliæ neptis eius fuit:& mulier Andromeda liberta Iuliæ Auguſtæ.Manium Maximum,& M. Tulliũ equites Romanos,binûm cubitorum fuiſſe autor eſt M. Varro: & ipſi vidimus in loculis aſſeruatos. Seſquipedales gigni quoſdam longiores, in trimatu implentes vitæ curſum,haud ignotum eſt. Inuenimus in monumentis Salamine Euthimenis filium, in tria cubita triennio adoleuiſſe,inceſſu tardum,ſenſu hebetem: & iam puberem factum voce robuſta,abſumptum contractione membrorum ſubita triennio circumacto.Ipſi nos pridem vidimus eadem ferme omnia,præter pubertatem, in filio Cornelij Taciti equitis Romani,Belgicæ Galliæ rationes procurantis.Ectrapelos Græci vocant eos: in Latino non habent nomen.

Inſignia corporum. CAP. XVII.

QVod ſit hominum ſpatium à veſtigio ad verticem,id eſſe paſſis manibus inter longiſſimos digitos obſeruatum eſt: ſicuti vires dextra parte maiores, quibuſdam æquas vtraque,aliquibus læua manu præcipuas: nec id vnquam in fœminis. Mares præſtare pondere,& defuncta viuentibus corpora omnium animalium,& dormientia vigilantibus. Virorum cadauera ſupina fluitare,fœminarum prona:velut pudori defunctarum parcente natura.

Exempla variarum figurarum. CAP. XVIII.

COncretis quoſdam oſsibus,ac ſine medullis viuere accepimus. Signum eorum eſſe, nec ſitim ſentire,nec ſudorem emittere: quanquam & voluntate ſcimus ſitim victã: equitémque Romanum Iulium Viatorem è Vocontiorum gente fœderata,in pupillaribus annis aquæ ſubter cutem fuſæ morbo prohibitum humore à medicis,naturam fecisſe conſuetudine,atque in ſenecta caruiſſe potu.Necnon & alij multa ſibi imperauere.

Diuerſorum morum exempla. CAP. XIX.

FErunt Craſſum,auum Craſſi in Parthis interempti, nũquàm riſiſſe,ob id Agelaſtum vocatum:ſicuti nec fleſſe multos. Socratem clarum ſapientia eodem ſemper viſum vultu,nec aut hilari magis,aut turbato.Exit hic animi tenor aliquãdo in rigorem quendam toruitatémque naturæ duram & inflexibilem,affectúſque humanos adimit, quales apathes Græci vocant,multos eius generis expertꝰ:quódque mirum ſit,autores maximè ſapientiæ,Diogenem Cynicum,Pyrrhonem,Heraclitum, Timonem, hunc quidem etiã in totius odium generis humani euectum.Sed hæc prauæ naturæ inſignia in multis varia cognoſcuntur: vt in Antonia Druſi nunquàm expuiſſe in Pomponio Conſulari Poeta nunquàm ructaſſe.Quibus natura concreta ſunt oſſa, qui ſunt rari admodum, cornei vocantur.

De fortitudine & velocitate. CAP. XX.

COrpore veſco,ſed eximiis viribus Tritanum,in gladiatorio ludo Samnitium armatura celebrem filiúmq; eius militem Magni Pompeij,& rectos & tranſuerſos cancellatim toto corpore habuiſſe neruos, in brachiis etiam manibúſque,autor eſt Varro in prodigioſa virium relatione.Atq; etiam hoſtem ab eo ex prouocatione dimicantẽ,† inermi dextra vno digito ſuperatũ,& poſtremò correptum in caſtra tranſlatum. A.Iunius Valens meruit in prætorio Diui Auguſti centurio, vehicula cum culeis onuſta, donec exinanirentur,ſuſtinere ſolitus:carpenta apprehenſa vna manu retinere,obnixus contrà nitentibus iumentis: & alia mirifica facere, quæ inſculpta monumento eius ſpectatur. Ideo M.Varro: Ruſticellus,inquit,Hercules appellatus, mulum ſuum tollebat. Fuſius

† Melius ſic, Inermi dextera ſuperatũ & vno digito poſtremò correptum, & in caſtra tráſlatũ.Cui lectio nõ ſuffragatur & Solinꝰ c.4.

Saluius duo centenaria pondera pedibus, totidem manibus, & ducenaria duo humeris contra scalas ferebat. Nos quoque vidimus Athanatum nomine, prodigiosæ ostentationis, quingenario thorace plumbeo indutum, cothurnísque quingentorum pondo calciatum, per scenam ingredi. Crotoniatam Milonem athletam, cùm constitisset, nemo vestigio educebat: malum tenenti nemo digitũ corrigebat. Cucurrisse M C X l. stadia, ab Athenis Lacedæmonem, biduo Philippiden, magnum erat: donec Anistis cursor Lacedæmonius, & Philonides Alexandri Magni, à Sicyone Elin, vno die M C C. stad. cucurrerunt. Nũc quidem in circo quosdam C L X. M. pass. tolerare non ignoramus. Nupérque Fonteio & Vipsano C O S S. annos I X. genitum puerum à Meridie ad vesperam † L X X V. M. pass. cucurrisse. Cuius rei admiratio ita demũ solida perueniat, si quis cogitet nocte ac die longissimũ iter vehiculis tribus Tiberium Neronem emensum, festinantem ad Drusum fratrem ægrotantem in Germania: in eo fuerunt C C M. passuum.

† Vetus lectio, V I I I. annos, agnoscit, nõ I X. & paulò pòst, X L V. M. pass. non L X X V. M. Vtrique adstipulatur Solinus capit. 4.

De visu. CAP. XXI.

OCulorum acies vel maximè fidem excedentia inuenit exempla. In nuce inclusam Iliada Homeri carmen in mẽbrana scriptum, tradidit Cicero. Idem, fuisse qui peruideret C X X X V. M. passuũ. Huic & nomen M. Varro reddidit, Strabonem vocatum. Solitum autem Punico bello, à Lilybeo Siciliæ promontorio, exeunte classe Carthaginis portu, etiam numerum nauium dicere. Callicrates ex ebore formicas, & alia tam parua fecit animalia, vt partes earum à cæteris cerni nõ possent. Myrmecides quidam in eodem genere inclaruit, à quo quadrigam ex eadem materia, quam musca integeret alis, fabricatam, & nauem, quam apicula pinnis absconderet.

De auditu. CAP XXII.

AVditus vnum exemplum habet mirabile, prælium, quo Sybaris deleta est, eo die quo gestum erat, auditum Olympiæ. Nam Cimbricæ victoriæ, Castorésque Romani, qui Persicam victoriam ipso die, quo contigit, nuntiauere, visus, & numinum fuere præsagia.

Exempla patientiæ. CAP. XXIII.

PAtientia corporis, vt est crebra sors calamitatum, innumera documenta peperit. Clarissimum in fœminis Leænæ meretricis, quæ torta non indicauit Harmodium & Aristogitonem tyrannicidas: in viris Anaxarchi, qui simili de causa cùm torqueretur, præro sam dentibus linguam, vnámque spem indicij in tyranni os expuit.

Memoriæ exempla. CAP. XXIIII.

MEmoria necessarium maximè vitæ bonum, cui præcipua fuerit haud facilè dictu est, tam multis gloriam eius adeptis. Cyrus rex omnibus in exercitu suo militibus nomina reddidit, L. Scipio populo Romano, Cineas Pyrrhi regis legatus senatui & equestri ordini Romæ postero die quàm aduenerat. Mithridates duarum & X X. gentium rex, totidem linguis iura dixit, pro concione singulas sine interprete affatus. † Charmidas quidam in Græcia, quæ quis exegerat volumina in bibliothecis, legentis modo repræsentauit. Ars postremò eius rei facta, & inuenta est à Simonide Melico, consummata Metrodoro Scepsio, vt nihil non iisdem verbis redderetur auditum. Nec aliud est æquè fragile in homine, morborum & casus iniurias atque etiam metus sentiens, aliâs particulatim, aliâs vniuersa. Ictus lapide oblitus est literas tantùm. Ex prægalto tecto lapsus, matris & affinium, propinquorúmque cepit obliuionem. Alius ægrotus, seruorum etiam: sui verò nominis Messala Coruinus orator. Itaque sæpe deficere tentat, ac meditatur, vel quieto corpore & valido. Somno quoque serpente cõputat, vt inanis mens quærat, vbi sit loci.

† Rectiꝰ, Carneades quidem. Nam & Cicero 1. Tuscul. & 2. de Orat. & Quintil. lib. 11. cap. de memoria, Carneadem hûc. nõ Charmidã appellant.

Laus C. Iulij Cæsaris. CAP. XXV.

ANimi vigore præstantissimum arbitror C. Cæsarem Dictatorem. Nec virtutẽ constantiámque nunc commemoro, nec sublimitatem omniũ capacem, quæ cælo continentur: sed proprium vigorem celeritatémque quodam igne volucrem. Scribere & legere simul, dictare & audire solitum accepimus. Epistolas verò tantarum rerum quaternas pariter librariis dictare: aut si nihil aliud ageret, septenas. Idem signis collatis quin

quagies

quagies dimicauit: solus M. Marcellum transgressus, qui vndequadragies dimicauerat. Nam præter ciuiles victorias, vndecies c. & x c i i. M. hominum occisa præliis ab eo, non equidem in gloria posuerim, tantam etiam coactam humani generis iniuriam: quod ita esse confessus est ipse, bellorum ciuilium stragem non prodendo. Iustius Pompeio Magno tribuatur d c c c x l v i. naues piratis ademisse. Cæsari proprium & peculiare sit, præter suprà dicta, clementiæ insigne: qua vsque ad pœnitentiam omnes superauit. Idem magnanimitatis perhibuit exemplum, cui comparari non possit aliud. Spectacula enim edita effusasque opes, aut operum magnificentiam in hac parte enumerare, luxuriæ fauentis est. Illa fuit vera & incomparabilis inuicti animi sublimitas: captis apud Pharsaliam Pompeij Magni scriniis epistolarum, iterúmque apud Thapsum Scipionis, concremasse ea optima fide, atque non legisse.

Laus Pompeij Magni. CAP. XXVI.

VErum † ad decus imperij Rom. non solùm ad viri vnius pertinet victoriam, Pōpeij Magni titulos omnes, triumphósque hoc in loco nuncupari: æquato nō modò Alexandri Magni rerum fulgore, sed etiam Herculis propè ac liberi patris. Igitur Sicilia recuperata, vnde primùm Syllanus in Reip. causa exoriens auspicatus est: Africa verò tota subacta, & in ditionem redacta, Magníque nomine spolio inde capto, eques Ro. (id quod anteà nemo) curru triumphali reuectus est: & statim ad solis Occasum transgressus, excitatis in Pyrenæo trophæis, oppida d c c c l x x v i. ab Alpibus ad fines Hispaniæ vlterioris in ditionem redacta victoriæ suæ asscripsit, & maiore animo Sertorium tacuit: bellóque ciuili (quod omnia externa conciebat) extincto, iterum triūphales currus eques Ro. induxit, toties Imperator, antequā miles. Posteà ad tota maria & deinde Solis ortus missus, hos retulit patriæ titulos, more sacris certaminibus vincentium. Neque enim ipsi coronantur, sed patrias suas coronant. Hos ergo honores vrbi tribuit in delubro Mineruę, quod ex manubiis dicabat. Cn. Pompeius Magnus Imp. bello x x x. annorum confecto, fusis, fugatis, occisis, in deditionem acceptis hominum vicies semel centenis l x x x i i i. M. depressis aut captis nauibus d c c c x l v i. oppidis, castellis M.D.x x x v i i i. in fidē receptis: terris à Mæotis lacu ad Rubrum mare subactis, votum meritò Mineruæ. Hoc est breuiarium eius ab Oriente. Triumphi verò, quem duxit ad tertium Calendas Octobres M. Messala, M. Pisone Consulibus, præfatio hæc fuit: CVM ORAM maritimam à prædonibus liberasset, & imperium maris populo Romano restituisset, ex Asia, Ponto, Armenia, Paphlagonia, Cappadocia, Cilicia Syria, Scythis, Iudæis, Albanis, Iberia, insula Creta, Basternis, & super hæc de regibus Mithridate atque Tigrane triumphauit. Summa summarum in illo gloria fuit (vt ipse in concione dixit, cùm de rebus suis dissereret) Asiā vltimā prouinciarum accepisse, eandémque mediam patriæ reddidisse. Si quis è contrario simili modo velit persensere Cæsaris res, qui maior illo apparuit, totum profectò terrarum orbem enumeret: quod infinitum esse conueniet.

† Melius sic mutata interpūctione: Ad dec' imperij Romani non solùm ad viri vnius pertinet, victorias Pompeij Magni, titulos omnes triūphósque hoc in loco nūcupari.

Laus Catonis primi. CAP. XXVII.

CÆteris virtutum generibus variè & multi fuere præstantes. Cato primus Porciæ gētis, tres summas in homine res præstitisse existimatus est, optimus Orator, optimus Imperator, optimus Senator: quæ mihi omnia, etiam si non priùs, attamen clariùs fulsisse in Scipione Aemiliano videntur: dempto præterea plurimorum odio, quo Cato laborauit. Itaque sit proprium Catonis, quater & quadragies causam dixisse: nec quemquam sæpius postulatum, & semper absolutum.

Item de fortitudine. CAP. XXVIII.

FOrtitudo in quo maximè exstiterit, immensæ quæstionis est, vtiq; si recipiatur poetica fabulositas. Q. Ennius T. Cæciliū Teucrum, fratrémq; eius præcipuè miratus, propter eos sextum adiecit Annalē. L. Siccius Dentatus, qui Tribunus † plebei fuit, Sp. Tarpeio, A. Æternio Consulibus, haud multo post exactos reges, vel numerosissima suffragia habet, centies vicies præliatus, octies ex prouocatione victor, x l v. cicatricibus aduerso corpore insignis, nulla in tergo. Itē spolia cepit x x x i i i i. donatus hastis puris duode-

† plebis

uiginti,phaleris x x v.torquibus tribus & l x x x.armillis c l x.coronis x x v i. ciuicis x i i i i. aureis v i i i. muralibus i i i. obsidionali vna,fisco æris,x.capriuis & x x.simul bubus,Imperatores i x.ipsius maximè opera triumphantes secutus:præterea(quod optimum in operibus eius reor)vno ex ducibus T.Romulio ex Consulatu ad populū conuicto malè acti imperij rei militaris.Haud minora forent Manlij Capitolini decora, ni perdidisset illa exitu vitæ.Ante decimum septimum annum bina ceperat spolia. Primus omnium eques coronam muralem acceperat,v i. ciuicas,x x x v i i.dona.x x x i i i.cicatrices aduerso corpore exceperat:P.Seruilium Magistrum equitum seruauerat,ipse vulneratus humerum ac femur.Super omnia,Capitolium summámque rem in eo solus à Gallis seruauerat, si non regno suo seruasset.Verùm sunt in his quidem virtutis opera magna,sed maiora fortunæ.M.Sergio,vt quidem arbitror,nemo quemquam hominū iure prætulerit:licet pronepos Catilina gratiam nomini deroget.Secundo stipendio dexteram manum perdidit:stipendiis duobus ter & vicies vulneratus est:ob id neutra manu,neutro pede satis vtilis:vno tantum seruo,plurimis postea stipendiis debilis miles.Bis ab Annibale captus(neque enim cum quolibet hoste res fuit)bis vinculorum eius profugus,x x. mensibus nullo non die in catenis aut compedibus custoditus.Sinistra manu sola quater pugnauit, duobus equis insidente eo suffossis.Dexteram sibi ferreā fecit,eáque religata præliatus,Cremonam obsidione exemit,Placentiam tutatus est:duodena castra hostium in Gallia cepit:quæ omnia ex oratione eius apparent,habita cùm in Prætura sacris arceretur à collegis vt debilis.Quos hic coronarum aceruos constructurus hoste mutato? Etenim plurimum refert,in quæ cuiusque virtus tempora inciderit.Quas Trebia Ticinúsque aut Trasymenus ciuicas dedêre? Quæ Cannis corona merita? vnde fugisse, virtutis summū opus fuit.Cæteri profectò victores hominum fuere,Sergius vicit etiam fortunam.

De ingeniis siue laudibus quorundam ab ingeniis. CAP. XXIX.

INgeniorum gloriæ quis possit agere delectum,per tot disciplinarum genera, & tantā rerum operúmque varietatem? nisi fortè Homero vate Græco, nullum † felicius extitisse conuenit,siue operis fortuna,siue materia æstimetur.Itaque Alexander Magnus(etenim insignibus iudiciis optimè citráque inuidiam tam superba censura peragentur) inter spolia Darij Persarum regis vnguentorum scrinio capto,quod erat auro gemmísque ac margaritis pretiosum,varios eius vsus amicis demonstrantibus (quando tædebat vnguenti bellatorem & militia sordidum)imò Hercule,inquit,librorum Homeri custodiæ detur:vt pretiosissimum humani animi opus,quàm maximè diuiti opere seruaretur. Idem Pindari vatis familiæ penatibúsque iussit parci, cùm Thebas caperet. Aristotelis philosophi patriam condidit:tantæque rerum claritati,tam benignum testimonium miscuit.Archilochi Poetæ † interfectores Apollo arguit Delphis. Sophoclem tragici cothurni principem defunctum sepeliri Liber pater iussit,obsidentibus mœnia Lacedæmoniis:Lysandro eorum rege in quiete sæpius admonito,vt pateretur humari delicias suas. Requisiuit rex quis supremum diem Athenis obiisset:nec difficulter ex iis, quem Deus significasset:intellexit:pacémque funeri dedit.

† feliciorem

† Aliâs, interfectorem, vnus enim fuit, Calondas cognomine Corax, vt Suidæ placet: aut certè Archias, vt mauult Eusebi⁹ lib.5. Præparat. cap.12.

De Platone,Ennio,Virgilio,M.Varrone,& M.Cicerone. CAP. XXX.

PLatoni sapientiæ antistiti Dionysius tyrannus,aliâs sæuitiæ superbiæque natus,vittatam nauem misit obuiam:ipse quadrigis albis egredientem in litore excepit. Viginti talentis vnam orationem Isocrates vendidit.Aeschines Atheniensis summus Orator,cū accusationem,qua fuerat vsus,Rhodi legisset,legit & defensionem Demosthenis, ob quā in illud depulsus fuerat exilium:mirantibúsq;,tum magis fuisse miraturos dixit, si ipsum orantem audiuissent:in calamitate testis ingens factus inimici. Thucydidem Imperatorem Athenienses in exilium egere,rerum conditorem reuocauere,eloquentiam mirati, cuius virtutem damnauerant.Magnum & Menandro in comico socco testimonium regum Ægypti & Macedoniæ contigit, classe & per legatos petito: maius ex ipso, regiæ fortunæ prælata literarum conscientia.Perhibuere & Romani proceres etiam exteris testimonia.Cn.Pompeius confecto Mithridatico bello,intraturus Posidonij sapiētiæ professio

feßione clari domum, fores percuti de more à lictore vetuit: & fasces lictorios ianuæ submisit is, cui se Oriens Occidénsque submiserat. Cato Censorius, in illa nobili triũ sapientiæ procerum ab Athenis legatione, audito Carneade, quàm primùm legatos eos censuit dimittendos: quoniam illo viro argumentante, quid veri esset haud facilè discerni posset. Quanta morum commutatio! Ille semper alioquin vniuersos ex Italia pellendos censuit Græcos: at pronepos eius Vticensis Cato, vnum ex tribunatu militum philosophum, alterum ex Cypria legatione deportauit. Eandémque linguam ex duobus Catonibus, in illo † abiecisse, in hoc importasse, memorabile est. Sed & nostrorum gloriam † abegisse, percenseamus. Prior Africanus Q. Ennij statuam sepulcro suo imponi iussit: clarúmque illud nomen, imò verò spolium ex tertia orbis parte raptum, in cinere supremo cũ Poetæ titulo legi. Diuus Augustus carmina Virgilij cremari contra testamenti eius verecundiam vetuit: maiúsque ita vati testimonium contigit, quàm si ipse sua carmina probauisset. M. Varronis in bibliotheca, quæ prima in orbe ab Asinio Pollione ex manubiis publicata Romæ est, vnius viuentis posita imago est: haud minore (vt equidem reor) gloria, principe oratore & ciue, ex illa ingeniorum, quæ tunc fuit, multitudine, vni hanc coronam dante, quàm cùm eidem Magnus Pompeius piratico ex bello naualem dedit. Innumerabilia deinde sunt exempla Romana, si persequi libeat: cùm plures vna gens in quocunque genere eximios tulerit, quàm cæteræ terræ. Sed quo te M. Tulli piaculo taceam? quóve maximè excellentem insigni prædicem? quo potius, quàm vniuersi populi illius gentis amplißimo testimonio, † & tota vita tua Consulatus tantùm operibus electis? † è tota Te dicente, legem agrariam, hoc est alimenta sua, abdicauerunt tribus: te suadente, Roscio theatralis autori legis ignouerunt, notatásq; se discrimine sedis æquo animo tulerunt: te orante, proscriptorum liberos honores petere puduit: tuum Catilina fugit ingenium: tu M. Antonium proscripsisti. Salue primus omnium parens patriæ appellate, primus in toga triumphum, linguæque lauream merite, & facundiæ Latiarúmque literarum parens: atque (vt dictator Cæsar hostis quondam tuus, de te scripsit) omnium triumphorum lauream adepte maiorem, quanto plus est, ingenij Romani terminos in tantum promouisse, quàm imperij.

De morum maiestate. CAP. XXXI.

Reliquis animi bonis, præstitere cæteros mortales sapientia, ob id Cati, Corculi, apud Romanos cognominati. Apud Græcos Socrates, oraculo Apollinis Pythij prælatus cunctis.

De autoritate. CAP. XXXII.

Rursus mortales oraculorum societatem dedere Chiloni Lacedæmonio, tria præcepta eius Delphis consecrando aureis literis, quæ sunt hæc: Nosse se quenq;: & Nihil nimium cupere: Comitémque æris alieni atque litis, esse miseriam. Quin & funus eius, cũ victore filio Olympiæ expirasset gaudio, tota Græcia prosecuta est.

De diuinitate. CAP. XXXIII.

Diuinitas, & quædam cælitum societas nobilissima, ex fœminis in Sibylla fuit: ex viris in Melampode apud Græcos, apud Romanos in Marcio.

De Nasica. CAP. XXXIIII.

Vir optimus semel à condito æuo iudicatus est Scipio Nasica, à iurato Senatu. Idem in toga candida bis repulsa notatus à populo. In summa, ei in patria mori non licuit: nõ Hercule magis, quã extra vincula illi sapiẽtißimo ab Apolline iudicato Socrati.

De pudicitia. CAP. XXXV.

Pudicissima fœmina semel matronarum sententia iudicata est Sulpitia Paterculi filia, vxor Fuluij Flacci: electa ex cẽtum præcipuis, quæ simulacrum Veneris ex Sibyllinis libris dedicaret. Iterum religionis experimento Claudia, inducta Romam Deûm matre.

De pietate. CAP. XXXVI.

Pietatis exempla infinita quidem toto orbe extitere, sed Romæ vnum, cui comparari cuncta non queant. Humilis in plebe, & ideo ignobilis puerpera supplicij causa car-

cere inclusa matre,cùm impetrasset aditum,à ianitore semper excussa ne quid inferret cibi,deprehensa est vberibus suis alens eam.Quo miraculo,matris salus † donata pietati est,ambæque perpetuis alimentis,& locus ille eidem consecratus Deæ, C. Quintio, M. Acilio c o s s. templo Pietatis extructo in illius carceris sede,vbi nunc Marcelli theatrū est.Gracchorum pater,anguibus prehensis in domo,cùm respóderetur, ipsum victurum alterius sexus interempto: imò verò,inquit,meū necate:Cornelia enim iuuenis est,& parere adhuc potest.Hoc erat vxori parcere, & reipublicæ consulere. Idque mox consecutum est.M.Lepidus Apuleiæ vxoris charitate post repudium obiit. P.Rutilius morbo loqui impeditus,nuntiata fratris repulsa in Consulatus petitione.illico expirauit.P.Catienus Philotimus, patronum adeò dilexit. vt hæres omnibus bonis institutus, in rogum eius se iaceret.

† Donata fuit pietati.

De artium plurimarum excellentia,Astrologia,Grammatica,Geometria.

CAP. XXXVII.

VAriarum artium scientia innumerabiles enituere,quos tamē attingi par sit,florem hominum libantibus: Astrologia Berosus, cui ob diuinas prædictiones Athenienses publicè in gymnasio statuam inaurata lingua statuēre.Grāmatica Apollodorus, cui Amphictyones Græciæ honorem habuere. Hippocrates medicina:qui venientem ab Illyriis pestilentiam prædixit, & discipulos ad auxiliandum circa vrbes dimisit: quod ob meritum honores illi,quos Herculi,decreuit Græcia.Eandem scientiam in Cleombroto Ceo Ptolemæus rex Megalensibus sacris donauit C.talentis,seruato Antiocho rege.Magna & Critobulo fama est,extracta Philippi regis oculo sagitta,& citra deformitatē oris curata orbitate luminis.Summa autem Asclepiadi Prusiensi,condita noua secta, spretis legatis & pollicitationibus Mithridatis regis,reperta ratione,qua vinum ægris medetur, relato è funere homine & seruato:sed maximè sponsione facta cum fortuna,ne medicus crederetur,si vnquam inualidus vllo modo fuisset ipse: † & victor suprema in senecta lapsu scalarum exanimatus est.Grande & Archimedi Geometricæ ac machinalis scientiæ testimonium M.Marcelli contigit,interdicto, cùm Syracusæ caperentur, ne violaretur vnus,nisi fefellisset imperium militaris imprudētia.Laudatus est &†Ctesiphon Gnossius, æde Ephesiæ Dianæ admirabiliter fabricata:Philon,Athenis armamentario mille nauiū, Ctesibius,pneumatica ratione & hydraulicis organis repertis:Dinocrates,metatus Alexandro condente in Aegypto Alexandriam. Idem hic Imperator edixit, ne quis ipsum alius,quàm Apelles,pingeret:quàm Pyrgoteles, sculperet: quàm Lysippus ex ære duceret:quæ artes pluribus inclaruere exemplis.

† & vicit, suprema in senecta lapsu scalarum exanimatus

† Chersiphrō legendum videtur ex Strabonis lib. 13.

Item mira opera artificis.

CAP. XXXVIII.

ARistidis Thebani pictoris vnam tabulam,centum talentis rex Attalus licitatus est. Octoginta emit duas Cæsar Dictator,Medeam & Aiacem Timomachi,in templo Veneris Genitricis dicaturus. Candaules rex Bularchi picturam Magnetū exitij mediocris spatij pari rependit auro.Rhodum non incendit rex Demetrius,Expugnator cognominatus,ne tabulam Protogenis cremaret,à parte ea muri locatam.Praxiteles marmore nobilitatus est,Gnidiáque Venere,præcipuè væsano amore cuiusdam iuuenis insigni: & Nicomedis æstimatione regis,grandi Gnidiorum ære alieno permutare eam conati.Phidiæ Iupiter Olympius quotidie testimonium perhibet, Mentori capitolinus & Diana Ephesia,quibus fuere consecrata artis eius vasa.

De seruitiis.

CAP. XXXIX.

PRetium hominis in seruitio geniti maximum ad hanc diem(quod equidem comperetim) fuit Grammaticæ artis Daphnidis, Cn. Pisaurensi vendente, † & M. Scauro principe ciuitatis IIIMDCC. sestertiis licente.Excessere hoc in nostro æuo nec modicè histriones, sed libertatem suam mercati.Quippe cùm iam apud maiores Roscius histrio H-S quingenta annua meritasse prodatur:nisi si quis in hoc loco desiderat Armeniaci belli,paulò antè propter Tyridatem gesti, dispensatorem, quem Neron-s. CXX. M. manumisit.Sed hoc pretium belli,non hominis fuit,tam hercule, quàm libidinis, non formæ.

† Expendit hūc locū Budæus lib. 2. de Asse. circa fin. tandémque in eā discedit sententiam vt hic legendum censeat. CCC. M. DCC. sestertijs.

Pæzon

Pæzontem è ſpadonibus Seiani i i i. M. D. mercante Sutorio Priſco. Quam quidem iniuriam lucrifecit ille mercatus in luctu ciuitatis, quoniam arguere nulli vacabat.

De præſtantia gentium. CAP. XL.

GEntium in toto orbe præſtantiſſima vna omni virtute haud dubiè Romana extitit. Felicitas cui præcipua fuerit homini, non eſt humani iudicij: cùm proſperitatem ipſam alius alio modo, & ſuopte ingenio quiſque terminet. Si verum facere iudicium volumus, ac repudiata omni fortunæ ambitione decernere, mortalium nemo eſt felix. Abundè igitur atque indulgenter fortuna decîdit cum eo, qui iure dici non infelix poteſt. Quippe vt alia non ſint, certè ne laſſeſcat fortuna metus eſt: quo ſemel recepto, ſolida felicitas nõ eſt. Quid, quòd nemo mortalium omnibus horis ſapit? vtinámq; falſum hoc, & nõ à vate dictum quàmplurimi iudicent. Vana mortalitas, & ad circunſcribẽdum ſeipſam ingenioſa, cõputat more Thraciæ gentis: quæ calculos colore diſtinctos, pro experimento cuiuſq; diei in vrnam cõdit, ac ſupremo die ſeparatos dinumerat, atque ita de quoque pronuntiat. Quid, quòd iſte calculi candore illo laudatus dies, originẽ mali habuit? Quàm multos accepta afflixere imperia? quàm multos bona perdidere, & vltimis merſere ſuppliciis? Iſta nimirum bona, ſi cui inter illa hora in gaudio fuit. Ita eſt profectò, alius de alio iudicat dies, & tamen ſupremus de omnibus: ideóque nullis credendum eſt. Quid, quòd bona malis paria non ſunt, etiam pari numero, nec lætitia vllo minimo mœrore penſanda? Heu vana & imprudens diligentia: numerus dierum comparatur: vbi quæritur pondus.

De felicitate ſumma. CAP. XLI.

VNa fœminarum in omni æuo Lampido Lacedæmonia reperitur, quæ regis filia, regis vxor, regis mater fuit. Vna Pherenice, quæ filia, ſoror, mater Olympionicarum. Vna familia Curionum, in qua tres continua ſerie oratores extiterunt. Vna Fabiorum, in qua tres continui principes Senatus, M. Fabius Ambuſtus, Fabius Rullianus filius, Q. Fabius Gurges nepos.

Varia exempla fortunæ. CAP. XLII.

CÆtera exempla fortunæ variantis innumera ſunt. Etenim quæ fecit magna gaudia, niſi ex malis? aut quæ mala immenſa, niſi ex ingentibus gaudiis?

De bis proſcripto, L. Sylla, Q. Metello. CAP. XLIII.

SEruauit proſcriptum à Sylla M. Fiduſtium Senatorem, annis x x x v i. ſed iterum proſcriptus. Superſtes Syllæ vixit vſque ad Antonium: cõſtátque nulla alia de cauſa ab eo proſcriptum, quàm quia proſcriptus fuiſſet. Triumphare P. Ventidium de Parthis voluit quidem ſolũ, ſed eundem in triumpho Aſculano Cn. Pompeij Strabonis duxit puerum: quanquàm Maſſurius autor eſt, bis in triumpho ductum: Cicero, mulionem caſtrenſem ſuffarraneum fuiſſe: plurimi, iuuentam inopem in caliga militari toleraſſe. Fuit & Balbus Cornelius maior Conſul, ſed accuſatus, atq; de iure virgarũ in eum, iudicũ in conſilium miſſus, primus externorũ, atque etiã in Oceano genitorum vſus illo honore, quem maiores Latio quoque negauerunt. Eſt & L. Fuluius inter inſignia exẽpla, Tuſculanorum rebellantium Conſul: eodémq; honore, cùm trãſiſſet, exornatus cõfeſtim à populo Romano: qui ſolus eodẽ anno, quo fuerat hoſtis, Romæ triumphauit ex iis, quorum Conſul fuerat. Vnus hominum ad hoc æui, felicis ſibi cognomen aſſeruit L. Sylla, ciuili nempe ſanguine, ac patriæ oppugnatione adoptatus. Er quibus felicitatis inductus argumẽtis? quòd proſcribere tot millia ciuium ac trucidare potuiſſet. O praua interpretatio, & futuro tempore infelix. Non melioris ſortis tunc fuere pereuntes, quorũ miſeremur hodie, cùm Sylla nemo nõ oderit? Age, non exitus vitæ eius omnium proſcriptorũ ab illo calamitate crudelior fuit, erodente ſeipſo corpore, & ſupplicia ſibi gignẽte? Quod vt diſſimulauerit, & ſupremo ſomnio eius (cui immortuus quodámodo eſt) credamus, ab vno illo inuidiam gloria victam: hoc tamẽ nempe felicitati ſuæ defuiſſe confeſſus eſt, quòd Capitolium non dedicauiſſet. Quintus Metellus in ea oratione, quam habuit ſupremis laudibus patris ſui L. Metelli, Pontificis, bis Conſulis, Dictatoris, Magiſtri equitum, Quindecimuiri agris dandis,

De ſupremo hoc Syllæ ſomnio vide Appianũ Alexand. Bel. ciuil. lib. 1. & Plutarchum in vita eius.

dandis, † qui primus elephantos primo Punico bello duxit in triumpho, scriptum reliquit: decem maximas res optimásque, in quibus quærendis sapientes ætatem exigerent, consummasse eum. Voluisse enim primarium bellatorem esse, optimum oratorem, fortissimum Imperatorem, auspicio suo maximas res geri, maximo honore vti, summa sapientia esse, summum Senatorem haberi, pecuniam magnam bono modo inuenire, multos liberos relinquere, & clarissimum in ciuitate esse. Hæc contigisse ei, nec vlli alij post Romam conditam, longum est refellere & superuacuum, abundè vno casu refutante. Siquidem is Metellus orbam luminibus exegit senectam, amissis incendio, cùm Palladium raperet ex æde Vestæ, memorabili causa, sed euentu misero. Quo fit, vt infelix quidem dici non debeat, felix tamen nõ possit. Tribuit ei populus Roman. quod nunquam vlli alij ab cõdito æuo, vt quoties in Senatum iret, curru veheretur ad curiam. Magnum & sublime, sed pro oculis datum.

† Ante L. Metellum elephantos in triumpho duxit Manius Curius bello Tarentino, pulso Italia Pyrrho Rege, vt ex Polybio, L. Floro, Liuij Epitome cæterisque Historicis notum est. Quo fit, vt hic legendum videatur, Qui plurimos elephãtos. Cuius castigationis author ipse nobis est Plinius, sic scribens lib. 18. cap. 3. Cũ L. Metellus triumpho plurimos duxit elephantos.

De altero Metello. CAP. XLIIII.

HVius quoque Q. Metelli, qui illa de patre dixerat, filius, inter rara felicitatis humanæ exempla numeratur. Nam præter honores amplissimos, cognoménque è Macedonia, quatuor filiis illatus rogo, † vno Prætore, tribus Consularibus, duobus Triumphalibus, vno Censorio: quæ singula quoque paucis contigere: in ipso tamen flore † dignationis suæ ab Catinio Labeone, cui cognomen fuit Macerioni, Tribuno plebis, quem è Senatu Censor eiecerat, reuertens è campo Meridiano tempore, vacuo foro & Capitolio, ad Tarpeium raptus, vt præcipitaretur, conuolante quidem tam numerosa illa cohorte, quæ patrem eum appellabat, sed (vt necesse erat in subito) tardè & tãquam in exequias, cùm resistendi sacróq; sanctum repellendi ius non esset, virtutis suæ opera & Censuræ periturus, ægrè Tribuno, qui intercederet, reperto, à limine ipso mortis reuocatus: alieno beneficio posteà vixit, bonis inde etiam consecratis † à damnatu suo: tanquam parum esset, faucium certè intortarum, expressáq; per aures sanguinis pœnam exactam esse. Equidem & Africani sequentis inimicum fuisse, inter calamitates duxerim, ipso teste Macedonico. Siquidem liberis dixit: Ite filij, celebrate exequias, nunquàm ciuis maioris funus videbitis. Et hoc dicebat iam Balearicis & Creticis & Diadematis, iam Macedonicus ipse. Verùm vt illa sola iniuria æstimetur, quis hunc iure felicem dixerit, periclitatum ad libidinem inimici, nec Africani saltém, perire? quos hostes vicisse tanti fuit? aut quos non honores currúsque illa sua violentia fortuna retroegit, per mediam vrbem Censore tracto, (etenim sola hæc moriendi ratio fuerat) tracto in Capitolium illud, in quod triumphans ipse de eorum exuuiis, ne captiuos quidem sic traxerat. Maius hoc scelus felicitate consecuta factum est, periclitato Macedonico vel funus tantum ac tale perdere, in quo à triumphalibus liberis portaretur in rogũ, velut exequiis quoq; triumphans. Nulla est profectò solida felicitas, quam contumelia vlla vitæ rumpit, nedum tanta. Quod superest, nescio morum gloriæ an indignationis dolori accedat, inter tot Metellos tam sceleratam Catinij audaciam semper fuisse inultam.

† Aliàs, vno Prętorio, quo pacto legitur & apud Val. Max. lib. 7. cap. de felicitate.

† dignitate.

† Aliàs, à dãnato suo: vt ad id respicere videatur, quod præcessit, Quem è Senatu censor eiecerat.

De Diuo Augusto. CAP. XLV.

IN Diuo quoque Augusto, quem vniuersa mortalitas in hac Censura nuncupat, si diligenter æstimentur cuncta, magna sortis humanæ reperiantur volumina. Repulsa in Magisterio equitum apud auunculum, & contra petitionem eius prælatus Lepidus: proscriptionis inuidia, collegium in Triumuiratu pessimorum ciuium, nec æqua saltem portione, sed prægraui Antonio: Philippensi prælio morbus, fuga, † & triduo in palude latebræ ægroti: & (vt fatentur Agrippa & Mecœnas) aqua subter cutem fusa turgida latebra: naufragia Sicula, & alia ibi quoque in spelunca occultatio. Iam in nauali fuga vrgente hostium manu, preces Proculeio mortis admotæ: cura Perusinæ contentionis: sollicitudo Martis Actiaci: Pannonici belli ruina è turri: tot seditiones militum, tot ancipites morbi corporis: suspecta Marcelli vota, pudenda Agrippæ ablegatio, toties petita insidiis vita, incusatæ liberorum mortes, luctúsque non tantùm orbitate tristes: adulterium filiæ, & consi

† Vetus lectio, & triduo in palude ægroti, & (vt fatentur Agrippa & Mecœnas) aqua subter cutem fusa turgida latebra.

consilia parricidæ palàm facta: contumeliosus priuigni Neronis secessus: aliud neptis adulterium: iuncta deinde tot mala: inopia stipendij, rebellio Illyrici, seruitiorum delectus, iuuentutis penuria: pestilentia vrbis, fames sitisque Italiæ, destinatio expirandi, & quatridui inedia maior pars mortis in corpus recepta: iuxta hæc Variana clades, & maiestatis eius fœda sugillatio, abdicatio Posthumi Agrippæ post adoptionem, desiderium post relegationem: inde suspicio in Fabium, arcanorúmque proditionem: hinc vxoris & Tiberij cogitationes suprema eius cura. In summa, Deus ille, cælúmque nescio adeptus magis, an meritus, hærede hostis sui filio excessit.

Quos beatissimos dij iudicauerunt. CAP. XLVI.

SVbeunt in hac reputatione Delphica oracula, velut ad castigandam hominum vanitatem à Deo emissa. Duo sunt hæc: Phedium felicissimum, qui pro patria proximè occubuisset. Iterùm à Gyge rege tunc amplissimo terrarum consultum, Aglaum Psophidium esse feliciorem. Senior hic in angustissimo Arcadiæ angulo paruum, sed annuis victibus largè sufficiens, prædium colebat, nunquàm ex eo egressus: atque (vt è vitæ genere manifestum est) minima cupidine minimum in vita mali expertus.

Quem viuentem, vt Deum, coli iusserunt. CAP. XLVII.

COnsecratus est viuus sentiénsque oraculi eiusdem iussu, & Iouis deorum summi astipulatu, Euthymus pycta, semper Olympiæ victor, & semel victus. Patria ei Locri in Italia: ibi imaginem eius & Olympiæ alteram eadem die tactā fulmine, Callimachum vt nihil aliud, miratum video, Deúmque iussisse sacrificari: quod & viuo factitatum & mortuo: nihílque adeò mirum aliud, quàm hoc placuisse Diis.

De spatiis vitæ longißimis. CAP. XLVIII.

DE spatio atque longinquitate vitæ hominum, non locorum modò situs, verùm exempla, ac sua cuique sors nascendi incertum fecere. Hesiodus, qui primus aliqua de hoc prodidit, fabulosè (vt reor) multa de hominum æuo referens, cornici nouem nostras attribuit ætates, quadruplum eius ceruis, id triplicatum coruis. Et reliqua fabulosius in phœnice ac Nymphis. Anacreon Poeta Arganthonio Tartessiorum regi CL. tribuit annos, Cinyræ Cypriorum x. annis amplius, Ægimio CC. Theopompus Epimenidi Gnossio CLVII. Hellanicus quosdam in Ætolia Epiorum gentis CC. explere. Cui astipulatur Damastes, memorās Pictoreum ex iis præcipuum corpore viribúsque, etiam CCC. vixisse. Ephorus Arcadum reges CCC. annis. Alexander Cornelius, Dandonem quendam in Illyrico CCCCC. vixisse. †Xenophon in Periplo, maritimorum regem DCCCC. atque vt parcè mentitus, filium eius DCCC. quæ omnia inscitia temporum acciderunt. Annum enim alij æstate vnum determinabant, & alterum hyeme: alij quadripartitis temporibus, sicut Arcades, quorum anni trimestres fuere: quidā Lunæ senio, vt Ægyptij: itaque apud eos aliqui & singula millia annorum vixisse produntur. Sed vt ad confessa transeamus, Arganthonium Gaditanum octoginta annis regnasse, propè certum est: putant quadragesimo cœpisse. Masinissam sexaginta annis regnasse, indubitatum est: Gorgiam Siculum centum & octo vixisse. Q. Fabius Maximus sexaginta tribus annis Augur fuit. M. Perpenna, & nuper L. Volusius Saturninus, omnium quos in Consilatu sententiam rogauerant, superstites fuere. Perpenna septem reliquit ex iis, quos Censor legerat: vixit annos XCVIII. Qua in re & illud adnotare succurrit, vnum omnino quinquennium fuisse, quo Senator nullus moreretur: cùm Flaccus & Albinus Censores lustrum condidere vsque ad proximos Censores, ab anno vrbis quingentesimo septuagesimonono. M. Valerius Coruinus C. annos impleuit: cuius inter primum & sextum Cōsulatum XLVI. anni fuere. Idem sella curuli semel ac vicies sedit, quoties nemo alius. Æquauit eius vitæ spatium Metellus Pontifex. Et ex fœminis Liuia Rutilij XCVII. annos excessit: Statilia Claudio principe ex nobili domo nonagintanouē: Terentia Ciceronis CIII. Clodia Ofilij CXV. hæc quidem etiam enixa quindecies. Luceia mima centum annis in scena pronuntiauit. Galeria Copiola Emboliaria reducta est in scenam, Cn. Pompeio, Q. Sulpitio coss. ludis pro salute Diui Augusti votiuis, annum centesimumquartum agens: quæ producta fuerat tyro

† Val. Max. lib. 8 ca. de senectute, hanc eandem referens historiā, citátq; Xenophōtē, nō in Periplo, vt hic, sed μακρο-βίοις, hoc est, de senectute. Latinorum regē legisse videtur, non, vt hic, maritimorū. In hoc tamē à vulgata Plinij lectione discrepat, quòd Latinorū regi octingentos annos, filio autē eius dederit sexcētos.

rat tyrocinio à M.Pomponio Ædili plebis,C.Mario,Cn. Carbone Consulibus,ante annos nonagintaunum:& à Magno pompeio magni theatri dedicatione, anus pro miraculo reducta.Samulam quoq; centum decem annis vixisse, autor est Asconius Pedianus. Minus miror Stephanione(qui primus togatus saltare instituit)vtrisque secularibus ludis saltasse,& diui Augusti,& quos Claudius Cæsar Consulatu suo quarto fecit, quando l x i i.non amplius anni interfuere,quanquam & posteà diu vixit.In Tmoli montis cacumine,quod vocant Tempsin,c l.annis viuere, Mucianus autor est.Totidem annos censum Claudij Cæsaris Censura T. Fullonium Bononiensem:idque collatis censibus,quos antè detulerat,vitæque argumentis(etenim id curæ principi erat)verum apparuit.

De varietate nascendi. CAP. XLIX.

Poscere videtur locus ipse sideralis scientiæ sententiam. Epigenes c x x i i. annos impleri negauit posse:Berosus excedi c x v i i. Durat & ea ratio,quam Petosiris ac Nepesos tradiderunt,& † tetartemorion appellant,à trium signorum portione,qua posse in Italiæ tractu c x x v i. annos vitæ contingere apparet. Negauere illi quenquam x c. partium exortiuam mensuram(quod anaphoras vocant)transgredi, & has ipsas incidi occursu maleficorum siderum,aut etiam radiis eorum,Solísque. Rursus † Æsculapij secta,quæ stata vitæ spatia à stellis accipi dicit,sed quantum plurimum tribuat,incertũ est. Rara autem esse dicunt longiora tempora,quandoquidem momentis horarum insignibus Lunæ dierúmve septem atque i x.(quæ nocte ac die obseruantur)ingens turba nascatur,scansili annorũ lege occidua,quam climacteras appellant,non ferè ita genitis l i i i i. annum excedentibus.Primum ergo artis ipsius inconstantia declarat,quàm incerta res sit.Accedunt experimenta & exempla recentissimi census,quę intra quadriennium Imperatores Cæsares Vespasiani,pater filiúsque Censores egerunt.Nec sunt omnia vasaria excutienda: mediæ tantum partis, inter Apenninum Padúmque, ponemus exempla. Centum viginti annos Parmæ tres edidere, Brixelli vnus.c x x v,Parmæ duo. c x x x, Placentiæ vnus. c x x x i, Fauentiæ vna mulier. c x x x i i.Bononiæ L.Terẽtius Marci filius,Arimini verò M. Aponius.c.& l,Tertulla, c x x x v i i.Circa Placentiam in collibus oppidum est Velleiacium,in quo c x.annos sex detulere,quatuor centenos vicenos,vnus c x l. M.Mutius M.filius,Galerius Felix. Ac ne pluribus moremur in re confessa,in regione Italiæ octaua centenûm annorum censi sunt homines l i i i i.centenûm denûm homines l v i i.centenûm vicenûm quinûm homines duo,centenûm tricenûm homines quatuor,centenûm tricenûm quinûm aut septenûm totidem,centenûm quadragenûm homines tres. Alia mortalitatis inconstantia: Homerus eadem nocte natos Hectorem & Polydamanta tradit,tam diuersæ sortis viros. C.Mario,Cn. Carbone i i i.c o s s. ad quintum.Calend.Iunias,M.Cæcilius Rufus & C.Licinius Caluus eadem die geniti sunt,oratores quidem ambo,sed tam dispari euentu. Hoc etiam iisdem horis nascentibus in toto mundo quotidie euenit,pariterque domini ac serui gignuntur,reges & inopes.

† Est autem Tetartemorion Græcè, qui Quadrãs Latinè dicitur, constans ex quatuor partibus signi fere circuli, hoc est signis tribus: vt annotauit Budæus lib. 1. de Asse.

† Aliàs, Asclepiadis, cuius & in Indice meminit, & lib. 7. cap. 17. nouæ sectæ conditorẽ nominat.

In morbis varia exempla. CAP. L.

Publius Cornelius† Rufus,qui Consul cum M.Curio fuit,dormiens oculorum visum amisit,cùm id sibi accidere somniaret.E diuerso† Phalereus tum deploratus à medicis vomicæ morbo,cùm mortẽ in acie quæreret, vulnerato pectore medicinam inuenit ex hoste. Q.Fabius Maximus Consul apud flumen Isaram prælio cõmisso aduersus Allobrogum Auernorúmque gentes,ad v i. Idus Augustas c x x x. M. perduellium cæsis, febri quartana liberatus est in acie.Incertum ac fragile nimirum est hoc munus naturæ, quicquid datur nobis:malignum verò & breue etiam in iis,quibus largissimè contingit, vniuersum vtique æui tempus intuentibus. Quid,quòd æstimatione nocturnæ quietis, dimidio quisque spatio vitæ suæ viuit? pars æqua morti similis exigitur,aut pœnæ,nisi contingit quies.Nec reputantur infantiæ anni,qui sensu carent,non senectæ in pœnam viuacis. Tot periculorum genera,tot morbi,tot metus,tot curæ,toties inuocata morte, vt nullum frequentius sit votum. Natura verò nihil hominibus breuitate vitæ præstitit melius.Hebescunt sensus,membra torpent,præmoritur visus,auditus, incessus,dentes etiam

† Vetus lectio, Rufinus, adstipulante Valerio Max. lib. 2. cap. de Censoria nota, itẽ 1. Floro li. 3. Eutropio lib. 2. Liuij Epitome, & A. Gellio lib. 17. ca. 21. ∴ Legẽdum, Phæreus Iason, ex Val. Max. libr. 1. cap. de miraculis.

etiam ac eiborum instrumenta:& tamen vitæ hoc rempus annumeratur. Ergo pro miraculo & id solitarium reperitur exemplum, Xenophilum Musicum centum & quinque annis vixisse sine vllo corporis incommodo. At Hercule reliquis omnibus per singulas membrorum partes, qualiter nullis aliis animalibus, certis pestifer calor remeat horis aut rigor neque horis modò, sed & diebus noctibúsq; trinis quadrinísve, etiam anno toto. Atque etiam morbus est aliquis, per sapientiam mori. Morbis enim quoque quasdam leges natura posuit. Quadrini circuitus febrem, nunquàm bruma, nunquàm hybernis mensibus incipere: quosdam post sexagesimum vitæ spatium non accidere: alios pubertate deponi, à fœminis præcipuè. Senes minimè sentire pestilentiam. Nanque & vniuersis gentibus ingruunt morbi, & generatim modò seruitiis, modò procerũ ordini, aliósq; per gradus. Qua in re obseruatum, à meridianis partibus ad occasum Solis pestilentiam semper ire: nec vnquam ferè aliter nisi hyeme, nec vt ternos excedat menses.

De signis mortis. CAP. LI.

IAm signa letalia: in furoris morbo risum: sapientiæ verò ægritudine, fimbriarum curam & stragulæ vestis plicaturas, à somno mouentium neglectum, præfandi humoris è corpore effluuium: in oculorum quidem & narium aspectu indubitata maximè, atque etiam supino assiduè cubitu: venarum inæquabili aut formicante percussu: quæque alia Hippocrati principi medicinæ obseruata sunt. Et cùm innumerabilia sint mortis signa, salutis securitatísque nulla sunt. Quippe cùm Censorius Cato ad filium de validis quoq; obseruationem, vt ex oraculo aliquo, prodiderit, senilem iuuentam præmaturæ mortis esse signum. Morborum verò tam infinita est multitudo, vt Pherecydes Syrius copia serpentium ex corpore eius erumpente expirauerit. Quibusdam perpetua febris est, vt C. Mecœnati. Eidem triennio supremo nullo horæ momento contigit somnus. Antipater Sidonius Poeta omnibus annis vno die tantùm natali corripiebatur febri, & eo consumptus est satis longa senecta.

De his qui elati reuixerunt. CAP. LII.

AViola Consularis in rogo reuixit: & quoniam subueniri non potuerat præualente flamma, viuus crematus est. Similis causa in L. Lamia Prætorio viro traditur. Nam C. Aelium Tuberonem Prætura functum à rogo relatum, Messala Rufus, & plerique tradunt. Hæc est conditio mortalium: ad has & eiusmodi occasiones fortunæ gignimur, vti de homine ne morti quidem debeat credi. Reperimus inter exempla, Hermotimi Clazomenij animam relicto corpore errare solitam, vagámque è longinquo multa annuntiare, quæ nisi à præsenti nosci non possent, corpore interim semianimi: donec cremato eo inimici (qui Cantharidæ vocabantur) remeanti animæ velut vaginam ademerint. † Aristæi etiam visam euolantem ex ore in Proconneso, corui effigie, magna quæ sequitur fabulositate: quam equidem & in Gnossio Epimenide simili modo accipio. Puerum æstu & itinere fessum in specu septé & quinquaginta dormisse annis: rerum faciem mutationémque mirantem, velut postero experrectum die: hinc pari numero dierum senio ingruente, vt tamen in septimum & quinquagesimum atque centesimum vitæ duraret annum. Fœminarum sexus huic malo videtur maximè opportunus, conuersione vuluæ: quæ si corrigatur, spiritus restituitur. Huc pertinet nobile illud apud Græcos volumen Heraclidis, septem diebus fœminæ exanimis ad vitam reuocatæ. Varro quoque autor est, xx. viris agros diuidentibus Capuæ, quendam qui efferretur feretro, domum remeasse pedibus. Hoc idem Aquini accidisse. Romæ quoque Corfidium materteræ suæ maritum funere locato reuixisse, & locatorem funeris ab eo elatum. Adiicit miracula, quæ tota indicasse conueniat. E duobus fratribus equestris ordinis Corfidio maiori accidisse, vt videretur expirasse, apertóque restamento recitatum hæredem minorem funeri instituisse: interim eum, qui videbatur extinctus, plaudendo † conciuisse ministeria, & narrasse à fratre se venisse, commendatam sibi filiam ab eo. Demonstratum præterea, quo in loco defodisset aurum nullo conscio, & rogasse vt iis funebribus, quæ comparasset, efferretur. Hoc eo narrante, fratris domestici propere annuntiauere

† Legendum Aristeæ, ex Herodoto, Plutarcho, Suida, Strabone, cæterisque Græcis, ad vnum omnibus scriptoribus hunc Proconnesiũ Ariseam nō Aristeam nominantibus.

† conciuisse.

exani

exanimatum illum: & aurum, vbi dixerat, repertum est. Plena prætereà vita est his vaticiniis, sed non conferenda, cùm sæpius falsa sint, sicut ingenti exemplo docebimus. Bello Siculo Gabienus Cæsaris classiarius fortissimus captus à Sext. Pompeio, iussu eius incisa ceruice, & vix cohærente, iacuit in litore tota die. Deinde cùm aduesperauisset, cum gemitu precibúsque congregata multitudine petiit, vti Pompeius ad se veniret, aut aliquem ex charis mitteret: se enim ab inferis remissum, habere quæ nuntiaret. Misit plures Pompeius ex amicis, quibus Gabienus: Inferis diis placere Pompeij causas & partes pias: proinde euentum futurum, quem optaret: hoc se nuntiare iussum: argumentum fore veritatis, quòd peractis mandatis, protinus expiraturus esset. Idque ita euenit. Post sepulturam quoque visorum exempla sunt: nisi quòd naturæ opera, non prodigia consectamur.

De mortibus repentinis. CAP. LIII.

IN primis autem miraculo sunt atque frequenti mortes repentinæ, hoc est, summa vitæ felicitas, quas esse naturales docebimus. Plurimas prodidit Verrius: nos cum delectu modum seruabimus. Gaudio obiere, præter Chilonem, de quo diximus, Sophocles & Dionysius Siciliæ tyrannus, vterque accepto tragicæ victoriæ nuntio. Mater pugna illa Cannensi, filio incolumi viso contra falsum nuntium. Pudore Diodorus sapientiæ Dialecticæ professor, lusoria quæstione non protinus ad interrogationes Stilbonis dissoluta. Nullis euidentibus causis obiere, dum calciantur matutinò duo Cæsares, Prætor & Prætura perfunctus Dictatoris Cæsaris pater: hic Pisis exanimatus, ille Romæ. Q. Fabius Maximus in Consulatu suo pridie kalend. Ianuarias: in cuius locum Rebilus paucissimarum horarum Consulatum petiit: Item C. Vulcatius Gurges Senator: omnes adeò sani atque tempestiui, vt de progrediendo cogitarent. Q. Aemilius Lepidus iam egrediens incusso pollice limini cubiculi. C. Aufidius egressus cùm in Senatum iret, offenso pede in comitio. Legatus quoque, qui Rhodiorum causam in Senatu magna cum admiratione orauerat, in limine Curiæ protinus expirauit progredi volens. Cn. Bebius Pamphilus, Prætura & ipse functus, cùm à puero quæsisset horas. A. Pompeius in Capitolio, cùm Deos salutasset. M. Iuuentius Talua e os. cùm sacrificaret. C. Seruilius Pansa, cùm staret in foro ad tabernam hora diei secunda, in P. Pansam fratrem innixus. Bebius iudex, cùm vadimonium differri iubet. M. Terentius Corax, dum tabellas scribit in foro. Necnon & proximo anno, dum Consulari viro in aurem dicit, eques Romanus, ante Apollinem eboreum, qui est in foro Augusti. Super omnes C. Iulius medicus, dum inungit, specillum per oculum trahens. Iam L. Manlius Torquatus Consularis, cùm in cœna placentam appeteret. L. Durius Valla medicus, dum mulsi potionem haurit. Ap. Saufeius, cùm à balineo reuersus mulsum bibisset, ouúmque sorberet. P. Quintius Scapula, cùm apud Aquilium Gallum cœnaret. Decimus Saufeius scriba, cùm domi suæ pranderet. Cornelius Gallus Prætorius, & T. Aetherius eques Rom. in Venere obiere. Et quos nostra adnotauit ætas, duo equestris ordinis in eodem Pantomimo Mythico, tum forma præcellente. Operosissima tamen securitas mortis in M. Ofilio Hilaro ab antiquis traditur, Comœdiarum histrione. Is cùm populo admodum placuisset natali die suo, conuiuiúmque haberet, edita cœna calidam potionem in pultario poposcit, simúlque personam eius diei acceptam intuens, coronam è capite suo in eam transtulit, tali habitu rigens nullo sentiente, donec accubantium proximus tepescere potionem ammoneret. Hæc felicia exempla: at contrà miseriarum innumera. L. Domitius clarissimæ gentis apud Massiliam victus, Corfinij captus ab eodem Cæsare, veneno poto propter tædium vitæ, postquàm biberat, omni ope vt viueret annixus est. Inuenitur in actis, Felice russato auriga elato, in rogum eius vnum è fauentibus iecisse sese: friuolum dictu, ne hoc gloriæ artificis daretur, aduersis studiis copia odorum corruptum criminantibus. Cum antè non multo M. Lepidus nobilissimæ stirpis, quem † euenti anxietate diximus mortuum, flammæ vi è rogo eiectus, recondi propter ardorem non potuisset, iuxtà sarmentis aliis nudus crematus est.

† Magis placet diuortij, vt ex vetustis codicibus legit Pintianus. Ipso præsertim suffragante Plinio, capite huius lib. 36. vbi M. Lepidũ Apuleiæ vxoris desiderio post repudiũ tradit interiisse.

De sep

De ſepultura. CAP. LIIII.

IPſum cremare,apud Romanos non fuit veteris inſtituti: terra condebantur. At poſtquàm longinquis bellis obrutos erui cognouere,tunc inſtitutum. Et tamen multæ familiæ priſcos ſeruauere ritus: ſicut in Cornelia nemo ante Syllam Dictatorem traditur crematus. Idque voluiſſe,veritum talionem,eruto C.Marij cadauere. Sepultus intelligitur quoquo modo conditus:humatus verò humo contectus.

De anima,vel de Manibus. CAP. LV.

POſt ſepulturam aliæ atque aliæ Manium ambages. Omnibus à ſuprema die eadem, quæ ante primum: nec magis à morte ſenſus vllus aut corpori aut animæ,quàm ante natalem.Eadem enim vanitas in futurum etiam ſe propagat,& in mortis quoque tempora ipſa ſibi vitam mentitur: aliàs immortalitatem animæ,aliàs trãſigurationem,aliàs ſenſum inferis dando,& Manes colendo, Deúmque faciendo, qui iam etiam homo eſſe deſierit: ceu verò vllo modo ſpirandi ratio homini à cæteris animalibus diſtet, aut non diuturniora in vita multa reperiantur, quibus nemo ſimilem diuinat immortalitatem. Quod autem corpus animæ † perſequitur materiam?vbi cogitatio illi?quomodo viſus, auditus, aut quid agit? qui vſus eius? aut quod ſine his bonum?Quæ déinde ſedes,quantáve multitudo tot ſeculis animarum velut vmbrarum? Puerilium iſta deliramentorum,auidæque nunquàm deſinere mortalitatis commenta ſunt. Similis & de aſſeruandis corporibus hominum, ac reuiuiſcendi promiſſa Democrito vanitas, qui non reuixit ipſe. Quæ(malùm)iſta dementia eſt,iterari vitam morte? quæve genitis quies vnquam,ſi in ſublimi ſenſus animæ manet,inter inferos vmbræ?Perdit profectò iſta dulcedo credulitáſque præcipuum naturæ bonum mortem, † ac duplicat obitus, ſi dolere etiam pòſt futuri æſtimatione euenit. Etenim ſi dulce viuere,cui poteſt eſſe vixiſſe? At quanto facilius certiúſque,ſibi quenque credere,ac ſpecimen ſecuritatis antegenitali ſumere experimento.

† Per ſe? quæ materia?

† Aliàs ſic: Ac duplicat obituri dolorem etiam poſt futuri æſtimatione.

Quæ quis inuenerit in vita. CAP. LVI.

COnſentaneum videtur, priuſquàm digrediamur à natura hominum, indicare quæ cuiuſque inuenta ſunt.Emere ac vendere inſtituit Liber pater.Idem diadema,regum inſigne,& triumphum inuenit.Ceres frumenta,cùm antea glande veſcerentur.Eadẽ molere & conficere in Attica,Italia,& Sicilia:ob id Dea iudicata.Eadem prima leges dedit: vt alij putauere,Rhadamanthus.Literas ſemper arbitror Aſſyrias fuiſſe:ſed alij apud Ægyptios à Mercurio,vt Gellius:alij apud Syros repertas volunt.Vtique in Græciam intuliſſe è Phœnice Cadmum ſedecim numero.Quibus Troiano bello Palamedem adieciſſe quatuor hac figura Θ Ξ Φ X. Totidem poſt eum Simonidẽ Melicum. Z H Ψ Ω:quarum omnium vis in noſtris recognoſcitur. Ariſtoteles x.& viii. priſcas fuiſſe: A B Γ D E Z I K Λ M N O Π P Σ T Υ Φ: & duas ab Epicharmo additas Θ X,quàm à Palamede mauult.Anticlides in Ægypto inueniſſe quendam nomine Menona tradit xv. annis ante Phoroneum antiquiſſimum Græciæ regem:idq; monumentis approbare conatur. E diuerſo Epigenes,apud Babylonios dccxx. annorum obſeruationes ſiderum coctilibus laterculis inſcriptas docet,grauis autor in primis:qui minimùm,Beroſus & Critodemus, cccc.lxxx.annorum.Ex quo apparet æternus literarũ vſus. In Latium eas attulerunt Pelaſgi.Laterarias, ac domos conſtituerunt primi Euryalus & Hyperbius fratres Athenis:antea ſpecus erant pro domibus.Gellio Doxius Cæli filius, lutei ædificij inuentor placet,exemplo ſumpto ab hirundinum nidis.Oppidum Cecrops à ſe appellauit Cecropiam,quæ nunc eſt arx Athenis. Aliqui Argos à Phoroneo rege antè conditum volunt:quidam & Sicyonem.Aegyptij multò antè apud ipſos Dioſpolin. Tegulas inuenit Cinyra Agriopæ filius,& metalla æris,vtrunque in inſula Cypro:Item forcipem,marculum,vectem,incudem.Puteos Danaus, ex Ægypto aduectus in Græciam,quæ vocabatur Argos Dipſion. Lapicidinas Cadmus Thebis,aut(vt Theophraſtus) in Phœnice. Thraſon muros. Turres, vt Ariſtoteles, Cyclopes: Tirynthij,vt Theophraſtus. Ægyptij textilia:inficere lanas Sardibus Lydi.Fuſos in lanificio Cloſter filius Arachnes:linum & retia

& retia Arachne. Fulloniam artem Nicias Megarensis. Sutrinam Boethius. Medicinam Aegyptij apud ipsos volunt repertam: alij per Arabum, Babylonis & Apollinis filium: Herbariam & medicamentariam à Chirone, Saturni & Phyllyræ filio. Aes conflare & temperare, Aristoteles Lydum Scythen monstrasse, Theophrastus Delam Phrygem putat. Aerariam fabricam alij Chalybas, alij Cyclopas. Ferrum Hesiodus in Creta eos, qui vocati sunt Dactyli Idæi. Argentum inuenit Erichthonius Atheniensis, vt alij, Aeacus. Auri metalla & conflaturam, Cadmus Phœnix ad Pangæum montem: vt alij, Thoas & Eaclis in Panchaia: aut Sol Oceani filius, cui Gellius medicinæ quoque inuentionem & mellis assignat. Plumbum ex Cassiteride insula primus apportauit Midacritus. Fabricam ferrariam inuenere Cyclopes. Figlinas Corœbus Atheniensis. In iis orbem Anacharsis Scythes, vt alij, Hyperbios Corinthius. Fabricam materiariā Dædalus, & in ea serram, asciam, perpendiculum, terebram, glutinum, † ichthyocollam: normam autem, & libellam, & tornum, & clauem Theodorus Samius. Mensuras & pondera, Phidon Argiuus: aut Palamedes, vt maluit Gellius. Ignem è silice Pyrodes Cilicis filius: eundem asseruare in ferula, Prometheus. Vehiculum cum quatuor rotis Phryges. Mercaturas Pœni. Culturas vitium & arborum Eumolpus Atheniensis. Vinum aqua misceri Staphylus Sileni filius. Oleum & trapetas † Aristæus Atheniensis. Idem mella. Bouem & aratrum Buzyges Atheniensis, vt alij, Triptolemus. Regiam ciuitatem Aegyptij, popularem Attici. Post Theseum tyrannus primus fuit Phalaris Agrigenti. Seruitium inuenere Lacedæmonij. Iudicium capitis in Ariopago primum actum est. Prælium Afri contra Aegyptios primum fecere fustibus, quos vocant phalangas. Clypeos inuenerunt Prœtus & Acrisius inter se bellantes, siue Chalcus Athamantis filius. Loricam Midias Messenius. Galeam, gladium, hastam Lacedæmonij. Ocreas & cristas Cares. Arcum & sagittam Scythen Iouis filium, alij sagittas Persen Persei filium inuenisse dicunt: lanceas Aetolos, iaculum cum amento Aetolum Martis filium. Hastas velitares Tyrrhenum, pilúmque: Penthesileam Amazonem securim. Piscum venabula, & in tormentis scorpionem Cretas, catapultam Syros, Phœnicas ballistam & fundam. Aeneam tubam Pisæum Tyrrhenum. Testudines Artemonem Clazomenium. Equum (qui nunc aries appellatur) in muralibus machinis Epeum ad Troiam. Equo vehi Bellerophontem. Frænos & strata equorum Pelethronium. Pugnare ex equo Thessalos, qui Centauri appellati sunt, habitantes secundum Pelium montem. Bigas primùm iunxit Phrygum natio, quadrigas Erichthonius. Ordinem exercitus, signi dationem, tesseras, vigilias Palamedes inuenit Troiano bello. Specularem significationem eodem Sinon. Inducias Lycanor. Fœdera Theseus. Auguria ex auibus Car: à quo Caria appellata. Adiecit ex cæteris animalibus Orpheus. Aruspicium Delphus, ignispicia Amphiaraus, auspicia auium Tiresias Thebanus. Interpretationem ostentorum & somniorum Amphictyon. Astrologiam Atlas Libyæ filius, vt alij, Aegyptij: vt alij, Assyrij. Sphæram in ea Milesius Anaximander. Ventorum rationem Aeolus Hellenis filius. Musicam Amphion. Fistulam & monaulum Pan Mercurij: obliquam tibiam Midas in Phrygia: geminas tibias Marsyas in eadem gente, Lydios modulos Amphion: Dorios Thamyras Thrax: Phrygios Marsyas Phryx: Citharam Amphion: vt alij, Orpheus: vt alij, Linus. Septem chordis additis Terpander. Octauam Simonides addidit: nonam Timotheus. Cithara sine voce cecinit Thamyras primus: cum cantu Amphion: vt alij, Linus. Citharœdica carmina composuit Terpander. Cum tibiis canere voce Trœzenius Dardanus instituit. Saltationem armatam Curetes docuere, pyrrhichen Pyrrhus, vtranque in Creta. Versum heroicum Pythio oraculo debemus. De poematum origine magna quæstio est. Ante Troianum bellum probantur fuisse. Prosam orationem condere Pherecydes Syrius instituit, Cyri regis ætate. Historiam Cadmus Milesius. Ludos gymnicos in Arcadia Lycaon: funebres Acastus in Iolco: post eum Theseus in Isthmo. Hercules Olympiæ athleticam: Pythus pilam lusoriam, Gyges Lydius picturam in Aegypto: in Græcia verò Euchir Dædali cognatus, vt Aristoteli placet: vt Theophrasto, Polygnotus Atheniensis. Naue primus in

† lithocollã.

† Diodorus lib. 5. Aristæum hunc olei & mellis repertorem, in ea parte Africæ natum tradit, quæ de nomine matris eius dicta est Cyrenaica. Quo fit vt & hic nonnulli, Cyrenæum legere malint, quàm Atheniensem.

Le Cornet a bouquin:

Græciam

Græciam ex Ægypto Danaus aduenit: antè ratibus nauigabatur, inuentis in mari Rubro inter insulas à rege Erythra. Reperiuntur, qui Mysos & Troianos priores excogitasse in Hellesponto putent, cùm transirent aduersus Thracas. Etiam nunc in Britannico Oceano vitiles corio circunsutæ fiunt: in Nilo ex papyro, & scirpo, & arundine. Longa naue Iasonem primum nauigasse Philostephanus autor est: Egesias Paralum: Ctesias Samyram: Saphanus Semiramin: Archimachus Ægæonem: Biremem Damastes Erythræos fecisse: triremem Thucydides Aminoclen Corinthium: quadriremem Aristoteles Carthaginienses. Quinqueremem instituit Nesichthon Salaminius: sex ordinum Xenagoras Syracusius: ab ea ad decemremem Mnesigeton. Alexandrum Magnum ferunt instituisse ad x i i. ordines. Philostephanus Ptolæmeum Soterem ad quindecim: Demetrium Antigoni ad x x x. Ptolemæum Philadelphum ad x l. Ptolemæum Philopatorem, qui Tryphon cognominatus est ad l. Onerariam Hippus Tyrius inuenit, lembum Cyrenenses, cymbam Phœnices, celocem Rhodij, cercuron Cyprij. Siderum obseruationem in nauigando Phœnices, remum Copæ, latitudinem eius Plateæ, vela Icarus, malum & antennam Dædalus: Hippagum Samij, aut Pericles Atheniensis: tectas longas Thasij: antea ex prora tantùm & puppi pugnabatur. †Rostra addidit Piseus: Tyrrheni anchoram: Eupalamus eandem bidentem: Anacharsis harpagonas: & manus Pericles Atheniensis, adminicula gubernandi Typhis. Classe princeps depugnauit Minos. Animal occidit primus Hyperbius Martis filius, Prometheus bouem.

In quo primus gentium consensus. CAP. LVII.

GEntium consensus tacitus primus omnium conspirauit, vt Ionum literis vterentur.

De literis antiquis. CAP. LVIII.

VEteres Græcas fuisse easdem penè, quæ nunc sunt Latinæ, indicio erit Delphica tabula antiqui æris, quæ est hodie in Palatio, dono principum Mineruæ dicata in bibliotheca, cum inscriptione tali, Ναυσικράτης [illegible] Ἀθηναῖος κόρα καὶ ἀθηνᾶ ἀνέθηκε.

†Melius alia verborum interpunctione: Rostra addidit Piseus Tyrrheus: anchoram Eupalamus: eandem bidentem Anacharsis: harpagonas & manus Pericles Atheniensis &c. Pisei Tyrrheni meminit suprà Plinius hoc ipso capite. Anchoram autem bidentem Anacharsis esse inuentum, notum est ex Strabonis lib. 7.

Quando primùm tonsores Romæ. CAP. LIX.

SEquens gentium consensus in tonsoribus fuit, sed Romanis tardior. In Italiam ex Sicilia venere post Romam conditam anno quadringentesimo quinquagesimoquarto, adducente P. Ticinio Mena, vt autor est Varro: antè intonsi fuere. Primus omnium radi quotidie instituit Africanus: sequens Diuus Augustus cultris semper vsus est.

Quando primùm horologia. CAP. LX.

TErtius consensus fuit in horarum obseruatione, iam hic rationi accedes. Quando & à quo in Græcia reperta, diximus in secundo volumine. Serius etiã hoc Romæ contigit. Duodecim tabulis Ortus tantùm & Occasus nominantur: post aliquot annos adiectus est & Meridies, Accenso Consulum id pronuntiante, † cùm Curio inter Rostra & Græcostasim prospexisset talem Solẽ. † A columna ænea ad carcerem inclinato sidere, supremam pronuntiabat. Sed hoc serenis tantùm diebus vsq; ad primum Punicum bellum. Princeps Romanis solarium horologiũ statuisse, ante duodecim annos, quàm cum Pyrrho bellatum est, ad ædem Quirini, L. Papyrius Cursor, cùm eandẽ dedicaret, à patre suo votam, à Fabio Vestali proditur. Sed neque facti horologij rationẽ vel artificem significat, nec vnde translatum sit, aut apud quem scriptũ id inuenerit. M. Varro primum statutum in publico secundum Rostra in columna tradit, bello Punico primo, à M. Valerio Messala Consule Catana capta in Sicilia: deportatum inde post x x x. annos, quàm de Papyriano horologio traditur, anno vrbis c c c c l x x v i i. nec congruebant ad horas eius lineæ: paruerunt tamen eis annis vndecentum, donec Q. Marcius Philippus, qui cum L. Paulo fuit Censor, diligentius ordinatum iuxtà posuit: idq; munus inter Censoria opera gratissimè acceptum est. Etiamtum tamẽ nubilo incertæ fuere horæ vsq; ad proximum lustrum. Tunc Scipio Nasica collega Lænatis, primus aqua diuisit horas æquè noctium ad dierum. Idque horologium sub tecto dicauit, anno vrbis d x c v. Tamdiu populi Romani indiscreta lux fuit. Nunc reuertamur ad reliqua animalia, primúmq; terrestria.

† Vetus. lect. Cùm à Curia inter Rostra & Græcostasin prospexisset Solem. Rostra autẽ ante Curiam Hostiliã fuisse autor est Varro.

† Vetus cod. A columna Menia cuius columnæ meminit & Pompeius Festus in dictione Meniana.

i C.PL

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER VIII.

De animalibus terrestribus, elephantorum commendatio, & de sensu eorum. CAP. I.

AD RELIQVA transeamus animalia, & primùm terrestria. Maximum est elephas, proximúmque humanis sensibus: quippe intellectus illis sermonis patrij, & imperiorum obedientia, officiorúmque, quæ didicere, memoria, amoris & gloriæ voluptas: imò verò (quæ etiam in homine rara) probitas, prudentia, æquitas: religio quoque siderum, Solísque ac Lunæ veneratio. Autores sunt, in Mauritaniæ saltibus ad quendam amnem, cui nomen est Amilo, nitescente Luna noua, greges eorum descendere: ibíque se purificantes solenniter aqua circunspergi, atque ita salutato sidere in syluas reuerti, vitulorum fatigatos præ se ferentes. Alienæ quoque religionis intellectu, creduntur maria transituri non antè naues conscendere, quàm inuitati rectoris iureiurando de reditu. Visíque sunt fessi ægritudine (quãdo & illas moles infestant morbi) herbas supini in cælum iacientes, veluti tellure precibus allegata. Nã quod ad docilitatem attinet, regem adorant, genua submittunt, coronas porrigunt. Indis arant minores, quos appellant nothos.

Quando primum iuncti. CAP. II.

ROmæ iuncti primùm subiere currum Pompeij Magni Africano triumpho: quod prius India victa triumphante Libero patre memoratur. Procilius negat potuisse Pompeij triumpho iunctos ingredi portam. Germanici Cæsaris munere gladiatorio, quosdam inconditos motus edidere, saltantium modo. Vulgare erat, per auras arma iacere non auferentibus ventis, atque inter se gladiatorios congressus edere, aut lasciuiente pyrrhiche colludere: posteà & per funes incessere, lecticis etiam ferentes quaterni singulos puerperas imitantes: plenísque hominum tricliniis accubitu iere per lectos, ita libratis vestigiis, ne quis potantium attingeretur.

De docilitate eorum. CAP. III.

CErtum est, vnum tardioris ingenij in accipiendis, quæ tradebantur, sæpius castigatum verberibus, eadem illa meditantem noctu repertum. Mirum maximè, & aduersis quidem funibus subire, sed regredi magis vtique pronis. Mutianus ter Consul autor est, aliquem ex his & literarum ductus Græcarum didicisse, solitúmque perscribere eius linguæ verbis: Ipse ego hæc scripsi, & spolia Celtica dicaui. Itémque se vidente Puteolis, cùm aduecti e naue egredi cogerentur, territos spatio pontis procul à continente porrecti, vt sese longinquitatis æstimatione fallerent, auersos retrorsus isse. Prædam ipsi in se expetendam, sciunt solam esse in armis suis, quæ Iuba cornua appellat, Herodotus tanto antiquior, & consuetudo melius, dentes. Quam ob rem deciduos casu aliquo vel senecta defodiunt. Hoc solum ebur est, cætero, & in his quoque, quà corpus intexit, vilitas ossea. Quanquam nuper ossa etiam in laminas secari cœpere penuria. Etenim rara amplitudo iam dentium, præterquàm ex India, reperitur: cætera in nostro orbe cessere luxuriæ. Dentium candore intelligitur iuuenta. Circa hos belluis summa cura: alterius mucroni parcunt, ne sit præliis hebes: alterius operario vsu fodiunt radices, impellunt moles: circunuentíque à venantibus, primos constituunt, quibus sunt minimi, ne tanti prælium putetur: posteà fessi, impactos arbori frangunt, prædáque se redimunt.

De clementia eorum,& quòd pericula sua intelligant,& de tigridis truculentia. CAP. IIII.

MIrum in plerisque animalium,scire quare petantur:sed & per cuncta quid caueant. Elephas homine obuio forte in solitudine,& simpliciter oberrante,clemens placidúsque etiam demonstrare viá traditur.Idem vestigio hominis animaduerso priusquàm homine,intremiscere insidiarum metu,subsistere ab olfactu,circunspectare,iras proflare,nec calcare,sed erutum proximo tradere,illum sequenti,nuntio simili vsque ad extremum:& tunc agmen circumagi,& reuerti,aciémque dirigi: adeò omnium odori durare virus illud,maiore ex parte ne nudorum quidem pedum.Sic & tigris etiam feris cæteris truculenta, † atque ipsa elephanti quoque spernens vestigia,homine viso transferre dicitur protinus catulos.Quonam modo agnito(vbi ante conspecto illo,quem timet? Etenim tales syluas minimè frequentari certum est.Sanè mirentur ipsam vestigij raritatem: sed vnde sciunt timendum esse? Imò verò cur vel ipsius conspectum paueant,tanto viribus,magnitudine,velocitate præstantiores? Nimirum hæc est natura rerum,hæc potentia eius,sæuissimas ferarum maximásque nunquàm vidisse quod debeant timere,& statim intelligere cur sit timendum.

† Melius sic: atq. ipsa elephantũ quoque spernẽs, vestigio hominis viso, transferre dicitur protinus catulos. Cui lectioni præter vetustos codices, ipse etiã Plinius adstipulatur, paulò pòst subiiciens, Sanè mirentur ipsam vestigij raritatẽ,&c.

De intellectu & memoria eorum. CAP. V.

ELephanti gregatim semper ingrediuntur. Ducit agmen maximus natu,cogit ætate proximus.Amnem transituri minimos præmittunt, ne maiorum ingressu atterente alueum,crescat gurgitis altitudo.Antipater autor est,duos Antiocho regi in bellicis vsibus celebres etiam cognominibus fuisse:etenim nouere ea. Certe Cato,cùm Imperatorum nomina Annalibus describeret,eum qui fortissimè præliatus esset in Punica acie, Surum tradidit vocatum,altero dẽte mutilato. Antiocho vadum fluminis experienti renuit Aiax,alioquin dux agminis semper.Tum pronuntiatum,eius fore principatum qui transisset: ausúmque Patroclum ob id phaleris argenteis,quo maximè gaudent, & reliquo omni primatu donauit.Ille,qui notabatur,inedia mortem ignominiæ prætulit.Mirus nanque pudor est,victúsque vocem fugit victoris:terram ac verbenas porrigit.Pudore nunquàm nisi in abdito coeunt:mas quinquennis, fœmina decennis. † Initur autem biennio,quinis(vt ferunt)cuiusque anni diebus,nec amplius: sexto perfunduntur amne, non antè reduces ad agmẽ.Nec adulteria nouere,nullave propter fœminas inter se prælia,cæteris animalibus pernicialia:non quia desit illis amoris vis: nanque traditur vnus amasse quandam in Ægypto corollas vendentem:ac ne quis vulgariter dilectam putet, ∴miretur gratam Aristophani,celeberrimo in arte Grammatica.Alius Menãdrum Syracusanum incipientis iuuentæ in exercitu Ptolemæi,desiderium eius,quotiens nõ videret,inedia testatus.Et vnguentariam quandam dilectã Iuba tradit.Omnium amoris fuere argumenta,gaudium à conspectu,blanditiæque inconditæ,stipésque,quas populus dedisset,seruatæ,& in sinum effusæ.Nec mirum,esse amorem,quibus sit memoria.Idẽ nanque tradit,agnitum in senecta multos post annos,qui rector in iuuenta fuisset. Idem diuinationem quandam iustitiæ. Cùm Bocchus rex triginta elephantis,totidem,in quos sæuire instituerat,stipitibus alligatos obiecisset,procursantibus inter eos qui lacesserent, non potuisse effici,vt crudelitatis alienæ ministerio fungerentur.

†Aristoteles lib.5. Histor. Animal. autor est, elephantos non nisi triennio interposito coitum repetere. Quo sit, vt quidam & hic legere maline, Initur à triennio.

∴mirè eum gratam Aristophani.

Quando primùm in Italia. CAP. VI.

ELephantos Italia primùm vidit Pyrrhi regis bello,& boues Lucas appellauit, in Lucanis visos, anno Vrbis quadringentesimo septuagesimosecundo: Roma autem in triumpho,septem annis ad superiorẽ numerum additis.Eadem plurimos anno quingentesimosecundo,victoria L.Metelli Pontificis in Sicilia de Pœnis captos.Centum quadragintaduo fuere transuecti ratibus,quas doliorum consertis ordinibus imposuerant.Verrius eos pugnasse in Circo,interfectósque iaculis tradit penuria consilij:quoniam neque alij placuisset,neque donari regibus.L.Piso inductos duntaxat in Circum, atque vt contemptus eorum incresceret,ab operariis hastas præpilatas habentibus, per Circum totum actos.Nec quid deinde iis factum sit,autores explicant,qui non putant interfectos.

Pugnæ eorum. CAP. VII.

CLara est vnius è Romanis dimicatio aduersus elephantum, cùm Annibal captiuos nostros dimicare inter se coegisset. Nanque vnum qui supererat, obiecit elephanto & ille, dimitti pactus si interemisset, solus in harena congressus, magno Pœnorum dolore, confecit. Annibal, cùm famam eius dimicationis contemptum allaturã belluis intelligeret, equites misit, qui abeuntem interficerent. Proboscidem eorum facillimè amputari, Pyrrhi præliorũ experimẽtis patuit. Romæ pugnasse Fenestella tradit primùm omnium in Circo Claudij Pulchri Ædilitate curuli, M. Antonio, A. Posthumio coss. anno vrbis sexcentesimo quinquagesimoquinto. Item post annos xx. Lucullorum Ædilitate curuli, aduersus tauros. Pompeij quoque altero Consulatu, dedicatione templi Veneris Victricis, pugnauere in Circo viginti, aut vt quidam tradunt, xvii. Gætulis ex aduerso iaculantibus, mirabili vnius dimicatione, qui pedibus confossis repsit genibus in cateruas, arrepta scuta iaciens in sublime, quæ decidentia voluptati spectantibus erant in orbem circumacta, velut arte, non furore belluæ iacerentur. Magnum & in altero miraculum fuit, vno ictu occiso. Pilum sub oculo adactum, in vitalia capitis venerat. Vniuersi eruptionem tentauere, nõ sine vexatione populi, circundati clathris ferreis. Qua de causa Cæsar Dictator, posteà simile spectaculum editurus, euripis harenã circundedit: quos Nero princeps sustulit, equiti loca addens. Sed Pompeiani amissa fugæ spe misericordiam vulgi inenarrabili habitu quærentes supplicauere, quadam sese lamentatione complorantes: tanto populi dolore, vt oblitus Imperatoris, ac munificentiæ honori suo exquisitæ, flens vniuersus cõsurgeret, dirásque Pompeio, quas ille mox luit, pœnas imprecaretur. Pugnauere & Cæsari Dictatori tertio Consulatu eius, viginti contra pedites quingẽtos: iterum totidem turriti cum sexagenis propugnatoribus, eodem, quo priores, numero peditum, & pari equitum ex aduerso dimicante: posteà singuli, principibus Claudio & Neroni, in consummatione gladiatorum. Ipsius animalis tanta narratur clementia cõtra minus valida, vt in grege pecudum occurrentia manu dimoueat, ne quod obterat imprudens: nec nisi lacessiti noceant, ideóque gregatim semper ambulent, minimè ex omnibus soliuagi. Equitatu circumuenti, infirmos aut fessos vulneratósve in medium agmen recipiunt: ac velut imperio ac ratione, per vices subeunt. Capti celerrimè mitificantur hordei succo.

Pintianus legendum existimat, Ac velut imperio autorati.

Quomodo capiantur. CAP. VIII.

CApiuntur autem in India vnum ex domitis agente rectore: qui depræhensum solitarium, abactúmve à grege, verberat ferum: quo fatigato, transcendit in eum, nec secus ac priorem regit. Africa foueis capit, in quas deerrante aliquo, protinus cæteri congerunt ramos, moles deuoluunt, aggeres construunt, omníque vi conantur extrahere. Antea domitandi gratia greges equitani cogebant in conuallem manu factam, & longo tractu fallacem: cuius inclusos ripis fossísque, fame domabant. Argumẽtum erat ramus, homine porrigente clementer acceptus. Nunc dentium causa, pedes eorum iaculantur alioquin mollissimos. Troglodytæ contermini Æthiopiæ, qui hoc solo venatu aluntur, arbores propinquas itineri eorum conscendunt. Inde totius agminis nouissimum speculati, extremas in clunes desiliunt. Læua apprehenditur cauda: pedes stipantur in sinistro femine. Ita pendens alterum poplitem dextra cædit præacuta bipenni: hoc crure tardato profugiens, alterius poplitis neruos ferit, cuncta præceleri pernicitate peragens. Alij tutiore genere, sed magis fallaci, intẽtos ingentes arcus defigunt humi longius. Hos præcipui viribus iuuenes continent: alij connixi pari conatu tendunt, ac prætereuntibus sagittarum venabula infigunt, mox sanguinis vestigiis sequuntur. Elephantorum generis fœminæ multo pauidiores.

Quomodo domentur. CAP. IX.

DOmantur autem rabidi fame & verberibus, elephãtis aliis admotis, qui tumultuantem catenis coerceant: & aliâs circa coitus maximè efferantur, & stabula Indorum dentibus sternũt. Quapropter arcẽt eos coitu, fœminarúmq; pecuaria separãt, quæ haud alio modo, quàm armentorum, habent. Domiti militant, & turres armatorum in hostes ferunt,

ferunt,magnáque ex parte Orientis bella conficiunt.Prosternunt acies,proterunt armatos. Iidem minimo suis stridore terrentur, vulneratíque & territi retro semper cedunt, haud minore partium suarum pernicie.Indicum Afri pauent,nec contueri audent.nam & maior Indicis magnitudo est.

De partu eorum,& reliqua natura. CAP. X.

Decem annis gestare in vtero vulgus existimat: Aristoteles biennio, nec amplius quàm semel gignere, pluresve quàm singulos: viuere ducenis annis, & quosdam trecenis.Iuuenta eorum à sexagesimo incipit.Gaudent amnibus maximè,& circa fluuios vagantur,cùm alioquin nare propter magnitudinem corporis non possint.Iidem frigoris impatiẽtes.Maximum hoc malum,inflationémque & profluuium alui,nec alia morborum genera sentiunt.Olei potu tela,quæ corpori eorum inhæreant,decidere inuenio: à sudore autem faciliùs adhærescere.Et terram edisse iis tabificum est, nisi sæpius mandant.Deuorant autem & lapides.Truncos quidem gratissimo in cibatu habent. Palmas excelsiores fronte prosternunt,ac ita iacentium absumunt fructum. Mandunt ore:spirant & bibunt,odorantúrq; haud impropriè appellata manu.Animalium maximè odere murem:& si pabulum in præsepio positum attingi ab eo vidêre,fastidiunt.Cruciatum in potu maximum sentiunt hausta hirudine,quam sanguisugam vulgò cœpisse appellari aduerto.Hæc vbi in ipso animæ canali se fixit,intolerando afficit dolore.Durissimũ dorso tergus,ventri molle,setarum nullum tegumentum,ne in cauda quidẽ præsidium abigendo tædio muscarum(nanque id & tanta vastitas sentit) sed cancellata cutis, & inuitans id genus animalium odore.Ergo cùm extenti recepere examina, àrctatis in rugas repentè cancellis,comprehensas enecant.Hoc iis pro cauda,iuba,villo est. Dentibus ingens pretium,& Deorum simulacris laudatissima ex iis materia. Inuenit luxuria commendationem & aliam: expetit in callo manus vim saporis,haud alia de causa credo, quàm quia ipsum ebur sibi mandere videtur. Magnitudo dentium videtur quidem in templis præcipua.Sed tamen in extremis Africæ,quà confinis Æthiopiæ est,postium vicem in domiciliis præbere:sepésque in iis & pecorum stabulis pro palis elephantorum dentibus fieri,Polybius tradit,autore Gulussa regulo.

Vbi nascantur,& de discordia eorum,& draconum. CAP. XI.

Elephantes fert Africa vltra Syrticas solitudines, & in Mauritania: ferunt Æthiopes & Troglodytæ, vt dictum est: sed maximos India,bellantésque cum iis perpetua discordia dracones, † tantæ magnitudinis,vt & ipsos circunflexu facili ambiant,nexúque nodi præstringant.Commoritur ea dimicatio: victúsque corruens, complexum elidit pondere.

† Antiq. cod. tantæ magnitudinis, & ipsos, vt circũplexu &c.

De solertia animalium. CAP. XII.

Mira animalium pro se cuique solertia est,vt iis vna scandendi in tantam altitudinem difficultas.Draco itaque iter ad pabula speculatus,ab excelsa se arbore iniicit. Scit ille imparem sibi luctatum cõtra nexus.itaque arborum aut rupium attritum quærit.Cauent hoc dracones,ob idque gressus primùm alligant cauda.Resoluunt illi nodos manu.At hi in ipsa nare caput condunt,pariterque spiritum præcludunt,& mollissimas lancinant partes.Iidem obuij deprehensi,in aduersos erigunt se,oculósque maximè petunt.Ita fit,vt plerunque cæci ac fame & mœroris tabe confecti reperiantur.Quam quis aliam tantæ discordiæ causam attulerit,†nisi naturæ spectaculum,sibi paria componentis?Est & alia dimicationis huius fama.Elephantis frigidissimũ esse sanguinem:ob id æstu torrente præcipuè à draconibus expeti.Quamobrem in amnes mersos insidiari bibentibus:arctatísque illigata manu in aurem morsum defigere:quoniam is tantùm locus defendi non possit manu.Dracones esse tantos,vt totum sanguinẽ capiant.Itaque elephantos ab iis ebibi,siccatósque concidere:& dracones inebriatos opprimi,commoríque.

† nisi naturam, spectaculum sibi ac paria componentem.

De draconibus. CAP. XIII.

Generat eos & Æthiopia Indicis pares,vicenûm cubitorum. Id modò mirum, vnde cristatos Iuba crediderit.Asachæi vocantur Æthiopes,apud quos maximè nascun-

tur. Narratur in maritimis eorum quaternos quinósque inter se cratium modo implexos erectis capitibus velificantes ad meliora pabula Arabiæ vehi fluctibus.

De serpentibus maximis, & bois. CAP. XIIII.

Megasthenes scribit, in India serpentes in tantam magnitudinem adolescere, vt solidos hauriant ceruos taurósque. Metrodorus, circa Rhyndacum amnem in Ponto, vt superuolantes quamuis altè pernicitérque alites haustu raptas absorbeant. Nota est, in Punicis bellis ad flumen Bagradam à Regulo Imperatore ballistis tormentísque, vt oppidum aliquod, expugnata serpens CXX. pedum longitudinis. Pellis eius maxillæq; vsque ad bellum Numantinum durauere Romæ in templo. Faciunt his fidem in Italia appellatæ boæ: in tantam amplitudinem exeuntes, vt Diuo Claudio principe, occisæ in Vaticano solidus in aluo spectatus sit infans. Aluntur primò bubuli lactis succo, vnde nomen traxere. Cæterorum animalium, quæ modò conuecta vndique Italiæ contigere sæpius, formas nihil attinet scrupulosè referre.

De Scythicis animalibus, & Septentrionalibus. CAP. XV.

Paucissima Scythia gignit, inopia fruticum: pauca contermina illi Germania, insignia tamen boum ferorum genera, iubatos bisontes, excellentique & vi & velocitate vros, quibus imperitum vulgus bubalorum nomen imponit, cùm id gignat Africa, vituli potius ceruiue quadam similitudine. Septentrio fert & equorum greges ferorum, sicut asinorum Asia, & Africa: præterea alcem, ni proceritas aurium & ceruicis distinguat, iumento similem. Item notam in Scandinauia insula, nec vnquam visam in hoc orbe, multis tamen narratam, machlin, haud dissimilem illi, sed nullo suffraginum flexu: ideóque non cubantem, sed acclinem arbori in somno, eáque incisa ad insidias, capi, aliâs velocitatis † memoratæ.·. Labrum ei superius prægrãde: ob id retrograditur in pascendo, ne in priora tendens inuoluatur. Tradunt in Pæonia feram, quæ bonasus vocetur, equina iuba, cætera tauro similem, cornibus ita in se flexis, vt non sint vtilia pugnæ, quapropter fuga sibi auxiliari, reddentem in ea fimum interdum &.·. trium iugerum longitudine: cuius contactus sequentes, vt ignis aliquis, amburat. Mirum pardos, pantheras, leones, & similia, condito in corporis vaginas vnguium mucrone, ne refringatur hebetetúrve, ingredi: auersísque falculis currere, nec nisi appetendo protendere.

De leonibus. CAP. XVI.

Leoni præcipua generositas, tunc cùm colla armósque vestiunt iubæ. Id enim ætate contingit è leone conceptis. Quos verò pardi generauere, semper insigni hoc carẽt: simili modo fœminæ. Magna iis libido coitus, & ob hoc maribus ira. Africa hæc maximè spectat, inopia aquarum ad paucos amnes congregantibus se feris. Ideo multiformes ibi animalium partus: variè fœminis cuiúsque generis mares aut vi aut voluptate miscente. Vnde etiã vulgare Græciæ dictum, Semper aliquid noui Africam afferre. Odore pardi coitum sentit in adultera leo, totáque vi consurgit in pœnam. Idcirco aut culpa flumine abluitur, aut longius comitatur. Semel autẽ edi partum, lacerato vnguium acie vtero in enixu, vulgum credidisse video. Aristoteles diuersa tradit, vir quẽ in iis magna secuturus ex parte præfandum reor. Alexandro Magno rege inflammato cupidine animalium naturas noscendi, delegatáque hac cõmentatione Aristoteli, summo in omni doctrina viro, aliquot millia hominum in totius Asiæ Græciæque tractu parêre iussa, omnium quos venatus, aucupia, piscatúsque alebant: quibúsque viuaria, armenta, aluearia, piscinæ, auiaria in cura erant: ne quid vsquam gentiũ ignoraretur ab eo: quos percontando, quinquaginta fermè volumina illa præclara de animalibus cõdidit: quæ à me collecta in arctum, cum iis quæ ignorauerat, quæso vt legentes boni consulant, in vniuersis rerum naturæ operibus, medióque clarissimi regum omnium desiderio cura nostra breuiter peregrinantes. Is ergo tradit leænam primo fœtu parere quinque catulos, ac per annos singulos vno minus: ab vno sterilescere. Informes minimásque carnes magnitudine mustelarum esse initio, semestres vix ingredi posse, nec nisi bimestrem moueri. In Europa autem inter Acheloum tantùm Nestúmque amnes leones esse, sed longè viribus præstantiores iis,

quos

† memorandæ.

.·. Hanc labri magnitudinẽ Solinus cap. 22. alci non machli tribuit. Quo fit, vt verba hæc ex sua sede perperã huc videantur traiecta, cũ tribus antè versibus locum habeant post illa verba, iumento similem.

.·. Aristoteles lib. 9. Histor. animal. vnde Plinius hæc fere omnia videtur mutuatus, bonasum ait fimũ reddere ad quatuor orgya. quas appellauit Plinius iugera. Theodorus (quod verisimilius est) passus intelligit.

quos Africa aut Syria gignant. Leonum duo genera, compactile & breue crispioribus iubis. Hos pauidiores esse, quàm longo simplicique villo, eos contemptores vulnerum. Vrinam mares crure sublato reddere, vt canes, grauem odorem, nec minus halitum: raros in potu, vesci alternis diebus: à saturitate interim triduo cibis carere. Quæ possint, in mandendo solida deuorare: nec capiente auiditatem aluo, coniectis in fauces vnguibus extrahere, vt (si fugiendum sit) †non in satietatem abeant. Vitam iis longam docet argumento, quòd plerique dentibus defecti reperiãtur. Polybius Æmiliani comes, in senecta hominem appeti ab iis refert, quoniam ad persequendas feras vires non superant. Tunc obsidere Africæ vrbes: eáque de causa crucifixos vidisse se cum Scipione, quia cæteri metu pœnæ similis absterrerentur eadẽ noxa. Leoni tantùm ex feris clementia in supplices: prostratis parcit: & vbi sæuit, in viros priùs, quàm in fœminas, fremit, in infantes non nisi magna fame. Credit Libya intellectum peruenire ad eos precum. Captiuam certè Gætuliæ reducem audiui, multorum in syluis impetum à se mitigatum alloquio, ausam dicere se fœminam, profugam, infirmam, supplicem animalis omnium generosissimi, cæterísque imperantis, indignam eius gloria prædam. Varia circa hæc opinio ex ingenio cuiusque vel casu, mulceri alloquiis feras: quippe vbi etiam serpentes extrahi cantu, cogíque in pœnam, verum falsúmve sit, vita non decreuerit. Leonum animi index cauda, sicut & equorum aures. Nanque & has notas generosissimo cuique natura tribuit. Immota ergo placidus, clemens, blandientíque similis, quod rarum est: crebrior enim iracundia eius. In principio terra verberatur: incremento terga, ceu quodam incitamento, flagellantur. Vis summa in pectore. Ex omni vulnere, siue vngue impresso siue dente, ater profluit sanguis. Iidem satiati, innoxij sunt. Generositas in periculis maximè deprehenditur: non in illo tantummodo, quòd spernens tela diu se terrore solo tuetur, ac velut cogi testatur: cooritúrque non tanquàm periculo coactus, sed tanquàm amentiæ iratus. Illa nobilior animi significatio: quamlibet magna canum & venantium vrgente vi, contemptim restitánsque cedit in campis, & vbi spectari potest: idem vbi virgulta syluásque penetrauit, acerrimo cursu fertur, velut abscondente turpitudinem loco. Dum sequitur, insilit saltu, quo in fuga non vtitur. Vulneratus, obseruatione mira percussorem nouit, & in quantalibet multitudine appetit. Eum verò qui telum quidem miserit, sed tamen nõ vulnerauerit, correptum †raptatúmque sternit, nec vulnerat. Cùm pro catulis fœta dimicat, oculorum aciem traditur defigere in terram, ne venabula expauescat. Cæterùm dolis carent & suspicione: nec limis intuentur oculis, aspicique simili modo nolunt. Creditum est, à moriente humum morderi, lacrymámque leto dari. Atque hoc tale tam sæuum animal, rotarum orbes circumacti, currúsque inanes, & gallinaceorum cristæ, cantúsque etiam magis terrent, sed maximè ignes. Ægritudinem fastidij tantùm sentit, in qua medetur ei cõtumelia, in rabiem agente annexarum lasciuia simiarum. Gustatus deinde sanguis in remedio est. Leonum simul plurium pugnam, Romæ princeps dedit Q. Scæuola P. filius in curuli Ædilitate. Centum autem iubatorum primus omnium L. Sylla, qui posteà Dictator fuit, in Prætura. Post eum Pompeius Magnus in Circo d c. in iis iubatorum c c c x v. Cæsar Dictator c c c c. Capere eos, ardui erat quondam operis, foueísq; maximè. Principatu Claudij casus rationem docuit, pudendam penè talis feræ nomine, pastoris Gætuli sago contra ingruentis impetum obiecto: quod spectaculum in harenam protinus translatum est, vix credibili modo torpescente tanta illa feritate, quamuis leui iniectu operto capite, ita vt deuinciatur non repugnans: videlicet omnis vis constat in oculis. Quo minus mirum fit, à Lysimacho Alexãdri iussu simul incluso strangulatum leonem. Iugo subdidit eos, primúsque Romæ ad currum iunxit M. Antonius, & quidem ciuili bello, cùm dimicatum esset in Pharsalicis campis, non sine quodam ostento temporum, generosos spiritus iugum subire illo prodigio significante: nam quòd ita vectus est cum mima Cytheride, supra monstra etiam illarum calamitatum fuit. Primus autem hominum leonem manu tractare ausus, & ostendere mansuefactum, Hanno è clarissimis Pœnorum traditur: damnatúsque illo argumento, quoniam nihil non persuasu-

†Alij sic: Nõ satietate hebeant. Alij rursus. Non satietate grauentur.

† rotatúmq;

rus vir tam artificis ingenij videbatur: & malè credi libertas ei, cui intantum cessisset etiam feritas. Sunt verò & fortuita eorum quoque clementiæ exempla. Mentor Syracusanus in Syria leone obuio suppliciter volutante, attonitus pauore, cùm refugienti vndique fera opponeret sese, & vestigia lamberet adulanti similis, animaduertit in pede eius tumorem vulnúsque, & extracto surculo liberauit cruciatu. Pictura casum hunc testatur Syracusis. Simili modo Elpis Samius natione, in Africam delatus naue, iuxta litus conspecto leone hiatu minaci, arborem fuga petit, Libero patre inuocato: quoniam tum præcipuus votorum locus est, cùm spei nullus est. Neque profugienti, cùm potuisset, fera institerat: & procumbens ad arborem, hiatu, quo terruerat, miserationem quærebat. Os morsu auidiore inhæserat dentibus, cruciabátque inedia tum penè in ipsis eius telis suspectantem, ac velut mutis precibus orantem: dum fortuitu fidens non est contra feram, multo diutius miraculo, quàm metu, cessatum est. Degressus tandem euellit præbenti, & quàm maximè opus esset, accommodanti. Tradúntque, quandiu nauis ea in litore steterit, retulisse gratiam venatus aggerendo. Qua de causa Libero patri templum in Samo Elpis sacrauit, quod ab eo facto Græci κεχηνότος Διονύσου appellauere. Miremur posteà vestigia hominum intelligi à feris, cùm etiam auxilia ab vno animalium sperent. Cur enim non ad alia irent? aut vnde medicas manus hominis sciunt? nisi fortè vis malorum, etiam feras omnia experiri cogit.

De pantheris. CAP. XVII.

AEquè memorandum & de panthera tradit Demetrius Physicus, iacentem in media via hominis desiderio, repentè apparuisse patri cuiusdam Philini, affectatoris sapientiæ: illum pauore cœpisse regredi, feram verò circumuolutari non dubiè blandientem, seséque conflictantem mœrore, qui etiam in panthera intelligi posset. Fœta erat, catulis procul in foueam delapsis. Primum ergo miserationis fuit non expauescere, proximum ei curam intendere: secutúsque, quà trahebat vestem vnguium leui iniectu, vt causam doloris intellexit, simúlque salutis suæ mercedem, exemit catulos: eáque cum iis prosequente, vsque extra solitudines deductus, læta atque gestiente: vt facilè appareret gratiam referre, & nihil inuicem imputare: quod etiam in homine rarum est. Hæc fidê etiam Democrito afferunt, qui Thoantem in Arcadia seruatum à dracone narrat. Nutrierat eum puer dilectum admodum: † pauénsque serpentis naturam, & magnitudinem metuens, in solitudines tulerat: in quibus circumuento latronũ insidiis, agnitóque voce, subuênit. Nã quæ de infantibus ferarum lacte nutritis, cùm essent expositi, produntur, sicut de conditoribus nostris à lupa, magnitudini fatorum accepta ferri æquius, quàm ferarum naturæ, arbitror. Panthera & tigris macularum varietate propè solæ bestiarum spectantur: cæteris vnus ac suus cuiusque generis color est. Leonum tantùm in Syria niger. Pantheris in candido breues macularum oculi. Ferunt odore earum mirè solicitari quadrupedes cunctas, sed capitis toruitate terreri. Quamobrem occultato eo, reliqua dulcedine inuitatas corripiũt. Sunt qui tradunt in armo iis similem Lunæ esse maculam, crescentem in orbes, & cauantem pari modo cornua. Nunc varias, & pardos, qui mares sunt, appellant in eo omni genere, creberrimo in Africa Syriáque. Quidam ab iis pantheras candore solo discernunt: nec adhuc aliam differẽtiam inueni. Senatusconsultum fuit vetus, ne liceret Africanas in Italiam aduehere. Contra hoc tulit ad populum Cn. Aufidius Tribunus plebis, permisítque Circensium gratia importare. Primus autẽ Scaurus Ædilitate sua varias centum quinquaginta vniuersas misit: dein Pompeius Magnus quadringentas decem: Diuus Augustus quadringentas viginti. Idem Q. Tuberone, Fabio Max. coss. IIII. Nonas Maias, theatri Marcelli dedicatione, tigrin primus omnium Romæ ostendit in cauea mansuefactam: Diuus verò Claudius simul quatuor.

† Apcius, parens, vt in vetust. codic. hoc est, Thoãtis pater. Alio qui redundabit, metuens.

De tigridis natura, & camelis, & camelopardali, & quando primùm visa Romæ. CAP. XVIII.

TIgrin Hyrcani & Indi ferunt, animal velocitatis tremẽdæ, & maximè cognitæ, dum capitur. Totus enim fœtus, qui semper numerosus est, ab insidiante rapitur equo

quàm

quàm maximè pernici, atque in recentem subinde transfertur. At vbi vacuum cubile reperit fœta (maribus enim cura non est sobolis) fertur præceps, odore vestigans. Raptor appropinquante fremitu, abiicit vnū è catulis. Tollit illa morsu, & pondere etiam ocyor acta remeat, iterúmq; consequitur, ac subinde, donec in nauem regresso irrita feritas sæuit in litore. Camelos inter armenta pascit Oriens, quorum duo genera, Bactriani & Arabici: differunt, quòd illi bina habent tubera in dorso, hi singula, & in pectore alterum, cui incumbant. Dentium superiore ordine, vt boues, carent in vtroque genere. Omnes autem iumentorum in iis terris dorso funguntur, atque etiam † equitantur in prælis. Velocitas inter equos, sed sua cuique mensura, sicuti vires. Nec vltra assuetum procedit spatium, nec plus instituto onere recipit. Odium aduersus equos gerunt naturale. Sitim & quatriduo tolerant: implentúrque cùm bibendi occasio est, & in præteritum & in futurum, obturbata proculcatione prius aqua: aliter potu non gaudent. Viuunt quinquagenis annis, quidam & centenis. Vtcunque rabiem & ipsi sentiunt. Castrandi genus etiam fœminas, quæ bello præparentur, inuentum est: fortiores ita fiunt coitu negato. Horum aliqua similitudo in duo transfertur animalia: Nabin Aethiopes vocant, collo similem equo, pedibus & cruribus boui, camelo capite, albis maculis rutilum colorem distinguentibus, vnde appellata camelopardalis, Dictatoris Cæsaris Circēsibus ludis primùm visa Romæ. Ex eo subinde cernitur, aspectu magis, quàm feritate, conspicua: quare etiā ouis feræ nomen inuenit.

† equitatu

De chao, & cepho. CAP. XIX.

POmpeij Magni primùm ludi ostenderunt chaum, quem Galli rhaphium vocabant, effigie lupi, pardorum maculis. Idem ex Aethiopia, quas vocant cephos, quarum pedes posteriores pedibus humanis & cruribus, priores manibus fuere similes. Hoc animal posteà Roma non vidit.

De rhinocerote. CAP. XX.

IIsdem ludis & rhinoceros, vnius in nare cornu, qualis sæpe, visus. Alter hic genitus hostis elephanto: cornu ad saxa limato præparat se pugnæ, in dimicatione aluum maximè petens, quam scit esse molliorem. Longitudo ei par, crura multo breuiora, color buxeus.

De lyncibus, & sphingibus, & crocutis, cercopithecis, Indicis bubus, leucrocutis, eale, tauris Aethiopiæ, mantichora, monocerote, catoblepa, basilisco.

CAP. XXI.

LYncas vulgò frequentes, & sphingas, fusco pilo, mammis in pectore geminis, Aethiopia generat, multáq; alia monstro similia: pennatos equos, & cornibus armatos, quos Pegasos vocant: Crocutas, velut ex cane lupóque conceptos, omnia dentibus frangentes, protinúsq; deuorata conficientes ventre: Cercopithecos, nigris capitibus, pilo asinino, & dissimiles cæteris voce: Indicos boues vnicornes tricornésque: † Leucrocutam pernicissimam feram, asini feri magnitudine, cruribus ceruinis: collo, cauda, pectore leonis, capite melium, bisulca vngula, ore ad aures vsque resciſſo, dentium locis osse perpetuo. Hanc feram humanas voces tradunt imitari. Apud eosdem & quæ vocatur eale, magnitudine equi fluuiatilis, cauda elephanti, colore nigra vel fulua: maxillas apri, maiora cubitalibus cornua habens, mobilia, quæ alterna in pugna sistit, variátque infesta aut obliqua, vtcunque ratio mōstrauit. Sed atrocissimos habet tauros syluestres maiores agrestibus, velocitate ante omnes, colore fuluos, oculis cæruleis, pilo in contrariū verso, rictu ad aures dehiscente, iuxta cornua mobilia, tergori duritia silicis, omne respuēs vulnus. Feras omnes venantur: ipsi non aliter, quàm foueis, capti, feritate semper intereunt. Apud eosdem nasci Ctesias scribit, quam mātichorā appellat, triplici dentiū ordine pectinatim coeuntiū, facie & auriculis hominis, oculis glaucis, colore sanguineo, corpore leonis, cauda scorpionis modo spicula infigentē: vocis, vt si misceatur fistulæ & tubæ concentus: velocitatis

† Legendum videtur Leocrocutam, tū ex eo quod sequitur, collo, cauda, pectore leonis: tū quia infrà ca. 30. crocutæ quoddam genus facit ex leæna conceptum.

magnæ,humani corporis vel præcipuè apperētem. In India & boues folidis vngulis,vnicornes:& feram nomine axin,hinnuli pelle,pluribus candidioribúsque maculis, facram Liberi patris. Orfei Indi fimias candentes toto corpore,venantur. Afperrimam autem feram monocerotem,reliquo corpore equo fimilem,capite ceruo,pedibus elephanto,cauda apro,mugitu graui,vno cornu nigro media fronte cubitorum duum eminente. Hanc feram viuam negant capi. Apud Hefperios Aethiopas fons eft Nigris,vt plerique exiftimauere,Nili caput,vt argumenta quæ diximus perfuadent:iuxta hunc fera appellatur catoblepas,modica alioquin,cæterífque membris iners,caput tantùm prægraue ægrè ferens:id deiectum femper in terram,aliâs internecio humani generis, omnibus qui oculos eius videre confeftim expirantibus. Eadē & bafilifci ferpentis eft vis. Cyrenaica hunc generat prouincia,x i i. non amplius digitorum magnitudine,candida in capite macula, vt quodam diademate infignem. Sibilo omnes fugat ferpentes:nec flexu multiplici vt reliquæ,corpus impellit,fed celfus & erectus † in medio incedens. Necat frutices,non contactos modò,verùm & afflatos:exurit herbas,rumpit faxa. Talis vis malo eft. Creditum quondam,ex equo occifo hafta,& per eam fubeunte vi,non equitem modò, fed equum quoque abfumptum. Atque huic tali monftro(fæpe enim enectum concupiuere reges videre)muftelarum virus exitio eft : adeò naturæ nihil placuit effe fine pari. Iniciunt eas cauernis,facilè cognitis † fola tabe. necant illæ fimul odore,moriuntúrque,& naturę pugna conficitur.

† l. medio

† Vetuft. cod. Soli tabe. cui lectioni adfti pulatur & Solinus cap. 29. circa bafilifci cauernā terrā ipfam pollutā cerni & exuftā affirmans.

De Lupis. CAP. XXII.

SEd in Italia quoq; creditur luporum vifus effe noxius: vocémque homini quem priores contemplentur, adimere ad præfens. Inertes hos paruófque Africa & Ægyptus gignunt,afperos trucéfque frigidior plaga. Homines in lupos verti,rurfúmq; reftitui fibi falfum effe confidenter exiftimare debemus,aut credere omnia,quæ fabulofa tot fecculis comperimus. Vnde tamen ifta vulgo infixa fit fama in tantum,vt in maledictis verfipelles habeat,indicabitur. Euanthes inter autores Græciæ non fpretus,tradit Arcadas fcribere,ex gente Antæi cuiufdam forte familiæ lectum ad ftagnum quoddam regionis eius duci, veftitúque in quercu fufpenfo tranare,atque abire in deferta, transfigurarique in lupum,& cum cæteris eiufdem generis congregari per annos i x. Quo in tempore fi homine fe abftinuerit,reuerti ad idem ftagnum:& cùm tranauerit, effigiem recipere, ad priftinum habitum addito nouem annorum fenio. † Id quoque Fabius,eandem recipere veftem. Mirum eft,quò procedat Græca credulitas. Nullum tam impudens mendacium eft,vt tefte careat. Itaque Agriopas,qui Olympionicas fcripfit,narrat † Demænetum Parrhafium in facrificio, quod Arcades Ioui Lyceo humana etiamtum hoftia faciebant,immolati pueri exta deguftaffe,& in lupum conuerti{ffe}:eundem decimo anno reftitutum athleticæ,certaffe in pugilatu,victorémque Olympia reuerfum. Quin & caudæ huius animalis creditur vulgo ineffe amatorium virus exiguo in villo,eúmque, cum capiatur,abiici,nec idem pollere,nifi viuenti direptum. Dies,quibus coeat,toto anno non amplius x i i. Eundem in fame vefci terra. Inter auguria ad dexteram commeantium pręcifo itinere,fi pleno id ore fecerit, † nullum omnium præftantius. Sunt in eo genere,qui ceruarij vocantur,qualem è Gallia in Pompeij Magni harena fpectatum diximus. Huic quamuis in fame mandenti,fi refpexit, obliuionem cibi furripere aiunt, digreffúmque quærere aliud,

† Addit quoque Fabius.

† Paufanias in Eliacis Damarchū hūc nominat, nō Demænetū.

† nullum omnino.

De ferpentibus. CAP. XXIII.

QVod ad ferpentes attinet,vulgatum eft colorem plerofque terræ habere,qua occultentur. Innumera effe genera. Ceraftis corpore eminere cornicula fæpe quadrigemina:quorum motu reliquo corpore occultato,folicitent ad fe aues. Geminum caput amphifbænæ,hoc eft,ad caput & ad caudam,tanquam parum effet vno ore fundi venenum. Aliis fquamas effe, aliis picturas : omnibus exitiale virus. Iaculum ex arborum ramis vibrari : nec pedibus tantùm cauendas ferpentes, fed & miffili volare tormento. Colla afpidum intumefcere nullo ictus remedio,præterquā fi confeftim partes cōtactæ amput

amputentur. Vnus huic tam pestifero animali sensus, vel potius affectus est. Coniuga ferme vagantur: nec nisi cum compare, vita est: itaque alterutra interempta, incredibilis alteri vltionis cura. Persequitur interfectorem, vnumque eum in quantolibet populi agmine notitia quadam infestat, perrumpit omnes difficultates, permeat spatia, nec nisi amnibus arcetur, aut praeceleri fuga. Non est fateri, rerum natura largius mala, an remedia, genuerit. Iam primùm hebetes oculos huic malo dedit: eósque non in fronte ex aduerso cernere, sed in temporibus: itaque excitatur saepius auditu, quàm visu.

De ichneumone. CAP. XXIIII.

HAbet deinde internecinum bellum cum ichneumone. Notum est animal hac gloria maximè, in eadem natum Aegypto. Mergit se limo saepius, siccátque Sole. Mox vbi pluribus eodem modo se coriis loricauit, in dimicationem pergit. In ea caudam attollens, ictus irritos auersus excipit, donec obliquo capite speculatus inuadat in fauces. Nec hoc contentus, aliud haud mitius debellat animal.

Verbum Habet, redundat nec est in vetustis cod. Repetẽdum est enim ex superioribus, Natura dedit.

De crocodilo, & scinco, & hippopotamo. CAP. XXV.

CRocodilum habet Nilus, quadrupes malum, & terra pariter ac flumine infestum. Vnum hoc animal terrestre linguae vsu caret. Vnum superiore mobili maxilla imprimit morsum, aliàs terribile, pectinatim stipante se dentium serie. Magnitudine excedit plerunque duodeuiginti cubita. Parit oua, quanta anseres: eáque extra eum locũ semper incubat, praediuinatione quadam, ad quem summo auctu eo anno accessurus est Nilus. Nec aliud animal ex minori origine in maiorem crescit magnitudinem. Et vnguibus hic armatus est, contra omnes ictus cute inuicta. Dies in terra agit, noctes in aqua, temporis vtrunque ratione. Hunc saturum cibo pisciũ, & semper esculento ore, in litore somno datum, parua auis, quae trochilos ibi vocatur, rex auium in Italia, inuitat † ad hiandum pabuli sui gratia os primùm eius assultim repurgans, mox dentes, & intus fauces quoque ad hanc scabendi dulcedinem quàm maximè hiantes: in qua voluptate somno pressum conspicatus ichneumon, per easdem fauces, vt telum aliquod, immissus, erodit aluum. Similis crocodilo, sed minor etiam ichneumone, est in Nilo natus scincos, contra venena praecipuus antidotis: item ad inflammandam virorum Venerem. Verùm in crocodilo, maior erat pestis, quàm vt vno esset eius hoste natura contenta. Itaque & delphini immeantes Nilo, quorum dorso tanquam ad hunc vsum cultellata inest pinna, abigentes eos praeda, ac velut in suo rantum amne regnantes, alioqui impares viribus ipsi, astu interimunt. callent enim in hoc cuncta animalia, sciúntque non sua modò commoda, verùm & hostium aduersa. norunt sua tela, norunt occasiones, partésque diffidentium imbelles. In ventre mollis est tenuísque cutis crocodilo: ideo se, vt territi, mergunt delphini, subeuntésque aluum illa secant spina. Quin & † gens hominum est huic belluae aduersa in ipso Nilo Tentyritae, ab insula, in qua habitat, appellata. Mensura eorum parua, sed praesentia animi in hoc tantùm vsu mira. Terribilis haec contra fugaces bellua est, fugax contra insequentes: sed aduersum ire soli hi audent. Quin etiam flumini innatant: dorsóque equitantium modo impositi, hiantibus resupino capite ad morsum, addita in os claua, dextra ac laeua tenentes extrema eius vtrinque, vt fraenis in terram agunt captiuos: ac voce etiam sola territos, cogunt euomere recentia corpora ad sepulturam. Itaque vni ei insulae crocodili non adnatant: olfactúque eius generis hominum, vt Psyllorum serpentes, fugantur. Hebetes oculos hoc animal dicitur habere in aqua, extra acerrimi visus: quatuórque menses hyemis inedia semper transmittere in specu. Quidam hoc vnum quamdiu viuat, crescere arbitrantur: viuit autem longo tempore. Maior altitudine in eodem Nilo bellua hippopotamus editur: vngulis bifidis, quales bubus, dorso equi, & iuba, & hinnitu, rostro resimo, cauda & dentibus aprorum, aduncis sed minus noxiis: tergoris ad scuta galeásque impenetrabilis, praeterquàm si humore madeat. Depascitur segetes, destinatione antè (vt ferunt) determinatas in diem, & ex agro ferentibus vestigiis, ne quae reuertenti insidiae comparentur.

† ad hiandum

† Alij, gens hominũ huic belluae aduersum. Sic paulò pòst: olfactúq; eius generis hominũ fugantur.

Quis

Quis primus Romæ hippopotamum,& crocodilos ostendit: & medicinæ ab animalibus repertæ. CAP. XXVI.

PRimus eum,& quinque crocodilos Romæ Ædilitatis suæ ludis M. Scaurus temporario euripo ostendit. Hippopotamus in quadam medendi parte etiam magister extitit. Assidua nanque satietate obesus exit in litus,recentes harundinum cæsuras speculatus:atque vbi acutissimum videt stirpem,imprimens corpus, venam quandam in crure vulnerat,atque ita profluuio sanguinis morbidum aliàs corpus exonerat,& plagam limo rursus obducit.

Quæ animalia quas herbas ostenderunt,cerui,lacerti,hirundines,testudines, mustela,ciconia,aper,anguis,draco,panthera,elephas,vrsi,palumbes, columbæ,grues,coruus. CAP. XXVII.

SImile quiddam & volucris in eadem Ægypto monstrauit,quæ vocatur ibis:rostri aduncitate per eam partem se perluens,qua reddi ciborum onera maximè salubre est. Nec hæc sola à mutis animalibus reperta sunt,vsui futura & homini. Dictamnum herbam extrahendis sagittis cerui mõstrauere,percussi eo telo, pastúque eius herbæ eiecto. Iidem percussi à phalangio,quod est aranei genus,aut aliquo simili,cancros edendo sibi medentur. Est & ad serpentum ictus præcipua,qua se lacerti,quoties cum his conseruere pugnam,vulnerati refouent. Chelidoniam visui saluberrimam hirundines monstrauere, vexatis pullorum oculis illa medentes. Testudo cunilæ,quam bubulam vocant, pastu vires contra serpentes refouet:mustela rutę,in murium venatu cum iis dimicatione conserta: Ciconia origano,edera apri in morbis sibi medentur,& cãcros vescendo, maximè mari eiectos. Anguis hyberno situ membrana corporis obducta,fœniculi succo impedimentum illud exuit,nitidúsque vernat. Exuit autem à capite primùm,nec celerius quàm vno die ac nocte replicans,vt extrà fiat membranæ,quod fuerat intus. Idem hyberna latebra visu obscurato,marathro herbæ sese affricans,oculos inungit ac refouet: si verò squamæ obtorpuere,spinis iuniperi se scabit. Draco vernam nauseam syluestris lactucæ succo restinguit. Pantheras perfricata carne aconito(venenum id est)barbari venantur. Occupat illico fauces earum angor: quare pardalianches id venenum appellauere quidam. At fera contra hæc excrementis hominis sibi medetur:& aliàs tam auida eorum,vt à pastoribus ex industria in aliquo vase suspensa altius,quàm vt queat saltu attingere,iaculando se appetendóque deficiat,& postremò expiret:alioqui viuacitatis adeò lentæ,vt eiectis interaneis pugnet. Elephas chamæleonte concolori frõdi deuorato,occurrit oleastro huic veneno suo. Vrsi cùm mandragoræ mala gustauere,formicas lambunt. Ceruus herba cinare venenatis pabulis resistit. Palumbes,gracculi,merulæ,perdices lauri folio annuum fastidium purgant:columbæ,turtures & gallinacei herba quæ vocatur helxine: anates,anseres,cæteræque aquaticæ herba siderite:grues & similes iunco palustri. Coruus occiso chamæleonte,qui etiam victori nocet,lauro infestum virus extinguit.

† Aliter veteres codices. In Thraciæ locis rigentib' & vulpes, animal alioqui solerti auditu. Subaudi ex superioribus, pericula præmonent, vel, Artẽ fecere. Deinde sequitur, Amnes gelatos lacúsque nõ nisi ad eius itũ reditumque transeũt. Cui lectioni suffragatur & Plutarch' in opusculo, cui titulũ fecit, Sagaciora ne sint terrestria animalia, an aquatica: Thracas asserens glaciei sese non committere, priusquã vulpem transeũtem cõspexerint,eiusve vestigia in niue deprehenderint.

Prognostica animalium. CAP. XXVIII.

MIlia præterea,vtpote cùm plurimis animalibus eadem natura rerum, cæli quoque obseruationem & ventorum,imbrium,tempestatũ præsagia,aliis alia dederit:quod persequi immensum est,æque scilicet quàm reliquam cum singulis hominum societatẽ. Siquidem & pericula præmonent,non fibris modò extísque, circa quod magna mortalium portio hæret,sed alia quadam significatione. Ruinis imminentibus musculi præmigrant,aranei cum telis primi cadũt. Anguria quidem artem fecere,apud Romanos & sacerdotum collegium vel maximè solenne est. † In Thracia locis rigẽtibus & vulpes,animal alioqui solerti auditu,amnes gelatos lacúsque non nisi ad pastus ituræ redituræque transeunt. Obseruatum,eam aure ad glaciem apposita,coniectare crassitudinem gelus.

Ciuitates,& gentes à minutis animalibus deletæ. CAP. XXIX.

NEc minus clara exitij documenta sunt etiam ex contemnendis animalibus. M. Varro autor est,à cuniculis suffosum in Hispania oppidum,à talpis in Thessalia:ab ranis ciuitatẽ in Gallia pulsam,ab locustis in Africa:ex Gyaro Cycladum insula incolas à murib.

muribus fugatos, in Italia Amyclas à serpentibus deletas. Citra Cynamolgos Aethiopas latè deserta regio est, à scorpionibus & solpugis gente sublata: & à scolopendris abactos Trerienses, autor est Theophrastus. Sed ad reliqua ferarum genera remeamus.

De hyæna, & crocuta, & mantichora, & fibris, & lutris. CAP. XXX.

HYenis vtranque esse naturam, & alternis annis mares, alternis fœminas fieri, parere sine mare, vulgus credit, Aristoteles negat. Collum & iuba continuitate spinæ porrigitur, flectíq; nisi circumactu totius corporis, nequit. Multa prætereà mira traduntur. Sed maximè sermonem humanū inter pastorum stabula assimulare, noménque alicuius addiscere, quem euocatū foras laceret. Item vomitionem hominis imitari, ad sollicitandos canes, quos inuadat. Ab vno animali sepulchra erui, inquisitione corporum. Fœminam rarò capi. Oculis mille esse varietates, colorúmq; mutationes. Prætereà vmbræ eius contactu canes obmutescere. Et quibusdam magicis artibus omne animal, quod ter lustrauerit, in vestigio hærere. Huius generis coitu leæna Aethiopica parit † crocutam, similiter voces imitantem hominum pecorúmque. Acies ei perpetua in vtraq; parte oris, nullis gingiuis dente continuo: qui ne contrario occursu hebetetur, capsarum modo includitur. Hominum sermones imitari & mãtichoram in Aethiopia, autor est Iuba. Hyænæ plurimæ gignuntur in Africa, quæ & asinorum syluestrium multitudinem fundit. Mares in eo genere singuli fœminatū gregibus imperitant. Timēt libidinis æmulos, & ideo grauidas custodiunt, morsúque natos mares castrant. Contrà grauidæ latebras petunt, & parere furto cupiunt, gaudéntque copia libidinis. Easdem partes sibiipsi Pontici amputant fibri, periculo vrgente, ob hoc se peti gnari: castoreum id vocāt medici: aliàs animal horrendi morsus, arbores iuxta flumina, vt ferro, cædit: hominis parte comprehēsa, non antequàm fracta concrepuerint ossa, morsus resoluit. Cauda piscium iis, cætera species lutræ. Vtrunque aquaticum, vtrique mollior pluma pilus.

† Crocutā superi. cap. xi. ex cane & lupo concipi tradidit. Quo fit vt hic leucrocutā legere malim. tū ex vocis cōpositione leænā matrem præferente, tū hoc argumento, quòd capite iā citato leocrocutæ eãdē, quas hic, notas assignauerit, quòd scilicet, & humanas imitetur voces, & dentium loco os habeat continuum.

De ranis, & vitulis marinis, & stellionibus. CAP. XXXI.

RAnæ quoque rubetæ, quarum & in terra, & in humore vita, plurimis refertæ medicaminibus, deponere ea quotidie ac resumere à pastu dicuntur venena tantùm semper sibi reseruantes. Similis & vitulo marino victus, in mari ac terra: simile fibro & ingenium. Euomit fel suum, ad multa medicamenta vtile. Item coagulum, ad comitiales morbos: ob ea se peti prudens. Theophrastus autor est, anguis modo & stelliones senectutem exuere, eámque protinus deuorare, præripientes comitiali morbo remedia. † Eosdem mortiferi in Græcia morsus, innoxios esse in Sicilia.

† Contrà Aristoteles περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων, stelliones scribit in Sicilia morsu esse letali, innoxios autē in Græcia.

De ceruis. CAP. XXXII.

CEruis quoque est sua malignitas, quanquam placidissimo animalium. Vrgente vi canum, vltro confugiunt ad hominem. Et in pariendo semitas minus cauent, humanis vestigiis tritas, quàm secreta ac feris opportuna. Conceptus earum post Arcturi sidus. Octonis mensibus ferunt partus, interdum & geminos. A conceptu separant se. At mares relicti rabie libidinis sæuiūt: fodiunt scrobes. Tunc rostra eorū nigrescūt, donec aliquando abluant imbres. Fœminæ autē ante partum purgantur herba quadam, quæ seselis dicitur, faciliore ita vtentes vtero. A partu duas habent herbas, quæ aros & seselis appellātur: pastæ redeunt ad fœtum: illis imbui lactis primos volunt succos, quacunque de causa. Edi ros partus exercent cursu, & fugam meditari docent: ad prærupta ducunt, saltúmque demonstrant. Iam mares soluti desiderio libidinis, auidè petunt pabula. Vbi se præpingues sensere, latebras quærunt, fatentes incommodum pondus. Et aliàs semper in fuga acquiescunt, stantésq; respiciūt: cùm propè ventum est, rursus fugæ præsidia repetentes. Hoc fit intestini dolore, tam infirmi, vt ictu leui rumpatur intus. Fugiūt autē latratu canū audito secunda semper aura, vt vestigia cū ipsis abeant. Mulcentur fistula pastorali & cātu: cùm erexere aures, acerrimi auditus: cùm remisere, surdi. Cæterò animal simplex, & omnium rerum miraculo stupens: intantum, vt equo aut bucula accedente propius, hominē iuxta venantem non cernant, aut si cernant, arcū ipsum sagittásq; mirētur. Maria tranant gregatim nantes porrecto ordine, & capita imponentes præcedentiū clunibus, vicibúsq; ad

terga

terga redeuntes. Hoc maximè notatur à Cilicia Cyprum traiicientibus. Nec vident terras, sed in odorem earum natant. Cornua mares habent, solíque animalium omnibus annis stato veris tempore amittunt: ideo sub ipsa die quammaximè inuia petunt. Latent amissis velut inermes, sed & hi bono suo inuidentes. Dextrum cornu negant inueniri, ceu medicamento aliquo præditum. Idque mirabilius fatendum est, cùm & in viuariis mutent omnibus annis. defodi ab iis putant. Accensis autẽ vtrislibet, odore serpentes fugantur, & comitiales morbi deprehenduntur. Indicia quoq; ætatis in illis gerũt, singulos annis adiicientibus ramos vsq; ad sexcennes. Ab eo tempore similia reuiuiscunt: nec potest ætas discerni, sed dentibus senecta declaratur. Aut enim paucos aut nullos habent, nec in cornibus imis ramos, alioquin ante frontem prominere solitos iunioribus. Non decidũt castratis cornua, nec nascuntur. Erumpunt autem renascentibus tuberibus primò aridæ cutis similia. Eadem teneris increscunt ferulis arundineas in paniculas, molli plumata lanugine. Quàm diu carent iis, noctibus procedunt ad pabula: increscentia Solis vapore durant, ad arbores subinde experientes: vbi placuit robur, in aperta prodeunt. Captíque iam sunt, edera in cornibus viridante ex attritu arborum, vt in aliquo ligno teneris dum experiuntur innata. Fiunt aliquando & candido colore, qualem fuisse traditur Q. Sertorij ceruam, quam esse fatidicam Hispaniæ gentibus persuaserat. Et iis est cum serpente pugna. Vestigant cauernas, nariúmque spiritu extrahunt renitentes. Ideo singulare abigendis serpentibus odor adusto ceruino cornu. Contra morsus verò præcipuum remedium ex coagulo hinuli in matris vtero occisi. Vita ceruis in confesso longa, post centum annos aliquibus captis cum torquibus aureis, quos Alexander Magnus addiderat, adopertis iam cute in magna obesitate. Febrium morbos non sentit hoc animal: quin & medetur huic timori. Quasdam nos principes fœminas scimus omnibus diebus matutinis carnem eam degustare solitas, longo æuo caruisse febribus: quod ita demum existimant ratum, si vulnere vno interierit.

De tragelapho, & chamæleonte. CAP. XXXIII.

EAdem est specie, barba tantùm & armorum villo distans, quem tragelaphon vocant, non alibi, quàm iuxta Phasin amnem, nascẽs. Ceruos Africa propemodum sola non gignit. At chamæleontem & ipsa, quanquam frequentiorem Indiæ. Figura & magnitudo erat lacertæ, nisi crura essent recta & excelsiora. Latera ventri iungũtur, vt piscibus, † & spina simili modo. Eminet rostrum, vt in paruo haud absimile suillo: cauda prælonga in tenuitatem desinens, & implicans se viperinis orbibus: vngues adunci, motus tardior, vt testudini: corpus asperum, ceu crocodilo: oculi in recessu cauo, tenui discrimine prægrandes, & corpori concolores: nunquàm eos operit: nec pupillæ motu, sed totius oculi versione circunspicit. Ipse celsus hianti semper ore, solus animalium nec cibo nec potu aliter, nec alio quàm aeris alimento: circa caprificos ferus, innoxius alioqui. Et coloris natura mirabilior. Mutat nanq; eum subinde, & oculis & cauda & toto corpore: redditq; semper quemcunque proximè attingit, præter rubrum candidúmque. Defuncto pallor est. Caro in capite & maxillis, & ad commissuram caudæ admodum exigua, nec alibi toto corpore: sanguis in corde, & circa oculos tantum: viscera sine splene. Hybernis mensibus, latet, vt lacertæ.

† Mutila videtur distinctio, hoc modo: Et spina simili modo eminet. Rostrũ &c. adstipulante Aristotele lib. 2. Histor. animal. cap. 11. vbi chamæleontẽ spina esse scribit eminenti, qualis & in piscibus cernitur.

De tarando, & lycaone, & thoe. CAP. XXXIIII.

MVtat colores & Scytharum tarandus, nec aliud ex iis quæ pilo vestiuntur, nisi in Indis lycaon, cui iubata traditur ceruix. Nam thoes, (luporum id genus est procerius longitudine, breuitate crurum dissimile, velox saltu, venatu viuens, innocuum homini) † habitum, non colorem mutant, per hyemes hirti, æstate nudi. Tarando magnitudo, quæ boui, caput maius ceruino, nec absimile: cornua ramosa, vngulæ bifidæ, villus magnitudine vrsorum. ∴ Sed cùm libuit sui coloris esse asini, similis est. Tergori tanta duritia vt thoraces ex eo faciant. Colorem omnium arborum, fruticum, florum, locorúmq; reddit, in quibus latet, metuens, ideóque rarò capitur. Mirum esset habitum corpore tam multiplicem dari, mirabilius & villo.

† Cõtrà Aristot. Histor. animal. li. 9. cap. 44. thoas quoque inter animalia annumerat colorẽ mutãtia.
∴ Verba hæc alienũ in sedem videntur traiecta, postremòq; capitis versu collocanda, post illa verba, Ideóque rarò capitur.

De hystrice. CAP. XXXV.

HYstrices generat India & Africa spina contectas,ac herinaceorum genere: sed hystrici longiores aculei,& cùm intendit cutem,missiles.Ora vrgentium figit canum, & paulò longiùs iaculatur.Hybernis autem se mensibus condit:quæ natura multis,& ante omnia vrsis.

De vrsis,& fœtibus eorum. CAP. XXXVI.

EOrum coitus hyemis initio:nec vulgari quadrupedum more,sed ambobus cubantibus complexisque.Deinde secessus in specus separatim,in quibus pariunt trigesimo die,plurimùm quinos.Hi sunt candida informisque caro,paulo muribus maior,sine oculis,sine pilo:vngues tantùm prominent:hanc lambendo paulatim figurant.Nec quicquã rarius,quàm parientem videre vrsam. † Ideo mares quadragenis diebus latent, fœminæ quaternis mensibus. Specus si non habuere,ramorum fruticúmque congerie ædificãt, impenetrabiles imbribus,mollique fronde constratos. Primis diebus bis septenis tam graui somno premuntur,vt ne vulneribus quidem excitari queant. Tunc mirum in modum veterno pinguescunt. Illi sunt adipes medicaminibus apti,contráque capilli defluuium tenaces. Ab iis diebus residunt,ac priorum pedum suctu viuunt.Fœtus rigentes apprimendo pectori fouent,† non alio incubitu,quàm oua volucres.Mirum dictu, credit Theophrastus,per id tempus coctas quoque vrsorum carnes,si asseruẽtur,increscere: cibi tunc nulla argumenta,nec nisi humoris minimum in aluo inueniri:sanguinis exiguas circa corda tantùm guttas,reliquo corpori nihil inesse.Procedunt vere, sed mares præpingues:cuius rei causa non prompta est: quippe nec somno quidem saginatis, præter quatuordecim dies,vt diximus. Exeuntes herbam quandam aron nomine laxandis intestinis alioqui concretis deuorant,circáque surculos sentium prædomãtes ora. Oculi eorum hebetantur crebrò:qua maximè causa fauos expetunt,vt conuulneratum ab apibus os leuet sanguine grauedinem illam. Inualidissimum vrso caput,quod leoni fortissimũ: ideo vrgente vi,præcipitaturi se ex aliqua rupe,manibus eo operto iaciuntur: ac sæpe in harena colapho infracto exanimantur.Cerebro veneficium inesse Hispaniæ credunt,occisorúmque in spectaculis capita cremant,testato,quoniam potum in vrsinam rabiem agat.Ingrediuntur & bipedes.Arborem auersi derepunt.Tauros,ex ore cornibúsque eorum pedibus omnibus suspensi,pondere fatigant.Nec alteri animaliũ in maleficio † stultitia solertior. Annalibus notatum est,M.Pisone,M.Messala COSS. ad XIIII.Calendas Octobr.Domitium Aenobarbum Aedilem curulem vrsos Numidicos centum, & totidẽ venatores Aethiopas in circo dedisse.Miror adiectum Numidicos fuisse, cùm in Africa vrsos non gigni constet.

† Hyeme ex a re.

† non aliter, quàm incubãtu oua volucres.

† Melius,astutia, vt in vetust.cod.

De muribus Ponticis,& Alpinis,& herinaceis.

CAP. XXXVII.

COnduntur hyeme & Pontici mures,hi duntaxat albi: quorum palatum in gustu sagacissimum, autores quonam modo intellexerint, miror. Conduntur & Alpini, quibus magnitudo melium est:sed hi pabulo antè in specus connecto,cùm quidam narrent alternos marem ac fœminam supra se complexo fasce herbæ supinos, cauda mordicus apprehensa, inuicem detrahi ad specum:ideóque illo tempore detrito esse dorso. Sunt his pares & in Ægypto:similitérque residunt in clunes, & binis pedibus gradiuntur,prioribúsque,vt manibus,vtuntur.Præparant hyemi & herinacei cibos: ac volutati supra iacentia poma affixa spinis,vnum † non amplius tenentes ore,portant in cauas arbores.Iidem mutationem Aquilonis in Austrum,condentes se in cubile,præsagiunt. Vbi verò sensere venantem,contracto ore pedibúsque, ac parte omni inferiore, quã raram & innocuam habent lanuginem, confluunt in formam pilæ,ne quid comprehendi possit præter aculeos. In desperatione verò, ∴ vrinam ex se reddunt tabificam tergori suo spinisque noxiam,propter hoc se capi gnari. Quamobrem exinanita priùs vrina venari, ars est. Et cùm præcipua dos tergori,aliâs corrupto,fragili,putribus spinis atque deciduis,etiam si viuat subtractus fuga:ob id nõ nisi nouissima spe maleficio eo perfunditur:

† Negatio videtur redundare, neq; est in vetust.cod. Hoc enim videtur velle Plinius herinaceum præter poma spinis affixa vnũ præterea ore apprehẽsum, in cauas arbores deferre.

∴ vrinam in se reddunt.

quipp

quippe & ipsi odere suum veneficium, ita parcentes sibi terminúmque supremum opperientes, vt ferme antè captiuitas occupet. Calidæ posteà aquæ aspersu resoluitur pila: aprehensísq; pede altero è posterioribus, suspendio ac fame necatur: aliter non est occidere & tergori parcere. † Ipsum animal non verentur plerique dicere vitæ hominum superuacuum esse, si non sint illi aculei, frustra vellerum mollitie in pecore mortalibus data. Hac cute expoliuntur vestes. Magnum fraus & ibi lucrum monopolio inuenit, de nulla re crebrioribus senatuscõsultis, nullóq; nõ principe adito querimoniis prouincialibus.

† Præferenda videtur lectio, quã Pintianus ex Toletano eruit exẽplari, Ipsum, animal non, vt rẽtur aliqui, vitæ hominum superuacuũ est, &c.

De leontophono, lynce, melibus, & sciuris.

CAP. XXXVIII.

Vrinæ & è duobus aliis animalibus ratio mira est. Leontophonon accipimus vocari paruum, nec alibi nascens, quàm vbi leo gignitur: quo gustato tanta illa vis, ac cæteris quadrupedum imperitans, illico expiret. Ergo corpus eius † adustũ aspergunt aliis carnibus polentæ modo, insidiantes feræ, necántque etiam cinere. Tam contraria est pestis. Haud immeritò igitur odit leo, visúmque frangit, & citra morsum exanimat. Ille contrà vrinam spargit prudens, hanc quoque leoni exitialem. Lyncum humor ita redditus, vbi gignuntur, glaciatur arescítve in gemmas carbunculis similes, & igneo colore fulgentes, lyncurium vocatas, atque ob id succino à plerisq; ita generari prodito. Nouere hoc sciúntque lynces, & inuidentes vrinam terra operiunt, eóque celerius solidatur illa. Alia solertia in metu melibus: sufflatæ cutis distentu ictus hominum & morsus canum arcent. Præuident tempestatem & sciuri: obturatísque, quà spiraturus est ventus, cauernis, ex alia parte aperiunt fores: de cætero ipsis villosior cauda pro tegumento est. Ergo in hyemes aliis prouisum pabulum, aliis pro cibo somnus.

† exustum

De vipera, cochleis, & lacertis.

CAP. XXXIX.

Serpentium † vipera sola terra dicitur condi: cæteræ arborum aut saxorum cauis. Et aliàs vel annua fame durant, algore modò dempto. Omnia secessus tempore veneno orba dormiunt. Simili modo & cochleæ. Illæ quidem iterum & æstatibus, adhærẽtes maximè saxis: vt etiam iniuria resupinatæ auulsæque, non tamen exeant. In Balearibus verò insulis cauaticæ appellatæ, non prorepunt è cauis terræ: neque herba viuunt, sed vuæ modo inter se cohærent. Est & aliud genus minus vulgare, adhærente operculo eiusdem testæ se operiens: obrutæ terra semper hæ, & circa maritimas tantùm Alpes quondam effossæ, cœpere iam erui & in Veliterno. Omnium tamen laudatissimæ in Astypalæa insula. Lacertæ inimicissimum genus cochleis, negantur semestrem vitam excedere. Lacerti Arabiæ cubitales: † in Indiæ verò Nysa monte xxiiii. in longitudine pedum, colore fului, aut punicei, aut cærulei.

† Cõtrà Aristoteles Hist. animal. lib. 8. cap. 15. viperã tradit sub petris sese cõdere, reliquas serpentes in terra abdi.

† Nysam suprà libr. 6. ca. 21. Indiæ vrbem facit, nõ montẽ. Quãobrẽ non desunt, qui hic legere malunt, in Indiæ Meso Nysæorum monte. Meron enim Indiæ montẽ esse Nysæ vrbi imminentem, præter Plinium loco iam citato, testatur etiam Strabo lib. 15. & Pomponi⁹ Mela lib. 3.

De canibus.

CAP. XL.

Ex his quoque animalibus, quæ nobiscum degunt, multa sunt cognitu digna: fidelissimúmque ante omnia homini canis, atque equus. Pugnasse aduersus latrones canem pro domino accepimus, confectúmque plagis à corpore non recessisse, volucres & feras abigentem. Ab alio in Epiro agnitum in conuentu percussorem domini, laniatu & latratu coactum fateri scelus. Garamantum regem canes ducenti ab exilio reduxere, præliati contra resistentes. Propter bella Colophonij, itémque Castabalenses, cohortes canum habuere: eæ primæ dimicabant in acie nunquàm detrectantes. Hæc erant fidissima auxilia, nec stipendiorum indiga. Canes defendere Cimbris cæsis domus eorum plaustris impositas. Canis Iasone Lycio interfecto, cibum capere noluit, inediáque consumptus est. Is verò, cui nomen Hyrcani reddidit Duris, accenso regis Lysimachi rogo, iniecit se flammæ: similitérque Hieronis regis. Memorat † & Pyrrhum Gelonis tyranni canem Philistus. Memoratur & Nicomedis Bithyniæ regis, vxore eius Consingi lacerata propter lasciuiorem cum marito iocum. Apud nos Volcatium nobilem, qui Cescelium ius ciuile docuit, asturcone è suburbano redeuntem, cùm aduesperauisset, canis à grassatore defendit. Item Cælium Senatorem ægrum Placentiæ ab armatis oppressum: nec priùs ille vulneratus est, quàm cane interempto. Sed super omnia in nostro æuo actis populi Romani

† Alũs. Et Pyrrhi, & Gelonis tyranni canẽ. Pyrrhi enim canẽ celebrat & Plutarchus in opusculo, quod inscripsit, Solertior ne sint terrestria animalia, an aquatica. & Iul. Pollux in Onomast. ad Commodũ Imp.

mani testatum, Appio Iunio & P. Silio C o s s. cùm animaduerteretur ex causa Neronis Germanici filij, in T. Sabinum, & seruitia eius, vnius ex his canem nec à carcere abigi potuisse, nec à corpore recessisse, abiecto in gradibus gemoniis mœstos edentem vlulatus, magna populi Romani corona circunstante: ex qua cùm quidam ei cibum obiecisset, ad os defuncti tulisse. Innatauit idem cadauere in Tiberim abiecto sustentare conatus, effusa multitudine ad spectandum animalis fidem. Soli dominum nouere: & ignotum quoque, si repentè veniat, intelligunt. Soli nomina sua, soli vocem domesticam agnoscunt. Itinera, quamuis longa, meminere. Nec vlli præter hominem memoria maior. Impetus eorum & sæuitia mitigatur ab homine considente humi. Plurima alia in his quoque vita inuenit. Sed in venatu solertia & sagacitas præcipua est. Scrutatur vestigia atque persequitur, comitantem ad feram inquisitorem loro trahens: qua visa quàm silens & occulta, quàm significans demonstratio est, cauda primùm, deinde rostro. Ergo etiam senecta fessos cæcosque ac debiles sinu ferunt, ventos & odorem captantes, prodentésque rostra cubilia. E tigribus eos Indi volunt concipi: & ob id in syluis coitus tempore alligant fœminas. Primo & secundo fœtu nimis feroces putant gigni: tertio demum educant. Hoc idem è lupis Galli, quorum greges suum quisque ductorem è canibus & ducem habent. Illum in venatu comitantur, illi parent. Nanque inter se exercent etiam magisteria. Certum est iuxta Nilum amnem currentes lambere, ne crocodilorum auiditati occasionem præbeant. Indiam petenti Alexandro Magno, rex Albaniæ dono dederat inusitatæ magnitudinis vnum: cuius specie delectatus iussit vrsos, mox apros, & deinde damas emitti, † contemptu immobili iacente. Eáque segnitie tanti corporis offensus Imperator generosi spiritus, eum interimi iussit. Nuntiauit hoc fama regi. Itaque alterum mittens addidit mandata, ne in paruis experiri vellet, sed in leone, elephantóve. Duos sibi fuisse: hoc interempto, prætereà nullum fore. Nec distulit Alexander, leonémque fractum protinus vidit. Posteà elephantum iussit induci, haud alio magis spectaculo lætatus. Horrentibus quippe per totum corpus villis, ingenti primùm latratu intonuit: mox ingruit assultans, contráque belluam exurgens hinc & illinc, artifici dimicatione, quà maximè opus esset, infestans atque euitans, donec assidua rotatum vertigine afflixit, ad casum eius tellure concussa. Canum generibus annui partus. Iusta ad pariendum annua ætas. Gerunt vterũ sexagenis diebus. Gignunt cæcos: & quo largiore aluntur lacte, eo tardiorem visum accipiunt: non tamen vnquam vltra vicesimumprimum diem, nec ante septimum. Quidam tradunt, si vnus gignatur, nono die cernere: si gemini, decimo. Idémque in singulos adiici, totidémque esse tarditatis ad lucem dies. Et ab ea, quæ fœmina sit ex primipara genita, faunos cerni. Optimus in fœtu, qui nouissimè cernere incipit, aut quem primum fert in cubile fœta. Rabies canum Sirio ardente homini pestifera, vt diximus, ita morsis letali aquæ metu. Quapropter obuiam itur per x x x eos dies, gallinaceo maximè fimo misto canum cibis: aut si præuenerit morbus, veratro.

† Aliter vetusti codices, aliisq; interpunctione: contemptum immobili iacente eo. Qua segnitie, &c.

Ad canis rabidi morsum. CAP. XLI.

A Morsu verò vnicum remedium oraculo quodam nuper repertum, radix syluestris rosæ, quæ cynorrhodos appellatur. Columella autor est, si quadragesimo die, quàm sit natus, castretur morsu cauda, summúsq; eius articulus auferatur, sequenti neruo exempto, nec caudam crescere, nec canes rabidos fieri. Canem locutum, in prodigiis (quod equidem annotauerim) accepimus: & serpentem latrasse, cũ pulsus est regno Tarquinius.

Quodnam fuerit hoc oraculũ, latiꝰ explicat infra libr. 25, cap. 2.

De natura equorum. CAP. XLII.

EIdem Alexandro & equi magna raritas contigit: Bucephalon eum vocarunt, siue ab aspectu toruo, siue ab insigni taurini capitis armo impressi. Sedecim talentis ferunt ex Philonici Pharsalij grege emptum, etiamtum puero capto eius decore. Neminem hic alium, quàm Alexandrum, regio instratus ornatu, recepit in sedem, alios passim reiiciẽs. idem in præliis memoratæ cuiusdam perhibetur operæ, Thebarum oppugnatione vulneratus in alium transire Alexandrum non passus: multa prætereà eiusdem modi, propter quæ rex defuncto ei duxit exequias: vrbémq; tumulo circundedit nomine eius. Nec Cæ-

ſaris Dictatoris quemquam alium recepiſſe dorſo equus traditur:idémq; humanis ſimiles pedes priores habuiſſe,hac effigie locatus ante Veneris Genitricis ædem. Fecit & Diuus Auguſtus equo tumulum,de quo Germanici Cæſaris carmen eſt. Agrigenti complurium equorum tumuli pyramides habent. Equum adamatum à Semiramide vſque ad coitum, Iuba autor eſt. Scythæ quidem equitatus & equorum gloria ſtrepunt. Occiſo denique ipſorum regulo ex prouocatione dimicante,hoſtem cùm victor ad ſpoliandum veniſſet,ab equo eius ictibus morſúque confectum. Alium detracto oculorum operimento,

† Qua eadẽ ex cauſa.

& cognito cum matre coitu,petiſſe prærupta,atq; exanimatum. † Equæ eadem ex cauſa in Reatino agro laceratum prorigam iuuenimus. Nanque & cognationum intellectus in iis eſt:itaque in grege prioris anni ſorore libentius etiam,quàm matre, equa comitatur. Docilitas tanta eſt,vt vniuerſus Sybaritani exercitus equitatus ad ſymphoniæ cantũ ſaltatione quadam moueri ſolitus inueniatur. Iidem præſagiunt pugnã,& amiſſos lugent dominos,lacrymáſque interdũ deſiderio fundunt. Interfecto Nicomede rege,equus eius

† Hiſtoriæ ratio exigit vt ſic legatur: Philarch⁹ refert, Centareto è Galatis in prælio occiſo, Antiochum potitũ equo eius, cõſcendiſſe ouãtes. Cui lectioni apertiſſimè ſuffragatur Solinus cap. 46. Item Appia. in Syr. & Lucian. in Zeuxide ſeu Antiocho.

inedia vitam finiuit. † Philarchus refert Centaretum è Galatis, in prælio occiſo Antiocho,potitum equo eius conſcendiſſe ouantem. At illum indignatione accenſum domitis frænis,ne regi poſſet,præcipitem in abrupta iſſe,exanimatúmque vnà. Philiſtus à Dionyſio relictum in cœno hærẽtem,vt ſeſe euelliſſet,ſecutum veſtigia domini, examine apum iubæ inhærente:eóque oſtento tyrannidem à Dionyſio occupatam. Ingenia eorum inenarrabilia iaculantes obſequio experiuntur,difficiles conatus corpore ipſo nixúque inuitantiũ. Iam tela humi collecta equiti porrigunt. Nam in circo ad currus iuncti, nõ dubiè intellectum adhortationis & gloriæ fatentur. Claudij Cæſaris Seculariũ ludorũ Circenſibus excuſſo in carceribus auriga,albati equi palmam occupauere,primatum obtinuere, oppoſita effundentes,omnia quæ contra æmulos debuiſſent peritiſſimo auriga inſiſtẽte, facientes:cùm puderet hominum artes ab equis vinci,peracto legitimo curſu ad metam ſtetere. Maius augurium apud priſcos,plebeiis Circenſibus excuſſo auriga, ita vt ſi ſtaret, in Capitolium cucurriſſe equos: ∴ ſedémque ter luſtraſſe: maximum verò, eõdem perueniſſe ab Veiis cũ palma & corona,effuſo Ratumena,qui ibi vicerat:vnde poſteà nomen portæ eſt.

∴ ædémque

Sarmatæ longinqua itinera acturi,inedia pridie præparant eos,exiguũ tantùm potũ impartientes: atque ita per centena millia & quinquaginta continuo curſu euntibus inſident. Viuunt annis quidam quinquagenis: fœminæ minore ſpatio:eædem quinquennio finẽ creſcendi capiunt,mares anno addito. Forma equorũ, quales maximè legi oporteat, pulcherrimè quidem Virgilio vate abſoluta eſt. Sed & nos diximus in libro de iaculatione equeſtri condito:& ferè inter omnes cõſtare video. Diuerſa autẽ Circo ratio quæritur. Itaq; cùm bimi in alio ſubigantur imperio,non ante quinquennes ibi certamen accipit. Partum in eo genere vndenis menſibus ferunt,duodecimo gignũt.

† Plerius vetuſti codices: Opunte & ad quadraginta duraſſe tradunt. De qua lectione ſi qs ambigat, adeat Ariſtotelem Hiſt. anima. libr. 6 ca. 22. vnde tot⁹ hic locus huc eſt translat⁹.

Coitus verno æquinoctio bimo vtrinque vulgaris:ſed à trimatu firmior partus. Generat mas ad annos trigintatres,vt pote cùm à Circo poſt viceſimũ annum mittantur ad ſobolem reparandam. † Et ad quadraginta duraſſe tradunt,adiutũ modò in attollenda priore parte corporis. Sed ad generandum paucis animaliũ minor fertilitas:qua de cauſa per interualla admiſſuræ dantur:nec tamẽ quindecim initus eiuſdẽ anni valet tolerare. Equarum libido extinguitur iuba tonſa. Gignunt annis omnibus ad quadrageſimum. Vixiſſe equũ ſeptuagintaquinq; annos proditur. In hoc genere grauida ſtans parit,præterq; cæteras fœtum diligit. Et ſanè equis amoris innaſci veneficiũ,hippomanes appellatũ,in frõte,caricæ magnitudine,colore nigro:quod ſtatim edito partu deuorat fœta, aut partum ad vbera non admittit, ∴ ſi quis præreptum habeat. Olfactu in rabiem id genus agitur. Amiſſa parente in grege armenti: reliquæ fœtæ educant orbum. Terram attingere ore triduo proximo,quàm ſit genitus,negant poſſe. Quò quis acrior, in bibendo profundius nares mergit. Scythæ per bella fœminis vti malunt, quoniam vrinam curſu non impedito reddant. Cõſtat in Luſitania circa Olyſiponem oppidum & Tagum amnem equas Fauonio flante obuerſas animalem concipere ſpiritum,idque partũ fieri, & gigni pernicißimũ ita,ſed trienniũ vitæ non excedere. † In eadem Hiſpania Gallaica gens, &

∴ Diſtingue ſic. Si qs præreptũ habeat, olfactu in rabiem id gen⁹ agit. Ex Ariſtot. loco ſam citato.

† Tolerabilior videtur lectio, quã ex codice Toletano eruit Pintianus. In eadẽ Hiſpania Callaica gẽs eſt & Aſturica. Equini generis hic ſunt, quos thieldones vocamus. Minori forma appellatos aſturcones gignunt.

Aſtu

Asturica,equini generis,quos thieldones vocamus,minori forma appellatos asturcones gignunt:quibus non vulgaris in cursu gradus,sed mollis alterno crurum explicatu glomeratio:vnde equis tolutim carpere incursus traditur arte. Equo ferè,qui homini morbi,prætérque vesicæ conuersio,sicut omnibus in genere veterino.

De asinis. CAP. XLIII.

Asinum cccc nummûm emptum Q. Axio Senatori,autor est M. Varro, haud scio an omnium pretio animalium victo:opera sine dubio geruli mirifica,arando quoque,sed mularum maximè progeneratione. Patria etiam spectatur in his, Arcadicis in Achaia,in Italia Reatinis. Ipsum animal frigoris maximè impatiens:ideo non generatur in Ponto:nec æquinoctio verno,vt cætera pecua,admittitur,sed solstitio. Mares † in remissione operis deteriores. Partus à tricesimo mense ocyssimus, sed à trimatu legitimus:totidem,quot equæ,& eisdem mensibus,& simili modo:Sed incontinens vterus vrinam genitalem reddit,ni cogatur in cursum verberibus à coitu. Raro geminos parit: paritura lucem fugit,& tenebras quærit,ne cóspiciatur ab homine. Gignit tota vita,quæ est ei ad trigesimum annum. Partus charitas summa,sed aquarum tædium maius. Per ignes ad fœtus tendunt:eædem,si riuus minimus intersit,horrent ita,vt pedes omnino caueant tingere. Nec nisi assuetos potant fontes,qui sunt in pecuariis,atq; ita vt sicco tramite ad potum eant:nec pontes transeunt,per raritatem eorum translucentibus fluuiis. Mirúmque dictu,sitiunt:& si immutentur aquæ,vt bibant cogendæ † exorandæve sunt. Nec nisi † spatiosa incubitant laxitate. Varia nanque somnia visa concipiunt, ictu pedum crebro: qui nisi per inane emicuerit, repulsu durioris materiæ claudicatem illico affert. Quæstus ex iis opima prædia exuperat. Notū est,in Celtiberia singulas quadragenis millibus num morum enixas. Ad mularum maximè partus,aurium referre in his & palpebrarū pilos aiunt. Quamuis enim vnicolor reliquo corpore,totidem tamen colores,quot ibi fuere, reddit. Pullos earum epulari Mecœnas instituit,multum eo tempore prælatos onagris: post eum interiit authoritas saporis. Asino moriente viso,celerrimè id genus deficit.

† intermissione

† exonerandæve

De mulis. CAP. XLIIII.

Ex asino & equa mulus gignitur mense xii. animal viribus in labores eximium. Ad tales partus equas neque quadrimis minores,neque decennibus maiores legunt: arcerique vtrunque genus ab altero narrant,nisi in infantia eius generis,quod ineant,lacte hausto. Quapropter surreptos pullos in tenebris equarum vberi, asinarúmve equuleos admouent. Gignitur etiam mula ex equo & asina,sed effrænis & tarditatis indomitæ. Lenta omnia esse vetulis. Conceptum ex equo,sequutus asini coitus,abortu perimit: nō item ex asino equi. Fœminas à partu optimè septimo die impleri,obseruatum est:mares fatiga tos melius implere. Quæ non prius,quàm dentes,quos pullinos appellant, iaciat,conceperit,sterilis intelligitur, & quæ non primo initu generare cœperit. Equo & asina genitos mares, † hinulos antiqui vocabant: contráque mulos,quos asini & equæ generarent. Obseruatum,è duobus diuersis generibus nata, tertij generis fieri, & neutri parentum esse similia:eáque ipsa,quæ sunt ita nata,non gignere,in omni animalium genere:idcirco mulas non parere. Est in Annalibus nostris,peperisse sæpe,verùm prodigij loco habitum. Theophrastus vulgò parere in Cappadocia tradit: sed esse id animal ibi sui generis. Mulæ calcitratus inhibetur vini crebriore potu. In plurium Græcorum est monumentis,cum equa muli coitu natum,quem vocauerint † hinnum, id est, paruum mulum. Generantur ex equa & onagris mansuefactis mulæ veloces in cursu, duritia eximia pedum,verùm strigoso corpore, indomito animo, sed generoso. Onagro & asina genitus omnes antecellit. Onagri in Phrygia & Lycaonia præcipui. Pullis eorum, ceu præstantibus sapore, Africa gloriatur, quos lalisiones appellant. Mulum lxxx. annis vixisse, Atheniensium monumentis apparet. Eo gauisi, cùm templum in arce facerent, quod derelictus senecta, cadentia iumenta comitatu nisúque exhortaretur, decretum fecere, quo caueretur, ne frumentarij negotiatores ab incerniculis eum arcerent.

† Melius,hinnos,ita hoc genus appellante & columella lib.6 ca.35. noméq; hoc à patris, hoc est, equi hinnitu deducente.

† Rectius, Ginnum: vt apud Aristot. Hist animal. lib.6.cap.14. & lib.2.de Generat.anima. cap.vltimo.

De Bubus. CAP. XLV.

BVbus Indicis camelorum altitudo traditur, cornua in latitudinem quaternorum pedum. In nostro orbe Epiroticis laus maxima, à Pyrrhi (vt ferunt) iam inde regis cura. Id consecutis est, † non ante quadrimatum ad partus vocando. Prægrandes itaque fuere, & hodiéque reliquiæ stirpium durant. At nunc anniculæ ad fœcunditatem poscũtur, tolerantius tamen bimæ. Tauri generationem quadrimi implent, & singulis † denæ eodem anno traduntur. Si autem post coitum ad dextram partem abeant tauri, generatos mares esse: si in læuam fœminas. Conceptio vno initu peragitur: quæ si fortè errauit, vigesimo pòst die marem fœmina repetit. Pariunt mense decimo: quicquid ante genitum, inutile est. Sunt autores, ipso complente decimum mensem die parere. Gignunt rarò geminos. Coitus à Delphini exortu ad pridie Nonas Ianuarij diebus † x x x. aliquibus & autũno: gentibus quidem, quæ lacte viuunt, ita dispensatur, vt omni tempore anni supersit id alimentum. Tauri non sæpius, quàm bis die, ineunt. Boues animalium soli, & retro ambulantes pascuntur: apud Garamantas quidem haud aliter. Vita fœminis x v. annis longissima, maribus x x. Robur in quimatu. Lauatione calidæ aquæ traduntur pinguescere, & si quis incisa cute spiritum harundine in viscera adigat. Non degeneres existimandi etiam minus laudato aspectu. Plurimum lactis Alpinis. quibus minimum corporis, plurimum laboris, capite, non ceruice, iunctis. Syriacis non sunt palearia, sed gibber in dorso. Carici quoque in parte Asiæ fœdi visu, tubere super armos à ceruicibus eminẽte, luxatis cornibus, excellentes in opere narrantur: cæterò nigri coloris candidíve, ad laborem damnantur. Tauris minora, quàm bubus, cornua, tenuioráq;. Domitura boum in trimatu, postcà sera, antè præmatura. Optimè cum domito iuuencus imbuitur. Socium enim laboris agríque culturæ habemus hoc animal, tantæ apud priores curæ, vt sit inter exempla dãnatus à populo Romano, die dicta, qui concubino procaci rure omasum edisse se negante, occiderat bouem, actúsq; in exilium, tanquam colono suo interempto. Tauris in aspectu generositas, torua fronte, auribus setosis, cornibus in procinctu dimicationem poscẽtibus. Sed tota comminatio prioribus in pedibus stat, ira gliscenre alternos replicans, spargénsque in altum harenam, & solius animalium eo stimulo ardescens. Vidimus de imperio dimicantes, & ideo demonstratos rotari, cornibus cadentes excipi, iterúmq; resurgere, modò iacentes ex humo tolli, bigarúmque etiam cursu citato, velut aurigas, insistere. Thessalorum gentis inuentum est, equo iuxta quadrupedante cornu intorta ceruice tauros necare: primus id spectaculum dedit Romæ Cæsar Dictator. Hinc victimæ opimæ & lautissima Deorum placatio. Huic tantùm animali omnium, quibus procerior cauda, non statim nato consummatæ, vt cæteris, mensuræ: crescit vni, donec ad vestigia ima perueniat. Quamobrem victimarum probatio in vitulo, vt articulum suffraginis contingat: breuiore non litant. Hoc quoque notatum, vitulos ad aras humeris hominis allatos non ferè litare, sicut nec claudicante, nec aliena hostia Deos placari, nec trahẽte se ab aris. Est frequens in prodigiis priscorum, bouem locutum: Quo nuntiato, Senatum sub dio haberi solitum.

† Arist. operis [illegible] li. 8. ca. 7. de Epiroticis agẽtibus bubus, quas & Pyrrhicas nominat, sic habet: [illegible] hoc est, nouẽ annis à coitu prohibent. Quo fit, vt hic Plinij locus mendæ suspicione non vacet.

† Alias, quindenę: quẽ vaccarum numerũ Columella quoque & Palladius singulis tauris attribuunt.

† Alias, quadraginta. qui dierũ numerus & apud Varron. legitur lib. 2. Rei rust. cap. 5.

De Api boue. CAP. XLVI.

BOs in Ægypto etiam numinis vice colitur, Apim vocant. Insigne ei, in dextro latere candicans macula, cornibus Lunæ crescere incipientis, † Nodus sub lingua, quẽ cantharum appellant. Non est fas eum certos vitæ excedere annos, mersúmque in sacerdotũ fonte enecant, quæsituri luctu alium, quem substituant: & donec inuenerint, mœrent, derasis etiam capitibus: nec tamen vnquam diu quæritur. Inuentus deducitur Memphim à sacerdoribus. Sunt delubra ei gemina, quæ vocant thalamos, auguria populorum. Alterũ intrasse lætum est, in altero dira portendit. Responsa priuatis dat, è manu consulentium cibum capiendo. Germanici Cæsaris manum auersatus est, haud multò pòst extincti. Cæterò secretus, cùm se proripuit in cœtus, incedit summotu lictorum, grexque puerorum comitatur carmen honori eius canentium: intelligere videtur, & adorari velle. Hi greges repentè lymphati futura præcinunt. Fœmina bos semel ei anno ostenditur, suis & ipsa insignib

† Consule de hoc loco Cælii Rhodig. lib. 8. cap. 5.

insignibus,quanquam aliis:sempérque eodem die & inueniri eam, & extingui tradunt. Memphi est locus in Nilo,quem à figura vocant Phialam,omnibus annis ibi auream pateram argenteámque mergentes,diebus quos habet natales Apis:septem hi sunt,mirúmque neminem per eos à crocodilis attingi:octauo post horam diei sextam redire belluæ feritatem.

De natura pecorum,& generatione eorum. CAP. XLVII.

Magna & pecori gratia,vel in placamentis Deorum,vel in vsu vellerum. Vt bouès victum hominum excolunt,ita corporum tutela pecori debetur. Generatio bimis vtrinque ad nouenos annos,quibusdam & ad decimum.Primiparis minores fœtus. Coitus omnibus † ad Arcturi occasum,id est,à tertio Idus Maias,ad Aquilæ occasum,x.Calendas Aug.Gerunt partum diebus c l. Posteà concepti inualidi.Cordos vocabant antiqui post id tempus natos.Multi hybernos agnos præferũt vernis,quoniam magis intersit ante solstitium,quàm ante brumam firmos esse,solúmque hoc animal vtiliter bruma nasci.Arieti naturale agnas fastidire,senectam ouium consectari:& ipse senecta melior, illis quoque vtilior. Ferocia eius cohibetur,cornu iuxta aurem terebrato. Dextro teste præligato fœminas generat,læuo mares.Tonitrus solitariis ouibus abortus inferunt. Remedium est congregare eas, vt cœtu iuuentur. Aquilonis flatu mares concipi dicunt, Austri fœminas:atque in eo genere arietum maximè spectantur ora: quia cuius coloris sub lingua habuere venas,eius & lanicium est in fœtu,variúmque si plures fuere: & mutatio aquarum potúsque variat.Ouium summa genera duo,tectum & colonicum: illud mollius,hoc in pascuo delicatius,quippe cùm tectum rubis vescatur. Operimenta eis ex Arabicis præcipua.

† Omnino legendum, Ab Arcturi occasu tum ex vetust.cod. tum ex Varrone lib.& ca.z. cũ propter id quod sequitur, Id est à tertio Id. Maias. Arcturum enim eo die occidere, ex ipso notũ est Plinio lib. 18.cap.27.

De generibus lanarum,& vestium. CAP. XLVIII.

Lana autem laudatissima Apula,& quæ in Italia Græci pecoris appellatur,alibi Italica.Tertium locum Milesiæ oues obtinent.Apulæ breues villo, nec nisi penulis celebres.Circa Tarentum Canusiúmque summam nobilitatem habent. In Asia verò eodem genere Laodiceæ.Alba circumpadanis nulla præfertur, nec libra centenos nummos ad hoc æui excessit vlla.Oues non vbique tondentur: durat quibusdã in locis vellendi mos. Colorum plura genera:quippe cùm desint etiam nomina eis,quas natiuas appellant,aliquot modis.Hispania nigri velleris præcipuas habet. Pollentia iuxta Alpes cani: Asia rutili,quas Erythræas vocant:item Bætica: Canusium fului:Tarentum & suæ pulliginis. Succidis omnibus † vsus medicatus. Istriæ Liburniæque pilo propior,quàm lanæ, pexis aliena vestibus,& quam sola ars scutulato textu commendat in Lusitania. Similis circa Piscenas prouinciæ Narbonensis:similis & in Ægypto,ex qua vestis detrita vsu tingitur, rursúsque æuo durat.Est & hirtæ pilo crasso in tapetis antiquissima gratia:iam certè priscos iis vsos,Homerus autor est. Aliter hæc Galli pingunt,aliter Parthorum gentes. Lanæ & per se coactæ vestem faciunt:& si addatur acetum,etiam ferro resistunt: imò verò etiam ignibus nouissimo sui purgamento:quippe ahenis polientium extracta, in tormẽti vsum veniunt,Galliarum,vt arbitror,inuento:certè Gallicis hodie nominibus discerni tur:nec facilè dixerim,qua id ætate cœperit.Antiquis enim torus è stramento erat, qualiter etiam nũc in castris gausape.Patris mei memoria cœpere amphimalla nostra, sicut villosæ etiam ventralia.Nam tunica lati claui in modum gausape texi nunc primum incipit. Lanarum nigræ nullum colorem bibunt.De reliquarum infectu suis locis dicemus, in conchyliis marinis,aut herbarum natura. Lanam cum colo & fuso Tanaquilis, quæ eadem Caia Cæcilia vocata est,in templo Sangi durasse,prodente se, autor est M. Varro:factámque ab ea togam regiam vndulatam in æde fortunæ, qua Ser. Tullius fuerat vsus.Inde factum,vt nubentes virgines comitaretur colus compta,& fusus cum stamine. Ea prima texuit rectam tunicam,quales cum toga puta † tyroni induuntur,nouæq; nuptæ.Vndulata vestis primo è lautissimis fuit:inde soriculata defluxit. Togas rasas Phrygianásque,Diui Augusti nouissimis temporibus cœpisse,scribit Fenestella.Crebræ papaueratæ antiquiorem habent originem,iam sub Lucilio Poëta in Torquato notatæ. Prætextæ

† Vetu. cod. medicata vis

† tyrones

textæ apud Hetruscos originem inuenere. Trabeis vsos accipio reges: pictas vestes iam apud Homerum fuisse, vnde triumphales natæ. Acu facere id Phryges inuenerunt, ideóque phrygiones appellati sunt. Aurum intexere in eadem Asia inuenit Attalus rex: vnde nomen Attalicis. Colores diuersos picturæ intexere Babylon maximè celebrauit, & nomen imposuit. Plurimis verò licijs texere, quæ polymita appellant, Alexandria instituit: scutulis diuidere, Gallia. Metellus Scipio triclinaria Babylonica sestertiûm octingentis millibus vænisse iam tunc, posuit in Capitonis criminibus, quæ Neroni principi † quadragies sestertio nuper stetere. Seruij Tullij prætextæ, quibus signum Fortunæ ab eo dicatæ coopertum erat, durauere ad Seiani exitum. Mirúmque fuit nec defluxisse eas, nec reredinum iniurias sensisse annis d l x. Vidimus iam & viuentium vellera, purpura, cocco, conchylio, † sesquilibris infecta, velut illa sic nasci cogente luxuria. In ipsa oue satis generositatis ostenditur breuitate crurum, ventris vestitu: quibus nudus esset, apicas vocabant, damnabántque. Syriæ cubitales ouium caudæ, plurimúmque in ea parte lanicij. Castrari agnos, nisi quinquemestres, præmaturum existimatur.

† Budæus li. 2. de Asse legit. quadragenties sestertio.

† sesquipondialibus.

De musmone. CAP. XLIX.

EST & in Hispania, sed maximè Corsica, non maximè absimile pecori, genus musmonum, caprino villo, quàm pecoris velleri, propius. Quorum è genere & ouibus natos prisci Vmbros vocarunt. Infirmissimum pecori caput, quamobrem auersum à Sole pasci cogendum. Quàm stultissima animalium lanata. Quà timuere ingredi, vnum cornu raptum sequuntur. Vita longissima anni x. in Æthiopia x i i i. Capris eodem loco x i. in reliquo orbe plurimum octoni. Vtrunque genus intra quartum coitum impletur.

De capris, & generatione earum. CAP. L.

CApræ pariunt & quaternos, sed rarò admodum. Ferunt quinque mensibus, vt oues. Capræ pinguitudine sterilescunt. † Trimæ minus vtiliter generãt, & in senecta, nec vltra quadriennium. Incipiunt septimo mense, adhuc lactentes. Mutilum in vtroque sexu vtilius. Primus in die coitus non implet: sequens efficacior, ac deinde. Concipiunt Nouembri mense, vt Martio pariant turgescentibus virgultis, aliquando anniculæ, semper bimæ, † in trimatu inutiles. Pariũt octonis annis. Abortus frigori obnoxius. Oculos suffusos capra iunci pũcto sanguine exonerat, caper rubi. Solertiam eius animalis Mutianus visam sibi prodidit in ponte prætenui, duabus obuiis è diuersoꝫ: cùm circumactum angustiæ non caperent, nec reciprocationem longitudo in exilitate cæca, torrente rapido minaciter subterfluente, alteram decubuisse, atque ita alteram proculcatæ supergressam. Mares quàm maximè simos, longis auriculis infractis, armis quàm villosissimis probãt. Fœminarum generositatis insigne, laciniæ corporibus è ceruice binæ dependentes. Non omnibus cornua: sed quibus sunt, in his & indicia annorum per incrementa nodorum. Mutilis lactis maior vbertas. Auribus eas spirare, non naribus, nec vnquam febri carere, Archelaus autor est: ideo fortassis anima his, quàm ouibus, ardentior, calidioréque concubitus. Tradunt & noctu non minus cernere, quàm interdiu: ideo si caprinum iecur vescantur, restitui vespertinam aciem his, quos Nyctalopas vocant. In Cilicia, circáque Syrtes villo tonsili vestiũtur. Capras in occasum decliui Sole, in pascuis negant contueri inter sese, sed auersas iacere: reliquis autem horis aduersas, & inter cognationes. Dependet omnium mento villus, quem aruncum vocant: hoc si quis apprehensam ex grege vnam trahat, cæteræ stupentes spectant. Id etiam euenire, cùm quandam herbam aliqua ex eis momorderit. Morsus earum arbori exitialis. Oliuam lambendo quoque sterilem faciũt, eáque ex causa Mineruæ non immolantur.

† Pincian° ex Toletano codice legit, ante trimos, vt hoc de hircis intelligatur. Nam de capris infrà dicturus est.

† Legendum, In trimatu vtiles ad stipulãte Columella lib. 7 ca. 6. & Palladio libro 12 tit. 12. vbi capras anniculas bimásve fœtui educãdo inutiles tradunt, in trimatu verò vtilissimas.

De suibus & natura earum. CAP. LI.

SVilli pecoris admissura à Fauonio ad æquinoctium vernum, ætatis v i i i. mense: quibusdam in locis etiam i i i i. vsque ad v i i. annum. Partus bis anno: tempus vtero i i i i. mensium: numerus fœcunditatis ad vicenos: sed educare tam multos nequeunt. Diebus x. circa brumam statim dentatos nasci, Nigidius tradit. Implentur vno coitu, qui & geminatur propter facilitatem aboriendi. Remedium, ne prima subatione, neque antè flaccidas

das aures coitus fiat. Mares non vltra trimatum generant. Fœminæ senectute fessæ, cubantes coeunt. Comesse fœtus his, non est prodigium. Suis fœtus sacrificio † die quinto purus est, pecoris die octauo, bouis x x x. Coruncanus ruminales hostias, donec bidentes fierent, puras negauit. Suem oculo amisso putant citò extinguialioqui vita ad x v. annos, quibusdam & vicenos. Verùm efferantur, & aliàs obnoxium genus morbis, anginæ maximè, & strumæ. Index suis inualidæ, cruor in radice setæ dorso euulsæ, caput obliquum in incessu. Penuriam lactis præpingues sentiunt, & primo fœtu minus sunt numerosæ. In luto volutatio generi grata. Intorta cauda: id etiam notatum, facilius litare, in dexterum, quàm in læuum, detorta. Pinguescunt l x. diebus, sed magis tridui inedia saginatione orsa. Animalium hoc maximè brutum, animámque ei pro sale datam nô illepidè existimabatur. Compertum agnitam vocem suarij furto abactis, mersoque nauigio inclinatione lateris vnius remeasse. Quin & duces in vrbe forum nundinarium domósque petere discunt: & feri sapiunt vestigia palude confundere, vrina fugam leuare. Castrantur fœminæ quoque sicuti cameli, post bidui inediam, suspensæ † pernis primoribus, vulua recisa: celerius ita pinguescunt. Adhibetur & ars iecori fœminarum, sicut anserum, inuentum M. Apicij, fico carica saginatis, ac satie necatis repentè mulsi potu dato. Neque alio ex animali numerosior materia ganeæ: quinquaginta propè sapores, cùm cæteris singuli. Hinc Censoriarum legum paginæ, interdictáque cœnis abdomina, glandia, testiculi, vuluæ, sincipita verrina, vt tamen Publij Mimorû Poetæ cœna, postquâ seruitutem exuerat, nulla memoretur sine abdomine, etiã vocabulo suminis ab eo imposito. Placuere autem & feri sues. Iam Catonis Censoris orationes aprugnum exprobrant callum. In tres tamen partes diuiso, media ponebatur lumbus aprugnus appellata. Solidum aprum Romanorum primus in epulis apposuit P. Seruilius Rullus, pater eius Rulli, qui Ciceronis Consulatu legem agrariam promulgauit. Tam propinqua origo nûc quotidianæ rei est. Et hoc Annales notarunt, horum scilicet ad emendationem morum: quibus notata quidem cœna, sed in principio, bini terníque pariter mandantur apri.

† Varro li. 2 cap. 4. negat fœtum suillũ ante decimũ à partu diem aut purũ esse, aut sacrificiis idoneũ. Quãobrem & hic nonnulli, Decimo die, legere malunt, quàm quinto.

† Aristo. li. 9. Hist. animal. ca. vltimo, sic habet. [illegible] Quo fit, vt & hic nônulli, posterioribus pernis, legere malint, q̃ prioribus.

De viuariis bestiarum. CAP. LII.

Viuaria horum cæterorúmque syluestriû, primus togati generis inuenit Fuluius Lippinus, qui in Tarquiniensi feras pascere instituit. Nec diu imitatores defuere L. Lucullus, & Q. Hortensius. Sues feræ semel anno gignunt. Maribus in coitu plurima asperitas. Tunc inter se dimicant, indurantes attritu arborum costas, lutóque se tergorâtes. Fœminæ in partu asperiores, & ferè similiter in omni genere bestiarum. Apris maribus non nisi anniculis generatio. In India cubitales dentium flexus gemini ex rostro, totidem à fronte ceu vituli cornua, exeunt. Pilus æreo similis agrestibus, cæteris niger. At in Arabia suillum genus non viuit.

De semiferis animalibus. CAP. LIII.

IN nullo genere æquè facilis mistura cum fero, qualiter natos antiqui hybridas vocabant, ceu semiferos, ad homines quoque, vt in C. Antonium Ciceronis in Côsulatu collegam, appellatione translata. Non in suibus tantùm, sed in omnibus quoq; animalibus, cuiuscunque generis vllum est placidum, eiusdem inuenitur & ferum, vtpote cùm hominum etiam syluestrium tot genera prædicta sint. Capræ tamen in plurimas similitudines transfigurantur. Sunt capreæ, sunt rupicapræ, sunt ibices pernicitatis mirandæ, quanquã onerato capite vastis cornibus, gladiorúmque vaginis: in hæc se librant, vt tormento aliquo rotati in petras, potissimum è monte aliquo in alium transilire quærentes, atque recussu pernicius, quò libuerit, exultant. Sunt & oryges, soli quibusdam dicti contrario pilo vestiri, & ad caput verso. Sunt & damæ, & pygargi, & strepsicerotes, multáque alia haud dissimilia. Sed illa Alpes, hæc transmarini situs mittunt.

De simiis. CAP. LIIII.

SImiarum quoque genera hominis figuræ proxima, caudis inter se distinguuntur. Mira solertia, visco inungi, laqueisq; calceari imitatione venantium tradût. Mutianus & latrunculis lusisse fictis cera, nuces visu distinguere: Luna caua tristes esse, quibus in eo

genere eanda sit,nouam exultatione adorare:nam defectum siderum & cæteræ pauent quadrupedes.Simiarum generi præcipua erga fœtum affectio.Gestant catulos,quos mãsuefactæ intra domos peperere,omnibus demonstrant,tractaríque gaudent,similes gratulationem intelligentis.Itaque magna ex parte complectendo necant.Efferatior cynocephalis natura,sicut mitisima Satyris,& Sphingibus.Callitriches toto penè aspectu differũt:barba est in facie,cauda latè fusa primori parte.Hoc animal negatur viuere in alio quàm in Aethiopiæ,quo gignitur,cælo.

De leporibus,& cuniculis. CAP. LV.

ET leporum plura sunt genera:In Alpibus candidi,quibus hybernis mẽsibus pro cibatu niuem credunt esse:certè liquescente ea rutilescunt annis omnibus: & est alioqui animal intolerandi rigoris alumnum.Leporum generis sunt & quos Hispania cuniculos appellat fœcunditatis innumeræ,famémque Balearibus insulis,populatis messibus afferentes.Fœtus ventre exectos vel vberibus ablatos non repurgatis interaneis, gratisimo in cibatu habent:laurices vocant.Certum est,Balearicos aduersus prouentum eorum auxilium militare à Diuo Augusto petisse.Magna propter venatũ eum viuerris gratia est. Iniciunt eas in specus,qui sunt multifores in terra,vnde & nomen animali:atque ita eiectos supernè capiunt.Archelaus autor est,quot sint corporis cauernæ ad excrementa lepori,totidem annos esse ætatis.Varius certè numerus reperitur.Idem vtranq; vim singulis inesse,ac sine mare æquè gignere.Benigna circa hoc natura,innocua & esculenta animalia fœcũda generauit.Lepus omnium prædæ nascens,solus præter dasypodem superfœtat,aliud educans,aliud in vtero pilis vestitum,aliud implume,aliud inchoatum gerẽs pariter.Necnon & vestes leporino pilo facere,tentatum est,tactu non perinde molli, vt in cute,propter breuitatem pilis dilabidas.

De semiferis. CAP. LVI.

HI mansuescunt rarò, cum feri dici iure non posint.Complura nanque sunt nec placida nec fera,sed mediæ inter vtrunque naturæ,vt in volucribus,hirundines,apes,in mari delphini.

De muribus & gliribus. CAP. LVII.

QVo in genere multi & hos incolas domuũ posuere mures,haud spernendum in ostentis etiam publicis animal.Arrosis Lauinij clypeis argenteis,Marsicum portendére bellum:Carboni Imperatori apud Clusium fascẽs,quibus in calceatu vtebatur,exitium.Plura eorum genera in Cyrenaica regione,alij lata fronte,alij acuta,alij herinaceorum genere pungentibus pilis.Theophrastus autor est,in Gyaro insula cùm incolas fugassent,ferrum quoque rosisse eos,id quod natura quadam & ad Chalybas facere in ferrariis officinis.Aurariis quidem in metallis,ob hoc aluos eorum excidi, sempérque furtum id deprehendi: tantam esse dulcedinem furandi.Vænisse murem e c.nummis,Casilinum obsidente Annibale:eúmque qui vendiderat fame interisse,emptorem vixisse, Annales tradunt.Cùm candidi prouenere,lætum faciunt ostentum. Nam soricum occentu dirimi auspicia,Annales refertos habemus.Sorices & ipsos hyeme condi,autor est Nigidius,sicut glires:quos Censoriæ leges,princépsque M.Scaurus in consulatu,non alio modo cœnis ademere,quàm conchylia,aut ex alio orbe conuectas aues. Semiferũ & ipsum animal,cui viuaria in doliis idem qui apris,instituit.Qua in re notatum, non congregari,nisi populares eiusdem syluæ:& si misceatur alienigenæ,amne vel mõte discreti, interire dimicando.Genitores suos fessos senecta,alunt insigni pietate.Senium simtur hyberna quiete.Conditi enim & hi cubant:rursus æstate iuuenescunt,simili & nitelis quiete.

Quæ animalia quibus locis non sint. CAP. LVIII.

MIrum,rerum naturam non solùm alia aliis dedisse terris animalia,sed in eodẽ quoque situ quædam aliquibus locis negasse.In Mæsia sylua Italiæ,non nisi in parte reperiuntur hi glires. † In Lycia dorcades nõ transeunt montes Syris vicinos:onagri mõtem qui Cappadociam à Cilicia diuidit.In Hellesponto in alienos fines non commeant cerui:& circa Arginussam Elatum montem non excedũt, auribus etiam in monte fissis.

† Legẽdum, In Cilicia. Ea enim regio Syriæ vicina est, Amano monte ab ea diremptа. Lycia autem totius Asiæ diametro à Syria distat.

In

In Porofelene infula viam muftelæ nô tranfeunt:in Bœotiæ Lebadia illatæ folum ipfum fugiunt,quæ iuxtà in Orchomeno tota arua fubruunt,talpæ, quarum è pellibus cubicularia vidimus ftragula. Adeò ne religio quidem à portentis fummouet delicias. In Ithaca lepores illati moriuntur,extremis quidem in litoribus:in Ebufo cuniculi nô funt,fcatent in Hifpania Balearibúfque.Cyrenis mutæ fuere ranæ,illatis è continente vocalibus durat genus earum.Mutæ funt etiam nunc in Seripho infula. Eædem aliò tranflatè canunt: quod accidere & in lacu Theffaliæ Sicendo tradunt.In Italia muribus araneis venenatus eft morfus:eofdem vlterior Apennino regio non habet. Iidem vbicunque fint, orbitam fi tranfiere,moriuntur.In Olympo Macedoniæ monte nô funt lupi,nec in Creta infula.Ibi quidem non vulpes,vrsíve,atque omnino nullum maleficum animal,præter phalangium: aranei id genus, de quo dicemus fuo loco.Mirabilius,in eadem infula ceruos,præterquàm in Cydoniatarum regione, non effe:item apros,& attagenas,herinaceos:in Africa autem nec apros,nec ceruos,nec capreas,nec vrfos.

Quæ aduenis noceant. CAP. LIX.

IAm quædam animalia indigenis innoxia,aduenas interimunt:ficut ferpentes parui in Tirynthe,quos terra nafci proditur.Item in Syria angues,circa Euphratis maximè ripas,dormientes Syros non attingunt:aut etiã fi calcati momordere,non fentiuntur maleficia:aliis cuiufcunque gentis infefti,auidè & cum cruciatu exanimantes: quamobrem & Syri non necant eos.Contrà in Latmo Cariæ monte Ariftoteles tradit à fcorpionibus hofpites non lædi,indigenas interimi.Sed reliquorum quoque animalium,& præter terreftria,indicemus genera.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER IX.

De aquatilium natura. CAP. I.

ANIMALIVM, quæ terreftria appellauimus,hominum quadam confortione degentia,indicata natura eft. Ex reliquis minimas effe volucres conuenit. Quamobrem prius, æquorum, amnium ftagnorúmque dicentur.

Quare in mari maxima animalia. CAP. II.

SVnt autem complura in iis,maiora etiam terreftribus. Caufa euidens, humoris luxuria. Alia fors alitum, quibus vita pendentibus. In mari autem tam latè fupino,molliique ac fertili accremento,accipiente caufas genitales è fublimi,fempérque pariente natura,pleraq; etiam monftrifica reperiuntur,perplexis & in femet aliter atque aliter nunc flatu,nunc fluctu conuolutis feminibus atque principiis: vt vera fiat vulgi opinio, quicquid nafcatur in parte naturæ vlla,& in mari effe,prætérque multa,quæ nufquam alibi.Rerum quidem,non folùm animalium fimulachra effe,licet intelligere intuentibus vuam,gladium, ferras,cucumim vero & colore & odore fimilem? quò minus miremur equorum capita in tam paruis eminere cochleis.

De Indici maris belluis. CAP. III.

PLurima autem & maxima in Indico mari animalia, è quibus balænæ quaternûm iugerum,priftes ducenûm cubitorũ:quippe vbi locuftæ quaterna cubita impleant: anguillæ quoque in Gange amne tricenos pedes.Sed in mari belluæ circa folftitia maximè vifuntur.Tunc illic ruunt turbines,tunc imbres,tũc deiectæ montium iugis procellæ ab imo vertunt maria,pulfatáfque ex profundo belluas cum fluctibus voluunt,& aliâs tanta

thynnorum multitudine,vt Magni Alexãdri classis haud alio modo,quàm hostium aciẽ obuia contrariũ agmen aduersa fronte direxerit:aliter sparsis non erat euadere:non voce,non sonitu,non ictu,sed fragore terrentur,nec nisi ruina turbãtur. Cadara appellatur Rubri maris peninsula ingens.Huius obiectu vastus efficitur sinus,x i i.dierũ & noctium remigio enauigatus Ptolemæo regi,quando nullius auræ recipit afflatum. Huius loci quiete præcipua ad immobilem magnitudinem belluæ adolescunt.Gedrosos,qui Arbin amnem accolunt,Alexandri Magni classium præfecti prodidere,in domibus fores maxillis belluarum facere,ossibus tecta cõtignare,ex quibus multa quadrigenûm cubitorũ longitudinis reperta.Exeunt & pecori similes belluæ ibi in terrã,pastæque radices fruticum remeant:& quædã equorum,asinorum,taurorum capitibus, quæ depascuntur sata.

Quæ in quoque Oceano maxima. CAP. IIII.

MAximum animal in Indico mari pristis & balæna est:in Gallico Oceano physeter, ingentis columnæ modo se attollens, altiórque nauium velis diluuiem quandam eructans.In Gaditano Oceano arbor in tantum vastis dispansa ramis,vt ex ea causa fretum nunquam intrasse credatur.Apparent & rotæ appellatæ à similitudine, quaternis distinctæ radiis,modiolos earum oculis duobus vtrinque claudentibus.

De Tritonum,& Nereidum,& elephantorum marinorum figuris. CAP. V.

TIberio principi nuntiauit Olyssipponensium legatio ob id missa,visum auditúmque in quodam specu concha canentem Tritonem,qua noscitur, forma: & Nereidum falsa non est,squamis modò hispido corpore,etiã quà humanam effigiem habent.Nãque hæc in eodem spectata litore est,cuius morientis etiam gannitum tristem accolæ audiuere longè.Et Diuo Augusto legatus Galliæ complures in litore apparere exanimes Nereidas scripsit.Autores habeo in equestri ordine splendentes,visum ab his in Gaditano Oceano marinum hominem,toto corpore absoluta similitudine:ascendere eum nauigia nocturnis temporibus,statímque degrauari,quas insederit,partes:& si diutius permaneat,etiam mergi.Tiberio principe,contra Lugdunensis prouinciæ litus in insula simul trecentas amplius belluas reciprocans destituit Oceanus,miræ varietatis & magnitudinis,nec pauciores in Santonum litore:intérque reliquas elephantos & arietes,candore tantùm cornibus assimulatis, Nereidas verò multas Turanius prodidit, expulsam belluam in Gaditana litora,cuius inter duas pinnas vltimæ caudæ cubita sexdecim fuissent,dentes eiusdem c x x.maximi dodrantium mensura,minimi semipedum. Belluæ,cui dicebatur exposita fuisse Andromeda,ossa Romæ, apportata ex oppido Iudææ Ioppe, ostendit inter reliqua miracula in Ædilitate sua M.Scaurus longitudine pedum x L altitudine costarum Indicos elephantos excedente,spinæ crassitudine sesquipedali.

De balænis,& orcis. CAP. VI.

BAlænæ & in nostra maria penetrant.In Gaditano Oceano non antè brumam conspici eas tradunt,condi autem statis temporibus in quodam sinu placido & capaci, mirè gaudentes ibi parere.Hoc scire orcas,infestam his belluam,& cuius imago nulla repræsentatione exprimi possit alia,quàm carnis immensæ dentibus truculentæ. Irrumpunt ergo in secreta, ac vitulos earum,& fœtus,vel etiamnum grauidas lancinant morsu, incursúque ceu Liburnicarum rostris fodiunt. Illa ad flexum immobiles,ad repugnandum inertes,& pondere suo oneratæ, tunc quidem & vtero graues,pariendíve pœnis inualidæ, solùm auxilium nouere in altum profugere,& se toto defendere Oceano. Contrà, orcæ occurrere laborant, seséque opponere & cautium angustiis trucidare,in vada vrgere,saxis illidere. Spectantur ea prælia, ceu mari ipso sibi irato,nullis in sinu ventis,fluctibus verò ad anhelitus ictúsque, quantos nulli turbines voluunt. Orca & in portu Ostiensi visa est, oppugnata à Claudio principe. Venerat tunc exædificante eo portum,inuitata naufragiis tergorum aduectorum è Gallia, satiánsque se per complures dies,alueum in vado sulcauerat,accumulata fluctibus intantum, vt circumagi nullo modo posset: & dum saginam persequitur, in litus fluctibus propulsa, emineret dorso

multum

multum supra aquas carinæ vice inuersæ. Prætendi iussit Cæsar plagas multiplices inter ora portus: profectúsque ipse cum prætorianis cohortibus populo Romano spectaculum præbuit, lanceas congerente milite è nauigiis assultantibus, quorum vnum mergi vidimus, reflatu belluæ oppletum vnda. Ora balænæ habent in frontibus: ideóque summa aqua natantes, in sublime nimbos efflant.

An spirent pisces, an dormiant. CAP. VII.

Spirant autem confessione omnium & paucissima alia in mari, quæ internorum viscerum pulmonem habent, quoniam sine eo nullum animal putatur spirare: nec piscium branchias habentes, anhelitum reddere, ac per vices recipere existimant, quorum hæc opinio est: nec multa alia genera etiam branchiis carentia: in qua sententia fuisse Aristotelem video, & multis persuasisse doctrinæ indaginibus. Nec me protinus huic opinioni eorum accedere haud dissimulo: quoniam & pulmonum vice aliis possunt alia spirabilia inesse viscera, ita voléte natura: sicut & pro sanguine est multis alius humor. In aquas quidem penetrare vitalem hunc halitum quis miretur, qui etiam reddi ab his eum cernat: & in terras quoque tanto spissiorem naturæ partem, penetrare, argumento animalium, quæ semper defossa viuunt, ceu talpæ? Accedunt apud me certè efficacia, vt credam etiam omnia in aquis spirare naturæ suæ sorte: primùm sæpe adnotata piscium æstiuo calore quædam anhelatio, & alia tranquillo velut oscitatio: ipsorum quoque, qui sunt in aduersa opinione, de somno piscium confessio. Quis enim sine respiratione somno locus? Præterea bullantium aquarum sufflatio, Lunæque effectu concharum quoque corpora augescentia. Super omnia esse auditum & odoratum piscibus, non erit dubium, ex aeris vtrunque materia. Odorem quidem non aliud, quàm infectum aera, intelligi posse. Quamobrem de his opinetur, vt cuique libitum erit. Branchiæ non sunt balænis, nec delphinis. Hæc duo genera fistulis spirant, quæ ad pulmonem pertinent, balænis à fronte, delphinis à dorso. Et vituli marini, quos vocant phocas, spirant ac dormiunt in terra: Item testudines, de quibus mox plura.

De delphinis. CAP. VIII.

Velocissimum omnium animalium, non solùm marinorum, est delphinus, ocyor volucre, ocyor telo: ac nisi multũ infra rostrum os illi foret medio penè in ventre, nullus piscium celeritatem eius euaderet. Sed affert moram prouidẽtia naturæ, quia nisi resupini atque conuersi non corripiunt: quæ causa præcipuè velocitatem eorum ostendit. Nam cùm fame conciti, fugientem in vada ima persecuti piscem, diutius spiritum continuere, vt arcu emissi, ad respirandum emicant: tantáque vi exiliunt, vt plerunque vela nauium transuolent. Agunt † ferè coniugia: pariunt catulos decimo mense, æstiuo tempore, interim & binos: nutriunt vberibus, sicut balæna: atque etiam gestant fœtus infantia infirmos. Quin & adultos diu comitantur, magna erga partum charitate. Adolescunt celeriter, decem annis putantur ad summã magnitudinem peruenire: viuunt & tricenis, quod cognitum præcisa cauda in experimẽtum. Abduntur tricenis diebus circa Canis ortum, occultantúrque incognito modo: quod eo magis mirum est, si spirare in aqua nequeunt. Solent in terram erumpere incerta de causa: & statim tellure tacta moriuntur, multóque ocyus fistula clausa. Lingua est his contra naturam aquatilium mobilis, breuis atque lata, haud differens suillæ. Pro voce gemitus humano similis, dorsum repandum, rostrum simum. Qua de causa nomen Simonis omnes miro modo agnoscunt, maluntq; ita appellari. Delphinus nõ homini tantùm amicum animal, verùm & musicæ arti, mulcetur symphoniæ cantu, & præcipuè hydrauli sono. Hominem nõ expauescit, vt alienum: obuiam nauigiis venit, alludit exultans, certat etiã, & quamuis plena præterit vela. Diuo Augusto principe Lucrinum lacum inuectus pauperis cuiusdam puerũ, ex Baiano Puteolos in ludum literariũ itantẽ, cùm Meridiano immorans appellatũ eum Simonis nomine, sæpius fragmẽtis panis, quem ob id ferebat, allexisset, miro amore dilexit. Pigeret referre, ni res Mecœnatis, & † Flauiani & Flaui Alfij, multorúmq; esset literis mãdata. Quocunque diei tempore inclamatus à puero, quãuis occultus atq; abditus, ex imo aduolabat: pastúsque è manu

† vera coniugia:

† Fabiani, legendum, non Flauiani, tũ ex Indice autorum, quorum testimonio hoc in libro vtitur Plinius tum ex Solino ca. 17. eadem hæc tantùm non ad verbũ referente.

manū præbebat aſcenſuro dorſum,pinnæ aculeos velut vagina condens : receptúmque Puteolos per magnum æquor in ludum ferebat, ſimili modo reuehens pluribus annis: donec morbo extincto puero,ſubinde ad conſuetum locum ventitans,triſtis & mœrenti ſimilis,ipſe quoque(quod nemo dubitaret)deſiderio expirauit. Alius intra hos annos in Africo litore Hipponis Diarrhyti ſimili modo ex hominis manu veſcens, præbénſq; ſe tractandum,& alludens natantibus,impoſitóſque portans,vnguento perunctus à Flauiano Proconſule Africæ,& ſopitus(vt apparuit)odoris nouitate,fluctuatúſque ſimilis exanimi,caruit hominum conuerſatione,vt iniuria fugatus,per aliquot menſes : mox reuerſus in eodem miraculo fuit. Iniuriæ poteſtatum inhoſpitales ad viſendum venientium, Hipponenſes in necem eius compulerunt. Ante hæc ſimilia de puero in Iaſſo vrbe memorantur,cuius amore ſpectatus longo tempore,dum abeuntem in litus auidè ſequitur, in harenam inuectus expirauit. Puerum Alexander Magnus Babylone Neptuni ſacerdotio præfecit,amorem illum numinis propitij fuiſſe interpretatus. In eadem vrbe Iaſſo Egeſidemus ſcribit & alium puerum Hermiam nomine,ſimiliter maria perequitantem, cùm repentinæ procellæ fluctibus exanimatus eſſet,relatum:delphinúmque cauſam leti fatentem non reuerſum in maria,atque in ſicco expiraſſe. Hoc idem & Naupacti accidiſſe Theophraſtus tradit. Nec modus exemplorum. Eadem Amphilochi & Tarentini de pueris delphiníſque narrant. Quæ faciunt,vt credatur Arionem quoque citharœdicæ artis interficere nautis in mari parantibus , ad intercipiendos eius quæſtus,eblanditum,vt prius caneret cithara,congregatis cantu delphinis,cùm ſe iecíſſet in mare , exceptum ab vno Tænarum in litus peruectum. Eſt prouinciæ Narbonenſis & in Nemauſienſi agro ſtagnum Laterra appellatum,vbi cum homine delphini ſocietate piſcantur. Innumera vis mugilum ſtato tempore anguſtis faucibus ſtagni in mare erumpit,obſeruata æſtus reciprocatione. Qua de cauſa prætendi nō queunt retia,quæ molem ponderis vllo modo tolerent,etiamſi non ſolertia inſidietur tempori. Simili ratione in altum protinus tendunt,quod vicino gurgite efficitur,locúmque ſolum pandendis retibus habilem effugere feſtinat. Quod vbi animaduertêre piſcantes,(concurrit autem multitudo temporis gnara,& magis etiam voluptatis huius auida)totúſque populus è litore quāto poteſt clamore conciet Simonem ad ſpectaculi euentum. Celeriter delphini exaudiunt deſideria,Aquilonum flatu vocem proſequente,Auſtro verò tardius ex aduerſo referente. Sed tum quoque improuiſo in auxilium aduolant. Properè apparet acies,quæ protinus diſponitur in loco,vbi coniectus eſt,pugna opponere ſeſe ab alto : trepidoſque in vada vrgent. Tum piſcatores circundant retia,furciſque ſubleuant:mugilum nihilominus velocitas tranſilit. At illos excipiunt delphini,& occidiſſe ad præſens contenti,cibos in victoriam differunt. Opere prælium feruet,includíque retibus ſe fortiſſimè vrgentes gaudent:ac ne idipſum fugam hoſtium ſtimulet,inter nauigia & retia , natantéſve homines ita ſenſim elabuntur,vt exitus non appareat. Saltu,quod eſt aliàs blandiſſimum his,nullus conatur euadere,ni ſummittantur ſibi retia. Egreſſus protinus ante vallum præliatur. Ita peracta captura,quos interemere,diripiunt. Sed enixioris operæ,quàm in vnius diei præmium,conſcij ſibi,opperiuntur in poſterum:nec piſcibus tantùm , ſed intrita panis è vino ſatiantur. Quæ de eodem genere piſcandi in Iaſſio ſinu Mutianus tradit,hoc differunt,quòd vltrò neque inclamati præſto ſint , partéſque è manibus accipiant,& ſuum quæque cymba è delphinis ſocium habeat,quamuis noctu,& ad faces. Ipſis quoque inter ſe publica eſt ſocietas. Capto à rege Cariæ,alligatóq; in portu delphino,ingens reliquorum conuenit multitudo,mœſtitia quadam , quæ poſſet intelligi,miſerationem petens, donec dimitti rex eum iuſſit. Quin & paruos ſemper aliquis grandior comitatur , vt cuſtos. Conſpectíque ſunt iam defunctum portantes,ne laceraretur à belluis.

De turſionibus. CAP. IX.

Delphinorum ſimilitudinem habent,qui vocantur turſiones. Diſtant & triſtitia quidem aſpectus : abeſt enim illa laſciuia,maximè tamen roſtris canicularum maleficentiæ aſſimilati.

De

De testudinibus,& quomodo capiantur. CAP. X.

TEstudines tantæ magnitudinis Indicum mare emittit, vt singularum superficie habitabiles casas integãt: atque inter insulas Rubri præcipuè maris his nauigant cymbis. Capiuntur multis quidem modis, sed maximè euectæ in summa pelagi antemeridiano tẽpore blandito, eminente toto dorso per tranquilla fluitantes: quæ voluptas liberè spirandi, intantum fallit oblitas sui, vt Solis vapore siccato cortice, non queant mergi, inuitæque fluitent, opportunæ venantium prædæ. Ferunt & pastum egressas noctu, auidéque saturatas lassari: atque vt remearint matutino, summa in aqua obdormiscere: id prodi stertentium sonitu, túmque leuiter capi. Adnatare enim singulis ternos, à duobus in dorsum verti, à tertio laqueum iniici supinæ, atque ita ad terram à pluribus trahi. In Phœnicio mari haud vlla difficultate capiuntur, vltróque veniunt stato tempore anni in amnem Eleutherum effusa multitudine. Dentes non sunt testudini, sed rostri margines acuti, superna parte inferiorem claudente pyxidum modo. † In mari conchyliis viuunt, tanta oris duritia, vt lapides comminuant. In terram egressæ, in herbis pariunt oua, auium ouis similia, ad centena numero. Eáque defossa extra aquas, & cooperta terra, ac pauita pectore & complanata, incubant noctibus. Educant fœtus annuo spatio. Quidam oculis spectando quoque oua foueri ab iis putant. Fœminam coitum fugere, donec mas festucam aliquam imponat auersæ. Troglodytæ cornigeras habent, vt in lyra, annexis cornibus latis, sed mobilibus, quorum in natando remigio se adiuuant: Celtium genus id vocatur eximiæ testudinis, sed raræ. Nanque scopuli præacuti Chelonophagos terrent. Troglodytæ autem, ad quos adnatant, vt sacras, adorant. Sunt & terrestres, quæ ob id in operibus chersinæ vocantur, in Africæ desertis, qua parte maximè sitientibus harenis squalent, roscido, vt creditur, humore viuentes. Neque aliud ibi animal prouenit.

Quis primus testudines secare instituerit. CAP. XI.

TEstudinum putamina secare in laminas, lectósque & repositoria his vestire, Carbilius Pollio instituit, prodigi & sagacis ad luxuriæ instrumenta ingenij.

Digestio aquatilium per species. CAP. XII.

AQuatilium tegumenta plura sunt. Alia corio & pilo integuntur, vt vituli, & hippopotami. Alia corio tantum, vt delphini: cortice, vt testudines: silicum duritia, vt ostreæ & conchæ: crustis, vt locustæ: crustis & spinis, vt echini: squamis, vt pisces: aspera cute, vt squatina, qua lignum & ebora poliuntur: molli, vt murænæ: alia nulla, vt polypi.

De vitulo marino. CAP. XIII.

QVæ pilo vestiuntur, animal pariunt, vt pristis, balæna, vitulus. Hic parit in terra pecudum more: † secundo partus reddit initu. Canum modo cohæret: & parit nunquàm geminis plures: educat mammis fœtum. Non ante duodecimum diem deducit in mare, ex eo subinde assuefaciens. Interficiuntur difficulter, nisi capite eliso. ∴ Ipsis in somno mugitus: vnde nomen vituli. Accipiunt tamen disciplinam, vocéque pariter & visu populum salutant, incondito fremitu: nomine vocati respondent. Nullum animal grauiore somno premitur. Pinnis, quibus in mari vtuntur, humi quoque vice pedum serpunt. Pelles eorum etiam detractas corpori, sensum æquorum retinere tradunt, sempérque æstu maris recedente inhorrescere: præterea dextræ pinnæ vim soporiferam inesse, somnósque allicere subditam capiti.

De piscibus pilo carentibus, & quomodo pariant, & quot eorum genera. CAP. XIIII.

PIlo carentium duo omnino animal pariunt, delphinus ac vipera. Piscium species sunt septuaginta quatuor: præter crustis intecta, quæ sunt triginta. De singulis aliàs dicemus. Nunc enim naturæ tractantur insignium.

De nominibus & naturis multorum piscium. CAP. XV.

PRæcipua magnitudine thynni. Inuenimus talenta quindecim pependisse. Eiusdem caudæ latitudinẽ duo cubita & palmum. Sunt & in quibusdam amnibus haud minores, silurus in Nilo, esox in Rheno, attilus in Pado, inertia pinguescens, ad mille aliquãdo libras,

† Legendum mutata distinctione: In mari conchyliis viuunt, tanta oris duritia, vt lapides cõminuant: in terram egressæ, herbis. Pariunt &c. Adstipulatur huic lectioni & Aristoteles Hist. animal. lib. 8. cap. 2. vbi postquam testudinem marinam conchuliis & lapillis in mari vesci docuit, statim subiicit, [illegible]

† Melius sic: Secũdas cum partu reddit: Initu canum modo cohæret. adstipulante Aristo. Hist. animal. lib. 5. cap. 2. & lib. 6. cap. 12. quibus è locis Plin. hæc videtur trãstulisse.

∴ Vetust. codic. Ipsis in somno mugitus, cuius loco Hermolaus substituit, Ipsis in somno mugitus: quàm rectè, ipse videris. Aristoteles certè, cuius testimonio nititur, sic habet lib. 4. Hist. animal. cap. 12. [illegible] hoc est, vocẽ edit bouis similẽ. nulla prorsus somni factã mẽtione.

libras,catenato captus hamo,nec nisi boum iugis extractus. Atqui hunc minimus piscis appellatus clupea,venam quandam eius in faucibus mira cupidine appetens,morsu exanimat.Silurus grassatur,vbicunque est,omne animal appetens, equos natantes sæpe demergens,præcipuè in Mœno Germaniæ amne prope Lisboum.Et in Danubio mario extrahitur,porculo marino simillimus: & in Borysthene memoratur præcipua magnitudo,nullis ossibus spinisve intersitis, carne prædulci.In Gange Indiæ platanistas vocant, rostro delphini & cauda,magnitudine autem x v.cubitorum.In eodem esse Statius Sebosus haud modico miraculo affert,vermes branchiis binis l x.cubitorum,cæruleos,qui nomen à facie traxerunt.His tantas esse vires,vt elephantos ad potum venientes,mordicus comprehensa manu eorum abstrahant.Thynni mares sub ventre non habent pinnam. Intrant è magno mari Pontum verno tempore gregatim, nec alibi fœtificant. Cordyla appellatur partus,qui fœtas redeuntes in mare autumno comitatur.Limosæ verò à luto pelamides incipiunt vocari,& cùm annuum excessere tempus, thynni. Hi membratim cæsi,ceruice & abdomine commendãtur atque clidio,recenti duntaxat, & tum quoque graui ructu:cætera parte plenis pulpamentis sale asseruantur. Melandrya vocãtur,cæsis quernis assulis simillima. Vilissima ex his,quæ caudæ proxima,quia pingui carent: probatissima,quæ faucibus:at in alio pisce circa caudam exercitissima. Pelamides in apolectos particulatímque consectæ,in genera cybiorum dispartiuntur. Piscium genus omne præcipua celeritate adolescit,maximè in Ponto. Causa,multitudo amnium dulces inferentium aquas.Amiam vocant,cuius incrementũ singulis diebus intelligitur.Cum thynnis hæ & pelamides in Pontum ad dulciora pabula intrant gregatim cum suis quæque ducibus,& primi omnium scombri,quibus est in aqua sulphureus color,extrà qui cæteris.Hispaniæ cetarias hi replent,thynnis nõ commeantibus.Sed in Pontum nulla intrat bestia piscibus malefica,præter vitulos & paruos delphinos.Thynni dextra ripa intrant, exeunt læua.Id accidere existimatur,quia dextro oculo plus cernant,vtroque natura hebete.Est in euripo Thracij Bosphori,quo Propontis Euxino iungitur, in ipsis Europam Asiámque separantis freti angustiis,saxum miri candoris,à vado ad summa perlucens, iuxta Chalcedonem in latere Asiæ.Huius aspectu repentè territi, semper aduersum Byzantij promontorium,ex ea causa appellatum Auricornu,præcipiti petunt agmine. Itaque omnis captura Byzantij est,magna Chalcedonis penuria,D.pass.medij interfluentis euripi Opperiuntur autem Aquilonis flatum,vt secũdo fluctu exeant è Ponto:† nec nisi intrantes Pontum,Byzantij capiuntur.Bruma nõ vagantur:vbicunque deprehensi, vsq; ad æquinoctium,ibi hybernant.Iidem sæpe nauigia velis euntia comitantes,mira quadã dulcedine per aliquot horarum spatia & passuum millia à gubernaculis spectantur,ne tridente quidẽ in eos sæpius iacto territi.Quidam eos,qui hoc è thynnis faciant,pompilos vocant.Multi in Propontide æstiuant,Pontum nõ intrant.Itẽ soleæ,cùm rhombi intrent:nec sepia est,cùm loligo reperiatur.Saxatilium,turdus & merula desunt,sicut conchylia,cùm ostreæ abundent.Omnia autem hybernant in Ægæo.Intrantiũ Pontum soli non remeant trichiæ.Græcis enim in plerisque nominibus vti par erit,quando aliis atq; aliis eosdem diuersi appellauere tractus.Sed hi soli Istrum amnem subeunt:ex eo subterraneis eius venis in Adriaticum mare defluunt:itaque & illic descendentes, nec vnquam subeuntes è mari,visuntur. Thynnorum captura est à Vergiliarum exortu ad Arcturi occasum:reliquo tempore hyberno latent in gurgitibus imis,nisi tepore aliquo euocati, aut pleniluniis.Pinguescunt & intantum,vt dehiscant.Vita longissima his biennio. Animal est paruũ,scorpionis effigie,aranei magnitudine.Hoc se & thynno,& ei qui gladius vocatur,crebrò delphini magnitudinẽ excedenti,sub pinna affigit aculeo:tantóque infestat dolore,vt in naues sæpenumero exiliant.Quod & aliàs faciunt aliorum vim timentes,mugiles maximè,tam præcipuæ velocitatis,vt trãsuersa nauigia interim superiactẽt.

† Contrà Aristoteles li. 8. Hist.animal. cap.13.è Ponto remeantes iuxta Byzantium capi tradit pelamides,post austrinã quidem hyemẽ adultas, post Aquilonis verò flatus non nisi exiguas. Quo fit,vt & hic locus mẽdæ suspicione non vacet.

† Clarior est, meliorq; vetust. codic lectio:Quo argumento vates responderẽ (Neptunũ patrem adoptante tum sibi Sex Pompeio: tanta erat naualis rei gloria) sub pedibus Cæsaris futuros, qui maria illo tempore tenerẽt.

De auguriis & diuersitate piscium. CAP. XVI.

SVnt & in hac parte naturæ auguria,sunt & piscibus præscita.Siculo bello ambulante in litore Augusto,piscis è mari ad pedes eius exiliit:†quo argumento vates,spondere

Neptunum

Neptunum patrem, adoptato tum sibi Sex. Pompeio (tāta erat naualis rei gloria) sub pedibus Cæsaris futuros, qui maria tempore illo tenerent. Piscium fœminæ maiores, quàm mares. In quodam genere omnino non sunt mares, sicut in erythinis & charis. Omnes enim ouis grauidæ capiuntur. Vagantur gregatim ferè cuiusque generis squamosi. Capiuntur ante Solis ortum: tum maximè piscium fallitur visus. Noctibus quidem illustribus æquè, quàm die, cernunt. Aiunt & si iteretur gurges, interesse capturæ: itaq; plures secundo tractu capi, quàm primo. Gustu olei maximè, dein modicis imbribus gaudent, alunrúrque. Quippe & harundines, quamuis in palude prognatæ, non tamen sine imbre adolescunt: & aliâs vbicunque pisces in eadem aqua assidui, nisi appluat, exanimantur. Prægelidam hyemem omnes sentiunt, sed maximè qui lapidem habere in capite existimantur, vt lupi, chromes, scienæ, pagri. Cùm asperæ hyemes fuere, multi cæci capiuntur. Itaque his mensibus iacent speluncis conditi, sicut in terrestriū genere retulimus. Maximè hippurus & coracinus, hyeme non capti, præterquàm statis diebus paucis, & iisdem semper: Itē mutæna & orphus, conger, percæ, & saxatiles omnes. Terra quidem, hoc est, vado maris excauato condi per hyemes torpedinē, psittam, soleámque tradunt. Quidā rursus æstus impatientia, medus feruoribus sexagenis diebus latent, vt glaucus, aselli, auratæ. Fluuiatilium silurus Caniculæ exortu sideratur, & aliâs fulgure sopitur. Hoc & in mari accidere cyprino putant. Et alioquin totum mare sentit exortum eius sideris: quod maximè in Bosphoto apparet. Algæ enim & pisces superferuntur, ab imo versa omnia.

De mugili, & aliis piscibus, & quòd non iidem vbique placeant. CAP. XVII.

MVgilum natura ridetur, in metu capite abscondito, totos se occultari credentium. Iisdem tamen tanta salacitas, vt in Phœnice & Narbonensi prouincia coitus tempore è viuariis marē linea longinqua per os ad branchias religata emissum in mare, eadémque linea retractum, fœminæ sequantur ad litus, rursúsque fœminam mares partus tempore. Apud antiquos piscium nobilissimus habitus acipenser, vnus omnium squamis ad os versis, contra aquam nando meat: nullo nunc in honore est: quod quidem miror, cùm sit rarus inuentu. Quidam eum elopem vocant. Posteà præcipuam authoritatē fuisse lupo & asellis, Cornelius Nepos, & Laberius Poeta mimorū tradidere. Luporum laudatissimi, qui appellantur lanati à candore mollitiáque carnis. Asellorum duo genera, callariæ minores & bacchi, qui non nisi in alto capiuntur, ideo prælati prioribus. At in lupis in amne capti præferuntur. Nūc scaro datur principatus, qui solus piscium dicitur ruminare, herbísque vesci, nō aliis piscibus, mari Carpathio maximè frequens. Promontorium Troadis Lecton sponte nunquàm transit. Inde aduectos Tiberio Claudio principe Optatus è libertis eius præfectus classis, inter Ostiensem & Campaniæ oram sparsos disseminauit. Quinquennio ferè cura est adhibita, vt capti redderentur mari. Posteà frequentes inueniuntur Italiæ in litore, non antè ibi capti. Admouítque sibi gula sapores piscibus satis, & nouum incolam mari dedit, ne quis peregrinas aues Romæ parere miretur. Proxima est his mensa generis duntaxat mustelarū, quas mirum dictu inter Alpes quoque lacus Rhætiæ Brigantinus æmulas marinis generat. Ex reliqua nobilitate & gratia maxima est & copia mullis, sicut magnitudo modica: binásque libras ponderis raro admodum exuperant, nec in viuariis piscinísque crescunt. Septentrionalis tantùm hos & proxima Occidentis parte non gignit Oceanus. Cæterò eorum genera plura. Nam & alga vescuntur, & ostreis, & limo, & aliorum piscium carne: barba gemina insigniuntur inferiori labro. Lutarium ex iis vilissimi generis appellant. Hunc semper comitatur sargus nomine alius piscis, & cœnum fodiente eo, excitatum deuorat pabulum. Nec litoralibus gratia. Laudatissimi conchylium sapiunt. Nomen his Fenestella à colore mulleorum calciamentorum datum putat. Pariunt ter anno. His certè toties fœtura apparet. Mullum expirantem versicolori quadam & numerosa varietate spectari, proceres gulæ narrant, rubentium squamarum multiplici mutatione pallescentem, vtique si vitro spectetur inclusus. M. Apicius ad omne luxus ingenium mirus, in sociorum garo (nam ea quoque res cognomē inuenit) necari eos præcellēs putauit, atq; è iecore eorum

alecem

alecem excogitare prouocauit. Id enim est facilius dixisse, quàm quis vicerit. Asinius Celer è Consularibus, hoc pisce prodigus, Caio principe vnum mercatus octo millibus nummûm: quæ reputatio aufert transuersum animum ad contemplationem eorum, qui in conquestione luxus coquos emi singulos pluris, quàm equos, quiritabant. At nunc coci triumphorum pretiis parantur, & coquorum pisces. Nullúsque prope iam mortalis æstimatur pluris, quàm qui peritissimè censum domini mergit.

De mullo, & coracino, salpa, & salmone. CAP. XVIII.

MVllum lxxx. librarum in mari Rubro captũ Licinius Mutianus prodidit. Quanti mercatura eum luxuria, suburbanis litoribus inuentum? Est & hæc natura, vt alij alibi pisces principatum obtineant: coracinus in Ægypto: zeus idem faber appellatus, Gadibus: circa Ebusum salpa, obscœnus alibi, & qui nusquam percoqui possit, nisi ferula verberatus: in Aquitania salmo fluuiatilis marinis omnibus præfertur. Piscium alij branchias multiplices habent, alij simplices, alij duplices. his aquam emittunt acceptam ore. Senectutis indicium squamarum duritia, quæ non sunt omnibus similes. Duo lacus Italiæ in radicibus Alpium, Larius & Verbanus appellantur, in quibus pisces omnibus annis Vergiliarum ortu existunt squamis conspicui crebris atque præacutis, clauorum caligarium effigie: nec amplius, quàm circa eum mensem, visuntur.

De exocœto. CAP. XIX.

MIratur & Arcadia suum exocœtum, appellatum ab eo, quòd in siccum somni causa exeat. Circa Clitorium vocalis hic traditur, & sine branchiis: idem aliquibus Adonis dictus. Exeunt in terram, & qui marini mures vocantur, & polybi, & murænæ. Quin & in Indiæ fluminibus certum genus piscium, ac deinde resilit. nam in stagna & amnes transeundi plerisque euidens ratio est, vt tutò fœtus edant, quia non sint ibi quæ deuorent partus, fluctúsque minus sæuiant. Has intelligi ab his causas, seruaríque tempo um vices, magis miretur, si quis reputet quoto cuique hominum nosci vberrimam esse capturam Sole transeunte Piscium signum.

Digestio piscium in figuras corporum. CAP. XX.

MArinorum alij sunt plani, vt rhombi, soleæ ac passeres, qui à rhombis situ tantùm corporum differunt. Dexter resupinatus est illis, passeri læuus. Alij longi, vt muræna, conger. Ideo pinnarum quoque fiunt discrimina, quæ pedum vice sunt datæ piscibus: nullis supra quaternas: quibusdam binæ, quibusdam trinæ, aliquibus nullæ. In Fucino tantùm lacu piscis est, qui octonis pinnis natat. Binæ omnino longis & lubricis, vt anguillis & congris. Nullæ, vt murænis, quibus nec branchiæ. Hæc omnia flexuoso corporum impulsu ita mari vtuntur, vt serpentes terra. In sicco quoque repunt, ideo etiam viuaciora talia. Et è planis aliqua non habent pinnas, vt pastinacæ: ipsa enim latitudine natant. Et quæ mollia appellantur, vt polypi, quoniam pedes illis pinnarum vicem præstant.

De anguillis. CAP. XXI.

ANguillæ octonis viuunt annis. Durant & sine aqua senis diebus Aquilone spirante, Austro paucioribus. At hyemem eædem in exigua aqua non tolerant: nec in turbida: ideo circa Vergilias maximè capiuntur, fluminibus tum præcipuè turbidis. Pascuntur noctibus. Exanimes piscium solæ non fluitant.

De captura earum in lacu Benaco. CAP. XXII.

LAcus est Italiæ Benacus, in Veronensi agro Mincium amnem transmittens, ad cuius emersus annuo tempore Octobri ferè mense, autumnali sidere (vt palàm est) †hyemato lacu, fluctibus glomeratæ voluuntur intantum mirabili multitudine, vt in excipulis eius fluminis, ob hoc ipsum fabricatis, singulorum millium globi reperiantur.

† hyemante lacu.

De muræna. CAP. XXIII.

MVræna quocunque tempore parit, cùm cæteri pisces stato pariant. Oua eius citissimè crescunt. In sicco litore lapsas vulgus coitu serpentium impleri putat. Aristoteles myrum vocat marem, qui generat. Discrimen esse, quod muræna varia & infirma sit, myrus vnicolor & robustus, dentésque extra os habeat. In Gallia Septentrionali mu-

rænis

rænis omnibus dextra in maxilla septenæ maculæ, ad formam Septentrionis, aureo colore fulgent, duntaxat viuentibus, pariterque cum anima extinguuntur. Inuenit in hoc animali documenta sæuitiæ Vedius Pollio eques Romanus ex amicis Diui Augusti, viuariis earum immergens damnata mancipia, non tanquam ad hoc feris terrarum non sufficientibus, sed quia in alio genere totum pariter hominem distrahi spectari non poterat. Ferunt aceti gustu præcipuè eas in rabiem agi. Tenuissimum his tergus: contrà anguillis crassius: eoque verberari solitos tradit Verrius prætextatos, & ob id mulctam his dicit non institutam.

De planis piscibus. CAP. XXIIII.

PLanorum piscium alterum est genus, quod pro spina cartilaginem habet, vt raiæ, pastinacæ, squatinæ, torpedo: & quos bouis, lamiæ, aquilæ, ranæ nominibus Græci appellant. Quo in numero sunt squali quoque: quamuis non plani. † Hæc Græcè in vniuersum selache appellauit Aristoteles primus, hoc nomine eis imposito: nos distinguere non possumus, nisi cartilaginea appellare libeat. Omnia autem carniuora sunt talia, & supina vescuntur, vt in delphinis diximus. Et cùm cæteri pisces oua pariant, hoc genus solum, vt ea quæ cete appellant, animal parit, excepta quam ranam vocant.

† Arist. lib. 5. Hist. animal. cap. 10. sic habet: [illegible]. Vnde & hic nonnulli legendum putant: Dentes quæ intra & extra os habet.

De echeneide. CAP. XXV.

EST paruus admodum piscis assuetus petris, echeneis appellatus: hoc carinis adhærente naues tardius ire creduntur, inde nomine imposito, quam ob causam amatoriis quoque veneficiis infamis est, & iudiciorum ac litium mora: quæ crimina vna laude pensat, fluxus grauidarum vtero sistens, partúsque continens ad puerperium. In cibos tamen non admittitur. Pedes eum habere arbitratur Aristoteles, ita posita pinnarum † multitudine. Mutianus muricem esse latiorem purpura, neque aspero, neque rotundo ore, neque in angulos prodeunte rostro, sed simplice, concha vtroque latere sese colligente: quibus inhærentibus, plenam ventis stetisse nauem, portantem nuntios à Periandro, vt castrarentur nobiles pueri, conchásque quæ id præstiterint, apud Gnidiorum Venerem coli. Trebius Niger pedalem esse, & crassitudine quinque digitorum: naues morari. præterea hanc esse vim eius asseruati in sale, vt aurum, quod deciderit in altissimos puteos, admotus extrahat.

† Paulò aliter vetust. codic. eodē tamen seruato sensu: Hæc Græcia in vniuersum selache appellat. Aristoteles primus hoc nomē eis imposuit.

† similitudine.

De varietate naturæ piscium. CAP. XXVI.

MVtant colorem candidæ hyeme mænæ, & fiunt æstate nigriores. Mutat & phycis, reliquo tempore candida, vere varia. Eadem piscium sola nidificat ex alga, atque in nido parit. Volat hirundo, sanè perquàm similis volucri hirundini: item miluus.

De lucerna pisce, & dracone marino. CAP. XXVII.

SVbit in summa maria piscis ex argumento appellatus lucerna, linguáque ignea per os exerta, tranquillis noctibus relucet. Attollit è mari sesquipedanea ferè cornua, quæ ab his nomen traxit. Rursus draco marinus captus, atque immissus in harenam, cauernam sibi rostro mira celeritate excauat.

De piscibus sanguine carentibus. CAP. XXVIII.

PIscium quidam sanguine carent, de quibus dicemus. Sunt autem tria genera: In primis quæ mollia appellantur: deinde contecta crustis tenuibus: postremò testis conclusa duris. Mollia sunt, loligo, sepia, polypus, & cætera eius generis. His caput inter pedes & ventrem: pediculi octoni omnibus. Sepiæ & loligini pedes duo ex his longissimi & asperi, quibus ad ora admouent cibos, & in fluctibus se, velut ancoris, stabiliunt: cæteri cirri, quibus venantur.

De loligine, & sepiis, & polypis, & nautilis. CAP. XXIX.

LOligo etiam volitat, extra aquam se efferens, quod & pectunculi faciunt, sagittæ modo. Sepiarum generis mares varij & nigriores, constantiæque maioris. Percussæ tridente fœminæ auxiliantur: at fœmina icto mare fugit. Ambo autem, vbi sensere se apprehendi, effuso atramento, quod pro sanguine his est, infuscata aqua absconduntur. Polyporum multa genera: terreni maiores, quàm pelagij: omnes brachiis, vt pedibus ac ma-

nibus,vtuntur:cauda verò,quæ est bisulca & acuta, in coitu. Est polypis fistula in dorso, qua transmittunt mare:eámque modò in dexteram partem,modò in sinistram transferunt. Natant obliqui in caput,quod prædurum est sufflatione viuentibus. Cæterò per brachia velut acetabulis dispersis,haustu quodam adhærescunt, tenent supini, vt auelli non queant. Vada non apprehendunt: & grandibus minor tenacitas. Soli mollium in siccum exeunt, duntaxat asperum, læuitatem odere. Vescuntur conchyliorum carne, quorum conchas complexu crinium frangunt:itaque præiacentibus testis cubile eorum deprehenditur. Et cùm alioqui brutum habeatur animal, vt quod ad manum hominis adnatat,in re quodammodo familiari callet. Omnia in domum comportat, dein putamina erosa carne egerit,adnatantésque pisciculos ad ea venatur. Colorem mutat ad similitudinem loci,& maximè in metu.Ipsum brachia sua rodere falsa opinio est. Id enim à congris euenit ei: sed renasci,sicut†colotis & lacertis,caudam,haud falsum. Inter præcipua autem miracula est, qui vocatur nautilos, ab aliis pompilos. Supinus in summa æquorum peruenit,ita se paulatim subrigens,vt emissa omni per fistulã aqua,velut exoneratus sentina,facilè nauiget.Posteà prima duo brachia retorquens,membranam inter illa miræ tenuitatis extendit.Qua velificante in aura,cæteris subremigans brachiis,media cauda,vt gubernaculo,se regit. Ita vadit alto,Liburnicarum ludẽs imagine:& si quid pauoris interueniat,hausta se mergens aqua.

† Vetus lectio, Colobris, non Colotis. adstipulátque etiam Aristoteles Hist. animal. capit. vltimo, vbi sic habet: [illegible]

De ozæna,nauplio,& locustis. CAP. XXX.

Polyporum generis est ozæna,dicta à graui capitis odore, ob hoc maximè murænis eam consectantibus.Polypi binis mensibus conduntur. Vltra bimatum non viuunt. Pereunt autem tabe semper, fœminæ celeriùs,& ferè à partu. Non sunt prætereunda & L. Lucullo Proconsule Bæticæ comperta de polypis, quæ Trebius Niger è comitibus eius prodidit. Auidissimos esse concharum:illas ad tactum comprimi, præcidentes brachia eorum,vltróque escam ex prædante capere.Carent conchæ visu,omniq; sensu alio, quàm cibi & periculi.Insidiantur ergo polypi apertis:impositóque lapillo extra corpus, ne palpitatu eiiciatur,ita securi grassantur,extrahúntque carnes:illæ se contrahunt, sed frustra,discuneatæ. Tanta solertia animalium hebetissimis quoque est.Prætereà negat vllum esse atrocius animal ad conficiendum hominem in aqua. Luctatur enim complexu,& sorbet acetabulis,ac numeroso suctu detrahit,cùm in naufragos vrinantésue impetum cepit.†Sed si inuertatur,elanguescit vis.Exporrigunt enim se resupinati,mirè omnibus marinis expetentibus odorem quoque eorum: qua de causa & nassis illinuntur.Cætera,quæ idem retulit,monstro propiora possunt videri. Carteiæ in cetariis assuetus exire è mari in lacus eorum apertos,atque ibi salsamenta populari,cõuertit in se custodum indignationem assiduitate furti immodici.Sepes erant obiectæ: sed has transcendebat per arborem:nec deprehendi potuit,nisi canum sagacitate.Hi redeuntem circumuasere noctu,concitique custodes expauere nouitatem.Primùm omnium magnitudo inaudita erat,deinde color muria obliti odore diri.Quis ibi polypum expectasset,aut ita cognosceret:cum monstro dimicare sibi videbantur.Nanque & afflatu terribili canes † agebat, nunc extremis crinibus flagellatos,nunc robustioribus brachiis clauarum modo incussos:ægréque multis tridentibus confici potuit. Ostendêre Lucullo caput eius dolij magnitudine,amphorarum quindecim capax,atque(vt ipsius Trebij verbis vtar)barbas, quas vix vtroque brachio complecti esset,clauarum modo torosas:longas pedum XXX. acetabulis siue caliculis vrnalibus peluium modo,dentes magnitudini respondentes.Reliquiæ asseruatæ miraculo,pependere pondo DCC.Sepias quoque & loligines eiusdẽ magnitudinis expulsas in litus illud,idem autor est.In nostro mari loligines quinûm cubitorum capiuntur,sepiæ binûm.Neque his bimatu longior vita. Nauigerã similitudinem & aliam in Propontide visam sibi prodidit Mutianus: concham esse acatij modo carinatam,inflexa puppe,prora rostrata:in hac cõdi nauplium,animal sepiæ simile,ludendi societate sola: duobus hoc fieri generibus.Tranquillo enim vectorem demissis palmulis ferire,vt remis.Si verò flatus inuitent,easdem in vsu gubernaculi porrigi,pandique concharum

† Alia est distinctio in vet. cast. cod. Sed si inuertantur, elanguescit. Vix enim exporrigunt se resupinati.

† abigebat.

chatum sinus auræ. Huius voluptatem esse, vt ferat: illius, vt regat: simúlque eam descendere in duo sensu carentia: nisi fortè tristi (id enim constat) omine nauigantium humana calamitas in causa est. Locustæ crusta fragili muniuntur in eo genere, quod caret sanguine. Latent mensibus quinis. Similiter cancri, qui eodem tempore occultantur, & ambo veris principio senectutem anguium more exuunt renouatione tergorum. Cætera in vndis natant: locustæ reptantium modo fluitant: si nullus ingruat metus, recto meatu cornibus, quæ sunt propria rotunditate præpilata, ad latera porrectis: iisdem erectis in pauore obliquè in latera procedunt. Cornibus inter se dimicant. Vnum hoc animalium, nisi viuum ferventi aqua incoquatur, fluida carne non habet callum.

De cancris, echinis, & echinometris. CAP. XXXI.

Viuunt petrosis locis, cancri mollibus. Hyeme aprica litora sectantur: æstate in opaca gurgitum recedunt. Omnia eius generis hyeme læduntur, autumno & vere pinguescunt, & plenilunio magis, quia nocte sidus tepido fulgore mitificat. Cancrorum genera, carabi, astaci, maiæ, paguri, heracleotici, leones, & alia ignobiliora. Carabi cauda à cæteris cancris distant. In Phœnice† hippœ vocantur, tantæ velocitatis, vt consequi non sit. Cancris vita longa: pedes octoni, omnes in obliquum flexi. Fœminæ primus pes duplex, mari simplex. Prætereà bina brachia denticulatis forcipibus. Superior pars in primoribus his mouetur: inferiore immobili. Dextrum brachium omnibus maius. Vniuersi vbi aliquando cōgregantur, os Ponti euincere non valent: quamobrem regressi circumeunt, apparétque tritum iter. Pinnotheres autem vocatur minimus ex omni genere, ideo opportunus iniuriæ. Huic solertia est inanium ostrearum testis se condere: & cùm accreuerit, migrare in capaciores. Cancri in pauore etiam retrorsum pari velocitate redeunt. Dimicant inter se, vt arietes, aduersis cornibus incursantes. Cōtra serpentium ictus medentur. Sole Cancri signum transeunte, & ipsorum, cùm exanimati sint, corpus transfigurari in scorpiones narratur in sicco. Ex eodem genere sunt echini, quibus spinæ pro pedibus. Ingredi est his, in orbem volui: itaque detritis sæpe aculeis inueniuntur. Ex his echinometræ appellātur, quorum longissimæ spinæ, calices minimi. Nec omnibus idem vitreus color. Circa Toronen candidi nascuntur, spina parua. Oua omnium amara, quina numero. Ora in medio corpore in terram versa. Tradunt sæuitiam maris præsagire eos, correptísque operiri lapillis, mobilitatem pondere stabilientes. Nolunt volutatione spinas atterere: quod vbi videre nautici, statim pluribus ancoris nauigia infrænant.

† Scribendum videtur non Hippœ, sed Hippees, siue Hippeis, ex Arist. Histor. animal. li. 4. cap. 2. Theodoro quoque Equites vertente, non Equos.

De cochleis. CAP. XXXII.

In eodem genere cochleæ, aquatiles terrestrésque, exerentes se domicilio, bináque ceu cornua protendentes contrahentésque: oculis carent: itaq; corniculis prætentant iter.

De pectinibus, murice, & concharum generibus. CAP. XXXIII.

Pectines in mari ex eodem genere habentur, reconditi & ipsi in magnis frigoribus, ac magnis æstibus: vnguésque velut igne lucentes in tenebris, etiam in ore mandentium. Firmioris iam testæ murices, & concharum genera: in quibus magna ludentis naturæ varietas, tot colorū differentiæ, tot figuræ, planis, concauis, longis, lunatis, in orbem circumactis, dimidio orbe cæsis, in dorsum elatis, læuibus, rugatis, denticulatis, striatis, vertice muricatim intorto, margine in mucronem emisso, foris effuso, intus replicato: iam distinctione virgulata, crinita, crispa, canaliculatim, †pectinatim, imbricatim vndata, cancellatim reticulata, in obliquum, in rectum expansa, densata, porrecta, sinuata, breui nodo ligatis, toto latere connexis, ad plausum apertis, ad buccinam recuruis. Nauigant ex his veneriæ, præbentésque concauam sui partem, & auræ opponentes, per summa æquorum velificant. Saliunt pectines, & extrà volitant, séque & ipsi carinant.

† pectinatim diuisa, imbricatim vndata.

De diuitiis marinis. CAP. XXXIIII.

Sed quid hæc tam parua commemoro, cùm populatio morum atque luxuria non aliunde maior, quàm è concharum genere, proueniat? Iam quidem ex tota rerum natura damnosissimum mare est, tot modis, tot mensis, tot piscium saporibus, quibus pretia capientium periculo fiunt.

Quomodo,& vbi inueniantur margaritæ. CAP. XXXV.

SEd quota hæc portio est reputantibus purpuras,conchylia, margaritas? Parum scilicet fuerat in gulas condi maria,nisi manibus,auribus,capite,totóque corpore à fœminis iuxtà virísque gestarentur.Quid mari cum vestibus? Quid vndis fluctibúsque cum vellere?Non rectè recipit hæc nos rerum natura,nisi nudos.Esto,sit tanta ventri cum eo societas,quid tergori?Parum est,nisi qui vescimur periculis,etiam vestiamur. Adeò per totum corpus,anima hominis quæsita maximè placent. Principium ergo culménque omnium rerum pretij,margaritæ tenent. Indicus maximè has mittit Oceanus inter illas belluas tales tantásque,quas diximus,per tot maria venientes,tam longo terrarum tractu,è tantis Solis ardoribus ,atque Indis quoque in insulas petuntur,& admodum paucas. Fertilissima est Taprobane & Toidis,vt diximus in circuitu mundi: item Perimula promontorium Indiæ. Præcipuè autem laudantur circa Arabiam in Persico sinu maris Rubri.Origo atque genitura conchæ,est haud multùm ostrearum cóchis differens.Has vbi genitalis anni stimulauerit hora,pandentes sese quadam oscitatione,impleri roscido conceptu tradunt,grauidas posteà eniti,partúmque cócharum esse margaritas pro qualitate roris accepti:si purus influxerit,candorem conspici:si verò turbidus,& fœtum sordescere,eundem pallere,cælo minante conceptum: ex eo quippe constare , cælíque eis maiorem societatem esse,quàm maris:inde nubilum trahi colorem,aut pro claritate matutina serenum.Si tempestiuè satientur,grandescere & partus. Si fulguret,cóprimi conchas,ac pro ieiunij modo minui. Si verò & tonuerit,pauidas ac repentè compressas,quæ vocant physemata,efficere , † speciem modò inani inflatam sine corpore: hos esse concharum abortus.Sani quidem partus multiplici constant cute , nó impropriè callum vt existimari corporis possit:itaque & purgātur à peritis Miror ipso tantùm eos cælo gaudere,Sole rubescere , candorémque perdere , vt corpus humanum. Quare præcipuum custodiunt pelagiæ,altiùs mersæ , quàm vt penetrent radij. Flauescunt tamen & illæ senecta,rugísque torpescuntnec nisi iuuenta constat ille,qui quæritur,vigor. Crassescunt etiam in senecta,cóchísque adhærescunt:nec iis auelli queunt,nisi lima.Quibus vna tantùm est facies,& ab ea rotunditas,auersis planities,ob id tympania nominantur. Cohærentes videmus in conchis hac dote vnguenta circunferentibus. Cæterò in aqua mollis vnio,exemptus protinus durescit, Concha ipsa cùm manum videt comprimit sese , operítque opes suas , gnara propter illas se peti: manúmque si præueniat,acie sua abscindit, nulla iustiore pœna,& aliis munita supplicíis.quippe inter scopulos maior pars inuenitur:sed in alto quoque comitantur marinis canibus:nec tamen aures fœminarum arcentur. Quidam tradunt,sicut apibus,ita concharum examinibus singulas magnitudine & vetustate præcipuas esse veluti duces , miræ ad cauendum solertiæ:has vrinantium cura peti:illis captis,facilè cæteras palantes retibus includi. Multo deinde obrutas sale in vasis fictilibus , erosa carne omni,nucleos quosdam corporum,hoc est,vniones decidere in ima.Vsu atteri non dubium est,colorémque indiligentia mutari.Dos omnis in candore, magnitudine,orbe,læuore,pondere,haud promptis rebus , in tantum vt nulli duo reperiantur indiscreti: vnde nomen vnionum Romanæ scilicet imposuere deliciæ. Nam id apud Græcos non est,ne apud Barbaros quidem inuentores eius aliud,quàm margaritæ. Et in candore ipso magna differentia. Clarior in Rubro mari repertus. Indicus specularium lapidum squamas assimilat , aliàs magnitudine præcellens. Summa laus coloris est exaluminatos vocari.Et procerioribus sua gratia est elenchos appellant fastigata longitudine,alabastrorum figura in pleniorem orbem desinentes. Hos digitis suspendere , & binos ac ternos auribus,fœminarú gloria est.Subeunt luxuriæ eius nomina & tædia exquisita perditiore portatu : siquidem cùm id fecere,crotalia appellant,ceu sono quoque gaudeant,& collisu ipso margaritarum.Affectántque iam & pauperes,lictorem fœminæ in publico vnionem esse dictitantes.Quin & pedibus,nec crepidarum tantùm obstragulis,sed totis socculis addunt.Neq; enim gestare iam margaritas,nisi calcent,ac per vniones etiam ambulēt,satis est.In nostro mari reperiri solebant , crebriùs circa Bosphorum Thracium,

† specie modò inani inflata.

Thracium, rufi ac parui in conchis, quas myas appellant. At in Acarnania, quæ vocatur pinna, gignit. Quo apparet non vno conchæ genere nasci. Nanque & Iuba tradit, Arabicis concham esse similem pectini insecto, hirsutam echinorum modo, ipsum vnionem in carne, grandini similem. Conchæ non tales ad nos afferuntur. Nec in Acarnania autem laudati reperiuntur, enormes ferè, colorísque marmorei. Meliores circa Actium, sed & hi parui: & in Mauritaniæ maritimis. Alexander Polyhistor & Sudines senescere eos putant, colorémque expirare. Eorum corpus solidum esse manifestum est, quòd nullo lapsu franguntur. Non autem semper in media carne reperiuntur, sed aliis atque aliis locis. Vidimúsque iam in extremis etiam marginibus velut concha exeuntes: & in quibusdam quaternos quinósque. Pondus ad hoc æui semunciæ pauci singulis scrupulis excessere. In Britannia paruos atque decolores nasci certum est: quoniam Diuus Iulius thoracem, quem Veneri Genitrici in templo eius dicauit, ex Britannicis margaritis factum voluerit intelligi. Lolliam Paulinam, quæ fuit Caij principis matrona, ne serio quidem ac solenni cæremoniarum aliquo apparatu, sed mediocrium etiã sponsalium cœna, vidi smaragdis margaritísque opertam, alterno textu fulgentibus, toto capite, crinibus, † spiris, auribus, collo, manibus digitísque: quæ summa quadringenties H-S colligebat: † ipsam confestim paratam nuncupationẽ tabulis probare. Nec dona prodigi principis fuerant, sed auitæ opes, prouinciarum scilicet spoliis partæ. Hic est rapinarũ exitus: hoc fuit quare M. Lollius infamatus regum muneribus in toto Oriente, interdicta amicitia à Caio Cæsare Augusti filio venenum biberet, vt neptis eius † quadringenties H-S operta spectaretur ad lucernas. Computet nunc aliquis ex altera parte, quãtum Curius aut Fabricius in triumphis tulerint: imaginetur illorum fercula, & ex altera parte Lolliam, vnam imperij mulierculam accubantem: nõ illos curru detractos, quàm in hoc vicisse malit? Nec hæc summa luxuriæ exempla sunt: Duo fuere maximi vniones per omne æuum: vtrunque possedit Cleopatra, Ægypti reginarum nouissima, per manus Orientis regum sibi traditos. Hæc, cùm exquisitis quotidie Antonius saginaretur epulis, superbo simul ac procaci fastu, vt regina meretrix, lautitiam eius omnem apparatúmque obtrectans, quærente eo quid astrui magnificentiæ posset, respondit, vna se cœna centies H-S absumpturam. Cupiebat discere Antonius, sed fieri posse non arbitrabatur. Ergo sponsionibus factis, postero die quo iudicium agebatur, magnificam aliàs cœnam, ne dies periret, sed quotidianam Antonio apposuit, irridenti, computationémque expostulanti. At illa corollarium id esse, consumpturámque se ea cœna taxationem confirmans, solámque sexcenties H-S cœnaturam, inferri mensam secundam iussit. Ex præcepto ministri vnum tantum vas ante eam posuere aceti, cuius asperitas vísque in tabem margaritas resoluit. Gerebat auribus cum maximè singulare illud, & verè vnicum naturæ opus. Itaq; expectante Antonio quidnam esset actura, detractum alterum mersit, ac liquefactum obsorbuit. Iniecit alteri manum L. Plancus, iudex sponsionis eius eum quoque paranti simili modo absumere, victúmque Antonium pronuntiauit, homine irato. Comitetur fama vnionis eius parem, capta illa tantæ quæstionis victrice regina dissectum, vt esset in vtrisque Veneris auribus Romæ in Pantheo dimidia eorum cœna. Non ferent tamen hãc palmam, spoliabuntúrque etiã luxuriæ gloria. Prior id fecerat Romæ in vnionibus magnæ taxationis Clodius Tragœdi Æsopi filius, relictus ab eo in amplis opibus hæres, ne in Triumuiratu suo nimis superbiat Antonius, penè histrioni comparatus, & quidem nulla sponsione ad hoc producto: quo id magis regium erat: sed vt experiretur in gloria palati, quid saperent margaritæ: atque vt mirè placuere, ne solus hoc sciret, singulos vniones cõuiuis absorbendos dedit. Romæ in promiscuum ac frequentem vsum venisse, Alexãdria in ditionem redacta: primùm autem cœpisse circa Syllana tempora minutas & viles, Fenestella tradit manifesto errore, cùm Ælius Stilo Iugurthino bello vnionum nomen impositũ maximè grandibus margaritis prodat. Et hoc tamen æternæ propè possessionis est. Sequitur hæredem, in mancipatum venit, vt prædium aliquod. Conchylia & purpuras omnis ora atterit, quibus eadem mater luxuria paria penè etiam margaritis pretia fecit.

† spira, † ipsa confestim paratadæ.

† Hoc est, si ad Galbæ pecuniæ æstimationẽ redigas, coronatorum decies centenis millibus.

De natura purpuræ, & muricis. CAP. XXXVI.

† Arist. Hist. animal. lib. 5. cap. 15. [illegible Greek] Vnde & hic nonnulli, Senis, legere maluêre, quàm septenis.

PVrpuræ viuunt annis plurimùm † septenis. Latent, sicut murices, circa Canis ortum tricenis diebus. Congregantur verno tempore, mutuóque attritu lentorem cuiusdam ceræ saliuant. Simili modo & murices. Sed purpuræ florem illum tingendis expetitum vestibus, in mediis habent faucibus. Liquoris hic minimi est in candida vena, vnde pretiosus ille bibitur nigrantis rosæ colore sublucens. Reliquum corpus sterile. Viuas capere contendunt, quia cum vita succum eum euomunt. Et maioribus quidem purpuris detracta concha auferunt: minores trapetis frangunt, ita demum rorem eum excipientes Tyrij. Præcipuus hic Asiæ, in Meninge Africæ, & Gætulo litore Oceani, in Laconica Europæ. Huic fasces securésque Romanæ viam faciunt: idémque pro maiestate pueritiæ est. Distinguit ab equite Curiam: Dis aduocatur placandis: omnémque vestem illuminat: in triumphali miscetur auro. Quapropter excusata & purpuræ sit insania. Sed vnde conchyliis pretia, quis virus graue in fuco, color austerus in glauco, & irascenti similis mari? Lingua purpuræ longitudine digitali, qua pascitur perforando reliqua conchylia: tanta duritia aculeo est. Aqua dulci necantur, & sicubi flumen immergitur: alioqui captæ, diebus quinquagenis viuunt, saliua sua. Conchæ omnes celerrimè crescunt, præcipuè purpuræ: anno magnitudinem implent. Quòd si hactenus transcurrat expositio, fraudatam profectò se luxuria credat, nósque indiligentiæ damnet. Quamobrem persequemur etiam officinas: vt tanquam in vita frugum noscitur ratio, sic omnes, qui istis gaudent, præmia vitæ suæ calleant. Concharum ad purpuras & cóchylia eadem quidem est materia, sed distat temperamento. Duo sunt genera: Buccinum minor concha, ad similitudinem eius buccini, quo sonus editur: vnde & causa nomini, rotunditate oris in margine incisa. Alterum purpura vocatur, cuniculatim procurrente rostro, & cuniculi latere introrsus tubulato, quà proferatur lingua. Præterea clauatum est ad turbinē vsq; aculeis in orbem septenis ferè, qui nō sunt buccino, sed vtrisque orbes totidem, quot habeant annos. Buccinum non nisi petris adhæret, circáque scopulos legitur.

Quot sint genera. CAP. XXXVII.

PVrpuræ, nomine alio pelagiæ vocantur. Earum genera plura, pabulo & solo discreta. Lutense putri limo, & algense enutritum alga, vilissimum: vtrisque melius Teniense, in Tenei maris ora collectum: hoc quoque tamē etiamnum leuius atque dilutius: calculosæ appellantur à calculo maris, mirè apto conchyliis: & longè optimum purpuris Dialutense, id est vario soli genere pastum. Capiuntur autem purpuræ paruulis rarísque textu veluti nassis in alto iactis. Inest iis esca, clusiles mordacesq; conchæ, ceu mitulos videmus. has semineces, sed redditas mari auido hiatu reuiuiscentes, appetunt purpuræ, porrectísque linguis infestant. at illæ aculeo extimulatæ claudunt sese, comprimúntque mordentia: ita pendentes auiditate sua purpuræ tolluntur.

Quo capiantur tempore. CAP. XXXVIII.

† In vetust. cod. Certificauere, legitur, non Fortificauere. adstipulante etiam Aristot. Hist. animal. lib. 5. cap. 15. vbi sic habet: [illegible Greek] Quin & Plinius ipse paulò antè cap. 35. purpuras tradit verno tempore congregatas lentorem ceræ cuiusdam saliuare.

CApi eas post Canis ortum, aut ante vernum tempus vtilissimum: quoniā cùm † fortificauere, fluxos habent succos. Sed id tingentium officinæ ignorant, cùm summa vertatur in eo. Eximitur posteà vena, quam diximus: cui addi salem necessarium, sextarios fermè in libras centenas: macerari triduo, iustum. Quippe maior vis tantò, quantò recentior. Feruere in plumbo, singulísque aquæ amphoris centenas atque quinquagenas medicaminis libras æquari, ac modico vapore torreri, & ideo longinquæ fornacis cuniculo. Ita despumatis subinde carnibus, quas hæsisse venis necesse est, decimo fermè die liquata cortina, vellus elutriatum mergitur in experimentum: & donec spei satis fiat, vritur liquor. Rubens color nigrante deterior. Quinis lana potat horis, rursúsque mergitur carminata, donec omnem ebibat saniem. Buccinum per se damnatur, quoniam fucum remittit. Pelagio admodum alligatur, nimiæque eius nigritiæ dat austeritatem illam nitorémque, qui quæritur, cocci. Ita permistis viribus alterum altero excitatur, aut astringitur. Summa medicaminum in libras vellerum, buccini ducenta pelagij C X I. Ita fit amethysti color eximius ille. At Tyrius pelagio primùm satiatur immatura

matura viridíque cortina: mox permutatur in buccino. Laus ei summa, color sanguinis concreti, nigricans aspectu, idémque suspectu refulgens. Vnde & Homero purpureus dicitur sanguis.

Romæ quando vsus purpuræ. CAP. XXXIX.

PVrpuræ vsum Romæ semper fuisse video, sed Romulo in trabea. Nam toga prætexta, & latiore clauo Tullum Hostilium è regibus primum vsum Hetruscis deuictis, satis constat. Nepos Cornelius, qui Diui Augusti principatu obiit: Me, inquit, iuuene violacea purpura vigebat, cuius libra denariis centum vænibat: nec multò pòst rubra Tarentina. Huic successit dibapha Tyria, quæ in libras denariis mille non poterat emi. Hac P. Lentulus Spinter Ædilis curulis primus in prætexta vsus improbabatur: qua purpura quis non iam, inquit, triclinaria facit? Spinter Ædilis fuit vrbis conditæ anno septingentesimo, Cicerone Consule. Dibapha tunc dicebatur, quæ bis tincta esset, veluti magnifico impendio, qualiter nunc omnes penè commodiores purpuræ tinguntur. In conchyliata veste cætera eadem sine buccino: prætérque † ius temperatur aqua pro inuiso humani potus excremento: dimidia & medicamina adduntur. Sic gignitur laudatus ille pallor saturitate fraudata, tantóque † dilutior, quantò magis vellera esuriunt.

† Budæus lib. 2. de Asse legendum censet, Vis temperatur aqua &c.

† dilucidior

De pretio earum. CAP. XL.

PRetia medicamento sunt quidem pro fertilitate litorum viliora: non tamen vsquam pelagij libras quinquagenos nummos excedere, & buccini centenos sciant, qui ista mercantur immensò. Sed alia sunt è fine initia: iuuátque ludere impendio, & lusus geminare miscendo iterum, & ipsa adulterare adulteria naturæ: sicut testudines tingere, argentum auro confundere, vt electra fiant, addere his æra, vt Corinthia.

De tingendo amethystino, & cocco, & hysgino.

CAP. XLI.

NOn est satis abstulisse gemmæ nomen amethystum: rursum absolutus inebriatur Tyrio, vt sit ex vtroque nomen improbum, simúlque luxuria duplex: & cùm confecere conchylia, transire melius in Tyrium putant. Pœnitentia hoc primùm debet inuenisse, artifice mutante quod damnabat: inde ratione nata, votum quoque factum è vitio portentosis ingeniis, & gemina demonstrata via luxuriæ, vt color alius operiretur alio, suauior ita fieri leniórque dictus. Quin & terrena miscere, coccóque tinctum Tyrio tingere, vt fieret hysginum. Coccum Galatiæ rubens granum, vt dicemus in terrestribus, aut circa Emeritam Lusitaniæ, in maxima laude est. Verùm vt simul peragantur nobilia pigmenta, anniculo grano languidus succus: idem à quadrimo euanidus. Ita nec recenti vires, neque senescenti. Abundè tractata est ratio, qua se virorum iuxtà fœminarúmque forma credit amplissimam fieri.

De pinna, & pinnotere, & aquatilium sensu. CAP. XLII.

COncharum generis & pinna est. Nascitur in limosis subrecta semper, nec vnquam sine comite, quem pinnoterem vocant, alij pinnophylacem. is est squilla parua: alibi cancer dapis assectator. Pandit se pinna, luminibus orbum corpus intus minutis piscibus præbens. Assultant illi protinus, & vbi licentia audacia creuit, implent eam. Hoc tempus speculatus index, morsu leui significat. † Illa ore compresso, quicquid inclusit, exanimat, partémque socio tribuit. Quò magis miror, quosdam existimasse, aquatilibus nullum inesse sensum. Nouit torpedo vim suam, ipsa non torpens: mersáque in limo se occultat, piscium qui securi supernatantes obtorpuere, corripiens. Huius iecori teneritas nulla præfertur. Nec minor solertia ranæ, quæ in mari piscatrix vocatur. Eminentia sub oculis cornicula turbato limo exerit, assultantes pisciculos attrahens, donec tam propè accedant, vt assiliat. Simili modo squatina, & rhombus abditi pinnas exertas mouent specie vermiculorum: itémque quæ vocatur raia. Nam pastinaca latrocinatur ex occulto, transeuntes radio (quod telum est ei) figens. Argumenta solertiæ huius, quòd tardissimi piscium hi, mugilem velocissimum omnium habentes in ventre reperiuntur.

† Vetust. codic. Illa compressu, quicquid inclusit, exanimat.

De scolopendris, vulpibus, & glanis. CAP. XLIII.

SColopendræ terrestribus similes, quas centipedes vocant, hamo deuorato omnia interanea euomunt, donec hamum egerant, deinde resorbent. At vulpes marinæ, simili in periculo glutiunt amplius vsque ad infirma lineæ, quæ facilè prærodant. Cautius qui glanis vocatur: auersos mordet hamos, nec deuorat, sed esca spoliat.

De ariete pisce. CAP. XLIIII.

GRassatur aries, vt latro. Et nunc grandiorum nauium in salo stantium occultatus vmbra, si quem nandi voluptas inuitet, expectat: nunc elato extra aquam capite, piscantium cymbas speculatur, occultúsque adnatans mergit.

De his quæ tertiam naturam habent, non animalium, neque fruticum, & de vrticis, & spongiis. CAP. XLV.

EQuidem & his inesse sensum arbitror, quæ nec animalium, nec fruticum, sed tertiam ex vtroque naturam habent, vrticis dico, & spongiis. Vrticæ noctu vagantur, noctúque mutantur. Carnosæ frondis his natura: & carne vescuntur. Vis pruritu mordax, eadémque quæ terrestris vrticæ. Contrahit ergo se quàm maximè rigens, ac prænatante pisciculo frondem suam spargit, complecténsque deuorat. Aliâs marcenti similis, & iactari se passa fluctu algæ vice, contactos pisces, attritúque petræ scalpentes pruritum, inuadit. Eadem noctu pectines & echinos perquirit: dum admoueri sibi manum sentit, colorem mutat & contrahitur. Tacta vredinem mittit, paulúmque si fuit interualli, absconditur. Ora ei in radice esse traduntur: excrementa per summa tenui fistula reddi. Spongiarum tria genera accipimus: spissum ac prædurum & asperum, tragos id vocatur: minus spissum & mollius, manon: tenue densúmque, ex quo penicilli, Achilleum. Nascuntur omnes in petris: aluntur conchis, pisce, limo. Intellectum inesse his apparet, quia vbi auulsorem sensere, contractæ multò difficilius abstrahuntur. Hoc idem fluctu pulsante faciunt. Viuere esca, manifestò conchæ minutæ in his repertæ ostendunt. Circa Toronen vesci illis auulsas etiam aiunt, & ex relictis radicibus recrescere. In petris cruoris quoque inhæret color, Africis præcipuè, quæ generantur in Syrtibus. Maximæ fiunt manæ, sed mollissimæ, circa Lyciam. In profundo autem, nec ventoso, molliores. In Hellesponto asperæ, & densæ circa Maleam. Putrescunt in apricis locis: ideò optimæ in gurgitibus. Viuentibus idem, qui mandentibus, nigricans color. Adhærent nec parte, nec totæ: intersunt enim fistulæ quædã inanes, quaternæ ferè aut quinæ, per quas pasci existimantur. Sunt & aliæ, sed supernè concretæ. Et subesse membrana quædam radicibus earũ intelligitur. Viuere constat longo tempore. Pessimum omniũ genus est earum, quæ aplysiæ vocantur, quia elui non possunt, in quibus magnæ sunt fistulæ, & reliqua densitas spissa.

De caniculis marinis. CAP. XLVI.

CAnicularum maximè multitudine circa eas vrinantes graui periculo infestantur. Ipsi ferunt & nubem quandam crassescere super capita, planorum piscium similem, prementem eos, arcentémque à reciprocando, & ob id stilos præacutos lineis annexos habere sese: quia nisi perfossæ ita, non recedant, caliginis & pauoris, vt arbitror, opere. Nubem enim & nebulam (cuius nomine id malum appellant) inter animalia haud vllam comperit quisquam. At cum caniculis atrox dimicatio. Inguina, & calces, omnémque candorem corporum appetunt. Salus vna in aduersas eundi, vltróque terrendi. Pauet enim hominem æquè ac terret. Et sors æqua in gurgite. vt ad summa aquæ ventum est, ibi periculum anceps, adempta ratione contrà eundi, dum conetur emergere: & salus omnis in sociis. funem illi religatum ab humeris eius trahunt: hunc dimicans, vt sit periculi signum, læua quatit: dextra apprehenso stilo in pugna est: modicus aliâs tractus. Vt prope carinam ventum est, nisi præceleri vi repentè rapiant, absumi spectant. Ac sæpè iam subducti, è manibus auferuntur, si non trahentium opem, conglobato corpore in pilæ modum, ipsi adiuuere. Protendunt quidem tridentes alij: sed monstro solertia est nauigium subeundi, atque ita è tuto præliandi. Omnis ergo cura ad speculandum hoc malum insumitur.

De his,

De his, quæ filicea testa includuntur, & quæ sine vllo sensu, & de reliquis sordidis animalibus. CAP. XLVII.

CErtissima est securitas vidisse planos pisces: quia nunquam sunt, vbi maleficæ bestiæ: qua causa vrinantes sacros appellant eos. Silicea testa inclusis fatendum est nullum esse sensum, vt ostreis. Multis eadem natura, quæ frutici, vt holothuriis, pulmonibus, stellis. Adeóque nihil non gignitur in mari, vt cauponarum etiam æstiua animalia, pernici molesta saltu, & quæ capillus maximè celat, existât: & circumglobata escæ sæpe extrahuntur: quæ causa somnum piscium in mari noctibus infestare existimatur. Quibusdam verò ipsis innascuntur, quo in numero chalcis accipitur.

Quod hic Plinius generaliter planis piscibus, Aristoteles li. 9. ca. 30. Hist. animal. (vnde hic loc⁹ translatus videtur) peculiariter anthiæ adscribit, quos ibidē & sacros pisces esse ob causam cognominat.

De venenatis marinis. CAP. XLVIII.

NEc venena cessant dira, vt in lepore: qui in Indico mari etiam tactu pestilens, vomitum dissolutionémq; stomachi protinus creat: in nostro offa informis, colore tantùm lepori similis: in Indis, & magnitudine, & pilo duriore, tantùm: nec viuus ibi capitur. Aequè pestiferum animal araneus, spinæ in dorso aculeo noxius. Sed nullum vsquam execrabilius, quàm radius, super caudam eminens trygonis, quam nostri pastinacam appellant, quincunciali magnitudine. Arbores infixus radici necat: arma, vt telum, perforat vi ferri & veneni malò.

De morbis piscium. CAP. XLIX.

MOrbos vniuersa genera piscium, vt cætera animalia, etiam fera, non accipimus sentire. Verùm ægrotare singulos, manifestum facit aliquorum macies, cùm in eodem genere præpingues alij capiantur.

De generatione eorum mira. CAP. L.

QVonam modo generent, desiderium & admiratio hominum differri non patitur. Pisces attritu ventrium coeunt, tanta celeritate vt visum fallant: delphini, & reliqua cete, simili modo, paulò diutius. Fœmina piscis coitus tempore marem sequitur, ventrem eius rostro pulsans: sub partum mares fœminam similiter, oua vescẽtes earum. Nec satis est generationi per se coitus, nisi editis ouis, inter se versando mares & fœminæ vitale asperserint virus. Non omnibus id contingit ouis in tanta multitudine: alioqui replerentur maria & stagna, cùm singuli vteri innumerabilia concipiant.

Item de generatione, & qui pisces oua pariant. CAP. LI.

PIscium oua in mari crescunt, quædam summa celeritate, vt murænarum, quædã paulò tardius. Plani piscium quibus cauda non est, aculeatíque, vt testudines in coitu superueniunt: polypi crine vno fœminæ naribus adnexo: sepiæ & loligines linguis, componentes inter se brachia, & in contrarium nantes: ore & pariunt. Sed polypi in terram verso capite coeunt. Reliqua mollium tergis, vt canes. Item locustæ & squillæ, cancri, ore. Ranæ superueniunt, prioribus pedibus alas fœminæ mare apprehendente, posterioribus clunes. Pariunt minimas carnes nigras, quas gyrinos vocant, oculis tantùm & cauda insignes: mox pedes figurantur, cauda findente se in posteriores. Mirúmque, semestri vita resoluuntur in limum nullo cernente, & rursus vernis aquis renascuntur, quæ fuere natæ, perinde occulta ratione, cùm omnibus annis id eueniat. Et mituli & pectines spõte natura in harenosis proueniunt. Quæ durioris testæ sunt, vt murices, purpuræ, saliuario lentore. Sicut acescente humore culices, ∴ atque spuma maris incalescente, cùm admissus est imber. Quæ verò siliceo tegmine operiũtur, vt ostrea, putrescente limo, aut spuma circa nauigia diutius stante defixósque palos, † & lignum maximè. Nuper compertum in ostreariis, humorem iis fœtificum lactis modo effluere. Anguillæ atterunt se scopulis: ea strigmenta viuiscunt: nec alia est earum procreatio. Piscium diuersa genera non coeunt, præter squatinam & raiam: ex quibus nascitur priori parte raiæ similis, & nomen ex vtroque compositum apud Græcos trahit. Quædam † tempore anni gignũtur, & in humore, & in terra. Vere pectines, limaces, hirudines ∴ eodem tempore euanescũt. Piscium lupus & trichias bis anno parit, & saxatiles omnes. Mulli ter, vt chalcis, cyprinus sexies, scorpiones bis ac sargi, vere & autumno. Ex planis squatina sola bis autũno &

∴ Apuæ, legendum, non atque, cũ ex vetusto cod. tũ ex Aristotele Hist. animal. lib. 5. capit. 15. vbi aphyē, hoc est apuam nasci tradit: in vã ἀφροῦ τοῦ γινομένου ὑπὸ τοῦ [illegible].

† ilignos maximè.

† Rectius, tempore anni. Consule Aristot. Hist. animal. li. 6. ca. 15. vnde hic locus est desumptus.

∴ eodem tempore viuiscũt

Vergiliarum occasu. Plurimi piscium tribus mensibus, Aprili, Maio, Iunio. Salpæ autũno: sargi, torpedo, squali circa æquinoctiũ: molles vere: sepia omnibus mẽsibus. Oua eius glutino atramenti ad speciem vuæ cohærentia, masculus prosequitur afflatu, aliàs sterilescunt. Polypi hyeme coeunt, pariunt vere oua tortili vibrata pampino, tanta fœcunditate, vt multitudinem ouorum occisi non recipiant cauo capitis, quo prægnantes tulere. Ea excludunt quinquagesimo die, è quibus multa propter numerum intercidunt. Locustæ, & reliqua tenuioris crustæ, ponunt oua super oua, atque ita incubant. Polypus fœmina modò in ouis sedet, modò cauernam cancellato brachiorum implexu claudit. Sepia & in terreno parit inter harundines, aut sicubi enata alga: excludit quintodecimo die. Loligines in alto conserta oua edunt, vt sepiæ. Purpuræ, murices, eiusdémq; generis, vere pariunt. Echini oua pleniluniis habent hyeme: & cochleæ hyberno tempore nascũtur. Torpedo octogenos fœtus habens inuenitur: eáque intra se parit oua præmollia, in alium locum vteri trasferens, atque ibi excludens. Simili modo omnia, quæ cartilaginea appellauimus. Ita fit, vt sola piscium & animal pariant, & oua concipiant. Silurus mas solus omnium edita custodit oua, sæpe & quinquagenis diebus, ne absumantur ab aliis. Cæteræ fœminæ in triduo excludunt, si mas attigit. Acus, siue belone, vnus piscium dehiscẽte † propter multitudinem vtero parit. A partu coalescit vulnus: quod & in .·. cæcis serpentibus tradunt. Mus marinus in terra scrobe effosso parit oua, & obruit terra. Rursus tricesimo die refossa aperit, fœtúmque in aquam ducit.

† Legendum videtur, propter magnitudinem, videlicet ouorũ, suffragante Aristotele de generat. anima. libr 3. cap. 4. vbi belonem pauca quidẽ oua parere asserit, sed tam magna, vt venter in partu dehiscat.

.·. Emẽda, Cæciliis serpẽtibus, ex eodẽ Aristotele, libro 6.

De vuluis piscium. CAP. LII.

Erythini & chanæ vuluas habere traduntur: qui trochos appellatur à Græcis, ipse se inire. Aquatilium omnium fœtus inter initia visu carent.

De longissima vita piscium. CAP. LIII.

Aeui piscium memorandum nuper exemplum accepimus. Pausilypũ villa est Campaniæ, haud procul Neapoli, in ea in Cæsaris piscinis à Pollione Vedio coniectum piscem, sexagesimum post annum expirasse scribit Annæus Seneca, duobus aliis æqualibus eius ex eodem genere etiam tunc viuentibus. Quæ mentio piscinarum admonet, vt paulò plura dicamus hac de re, priusquàm digrediamur ab aquatilibus.

De viuariis ostrearum, & quis ea primus inuenerit. CAP. LIIII.

Ostrearum viuaria primus omnium Sergius Orata inuenit in Baiano, ætate L. Crassi Oratoris, ante Marsicum bellum: nec gulæ causa, sed auaritiæ, magna vectigalia tali ex ingenio suo percipiens, vt qui primus pensiles inuenit balineas, ita magonizatas villas subinde vendendo. Is primus optimum saporem ostreis Lucrinis adiudicauit, quando eadem aquatilium genera aliubi atq; aliubi meliora: sicut lupi pisces in Tiberi amne inter duos pontes, Rhombus Rauennæ, murenæ in Sicilia, elops Rhodi: & alia genera similiter, ne culinarum censura peragatur. Nondum Britannica seruiebant litora, cùm Orata Lucrina nobilitabat: posteà visum tanti in extremam Italiam petere Brũdisium ostreas: ac ne lis esset inter duos sapores, nuper excogitatum, famem longæ aduectionis à Brundusio compascere in Lucrino. Eadem ætate prior Licinius Muræna, reliquorum piscium viuaria inuenit: cuius deinde exemplum nobilitas secuta est, Philippi, Hortensij: Lucullus exciso etiam monte iuxta Neapolim maiore impendio, quàm villam ædificauerat, euripum & maria admisit. Qua de causa Magnus Pompeius Xerxen togatum eum appellabat. † Tricies piscinæ à defuncto illo væniere pisces.

† Budæus hos Iloco iii. M-4. legendũ contẽdit: alij centẽ ille Macrobij: & Columellæ autoritate nixi.

Quis primus murænarum viuaria fecerit. CAP. LV.

Murænarum viuarium priuatim excogitauit C. Hirius ante alios, qui cœnis triumphalibus Cæsaris Dictatoris sex millia numero murænarum mutuo appẽdit. Nam permutare quidem prætio noluit, aliáve merce. Huius villam intra quàmmodicam quadragies piscinæ .·. venierunt. Inuasit deinde singulorum piscium amor. Apud Baulos in parte Baiana piscinam habuit Hortensius Orator, in qua murænam adeò dilexit, vt exanimatam flesse credatur. In eadem villa, Antonia Drusi, murænæ, quam diligebat, inaures addidit: cuius propter famam nonnulli Baulos videre concupiuerunt.

.·. Aliàs, vendiderũt. Quã lectionem agnoscit & Budæus 1. de Asse.

De cochl

De cochlearum viuariis,& quis primus instituit. CAP. LVI.

Cochlearum viuaria instituit Fuluius Hirpinus in Tarquiniensi,paulo ante ciuile bellum,quod cum Pompeio Magno gestum est,distinctis quidem generibus earum, separatim vt essent † albæ,quæ in Reatino agro nascuntur:separatim Illiricæ , quibus magnitudo præcipua:Africanæ,quibus fœcunditas:Solitanæ,quibus nobilitas.Quin & saginam earum commentus est,sapa & farre,aliísque generibus , vt cochleæ quoque altiles ganeam implerent:cuius artis gloria in eam magnitudinem perductæ sint, vt octoginta quadrantes caperent singularum calices.Autor est M.Varro.

† Albulæ fortassis, apud Varronē lib. 3 Rei rust.

De piscibus terrenis. CAP. LVII.

Piscium genera etiamnum à Theophrasto mira produntur:circa Babylonis rigua decedentibus fluuiis,in cauernis aquas habentibus remanere. Quosdam inde exire ad pabula pinnulis gradientes,crebro caudæ motu,contráque venanteis refugere in suas cauernas,& in iis obuersos stare:capita eorum esse ranæ marinæ similia,reliquas partes gobiorum,branchias vt cæteris piscibus.Circa Heracleam & Cromnam, .·. & multifariam in Ponto vnum genus esse,quod extremas fluminum aquas sectetur , cauernásque faciat sibi in terra,atque in his viuat,etiam reciprocis amnibus siccato litore.Effodi ergo: motu demum corporum viuere eos approbant.Circa Heracleam eandem,eodémque Lyco amne decedente,ouis relictis in limo generari pisces,qui ad pabula petenda palpitēt exiguis branchiis,quod fieri non indigo humoris:propter quod & anguillas diutius viuere exemptas aquis.Oua autem in sicco maturari,vt testudinum.Eadem in Ponti regione apprehendi glacie piscium maximè gobiones,non nisi patinarum calore vitalem motum fatentes.In his quidem,tametsi mirabilis,est tamen aliqua ratio.Idem tradit in Paphlagonia effodi pisces gratissimos cibis terrenos altis scrobibus,in his locis vbi nullæ restagnent aquæ:miratúrque & ipse,gigni sine coitu. Humoris quidem vim aliquam inesse, quam puteis,arbitratur,cùm in nonnullis reperiantur pisces. † Quicquid est hoc , certè minus admirabile talparum facit vita subterranei animalis,nisi fortè vermium terrenorum & piscibus natura inest.

.·. Addendum hic ex script. cod. Ex Lycū amnem Also quo non erat. quo referat, quod mox sequitur. Eodémque Lyco amne.

† Rectius vetusti codic. Quicquid est hoc,certè minus admirabilem talparum facit vitam,subterranei animalis.

De muribus Nili. CAP. LVIII.

Verùm omnibus his fidem Nili inundatio affert,omnia excedentem miracula:quippe † detegente eo musculi reperiuntur inchoato opere genitalis aquæ terræque, iā parte corporis viuentes,nouissima effigie etiamnum terrena.

† detergēte.

De anthia pisce,& quomodo capiatur. CAP. LIX.

Nec de anthia pisce sileri conuenit,quæ plerosque aduerto credidisse. Chelidonias insulas diximus Asiæ,scopulosi maris,ante promontorium sitas : ibi frequens hic piscis,& celeriter capitur vno genere.Paruo nauigio,& concolori veste, eadémque hora per aliquot dies continuos piscator enauigat certo spatio,escámque proiicit. Quicquid ex eo mittitur,suspecta fraus prædæ est:cauénsque quod timuit, cùm id sæpe factum est, vnus aliquando consuetudine inuitatus anthias,escam appetit.Notatur hic intētione diligenti,vt autor spei,conciliatórque capturæ. Neque enim est difficile, cùm per aliquot dies solus accedere audeat. Tandem & aliquos inuenit : paulatimq; comitatior,postremò greges adducit innumeros,iam vetustissimis quibusque assuetis piscatorem agnoscere,& è manu cibum rapere. Tum ille paulùm vltra digitos in esca iaculatus hamum,singulos inuolat verius quàm capit , ab vmbra nauis breui conatu rapiens,ita ne cæteri sentiant,alio intus excipiente centonibus raptum,ne palpitatio vlla aut sonus cæteros abigat.Conciliatorem nosse ad hoc prodest , ne capiatur. Parcit piscator fugituro in reliquum gregem. Ferunt discordem socium duci insidiatum pulchrè noto cepisse malefica voluntate:agnitum in macello à socio,cuius iniuria erat,& dati damni formulam editam , condemnatúmque: addidit Mutianus æstimata lite decem libris. Iidem anthiæ, cùm vnum hamo teneri viderint,spinis,quas in dorso serratas habent,lineam secare traduntur:eo qui tenetur,extendente,vt præcidi possit.At inter sargos,ipse qui tenetur , ad scopulos lineam terit.

De stel

De stellis marinis. CAP. LX.

PRæter hæc claros sapientia autores video mirari stellam in mari. Ea figura est parua, admodum, caro intus extra duriore callo. Huic tam igneum feruorem esse tradunt, vt omnia in mari contacta adurat, omnem cibum statim peragat. Quibus sit hoc cognitum experimentis, haud facilè dixerim: multo memorabilius duxerim id, cuius experien di quotidie occasio est.

De dactylis, eorúmque miraculis. CAP. LXI.

COncharum è genere sunt dactyli, ab humanorum vnguium similitudine appellati. His natura in tenebris remoto lumine, alio fulgore clarere, & quanto magis humorem habeant, ludere in ore mandentium, lucere in manibus, atque etiam in solo ac veste, decidentibus guttis: vt procul dubio pateat, succi illam naturam esse, quam miremur etiam in corpore.

De inimicitiis & amicitiis inter se aquatilium. CAP. LXII.

SVnt & inimicitiarum atque concordiæ miracula. Mugil & lupus mutuo odio flagrant: conger & muræna, caudas inter se prærodentes. Polypum intantum locusta pauet, vt si iuxtà viderit, omnino moriatur. † Locustam conger: rursus polypum congri lacerant. Nigidius autor est, prærodere caudam mugili lupum, eosdémque statis mensibus concordes esse. Omnes autem viuere, quibus caudæ sic amputentur. At è contrario amicitiæ exempla sunt, præter illos, de quorum diximus societate, balæna & musculus: quando prægraui superciliorum pondere obrutis eius oculis, infestantia magnitudinem vada prænatans demonstrat, oculorúmque vice fungitur. Hinc volucrum naturæ dicentur.

† Legendum videtur Locustæ congrum ex Arist. li. 8. Hist. animal. capit. 2. vbi sic legitur. [illegible]

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER X.

De natura auium. CAP. I.

SEQVITVR natura auium, quarum grandissimi & penè bestiarum generis, struthiocameli Africi vel Æthiopici, altitudinem equitis insidentis equo excedunt, celeritatem vincunt: ad hoc demum datis pennis, vt currentem adiuuent: cæterò non sunt volucres, nec à terra tolluntur. Vngulæ iis ceruinis similes, quibus dimicant, bisulcæ, comprehendendis lapidibus vtiles, quos in fuga contra sequentes ingerunt pedibus. Concoquendi sine delectu deuorata mira natura, sed non minus stoliditas, in tanta reliqui corporis altitudine, cùm colla frutice occultauerint, latere se existimantium. Præmia ex iis oua, propter amplitudinem † pro quibusdam habita vasis, conósque bellicos & galeas adornantes pennæ.

† Meliꝰ, Quibusdã habita pro vasis.

De phœnice. CAP. II.

AEthiopes atque Indi, discolores maximè & inenarrabiles ferũt aues, & ante omnes nobilem Arabia phœnicem: haud scio an fabulose, vnum in toto orbe, nec visum magnopere. Aquilæ narratur magnitudine, auri fulgore circa colla, cætera purpureus, cæruleam roseis caudam pennis distinguentibus, cristis faciem capútq; plumeo apice cohonestante. Primus atq; diligẽtissimus togatorum de eo prodidit Manilius, Senator ille maximis nobilis doctrinis doctore nullo: neminẽ extitisse qui viderit vescentem: sacrum in Arabia Soli esse, viuere annis DCLX. senescentem casia thurisque surculis construere nidum, replere odoribus, & superemori. Ex ossibus deinde & medullis eius nasci primò

ceu

ceu vermiculum: inde fieri pullum: principióque iusta funeri priori reddere, & totum deferre nidum prope Panchaiam in solis vrbem,& in ara ibi deponere. Cum huius alitis vita magni conuersionem anni fieri prodit idem Manilius,iterúmque significationes tempestatum & siderum easdem reuerti. Hoc autem circa meridiem incipere, quo die signum Arietis Sol intrauerit. Et fuisse eius conuersionis annum prodente se P.Licinio. M.Cornelio Consulibus. Cornelius Valerianus phœnicem deuolasse in Aegyptum tradit, Q. Plautio, Sex. Papinio Coss. Allatus est & in vrbem,Claudij Principis Censura, anno vrbis d c c c. & in comitio propositus,quod actis testatum est,sed quem falsum esse nemo dubitaret.

De aquilis. CAP. III.

EX his,quas nouimus,aquilæ maximus honos,maxima & vis.Sex earum genera: Melænaetos à Græcis dicta,eadémque Valeria,minima magnitudine,viribus præcipua, colore nigricãs:sola aquilarum fœtus suos alit:cæteræ,vt dicemus,fugant:sola sine clangore,sine murmuratione.Conuersatur auté in mõtibus.Secundi generis pygargus,in oppidis mansitat & in campis,albicante cauda. Tertij morphnos,quam Homerus & percnon vocat, aliqui & plancum,& anatariam,secunda magnitudine & vi: huicque vita circa lacus. Phœmonoe Apollinis dicta filia,dentes ei esse prodidit,mutæ aliàs,carentíque lingua:eandem aquilarum nigerrimam,prominentiore cauda.Consentit & Boethus. Ingenium est ei,testudines raptas frangere è sublimi iaciendo: quæ sors interemit Poetam Aeschylum,prædictam fatis (vt ferunt)eius diei ruinam secura cæli fide cauentem.Quarti generis est percnopterus: eadé oripelargus,vulturina specie,alis minimis, reliqua magnitudine antecellens,sed imbellis & degener,vt quam verberet coruus. Eadem ieiunæ semper auiditatis,& querulæ murmurationis.Sola aquilarum exanima fert corpora:cætera,cùm occidere,considunt. Hæc facit,vt quintum genus gnesion vocetur, velut verum,solúmque incorruptæ originis,media magnitudine,colore subrutilo, rarum conspectu.Superest haliæetos,clarissima oculorum acie,librans ex alto sese:visóque in mari pisce,præceps in eum ruens,& discussis pectore aquis rapiens. Illa, quam tertiam fecimus: circa stagna aquaticas aues appetit mergentes se subinde, donec sopitas lassatásque rapiat. Spectanda dimicatio,aue ad perfugiá litorũ tendente,maximè si condensa harundo sit: aquila inde ictu abigente alæ,& cùm appetit,in lacus cadente, vmbrámque suam nanti sub aqua à litore ostendente:rursus aue in diuersa, & vbi minimè se credat expectari,emergente.Hæc causa gregatim auibus natandi,quia plures simul non infestantur, respersu pinnarum hostem obcæcantes. † Sæpe & aquilæ ipsæ non tolerantes põdus apprehensum,vnà merguntur. Haliæetus tantùm implumes etiamnum pullos suos percutiens,subinde cogit aduersos intueri Solis radios: & si conniuentem humectantémque animaduertit,præcipitat è nido,velut adulterinum atque degenerem: illum cuius acies firma contrà steterit,educat. Haliæeti suum genus non habent, sed ex diuerso aquilarum coitu nascuntur. Id quidem,quod ex iis natum est,in ossifragis genus habet, è quibus vultures progenerantur minores:& ex iis magni,qui omnino nõ generant.Quidam adiiciunt genus aquilæ,quam barbatam vocant, Thusci vero ossifragam. Tribus primis & quinto aquilarum generi inædificatur nido lapis aetites,quem aliqui dixere gagaten, ad multa remedia vtilis,nihil igne deperdens.Est autem lapis iste prægnans, intus, cùm quatias,alio velut in vtero sonante.Sed vis illa medica non nisi nido direptis. Nidificant in petris & arboribus:pariunt oua terna:excludunt pullos binos:visi sunt & tres aliquando.Alterum expellunt tædio nutriendi.Quippe eo tempore ipsis cibum negauit natura, prospiciens ne omnium ferarum fœtus raperentur. Vngues quoque earum inuertũtur diebus iis,albescunt inedia pennæ,vt meritò partus suos oderint. Sed eiectos ab his cognatum genus ossifragæ excipiunt,& educant cum suis. Verùm adultos quoque persequitur parens,& longè fugat,æmulos scilicet rapinæ. Et alioquin vnum par aquilarum magno ad populandum tractu,vt satietur,indiget. Determinant ergo spatia,nec in proximo prædantur. Rapta non protinus ferunt,sed primò deponunt,expertæque pondus tũc demum

† Quod hic tertio aquilarũ generi tribuitur, quem morphnũ supra Plin. nominauit, Aristot. lib. 9. Histor. animal. cap. 32. (vnde hæc ferè omnia sunt desumpta) haliæeto assignat. Quo fit, vt verba hæc alieno loco posita videantur, & suprà reponenda post ea verba, Et discussis pectore aquis rapiens.

† auehunt

demum † abeunt. Oppetunt non senio, nec ægritudine, sed fame, in tantum superiore accrescente rostro, vt aduncitas aperiri non queat. A meridiano autem tempore operantur, & volant: prioribus horis diei, donec impleantur hominum conuentu fora, ignauæ sedent. Aquilarum pennæ mistas reliquarum alitum pennas deuorant. Negant vnquam solam hanc alitem fulmine exanimatam: ideo armigeram Iouis consuetudo iudicauit.

Quando legionum signa esse cœperint, & cum quibus sit aquilis bellum. CAP. IIII.

ROmanis eam legionibus C. Marius in secundo Consulatu suo propriè dicauit. Erat & anteà prima cum quatuor aliis: lupi, minotauri, equi, aprique singulos ordines anteibant. Paucis antè annis sola in aciem portari cœpta erat: reliqua in castris relinquebantur. Marius in totum ea abdicauit. Ex eo notatum, non ferè legionis vnquam hybernasse castra, vbi aquilarum non sit iugum. Primo & secundo generi non minorum tantùm quadrupedum rapina, sed etiam cum ceruis prælia. Multum puluerem volutatu collectum, insidens cornibus excutit in oculos, pennis ora verberans, donec præcipitet in rupes. Nec vnus hostis illi satis est: acrior est cum dracone pugna, multóque magis anceps, etiam si in aere. Oua hic consectatur aquilæ auiditate malefica: at illa ob hoc rapit vbicunque visum. Ille multiplici nexu alas ligat, ita se implicans, vt simul decidant.

Mirum de aquila. CAP. V.

EST percelebris apud Seston vrbem aquilæ gloria: educatam à virgine retulisse gratiã, aues primò, mox deinde venatus aggerentem. Defuncta postremò, in rogum accensum eius iniecisse sese, & simul conflagrasse. Quam ob causam incolæ, quod vocant Heroum, in eo loco fecere, appellarum Iouis & virginis, quoniam illi Deo ales asscribitur.

De vulturibus. CAP. VI.

VVlturum præualent nigri. Nidos nemo attigit. Ideo etiam fuere, qui putarent illos ex aduerso orbe aduolare, falsò. Nidificant enim in excelsissimis rupibus. Fœtus quidem sæpe cernuntur ferè bini. Vmbricius Aruspicum in nostro æuo peritissimus, parere tradit oua tria: vno ex iis reliqua oua nidúmque lustrare, mox abiicere. Triduo autem antè aut biduo volare eos, vbi cadauera futura sunt.

De sanguale. CAP. VII.

SAngualem auem, atque immussulum, Augures Romani in magna quæstione habent. Immusulum aliqui vulturis pullum arbitrantur esse, & sangualem ossifragæ. Massurius sangualem ossifragam esse dicit, immussulum autem pullum aquilæ, priusquàm albicet cauda. Quidam post Mutium Augurẽ visos non esse Romæ confirmauere: ego (quod verisimilius est) in desidia rerum omnium non arbitror agnitos.

De accipitribus. CAP. VIII.

† Aliàs decē. quot accipitrũ genera fecit & Arist. li. 9. Histor. animal. cap. 36.

ACcipitrum genera † XVI. inuenimus. Ex iis circon claudum altero pede prospetrimi augurij nuptialibus negotiis & pecuariæ rei. Triorchem à numero testium, cui principatum in auguriis Phœmonoe dedit: buteonem hunc appellant Romani, familia etiam ex eo cognominata, cùm prospero auspicio in ducis naui sedisset. Aesalona Græci vocant, qui solus omni tempore apparet: cæteri hyeme abeunt. Distinctio generum ex auiditate. Alij non nisi ex terra rapiunt auem: alij non nisi circa arbores volitantem: alij sedentem in sublimi: aliqui volantem in aperto. Itaque & columbæ nouere ex iis pericula, visoque considunt, vel subuolant, contra naturam eius auxiliantes sibi. In insula Africæ Cerne in Oceano accipitres totius Massyliæ humi fœtificant: nec alibi nascuntur, illis assueti gentibus. In Thraciæ parte super Amphipolim homines atque accipitres societate quadam aucupantur. Hi ex syluis & harundinetis excitant aues; illi superuolantes deprimunt. Rursus captas aucupes diuidunt cum iis. Traditum est, missas in sublime sibi excipere eos: & cùm tempus sit capturæ, clangore ac volatus genere inuitare ad occasionem. Simile quiddam lupi apud Mæotin paludem faciunt. Nam nisi partem à piscantibus suam accepere, expansa eorum retia lacerant. Accipitres auium non edunt corda. Nocturnus accipiter cymindis vocatur,

catur,rarus etiam in syluis,interdiu minus cernens. Bellum internecinum gerit cum aquila, cohærentésque sæpe prehenduntur.

De coccyce,quæ à suo genere interimitur. CAP. IX.

COccyx ex accipitre videtur fieri,tempore anni figuram mutans,quoniam tunc non apparent reliqui,nisi perquàm paucis diebus:ipséque modico tempore æstatis visus non cernitur posteà.Est autem neque aduncis vnguibus solus accipitrũ, nec capite similis illis,neque alio quàm colore, † ac rictu columbi potiùs. Quin & absumitur ab accipitre,siquando vnà apparuere:sola omnium auis à suo genere interempta. Mutat autem & vocem:procedit vere,occultatur Caniculæ ortu:sempérque parit in alienis nidis, maximè palumbium,maiori ex parte singula oua,quod nulla alia auis:rarò bina. Causa subiiciendi pullos putatur,quòd sciat se inuisam cunctis auibus. † nam minutas quoque infestãt: ita non fore tutam generi suo stirpem opinatur,ni fefellerit:quare nullum facit nidum,alioquin trepidum animal.Educat ergo subditum adulterato fœta nido.Ille auidus ex natura, præripit cibos reliquis pullis, itaque pinguescit,& nitidus in se nutricem conuertit.illa gaudet eius specie,miratúrque sese ipsam,quòd talem pepererit: suos comparatione eius damnat,vt alienos,absumíque etiam se inspectante patitur,donec corripiat ipsam quoque iam volandi potens.Nulla tum auium suauitate carnis comparatur illi.

† aspectu columbi potiùs.

† Legẽdum, Nã minutæ quoque infestant,tum ex vetust. codic. tum ex Arist. Hist. animal. lib. 9. cap. 29. vbi sic habet: [illegible]

De miluis. CAP. X.

MIlui ex eodem accipitrum genere,magnitudine differunt.Notatum in his, rapacissimam & famelicam semper alitem nihil esculenti rapere vnquam ex funerum ferculis,nec Olympiæ ex ara.Ac ne ferentium quidem manibus, nisi lugubri municipiorum immolantium ostento. Iidem videntur artem gubernandi docuisse caudæ flexibus, in cælo monstrante natura, quid opus esset in profundo. Milui & ipsi hybernis mensibus latent,non tamen ante hirundinem abeuntes.Traduntur autem & à solstitiis affici podagra.

Digestio auium per genera. CAP. XI.

VOlucrum prima distinctio pedibus maximè constat.Aut enim aduncos vngues habent,aut digitos,aut palmipedum in genere sunt,vti anseres, & aquaticæ ferè aues. Aduncos vngues habentia,carne tantùm vescuntur ex parte magna.

De inauspicatis auibus, cornice, coruis, bubone. CAP. XII.

COrnices † & alio pabulo.Atque duritiem nucis rostro repugnantem,volantes in altum in saxa tegulásve iaciunt iterum ac sæpius,donec quassatam perfringere queãt. Ipsa ales est inauspicatæ garrulitatis,à quibusdam tamen laudata. Ab Arcturi sidere ad hirundinum aduentum notatur eam in Mineruæ lucis templísque rarò,alicubi omnino non aspici,sicut Athenis.Præterea sola hæc etiam volantes pullos aliquandiu pascit: inauspicatissima fœtus tempore,hoc est,post solstitium. Cæteræ omnes ex eodem genere pellunt nidis pullos,ac volare cogunt,sicut & corui:qui & ipsi non carne tantùm alũtur, sed robustos quoque fœtus suos fugant longius.Itaque paruis in vicis non plus bina coniugia sunt: circa Cranonem quidem Thessaliæ singula perpetuò: genitores soboli loco cedunt. Diuersa in hac, & suprà dicta alite quædam. Corui ante solstitium generant, iidem ægrescunt sexagenis diebus,siti maximè,antequàm fici coquantur autumno. Cornix ab eo tempore corripitur morbo.Corui pariunt cum plurimum quinos.Ore eos parere aut coire vulgus arbitratur:ideóque grauidas,si ederint coruinum ouum,per os partum reddere: atque in totum,difficulter parere, si tecto inferantur. Aristoteles negat, non hercule magis,quàm in Aegypto ibim: sed illam exosculationem, quæ sæpe cernitur,qualem in columbis, esse. Corui in auspiciis soli videntur intellectum habere significationum suarum.nam cùm Mediæ hospites occisi sunt,omnes è Peloponneso & Attica regione volauerunt. Pessima eorum significatio, cùm glutiunt vocem velut strangulati. Vncos vngues & nocturnæ aues habent, vt noctuæ, bubo, vlulæ. Omnium horum hebetes interdiu oculi.Bubo funebris, & maximè abominatus,publicis præcipuè auspiciis,deserta incolit:nec tantùm desolata,sed dira etiam & inaccessa:noctis mõstrum, nec cantu

† Vetust. codi ces. Cornices & alio pabulo,vt quæ duritiem nucis &c.

cantu aliquo vocalis,sed gemitu.Itaque in vrbibus aut omnino in luce visus,dirum ostentum est.Priuatorum domibus insidentem plurimis scio non fuisse feralem. Volat nunquàm,quò libuit,sed transuersus aufertur.Capitolij cellam ipsam intrauit Sex. Papellio Istro,L.Pedanio Coss.propter quod nonis Martiis vrbs lustrata est eo anno.

De incendiaria aue. CAP. XIII.

INauspicata est & incendiaria auis,propter quam sæpenumero lustratá vrbem in Annalibus inuenimus,sicut L.Casßio.C.Mario Coss.quo anno & bubone viso lustrata est. Quæ sit auis ea,nec reperitur,nec traditur.Quidam ita interpretantur,incendiariam esse,quæcunque appatuerit carbonem ferens ex aris,vel altaribus. Alij spinturnicem eam vocant:sed hæc ipsa quæ esset inter aues,qui se scire diceret,non inueni.

De cliuina. CAP. XIIII.

CLiuinam quoque auem ab antiquis nominatam,animaduerto ignorari.Quidam clamatoriam dicunt,Labeo prohibitoriam.Et apud Nigidiũ subis appellatur auis,quæ aquilarum oua frangat.

De auibus incognitis. CAP. XV.

SVnt prætereà complura genera depicta in Hetrusca disciplina, seculis non visa: quæ nunc defecisse mirum est,cùm abundent etiam,quæ gula humana populatur.

De auibus nocturnis. CAP. XVI.

EXternorum de auguriis peritissimè scripsisse Hylas nomine putatur. Is tradit noctuam,bubonem,picum arbores cauantem,trogonem,cornicem,à cauda de ouo exire:quoniam pondere capitum peruersa oua, posteriorem partem corporum fouendam matri applicent.

De noctuis. CAP. XVII.

NOctuarum contra aues solers dimicatio.Maiore circundatæ multitudine,resupinæ pedibus repugnant,collectæque in arctum,rostro & vnguibus totæ teguntur. Auxiliatur accipiter collegio quodam naturæ,bellúmque partitur.Noctuas sexagenis diebus hyemis cubare,& nouem voces habere,tradit Nigidius.

De pico Martio. CAP. XVIII.

SVnt & paruæ aues vncorum vnguium,vt pici,Martio cognomine insignes,& in auspiciis magni.Quo in genere arborum cauatores,scandentes in subrectum feliũ modo:illi verò & supini,percussi corticis sono,pabulum,subesse intelligunt. Pullos in cauis educant auium soli.Adactos cauernis eorum à pastore cuneos, admota quadam ab his herba,elabi creditur vulgò.Trebius autor est,clauum cuneúmve adactum,quanta libeat vi,arbori in qua nidum habeat,statim exilire,cum crepitu arboris, cùm insederit clauo aut cuneo.Ipsi principales Latio sunt in auguriis,à rege qui nomen huic aui dedit.Vnum eorum præscitum trãsire non queo.In capite Prætoris vrbani L.Tuberonis,in foro iura pro tribunali reddentis,sedit ita placidè,vt manu prehenderetur. Respondere vates,exitium imperio portendi,si dimitteretur:at si exanimaretur,Prætori. Et ille autem protinus concerpsit:nec multò pòst impleuit prodigium. Vescuntur & glande in hoc genere,pomísque multæ,sed quæ carne tantùm non viuunt,excepto miluo:quod ipsum in auguriis dirum est.

De vncos vngues habentibus & digitos. CAP. XIX.

VNcos vngues habentes omnino non congregantur,& sibi quæque prædantur.Sunt autem omnes ferè altiuolæ præter nocturnas:& magis,maiores.Omnibus alæ grandes,corpus exiguum. Ambulant difficulter. In petris raró consistunt, curuatura vnguium prohibente.Nunc de secundo ordine dicamus,qui in duas diuiditur species, oscines,& alites:illarum generi cantus oris,his magnitudo differentiam dedit. Itaque præcedent & ordine.

De pauonibus, & quis eos primus cibi causa occiderit. CAP. XX.

OMnésque reliquas in his pauonum genus,cum forma,tum intellectu eius & gloria. Gemmantes laudatus expandit colores, aduerso maximè Sole, quia sic fulgentius

tius radiant. Simul vmbræ quosdam repercussus cæteris, qui in opaco clarius micant, conchata quærit cauda: omnésque in aceruum contrahit pennarum, quos spectari gaudet oculos. Idem cauda annuis vicibus amissa cum foliis arborum, donec renascatur iterum cum flore, pudibundus ac mœrens quærit latebram. Viuit annis x x v. Colores incipit fundere in trimatu. Ab autoribus non gloriosum tantùm animal hoc traditur, sed & maleuolum, sicur anser verecundum: quoniam has quoque quidam addiderunt notas in his, haud probatas mihi. Pauonem cibi gratia Romæ primus occidit Orator Hortẽsius, aditiali cœna sacerdotij. Saginare primus instituit circa nouissimum piraticum bellum M. Aufidius Lurco, éxque eo quæstu reditus sestertiûm sexaginta M. habuit.

De gallis, & quomodo castrentur, & de gallinaceo locuto. CAP. XXI.

PRoximè gloriam sentiũt & hi nostri vigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus, rumpendóque somno natura genuit. Norunt sidera, & ternas distingunt horas interdiu cantu. Cum Sole eunt cubitum, quartáq; castrensi vigilia ad curas laborémque reuocant. Nec solis ortum incautis patiuntur obrepere, diémque venientem nuntiãt cantu, ipsum verò cantum plausu laterum. Imperitant suo generi, & regnum, in quacunque sunt domo, exercent. Dimicatione paritur hoc quoq; inter ipsos, velut ideo tela agnata cruribus suis intelligentes: † nec finis sæpe commorientibus. Quòd si palma cõtingit, statim in victoria canunt, séque ipsi principes restantur. Victus occultatur silens, ægréque seruitium patitur. Et plebs tamen æquè superba graditur ardua ceruice, cristis celsa: cælúmque sola volucrum aspicit crebrò, in sublime caudam quoque falcatam erigẽs: itaque terrori sunt etiam leonibus ferarum generosissimis. Iam ex his quidam ad bella tantùm & prælia assidua nascuntur, quibus etiam patrias nobilitarunt, Rhodum, ac Tanagram. Secundus est honos habitus Melicis, ac Chalcidicis, vt planè dignæ aliti tãtum honoris præbeat Romana purpura. Horum sunt tripudia solistima. Hi magistratus nostros quotidie regunt, domósq; ipsis suas claudunt aut reserant: hi fasces Ro. impellunt aut retinent, iubent acies aut prohibent, victoriarum omnium toto orbe partarum auspices: hi maximè terrarum imperio imperant, extis etiam fibrísq; haud aliter quàm opimæ † victoriæ, Diis grati. Habent ostenta & † præposteri eorum vespertiníq; cãtus. Nanq; totis noctibus canendo, Bœotiis nobilem illam aduersus Lacedæmonios præsagiuere victoriam, ita coniecta interpretatione, quoniã victa ales illa non caneret. Desinunt canere castrati: quod duobus fit modis, lumbis adustis cãdente ferro, aut imis cruribus: mox hulcere obliro figlina creta: facilius ita pinguescunt. Pergami omnibus annis spectaculum gallorum publicè editur, ceu gladiatorum. Inuenitur in Annalibus, in Ariminensi agro, M. Lepido, Q. Catulo Coss. in villa Gallerij locutũ gallinaceum, semel, quod equidem sciã.

† nec finis sæpe, nisi commorientibus.

† Victimæ legendum, non victorię.

† præpropeti

De anseribus, & quis primus iecur anserinum comederit, & de adipe anserino Comageno. CAP. XXII.

EST & anseri vigil cura, Capitolio testata defenso, per id tempus canum silentio proditis rebus. Quamobrem cibaria anserum Censores in primis locant. Quin & fama amoris, Argis dilecta forma pueri nomine Oleni, & Glauces Ptolemæo regi cithara canentis, quam eodem tempore & aries adamasse proditur. Potest & sapientiæ videri intellectus iis esse. Ita comes perpetuò adhæsisse Lacydi philosopho dicitur, nusquam ab eo, non in publico, non in balneis, non noctu, non interdiu digressus. Nostri sapientiores, qui eos iecoris bonitate nouere. Fartilibus in magnam amplitudinem crescit: exẽptum quoque lacte mulso augetur. Nec sine causa in quæstione est, quis primus tantum bonum inuenerit, Scipio Metellus vir Cõsularis, an † M. Sestius eadem ætate eques Ro. Sed (quod constat) Messalinus Cotta, Messalæ Oraroris filius, palmas pedum ex his torrere, atq; patinis cum gallinaceorum cristis condire reperit. Tribuetur enim à me culinis cuiusq; palma cum fide. Mirum in hac alite, à Morinis vsq; Romam pedibus venire. Fessi proferuntur ad primos: ita cæteri stipatione naturali propellunt eos. Candidorum alterum vectigal in pluma. Velluntur quibusdam locis bis anno. Rursus plumigeri vestiuntur: molliórque, quæ corpori quàm proxima: & è Germania laudatissima. Candidi ibi, verùm mino-

† Rectiꝰ M. Seius ex Varrone Rei rust. lib. 3. cap. 10.

res,ganzæ vocantur.Pretium plumæ eorum,in libras denarij quini.Et inde crimina plerunque auxiliorum præfectis,à vigili statione ad hæc aucupia dimissis cohortibus totis. Eóque deliciæ processere,vt sine hoc instrumento durare iam ne virorum quidem ceruices possint.Aliud reperit Syriæ pars,quæ Comagene vocatur: adipem eorum in vase æreo cum cinnamo niue multa obrutum,ac rigore gelido maceratum,ad vsum præclari medicaminis,quod ab gente dicitur Comagenum.Anserini generis sunt chenalopeces, & quibus lautiores epulas non nouit Britannia chenerotes,fero ansere minores. Decet tetraonas suus nitor,absolutáque nigritia,in superciliis cocci rubor.Alterum eorum genus vulturum magnitudinem excedit,quorum & colorem reddit.Nec vlla ales excepto struthiocamelo maius corpore implens pondus,in tantum aucta,vt in terra quoque immobilis prehendatur.Gignunt eos Alpes,& septentrionalis regio.In auiariis saporē perdunt.Moriuntur contumacia spiritu reuocato.Proximæ eis sunt,quas Hispania aues tardas appellat,Græcia otidas,damnatas in cibis.Emissa enim ossibus medulla, odoris tædium extemplò sequitur.

De gruibus,ciconiis,oloribus,& peregrinis auibus,& coturnicibus,& glotte. CAP. XXIII.

INducias habet gens Pygmæa abscessu gruum(vt diximus)cum iis dimicātium.Immēsus est tractus,quo veniunt,si quis reputet à mari Eoo.Quando proficiscantur consentiunt:volant ad prospiciendum altè:ducem,quem sequantur,eligunt:in extremo agmine per vices,qui acclament,dispositos habent,& qui gregem voce contineant.Excubias habent nocturnis temporibus,lapillum pede sustinentes,qui laxatus somno & decidens,indiligentiam coarguat. Cæteræ dormiunt capite subter alam condito,alternis pedibus insistentes. Dux erecto prouidet collo,ac prædicit. Eædem mansuefactæ lasciuiunt,gyrósque quosdam indecoro cursu vel singulæ peragunt.Certum est,Pontum transuolaturas,primùm omnium angustias petere,inter duo promontoria Criu metopon,& Carambin:mox saburra stabiliri.Cùm medium transierint,abiici lapillos è pedibus:cùm attigerint continentem,& è gutture harenam.Cornelius Nepos,qui Diui Augusti principatu obiit,cùm scriberet turdos paulò antè cœptos saginari,addidit,ciconias magis placere, quàm grues: cùm hæc nunc ales inter primas expetatur,illam nemo velit attigisse. Ciconiæ quonam è loco veniant,aut quò se referant,incompertum adhuc est.E longinquo venire non dubium,eodem,quo grues,modo:illas hyemis,has æstatis aduenas. Abituræ congregantur in loco certo: comitatæque sic,vt nulla sui generis relinquatur,nisi captiua & serua,ceu lege prædicta die recedunt. Nemo vidit agmen discedētium,cùm discessurum appareat:nec venire,sed venisse cernimus:vtrunque nocturnis fit temporibus. Et quamuis vltra citráve petuolent,nunquàm tamen aduenisse vsquam, nisi noctu, existimantur.Pythonos comen vocant in Asia patentibus campis,vbi congregatæ inter se cō murmurant,eámque quæ nouissima aduenit,lacerant,atque ita abeunt. Notatum, post Idus Augusti non temerè visas ibi. Sunt qui ciconiis non inesse linguas confirment.Honos iis serpentium exitio tantus,vt in Thessalia capitale fuerit occidisse,eadémque legibus pœna,quæ in homicidam.Simili anseres quoque & olores ratione commeāt: sed horum volatus cernitur:liburnicarum more rostrato impetu feruntur, faciliùs ita findentes aera,quàm si recta fronte impellerent: à tergo sensim dilatante se cuneo porrigitur agmen,largéque impellenti præbetur auræ.Colla imponunt præcedentibus:fessos duces ad terga recipiunt.Ciconiæ nidos eosdem repetunt:genitricum senectam inuicem educant.Olorum morte narratur flebilis cantus,falsò,vt arbitror,aliquot experimentis.Iidē mutua carne vescuntur inter se. Verùm hæc commeantium per maria terrásq; peregrinatio non patitur differri minores quoque,quibus est natura similis:vtcunque enim suprà dictas magnitudo & vires corporum inuitare videri possunt. Coturnices antè etiam semper adueniunt,quàm grues,parua auis,& cùm ad nos venit, terrestris potiùs, quàm sublimis. Aduolant & hæ simili modo non sine periculo nauigātium,cùm appropinquauere terris.Quippe velis sæpè insidunt,& hoc semper noctu mergúntq; nauigia. Iter est

his per

his per hoſpitia certa. Auſtro non volant, humido ſcilicet & grauiore vento. Aura tamen vehi volunt, propter pondus corporum, viréſque paruas. Hinc volantium illa cōqueſtio labore expreſſa. Aquilone ergo maximè volant ortygometra duce. Primam earum terræ appropinquantem accipiter rapit. Semper hinc remeantes comitatum ſolicitant: ab eúntque vnà perſuaſæ glottis, & otis, & cychramus. Glottis prælongam exerit linguam: vnde ei nomen. Hanc initio blandita peregrinatione auidè profectam, pœnitentia in volatu cum labore ſcilicet ſubit. Reuerti incomitatam piget, & ſequi: nec vnquam plus vno die pergit: in proximo hoſpitio deſerit. Verùm inuenitur alia, antecedēte anno relicta: ſimili modo in ſingulos dies. Cychramus perſeuerantior feſtinat etiam peruenire ad expetitas ſibi terras. Itaque noctu is eas excitat, admonétque itineris. Otis bubone minor eſt, noctuis maior, auribus plumeis eminentibus: vnde & nomen illi: quidam Latinè aſionem vocant: imitatrix aliàs auis ac paraſita, & quodam genere ſaltatrix. Capitur haud difficulter, vt noctuæ, † intenta in aliquo circumeunte alio. Quòd ſi ventus agmen aduerſo flatu cœperit inhibere, ponduſculis lapidum apprehenſis, aut gutture harena repleto, ſtabilitæ volant. Coturnicibus † veneni ſemen gratiſſimus cibus: quam ob cauſam eas damnauere mēſæ, ſimúlque comitialem propter morbum deſpui ſuetum, quem ſolæ animalium ſentiunt, præter hominem.

† Scriptū eſt paulò aliter, ſed eodē ſenſu: intenta in aliquem circumeunte alio.
† veratri

De hirundinibus, merulis, turdis, & ſturnis, turturibus & palumbis.

CAP. XXIIII.

Abeunt & hirundines hybernis menſibus, ſola carne veſcens auis ex iis quæ aduncos vngues non habent: ſed in vicina abeunt, apricos ſecutæ montium receſſus: inuētæque iam ſunt ibi nudæ atque deplumes. Thebarum tecta ſubire negantur, quoniam vrbs illa ſæpiùs capta ſit: nec Biziæ in Thracia, propter ſcelera Terei. Cecina Volaterranus equeſtris ordinis quadrigarum dominus, comprehenſas in vrbem ſecum auferens, victoriæ nuntias amicis mittebat, in eundem nidum remeantes illito victoriæ colore. Tradit & Fabius Pictor in Annalibus ſuis, cùm obſideretur præſidium Romanum à Liguſtinis, hirundinem à pullis ad ſe allatam: vt lino ad pedem eius alligato nodis ſignificaret, quoto die adueniente auxilio eruptio fieri deberet. Abeunt & merulæ, turdíque, & ſturni ſimili modo in vicina. Sed hi plumam non amittunt, nec occultantur, viſi ſæpe ibi, quò hybernum pabulum petunt: itaque in Germania hyeme maximè turdi cernuntur. Veriùs turtur occultatur, pennáſque amittit. Abeunt & palumbes, quònam & in iis incertum. Sturnorum generi proprium cateruatim volare, & quodam pilæ orbe circumagi, omnibus in medium agmen tendentibus. Volucrum ſoli hirundini flexuoſi volatus, velox celeritas: quibus ex cauſis neque rapinæ cæterarum alitum obnoxia eſt. Eadem demum ſola auium non niſi in volatu paſcitur.

Quæ auium perennes, quæ ſemeſtres, quæ trimeſtres.

CAP. XXV.

Temporum magna differentia auibus. Perennes, vt columbæ: ſemeſtres, vt hirundines: trimeſtres, vt turdi & turtures, & quæ, cùm fœtum eduxere, abeunt, vt galguli, vpupæ.

De auibus mira. CAP. XXVI.

Avtores ſunt, omnibus annis aduolare Ilium ex Æthiopia aues, & confligere ad Memnonis tumulum, quas ob id Memnonidas vocant. Hoc idem quinto quoq; anno facere eas in Æthiopia circa regiam Memnonis, exploratum ſibi Cremutius tradit. Simili modo pugnant Meleagrides in Bœotia. Africæ hoc eſt gallinarum genus, gibberum, variis ſparſum plumis: quæ nouiſſimæ ſunt peregrinarum auium in mēſas receptæ propter ingratum virus. Verùm Meleagri tumulus nobiles eas fecit.

De auibus ſeleucidibus. CAP. XXVII.

Seleucides aues vocantur, quarum aduentum ab Ioue precibus impetrant Caſij montis incolæ, fruges eorum locuſtis vaſtantibus. Nec vnde veniant quóve abeant, compertum, nunquam conſpectis, niſi cùm præſidio earum indigetur.

De ibi. CAP. XXVIII.

INuocant & Ægyptij ibes suas contra serpentium aduentum: & Elei Myiagron Deum, muscarum multitudine pestilentiam adferente: quæ protinus intereunt, qua litatum est illi die.

Quæ aues in quibus locis non sint, & quæ mutant colorem & vocem, & de lusciniis. CAP. XXIX.

SEd in secessu auium & noctuæ paucis diebus latere traduntur: quarum genus in Creta insula non est: etiam si qua inuecta sit emoritur. Nam hæc quoque mira naturæ differentia: alia aliis locis negat, tanquam genera frugum fruticúmve, sic & animalium: non nasci, translatitium: inuecta emori, mirum. Quid est illud vnius generis saluti aduersum? quæve ista naturæ inuidia? aut qui terrarum dicati auibus termini? Rhodus aquilam non habet. Trāspadana Italia iuxta Alpes Larium lacum appellat, † amœnum arbusto, agro, ad quem ciconiæ non permeant: sicuti nec octauum circa lapidem ab eo, immensa alioqui finitimo Insubrium tractu, examina gracculorum monedularúmque, cui soli aui furacitas auri argentíque præcipuè mira est. Picus Martius in Tarentino agro negatur esse. Nuper, & adhuc tamen rara, ab Apennino ad vrbem versus cerni cœpere picarum genera, quæ longa insignes cauda variæ appellantur. Proprium his caluescere omnibus annis, cùm serantur rapa. Perdices non transuolant Bœotiæ fines in Attica: nec vlla auis in Ponto, insula qua sepultus est Achilles, sacraram ei ædem. In Fidenate agro iuxta vrbem ciconiæ nec pullos nec nidum faciunt. At in agrum Volaterranum palumbium vis è mari quotannis aduolat. Romæ in ædem Herculis in foro Boario, nec muscæ, nec canes intrant. Multa prætereà similia, quæ prudens subinde omitto in singulis generibus, fastidio parcens: quippe cùm Theophrastus tradat inuectitias esse in Asia etiam columbas, & pauones, & coruos, & in Cyrenaica vocales ranas. Alia admiratio circa oscines: ferè mutāt colorem vocémque tempore anni, ac repentè fiunt aliæ: quod in grandiore alitum genere grues tantùm. Ex enim senectute nigrescunt. Merula ex nigra rufescit, canit æstate, hyeme balbutit, circa solstitium muta. Rostrum quoque anniculis in ebur trāsfiguratur, duntaxat maribus. Turdis color æstate circa ceruicem varius, hyeme concolor. Lusciniis diebus ac noctibus continuis xv. garrulus sine intermissu cantus, densante se frondium germine, non in nouissimum digna miratu aue. Primum tanta vox tam paruo in corpusculo, tam pertinax spiritus. Deinde in vna perfecta musicæ scientia modulatus editur sonus: & nunc continuo spiritu trahitur in longum, nunc variatur inflexo, nūc distinguitur conciso, copulatur intorto: promittitur reuocaro, infuscatur ex inopinato: interdum & secum ipse murmurat: plenus, grauis, acutus, creber, extentus, vbi visum est, vibrans, summus, medius, imus. Breuitérque omnia tam paruulis in faucibus, quæ tot exquisitis tibiarum tormentis ars hominum excogitauit: vt non sit dubium hanc suauitatem præmonstratam efficaci auspicio, cùm in ore Stesichori cecinit infantis. Ac ne quis dubitet artis esse, plures singulis sunt cantus, nec iidem omnibus, sed sui cuique. Certant inter se, palámque animosa contentio est. Victa morte finit sæpe vitam, spiritu priùs deficiente, quàm cantu. Meditantur aliæ iuniores, versúsque quos imitentur accipiūt. Audit discipula intentione magna & reddit, vicibúsque reticent. Intelligitur emendaræ correctio, & in docente quædam reprehēsio. Ergo seruorum illis pretia sunt, & quidem ampliora, quàm quibus olim armigeri parabantur. Scio sestertiis sex, candidam alioquin, quod est propè inusitatum, venisse, quæ Agrippinæ Claudij principis coniugi dono daretur. Visum iam sæpe, iussas canere cœpisse, & cum symphonia alternasse: sicut homines repertos, qui sonum earum, addita in transuersas harundines aqua, foramen inspirantes, linguæve parua aliqua opposita mora, indiscreta redderent similitudine. Sed eæ tāræ rámque artifices argutiæ à xv. diebus paulatim desinūt, nec vt fatigatas possis dicere aut satiatas. Mox æstu aucto in totum alia vox fit, nec modulata, aut varia. Mutatur & color. Postremò hyeme ipsa non cernitur. Linguis earum tenuitas illa prima non est, quæ cæteris auibus. Pariunt vere primo cum plurimum sena oua. Alia ratio ficedulis. Nam† formā simul colorémq; mutant.

† Alibi. Amœnum arbusto agro. Bene est verbū illud videtur insolens, scite enim infrà lib. 17. ca. 23. verbū Arbustare vsurpasse Plinius pro eo quod est arbustis agrum conserere.

† Sunt qui hic, Sonū legere malint, quā formā, Aristotelis auctoritate adducti, qui lib. 9. Hist. animal. cap. 49. de mutatione ficedulæ & melancoryphi mutatione loquens, sic ait, [illegible]

mutant. Hoc nomen non nisi autumno habent: postea melancoryphi vocātur. Sic & erithacus hyeme, idem phœnicurus æstate. Mutat & vpupa, vt tradit Æschylus Poeta, obscœna aliâs pastu auis, crista visenda plicatili, contrahens eam subrigénsque per longitudinem capitis. Oenanthe quidem etiam statos latebræ dies habet, exoriente Sirio occultata, ab occasu eiusdem prodit: quod miremur, ipsis diebus vtrunque. Chlorion quoque, qui totus est luteus, hyeme non visus, circa solstitia procedit.

De merulis. CAP. XXX.

MErulæ circa Cyllenen Arcadiæ, nec vsquam aliubi, candidæ nascuntur. Ibis circa Pelusium tantùm nigra est, cæteris omnibus locis candida.

Tempus auium geniture. CAP. XXXI.

OScines, præter exceptas, non temerè fœtus faciunt ante æquinoctium vernum, aut post autumnale: ante solstitium autem dubios, post solstitium vitales.

De halcyonibus, & de diebus earum nauigabilibus, & gauiis, & mergis. CAP. XXXII.

EO maximè sunt insignes halcyones. Dies earum partus, maria, quíque nauigāt, nouere. Ipsa auis paulo amplior passere, colore cyaneo ex parte maiore, tātùm purpureis & candidis admistis pennis, collo gracili ac procero. Alterum genus earum magnitudine distinguitur & cantu. Minores in harundinetis canūt. Halcyonem videre rarissimum est, nec nisi Vergiliarum occasu, & circa solstitia brumámve, naue aliquando circumuolata statim in latebras abeuntem. Fœtificant bruma, qui dies halcyonides vocātur, placido mari per eos & nauigabili, Siculo maximè. In relquis partibus est quidem mitius pelagus, Siculum vtique tractabile. Faciunt autem septem ante brumam diebus nidos, & totidem sequentibus pariunt. Nidi earum admirationem habent pilæ figura, paulum eminenti ore perquàm angusto, grandium spongiarum similitudine: ferro intercidi non queunt, franguntur ictu valido, vt spuma arida maris. Nec vnde confingantur, inuenitur. Putant † ex spinis aculeatis: piscibus enim viuunt. Subeunt & in amnes. Pariunt oua quina. Gauiæ in petris nidificant, mergi & in arboribus. Pariunt plurimum terna: sed gauiæ æstate, mergi incipiente vere.

† Legendum videtur. Ex spinis acus piscis. suffragante Arist. Hist. animal lib. 9. ca. 14. vbi halcyones nidū conficere tradit, ἐκ τῶν ἀκανθῶν τῆς βελόνης.

De auium solertia in nidificando, hirundine, argatili, cinnamologis, & perdicibus. CAP. XXXIII.

HAlcyonum nidi figura, reliquarum quoque solertiæ admonet: neq; alia parte ingenia auium magis admiranda. Hirundines luto construunt, stramento roborant. Si quando inopia est luti, madefactæ multa aqua pennis puluerem spargunt. Ipsum verò nidum mollibus plumis floccísque consternunt tepefaciendis ouis, simul ne durus sit infantibus pullis. In fœtu summa æquitate alternant cibum. Notabili munditia egerunt excrementa pullorum: adultiorésque circumagi docēt, & foris saturitatem emittere. Alterum genus hirundinum est rusticarum & agrestium, quæ rarò in domibus, diuersos figura, sed eadem materia confingūt nidos, totos supinos, faucibus porrectis in angustum, vtero capaci: mirum qua peritia & occultandis habiles pullis, & substernendis molles. In Ægypti Heracleotico ostio molem continuatione nidorum euaganti Nilo inexpugnabilem opponunt stadij ferè vnius spatio: quod humano opere perfici non posset. In eadē Aegypto iuxta oppidum Copton insula est sacra Isidi, quam ne laceret amnis idem, muniūt opere, incipientibus vernis diebus paleâ & stramento rostrum eius firmantes, cōtinuatis per triduum noctibus tanto labore, vt multas in opere emori constet. Ea militia illis cum anno redit semper. Tertium est earum genus, quæ ripas excauant, atq; ita internidificāt. Harum pulli ad cinerē ambusti, mortifero faucium malo, multísq; alijs morbis humani corporis medentur. Non faciunt hæ nidos, migrántq; multis diebus antè, si futurum est vt auctus amnis attingat. In genere parrarū est, cui nidus ex musco arido ita absoluta perficitur pila, vt inueniri non possit aditus. Argatilis appellatur, eadem figura ex lino intexens. Picorum aliquis suspendit in surculo primis in ramis cyathi modo, vt nulla quadrupes possit accedere. Galgulos quidem ipsos dependentes pedibus somnum capere con-

firmant, quia tutiores ita se sperent. Iam publicum quidem omniũ est, tabulata ramorum sustinendo nido prouidè eligere, cameráq; ab imbri, aut fronde protegere densa. In Arabia cinnamologos auis appellatur: cinnami surculis nidificat. Plumbatis eos sagittis decutiũt indigenæ, mercis gratia. † In Scythis auis magnitudine otidis, binos parit, in leporina pelle semper in cacuminibus ramorũ suspensa. Picæ cùm diligẽtius visum ab homine nidum sensere, oua transferũt alió. Hoc in his auibus, quarum digiti non sunt accommodati complectendis transferendísq; ouis, miro traditur modo. Nanq; surculo super bina oua imposito, ac ferruminato alui glutino, subdita ceruice medio, æqua vtrinq; libra deportant alió. Nec verò iis minor solertia, quæ cunabula in terra faciũt, corporis grauitate prohibitæ sublime petere. Merops vocatur, genitores suos reconditos pascens, pallido intus colore pennarũ, supernè cyaneo, primori subrutilo. Nidificat in specu sex pedũ defossa altitudine. Perdices spina & frutice sic muniunt receptaculum, vt cõtra feras abundè vallentur. Ouis stragulum molli puluere contumulant, nec in quo loco peperere incubant: néve cui frequentior conuersatio sit suspecta, transferunt alió. Illæ quidem & maritos suos fallũt, quoniam intemperantia libidinis frangũt earum oua, ne incubando detineantur. Tũc inter se dimicant mares desiderio fœminarum: victum aiũt Venerem pati. Id quidem & coturnices, Trogus, & gallinaceos aliquando: perdices verò à domitis feros & nouos aut victos iniri promiscué. Capiuntur quoq; pugnacitate eiusdem libidinis, contra aucupis † indicem exeunte in prælium duce totius gregis. Capto eo procedit alter, ac subinde singuli. Rursus circa conceptum fœminæ capiuntur, contra aucupum fœminam exeuntes, vt rixando abigant eam. Neq; in alio animali par opus libidinis. Si contrà mares steterint fœminæ, aura ab his flante prægnantes fiũt. Hiãtes autem exerta lingua per id tempus æstuant, concipiúntq; superuolantium † afflatu, sæpe voce tantùm audita masculi. Adeóque vincit libido etiam fœtus charitatem, vt illa furtim & in occulto incubãs, cùm sensit fœminam aucupis accedentem ad marem, recanat reuocétq;, & vltro præbeat se libidini. Rabie quidem tanta feruntur, vt in capite aucupantiũ sæpe cæcæ metu sedeãt. Si ad nidum is cœperit accedere, procurrit ad pedes fœta, prægrauem aut delũbem sese simulans, subitóque in procursu aut breui aliquo volatu cadit fracta aut ala aut pedibus: procurrit iterum, iamiam prehensurum effugiens, spémque frustrans, donec in diuersum abducat à nidis. Eadem pauore libera, ac materna vacans cura, in sulco resupina gleba se terræ pedibus apprehensa operit. Perdicum vita ad sexdecim annos durare existimatur.

† Aristoteles lib. 9. Hist. animal cap. 33. (vnde hũc locũ transtulit Plinius) auẽ hanc Scythicã, ipsam esse eandem tradit, nõ aliã otidis magnitudine. Quo fit, vt nonnulli hic malint legere: In Scythis auis magna, nomine otis.

† Sunt, qui illicẽ, malint, quã indicem.

† Melius, olfactu: adstipulãte eiũ Aristotele de Generat. anim. lib. 3. ca. 1. vbi sic habet: ὀσφραινόμενα τοῦ ἄρρενος, ἢ ἀκούοντα τῆς φωνῆς, hoc est, aut marẽ olfacientes, aut vocẽ eius audientes.

De columbis. CAP. XXXIIII.

Ab his columbarum maximè spectantur simili ratione mores iidem: sed pudicitia illis prima, & neutri nota adulteria. Coniugij fidem non violant, communémque seruant domum. Nisi cœlebs aut vidua, nidum non relinquit. Et imperiosos mares, subinde etiam iniquos, ferunt: quippe suspicio est adulterij, quamuis natura non sit. Tunc plenum querela guttur, sæuíq; rostro ictus, mox in satisfactione exosculatio, & circa Veneris preces crebris pedum orbibus adulatio. Amor vtrique sobolis æqualis: sæpe & ex hac causa castigatio, pigrius intrante fœmina ad pullos. Parturienti solatia & ministeria ex mare. Pullis primò salsiorem terram collectam gutture in ora insputit, præparantes tempestiuitatem cibo. Proprium generis eius & turturum, cùm bibant, colla non resupinare, largéque bibere iumentorum modo.

De palumbibus. CAP. XXXV.

Viuere palumbes ad xxx. annũ, aliquos ad xl. habemus autores, vno tantùm incommodo vnguium, eodem & argumento senectæ, qui citra perniciem recidũtur. Cantus omnibus similis atq; idem, trino conficitur versu, prætérque in clausula gemitu: hyeme mutis, vere vocalibus. Nigidius putat, cùm oua incubat, sub tecto nominatã palumbẽ relinquere nidos. Pariunt autem post solstitiũ. Columbæ & turtures octonis annis viuũt.

De passeribus. CAP. XXXVI.

Contrà passeri minimum vitæ, cui salacitas par. Mares negãtur anno diutius durare, argumento quia nulla veris initio appareat nigritudo in rostro, quæ ab æstate incipit.

pit.Fœminis longiuſculum ſpatium.Verùm columbis ineſt quidam & gloriæ intellectus. Noſſe credas ſuos colores,varietatémq; diſpoſitam:quin etiam ex volatu quæritur plaudere in cælo,variéque ſulcare.Qua in oſtentatione,vt vinctæ,præbẽntur accipitri,implicatis ſtrepitu pennis,qui nõ niſi ipſis alarum humeris elidirur, alioquin ſoluto volatu in multum velociore.Speculatur occultus fronde latro,& gaudentem in ipſa gloria rapit.

De tinnunculo. CAP. XXXVII.

OB id cum iis habenda eſt auis,quæ tinnunculus vocatur.Defendit enim illas, terrétque accipitres naturali potentia,in tantùm,vt viſũm vocémque eius fugiát. Hac de cauſa præcipuus columbis amor eorum.Ferúntque,ſi in quatuor angulis defodiantur in ollis nouis oblitis,nõ mutare ſedem columbas:quod auro inſectis alarum articulis quæſiere aliqui,nõ aliter innoxiis vulneribus,multiuaga alioquin aue.Eſt enim ars illis inter ſe blandiri,& corrumpere alias,furtóque comitatiores reuerti.Quin & internũtiæ in rebus magnis fuere,epiſtolas annexas earum pedibus obſidione Mutinenſi in caſtra Cõſulum,Decimo Bruto mittente.Quid vallum & vigil obſidio,atque etiam retia amne prætenta profuẽre Antonio,per cælum eunte nuntio?Et harum amore inſaniũt multi:ſuper tecta exædificant turres iis,nobilitatémque ſingularum & origines narrant, vetere iam exemplo.L.Axius eques Romanus ante bellum ciuile Pompeianum denariis quadringẽtis ſingula paria venditauit,vt M.Varro tradit.Quin & patriam nobilitauere, in Campania grandiſſimæ prouenire exiſtimatæ.Harum volatus in reputationem cæterarum quoque volucrum nos impellit.

De volatu & inceſſu auium. CAP. XXXVIII.

OMnibus animalibus reliquis certus & vniuſmodi, & in ſuo cuique genere inceſſus eſt:aues ſolæ vario meatu feruntur & in terra,& in aere.Ambulant aliquæ,vt cornices:ſaliunt aliquæ,vt paſſeres,merulæ:currunt,vt perdices,ruſticulæ:ante ſe pedes iaciũt, vt ciconiæ,grues:expandunt alas,pendenteſque raro interuallo quatiunt, aliæ crebrius, ſed & primas duntaxat pennas:aliæ & tota latera pandunt:quædam verò maiore ex parte compreſſis volant: percuſſóque ſemel aliquæ & gemino ictu aere feruntur:vel vt inclu ſum eum præmentes,eiaculantur ſeſe in ſublime,in rectum,in pronum.Impingi putes aliquas,aut rurſus ab alto cadere has,illas ſalire.Anates ſolæ,quæque ſunt eiuſdem generis, in ſublime protinus ſeſe tollunt,atque eueſtigio cælum petunt,& hoc etiam ex aqua. Itaque in foueas quibus feras venamur,delapſæ ſolæ euadunt.Vultur,& ferè grauiores, niſi ex procurſu,aut altiore cumulo immiſſæ non euolant,cauda reguntur. Aliæ circunſpectant,aliæ flectunt colla.Nonnullæ veſcuntur ea,quæ rapuere pedibus.Sine voce non volant multæ:aut è contrario ſemper in volatu ſilent.Subrectæ,pronæ,obliquæ,in latera,in ora,quædam & reſupinæ feruntur:vt ſi pariter cernantur plura genera,non in eadem natura meare videantur.

De apodibus. CAP. XXXIX.

PLurimùm volant,quæ apodes,quia careant vſu pedum: ab aliis cypſeli appellantur, hirundinum ſpecie.Nidificanr in ſcopulis.Hæ ſunt,quæ toto mari cernuntur:nec vnquam tam longo naues,támque continuo curſu recedunr à terra,vt non circumuolitent eas apodes.Cætera genera reſidunt & inſiſtunt:his quies,niſi in nido,nulla:aut pendent, aut iacent.Et ingenia æquè varia,ad paſtum maximè.

De caprimulgis & plateis. CAP. XL.

CAprimulgi appellantur grandioris merulæ aſpectu,fures nocturni:interdiu enim viſu carent.Intrant paſtorum ſtabula, caprarúmq; vberibus aduolant ſuctũ propter lactis:qua iniuria vber emoritur,capriſque cæcitas,quas ita mulſere,oboritur.Platea nominatur,aduolans ad eas,quæ ſe in mari mergunt,& capita illarum morſu corripiens,donec capturam extorqueat.Eadem cùm deuoratis ſe impleuit conchis,calore ventris coctas euomit,atque ita ex iis eſculenta legit,teſtas excernens.

De ingeniis auium. CAP. XLI.

VIllaribus gallinis & religio ineſt.Inhorreſcunt edito ouo, excutiúntque ſeſe, & cir-

cum actæ purificant, ac festuca aliqua sese & oua lustrant.

De carduele, & psittaco, & auibus quæ loquuntur. CAP. XLII.

MInimæ auium carduełes imperata faciunt, nec voce tantùm, sed pedibus & ore pro manibus. Est quæ boum mugitus imitetur, in Arelatēsi agro taurus appellata, alioquin parua. Est quæ equorum quoq; hinnitus, anthus nomine, herbæ pabulo aduentu eorum pulsa imitatur, ad hunc modum se vlciscens. Super omnia humanas voces reddunt, psittaci quidem etiam sermocinantes. India hanc auem mittit, sittacen vocat, viridem toto corpore, torque tantùm miniato in ceruice distinctam. Imperatores salutat, & quæ accipit verba, pronuntiat, in vino præcipuè lasciua. Capiti eius duritia eadem, quæ rostro. Hoc, cùm loqui discit, ferreo verberatur radio: nō sentit aliter ictus. Cùm deuolat, rostro se excipit, illi innititur, leuioremq; se ita pedū infirmitati facit. Minor nobilitas, quia non ex longinquo venit, sed expressior loquacitas, certo generi picarum est. Adamant verba, quæ loquantur. Nec discunt tantùm, sed diligunt: meditantésque intra semet, cura atque cogitatione intentionem non occultant. Constat emori victas difficultate verbi, ac nisi subinde eadem audiant, memoria falli: quærētes mirum in modum hilarari, si interim audierint id verbum. Nec vulgaris iis forma, quamuis non spectanda. Satis illis decoris in specie sermonis humani est. Verùm addiscere alias negāt posse, quàm quæ ex genere earum sint, quæ glande vescātur: & inter eas facilius, quibus quini sunt digiti in pedibus: ac ne eas quidem ipsas, nisi primis duobus vitæ annis. Latior iis est lingua: omnibúsq; in suo cuique genere, quæ sermonem imitantur humanum: quanquam id penè in omnibus contingit. Agrippina coniunx Claudij Cæsaris turdum habuit (quod nunquàm antè) imitantem sermones hominum, cùm hæc proderem. Habebant & Cæsares iuuenes sturnū, item luscinias, Græco atque Latino sermone dociles: prætereà meditantes in diem, & assiduè noua loquentes longiore etiam contextu. Docentur secretò, & vbi nulla alia vox misceatur, assidente qui crebrò dicat ea, quæ condita velit, ac cibis blandiente.

De coruorum intelligentia. CAP. XLIII.

REddatur & coruis sua gratia, indignatione quoq; populi Romani testata, non solùm conscientia. Tiberio principe ex fœtu supra Castorū ædem genitus pullus, in opposi tam sutrinam deuolauit, etiam religione commendatus officinæ domino. Is maturè sermoni assuefactus, omnibus matutinis euolans in rostra, in forum versus, Tiberium, dein Germanicum & Drusum Cæsares nominatim, mox transeūtem populū Rom. salutabat, posteà ad tabernam remeans, pluriū annorū assiduo officio mirus. Hunc siue æmulatione † vicinitatis manceps proximæ sutrinæ, siue iracūdia subita, vt voluit videri, excremēris eius imposita calceis macula, exanimauit, tanta plebei consternatione, vt primò pulsus ex ea regione, mox & interemptus sit, funúsq; innumeris aliti celebratū exequiis, cōstratū lectum super Æthiopum duorū humeros, præcedente tibicine, & coronis omniū generum, ad rogum vsq;, qui constructus dextra viæ Appiæ ad secundū lapidem, in campo Rediculi appellato, fuit. Adeò satis iusta causa populo Romano visa est exequiarū, ingeniū auis, aut supplicij de ciue Romano, in ea vrbe, in qua multorū principum nemo duxerat funus, Scipionis verò Æmiliani post Carthaginem Numantiámque deletas ab eo, nemo vindicauerat mortem. Hoc gestū M. Seruilio, C. Cestio C o s s. ad v. Calend. April. Nūc quoq; erat in vrbe Roma, hæc prodente me, equitis Rom. cornix è Bætica, primùm colore mira admodū nigro, deinde plura contexta verba exprimens, & alia atq; alia crebrò addiscens. Necnon & recens fama Crateri Monocerotis cognomine, in Erizena regione Asiæ coruorū opera venantis, † eò quòd deuehebat in syluas eos insidentes corniculis humerisq;: illi vestigabant agebántq;, eò perducta consuetudine, vt exeūtem sic comitarentur & feri. Tradendum putauere memoriæ quidam, visum per sitim lapides congerentem in situlam monumenti, in qua pluuia aqua durabat, sed quæ attingi non posset: ita descendere pauentem expressisse tali congerie, quantum poturo sufficeret.

2 † Indicatus

† In scriptis codicib' participio Venātis. clauditur sententia. Deinde sequitur, E quo deuehebat in syluas eos &c.

De Diomedeis auibus. CAP. XLIIII.

NEc Diomedeas prætereo aues: Iuba cataractas vocat, eis esse dentes, oculósque igneo

igneo colore, cætero candidis tradens. Duos semper iis duces: alterum ducere agmen, alterum cogere. Scrobes excauare rostro, inde crate consternere, & operire terra, quæ ante fuerit egesta: in his fœtificare. Fores binas omnium scrobibus: orientem spectare, quibus exeant in pascua: occasum, quibus redeant. Aluum exoneraturas subuolare semper, & contrario flatu. Vno hæ in loco totius orbis visuntur, in insula, quam diximus nobilem Diomedis tumulo atque delubro, contra Apuliæ oram, fulicarum similes. Aduenas barbaros clangore infestant, Græcis tantùm adulantur, miro discrimine, velut generi Diomedis hoc tribuentes: ædémque eam quotidie pleno gutture madentibus pennis perluunt atque purificant: vnde origo fabulæ, Diomedis socios in earum effigies mutatos.

Quæ animalia nihil discant. CAP. XLV.

NOn omittendum est, cùm de ingeniis disserimus, è volucribus hirundines esse indociles, è terrestribus mures: cùm elephanti iussa faciant, leones iugum subeant, in mari vituli, tótque piscium genera mitescant.

De potu auium. CAP. XLVI.

BIbunt aues suctu, ex his quibus longa colla, intermittentes, & capite resupinato velut infundentes sibi. Porphyrio solus morsu bibit. Idem est proprio genere, omnem cibum aqua subinde tingens, deinde pede ad rostrum, veluti manu, afferens. Laudatissimi in Comagene. Rostra iis & prælonga crura rubent.

De himantopode, & onocrotalis, & de peregrinis auibus. CAP. XLVII.

HÆc quidem & himantopodi, multo minori, quanquam eadem crurum altitudine. Nascitur in Ægypto. Insistit ternis digitis. Præcipuè ei pabulum muscæ. Vita in Italia paucis diebus. Grauiores omnes fruge vescuntur, altiuolæ carne tantùm. Inter aquaticas mergi soliti sunt deuorare, quæ cæteræ reddunt. Olorum similitudinem onocrotali habent: nec distare existimarentur omnino, nisi faucibus ipsis inesset alterius vteri genus. Huc omnia inexplebile animal congerit, mira vt sit capacitas. Mox perfecta rapina, sensim inde in os reddita, in veram aluum ruminàtis modo refert. Gallia hos septentrionali proxima Oceano mittit. In Hercynio Germaniæ saltu inusitata genera alitum accepimus, quarum plumæ ignium modo colluceant noctibus: in cæteris nihil præter nobilitatem longinquitate factam, memorandum occurrit.

De multarum auium nominibus, & natura. CAP. XLVIII.

PHalerides in Seleucia Parthorum, & in Asia aquaticarum laudatissimæ: rursùs phasianæ in Colchis geminas ex pluma aures submittunt subrigúntque. Numidicæ in parte Africæ Numidia, omnésque iam in Italia. Phœnicopteri linguam præcipui saporis esse, Apicius docuit, nepotum omnium altissimus gurges. Attagen maximè Ionius celebratur, vocalis aliàs, captus verò obmutescens, quondam existimatus inter raras aues. Iam & in Gallia Hispaniáque capitur, & per Alpes etiam, vbi & phalacrocoraces aues, Balearium insularum peculiares: sicut Alpium pyrrhocorax, luteo rostro: & præcipuo sapore lagopus. pedes leporino villo nomen ei hoc dedere, cætero candidæ, columbarum magnitudine. Non extra terram eam vesci facilè, quando nec viua mansuescit, & corpus occisæ statim marcescit. Est & alia nomine eodem, à coturnicibus magnitudine tantùm differens, croceo tinctu cibis gratissima. Visam in Alpibus ab se peculiarē Ægypti ibin M. Egnatius Caluinus præfectus earum prodidit.

De nouis auibus & fabulosis. CAP. XLIX.

VEnere in Italiā Bebriacensibus bellis ciuilibus trans Padum & nouæ aues (ita enim adhuc vocantur) turdorum specie, paulùm infra columbas magnitudine, sapore gratæ. Baleares insulæ nobiliorem etiam suprà dicto porphyrionem mittunt. Ibi & buteo accipitrum generis in honore mensarum est: item vipiones: sic enim vocant minorem gruem. Pegasos equino capite volucres, & gryphas aurita aduncitate rostri, fabulosos reor illos in Scythia, hos in Æthiopia. Equidem & tragopanadem, de qua plures affirmant, maiorem aquila, cornua in temporibus curuata habentē, ferruginei coloris, tātùm

m 5 capite

capite phœniceo. Nec Sirenes impetrauerint fidem: licet affirmet Dino, Clitarchi celebrati autoris pater, in India esse: mulcerique earum cantu, quos grauatos somno lacerêt. Qui credit ista, & Melampodi profectò aures lambendo, dedisse intellectum auium sermonis dracones non abnuet: vel quæ Democritus tradit, nominando aues, quarum confuso sanguine serpens gignatur: quem quisquis ederit, intellecturus sit alitum colloquia: quæque de vna aue galerita priuatim commemorat, etiam sine his immensa vitæ ambage circa auguria. Nominantur ab Homero scopes, auium genus: neque harum satyricos motus, cùm insident, plerisque memoratos facilè conceperim mente: neque ipsæ iam aues † nascuntur. Quamobrem de confessis disseruisse præstiterit.

Odyssee libro 5. † nascuntur

Quis gallinas farcire instituerit. De auiariis, & quis ea primus instituerit. CAP. L.

GAllinas saginare Deliaci cœpere: vnde pestis exorta, opimas aues, & suopte corpore vnctas deuorandi. Hoc primùm antiquis cœnarum interdictis exceptum inuenio iam lege C. Fannij Cos. x i. annis ante tertium Punicum bellum, ne quid volucrum poneretur præter vnam gallinam, quæ non esset altilis: quod deinde caput translatum, per omnes leges ambulauit. Inuentumque diuerticulum est, in fraude earum gallinaceos quoque pascendi lacte madidis cibis: multò ita gratiores approbantur. Fœminæ quidem ad saginam non omnes eliguntur, nec nisi in ceruice pingui cute. Posteà culinarum artes, vt clunes spectentur, vt diuidantur in tergora, vt à pede vno dilatatæ repositoria occupent. Dedere & Parthi cocis suos mores. Nec tamen in hoc mangonio quicquam totum placet: hic clune, alibi pectore tantùm laudatis. Auiaria primus instituit, inclusis omnium generum auibus, † M. Lælius Strabo Brundisij equestris ordinis. Ex eo cœpimus carcere animalia coercere, quibus natura cœlum assignauerat.

† Legendum videtur, M. Lenius, ex Varronis de Re rust. lib. 3. cap. 5. Vnde locum hunc mutuatus est Plinius.

De Æsopi patina. CAP. LI.

MAximè tamen insignis est in hac memoria, Clodij Æsopi tragici histrionis patina, sexcentis HS. taxata: in qua posuit aues cantu aliquo, aut humano sermone vocales, nummis sex singulas coemptas: nulla alia inductus suauitate, nisi vt in his imitationem hominis manderet, ne quæstus quidem suos reueritus illos opimos & voce meritos, dignus prorsus filio, à quo deuoratas diximus margaritas. Non sit tamen (vt verum fatear) facile inter duos iudicium turpitudinis: nisi quòd minus est, summas rerum naturæ opes, quàm hominum linguas, cœnasse.

De generatione auium, & præter aues quæ quadrupedes oua pariant. CAP. LII.

GEneratio auium simplex videtur esse, cùm & ipsa sua habeat miracula, quoniam & quadrupedes oua gignunt, chamæleontes, lacertæ, & quæ diximus inter serpentes. Pennatorum autem infœcunda sunt, quæ aduncos habent vngues. cenchris sola ex his supra quaterna edit oua. Tribuit hoc auium generi natura, vt fœcundiores essent fugaces earum, quàm fortes. Plurima pariunt struthiocameli, gallinæ, perdices, sali. Coitus auibus duobus modis: fœmina humi considente, vt in gallinis: aut stante, vt in gruibus. Ouorum alia sunt candida, vt columbis, perdicibus: alia pallida, vt aquaticis: † alia punctis distincta, vt meleagridi: alia rubri coloris, vt phasianis, cenchridi. Intus autem omne ouum volucrum bicolor. Aquaticis lutei plus, quàm albi, idque ipsum magis luridum, quàm cæteris. Piscium vnus color, in quo nil candidi. Auium oua ex calore fragilia, serpentium ex frigore lenta, piscium ex liquore mollia. Aquatilium rotunda, reliqua ferè fastigio cacuminata. Exeunt à rotundissima sui parte, dum pariuntur, molli putamine, sed protinus durescente, quibuscunque emergunt portionibus. Quæ oblonga sint oua, gratioris saporis putat Horatius Flaccus. Fœminam edunt, quæ rotundiora gignuntur, reliqua marem. Vmbilicus ouis à cacumine inest, ceu gutta eminens in putamine.

† Arist. lib. 6 Hist. animal. cap. 2. (vnde hic locus ad verbum est translatus) phasiano oua tribuit punctis distincta, quemadmodum & meleagridi, cenchridi autem rubra. Quò fit, vt locum hunc ita legendũ existimemus: Alia punctis distincta, vt meleagridi, & Phasianis: alia rubri coloris, vt cenchridi.

De ouorum generatione, incubatu auium, & coitu. CAP. LIII.

QVædam omni tempore coeunt, vt gallinæ, & pariunt, præterquam duobus mensibus hyemis brumalibus. Ex iis iuuencæ plura, quàm veteres, sed minora: & in eodẽ fœtu prima ac nouissima. Est autem tanta fœcunditas, vt aliquæ & sexagena pariant, aliquæ quotidie, aliquæ bis die, aliquæ in tantum, vt effœtæ moriantur. Hadrianis laus

maxima.

maximæ. Columbæ decies anno pariunt, quædam & vndecies: in Ægypto etiam brumali mense. Hirundines, & merulæ, & palumbi, & turtures bis anno pariunt: cæteræ aues ferè semel. Turdi in cacuminibus arborum luto nidificantes, pene contextim, in secessu generant. A coitu x. diebus oua maturescunt in vtero. Vexatæ autem gallinæ & columbæ penna euulsa, aliáve simili iniuria, diutius. Omnibus ouis medio vitelli parua inest velut sanguinea gutta, quod esse cor auium existimant, primùm in omni corpore id gigni opinantes: in ouo certè gutta salit, palpitátque. Ipsum animal ex albo liquore oui corporatur. Cibus eius in luteo est. Omnibus intus caput maius toto corpore: oculi compressi capite maiores. Increscente pullo, candor in medium vertitur, luteum circumfunditur. Vicesimo die, si moueatur ouum, iam viuentis intra putamen vox auditur. Ab eodem tempore plumescit, ita positus, vt caput supra dextrum pedem habeat, dexteram verò alam supra caput. Vitellus paulatim deficit. Aues omnes in pedes nascuntur, contrà quàm reliqua animalia. Quædã gallinæ omnia gemina oua pariunt, & geminos interdum excludunt, vt Cornelius Celsus autor est, alterum maiorem. Aliqui negant omnino geminos excludi. Plus vicena quina incubanda subiici vetant. Parere à bruma incipiunt. Optima fœtura ante vernum æquinoctium. Post solstitium nata non implent magnitudinem iustam, tantóque minus, quantò serius prouenere.

De vitiis, & remediis incubantium. CAP. LIIII.

OVa incubari intra x. dies edita vtilissimum, vetera aut recentiora infœcunda. Subiici impari numero debent. Quarto die postquam cœpere incubari, si contra lumen cacumine ouorum apprehensũ vna manu, purus & vniusmodi perluceat color, sterilia existimantur esse, próque eis alia substituenda. Et in aqua est experimentum: inane fluitat: itaque sidentia, hoc est plena, subiici volunt. Concuti verò experimẽto vetant, quoniam non gignant confusis vitalibus venis. Incubationi datur initium post nouam Lunam, quia prius inchoata nó proueniant. Celerius excluduntur calidis diebus. Ideo æstate vndeuicesimo educunt fœtum, hyeme x x v. Si incubatu tonuerit, oua pereunt: & accipitris audita voce vitiantur. Remediũ contra tonitrum, clauus ferreus sub stramine ouorum positus, aut terra ex aratro. Quædam autem & citra incubitum, sponte naturæ gignunt, vt in Ægypti simetis. Scitum de quodam potore reperitur, Syracusis tam diu potare solitum, donec cooperta terra fœtum ederent oua. Quin & ab homine perficiuntur.

De auguriis ouorum. CAP. LV.

IVlia Augusta, prima sua iuuenta Tiberio Cæsare ex Nerone grauida, cùm parere virilem sexum admodũ cuperet, hoc vsa est puellari augurio, ouum in sinu fouendo, atque cùm deponendum haberet, nutrici per sinum tradendo, ne intermitteretur tepor. Nec falsò augurata proditur. Nuper inde fortasse inuentum, vt oua in calido loco imposita paleis igne modico fouerentur, homine versante, pariterque & stato die illinc erumperet fœtus. Traditur quædam ars gallinarij cuiusdam, dicentis quòd ex quaque esset. Narrantur & mortua gallina mariti earum visi succedentes in vicem, & reliqua fœtæ more facientes, abstinentésque se à cantu. Super omnia est anatum ouis subditis atque exclusis admiratio, primò non planè agnoscentis fœtum: mox incertos incubitus solicitè conuocantis: postremò lamenta circa piscinæ stagna, mergentibus se pullis natura duce.

Quæ gallinæ optimæ. CAP. LVI.

GAllinarum generositas spectatur crista erecta, interdum & gemina † primis nigris, ore rubicundo, digitis imparibus, aliquando & super quatuor digitos transuerso vno. Ad rem diuinam, luteo rostro pedibúsque, puræ non videntur: ad opertanea sacra, nigræ. Est & pumilionum genus non sterile in iis, quod nó in alio genere alitum, sed quibus certa fœcunditas rara, & incubatio ouis noxia.

† Varro rei rust. lib. 3. ca. 9. (vnde locus hic desumptus videtur) & Colum. lib. 8. ca. 2. gallinarũ bonitatem ex plumarũ, nõ ex oris rubedine spectandam præcipiunt. Quo fit vt hic vetusti cod. lectionem sequi malim, Pinnis nigris, cætera rubicundæ vel, & rectius, pennis nigris ore, &c.

De morbis earum, & remediis. CAP. LVII.

INimicissima autem omnium generi pituita, maximéq; inter messis & vindemiæ tempus. Medicina in fame, & cubatus in fumo, vtique si ex lauro aut herba sabina fiat: penna per trãsuersas inserta nares, & per omnes dies mota: cibus allium cum farre, aut aqua perfusus,

perfusus, in qua lauerit noctua, aut cum semine vitis albæ coctus: & quædam alia.

De conceptu & numero fœtus auium. CAP. LVIII.

COlumbæ proprio ritu osculantur ante coitum. Pariunt ferè bina oua: ita natura moderáte, vt aliis crebrior sit partus, aliis numerosior. Palumbes & turtures plurimùm terna: nec plus quàm bis ferè pariunt: atque ita, si prior fœtus corruptus est: & quãuis tria pepererint, nunquam plus duobus educunt. Tertium quod irritum est, vrinum vocant. Palumbes incubat fœmina post meridiana in matutinum, cætero mas. Columbæ marem semper & fœminam pariunt, priorem marem, postridie fœminam. Incubãt in eo genere ambo, interdiu mas, noctu fœmina. Excludunt xx. die. Pariunt à coitu quinto. Æstate quidem interdum binis mensibus térna edunt paria. nã xviii. die excludunt, statimq; concipiunt. Quare inter pullos sæpe oua inueniuntur, & alij prouolãt, alij erumpunt. Ipsi deinde pulli quinquemestres fœtificant. Et ipsæ autem inter se (si mas nõ sit) fœminæ æquè saliunt, pariúntque oua irrita, ex quibus nihil gignitur: quæ hypénemia Græci vocant.

De pauone & anseribus. CAP. LIX.

PAuo à trimatu parit. Primo anno vnum aut alterum ouum, sequenti quaterna quináve, cæteris duodena, non amplius. Intermittens binos dies ternósve parit, & ter anno, si gallinis subiiciantur incubanda. Mares ea frangunt desiderio incubantiũ. Quapropter noctu & in latebris pariunt, aut in excelso cubantes: & nisi molli strato excepta, franguntur. Mares singuli quinis sufficiunt coniugibus. Cùm singulæ aut binæ fuere, corrumpitur salacitate fœcunditas. Partus excluditur diebus ter nouenis, aut tardius † vicesimo. Anseres in aqua coeunt, pariunt vere: aut si bruma coiere, post solstitium, quadraginta propè. Bis anno, si priorem fœtum gallinæ excludant: aliâs plurima oua sedecim, paucissima septem. Si quis surripiat, pariunt, donec rumpantur. Aliena non excludunt. Incubanda subiici vtilissimum ix. aut xi. Incubant fœminæ tantùm tricenis diebus. Si verò tepidiores sint, † vigintiquinque. Pullis eorum vrtica contactu mortifera. Nec minus auiditas, nunc satietate nimia, nunc suamet vi: quando apprehensa radice, morsu sæpe conantes auellere, antè colla sua abrumpunt. Contra vrticam remedium est, stramento ab incubatu subdita radix earum.

† Repone, tricesimo. quẽadmodũ antea legebatur.

† vicenis quinis.

De ardeolis, & quomodo seruentur optimè oua. CAP. LX.

ARdeolarum tria genera, leucon, asterias, pellos. Hi in coitu anguntur. Mares quidẽ cum vociferatu sanguinem etiam ex oculis profundunt. Nec minus ægrè pariunt grauidæ. Aquila tricenis diebus incubat, & ferè maiores alites: minores vicenis, vt miluus & accipiter. Singulos ferè parit, nunquam plus ternos, is qui † ægolios vocatur, quaternos: coruus aliquando & quinos: incubant totidem diebus. Cornicem incubantem mas pascit. Pica nouenos, melancoryphus supra xx. parit, semper numero impari: nec alia plures: tanto fœcunditas maior paruis. Hirundini cæci primò pulli, & ferè omnibus, quibus numerosior partus. Irrita oua, quæ hypenemia diximus, aut mutua fœminæ inter se libidinis imaginatione concipiunt, aut puluere: nec columbæ tantùm, sed & gallinæ, perdices, pauones, anseres, chenalopeces. Sunt autem sterilia, & minora, ac minus iucundi saporis, & magis humida. Quidam & vento putant ea generari: qua de causa etiam Zephyria appellantur. Hæc autem vere tantum. Vrina fiunt, incubatione derelicta, quæ alij cynosura dixere. Oua aceto macerata in tantum emolliuntur, vt per annulos transeant. Seruari ea in lomento, aut hyeme in paleis, æstate in furfuribus, vtilissimum. Sale exinaniri creduntur.

† Aristoteles Aegolium vocat, si emendata sint exẽplaria: eúmque miluorum generi videtur attribuere.

Quæ volucrum sola animal pariat, & lacte nutriat. CAP. LXI.

VOlucrum animal parit vespertilio tantùm, cui & membranaceæ pinnæ vni. Eadem sola volucrum lacte nutrit, vbera admouens: geminos volitat amplexa infantes: secúmque deportat. Eidem coxendix vna traditur, & in cibatu culices gratissimi.

De conceptu viperæ & partu, & quæ terrestrium oua pariant. CAP. LXII.

REptilis in terrestribus oua pariunt serpentes: de quibus nondum dictum est. Coeunt complexu, adeò circumuolutæ sibiipsæ, vt vna existimari biceps possit. Viperæ mas

caput

caput inserit in os, quod illa abrodit voluptatis dulcedine. Terrestrium eadem sola, intra se parit oua vnius coloris, & mollia, vt pisces. Tertia die intra vterum catulos excludit: deinde singulos diebus singulis parit, viginti ferè numero. Itaque cæteræ tarditatis impatientes, perrumpunt latera, occisa parente. Cæteræ serpentes † contecta oua in terra incubant, & fœtum sequente excludunt anno. Crocodili vicibus incubant mas & fœmina. Sed reliquorum quoque terrestrium reddatur generatio.

† Connexa, legendū, non contecta. ex Arist. libr. 6. Hist. animal. cap. vlti. vbi sic habet: τὰ δ' ᾠὰ συνδεδεμένα τίκτει.

De generatione terrestrium. CAP. LXIII.

Bipedum solus homo animal gignit. Homini tantùm primi coitus pœnitentia, augurium scilicet vitæ à pœnitenda origine. Cæteris animalibus stati per tempora anni concubitus, homini (vt dictum est) omnibus horis dierum noctiúmque. Cæteris satietas in coitu, homini propè nulla. Messalina Claudij Cæsaris coniunx, hoc regalem existimans palmam, elegit in id certamen nobilissimam è prostitutis ancillam mercenariæ stipis, eámque die ac nocte superauit quinto ac vicesimo concubitu. In hominum genere maribus diuerticula Veneris excogitata, omnia scelere naturæ, fœminis verò abortus. Quantum in hac parte multo nocentiores, quàm feræ, sumus? Viros auidiores Veneris hyeme, fœminas æstate, Hesiodus prodidit. Coitus auersus elephantis, camelis, tigribus, lyncibus, rhinoceroti, leoni, dasypodi, cuniculis, quibus auersa genitalia. Cameli etiam solitudines, aut secreta certè petunt: neque interuenire datur sine pernicie. Coitus tota die est tantùm iis ex omnibus, quibus solida vngula. In quadrupedum genere mares olfactus accendit. Auertuntur & canes, phocæ, lupi, in medióque coitu, inuitique etiam cohærent. Suprà dictorum plerisque fœminæ priores superueniunt, reliquis mares. Vrsi autem, vt dictum est, † humanitus strati: herinacei stantes ambo inter se complexi: feles mare stante, fœmina subiacente: vulpes in latera proiectæ, marémq; fœmina amplexa. Taurorum ceruorúmque fœminæ vim non tolerant: ea de causa ingrediuntur in coitu. Cerui vicissim ad alias trāseunt, & ad priores redeunt. Lacertæ, vt ea quæ sine pedibus sunt, circumplexu Venerem nouere. Omnia animalia quo maiore corpore, hoc minus fœcunda sunt. Singulos gignunt elephanti, cameli, equi: Acanthis duodenos, auis minima. Ocyssimè pariunt, quæ plurimos gignunt. Quo maius est animal, tanto diutius formatur in vtero. Diutius gestantur quibus longiora sunt vitæ spatia. Neque crescentium tempestiua ad generandum ætas. Quæ solidas habent vngulas, singulos: quæ bisulcas, & geminos pariunt. Quorum in digitos pedum fissura diuisa est, ea numerosiora in fœtu. Sed superiora omnia perfectos edunt partus, hæc inchoatos: in quo sunt genere leænæ, vrsæ, & vulpes. Informia etiam magis, quàm suprà dicta, vrsæ pariunt: rarúmque est videre parientes. Posteà lambendo calefaciunt fœtus omnia ea, & figurant. Pariunt plurimùm quaternos. Cæcos autem gignunt canes, lupi, panthera, thoes. Canum plura genera. Laconicæ octauo mense vtrinque generant. Ferunt sexaginta diebus, & plurimùm tribus. Cæteræ canes & semestres coitum patiuntur. Implentur omnes vno coitu. Quæ ante iustum tempus concepere, diutius cæcos habent catulos, nec omnes totidem diebus. Existimantur in vrina attollere crus ferè semestres: id est signum consummati virium roboris: fœminæ hoc idem sidentes. Partus duodeni, quibus numerosissimi, cætero quini, seni, aliquando singuli, quod prodigiosum putāt: sicut omnes mares, aut omnes fœminas gigni. Primos quoque mares pariunt: in cæteris alternant, si ineant opportuno & recto mense. Ineuntur à partu sexto mense. Octonos Laconicæ pariunt. † Propria in eo genere maribus laboris alacritas. Viuunt Laconici annis denis, fœminæ duodenis: cætera genera xv. annos, aliquando viginti. Nec tota sua ætate generant, ferè à xii. desinentes. Felium & ichneumonum reliqua, vt canum. Viuunt annis senis. Dasypodes omni mense pariunt, & superfœtant, sicut lepores. A partu statim implentur. Concipiunt, quamuis vbera siccante fœtu. ∴ Pariunt non cæcos. Elephanti, vt diximus, pariunt singulos, magnitudine vituli trimestris. Cameli duodecim mensibus ferunt: à trimatu pariunt vere, iterúmque post annum implentur à partu. Equas autem post tertium annum, aut post vnum ab

enixu

† Resupini, humi strati: vt apud Arist. 6. Animal. capit. 30. ὕπτιοι [illegible]

† Pintianus sic legit: Propria in eo genere maribus à labore salacitas. Cuius castigationis autorē habet Aristotelem, qui lib. 6. Histor. animal. cap. 20. peculiare hoc esse tradit Laconico canū generi, vt à labore melius ineant quàm à quiete.

∴ Negatio abundat. ex Arist. 6. animal. cap. 33. vbi sic habet: γεννᾷ δὲ τυφλά, ὥσπερ τὰ πολλὰ τῶν σχιζοπόδων.

† Quod hic mulieri tribuitur, Aristoteles libr. 6. capit. 23. & Plin. libr. 8. cap. 44. afinæ adsignant.

enixu vtiliter admitti putant, cogúntque inuitas. † Et mulier septima die concipere facilimè creditur. Equarum iubas tondere præcipiunt, vt asinorum in coitu patiantur humilitatem: comantes enim gloria superbire. A coitu solæ animalium currunt ex aduerso Aquilonum Austrorúmve, prout marem aut fœminam concepere. Colotem illico mutant rubriore pilo, vel quicunque sit, pleniore: hoc argumento desinunt admittere etiam volentes. Nec impedit partus quosdam ab opere, fallúntque grauidæ. Vicisse Olympia prægnantem Echecratidis Thessali inuenimus. Equos, & canes, & sues initum matutinum appetere, fœminas autem post meridiem blandiri, diligentiores tradunt. Equas domitas LX. diebus equire, antequàm gregales: sues tantùm coitu spumam ore fundere: verrem subantis audita voce, nisi admittatur, cibum non capere vsque in maciem: fœminas autem in tantum efferari, vt hominem lacerent, candida maximè veste indutum. Rabies ea acero mitigatur naturæ asperso. Auiditas coitus putatur & cibis fieri: sicut viro eruca, pecori cæpa. Quæ ex feris mitigentur, non concipere, vt anseres: apros verò tardè, & ceruos, nec nisi ab infantia educatos. Mirum est: quadrupedum prægnantes Venerem arcent, præter equam & suem. Sed superfœtant dasypus & lepus tantùm.

De varia generatione animalium. CAP. LXIIII.

QVæcunque animal pariunt, in capita gignunt, circumacto sub enixum fœtu, aliàs in vtero porrecto. Quadrupedes gestantur extensis ad longitudinem cruribus, & ad aluum suam applicatis: homo in semet conglobatus, inter duo genua naribus sitis. Molas, de quibus antè diximus, gigni putant, vbi mulier non ex mare, verùm ex semetipsa tantùm conceperit: ideo nec animari, quia non fit ex duobus: altricémque habere per se vitam illam, quæ satis arboribúsque contingat.

De murium fœtu. CAP. LXV.

† Aristot. libr. 4. de generat. animal. cap. 6. de suis agens partu, sic habet: Καὶ μονοτοκεῖ καὶ διτοκεῖ, καὶ πολυτοκεῖ τὰ πολλά. Vnde & locum hûc nonnulli sic corrigêdũ existimant: Sues tantùm & vnum, & duos edunt, item plures.

EX omnibus, quæ perfectos fœtus, † sues tantùm & numerosos edunt: item plures, contra naturam solidipedum, aut bisulcorum. Suprà cuncta est murium fœtus, haud sine cunctatione dicendus, quanquàm sub autore Aristotele & Alexandri Magni militibus. Generatio eorum lambendo constare, non coitu, dicitur: ex vna genitos CXX. tradiderunt: apud Persas verò prægnantes & in vtero parentis repertas. Et salis gustatu fieri prægnantes opinantur. Itaque desinit mirum esse, vnde vis tanta messes populetur murium agrestium: in quibus illud quoque adhuc latet, quonam modo illa multitudo repentè occidat. Nam nec exanimes reperiuntur, neque extat qui murem hyeme in agro effoderit. Plurimi ita ad Troadem prouenıunt: & iam inde fugauerunt incolas. Prouentus eorum siccitatibus tradunt: & iam obituris vermiculum in capite gigni. Ægyptiis muribus durus pilus, sicut herinaceis. Iidem bipedes ambulant, ceu Alpini. Cùm diuersi generis coiuere animalia, ita demum generant, si tempus nascendi par habét. Quadrupedum oua gignentium lacertam ore parere (vt creditur vulgò) Aristoteles negat: neque incubant eædem, oblitæ quo sint in loco enixæ, quoniã huic animali nulla memoria. Itaque catuli per sese erumpunt.

De spina hominis anguem nasci. CAP. LXVI.

ANguem ex medulla hominis spinæ gigni, accepimus à multis. Pleraque enim occulta & cæca origine proueniunt, etiam in quadrupedum genere.

De salamandra. CAP. LXVII.

SIcut salamandra, animal lacerti figura, stellatũ, nunquàm, nisi magnis imbribus, proueniens, & serenitate deficiens. Huic tantus rigor, vt ignem tactum extinguat, nõ alio modo, quàm glacies. Eiusdem saniẽ, quæ lactea ore vomitur, quacunq; parte corporis humani contacta, toti defluunt pili: idq; quod contactum est, colorem in vitiliginem mutat.

De iis quæ nascuntur ex non genitis: & quæ nata nihil gignunt.

CAP. LXVIII.

QVædam verò gignuntur ex non genitis, & sine vlla simili origine, vt suprà dicta: & quæcunq; æstas, aut ver, statúmque tempus anni generant. Ex iis quædam nihil gignunt, vt salamãdræ. Neq; est iis genus masculinum fœmininúmve, sicut neque

in ang

in anguillis, omnibúsque quæ nec animal, nec ouum ex sese generant. Neutrum est & ostreis genus, & cæteris adhærentibus vado vel saxo. Quæ autem per se generantur, si in mares ac fœminas descripta sunt, generāt quidem aliquid coitu, sed imperfectum & dissimile, & ex quo nihil amplius gignatur, vt vermiculos muscæ. Id magis declarant naturæ eorum, quæ insecta dicuntur, arduæ explanationis omnia, & priuatim dicato opere narranda. Quapropter ingenium prædictorum, & reliqua subtexetur dissertatio.

De sensibus animalium. CAP. LXIX.

EX sensibus ante cætera homini tactus, deinde gustatus: reliquis superatur à multis. Aquilæ clariùs cernunt: vultures sagaciùs odorantur: liquidiùs audiunt talpæ obrutæ terra, tam denso atque surdo naturæ elemento. Præterea voce omnium in sublime tendente, sermonem exaudiunt: & si de iis loquare, intelligere etiam dicuntur, & profugere. Auditus cui hominum primò negatus est, huic & sermonis vsus ablatus: nec sunt naturaliter surdi, vt non iidem sint & muti. In marinis ostreis auditum esse, non est verisimile: sed ad sonum mergere se solent. Ideo & silentium in mari piscantibus.

Auditum, & olfactum esse piscibus. CAP. LXX.

PIsces quidem auditus nec membra habent nec foramina: audire tamen eos palàm est: vtpote cùm plausu congregari feros ad cibum consuetudine in quibusdam viuariis spectatur: & in piscinis Cæsaris, genera piscium ad nomen venire, quosdam singulos. Itaque produntur etiam clarissimè audire, mugil, lupus, salpa, chromis, & ideo in vado viuere. Olfactum iis esse, manifestè patet. Quippe non omnes eadem esca capiuntur: & prius, quàm appetant, odorantur. Quosdam & speluncis latentes, salsamento illitis faucibus scopuli piscator expellit, veluti sui cadaueris agnitionem fugientes. Conueniúntque ex alto etiam ad quosdam odores, vt sepiam vstam, & polypum: quæ ideo coniiciuntur in nassas. Sentinæ quidem nauium odorem procul fugiunt: maximè tamen piscium sanguinem. Non potest petris auelli polypus: idem cunila admota, ab odore protinus resilit. Purpuræ quoque fœtidis capiuntur. Nam de reliquo animalium genere quis dubitet? Cornus ceruini odore serpentes fugantur, sed maximè styracis: origani, aut calcis, aut sulphuris formicæ necantur. Culices acida petunt, ad dulcia non aduolant.

Tactum communem esse omnibus. CAP. LXXI.

TActus sensus omnibus est, etiam quibus nullus alius: nam & ostreis, & terrestribus vermibus quoque. Existimauerim omnibus sensum & gustatus esse. Cur enim alios alia sapores appetunt? in quo vel præcipua naturæ architectio. Alia dentibus prædantur, alia vnguibus, alia rostri aduncitate carpunt, alia latitudine ruunt, alia acumine excauant, alia sugunt, alia lambunt, sorbent, mandunt, vorant. Nec minor varietas in pedum ministerio, vt rapiant, distrahant, teneant, premant, pendeant, tellurem scabere non cessent.

Quæ venenis viuant, & quæ terra. CAP. LXXII.

VEnenis capreæ & coturnices (vt diximus) pinguescunt, placidissima animalia: at serpentes ouis, spectanda quidem draconum arte. Aut enim solida hauriunt, si iam fauces capiunt, quæ deinde in semet conuoluti frangunt intus, atque ita putamina excutiunt: aut si tenerior est, & catuli adhuc ætas, orbe apprehensa spiræ, ita sensim vehementérque præstringunt, vt amputata parte ceu ferro, reliquam quæ amplexu tenetur, sorbeant. Simili modo auibus deuoratis solidis, contentione plumas & ossa reuomunt. Scorpiones terra viuunt. Serpentes, cùm occasio est, vinum præcipuè appetunt, cùm alioqui exiguo indigeant potu. Eædem minimo & penè nullo cibo, cùm adseruantur inclusæ: sicuti aranei quoque, alioqui suctu viuentes. Ideo nullum interit fame aut siti venenatum. Nam neque calor his, neque sanguis, neque sudor, † quæ auiditatem naturali sale augent. In quo genere omnia magis exitialia, si suum genus edêre, antequàm noceant. Condit in thesauros maxillarum cibum sphingiorum & satyrorum genus: mox inde sensim ad mandendum manibus expromit: & quod formicis in annum solenne est, his in dies vel horas.

† Melius; Quæ auiditatem naturalē sola augent, vt naturalis auiditatis appellatione intelligamus cibi potúsque appetentiā, quæ calore potissimùm & sudore excitatur.

De

De cibo & potu quorundam. CAP. LXXIII.

VNum animal digitos habentium herba alitur, lepus: sed & fruge solidipedes, & è bisulcis sues omni cibatu & radicibus. Solidipedum volutatio propria. Serratorum dentium carniuora sunt omnia. Vrsi & fruge, fronde, vindemia, pomis viuunt & apibus, cancris etiam & formicis. Lupi, vt diximus, & terra in fame. Pecus potu pinguescit: ideo sal illis aptissimus: item veterina, quanquam & fruge & herba, ∴ sed vt bibêre, sic edunt. Ruminant, præter iam dicta, syluestrium cerui, cùm à nobis aluntur. Omnia autem iacentia potius quàm stantia, & hyeme magis quàm æstate, septenis ferè mensibus. Pontici quoque mures simili modo remandunt. In potu, quibus serrati dentes, lambunt: & mures hi vulgares, quamuis ex alio genere sint. Quibus continui dentes, sorbent, vt equi, boues. Neutrum vrsi, sed aquam quoque morsu vorant. In Africa maior pars ferarum æstate non bibunt, inopia imbrium: quam ob causam capti mures Libyci, si biberint, moriuntur. Orygem perpetuò sitientia Africæ generant, & natura loci potu carentem, & mirabili modo ad remedia sitientium. Nanque Gætuli latrones eo durant auxilio, repertis in corpore eorum saluberrimi liquoris vesicis. Insidunt in eadem Africa pardi condensa arborum, occultatique earum ramis, in prætereuntia desiliunt, atque è volucrum sede grassantur. Feles quidem quo silentio, quàm leuibus vestigiis obrepunt auibus! quàm occulto speculatu in musculos exiliunt! Excrementa sua effossa obruunt terra, intelligentes odorem illum indicem sui esse.

∴ Legêdum, sed vt bibêre, sic edunt, tradête Aristotele Hist. animal. libr. & ca. 8. veterina pro aquæ modo, quam hauserunt, pabulum sumere, quæque vberius potauerint auidius item vorare.

Quæ inter se dissideant, & quæ inter se conueniant. CAP. LXXIIII.

ERgo & alios quosdam sensus esse, quàm suprà dictos, haud difficulter apparet. Sunt enim quædam his bella amicitiæque, vnde & affectus, præter illa quæ de quibusque eorum suis diximus locis. Dissident olores & aquilæ: coruus & chlorio, noctu inuicem oua exquirentes. Simili modo coruus & miluus, illo præripiente huic cibos: cornices & noctua: aquilæ & trochilus (si credimus) quoniam rex appellatur auium: noctuæ, & cæteræ minores aues. Rursus cum terrestribus, mustela & cornix: turtur & pyralis: ichneumones vespæ, & phalangia aranei. Aquaticæ, anates & gauiæ. Harpæ & triorches accipiter. Sorices & ardeolæ, inuicem fœtibus insidiantes. Ægithus auis minima cum asino. Spinetis enim se scabendi causa atterens, nidos eius dissipat: quod adeò pauet, vt voce omnino rudentis audita, oua eiiciat, pulli ipsi metu cadant. Igitur aduolãs hulcera eius rostro excauat. Vulpes & Nili angues: mustelæ & sues. Æsalon vocatur parua auis, oua corui frangens, cuius pulli infestantur à vulpibus. Inuicem hæc catulos eius ipsámque vellit. Quod vbi viderunt corui, contrà auxiliantur, velut aduersus cõmunem hostem. Et acanthis in spinis viuit: idcirco asinos & ipsa odit, flores spinæ deuorantes. Ægithum verò anthus in tantum, vt sanguinem eorum credant non coire, multísque ob id veneficiis infament. Dissident thoes & leones, & minima æquè ac maxima. Formicosam arborem sorices cauent. Librat araneus se filo in caput serpentis porrectæ sub vmbra arboris suæ: tantáque vi morsu cerebrum apprehendit, vt stridens subinde, ac vertigine rotata, ne filum quidem desuper pendentis rumpere, adeò non fugere queat: nec finis ante mortem est. Rursus amici pauones & columbæ, turtures & psittaci, † merulæ & turdi, cornix & ardeolæ contra vulpium genus communibus inimicitiis. Harpe & miluus contra triorchem. Quid, non & affectus indicia sunt etiam in serpẽtibus, immitissimo animalium generi? Dicta sunt, quæ Arcadia narrat de domino à dracone seruato, & agnita voce hominis. De aspide miraculum Philarcho reddatur: is enim autor est, cùm ad mensam cuiusdam veniẽs in Ægypto aleretur assiduè, enixam catulos, quorum ab vno filium hospitis interemptum illam reuersam ad cõsuetudinem cibi, intellexisse culpam, & necem intulisse catulo, nec posteà in tectum id reuersam.

† Arist. Hist animal. li. 9. cap. [illegible] sic habet [illegible]. Vnde & hic legêdum videtur Merulæ & turtures.

De somno animalium. CAP. LXXV.

SOmni quæstio non obscuram coniectationem habet. In terrestribus, omnia quæ conniueant, dormire manifestum est. Aquatilia quoque exiguum quidem, etiam qui de cæteris dubitant, dormire tamen existimant: non oculorum argumento, quia nõ habent genas:

genas: verùm ipsa quiete cernuntur placida, ceu sopotata, neque aliud, quàm caudas, mouentia, & ad tumultum aliquem expauentia. De thynnis confidentiùs affirmatur. Iuxta ripas enim aut petras dormiunt. Plani autem piscium in vado, vt manu sæpe tollantur. Nam delphini balænæque stertentes etiam audiuntur. Insecta quoque dormire silentio apparet, quia ne luminibus quidem admotis excitentur. Homo genitus premitur somno per aliquot menses: deinde longior in dies vigilia. Somniat statim infans. Nam & pauore expergiscitur, & suctum imitatur. Quidam verò nunquàm: quibus mortiferum fuisse signum contra consuetudinem somnium, inuenimus exempla. Magnus hîc inuitat locus, & diuersis refertus documẽtis, vtrúmne sint aliqua præscita animi quiescentis: qua fiant ratione, an fortuita res sit, vt pleraque. Et si exemplis agatur, profectò paria fiant. A vino & à cibis proxima, atque in redormitatione vana esse visa, propè conuenit. Est autem somnus nihil aliud, quàm animi in medium sese recessus. Præter hominem somniare equos, canes, boues, pecora, capras, palàm est. Ob hoc creditur & in omnibus, quæ animal pariant. De iis, quæ oua gignunt, incertum est: sed dormire ea, certum. Verùm ad insecta transeamus.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XI.

RESTANT immensæ subtilitatis animalia: quando aliqui ea neque spirare, & sine sanguine esse etiam prodiderunt.

De insectorum genere. CAP. I.

MVlta hæc & multigena, terrestrium voluciúmq; vita. Alia pennata, vt apes: alia vtroque modo, vt formicæ: aliqua & pennis & pedibus carentia: iure omnia insecta appellata ab incisuris, quæ nunc ceruicum loco, nunc pectorum atque alui præcincta separant membra, tenui modo fistula cohærentia. Aliquibus verò non tota incisura eas ambiente rugas, sed in aluo, aut supernè tantùm, imbricatis flexilibus vertebris, nusquam alibi spectatiore naturæ rerum artificio.

De subtilitate in his naturæ. CAP. II.

IN magnis siquidem corporibus, aut certè maioribus, facilis officina sequaci materia fuit. In his tam paruis, atque tam nullis, quæ ratio, quanta vis, quàm inextricabilis perfectio? Vbi tot sensus collocauit in culice? & sunt alia dictu minora. Sed vbi visum in eo prætendit? vbi gustatum applicauit? vbi odoratum inseruit? vbi verò truculentam illam & portione maximam vocem ingenerauit? qua subtilitate pennas adnexuit? prælongauit pedum crura? disposuit ieiunam caueam, vti aluum? auidam sanguinis, & potissimum humani sitim accendit? Telum verò perfodiendo tergori, quo spiculauit ingenio? Atque, vt in capaci, cùm cerni non possit exilitas, ita reciproca geminauit arte, vt fodiendo acuminatum pariter, sorbendóque fistulosum esset. Quos teredini ad perforanda robora cum sono teste dentes affixit? Potissimúmque è ligno cibatum fecit? Sed turrigeros elephantorum miramur humeros, taurorúmque colla, & truces in sublime iactus, tigrium rapinas, leonum iubas, cùm rerum natura nusquam magis, quàm in minimis, tota sit. Quapropter quæso, ne hæc legentes, quoniam ex his spernunt multa, etiam relata fastidio damnent, cùm in contemplatione naturæ nihil possit videri superuacuum.

Vtrum spirent, an habeant sanguinem. CAP. III.

INsecta multi negarunt spirare, idque ratione persuadentes, quóniam visceri interiori nexus spirabilis non inesset. Itaque viuere vt fruges, arborésque: sed plurimum inter-

esse,spiret aliquid,an viuat.Eadem de causa nec sanguinem iis esse, qui sit nullis carentibus corde atque iecore.Sic nec spirare ea,quibus pulmo desit. Vnde numerosa quæstionum series exoritur.Iidem enim & vocem esse his negant,in tanto murmure apum,cicadarum sono,& aliis quæ suis æstimabuntur locis. Nam mihi cōtuenti se persuasit rerum natura,nihil incredibile existimare de ea.Nec video, cur magis possint non trahere animam talia,& viuere,quàm spirare sine visceribus:quod etiā in marinis docuimus,quamuis arcente spiritum densitate & altitudine humoris. Volare quidem aliqua,& animatu carere in ipso spiritu viuentia,habere sensum victus,generationis,operis,atque etiam de futuro curam: & quamuis non sint membra,quæ velut carina sensus inuehant, esse tamen his auditum,olfactum,gustatum,eximia præterea naturæ dona,solertiam,animum, artem,quis facilè crediderit?Sanguinem non esse his fateor,sicut ne terrestribus quidem cunctis,verùm simile quiddam. Vt sepiæ in mari sanguinis vicem atramentum obtinet, purpurarum generi infector ille succus:sic & insectis,quisquis est vitalis humor,hic erit & sanguis,donec existimatio sua cuique sit. Nobis propositum est,naturas rerum manifestas indicare,non causas indicare dubias.

De corpore eorum. CAP. IIII.

INsecta,vt intelligi possit, non videntur neruos habere, nec ossa,nec spinas,nec cartilaginem,nec pinguia, nec carnes, ne crustam quidem fragilem, vt quædam marina, nec quæ iure dicatur cutis: sed mediæ cuiusdam inter omnia hæc naturæ corpus, arenti simile, neruo mollius, in reliquis partibus siccius veriùs,quàm durius. Et hoc solùm his est,nec præterea aliud. † Nihil intus, nisi admodum paucis intestinum implicatum. Itaque diuulsis præcipua viuacitas,& partium singularum palpitatio. Quia quæcunque est ratio vitalis, illa nōn certis inest membris, sed toto in corpore,minimè tamen capite:solúmque non mouetur,nisi cum pectore auulsum.In nullo genere plures sunt pedes. Et quibus ex his plurimi, diutius viuunt diuulsa,vt in scolopendris videmus. Habent autem oculos,prætérque è sensibus tactum atque gustatum: aliqua & odoratum,pauca & auditum.

† Legendum videtur. Nihil intus, nisi intestinū, admodum paucis replicatū. ex Arist. li. 4. animal. cap. 7. vbi insecta nihil intus habere tradit, præter intestinum, ab ore ad exitum processum: idq; in plerisque rectum,in paucis verò replicatum.

De apibus. CAP. V.

SEd inter omnia ea principatus apibus,& iure præcipua admiratio, solis ex eo genere hominum causa genitis.Mella contrahunt, succúmque dulcissimum atque subtilissimum,ac saluberrimum. † Fauos confingunt & ceras.Illæ ad vsus vitæ laborem tolerant, opera conficiunt,rempublicam habent, consilia priuatim ac duces gregatim: & quod maximè mirum sit,mores habent.Præterea cùm sint neque mansueti generis, neque feri:tamen tanta est natura rerum,vt propè ex vmbra minimi animalis,incomparabile effecerit quiddam. Quos efficaciæ industriæque tantæ comparemus neruos? quas vires? quos rationi medius fidius viros?hoc certè præstantioribus,quò nihil nouere, nisi commune.Non sit de anima quæstio:constet & de sanguine,quantulum tamen esse in tantulis potest.Æstimemus posteà ingenium.

† Aliàs sic: Fauos cōfingunt & ceras, mille ad vsus vitæ. Laborem tolerant,&c.

Qui ordo naturæ in eis. CAP. VI.

HYeme conduntur. Vnde enim ad pruinas niuésque,& Aquilonum flatus perferendos vires? Sanè & insecta omnia: sed minus diu, quæ parietibus nostris occultata maturè tepefiunt.Circa apes aut temporum locorúmve ratio mutata est,aut errauerunt priores.Conduntur à Vergiliarum occasu,sed latent vltra exortum: adeò non ad veris initium,vt dixere,nec vt quisquam in Italia de alueis existimat. Ante fabas florentes non exeunt ad opera & labores,nullúsque cùm per cælum licuit, otio perit dies.Primùm fauos construunt,ceram fingunt,hoc est,domos cellásque faciūt. Déinde sobolem, posteà mella,ceram ex floribus,melliginem è lacrymis arborum,quæ glutinum pariunt, salicis,vlmi,harundinis,succo,gummi,resina.His primùm alueum ipsum intus totum,vt quodam tectorio, illinunt, & aliis amarioribus succis contra aliarum bestiolarum auiditates: id se facturas consciæ, quod concupisci possit. His déinde fores quoque latiores circunstruunt.

De vocabulis operis. CAP. VII.

PRima fundamenta commosin vocant periti, secunda pissoceron, tertia propolin, inter coria cerásque, magni ad medicamina vsus. Commosis crusta est prima, saporis amari. Pissoceros super eam venit, picantium modo † ceu dilutior ceræ: initium plerunq; è mitiore gummi. Propolis, crassioris iam materiæ, additis floribus, nondum tamen cera, sed fauorum stabilimentum, qua omnes frigoris aut iniuriæ aditus obstruuntur, odore & ipsa etiamnum graui, vt qua plerique pro galbano vtantur. Præter hæc conuehitur erithace, quam aliqui sandaracham, alij cerinthum vocant. Hic erit apum, dum operantur, cibus, qui sæpe inuenitur in fauorum inanitatibus sepositus, & ipse amari saporis. Gignitur autem rore verno, & arborum succo, gummi modo, Africi minor, Austri flatu nigrior, Aquilonibus melior & rubēs, plurimus in Græcis nucibus. Menecrates florem esse dicit, futuræ messis indicium: sed nemo præter eum.

† Pintianus ex Hispanicis codicibus hanc erunt lectionem: Pissoceros super eam venit, picatus modo, ceu dilutior cera, è vitiū populorúmque mitiore gummi.

Ex quibus floribus opera fiant. CAP. VIII.

CEras ex omnium arborum satorúmque floribus confingunt, excepta rumice & chenopode. Herbarum hæc genera. Falsò excipitur & spartum, quippe cùm in Hispania multa in spartariis mella herbam eam sapiant. Falsò & oleas excipi arbitror, quippe oliuæ prouentu plurima examina gigni certum est. Fructibus nullis nocetur. Mortuis ne floribus quidem, non modò corporibus, insidunt. Operantur intra sexaginta passus. Et subinde consumptis in proximo floribus, speculatores ad pabula vlteriora mittunt. Noctu deprehensæ in expeditione excubant supinæ, vt alas à rore protegant.

De amatoribus earum. CAP. IX.

NE quis miretur amore earum capros, Aristomachum Solensem duodesexaginta annis nihil aliud egisse: Philiscum verò Thasium in desertis apes colentem Agrium cognominatum: qui ambo scripsere de his.

Ratio operis. CAP. X.

RArio operis hæc: interdiu statio ad porras more castrorum, noctu quies in matutinum, donec vna excitet gemino aut triplici bombo, vt buccino aliquo. Tunc vniuersæ prouolant, si dies mitis futurus est. Prædiuinant enim ventos imbrésque, & tunc se continent tectis. Itaque temperie cæli (& hoc inter præscita habēt) cùm agmen ad opera processit, aliæ flores aggerunt pedibus, aliæ aquam ore, guttásque lanugine totius corporis. Quibus est earum adolescentia, ad opera exeunt, & suprà dicta conuehunt: seniores intus operantur. Quæ flores comportant, prioribus pedibus femina onerant, propter id natura scabra, pedes priores rostro: toraxque onustæ remeant sarcina pandatæ. Excipiunt eas ternæ aut quaternæ, atque exonerant. Sunt enim intus quoque officia diuisa. Aliæ struunt, aliæ poliunt, aliæ suggerunt, aliæ cibum comparant ex eo, quod allatum est. Neque enim separatim vescuntur, ne inæqualitas operis & cibi fiat & temporis. † Struunt orsæ ea concameratione aluei, texúmque vel vsque ad summa tecta deducunt, limitibus binis circa singulos arcus, vt aliis intrent, aliis exeant. Faui superiore parte affixi, & paulum etiam lateribus simul hærent & pendent vnà. Alueum non contingunt, nunc obliqui, nunc rotundi, qualiter poposcit alueus: aliquando & duorum generum, cùm duo examina concordibus populis dissimiles habuere ritus. Ruentes ceras fulciunt, pilarum intergerinis à solo fornicatis, ne desit aditus ad sarciendum. Primi ferè tres versus inanes struuntur, ne promptum sit quod inuitet furantem. Nouissimi maximè implentur melle: ideóque auerso alueo faui eximuntur. Gerulæ secundos flatus captant. Si cooriatur procella, apprehensi pondusculo lapilli se librant. Quidam in humeros eum imponi tradunt. Iuxta verò terram volant in aduerso flatu vepribus hebetato. Mira obseruatio operis. Cessantium inertiam notant, castigant mox, & puniunt morte. Mira munditia. Amoliuntur omnia è medio, nullæque inter opera spurcitiæ iacent. Quin & excrementa operantium intus, ne longiùs recedant, vnum congesta in locum, turbidis diebus, & operis otio egerunt. Cùm aduesperascit, in alueo strepunt minus ac minus, donec vna

†Melius sic: Struunt orsæ à concameratione aluei, textúmque vel vsque ad ima telas deducunt. Sumptus est enim hic locus ex Aristot. Hist. animal. libr. 9. capit 40. vbi sic habet: [illegible]

circumuolet eodem,quo excitauit,bombo,ceu quietem capere imperans: & hoc caſtrorum more. Tunc repentè omnes conticeſcunt.

De fucis. CAP. XI.

DOmos primùm plebeis exædificant,déinde regibus. Si ſperatur largior prouentus, adiiciuntur contubernia & fucis. Hi cellarum minimæ, ſed ipſi maiores apibus. Sunt autem fuci,ſine aculeo,velut imperfectæ apes, nouiſſimæque à feſſis & iam emeritis inchoatæ,ſerotinus fœtus,& quaſi ſeruitia verarum apum. Quamobrem imperāt iis, primóſque in opera expellunt,tardantes ſine clementia puniunt. Neq; in opere tantùm, ſed in fœtu quoque adiuuant eas,multum ad calorem conferente turba. Certè quò maior fuerit multitudo, eò maior fiet examinum prouentus. Cùm mella cœperunt maturéſcere,abigunt eos:multæque ſingulos aggreſſæ trucidant. Nec id genus,niſi vere, conſpicitur. Fucus ademptis alis in alueum reiectus,ipſe cæteris adimit. Regias imperatoribus futuris in vna parte aluei extruunt amplas,magnificas,ſeparatas,tuberculo eminentes:quod ſi exprimatur,non gignuntur ſoboles. Sexangulæ omnes cellæ,à ſingulorum æ pedum opere. Nihil horum ſtato tempore, ſed rapiunt diebus ſerenis munia. Et melle vno alteróve ad ſummum die cellas replent.

Quæ natura mellis. CAP. XII.

VEnit hoc ex aere, & maximè ſiderum exortu, præcipuéque ipſo Sirio explendeſcente fit, nec omnino prius Vergiliarum exortu ſublucanis temporibus. Itaque tum prima aurora folia arborum melle roſcida inueniuntur: ac ſi qui matutino ſub dio fuere,vnctas liquore veſtes,capillúmque concretum ſentiunt. Siue ille eſt cæli ſudor,ſiue quædam ſiderum ſaliua,ſiue purgantis ſe aeris ſuccus:vtinámque eſſet & purus ac liquidus,& ſuæ naturæ,qualis defluit primò:nunc verò è tanta cadens altitudine,multúmque, dum venit, ſordeſcens,& obuio terræ halitu infectus, præterea è fronde ac pabulis potus,& in vtriculos congeſtus apum(ore enim vomunt)ad hæc ſucco florum corruptus, & alueis maceratus, totiéſque mutatus, magnam tamen cæleſtis naturæ voluptatem affert.

Quæ optima mella. CAP. XIII.

IBi optimus ſemper,vbi optimorum doliolis florum conditur. Atticæ regionis hic,& Siculæ,Hymetto,& Hybla ab locis,mox Calydna inſula. Eſt autem initio mel,vt aqua, dilutum,& primis diebus feruet,vt muſtum,ſéque purgat: viceſimo die craſſeſcit, mox obducitur tenui membrana,quæ feruoris ipſius ſpuma concreſcit. Sorbetur optimum,& minimè fronde infectum,è quercus,tiliæ,harundinum foliis.

Quæ genera mellis in ſingulis. CAP. XIIII.

SVmma quidem bonitatis natione conſtat(vt ſuprà diximus)pluribus modis. Aliubi enim faui cera ſpectabiles gignuntur, vt in Pelignis,Sicilia: aliubi mellis copia, vt in Creta, Cypro,Africa: aliubi magnitudine,vt in Septentrionalibus, viſo iam in Germania octo pedum longitudinis fauo, in caua parte nigro. In quocunque tamen tractu terna ſunt mellis genera. Vernum, ex floribus conſtructo fauo, quod ideo vocatur anthinum. Hoc quidam attingi vetant,vt largo alimento valida exeat ſoboles. Alij ex nullo minus apibus relinquunt, quoniam magna ſequatur vbertas magnorum ſiderum exortu. Præterea ſolſtitio, cùm thymum & vua florere incipiunt, præcipua cellarum materia. Eſt autem in eximendis fauis neceſſaria diſpenſatio, quoniam inopia cibi deſperant,moriuntúrque aut effugiunt: contrà copia ignauiam affert: ac iam melle, non erithace,paſcuntur. Ergo diligentiores ex hac vindemia x i i.partem apibus relinquunt. Dies ſtatus inchoandi, vt quadam lege naturæ, ſi ſcire aut obſeruare homines velint, x x x.ab educto examine: feréque Maio menſe includitur hæc vindemia. Alterum genus eſt mellis æſtiui, quod ideo vocatur horæum,à tempeſtiuitate præcipua, ipſo Sirio

† ſublimitas. explendeſcente poſt ſolſtitium diebus x x x.ferè. Immenſa circa hoc † ſubtilitas naturæ mortalibus patefacta eſt,niſi fraus hominum cuncta pernicie corrumperet. Nanque ab exortu ſideris cuiuſcunque, ſed nobilium maximè, aut cæleſtis arcus, ſi non ſequantur imbres,

imbres,sed ros tepescat.Solis radiis,medicamenta,non mella,gignuntur,oculis,hulceribus,internísque visceribus dona cælestia.Quòd si seruetur hoc Sirio exoriente, casúque congruat in eundem diem,vt sæpe,Veneris,aut Iouis,Mercuriíve exortus, non alia suauitas,vísque mortalium malis à morte vocandis,quàm diuini nectaris,fiat.

Quomodo probentur mella. CAP. XV.

MEl plenilunio vberiùs capitur,serena die pinguiùs.In omni melle,quod per se fluit, vt mustum oleúmque, appellatúrque acœton, maximè laudabile est. Æstiuum omne rutilum,vt diebus confectum siccioribus. Aptissimum existimatur è thymo,coloris aurei,saporis gratissimi,quod fit palàm doliolis,pingue,marino è rore spissum.Quòd concrescit autem,hoc minimè laudatur. Thymosum non coit, & tactu prætenuia fila mittit:quod primum grauitatis argumentum est.Abrumpi statim & resilire guttas, vilitatis indicium habetur.Sequēs probatio,vt sit odoratum,ex dulci acre,glutinosum, perlucidum.Æstiua mellatione decimam partem †Thasio Dionysio apibus relinqui placet, si pleni fuerint aluei:si minus,pro rata portione:aut si inanes,omnino non attingi. Huic vindemiæ Attici signum dedere initium Caprificialem diem Vulcano sacrum.

De tertio genere mellis,& quomodo apes probentur. CAP. XVI.

TErtium genus mellis,minimè probatum,syluestre, quod ericæum vocant.Conuehitur post primos autumni imbres, cum ericæ sola floret in syluis, ob id harenoso simile.Gignitur id maximè Arcturi exortu à pridie Idus Septemb. Quidam æstiuam mellationem ad Arcturi exortum proferunt,quoniā ad æquinoctium autumni ab eo supersint dies xiiii.& ab æquinoctio ad Vergiliarum occasum diebus xlviii. plurima sit ericæ. Athenienses tetralicem appellant,Eubœa sisaram, quam putant apibus esse gratissimam,fortassis quia nulla tunc alia sit copia. Hæc ergo mellatio fine vindemiæ & Vergiliarum occasu,Idibus Nouemb.ferè includitur. Relinqui ex ea duas partes apibus ratio persuadet,& semper eas partes fauorum,quæ habeant erithacen. A bruma ad Arcturi exortum diebus lx. somno aluntur sine vllo cibo.Ab Arcturi exortu ad æquinoctium vernum tepidiore tractu iam vigilant: sed etiam tunc alueo se continent,seruatósque in id tempus cibos repetunt. In Italia verò hoc idem à Vergiliarum exortu faciunt, & in eum dormiunt. Alueos quidam in eximendo melle expendunt,ita diribentes quantum relinquant.Æquitas siquidem etiam in eis obstringitur: ferúntque societate fraudata alueos mori.In primis ergo præcipitur vt lauti purique eximant mella. Et furem mulierúmque menses odère. Cùm eximuntur mella,apes abigi fumo vtilissimum, ne irascantur,aut ipsæ auidè vorent.Fumo crebriore etiā ignauia earum excitatur ad opera. Nam nisi incubauere,fauos liuidos faciunt.Rursus nimio fumo inficiuntur: quarum iniuriam celerrimè sentiunt mella,vel minimo cōtactu roris acescentia. Et ob id inter genera seruatur,quod acapnon vocant.Album mel non fit,quod bithymum est,sed oculis & hulceribus aptissimum existimatur. Fœtus quonam modo progenerarent, magna inter eruditos & subtilis quæstio fuit.Apum enim coitus visus est nunquàm. Plures existimauere oportere confici floribus compositis aptè atque vtiliter.Aliqui coitu vnius,qui rex in quoque appellatur examine. Hunc esse solum marem, præcipua magnitudine, ne fatiscat.Ideo fœtum sine eo non edi:apésque reliquas,tanquàm marem fœminas,comitari, non tanquàm ducem:quam probabilem aliâs sententiam fucorum prouentus coarguit. Quæ enim ratio,vt idem coitus alios perfectos,imperfectos generet alios?Propior vero prior existimatio fieret,ni rursus alia difficultas occurreret.Quippe nascuntur aliquando in extremis fauis apes grandiores:quæ cæteras fugant. Oestrus vocatur hoc malum: quonam modo nascens,si ipsæ fingunt? Quod certum est, gallinarum modo incubant. Id quod exclusum est,primùm vermiculus videtur candidus, iacens transuersus, adhærénsque ita vt pascere videatur. Rex statim mellei coloris,vt electo flore ex omni copia factus,neque vermiculus, sed statim penniger. Cætera turba cùm formam capere cœpit,nymphæ vocantur:vt fuci,sirenes,aut cephenes.Si quis alterutris capita demat,priùs quàm pennas habeant,pro gratissimo sunt pabulo matribus. Tēpore procedente instil-

† Cassio, legendum, non Thasio, tum ex vetusto codice, tum ex Varrone in principio operis de Re rustic. vbi & Vticam patriam ei assignat, Magonémque ab eo versum asserit: quod & Plin. lib. I. tradit in autorum catalogo.

lant cibos,atque incubant,tum maximè murmurantes caloris(vt putant)faciendi gratia, necessarij excludendis pullis,donec ruptis membranis, quæ singulos cingunt ouorum modo,vniuersum agmen emergat.Spectatum hoc Romæ consularis cuiusdam suburbano,alueis cornu laternæ translucido factis.Fœtus intra x l v. diem peragitur. Fit in fauis quibusdam,qui vocatur clerus,amaræ duritia ceræ, cùm fœtum inde non eduxere morbo aut ignauia,aut infœcunditate naturali.Hic est abortus apum.Protinus autem educti operantur quadam disciplina cum matribus:regémque iuuenem æqualis turba comitatur.Reges plures inchoantur,ne desint.Posteà ex his soboles cùm adulta esse cœpit,concordi suffragio deterrimos necant,ne distrahant agmina.Duo autem genera eorum melior,rufus,quàm niger variúsque. Omnibus forma semper egregia,& duplo quàm cæteris maior,pennæ breuiores,crura recta,ingressus celsior, in fronte macula quodam diademate candicans.Multùm etiam nitore à vulgo differunt.

Quæ regiminis ratio. CAP. XVII.

QVærat nunc aliquis,vnúsne Hercules fuerit,& quod Liberi patris sepulcrum,& reliqua vetustatis situ obruta. Ecce in re parua,villísque nostris annexa,cuius assidua copia est,non constat inter autores: rex nullúmne solus habeat aculeum,maiestate tantùm armatus: an dederit eum quidem natura, sed vsum eius illi tantùm negauerit.Illud constat, imperatorem aculeo non vti. Mira plebei circa eum obedientia. Cùm procedit,vnà est totum examen, circáque eum conglobatur,cingit,protegit,cerni non patitur.Reliquo tempore cùm populus in labore est, ipse opera intus circuit similis exhortanti,solus immunis.Circa eum satellites quidam lictorésque, assidui custodes autoritatis. Procedit foras non nisi migraturo examine. Id multò intelligitur antè, aliquot diebus murmure intus strepente,apparatus indice diem tempestiuum eligentium. Si quis alam ei detruncet,non fugiet examen. Cùm processere,se quæque proximam illi cupit esse,& in officio conspici gaudet.Fessum humeris subleuant: validiùs fatigatum ex toto portant.Siqua lassata deficit,aut fortè aberrauit,odore persequitur.Vbicunque ille consedit,ibi cunctarum castra sunt. Tunc ostenta faciunt priuata ac publica, vua dependente in domibus templísve, sæpè expiata magnis euentibus. Sedêre in ore infantis tum etiam Platonis,suauitatem illam prædulcis eloquij portendentes. Sedêre in castris Drusi imperatoris, cùm prosperrimè pugnatum apud Arbalonem est, haudquaquam perpetua aruspicum coniectura, qui dirum id ostentum existimant semper. Duce prehenso totum tenetur agmen: amisso dilabitur, migrátque ad alios. Esse vtique sine rege non possunt.Inuitæ autem interimunt eos,cùm plures fuere, potiúsque nascentium domos diruunt, si prouentus desperatur: tunc & fucos abigunt. Quanquam de iis video dubitari,propriúmque iis genus esse aliquos existimare,sicut furibus, grandissimis inter illas, sed nigris,latáque aluo: ita appellatis,quia furtim deuorent mella.Certum est,ab apibus fucos interfici. Vtique regem non habent. Sed quomodo sine aculeo nascantur,in quæstione est. Humido vere melior fœtus, sicco mel copiosius. Quòd si defecerit alicuius aluei cibus,impetum in proximas faciunt rapinæ proposito. At illæ contrà dirigunt aciem: & si custos adsit,alterutra pars,quæ sibi fauere sentit, non appetit eum. Ex aliis quoque sæpe dimicant causis,eásque acies contrarias duo imperatores instruunt,maximè rixa in conuehendis floribus exorta, & suos quibusque euocantibus. Quæ dimicatio iniectu pulueris aut fumo tota discutitur. Reconciliantur verò lacte vel aqua mulsa.

De genete apum,& quæ inimica apibus. CAP. XVIII.

APes sunt & rusticæ syluestrésque,horridæ aspectu,multò iracundiores,sed opere ac labore præstantes.Vrbanarum duo genera:optimæ breues,variæque,& in rotunditatem cõpactiles:deteriores longæ,& quibus similitudo vesparum:etiamnum deterrimæ ex iis pilosæ. In Ponto sunt quædam albæ,quæ bis in mense mella faciunt. Circa Thermodoontem autem fluuium duo genera:aliarum,quæ in arboribus mellificant:aliarum, quæ sub terra,triplici cerarũ ordine vberrimi prouentus. Aculeum apibus natura dedit

ventri

ventri consertum. Ad vnum ictum hoc infixo, quidam eas statim emori putant. Aliqui, non nisi intantùm adacto vt intestini quippiam sequatur: sed fucos posteà esse, nec mella facere, velut castratis viribus, pariterque & nocere & prodesse desinere. Est in exemplis, equos ab iis occisos. Odere fœdos odores, procúlque fugiunt, sed & infectos. Itaque vnguenta redolentes infestant, ipsæ plurimorum animalium iniuriis obnoxiæ. Impugnant eos naturæ eiusdem degeneres vespæ atque crabrones, & è culicum genere qui vocantur muliones: populantur hirundines, & quædam aliæ aues. Insidiátur aquantibus ranæ, quæ maxima earum est operatio tum, cùm sobolem faciunt. Nec hæ tantùm, quæ stagna riuósque obsident, verùm & rubetæ veniunt vltrò, adrepentésque foribus per eas sufflant: ad hoc prouolant, confestímque abripiuntur. Nec sentire ictus apum ranæ traduntur. Inimicæ & oues, difficilè se à lanis earum explicantibus. Cancrorum etiam odore, si quis iuxtà coquat, exanimantur. Quin & morbos suapte natura sentiunt. Index eorum tristitia torpens, & cùm ante fores in teporem Solis promotis aliæ cibos ministrãt, cùm defunctas progerunt, funerantiúmque more comitantur exequias. Rege peste consumpto, mœret plebs ignauo dolore, nõ cibos conuehit, non procedit: tristi tantùm murmure glomeratur circa corpus eius. Subtrahitur itaque deductæ multitudini: aliâs spectantes exanimẽ, luctum non minuunt. Tunc quoque ni subueniatur, fame moriuntur. Hilaritate igitur & nitore sanitas æstimatur.

De morbis apum. CAP. XIX.

SVnt & operis morbi: cùm fauos non explent, cleron vocant. Item blapsigoniam, si fœtum non peragant. Inimica & echo est resultanti sono, qui pauidas alterno pulsat ictu: inimica & nebula. Aranei quoque vel maximè hostiles, cùm præualuere vt intexant, enecant alueos. Papilio etiam hic ignauus & inhonoratus, luminibus accensis aduolitans, pestifer, nec vno modo. Nam & ipse ceras depascitur, & relinquit excrementa, quibus teredines gignuntur: filis etiam araneosa, quacunque incessit, alarum maximè lanugine obtexit. Nascuntur & in ipso ligno teredines, quæ ceras præcipuè appetunt. Infestat & auiditas pastus nimia florum satietate, verno maximè tempore aluo cita. Oleo quidem non apes tantùm, sed omnia insecta exanimantur, præcipuè si capite vncto in Sole ponantur. Aliquando & ipsæ contrahunt mortis sibi causas, cùm senscre eximi mella audè vorantes. Cæterò præparcæ, & quæ alioquin prodigas atque edaces, non secus ac pigras & ignauas, proturbent. Nocent & sua mella ipsis, illitæque ab aduersa parte moriuntur. Tot hostibus, tot casibus, & quota portione eorum commemorata, tam munificum animal expositum est. Remedia dicemus suis locis: nunc enim sermo de natura est.

De continendis apibus, & quomodo reparentur.

CAP. XX.

GAudent plausu atque tinnitu æris, eóque conuocantur. Quò manifestum, auditus quoque inesse sensum. Effecto opere, educto fœtu, functæ munere omni, exercitationem tum solennem habent: spatiatæque in aperto, & in altum datæ gyris volatu editis, tum demum ad cibum redeunt. Vita eis longissima, vt prosperè inimica ac fortuita cadant, septenis annis vniuersa. Alueos nunquam vltra decem annos durasse proditur. Sunt qui mortuas, si intra tectum hyeme seruentur, deinde Sole verno torreantur, ac ficulneo cinere toto die foueantur, putent reuiuiscere. In totum verò amissas reparari ventribus bubulis recentibus cum fimo obrutis: Virgilius iuuencorum corpore exanimato, sicut equorum vespas atque crabrones, sicut asinorum scarabæos, mutáte natura ex aliis quædam in alia. Sed horum omnium coitus cernuntur. Et tamen in fœtu eadem propè natura, quæ apibus.

De vespis, & crabronibus. CAP. XXI.

VEspæ in sublimi è luto nidos faciunt, & in iis ceras: crabrones in cauernis, ac sub terra. Et horum omnium sexangulæ cellæ, cætera autem † è cortice & harena. Fœtus ipse inæqualis vt barbaris, alius euolat, alius in nympha est, alius in vermiculo. Et autumno, non vere omnia ea. Plenilunio maximè crescunt. Vespæ, quæ ichneumones vocan-

† Melius. E cortice & araneis. adstipulante Aristo. lib. . Histor. animal. cap. 23 vbi crabrones ait fauos suos cõficere ἐκ φλοιώδους καὶ ἀραχνώδους ὕλης, hoc est, è corticea & araneosa materia.

tur(sunt autem minores, quàm aliæ) unum genus ex araneis perimunt, phalangium appellatum, & in nidos suos ferunt: deinde illinunt, & ex iis incubando suum genus procreant. Præterea omnes carne vescuntur, contrà quàm apes, quæ nullum corpus attingunt. Sed vespæ muscas grandiores venantur: & amputato iis capite, reliquum corpus auferunt. Crabronum sylvestres, in arborum cavernis degunt: hyeme, ut cætera insecta conduntur: vita bimatum non transit. Ictus eorum haud temerè sine febri est. Autores sunt, ter novenis punctis interfici hominem. Aliorum, qui mitiores videntur, duo genera: opifices minores corpore, qui moriuntur hyeme: matres, quæ biennio durant, iį & clementes. Nidos vere faciunt ferè quadrifores, in quibus opifices generentur. Iis eductis, alios deinde nidos maiores fingunt, in quibus matres futuras producant. Iam tum opifices funguntur munere, & pascunt eas. Latior matrum species: dubiúmque an habeant aculeos, quia non egrediuntur. Et his sui fuci. Quidam opinantur omnibus his ad hyemem decidere aculeos. Nec crabronum autem, nec vesparum generi reges aut examina: sed subinde renovatur multitudo sobole.

De bombycibus, & bombylio, & necydalo, & quis primus bombycinam vestem invenerit. CAP. XXII.

Quartum inter hæc genus est bombycum, in Assyria proveniens, maius quàm suprà dicta. Nidos luto fingunt, salis specie, applicatos lapidi, tanta duritia, ut spiculis perforari vix possint. In iis & ceras largius, quàm apes, faciunt, deinde maiorem vermiculum. Et alia horum origo † è grandiore vermiculo, gemina protendens sui generis cornua. Hi erucæ sunt. Fit deinde, quod vocatur bombylius: ex eo necydalus, ex hoc in vi. mensibus bombyx. Telas araneorum modo texunt ad vestem luxúmque fœminarum, quæ bombycina appellatur. Prima eas redordiri, rursúsque texere invenit in Ceo mulier Pamphila † Latoi filia, non fraudanda gloria excogitatæ rationis, ut denudet fœminas vestis.

† Ordo verborum videtur hic non nihil esse inversus: ex Aristotelicis fontibus sic restituendus: E grandiore vermiculo, gemina protendente cornua sui generis, sunt erucæ, & inde vide Aristot. lib. 5. Histor. animal. cap. 19. † Arist. hanc Platæ filiam facit li. 5. Histor. animal. cap. 19.

De bombyce Coa. CAP. XXIII.

Bombycas & in Co insula nasci tradunt, cupressi, terebinthi, fraxini, quercus florem imbribus decussum terræ halitu animante. Fieri autem primò papiliones parvos nudósque, mox frigorum impatientia villis inhorrescere, & adversum hyemem tunicas sibi instaurare densas, pedum asperitate radentes foliorum lanuginem in velleta. Hanc ab his cogi subigíque unguium carminatione, mox trahi inter ramos, tenuari ceu pectine. Posteà apprehensam corpori involui nido volubili. Tum ab homine tolli, fictilibúsque vasis tepore & furfurum esca nutriri: atque ita subnasci sui generis plumas, quibus vestitos ad alia pensa dimitti. Quæ verò cœpta sint lanificia, humore lentescere, mox in fila tenuari iunceo fuso. Nec puduit has vestes usurpare etiam viros, levitatem propter æstivam. In tantum à lorica gerenda discessere mores, ut oneri sint etiam vestes. Assyria tamen bombyce adhuc fœminis cedimus.

De araneis, & generatione eorum. CAP. XXIIII.

Araneorum his non absurdè iungatur natura, digna vel præcipua admiratione. Plura autem sunt genera, nec dictu necessaria in tanta notitia. Phalangia ex his appellantur, quorum noxii morsus, corpus exiguum, varium, acuminatum, assultim ingredientium. Altera eorum species, nigri, prioribus cruribus longissimis. Omnibus internodia terna in cruribus. Luporum nomine minimi non texunt. Maiores in terra cavernis exigua vestibula præpandunt. Tertium eorundem genus erudita operatione conspicuum. Orditur telas, tantique operis materiæ uterus ipsius sufficit: sive ita corrupta alvi natura stato tempore (ut Democrito placet) sive est quædam intus lanigera fertilitas: tam moderato ungue, tam tereti filo, & tam æquali deducit stamina, ipso se pondere usus. Texere à medio incipit, circinato orbe subtegmina adnectens: maculásque paribus semper intervallis, sed subinde crescentibus, ex angusto dilatans indissolubili nodo implicat. Quanta arte celat pedicas scutulato rete grassantes? quàm non ad hoc videtur pertinere cribratæ pexitas telæ, & quadam polituræ arte, ipsa per se tenax ratio tramæ?

quàm

quàm laxus ad flatus,non ad respuenda,quæ veniant,sinus:derelicta lasso prætenti summa parte,vt arbitrari licet illa quæ difficilè cernuntur:atq; vt in plagis lineæ offensæ præcipitant in sinum?Specus ipse qua concameratur architectura?& contra frigora quanto villosior?quàm remotus à medio,aliúdq; agenti similis?inclusus verò sic,vt sit,nec ne, intus aliquis,cerni non possit? Age,firmitas quanta irrumpentibus ventis?qua puluerũ mole degrauante?Latitudo telæ sæpè inter duas arbores,cùm exercet artem & discit texere: longitudo fili à culmine,ac rursus à terra per illud ipsum velox reciprocatio:subítque pariter ac fila deducit.Cùm verò captura incidit,quàm vigilans & paratus ad cursum? licet extrema hæreat plaga,semper in medium currit: quia sic maximè totum concutiendo implicat.Scissa protinus reficit,ad polituram sarciens.Nanque & lacertarum catulos venantur: † hos primùm tela inuoluentes,& tunc demum labra vtraque morsu apprehendentes,amphitheatrali spectaculo cùm contigit.Sũt ex eo & auguria.Quippe incremento amnium futuro telas suas altiùs tollunt.Iidem sereno non texunt,nubilo texunt.Idcóque multæ araneæ imbrium signa sunt. Fœminã putant esse quæ texat,marem qui venatur:ita paria fieri merita coniugio.Aranei conueniunt clunibus:pariunt vermiculos ouis similes.Nam nec horum differri potest genitura,quoniam insectorum vix vlla alia narratio est.Pariunt autem oua ea in telas,sed sparsa,quia saliunt,atque ita emittunt.Phalangius tantùm in ipso specu incubat magno numero:qui vt emerserit,matrem cõsumit, sæpè & patrem:adiuuat enim incubare.Pariunt autem & † tricenos,cæteræ pauciores. Et incubant triduo.Consummantur aranei quater septenis diebus.

† Lege,eos primùm tela inuoluentes,ex Arist.Hist.animal.5.ca. 27.

† Melius,trecenos fuerre centos:ex eodem Arist loco iã citato.

De scorpionibus. CAP. XXV.

Similiter his & scorpiones terrestres,vermiculos ouorum specie pariunt, similitérque pereunt:pestis importuna veneni serpentium, nisi quòd grauiore supplicio lenta per triduum morte conficiunt,virginibus letali semper ictu,& fœminis ferè in totũ: viris autem matutinò,exeuntes cauernis,priùs quàm aliquo fortuito ictu ieiunium egerant venenum.Semper cauda in ictu est:nullóque momento meditari cessat,ne quando desit occasioni.Ferit & obliquo ictu & inflexo.Venenum ab iis candidum fundi Apollodorus autor est,in nouem genera descriptis,per colores maximè superuacuos quoniam non est scire,quos minimè exitiales prædixerit.Geminos quibusdam aculeos esse,marésque sæuissimos.Nam coitum iis tribuit.Intelligi autem gracilitate & lõgitudine. Venenum omnibus medio die, cùm incanduere Solis ardoribus.Itémque cùm sitiunt,inexplebiles potu. Constat & septena caudæ internodia sæuiora esse.Pluribus enim sena sunt. Hoc malum Africæ volucre etiam Austri faciunt,pandentibus brachia,vt remigia subleuantes. Apollodorus idem,planè quibusdam inesse pennas tradit.Sæpe Psylli,qui reliquarum venena terrarum inuehentes,quæstus sui causa peregrinis malis inplevere Italiam, hos quoque importare conati sunt:sed viuere intra Siculi cœli regionem non potuere. Visuntur tamen aliquando in Italia, sed innocui, multísque aliis in locis, vt circa Pharum in Ægypto. † In Scythia interimunt etiam sues,alioquin viuaciores contra venena talia: nigras quidem celeriùs,si in aquam se immerserint.Homini icto putatur esse remedio ipsorum cinis potus in vino.Magnam aduersitatem oleo mersis & stellionibus putant esse, innocuis dũntaxat iis,qui & ipsi carent sanguine,lacertarum figura.Atque scorpiones in totũ nulli nocere,quibus non sit sanguis.Quidam & ab ipsis fœtũ deuorari arbitrantur. Vnũ modò relinqui solertissimum,& qui se ipsius matris clunibus imponendo,tutus & à cauda & à morsu loco fiat.Hunc esse reliquorum vltorem, qui postremò genitores supernè conficiat.Pariuntur autem vndeni.

† Legẽdum; In Caria, ex Græcis Arist. cod.li.8.Hist. anim cap.28. Nam in Scythiæ frigoribus scorpiones gigni, non fit verisimile.

De stellionibus,& cicadis. CAP. XXVI.

Chamæleonum stelliones quodammodo naturam habent,rore tantùm viuẽtes, prætérque araneis.Similis cicadis vita:quarum duo genera:minores,quæ primæ proueniunt,& nouissimè pereunt:sunt autem mutæ.Sequens est volatu rara. Quæ canunt,vocãtur achætæ:& quæ minores ex eis sunt,tettigoniæ:sed illæ magis canoræ. Mares canũt in vtroque genere:fœminæ silent.gentes vescuntur iis ad Orientem,etiam Parthi opibus

abundantibus. Ante coitum mares præferũt, à coitu fœminas, ouis earum correptis quæ sunt candida. Coitus supinus. Asperitas præacuta in dorso, qua excauant fœturæ locum in terra. Fit primò vermiculus, dein ex eo, quæ vocatur tettigometra, cuius cortice rupto circa solstitia euolant, noctu semper: primum nigræ atque duræ. Vnum hoc ex iis quæ viuunt, & sine ore est. Pro eo quiddam aculeatum linguis simile, & hoc in pectore, quo rorem lambunt. Pectus ipsum fistulosum: hoc canunt achetæ, vt diximus. De cætero in ventre nihil est. Excitatæ cùm subuolant, humorem reddunt: quod solum argumentum est rore easdem ali. Iisdem solis nullum ad excrementa corporis foramen. Oculi tam hebetes, vt si quis digitum contrahens ac remittens iis appropinquet, transeant velut in folia. Quidam duo alia genera faciunt earum: surculariam, quæ sit grandior: frumentariam, quam alij auenariam vocant. Apparet enim simul cum frumentis arescentibus.

Cicadæ vbi non sint, & vbi mutæ. CAP. XXVII.

Cicadæ non nascuntur in raritate arborum: idcirco sunt Cyrenis circa oppidum: nec in campis, nec in frigidis aut vmbrosis nemoribus. Est quædam & iis locorum differentia. In Milesia regione paucis sunt locis. Sed in Cephalenia amnis quidam penuriam earum & copiam dirimit. At in Rhegino agro silent omnes: vltra flumen in Locrensi canunt. Pennarum illis natura quæ apibus, sed pro corpore amplior.

De pennis insectorum. & scarabæorum generibus. CAP. XXVIII.

INsectorum quædam binas gerunt pinnas, vt muscæ: quædam quaternas, vt apes. Membranis & cicadæ volant. Quaternas habent, quæ aculeis in aluo armantur. Nullum, cui telum in ore, pluribus quàm binis aduolat pennis. Illis enim vltionis causa datum est, his auiditatis. Nullis eorum pennæ reuiuiscunt auulsæ. Nullum, cui aculeus in aluo, bipenne est. Quibusdam pennarum tutelæ crusta superuenit, vt scarabæis, quorum tenuior fragiliórque penna. His negatus aculeus: sed in quodam genere eorum grandi cornua prælonga, bisulcis dentata forcipibus, in cacumine, cùm libuit, ad morsum coeuntibus, infantium etiam remediis ex ceruice suspenduntur. Lucanos vocat hos Nigidius. Aliud rursus eorum genus, qui è fimo ingenteis pilas auersi pedibus volutant, paruósque in iis contra rigorem hyemis vermiculos fœtus sui nidulantur. Volitant alij magno cum murmure ac mugitu. Alij focos & prata crebris foraminibus excauant, nocturno stridore vocales. Lucent ignium modo noctu, laterum & clunium colore lampyrides, nunc pennarum hiatu refulgentes, nunc verò compressu obumbratæ, non ante matura pabula, aut post defecta conspicuæ. Econtrario tenebrarum alumna blattis vita, lucémque fugiunt, in balineis maximè humido vapore prognatæ. Fodiunt ex eodem genere rutili atque prægrandes scarabæi tellurem aridam, fauósque paruæ ac fistulosæ modo spongiæ, medicato melle fingunt. In Thracia iuxta Olynthum locus est paruus, in quo vnum hoc animal exanimatur, ob hoc Cantharolethrus appellatus. Pennæ insectis omnibus sine scissura: nulli cauda, nisi scorpioni. Hic eorum solus & brachia habet, & in cauda spiculum. Reliquorum quibusdam aculeus in ore, vt asilo, siue tabanum dici placet: item culicibus, & quibusdam muscis. Omnibus autem his in ore & pro lingua sunt hi aculei. Quibusdam hebetes, neque ad punctum, sed ad suctum, vt muscarum generi, in quo lingua euidens fistula est. Nec sunt talibus dentes. Aliis cornicula ante oculos prætenduntur ignaua, vt papilionibus. Quædam insecta carent pennis, vt scolopendræ. Insectorum pedes quibus sunt, in obliquum mouentur. Quorundam extremi longiores foris curuantur. vt locustis.

De locustis. CAP. XXIX.

HÆ pariunt, in terram demisso spinæ caule, oua condensa, autumni tempore. Ea durant hyeme sub terra. Subsequenti anno exitu veris emittunt paruas, nigrantes, & sine cruribus, pennísque reptantes. Itaque vernis aquis intereunt oua: sicco vere maior prouentus. Alij duplicem earum fœtum, geminúmque exitum tradunt. Vergiliarum exortu parere: deinde ad Canis ortum obire, & aliàs renasci. Quidam Arcturi occasu renasci. Mori matres, cùm pepererint, certum est, vermiculo statim circa fauces innascente,

qui

qui eas strangulat. Eodem tempore mares obeunt. Tam friuola ratione morientes, serpentem, cùm libuit, necant singulæ, faucibus eius apprehensis mordicus. Non nascuntur, nisi in planis & rimosis locis. In India ternûm pedum longitudinis esse traduntur, cruribus & fœminibus serrarum vsum præbere, cùm inaruerint. Est & alius earum obitus. Gregatim sublatæ vento in maria aut stagna decidunt. Fortè hoc casúque euenit, non (vt prisci existimauere) madefactis nocturno humore alis. Iidem quippe nec volare eas noctibus propter frigora tradiderunt, ignari etiam longinqua maria ab iis transiri, continuata plurium dierum (quod maximè miremur) fame quoque, quam propter externa pabula petere sciunt. Deorum iræ pestis ea intelligitur. Nanque & grandiores cernuntur, & tanto volant pennarum stridore, vt aliæ alites credantur: Solémque obumbrant, sollicitè suspectantibus populis, ne suas operiant terras. Sufficiunt quippe vires: & tanquàm parum sit maria transisse, immensos tractus permeant, diráque messibus contegunt nube, multa contactu adurentes: omnia verò morsu erodentes, & fores quoque tectorum. Italiam ex Africa maximè coortæ infestant, sæpè populo ad Sibylina coacto remedia confugere, inopiæ metu. In Cyrenaica regione lex etiam est ter anno debellandi eas, primò oua obterendo, deinde fœtum, postremò adultas: desertoris pœna in eum, qui cessauerit. Et in Lemno insula certa mensura præfinita est, quam singuli enecatarum ad magistratus referant. Gracculos quoque ob id colunt, aduerso volatu occurrẽtes earum exitio. Necare & in Syria militari imperio coguntur. Tot orbis partibus vagatur id malum. Parthis & hæ in cibo gratæ. Vox earum proficisci ab occipitio videtur. Eo loco in commissura scapularum habere quasi dentes existimantur, eósque inter se terẽdo stridorem edere, circa duo æquinoctia maximè, sicut cicadæ circa solstitium. Coitus locustarum, qui & insectorum omnium quæ coeunt, marem portante fœmina, in eum fœminarum vltimo caudæ reflexo, tardóque digressu. Minores autem in omni hoc genere fœminis mares.

De formicis nostratibus. CAP. XXX.

Plurima insectorum vermiculum gignunt. Nam & formicæ similem ouis vere: & hæ communicantes laborem, vt apes: sed illæ faciunt cibos, hæ condunt. Et si quis comparer onera corporibus earũ, fateatur nullis portione vires esse maiores. Gerunt ea morsu. Maiora auersæ postremis pedibus moliuntur, humeris obnixæ. Et iis Reip. ratio, memoria, cura. Semina arrosa condũt, ne rursus in fruges exeant è terra. Maiora ad introitum diuidunt. Madefacta imbre proferunt atque siccant. Operantur & noctu plena Luna. Eædem interlunio cessant. Iam in opere qui labor? quæ sedulitas? Et quoniam ex diuerso conuehunt altera alterius ignara, certi dies ad recognitionem mutuam nundinis dantur. Quæ tunc earum concursatio? quàm diligens cum obuiis quædam collocutio atque percontatio? Silices itinere earum attritos videmus, & in opere semitam factam, ne quis dubitet qualibet in re quid possit quantulacunque assiduitas. Sepeliuntur inter se viuentium solæ, præter hominem. Non sunt in Sicilia pennatæ.

De Indicis. CAP. XXXI.

Indicæ formicæ cornua, Erythris in æde Herculis fixa, miraculo fuere. Aurum ex cauernis egerunt terræ, in regione septentrionalium Indorum, qui Dardæ vocantur. Ipsis color felium, magnitudo Ægypti luporum. Erutũ hoc ab iis tempore hyberno, Indi furantur æstiuo feruore, cõditis propter vaporem in cuniculos formicis: quæ tamen odore sollicitatæ prouolant, crebróque lacerant, quamuis præuelocibus camelis fugientes. Tanta pernicitas feritásque est cum amore auri.

De diuersitate insectorum. CAP. XXXII.

Multa autem insecta & aliter nascuntur, atque in primis ex rore. Insidet hic rhaphani folio primo vere, & spissatus Sole in magnitudinem milij cogitur. Inde porrigitur vermiculus paruus, & triduo mox eruca: quæ adiectis diebus accrescit, immobilis, duro cortice: ad tactum tantùm mouetur aranei. † Hæc eruca, quam chrysalidem appellãt, rupto deinde cortice volat papilio.

† Distinctio collocãda videtur post verbum Mouetur. Reliqua sunt mutilata: ve posse fit ex Arist. de animal. lib. 5. cap. 19. vbi sic habet. [illegible]

De ani

De animalibus in ligno,& ex ligno nascentibus. CAP. XXXIII.

SIc quædam ex imbre generantur in terra,quædam & in ligno. Nec enim cossi tantùm in eo,sed etiam tabani ex eo nascuntur,& alia,vbicunque humor est nimius: sicut intra hominem tæniæ tricenûm pedum,aliquando & plurium longitudine. Iam in carne exanimi,& viuentium quoque hominum ∴ capillo:qua fœditate & Sylla dictator,& Alcmã ex clarissimis Græciæ Poetis,obiere. Hoc quidem & aues infestat:phasianas verò interimit,nisi puluerantes sese. Pilos habentium asinum tantùm immunem hoc malo credunt,& oues. Gignuntur autem & vestis genere,præcipuè lanicio interemptarum à lupis ouium. Aquas quoq; quasdam,quibus lauamur,fertiliores eius generis,inuenio apud autores. Quippe cùm & ceræ id gignant,quod animalium minimum existimatur. Alia rursus generantur sordibus aridi soli,posteriorum crurum lasciuia petauristarum. Alia puluere humido in cauernis,volucria.

∴ Capillo,redundat: vt facile est animaduertere ex iis, quæ de Syllæ & Alcmanis exitu subiungit.

De animali,cui cibi exitus non est. CAP. XXXIIII.

ESt animal eiusdem turpitudinis, infixo semper sanguini capite viuens, atque ita intumescens, vnum animalium cui cibi non sit exitus:dehiscitque nimia satietate, alimento ipso moriens. Nunquàm hoc in iumentis gignitur,in bubus frequens, in canibus aliquando,in quibus omnia. In ouibus & in capris hoc solùm. Aeque est mira sanguinis & hirudinum generi in palustri aqua sitis. Namque & hæ toto capite conduntur. Est & volucre canibus peculiare suum malum, aures maximè lancinans, quà defendi morsu non queunt.

De tineis,& culicibus. CAP. XXXV.

IDem puluis in lanis & veste tineas creat,præcipuè si araneus vnà includatur. Sitit enim & omnem humorem absorbens,ariditatem ampliat. Hoc & in chartis nascitur. Est earum genus tunicas suas trahentium quo cochleæ modo. Sed harum pedes cernuntur. Spoliatæ expirant. Si accreuere,faciunt chrysalidem. Ficarios culices caprificus generat. Cantharidas vermiculi ficorum & pyri,& peuces,& cynacanthæ,& rosæ. Venenum hoc remedia secum habet. Alæ medentur:quibus demptis,letale est. Rursus alia genera culicum acescens natura gignit. † Quippe cùm & in niue candidi reperiantur,& vetustiore vermiculi:in media quidem altitudine rutili (nam & ipsa nix vetustate rubescit) hirti pilis,grandiores torpentésque.

† Contrà Aristot. lib. & ca. iã citatis 1 vetustiore niue vermiculos nasci scribit rutilos & hirtos:in media autem candidos,& grãdiores · vtrosque torpentes & non nisi difficulter sese mouentes. Ex quo palã fit, locũ hunc insigniter esse deprauatum, verborúmq; ordinẽ miris modũ confusum.

De pyrali,siue pyrausta. CAP. XXXVI.

GIgnit aliqua & contrarium naturæ elementum. Siquidem in Cypri ærariis fornacibus ex medio igni,maioris muscæ magnitudinis volat pennatum quadrupes: appellatur pyralis,à quibusdam pyrausta. Quandiu est in igne,viuit:cùm euasit longiore paulò volatu,emoritur. Hypanis fluuius in Ponto, circa solstitium defert acinorũ effigie tenues membranas:quibus erumpit volucre quadrupes suprà dicti modo,nec vltrà vnum diem viuit,vnde hemerobion vocatur. Reliquis talium ab initio ad finem septenarij sunt numeri,culici & vermiculo ter septeni,corpus parientibus quater septeni. Mutationes & in alias figuras transitus,trinis aut quadrinis diebus. Cætera ex his pennata,autumno ferè moriuntur:tabani quidem etiam cæcitate. Muscis humore exanimatis, si cinere condantur,redit vita.

Historia naturæ animalium per singula membra.

CAP. XXXVII.

NVnc per singulas corporis partes,præter iam dicta,membratim tractetur historia. Caput habent cuncta,quæ sanguinem. In capite paucis animalium,nec nisi volucribus,apices,diuersi quidem generis:Phœnici plumarum serie,è medio eo exeunte alio:pauonibus crinitis arbusculis,stymphalides cirro:phasianæ corniculis:præterea paruæ,quæ ab illo galerita appellata quondam,posteà Gallico vocabulo etiam legioni nomen dederat alaudæ. Diximus & cui plicatilem cristam dedisset natura, per medium caput à rostro residentem. Et fulicarum generi dedit cirros. Pico quoque Martio & grui Balearicæ. Sed spectatissimum insigne gallinaceis, corporeum,serratum: nec carnem id esse,

nec

nec cartilaginem, nec callum iure dixerimus, verùm peculiare. Draconum enim cristas qui viderit, non reperitur. Cornua multis quidem & aquatilium, & marinorũ, & serpentium variis data sunt modis: sed quæ iure cornua intelligantur, quadrupedum generi tantùm. Actæonem enim, & Cippum etiam in Larina historia, fabulosos reor. Nec alibi maior naturæ lasciuia. Lusit animalium armis. Sparsit hæc in ramos, vt ceruorum. Aliis simplicia tribuit, vt in eodem genere subulonibus ex argumento dictis. Aliorũ finxit in palmas, digitósque emisit ex iis: vnde platycerotas vocant. Dedit ramosa capreis, sed parua: nec fecit decidua. Conuoluta in anfractum arietum generi, ceu cæstus daret: infesta, tauris. In hoc quidem genere, & fœminis tribuit: in multis, tantùm maribus. Rupicapris in dorsum adunca, damis in aduersum. Erecta autem, rugarúmque ambitu contorta, & in leue fastigium exacuta (vt lyras diceres) strepsiceroti, quem addacem Africa appellat. Mobilia eadem, vt aures, Phrygiæ armentis: Troglodytarum, in terram directa: qua de causa obliqua ceruice pascuntur. Aliis singula, & hæc medio capite, aut naribus vt diximus. Iámque aliis ad incursum robusta, aliis ad ictum, aliis adunca, aliis redunca, aliis ad iactũ, pluribus modis, supina, conuersa, connexa: omnia in mucronem migrantia. In quodam genere pro manibus ad scabendum corpus. Cochleis ad prætentandum iter: corporea hæc, sicut cerastis: aliquando & singula. Cochleis semper bina, & vt prætendantur, ac resiliant. Vrorum cornibus Barbari Septentrionales potant: vrnásque binas capitis vnius cornua implent. Alij præfixa hastilia cuspidant. Apud nos in laminas secta translucent, atque etiam lumen inclusum latius fundunt: multásque alias ad delicias conferuntur, núc tincta, nunc sublita, nunc quæ cerostrota picturæ genere dicuntur. Omnibus autem caua, & in mucrone demum concreta sunt. Ceruis tantùm tota solida, & omnibus annis decidua. Boum attritis vngulis, cornua vnguendo aruina, medentur agricolæ. Adeóque sequax natura est, vt in ipsis viuentium corporibus feruenti cera flectantur, atque incisa nascentium in diuersas partes torqueantur, vt singulis capitibus quaterna fiant. Tenuiora fœminis plerunque sunt, vt in pecore multis: ouium nulla, nec ceruarum, nec quibus multifidi pedes, nec solidipedum vlli: excepto asino Indico, qui vno armatus est cornu. Bisulcis bina tribuit: nulli, supernè primores habenti dentes. Qui putant eos in cornua absumi, facilè coarguuntur ceruarum natura, quæ neque dentes habent, vt neque mares, nec tamen cornua. Cæterorum ossibus adhærent, ceruorum tantùm cutibus enascuntur. Capita piscibus portione corporum maxima, fortassis vt mergantur. Ostrearum generi, nulla, nec spongiis, nec aliis ferè quibus solus ex sensibus tactus est. Quibusdam indiscretum caput est, vt cancris. In capite cunctorum animalium homini plurimus pilus, iam quidem promiscuè maribus ac fœminis, apud intonsas vtique gentes. Atque etiam nomina ex eo capillatis Alpium incolis, Galliæ comatæ: vt tamen sit aliqua in hoc terrarum differentia. Quippe Myconij carentes eo gignuntur, sicut in Cauno lienosi. Et quædam animalium naturaliter caluent, sicut struthiocameli, & corui aquatici, quibus apud Græcos nomen est inde. Defluuium eorum in muliere rarũ, in spadonibus non visum, nec in vllo ante Veneris vsum. Nec infrà cerebrum, aut infra verticem, aut circa tempora atq; aures. Caluitium vni tantùm animalium homini, præterquàm innatum. Canities homini tantùm & equis, sed homini semper à priori parte capitis, tum deinde ab auersa. † Vertices bini homini tantùm. Aliquibus capitis ossa plana, tenuia, sine medullis, serratis pectinatim structa cõpagibus. Perfracta non queũt solidari: sed exempta modicè non sunt letalia, in vicem eorum succedẽte corporea cicatrice. Infirmissima esse vrsis, durissima psittacis, suo diximus loco. Cerebrum omnia habẽt animalia, quæ sanguinem: etiam in mari, quæ mollia appellauimus, quamuis careant sanguine, vt polypi. Sed homo portione maximum & humidissimum, omniúmque viscerum frigidissimum, duabus suprà subtérque membranis velatum, quarum alterutram rumpi mortiferum est. Cæterò viri, quàm fœminæ, maius. Hominibus hoc sine sanguine, sine venis, & reliquis sine pingui. Aliud esse, quàm medullam, eruditi docent, quoniam coquendo durescat. Omniũ cerebro medio insunt ossicula parua. Vni hominũ infantia palpitat, nec corroboratur

† Melius sic: vertices bini hominũ tãtũ aliquibus. Capitis ossa &c. Bini enim vertices paucis admodũ cõtingũt. Cõtrà quod de capitis ossib⁹ statim subiũgitur, toti propemodũ humano generi est cõmune. Vide Arist. li. 1. Hist. anim. cap. 7.

ratur ante primum ſermonis exordium. Hoc eſt viſcerum excelſiſſimum, proximúmque cælo capitis, ſine carne, ſine cruore, ſine ſordibus. Hanc habent ſenſus arcem: huc venarum omnis à corde vis tendit, hic deſinit: hic culmen altiſsimum, hic mentis eſt regimen. Omnium autem animalium in priora pronum: quia & ſenſus ante nos tendunt. Ab eo proficiſcitur ſomnus: hinc capitis nutatio. Quæ cerebrum non habent, non dormiunt. Ceruis in capite ineſſe vermiculi, ſub linguæ inanitate, & circa articulum, quà caput iungitur, numero viginti produntur. Aures homini tantùm immobiles. Ab iis Flaccorum cognomina. Nec in alia parte fœminis maius impendium, margaritis dependentibus. In Oriente quidem & viris aurum geſtare eo loci, decus exiſtimatur. Animalium aliis maiores, aliis minores. Ceruis tantùm ſciſſæ, ac velut diuiſæ: ſoricibus piloſæ. Sed auriculæ omnibus, animal duntaxat generantibus, excepto vitulo marino atque delphino, & quæ cartilaginea appellauimus, & viperis. Hæc cauernas tantùm habent aurium loco, præter cartilaginea, & delphinum, quem tamen audire manifeſtum eſt. Nam & cantu mulcentur, & capiuntur attoniti ſono. Quonam modo audiant, mirum. Iidem nec olfactus veſtigia habent, cum olfaciant ſagaciſsimè. Pennatorum animalium buboni tantùm & oto plumæ, velut aures: cæteris cauernæ ad auditum. Simili modo ſquamigeris atque ſerpentibus. In equis & omnium iumentorum genere, indicia animi præferunt: feſsis marcidæ, micantes pauidis, ſubrectæ furentibus, reſolutæ ægris. Facies homini tantùm: cæteris os, aut roſtra. Frons & aliis: ſed homini tantùm triſtitiæ, hilaritatis, clementiæ, ſeueritatis index. In aſcenſu eius ſupercilia homini, & pariter & alternè mobilia, & in iis pars animi. Negamus, annuimus. Hæc maximè indicant faſtum. Superbia aliubi conceptaculum, ſed hîc ſedem habet. In corde naſcitur, huc ſubit, hîc pendet. Nihil altius ſimul abruptiúſque inuenit in corpore, vbi ſolitaria eſſet. Subiacent oculi, pas corporis pretioſiſsima, & qui lucis vſu vitam diſtinguant à morte. Non omnibus animalium hi: oſtreis nulli: quibuſdam concharum dubij. Pectines enim, ſi quis digitos aduerſum hiantes eos moueat, contrahuntur, vt videntes. Et ſolenes fugiunt admota ferramenta. Quadrupedum talpis viſus non eſt: oculorum effigies ineſt, ſi quis prætentam detrahat membranam. Et inter aues ardeolarum genere, quos leucos vocant, altero oculo carere tradunt. Optimi augurij, cùm ad Auſtrum volant, Septentrionémve. Solui enim pericula & metus narrant. Nigidius nec locuſtis, nec cicadis eſſe dicit. Cochleis oculorum vicem cornicula bina prætentatu implent. Nec lumbricis vlli ſunt, vermiúmve generi. Oculi homini tantùm diuerſo colore: cæteris in ſuo cuique genere ſimiles. Et equorum quibuſdam glauci, ſed in homine numeroſiſsimæ varietatis atq; differentiæ, grandiores, modici, parui, prominentes, quos hebetiores putant: conditi, quos clariſsimè cernere, ſicut in colore caprinos. Præterea alij contuentur longinqua, alij niſi propè admota, non cernunt. Multorum viſus fulgore Solis conſtat, nubilo die non cernentium, nec poſt occaſus. Alij interdiu hebetiores, noctu præter cæteros cernunt. De geminis pupillis, aut quibus noxij viſus eſſent, ſatis diximus. Cæſij in tenebris clariores. Ferunt Tiberio Cæſari, nec alij genitorum mortalium, fuiſſe naturam, vt expergefactus noctu pauliſper, haud alio modo, quàm luce clara cõtueretur omnia, paulatim tenebris ſeſe obducentibus. Diuo Auguſto equorũ modo glauci fuere, ſupráq; hominem albicantis magnitudinis. Quam ob cauſam diligentius ſpectari eos, iracundè ferebat. Claudio Cæſari ab angulis cãdore carnoſo, ſanguineis venis ſubinde ſuffuſi: Caio principi rigentes: Neroni, niſi cũ conniueret, ad propè admota hebetes. Viginti gladiatorum paria in Caij principis ludo fuere: in iis duo omnino, qui contra comminationẽ aliquam nõ cõniuerent, & ob id inuicti. Tantæ hoc difficultatis eſt homini. Pleriſq; verò naturale, vt nictare non ceſſent, quos pauidiores accepimus. Oculus vnicolor nulli, cum candore omnibus medius color differens. Neque vlla ex parte maiora animi indicia cunctis animalibus, ſed homini maximè, id eſt, moderationis, clementiæ, miſericordiæ, odij, amoris, triſtitiæ, lætitiæ. Contuitu quoque multiformes, truces, torui, flagrantes, graues, tranſuerſi, limi, ſummiſsi, blandi. Profectò in oculis animus inhabitat. Ardent, intenduntur, hu-

mect

mectant, conniuent. Hinc illæ misericordiæ lacrymæ. Hos cùm osculamur, animum ipsum videmur attingere. Hinc fletus, & rigantes ora riui. Quis ille humor est, in dolore tam fœcundus & paratus? aut vbi reliquo tempore? Animo autem videmus, animo cernimus: oculi, ceu vasa quædam, visibilem eius partem accipiunt, atque transmittunt. Sic magna cogitatio obcæcat, abducto intus visu. Sic in morbo comitiali aperti nihil cernunt, animo caligante. Quin & patentibus dormiunt lepores, multique hominum, quod corybantiân Græci dicunt. Tenuibus multisque membranis eos natura composuit, callosis contra frigora caloresque in extremo tunicis, quas subinde purificant lacrymationum saliuis, lubricos propter incursantia & mobiles. Media eorum cornea fenestrauit pupilla, cuius angustiæ non sinunt vagari incertam aciem, & velut canali dirigunt, obiterque incidentia facilè declinant: aliis nigri, † aliis atri, aliis rufi, aliis glauci coloris orbibus circundatis, vt habili mistura & accipiatur circumiecto candore lux, & temperato repercussu non obstrepat. Adeoque iis absoluta vis speculi, vt tam parua illa pupilla, totam imaginem reddat hominis. Ea causa est, vt pleræque alitum è manibus hominum oculos potissimum appetant, quòd effigiem suam in iis cernentes, velut ad cognata desideria sua tendût. Veterina tantùm quædam, ad incrementa Lunæ morbos sentiunt. Sed homo solus emisso humore cæcitate liberatur. Post vicesimum annum multis restitutus est visus. Quibusdam statim nascentibus negatus nullo oculorum vitio: multis repente ablatus simili modo, nulla præcedente iniuria. Venas ab iis pertinere ad cerebrum, peritissimi autores tradunt: ego ad stomachum crediderim. Certè nulli sine redundatione eius, eruitur oculus. Morientibus illos operire, rursusque in rogo patefacere, Quiritium magno ritu sacrûm est: ita more condito, vt neque ab homine supremùm eos spectari fas sit, & cœlo non ostendi, nefas. Vni animalium homini deprauantur: vnde cognomina Strabonum & Pætorum. Ab iisdem qui altero lumine orbi nascerentur, Coclites vocabantur: qui paruis vtrisque, Ocellæ: Luscini iniuriæ cognomen habuere. Nocturnorum animalium, velut felium, in tenebris fulgent radiántque oculi, vt contueri non sit: & capreæ lupóque splendent, lucémque iaculantur. Vituli marini & hyænæ in mille colores transeunt subinde. Quin & in tenebris multorum piscium refulgent aridi, sicut robusti caudices vetustate putres. Non conniuere diximus, quæ non obliquis oculis, sed circumacto capite cernerent. Chamæleontis oculos ipsos circumagi totos tradunt. Cancri in obliquum aspiciunt. Crusta fragili inclusis rigentes. Locustis squillisque magna ex parte sub eodem munimēto præduri eminent. Quorum duri sunt, minus cernunt, quàm quorum humidi. Serpentium catulis, & hirundinum pullis, si quis eruat, renasci tradunt. Insectorum omnium, & quibus testacea operimenta, oculi mouentur, sicut quadrupedum aures. Quibus fragilia operimenta, iis oculi duri. Omnia talia, & pisces, & insecta, non habent genas, nec integunt oculos. Omnibus membrana vitri modo translucida obtenditur. Palpebræ in genis homini vtrinque. Mulieribus verò etiam infectæ quotidiano. Tanta est decoris affectatio, vt tingantur oculi quoq;. Alia de causa hoc natura dederat, ceu vallum quoddam visus, & prominens munimentum contra occursantia animalia, aut alia fortuitu incidentia. Defluere eas, haud immeritò, Venere abundantibus tradunt. Ex cæteris nulli sunt, nisi quibus & in reliquo corpore pili. Sed quadrupedibus in superiore tantùm gena, volucribus in inferiore: & quibus molle tergus, vt serpentibus: & quadrupedum quæ oua pariunt, vt lacertæ. † Struthiocamelus alitum sola, vt homo, vtrinque palpebras habet. Nec genæ quidem omnibus: ideo neque nictationes iis, quæ animal generant. Grauiores alitum inferiore gena conniuent. Eædem nictantur, ab angulis membrana obeuntes. Columbæ & similia vtraque conniuent. At quadrupedes quæ oua pariunt, vt testudines, crocodili, inferiore tantùm sine vlla nictatione, propter præduros oculos. Extremum ambitum genæ superioris, antiqui cilium vocauere: vnde & supercilia. Hoc vulnere aliquo diductum non coalescit, vt in paucis humani corporis membris. Infra oculos malæ, homini tātùm, quas prisci genas vocabant, XII. tabularum

† alii rassi.

† Contrà Aristote. de Part. anima. lib. 4. ca vlti. Struthiocamelū superiore tantū gena palpebras habere asserit. Quare nō temerè quidā suspicātur, locū hunc mutilatū esse: eáque quæ sequuntur, ad simias pertinere: quibus solis, excepto homine, vtraq; in gena palpebras tribuit Aristot. operis iā citati lib. 2. cap. 8. & Plin. infrà cap. 44.

larum inrerdicto radi à fœminis eas vetantes. Pudoris hæc ſedes. Ibi maximè oſtenditur rubor. Infra eas hilaritatem riſúmque indicanres,buccæ. Et altior homini tantùm, quem noui mores ſubdolæ irriſioni dicauere,naſus. Non alij animalium nares eminent. Auibus,ſerpentibus,piſcibus foramina tantùm ad olfactus,ſine naribus. Et hinc cognomina Simorum,Silonum. Septimo menſe genitis ſæpenumero foramina aurium & narium defuere.Labra,à quibus Brocci,Labeones dicti,& os probū duriúſve, animal generantibus:pro iis cornea & acuta volucribus roſtra. Eadem rapto viuentibus adunca:collecto,recta:herbas ruenribus limúmque,lata,vt ſuum generi.Iumentis vice manus ad colligenda pabula ora:apertiora laniatu viuentibus. Mentum nulli præter hominem, nec malæ.Maxillas crocodilus tantùm ſuperiores mouet: terreſtres † quadrupedes, eodem, quo cætera,more,præterquàm in obliquum.Dentium tria genera: ſerrati, aut continui, aut exerti.Serrati pectinatim coëuntes,ne contrario occurſu atterantur, vt ſerpentibus, piſcibus,canibus.Continui,vt homini,equo Exerti, vt apro, hippopotamo, elephanto. Continuorum qui digerūt cibum,lati & acuti:qui conficiunt,duplices: qui diſcriminant eos,canini appellantur.Hi ſunt ſerratis longiſſimi. Continui aut vtraque parte oris ſunt, vt equo:aut ſuperiore primores non ſunt,ut bubus,ouibus, omnibúſque quæ ruminant. Capræ ſuperiores non ſunt,præter primores geminos.Nulli exerti,quibus ſerrati. Rarò fœminæ,& tamen ſine vſu.Itaque cùm apri percutiant,fœminæ ſues mordent. Nulli, cui cornua,exerti:ſed omnibus concaui,cæteris dentes ſolidi.Piſcium omnibus ſerrati, præter ſcarum:huic vni aquatilium plani.Cæterò multis eorum in lingua & toto ore: vt turba vulnerum molliant,quæ attritu ſubigere non queant. Multis & in palato,atq; etiam in cauda.Præterea in os vergentes,ne excidant cibi,nullum habentibus retinendi adminiculum.Similes aſpidi & ſerpentibus: ſed duo in ſupera parte dextera læuáque longiſſimi,tenui fiſtula perforati vt ſcorpionum aculei,venenum infundentes. Non aliud hoc eſſe,quàm fel ſerpentium, & inde venis ſub ſpina ad os peruenire, diligentiſſimi autores ſcribunt.Quidam vnum eſſe eum:& quia ſit aduncus,reſupinari,cùm momorderit. Aliqui tunc decidere eum,rurſúſque recreſcere,facilem decuſſu,& ſine eo eſſe,quos tractari cernamus. Scorpionis caudæ ineſſe eum, & pleriſque ternos. Viperæ dentes gingiuis conduntur. Hæc eadem prægnans veneno, impreſſo dentium repulſu virus fundit in morſus.Volucrum nulli dentes,præter veſpertilionem.Camelus vna ex iis,quæ non ſunt cornigera,in ſuperiori maxilla primores non habet.Cornua habentium nulli ſerrati. Et cochleæ dentes habent:indicio eſt à minimis earum deroſa vitis. At in marinis cruſtata & cartilaginea primores habere,item echinis quinos eſſe,vnde intelligi potuerit, miror.Dentium vice aculeus inſectis.Simiæ dentes,vt homini.Elephanto intus ad mandendum quatuor,prætérque eos qui prominent,maſculis reflexi,fœminis recti atque proni. Muſculus marinus,qui balænam antecedit,nullos habet:ſed pro iis,ſetis intus os hirtum & linguam etiam ac palatum.Terreſtrium minutis quadrupedibus,primores bini vtrinque longiſſimi.Cæteris cum ipſis naſcuntur,homini,poſtquàm natus eſt,ſeptimo menſe. Reliquis perpetuò manent.Mutantur homini,leoni,iumento,cani,& ruminantibus. Sed leoni & cani,non niſi canini appellati.Lupi dexter caninus,in magnis habetur operibus. Maxillares,qui ſunt à caninis,nullum animal mutat.Homini nouiſſimi, qui genuini vocantur,circiter viceſimum annum gignūtur,multis & octogeſimo.Fœminis quoque, ſed quibus in iuuenta non fuere nati,decidere in ſenecta,& mox renaſci,certum eſt. † Zanclen Samothracenum ciuem,cui renati eſſent poſt centum & quatuor annos, Mutianus viſum à ſe prodidit. Cætero maribus plures,quàm fœminis,in homine, † pecude, capriſve. ∴ Timarchus Nicoclis filius Paphij,duos ordines habuit maxillarum.Frater eius non mutauit primores,ideóque prætriuit.Eſt exemplum dentis, homini & in palato geniti. At canini amiſſi caſu aliquo,nunquàm renaſcuntur.Cæteris ſenecta rubeſcunt:equo tantùm candidiores fiunt.Aetas veterinorum dentibus indicatur. Equo ſunt numero x l. Amittit triceſimo menſe primores vtrinque binos: ſequenti anno totidem proximos, cùm ſubeunt dicti columellares.Quinto anno incipiente binos amittit, qui ſexto anno renaſ-

† Quadrupedes redūdat, à ſcolo quopiam adiectū non animaduertente Plinium hic de altero loqui crocodili genere, in terra tantū viuēte, idque diuerſo maxillarum motu à fluuiatili diſtinguere.

† Zanclen Samothracem, cui &c.

† Rectius vero poſt. cod. Pecude, capris, ſue. Nam & Ariſt. libr. 2. cap. 3. de animal. ſues inter ea enumerat genera, in quib⁹ mares dentium numero vincūt fœminas.

∴ Iul. Pollux lib. 2. cap. de dentibus, Timarchū hūc Nicoclis patrē facit, non filium. Vnde nonnulli hic legēdū putant, Timarch⁹ Nicoclis filius pater.

renaſcuntur. Septimò omneis babet & renatos, & immutabiles. Equo caſtrato priùs, non decidunt dentes. Aſinorum genus triceſimo menſe ſimiliter amittit, déinde ſenis menſibus. Quòd ſi non priùs peperere, quàm decidant poſtremi, ſterilitas certa. Boues bimi mutant. Suibus decidunt nunquàm. Abſumpta hac obſeruatione, ſenectus in equis, & cæteris veterinis, intelligitur dentium brocbitate, ſuperciliorum canitie, & circa ea lacunis, cùm ferè x v i. annorum exiſtimantur. Hominum dentibus quoddam ineſt virus. Nanque & ſpeculi nitorem ex aduerſo nudati hebetant, & columbarum fœtus implumes necant. Reliquâ de iis in generatione hominum dicta ſunt. Erumpentibus morbi corpora infantium accipiunt. Reliqua animalia quæ ſerratos habent, ſæuiſſima dentibus. Linguæ non omnibus eodem modo. Tenuiſſima ſerpentibus & † triſulca, vibrans, atri coloris, & ſi extrahas, prælonga: lacertis bifida & piloſa: vitulis quoque marinis duplex: ſed ſuprà dictis capillamenti tenuitate: cæteris ad circúlambenda ora. Piſcibus paulò minùs quàm tota adhærens, corocodilis tota. Sed in guſtatu, linguæ vice carnoſum aquatilibus palatum. Leonibus ac pardis, omnibúſque generis eius, etiam felibus, imbricatæ aſperitatis, ac limæ ſimilis, attenuánſque lambendo cutem hominis. Quæ cauſa etiam manſuefacta, vbi ad vicinum ſanguinem peruenit ſaliua, inuitat ad rabiem. De purpurarum linguis diximus. Ranis prima cohæret, intima abſoluta à gutture, † quâ vocem mittunt. Mares tum vocantur ololygones. Stato id tempore euenit, cientibus ad coitū fœminas. Tum ſiquidem inferiore labro demiſſo, ad libramentum modicæ aquæ receptæ in fauces, palpitante ibi lingua vlulatus eiicitur. Tunc extenti buccarum ſinus perlucent, oculi flagrant labore perpulſi. Quibus in poſteriori parte aculei, iis & dentes, & lingua. Apibus etiam prælonga, eminens & cicadis. Quibus aculeus in ore fiſtuloſus, iis nec lingua, nec dentes. Quibuſdam inſectis intus lingua, vt formicis. Cæterùm lata elephanto præcipuè. Reliquis in ſuo genere ſemper abſoluta: homini tantùm ita ſæpè conſtricta venis, vt intercidi eas neceſſe ſit. Metellum Pontificem adeò inexplanatæ fuiſſe accepimus, vt multis menſibus tortus credatur, dum meditatur in dedicanda æde Opiferæ dicere. Cæteris ſeptimo fermè anno ſermonem exprimit. Multis verò talis eius ars contingit, vt auium & animalium vocis indiſcretè edatur imitatio intellectus ſaporum eſt cæteris in prima lingua, homini & in palato. Tonſillæ in homine, in ſue glandulæ. Quod inter eas vuæ nomine vltimo dependet palato, homini tantùm eſt. Sub ea minor lingua, epigloſsis appellata, nulli oua generantium. Opera eius gemina, duabus interpoſitæ fiſtulis. † Interior earum appellatur arteria, ad pulmonem atque cor pertinens. Hâc operit in epulando, ne ſpiritu ac voce illac meante, ſi potus cibúſve in alienum deerrauerit tramitem, torqueat. Altera exterior appelletur ſanè gula, qua cibus atque potus deuoratur. Tendit hæc ad ſtomachum, is ad ventrem. Hanc per vices operit, cùm ſpiritus tantùm aut vox commeat, ne reſtagnatio intempeſtiua alui obſtrepat. Ex cartilagine & carne arteria, gula neruo & carne conſtat. Ceruix nulli, niſi quibus vtraque hæc. Cæteris collum, quibus tantùm gula. Sed quibus cexuix, è multis vertebratíſque orbiculatim oſsibus flexilis ad circunſpectum, articulorum nodis iungitur. Leoni tantùm, & lupo, & hyænæ, ex ſingulis rectíſque oſsibus rigens. Cæterò ſpinæ annectitur, ſpina lumbis, oſſea ſed tereti ſtructura, per media foramina à cerebro medulla deſcendente. Eandem eſſe ei naturam, quam cerebro, colligunt, quoniam prætenui eius membrana modò inciſa ſtatim expiretur. Quibus longa crura, iis longa & colla. Item aquaticis, quamuis breuia crura habentibus: ∴ ſimili modo vncos vngues. Guttur homini tantùm & ſuibus intumeſcit, aquarum quæ potantur plerunque vitio. Summum gulæ fauces vocantur, extremum ſtomachus. Hoc nomine eſt ſub arteria iam carnoſa inanitas adnexa ſpinæ, ad latitudinem ac longitudinem lagenæ modo fuſa. Quibus fauces non ſunt, ne ſtomachus quidem eſt, nec colla, nec guttur, vt piſcibus: & ora ventribus iunguntur. Teſtudini marinæ lingua nulla, nec dentes: roſtri acie comminuit omnia. Poſteà arteria & ſtomachus denticulatus callo, in modum rubi, ad conficiendos cibos, decreſcentibus crenis quicquid appropinquat ventri. Nouiſsima aſperitas, vt ſcobina fabri. Cor animalibus cæteris in

† Ariſt. lib. 2. de par. anim. biſulcā linguā ſerpentib⁹ tribuit, nō triſulcam.

† Melius ſic: Quâ vocem mittunt mares, quam vocant ololygonem. Sumptū eſt enim hoc ex Ariſt. li. 4. Hiſt. anima. capite 9. vbi ſic habet. [illegible]

† Legēdum hîc, Exterior: infrà verò, vbi de gula agit, Interior. Adſtipulāti⁹ Corn. Celſo lib. 4. ca. 1. Ariſt. lib. 3. c. 3. de partibus animal. & Galeno lib. 7. de vſu partium.

∴ Repone, Diſsimili, vt anteà legebatur. ex Ariſto. lib. 4. de part. anim. cap. 12. vbi tradit nulli vncos habētium vngues, longum eſſe collum.

ris in medio pectore est: homini tantùm infra læuam papillam, turbinato mucrone in priora eminens. Piscibus solis ad os spectat. Hoc primùm nascentibus formari in vtero tradunt: deinde cerebrum, sicut tardissimè oculos. Sed hos primùm emori, cor nouissimè. Huic præcipuus calor. Palpitat certè, & quasi alterum mouetur animal, intrà præmolli firmóque opertum membranæ inuolucro, munitum costarum & pectoris muro, † vt pariat præcipuam vitæ causam & originem. Prima domicilia intra se animo & sanguini præbet, sinuoso specu, & in magnis animalibus triplici, in nullo non gemino. Ibi mens habitat. Ex hoc fonte duæ grandes venæ in priora & terga discurrunt, sparsæque ramorum serie, per alias minores omnibus membris vitalem sanguinem rigant. Solum hoc viscerum vitiis non maceratur, nec supplicia vitæ trahit: læsúmque mortem illico affert. Cæteris corruptis, vitalitas in corde durat. Bruta existimantur animalium, quibus durum riget: audacia, quibus paruum est: pauida, quibus prægrande. Maximum autem est portione muribus, lepori, asino, ceruo, pantheræ, mustelis, hyænis, & omnibus timidis, aut propter metum maleficis. In Paphlagonia bina perdicibus corda. In equorum corde & boum ossa reperiuntur interdum. Augeri id per singulos annos in homine, ac binas drachmas ponderis ad quinquagesimum annum accedere: ab eo detrahi tantundem, & ideo non viuere hominem vltra centesimum annum defectu cordis, Ægyptij existimãt, quibus mos est cadauera asseruare medicata. † Hirsuto corde gigni quosdam homines proditur, neque alios fortioris esse industriæ, sicut Aristomenem Messenium, qui c c c. occidit Lacedæmonios. Ipse conuulneratus & captus, semel per cauernam lautomiarum euasit, angustos vulpium aditus secutus. Iterum captus, sopitis custodibus somno, ad ignem aduolutus lora cum corpore exussit. Tertio capto Lacedæmonij † pectus dissecuere causa videndi, hirsutúmque cor repertum est. In corde summo, pinguitudo est quædam lætis extis. Non semper autem in parte extorum habitum est. L. Posthumio Albino Rege sacrorum post centesimam vicesimamtertiam Olympiadem, cùm rex Pyrrhus ex Italia discessisset, cor in extis Aruspices inspicere cœperunt. Cæsari Dictatori, quo die primùm veste purpurea processit, atque in sella aurea sedit, sacrificanti bis in extis defuit. Vnde quæstio magna de diuinatione argumentantibus, potuerítne sine vllo viscere hostia viuere, an ad tempus amiserit? Negatur cremari posse in iis, qui cardiaco morbo obierint: negatur & veneno interemptis. Certè extat oratio Vitellij, qua reum Pisonem eius sceleris coarguit, hoc vsus argumento: palámque testatus, non potuisse ob venenum cor Germanici Cæsaris cremari. Contrà genere morbi defensus est Piso. Sub eo pulmo est, spirandíque officina, attrahens ac reddens animam, idcirco spongiosus, ac fistulis inanibus cauus. Pauca eum (vt dictum est) habent aquatilia, ac cætera oua parientia exiguum, spumosum, nec sanguineum: ideo non sitiunt. Eadem est causa, quare sub aqua diu ranæ & phocæ vrinentur. Testudo quoque, quamuis prægrandem & sub toto tegumento habeat, sine sanguine tamen habet. Quantò minor hic corporibus, tantò velocitas maior. Chamæleoni portione maximus, & nihil aliud intus. Iecur in dextra parte est. In eo quod caput extorum vocant, magnæ varietatis. M. Marcello circa mortem, cùm periit ab Annibale, defuit in extis. Sequenti deinde die geminum repertum est. Defuit & C. Mario, cùm immolaret Vticæ: item Caio principi Calend. Ianuariis, cùm iniret Consulatum, quo anno interfectus est: Claudio successori ejus, quo mense interemptus est veneno. Diuo Augusto Spoleti sacrificanti primo potestatis suæ die, sex victimarũ iocinera replicata intrinsecus ab ima fibra reperta sunt: responsúmque, duplicaturum intra annum imperium. Caput extorum tristis ostenti cæsum quoque est, præterquàm in solicitudine ac metu. Tunc enim perimit curas. Bina iocinera leporibus circa Briletum & Tharnen, & in Cherrhoneso ad Propontidem. Mirúmque, translatis aliò interit alterum. In eodem est fel, non omnibus datum animalibus. In Eubœæ Chalcide nullum pecori. In Naxo prægrande geminúmque, vt prodigij loco vtrunque aduenæ. Equi, muli, asini, cerui, † capræ, apri, cameli, delphini nõ habent. Murium aliqui habent. Hominum paucis non est, quorum valetudo firmior, & vita long

Margin notes:

† vt par erat præcipuã vitæ causam & originem.

† Hinc

† Aliàs, pect' dissecuere viuenti. ex vetust. cod.

† Capreæ legendum videtur, non Capræ. Respondet enim illi, quod apud Aristo. legitur, ὀρύξ. Theodorus damã vertit, quæ est capreæ species. Capras autẽ fel habere vel ex ipso notum est Plin. lib. 28. ca. 10. Sequentẽ autem vocem, Apri, crediderim redundare, Plinij autoritate adductꝰ, ex lib. 28. cap. 16. vbi aprugni fellis vsum in medicinis docet.

longior. Sunt qui equo non quidem in iecore esse, sed in aluo putent: & ceruo in cauda, aut intestinis. Ideo tantam habent amaritudinem, vt à canibus non attingantur. Est autem nihil aliud, quàm purgamentum pessimi sanguinis, & ideo in materia eius est. Certè iecur nulli est, nisi sanguinem habentibus. Accipit hoc à corde, cui iungitur, funditque in venas. Sed in felle nigro insaniæ causa homini, mórsque toto reddito. Hinc & in mores crimen, bilis nomine. Adeò magnum est in hac parte virus, cùm se fundit in animum. Quin & toto corpore vagum, colorem quoque oculis aufert: illud quidem redditum, etiam ahenis: nigrescúntque contacta eo: ne quis miretur id venenum esse serpentium. Carent eo, qui absinthium vescuntur in Ponto. Sed ∴ renibus, & parte tantùm altera intestino iungitur in coruis, coturnicibus, phasianis: quibusdam intestino tantùm, vt columbis, accipitri, murænis. Paucis auium in iecore. Serpentibus portione maximè copiosum, & piscibus. Est autem plerisque toto intestino, sicut accipitri, miluo. Præterea in iecore est & cetis omnibus: † vitulis quidem marinis ad multa quoque nobile. Taurorum felle aureus ducitur color. Aruspices id Neptuno & humoris potentiæ dicauere: geminúmque fuit Diuo Augusto, quo die apud Actium vicit. Murium iecusculis fibræ ad numerum Lunæ in mense congruere dicuntur, totidémque inueniri, quotum lumen eius sit. Præterea bruma increscere. Cuniculorum exta in Bætica sæpe gemina reperiuntur. Ranarum rubetarum altera fibra à formicis non attingitur, propter venenum, vt arbitrantur. Iecur maximè, vetustatis patiens, centenis durare annis, obsidionum exempla prodidere. Exta serpentibus & lacertis longa. Cecinæ Volaterrano dracones emicuisse de extis læto prodigio traditur. Et profectò nihil incredibile sit, existimantibus, Pyrrho regi, quo die periit, præcisa hostiarum capita repsisse, sanguinem suum lambentia. Exta homini ab inferiore viscerum parte separantur membranis, quæ præcordia appellant, quia cordi prætenduntur, quod Græci appellauerunt phrenas. Omnia quidem principalia viscera, membranis propriis, ac velut vaginis inclusit prouidens natura: in hac fuit & peculiaris causa vicinitas alui, ne cibo supprimeretur animus. Huic certè refertur accepta subtilitas mentis: ideo nulla est ei caro, sed neruosa exilitas. In eadem præcipua hilaritatis sedes, quod titillatu maximè intelligitur alarum, ad quas subit, non alibi tenuiore cute humana, ideo scabendi dulcedine ibi proxima. Ob hoc in præliis gladiatorúmque spectaculis mortem cum risu traiecta præcordia attulerunt. Subest venter stomachum habentibus, cæteris simplex, ruminantibus geminus, sanguine carentibus nullus intestinis enim quibusdam ab ore incipiens, quadam via eòdem reflectitur, vt sepiæ, polypo. In homine adnexus infimo stomacho, similis canino. His solis animalium inferiore parte angustior: itaque & sola vomunt, quia repleto propter angustias supprimitur cibus: quod accidere non potest iis, quorum spatiosa laxitas eum in inferiora transmittit. Ab hoc ventriculo lactes in homine & oue, per quas labitur cibus, in cæteris ile: à quibus capaciora intestina ad aluum, hominíque flexuosissimis orbibus. idcirco magis auidi ciborum, quibus ab aluo longius spatium. Iidem minus solertes, quibus obesissimus venter. Aues quoque geminos sinus habent quædam: vnum, quò merguntur recentia, vt guttur: alterum, in quem ex eo demittunt concoctione maturata, vt gallinæ, palumbes, columbæ, perdices. Cætera ferè carent eo, sed gula patentiore vtuntur, vt graculi, corui, cornices. Quædam neutro modo, sed ventrem proximum habent, quibus prælonga colla & angusta, vt porphyrioni. Venter solidipedum asper & durus. Terrestrium aliis denticulatæ asperitatis, aliis cancellatim mordacis. Quibus neque dentes vtrinque, nec ruminatio, hic conficiuntur cibi, hinc in aluum delabuntur. Media hæc vmbilico adnexa in omnibus, in homine suillæ infima parte similis, à Græcis appellatur colon, vbi dolorum magna causa est. Angustissima canibus: qua de causa vehementi nisu, nec sine cruciatu, leuant eam. Insatiabilia animalium, quibus à ventre protinus recto intestino transeunt cibi, vt lupis ceruariis, & inter aues mergis. Ventres elephanto quatuor, cætera suibus similia: † pulmo quadruplo maior bubulo. Auibus venter carnosus callosúsque. In ventre hirundinum pullis lapilli candido aut

∴ Atqui infrà hoc ipso cap. de renib' agens, negat eos esse cuiquã animalium oua parientium, excepta testudine: quod & ipsum affirmat Arist. Hist. animal. libr. 2. cap. 16.

† Aristoteles contrà lib. 4. de part. animal. cap. 2. vitulum marinum enumerat inter animalia felle carentia.

† Quod hic Plin. de elephãti pulmone, Arist. li. 2. Hist. animal. ca. vlt. de eiusdem iecinore tradit.

rubenti colore, qui chelidonij vocantur, magicis narrati artibus reperiuntur. Et in iuuencarum secundo ventre pilæ rotunditate nigricans tophus, nullo pondere: singulare (vt putant) remedium ægrè parientibus, si tellurem non attigerit. Ventriculus atque intestina pingui ac tenui omento teguntur, † præterquàm oua gignentibus. Huic adnectitur lien in sinistra parte aduersus iecori, cum quo locum aliquando permutat, sed prodigiosè. Quidam eum putant inesse oua parientibus, item serpentibus admodum exiguum: ita certè apparet in testudine, & crocodilo, & lacertis, & ranis. Ægocephalo aui non esse constat, neque iis quæ careant sanguine. Peculiare cursus impedimentum aliquando in eo: quamobrem inuritur cursorum laborantibus. Et per vulnus etiam exempto viuere animalia tradunt. Sunt qui putent adimi simul risum homini: intemperantiámque eius constare lienis magnitudine. Asiæ regio Scepsis appellatur, in qua minimos esse pecori tradunt, & inde ad lienem inuenta remedia. At in Brileto & Tharne quaterni renes ceruis: contrà pennatis squamosisque nulli. Cæterò summis adhærent lumbis. Dexter omnibus elatior, & minus pinguis, sicciórque. Vtrique autem pinguitudo è medio exit, præterquàm in vitulo marino. Animalia in renibus pinguissima: oues quidem lethaliter circum eos concreto pingui. Aliquando in eis inueniuntur lapilli. Renes habent omnia quadrupedum quæ animal generant: oua parientium testudo sola, quæ & alia omnia viscera: sed homo bubulis similes, velut è multis renibus compositos. Pectus, hoc est † ossa, præcordiis & vitalibus natura circundedit: at ventri, quem necesse erat increscere, ademit. Nulli animalium circa ventrem ossa. Pectus homini tantùm latum, reliquis carinatum, volucribus magis, & inter eas aquaticis maximè. Costæ homini tantùm octonæ, suibus denæ, cornigeris tredecim, serpentibus triginta. Infra aluum est à priore parte vesica, quæ nulli oua gignentium, præter testudinem: nulli nisi sanguineum pulmonem habenti, nulli pedibus carentium. Inter eam & aluum arteriæ, ad pubem tendentes, quæ ilia appellantur. In vesica lupi lapillus, qui Syrites appellatur. Sed in hominum quibusdam diro cruciatu subinde nascentes calculi, & setarum capillamenta. Vesica membrana constat, quæ vulnerata cicatrice non solidescit: neque qua cerebrum aut cor inuoluitur. plura enim membranarum genera. Fœminis eadem omnia, prætérque vesicæ iũctus vtriculus, vnde dictus vterus: quod alio nomine locos appellant, hoc in reliquis animalibus vuluam. Hæc viperæ, & intra se parientibus, duplex: oua generantium adnexa præcordiis: & in muliere geminos sinus ab vtraque parte laterum habet, funebris quoties versa spiritum inclusit. Boues grauidas negant præterquàm dextero vuluæ sinu ferre. etiam cùm geminos ferant. Vulua eiecto partu melior, quàm edito. Eiectitia vocatur illa, hæc porcaria, primiparæ suis optima: contrà effœtis. A partu, præterquam eodem die suis occisæ, liuida ac macra. Nec nouellarum suum, præterquàm primipararum probatur, potiúsque veterum, dum ne effœtarum, nec biduo ante partum aut post partum, aut quo eiecerint die. Proxima eiectitiæ est occisæ vno die post partum. Huius & sumen optimum, si modò fœtus non hauserit: eiectitiæ deterrimum. Antiqui abdomen vocabant, priusquàm calleret id, scientes occidere non assueti. Cornigera vna parte dentata, & quæ in pedibus talos habent seuo pinguescunt. Bisulca scissisve in digitos pedibus, & non cornigera, adipe. Concretus hic: & cùm refrixit, fragilis: sempérque in fine carnis. Contrà pingue inter carnem cutémque, succo liquidum. Quædam non pinguescunt, vt lepus, perdix. Steriliora cuncta pinguia, & in maribus, & in fœminis. Senescunt celeriùs præpinguia. Omnibus animalibus est quoddam in oculis pingue. Adeps cunctis sine sensu, qui nec arterias habet, nec venas. Plerisque animalium est pinguitudo sine sensu: quàm ob causam sues spirantes à muribus tradunt arrosas. Quin & L. Apronij Consularis viri filio detractos adipes, leuatúmque corpus immobili onere. Et medulla ex eodem videtur esse, in iuuenta rubens, & senecta albescens. Non nisi cauis hæc ossibus, nec cruribus iumentorum aut canum: quare fracta non ferruminantur, quod defluente euenit medulla. Est autem pinguis iis, quibus adeps, seuosa cornigeris: neruosa & in spina tantùm dorsi, ossa non habentibus, vt piscium generi: vrsis nulla

† Contrà Aristot. lib. 4. de part. animal. ca. 5. & 4. generaliter omnibus sanguine præditis, tam terrestribus, quàm aquaticis, tribuit omentum.

† costas.

nulla: leoni in feminum & brachiorum ossibus paucis exigua admodum: cæterà tanta duritie, vt ignis elidatur, velut è silice. Et iis dura, quæ non pinguescunt: asinorum ad tibias canora. Delphinis ossa, non spinæ: animal enim pariunt: serpentibus spinæ. Aquatilium mollibus nulla: sed corpus circulis carnis vinctum, vt sepiæ atque loligini. Et insectis negatur æquè esse vlla. Cartilaginea aquatilium habent medullam in spina. Vituli marini cartilaginem, non ossa. Item omnium auriculæ ac nares, quæ modicùm eminent, flexili mollitia, naturæ prouidentia, ne frangerentur. Cartilago rupta non solidescit. Nec præcisa ossa recrescunt, præterquàm veterinis ab vngula ad suffraginem. Homo crescit in longitudinem ad annos vsque ter septenos: tum deinde ad plenitudinem. Maximè autem pubescens nodum quendam soluere, & præcipuè ægritudine, sentitur. Nerui orsi à corde, bubulóque etiam circumuoluti, similem naturam & causam habent, in omnibus lubricis applicati ossibus: nodósque corporum, qui vocantur articuli, aliubi interuentu, aliubi ambitu, aliubi transitu ligantes, hîc teretes, illic lati, vt in vnoquoque poscit figuratio. Neque ij solidantur incisi: mirúmque, vulneratis summus dolor, præsectis nullus. Sine neruis sunt quædam animalia, vt pisces: arteriis enim constant. Sed neq; eæ molli piscium generi. Vbi sunt nerui, interiores conducunt membra, superiores reuocant. Inter hos latent arteriæ, id est, spiritus semitæ. His innatant venæ, id est, sanguinis riui. Arteriarum pulsus, in cacumine maximè membrorum euidens, index ferè morborum, in modulos certos, legésque metricas, per ætates, stabilis, aut citatus, aut tardus, descriptus ab Herophilo medicinæ vate, miranda arte, nimiam propter subtilitatem desertus: obseruatione tamen crebri aut languidi ictus, gubernacula vitæ temperat. Arteriæ carent sensu: nam & sanguine. Nec omnes vitalem continent spiritum: præcisisque torpescit tantùm pars ea corporis. † Aues nec venas, nec arterias habent: item serpentes, testudines, lacertæ, minimúmque sanguinis. Venæ in prætenues postremò fibras subter totam cutem dispersæ, adeò in angustam subtilitatem tenuantur, vt penetrare sanguis non possit, aliúdve quàm exilis humor ab illo, qui cacuminibus innumeris sudor appellatur. Venarum in vmbilico nodus ac coitus.

† Pugnat hoc cum Aristotelis sententia lib. 3. animal. cap. [illegible] vbi omnia sanguine prędita, venas habere asserit.

De sanguine, & quorum celerrimè siccetur, quorum non coeat, quorum grauissimus vel tenuissimus, quorum nullus.

CAP. XXXVIII.

Sanguis quibus multus & pinguis, iracunda: maribus, quàm fœminis, nigrior: & iuuentæ magis, quàm senio: & inferiore parte pinguior. Magna & in eo vitalitatis portio. Emissus spiritum secum trahit: tamen tactum non sentit. Animaliū fortiora, quibus sanguis crassior: sapientiora, quibus tenuior: timidiora, quibus minimus: at quibus nullus, hebetia. Taurorum celerrimè coit atque durescit, ideò pestifer potu maximè. Aprorum, & ceruorum, caprearúmque, & bubalorum omnium non spissatur. Pinguissimus asinis, homini tenuissimus. Iis, quibus plus quaterni pedes, nullus. Obesis minus copiosus, quoniam absumitur pingui. Profluuium eius vni fit in naribus homini, aliis nare altera, aliis vtraque quibusdam per inferna: multis per ora stato tempore, vt nuper Macrino Viscòviro Prætorio, & omnibus annis Volusio Saturnino vrbis præfecto, qui nonagesimum etiam excessit annum. Solum hoc in corpore temporarium sentit incrementum. Siquidem hostiæ abundantiorem fundunt, si prius bibere. Quæ animalium latêre certis temporibus diximus, non habent tunc sanguinem, præter exiguas admodum circa corda guttas, miro opere naturæ: sicut in homine, vim eius ad minima momenta mutari, non modò tanto minore suffusi materia, verùm ad singulos animi habitus, pudore, ira, metu, palloris pluribus modis, item ruboris. Alius enim iræ, & alius verecundiæ. Nam & in metu refugere, & nusquam esse certum est: multísque non transfluere transfossis: quod homini tantùm euenit. Nam quæ mutari diximus, colorem alienum accipiunt quodam repercussu: homo solus in se mutat. Morbi omnes, mórsque sanguinem absumunt.

An in ſanguine principatus, & de tergore, & pilis, & mammis. CAP. XXXIX.

SVnt qui ſubtilitatem animi conſtare non tenuitate ſanguinis putent, ſed cute operimentiſque corporum magis aut minus bruta eſſe, vt oſtrea & teſtudines: boum tergora, ſetas ſuum obſtare tenuitati immeantis ſpiritus, nec purum liquidúmque tranſmitti: ſic & in homine, cùm craſſior callosiórve excludat cutis: ceu verò non crocodilis & durities tergoris tribuatur & ſolertia. Hippopotami corij craſſitudo talis, vt inde tornentur haſtæ, & tamen quædam ingenio medica diligentia. Elephantorum quoque tergora impenetrabiles cetras habent, cùm tamen omnium quadrupedum ſubtilitas animi præcipua perhibeatur illis. Ergo cutis ipſa ſenſu caret, maximè in capite. Vbicunque per ſe, ac ſine carne eſt, vulnerata non coit, vt in bucca cilióque. Quæ animal pariunt, pilos habent: quæ oua, pennas, aut ſquamas, † aut corticem, aut teſtam, vt teſtudines: aut cutem puram, vt ſerpentes. Pennarum caules omnium caui, præciſique non creſcunt: euulſæ renaſcuntur. Membranis volant fragilibus inſecta, humentibus hirundines in mari, ſiccis inter tecta veſpertilio. Horum alæ quoque articulos habent. Pili à cute exeunt craſſa hirti, fœminis tenuiores, equis in iuba largi, in armis leoni: daſypodi & in buccis intus, & in pedibus, quæ vtraque Trogus & in lepore tradit, hoc exemplo libidinoſiores hominum quoque hirtos colligens. Villoſiſſimum animalium lepus. Pubeſcit homo ſolus: quod niſi contingat, ſterilis in gignendo eſt, ſeu mas, ſeu fœmina. Pili in homine partim ſimul, partim poſtea gignuntur. Congeniti autem non deſinunt, ſicut nec fœminis magnopere. Inuentæ tamen quædam deſluuio capitis inualidæ, vt & lanugines oris, cùm menſtrui curſus ſtetere. Quibuſdam pòſt geniti viris ſponte non gignuntur. Quadrupedibus pilum cadere atque ſubnaſci, annuum eſt. Viris creſcunt maximè in capite, mox in barba. Receſſi non, vt herba, ab ipſa inciſura augentur, ſed ab radice exeunt. Creſcũt & in quibuſdam morbis, maximè phthiſi, & in ſenecta: defunctorum quoque corporibus. Libidinoſis congeniti, maturius defluunt: agnati, celeriùs recreſcunt. † Quadrupedibus ſenectute craſſeſcunt, lanæque rareſcunt. Quadrupedum dorſa piloſa, ventres glabri. Boum coriis glutinum excoquitur, taurorúmque præcipuum. Mammas homo ſolus è maribus habet: cætera animalia mammarum notas tantùm. Sed ne fœminæ quidem in pectore, niſi quæ poſſunt partus ſuos attollere. Oua gignentium nulli: nec lac, niſi animal parienti: volucrum veſpertilioni tantùm. Fabuloſum enim arbitror de ſtrigibus, vbera eas infantium labris immulgere. Eſſe in maledictis iam antiquis ſtrigem conuenit: ſed quæ ſit auium, conſtare non arbitror.

† Veter. cod. ſic habẽt: Aut cortice, vt teſtudines nulla teſtæ mentione. Nam etiam ſi à teſta teſtudines videantur denominatæ: ꝓpriè tamẽ loquendo, cortice teguntur, non teſta: vt ſuprà docuit Pli. li. 9. c. 12.

† Melius ſic: Quadrupedibus ſenectute craſſeſcunt lanæ, quæ quẽ rareſcunt. Vide Ariſt. li. 3. animal. cap. 11. vnde hæc ſunt trãſlata.

Notabilia animalia quæ mammis. CAP. XL.

ASinis à fœtu dolent: ideo ſexto menſe arcent partus, cùm equæ anno propè toto præbeant. Quibus ſolida vngula, nec ſupra geminos fœtus, hæc omnia binas habẽt mammas, nec alibi, quàm in feminibus. Eodem loco biſulca & cornigera: boues quaternas, oues capræque binas. Quæ numeroſo fœcunda partu, & quibus digiti in pedibus, hæc plures habent toto ventre duplici ordine, vt ſues: generoſæ duodenas, vulgares binis minus: ſimiliter canes. Alia ventre medio quaternas, vt pantheræ: alia binas, vt leænæ. Elephas tantùm ſub armis duas: nec in pectore, ſed citrà in alis occultas. Nulli in feminibus digitos habentium. Primis genitis in quoque partu ſues primas præbent: eæ ſunt faucibus proximæ: & ſuam quiſque nouit in fœtu, quo genitus eſt ordine, eáque alitur, nec alia: Detracto illa alumno ſuo ſterileſcit illico, ac reſilit. Vno verò ex omni turba relicto, ſola munifex, quæ genito fuerat attributa, deſcendit. Vrſæ mammas quaternas gerunt. Delphini binas in ima aluo papillas tantùm, nec euidentes, & paulò in obliquum porrectas. Neque aliud animal in curſu lambitur. Et balænæ autem vitulíque mammis nutriunt fœtus.

De lacte, & vnde caſeus non fiat. CAP. XLI.

MVlieri ante ſeptimum menſem profuſum lac, inutile. Ab eo menſe, quòd vitalis eſt partus, ſalubre. Pleriſque autem totis mammis, atque etiam alarũ ſinu fluit. Cameli

lac habent,donec iterum grauescant.Suauissimum hoc existimatur, ad vnam mensuram tribus aquæ additis.Bos ante partum non habet.Ex primo semper à partu colostra fiūt: quæ,ni admisceatur aqua,in pumicis modum coeunt duritia. Asinæ prægnantes continuo lactescunt.Pullis earum,vbi pingue pabulum,biduo à partu maternum lac gustasse lethale est.Genus mali vocatur colostratio.Caseus non fit ex vtrinque dentatis,quoniam eorum lac non coit.Tenuissimum camelis, mox equis: crassissimum asinæ,vt quo coagu li vice vtantur. Conferre aliquid & candori in mulierum cute existimatur.Poppæa certè Domitij Neronis coniux, quingentas secum per omnia trahens fœtas,balnearum etiam solio totum corpus illo lacte macerabat,extendi quoque cutem credens. Omne autem lac igne spissatur,frigore serescit. Bubulum caseo fertilius, quàm caprinum , ex eadem mensura penè altero tanto. Quæ plures quaternis mammas habent , caseo inutilia , & meliora quæ binas.Coagulum hinulei,leporis,hœdi laudatum. Præcipuum tamen dasypodis,quod & profluuio alui medetur , vnius vtrinque dentatorum. Mirum barbaras gentes,quæ lacte viuant , ignorare aut spernere tot seculis casei dotem, densantes id alio quin in acorem iucundum,& pingue butyrum : spuma id est lactis , concretiúsque quàm quod serum vocatur. Non omittendum in eo olei vim esse , & barbaros omnes infantésque nostros ita vngi.

De diuersitate caseorum. CAP. XLII.

LAus caseo Romæ,vbi omnium gentium bona cominus iudicantur,è prouinciis Nemausensi præcipua,Lesuræ Gabalicique pagis,sed breuis ac musteo tātum commendatio.Duobus Alpes generibus pabula sua approbant : Dalmaticæ Docleatem mittunt, Ceutronicæ Vatusicum.Numerosior Apennino. Cebanum hic è Liguria mittit,ouium maximè lactis:Æsinatem ex Vmbriamistóque Hetruriæ atq; Liguriæ confinio, Lunensem magnitudine conspicuum:quippe & ad singula millia pondo premitur. Proximum autem vrbi Vestinum , eúmque è Cæditio campo laudatissimum. Et caprarum gregibus sua laus est, † recenti maximè,eam augente gratiam fumo:qualis in ipsa vrbe cōficitur, † Agrigenti cunctis præferendus.Nam Galliarum sapor medicamenti vim obtinet. Trans maria verò Bithynus ferè in gloria est.Inesse pabulis salem,etiam vbi non detur , ita maximè intelligitur,omni in salem caseo senescente:quales redire in musteū saporem,aceto & thymo maceratos,certum est.Tradunt Zoroastrem in desertis caseo vixisse annis viginti,ita temperato,vt vetustatem non sentiret.

Differentia membrorum hominis à cæteris animalibus.

CAP. XLIII.

TErrestrium solus homo bipes. Vni iuguli,humeri,cæteris armi: vni vlnæ. Quibus animalium manus sunt,intus tantùm carnosæ : extrà neruis & cute constant. Digiti quibusdam in manibus seni.M.Curiatij ex patritia gente filias duas ob id Sedigitas appellatas accepimus , & Volcatium Sedigitum, illustrem in Poetica. Hominis digiti articulos habent ternos,pollex binos,& digitis aduersus vniuersis flectitur : per se verò in obliquum porrigitur,crassior cæteris. Huic minimus mensura par est: duo reliqui sibi, inter quos medius longissimè protenditur.Quibus ex rapina victus quadrupedum , quini digiti in prioribus pedibus,reliquis quaterni.Leones,lupi,canes,& pauca in posterioribus quoque quinos vngues habent , vno iuxta cruris articulum dependente : reliqua, quæ sunt minora , digitos quinos. Brachia nōn omnibus paria secum. Studioso Thraci in C.Cæsaris ludo notum est dextram fuisse proceriorem. Animalium quædam , vt manibus , vtuntur priorum ministerio pedum : sedéntque ad os illis admouentia cibos, vt sciuri.

De simiarum similitudine. CAP. XLIIII.

NAm simiarum genera perfectam hominis imitationem cōtinent,facie,naribus,auribus,palpebris,quas solæ quadrupedum & in inferiore habent gena. Iam mammas in pectore , & brachia,& crura in contrarium similiter flexa:in manibus vngues,digitos,longiorémque medium.Pedibus paulū differunt.Sunt enim,vt manus, † prælongi, † prælongæ

& vestigium palmæ simile faciunt. Pollex quoque his & articuli, vt homini: ac præter genitale, & hoc in maribus tantùm, viscera etiam interiora omnia ad exemplar.

De vnguibus. CAP. XLV.

Vngues clausulæ neruorum summæ existimantur. Omnibus hi, quibus & digiti. Sed simiæ imbricati, hominibus lati, & defuncto crescunt: rapacibus vnci: cæteris recti, vt canibus, præter eum qui à crure plerisque dependet. Omnia digitos habent, quæ pedes, excepto elephanto. Huic enim informes numero quidem quinque, sed indiuisi, ac leuiter discreti, vngulisque haud vnguibus similes, & pedes maiores priores. In posterioribus † articuli breues. Idem poplites intus flectit hominis modo. Cætera animalia in diuersum posterioribus articuli pedibus, quàm prioribus. Nam quæ animal generant, genua ante se flectunt, & suffraginum artus in auersum. Homini genua & cubita contraria: Item vrsis & simiarum generi, ob id minimè pernicibus. Oua parientibus quadrupedum, crocodilo, lacertis, † priora genua pòst curuantur, posteriora in priorem partem. Sunt autem crura his obliqua, humani pollicis modo. Sic & multipedibus, præterquàm nouissima salientibus. Aues, vt quadrupedes, alas in priora curuant, suffraginem in posteriora. Hominis genibus quædam & religio inest, obseruatione gentium. Hæc supplices attingunt: ad hæc manus tendunt: hæc, vt aras, adorant, fortassis quia inest iis vitalitas. Nanque in ipsa genu vtriusque commissura, dextra læuáque à priore parte gemina quædam buccarum inanitas inest: qua perfossa, ceu iugulo, spiritus fugit. Inest & aliis partibus quædã religio: sicut dextra osculis auersa appetitur, in fide porrigitur. Antiquis Græciæ in supplicando mentum attingere mos erat. Est in aure ima memoriæ locus, quem tangentes attestamur. Est post aurem æquè dextram Nemesios, (quæ Dea Latinum nomen ne in Capitolio quidem inuenit) quò referimus tacto ore proximum à minimo digitum, veniã sermonis à diis ibi recondentes. Varices in cruribus viro tantùm, mulieri raró. C. Marium, qui septies Consul fuit, stantem sibi extrahi passum vnum hominem, Oppius autor est. Omnia animalia à dextris partibus incedunt, sinistris incubant. Reliqua, vt libitum est, gradiuntur. Leo tantùm & camelus pedatim, hoc est, vt sinister pes non transeat dextrum, sed subsequatur. Pedes homini maximi, fœminis tenuiores in omni genere. Suræ homini tantùm, & crura carnosa. Reperitur apud autores, quendam in Ægypto non habuisse suras. Vola homini tantum, exceptis quibusdam. Nanque & hinc cognomina inuenta, Planci, Plauti, Scauri, Pansæ, sicut à cruribus Vari, Vatiæ, Vatinij: quæ vitia & in quadrupedibus. Solidas habent vngulas, quæ non sunt cornigera: igitur pro eis telum vngula est illis. Nec talos habent eadem. At quæ bisulca sunt, habent. Iidem digitos habentibus non sunt: neque in prioribus pedibus omnino vlli. Camelo tali similes bubulis, sed minores paulò. Est enim bisulcus discrimine exiguo pes imus, vestigio carnoso, vt vrsi: qua de causa in longiore itinere sine calciatu fatiscunt.

† Legendum videtur. Marculi breues, non Articuli. ex Arist. Hist. animal. libr. 2. ca. 1. vbi sic habet: [illegible] Quo in loco Theodor. [illegible] malleolos vertit.

† Contrà tradit Aristoteles lib. 2. animal. c. 1. lacertæ & crocodilo. cæterisque id genus quadrupedibus oua parientibus esse anteriora, quã posteriora crura [illegible], hoc est, in anteriora flecti. Quo tamen in loco Theodor. videtur legisse, [illegible] vnde vertit, Retro flectuntur.

De vngulis. CAP. XLVI.

Vngulæ veterino tantum generi renascuntur. Sues in Illyrico quibusdam locis solidas habent vngulas. Cornigera ferè bisulca. Solida vngula, & bicorne nullum. Vnicorne asinus tantum Indicus: vnicorne & bisulcum oryx. Talos asinus Indicus vnus solidipedum habet. Nam sues ex vtroque genere existimantur, ideo fœdi earum. Hominem qui existimarunt habere, facilè conuicti. Lynx tantùm digitos habentium, simile quiddam talo habet: leo etiamnum tortuosius. Talus autem rectus est in articulo pedis ventre eminens, concaua in vertebra ligatus.

De pedibus auium & vnguibus. CAP. XLVII.

Auium aliæ digitatæ, aliæ palmipedes, aliæ inter vtrunque, diuisis digitis adiecta latitudine. Sed omnibus quaterni digiti, tres in priore parte, vnus à calce. Hic deest quibusdam longa crura habentibus. Iynx sola vtrinque binos habet. Eadem linguam serpentium similem in magnam longitudinem porrigit. Collum circũagit in auersum. Vngues ei grandes, ceu gracculis. † Auium quibusdam grauioribus, in cruribus additi radij. Nulli vncos habentium vngues, longi pedes. Porrectis ad caudam cruribus volant:

† Legendum, mutata distinctione: Auiũ quibusdã grauioribus in cruribus additi radij. sed nulli vncos habentiũ vngues. Longipedes porrectis ad caudã cruribus volant. Consule Aristot. lib. 2. Hist. animal. cap. 12. vnde totus hic loc. est desumpt.

lant:quibus breues,contractis ad medium.Qui negant volucrem vllam sine pedibus esse, confirmant & apodas habere,& ocen,& drepanin, in eis quæ rarissimè apparent. Visæ iam etiam serpentes anserinis pedibus.

De pedibus insectorum. CAP. XLVIII.

INsectorum pedes primi longiores, duros habentibus oculos, vt subinde pedibus eos tergeant,ceu notamus in Muscis. Quæ ex his nouissimos habent longos,saliunt,vt locustæ. Omnibus autem his seni pedes. Araneis quibusdam prælongi accedunt bini. Internodia singulis terna.Octonos & marinis esse diximus,polypis,sepiis,loliginibus,cancris,qui brachia in contrarium mouent,pedes in orbem aut in obliquum.Iidem soli animalium rotundi.Cætera binos pedes duces habent,cancri tantùm quaternos.Quæ hunc numerum pedum excessere terrestria, vt plerique vermes, non infra duodenos habent, aliqua verò & centenos.Numerus pedum impar nulli est. Solidipedum crura statim iusta nascuntur mensura:posteà exporrigentia se veriùs,quàm crescentia. Itaque in infantia scabunt aures posterioribus:quod addita ætate non queunt: quia longitudo superficiem corporum solam ampliat. Hac de causa inter initia pasci, nisi submissis genibus non possunt,nec vsque dum ceruix ad iusta incrementa perueniat.

De pumilionibus & genitalibus.

CAP. XLIX.

PVmilionum genus in omnibus animalibus est,atque etiam inter volucres. Genitalia maribus quibus essent retro,satis diximus. Ossea sunt lupis,vulpibus,mustelis,viuerris:vnde etiam calculo humano remedia præcipua. Vrso quoq; simul atque expirauerit, cornescere aiunt.Camelino arcus intendere, Orientis populis fidissimum. Necnon aliqua gentium quoque in hoc discrimina,& sacrorum etiam, citra perniciem amputantibus Matris Deûm Gallis. Contrà mulierum paucis prodigiosa assimulatio:sicut hermaphroditis vtriusque sexus:quod etiam quadrupedum generi accidisse Neronis principatu primum arbitror.Ostentabat certè hermaphroditas subiunctas carpento suo equas, in Treuerico Galliæ agro repertas:ceu planè visenda res esset,principem terrarum insidere portentis.Testes pecori armentóque ad crura decidui,subus adnexi:delphino prælongi vltima conduntur aluo,& elephanto occulti. Oua patientium lumbis intus adhærent:qualia ocyssima in Venere. Piscibus serpentibúsque nulli, sed eorum vice binæ ad genitalia à renibus venæ. Buteonibus terni. Homini tantùm iniuria,aut sponte naturæ franguntur:idque tertium ab hermaphroditis & spadonibus semiuiri genus habent.Mares in omni genere fortiores,præterquàm in pantheris & vrsis.

De caudis. CAP. L.

CAudæ,præter hominem ac simias, omnibus ferè animalibus, & oua gignentibus, pro desiderio corporum:nudæ hirtis,vt apris:paruæ villosis:vt vrsis,prælongis setosæ,vt equis. Amputatæ lacertis & serpentibus renascuntur. Piscium meatus gubernaculi modo regunt: atque etiam in dextram atque læuam motæ,vt remigio quodam impellunt.Lacertis inueniuntur & geminæ. Boum caudis longissimus caulis,atque in ima parte hirtus.Idem asinis longior,quàm equis,sed setosus veterinis. Leoni infima parte, vt bubus & sorici:pantheris nõ item: vulpibus & lupis villosus,vt ouibus,quibus procerior. Sues retorquent:canum degeneres sub aluum reflectunt.

De vocibus. CAP. LI.

VOcem non habere,nisi quæ pulmonem & arterias habent,hoc est,nisi quæ spirant, Aristoteles putat.Idcirco & insectis sonum esse,non vocem,intus meante spiritu,& incluso sonante. Alia murmur edere,vt apes. Alia cum tractu stridorem,vt cicadas.Recepto enim vt duobus sub pectore cauis spiritu,mobili occursante membrana intus,attritu eius sonare viscera,sat notum est. Cætera simul cum volatu & incipere audiri & desinere,vt muscas,apes. Sonum enim attritu & interiore aura,non anima, reddi. Locustas pennarum & feminum attritu sonare, creditur sanè. Item aquatilium pectines stridere,cùm volant. Mollia & crusta intecta, nec vocem nec sonum vllum habere. Sed &

cæteri pisces, quamuis pulmone & arteria careant, non in totum sine vllo sono sunt. Stridorem eum dentibus fieri cauillantur. Et is qui caper vocatur, in Acheloo amne, grunnitum habet, & alij de quibus diximus. Oua parientibus sibilus, serpentibus longus, testudini abruptus. Ranis sonus sui generis, vt dictum est, nisi si & in his ferenda dubitatio est, qui mox in ore concipitur, non in pectore. Multum tamen in iis refert & locorum natura. Mutæ in Macedonia traduntur, muti & apri. Auium loquaciores, quæ minores, & circa coitus maximè. Aliis in pugna vox, vt coturnicibus: aliis ante pugnam, vt perdicibus: aliis cùm vicere, vt gallinaceis. Iisdem sua maribus: aliis eadem, vt fœminis, vt lusciniarum generi. Quædam toto anno canunt, quædam certis temporibus, vt in singulis dictum est. Elephas citra nares ore ipso, sternutamento similem elidit sonum, per nares autem tubarum raucitati. Bubus tantùm fœminis vox grauior: in omni alio genere exilior, quàm maribus, in homine etiam castratis. Infantis in nascendo nulla auditur, antequam totus emergat vtero. Primus sermo anniculo est. Semestris locutus est Crœsi filius in crepundiis: quo prodigio totum id concidit regnum. Qui celerius fari cœpere, tardius ingredi incipiunt. Vox roboratur XIIII. anno. Eadem in senecta exilior: neque in alio animalium sæpius mutatur. Mira prætereà sunt de voce digna dictu. In theatrorum orchestris scobe aut harena superiecta deuoratur, & in rudi parietum circumiectu, doliis etiam inanibus: currit eadem concauo vel recto parietum spatio, quamuis leui sono dicta verba ad alterum caput perferens, si nulla inæqualitas impediat. Vox in homine magnam vultus habet partem. Agnoscimus eam priùs, quàm cernamus, non aliter quàm oculis, totidémque sunt eæ, quot in rerum natura mortales, & sua cuique, sicut facies. Hinc illa gentium totque linguarum toto orbe diuersitas: †hinc tot cantus & moduli flexionésq;. Sed ante omnia explanatio animi, quæ nos distinxit à feris, inter ipsos quoque homines discrimen alterum æquè grande, quàm à belluis, fecit.

†hinc tot cantibus modulis flexionésque. Ex vetust. codic.

De agnascentibus membris, & dicta Aristotelis de vita hominis.

CAP. LII.

Membra animalibus agnata inutilia sunt, sicut sextus homini semper digitus. Placuit in Ægypto nutrire portentum, binis & in auersa capitis parte oculis hominem, sed iis non cernentem. Miror quidem Aristotelem non modò credidisse præscita vitæ esse aliqua in corporibus ipsis, verumetiam prodidisse. Quæ quanquàm vana existimo, nec sine cunctatione proferenda, ne in se quisque & auguria anxiè quærat: attingam tamen, quæ tantus vir in doctrinis non spreuit. Igitur vitæ breuis signa ponit raros dentes, prælongos digitos, plumbeum colorem, pluresque in manu incisuras, nec perpetuas. Contrà longæ esse vitæ incuruos humeris, & in manu vna duas incisuras longas habentes, & plures quàm XXXII. dentes, auribus amplis. Nec vniuersa hæc (vt arbitror) sed singula obseruat, friuola (vt reor) & vulgò tamen narrata. Addidit morum quoque aspectus simili modo apud nos Trogus, & ipse autor seuerissimus: quos verbis eius subiiciam: Frons vbi est magna, segnem animum subesse significat: quibus parua, mobilem: quibus rotunda, iracundum, velut hoc vestigio tumoris apparente. Supercilia quibus porriguntur in rectum, molles significant: quibus iuxta nasum flexa sunt, austeros: quibus iuxta tempora inflexa, derisores: quibus in totum demissa, maleuolos & inuidos. Oculi quibuscunque sunt longi, maleficos esse indicant. Qui carnosos à naribus angulos habent, malitiæ notam præbent. Candida pars extenta, notam impudentiæ habet: qui identidem operire solent, inconstantiæ. Oricularum magnitudo, loquacitatis & stultitiæ nota est. Hactenus Trogus.

De anima & de halitu animalium, & quæ gustata interimant, & de victu hominis, & quibus de causis non coquatur. CAP. LIII.

Animæ leonis virus graue, vrsi pestilens. Contacta halitu eius nulla fera attingit: citiúsque putrescunt afflata reliquis. Hominis tantùm natura infici voluit pluribus modis, & ciborū ac dentium vitiis, sed maximè senio. Dolorem sentire non poterat: tactu sensúque omni carebat, sine qua nihil sentitur. Eadem commeabat recés assiduè, exitura

supremò,

ſupremo,& ſola ex omnibus ſuperfutura. Denique hæc trahebatur è cælo. Huius quoq; tamen reperta pœna eſt,vt neque idipſum,quo viuitur,in vita iuuaret. Parthorum populis hoc præcipuè,& à iuuenta,propter indiſcretos cibos: nanque & vino fœtent ora nimio. Sed ſibi proceres medentur grano Aſſyrij mali,cuius eſt ſuauitas præcipua,in eſculenta addito. Elephantorum anima ſerpentes extrahit,ceruorum item vrit. Diximus hominum genera,qui venena ſerpentium ſuctu corporibus eximerent. Quin & ſubus ſerpentes in pabulo ſunt,& aliis venenum eſt. Quæ inſecta appellauimus,omnia olei aſperſu necantur. Vultures vnguento qui fugantur, alios appetunt odores, ſcarabæi roſam. Quaſdam ſerpentes ſcorpio occidit. Scythæ ſagittas tingunt viperina ſanie, & humano ſanguine: irremediabile id ſcelus,mortem illico adfert leui tactu. Quæ animalium paſcerentur veneno,diximus. Quædam innocua alioquin, venenatis paſta noxia fiunt & ipſa. Apros in Pamphylia & Ciliciæ montoſis,ſalamandra ab his deuorata,qui edêre,moriuntur. Nec eſt intellectus vllus in odore,vel ſapore. Et aqua vinúmque interimit,ſalamãdra ibi immortua,vel ſi omnino biberit,vnde potetur: item rana,quam rubetam vocãt. Tantum inſidiarum eſt vitæ. Veſpæ ſerpente auidè veſcuntur,quo alimento mortiferos ictus faciunt. Ideóque magna differentia eſt victus: vt in tractu piſce viuentium Theophraſtus prodidit,boues quoque piſce veſci,ſed non niſi viuente. Homini cibus vtiliſſimus ſimplex. Aceruatio ſaporum peſtifera,& condimenta pernicioſiora. Difficulter autem perficiuntur omnia in cibis acria,nimia,& auidè hauſta,& æſtate,quàm hyeme,difficilius,& in ſenecta,quàm in iuuenta. Vomitiones homini ad hæc in remedium excogitatæ,frigidiora corpora faciunt,inimicæ oculis maximè ac dentibus. Somno concoquere corpulentiæ,quàm firmitati,vtilius. Ideo athletas malunt cibos ambulatione perficere. Peruigilio quidem præcipuè vincuntur cibi.

Theophraſtus lib. 4. de cauſis plant. cap. 4. ſcribit vultures vnguẽto, ſcarabæos roſa necari. Quãobrem hic ſic legendũ exiſtimo: vultures vnguento quidem fugantur, alios appetũt odores, ſcarabæi roſa.

De corpulentia augenda vel minuenda,& quæ guſtu famem ac ſitim ſedent. CAP. LIIII.

AVgeſcunt corpora dulcibus,atque pinguibus & potu: minuuntur ſiccis & aridis,frigidíſque,ac ſiti. Quædã animalia & pecudes quoque in Africa,quarto die bibunt. Homini † non vtique ſeptimo letalis inedia: duraſſe & vltra vndecimum pleroſque,certum eſt. Mori eſuriendi ſemper inexplebili auiditate,animalium vni homini. Quædam ruſus exiguo guſtu famem ac ſitim ſedant, conſeruántque vires, vt butyrum, hippace, glycyrrhizon. Perniciosiſſimum autem in omni quidem vita, quod nimium,præcipuè tamen corpori: minuíque, quod grauat,quolibet modo vtilius. Verùm ad reliqua naturæ tranſeamus.

† non ſemper legimus.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XII.

PROOEMIVM.

ANIMALIVM omnium, quæ noſci potuere, naturæ generatim membratímque ita ſe habent. Reſtant neque ipſa anima carentia (quandoquidem nihil ſine ea viuit) terra edita, vt inde eruta dicantur, ac nullum ſileatur rerum naturæ opus. Diu fuere occulta eius beneficia, ſummúmque munus homini datum, arbores ſyluæque intelligebantur. Hinc primum alimentum, harum fronde mollior ſpecus, libro veſtis. Etiamnum gentes ſic degunt. Quo magis ac magis admirari ſubit, ab iis principiis cædi montes in marmora, veſtes ad Seras peti: vnionem in Rubri maris profundo,

ptofundo,ſmaragdum in ima tellure quæri. Ad hoc excogitata ſunt aurium vulnera: nimirum quoniam parum erat collo crinibúſque geſtari, niſi infoderentur etiam corpori. Quamobrem ſequi par eſt ordinem vitæ,& arbores ante alia dicere, ac moribus primordia ingerere.

De arborum honore,& quando platanus primùm in Italia,& de natura earum. CAP. I.

HÆc fuere numinum templa,priſcóque ritu ſimplicia rura etiam nunc Deo præcellentem arborem dicant. Nec magis auro fulgentia atque ebore ſimulacra, quàm lucos,& in iis ſilentia ipſa adoramus. Arborum genera numinibus ſuis dicata perpetuò ſeruantur,vt Ioui eſculus,Apollini laurus,Mineruæ olea, Veneri myrtus,Herculi populus. Quin & Syluanos Faunóſque,& dearum genera ſyluis,ac ſua numina, tãquam & cælo,attributa credimus. Arbores posteà blandioribus fruge ſuccis hominem mitigauere. Ex iis recreans membra olei liquor,viréſque potus vini:tot deniq; ſapores annui ſponte venientes:& menſæ,depugnetur licet earum cauſa cum feris, & paſti naufragorum corporibus piſces expetantur,etiamnum tamen ſecundæ. Mille prætereà ſunt vſus earum,ſine quîs vita degi non poſſit. Arbore ſulcamus maria,terráſque admouemus,arbore exædificamus tecta. Ex arbore & ſimulacra numinum fuere,nondum pretio excogitato belluarum cadaueri,antè,quàm,vt à Diis nato iure luxuriæ,eodem ebore numinum ora ſpectarentur & menſarum pedes. Produnt Alpibus coercitas, & tum inexuperabili munimento Gallias,hanc primùm habuiſſe cauſam ſuperfundẽdi ſe Italiæ,quòd Elico ex Heluetiis ciuis earum,fabrilẽ ob artem Romæ commoratus, ficum ſiccam & vuam,oleíque ac vini præmiſſa remeans ſecum tuliſſet. Quapropter hæc vel bello quæſiſſe venia ſit. Sed quis non iure miretur,arborem vmbræ gratia tantùm ex alieno petitam orbe? Platanus hæc eſt,per mare Ionium in Diomedis inſulam eiuſdẽ tumuli gratia primum inuecta,inde in Siciliam tranſgreſſa,atque inter primas donata Italiæ:& iam ad Morinos vſq; peruecta,ad tributarium etiã pertinens ſolum,vt gentes vectigal & pro vmbra pendãt. Dionyſius prior,Siciliæ tyrannus,Rhegyum in vrbem tranſtulit eas,domus ſuæ miraculum, vbi poſteà factum gymnaſium:nec potuiſſe in amplitudinem adoleſcere,& alias fuiſſe in Italia,ac nominatim Hiſpania,apud autores inuenitur. Hoc actum circa captæ vrbis ætatem:tantúmque poſteà honoris increuit,vt mero infuſo enutriantur:cõpertum id maximè prodeſſe radicibus:docuimúſque etiam arbores vina potare. Celebratæ ſunt primùm in ambulatione Academiæ Athenis cubitorum xxxvi. vnius radice ramos antecedente. Nunc eſt clara in Lycia gelidi fontis ſocia amœnitate,itineri appoſita,domicilij modo caua lxxx. atque vnius pedum ſpecu,nemoroſo vertice,& ſe vaſtis protegens ramis, arborum inſtar,agros longis obtinens vmbris:ac ne quid deſit ſpeluncæ imagini, ſaxea intus crepidinis corona muſcoſos complexa pumices: tam digna miraculo,vt Licinius Mutianus ter cos. & nuper prouinciæ eius Legatus,prodendum etiam poſteris putarit, epulatum intra eam ſe cum duodeuiceſimo comite,largè ipſa toros præbente fronde,ab omni afflatu ſecurum,optãtem imbrium per folia crepitus,lætiorem,quàm marmorum nitore,picturæ varietate,laquearium auro,cubuiſſe in eadem. Aliud exemplũ Caij principis,in Veliterno rure mirati vnius tabulata,laxíſque ramorum trabibus ſcamna patula,& in ea epulati,cùm ipſe pars eſſet vmbræ,xv. conuiuarum ac miniſterij capace triclinio,quam cœnam appellauit ille nidum. Eſt Gortynæ in inſula Creta iuxta fontem platanus vna,inſignis vtriuſque linguæ monumentis,nunquàm folia dimittens: Statímque ei Græciæ fabuloſitas ſuperfuit,Iouem ſub ea cum Europa concubuiſſe:ceu verò non alia eius generis eſſet in Cypro: ſed ex ea primum in ipſa Creta(vt eſt natura hominum nouitatis auida)platani ſatæ regenerauere vitium: quandoquidem commendatio arboris eius non alia maior eſt, quàm Solem æſtate arcere, hyeme admittere. Inde in Italiam quoque ac ſuburbana ſua Claudio principe Marcelli Eſernini libertus, ſed qui ſe potentiæ cauſa Cæſaris libertis adoptaſſet, ſpado Theſſalicus prædiues, vt meritò dici poſſet is quoque Dionyſius, tranſtulit id genus. Durántque etiam in Italia portenta

terrarum, præter illa ſcilicet, quæ ipſa excogitauit Italia.

De chamæplatano, & quis primus totonderit viridaria.

CAP. II.

NAnque & chamæplatani vocantur coactæ breuitatis: quoniam arborum etiam abortus inuenimus. Hoc quoque ergo in genere pumilionum infelicitas dicta erit. Fit autem & ſerendi genere, & recidendi. Primus Cn. Matius ex equeſtri ordine, Diui Auguſti amicus, inuenit nemora tonſilia intra hos l x x x. annos.

De peregrinis arboribus, & malo Aſſyria.

CAP. III.

PEregrinæ & ceraſi, Perſicæque, & omnes quarum Græca nomina aut aliena: ſed quæ ex his incolarum numero eſſe cœpere, dicentur inter frugiferas. In præſentia externas perſequemur, à ſalutari maximè orſi. Malus Aſſyria, quam alij vocant Medicam, venenis medetur. Folium eius eſt vnedonis, intercurrẽtibus ſpinis. Pomum ipſum aliâs non manditur: odore præcellit foliorum quoque, qui tranſit in veſtes vnà conditus, arcétque animalium noxia. Arbor ipſa omnibus horis pomifera eſt, aliis cadentibus, aliis matureſcentibus, aliis verò ſubnaſcentibus. Tentauere gentes transferre ad ſeſe propter remedij præſtantiam fictilibus in vaſis, dato per cauernas radicibus ſpiramento: qualiter omnia tranſitura longius, ſeri arctiſſimè transferríq; meminiſſe conueniet, vt ſemel quæq; dicantur. Sed niſi apud Medos, & in Perſide, naſci noluit. Hæc eſt autem, cuius grana Parthorum proceres incoquere diximus eſculentis, commendandi halitus gratia. Nec alia arbor laudatur in Medis. Lanigeras Serum in mentione gentis eius narrauimus.

De Indiæ arboribus, & quando Romæ primùm ebenus.

CAP. IIII.

ITem Indiæ arborum magnitudinem. Vnam è peculiaribus Indiæ Virgilius celebrauit ebenum, nuſquam alibi naſci profeſſus. Herodotus eam Æthiopiæ intelligi maluit, in tributi vicem regibus Perſidis è materie eius centenas phalangas tertio quoque anno penſitaſſe Æthiopas cum auro & ebore, prodendo. Non omittendum id quoque, vicenos dentes elephantorum grandes, quoniam ita ſignificauit, Æthiopas eadem cauſa pendere ſolitos. Tanta ebori autoritas erat vrbis noſtræ trecenteſimodecimo anno: tunc enim autor ille hiſtoriam eam condidit Thuriis in Italia. Quò magis mirum eſt, quod eidem credimus, qui Padum amnem vidiſſet, neminem ad id tempus Aſiæ Græciæque, aut ſibi cognitum. Æthiopiæ forma, vt diximus, nuper allata Neroni principi, raram arborem ebenum Meroen vſque à Syene fine imperij, per nongenta x c v i. M. paſſuum, nullámque aliam niſi palmarum generis eſſe docuit. Ideo fortaſſis in tributorum autoritate tertia res fuerit ebenus. Romæ eam Magnus Pompeius in triumpho Mithridatico oſtendit. Accendi eam Fabianus negat: vritur tamen odore iucundo. Duo genera eius: rarum id, quod melius, arboreum, trunco enodi, materie nigri ſplendoris, ac vel ſine arte protinus iucundi: alterum fruticoſum cytiſi modo, & tota India diſperſum.

De ſpina & ficu Indicis.

CAP. V.

IBi & ſpina ſimilis, ſed deprehenſa vel lucernis, igni protinus tranſiliente. Nunc eas exponam, quas mirata eſt Alexandri Magni victoria, orbe eo patefacto. Ficus ibi exilia poma habet. Ipſa ſe ſemper ſerens, vaſtis diffunditur ramis: quorum imi adeò in terram curuantur, vt annuo ſpatio infigantur, nouámque ſibi propaginem faciant circa parentem in orbem, quodam opere topiario. Intra ſepem eam æſtiuant paſtores, opacam pariter & munitam vallo arboris, decora ſpecie ſubter intuenti, procúlve fornicato ambitu. Superiores eius rami in excelſum emicant, ſyluoſa multitudine, vaſto matris corpore, vt l x. p. pleræque orbe colligant, vmbra verò bina ſtadia operiant. Foliorum latitudo peltæ effigiem Amazonicæ habet: ea cauſa fructum integens, creſcere prohibet. Raruſq; eſt, nec fabæ magnitudinem excedens: ſed per folia ſolibus coctus prædulci ſapore, dignus miraculo arboris: gignitur circa Aceſinem maximè amnem.

De arbore

De arbore pala,& arboribus Indicis sine nominibus, & laniferis.

CAP. VI.

MAior alia,pomo & suauitate præcellentior,quo sapientes Indorum viuunt. Folium alas auium imitatur,longitudine trium cubitorum,latitudine duûm. Fructum cortice emittit,admirabilem succi dulcedine,vt vno quaternos satiet. Arbori nomen palæ, pomo arienæ.Plurima est in Sydracis,expeditionum Alexandri termino.Est & alia similis huic,dulcior pomo,sed interaneorum valetudini infesta.Edixerat Alexander,ne quis agminis sui id pomum attingeret. Genera arborum Macedones narrauere,maiore ex parte sine nominibus.Est & terebintho similis cætera,pomo amygdalis,minore tantùm magnitudine,præcipuæ suauitatis. In Bactris vtique hanc aliqui terebinthum esse proprij generis potius,quàm similem ei, putauerunt. Sed vnde vestes lineas faciunt, foliis moro similis, calyce pomi cynorthodo. Serunt eam in campis:nec est gratior vllarum prospectus. Oliua Indiæ sterilis,præterquàm oleastri fructu.

De piperis arboribus,de garyophyllo,& aliis pluribus.

CAP. VII.

PAssim verò quæ piper gignunt, iuniperis nostris similes: quanquam in fronte Caucasi solibus opposita gigni tantum eas aliqui tradidere. Semina à iunipero distant paruulis siliquis,quales in faseolis videmus.Hæ priusquàm dehiscant decerptæ,tostæque sole,faciunt quod vocatur piper longum: paulatim verò dehiscentes maturitate, ostendunt candidum piper:quod deinde tostum solibus, colore rugisque mutatur. Verùm & iis sua iniuria est, atque cæli intemperie carbunculantur,fiúntque semina cassa & inania, quod vocant brechmasin,sic Indorum lingua significante abortum. Hoc ex omni genere asperrimum est,leuissimúmque & pallidum. Gratius nigrum, leniúsque vtroque candidum.Non est huius arboris radix,vt aliqui existimauere,quod vocant zimpiberi, alij verò zingiberi,quanquam sapore simile.Id enim in Arabia atque Troglodytica in villis nascitur,paruæ herbæ radice candida. Celeriter ea cariem sentit,quamuis in tanta amaritudine.Pretium eius in libras VI. Piper longum facillimè adulteratur Alexandrino sinapi.Emitur in libras X. X V.Album X. V I I.nigrum X. I I I I. Vsum eius adeò placuisse mirum est.In aliis quippe suauitas cepit,in aliis species inuitauit: huic nec pomi nec baccæ commendatio est aliqua:sola placere amaritudine, & hanc in Indos peti. Quis illa primus experiri cibis voluit?aut cui in appetenda auiditate esurire non fuit satis? Vtrunque syluestre gentibus suis est,& tamen pondere emitur,vt aurum vel argentum. Piperis arborem iam & Italia habet, maiorem myrto,nec absimilem. Amaritudo grano eadem quæ piperi musteo creditur esse.Deest tosta illa maturitas,ideóque & rugarum colorísq; similitudo. Adulteratur iuniperi baccis mirè vim trahentibus.In pondere quidem multis modis.Est etiamnum in India piperis grani simile,quod vocatur garyophyllon,grandius fragiliúsque. Tradunt in Indico luco id gigni. Aduehitur odoris gratia. Fert & spina piperis similitudinem, præcipua amaritudine, foliis paruis densísque cypri modo, ramis trium cubitorum,cortice pallido, radice lata,lignosáque, buxei coloris. Hæc in aqua cum semine excepta in æreo vase medicamentum fit,quod vocatur Lycion. Ea spina & in Pelio monte nascitur, adulterátque medicamentum. Item asphodeli radix aut fel bubulum,aut absinthium,vel thus,vel amurca.Lycion aptissimum medicinæ,quod est spumosum.Indi in vtribus camelorum aut rhinocerotum id mittunt. Spinam ipsam in Græcia quidam pyxacanthum Chironium vocant.

De macir,& saccaro,& arboribus Arianæ gentis.

CAP. VIII.

ET macir ex India aduehitur,cortex rubẽs radicis magnæ,nomine arboris suæ.Qualis sit ea,incompertum habeo. Corticis melle decocti vsus in medicina ad dysentericos præcipuus habetur. Saccaron & Arabia fert,sed laudatius India. Est autem mel in harundinibus collectum,gummium modo candidum,dentibus fragile, amplissimum nucis auellanæ magnitudine,ad medicinæ tantum vsum.Contermina Indis gens Ariana appellatur,

appellatur, cuius spina lacrymarum pretiosa, myrrhæ similis, accessu propter aculeos anxio. Ibi & frutex pestilens raphani, folio lauri, odore equos inuitante, qui penè equitatu orbauit Alexandrum primo introitu: quod & in Gedrosis accidit. Item laurino folio & ibi spina tradita est, cuius liquor aspersus oculis, cæcitatem infert omnibus animalibus. Necnon & herba præcipui odoris, referta minutis serpentibus, quarum ictu protinus moriendum esset. Onesicritus tradit in Hyrcaniæ conuallibus ficis similes esse arbores, quæ vocentur occhi, ex quibus defluat mel horis matutinis duabus.

De bdellio, & arboribus Persici maris. CAP. IX.

VIcina est Bactriana, in qua bdellium nominatissimum. Arbor nigra est, magnitudine oleæ, folio roboris, fructu caprifici naturáque. Gummi alij brochon appellant, alij malachram, alij maldacon. Nigrum verò & in offas conuolutum, hadrobolon. Esse autem debet translucidum simile ceræ, odoratum, & cùm fricatur, pingue, gustu amarum citra acorem. In sacris vino perfusum, odoratius. Nascitur & in Arabia, Indiáque, & Media, ac Babylone. Aliqui peraricum vocant ex Media aduectum. Facilius hoc & crustosius, amariúsque: at Indicum humidius & gummosum. Adulteratur amygdala nuce. Cætera eius genera cortice scordasti. Ita vocatur arbor æmulo gummi. Sed deprehenduntur (quod semel dixisse & in cæteros odores satis sit) odore, colore, pondere, gustu, igne. Bactriano nidor siccus, multíque candidi vngues. Prætereà suum pondus, quod grauius esse aut leuius non debeat. Pretium syncero in libras x. terni. Gentes suprà dictas Persis attingit, Rubro mari (quod ibi Persicum vocauimus) longè in terra æstus agente, mira arborum natura. Nanque erosæ sale, inuectis derelictísque similes, sicco litore radicibus nudis polyporum modo amplexæ steriles harenas spectantur. Eædem mari adueniente fluctibus pulsatæ, resistunt immobiles. Quin & pleno æstu operiuntur totæ: apparétque rerum argumentis asperitate aquarum illas ali. Magnitudo miranda est, species similis vnedonis, pomum amygdalis extrà, intus contortis nucleis.

De arboribus Persicæ insulæ, & lanigeris arboribus. CAP. X.

TYlos insula in eodem sinu est, repleta syluis, quà spectat Orientem, quáque & ipsa æstu maris perfunditur. Magnitudo singulis arboribus fici, flos suauitate inenarrabili, pomum lupino simile, propter asperitatem intactum omnibus animalibus. Eiusdem insulæ excelsiore suggestu lanigeræ arbores alio modo, quàm Serum. His folia infœcunda: quæ, ni minora essent, vitium poterant videri. Ferunt cotonei mali amplitudine cucurbitas, quæ maturitate ruptæ ostendunt lanuginis pilas, ex quibus vestes pretioso linteo faciunt.

De gossampinis, & arboribus ex quibus vestes fiunt, & quibus modis constent arborum fructus. CAP. XI.

ARbores vocant gossampinos, fertiliore etiam Tylo minore, quæ distat x. M. pass. Iuba circa fruticem lanugines esse tradit, linteáque ea Indicis præstantiora. Arabiæ autem arbores, ex quibus vestes faciant, cynas vocari, folio palmæ simili. Sic Indos suæ arbores vestiunt. In Tylis autem & alia arbor floret albæ violæ specie, sed magnitudine quadruplici, sine odore, quod miremur in eo tractu. Est & alia similis, foliosior tamen roseíque floris: quem noctu comprimens, aperire incipit Solis exortu, meridie expandit. Incolæ dormire eum dicunt. Fert eadem insula & palmas, oleásque ac vites, & cum reliquo pomorum genere ficos. Nulli arborum folia ibi decidunt. Rigatúrque gelidis fontibus, & imbres accipit. Vicina his Arabia flagitat quandam generum distinctionem, quoniam fructus is constat radice, frutice, cortice, succo, lacryma, ligno, surculo, flore, folio, pomo.

De costo, & nardo, & differentiis nardi. CAP. XII.

RAdix & folium Indis est maximo pretio. Radix costi gustu feruens, odore eximio, frutice aliàs inutili. Primo statim introitu amnis Indi in Patale insula, duo sunt eius genera, nigrum, & quod melius, candicās. Pretium in libras x v i. De folio nardi plura dici par est, vt principali in vnguentis. Frutex est graui & crassa radice, sed breui ac nigra, fragi

fragilíque, quamuis pingui, situm redolente, vt cyperi, aspero sapore, folio paruo densóque. Cacumina in aristas se spargunt: ideo gemina dote nardi spicas ac folia celebrant. Alterum eius genus apud Gangem nascens, damnatur in totum, ozænitidis nomine, virus redolens. Adulteratur & pseudonardo herba, quæ vbique nascitur crassiore atque latiore folio, & colore languido in candidum vergente. Item sua radice permista ponderis causa, & gummi, spumáque argenti, aut stibio, cyperíve cortice. Syncerum quidem leuitate deprehenditur, & colore ruffo, odorísque suauitate, & gustu maximè siccante os, sapore iucundo. Pretium spicæ in libras x. c. Folia diuisere annonam: ab amplitudine hadrosphærum vocatur maioribus foliis x. x x x. Quod minore folio est mesosphærû appellatur: emitur x. l x. Laudatissimum microsphærum è minimis folium: pretium eius x. l x x v. Odoris gratia omnibus maior recentibus. Nardo color qui inueterauerit, nigriori melior. In nostro orbe proximè laudatur Syriacum, mox Gallicum, tertio loco Creticum, quod aliqui agrium vocant, alij phu, folio olusatri, caule cubitali, geniculato, in purpura albicante, radice obliqua villosáque, & imitante auium pedes. Baccharis vocatur nardum rusticum, de quo dicemus inter flores. Sunt autem ea omnia herbæ, præter Indicum. Ex iis Gallicum & cum radice vellitur, abluitúrque vino. Siccatur in vmbra, alligatur fasciculis in charta, non multùm ab Indico differens, Syriaco tamè leuius. Pretium x i i i. In his probatio vna, ne sint fragilia, & arida potiùs, quàm sicca, folia. Cum Gallico nardo semper nascitur herba, quæ hirculus vocatur, à grauitate odoris & similitudine, qua maximè adulteratur. Distat, quòd sine cauliculo est, & quòd minoribus foliis, quódque radicis neque amaræ, neque odoratæ.

De asaro, amomo, amomide & cardamomo.

CAP. XIII.

NArdi vim habet & asarum: quod & ipsum aliqui syluestre nardum appellant. Est autem ederæ foliis rotundioribus tantùm mollioribúsque, flore purpureo, radice Gallici nardi: Semen acinosum, saporis calidi ac vinosi. Montibus in vmbrosis bis anno floret. Optimum in Ponto, proximum in Phrygia, tertium in Illyrico. Foditur cùm folia mittere incipit, & in sole siccatur, celeriter situm trahens ac senescens. Inuenta nuper & in Thracia herba est, cuius folia nihil ab Indico nardo distant. Amomi vua in vsu est, Indica vite labrusca: vt alij existimauere, frutice myrtuoso, palmi altitudine: carpitúrq; cum radice, manipulatim leniter compotiitur, protinus fragile. Laudatur quàm maximè Punici mali foliis simile, nec rugosis, colore ruffo. Secunda bonitas pallido. Herbaceum peius, pessimúmque candidum, quod & vetustate euenit. Pretium vuæ in libras x. l x. friato verò amomo x l v i i i. Nascitur & in Armeniæ parte, quæ vocatur Otene, & in Media, & in Ponto. Adulteratur foliis Punicis, & gummi liquido, vt cohæreat, conuoluátque se in vuæ modum. Est & quæ vocatur amomis, minus venosa atque durior, ac minus odorata: quo apparet, aut aliud esse, aut colligi immaturum. Simile his & nomine & frutice cardamomum, semine oblongo. Metitur eodem modo & in Arabia. Quatuor eius genera: viridissimum ac pingue acutis angulis contumax fricanti, quod maximè laudatur: proximum è ruffo candicans: tertium breuius atque nigrius. Peius tamen varium & facile tritu, odorísque parui: qui verus, costo vicinus esse debet. Hoc & apud Medos nascitur. Pretium optimi in libras duodecim. Cinnamomo proxima gentilitas erat, ni prius Arabiæ diuitias indicari conueniret, causásque, quæ cognomen illi felicis ac beatæ dedere. Principalia ergo in illa rhus, & myrrha: hæc & cum Troglodytis communis.

De thurifera regione. CAP. XIIII.

THura, præter Arabiam, nullis, ac ne Arabiæ quidem vniuersæ. In medio eius ferè sunt Atramitæ pagus Sabæorum, capite regni Sabota, in monte excelso, à quo octo mansionibus distat regio eorum thurifera, Saba appellata, quod significare Græci mysterium dicunt: Spectat ortus Solis æstiui, vndique rupibus inuia, & à dextera maris scopulis inaccessa. Id solum è rubro lacteum traditur. Syluarum longitudo est schœnorum x x. latitudo dimidium eius. Schœnus patet Eratosthenis ratione, stadia x l. hoc est, pass.

quinque

quinque M. aliqui x x x i i. stadia singulis schœnis dedere. Attolluntur colles alti, decurrúntque & in plana arbores sponte natæ. Terrã argillosam esse conuenit, raris fontibus ac nitrosis. Attingunt & Minæi pagus alius, per quos euehitur vno tramite angusto. Hi primi commercium thuris fecere, maximéque exercent: à quibus & Minæum dictum est. Nec præterea Arabum alij thuris arborem vidẽt, ac ne horum quidem omnes. Feruntq; M M M. non ampliùs esse familiarum, quæ ius per successiones id sibi vendicẽt. Sacros vocari ob id, nec vllo congressu fœminarum funerúmque, cùm incidãt eas arbores aut metant, pollui: atque ita religione merces augeri. Quidam promiscuum ius iis populis esse tradunt in syluis: alij per vices annorum diuidi. Nec arboris ipsius quæ sit facies, constat. Res in Arabia gessimus, & Romana arma in magnam partem eius penetrauere: C. etiam Cæsar Augusti filius inde gloriam petiit, nec tamen ab vllo (quod equidem sciam) Latino arborum † etiam tradita est facies. [tearum.] Græcorum exempla variant. Alij folio pyri, minore duntaxat, & herbidi coloris, prodidere. Alij lentisco similem subrutilo folio. Quidam terebinthum esse, & hoc visum Antigono regi allato frutice. Iuba rex iis voluminibus, quæ scripsit ad C. Cæsarem Augusti filium ardentem fama Arabiæ, tradit contorti esse caudicis, ramis aceris maximè Pontici. Succum amygdalæ modo emittere, taléque in Carmania apparere, & in Ægypto satas studio Ptolemæorum regnãtium. Cortice lauri esse constat: quidam & folium simile dixere. Talis certè fuit arbor Sardibus. Nã & Asiæ reges serendi curam habuerunt. Qui mea ætate legati ex Arabia venerunt, omnia incertiora fecerunt, quod iure miremur, virgis etiam thuris ad nos commeãtibus: quibus credi potest, matrem quoque teretem enodi fruticare trunco. Meti semel anno solebat, minore occasione vendendi. Iam quæstus alteram vindemiam affert. Prior atque naturalis vindemia circa Canis ortum flagrantissimo æstu, incidentibus quà maximè videatur esse prægnans, tenuissimúsque tendi cortex. Laxatur hîc plaga, non adimitur. Inde prosilit spuma pinguis. Hæc concreta densatur, vbi loci natura poscat tegete palmea excipiente, aliubi area circumpauita. Purius illo modo, sed hoc ponderosius. Quod in arbore hæsit, ferro depectitur, ideo corticosum. Sylua diuisa certis portionibus, mutua innocentia tuta est. Neque vllus saucias arbores custodit. Nemo furatur alteri. At hercule Alexandriæ vbi thura interpolantur, nulla satis custodit diligentia officinas. Subligaria signatur opifici. Persona adijcitur capiti, densúsve reticulus. Nudi emittuntur. Tantò minùs fidei apud nos pœna, quàm apud illos syluæ habent. Autumno legitur ex æstiuo partu. Hoc purissimum, candidum. Secunda vindemia est vere, ad eam hyeme corticibus incisis. Rufum hoc exit, nec comparandum priori. Illud carpheotum, hoc dathiathum vocant. Creditur & nouellæ arboris candidius, sed veteris odoratius. Quidam & in insulis melius putant gigni. Iuba in insulis negat nasci. Quod ex eo rotunditate guttæ pependit, masculum vocamus, cùm aliàs non ferè mas vocetur, vbi non sit fœmina. Religioni tributum, ne sexus alter vsurparetur. Masculum aliqui putãt à specie testiũm dictum. Præcipua autem gratia est mammoso, cùm hærente lacryma priore consecuta alia miscuit se. Singula hæc manum implere solita inuenio, cùm minore diripiendi auiditate lentius nasci liceret. Græci stagoniam & atomum tali modo appellant, minorem autem orobiam. Micas concussu elisas mannam vocamus. Etiamnum tamen inueniuntur guttæ, quæ tertiam partem minæ, hoc est † x x x i x. denariorum pondus æquent. [† Quædam exẽplaria habent. x x i x. denariorum, alia x x v i i i.] Alexandro Magno in pueritia sine parsimonia thura ingerẽti aris, pædagogus Leonides dixerat, vt illo modo, cùm deuicisset thuriferas gentes, supplicaret. At ille Arabiã potitus, thure onustam nauem misit ei, exhortatus, vt largè Deos adoraret. Thus collectum Sabotam camelis conuehitur, porta ad id vna patente. Digredi via capitale leges fecere. Ibi decimas Deo, quem vocant Sabin, mensura, non pondere, sacerdotes capiunt. Nec antè mercari licet: inde impensæ publicæ tolerantur. Nam & benignè certo itinerum numero Deus hospites pascit. Euehi non potest, nisi per Gebanitas: itaque & horum regi penditur vectigal. Caput eorum Thomna abest à Gaza nostri litoris in Iudæa oppido l x x x. x x v i i. mill. passuum, quod diuiditur in mansiones camelorum l x i i. Sunt & quæ sacerdotibus

tibus dantur portiones,ſcribíſque tegum certæ.Sed præter hos & cuſtodes, ſatellitéſque, & hoſtiarij,& miniſtri populantur.Iam quacunque iter eſt,aliubi pro aqua,aliubi pro pabulo,aut pro manſionibus,variíſque portoriis pendunt, vt ſimptus in ſingulos camelos denariûm d c l x x x v i i i.ad noſtrum litus colligat: iterúmque imperij noſtri publicanis penditur. Itaque optimi thuris libra x v i. pretium habet: ſecunda x v. tertia x i i i i. Apud nos adulteratur reſinæ candidæ gemma perquàm ſimili: ſed deprehenditur,quibus dictum eſt,modis.Probatur candore,amplitudine,fragilitate,carbone, vt ſtatim ardeat.Item ne dentem recipiat potius,quàm in micas frietur.

De myrrha,& arboribus myrrhæ. CAP. XV.

Myrrham in iiſdem ſyluis permixta arbore naſci tradidere aliqui,plures ſeparatim, Quippe multis in locis Arabiæ gignitur, vt apparebit in generibus. Conuehitur & ex †inſulis laudata,petúntque eam etiam ad Troglodytas Sabæi tranſitu maris. Satiua quoque prouenit,multum ſyluestri prælata. Gaudet raſtris atque ablaqueationibus, melior radice refrigerata. Arbori altitudo ad quinque cubita,nec ſine ſpina,caudice duro & intorto,craſſiore quàm thuris,& ab radice etiam,quàm reliqua ſui parte.Corticem læuem ſimilémque vnedoni:ſcabrum alij ſpinoſúmque dixere. Folium oliuæ,verùm criſpius,& aculeatum.Iuba oluſatri. Aliqui ſimilem iunipero,ſcabriorem tantùm ſpiníſque horridam,folio rotundiore,ſed ſapore iuniperi.Necnon fuere,qui è thuris arbore vtrunque naſci mentirentur.Inciduntur bis & ipſæ,iiſdémque temporibus, ſed à radice vſque ad ramos,qui valent. Sudant autem ſponte priùs,quàm incidantur,ſtacten dictam, cui nulla præfertur.Ab hac ſatiua,& in ſyluestri quoque melior æſtiua.Non dant ex myrrha portiones Deo,quoniam & apud alios naſcitur. Regi tamen Gebanitarum quartas partes eius pendunt.Cæterò paſſim à vulgo coemptam in folles cōfarciunt,ipsique vnguentarij digerunt haud difficulter odoris atque pinguedinis argumentis.

†ſyluis.

De generibus myrrhæ,& natura,& pretio eius.

CAP. XVI.

Genera complura:Troglodytica ſyluestrium prima.Sequens Minæa, in qua & Atramitica eſt,& Auſaritis Gebanitarū regno.Tertia Dianitis.Quarta collatitia. Quinta Sembracena,à ciuitate regni Sabæorum mari proxima.Sexta,quam Duſaritin vocāt. Eſt & candida vno tantùm loco,quæ in Meſſalum oppidum confertur. Probatur Troglodytica pinguitudine,& quòd aſpectu aridior eſt,ſordidáq; ac barbara, ſed acrior cæteris.Sembracena prædictis caret vitiis,ante alias hilaris, ſed viribus tenuis. In plenum autem probatio eſt minutis glebis,nec rotundis,in concretu albicantis ſucci & tabeſcentis:vtque fracta candidos vngues habeat,guſtu leniter amara. Secunda bonitas intus variæ.Peſſima intus nigra:peior ſi etiam foris.Pretia ex occaſione ementium varia. Stactæ verò à v i.ad l. Satiuæ ſummum ad x v i. Erythrææ ad x v i. Hanc volunt Arabicam intelligi.Troglodyticæ nucleo ad x i i. eius verò quam odorariam vocant,ad x i i i i.Adulteratur lentiſci glebis,& gummi.Item cucumeris ſucco amaritudinis cauſa, ſicut ponderis ſpuma argenti.Reliqua vitia deprehenduntur ſapore gummi dente lenteſcentis. Fallaciſſimè autem adulteratur Indica myrrha,quæ ibi de quadam ſpina colligitur.Hoc ſolùm peius India affert facili diſtinctione:tanto deterior eſt.

De maſtiche,ladano,& bruta,enbæmo,& ſtrobo,& de ſtyrace.

CAP. XVII.

Ergo tranſit in maſtichen,quæ & ex alia ſpina fit in India,itémque in Arabia:lamam vocant.Sed maſtiche quoque gemina eſt: quoniam & in Aſia Græciáque reperitur herba radice folia emittens,& carduum ſimilem malo,ſeminis plenum:lacrymáq; erumpit inciſa parte ſumma,vix vt dignoſci poſſit à maſtiche vera. Necnon & tertia in Ponto eſt,bituminis ſimilior.Laudatiſſima autem Chia candida,cuius pretium in libras x x. nigræ verò x i i.Chia è lentiſco traditur gigni gummi modo.Adulteratur,vt thura,reſina. Arabia etiamnū & ladano gloriatur:fortè caſúque hoc,& iniuria fieri odoris,plures tradidere.Capras maleficum aliâs frondibus animal,odoratorū verò fruticum appetentius,

tanquàm intelligant pretia,carpere germinum caules prædulci liquore turgentes,distillantémque ab his casus mistura succum improbo barbarum villo abstergere. Hunc glomerari puluere,incoqui Sole. Et ideo in ladano caprarum pilos esse. Sed hoc non alibi fieri,quàm in Nabatæis,qui sunt ex Arabia contermini Syriæ. Recentiores ex autoribus strobon hoc vocant: tradúntque syluas Arabum pastu caprarum infringi,atque ita succum villis inhærescere: verum autem ladanum Cypri insulæ esse:vt obiter quæque genera odorum dicantur,quamuis non terrarum ordine. Similiter hoc & ibi fieri tradunt, & esse œsypum hircorum barbis genibúsque villosis inhærens, sed ederæ flore deroso,pastibus matutinis,cùm est rorulenta Cypros. Deinde nebula sole discussa, puluerem madentibus villis adhærescere,atque ita ladanum depecti. Sunt qui herbam in Cypro, ex qua id fiat,ledam appellent: etenim illi ledanum vocant. huius pingue insidere: itaque attractis funiculis herbam eam conuolui,atque ita offas fieri. Ergo in vtraque gente bina genera,terrenum & factitium. Id quod terrenum est,friabile:factitium,lentum. Necnõ & fruticem esse dicunt in Carmania, & super Ægyptum per Ptolæmeos translatis plantis:aut(vt alij)generante & id thuris arbore:colligíque,vt gummi,inciso cortice,& caprinis pellibus excipi. Pretia sunt laudatissimo in libra † asses x l. Adulteratur myrti baccis, & aliis animalium sordibus. Synceri odor debet esse ferus,& quodammodo solitudinem redolens: ipsum visu aridum,tactu statim mollescere,accensum fulgere, odore iucundo gratum. Myrtata deprehenduntur,crepitántque in igne. Prætereà syncero calculi potius è rupibus inhærent,quàm puluis. In Arabia & olea dotatur lacryma, qua medicamentum conficitur,Græcis enhæmon dictum,singulari effectu contrahendis vulnerum cicatricibus. In maritimis eæ fluctibus æstúque operiuntur. Nec baccæ nocetur,cùm eon stet & in foliis salem relinqui. Hæc sunt peculiaria Arabiæ: & pauca prætereà communia,alibi dicenda,quoniam in iis vincitur. Peregrinos ipsa mirè odores & ad exteros petit. Tanta mortalibus suarum rerum satietas est, & alienarum auiditas. Petunt igitur in Helimæos arborem brutã,cupresso fusæ similem,exalbidis ramis,iucundi odoris accensam,& cum miraculo historiis Claudij Cæsaris prædicatam. Folia eius inspergere potionibus Parthos tradit. Odorem esse proximum cedro,fumúmque eius contra ligna alia remedio. Nascitur vltra Pasitigrin in finibus oppidi Sitacæ,monte Zagro. Petunt & in Carmanos arborem strobum ad suffitus,perfusam vino palmeo accẽdentes. Huius odor redit à cameris ad solum iucundus,sed aggrauans capita,citra dolorem tamẽ. Hoc somnum ægris quærunt. His commerciis Carras oppidum aperuere, quod est illis nundinarium. Inde Gabbam omnes petere solebant, dierum x x. itinere, & Palæstinam Syriam. Posteà Characem peti cœptum,ac regna Parthorum ex ea causa,auror est Iuba. Mihi ad Persas etiam prius ista portasse,quàm in Syriam aut Ægyptum,videntur, Herodoto teste,qui tradit singula millia talentum thuris annua pensitasse Arabas regibus Persarum. Ex Syria reuehunt styracem,acri odore eius in focis abigentes suorum fastidium. Cæterò,non alia ligni genera sunt in vsu,quàm odorata:cibósq; Sabæi coquunt thuris ligno, alij myrrhæ,oppidorum vicorúmque nõ alio,quàm ex aris,fumo atque nidore. Ad hunc ergo sanandum vrunt styracem in pellibus hircinis, suffiúntque tecta. Adeò nulla est voluptas,quæ non assiduitate sui fastidium pariat. Eundem ad serpentes fugandas vrunt, in odoriferis syluis frequentissimas.

† Alias, asses xxx.

De felicitate Arabiæ. CAP. XVIII.

Non sunt eorum cinnamomum aut casia:& tamen Felix appellatur Arabia, falsã & ingrata cognominis,quæ hoc acceprũ superis ferat,cùm plus ex eo inferis debeat. Beatam illam fecit hominum etiam in morte luxuria,quæ Diis intellexerat genita,adhibens vrendis defunctis. Periti rerum asseuerant,non ferre tantum annuo fœtu,quantum Nero princeps nouissimo Poppææ suæ die concremauerit. Æstimentur posteà toto orbe singulis annis tot funera,aceruatímq; congesta honori cadauerum,quæ Diis per singulas micas dantur. Nec minus propitij erant mola salsa supplicantibus,imò verò(vt palàm est)placatiores. Verùm Arabiæ etiamnum felicius mare est. Ex illo nanque margari-

tas mittit. Minimáque computatione millies centena millia sestertiûm annis omnibus India & Seres, peninsuláque illa imperio nostro adimunt. Tantò nobis deliciæ & fœminæ constant. Quota enim portio ex illis ad Deos quæso iam vti ad inferos pertinet?

De cinnamomo, & xylocinnamomo, & casia. CAP. XIX.

Cinnamomum & casias fabulosa narrauit antiquitas, princépsve Herodotus, auium nidis, & priuatim phœnicis, in quo situ Liber pater educatus esset, ex inuiis rupibus arboribúsque decuti, carnis quam ipsæ inferrent pondere, aut plumbatis sagittis. Itē casiam circa paludes propugnāte vnguibus diro vespertilionum genere, aligerísque serpentibus: his cōmentis augentes rerum pretia. Cōmutata verò fabula est, ad meridiani solis repercussus inenarrabilem quendā vniuersitatis halitum è tota peninsula existere, tot generum auræ spirante concentu, Magníq; Alexandri classibus Arabiam odore primùm nuntiatam in altum. Omnia falsa, siquidē cinnamomum, idémq; cinnamum, nascitur in Æthiopia Troglodytis connubio permixta. Ii mercantes id à conterminis, vehunt per maria vasta ratibus, quas neque gubernacula regāt, neq; remi trahant vel impellant, non vela, non ratio vlla adiuuet, cùm omnium instar ibi sint homo tantùm & audacia. Præterea hybernum mare exigunt circa brumā, Euris tum maximè flantibus. Hi recto cursu per sinus impellunt, atque à promontorij ambitu Argeste deferunt in portum Gebanitarum, qui vocatur Ocila. Quamobrem illi maximè id petunt, prodúntque vix quinto anno reuerti negotiatores, & multos interire. Contrà reuehunt vitrea, & ahena, vestes, fibulásque cum armillis ac monilibus. Ergo negotiatio illa fœminarū maximè fide constat. Ipse frutex duûm cubitorum altitudine amplissimus, palmíque minimus, IIII. digitorum crassitudinis, statim à terra sex digitis surculosus, arido similis. Cùm viret nō odoratus, folio origani, siccitate gaudens, sterilior imbre, cæduæ naturæ. Gignitur in planis quidem, sed densissimis in vepribus rubísque, difficilis collectu. Metitur non nisi permiserit Deus. Iouem hunc intelligunt aliqui: Assabinum illi vocant. XLIIII. boum caprarúmque & arietum extis impetratur venia cædendi. Nō tamen aut ante ortum Solis, aut post occasum licet. Sarmenta hasta diuidit sacerdos, Deóque partē ponit: reliquum mercator in nassas condit. Est & alia fama, cū Sole diuidi, ternásq; partes fieri, dein sorte cremia discerni: quódque Soli cesserit relinqui, ac sponte conflagrare. Præcipua bonitas virgultorum tenuissimis partibus, ad longitudinē palmi. Secunda proximis breuiore mēsura, atq; ita ordine. Vilissimum, quod radicibus proximum, quoniā ibi minimum corticis, in quo summa gratiæ. Qua de causa præferuntur cacumina, vbi plurimus cortex. Ipsum verò lignum in fastidio est propter origani acrimoniā: xylocinnamomum vocatur. Pretium est in libras XX. Quidā cinnami duo genera tradidere, candidius, †nigriúsq;. Quondam præferebatur candidum, nunc cōtrà nigrum laudatur: atque etiā varium præferunt candido. Certissima tamen æstimatio, ne sit scabrum, atq; vt inter sese tritum tardè frietur. Damnatur in primis molle, aut cui albet cortex. Ius eius à Gebanitarū rege solo proficiscitur: is edicto mercatu vendit. Pretia quondā fuere in libras denariûm mille. Auctum id parte dimidia est, incensis, vt ferunt, syluis ira barbarorum. Id accideritne ob iniquitatem præpotentium, an forte, nō satis constat. Austros ibi tam ardentes flare, vt æstatibus syluas accendāt, inuenimus apud autores. Coronas ex cinnamo interrasili auro inclusas, primus omnium in tēplis Capitolij atq; Pacis dicauit Imperator Vespasianus Augustus. Radicem eius magni pōderis vidimus in palatij tēplo, quod fecerat Diuo Augusto coniux Augusta, aureæ pateræ impositā: ex qua guttæ editæ annis omnibus in grana durabātur, donec id delubrū incendio consumptū est. Frutex & casia est, iuxtáq; cinnami cāpos nascitur, sed in montibus crassiore sarmento, tenui cute veriùs, quàm cortice, quē contra atq; in cinnamo leuari & exinaniri pretium est. Amplitudo fruticis trium cubitorū. Colos triplex. Cùm primùm emicat, candidus pedali mensura: déinde rubescit addito semipede: vltra nigricās. Hæc pars maximè laudatur, ac déinde proxima: damnatur verò candida. Consecant surculos longitudine binûm cubitorum. Mox præsuunt recentibus coriis quadrupedum ob id interemptarum, vt iis putrescētibus vermiculi lignum erodant, & exca

†nigriciúsq;

& excauent corticem totum amaritudine. Probatur recens maximè, & quæ sit odoris †mollissimi, gustúve quàm maximè feruens potius, quàm lento tepore leniter mordens, colore purpureo, quæque plurima minimum ponderis faciat, breui tunicarum fistula, & non fragili. Lactam vocant talem barbaro nomine. Alia est balsamodes, ab odore simili appellata, sed amara, ideóque vtilior medicis, sicut nigra vnguentis. Pretia nulli diuersiora. Optimæ in libras x. l. cæteris x. v. †grauissimi.

De isocinnamo, & cancamo, ac taro. CAP. XX.

HIis addidere mangones, quam daphnoiden vocant, isocinnamon cognominatam: pretiúmque eius faciunt x. c c c. Adulteratur styrace, & propter similitudinem corticum lauri tenuissimis surculis. Quin & in nostro orbe seritur: extremóque in margine imperij, quà Rhenus alluit, viuit in aluearijs apum sata. Color abest ille torridus sole, & ob id simul idem odor. Ex confinio casiæ cinnamíque & cancamum ac tarum inuehitur, sed per Nabatæos Troglodytas, qui consedere ex Nabatæis.

De serichato, & gabalio, & de myrobalano. CAP. XXI.

EO comportatur & serichatum, & gabalium, quæ intra se consumunt Arabes, nostro orbi tantùm nominibus cognita, sed cum cinnamo casiáque nascentia. Peruenit tamen aliquando serichatum, & in vnguenta additur ab aliquibus. Permutatur in libras x. v i. Myrobalanum Troglodytis, & Thebaidi, & Arabiæ quæ Iudæam ab Ægypto disterminat, commune est, nascens vnguento, vt ipso nomine apparet. Quo item indicatur & glandem esse arboris, heliotropio, quam dicemus inter herbas, simili folio. Fructus magnitudine auellanæ nucis. Ex his in Arabia nascens Syriaca appellatur, & est candida. Contrà in Thebaide nigra. Præfertur illa bonitate olei quod exprimitur: sed copia Thebaica. Inter hæc Troglodytica vilissima est. Sunt qui Æthiopicam iis præferāt, glandem nigram ac pinguem, nucleóque gracili, sed liquore, qui exprimitur, odoratiori, nascētem in campestribus. Ægyptiam pinguiorem esse, & crassiori cortice rubentem: & quamuis in palustribus nascatur, breuiorem sicciorémque. E diuerso Arabicam viridem ac tenuiorem: & quoniam sit montosa, spissiorem. Longè autem optimam Petræam, ex quo diximus oppido, nigro cortice, nucleo candido. Vnguentarij autē tantùm cortices premunt: medici nucleos, tundentes affusa eis paulatim calida aqua.

De phœnicobalano, & calamo odorato. CAP. XXII.

MYrobalano in vnguentis similem proximúmque vsum habet palma in Ægypto, quæ vocatur adipsos. viridis, odore mali cotonei, nullo intus ligno. Colligitur autem paulò antè, quàm incipiat maturescere. Quod relinquitur, phœnicobalanus vocatur, & nigrescit, vescentésque inebriat. Myrobalano pretium in libras x. bini. Institores & fæcem vnguenti hoc nomine appellant. Calamus quoque odoratus in Arabia nascens, communis Indis atq; Syriæ est: in qua vincit omnes, à nostro mari centum l. stadiis. Inter Libanum montem, aliúmque ignobilē, non (vt quidā existimauere) Antilibanum, in conualle modica iuxta lacum, cuius palustria æstate siccantur, tricenis ab eo stadiis calamus & iuncus odorati gignuntur. Sanè enim dicamus & de iunco, quamuis alio herbis dicato volumine, quoniam tamen hic vnguentorum materia tractatur. Nihil ergo à cæteris sui generis differunt aspectu: sed calamus præstantior odore, statim è longinquo inuitat, mollior tactu, meliórq; qui minus fragilis, & qui assulosè potius quàm rhaphani modo frangitur. Inest fistulæ araneum, quod vocant florem. Præstātior est, cui numerosius. Reliqua probatio, vt niger sit. Damnatur aliubi. Melior, quo breuior & crassior, lentúsq; in frangendo. Calamo pretiū in libras x i. iunco x v. Tradúntq; iuncum odoratū & in Campania inueniri. Discessimus à terris Oceanum spectātibus ad conuexas in nostra maria.

De Hammoniaco, & sphagno. CAP. XXIII.

ERgo Æthiopiæ subiecta Africa Hammoniaci lacrymam stillat in harenis suis: inde & nomine etiā ab Hammonis oraculo, iuxta quod gignitur arbor, quam metopion vocant, resinæ modo aut gummi. Genera eius duo. Thrauston, masculi thuris similitudine, quod maximè probatur. Alterū pingue & resinosum, quod phyrama appellant. Adul-

teratur harenis, velut nascendo apprehensis. Igitur quàm minimis glebis probatur,& quàm purissimis. Pretium optimi in libras † asses x l. Sphagnos infra eos situs in Cyrenaica prouincia maximè probatur. Alij bryon vocant. Secundũ locum obtinet Cyprius, tertium Phœnicius. Fertur & in Ægypto nasci: quin & in Gallia: nec dubitauerim. Sunt enim hoc nomine cani arborum villi, quales in quercu maximè videmus, sed odore præstantes. Laus prima candidissimis atque altissimis, secunda rutilis, nulla nigris. Et in insulis petrísque nati improbantur, omnésque quibus palmarum, atque non suus odor sit.

† Asses xx c.

De cypro,& aspalatho,& maro. CAP. XXIIII.

Cyprus in Ægypto est arbor ziziphi foliis, semine coriandri, flore candido odorato. Coquitur hoc in oleo, premitúrque posteà quod Cyprus vocatur. Pretium ei in libras quinque. Optimum habetur è Canopica in ripis Nili nata: secundum Ascalone Iudææ: tertium Cypro insula odoris suauitate. Quidam hanc esse dicunt arborem, quæ in Italia ligustrum vocetur. In eodem tractu aspalathos nascitur, spina candida, magnitudine arboris modicæ flore rosæ. Radix vnguentis expetitur. Tradunt, in quocunque frutice curuetur arquus cælestis, eandem, quæ sit aspalatho, suauitatem odoris existere, sed in aspalatho inenarrabilem quandam. Quidam eum Erysisceptrum vocant, alij sceptrum: probatio eius in colore ruffo vel igneo, tactúque spisso, & odore castorei. Permutatur in libras x v. In Ægypto nascitur & maron, peius quàm Lydium, maioribus foliis ac variis. Illa breuia ac minuta & odorata.

De balsamo,& opobalsamo,& xylobalsamo,& styrace,& galbano.
CAP. XXV.

Sed omnibus odoribus præfertur balsamum, vni terrarum Iudææ cõcessum, quondam in duobus tantum hortis, vtroque regio, altero iugerum x x. non amplius, altero pauciorum. Ostendere arbusculam hanc vrbi Imperatores Vespasiani. Clarúmque dictu à Pompeio Magno: in triumpho arbores quoque duximus. Seruit nunc hæc, & tributa pendit cum sua gente, in totum alia natura, quàm nostri externíq; prodiderant. Quippe viti similior est, quàm myrto. Malleolis seri dicitur, nuper vincta, vt vitis: & implet colles vinearum modo, quæ sine adminiculis se ipsæ sustinent. Tondetur similiter fruticans, ac rastris nitescit, properátque nasci, intra tertium annum fructifera. Folium proximum rutæ, perpetua coma. Sæuiere in eandem Iudæi, sicut in vitam quoq; suam. Contra defendête Romani, & dimicatum pro frutice est. Seritque nunc eam fiscus: nec vnquam fuit numerosior, aut procerior. Proceritas intra bina cubita subsistit. Arbori tria genera. Tenui & capillacea coma, quod vocant eutheriston. Alterum scabro aspectu, incuruum, fruticosum, odoratius: hoc trachy appellant. Tertium eumeces, quia est reliquis procerius, læui cortice. Huic secunda bonitas, nouissima eutheristo. Semen eius vino proximum gustu, colore ruffum, nec sine pingui: peius in grano, quod leuius atq; viridius. Ramus crassior, quàm myrto. Inciditur vitro, lapide, osseísve cultellis. Ferro lædi vitalia odit. Emoritur protinus, eadem amputari superuacua patiens. Incidêtis manus libratur artifici temperamento, ne quid vltra corticem violet. Succus è plaga manat, quem opobalsamum vocant, suauitatis eximiæ, sed tenui gutta, ploratu lanis parua colligitur in cornua. Ex iis nouo fictili conditur crassiori similis oleo, & in musto candida. Rubescit deinde, simúlq; durescit è translucido. Alexandro Magno res ibi gerente, toto die æstiuo vnam cõcham impleri iustum erat. † Omni verò fœcunditate è maiore horto congios senos, minore singulos, cùm duplo rependebatur argento. Nunc etiam singularum arborum largior vena, ter omnibus percutitur æstatibus, posteà deputatur. Et sarmenta quoque in merce sunt. d c c c, amputatio ipsa surculúsque vænit intra quintum demum annum. Xylobalsamum vocatur, & coquitur in vnguentis. Pro succo ipsum substituêre officinæ. Corticis etiam ad medicamenta pretium est. Præcipua autem gratia lacrymæ, secunda semini, tertia cortici, minima ligno. Ex hoc buxosum est optimum, quod est odoratissimum: è semine autem maximum & ponderosissimum, mordens gustu, feruénsque in ore. Adulteratur Petræo hyperico, quod coarguitur magnitudine, inanitate, longitudine, odoris ignauia,

† Anni verò fœcunditate è maiore horto congios senos singulis annis cùm & duplo &c.

ignauia,sapore piperis.Lacrymæ probatio,vt sit pinguis,tenuis,ac modicè rufa,& in fricando odorata.Secundus candido colos,peior viridis crassúsque,pessimus niger. Quippe,vt oleum senescit.Ex omni incisura maximè probatur,quod antè semē fluxit. Et aliâs adulteratur semine suo,vixque maleficium deprehenditur gustu amariore.Esse enim debet lenis,non subacidus,odore tantùm austerus.Viriatur & oleo rosæ,cyperi,lentisci,balani,terebinthi,myrti,resina,galbano,cera Cypria,prout quæq; res fuit. Nequissimè autem gummi,quoniam ipsum quoque inhærescit manu inuersa,& in aqua sidit: quæ probatio eius gemina est.Debet syncerum & inhærescere: sed hoc & gummi addita fragili crusta euenit.Et gustu deprehenditur. Carbone verò,quod cera resináque adulteratum est,nigriori flamma.Nam melle mutatum statim cōtrahit muscas.Præterea synceri densatur in tepida aqua gutta sidēs ad ima vasis,adulterata olei modo innatat:& si metopio vitiata est,circulo candido cingitur.Summa probatio est,vt lac coagulet, in veste maculas non faciat:nec manifestior alibi fraus.Quippe millibus denarium sextarij empti:vendente fisco trecenis denariis væneunt.In rantùm expedit augere liquorem.Xylobalsamo pretium in libras v i.Proxima Iudææ Syria supra Phœnicen styracem gignit, circa Gabala & Marathunta & Casium Seleuciæ montē.Arbor est eodem nomine, cotoneo malo similis,lacrymæ ex austero iucundioris,intus similitudo harundinis,succo prægnans. In hanc circa Canis ortum aduolant pennati vermiculi erodentes: ob id in scobe sordescit.Styrax laudatur post suprà dicta ex Pisidia,Sidone,Cypro,Cilicia, Creta minimè. Ex Amano Syriæ medicis,sed vnguentariis magis.Colos in quacunque natione præfertur rufus,& pinguiter lentus:deterior furfurosus,& cano situ obductus. Adulteratur cedri resina vel gummi,aliâs melle,aut amygdalis amaris: omniáque ea deprehenduntur gustu.Pretium optimo x i x.Exit & in Pamphylia,sed†aridior,minúsque succosus.Dat & galbanum Syria in eodem Amano monte è ferula,quam eiusdem nominis resinæ modo stagonitin appellant.Quod maximè laudant,cartilaginosum, purum ad similitudinem Hammoniaci,miniméque lignosum.Sic quoque adulteratur faba aut sagapeno. Syncerum si vratur,fugat nidore serpentes.Permutatur in libras v.Medicinæ hoc tantùm. †acrior.

De panace,& spondylio,& malobathro. CAP. XXVI.

Panacem & vnguentis eadem gignit, nascentem & in Psophide Arcadiæ, circáque Erymanthi fontes,& in Africa,& in Macedonia: ferula sui generis v.cubitorum, foliis primò quaternis, mox senis in terra iacentibus,ampla magnitudine rotundis,in cacumine verò oleagineis,semine in muscariis dependente,vt ferulæ:Excipitur succus inciso caule messibus,radice in autumno.Laudatur candor eius coacti. Sequens pallido statera.Niger color improbatur. Pretium optimo in libras bini asses.Ab hac,ferula differt quæ vocatur spondylion,foliis tantùm,quia sunt minora,& platani diuisura. Non nisi in opacis gignitur. Semen eodem nomine silis speciem habet, medicinæ tantùm vtile.Dat & malobathron Syria,arborem folio conuoluto,arido colore:ex quo exprimitur oleum ad vnguenta,fertiliore eiusdem Ægypto. Laudatius tamen ex India venit. In paludibus ibi gigni tradunt lentis modo, odoratius croco, nigricans, scabrúmque, quodam salis gustu. Minus probatur candidum. Celerrimè situm in vetustate sentit. Sapor eius nardo similis esse debet sub lingua. Odor verò in vino sufferuefacti antecedit alios. In pretio quidem prodigio simile est, à singulis ad c c c.peruenire libras: oleum autem ipsum in libras l x.

De oleo omphacio. CAP. XXVII.

Oleum & omphacium est. Fit duobus generibus, & totidem modis, ex olea,& vite: olea adhuc alba expressa:deterius ex druppa: ita vocatur priusquam cibo matura sit,iam tamen colorem mutans.Differentia,quod hoc viride est, illud candidum.E vite fit psythia aut amminea,cùm sint acini ciceris magnitudine ante Canis ortum.In prima lanugine demetitur vua,eiúsque melligo.Reliquum corpus sole coquitur. Nocturni rores cauentur.In fictili condita melligo colligitur:subinde Cyprio ære seruatur. Optima, quæ rufa,acriórque,& aridior.Pretium omphacio in libras v i. Fit & alio modo, cùm in

mortariis vua immatura teritur:siccatáque in sole,posteà digeritur in pastillos.

De bryo & œnanthe,& de elate arbore,& cinnamo caryopo.

CAP. XXVIII.

Eodem & bryon pertinet, vua populi albæ. Optima circa Gnidum aut Cariam,in sitientibus aut siccis asperísque:secunda in Lyciæ cedro. Eòdem & œnanthe pertinet. Est autem vitis labruscæ vua. Colligitur, cùm floret,id est,cùm optimè olet.Siccatur in vmbra substrato linteo,atque in cados conditur. Præcipua ex Parapotamia: secunda ab Antiochia,atque Laodicea Syriæ, tertia ex montibus Medicis. Hæc vtilior medicinæ. Quidam omnibus iis præferunt eam,quæ in Cypro insula nascitur. Nam quæ in Africa fit,ad medicos tantùm pertinet,vocatúrq; massaris. Omnis autem ex alba labrusca præstantior,quàm è nigra.Est præterea arbor ad eadem vnguenta pertinens,quam alij elatem vocant,quod nos abietem,alij palmam,alij spathen. Laudantur Hammoniaca maximè,mox Ægyptia. Dein Syriaca,duntaxat in locis sitientibus odorata,pingui lacryma, quæ in vnguenta additur ad domandum oleum. In Syria gignitur & cinnamum, quod caryopon appellant.Hic est succus nuci expressus, multum à surculo veri cinnami differens,vicina tamen gratia.Pretium in libras asses quadraginta.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XIII.

PROOEMIVM.

HACTENVS in odoribus habent pretia syluæ:erántque per se mira singula: iuuítque luxuriam ea omnia miscere,& è cunctis vnum odorem facere:ita reperta sunt vnguenta.

De vnguentis,& quando primùm sunt cognita nobis, & de compositione. CAP. I.

Qvis primus inuenerit non traditur.Iliacis temporibus nõ erant:nec thure supplicabatur: Cedri tantùm & citri suorum fruticum in sacris fumo conuolutum nidorem verius,quàm odorem,nouerant,iam rosæ succo reperto.Nominatur enim id quoque in olei laude.Persarum esse debet gentis vnguentum. Illi madent eo,& accersita commendatione,ingluuie natum virus extinguunt.Primùm,quod equidem inueniam,castris Darij regis expugnatis,in reliquo eius apparatu Alexander cepit scrinium vnguentorum. Posteà voluptas eius à nostris quoque inter laudatissima atque etiam honestissima vitæ bona admissa est.Honósque is & ad defunctos pertinere cœpit. Quapropter plura de eo dicemus.Quæ ex his non erunt fruticum,ad præsens nominibus tantùm indicabuntur: natura verò eorum suis reddetur locis. Vnguentis cognomina dedere aliis patriæ,aliis succi,aliis arbores,aliis causæ.Primúmque id scire conuenit,mutatam autoritatem,& sæpius transisse gloriam.Laudatissimum fuit antiquitus in Delo insula,posteà Mendesium. Nec mistura & compositione tantùm hoc accidit: sed iidem succi variè alibi atque alibi ad qualiber præualuere,aut degenerauere.Irinum Corinthi diu maximè placuit,posteà Cyzici: simili modo rhodinum Phaseli: quam gloriam abstulere Neapolis,Capua, Præneste.Crocinum in Solis Ciliciæ diu maximè laudatum,mox Rhodi. Oenanthinum in Cypro,deinde in Ægypto præpositum, posteà Adramyttio. Amaracinum in Coo: posteà eodem loco prælatum est Melinum. Ciprinum in Cypro, deinde in Ægypto, vbi Mendesium & Metopium subitò gratius factum est. Mox hæc abstulit Phœnice,

& Cypr

& Cyprini laudem Aegypto reliquit. Panathenaicon ſuum Athenæ perſeueranter obtinuere. Fuerat & Pardalium in Tarſo: cuius etiam compoſitio & mixtura obliterata eſt. Narciſsinum quoque ex flore narciſsi deſiit componi. Ratio faciendi duplex: ſuccus, & corpus. Ille olei generibus ferè conſtat, hoc odorum. Hæc ſtymmata vocãt, illa hedyſmata. Tertius inter hæc eſt colos, multis neglectus. Huius cauſa adduntur cinnabari & anchuſa. Sal aſperſus olei naturam coërcet. Quibus anchuſa adiecta eſt, ſal non additur. Reſina aut gummi adiiciuntur ad continendum odorem in corpore. Celerrimè is euaneſcit atque defluit, ſi non ſint hæc addita. Vnguentorum expeditiſsimum fuit, primúmq́; vt veriſimile eſt, è bryo & balanino oleo, de quibus ſuprà diximus. Increuit deinde Mendeſium, balanino reſina mixta, magíſque etiamnum Metopio. Oleum hoc eſt, amygdalis amaris expreſſum in Aegypto. Cui addidere omphacium, cardamonum, iuncum, calamum, mel, vinum, myrrham, ſemen balſami, galbanum, reſinam terebinthinam. Et è viliſſimis quidem hodie eſt, ob id creditum & id in vetuſtiſſimis eſſe, quod conſtat oleo myrteo, calamo, cupreſſo, cypro, lentiſco, malogranati cortice. Sed diuulgata maximè vnguẽta crediderim roſa, quę plurima vbiq; gignitur. Itaque ſimpliciſsima rhodini mixtura diu fuit, additis omphacio flore roſæ, crocino, cinnabari, calamo, melle, iunco, ſalis flore aut anchuſa, vino. Similis ratio & in crocino, additis cinnabari, anchuſa, vino. Similis & in ſampſuchino, admixtis omphacio, calamo. Optimum hoc in Cypro & Mitylenis, vbi plurima ſampſuchus. Miſcentur & viliora genera olei è myrto, lauro, quibus additur ſampſuchinum, lilium, fœnumgræcum, myrrha, caſia, nardum, iuncus, cinnamomũ. E malis quoque cotoneis & ſtrutheis fit oleum (vt dicemus) melinum, quod in vnguenta tranſit, admixtis omphacio, cyprino, ſeſamino, balſamo, iunco, caſia, abrotano. Suſinum tenuiſſimum omnium eſt. Conſtat ex liliis, balano, calamo, melle, cinnamomo, croco, myrrha, aſpalatho. Et idem cyprinum ex cypro, & omphacio, & cardamomo, calamo, aſpalatho, abrotano. Aliqui & in cyprinum addunt myrrham & panacen. Hoc optimum Sidone, mox Aegypto, ſi non addatur ſeſaminum oleum. Durat & quadriennio. Excitatur cinnamomo. Telinum fit ex oleo recenti, cypero, calamo, meliloto, fœnogræco, melle, melino, maro, amaraco. Hoc erat celeberrimum Menãdri Poetæ Comici ætate. Poſteà multo ſucceſſit propter gloriam appellatum megalium, ex oleo balanino, balſamo, calamo, iunco, xylobalſamo, caſia, reſina. Huius proprietas, vt ventiletur in coquendo, donec deſinat olere. Rurſus refrigeratum, odorem ſuum capit. Singuli quóque ſucci nobilia vnguenta faciũt. In primis malobathrum, poſteà iris Illyrica, & Cyzicena amaracus. Herbarij in vtraque pauca, ſed alia alij miſcent: qui plurima, alterutri mel, ſalis florem, omphacium, agni folia, panacem, externa omnia & prodigioſa. Cinnamomino adiicitur balaninum oleum, xylobalſamum, calamus, iuncus, balſami ſemina, myrrha, mel odoratum. Vnguentorum hoc craſsiſſimum. Pretia ei à x x x v. ad x. c c c. Nardinum ſiue foliatum conſtat omphacio, balanino, iunco, coſto, nardo, amomo, myrrha, balſamo. In hoc genere conueniet meminiſſe, herbarum, quæ nardum Indicum imitentur, ſpecies nouem à nobis eſſe dictas: tanta materia adulterandi eſt. Omnia autem acutiora fiunt coſto, amomo, quæ maximè nares feriunt: craſsiora myrrha ſuauioráque: medicinæ autem vtiliora croco: acerrima per ſe amomo. Hoc & capitis dolores facit. Quidam ſatis habent aſpergere, quæ ſunt prætioſiſſima, cæteris decoctis, impendio parcentes: ſed non eadem eſt vis, niſi vnà decoctis. Myrrha & per ſe vnguentum facit ſine oleo, ſtacte duntaxat: alioquin nimiam amaritudinem affert. Cyprino viride fit, ſuſino vnguinoſum, Mendeſio nigrum, rhodino candidum, myrrha pallidum. Hæc ſunt antiquæ inuentionis genera, & poſteà officinarum furta. Nunc dicetur cumulus ipſe deliciarum, & ſumma autoritas rei.

Quod vnguentum regale vocetur, & quæ diapaſmata, & qualiter ſeruentur. CAP. II.

Ergo regale vnguentum, appellatum, quoniam Parthorum regibus ita temperatur, conſtat myrobalano, coſto, amomo, cinnamomo, comaro, cardamomo, nardi ſpica, maro, myrrha, caſia, ſtyrace, ladano, opobalſamo, calamo iuncóque Syrio, œnanthe,

malobathro,ſetichato,cypero,aſpalatho,panace,croco,cypro,amaraco,çolato melle, vino.Nihílque eius rei cauſa in Italia victrice omnium,in Europa verò tota,præter irin Illyricam,& nardum Gallicum,gignitur.Nam vinum,& roſa,& myrti folia oleúmque, cõmunia ferè omnium terrarum intelliguntur.Siccis odoribus conſtant, quæ diapaſmata vocantur.Nam fæcem vnguenti magma appellant.Inter omnes potẽtiſsimus odor,quiſquis nouiſſimè additur.Vnguenta optimè ſeruantur in alabaſtris, odores in oleo: quod diuturnitati eorum tantò vtilius eſt,quantò pinguius,vt ex amygdalis. Et ipſa vnguenta vetuſtate meliora.Sol inimicus his,quamobrem in vmbra coquuntur plumbeis vaſis. Experimentum eorum inuerſa manu capitur,ne carnoſæ partis calor vitiet.

Quanta in vnguentis luxuria,& quando primùm Romanis in vſu.

CAP. III.

HAec eſt materia luxus è cunctis maximè ſuperuacui. Margaritæ enim gemmæque ad hæredem tamen tranſeunt:veſtes prorogant tempus: vnguenta illico expirant, ac ſuis moriuntur horis.Summa commendatio eorum,vt tranſeunte fœmina odor inuitet etiam aliud agentes.Excedúntque † quadringenos denarios libræ.Tanti emitur voluptas aliena.Etenim odorem qui gerit,ipſe non ſentit.Sed & hæc aliqua differentia ſignanda ſunt.In M.Ciceronis monumentis inuenitur,vnguenta gratiora eſſe,quæ terram, quã quæ crocum ſapiant:quando etiam corruptiſsimo in genere magis tamẽ iuuat quædam ipſius vitij ſeueritas.Sed quoſdam craſsitudo maximè delectat,ſpiſſum appellantes: liníque iam non ſolùm perfundi vnguentis gaudent. Vidimus etiam veſtigia pedum tingi: quod M. Othonem monſtraſſe Neroni principi ferebant. Quæſo vt qualiter ſentiretur, iuuarétque ab ea parte corporis? Necnon aliquem ex priuatis audiuimus iuſsiſſe ſpargi parietes balinearum vnguento,atque Caium principem ſolia temperari:ac ne principale videatur hoc bonum,& poſteà quendam ex ſeruis Neronis. Maximè tamen mirum eſt,hanc gratiam penetraſſe & in caſtra. Aquilæ certè ac ſigna,puluerulenta illa & cuſtodiis horrida,inunguntur feſtis diebus:vtinámque dicere poſſemus,quis primus inſtituiſſet.Ita eſt,nimirum hac mercede corruptæ terrarum orbem deuicere aquilæ. Iſta patrocinia quærimus vitiis,vt per hoc ius ſumantur ſub caſside vnguenta.Quando id primum ad Romanos penetrauerit,non facilè dixerim. Certum eſt Antiocho rege Aſiáque deuictis,vrbis anno quingenteſimo ſexageſimoquinto, P. Licinium Craſſum, L. Iulium Cæſarem Cenſores edixiſſe,ne quis venderet vnguenta exotica: ſic enim appellauere. At hercule iam quidam etiam in potus addunt: tantíque amaritudo eſt, vt odore prodigo fruantur ex vtraque parte corporis.L.Plotium, L. Planci bis Conſulis Cenſoríſque fratrem,proſcriptum à Triumuiris,in Salernitana latebra vnguenti odore proditum conſtat:quo dedecore tota abſoluta proſcriptio eſt. Quis enim non meritò iudicet periiſſe tales? Cæterùm terrarum omnium Aegyptus accomodatiſsima vnguentis: ab ea Campania eſt,copia roſæ.

† quadragenos.

De palmis,& natura earum,& generibus.

CAP. IIII.

IVdæa verò inclyta eſt vel magis palmis:quarum natura nunc dicetur. Sunt quidem & in Europa,vulgóque Italia,ſed ſteriles.Ferunt in maritimis Hiſpaniæ fructum, verùm immitem:dulcem in Africa, ſed ſtatim euaneſcentem.Contrà in Oriẽte ex his vina, gentiúmque aliquibus panis: plurimis verò etiam quadrupedum cibus. Quamobrem iure dicentur externæ.Nulla eſt in Italia ſponte genita,nec in alia parte terrarum,niſi in calida: frugifera verò nuſquã,niſi in feruida.Gignũtur leui ſabuloſáque terra,maiore in parte & nitroſa.Gaudet & riguis,totóque anno bibere cùm amet,anno ſitienti. A fimo quidam etiam lædi putant:& Aſſyriorum pars aliqua,ſi non riuis miſceatur. Genera earum plura: & prima fruticem non excedentia: ſterilem hunc, aliubi & ipſum fertilem, breuíque ramorum orbe folioſum. Tectorij vicem hic parietibus pleriſque in locis præſtat contra aſpergines. Procerioribus ſylua arbore ex ipſa, foliorum aculeo fruticante circa totas pectinatim,quas ſylueſtres intelligi neceſſe eſt. Incerta tamen libidine

etiam

etiam mitioribus se miscent. Reliquæ teretes atque proceræ, densis gradatisq́; corticum pollicibus, vt orbibus, faciles se ab scandendum Orientis populis præbent, vtilem sibi arborisque induuiis circulum mira pernicitate tum homine subeunte. Coma omnis in cacumine: & pomum est, non inter folia, vt in cæteris, sed suis inter ramos palmitibus racemosum, vtraque natura vuæ atque pomi. Folia cultrato mucrone, lateribus in sese bifidatis, bellas primùm demonstrauere gemmas: nunc ad funes vitiliúmque nexus & capitum leuia vmbracula finduntur. Arboribus, imò potius omnibus quæ terra gignat, herbísque etiam, vtrunque sexum esse diligentissimi naturæ tradunt. Quod in plenum satis sit dixisse hoc in loco. Nullis tamen arboribus manifestius. Mas in palmite floret. fœmina citra florem germinat tantùm spinæ modo. Vtrisque autem prima nascitur pomi caro: posteà lignum intus, hoc est semeñ eius. Argumentum, quòd paruæ sine hoc reperiuntur in eodem palmite. Est autem oblongum, non, vt oliuis, orbiculatum. Præterea cæsum à dorso puluinata fissura, & in aluo media plerisque vmbilicatum, vnde primum spargitur radix. Seritur autem pronum, & bina iuxta composita semina, supérque totidem, quoniam infirma singulis planta est: quaternæ coalescunt. Multis candidisq́; lignum hoc à carnibus discernitur tunicis, aliis corpori adhærentibus: laxéque distans, tantùm cacumini filo adhæret. Caro maturescit anno. Quibusdam tamen in locis, vt in Cypro, quanquam ad maturitatem non perueniat, grato sapore dulcis est: & folium ibi latius, fructúsque reliquis rotundior: nec vt deuoretur corpus, verùm vt expuatur, succo modò expresso. Et in Arabia languidè dulces traduntur esse palmæ: quàquam Iuba apud Sceitas Arabas præfert omnibus saporibus, quam vocant dabulan. Cæterò non sine maribus gignere fœminas sponte edito nemore confirmant: circáque singulos plures nutare in eum pronas blandioribus comis. Illum erectis hispidum, afflatu visúque ipso & puluere etiam reliquas maritare. Huius arbore excisa viduas pòst sterilescere fœminas. Adeóque est Veneris intellectus, vt coitus etiam excogitatus sit ab homine, ex maribus flore ac lanugine, interim verò tantùm puluere inspersо fœminis. Seruntur autem palmæ & trunco, duûm cubitorum longitudine, à cerebro ipso arbori viridi fissuris diuiso atque defosso. Et ab radice auulsæ vitalis est satus, & ramorum tenerrimis. In Assyria, ipsa quoque arbor strata in solo humido tota radicatur, sed in frutices, non in arborem. Ergo plantaria instituunt, anniculásque transferunt, & iterum bimas. Gaudent enim mutatione sedis, verna alibi, in Assyria autem circa Canis ortum. Nec ferro attingunt ibi nouellas: sed religant comas, vt in altitudinem exeant. Robustas deputant crassitudinis gratia, semipedales ramorum relinquentes truncos, qui decisi alibi necant matrem. Diximus salsum ab his solum diligi. Ergo vbi non est tale, salem aspergunt, non radicibus, sed longius paulo. Quædam in Syria & Aegypto in binos diuidunt se truncos: in Creta & ternos, quædam & in quinos. Ferunt statim in trimatu. In Cypro verò, Syria, Aegypto, quadrimæ aliæ, aliæ quinquennes, altitudine hominis, nullo intus pomi ligno, quamdiu sunt nouellæ, ob id spadonum accepto nomine. Genera earum multa. Sterilibus ad materias, operúmque lautiora vtitur Assyria, & tota Persis. Sunt & cæduæ palmarum quoque syluæ, germinantes rursus ab radice succisæ. Dulcis medulla earum in cacumine, quod cerebrum appellant: exemptáque viuunt, quod non aliæ. Vocantur autem chameropes, folio latiore ac molli, ad vitilia vtilissimo. Copiosæ in Creta, sed magis in Sicilia. E palmis prunæ viuaces, ignísque lentus. Fructiferarum aliis breuius lignum in pomo, aliis longius: his mollius, illis durius: quibusdam osseum lunatúmque, dente contra fascinantes religione politum. Aliud pluribus vestitum paucioribúsve tunicis: aliud crassioribus tenuioribúsve. Ita fiunt vndequinquaginta genera, si quis omnium persequi velit nomina etiã barbara, vinorúmque ex iis differentias. Clarissimæ omnium, quas regias appellauere ab honore, quoniam regibus tantùm Persidis seruabantur, Babylone natæ vno in horto Bagou. Ita enim vocant spadones: qui apud eos etiam regnauere. Hortus ille nunquàm nisi dominantis in aula fuit. At in meridiano orbe præcipuam obtinent nobilitatem syagri, proximámque margarides. Eæ breues, candidæ, rotundæ, acinis, quàm balanis,

lanis,similiores.Quare & nomen à margaritis accepere.Vna earum arbor in Chora esse traditur,vna & syagrorum.Mirúmque de ea accepimus,cùm phœnice aue, quæ putatur ex huius palmæ argumento nomen accepisse,emori ac renasci ex seipsa:erátq;, cùm hæc proderem,fertilis.Ipsum pomum grande,durum,horridum,& à cæteris generibus distás sapore ferino,quem fermè in apris nouimus:euidentissiméque causa est nominis. Quarta autoritas sandalidum,à similitudine appellatarum.Iam in Aethiopiæ fine quinque earum nec plures arbores tradunt,non raritate magis,quàm suauitate mirabiles.Ab his caryotæ maximè celebrantur,& cibo quidem,sed & succo vberrimæ. Ex quibus præcipua vina Orienti,inqua capiti,vnde pomo nomen.Sed vt copia ibi atque fertilitas,ita nobilitas in Iudæa,nec in tota,sed Hierichunte maximè.Quanquàm laudatæ & Archelaide, & Phaselide,atque Liuiade,gentis eiusdem conuallibus. Dos his præcipua succo pingui lactentibus,quodámque vini sapore in melle prædulci. Sicciores in hoc genere Nicolai, sed amplitudinis præcipuæ,quaterni cubitorum longitudinem efficiunt. Minus speciosæ,sed sapore caryotarum sorores, ob hoc adelphides dictæ, proximam suauitatem habent,non tamen eandem.Tertium ex his genus pateton,nimio liquore abundat:rumpítque se pomi ipsius,etiam in sua matre,ebrietas,calcatis similis.Suum genus è ficciore turba dactylis,prælonga gracilitate curuatis interim.Nam quos ex his honori Deorum dicamus,Chydæos appellauit Iudæa,gens contumelia numinum insignis. In totú arentes Thebaides atque Arabicæ,macróque corpore exiles,& assiduo vapore torrentes, crustam veriùs,quàm cutem,obducunt.In ipsa quidem Aethiopia friatur (tanta est siccitas) & farinæ modo spissatur in panem.Gignitur autem in frutice ramis cubitalibus,folio latiore,pomo rotundo,sed maiore,quàm mali,amplitudine:Cycas vocant. Triennio maturescunt.Sempérque frutici pomum est subnascente alio. Thebaidis fructus extemplo in cados conditur,cum sui ardoris anima:ni ita fiat,celeriter expirat: marcescítque non retostus furnis.Ex reliquo genere plebeiæ videntur. Syri & Iuba tragemata appellant. Nam in aliqua parte Phœnices Ciliciæque,populari etiam nomine à nobis appellantur balani.Eorum quoque plura genera.Differunt figura rotunditatis aut proceritatis. Differunt & colore,nigriores ac rubentes.Nec pauciores ficu traduntur colores. Maximè tamen placent candidi. Distant & magnitudine:prout multi cubitum effecere. Quidá sunt non ampliores faba.Seruantur hi demum,qui nascuntur in salsis atque sabulosis,vt in Iudæa,& Cyrenaica Africa.Nó item in Aegypto,Cypro,Syria,& Seleucia Assyriæ.Quamobrem sues,& reliqua animalia ex his saginantur.Vitiati aut vetusti eius pomi signum est,decidisse candidam verrucam,quæ racemo adhæserit.Alexandri milites palmis viridibus strangulati sunt. In Gedrosis id factú est pomi genere,alibi copia euenit. Est enim tanta musteis suauitas,vt finis mandendi non nisi periculo fiat.

De Sytiæ arboribus. CAP. V.

Syria præter hanc peculiares habet arbores.In nucum genere pistacia nota. Prodesse aduersus serpentium traduntur morsus,& potu & cibo.In ficorum autem caricas, & minores eius generis,quæ cottana vocant.Item pruna in Damasco monte nata,& myxæ vtranque iam familiarem Italiæ.Ex myxis in Aegypto & vina fiunt.Iuniperi similem habent Phœnices & cedrum minorem.Duo eius genera,Lycia & Phœnicia. Differunt folio.Nam quæ durum,acutum,spinosum habet,oxycedros vocatur,ramosa & nodis infesta.Altera odore præstat.Fructum ferunt myrti magnitudine,dulcem sapore. Et maioris cedri duo genera.Quæ floret,fructum non fert.Frugifera non floret:& in ea antecedentem fructum occupat nouus.Semen eius cupresso simile.Quidam cedrelaten vocant. Ex hac resina laudatissima. Materiæ verò ipsi æternitas.Itaque & simulacra deorú ex ea factitauerunt. Cedrinus est Romæ in delubro Apollo Sosianus,Seleucia aduectus. Cedro similis in Arcadia est arbor:in Phrygia frutex vocatur.

De terebintho. CAP. VI.

Syria & terebinthum habet. Ex his mascula est sine fructu. Fœminarum duo genera. Alteri fructus rubet lentis magnitudine,alteri pallidus.Cum vite maturescit, non

grand

grandior faba, odore iucundior, tactu resinosis circa Idam Troadis. Sed in Macedonia breuis arbor hæc atque fruticosa, in Damasco Syriæ magna. Materies ei admodum lenta, ac fidelis ad vetustatem, eximij ac nigri splendoris: flos racemosus oliuæ modo, sed rubens: folia densa. Fert & folliculos emittentes quædam animalia, ceu culices, lentorémque resinosum, qui & cortice erumpit. Etiam thus Syriæ mascula fert, sterili fœmina, folio vlmi paulo longiore & piloso, foliorum inter se semper contrariis pediculis, gracili breuique ramo. Pelles candidæ conficiuntur iis. Semen lenti simile, cùm vua rubescit, quod vocatur rhus, medicamentis necessarium.

De ficu Ægyptia, & Cypria. CAP. VII.

ET in Ægypto multa genera, quæ non alibi. Ante omnia ficus, ob id Ægyptia cognominata. Arbor moro similis folio, magnitudine, aspectu. Pomum fert non ramis, sed caudice ipso. Idque ipsum ficus est prædulcis, sine granis interioribus, perquàm fœcundo prouentu, scalpendo tantùm ferreis vnguibus: aliter non maturescit. Sed cùm factum est, quarto die demetitur, alio subnascente: septeno ita numerosa partu, per singulas æstates multo lacte abundante. Subnascitur, etiam si non scalpatur, fœtus quater æstate, priorémque expellit immaturum. Materies proprij generis inter vtilissimas. Cæsa statim stagnis mergitur. Hoc est eius siccari. Et primò sidit, postea fluitare incipit: certóque sugit eam alienus humor, qui aliam omnem rigat. Cùm innatare cœperit, tempestiuę habet signum. Huic similis quadantenus quæ vocatur Cypria ficus in Creta. Nam & illa in caudice ipso fert pomum, & ramis, cùm in crassitudinem adoleuere. Sed hæc germina emittit sine vllis foliis radicis similia. Caudex arboris similis populo, folium vlmo. Fructus quaternos fundit: toties & germinat. Sed grossus eius non maturescit, nisi incisura emisso lacte. Suauitas & interiora fici, magnitudo sorbi.

De Ceraunia siliqua. CAP. VIII.

SImilis his siliqua, quam Iones cerauniam vocant: trunco & ipsa fertilis, sed pomo siliquæ. Ob id quidam Ægyptiam ficum dixere, errore manifesto. Non enim in Ægypto nascitur, sed in Syria Ioniáque, & circa Gnidum, atque in Rhodo, semper comantibus foliis, flore candido, cum vehementia odoris: plantigera imis partibus, & ideo superficie flauescens, succum auferente sobole. Pomo antecedentis anni circa Canis ortus detracto, statim alterum parit: postea florem, per Arcturum hyeme fœtus enutriente.

De Persica Ægypti, & spina Ægyptia. CAP. IX.

AEgyptus & persicam arborem sui generis habet, similem pyro, folia retinentem. Fertilitas assidua ei, subnascente crastino fructu. Maturitas Etesiarum afflatu. Pomum longius pyro, inclusum amygdalæ putamine & corio colore herbido: sed vbi nux illi, huic pomum, differens breuitate ac mollitie: & quamuis blandiatur prædulcis suauitas, innocuum. Materies bonitate, firmitudine, nigritia quoque nihil differens à loto. Simulacra ex ea factitauere, non eadem gratia, quàm fideli materie, vt ex arbore quam balanum appellauimus, magna ex parte contorta. Naualis itaque tantùm est. At è diuerso cuci in magno honore, palmæ similis, quando & eius foliis vtuntur ad textilia. Differt, quòd in brachia ramorum spargitur. Pomo magnitudo, quæ manum impleat, color fuluus, commendabilis succo ex austero dulci. Lignum intus grande, firmæque duritiæ, ex quo velares derornant annulos. In eo nucleus dulcis, dum recens est. Siccatus durescit ad infinitum, vt mandi non possit, nisi pluribus diebus maceratus. Materies crispioris elegantiæ, & ob id Persis gratissima. Nec minus spina celebratur in eadem gente duntaxat nigra, quoniam incorrupta etiam in aquis durat, ob id vtilissima nauium costis. Candida facilè putrescit. Aculeus spinarum & in foliis. Semen in siliquis, quo coria perficiuntur gallæ vice. Flos & coronis iucundus, & medicamentis vtilis. Manat & gummi ex ea. Sed præcipua vtilitas, quòd cæsa anno tertio resurgit. Circa Thebas hæc, vbi & quercus, & Persica, & oliua, c c c. à Nilo stadiis syluestri tractu, & suis fontibus riguo.

De pru

De pruno,& arboribus circa Memphim. CAP. X.

IBi & prunus Aegyptia, non dissimilis spinæ proximè dictæ, pomo mespili, maturescens bruma,nec folia dimittens.Lignum in pomo grande, sed corpus ipsum natura copiáque messium instar incolis.Purgatum enim tundunt,seruántque eius offas. Syluestris fuit & circa Memphim regio tam vastis arboribus, vt terni nequirent vel circumplecti,vnius peculiari miraculo,nec pomum propter,vsúmve aliquem,sed euentum. Facies enim spinæ folia habet ceu pennas,quæ tactis ab homine tamis,cadunt protinus, ac posteà renascuntur.

De gummi genetibus, & papyro. CAP. XI.

GVmmi optimum esse ex Ægyptia spina conuenit, vermiculatum,colore glauco,purum,sine cortice,dentibus adhærens.Pretium eius in libras x.i i i.Deterius ex amygdalis amaris & ceraso,pessimum ex prunis.Fluit & ex vitibus,infantium hulceribus aptissimum.& aliquando ex olea dentium dolori:vlmo etiam in Coryco monte Ciliciæ, ac iunipero,ad nihil vtile: ex vlmi verò gummi & culices ibi nascuntur. Fit & ex sarcocolla (ita vocatur arbor) gummi vtilissimum pectoribus ac medicis, simile pollini thuris:& ideo candidum,quàm ruffum,melius.Pretium eius,quod suprà.Nondum palustria attigimus,nec frutices amnium.Prius tamen, quàm digrediamur ab Ægypto,& papyri natura dicetur,cùm chartæ vsu maximè humanitas vitæ constet & memoria.Et hanc Alexandri Magni victoria repertam,autor est M.Varro,condita in Ægypto Alexãdria. Anteà non fuisse chartarum vsum:in palmarum foliis primò scriptitatum: deinde quarundam arborum libris.Posteà publica monumenta plumbeis voluminibus, mox & priuata linteis confici cœpta,aut ceris. Pugillarium enim vsum fuisse etiam ante Troiana tempora inuenimus apud Homerum. Illo verò prodête,ne terram quidem ipsam totam fuisse, quæ nunc Ægyptus intelligitur,cum in Sebennytico saltem eius nomo omnis charta nascatur:posteà adaggeratam Nilo.Siquidem à Pharo insula,quæ nunc Alexandriæ ponte iungitur,noctis dieique velifico nauigij cursu terram fuisse prodidit. Mox æmulatione circa bibliothecas regum Ptolemæi & Eumenis, supprimente chartas Ptolemæo, idem Varro membranas Pergami tradidit repertas.Posteà promiscuè patuit vsus rei,qua constat immortalitas hominum.Papyrum ergo nascitur in palustribus Ægypti, aut quiescentibus Nili aquis,vbi euagatæ stagnant,duo cubita non excedente altitudine gurgitũ, brachiali radicis obliquæ crassitudine,triangulis lateribus,decem non amplius cubitorũ longitudine in gracilitatem fastigiatum,thyrsi modo cacumen includens.Semine nullo, aut vsu eius alio,quàm floris ad deos coronandos.Radicibus incolæ pro ligno vtuntur: nec ignis tantùm gratia,sed ad alia quoque vtẽsilia vasorum.Ex ipso quidem papyro nauigia texunt:& è libro vela,tegetésque, nec non & vestem, etiam stragulam, ac funes. Mandunt quoque crudum decoctúmque,succum tantùm deuorantes. Nascitur & in Syria,circa quem odoratus ille calamus lacum.Neque aliis vsus est,quàm inde, funibus rex Antigonus in naualibus rebus,nondum sparto communicato.Nuper & in Euphrate nascens circa Babylonem papyrum intellectum est eundem vsum habere chartæ.Et tamen adhuc malunt Parthi vestibus literas intexere.Præparantur ex eo chartæ, diuiso acu in prætenues,sed quàm latissimas,philuras.

De generibus chartarum,& quomodo chartæ fiant,& de chartarum probatione,& vitiis,& glutino earum.

CAP. XII.

PRincipatus medio,atque inde scissuræ ordine. Hieratica appellabatur antiquitus,religiosis tantùm voluminibus dicata,quæ ab adulatione Augusti nomen accepit,sicut secunda Liuiæ à coniuge eius.Ita descendit hieratica in tertium nomen. Proximum amphitheatricæ datum fuerat à cõfecturæ loco.Excepit hanc Romæ Fannij sagax officina, tenuatámque curiosa interpolatione principalem fecit è plebeia,& nomen ei dedit.Quæ non esset ita recurata,in suo mãsi amphitheatrica.Post hanc Saitica,ab oppido, vbi maxima fertilitas ex vilioribus ramẽtis: propiórque etiamnum cortici Tæniotica à vicino loco

loco, pondere iam hæc, non bonitate, vænalis. Nam emporetica inutilis scribendo, inuolucris chartarum, segestriúmque in mercibus vsum præbet, ideo à mercatoribus cognominata. Post hanc papyrum est, extremúmque eius scirpo simile, ac ne funibus quidem, nisi in humore, vtile. Texuntur omnes tabulæ madentes Nili aqua. Turbidus liquor vim glutini præbet, cùm primo supina tabula scheda adlinitur, longitudine papyri, quæ potuit esse resegminibus vtrinque amputatis. Transuersa postea crates peragitur. Premitur deinde prælis, & siccantur Sole plagulæ, atque inter se iunguntur, proximarum semper bonitatis diminutione ad deterrimas. Nunquam plures scapo, quam vicenæ. Magna in latitudine earum differentia, x i i i. digitorum optimis. Duo detrahuntur hieratica. Fanniana denos habet. Et vno minus amphithearrica. Pauciores Saitica: nec malleo sufficit. Nam emporeticæ breuitas sex digitos non excedit. Prætereà spectantur in chartis, tenuitas, densitas, candor, læuor. Primatum mutauit Claudius Cæsar. Nimia quippe Augustæ tenuitas, tolerandis non sufficiebat calamis. Ad hoc transmittens literas lituræ metum afferebat aduersis, & aliâs indecoro visu pertranslucida. Igitur & secundo corio statumina facta sunt è primo subtegmine. Auxit & latitudinem. Pedalis erat mensura, & cubitalis macrocolis. Sed ratio deprehendit vitium, vnius schedæ reuulsione plures infestante paginas. Ob hoc prælata omnibus Claudia: Augustæ in epistolis autoritas relicta: Liuiana suam tenuit, cui nihil è prima erat, sed omnia è secunda. Scabritia læuigatur dente concháve, sed caducæ literæ fiunt. Minus sorbet politura charta, magis splendet. Rebellat sæpe humor incuriosè datus, primóque malleo deprehenditur, aut etiam odore, cùm fuerit indiligentior. Deprehenditur & lentigo oculis, sed inserta mediis glutinamentis tænia, fungo papyri bibula, vix nisi litera fundente se: tantùm inest fraudis. Alius igitur iterum texendis labor. Glutinum vulgare è pollinis flore temperatur feruente aqua, minimo aceti aspersu. Nam fabrile, gummísque fragilia sunt. Diligentior cura, molli panis fermentati colata aqua feruente: minimum hoc modo intergerij: atque etiam Nili lenitas superatur. Omne autem glutinum, nec vetustius esse debet vno die, nec recentius. Posteà malleo tenuatur, & iterum glutino percurritur: iterúmque constricta erugatur, atque extenditur malleo. Ita sunt longinqua monumenta Tiberij Caiíque Gracchorum manus, quæ apud Pomponium Secundum vatem ciuémque clarissimum vidi annos ferè post c c. Iam verò Ciceronis ac Diui Augusti Virgiliíque sæpenumero videmus.

De libris Numæ. CAP. XIII.

INgentia quidem exempla contra Varronis sententiam de chartis reperiuntur. Nanque Cassius Hemina, vetustissimus autor Annalium, quarto eorum libro prodidit, Cn. Terentium scribam agrum suum in Ianiculo repastinantem offendisse arcam, in qua Numa, qui Romæ regnauit, situs fuisset. In eadem libros eius repertos P. Cornelio L. F. Cethego, M. Bebio, Q. F. Pamphilo c o s s. ad quos à regno Numæ colliguntur anni d x x x v. & hos fuisse è charta: maiore etiamnum miraculo, quòd tot infossi durauerũt annis. Quapropter in re tanta ipsius Heminæ verba ponam: Mirabantur alij, quomodo illi libri durare potuissent. Ille ita rationem reddebat: Lapidem fuisse quadratum, circiter in media arca vinctum candelis quoquò versus. In eo lapide insuper libros impositos fuisse: propterea arbitrarier eos non computruisse. Et libros cedratos fuisse: propterea arbitrarier tineas non tetigisse. In his libris scripta erant philosophiæ Pythagoricæ. Eósque combustos à Q. Petilio Prætore, quia philosophiæ scripta essent. Hoc idem tradit C. Piso Censorius primo commentariorum: sed libros septem iuris pontificij, totidémque Pythagoricos fuisse. Tuditanus decimo tertio, Numæ decretorum fuisse. Libros duodecim fuisse, ipse Varro Humanarum antiquitatum quinque Antias secundo, duos pontificales Latinos, totidem Græcos præcepta philosophiæ continentes. Idem tertio ponit, quò comburi eos placuerit. Inter omnes verò conuenit, Sibyllam ad Tarquinium Superbum treis libros attulisse. Ex quibus igni duo cremati ab ipsa, tertius cum Capitolio Syllanis temporibus. Prætereà Mutianus ter Consul prodidit

nup

nuper se legisse, cùm præsideret Lyciæ, Sarpedonis à Troia scriptam in quodam templo epistolæ chartam. Quòd eò magis miror, si etiamnum Homero condente Ægyptus non erat: aut cur, si iam hic erat vsus, in ipsa illa Lycia Bellerophonti codicillos datos, non epistolas, prodidit? Sterilitatem sentit hoc quoque. Factúmque iam Tiberio principe inopia chartæ, vt è Senatu darentur arbitri dispensandi: aliàs in tumultu vita erat.

De arboribus Æthiopiæ. CAP. XIIII.

AEthiopia Ægypto contermina insignes arbores non ferè habet, præter laniferas, quarum natura in descriptione Indorum, atque Arabiæ dicta est. Propior tamen huic natura lanæ, maiórque folliculus granati modo mali: similésque & inter se arbores ipsæ. Præter hanc palmæ, quales retulimus. Insularum arbores ambitu Æthiopiæ, & nemora odorata, in mentione earum dicta sunt.

De Atlantis arboribus, & cedrinis mensis, & quæ in his laudentur, & quæ vituperentur.

CAP. XV.

ATlas mons peculiari proditur sylua, de qua diximus. Confines ei Mauri, quibus plurima arbor cedri & mensarum insania, quas fœminæ viris contra margaritas regerunt. † Extat hodie M. Ciceronis in illa paupertate, & quod magis mirum est, illo æuo empta H-S. X. memoratur & Galli Asinij, H-S. XI. Venundatæ sunt & duæ Iuba rege vendente: quarum alteri pretium fuit H-S. XV. alteri paulò minus. Interiit nuper incendio à Gethegis descendens. H-S. XIIII. permutata, latifundij taxatione, si quis prædia tanti mercari malit. Magnitudo amplissima adhuc fuit, vnius commissæ ex orbibus dimidiatis duobus, à rege Mauritaniæ Ptolemæo, quatuor pedum & semipedis per medium ambitum, crassitudine quadrantali. Maiúsque miraculum in ea est artis, latente iunctura, quàm potuisset esse natura solidæ. Item à Nomio Tiberij Cæsaris liberto cognomen trahentis, tribus sicilicis infra quatuor pedes, totidémque infra semipedem crassitudinis. Qua in re non omittendum videtur: Tiberio principi mensam quatuor pedes sextâte & sicilico excedentem, tota verò crassitudine sescunciali, operimento laminæ vestitam fuisse, cùm tam opima Nomio liberto eius esset, cuius materia erat tuber. Hoc est radicis vitium, maximéque in eo laudatum, quòd sub terra totum fuerit, & rarius quàm quæ superne, quæque gignuntur etiam in ramis propriéque quod tanti emitur, arborum vitium est, quarum amplitudo ac radices æstimari possunt ex orbibus. Sunt autem cupresso-fœminæ etiamnum syluestri similes folio, odore, caudice. Anchorarius mons vocatur citerioris Mauritaniæ, qui laudatissimã dedit cedrum, iam exhaustus. Mensis præcipua dos in vena crispis, vel in vertice variis. Illud oblongo euenit discursu, ideóque tigrinæ appellantur: hoc intorto, & ideo tales pantherinæ vocãtur. Sunt & vndatim crispæ, maiore gratia, si pauonum caudæ oculos imitentur. Magna verò post has gratia extra prædictas crispis densa veluti grani congerie, quas ob id à similitudine apiatas vocant. Summa verò omnium in colore. Hic maximè mulsi placet, suis refulgens venis. Post hæc amplitudo est iam totius caudicis. Iuuant plura quoque in vna mensa vitia: lignum, ita vocatur materia surda, & indigesta simplicitas, aut platani foliorum modo digesta: item ilignæ venæ similitudo, vel coloris: & quibus maximè obnoxias fecere æstus ventíque, rimæ, aut capillamenta rimas imitata. Posteà murænæ nigro transcurrens limite, variísque corticum punctis apprehensus papauerum modo, & in totum atro propior color, maculæve discolores. Virides terra condunt barbari, & illinũt cera. Artifices verò frumenti aceruis imponunt septenis diebus, totidem intermissis: mirúmque, ponderi quantum ita detrahant. Naufragia docuere nuper, hanc quoque materiam siccatam mari, duritie incorrupta spissari, non vllo modo vehementius. Nutriũtur optimè, splendescũntque, manu sicca fricatæ à balineis maximè, nec à vinis læduntur, vt his genitæ. Inter pauca nitidioris vitæ instrumenta hæc arbor est: quapropter insistendum ei quoque paulùm videtur.

† Budæ⁹ lib. 3. de Asse, non procul à principio hunc in modũ legit: Extant hodie M. Ciceronis in illa paupertate, & quod magis mirũ est, illo æuo emptæ H-S. XI. Memorãtur & Galli Asinij H-S. XI venundatæ. Sũt & duę à Iuba rege pẽdẽtes, quarũ alteri pretiũ fuit H-S. XII. alteri paulò min⁹. Interiit nuper incendio Arregiis descendens H-S. XIIII. permutata latifundij taxatione, &c.

Thya

Thya arbor quæ. CAP. XVI.

NOta etiam Homero fuit: θύον Græcè vocatur, ab aliis thya. Hanc igitur inter odores vri tradit in deliciis Circes, quam Deam volebat intelligi, magno errore eorum, qui odoramenta in eo vocabulo accipiunt, cùm præsertim eodem versu cedrum lariceémque vnà tradat: in quo manifestum est de arboribus tantùm locutum. Theophrastus, qui primus à magni Alexandri ætate scribit, quæ circa vrbis Romæ quadringentesimum quadragesimum gesta sunt annum, magnum iam huic arbori honorem tribuit, memoratas ex ea referens templorum veterum contignationes, quadámque immortalitatem materiæ in tectis contra vitia omni incorruptæ. Radice nihil crispius, nec aliunde pretiosiora opera. Præcipuam autem esse eam arborem circa Hammonis delubrum. Nasci & in interiore Cyrenaicæ parte. De mensis tamen tacuit: & aliâs nullius ante Ciceronianam vetustior memoria est: ex quo nouitiæ apparent. Alia est arbor eodem nomine, malum ferens execratum aliquibus odore & amaritudine, aliis expetitum, domos etiam decorans, nec dicenda verbosiùs.

De arbore loto. CAP. XVII.

EAdem Africa, quà vergit ad nos, insignem arborem loton gignit, quam vocant celtin, & ipsam Italiæ familiarem, sed terra mutatam. Præcipua est circa Syrtes atque Nasamonas. Magnitudo, quæ pyro, quanquam Nepos Cornelius breuem tradat. Incisuræ folio crebriores: alioquin ilicis viderentur. Differentiæ plures, eæque maximè fructibus fiunt. Magnitudo huic fabæ, color croci, sed ante maturitatem alius atque alius, sicur in vuis. Nascitur densus in ramis myrti modo, non vt in Italia, cerasi: tam dulci ibi cibo, vt nomen etiam genti terræque dederit, nimis hospitali aduenatum obliuione patriæ. Ferunt ventris non sentire morbos, qui eum mandant. Melior sine interiore nucleo, qui in altero genere osseus videtur. Vinum quoque exprimitur illi, simile mulso, quod vltra denos dies negat durare idem Nepos: baccásque contusas cum alica ad cibos doliis condi. Quin & exercitus pastos eo accepimus, vltro citróque commeantes per Africam. Ligno colos niger. Ad tibiarum cantus expetitur. E radice cultellis capulos, breuésq; alios vsus excogitant. Hæc ibi natura arboris. Est autem eodem nomine & herba, & in Aegypro caulis in palustrium genere. Recedẽtibus enim aquis Nili riguis, prouenit similis fabæ, caule, foliisque densa congerie stipatis, breuioribus tantùm, gracilioribúsque: cui fructus in capite papaueri similis incisuris, omníque alio modo, intus grana, ceu milium. Incolæ capita in aceruis putrefaciunt: mox separant lauando & siccata tundunt, eóq; pane vtuntur. Mirum est, quod præter hęc traditur: Sole occidente papauera ea cõprimi, & integi foliis. Ad ortum autem aperiri, donec maturescant, flósque qui est cãdidus, decidat.

De scapo ipso, & radice loti. CAP. XVIII.

HOc amplius in Euphrate tradunt, & scapum ipsum & florem vespera mergi vsque in medias noctes, totúmque abire in altum, vt ne demissa quidem manu possit inueniri. Verti deinde, paulatímque subrigi, & ad exortum Solis emergere extra aquam, ac florem patefacere, atque etiamnum exurgere, vt planè ab aqua absit alté. Radicem lotos hæc habet mali cotonei magnitudine, opertã nigro cortice, qualis & castaneas tegit. Interius candidum corpus, gratum cibis, sed crudo gratius decoctum, siue aqua, siue pruna. Nec aliunde magis, quàm purgamentis eius, sues crassescunt.

De paliuro, & Punico malo, & de flore Punici mali.

CAP. XIX.

CYrenaica regio loton suæ postponit paliuro. Fruticosior hæc, fructúque magis rubens, cuius nucleus non simul manditur, iucundus per se, atque suauior è vino, quin & vina succo suo commendans. Interior Africa ad Garamantas vsque, & deserta, palmarum magnitudine & suauitate constat, nobilibus maximè circa delubrum Hammonis. Sed circa Carthaginem Punicum malum cognomine sibi vindicat. Aliqui granatum appellant. Diuisit & in genera, apyrinon vocando, cui lignosus nucleus abest. Sed candidior ei natura, & blandiores sunt acini, minúsque amaris distincti mẽbranis. Alia stru-

ctura eorum, vt in fauis, communis. Nucleos habentium v. species, dulcia, acria, mista, acida, vinosa. Samia & Aegyptia, distinguūtur erythrocomis, & leucocomis. Corticis maior vsus ex acerbis ad perficienda coria. Flos balaustium vocatur, & medicinis idoneus, & tingendis vestibus, quarum color inde nomen accepit.

De Asiæ & Græciæ fruticibus. CAP. XX.

†Legendū ex Dioscoride, Epipactis, quam alij elleborinen appellant.

IN Asia & Græcia nascuntur frutices, † Epicactis, quem alij embolinen vocant, paruis foliis, quæ pota contra venena prosunt, sicut Erices contra serpentes.

De thymelæa, siue chamelæa, & tragacanthe, & de tragio, siue scorpione, & myrice, & brya, & galla. CAP. XXI.

ET in quo nascitur granum Gnidium, quod aliqui linum vocant. Fruticem verò thymelæam, alij chamelæam, alij pyros achnen, alij cneltron, alij cneoron. Est similis oleastro, foliis angustioribus, gummosis si mordeantur, myrti magnitudine, semine colore & specie farris, ad medicinæ tantùm vsum. Tragion fruticem sola creta insula gignit, terebintho similem & semine, quod contra sagittarum ictus efficacissimum tradunt. Eadem & tragacanthen, spinæ albæ radice, multùm prælatā apud Medos aut in Achaia nascenti. Pretium eius in libras XIII. Tragion & Asia fert, siue scorpionem, veprem sine foliis, racemis rubentibus, ad medicinæ vsum. Myricen & Italia, quam alij tamaricen vocant, Achaia autem bryan syluestrem: insigne in ea, quod sarua tantùm ferat gallæ similem fructum. In Syria & in Ægypto copiosa hæc est, cuius infelicia ligna appellamus, quæ tamen infeliciora sunt Græciæ. Gignit enim arborem ostryn, quam & ostryam vocant, solitariam circa saxa aquosa, similem fraxino cortice, & ramis, folio pyri, paulo tamen longioribus crassioribúsque, ac rugosis incisuris, quæ per tota discurrunt: semine hordeo simili & colore. Materies est dura atque firma: qua in domum illata, difficiles partus fieri produnt, mortésque miseras.

De euonymo, & adrachne, coggygria, & thapsia.

CAP. XXII.

NEc auspicatior in Lesbo insula arbor quæ vocatur euonymos, non absimilis Punicæ arbori, inter eam & laurum folij magnitudine, figura verò & mollitia Puniceæ, flore candidiore, statim pestem denuntians. Fert siliquas sesami similes, intus granum quadrangula figura, spissum, letale animantibus: nec non & in folio eadem vis. Succurrit aliquando præceps alui exinanitio. Alexander Cornelius arborem eonem appellauit, ex qua facta esset Argo, similem robori viscum ferenti, quæ nec aqua nec igni posset corrumpi, sicuti nec viscum, nulli alij cognitam, quod equidem sciam. Adrachnen omnes ferè Græci portulacæ nomine interpretantur, cùm illa sit herba, & andrachne vocetur, vnius literæ diuersitate. Cæterùm adrachne est syluestris arbor, neque in planis nascens, similis vnedoni, folio tantùm minore, & nunquàm decidente: cortice non scabro quidem, sed qui circungelatus videri possit: tam tristis aspectu est. Similis & coggygria folio, magnitudine minor. Proprietatem habet fructum amittendi lanugine (pappum vocant) quod nulli alij arborum euenit. Similis & apharce, bifera æquè quàm adrachne. Priorem fructum incipiente pubescere vua peragit, alterum initio hyemis: quales eos, non traditur. Et ferulam inter externas dixisse conueniet, arborúmque generi ascripsisse: quoniam quarundam naturæ (sicut distinguemus) lignum omne corticis loco habet, hoc est forinsecus: ligni autem loco fungosam intus medullam, vt sambuci: quædam verò inanitatem, vt harundines. Ferula calidis nascitur locis, atque trans maria, geniculatis nodatà scapis. Duo eius genera: Narthecea Græci vocant, assurgentem in altitudinem: Narthechiam verò semper humilem. A genibus exeuntia folia maxima, vt quæque terræ proxima. Cæterò natura eadem, quæ anetho, & fructu similis. Nulli fruticum leuitas maior: ob id gestatu facilior, baculorum vsum senectuti præbet. Semen ferulæ, thapsiam quidam vocauere: decepti eo, quoniam ferula sine dubio est thapsia, sed sui generis, foliis fœniculi, inani caule, nec excedente baculi longitudinem. Semen quale ferulæ, radix candida. Incisa lacte manat, & contusa succo: nec corticem abdicant, omnia ea venena. Quippe etiam

etiam fodientibus nocet:ſi minima aſpiret aura, intumeſcunt corpora, faciémque inuadunt ignes ſacri:ob id cerato prius illinunt. Quibuſdam tamen morbis auxiliari dicunt medici,permiſtam aliis. Item in alopeciis ſuggillatiſque ac liuentibus:ceu verò remedia deſint,vt ſceleta contractent.Sed iſta prætexunt noxio inſtrumento:tantúmq; impudentiæ eſt,vt venenum artis eſſe perſuadeant.Thapſia eſt in Africa vehementiſſima. Quidā caulem incidunt per meſſes,& in ipſa excauant radice, quò ſuccus confluat, areſactúmque tollunt. Alij folia, caulem, radicem tundunt in pila, & ſuccum in ſole coactum diuidunt in paſtillos.Nero Cæſar claritatem ei dedit initio imperij, nocturnis graſſationibus conuerberatam faciem illinens ſibi cum thure ceráque & ſequuto die contra famam cutem ſyncetam circunferens.Ignem ferulis optimè ſeruari certum eſt,eáſque in Aegypto præcellere.

De cappari,ſiue cynosbato,aut opheoſtaphyle,& de ſari.

CAP. XXIII.

IBi & capparis,firmioris ligni frutex,ſeminíſque & cibi vulgati,caule quoque vnà plerumque decerpto.Cauenda eius genera peregrina.Siquidem Arabicum peſtilens,Afri cum gingiuis inimicum,Marmaricum vuluis,& omnium inflationibus. Apulum vomitus facit: ſtomachum & aluum † ſoluit.Quidam id cynosbaton vocāt,alij opheoſtaphy- † mouet len.Fruticoſi eſt generis & ſati,circa Nilum naſcens duorum fermè cubitorum altitudine,pollicari craſſitudine,coma papyri,ſimilíque manditur modo: radice ferrariis officinis præcipua,carbonis vſu,propter duritiam.

De ſpina Babylonis regia,& de cytiſo.

CAP. XXIIII.

NOn omittendum eſt & quod Babylone ſeritur in ſpinis, quoniam non aliubi viuit, ſicut & viſcum in arboribus:ſed illud in ſpina tantùm,quæ regia vocatur. Mirum, quòd eodem die germinat,quo iniectum eſt.Iniicitur autem ipſo Canis ortu, & celerrimè arborem occupat.Condiunt eo vina,& ideo ſerunt. Spina illa naſcitur & Athenis in longis muris.Frutex eſt & cytiſus, ab Ariſtomacho Athenienſi miris laudibus prædicatus pabulo ouium,aridus verò etiam ſuum: ſpondétque iugero eius annua H-S. M M. vel mediocri ſolo reditus.Vtilitas,quæ eruo,ſed ocyor ſatietas,perquàm modico pingueſcēte quadrupede, ita vt iumenta hordeum ſpernant. Non ex alio pabulo lactis maior copia aut melior, ſuper omnia pecorum medicina à morbis omni vſu præſtante. Quin & nutricibus in defectu lactis aridum,atque in aqua decoctum, potui cum vino dari iubet: firmiores celſioréſque infantes fore.Viridem etiam gallinis,aut ſi aruerit, madefactum. Apes quoque nunquam defore cytiſi pabulo contingente, promittunt Democritus & Ariſtomachus. Nec aliud minoris impendij eſt. Seritur cum hordeo, aut vere ſemine, vt porrum, vel caule autumno ante brumam.Si ſemine, madidum: & ſi deſint imbres,ſatum ſpargitur.Plantæ cubitales ſeruntur ſcrobe pedali.Seritur per æquinoctia tenero frutice.Perficitur triennio.Demetitur verno æquinoctio,cùm florere deſiit,vel pueri vel anus viliſſima opera.Canus aſpectu, breuitérque ſi quis exprimere ſimilitudinem velit, anguſtioris trifolij frutex. Datur animalibus poſt biduum ſemper. Hyeme verò quod inaruit,madidum.Satiant equos denæ libræ,& portione minora animalia: obitérque inter ordines allium & cæpe ſeri fertile eſt.Inuentus hic frutex in Cythno inſula, inde tranſlatus eſt in omnes Cycladas,mox in vrbes Græcas,magno caſei prouentu: propter quod maximè miror rarum eſſe in Italia. Non æſtuum,non frigorum,non grandinum,aut niuis iniuriam expaueſcit. Adiicit Hyginus, ne hoſtium quidem, propter nullam gratiam ligni.

De fruticibus & arboribus noſtri maris,atque Rubri, & Indici.

CAP. XXV.

NAſcuntur & in mari frutices arboréſque,minores in noſtro. Rubrum enim, & totus Orientis Oceanus refertus eſt ſyluis.Non habet lingua alia nomen,quod Græci vocant phycos:quoniam alga herbarum magis vocabulum intelligitur: hic autem eſt frutex.Folia lata colore viridi gignit,quod quidam praſon vocant,alij zoſtera. Alterum

genus eiusdem, capillaceo folio simile fœniculo, in saxis nascitur: superius in vadis haud procul litore: verno vtrunque: & interit autumno. Circa Cretam insulam nato in petris purpuras quoque inficiunt, laudatissimo à parte Aquilonis, aut cum spongiis. Tertium est gramini simile, radice geniculata & caule, qualiter calami. Aliud genus fruticũ bryon vocatur, folio lactucæ, rugosiore tantùm, iam hoc interius nascens. In alto verò abies & quercus cubitali altitudine. Ramis earum adhærent conchæ. Quercu etiam tingi lanas tradunt. Glandem etiam quasdam ferre in alto: naufragis hæc deprehensa vrinantibúsque. Et aliæ traduntur prægrandes circa Sicyonem. Vitis enim passim nascitur. Sed ficus sine foliis, rubro cortice. Fit & palma fruticum generis. Extra Herculis colũnas porri fronde nascitur frutex, & alius lauri & thymi, qui ambo eiecti in pumicem transfigurantur. At in Oriente mirum est, statim à Copto per solitudines nihil gigni, præter spinam, quæ sitiens vocatur, & hanc raram admodum. In mari verò Rubro syluas viuere, laurum maximè & oliuam ferentem baccas: & cùm pluat, fungos, qui sole tacti mutantur in pumicem. Fruticum ipsorum magnitudo ternorum est cubitorum, caniculis referta, vt vix prospicere è naui tutum sit, remos plerunque ipsos inuadentibus. Qui nauigauere in Indos Alexandri milites, frondem marinarum arborum tradidere in aqua viridem fuisse, exemptam sole protinus in salem arescentem. Iuncos quoque lapideos perquàm similes veris per litora, & in alto quasdam arbusculas colore bubuli cornus ramosas, & cacuminibus rubentes: cùm tractarentur, vitri modo fragiles, in igne autem vt ferrũ inardescentes, restinctis colore suo redeunte. Eodem tractu insularum syluas operit æstus, quanquã altiores platanis populísque altissimis. Folia iis lauri, flos violæ & odore & colore. Baccę, vt oleis, & ipsæ odoris iucundi autumno nascentes, foliis nunquam deciduis. Harum minores totas integit mare. Maximarum cacumina extant, ad quæ naues religãtur: & cùm recessit æstus, ad radices. Alias quoque arbores in alto ab eisdem accepimus eodẽ in mari visas, semper folia retinentes: fructu earum lupino simili. Iuba tradit, circa Troglodytarum insulas fruticem in alto vocari Isidos plocamon, corallio similem sine foliis: præcisum mutato colore in nigrum durescere. Cùm cadat, frangi. Itẽ alium, qui vocatur charitoblepharon, efficacem in amatoriis. Spathalia eo facere & monilia fœminas. Sentire cum se capi, durarique cornus modo, & hebetare aciem ferri. Quòd si fefellerint insidiæ, in lapidem transfigurari.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XIIII.

In quo frugiferæ arbores traduntur,

PROOEMIVM.

EXTERNÆ arbores, indocilésque nasci alibi, quàm vbi cœpere, & quæ in alienas non commeant terras, hactenus ferè sunt. Licétque iam de communibus loqui, quarum omnium peculiaris parens videri potest Italia. Noscentes tantùm meminerint, naturas earum à nobis interim dici, non culturas: quanquàm & colendi maxima in natura portio est. Illud satis mirari non queo, interisse quarundam memoriam, atque etiam nominum, quæ autores prodidere, notitiam. Quis enim non communicato orbe terrarum, maiestate Romani imperij profecisse vitam putet commercio rerum ac societate festæ pacis, omniáque etiam quæ occulta antè fuerant, in

prom

promiscuo vsu facta? At hercule non reperiuntur, qui norint multa ab antiquis prodita: tanto priscorum cura fertilior, aut industria felicior fuit, ante millia annorum inter principia literarum Hesiodo præcepta agricolæ pandere orso, subsecutísque non paucis hanc curam eius, vnde nobis creuit labor. Quippe cùm requirenda sint non solùm posteà inuenta, verùm etiam ea, quæ inuenerant prisci, desidia rerum internecione memoriæ inducta. Cuius somni causas quis alias, quàm publicas mundi, inuenerit? Nimirum alij subiere ritus, circáque alia mentes hominum detinentur, & auaritiæ tantùm artes coluntur. Anteà inclusis gentium imperiis intra ipsas, ideóque & ingeniis, quadam sterilitate fortunæ, necesse erat animi bona exercere: regésque innumeri honore artium colebãtur, & in ostentatione has præferebant opum, immortalitatem sibi per illas prorogari arbitrantes. Quare abundabant & præmia, & operæ vitæ. Posteris laxitas mundi & rerum amplitudo damno fuit, postquàm Senator censu legi cœptus, iudex fieri censu, magistratum ducémque nil magis exornare, quàm cẽsus: postquàm cœpere orbitas in autoritate summa & potentia esse, captatio in quæstu fertilissimo, ac sola gaudia in possidendo: pessum iere vitæ pretia: omnésque à maximo bono liberales dictæ artes, in cõtrarium cecidere, ac seruitute sola profici cœptum. Hanc alius alio modo, & in aliis adorare, eôdem tamẽ, habendi quò eat spes, omnium tendente voto. Passim verò etiam egregij aliena vitia, quã bona sua, colere malle. Ergo hercule voluptas viuere cœpit, vita ipsa desiit. Sed nos oblite rata quoque scrutabimur. Nec deterrebit quarundam rerum humilitas, sicut nec in animalibus fecit. Quanquàm videmus Virgilium præcellentissimum vatem, ea de causa hortorum dotes fugisse: ẽ tantísque, quæ retulit, flores modò rerum decerpsisse, beatum felicémque gratiæ x v. omnino generibus vuarum nominatis, tribus oleę, totidem pyrorum, malo verò tantùm Assyrio, cæteris omnibus neglectis. Vnde autem potiùs incipiemus, quàm à vitibus? quarum principatus in tantum peculiaris Italiæ est, vt vel hoc vno omnia gentium vicisse, quanquàm odorifera, possit videri bona: quanquàm vbicunque pubescentium odori nulla suauitas præfertur.

De vitium natura, & quibus modis ferant. CAP. I.

VItes iure apud priscos magnitudine quoque inter arbores numerabantur. Iouis simulacrum in vrbe Populonia ex vna conspicimus, tot æuis incorruptum: Item Massiliæ pateram. Metaponti templum Iunonis vitigineis columnis stetit. Etiam nunc scalis tectum Ephesiæ Dianæ scanditur vite vna Cypria, vt ferunt, quoniam ibi ad præcipuam amplitudinem exeunt. Nec est ligno vlli æternior natura. Verùm ista ex syluestribus facta crediderim, quando hæ vites tonsura annua coërcentur, & vis earum omnis euocatur in palmites, aut deprimitur in propagines, succíq; tantùm gratia ex his pluribus modis ad cæli mores, solíque ingenia. In Campano agro populis nubunt: maritásq; complexæ, atque per ramos earum procacibus brachiis geniculato cursu scandentes, cacumina æquant, in tantum sublimes, vt vindemiator autoratus rogum ac tumulum excipiat. Nullo fine crescunt, diuidíque aut potiùs auelli nequeunt. Villas & domos ambiri singularum palmitibus, ac sequacibus loris quoque, memoria dignum inter prima Valerianus quoque Cornelius existimauit. Vna vitis Romæ in Liuiæ porticibus subdiales inambulationes vmbrosis pergulis opacat, eadem duodenis musti amphoris fœcunda. Vlmos quidem vbique exuperant. Miratúmque altitudinem earum Ariciæ ferunt legatũ regis Pyrrhi Cineam facetè lusisse in austeriorem gustum vini, meritò matrem eius pendere in tã alta cruce. Rumbotinus vocatur, & alio nomine populus, arbor Italiæ Padum transgressis, cuius tabulata in orbem patula replent, puróque producto dracone in palmam eius, inde in subrectos ramorum digitos flagella dispergunt. Eædem modici hominis altitudine adminiculatæ sudibus † horrent, vineámque faciunt: & aliæ improbo reptatu, pãpinorúmque superfluitate peritia domini amplo discursu atria media cõplentes. Tot differentias vel sola tantùm Italia recipit. Stat prouinciarum aliquarum per se vitis sine vllo pedamento, artus suos in se colligens, & breuitate crassitudinẽ pascens. Vetant hoc alibi venti, vt in Africa & in Narbonẽsis prouinciæ partibus. Excrescere vltra suos pollices

† hærent,

prohibitæ,sempérque pastinatis similes,herbarum modo vagantur per arua,ac succũ terræ passim vuis bibunt,quæ ob id magnitudinem infantium puerorum in interiore Africæ parte exuperant. Vua non aliubi gratior callo,vt inde posit inuenisse nomen duracina.Nanque genera magnitudine,colore,saporibus,acinis,innumera, etiamnum multiplicantur vino.Hic purpureo lucent colore,illic fulgent,roseo,niténtque viridi. Candicans enim nigérque vulgares.Tument verò mammarum modo bumasti.Prælógis dactyli porriguntur acinis.Est & illa naturæ lasciuia,vt prægrandibus adhæreant parui,mites,& suauitate certantes:leptoragas has vocant.Durant aliæ per hyemem, pensili concameratæ nodo.Aliæ in sua tantùm continentur anima ollis fictilibus,& insuper doliis inclusæ, stipatæ vinaceis circunsudantibus.Aliis gratiam,qui & vinis,fumus affert fabrilis, iisq; gloriam præcipuam in fornacibus Africæ Tiberij Cæsaris autoritas fecit. Ante eum Rhæticis prior mensa erat, & vuis Veronensium agro.Quin & à patientia nomen acinis datur passis.Conduntur & musto vuæ,ipsæque vino suo inebriantur.Aliæ decoctæ in musto dulcescunt:aliæ verò sobolem nouam in matre ipsa expectant translucidæ vitro, additq; acinis eandem,quam in doliis amphorísve,duratricem illam firmitatem austeritas picis infusa pediculo.Iam inuenta vitis per se in vino picem resipiens, Viennensem agrum nobilitans,Aruerno,Sequanóque & Heluico generibus non pridem illustrata. Atque hæc Virgilij vatis ætate incognita,à cuius obitu xc.aguntur anni.Quid, quòd insertæ castris summam rerum imperiúmque continent?Centurionum in manu vitis,& opimo præmio tardos ordines ad lentas perducit aquilas,atq; etiam in delictis pœnam ipsam honorat. Necnon vineæ oppugnationum dedere rationem.Nam in medicaminibus adeò magnũ obtinent locum,vt per sese vino ipso remedia sint.

De generibus vitium. CAP. II.

Genera vitium numero comprehendi posse vnus existimauit Democritus,cuncta sibi Græciæ cognita professus.Cæteri innumera atque infinita esse prodiderũt: quod verius apparebit ex vinis.Nec omnia dicentur, sed maximè insignia: quippe quæ totidem penè sunt,quot agri.Quamobrem celeberrimas vitium,aut quibus est aliqua proprietate miraculum,ostendisse satis erit.Principatus datur ammineis propter firmitatem, senióque proficientem vini eius vbique vitam.Quinque earum genera:ex iis germana minor acino melior deflorescit,imbres tempestatésq; tolerat:nõ item maior,sed in arbore, quàm in iugo,minùs obnoxia.Gemellarum,quibus hoc nomen vuæ semper geminæ dedere,asperrimus sapor,sed vires præcipuæ.Ex iis minor Austro læditur, cæteris ventis alitur,vt in Vesuuio monte,Surrentinísque collibus.In reliquis Italiæ partibus non nisi arbori accommodata. Quintum genus lanatæ,ne Seres miremur,aut Indos,adeò lanugo eam vestit.Prima ex ammineis maturescit, ocyssiméque putrescit.Proxima dignitas Nomentanis rubéte materia:quapropter quidam rubellas appellauere vineas.Eæ minùs fertiles vino,acinis & fæce nimiæ: contra pruinas fortissimæ, siccitate magis quàm imbre, æstu quàm algore vexantur.Quamobrem in frigidis humidísque principatum obtinent. Fertilior,quæ minor acino,& folio scissa minùs.Apianis apes dedere cognomen, præcipuè earum auidæ.Ex his duo genera,lanugine & ipsa pubescunt.Distant,quòd altera celeriùs maturescit,quanquàm & altera properante.Situs frigidos non respuunt: & tamen nullæ celeriùs imbre putrescunt.Vina primò dulcia, austeritatem annis accipiunt,& rubra fiunt.Nulla magis vite gaudet.Et hactenus potissima nobilitas datur peculiaribus atque vernaculis Italiæ.Cæteræ aduenere Chio,Thasove.Græcula non inferior ammineis bonitate,prætenera acino: & vua tam parua,vt nisi pinguissimo solo colere non prosit. Eugeniam Taurominitani colles cum generositatis cognomine,misere Albano tantùm agro:quóniam translata statim mutatur.Nanque est aliquibus tantus locorum amor, vt omnem in his gloriam suam relinquant,nec vsquam transeant totæ.Quod & in Rhetica Allobrogicaq;,quã suprà picatam appellauimus,euenit,domi nobilibus, nec agnoscẽdis alibi.Fœcundæ tamen,bonitatis vice copiam præstant:Eugenia feruentibus locis, Rhætica temperatis,Allobrogica frigidis,gelu maturescens,& colore nigra.Ex his,quas adhuc

dixim

diximus,sed etiam è nigris vina vetustate in album colorem transeunt. Reliquæ ignobiles. Aliquando tamen cæli aut soli opera nõ fallunt vetustatem,sicuti fecenia , & cum ea florens Biturica,acino rarior,nunquàm floris obnoxij,quoniam antecedunt , ventisq; & imbribus resistunt,meliores tamẽ algentibus locis,quàm calidis:humidis,quàm sitientibus.Vix vlla magis tam denso vuarum partu,impatiens variantis cæli , sed contra tenorem vnum algoris æstúsve constans.Quæ minor est ex eo genere,melior.In eligendo solo morosa,pingui putrescit,gracili ommino non prouenit. Mediam temperiem delicatè quærit,ob hoc Sabinis collibus familiaris.Vua eius indecora visu , sapore iucũda: nisi matura protinus rapiatur,etiam non putrescens cadit. Contra grandines eam tuetur foliorum amplitudo atque duritia.Insignes iam colore inter purpureas nigrásque medio heluolæ,sæpius varianti,& ob id varianæ à quibusdam appellatæ.Præfertur in his nigrior:vtraque alternis annis fertilis:sed melior vino,cùm parcior.Et preciæ duo genera magnitudine acini discernuntur:quibus materies plurima,vuáq; ollis vtilissima,folium apio simile.Basilicam Dyrrhachini celebrant,Hispaniæ cocolobin vocãt.Rarior vua,æstus Austrósque tolerat,capiti inimica,copia larga.Hispaniæ duo genera eius faciunt:vnum oblongo acino,alterum rotundo:nouissimas vindemiant.Quo dulcior cocolobis , hoc melior.Sed & austera transit in dulcem vetustate:& quæ dulcis fuit,in austeritatem:túncque Albano vino æmulantur.Tradunt vesicæ vitiis vtilissimum ex his potum. Albuelis summis arboribus fertilior est,visula imis.Quamobrem circa easdem satæ diuersitate naturæ locupletant.Inerticulam è nigris appellauere,iustiùs sobriam dicturi,inueterato præcipuè commendabilem vino,sed viribus innoxiam.Siquidem temulentiam sola non facit.Fertilitas commendat cæteras,principémque heluenacam. Duo eius genera:maior, quam quidam longam:minor quam arcam appellant,non tam fœcundam, sed gratiorẽ haustu.Discernitur folio circinato.Verùm vtraque gracilis. Furcas subdere his necessarium:alioqui vbertatem suã non tolerant.Maritimo afflatu gaudent,roscido odore.Nulla vitium minus Italiam amat,rara,parua,putrescens in ea:vino quoq;,quod genuit, æstatem non exuperans.Nec alia macro solo familiarior. Græcinus , qui alioqui Cornelium Celsum transcripsit,arbitratur non naturam eius repugnare Italiæ, sed culturam , auidè palmites euocantium.Ob id fertilitatem suam absumi,si non præpinguis soli vbertas lassescentem sustineat.Carbunculari negatur,magna dote , si verum est, aliqua in vite cælo non esse ius.Aestum fert spionia,quam quidam spineam vocant , autumnísque & imbribus pinguescit.Quinimo nebulis vna alitur,ob id Rauennati agro peculiaris.Veniculam inter optimè deflorescentes,& ollis aptissimam,Campani malunt sirculam vocare , alij staculam,Tarracina numisianam,nullas vires proprias habentem,sed totam périnde ac solum valeat.Surrentinis tamen efficacissima testis Vesuuio tenus. Ibi enim murgentina è Sicilia potissima,quam Pompeianam aliqui vocant, Latio demum feracem : sicut horconia in Campania,tãtùm vilitatis cibariæ,sed vbertate præcipua.Tolerat & annos mœrica,contra omne sidus firmissima,nigro acino,vinis vetustate rubescentibus.

Item de vitium generibus, secundùm locorum & regionum proprietatem. CAP. III.

ET hactenus publica sunt genera:cætera regionum locorúmque,aut ex his inter se insitu mista.Siquidem Thuscis peculiaris est tudernis,atque etiam eius nominis florentia.Est opima Aretio talpana,& etesiaca,& conseminia.Talpana nigra candidum facit mustum.Etesiaca fallax,quæ quò plus tulit,eò laudabilius fundit:mirúmque,fœcunditate cessat.Conseminia nigra,vino minimè durante,vua maximè:post x v.dies,quàm vlla alia metitur,fertilis,sed cibaria. Huius folia,sicut labruscæ,prius quàm decidant, sanguineo colore mutantur.Euenit hoc etiam quibusdam aliis,pessimi generis argumento. Irtiola Vmbriæ,Meuanatíque & Piceno agro peculiaris est,Amiternino pumula. Iisdẽ bãnanica fallax est:amant tamen eam.Municipij vuam Pompeij nomine appellant: quãuis Clusinis copiosiorem.Municipij & Tiburtes appellauere,quãuis oleaginam nuper inuenerint à similitudine oliuæ.Nouissima hæc vuarum ad hoc tempus reperta est.Vinaciolam

ſoli nouere Sabini & Laurenti. Nam Gauranas ſcio à Falerno agro translatas vocari Falernas, celerrimè vbique degenerantes. Necoon Tarentinum genus aliqui fecere, prædulci vua. Capoias & bucconiatis, & tarrupia, in Thurinis collibus non ante demetuotur, quàm gelauerit. Pharia gaudent Piſæ, Mutina Pruſinia, nigro acino, intra quadriennium albeſcente vino. Mirum, vbique cum Sole circumagi vuam, quæ ob id ſtreptos vocatur. Et in Italia Gallicam placere, trans Alpes verò Picenam. Dixit Virgilius Thaſias & Mareotidas, & lageas: compluréſque externas, quæ non reperiuntur in Italia. Sed ſunt etiamnum inſignes vua, noo vino, ambroſiaca, duracina, ſine vllis vaſis in vite ſeruabilis: tanta eſt contra frigora æſtus tempeſtatéſq; firmitas. Nec orthampelos indiget arbore aut palis, ipſa ſe ſuſtinens: non item dactylides digitali gracilitate. Columbinæ acinoſiſsimæ: & magis purpureæ cognomine bimammiæ, quaodo non racemos, ſed vuas alias gerunt. Itẽ tripedanea, cui nomen à menſura eſt. Item ſcirpula paſſo acino. Et Rhætica in maritimis Alpibus appellata, diſsimilis laudatæ illi. Nanque hæc breuis, conferta acino, degener vino, ſed cute omnium tenuiſsima, nucleo quem Chium vocant, vno ac minimo, acinũ prægrandem vnum alterúmve habens: Eſt & nigra amminea, cui Syriacæ nomen imponunt. Item Hiſpana ignobilium probatiſsima. In pergulis verò ſeruntur eſcariæ appellatæ, ederæ acinis, albæ nigræque. Et bumaſti totidem coloribus. At nondum dictæ Aegia, & Rhodia, & vncialis, velut à pondere acini. Item pucina omnium nigerrima: & coronario naturæ luſu ſtephanitis, acinos foliis intercurſantibus: & quæ forenſes vocantur, celeres prouentu, vendibiles aſpectu, portatu faciles. Cootrà damnantur etiam viſu cinerea, & rabuſcula, & aſiniſca: minus tameo, caudas vulpium imitata, alopecis. Alexandrina appellatur vitis circa Phalacram breuis, ramis cubitalibus, acino nigro fabæ magnitudine, nucleo molli & minimo, obliquis racemis prædulcibus, folio paruo & rotundo, ſine diuiſuris. Septem his annis, in Narbonenſis prouinciæ Alba eluia inuenta eſt, vitis vno die deflorescens: ob id tutiſsima. Narbonicam vocant, quam nunc tota prouincia conſerit.

Inſignia culturæ vinearum. CAP. IIII.

CAtonum ille primus, triũpho & Cenſura ſuper cætera inſignis, magis tamen etiamnum claritate literarum, præceptiſque omnium rerum expetendarum datis generi Romano, ioter prima verò agrum colendi, illius æui confeſsione optimus ac ſine æmulo agricola, pauca attigit vitium genera, quarundam ex iis iam etiam nominibus abolitis. Separatim toto tractatu ſenteotia eius indicanda eſt, vt in omni genere noſcamus quæ fuerint celeberrima, anoo ſexcenteſimo vrbis, circa captas Carthaginem ac Corinthum, cùm ſupremum is diem obiit, & quantum poſteà c c x x x. annis vita profecerit. Ergo de vitibus vuiſque ita prodidit: Qui locus vino optimus dicetur eſſe, & oſtentus ſolibus, ammineum minuſculum & geminum eugenium, heluinum minuſculum conſerito. Qui locus craſsior aut nebuloſior, ammioeum maius, aut murgentinum, Apicium, Lucanum ſerito. Cæteræ vites miſcellæ maximè in quemuis agrum conueniunt. Io lora rectè conduntur. Quas ſuſpeodas duracinas, ammineas maiores, vel ad fabrum ferrarium pro paſſis hæ rectè ſeruantur. Nec ſunt vetuſtiora de illa re Latinæ linguæ præcepta: tam propè ab origine rerum ſumus. Ammineam proximè dictam, Varro ſcantianam vocat. Io noſtra ætate pauca exempla conſummatæ huius artis fuere: verùm eò minus omitteoda, vt noſcantur etiam præmia, quæ in omni re maximè ſpectantur. Summam ergo adeptus eſt gloriam Acilius Sthenelus è plebe libertina, l x. iugerum non ampliùs vineis excultis in Nomentano agro atque c c c c. nummûm venundatis. Magna fama & Vetuleno Aegialo perinde libertino fuit in Campaniæ ruro Linternino, maiórq; etiam fauore hominũ, quoniam ipſum Africani colebat exilium. † Sed maxima, eiuſdẽ Stheneli opera, Rhemmio Palæmoni, aliâs Grammatica arte celebri, in hiſce x x. annis mercato rus $\overline{D}$ c. nummûm in eodem Nomentano, decimi lapidis ab vrbe diuerticulo. Eſt autem vſquequaque nota vilitas mercis per omnia ſuburbana, ibi tamẽ maxima, quoniam & neglecta per indiligentiam prædia parauerat, ac ne in peſsimis quidem elegantioris ſoli. Hæc aggreſſus excolere, non virtute animi, ſed vanitate primò, quæ nota mirè in illo fuit, paſtinatis de integro

† De loco hoc, atq. adeò de ſeſtertio ex conſule pare conſule Budaeum lib. 5. de Aſſe.

integro vineis, cura Stheneli dum agricolam imitatur, ad vix credibile miraculum perduxit, intra octauum annum c c c c. nummûm emptori addicta pendente vindemia. Cucurritque non nemo ad spectandas vuarum in iis vineis strues, literis eius altioribus contra id pigra vicinitate sibi patrocinante: nouissimè Anneo Seneca, principe tum eruditionis, ac potentia, quæ postremò nimia fuit super ipsum, minimè vtique miratore inanium, tantò prædij eius amore capto, vt non puderet † inuiso aliàs & ostentaturo tradere palmam eam, emptis quadruplicato vineis illis intra decimum ferè curæ annum: digna opera, quæ in Cæcubis Setinísque agris proficeret: quando & posteà sæpe numero septenos culeos singula iugera, hoc est amphoras centenas quadragenas musti dedere. Ac ne quis victam in hoc antiquitatem arbitraretur, idem Cato denos culeos redire ex iugeribus scripsit, efficacibus exemplis non maria plus temerata conferre mercatori, non in Rubrum litus Indicúmve merces petitas, quàm sedulum ruris larem. Vino antiquissima claritas Maroneo, in Thraciæ maritima parte genito, vt autor est Homerus. Neque enim fabulosa, aut de origine variè prodita consectamur, præterquàm Aristæum primum omnium in eadem gente mel miscuisse vino, suauitate præcipua vtriusque naturæ sponte prouenientis. Maroneum vicies tantò addito aquæ miscendum Homerus prodidit. Durat etiam vis eadem in terra generi, vigórque indomitus. Quippe cùm Mutianus ter Consul ex his qui nuperrimè prodidere, sextarios singulos octonis aquæ misceri compererit præsens in eo tractu. Esse autem colore nigrum, odoratum, vetustate pinguescere. Et Pramnio, quod idem Homerus celebrauit, etiam nunc honos durat. Nascitur Smyrnæ regione, iuxta delubrum Matris Deûm. In reliquis claritas generi non fuit alicui. Anno fuit omnium generum bonitas, L. Opimio Consule, cùm C. Gracchus Tribunus plebem seditionibus agitans interemptus, ea cæli temperies fulsit, quam cocturam vocant, solis opere, natali vrbis d c x x x i i i. Duràntque adhuc vina ducentis ferè annis, iam in speciem redacta mellis asperi: etenim hæc natura vinis in vetustate est: nec potari per se queunt, si non peruincat aqua, vsque in amaritudinem carie indomita: sed cæteris vinis commendandis minima aliqua mistura medicamenta sunt: quo fit, vt eius temporis æstimatione in singulas amphoras centeni nummi statuantur. Ex his tamen vsura multiplicata semissibus, quæ ciuilis ac modica est, in C. Cæsaris Germanici filij principatu †, annis c l x. singulas vncias vini constitisse nobili exemplo docuimus, referentes vitam Pomponij Secundi vatis, cœnámque quam principi illi dedit. Tantum pecuniarum detinent vini apothecæ. Nec alia res maius incrementum sentit ad vicesimum annum, maiúsve ab eo dispendium, nõ proficiente pretio. Rarò quippe adhuc fuere, nec nisi in nepotatu, singulis testis millia nummûm: Viennenses soli picata sua, quorum genera diximus, pluris permutasse, sed inter sese amore patrio creduntur. Idque vinum frigidius reliquis existimatur in frigido potu.

† Aliàs scio-uisuro alias regiones, & ostentaturo. Quam lectionẽ agnoscit & Budæus libro 5. de Asse.

† Rectius, anno centesimo sexagesimo. adstipulante eodem Budæo loco iã citato.

De natura vini. CAP. V.

Vino natura est, hausto accendendi calore viscera intus, foris infuso refrigerandi. Nec alienum fuerit commemorare hoc in loco, quod Androcydes sapientia clarus ad Alexandrum Magnum scripsit, intemperantiam eius cohibens: Vinum potaturus rex, memento te bibere sanguinem terræ: sicut cicuta homini venenum est, sic cicutæ vinum. Quibus præceptis si ille obtemperauisset, profectò amicos in temulentia non interemisset. Prorsus vt iure dici possit, neque viribus corporis vtilius aliud, neque aliud voluptatibus perniciosius, si modus absit.

Vina generosa. CAP. VI.

Genera autem vini alia aliis gratiora esse, quis dubitet? aut non ex eodem lacu aliud præstantius altero germanitatem præcedere, siue testa, siue fortuito euentu? Quamobrem de principatu se quisque iudicem statuat. Iulia Augusta l x x x i i. annos vitæ pucino retulit acceptos, non alio vsa. Gignitur in sinu Adriatici maris, non procul à Timauo fonte, saxeo colle, maritimo afflatu paucas coquente amphoras. Nec aliud aptius

medicamentis iudicatur. Hoc esse crediderim, quod Græci celebrantes miris laudibus pyctanon appellauerunt ex Adriatico sinu. Diuus Augustus Setinum prætulit cunctis,& ferè secuti principes,confessa propter experimenta,non temere cruditatibus noxiis ab ea saliua. Nascitur supra forum Appij. Antea Cæcubo erat generositas celeberrima in palustribus populetis,sinu Amyclano:quod iam intercidit & incuria coloni locíq; angustia,magis tamen fossa Neronis,quam à Baiano lacu Ostiam vsq; nauigabilē inchoauerat. Secunda nobilitas Falerno agro erat,& ex eo maximè Faustiano. Cura culturáque id collegerat. Exolescit hoc quoq;,copiæ potiùs,quàm bonitati,studentium. Falernus ager à ponte Campano læua petentibus vrbanā coloniam Syllanā nuper Capuæ cōtributam incipit. Faustianus autem circiter quatuor milliaria à vico prope Cedias,qui vicus à Sinuessa VI. millibus abest. Nec vlli in vino maior autoritas:solo vinorum flamma accenditur. Tria eius genera,austerum,dulce,tenue. Quidā ita distinguunt:summis collibus Gauranum gigni,mediis Faustianum,imis Falernum. Non omittendum autem nulli eorum, quæ celebrentur,iucundum saporem vuæ esse. Ad tertiam palmam variè venere Albana vrbi vicina,prædulcia ac rara in austero. Itē Surrentina in vineis tantùm nascētia,conualescentibus maximè probata,propter tenuitatem salubritatémque. Tiberius Cæsar dicebat consensisse medicos,vt nobilitatem Surrentino darent,alioquin esse generosum acetum. C. Cæsar,qui successit illi,nobilem vappam. Certant Massica æquè,ex monte Gaurano Puteolos Baiásque prospectantia. Nam Falerno Contermina Statana ad principatus venere non dubiè:palámque fecere sua quibusque terris tēpora esse,sicut rerum prouentus occasúsque. Iuncta his præponi solebant Calena,& quæ in vineis arbustísque nascuntur,Fundana. Ex alia vicina vrbis Veliternina,Priuernatiáque. Nam quod Signiæ nascitur,austeritate nimia continendæ vtile aluo,inter medicamina numeratur. Quartū curriculum publicis epulis obtinuere à Diuo Iulio(is enim primus autoritatem his tribuit, vt in epistolis eius apparet)Mamertina,circa Messanam in Sicilia genita. Ex iis Potulana,ab autore dicta, in loco proximo Italiæ laudantur præcipuè. Est in eadem Sicilia & Taurominitanis honos,lagenis pro Mamertino plerunque subditis. Ex reliquis autem à supero mari Prætutia,atque Ancone nascentia,& quæ à palma vna fortè enata palmesia appellantur. In mediterraneo verò Cesenatia ac Mecœnatiana. In Veronensi item Rhætica,Falernis tàntùm posthabita à Virgilio. Mox ab intimo sinu maris,Adriana. Ab infero autem Latiniensia,Grauiscana,Statoniensia. Hetruriæ palmam Luna habet,Liguriæ Genua:Inter Pyrenæum Alpésque Massilia gemino sapore, quando & condiendis aliis pinguius gignit,quod vocant succosum. Beterrarum intra Gallias consistit autoritas. De reliquis in Narbonensi genitis asseuerare non est:quoniam officinam eius rei fecere tingentes fumo,vtinámque non & herbis, ac medicaminibus noxiis. Quippe etiam aloēn mercantur,qua saporem colorémque adulterant. Verùm & longinquiora Italiæ ab Ausonio mari,non carent gloria,Tarentina,& Seruitiana,& Consentiæ genita,& Tempsæ ac Babiæ,Lucanáque antecedentibus Thurinis. Omnium verò eorum maximè illustrata Messalæ potu & salute Lagarina,non procul Grumento nascentia. Campania nuper excitauit nouis nominibus autoritatem,siue cura,siue casu,ad quartum à Neapoli lapidem Trebellicis,iuxta Capuam Caulinis,& in suo agro Trebulanis:alioqui semper inter plebeia & Trifolinis gloriata. Nam Pompeianis summum X. annorum incrementum est,nihil senecta conferente. Dolere etiam capitum in sextam horam diei sequētis infesta deprehenduntur. Quibus exemplis,nisi fallor,manifestum est,patriam terrámque referre, non vuam:& superuacuam generum cōsectationem in numerum,cùm eadem vitis aliud aliis in locis polleat. Hispaniarum Laletana copia nobilitantur elegantia verò Tarraconensia,atque Lauronensia:& Balearica ex insulis,conferuntur Italiæ primis. Nec ignoro,multa prætermissa plerosque existimaturos,quando suum cuique placet,& quocunq; eatur,fabula eadem reperitur:Diui Augusti iudiciorum ac palati peritissimum è libertis, censuram vini in epulas eius facientem,dixisse hospiti de indigena vino,nouum quidem sibi gustum esse eum,atque non ex nobilibus, sed Cæsarem non aliud poturum. Nec ne-

gauerim

gauerim & alia digna esse fama:sed de quibus consensus æui iudicauerint,hæc sunt.

Vina transmarina. CAP. VII.

NVnc simili modo transmarina dicemus. In summa gloria post Homerica illa,de quibus suprà diximus,fuere Thasium Chiúmque.Ex Chio quod Arusium vocant. His addidit Lesbium Erasistrati maximi Medici autoritas,circiter dc.annum vrbis Romæ.Nunc gratia ante omnia est Clazomenio,postquàm parcius mari cõdiunt. Lesbium sponte naturæ suæ mare sapit.Nec Tmoliti per se gratia,vt vino:sed cuius dulci admisto, reliquorum duritia suauitatem accipiat,simul & ætatem , quoniam vetustiora protinus videntur. Ab his dignatio est Sicyonio,Cyprio,Telmesico,Tripolitico,Berytio,Tyrio, Sebennytico.In Ægypto hoc nascitur tribus generibus vuarum ibi nobile,Thasia,æthalo,peuce.Post hæc autoritas hippodamantio,mystico,cantharitæ,protropo Gnidio,Catacecaumenitæ,petritæ,Myconio. Nam mesogiten capitis dolores facere compertum est : nec Ephesium salubre esse , quoniam mari & defruto condiatur. Apamenum mulso præcipuè conuenire dicitur,sicut Prætutium in Italia. Est enim & hæc proprietas generum,vt dulcia vtique inter se non congruant.Exoleuit & protagion,quod Italicis proximum fecerant Asclepiadis scholæ. Apollodotus medicus,in volumine,quo suasit Ptolemæo regi quæ vina biberet,Italicis etiam tum ignotis,laudauit in Ponto Naspercenitem, mox Orœticum,Oeneaten,Leucadium,Ambracioten,& quod cunctis prætulit Præparentium:sed minoris famæ esse dixit,quoniam post sex annos non placeret.

De vini falsi generibus septem. CAP. VIII.

HActenus bonitas vini nationibus debetur. Apud Græcos iure clarissimum nomen accepit,quod appellauerunt bion , ad plurimos valetudinum vsus excogitatum , vt docebimus in parte medicinæ.Fit autem hoc modo:Vuæ paulùm ante maturitatem decerptæ,siccantur acri sole,ter die versatæ per triduum:quarto exprimuntur , dein cadis sole inueterantur.Cui marinam aquam largiorem miscent,à serui furto origine orta,sic mensuram explentis,idque translatum in album mustum leucochrun appellatur.In aliis autem gentibus simili modo factum tethalassomenon vocant : Thalassiten autem vasis musti deiectis in mare,quo genere præcox fit vetustas.Necnon apud nos quoque Coum vinum ex Italico faciendi rationem Cato demonstrauit , super cætera in sole quadriennio maturandum præcipiens. Rhodium Coo simile est.Phorineum salsius Coo.Omnia transmarina septem aut sex annis ad vetustatem mediam peruenire existimantur.

De dulcium generibus XIIII. CAP. IX.

VInum omne dulce minus odoratum : quò tenuius,eò odoratius. Colores vinis quatuor:albus,fuluus,sanguineus,niger.Psythium & melampsythium passi genera sunt, suum saporem,nõ vini referentia:Scybelites verò musti,in Galatia nascens,& Halyntium in Sicilia. Nam siræum , quod alij hepsema,nostri sapam appellant,ingenij,non naturæ opus est,musto vsq; ad tertiam partem mensuræ decocto:quod vbi factum ad dimidiam est,defrutum vocamus.Omnia in adulterium mellis excogitata.Sed priora vua terráque constant.Passum à Cretico Cilicium probatur,& Africum , & in Italia prouinciísque finitimis. Fieri certum est ex vua,quam Græci sticam vocant,nos apianam,item scirpula, diutius in vite sole adustis,aut feruente oleo. Quidam è quacunque dulci,dum præcocta alba faciunt siccantes sole , donec paulo amplius dimidium pondus supersit , tusásque leniter exprimunt. Deinde quantum expressere,adiiciunt vinaceis aquæ puteanæ , vt & secundarium passum faciant. Diligentiores eodem modo siccatis acinos eximunt : ac sine sarmentis madefactos vino excellenti , donec intumescant,premunt. Et hoc genus ante cætera laudant. Ac simili modo aqua addita,secundarium faciunt. Medium inter dulcia vinúmque est,quod Græci aigleuces vocant,hoc est,semper mustum.Id euenit cura,quoniam feruere prohibetur.sic appellant musti in vina transitum. Ergo mergunt è lacu protinus in aqua cados,donec bruma transeat,& cõsuetudo fiat algendi. Est etiamnum aliud genus eius per se , quod vocat dulce Narbonensis prouincia , & in ea maximè Vocontij. Asseruatur eius gratia vua diutius in vite , pediculo intorto. Ab aliis ipse

palmes

palmes inciditur in medullam,ab aliis vua torretur in tegulis:omnia ex Heluenaca vite. His adiiciunt aliqui,quod vocant diachyton, vuis in sole siccatis loco clauso per dies septem,in cratibus,totidem pedes à terra altè,noctibus à rore defensis,octauo die calcatis.Ita fieri optimi odoris saporísque.Dulci è genere est & melitites.Distat à mulso quod fit è musto,cum quinque congiis austeri musti, congio mellis & salis cyatho sufferuefactis,austerum.Sed inter hæc genera potuum ponere debeo & protropum:ita appellatur à quibusdam mustum sponte defluens,antequam calcentur vuæ.Hoc protinus diffusum lagenis suis deferuere passi,posteà in sole quadraginta diebus torrent æstatis secutæ ipso Canis ortu.

De deuteriis & secundariis vini genera tria. CAP. X.

NOn possunt iure dici vina, quæ Græci deuteria appellant, Cato & nos loram,maceratis aqua vinaceis:sed tamen inter vina operaria numerantur. Tria eorum genera.Decima parte aquæ addita,quæ musti expressa sit,& ita nocte ac die madefactis vinaceis,rursúsque prælo subiectis.Alterum,quomodo Græci factitauere,tertia parte eius quod expressum sit,addita aqua,expressóque decocto ad tertias partes. Tertium est,fæcibus vini expressum,quod fæcatum Cato appellat.Nulli ex his plus,quàm anno,vsus.

Quæ nuper in Italia generosa vina esse cœperunt.

CAP. XI.

VErùm inter hæc subit mentem,cùm sint genera nobilia, quæ propriè vini intelligi possint,l x x x.ferè in toto orbe,duas partes ex hoc numero Italiæ esse, longè prætereà antè cunctas terras.Et hinc deinde altius cura serpit, non à primordio hanc gratiam fuisse.

De vini obseruatione. CAP. XII.

AVtoritatem post sexcentesimum vrbis annum cœpisse.Romulum lacte, non vino, libasse,indicio sunt sacra ab eo instituta,quæ hodie custodiunt morem. Numæ regis Posthumia lex est:Vino rogum ne respergito.Quod sanxisse illum propter inopiam rei nemo dubitet.Eadem lege,ex imputata vite libari vina diis,nefas statuit,ratione excogitata,vt putare cogerentur,aliàs aratores,& pigri circa pericula arbusti.M.Varro autor est,Mezentium Hetruriæ regem auxilium Rutulis contra Latinos tulisse vini mercede,quod tum in Latino agro fuisset.

Qui vini vsus antiquis,& de vinis antiquorum. CAP. XIII.

NOn licebat id fœminis Romæ bibere. Inuenimus inter exempla, Egnatij Mecennij vxorem,quòd vinum bibisset è dolio,interfectam fuste à marito,cúmque cædis à Romulo absolutum.Fabius Pictor in Annalibus suis scripsit:Matronam quòd loculos, in quibus erant claues vinariæ cellæ,resignauisset,à suis inedia mori coactam. Cato,ideo propinquos fœminis osculum dare,vt scirent an temetum olerent. Hoc tum nomen vino erat:vnde & temulentia appellata. Cn. Domitius iudex pronuntiauit,mulierem videri plus vini bibisse,quàm valetudinis causa viro insciente,& dote mulctauit.Diúque eius rei magna parsimonia fuit.L. Papyrius Imperator aduersus Samnites dimicaturus votum fecit,si vicisset,Ioui pocillum vini.Denique inter dona sextarios lactis datos inuenimus,nusquam vini.Idem Cato,cùm in Hispaniam nauigaret,vnde cum triumpho rediit, Non aliud,inquit,vinum bibi,quàm remiges:in tantùm dissimilis istis qui etiam conuiuis alia,quàm sibimetipsis,ministrant,aut procedente mensa subiiciunt.Lautissima apud priscos vina erant,myrrhæ odore condita,vt apparet in Plauti fabula, quæ Persa inscribitur,quanquàm in ea & calamum addi iubet.Ideo quidam † aromatice delectatos maximè credunt.Sed Fabius Dorsenus his versibus decernit:

† aromaticis ex vetusto codice: vel, & fortassis melius, aromatitem quam lectionē consentiunt ferè omnes.

Mittebam vinum pulchrum,murrhinam.

Et in Acharistione.

Panem & polentam,vinum murrhinam.

Scæuolam quoque & Lælium & Atteium Capitonem in eadem sententia fuisse video, quoniam in Pseudolo sit:

Quod

Quòd ſi opus eſt, vt dulce promat
Indidem, ecquid habet? rogas?
Murrhinam, paſſum, defrutum, mella.

Quibus apparet non inter vina modò murrhinam, ſed inter dulcia quoq; nominatum.

De apothecis, & de vino Opimiano. CAP. XIIII.

APothecas fuiſſe, & diffundi ſolita vina anno DCXXXIII. vrbis apparet indubitato Opimiani vini argumento, iam intelligente ſuum bonum Italia. Nondum tamen iſta genera in claritate erant. Itaque omnia tunc genita vnum habent Conſulis nomen. Sic quoque poſteà diu tranſmarina in autoritate fuerunt, & ad auos vſque noſtros: quin & Falerno iam reperto, ſicut apparet ex illo Comico verſu,

Quinque Thaſij vini inde depromam, Falerni bina.

P. Licinius Craſſus, & L. Iulius Cæſar Cenſores anno vrbis cõditæ DCLXV. edixerunt, ne quis vinum Græcũ ammineúmq; octonis æris ſingula quadrantalia venderet. Hæc enim verba ſunt. Tanta verò vino Græco gratia erat, vt ſingulæ potiones in conuictu darẽtur. Quibus vinis autoritas fuerit ſua in menſa, M. Varro his verbis tradit: L. Lucullus puer apud patrẽ nunquàm lautum cõuiuium vidit, in quo plus ſemel Græcũ vinũ daretur. Ipſe cùm rediit ex Aſia, millia cadûm congiariorũ diuiſit amplius centũ. C. Sentius, quẽ Prætorem vidimus, Chium vinũ in domũ ſuam illatũ dicebat tum primùm, cùm ſibi cardiaco medicus dediſſet. Hortẽſius ſuper decẽ millia cadûm hæredi reliquit. Hactenus Varro.

De liberalitate Cæſaris in vino. CAP. XV.

QVid, non & Cæſar Dictator triumphi ſui cœna vini Falerni amphoras, Chij cados in conuiuia diſtribuit? Idem Hiſpanienſi triumpho Chium & Falernum dedit. Epulo verò in tertio conſulatu ſuo, Falernum, Chium, Lesbium, Mamertinum: quo primùm tempore quatuor genera vini apposita conſtat. Poſtea ergo alia omnia in nobilitatem venerũt, circiter ſeptingenteſimum vrbis annum.

De vinis factitiis. CAP. XVI.

ITaque non miror innumerabilia penè genera factitij repetta multis antè ſeculis, quæ nunc dicemus, omnia ad medicinæ vſum pertinentia. Omphacium quo modo fieret, propter vnguenta, diximus priori libro. Fit è labruſca, hoc eſt, vite ſylueſtri, quod vocatur œnanthinum. Flores eius libris duabus in muſti cado macerati, poſt XXX. dies mutantur. Præter hoc radix labruſcæ & acini coria perficiunt. Ii paulò poſtquàm defloruere, ſingulare remedium habent ad refrigerandos in morbis corporum ardores, gelidiſſima, vt ferunt, natura. Pars eorum æſtu moritur, priuſquam reliqui, qui ſolſtitiales dicuntur. Vniuerſi nunquàm mature ſcunt: & ſi priùs, quàm tota matureſcat, vna incocta detur cibo gallinaceo generi, faſtidium gignit vuas appetẽdi. Factitiorum primum fit ex ipſo vino, quod vocant adynamon, hoc modo: Albi muſti ſextarij XX. aquæ dimidium, feruet donec excoquatur aquæ menſura. Alij marinæ ſextarios decem, tantundem pluuiæ, in ſole quadraginta diebus torrent. Dant ægris, quibus vini noxiam timent. Proximum fit è millij ſemine maturo, cum ipſa ſtipula libram & quadrantem in congios duos muſti macerato, & poſt ſeptimum menſem transfuſo. Ex loto arbore, frutice, herba, dictum eſt vti quæque fierent. Fiunt & è pomis quæ dicemus, interpretationibus nõ niſi neceſſariis additis: primúmque è palmis, quo Parthi & Indi vtuntur, & Oriens totus, maturarum quas vocant chydæas modio in aquæ congiis tribus macerato expreſſóque. Sic fit & ſycites è fico, quem alij palmiprimũ, alij catorchiten vocant. Aut ſi dulce eſſe non libeat, pro aqua tantundem vinaceorum adiicitur. E Cypria fico & acetum fit præcellens, atque Alexandrino quoq; melius. Vinum fit & è ſiliqua Syriaca, & è pyris, malorúmque omnibus generibus. Sed è Punicis, quod rhoiten vocant: & è cornis, meſpilis, ſorbis, moris ſiccis, nucleis pineis. Hi muſto madidi exprimuntur: ſuperiora per ſe mitia. Myrtiten Cato quemadmodum fieri docuerit, mox paulò indicabimus. Græci verò & alio modo. Ramis tenetis cum ſuis foliis in albo muſto decoctis, tuſis, libram in tribus muſti congiis deferuere faciunt, donec duo ſuperſint. Quod ita ſylueſtris myrti baccis factum eſt, myrtidanum

vocant.

vocant.hoc manus tingit. Ex his quæ in hortis gignuntur fit vinum è radice, asparago, cunila, origano, apij semine, abrotano, mentastro, ruta, nepeta, serpillo, marrubio. Manipulos binos tundunt in cadum musti & sæpe sextarium, & aquæ marinæ heminam. E napis fit, x i. denariorum pondere in sextarios binos musti addito. Item è scillæ radice. Inter flores ex rosæ foliis tusis, in linteolo in mustum colatis cum pondusculo vt sidat, x l. pondere denariorum in sextarios vicenos musti, nec ante tres menses vase aperto. Item è nardo gallico, & alud è syluestri. Aromatiten quoque inuenio factitatum rantùm non vnguentorum compositione, primò è myrrha, vt diximus, mox & nardo Celtico, calamo, aspalatho, offis in mustum aut dulce vinum deiectis. Aliud è calamo, iunco, costo, nardo Syriaco, amomo, casia, cinnamomo, croco, palma, asaro, similiter & offa. Apud alios nardi, & malobathri selibris in musti cõgios duos additis: qualia nunc quoque fiunt pipere & melle addito, quæ alij condita, alij piperata appellant. Inuenitur & nectarites ex herba, quam alij helenion, alij medicam, alij symphyton, alij Idæam & oreftion, alij nectaream vocant, radice ponderis x l. denariorum in sextarios, sex musti addita, similiter in linteo. Ex cæteris herbis fit absinthites † in x l. sextarios, musti absinthij Pontici libra decocta ad tertias partes, vel scopis absinthij in vinum additis. Similiter hyssopites è Cilicio hyssopo, vnciis tribus in duos congios musti cõiectis, aut tusis in vinum. Fiunt vtraque & alio modo, circa radices vitium sato. Sic & elleboriten fieri ex veratro nigro Cato docet. Sic fit & scammonites. Mira vitium natura, saporem alienum in se trahendi, qualem & salicum redolent Patauinorum in palustribus vindemiæ. Sic & elleborum seritur in Thaso, aut cucumis syluester, aut scammonea, quod vinum phthorium vocant, quoniã abortus facit. Fit & ex herbis, quarum naturæ suo loco dicentur. E stœchade & radice gentianæ, & tragorigano, & dictamno, asaro, dauco, elelisphaco, panace, acoro, conyza, thymo, mandragora, iunco. Vocatunr & scyzinum, & itæomelin, & lectisphagiten, quorum iam oblitterata ratio est. Et fruticum verò è genere, cedri vtriusque, cupressi, laurus, iuniperi, terebinthi, calami, lentisci, baccas aut lignum recens musto decoquunt. Itẽ chamelææ, & chamæpityos, & chamædryos lignum. Eodem modo & ex flore, in congium musti decem denariorum pondere addito.

† XLVIII. sextarius musti, absynthij Pôtici libra, decoctis ad tertias partes.

De hydromelite & oxymelite. CAP. XVII.

FIt vinum & ex aqua ac melle tantùm. Quinquennio ad hoc seruari cælestem iubent. Aliqui prudentiores statim ad tertias partes decoquunt, & tertiam mellis veteris adiiciunt: deinde x l. diebus Canis ortu in sole habent. Alij diffusa ita x. die obturant. Hoc vocatur hydromeli, & vetustate saporem vini assequitur, nusquam laudatius, quàm in Phrygia. Quin & acetum melle temperabatur: adeò nihil inrentatum vitæ fuit. Oxymeli hoc vocatunt, mellis x. libris, aceti veteris heminis quinque, salis marini libra, aquæ pluuiæ sextariis quinque, sufferuefactis decies, mox eliquatis atque ita inueteratis. Omnia ab Themisone summo autore damnata: & hercule coactus eorum vsus videri potest, nisi si quis naturæ opus esse credit aromatiten, & ex vnguentis vina composita, aut vt biberentur genuisse eam frutices. Ista sunt cognitu iucunda, solertia humani animi omnia exquirente. Nihil quidẽ ex his anno durare, præterquàm quæ vetustate ipsa fieri diximus, & plura ne tricenis quidem diebus, non erit dubium.

Prodigiosa genera vini. CAP. XVIII.

SVnt & in vino prodigia. Dicitur in Arcadia fieri, quod fœcunditatẽ fœminis importet, viris rabiem. At in Achaia maximè circa Caryniam abigi partũ vino, atq; etiam si vuam edant grauidæ, cùm differẽtia in gustatu non sit. Trœzenium vinum qui bibunt, negantur generare. Thasios duo genera vini diuersa facere proditur: vnum quo somnus concilietur, alterum verò quo fugetur. Apud eosdem vitis theriace vocatur, cuius & vinum & vua contra serpentium ictus medetur. Libanios thuris odore, ex qua Diis prolibant. E diuerso aspendios, damnata aris. Ferunt eã nec ab alite vlla attingi, Thasiam vuã Ægyptus vocat apud se prædulcem, quæ soluit aluum. Est contrà in Lycia, quæ solutam firmat. Ægyptus & ecbolada habet, abortus facientẽ. Vina in apothecis Canis ortu mutantur

tantùr quædam,posteáque restituuntur sibi.Sic & mari nauigato,cuius iactatus his, quæ durauerint,tantum uetustatis adiicere sentitur,quantum habuerint.

Quibus vinis ad sacra vti fas non sit,& quibus generibus musta condiantur. CAP. XIX.

ET quoniam religione vita cõstat,prolibare Diis nefastum habetur vina,†præter imputatæ vitis,fulmine tactæ,quámque iuxta hominis mors laqueo pependerit,aut vulneraris pedibus calcata,& quod circuncisis vinaceis profluxerit,aut supernè deciduo immundiore lapsu aliquo polluta.Item Græca,quoniam aquam habeant.Viris ipsa quoque manditur,decoctis caulibus summis, qui & condiuntur in aceto ac muria. Verùm & de apparatu vini dixisse conueniat,cùm Græci priuatim ea præcepta cõdiderint,artémque fecerint,sicut Euphronius,& Aristomachus,& Coniades,& Hicesius.Africa gypso mitigat asperitatem,necnon aliquibus sui partibus calce.Græcia argilla,aut marmore,aut sale,aut mari,lenitatem excitat: Italiæ pars aliqua rabulana piceiac resina condire musta vulgare est ei,prouinciísque finitimis. Nonnusquam prioris vini fæce acetóve condiunt. Necnon & ex ipso musto fiunt medicamina: decoquitur, vt dulcescat portione virium. Nec durare vltra annuum spatium tale proditur. Aliquibus in locis decoquunt ad sapas musta,infusísque his ferociam frangunt. Et in hoc tamen genere,& in omni alio submistranr vasa ipsa condimentis picis.Cuius faciendæ ratio proximo dicetur volumine.

†Præter,non est in vetust. cod.& omnino videtur redũdare. Sunt enim omnia, quæ hic enumerãtur polluta, & à sacris reiicienda.Huc accedit, quod supra libri huius ca. 12. retulit.Numæ regis lege Posthumia cautum fuisse, ne ex imputata vite Diis vina libarentur.

De picis generibus,& resinis,& mustis condiendis,& de aceto, & fæce. CAP. XX.

ARborum succo manantium picem resinámque aliæ ortæ in Oriente, aliæ in Europa ferunt.Quæ interest Asia,vtrinque quasdam habet.In Oriente optimã tenuissimámque terebinthi fundunt:deinde lentisci,quam & mastichen vocant: posteà cupressi, acerrimam sapore.Liquidam omnes,& tantùm resinam: crassiorem verò & ad pices faciendas cedrus.Arabica resina alba est,acri odore,difficilis coquenti.Iudaica callosior,& terebinthina quoque odoratior.Syriaca Attici mellis similitudinem habet. Cypria antecedit omnes:est autem melleo colore,carnosa.Colophonia præter cæteras fulua: si teratur alba fit, grauior odore,ob id non vtuntur ea vnguentarij. In Asia quæ fit è picea, admodum candida,spagas vocatur.Resina omnis dissoluitur oleo.Quidam & creta figlinarum hoc fieri arbitrantur. Pudétque confiteri, maximum iam honorem eius esse in euellendis virorum corpori pilis.Ratio autem cõdiendi musta,in primo feruore,qui nouem diebus cum plurimum peragitur,aspersu picis, vt odor vino contingat, & saporis quædam acumina.Vehementius id fieri arbitrantur crudo flore resinæ,excitaríque lenitatem. E diuerso crapula compesci feritatem nimiam,frangíque virus:aut vbi pigra lenitas torpeat,virus addi.Liguriæ maximè Circumpadanísq; mustis vtilitas discernitur hoc modo:Pugnacibus mustis crapulæ plus indinir,lenibus parcius.Sunt qui ex vtroque condiri velint.Necnon alia æquè multiplici natura. Vitiúmque musto quibusdam in locis, iterum sponte feruere: qua calamitate deperit sapor,vappæque accipit nomen,probrosum etiam hominum,cùm degenerauerit animus. Aceti enim nequitiæ inest virtus magnos ad vsus,& sine queis vita mitior degi non possit.Cæterò vinorum medicaminis tanta cura est,vt cinere apud quosdam,ceu gypso,alibi quibus diximus modis instaurentur. Sed cinerem è vitis sarmentis,aut quercu præferunt. Quin & marinam aquam eiusdem rei gratia ex alto peti iubent,seruaríque ab æquinoctio verno,aut certè nocte solstitio & Aquilone flante hauriri,vel si circa vindemiam hauriatur,decoqui. Pix in Italia ad vasa vino condendo maximè probatur Brutia. Fit è piceæ resina, in Hispania autem è pinastris,minimè laudata.Est enim resina harum amara & arida,& graui odore. Differẽtiam rationémque faciendi proximo volumine demonstrabimus inter arbores feras. Vitia, præter suprà dicta, acor, aut fumidum virus, picis autem adustio: experimentum verò,si fragmenta subluceant, ac sub dente lentescant acore iucundo. Asia picem Idæam maximè probat, Græcia Piericam, Virgilius Naryciam. Diligentiores admiscent nigram mastichen, quæ in Ponto bituminis similis gignitur, & iris radicem oleúmque.

Nam

Nam ceram accipientibus vasis compertum est vina acescere. Sed transferre in ea vasa, in quibus acetum fuerit, vtilius, quàm in ea, in quibus dulce aut mulsum. Cato iubet vina concinnari (hoc enim vtitur verbo) cineris lixiuij cùm defruto cocti parte quadragesima, pulegij vel salis sesquilibra, interim & tuso marmore. Facit & sulphuris mentionem, resinæ verò in nouissimis. Super omnia addi maturescente iam vino iubet mustum, quod ille tortiuum appellat, nos intelligimus nouissimè expressum: & adiici mustis tingendi gratia coloris, vt pigmentum aliquod vini, atque ita pinguius fieri. Tot veneficiis placere cogitur: & miramur noxium esse. In vitium inclinantis experimentum est, laminæ plumbeæ mutatus in ea colos. Proprium autem inter liquores vino, mucescere, aut in acetum verti: extántque medicinæ volumina. Et fæx vini siccata recipit ignes, ac sine alimento per se flagrat. Cinis eius nitri naturam habet, easdémque vires, hoc amplius, quò pinguior sentitur.

De cellis vinariis. CAP. XXI.

MAgna & collecto iam vino differentia in cella. Circa Alpes ligneis vasis condunt, circulísque cingunt, atque etiam hyeme gelida ignibus rigorem arcent. Mirum dictu, sed aliquando visum, ruptis vasis stetere glaciatæ moles prodigij modo, quoniam vini natura non gelascit, aliàs ad frigus stupens tantùm. Mitiores plagæ doliis condunt, infodiúntque terræ tota, aut ad portionem situs. Item cælum præbent: alibi verò impositis tectis arcent: traduntúrque & hæc præcepta: Latus cellæ vinariæ, aut certè fenestras obuerti in Aquilonem oportere, vel vtique in exortum æquinoctialem. Sterquilinia & arborum radices procul abesse, omniáque odoris euitandi, facillimo in vina transitu: ficos vtique & caprificos. Doliis etiam interualla dari, ne inter sese vitia serpant, contagione vini semper ocyssima. Quin & figuras referre. Ventrosa ac patula minus vtilia. Picari oportere protinus à Canis ortu, posteà perfundi marina aqua aut salsa, dein cinere sarmenti aspergi vel argilla, abstersa myrrha suffiri, ipsásque sæpius cellas. Imbecilla vina demissis in terram doliis seruanda, valida expositis. Nunquàm implenda: & quod superfit, passo aut defruto perungendum, admisto croco, pice veteri cum sapa: sic opercula doliorum medicanda, addita mastiche ac pice. Bruma aperiri vetant, nisi sereno die. Vetant Austro flante, Lunáve plena. Flos vini candidus probatur: rubens triste signum est, si non vini colos sit. Item vasa incalescentia, operculáve sudantia. Quod celeriter florere cœperit, odorémque trahere, non fore diutinum. Ipsa quoque defruta ac sapas, cùm fit cælum sine Luna, hoc est, in sideris eius coitu, neque alio die coqui iubent. Præterea plumbeis vasis, non æreis, nucibus iuglandibus additis: eas enim fumum excipere. Campaniæ nobilissima exposita sub dio cadis verberari Sole, Luna, imbre, ventis, aptissimum videtur.

De vitanda ebrietate. CAP. XXII.

AC si quis diligentiùs reputet, in nulla parte operosior vita est, ceu nõ saluberrimum ad potum aquæ liquorem natura dederit, quo cætera omnia animãtia vtuntur. At nos vinum bibere & iumenta cogimus: tantóque opere, tanto labore & impendio constat, quod hominis mentem mutet, ac furorem gignat, millibus scelerum huic deditis tanta dulcedine, vt magna pars non aliud vitæ præmium intelligat. Quinimo vt plus capiamus, sacco frangimus vires: & alia irritamenta excogitantur: ac bibendi etiam causa venena conficiuntur, aliis cicutam præsumentibus, vt bibere mors cogat, aliis pumicis farinam, & quæ referendo puder docere. Cautissimos ex his balineis coqui videmus, exanimésque efferri. Iam verò alios lectum expectare non posse, imò verò nec tunicam, nudos ibi protinus anhelos ingentia vasa corripere, velut ad ostentationem virium, ac planè infundere, vt statim euomant, rursúsque hauriant, ídque iterum tertiúmque: tanquam ad perdenda vina geniti, & tanquam effundi illa non possint, nisi per humanum corpus. Huc pertinent peregrinæ exercitationes, & volutatio in cœno, ac pectorosa ceruicis repandæ ostentatio. Per omnia hæc prædicatur sitis quæri. Iam verò quæ vasa adulteriis cælata? tanquam per se parum doceat libidines temulentia. Ita vina ex libidine hauriuntur, atque

tur, atque etiam præmio inuitatur ebrietas. Et si diis placet, emitur alius, vt quantum biberit tantum edat: & pretium vinolentiæ lege accipit. Alius quantum alea quæsierit tantum bibit. Tunc auidi matronam oculi licentur, graues produnt marito: tunc animi secreta proferuntur. Alij testamenta sua nuncupant: alij mortifera loquuntur, rediturásq; per iugulum voces non continent, quàm multis ita interemptis. Vulgóque veritas iam attributa vino est. Intereà vt optimè cedat, Solem orientem non vident, ac minus diu viuunt. Hinc pallor, & genæ pendulæ, oculorum hulcera, tremulæ manus, effundentes plena vasa, & (quæ sit pœna præsens) furiales somni, & inquies nocturna, præmiúmque summum ebrietatis libido portentosa, ac iucundum nefas. Postera die ex ore halitus cadi, ac ferè rerum omnium obliuio, mórsque memoriæ. Rapere se ita vitā prædicant, cùm priorem diem quotidie perdant, illi verò & venientem. Tib. Claudio principe ante hos annos XL institutum, vt ieiuni biberent, potúsque vini antecederet cibos, externis & hoc artibus, ac medicorum placitis nouitate aliqua sese commendantium. Gloriam hac virtute Parthi quærunt, famam apud Græcos Alcibiades meruit, apud nos cognomen etiā Nouellius Torquatus Mediolanensis ad Proconsulatum vsque è Prætura honoribus gestis, tribus congiis (vnde & cognomen illi fuit) epotis vno impetu, spectante miraculi gratia Tib. principe in senecta iam seuero atque etiam sæuo aliàs, sed ipsa iuuenta ad merum pronior fuerat. Eáque commendatione credidere L. Pisonem vrbis Romæ curæ ab eo delectum, quòd biduo duabúsque noctibus perpotationem continuasset apud ipsum iam principem. Nec alio magis Drusus Cæsar regenerasse patrem Tiberium ferebatur. Torquati rara gloria (quando & hæc ars suis legibus constat) non labasse sermone, nec leuatum vomitione, non altera corporis parte, dum biberet: matutinas obisse vigilias, plurimum hausisse vno potu: plurimum præterea aliis minoribus addidisse: optima fide non respirasse in hauriendo, neque expuisse: nihílque ad elidendum in pauimentis sonum ex vino reliquisse, diligenti scito legum contra bibendi fallacias. Tergilla Ciceronem M. filium binos congios simul haurire solitum ipsi obiicit: Marcóque Agrippæ à temulento scyphum impactum. Etenim hæc sunt ebrietatis opera. Sed nimirum hanc gloriam auferre Cicero voluit interfectori patris sui M. Antonio. Is enim ante eum auidissimè apprehenderat hanc palmam, edito etiam volumine de sua ebrietate: quo patrocinari sibi ausus, approbauit planè (vt equidem arbitror) quanta mala per temulentiam terrarum orbi intulisset. Exiguo tempore ante prælium Actiacum id volumen euomuit: quo facilè intelligatur ebrius iam sanguine ciuium, & tanto magis eum sitiens. Nanque & hæc necessitas vitium comitatur, vt bibendi consuetudo augeat auiditatem. Scitúmque est Scytharum legati, quanto plus biberint, tanto magis sitire Parthos. Est & Occidentis populis sua ebrietas, fruge madida: pluribus modis per Gallias Hispaniásque, nominibus aliis, sed ratione eadem. Hispaniæ iam & vetustatem ferre ea genera docuerunt. Ægyptus quoque è fruge sibi potus similes excogitauit. Nulláque in parte mundi cessat ebrietas. Meros quippe hauriunt tales succos, nec diluendo, vt vina, mitigant. At hercule illic tellus fruges parere videbatur. Heu mira vitiorum solertia, inuentum est quemadmodum aqua quoque inebriaret. Duo sunt liquores corporibus humanis gratissimi, intus vini, foris olei, arborum è genere ambo præcipui, sed olei necessarius. Nec segniter vita in eo elaborauit. Quanto tamen in potu ingeniosior apparebit, ad bibendum generibus centumnonagintaquinque, si species verò æstimentur, penè duplici numero excogitatis, tantóque paucioribus olei. De quo in sequenti volumine dicemus.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XV.

Naturæ frugiferarum arborum. CAP. I.

OLEAM Theophrastus è celeberrimis Græcorum autoribus vrbis Romæ anno circiter quadringentesimo quadragesimo, negauit nisi intra x l. mil. passuum à mari nasci: Fenestella verò omnino non fuisse in Italia, Hispania, atque Africa, Tarquinio Prisco regnante, ab annis populi Romani c l x x x i i i. quæ nunc peruenit trans Alpes quoque, & in Gallias Hispaniásque medias. Vrbis quidem anno quingentesimoquinto, Appio Claudio Cæci nepote, L. Iunio Coss. olei libræ duodenæ assibus veniere. Et mox anno sexcentesimo octogesimo, M. Seius L. F. Ædilis curulis olei denas libras singulis assibus præstitit populo Romano per totum annum. Minus eá miretur, qui sciat post annos x x i i. Cn. Pompeij i i i. Consulatu oleum prouinciis Italiam misisse. Hesiodus quoque in primis cultum agrorum docendam arbitratus vitam, negauit oleæ satorem fructum ex ea percepisse quenquam. Tam tarda tunc res erat. At nunc etiam in plantariis serunt, translatarúmque altero anno decerpuntur baccæ. Fabianus negat prouenire in frigidissimis oleam, neque in calidissimis. Genera earum tria dixit Virgilius, orchites, & radios, & pausias: nec desiderare rastros, aut falcem, vllámve curam. Sine dubio & in iis solum maximè cælúmque refert. Veruntamen & tondentur, cùm & vites: atque etiam interradi gaudent. Cōsequens earum vindemia est, arsque vel maior, oleum quàm musta temperandi. Ex eadem quippe oliua differunt succi. Primum omnium è cruda, atque nondum inchoatæ maturitatis: hoc sapore præstantissimum. Quin & ex eo prima vnda prœli laudatissima, ac deinde per diminutiones, siue (vt nuper inuentum est) exilibus regulis pede incluso. Quantò maturior bacca, tantò pinguior succus, minúsque gratus. Optima autem ætas ad decerpendum inter copiam bonitatémque, incipiente bacca nigrescere. Nostri vocant drupas, Græci verò drypetas. Cætero distat, an maturitas illa in torcularibus fiat, an ramis: rigua fuerit arbor, an suo tantùm bacca succo, nihílque aliud quàm rores cæli biberit.

De oleo. CAP. II.

VEtustas oleo tædium affert, non item vt vino: plurimúmque ætatis annuo est, prouida (si libeat intelligere) natura. Quippe temulentiæ nascentibus vinis, vti necesse non est: quinimo inuitat ad seruandum blanda inueterati caries. Oleo noluit parci, fecítque ea necessitate promiscuum & vulgo. Principatum in hoc quoque bono obtinuit Italia toto orbe, maximè agro Venafrano, eiúsque parte quæ Licinianum fundit oleum: vnde & Liciniæ gloria præcipua oliuæ. Vnguenta hanc palmam dedere, accommodato ipsis odore. Dedit & palatum delicatiore sententia. De cætero baccas Liciniæ nulla auis appetit. Reliquum certamen inter Istriæ terram & Bæticæ par est. Vicina bonitas prouinciis, excepto Africæ frugifero solo. Cereri totum id natura concessit: oleum ac vinum non inuidit tantum: satísque gloriæ in messibus fecit. Reliqua erroris plena, quem in nulla parte vitæ numerosiorem esse docebimus.

De natura oliuæ, & oleæ incipientis. CAP. III.

OLiuæ constant nucleo, oleo, carne, amurca: sanies hæc est eius amara. Fit ex aquis, ideo siccitatibus minima, riguis copiosa. Suus quidem oliuæ succus oleum est, idque præcipuè ex immaturis intelligimus, sicut de omphacio docuimus. Augetur oleum ab Arcturi exortu x v i. calédas Octobris: posteà nuclei increscunt, & caro. Cùm sitienti imbres

bres copiosi accessere, vitiatur oleum in amurcam. Huius color oliuam cogit nigrescere. Ideóque incipiente nigritia minimum amurcæ, ante eam nihil. Et error hominum falsus, existimantium maturitatis initium, quod est vitij proximum. Deinde quòd oleum crescere oliuæ carne arbitrantur, cùm succus omnis in corpus abeat, lignúmque intus grandescat. Ergo tum maximè rigantur. Quod vbi cura multa siue imbribus accidit, oleum absumitur, nisi cõsecuta serenitate, quæ corpus extenuet. Omnino enim, vt Theophrasto placet, est olei causa calor, quare & in torcularibus & iam in cellis multo igne quæritur. Tertia est culpa in parsimonia, quoniam propter impendium decerpendi expectatur vt decidat oliua. Qui medium temperamentum in hoc seruant, perticis decutiunt, cum iniuria arborum, sequentísque anni damno. Quippe oliuantibus lex antiquissima fuit: Oleam ne stringito, néve verberato. Qui cautissimè agunt, harundine leui ictu, nec aduersos percutiunt ramos. Sic quoque alternare fructus cogitur decussis germinibus. Nec minus, si expectetur vt cadat. Hærendo enim vltra suũ tempus, absumunt veniẽtibus alimentum, & detinent locum. Argumentum est, quòd nisi ante Fauonium collectæ, nouas vires resumunt, & difficiliùs cadunt. Prima ergo ab autumno colligitur, vitio operæ, non naturæ, pausia cui plurimum carnis: mox orchites, cui olei: post radius. Has enim ocyssimè occupatas, quia sunt tenerrimæ, amurca cogit decidere. Differuntur verò etiam in Martium mensem callosæ, contra humorem pugnaces, ob idque minimæ, Licinia, Cominia, Contia, Sergia, quam Sabini regiam vocant, non ante Fauonij afflatum nigrescentes, hoc est ad v i. Idus Febr. Tunc arbitrãtur eas maturescere, & quoniam probatissimum ex iis fiat oleum, accedere etiam ratio prauitati videtur. Ferúntque frigore sterilitatem fieri, sicut copiam maturitate: cùm sit illa bonitas nõ temporis, sed generis tardè putrescentium in amurcam. Similis error collectam seruandi in tabulatis, nec priusquàm sudet premendi, cùm omni mora oleum decrescat, amurca augeatur. Itaque vulgo non amplius senas libras singulis modiis exprimi dicunt. Amurcæ mẽsuram nemo agit, quanto ea copiosior reperiatur in eodem genere diebus adiectis. Omnino in vita error est publicus, tumore oliuæ crescere oleum existimantium: præsertim cùm magnitudine copiam olei non constare, indicio sint quæ regiæ vocantur, ab aliis maiorinæ, ab aliis phauliæ, grandissimæ, alioquin minimo succo. Et in Ægypto carnosissimis olei exiguum. Decapoli verò Syriæ perquàm paruæ, nec cappari maiores, carne tamen commendãtur. Quam ob causam Italicis transmarinæ præferuntur in cibis, cùm oleo vincantur. Et in ipsa Italia cæteris Picenæ, & Sidicinæ. Sale illæ primum condiuntur, & vt reliquæ, amurca sapáve. Necnon aliquæ oleo suo sine accersita commẽdatione puræ innatant, colymbades: franguntur eædem herbarúmque viridium sapore condiuntur. Fiunt & præcoces feruenti aqua perfusæ, quamlibet immaturæ. Mirúmque, dulcem succum oliuas bibere, & alieno sapore infici. Purpureæ sunt & in iis, vt vuis in nigrum colorem transeuntibus, pausiæ. Sunt & superbæ, præter iam dicta genera. Sunt & prædulces, per se tantum siccatæ, vuísque passis dulciores, admodum raræ in Africa, & circa Emeritã Lusitaniæ. Oleum ipsum sale vindicatur à pinguitudinis vitio. Cortice oleæ conciso odorem accipit medicatis: aliàs, vt vino, palati gratia nulla est. Nec tam numerosa differentia: tribus vt plurimum bonitatibus distat. Odor in tenui argutior, & is tamen etiam in optimo breuis.

De natura olei. CAP. IIII.

OLeo natura tepefacere corpus, & contra algores munire. Eidémque feruores capitis refrigerare. Vsum eius ad luxuriam vertêre Græci, vitiorum omnium genitores, in gymnasiis publicãdo. Notum est, magistratus honoris eius octogenis sestertiis strigmenta olei vendidisse. Oleæ honorem Romana maiestas magnum præbuit, turmas equitum Idibus Iulijs ex ea coronando: item minoribus triumphis ouantes. Athenæ quoque victores olea coronant, Græci verò oleastro Olympiæ.

De cultura oliuarum. CAP. V.

NVnc dicentur Catonis placita de oliuis. In calido & pingui solo radium maiorem Salentinam, orchitem, pausiam, Sergianam, Cominianam, albiceram seri iubet.

Adiicítque ſingulari prudentia, quam earum in finitimis locis optimam eſſe dicant. In frigido autem & macro Liciniam. Pingui enim aut ferueri vitiari eius oleum, arborémq; ipſam fertilitate conſumi. Muſco præterea rubro infeſtari. Spectare olìueta in Fauonium loco expoſito ſolibus cenſet.

De ſeruandis oliuis, & quomodo faciendum oleum. CAP. VI.

NEc alio vllo modo laudat condi oliuas, optimè orchites & pauſias, quàm vel virides in muria, vel fractas in lentiſco. Oleum quàm acerbiſsima oliua optimum fieri. Cæterò quàm primùm è terra colligendam: ſi inquinata ſit, lauandam: ſiccari triduo ſatis eſſe. Si gelent frigora, quarto die premendam. Hanc & ſale aſpergi. Oleum in tabulato minui, deteriúſque fieri. Item & in amurca & fracibus. hæ ſunt carnes, & inde fæces. Quare ſæpius die decapulandum: præterea in conchas & plumbeas cortinas: ære vitiari. Feruentibus omnia ea fieri clauſíſque torcularibus, & quàm minimè ventilatis. Ideo nec ligna ibi cædi oportere. Qua de cauſa è nucleis ipſarum ignis aptiſsimus. Et è cortinis in labra fundendum, vt fraces & amurca liquentur. Ob id crebrius vaſa mundanda, fiſcinas ſpongia tergendas, vt quàm maximè pura ſynceritas conſtet. Poſteà inuentum, vt lauarentur vtique feruenti aqua: protinus prælo ſubiicerentur ſolidæ (ita enim amurca exprimitur) mox trapetis fractæ premerentur. Iterum premi plus quàm centenos modios, non probant. Factus vocatur. Quod verò poſt molam primum eſt, flos. Factus tergeminos ferè à quaternis hominibus nocte ac die premi iuſtum eſt.

De oleo factitio. CAP. VII.

NOn erat tum factitium oleum: ideóque arbitror nihil à Catone dictum. Nunc eius genera plura. Primúmque perſequemur ea, quæ ex arboribus fiunt, & inter illas ante omnes ex oleaſtro. Tenue id, multóque amarius, quàm oleæ, tantùm ad medicamentum vtile. Simillimum huic eſt ex chamelæa frutice ſaxoſo, non altiore palmo, foliis oleaſtri baccíſque. Proximum fit & è cici, arbore in Ægypto copioſa: alij crotonem, alij trixin, alij ſeſamum ſylueſtre appellant: ibíque non pridem. Et in Hiſpania repentè prouenit altitudine oleæ, caule ferulaceo, folio vitium, ſemine vuarum gracilium, pallidarúmque. Noſtri eam ricinum vocant à ſimilitudine ſeminis. Coquitur id in aqua, innatánſque oleum tollitur. At in Ægypto, vbi abundat, ſine igne & aqua ſale aſperſum exprimitur, cibis fœdum, lucernis vtile. Amygdalinum, quod aliqui metopium vocant, ex amaris nucibus areſactis, & in offam contuſis, aſperſis aqua iterúmque tuſis, exprimitur. Fit & è lauro, admiſto druparum oleo. Quidámque è baccis exprimunt tantùm: alij foliis modò: aliqui folio & cortice baccarum. Necnon ſtyracem addunt, alióſque odores. Optima laurus ad id latifolia, ſylueſtris, nigra baccis. Simile eſt è myrto nigra: & hæc latifolia melior. Tunduntur baccæ aſperſæ calida aqua, mox decoquuntur. Alij foliorum molliſsima decoquunt in oleo, & exprimunt. Alij deiecta ea in oleum prius ſole maturant. Eadem ratio & in ſatiua myrto, ſed præfertur ſylueſtris minore ſemine, quam quidam oxymyrſinem vocant, alij chamæmyrſinen, alij acaron à ſimilitudine. Eſt enim breuis, fruticoſa. Fit & ex citro, cupreſſo, nucibus iuglandibus, quod caryinon vocant: malis cedri, quod cedrelæon. Ex grano quoque Gnidio purgato ſemine & tuſo. Item lentiſco: nam & cyprinum è glande Ægyptia vt fieret odorum cauſa, dictum eſt. Indi ex caſtaneis & ſeſama atque oryza facere dicuntur: Ichthyophagi è piſcibus. Inopia cogit aliquando luminum cauſa & è platani baccis fieri, aqua & ſale maceratis. Et œnanthinum fit de ipſa œnanthe, vt dictum eſt in vnguentis. Gleucino muſtum incoquitur vapore lento: ab aliis ſine igne circundatis vinaceis diebus XXI. bis ſingulis, permiſtum: conſumitúrque muſtum oleo. Aliqui non ſampſuchum tantùm admiſcent, ſed etiam pretioſiora odoramenta. Et in gymnaſiis quoque conditur odoribus, ſed viliſsimis. Fit & de aſpalatho, calamo, balſamo, iri, cardamomo, meliloto, nardo Gallico, panace, ſampſucho, helenio, cinnami radice, omnium ſuccis in oleo maceratis expreſsíſque. Sic & rhodinum è roſis: iuncinum è iunco, quod eſt roſaceo ſimillimum. Item hyoſcyamo, lupinis, & narciſſo. Plurimum autem in Ægypto è raphani ſemine, aut gramine

herba

herba,quod ehortinon vocant.Item ſeſama & vrtica,quod cnecinum appellant.E lilio & alibi fit ſub dio ſole,luna,pruina maceratũ. Suis herbis componunt inter Cappadociam & Galatiam,quod Selgiticum vocant,neruis admodum vtile: ſicut in Italia è gummi.E pice fit,quod picinum appellant,cùm coquitur velleribus ſupra halitum eius expanſis, atque ita expreſsis,probatum maximè è Brutia. Eſt enim pinguiſsima & reſinoniſſima. Color oleo fuluus.Sponte naſcitur in Syriæ maritimis,quod elæomeli vocant.Manat ex arboribus pingue,craſſius melle,reſina tenuius,ſapore dulci,& hoc medicis. Veteri quoque oleo vſus eſt ad quædam genera morborum. Exiſtimatur & ebori vindicando à carie vtile eſſe.Certè ſimulacrum Saturni Romæ intus oleo repletum eſt.

De amurca. CAP. VIII.

SVper omnia autem celebrauit amurcam laudibus Cato. Dolia olearia cadóſque illa imbui,ne bibant oleum.Amurca ſubigi areas terendis meſsibus,vt formicæ rimæque abſint.Quin & lutum parietum ac tectoria & pauimenta horreorum frumẽti,veſtiarium etiam cõtra teredines ac noxia animalia,amurca aſpergi:ſemina frugum perfundi:morbis quadrupedum,arborum quoque illa medendum,efficaci ad hulcera interiora humani quoque oris. Lora etiam ac coria omnia,& calciamina, axéſque,decocta vngi,atque æramenta contra æruginem, coloriſque gratia elegantioris: & totam ſupellectilem ligneam,ac vaſa fictilia,in queîs ficum aridam libeat aſſeruare:aut ſi folia baccáſque in virgis myrti,aliúdve id genus ſimile.Poſtremò ligna macerata amurca, nullius fumi tædio ardere.Oleam ſi lambendo capra lingua contigerit,depaueritq; primo germinatu,ſteriléſcere,autor eſt M.Varro.Et hactenus de olea,atque oleo.

Pomorum omnium genera, & naturæ. CAP. IX.

REliqui arborum fructus vix ſpecie figuráve,non modò ſaporibus, ſuccíſque toties permiſtis atque inſitis,enumerari queunt.

Nucum pinearum genera IIII. CAP. X.

GRandiſſimus pineis nucibus,altiſſiméque ſuſpenſus,intus exiles nucleos lacunatis includit toris,veſtitos alia ferruginis tunica,mira naturæ cura molliter ſemina colleeandi.Harum genus alterum Tarentinæ,digitis fragili putamine, auiúmque furto in arbore.Tertium ſapineæ è picea ſatiua,nucleorum cute verius quàm putamine,adeò molli,vt ſimul mandatur. Quartum pityida vocant è pinaſtris, ſingularis remedij aduerſus tuſſim.In melle decoctos nucleos Taurini aquicelos vocant.Pinea corona victores apud Iſthmum coronantur.

De malo cotoneo. CAP. XI

HIs proxima amplitudine mala quæ vocamus cotonea, & Græci cydonea, ex Creta inſula aduecta.Incuruatos trahunt ramos,prohibéntque creſcere parentem. Plura eorum genera.Chryſomela,inciſuris diſtincta, colore ad aurum inclinato. Quæ candidiora,noſtratia cognominata,odoris præſtantiſſimi.Eſt & Neapolitanis ſuus honos.Minora ex eodem genere ſtruthea,odoratius vibrant,ſerotino prouentu,præcoci verò muſtea. Strutheis autem cotonea inſita ſuum genus fecere muluianum: quæ ſola ex his vel cruda manduntur.Omnia iam & virorum ſalutatoriis cubilibus incluſa, ſimulacris noctium conſciis impoſita.Sunt præterea parua ſylueſtria,à ſtrutheis odoratiſſima,in ſepibus naſcentia. Mala appellamus, quanquam diuerſi generis,Perſica,& granata,quæ in Punicis arboribus nouem generum dicta ſunt.His acinus ſub cortice intus: illis lignum in corpore. Necnon & quædam è pyris libralia appellata, amplitudinem ſibi ponderis nomine aſſerunt.

De Perſico,genera IIII. CAP. XII.

SEd Perſicorum palma duracinis. Nationum habent cognomen Gallica & Aſiatica. Poſt autumnum matureſcunt,æſtate præcocia,intra xxx.annos reperta,& primò denariis ſingula venundata.Supernatia è Sabinis veniunt,popularia vndique. Pomum innocuum expetitur ægris: pretiúmque iam ſingulis triceni nummi fuere,nullius maiore:

quod miremur, quia non aliud fugacius. Longiſſima nanque decerpto bidui mora eſt: cogitque ſe venundari.

De pruno, genera X I. CAP. XIII.

INgens poſteà turba prunorum, verſicolor, nigra, candicãs. Hordearia appellata, à comitatu frugis eius. Alia eodem colore ſeriora maioráque, aſinina cognominata à vilitate. Sunt & nigra, ac laudatiora cerina atque purpurea. Necnõ ab externa gente Armeniaca, quæ ſola & odore commendãtur. Peculiaris impudẽtia eſt nucibus inſitorum, quæ faciem parentis ſuccúmque adoptionis exhibent, appellata ab vtroque nucipruna. Et hæc autem & perſica, & cerina, ac ſylueſtria, vt vuæ, autumno cadis condita, vſque ad alia naſcentia ætatem ſibi prorogant. Reliquorum velocitas citò miteſcentium tranſuolat. Nuper in Bætica malina appellari cœperunt malis inſita, & alia amygdalina amygdalis. His intus in ligno nucleus amygdalæ eſt: nec aliud pomum ingenioſius geminatum eſt. In peregrinis arboribus dicta ſunt Damaſcena, à Syriæ Damaſco cognominata, iampridem in Italia naſcentia, grandiore quanquam ligno, & exiliore carne, nec vnquam in rugas ſiccata, quoniam ſoles ſui deſunt. Simul dici poſſunt populares eorum myxæ, quæ & ipſæ nunc cœpere Romæ naſci inſitæ ſorbis. In rotum quidem Perſica peregrina etiam Aſiæ Græciæque eſſe, ex nomine ipſo apparet, atque ex Perſide aduecta. Sed pruna ſylueſtria vbique naſci certum eſt. Quo magis miror, huius pomi mentionem à Catone non habitam, præſertim cùm condenda demonſtraret quædam & ſylueſtria. Nam Perſicæ arbores ſerò, & cum difficultate tranſiere, vt quæ in Rhodo nihil ferant, quod primum ab Ægypto earum fuerat hoſpitium. Falſum eſt, venenata cum cruciatu in Perſis gigni, & pœnarum cauſa à regibus tranſlata in Ægyptum, terra mitigata. Id enim de Perſea diligentiores tradunt, quæ in totum alia eſt, myxis rubentibus ſimilis, nec extra Orientem naſci voluit. Eam quoque eruditiores negauerunt ex Perſide propter ſupplicia tranſlatam, ſed à Perſeo Memphi ſatam. Et ob id Alexandrum illa coronari victores ibi inſtituiſſe, in honorem ataui ſui. Semper autem folia habet & poma, ſubnaſcentibus aliis. Sed pruna quoque omnia poſt Catonem cœpiſſe manifeſtum eſt.

De diuerſis generibus malorum, genera X X I X. CAP. XIIII.

MAlorum plura ſunt genera. De citreis cum ſua arbore diximus. Medica autem Græci vocant patriæ nomine. Æquè peregrina ſunt zizipha, & tuberes, quæ & ipſa non pridem venere in Italiam, hæc ex Africa, illa ex Syria. Sext. Papinius, quem Conſulem vidimus, primus vtraque attulit, Diui Auguſti nouiſsimis temporibus, in caſtrorum aggeribus ſata, baccis ſimiliora, quàm malis, ſed aggeribus præcipuè decora, quoniam & in tecta iam ſyluæ ſcandunt. Tuberum duo genera: candidum, & à colore ſericum dictum. Penè peregrina ſunt in vno Italiæ agro Veronenſi naſcentia, quæ lanata appellantur. Lanugo ea obducit, ſtrutheis quidem Perſicíſque plurima: his tamen peculiare nomen dedit, nulla alia commendatione inſignibus. Reliqua cur pigeat nominatim indicare, cùm conditoribus ſuis æternam propagauerint memoriam, tanquam ob egregium aliquod in vita factum? Niſi fallor, apparebit ex eo ingenium inſerendi: nihílque tam paruum eſſe, quod non gloriam parere poſſit. Ergo habent originem à Matio, Geſtióque & Manlio, item Claudio. Quibus cotoneo inſito ab Appio è Claudia gente, Appiana ſunt cognominata. Odor eſt his cotoneorum, magnitudo quæ Claudianis, color rubens. Ac ne quis id ambitu valuiſſe claritatis & familiæ putet, ſunt & Sceptiana ab inuẽtore libertino, inſignia rotunditate. Cato adiicit Quiriana, & quæ tradit in doliis condi, Scantiana. Omnium autem nuperrimè adoptata ſunt parua, gratiſsimi ſaporis, quæ Petiſia nominantur. Patrias nobilitauere Camerina, & Græcula. Cætera è cauſis traxere nomen: germanitatis cohærentia & gemella, nunquàm ſingula in fœtu, coloris ſerica, cognationis melappia. Muſtea à celeritate miteſcendi: quæ nunc melimela dicuntur, à ſapore melleo. Orbiculata, à figura orbis in rotunditatem circumacti. Hæc in Epiro primùm proueniſſe, argumento ſunt Græci, qui Epirotica vocant. Mammarum effigie orthomaſtica. A conditione caſtrati ſeminis, quæ ſpadonia appellant Bel-

gæ.

gæ. Melofoliis folium vnum, aliquando & geminum erumpit è latere medio. Celerrimè in rugas marcescunt pannucea. Stolidè tument pulmonea. Sunt quibus sanguineus est color, origine ex mori insitu tracta. Cunctis verò, quæ fuerunt à sole, partes rubent. Sunt & parua gratia saporis, atque etiam acutiora odore, syluestria. Id peculiare improbitatis & acerbitatis conuicium, & vis tanta, vt aciem gladij perstringat. Dacis fermè vilissimis nomen, quanquam primis aduentu, decerpique properantibus.

De pyris, & insitorum varietate. CAP. XV.

EAdem causa in pyris taxatur superbiæ cognomine. Parua hæc, sed ocyssima. Cunctis autem Crustumina gratissima. Proxima iis Falerna, à potu, quoniam tanta vis succi abundat. Lactea hæc vocantur, in iisque alia colore nigro donantur Syriæ. Reliquorum nomina aliter in aliis atque aliis locis appellantur. Sed confessis vrbis vocabulis autores suos nobilitauere Decimiana, & ex eo tractum quod pseudodecimianum vocāt. Dolabelliana longissimi pediculi. Pompeiana cognomine mammosa, Liceriana, Seueriana: & quæ ex iis nata sunt Tyranniana, longitudine pediculi distantia. Fauoniana rubra, paulò superbis maiora. Lateriana, Anitiana post autumnalia acidulo sapore iucunda. Tiberiana appellantur, quæ maximè Tiberio principi placuere. Colorantur magis sole, grandescúntque: alioquin eadem essent, quæ Liceriana. Patriæ nomina habent, serissima omnium Amerina, Picentina, Numantina, Alexandrina, Numidiana, Græca, & in iis Tarentina: Signina, quæ alij à colore testacea appellant, sicut onychina, purpurea. Ab odore, myrapia, laurea, nardina. A tempore, hordearia: collo ampullacea, & Coriolana. Brutæ gentilitatis cucurbitina, acidula succi. Incerta nominum causa est Barbaricis Venereisque, quæ colorata dicunt: regiis, quæ minimo pediculo sessilia, patriciis, voconiis, viridibus oblongisque. Præterea dixit volema Virgilius à Catone sumpta: qui & sementina, & mustea nominat. Pars hæc vitæ iampridem peruenit ad culmen, expertis cuncta hominibus. Quippe cùm Virgilius insitam nucibus arbutum, malis platanum, cærasis vlmum dicat. Nec quicquam amplius excogitari potest. Nullum certè pomum nouum diu iam inuenitur. Neque omnia insita misceri fas est, sicut nec spinas inseri, quando fulgura expiari non queunt facilè: quótque genera insita fuerunt, tot fulgura vno ictu pronuntiantur. Turbinatior pyris figura. In iis serotina ad hyemem vsque ad matrem pendent gelu maturescentia, Græca, ampullacea, laurea: sicut in malis Amerina, Scantiana. Conduntur verò pyra, vt vuæ, ac totidem modis: neque aliud in cadis, præterquàm pruna. Pomis proprietas pyrísque vini: similitérque in ægris medentes cauent: ac vino & aqua coquuntur, atque pulmentarij vicem implent: quod non alia præter cotonea, & struthea.

De pomis seruandis. CAP. XVI.

IN vniuersum verò de pomis seruandis præcipitur: pomaria in loco frigido ac sicco cōtabulari: septentrionalibus fenestris sereno die patere: Austros specularibus arcere, Aquilonis quoque afflatu poma deturpante rugis. Colligi mala post æquinoctium autumnale, neque ante xv. lunam, neque ante primam horam. Caduca separari, stramentis, storeis, paleísve substerni. Rara componi, vt limites peruij spiritum æqualem accipiant. Amerina maximè durare, melimela minimè.

De cotoneis, Punicis, pyris, & sorbis, & vuis seruandis. CAP. XVII.

COtoneis interclusis spiramentum omne adimendum, aut incoqui melle ea immergíve opottere. Punica aqua marina feruente indurari: mox triduo sole siccata, ita ne nocturno rore contingantur, suspendi. Cùm libeat vti, aqua dulci perlui. M. Varro & in doliis harenæ seruari iubet, & immatura obrui terra in ollis fundo effracto sed spiritu excluso, ac surculo pice illito. Sic etiam crescere amplitudine maiore, quàm possunt in arbore. Cætera mala foliis ficulnis, præterquàm caduis, singula conuolui, cistísque vitilibus condi, vel creta figlinarum illini. Pyra in vasis fictilibus picatis inuersis obrui inter scobes. Tarentina serisimè legi. Anitiana seruari & in passo. Sorba verò & in sctobibus gypsato operculo, duûm pedum terra superinducta, in loco apri-

co,inuerſis vaſis,& in doliis,vt vuas,cum ramis ſuſpendi. E proximis autoribus quidam altius curam petunt:deputaríque ſtatim poma ac vites ad hunc vſum præcipiunt,decreſcente luna,poſt horam diei tertiam,cælo ſereno, ac ſiccis ventis. Similiter deligi & ex locis ſiccis, & ante perfectã maturitatem,addito vt luna infra terram ſit:vuas cum malleolo ſarmenti duro,demptis forfice corruptioribus acinis, in dolio picato recenti ſuſpendi,excluſa omni aura operculo & gypſo:ſic & ſorba ac pyra, illitis omnium ſurculis pice. Dolia procul ab aqua eſſe. Quidam ſic cum palmite in gypſo condunt, capitibus eius ſcillæ infixis vtrinque. Alij etiam vina habentibus doliis, dum ne contingant ea vuæ. Aliqui mala in patinis fictilibus fluitantia: quo genere & vino odorem acquiri putant. Aliqui omnia hæc in milio ſeruare malunt. Plerique verò in ſcrobe duûm pedum altitudinis harena ſubſtrato,& fictili operculo, deín terra operto. Creta quidam etiam figlina vuas illinunt,ſiccatáſque ſole ſuſpendunt, in vſu diluentes cretam. Eandem pomis vino ſubigunt. Mala verò generoſiſſima eadem ratione cruſtant gypſo vel cera: quæ niſi maturuerint,incremento calycem rumpunt. Semper autem in pediculos collocant ea. Alij decerpunt cum ſurculis, eóſque in medullam ſambuci abditos obruunt,vt ſuprà ſcriptum eſt. Alij ſingulis malis pyríſque ſingula vaſa fictilia aſsignant, & opercula eorum picata dolio iterum includunt. Necnon aliqui in floccis capsíſque, quas luto paleato illinunt. Alij hoc quidem in patinis fictilibus: aliqui & in ſcrobe ſubiecta harena,ita ſicca operiunt mox terra. Sunt qui cotonea cera Pontica illita melle demergant. Columella autor,in puteos ciſternáſve in fictilibus vaſis pice diligenti cura illitis mergi. Liguria maritima Alpibus proxima,vuas ſole ſiccatas iunci faſciis inuoluit,cadíſque conditas,gypſo includit. Hoc idem Græci platani foliis, aut vitis ipſius,aut fici,vno die in vmbra ſiccatis, atque in cado vinaceis interpoſitis. Quo genere Coa vua & Berytia ſeruantur,nullius ſuauitati poſtferendæ. Quidam, vt has faciant, in cinere lixiuo tingunt protinus quàm detraxere vitibus,mox in ſole ſiccant: tum foliis(vt ſuprà dictum eſt)inuolutas vinaceis ſtipant. Sunt qui malunt vuas in ſcobe ramentíſve abietis,populi, fraxini ſeruare. Sunt qui ſuſpendi procul malis,protinúſque in granariis iubeant, quoniam optimè ſit operimento puluis penſilibus. Contra veſpas remedio eſt, oleo aſpergi ex ore. De palmis diximus.

De ficis genera XXIX. CAP. XVIII.

E Reliquo genere pomorum ficus ampliſsima eſt: quædámque & pyris magnitudine æmula. De Ægyptiæ Cypriæque miraculis retulimus inter externas. Idæa rubet oliuæ magnitudine, rotundior tantùm,ſapore meſpili. Alexandrinam hanc ibi vocant, craſſitudine cubitali ramoſam,materie validam,lentam,ſine lacte,cortice viridi,folio tiliæ,ſed molli. Oneſicritus tradit in Hyrcania multum noſtris eſſe dulciores,fertilioréſq;, vt quæ modios CCLXX. ſingulæ ferãt. Ad nos ex aliis tranſiere gentibus,Chalcide,Chio: quarum plura genera. Siquidem & Lydiæ,quæ ſunt purpureæ,& mamillanæ, ſimilitudinem earum habent: & calliſtruthiæ parum ſapore præſtantiores, ficorum omnium frigidiſsimæ. Nam de Africanis, quas multi præferunt cunctis, magna quæſtio eſt:cùm id genus in Africam nuperrimè tranſierit, patriæ nomen obtinent. Nam Alexandrina è nigris eſt,candicante rima,cognomine delicatæ. Nigra & Rhodia eſt,& Tiburtina de præcocibus. Sunt & autorum nomina iis,Liuiæ,Pompeiæ:ſiccãdis hæc ſole in annuos vſus aptiſsima,cum mariſcis,& quas harundinum folij macula variat. Eſt & Herculanea, & albicerata,& aratia alba,pediculo minimo,latiſsima. Primò autem prouenit porphyritis,longiſsimo pediculo. Comitatur eam è minimis & viliſsimis,popularis dicta. Contrà nouiſsima ſub hyeme maturatur chelidonia. Sunt prætereà eædem ſerotinæ & præcoces,biferæ,alba ac nigra, cum meſſe vindemiáque matureſcentes. Serotinæ & à corio appellatæ duro: ex Chalcidicis quorundam trifero prouentu. Tarenti tantùm prædulces naſcuntur, quas vocant omas. Cato de ficis ita memorat: Ficos mariſcas in loco cretoſo aut aperto ſerito. In loco autem craſsiore aut ſtercorato Africanas,& Herculaneas,Saguntinas hybernas,Tellianas,atras pediculo longo. Poſteà tot ſubiere nomina

atque

atque genera, vt vel hoc ſolum æſtimantibus appareat, mutatam eſſe vitam. Sunt & hybernæ quibuſdam prouinciis, ſicuti Mœſiæ, ſed artis, non naturæ. Paruarum genus arborum poſt autumnum fimo contegunt, deprehenſaſque in his hyeme, groſſos: quæ mitiore cælo refoſſæ cum arbore atque in lucem remiſſæ, nouos ſoles, aliósque, quàm quibus vixere, auidè, tanquam iterum natæ, accipiunt: & cum venientium flore matureſcunt, alieno præcoces anno, in tractu vel gelidiſsimo. Sed à Catone appellata iam tum Africana, admonet & Africæ, ad ingens documentum vſo eo pomo. Nanque perniciali odio Carthaginis flagrans, nepotúmque ſecuritatis anxius, cùm clamaret omni ſenatu Carthaginem delēdam, attulir quodam die in curiam præcocem ex ea prouincia ficum: oſtendénſque Patribus, Interrogo vos, inquit, quando hoc pomum demptum putetis ex arbore? Cùm inter omnes recentem eſſe conſtaret, Atqui tertium, inquit, ante diem ſcitote decerptum Carthagine: tam propè à muris habemus hoſtem: ſtatímque ſumptum eſt Punicum tertium bellum, quo Carthago deleta eſt: quanquam Catone anno ſequente rapto. Quid primum in eo miremur? curam ingenij, an occaſionem fortuitam (celeritatémque curſus, an vehementiam viri? Supra omnia quiddam eſt, quo nihil equidem duco mirabilius, tantam illam vrbem, & de terrarum orbe per c x x. annos † æmulam, vnius pomi argumento euerſam: quod non Trebia aut Traſymenus, nō Cannæ buſto inſignes Romani nominis perficere potuere: non caſtra Punica ad tertium lapidem vallata, portæque Collinæ adequitans ipſe Annibal. Tanto propius Carthaginem pomo Cato admouit. Colitur ficus arbor in foro ipſo ac comitio Romæ nata ſacra fulguribus ibi conditis: magíſque ob memoriam eius, quæ nutrix fuit Romuli ac Remi conditoris appellata: quoniam ſub ea inuenta eſt lupa infantibus præbens rumen (ita vocabant mammam) miraculo ex ære iuxta dicato, tanquam in comitium ſponte tranſiſſet. Adacto nauigio illico areſcit: rurſuſque cura ſacerdotum ſeritur. Fuit & ante Saturni ædem, vrbis anno c c l x. ſublata, ſacro à Veſtalibus facto, cùm Syluani ſimulacrum ſubuerteret. Eadem fortuito ſatu viuit in medio foro, quà ſidentia imperij fundamenta oſtento fatali Curtius maximis bonis, hoc eſt virtute ac pietate, ac morte præclara expleuerat. Aequè fortuita eodem loco eſt vitis atque olea, vmbræ gratia ſedulitate plebeia ſatæ. Ara inde ſublata gladiatorio munere Diui Iulij, quod nouiſsimè pugnauit in foro. Admirabilis eſt pomi huiuſce feſtinatio, vnius in cunctis, ad maturitatem properantis arte naturæ.

† vrbis æmulam

De caprifico, & caprificatione. CAP. XIX.

Caprificus vocatur è ſylueſtri genere ficus nunquàm matureſcens, ſed quod ipſa non habet, aliis tribuens: quoniam eſt naturalis cauſarum tranſitus, atque è putreſcentibus identidem generatur aliquid. Ergo culices parit: hi fraudati alimento in matre, putri eius tabe, ad cognatam volant: morſúque ficorum crebro, hoc eſt auidiore paſtu aperientes ora earum, atque ita penetrantes, intus ſolem primò ſecum inducunt, cerealéſque auras immittunt foribus apertis. Mox lacteum humorem, hoc eſt, infantiam pomi, abſumunt: quod fit & ſponte. Ideóq; ficetis caprificus permittitur ad rationem venti, vt flatus euolantes in ficus ferat. Inde repertum, vt illatæ quoque aliunde, & inter ſe colligatæ iniicerentur fico: quod in macro ſolo & aquilonio non deſideratur: quoniam ſpōte areſcunt loci ſitu, rimíſq; eadem, quæ culicum opera, cauſa perficit: necnō vbi multus puluis: quod euenit maximè frequenti via appoſita. Nanq; & pulueri vis ſiccandi, ſuccúmq; lactis abſorbendi: quæ ratio puluere & caprificatione hoc quoq; præſtat, ne decidant, abſumpto humore tenero, & cum quadā fragilitate pōdcroſo. Ficis mollis omnibus tactus: maturis frumenta intus: ſuccus matureſcentibus lactis, percoctis mellis. Seneſcunt in arbore, anúſque diſtillāt gūmi modo lacrymā, ſiccantúrq;. Honos laudatas ſeruat in capſis, Ebuſo inſula præſtantiſſimas, ampliſsimáſq;, mox in Marrucinis. At vbi copia abundat, implentur orcæ in Aſia, cadi autem in Ruſpina Africæ vrbe: paníſq; ſimul & obſonij vicem ſiccatæ implent: vtpote cùm Cato cibaria ruris operariis iuſta ceu lege ſanciēs, minui iubeat per fici maturitatem. Cum recenti fico ſalitis vice caſei veſci, nuper excogitatum eſt. Ex hoc

genere sunt, vt diximus, cottana & caricæ, quæque conscendēti nauim aduersus Parthos omen fecere M. Crasso, venales prædicantis voce cauneæ. Omnia hæc in Albēse rus è Syria intulit L. Vitellius, qui posteà censor fuit, cùm legatus in ea prouincia esset, nouissimis Tiberij Cæsaris temporibus.

De mespilis, & eorum generibus tribus. CAP. XX.

MAlorum pyrorúmque generi adnumerentur iure mespila atque sorba. Mespilis tria genera, anthedon, setania: tertium degenerat, tametsi anthedoni similius est, quod Gallicum vocant. Setaniæ maius pomum candidiúsque, acini molliore ligno: cæteris minus pomum, sed odore præstantius, & quod diutius seruetur. Arbor ipsa de amplissimis. Folia, antequàm decidant, rubescunt: radices multæ atque altæ, & ideo inextirpabiles. Nō fuit hæc arbor in Italia Catonis æuo.

De sorbis genera quatuor. CAP. XXI.

SOrbis quadruplex differentia. Aliis enim eorum rotunditas mali, aliis turbinatio pyri, aliis ouata species, ceu malorum aliquibus. Hæc obnoxia acori. Odore & suauitate rotunda præcellūt: cæteris vini sapor. Generosissima, quibus circa pediculos tenera folia. Quartum genus torminale appellant, remedio tantùm probabile, assiduum prouentu minimúmque pomo, arbore dissimili, foliis planè platani. Non ferunt ante trimatum ex vllo genere. Cato & sorba sapa condi iubet.

De nuce iuglande. CAP. XXII.

AB his locum amplitudine vindicauerunt, quæ cessere autoritati, nuces iuglandes: quanquàm & ipsæ nuptialium Fescenniorum comites, multum pineis minores vniuersitate, eædémque portione ampliores nucleo. Necnō & honor his naturæ peculiaris, gemino protectis operimento, puluinati primū calycis, mox lignei putaminis. Quæ causa eas nuptiis fecit religiosas, tot modis fœtu munito: quod est verisimilius, quàm quia cadendo tripudium sonúmve faciant. Et has è Perside à regibus translatas, indicio sunt Græca nomina. Optimum quippe genus earum Persicon atque Basilicon vocant. Et hæc fuere prima nomina. Caryon à capitis grauedine, propter odoris grauitatem conuenit dictum. Tinguntur cortice earum lanæ, & rufatur capillus primum prodeuntibus nuculis. Id compertum infectis tractatu manibus. Pinguescunt vetustate. Sola differentia generum in putamine duro fragilive, & tenui ac crasso, loculoso & simplici. Solum hoc pomum natura compactili operimento clausit. Nanque sunt bifidæ putaminum carinæ, nucleorúmque illis quadripartita distinctio, lignea intercursante membrana. Cæteris quicquid est, solidum est, vt in auellanis, & ipso nucum genere, quas anteà abellinas patrio nomine vocabant. In Asiam Græciámque è Ponto venēre, & ideo Ponticæ nuces vocantur. Has quoque mollis protegit barba. Sed putamini nucleisque solida rotunditas inest. Eæ & torrentur. Vmbilicus illis intus in vētre medio. Tertia ab his natura amygdalis, tenuiore sed simili iuglandium summo operimento: item secundo putaminis. Nucleus dissimilis latitudine, & acriore callo. Hæc arbor an fuerit in Italia Catonis ætate, dubitatur, quoniam Græcas nominat, quas quidam & in iuglandium genere seruant. Adiicit præterea auellanas & galbas, Prænestinas, quas maximè laudat, & conditas ollis, in terra seruari virides tradit. Nunc Thasiæ & Albenses celebrantur. Et Tarentinarum duo genera, fragili putamine, ac duro: quæ sunt & amplissimæ, & minimè rotundæ. Præterea mollusca putamen rumpentes. Sunt qui honoris nomen interpretentur, & Iouis glandem esse dicant. Nuper Consularem virum audiui, biferas & iuglandes nuces habere se profitentem. De pistaciis & ipsi retulimus. Et hæc autem idem Vitellius in Italiam primus intulit eodem tempore: simúlque in Hispaniam Flaccus Pompeius eques Romanus, qui cum eo militabat.

De castaneis genera octo. CAP. XXIII.

NVces vocamus & castaneas, quanquàm accommodatiores glandiū generi. Armatū iis echinato calyce vallum, quòd inchoatum in glandibus. Mirúmque, vilissima esse quæ tanta occultauerit cura naturę. Trini quibusdam partus ex vno calyce, cortéxq; lentus.

tus.Proxima verò corpori membrana,& in his & in nucibus saporem,ni dettahatur, infestat.Torrere has in cibis gratius.Moluntur etiam,& præstant ieiunio fœminarũ quandam imaginem panis.Sardibus eæ prouenere primúm.Ideo apud Græcos Sardianos balanos appellant.Nam Diuus Tiberius posteà balanum nomen imposuit, excellẽtioribus satu factis.Nunc plura earum genera.Tarentinæ faciles,nec operoso sunt cibo, planæ figura.Rotundiot,quæ balanitis vocatur,purgabilis maximè & sponte prosiliens. Pura & plana est ex eis & Salariana:Tarentina minus tractabilis : laudatior Corelliana, & ex ea facta , quo dicemus in insitis modo , meterana , quam rubens cortex præfert triangulis, & popularibus nigris,quæ coctiuæ vocantur.Patria laudatissimis Tarentum , & in Campania Neapolis.Cæteræ suum pabulo gignuntur,scrupulosa corticis intra nucleos quoque ruminatione.

De siliquis,& carnosis pomis,& moris,& de acinis,& baccis.

CAP. XXIIII.

HAud procul abesse videantur & prædulces siliquæ,nisi quòd in iis cortex ipse manditur.Digitorũ hominis longitudo illis,& interim falcata,pollicari latitudine.Glandes inter poma numerari non possunt:quamobrem in sua natura dicentur. Reliqua carnosi sunt generis:ea baccis atque carnibus distãt.Alia acinis caro,alia moris,alia vnedonibus:& alia acinis inter cutem succúmque,alia myxis,alia baccis,vt oliuis.Moris succus, in carne vinosus:trini colores,candidus primo,mox rubens,maturis niger. In nouissimis florent,inter prima maturescũt.Tingunt manus succo matura,eluunt acerba. Minimùm in hac arbore ingenia profecerunt,nec nominibus,nec insitis,nec alio modo , quàm pomi magnitudine.Differunt mora Ostiensia & Tusculana Romæ. Nascuntur & in rubis, multum differente callo.Aliud corpus est terrestribus fragis,aliud congeneri eorum vnedoni:quod solum pomum simile fructui terræ gignitur.Arbor ipsa fruticosa.Fructus anno maturescit:paritérque floret subnascens,& prior † cogitur. Mas sit an fœmina sterilis,inter autores non constat. Pomum inhonorum,vt cui nomen ex argumento sit vnum tantùm edendi. Duobus tamen hoc nominibus appellant Græci , comaron & memecylon:quo apparet totidem esse genera & apud nos.Alio nomine arbutus vocatur.Iuba autor est,quinquagenûm cubitorum altitudine in Arabia esse eas. Acinorum quoque magna est differentia.Primum inter vuas ipsas callo,teneritate,crassitudine,interiore ligno aliis paruo,& aliis etiam gemino,qui minimè feraces musti.Plurimum verò differunt ederæ sambucíque acini:& figura etiam Punici,angulosi quippe soli. Nec cutis vlla singulis, præter communem,quæ est candida.Totísque succus & caro est,iis præcipuè,quibus par uulum inest ligni.Magna & baccis differentia.Aliæ nanque sunt oliuis,lauris:& alio modo loto,cornis:alio myrtis,lentisco.Aquifolio enim ac spinę sine succo:medióque etiamnum genere inter baccas acinósque cerasis.Pomum his primò candidum, & ferè omnibus baccis.Mox aliis virescit,vt oliuis,lauris:rubet verò moris,cerasis,cornis. Deinde nigrescit moris,cerasis,oliuis.

† coquitur

De cerasis,genera octo. CAP. XXV.

CErasi ante victoriam Mithridaticam L.Luculli non fuere in Italia. Ad vrbis annum dclxxx.is primùm vexit è Ponto:annísque cxx. trans Oceanum in Britanniam vsque peruenere. Eadem , vt diximus , in Aegypto nulla cura potuere gigni. Cerasorum Aproniana maximè rubent:nigerrima sunt , vt Actia : Cæciliana verò & rotunda. Iulianis gratus sapor,sed penè tantùm sub arbore sua , adeò teneris, vt gestatum non tolerent. Principatus duracinis , quæ Pliniana Campania appellat : in Belgica verò Lusitanis. In ripis etiam Rheni. Tertius iis colos è nigro ac rubenti viridíque,similis maturescentibus semper.Minus quinquennium est , quòd prodiere quæ vocant laurea, non ingratæ amaritudinis, insitæ in lauro. Sunt & Macedonica paruæ arboris,raróque tria cubita excedentis:& minore etiamnum frutice chamæcerasi. Inter prima hoc è pomis colono gratiam annuam refett.Septenttione frigidísque gaudet:siccatur etiam sole,conditúrque,vt oliua,cadis.

De corno,& lentiſco. CAP. XXVI.

QVæ cura & cornis atque etiam lentiſco adhibetur,ne quid non hominis ventri natum eſſe videatur.Miſcentur ſapores,& alio alius placere cogitur. Miſcentur verò & terræ cæliq; tractus.In alio cibi genere India aduocatur,in alio Aegyptus,Creta, Cyrene,ſingulæque terræ.Nec ceſſat in veneficiis vita,dũmodo omnia deuoret.Planius hoc fiet in herbarum natura.

De generibus ſuccorum,& de odore. CAP. XXVII.

INterim quæ ſunt communia & pomis omnibúſque ſuccis,ſaporum genera XIII. reperiuntur,dulcis,ſuauis,pinguis,amarus,auſterus,acer,acutus,acerbus, acidus,ſalſus.Præter hæc,tria ſunt genera mirabili maximè natura.Vnum,in quo plures pariter ſentiuntur ſapores,vt vinis.Nanque in his & auſterus,& acutus,& dulcis,& ſuauis, omnes alieni. Alterum eſt genus,in quo ſit & alienus quidem,ſed & ſuus quidam ac peculiaris,vt in lacte.Siquidem ineſt ei,quod tamen iure dici dulce,& pingue,& ſuaue non poſſet, obtinente lenitate,quæ ipſa ſuccedit,in ſaporis vicem.Nullus hic aquis,ne ſuccus quidem, vt tamen eo ipſo fiat aliquis,ac ſuum genus faciat.Sentiri quidem aquæ ſaporem vllum ſuccúmve,vitium eſt. Magnum his omnibus in odore momentum,& magna cognatio,qui & ipſe nullus eſt aquis:aut ſi ſentitur,omnino vitium eſt.Mirum, tria naturæ præcipua elementa ſine ſapore eſſe,ſine odore,ſine ſucco:aquas,aera,ignes.

De ſuccis fructuum,& arborum,& coloribus,& odoribus,& natura pomorum, & de commendatione fructuum. CAP XXVIII.

ERgo ſuccorum vinoſus pyro,moro,myrto:minimè (quòd miremur) vuis. At pinguis oliuæ,lauro,nuci iuglandi,amygdalis:dulcis vuis,ficis, palmis: aquoſus prunis. Magna differentia & in colore ſucci.Sanguineus moris,ceraſis,cornis,vuis nigris.Idem albis candidus.Lacteus in capite ficis,in corpore non item:ſpumeus malis:nullus perſicis,cùm præſertim duracina ſucco abundent:ſed quis eius vllum dixerit colorem?Sua & in odore miracula.Malis acutus,Perſicis dilutus,dulcibus nullus.Nam & vinum tale ſine odore,tenue odoratius. Multóque celeriùs talia ad naſum veniunt,quàm pinguia. Quæ odorata, non eadem in guſtu tenera:quia nõ ſunt pariter odor & ſapor.Quamobrem citreis odor acerrimus,ſapor aſperrimus:quadam tenus & cotoneis:nullúſque odor ficis. Et hactenus ſint ſpecies ac genera pomorũ:naturas arctiùs colligi par eſt.Alia ſiliquis gignuntur, ipſis dulcibus,ſeménque complexis amarum:cùm in pluribus ſemina placeat,in ſiliqua damnentur.Alia baccis,quarum intus lignum,& extra caro,vt oliuis,ceraſis.Aliquorum intus baccæ,foris lignum,vt his quæ in Aegypto diximus gigni.Quæ baccis natura,eadem & pomis.Aliorum intus corpus,& foris lignum,vt nucũ.Aliis foris corpus, intus lignũ, vt Perſicis & prunis,vitiúmque cinctum fructu,cùm fructus alibi muniatur vitio. Putamine clauduntur nuces,corio caſtaneæ.Detrahitur hoc iis:at in meſpilis manditur. Cruſta teguntur glandes,cute vuæ,corio & membrana Punica.Carne & ſucco mora conſtãt,cute & ſucco ceraſi.Quædam ſtatim à ligno recedunt,vt nuces & palmæ. Quædam adhærent,vt oliuæ lauriq;.Quorundam generi vtraque eſt natura,vt Perſicis. Etenim duracinis adhæret corpus,è lignóque auelli nequit,cùm in cæteris facilè ſeparetur.Quibuſdam nec intus,nec extrà lignum,vt in palmarum genere. Aliquorum lignum ipſum in vſu & pomi vice,vt generi amygdalæ,quam in Aegypto gigni diximus. Quorundam extrà gemina geminantur vitia,vt in caſtaneis,amygdalis,nucibúſque iuglandibus. Quorundam natura trigemina eſt,corpus,deinde lignum,rurſúſque ſemen in ligno,vt Perſicis. Quædam inter ſe denſa,vt vuæ,ſorba:quæ ramos circundata ex omni parte vuarum modo ſe grauant.Alia rara,vt in Perſicis. Quædam aluo continentur,vt granata. Dependent alia pediculis,vt pyra. Alia racemis,vt vuæ,palmæ. Alia & pediculis & racemis, vt edera, ſambuci.Alia ramo adhærent,vt in lauro.Quædam vtroque modo,vt oliuæ. Nam & breues pediculi & longi.Quædam vaſculis conſtant,vt punica & meſpila,lotóſque in Aegypto & Euphrate.Iam verò diuerſa gratia & commendatio. Carne palmæ placent,cruſta Thebaicæ,ſucco vuæ & cariotæ:callo pyra ac mala,corpore melimela,mora cartilagine,

nuclei

nuclei grano. Quædam in Ægypto cute, vt caricæ. Detrahitur hæc ficis virentibus, vt putamẽ: eadem in ſiccis maximè placet. In papyris & ferulis, ſpináq; alba, caulis ipſe pomũ eſt. Sunt & ficulni caules. In fruticoſo genere cum caule capparis: in ſiliquis verò quod manditur, quid niſi lignum eſt? non omittenda ſeminis earum proprietate. Nam neque corpus, nec lignum, nec cartilago dici poteſt, neque aliud nomen inueniat.

De myrto, genera eius XI. CAP. XXIX.

SVccorum natura præcipuam admirationem in myrto habent, quando ex vna omniũ olei viníque bina genera fiunt. Item myrtidanum, vt diximus. Et alius vſus baccæ fuit apud antiquos, antequàm piper reperiretur, illius obtinens vicem, quodam etiam generoſi obſonij nomine inde tracto, quod etiam nunc myrtatum vocatur. Eadémque origine aprorum ſapor commendatur, plerunque ad intinctus additis myrtis. Arbor ipſa in Europæ citeriore cælo, quod à Ceraunijs montibus incipit, primum Circeiis in Elpenoris tumulo viſa traditur: Græcúmque ei nomen remanet, quo peregrinam eſſe apparet. Fuit vbi nunc Roma eſt, iam tum cùm conderetur. Quippe ita traditur: myrtea verbena Romanos Sabinóſque, cùm propter raptas virgines dimicare voluiſſent, depoſitis armis purgatos in eo loco, qui nunc ſigna Veneris Cluacinæ habet. Cluere enim antiqui purgare dicebant. Et in ea quoque arbore ſuffimenti genus habetur. Ideo tum electa, quoniam coniunctioni, & huic arbori Venus præeſt. Haud ſcio, an prima etiam omnium in locis publicis Romæ ſata ſit, fatidico quidem & memorabili augurio. Inter antiquiſsima nanque delubra habetur Quirini, hoc eſt, ipſius Romuli: in eo ſacræ fuere myrti duæ ante ædem ipſam per longum tempus, altera patritia appellata, altera plebeia. Patritia multis annis præualuit, flacceſcente plebeia, exuberans ac læta: quandiu Senatus quoque floruit, illa vigens, plebeia retorrida ac ſqualida. Quæ poſteaquàm eualuit flacceſcente patritia Marſico bello, languida autoritas patrum facta eſt, ac paulatim in ſterilitatem emarcuit maieſtas. Quin & ara vetus fuit Veneri Myrteæ, quam nunc Murtiam vocant. Cato tria genera myrti prodidit: nigram, candidam, coniugulam, fortaſſis à coniugijs, ex illo Cluacinæ genere. Nunc & alia diſtinctio, ſatiuæ, aut ſylueſtris, & in vtraque latifoliæ. In ſylueſtri propria oxymyrſine. Satiuarum genera topiarij faciunt. Tarentinam folio minuto, noſtratem patulo, exoticam denſiſsimo, ſenis foliorum verſibus. Hæc non eſt in vſu: ramoſa vtraque alia. Coniugulam exiſtimo nũc noſtratem dici. Myrtus odoratiſſima eſt in Aegypto. Cato docuit vinum fieri è nigra, ſiccata vſque in ariditatem in vmbra, atque ita mulſo indita. Si non ſiccentur baccæ, oleum gigni. Poſteà compertum, & ex alba vinum fieri album, duobus ſextariis myrti tuſæ in vini tribus heminis maceratæ expreſſæque. Folia & per ſe ſiccantur in farinam ad hulcerum remedia in corpore humano, leniter mordaci puluere, ac refrigerandis ſudoribus. Quinimo oleo quoque (mirum dictu) ineſt quidam vini ſapor, ſimúlque pinguis liquor, præcipua vi ad corrigenda vina, ſaccis antè perfuſis. Retinet quippe fæcem, nec præter purum liquorem tranſire patitur, dátque ſe comitem præcipua commendatione liquato. Virgæ quoque eius geſtatæ manu viatori proſunt in longo itinere pediti. Quin & virgei anuli expertes ferri inguinum tumori medentur. Bellicis quoque ſe rebus inſeruit: triumphánſque de Sabinis Poſthumius Tubertus in Conſulatu (qui primus omnium ouans ingreſſus vrbem eſt, quoniam rem leuiter ſine cruore geſſerat) myrto Veneris Victricis coronatus inceſſit, optabilémque arborem etiam hoſtibus fecit. Hæc poſteà ouantium fuit corona, excepto M. Craſſo, qui de fugitiuis & Spartaco laurea coronatus inceſsit. Maſſurius autor eſt, curru quoque triumphantes myrtea corona vſos. L. Piſo tradit, Papyrium Maſſonem, qui primus in monte Albano triumphauit de Corſis, myrto coronatum ludos Circenſes ſpectare ſolitũ. Auus maternus Africani ſequentis hic fuit. Marcus Valerius duabus coronis vtebatur, laurea & myrtea: qui & hoc vouerat.

De lauro genera tredecim. CAP. XXX.

LAurus triumphis propriè dicatur, vel gratiſſima domibus ianitrix Cæſarum Pontificúmque: quæ ſola & domos exornat, & ante limina excubat. Duo eius genera tradit

dit Cato:Delphicam & Cypriam.Pompeius Lenæus adiecit quam mustacem appellauit, quoniam mustaceis subiiceretur.Hanc esse folio maximo,flaccidóque & albicante. Delphicam æquali colore,viridiorem,maximis baccis,atque è viridi rubentibus. Hac victores Delphis coronari,& triumphantes Romæ.Cypriam esse folio breui,nigro, per margines imbricato,crispam.Posteà accessere generatinus, hanc syluestrem laurum aliqui intelligunt,nonnulli sui generis arborem.Differt colore:est enim ei cærulea bacca.Accessit & regia,quę cœpit Augusta appellari,amplissima & arbore & folio,baccis gustatu quo que non asperis. Aliqui negant eandem esse,& suum genus regiæ faciunt longioribus foliis latioribúsque.Iidem in alio genere baccaliam appellant hanc quæ vulgarissima est, baccarúmque fertilissima.Sterilem verò earum(quod maximè miror)triumphalem, eáque dicunt triumphantes vti:nisi id à Diuo Augusto cœperit,vt docebimus, ex ea lauru, quæ ei missa è cælo minima est altitudine,folio crispo ac breui,inuentu rara. Accedit in topiario opere taxa,excrescente in medio folio paruulo,veluti lacinia folii.Et sine ea spadonia,mira opacitatis patientia.Itaque quanta liber sub vmbra solum implet. Est & chamædaphne syluestris frutex.Est & Alexandrina,quam aliqui Idæam, alij hippoglottion, alij daphnitin,alij carpophyllon,alij hypelaten vocant.Ramos spargit à radice dodrantales,topiarij ac coronarij operis,folio acutiore quàm myrti,molliore & candidiore,maiore semine inter folia rubro.Plurima in Ida,& circa Heracleam Ponti, nec nisi montosis.Id quoque,quod Daphnoides vocatur,genus,in nominum ambitu est.Alij enim Pelasgum,alij euperalon,alij stephanon Alexandri vocant.Et hic frutex est ramosus,crassiore ac molliore,quàm laurus,folio,cuius gustatu accenditur os atque guttur, baccis è nigro russis.Notatum antiquis,nullum genus lauri in Corsica fuisse:quod nũc satum & ibi prouenit.Ipsa pacifera,vt quam prætendi etiam inter armatos hostes quietis sit indicium. Romanis præcipuè lætitiæ victoriarúmque nuntia additur literis,& militum lanceis,pilísque.Fasces Imperatorum decorat.Ex his in gremio Iouis optimi maximi deponitur, quoties lætitiam noua victoria attulit.Idque non quia perpetuò viret, nec quia pacifera est,præferenda ei vtroque olea:sed quia spectatissima in monte Parnasso. Ideóque etiam grata Apollini, assuetis eò dona mittere iam & regibus Romanis, teste L.Bruto. Fortassis etiam in argumentum,quoniam ibi libertatem publicam is meruisset,lauriferam tellurem illam osculatus ex responso:Et quia manu satarum receptarúmque in domos, fulmine sola non icitur.Ob has causas equidem crediderim,honorem ei habitum in triumphis potiùs,quàm quia suffimentum sit cædis hostium & purgatio, vt tradit Massurius. Adeóque in profanis vsibus pollui laurum & oleam fas non est, vt ne propitiandis quidem numinibus accendi ex his altaria aræve debeant. Laurus quidem manifesto abdicat ignes crepitu, & quadam detestatione:interaneorum etiam vitia & neruorum ligno torquente. Tiberium principem tonante cælo coronari ea solitum ferunt contra fulminum metus.Sunt & circa Diuum Augustum euenta eius digna memoratu. Nanq; Liuiæ Drusillæ, quæ posteà Augusta matrimonij nomen accepit, cũ pacta esset illa Cæsari, gallinam conspicui candoris sedenti aquila ex alto abiecit in gremium illæsam. Intrepidéque miranti accessit miraculum, quoniam teneret rostro laureum ramum onustum suis baccis. Conseruari alitem & sobolem iussere aruspices,ramúmque eum seri, ac ritè custodiri.Quod factum est in villa Cæsarum,fluuio Tiberi imposita iuxta nonum lapidem Flaminia via,quæ ob id vocatur Ad gallinas: miréque sylua prouenit. Ex ea triumphans posteà Cæsar, laurum in manu tenuit, coronámque capite gessit:ac deinde Imperatores Cæsares cuncti. Traditúsque mos est ramos, quos tenuerunt, serendi. Et durant syluæ nominibus suis discretæ,fortassis ideo mutatis triumphalibus. Vnius arborum Latina lingua nomen imponitur vitis. Vnius folia distinguuntur appellatione. Lauream enim vocamus. Durat & in vrbe impositum loco, quando Loretum in Auentino vocatur, vbi sylua lauri fuit. Eadem purificationibus adhibetur: testatúmque sit obiter & ramo eam seri, quoniam dubitauere Democritus & Theophrastus. Nunc dicemus syluestrium naturas.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XVI.

Syluestrium arborum naturæ.

PROOEMIVM.

POMIFERÆ Arbores, quæque mitioribus succis voluptatem primæ cibis attulerunt, & necessario alimento delicias immiscere docuerunt, siue illæ vltro, siue ab homine didicere blandos sapores adoptione & connubio, idque munus etiam feris volucribúsque dedimus, intra prædictas constant. Proximum erat narrare glandiferas quoque, quæ primò victum mortalium aluerunt, nutrices inopis ac feræ sortis, ni præuerti cogeret admiratio vsu comperta, quænam qualisque esset vita, sine arbore vlla, sine frutice viuentium.

Gentes sine arbore, & miracula in Septentrionalis regionis arboribus. CAP. I.

DIximus & in Oriente quidem iuxta Oceanum complures ea in necessitate gentes. Sunt verò in Septentrione visæ nobis Cauchorum, qui maiores minorésque appellantur. Vasto ibi meatu, bis dierum noctiúmque singularum interuallis, effusus in immensum agitur Oceanus, æternam operiens rerum naturæ controuersiam: dubiúmque terræ sit, an parte in maris. Illic misera gens tumulos obtinet altos, aut tribunalia structa manibus ad experimenta altissimi æstus, casis ita impositis: nauigantibus similes, cùm integãt aquæ circundata: naufragis, verò, cùm recesserint: fugientésque cum mari pisces circa tuguria venantur. Non pecudem his habere, non lacte ali, vt finitimis, ne cum feris quidem dimicare contingit, omni procul abacto frutice. Vlua & palustri iunco funes nectunt ad prætexenda piscibus retia: captúmque manibus lutum ventis magis, quàm sole, siccantes terra cibos, & rigentia Septentrione viscera sua vrunt. Potus iis non nisi ex imbre seruato scrobibus in vestibulo domus. Et hæ gentes, si vincantur hodie à Po. Rom. seruire se dicunt. Ita est profectò, multis fortuna parcit in pœnam. Aliud è syluis miraculum: totam reliquam Germaniam replent, addúntque frigori vmbras: altissimæ tamen haud procul suprà dictis Cauchis, circa duos præcipuè lacus. Litora ipsa obtinent quercus, maxima auiditate nascendi: suffossæque fluctibus, aut propulsæ flatibus, vastas complexu radicum insulas secum auferunt: atque ita libratæ stantes nauigant ingentium ramorum armamentis, sæpe territis classibus nostris, cùm velut industria fluctibus agerentur in proras stantium noctu, inopésque remedij illæ, prælium nauale aduersus arbores inirent.

De Hercyniæ syluæ magnitudine. CAP. II.

IN eadem Septentrionali plaga Hercyniæ syluæ roborum vastitas intacta æuis, & congenita mundo, propè immortali sorte miracula excedit. Vt alia omittantur fide caritura, constat attolli colles occursantium inter se radicum repercussu: aut vbi secuta tellus non sit, arcus ad ramos vsque, & ipsos inter se rixantes, curuari portarum patentium modo, vt turmas equitum transmittant.

De glandiferis. CAP. III.

GLandiferi maximè generis omnes quibus honos apud Romanos perpetuus.

De ciuica corona, & qui frondea corona donati. CAP. IIII.

HInc ciuicæ coronæ, militum virtutis insigne clarissimum: iam pridè verò & clementiæ Imperatorum, postquàm ciuilium bellorum profano meritum cœpit videri ciuem

ucm non occidere.Cedunt his murales vallaréſque, & aureæ, quanquam pretio antecedentes.Cedunt & roſtratæ,quamuis in duobus maximè ad hoc æui celebres:M. Varrone è piraticis bellis,dante Magno Pompeio:itémque M.Agrippa, tribuente Cæſare è Siculis,quæ & ipſa piratica fuere.Anteà roſtra nauium tribunali præfixa fori decus erant,veluti populo Ro.ipſi corona impoſita.Poſtquàm verò tribunitiis ſeditionibus calcari ac pollui cœpere,poſtquàm vires ex publico in priuatum magis ſinguliſque ciuium quæri, & ſacroſancta omnia profana fecere, tum à pedibus eorum ſubiere in capita ciuium roſtra.Dedit hanc Auguſtus coronam Agrippæ:ſed ciuicam à genere humano accepit ipſe.Antiquitus quidem nulla,niſi Deo,dabatur:ob id Homerus cælo tantùm eas & prælio vniuerſo tribuit,viritim verò ne in certamine quidem vlli. Ferúntque primum omnium Liberum patrem impoſuiſſe capiti ſuo ex edera. Poſteà Deorum honori ſacrificantes ſumpſere,victimis ſimul coronatis.Nouiſſimè & in ſacris certaminibus vſurpatæ,in quibus hodiéque non victori datur,ſed patriam ab eo coronari pronũtiatur.Inde natum,vt etiam triumphaturis conferrentur in templis dicandæ:mox vt & ludis darentur.Lõgum eſt,nec inſtituti operis,diſſerere quiſnam Romanorũ primus acceperit. Neq; enim alias nouerant,quàm bellicas. Quod certum eſt,vni gentium huic plura ſunt genera, quàm cunctis.Romulus frondea coronauit Hoſtum Hoſtilium,quòd Fidenam primus irrupiſſet.Auus hic Tulli Hoſtilij regis fuit.P.Decium patrem,Tribunum militum,frondea donauit exercitus ab eo ſeruatus,Imperatore Cornelio Coſſo cos. Samnitiũ bello. Ciuica iligna primò fuit,poſteà magis placuit ex æſculo Ioui ſacra.Variatúmque & cum quercu eſt,ac data vbique,quæ fuerat,cuſtodito tantùm honore glandis. Additæ leges arctæ, & ideo ſuperbæ,quáſque conferre libeat cum illa Græcorum ſumma,quæ ſub ipſo Ioue datur,cuíque muros patria gaudens rumpit:Ciuem ſeruare,hoſtem occidere:Vtque eum locum,in quo ſit actũ,hoſtis obtineat eo die: Vtque ſeruatus fateatur: aliàs teſtes nil proſunt:Vt ciuis fuerit.Auxilia,quamuis rege ſeruato,decus id non dant: Nec creſcit honos idem Imperatore conſeruato,quoniam conditores in quocunque ciue ſummum eſſe voluere.Accepta licet vti perpetuò.Ludos ineunti ſemper aſſurgi etiam ab Senatu,in more eſt.Sedendi ius in proximo Senatui.Vacatio munerum omnium ipſi patríque, & auo paterno.Quatuordecim eas accepit Siccius Dentatus,vt retulimus ſuo loco: ſex Capitolinus.Is quidem & de duce Seruilio.Africanus de patre accipere noluit apud Trebiam. O mores æternos qui tanta opera honore ſolo donauerint: & cùm reliquas coronas auro commendarent,ſalutem ciuis in pretio eſſe noluerint:clara profeſsione, ſeruari quidem hominem nefas eſſe lucri cauſa.

De glande,genera XIII. CAP. V.

GLandes opes eſſe nunc quoque multarum gentium,etiam pace gaudentium,conſtat. Necnon & inopia frugum arefactis molitur farina, ſpiſſatúrq; in panis vſum. Quin & hodiéque per Hiſpanias,ſecundis menſis glans inſeritur.Dulcior eadem in cinere toſta.Cautum eſt prætereà lege XII tabularum,vt glandem in alienum fundum procidentem liceret colligere.Genera earum multa.Diſtant fructu ſitu,ſexu,ſapore. Nanque alia fageæ glandi figura,alia quernæ,& alia ilignæ:atque inter ſe quoque generum ſingulorũ differentiæ.Prætereà ſunt aliquæ ſylueſtres,aliæ placidiores,quæ culta obtinent.Iam etiã in montoſis planíſque diſtant:ſicut & ſexu mares ac fœminæ.Item ſapore. Dulciſsima omnium fagi,vt qua obſeſſos etiam homines duraſſe in oppido Chio, tradat Cornelius Alexander.Genera diſtinguere non datur nominibus,quæ ſunt alia alibi. Quippe cum robur quercúmque vulgò naſci videamus,æſculum non vbique. Quartam verò generis eiuſdem,quæ cerrus vocatur,ne Italiæ quidem maiore ex parte notam eſſe. Diſtinguemus ergo proprietate naturáque: & vbi res coget,etiam Græcis nominibus.

De fagina glande,& reliquis glandibus, & carbone,& paſtu porcorum. CAP. VI.

FAgi glans nucleis ſimilis,triangula cute includitur.Folium tenue,ac leuiſſimũ,populo ſimile,celerrimè flaueſcens:& media parte plerunque gignens, ſupernè paruulam

bac

baccam viridem,cacumine aculeatam.Fagi glans muribus gratissima est, & ideo animalis eius vnà prouentus.Glires quoque saginat.Expetitur & turdis. Arborum fertilitas omnium ferè alternat, sed maximè fagi.Glandem,quæ propriè intelligitur,ferunt robur, quercus,esculus, cerrus,ilex, suber. Continentur hispido calyce,per genera plus minus cutem complectente.Folia præter ilicem grauia,carnosa,procera,sinuosa lateribus, nec dum cadunt,flauescentia,vt fagi,pro differentia generum breuiora, vel longiora. Ilicis duo genera.Ex iis in Italia folio non multum ab oleis distant,similaces à quibusdam Græcis dictæ,in prouinciis aquifoliæ.Ilicis glans vtriusque breuior & gracilior,quam Homerus acylon appellat, eóque nomine à glande distinguit. Masculas illices negant ferre. Glans optima in quercu atque grandissima,mox esculo:nam roboris parua:cerro tristis, horrida,echinato calyce,ceu castaneæ. Sed & in querna alia dulcior,mollíorque fœminæ,maris spissior.Maximè autem probantur latifoliæ ex argumento dictæ. Distāt autem inter se magnitudine,& cutis tenuitate.Itē quòd aliis subest tunica rubigine scabra, aliis protinus candidum corpus.Probatur & ea,cuius in balano vtrinque ex longitudine extrema lapidescit duritia:melior,cui in cortice, quàm cui in corpore, vtrunque non nisi mari.Prætereà aliis ouata,aliis rotunda,aliis acurior figura.Sicut & colos nigrior,candidiórve,qui præfertur.Amaritudo in extremitatibus,mediæ dulces. Quin & pediculi breuitas proceritásque differentiam habet. In ipsis verò arboribus,quæ maximam fert,hemeris vocatur,breuior,& in orbem comosa,alásque ramorum crebro cauata. Fortius lignum quercus habet & incorruptius:ramosa & ipsa,procerior tamen & crassior caudice.Excelsissima autem ægilops,incultis amica. Ab hac proxima latifoliæ proceritas, sed minùs vrilis ædificiis:atque carbone dotata,vitiis obnoxia est.Quamobrem solida vtuntur carboni,ærariorum tantùm officinis compendio:quoniam desinente flatu protinus, emoriens,sæpius recoquitur:cæterò plurimis scintillis.Idem è nouellis melior. Aceruí cōfertis taleis recentibus luto caminantur: accensáque strue contis pungitur durescens calyx,atque ita sudorem emittit.Pessima & carboni & materiæ haliphleos dicta, cui crassissimus cortex atque caudex,& plerunque cauus fungosúsque. Nec alia putrescit ex hoc genere,etiam cùm viuit.Quin & fulmine sæpissimè icitur,quamuis altitudine non excellat:ideo ligno eius nec ad sacrificia vti fas habetur.Eidem raró glans,& cùm tulit,amara, quàm præter sues nullum attingat animal:ac ne eæ quidem, si aliud pabulum habeant. Hoc quoque inter reliqua neglectæ religionis est, quòd emortuo carbone sacrificatur. Glans fagea suem hilarem facit carnem coquibilem ac leuem & vtilem stomacho: iligna suem angustam,nitidam,strigosam,ponderosam:querna diffusam & grauissimam,& ipsa glandium æquè dulcissima.Proximam huic cerream tradit Nigidius,nec ex alia † sordidiorem carnem,sed duram.Iligna tentari sues,nisi paulatim detur.Hanc nouissimam cadere.Fungosam carnem fieri esculo,robore,subere.Quæ glandem ferunt, omnes & gallam,alternísque annis glandem.Sed gallam hemeris optimam,& coriis perficiēdis aptissimam.Similem huic latifolia,sed leuiorem, multóque minus probatam. Fert & nigram. Duo enim genera sunt.Hæc tingendis vtilior.

† solidiorem

De galla,& quàm multa præter glandem eædem ferant arbores.

CAP. VII.

NAscitur autem galla sole de Geminis exeunte, erumpens noctu semper vniuersa. Crescit vno die candidior.Et si æstu excepta est,arescit protinus,neque ad iustum incrementum peruenit:hoc est,vt nucleum fabæ magnitudine habeat. Nigra diutius viret,crescítque vt interdum mali compleat magnitudinem.Optima Comagena, deterrima ex robore.Signum eius,quòd cauernæ translucent.Robur,præter fructum, plurima & alia gignit.Nanq; fert & gallæ vtrunque genus,& quædam veluti mora,ni distarent arida duritie,plerunque tauri caput imitantia,quibus fructus inest nucleis oliuæ similis.Nascuntur in eo & pilulæ,nucibus non absimiles,intus habētes floccos molles, lucernarum luminibus aptos.Nam & sine oleo flagrant,sicuti galla nigra.Fert & aliam inutilem pilulam cum capillo, verno tamen tempore melligeni succi. Gignunt & alæ ramorum eius

pilulas,corpore,non pediculo,adhærentes,candicantes vmbilicis.Cætera nigra varietate dilperſa.Media cocci colorem habent.Apertis amara inanitas eſt.Aliquando & pumices gignit:necnon & è foliis conuolutas pilulas:& in folio rubête aquoſos nucleos candicantes & translucidos,quàm diu molles ſint, in quibus & culices naſcuntur : matureſcunt in modum gallæ.

De cachrye,& cocco grano,& agarico,& ſubere. CAP. VIII.

Ferunt robora & cachryn:ita vocatur pilula in medicina vrendi vim habens.Gignitur & in abiete,larice,picea,tilia,nuce,platano,poſtquàm folia ceciderе , hyeme durans. Continet nucleum pineis ſimilem.Is creſcit hyeme,aperitur vere pilula tota. Cadit,cùm folia cœperint creſcere. Tam multifera ſunt , & tot res præter glandem pariunt robora. Sed & boletos ſuillóſque,gulæ nouiſsima irritamenta,quæ circa radices gignuntur:quercus probatiſsimos,robur autem & cupreſſus,& pinus, noxios. Robora ferunt & viſcum, & mella,vt autor eſt Heſiodus.Conſtatque,rores melleos è cœlo,vt diximus,cadentes,nō aliis magis inſidere frondibus.Cremati quoque roboris cinerem nitroſum eſſe certum eſt.Omnes tamen has eius dotes ilex ſolo prouocat cocco.Granum hoc , primóque ceu ſcapus fruticis paruæ aquifoliæ ilicis:cuſculium vocant:penſionem alteram tributi pauperibus Hiſpaniæ donat.Vſum eius gratiorem in conchylij mentione tradidimus. Gignitur & in Galatia,Africa,Piſidia,Cilicia.peſsimum in Sardinia.Galliarum glandiferæ maximè arbores agaricum ferunt.Eſt autem fungus candidus,odoratus,antidotis efficax,in ſummis arboribus naſcens,nocte relucens.Signum hoc eius,quo in tenebris decerpitur. E glandiferis ſola quæ vocatur ægilops,fert panos arentes, muſcoſo villo canos , non in cortice modò,verùm & è ramis dependentes cubitali magnitudine,odoratos,vt diximus inter vnguenta.Suberi minima arbor,glans peſſima,rara,cortex tãtùm in fructu præcraſſus ac renaſcens,atque etiam in denos pedes vndique explanatus. Vſus eius ancoralibus maximè nauium,piſcantiúmque tragulis,& cadorum obturamentis: prætereà in hyberno fœminarum calceatu.Quamobrem non infacetè Græci corticis arborem appellant. Sunt & qui fœminam ilicem vocent:atque vbi non naſcitur ilex , pro ea ſubere vtantur, in carpentariis præcipuè fabricis,vt circa Elin & Lacedæmonem.Nec in Italia tota naſcitur,aut in Gallia omnino.

Quarum ſint in vſu cortices. CAP. IX.

Cortex & fagis,tiliæ,abieti , piceæ,in magno vſu agreſtium.Vaſa,corbéſq; , ac patentiora quædam meſsibus conuehendis vindemiiſque faciunt, atq; prætexta tuguriorum.Scribit in recenti ad duces explorator,incidens literas à ſucco. Necnon in quodam vſu ſacrorum religioſus eſt fagi cortex.Sed non durat arbor ipſa.

De ſcandulis,& pinu,pinaſtro,abiete,picea,larice,teda,taxo.

CAP. X.

Scandulæ è robore aptiſſimæ , mox è glandiferis aliis,fagóque : facillimæ ex omnibus quæ reſinam ferunt,ſed minimè durant , præterquàm è pino. Scandula contectam fuiſſe Romam , ad Pyrrhi vſque bellum annis quadringentis l x x. Cornelius Nepos autor eſt. Syluarum certè diſtinguebatur inſignibus,Fagutali Ioui etiam nunc , vbi lucus fageus fuit,porta querquetulana,colle in quem vimina petebantur , tótque lucis,quibuſdam & geminis.Q.Hortenſius Dictator,cùm plebs ſeceſsiſſet in Ianiculum,legem in eſculeto tulit,vt quod ea iuſsiſſet,omnes Quirites teneret. Peregrinæ tunc videbantur , quoniam non erant ſuburbanæ,pinus atque abies,omnéſque quæ picem gignunt , de quibus nunc dicemus,ſimul vt tota condiendi vina origo cognoſcatur.Quædam ferunt in Aſia, aut Oriente,è prædictis picem.In Europa ſex genera cognatarum arborum ferũt. Ex iis pinus atque pinaſter folium habent capillamenti modo prætenue,longúmq; , & mucrone aculeatum.Pinus fert minimum reſinæ,interdum & nucibus ipſis, de quibus dictum eſt,vix vt aſcribatur generi. Pinaſter nihil aliud eſt,quàm pinus ſylueſtris , mira altitudine,& à medio ramoſa,ficut pinus in vertice. Copioſiorem dat hæc reſinam,quo dicemus modo.Gignitur & in planis.Eaſdem arbores alio nomine eſſe per oram Italiæ, quos tibulos

tibulos vocant,plerique arbitrantur,sed graciles succinctiorésq;,& enodes,liburnicarum ad vsus,penè sine resina.Picea montes amat atque frigora:feralis arbor,& funebri indicio ad fores posita,ac rogis virens:iam tamen & in domos recepta,tonsili facilitate.Hæc plurimam resinam fundit,interueniente candida gemma,tam simili thuris, vt mista visu discerni non queat:vnde fraus Seplasiæ. Omnibus his generibus folia breui seta & crassiore duráque,ceu cupressis.Piceæ rami penè statim ab radice modici,velut brachia,lateribus inhærent.Similiter abieti expetitæ nauigiis.Situs in excelso montium,ceu maria fugerint:nec forma alia.Materies verò præcipua trabibus,& plurimis vitæ operibus. Resina ei vitium,vnde fructus vnus piceæ:exiguúmque sudat aliquando contactu solis. E diuerso materies,quæ abieti pulcherrima,piceæ ad fissiles scandulas,cupásque,& pauca alia secamenta.Quinto generi situs idem,eadem facies:larix vocatur. Materies præstantior longè,incorrupta vis,emori contumax, rubens prætereà,& odore acrior. Pluscùlum huic erumpit liquoris,melleo colore,atque lentiore,nunquàm durescentis. Sextum genus est teda propriè dicta,abundantior succo,quàm reliqua,parcior liquidiórque quàm picea, flammis ac lumini sacrorum etiam grata.Hæ,mares duntaxat,ferunt & eam,quam Græci sycen vocant,odoris grauissimi.Laricis morbus est,vt teda fiat. Omnia autem hæc genera accensa,fuligine immodica,carbonem repentè expuunt cum eruptionis crepitu,eiaculantúrq; longè:excepta larice,quæ nec ardet,nec carbonem facit, nec alio modo ignis vi consumitur,quàm lapides.Omnia ea perpetuò virent,nec facilè discernuntur in fronde,etiam à peritis.Tanta natalium mistura est:sed picea minus alta,quàm larix. Illa crassior,leuiórque cortice,folio villosior,pinguior,& densior,molliórque flexu. At piceæ rariora ficcioráque folia,& tenuiora,ac magis algentia:totáque horridior est,& perfusa resina.Lignum abietis similius.Larix vstis radicibus non repullulat, picea repullulat, vt in Lesbo accidit,incenso nemore Pyrrhæo.Alia etiamnum generibus ipsis in sexu differentia.Mas breuior & durior:fœmina procerior,pinguioribus foliis & simplicibus,atq; non rigentibus.Lignum maribus durum,& in fabrili opere contortum:fœminæ mollius, publico discrimine in securibus.Hæ in quocunque genere deprehẽdunt marem:quippe respuuntur,& fragosius sidunt,ægrius reuelluntur.Ipsa materies retorrida, & nigrior maribus radix.Circa Idem in Troade & alia differentia est,montanæ maritimæque. Nam in Macedonia & Arcadia,circáq; Elin permutant nomina:nec cõstat autoribus,quod cuiq; generi attribuant:nos ista Romano discernimus iudicio.Abies è cunctis amplissima est, & fœmina etiam prolixior:materie mollior vtiliórque,arbore rotundior, folio pinnato densa,vt imbres non transmittat,atq; hilarior in totum.E ramis generum horum paniculatum modo nucamenta squamatim compacta dependent,præterquam larici. Hæc abietis masculæ,primori parte nucleos habent,non item fœminæ.Piceæ verò totis paniculis, minoribus gracilioribúsque,minimos ac nigros. Propter quod Græci phthirophoron eam appellant.In eadem nucamenta compressiora maribus sunt, ac minus resina rosci-da.Similis his etiamnum aspectu est,ne quid prætereatur,taxus,minùs virens,gracilísque & tristis,ac dira,nullo succo,ex omnibus sola baccifera.Mas noxio fructu.Letale quippe baccis,in Hispania præcipuè,venenum inest.Vasa etiam viatoria ex ea vinis in Gallia facta,mortifera fuisse compertum est.Hanc Sestius smilacem à Græcis vocari dixit: & esse in Arcadia tam præsentis veneni,vt qui obdormiant sub ea,cibúmve capiant,moriantur. Sunt qui & taxica hinc appellata dicant venena,quæ nunc toxica dicimus, quibus sagittæ tinguntur.Repertum,innoxiam fieri,si in ipsam arborem clauus æreus adigatur.

Quibus modis fiant genera picis,& quomodo fiat cedrium,& de spissa pice quomodo fiat, & quibus modis resina coquatur.

CAP. XI.

PIx liquida in Europa è teda coquitur,naualibus muniendis, multósque alios ad vsus. Lignum eius concisum, furnis vndique igni extrà circundato, feruet: primus sudor aquæ modo fluit canali: hoc in Syria cedrium vocatur, cui tanta vis est, vt in Aegypto corpora hominum defunctorum eo perfusa seruentur. Sequens liquor,crassior iam,pi-

cem fundit. Hæc rursus in cortinas æreas cōiecta, aceto spissatur: & coagulata Brutiæ cognomen accepit, doliis duntaxat vasisque cæteris vtilis, lentore ab alia pice differēs: item colore rutilante, & quòd pinguior est. E teda omnia illa fiunt. E picea resina, feruentibus cocta lapidibus, in alueis validi roboris: aut si aluei non sint, struis congerie, velut in carbonis vsu. Hæc in vinum additur, farinæ modo tusa, nigrior colore. Eadem resina si cum aqua leuiùs decoquatur colet úrque, rufo colore lentescit, ac stillatitia vocatur. Seponuntur autem in id ferè vitia resinæ cortéxque. Alia temperies ad crapulam. Nanq; flos crudus resinæ, cum multa assula tenui breuique auulsus, conciditur ad cribri minuta: deinde feruenti aqua, donec coquatur, perfunditur. Huius expressum pingue, præcipua resina fit, atque rara, nec nisi paucis in locis Subalpinæ Italiæ, cōueniens medicis. Resinæ albæ cōgium in duobus aquæ pluuiæ coquunt. Alij vtilius putant sine aqua coquere lento igne tota die, vtique vase æris albi. Item terebinthinam in sartagine referuenti, hanc cæteris præferentes. Proxima ex lentisco.

De zopissa, & sapio, & quarum arborum materia in pretio.

CAP. XII.

NOn omittendum, apud eosdem zopissam vocari derasam nauibus maritimis picem cum cera, nihil non experiente vita, multò efficaciorem ad omnia, quibus pices resinæque prosunt, videlicet adiecto salis callo. Aperitur picea è parte solari, non plaga, sed vulnere ablati corticis, cum plurimum bipedali hiatu, vt à terra cubito cum minimum absit. Nec corpori ipsi parcitur, vt in cæteris, quoniam astula in fructu est. Verùm hęc terræ proxima laudatur: altior amaritudinem affert. Posteà humor omnis è tota confluit in hulcus. Item in teda. Cùm id manare desiit, simili modo ex alia parte aperitur, ac deinde alia. Posteà tota arbor succiditur, & medulla eius vritur. Sic & in Syria terebintho detrahunt cortices, ibi quidem & è ramis ac radicibus, cum resina damnetur ex his partibus. In Macedonia laricem masculam vrunt, fœminæ radices tantúm. Theopompus scripsit, in Apolloniatarum agro picem fossilem, nō deteriorem Macedonica, inueniri. Pix optima vbique ex apricis Aquilonis situ. Ex opacis horridior, virúsque præferens. Frigida hyeme deterior, ac minus copiosa, & decolor. Quidam arbitrantur in montosis copia præstantiorem ac colore, & dulciorem fieri, odorem quoque grauiorem, dum resina fit: decoctā autem minus picis reddere, quoniam in serum abeat: tenuiorésq; esse ipsas arbores, quàm in planis: sed has & illas serenitate steriliores. Fructum quædam proximo anno ab incisu largiuntur, aliæ secundo, quædam tertio. Expletur autem plaga resina, nō cortice, nec cicatrice, quæ in hac arbore non coit. Inter hæc genera proprium quidam fecere sapium, quoniam ex cognatione earum seritur, qualis dicta est in nucleis. Eiúsq; arboris imas partes tedas vocant, cùm sit illa arbor nil aliud, quàm picea, feritate paulum mitigata satu: sa pinus autem materies cæsarum è genere fiat, sicuti docebimus.

De fraxino, genera eius quatuor.

CAP. XIII.

MAteriæ enim causa reliquas arbores natura genuit, copiosissimámq; fraxinū. Procera hæc ac teres, pennata & ipsa folio: multúmque Homeri præconio, & Achillis hasta nobilitata. Materies est ad plurima vtilis. Ea quidem, quæ fit in Ida Troadis, intantùm cedro similis, vt ementes fallat cortice ablato. Græci duo genera eius fecere: longam, enodem: alteram, breuem, duriorem fusciorémq;, laureis foliis. Bumeliam vocant in Macedonia amplissimam lentissimámque. Alij situ diuisere. Campestrem enim esse crispam, montanam spissam. Folia earum iumentis mortifera, cæteris ruminantium innocua, Græci prodidere. In Italia nec iumentis nocent. Contra serpentes verò succo expresso ad potum, & imposita hulceribus, opifera, ac nihil æquè, reperiuntur, Tantáq; est vis, vt ne matutinas quidē, occidentésve vmbras quàm sint longissimæ, serpens arboris eius attingat, adeò ipsam procul fugiat. Experti prodimus: si fronde ea gyro claudatur ignis & serpēs, in ignem potiùs, quàm in fraxinum fugere serpentē. Mira naturę benignitas, ꝑtiùs quàm hæ prodeant, florere fraxinum, nec ante conditas folia dimittere.

De

De tilia, genera duo. CAP. XIIII.

IN tilia mas & fœmina differunt omni modo. Nanque & materies maris dura, rufsiórque ac nodosa, & odoratior. Cortex quoque crassior, ac detractus inflexibilis. Nec semen fert aut florem, vt fœmina, quæ crassior arbore, materie candida præcellénsque est. Mirum in hac arbore, fructum à nullo animalium attingi: foliorum corticísque succum esse dulcem. Inter corticem ac lignum tenues tunicas multiplici membrana, è quibus vincula tiliæ vocantur: tenuissimæ earum Philyræ, coronarum lemniscis celebres, antiquorúmque honore. Materies teredinem nõ sentit, proceritate perquàm modica, verũ vtilis.

De aceris generibus X. CAP. XV.

ACer eiusdem ferè amplitudinis, operum elegantia ac subtilitate cedro secundum. Plura eius genera. Album quod præcipui candoris, vocatur Gallicum, in Transpadana Italia, tránsque Alpes nascens. Alterum genus crispo macularum discursu, qui cùm excellentior fuit, à similitudine caudæ pauonum nomen accepit, in Istria Rhætiáq; præcipuum. E viliori genere crassiuenium vocatur. Græci situ discernunt. Campestre enim candidum esse, nec crispum, quod glinon vocant: montanum verò crispius duriúsque, etiamnum è mascula crispius ad lautiora opera. Tertium genus zygiam, rubentem, fissili ligno, cortice liuido, & scabro. Hoc alij generis proprij esse malunt, & Latinè carpinum appellant.

De brusco, mollusco, & staphylodendro, & buxo genera tria. CAP. XVI.

PVlcherrimum verò est bruscum, multóque excellentius etiamnum molluscum. Tuber vtrunque arboris eius: bruscum intortius crispum: molluscũ simplicius sparsum. Et si magnitudinem mensarum caperet, haud dubiè præferretur citro. Nunc intra pugillares lectorúmque silicios aut laminas raro vsu spectatur. E brusco fiunt & mensæ nigrescentes. Reperitur & in alno tuber: tantò deterius, quanto ab acere alnus ipsa distat. Aceris mares prius florent. Etiamnum in siccis natæ præferuntur aquaticis, sicut & fraxini. Est & trans Alpes arbor, simillima aceri albo materia, quæ vocatur staphylodendron. Fert siliquas, & in iis nucleos sapore nucis auellanæ. In primis verò materies honorata buxo est, raro crispicanti, nec nisi radice: cæterò lenis quies materiæ, silentio quodam & duritie ac pallore commendabilis: in ipsa verò arbore topiario opere. Tria eius genera: Gallicum, quod in metas emittitur, amplitudinémque proceriorem. Oleastrum in omni vsu damnatum, grauem præfert odorem. Tertium genus nostrate vocant: syluestre, vt credo, mitigatum satu: diffusius, & densitate parietum virens semper ac tonsile. Buxus Pyrenæis, ac Cytoriis montibus plurima, & Berecyntio tractu: crassissima in Corsica, flore nõ spernendo: quæ causa amaritudinis mellis. Semen illius cunctis animantibus inuisum. Hæc in Olympo Macedoniæ gracilior, sed breuis. Amat frigida, aprica. In igni quoque duritia, quæ ferro, nec flamma, nec carbone vtili.

De vlmo, genera quatuor. CAP. XVII.

INter has atque frugiferas, materie vitiúmque amicitia, accipitur vlmus. Græci duo eius genera nouere: montosam, quæ sit amplior: campestrem, quæ fruticosa. Italia Atinias vocat excelsissimas, & ex iis siccanas præfert, quæ nõ sint riguæ. Alterum genus Gallicas. Tertium nostrates, densiore folio, & ab eodem pediculo numerosiore. Quartum syluestre. Atiniæ non ferunt samara: ita vocatur vlmi semen: omnésque radicum plantis proueniunt, reliquæ semine.

De arborum natura per situs. CAP. XVIII.

NVnc celeberrimis arborum dictis, quædam in vniuersum de cunctis indicãda sunt. Montes amant cedrus, larix, teda, & cæteræ è quibus resina gignitur. Item aquifolia, buxus, ilex, iuniperus, terebinthus, populus, ornus, cornus, carpinus. Est & in Apennino frutex qui vocatur cotinus, ad lineamenta modo, conchylij colore insignis. Montes & valles diligit abies, robur, castaneæ, tilia, ilex, cornus. Aquosis montibus gaudent acer, fraxinus, sorbus, tilia, cerasus. Non temere in montibus visæ sunt prunus, Punicæ, oleastri, iu-

glans,morus,sambuci.Descendunt & in plana,cornus,corylus,quercus,ornus,acer,fraxinus,fagus,carpinus.Subeunt & in montosa,vlmus,malus,pyrus,laurus,myrtus,sanguinei frutices,ilex, tingendísque vestibus nascentes genistæ. Gaudet frigidis sorbus, & magis etiam betulla.Gallica hæc arbor mirabili candore atq; tenuitate, terribilis magistratuũ virgis.Eadem circulis flexilis,item corbium sportis.Bitumen ex ea Galliæ excoquunt. In eosdem situs comitatur & spina,nuptiarum facibus auspicatissima, quoniam inde fecerint pastores qui rapuerunt Sabinas,vt autor est Massurius.Nunc facibus carpinus & corylus familiarissimæ.Aquas odere cupressi,iuglandes,castaneæ,laburnum. Alpina & hæc arbor,nec vulgò nota,dura ac candida materie,cuius florem cubitalem longitudine apes non attingunt.Odit & quæ appellatur Iouis barba,in opere topiario tonsilis, & in rotunditatem spissa,argenteo folio.Non nisi in aquosis proueniunt salices,alni,populi,siler, ligustra tesseris vtilissima.Item vaccinia,Italiæ in aucupiis sata: Galliæ verò etiam purpurea,tingendi causa ad seruitiorum vestes. Quæcunque communia sunt montibus planísque,maiora fiunt,aspectúque pulchriora in campestribus,meliora materie crispioráque in montibus,exceptis malis,pyrísque.

Diuisio generum. CAP. XIX.

PRætereà arborum aliis decidunt folia: aliæ sempiterna coma virent.Quam differentiam antecedat necesse est prior.Sunt enim arborum quædã omnino syluestres,quædam vrbaniores:quas his placet nominibus distinguere.Ergo mites, quæ fructu, aut aliqua dote vmbrarúmve officio humanius iuuant,non improbè dicantur vrbanæ.

Quibus folia non decidant,& de rhododendro.

CAP. XX.

HArum generi non decidunt,oleæ,lauro,palmæ,myrto,cupresso,pinis,ederæ,rhododendro.Et quamuis herba dicatur Sabina rhododẽdron,vt nomine apparet, à Græcis venit. Alij nerion vocarunt,alij rhododaphnen,sempiternum fronde,rosæ similitudine caulibus fruticosum.Iumentis caprísque & ouibus venenum est.Idem homini contra serpentium venena remedio.

Item quibus folia non decidant,& quibus non omnia folia cadant,& quibus locis nulli arborum. CAP. XXI.

SYlueſtrium generis folia non decidunt abieti,lariei,pinastro,iunipero,cedro,terebintho,buxo,ilici,aquifolio,suberi,taxo,tamarici.Inter vtraque genera sunt adrachne in Græcia,& vbique vnedo.Reliqua enim folia decidunt his, præterquàm in cacuminibus. Non decidunt autem & in fruticum genere cuidam rubo, & calamo. In Thurino agro, vbi Sybaris fuit,ex ipsa vrbe prospiciebatur quercus vna,nunquam folia dimittens, nec ante mediam æstatem germinans.Idque mirum est,Græcis autoribus proditũ, apud nos posteà sileri.Nam locorum tanta vis est,vt circa Memphim Ægypti, & in Elephantine Thebaidis nulli arbori decidant,ne vitibus quidem.

De natura foliorum cadentium,& quibus foliorum varij colores.

CAP. XXII.

CÆteræ omnes extra prædictas(etenim enumerare longum est)folia deperdunt: obseruatúmque non arescere,nisi tenuia,& lata,& mollia.Quæ verò non decidant,callo crassa & angusta esse.Falsa definitio est,non decidere his,quarum succus pinguior sit. Quis enim potest in ilice intelligere? Decidere Timæus Mathematicus sole Scorpionẽ transeunte,sideris vi,quodam veneno aeris,putat.Cur ergo non eadem causa aduersum omnes polleat,iure miremur.Cadunt plurimis autumno.Quædam tardius amittunt, atque in hyemes prorogant moras.Nec interest maturius germinasse,vtpote cùm quędam primæ germinent,& inter nouissimas nudentur:vt amygdalæ,fraxini,sambuci.Morus autem nouissimè germinat,cum primis folia dimittit.Magna & in hoc vis soli. Prius decidunt in siccis macrísque,& vetustæ prius arbori:multis etiam,antequàm maturescat fructus.In serotina ficu,& hyberna pyro,& malo granato est pomum tantùm aspici in matre.Neque his autem,quæ semper retinent comas,eadem folia durant: sed subnascẽtibus

aliis

aliis,tum arescunt vetera:quod euenit circa solstitium.Maximè foliorũ vnitas in suo cuique genere permanet,præterquam populo,ederæ,crotoni,quam & cici diximus vocari.

De populo tria genera, & quorum foliorum figura mutetur.

CAP. XXIII.

Populi tria genera,alba,nigra,& quæ Libica appellatur,minima folio, ac nigerrima, fungísque enascentibus laudatissima.Alba folio bicolor,supernè candicans, inferiore parte viridi.Huic nigræ,vt crotoni,folia in iuuenta circinatæ rotunditatis sunt: vetustiora in angulos exeunt.Econtrario ederæ angulosa rotundantur.Populorũ foliis grandissima lanugo.Euolat candidæ (tradita folio numerosiore candida)vt iulus.Folia granatis & amygdalis rubentia.Mirum in primis id,quòd vlmo tiliæque,& oleæ, & populo albæ,& salici euenit.Circumaguntur enim folia earum post solstitium. Nec alio argumento certius intelligitur sidus confectum.

Quæ folia versentur omnibus annis,quæ foliorum è palmis cura & vsus, & foliorum mirabilia.

CAP. XXIIII.

Est & publica omnium foliorum in ipsis differentia.Nanque pars inferior à terra herbido viret colore.Ab eadem læuiora,neruos callúmque & articulos in superiore habent parte:incisuras verò subter,vt manus humana. Oleæ supernè candidiora, & minus læuia:item ederæ.Sed omnium folia quotidie ad solem oscitant,interiores partes tepefieri volentia.Superior pars omnium lanuginem quantulancunque habet,quæ in aliis gentium lana est.In Oriente funes validos è palmæ foliis fieri dictum est,eósque in humore vtiliores esse.Et apud nos ferè palmis à messe decerpuntur.Ex his meliora, quæ sese non diuiserint.Siccantur sub tecto quaternis diebus:mox in sole expanduntur,& noctibus relicta,donec candore inarescát,postea in opera finduntur. Latissima fico,viti,platano:angusta myrto,Punicæ,oleæ:capillata pino,cedro:aculeata aquifolio,& ilicum generi: nam iunipero spina pro folio est:carnosa cupresso,tamarici:crassissima alno: longa harundini, salici,palmæ etiam duplicia:circinata pyro,mucronata malo,angulosa ederæ, diuisa platano:insecta pectinum modo piceæ,abieti:sinuosa toto ambitu robori:spinosa cute,rubo.Mordacia sunt quibusdam,vt vrticis.Pungentia pino,piceæ,abieti,larici,cedro, aquifoliis.Pediculo breui oleæ,& ilici:longo vitibus:tremulo populis, & iisdem solis inter se crepitantia.Iam & in pomo ipso,mali quodam in genere,parua mediis emicant folia,interim & gemina.Præterea aliis circa ramos,aliis & in cacumine ramorum, robori & in caudice ipso.Iam densa,ac rara:sempérque lata rariora.Disposita myrto, concaua buxo, inordinata pomis.Plura eodem pediculo exeuntia malis pyrísque.Ramulosa vlmo,& cytiso.Quibus adiicit Cato decidua,populea quernáque,animalibus iubens dari non perarida:bubus quidem & ficulnea,ilignáque & ederacea. Dantur & ex harundine, ac lauro. Decidunt sorbo vniuersa,cæteris paulatim.Et de foliis hactenus.

De ordine naturæ in satis, & de flore arborum, & conceptu, & germinatione, & partu, & quo ordine floreant.

CAP. XXV.

Ordo autem naturæ annuus ita se habet.Primus est conceptus, flare incipiente vento Fauonio circiter ferè v i. Idus Feb. Hoc enim maritantur viuescentia è terra, quo etiam equæ in Hispania,vt diximus.Hic est genitalis spiritus mundi, à fouendo dictus,vt quidam existimauere.Flat ab Occasu æquinoctiali, ver inchoans. Catulitionem rustici vocant,gestiente natura semina accipere,eóque animam inferente omnibus satis. Concipiunt variis diebus,& pro sua quæque natura. Alia protinus,vt animalia: tardius aliqua,& diutius grauida partus gerunt:quod germinatio ideo vocatur. Pariunt verò cũ florent,flósque ille ruptis constat vriculis.Educatio in pomo est:hoc & germinatio. Arborum flos est pleni veris indicium,& anni renascentis,flos gaudium arborum. Tunc se nouas,aliásque quàm sunt,ostendunt:tunc variis colorum picturis in certamen vsque luxuriant.Sed hoc negatum plerisque.Non enim omnes florent, & sunt tristes quædam, quæque non sentiant gaudia annorum.Nam neque ilex,picea,larix,pinus, vllo flore ex-

hilarantur, nataléſve pomorum recurſus annuos verſicolori nuntio promittunt: nec fici atque caprifici. Protinus enim fructum flores gignunt. In ficis mirabiles ſunt & abortus, qui nunquàm matureſcunt. Nec iuniperi florent. Quidam earum duo genera tradunt: alteram florere, nec ferre: quæ verò non floreat, ferre protinus baccis ſubnaſcentibus, quæ biennio hæreant. Sed id falſum: omnibúſque iis dura facies ſemper. Sic & hominum multis fortuna ſine flore eſt. Omnes autem germinãt, etiam quæ non florent, magna & locorũ differentia. Quippe cũ ex eodẽ genere quæ ſunt in paluſtribus, priora germinẽt: mox campeſtria, nouiſsima in ſyluis. Per ſe autem tardius pyri ſylueſtres, quàm cætera. Primo Fauonio germinat cornus, proximè laurus, paulóq; ante æquinoctium tilia, acer. Inter primas verò populus, vlmus, ſalix, alnus, nuces. Feſtinat & platanus. Cæteræ vere cœpturo, aquifolium, terebinthus, paliurus, caſtanea, glandes. Serotino autem germine malus, tardiſsimo ſuber. Quibuſdam germinatur germinatio, nimia ſoli vbertate, aut inuitãtis cæli voluptate: quod magis in herbis ſegetum euenit. In arboribus tamen nimia germinatio laſſeſcit. Sunt aliæ naturales quibuſdam, prætérque vernas, quæ ſuis conſtant ſideribus, quorum ratio aptius reddetur tertio ab hoc volumine. Hyberna Aquilæ exortu, æſtiua Canis ortu, tertia Arcturi. Has duas quidam omnibus arboribus communes putant: ſentiri autem maximè in fico, vite, Punicis: cauſam afferentes, quoniam in Theſſalia Macedoniáque plurima tum ficus exeat. Maximè tamen in Ægypto apparet hæc ratio. Et reliquæ quidem arbores, vt primum cœpere, continuant germinationem. Robur, & abies, & larix intermittunt tripartitò, ac terna germina edunt: ideo & inter ſquamas corticum ſpargunt: quod omnibus arboribus in germinatione euenit, quoniã prægnantium rumpitur cortex. Eſt autem prima earum incipiente vere, circiter x v. diebus. Iterum germinant tranſeunte Geminos ſole. Sic fit, vt quima cacumina impelli ſecutis appareat, geniculato incremento. Tertia eſt earundem ad ſolſtitium breuiſsima, nec diutius ſeptenis diebus. Claréque & tunc cernitur excreſcentium cacuminum articulatio. Vitis ſola bis parturit, cùm primùm emittit vuam, iterum cùm digerit. Eorum quæ non florent, partus tantum eſt, & maturitas. Quædam ſtatim in germinatione florent, properántque in eo, ſed matureſcunt tardè, vt vites. Serotino quædam germinatu florent, maturántque celeriter, ſicuti morus, quæ nouiſsima vrbanarum germinat, nec niſi exacto frigore, ob id dicta ſapientiſsima arborum. Sed cùm cœpit, intantùm vniuerſa germinatio erũpit, vt vna nocte peragat etiàm cum ſtrepitu. Ex his, quæ hyeme Aquila exoriente (vt diximus) concipiunt, floret prima omnium amygdala menſe Ianuario: Martio verò pomum maturat. Ab ea proximè florent Armeniaca, dein tuberes, & præcoces: illæ peregrinæ, hæ coactæ. Ordine autem naturę, ſylueſtrium primæ ſambucus, cui medulla plurima: & cui nulla, cornus maſcula: vrbanarum malus, paruóque pòſt, vt ſimul videri poſsit, pyrus, & ceraſus, & prunus. Sequitur laurus, illámque cupreſſus: dein Punica, fici. At vites & oleæ florentibus iam iis germinant. Concipiunt Vergiliarum exortu. Hoc ſidus illarum eſt. Floret autem ſolſtitio vitis, & quæ paulò ſerius incipit, olea. Defloreſcunt omnia ſeptenis diebus, non celerius: quædam tardius, ſed nulla pluribus bis ſeptenis. Omnia & intra v i i i. Idus Iulij, Eteſiarum præcurſu. Nec ſtatim fructus ſequitur in aliquibus.

De corno, & quo tempore quæ ferant, & quæ fructum non ferant, & quæ infelices exiſtimantur, & quæ facillimè fructum perdunt, & quibus fructus, antequam folium, naſcantur.

CAP. XXVI.

Cornus enim circa ſolſtitia reddit primò candidum, poſtea ſanguineum. Ex eo genere fœmina poſt autumnum fert baccas acerbas, & inguſtabiles cunctis animantibus: ligno quoque fungoſa & inutilis, cùm mas è fortiſſimis quoque ſit: tanta differentia ab eodem genere fit. Sed & terebinthus meſſibus reddit ſemen, & acer, & fraxinus: nuces & mala, & pyra, præterquàm hyberna aut præcocia, autumno. Glandiferæ ſerius etiamnum, Vergiliarum occaſu: eſculus tantùm, autumno. Incipiente autem hyeme quædam genera mali pyríque, & ſuber. Abies flores croci colore circa ſolſtitium, ſemen

reddit

reddit post Vergiliarum occasum. Pinus autem & picea praeueniunt germinatione xv. ferè diebus. Semen verò post Vergilias & ipsæ reddunt. Citreæ & iuniperus & ilex anniferæ habentur, nouúsque fructus in his cum annotino pendet. In maxima tamen admiratione pinus est. Habet fructum maturescentem: habet proximo anno ad maturitatem venturum, ac deinde tertio. Nec vlla arborum auidius se promittit. Quo mense ex ea nux decerpitur, eodem maturescit alia: & sic dispẽsatur, vt nullo non mense maturescant. Quæ se in arbore ipsa diuisere, zamiæ vocantur: lædúntque cæteras, nisi detrahantur. Fructum arborum solæ nullum ferunt, hoc est, ne semen quidem, tamarix scopis tantum nascens, populus, alnus, vlmus Atinia, alaternus, cui folia inter ilicem & oliuam. Infelices autem existimantur, damnatæque religione, quæ neque seruntur vnquam, neque fructum ferunt. Cremutius autor est, nunquam virere arborem, ex qua Phyllis se suspenderit. Quæ gummi gignunt, post germinationem aperiuntur: gummi verò non nisi fructu detracto spissatur. Nouellæ arbores carent fructu, quandiu crescunt. Perdunt facillimè ante maturitatem, palma, ficus, amygdala, malus, pyrus. Item Punica, quæ etiam roribus nimiis & pruinis florem amittit. Qua de causa inflectunt ramos eius, ne † subiecti humorem infestum excipiant, atque contineant. †subrecti. Pyrus & amygdala, etiam si non pluat, sed fiat Austrinum cælum, aut nubilum, amittunt florem & primos fructus, si cùm defloruere tales dies fuerint. Ocyssimè autem salix amittit semen, antequàm omnino maturitatem sentiat, ob id dicta Homero frugiperda: secutáque ætas scelere suo interpretata est hanc sententiam, quando semen salicis mulieri sterilitatis medicamentum esse constat. Sed in hoc quoque prouidens natura, facilè nascenti & depacto surculo, incuriosius semen dedit. Vna tamen proditur ad maturitatem perferre solita, in Creta insula, ipso descensu Iouis speluncæ, toruum ligneúmque magnitudine ciceris. Fiunt verò quædam & loci vitio infructuosa, sicut in Paro sylua cædua, quæ nihil fert. Persicæ arbores in Rhodo, florent tantùm. Fit hæc differentia & ex sexu: in iisque mares non ferunt. Aliqui hoc permutantes, mares esse, quæ ferant, tradunt. Facit & densitas sterilitatem. Gignentium autem quædam & lateribus ramorum & cacuminibus ferunt, vt pyrus, Punica, ficus, myrtus. Cæterò eadem natura, quæ frugibus. Nanque & in eis spica in cacumine nascitur, legumina in lateribus. Palma sola (vt dictum est) in spathis habet fructum, racemis propendentem. Reliquis sub folio pomum, vt protegatur, excepta fico, cui folium maximum vmbrosissimúmque, & ideo supra id pomum: eidémque serius folium nascitur, quàm pomum. Insigne proditur in quodam genere Ciliciæ, Cypri, Helladis, ficos sub folio, grossos verò post folium nasci. Ficus & præcoces habet, quas Athenis prodromos vocant. In Laconico genere maximæ sunt.

De biferis & triferis, & quæ celerrimè senescant, & de ætatibus earum.

CAP. XXVII.

Svnt & biferæ in eisdem. In Cea insula caprifici triferæ sunt. Primo fœtu sequens euocatur, sequenti tertius. hoc fici caprificantur. Et caprifici autem ab aduersis foliis nascuntur. Biferæ & in malis ac pyris quædam, sicut & præcoces. Malus syluestris bifera. Sequens eius fructus post Arcturum in apricis maximè. Vites quidem & triferæ sunt, quas ob id insanas vocãt: quoniam in iis alia maturescunt, alia turgescunt, alia florent. M. Varro autor est, vitem fuisse Smyrnæ apud mare biferam, & malum in agro Cõsentino. Hoc autem euenit perpetuò in Tacapensi Africæ agro, de quo plura aliàs, ea est soli fertilitas. Trifera est & cupressus. Nanque baccæ eius colliguntur mense Ianuario, & Maio, & Septembri: ternásque earum gerit magnitudines. Est verò & in ipsis arboribus etiã onustis peculiaris differentia. Summa sui parte fertilior est arbutus: quercus inferiore, iuglandes, fici, mariscæ. Omnes, quò magis senescunt, hòc maturius ferunt, & in apricis locis, nec pingui terra. Syluestriora omnia tardiora. Quædam ex iis omnino non maturescunt. Itẽ quæ subarantur, aut quæ ablaqueantur, celeriora neglectis: hæc & fertiliora. Est etiamnum ætatis differentia. Amygdala enim & pyrus in senecta fertilissimæ, vt glandiferæ, &

quoddam genus ficorum. Cæteræ in iuuenta, tardiúsque maturantes: quod maximè notatur in vitibus. Vetustioribus enim vinum melius, nouellis copiosius. Celerrimè verò senescit, & in senecta deteriorem fructum gignit malus. Nanque & minora poma proueniunt, & vermiculis obnoxia. Quin & in ipsa arbore nascuntur. Ficus sola ex omnium arborum fœtu, maturitatis causa medicatur: iam quidem ex portentis, quoniã maiora sunt pretia præposteris. Omnia autem celerius senescunt præfœcunda. Quin & protinus moriuntur aliqua, cælo fœcunditatem omnem eblandito: quod maximè vitibus euenit.

De moro. CAP. XXVIII.

CONtrà morus tardissimè senescit, fructibus minimè laborans. Tardè & quorum crispa materies, vt acer, palma, populus. Et subarata ocyus senescunt.

De syluestribus. CAP. XXIX.

SYluestria autem tardissimè. Atque in totum, omnis cura fertilitatem adiicit, fertilitas senectam: ideo & præflorent talia & prægerminant, atque in totum præcocia fiunt: quoniam omnis infirmitas cælo magis obnoxia est. Multæ verò plura gignunt, vt diximus in glandiferis: inter quas laurus vuas suas: maximéq; sterilis, quæ nõ gignit aliud: ob id à quibusdam mas existimatur. Ferunt & auellanæ iulos compactili callo, ad nihil vtiles.

De buxo, & faba Græca, siue loto. CAP. XXX.

PLurima verò buxus. Nam & semen suum, & granum, quod carthegon vocant, & à Septentrione viscum, à Meridie hyphear: de quibus plura mox paulò. Interdúmque pariter res quaternas habent. Arborum quædam simplices, quibus à radice caudex vnus, & rami frequentes, vt oliuæ, fico, viti. Quædam fruticosi generis, vt paliurus, myrtus. Item nux auellana: quinimò melior est & copiosior fructu, in plures dispersa ramos. In quibusdam omnino nullus, vt in suo genere buxo, loto transmarinæ. Quædam bifurcæ, atque etiam in quinas partes diffusæ. Quædam diuiduæ, nec ramosæ, vt sambuci. Quædam indiuiduæ, ramosæ, vt piceæ. Quibusdam ramorum ordo, sicut piceæ, abieti. Aliis inconditus, vt robori, malo, pyro. Et abieti quidem subrecta diuisura, ramíque in cælum tendentes, non in latera proni. Mirum, cacuminibus eorum decisis moritur, totis verò derruncaris durat. Et si infrà, quàm rami fuere, præcidatur, quod superest, viuit: si verò cacumen tantùm auferatur, tota moritur. Alia ab radice brachiata, vt vlmus. Alia in cacumine ramosa, vt pinus, lotos, siue faba Græca: quam Romæ à suauitate fructus syluestris quidem, sed cerasorum penè natura, loton appellant. Præcipuè domibus expetitur ramorum petulantia, breui caudice, latissima expatiantiũ vmbra, & in vicinas domos sæpe transilientium. Nulli opacitas breuior: nec aufert solem hyeme, decidentibus foliis. Nulli cortex iucundior, aut oculos excipiens blandius. Nulli rami longiores validioresque, aut plures, vt dixisse totidem arbores liceat. Cortice pelles tingunt, radice lanas. Malis proprium genus. Ferarum enim rostra reddunt, adhærentibus vni maximo minoribus. Ramorum aliqui cæci, qui non germinant: quod natura fit, si non eualuere: aut pœna, cùm deputatos cicatrix hebetauit. Quæ diuiduis in ramo natura est, hæc viti in oculo, harundini in geniculo. Omnium terræ proxima crassiora. In longitudinem excrescunt abies, larix, palma, cupressus, vlmus, & siqua vnistirpia. Ramosarum cerasus etiam in xl. cubitorum trabes, æquali per totum duûm cubitorum crassitudine reperitur.

De ramis, & cortice, & radicibus arborum. CAP. XXXI.

QVædam statim in ramos sparguntur, vt mali. Cortex aliis tenuis, vt lauro, tiliæ: aliis crassus, vt robori. Aliis læuis, vt malo, fico. Idem scaber robori, palmæ. Omnibus in senecta rugosior. Quibusdam rumpitur sponte, vt viti: quibusdam etiam cadit, vt malo, vnedoni: carnosus, suberi, populo: membranaceus, vt viti, harundini: libris similis, cераso: multiplex tunicis, vt vitibus, tiliæ, abieti. Quibusdam simplex, vt fico, harundini. Magna & radicum differentia. Copiosæ fico, robori, platano: breues & angustæ, malo: singulares abieti, larici. Singulis enim innituntur, quanquàm minimis in latera dispersis. Crassiores lauro & inæquales: item oleæ, cui & ramosæ. At robori carnosæ. Robora suas in profundum agunt. Si Virgilio quidem credimus, esculus, quantum corpore eminet,

tantum

tantum radice descendit. Oleæ, malis & cupressis per summa cæspitum. Aliis recto meatu, vt lauro, oleæ: aliis flexuoso, vt fico. Minutis hæc capillamentis hirsuta, vt abies, multæque syluestrium: è quibus montani prætenuia fila decerpentes, spectabiles lagenas, & alia vasa nectunt. Quidam, nõ altius descendere radices, quàm solis calor tepefaciat, idq; natura loci tenuioris crassiorísve, dixere: quod falsum arbitror. Apud autores certè inuenitur, abietis planta cùm transferretur, v i i i. cubitorum in altitudine: nec totã refossam, sed abruptam. Maxima spatio atq; plenitudine & citri est. Ab ea platani, roboris, & glandiferarum. Quarundam radix viuacior superficie, vt lauri. Itaque cùm trunco inaruit, recisa, etiam lætius fruticat. Quidam breuitate radicum celerius senescere arbores putant: quod coarguunt fici, quarum radices longissimæ, & senectus ocyssima. Falsum arbitror & quod aliqui prodidere, radices arborum vetustate minui. Visa etenim est annosa quercus euersa vi tempestatis, & iugerum soli amplexa. Prostratas restitui plerunque, & quadam terræ cicatrice reuiuiscere, vulgare est. Et familiarissimum hoc platanis, quæ plurimum ventorum concipiunt propter densitatẽ ramorum: quibus amputatis, leuatæ onere in sua scrobe reponuntur. Factumq; iam est hoc in iuglandibus oleísque, ac multis aliis.

De prodigiosis arboribus, & quibus modis sponte nascantur, & quòd non omnia vbique nascantur, & quæ non alibi nascantur arbores. CAP. XXXII.

EST in exemplis, & sine tempestate, vllâve causa alia, quàm prodigij, cecidisse multas, ac sua sponte resurrexisse. Factum hoc populo Rom. Quiritibus ostentum Cimbricis bellis Nuceriæ in luco Iunonis, vlmo, postquam etiam cacumẽ amputatum erat, quoniam in aram ipsam procumbebat, restituta sponte, ita vt protinus floreret: à quo deinde tempore maiestas populi Rom. resurrexit, quæ antè vastata cladibus fuerat. Memoratur hoc idem factum & in Philippis, salice procidua atque detruncata: & Stagiris in Musæo populo alba. omnia fausti ominis. Sed maximè mirum, Antandri platanus etiam circundolatis lateribus restibilis sponte facta, vitæque reddita longitudine x v. cubitorum, crassitudine quatuor vlnarũ. Arbores, quas naturæ debeamus, tribus modis nascuntur: sponte, aut semine, aut ab radice. Cura numerosior existit: de qua suo dicemus volumine: nunc enim totus sermo de natura est, multis modis mirísque memorabili. Nanque non omnia in omnibus locis nasci docuimus, nec translata viuere. Hócque aliàs fastidio, aliàs contumacia, sæpius imbecillitate eorum, quæ transferuntur, euenit: aliàs cælo inuidente, aliàs solo repugnante. Fastidit balsamum alibi nasci. Assyria malus alibi ferre: necnon & palma nasci vbique, aut nata parere: vel cùm promisit etiam ostendítque, ea educare, quæ tanquàm inuita peperit. Non habet vires frutex cinnami in Syriæ vicina perueniendi. Non ferunt amomi nardíque deliciæ, ne in Arabia quidem ex India naue peregrinari. Tentauit enim Seleucus rex. Illud maximè mirum, ipsas arbores plerunque exorari vt viuant, atque transmigrent: aliquando & à solo impetrari, vt alienas alat, aduenásque nutriat: cælum nullo modo flecti. Viuit in Italia piperis arbor: casiæ verò etiam in Septentrionali plaga: vixit & in Lydia thuris. Sed vnde sorbentes siccum omnem ex iis soles, coquentésque lacrymam? Illud proximè mirum, mutari naturam in iisdem locis, atque pro indiuiso valere. Cedrum æstuosis partibus dederat: at in Lyciis Phrygiísque montibus nascitur. Frigus inimicum lauro fecerat? sed in Olympo copiosior nulla est. Circa Bosphorum Cimmerium in Panticapæo vrbe, omni modo laborauit Mithridates rex, & cæteri incolæ, sacrorum certè causa laurum myrtúmque habere: non contigit, cùm teporis arbores abundent ibi, punicæ ficíque, iam mali & pyri laudatissimæ. Frigidas eodem tractu non genuit arbores, pinum, abietẽ, piceam. Et quid attinet in Pontum abire? Iuxta Romam ipsam castaneæ cerasíque ægrè proueniunt, Persica in Thusculano: necnon nuces Græcæ cum tædio inseruntur, Tarracina syluis scatente earum.

De cupresso: & quòd ex terra noua aliqua sæpe nascantur, quæ in ea antè non fuerunt. CAP. XXXIII.

CVpressus aduena, & difficillimè nascentium fuit, vt de qua verbosius sæpiúsque, quàm de omnibus aliis, prodiderit Cato. Natu morosa, fructu superuacua, baccis torua,

tonsa,folio amara,odore violenta, ac ne vmbra quidem gratiosa,materie rara,vt penè fruticosi generis,Diti sacra,& ideo funebri signo ad domos posita. Fœmina sterilis diu. Metæ demum aspectu non repudiata,distinguendis tãtum pinorum ordinibus:nunc verò tonsilis facta in densitate parietum,coercitáque gracilitate perpetuò tenera. Trahitur etiam in picturas opere historiali: venatus classésve, & imagines rerum tenui folio, breuíque,& virenti superuestiens.Duo genera earum:Meta in fastigium conuoluta, quæ & fœmina appellatur.Mas spargit extra se ramos,deputatúrque & accipit vitem. Vtraq; autem immittitur in perticas asseréfve amputatione ramorum,qui x i i i. anno denarus singulis væneunt.Quæstuosissima in satus ratione sylua: vulgóque dotem filiarum antiqui plantaria appellabant.Huic patria insula Creta, quanquàm Cato Tarentinam eam appellat,credo,quòd primum eò venerit.Et in Ænaria succisa regerminat. Sed in Creta quocunque loco terram mouerit quispiam,nisi seratur alia,hæc gignitur,protinúsque emicat.Illa verò etiam non appellato solo,ac sponte, maximéque in Idæis montibus,& quos Albos vocant,summísque iugis,vnde niues nunquàm absunt, plurima: quod miremur,alibi non nisi in tepore proueniens,& nutricem magnopere fastidiens. Nec terræ tantum natura circa has refert,aut perpetua cæli,verum & quædam temporaria vis.Imbres aliquæ plerunque semina afferunt,& certo fluunt genere,aliquando etiam incognito:quod accidit Cyrenaicæ regioni,cùm primum ibi laserpitium natum est: vt in herbarum natura dicemus. Nata est & sylua vrbi ei proxima imbre piceo crassóque,circiter vrbis Romæ annum c c c c x x x.

De edera. CAP. XXXIIII.

EDera iam dicitur in Asia nasci.Negauerat Theophrastus,nec in India,nisi in monte Mero. Quin & Harpalum omni modo laborasse, vt sereret eam in Medis,frustra, Alexandrum verò ob raritatem ita coronato exercitu,victorem ex India rediisse,exemplo Liberi patris:cuius Dei & nunc adornat thyrsos,galeásq; etiam & scuta, in Thraciæ populis in solẽnibus sacris.Inimica arbori saxísque omnibus,sepulcráque ac muros rumpens:serpentium frigori gratissima,vt mirum sit vllum honorem habitum ei.Duo genera eius prima,vt reliquarum,mas,& fœmina.Maior traditur mas corpore,& folio durio re etiam ac pinguiore,& flore ad purpuram accedenre. Vtriusque autem flos similis est rosæ syluestri,nisi quòd caret odore. Species horum generum tres.Est enim candida & nigra edera,tertiáque quæ vocatur helix.Etiamnum hæ species diuiduntur in alias: quoniam est aliqua fructu tantũ candida,alia & folio:fructum quoque candidum ferentium aliis densus acinus,& grandior, racemis in orbem circumactis, qui vocantur corymbi. Item selenitium,cuius est minor acinus,sparsior racemus.Simili modo in nigra.Alicui & semen nigrum,alij crocatũ:cuius coronis Poetæ vtuntur,foliis minus nigris, quam quidam Nysiam,alij Bacchicã vocant,maximis inter nigras corymbis.Quidam apud Græcos etiamnum duo genera huius faciunt,à colore acinorum erythranum & chrysocarpum.Plurimas autem habet differentias helix,quoniam folio maximè distat. Parua sunt & angulosa concinnioráque,cùm reliquorũ generum simplicia sint. Distat & longitudine internodiorum,præcipuè tamen sterilitate,quoniam fructum nõ gignit.Quidam hoc ætatis esse,non generis existimant:primóque helicem esse,fieri ederam vetustate.Horum error manifestus intelligitur,quoniam helicis plura genera reperiuntur,sed tria maximè insignia: herbacea ac virens,quæ plurima est:altera candido folio:tertia versicolor,quæ Thracia vocatur.Etiamnum herbaceæ tenuiora folia,in ordinẽ digesta, densioráque.In alio genere diuersa omnia. Et in versicolori alia tenuioribus foliis,& similiter ordinatis densioribúsque est:alteri generi neglecta hæc omnia.Maiora quoq; aut minora sunt folia,macularúmque habitu distant:Et in candidis alia sunt candidiora.Adolescit in longitudinem maximè herbacea.Arbores autem necat candida:omnémque succum auferendo tanta crassitudine augetur,vt ipsa arbor fiat.Signa eius folia maxima atque latissima, mammas erigentis,quæ sunt cæteris inflexæ: racemi stantes, ac subrecti. Et quanquàm omniũ ederarũ generi radicosa brachia,huic tamen maximè ramosa ac robusta:ab ea

nigræ.

nigræ. Sed proprium albæ, quòd inter media folia emittit brachia vtrinque semper amplectens: hoc & in muris, quamuis ambire non possit. Itaque etiam pluribus locis intercisa, viuit tamen durátque: & totidem initia radicum habet, quot brachia, quibus incolumis & solida arbores sugit ac strangulat. Est & in fructu differentia albæ nigræque ederæ: quoniam aliis tanta amaritudo acini, vt aues non attingant. Est & rigens edera, quæ sine adminiculo stat, sola omnium generum ob id vocata cissos. E diuerso nunquàm nisi humi repens chamæcissos.

De edera, quæ vocatur smilax. CAP. XXXV.

Similis est ederæ, è Cilicia quidem primùm profecta, sed in Græcia frequentior, quam vocant smilacem, densis geniculata caulibus, spinosis fruticosa ramis, folio ederaceo paruo, non anguloso, à pediculo emittente pampinos, flore candido, olente liliũ. Fert racemos labruscæ modo, non ederæ, colore rubro, complexa acinis maioribus nucleos ternos, minoribus singulos, nigros durósque. Infausta omnibus sacris & coronis: quoniã sit lugubris, virgine eius nominis propter amorẽ iuuenis Croci, mutata in hunc fruticem. Id vulgus ignorãs, plerunq; festa sua polluit, ederã existimãdo: sicut in Poetis, aut Libero patre, aut Sileno, quis omnino nescit quibus coronẽtur. E smilace fiunt codicilli. Propriúmq; materiæ est, vt admota auribus leuem sonũ reddat. Ederæ mira proditur natura ad experienda vina: si vas fiat ex ligno eius, vina trãsfluere, ac remanere aquam, si qua fuerit mista.

De aquaticis calamis, & fruticibus. CAP. XXXVI.

INter ea, quæ frigidis gaudent, & aquaticos frutices dixisse cõueniat. Principatũ in his tenebunt harundines, belli pacisq; experimentis necessariæ, atq; etiã deliciis gratæ. Tegulo earum domus suas Septentrionales populi operiunt: durántq; æuis tecta alta. Et in reliquo verò orbe cameras leuissimè suspendunt. Chartísq; seruiunt calami, Ægyptij maximè, cognatione quadam papyri. Probatiores tamen Gnidij, & qui in Asia circa Anaiticum lacum nascuntur. Nostratibus fungosior subest natura, cartilagine bibula, quæ cauo corpore intus, supernè tenui inarescit ligno: fissilis, præacuta semper acie, geniculata. Cæterò gracilitas nodis distincta, læui fastigio tenuatur in cacumina, crassiore pániculæ coma, neq; hac superuacua. Aut enim pro pluma strata cauponarũ repletur: aut vbi limosiore callo induruit, sicut in Belgis, cõtusa & interiecta nauiũ cõmissuris ferruminat textus, glutino tenacior, rimísq; explendis fidelior pice. Calamis Oriẽtis populi bella cõficiunt. Calamis spicula addunt irreuocabili hamo noxia. Mortem accelerant pinna addita calamis. Fítque & ex ipso telum aliud fracto in vulneribus. His armis solem ipsum obumbrant. Propter hoc maximè serenos dies optãt: odere ventos & imbres, qui inter illos pacem esse cogunt. Ac si quis Æthiopas, Ægyptum, Arabas, Indos, Scythas, Bactros, Sarmatarum tot gentes, & Orientis, omniáque Parthorũ regna diligẽtiùs computet, æqua ferè pars hominum in toto mundo calamis superata degit. Præcipuus hic vsus in Creta bellatores suos præcipitauit. Sed in hoc quoque, vt cæteris in rebus, vicit Italia: quando nullus sagittis aptior calamus, quàm in Rheno Bononiẽsi amne, cui plurima inest medulla, pondúsque volucre: cõtra flatus quoque peruicax libra. Quippe non eadem gratia Belgicis. Hæc & Creticis cõmendatioribus: quanquàm præferantur Indi, quorum alia quibusdam videtur natura, quando & hastarum vicem præbent additis cuspidibus. Harundini quidẽ Indicæ arborea amplitudo: quales vulgo in templis videmus. Differre mares ac fœminas in his quoq; Indi tradunt. Spissius mari corpus, fœminæ capacius. Nauigiorúmq; etiã vicem præstãt (si credimus) singula internodia. Circa Acesinem amnẽ maximè nascuntur. Harundo omnis ex vna stirpe numerosa. Atque etiã recisa fœcundiùs resurgit. Radix natura viuax, geniculata & ipsa. Folia Indicis tantùm breuia. Omnibus verò à nodo orsa, complexu tenues per ambitũ inducunt tunicas: atque à medio internodio eũ plurimum desinunt vestire, procumbúntque. Latera harundini calamóq; in rotunditatẽ bina, super nodos alterno semper inguine, vt alterũ ad dextra fiat, alterum superiore geniculo ad læua per vices. Inde exeunt aliquando rami, qui sunt calami tenues. Plura autẽ genera. Alia spissior densiórq; geniculis, breuibus internodiis. Alia rarior maioribus, tenuiórq; & ipsa.

Calamus verò alius totus concauus,quem ſyringiam vocant,vtiliſſimus fiſtulis,quoniam nihil eſt ei cartilaginis atque carnis.Orchomenius eſt continuo foramine peruius,quem auleticon vocant.hic tibiis vtilior,fiſtulis ille.Eſt alius craſſiore ligno,& tenui foramine. Hunc totum fungoſa replet medulla. Alius breuior,alius procerior,exilior,craſſiórque. Fruticoſiſſimus,qui vocatur donax,non niſi in aquaticis natus:quoniam & hæc differentia eſt,multum prælata harundine,quæ in ſiccis proueniat. Suum genus ſagittario calamo,vt diximus,ſed Cretico longiſsimis internodiis,obſequentíque quò libeat flecti calefacto.Differentias faciunt & folia,non multitudine,verum robore & colore. Valida Laconicis,& ab vna parte denſiora:quales in totum circa ſtagna gigni putant, diſſimiles amnicis,longíſque veſtiri tunicis,ſpatioſius à nodo ſcandente complexu. Eſt & obliqua harundo,non in excelſitatem naſcens,ſed iuxta terrã fruticis modo ſe ſpargens, ſuauiſſima in tenerirate animalibus.Vocatur à quibuſdam elegia.Eſt & in Italia naſcens adarca nomine,paluſtris:& cortice,tantùm ſub ipſa coma,vtiliſsima dentibus: quoniã vis eadem eſt,quæ ſinapi.De Orchomenij lacus harundinetis accuratius dici cogit admiratio antiqua.Characiam vocabant craſsiorem firmiorémque,plotiam verò ſubtiliorem,hãc in inſulis fluitantibus naram,illam in ripis expatiantis lacus. Tertia harundo eſt tibialis calami,quem auleticon dicebant.Nono hic anno naſcebatur.Nam & lacus incrementa hoc temporis ſpatio ſeruabat,prodigioſus ſi quando amplitudinem biennio extendiſſet: quod notatum apud Cheroniam infauſto Athenienſium prælio,& apud Lebadiam ſæpe notatur influente Cephiſſo.Cùm igitur anno permanſit inundario,proficiunt in aucupatoriam quoque amplitudinẽ:vocabantur zeugitæ.Contrà bombyciæ maturius reciproco,graciles,fœminarum latiore folio atq; candidiore,modica lanugine,aut omnino nulla,ſpadonum nomine inſignibus.Hinc erãt armamenta ad incluſos cantus,nõ ſilendo & reliquo curæ miraculo,vt venia ſit,argento iam potius cani. Cædi ſolebant tempeſtiuè vſque ad Antigenem tibicinem,cùm adhuc ſimplici muſica vterentur, ſub Arcturo: ſic præparatæ aliquot poſt annos vtiles eſſe incipiebant.Tunc quoq; multa domandæ exercitatione,& canere tibiæ ipſæ docendæ,cõprimentibus ſe ligulis,quod erat illis theatrorum moribus vtilius.Poſtquam varietas acceſsit,& cantus quoque luxuria,cædi ante ſolſtitia cœptæ,& fieri vtiles in trimatu,apertioribus earum ligulis ad flectendos ſonos:quæ inde ſunt & hodie.Sed tum ex ſua quanque tantũ harundine congruere perſuaſum erat: & eam,quæ radicem anteceſſerat,læuæ tibiæ conuenire:quæ cacumen,dextræ:immẽſum, quantum prælatis,quas ipſe Cephiſſus abluiſſet.Nunc ſacrificæ Thuſcorum è buxo,ludicræ,verò loro,oſsibúſque aſininis & argento fiunt. Aucupatoria harundo à Panhormo laudariſsima,piſcaroria Abaritana ex Africa.Harundinis Italiæ vſus ad vineas maximè. Cato ſeri eam iubet in humidis agris,bipalio ſubacto prius ſolo,oculis diſpoſitis interuallo ternorum pedum.Simul & corrudã,vnde aſparagi fiant:cõcordare enim amicitiã.

De ſalice,eius genera octo,& quæ præter ſalicem ſint vtilia ligaturis, & de rubis. CAP. XXXVII.

Salicem verò circà,qua nulla aquaticarum vtilior,licet populi vitibus placeãt,& Cæcuba educent:licet alni ſepibus muniant,contráque erumpentium amnium impetus, riparum muro in tutela ruris excubent in aqua ſatæ,cæſæque denſius innumero hærede proſint.Salicis ſtatim plura genera. Nanque & in proceritatem magnam emittunt iugis vinearum perticas,pariúntque baltheo corticis vincula:& aliæ virgas ſequacis ad vincturas lentitiæ. Aliæ prætenues viminibus texendis ſpectabili ſubtilitate.Ruſſus aliæ firmiores corbibus,ac plurimæ agricolarum ſupellectili:candidiores ablato cortice,leuíq; tractatu,vilioribus vaſis quàm vt è corio fiant,atque etiam ſupinarum in delicias cathedrarum aptiſsimæ. Cædua ſalici fertilitas,denſior tonſura ex breui pugno verius, quàm ramo,non,vt remur,in nouiſsimis curanda arbore. Nullius quippe tutior eſt reditus minoriſve impendij,aut tempeſtatum ſecurior. Tertium locum ei in æſtimatione ruris Cato attribuit,priorémque quàm oliuetis,quámque frumento, aut pratis: nec quia deſint alia vincula. Siquidem & geniſtæ, & populi,& vlmi, & ſanguinei frutices,& betulæ,& harundo

harundo fiſſa,& harundinum folia,vt in Liguria,& vitis ipſa, recisíſque aculeis rubi alligant:,& intorta corylus. Mirúmque contuſo ligno alicui maiores ad vincula eſſe vires. Salici tamen præcipua dos. Finditur Græca rubens, candidiórque Amerina,ſed paulò fragilior,ideo ſolido ligat nexu. In Aſia tria genera obſeruant. Nigram,viliorem viminibus:candidam agricolarum vſibus:tertiam,quæ breuiſſima eſt,helicem vocant. Apud nos quoque multi totidem generibus nomina imponunt:vimineam vocãt,eandem purpuream. Alteram nitelinam à colore,quæ ſit tenuior. Tertiam Gallicam,quæ tenuiſſima. Nec in fruticum,nec in veprium cauliúmve,neque in herbarum,aut alio vllo, quàm ſuo genere,numerentur iure ſcirpi fragiles paluſtréſque ad tegulum tegetéſque:è quibus detracto cortice,candelæ luminibus & funeribus ſeruiunt. Firmior quibuſdam in locis earum rigor. Nanque iis velificant non in Pado tantùm nautici,verùm & in mari piſcator Africus, præpoſtero more vela intra malos ſuſpendens. Et mapalia ſua Mauri tegunt: proximéque æſtimanti hoc videantur eſſe,quo inferiore Nili parte papyri ſunt vſu. Sed fruticoſi generis ſunt inter aquaticas & rubi, atque ſambuci fungoſi generis, aliter tamen,quàm ferulæ. Quippe plus ligni vtique ſambuco. Ex qua magis canoram buccinam tubámque credit paſtor ibi cæſa,vbi gallorum cantum frutex ille non exaudiat. Rubi mora ferunt,& alio genere ſimilitudinem roſæ,qui vocatur cynosbatos. Tertium genus Idæum vocãt Græci à loco. Tenuius eſt,quàm cætera,minoribúſq; ſpinis,& minus aduncis. Flos eius contra lippitudines illinitur ex melle & igni ſacro. Contra ſtomachi quoq; vitia bibitur ex aqua. Sambuci acinos habent nigros atque paruos, humoris lenti, inficiendo maximè capillo:qui & ipſi aqua decocti manduntur.

De ſuccis arborum,& natura materiarum,& de cædendis arboribus.

CAP. XXVIII.

HVmor & cortici arborum eſt, qui ſanguis earum intelligi debet, non idem omnibus. Ficis lacteus:huic ad caſeos figurandos coaguli vis. Ceraſis gummoſus, vlmis ſaliuoſus,lentus ac pinguis malis,vitibus ac pyris aquoſus. Viuaciora, quibus lentior. Atque in toto corpore arborum, vt reliquorum animalium,cutis,ſanguis,caro,nerui, venæ,oſſa,medullæ. Pro cute cortex. Mirum,hic in moro medicis ſuccum quærentibus, ferè hora diei ſecunda,lapide incuſſus manat: altius fractus ſiccus videtur. Proximi pleriſque adipes. ij vocantur à colore alburnum:mollis ac peſſima pars ligni,etiam in robore facilè putreſcens, teredini obnoxia: quare ſemper amputabitur. Subeſt huic caro,cui oſſa:id eſt,materiæ optimum. Alternant fructus, quibus ſiccius lignum, vt olea,magis quàm quibus carnoſum,vt ceraſus. Nec omnibus adipes carnéſve largæ, ſicuti nec animalium acerrimis. Neutrum habet buxus,cornus,olea:nec medullam,minimúmque etiã ſanguinis:ſicut oſſa non habent ſorba, carnem ſambuci, & plurimam ambæ medullam: nec harundines maiore ex parte. In quarundam arborum carnibus pulpæ venæque ſunt: Diſcrimen earum facile. Venæ latiores candidioréſque pulpæ fiſſilibus inſunt. Ideo fit, vt aure ad caput trabis quamlibet prælongæ admota, ictus ab altero capite vel graphij ſentiatur, penetrante rectis meatibus ſono. Vnde deprehenditur, an torta ſit materies, nodíſque conciſa. Quibuſdam ſunt tubera, ſicut ſunt in carne glandia. In iis nec vena, nec pulpa, quodam callo carnis in ſe conuoluto. Hoc pretioſiſſimum in cedro & acere. Cætera menſarum genera fiſsis arboribus circinantur in pulpam: alioqui fragilis eſſet vena in orbem arboris cæſa. Fagis pectines tranſuerſi in pulpa. Apud antiquos inde & vaſis honos. Manius Curius iurauit ſe ex præda nihil attigiſſe,præter guttum faginum, quo ſacrificaret. Lignum in longitudinem fluctuatur, vt quæ pars fuit ab radice,validius ſidit. Quibuſdam pulpa ſine venis, mero ſtamine & tenui conſtat. Hæc maximè fiſsilia. Alia frangi celeriora, quàm findi,quibus pulpa non eſt, vt oleæ, vites. At è contrario,totum è carne corpus fico. Tota oſſea eſt ilex, cornus, robur,cytiſus, morus,ebenus,lotos,& quæ ſine medulla eſſe diximus. Cæteris nigricans color. Fulua cornus,in venabulis nitet inciſuris nodata propter decorem. Cedrus, & larix, & iuniperus rubent.

De

De larice,& abiete,& sapino,& cæteris huiusmodi arboribus cædendis.

CAP. XXXIX.

Larix fœminam habet, quam Græci vocant ægida, mellei coloris. Inuentum est pictorum tabellis immortale nullisque fissile rimis hoc lignum. Proximum medullæ est. In abiete leuson Græci vocauere. Cedrus quoque durissima, quæ medullæ proxima, vt in corpore ossa, deraso modò limo. Et sambuci interiora mirè firma traduntur. Nanque qui venabula ex ea faciunt, præferunt omnibus. Constat enim ex cute & ossibus. Cædi tempestiuum quæ decorticentur, vt teretes, ad templa cæteráque vsus rotundi, cùm germinant, aliàs cortice inextricabili,& carie subnascente ei, materiáque nigrescente. Tigna,& quibus aufert securis corticem, à bruma ad Fauonium: aut si præuenire cogamur, Arcturi occasu,& ante eum Fidiculæ. Nouissima ratione solstitio. Dies siderum horum reddentur suo loco. Vulgò satis putant obseruare, ne quæ dedolandæ arbores sternantur ante editos suos fructus. Robur vere cæsum, teredinem sentit: bruma autem neque viatur, neque pandatur, aliàs obnoxium etiam vt torqueat sese findátque: quod in subere tempestiuè quoque cæso euenit. Infinitum refert & lunaris ratiò: nec nisi à vicesima in tricesimam cædi volunt. Inter omnes verò conuenit, vtilissimè in coitu eius sterni, quem diem alij interlunium, alij silentis lunæ appellant. Sic certè Tib. Cæsar, concremato ponte naumachiario, larices ad restituendum cædi ex Rhætia præfiniuit. Quidam dicunt, vt in coitu & sub terra sit luna: quod fieri non potest, nisi noctu. At si competant coitus in nouissimum diem brumæ, illa sit æterna materies: proximè, cùm suprà dictis sideribus. Quidam & Canis ortum addunt,& sic cæsas materies in forum Augustum. Nec nouellæ autem ad materiem, nec veteres vtilissimæ. Circuncisas quoque ad medullam aliquè non inutiliter relinquunt, vt omnis humor stantibus defluat. Mirum, apud antiquos primo Punico bello classem Duelli imperatoris ab arbore excisa lx. die nauigasse. Contra verò Hieronem regem ccxx. naues effectas diebus xlv. tradit L. Piso. Secundo quoque Punico bello, Scipionis classis xl. die à securi nauigauit. Tantum tempestiuitas etiam in rapida celeritate pollet. Cato hominum summus in omni vsu, de materiis hæc adiicit: Prælum è sapino atra potissimum facito. Vlmeam, pineam, nuceam, hanc atque aliam materiem omnem cùm effodies, luna decrescente eximito post meridiem, sine vento Austro. Tunc erit tempestiua, cùm semen suum maturum erit. Caueto, ne per rorem trahas, aut doles. Idémque mox: Nisi intermestri luna atque dimidiata, ne tangas materiem. Tunc ne effodias, aut præcidas abs terra. Diebus quatuor proximis, quibus luna plena fuerit, optimè eximitur. Omnino caueto nigram materiam doles, néve cædas, néve tangas, nisi siccam, néve gelidam, néve rorulentam. Tiberius idem & in capillo tondendo seruauit interlunia. M. Varro aduersus defluuia præcepit obseruandum id à plenilunio. Larici & magis abieti succisis, humor diu defluit. Hæ omnium arborum altissimæ ac rectissimæ. Nauium malis antennísque propter leuitatem præfertur abies. Communia his pinóque, vt quadripartitos venarum cursus bifidósque habeant, vel omnino simplices. Ad fabrorum intestina opera medulla sectilis. Optima quadripartitis materies,& mollior, quàm cæteræ. Intellectus in cortice protinus peritis. Abietis quæ pars à terra fuit, enodis est: hæc, qua diximus, ratione fluuiata decorticatur, atque ita sapinus vocatur: superior pars nodosa, duriórque, fusterna. Et in ipsis autem arboribus robustiores Aquiloniæ partes. Et in totum deteriores ex humidis opacísque: spissiores ex apricis ac diuturnæ. Ideo Romæ infernas abies supernati præfertur. Est per gentium quoque regiones in iis differentia. Alpibus Apennínoque laudatissimæ: in Gallia Iura ac monte Vogeso: in Corsica, Bithynia, Ponto, Macedonia. Deteriores Æneatica & Arcadica. Pessimæ Parnassia,& Euboica, quoniam ramosæ ibi & contortæ, putrescentésque facilè. At Cedrus in Creta, Africa, Syria laudatissima. Cedri oleo peruncta materies, nec tineam, nec cariem sentit. Iunipero eadem virtus, quæ cedro. Vasta hæc in Hispania, maximéque baccæ eius. Medulla eius vbicunque solidior etiam, quàm cedrus. Publicum omnium vitium vocant spiras, vbi conuoluère se venæ atque nodi. Inueniuntur in quibusdam, sicut

in marmore, centra: id est duritia clauo similis, inimica serris. Et quædam fortè accidunt, lapide comprehenso aut recepto in corpus, aut alterius arboris ramo. Megaris diu stetit oleaster in foro, cui viri fortes affixerant arma, quæ cortice ambiente ætas longa occultauerat. Fuítque arbor illa fatalis excidio vrbis, præmonitæ oraculo, cùm arbor arma peperisset: quod succisæ accidit, ocreis galeísque intus repertis. Ferunt lapides ita inuentos, ad continendos partus esse remedio.

De materiis, de magnitudine arborum, & quæ cariem & ruinam non sentiunt, & de perpetuitate materiarum. CAP. XL.

AMplissima arborum ad hoc æui existimatur Romæ visa, quam propter miraculum Tiberius Cæsar in eodem ponte naumachiario exposuerat aduectam cum reliqua materie: durauítque ad Neronis principis amphitheatrum. Fuit autem trabs è larice longa pedes CXX. bipedali crassitudine æqualis. Quo intelligebatur vix credibilis reliqua altitudo fastigium ad cacumen æstimantibus. Fuit memoria nostra & in porticibus septorum à M. Agrippa relicta, æquè miraculi causa, quæ diribitorio superfuerat XX. pedibus breuior, sesquipedali crassitudine. Abies admirationis præcipuæ visa est in naui, quæ ex Ægypto Caij principis iussu, obeliscum in Vaticano circo statutum, quaruórque truncos lapidis eiusdem ad sustinendum eum adduxit: qua naue nil admirabilius visum in mari certum est. CXX. M. modiûm lentis pro saburra ei fuere. Longitudo spatium obtinuit magna ex parte Ostiensis portus latere læuo. Ibi nanque demersa est à Claudio principe, cum tribus molibus, turriũ altitudine in ea exædificatis obiter Puteolano puluere, aduectísque. Arboris eius crassitudo quatuor hominum vlnas complectentium implebat. Vulgóque auditur octoginta nummorum & pluris malos venundari ad eos vsus, rates verò connecti quadraginta sestertiis plerasque. At in Ægypto & Syria reges inopia abietis cedro ad classes feruntur vsi. Maxima ea in Cypro traditur ad vndecimremem Demetrij succisa centum triginta pedum, crassitudinis verò ad trium hominum complexum. Germaniæ prædones singulis arboribus cauatis nauigant, quarum quædam & triginta homines ferunt. Spississima ex omni materie, ideo & grauissima, iudicatur ebenus, & buxus, graciles natura: neutra in aquis fluitat, nec suber, si dematur cortex, nec larix. Ex reliquis siccissima lotos, quæ Romæ ita appellatur. Deinde robur exalburnatum: & huic nigricans color, magísque etiam cytiso, quæ proximè accedere ebenum videtur. Quanquam non desint, qui Syriacas terebinthos nigriores affirment. Celebratur & Thericles nomine, calices ex terebintho, solitus facere torno, per quem probatur materies. Omnium hæc sola vngi vult, meliórque oleo fit. Colos mirè adulteratur iuglande ac pyro syluestri tinctis, atque in medicamine decoctis. Omnibus, quæ diximus, spissa firmitas. Ab his proxima est cornus: quanquàm non potest videri materies propter exilitatem, sed lignum non aliò penè, quàm ad radios rotarum, vtile: aut si quid cuneandum sit in ligno, clauísve figendum ceu ferreis. Ilex item & oleaster, & olea, atque castanea, carpinus, populus. Hæc & crispa aceris modo, si vlla, materies idonea esset ramis sæpe deputatis: castratio illa est, adimítque vires. De cætero plerísque eorum, sed vtique robori tanta duritia est, vt terebrari nisi madefactum non queat, & ne sic quidem adactus auelli clauus. E diuerso clauum non tenet cedrus. Mollissima tilia, eadem videtur & calidissima: argumentum afferunt, quod citissimè ascias retundat. Calidæ & morus, laurus, edera, & omnes è quibus igniaria fiunt. Exploratorũ hoc vsus in castris, pastorúmq; reperit, quoniam ad excudendum ignem non semper lapidis occasio est. Teritur ergo lignum ligno, ignémque concipit attritu, excipiente materia aridi fomitis, fungi, vel foliorum facillimè conceptum. Sed nihil edera præstantius quæ teratur, lauro quæ terat. Probatur & vitis syluestris, alia quàm labrusca, & ipsa ederæ modo arborem scandens. Frigidissima quæcunque aquatica: lentissima autem, & ideo scutis faciendis aptissima, quorum plaga contrahit se protinus, cludítque suum vulnus, & ob id contumacius transmittit ferrum: in quo sunt genere fici, salix, tilia, betulla, sambucus, populus vtraq;. Leuissima ex his ficus & salix, ideóque vtilissimæ. Omnes autem etiam ad cistas, quæque flexi-

li etate constant. Habent & candorem rigorémque,& in sculpturis facilitatem. Est lentitiá platano,sed madida,sicut alno. Siccior eadem vlmo,fraxino,moro,ceraso,sed ponderosior. Rigorem fortissimè seruat vlmus,ob id cardinibus assamentísque portarum vtilissima,quoniam minimè torquetur:permutanda tantùm sic,vt cacumen ab inferiore sit cardine,radix superior. Palmæ est mollis,& suberis: spissæ & malus, pyrúsque, necnon acer: sed fragiles,& quæcunque crispa. In omnibus syluestria & mascula differentias cuiusque generis augent. Et infœcunda firmiora fertilibus,nisi quo in genere mares ferunt, sicut cupressus & cornus. Cariem vetustatémque non sentiunt cupressus,cedrus,ebenus, lotos,buxum,taxus,iuniperus,oleaster,& olea. Et ex reliquis tardissimè larix, robur,suber, castanea,iuglans. Rimam fissurámque non capit sponte cedrus, cupressus,olea. Buxum maximè æternam putant,ebenum & cupressum,cedrúmque,claro de omnibus materiis iudicio in templo Ephesiæ Dianæ, vtpote cum tota Asia extruente quadringentis annis peractum sit. Cōuenit tectum eius esse è cedrinis trabibus. De ipso simulacro Deæ ambigitur. Cæteri ex ebeno esse tradunt. Mutianus ter Consul, ex his qui proximè viso eo scripsere,vitigineum & nunquam mutatum,septies restituto templo. Hanc materiā elegisse eandem,Canetiam nomē artificis nuncupans: quod equidem miror,cùm antiquiorem Minerua quoque non modò Libero patre vetustatem ei tribuat. Adiicit multis foraminibus nardo rigari,vt medicatus humor alat,teneátque iuncturas, quas & ipsas esse modico admodum miror. Valuas esse è cupresso,& iam quadringentis propè annis durare materiam omnem nouæ similem. Id quoque notandum,valuas in glutinis compage quadriennio fuisse. Cupressus in eas electa,quoniam præter cætera vno in genere materiæ nitor maximè valeat æternus. Nónne simulacrum Veiouis in arce è cupresso durat,à condita Vrbe quingentesimo quinquagesimoprimo anno dicatum? Memorabile & Vticæ templum Apollinis, vbi Numidicarum cedrorum trabes durant, ita vt positæ fuere prima vrbis eius origine,annis mille centū octogintaocto. Et in Hispania Sagunti aiunt templum Dianæ à Zacyntho aduectæ cum conditoribus, annis ducentis ante excidium Troiæ,vt autor est Bocchus,infráque oppidum ipsum id haberi. Cui pepercit religione inductus Annibal:iuniperi trabibus etiam nunc durantibus. Super omnia memoratur ædes in Aulide eiusdē Deæ,seculis aliquot ante Troianum bellum exædificata: quonam genere materiæ scientia obliterata. In plenum dici potest,vtique quæ odore præcellant, ea æternitate præstare. A prædictis morus proximè laudatur, quæ vetustate etiam nigrescit. Et quædam tamen in aliis diuturniora sunt vsibus,quàm alia. Vlmus in perflatu firma,robur defossum,& in aquis quercus obruta. Eadem supra terram rimosa facit opera torquendo sese. Larix in humore præcipua, & alnus nigra. Robur marina aqua corrumpitur. Non improbatur & fagus in aqua,& iuglans,hæ quidem in his,quæ defodiuntur,vel principales. Item iuniperus:eadem & subdialibus aptissima. Fagus & cerrus celeriter marcescunt. Esculus quoque humoris impatiens. Contrà adacta in terram in palustribus alnus æterna,onerísque quantilibet patiens:cerasus firma: vlmus & fraxinus lentæ,sed facilè pandantur,flexiles tamen,stantésque à circuncisura siccatæ fideliores. Laricem in maritimis nauibus obnoxiam teredini tradunt: omniáq; prætetquam oleastrum & oleam. Quædam enim in mari,quædam in terra vitiis opportuniora.

De teredinibus. CAP. XLI.

INfestantium quatuor genera. Teredines capite ad portionem grauissimo,rodunt dentibus. Hæ tantùm in mari sentiuntur: nec aliam putant teredinem propriè dici. Terrestres tineas vocant: culicibus verò similes, thripas. Quartum est & è vermiculorum genere,quorum quidem alij putrescente succo ipsa materie:alij patiuntur,sicut in arboribus,ex eo qui cerastes vocatur. Cùm tantum erroserit,vt circumagat se,generat alium. Hæc nasci prohibet in aliis amaritudo, vt cupresso: aliis duritia, vt buxo. Tradunt & abietem circa germinationes decorticatam,qua diximus luna,aquis non corrumpi. Alexandri Magni comites prodiderunt, in Tylo Rubri maris insula arbores esse,ex quibus naues fierent,quas CC. annis durantes inuentas:& si mergerentur,incorruptas. In eadem

eſſe fruticem baculis tantum idoneæ craſſitudinis, varium tigrium maculis, ponderoſum: & cùm in ſpiſſiora decidat, vitri modo fragilem.

De materiis architecti, & quæ materies ad quid vtilis, & quæ firmior materia in tectum. CAP. XLII.

APud nos materiæ finduntur aliquæ ſponte: ob id architecti eas fimo illitas ſiccari iubent, vt afflatus non noceant. Pondus ſuſtinere validè, abies, larix, etiam in tranſuerſum poſitæ. Robur, olea, incuruantur cedúntque ponderi. Illæ renituntur, nec temere rumpuntur: priúſque carie, quàm viribus, deficiunt. Et palmæ arbor inualida: in diuerſum enim curuatur. At populus contra omnia inferiora pandatur: palma è contrario fornicatur. Pinus & cupreſſus aduerſus cariem tineáſque firmiſsimæ. Facilè pandatur iuglans. fiunt enim & ex ea trabes: frangíque ſe prænuntiat ſtrepitu: quod in Antandro accidit, cùm è balneis territi ſono profugerunt. Pinus, piceæ, alni, ad aquarum ductus in tubos cauantur. Obrutæ terra, plurimis durant annis. Eædem ſi non integantur, citò ſeneſcũt: mirum in modum fortiores, ſi humor extrà quoque ſuperſit. Firmiſsima ad tectum abies. Eadem valuarum repagulis, & ad quæcunque libeat inteſtina opera aptiſsima, ſiue Græco, ſiue Campano, ſiue Siculo fabricæ artis genere ſpectabilis, ramentorum crinibus pampinato ſemper orbe ſe voluens ad incitatos runcinarum raptus. Eadem & curribus, maximè ſociabilis glutino, in tantum, vt findatur antè, quà ſolida eſt.

De glutinanda materia, & lignis ſectilibus. CAP. XLIII.

MAgna autem & glutini ratio, propter ea quæ ſectilibus laminis, ac in alio genere operiuntur. Stamineam in hoc vſu probant venam, & vocant fertilem, argumento ſimilitudinis, quoniam lacrymosè criſpa. In omni genere & glutinum abdicant quædam, & inter ſe & cum aliis inſociabilia glutino, ſicut robur. Sed nec ferè cohærent, niſi ſimilia natura, vt ſiquis lapidem lignúmque coniungat. Cornum maximè audit ſorbus, carpinus, buxus, poſtea tilia. Cuicunque operi facilia, flexilia omnia, quæ lenta diximus, prætérque morus & caprificus. Durabilia ac ſectilia, quæ modicè humida. Arida enim latius, quàm viridia, ſerris cedunt, præter robur & buxum, quæ pertinacius reſiſtunt, ſerrarúmq; dentes replent æqualitate inerti: qua de cauſa alterna inclinatione egerunt ſcobem. Obedientiſsima quocunque in opere fraxinus, eadémque haſtis corylo melior, cornu leuior, ſorbo lentior. Gallica verò etiã ad currus flexibilis. Vitem æmularetur vlmus, ni pondus eſſet in culpa. Facilis & fagus, quanquam fragilis & tenera. Eadem ſectilibus laminis in tenui flexilis, capsíſque ac ſcriniis ſola vtilis. Secatur in laminas prætenues & ilex, colore quoque non ingrata: ſed maximè fida iis quæ terantur, vt rotarum axibus: ad quos lentore fraxinus vtilis, ſicut duritia ilex, & vtroque legitur vlmus. Sunt verò & parui vſus fabrilium miniſteriorum inſignes. Ideóque proditum, terebris vaginas ex oleaſtro, buxo, ilice, vlmo, fraxino vtiliſsimas fieri. Ex iiſdem malleos, maiores quoque è pinu & ilice. Et his autem maior ad firmitatem cauſa tempeſtiuæ cæſuræ, quàm immaturæ: quippe cùm ex olea duriſsimo ligno cardines in foribus diutius immoti, plantæ modo germinauerint. Cato vectes aquifolios, laureos, vlmeos fieri iubet. Hyginus manubria ruſticis carpinea, iligna, cerrea. Quæ in laminas ſecantur, quorúmque operimento veſtiatur alia materies, præcipua ſunt citrum, terebinthus, aceris genera, buxum, palma, aquifolium, ilex, ſambuci radix, populus. Dat & alnus, vt dictum eſt, tuber ſectile, ſicut citrum acérque. Nec aliarum tubera in pretio. Mediáque pars arborum criſpior, & quò propior radici minoribus magíſque flexilibus maculis. Hæc prima origo luxuriæ, arborem alia integi, & viliores ligno pretioſiores cortice fieri, vt vna arbor ſæpius væniret. Excogitatæ ſunt & ligni bracteæ. nec ſatis: cœpere tingi animalium cornua, dentes ſecari: lignúmque ebore diſtingui, mox operiri. Placuit deinde materiem & in mari quæri. Teſtudo in hoc ſecta. Nupérq; portentoſis ingeniis principatu Neronis inuentum, vt pigmentis perderet ſe, pluríſque væniret imitata lignum. Sic lectis pretia quæruntur: ſic terebinthum vinci iubent, ſic citrum pretioſius fieri, ſic acer decipi. Modò luxuria non fuerat contenta ligno: iam lignum emi teſtudinem facit.

De arborum ætate, & quæ genera arborum minimè durant. Similiter de visco & Druidis. CAP. XLIIII.

Vita arborum quarundam immensa credi potest, si quis profunda mundi & saltus inaccessos cogitet. Verum ex his quas memoria hominum custodit, durãt in Linternino Africani prioris manu satæ oliuæ. Item myrtus eodem loco conspicuæ magnitudinis. Subest specus, in quo manes eius custodire draco traditur. Romæ verò lotos in Lucinæ area, anno qui fuit sine magistratibus c c c l x i x. vrbis æde condita, incertum ipsa quanto vetustior. Esse quidem vetustiorem non est dubiũ, cùm ab eo luco Lucina nominetur. Hæc nunc circiter annum c c c c l. habet. Antiquior illa est, sed incerta eius ætas, quæ capillata dicitur, quoniã Vestalium virginum capillus ad eam defertur. Verùm altera lotos in Vulcanali, quod Romulus constituit ex victoria de decumis, æquæua vrbi intelligitur, vt autor est Massurius. Radices eius in forum vsque Cæsaris per stationes municipiorum penetrant. Fuit cum ea cupressus æqualis, circa suprema Neronis principis prolapsa atque neglecta. Vetustior autem vrbe in Vaticano ilex, in qua titulus æreis literis Hetruscis, religione arborem iam tunc dignam fuisse significat. Tiburtes quoq; originem multo ante vrbem Romam habent. Apud eos extant ilices tres, etiam Tiburto conditore eorum vetustiores, apud quas inauguratus traditur. Fuisse autem eum tradunt filium Amphiarai, qui apud Thebas obierit vna ætate ante Iliacum bellum. Sunt autores, & Delphicam platanum Agamemnonis manu satam: & alteram in Caphyis Arcadiæ luco. Sunt hodie ex aduerso Iliensium vrbis iuxta Hellespontum in Protesilai sepulcro arbores, quæ omnibus ephebis eius cum intantum accreuere vt Ilium aspiciãt, inarescunt, rursúsque adolescunt. Iuxta vrbem autem quercus in Ili tumulo tunc satæ dicuntur, cùm cœpit Ilium vocari. Argis olea nunc etiam durare dicitur, ad quam Io in vaccam mutatam Argus alligauerit. In Ponto circa Heracleam aræ sunt Iouis Stratij cognomine, ibíque quercus duæ ab Hercule satæ. In eodem tractu portus est, Amyco Bebrycum rege interfecto clarus. Eius tumulus à supremo die lauro tegitur, quam insanam vocant: quoniam si quid ex ea decerptum inferatur nauibus, iurgia fiant, donec abiiciatur. Regionem Aulocrenen diximus, per quam ab Apamia in Phrygiam itur: ibi platanus ostenditur, ex qua pependit Marsya victus ab Apolline, quæ iam tum magnitudine electa est. Necnon palma Deli ab eiusdem Dei ætate conspicitur. Olympiæ oleaster, ex quo primus Hercules coronatus est, & nunc custoditur religiosè. Athenis quoque olea durare traditur in certamine edita à Minerua. E diuerso breuissima vita est Punicis, fico, malis: & ex his præcocibus breuior quàm serotinis, dulcibus quàm acutis, & dulciori in Punicis. Item in vitibus, præcipuéque ferulioribus. Græcinus autor est, sexagenis annis durasse vites. Videntur & aquaticæ celerius interire. Senescunt quidem velociter, sed è radicibus repullulant, laurus & mali, & Punicæ. Firmissimæ ergo ad viuendum oleæ, vt quas durare annis c c. inter autores conueniat. Est in suburbano Tusculani agri colle, qui Corne appellatur, lucus antiqua religione Dianæ sacratus à Lario, velut arte tonsili coma fagei nemoris. In hoc arborem eximiam ætate nostra adamauit Passienus Crispus, bis Consul, orator: Agrippinæ matrimonio & Nerone priuigno clarior postea, osculari complectíque eam solitus, non modò cubare sub ea vinúmque illi affundere. Vicina luco est ilex, & ipsa nobilis, x x x v. pedum ambitu caudicis, x. arbores mittens singulas magnitudinis visendæ: syluámque sola facit. Edera necari arbores certum est. Simile quiddam & in visco: tametsi tardiorem earum iniuriam arbitrantur. Nãque & hoc præter fructus agnoscitur non in nouissimis mirabile. Quædam enim in terra gigni non possunt, & in arboribus nascuntur. Nanque cùm suam sedem non habeant, in aliena viuunt, sicut viscum. Est & in Syria herba, quæ vocatur cadytas, non tantùm arboribus, sed ipsis etiam spinis circumuoluens sese. Item circa Tempe Thessalica, quæ polypodion vocatur, & quæ dolichos ac serpillum. Oleastro quoque deputato quod gignatur, vocant phaunos. Quòd verò in spina fullonia hippophæston, calyculis inanibus, foliis paruis, radice alba, cuius succus ad detractiones in comitiali morbo vtilissimus habetur. Visci tria genera.

Nanque

Nanque in abiete ac larice ſtelin dicit Eubœa naſci,hyphear Arcadia. Viſcum autem in quercu,robore,ilice,pruno ſylueſtri,terebintho,nec aliis arboribus adnaſci,plerique.Copioſiſſimum in quercu,quod dryos hyphear vocant. In omni arbore,excepta ilice & quercu,differentiam facit odor viruſque: & folium non iucundi odoris in vtroque,viſco amarum & lentum.Hyphear ad ſaginanda pecora vtilius. Vitia modò purgat primò:dein pinguefacit,quæ ſuffecere purgationi.Quibus ſit aliqua tabes intus,negant durare. Ea medendi ratio æſtatis quadragenis diebus. Adiiciunt diſcrimen, viſco in his quæ folia amittant,& ipſi decidere:contrà inhærere nato in æterna fronde. Omnino autem ſatum vllo modo naſcitur,nec niſi per aluum auium redditum,maximè palumbis ac turdi. Hæc eſt natura,vt niſi maturatum in ventre auium,non proueniat.Altitudo eius non excedit cubitalem,ſemper fruticoſi ac viridis. Mas fertilis,fœmina ſterilis. Aliquando non fert. Viſcum conſit ex acinis qui colliguntur meſſium tempore immaturi.nam ſi acceſſere imbres,amplitudine quidem augentur,viſco verò marceſcunt.Siccantur deinde,& aridi tunduntur,ac conditi in aqua putreſcunt duodenis ferè diebus. Vnúmque hoc rerum putreſcendo gratiam inuenit.Inde in profluente rurſus malleo tuſi,amiſſis corticibus interiore carne lenteſcunt.Hoc eſt viſcum pennis auium tactu ligandis,iuglandis oleo ſubactum,cùm libeat inſidias moliri. Non eſt omittenda in ea re & Galliarum admiratio. Nihil habent Druidæ(ita ſuos appellant Magos) viſco,& arbore in qua gignatur (ſi modò ſit robur)ſacratius.Iam per ſe roborũ eligunt lucos:nec vlla ſacra ſine ea fronde conficiunt,vt inde appellati quoque interpretatione Græca poſſint Druidæ videri.Enimuero quicquid adnaſcatur illis,è cælo miſſum putant, ſignúmque eſſe electæ ab ipſo Deo arboris.Eſt autem id rarum admodum inuentu,& repertum magna religione petitur:& ante omnia ſexta luna,quæ principia menſium annorúmque his facit, & ſeculi poſt triceſimum annum,quia iam virium abundè habeat,nec ſit ſui dimidia. Omnia ſanantem appellantes ſuo vocabulo,ſacrificiis epuliſque rite ſub arbore præparatis,duos admouẽt candidi coloris tauros,quorum cornua tunc primum vinciantur. Sacerdos candida veſte cultus arborem ſcandit.Falce aurea demetit. Candido id excipitur ſago. Tum deinde victimas immolant,precantes vt ſuum donum Deus proſperum faciat his quibus dederit.Fœcunditatem eo poto dari cuicunque animali ſterili arbitrantur, contráque venena omnia eſſe remedio.Tanta gentium in rebus friuolis plerunque religio eſt.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XVII.

PROOEMIVM.

Arborum pretia mirabilia. CAP. I.

NATVRA arborum,terra maríque ſponte ſua prouenientium, dicta eſt. Reſtat earum,quæ arte & humanis ingeniis fiunt verius quàm naſcuntur. Sed prius mirari ſuccurrit, quæ abſtulimus penuria pro indiuiſo poſſeſſa à feris, depugnante cum iis homine circa caducos fructus, circa pendentes verò & cum alitibus,in tanta deliciarum pretia veniſſe, clariſsimo(vt equidem arbitror)exemplo L. Craſsi atque Cn. Domitij Ænobarbi. Craſsus orator fuit in primis nominis Romani: domus ei magnifica: ſed aliquanto præſtantior in eodem palatio Q. Catuli,qui Cimbros cum C. Mario fudit. Multò verò pulcherrima conſenſu omnium ætate ea in colle viminali C. Aquilij equitis Romani,clarioris illa etiam,quàm Iuris ciuilis ſcientia,cùm tamen obie-

cta Crasso sua est. Nobilissimarum gentium ambo Crassus atque Domitius Censuram post Consulatum simul gessere, anno conditæ vrbis d c l x i i. frequentem iurgiis propter dissimilitudinem morum. Tum Cn. Domitius, vt erat vehemens natura, prætereà accensus odio, quod ex æmulatione auidissimum est, grauiter increpuit tanti Censorem habitare, † pro domo eius sestertiûm millies identidem promittens. Et Crassus, vt præsens ingenio semper, & facero lepôre solers, addicere se respondit, exceptis sex arboribus. ac ne vno quidem denario, si adimerentur, emptã volente Domitio. Crassus, Vtrúmne igitur ego sum, inquit, quæso Domiti, exemplo grauis & ab ipsa mea Censura notandus, qui in domo quæ mihi hæreditate obuenit, comiter habitem: an tu, qui H-S millies sex arbores æstimes? Eæ fuere loti, patula ramorum opacitate lasciuæ, Cecina Largo è proceribus crebrò in iuuenta nostra eas in domo sua ostentante. Durauerúntque, quoniam & de longissimo æuo arborum diximus, ad Neronis principis incendia, quibus cremauit vrbem, annis c l x x x. posteà, cultu virides iuuenésque, ni princeps ille accelerasset etiam arborum mortem. Ac ne quis vilem de cætero Crassi domum, nihilque in ea iurgante Domitio fuisse dicendum præter arbores iudicet, iam columnas quatuor Hymettij marmoris, Ædilitatis gratia ad scenam ornandam aduectas, in atrio eius domus statuerat, cùm in publico nondum essent vllæ marmoreæ. Tam recens est opulentia: tantóque tunc plus honoris arbores domibus afferebant, vt sine illis ne inimicitiarum quidem pretium seruauerit Domitius. Fuere ab iis & cognomina antiquis: Fronditio militi illi, qui præclara facinora, Vulturnum transnatans, fronde capiti imposita, aduersus Annibalem edidit: Stolonum Liciniæ genti: ita enim appellatur in ipsis arboribus fruticatio inutilis: vnde & pampinatio inuenta primo Stoloni dedit nomen. Fuit & arborum cura legibus priscis: cautúmque est x i i. tabulis, vt qui iniuria cecidisset alienas, lueret in singulas æris x x v. Quid existimamus, futuráşne eas credidisse ad suprà dictam æstimationem illos, qui frugiferas tanti taxauerant? Nec minus miraculum in pomo est, multarum circa suburbana fructu annuo addicto binis millibus nummûm, maiore singularum reditu, quàm erat apud antiquos prædiorum. Ob hoc insita, & arborum quoque adulteria excogitata sunt, vt nec poma pauperibus nascerentur. Nunc ergo dicemus, quo maximè modo tantum ex his vectigal contingat, veram colendi rationem absolutamque prodituri, Et ideo non vulgata tractabimus, nec quæ constare animaduertimus, sed incerta atque dubia, in quibus maximè fallitur vita. Nam diligentiam in superuacuis affectare, nô nostrum est. Ante omnia autem in vniuersum, & quæ ad cuncta arborum genera pertinent in commune, de cælo terráque dicemus.

† In vetustis codic. numerus desideratur. ex Val. Max. restituendus, qui lib. 9. cap. 1. de luxuria, hanc Crassi domũ sexagies H-S. æstimat, hoc est, Coronatorum centum quinquaginta millibus. Nã quod hic nonnulli supponẽdum putarũt, H-S. millies, maiorem efficit summã, quàm vt fidem mereatur. Vide Budæum lib. 3. de Asse.

De natura cæli ad arbores, & quam partem cæli spectare debeant.

CAP. II.

Aquilone maximè gaudent, densiores ab afflatu eius lætioréſque, & materiæ firmioris. Qua in re plerîq; falluntur, cùm in vineis pedamenta non sint à vento eo opponenda, & id tantùm à Septentrione seruandum. Quinimo tempestiua frigora plurimum arborum firmitati cõferunt, & sic optimè germinant: alioqui si blandiantur Austri, defatiscentes, ac magis etiam in flore. Nam si cùm defloruere, protinus sequantur imbres, in totum poma depereunt: adeò vt amygdalæ & pyri, etiã si omnino nubilum fuit, Austrinúsve flatus, amittant fœtus. Circa Vergilias quidem pluere, inimicissimum viti & oleæ: quoniam tunc coitus est earum. hoc est illud quatriduum oleis decretoriũ, hic articulus Austrinus nubili spurci, quod diximus. Fruges quoque peius maturescunt Austrinis diebus, sed celeriùs. Illa sunt noxia frigora, quæ Septentrionibus aut præposteris fiunt horis. Hyemem quidem Aquiloniam esse, omnibus satis vtilissimum. Imbres verò tunc expetendi euidens causa est, quoniam arbores fœtu exinanitas, & foliorum quoque amissione languidas, naturale est auidè esurire. Cibus autem earum imber. Quare tepidam esse hyemem, vt absumpto partu arborum, sequatur protinus cõceptus, id est germinatio, ac deinde alia florescendi exinanitio, inutilissimum experimentis creditur. Quinimo si plures ita continuentur anni, etiam ipsæ moriuntur arbores, quando nemini dubia pœna est in

fame

fame laborantium.Ergo qui dixit hyemes ſerenas optandas,non pro arboribus vota fecit.Nec per ſolſtitia imbres vitibus conducunt. Hyberno quidem puluere lætiores fieri meſſes,luxuriantis ingenij fertilitate dictum eſt. Alioqui vota arborum frugúmque communia ſunt,niues diutinas ſedere.Cauſa,non ſolùm quia animã terræ, euaneſcentem exhalatione,includunt & comprimunt,retróque agunt in vires frugum atque radices: verùm quòd & liquorem ſenſim præbent,purum præterea leuiſſimúmque,quãdo nix aquarum cæleſtium ſpuma eſt.Ergo humor ex his non vniuerſus ingurgitans diluénſque, ſed quomodo ſititur diſtillans,velut ex vbere alit omnia quæ non inundat.Tellus quoq; illo modo fermenteſcit,& ſucci plena ac lacteſcentibus ſatis non effœta,cùm tempus aperit, tepidis arridet horis. Ita maximè frumenta pingueſcunt, præterquàm vbi calidus ſemper aer eſt,vt in Ægypto.Continuatio enim & ipſa cõſuetudo,idem quod modus alibi efficit:plurimúmque prodeſt vbicunque,nõ eſſe quod noceat.In maiore parte orbis,cùm præcoces excurrere germinationes,euocatæ indulgentia cæli,ſecutis frigoribus exuruntur.Qua de cauſa ſerotinæ hyemes noxiæ ſyluestribus quoque, quæ magis etiam dolent vrgente vmbra ſua,nec adiuuante medicina:quoniã veſtire teneras intorto ſtramento in ſylueſtribus non eſt. Ergo tempeſtiuæ aquæ hybernis primùm imbribus,deinde germinationem antecedentibus. Tertium tempus eſt,cùm educant poma,nec protinus,ſed iam valido fœtu. Quæ fructus ſuos diutius continent, longioréſque deſiderant cibos, his & ſerotinæ aquæ vtiles,vt viti,oleæ,Punicis.Hæ iam pluuiæ generis cuiuſque arboribus diuerſo modo deſiderantur,aliis alio tempore maturãtibus. Quapropter iiſdem imbribus quædam lædi videas,alia iuuari,etiam in eodem genere, ſicut in pyris: alio die hyberna quærunt pluuias,alio verò præcocia, vt pariter quidem omnia deſiderent. Hybernum tempus eſt ante germinationem,quæ Aquilonem Auſtro vtiliorem facit. Ratio eadem mediterranea maritimis præfert(ſunt enim plerunque frigidiora)& montoſa planis, & nocturnos imbres diurnis.Magis fruuntur aquis ſata,non ſtatim auferente eas ſole.Connexa & ſitus vinearum,arbuſtorúmque ratio eſt,quas in oras debeant ſpectare.Virgilius ad Occaſus ſeri dãnauit. Aliqui ſic maluere,quàm in Exortu.A pluribus meridiem probari aduerto:nec arbitror perpetuum quicquàm in hoc præcipi poſſe. Ad ſoli naturam, ad loci ingenium,ad cæli cuiuſque minores dirigẽda ſolertia eſt.In Africa Meridiem vineas ſpectare,& ſi viti inutile,colono ſalubre eſt,quoniã ipſa meridianæ ſubiacet plagæ: quapropter qui ibi in occaſum aut Septentriones conſeret,optimè miſcebit ſolum cælo, cùm Virgilius Occaſus improbet.Nec de Septẽtrione relinqui dubitatio videtur. Atqui in Ciſalpina Italia magna ex parte vineis ita poſitis,compertum eſt nullas eſſe fertiliores.Multum rationis obtinent venti.In Narbonẽſi prouincia atque Liguria,& parte Hetruriæ,cõtra Circium ſerere imperitia exiſtimatur:eundémque obliquum accipere, prouidentia.Is nanque æſtates ibi temperat,ſed tanta plerunque violentia,vt auferat tecta.

De ſocietate cæli & terræ ad arbores. CAP. III.

QVidam cælum terræ parere cogunt:vt quæ in ſiccis ſerantur,Orientem ac Septentriones ſpectent: quæ in humidis, Meridiem. Necnon ex ipſis vitibus cauſas mutuantur, in frigidis præcoces ſerendo,vt maturitas antecedat algorem. Quæ poma vitéſque rores oderint,contra Ortus,vt ſtatim auferat ſol:quæ ament,ad Occaſus, vel etiam ad Septentriones, vt diutius eo fruantur. Cæteri verò ferè rationem naturæ ſecuti,in Aquilonẽ obuerſas vites & arbores poni ſuaſere.Odorationem etiã fieri talem fructum Democritus putat.

De qualitate regionum. CAP. IIII.

AQuilonis ſitum, ventorúmque reliquorum, diximus in ſecundo volumine, diceműſque proximo plura cæleſtia.Interim manifeſtum videtur ſalubritatis argumentum,quoniam in Meridiem etiam ſpectantium ſemper antè decidant folia. Similis & in maritimis cauſa. Quibuſdam locis afflatus maris noxij,in plurimis iidem vtiles: quibuſdam ſatis è longinquo aſpicere maria, iucundum: propius admouere ſalis halitum: inutile. Similis & fluminum ſtagnorúmque ratio. Nebulis adurunt, & æſtuantia refrige-

rant opacitate,atque etiam rigore gaudent,quæ diximus. Quare experimentis optimè creditur.A cælo proximum est terræ dixisse rationem , haud faciliore tractatu. Quippe non eadem arboribus conuenit & frugibus plerunque : nec pulla , qualem habet Campania,vbique optima vitibus,aut quæ tenues exhalat nebulas : nec rubrica multis laudata.Cretam in Albensium Pompeianorum agro & argillam cunctis ad vineam generibus anteponunt,quanquàm præpingues,quod excipitur in eo genere. Inuicem sabulum album in Ticinensi,multísque in locis nigrum,itémque rubrum etiam pingui terræ permixtum,infœcundum est.Argumenta quoque iudicantium sæpe fallunt. Non vtique lætum solum est,in quo proceræ arbores nitent,præterquàm illis arboribus. Quid enim †At quæ. abiete procerius?†aut quæ vixisse possit alia in loco eodem ? Nec luxuriosa pabula pinguis soli semper indicium habent.Nam quid laudatius Germaniæ pabulis?& tamen statim subest harena tenuissimo cæspitum corio. Nec semper aquosa est terra,cui proceritas herbarum,nō Hercule magis,quàm pinguis,adhærens digitis,quod in argillis arguitur.Scrobes quidem regesta in eos nulla complet,vt densa atque rara ad hunc modum deprehendi possit:ferróque omnis rubiginem obducit. Nec grauis aut leuior iusto deprehenditur pondere. Quod enim pondus terræ iustum intelligi potest ? Nec fluminibus aggesta semper laudabilis,quando senescant sata quædam aqua. Sed neque illa quæ laudatur,diu,præterquàm salici,vtilis sentitur.Inter argumēta stipulæ crassitudo est,tanta alioquin in Laborino Campaniæ nobili campo,vt ligni vice vtantur.Sed idem solum vbicunque arduum opere,difficile cultu,bonis suis acrius penè quàm vitiis posset,affligit agricolam.Et carbunculus,terra quæ ita vocatur,emendari vite macra putatur.Nam tophus scaber natura friabilis expetitur quoque ab autoribus. Virgilius & quæ filicem ferat,non improbat vitibus.Salsæq; terræ multa melius creduntur,tutiora à vitiis innascentium animalium.Nec colles opere nudantur,si quis petitè fodiat.Nec campi omnes minus soles atque perflatus,quàm opus sit,accipiunt. Et quasdam pruinis ac nebulis pasci diximus vites. Omnium rerum sunt quædam in alto secreta , & suo cuique corde peruidenda. Quid,quòd mutantur sæpe iudicata quoque,ac diu comperta ? In Thessalia circa Larissam emisso lacu frigidior facta ea regio est , oleæque desierunt , quæ prius fuerant. Item vires aduri,quod non antea,Ænos sensit admoto Hebro. Et circa Philippos cultura siccata regio mutauit cæli habitum. At in Syracusano agro aduena cultor elapidato solo perdidit fruges luto , donec regessit lapides. In Syria leuem tenui sulco imprimunt vomerem,quia subest saxum exurens æstate semina.Iam in quibusdam locis similes æstus immodici,& frigorū effectus.Est fertilis Thracia frugum rigore, æstibus Africa& Ægyptus. In Chalcia Rhodiorum insula locus quidam est in tantum fœcundus , vt suo tempore satum demetant hordeum,sublatúmque protinus serant,& cum aliis frugibus metant, Glareosum oleis solum aptissimum in Venafrano , pinguissimum in Bætica. Pucina vina in saxo coquuntur. Cæcubæ vites in Pontinis paludibus madent. Tanta est argumentorum & soli varietas ac differentia. Cæsar Vopiscus , cùm causam apud Censores ageret,campos Roseæ dixit Italiæ sumen esse , in quibus perticas pridie relictas gramen operiret.Sed non nisi ad pabulum probantur.Non tamen indociles natura nos esse voluit,& vitia confessa fecit , etiam vbi bona certa non fecerat. Quamobrem primùm crimina dicamus.

Genera terrarum. CAP. V.

Terram amaram siue macrā si quis probare velit,demonstrāt eam atræ degeneresq; herbæ:frigidam autē retorridè nata.Item vliginosam,tristia : rubricam oculi argillámque,operi difficillimas,quæque rastros ac vomeres ingentibus glebis onerent: quanquam non quod operi,hoc & fructui sit aduersum.Item è contrario cineraceam,& sabulum album.Nā sterilis densa callo facilè deprehenditur vel vno ictu cuspidis.Cato breuiter atque ex suo more vitia determinat:Terrā cariosam caueto,néve plaustro , néve pecore impellas.Quid putamus hac appellatione ab eo tantopere reformidari,vt penè vestigiis quoq; interdicat?Redeamus ad ligni cariē,& inueniemus illa,quæ in tantū abominatur, vitia

vitia,aridæ,fiſtuloſæ,ſcabræ,caneſcentis,exeſæ,& pumicoſæ.Plus dixit vna ſignificatione, quàm poſsit vlla copia ſermonis enarrari. Eſt enim interpretatione vitiorum quędam non ætate(quæ nulla in ea intelligi poteſt)ſed natura ſua,anus terra: & ideo infœcũda ad omnia,atque imbecilla. Idem agrum optimum iudicat ad radicem montium planitie in meridiem excurrente,qui eſt totius Italiæ ſitus:terram verò teneram,quæ vocetur pulla. Erit igitur hæc optima & operi ſatior.Intelligere modò libeat dictam mira ſigificatione teneram:& quicquid optari debet,in eo vocabulo inuenietur.Illa temperatæ vbertatis,illa mollis facilíſque culturæ,nec madida,nec ſitiens.Illa poſt vomerem niteſcens: qualem fons ingeniorum Homerus in armis à Deo cælatam dixit, addidítque miraculum nigreſcentis,quamuis fieret in auro.Illa,quam recentem exquirunt improbæ alites vomerem comitantes,coruíque aratoris veſtigia ipſa rodentes.Reddatur hoc in loco luxuriæ quoque ſentẽtia,& aliqua in propoſitum.Certè Cicero lux doctrinarum altera, Meliora,inquit,vnguenta ſunt,quæ terram,quàm quæ crocum ſapiunt.Hoc enim maluit dixiſſe,quã redolent.Ita eſt profectò:illa erit optima,quæ vnguenta ſapiet. Quòd ſi admonendi ſumus,qualis ſit terræ odor ille qui quæritur, contingit ſæpe etiam quieſcente ea ſub occaſum Solis, in quo loco arcus cæleſtis deiecerit capita ſua: & cum à ſiccitate continua immaduit imbre: tunc emittit illum ſuum halitum diuinum ex Sole conceptum, cui cõparari ſuauitas nulla poſſit.Is eſſe odor in commota debebit, repertúſq; neminem fallet: ac de terra odor optimè iudicabit. Talisferè eſt in noualibus cæſa vetere ſylua,quæ conſenſu laudatur.Et in frugibus quidem ferendis eadem terra vtilior intelligitur, quoties intermiſſa cultura quieuit:quod in vineis non fit.Eóque diligentius eligenda eſt, ne vera exiſtat opinio eorum,qui iam Italiæ terram exiſtimauere laſſam.Operis quidem facultas in aliis generibus conſtat & cælo:nec poteſt arari poſt imbres aliqua,vbertatis vitio lenteſcens.Contrà,in Byzacio Africæ illum centena quinquagena fruge fertilem campum, nullis,cum ſiccus eſt,arabilem tauris,poſt imbres vili aſello,& à parte altera iugi anu vomerem trahente vidimus ſcindi.Terram enim terra emendari (vt aliqui præcipiunt) ſuper tenuem pingui iniecta,aut gracili bibuláque ſuper humidam ac præpinguem,dementia operæ eſt.Quid enim poteſt ſperare,qui talem colit?

De terra, quam Britannia & Gallia amat. CAP. VI.

ALia eſt ratio, quam Britannia & Gallia inuenere alendi eam ipſa: quod genus vocant margam.Spiſſior vbertas in ea intelligitur.Eſt autem quidam terræ adeps, ac velut glandia in corporibus,ibi denſante ſe pinguitudinis nucleo.

De Græcorum circa hæc doctrina. CAP. VII.

NOn omiſere & hoc Græci.Quid enim intentatum illis? Leucargillon vocant candidam argillam,qua in Megarico agro vtuntur,ſed tantùm in humida frigidáque terra.Illas Gallias Britanniáſque locupletantes cum cura dici conuenit.Duo genera fuerant.Plura nuper exerceri cœpta proficientibus ingeniis.Eſt enim alba,ruffa,columbina, argillacea,tophacea,harenacea.Natura duplex,aſpera,aut pinguis.Experimenta vtriuſq; in manus,vſúſque geminus,aut vt fruges tantùm alant,aut edant & pabulum. Fruges alit tophacea alba:quæ ſi ſit inter fontes reperta, eſt ad infinitum fertilis, verùm aſpera tractatur:& ſi nimia iniecta eſt,exurit ſolũ.Proxima eſt rufa,quæ vocatur capnumargos, intermiſto lapide terræ minutæ,harenoſæ.Lapis contunditur in ipſo campo:primíſque annis ſtipula difficulter cæditur propter lapides.Impendio tamẽ minimo leuitate dimidio minoris,quàm cæteræ,inuehitur.Inſpergitur rara:ſale eam miſceri putant. Vtrũque hoc genus ſemel iniectum in L annos valet,& frugum & pabuli vbertate.

De terrarum generibus. CAP. VIII.

QVæ pingues eſſe ſentiuntur,ex his præcipua alba. Plura eius genera. Mordaciſsimum,quod ſupra diximus.Alterum genus albæ cretæ argentaria eſt. Petitur ex alto,in centenos pedes actis plerunque puteis,ore anguſtatis,intus,vt in metallis,ſpatiante vena.Hac maximè Britannia vtitur.Durat annis LXXX.Neq; eſt exemplum vllius,qui bis

in vita hanc eidem iniecerint. Tertium genus candidæ gliſchromargon vocāt. Eſt autem creta fullonia miſta pingui terra, pabuli quàm frugum fertilior, ita vt meſſe ſublata ante ſementem alteram lætiſſimam ſecetur. Dum in fruge eſt, nullū aliud gramen emittit. Durat x x x. annis: denſior iuſto cymini modo ſtrangulat ſolum. Columbinam Gallia ſuo nomine eglecopalam appellat: glebis excitatur lapidum modo: ſole & gelatione ita ſoluitur, vt tenuiſsimas bracteas faciat. Hæc ex æquo fertilis. Harenacea vtuntur, ſi alia nō ſit: in vliginoſis verò, & ſi alia ſit. Vbios gentium ſolos nouimus, qui fertiliſſimum agrum colentes, quacunque terra infra tres pedes effoſſa, & pedali craſsitudine iniecta lætificent. Sed ea non diutius annis x. prodeſt. Hedui & Pictones calce vberrimos fecere agros: quę ſanè & oleis, & vitibus vtiliſſima reperitur. Omnis autem marga arato iniicienda eſt, vt medicamentum rapiatur: & fimi deſiderat aliquantulum quæ primò plus aſpera, & quæ in herbas non effunditur: alioqui nouitate, quæcunque fuerit, ſolum lædet, ne ſic quidem primo pòſt anno fertilis. Intereſt & quali ſolo quæratur. Sicca enim humido melior, arido pinguis. Temperatæ alterutra, creta vel columbina conuenit.

De cineris vſu, & de fimo, & quæ ſata vberiorem terram faciant, & quæ vrant. CAP. IX.

TRanſpadanis cineris vſus adeò placet, vt anteponant fimo iumentorum: quod quia leuiſsimum eſt, ob id exurunt. Vtroque tamen pariter non vtuntur in eodem aruo, nec in arbuſtis cinere, nec quaſdam ad fruges, vt diximus. Sunt qui puluere quoque vuas ali iudicent, pubeſcenteſque puluerent, & vitium arborúmque radicibus aſpergāt. Quod certum eſt Narbonenſi prouinciæ, & vindemias certius ſic concoqui, quia plus puluis ibi, quàm ſol, confert. Fimi plures differentiæ: ipſa res antiqua. Iam apud Homerum regius ſenex agrum ita ſuis manibus lætificans reperitur. Augeas rex in Græcia excogitaſſe traditur: diuulgaſſe verò Hercules in Italia, quæ regi ſuo Stercutio Fauni filio ob hoc inuentum immortalitatem tribuit. M. Varro principatum dat turdorū fimo ex auiariis. Quod etiam pabulo boum ſuúmque magnificat: neque alio cibo celerius pingueſcere aſſeuerat. De noſtris moribus bene ſperare eſt, ſi tanta apud maiores fuere auiaria, vt ex his agri ſtercorarentur. Proximum Columella columbariis, mox gallinariis facit, natantium alitum damnato. Cæteri autores conſenſu humanas dapes ad hoc in primis aduocāt. Alij ex his præferunt hominum potus, in coriariorum officinis pilo madefacto. Alij per ſeſe, aqua iterum, largiúſque etiam, quàm cum bibitur, admiſta. Quippe plus iam ibi malè domandum eſt, cum ad virus illud vini homo acceſſerit. Hæc ſunt certamina, quibus inuicem ad tellurem quoque alendam vtuntur homines. Proximè ſpurcitias ſuum laudant. Columella ſolus damnat. Alij cuiuſcunque quadrupedis ex cytiſo. Aliqui columbaria præferunt. Proximum deinde caprarum eſt, ab hoc ouium, deinde boum, nouiſsimum iumentorum. Hæ fuere apud priſcos differentiæ, ſimúlque præcepta (vt inuenio) re tali vtendi, quando & hic vetuſtas vtilior: viſúmque iam eſt apud quoſdam prouincialium, in tantum abundante geniali copia pecudum, farinæ vice cribris ſuperiniici, fœtore aſpectúque temporis viribus in quandam etiam gratiam mutato. Nuper repertum, oleas gaudere maximè cinere è calcariis fornacibus. Varro præceptis adiicit, equino, quod ſit leuiſsimum, ſegetes alendas: prata verò grauiore, & quod ex hordeo fiat, multáſque gignat herbas. Quidam etiam bubulo iumentorum præferunt, ouillúmque caprino: omnibus verò aſininum, quoniam lentiſsimè mandant. E contrario vſus aduerſus vtrunq; pronuntiat. Inter omnes autem conſtat nihil eſſe vtilius lupini ſegete, priuſquam ſiliquetur, aratro vel bidentibus verſa, manipuliſve deſectæ circa radices arborum ac vitium obrutis. Etiam vbi non ſit pecus, culmo ipſo, vel etiam filice ſtercorare arbitrantur. Cato ſtercus vnde fiat, ſtramenta, lupinum, paleas, fabalia, ac frondes ilignas, quernáſque. E ſegete euellito ebulum, cicutam, & circum ſalicta herbam auctam, vluámque: ea ſubſternito ouibus, frondémque putridam. Vinea ſi macruerit, ſarmenta ſua comburito, & ibidem inarato. Itémque vbi ſaturus eris frumentum, oues ibi delectato. Necnon & ſatis quibuſdam ipſis paſci terram dicit. Segetem ſtercorant fruges, lupinum, faba, vicia. Sicut

è con

è contrario cicer, quia vellitur, & quia ſalſum eſt, hordeum, fœnum Græcum, eruum, hæc omnia ſegetem exurunt, & omnia, quæ velluntur. Nucleos in ſegetem ne indideris. Virgilius & lino ſegetem exuri, & auena, & papauere arbitratur. Fimeta ſub dio concauo loco, & qui humorem colligat, ſtramento intecta, ne in ſole areſcãt, palo è robore depacto fieri iubet. Ita fore ne innaſcantur his ſerpentes. Fimum miſcere terræ, plurimum refert Fauonio flante, ac luna ſitiente. Id pleriquę prauè intelligunt à Fauonij ortu faciendum, ac Februario menſe tantùm, cùm id pleraque ſata aliis poſtulent menſibus. Quócunq; tempore facere libeat, curandum vt ab Occaſu æquinoctiali flante vento fiat, lunáque decreſcente ac ſicca. Mirum in modum augetur vbertas effectúſque eius obſeruatione tali.

De ſatione arborum, & quòd auulſione naſcuntur arbores.

CAP. X.

ABundè prædicta ratione cæli ac terræ, nunc de his arboribus dicemus, quæ cura hominum atque arte proueniunt. Nec pauciora propè ſunt genera: tam benignè naturæ gratiam retulimus. Aut enim ſemine proueniunt, aut plantis radicis, aut propagine, aut auulſione, aut ſurculo, aut inſito & conſecto arboris trunco. Nam folia palmarum apud Babylonios ſeri, atque ita arborem prouenire, Trogum credidiſſe demiror. Quædam autem pluribus generibus ſeruntur, quædam omnibus. Ac pleraque ex his natura ipſa docuit, & in primis ſemen ſerere, cùm decidens exceptúmque terra viuiſceret. Sed quædam non aliter proueniunt, vt caſtaneæ, iuglandes, cæduis duntaxat exceptis. Et ſemine autem, quanquàm diſſimili, ea quoque, quæ & aliis modis, ſeruntur, vt vites, & mala, atque pyra. Nanque iis pro ſemine nucleus, non vt ſuprà dictis fructus ipſe. Et meſpila ſemine naſci poſſunt. Omnia hæc tarda prouentu, ac degenerantia, & inſito reſtituenda: Interdum etiam caſtaneæ. Quibuſdam natura contrà, omnino non degenerãdi, quoquo modo ſerantur, vt cupreſſis, palmis, lauris. Nanque & laurus pluribus modis ſeritur. Genera eius diximus. Ex his auguſta, & baccalis, & tinus ſimili modo ſeruntur. Baccæ menſe Ianuario Aquilonis afflatu ſiccante leguntur, expanduntúrque raræ, ne calefiant aceruo. Poſteà quidam fimo ad ſatum præparatas, vrina madefaciunt. Alij in qualo pedibus in profluente deculcant, donec auferatur cutis. Alioquin vligo infeſtat, nec patitur naſci. In ſulco repaſtinato palmi altitudine, vicenæ ferè aceruatim menſe Martio: eædem & propagine ſeruntur: triumphaliſque talea tantùm. Myrti genera omnia in Campania baccis ſeruntur, Romæ propagine Tarentina. Democritus & alio modo ſeri docet, grandiſſimis baccarum tuſis leuiter, ne grana frangantur, eáque intrita reſtem circunlini atque ita ſeri: parietem fore denſitatis, ex quo virgulæ differantur. Sic & ſpinas ſepis cauſa ſerunt, tomice moris ſpinarum circunlita. Pilas autem laurus & myrti inopia à trimatu tempeſtiuum eſt transferre. Inter ea quæ ſemine ſeruntur, Mago in nucibus operoſus eſt. Amygdala in argylla molli meridiem ſpectante ſeri iubet. Gaudere & dura calidáque terra: in pingui aut humida mori, ac ſterileſcere. Serendas quàm maximè falcatas & è nouella, fimóque diluto maceratas per triduum, aut pridie quàm ſerantur, aqua mulſa. Mucrone defigi, aciem lateris in Aquilonem ſpectare: ternas ſimul ſerendas triangula ratione, palmo inter ſe diſtantes: denis diebus adaquari, donec grandeſcant. Iuglandes nuces porrectæ ſeruntur commiſſuris iacentibus. Pineæ nucleis ſeptenis ferè in ollas perforatas additis: aut vt laurus, quæ baccis ſeritur. Citrea grano & propagine: ſorba ſemine, & à radice planta, & auulſione proueniunt. Sed illa in calidis: ſorba & in frigidis & humidis. Natura & plantaria demonſtrauit, multarum radicibus pullulante ſobole denſa, & pariente matre, quas enecet. Eius quippe vmbra turba indigeſta premitur, vt in lauris, Punicis, platanis, ceraſis, prunis. Paucorum in hoc genere rami parcunt ſoboli, vt vlmorum palmarúmque. Nullis verò tales pulluli proueniunt, niſi quarum radices amore ſolis atque imbris in ſumma tellure ſpatiantur. Omnia ea nõ ſtatim moris eſt in ſua locari, ſed prius nutrici dari, atque in ſeminariis adoleſcere, iterumque migrare. Qui tranſitus mirum in modum mitigat etiam ſyluestres: ſiue arborum, quoque vt hominum natura, nouitatis ac peregrinationis auida eſt: ſiue diſcedentes virus relinquunt,

manſueſcúntque tractaru,ceu feræ,dum radici auellitur planta.Et aliud genus ſimile natura monſtrauit:auulſique arboribus ſtolones vixere. Quo in genere & cum perna ſua auelluntur,partémque aliquam è matris quoque corpore auferunt ſecum fimbriato corpore.Hoc modo plantantur Punicæ,coryli,mali,ſorbi,meſpili,fraxini,fici, in primíſque vites.Cotoneum ita ſatum degenerat.Ex eodem inuentum eſt ſurculos abſciſſos ſerere. Hoc primo ſepis cauſa factum,ſambucis,cotoneo,& rubis depactis:mox & culturæ,vt populis,alnis,ſalici,quæ vel inuerſo ſurculo ſeritur.Iam eæ ibi diſponũtur,vbi libeat eſſe eas. Quamobrem ſeminarij curam antè conuenit dici,quàm tranſeatur ad alia genera, Nanque ad id præcipuum eligi ſolum refert,quoniam nutricem indulgentiorem eſſe, quàm matrem,ſæpe conuenit.Sit ergo ſiccum ſuccoſúmq;,bipalio ſubactum,aduenis hoſpitale, & quàm ſimillimum terræ,in quam transferendæ ſint. Ante omnia elapidarum, munitúmque ad incurſum etiam gallinacei generis.Quàm minimè rimoſum,ne penetrans ſol exurat fibras.Interuallo ſeſquipedum ſeri,ne ſe inter ſe contingant. Præter alia vitia etiã verminoſa fiunt:ideo ſarriri conuenit ſæpius,herbáſque euelli.Prætereà ſemina ipſa fruticantia ſupputare,ac falcem pati conſueſcere.Cato & furcis crates imponi iubet,altitudine hominis,ad ſolem recipiendum:atque integi culmo ad frigora arcenda. Sic pirorum malorúmque ſemina nutriri,ſic pineas nuces,ſic cupreſſos,ſemine ſatas & ipſas.Minimis id granis conſtat, vt vix perſpici quædam poſſint: non omittendo naturæ miraculo, è tam paruo gigni arbores,tanto maiore tritici & hordei grano, ne quis fabam reputet. Quid ſimile originis ſuæ habent malorum pyrorúmque ſemina:his principiis reſpuentẽ ſecures materiem naſci,indomita ponderibus immenſis præla,arbores velis,turribus murísque impellendis arietes? Hæc eſt naturę vis,hæc potentia.Super omnia erit,è lacryma naſci aliquid,vt ſuo loco dicemus.Ergo è cupreſſo fœmina(mas enim,vt diximus,nõ gignit)pilulæ collectæ,quibus docui menſibus ſiccantur ſole:ruptæque emittunt ſemen, formicis mirè expetitum:ampliato etiam miraculo,tantuli animalis cibo abſumi natalẽ tantarum arborũ.Seritur menſe Aprili,area æquata cylindris,aut volgiolis,denſum: terráq; cribris ſupercernitur pollicis craſsitudine.Contra immane pondus attollere ſe non valet,retorquetúrque ſub terra.Ob hoc parcitur veſtigiis.Leuiter rigatur à ſolis occaſu in trinis diebus,vt æqualiter bibat,donec erumpant.Differuntur poſt annum dodrantali filo,cuſtodita temperie, vt viridi cælo ſerantur,ac ſine aura.Mirúmq; dictu, periculum eo tantùm die eſt,ſi rorauerit quantuluncunque imbrem,aut ſi afflauerit. De reliquo tutæ ſunt perpetua ſecuritate,aquáſque poſteà odere.Et zizipha grano ſeruntur menſe Aprili.Tuberes melius inſerũtur in pruno ſyluestri,& malo cotoneo,& in calabrice:ea eſt ſpina ſylueſtris.Quæcunque optimè & myxas recipit,vtiliter & ſorbos.

De transferendis ſeminariis,& vlmis ſerendis,& ſcrobibus. CAP. XI.

Plantas ex ſeminario transferre in aliud,priuſquam ſuo loco ponantur,operosè præcipi arbitror,licet translatione folia latiora fieri ſpondeant. Vlmorum,prius quàm folio veſtiantur,ſamara colligenda eſt circa Martias Calend.cùm flaueſcere incipit. Déinde biduo in vmbra ſiccata ſerẽda,dẽſa in refracto, terra ſuper minutatim cribrata craſſitudine quæ in cupreſſis.Pluuiæ ſi non adiuuent,rigandum. Differendæ ex arearum venis poſt annum in vlmaria,interuallo pedali in vnamquamq; partem.Maritas vlmos autumno ſerere vtilius,quia carent ſemine.Nam eæ è plantis ſeruntur. In arbuſtum quinquennes ſub vrbe transferunt,aut (vt quibuſdam placet)quæ vicenũm pedum eſſe cœperunt.Sulco,qui nouerarius dicitur,altitudine pedum trium,pari latitudine, & eo amplius circa poſitas pedes terni vndique è ſolido adaggerantur.Arulas id vocant in Campania. Interualla ex loci natura ſumuntur.Aridiores ſerendas in campeſtribus conuenit.Populos & fraxinos,quia feſtinantius germinant,diſponi quoq; maturius conuenit,hoc eſt,ab Idibus Feb.plantis & ipſas naſcentes.In diſponendis arboribus arbuſtíſq; ac vineis, quincuncialis ordinum ratio vulgata & neceſſaria,non perflatu modo vtilis,verùm & aſpectu grata,quocunq; modo intueare, in ordinem ſe porrigente verſu.Populis eadem ratio ſemine,qua vlmos,ſerendi:transferendi quoque è ſeminariis eadem & ſyluis. Ante omnia

igitur

igitur in similem transferri terram aut meliorem oportet. Nec è tepidis aut præcocibus in frigidos aut serotinos situs, vt neque ex his in illos. Præfodere scrobes antè (si fieri posset) tantò prius, donec pingui cæspite obducantur. Mago ante annum iubet, vt solem pluuiásque combibant: aut si id conditio largita nõ sit, ignes in medio fieri ante mẽses duos, nec nisi post imbres in his seri. Altitudinem eorum in argilloso aut duro solo trium cubitorum esse in quamque partem. In prunis palmo ampliùs, & vbique caminata fossura ore compressiore sint. Nigra verò terra duo cubita, & palmum quadratis augulis. Eadẽ mensura Græci autores consentiunt, non altiores quino semipede esse debere, nec latiores duobus pedibus. Nusquam verò sesquipede minus altos, quoniam in humido solo ad vicina aquæ perueniat. Cato, si locus aquosus sit, inquit, latos pedes ternos in faucibus, imósque palmum & pedem, altitudine i i i i. pedum. eos lapide consterni: aut si nõ sit, perticis salignis viridibus. Si neque eæ sint, sarmentis, ita vt in altitudinem semipedẽ trahantur. Nobis adiiciendum videtur ex prædicta arborum natura, vt altius demittantur ea quæ summa tellure gaudent, tanquã fraxinus, olea. Hæc & similia quaternos pedes oportet demitti. Cæteris sat est, si altitudinis pedes ternos effecerint. Excide, inquit, radicem istam Papyrius Cursor imperator, ad terrorem Prænestinorum Prætoris. Destringi securius se teste, innoxiũ abradi partes, quæ se nudauerint terra. Aliqui lapides rotundos subiici malunt, qui & contineant humorem, & transmittant: non item planos facere, & à terreno arcere radicem, existimantes. Glarea substrata inter vtranque sententiam fuerit. Arborem nec minorem bima, nec maiorem trima transferri quidam præcipiunt: alij, cùm annum impleat: Cato crassiorem quinque digitis. Non omisisset idem, si attineret, Meridianam cæli partem signare in cortice, vt trãslata in iisdem & assuetis statueretur horis: ne Aquiloniæ Meridianis oppositæ solibus finderentur, & algerent Meridianæ Aquilonibus. Quod è diuerso affectant etiam quidam in vite ficóq;, permutantes in contrariũ. Densiores enim folio ita fieri, magísque protegere fructum, & minùs amittere: ficúmque sic etiam scansilem fieri. Plerique id demum cauent, vt plaga deputati cacuminis meridiem spectet, ignari fissuris nimij vaporis opponi. Id quidem in horam diei quintam vel octauam spectare maluerim. Aeque latet non negligendum, ne radices mora inarescant, néve à Septentrionibus, aut ab ea parte cæli vsque ad Exortum brumalem vento flante effodiantur arbores, aut certè non aduersæ iis ventis radices præbeantur: propter quod emoriuntur, ignaris causæ agricolis. Cato omnes ventos, & imbrem quoque in tota translatione damnat. Et hoc proderit, quamplurimum terræ, in qua vixerint, radicibus cohærere, ac totas cæspite circunligari: cùm ob id Cato in corbibus transferri iubeat. Proculdubio vtilissimè quidam summam terram cõtentus est subdi. Quidam Punicis malis substrato lapide non rumpi pomum in arboribus tradunt. Radices inflexas poni melius. Arborem ipsam ita locari, vt media sit totius scrobis, necessarium. Ficus si scilla (bulborum hoc genus est) seratur, ocyssimè ferre traditur pomum, neque vermiculationi obnoxium: quo vitio non carent reliqua poma, similiter sata. Radicum eius magnam adhibendam curam, vt exemptas appareat, non euulsas, quis dubitet? Qua ratione & reliqua confessa omittimus, sicuti terram circa radices fistucato spissandam, quod Cato primum in ea re esse censet: plagam quoque à trunco oblini fimo, & foliis præligari præcipiens.

De interuallis plantandarum arborum, & vmbris, & stillicidiis, & vbi plantari debeant. CAP. XII.

HVius loci pars est ad interualla pertinens. Quidam punicas, & myrtos, & lauros densiores seri iusserunt, iu pedibus tamen nouenis. Malos amplius paulo, vel magis etiam pyros, magísque amygdalas, & ficus: quod optimè diiudicabit ramorum amplitudinis ratio, locorúmque, & vmbræ cuiusque arboris: quoniam has quoq; obseruari oportet. Breues sunt, quamuis magnarum arborum, quæ in orbem ramos circinent, vt in malis, pyrísque. Eædem enormes cerasis, lauris. Iam quædam vmbrarum proprietas. Iuglandium grauis & noxia, etiam capiti humano, omnibúsque iuxtà satis. Necat germina & pinus, sed ventis vtraq; resistit, quoniam & protecta vinearũ ratione egent. Stillicidia pinus,

nus, quercus, ilicis ponderoſiſsima. Nullum cupreſsi, vmbra minima, & in ſe conuoluta. Ficorum leuis, quamuis ſparſa: ideóque inter vineas ſeri non vetantur. Vlmorum leuis, etiam nutriens, quacunque opacat. Attico hæc quoque videtur è grauiſsimis: nec dubito, ſi emittantur in ramos. Conſtrictæ quidem vllius noxiam eſſe non arbitror. Iucunda & platani, quanquam craſſa. Licet gramini credere non ſoli, haud alia lætius operiente to ros. Populo nulla, ludentibus foliis. Pinguis alno, ſed paſcens ſata. Vitis ſibi ſufficit, mobili folio, iactatúque crebro ſolem vmbra temperans: eodem graui protegens in imbre. Omnium ferè leuis vmbra, quorum pediculi longi. Non faſtidienda hæc quoque ſcientia, atque non in vltimis ponenda, quando quibuſque ſatis vmbra aut nutrix, aut nouercà eſt. Iuglandium quidem, pinorúmque, & picearum, & abietis, quæcunque attigere, non dubiè venenum eſt. Stillicidij breuis definitio eſt. Omnium quæ proiectu frondis ita† defenduntur, vt per ipſas non defluant imbres, ſtilla ſæua eſt. Ergo plurimum intererit hac in quæſtione, terra in qua ſeremus, in quàntum arbores quaſq; alat. Iam per ſe colles minora quærunt interualla. Ventoſis locis crebriores ſeri conducit. Olea tamẽ maximo interuallo, de qua Catonis Italica ſententia eſt: in x x v. pedibus minimum, plurimum x x x. ſeri. Sed hoc variatur locorum natura. Non alia maior in Bætica arbor. In Africa verò (fides penes autores erit) miliarias vocari multas narrant à pondere olei, quod ferant annuo prouentu. Ideo l x x v. pedes Mago interuallo dedit vndique: etiam in macro ſolo ac duro, atque ventoſo, cùm minimum x l v. Bætica quidem vberrimas meſſes inter oleas metit. Illam inſcitiam pudendam eſſe conuenit, adultas interlucare iuſto plus, & in ſenectam præcipitare, aut (plerunque ipſis qui poſuere, coarguentibus imperitiam ſuam) totas excidere. Nihil eſt fœdius agricolis, quàm geſtæ rei pœnitentia, multo vt præſtet laxitate delinquere.

† Rectius, diffundũtur. In quam lectionem conſentiunt ferè omnes Antiqui codices.

Quæ arbores tardè creſcant, & quæ celeriter: & de Sabina.

CAP. XIII.

QVædam autem natura tardè creſcunt, & in primis ſemine tantùm naſcentia, & longo æuo durantia. At quæ citò occidunt, velocia ſunt, vt ficus, Punica, prunus, malus, pyrus, myrtus, ſalix: & tamen antecedunt diuitiis. In trimatu enim ferre incipiunt, oſtendentes & antè. Ex his lentiſsima pyrus. Ocyſsima omnium cypirus, & pſeudocypirus frutex. Protinus enim floret, ſeménque profert. Omnia verò celerius adoleſcunt ſtolonibus ablatis, vnámque in ſtirpem redactis alimentis. Eadem natura & propagines docuit. Rubi nanque curuati gracilitate & ſimul proceritate nimia, defigunt rurſus in terram capita, iterúmq; naſcunt̃ur ex ſeſe, repleturi omnia, ni reſiſtat cultura, prorſus vt poſſint videri homines terræ cauſa geniti. Ita peſsima atque execranda res, propaginem tamen docuit, ac viuiradicem. Eadem autem natura eſt ederis. Cato propagari præter vitem tradit ficum, oleam, Punicam, malorum genera omnia, laurum, prunos, myrtos, nuces auellanas, & prænestinas, platanum. Propaginum duo genera: ramo ab arbore depreſſo in ſcrobem quatuor pedum quoquò, & poſt biennium amputato flexu, plantáque tranſlata poſt trimatum: quas ſi longius ferre libeat, in qualis ſtatim, aut vaſis fictilibus defodere propagines aptiſsimum, vt in iis transferantur. Alterum genus luxurioſius, radices in ipſa arbore ſolicitãdo, traiectis per vaſa fictilia vel qualos ramis, terráque circumpactis: atque hoc blandimento impetratis radicibus, inter poma ipſa & cacumina (in ſumma enim cacumina hoc modo petuntur) audaci ingenio arborem aliam longè à tellure faciendi, eodem, quo ſuprà, biennij ſpatio abſciſſa propagine, & cum qualis illis ſata. Sabina herba propagine ſeritur & auulſione. Tradunt fæce vini, aut è parietibus latere tuſo mirè ali. Iiſdem modis roſmarinum ſerunt & ramo, quoniam neutri ſemen. Rhododendron propagine & ſemine.

De ſatione arborum, & inſitione, & quomodo inuenta ſit tenera inſerendi emplaſtatio.

CAP XIIII.

SEmine quoque inſerere natura docuit, raptim auium fame deuorato, ſolidóq;, & alui tepore madido, cum fœcundo fimi medicamine abiecto in mollibus arborum lecticis,

cis,& ventis sæpe translato in aliquas corticum rimas: vnde vidimus cerasum in salice, platanum in lauro,laurum in ceraso,& baccas simul discolores. Tradunt & monedulam condentem semina in thesauros cauernarum, eiusdem rei præbere causas.Hinc nata inoculatio sutoriæ simili fistula aperiendi in arbore oculum cortice exciso, seménque includendi eadem fistula sublatum ex alia.In ficis autem & malis hæc fuit inoculatio antiqua.Virgiliana quærit sinum in nodo gemmæ expulsi corticis, gemmámque ex alia arbore includit.Et hactenus natura ipsa docuit.Insitionem autẽ casus,magister alius, & penè numerosior,ad hunc modum:Agricola sedulus casam sepis munimento cingens, quò minùs putrescerent sudes,limen subdidit ex edera.At illæ viuaci morsu apprehẽsæ, suam ex alieno fecere vitam,apparuítque truncum esse pro terra.Aufertur ergo serra æqualiter superficies:læuigatur falce truncus.Ratio posteà duplex:Et prima inter corticem lignúmque inserendi.Timebant prisci truncum findere:mox inforare ausi medio. Ipsíque medullæ calamum imprimebant,vnum inserentes:neque enim plures capiebat medulla. Subtilior posteà ratio vel senos adiicit, mortalitati eorum & numero succurrere persuasa,per media trunco leniter fisso,cuneóque tenui fissuram custodiente,donec cuspidatim decisus descendat in rimam calamus.Multa in hoc seruanda. Primum omnium, quæ patiatur coitum talem arbor,& cuius arboris calamus.Variè quoque & non iisdem in partibus subest omnibus succus. Vitibus ficísque media sicciora, & è summa parte conceptus,ideo illinc surculi petuntur.Oleis circa medias succus: inde & surculi: cacumina sitiunt.Facillimè coalescunt,quibus eadem corticis natura,quæque pariter florentia eiusdem horæ germinationem succorúmque societatem habent.Lenta enim res est, quoties humidis repugnant sicca,mollibus corticum duri.Reliqua obseruatio,ne fissura in nodo fiat:repudiat quippe aduenam inhospitalis duritia:vt in parte nitidissima,ne lõgior multo tribus digitis,ne obliqua,ne translucens.Virgilius ex cacumine inseri vetat. Certúmque est,ab humeris arborum orientem æstiuum spectantibus surculos petendos, & è feracibus,& è germine nouello,nisi vetustæ arbori inserantur. ij enim robustiores esse debent.Prætereà vt prægnantes,hoc est,gemmatione turgentes,& qui parere illo sperauerint anno.Bimi vtrique,nec tenuiores digito medio.Inseruntur autem & inuersi, cùm id agitur,vt minor altitudo in latitudinem se fundat.Ante omnia gemmantes nitere conueniet,nihil nusquam hulcerosum esse aut retorridum.Spei fauet medulla calami, commissuræ,si in matre ligni corticísque iungatur.Id enim satius,quàm foris cortici æquari. Calami exacutio medullam ne nudet.Tenui tamen fistula detegat, vt fastigatio læui descendat cuneo,tribus non ampliore digitis.Quod facillimè contingit,tinctum aqua radentibus.Ne exacuatur in vento,nec cortex à ligno decedat alterutri. Calamus ad corticem vsque suum deprimatur.Ne luxetur,dũ deprimitur:néve cortex replicetur in rugas.Ideo lacrymantes calamos inseri non oportet,non hercule magis,quàm aridos: quia illo modo labat humore nimio cortex, hoc vitali defectu non humescit neque concorporatur. Id etiam religionis seruant, vt luna crescenre, vt calamus vtraque deprimatur manu.Et alioquin in hoc opere duæ simul manus minus nituntur,necessario temperamento.Validius enim demissi tardius ferunt,fortius durant:contraria ex diuerso. Ne hiscat nimium rima, laxéque capiat, aut ne parum: & exprimat,aut compressum necet. Hoc maximè præcauendum, vt præualidè accipientis trunco in media fissura relinquatur. Quidam vestigio fissuræ falce in truncis facto, salice præligant marginem ipsum. Posteà cuneos figunt,continente vinculo libertatem dehiscendi. Quædam in plãtario insita eodem die transferuntur.Si crassior trũcus inseratur,inter corticem & lignum inseri melius, cuneo optimè osseo,ne cortice rumpatur laxato.Cerasi libro dempto findũtur.Hæ solæ & post brumam inseruntur.Dempto libro habent veluti lanuginem,quæ si comprehendit insitum,putrefacit.Incolumi cuneo adactum vtilissimè adstringitur. Inserere aptissimum quàm proximum terræ,si patiatur nodorũ truncíq; ratio.Eminere calami sex digitorum longitudine non ampliùs debent.Cato argillæ,vel cretæ harenam,fimúmq; bubulum admisceri,atq; ita vsque ad lentorem subigi iubet,idque interponi & circunlini. Ex iis quæ

comm

commentatus est, facilè apparet illa ætate inter lignum & corticem, nec alio modo inserere solitos, aut vltra latitudinem duûm digitorum calamos demittere. Inseri autem præcipit pyra ac mala per ver, & post solstitium diebus l. post vindemiam. Oleas autem & ficos per ver tantùm, luna sitiente, hoc est, sicca. Prætereà post meridiem, ac sine vento Austro. Mirum, quòd non contentus insitum munisse, vt dictum est, & cæspite ab imbre frigoribúsque protexisse, ac mollibus bifidorum viminum fascibus, lingua bubula (herbæ id genus est) insuper obtegi iubet, eámque illigari opertam stramentis. Nunc abundè arbitrantur paleato luto libros farcire, duos digitos insito extante. Verno inserentes tempus vrget, incitantibus se gemmis, præterquàm in olea, cuius diutissimè oculi parturiunt, minimúmque succi habet sub cortice, qui nimius insitis nocet. Punicam verò & ficum, quanquàm aliàs sicca sint, recrastinare minimè vtile. Pyrum vel florentem inserere licet, & in Maium quoque mensem protendere insitionem. Quòd si longius afferantur pomorum calami, rapo infixos optimè custodire succum arbitrantur: seruari inter duos imbrices iuxta riuos vel piscinas, vtrinque terra obstructos.

De vite inserenda. CAP. XV.

Vitium verò in scrobibus siccis stramento opertos, ac deinde terra obrutos, vt cacumine existant. Cato vitem tribus modis inserit. Præsectam findi iubet per medullam, in eam surculos exacutos (vt dictum est) addi, medullas iungi. Altero, si inter sese vites contingant, vtriusque in obliquum latere cõtrario adraso, iunctis medullis colligari. Tertium genus est, terebrare vitem in obliquum ad medullam, calamósque addere longos pedes binos: atque ita ligatum insitum, intritáque illitum operire terra, calamis subrectis. Nostra ætas correxit, vt Gallica vteretur terebra, quæ excauat, nec vrit: quoniam adustio omnis hebetat: atque vt gemmascere incipiens legatur calamus. Nec plus quàm binis ab insito emineret oculis, vlmeo vimine alligatus, bináq; cicúcideretur acie à duabus partibus, vt inde potius distillaret mucor, qui maximè vites infestat. Deinde cùm eualuissent flagella pedes binos, vinculum insiti incideretur, vbertati crassitudine permissa. Vitibus inserendis tempus dedêre ab æquinoctio autumno ad germinationis initia. Satiuæ plantæ syluestrium radicibus inseruntur natura siccioribus. Si satiuæ syluestribus inserantur, degenerãt in feritatem. Reliqua cælo constant. Aptissima insitis siccitas. Huius enim remedium appositis fictilibus vasis modicus humor per cinerem distillat. Inoculatio rores amat leueis.

De emplastratione. CAP. XVI.

Emplastri ratio & ipsa ex inoculatione nata videri potest. Crasso autem maximè cortici conuenit, sicut est ficis. Ergo amputatis omnibus ramis, ne succum auocent, nitidissima in parte, quáque præcipua cernatur hilaritas, exempta scutula (ita ne descendat vltra ferrum) cortici, imprimitur ex alia cortex par cum sui germinis mamma, sic compage densata vt cicatrici locus non sit, & statim fiat vnitas, non humorem, non afflatum recipiens: nihilominus tamen & luto munire, & vinculo melius. Hoc genus non pridem repertum volunt, qui nouis moribus fauent. Sed id etiam apud veteres Græcos inuenitur, & apud Catonem, qui oleam ficúmque sic inseri iussit, mensura etiam præfinita secundùm reliquam diligentiam suam: cortices scalpro excidi quatuor digitorum longitudine, & trium latitudine, atque ita coagmentari, & illa sua intrita oblini. eadem ratione & in malo. Quidam huic generi miscuere fissuram in vitibus, exempta cortice tessella, surculo à latere plano adigendo. Tot modis insitam arborem vidimus iuxta Tiburtes Tulias, omni genere pomorum onustam, alio ramo nucibus, alio baccis, aliunde vite, ficis, pyris, Punicis, malorúmque generibus. Sed huic breuis fuit vita. Nec tamen omnem experimentis assequi naturam possumus. Quædam enim nasci, nisi sponte, nullo modo queunt: eáque immitibus tantùm & desertis locis proueniunt. Capacissima insitorum omnium dicitur platanus, posteà robur: verùm vtraque sapores corrumpunt. Quædam omni genere inseruntur, vt ficus & punicæ. Vitis non recipit emplastra, nec quibus tenuis ac caducus rimosúsque cortex. Neque inoculationem siccæ, aut humoris exigui. Fertilissima

omnium

omnium inoculatio, posteà emplastratio. Sed vtraque infirmissima. Et quæ cortice nituntur tantum, vel leui aura ocyssimè deplantantur. Inserere firmissimum, & fœcundius, quàm serere.

Exemplum huius rei. CAP. XVII.

NOn est omittenda raritas vnius exempli. Corellius eques Ro. Ateste genitus, inseruit castaneam suomet ipsam surculo in Neapolitano agro. Sic facta est castanea, quæ ab eo nomen accepit inter laudatas. Posteà hæres eiusdem libertus Corellianam iterum inseruit. Hæc est inter eas differentia, illa copiosior, hæc Corelliana melior. Reliqua genera casus ingenio suo excogitauit, ac defractos serere ramos docuit, cùm pali defixi radices cepissent. Multa sic seruntur, in primisque ficus, omnibus alijs modis nascẽs, præterquàm talea: optimè quidem, si vastiore ramo pali modo exacuto adigatur altè, exiguo super terram relicto capite, eóque ipso harena cooperto. Ramo seruntur & Punica, palis laxato priùs meatu: item myrtus. Omnium horum longitudine trium pedum, crassitudine minus brachiali, cortice diligenter seruato, trunco exacuto. Myrtus & taleis seritur: morus talea tantùm, quoniam ramo eam seri religio fulgurum prohibet. Quapropter de talearum satu nunc dicendum est. Seruandum in eo ante omnia, vt taleæ ex feracibus fiant arboribus: ne curuæ, neve scabræ, aut bifurcæ: néve tenuiores, quàm vt manum impleant: ne minores pedalibus: vt illibato cortice: atq; vt sectura inferior ponatur semper, & quod erit ab radice: accumuletúrque germinatio terra, donec robur planta capiat.

De cultura olearum, & quibus temporibus insitio fiat.

CAP. XVIII.

QVæ custodienda in olearum cultura Cato iudicauerit, ipsius verbis optimè præcipiemus: Taleas oleaginas, quas in scrobe saturus eris, tripedaneas facito. Diligentérque tractato, ne liber laboret, cùm dolabis aut secabis. Quas in seminario saturus eris, pedales facito: eas sic inserito: locus bipalio subactus sit, benéque glutus. Cùm taleam demittis, pede taleam opprimito. Si parum descendat, malleo aut mateola adigito: cauetóque, ne librum scindas. Cùm adigis, palo priùs locum feceris, quò taleam demittas: ita meliùs viuet talea. Et vbi † trinæ sunt, tum denique curæ sint, vbi liber se vertet. Si in scrobibus aut in sulcis seras, ternas taleas ponito. Eas diuaricato supra terram, ne plus quatuor digitos transuersos emineant, vel oculos serito. Diligenter eximere oleam oportet, & radices quàplurimas cum terra ferre. Vbi radices bene operueris, calcare bene ne quid noceat. Si quis quærat quod tempus oleæ serendæ sit, agro sicco per sementem, agro læto per ver. Oliuetum diebus xv. ante æquinoctium vernum incipito putare. Ex eo die dies xl. rectè putabis. Id hoc modo putato. Quà locus rectè ferax erit, quæ arida erunt, & si quid ventus interfregerit, ea omnia eximito. Quà locus ferax nõ erit, id plus concidito, aratóque benè, enodatóque, stirpésque leues facito. Circum oleas autumno ablaqueato, & stercus addito. Qui oliuetum sæpissime & altissimè miscebit, is tenuissimas radices exarabit. Radices si sursum abibunt, crassiores fient, & eò in radices vires oleæ abibunt. Quæ genera olearum, vel in quo genere terræ viuere & seri debeant, quóque spectare oliueta, diximus in ratione olei. Mago in colle & siccis, & argilla, inter autumnum & brumam seri iussit. In crasso aut humido, aut subriguo, à messe ad brumam. Quod præcepisse eum Africæ intelligitur. Italia quidem nunc vere maximè serit. Sed si & autumno libeat, post æquinoctium xl. diebus ad Vergiliarum occasum. xiiii. soli dies sunt, quibus seri noceat. Africæ peculiare quidem in oleastro est inserere. Quidam æternitate consenescunt proxima adoptione virga emissa, atq; ita alia arbore ex eadem iuuenescente: iterúmque & quoties opus sit, vt æuis eadem oliueta constent. Inseritur autem oleaster calamo & inoculatione. Olea, vbi quercus effossa sit, malè ponitur: quoniam vermes qui raucæ vocantur, in radice quercus nascuntur & transeũt. Non inhumare taleas, aut siccare priùs quàm serantur, vtilius compertum. Vetus oliuetum ab æquinoctio verno intra Vergiliarum exortũ interradi alternis annis, melius in-

† Reponendum, trimæ, ex Catone de Re rustic. cap. 45.

uentum: Item muscum circundare radici. Circunfodi autem omnibus annis à solstitio duûm cubitorum scrobe pedali altitudine: stercorari tertio anno. Mago idem amygdalas ab occasu Arcturi ad brumam seri iubet. Pyra non eodem tempore omnia, quoniam non æquè floreant. Eadem oblonga, aut rotunda, ab occasu Vergiliarum ad brumam. Reliqua genera media hyeme, ab occasu Sagittæ, Subsolanum, aut Septentrionem spectantia. Laurum ab occasu Aquilæ ad occasum Sagittæ. Connexa enim de tempore serendi æquè ratio est. Vere & autumno id magna ex parte fieri decreuere. Est & alia hora circa Canis ortus, paucioribus nota, quoniam non omnibus locis pariter vtilis intelligitur, sed haud omittenda nobis, non tractus alicuius rationem, verum naturæ totius indagantibus. In Cyrenaica regione sub Etesiarum flatu conserunt: necnon & in Græcia, oleam maximè in Laconia Cos insula & vites tunc serit. Cæteri apud Græcos inoculare & inserere non dubitant, sed arborem non serunt. Plurimúmque in eo locorum natura pollet. Nanque in Aegypto omni serunt mense, & vbicunque imbres æstiui non sunt, vt in India & Aethiopia. Necessariò post hæc autumno seruntur arbores. Ergo tria tempora eadem germinationis, ver, & Canis, Arcturíque ortus. Neque enim animalium tantùm est ad coitus auiditas, sed multo maior est terræ ac satorum omnium libido: qua tempestiuè vti, plurimum interest conceptus. Peculiare vtique in insitis, cùm sit mutua cupiditas vtrinque coëundi. Qui ver probant, ab æquinoctio statim admittunt, prædicantes germina parturire, ideo faciles corticum esse complexus. Qui præferunt autumnum, ab Arcturi ortu, quoniam statim radicem quandam capiant, & ad ver parata veniant, atque non protinus germinatio auferat vires. Quædam tamen statutum tempus anni habent vbique, vt cerasi & amygdalæ circa brumam, serendi vel inserendi. De pluribus locorum situs optimè iudicabit. Frigida enim & aquosa verno conseri oportet, sicca & calida autumno. Communis quidem Italiæ ratio tempora ad hunc modum distribuit: Moro ab Idibus Februariis in æquinoctium, pyro autumnum, ita vt brumam x v. nec minus diebus antecedant. Malis æstiuis & cotoneis, item sorbis, prunis, post mediam hyemem in Idus Februarias. Siliquæ Græcæ & Persicis ante brumam per autumnum. Nucibus, iuglandi, & pineæ, & auellanæ, Græcæ, atque Castaneæ, à Calendis Martiis ad Idus easdem. Salici, genistæ, circa Martias Calendas. Hanc in siccis semine, illam in humidis virga seri diximus.

Quæ arbores societate gaudeant, & de disciplina ablaqueandi & accumulandi. CAP. XIX.

Est etiam noua inserendi ratio, ne quid sciens quidem prætercam, quod vsquam inuenerim, Columellæ excogitata, vt affirmat ipse, qua vel diuersæ insociabilésque naturæ arborum copulentur, vt fici atque oleæ. Iuxta hanc seri ficum iubet, non amplio re interuallo, quàm vt contingi largè possit ramo oleæ quàm maximè sequaci atq; obedituro: eúmque omni interim tempore edomari meditatione curuandi. Posteà fico adepta vires (quod euenire trimæ aut vtique quinquenni solet) detruncata superficie, ipsúmque deputatum, & vt dictum est, adraso cacumine: defigi in crure fici, custoditum vinculis, ne curuatura fugiat. Ita quodam propaginum insitorúmque temperamento, triennio communi inter duas matres coalescere. Quarto anno abscissum totum adoptantis esse; nondum vulgara ratione, mihi certè satis comperta. Cæterò eadem illa de calidis frigidísque, & humidis & siccis suprà dicta ratio, & scrobes fodere monstrauit. In aquosis enim neque altos, neque amplos facere expedienaliter in æstuoso solo & sicco, vt quàm maximè accipiant aquam continéantque. Hæc & veteres arbores colendi ratio est. Feruentibus enim locis accumulant æstate radices operiúntque, ne solis ardor exurat. Aliubi ablaqueant, perflatúsque admittunt. Iidem hyeme cumulis à gelu vindicant. Contrà illi hyeme aperiunt, humorémque sitientibus quærunt. Vbicunque circunfodiendi arbores ratio in circuitu pedes in orbem ternos, neque id in pratis, quando amore solis humorísque in summa tellure oberrant. Et de arboribus hæc quidem fructus gratia serendis inserendísque in vniuersum sint dicta.

De salicto,& harundineto,& cæteris cæduis ad perticas,palos. C A P. X X.

Hinc restat earum ratio,quæ propter alias seruntur, ac vineas maximè,cæduo ligno. Principatum in iis obtinent salices,quarū satio fit loco madido:tamen refosso duos pedes & semipedē,talea sesquipedali,vel pertica,quæ vtilior,quò plenior. Interuallo esse debent pedes seni.Trimæ pedibus binis à terra putatione coercētur,vt se in latitudinem fundant, ac sine scalis tondeantur.Salix enim fœcūdior est,quò terræ propior.Has quoque omnibus annis confodi iubent mense Aprili.Hæc est viminalium cultura. Perticalis & virga & talea seritur fossura eadem.Perticas ex ea cædi iustum est,quarto ferè anno.Et ex autem senescentium propagine sarciunt locum,pertica immersa,ac post annum recisa.Salicis viminalis iugera singula sufficiunt x x v. vineæ iugeribus.Eiusdem rei causa populus alba seritur bipedaneo pastinatu,talea sesquipedali,biduo siccata,palmipede interuallo,terra superiniecta duorum cubitorum crassitudine.Harundo etiamnum dilutiore, quàm hæ,solo gaudet.Seritur bulbo radicis,quem alij oculum appellant, dodrātali scrobe,interuallo duûm pedum & semipedis:reficiturque ex sese vetere harundineto extirpato:quod vtilius repertum,quàm castrare,sicut anteá.Nanque inter se radices serpunt,mutuóque discursu nentur. Tempus inserendi,priusquàm oculi harundinum intumescant, ante Calen.Martias.Crescit ad brumam vsque,desinitque cùm durescere incipit. Hoc signum,quod tempestiuam habet cæsuram:& hanc autem, quoties & vineam fodiendam putant.Seritur & transuersa,non altè terra condita:erumpuntq; singulis oculis totidem plantæ.Seritur & deplantata pedali sulco binis obrutis gemmis, vt tertius nodus terrā attingat prono cacumine,ne rores concipiat.Cæditur decrescente luna.Vineis anno siccata vtilior,quàm viridis.Castanea pedamentis omnibus præfertur facilitate tractatus, perdurandi peruicacia,regerminatione cædua vel salice lætior.Quærit solum facile,necnon harenosum,maximéque sabulum humidum aut carbunculum,vel tophi etiam farinam,quamlibet opaco septentrionalique & præfrigido situ,vel etiam decliui.Recusat eadem Gallicam,rubricam,cretam,omnémque terræ fœcunditatem.Seri nuce,diximus,sed nisi ex maximis non prouenit,nec nisi quinis aceruatim satis.Perfringi solū debet suprà ex Nouembri mense in Februarium:quo solutæ,sponte cadunt ex arbore,atque subnascūtur.Interualla sint pedalia vndique sulco dodrantali.Ex hoc seminario transferuntur in aliud,bipedali interuallo,plus biennio.Sunt & propagines,nulli quidem faciliores. Nuda ta enim radice,tota in sulco prosternitur.Tunc ex cacumine super terram relicto renascitur, & alia ab radice. Sed translata nescit hospitari, pauétque nouitatem. Biennio ferè postea prosilit.Ideo nucibus potiùs,quàm viuiradicibus,plantaria cædua implentur. Cultura non alia,quàm suprà dictis fodiendis supputandísque per biennium sequens: de cætero ipsa se colit,vmbra stolones superuacuos enecante. Cæditur intra septimum annum.Sufficiunt pedamenta iugeri vnius vicenis vinearum iugeribus,quando etiam ea bifida stirpe fiunt,durántque vltra alteram syluæ suæ cæsuram.Esculus similiter prouenit, cæsura triennio serior,nimis morosa nasci.In quacunq; terra seritur, nascitur è balano, sed non nisi esculi,scrobe dodrantali,interuallis duorum pedū seritur leuiter quater anno.Hoc pedamentum minimè putrescit,læsúmque maximè fruticat.Præter hæc sunt cædua,quæ diximus,fraxinus,laurus,Persica,corylus,malus:sed tardiùs nascuntur, terrámq; defixa vix tolerant,non modò humorem.Sambucus contrà firmissima ad palum, taleis seritur,vt populus.Nam de cupresso satis diximus.

De culturis,& disciplina colendarum vinearum. C A P. X X I.

Et prædictis velut armamentis vinearum,restat ipsarū natura præcipua tradenda cura.Vitium surculi,& quarundam arborum,quibus fungosior intus natura est, geniculatis scaporum nodis intersepiunt medullam. Ferulæ ipsæ breues, & ad summa breuiores,articulis vtique duobus internodia includunt.Medulla,siue illa vitalis anima est,ante se tendit,longitudinem impellens,quandiu nodis peruia patet fistula.Cùm verò concreti ademere transitum,repercussa erumpit,ab ima sui parte,iuxta priorem nodum, alternis

V 2 later

laterum ſemper inguinibus, vt dictum eſt in harundine ac ferula, quorum dextrum ab imo intelligitur articulo, læuum in proximo, atque ita per vices. Hoc vocatur in vite gemma, cùm ibi cæſpitem fecit. Antè verò quàm faciat, in concauo oculus: & in cacumine ipſo, germen. Sic palmites, nepotes, vuæ, folia, pampini gignuntur. Mirúmque, firmiora eſſe in dextra parte genita. Hos ergo in ſurculis nodos, cùm ſeruntur, medios ſecare oportet, ita ne profluat medulla. Et in fico quidem dodrantales paxillo ſolo patefacto ſeruntur, ſic vt deſcendant quæ proxima arbori fuerint, duo oculi extra terram emineant. Oculi autem in arborum ſurculis propriè vocantur vnde germinant. Hac de cauſa & in plantariis aliquando eodem anno ferunt, quos fuere laturi fructus in arbore: cùm tempeſtiuè ſati prægnantes, inchoatos conceptus alibi pariunt. Ita ſatas ficos, tertio anno transferre facile. Hoc pro ſeneſcendi celeritate attributum huic arbori, vt citiſsimè proueniat. Vitium numeroſior ſatus. Primum omnium nihil ſeritur ex his, niſi inutile, & deputatum in ſarmento. Opputatur autem, quicquid proximo tulit fructum. Solebat capitulatus vtrinque è duro ſurculus ſeri: eóque argumento malleolus vocatur etiam nunc. Poſteà auelli cum ſua calce cœptus eſt, vt in fico: neque eſt aliud viuacius. Tertium genus adiectum etiamnum expeditius ſine calce, propter quod ſagittæ vocantur, cùm intorti panguntur: iidem cùm reciſi nec intorti, trigemmes. Plures autem ex eodem ſurculo hoc modo fiunt. Serere è pampinarius ſterile eſt: nec niſi fœcũdo oportet. Quæ raros habet nodos, infœcunda iudicatur. At denſitas gemmarum, fertilitatis indicium eſt. Quidam ſeri vetant, niſi eos, qui floruerint, ſurculos. Sagittas ſerere minus vtile, quoniam in transferendo facilè rumpitur, quod intortũ fuit. Seruntur pedali, non breuiores, longitudine, quinque, ſexve nodorum. Pauciores tribus gemmis in hac menſura eſſe non poterunt. Inſeri eodem die, quo deputentur, vtiliſsimũ. Si multo poſteà neceſſe ſit ſerere cuſtoditos, vti præcepimus, caueri vtique, ne extra terram poſiti ſole inareſcãt, ventóve aut frigore hebetentur. Qui diutius in ſicco fuerint, priùs quàm ſerãtur, in aqua pluribus diebus reuireſcant. Solum apricum & quàm ampliſsimum in ſeminario, ſiue in vinea, bidente paſtinari debet ternos pedes, bipalio alto marra reiici quaternûm pedum ferramento, ita vt in pedes binos foſſa procedat. Foſſium purgari, & extendi, ne crudum relinquatur: verùm exigi menſura. Malè paſtinatum deprehendũt ſcamna inæqualia. Metienda eſt & ea pars, quæ interiacet, puluini. Surculi ſeruntur & in ſcrobe & in ſulco longiore, ſuper quos tenerrima ingeritur terra. Sed in gracili ſolo fruſtra, niſi ſubſtrato pinguiore. Nec minus, quàm duos, integi oportet, & proximam attingi terram, & eodem paxillo deprimi & ſpiſſari. Intereſſe in plantario ſeſquipedes inter bina ſemina in latitudinem, in longitudinem ſemiſſes. Ita ſatos malleolos x x i i i. menſe recidere ad imum articulum, niſi ipſi parcatur. Oculorũ inde materia emicat, cum qua x x x v i. mẽſe viuiradix transfertur. Eſt & luxurioſa ratio vites ſerẽdi, vt quatuor malleoli vehemẽti vinculo colligentur in parte luxurioſa: atque ita vel per oſſa bubuli cruris, vel per cocta fictilia traiecti, obruantur binis eminentibus gemmis. Humeſcunt hoc modo, reciſiſque palmitẽ emittunt. Poſteà fiſtula fracta radix liberè capit vires, vuámque fert, & omnium corporum ſuorum acinos. In alio genere inuentu nouitio finditur malleolus, medulláque eraſa, in ſe colligantur ipſi caules, ita vt gemmis parcatur omni modo. Tum malleolus in terra fimo miſta ſeritur, & cùm ſpargere cœpit caules, deciditur, foditúrque ſæpius. Talis vuæ acinos nihil intus ligni habituros Columella promittit, cùm viuere ſemina ipſa perquàm mirum ſit, & medulla adempta naſci. Surculis etiam quibuſnam ſit articulatio arboris, non omittẽdum videtur. Nanque buxi tenuiſſimis quinis ſeniſve colligatis depacti proueniunt. Quoudam in obſeruatione erat, vt defringerẽtur ex imputata buxo, aliter viuere non crediti. detraxere hoc experimenta. Seminarij curam ſequitur vinearum ratio. Quinq; generum hæ: Sparſis per terram palmitibus, aut per ſe vite ſubrecta, vel cum adminiculo ſine iugo, aut pedatæ ſimplici iugo, aut compluuiatæ quadruplici. Quæ pedatæ ratio erit, eadem intelligitur eius quoq;, in qua ſine adminiculo vitis per ſe ſtabit. Id enim non fit, niſi pedamenti inopia. Simplici iugo conſtat porrecto ordine, quem canterium

appe

appellant. Melior ea vino, quando sibi ipsa non obumbrat, assiduóque sole coquitur, & afflatum magis sentit, & celeriùs rorem dimittit: pampinationi quoq; & occationi, omníq; operi facilior. Super cætera deflorescit vtilius. Iugum fit pertica, aut harundine, aut crine, funiculóve, vt in Hispania, Brundisióque. Compluuiata copiosiot vino est, dicta à cauis ædium compluuiis. Diuiditur in quaternas partes totidem iugis. Huius serendi ratio dicetur, eadem valitura in omni genere, in hoc verò numerosior tantúm. His verò tribus seritur modis: Optimè in pastinato, proximè in sulco, nouissimè in scrobe. De pastinatione dictum est.

De sulco, & vinearum putatione. CAP. XXII.

SVlco latitudo palæ satis est: scrobibus ternorum pedum in quanque partem. Altitudo in quocunque genere tripedalis, ideo nec vitis minor transferri debet, extatura etiamnum duabus gemmis. Emolliri terram minutis in scrobe ima sulcis, fimóque misceri, necessarium. Cliuosa altiores poscunt scrobes, prætereà puluinatis à deuexitate labris. Qui ex his longiores fient, vt vites binas accipiant è diuerso, aluei vocabuntur. Esse vitis radicem in media scrobe oportet: sed ipsam innixam solido in Oriētem æquinoctialem spectare: adminicula prima è calamo accipere. Vineas limitari decumano XVIII. pedum latitudinis ad contrarios vehiculorum transitus, aliúsque transuersis limitibus denûm pedum distingui per media iugera. Aut si maior modus sit, totidem pedum cardine, quot decumano, limitari. Semper verò quintanis seminari, hoc est, vt quinto quoque palo singulæ iugo paginæ includantur. Solo spisso, non nisi repastinato, nec nisi viuiradicem seri: tenero & soluto, vel malleolum sulco, vel scrobe. In colles sulcos agere transuersos, melius quàm pastinare, vt defluuia palis eorū contineantur. Aquoso cælo, vel sicco solo, malleolos serere autumno, nisi si tractus ratio mutauit. Siccus enim & calidus autumno poscit seri, humidus frigidúsque etiam veris exitu. In arido solo viuiradix quoque frustra seritur. Malè & in siccis malleolus, nisi post imbrem. At in riguis, vel frondes vitis, & vsque ad solstitium rectè, vt in Hispania. Quiescere ventos sationis die vtilissimum. Plerique Austros optant, Cato abdicat. interesse medio temperamento inter binas vites oportet pedes quinos: minimum autem læto solo pedes quaternos: tenui plurimum octonos. Vmbri & Marsi ad vicenos intermittunt arationis gratia in his quæ vocāt porculeta. Pluuio & caliginoso tractu rariores poni, sicco densiores congruit. Subtilitas parsimoniæ compendia inuenit, cùm vinea in pastinato seritur, obiter seminarium faciendi, vt viuiradix loco suo, & malleolus qui transferatur, inter vites & ordines seratur. Quę ratio in iugero circiter XVI M. viuiradicum donat. Interest autem biennium fructus, quo tardius in sato prouenit, quàm in translato. Viuiradix posita in vinea post annum resecatur vsque ad terram, vt vnus tātùm emineat oculus, adminiculo iuxta affixo, & fimo addito. Simili modo & secundo anno reciditur, virésque cōcipit, & intra se pascit suffecturas oneri: aliàs festinatione pariendi gracilis ac emucida, ni cohibeatur castigatione tali, in fœtum exeat tota. Nihil auidius nascitur: ac nisi ad pariendum vires seruentur, tota fit fœtus. Pedamenta optima quæ diximus, aut ridicæ robore, oleáque: aut si non sint, pali è iunipero, cupresso, laburno, sambuco. Reliquorum generum sudes omnibus annis reciduntur. Saluberrima in iugo harundo cōnexa fasciculis, durat quinis annis. Cùm breuiores palmites sarmento iunguntur inter se funium modo, ex hoc arcus funeta dicuntur. Tertius vineæ annus palmitem velocem robustúmq; emittit, & quem faciat ætas vitem. Hic in iugum insilit. Quidam tunc excæcant eum, supina falce auferendo oculos, vt noxia iniuria longius euocent. Vtilior enim consuetudo pariendi, satiúsque pampinos adiugatæ detergere, vsquequo placeat roborari eam. Sunt qui vetant tangi proximo anno quàm translata sit, neque ante LX. mensem falce curari: tunc autem ad tres gemmas recidi. Alij & proximo quidem anno recidunt, sed vt ternos quaternósve singulis annis adiiciant articulos, quarto demum perducant ad iugum. Id vtrunque fructum tardum, prætereà retortidum & nodosum reddit, pumilionum incremento. Optimum autem, matrem esse firmam, posteà fœtum audacem. Nec tutum est quod cicatricosum, magno imperitiæ

errore. Quicquid eſt tale, plagis naſcitur, non è matre. Totas enim habet illa vires dum roboratur: & annuos accipit tota fœtus, cùm permiſſum fuerit naſci. Nil natura portionibus parit. Quæ cùm excreuerit, ſatis firma protinus in iugo collocari debebit: ſin etiamnum infirmior erit, ſub ipſo iugo hoſpitari reciſa: viribus, non ætate decernitur. Temerarium eſt, ante craſsitudinem pollicarem viti imperare. Sequenti anno palmites ſalutentur pro viribus matris ſinguli aut gemini. Iidem & ſecuto, ſi cogit infirmitas, nutriantur: tertióque demum duo adiiciantur. Nec ſint plures quaternis vnquam permittendi. Breuitérque, non indulgendum eſt, & ſemper inhibenda fœcunditas. Ea eſt enim natura, vt parere malit, quàm viuere. Quicquid materiæ adimitur, fructui accedit. Illa ſemina mauult, quàm fructum gigni: quoniam fructus caduca res eſt. Sic perniciosè luxuriat: nec ampliat ſe, ſed egerit. Dabit conſilium & ſoli natura. In macro etiã ſi vites habebit, reciſa intra iugum moretur, vt omnis fœtura ſub eo exeat. Minimum id eſſe debebit interuallum, vt attingat iugum, ſperétque, non teneat: adeò non recumbat in eo, nec delicatè ſe ſpargat. Ita temperetur hic modus, vt creſcere etiam malit, quàm parere. Palmes duas tréſve gemmas ſub iugo habere debet ex quibus materia naſcatur: tunc per iugum mergi alligaríque, vt ſuſtineatur iugo, non pendeat. Vinculo mox aſtrictus à tertia gemma alligari: quoniam & ſic coercetur impetus materiæ, denſioréſq; citrà pampini exultant: cacumen religari vetanr. Natura hæc eſt, deiecta pars aut præligata fructũ dat, plurimúmque ipſa curuatura. Quod citrà eſt, materiem mittit, offenſante crebro ſpiritu, & illa, quam diximus, medulla. Quæ ita emicuerit materia, fructum dabit anno ſequente. Sic duo genera palmitum: Quod è duro exit, materiámque in proximum annum promittit, pampinarium vocatur: at vbi ſupra cicatricem eſt, fructuarium. Alterum ex anniculo palmite, ſempérque fructuarium relinquitur ſub iugo, & qui vocatur cuſtos. Hic eſt nouellus palmes non longior tribus gemmis, proximo anno materiam daturus, ſi vitis luxuria ſe conſumpſerit. Et alius iuxta eum verrucæ magnitudine, qui furunculus appellatur, ſi fortè cuſtos fallat. Vitis antequàm ſeptimum annum à ſurculo compleat, euocata ad fructum euaneſcit, ac moritur. Nec veterem placet palmitem in longũ, & ad quartum vſque pedamentum emitti, quod alij dracones, alij iuniculos vocant, vt faciant quæ maſculeta appellãt. Cùm induruit vitis, peſſimum in vinea traducere. Quinto anno & ipſi palmites intorquentur, ſingulæque è ſingulis materiæ emittuntur, ac deinde è proximis, prioréſque amputantur. Semper cuſtodem relinqui melius: ſed is proximus viti eſſe debet, nec longior, quàm dictum eſt: & ſi luxuriauerint palmites, inrorqueri: vt quatuor materias, vel duas, ſi vniiuga erit vinea, emittat. Si per ſe vitis ordinabitur ſine pedamento, qualecunque initio adminiculum deſiderabit, dum ſtare cõdiſcat, & recta ſurgere. Cætera à primordio eadem. Diuidi autem putatione pollices æquali examine vndique, ne prægrauet fructus parte aliqua, obiter idem deprimens prohibebit in excelſum emicare. Huic vineæ trium pedum altitudo excelſior nutat, cæteris à quinto, dum ne excedat hominis longitudinem iuſtam. Iis quoque, quæ ſparguntur in terra, breues ad innitendum caueas circundant, ſcrobibus per ambitum factis, ne vagi palmites inter ſe pugnent occurſantes: maiórque pars rerrarum ita ſupinam in tellure vindemiam metit. Siquidem & in Africa, & in Aegypro Syriáque, ac tota Aſia, & multis locis Europæ hic mos præualet. Ibi ergo iuxta terram comprimi debet vitis, eodem modo & tempore nutrita radice, quo in iugata vinea, vt ſemper pollices tantùm relinquantur, fertili ſolo cum tribus gemmis, graciliore quinis: præſtátque multos eſſe, quàm longos. Quæ de natura ſoli diximus, tanro potentiora ſentientur, quanto propior fuerit vua terræ. Genera ſeparari, ac ſingulis cõſeri tractibus, vtiliſſimum. Miſtura enim generum etiam in vino, nõ modò in muſto, diſcors. Aut ſi miſceantur, non alia, quàm pariter matureſcentia, iungi neceſſarium. Iuga altiora, quò lætior ager, & quò planior: item roſcido, nebuloſo, minúſque ventoſo conueniunt. Contrà, humiliora gracili & arido, æſtuoſo, ventíſque expoſito. Iuga ad pedamentũ quàm arctiſſimo nodo vinciri oportet, vitem leui cõtineri. Quæ genera vitiũ, & in quali ſolo cæloq; eſſent cõſerenda, cùm enumeraremus naturas earũ & vinorũ, notauimus: De

reliq

reliquo cultu vehementer ambigitur. Plerique æstate rota post singulos rores confodi iubent vineam. Alij vetant gemmantem: decuti enim oculos, tractúque intrantium deteri: & ob id arcendum procul omne quidem pecus, sed maximè lanatum, quoniam facillimè auferat gemmas: Inimicos & pubescente vua rastros: satísque esse vineam ter anno confodi, ab æquinoctio verno ad Vergiliarum exortum, & Canis ortu, & nigrescente acino. Quidam ita determinant: Veterem semel à vindemia ante brumam, cùm alij ablaqueare & stercorare satis putent. Iterum ab Idibus Aprilis, antequàm cócipiat, hoc est, in v i. Idus Maias. Deinde priùs quàm florere incipiat, & cùm defloruerit, & variante se vua. Peritiores affirmant, si iusto sæpius fodiatur, in tantum tenerescere acinos, vt rumpantur. Quæ fodiantur, ante feruentes horas diei fodiendas conuenit: sicuti lutum neque arare, neque fodere: Fossione puluerem excitatum contra soles nebulásque prodesse. Pampinatio verna in confesso est, ab Idibus Maiis intra dies x. vtique antè quàm florere incipiat: & eam infra iugum debere fieri. De sequente variant sententiæ. Cùm defloruerit, aliqui pampinandum putant: alij sub ipsa maturitate. Sed de his Catonis præcepta decernent. Nanque & putationum tradenda ratio est. Protinus hanc à vindemia, vbi cæli tepor indulget, adoriuntur. Sed hoc fieri nunquàm debet ratione naturæ ante Aquilæ exortum, vt in siderũ causis docebimus proximo volumine. Imò verò fauonio, quoniam anceps culpa sit præproperæ festinationis. Si saucias recenti medicina mordeat quædam hyemis ruminatio, certum est gemmas earum frigore hebetari, plagásque findi, & cæli vitio exuri oculos lacryma distillante. Nam gelu fragiles fieri quis nesciat? Operarum ista computatio est in latifundiis, non legitima naturæ festinatio: quò maturiùs putantur aptis diebus, eò plus materiæ fundunt: quò seriùs, eò fructum vberiorem. Quare macras priùs conuenit putare, validas nouissimè. Plagam omnem obliquam fieri, vt facilè decidant imbres: & ad terram verti, quàm leuissima cicatrice acie falcis exacta, plagáque conuelata. Recidi autem semper inter duas gemmas, ne sit vulnus oculis in recisa parte. Nigram esse eam existimant: & donec ad syncera veniatur, recidendam: quoniam è vitiosa materie vtilis non exeat. Si macra vitis idoneos palmites non habeat, ad terram recidi eam, nouósque elici vtilissimum. In pampinatione non hos detrahere pampinos, qui cum vua sint: id etenim vuas supplantat, præterquàm in nouella vinea. Inutiles iudicantur in latere nati, non ab oculo: quippe etiam vua, quæ nascatur è duro rigescente, vt nisi ferro detrahi non possit. Pedamentum quidam inter duas vites vtilius putant statui: & faciliùs ablaqueantur ita: meliúsque est vniiugæ vineæ, si tamẽ & ipsi iugo sint vires, nec flatu infesta regio. In quadripartita quàm proximum oneri adminiculum esse debet: ne tamen impedimẽtum sentiat ablaqueatio, cubito abesse, non amplius: ablaqueari autem priùs, quàm putari, iubet. Cato de omni cultura vitium ita præcipit. Quàm altissimam vineam facito, alligatóque rectè, dum ne nimium constringas. hoc modo eam curato: Capita vitium putata circunfodito, arare incipito. Vltrò citróque sulcos perpetuos ducito. Vites teneras quamprimùm propagato: veteres quàm minimum castrato. Potiùs, si opus fuerit, deiicito, biennióque pòst præcidito. Vitem nouellam resecari tum erit tempus, vbi valebit. Si vinea ab vite caluata erit, sulcos interponito, ibíque viuiradicem serito. Vmbram à sulcis remoueto: crebróque fodito. In vinea veteri serito ocymum. Si macra erit, quod granum capit, ne serito: & circum capita addito stercus, paleas, vinaceas aut aliquid horunce. Vbi vinea frondere cœperit, pampinato. Vineas nouellas alligato crebrò, ne caulis præfringatur. Et quæ iam in perticam ibit, eius pampinos teneros alligato leuiter, porrigitóq;. Quæ vbi rectè steterint, vbi vua varia fieri cœperit, vites subligato. Vitis insitio vna est per ver, altera cũ vua floret: ea optima est. Vineam veterem si in alium locum transferre voles, duntaxat brachium crassum primum deputato. Binas gemmas, nec amplius, relinquito. Ex radicibus bene effodito. Et caue radices ne saucies. Ita vti fuerit, ponito in scrobe, aut in sulco, operitóque, & bene occulcato. Eodémque modo vineam statuminato, alligato, laxatóq; vti fuerat, crebróque fodito. Ocymum, quod in vinea seri iubet, antiqui appellabant pabulum, vmbræ patiens, quòd celerrimè proueniat.

Ratio arbuſtorum. CAP XXIII.

SEquitur arbuſti ratio, mirum in modum damnata Sarſennæ patri filióque; celebrata Scrofæ, vetuſtiſſimis poſt Catonem, peritiſſimíſque: ac ne à Scrofa quidem, niſi vni Italiæ, conceſſa: cùm tam longo iudicetur æuo, nobilia vina non niſi in arbuſtis gigni, & in his quoque laudatiora ſummis, ſicut vberiora imis: adeò excelſitate proficitur. Hac ratione & arbores eliguntur. Prima omnium vlmus, excepta propter nimiam frondem atinia. Deinde populus nigra, eadem de cauſa, minus denſa folio. Non ſpernunt plerique & fraxinum, ficúmque, etiam oleam, ſi non ſit vmbroſa ramis. Harum ſatus cultúſque abundè tractatus eſt. Ante triceſimum ſextum menſem attingi falce vetantur. Alterna ſeruantur brachia: alternis putantur annis: ſexto anno maritantur. Tranſpadana Italia, præter ſuprà dictas, cornu, populo, tilia, acere, orno, carpino, quercu, arbuſtat agros: Venetia ſalice, propter vliginem ſoli. Et vlmus detruncata à media in ramorũ ſcamna digeritur, nulla ferè XX. pedum altiore arbore. Tabulata earum ab octauo pede altitudinis dilatantur in collibus ſiccíſque agris, à XII. in campeſtribus & humidis. Meridianum ſolem ſpectare palmæ debent. Rami à proiectu digitorum modo ſubrigi, tonſili in his tenuium quoque virgultorum barba, ne obumbrent. Interuallum iuſtum arborum, ſi aretur ſolum, quadrageni pedes in terga frontémque, in latera viceni. Si non aretur, hoc in omnes partes. Singulis dena ſæpe adnutriunt vites, damnato agricola minus ternis. Maritare, niſi validas, inimicum, enecante veloci vitium incremento. Serere tripedaneo ſcrobe neceſſarium, diſtantes inter ſeſe arborémque ſingulis pedibus. Nihil ibi malleolis atque paſtinationi, nulla fodiendi impendia: vtpote cùm arbuſti ratio hac peculiari dote præſtet, quòd in eodem ſolo ſeri fruges & vitibus prodeſt. Supérque, quòd vindicans ſe altitudo, non, vt in vinea, ad arcendas animalium iniurias pariete, vel ſepe, vel foſſarum vtique impendio muniri ſe cogat. In arbuſto è prædictis ſola viuiradicum ratio, item propaginum, & hæc gemina, vt diximus. Qualorum in ipſo tabulato maximè probata, quoniam à pecore tutiſsima eſt. Altera, deflexa vite vel palmite iuxta ſuam arborem, aut circa proximam cælibem. Quod ſupra terram eſt è matre, radi iubetur, ne fruticet. In terra non pauciores gemmæ quatuor obruuntur ad radicem capiendam: extrà in capite binæ relinquuntur. Vitis in arbuſto quatuor pedes in longo conſtat, omni ſulco tres lato, alto duos cum ſemipede. Poſt annum propago inciditur ad medullam, vt paulatim radicibus ſuis aſſueſcat. Caulis à capite ad duas gemmas reciditur. Tertio totus mergus abſcinditur, reponitúrque altius in terram, ne ex reciſo frondeat. Tolli viuiradix à vindemia protinus debet. Nuper repertum, draconem ſerere iuxta arborem: ita appellamus palmitem emeritum, pluribúſq; induratum annis. Hunc præciſum quàm maxima amplitudine tribus partibus longitudinis deraſo cortice, quatenus obruatur, (vnde & raſilem vocant) deprimere ſulco, reliqua parte ad arborem erecta, ocyſsimum in vite. Si gracilis ſit vitis aut terra, vſitatum eſt quàm proximè ſolum decidi, donec firmetur radix: ſicut neque roſcidam ſeri, neque à Septentrionis flatu. Vites Aquilonem ſpectare debent ipſæ, palmites autem earum Meridiem. Non eſt feſtinandum ad putationem nouellæ, ſed primò in circulos materies colligenda, nec niſi validæ putatio admouenda. Seriota ferè anno ad fructum arbuſta, quàm vitis iugata. Sunt qui omnino putari vetant, priuſquàm arborum longitudinem æquauerit. Prima falce ſex pedes à terra recidatur, flagello infrà relicto, & naſci coacto incuruatione materiæ. Tres ei gemmæ, non amplius, deputato ſuperſint. Ex his emiſsi palmites proximo anno imis inſerantur ſcamnis, ac per ſingulos annos ad ſuperiora ſcandant relicto ſemper duramento in ſingulis tabulatis, & emiſſario vno, qui ſubeat, vſque quo placuerit. De cætero putatione omni, flagella quæ proximè tulerint, recidantur: noua circunciſis vndique capreolis ſpargantur in tabulatis. Vernacula putatio deiectis per ramos vitium crinibus circumueſtit arborem, crinéſque ipſos vuis: Gallica in traduces porrigitur, Aemiliæ viæ in ridicas, atinearum ambitu frondem earum fugiens. Eſt quorundam imperitia ſub ramo vinculo ſuſpendendi, ſuffocante iniuria: quando cõtineri debet vimine, non

arctari

arctari. Quinimo etiam quibus salices supersint, molliore hoc vinculo facere malunt: herbáque, Siculi quam vocant ampelodesmon: Græcia verò vniuersa iunco, cypero, vlua. Liberatam quoque vinculo per aliquot dies vagari, & inconditam spargi, atque in terra, quam per totum annum spectauerit, recumbere. Nanque vt veterina à iugo, & canes à cursu volutatio iuuat, ita tum & vitium porrigi lumbos. Arbor quoque ipsa gaudet assiduo leuata onere similis respiranti. Nihílque est in opere naturæ, quod nō exemplo dierum noctiúmque aliquas vices feriarum velit. Ob id protinus à vindemia putari, & lassas etiamnum fructu edito, improbatur, vt putatæ rursus alligentur alio loco. Nanque orbitas vinculi sentiunt vexatione non dubia. Traduces Gallica cultura bini vtrinque lateribus, si pes quadrageno distet spatio, quaterni si viceno, inter se obuij miscentur, alligantúrque vnà conciliati, virgultorum comitatu obiter rigorati quà deficiant: aut si breuitas non patiatur ipsorum, adalligato protenduntur in viduam arborem vnco. Traducem bimum præcidere solebant. Oneratis enim vetustate melius donare tempus, vt transilem faciant, si largiatur crassitudo: aliâs vtile toros futuri draconis pasci. Vnum etiamnum genus est medium inter hoc & propaginem, rotas supplantandi in terram vites, cuneísq; findendi, & in sulcos plures simul ex vna propagandi, gracilitate singularum firmata circunligatis hastilibus, nec recisis qui à lateribus excurrant pampinis. Nouariensis agricola traducum turba non contentus, nec copia ramorum, impositis etiamnum patibulis palmites circumuoluit. Itaque præter soli vitia, cultura quoque torua fiunt vina. Alia culpa iuxta vrbem Varacinis, quæ alternis putantur annis, non quia id viti conducat, sed quia vilitate reditum impendia exuperent. Medium temperamentum in Carseolano sequuntur: cariosásque tantùm vitis partes incipientes inarescere deputando, cæteris ad vuam relictis, detracto onere superuacuo pro nutrimento omni est raritas vulneris. Sed nisi pingui solo talis cultura degenerat in labruscam. Arbusta arari quàm altissimè desiderant, etsi tantum frumenti ratio non exigit. Pampinari ea non est moris: & hoc compendium operæ. Deputantur cum vite pariter interlucata densitate ramorum, qui sint superuacui, & absumant alimenta. Plagas ad Septentriones, aut ad Meridiem spectare vetuimus. Melius, si neque in Occasus Solis. Diu dolent talia quoque hulcera, & difficilè sanescunt, algendo nimis æstuandóve. Non eadem in vite, quæ in arbustis, libertas, quoniam certa latera est facilius abscondere, quàm detorquere, quò velis, plagas. In arborum tonsura supiniore velut calices faciendi, ne consistat humor. Viti adminicula addenda, quæ scandat apprehensa, si maiora sint.

De seruandis vuis, & morbis arborum. CAP. XXIIII.

Vitium generosarum pergulas quinquatribus putandas, & quarum seruare vuas libeat, decrescente Luna tradunt. Quæ verò interlunio sint putatæ, nullis animalium obnoxias esse. Alia ratione plena Luna noctu tondendas, cùm sit ea in Leone, Scorpione, Sagittario, Tauro: atque in totum serendas plena, aut crescente vtique, censent. Sufficiunt in Italia cultores deni in centena iugera vinearum. At abundè satu cultúque arborum tractato, quoniam de palmis ac cytiso in peregrinis arboribus affatim diximus, ne quid desit, indicanda reliqua natura sit, magnopere pertinens ad omnia ea. Infestantur nanque & arbores morbis. Quid enim genitum caret his malis? Et syluestrium quidem perniciosos negant esse, vexaríque tantùm grandine in germinatione aut flore. Aduri quoque feruore, aut flatu frigidiore præpostero die: quoniam suo frigora etiam prosint, vt diximus. Quid ergo? nónne & vites algore intereunt? Hoc quidem est, quo deprehendatur soli vitium, quoniam non euenit, nisi in frigido. Itaque per hyemes cæli rigorem probamus, non soli. Nec infirmissimæ arbores gelu periclitantur, sed maximæ: vexatísque ita cacumina prima inarescunt, quoniam præstrictus gelu non potuit eò peruenire humor. Arborum quidam communes morbi, quidam priuati generum. Communis vermiculatio est, sideratio, & dolor membrorum. Vnde partium debilitas, societate nominum quoque cum hominum miseriis. Trunca dicimus certè corpora, & oculos germinum exustos, ac multa simili sorte. Itaq; laborant & fame, & cruditate, quæ

fiunt humoris quantitate. Aliquæ verò & obesitate: vt omnia quæ resinam ferunt, nimia pinguitudine in tædam mutantur: & cùm radices quoque pinguescere cœpere, intereunt, vt animalia, nimio adipe: aliquando & pestilentia per genera, sicut inter homines, nunc seruitia, nunc plebs vrbana vel rustica. Vermiculantur magis minúsve quædam, omnes tamen ferè: idque aues caui corticis sono experiuntur. Iam quidem & in hoc luxuria esse cœpit: prægrandésque roborum delicatiore sunt in cibo: cossos vocant: atque etiam farina saginati, hi quoque altiles fiunt. Maximè autem arborum hoc sentiunt pyri, mali, fici: minus, quæ amaræ sunt & odoratæ. Eorum qui in ficis existunt, alij nascuntur ex ipsis, alios parit qui vocatur cerastes. Omnes tamen in cerasten figurantur, sonúmque edunt paruuli stridoris. Et sorbus arbor infestatur vermiculis rufis pilosis, atque ita emoritur. Mespilus quoque in senecta obnoxia ei morbo est. Sideratio tota cælo constat. Quapropter & grando in his causis intelligi debet, & carbunculatio, & quod pruinarum iniuria euenit. Hæc enim verno tepore inuitatis, & erumpere audētibus satis mollibus insidens, adurit lactescentes germinum oculos, quod in flore carbunculum vocant. Pruinæ perniciosior natura, quoniam lapsa persidet, gelátque, ac ne aura quidem vlla depellitur, quia non fit nisi immoto aere & sereno. Proprium tamen siderationis est, ab ortu Canis siccitatum vapor, cùm insitæ ac nouellæ arbores moriuntur, præcipuè ficus, & vites. Olea præter vermiculationem, quam æquè ac ficus sentit, clauum etiam patitur, siue fungum placet dici, vel patellam. Hæc est Solis exustio. Nocere tradit Cato & muscum rubrum. Nocet plerunque vitibus atque oleis nimia & fertilitas. Scabies communis omnium est. Impetigo, & quæ adnasci solent, cochleæ, peculiaria ficorum vitia: nec vbique. Sunt enim quædam ægritudines & locorum. Verùm vt homini neruorum cruciatus, sic & arbori, ac duobus æquè modis. Aut enim in pedes, hoc est, radices erumpit vis morbi: aut in articulos, hoc est, cacuminum digitos, qui longissimè à toto corpore exeunt. Inarescunt ergo, & sunt apud Græcos sua nomina vtrique vitio. Vndique primò dolor, mox & macies earum partium fragilis, postremò tabes morbúsque non intrante succo, aut nō perueniente: maximéque id fici sentiunt. Caprificus omnibus immunis est, quæ adhuc diximus. Scabies gignitur roribus lentis post Vergilias. Nam si rariores fuere, perfundunt arborem, non scalpunt scabie. Cæterùm si cadunt, siue imbres nimij fuere, alio modo ficus laborat radicibus madidis. Vitibus præter vermiculationem & siderationem morbus peculiaris articulatio, tribus de causis: vna, vi tempestatum germinibus ablatis: altera, vt notauit Theophrastus, in supinum excisis: tertia, culturæ imperitia læsis. Omnes enim earum iniuriæ in articulis sentiuntur. Siderationis genus est in his deflorescētibus roratio. Aut cùm acini, priusquàm crescant, decoquuntur in callum. Ægrotāt & cùm alsere, læsis vredine attonsarum oculis. Et calore hoc euenit intempestiuo: quoniā omnia modo constant, certóque temperamento fiunt. Et culpa vinitorum colētium, cùm præstringuntur, vt dictum est. Aut circunfossor iniurioso ictu verberauit. Vel etiam subarator imprudens luxauit radices, corpúsve desquamauit. Est & quædam contusio falcis hebetioris. Quibus omnibus causis difficiliùs tolerant frigora aut æstus: quoniam in vlcus penetrat omnis à foris iniuria. Infirmissima verò malus, maximéque quæ dulcis est. Quibusdam debilitas sterilitatem, non necem, affert, vt si quis pino cacumen auferat vel palmæ. Sterilescunt enim, nec moriuntur. Ægrotant aliquando & poma ipsa per se sine arbore, si necessariis temporibus imbres aut tepores vel afflatus defuere, aut contrà abundauere. Decidunt enim, aut deteriora fiunt. Pessimum est inter omnia, cùm deflorescentem vitem & oleam percussit imber, quoniam simul defluit fructus. Sunt ex eadem causa nascentes & erucæ dirum animal, erodúntque frondem, aliæ florem. oliuarum quoque, vt in Mileto: ac depastam arborem turpi facie relinquunt. Nascitur hoc malum tepore humido, & lento. Fit aliud ex eodem, si Sol acrior insecutus inussit ipsum vitium, ideoque mutauit. Est etiamnum peculiare oliuis & vitibus (araneum vocāt) cùm veluti telæ inuoluunt fructum & absumunt. Adurunt & flatus quidam eas maximè, sed & alios fructus. vermiculationem & poma ipsa per se quibusdam annis sentiunt, mala, pyra, mespila,

punica.In oliua ancipiti euentu,quando subeunt nati,fructum adimunt:augent,si in ipso nucleo fuere erodentes eum. Gigni illos prohibent pluuiæ, quæ fiunt post Arcturum. Eædem si Austrinæ fuere,generant.in drupis quoque,quæ maturescentes tunc sunt præcipuè caducæ.Id riguis magis euenit,etiamsi non cecidere,fastidiendis. Sunt & culicum genera aliquibus molesta,vt glandibus,fico,qui videtur ex humore nasci,tunc dulci subdito corticibus.Et ægrotatio quidem ferè in his est. Quædam temporum causæ, aut locorum non propriè dicuntur morbi,quoniam protinus necant, sicut tabes cùm inuasit arborem,aut vredo: vel flatus alicuius regionis proprius, vt est in Apulia Atabulus,in Eubœa Olympias.Hic enim,si flauit circa brumam, frigore exurit arefaciens,vt nullis posteà solibus recreari possint. Hoc genere conualles & apposita fluminibus laborant, præcipuéque vitis,olea,ficus. Quod cùm euenerit,detegitur statim in germinatione: in oliua tardiùs. Sed in omnibus signum est reuiuiscendi,si folia amisere: alioquin,quas putes præualuisse,emoriuntur.Nonnunquam inarescunt folia,eadémque reuiuiscunt.Aliæ in septentrionalibus,vt Ponto,Phrygia,frigore aut gelu laborant,si post brumam continuauere x l.diebus.Et ibi autem,& in reliquis partibus,si protinus editis fructibus gelatio magna consecuta est,etiam paucis diebus necat. Quæ iniuria hominum constant,secundas habent causas.Pix,oleum,adeps,inimica præcipuè nouellis.Cortice in orbem detracto necantur,excepto subere,quod sic etiam iuuatur.Crassescens enim præstringit & strangulat.Nec adrachne offenditur,si non simul incidatur & corpus. Alioquin & cerasus,& tilia,& vitis corticem mittunt,sed nō vitalem,nec proximum corpori,verùm eum, qui subnascente alio expellitur. Quarundam natura rimosus cortex,vt platanis. Tiliæ renascitur paulo minus,quàm totus.Ergo his,quarum cicatricem trahit,medentur luto fimóque.Et aliquando prosunt,si non vehementior frigorum aut calorum vis secuta est. Quædam tardiùs ita moriuntur,vt robora & quercus.Refert & tēpus anni. Abieti enim & pino si quis detraxerit Sole Taurum vel Geminos transeunte,cùm germinant, statim moriuntur. Eandem iniuriam hyeme passæ diutius tolerant. Similiter ilex,& robur,& quercus.Quod si angusta decorticatio fuit,nihil nocetur suprà dictis. Infirmiores quidē & in solo gracili,vel ab vna tantùm parte detractus interimit. Similem & decacuminatio rationem habet,cupressi,piceæ,cedri.hæ enim detracto cacumine,aut ignibus adusto intereunt. Similem & depastio animalium. Oleam quidem etiam si lambat capra,sterilescere,autor est Varro,vt diximus. Quædam hac iniuria moriuntur. Aliqua deteriora tantùm fiunt,vt amygdalæ: ex dulcibus enim transfigurantur in amaras.Aliqua verò etiam vtiliora,vt apud Chios pyrus,quam Phocida appellant.Nam detruncatio diximus quibus prodesset.Intereunt pleraque & fissa stirpe,exceptis vite,malo,fico,Punica. Quædam vel ab hulcere tantùm. Ficus hāc iniuriam spernit,& omnia quæ resinam gignunt. Radicibus amputatis mori,minimè mirum est. Pleræque tamen non omnibus, sed maximis,aut quæ sunt inter illas vitales abscisis,moriuntur.Necant inuicem inter sese vmbra,vel densitate,atque alimenti rapina. Necat & edera vinciens. Nec viscum prodest, & cytisus,nec auro,quod alimon vocant Græci.Quorundam natura non necat quidem, sed lædit odore,aut succi mistura:vt rhaphanus & laurus vitem.Olfactatrix enim intelligitur,& tangi odore mirum in modum:ideo cùm iuxta sit, auerti & recedere,saporémq; inimicum fugere. Hinc sumpsit Androcydes medicinam contra ebrietates,rhaphanum mandi præcipiens. Odit & caulem & olus omne,odit & corylum, ni procul absint, tristis atq; ægra.Nitrum quidem & alumen,marina aqua calida,& fabæ putamina vel erui, vltima venena sunt.

De variis prodigiis siue ostentis in arboribus:déque oliueto publicam viam olim transgresso. CAP. XXV.

INter vitia arborum, est & prodigiis locus.Inuenimus enim sine foliis natas: vitem & malum Punicam stirpe fructum tulisse, non palmite,aut ramis, vitem vuas sine foliis, oleas quoque amisisse folia baccis hærentibus.Sunt & miracula fortuita.Nam & oliua in totum ambusta reuixit: & in Bœotia derosæ à locustis ficus iterum germinauere. Mutantur

tantur arbores & colore,fiúntque ex nigris candidæ, non semper prodigiosæ, & maximè quæ ex semine nascuntur,vt populus alba in nigram transit.Quidam & sorbum,si in calidiora loca venerit,sterilescere putant. Prodigio autem fiunt ex dulcibus acerba poma,aut dulcia ex acerbis,è caprifico fici:aut contrà,graui ostento,cùm in deteriora mutantur,ex olea in oleastrum,ex candida vua & fico in nigras:vt Laodiceæ,Xerxis aduentu platano in oleam mutata: qualibus ostentis Aristandri apud Græcos volumen scatet, ne in infinitum abeamus:apud nos verò C.Epidij commentarij, in quibus arbores locutæ quoque reperiuntur.Subsedit in Cumano arbor graui ostento, paulò ante Pompeij Magni bella ciuilia,paucis ramis eminentibus.Inuentum Sibyllinis libris internicionem hominum fore,tantòque eam maiorem,quantò propius ab vrbe posteà facta esset. Sunt prodigia,& cùm alienis locis enascuntur,vt in capitibus statuarum,vel aris,& cùm in arboribus ipsis alienæ.Ficus in lauro nata est Cyzici ante obsidionem.Simili modo Trallibus palma in basi Cæsaris Dictatoris circa bella ciuilia eius. Necnon & Romæ in Capitolio in capite bis bello Persici enata palma, victoriam triumphósque portendit: hac tempestatibus prostrata,eodem loco ficus enata est,M. Messalæ C.Cassij Censorum lustro.A quo tempore pudicitiam subuersam Piso grauis autor, prodidit. Super omnia, quæ vnquam audita sunt,erit prodigium in nostro æuo Neronis principis ruina factum in agro Marrucino,Vectij Marcelli è primis equestris ordinis oliueto vniuerso viam publicam transgresso,aruísque inde è contrario in locum oliueti profectis.

De remedus morborum arborum.

CAP. XXVI.

Nunc expositis arborum morbis,consentaneum est dicere & remedia. Ex his quædam sunt communia omnium,quædam propria quarundam.Communia ablaqueatio,accumulatio,afflari radices,aut cooperiri,riguis dato potu vel ablato, fimi succo refectis,putatione leuatis onere.Item succo emisso quædam veluti detractio sanguinis,circunrasio corticis,vitium extenuatio,& domitura palmitum. Gemmas si frigus retorridas hirtásque fecerit,repumicatio,& quædam politura.Arborum iis aliæ magis,aliæ minus gaudent,veluti cupressus & aquam aspernatur,& fimum,& circunfossuram,amputationémque,& omnia remedia odit:quinetiam necatur.Riguis & vites, & Punicæ præcipuè aluntur.Ficus arbor ipsa riguis alitur,pomum verò eius marcescit. Amygdalæ si colantur fossione,florem amittunt. Nec insitas circunfodere oportet, priusquàm validæ ferre cœperint poma.Plurimæ autem amputari sibi volunt onerosa ac superuacua,sicut nos vngues & capillum. Reciduntur veteres totæ, ac rursus à stolone aliquo resurgunt: sed non omnes,nec nisi quarum naturam pati diximus. Rigua æstiuis vaporibus vtilia, hyeme inimica,autumno varia & ex natura soli:quippe cùm vindemiator Hispaniarum stagnáte solo vuas demetat.Cætero maiore in parte orbis etiam pluuias autumni aquas eriuari conuenit. Circa Canis ortum rigua maximè prosunt,ac ne tunc quidem nimia, quoniam inebriatis radicibus nocent.Et ætas modum temperat. Nouellæ enim minus sitiunt.Desiderant autem maximè rigari,quæ assueuere. Contrà siccis locis genita non expetunt humorem,nisi necessarium. Asperiora vina rigari vtique cupiunt in Sulmonensi Italiæ agro,pago Fabiano,vbi & arua rigantur: mirúmque,herbæ aqua illa necantur,fruges aluntur,& riguus pro sarculo est.In eodem agro bruma, tanto magis si niues iaceant gelétve,ne frigus vites adurat, circunfundunt riguis, quod ibi tepidare vocant, memorabili natura in amne solo.Sed idem æstate vix tolerandi rigoris.

De caprificatione, & stercoratione.

CAP. XXVII.

Carbunculi ac rubiginum remedia demonstrabimus volumine proximo.Interim est & scarificatio quædam in remediis:cum macie corticis ex ægritudine astringête se, iustóque plus vitalia arborũ comprimête,exactam falcis aciem vtraq; manu imprimentes,perpetuis incisuris deducunt,ac veluti cutem laxant.Salutare id fuisse,argumēto sunt dilatatæ cicatrices,& internato corpore expletæ. Magnaque ex parte similis hominum

medicin

medicina & arborum est,quando earum quoque terebrantur ossa. Amygdalæ ex amaris dulces fiunt,si circunfosso stipite, & ab una parte circunforato defluens pituita abstergeatur. Et vlmis detrahitur succus inutilis,supra terram foratis vsque ad medullam in senecta,aut cùm alimento nimio abundare sentiuntur. Idem & ficorum turgido cortice incisuris in obliquum leuibus emittitur. Ita fit ne decidant fructus. Pomiferis, quæ germinant,nec ferunt fructum,fissa radice inditur lapis,fertiléstque fiunt. Hoc idem & amygdalis,è robore cuneo adacto. In pyris sorbísque è teda,ac cinere & terra cooperto. Etiá radices circuncidisse prodest vitium luxuriantium ficorúmque,& circuncisis cinerem addidisse. Fici serotinæ fiunt,si primæ grossi,cùm fabæ magnitudinem excessere, detrahantur. Subnascuntur enim,quæ serius maturescunt. Eædem cùm frondere incipiunt,si cacumina rami cuiusque detrahantur,firmiores fertilioréstque fiunt. Nam caprificatione maturata,in ea culices nasci è grossis manifestum est:quoniam cùm euolauere,nó inueniuntur intus grana,quæ in eos versa apparet. Exeundi tanta est auiditas,vt plerique aut pede relicto aut penna,pariter erumpant. Est & aliud genus culicum quos vocant centrinas, fucis apum similes ignauia malitiáque,cũ pernicie verorum & vtilium. Interimunt enim illos,atque ipsi moriuntur. Vexant & tineæ semina ficorum. Contra quas remedium,in eodem scrobe defodere Italicam lentiscum,inuersa parte quæ fuerit à cacumine. Vberrimas autem ficus rubrica amurca diluta,& cum fimo infusa radicibus frondere incipientium facit. Caprificorum laudantur maximè nigræ,& in petrosis,quoniam frumẽta plurima habeant:caprificatio ipsa post imbrem. In primis autem cauendum,ne ex remediis vitia fiant:quod euenit nimia aut intempestiua medicina. Interlucatio arboribus prodest: sed omnium annorum trucidatio inutilissima. Vitis tantùm tonsuram annuam quærit, alternam verò myrtus,Punicæ,oleæ,quia celeriter fruticescunt. Cæteræ rariùs tondẽtur, nulla autumno. Ac ne raduntur quidem,nisi vere putatione. Plagæ ad vitalia sunt omnia, quæcunque non superiacua. Similis fimi ratio. Gaudent eo, sed cauendum ne in feruore solis admoueatur,ne immaturũ,ne validius quàm opus sit. Vrit vineas suillum, nisi quinquennio interposito,præterquàm si riguis diluatur. Et è coriariorum sordibus, nisi admista aqua. Item largius. Iustum existimant in denos pedes quadratos tres modios. Id quidem soli natura decernet. Columbino ac suillo plagis quoque arborum medentur. Si mala punica acida nascantur,ablaqueatis radicibus fimum suillum adhibent:eo anno vinolenta,proximo dulcia futura. Alij vrina hominis aqua mista riganda censent quater anno,singulis amphoris:aut cacumina spargi vino lasere diluto. Si findantur in arbore, pediculum intorqueri. Ficis vtique amurcam affundi. Cæteris arboribus ægris,fæcem vini:ac lupinum circa radices earum seri. Aqua quoque lupini decocti circunfusa,pomis prodest. Fici,cùm Vulcanalibus tonuit,cadunt. Remedium est, vt antè stipula hordeacea areæ stringantur. Cærasos præcoces facit,cogítque maturescere calx admota radicibus. Et hæc ante omnia poma interuelli melius est,vt quæ relicta sunt,grandescant.

De diuersis medicamentis arborum contra venenata animalia,& contra formicas, & contra noxia animalia. CAP. XXVIII.

QVædam pœna emendantur,aut morsu excitantur,vt palmæ & lentisci. Salsis enim aquis aluntur. Salis vim & cinis,sed leniorem,habet. Ideo ficis asperguntur ruta,ne fiant verminosæ,néve radices putrescant. Quin & vitium radicibus aquam salsam iubent affundi,si sint lacrymosæ. Si verò fructus rarum decidant,cinerem aceto aspergi, ipsásq; illini,aut sandaracha,si putrescat vua. Si verò fertiles non sunt,aceto acri subacto cinere rigari atque oblini. Quòd si fructum non maturent,priùs inarescentem, præcisarum ad radices plagam,fibrásque,aceto acri & vrina vetusta madefacere,atque eo luto obruere, sæpe fodere. Olearum,si parum promisere fructus,nudatas radices hyberno frigori opponunt,eáque castigatione proficiunt. Omnia hæc annua cæli ratione cóstant:& aliquando serius poscuntur,aliquando celeriùs. Necnon ignis aliquid prodest,vt harundini. Ambusta nanque densior mitiórque surgit. Cato & medicamenta quædã cóponit,mensuræ quoque distinctione,ad maiorum arborum radices amphoram,ad minorũ vrnam amurcæ,

cæ,& aquæ portionem æquam, ablaqueatis priùs radicibus paulatim affundi iubens. In olea hoc amplius,stramẽtis anteà circumpositis:item fico.Huius præcipuè veterem terram adaggerari radicibus:ita futurum,vt non decidant grossi,maiorque fœcunditas nec scabra proueniat.Simili modo,ne conuoluulus fiat in vinea,amurcæ congios duos decoctos in crassitudinem mellis,rursúsque cum bituminis tertia parte, & sulphuris quarta sub dio coqui,quoniam exardescat sub tecto.Hoc vites circa capita ac sub brachiis vngi: ita non fore conuoluolum.Quidam contenti sunt fumo huius mistura suffire vineas secundo flatu,continuo triduo.Plerique non minus auxilij & alimenti arbitrãtur in vrina, quàm Cato in amurca,addita modò aquæ pari portione,quoniã per se noceat. Alij volucem appellant animal prærodens pubescentes vuas:quod ne accidat, falces,cùm sint exacutæ,fibrina pelle detergent,atque ita putant. Aut sanguine vrsino liniri volunt post putationem easdem. Sunt arborum pestes & formicæ. Has abigunt, rubrica ac pice liquida perunctis caudicibus.Necnon & pisce suspenso iuxta in vnum locum congregant. Aut lupino trito cum oleo radices liniunt.Multi & has & talpas amurca necant:contráq; erucas,& mala ne putrescant,lacertæ viridis felle tangi cacumina iubent. Priuatim autẽ contra erucas ambiri arbores singulas à muliere incitati mensis nudis pedibus recincta. Item ne quod animal pastu malefico decerpat frondem,fimo boum diluto aspergi folia, quoties imber interueniat,quoniam ita abluatur virus medicaminis, mira quædam excogitante solertia humana. Quippe cùm auerti carmine grandines credant plerique:cuius verba inserere non equidem seriò ausim,quanquàm à Catone prodita,contra luxata membra iungenda harundinum fissuræ.Idem arbores religiosas lucósq; succidi permisit, sacrificio priùs facto:cuius rei rationem quoque eodem volumine tradidit.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XVIII.

PROOEMIVM.

Quod antiquis maximum studium agriculturæ fuit,& de hortorum singulari diligentia. CAP. I.

SEQVITVR natura frugum hortorúmque ac florum quæq; alia præter arbores aut frutices benigna tellure proueniunt,vel per se tantum herbarum immensa contemplatione,si quis æstimet varietatem,numerum,flores, odores, coloresque & succos ac vires earum, quas salutis aut voluptatis hominum gratia gignit.Qua in parte primum omnium patrocinari terræ,& adesse cunctorum parenti iuuat, quanquàm inter initia operis defensæ.Quoniam tamen ipsa materia intus accendit ad reputationem eiusdem parentis & noxia,nostris eam criminibus vrgemus, culpámque nostram illi imputamus.Genuit venena:sed quis inuenit illa,præter hominem? Cauere ac refugere alitibus ferísque satis est.Atque cùm arbore exacuant limántque cornua elephanti,& saxo rhinocerotes,& vtroque apri dentium sicas,sciántque ad nocendum se præparare animalia:quod tamen eorum tela sua,excepto homine, venenis tingit? Nos & sagittas vngimus,ac ferro ipsi nocentius aliquid damus.Nos & flumina inficimus,& rerum naturæ elementa.Ipsum quoque,quo viuitur,aerem in perniciem vertimus. Neque est vt putemus ignorari ea ab animalibus, quæ quidem quæ præpararent contra serpentium dimicationem,quæ post prælium ad medendum excogitarent,indicauimus. Nec ab vllo, præter hominem,veneno pugnatur alieno. Fateamur ergo culpam,ne iis quidem, quæ nascun

nascuntur,contenti:etenim complura eorum genera humana manu fiunt. Quid? non & homines quidem vt venena nascuntur? Atra ceu serpentium lingua vibrat, tabésque animi contrectata adurit culpātum omnia, ac dirarum alitum modo, tenebris quoque suis & ipsarum noctium quieti inuidentium gemitu (quæ sola vox eorum est) vt inauspicatarum animantium vice obuij quoque vetent agere, aut prodesse vitæ. Nec vllum aliud abominati spiritus præmium nouere: quàm odisse omnia. Verùm & in hoc eadem naturæ maiestas, tanto plures bonos genuit ac frugi, quanto fertilior in iis quæ iuuant alúntq;, quorum æstimatione & gaudio nos quoque, relictis æstuationi suæ istis hominum turbis, pergemus excolere vitam: eóque constantius, quò operæ nobis maior, quàm famæ, gratia expetitur. Quippe sermo circa rura est, agrestésque vsus, sed quibus vita honósque apud priscos maximus fuerit.

Quæ corona prima Romæ. CAP. II.

Aruorum sacerdotes Romulus in primis instituit, séque duodecimum fratrem appellauit inter illos, ab Acca Laurētia nutrice sua, spicea corona, quæ vitta alba colligaretur, in sacerdotio ei pro religiosissimo insigni data, quæ prima apud Rom. fuit corona: honósque is non nisi vita finitur, & exules etiam captósque comitatur. Bina tunc iugera Pop. Rom. satis erant, nullique maiorem modum attribuit: quo seruos paulò antè principis Neronis, contemptis huius spatij viridariis, piscinas iuuat habere maiores: gratúmque, si non aliquem & culinas. Numa instituit Deos fruge colere, & mola salsa supplicare, atque (vt autor est Hemina) far torrere, quoniam tostum cibo salubrius esset. Id vno modo consecutum, statuendo non esse purum ad rem diuinam, nisi tostum. Is & Fornacalia instituit farris torrendi ferias, & æquè religiosas terminis agrorum. Hos enim Deos tunc maximè nouerant: Sciámque à serendo, Segestam à segetibus appellabant: quarum simulachra in Circo videmus. † Tertiā ex iis nominare sub tecto religio est. Ac ne degustabant quidem nouas fruges aut vina, antequàm sacerdotes primitias libassent.

† Hanc Macrobius lib. 1. Saturnal. capite 16. Tutilinā nominat: ideóq; à Romanis cultā ait, vt condita iam fruges incorruptas tueretur. Vide Cœl. Rhod. Antiq. lect. lib. 2. capit. 30.

De iugere, & actu, & legibus circa pecora, & quoties, & quibus temporibus fuit summa vilitas annonæ, & qui agricultura illustres. CAP. III.

Iugerum vocabatur, quod vno iugo boum in die exarari posset. Actus, in quo boues agerentur, cùm aratur, vno impetu iusto. Hic erat c x x. pedum: duplicatúsque in longitudinem iugerum faciebat. Dona amplissima Imperatorum ac fortium ciuium, quantum quis vno die plurimum circumarauisset. Item quartarij farris, aut heminæ, conferente populo. Cognomina etiam prima inde, Pilumni, qui pilum pistrinis inuenerat: Pisonis, à pisendo. Iam Fabiorum, Lentulorum, Ciceronum, vt quisque aliquod optimè genus sereret. Iuniorum familiæ Bubulcum nominauerunt, qui bubus optimè vtebatur. Quin & in sacris nihil religiosius confarrationis vinculo erat: nouæque nuptæ farreum præferebant. Agrum malè colere, Censorium probrum iudicabatur. Atque (vt refert Cato) quem virum bonum colonum dixissent, amplissimè laudasse existimabant. Hinc & locupletes dicebant, loci, hoc est, agri plenos. Pecunia ipsa à pecore appellabatur. Etiam nunc in tabulis Censoriis pascua dicuntur omnia, ex quibus populus reditus habet, quia diu hoc solum vectigal fuerat. Mulctatio quoque non nisi ouium boúmque impendio dicebatur: non omittenda priscarum legum beneuolentia. Cautum quippe est, ne bouem, priusquàm ouem, nominaret, qui indiceret mulctam. Ludos boum causa celebrantes, bubetios vocabant. Seruius rex, ouium boúmque effigie primus æs signauit. Frugem quidem aratro quæsitam furtim noctu pauisse, ac secuisse, puberi x i i. tabulis capitale erat: suspensúmque Cereri necari iubebant grauius quàm in homicidio cōuictum: impubem Prætoris arbitratu verberari, noxámve duplionémve decerni. Iam distinctio honósque ciuitatis ipsius non aliunde erat. Rusticæ tribus laudatissimæ eorum qui rura haberent. Vrbanæ verò in quas transferri ignominiæ esset, desidiæ probro. Itaque quatuor solæ erant à partibus vrbis, in queis habitabant, Suburrana, Palatina, Collina, Exquilina. Nundinis vrbem reuisitabant, & ideo comitia nundinis haberi non licebat, ne plebs rustica auocaretur. Quies somnúsque in stramentis erat. Gloriam denique ipsam à farris honore

honore adoream appellabant. Equidem etiam verba priscæ significationis admiror. Ita enim est in commentariis Pontificum: Augurio canario agendo dies constituantur, priusquàm frumenta vaginis exeant, & antequàm in vaginas perueniant. Ergo iis moribus non modò sufficiebant fruges, nulla prouinciarum pascente Italiam, verumetiam annonæ vilitas incredibilis erat. Manius Marcius Ædilis plebis primum frumentum populo in modios assibus donauit. Minutius Augurinus, qui Sp. Melium coarguerat, farris pretium in trinis nundinis ad assem redegit vndecimus plebei Tribunus: qua de causa statua ei extra portam Trigeminam, à populo stipe collata statuta est. Trebius in Ædilitate assibus populo frumentum præstitit. Quam ob causam & ei statuæ in Capitolio ac Palatio dicatæ sunt. Ipse supremo die populi humeris portatus in rogum est. Verùm quo anno Mater Deûm aduecta Romam est, maiorem ea æstate, quàm antecedentibus annis x. factam esse tradunt. M. Varro autor est, cùm L. Metellus in triumpho plurimos duxit elephantos, assibus singulis farris modios fuisse, item vini congios, ficique siccæ pondo x x x. olei pondo x. carnis pondo x i i. Nec è latifundiis singulorum contingebat arcentium vicinos. Quippe etiam lege Stolonis Licinij incluso modo D. iugerum, & ipso sua lege damnato, cum substituta filij persona amplius possideret. Luxuriantis iam Reipublicæ fuit ista mensura. Manij quidem Curij post triumphos immensúmque terrarum adiectum imperio nota concio est, perniciosum intelligi ciuem, cui septem iugera non essent satis. Hæc autem mensura plebei post exactos reges assignata est. Quænam ergo tantæ vbertatis causa erat? Ipsorum tunc manibus Imperatorum colebantur agri (vt fas est credere) gaudente terra vomere laureato, & triumphali aratore: siue illi eadem cura semina tractabant, qua bella, eadémque diligentia arua disponebant, qua castra: siue honestis manibus omnia lætiùs proueniunt, quoniam & curiosiùs fiunt. Serentem inuenerunt dati honores Serranum, vnde cognomen. Aranti quatuor sua iugera in Vaticano, quæ prata Quintia appellantur, Cincinnato Viator attulit Dictaturam, & quidem vt traditur nudo, plenóque pulueris etiamnum ore. Cui Viator, Vela corpus, inquit, vt proferam Senatus populíque Romani mandata. Tales tum etiam Viatores erant: quod ipsum nomen inditum est subinde & ex agris Senatum ducésque accersentibus. At nunc eadem illa vincti pedes, damnatæ manus, inscripti vultus exercent: non tamen surda tellure, quæ parens appellatur, colíque dicitur & ipsa: honore his assumpto, vt non inuita ea, & indignè ferente, credatur id fieri. Sed nos miramur ergastulorum non eadem emolumenta esse, quæ fuerint Imperatorum. Igitur de cultura agri præcipere principale fuit etiam apud exteros. Siquidem & reges fecere, Hiero, Philometor, Attalus, Archelaus: & duces, Xenophon, & Pœnus etiam Mago: cui quidem tantum honorem Senatus noster habuit Carthagine capta, vt cùm regulis Africæ bibliothecas donaret, vnius eius duodetriginta volumina censeret in Latinam linguam transferenda, cùm iam M. Cato præcepta condidisset: peritísque linguæ Punicæ dandum negotium, in quo præcessit omneis vir clarissimæ familiæ D. Syllanus. Sapientes verò complures, quos sequentes prætexuimus in hoc volumine, non ingratè nominando M. Varrone, qui octogesimum primum vitæ annum agens, de ea re prodendum putauit.

Ratio de agricultura. CAP. IIII.

Apud Romanos multo serior vitium cultura esse cœpit. Primóque, vt necesse erat, arua tantùm coluere. Quonim nobis ratio nunc tractabitur non vulgari modo, verùm, vt adhuc fecimus, & vetustis & posteà inuentis omni cura perquisitis, causáque rerum & ratione simul eruta. Dicemus & sydera, syderúmque ipsorum terrestria signa dabimus indubitata. Qnandoquidem qui adhuc ea diligentiùs tractauere, quibusvis oratoribus potiùs, quàm agricolis scripsisse possunt videri. Ac primum omnium oraculis maiore ex parte agemus, quæ non in alio vitæ genere plura certioráve sunt. Cur enim non videantur oracula, à certissimo die, maximéque veridico vsu profecta? Principium autem à Catone sumemus.

Laus

Laus agricolarum,& quæ obseruanda in agro parando.

CAPVT V.

FOrtissimi viri & milites strenuissimi ex agricolis gignuntur, miniméque malè cogitantes.Prædium ne cupidè emas.In re rustica operæ ne parcas,in agro emendo minimè. Quod malè emptum est, semper pœnitet. Agrum paraturos ante omnia intueri oportet aquarum vim,& vicinum.Singula magnas interpretationes habent, nec dubias. Cato in conterminis hoc amplius æstimari iubet,quo pacto niteant. In bona est,inquit, regione bene nitere. Attilius Regulus ille Punico bello bis Consul aiebat, neque fœcundissimis locis insalubrem agrum parandum,neque effœtis saluberrimum. Salubritas loci non semper incolarum colore detegitur, quoniam assueti etiam in pestilentibus durant.Præterea sunt quædam partibus anni salubria:nihil autem salutare est,nisi quod toto anno salubre.Malus est ager,cum quo dominus luctatur. Cato inter prima spectari iubet,vt solum sua virtute valeat,qua dictum est positione. Vt operariorum copia propè sit,oppidúmque validum:Vt nauigiorum euectus vel itinerum: Vt bene ædificatus & cultus,in quo falli plerosque video.Segnitiem enim prioris domini pro emptore esse arbitrantur.Nihil est damnosius deserto agro.Itaque Cato,De bono domino melius emi nec temere contemnendam alienam disciplinam:agróque,vt homini,quamuis quæstuosus sit,si tamen & sumptuosus,non multum superesse. Ille in agro quæstuosissimam indicat vitem,non frustra,quoniam ante omnia de impensæ ratione cauit. Proximè hortos riguos:nec id falsò,si sub oppido sint.Et prata,antiqui parata dixere. Idémque Cato interrogatus,quis esset certissimus quæstus,respondit,Si bene pascas. Quis proximus? Si mediocriter pascas.Summa omnium in hoc spectando fuit,vt fructus is maximè probaretur,qui quàm minimo impendio constaturus esset. Hoc ex locorum occasione aliter alibi decernitur.Eodémque pertinet,quòd agricolam vendacem esse oportere dixit.Fundum in adolescentia conserendum sine cunctatione,ædificandum non nisi consito agro. Tunc quoque cunctanter:optimúmque est(vt vulgò dixere)aliena insania frui, sed ita,vt villarum nitela non sit oneri. Eum tamen qui bene habitet, sæpius ventitare in agrum, frontémque domini plus prodesse quàm occipitium,non mentiuntur.

De villarum positione,& præcepta antiquorum de agro colendo.

CAPVT VI.

MOdus hic probatur,vt neque fundus villam quærat,neque villa fundum.Non vt fecerunt iuxta diuersis eadem ætate exemplis L. Lucullus & Q. Scæuola, cum vil'a Scæuolæ fundus careret,villa Luculli agro. Quo in genere Censoria castigatio erat,minus arare,quàm verrere.Nec hoc sine arte quadam est. Nouissimus villam in Misenensi posuit C.Marius septies Consul, sed peritia castrametandi,sicut comparatos ei cæteros etiam Sylla Felix cæcos fuisse diceret.Conuenit nec iuxta paludes ponendam esse,neque aduerso amne.Quanquam Homerus omnino è flumine semper antelucanas auras insalubres verissimè tradidit.Spectare in æstuosis locis Septentriones debet,Meridiem in frigidis.In temperatis exortum æquinoctialem. Agri ipsius bonitas,quibus argumentis iudicanda sit, quanquam de terræ optimo genere differentes abundè dixisse possumus videri,etiamnum tamen traditas notas subsignabimus, Catonis maximè verbis: Ebulum, vel prunus syluestris, vel rubus, bulbus minutus, trifolium, herba pratensis, quercus, syluestris pyrus,malúsque, frumentarij soli notæ. Item nigra terra, & cinerei coloris. Omnis creta coquit,nisi permacra.Sabulum etiam,nisi id pertenue est: & multo campestribus magis,quàm cliuosis,respondent eadem.Modum agri in primis seruandum antiqui putauere.Quippe ita censebant,Satius esse minus serere,& melius arare. Qua in sententia & Virgilium fuisse video. Verúmque confitentibus latifundia perdidere Italiam: iam vero & prouincias.Sex domini semissem Africæ possidebant,cùm interfecit eos Nero princeps: non fraudando magnitudine hac quoque sua Cn. Pompeio,qui nunquàm agrum mercatus est conterminum. Agro empto domum vendendam inclemèter,atque non ex vtilitate publici status Mago censuit, hoc exordio præcepta pandere ingressus,

vt tamen appareat aſſiduitatem deſideratam ab eo. Dehinc peritia villicorum in cura habenda eſt: multáque de iis Cato præcepit. Nobis ſatis ſit dixiſſe, quàm proximum domino cordi eſſe debere, & tamen ſibimetipſi non videri. Coli rura ergaſtulis peſſimum eſt, & quicquid agitur à deſperantibus. Temerarium videatur vnam vocem antiquorum poſuiſſe, & fortaſsis incredibile penitus exiſtimetur, Nihil minus expedire, quàm agrum optimè colere. L. Tarius Rufus infima natalium humilitate, Conſulatum militari induſtria meritus, antiquæ aliâs parſimoniæ, circiter milies HS liberalitate Diui Auguſti congeſtum, vſque ad detrectationē hæredis exhauſit, agros in Piceno coemendo, colendóq; in gloriam. Internicionem ergo famémque cenſemus? Imò hercule iudico modum rerum omnium vtiliſsimum. Bene colere neceſſarium eſt, optimè damnoſum, præterquam ſobole ſua, colonóve paſcendis. Alioqui domino aliquas meſſes colligere non expedit, ſi computetur impendium operæ. Nec temere oliuam. Nec quaſdam terras diligenter colere, ſicut in Sicilia tradunt. Itaque decipi aduenas. Quonam igitur modo vtiliſsimè colentur agri? ex oraculo ſcilicet, malis bonis. Sed defendi æquum eſt abauos, qui præceptis ſuis proſpexere vitæ. Nam cum dicerent malis, intelligere voluere viliſsimos. Summum prouidentiæ illorum fuit, vt quàm minimum eſſet impendij. Præcipiebant enim iſta, qui triumphali denas argenti libras in ſupellectile crimini dabant: qui mortuo villico relinquere victorias, & reuerti in ſua rura poſtulabant: quorum prædia colenda ſuſcipiebat reſpublica exercitúſq; ducebant, Senatu illis villicante. Inde illa reliqua oracula: Nequam agricolam eſſe, quiſquis emeret, quod præſtare ei fundus poſſet. Malum patremfamiliâs, quiſquis interdiu faceret, quod noctu poſſet, niſi intempeſtate cæli. Peiorem, qui profeſtis diebus ageret, quod feriatis deberet. Peſsimum, qui ſereno die ſub tecto potius operaretur, quàm in agro. Nequeo mihi temperare, quò minus vnum exemplum antiquitatis afferam, ex quo intelligi poſsit, apud populum etiam de culturis agendi morem fuiſſe, qualiter defendi ſoliti ſint illi viri. C. Furius Creſinus è ſeruitute liberatus, cùm in paruo admodum agello largiores multo fructus perciperet, quàm ex ampliſsimis vicinitas, in inuidia magna erat, ceu fruges alienas pelliceret veneficiis. Quamobrem à Sp. Albino curuli die dicta, metuens damnationem, cùm in ſuffragium tribus oporteret ire, inſtrumentum ruſticum omne in forum attulit, & adduxit filiam validā, atque (vt ait Piſo) bene curatam ac veſtitam, ferramenta egregiè facta, graues ligones, vomeres ponderoſos, boues ſaturos. Poſteà dixit: Veneficia mea Quirites hæc ſunt: nec poſſum vobis oſtendere, aut in forum adducere lucubrationes meas vigiliáſque & ſudores. Omnium ſententiis abſolutus. Itáque eſt profectò, opera, non impenſa, cultura conſtat. Et ideo maiores fertiliſsimum in agro oculum domini eſſe dixerunt. Reliqua præcepta reddentur ſuis locis, quæ propria generum ſingulorum erunt. Interim communia quæ ſuccurrunt, non omittemus. Et in primis Catonis humaniſsimum & vtiliſsimum, Id agendum, vt diligant vicini. Cauſas reddit ille, quas exiſtimamus nulli eſſe dubias. Inter prima idem cauet, ne familiæ malæ ſint. Nihil ſero faciendum in agricultura omnes cenſent: iterúmque ſuo quæque tempore faciēda. Et tertio præcepto, prætermiſſa fruſtra reuocari. De terra carioſa execratio Catonis abundè indicata eſt. Quanquam prædicere non ceſſat is. Quicquid per aſellum fieri poteſt, viliſsimè conſtat. Filix biennio moritur, ſi frondem agere non patiaris. Id efficaciſsimè contingit, germinantis ramis baculo decuſsis. Succus enim ex ipſa defluens, necat radices. Aiunt & circa ſolſtitium auulſas non renaſci, nec harundine ſectas, aut exaratas vomeri harundine impoſita. Similiter & harundinem exarari filice vomeri impoſita præcipiunt. Iuncoſus ager verti pala debet, at in ſaxoſo bidentibus. Fruteta igni optimè tolluntur. Humidiorem agrum foſsis concidi atque ſiccari, vtiliſsimum eſt: foſſas autem cretoſis locis apertas relinqui: in ſolutiore terra ſepibus firmari, ne procidant, aut ſupinis lateribus procumbere: quaſdam occæcari, & in alias dirigi maiores patentioréſque: ſi ſit occaſio, ſilice vel glarea ſterni. Ora autem earum binis vtrinque lapidibus ſtatuminari, & alio ſuperintegi. Syluæ extirpandæ rationem Democritus prodidit, lupini flore in ſucco cicutæ vno die macerato, ſparſiſque radicibus,

De frugum generibus,& natura. CAP. VII.

ET quoniam præparatus est ager,natura nunc indicabitur frugum. Sunt autem duo prima earum genera,Frumenta,vt triticum,hordeum:& legumina,vt faba,cicer. Differentia verò notior,quàm vt indicari deceat.Frumenti ipsius totidem genera per tempora satu diuisa.Hyberna,quæ circa Vergiliarum occasum sata terra per hyemem nutriuntur,vt triticum,far,hordeum.Æstiua,quæ æstate ante Vergiliarum exortum seruntur,vt milium,panicum,sesama,horminum,irio,Italiæ duntaxat ritu.Alioquin in Græcia & Asia omnia Vergiliarum occasu seruntur.Quædam autem vtroque tempore in Italia. Ex his quædam & tertio,veris scilicet. Aliqui verna,milium,panicum,lentem,cicer,alicam appellant: Sementiua autem triticum,hordeum,fabam,napum,rapam. Et in tritici genere pars aliqua pabuli est,quadrupedum causa sati,vt farrago: & in leguminibus,vt vicia.At commune quadrupedum hominúmque vsui,lupinum. Legumina omnia singulas habent radices,præter fabam,eásque surculosas, quia non in multa diuiduntur:altissimas autem cicer. Frumenta multis radicantur fibris sine ramis. Erumpit à primo satu hordeum die septimo:legumina quarto,vel cùm tardissimè septimo:faba à x v.ad x x. legumina in Ægypto tertio die.Ex hordeo alterum caput grani in radicem exit,alterum in herbam,quæ & prior floret. Radicem crassior pars grani fundit,tenuior florem. Cæteris seminibus eadem pars,& radicem & florem. Frumenta hyeme in herba sunt,verno tempore fastigiantur in stipulam,quæ sunt hyberni generis:at milium & panicum in culmum geniculatum & concauum,sesama verò in ferulaceum. Omnium satorum fructus, aut spicis continetur,vt tritici,hordei,munitúrque vallo aristarum quadruplici:aut includitur siliquis,vt leguminum:aut vasculis,vt sesamæ,ac papaueris.Milium,ac panicum tantum pro indiuiso,& paruis auibus exposita sunt. Indefensa quippe membranis continentur. Panicum à paniculis dictum, cacumine languidè nutante,paulatim extenuato culmo penè in surculum,prædensis aceruatur granis,cùm longissima pedali obba. Milij comæ granum complexæ fimbriato capillo curuantur. Sunt & panico genera:Mammosum,è pano paruis racemato paniculis,& cacumine gemino. Quin & colore distinguũtur, candido,nigro,ruffo,etiam purpureo.Panis multifariè & è milio fit,è panico rarius. Sed nullum frumentum ponderosius est, aut quod coquendo magis crescat. l x. enim pondo panis è modio reducunt,modiúmque pultis ex tribus sextariis madidis. Milium intra hos decem annos ex India in Italiam inuectum est, nigrum colore, amplum grano harundineum culmo.Adolescit ad pedes altitudine septem prægrandibus culmis: lobas vocant: omnium frugum fertilissimum. Ex vno grano terni sextarij gignuntur. Seri debet in humidis. Frumenta quædam in tertio geniculo spicam incipiunt concipere,quædam in quarto,sed etiamnum occultam. Genicula autem sunt tritico quaterna,farri sena,hordeo octona.Sed non ante suprà dictum geniculorum numerum conceptus est spicæ:qui vt spem sui fecit, quatuor aut quinque tardissimè diebus florere incipiunt: totidémque aut paulo pluribus deflorescunt.hordea verò cùm tardissimè septẽ. Varro quater nouenis diebus fruges absolui tradit,& mense nono meti.Fabæ in folia exeunt,ac deinde caulem emittunt,nullis distinctum internodiis. Reliqua legumina surculosa sunt, Ex his ramosa,cicer,eruum,lens. Quorundam caules sparguntur in terram, si non habeant adminiculum,vt pisorum.Quòd si non habuere,deteriora fiunt. Leguminum vnicaulis faba sola,vnus & lupinis: cæteris ramosus prætenui surculo: omnibus verò fistulosus. Folium quædam ab radice mittunt,quædam à cacumine. Frumentum & hordeum vtrunque,& quicquid in stipula est,in cacumine vnum folium habet. Sed hordeo scabra sunt,cæteris læuia.Multiplicia contrà fabæ,ciceri,piso.Frumentis folium harundinaceum,fabæ rotundum,& magnæ leguminum parti. Longiora eruiliæ & piso. Faseolis venosa,sesamæ & irioni sanguinea. Cadunt folia lupino tantum, & papaueri. Legumina diutius florent,& ex his eruum ac cicer,sed diutisimè faba x l.diebus. Non autem singuli scapi tandiu,quoniam alio desinente alius incipit: nec tota seges,sicut frumenti, pariter. Siliquantur verò omnia diuersis diebus, & ab ima primum parte,paulatim flore

x 2 subeunte.

ſubeunte. Frumenta, cùm defloruere, craſſeſcunt, maturantúrque cum plurimùm diebus quadraginta: item faba: pauciſſimis cicer. Id enim à ſemente diebus x l. perficitur. Milium, & panicum, & ſeſama, & omnia æſtiua, x l. diebus maturantur à flore, magna terræ cælique differentia. In Ægypto enim hordeum ſexto à ſatu menſe, frumenta ſeptimo metuntur. In Hellade hordeum. In Peloponneſo octauo, & frumenta etiamnum tardius. Grana in ſtipula crinito textu ſpicantur. In faba leguminibúſque, alternis lateribus ſiliquantur. Fortiora ad hyemes frumenta, legumina in cibo. Tunicæ frumento plures. Hordeum maximè nudum, & arinca, ſed præcipuè auena. Calamus altior frumento, quàm hordeo. Ariſta mordacior hordeo. In area exteruntur triticum, & ſiligo, & hordeum. Sic & ſeruntur pura, qualiter moliuntur, quia roſta non ſunt. E diuerſo far, milium, panicum purgari, niſi roſta, non poſſunt. Itaque hæc cum ſuis folliculis ſeruntur cruda. Et far in vaginulis ſuis ſeruant ad ſatus, atque non torrent. Leuiſſimum ex his hordeum, rarò excedit x v. libras, & faba x x i i. Ponderoſius far, magiſque etiamnum triticum. Far in Ægypto ex olyra conficitur. Tertium genus ſpicæ hoc ibi eſt. Galliæ quoque ſuum genus farris dedere: quod illhic brance vocant, apud nos ſandalum, nitidiſsimi grani. Et alia differentia eſt, quòd ferè quaternis libris plus reddit panis, quàm far aliud. Populum Romanum farre tantùm è frumento c c c. annis vſum, Verrius tradidit. Tritici genera plura, quæ fecere gentes. Italico nullum equidem comparauerim candore ac pondere, quo maximè diſcernitur: montanis modò comparetur Italiæ agris externum, in quo principatum tenuit Bœotia, deinde Sicilia, mox Africa. Tertium pondus erat Thracio Syrióque, deinde Ægyptio, athletarum cum decreto, quorum capacitas iumentis ſimilis, quem diximus ordinem fecerat. Græcia & Ponticum laudauit, quod in Italiam non peruenit. Ex omni eadem genere grani prætulit dracontiam, ſtrangiam & Selenuſium, argumento craſsiſsimi calami: itaque pingui ſolo hæc genera aſsignabat. Leuiſsimum & maximè inane, ſeu tenuiſsimi calami, in humidis ſeri iubebat, quoniam multo egeret alimento. Hæ fuere ſententiæ Alexandro Magno regnante, cùm clariſsima fuit Græcia, atque in toto terrarum orbe potentiſsima: ita tamẽ, vt ante mortem eius annis ferè c x l v. Sophocles Poeta in fabula Triptolemo frumentum Italicum ante cuncta laudauerit, ad verbum tranſlata ſententia,

Et fortunatam Italiam frumento canere candido.

Quæ laus peculiaris hodiéque Italico eſt. Quo magis admiror, poſteros Græcorum nullam mentionem huius feciſſe frumenti. Nunc ex his generibus quæ Romam inuehuntur, leuiſsimum eſt Gallicum, atq; è Cherſoneſo aduectum: quippe non excedunt in modium vicenas libras, ſi quis granum ipſum ponderet. Adiicit Sardum ſelibras, Alexandrinum & trientes: hoc & Siculi pondus. Bœoticum totam libram addit, Africum & dodrantes. In tranſpadana Italia ſcio vicenas quinas libras farris modios pendere: circa Cluſium & ſenas. Lex certa naturæ, vt in quocunq; genere pani militari tertia portio ad grani pondus accedat: ſicut optimũ frumentum eſſe, quod in ſubactu congium aquæ capiat. Quibuſdam generibus per ſe pondus, ſicut Balearico: modio tritici panis pondo x x x. reddit. Quibuſdam in binis miſtis, vt Cyprio & Alexandrino, x x. propè libras non excedentibus. Cyprium fuſcum eſt, panémque nigrum facit: itaque miſcetur Alexandrinum candidum, reddúntque x x v. pondo. Thebaicum libras adiicit. Marina aqua ſubigi, quod plerique maritimis in locis faciunt occaſione lucrandi ſalis, inutiliſsimum. Nõ alia de cauſa opportuniora morbis corpora exiſtunt. Galliæ & Hiſpaniæ frumẽto in potum reſoluto, quibus diximus generibus, ſpuma ita concreta pro fermento vtuntur. Qua de cauſa leuior illis, quàm cæteris, panis eſt. Differentia, eſt & calami. Craſsior quippe melioris eſt generis. Plurimis tunicis Thracium triticum veſtitur, ob nimia frigora illi plagæ exquiſitum. Eadem cauſa & trimeſtria inuenit, detinentibus terras niuibus, quod tertio ferè à ſatu menſe & in reliquo orbe metitur. Totis hoc Alpibus notum, & hyemalibus prouinciis nullum hoc frumento lætius. Vnicalamum præterea, nec vſquàm capax: ſeritúrque non niſi tenui terra. Eſt & bimeſtre circa Thraciũ ſinum, quod quadrageſimo die, quàm ſatum

fatum est,maturescit emirúmque, nulli frumento plus esse ponderis,& furfuribus carere. Vtitur eo & Sicilia & Achaia, montosis vtraque partibus. Euboea quoque circa Carystum. Intantum fallitur Columella,qui ne trimestris quidem proprium genus existimauerit esse,cùm sit antiquissimum. Græci trimenon vocant.Tradunt in Bactris grana tantæ magnitudinis fieri,vt singula spicas nostras æquent. Primum ex omnibus frumentis seritur hordeum. Dabimus & dies serendi cuique generi, natura singulorum exposita. Hordeum Indis satiuum & syluestre,ex quo panis apud eos præcipuus. Italica maximè quidem oryza gaudent, ex qua ptisanam conficiunt, quam reliqui mortales ex hordeo. Oryzæ quidem folia carnosa,porro similia,sed latiora:altitudo cubitalis,flos purpureus, radix gemmeæ rotunditatis. Antiquissimum in cibis hordeum, sicut Atheniensium ritu Menandro autore apparet,& gladiatorum cognomine,qui hordearij vocabantur.Polentam quoque Græci non aliunde præferunt. Pluribus fit hæc modis: Græci perfusum aqua hordeum siccant nocte vna,ac postero die frigunt,deinde molis frangunt.Sunt qui vehementius tostum rursus exigua aqua aspergant,siccéntque prius, quàm molant.Alij verò virentibus spicis decussum hordeum recens purgant,madidúmque in pila tundunt, atque in corbibus eluunt,ac siccatum sole rursus tundunt, & purgatum molunt. Quocunque autem genere præparato,vicenis hordei libris, ternas seminis lini, & coriandri selibras,salísque acetabulo, torrentes ante omnia miscent in mola. Qui diutius volunt seruare,cum polline ac furfuribus suis condunt nouis fictilibus.Italia sine perfusione tostum in subtilem formam molit,iisdem additis,atque etiam milio.Panem ex hordeo antiquis vsitatum vita damnauit, quadrupedúmque tradidit refectibus. Ptisanæ inde vsus validissimus saluberrimúsque,tantopere probatur.Vnum laudibus eius volumen dicauit Hippocrates,è clarissimis medicinæ scientia.Ptisanæ bonitas præcipua Vticēsi. In Ægypto verò ea est,quæ fit ex hordeo cui sunt bini anguli. In Bætica & Africa genus,ex quo fiat,hordei,glabrum appellat Turannius. Idem olyram & oryzam eandem esse existimat. Ptisanæ conficiendæ vulgata ratio est. Simili modo ex tritici semine tragum fit,in Campania duntaxat & Ægypto.Amylum verò ex omni tritico ac siligine,sed optimum è trimestri.Inuentio eius Chio insulæ debetur:& hodie laudatissimum inde est,appellatum ab eo quòd sine mola fiat.Proximum è trimestri quodam minimè ponderoso tritico.Madescit dulci aqua ligneis vasis,ita vt integatur,quinquies in die mutata. Melius si & noctu,ita vt misceatur pariter emollitum,prius quàm acescat.Linteo aut sportis sicca tum tegulæ infunditur illitæ fermento, atque ita in sole densatur. Post Chium maximè laudatur Creticum, mox Ægyptium. Probatur autem leuitate ac læuore,atque vt recens sit,iam & Catoni dictum. Apud nos hordei farina & ad medendum vtuntur. Mirúmque,in vsu iumentorum ignibus durato,ac postea molito,offisque humana manu demissis in aluum,maiores vires,torósque corporis fieri. Spicæ quædam binos ordines habent,quædam plures vsque ad senos. Grano ipsi aliquot differentiæ,longius,leuiúsq;,aut breuius,aut rotundius,candidius,nigrius,vel cui purpura est. Vltimo ad polentam,contra tempestates candido maxima infirmitas. Hordeum frugum omnium mollissimum est:seri non vult,nisi in sicca & soluta terra,ac nisi læta. Palea ex optimis:stramento verò nullum comparatur. Hordeum ex omni frumento minimè calamitosum, quia tollitur antequam triticum occupet rubigo. Itaque sapientes agricolæ triticum cibariis tantùm serunt.Hordeum sarculo seri dicunt,propterea celerrimè redit,fertilissimúmque: quod in Hispaniæ Carthagine Aprili mense collectum est,hoc seritur eodem mense in Celtiberia,eodémque anno bis nascitur.Rapitur omne à prima statim maturitate festinātiùs, quàm cætera.Fragili enim stipula & tenuissima palea granum continetur. Meliorē etiā polentam fieri tradunt,si non excocta maturitate tollatur.

Non omnia frumenti genera vbique nasci,& de reliquis in Oriente generibus. CAP. VIII.

Frumenti genera non eadem vbiq;:neque vbi eadem sunt,iisdem nominibus. Vulgatissima far,quod adoreum veteres appellauere,siligo,triticum. Hæc plurimis terris

 communia.

communia. Arinca Galliarum propria, copiosa & Italiæ est. Ægypto autem ac Syriæ, Ciliciæque & Asiæ, ac Græciæ peculiares zea, olyra, tiphe. Ægyptus similaginem conficit è tritico suo, nequaquàm Italicæ parem. Qui zea vtuntur, non habent far. Est & hæc Italiæ in Campania maximè, seménque appellatur. Hoc habet nomen res præclara, vt mox docebimus: propter quam Homerus ζείδωρος ἄρουρα dixit: non vt aliqui arbitrantur, quoniam vitam donaret. Amylum quoque ex ea fit, priore crassius. Hæc sola differentia est. Ex omni genere durissimum far, & contra hyemes firmissimum. Patitur frigidissimos locos, & minus subactos vel æstuosos, sitientésque. Primus antiquis Latio cibus, magno argumento in adoreæ donis, sicuti diximus. Pulte autem, non pane, vixisse longo tempore Romanos manifestum, quoniam inde & pulmentaria hodiéque dicuntur. Et Ennius antiquissimus vates obsidionis famem exprimens, offam eripuisse plorantibus liberis patres commemorat. Et hodie sacra prisca atque natalium pulte fitilla conficiuntur: videtúrque tam puls ignota Græciæ fuisse, quàm Italiæ polenta. Tritici semine auidius nullum est, nec quod plus alimenti trahat. Siliginem propriè dixerim tritici delicias: candor est, & sine virtute, & sine pondere, conueniens humidis tractibus, quales Italiæ sunt & Galliæ comatæ. Sed & trans Alpes in Allobrogum tantum Meminorúmque agro pertinax. in cæteris ibi partibus biennio in triticum transit. Remedium, vt grauissima quæque grana eius serantur.

De pistoriis, & molitura, & farina. CAP. IX.

E Siligine lautissimus panis, pistrinarúmque opera laudatissima. Præcellit in Italia, si Campana Pisis natæ misceatur. Rufftor illa, at Pisana candidior, ponderosior verò cretacea. Iustum est è grano Campanæ, quam vocant castratam, è modio redire sextarios quatuor siliginis, vel è gregali sine castratura sextarios quinque, præterea floris semodium. Et cibatij, quod secundarium vocant, sextarios quatuor: furfuris sextarios totidem. E Pisana autem siliginis sextarios quinque, cætera paria sunt. Clusina, Aretináque etiamnum sextarios siliginis assumunt: in reliquis pares. Si verò pollinem facere libeat x v i. pondo panis redeunt, & cibarij tria, furfurúmque semodius. Molæ discrimine hoc constat. Nam quæ sicca moluntur, plus farinæ reddunt: quæ salsa aqua sparsa, candidiorem medullam: verum plus retinent in furfure. Farinā à farre dictam nomine ipso apparet. Siligineæ farinæ modius Gallicæ x x i i. libras panis reddit, Italicæ duabus tribúsve amplius in artopticio pane. Nam furnaceis binas adiiciunt libras in quocunque genere.

De similagine, siligine, & aliis generibus, & de pistura.

CAPVT X.

Similago ex tritico fit laudatissima. Ex Africo iustum est è modiis redire semodios, & pollinis sextarios quinque. Ita autem appellāt in tritico, quod florem in siligine. Hoc ærariæ officinæ chartariæq; vtuntur. Præterea secundarij sextarios quatuor, furfurúmq; tantundem. Panes verò è modio similaginis c x x i i. è floris modio c x v i i. Pretium huic annona media in modios farinæ x l. asses. similagini castratæ octonis assibus amplius, siligini castratæ duplum. Est & alia distinctio. Similago l. pollin autem x v i i. pondo panis reddere visa, tritici x x x. cum triente, & secundarij panis quinas selibras, totidem cibarij, & furfurū sextarios sex. Siligo nunquàm maturescit pariter, nec vlla segetum minus dilationem patitur propter teneritatem, iis quæ maturuere, protinus granū dimittentibus. Sed minus, quàm cætera frumēta, in stipula periclitatur, quoniam semper rectam habet spicam: nec rorem continet, qui rubiginem faciat. Ex arinca dulcissimus panis, ipsa spissior, quàm far, & maior spica, eadem & ponderosior. Rarò modius grani non x v i. libras implet. Exteritur in Græcia difficulter: ob id iumentis dari ab Homero dicta. Hæc enim est, quam olyram vocat. Eadem in Ægypto facilis fertilísque. Far sine arista est. Item siligo, excepta quæ Laconica appellatur. Adiiciuntur his genera, bromos, siligo exceptitia, & tragos, externa omnia ab Oriente inuecta, oryzæ similia. Tiphe & ipsa eiusdem generis, ex qua fit in nostro orbe oryza. Apud Græcos est zea. Tradúntque eam ac tiphen, cùm sint degeneres, redire ad frumentum, si pistæ serantur, nec protinus, sed tertio anno.

Tritico nihil est fertilius:hoc ei natura tribuit,quoniã eo maximè alat hominem:vtpote cùm è modio,si sit aptum solum,quale in Byzacio Africæ campo,centeni quinquagẽni modij reddantur. Misit ex eo loco Diuo Augusto procurator eius ex vno grano(vix credibile dictu)quadringenta paucis minus germina,extántq; de ea re epistolæ.Misit & Neroni similiter c c c x l.stipulas ex vno grano.Cum centesimo quidem & Leontini Siciliæ campi fundunt,aliíque,& tota Bætica,& in primis Ægyptus.Fertilissima tritici gènera,ramosum ,aut quod centigranum vocant. Inuentus est iam & scapus vnus centum fabis onustus.Æstiua frumenta diximus,sesamam,milium,panicum.Sesama ab Indis venit:ex ea & oleum faciunt.Color eius candidus.Huic simile est in Asia Græciáque erysimum:idémq; erat nisi pinguius esset,quod apud nos vocant irionem , medicaminibus annumerandum potius, quàm frugibus.Eiusdẽ naturæ & horminum à Græcis dictum, sed cymino simile,seritur cum sesama:hoc & irione nullum animal vescitur virentibus. Pistura nõ omnium facilis:quippe & Hetruria spicam farris tosti pisente pilo præferrato,fistula serrata,& stella intus denticulata,vt nisi intenti pisant,concidantur grana,ferróque frangantur.Maior pars Italiæ rudo vtitur pilo,rotis etiam quas aqua versat obiter,& molat. De ipsa ratione pisendi Magonis proponetur sententia. Triticũ antè perfundi aqua multa iubet,postea euelli,deinde sole siccatum pilo repeti.Simili modo hordeum. Huius sextarios x x.spargi duobus sextariis aquæ. Lentem torrere prius ,deinde cum furfuribus leuiter pisi.Aut addito in sextarios x x.lateris crudi frusto,& harenæ semodio. Eruiliam iisdem modis,quibus lentem. Sesamã in calida maceratam exporrigi: deinde cõfricari,frigidæ immergi,vt paleæ fluctuent, iterúmque exporrigi in sole super lintea.Quod nisi festinatò peragatur,lurido colore mucescere. Et ipsa autem,quæ euelluntur,variam pisturarum rationem habent. Acus vocatur,cùm per se pisitur spica tantùm aurificum ad vsus.Si verò in area teritur cum stipula,palea , vt maiore in terrarum parte ad pabula iumentorum. Milij,& panici,& sesamæ purgamenta,appludam vocant, alibi aliis nominibus. Milio Campania præcipuè gaudet, pultémq; candidam ex eo facit. Fit & panis prædulcis.Sarmatarum quoque gẽtes hac maximè pulte aluntur,& cruda etiam farina, equino lacte vel sanguine è cruris venis admisto. Æthiopes non aliam frugem,quàm milij hordeíque,nouere.Panico Galliæ quædam,præcipuè Aquitania vtitur.Sed & circumpadana Italia addita faba,sine qua nihil cõficiunt.Ponticæ gentes nullum panico præferunt cibum. Cæterò æstiua frumẽta riguis magis etiam , quàm imbribus,gaudent.Milium & panicum aquis minimè,cùm in folia exeunt.Vetãt ea inter vites arboréſve frugiferas seri,terram emacrari hoc satu existimantes.

De fermentis,& panis faciendi ratio,& genera , & quando primùm pistores Romæ , & de cribris,& alica.

CAP. XI.

Milij præcipuus ad fermenta vsus,è musto subacti in annuum tẽpus.Simile fit ex tritici ipsius furfuribus minutis & optimis , è musto albo triduo maturato subactis, ac sole siccatis. Inde pastillos in pane faciendo dilutos,cum similagine seminis feruefaciunt,atque ita farinæ miscent,sic optimum panem fieri arbitrantes.Græci in binos semodios farinæ satis esse besses fermenti constituere.Et hæc quidẽ genera vindemiis tantùm fiunt.Quo libeat verò tempore,ex aqua hordeóque bilibres offæ feruenti foco , vel fictili patina torrentur cinere & carbone , vsque dum rubeant. Posteà operiuntur in vasis,donec acescant:hinc fermentum diluitur.Cùm fieret autem panis hordeaceus , eruiliæ aut cicerculæ farina ei præfermentabatur : iustúmque erat,duæ libræ in quinque semodios. Nunc fermentum fit ex ipsa farina quæ subigitur,prius quàm addatur sal , ad pultis modum decocta , & relicta , donec acescat. Vulgò verò nec suffeructaciunt , sed tantum pridie asseruata materia vtuntur.Palámque natura est acore fermentari:sicut & validiora esse corpora,quæ fermentato pane alantur: quippe cum apud veteres ponderosissimo cuique tritico,præcipua salubritas perhibita sit.Panis ipsius varia genera persequi superuacuum videtur : aliàs ab obsoniis appellati, vt ostrearij:aliàs à deliciis,vt artolagani:

 tolagani:

tolagani: aliàs à festinatione, vt speustici: nec non à coquendi ratione, vt furnacei, vel artoptitij, aut in clibanis cocti: non pridem etiam è Parthis inuecto, quem aquaticum vocant, quoniam aqua trahitur, tenuem & spongiosa inanitate, alij Parthicum. Summa laus, siliginis bonitate & cribri tenuitate constat. Quidam & ouis aut lacte subigunt. Butyro verò gentes etiam pacatæ, ad operis pistorij genera transeunte cura. Durat sua Piceno in panis inuentione gratia, ex alicæ materia: Eum nouem diebus macerant: decimo ad speciem tractæ subigunt vuæ passæ succo: posteà in furnis, ollis inditum, quæ rumpantur ibi, torrent. Neque est ex eo cibus, nisi madefacto: quod fit lacte maximè mulso. Pistores Romæ non fuerunt ad Persicum vsque bellum, annis ab vrbe condita super d l x x x. Ipsi panem faciebant Quirites: mulierúmque id opus erat, sicut etiam nunc in plurimis gentium. Artoptam Plautus appellat in fabula, quam Aululariam scripsit: magna ob id concertatione eruditorum, an is versus Poetæ sit illius: certúmque fit, Atteij Capitonis sententia, tostum panem lautioribus coquere solitos: pistorésque tantùm eos, qui far pinsebant, nominatos. Nec cocos verò habebant in seruitiis, eósque ex macello conducebant. Cribrorum genera Galli è setis equorum inuenere, Hispani è lino excussoria & pollinaria, Ægyptus è papyro atque iunco. Sed inter prima dicatur & alicæ ratio, præstantissimæ saluberrimæque: quæ palma frugum indubitanter Italiam contingit. Fit sine dubio & in Ægypto, sed admodum spernenda. In Italia verò pluribus locis, sicut Veronensi Pisanóq; agro, in Campania tamen laudatissima. Campus est subiacens montibus nimbosis totis quidem x l. M. passuum planitie. Terra eius (vt protinus soli natura dicatur) puluerea summa, inferior bibula, & pumicis vice fistulans: montium quoque culpa in bonum cedit. Crebros enim imbres percolat atque transmittit: nec dilui aut madere voluit propter facilitatem culturæ. Eadem acceptum humorem nullis fontibus reddit, sed temperat, & concoquens intra se vice succi continet. Seritur toto anno, panico semel, bis farre. Et tamen vere segetes, quæ interquieuere, fundunt rosam odoratiorem satiua: adeò terra non cessat parere. Vnde vulgò dictum, Plus apud Campanos vnguenti, quàm apud cæteros olei fieri. Quantum autem vniuersas terras campus Campanus antecedit, tantùm ipsum pars eius, quæ Laboriæ vocantur, quem Phlegræum Græci appellant. Finiuntur Laboriæ via ab vtroque latere Consulari, quæ à Puteolis, & quæ à Cumis Capuam ducit. Alica fit è Zea, quam semen appellauimus. Tunditur granum eius in pila lignea: nam lapidis duritia conteritur. Nobilius, vt notum est, pilo vinctorum pœnali opera. Primori inest pyxis ferrea: excussis inde tunicis, iterum iisdem armamentis nudata conciditur medulla. Ita fiũt alicæ tria genera, minimum, ac secundarium: grandissimum verò aphærema appellant. Nondum habent candorem suum quo præcellunt, iam tamen Alexandrinæ præferuntur. Posteà (mirum dictu) admiscetur creta, quæ transit in corpus, colorémque & teneritatem affert. Inuenitur hæc inter Puteolos & Neapolim in colle Leucogæo appellato. Extátque Diui Augusti decretum, quo annua vicena millia Neapolitanis pro eo numerari iussit è fisco suo, coloniam deducens Capuam. Adiecítque causam afferendi, quoniam negassent Campani alicam confici sine eo metallo posse. In eodem reperitur & sulphur: emicántque fontes Oraxi oculorum claritati, & vulnerum medicinæ, dentiúmque firmitati. Alica adulterina fit maximè quidem è zea, quæ in Africa degenerat. Latiores eius spicæ, nigrioréśque, & breui stipula. Pisunt cum harena, & sic quoque difficulter deterunt vtriculos, fitque dimidia nudi mensura. Posteáq; gypsi pars quarta inspargitur, atque vt cohæsit, farinario cribro subcernunt. Quæ in eo remansit, exceptitia appellatur, & grandissima est. Rursus quæ transit, arctiore cernitur, & secundaria vocatur. Item cribraria, quæ simili modo in tertio remansit cribro angustissimo, & tantùm harenas transmittente. Alia ratio vbiq; adulterandi: Ex tritico candidissima & grandissima eligunt grana, ac semicocta in ollis, posteà arefaciunt Sole ad initium, rursúsq; leuiter aspersa molis frangunt. Ex zea pulchrius, quàm ex tritico, fit granum, quamuis id alicæ vitium sit. Candorem autem ei pro creta lactis incocti mistura confert.

De leguminibus. CAP. XII.

SEquitur natura leguminum, inter quæ maximus honos fabæ: quippe ex qua tentatus sit etiam panis. Lomentum appellatur farina ea, aggrauatúrque pondus illa ex omni legumine. Iam verò & pabulo venalis. Fabæ multiplex vsus omnium quadrupedum generi, præcipuè homini. Frumento etiam miscetur apud plerasque gentes, & maximè panico solida, ac delicatius fracta. Quin & prisco ritu fabacia suæ religionis Diis in sacro est, præualens pulmentari cibo, & hebetare sensus existimata, insomnia quoque facere. Ob hæc Pythagorica sententia damnata: vt alij tradidere, quoniam mortuorum animæ sint in ea. Qua de causa parentando vtique assumitur. Varro & ob hæc Flaminem ea non vesci tradit, & quoniam in flore eius literæ lugubres reperiantur. In eadem peculiaris religio. Nanque fabam vtique è frugibus referre mos est auspicij causa, quæ ideo refrina appellatur. Et auctionibus eam adhiberi lucrosum putant. Sola certè frugum etiam exesa repletur crescente Luna. Aqua marina, aliáve salsa non percoquitur. Seritur ante Vergiliarum occasum leguminum prima, vt antecedat hyemem. Virgilius eam per ver seri iubet, circumpadanæ Italiæ ritu. Sed maior pars malunt fabalia maturæ sationis, quàm trimestrem fructum eius. Nanque siliquæ cauléſq; gratissimo sunt pabulo pecori. Aquas in flore maximè concupiscit: cùm verò defloruit, exiguas desiderat. Solum, in quo sata est, lætificat stercoris vice. Ideò circa Macedoniam Thessaliámque, cùm florere incepit, vertunt arua. Nascitur & sua sponte plerisque in locis, sicut septentrionalis Oceani insulis, quas ob id nostri Fabarias appellant. Item in Mauritania syluestris passim, sed præduta, & quę percoqui non possit. Nascitur & in Aegypto spinoso caule: qua de causa crocodili oculis timentes refugiunt. Longitudo scapo quatuor cubitorum est, amplissima crassitudo. Nec genicula habet molli calamo. Simile caput papaueri, colore roseo. In eo fabæ non supra tricenas: folia ampla: fructus ipse amarus & odore: sed radix perquàm lauta incolarum cibis, cruda, & omnino decocta, harundinum radicibus similis. Nascitur & in Syria, Ciliciáque, & in Torone Chalcidis lacu. Ex leguminibus autem Nouembri seruntur lens, & in Græcia pisum. Lens amat solum tenue magis, quàm pingue, cælum vtique siccum. Duo genera eius in Aegypto, alterum rotundius nigriúsque, alterum sua figura. Vnde vario vsu translatum est in lenticulas nomen. Inuenio apud autòres, æquanimitatem fieri vescentibus ea. Pisum in apricis seri debet, frigorum impatientissimum. Ideo in Italia, & in austeriore cælo non nisi verno tempore, terra facili ac soluta. Ciceris natura est gigni cum salsilagine: ideo solum vrit. Nec nisi madefactum pridie, seri debet. Differentiæ plures, magnitudine, figura, colore, sapore. Est enim arietino capiti simile, vnde ita appellatur, album nigrúmq;. Est & columbinum, quod alij Venerium vocant, candidum, rotundum, leue, arietino minus, quod religio peruigiliis adhibet. Est & cicercula minuti ciceris, inæqualis angulosi, veluti pisum. Dulcissimum autem id, quod eruo simillimum: firmiúsque quod nigrum & rufum, quàm quod album. Siliquæ rotundæ ciceri, cæteris leguminum longæ, & ad figuram seminis latæ: piso cylindraceæ. Faseolorũ cum ipsis manduntur granis. Serere eos qua velis terra licet ab Idibus Octobris in Calend. Nouemb. Legumina, cùm maturescere cæperint, rapienda sunt, quoniam citò exiliunt, laténtque cùm decidêre, sicut & lupinum.

De rapis, & napis Amiterninis. CAP XIII.

QVanquàm priùs de rapis dixisse conueniat. In transcursu ea attigere nostri, paulò diligentius Græci, & ipsi tamen inter hortensia: si iustus ordo fiat, à frumento protinus aut certè faba dicendis, quando alij vsus præstantior ab his non est. Ante omnia nanque cunctis animalibus nascuntur, nec in nouissimis satiant ruris alitum quoq; genera, magísq; si decoquantur aqua. Quadrupedes & fronde eorum gaudent. Et homini non minor rapaciorum suis horis gratia, quàm cymarum: flaccidorum quoque, & in horreis enecatorum, vel maior quàm virentium. Ipsa verò durant & in sua terra seruata: & posteà passa, penè ad alium prouentum, famémq; sentiri prohibent. A vino atq; messe tertius hic Transpadanis fructus. Terram non morosè eligit, penè vbi nihil aliud

ſeri poſſit. Nebulis & pruinis ac frigore vltro aluntur amplitudine admirabili. Vidi x l. libras excedentia. In cibis quidem noſtris pluribus modis commendantur: duránteque ad alia, ſinapis acrimonia domita, etiam coloribus picta præter ſuum ſex aliis, purpureo quoque: neque aliud in cibis tingi decet. Genera eorum Græci duo prima fecere, maſculum fœmininúmque, & ea ſerendi modo ex eodem ſemine. Denſiore enim ſatu maſculeſcere, item in terra difficili. Semen præſtantius, quo ſubtilius. Species verò omnium tres. Aut enim in latitudinem fundi, aut in rotũditatem globari. Tertiam ſpeciem ſylueſtrem appellauere, in longitudinem radice procurrente, rhaphani ſimilitudine, & folio angulo ſo ſcabróque, ſucco acri: qui circa meſſem exceptus oculos purget, medeatúrque caligini admiſto lacte mulierum. Frigore dulciora fieri exiſtimantur, & grandiora: tepore in folia exeunt. Palma in Nurſino agro naſcentibus. Taxatio in libras ſeſtertij ſinguli, & in penuria bini. Proxima in Algido natis. Napi verò Amiternini, quorum eadem ferè natura, gaudent æquè frigidis. Seruntur & ante Calend. Martias in iugero ſextarij quatuor. Diligentiores quinto ſulco napum ſeri iubent, rapa quarto, vtrunque ſtercorato. Rapa lætiora fieri, ſi cum palea ſeminentur. Serere nudum volunt, precantem ſibi & vicinis ſerere ſe. Satus vtrique generi iuſtus, inter duorum numinum dies feſtos, Neptuni atque Vulcani. Ferúntque ſubtili obſeruatione, quota Luna præcedente hyeme nix prima ceciderit, ſi totidem luminum die intra prædictum temporis ſpatium ſerantur, mirè prouenire. Seruntur & vere in calidis atque humidis.

De lupino. CAP. XIIII.

LVpino eſt vſus proximus, cùm ſit & homini, & quadrupedum generi vngulas habenti, communis. Remedium eius, ne metentes fugiat exiliẽdo, vt ab imbre tollatur. Nec vllius, quæ ſeruntur, natura aſſenſu terræ mirabilior eſt. Primum omnium cum Sole quotidie circumagitur, horáſque agricolis etiam nubilo demõſtrat. Ter præterea floret. Terram amat, terráque operiri non vult. Et vnum hoc ſeritur non arato. Quærit maximè ſabuloſa, & ſicca, atque etiam harenoſa. Coli vtique nõ vult. Tellurem adeò amat, vt quamuis frutectoſo ſolo coniectum inter folia vepréſque, ad terram tamen radice perueniat. Pingueſcere hoc ſatu arua vineáſque diximus. Itaque adeò nõ eget fimo, vt optimi vicem repræſentet. Nihílque aliud nullo impendio conſtat, vt quod ne ſerendi quidem gratia opus ſit afferre. Protinus ſeritur ex area: ac ne ſpargi quidem poſtulat decidens ſponte. Primúmque omnium ſeritur, nouiſsimum tollitur: vtrunque Septembri ferè menſe, quia ſi non anteceſſit hyemem, frigoribus obnoxium eſt. Impunè præterea iacet, vel derelictũ etiam, ſi non protinus ſecuti obruant imbres, ab omnibus animalibus amaritudine ſua tutum. Plerunque tamen leui ſulco integunt. Ex denſiore terra rubricam maximè amat. Ad hanc alendam poſt tertium florem verti debet, in ſabulo poſt ſecundum. Cretoſa tãtùm limoſáque odit, & in iis non prouenit. Maceratum calida aqua homini quoque in cibo eſt. Nam bouem vnum modij ſinguli ſatiant, validúmque præſtant: quãdo etiam impoſitum puerorum ventribus, pro remedio eſt. Condi in fumo maximè conuenit, quoniã in humido vermiculi vmbilicum eius in ſterilitatem caſtrant. Si depaſtum ſit in fronde, inarari protinus ſolum opus eſt.

De vicia, & eruo. CAP. XV.

ET vicia pingueſcunt arua, nec ipſa agricolis operoſa: vno ſulco ſata, non ſarritur, non ſtercoratur, nec aliud quàm deoccatur. Sationis eius tria tempora: Circa occaſum Arcturi, vt Decembri menſe paſcat, tunc optimè ſeritur in ſemen. Aequè nanq; fert depaſta. Secunda ſatio menſe Ianuario eſt: nouiſsima Martio, tum ad frondem vtiliſsima. Siccitatem ex omnibus, quæ ſeruntur, maximè amat: non aſpernatur etiam vmbroſa. Ex ſemine eius, ſi lecta matura eſt, palea ceteris præfertur. Viribus præripit ſuccum: langueſcúntque, ſi in arbuſto ſeratur. Nec erui operoſa cura eſt. Hoc amplius, quàm vicia, runcatur, & ipſum medicaminis vim obtinens. Quippe per eruum Diuum Auguſtum curatum, epiſtolis ipſius memoria extat. Sufficiunt ſingulis boum iugis modij quini ſati. Martio menſe ſatum, noxium eſſe bubus aiunt, item autumno grauedinoſum:

innox

innoxium autem fieri primo vere satum.

De fœno Græco, & farragine, & de ocymo, & medica, & cytiso.

CAP. XVI.

ET silicia, hoc est fœnum Græcum, scarificatione seritur, non altiore quatuor digitorum sulco: quantóq; peius tractatur, tanto prouenit melius. Rarum dictu, esse aliquid cui profit negligentia. Id autem quod secale atque farrago appellatur, occari tantùm desiderat. Secale Taurini sub Alpibus asiam vocant, deterrimum, & tantùm ad arcendam famem vtile: fœcunda, sed gracili stipula, nigritia triste, sed pondere præcipuum. Admiscetur huic far, vt mitiget amaritudinem eius: & tamen sic quoque ingratissimum ventri est. Nascitur qualicunque solo cum centesimo grano: ipsúmque pro lætamine est. Farrago ex recrementis farris prædensa seritur, admista aliquando & vicia. Eadem in Africa fit ex hordeo. Omnia hæc pabularia: degeneránsque ex leguminibus quæ vocatur cracca: in tantum columbis grata, vt pastas ea, negēt fugitiuas illius loci fieri. Apud antiquos erat pabuli genus, quod Cato ocymum vocat, quo sistebant aluum bubus. Id erat è pabulis, segete viridi desecta, antequam gelatet. Sura Manlius id aliter interpretatur, & tradit fabæ modios decem, viciæ duos, tantundem eruiliæ in iugero autumno misceri & seri solitum. Melius & auena Græca, cui non cadit semen, admista. Hoc vocitatum ocymum, boúmque causa seri solitum. Varro appellatum à celeritate proueniendi, è Græco quod ὠκὺς dicunt. Medica externa etiam Græciæ, vt à Medis aduecta per bella Persarum, quæ Darius intulit: sed vel in primis dicenda. Tanta dos eius est, cùm vno satu amplius quàm tricenis annis duret. Similis est trifolio, caule foliísque geniculata: quicquid in caule assurgit, folia contrahuntur. Vnum de ea & cytiso volumen Amphilochus fecit confusim. Solum, in quo seratur, elapidatum purgatúmque subigitur autumno: mox aratum & occatum integitur crate iterum & tertium, quinis diebus interpositis, & fimo addito. Poscit autem siccum succosúmque, vel riguum. Ita præparato seritur mense Maio, aliâs pruinis obnoxia. Opus est densitate seminis omnia occupari, internascentésque herbas excludi. Id præstant 10 iugera modia vicena: Cauendum ne adurat, terráque protinus integi debet. Si sit humidum solum herbosúmve, vincitur, & descisit in pratum. Ideo protinus altitudine vnciali herbis omnibus liberanda est manu potius, quàm sarculo. Secatur incipiens florere, & quoties refloruit. Id sexies euenit per annos, cùm minimum quater. In semen maturescere prohibenda est, quia pabulum vtilius est vsque ad trimatum. Verno seri debet, liberaríque cæteris herbis: ad trimatum marris ad solum radi. Ita reliquæ herbæ intereunt sine ipsius damno, propter altitudinem radicum. Si euicerint herbę, remedium vnicum est aratio, sæpius vertendo, donec omnes aliæ radices intereant. Dari non ad satietatem debet, ne deplere sanguinē necesse sit. Et viridis vtilior est. Arescit surculosè, ac postremò in puluerem inutilem extenuatur. De cytiso, cui & ipsi principatus datur in pabulis, affatim diximus inter frutices. Et nunc frugum omnium natura peragenda est: cuius in parte de vitiis quoque dicatur.

De vitiis frugum, & remediis, quid in quoque terræ genere debeat seri.

CAP. XVII.

PRimum omnium frumenti vitium auena est: & hordeum in eam degenerat: sicut ipsa frumenti fit instar: quippe cùm Germaniæ populi serant eam, neque alia pulte viuant. Soli maximè cælíque humore hoc euenit vitium. Sequentem causam habet imbecillitas seminis, cùm diutius retentum est terra, prius quàm erumpat. Eadem est ratio, si cariosum fuit cùm sereretur. Prima autem statim eruptione agnoscitur: ex quo apparet in radice esse causam. Est & aliud ex vicino auenæ vitium, cùm amplitudine inchoata granum, sed nondum matura, prius quàm roboretur corpus, afflatu noxio cassum & inane in spica euanescit quodam abortiuo. Venti autem tribus temporibus nocent frumento & hordeo: in flore, aut protinus cùm defloruere, vel maturescere incipientibus. Tum enim exinaniunt grana: prioribus causis nasci prohibēt. Nocet & Sol creber è nube. Nascuntur & vermiculi in radice, cùm sementem imbribus secutis, inclusērit

repen

repentinus calor humorem. Gignuntur & in grano, cùm spicæ pluuiis calor inferuescit. Est & cantharis dictus scarabæus paruus, frumenta erodens. Omnia ea animalia cum cibo deficiunt. Oleum, pix, adeps, contraria seminibus, cauendúmque ne contacta eis serantur. Imber in herba vtilis tantùm: florentibus autem frumento & hordeo nocet, leguminibus innocuus, præterquàm ciceri. Maturescentia frumenta imbre læduntur, & hordeum magis. Nascitur & herba alba, panico similis, occupans arua, pecori quoque mortifera. Nam lolium & tribulos, & carduos, lappásque, non magis quàm rubos, inter frugum morbos potius, quàm inter ipsius terræ pestes numerauerim. Cæleste frugum vinearúmque malum, nullo minus noxium est rubigo. Frequentissima hæc in roscido tractu, conuallibúsque, ac perflatum non habentibus. E diuerso carent ea ventosa & excelsa. Inter vitia segetum & luxuria est, cùm onerata fertilitate procumbunt. Commune autem omnium satorum vitium vrica, etiam ciceris, cùm salsilaginem eius abluendo imber dulcius id facit. Est herba, quæ cicer enecat & eruum, circunligando se: vocatur orobanche: Triticum simili modo æra: Hordeũ festuca, quæ vocatur ægilops: Lentem herba securidaca, quam Græci à similitudine peleeinon vocant. Et hæ quidem complexu necant. Circa Philippos ateramnon nominant in pingui solo herbam, qua faba necatur: teramnon, qua in macro, cùm vdam quidam ventus afflauit. Æræ granum minimum est in cortice aculeato. Cùm est in pane, celerrimè vertigines faciunt aiúntque in Asia & Græcia balneatores, cùm velint turbam pellere, carbonibus id semen inijcere. Nascitur & phalangion in eruo, bestiola aranei generis, si hyems aquosa sit. Limaces nascuntur in vicia: & aliquando è terra cochleæ minutæ, mirum in modum erodentes eam. Et morbi quidem ferè hi sunt. Remedia eorum, quæcunque pertinent ad herbas, in sarculo, & cùm semen iactatur, cinere. Quæ verò in semine & circa radicem consistunt, præcedente cura cauentur. Vina ante semine perfusa, minus ægrotare existimant. Virgilius nitro & amurca perfundi iubet fabam: sic etiam grandescere promittit. Quidam verò, si triduo ante satum vrina & aqua maceretur, præcipuè adolescere putant. Ter quidem sarritam modium fractæ è modio solidæ reddere. Reliqua semina cupressi foliis tusis si misceantur, non esse vermiculis obnoxia, nec si interlunio serantur. Multi ad milij remedia, rubetam noctu aruo circumferri iubent, prius quàm sarriatur, defodíque in medio inclusam vase fictili: ita nec passerem, nec vermem nocere: sed eruendam prius quàm metatur, alioqui amarum fieri. Quin & armo talpæ contacta semina vberiora esse. Democritus succo herbæ, quæ appellãtur aizoon, in tegulis nascens tabulísve, Latinè verò sedum aut digitellum, medicata seri iubet omnia semina. Vulgò verò, si dulcedo noceat, & vermes radicibus inhæreant, remedium est, amurca pura, ac sine sale spargere, deinde sarrire. Si in articulum seges ire cœperit, runcare, ne herbæ vincant. Pestem à milio atque panico sturnorum passerúmve agmina scio abigi herba, cuius nomen ignorum est, in quatuor angulis segetis defossa: mirum dictu, vt omnino nulla auis intret. Mures abiguntur cinere mustelæ, vel felis diluto, & semine sparso, vel decoctarũ aqua. Sed redolet virus animalium eorum etiam in pane. Ob id felle bubulo semina attingi vtilius putant. Rubigo quidem, maxima segetum pestis, lauri ramis in aruo defixis, transit in earũ folia ex aruis. Luxuria segetum castigatur dente pecoris in herba duntaxat: & depastæ quidem, vel sæpius, nullam in spica iniuriam sentiunt. Retonsarum etiam semel, omnino certum est, granum longius fieri, sed inane cassúmque, ac satum non nasci. Babylone tamen bis secant, tertio depascunt: alioquin folia tantùm fierent. Sic quoque cum quinquagesimo fœnore messes reddit † exilitas soli: verùm diligentioribus cum centesimo quinquagesimo. Neque est cura difficilis, quàm diutissimè aqua rigandi, vt præpinguis & densa vbertas diluatur. Limũ autem non inuehunt Euphrates Tigrísque, sicut in Ægypto Nilus. Nec terra ipsa herbas gignit. Vbertatis tamen tantæ sunt, vt sequente anno sponte restibilis fiat seges, impressis vestigio seminibus: quæ tanta soli differentia admonet terræ genera in fruges describere. Igitur Catonis hæc sentẽtia est: In agro crasso & læto frumentũ seri. † Si verò nebulosus sit idem, rhaphanum: milium, panicum in frigido & aquoso prius serẽdum, posteà in calido,

† Budæus legit, Felicitas soli. ex Theophrasto lib. 8. de Plantis.

† Præpostera verborũ interpũctio sensum hic prorsus perturbat hoc modo restituẽdum: Si verò nebulosus sit idem, rhaphanum, milium, panicum. In frigido & aquoso prius serẽdũ, posteà in calido. Vide Catonẽ de Re rust. cap. 6. & 34. vnde hæc sunt desumpta.

lido.In solo autem rubricoso,vel pullo,vel harenoso,si nō sit aquosum,lupinum.In creta & rubrica,& aquosiore agro adoreum.In sicco & non herboso, nec vmbroso, triticum. In solo valido fabam. Viciam verò quàm minimè in aquoso herbidóq;.Siliginem & triticum in loco aperto editóque,qui sole quàm diutissimè torreatur.Lentem in fructuoso & rubricoso,qui non sit herbidus.Hordeum in nouali,& in aruo,quod restibile possit fieri trimestre, vbi sementem maturam facere non possit, & cuius crassitudo sit restibilis. Subtilis & illa sententia, Serenda ea in tenuiore terra,quæ non multo indigent succo, vt cytisus & cicer,exceptis leguminibus quæ velluntur è terra,non subsecantur. Vnde & legumina appellata,quia ita leguntur.In pingui autem,quæ cibi sunt maioris,vt olus, triticum,siligo,linum.Sic ergo tenue solum hordeo dabitur:minus enim alimenti radix poscit:leuior terra densiórque tritico. In loco humili far adoreum,potius quàm triticum,seretur:temperato & triticum & hordeum.Colles robustius, sed minus, reddunt triticum. Far & siligo,& cretosum & vliginosum solum sortiuntur.

De prodigiis frugum, & arandi disciplina, & vomerum generibus.

CAP. XVIII.

ET frugibus ostentum semel(quod equidem inuenerim)accidit,P. Aelio, Cn. Cornelio Coss.quo anno superatus est Annibal. In arboribus enim tum nata produntur frumenta.Et quoniam de frugum terræque generibus abundè diximus, nunc de arandi ratione dicemus,ante omnia Aegypti facilitate commemorata.Nilus ibi coloni vice fungens,euagari incipit,vt diximus,à solstitio aut noua Luna,ac primò lentè, deinde vehementius,quàm diu in Leone sol est.Mox pigrescit in Virginem transgresso, atque in Libra residet.Si duodecim cubita non excessit,fames certa est. Nec minus,si xvi.exuperauit.Tanto enim tardius decedit,quāto abundantius creuit,& sementē arcet.Vulgò credebatur,ab eius decessu serere solitos,mox sues impellere vestigiis semina deprimentes in madido solo:& credo antiquitus factitatum.Nunc quoque non multo grauiore opera: sed tamē inarari certum est abiecta prius semina in limo digressi amnis,hoc est,Nouembri mense incipiente:posteà pauci runcant,quod botanismon vocant. Reliqua pars non nisi cum falce arua visit paulo ante Calend.Aprilis.Peragitur autem messis Maio,stipula nunquam cubitali.Quippe sabulum subest,granúmque limo tantùm continetur. Excellentius Thebaidis regioni frumentum,quoniam palustris Aegyptus.Similis ratio, sed felicitas maior Babyloni ac Seleuciæ,Euphrate atque Tigri restagnantibus, quoniam rigādi modus ibi manu temperatur.Syria quoque tenui sulco arat,cùm multifariam in Italia octoni boues ad singulos vomeres anhelent. In omni quidem parte culturæ, sed in hac quidem maximè valet oraculum illud,Quid quæque regio patiatur.Vomerum plura genera:Culter vocatur,prædensam,prius quàm proscindatur,terram secans,futurísque sulcis vestigia præscribens incisuris,quas resupinus in arando mordeat vomer.Alterum genus est vulgare,rostrati vectis.Tertium in solo facili,nec toto porrectum dentali,sed exigua cuspide in rostro.Latior hæc quarto generi,sed exacutior in mucronem fastigiata. eodémque gladio scindens solum,& acie laterum radices herbarum secans:id nō pridem inuentum in Rhætia.Galliæ duas addiderunt tali rotulas,quod genus vocant planarati. Cuspis effigiem palæ habet.Serunt ita nō nisi culta terra,& ferè noua. Latitudo vomeris cæspites versat. Semē protinus iniiciunt,cratésque dentatas super trahunt.Nec sarrienda sunt hoc modo sata:sed porcellis binis ternísque sic arant.Vno boum iugo censeri anno facilis soli quadragena iugera,difficilis tricena,iustum est.

De temporibus arandi, & iunctione boum.

CAP. XIX.

IN arando magnopere seruandum est Catonis oraculum:Quid est primum?Agrum bene colere.Quid secundum ? Bene arare.Quid tertium? Stercorare.Sulco vario ne ares. Tempestiuè ares.Tepidioribus locis à bruma proscindi arua oportet, frigidioribus ab æquinoctio verno.Et maturius sicca regione,quàm humida.Maturius densa terra,quàm soluta,pingui quàm macra. Vbi siccæ & graues æstates,terra cretosa aut gracilis, vtilius

inter

inter solstitium & autumni æquinoctium aratur. Vbi leues æstus, frequentes imbres, pingue herbosumque solum, ibi melius caloribus. Altum & graue solum etiam hyeme moueri placet: tenue valde & aridum, paulo ante sationis tempus. Sunt & hîc suæ leges. Lutosam terram ne tangito. Vi omni arato: prius quàm ares, proscindito. Hoc vtilitatem habet, quòd inuerso cæspite herbarum radices necantur. Quidam vtique ab æquinoctio verno proscindi volunt. Quod vere semel aratum est, à temporis argumento veruactum vocatur. Hoc in nouali atque requieto necessarium est. Nouale est, quod alternis annis seritur. Araturos boues quàm arctissimè iungi oportet, vt capitibus sublatis arent: sic minimè colla contundunt. Si inter arbores vitésque aretur, fiscellis capistrari, ne germinum tenera præcerpant. Securiculam insitiuam pendere, qua intercidantur radices. Hoc melius, quàm côuelli aratro, bouésque luctari. In arando versum peragi, nec striare in actu sæpius. Iustum est proscindi sulco dodrantali iugerum vno die, iterari sesquiiugerum, si sit facilitas soli: si minus, proscindi semissem, iterari assem: quando & animalium labori natura leges statuit. Omne aruum rectis sulcis, mox & obliquis subigi debet. In collibus transuerso tantùm monte aratur, sed modò in superiora, modò in inferiora rostrante vomere. Tantúmque est laboris homini, vt etiam boum vice fungatur. Certè sine hoc animali montanæ gentes sarculis arant. Arator, nisi incuruus, præuaricatur. Inde translatum hoc crimen in forum. Ibi itaque caueatur, vbi inuentum est. Purget vomerem subinde stimulus cuspidatus rulla. Scamna inter duos sulcos cruda ne relinquantur, glebæ ne exultent. Malè aratur aruum, quod satis frugibus occādum est. Id demū rectè subactum erit, vbi non intelligetur vtrò vomer ierit. In vsu est, & collicias interponere, si ita locus poscat, ampliore sulco, quæ in fossas aquam deducant.

De occando, & quodam arationis genere, & de iteratione & resectione. CAP. XX.

ARatione per transuersum iterata, occatio sequitur, vbi res poscit, crate vel rastro, & sato semine iteratio. Hæc quoque vbi consuetudo patitur, crate dentata, vel tabula aratro adnexa, quod vocant lirare, operientes semina: vnde primum appellata deliratio est. Quarto seri sulco Virgilius existimatur voluisse, cùm dixit optimam esse segetem, quæ bis solem, bis frigora sensisset. Spissius solum, sicut plerunque in Italia, quinto sulco seri melius est, in Thuscis vero nono. At fabam & viciam non proscisso serere sine damno, compendium operæ est. Non omittemus vnam etiamnum arādi rationem, in transpadana Italia bellorum iniuria excogitatam. Sallassi cùm subiectos Alpibus depopularentur agros, panicum miliúmque iam excrescens tentauere. Postquàm respuebat natura, inararunt. At illæ messes duplicatæ docuere. quod nunc vocant artrare, id est aratrare, vt credo tunc dictum. Hoc fit vel incipiente culmo, cùm iam is bina ternáve emiserit folia. Nec recens subtrahemus exemplum, in Treuerico agro tertio ante hunc annum compertum. Nam cùm hyeme prægelida captæ segetes essent, reseuerunt, resarrientes campos mense Martio, vberrimásque messes habuerunt. Nunc reliqua cultura tradetur per genera frugum.

De cultura terræ. CAP. XXI.

SIliginem, far, triticum, semen, hordeum occato, sarrito, runcato quibus dictum erit diebus. Singulæ operæ cuique generi in iugero sufficient. Sarculatio induratam hyberno rigore soli tristitiam laxat temporibus vernis, nouósq; soles admittit. Qui sarriet, caueat ne frumenti radices suffodiat. Triticum, hordeum, semē, fabam bis sarrire melius. Runcatio, cùm seges in articulo est, euulsis inutilibus herbis, frugum radicem vindicat, segetémque discernit à cæspite. Leguminum cicer eadem, quæ far, desiderat. Faba runcari non gestit, quoniam euincit herbas: lupinum runcatur tantum. Milium, panicum occatur & sarritur, non iteratur, non runcatur: silicia & faseoli occantur tantum. Sunt generaterræ, quarum vbertas pectinari segetem in herba cogat. Cratis & hoc genus, dentatæ stylis ferreis. Eadem nihilominus & depascuntur. Quæ depasta sunt, sarculo iterum excitari necessarium. At in Bactris, Africa, Cyrene, omnia hæc superuacua fecit indulgentia cæli, &

li,& à ſemente non niſi nonis menſibus in aream redeūt:quiaſiceitas coercet herbas,fruges nocturno tactas rore nutriens. Virgilius alternis ceſſare arua ſuadet,& hoc,ſi patiantur ruris ſpatia, vtiliſsimum procul dubio eſt. Quod ſi neget conditio,far ſerendum, vnde lupinum,aut vicia,aut faba ſublata ſint,& quæ terram faciant lætiorem. In primiſque & hoc notandum,quædam propter alia ſeri obiter:ſed parum prouenire priori diximus volumine,ne eadem ſæpius dicantur. Plurimum enim refert ſoli cuiuſque ratio.

De ſumma fertilitate,& bifera vite,& aquarum differentia.

CAP. XXII.

Ciuitas Africæ in mediis harenis,petentibus Syrteis Leptínque magnam,vocatur Tacape,felici ſuper omne miraculum riguo ſolo:ternis ferè mil.paſſ.in omnem partem fons abundat,largus quidem,ſed certis horarum ſpatiis diſpenſatus inter incolas. Palmæ ibi prægrandi ſubditur olea,huic ficus,fico Punica, illi vitis: ſub vite ſeritur frumentum, mox legumen,deinde olus,omnia eodem anno:omniáque aliena vmbra aluntur. Quaterna cubita eius ſoli in quadratum,nec vt à porrectis metiantur digitis,ſed in pugnum contractis,quaternis denariis venundantur. Super omnia eſt,biferam vitem bis anno vindemiare. Et niſi multiplici partu exinaniatur vbertas,pereunt luxuria ſinguli fructus. Nunc verò toto anno metitur aliquid. Conſtátque fertilitati non occurrere homines. Aquarum quoque differentia magna riguis eſt. In Narbonenſi prouincia nobilis fons Orge nomine eſt: in eo herbæ naſcuntur in tantum expetitæ bubus,vt merſis capitibus totis eas quærant. Sed illas in aqua naſcentes certum eſt non niſi imbribus ali. Ergo ſuã quiſque terram aquámque nouerit.

De qualitate terræ & ſtercoratione.

CAP. XXIII.

Si fuerit illa terra quam appellauimus teneram, poterit ſublato hordeo milium ſeri, eo condito rhaphanus:his ſublatis hordeum vel triticum, ſicut in Campania: ſatiſque talis terra aratur, cùm ſeritur. Alius ordo: vt vbi adoreum fuerit, ceſſet IIII. menſibus hybernis, & vernam fabam recipiat, aut ante hyemalem ne ceſſet. Necnon minus pinguis alternari poteſt ita, ſi frumento ſublato legumen tertiò ſeratur. Gracilior & in annum tertium ceſſet. Frumentum quidam ſeri vetant,niſi in ea quæ proximo anno quieuerit. Maximam huius loci partem ſtercorationis obtinet ratio,de qua & priori diximus volumine. Hoc tantùm vnum in confeſſo eſt, niſi ſtercorato ſeri non oportere:quanquàm & hîc leges ſunt propriæ. Milium,panicum,rapa, napus, niſi in ſtercorato non ſerantur. Non ſtercorato frumentum potius quàm hordeum ſerito. Item in noualidus, tametſi in illis fabam ſeri volunt, eandem vbicunque quàm recentiſſimè ſtercorato ſolo. Autumno aliquid ſaturus, Septembri menſe fimum inaret poſt imbrem. Vtique ſi verno erit ſaturus, per hyemem fimum diſponat. Iuſtum eſt vehes XVIII. iugero tribui: diſpergere autem prius quàm areſcat, aut iactato ſemine. Si hæc omiſſa ſit ſtercoratio, ſequens eſt, prius quàm ſerat, ante puluerem. Quod vt hanc quoque curam determinemus, iuſtum eſt ſingulas vehes fimi denario ire, in ſingulas pecudes minores, in maiores denas: niſi contingat hoc, malè ſubſtrauiſſe pecori colonum appareat. Sunt qui optimè ſtercorari putent, ſub dio retibus incluſa pecorum manſione. Ager ſi non ſtercoratur, alget: ſi nimium ſtercoratus eſt, aduritur: ſatiúſque eſt id ſæpe, quàm ſupra modum facere. Quò calidius ſolum eſt, eò minus addi ſtercoris,ratio eſt.

De bonitate ſeminum,& diſciplina ſeminandi,& quantum ex quoque genere frumenti,in iugero ſerendum,& temporibus ſerendi.

CAP. XXIIII.

Semen optimum anniculum,bimum deterius,trimum peſſimum,vltrà ſterile:& in vno omnium definita genere ratio eſt. Quod in ima area ſubſedit, ad ſemen reſeruandum eſt. Id enim optimum,quoniam grauiſsimum: neque alio modo vtilius diſcernitur. Quæ ſpica per interualla ſemina habebit,abiicietur. Optimum granum quod rubet, & dentibus

bus fractum eundem habet colorem:deterius,cui plus intus albi eſt. Certum terras alias plus ſeminis recipere,alias minus.Religioſumque inde primum colonis augurium, cùm auidius accipiat,eſurire creditur,& comeſſe ſemen. Sationem locis humidis celerius fieri ratio eſt,ne ſemen imbre putreſcat.Siccis ſerius, vt pluuiæ ſequantur: ne diu iacens atque non concipiens, euaneſcat.Itémque feſtinata ſatione denſum ſpargi ſemen,quia tardè concipiat.Serotina rarum, quia denſitate nimia necetur.Artis quoque cuiuſdam eſt, æqualiter ſpargere.Manus vtique congruere debet cum gradu, ſempérque cum dextro pede. Fit quoque quorundam occulta ratione, quòd ſors genialis atque fœcunda eſt. Non transferendum eſt ex frigidis locis ſemen in calida,neque ex præcocibus in ſerotina:idque in contrarium præcepere quidam falſa diligentia. Serere in iugero temperati ſoli iuſtum eſt tritici aut ſiliginis modios v.farris aut ſeminis (quod frumenti genus ita appellamus) x.hordei v i. Fabæ quintam partem amplius quàm tritici, viciæ x i i.ciceris & cicerculæ & piſi i i i. lupini x. lentis i i i. ſed hanc cum fimo arido ſeri volunt,erui v i.ſiliciæ v i. faſeolorum i i i i. pabuli x x. milij,panici ſextarios quatuor.Pingui ſolo plus,gracili minus.Eſt & alia diſtinctio.In denſo,aut cretoſo,aut vliginoſo ſolo, tritici aut ſiliginis modios ſex:in ſoluta terra & nuda,& ſicca,& læta, quatuor.Macies enim ſoli maior, niſi rarum culmum habeat,ſpicam minutam facit & inanem. Pinguia arua ex vna ſeminis radice fruticem numeroſum fundunt,denſámque ſegetem è raro ſemine emittunt.Ergo inter quatuor & ſex modios pro natura ſoli,alij quinque non minus ſeri,pluréſve præcipiunt: item in conſito, aut cliuoſo, vt in macro. Huc pertinet oraculum illud magnopere cuſtodiendum, Segetem ne defruges. Adiecit iis Accius in praxidico, vt ſererentur,cùm Luna eſſet in Ariete, Geminis, Leone, Libra, Aquario. Zoroaſtres Sole x i i partes Scorpionis tranſgreſſo, cùm Luna eſſet in Tauro.Sequitur huc dilata & maxima indigens cura de tempore fruges ſerendi quæſtio, magnáque ex parte ratione ſiderum connexa. Quamobrem ſententias omnium in primis ad id pertinentes exponemus.Heſiodus,qui princeps omnium de agricultura præcepit,vnum tempus ſerendi tradidit à Vergiliarum occaſu.Scribebat enim in Bœotia Helladis,vbi ita ſeri diximus. Inter diligentiſſimos conuenit,vt in alitum quadrupedúmque genitura, eſſe quoſdam ad conceptum impetus & terræ.Hos Græci ita definiunt, cùm ſit calida & humida. Virgilius triticum & far à Vergiliarum occaſu ſeri iubet,hordeum inter æquinoctium autumni & brumam:viciam verò faſeolos & lentem,Boote occidente: Quo fit,vt horum ſiderum aliorúmque exortus & occaſus digerendi ſint in ſuos dies. Sunt qui & ante Vergiliarum occaſum ſeri iubeant,duntaxat in arida terra,calidíſq; prouinciis.Cuſtodiri enim ſemen corrumpente humore,& à proximo imbre vno die erumpere. Alij ſtatim ab occaſu Vergiliarum ſequi imbres,à ſeptimo ferè die. Aliqui in frigidis ab æquinoctio autumni:in calidis ſerius,ne ante hyemem luxurient.Inter omnes autẽ conuenit circa brumam ſerendum non eſſe,magno argumento: quoniam hyberna ſemina, cùm ante brumam nata ſint,ſeptimo die erumpant: ſi poſt brumam, vix x l. Sunt qui properent,atq; ita pronuntient, feſtinatam ſementem ſæpe decipere,ſerotinam ſemper.E contrario alij, vel vere potiùs ſerendum, quàm malè in autumno.Atque vbi fuerit neceſſe, inter Fauonium & vernum æquinoctium. Quidam omiſſa cæleſti cura,vt inutili, temporibus definiunt.Vere linum & auenam, & papauer: atque vti nunc etiam tranſpadani ſeruant, vſque in Quinquatrus: fabam,ſiliginem Nouembri menſe: far Septembri extremo vſque in Idus Octobris.Alij poſt hunc diem in Calẽdas Nouemb.Ita his nulla naturæ cura eſt: illis nimia & ideo cæca ſubtilitas:cùm res inter ruſticos geratur, literarúmque expertes, non modò ſiderum. Et confitendum eſt, cælo maximè conſtare ea:quippe Virgilio iubente prædiſci ventos ante omnia,ac ſiderum mores,neque aliter, quàm nauigantibus, ſeruari.Spes ardua & immenſa,miſceri poſſe cæleſtem diuinitatem imperitiæ:ſed tentanda tam grandi vitæ emolumento.Priùs tamen ſideralis difficultas,quam ſenſere etiam periti,ſubiicienda contemplationi eſt:quòd deinde lætior mẽs diſcedat à cælo,& facta ſentiat,quæ futura prænoſci non poſſint.

Digeſtio

Digestio siderum in noctes & dies. CAP. XXV.

PRimum omniũ dierum ipsorũ anni, Solisq; motus propè inexplicabilis ratio est. Ad CCCLXV. adiiciunt etiamnũ intercalarios diei noctisque quadrantes. Ita fit, vt tradi non possint certa siderum tempora. Accedit confessa rerum obscuritas, nunc præcurrente, nec paucis diebus, tempestatum significatu, quod prochimazin Græci vocant: nunc postueniente, quod epichimazin: & plerunque aliàs citiùs: aliàs tardiùs cæli effectu ad terram deciduo: vnde vulgo serenitate reddita, confectum sidus audimus. Præterea cùm omnia hæc statis sideribus cæloque affixis constent, interueniunt motu stellarum grandines, imbres, & ipsi non leui effectu, vt docuimus, turbántque conceptæ spei ordinem. Idque ne nobis tantùm putemus accidere, & reliqua fallit animalia sagaciora circa hoc, vt quo vita eorũ constet: æstiuásq; alites præposteri aut præproperi rigores necant, hybernas æstus. Ideo Virgilius errantium quoque siderum rationem ediscendam præcipit, admonens obseruandum frigidæ Saturni stellæ transitum. Sunt qui certissimum veris indicium arbitrentur ob infirmitatem animalis, papilionis prouentum. Id eo ipso anno, cùm commentaremur hæc, notatum est, prouentum eorũ ter repetito frigore extinctum, aduenásque volucres ad VI. Calend. Februarij spem veris attulisse, mox sæuissima hyeme conflictatas. Res anceps primum omnium à cælo peti legem, deinde eam argumentis esse quærendam. Super omnia est mundi conuexitatis, terrarúmque globi differentia, eodem sidere alio tempore aliis aperiente se gentibus: quo fit vt causa eius nõ iisdem diebus vbiq; valeat. Addidere difficultatem & autores diuersis in locis obseruando, mox etiam in iisdem diuersa prodendo. Tres autem fuere sectæ, Chaldæa, Aegyptia, Græca. His addidit apud nos quartam Cæsar Dictator, annos ad Solis cursum redigẽs singulos, Sosigene perito scientiæ eius adhibito. Et ea ipsa ratio posteà comperto errore correcta est: ita vt XII. annis continuis non intercalaretur, quia cœperat sidera annus morari, qui priùs antecedebat. Et Sosigenes ipse trinis commentationibus, quanquam diligentior esset cæteris, non cessauit tamen addubitare, ipse semet corrigendo. Autores prodidere ea, quos prætexuimus volumini huic, raró vllius sententia cum alio congruente. Minus hoc in reliquis mirum, quos diuersi excusauerint tractus. Eorum qui in eadem regione dissedere, vnam discordiam ponemus exempli gratia: Occasum matutinum Vergiliarum Hesiodus (nam huius quoque nomine extat Astrologia) tradidit fieri, cùm æquinoctium autumni conficeretur: Thales XXV. die ab æquinoctio: Anaximander XXIX. Euctemon XLVIII. Nos sequemur obseruationem Cæsaris: maximéque hæc erit Italiæ ratio. Dicemus tamen & aliorum placita: quoniam non vnius terræ, sed totius naturæ interpretes sumus, non autoribus positis (id enim verbosum est) sed regionibus: vt legẽtes tantùm meminerint, breuitatis gratia, cùm Attica nominata fuerit, simul intelligere Cycladas insulas: cùm Macedonia, Magnesiam, Thraciam: cùm Aegyptus, Phœnicen, Cyprum, Ciliciam: cùm Bœotia, Locridem, Phocidem, & finitimos semper tractus: cùm Hellespontus, Cherrhonesum, & continentia vsque Atho montem: cùm Ionia, Asiam, & insulas Asiæ: cùm Peloponnesus, Achaiam, & ad Hesperum iacentes terras. Chaldæi Assyriam & Babyloniam demonstrabunt. Africam, Hispanias, Gallias sileri non erit mirum. Nemo enim obseruauit in iis, qui siderum proderet exortus. Non tamen difficili ratione dignoscentur in illis quoque terris digestione circulorum, quam in sexto volumine fecimus: qua cognatio cæli, non gentium modò, verùm, vrbium quoque singularum intelligitur, nota ex his terris, quas nominauimus, sumpta conuexitate circuli, pertinentis ad quas quisque quæret terras, & ad earum siderum exortus, per omnium circulorum pares vmbras. Indicandum & illud, tempestates ipsas ardores suos habere quadrinis annis: & easdem non magna differentia reuerti ratione Solis: octonis verò augeri easdem, centesima reuoluente se Luna. Omnis autem ratio obseruata est tribus modis, exortu siderum occasúque, & ipsorum temporum cardinibus. Exortus occasúsque binis modis intelliguntur. Aut enim aduentu Solis occultantur stellæ & conspici desinũt, aut eiusdem abscessu proferunt se. Emersum hoc melius, quàm exortum consuetudo di-

xisset:& illud occultationem potius,quàm occasum.Alio modo,quo die incipiunt apparere vel desinunt,oriente Sole, aut occidente,matutini vespertinive cognominati, prout alterutris eorum manè vel crepusculo contingit. Dodrantes horarum,cùm minimum, interualla ea desiderant ante Solis ortum,vel post occasum,vt aspici possint.Prætereà bis quædam exoriuntur & occidunt. Omnísque sermo de his est stellis, quas adhærere cælo diximus. Cardo temporum quadripartita anni distinctione constat, per incrementa lucis. Augetur hæc à bruma, & æquatur noctibus verno æquinoctio diebus x c. horis tribus.Deinde superat noctes ad solstitium diebus x c i i i. horis x i i. vsque ad æquinoctium autumni.Et tum æquata die procedit ex eo ad brumam diebus l x x x i x. horis i i i. Horæ nunc in omni accessione æquinoctiales, non cuiuscunque diei significantur: omnesque eæ differentiæ fiunt in octauis partibus signorum. Bruma Cabricorni, ad v i i i. Calend. Ianuarij ferè: æquinoctium vernum, Arietis: solstitium, Cancri: alterúmque æquinoctium,Libræ: qui & ipsi dies raro non aliquos tempestatum significatus habent.Rursus hi cardines singulis etiamnum articulis temporum diuidũtur, per media omnes dierum spatia.Quoniam inter solstitium & æquinoctium autumni,Fidiculæ occasus autumnum inchoat die x l v. At ab æquinoctio eo ad brumam,Vergiliarum matutinus occasus hyemem die x l i i i. Inter brumam & æquinoctium die x l v. flatus Fauonij vernum tempus. Ab æquinoctio verno initium æstatis die x l v i i i. Vergiliarum exortus matutinus.Nos incipiemus à sementibus frumenti,hoc est, Vergiliarum occasu matutino. Nec deinde paruorum siderum mentione concidenda ratio est,& difficultas rerum augenda, cùm sidus vehemens Orionis iisdem diebus longo decedat spatio.Sementibus tempora plerique præsumunt,& ab xi.die autumnalis æquinoctij fruges serunt, adueniente Coronæ exortu,continuis diebus certo propè imbrium promisso. Xenophon non antequam Deus signum dederit.Hoc Cicero Nouembris imbre fieri interpretatus est,cùm sit vera ratio non priùs serendi, quàm folia cœperint decidere.Hoc ipso Vergiliarum occasu fieri putant. Aliqui ad i i i. Idus Nouembris, vt diximus, seruant: quoniam id sidus etiam vestis institoris est,& est in cælo notatu facillimum. Ergo ex occasu eius de hyeme augurantur,quibus est cura insidiandi negotiatoris auaritia. Nubilo occasu pluuiosam hyemem denuntiat:statímque augent lacernarum pretia: sereno asperam, & reliquarum vestium accendunt.Sed ille indocilis cæli agricola, hoc signum habeat inter suos vepres, humúmque suam aspiciens,cùm folia viderit decidua.Sic indicatur anni temperies,alibi tardius,alibi maturius,Ita enim sentitur,vt cæli locique afficit natura: ídque in hac ratione præcellit,quòd eadem & in mundo publica est,& vnicuique loco peculiaris.Miretur hoc,qui non meminerit ipso brumali die pulegium in carnariis florere: adeò nihil occultum esse natura voluit.Et serendi igitur hoc dedit signum. Hæc est vera interpretatio,argumentum naturæ secum afferens. Quippe sic terram peti suadet,promittitque quandam stercoris vicem,& contra rigores terram flatúsque operiri à se nuntiat,& monet festinare.Varro in fabæ vtique satu hanc obseruationem custodiri præcepit.Alij plena Luna serendam.Lentem verò à x x v. ad x x x. Viciam quoque iisdem Lunæ diebus.Ita demum sine limacibus fore. Quidam pabuli causa sic seri iubent, seminis autem vere.Est & alia manifestior ratio,mirabiliore naturæ prouidentia,in qua Ciceronis sententiam ipsius verbis subsignabimus,

Iam verò semper viridis,sempérque grauata
Lentiscus,triplici solita est grandescere fœtu:
Ter fruges fundens,tria tempora monstrat arandi.

Ex his vnum hoc erit idem & lino ac papaueri serendo.Cato de papauere ita tradit: Virgas & sarmenta,quæ tibi in satione superãt,in segete comburito.Vbi eas combusseris, ibi papauer serito syluestre:quod in miro vsu est melle decoctum ad faucium remedia. Vísq; somnifera etiam satiuo.Et hactenus de hyberna semente.

Replica

Replicatio totius culturæ,& quid quoque menſe in agro fieri oporteat.

CAP. XXVI.

VErùm vt pariter omnis culturæ quoddam bræuiarium peragatur, eodem tempore conuenit & arbores ſtercorare, accumulare item vineas: ſufficit in iugerum opera: & vbi patietur loci ratio, arbuſta ac vineas putare, ſeminariis ſolũ bipalio præparare, incilia aperire, aquam de agro pellere, torcular leuare & recondere. A Calend. Nouemb. gallinis oua ſupponere nolito, donec bruma conficiatur. In eum diem ternadena ſubiicito æſtate tota, hyeme pauciora, non tamen infra nouena. Democritus talem futuram hyemem arbitratur, qualis fuerit brumæ dies, & circa eum terni: item ſolſtitio æſtatem. Circa brumam pleriſque bis ſeptem halcyonum fœtura ventorum quiete mollius cælũ: ſed & in his & in aliis omnibus ex euentu ſignificationum intelligi ſidera debebunt, non ad dies vtique præfinitos expectari tempeſtarum vadimonia. Per brumam vitem ne colito. Vina tum defæcari, vel etiam diffundi Hyginus ſuadet, à confecta ea ſeptimo die, vtique ſi ſeptima Luna competat. Ceraſa circa brumam ſeri. Bubus glandem tunc aſpergi conuenit in iuga ſingula modios. Largior valetudinem infeſtat, & quocunque tempore detur, ſi minus x x x. diebus continuis data ſit, narrant verna ſcabie pœnitere. Materiei cædendæ tempus hoc dedimus. Reliqua opera nocturna maximè vigilia conſtant, cùm ſint noctes tanto ampliores. Qualos, crates, fiſcinas texere. Faces incidere. Ridicas præparare interdiu x x x. palos l x. in lucubratione veſpertina ridicas v. palos x. totidem antelucana. A bruma in Fauonium Cæſari nobilia ſidera ſignificant, i i i. Calend. Ianuarij matutinò Canis occidens. Quo die Atticæ & finitimis regionibus Aquila veſperi occidere traditur. Pridie Nonas Ianuarij Cæſari Delphinus matutinò exoritur, & poſtero die Fidicula, quo Ægypto Sagitta veſperi occidit. Item ad v i. Idus Ianuarij eiuſdem Delphini veſpertino occaſu continui dies hyemãt Italiæ, & cùm Sol in Aquarium ſentiatur tranſire, quod ferè x v i. Calend. Feb. euenit: v i i i. Calend. ſtella regia appellata Tuberoni in pectore Leonis occidit matutinò. Et pridie Nonas Feb. Fidicula veſperi. Huius temporis nouiſſimis diebus, vbicunque patietur cæli ratio, terram ad roſarum & vineæ ſatum vertere bipalio oportet. Iugero operæ l x. ſufficiunt. Foſſas purgare, aut nouas facere. Antelucanis ferramenta acuere, manubria aptare, dolia quaſſa ſarcire, ipſorúmque laminas ſcabendo purgare, aut nouas facere. A Fauonio in æquinoctiũ vernum Cæſari ſignificat x v i i. Calend. Martij triduum variè. Et v i i i. Calend. hirundinis viſu, & poſtero die Arcturi exortu veſpertino. Itẽ i i i. Nonas Martij Cæſar Cancri exortu id fieri obſeruauit. Maior pars autorum Vindemiatoris emerſu v i i i. Idus aquilonij piſcis exortu, & poſtero die Orionis. In Attica Miluium apparere obſeruatur. Cæſar & Idus Martias ferales ſibi annotauit Scorpionis occaſu: x v. verò Calend. Aprilis Italiæ Miluum oſtendi, x i i. Calend. Equum occidere matutinò. Hoc interuallum temporis vegetiſſimum agricolis, maximéque operoſum eſt, in quo præcipuè falluntur. Neque enim eo die vocantur ad munia, quo Fauonius flare debeat, ſed quo cœperit. Hoc acri intentione ſeruandum eſt. Hoc illo menſe ſignum Deus habet, obſeruatione minimè fallaci aut dubia, ſi quis attendat. Vnde autem ſpiret iis ventus, quáque parte veniat, diximus ſecundo volumine, & dicemus mox paulo operoſius. Interim ab eo die (quiſquis ille fuerit) quo flare cœperit, non vtique v i. Idus Feb. ſed ſiue antè, quando præuernat, ſiue pòſt, quando hyemat: poſt eam diem, inquam, innumera ruſticos cura diſtringat, & prima quæque peragantur, quæ differri nequeunt. Trimeſtria ſerantur. Vites putentur qua diximus ratione. Oleæ curentur. Poma ſerantur inſerantúrque. Vineæ paſtinentur. Semina digerantur, inſtaurentur alia. Harundines, ſalices, geniſtæ ſerantur cædantúrq;. Serantur verò vlmi, populi, platani, vti dictum eſt. Tum & ſegetes conuenit purgare, ſarrire hybernas fruges, maximéque far. Lex certa in eo, cùm quatuor fibrarum eſſe cœperit. Faba verò non antequàm trium foliorum. Tunc quoque leui ſarculo purgare verius, quàm fodere. Florentem vtique x v. primis diebus non attingere. Hordeũ niſi ſicco, ne ſerito. Putationem æquinoctio peractam habeto. Vineæ iugerum quaternæ operæ putant, alligántque: in arbuſto ſingulæ operæ arbores x v. Eodem

hoc tempore hortorum rosariorúmque cura est, quæ separatim proximis voluminibus dicetur: eodem & topiariorum. Tunc optimè scrobes fiunt. Terra in futurum proscinditur, Virgilio maximè autore, vt glebas Sol coquat. Vtilior sententia, quæ non nisi temperatum solum in medio vere arari iubet: quoniam in pingui statim sulcos occupant herbæ, gracili insecuti æstus exiccant: tum nanque succum venturis seminibus auferunt. Talia autumno meliùs arari certum est. Cato verna opera sic definit: scrobes fieri, seminaria propagari in locis crassis & humidis: vlmos, ficos, poma, oleas, prata stercorari Luna sitiente: Quæ rigua non erunt, ab afflatu Fauonij defendi, purgari herbas, malas radicitus erui, ficus interpurgari, seminaria fieri, & vetera sarciri. Hæc, antequàm vinea florere incipiat. Itémque pyro florente arare incipiat macra harenosáque. Posteà vtrique grauissima & aquosissima. Ita postremò arato. Ergo hæc aratio has habebit notas, lentisci primum fructum ostendentis, ac pyri florentis. Erit & tertia in bulborum satu scillæ. Item in coronamentorum narcissi. nanque & hæc ter florent: primóq; flore primam arationem ostendunt, medio secundam, tertio nouissimam, quando inter sese alia aliis notas præbent. Ac non in nouissimis cauetur, ne fabis florẽtibus attingatur edera. Id enim noxium & exitiale ei est tempus. Quædam verò & suas habent notas, sicuti ficus. Cùm folia pauca in cacumine acetabuli modo germinent, tunc maximè serendas ficus. Æquinoctium vernum ad v i i i. Calend. Aprilis peragi videtur. Ab eo ad Vergiliarum exortum matutinũ, Cæsari significant Calend. Aprilis. i i i. Nonas Aprilis in Attica Vergiliæ vesperi occultantur. Eædem postridie in Bœotia. Cæsari autem & Chaldæis Nonis, Aegypto Orion & gladius eius incipiunt abscondi. Cæsari sexto Idus significatur imber Libræ occasu: decimoquarto Calend. Maij Aegypto Suculæ occidunt vesperi, sidus vehemens, & terra maríq; turbidum, decimosexto Atticæ, x v. Cæsari, continuóq; triduo significat. Assyriæ autem x i i. Calend. Hoc est vulgo appellatum sidus Palilicium, quoniam x i. Calend. Maij vrbis Romæ natalis, quo ferè serenitas redditur, claritatẽ obseruationi dedit, nimborum argumento Hyadas appellantibus Græcis has stellas. Quod nostri à similitudine cognominis Græci propter sues impositum arbitrantes, imperitia appellauere Suculas. Cæsari ad v i i i. Calend. notatur dies. v i i. Calend. Aegypto Hædi exoriuntur: v i. Calend. Bœotiæ & Atticæ Canis vesperi occultatur, Fidicula manè oritur: v. Calendas. Assyriæ Orion totus absconditur, tertio autem Canis: v i. Nonas Maij Cæsari Suculæ matutinò exoriũtur, & v i i i. Idus Capella pluuialis. Aegypto autem eodẽ die Canis vesperi occultatur. Sic ferè in v i. Idus Maij, qui est Vergiliarum exortus, decurrunt sidera. In hoc tẽporis interuallo, x v. diebus primis agricolæ rapienda sunt ea, quibus peragendis ante æquinoctium nõ suffecerit, dum sciat inde natam exprobrationem fœdam putantium vites per imitationem cantus alitis temporarij, quem cuculum vocant. Dedecus enim habetur, opprobriũque meritum, falcem ab illa volucre in vite deprehẽdi, vt ob id petulantiæ sales etiam cũ primo vere ludantur. Auspicio tamen detestabiles videntur. Adeò minima quęq; in agro naturalibus trahuntur argumentis. Extremo autem hoc tempore panici miliíque satio est. Iustum est hoc seri maturato hordeo, atque etiam in eodem aruo. Estq; signum illius maturitatis, & horum sationis commune, lucentes vespere per arua cicindelæ. Ita appellant rustici stellantes volatus, Græci verò lampyridas, incredibili benignitate naturæ.

Ne agricolæ aspiciant stellas, sed magis tempora serendæ frugis. & ortus occasúsque sideris, in quibusdam herbis, & de stellarum ortu & occasu. CAP. XXVII.

IAm Vergilias in cælo notabiles caterua fecerat: non tamen his contenta, terrestres fecit alias, veluti vociferans: Cur cælum intuearis agricola? Cur sidera quęras rustice? iam te breuiore somno fessum premunt noctes. Ecce tibi inter herbas tuas spargo peculiares stellas, eásque vespere & ab opere disiungenti ostendo: ac ne possis præterire, miraculo solicito. Vidésne vt fulgor igni similis alarum compressu tegatur, secúmque lucem habeat & nocte? Dedi tibi herbas horarum indices: & vt ne sole quidem oculos tuos à terra auoces, heliotropium ac lupinum circumaguntur cum illo. Cur etiam nunc altius

spect

spectas, ipsumque cælum scrutatis? Habes ante pedes tuos ecce Vergilias. In certis ex diebus proueniunt, durántque fœdere sideris huiusce: partúmque eas illius esse certú est. Proinde quisquis æstiuos fructus ante illas seuerit, ipse frustrabitur sese. Hoc interuallo & apicula procedens fabam florere indicat: fabáque florescens eam euocat. Dabitur & aliud finiti frigoris indicium. Cùm germinare videris morum, iniuriam posteà frigoris timere nolito. Ergo opera, taleas oliuarum ponere, ipsásque oleas interradere, rigare prata æquinoctij diebus primis. Cùm herba creuerit in festucam, arcete aquas. Vineas pampinare. Et huic lex sua, cùm pampini quatuor digitos longitudine expleuerint. Pampinat vna opera iugerum. Segetes iterare. Sarritur verò diebus viginti. Ab æquinoctio sartura nocere & vineæ & segeti existimatur. Et oues lauandi hoc idem tempus est. A Vergiliarũ exortu significant Cæsari postridie Arcturi occasus matutini, tertio Idus Maij Fidiculæ exortus. x i i. Calend. Iunij Capella vesperi occidens & in Attica Canis. x i. Calend. Cæsari Orionis gladius occidere incipit: tertio Nonas Iunij Cæsari & Assyriæ Aquila vesperi oritur: octauo Idus Arcturus matutinò occidit: Italiæ sexto, & quarto Idus Delphinus vesperi exoritur: decimoseptimo Calendas Iulij gladius Orionis exoritur, quod Aegypto post quatriduum. x i. Calend. eiusdem Orionis gladius Cæsari occidere incipit. v i i i. Calend. Iulij verò longissima dies totius anni, & nox breuissima solstitium conficiunt. In hoc temporis interuallo vineæ pampinantur, curatúrq; vt vinea vetus semel fossa sit, bis nouella. Oues tondentur: lupinum stercorandi causa vertitur: terra proscinditur: vicia in pabulum secatur: faba metitur, deinde conculitur.

De pratis & reparatione prati, & cotibus, & falcibus, & descriptio frugum & siderum. CAP. XXVIII.

PRata circa Calend. Iunij cæduntur, quorum facillima agricolis cura, ac minimi impendij, hæc de se postulat dici. Relinqui debent in læto solo, vel humido, vel riguo, eáque aqua pluuia rigari via publica. Vtilissimum simul & herbæ arare, deinde cratire, serere florem ex fœnilibus, atque ex præsepibus fœno dilapsum spargere, prius quàm cratiantur. Nec primo anno rigari, nec pasci ante secunda fœnisecia, ne herbæ vellantur, obtritúque hebetentur. Senescunt prata, restituique debent faba in his sata, vel rapis, vel milio. Mox insequente anno frumento, rursúsque in prata tertio relinqui. Præterea quoties secta sint, siciliri, hoc est quæ fœnisices præterierunt, secari. Est enim in primis inutile, enasci herbas sementaturas. Herba optima in prato trifolij, proxima graminis, pessima nummuli: siliqua etiam dira fœnisecis: inuisa & equiselis est, à similitudine equinæ setæ. Secandi tempus, cùm spica deflorescere cœpit, atque roborari: secundum, antequàm inarescat. Cato, fœnum, inquit, ne serò seces, priùs quàm semen maturum sit, secato. Quidam pridie rigant, vbi sunt rigua. Noctibus roscidis secari melius. Quædam partes Italiæ post messem secant. Fuit hoc quoque maioris impendij apud priores, Creticis tantùm transmarinísque cotibus notis, nec nisi oleo falcis aciem excitantibus. Igitur cornu propter oleum ad crus ligato fœnisex incedebat. Italia aquarias cotes dedit, limæ vicem imperantes ferro. Sed aquaria protinus viret. Falcium ipsarum duo genera. Italicum breuius, ac vel inter vepres quoque tractabile. Galliarum latifundia maioris compendij, quippe medias cædunt herbas, breuioresque prætereunt. Italus fœnisex dextera vna manu secat. Iustum est vna opera iugerum in die desecari, alligatíque manipulos mille ducentos † quaterna pondo. Sectum verti ad solem, nec nisi siccum construi oportet. Nisi fuerit hoc obseruatum diligenter, exhalare matutinò nebulam quandam, metásque mox sole accendi, & conflagrare certum est. Rursus rigari desecta oportet, vt secetur autumnale fœnum, quod vocant cordum. Interamnæ in Vmbria quater anno secantur, etiam non rigua. Ter verò plerísque in locis, & posteà in ipso pabulo non minus emolumenti est, quàm à fœno. Armentorum id cura, iumentorúmque progeneratio suum cuique consilium dabit optimum, maximè quadrigarum quæstus. Solstitium peragi in octaua parte Cancri, & octauo Calendas Iulij diximus. Magnus hic anni cardo, magna res mundi. In hoc vsque, à bruma

† quaternûm pondo.

dies creuerunt sex mensibus. Sol ipse ad Aquilonem scandens, ac per ardua enisus, ab ea meta incipit flecti, & digredi ad Austrum, aucturus noctes aliis sex mensibus, ablaturúsque diei mensuram. Ex hoc deinde rapiendi conuehendíque fructus alios atque alios tempus, & præparandi se contra sæuam ferámque hyemem: decebátque hoc discrimen indubitatis notis signasse naturam. Quam ob rem eas manibus ipsis agricolarum ingessit, vertíque iussit ipsa die folia, & esse confecti sideris signum: nec syluestrium arborum remotarúmque, ne in saltus deuios montésque eundum esset quærentibus signa: non rursus vrbanarum, quæque topiario tantùm coluntur, quanquam & in his illa visantur: Vertit oleæ ante pedes satæ, vertit tiliæ ad mille vsus petendæ: vertit populi albæ etiam vitibus nupræ. Adhuc parum est, inquit, vlmum vite dotatam habes, & huius vertam. Pabulo folia eius stringis, vitem deputas. Aspice, & tenes sidus. Alia parte cælum respiciunt, quàm qua spectauere pridie. Salice omnia alligas, humillima arborum, ipse toto capite altior: & huius circumagam. Quid te rusticum quereris? Non stat per me, quo minus cælum intelligas, & cælestia scias. Dabo & auribus signum. Palumbûm vtique exaudi gemitus. Transisse solstitium caueto putes, nisi cùm incubantem videris palumbum. A solstitio ad Fidiculæ occasum vi. Calendas Iunij Cæsari Orion exoritur, zona autem eius iiii. Nonas Assyriæ, Aegypto verò Procyon matutino æstuosus: quod sidus apud Romanos non habet nomen, nisi Caniculam hanc velimus intelligi, hoc est minorem Canem: sanè vt in astris pingitur. Est autem magnopere pertinens, sicut paulo mox docebimus. iii. Nonas Chaldæis Corona occidit matutino. Atticæ Orion totus eo die exoritur. Pridie Idus Iulij & Aegyptiis Orion desinit exoriri. xvi. Calend. Augusti Assyriæ Procyon exoritur. Dein postridie, ferè vbique confessum inter omnes sidus indicans, quod Canis ortum vocamus, sole partem primam Leonis ingresso. Hoc fit post solstitium xxiii. die. Sentiunt id maria & terræ, multæ verò & feræ, vt suis locis diximus. Neque est minor ei veneratio, quàm descriptis in Deos stellis. Accendítque solem, & magnam æstus obtinet causam. xviii. Calend. Augusti Aegypto Aquila occidit matutinò, Etesiarúmque prodromi flatus incipiunt, quod Cæsar x. Calendas sentire Italiam existimauit. Aquila Atticæ matutinò occidit. iii. Calendas regia in pectore Leonis stella matutinò Cæsari immergitur. viii. Idus August. Arcturus medius occidit. iii. Idus Fidicula occasu suo autumnum inchoat, vti is adnotat: sed vt vera ratio id fieri inuenit, vi. Idus eiusdem. In hoc temporis interuallo res summa vitium agitur, decretorio vuis sidere illo, quod Caniculam appellauimus. Vnde carbunculare dicuntur, vt quodam vredinis carbone exustæ. Non comparantur huic malo grandines, procellæ, quæque nunquàm annonæ intulere caritatem. Agrorum quippe mala sunt illa. Carbunculus autem regionum latè patentium, non difficili remedio, nisi calumniari naturam rerum homines, quàm sibi prodesse, mallent. Ferunt Democritum, qui primus intellexit ostenditque cum terris cæli societatem, spernentibus hanc curam eius opulentissimis ciuium, præuisa olei caritate ex futuro Vergiliarum ortu, qua diximus ratione, ostendemúsque iam plenius, magna tum vilitate propter spem oliuæ, coëmisse in toto tractu omne oleum, mirantibus qui paupertatem & quietem doctrinarum ei sciebant in primis cordi esse. Atque vt apparuit causa, & ingens diuitiarum cursus, restituisse mercedem anxiæ & auidæ dominorum pœnitentiæ, contentum ita probasse, opes sibi in facili, cùm vellet, fore. Hoc posteà Sextius è Romanis sapientiæ affectatoribus Athenis fecit eadem ratione. Tanta literarum occasio est. Quas equidem miscebo agrestibus negotiis, quàm potero, dilucidè atque perspicuè. Plerique dixere rorem inustum Sole acri, frugibus rubiginis causam esse, & carbunculi vitibus. Quod ex parte falsum arbitror, omnémque vredinem frigore tantùm constare, sole innoxio. Id manifestum fiet attendentibus. Nam primum omnium non hoc euenire, nisi noctibus & ante solis ardorem, deprehenditur, totúmque lunari ratione constat: quoniam talis iniuria non fit nisi interlunio, plenáve luna, hoc est præualente: vtroq; enim habitu plena est, vt sæpius diximus. Sed interlunio omne lumen, quod à sole accepit, cælo regerit. Differentia vtriusque

usque habitus magna, sed manifesta. Nanque interlunio æstate calidissima est, hyeme gelida. E diuerso in plenilunio æstate gelidas facit noctes, hyeme tepidas. Causa euidēs, sed alia redditur à Fabiano, Græcisque autoribus. Aestate enim interlunio necesse est cum Sole nobis proximo circulo currat, igne eius cominus recepto candens: eadémque interlunio absit hyeme, quando abscedit & Sol. Item plenilunio æstiuo procul abeat aduersa Soli: hyeme autem ad nos per æstiuum circulum accedat. Ergo per se roscida quoties alget, infinitum quantum illo tempore cadentes pruinas congelat. Ante omnia autem duo genera esse cælestis iniuriæ meminisse debemus. Vnum quod tempestates vocamus, in quibus grandines, procellæ, cæteráque similia intelliguntur: quæ cùm acciderint, vis maior appellatur. Hæc ab horridis sideribus exeunt, vt sæpius diximus, veluti Arcturo, Orione, Hœdis. Alia sunt illa, quæ silente cælo serenísque noctibus fiunt, nullo sentiente, nisi cùm facta sunt. Publica hæc, & magnæ differentiæ à prioribus, aliis rubiginem, aliis vredinem, aliis carbunculum appellantibus, omnibus verò sterilitatem. De his nunc dicemus, à nullo ante nos prodita, priúsque causas reddemus.

De tempestatibus vtriusque temporis, & remediis sterilitatum.

CAP. XXIX.

DVæ sunt præter lunarem, paucísque cæli locis constant. Nanque Vergiliæ priuatim attinent ad fructus, vt quarum exortu æstas incipiat, occasu hyems, semestri spatio intra se messes vindemiásque & omnium maturitatem complexæ. Est præterea in cælo, qui vocatur lacteus circulus, etiam visu facilis. Huius defluuio, velut ex vbere aliquo, sata cuncta lactescunt, duorum siderum obseruatione, Aquilæ in Septentrionali parte, & in Austrina Caniculæ, cuius mentionem suo loco fecimus. Ipse circulus fertur per Sagittarium atque Geminos, Solis centro bis æquinoctialem circulum secans, commissuras eorum obtinente hinc Aquila, illinc Canicula. Ideo effectus vtriusque ad omnes frugiferas pertinent terras: quoniam in his tantùm locis Solis terræque centra congruunt. Igitur horum siderum diebus, si purus atque mitis aër genitalem illum lactéumque succum transmiserit in terras, læta adolescunt sata. Si Luna, qua dictum est ratione, roscidum frigus asperserit, admista amaritudo, vt in lacte, puerperium necat. Modus in terris huius iniuriæ, quem fecit in quacunque conuexitate comitatus vtriusque causæ. Et ideo non pariter in toto orbe sentitur, vt nec dies. Aquilam diximus in Italia exoriri ad xiii. Calend. Ianuarij. Nec patitur ratio naturæ quicquam in satis ante eum diem spei esse certæ. Si verò interlunium incidat, omnes hybernos fructus & præcoces lædi necesse est. Rudis fuit priscorum vita, atque sine literis: non minus tamen ingeniosam fuisse in illis obseruationem apparebit, quàm nunc esse rationem. Tria nanque tempora fructibus metuebant, propter quod instituerunt ferias, diésque festos. Rubigalia, Floralia, Vinalia. Rubigalia Numa constituit anno regni sui xi. quæ nunc aguntur ad vii. Calend. Maij, quoniam tunc ferè segetes rubigo occupat. Hoc tempus Varro determinat Sole Tauri partem decimam obtinente, sicut tunc ferebat ratio. Sed vera causa est, quòd post dies vndeuiginti ab æquinoctio verno, per id quatriduum, varia gentium obseruatione in iiii. Calend. Maij, Canis occidit, sidus & per se vehemens, & cui præoccidere Caniculam necesse sit. Itaque iidem Floralia iiii. Calend. eiusdem instituerunt, vrbis anno quingentesimo sextodecimo, ex oraculis Sibyllæ, vt omnia bene deflorescerent. Hunc diem Varro determinat, Sole Tauri partem quartamdecimam obtinente. Ergo si in hoc quatriduum inciderit plenilunium, fruges & omnia quæ florebunt, lædi necesse erit. Vinalia priora, quæ ante hos dies sunt ix. Calend. Maij degustandis vinis instituta, nihil ad fructus attinent. Nec quæ adhuc diximus, ad vites oleásque, quoniam earum conceptus exortu Vergiliarum incipit ad vi. Idus Maij, vt docuimus. Aliud hoc quatriduum est, quod neque rore sordere velint: exhorrent enim frigidum sidus Arcturi postridie occidens: & multo minus plenilunium incidere. iiii. Nonas Iunij iterum Aquila exoritur vesperi decretorio die florentibus oleis vitibúsque, si ple-

nilunium in eum incidat. Equidem & solstitium v i i i. Calendas Iulij in simili causa duxerim, & Canis ortum post dies à solstitio x x i i i. sed interlunio accidenre, quoniam vapore constar culpa, acitúque præcoquuntur in callum. Rursus plenilunium nocet ad i i i i. Nonas Iulij, cùm Aegypto Canicula exoritur: vel certè x v i. Calendas Augusti cùm Italiæ. Item x i i i. Calendas Augusti cùm Aquila occidit, vsque in x. Calendas eiusdem. Extra has causas sunt Vinalia altera, quæ agunrur ad x i i i. Calendas Septembris. Et Varro à Fidicula incipiente occidere manè, determinat, quod vult initium autumni esse, & hunc diem festum tempestatibus leniendis institutum. Nunc Fidiculam occidere ad sextum Idus Augustas seruatur. Intra hæc constat cælestis sterilitas. Neque negauerim posse eam permutari arbitrio legentium, locorum æstimantium naturas. Sed à nobis rationem demonstratam esse satis est: reliqua obseruatione cuiusque constabunt. Alterutrum quidem fore in causa, hoc est plenilunium aut interlunium, non erit dubium. Et in hoc mirabilem admirari benignitatem naturæ succurrit: iam primùm hanc iniuriam omnibus annis accidere non posse, propter statos siderum cursus: nec nisi paucis noctibus anni, idque quando futurum sit, facilè nosci. Ac ne per omnes menses timeretur, earum quoque lege diuisum, æstate interlunia præterquàm biduo secura esse, hyeme plenilunia: nec nisi æstiuis breuissimísque noctibus merui, diebus non idem valere. Præterea tam facilè intelligi, vt formica minimum animal interlunio quiescat, plenilunio etiam noctibus operetur. Auem parram oriente Sirio, ipso die non apparere, donec occidat. E diuerso vireonem prodire ipso die solstitij. Neutrum verò Lunæ statum noxium esse, ne noctibus quidem, nisi serenis, & omni aura quiescente: quoniam neque in nube, neque in flatu cadunt rores: sic quoque non sine remedio. Sarmenta, aut palearum aceruos, & euulsas herbas fruticésque, per vineas campósque, cùm timebis, incendito: fumus medebitur. Hic è paleis & contra nebulas auxiliatur, vbi nebulæ nocent. Quidam tres cancros viuos cremari iubent in arbustis, vt carbunculi non noceant. Alij siluri carnem leuiter vri à vento, vt per totam vineam fumus dispergatur. Varro autor est, si fidiculæ occasu, quod est initium autumni, vua picta consecretur inter vites, minus nocere tempestates. Archibius ad Antiochum Syriæ regem scripsit: Si fictili nouo obruatur rubeta rana in media segete, non esse noxias tempestates. Opera rustica huius interualli, terram iterare, arbores circunfodere, vbi æstuosa regio poscat, accumulare. Germinantia, nisi in solo luxurioso, fodienda non sunt. Seminaria purgari sarculo. Messem hordeaceam facere. Aream ad messem creta præparare, Catonis sententia amurca temperata, Virgilij operosius. Maiore ex parte æquant tantùm, & fimo bubulo dilutiore illinunt. Id satis ad pulueris remedium videtur.

De messe, & tritico, & palea, & frumento seruando.

CAP. XXX.

Messis ipsius ratio varia. Galliarum latifundiis valli prægrandes dentibus in margine infestis, duabus rotis per segetem impelluntur, iumento in contrarium iuncto: ita direptæ in vallum cadunt spicæ. Stipulæ alibi mediæ falce præciduntur, atque inter duas mergites spica distringitur. Alibi ab radice velluntur: quíque id faciunt, proscindi ab se obiter agrum interpretantur, cùm extrahant succum. Differentia hæc, Vbi stipula domos contegunt, quàm longissimam seruant. Vbi fœni inopia est, stramento paleam quærunt. Panici culmo non tegunt. Milij culmum ferè inurunt. Hordei stipulam bubus gratissimam seruant. Panicum & milium singillatim pectine manuali legũt Galliæ. Messis ipsa alibi tribulis in area, alibi equarum gressibus exteritur, alibi perticis flagellatur. Triticum, quò seriùs metitur, copiosius inuenitur: quo celerius verò, hoc speciosius ac robustius. Lex aptissima, antequàm granum indurescat, & cùm iam traxerit colorem. Oraculum verò, biduo celerius messem facere potius, quàm biduo serius. Siliginis & tritici etiam ratio in area horreóque. Far, quia difficulter excutitur, conuenit cum palea sua condi: & stipula tantum, & aristis liberatur. Palea plures gentium pro fœno vtuntur.

tur. Melior ea, quæ tenuior minutiórque, & pulueri propior: ideo optima è milio, proxima ex hordeo, pessima ex tritico, præterquàm iumentis opere laborantibus. Culmum saxosis locis, cùm inaruit, baculo frangunt substratu animalium. Si palea defecit, & culmus teritur. Ratio hæc: maturius desectus muria diu † respersus, dehinc siccatus in manipulos conuoluitur, atque ita pro fœno bubus datur. Sunt qui accendant in aruo & stipulas, magno Virgilij præconio. Summa autem eius ratio, vt herbarum semen exurant. Ritus diuersitatem magnitudo facit messium, & caritas operarum. Connexa est ratio frumenti seruandi. Horrea operosa tripedali crassitudine, pariete lateritio, exædificari iubent aliqui. Præterea superne impleri, nec afflatus admittere, aut fenestras habere vllas. Alij ab exortu tantum æstiuo, aut, Septentrione, eáque sine calce construi, quoniam sit frumento inimicissima. Nam quæ de amurca præceperint, indicauimus. Alibi contrà suspendunt granaria lignea columnis, & perflari vndique malunt, atque etiam à fundo. Alij omnino pendente tabulato extenuari granum arbitrantur: & si tegulis subiaceat, conferuescere. Multi ventilari quoque vetant. Curculionem enim non descendere infra quatuor digitos, nec amplius periclitari. Columella & Fauonium ventum conferre frumento præcipit: quod miror equidem, siccissimum alioqui. Sunt qui rubeta rana in limine horrei pede è longioribus suspensa, inuehere iubeant. Nobis referre plurimum tempestiuitas condendi videbitur. Nam si parum tostum atque robustum collectum sit, aut calidum conditum, inimica innasci necesse est. Diuturnitatis causæ plures. Aut in ipsius grani corio, cùm est numerosius, aut milio, aut succi pinguedine, qui pro humore sufficit tantùm, vt sesamæ: aut amaritudine, vt lupino & ciceculæ. In tritico maximè crescunt animalia, quoniam spissitate sua concalescit, & furfure crasso vestitur. Tenuior hordeo palea, exilis & legumini: ideo non generant. Faba crassioribus tunicis operitur, ob hoc efferuescit. Quidam ipsum triticum diuturnitatis gratia aspergunt amurca, mille modios quadrantali. Alij Chalcidica aut Carica creta, aut etiam absinthio. Est & Olynthi, ac Cerinthi Eubœæ terra, quæ corrumpi non sinat. Nec ferè condita in spica læduntur. Vtilissimè tamen seruantur in scrobibus, quos siros vocant, vt in Cappadocia, & in Thracia. In Hispania & Africa, ante omnia vt sicco solo fiant curant: mox vt palea substernatur. Præterea cum spica sua conduntur. Ita frumenta si nullus spiritus penetret, certum est nihil maleficum nasci. Varro autor est, sic conditum triticum durare annis quinquaginta, milium verò centum. Fabam & legumina in oleariis cadis oblita cinere, longo tempore seruari. Idem fabam à Pyrrhi regis ætate, in quodam specu Ambraciæ vsque ad piraticum Pompeij Magni bellum durasse, annis circiter CCX. Ciceri tantùm nullæ bestiolæ in horreis innascuntur. Sunt qui vrceis cinere substratis & illitis acetum habentibus, leguminum aceruos superingerant, ita non nasci maleficia credentes. Alij, qui in salsamentariis cadis gypso illinant. Alij, qui lentem aceto laserpitiato respergant, siccatámque oleo inungant. Sed breuissima obseruatio, quod vitiis carere velis, interlunio legere. Quare plurimum refert, condere quis malit, an vendere. Crescente enim luna frumenta grandescunt.

† respergitur.

De vindemia, & autumni temporibus.

CAP. XXXI.

Sequitur ex diuisione temporum autumnus à Fidiculæ occasu ad æquinoctium, ac deinde Vergiliarum occasum, initiúmque hyemis. In his interuallis significatur, pridie Idus August. Atticæ Equus oriens, vesperi Ægypto & Cæsari Delphinus occidens. XI. Calend. Septemb. Cæsari & Assyriæ stella quæ Vindemiator appellatur, exoriri manè incipit, vindemiæ maturitatem promittens. Eius argumẽtum erunt acini colore mutati. Assyriæ V. Calend. & Sagitta occidit, & Etesiæ desinunt. Vindemiator Ægypto Nonis exoritur. Atticæ Arcturus matutino, & Sagitta occidit manè. Quinto Idus Septembr. Cæsari Capella oritur vesperi. Arcturus verò medius pridie Idus, vehementissimo significatu terra marique per dies quinque. Ratio eius hæc traditur: Si Delphino occidente

dente imbres fuerint,non futuros per Arcturum. Signum orientis eius sideris seruetur hirundinum abitus: nanque deprehensæ intereunt. Decimosexto Calend.Octob.Ægypto Spica,quam tenet Virgo,exoritur matutino,Etesiæque desinunt. Hoc idem Cæsari x i i i i. Calend. x i i i. Assyriæ significant: & x i.Calend.Cæsari commissura Piscium occidens,ipsúmque æquinoctij sidus v i i i. Calend.Octobr. Deinde consentiunt(quod est rarum)Philippus,Callipus,Dositheus,Parmeniscus, Conon,Criton, Democritus,Eudoxus,Ion,i i i i. Calend. Octobr.Capellam matutinò exoriri,& i i i.Calend.Hœdos.Sexto Nonas Octobr. Atticæ Corona exoritur manè. Asiæ & Cæsari v. Calend.Heniochus occidit matutinò. Tertio Calendas Cæsari Corona exoriri incipit: & postridie occidunt Hœdi vesperi. v i i i. Idus Octobris Cæsari fulgens in Corona stella oritur. Et i i i. Idus Vergiliæ vesperi. Idibus Corona tota. Sexto Calend. Nouembr. Suculæ vesperi exoriuntur. Pridie Calend. Cæsari Arcturus occidit: & Suculæ exoriuntur cum Sole. Quarto Nonas Arcturus occidit vesperi.Quinto Idus Nouembris Gladius Orionis occidere incipit. Deinde i i i.Idus Vergiliæ occidunt. In his temporum interuallis opera rustica,napos,rhaphanos serere,quibus diebus diximus. Vulgus agreste & rapa post ciconiæ discessum malè seri putat. Nos omnino post Vulcanalia,& præcocia cum panico. A Fidiculæ autem occasu viciam,faseolos,pabulum.hoc silente Luna seri iubent.Et frondis præparandæ tempus hoc est. Vnus frondator quatuor frondarias fiscinas complere in die iustum habet. Si decrescente Luna præparetur,non putrescit. Aridam colligi non oportet. Vindemiam antiqui nunquàm existimauere maturam ante æquinoctium; iam passim rapi cerno. Quam ob rem & huius tempora notis argumentísque signentur.Leges ita se habent: Vuam calidam ne legito,hoc est in eius siccitate, ac nisi imber interuenerit. Hanc ne legito rorulentam,hoc est,si ros nocturnus fuerit,nec priùs,quàm sole discutiatur. Vindemiare incipito, cùm ad palmitem pampinus procumbere cœperit,aut cùm exempto acino ex densitate interuallum non compleri apparuerit, acinum non augeri. Acino plurimum refert,si contingat crescente Luna vindemiare. Pressura vna culeos x x.implere debet. Hic est pes iustus. Ad totidem culeos & lacus x x. iugeribus vnum sufficit torculum. Premunt aliqui singulis,vtilius binis, licet magna sit vastitas singulis. Longitudo in his refert, non crassitudo. Spatiosa melius premunt.Antiqui funibus vittísque loreis ea detrahebant & vectibus. Intra c. annos inuenta Græcanica, mali rugis per cochleas bullantibus,palis affixa arbori stella,à palis arcas lapidum attollente secum arbore: quod maximè probatur. Intra x x i i. hos annos inuentum, paruis prælis,& minori torculari, ædificio breuiore, & malo in medio decreto, tympana imposita vinaceis,supernè toto pondere vrgere,& super præla construere congeriem.Hoc & poma colligendi tempus, & obseruatio,cùm aliquod maturitate,non tempestate,deciderit: hoc & fæces exprimendi: hoc & defrutum coquendi, silente Luna noctu: aut si interdiu,plena. Cæteris diebus aut ante exortum Lunæ, aut post occasum. Nec de nouella vite aut palustri, nec nisi è matura vua, nec nisi solus despumandum: quia si ligno contingatur vas, adustum ac fumosum fieri putant. Iustum vindemiæ tempus ab æquinoctio ad Vergiliarum occasum dies x l i i i i. Ab eo die oraculum occurrit, frigidum picari pro nihilo ducentium.Sed iam & Calendis Ianuarij defectu vasorum vindemiantes vidi,piscinísque musta condi,aut vina effundi priora,vt dubia reciperentur.Hoc non tam sæpe prouentu nimio euenit,quàm sæuitia insidiantium caritati ciuili.Sed æqui patrisfamilias modus est,annona cuiusque anni vti. Id peræque etiam lucrosissimum. Reliqua de vinis affatim dicta sunt.Item vindemia facta oliuam esse rapiendam, & quæ ad oleum pertinent,quæque ad Vergiliarum occasum agi debent.

De Lunari ratione. CAP. XXXII.

His,quæ sunt necessaria,adiicientur de Luna,ventísque & præsagiis, vt sit tota sideralis ratio perfecta.Nanque Virgilius etiã in numeros Lunæ digerenda quædam putauit,Democriti secutus ostentationem. Nos legum vtilitas, quæ in toto opere, in hac

hac quoque mouet patte. Omnia quæ cæduntur, carpuntur, conduntur, innocentius decreſcente Luna, quàm cteſcente fiunt. Stercus, niſi decreſcenre Luna, ne taugito. Maximè intermenſtrua dimidiáque ſtercoraro. Verres, iuuencos, arietes, hœdos decteſcente Luna caſtrato. Oua Luna noua ſupponito. Sctobes Luna plena noctu facito. Arborum radices Luna plena opetito. Humidis locis interlunio ſetito;& citca interlunium quatriduo. Ventilari quoque frumenta ac legumina,& condi circa exrremam Lunam iubent. Seminaria, cùm Luna ſupra terram ſit,fieri: Calcari muſta,cùm Luna ſub terta. Item materies cædi, quæque alia ſiris locis diximus. Neque facilior eſt obſeruatio,ac iam dicta à nobis ſecundo volumine: ſed quod intelligere vel ruſtici poſsint,quoties ab occidente Sole cernetut,prioribúſque noctis horis lucebit, creſcens erit, & oculis dimidiata iudicabitur: cùm verò occidente Sole orietur ex aduerſo, ita vt pariter aſpiciantur,tum erit plenilunium. Quoties ab ortu Solis orietur,ptioribúſque noctis horis detrahet lumen,& in diurnas extendet,decreſcens erir, iterúmque dimidia. In coitu verò(quod interlunium vocant)cùm apparere deſierit. Supra tetras autem erit,quandiu & Sol,interlunio,& prima tota die: ſecunda, horæ noctis vnius † dextante ſicilico: ac deinde tertia vſque ad quintamdecimam,multiplicatis horarum iiſdem portionibus: quintadecima tota ſupra rerras noctu erit, eadémque ſub terris tota die. Decimaſexta ad primæ horæ nocturnæ dextantem ſicilicum ſub terra aget, eaſdémque portiones horarum per ſingulos dies adiiciet vſque ad interlunium. Et quantum primis partibus noctis dettaxerit, quòd ſub terris agat, tantundem nouiſsimis ex die adiiciet ſupra terram. Alternis autem menſibus x x x. implebit numeros,alternis verò detrahet ſingulos. Hæc erit ratio lunaris.

†Dextante ſicilico vnius horæ, id eſt, decē vnciis, cum quarta vnciæ parte, interpretatur Budæo lib. 1. de Aſſe.

De ventorum ratione. CAP. XXXIII.

Ventorum paulò ſcrupuloſior. Obſeruato Solis ortu quocunque libeat die, ſtantibus hora diei ſexta, ſic vt ortum eum à ſiniſtro humero habeant, contra mediam faciem Meridies, à vertice Seprentrio erit. Qui ita limes per agrum curret, cardo appellatur. Circumagi deinde melius eſt, vt vmbram ſuam quiſque cernat: alioqui poſt hominem erit. Ergo permutatis lateribus, vt ortus illius diei à dextro humero fiat, occaſus à ſiniſtro, tunc erit hora ſexta, cùm minima vmbra contra medium fiet hominem. Per huius mediam longitudinem duci ſarculo ſulcum, vel cinere lineam, verbi gratia pedum x x. conueniet: mediámque menſuram, hoc eſt in x. pede, citcunſcribi circulo paruo, qui vocetur vmbilicus. Quæ pars fuerit à vertice vmbræ, hæc erit ventus ſeptentrinalis. Illò tibi putator arborum plagæ ne ſpectent, néve arbuſta vineæve, niſi in Africa, Cyrenis, Ægypto. Illinc flanre ne araro, quæque alia præcipimus. Quæ pars lineæ fuerit à pedibus vmbræ, Meridiem ſpectans, hæc ventum Auſtrum dabit, quem à Græcis Norum diximus vocari. Illinc flatu veniente, materiam vineámq; agricola ne tractes. Humidus aut æſtuoſus Italiæ eſt. Africæ quidem incendia cum ſerenitate affert. In hunc Italiæ palmites ſpectent, ſed non plagæ arborum vitiúmve. Hunc olueti metator Vergiliarum quatriduo, hunc caueat inſitor calamis, gemmíſque inocularot. De ipſa regionis eius hora præmonuiſſe conueniet. Frondem media die atborator ne cædito. Cùm meridiem adeſſe ſenties paſtor, æſtate contrahente ſe vmbra, pecudem à Sole in opaca cogito. Cùm æſtate paſces, in Occidentem ſpecta ante meridiem, poſt meridiem in Orientem. Aliter noxium, ſicut hyeme & vere, ſi in rorulentum duceres. Nec contra Septentrionem paueris ſuptà dictum. Clodunt ita, lippiúntve ab afflatu, & aluo cita pereunt. Qui fœminas concipi voles, in hunc ventum ſpectantes iniri cogito.

De limitatione agrorum. CAP. XXXIIII.

Diximus vt in media linea deſignaretur vmbilicus. Per hunc medium tranſuerſa currat alia. Hæc erit ab exottu æquinoctiali ad occaſum æquinoctialem: & limes qui ita ſecabit agrum, decumanus vocabitur. Ducantur deinde aliæ duæ lineæ in decuſſeis obliquæ, ita vt à Septentrionis dextra læuáque ad Auſtri dextram læuámq; deſcendant. Omnes per eundem cutrant vmbilicum, omnes inter ſe pares ſint, omnium interualla

paria

paria. Quæ ratio ſemel in quoque agro ineunda erit: vel ſi ſæpius libeat vti, è ligno facienda, regulis paribus in tympanum exiguum, ſed circinatum adactis. Ratione qua doceo, occurrendum ingeniis quoque imperitorum eſt. Meridiem excuti placet, quoniã ſemper eſt idem: Sol autem quotidie ex alio cæli momento, quàm pridie, oritur: ne quis fortè ad exortum capiendam putet lineam. Ita cæli exacta parte, quod fuerit lineæ caput Septentrioni proximum à parte exortiua, ſolſtitialem habebit exortum, hoc eſt longiſſimi diei, ventúmque Aquilonem, Boream Græcis dictum. In hunc ponito arbores vitéſque. Sed hoc flante ne araro: frugem ne ſerito: ſemen ne iacito. Præſtringit enim atq; percellit hic radices arborum, quas poſiturus afferes. Prædoctus eſto: alia robuſtis proſunt, alia infantibus. Nec ſum oblitus, in hac parte ventum Græcis poni, quem Cæciam vocant. Sed idem Ariſtoteles vir immenſæ ſubtilitatis, qui idipſum fecit, rationem conuexitatis mundi reddit, qua contrarius Aquilo Africo flat. Nec tamen eum toto anno in prædictis timet agricola. Mollit ſidera æſtate media, mutátque nomen, & Eteſias vocatur. Ergo cùm frigidum ſenties, cauero, ac quacunque Aquilo prædicitur, tanto perniciſior Septentrio eſt. In hunc Aſiæ, Græciæ, Hiſpaniæ, maritimæ Italiæ, Campaniæ, Apuliæ arbuſta vineæque ſpectent. Qui mares concipi voles, in hunc paſcito, vt ſic † ineuntem ineat. Ex aduerſo Aquilonis ab occaſu brumali Africus flabit, quem Græci Liba vocant. In hunc à coitu cùm ſe pecus circumegerit, fœminas conceptas eſſe ſcito. Tertia à Septentrione linea, quam per latitudinem vmbræ duximus, & decumanam vocauimus, exortum habebit æquinoctialem, ventúmque Subſolanum, Græcis Apelioten dictum. In hunc ſalubribus locis villæ vineæque ſpectent. Ipſe leniter pluuius, tamen eſt ſiccior Fauonius, ex aduerſo eius ab æquinoctiali occaſu, Zephyrus Græcis nominatus. In hunc ſpectare olіueta Cato iuſsit. Hic ver inchoat, aperítque terras tenui frigore ſaluber. Hic vites putandi, frugéſque curandi, arbores ſerendi, poma inſerendi, oleas tractandi ius dabit, afflatúque nutricium exercebit. Quarta à Septentrione linea, eadem Auſtro ab exortiua parte proxima, brumalem habebit exortum, ventúmque Vulturnum, Eurum Græcis dictum, ſicciorem & ipſum tepidiorémque. In hunc apiaria & vineæ Italiæ, Galliarúmq; ſpectare debent. Ex aduerſo Vulturni flabit Corus, ab occaſu ſolſtitiali & occidentali latere Septentrionis, Græcis dictus Argeſtes, ex frigidiſsimis & ipſe, ſicut omnes qui à Septentrionis parte ſpirant. Hic & grandines infert, cauendus & ipſe non ſecus ac Septentrio. Vulturnus ſi à ſerena cæli parte cœperit flare, non durabit in noctem: at Subſolanus in maiorem partem noctis extenditur. Quiſquis erit ventus, ſi feruidus ſentietur, pluribus diebus permanebit. Aquilonem prænuntiat terra ſicceſcens repentè, Auſtrum humeſcens rore occulto.

†In eandem.

Prognoſtica tempeſtatum. CAP. XXXV.

ETenim prædicta ventorum ratione, ne ſæpius eadem dicantur, tranſire conuenit ad reliqua tempeſtatum præſagia, quoniam & hoc placuiſſe Virgilio magnopere video. Siquidem in ipſa meſſe ſæpe concurrere prælia ventorum damnoſa imperitis refert. Tradunt eundem Democritum metente fratre eius Damaſo ardentiſſimo æſtu oraſſe, vt reliquæ ſegeti parceret, raperétque deſecta ſub tectum, paucis mox horis ſæuo imbre vaticinatione approbata. Quinimo & harundinem non niſi impendente pluuia ſeri iubent, & fruges inſecuturo imbre. Quamobrem & hæc breuiter attingemus, ſcrutati maximè pertinentia. primúmque à Sole capiemus præſagia. Purus oriens atque non feruens ſereuum diem nuntiat: at hybernam pallidus grandinem. Si & occidit pridie ſerenus, & oritur, tanto certior fides ſerenitatis. Concauus oriens pluuias prædicit: item ventos, cùm ante exorientem eum nubes rubeſcunt. quòd ſi & nigræ rubentibus interuenerint, & pluuias. Cùm orientis atque occidentis radij rubent, coire pluuias. Si circa occidentem rubeſcunt nubes, ſerenitatem futuræ diei ſpondent. Si in exortu ſpargentur partim ad Auſtrum, partim ad Aquilonem, pura circa eum ſerenitas ſit licet, pluuiam tamen ventóſque ſignificabunt. Si in ortu aut in occaſu

casu contracti cernentur radij, imbrem. Si in occasu eius pluet, aut radij in se nubem trahent, asperam in proximum diem tempestatem significabunt. Cùm oriente radij non illustres eminebunt, quamuis circundati nube non sint, pluuiam portendent. Si ante exortum nubes globabuntur, hyemem asperam denunciabunt. Si ab ortu repellentur, & ad occasum abibunt, serenitatem. Si nubes Solem circuncludent, quanto minus luminis relinquent, tanto turbidior tempestas erit: si verò etiam duplex orbis fuerit, eo atrocior. Quòd si in exortu fiet ita vt rubescant nubes, maxima ostendetur tempestas. Si non ambibunt, sed incumbent, à quocunque vento fuerint, eum portendent. si à meridie, & imbrem. Si oriens cingetur orbe, ex qua parte is se aperit, expectetur ventus. Si totus defluxerit æqualiter, serenitatem dabit. Si in exortu longè radios per nubes porriget, & medius erit inanis, pluuiam significabit. Si ante ortum radij se ostendent, aquam & ventum. Si circa occidentem candidus circulus erit, noctis leuem tempestatem. Si nebula, vehementiorem. Si candente Sole, ventum. Si ater circulus fuerit, ex qua regione is ruperit se, ventum magnum. Proxima sint iure Lunæ præsagia. Quartam eam maximè obseruat Ægyptus. Si splendens exorta puro nitore fulsit, serenitatem: si rubicunda, ventos: si nigra, pluuias portendere creditur. In quinta cornua eius obtusa, pluuiam: erecta & infesta ventos semper significant: quarta tamen maximè. Cornu eius Septentrionale acuminatum atque rigidum, illum præsagit ventum. Inferius Austrum: vtraque recta, noctem ventosam. Si quartam orbis rutilus cingit, ventos & imbres præmonebit. Apud Varronem ita est: Si quarto die Luna erit directa, magnam tempestatem in mari præsagiet, nisi si coronam circa se habebit, & eam synceram: quoniam illo modo non ante plenam Lunam hyematurum ostendit. Si plenilunio per dimidium pura erit, dies serenos significabit: si rutila, ventos: nigrescens, imbres. Si caligo orbis nubem incluserit, ventos, quà se ruperit: si gemini orbes cinxerint, maiorem tempestatem. Et magis, si tres erunt, aut nigri, aut interrupti atque distracti. Nascens Luna, si cornu superiore obatro surget, pluuias decrescens dabit: si inferiore, ante plenilunium: si in media nigritia illa fuerit, imbrem in plenilunio. Si plena circa se habebit orbem, ex qua parte is maximè splendebit, ex ea ventum ostendet. Si in ortu cornua crassiora fuerint, horridam tempestatem. Si ante quartam non apparuerit, vento Fauonio flante, hyemalis toto mense erit. Si x v i. vehementius flammea apparuerit, asperas tempestates præsagiet. Sunt & ipsius Lunæ octo articuli, quoties in angulos Solis incidit, plerisque inter eos tantùm obseruantibus præsagia eius, hoc est, tertia, septima, vndecima, decimaquinta, decimanona, vigesimatertia, vigesimaseptima, & interlunium. Tertio loco stellarum obseruationem esse oportet. Discurrere eæ videntur interdùm: ventíque protinus sequuntur. In quarum parte ita præsagiuere: Cælum cùm æqualiter totum erit spendidum, articulis temporum, quos proposuimus, autumnum serenum præsagibunt & frigidum. Si ver & æstas non sine riguo aliquo transierint, autumnum serenum & densum minúsque ventosum facient. Autumni serenitas ventosam hyemem facit. Cùm repentè stellarum fulgor obscuratur, & id neque nubilo, neque caligine, pluuia aut graues denuntiantur tempestates. Si volitare plures stellæ videbuntur, quò ferentur albescentes, ventos ex iis partibus nuntiabunt. Aut si cursitabunt, certos: si id in pluribus partibus fiet, inconstantes ventos effundent. Si stellarum errantium aliquam orbes incluserint, imbres. Sunt in signo Cancri duæ stellæ paruæ, Aselli appellatæ, exiguum inter illas spatium obtinente nubecula, quam Præsepia appellant. Hæc cùm cælo sereno apparere desierit, atrox hyems sequitur. Si alteram earum Aquiloniam caligo abstulit. Auster sæuit: si Austrinam, Aquilo. Arquus cùm sint duplices, pluuias nuntiant. A pluuiis serenitatem non perinde certam. Circuli noui circa sidera aliqua, pluuiam. Cùm æstate vehementius tonuit quàm fulsit, ventos ex ea parte denuntiat: contrà si minus tonuit, imbrem. Cùm sereno cælo fulget, pluuiæ erunt & tonitrua, & hyemabit. Atrocissimè autem, cùm ex omnibus quatuor partibus cæli fulgurabit. Cùm ab Aquilone tantùm, in posterum diem aquam portendit.

Cùm à Septenttione,ventum eum. Cùm ab Austro vel Coro,aut Fauonio nocte serena fulgurauerit,ventum & imbrem ex iisdem regionibus demonstrabit. Tonitrua matutina ventum significant,imbrem meridiana. Nubes cùm sereno cælo feruntur,à quacunque parte id fiet,expectentur venti:si eodem loco globabuntur,appropinquante Sole discutientur. Et hoc si ab Aquilone fiat,ventos:si ab Austro,imbres portendent. Sole occidente,si ex vtraque parte eius cælum petent,tempestatem significabunt. Vehementius atræ ab oriente,in noctem aquam minantur:ab occidēte,in posterum diem. Si nubes,vt vellera lanæ,spatgentur multæ ab oriente,aquam in triduum præsagient. Cùm in cacuminibus montium nubes concident,hyemabit. Si cacumina pura fient,disserenabit. Nube grauida candicante,quod vocant tempestatem albam,grando imminebit. Cælo quamuis sereno,nubecula quamuis patua,ventum procellosum dabit. Nebulæ è montibus descendentes,aut cælo cadentes,vel in vallibus sedentes,serenitatem promittunt. Ab his terreni ignes proximè significant: pallidi nanque murmurantésque tempestatum nuntij sentiuntur: pluuiæ etiam,in lucernis fungi. Si flexuosè volitet flamma,ventum. Et lumina cùm ex sese flammas elidunt,aut vix accenduntur. Item cùm in eo pendentes coaceruantur scintillæ:vel cùm tollentibus ollas carbo adhæreſcit: aut cùm contectus ignis è se fauillam discutit,scintillámve emittit: vel cùm cinis in foco concrescit,& cùm carbo vehementer perlucet. Est & aquarum significatio. Mare si tranquillum in pottu à cutsu stabit,& murmurauerit intta se,ventum prædicit. Si identidem, & hyemem,& imbrem. Litora ripæque si tesonabunt rtanquillo,asperam tempestatem: item maris ipsius tranquillo sonitus,spumæve dispersæ, aut aquæ bullantes. Pulmones marini in pelago,plurium dierum hyemem portendunt. Sæpe & silentio intumescit,flatúque altius solito iam intra se esse ventos fatetur. Equidem & montium sonitus,nemorúmque mugitus prædicunt:& sine aura,quæ sentiatur,folia ludentia. Lanugo populi aut spinæ volitans,aquísq; pluma innatans. Atque etiam in campis tempestatem venturam præcedens suus fragor: cæli quidem murmur,non dubiam habet significationem. Præsagiunt & animalia. Delphini tranquillo mati lasciuientes flatum,ex qua veniunt parte:item spatgentes aquam turbato,tranquillitatem. Loligo volitans,conchæ adhærescentes, echini affigentes sese, aut harena saburrantes, tempestatis signa sunt. Ranæ quoque vltra solitum vocales. Et fulicæ marutino clangore. Item mergi anatésque,pennas rostro purgantes,ventum. Cæteræque aquaticæ aues concursantes. Grues in mediterranea festinantes. Mergi maria aut stagna fugientes,grues silentio pet sublime volantes,serenitatem: sic noctua in imbre garrula: at sereno,tempestatem. Coruíque singultu quodam latrantes,séque concutientes,si continuabunt,ventos: si verò carptim vocem resorbebunt,ventosum imbrem. Graculi serò à pabulis recedentes,hyemem. Et albæ aues,cùm congregabuntur. Et cùm terrestres volucres contra aquam clangores dabunt, perfundentes sese: sed maximè cornix. Hirundo tam iuxta aquam volitans,vt penna sæpe percutiat. Quæque in arboribus habitant, fugitantes in nidis suis. Et anseres continuo clangore intempestiui. Ardea in mediis harenis tristis. Nec mitum, aquaticas,aut in totum volucres præsagia aeris sentire. Pecora exultantia,& indecora lasciuia ludentia,eandem significationem habent. Et boues cælum olfactantes, séque lambentes contta pilum. Turpésque porci alienos sibi manipulos fœni lacerantes: segnitérque & contra industriam suam absconditæ formicæ,vel concursantes,aut oua progerentes. Item vermes terreni erumpentes. Trifolium quoque inhorrescere,& folia contra tempestatem subrigere certum est. Necnon & in conuiuiis mensísque nostris, vasa quibus esculentum additur, sudorem repositoriis linquentia,diras tempestates prænuntiant.

C. PLIN

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XIX.

PROOEMIVM.

SIDERVM quoque tempestatúmque ratio, vel imperitis facili, atque indubitato modo monstrata est: veréque intelligentibus non minus conferunt rura deprehendendo cælo, quàm sideralis scientia agro colendo. Proximam multi hortorum curam fecere. Nobis nō protinus transire ad ista tempestiuum videtur. Mitamúrque quosdā scientiæ gratia, eruditionis suæ gloriam ex his petentes tam multa præteriisse, nulla mentione habita tot rerum sponte curáve prouenientium, præsertim cùm plerisque earum pretio vsúque vitæ maior etiam, quàm frugibus, perhibeatur autoritas. Atque vt à cōfessis ordiamur vtilitatibus, quæque non solum terras omnes, verùm etiam maria repleuere: seritur, ac dici neque inter fruges, neque inter hortensia potest, linum. Sed in qua non occurret vitæ parte, quódve miraculum maius, herbam esse quæ admoueat Ægyptum Italiæ: in tantum, vt Galerius à freto Siciliæ Alexandriam septima die peruenerit, Babilius sexta, ambo præfecti: æstate verò proxima Valerius Marianus ex Prætoriis Senatoribus, à Puteolis nono die lenissimo flatu? herbam esse, quæ Gadeis ad Herculis columnas septimo die Ostiam afferat, & citeriorem Hispaniam quarto, prouinciam Narbonensem tertio, Africam altero: quod etiam mollissimo flatu contigit C. Flacco legato Vibij Crispi Proconsulis? Audax vita, scelerum plena, aliquid seri, vt ventos procellásque recipiat: & parum esse fluctibus solis vehi. Iam verò nec vela satis esse maiora nauigiis. Sed quamuis amplitudini antennarum singulæ arbores sufficiant, super eas tamen addi velorum alia vela: prætérque alia in proris, & alia in puppibus pandi, ac tot modis prouocari mortem. Denique tam paruo semine nasci, quod orbem terrarum vltro citróque portet, tam gracili auena, tam non altè à terra tolli: neque id viribus suis necti, sed passum tusúmque & in mollitiem lanæ coactum, iniuria naturæ, ac summa audacia, & quò peruenire nulla execratio sufficit, cōtra inuentorem dictum suo loco à nobis: cui satis non fuit hominem in terra mori, nisi periret & insepultus. At nos priore libro imbres & flatus cauendos, frugum causa victúsque, præmonebamus. Ecce seritur hominis manu, metitur eiusdem hominis ingenio, quod ventos in mari optet. Prætereà vt sciamus fauisse pœnas, nihil gignitur facilius: vt sentiamus nolente id fieri natura: vrit agrum, deterioremque etiam terram facit.

De lini satione, & generibus eius, & quomodo perficiatur, & de mappis, & lino non ardente, & quando primum in theatris vela.

CAP. I.

Seritur sabulosis maximè, vnóque sulco: nec magis festinat aliud. Vere satum æstate vellitur: & hanc quoque terræ iniuriam facit. Ignoscat tamen aliquis Ægypto serenti, vt Arabiæ Indiæque merces importet: itáne & Galliæ censentur hoc reditu? montésq; mari oppositos esse non est satis, & à latere Oceani obstare ipsum quod vocant inane? Cadurci, Caleti, Ruteni, Bituriges, vltimique hominum existimati Morini, imò vero Galliæ vniuersæ vela texunt. Iam quidem & transrhenani hostes, nec pulchriorem aliam vestem eorum fœminæ nouere. Qua admonitione succurrit, quod M. Varro tradit, in Sertanorum familia gentilitium esse, fœminas linea veste non vti. In Germania autem defossi atque sub terra id opus agunt. Similiter & in Italia tatione alia inter Padum Ticinúmque amnes, vbi à Setabi tertia in Europa lino palma: secundam enim in vicino Allianis capessunt Retouina, & in Æmilia via Fauentina. Candore Allianis semper cru-

dis

dis Fauentina præferuntur: Retouinis tenuitas ſumma denſitáſque,candor æquè vt Fauentinis,ſed lanugo nulla:quod apud alios gratiam,apud alios offenſionem habet. Neruoſitas filo æqualior penè quàm araneis,tinnitúſque,cùm dente libeat experiri:ideo duplex,quàm cæteris,pretium.Et Hiſpania citerior habet ſplendorem lini præcipuum,torrentis in quo politur natura,qui alluit Tarraconē.Et tenuitas mira,ibi primùm carbaſis repertis.Non dudum ex eadem Hiſpania Zoelicum venit in Italiam,plagis vtiliſsimum. Ciuitas ea Callæciæ & Oceano propinqua.Eſt ſua gloria & Cumano in Campania,ad piſcium & alitum capturam.Eadē & plagis materia.Neque enim minores cunctis animalibus inſidias,quàm nobiſmetipſis lino tendimus.Sed Cumanæ plagæ concidunt apros,& hæ caſséſve ferri aciem vincunt.Vidimúſq; iam tantæ tenuitatis,vt anulum hominis cum epidromis tranſirent,vno portante multitudinē qua ſaltus cingerentur.Nec id maximè mirum,ſed ſingula earum ſtamina centeno quinquageno filo conſtare, ſicut paulo ante Iulio Lupo,qui in præfectura Ægypti obiit.Mirentur hoc,ignorātes in Ægyptij quondā regis,quem Amaſim vocant,thorace in Rhodiorum inſula oſtendi in templo Mineruæ ccclxv. filis ſingula fila conſtare. Quod ſe expertum nuper Romæ prodidit Mutianus ter Conſul,paruáſque iam reliquias eius ſupereſſe hac experientium iniuria.Italia & Peliginis etiamnum linis honorem habet,ſed fullonum tantum in vſu. Nullum eſt candidius,lanæve ſimilius:ſicut in culcitris præcipuam gloriam Cadurci obtinent. Galliarum hoc & tomenta pariter inuentum.Italiæ quidem mos etiam nunc durat in appellatione ſtramenti.Ægyptio lino minimum firmitatis,plurimum lucri.Quatuor ibi genera: Taniticum,ac Peluſiacum,Buticum,Tentyriticum, cum regionum nominibus, in quibus naſcuntur.Superior pars Ægypti in Arabiam vergens gignit fruticem,quem aliqui goſſipion vocant,plures xylon,& ideo lina inde facta xylina.Paruus eſt,ſimilémque barbatæ nucis defert fructum,cuius ex interiore bombyce lanugo netur.Nec vlla ſunt eis candore mollitiáve præferenda.Veſtes inde ſacerdotibus Ægypti gratiſſimæ. Quarrum genus Orchomeniū appellant.Fit è paluſtri velut harundine,duntaxat pannicula eius.Aſia è geniſta facit lina ad retia præcipua,in piſcando durantia, frutice madefacto x.diebus. Æthiopes Indíque è malis,Arabes cucurbitis,in arboribus,vt diximus,genitis.Apud nos maturitas eius duobus argumētis intelligitur,intumeſcente ſemine,aut colore flaueſcente.Tum euulſum,& in faſciculos manuales colligatū,ſiccatur in Sole pendens conuerſis supernè radicibus vno die,mox quinque aliis,in contrarium inter ſe verſis faſcium cacuminibus,vt ſemen in medium cadat.Inter medicamina huic vis,& in quodam ruſtico ac prædulci Italiæ tranſpadanæ cibo,ſed iam pridem ſacrorum tantum gratia.Deinde poſt meſſem triticeam virgæ ipſæ merguntur in aquam ſolibus tepefactam, pondere aliquo depreſſæ.Nulli enim leuitas maior.Maceratas,indicio eſt membrana laxatior. Iterúmq; inuerſæ,vt priùs,Sole ſiccantur.Mox arefactæ in ſaxo tunduntur ſtupario malleo.Quod proximum cortici fuit,ſtupa appellatur,deterioris lini,lucernarū ferè luminibus aptior. Et ipſa tamē pectitur ferreis hamis,donec omnis membrana decorticetur. Medullæ numeroſior diſtinctio,candore,mollitia.Linúmque nere & viris decorū eſt.Cortices quoq; decuſsi clibanis & furnis præbent vſum.Ars depectendi digerendíque:Iuſtum è quinquagenis faſcium libris quinas denas carminari.Iterum deinde in filo politur,illiſum crebro in ſilice ex aqua:textúmque rurſus tunditur clauis,ſemper iniuria melius. Inuentum iam eſt etiam,quod ignibus non abſumeretur.Viuum id vocant, ardentéſque in focis conuiuiorum ex eo vidimus mappas,ſordibus exuſtis ſplendeſcentes igni magis,quàm poſſent aquis.Regum inde funebres tunicæ,corporis fauillam ab reliquo ſeparant cinere.Naſcitur in deſertis aduſtíſque Sole Indiæ,vbi non cadunt imbres,inter diras ſerpentes: aſſueſcítque viuere ardendo,rarum inuentu,difficile textu propter breuitatem. Rufus de cætero colos,ſplendeſcit igni.Cùm inuētum eſt,æquat pretia excellentium margaritarum. Vocatur autem à Græcis asbeſtinū ex argumento naturæ.Anaxilaus autor eſt,linteo eo circundatam arborem,ſurdis ictibus,& qui nō exaudiantur,cædi. Ergo huic lino principatus in toto orbe. Proximus byſſino,mulierum maximè deliciis circa Elim in Achaia

genito

genito: quaternis denariis scripula eius permutata quondam, vt auri, reperio. Linteorum lanugo, è velis nauium maritimarum maximè, in magno vsu medicinæ est: & cinis spodij vim habet. Est & inter papauera genus quoddã, quo candorem lintea præcipuum trahunt. Tentatum est tingi linum quoque, & vestium insaniam accipere, in Alexandri Magni primùm classibus, Indo amne nauigantis, cum duces eius ac præfecti in certamine quodam variassent insignia nauium: stupuerúntque litora flatu versicoloria implente. Velo purpureo ad Actium cum M. Antonio Cleopatra venit, eodémque effugit. Hoc fuit imperatoriæ nauis insigne. Posteà in theatris tantùm vmbram fecere: quod primus omnium inuenit Q. Catulus, cùm Capitolium dedicaret. Carbasina deinde vela primus in theatro duxisse traditur Lentulus Spinter Apollinaribus ludis. Mox Cæsar Dictator totum forum Romanum intexit, viámque sacram ab domo sua ad cliuum vsque Capitolinum: quod munere ipso gladiatorio mirabilius visum tradunt. Deinde & sine ludis Marcellus Octauia sorore Augusti genitus, in Ædilitate sua, auunculo x i. Consule Calend. Augusti, velis forum inumbrauit, vt salubrius litigantes consisterent: quantùm mutatis moribus Catonis Censorij, qui sternendum quoq; forum muricibus censuerat. Vela nuper colore cæli stellata per rudentes, terra etiam in amphitheatris principis Neronis rubente: in cauis ædium, & muscum à sole defendunt. Cæterò mansit candori pertinax gratia. Honor etiã & Troiano bello. Cur enim non & prælijs interfit, vt naufragiis? Thoracibus lineis paucos tamẽ pugnasse, testis est Homerus. Hinc fuisse & nauium armamenta apud eundem interpretantur eruditiores: quoniã cum sparta dixit, significauerit sata.

De sparti natura, & quando primum vsus eius, & quomodo perficiatur, & quæ sine radice nascantur, & viuant.

CAP. II.

Sparti quidem vsus multa post secula cœptus est: nec ante Pœnorum arma, quæ primùm Hispaniæ intulerunt. Herba & hæc sponte nascens, & quæ non queat seri, iuncúsque propriè aridi soli, vni terræ dato vitio. Nanque id malum telluris est: nec aliud ibi seri aut nasci potest. In Africa exiguum & inutile gignitur. Carthaginiensis Hispaniæ citerioris portio, nec hæc tota, sed quatenus parit, montes quoq; sparto operit. Hinc strata rusticis eorum, hinc ignes facésque, hinc calceamina, & pastorum vestis, animalibus noxium, præterquàm cacuminum teneritate. Ad reliquos vsus laboriosè euellitur, ocreatis cruribus, manibúsque tectis manicis, conuolutum osseis ligneísue conamentis. Nunc iam in hyemem vix. Facillimè tamen ab Idibus Maiis in Iunias: hoc maturitatis tempus. Vulsum fascibus in aceruo animatum biduo, tertio resolutum, spargitur in sole, siccatúrque, & rursus in fascibus redit sub tecta. Posteà maceratur aqua, marina optimè, sed & dulci, si marina desit. Siccatúmque Sole iterum rigatur, si repentè vrgeat desiderium, perfusum calida in solio, ac siccatum stans compendium operæ fatetur. Hoc autem tunditur, vt fiat vtile, præcipuè in aquis maríque inuictum. In sicco præferunt è cannabi funes. At spartum alitur etiam demersum, veluti natalium sitim pensans. Est quidem eius natura interpollis: rursúsque quàm libeat vetustum nouo miscetur. Veruntamen cõplectetur animo, qui volet miraculum æstimare, quanto sit in vsu omnibus terris nauium armamentis, machinis ædificationum, aliísque desideriis vitæ. Ad hos omnes vsus quæ sufficiant, minus x x x. M. pas. in latitudinem à litore Carthaginis nouæ, minúsq; in longitudinem esse reperientur. Longius vehi impendia prohibent. Iunco Græcos ad funes vsos nomini credamus, quo herbam eam appellant: posteà palmarum foliis philuráque, manifestum est: & inde translatum à Pœnis sparti vsum, perquàm simile veri est. Theophrastus autor est, esse bulbi genus circa ripas amnium nascẽs, cuius inter summum corticem eámque partem qua vescuntur, esse laneam naturam ex qua mapalia vestésque quædam conficiantur. Sed neque regionem, in qua id fiat, neque quicquam diligentius, præterquàm eriophoron id appellari, in exemplaribus, quæ quidem inuenerim, traditur: neque omnino vllam mentionem habet sparti, cuncta cura magna persecutus c c c c x c. annis ante nos, vt iam & alio loco diximus. quo apparet, post id temporis spatiũ in vsum

venisse spartum. Et quoniam à miraculis rerum cœpimus, sequemur eorum ordinem, in quibus vel maximum est, aliquid nasci aut viuere sine vlla radice. Tubera hæc vocantur, vndique terra circundata, nullisque fibris nixa, aut saltem capillamentis, nec vtique extuberante loco in quo gignuntur, aut rimas agente: neque ipsa terræ cohærent. Cortice etiam includuntur, vt planè nec terrā esse possimus dicere, nec aliud quàm terræ callum. Siccis hæc ferè & sabulosis locis fruticosisque nascuntur. Excedunt sæpe magnitudinē mali cotonei, etiam librali pondere. Duo eorum genera, harenosa dentibus inimica, & altera syncera. Distinguuntur & colore, ruffo nigróque, & intus candido, laudatissima Africæ. Crescant, anne vitium id terræ (neq; enim aliud intelligi potest) ea protinus globetur magnitudine, qua futurum est: & viuantne, an nō, haud facilè arbitror intelligi posse. Putrescendi enim ratio communis est iis cum ligno. Lartio Licinio Prætorio viro iura reddenti in Hispania Carthagine, paucis his annis scimus accidisse, mordenti tuber, vt deprehensus intus denarius primos dentes inflecteret. Quo manifestum erit, terræ naturam in se globari: quod certum est ex iis quæ nascantur, & seri non possint.

De misy, & tuberibus: de fungis pezicis, laserpitio & magydari, & rubia, & radicula. CAP. III.

Simile est & quod in Cyrenaica prouincia vocant misy, præcipuum suauitate odoris ac saporis, sed carnosius: & quod in Thracia ceraunium. De tuberibus hæc traduntur peculiariter: Cùm fuerint imbres autumnales, ac tonitrua crebra, tunc nasci, & maximè è tonitribus: nec vltra annum durare: tenerrima autem verno esse. Quibusdam locis accepta riguis feruntur: sicut Mitylenis negāt nasci, nisi exundatione fluminum inuecto semine ab Tiaris. Est autem is locus, in quo plurima nascuntur. Asiæ nobilissima circa Lampsacum & Alopeconnesum, Græciæ verò circa Elin. Sunt & in fungorum genere à Græcis dicti pezicæ, qui sine radice aut pediculo nascuntur. Ab his proximum dicetur autoritate clarissimum laserpitium, quod Græci silphion vocant, in Cyrenaica prouincia repertum: cuius succum vocant laser, magnificum in vsu medicamentisque, & ad pondus argentei denarij pensum. Multis iam annis in ea terra nō inuenitur: quoniam publicani, qui pascua conducunt, maius ita lucrum sentientes, depopulantur pecorum pabulo. Vnus omnino caulis nostra repertus memoria, Neroni principi missus est. Si quando incidit pecus in spem nascentis, hoc deprehenditur signo: oue, cùm comederit, dormiente protinus, capra sternuente. Diúque iam non aliud ad nos inuehitur laser, quàm quod in Perside aut Media & Armenia nascitur largè, sed multo infra Cyrenaicum: id quoque adulteratum gummi, aut sagapeno, aut faba fracta. quo minus omittendum videtur, C. Valerio, M. Herennio Coss. Cyrenis aduecta Romam publicè laserpitij pondo XXX. Cæsarem verò Dictatorem initio belli ciuilis, inter aurum argentúmq; protulisse ex ærario laserpitij pondo CXI. Id apud autores Græciæ euidentissimos inuenimus natum imbre piceo repentè madefacta tellure, circa Hesperidum hortos Syrtínque maiorem, septem annis ante oppidum Cyrenarum, quod conditum est vrbis nostræ anno CXLIII. Vim autem illam per quatuor millia stadiûm Africæ valuisse. In ea laserpitium gigni solitum, rem feram ac cōtumacem: & si coleretur, in deserta fugientem: radice multa crassáque, caule ferulaceo, haud simili crassitudine. Huius folia maspetum vocabāt, apio maximè similia. Semen erat foliaceum, folium ipsum vere deciduum. Vesci pecora solita, primóque purgari, mox pinguescere, carne mirabilē in modum iucunda. Post folia amissa, caule ipso & homines vescebantur decocto, asso, elixóque: eorum quoque corpora XL. primis diebus purgante à vitiis omnibus. Succus duobus modis capiebatur, è radice atque caule. Et hæc duo erant nomina, rhizias, atque caulias, vilior ille ac putrescens. Radice cortex niger & ad mercis adulteria. Succum ipsum in vasa coniectum, admisto furfure, subinde concutiendo ad maturitatem perducebant: ni ita fecissent, putrescentem. Argumentum erat maturitatis, color, siccitásque sudore finito. Alij tradunt laserpitij radicem fuisse maiorem cubitali, tubérq; in ea super terram. Hoc inciso, profluere solitum succum, ceu lactis, supernato caule, quem magydarin vocarunt. Folia aurei coloris pro semine

semine fuisse,cadentia à Canis ortu,Austro flante. Ex his laserpitium nasci solitum, annuo spatio & radice & caule consummantibus sese. Hoc & circumfodi solitum prodidere. Nec purgari pecora,sed ægra sanari,aut protinus mori,quod in paucis accidere. Persico silphio prior opinio congruit. Alterum genus est quod magydaris vocatur,tenerius & minus vehemens,sine succo:quod circa Syriam nascitur,non proueniens in Cyrenaica regione. Gignitur & in Parnasso monte copiosius,quibusdam laserpitium vocātibus: per quæ omnia adulteratur rei saluberrimæ vtilissimæque autoritas. Probatio synceri prima,in colore modicè russo,& cùm frangitur,candido intus,mox translucente: gutta aqua saliuáque liquescit. Vsus in multis medicaminibus. Sunt etiamnum duo genera, non nisi sordido nota vulgo,cùm quæstu multum polleant. In primis rubia,tingendis lanis & coriis necessaria. Laudatissima Italica,& maximè suburbana: & omnes penè prouinciæ scatēt ea. Sponte prouenit,seritúrque similitudine eruiliæ. Verùm spinosus ei caulis:geniculatus hic est,quinis circa articulos in orbe foliis. Semen eius rubrum est. Quos in medicina vsus habeat,suo dicemus loco. At quæ vocatur radiculà,lauandis demum lanis succum habet mirum,quantum conferens candori mollitiæque. Nascitur satiua vbique,sed sponte præcipua in Asia Syriáque,saxosis & asperis locis. Trans Euphratem tamen laudatissima,caule ferulaceo tenui,& ipso cibis indigenarum expetito, & tingenti quicquid sit,cum quo decoquatur,folio oleæ,Struthion Græci vocant,floret æstate,grata aspectu: verùm sine odore,spinosa,& caule lanuginoso. Semen ei nullum,radix magna,quæ conciditur ad quem dictum est vsum.

De hortorum cura,& digestio terræ nascentium,præter fruges & frutices.

CAP. IIII.

Ab his superest reuerti ad hortorum curam,& suapte natura memorandum,& quoniam antiquitas nihil prius mirata est,quàm Hesperidum hortos, ac regum Adonis & Alcinoi,itemq; pensiles,siue illos Semiramis,siue Assyriæ rex Cyrus fecit,de quorum opere alio volumine dicemus. Romani quidē reges ipsi coluere. Quippe etiam Superbus Tarquinius nuntium illum sæuum atque sanguinarium filio remisit ex horto. In XII.tabulis legum nostrarum nusquam nominatur villa,semper in significatione ea hortus:in horti verò hæredium. Quam rem comitata est & religio quædā:hortósq; & fores tantùm contra inuidentium effascinationes dicari videmus. In remedio satyrica signa, quanquàm hortos tutelæ Veneris assignante Plauto. Iam quidem hortorum nomine in ipsa vrbe delicias,agros,villásque possident. Primus hoc instituit Athenis Epicurus otij magister. Vsque ad eum,moris non fuerat in oppidis habitari rura. Romæ quidem per se hortus ager pauperis erat. Ex horto plebei macellum,quāto innocentiore victu! Mergi enim,credo,in profunda satius est,& ostrearum genera naufragio exquiri, aues vltra Phasidem amnem peti,& fabuloso quidē terrore tutas,imò sic pretiosiores, alias in Numidiam atque Æthiopiæ sepulcra: aut pugnare cum feris, mandíque capientem quod mandat alius. At hercule quàm vilia hæc,quàm parata voluptati satieratíque,nisi eadem quæ vbique indignatio occurreret! Ferendum sanè fuerit exquisita nasci poma, alia sapore,alia magnitudine,alia monstro,pauperibus interdicta: inueterari vina,saccísque castrari: nec cuiquàm adeò longam esse vitam,vt non ante se genita potet:è frugibus quoque quoddam alimentum sibi excogitasse luxuriam,ac medullā tantum earum, superq; pistrinatum operibus & cælaturis viuere, alio pane procerum,alio vulgi, tot generibus vsque ad infimam plebem descendente annona. Etiámne in herbis discrimen inuentum est,opésque differentiam fecere in cibo,etiam vno asse venali? In his quoque aliqua sibi nasci tribus negant,caule in tantum saginato,vt pauperis mensa non capiat. Syluestres fecerat natura corrudas,vt quisque demeteret passim. Ecce altiles spectantur asparagi. Et Rauenna ternos libris rependit. Heu prodigia ventris. Mirum esset nō licere pecori carduis vesci:non licet plebei. Aquæ quoque separantur:& ipsa naturæ elementa vi pecuniæ discreta sunt. Hi niues,illi glaciem potant,pœnásque montium in voluptatem gulæ vertunt. Seruatur algor æstibus,excogitatúrq; vt alienis mensibus nix algeat. Deco-

quunt alij aquas: mox & illas hyemant. Nihil itaque homini sic,quomodo rerum naturæ placet.Etiámne herba aliqua diuitiis tantùm nascitur? Nemo Sacros Auentinósque montes,& iratæ plebis secessus circunspexerit. Mors enim certè æquabit,quos pecunia separauerit. Itaque hercule nullum macelli vectigal maius fuit Romæ,clamore plebis incusantis apud omnes principes,donec remissum est portorium mercis huius:compertúmque non aliter quæstuosius censum haberi aut tutius,ac minore fortunæ iure, cùm credatur pensio ea pauperum.Is in solo sponsor est,& sub dio reditus,superficiésque cælo quocunque gaudens. Hortorum Cato prædicat caules. Hinc primum agricolæ æstimabantur prisci,& sic statim faciebant iudicium,nequam esse in domo matremfamiliàs (etenim hæc cura fœminæ dicebatur)vbi indiligens esset hortus. Quippe è carnario aut macello viuendum esse. Nec caules,vt nunc,maximè probabant,damnantes pulmentaria quæ egerent alio pulmentario.Id erat oleo parcere.Nam gari desideria etiam in exprobratione erant. Horti maximè placebant, quia non egerent igni,parceréntque ligno,expedita res & parata semper:vnde & acetaria appellantur, facilia concoqui, nec oneratura sensum cibo, & quæ minimè accenderent desiderium panis. Pars eorum ad condimenta pertinens, fatetur domi versuram fieri solitam.atque non Indicum piper quæsitum,quæque trans maria petimus. Iam in fenestris suis plebs vrbana in imagine hortorum quotidiana oculis rura præbebãt,antequàm præfigi prospectus omnis coëgit multitudinis innumeraræ sæua latrocinatio. Quam ob rem sit aliquis & his honos,néve autoritatem rebus vtilitas adimat,cùm præsertim etiam cognomina procerum inde nata videamus:Lactucinósque in Valeria familia non puduisse appellari: & contingat aliqua gratia operæ curæque nostræ,Virgilio quoque confesso,quàm sit difficile verborum honorem tam paruis perhibere.Hortos villæ iungendos non est dubium,riguósque maximè habendos,si contingat†profluo amne:si minus,è puteo pertica, organísve neumaticis,vel tollenonum haustu rigandos.Solum proscindendum à Fauonio: in autumnum præparandum est post x i i i i.dies, iterandúmque ante brumam. Octo iugerum operis palari iustum est,fimum tres pedes altè cum terra misceri,areis distingui, easque resupinis puluinorum toris,ambiri singulas tramitum sulcis,quà detur accessus homini,scatebrísque decursus.In hortis nascentium alia bulbo commendantur,alia capite,alia caule, alia folio,alia vtroque,alia semine,alia cortice,alia cute,aut cartilagine, alia carne,alia tunicis carnosis.Aliorum fructus in terra est, aliorum & extra, aliórum non nisi extra. Quædam iacent crescúntque,vt cucurbitæ & cucumis.Eadem pendent,quanquam grauiora multo etiam iis quæ in arboribus gignuntur.Sed cucumis cartilagine.Cortex huic vni maturitate transit in lignum.Terra conduntur rhaphani,napíque,& rapa,atque alio modo inulæ,siser,pastinacæ.Quædam vocabimus ferulacea,vt anethum,maluas. Nanq; tradunt autores,in Arabia maluas septimo mense arborescere,baculorum vsum præbere extemplo.Sed & arbor est malua in Mauritania Lixi oppidi æstuario,vbi Hesperidum horti fuisse produntur c c.pass.ab Oceano,iuxta delubrum Herculis, antiquius Gaditano,vt ferunt.Ipsa altitudinis pedum x x. crassitudinis quam circumplecti nemo posit. In simili genere habebitur & cannabis.Necnon & carnosa aliqua appellabimus,vt spongias in humore pratorum enascentes. Fungorum enim callum,in ligni arborúmque natura diximus,& alio genere tuberum paulò antè.

† præfluo

Natura & genera,& historia nascentium in hortis rerum.

CAPVT V.

Cartilaginei generis,extráque terram est cucumis, mira voluptate Tiberio principi expetitus. Nullo quippe non die contigit ei, pensiles eorum hortos promouentibus in Solem rotis olitoribus: rursúsque hybernis diebus intra specularium munimenta reuocantibus. Quin & lacte mulso semine eorum biduo macerato,apud antiquos Græciæ autores scriptum est seri oportere, vt dulciores fiant. Crescunt qua coguntur forma.In Italia virides,& quàm minimi:in prouinciis quàm maximi,& citrini,aut nigri. Placent copiosissimi Africæ,grandissimi Mœsiæ; cùm magnitudine excessere,pepones vocantur.

cantur. Viunt hausti in stomacho in posterum diem, nec perfici queunt in cibis, non insalubres tamen plurimùm. Natura oleum odere mirè: nec minus aquas diligunt. Desecti quoque, ad eas modicè distantes adrepunt: contrà oleum refugiunt: aut si quid obstet, vel si pendeant, curuantur: idque vel vna nocte deprehenditur, si vas cum aqua subiiciatur à quatuor digitorum interuallo descendentibus ante posterum diem: at si oleum eodem modo fit, in hamos curuatis. Iidem in fistula flore demisso, mira longitudine crescunt. Ecce cũ maximè noua forma eorum in Campania prouenit, mali cotonei effigie. Fortè primò natum ita audio vnum: mox semine ex illo genus factum, melopeponas vocant. Non pendent hi, sed humi rotundantur. Mirum in his, præter figuram colorémq; & odorem, quòd maturitatem adepti, quanquam non pendentes, statim à pediculo recedunt. Columella suum tradit cõmentum, vt toto anno contingant. Fruticem rubi quàm vastissimum in apricum locum transferre, & recidere, duûm digitorum relicta stirpe, circa vernum æquinoctium: ita in medulla rubi semine cucumeris insito, terra minuta fimóque circumaggeratas resistere frigori radices. Cucumerum Græci tria genera fecere: Laconicum, Scytalicum, Bœoticum. Ex his tantùm Laconicum aqua gaudere. Sunt qui herba, quæ vocatur culix nomine, trita, semen eorum maceratum seri iubeant, vt sinè semine nascantur. Similis & cucurbitis natura, duntaxat in nascendo. Æquè hyemem odere. Amant rigua ac fimum. Seruntur ambo semine in terra sesquipedali fossura, inter æquinoctium vernum & solstitium: Parilibus tamen aptissimè. Aliqui malunt ex Calend. Martij cucurbitas, & Nonis cucumeres, & per Quinquatrus serere, simili modo reptantibus flagellis, scandentes parietum aspera in tectum vsque, natura sublimitatis auida. Vires sine adminiculo standi non sunt, velocitas pernix, leui vmbra cameras ac pergulas operiens. Inde hæc duo prima genera: Camerarium, & plebeium, quod humi repit. In priore mirè tenui pediculo libratur pondus immobile auræ. Cucurbita quoq; omni modo fastigiatur, vaginis maximè vitilibus, coniecta in eas postquàm defloruit. Crescit qua cogitur forma, plerunque & draconis intorti figura. Libertate verò pensili, concessa, iam visa est nouem pedum longitudinis. Particulatim cucumis floret, sibiipse superflorescens, & siccioreslocos patitur, candida lanugine obductus, magísque, cùm crescit. Cucurbitarum numerosior vsus. Et primus caulis in cibo. Atque ex eo totum natura diuersa. Nuper in balinearum vsum veuêre vrceorum vice, iampridem verò etiam cadorum ad vina condenda. Cortex viridi tener. Deraditur nihilominus in cibis. † Cibus salubér ac lenis pluribus modis existimatur, qui perfici humano ventre non queant, sed nõ intumescant. Semina quæ proxima collo fuerint, proceras pariunt: item ab imis, sed non comparandas suprà dictis: quæ in medio, rotundas: quæ in lateribus, crassas breuiorésque. Siccantur in vmbra, & cùm libeat serere, in aqua macerantur. Cibis, quò longiores tenuioréfq;, eò gratiores. Et ob id salubriores, quæ pendendo creuere: minimúmque seminis tales habent, duritia eius in cibis gratiam terminante. Eas quæ semini seruentur, ante hyemem præcidi non est mos. Posteà fumo siccantur, condendis hortensiorum seminibus rusticæ supellectili. Inuenta est ratio, qua cibis quoque seruarentur: eodémque modo cucuminis, vsque ad alios penè prouentus: & id quidem in muria fit. Sed & scrobe, opaco in loco harena substrato, fœnóque sicco opertos, ac deinde terra, virides seruari tradunt. Sunt & syluestres in vtroque genere, & omnibus ferè hortensiis. Sed & his medica tantùm natura est. Quam ob rem differentur in sua volumina. Reliqua cartilaginum naturæ terra occultantur omnia. In quibus de rapis abundè dixisse poteramus videri, nisi medici masculini sexus facerent in his rotunda: latiora verò concaua & fœminini, præstantiora suauitate, & ad condiendum faciliora: quæ sæpius sata transeunt in marem. Iidem naporum quinq; genera fecere: Corinthium, Cleonæum, Liothasium, Bœoticum, & quod per se viride dixerunt. Ex iis in amplitudinem adolescit Corinthium, nuda ferè radice. Solum enim hoc genus supernè tendit, non, vt cætera, in terram. Liothasium quidam Thracium appellant, frigorum patientissimum. Ab eo Bœoticum dulce est, rotunditate etiam breui notabile, neque vt Cleonæum prælongum. In totum quidem, quo-

† Vet. codic. pauló aliter, eodem tamẽ seruato sensu: Cibo salubres ac lenes pluribus modis existimãtur.

rum tenuiora folia,ipsi quoque dulciores:quorum scabra & angulosa & horrida amariores.Est prætereà genus sylvestre,cuius folia sunt erucæ similia. Palma Romæ Amiternis datur,inde Nursinis,tertia nostratibus.Cætera de satu eorum in rapis dicta sunt.Cortice & cartilagine constant rhaphani:multisque eorum cortex crassior etiam,quàm quibusdam arborum. Amaritudo plurima illi est,& pro crassitudine corticis.Cætera quoq; aliquando lignosa.Et vis mira colligendi spiritum,laxandiq; ructum. Ob id cibus illiberalis,vtique si proxime olus mãdatur:si verò cum oliuis drupis,rarior ructus fit,minúsq; fœtidus.Ægypto mirè celebratur propter olei fertilitatem, quod è semine eius faciunt. Hoc maximè cupiunt serere,si liceat:quoniam & quæstus plus quàm à frumento, & minus tributi est,nullúmque copiosius oleum. Genera rhaphani Græci fecere tria foliorum differentia,crispi,atque læuis,& tertium sylvestre. Arq; huic læuia quidem,sed breuiora ac rotunda,copiosáque atque fruticosa:sapor autem asper, & medicamenti instar ad eliciendas aluos.Et in prioribus tamen differentia seminis est,quoniam aliqua peius, aliqua admodum exiguum ferunt.Hæc vitia non cadunt,nisi in crispa folia. Nostri alia fecere genera: Algidense à loco,longum atque translucidum.Alterum rapi figura,quod vocant Syriacum,suauissimum ferè ac tenerrimum,hyemísque patiens. Præcipuum tamen est,quod è Syria non pridem aduectum apparet, quoniam apud autores non reperitur:id autem tota hyeme durat. Etiamnum vnum sylvestre Græci agrion vocant,Pontici armon,alij leucen,nostri armoraciam,fronde copiosius quàm corpore. In omnibus autem probandis maximè spectantur caules.Immitium enim rotundiores crassioréśque, ac longis canalibus.Folia ipsa tristiora,& angulis horrida.Seri vult rhaphanus terra soluta,humida.Fimum odit,palea contentus. Frigore adeò gaudet,vt in Germania infantium puerorum magnitudinem æquet. Seritur post Idus Febr.vt vernus sit: iterúmque circa Vulcanalia,quæ satio melior.Multi & Martio & Aprili serunt & Septembri. Incipiente incremento,confert alterna folia circumobruere, ipsos verò accumulare. Nam qui extra terram emersit,durus fit atque fungosus.Aristomachus detrahi folia per hyemem iubet,& ne lacunæ stagnent accumulare:ita in æstatem grandescere.Quidam prodidere,si palo adacto cauerna palea insternatur sex digitorum altitudine,† deinde in semen fimúmque & terra congeratur,ad magnitudinem scrobis crescere.Præcipuè tamen salsis aluntur. Itaque etiam talibus aquis irrigantur,& in Ægypto nitro sparguntur,vbi sunt suauitate præcipui.In totum quoque salsugine amaritudo eorum eximitur,fiúntque coctis similes. Nanque & cocti dulcescunt,& in naporum vicem transeunt. Crudos medici suadent ad colligenda acria viscerum dandos cum sale ieiunis esse,atque ita vomitionibus præparant meatum.Tradunt & præcordiis necessarium hunc succum: quando phthisin cordi intus inhærentem, non alio potuisse depelli compertum sit in Ægypto, regibus corpora mortuorum ad scrutandos morbos insecantibus. Atque vt est Græca vanitas, fertur in templo Apollinis Delphis adeò cæteris cibis prælatus rhaphanus,vt ex auro dicaretur,beta ex argento, rapum è plumbo. Scires non ibi genitum Manium Curium Imperatorem, quem Samnitium legatis aurum repudiaturo afferentibus,rapum torrentem in foco inuentum Annales nostri prodidere.Scripsit & Moschion Græcus vnum de rhaphano volumen. Vtilissimi in cibis hyberno tempore existimantur: iidémque dentibus semper inimici,quoniam atterant. Ebora certè poliunt. Odium his cum vite maximum,refugítque iuxtà satos.Lignosiora sunt reliqua,in cartilaginum genere à nobis posita. Mirúmque,omnibus vehementiam saporis inesse. Ex iis pastinacæ vnum genus agreste sponte prouenit:staphylinos Græcè dicitur. Alterum seritur radice vel semine,primo vere vel autumno,vt Hygino placet Februario,Augusto,Septembri, Octobri,solo quàm altissimè refosso. Annicula vtilis esse incipit, bima vtilior, gratior autumno, patinísque maximè.& sic quoque virus illi intractabile est. Hibiscum à pastinaca gracilitate distat, damnatum in cibis, sed medicinæ vtile. Est & quartum genus in eadem similitudine pastinacæ, quam nostri Gallicam vocant. Græci verò daucon:cuius genera etiam quatuor fecere.Inter medica dicendum siser: & ipsum Tiberius

† deinde semen fimúmq; & terra contegatur.

princeps

princeps nobilitauit,flagitans omnibus annis à Germania. Gelduba appellatur castellum Rheno impositum,vbi generositas præcipua. Ex quo apparet frigidis locis conuenire.Inest longitudine neruus,qui decoctis extrahitur amaritudinis tamen magna parte relicta:quæ mulso in cibis temperata,etiam in gratiam vertitur. Neruus idem & pastinacæ maiori,duntaxat annicula. Siseris satus mensibus Februario,Martio,Aprili,Augusto, Septembri,Octobri.Breuior his est,sed torosior amariórque,inula,per se stomacho inimicissima:eadem dulcibus mistis saluberrima. Pluribus modis austeritate victa gratiam inuenit.Nanque & in pollinem tunditur arida,liquidóque dulci temperatur: & decocta posca,aut asseruata,vel macerata pluribus modis,& tunc mista defruto,aut subacta melle,vuísve passis,aut pinguibus cariotis. Alio rursus modo coroneis malis,vel sorbis,aut prunis,aliquando pipere aut thymo variata,defectus præcipuè stomachi excitat,illustrata maximè Iuliæ Augustæ quotidiano cibo. Superuacuum eius semen, quoniam oculis ex radice excisis,vt harundo seritur. Et hæc autem seritur, & siser,& pastinaca vtroque tempore,vere & autumno magnis seminum interuallis, nulláve minus quàm ternorum pedum,quoniam spatiosè fruticat.Siser autem transferre melius.Proxima his est bulborum natura,quos Cato in primis serendos præcepit,celebrans Megaricos.Verùm nobilissima est scilla,quanquàm medicamini nata,acetóque exacuendo. Nec vlli amplitudo maior,sicut nec vis asperior.Duo genera medica:masculus albis foliis,fœmina nigris. Et tertium genus est cibis gratum: Epimenidium vocatur,angustius folio,ac minus aspero. Seminis plurimum omnibus. Celerius tamen proueniunt satæ bulbis circa latera natis. Et vt crescant,folia quæ sunt his ampla,deflexa circa obruuntur. Ita succum omnem in se trahunt capita.Sponte nascuntur copiosissimè in Balearibus Ebusóque insulis, ac per Hispanias. Vnum de iis volumen condidit Pythagoras philosophus, colligens medicas vires,quas proximo reddemus libro.Reliqua bulborum genera differunt colore,magnitudine,suauitate. Quippe cum quidam crudi mandantur, vt in Cherrhoneso Taurica. Post hos in Africa nati maximè laudantur,mox Apuli.Genera Græci hæc fecere. Bulbinen,setanion,pythion,acrocorion,ægilopa,sisyrinchion. In hoc mirum,imas eius radices crescere hyeme: verno autem,cùm apparuerit viola, minui & contrahi,tum deinde bulbum pinguescere.Est inter genera & quod in Ægypto aron vocant,scillæ proximum amplitudine,foliis lapathi,caule recto duûm cubitorum,baculi crassitudine,radice mollioris naturæ,quæ edatur & cruda. Effodiuntur bulbi ante ver,aut deteriores illico fiunt. Signum maturitatis, folia inarescentia ab imo. Vetustiores improbant: item paruos & longos. Contrà rubicundis rotundioribúsque laus, & grandissimis. Amaritudo plerisque in vertice est. Media eorum dulcia. Bulbos non nasci, nisi ex semine,priores tradiderunt. Sed & Prænestinis campis sponte nascuntur, ac sine modo etiam in Rhemorum aruis.

De hortensium herbarum radicibus,foliis,floribus,coloribus.

CAPVT VI.

HOrtensiis omnibus ferè singulæ radices, vt rhaphano,betæ,apio,maluæ. Amplissima autem lapatho,vt quæ descendat ad tria cubita.Syluestri minores,tumidæ.Effossa quoque diu viuit. Quibusdam tamen capillatæ,vt apio,maluæ. Quibusdam surculosæ,vt ocimo.Aliis carnosæ,vt betæ,aut magis etiamnum croco. Aliquibus ex cortice & carne constant,vt rhaphano,rapis. Quorundam geniculatæ sunt,vt graminis. Quæ rectam non habent radicem,statim plurimis nascuntur capillamẽtis,vt atriplex,& blitum. Scilla autem,& bulbi,& cæpe,& allium,non nisi in rectum radicãtur.Sponte nascentium quædam numerosiora sunt radice, quàm folio,vt aspalax,perdicium,crocum. Florent cum fraxino serpyllum,abrotanum,napi,rhaphani,menta,ruta,& cætera quidem cum cœpere,deflorescunt. Ocimum autem parculatim & ab imo incipit: qua de causa diutissimè floret. Hoc & in heliotropio herba euenit. Flos aliis candidus, aliis luteus,aliis purpureus. Folia cadunt à cacuminibus,origano,inulæ,& aliquando rutæ iniuria læsæ. Maximè concaua sunt cæpe,gethio.Allium cæpásque inter Deos in iureiurando habet

Ægyptus. Cæpæ genera apud Græcos,Sardia, Samothracia,alſidena,ſetania, ſchiſta, Aſcalonia,ab oppido Iudææ nominata. Omnibus etiam odor lacrymoſus,& præcipuè Cypriis,minimè Gnidiis. Omnibus corpus † totum pinguitudinis earum cartilagine. E cunctis ſetania minima,excepta Tuſculana,ſed dulcis.Schiſta autem & Aſcalonia condiuntur.Schiſtam hyeme cum coma ſua relinquunt, vere folia detrahunt,& alia ſubnaſcuntur iiſdem diuiſuris:vnde & nomen. Hoc exemplo reliquis quoque generibus detrahi iubent,vt in capita creſcant potius,quàm in ſemina. Aſcaloniarum propria natura. Etenim velut ſteriles ſunt ab radice,& ob id ſemine ſeri illas,non deponi, iuſſere Græci. Prætereà ſerius circa ver, cùm germinant,transferri: ita craſſeſcere, & tunc properare præteriti temporis penſitatione. Feſtinandum autem in his eſt,quoniam maturæ celeriter putreſcunt.Si deponantur,& caulem emittunt & ſemen,ipſæq́; euaneſcunt. Eſt & colorum differentia.Samo enim & Sardibus candidiſsimæ proueniunt. Sunt in honore & Creticæ,de quibus dubitant,an eædem ſint,quæ Aſcaloniæ: quoniam ſatis capita craſſeſcunt:depoſitis,caules & ſemina. Diſtãt ſapore tantùm dulci. Apud nos duo prima genera: Vnum condimentariæ, quam illi gethyon,noſtri pallacanam vocant. Seritur menſibus Martio,Aprili,Maio. Alterum capitatæ,quæ ab æquinoctio autumni, vel à Fauonio.Genera eius auſteritatis ordine,Africana,Gallica,Tuſculana,Amiternina. Optima autem,quæ rotundiſsima. Item rufa acrior,quàm candida: ſicca,quàm viridis:& cruda, quàm cocta:ſicca,quàm cõdita. Seritur Amiternina frigidis & humidis locis,& ſola allij modo capite,reliquæ ſemine.Proximáque æſtate nullum ſemen emittunt,ſed caput tantùm, quod inareſcit. Sequenti autem anno permutata ratione ſemen gignitur, caput ipſum corrumpitur. Ergo omnibus annis ſeparatim ſemen cepæ cauſa ſeritur,ſeparatim cæpe ſeminis. Seruantur autem optimè in paleis. Gethyum penè ſine capite eſt, ceruicis tantùm longæ, & ideo totum in fronde, ſæpiúſque reſecatur, vt porrum. Ideo & illud ſerunt, non deponunt. Cæterò cæpas ter foſſo ſolo ſeri iubent, extirpatis radicibus herbarum in iugera denas libras. Intermiſceri ſatureiam, quoniam melius proueniat.Runcari prætereà,& ſarriri,ſi non ſæpius,quater. Aſcaloniam menſe Februario ſerunt noſtri. Semen cæparum nigreſcere incipiens, antequam marceſcat,metunt. Et de porro in hac cognatione dici conueniat, præſertim cùm ſectiuo nuper autoritatem dederit princeps Nero, vocis gratia, ex oleo ſtatis menſium omnium diebus, nihílque aliud, ac ne pane quidem veſcendo. Seritur ſemine ab æquinoctio autumno: ſi ſectiuum facere libuit, denſius. In eadem area ſecatur, donec deficiat,ſtercoratúrque ſemper: nutritur in capita, antequàm ſecetur. Cùm increuit in aliam aream transfertur, ſummis foliis leuiter reciſis ante medullam, & capitibus retractis, tuniciſve extremis. Antiqui ſilice vel tegula ſubiecta capita dilatabant. Hoc item in bulbis. Nunc ſarculo leuiter conuelluntur radices, vt delumbatæ alant, neqùe diſtrahant. Inſigne,quòd cùm fimo lætóque ſolo gaudeat,rigua odit,& tamen proprietate quadam ſoli conſtant. Laudatiſsimus in Ægypto,mox Orthiæ atque Ariciæ.Sectiui duo genera:Herbaceum folio inciſuris eius euidentibus,quo vtuntur medicamentarij. Alterum genus ſuauioris folij, rotundioríſque,inciſuris leuioribus.Fama eſt, Melam equeſtris ordinis reum ex procuratione à Tiberio principe accerſitum,in ſumma deſperatione ſucco porri ad trium denariorum argenteorum pondus hauſto, confeſtim expiraſſe ſine cruciatu. Ampliorem modum negant noxium eſſe. Allium ad multa ruris præcipuè medicamenta prodeſſe creditur.Tenuiſsimis & quæ ſeparantur,in vniuerſum velatur membranis:mox pluribus coagmentatur nucleis,& his ſeparatim veſtitis. Aſperi ſaporis: quo plures nuclei fuere, hoc eſt aſperius. Tædium huic quoque halitu, vt cæpis,nullum tamen coctis.Generum differentia in tempore. Præcox matureſcit ſexaginta diebus. Tum in magnitudine. Vlpicum quoque in hoc genere Græci appellauere allium Cyprium, alij antiſcorodon, præcipuè Africæ celebratum inter pulmentaria ruris,grandius allio. Tritum in oleo & aceto, mirum quantum increſcat ſpuma. Quidam vlpicum & allium in plano ſeri vetant,caſtellatímque grumulis imponi,diſtãtibus inter ſe pedes ternos.Inter grana digiti

intereſſe

intereſſe debent,ſimulatque tria folia eruperint,ſarriri.Grandeſcunt,quò ſæpius ſarriuntur.Matureſcentium caules depreſsi in terram obruuntur:ita cauetur ne in frondem luxurient.In frigidis vtilius vere ſeri,quàm autumno.Cæterùm vt odore careāt,omnia hæc iubentur ſeri cùm luna ſub terra ſit,colligi,cùm in coitu.Sine his Menander ę Gręcis autor eſt,allium edētibus,ſi radicem betæ in pruna toſtam ſuperederint, odorem extingui. Sunt qui & allium & vlpicum inter Compitalia ac Saturnalia ſeri aptiſsimè putent. Allium & ſemine prouenit,ſed tardè.Primo enim anno porri craſſitudine caput efficitur:ſequenti diuiditur,tertio conſummatur:pulchriúſque tale exiſtimāt quidam.In ſemen exire non debet,ſed intorqueri caulis ſarionis gratia,vti caput validius fiat. Quod ſi diutius allium cæpámque inueterari libeat,aqua ſalſa tepida capita intingēda ſunt.Ita diuturniora fient,melioráque vſui,ſed in ſatu ſterilia.Alij contenti ſunt primò ſuper prunas ſuſpendiſſe,abundéque ita profici arbitrantur ne germinent.Quod facere allium cæpámq; extra terram quoque certum eſt,& cauliculo acto euaneſcere.Aliqui & allium palea optime ſeruari putant.Allium eſt & in aruis ſponte naſcens,alum hoc vocant:quod aduerſus improbitatem alitum depaſcentium ſemina coctum,ne renaſci poſsit,abiicitur: ſtatímq; quæ deuorauere aues,ſtupentes manu capiuntur,& ſi paulum commorauere,ſopitæ. Eſt & ſylueſtre,quod vrſinum vocant, odore molli,capite prætenui,foliis grandibus.

Quoto die quæque herbæ naſcuntur: ſeminum natura: quomodo quæque ſerantur,& quorum ſingula genera ſint,& quorum plura.

CAP. VII.

IN horto ſatorum celetrimè naſcuntur ocimum,blitum,napus, eruca: tertio enim die erumpunt: anethum quarto, lactuca quinto,rhaphanus ſexto, cucumis & cucurbitæ ſeptimo,prior cucumis: naſturtium ac ſinapi quinto, beta æſtate ſexto,hyeme decimo, atriplex octauo,cæpe x i x. aut x x:gethyum x.aut x i i.Contumacius coriandrum. Cunila quidem & origanum poſt x x x.diem.Omnium autem difficillimè apium: quadrageſimo enim die cùm celerrimè, quinquageſimo maiore ex parte emergit. Aliquid & ſeminum ætas confert,quoniam recentiora maturius gignuntur, in porro, gethyo, cucumere, cucurbita: ex vetere autem celerius proueniunt apium, beta, cardamum, cunila, origanum,coriandrum. Mirum in betæ ſemine: non enim totum eodem anno gignit,ſed aliquid ſequente, aliquid tertio.Itaque ex copia ſeminis,modicè naſcitur.Quædam anno tantum ſuo pariunt, quædam ſæpius, ſicut apium, porrum, gethyum. Hæc enim ſemel ſata pluribus annis reſtibili fertilitate proueniunt.Semina plurimis rorūda, aliquibus oblonga,paucis foliacea & lata,vt atriplici. Quibuſdam anguſta & canaliculata,vt cumino.Differunt & colore, nigro candidóque: item duritie.Surculacea in folliculo ſunt rhaphano,ſinapi,rapo.Nudum ſemen apij,coriandri,anethi, fœniculi,cumini. Cortice obducta bliti,betæ,atriplicis,ocimi.At lactucis in lanugine.Nihil ocimo fœcundius: cum maledictis ac probris ſerendum præcipiunt, vt lætius proueniat: ſato pauitur terra.Et cuminum qui ſerunt, precantur ne exeat. Quæ in cortice ſunt,difficillimè inareſcunt,maximéque ocimum & gith.ſiccantur omnia,ac ſunt fœcunda. Vtique meliora naſcuntur aceruatim ſato ſemine,quàm ſparſo.Ita certè porrum & alium ſerunt in laciniis colligatum. Apium etiam paxillo cauerna facta,ac fimo ingeſto.Naſcuntur autem omnia aut ſemine,aut auulſione.Quædam ſemine & ſurculo,vt ruta,origanum,ocimum: præcidunt enim & hoc cùm peruēnit ad palmum altitudinis. Quædam & radice & ſemine,vt cæpa,allium,bulbi,& ſi quorum radicem anniferorum relinquunt. Eorum verò quæ à radice naſcuntur,radix diuturna & fruticoſa eſt,vt bulbi,gethyi, ſcillæ. Fruticant alia & non capite, vt apium & beta. Caule reciſo ferè quidem omnia regerminant, exceptis quæ non ſcabrū caulem habent:& in vſum verò ocimū,rhaphanus,lactuca. Hanc etiam ſuauiorem putant à regerminatione.Rhaphanus vtique iucundior detractis foliis antequàm decauleſcat.Hoc & in rapis.Nam & eadem direptis foliis cooperta terra creſcunt,durántque in æſtate. Singula genera ſunt ocimo, lapatho, blito,naſturtio,erucæ, atriplici,coriandro,anetho.Hæc enim vbique eadem ſunt,neq; aliud alio melius vſquam.

Rutam furtiuam tantùm prouenire fertilius putant, sicut apes furtiuas pessimé. Nascuntur etiam non sata, mentastrum, nepeta, intubum, pulegium. Cótrà plura genera sunt eorum quæ diximus dicemúsque, & in primis apio.

Natura & genera, & historiæ ad condimenta in horto satarum rerum XXXVI. CAP. VIII.

ID enim quod sponte in humidis nascitur, heleoselinum vocatur, vno folio, nec hirsutum. Rursus in siccis hipposelinũ, pluribus foliis, simile heleoselino. Tertium est oreoselinum, cicutæ foliis, radice tenui, semine anethi, minutiore tantum. Et satiui autem differentiæ in folio, denso, crispo, aut rariore & leuiore. Item caule tenuiore aut crassiore. & caulis aliorum candidus est, aliorum purpureus, aliorum varius. Lactucæ Græci tria fecere genera: vnum lati caulis, adeò vt hostiola olitoria ex his factitari prodiderint. Folium his paulo maius herbaceo & angustissimum, vt alibi consumpto incremento. Alterum rotundi caulis: tertium sessile, quod Laconicon vocant. Alij colore & tempore satus genera discreuere. Esse enim nigras, quarum semen mense Ianuario seratur: albas, quarum Martio: rubentes, quarum Aprili. Et omnium earum plantas post binos menses differri. Diligentiores plura genera faciunt, purpureas, crispas, Cappadocas, Græcas. Longioris has folij, caulísque lati, præterea longi & angusti, intubi similis. Pessimum autem genus cum exprobratione amaritudinis appellauere pictida. Est etiamnũ alia distinctio atræ, quæ meconis vocatur, à copia lactis soporiferi, quanquam omnes somnum parere creduntur. Apud antiquos Italiæ hoc solum genus earum fuit, & ideo lactucæ nomen adeptæ. Purpuream maximæ radicis, Cæcilianam vocant. Rotundam verò ac minima radice, latis foliis, astylida: quidámque eunuchion, quoniam hæc maximè refragetur Veneri. Est quidem natura omnibus refrigeratrix, & ideo æstate gratæ stomacho fastidium auferunt, cibíque appetentiam faciunt. Diuus certè Augustus lactuca conseruatus in ægritudine fertur, prudentia Musæ medici. Cùm priores cauerent, religione nunc omni caret, in tantum recepta commendatione, vt seruari etiam in alienos menses eas oxymelite repertum sit. Sanguinem quoque augere creduntur. Est etiamnum quæ vocatur caprina lactuca, de qua dicemus inter medicas. Ecce cùm maximè cœpit irrepere satiuis admodum probata, quæ Cilicia vocatur, folio Cappadocæ, nisi crispum latiúsque esset. Nec ex eodem genere possunt dici neque ex alio intubi, hyemi impatientiores, virúsque præferentes, sed caule non minus grati. Seruntur verno plantæ eorũ: vltimo vere transferuntur. Est & erraticum intubum, quod in Aegypto cichorium vocant, de quo plura aliâs. Inuentum omnes thyrsos vel folia lactucarum prorogare vrceis conditos, ac recentes in patinis coquere. Serũtur lactucæ anno toto lætis & riguis stercoratísque, binis mensibus inter semen plantámque & maturitatem. Legitimum tamen, à bruma semen iacere, plantam Fauonio transferre: aut semen Fauonio, plantam æquinoctio verno. Albæ maximè hyemem tolerant. Humore omnia hortensia gaudent, & stercore, præcipuè lactucæ, & magis intubi. Seri etiam radices illitas fimo interest, & repleri ablaqueata humo. Quidam & aliter amplitudinem augent, recisis cùm ad semipedem excreuerint, fimóque suillo recenti illitis. Candorem verò putant contingere iis dũtaxat quę sint seminis albi, si harena de litore à primo incremento congeratur in medias, atque increscentia folia contra ipsas religentur. Beta hortensiorum leuissima est. Eius quoque à colore duo genera Græci faciunt, nigrum, & candidius, quod præferunt, parcissimi seminis: appellántque Siculum, candoris sanè discrimine præferentes & lactucæ. Nostri betæ genera faciunt, vernum & autumnale, à temporibus satiuis, quanquâm & Iunio seritur. Transferuntur autem in planta hæ quoque, & oblini fimo radices suas, locúmque similiter madidum amant. Vsus iis & cum lente ac faba, idémque qui oleris: & præcipuus, vt lenitas excitetur acrimonia sinapis. Medici nocentiorem quàm olus, esse iudicauere. Quamobrem appositas non nemini degustare etiam religio est, vt validis potius in cibo sint. Gemina iis natura, & oleris, & capite ipso exilientis bulbi. Species summa in latitudine. Ea contingit, vt in lactucis, cùm cœperint colo-

rem

rem trahere imposito leui pondere. Neque alij hortensiorum latitudo maior. In binos pedes aliquando se pandunt, multum & soli natura conferente. Hæ quidem in Circeiensi agro amplissimæ proueniunt. Sunt qui betas Punica malo florente optimè seri existiment, transferri autem, cum quinque foliorum esse cœperint. Mira differentia, si vera est, candidis solui aluos modicè, nigris inhiberi. Et cum brasica corrumpatur in dolio vini sapor, odore betæ foliis demersis restitui. Olus cauléſque, quibus nunc principatus hortorum, apud Græcos in honore fuisse non reperio. Sed Cato brasicæ miras canit laudes, quas in medendi loco reddemus. Genera eius facit tria: vnam extentis foliis, caule magno: alteram crispo folio, quam apianam vocat: tertiam minutis caulibus, lenē, teneram, minimè probat. Brasica toto anno seritur, quoniam & toto secatur. Vtilisimè tamen ab æquinoctio autumni. Träsfertur, cùm quinq; foliorum est. Cymas à prima sectione præstat proximo vere. Hic est quidam ipsorum caulium delicatior teneriórque cauliculus, Apicij luxuria, & per eum Druso Cæsari fastiditus, non sine castigatione Tiberij patris. Post cymam ex eadem brasica contingunt æstiui autumnaléſque cauliculi, mox hyberni, iterúmque cymæ, nullo æquè genere mulrifero, donec sua fertilitate consumatur. Tertia circa solstitium, ex qua si humidior locus est, æstate, si siccior, autumno plantatur. Humor fimúsque si defuere, maior saporis gratia est: si abundauere, lætior fertilitas. Fimum asininum maximè conuenit. Est hæc quoque res inter opera ganeæ, quapropter non pigebit verbosius persequi. Præcipuus fit caulis sapore ac magnitudine, primum omnium si in repastinato seras: dein si terram fugientes cauliculos seces, à terráq; proceritate luxuriosa attollentes se, exaggerãdo aliam accumules, ita ne plus quàm cacumen emineat. Tritianum hoc genus vocatur, bis computabili impendio tædióque. Cætera genera complura sunt. Cumanum sessili folio, capite patulum, Aricinum altitudine non excelsius, folio numerosius, quàm tenuius. Hoc vtilissimum existimatur, quia sub omnibus penè foliis fruticat cauliculis peculiaribus. Pompeianum procerius, caule ab radice tenui, intra folia crassescit. Rariora hæc angustioráque, sed teneritas in dote, si frigora non tolerat: quibus etiam aluntur Brutiani, prægrandes foliis, caule tenues, sapore acuti. Sabellico vsque in admirationem crispa sunt folia, quorum crassitudo caulem ipsum extenuat: sed dulcissimi perhibentur ex omnibus. Nuper subiere lacuturres ex conualle Aricina, vbi quondam fuit lacus turrísque quæ remanet: capite prægrandes, folio innumeri. Alij in orbem porrecti, alij in latitudinem torosi. Nec plus vllis capitis post Tritianum, cui pedale aliquando conspicitur, & cyma nullis serior. Cuicunque autem generi pruinæ plurimum suauitatis conferunt: & nisi obliquo vulnere defendatur medulla, plurimum nocent. Semini destinati non secantur. Est etiam sua gratia nunquam plantæ habitum excellentibus: halmyridia vocant, quoniam nisi in maritimis non proueniunt, nauigatione quoque longinqua viridibus adseruatis. Statim desecti ita ne humum attingant, in cados olei quàm proximè siccatos, obturatósque conduntur omni spiritu excluso. Sunt qui plantam in transferendo alga subdita pediculo, nitróve trito, quod tribus digitis capiatur, celeriorem ad maturitatem fieri putent. Sunt qui semen trifolij nitrúmque simul tritum aspergant foliis. Nitrum in coquendo etiam viriditatem custodit: aut Apiciana coctura, oleo ac sale, prius quàm coquantur, maceratis. Est inter herbas genus inserendi, præcisis germinibus caulis, & in medullam semine ex aliis addito. Hoc & in cucumere syluestri. Necnon olus quoque syluestre est trium foliorum, Diui Iulij carminibus præcipuè iocísque militaribus celebratū. Alternis quippe versibus exprobrauere lapsana se vixisse apud Dyrrachium, præmiorū parsimoniam cauillantes. Est autem id cyma syluestris. Omnium hortensiorum lautisima cura asparagis. De origine eorum in syluestribus curis abunde dictum, & quomodo eos iuberet Cato in harundinetis seri. Est & aliud genus incultius asparago, mitius corruda, pasim etiam montibus nascens, refertis superioris Germaniæ campis, nō infaceto Tiberij Cæsaris dicto, herbam ibi quandam nasci simillimam asparago. Nam quod in Neside Campaniæ insula sponte nascitur, longè optimum existimatur. Hortensium seritur

ritur ſpongiis. Eſt enim plurimæ radicis, altiſſiméque germinat: Viret thyrſo primum emicante: qui caulem educens, tempore ipſo faſtigiatus in toros ſtriatur. Poteſt & ſemine ſeri. Nihil diligentius comprehendit Cato, nouiſſimúmque libri eſt, vt appareat repentinam ac nouitiam viro curam fuiſſe. Locum ſubigi iubet humidum & craſſum. Semipedali vndique interuallo ſeri, ne calcetur. Prætereà ad lineam grana bina aut terna paxillo dimitti: videlicet ſemine tum tantùm ſerebantur. Id fieri ſecundum æquinoctium vernum. Stercore ſatiari, crebrò purgari, caueri ne cum herbis euellatur aſparagus. Primo anno ſtramento ab hyeme protegi. Vere aperiri, ſarriri, runcari. Tertio incendi verno. Quò maturius incenſus eſt, hoc melius prouenit. Itaque harundinetis maximè conuenit, quæ feſtinant incendi. Sarriri iubet idem, non antequàm aſparagus natus fuerit, ne in ſarriendo radices vexentur. Ex eo velli aſparagum ab radice. Nam ſi defringatur, ſtirpeſcere, & intermori. Velli, donec in ſemen eat. Id autem matureſcere ad ver, incendiq; : ac rurſus, cùm apparuerit aſparagus, ſarriri ac ſtercorari. Ac poſt annos nouem, cùm iam vetus ſit, digeri ſubacto ſolo ſtercoratóque. Tum ſpongiis ſeri, ſingulorum pedum interuallo. Quin & ouillo fimo nominatim vti quoniam alud herbaſceret. Nec quicquàm poſtea tentatum vtilius apparuit, niſi quod circa Idus Febr. defoſſo ſemine aceruatis paruulis ſcrobibus ſerunt, plurimum maceratum fimo. Dein nexis inter ſe radicibus, ſpongias factas poſt æquinoctium autumni diſponũt pedalibus interuallis, fertilitate in denos annos durante. Nullum gratius his ſolum, quàm Rauennatium hortorum. Indicauimus & corrudam. Hunc enim intelligo ſylueſtrem aſparagum, quem Græci orminum aut myacanthon vocant, aliíſve nominibus. Inuenio naſci & arietis cornibus tuſis atque defoſsis. Poterant videri dicta omnia quæ in pretio ſunt, niſi reſtaret res maximi quæſtus, non ſine pudore dicenda. Certum eſt quippe carduos apud Carthaginem magnam, Cordubámque præcipuè, ſeſtertia ſena millia, vt parcius, reddere; quoniam portenta quoque terrarum in ganeam vertimus, etiam ea quæ refugiunt quadrupedes conſciæ. Carduos ergo duobus modis ſerunt: autumno planta, & ſemine ante Nonas Martias: plantæque ex eo diſponuntur ante Idus Nouembris, aut in locis frigidis circa Fauonium. Stercorantur etiam, ſi diis placet, lætiúſque proueniunt: condiuntúrque aceto, melle diluto, addita laſeris radice, & cumini, ne quis dies ſine carduo ſit. Cætera in tranſcurſu dici poſſunt. Ocimum Parilibus optimè ſeri ferunt. Quidam & autumno: iubéntque, cùm hyeme ſeratur, aceto ſemen perfundi. Eruca quoque & naſturtium, vel æſtate vel hyeme facillimè naſcuntur. Eruca præcipuè frigorum contemptrix, diuerſæ eſt, quàm lactuca, naturæ, concitatrix Veneris: idcirco iungitur illi ferè in cibis, vt nimio frigori par feruor immixtus temperamentum æquet. Naſturtium nomen accepit à narium tormento. Et inde vigoris ſignificatio prouerbio id vocabulum vſurpauit, veluti torporem excitantis. In Arabia miræ amplitudinis dicitur gigni. Ruta quoque ſeritur Fauonio, & ab æquinoctio autumni: odit hyemem & humorem ac fimum. Apricis gaudet & ſiccis, terra quàm maximè lateraria. Cinere vult nutriri. hic & ſemini miſcetur, vt careat erucis. Autoritas etiam peculiaris apud antiquos ei fuit. Inuenio muſtum rutatum populo datum à Cornelio Cethego, in Conſulatu collega Quintij Flaminini, comitiis peractis. Amicitia eſt ei & cum fico, in tantum, vt nuſquam lætior proueniat, quàm ſub hac arbore. Seritur & ſurculo, melius in perforatam fabam indito, quæ ſucco nutrit comprehendendo ſurculum. Seritur & à ſeipſa. Nanque incuruato cacumine alicuius rami, cùm attigerit terram, ſtatim radicatur. Eadem & ocimo natura, niſi quòd difficilius creſcit. Sed durata runcatur non ſine difficultate, prouenientibus hulceribus, ni munitis manibus id fiat, oleóve defenſis. Conduntur autem & eius folia, ſeruantúrque faſciculis. Ab æquinoctio verno ſeritur apium, ſemine paulukum in pila pulſato. Criſpius ſic putant fieri, aut ſi ſatum calcetur cylindro pedibúſve. Proprium ei, quòd colorem mutat. Honos ipſi in Achaia, coronare victores ſacri certaminis Nemeæ. Eodem tempore ſeritur menta planta: vel ſi nondum germinat, ſpongia. Minus hæc humido gaudet. Aeſtate viret, hyeme flaueſcit.

Genus

Genus eius syluestre, menrastrum est. Et hoc propagatur, vt vitis, vel si inuersi rami serantur. Mentæ nomen suauitas odoris apud Græcos mutauit, cùm alioqui mintha vocaretur: vnde veteres nostri nomen declinauerunt. Grato menta mensas odore percurrit in rusticis dapibus. Semel sata, diutina ætate durat. Congruit pulegio, cuius natura in carnariis reflorescens sæpius dicta est. Hæc quoque seruantur simili genere, mentam dico pulegiúmque & nepitam. Condimentorum tamen omnium fastidiis cuminum amicissimum. Nascitur in summa tellure vix hærens, & in sublime tendens. In putridis & calidis maximè locis, medio serendum vere. Alterum eius genus syluestre, quod rusticum vocant, alij Thebaicum: si tritum ex aqua potetur, in dolore stomachi prodest. In Carpetania nostri orbis maximè laudatur: alioqui Aethiopico Africóque palma est. Quidam huic Aegyptium præferunt. Sed præcipuè olusatrum miræ naturæ est. Hipposelinum Græci vocant, alij smyrneum. E lacryma caulis sui nascitur. Seritur & radice. Succum eius qui colligunt, myrrhæ saporem habere dicunt. Autórque est Theophrastus, myrrha sata natum. Hipposelinum veteres præceperant in locis incultis, lapidosis, iuxta maceriam seri: nunc & repastinato seritur, & à Fauonio post æquinoctiũ autumni. Quippe cum capparis quoque seratur siccis maximè, area in defossu cauata, ripísque vndique circunstructis lapide: aliàs euagatur per agros, & cogit solum sterilescere. Floret æstate. Viret vsque ad Vergiliarum occasum, sabulosis familiarissimum. Vitia eius, quòd trans maria nascitur, diximus inter peregrinos frutices. Peregrinum & Careum, gentis sui nomine appellatum, culinis principale. In quacunque terra seri vult, ratione eadem, qua olusatrum. Laudatissimum tamen in Caria, proximum Phrygia. Ligusticum syluestre est in Liguriæ suæ montibus: seritur vbique: suauius satiuum, sed sine viribus. Panacem aliqui vocant. Crateuas apud Græcos cunilam bubulam eo nomine appellat. Cæteri ferè conyzoides, cunilaginem: thymbram verò, quæ sit cunila. Hæc apud nos habet vocabulum & aliud, satureia dicta in condimentario genere. Seritur mense Februario, origano æmula. Nusquam vtrunque additur, quippe similis effectus. Sed cunilæ Aegyptium origanum tantùm præfertur. Peregrinum fuit & lepidium. Seritur à Fauonio: dein cum fruticauit, iuxta terram præciditur: tunc runcatur, stercoratúrque. per biennium hoc. Posteà iisdem fruticibus vtuntur, si non sæuitia hyemis ingrauat, quando impatientissimum est frigorum. Exit & in cubitalem altitudinem, foliis laurinis, sed mollibus: vsúsque eius non sine lacte. Gith pistrinis, anisum & anethum culinis & medicis nascuntur. Sacopenium & ipsum in hortis quidem, sed medicinæ tantùm. Sunt quædam comitantia aliorum satus, vt papauer. Nanque cùm brassica seritur, ac portulaca, & eruca cum lactuca. Papaueris satiui tria genera: Candidum, cuius semen tostũ in secunda mensa cum melle apud antiquos dabatur. Hoc & panis rustici crustæ inspergitur affuso ouo inhærens, vbi inferiorem crustam apium githque cereali sapore condiunt. Alterum genus est papaueris nigrum, cuius scapo inciso lacteus succus excipitur. Tertium genus rhœam vocant Græci, id nostri erraticum. Sponte quidem, sed in aruis cum hordeo maximè nascitur, erucæ simile, cubitali altitudine, flore rufo & protinus deciduo: vnde & nomen à Græcis accepit. De reliquis generibus papaueris sponte nascentis dicemus in medicinæ loco. Fuisse autem in honore apud Romanos semper, indicio est Tarquinius Superbus, qui legatis à filio missis decutiendo papauera in horto altissima, sanguinarium illud responsum hac facti ambage reddidit. Rursus alio comitatu æquinoctio autumni seruntur coriandrum, anethum, atriplex, malua, lapathum, cærefolium, quod pæderota Græci vocant: & acerrimum sapore, ignei effectus ac saluberrimum corpori, sinapi, nulla cultura, melius tamen planta tralata. Quin è diuerso vix est sato semel eo liberare locum, quoniam semen cadens protinus viret. Vsus eius etiam pro pulmentario in patellis decocto, citra intellectum acrimoniæ. Coquuntur & folia, sicut reliquorum olerum. Sunt autem trium generum: Vnum gracile, alterum simile rapi foliis, tertium erucæ. Semen optimum Aegyptium. Athenienses napy appellauerunt, alij thapsi, alij saurion. Serpyllo & sisymbrio montes plerique scatent, sicut in Thra-

cia,

cia,vbi aquæ deferunt ex iis auulſos ramos ſeruntque.Item Sicyone ex ſuis montibus, & Athenis ex Hymetto.Simili modo & ſiſymbrium ſerunt.Lætiſſimum naſcitur in puteorum parietibus,& circa piſcinas ac ſtagna.

De fœniculo & cannabe. CAP. IX.

Reliqua ſunt ferulacei generis, ceu fœniculum, anguibus (vt diximus) gratiſsimum, ad condienda plurima, cùm inaruit. Eíque perquàm ſimilis thapſia, de qua diximus inter externos frutices. Deinde vtiliſſima funibus cannabis ſeritur à Fauonio.Quò denſior eſt, eò tenerior. Semen eius cum eſt maturum,ab æquinoctio autumni diſtringitur, & Sole aut vento aut fumo ſiccatur.Ipſa cannabis vellitur poſt vindemiam, ac lucubrationibus decorticata purgatur. Optima Alabandica, plagarum præcipuè vſibus. Tria eius ibi genera. Improbatur cortici proximum, aut medullæ: laudatiſſimum eſt è medio, quæ meſa vocatur. Secunda Mylaſea.Quod ad proceritatem quidem attinet, Roſea agri Sabini arborum altitudinem æquat. Ferulæ duo genera in peregrinis fruticibus diximus. Semen eius in Italia cibus eſt.Conditur quippe duratque in vrceis, vel anni ſpatio. Duo eius genera: caules, & racemi. Corymbiam hanc vocant,corymbóſque quos condiunt.

De morbis hortorum,& remedia circa formicas,erucas, & culices.

CAP. X.

Morbos hortenſia quoque ſentiunt,ſicut reliqua terræ ſata. Nanque & ocimum ſenecta degenerat in ſerpyllum,& ſiſymbrium in calamintham. Et ex ſemine braſſicæ veteris rapa fiunt, atque inuicem. Et necatur cuminum ab imo dorſo, niſi repurgetur.Eſt autem vnicaule,radice bullo ſimili, non niſi in ſolo gracili naſcens. Aliâs priuatim cumini morbus ſcabies.Et ocimum ſub Canis ortu pallescit. Omnia verò acceſſu mulieris menſtrualis flaueſcunt.Beſtiòlarum quoque genera innaſcuntur. Napis culices, rhaphano erucæ, & vermiculi: item lactucis & oleri: vtriſque hoc amplius limaces & cochleæ. Porro verò priuatim animalia,quæ facillimè ſtercore iniecto capiuntur, condentia in id ſe. Ferro quoque non expedire tangi rutam,cunilam, mentam, ocymum, autor eſt Sabinus Tyro in libro Cepuricôn,quem Mecœnati dicauit.Idem contra formicas, non minimum hortorum exitium, ſi non ſint rigui,remedium monſtrauit, limum marinum aut cinerem obturandis earum foraminibus.Sed efficaciſſime heliotropio herba necantur.Quidam & aquam diluto latere crudo inimicam eis putant.Naporum medicina eſt, ſiliquas vnà ſeri, ſicut olerum cicer.Arcet enim erucas. Quo ſi omiſſo iam natæ ſint,remedium eſt abſinthii ſuccus decocti inſperſus,& ſedi quam aizoum vocant: genus hoc herbæ diximus.Semen olerum ſi ſucco eius madefactum ſeratur, olera nulli animalium obnoxia futura tradunt.In totum verò nec erucas,ſi palo imponatur in hortis oſſa capitis ex equino genere fœminæ duntaxat.Aduerſus erucas & cancrum fluuiatilem in medio horto ſuſpenſum auxiliari narrant.Sunt qui ſanguineis virgis tangũt ea, quæ nolunt his obnoxia eſſe.Infeſtant & culices hortos riguos præcipuè,ſi ſint arbuſculæ aliquæ.Hi galbano accenſo fugantur.

Quæ magis ſint fortia vel minus,& quibus ſalſæ aquæ proſint.

CAP. XI.

Nam quod ad permutationem ſeminum attinet, quibuſdam ex iis firmitas maior eſt; vt coriandro, betæ, porro, naſturtio, ſinapi, erucæ, cunilæ, & ferè acribus. Infirmiora autem ſunt atriplici, ocimo, cucurbitæ, cucumi & æſtiua omnia hybernis magis durant, minimè autem gethyum. Sed ex his quæ ſunt fortiſſima, nullum vltra quadrimatum vtile eſt, duntaxat ſerendo. Cunilis & vltrà tempeſtiua ſunt. Peculiaris medicina rhaphano, betæ, rutæ, cunilæ,in ſalſis aquis,quæ & alioqui plurimum ſuauitati & fertilitati conferũt.Cæteris dulcium aquarum rigua proſunt.Vtiliſſimæ ex iis,quæ frigidiſſimæ,& quæ potu ſuauiſsimæ.Minus vtiles è ſtagno,& quas elices inducunt, quoniam herbarum ſemina inuehunt.Præcipuè tamen imbres alunt. Nam & beſtiolæ innaſcentes necantur.

Ratio rigandorum hortorum,& quæ translata meliora fiant,& de succis hortensium & saporibus. CAP. XII.

HIs horæ rigandi matutina atque vespera,ne infervescat aqua Sole. Ocimo tantùm & meridiana:etiam satum celerrimè erumpere putant, inter initia ferventi aqua aspersum.Omnia autem translata meliora grandioráque fiũt,maximè porri napíque. In translatione & medicina est,desinúntq; sentire iniurias,vt gethyum,porrum, rhaphani, apium,lactucæ,rapæ,cucumis.Omnia autem sylvestria ferè sunt & foliis minora & caulibus,succo acriora,sicut cunila,origanũ,ruta.Solum verò ex omnibus lapathũ sylvestre melius:hoc in sativis rumex vocatur,nascitúrq; fortissimum:traditur certè semel satum durare,nec vinci vnquam à terra,maximè iuxta aquam. Vsus eius cũ ptisana tantùm in cibis leviorem gratiorémq; saporem præstat. Sylvestre ad multa medicamina vtile est. Adeóq; nihil omisit cura,vt carmine quoq; comprehensum reperiam,in fabis caprini fimi singulis cavatis,si porri,erucæ,lactucæ,apij,intubi,nasturtij semina inclusa serantur, mirè provenire.Quæ sunt & sylvestria,eadem in sativis sicciora intelliguntur & acriora. Nanq; & succorũ saporúmq; dicenda differentia est,vel maior in his,quàm pomis. Sunt autem acres cunilæ,origani,nasturtij,sinapis. Amari, absinthij,centaurei. Aquatiles,cucumeris,cucurbitæ,lactucæ. Acuti tantùm cunilæ. Acuti & odorati,apij,anethi,fœniculi. Sal sus tantum è saporibus non nascitur:aliquando extrà insidit pulveris modo, & circulis tantum aquæ:vt intelligatur vana,ceu plerunq; vitæ persuasio. Panax piperis saporẽ reddit,& magis etiam siliquastrũ,ob id piperitidis nomine accepto. Libanotis odorem thuris,murrha myrrhæ. De panace abundè dictũ est. Libanotis locis putribus & macris ac roscidis seritur semine. Radicem habet olusatri, nihil à thure differentem. Vsus eius post annũ stomacho saluberrimus. Quidam eam nomine alio rosmarinũ appellant: Et smyrnium olus seritur iisdem locis,myrrhámq; radice resipit. Eadem & siliquastro satio. Reliqua à cæteris & odore & sapore differunt.vt anethum. Tantáq; est diversitas atq; vis,vt non solùm aliud alio mutetur,sed etiam in totum auferatur. Apio eximunt coqui obsoniis acetum,eodem cellarij in saccis odorem vino gravem. Et hactenus hortensia dicta sint,ciborum gratia duntaxat. Maximum quidem opus in iisdem naturæ restat,quoniam proventus tantùm adhuc, summásque quasdam tractavimus. Vera autem cuiusque natura non nisi medico effectu pernosci potest,opus ingens occultúmq; divinitatis, & quo nullum reperiri possit maius. Ne singulis id rebus contexeremus iusta fecit ratio,cùm ad alios medendi desideria pertinerent,longis vtriusq; dilationibus futuris,si miscuissemus. Nunc suis quæque partibus constabunt,poterúntque à volentibus iungi.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XX.

PROOEMIVM.

MAXIMVM hinc opus naturæ ordiemur, & cibos suos homini narrabimus,faterique cogemus ignota esse,per quæ vivat. Nemo id parvum ac modicum existimaverit, nominum vilitate deceptus. Pax simul in his aut bellum naturæ dicetur, odia amicitiæque rerum surdarum ac sensu carentium. Et quò magis miremur, omnia ea hominum causa (quod Græci sympathiam appellavere) quibus cuncta constant, ignes aquis restinguentibus, aquam Sole devorante, Luna pariente, altero alterius iniuria deficiente sidere. Atque vt à sublimioribus recedamus, ferrum ad se trahente magne

magnete lapide, & alio rursus abigente à sese: adamantem opum gaudium, infragilem omni cætera vi & inuictum, sanguine hircino rumpente, quæque alia in suis dicemus locis, paria vel maiora mira. Tantùm venia sit, à minimis, sed à salutaribus ordienti, primúmque ab hortensibus.

De cucumere syluestri & elaterio. CAP. I.

CVcumim syluestrem esse diximus, multo infra magnitudinem satiui. Ex eo fit medicamentum, quod vocatur elaterium, succo expresso è semine. Cuius causa nisi maturius incidatur, semen exilit, oculorum etiam periculo. Seruatur autem decerptus vna nocte: postero die inciditur harundine. Semen quoque cinere conspergitur, ad coercendam succi abundantiam: qui expressus suscipitur aqua cælesti, atque subsidit, deinde Sole cogitur in pastillos, ad magnos mortalium vsus. Obscuritates & vitia oculorum sanat, genarúmque hulcera. Tradunt hoc succo tactis radicibus vitium, non attingi vuas ab auibus. Radix autem ex aceto cocta podagris illinitur, succóque dentium dolori medetur. Arida cum resina impetiginem & scabiem, quæ psoram & lichenas vocant, parotidas & panos sanat, & cicatricibus colorem reddit. Et foliorum succus auribus surdis cum aceto instillatur. Elaterium tempestiuum est autumno. Nec vllum ex medicamentis longiore æuo durat. Incipit à trimatu. Si quis recentiore vti velit, pastillos in nouo fictili igne lento in aceto domet. Melius, quò vetustius: fuitque iam ducentis annis seruatú, vt autor est Theophrastus. Et vsque ad quinquagesimum lucernarum lumina extinguit. Hoc enim veri experimentum est, si admotum prius quàm extinguat, scintillare sursum ac deorsum cogat. Pallidum ac læue herbaceo ac scabro melius, ac leniter amarum. Putant conceptus adalligato semine adiuuari, si terram nó attigerit: partus verò, si in arietis lana alligatum inscíéris lumbis fuerit, ita vt protinus ab exitu rapiatur extra domum. Ipsum cucumim qui magnificant, nasci præcipuum in Arabia, mox Cyrenis, alij in Arcadia tradunt, similem heliotropio, cuius inter folia & ramos prouenire magnitudine nucis iuglandis semen. Esse autem ad speciem scorpionis cauda reflexa, sed candida. Aliqui etiam ab eo scorpionium cucumim vocant, efficacissimum contra scorpionum ictus & semine & elaterio, & ad purgandum vterum, aluósque. Modus portione virium ab dimidio obolo ad solidum. Copiosius necat. Sic & contra phthiriasin bibitur & hydropises. Illitum anginas & arterias cum melle & oleo vetere sanat.

De anguino cucumere, siue erratico, & de satiuo, & de pepone. CAP. II.

MVlti hunc esse apud nos qui anguinus vocatur, ab aliis erraticus, arbitrantur. Quo decocto sparsa mures de eius medicina non attingunt. Iidem podagris cum articulorum morbis decoctum in aceto, illinunt præsentaneo remedio. Lumborum verò dolori semine solo siccato, dein trito triginta denariorum pondere in hemina dato aquæ. Sanat & tumores subitos illitum cum lacte mulierum. Purgat eas elaterium. Sed grauidis abortum facit, Suspiriosis prodest. Morbo vero regio in nares coniectum. Lentigines ac maculas è facie tollit in Sole illitum. Multi eadem omnia satiuis attribuunt. Magnum etiam in eis momentum. Nanque & eorum semen, quantum tres digiti apprehenderint, cum cumino tritum, potúmq; in vino tussientibus auxiliatur. Sed & phreniticis in lacte mulieris. Et dysentericis acetabuli mensura. Purulenta autem expuētibus cum cumino pari pondere, & iocineris vitiis in aqua mulsa. Vrinam mouet ex vino dulci, & in renum dolore clysteribus simul cum cumino infunditur. Pepones qui vocantur, refrigerant maximè in cibo, & emolliunt aluum. Caro eorum epiphoris oculorum aut doloribus imponitur. Radix sanat hulcera concreta in modum faui, quæ ceria vocant. Eadem contra vomitiones siccatur, & in farinam tusa datur quatuor obolis in aqua mulsa, ita vt qui biberit, quingentos postea passus ambulet. Hæc farina & in smegmata adiicitur. Cortex quoque vomitionem mouet, faciem purgat. Hoc & folia cuiuscunque satiui illita. Eadem cum melle epinyctidas sanant: cum vino, canis morsus. Item millepedæ, spea Græci vocant, oblongam, pilosis pedibus, pecori præcipuè nociuam. Morsum

tumor insequitur,& putrescit locus.Ipse cucumis odoré defectum animi. Coctos deraso cortice,ex oleo,aceto,& melle,iucundiores esse certum est.

De cucurbita syluestri,& rapo. CAP. III.

CVcurbita quoque syluestris inuenitur,somphos à Græcis appellata,inanis, (vnde & nomen) digitali crassitudine,non nisi in saxosis nascens.Huius commanducatæ siccus stomacho admodum prodest.Colocynthis vocatur alia, ipsa plena,sed minor quàm satiua. Vtilior pallida,quando eius sunt medicinæ.Herbacea arefacta per se inanit aluũ. Infusa quoq; clysteribus,intestinorum omniũ vitiis medetur & renum,& lumborũ,& paralysi. Eiecto semine,aqua mulsa in ea decoquitur ad dimidias: sic tussienti infunditur obolis quatuor.Prodest & stomacho,farinæ aridæ pilulis cum decocto melle sumptis. In morbo regio vtiliter semina eius sumuntur,& protinus aqua mulsa.Carnes eius cum absinthio & sale dentium dolorem tollũt.Succus verò cum aceto calefactus mobiles sistit. Item spinæ & lumborum ac coxendicum dolores, cum oleo si infricetur. Præterea mirum dictu:semina eius, si fuerint pari numero adalligata febribus, sanare dicuntur quas Græci periodicas vocant.Satiuæ quoquæ rasæ succus tepefactus auribus medetur. Caro eius interior sine semine, clauis pedum, & suppurationibus quæ Græci vocant apostemata.Decoctæ autem vniuersæ succus, dentium motus stabilit.& dolores inhibet. Vinũ cum ea feruefactum, oculorum etiam impetus.Folia eius cum recentibus cupressi, contusa,& imposita:ipsa quoque tosta in argilla, ac trita cum adipe anseris vulneribus medetur. Necnon ramentis corticis recentes podagras refrigerat, & ardores capitis, infantium maximè.Et ignes sacros destrigmentis, vel his impositis, vel seminibus.Succus ex strigmentis illitus cum rosaceo & aceto,febrium ardores refrigerat. Aridæ cinis impositus mirè combusta sanat.Chrysippus medicus damnabat eas in cibis. Sed omnium consensu stomacho vtilissimæ iudicantur,& interaneorum vesicarúmque exhulcerationibus.Est & rapo vis medica.Perniones feruens impositum sanat.Item frigus pellit è pedibus aqua decoctum.Et ius feruens podagris etiam frigidis medetur: & crudum tusum cum sale,cuicunque vitio pedum. Semen illitum & potum in vino,contra serpentes & toxica salutare esse proditur.A multis verò antidoti vim habere in vino & oleo. Democritus in totum ea abdicauit in cibis,propter inflationes.Diocles magnis laudibus tulit, etiam Venerem stimulari ab eis professus:Item Dionysius:magísque, si eruca condirentur.Costa quoque articulorum dolori cum adipe prodesse.Syluestre rapum in aruis maximè nascitur,fruticosum,semine candido,duplo maiore,quàm papaueris. Hoc ad læuigandam cutem in facie,totóque corpore,vtuntur,mista vrina pari mensura.Erui,hordei, tritici,& lupini radix ad omnia inutilis.

De naporum differentiis,& rhaphano syluestri,& de rhaphano satiuo,& pastinaca. CAP. IIII.

NApORUM duas differentias & in medicina Græci seruant.Angulosis foliorum caulibus florentis,quod bunion vocant,purgationibus fœminarum,& vesicæ & vrinæ vtile decoctum, potum ex aqua mulsa, vel succi drachma. Semen dysentericis tostum, tritúmq; in aqua calida, è cyathis quatuor.Sed vrinam inhibet,si non lini semen vnà bibatur.Alterũ genus buniada appellant,& rhaphano & rapo simile:seminis præclari contra venena:ob id & in antidotis vtuntur illo.Rhaphanum & syluestrem esse diximus.Laudatissimum in Arcadia,quanquam & alibi nascitur, vtilior vrinæ dũtaxat ciendæ. Cæterò bilem detrahũt. Præterea cortices in vino.Præter ea,quæ circa eos dicta sunt, stomachum purgant, pituitam extenuant, vrinam concitant. Est & satiui vsus in Italia,& armoraciam vocant. Et satiui verò decocti manè poti ad ternos cyathos, comminuũt & eiiciunt calculos. Iidem in posca decocti contra serpentium morsus illinuntur. Ad tussim etiam manè ieiunis rhaphanus prodest cum melle: Semen eorum tostum ipsúmque commanducatum, ad lagonoponon: Aquam foliis eius decoctis bibere, vel succum ipsius cyathis binis contra phthiriases: phlegmoni ipsos illinire tusos, liuori verò recenti corticem cum melle: veternosis autem quàm acerrimos mandere, seménque

toſtum,dein contritum cum melle,ſuſpirioſis.Iidem & contra venena proſunt.Ceterò & ſcorpionibus aduerſatur:vel ipſo vel ſemine infectis manibus impunè tractabis: impoſitóque rhaphano ſcorpiones moriũtur.Salutares & contra fungorum aut hyoſcyami venena æquè,vt Nicander tradit.Et contra viſcum quoq; dari Apollodori duo iubent, ſed Citieus ſemen ex aqua tritum,Tarentinus ſuccum. Lienem item extenuant:iocineri proſunt,& lumborum doloribus.Hydropicis quoque ex aceto aut ſinapi ſumpti,& lethargicis.Praxagoras & ilioſis dandos cenſet,Pliſtonicus & cœliacis. Inteſtinorum hulcera ſanant:at purulenta præcordiorum,ſi cum melle edantur.Quidam ad hæc coquere eos in luto illitos malunt:ſic & fœminas purgari.Ex aceto & melle ſumpti,inteſtinorũ animalia detrahunt.Item ad tertias decocto eorum poto cum vino, enterocelis proſunt, ſanguinem quoq; inutilem ſic extrahunt.Medius ad hæc & ſanguinem excreantibus coctos dari iubet:& puerperis ad lactis copiam augendam.Hippocrates capitis mulierum defluuia fricari rhaphanis:& ſuper vmbilicum imponi,contra tormenta vuluæ. Reducunt & cicatricem ad colorem.Semen quoq; ex aqua impoſitum,ſiſtit hulcera quæ phagedænas vocant. Democritus Venerem hoc cibo ſtimulari putat: ob id fortaſsis voci nocere aliqui tradiderunt. Folia quæ in oblongis duntaxat naſcuntur, excitare oculorum aciem dicuntur.Vbi verò acrior rhaphani medicina admota ſit,hyſſopum dari protinus imperant.Hæc antipathia eſt:At aurium grauitati ſuccum rhaphani inſtillant.Nam vomituris ſummo cibo eſſe eos,vtiliſſimum eſt.Paſtinacæ ſimile hibiſcũ,quod molochen agrian vocant, & aliqui pliſtolochiam, hulceribus cartilaginis & oſſibus fractis medetur. Folia eius ex aqua pota aluum ſoluunt,ſerpentes abigũt.Apum,veſparum, crabronum ictibus illita medentur. Radicem eius ante Solis ortum erutam inuoluunt lana coloris,quem natiuũ vocant,prætereà ouis quæ fœminam peperit,ſtrumiſq; vel ſuppuratis alligant. Quidam ad hunc vſum auro effodiendam cenſent,cauendúmq; ne terram attingat. Celſus & podagris quæ ſine tumore ſint,radicem eius ex vino decoctam imponi iubet.

De ſtaphylino ſiue paſtinaca,& gingidio,& ſiſere,& ſeſeli,& inula, & de cæpe. CAP. V.

Alterum genus eſt ſtaphylinos,quod paſtinacam erraticam vocant. Eius ſemen contritum & in vino potum,tumentem aluum,& ſuffocationes mulierum doloréſque lenit,in tantum vt vuluas corrigat,illitum quoque è paſſo ventri earum proſit:vitis verò prodeſt,cum panis portione æqua tritum,ex vino potum contra ventris dolores. Pellit & vrinam & phagedænas hulcerum ſiſtit recens cum melle impoſitum, vel aridum farina inſperſum. Radicem eius Dieuches contra iocineris ac lienis,ilium,lumborum, & renum vitia,ex aqua mulſa dari iubet.Cleophãtus & dyſentericis veteribus. Philiſtio in lacte coquit,& ad ſtranguriam dat radicis vncias quatuor:Ex aqua hydropicis,ſimiliter & opiſthotonicis,& pleuriticis,& comitialibus.Habentes eam,feriri à ſerpentibus negãtur: aũt qui antè guſtauerint,non lædi.Percuſsis imponitur cũ axungia.Folia contra cruditates mandũtur. Orpheus amatorium ineſſe ſtaphylino dixit,fortaſsis quoniam Venerem ſtimulari hoc cibo certum eſt:ideo conceptus,adiuuare aliqui prodiderũt. Ad reliqua& ſatiua pollet.Efficacior tamen ſylueſtris,magíſque in petroſis nata. Semen ſatiuæ quoq; contra ſcorpionum ictus,ex vino aut poſca,ſalutare eſt. Radice eius circũſcalpti dentes, dolore liberantur.Syria in hortis operoſiſsima eſt.Indéque prouerbiũ Græcis:Multa Syrorum olera. Simillimam ſtaphilino herbam ſerit, quam alij gingidion vocant,tenuius tantum & amarius,eiuſdémque effectus.Eſtur coctum crudúmque ſtomachi magna vtilitate.Siccat enim ex alto omnes eius humores.Siſer erraticum ſatiuo ſimile eſt & effectu:ſtomachum excitat, faſtidium abſterget. Ex aceto laſerpitiato ſumptum,aut ex pipere & mulſo,vel ex garo,vrinam cier,vt Opion credit, & Venerem.In eadem ſententia eſt & Diocles. Prætereà cordi conuenire conualeſcentium, aut poſt multas vomitiones perquàm vtile. Heraclides contra argentum viuum dedit, & Veneri ſubinde offenſanti, ægríſque ſe recolligentibus. Hiceſius ideo ſtomacho vtile videri dixit, quoniam nemo tres ſiſeres edendo continuaret: eſſe tamen vtile conualeſcentibus ad vinum

transſ

tranſeuntibus. Satiui priuatim ſuccus cum lacte caprino potus ſiſtit aluum. Et quoniam pleroſque ſimilitudo nominum Græcorum confundit, contexemus & de ſili: ſed hoc eſt vulgaris notitiæ. Optimum Maſſilienſe: lato enim grano & fuluo eſt. Secundum Aethiopicum, nigrius. Creticum odoratiſſimum omnium. Radix iucundi odoris eſt. Semen eius eſſe & vultures dicuntur. Prodeſt homini ad tuſsim veterem, rupta, conuulſa, in vino albo potum. Item opiſthotonicis, & iocinerum vitiis, & torminibus, & ſtranguriæ, duarum aut trium ligularum menſura. Sunt & folia vtilia, vt quæ partus adiuuent etiam quadrupedum. Hoc maximè paſci dicuntur ceruæ pariture. Illinitur & igni ſacro. Multúmque in ſummo cibo concoctionibus confert, vel folio vel ſemine. Quadrupedum quoq; aluum ſiſtit, ſiue tritum potui infuſum, ſiue mandendo commanducatũ è ſale. Boum morbis tritum infunditur. Inula quoque à ieiunis commanducata, dentes confirmat, ſi vt eruta eſt, terram non attingat: condita tuſsim emendat. Radicis verò decoctæ ſuccus tineas pellit: ſiccatæ autem in vmbra farina tuſsi, & conuulſis, & inflationibus, & arteriis medetur. Venenatorum morſus abigit. Folia ex vino lumborum dolori illinuntur. Cæpæ ſyluestres non ſunt. Satiuæ olfactu ipſo & delacrymatione caligini medentur, magis verò ſucci inunctione. Somnum etiam facere traduntur, & hulcera oris ſanare, commanducatæ cum pane. Et canis morſus, virides ex aceto illitæ, aut ſiccæ cum melle & vino, ita vt poſt diem tertiũ ſoluantur. Sic & tritæ ſanant. Coctam in cinere & epiphoris multi impoſuere cum farina hordeacea, & genitalium hulceribus. Succo & cicatrices oculorum & albugines, & argema inunxere: & ſerpentium morſus, & omnia hulcera cum melle. Item auricularum cum lacte mulierum: & in iiſdem ſonitum ac grauitatem emendantes, cum adipe anſerino, aut cum melle ſtillauere. Et ex aqua bibendum dedere repentè obmuteſcentibus. In dolore quoque ad dentes colluendos inſtillauere, & plagis beſtiarum omnium, priuatim ſcorpionum. Alopecias fricuere & pſoras niſis cæpis. Coctas dyſentericis veſcẽdas dedere, & contra lumborum dolores, purgamenta quoque earũ cremata in cinerem illinentes ex aceto ſerpentium morſibus, ipſaſque multipedæ ex aceto. Reliqua inter medicos mira diuerſitas. Proximi inutilia eſſe præcordiis & concoctioni, inflationémque & ſitim facere dixerunt. Aſclepiadis ſchola, ad colorem quoque validum profici hoc cibo. Et ſi ieiuni quotidie edant, firmitatem valetudinis cuſtodiri: ſtomacho vtilia eſſe, ſpiritus agitatione: ventrem molire, hæmorrhoidas pellere ſubditas pro balanis: ſuccum cum ſucco fœniculi contra incipientes hydropiſes mirè proficere. Item contra anginas, cum ruta & melle. Excitari eiſdem lethargicos. Varro, quæ ſale, & aceto piſta eſt arefactáq;, vermiculis non infeſtari, autor eſt.

De porro ſectiuo, & capitato, & de allio.

CAP. VI.

Porrum ſectiuum profluuia ſanguinis ſiſtit in naribus, contrito eo obturatis, vel gallæ miſto, aut mentæ: Item ex abortu profluuia, poto ſucco cum lacte mulierum. Tuſsi etiam veteri ac pectoris & pulmonis vitiis medetur. Illitis foliis ſanantur & ambuſta, & epinyctides: † ita vocatur hulcus, quæ & ſyce, in angulo oculi perpetuo humore manans. (*† ita vocatur hulcus aciem hebetās, & in angulo &c.*) Quidam eodem nomine appellant puſtulas liuentes, ac noctibus inquietãtes. Et alia hulcera cum melle trito. Vel beſtiarum morſus ex aceto: item ſerpentium. Auriũ verò vitia cũ felle caprino, vel pari menſura mulſi: ſtridores cũ lacte mulieris: capitis dolores, ſi in nares fundatur: dormituríſve, in aurem duobus ſucci cochlearibus, vno mellis. Succus & ad ſerpentium ſcorpionúmque ictus bibitur cum mero, & ad lumborum dolores cum vini hemina potus. Sanguinem verò excreantibus & phthiſicis, diſtillationibus longis, vel ſuccus, vel ex ipſo cibus prodeſt. Item morbo regio, vel hydropicis. Et ad renum dolores, cum ptiſanæ ſucco acetabuli menſura. Idem modus cũ melle, vuluas purgat. Editur verò & contra fungorum venena: imponitur & vulneribus. Venerem ſtimulat: ſitim ſedat: ebrietates diſcutit. Sed oculorum aciem hebetare traditur: inflationem quoque facere, quæ tamen ſtomacho non noceat, ventrémq; molliat. Voci ſplendorem affert. Capitato maior eſt ad eadem effectus. Sanguinem reiicientibus ſuccus eius cũ gallæ

aut thuris farina,vel acacia datur.Hippocrates & sine alia mistura dari iubet : vuluásque contractas aperire putat:fœcunditatem etiam fœminarum hoc cibo augeri. Contritum ex melle hulcera purgat.Tussim & distillationes thoracis , pulmonis & arteriæ vitia sanat,datū in sorbitione ptisanæ vel crudum,præter capita,sine pane,ita vt alternis diebus sumatur:vel si purulenta excreentur.Sic & voci vel Veneri,somnóque multū confert. Capita bis aqua mutata cocta,aluum sistunt,& fluxiones veteres.Cortex decoctus illitúsque inficit canos. Allio magna vis,magnæ vtilitates cōtra aquarum & locorum mutationés. Serpentes abigit,& scorpiones odore : atque , vt aliqui tradidere , & bestiarum omnium ictibus medetur,potu vel cibo,vel illitu:priuatim contra hæmorrhoidas prodest,cum vino redditum vomitu.Ac ne contra araneorum murium venenatum morsum valere miremur,aconitum,quod alio nomine pardalianches vocatur,debellat:item hyoscyamum: canum morsus,in quæ vulnera cum melle imponitur.Ad serpentium quidem ictus potū cum restibus suis,efficacissimè ex oleo illinitur : attritísque corporum partibus ,vel si in vesicas intumuerint.Quin & suffitu eo , secundas partus euocari existimauit Hippocrates:cinere eorū cum oleo,capitis hulcera manantia sanitati restituens. Suspiriosis coctū, aliqui crudū id dedere.Diocles hydropicis cū centaurio,aut in fico duplici ad euacuandam aluum:quod efficacius præstat viride cū coriandro in mero potum. Suspiriosis aliqui & tritum in lacte dederunt.Praxagoras & contra morbum regium vino miscuit : & contra ileum in oleo & pulte , sic illinens strumis quoque. Antiqui & insanientibus dabant crudum.Diocles phreneticis elixum.Contra anginas tritum imponi,& gargarizare prodest. Dentiū dolorem tribus capitibus in aceto tritis imminuit,vel si decocti aqua colluantur,addatúrq; ipsum in caua dentium.Auribus etiam instillatur succus cum adipe anserino:phthiriases & prurigines potum , tussim item cum aceto & nitro compescit: distillationes,cum lacte coctum,vel tritum permistúmve caseo molli:quo genere & raucitatem extenuat : Vel phthisin,in fabæ sorbitione.In totum autem coctū vtilius est cru-

† Tertius do,elixúmque tosto:sic & voci confert. † Tineas & reliqua animalia interaneorū pellit, in aceto mulso coctum. Tenesmo in pulte medetur : Temporum doloribus illitum elixum,& pustulis coctum cum melle,deinde tritum : Tussi cum adipe vetusto decoctum, vel cum lacte: Aut si sanguis etiam excreetur, vel purulenta, sub pruna coctum,& cum mellis pari modo sumptum : Conuulsis ruptis cum sale & oleo. Nam cum adipe tumores suspectos sanat. Extrahit fistulis vitia cum sulphure & resina,etiam harūdines cum pice. Lepras , lichenas , lentigines exhulcerat , sanátque cum origano , vel cinis eius ex oleo & garo illitus.Sic & sacros ignes. Suggillata aut liuentia ad colorem reducit,combustum ex melle. Credunt & comitialem morbū sanare , si quis eo in cibo vtatur ac potione. Quartanas quoque excutere potum caput vnum cū lacerpitij obolo in vino austero. Tussim & alio modo ac pectorum suppurationes quantaslibet sanat, fractæ incoctum fabæ,atq; ita in cibo sumptum,donec sanitatem restituat.Facit & somnos, atque in totum rubicundiora corpora.Venerem quoq; stimulat cū coriandro viridi tritum,potúmque è mero. Vitia eius sunt,quòd oculos hebetat , inflationes facit , stomachum lædit copiosius sumptum,sitim gignit.Cæterò contra pituitam,& gallinis & gallinaceis prodest mistum farre in cibo.Iumenta vrinam reddere , atque non torqueri tradunt,si trito natura tangatur.

De lactuca syluatica,siue caprina,& esopo,& isati,& lactuca satiua.

CAP. VII.

Lactucæ sponte nascentis primum est genus eius,quam caprinam vocant, qua pisces in mare deiecta protinus necantur,qui sunt in proximo.Huius lac spissatū , mox in aceto pondere obolorū duûm,adiecto aquæ vno cyatho, hydropicis datur. Caule & foliis contusis,asperso sale , nerui incisi sanantur. Eadem trita ex aceto , colluta matutinis bis mense,dentiū dolorem prohibet. Alterū est genus , quod Græci esopon vocant. Huius folia trita , & cū polenta illita , hulceribus medentur. Hæc in aruis nascitur. Tertiū genus est in syluis nascens , isatin vocant. Huius folia trita cū polenta , vulneribus prosunt

sunt. Quarto infectores lanarum vtuntur, quod glastum vocant: simile erat lapatho sylvestri foliis, nisi quòd plura habet & nigriora. Sanguinem sistit. Phagedænas & putrescentia hulcera, quæ serpunt, sanat: item tumores ante suppurationem. Contra ignem sacrum radice vel foliis prodest, vel ad lienes pota. Hæc propria singulis. Communia autem sponte nascentibus, candor, caulis interdum cubitali longitudine, & ipso, & foliis scabritia. Ex his rotūda folia & breuia habentem sunt qui hieraciam vocent: quoniam accipitres scalpendo eam, succóq; oculos tingendo, obscuritatem, cùm sensere, discutiant. Succus omnibus candidus, viribus quoq; papaueri similis: carpitur per messes inciso caule: conditur in fictili nouo, ad multa præclarus. Sanat omnia oculorum vitia cum lacte mulierum. Arcet nubeculas, cicatrices adustionésque omnes, præcipuè caligines. Imponitur etiam oculis in lana contra epiphoras. Idem succus aluum purgat, in posca potus ad duos obolos. Serpentium ictibus medetur in vino potus. Et folia tosta thyrsiq; triti ex aceto bibuntur. Vulneri illinuntur maximè contra scorpionum ictus. Verùm contra phalangia, commisto vino ex aceto. Aliis quoque venenis resistunt, exceptis quæ strangulando necant, aut iis quæ vesicæ nocent: item psimmythio excepto. Imponuntur & ventri ex melle atque aceto, ad detrahenda vitia alui. Vrinæ difficultates succus emendat. Crateuas eum & hydropicis obolis duobus in aceto & cyatho vini dari iubet. Quidam & è satiuis colligunt succum minus efficacem. Peculiares earum vires partim iam dictæ sunt, somnum faciendi, Veneréinque inhibendi, æstum refrigerandi, stomachum purgandi, sanguinem augendi. Non paucæ restant: quoniam & inflationes discutiunt, ructúsq; lenes faciunt, concoctiones adiuuant. Cruditatem ipsæ nequaquam faciunt. Nec vlla res in cibis auiditatem incitat inhibétque eadem: in causa alterutraque modus est. Sic & aluum copiosiores soluunt, modicæ sistunt. Lentitiam pituitæ digerunt, atque vt aliqui tradiderunt, sensus purgant. Stomachi dissoluti vtilissimè adiuuantur: in eo vsu & oxypori obolis asperitatem addito dulci ad intinctū aceti temperantes, si crassior pituita sit, scillite aut vino absinthite, si & tussis sentiatur, hyssopite admisto. Dantur cœliacis cū intubo erratico, & ad duritiam præcordiorū. Dantur & melancholicis candidæ copiosiores, & ad vesicæ vitia. Praxagoras & dysentericis dedit. Ambustis quoq; prosunt recentibus, priusquàm pustulæ fiant, cum sale illitæ. Hulcera etiam, quæ serpūt, coercent, initio cùm aphronitro, mox in vino. Tritæ igni sacro illinuntur. Conuulsa & luxata caulibus tritis cum polenta ex aqua frigida leniunt. Eruptiones papularum ex vino & polenta. In cholera quoq; coctas patinis dederūt: ad quod vtilissimæ quàm maximi caulis & amaræ. Quidam lacte infundūt. Deferuefacti hi caules & stomacho vtilissimi tradūtur, sicut somno satiua maximè lactuca, & amara lacténsq;, quā meconidem vocauimus. Hoc lac & oculorum claritati cum muliebri lacte vtilissimum esse præcipitur, dum tempestiuè capiti inunguntur. Oculorum quoq; vitiis, quæ frigore in iis facta sunt. Miras & alias inuenio laudes: Thoracis etiā vitiis prodesse, non secus quàm abrotonum, cum melle Attico. Purgari & fœminas hoc cibo. Semen satiuarū contra scorpiones, dari. Semine trito ex vino poto & libidinum imaginationes in somno compesci. Tentantes aquas non nocere lactucam edentibus. Quidam tamen frequentiores in cibo officere claritati oculorum tradiderunt.

De generibus betæ, & intubis, & cichorio, & seri, genera duo.

CAP. VIII.

NEc beta sine remedio est vtraque. Siue candidæ, siue nigræ, radix recens, & madefacta, suspensa funiculo, contra serpentium morsus efficax esse dicitur. Candida beta cocta, & cum allio crudo sumpta, contra tineas. Nigræ radices ita in aqua coctæ, porriginem tollunt: atque in totum efficacior esse traditur nigra. Succus eius capitis dolores veteres & vertigines, item sonitum aurium sedat, infusus iis: ciet vrinam. Medetur dysentericis iniecta, & morbo regio. Dolores quoq; dentium sedat illitus succus. Et contra serpentium ictus valet, sed huius radici duntaxat expressus. Ipsa verò decocta, pernionibus occurrit. Albæ succus epiphoras sedat, fronte illita: aluminis pauco admisto,

ignem factum. Sine oleo trita licet, adustis medetur. Et contra eruptiones papularum, coctáque eadem contra hulcera quæ serpunt, illinitur: & alopeciis cruda, & hulceribus quæ in capite manant. Succus eius cum melle naribus inditus caput purgat. Coquitur & cum lenticula addito aceto, vt ventrem molliat. Validius cocto fluxiones stomachi sistit & ventris. Est & beta syluestris, quam limonion vocant, alij neuroides, multû minoribus tenuioribúsque ac densioribus foliis, vndecim sæpe caulium. Huius folia ambustis vtilia, guttantia astringunt. Semen acetabuli mensura dysentericis prodest. Aqua & è radice coctæ maculas vestium elui dicunt, item membranarum. Intubi quoque non extra remedia sunt. Succus eorum cum rosaceo & aceto capitis dolores lenit. Idem cum vino potus, iocinoribus & vesicæ, & epiphoris imponitur. Erraticum apud nos quidam ambugiam appellauere. In Aegypto cichorium vocant, quod syluestre sit. Satiuum autem serin, quod est minus & venosius. Cichorium refrigerat. In cibo sumptum & illitum collectiones, succúsque decocti ventrem soluit. Iocinori & renibus, & stomacho prodest. Item si in aceto decoquatur, vrinæ tormina discutit. Item morbum regium è mulso, si sine febre sit. Vesicam adiuuat. Mulierum quidem purgationibus decoctum in aqua adeò prodest, vt emortuos partus trahat. Adiciunt Magi, succo totius cum oleo perunctos fauorabiliores fieri, & quæ velint, facilius impetrare. Quod quidem propter singularem salubritatem aliqui chreston appellant, alij pancration. Et syluestre genus, alij hedypnoida vocant, latioris folij. Stomachum dissolutum astringit cocta: crudáque sistit aluum. Et dysentericis prodest, magis cum lente. Rupta & conuulsa vtroque genere iuuantur. Item quibus genitura valetudinis morbo effluat. Seris & ipsa lactucæ simillima, duorum generum est: syluestris melior. Nigra ista, & æstiua. Deterior hyberna, & candidior. Vtraque tamen stomacho vtilissima, præcipuè quem humor vexat. Cum aceto in cibo refrigerant vel illitæ, discutiúntque & alios, quàm stomachi. Cùm polenta syluestrium radices stomachi causa sorbentur: & cardiacis illinuntur super sinistram mammam ex aceto. Omnes hæ & podagricis vtiles, & sanguinem reiicientibus, Item quibus genitura fluit, alterno dierum potu. Petronius Diodotus, qui antilegomena scripsit, in totum damnauit serin multis modis arguens. Sed aliorum omnium opinio resistit.

De brassica, & lapsana, & de brassica marina, & scilla, & de bulbis, & bulbine. CAP. IX.

BRassicæ laudes longum est exequi, cùm & Chrysippus medicus priuatim volumen ei dicauerit per singula membra hominis digestum, & Dieuches: ante omnes autem Pythagoras & Cato non parcius celebrarint. Cuius sententiam vel eò diligentius persequi par est, vt noscatur qua medicina vsus sit annis d c. Ro. populus. In tres species diuisere eam Græci antiquissimi. Crispam, quam, † selinada vocauerût, à similitudine apij foliorum, stomacho vtilem, aluum modicè mollientem. Alteram leam, latis foliis è caule exeuntibus. Vnde caulodem quidam vocauere, nullius in medicina momenti. Tertia est propriè appellata crambe, tenuioribus foliis, & simplicibus densissimísque, amarior, sed efficacissima. Cato crispam maximè probat, dein leuem grandibus foliis, caule magno. Prodesse tradit capitis doloribus, oculorum caligini scintillationibúsque, ∴ vel stomacho, præcordiis, crudam ex aceto & melle, coriandro, ruta, mentha, laseris radicula sumptam acetabulis duobus matutinò: tantámque esse vim, vt qui terat hæc, validiorem fieri se sentiat. Ergo vel cum his tritam, sorbendam, vel ex hoc intinctu sumendam. Podagræ autem, morbísque articularius illini cum rutæ, coriandri, & salis mica, hordei farina. Aqua quoque eius decocta, neruos articulósque mirè iuuari. Si foueantur vulnera, & recentia & vetera, etiam carcinomata, quæ nullis aliis medicamentis sanari possint. Foueri prius aqua calida iubet, ac bis die tritam imponi. Sic etiam fistulas eluxatas, & tumores euocari, quæque discuti opus sit. Insomnia etiam, vigiliásque tollere decoctam, si ieiuni edant quamplurimam ex oleo & sale. Tormina si decocta iterû decoquatur, addito oleo, sale, cumino, polenta. Si ita sumatur sine pane, magis profuturam.

† Legendum videtur, selinoidea, siue selinoidê, ex Catone cap. 157. de Re rust. vnde hæc omnia sunt desumpta.

∴ lieni, stomacho, præcordiis.

Inter reliqua bilem detrahi per vinum nigrum pota. Quin & vrinam eius qui braſsicam eſitauerit, aſſeruari, calefáctámque neruis remedio eſſe. Verba ipſius ſubiiciam, ad exprimendam ſentétiam: Pueros puſillos ſi laues ea vrina, nũquam debiles fieri. Auribus quoque ex vino ſuccum braſſicæ tepidum inſtillari ſuadet. Idque etiam tarditati audientium prodeſſe aſſeuerat. Et impetigines eadem ſanari ſine hulcere. Græcorum quoq; opiniones iam & Catonis cauſa poni conuenit, in iis duntaxat, quæ ille prætermiſerit. Biles detrahere non percoctam putant. Item aluum ſoluere, eadémque bis coctam ſiſtere. Vino aduerſari, vt inimicam vitibus. Antecedente in cibis caueri ebrietatem: poſteà ſumpta crapulam diſcuti. Hunc cibum & oculorum claritati conferre multum: ſuccum verò crudæ vel angulis tantùm tactis cum Attico melle, plurimùm. Facillimè concoqui, cibóque eo ſenſus purgari. Eraſiſtrati ſchola clamat, nihil eſſe vtilius ſtomacho neruíſque, ideo & paralyticis & tremulis dari iubet, & ſanguinem excreantibus. Hippocrates cœliacis & dyſentericis bis coctam cum ſale. Item ad teneſmon & renum cauſas, lactis quoque vbertatem puerperis hoc cibo fieri iudicans, & purgationem fœminis. Crudus quidem caulis ſi mandatur, partus quoque emortuos pellit. Apollodorus aduerſus fungorum venena ſemen aut ſuccum bibendum cenſet. Philiſtion opiſthotonicis ſuccum ex lacte caprino cum ſale & melle. Inuenio & à podagra liberatos edendo eam, decoctæque ius bibendo. Hoc & cardiacis datum & comitialibus morbis addito ſale. Item ſpleneticis in vino albo per dies x l. Ictericis, necnon & phreneticis radicis crudæ ſuccum gargarizandum bibendúmque demonſtrat. Contra verò ſingultus cum coriandro & anetho, & melle ac pipere, ex aceto. Illitam quoque prodeſſe inflationibus ſtomachi. Item ſerpentium ictibus, & ſordidis hulceribus, ac vetuſtis, vel ipſam aquam cum hordeacea farina: ſuccum ex aceto, vel cum fœno Græco. Sic aliqui & articulis, podagríſque imponunt. Epinyctidas ac quicquid aliud ſerpit in corpore, impoſita leuat. Item repentinas caligines: has & ſi manditur ex aceto. Suggillata verò & alios liuores pura illita. Lepras, & pſoras cum alumine rotundo ex aceto. Sic & fluentes capillos retinet. Epicharmus teſtium & genitalium malis hanc vtiliſsimè imponi aſſerit. Efficacius eandem cum faba trita. Item conuulſis cum ruta. Contra ardorem febrium & ſtomachi vitia cum rutæ ſemine: & ad ſecundas. Et muris aranei morſus, foliorum aridorum farina alterutra parte exinanit. Ex omnibus braſſicæ generibus ſuauiſſima eſt cyma, etſi inutilis habetur, difficilis in coquendo, & renibus contraria. Illud quoque non eſt omittendum, aquam decoctæ ad tot vſus laudatam fœtere humi effuſam. Srirpium braſſicæ aridorum cinis, inter cauſtica intelligitur. Ad coxendicum dolores cum adipe peruetuſto. At cum laſere & aceto in vicem pſilothri euulſis illitus pilis: naſci alios prohibet. Bibitur & cum oleo ſubferuefactus, vel per ſe elixus ad conuulſa & rupta intus, lapſúmque ex alto. Nulla ergo ſunt crimina braſsicæ? imò verò apud eoſdem animæ grauitatem facere, dentibus & gingiuis nocere: & in Aegypto propter amaritudinem non eſtur. Syluestris, ſiue erraticæ immenſo plus effectus laudat Cato, adeò vt aridæ quoque farinam in olfactorio collectam, vel odore tantum naribus rapto, vitia earum graueolentiámque ſanare affirmet. Hanc alij petræam vocant, inimiciſsimam vino, quàm præcipuè vitis fugiat: aut ſi non poſsit fugere, moriatur. Folia habet bina, parua, rotunda, læuia, plantis oleris ſimilior, cãdidior ſatiua & hirſutior. Hanc inflationibus mederi, melancholicis quoq; ac vulneribus recentibus, cum melle, ita ne ſoluantur ante diem ſeptimum: ſtrumis, fiſtulis, in aqua contritam, Chryſippus autor eſt. Et alij verò compeſcere mala corporis quæ ſerpant: nomas vocant. Item excreſcentia abſumere. Cicatrices ad planum redigere. Oris hulcera & tonſillas manducatam & coctam ſucco gargarizato cum melle tollere. Item pſoras & lepras veteres, ipſius tribus partibus cum duabus aluminis in aceto acri illitis. Epicharmus ſatis eſſe eam contra canis rabioſi morſum imponi. Melius, ſi cum laſere & aceto acri. Necari quoque canes ea, ſi detur ex carne. Semen eius toſtum auxiliatur contra ſerpentes, fungorúmque venena, tauri ſanguinem. Folia cocta ſpleneticis in cibo data, & cruda illita cum ſulphure & nitro proſunt. Item mammarum duritiæ. Radicum cinis vuæ in fau-

cibus tumenti tactu medetur: & parotidas cum melle illitus reprimit: serpentium morsus sanat. Virium brassicæ vnum & magnum argumentum addemus & mirabile. Crustæ si occupent intus vasa omnia in quibus aquæ feruent, in tantum, vt non sit eas auellere, si brassica in iis decoquatur abscedunt. Inter syluestres brassicas & lapsana est, pedalis altitudinis, hirsutis foliis, napi simillimis, nisi candidior esset flore. Coquitur in cibo. Aluum leniter emollit. Marina brassica vehementissimè ex omnibus aluum ciet. Coquitur propter acrimoniam cum pingui carne, stomacho inimicissima. Scillarum in medicina alba est quæ masculus, fœmina nigra. Quæ candidissima fuerit, vtilissima erit. Huic aridis tunicis direptis, quod reliquum è viuo est, consectum suspenditur lino modicis interuallis. Posteà arida frusta in eadum aceti quàm asperrimi pendentia immerguntur, ita ne vlla parte vas contingant. Hoc fit ante solstitium diebus XLVIII. Gypso deinde oblitus cadus ponitur sub tegulis, totius diei Solem accipientibus. Post eum numerum dierum tollitur vas, scilla eximitur, acetum transfunditur. Hoc clariorem oculorum aciem facit. Salutare est stomachi laterúmque doloribus, parum sumptum binis diebus. Sed tanta vis est, vt auidius haustum extinctæ animæ momento aliquo speciem præbeat. Prodest & gingiuis & dentibus, vel per se commanducata. Tineas & reliqua ventris animalia pellit ex aceto & melle sumpta. Linguæ quoque recens subiecta præstat, ne hydropici sitim sentiant. Coquitur plurimis modis: in olla, quæ coniiciatur in clibanum aut furnum, vel adipe aut luto illita, aut frustatim in patinis. Et cruda siccatur, deinde conciditur, coquitúrque in aceto, tum serpentium ictibus imponitur. Tosta quoque purgatur, & medium eius iterum in aqua coquitur. Vsus sic coctæ ad hydropicos. Ad vrinam ciendam tribus obolis cum melle & aceto potæ. Item ad splenecticos & stomachicos, si non sentiant hulcus, quibus innatet cibus. Ad tormina, regios morbos, tussim veterem cum suspirio. Discutit & foliis strumas, quadrinis diebus soluta. Furfures capitis, & hulcera manantia illita † ex eo cocta. Coquitur & in melle cibi gratia, maxime vti coctionem facias. Sic & interiora purgat. Rimas pedum sanat in oleo cocta, & mista resinæ. Semen eius lumborum dolori ex melle imponitur. Pythagoras scillam in limine quoque ianuæ suspensam malorum medicamentorum introitum pellere tradit. Cæterùm bulbi ex aceto & sulphure vulneribus in facie medentur. Per se verò triti neruorum contractioni, & ex vino porrigini: cum melle canum morsibus. Erasistrato placet cum pice. Sanguinem idem eos sistere tradit illitos cum melle. Alij si è naribus fluat, coriandrum & farinam adiiciunt. Theodorus & lichenas ex aceto bulbis curat, & erumpentia in capite cum vino austero aut ouo. Et bulbos epiphoris idem illinit, & sic lippitudini medetur. Aequè vitia quæ sunt in facie, eorum rubentes maximè, in Sole illiti, cum melle & nitro emendant: lentiginem cum vino, aut cucumi cocto. Vulneribus quoque mirè prosunt per se, aut (vt Damion) ex mulso, si quinto die soluantur. Iisdem & auriculas fractas curat, & testium pituitas. In articulorum doloribus miscent farinam. In vino cocti illiti ventri, duritiem præcordiorum emolliunt. Dysentericis in vino ex aqua cælesti temperato dantur. Ad conuulsa intus, cũ silphio pilulis fabæ magnitudine. Ad sudorem tusi illinuntur. Neruis vtiles: Ideo & paralyticis dantur. Luxata in pedibus, qui sunt rufi ex his, citissimè sanant cum melle & sale. Venerem maximè Megarici stimulant. Hortensij partum cum sapa aut passo sumpti. Syluestres interaneorum plagas & vitia cum silphio pilulis deuoratis sedant. Et satiuorum semen contra phalangia bibitur in vino. Ipsi ex aceto illinuntur contra serpentium ictus. Semen antiqui bibendum insanientibus dabant. Flos bulborum tritus crurum maculas varietatésque igne factas emendat. Diocles oculos hebetari ab iis putat. Elixos assis minus vtiles esse adiicit, & difficile concoqui ex vi vniuscuiusque naturæ. Bulbinem Græci vocant herbam porraceis foliis, rubicundo bulbo. Hæc traditur vulneribus mirè vtilis, duntaxat recentibus. Bulbus, quem vomitorium vocant ab effectu, folia habet nigra, cæteris longiora.

† ex oleo cocta.

De

De aſparagis & corruda,& Libyco,& orminio. CAP. X.

VTiliſſimus ſtomacho cibus aſparagi, vt traditur. Cumino quidem addito inflationes ſtomachi colíque diſcutiunt,iidem oculis claritatem afferunt. Ventrem leniter molliunt.Pectoris & ſpinæ doloribus inteſtinorúmque vitiis proſunt,vino cum coquuntur addito. Ad lumborum & renum dolores, ſemen trium obolorum pondere,pari cumini bibitur. Venerem ſtimulant. Vrinam cient vtiliſſimè, præterquam quod veſicam exhulcerant.Radix quoque plurimorum prædicatione trita,& ex vino albo pota,calculos quoque exturbat,lumborum & renum dolores ſedat. Quidam & ad vuluæ dolorem radicem cum vino dulci propinant.Eadem in aceto decocta contra elephantiaſin proficit.Aſparago trito cum oleo perunctum pungi ab apibus negant.Syluestrem aſparagum aliqui corrudam,aliqui Libycum vocant,Attici orminium. Huius ad ſuprà dicta omnia efficacior vis,& candidiori maior.Regium morbum extenuat.Veneris cauſa aquam eorum decoctam bibi iubent ad heminam. Ad idem & ſemen valet cum anetho, ternis vtrunque obolis. Datur & ad ſerpentium ictus ſuccus decoctus. Radix miſcetur radici marathri inter efficaciſſima auxilia. Si ſanguis per vrinam reddatur, ſemen aſparagi,& apij,& cumini ternis obolis in vini cyathis duobus,quinis diebus Chryſippus dari iubet. Sic & hydropicis contrarium eſſe,quamuis vrinam moueat,docet: Item Veneri: Veſicæ quoque,niſi decoctum:quæ aqua ſi canibus detur,occidi eos.In vino decoctæ radicis ſuccum,ſi ore contineatur,dentibus mederi.

De apio,& apiaſtro,& heleoſelino,& oreoſelino. CAP. XI.

APio gratia vulgò eſt.Nanque rami largis portionibus per iura innatant,& in condimentis peculiarem gratiam habent.Præterea oculis illitum cum melle,ita vt ſubinde foueantur feruenti ſucco decocti,aliiſque membrorum epiphoris per ſe tritum,aut cum pane,vel polenta impoſitum, mirè auxiliatur. Piſces quoque ſi ægrotent in piſcinis,apio viridi recreantur. Verùm apud eruditos non aliud eruitum terra in maiore ſententiarum varietate eſt. Diſtinguitur ſexu: Chryſippus fœminam eſſe dicit criſpioribus foliis & duris,craſſo caule,ſapore acri & feruido. Dionyſius nigriorem, breuioris radicis,vermiculos gignentem. Ambo neutrum ad cibos admittendum, imò omnino nefas: nam id defunctorum epulis feralibus dicatum eſſe,viſus quoque claritati inimicum.Caule fœminæ vermiculos gigni.Ideóque eos qui ederint ſterileſcere,mares fœmináſque. In puerperiis verò ab eo cibo comitiales fieri qui vbera hauriunt. Innocentiorem tamen eſſe marem.Eáque cauſa eſt,ne inter nefaſtos frutices damnetur. Mammarum duritiam impoſitis foliis emollit. Suauiores aquas potui incoctum præſtat. Succo maximè radicis cum vino lumborum dolores mitigat. Eodem iure inſtillato grauitatem aurium.Semine vrinam ciet,menſtrua ac ſecundos partus.Et ſi foueantur ſemine decocto,ſuggillata reddit colori.Cum oui albo illitum,aut ex aqua coctum potúmque renibus medetur. In frigida tritum oris hulceribus. Semen cum vino, vel radix cum veteri vino veſicæ calculos frangunt. Semen datur & arquatis ex vino albo. Apiaſtrum Hyginus quidem meliſſophyllon appellat.Sed in confeſſa damnatione eſt venenatum in Sardinia. Contexenda enim ſunt omnia, ex eodem nomine apud Græcos pendentia. Oluſatrum quod Hippoſelinum vocant,aduerſatur ſcorpionibus.Poto ſemine torminibus interaneis medetur. Itémque difficultatibus vrinæ ſemen eius decoctum ex mulſo potum. Radix eius in vino decocta calculos pellit,& lumborum ac lateris dolores. Canis rabioſi morſibus potum & illitum medetur. Succus eius algentes calefacit potus. Quartum genus ex eodem faciunt aliqui Oreoſelinon, palmum alto frutice ac recto, ſemine cumino ſimile, vrinæ & menſtruis efficax. Heleoſelino vis priuata contra araneos.Sed & oreoſelino fœminæ purgantur è vino.

De petroſelino & ocimo. CAP. XII.

ALio genere petroſelinon quidam appellant in ſaxis natum, præcipuum ad vomicas,cochlearibus binis ſucci additis in cyathum marrubij ſucci,atque ita aquæ cali dæ tribus cyathis. Addidere quidã buſelinon,differens breuitate caulis à ſatiuo & radi-

cis colore ruffo,eiuſdem effectus. Præualere contra ſerpentes potu & linitu. Ocimum quoque Chryſippus grauiter increpuit,inutile ſtomacho, vrinæ,oculorum quoque claritati. Prætereà inſaniam facere & lethargos & iocinoris vitia: ideóque capras id aſpernari. Hominibus quoque fugiendum cenſet. Addunt quidam,tritum ſi operiatur lapide, ſcorpionem gignere: commanducatum & in ſole poſitum,vermes afferre. Afri verò, ſi eo die feriatur quiſpiam à ſcorpione, quo ederit ocimum, ſeruari non poſſe. Quinimo tradunt aliqui manipulo ocimi cum cancris decem marinis vel fluuiatilibus trito, conuenire ad id ſcorpiones à proximo omnes. Diodotus in empiricis,etiam pediculos facere ocimi cibum. Secuta ætas acriter defendit: nam id eſſe capras. Nec cuiquam mentem motam: & ſcorpionum terreſtrium ictibus,marinorúmque venenis mederi ex vino,addito aceto exiguo. Vſu quoque compertum deficientibus ex aceto odoratu ſalutare eſſe. Item lethargicis & inflammatis refrigerationi. Illitum capitis doloribus cum roſaceo, aut myrteo,aut aceto. Item oculorum epiphoris impoſitum ex vino. Stomacho quoq; vtile,inflationes & ructum ex aceto diſſoluere ſumptum. Aluum ſiſtere impoſitum,vrinam ciere. Sic & morbo regio & hydropicis prodeſſe. Choleras eo & diſtillationes ſtomachi inhiberi. Ergo etiam cœliacis Philiſtio dedit: & coctum dyſentericis, & colicis Pliſtonicus. Aliqui & in teneſmo & ſanguinem excreantibus in vino,duritia quoq; præcordiorum. Illinitur mammis,extinguítque lactis prouentum. Auribus vtiliſsimum infantium,præcipuè cum adipe anſerino. Semen tritum & hauſtum naribus,ſternutamenta mouet,& diſtillationes quoque capiti illitum. Vuluas purgat in cibo ex aceto. Verrucas miſto atramento ſutorio tollit. Venerem ſtimulat. Ideo etiam equis aſiníſque admiſſuræ tempore ingeritur.

De ſylueſtri ocimo,& eruca,& naſturtio,& ruta. CAP. XIII.

SYlueſtri ocimo vis efficacior ad eadem omnia, peculiaris ad vitia, quæ vomitionibus crebris contrahuntur. Vomicíſque vuluæ, contráque beſtiarum morſus radix in vino eſt efficaciſſima. Erucæ ſemen ſcorpionum venenis & muris aranei medetur. Beſtiolas omnes innaſcentes corpori arcet. Vitia cutis in facie cum melle illitum. Lentigines ex aceto. Cicatrices nigras reducit ad candorem cum felle bubulo. Aiunt verbera ſubituris potum ex vino, duritiam quandam contra ſenſum inducere. In condiendis obſoniis tanta eſt ſuauitas,vt Græci euzomon appellauerint. Putant ſubtrita eruca ſi foueantur oculi,claritatem reſtitui. Tuſſim infantium ſedari. Radix eius in aqua decocta fracta oſſa extrahit. Nam de Venere ſtimulanda diximus: tria folia ſylueſtris erucæ ſiniſtra manu decerpta,& trita in aqua mulſa ſi bibantur. E contrario naſturtium Venerem inhibet,animum exacuit. Vt diximus, duo eius genera. Aluum purgat,detrahit bilem potum in aqua x. pondere. Cùm lomento ſtrumis illitum opertúmque braſſica præclarè medetur. Alterum eſt nigrius, quod capitis vitia purgat. Viſum compurgat. Commotas mentes ſedat ex aceto ſumptum. Lienem ex vino potum,vel cum fico. Tuſſim ex melle, ſi quotidie ieiuni ſumant. Semen ex vino omnia inteſtinorum animalia pellit, efficacius addito mentaſtro. Prodeſt & contra ſuſpiria & tuſſim cum origano & vino dulci. Pectoris doloribus decoctum in lacte caprino. Panos diſcutit cum pice,extrahítque corpori aculeos. Et maculas illitum ex aceto. Contra carcinomata adiicitur ouorum album. Et lienibus illinitur ex aceto. Infantibus verò è melle vtiliſſimè. Sextius adiicit,vſtum ſerpentes fugare, ſcorpionibus reſiſtere. Capitis dolores contrito & alopecias emendari addito ſinapi,grauitatem aurium trito impoſito auribus cum fico. Dentium dolores infuſo in aures ſucco. Porriginem & hulcera capitis cum adipe anſerino. Furunculos cõcoquit cum fermento. Carbunculos ad ſuppurationem perducit, & rumpit. Phagedænas hulcerum expurgat cum melle. Coxendicibus & lumbis cum polenta ex aceto illinitur: Item licheni: Item vnguibus ſcabris: quippe natura eius cauſtica eſt. Optimum autem Babylonium. Sylueſtri verò ad omnia ea effectus maior. In præcipuis autem medicaminibus ruta eſt. Latiora ſatiuæ folia, rami fruticoſiores. Sylueſtris horrida ad effectum eſt, & ad omnia acrior. Succus exprimitur, tuſa ea & aſperſa modicè,

dicè aqua,& in pyxide Cypria asseruatur. Hic copiosior datus veneni noxiam obtinet; in Macedonia maximè iuxta flumen Aliacmonem. Mirúmque, cicutæ succo extinguitur:adeò etiam venenorum venena sunt, quando cicutæ succus prodest manibus colligentium rutam. Cæterò inter prima miscetur antidotis, præcipuéque Galatica. Quæcunque autem ruta & per se pro antidoto valet,foliis tritis,& ex vino sumptis. Contra aconitum maximè & viscum.Item fungos; siue in potu detur, siue in cibo. Simili modo contra serpentium ictus,vtpote cùm mustelæ dimicaturæ cum his,rutam prius edendo se muniant. Valent & contra scorpionum ictus,& araneorum,apum,crabronum,vesparum aculeos,& cantharidas,ac salamandras,canísve rabiosi morsus: acetabuli mensura succus è vino bibitur,& folia trita vel commanducata imponuntur cum melle & sale,vel cum aceto & piçe decocta.Succo verò perunctos aut eam habentes,negant feriri ab his maleficiis.Serpentésque,si vratur ruta,nidorem fugere.Efficacissima tamen est syluestris radix cum vino sumpta.Eandem adiiciunt efficaciorem esse sub dio potam. Pythagoras & in hac marem minoribus herbaceíque coloris foliis à fœmina discreuit:eam lætioribus foliis & colore. Idem oculis noxiam putauit falsò, quoniam scalptores & pictores hoc cibo vtuntur oculorum causa. Cum pane quoque vel nasturtio satiuæ atque syluestris propter visum.Vt aiunt,multi succo eius cum melle Attico inuncti discusserunt caligines,vel cum lacte mulieris puerum enixæ; vel puro succo angulis oculorum tactis: Epiphoras cum polenta imposito.Lenit autem capitis dolores pota cum vino, aut cum aceto & rosaceo illita.Si verò sit cephalea,cum farina hordeacea,& aceto. Eadem cruditates discutit,mox inflationes,dolores stomachi veteres. Vuluas aperit,corrigítque conuersas illita in melle toto ventre & pectore. Hydropicis cum ficu, & decocta ad dimidias partes,potáque ex vino. Sic bibitur & ad pectoris dolores, laterúmque & lumborum,tusses,suspiria: pulmonum,iocinerum,renum vitia,horrores frigidos. Ad crapulæ grauedines,decoquuntur folia potutis. Et in cibo vel cruda,vel decocta conditáve prodest.Item torminibus in hyssopo decocta, & cum vino.Sic & sanguinem sistit interiorem,& narium indita,sic & collutis dentibus prodest. Auribus quoque in dolore succus infunditur,custodito, vt diximus,modo. E syluestri verò contra tarditatem & sonitum cum rosaceo,vel cum laureo oleo, aut cumino & melle. Succus & phreneticis ex aceto tritæ instillatur in tempora & cerebrum. Adiecerunt aliqui & serpyllum,& laurum,illinentes capita,& colla.Dederunt & lethargicis ex aceto olfaciendam.Dederunt & comitialibus bibendum decoctæ succum in cyathis quatuor ante accessiones, quarum frigus intolerabile est:alsiosísque crudam in cibo. Vrinam quoque vel cruentá pellit. Fœminarum etiam purgationes,secundásque,etiam emortuos partus, vt Hippocrati videtur,ex vino dulci nigro pota. Itaque illitam & vuluarum causa etiam suffire iubet. Diocles & cardiacis imponit ex aceto & melle cum farina hordeacea. Et contra ileum decocta farina in oleo,& velleribus collecta. Multi verò & contra purulentas excreationes siccæ drachmas duas,sulphuris vnam & dimidiam sumi censent:Et cõtra cruentas,ramos tres in vino decoctos. Datur & dysentericis cum caseo in vino contrita. Dederunt & cum bitumine infriatam potioni propter anhelitum.Ex alto lapsis seminis tres vncias. Olei libra,viníque sextario illinitur cum oleo coctis foliis partibus quas frigus adusserit. Si vrinam mouet(vt Hippocrati videtur)mirum est quosdam dare velut inhibentem potui contra incontinentiam vrinæ. Psoras & lepras cum melle & alumine illita emendat. Item vitiligines,verrucas,strumas,& similia,cum strychno & adipe suillo ac taurino seuo.Item ignem sacrum ex aceto & oleo,vel psimmythio: Carbunculum ex aceto. Nonnulli laserpitium vnà illini iubent, sine quo epinyctidas pustulas curant. Imponunt & mammis turgentibus decoctam,& pituitæ eruptionibus cum cera.Testium verò epiphoris cum ramis laureæ teneris, adeò peculiari in visceribus his effectu,vt syluestri ruta cum axungia veteri illitos ramices sanari prodant. Fracta quoque membra semine trito cum cera imposito. Radix rutæ sanguinem oculis suffusum, & toto corpore cicatrices aut maculas illita emendat. Ex reliquis quæ traduntur, mirum est, cùm feruentem ru

tem ru

rem rutæ naturam eſſe conueniat. faſciculum eius in roſaceo decoctum addita vncia aloes, perunctis ſudorem reprimere. Itémque generationes impediri hoc cibo, ideo profluuio genitali datur, & Venerem crebrò per ſomnia imaginantibus. Præcauendum eſt grauidis, abſtineant hoc cibo: necari enim partus inuenio. Eadem ex omnibus ſatis quadrupedum quoque morbis in maximo vſu eſt, ſiue difficilè ſpirantibus, ſiue contra maleficorum animalium ictus, infuſa per nares ex vino: aut ſi ſanguiſuga ex hauſerit, ex aceto: & quocunque in ſimili morborum genere, vt in homine temperato.

De mentaſtro, & menta, & pulegio, & nepeta, & de cumino.

CAPVT XIIII.

Mentaſtrum ſylueſtris menta eſt, differens ſpecie foliorum quaſi figura ocimi, pulegij colore. Propter quod quidam ſylueſtre pulegium vocant. Iis commanducatis & impoſitis ſanari elephantiaſin, Magni Pompeij ætate, fortuito cuiuſdam experimento propter pudorem facie illita compertum eſt. Eadem illinuntur bibunturque aduerſus ſcolopendras, & ſerpentium ictus, drachmis duabus in vini cyathis duobus. Aduerſus ſcorpionum ictus cum ſale, oleo & aceto. Item aduerſus ſcolopendras ius decocti. Aduerſúſque omnia venena ſeruantur folia arida, ad farinæ modum. Subſtratum vel accenſum fugat ſcorpiones. Potum fœminas purgat à partu: ſed partus necat. Orthopnoicis, torminibus cholericis efficaciſſimum: Item lumbis, podagris impoſitum. Succus auribus verminoſis inſtillatur. in regio morbo bibitur. Strumis illinitur. Somnia Veneris inhibet. Tineas pellit ex aceto potum. Contra porriginem ex aceto infunditur capiti in Sole. Mentæ ipſius odor animum excitat, & ſapor auiditatē in cibis, ideo embammatum miſturæ familiaris. Ipſa aceſcere aut coire denſeréque lac non patitur. Quare lactis potionibus additur, ne huius coagulati potu ſtrangulentur. Datur in aqua aut mulſo: eadem vi reſiſtere & generationi creditur, cohibendo genitalia denſari. Æquè maribus ac fœminis ſiſtit ſanguinem: & purgationes fœminarum inhibet. Cum amylo ex aqua pota, cœliacorum impetus. Syriation & vomicas vuluæ curauit. Ille & iocinerum vitia ternis obolis ex mulſo datis. Item ſanguinem excreantibus in ſorbitionem. Hulcera in capite infantium mirè ſanat. Arterias humidas ſiccat, ſiccas aſtringit. Pituitas corruptas purgat in mulſo & aqua. Voci ſuccus ſub certamine vtilis duntaxat, qui & gargarizatur vua tumente, adiecta ruta & coriandro ex lacte. Vtilis & contra tonſillas cum alumine, linguæ aſperæ cum melle. Ad conuulſa intus per ſe vitiiſque pulmonis. Singultus & vomitiones ſiſtit cum ſucco granati, vt Democritus monſtrat. Recentis ſuccus narium vitia ſpiritu ſubductus emendat. Ipſa trita choleras, in aceto quidem pota. Sanguinis fluxiones intus. Ileum etiam impoſita cum polenta: & ſi mammæ tendantur. Illinitur & tēporibus in capitis dolore. Sumitur & contra ſcolopendras, & ſcorpiones marinos, & ad ſerpentes. Epiphoris illinitur, & omnibus in capite eruptionibus: item ſedis vitiis. Intertrigines quoq;, vel ſi teneatur tantùm, prohibet. Auribus cum mulſo inſtillatur. Aiunt & lieni mederi eam in horto guſtatam, ita ne vellatur: ſi is qui mordeat, dicat ſe lieni mederi, per dies ix. Aridæ quoq; farinam tribus digitis apprehenſam & ſtomachi dolorem ſedare in aqua: & ſimiliter aſperſam in potionem, ventris animalia expellere. Magna ſocietas cum hac ad recreandos defectos animo pulegio, cum ſurculis ſuis in ampullas vitreas aceti vtriuſque deiectis. Qua de cauſa dignior è pulegio corona vertigini, quàm è roſis, cubiculis noſtris pronunciata eſt. Nam & capitis dolores impoſita dicitur leuare. Quin & olfactu capita tueri contra frigorum æſtuſque iniuriam, & ab ſiti traditur: neque æſtuare eos, qui duos è pulegio ſurculos impoſitos auribus in Sole habeāt. Illinitur etiam in doloribus cum polenta & aceto. Fœmina efficacior. Eſt autem hæc flore purpureo. Mas candidum habet. Nauſeas cum ſale & polenta in frigida aqua pota inhibet. Sic & pectoris ac ventris dolorem. Stomachi autem ex aqua item roſiones ſiſtit, & vomitiones cum aceto & polenta. Inteſtinorum vitia melle decocta & nitro ſanat. Vrinam pellit ex vino: & ſi amminaeum ſit, & calculos, & interiores omnes dolores. Ex melle & aceto ſedat menſtrua, & ſecundas. Vuluas conuerſas corrigit. Defunctos partus eiicit. Semen

obmute

obmutescentibus olfactu admouetur. Comitialibus in aceto cyathi mensura datur. Si aquæ insalubres bibendæ sint, tritum aspergitur. Salsitudines corporis, si cum vino tradatur, minuit. Neruorum causa & in contractione cum sale & aceto & melle confricatur opisthotono. Bibitur ad serpentium ictus decoctum: ad scorpionum in vino tritum, maximè quod in siccis nascitur. Ad oris exhulcerationes, ad tussim efficax habetur. Flos recentis incensus, pulices necat odore. Xenocrates pulegij ramum lana inuolutum, in tertianis ante accessioné olfactandum dari, aut stragulis subiici, & ita collocari ægrum, inter remedia tradit. Syluestri ad eadem vis efficacior est, quod simile est origano, minoribus foliis, quàm satiuum: & à quibusdam dictamnus vocatur. Gustatum à pecore capríque, balatum concitat. Vnde quidam Græci literas mutantes blechon vocauerunt. Natura tam feruens est, vt illitas partes exhulceret. In tussi ex perfrictione fricari ante balnea conuenit, & ante accessionum horrorem conuulsis & torminibus. Podagris mirè prodest. Hepaticis cum melle & sale bibendum datur: pulmonum vitia excreabilia facit. Ad lienem cum sale vtile est, & vesicæ, & suspiriis, & inflationibus, decoctum succo æqualiter: & vuluas corrigit: & contra scolopendram terrestrem vel marinam, item scorpiones: priuatímque valet contra hominis morsum. Radix contra increscentia hulcera recens potentissima. Arida verò cicatricibus decorem affert. Item pulegio est nepetæque societas. Decocta enim in aqua ad tertias discutiunt frigora, mulierúmque menstruis prosunt. Et æstate sedant calores. Nepeta quoque vires contra serpentes habet. Fumum ex ea nidorémque fugiunt, quam & substernere in metu obdormituris vtile est. Tusa ægilopis imponitur, & capitis doloribus recens cum tertia parte panis temperata aceto illinitur. Succus eius instillatus naribus supinis, profluuium sanguinis sistit. Item radix, quæ cum myrti semine in passo tepido gargarizata anginis medetur. Cuminum syluestre est prætenue, quaternis aut quinis foliis, veluti serratis. Sed & satiuo magnus vsus, in stomachi præcipuè remediis. Discutit pituitas & inflationes, tritum & cum pane sumptum, vel potum ex aqua vinóque: tormina quoque & intestinorum dolores. Veruntamen omne pallorem bibentibus gignit. Ita certè ferunt Porcij Latronis clari inter magistros dicendi adsectatores similitudinem coloris studiis contracti imitatos: & paulò antè Iulium Vindicem adsertorem illum à Nerone libertatis, captatione testamenti sic lenocinatum. Narium sanguinem pastillis inditum, vel ex aceto recens sistit. Et oculorum epiphoris per se impositum, tumentibus cum melle prodest. Infantibus imponi in ventre satis est. Morbo regio in vino albo à balineis datur.

De cumino Æthiopico, quod vrinam stringit, & de cappari, & de ligustico siue panace, & cunila bubula.

CAP. XV.

Æthiopicum maximè in posca, & in ligmate cum melle. Africano priuatim vrinæ incontinentiam cohiberi putant. Satiuum datur ad iocineris vitia tostum, tritum in aceto. Item ad vertiginem. Iis verò, quos acriore vi vrina mordeat, in dulci tritum vino. Ad vuluarum vitia in vino: prætérque impositis vellere foliis: testium tumoribus, tostum, tritúmque cum melle, aut cum rosaceo & cera. Syluestre ad omnia eadé efficacius. Prætereà ad serpentes cum oleo, ad scorpiones, ad scolopendras. Sistit & vomitioné nauseásque ex vino, quantum apprehenderint tres digiti. Propter colum quoque bibitur, illinitúrque, vel penicillis feruens adprimitur fascüs. Strangulationes vuluæ potum in vino aperit, tribus drachmis in tribu cyathis vini. Auribus instillatur ad sonitus atq; tinnitus cum seuo vitulino, vel melle. Suggilatis illinitur cum melle, & vua passa, & aceto. Lentigini nigræ ex aceto. Est cumino simillimum, quod Græci vocât ammi. Quidá verò Æthiopicum cuminum id esse existimant. Hippocrates regium appellat, videlicet, quia efficacius in Ægypto iudicauit. Plerique alterius naturæ in totum putant, quoniá sit exilius & candidius. Similis auté & huic vsus. Nanque & panibus Alexandrinis subditur, & condimentis interponitur. Inflationes & tormina discutit. Vriná & menstrua ciet. Suggillata & oculor

oculorum epiphoras mitigat. Cum lini semine scorpionum ictus in vino potum drachmis duabus: priuatímque cerastarum, cum pari portione myrrhæ. Colorem quoque bibentium similiter mutat in pallorem. Suffitum cum vua passa aut resina, vuluas purgat. Tradunt facilius concipere eas, quæ odorentur id per coitum. De cappari satis diximus inter peregrinos frutices. Non vtendum transmarino: innocentius Italicum est. Ferunt, eos qui quotidie id edunt, paralysi non periclitari, nec lienis doloribus. Radix eius vitiligines albas tollit, si trita in Sole fricentur. Spleneticis prodest in vino potu radicis cortex duabus drachmis, dempto balinearum vsu. Ferúntque x x x v. diebus per vrinam & aluum totum lienem emitti. Bibitur in lumborum doloribus ac paralysi. Dentium dolores sedat tritum ex aceto semen decoctum, vel manducata radix. Infunditur & aurium dolori decoctum oleo. Hulcera quæ phagedænas vocant, folia & radix recens cum melle sanant. Sic & strumas discutit radix: parotidas vermiculósque cocta in aqua. Iocineris quoque malis medetur. Dant & ad tineas in aceto & melle. Oris exhulcerationes in aceto decocta tollit, stomacho inutiles esse inter autores conuenit. Ligusticum (aliqui panacem vocant) stomacho inutile est. Item conuulsionibus & inflationibus. Sunt & qui cunilam bubulam appellauerint, vt diximus, falsò.

Item de cunila bubula, gallinacea siue origano heracleotico, cunilagine molli, libanotide, cunila satiua & montana. CAP. XVI.

CVnilæ præter satiuam plura sunt in medicina genera. Quæ bubula appellatur, semen pulegij habet, vtile ad vulnera commanducatum impositúmque, vt quinto post die soluatur. Et contra serpentes in vino bibitur, ac tritum plagæ imponitur. Vulnera ab iis facta perfricantur. Item testudines cũ serpentibus pugnaturæ hac se muniunt: quidámq; in hunc vsum panacem vocant. Sedat & tumores, & virilium mala sicca, vel foliis tritis, in omni vsu mirè cõgruens ex vino. Est alia cunila, gallinacea appellata nostris, Græcis origanum heracleoticum. Prodest oculis trita addito sale. Tussim quoque emendat & iocinerum vitia. Laterum dolores cum farina, oleo & aceto in sorbitionem temperata. Præcipuè verò serpentium morsus. Tertium genus est eius, quæ à Græcis mascula, à nostris cunilago vocatur, odoris fœdi, radicis lignosæ, folio aspero. Vires eius vehementissimas in omnibus generibus earum tradunt. Manipulo quoque eius abiecto, omnes è tota domo blattas conuenire ad eam. Priuatim aduersus scorpiones ex posca pollere. Tribus foliis ex oleo peruncto homine, fugari serpentes. Econtrario quæ mollis vocatur, pilosioribus foliis ac ramis, & aculeatis, trita mellis odorẽ habet, digitis tractu eius cohærescentibus. Altera thuris, quam libanotidem appellamus. Medetur vtraque contra serpentes ex vino vel aceto. Pulices etiam contritæ cum aqua sparsæ necant. Satiua quoque suos vsus habet. Succus eius cum rosaceo auriculas iuuat. Ipsa ad ictus bibitur. Fit ex ea montana, serpillo similis, efficax contra serpentes. Vrinam mouet: purgat & à partu mulieres. Concoctionem mirè adiuuat, & ad cibos auiditatem. Vtraque vel in cruditate ieiunis in potione aspersa. Luxatis quoque vtilis. Contra vesparum & similes ictus, ex farina hordeacea & posca, vtilissima. Libanotidis alia genera suis dicentur locis.

De piperiti & origano, & oniti prasio, & tragorigano, & heraclio, & lepido, & de gith, siue melanthio, & aniso.

CAP. XVII.

PIperitis, quam & siliquastrum appellauimus, contra morbos comitiales bibitur. Castor & aliter demonstrabat, caule rubro & longo, densis geniculis, foliis lauri, semine albo, tenui, gustu piperis, vtilem gingiuis, dentibus, oris suauitati & ructibus. Origanum quod in sapore cunilæ æmulatur, vt diximus, plura genera in medicina habet: otitin vel prasion appellant, non dissimile hyssopo. Priuatim eius vsus contra rosiones stomachi in tepida aqua, & cruditates: contra araneas scorpionésque in vino albo: luxata & incussa in aceto, & oleo, & lana. Tragoriganum similius est serpillo syluestri. Vrinam eiet, tumores discutit, contra viscum potum viperæque ictum efficacissimum, stomachóque acida ructanti & præcordiis. Tussientibus quoque cum melle datur, &

pleur

pleuriticis, & peripneumonicis. Heraclium quoque tria genera habet, nigrius latioribus foliis, glutinosum. Alterum exilioribus, mollius, sampsucho non dissimile, quod aliqui prasion vocare malunt. Tertium est inter hæc medium, minus quàm cætera efficax. Optimum autem Creticum. Nam & iucundè olet. Proximum Smyrnæum. Deinde Heracleoticum, ad potum vtilius, quod onitin vocant. Communis autem vsus serpentes fugare, percussis esui dare decoctum, potu vrinam ciere, ruptis, conuulsis mederi cum panacis radice, hydropicis cum fico, aut cum hyssopo, acetabuli mensuris decoctum ad sextam. Item ad scabiem, pruriginem, psoras in descensione balinearum. Succus auribus infunditur cum lacte. Tonsillis quoque & vuis medetur, & capitis hulceribus. Venena opij & gypsi extinguit decoctum, si cum cinere in vino bibatur. Aluum mollit acetabuli mensura. Suggillatis illinitur. Item dentium dolori, quibus etiam & candorem facit, cum melle & nitro. Sanguinem narium sistit. Ad parotidas decoquitur cum hordeacea farina. Ad arterias asperas cum galla & melle teritur: ad lienem folia cum melle & sale. Crassiores pituitas & nigras extenuat coctum cum aceto & sale, sumptum paulatim. Regio morbo tritum cum oleo in nares infunditur. Lassi perunguntur ex eo, ita vt ne venter attingatur. Epinyctidas cum pice sanat. Furunculos aperit cum fico trita. Strumas cum oleo & aceto & farina hordeacea. Lateris dolores cum fico illitum. Fluxiones sanguinis in genitalibus tusum, ex aceto illitum. Reliquias purgationum à partu. Lepidium inter vrentia intelligitur. Sic & in facie cutem emendat exhulcerando, vt tamen cera & rosaceo facilè sanetur. Sic & lepras & psoras tollit semper facilè, & cicatricum hulcera. Tradunt in dolore dentium adalligatum brachio quà doleat, compescere dolorem. Gith ex Græcis, alij melanthion, alij melaspermon vocant. Optimum, quàm excitatissimi odoris, & quàm nigerrimum. Medetur serpentium plagis & scorpionum. Illini ex aceto ac melle reperio, incensóque serpentes fugari. Bibitur drachma vna contra araneos. Distillationem narium discutit tusum in linteolo olfactum. Capitis dolores illitum ex aceto & infusum naribus. Cum irino oculorum epiphoras & tumores. Dentium dolores coctum cum aceto. Hulcera oris tritum aut commanducatum. Item lepras & lentigines ex aceto. Difficultates spirandi addito nitro potum. Duritias tumorésque veteres & suppurationes illitum. Lac mulierum auget continuis diebus sumptum. Colligitur succus eius, vt hyoscyami. Similitérque largior venenum est, quod miremur: cùm semen gratissimè panes etiam condiat. Oculos quoque purgat: vrinam & menses ciet. Quinimo linteolo alligatis tantùm granis x x x. secundas trahi reperio. Aiunt & clauis in pedibus mederi tritum in vrina: culices suffitu necare: item muscas. Et anisum aduersus scorpiones ex vino bibitur, Pythagoræ inter pauca laudatum, siue crudum, siue decoctum. Item viride aridúmve, omnibus quæ condiuntur, quæque intinguntur desideratum. Panis etiam crustis inferioribus subditum. Saccis quoque additur. Cum amaris nucibus vina commendat. Quin ipsum oris halitum iucundiorem facit, fœtorémque tollit manducatum matutinis cum smyrnio, & melle exiguo, mox vino collutum. Vultum iuniorem præstat. Insomnia leuat suspensum in puluino, vt dormientes olfaciant. Appetentiam ciborum præstat, quando id quoque inter artificia deliciæ fecere, ex quo labor desiit cibos poscere. Ob has causas quidam anicetum id vocauere. Laudatissimum est Creticum, proximum Ægyptium. Hoc ligustici vicem præstat in condimentis. Dolores capitis leuat suffitum naribus. Epiphoris oculorum è vino radicem eius tusam imponit Iollas: Ipsum cum croco pari modo & vino, & per se tritum cum polenta ad magnas fluxiones, extrahendísque si qua in oculos inciderint. Narium quoque carcinodes consumit illitum ex aqua. Sedat anginas cum melle & hyssopo ex aceto gargarizatum. Auribus infunditur cum rosaceo. Thoracis pituitas purgat tostum: cum melle sumptum melius. Cum acetabulo anisi nuces amaras L. purgatas tere in melle ad tussim. Facillimè verò anisi drachmæ tres, papaueris duæ miscentur melle ad fabæ magnitudinem, & ternis diebus sumuntur. Præcipuum autem est

ad ruct

ad ructus,ideo inflationibus ſtomachi,& inteſtinorum torminibus,& cœliacis medetur. Singultus & olfactum decoctum potúmque inhibet. Foliis decoctis digerit cruditates. Succus decocti cum apio olfactus ſternutamenta inhibet. Potum ſomnum côcitat:calculos pellit:vomitiones cohibet,& præcordiorum tumores. Et pectorum vitiis,neruis quoque,quibus ſuccinctum eſt corpus,vtiliſſimum. Prodeſt eius & capitis doloribus inſtillari ſuccum cum oleo decocti. Non aliud vtilius ventri & inteſtinis putant, ideo dyſentericis & in teneſino datur toſtum. Aliqui addunt & opium,pilulis in die ternis lupini magnitudine in vini cyatho dilutis. Dieuches & ad lumborum dolores ſucco vſus eſt. Semen hydropicis & cœliacis dedit tritum cum menta è vino,radicem ad renes. Dalion herbarius parturientibus ex eo cataplaſma impoſuit cum apio:item vuluarum dolori: dedítq; bibendum cum anetho parturientibus. Phreneticis quoque illinunt vel recens cum polenta. Sic & infantibus comitiale vitium aut contractiones ſentientibus. Pythagoras quidem negat corripi vitio comitiali in manu habentes. Ideóque quamplurimum domi ſerendum. Parere quoque facilius olfactantes. Et ſtatim à partu dandum potui polenta aſperſa. Soſimenes contra omnes duritias ex aceto vſus eſt eo: & contra laſsitudines,in oleo decoquens addito nitro. Semine eius poto, laſsitudinis auxilium viatoribus ſpopondit. Heraclides ad inflationes ſtomachi ſemen tribus digitis cum caſtorei obolis duobus ex mulſo dedit. Similiter ad ventris aut inteſtinorum inflationes. Et orthopnoicis,quod ternis digitis prehenderit ſeminis, tantundem hyoſcyami cum lacte aſinino. Multi vomituris acetabula eius & folia lauri decem trita in aqua, bibenda inter cœnam ſuadent. Strangulationes vuluæ,ſi manducetur & linatur calidum, vel ſi bibatur cum caſtoreo in aceto & melle,ſedat. Vertigines à partu cum ſemine cucumeris & lini pari menſura ternûm digitorum,vini albi tribus cyathis diſcutit. Tlepolemus ad quartanas ternis digitis ſeminis aniſi & fœniculi vſus eſt, in aceto & mellis cyatho vno. Lenit articulares morbos,cum amaris nucibus illitum. Sunt qui & aſpidum venenis aduerſari naturam eius putent. Vrinam ciet. Sitim cohibet. Venerem ſtimulat. Cum vino ſudorem leniter præſtat. Veſtes quoque à tineis defendit. Efficacius ſemper recens,& quò nigrius. Stomacho tamen inutile eſt,præterquàm inflato.

De anetho,ſacopenio,& ſagapeno,& de papauere albo & nigro,& quomodo ſuccus herbarum colligendus eſt,& de opio.

CAP. XVIII.

ANethum quoque ructus mouet, & tormina ſedat. Aluum ſiſtit. Epiphoris radices illinuntur ex aqua vel vino. Singultus cohibet ſemen feruens, olfactum. Sumptum ex aqua,ſedat cruditates. Cinis eius vuam in faucibus leuat: oculos & genituram hebetat. Sacopenium, quod apud nos gignitur, in totum tranſmarino alienatur. Illud enim Hammoniaci lacrymæ ſimile, ſagapenon vocatur. Prodeſt laterum & pectoris doloribus, conuulſis, tuſsibus vetuſtis excreationibúſque, præcordiorum tumoribus. Sanat & vertigines,tremulos,opiſthotonicos,lienes,lumbos,perfrictiones. Datur & olfactandum ex aceto in ſtrangulatu vuluæ. Cæteris & potui datur, & cum oleo infricatur. Prodeſt & contra mala medicamenta. Papaueris ſatiui diximus genera: & ſponte naſcentis alia promiſimus. Sed ſatiui albi calyx ipſe teritur, & è vino bibitur ſomni cauſa. Semen elephantiaſi medetur. E nigro papauere ſapor gignitur ſcapo inciſo, vt Diagoras ſuadet, cùm turgeſcit: vt Iollas, cùm defloreſcit hora diei ſereni, hoc eſt, cùm ros in eo exaruerit. Incidi iubent ſub capite & calyce. Nec in alio genere ipſum inciditur caput. Succus & hic,& herbæ cuiuſcunque, lana excipitur: aut ſi exiguus eſt, vngue pollicis, vt lactucis, & poſtero die magis quod inaruit. Papaueris verò largus denſatur, & in paſtillos tritus in vmbra ſiccatur,non vi ſoporifera modò,verum ſi copioſior hauriatur, etiam mortifera per ſomnum: opion vocant. Sic ſcimus interemptum Licinij Cecinnæ Prætorij viri patrem in Hiſpania Bauili, cùm valetudo impatibilis odium vitæ feciſſet: item plerósque alios. Qua de cauſa magna concertatio extitit. Diagoras & Eraſiſtratus in totum damnauere,vt mortiferum,infundi vetantes. Præterea

quoniam

quoniam visui noceret. Addidit Andreas, ideo non protinus excæcari eo, quoniã adulteraretur Alexandriæ. Sed postea vsus eius non improbatus est medicamento nobili, quod diacodion vocãt. Semine quoque eius trito in pastillos, è lacte vtuntur ad somnum: item ad capitis dolores cum rosaceo. Cum hoc & aurium dolori instillatur. Podagris illinitur cum lacte mulierum. Sic & foliis ipsis vtuntur. Item ad sacros ignes & vulnera ex aceto. Ego tamen damnauerim collyriis addi: multóque magis quas vocant lexipyretas, quásque pepticas & cœliacas. Nigrum tamen cœliacis in vino datur. Satiuum omne magis rotundat capita. At syluestri longum ac pusillum, & ad omnes effectus valentius. Decoquitur & bibitur contra vigilias, eadémque aqua fouent ora. Optimum in siccis, & vbi rarò pluit. Cùm capita ipsa & folia decoquuntur, succus meconium vocatur, multum opio ignauior. Experimentum opij est primum odore: syncerum enim perpeti non est, mox in lucernis, vt pura luceat flamma, aut extinctum demum oleat: quæ in fucato non eueniunt. Accenditur quoque difficiliùs, & crebrò extinguitur. Est synceri experimentum & in aqua, quia nebula innatat: fictum in pustulas coit. Sed maximè mirum, æstiuo Sole deprehendi. Syncerum enim sudat, & se diluit, donec succo recenti simile fiat. Mnesicles optimè seruari putat hyoscyami semine adiecto: alij in faba.

De erratico & ceratiti, & glaucio siue paralio, & heraclio siue aphro, & de diacodio, & tithymalo. CAP. XIX.

INter satiua & syluestria medium genus, quoniã in aruis, sed sponte nasceretur, rhœam vocauimus & erraticum. Quidam id decerptum protinus cum toto calyce mandunt. Aluum exinaniunt capita quinque decocta in vini tribus heminis pota, & somnum faciunt. Syluestrium vnum genus, ceratitin vocãt, nigrum, cubitali altitudine, radice crassa & corticosa, calyculo inflexo, vt cornicula. Folia minora & tenuiora, quàm cæteris syluestribus. Semen exile, tempestiuum est messibus: aluum purgat dimidio acetabulo in mulso. Folia trita cum oleo, argema iumentorum sanant. Radix acetabuli mensura cocta in duobus sextariis ad dimidias, datur ad lumborum vitia & iocineris. Carbunculis medentur ex melle folia. Quidam hoc genus glaucion vocant, alij paralion. Nascitur enim in afflatu maris, aut nitroso loco. Alterum è syluestribus genus heraclion vocatur, ab aliis aphron, foliis (si procul intuearis) speciem passerum præsentantibus, radice in summa terræ cute, semine spumeo. Ex hoc lina splendorem trahunt æstate. Tunditur in pila comitialibus morbis, acetabuli mensura in vino albo. vomitiones enim facit. Medicamento, quod diacodion & arteriace vocatur, vtilissimum. Fit autem huius papaueris aut cuiuscunque syluestris capitibus CXX. in aquæ cælestis sextariis tribus biduo maceratis, in eadémque discoctis: deinde siccatis, iterúmque cum melle decoctis ad dimidias partes vapore tenui. Addidere postea drachmas senas croci, hypocisthidis, thuris, acaciæ, & passi Cretici sextarium. Hæc ostentatione, simplex quidem & antiqua illa salubritas papauere & melle constat. Tertium genus est tithymalon, mecona vocant, alij paralion, folio læui, albo, capite magnitudinis fabæ. Colligitur vua florente. Siccatur in vmbra. Semen potum purgat aluum, dimidio acetabulo in mulso. Cuiuscunque autem papaueris caput viride, vel siccum, illitum epiphoras oculorum lenit. Opium ex vino meraculo si protinus detur, scorpionum ictibus resistit. Aliqui hoc tantùm nigro tribuunt, si capita eius vel folia terantur.

De portulaca siue peplio, coriandro & atriplici. CAP. XX.

EST & portulaca quam peplion vocant, non multùm satiua efficacior. Cuius memorabiles vsus traduntur. Sagittarum venena, & serpentium hæmorrhoidum & presterum restingui, pro cibo sumpta, & plagis imposita extrahi. Item hyoscyami, pota è passo expresso succo. Cùm ipsa non est, semen eius simili effectu prodest. Resistit & aquarum vitiis, capitis dolori, hulceribúsque in vino tusa & imposita. Reliqua hulcera commanducata cum melle sanat. Sic & infantium cerebro imponitur, vmbilicóque procidu o. In epiphoris verò omnium, fronte temporibúsque cum polenta. Sed ipsis oculis, è lacte & melle. Eadem, si procident, prodest, foliis tritis cum corticibus fabæ. Pustulis

cum polenta & ſale,& aceto. Hulcera oris, tumorémque gingiuarum commanducata cruda ſedat:item dentium dolores. Tonſillarum hulcera,ſuccus decoctæ. Quidam adiecere paulum murræ. Nam & mobiles dentes ſtabilit commanducata. Cruditates ſedat, vocémque firmat,& ſitim arcet. Ceruicis dolores,cum galla & lini ſemine pari menſura ſedat. Mammarum vitia,cum melle & Cimolia creta. Salutaris & ſuſpirioſis,ſemine cum melle hauſto. Stomachum in acetariis ſumpta corroborat. Ardentibus febribus imponitur cum polenta. Et aliâs manducata refrigerat etiam inteſtina. Vomitiones ſiſtit. Dyſenteriæ & vomicis eſtur ex aceto,vel bibitur cum cumino. Teneſmis autem cocta,& comitialibus cibo vel potu prodeſt. Purgationibus mulierum, acetabuli menſura in ſapa. Podagris calidis,cum ſale illita, & ſacro igni. Succus eius potus renes iuuat,ac veſicas. Ventris animalia pellit. Ad vulnerum dolores,ex oleo cum polenta imponitur. Neruorum duritias emollit. Metrodorus,qui ἐπιτομὴν τῶν ῥιζοτομουμένων ſcripſit, purgationibus à partu dandam cenſuit. Venerem inhibet,Veneríſque ſomnia. Prætorij viri pater eſt,Hiſpaniæ princeps,quem ſcio propter impatibiles vuæ morbos,radicem eius filo ſuſpẽſam è collo gerere,præterquã in balineis,& ita liberatum incommodo omni. Quinetiam inueni apud autores,caput illitum ea diſtillationem anno toto non ſentire. Oculos tamen hebetare putatur. Coriandrum inter ſylueſtria non inuenitur. Præcipuum tamẽ eſſe conſtat Ægyptium. Valet contra ſerpentium genus vnum,quod amphisbænas vocãt,potum impoſitúmque. Sanat & alia vulnera. Epinyctidas,puſtulas tritum. Sic & omnes tumores collectionéſque, cum melle aut vua paſſa. Panos verò ex aceto tritum. Seminis grana tria in tertianis deuorari iubent aliqui ante acceſſionem:vel plura illini fronti. Sunt qui & ante Solis ortum ceruicalibus ſubiici efficaciter putent. Vis magna ad refrigerandos ardores viridi. Hulcera quoque,quæ ſerpunt,ſanat cum melle, vel vua paſſa: item teſtes, ambuſta,carbunculos,aures:cum lacte mulieris epiphoras oculorum: ventris & inteſtinorum fluxiones ſemen ex aqua potum. Bibitur & in choleris cum ruta. Pellit animalia interaneorum,cum mali Punici ſucco & oleo ſemen potum. Xenocrates tradit rem,ſi vera eſt:menſtrua contineri vno die,ſi vnum granum biberint fœminæ:biduo,ſi duo: & totidem diebus,quot grana ſumpſerint. Marcus Varro,coriandro ſubtrito cum aceto,carnem incorruptam æſtate ſeruari putat. Atriplex & ſylueſtre eſt,accuſatum à Pythagora, tanquam faceret hydropicos,morbóſque regios & pallorem,coqueretur difficillimè: ac ne in hortis quidem iuxta id naſci quicquam,niſi languidum,culpauit. Addidere Dionyſius & Diocles,plurimos gigni ex eo morbos. Nec niſi mutata ſæpius aqua coquendum: ſtomacho contrarium eſſe,lentigines & papulas gignere. Miror,quare difficulter in Italia id naſci tradiderit Solon Smyrnæus. Hippocrates vuluarum vitiis id infundit cum beta. Lycus Neapolitanus contra cantharidas bibendum dedit. Panos,furunculos incipientes,duritias omnes,vel cocto, vel crudo vtiliter illini putauit. Item ignem ſacrum,cum melle,aceto,nitróque:ſimiliter podagras. Vngues ſcabros detrahere dicitur ſine hulcere. Sunt qui & morbo regio dent ſemen eius cum melle, arterias & tonſillas nitro addito perfricent,aluum moueant,cocto vel per ſe,vel cum malua aut lenticula,concitantes vomitiones. Sylueſtri capillos tingunt,& ad ſuprà dicta vtuntur.

De malua,malope,& althæa,& lapatho,& oxylapatho,& hydrolapatho,& hippolapatho,& bulapatho.

CAP. XXI.

E Contrario in magnis laudibus malua eſt vtraque,& ſatiua & ſylueſtris. Duo genera earum amplitudine folij diſcernuntur. Maiorem Græci malopen vocant in ſatiuis. Alteram ab emolliendo ventre,dictã putant malachen. E ſylueſtribus,cui grande folium & radices albæ,althæa vocatur, ab excellentia effectus à quibuſdam ariſtalthæa. Omne ſolum,in quo ſerantur, pinguius faciunt. Huic contra omnes aculeatos ictus efficacior vis,præcipuè ſcorpionum, veſparum, ſimiliúmque, & muris aranei. Quin & trita cum oleo qualibet earum peruncti antè, vel habentes eas,non feriuntur. Folium impoſitum ſcorpionibus torporem affert. Valent & contra venena. Aculeos omnes extrahunt illitæ crudæ

crudæ cum nitro,potæ verò decoctæ cum radice ſua,leporis marini venena reſtringunt: & vt quidam dicunt,ſi vomatur. De eiſdem mira & alia traduntur. Sed maximè,ſi quotidie quis ſucci ex qualibet earum ſorbeat cyathum dimidium, omnibus morbis cariturum. Hulcera manantia in capite ſanant in vrina putrefactæ, lichenas & hulcera oris cum melle.Radix decocta,furfures capitis & dentium mobilitates. Eius,quæ vnum caulem habet, radice circa dentem qui doleat punge,donec deſinat dolor. Eadem ſtrumas & parotidas panóſque,addita hominis ſaliua,purgat citra vulnus. Semen in vino nigro potum à pituita & nauſeis liberat. Radix mammarum vitiis occurrit,adalligata in lana nigra.Tuſſim in lacte cocta,& ſorbitionis modo ſumpta,quinis diebus emendat.Stomacho inutiles Sextius Niger dicit. Olympias Thebana, abortiuas eſſe cum adipe anſeris. aliqui purgari fœminas,foliis earum manus plenæ menſura, in oleo & vino ſumptis. Vtique conſtat parturientes foliis ſubſtratis celerius ſolui, protinus à partu reuocandum,ne vulua ſequatur. Dant & ſuccum bibendum parturientibus ieiunis, in vino decocta hemina. Quin & ſemen tritum adalligant brachio, genitale non continentium, Adeóque ex Veneri naſcuntur, vt ſemen vnicaulis aſperſum genitali, fœminarum auiditates augere ad infinitum Xenocrates tradat. Item tres radices iuxta adalligatas. Teneſmo & dyſentericis vtiliſſimè infundi. Item ſedis vitiis,vel ſi foueantur.Melancholicis quoque ſuccus datur cyathis ternis tepidus,& inſanientibus quaternis. Decoctæ comitialibus heminæ ſucci. His & calculoſis,& inflatione & torminibus, aut opiſthotonico laborantibus,tepidus illinitur.Et ſacris ignibus, & ambuſtis, decocta in oleum folia imponuntur: & ad vulnerum impetus cruda cum pane. Succus decoctæ neruis prodeſt, & veſicæ,& inteſtinorum roſionibus. Vuluas & cibo & infuſione emollit in oleo: ſuccus decoctæ pori meatus ſuaues facit. Althææ in omnibus ſuprà dictis efficacior radix: præcipuè conuulſis ruptíſque. Cocta in aqua aluum ſiſtit. Ex vino albo ſtrumas & parotidas,& mammarum inflammationes,& panos in vino folia decocta & illita tollunt.Eadem arida in lacte decocta,quamlibet pernicioſæ tuſsi citiſsimè medentur. Hippocrates vulneratis, ſitientibúſque defectu ſanguinis, radicis decoctæ ſuccum bibendum dedit:& ipſam vulneribus cum melle & reſina,item contuſis, luxatis,tumentibus,& muſculis,neruis,articulis impoſuit:& aſthmaticis ac dyſentericis in vino bibendum dedit. Mirum,aquam radice ea addita addenſari ſub dio,atque lacteſcere. Efficacior autem, quo recentior.Nec lapathum diſſimiles effectus habet.Eſt autem & ſylueſtre, quod alij oxalidem appellant,ſatiuo proximum,foliis acutis,colore betæ candidæ,radice minima:noſtri verò rumicem,alij lapathum cantherinum, ad ſtrumas cum axungia efficaciſſimum. Eſt & alterum genus, ferè oxylapathon vocant, ſatiuo item ſimilius,& acutiora habet folia ac rubriora, non niſi in paluſtribus naſcens. Sunt qui hydrolapathon tradunt in aqua natum. Eſt & aliud hippolapathon,maius ſatiuo, candidiúſque ac ſpiſſius. Sylueſtria ſcorpionum ictibus medentur,& ferire prohibent habentes. Radix aceto decocta ſi coletur, ſuccus dentibus auxiliatur: ſi verò bibatur, morbo regio. Semen ſtomachi inextricabilia vitia ſanat. Hippolapathi radices priuatim vngues ſcabros detrahunt. Dyſentericos ſemen duabus drachmis in vino potum liberat. Oxylapathi ſemen lotum in aqua cæleſti,ſanguinem reiicientibus adiecta acacia lentis magnitudine prodeſt.Præſtantiſsimos paſtillos faciunt ex foliis & radice,addito nitro & iure exiguo.in vſu aceto diluunt. Sed ſatiuum in epiphoris oculorum illinunt frontibus. Radice meliceridas & lepras curant. In vino verò decocta,ſtrumas & parotidas & calculos: Poto vino & lienes,cœliacos æquè & dyſentericos,& teneſmos. Ad eadémque omnia efficacius ius lapathi:& ructus facit,& vrinam ciet,& caliginem oculorum diſcutit: Item pruritum corporis,in ſolia balinearum additum, aut prius ipſum illitum ſine oleo. Firmat & commanducata radix dentes. Eadem decocta cum vino, ſiſtit aluum: folia ſoluunt. Adiecit Solon(ne quid omittamus)bulapathon,radicis tantum altitudine differens, & erga dyſentericos effectu,potum ex vino.

De ſinapis tribus generibus, & marrubio, & ſerpyllo, & ſiſymbrio, ſiue thymbræo, & de lini ſemine, & blito.

CAP. XXII.

SInapi, cuius in ſatiuis tria genera diximus, Pythagoras principatum habere ex his, quorum ſublimè vis feratur, iudicauit, quoniam nõ aliud magis in nares & cerebrum penetret. Ad ſerpentium ictus & ſcorpionum tritum cum aceto illinitur. Fungorum venena diſcutit. Contra pituitam tenetur in ore, donec liqueſcat, aut gargarizatur cum aqua mulſa. Ad dentium dolorem manditur. Ad vuam gargarizatur cum aceto & melle. Stomacho vtiliſsimum contra omnia vitia, pulmonibúſque. Excreationes faciles facit in cibo ſumptum: datur & ſuſpirioſis. Item comitialibus tepidum cum ſucco cucumerum. Senſus, atque ſternutamentis caput purgat, aluum mollit, menſtrua & vrinam ciet. Hydropicis imponitur: cum fico & cumino tuſum ternis partibus comitiali morbo. Et vuluarum conuerſione ſuffocatas excitat odore, aceto miſto: item lethargicos. Adiicitur tordilion. Eſt autem id ſemen ex ſeſeli. Et ſi vehementior ſomnus lethargicos premat, cruribus aut etiam capiti illinitur cum fico ex aceto. Veteres dolores, thoracis, lumborum, coxendicum, humerorum, & in quacunq; corporis ex alto vitia extrahenda ſunt, illitum cauſtica vi emendat, puſtulas faciendo. At in magna duritia ſine fico impoſitum: vel ſi vehementior vrigo timeatur, per duplices pannos. Vtuntur ad alopecias cum rubrica, pſoras, lepras, phthiriaſes, †lithanicos, opiſthotonicos. Inungunt quoque ſcabras genas, aut caligantes oculos cum melle. Succúſque tribus modis exprimitur in fictili, caleſcítque in eo in Sole modicè. Exit & è cauliculo ſuccus lacteus, qui ita cùm induruit, dentium dolori medetur. Semen ac radix, cum immaduere muſto, conteruntur, manúſque plenæ menſura ſorbentur ad firmandas fauces, ſtomachum, oculos, caput, ſenſúſque omnes: mulierum etiam laſsitudines, ſaluberrimo genere medicinæ. Calculos quoque diſcutit potum ex aceto. Illinitur & liuoribus ſuggillatíſque cum melle & adipe anſerino, aut cera Cypria. Fit & oleum ex ſemine madefacto in oleo expreſsóq;, quo vtuntur ad neruorum rigores, lumborúmque & coxendicum perfrictiones. Sinapis naturam effectúſque eoſdem habere traditur adarca, inter ſyluas tacta in cortice calamorum ſub ipſa coma naſcens. Marrubium plerique inter primas herbas commendauere, quod Græci praſion vocant, alij linoſtrophon, nonnulli philopæda, aut philochares, notius quàm vt indicandum ſit. Huius folia ſeménque contrita proſunt contra ſerpentes, pectorum & lateris dolores, tuſsim veterem. Et iis qui ſanguinem reiecerint, eximiè vtile, ſcopis eius cum panico aqua decoctis, vt aſperitas ſucci mitigetur. Imponitur ſtrumis cum adipe. Sunt qui viridis ſemen quantum duobus digitis capiant, cum farris pugillo decoctum, addito exiguo olei & ſalis, ſorbere ieiunos ad tuſsim iubeant. Alij nihil comparant in eadem cauſa marrubij & fœniculi ſuccis ad ſextarios ternos expreſsis, decoctíſq; ad ſextarios duos, cum addito mellis ſextario, rurſus decocto ad ſextarios duos, ſi cochlearij menſura in die ſorbeatur in aquæ cyatho. Et virilium vitiis tuſum cum melle mirè prodeſt. Lichenas purgat ex aceto. Rupcis, conuulſis, ſpaſticis neruis ſalutare. Porum aluum ſoluit cum ſale & aceto. Item menſtrua & ſecundas mulierum. Arida farina cum melle ad tuſsim ſiccam efficaciſsima eſt. Item ad gangrænas & pterygia. Succus verò auriculis, & naribus, & morbo regio, minuendæque bili cum melle prodeſt. Item contra venena inter pauca potens. Ipſa herba ſtomachum & excreationes pectoris purgat. Cum iride & melle vrinam ciet. Cauenda tamen exhulceratæ veſicæ, & renum vitiis. Dicitur ſuccus claritatem oculorum adiuuare. Caſtor marrubij duo genera tradit: nigrum, & quod magis probat, candidum. In ouum inane ſuccum addit is, ipſúmque ouum infundit melle æquis portionibus tepefactum, vomicas rumpere, purgare, perſanare promittens: illitis etiam vulneribus à cane factis tuſo cum axungia veteri. Serpyllum à ſerpendo putant dictum. Quod in ſylueſtri euenit, in petris maximè. Satiuum non ſerpit, ſed ad palmi altitudinem increſcit. Pinguius voluntarium, & candidioribus foliis ramíſque aduerſus ſerpentes efficax, maximè cenchrin & ſcolopendras terreſtres ac marinas,

† tetanicos.

ac marinas,& scorpiones,decoctis in vino ramis foliisque. Fugat & odore omnes,si vratur.Et contra marinorum venena præcipuè valet. Capitis doloribus decoctum in aceto illinitur temporibus ac fronti cum rosaceo.Item phreneticis,lethargicis: contra tormina,& vrinæ difficultatem,anginas,vomitiones,drachmis quatuor datur. Ex aqua bibitur & ad iocinerum desideria.Folia obolis quatuor dantur ad lienem ex aceto. Ad cruentas excreationes teritur in cyathis duobus aceti & mellis. Sisymbrium syluestre à quibusdã thymbræum appellatum,pedali non amplius altitudine. Quod in riguis nascitur,simile nasturtio est. Vtrunque efficax aduersus aculeata animalia, vt crabrones & similia. Quod in sicco ortum odoratum est,& inseritur coronis angustiore folio.Sedant vtraque capitis dolorem. Item epiphoras. Alij panem addunt:alij per se decoquunt in vino.Sanat & epinyctidas,cutísque vitia in facie mulierum intra quartum diem noctibus impositum,diebúsque detractum. Vomitiones,singultus,tormina,stomachi dissolutiones cohibet siue in cibo sumptum,siue succo potum. Non edendum grauidis,nisi mortuo conceptu.Quippe etiam impositum eiicit. Mouet vrinam cum vino potum,syluestre & calculos. Quos vigilare opus sit, excitat infusum capiti cum aceto. Lini semen cum aliis quidem in vsu est: & per se mulierum cutis vitia emendat in facie. Oculorum aciem succo adiuuat.Epiphoras cum thure & aqua,aut cum myrrha ac vino sedat: parotidas cum melle aut adipe,aut cera:stomachi solutiones inspersum polentæ modo:anginas in aqua & oleo decoctum,& cum aniso illitum. Torretur,vt aluum sistat. Cœliacis, & dysentericis imponitur ex aceto. Ad iocineris dolores estur cum vua passa. Ad phthisin vtilissimè è semine fiunt ecligmata. Musculorum,neruorum,articulorum,ceruicum duritias, cerebri membranas mitigat farina seminis,nitro aut sale,aut cinere additis. Eadem cum fico idem concoquit ac maturat. Cum radice verò cucumeris syluestris extrahit quæcunque corpori inhæreant. Sic & fracta ossa. Serpere hulcus in vino decocta prohibet, eruptiones pituitæ cum melle. Emendat vngues scabros cum pari modo nasturtij:& testium vitia & ramices cum resina & murrha, & gangrænas ex aqua. Stomachi dolores cum fœno Græco sextariis vtriusque decoctis in aqua mulsa. Intestinorum & thoracis perniciosa vitia,clystere in oleo & melle.Blitum iners videtur ac sine sapore,aut acrimonia vlla. Vnde conuicium fœminis apud Menandrum faciunt mariti. Stomacho inutile est. Ventrem adeò turbat,vt choleram faciat aliquibus. Dicitur tamen aduersus scorpiones potum è vino prodesse & clauis pedum illini: item lienibus & temporum dolori ex oleo. Hippocrates menstrua sisti eo cibo putat.

De meu,& fœniculo,& hippomarathro vel myrsineo,& cannabi,& de ferula,& carduis. CAP. XXIII.

MEu in Italia non nisi à medicis seritur, & iis admodum paucis. Duo genera eius. Nobilius Athamanticum vocant, illi tanquam ab Athamante inuentum,hi quoniam laudatissimum in Athamante reperiatur,foliis aniso simile,& caule aliquando bicubitali,radicibus multis & obnigris, quibusdam altissimis. Minus russum,quàm illud alterum. Ciet vrinam in aqua potum,radice trita vel decocta. Inflationes stomachi mirè discutit.Item tormina & vesicæ vitia:vuluarúmq; articulis cum melle,infantibus cum apio illitum imo ventri vrinas mouet. Fœniculum nobilitauere serpentes, gustatu,vt diximus,senectam exuendo, oculorúmque aciem succo eius reficiendo. Vnde intellectum est, hominum quoque caliginem præcipuè eo leuari. Colligitur hic caule turgescente. In Sole siccatur, inungitúrque ex melle. Vbique hoc est. Laudatissimus in Iberia è lacrymis fit, & ex semine recenti. Fit etiam è radicibus,prima germinatione incisis. Est & in hoc genere syluestre,quod alij hippomarathron,alij myrsineum vocant,foliis maioribus, gustu acriore, procerius,brachiali crassitudine,radice candida. Nascitur in calidis, sed saxosis. Diocles & aliud hippomarathri genus tradit, longo & angusto folio, semine coriandri. Medicinæ in satiuo, ad scorpionum ictus & serpentium,semine in vino poto. Succus & auribus instillatur, vermiculósque in his necat. Ipsum condimentis propè omnibus inseritur: oxyporis etiam aptissime. Quin & panis crustis subditur. Se-

men ſtomachum diſſolutum aſtringit, vel in febribus ſumptum. Nauſeam ex aqua tritum ſedat. Pulmonibus & iocineribus laudatiſſimum. Ventrem ſiſtit,cùm modicè ſumitur,vrinam exciet,& tormina mitigat decoctum, lactiſque defectu potum mammas teplet. Radix cum ptiſana ſumpta renes purgat, ſiue decocto ſucco, ſiue ſemine ſumpto. Prodeſt & hydropicis radix ex vino cocta: Item conuulſis. Illinuntur folia tumoribus ardentibus ex aceto. Calculos veſicæ pellunt. Genituræ abundantiam quoquo modo hauſtum facit.Verendis amiciſſimum,ſiue ad fouendum radice cum vino cocta,ſiue contrita in oleo illitum. Multi tumoribus & ſuggillatis cum cera illinunt. Et radice in ſucco vel cum melle contta canis morſum vtuntur,& contta multipedam ex vino. Hippomarathron ad omnia vehementius. Calculos præcipuè pellit. Prodeſt veſicæ cum vino leni,& fœminarum menſtruis hærentibus. Efficacius in eo ſemen, quàm radix. Modus in vtroque,quod duobus digitis tritum additur in potionem. Petrichus qui ophiaca ſcripſit,& Miction qui rhizotomumena,aduerſus ſerpentes nihil hippomarathro efficacius putauere. Sanè & Nicander non in nouiſſimis poſuit. Cannabis in ſyluis primum nata eſt,nigriore folio & aſperiore. Semen eius extinguere geniturам virorum dicitur. Succus ex eo vermiculos aurium, & quodcunque animal intrauerit, eiicit, ſed cum dolore capitis. Tantáque vis ei eſt,vt aquæ infuſa,coagulare eam dicatur. Et ideo iumentorum aluo ſuccurrit pota in aqua. Radix contractos articulos emollit in aqua cocta: item podagras & ſimiles impetus. Ambuſtis cruda illinitur, ſed ſæpius mutatur priuſquam areſcat. Ferula ſemen anetho ſimile habet. Quæ ab vno caule diuiditur in cacumine, fœmina putatur. Caules eduntur decocti, commendantúrque muſto ac melle,ſtomacho vtiles. Sin plures ſumpti,capitis dolores faciunt. Radix denarij pondere in vini cyathis duobus,bibitur aduerſus ſerpentes. Et ipſa radix imponitur. Sic & torminibus medetur. Ex oleo autem & aceto,contra ſudores immodicos,vel in febribus proficit. Succus ferulæ aluum ſoluit, fabæ magnitudine deuoratus. Et viridi ferula ramuſculus,vtilis eſt ad omnia ea vitia. Ad ſanguinem ſiſtendum decem grana ſeminis bibuntur, in vino trita, vel medulla. Sunt qui comitialibus morbis dandum putant Luna quarta,ſexta,ſeptima, ligulæ menſura. Natura ferularum murænis infeſtiſſima eſt: tactæ ſiquidem ea moriuntur. Caſtor radicis ſuccum & oculorum claritati conferre multum putauit. Et de carduorum ſatu inter hortenſia diximus: quapropter & medicinam ex iis non differamus. Syluestrium genera ſunt duo: vnum fruticoſius à terra ſtatim: alterum vnicaule craſſius. Vtrique folia pauca,ſpinoſa,muricatis cacuminibus. Sed alter florem purpureum mittit inter medios aculeos,celeriter caneſcentem,& abeuntem cum aura: ſcolymon Græci vocant. Hic antequam floreat contuſus atque expreſſus,illito ſucco alopecias replet. Radix cuiuſcunque ex aqua decocta,potoribus ſitim facere narratur. Stomachum corroborat:& vuluis(ſi credimus)etiam conferre aliquid traditur,vt mares gignãtur. Ita enim Chæreas Athenienſis ſcripſit,& Glaucias,qui circa carduos diligẽtiſſimus videtur. Manducatus carduus,odorem commendat oris.

Theriacæ compoſitio,medicaminis Antiochi.

CAP. XXIIII.

SEd diſceſſuri ab hortenſibus, vnam compoſitionem ex his clariſsimam ſubtexemus, aduerſus venenata animalia, inciſam lapide verſibus in limine ædis Æſculapij. Serpylli duûm denariorum pondus: opopanacis & milij tantundem ſingulorum, trifolij pondus denarij: anethi & fœniculi ſeminis, & aniſi, & ammij, & apij, denariorum ſenûm ſingulis generibus, erui farinæ duodecim. Hæc tuſa cribratáque vino quàm poſſit excellenti, digeruntur in paſtillos, victoriati pondere. Ex his ſinguli dantur ex vini mixti cyathis ternis. Hac theriaca magnus Antiochus rex aduerſus omnia venena vſus traditur.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXI.

PROOEMIVM.

De natura florum & coronamentorum.

De mira florum varietate. CAP. I.

IN HORTIS seri & coronamenta iussit Cato, inenarrabili florum maximè subtilitate: quando nulli potest facilius esse loqui, quàm rerum naturæ pingere, lasciuienti præsertim & in magno gaudio fertilitatis tam variè ludenti. Quippe reliqua, vsus alimentíque gratia genuit: ideóque secula annósque tribuit iis. Flores verò odoréSque in diem gignit: magna (vt palàm est) admonitione hominum, quæ spectatissimè floreāt, celerrimè marcescere. Sed ne pictura quidem sufficiente imagini colorum reddendæ, mixturarum varietati, siue alterni atque multiplices inter se nectantur, siue priuatis generum funiculis in orbem, in obliquum, in ambitum, quædam coronæ per coronas currunt.

De strophiolo serto, & qui primùm flores miscere cœperint, & quando primùm corolla inuenta est vel appellata, & quare.

CAP. II.

Tenuioribus vtebantur antiqui, strophia appellantes: vnde nata strophiola. Quin & vocabulum ipsum tardè communicatum est, inter sacra tantùm & bellicos honores coronis suum nomen vindicantibus. Cùm verò è floribus fierent serta, à serendo seruiæ appellabantur: quod apud Græcos quoque non adeò antiquitus placuit. Arborum enim ramis coronari in sacris certaminibus, mos erat primùm. Postea variari ceptum mixtura versicolori. Florúmque inuicem odores coloréSque accendêre Sicyonij, ex ingenio Pausiæ pictoris atque Glyceræ coronariæ, dilectæ admodum illi, cùm opera eius pictura imitaretur, & illa prouocans variaret, esSétque certamē artis ac naturæ: quales etiam nunc extant artificis illius tabellæ, atque in primis appellata Stephanoplocos, qua pinxit ipsam. Idque factum est post Olympiadem centesimam. Sic coronis è floribus receptis, paulò mox subiere, quæ vocantur Ægyptiæ, ac deinde hybernæ, cum terra flores negat, ramento è cornibus tincto. Paulatímque & Romæ subrepsit appellatio, corollis inter initia propter gracilitatem nominatis: mox & corollarus, postquàm è lamina ærea tenui inaurata aut inargentata dabantur.

Quis primum coronam foliis aureis & argenteis dedit, & de honore coronarū apud antiquos, & de Scipionis honore, & de pactilibus coronis, & Cleopatræ reginæ facto CAP. III.

Crassus diues, primus argento auróque folia imitatus, ludis suis coronas dedit. Accesserúntque & lemnisci, quos adiici ipsarum coronarum honos erat propter Hetruscas, quibus iungi nisi aurei non debebant. Puri diu fuere ii. Cælare eos primus instituit P. Claudius Pulcher, bracteáSque etiam philyræ dedit. Semper tamen autoritas vel ludicro quæsitarum fuit. Nanque ad certamina in Circum per ludos & ipsi descendebant, & seruos suos quisque mittebant. Inde illa x i i. tabularum lex: Qui coronam parit, ipse pecuniáve eius, virtutis ergò arguitur. Quam serui equíve meruissent, pecunia partam lege dici, nemo dubitauit. Quis ergo honos? vt ipsi mortuo, parentibúsque eius, dum intus positus esset, forísve ferretur, sine fraude esset imposita. Aliâs in vsu promiscuo ne ludicræ quidem erant. Ingénsque & hinc seueritas. L. Fuluius argentarius, bello Punico

ſecundo,cum corona roſacea interdiu è pergula ſua in forum proſpexiſſe dictus,ex autoritate Senatus in carcerem adductus,nõ ante finem belli emiſſus eſt.P. Munatius,cùm demptam Marſyæ coronam è floribus capiti ſuo impoſuiſſet, atque ob id duci eum in vincula Triumuiri iuſſiſſent,appellauit Trib.Pleb.Nec interceſſere illi,aliter quàm Athenis,vbi comeſſabundi iuuenes ante meridiem conuentus ſapientium quoque doctrinæ frequentabant. Apud nos exemplum licentiæ huius non eſt aliud, quàm filia Diui Augusti,cuius luxuria noctibus coronatum Marſyam,literæ illius dei gemunt. Florum quidem Popul.Romanus honorem Scipioni tantùm habuit.Serapio cognominabatur,propter ſimilitudinem ſuarij cuiuſdam negotiatoris. Ob id erat in Tribunatu plebei admodum gratus,dignúſque Africanorum familia. Nec erat in bonis funeris impenſa. Aſſes ergo contulit populus,ac funus elocauit,quáque præferebatur, flores è proſpectu omni ſparſit.Et iam tunc coronæ Deorum honos erant,& Larium publicorum priuatorúmq;, ac ſepulcrorum & Manium.Summáque autoritas pactili coronæ. Sutiles aliorum ſacris inuenimus,& ſolennes cœnis. Tranſiere deinde ad roſaria:eóque luxuria proceſſit,vt non eſſet gratia niſi mero folio: ſutilibus. mox petitis ab India,aut vltra Indos. Lautiſſimum quippe habetur è nardi folio eas dari, aut veſte ſerica verſicolores vnguentis madidas. Hunc habet nouiſſimè exitum luxuria fœminarum.Et apud Græcos quidem de coronis priuatim ſcripſere Mnestheus atque Callimachus medici,quæ nocerent capiti: quoniã & in hoc eſt aliqua valetudinis portio,in potu atque hilaritate præcipuè,odorum vi ſurrepente fallaciter,ſcelerata Cleopatrę ſolertia.Nanque apparatu belli Actiaci gratificationem ipſius reginæ Antonio timente,nec niſi prægustatos cibos ſumente,fertur pauore eius luſiſſe,extremis coronæ floribus veneno illitis,ipſáque capiti impoſita,mox procedente hilaritate inuitauit Antonium vt coronas biberent. Quis ita timeret inſidias? Ergo concerpta in ſcyphum incipienti haurire oppoſita manu: En ego ſum inquit,illa chare Antoni,quam tu noua prægustantium diligentia caues: adeò mihi,ſi poſſim ſine te viuere,occaſio aut ratio deeſt. Inde eductum cuſtodia bibere iuſſit, illico expirante. De floribus extra ſuprà dictos ſcripſit Theophraſtus apud Græcos. Ex noſtris autem inſcripſere aliqui libros Anthologicôn:flores verò perſecutus eſt nemo,quod equidem inueniam. Nec nos nunc ſcilicet coronas nectemus:id enim friuolum eſt: ſed de floribus, quæ videbuntur digna,memorabimus. Pauciſſima noſtri genera coronamentorum inter hortenſia nouere,ac penè violas roſáſque tantùm.

De roſa in coronis,& de generibus eius,& vbi ſeratur.

CAP. IIII.

ROſa naſcitur ſpina vérius,quàm frutice,in rubo quoque proueniens, illic etiam iucundi odoris, quamuis anguſti. Germinat omnis primò incluſa granoſo cortice. Quo mox intumeſcente,& in virides alabaſtros faſtigiato, paulatim rubeſcens dehiſcit, ac ſeſe pandit,in calycis medio ſui ſtantis complexa luteos apices. Vſus eius in coronis propè minimus eſt. Oleo maceratur, ídque iam à Troianis temporibus,Homero teſte. Præterea in vnguenta tranſit, vt diximus. Per ſe medicas artes præbet.Emplaſtris atque collyriis inſeritur mordaci ſubtilitate. Menſarum etiam deliciis inungendis minimè noxia. Genera eius noſtri fecere celeberrima Præneſtinam & Campanam. Addidere alij Mileſiam,cuius ſit ardentiſſimus colos,non excedentis duodena folia.Proximam ei Trachiniam minus rubentem. Mox Alabandicam,viliorem albicantibus foliis.Vtiliſſimam verò plurimis, ſed minutiſſimis ſpineolam. Differunt enim multitudine foliorum,aſperitate,læuore,colore,odore. Pauciſſima quina folia,ac deinde numeroſiora: cùm ſit genus eius, quam centifoliam vocant: quæ eſt in Campania Italiæ,Græciæ verò circa Philippos:ſed ibi non ſuæ terræ prouentu. Pangæus mons in vicino fert,numeroſis foliis ac paruis:vnde accolæ transferentes conſerunt,ipsáque plantatione proficiunt.Non autem talis odoratiſsima eſt, nec cui latiſsimum maximúmque folium. Breuitérque indicium eſt odoris,ſcabritia corticis. Cepio Tiberij Cæſaris principatu,negauit centifoliã in coronas addi,præterquam extremos velut ad cardines,nec odore, nec ſpecie probabilem.

Eſt &

Est & quæ Græca appellatur à nostris, à Græcis lychnis, non nisi in humidis locis proueniens, nec vnquam excedens quinque folia, violæ magnitudine, odore nullo. Est & alia Græcula appellata, conuolutis foliorum paniculis, nec dehiscens nisi manu coacta, sempérque nascenti similis, latissimis foliis. Alia funditur è caule maluaceo, folia oleæ habenre, moscetiton vocant. Atque inter has media magnitudine autumnalis, quam coroneolam vocant. Omnes sine odore, præter coroneolam & in rubo natam: tot modis adulterantur. Et aliâs vera quoque plurimùm solo præualet. Cyrenis odoratissima est, ideóque ibi vnguentum pulcherrimum. Carthagine Hispaniæ, hyeme tota præcox. Refert & cæli temperies. Quibusdam enim annis minus odorata prouenit. Præterea locis omnis siccis quàm humidis odoratior. Seri nec pinguibus vult, nec argillosis locis, nec riguis, contenta ratis: propriéque ruderatum agrum amat. Præcox Campana, sera Milesia. Nouissimè tamen desinit Prænestina. Fodiuntur altius quàm fruges, leuius quàm vites. Tardissimè proueniunt semine, quod in ipso cortice est sub ipso flore opertum lanugine: ob id potius caule conciso inseruntur. Et ocellis radicis, vt harundo, vnum genus inseritur pallidæ spinosæ, longissimis virgis quinquefoliæ, quæ è Græcis altera est. Omnis autem recisione atque vstione proficit: translatione quoque, vt vitis optimè ocyssiméque prouenit, surculis quaternûm digitorum longitudine, aut ampliore, post Vergiliarum occasum sata: dein per Fauonium translata, pedalibus interuallis, crebróque circunfossa. Qui præcocem faciunt, pedali circa radicem scrobe aquam calidam infundunt, germinare incipiente calyce.

De lilio tria genera, & ratione ea inserendi. CAP. V.

Lilium rosæ nobilitate proximum est, & quadam cognatione vnguenti oleíque, quod litinon appellatur. Et impositum etiam maximè rosas decet, medio prouentu earum incipiens. Nec vlli florum excelsitas maior, interdiu cubitorum trium, languido semper collo, & non sufficiente capitis oneri. Candor eius eximius, foliis foris striatis, & ab angustiis in latitudinem paulatim sese laxantibus, effigie calathi, resupinis per ambitũ labris, tenuíque filo & semine, stantibus in medio crocis. Ita odor colórque duplex. & alius calycis, alius staminis, differentia angusta. In vnguenti verò oleíque vsu, & folia non spernuntur. Est flos non dissimilis illi in herba quam conuoluulum vocant, nascens per fruteta, nullo odore, nec crocis intus, candorem tantùm referens, ac veluti naturæ rudimentum lilia facere cõdiscentis. Alba lilia iisdem omnibus modis seruntur, quibus rosa: & hoc amplius lacryma sua, vt hipposelinum: nihílque est fœcundius, vna radice quinquagenos sæpe emittente bulbos. Est & rubens lilium, quod Græci crinon vocat. Alij florem eius cynorrhodon. Laudatissimum in Antiochia & Laodicea Syriæ, mox in Phaselide. Quartum locum obtinet in Italia nascens. Sunt & purpurea lilia, aliquando gemino caule, carnosiore tantùm radice, maiorísque bulbi, sed vnius: Narcissum vocãt. Huius alterum genus flore candido, calyce purpureo. Differentia à liliis est & hæc, quòd narcissis folia in radice sint, probatissimis in Lyciæ montibus. Tertio generi cætera eadem, calyx herbaceus. Omnes serotini. Post Arcturum enim florent, ac per æquinoctium autumnum. Inuenta est & in his ratio inserendi, monstrificis hominum ingeniis. Colliguntur namque mense Iulio scapi arescentes, liliáque suspenduntur in fumo. Dein nudantibus se nodulis, in fæce nigri vini vel Græci mense Martio macerantur, vt colorem percipiant: atque ita in scrobiculis seruntur, heminis fæcis circunfusis. Sic fiunt purpurea lilia: mirúmque, ita tingi aliquid, vt nascatur infectum.

De violis & de caltha, & de bacchare, combreto, asaro & croco.

CAP. VI.

Violis honos proximus. Earum plura genera. Purpureæ, luteæ, albæ: plantis omnes, vt olus, satæ. Ex iis verò, quæ sponte apricis & macris locis proueniunt, purpureæ, latiore folio statim ab radice carnosa exeunt, solæque Græco nomine à cæteris discernuntur, appellatæ Ia, vt ab his Ianthina vestis. Sed satiuis maxima autoritas luteis. Genera iis Tusculana, & quæ marina appellatur, folio aliquanto latiore, sed minus odorato. In

totum verò ſine odore,minutóque folio calathiana,munus autumni,cæteræ veris. Proxima ei caltha eſt concolori amplitudine.Vincit numero foliorum marinam, quinque non excedentem.Eadem odore ſuperatur.Eſt enim grauis caltha. Non leuior ei, quam ſcopam regiam appellant:quanquam folia eius olent,non flores.Bacchar quoq; radicis tantum odoratæ eſt,à quibuſdam nardum ruſticum appellatum. Vnguenta ex ea radice fieri ſolita apud antiquos,Ariſtophanes priſcæ Comœdiæ Poëta teſtis eſt.Vnde quidam errore falſo barbaricam eam appellabant.Odor eſt ei cinnamomo proximus.Gracili ſolo nec humido prouenit.Simillimum ei combretum appellatur,foliorum exilitate vſque in fila attenuata,& procerius quàm bacchar.Nec hæc ſunt tantùm,ſed eorum quoque error corrigendus eſt,qui bacchar,ruſticum nardũ appellanere.Eſt enim alia herba ſic cognominata,quam Græci aſaron vocant,cuius ſpeciem figurámque diximus in nardi generibus.Quinimo aſaron inuenio vocitari, quoniam in coronis non addatur. Crocum ſyluestre optimum:ſerere in Italia minimè expedit, ad ſcrupula vſque ſingula areis decoquentibus.Seritur radicis bulbo.Satiuum latius,maiúſque & nitidius,ſed multò leuius degenerans.Sed nec vbique fœcundum,etiam Cyrenis, vbi ſemper flores laudatiſſimi. Prima nobilitas Cilicio,& ibi in Coryco monte:dein Lycio,monte Olympo: mox Centuripino Siciliæ.Aliqui Phlegræo ſecundum locum dedere.Adulteratur nihil æquè. Probatio ſynceri,ſi impoſita manu crepat,veluti fragile.Humidum enim,quod euenit adulteratione,cedit.Altera probatio:ſi manu prolata ad ora, leniter faciem oculóſque mordeat.Eſt per ſe genus ſatiui blandiſſimum vulgo, cum ſit medio candidum,dialeucon vocant.Contrà Cyrenaico vitiũ,quòd omni croco nigrius eſt,& celerrimè marceſcit.Optimum vbicunque quod pinguiſſimum,& breuibus capillis:peſſimum verò,quod ſitum redolet.Mutianus autor eſt,in Lycia anno ſeptimo aut octauo transferri in locum ſubactum,atque ita degenerans renouari.Vſus eius in coronis nuſquam. Herba enim eſt folio anguſto penè in capillamenti modum.Sed vino mirè cõgruit,præcipuè dulci, tritum ad theatra replenda.Floret Vergiliarum occaſu paucis diebus, folióque florem expellit. Viret bruma & colligitur.Siccatur vmbra,melius etiam hyberna.Carnoſa & illi radix,viuaciórque quàm cæteris.Gaudet calcari & atteri,pereundóq; melius prouenit.Ideo iuxta ſemitas ac fontes lætiſſimum.

De floribus antiquis,& de odoramentorum diuerſitate, ſaliunca, & polio. CAP. VII.

TRoianis temporibus iam erat honos ei.Hos certè flores Homerus treis laudat, loton,crocon,hyacinthum. Omnium autem odoramentorum,atque adeo herbarum differentia eſt in colore,& odore, & ſucco. Odorato ſapor rarò vlli non amarus: è contrario dulcia rarò odorata. Itaque & vina muſtis odoratiora, & ſylueſtria magis omnia ſatiuis. Quorundam odor ſuauior è longinquo, propius admotus hebetatur, vt violæ. Roſa recens à longinquo olet,ſicca propius.Omnis autem verno tempore acrior,& matutinis:quicquid ad meridianas horas diei vergit,hebetatur.Nouella quoque vetuſtis minus odorata. Acerrimus tamen odor omnium æſtate media.Roſa & crocum odoratiora,cum ſerenis diebus leguntur: & omnia in calidis,quàm in frigidis.In Aegypto tamen minimè odorati flores, quia nebuloſus & roſcidus aer eſt à Nilo flumine. Quorundam ſuauitati grauitas ineſt.Quædam,cùm virent,non olent,propter humorem nimium: vt buceros,quod eſt fœnum Græcum. Acutus odor non omnium ſine ſucco eſt, vt violæ, roſæ,croco.Quæ verò ex acutis ſucco carent, eorum omnium odor grauis, vt in lilio vtriuſque generis.Abrotonum & amaracus acres habent odores. Quorundam flos tantum iucundus, reliquæ partes ignauæ,vt violæ ac roſæ. Hortenſium odoratiſſima quæ ſicca,vt ruta,menta,apium,& quæ in ſiccis naſcantur.Quædam vetuſtate odoratiora, vt cotonea;eadémque decerpta,quàm in ſuis radicibus.Quædam non niſi defracta, aut ex attritu olent;alia non niſi detracto cortice; quædam verò non niſi vſta:ſicut thura myrrhæque.Flores triti omnes amariores,quàm intacti.Aliqua arida diutius odorem continent,vt melilotos.Quædam locum ipſum odoratiorem faciunt,vt iris:quin & arborem totam

totam cuiuscunq; radices attingit. Hesperis noctu magis olet, inde nomine inuento. Animalium nullum odoratum, nisi si de pantheris quod dictum est, credimus. Illa quoque nō omittenda differentia est, odoramentorum multa nihil pertinere ad coronamenta, vt irin atque saliuncam, quanquam, nobilissimi odoris vtranque. Sed iris radice tantū commendatur, vnguentis & medicinæ nascens. Laudatissima in Illyrico. Et ibi quoque non in maritimis, sed in syluestribus Drilonis & Naronæ. Proxima in Macedonia, longissima hæc & candicans, & exilis. Tertium locum habet Africana, amplissima inter omnes, gustúque amarissima. Illyrica quoque duorum generum est, Rhaphanitis à similitudine, quæ & melior: Rhizotomos subrufa. Optima, quæ sternutaméta tactu mouet. Caulē habet cubitalem, erectum. Floret diuersi coloris specie, sicut arquus cælestis, vnde & nomē. Non improbatur & Pisidica. Et fossuri tribus ante mensibus mulsa aqua circunfusa, hoc veluti placamento terræ blandiuntur, circunscripta mucrone gladij orbe triplici: & cùm legerint eam, protinus in cælum attollunt. Natura est feruens, tractatáque pustulas ambusti modo facit. Præcipitur ante omnia, vt casti legant. Teredines non sicca modò, verum & in terra celerrimè sentit. Optimum antea irinum Leucade & Elide ferebatur: iampridē enim & seritur: nunc è Pamphylia: sed Cilicium maximè laudatur atque Septentrionale. Saliunca foliosa quidem est, sed breuis, & quæ necti non possit. Radici numerosæ cohæret, herba verius quàm flos, densa veluti manu pressa, breuitérque cæspes sui generis. Pannonia hanc gignit & Norici, Alpiúmque aprica: vrbium Eporrhedia, tantæ suauitatis, vt metallum esse cœperit. Vestibus interponi eam gratissimum. Sic & apud Græcos polion herbam, inclytam Musæi & Hesiodi laudibus, ad omnia vtilem prædicantium, supérque cætera ad famam etiā ac dignitates, prorsusque miram, si modò (vt tradunt) folia eius manè candida, meridie purpurea, sole ocidente cærulea aspiciuntur. Duo genera eius, campestre maius, syluestre quod minus est. Quidam teuthrion vocant. Folia canis hominis similia, à radice protinus, nunquam palmo altiora. Et de odoratis floribus satis dictum.

De vestium æmulatione cum floribus, & amaranto, & chrysocome, siue chrysiti. CAP. VIII.

IN quibus vnguento vicisse naturam gaudens luxuria, vestibus quoque prouocauit eos flores qui colore commendantur. Hos animaduerto tres esse principales: vnum in cocco, qui in rosis micat. Gratius nihil traditur aspectu, & in purpuras Tyrias, dibapháque ac Laeonicas. Alium in amethysto, qui in viola: & ipse in purpureum, quémque ianthinū appellauimus. Genera enim tractamus, in species multas sese spargentia. Tertius est, qui propriè conchylij intelligitur, multis modis: vnus in heliotropio, & in aliquo ex his plerunque saturatior: alius in malua, ad purpuram inclinans: alius in viola serotina, conchyliorum vegetissima. Paria nunc componuntur, & natura atque luxuria depugnant. Lutei video honorem antiquissimum, in nuptialibus flammeis totū fœminis concessum: & fortassis ideo non numerari inter principales, hoc est, communes maribus ac fœminis, quoniam societas principatum dedit. Amaranto non dubiè vincimur. Est autem spica purpurea verius, quàm flos aliquis, & ipse sine odore. Mirum in eo, gaudere decerpi, & lætius renasci. Prouenit Augusto mense: durat in autumnum. Alexādrino palma, qui decerptus asseruatur. Mirúmque, postquam defecere cuncti flores, madefactus aqua reuiuiscit, & hybernas coronas facit. Summa eius natura in nomine est, appellato, quoniam non marcescat. In nomine & cyani colos: item holochrysi. Omnes autem hi flores nō fuere in vsu Alexandri Magni ætate, quoniam proximi à morte eius autores siluere de illis: quo manifestum est posteà placuisse. A Græcis tamen repertos quis dubitet, nō aliter Italia vsurpante nomina illorum? At Hercules petilio ipsa nomen imposuit autumnali, circáque vepres nascenti, & tantùm colore commendato, qui est rosæ syluestris. Folia parua, quina. Mirúmque in eo flore, inflecti cacumen, & non nisi retorto folia nasci, paruo calyce, ac versicolori, luteum semen includente. Luteus & bellio pastillicantibus quinquagenisquinis barbulis coronatur. Pratenses hi flores, ac sine vsu plerique, & ideo sine nominibus. Quin & his ipsis alia alij vocabula imponunt. Chrysocome siue chrysitis, non habet

Latinam appellationem. Palmi altitudine est, comantibus fulgore auri corymbis, radice nigra, ex austero dulci, in petrosis opacisque nascens.

De honore coronarum, & cyclamino, & meliloto, & trifolio, ttia genera eius. CAP. IX.

toratio ET ferè peractis colorum quoque celeberrimis, transeat † ratio ad eas coronas, quæ varietate sola placent. Duo earum genera, quando aliæ flore constant, aliæ folio. Florem esse dixerim genistas: (nanque & iis decerpitur luteus) item rhododendron: item zizipha, quæ & Cappadocia vocantur: his odoratus similis olearum floribus. In vepribus nascitur cyclaminum, de quo plura aliâs. Flos eius colossinus in coronas admittitur. Folia in coronamentis smilacis & ederæ, corymbique earum obtinent principatum, de quibus in fruticum loco abundè diximus. Sunt & alia genera, nominibus Græcis indicanda, quia nostris maiore ex parte huius nomenclaturæ defuit cura. Et pleraque eorum in exteris terris nascuntur, nobis tamen consectanda, quoniam de natura sermo, non de Italia est. Ergo in coronamenta folio venere melothron, spireon, trigonon, cneoron, quod casiam Hyginus vocat: & quod cunilaginem, quæ conyza, melissophyllon quod apiastrum, meliloton quod sertulam Campanam vocamus. Est enim in Campania Italiæ laudatissima, Græcis in Sunio: mox Chalcidica & Cretica, vbicunque verò asperis & syluestribus nata. Coronas ex hac antiquitus factitatis, indicio est nomen sertulæ, quod occupauit. Odor eius croco vicinus est, & flos, ipsa cana. Placet maximè foliis breuissimis atque pinguissimis. Folio coronat & trifolium. Tria eius genera. Minyanthes vocant Græci, alij asphaltion, maiore folio, quo vtuntur coronarij. Alterum acuto, oxytriphyllon. Tertium ex omnibus minutissimum. Inter hæc neruosi cauliculi quibusdam, vt mararthro, hippomarathro, myophono. Vtuntur è ferulis & corymbis, & ederæ flore purpureo. Est & in alio genere earum syluestribus rosis similis. Et in iis quoque colos tantùm delectat, odor autem abest. Et cneori duo genera, nigri atque candidi. Hoc & odoratum: ramosa ambo. Florêt post æquinoctium autumnum.

De origano, & thymo, & melle Attico, & conyza, & Iouis flore, & helenio, & abrotono, & leucanthemo. CAP. X.

TOtidem & origani in coronamentis species. Alterius enim nullum semen. Id, cui odor est, Creticum vocatur. Totidem & thymi: candidum, ac nigricans. Floret autem circa solstitia, cùm & apes decerpunt, & augurium mellis est. Prouentum enim sperant apiarij largè florescente eo. Læditur imbribus amittitque florem. Semen thymi non potest deprehendi, cùm origani per quàm minutum, non tamen fallat. Sed quid interest occultasse id naturam? In flore ipso intelligitur, satóque eo nascitur. Quid nô tentauere homines? Mellis Attici in toto orbe summa laus existimatur. Ergo translatû est ex Attica thymum, & vix flore (vti docemus) satû. Sed alia ratio naturæ obstitit, non durante Attico thymo, nisi in afflatu maris. Erat quidem hæc opinio antiqua in omni thymo, ideóque non nasci in Arcadia. Tunc oleam non putabant gigni, nisi intra CCC. stadia à mari. Thymis quidem nunc etiam lapideos campos in prouincia Narbonensi refertos scimus: hoc penè solo reditu, è longinquis regionibus pecudum millibus conuenientibus, vt thymo vescantur. Et conyzæ duo genera in coronamentis, mas ac fœmina. Differentia in folio. Tenuius fœminæ & constrictius angustiúsque, imbricatum maris & ramosius. Flos quoque magis splendet eius, serotinus vtrique post Arcturû. Mas odore grauior, fœmina acrior, & ideo contra bestiarum morsus aptior. Folia fœminæ mellis odorem habent. Masculæ radix à quibusdam libanotis appellatur, de qua diximus. Et tantùm folio coronant Iouis flos, amaracus, hemerocalles, abrotonum, helenium, sisymbrium, serpyllum, omnia surculosa rosæ modo. Colore tantùm placet Iouis flos, odor abest: sicut & illi, qui Græcè phlox vocatur. Et ramis autem & folio odorata sunt, excepto serpyllo. Helenium è lacrymis Helenæ dicitur natum, & ideo in Helena insula laudatissimum. Est autem frutex humi se spargens dodrantalibus ramulis, folio simili serpyllo. Abrotonum odore iucundè graui floret æstate. Flos aurei coloris. Vacuum sponte prouenit. Cacumine suo se propagat.

gat. Seritur autem semine melius, quàm radice aut surculo: semine quoque non sine negotio: plantaria transferuntur. Sic & adonium. Vtrunque æstate. Alsiosa enim admodū sunt: & Sole tamen nimio læduntur. Sed vbi conualuere, ritu vitis fruticant. Abrotono simile odore leucanthemum est, flore albo foliosum.

De amaraco vel sampsucho, & nyctegreto, & meliloto, & viola alba, & codiamino, & de syluestribus bulbis, & heliochryso, & lychni, & de herbis citra mare.

CAP. XI.

AMaracum Diocles medicus & Sicula gens appellauere, quod Aegyptus & Syria sampsuchum. Seritur vtroque genere, & semine & ramo, viuacius prædictis, & odore melius. Copiosum amaraco æquè, quàm abrotono, semen. Sed abrotono radix vna & altè descendens: cæteris in summo terræ leuiter hærens. Reliquorum satio autumno ferè incipiente, necnon & vere quibusdam locis quæ vmbra gaudent, & aqoa ac fimo. Nyctegretum inter pauca miratus est Democritus, coloris ignei, foliis spinæ, nec à terra se attollentem, præcipuam in Gedrosia narrat. Erui post æquinoctium vernum radicitus, siccarique ad Lunam x x x. diebus, ita lucere noctibus. Magos Parthorúmque reges vti hac herba ad vota suscipienda. Eandem vocari chenomychon, quoniam anseres à primo conspectu eius expauescant: ab aliis nyctilopa, quoniam è longinquo noctibus fulgeat. Melilotos vbique nascitur: laudatissima tamen in Attica: vbicunque verò recens, nec candicans, & croco quàm simillima: quanquam in Italia odoratior & candida. Florum prima ver nuntiantium, viola alba. Tepidioribus verò locis etiam hyeme emicat. Posteà quæ appellatur purpurea. Proximè flammea, quæ & phlox vocatur, syluestris duntaxat. Codiaminon bis anno, vere & autumno: æstates hyemésque fugit. Seriores supra dictis aliquanto narcissus & lilium trans maria: in Italia quidem, vt diximus, post rosam. Nam in Græcia tardius etiamnum anemone. Est autem hæc syluestrium bulborum flos, aliáque quàm quæ dicetur in medicinis. Sequitur œnanthe, melanion, ex syluestribus heliochrysos. Deinde alterum genus anemones, quæ limonia vocatur. Post hanc gladiolus comitatus hyacinthis. Nouissima rosa. Eadémque prima deficit, excepta satiua: è cæteris hyacinthus maximè durat, & viola alba, & œnanthe: sed hæc ita, si deuulsa crebrò prohibeatur in semen abire. Nascitur locis tepidis. Odor idem ei, qui germinantibus vuis, atque inde nomen. Hyacinthum comitatur fabula duplex, luctū præferens eius quē Apollo dilexerat, aut ex Aiacis cruore editi, ita discurrentibus venis, vt Græcarum literarum figura AI legatur inscripta. Heliochrysos florem habet auro similem, folium tenue, cauliculum quoque gracilem, sed durum. Hoc coronare se Magi, si & vnguenta sumantur ex auro, quod apyron vocant, ad gratiam quoque vitæ gloriámque pertinere arbitrantur. Et verni quidem flores hi sunt. Succedunt illis æstiui, lychnis, & Iouis flos, & alterum genus lilij. Item tiphyon, & amaracus, quem Phrygium cognominant. Sed maximè spectabilis pothos. Duo genera huius: vnum, cui flos hyacinthi est: alterum candidius, qui ferè nascitur in tumulis, quoniam fortius durat. Et iris æstate floret. Abeunt & hi, marcescúntque. Alij rursus subeunt autumno. Tertium genus lilij & crocum, in vtroque genere vnum hebes, alterum odoratum: primis omnia imbribus emicantia. Coronarij quidem & spinæ flore vtuntur: quippè cùm spinæ albæ cauliculi inter oblectamenta gulæ quoque condiantur. Hic est trans maria ordo florum. In Italia violis succedit rosa: huic interuenit lilium: rosam cyanus excipit, cyanum amarantus. Nam vinca peruinca semper viret, in modum lineæ foliis geniculatim circundata. Topiaria herba: inopiam tamen florum aliquando supplet. Hæc à Græcis chamædaphne vocatur. Vita longissima violæ albæ est trimatu. Ab eo tēpore degenerat. Rosa & quinquennium perfert, nec recisa, nec adusta. Illo enim modo iuuenescit. Diximus & terram referre plurimùm. Nam & in Aegypto sine odore hæc omnia: tantúmque myrtis odor præcipuus. Alicubi etiam binis mensibus antecedit germinatio omnium. Rosaria à Fauonio fossa oportet esse, iterúmque solstitio. Et id agendum, vt intra id tempus purgata ac pura sint.

De cu

De cura apum, pabulo & morbis earum, & remediis.

CAP. XII.

VErùm hortis coronamentísque maximè aluearia & apes conueniunt, res præcipui quæstus compendiíque, cùm fauit. Harum ergo causa oportet serere thymum, apiastrum, rosam, violas, lilium, cytisum, fabam, † eruilam, cunilam, paparer, conyzam, casiã, melilotum, melissophyllum, cerinthen. Est autem cerinthe folio candido, incuruo, cubitalis, capite concauo, mellis succum habente. Horum floris auidissimæ sunt, atque etiam sinapis, quod miremur, cùm oliuæ florem ab his non attingi constet. Ideoque hanc arborem procul esse melius sit: cùm aliquas quàm proximè seri conueniat, quæ & euolantium examina inuitent, nec longius abire patiantur. Cornum quoq; arborem caueri oportet. Nam flore eius degustato, aluo concita moriuntur. Remediũ, sorba contusa è melle præbere his, vel vrinam hominum, vel boum, aut grana punici mali, ammineo vino conspersa. At genistas circunseri aluearijs gratissimum. Mirum est dignúmque memoratu, de alimentis quod comperi. Hostilia vicus alluitur Pado. Huius inquilini pabulo circa deficiente imponunt nauibus alueos, noctibúsque quina millia passuum contrario amne naues subuehunt. Egressæ luce apes pastæque, ad naues quotidie remeant, mutantes locum, donec pondere ipso pressis nauibus, pleni aluei intelligantur, reuectísque eximantur mella.

† eruiliam, rectius, opinor.

De venenato melle, & de remediis mellis venenati, & mellis insani.

CAP. XIII.

ET in Hispania mulis prouehunt, simili de causa. Tantúmque pabulum refert, vt mella quoque venenata fiant. Heracleæ in Ponto, quibusdam annis perniciosissima existunt, ab iisdem apibus facta. Nec dixere autores, è quibus floribus ea fierent. Nos trademus, quæ comperimus. Herba est ab exitio & iumentorum quidem, sed præcipuè caprarum, appellata ægolethron. Huius flores concipiunt noxium virus aquoso vere marcescentes. Ita fit, vt non omnibus annis sentiatur hoc malum. Venenati signa sunt, quòd omnino non densatur, quòd color magis rutilus est, odor alienus, sternutamenta protinus mouens, quòd ponderosius innoxio. Qui edêre, abiiciunt se humi, refrigerationem quærentes: nam & sudore diffluũt. Remedia sunt multa, quæ suis locis dicemus. Sed quoniam statim repræsentari aliqua in tantis insidijs oportet, mulsum vetus è melle optimo & ruta: salsamenta etiam si reiiciantur sumpta crebrò. Certúmque est id malum per excrementa ad canes etiam peruenire, similitérque torqueri eos. Mulsum tamen ex eo inueteratum, innocuum esse constat: & fœminarum cutem nullo melius emendari cum costo, suggillata cum aloë. Aliud genus in eodem Ponto gente Sannorum mellis, quod ab insania, quam gignit, mænomenon vocant. Id existimatur contrahi flore rhododendri, quo scatent syluæ. Gensque ea, cùm ceram in tributa Romanis præstet, mel (quoniam exitiale est) non vendit. Et in Perside, & in Mauritaniæ Cæsariensis Gætulia, contermina Massæsulis, venenati faui gignuntur: quidámq; à parte, quo nihil esse fallacius potest, nisi quòd liuore deprehenduntur. Quid sibi voluisse naturam iis arbitremur insidijs, vt ab iisdem apibus, nec omnibus annis fierent, aut non totis fauis? Parum enim erat genuisse rem, in qua venenum facillimè daretur, etiámne hoc ipsa in melle tot animalibus dedit? Quid sibi voluit, nisi vt cautiorem minúsque auidum faceret hominem? Non enim ipsi melli, sed apibus iam cuspides dederat, & quidem venenatas, remedio aduersus has vtique non differendo. Ergo maluæ succo, aut foliorum ederæ perungi salutare est, vel percussos eas bibere. Mirum tamen est, venena portantes ore, fingentésque ipsas non mori: nisi quòd illa domina rerum omnium hanc dedit repugnantiam apibus: sicut contra serpentes Psyllis Marsísque inter homines.

De melle quod muscæ non attingũt, & aluearijs, & cura eórum si famem sentiunt apes, & quomodo cera fiat.

CAP. XIIII.

ALiud in Creta miraculum mellis. Mons est Carina ix. M. pass. ambitu: intra quod spatium muscæ non reperiuntur, natúmque ibi mel nusquam attingunt. Hoc experimen

rimento singulare medicamentis eligitur. Aluearia orientem æquinoctialem spectare conuenit. Aquilonem euitent: nec Fauoniũ minus. Aluearia optima è cortice, secunda ferula, tertia vimine. Multi ea & speculari lapide fecere, vt operantes intus spectarent. Circumlini alueos fimo bubulo vtilissimum, operculum à tergo esse ambulatorium, vt proferatur intus, si magnus sit alueus, aut sterilis operatio, ne desperatione curam abiiciant: id paulatim reduci, fallente operis incremento. Aluearia hyeme stramento operiri, crebrò suffiri, maximè fimo bubulo. Cognatum hoc iis, innascentes bestiolas necat, araneos, papiliones, teredines: apésque ipsas excitat. Et araneorum quidem exitium facilius est: papilionum maior pestis. Tollitur verò, cùm maturescit malua noctu, interlunio, cælo sereno, accensis lucernis ante alueos. In eam flammam sese ingerunt. Si cibus deesse censeatur apibus, vuas passas siccásve, ficósque tusas, ad fores earum posuisse conueniet. Item lanas tractas madentes passo, aut defruto, aut aqua mulsa. Gallinarũ etiam crudas carnes. Quibusdam etiam æstatibus iidem cibi præstandi, cùm siccitas continua florum alimentum abstulit. Alueorum, cùm mel eximitur, illini oportet exitus, melissophyllo aut genista tritis: aut medios alba vite præcingere, ne apes diffugiant. Vasa mellaria aut fauos lauari aqua præcipiunt: hac decocta, fieri saluberrimum acetum. Cera fit expressis fauis, sed antè purificatis aqua, & triduo in tenebris siccatis, quarto die liquatis igni in nouo fictili, aqua fauos tegente, tunc sporta colatis. Rursus in eadem olla coquitur cera cum eadem aqua, excipitúrque alia frigida, vasis melle circumlitis. Optima, quæ Punica vocatur. Proxima, quàm maximè fulua, odorísq; mellei, pura, natione autem Pontica, quam constare equidem miror inter venenata mella. Deinde Cretica. Plurimum enim ex propoli habet, de qua diximus in natura apum. Post has Corsica, quoniã ex buxo fit, habere quandam vim medicaminis putatur. Punica fit hoc modo: Ventilatur sub dio sæpius cera fulua. Deinde feruet in aqua marina, ex alto petita, addito nitro. Inde ligulis hauriunt florẽ, id est candidissima quæque, transfundúntque in vas, quod exiguũ frigidæ habeat. Et rursus marina decoquunt separatim: dein vas ipsum refrigerant. Et cùm hæc ter fecere, iuncea crate sub dio siccant Sole, Lunáque: hæc enim candorem facit. Siccantes, ne liquefaciant, protegunt tenui linteo. Candidissima verò fit, post insolationem etiamnum recocta. Punica medicis vtilissima. Nigrescit cera addito chartarum cinere, sicut anchusa admista rubet. Varióśque in colores pigmentis trahitur, ad reddendas similitudines, & innumeros mortalium vsus, parietúmque etiam & armorum tutelam. Cætera de melle apibúsque in natura earum dicta sunt. Et hortorum quidem omnis ferè ratio peracta est.

De herbis sponte nascentibus & aculeatis.

CAP. XV.

Sequuntur herbæ sponte nascentes, quibus pleræque gentium vtuntur in cibis, maximéque Aegyptus, frugum quidem fertilissima, sed vt propè sola iis carere possit: tanta est ciborum ex herbis abundantia. In Italia paucissimas nouimus, fraga, tanum, ruscum, batin marinam, batin hortensianam, quam aliqui asparagum Gallicũ vocant. Præter has pastinacam pratensem, lupum salictarium, eáque verius oblectamẽta, quàm cibos. In Aegypto nobilissima est colocasia, quam cyamon aliqui vocant. Hanc è Nilo metũt, caule, cùm coctus est, araneoso in mandendo, thyrso autem, qui inter folia emicat, spectabili, foliis latissimis, etiam si arboreis comparentur, ad similitudinem eorum quæ personata in nostris amnibus vocamus. Adeóq; Nili sui dotibus gaudent, vt implexis colocasiæ foliis in variam speciem vasorum, potare gratissimũ habeant. Seritur iam hæc in Italia. In Aegypto proxima autoritas cichorio est, quã diximus intubũ erraticũ. Nascitur post Vergilias. Floret particulatim. Radix ei lenta, quare etiam ad vincula vtuntur illa. Anthalium longius à flumine nascitur, mespili magnitudine & rotunditate, sine nucleo, sine cortice, folio cyperi. Mandunt igni paratũ. Mandunt & œtum, cui pauca folia minimáq;, verum radix magna. Aracidna quidem & aracos, cũ habeãt radices ramosas ac multiplices, nec folium, nec herbam vllam, aut quicquam aliud supra terram habent. Reliqua vulgarium

in cib

in cibis apud eos herbarum nomina,cōdrylla,hypochœris, & caucalis,anthriſcum,ſcandix,quæ ab aliis tragopogon vocatur,foliis croco ſimillimis:parthenium,ſtrychnū,corchorus,& æquinoctio naſcens aphace,acinos, quam epipetron vocant, quæ nunquàm floret.At è contrario aphace ſubinde marceſcente flore emittit alium,tota hyeme totóque vere vſque in æſtatem.Multas præterea ignobiles habent:ſed maximè celebrant cnicon Italiæ ignotam,ipſis autem oleo,non cibo,gratam.Hoc faciunt è ſemine eius. Differentia prima,ſylueſtris & ſatiuæ. Syluestrium duæ ſpecies: Vna mitior eſt, ſimili caule, tamen rigido:itaque & colu antiquæ mulieres vtebantur ex illis:quare quidam atractylida vocant.Semen eius candidum,& grande,amarum.Altera hirſutior,toroſiore caule,& qui penè humi ſerpat,minuto ſemine.Aculeatarum generis hæc eſt:quoniam diſtinguenda ſunt & genera.Ergo quædam herbarum ſpinoſæ ſunt,quędam ſine ſpinis.Spinoſarum multæ ſpecies.In totum ſpina eſt aſparagus,ſcorpio:nullum enim foliū habet. Quædam ſpinoſa folia ta ſunt,vt carduus,eryngion,glycyrrhizon,vrtica. Iis enim omnibus foliis ineſt aculeata mordacitas.Aliqua & ſecundum ſpinam habent folium,vt tribulus, & ononis.Quædam in folio habent & in caule,vt phleos,quod aliqui ſtœben appellauere. Hippophaës ſpinis geniculatum:tributa proprietas,quòd & fructum ſpinoſum habet. Ex omnibus his generibus vrtica maximè noſcitur,acetabulis in flore purpureā lanuginem fundentibus,ſæpè altior binis cubitis.Plures eius differentiæ.Sylueſtris, quam fœminam vocant,mitior.Et in ſylueſtri quæ dicitur cania,acrior,caule quoque mordaci,fimbriatis foliis.Quæ verò etiam odorem fundit,Herculanea vocatur.Semen omnibus copioſum, nigrum.Mirum,ſine vllis ſpinarum aculeis lanuginem ipſam eſſe noxiam:& tactu tantū leni pruritum,puſtuláſque confeſtim adusto ſimiles exiſtere.Notum eſt & remedium olei.Sed mordacitas non protinus cum ipſa herba gignitur,nec niſi ſolibus roborata. Incipiens quidem ipſa naſci vere,non ingrato,multis etiam religioſo in cibo eſt ad pellendos totius anni morbos.Syluestrium quoq; radix,omnem carnē teneriorem facit ſimul cocta.Quæ innoxia,morſu carens,lamiū vocatur.De ſcorpione dicemus inter medicas.

De carduo,& helxine, & tribulo & anchuſa.

CAP. XVI.

Carduus & folio & caule ſpinoſas lanugines habet.Item acorna,leucacanthos, chalceos,cnicos,polyacanthos,onopyxos,helxine,ſcolymos. Chamæleon, in foliis non habet aculeos.Eſt & illa differentia,quòd quædam in iis multicaulia ramoſaque ſunt, vt carduus. Vno autem caule,nec ramoſum,cnicos. Quædam cacumine tantùm ſpinoſa ſunt,vt eryngium.Quædam æſtate florent,vt tetralix,& helxine. Scolymus quoque floret ſerò & diu. Acorna colore tantùm rufo diſtinguitur, & pinguiore ſucco. Idem erat atractylis quoque,niſi candidior eſſet,& niſi ſanguineum ſuccum funderet. Qua de cauſa phonos vocatur à quibuſdam,odore etiam grauis,ſerò matureſcente ſemine, nec antę autumnum:quanquam id de omnibus ſpinoſis dici poteſt. Verùm omnia hæc & ſemine & radice naſci poſſunt. Scolymus carduorum generis ab iis diſtat, quòd radix eius veſcendo eſt decocta. Mirum, quòd ſine interuallo tota æſtate aliud floret in eo genere, aliud concipit,aliud parturit.Aculei areſcente folio deſinunt pungere. Helxine rara viſu eſt,neque in omnibus terris eſt,radice folioſa,ex qua media veluti malum exuberat, contectum ſua fronde.Huius vertex ſummus lacrymam continet iucundi ſaporis, acanthicen maſtichen appellatam.Et cactos quoque in Sicilia tantùm naſcitur, ſuæ proprietatis & ipſa,cuius in terra ſerpunt caules,à radice emiſſi,lato folio & ſpinoſo. Caules vocant cactos: nec faſtidiunt in cibis inueteratos quoque. Vnum caulem rectum habent, quem vocant pternica,eiuſdem ſuauitatis,ſed vetuſtatis impatientem. Semen ei lanuginis,quam pappon vocant:quo detracto & cortice,teneritas ſimilis cerebro palmæ eſt:vocant aſcaliam.Tribulus non niſi in paluſtribus naſcitur,dira res alibi,iuxta Nilū & Strymonem amnes excipitur in cibis,inclinatus in vadum,folio ad effigiem vlmi, pediculo longo. At in reliquo orbe genera duo: vni cicerculæ folia,alteri aculeata. Hic & ſerius floret,magíſque ſepta obſidet villarum. Semen ei rotundius, nigrum in ſiliqua. Alteri

haren

harenaceum.Spinoſorum etiamnum aliud genus ononis.In ramis enim ſpinas habet appoſito folio rutæ ſimili,toto caule foliatum in modum coronæ:ſequitur à frugibus, aratro inimica,viuáxque præcipuè.Aculeatarum caules aliquarum per terram ſerpunt, vt eius quam coronopum vocant.E diuerſo ſtant,anchuſa inficiendo ligno ceríſque radice apta, & è mitioribus anthemis,& phyllanthes,& anemone,& aphace. Caule foliato eſt & crepis,& apate.Differentia foliorum & hîc quæ in arboribus,breuitate pediculi ac longitudine,anguſtiis ipſius folij,amplitudine,angulis,inciſuris,odore,flore. Diuturnior hic quibuſdam per partes florentibus,vt ocimo,heliotropio,aphacæ,onocichlæ.

Differentia herbarum per folia, & quæ herbæ toto anno floreant,
& de haſtula regia, & piſtana, & gladiolo.

CAP XVII.

MVltis inter hæc æterna folia,ſicur quibuſdam arborum: in primíſque heliotropio, adianto.Aliud rurſus ſpicatatum genus,ex quo eſt cynops, alopecuros, ſtelephuros,(quam quidam ortyga vocant,alij plantaginem,de qua plura dicemus inter medicas)thryallis.Ex iis alopecuros ſpicam habet mollem & lanuginem denſam,non diſsimilem vulpium caudis,vnde ei & nomen.Proxima eſt ei & ſtelephuros,niſi quòd illa particulatim floret.Cichorion & ſimilia,circa terram folia habent,germinantibus ab radice poſt Vergilias.Perdicium & aliæ gentes,quàm Aegyptij,edunt:nomen dedit auis,id maximè eruens.Craſſas,plurimáſque habet radices.Item ornithogale,caule tenero, cãdido, ſemipedali radice,bulboſa,molli tribus aut quatuor agnatis.Coquitur in pulte. Mirum, loton herbam & ægilopa,nõ niſi poſt annum è ſemine ſuo naſci.Mira & anthemidis natura,quòd à ſummo florere incipit,cum cæteræ omnes,que particulatim florent, ab ima ſui parte incipiant.Notabile & in lappa,quæ adhæreſcit,quoniam in ipſa flos naſcitur, non euidens,ſed intus occultus,& intra ſe germinat,velut animalia quæ in ſe pariũt.Item circa Opuntem Opuntia eſt herba,etiam homini dulcis.Mirúmq;, è folio eius radicem fieri,ac ſic eam naſci.Iaſione vnum folium habet,ſed ita implicatum,vt plura videantur. Condrylla amara eſt,& acri in radice ſucco.Amara & aphace,& quæ picris nominatur, & ipſa toto anno florens:nomen ei amaritudo impoſuit.Notabilis & ſcillæ crocíque natura,quòd cùm omnes herbæ folium primum emittant,mox in caulem rotundentur, in iis caulis prior intelligitur,quàm folium.Et in croco quidem flos impellitur caule:in ſcilla verò caulis exit,deinde flos ex eo emergit.Eadémque ter floret(vt diximus)tria tempora ſationum oſtendens.Bulborum generi quidam adnumerant & cypiri,hoc eſt gladioli, radicem.Dulcis ea eſt,& quæ decocta panem etiam gratiorem faciat,ponderoſiorémque ſimul ſubacta.Non diſsimilis eſt & quæ theſion vocatur,guſtu aſpera.Cęteræ eiuſdem generis folio differunt.Aſphodelus oblõgum & anguſtum habet,ſcilla latum & tractabile, gladiolus ſimile nomini.Aſphodelus manditur,& ſemine toto,& bulbo:ſed hoc in cinere roſto,dein ſale & oleo addito:præterea tuſo cum ficis,præcipua voluptate,vt videtur Heſiodo.Traditur & ante portas villarum ſatum,remedio eſſe.cõtra veneficiorum noxiam. Aſphodeli mentionem & Homerus fecit.Radix eius napis modicis ſimilis eſt:neque alia numeroſior,l x x x.ſimul aceruatis ſæpe bulbis.Theophraſtus & ferè Græci,princépſque Pythagoras,caulem eius cubitalem,& ſæpe duûm cubitorũ,foliis porri ſylueſtris, anthericon vocauere:radicem verò,id eſt bulbos,aſphodelon.Noſtri illud albucum vocant, & aſphodelum haſtulam regiam.Ea eſt & caulis acinoſi.Eius duo genera faciũt. Albucò eſt ſcapus cubitalis,amplus,purus,læuis.De quo Mago præcipit,exitu menſis Martij, & initio Aprilis,cùm floruerit,nõdum ſemine eius intumeſcente,demetendum: findendóſque ſcapos,& quarto die in Solem proferendos:ita ſiccatis manipulos faciendos. Item piſtanam dicit à Græcis vocari,quam inter vluas ſagittam appellamus.Hanc ab Idibus Maij vſque ad finem Octobris menſis decorticari,atq; leni Sole ſiccari iubet.Idem & gladiolum alterum,quem cypiron vocant,& ipſum paluſtrem,Iulio menſe toto ſecari iubet ad radicem,tertióque die in Sole ſiccari,donec candidus fiat.Quotidie autem ante Solem occidentem in tectum referri,quoniam paluſtribus defectis nocturni rores noceant.

De iunco genera sex,& de cypero, & de medicamentis eorum, & de cypiro, & odorato iunco. CAP. XVIII.

SImilia præcipit & de iunco,quem mariscon appellant,ad texendas tegetes, & ipsum Iunio mense eximi ad Iulium medium præcipiens. Cætera de siccando, eadem quæ de vlua suo loco diximus. Alterum genus iuncorum facit, quod marinum, & à Græcis oxyschœnon vocari inuenio. Tria genera eius:acuti,sterilis,quem marem, & oxyn Græci vocant: reliqua fœminini, ferentis semen nigrum,quem melancranin vocant. Crassior hic & fruticosior. Magisque etiamnum tertius,qui vocatur holoschœnos. Ex his melancranis sine aliis generibus nascitur. Oxys autem & holoschœnos eodem cæspite. Vtilissimus ad vitilia holoschœnos, quia mollis & carnosus est. Fert fructum ouorum cohærentium modo. Nascitur autem is,quem marem appellamus,ex semetipso, cacumine in terram defixo:melancranis autem suo semine. Alioquin omnium radices omnibus annis intermoriuntur. Vsus ad nassas marinas,vitilium elegantiam,lucernarum lumina, præcipua medulla, amplitudine iuxta maritimas Alpes tanta, vt inciso ventre impleant pene vnciarum latitudinem,in Aegypto verò cribrorum lõgitudinem,non aliàs vtiliorem. Quidam etiamnum vnum genus faciunt, iunci trianguli, cyperon vocant. Multi verò non discernunt à cypiro vicinitate nominis. Nos distinguemus vtrunque. Cypirus est gladiolus,vt diximus,radice bulbosa,laudatissimus in insulis Creta,dein Naxo,& posteà in Phœnice. Cretico candor odórque vicinus nardo, Naxio acrior, Phœnicio exiguum spirans,nullus Aegyptio. Nam & ibi nascitur. Discutit duritias corporum. Iam enim remedia dicemus: quoniam & florum odorúmque generi est magnus vsus in medicina. Quod ad cypiron attinet, Apollodorum quidem sequar,qui negabat bibendum: quanquam professus efficacissimum esse † aduersus calculosos,eo fouet. Fœminis quidem abortus facere non dubitat. Mirúmque tradit, barbaros suffitum huius herbæ excipientes ore,lienes consumere:& non egredi domibus, nisi ab hoc suffitu. Vegetiores enim firmiorésque sic etiam fieri. Intertriginum & alarum vitiis,perfrictionibúsque cum oleo illitum,non dubiè mederi. Cyperos iuncus est,qualiter diximus, augulosus, iuxta terram candidus,cacumine niger,pinguísque. Folia ima porraceis exiliora, in cacumine minuta,inter quæ est semen. Radix oliuæ nigræ similis,quam, cùm oblonga est, cyperida vocant,magni in medicina vsus. Laus cypero prima Hammoniaco,secunda Rhodio, tertia Thracio, nouissima Aegyptio, quod & confundit intellectum, quoniam & cypiros ibi nascitur. Sed cyperos durissima, vixque spirans. Cæteris odor & ipsis nardum imitans. Est & per se Indica herba,quæ cyperis vocatur, zingiberis effigie: commanducata croci vim reddit. Cypero vis in medicina psilothri. Illinitur pterygiis, hulceribúsque genitalium,& quæ in humore sunt omnibus,sicut oris hulceribus. Radix aduersus serpentium ictus, scorpionum præsertim, remedio est. Vuluas aperit pota. Largiori tanta vis, vt expellat eas. Vrinam ciet,& calculos,ob id vtilissima hydropicis. Illinitur & hulceribus, quæ serpunt, sed his præcipuè quæ in stomacho sunt,ex vino vel aceto illita. Iunci radix in tribus heminis,aquæ decocta ad tertias, tussi medetur. Semen tostum, & in aqua potum, sistit aluum & fœminarum menses,capitísque dolores facit. At qui vocatur holoschœnos,eius quæ proxima sunt radicis,commanducantur aduersus araneorum morsus. Inuenio etiamnum vnum iunci genus, quod euripicen vocant. Huius semine somnum allici, sed modum seruandum,ne sopor fiat. Ob id & odorati iunci medicinæ dicentur,quoniam & in Syria cœle (vt suo loco retulimus) nascitur. Laudatissimus ex Nabatæa,cognomine teuchites,proximus Babylonius, pessimus ex Africa, ac sine odore. Est autem rotundus,vinosæ mordacitatis ad linguam. Syncerus in confricando odorem rosæ emittit,rubentibus fragmentis. Discutit inflationes,ob id stomacho vtilis,bilémque & sanguinem reiicientibus. Singultus sedat,ructus mouet,vrinam ciet,vesicæ medetur. Ad muliebres vsus decoquitur. Opisthotonicis cum resina arida imponitur. Excalfactoria & rosa. Vteros astringit, refrigerat. Vsus eius diuiditur in folia & flores. Capita foliorum partésque candidæ, vngues vocantur. In flore aliud est semen, aliud capillus in capite, aliud

† aduersus calculos.

aliud cortex,aliud calyx.Folium ſiccatur,aut tribus modis exprimitur. Per ſe, cùm vngues non detrahuntur:ibi enim humoris plurimum.Aut cùm detractis vnguibus,reliqua pars aut oleo aut vino maceratur in Sole vaſis vitreis.Quidam & ſalem admiſcent,& anchuſam nonnulli,aut aſpalathum,aut iuncum odoratum:quia talis maximè prodeſt vuluæ ac dyſentericis.Exprimuntur eadem folia detractis vnguibus,trita per linteum ſpiſſum in æreum vas,lenique igni ſuccus coquitur,donec fiat craſſitudo mellis.Ad hoc eligi oportet odoratiſsima quæque folia.

Ex roſa medicinæ, & de lilio, & de narciſſo, & ex viola, & de bacchare, & combreto, & aſaro.

CAP. XIX.

Vinum quomodo fieret è roſa,diximus inter genera vini. Vſus ſucci ad aures, oris hulcera,gingiuas,tonſillas,gargarizatus,ſtomachum,vuluas,ſedis vitia, capitis dolores.In febre per ſe,vel cum aceto ad ſomnos,nauſeas.Folia vruntur in calliblepharum. Et ſiccis fœmina aſperguntur.Epiphoras quoque arida leniunt.Flos ſomnum facit.Inhibet fluxiones mulierum,maximè albas,in poſca potus:& ſanguinis excreationes.Stomachi quoque dolores,quantum in vini cyathis tribus.Semen his optimum crocinum, nec anniculo vetuſtius:& in vmbra ſiccatur.Nigrum inutile.Dentium dolori illinitur. Vrinam ciet. Stomacho imponitur.Item igni ſacro non veteri.Naribus ſubductum caput purgat.Capita pota ventrem & ſanguinem ſiſtunt.Vngues roſæ epiphoris ſalubres ſunt. Hulcera enim oculorum roſa ſordeſcunt,præterquàm initiis epiphoræ,ita vt arida cum pane imponatur.Folia quidem vitiis ſtomachi, roſionibus & vitiis ventris, & inteſtinorum,& præcordiis vtiliſsima vel illita.Cibo quoque lapathi modo condiuntur. Cauendus in his ſitus celeriter inſidens.Et aridis & expreſsis aliquis vſus. Diapaſmata inde fiũt ad ſudores coercendos,ita vt à balineis inareſcant corpori,dein frigida abluantur.Syluestris cum adipe vrcino alopecias mirificè emendat. Lilij radices multis modis florem ſuum nobilitauere,contra ſerpentium ictus ex vino potæ, & contra fungorum venena. Propter clauos pedum in vino decoquuntur,triduóque non ſoluuntur. Cum adipe aut oleo decoctæ,pilos quoque aduſtis reddunt.E mulſo potæ inutilem ſanguinem cum aluo trahunt:lienique & ruptis vulſis proſunt,& menſibus fœminarum.In vino verò decoctæ,impoſitæque cum melle neruis præciſis medentur.Lichenas & lepras, & furfures in facie emendant.Erugant corpora. Folia in aceto cocta,vulneribus imponuntur:epiphoris teſtium,in melle cum hyoſcyamo & farina tritici.Semen illinitur igni ſacro: flos & folia hulcerum vetuſtati.Succus,qui flore expreſſus eſt, ab aliis mel vocatur, ab aliis ſyrium,ad emolliendas vuluas ſudoréſque faciendos, & ſuppurationes coquendas. Narciſsi duo genera in vſu medici recipiunt.Vnum purpureo flore, & alterum herbaceum. Hunc ſtomacho inutilem, & ideo vomitorium, aluóſque ſoluentem, neruis inimicum, caput grauantem,& à narce narciſſum dictum, non à fabuloſo puero. Vtriuſque radix mulſei ſaporis eſt.Ambuſtis prodeſt cum exiguo melle. Sic & vulneribus & luxatis. Panis verò cum melle & auenæ farina.Sic & infixa corpori extrahit.In polenta tritus oleóque,contuſis medetur & lapide percuſsis.Purgat vulnera permiſtus farinæ. Nigras vitiligines emaculat.Ex hoc flore fit narciſsinum oleum ad emolliendas duritias, calfacienda quæ alſerint.Auribus eſt vtiliſsimus: ſed capitis dolores facit. Violæ ſylueſtres ſunt, & ſatiuæ. Purpureæ refrigerant. Contra inflammationes illinuntur ſtomacho ardenti. Imponuntur & capiti in fronte.Oculorum priuatim epiphoris, & ſede procidente vuluáve: & contra ſuppurationes. Crapulam & grauedines capitis impoſitis coronis olfactúve diſcutiunt.Anginas ex aqua potæ.Id quod purpureum eſt ex iis, comitialibus medetur,maximè pueris in aqua potum.Semen violæ ſcorpionibus aduerſatur. Contrà flos albæ ſuppurata aperit:ipſa diſcutit. Et alba autem & lutea extenuant menſtrua, vrinam cient.Minor vis eſt recentibus:ideóque aridis poſt annum vtendum.Lutea dimidio cyatho in aquæ tribus,menſes trahit.Radices eius cum aceto illitæ ſedant lienem: item podagram: oculorum autem inflammationes cum myrrha & croco.Folia cum melle pur-

gant capitis hulcera:cum cerato rimas sedis,& quæ in humidis sunt.Ex aceto verò collectiones sanant.† Bacchar in medicinæ vsu aliqui ex nostris perpensam vocant. Auxiliatur contra serpentes,capitis dolores feruorésque:item epiphoras.Imponitur mammis tumentibus à partu & ægilopis incipientibus & ignibus sacris.Odor somnum gignit.Radicem decoctam bibere spasticis,euersis,conuulsis,suspiriosis,salutare est.In tussi vetere radices eius tres quatuórve decoquuntur ad tertias partes.Hæc potio mulieres ex abortu purgat.Laterum punctiones tollit,& vesicæ calculos. Conditur cum diapasmate. Vestibus odoris gratia inseritur.Combretum,quod simile ei diximus, tritum cum axungia, vulnera mirè sanat.Asarum iocinerum vitiis salutare esse traditur,vncia sumptum in hemina mulsi misti.Aluum purgat ellebori modo.Hydropicis prodest & præcordiis vuluísque ac morbo regio.In mustum si addatur,facit vinum vrinis ciendis. Effoditur cum folia emittit.Siccatur in vmbra.Situm celerrimè sentit.

† Paulo aliter vetusti codices, aliâq. verborũ interpūctione: Bacchar & in medicinæ vsu est. Aliqui ex nostris &c.

De nardo Gallico,& de croco medicinæ,& crocomagmate,& saliunca,& polio,& iri,& holochryso,& chrysocome,& meliloto. CAP. XX.

ET quoniam quidam,vt diximus,nardum rusticum nominauere radicem baccharis, contexemus & Gallici nardi remedia in hunc locum dilata in peregrinis arboribus. Ergo aduersus serpentes duabus drachmis in vino succurrit.Inflammationibus coli, vel ex aqua,vel ex vino.Item iocineris & renum,suffusisq; felle.Et hydropicis per se, vel cum absinthio.Sistit purgationum mulierum impetus.Eius verò quod phu eodem loco appellauimus,radix datur potui trita,vel decocta ad strangulationes,vel pectoris dolores, vel laterum.Menses quoque ciet.Bibitur cum vino.Crocum melle nõ soluitur,nulloque dulci:facillimè autem vino,aut aqua,vtilissimum in medicina. Adseruatur cornea pyxide. Discutit inflammationes omnes quidem,sed oculorum maximè ex ouo illitum. Vuluarum quoque strangulatus,stomachi exhulcerationes,pectoris & renum,iocinerum, pulmonum,vesicarúmque,peculiariter inflammationi earum vehementer vtile.Item tussi & pleuriticis.Tollit & pruritus.Vrinam ciet.Qui crocum prius biberint,crapulam non sentiunt.Ebrietati eo resistunt.Coronæ quoq; ex eo mulcent ebrietatem.Somnum facit.Caput leniter mouet.Venerem stimulat.flos eius igni sacro illinitur cum creta Cimolia. Ipsum plurimis medicaminibus miscetur.Collyrio vni etiam nomen dedit,ex eo quoq; expresso vnguento crocino,quod crocomagma appellant.Habet suas vtilitates contra suffusiones oculorum.Vrinas magis excalfacit,quàm crocum ipsum.Optimum,quod gustatum saliuam dentésque inficit.Iris rufa melior,quàm candida: infantibus eam circumligari salutare est,dentientibus præcipuè & tussientibus,tinearúmve vitio laborãtibus instillari.Cæteri effectus eius non multum à melle differunt.Hulcera purgat capitis præcipuè,suppurationes veteres.Aluum soluit duabus drachmis cum melle. Tussim,tormina, inflationes pota.Lienes ex aceto.Contra serpentium & araneorum morsus, ex posca valet.Contra scorpiones,duarum drachmarum pondere in pane vel aqua sumitur. Contra canum morsus,ex oleo imponitur:& contra perfrictiones.Sic & neruorũ doloribus.Lumbis verò & coxendicibus cum resina illinitur,Vis ei cõcalfactoria.Naribus subducta,sternutamenta mouet,capútque purgat.Dolori capitis cum cotoneis malis aut strutheis illinitur.Crapulas quoque & orthopnœas discutit.Vomitiones ciet,duobus obolis sumpta. Ossa fracta extrahit,imposita cum melle.Ad paronychias farina eius vtuntur:cum vino, ad clauos vel verrucas:triduóq; non soluitur.Halitus oris cõmanducata abolet,alarúmq; vitia.Succo duritias omnes emollit.Somnum conciliat,sed genituram cõsumit. Sedis rimas & condylomata,omniáque in corpore excrescentia sanat.Sunt qui syluestrem xyrin vocent.Strumas hæc vel panos vel inguina discutit.Præcipitur,vt sinistra manu lecta ad hos vsus eruatur,colligentésque dicant cuius hominis vtiq; causa eximant.Scelus herbariorum aperitur in hac mentione.Partem eius seruant,& quarundam aliarum herbarum,sicut plantaginis:& si parum mercedis tulisse se arbitrantur,rursusq; opus quærunt, partem eam quam seruauere,eodem loco infodiunt: credo, vt vitia quæ sanauerint, faciant rebellare.Saliũcæ radix in vino decocta,sistit vomitiones,corroborat stomachum.

Polio

Polio Musæus & Hesiodus perungi iubent dignationis gratia,gloriæque auidos polium tractare,colere.Polium contra serpentes substernitur vel portatur.Medici in vino decoquunt recens,vel aridum,illinúntque,vel spleneticis propinant ex aceto:morbo regio in vino:& hydropicis incipientibus in vino decoctum.Vulneribus quoq; sic illinunt. Secundas mulierum,partúsque emortuos repellit:Item dolores corporis.Vesicas inanit:& epiphoris illinitur.Nec magis alia herba conuenit medicaméto,quod alexipharmacon vocant.Stomacho tamen inutile esse,capútque eo impleri,& abortum fieri poto,aliqui negant.Ad religionem addunt,vbi inuentum sit,protinus adalligandum contra oculorum suffusiones,cauendúmque ne terram attingat.Hi & folia eius thymo similia tradunt,nisi quod molliora sunt,& lanatiore canitie.Cum ruta syluestri,& si teratur ex aqua cælesti,aspidas mitigare dicitur:& non secus atque cytinus astringit & cohibet vulnera, prohibétque serpere. Holochrysos medetur stranguriæ in vino pota, & oculorum epiphoris illita.Cum fæce verò vini cremata & polenta,lichenas emendat. Chrysocomes radix calfacit,& stringit.Datur potui ad iocinerum vitia:item pulmonũ:vuluæ dolores in aqua mulsa decocta.Ciet menstrua:& si cruda detur,hydropicorum aquam. Melissophyllo siue melittide si perungantur aluearia,non fugient apes.Nullo enim magis gaudent flore. Copia istius examina facillimè continentur.Idem præsentissimum est contra ictus earũ, vesparúmque,& araneorum,item scorpionum.Item contra vuluarũ strangulationes, addito nitro.Contra tormina,è vino.Folia eius strumis illinũtur,& sedis vitiis,cum sale decocta.Succus fœminas purgat,& inflationes discutit,& hulcera sanat.Articularios morbos sedat,canísque morsus.Prodest dysentericis veteribus & cœliacis,& orthopnoicis,lienibus,hulceribus thoracis.Caligines oculorum succo cum melle inungi eximium habetur.Melilotos quoque oculis medetur cum lacte,aut cum lini semine. Maxillarum quoque dolores lenit:& capitis cum rosaceo:item aurium è passo, quæque in manibus intumescunt,vel erumpunt.Stomachi dolores in vino decocta,vel cruda tritáque. Idem effectus & ad vuluas.Testes verò & sedem prociduam, quæque ibi sint vitia recens ex aqua decocta,vel ex passo.Adiecto rosaceo illinitur ad carcinomata. Deferuescit in vino dulci.Peculiariter & contra meliceridas efficax.

De trifolio,& thymo,& hemerocalle,& de helenio,& abrotono. CAP. XXI.

TRifolium scio credi præualere contra serpentium ictus & scorpionum, ex vino aut posca,seminis granis viginti potis:vel foliis,& tota herba decocta:serpentésque nunquam in trifolio aspici.Præterea celebratis autoribus,contra omnia venena pro antidoto sufficere x x v.grana eius,quod myniamthes ex eo appellauimus,tradi. Multa alia præterea in remediis eius adscribi.Sed me contra sententias eorum grauissimi viri autoritas mouet.Sophocles enim Poeta venenatum id dicit. Simus quoque medicus decocti, aut contriti succum infusum corpori,easdem vredines facere,quas si percussis à serpente imponatur. Ergo non aliter vtendum eo,quàm contra venena, censuerim. Fortassis enim & his venenis inter se contraria sit natura, sicut multis aliis.Item animaduerto,semen eius,cuius minima sint folia,vtile esse ad custodiendam mulierum cutis gratiam, in facie illitum.Thymum colligi oportet in flore, & in vmbra siccari. Duo autem sunt genera eius: candidum,radice lignosa,in collibus nascens,quod & præfertur: alterum nigrius,florísque nigri.Vtraque oculorum claritati multum conferre existimantur,& in cibo,& in medicamentis.Item diutinæ tussi ecligmate faciles excreationes facere cum aceto & sale.Sanguinem concrescere non pati è melle: Longas faucium distillationes extrà illita cum sinapi,extenuare: item stomachi & ventris vitia. Modicè his tamen vtendum est,quoniam excalfaciunt,quamuis sistunt aluum:quæ si exhulcerata sit, denarij pondus in sextarium aceti & mellis addi oportet.Item si lateralis dolor sit,aut inter scapulas,aut in thorace.Præcordiis medetur ex aceto cũ melle:quæ potio datur & in alienatione mentis ac melancholicis.Datur & comitialibus,quos correptos olfactus excitat thymi.Aiunt & dormire eos oportere in molli thymo.Prodest & orthopnoicis & anhelationi, mulierúmque mensibus retardatis. Vel si emortui sint in vtero partus, decoctum in aqua ad

tertias. Et viris verò contra inflationes, cum melle & aceto. Et si venter turgeat, testésve aut vesicæ dolor exigat. E vino tumores & impetus tollit impositum. Item cum aceto callum & verrucas. Coxendicibus imponitur, & articularibus morbis, & luxatis tritum ac lanæ inspersum ex oleo. Dant & potionem articularibus morbis trium obolorum pondere in tribus aceti & mellis. Et in fastidio, tritum cum sale. Hemerocalles pallidum è viridi, & molle folium habet, radice odorata atque bulbosa: quæ cum melle imposita ventri, aquã pellit, & sanguinem etiam inutilem. Folia epiphoris oculorum, mammarúmque post partum doloribus illinuntur. † Helenium ab Helena, vt diximus, natum, fauere creditur formæ: cutem mulierum in facie reliquóque corpore nutrire incorruptam. Prætereà putant vsu eius quandam gratiam iis venerémque conciliari. Attribuunt & hilaritatis effectum eidem potæ in vino, eúmque quem habuerit nepenthes illud prædicatum ab Homero, quòd tristitia omnis aboleatur. Est autem succi prædulcis. Prodest & orthopnoicis radix eius in aqua ieiunis pota. Est autem candida intus & dulcis. Bibitur & contra serpentium ictus ex vino. Mures quoque contrita dicitur necare. Abrotonum duorum traditur generum, campestre ac montanum: hoc fœminam, illud marem intelligi volumus. Amaritudo absinthij in vtroque. Siculum laudatissimum, dein Galaticum. Vsus est & foliis, sed maior semini ad excalfaciendum: ideo neruis vtile, tussi, orthopnoicis, conuulsis ruptis, lumbis, vrinæ angustiis. Datur bibendum manualibus fasciculis decoctis ad tertias partes. Ex his quaternis cyathis bibitur. Datur & semen tusum in aqua drachmæ pondere. Prodest & vuluæ. Concoquit panos cum farina hordeacea, & oculorum inflammationibus illinitur, cotoneo malo concocto. Serpentes fugat. Contra ictus earum bibitur cum vino, illinitúrque. Efficacissimum contra ea, quorum veneno tremores & frigus accidũt, vt scorpionum & phalangiorum: & contra venena alia pota prodest, & quoquo modo algentibus, & ad extrahenda ea quæ inhærent corporibus. Pellit & interaneorum mala. Ramo eius, si subiiciatur puluino, Venerem stimulari aiunt: efficacissimámque esse herbam contra omnia veneficia, quibus coitus inhibeatur.

† Rectius vetusti cod. Helenium ab Helenæ, vt diximus, lachrymis natum. Quæ lectio etiã alio Plinij loco fulcitur ex libri huius ca. 10. vbi sic habet: Helenium è lacrymis Helenæ dicitur natũ: & ideo in Helena insula laudatissimum.

Ex leucanthemo & sampsucho medicinæ. CAP. XXII.

Leucanthemum suspiriosis medetur, duabus partibus aceti permistum. Sampsuchum siue amaracum, in Cypro laudatissimum & odoratissimum, scorpionibus aduersatur, ex aceto ac sale illitum. Menstruis quoque multum confert impositum. Minor est eidem poto vis. Cohibet & oculorum epiphoras cũ polenta. Succus decocti tormina discutit. Et vrinis & hydropicis vtile. Mouet & aridum sternutamenta. Fit ex eo oleum, quod sampsuchinum vocatur aut amaracinum, ad excalfaciendos emolliendósque neruos: & vuluas calfacit. Et folia suggillatis cum melle, & luxatis cum cera prosunt.

De anemona medicinæ. CAP. XXIII.

Anemonas coronarias tãtùm diximus: nũc reddemus & medicas. Sunt qui phenion vocent. Duo eius genera, Syluestris prima, altera in cultis nascens, vtraque sabulosis. Huiúsque plures species. Aut enim phœniceum florem habet, quæ & copiosissima est, aut purpureum, aut lacteum. Harum triũ folia apio similia sunt. Nec temere semipedem altitudine excedunt, cacumine asparagi. Flos nunquàm se aperit, nisi vento spirante: vnde & nomen accepit. Syluestri amplitudo maior, latioribus foliis, flore phœniceo. Hanc, errore ducti, argemonem putant multi: alij rursus papauer, quod rhœan appellauimus. Sed distinctio magna, quòd vtraque hæc posteà floret. Nec aut succum illarũ anemonæ reddunt, aut calyces habent, nec nisi asparagi cacumen. Prosunt anemonæ capitis doloribus & inflammationibus, vuluis mulierum, lacti quoque. Et menstrua cient cum prisana sumptæ, aut vellere appositæ. Radix commanducata pituitam trahit, dentes sanat, decocta oculorum epiphoras. Magi multum quidem iis tribuere, quamprimum aspiciatur eo anno tolli iubentes: dicíque, colligi eam tertianis & quartanis remedio. Posteà alligari florem panno roseo, & in vmbra asseruari, ita cùm opus sit adalligari. Quæ ex his phœniceum florem habet, radice contrita, cuicunque animalium imposita, hulcus facit septica vi. Et ideo expurgandis hulceribus adhibetur.

De œnanthe medicinæ. CAP. XXIIII.

OEnanthe herba naſcitur in petris,folio paſtinacæ,radice magna,numeroſa. Caulis eius & folia cum melle ac vino nigro pota,facilitatem pariendi præſtant, ſecundáſque purgant. Tuſsim è melle tollunt,vrinam cient. Radix & veſicæ vitiis medetur.

De helιochryſo medicinæ. CAP. XXV.

HEliochryſum,quod alij chryſanthemon vocant,ramulos habet candidos, folia ſubalbida,abrotono ſimilia:ad Solis repercuſſum,aureæ lucis in orbem veluti corymbis dependentibus,qui nunquàm marceſcunt,qua de cauſa Deos coronant illo, quod diligentiſsimè ſeruauit Ptolemæus rex Aegypti. Naſcitur in fruteċtis. Ciet vrinas è vino pota,& menſes. Duritias & inflammationes diſcutit. Ambuſtis cum melle imponitur. Contra ſerpentium ictus & lumborum vitia bibitur. Sanguinem concretum ventris aut veſicæ abſumit cum mulſo. Folia eius trium obolorum pondere ſiſtunt profluuia mulierum in vino albo. Veſtes tuetur odore non ineleganti.

Ex hyacintho medicinæ,& lychnide. CAP. XXVI.

HYacinthus in Gallia eximiè prouenit. Hoc ibi pro cocco hyſginum tingitur. Radix eſt bulbacea,mãgonicis venalitiis pulchrè nota:quæ è vino dulci illita, pubertatem coercet,& non patitur erumpere. Torminibus & araneorum morſibus reſiſtit. Vrinam impellit. Contra ſerpentes & ſcorpiones,morbúmque regium,ſemen eius cum abrotono datur. Lychnis quoque flammea illa aduerſus ſerpẽtes,ſcorpiones,crabrones, ſimiliáque bibitur è vino,ſemine trito. Syluestris eadem ſtomacho inutilis. Aluum ſoluit. Ad detrahendam bilem efficaciſſima duabus drachmis. Scorpionibus adeò contraria,vt omnino viſa ea torpeſcant. Radicem eius Aſiani boliten vocant:qua alligata oculo,albugines tolli dicuntur.

Ex vincaperuinca medicinæ,ruſco,bati,& acino. CAP. XXVII.

ET vincaperuinca,ſiue chamædaphne,arida tuſa hydropicis datur in aqua , cochleari menſura,celerriméque reddunt aquam. Eadem decocta in cinere, ſparſa vino , tumores ſiccat. Auribus ſucco medetur. Aluinis impoſita multum prodeſſe dicitur. Ruſci radix decocta,bibitur alternis diebus in calculorum valetudine, & tortuoſiore vrina vel cruenta. Radicem pridie erui oportet,poſtero mane decoqui : ex ea ſextarium vini cyathis duobus miſceri. Sunt qui & crudam radicem tritam ex aqua bibant : & in totum ad virilia,cauliculis eius in vino & aceto tritis,nihil vtilius putant. Batis quoque aluum mollit. Illinitur podagricis toſta & contuſa. Acinon & coronarum cauſa & ciborum Aegyptij ſerunt. Eadémque erat,quæ ocimum,niſi hirſutior ramis ac foliis eſſet , & admodum odorata. Ciet menſes & vrinas.

Ex colocaſia medicinæ. CAP. XXVIII.

COlocaſia Glaucias acria corporis leniri putauit,& ſtomachum iuuari.

Ex anthalio medicinæ. CAP. XXIX.

ANthalij,quod Aegyptij edunt,nullum alium reperi vſum. Eſt & herba anthyllion, quam alij anticellion vocant,duorum generum,foliis & ramis lenticulæ ſimilis,palmi altitudine,ſabuloſis apricis naſcens,ſubſalſa guſtanti. Altera chamæpityi ſimilis , breuior & hirſutior,purpurei floris,odore grauis,in ſaxoſis naſcens. Prior vuluis aptiſsima, & ex roſaceo ac lacte impoſita & vulneribus. Bibitur in ſtranguria renúmque doloribus, tribus drachmis. Altera bibitur in duritia vuluarũ,& in torminibus,& in comitiali morbo,cum melle & aceto,quatuor drachmis.

De parthenio medicinæ. CAP. XXX.

PArthenium,alij leucanthen,alij amaracum vocant. Celſus apud nos , perdicium & muralium. Naſcitur in hortorum ſepibus,flore albo,odore mali,ſapore amaro. Ad inſidendum decoctæ in duritia vuluarum,& inflammationibus. Sicca cum melle , & aceto impoſita,bilem detrahit atram. Ob hoc contra vertigines vtilis,& calculoſis. Illinitur & ſacro igni:item ſtrumis,cum axungia inueterata. Magi contra tertianas ſiniſtra manu euelli eam iubent,dicique cuius cauſa vellatur,nec reſpicere. Dein eius folium ægri lin-

C 4 guæ

guæ subiicere, vt mox in cyatho aquæ deuoretur.

De ſtrychno medicinæ. CAP XXXI.

STrychno, quam quidam trychnon ſcripſere, vtinam nec coronarij in Aegypto vterentur, quos inuitat ederæ florum ſimilitudo, in duobus eius generibus. Quorum alterum, cui acini coccinei, granoſi folliculi, halicacabum vocant, alij callion. Noſtri autem veſicariam, quoniam veſicæ & calculis proſit. Frutex eſt ſurculoſus verius, quàm herba, folliculis magnis latiſque, & turbinatis, grandi intus acino, qui matureſcit Nouẽbri menſe. Tertio folia ſunt ocimi, minimè diligenrer demonſtranda, remedia non venena tractanti: quippe inſaniam facit paruo quoque ſucco. Quanquam & Græci autores in iocũ verrêre. Drachmæ enim pondere luſum pudoris gigni dixerunt, ſpecies vanas imaginẽſque conſpicuas obuerſari demonſtrantes. Duplicatum hunc modum, legitimam inſaniã facere. Quicquid verò addiiciatur põderi, repræſentari mortem. Hoc eſt venenum, quod innocentiſſimi autores ſimpliciter dorycnion appellauere, ab eo, quod cuſpides in prælĳs tingerentur illo paſſim naſcente. Qui parcius ſpectauerant, manicon cognominauere: qui nequiter occultabant, erythron, aut neurida: vt nonnulli, periſſon: ne cauendi quidem cauſa curioſius dicendum. Quin & alterum genus, quod halicatabon vocant, ſoporiferum eſt, atque etiam opio velocius ad mortem: ab aliis morion, ab aliis moly appellatum. Laudatum verò à Diocle & Eucnore, à Timariſto quidem etiam carmine, mira obliuione innocentiæ: quippe præſentaneum remedium ad denriũ mobiles firmandos, ſi colluerentur: halicacabo vni exceptionem addidere, ne diutius id fieret. Delirationem enim gigni eo. Nec demõſtranda remedia, quorum medicina maioris mali periculum afferat. Commendatur & in cibis tertium genus, licet præferatur hortenſis ſaporibus. Et nihil eſſe corporis malorum, cui non ſalutare ſit ſtrychnos, Xenocrates prædicat. Non tamen auxilia eorum tanti ſunt, vt vel profutura de iis commemorare fas putẽ, præſertim tanta copia innoxiorum medicaminum. Halicacabi radicem bibunt, qui ſunt vaticinandi callentes, quòd furere ad confirmandas ſuperſtitiones aſpici ſe volunt. Remedio eſt (id enim libentius retulerim) aqua copioſa mulſa calida potui dara. Nec illud præteribo, aſpidum naturæ halicacabum in tantum aduerſam, vt radice eius propius admota ſoporetur illa ſopore enecans vis earum. Ergo trita ex oleo percuſſis auxiliatur.

De corchoro, & cnico. CAP. XXXII.

COrchorum Alexandrini cibi herba eſt, cõuolutis foliis ad ſimilitudinem mori, præcordiis (vt ferunr) vtilis, alopeciiſque & lentigini. Boum quoque ſcabiem celerrimè ſanari ea inuenio, apud Nicandrum quidem & ſerpentium morſus, antequam floreat. Nec de cnico ſiue attractylide verboſius dici par eſſet, Aegyptia herba, ni magnum contra venenata animalia præberet auxilium: item aduerſus fungos. Cõſtat à ſcorpione percuſſos, quandiu reneant eam herbam, non ſentire cruciatum.

De perſoluta. CAP. XXXIII.

ET perſolutam Aegyptus in hortis ſerit, coronarum gratia. Duo genera eius, fœmina ac mas. Vtraque ſubdità Venerem inhiberi, virorum maximè, tradunt.

De menſuris & ponderibus. CAP. XXXIIII.

ET quoniam in menſuris quoque ac ponderibus, crebrò Græcis nominibus vtendum eſt, interpretationem eorũ ſemel in hoc loco ponemus. Drachma Attica (ferè enim Attica obſeruatione medici vtuntur) denarij argentei habet pondus. Eadem ſex obolos pondere efficit. Obolus x. chalcos. Cyathus pendet per ſe drachmas x. Cùm acetabuli menſura dicitur, ſignificat heminæ quartam partem, id eſt, drachmas x v. Mna, quam noſtri minam vocant, pendet drachmas Atticas centum.

C. PLIN

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXII.

PROOEMIVM.

COMPLESSE poterant miraculum sui natura atq; tellus, reputantium vel prioris tantùm voluminis dotes, tótque genera herbarum, vtilitatibus hominum, aut voluptatibus genita. Sed quanto plura restant? quantóque mirabiliora inuentu? Illa enim maiore in parte cibi aut odoris decorisve commendatio ad numerosa experimenta duxit. Reliquarum potentia approbat, nihil à rerum natura sine aliqua occultiore causa gigni.

De gentibus, herbis formæ gratia vtentibus.

CAP. I.

EQuidem & formæ gratia ritúsque perpetui, in corporibus suis aliquas exterarũ gentium vti herbis quibusdam, aduerto animum. Illinunt certè aliis aliæ faciem in populis Barbarorum fœminæ, maréque etiam apud Dacos & Sarmatas corpora sua inscribunt. Simile plantagini glastum in Gallia vocatur: quo Britannorum coniuges nurúsque toto corpore oblitæ, quibusdam in sacris & nudæ incedunt, Æthiopum colorem imitantes.

Quòd herbis vestes inficiantur. CAP. II.

IAm verò infici vestes scimus admirabili fuco. Atque vt sileamus, Galatiæ, Africæ, Lusitaniæ granis, coccum Imperatoriis dicatum paludamentis, transalpina Gallia herbis Tyrium atq; conchylium tingit, omnésque alios colores. Nec quærit in profundis murices, seséque obiiciendo escam, dum præripit belluis marinis, intacta etiam ancoris scrutatur vada, vt inueniat per quod facilius matrona adultero placeat, corruptor insidietur nuptæ. Stans & in sicco carpit, quod frugi mundos exsculpat. His alioqui fulgentibus instrui poterat luxuria, certè innocentius. Nunc propositum ista consectari non est: nec committemus, vt subiiciendo vtiliora, luxuriã vtilitate circunscribamus, dicturi & aliàs herbis tingi lapides parietésque pingi. Nec tingendi tamen rationem omisissemus, si vnquam ea liberalium artium fuisset. Interim fortius augetur autoritas: quæ quanta debeatur etiam surdis, hoc est ignobilibus, herbis perhibebitur. Siquidem autores imperij Romani conditorésque immensum quiddam & hinc sumpsere, quoniam non aliunde sagmina in remediis publicis fuere, & in sacris legationibúsque verbenæ. Certè vtroque nomine idem significatur, hoc est, gramen ex arce cum sua terra euulsum: ac semper & legati cùm ad hostes clarigatúmque mitterentur, id est, res raptas clarè repetitum, vnus vtique Verbenarius vocabatur.

De corona graminea: CAP. III.

COrona quidem nulla fuit graminea nobilior, in maiestate populi terrarũ principis, præmiísque gloriæ. Gemmatæ & aureæ, vallares, murales, rostratæ, ciuicæ, triumphales, post hanc fuere súntque cunctæ magno interuallo, magnáque differentia. Cæteras omnes singuli, & duces ipsi, Imperatorésque militibus, aut aliquando collegis dedere.

De raritate eius. CAP. IIII.

DEcreuit in triumphis Senatus, cura belli solutus, & populus otiosus: graminea nunquam nisi in desperatione suprema contigit, nulli nisi ab vniuerso exercitu seruato decreta. Cæteras Imperatores dedere, hanc solam miles Imperatori. Eadem vocatur obsidionalis, liberatis obsidione abominandóque exitio totis castris. Quòd si ciuicæ honos vno aliquo ac vel humillimo ciue seruato, præclarus sacérque habetur, quid tandem

existimari debet, vnius virtute seruatus vniuersus exercitus. Dabatur hæc viridi è gramine, decerpto inde vbi obsessos seruasset aliquis. Nanque summum apud antiquos signum victoriæ erat, herbam porrigere victos, hoc est, terra & altrice ipsa humo, & humatione etiam cedere: quem morem etiam nunc durare apud Germanos scio.

Qui soli corona ea donati. CAP. V.

Donatus est ea L. Siccius Dentatus semel, cùm ciuicas quatuordecim meruisset, depugnasśetque CXX. prælijs semper victor. Tanto rarius est seruatorem vnum à seruatis donari. Quidam Imperatores & sæpius donati sunt, veluti P. Decius Mus, Tribunus militum ab exercitu, altera ab his, qui in præsidio obsessi fuerant, quāta esset eius honoris autoritas, confessus religione: siquidem donatus bouem album Marti immolauit, & centum fuluos, qui ei virtutis causa dati fuerant simul ab obsessis. Hic Decius postea se Consul, Imperioso collega, pro victoria deuouit. Data est & à Senatu populóque Romano, qua claritate nihil equidem in rebus humanis sublimius duco, Fabio illi, qui rem omnem Romanam restituit non pugnando. Nec data, cùm Magistrum equitum & exercitum eius seruasset: tunc satius fuit nomine nouo coronari, appellatum patrem ab his quos seruauerat: sed quo dictum est consensu honoratus est, Annibale ex Italia pulso. Quæ corona adhuc sola ipsius imperij manibus imposita est, & quod peculiare ei est, sola à tota Italia data.

Qui solus centurio coronatus. CAP. VI.

Præter hos contigit eius coronæ honos M. Calphurnio Flammæ, Tribuno militum in Sicilia: Centurioni verò vni ad hoc tempus Cn. Petreio Atinati, Cimbrico bello. Primum pilum is capessens sub Catulo, exclusam ab hoc legionem suam hortatus, Tribunum suum dubitantem per castra hostium erumpere interfecit, legionémque eduxit. Inuenio apud autores, eundem præter hunc honorem, adstantibus Mario & Catulo COSS. prætextatum immolasse ad tibicinem foculo posito. Scripsit & Sylla dictator, ab exercitu se quoque donatum apud Nolam, legatum bello Marsico. Idque etiam in villa sua Tusculana, quæ fuit postea Ciceronis, pinxit. Quod si verum est, hoc execrabiliorem eum dixerim, quandoquidem eam capiti suo proscriptione ipse detraxit, tanto paucioribus ciuium seruatis, quàm postea occisis. Addat etiamnum huic gloriæ superbum cognomen Felicem, ipse tamen obsessis in toto orbe proscriptis, hac corona Sertorio cessit. Æmilianum quoque Scipionē Varro autor est donatum obsidionali in Africa, Manlio COS. tribus cohortibus seruatis, totidémque ad seruandas eas eductis: quod & statuæ eius in foro suo Diuus Augustus adscripsit. Ipsum Augustum cum M. Cicerone filio Consulem Idibus Septembribus Senatus obsidionali donauit. Adeò ciuica non satis videbatur. Nec prætereà quenquam hac inuenimus donatum. Nullæ ergo herbæ fuere certæ in hoc honore: sed quæcunque fuerant in periculi sede, quamuis ignobiles ignotæque, honorem nobilem faciebant: quod latêre apud nos minus quidem miror, cernens negligi ea quoque, quæ ad valetudinem conseruandam, cruciatúsque corporis propulsandos, & mortem arcendam pertinent. Sed quis non mores iure castiget? Addidere viuendi pretio delicias, luxúsque. Nunquàm fuit cupido vitæ maior, nec minor cura. Aliorum hanc operæ credimus, ac nec mandato quidem nostro alios id agere, medicísque prouisum esse. Proh, bonis ipsi fruimur voluptatis, & (quod nihil equidem probrosius duco) viuimus aliena fiducia. Imò verò plerísque vltro etiam irrisui sumus ista commentantes, atque friuoli operis arguimur. Magna, quanquam immensi laboris, solatia sperni cum rerum natura, quam certè non defuisse nobis docebimus, & inuisis quoque herbis inseruisse remedia: quippe cùm medicinas dederit etiam aculeatis. Hæc enim proximè restāt ex his, quas priori libro nominauimus, in quibus ipsis prouidentiam naturæ satis admirari amplectíque non est. Dederat, quas diximus, molles, cibísque gratas. Pinxerat remedia in floribus, visúque ipso animos inuitauerat, etiam delicijs auxilia permiscens. Inde excogitauit aliquas aspectu hispidas, tactu truces, vt tantùm non vocem ipsius fingentis illas, rationémque reddentis exaudire videamur, ne se depascat

auida

auida quadrupes, ne procaces manus rapiant, ne neglecta vestigia obterant, ne insidens ales infringat: his muniendo aculeis, telisque armando, remediis vt tuta ac salua sint. Ita hoc quoque, quod in iis odimus, hominum causa excogitatum est.

Medicinæ ex reliquis coronamentis, & erynge.

CAP. VII.

ET clara in primis aculeatarum erynge est, siue eryngion, contra serpentes & venena ta omnia nascens. Aduersus ictus morsusque, radix eius bibitur drachmæ pondere in vino: aut si plerunque tales iniurias comitatur & febris, ex aqua. Illinitur plagis, peculiariter efficax contra chersydros ac ranas. Omnibus verò contra toxica & aconita efficaciorem Heraclides medicus, in iure anseris decoctam, arbitratur. Apollodorus aduersus toxica cum rana decoquit, cæteri in aqua. Ipsa dura, fruticosa, spinosis foliis, caule geniculato, cubitali & maiore aliquando, alia albicans, alia nigra, radice odorata, & satiua quidem est. Sed & sponte nascitur in asperis & saxosis: & in litoribus maris, durior, nigriórque, folio apij.

De herba quam centum capita vocant. CAP. VIII.

EX his candidam nostri centum capita vocant. Omnes eiusdem effectus, caule & radice in cibos Græcorum receptis vtroque modo, siue coquere libeat, siue cruda vesci. Portentosum est, quod de ea traditur. Radicem eius alterutrius sexus similitudinem referre, raram inuentu: sed si viris contigerit mas, amabiles fieri. Ob hoc & Phaonem Lesbium dilectum à Sappho. Multæ circa hoc non Magorum solùm vanitates, sed etiam Pythagoricorum. Sed in medico vsu præter suprà dicta auxiliatur inflationibus, torminibus, cordis vitiis, stomacho, iocineri, præcordiis in aqua mulsa, lieni in posca. Item ex mulsa renibus, stranguriæ, opisthotonicis, spasmis, lumbis, hydropicis, comitialibus, mulierum mensibus, siue subsidant, siue abundent, vuluarúmque omnibus vitiis. Extrahit infixa corpori cum melle. Strumas, parotidas, panos, recedentes ab ossibus carnes sanat cum axungia salsa, & cerato: item fracturas. Crapulam præsumpta arcet, aluum sistit. Alii qui è nostris sub solstitio colligi eam iussere. Ex aqua cælesti imponi omnibus ceruicis vitiis. Oculorum quoque albugines sanare adalligatam tradiderunt.

De acano & glycyrrhiza. CAP. IX.

SVnt qui & acanon eryngio adscribant, spinosam breuémque, ac latam herbam, spinísque latioribus. Hanc impositam, sanguinem mirè sistere. Alij eryngen falsò eandem putauerunt esse & glycyrrhizam, quare subiungi eam protinus refert. Et ipsa sine dubio inter aculeatas est, foliis echinatis, pinguibus, tactúque gummosis, fruticosa, binum cubitorum altitudine, flore hyacinthi, fructu pilularum platani magnitudinis. Præstantissima in Cilicia, secunda Ponto, radice dulci, & hac tantum in vsu. Capitur ea Vergiliarum occasu, longa ceu viti, coloris buxei. Melióraue nigra, quæque lenta, quàm quæ fragilis. Vsus in subditis decocta ad tertias, cæterò ad mellis crassitudinem, aliquando & tusæ quo genere & vulneribus imponitur, & faucium vitiis omnibus. Item voci vtilissimo succo, sic vt spissatus est, linguæ subdito. Item thoraci, iocineri. Hac diximus sitim famémque sedari. Ob id quidam adipson appellauere eam, & hydropicis dedere, ne sitirent. Ideo & commanducata stomatice est, & hulceribus oris inspersa sæpe, & pterygiis. Sanat & vesicæ scabiem, renum dolores, condylomata, hulcera genitalium. Dedere eam quidam potui in quartanis, drachmarum duarũ pondere, & pipere, hemina aquæ. Commanducata sanguinem ex vulnere sistit. Sunt qui & calculos ea pelli tradiderunt.

De tribulo & generibus eius, & medicinis.

CAP. X.

TRibuli vnum genus in hortis nascitur, alterum in fluminibus tantùm. Succus ex his colligitur ad oculorũ medicinas. Est enim refrigerantis naturæ, & ideo vtilis contra Inflammationes collectionésq;. Hulcera per se erumpentia, & præcipuè in ore, cum melle sanat: item tonsillas. Potus calculos frangit. Thraces, qui ad Strymona habitant, foliis tribuli equos saginant: ipsi nucleo viuunt, panem facientes prædulcem, & qui contrahat venrrem.

ventrem. Radix castè puréque collecta, discutit strumas. Semen adalligatum, varicum dolores sedat: tritum verò, & in aquam sparsum, pulices necat.

De stœbe, & medicinis eius. CAP. XI.

STœbe, quam aliqui phleon vocant, decocta in vino, præcipuè auribus purulentis medetur: item oculis ictu cruentatis: hæmorrhagiæ quoque & dysenteriæ infusa.

De hippophye & hippope, & medicinis earum. CAP. XII.

HIppophyes in sabulosis maritimísque nascitur, spinis albis. Ederæ modo racemosa est, candidis, & ex parte rubentibus acinis. Radix succo madet, qui aut per se conditur, aut pastillis farinæ. Hæc bilem detrahit obolo ponderis, saluberrimè cum mulso. Est altera hippope, sine caule, sine flore, foliis tantùm minutis. Huius quoque succus hydropicis mirè prodest. Debent accommodatæ esse equorum naturæ, neque ex alia causa nomen accepisse. Quippe quædam animalium remediis nascuntur, locupleti diuinitate ad gerenda præsidia: vt non sit mirari satis ingenium eius, disponentis auxilia in genera, in causas, in tempora, vt aliis prosit atque aliis horis, diésque nullus prope sine præsidiis reperiatur.

De vrtica, & medicinis eius. CAP. XIII.

VRtica quid esse inuisius potest? At illa præter oleum, quod in Ægypto ex ea fieri diximus, vel plurimis scatet remediis. Semen eius cicutæ contrarium esse Nicander affirmat: item fungis & argento viuo. Apollodorus & salamandris cum iure decoctæ testudinis. Item aduersari hyoscyamo, & serpentibus, & scorpionibus. Quin illa ipsa amaritudo mordax, vuas in ore, procidentésque vuluas, & infantium sedes, tactu resilire cogit: lethargicos expergisci tactis cruribus, magísque fronte. Eadem canis morsibus addito sale medetur. Sanguinem trita naribus indita sistit, & magis radice. Carcinomata & sordida hulcera, sale admisto: item luxata sanat, & panos, parotidas, carnésque ab ossibus recedentes. Semen potum cum sapa, vuluas strangulantes aperit, & profluuia narium sistit impositum. Vomitiones in aqua mulsa sumptum à cœna faciles præstat, duobus obolis: vno autem in vino poto lassitudines recreat. Vuluæ vitiis tostum, acetabuli mensura: potum in sapa resistit stomachi inflationibus. Orthopnoicis prodest cum melle: & thoracem purgat eodem ecligmate. Et lateri medetur cum semine lini. Addunt hyssopum & piperis aliquid. Illinitur lieni. Difficilem ventrem tostum cibo emollit. Hippocrates vuluam purgari poto eo pronuntiat. Dolore leuari tosto acetabuli mensura dulci poto, & imposito cum succo maluæ. Intestinorum animalia pelli cum hydromelite & sale. Defluuia capitis, semine illito cohonestari. Articularibus morbis & podagricis plurimi cum oleo vetere, aut folia cum vrsino adipe trita imponunt. Ad eadem radix tusa cum aceto non minus vtilis: item lieni. Et cocta in vino discutit panos, cum axungia vetere salsa. Eadem psilothrum est sicca. Condidit laudes eius Phanias physicus, vtilissimam cibis coctam conditámve professus arteriæ, tussi, ventris distillationi, stomacho, panis, parotidibus, pernionibus: cum oleo sudorem, coctam cum conchyliis ciere aluum, cum ptisana pectus purgare, mulierúmque menses: cum sale hulcera quæ serpant cohibere. Succus quoque in vsu est. Expressus illitúsque fronti, sanguinem narium sistit: potus vrinam ciet, calculos rumpit: vuam gargarizatus reprimit. Semen colligi messibus oportet. Alexandrinum maximè laudatur. Ad omnia hæc & mitiores quidem teneræque efficaces, sed præcipuè syluestris illa, & amplius lepras è facie tollit, in vino pota. Si quadrupes fœtum non admittat, vrtica naturam fricandam monstrant.

De lamio, & medicinis eius. CAP. XIIII.

EA quoque num, quam lamium inter genera earum appellauimus, mitissima, & foliis non mordentibus, medetur cum mica salis contusis incussísque, inustis & strumis, tumoribus, podagris, vulneribus. Album habet in medio folio, quod ignibus sacris medetur. Quidam è nostris tempore discreuere genera. Autumnalis vrticæ radice alligata in tertianis, ita vt ægri nuncupentur, cùm eruitur ea radix, & dicatur quæ, & cui, & quorum filio eximatur, liberari morbo tradiderunt. Hoc idem cōtra quartanas pollere.

Iidem

Iidem vrticæ radice addito sale,infixa corpori extrahi. Foliis cum axungia strumas discuti:vel si suppurauerint,erodi complerique.

De scorpione,generibúsque,ac medicinis eius. CAP. XV.

EX argumento nomen accepit scorpius herba. Semen enim habet ad similitudinem caudæ scorpionis,folia pauca. Valet & aduersus animal nominis sui. Est & alia eiusdem nominis effectúsque sine foliis,asparagi caule,in cacumine aculeum habens, & inde nomen.

De leucacantha,& medicinis eius. CAP. XVI.

LEucacantham alij phyllon,alij ischiada,alij polygonaton appellant, radice cyperi, quæ commanducata dentium dolorem sedat. Item laterum & lumborum, vt Hicesius tradit,semine poto drachmis octo,aut succo.Eadémque ruptis conuulsis medetur.

De helxine,perdicio,parthenio,sideriti,& medicinis eius. CAP. XVII.

HElxinen aliqui perdicium vocant,quoniam perdices ea præcipuè vescantur. Alij sideritin,nonnulli parthenium. Folia habet mistæ similitudinis plantagini & marrubio,cauliculos densos,leuiter rubentes,semina in capitibus lappaceis adhærentia vestibus:vndè & helxinem dictam volunt. Sed nos qualis vera esset helxine,diximus priori libro. Hæc autem inficit lanas, sanat ignes sacros & tumores, collectionésque omnes,& adusta. Panos succus eius cum psimmythio, ignes sacros,tumores,collectionésque,& guttura incipientia turgescere.Item veterem tussim cyatho hausto,& omnia in humido: sicut tonsillas & varices cum rosaceo.Imponitur & podagris cum caprino seuo ceráque Cypria. Perdicium siue Parthenium(nam sideritis alia est)à nostris herba vrceolaris vocatur, ab aliis astericum,folio similis ocimo, nigrior tantum,nascens in tegulis,parietinísque.Medetur cum mica salis trita iisdem omnibus, quibus lamium, & eodem modo: item vomicæ calfacto succo poto. Et contra hulcera, rupta,lapsúsque & præcipitia,aut vehiculorum euersiones singularis.Vernula charus Pericli Atheniensium principi,cùm is in arce templum ædificaret,repsissétque super altitudinem fastigij, & inde cecidisset, hac herba dicitur sanatus,monstrata Pericli somnio à Minerua.Quare Parthenium vocari cœpta est,assignatúrque ei Deæ.Hic est vernula,cuius effigies ex ære fusa est, & nobilis ille Splanchnoptes.

De chamæleone,generibúsque,& medicinis eius. CAP. XVIII.

CHamæleonem aliqui ixiam vocant.Duo genera eius. Candidior asperiora folia habet:serpit in terra echini modo spinas erigens,radice dulci,odore grauissimo.Quibusdam in locis viscum gignit album sub alis foliorũ,maximè circa Canis ortum,quomodo thura nasci dicuntur:vnde & ixia appellatur. Hoc,vt mastiche,vtuntur mulieres. Quare & chamæleon vocetur,varietate foliorum euenit. Mutat enim cũ terra colores, hîc niger,illic viridis,alîubi cyaneus,aliubi croceus, atque aliis coloribus. Ex his candidus hydropicos sanat succo radicis decoctæ.Bibitur drachma in passo. Pellit & interaneorum animalia acetabuli mensura succi eiusdem in vino austero cum origani scopis. Facit ad difficultatem vrinæ. Hic succus occidit canes suésque in polenta. Addita aqua & oleo contrahit in se mures ac necat,nisi protinus aquam sorbeant. Radicem eius aliqui concisam seruari iubent funiculis pendentem,decoquúntque in cibo contra fluxiones,quas Græci rheumatismos vocant. Ex nigris aliqui marem dixere, cui flos purpureus esset,& fœminam cui violaceus.Vno nascuntur caule cubitali, crassitudine digitali. Radicibus earum lichenes curantur,cum sulphure & bitumine vnà coctis: commanducatis verò dentes mobiles,aut in acero decoctis. Succo scabiem etiam quadrupedum sanant.Et ricinos canum necant:iuuencas quoque anginæ modo. Quare à quibusdam vlophonon vocatur,& cynozolon,propter grauitatem odoris. Ferunt & hæc viscum hulceribus vtilissimum.Omnium autem generum eorum radices scorpionibus aduersantur.

De coronopo,& medicinis eius. CAP. XIX.

COronopus oblonga herba est cum fissuris. Seritur interim,quoniam radix cœliacis præclarè facit in cinere tosta.

De

De anchuſa, & pſeudanchuſa, & medicinis earum.

CAP. XX.

ET anchuſæ radix in uſu eſt, digitali craſſitudine. Finditur papyri modo: manúſque inficit ſanguineo colore: præparat lanas pretioſis coloribus. Sanat hulcera in cerato, præcipuè ſenum, item aduſta. Liquari non poteſt in aqua: oleo diſſoluitur: idque ſynceræ experimentum eſt. Datur & ad renum dolores drachma eius potui in vino: aut ſi febris ſit, in decocto balani. Item iocinerum vitiis, & lienis, & bile ſuffuſis. Lepris & lentigini illinitur ex aceto. Folia trita cum melle & farina, luxatis imponuntur: & pota drachmis duabus in mulſo aluum ſiſtunt. Pulices necare radix in aqua decocta traditur. Eſt & alia ſimilis, pſeudanchuſa ob id appellata, à quibuſdam verò enchuſa, aut doris, & multis aliis nominibus, lanuginoſior & minus pinguis, tenuioribus foliis & languidioribus. Radix oleum non fundit, ſed rubentem ſuccum: & hoc ab anchuſa diſcernitur. Contra ſerpentes efficaciſſima potu foliorum, vel ſeminis. Folia ictibus imponuntur. Virus ſerpentium fugat. Bibitur & propter ſpinam. Folium eius ſiniſtra decerpi iubent Magi, & cuius cauſa ſumatur dici, tertianíſque febribus alligari.

De onochile, anthemi, loto, & lotomerra, heliotropio, tricocco, & adianto ſiue callitricho.

CAP. XXI.

† archibelbion, tonocleam,

ESt & alia herba proprio nomine onochiles, quam aliqui anchuſam vocant, alij † arcebion, alij † onochelim, aliqui rhexiam, multi enchuſam, paruo frutice, flore purpureo, aſperis foliis & ramis, radice meſsibus ſanguinea, cæterò nigra, in ſabuloſis naſcens, efficax contra ſerpentes, maximéque viperas, & radice & foliis, æquè cibo ac potu. Vires habet meſsibus. Folia trita odorem cucumeris reddunt. Datur in cyathis tribus vulua procidente. Pellit & tineas cum hyſſopo. Et in dolore renum aut iocineris ex aqua mulſa, ſi febris ſit: ſin aliter, ex vino bibitur. Lentigini ac lepris radix illinitur. Habentes eam, à ſerpentibus feriri negãtur. Eſt & alia huic ſimilis flore rubro, minor, & ipſa ad eoſdem vſus. Tradúntque commanducata ea, ſi inſpuatur, mori ſerpentem. Anthemis magnis laudibus celebratur ab Aſclepiade. Aliqui leucanthemida vocant, alij leucanthemũ, alij eranthemon, quoniam vere floreat: alij chamæmelon, quoniã odorem mali habeat. Nonnulli melanthemon vocant. Genera eius tria flore tantùm diſtant, palmum non excedentia, paruiſque floribus, vt rutæ, candidis, aut melinis, aut purpureis. In macro ſolo, aut iuxta ſemitas colligitur vere, & in coronamenta reponitur. Eodem tempore & medici folia tuſa in paſtillos digerunt: item florem & radicem. Dantur omnia miſta drachmæ vnius pondere, contra ſerpentium omnium ictus. Pellit mortuos partus: item menſtrua in potu, & vrinam, calculóſq;. Inflationes, iocinerum vitia, bilem ſuffuſam, ægilopia commanducata, hulcerum eruptiones manantes ſanat. Ex omnibus his generibus ad calculos efficaciſsima eſt, quæ florem purpureum habet; cuius & foliorum & fruticis amplitudo maiuſcula eſt. Hanc propriè quidam eranthemon vocant. Loton qui arborẽ putant tantùm eſſe, vel Homero autore coargui poſſunt. Is enim inter herbas ſubnaſcentes Deorum voluptati, loton primam nominauit. Folia eius cum melle, oculorum cicatrices, argema, nubeculas diſcutiunt. Eſt & lotometra, quæ fit ex loto ſata, ex cuius ſemine ſimili milio, fiunt panes in Ægypto à paſtoribus, maximè aqua vel lacte ſubacto. Negatur quicquam illo pane ſalubrius eſſe, aut leuius, dum caleat: refrigeratus difficilius concoquitur, fitque ponderoſus. Cõſtat, eos qui illo viuant, nec dyſenteria nec teneſmo, neque aliis morbis ventris infeſtari. Itaque inter remedia eorum habetur. Heliotropij miraculum ſæpius diximus, cum Sole ſe circumagentis, etiam nubilo die: tantus ſideris amor eſt. Noctu velut deſiderio contrahi cæruleum florem. Genera eius duo: tricoccum, & helioſcopium. Hoc altius (quanquam vtrunque ſemipedalem altitudinem non excedat) ab ima radice ramoſum. Semen in folliculo meſſibus colligitur. Naſcitur non niſi in pingui ſolo, cultóque maximè: tricoccum vbique. Si decoquatur, inuenio cibis placere: & in lacte iucundius aluum molliri: & ſi decocti ſuccus bibatur, efficaciſſimè exinaniri. Maioris ſuccus

cus excipitur æstate, hora sexta: miscetur cum vino, sic firmior. Capitis dolores sedat, rosaceo admisto. Verrucas cum sale tollit succus è folio: vnde nostri verrucariam herbam appellauere, aliis cognominari effectibus digniorem. Nanque & serpentibus, & scorpionibus resistit, ex vino aut aqua mulsa, vt Apollophanes & Apollodorus tradunt. Folia infantium destillationibus, quod siriasin vocant, illita medentur. Item contractionibus, etiamsi id comitialiter accidat. Decocto quoque foueri eos, saluberrimum est. Potum id pellit †tineas, & renum harenas. Si cuminum adiiciatur, calculos frangit. Decoqui cum † tenias. radice oportet, quæ cum foliis & hircino seuo podagris illinitur. Alterum genus, quod tricoccum appellauimus, & alio nomine scorpiuron vocatur, foliis nō solùm minoribus, sed etiam in terram vergentibus. Semen ei est effigie scorpionis caudæ: quare ei nomen. Vis ad omnia venenata & phalangia, & contra scorpiones præcipuè illita. Non feriuntur habentes. Et si terram surculo heliotropij circumscribat aliquis, negant scorpionem egredi. Imposita verò herba, aut vda omnino respersum, protinus mori. Seminis grana quatuor pota, quartanis prodesse dicuntur, tria verò tertianis: vel si herba ipsa ter circunlata subiiciatur capiti. Semen & Venerem stimulat. Cum melle panos discutit. Et verrucas hoc vtique heliotropium radicitus extrahit, & excrescētia in sedibus. Spinæ quoque ac lumborum sanguinem corruptum trahit, illitum semē & potum in iure gallinacei decoctum, aut cum beta & lente. Cortex verò liuentibus colorem reddit. Magi heliotropium quartanis quater, in tertianis ter alligari iubent ab ipso ægro, precarique eum, soluturum se nodos liberatum, & ita facere nō exempta herba. Aliud adianto miraculum: æstate viret, bruma nō marcescit: aquas respuit, perfusum mersumve sicco simile est: tanta dissociatio deprehenditur: vnde & nomen à Græcis, alioquin frutici topiario. Quidam callitrichon vocant, alij polytrichon, vtrunque ab effectu. Tingit enim capillum: & ad hoc decoquitur in vino cum semine apij, adiecto oleo copiosè, vt crispum densumq; faciat, defluere autem prohibet. Duo eius genera, candidius, & nigrum breuiusque. Id quod maius est, polytrichon: aliud, trichomanes vocant. Vtrique ramuli nigro colore nitent foliis filicis: ex quibus inferiora aspera ac fusca sunt: omnia autem contrariis pediculis densa inter se ex aduerso: radix nulla. Vmbrosas petras, parietumq; aspergines: ac fontium maximè specus sequitur: & saxa manantia, quod miremur, cùm aquas non sentiat. Calculos è corpore mirè pellit, frangitque, vtique nigrum. Qua de causa potius, quàm quòd in saxis nasceretur, à nostris saxifragum appellatum crediderim. Bibitur è vino, quantum terni decerpsere digiti. Vrinam cient: Serpentium & araneorum venenis resistunt. In vino decocti aluum sistunt. Capitis dolores corona ex his sedat. Contra scolopendræ morsus illinuntur, crebrò auferendi ne pereant: hoc & in alopeciis. Strumas discutiunt, furfuresque in facie, & capitis manantia hulcera. Decoctum ex his prodest suspiriosis, & iocineri, & lieni, & felle suffusis, & hydropicis. Stranguriæ illinuntur, & renibus cum absinthio. Secundas cient & menstrua. Sanguinem sistunt ex aceto, aut rubi succo poti. Infantes quoque exhulcerati perunguntur ex iis cum rosaceo & vino prius. Folium in vrina pueri impubis, tritum quidem cum aphronitro, & illitum ventri mulierum, ne rugosus fiat, præstare dicitur. Perdices & gallinaceos pugnaciores fieri putant, in cibum eorum additis: pecorique esse vtilissimos.

De picride, thesio, asphodelo, alimo, acantho, bupresti, elaphobosco, scandice, iasione, & de caucalide, sio, sillybo, scolymo siue limonio, soncho, chondrillo siue chondrille, & boletis. CAP. XXII.

Picris ab insigni amaritudine cognominatur, vt diximus: rotundo folio. Tollit eximiè verrucas. Thesium quoque non dissimili amaritudine est: sed purgat aluum, in quem vsum teritur ex aqua. Asphodelum de clarissimis herbarum, quam heroion aliqui appellauerunt, Hesiodus & in syluis nasci dixit: Dionysius, marem ac fœminam esse. Defectis corporibus & phthisicis constat bulbos eius cum ptisana decoctos aptissimè dari: panemque ex his cum farina subactis, saluberrimum esse. Nicander & contra serpentes ac scorpiones, vel caulem, quem anthericon vocauimus, vel semen, vel bulbos dedit in vino

tribus

rribus drachmis:subſtrauitque ſomno contra hos metus. Datur & contra venenata marina,& contra ſcolopendras terreſtres. Cochleæ mirè in Campania caulem eum perſequuntur,& ſugendo areſaciunt. Folia quoque illinuntur venenatorum vulneribus ex vino. Bulbi neruis articuliſque cum polenta tuſi illinuntur. Prodeſt & conciſis ex aceto lichenas fricare:item hulceribus putreſcentibus ex aqua imponere: mammarum quoque & teſtium inflammationibus. Decocti in fæce vini,oculorum epiphoris ſuppoſito linteolo medentur. Ferè in quocunque morbo decoctis magis medici vtuntur. Item ad tibiarum tetra hulcera,rimaſque corporum quacunq; in parte farina areſactorũ. Autumno autem colliguntur,cum plurimum valent. Succus quoq; ex tuſis expreſſus aut decoctis, vtilis fit corporis dolori,cum melle: idem odorẽ corporis iucundum affectantibus,cum iri arida & ſalis exiguo. Folia etiam ſuprà dictis medentur,& ſtrumis,panis,hulceribus in facie,decocta in vino. Cinis è radice alopecias emendat,& rimas pedum. Decoctæ radicis in oleo ſuccus,perniones & ambuſta. Et ad grauitatem aurium infunditur:à contraria aure in dolore dentium. Prodeſt & vrinæ pota modicè radix, & menſtruis & lateris doloribus:item ruptis conuulſis,tuſſibus, drachmæ pondere in vino pota. Eadem & vomitiones adiuuat commanducata. Semine ſumpto turbatur venter. Chryſermus & parotidas in vino decocta radice curauit:itẽ ſtrumas,admiſta cachry ex vino. Quidam aiunt, ſi impoſita radice pars eius in fumo ſuſpendatur, & quarta die ſoluatur,vnà cum radice areſcere ſtrumam. Sophocles ad podagras vtroque modo, cocta crudáque vſus eſt. Ad perniones decoctam ex oleo dedit, & ſuffuſis felle in vino,& hydropicis. Venerem quoque concitari cum vino & melle perunctis,aut bibentibus,tradiderunt. Xenocrates & lichenas & pſoras,radice in aceto decocta,tolli dicit. Item ſi cocta ſit cum hyoſcyamo & pice liquida,alarum quoque & feminum viria.& capillum criſpiorem fieri,raſo prius capite,ſi radice ea fricetur. Simus lapides renum in vino decocta atque pota eximit. Hippocrates ſemen eius ad impetus lienis dari cenſet. Iumentorum quoque hulcera ac ſcabiem,radix illita,aut decoctæ ſuccus ad pilum reducit. Mures etiam eadem fugantur,cauerna præcluſa moriuntur. Aſphodelon ab Heſiodo quidam alimon appellari exiſtimauere,quod falſum arbitror. Eſt enim ſuo nomine alimon,nõ parui & ipſum erroris inter autores. Alij enim fruticem eſſe dicunt denſum,candidum,ſine ſpina,foliis oleæ,ſed mollioribus. Coquitur autem hoc ciborum gratia. Radix tormina diſcutit,drachmæ pondere in aqua mulſa pota:item conuulſa & rupta. Alij olus maritimum eſſe dixere falſum, & inde nomen,foliis in rotunditate longis,laudatum in cibis. Duorum prætereà generum, ſylueſtre,& mitius: vtrunque prodeſſe dyſentericis etiam exhulceratis cum pane,ſtomacho verò ex aceto. Hulceribus vetuſtis illini crudum,& vulnerum recentium impetus lenire,& luxatorum pedum ac veſicæ dolores. Sylueſtri tenuiora folia, ſed in eiſdem remediis effectus maiores, & in ſananda hominum ac pecorum ſcabie. Prætereà nitorem corpori fieri dentibúſque candorem, ſi fricentur radice ea. Semine linguæ ſubdito ſitim non ſentiri. Hoc quoque mandi,& vtraque etiam condiri. Crateuas tertium quoque genus tradidit,longioribus foliis & hirſutioribus,odore cupreſſi: naſci ſub edera maximè,prodeſſe opiſthotonicis,cõtractionibus neruorum,tribus obolis in ſextarium aquæ. Acanthos eſt topiaria & vrbana herba,elato longóque folio,crepidines marginum, adſurgentiúmque puluinorum toros veſtiens. Duo genera eius ſunt,aculeatum & criſpum, quod breuius:alterum læue,quod aliqui pæderota vocant,alij melamphyllum. Huius radices vſtis luxatiſq; mirè proſunt: item ruptis conuulſis & phthiſin metuentibus incoctæ cibo,maximè ptiſana. Podagris quoq; illinuntur tritæ & calefactæ calidis. Bupleuron in ſponte naſcentium olerum numero Græci habent,caule cubitali,foliis multis longiſque, capite anethi,laudatum in cibis ab Hippocrate:in medicina à Glaucone & Nicandro. Semen cõtra ſerpentes valet. Folia ad ſecundas fœminarum,vel ſuccum ex vino illinunt: & ſtrumis folia cum ſale & vino. Radix contra ſerpentes datur in vino,& vrinæ ciendæ. Bupreſtim magna inconſtantia Græci in laudibus ciborum etiam habuere:iidémque remedia tanquam contra venenum prodiderunt. Et ipſum nomen indicio eſt boum,certè venenum

venenum eſſe.quos diſſilire deguſtata fatentur. Quapropter nec de hac plura dicemus. Eſt verò cauſa, quare venena monſtremus inter gramineas coronas, niſi libidinis cauſa expetenda alicui videtur, quam non aliter magis accendi putant, quàm potu. Elaphoboſcon ferulaceum eſt, geniculatum, digiti craſſitudine, ſemine corymbis dependentibus ſimili effigie, ſed non amaris, foliis oluſatri: & hoc laudatum in cibis. Quippe etiam cõditum prorogatur ad vrinã ciendam, lateris dolores ſedandos, rupta conuulſa ſananda, inflationes diſcutiendas, coli quoque tormenta. Contra ſerpentium omniúmque aculeatorum ictus. Quippe fama eſt, hoc pabulo ceruos reſiſtere ſerpentibus. Fiſtulas quoque radix nitro addito illita ſanat. Siccãda autem in eos vſus prius eſt, ne ſucco ſuo madeat, qui contra ſerpentium ictus non facit eam deteriorem. Scandix quoque in olere ſylueſtri à Græcis ponitur, vt Opion & Eraſiſtratus tradunt. Item decocta aluum ſiſtit. Semine ſingultus confeſtim ex aceto ſedat. Illinitur ambuſtis, vrinas ciet. Decoctæ ſuccus prodeſt ſtomacho, iocineri, renibus, veſicæ. Hæc eſt, quam Ariſtophanes Euripidi poetæ obiicit ioculariter, matrem eius ne olus quidem legitimum venditaſſe, ſed ſcandicem. Eadem erat anthriſcus, ſi tenuiora folia & odoratiora haberet. Peculiaris laus eius, quòd fatigato Venere corpori ſuccurrit, marcentéſque ſenio iam coitus excitat. Siſtit profluuia alba fœminarum. Et iaſione olus ſylueſtre habetur, in terra repens, cum lacte multo: florem fert candidum: concilium vocant. Et huius eadem commendatio ad ſtimulandos coitus. Cruda ex aceto in cibo ſumpta, mulieribus lactis vbertatem præſtat. Salutaris eſt phthiſin ſentientibus. Infantium capiti illita nutrit capillum, tenacioremque eius cutem efficit. Eſtur & caucalis, fœniculo ſimilis, breui caule, flore candido, cordi vtilis. Succus quoque eius bibitur, ſtomacho perquàm commodatus & vrinæ, calculiſque & harenis pellendis, & veſicæ pruritibus. Extenuat & lienis, iocineris, renúmque pituitas. Semen menſes fœminarum adiuuat, bilémque à partu ſiccat. Datur & contra profluuia geniturae viris. Chryſippus & conceptionibus eam putat conferre multum: bibitur in vino ieiunis. Illinitur & contra venena marinorum, ſicut † Petricus in carmine ſuo ſignificat. His adnumerant ſion, latius apio, in aqua naſcens, pinguius, nigriúſque, copioſum ſemine, ſapore naſturtij. Prodeſt vrinis, renibus, lienibus, mulierúmq; menſibus, ſiue ipſum in cibo ſumptum, ſiue ius decocti, ſiue ſemen è vino drachmis duabus. Calculos rumpit, aquiſq; quæ gignunt eos, reſiſtit. Dyſentericis prodeſt infuſum. Item lentigini illitum, & mulierum vitiis in facie noctu illitum, momentóque cutem emendat, & ramices lenit, & ſcabiem equorum. Silybum, chamæleonti albo ſimilem, æquè ſpinoſam, ne in Cilicia quidem, aut Syria, aut Phœnice, vbi naſcitur, coquere tanti eſt: ita operoſa eius culina traditur. In medicina nullum vſum habet. Scolymon quoque in cibos recipit Oriens, & alio nomine limonion appellat. Frutex eſt nunquam cubitali altior, criſtiſque foliorum ac radice nigra, ſed dulci: Eratoſtheni quoque laudata in pauperis cœna. Vrinam ciere præcipuè traditur: ſanare lichenas & lepras ex aceto: Venerẽ ſtimulare in vino, Heſiodo & Alcæo teſtibus: qui florente ea cicadas acerrimi cantus eſſe, & mulieres libidinis auidiſsimas, viróſque in coitum pigerrimos ſcripſere, velut prouidentia naturæ hoc adiumento tunc valentiſsimo. Item graueolentiam alarum emendat radicis emedullatæ vncia, in vini Falerni heminis tribus decocta ad tertias, & à balineo ieiuno, itémque poſt cibum cyathis ſingulis pota. Mirum eſt, quod Xenocrates promittit experimento, vitium id ex alis per vrinam effluere. Eſtur & ſonchos, vt quem Theſeo apud Callimachum apponat Hecale, vterque albus & niger, lactucæ ſimiles ambo, niſi ſpinoſi eſſent, caule cubitali, anguloſo, intus cauo, ſed qui fractus copioſo lacte manet. Albus, qui è lacte nitor, vtilis orthopnoicis lactucarum modo. Eraſiſtratus calculos per vrinam pelli eo monſtrat, & oris graueolentiam commanducato corrigi. Succus trium cyathorum menſura, in vino albo & oleo calefactus, adiuuat partus, ita vt à partu ambulent grauidæ. Datur & in ſorbitione. Ipſe caulis decoctus facit lactis abundantiam nutricibus, colorémque meliorem infantium: vtiliſsimus his, quæ lac ſibi coire ſentiant. Inſtillatur auribus ſuccus, calidúſque in ſtranguria bibitur cyathi menſura, & in ſtomachi roſionibus cum ſemine cucumeris

† Alij, Petreius.

D nucleiſque

nucleiſque pineis. Illinitur & ſedis collectionibus. Bibitur contra ſerpentes ſcorpionéſq; radix verò illinitur. Eadem decocta in oleo Punici mali calyce, aurium morbis præſidium eſt. Hæc omnia ex albo. Cleemporus nigro prohibet veſci, vt morbos faciente, de albo conſentiens. Agathocles etiam contra ſanguinem tauri demonſtrat ſuccum eius. Refrigeratoriam tamen vim eſſe conuenit nigro, & hac cauſa imponendum cum polenta. Zenon radice albi ſtranguriam docet ſanari. Chondrillon ſiue chondrille, folia habet intubi circumroſis ſimilia, caulem minus pedalem, ſucco madentem amaro, radicæ fabæ ſimili, aliquando numeroſa. Habet proximam terræ maſtichen tuberculo fabæ, quæ appoſita fœminarum menſes trahere dicitur. Tuſa cum radicibus tota, diuiditur in paſtillos, contra ſerpentes argumento probabili. Siquidem mures agreſtes læſi ab his, hanc eſſe dicuntur. Succus ex vino coctæ, aluum ſiſtit. Eadem palpebrarum pilos inordinatiſſimos, pro gummi efficaciſſimè regit. Dorotheus ſtomacho & concoctionibus vtilem carminibus ſuis pronuntiauit. Aliqui fœminis & oculis, generationíque virorum contrariam putauere. Inter ea quæ temere manduntur, boleros meritò poſuerim, optimi quidem hos cibi, ſed immenſo exemplo in crimen adductos, veneno Tiberio Claudio principi per hanc occaſionem à cõiuge Agrippina dato: quo facto illa terris venenum alterum, ſibíque ante omnes, Neronem ſuum dedit. Quorundam ex his facilè noſcuntur venena, diluto rubore, rancido aſpectu, liuido intus colore, rimoſa ſtria, pallido per ambitum labro. Non ſunt hæc in quibuſdam: ſiccíque & nitri ſimiles veluti guttas in vertice albas ex tunica ſua gerunt. Voluam enim terra ob hoc prius gignit, ipſum poſtea in volua, ceu in ouo eſt luteum. Nec tunicæ minor gratia in cibo infantis boleti. Rumpitur hæc primò naſcente: mox in pediculo corpus abſumitur, raróque vnquam geminis ex vno pede. Origo prima cauſáque è limo, & aceſcente ſucco madentis terræ, aut radicis ferè glandiferæ: initióque ſpuma lentior, dein corpus membranæ ſimile, mox partus. Vt diximus, illa pernicialia, prorſus improbãda. Si enim caligaris clauus ferríve aliqua rubigo, aut panni marcor affuerit naſcenti, omnem illico ſuccum alienum ſaporémque in venenum concoquit: deprehendiſſéque niſi agreſtes poſſunt, atque qui colligunt. Ducũt ipſi alia vitia, nunc quidem ſi ſerpentis cauerna iuxtà fuerit, ſi pateſcentes primò adhalauerit, capaci venenorum cognatione ad virus accipiendum. Itaque cauere conueniet, prius quàm ſe condant ſerpentes. Signa erunt tot herbæ, tot arbores fruticéſque, ab emerſu earum ad latebram vſque vernantes: & vel fraxini tantùm folia, nec poſtea naſcentia, nec antè decidentia. Et boletis quidem ortus occaſúſque omnis intra dies ſeptem eſt.

De fungis, & ſilphio, & de laſere. CAP. XXIII.

FVngorum lentior natura, & numeroſa genera, ſed origo nõ niſi ex pituita arborum. Tutiſſimi, qui rubent callo, minus diluto rubore, quàm boleti. Mox candidi, velut apice Flaminis inſignibus pediculis. Tertium genus ſuilli, venenis accommodatiſſimum. Familias nuper interemere, & tota conuiuia, Annęum Serenum præfectum Neronis vigilum, & tribunos, & centuriones. Quæ voluptas tanta ancipitis cibi? Quidam diſcreuere arborum generibus, fico, ferula, & gummi ferentibus: nos item fago, aut robore, aut cupreſſo, vt diximus. Sed iſta quis ſpondet in venalibus? Omnium colos liuidus. His aberit veneni argumentum, quò ſimilior fuerit arborum fici. Aduerſus hæc diximus remedia, dicemúſque: interim ſunt aliqua & in his. Glaucias ſtomacho vtiles putat boletos. Siccantur pendentes ſuilli, iunco transfixi, quales è Bithynia veniunt. Hi fluxionibus alui, quas rheumatiſmos vocant, medentur, excreſcentibúſque in ſede carnibus: minuunt enim eas, & tempore abſumunt. Item lentigines, & mulierum vitia in facie. Lauantur etiam vt plumbum, in oculorum medicamenta. Sordidis hulceribus & capitis eruptionibus, canum morſibus ex aqua illinuntur. Libet & coquendi dare aliquas communes in omni eo genere obſeruationes, quando ipſæ ſuis manibus deliciæ præparant, hunc cibum ſolùm, & cogitatione antè paſcuntur, ſucceineis nouaculis aut argenteo apparatu comitante. Noxij erunt fungi, qui in coquendo duriores fient: innocentiores qui

nitro

nitro addito coquentur,ſi vtique percoquantur. Tutiores fient cum carne cocti,aut cum pediculo pyri. Proſint & pyra confeſtim ſumpta. Debellat eos & aceti natura,contraria iis. Imbribus proueniunt omnia hæc. Imbre & ſilphion. Venit primò è Cyrenis,vt dictum eſt. Ex Syria nunc maximè importatur,deterius Parthico, ſed Medico melius,extincto omni Cyrenaico,vt diximus. Vſus ſilphij in medicina. Nam folia ad expurgandas vuluas pellendóſque emortuos partus decoquuntur in vino albo odorato,vt bibatur menſura acetabuli à balineis. Radix prodeſt arteriis exaſperatis: & collectionibus ſanguinis illinitur. Sed in cibis concoquitur ægrè. Inflationes facit & ructus. Vrinæ quoque noxia. Suggillatis cum vino & oleo amiciſſima, & cum cera ſtrumis. Verrucæ ſedis crebriore eius ſuffitu cadunt. Laſer è ſilphio profluens quo diximus modo, inter eximia naturæ dona numeratum,pluribus compoſitionibus inſeritur. Per ſe autem algores excalfacit. Potum neruorum vitia extenuat. Fœminis datur in vino. Et lanis mollibus admouetur vuluæ ad menſes ciendos. Pedum clauos circunſcarificatos ferro,miſtum ceræ extrahit. Vrinam ciet ciceris magnitudine dilutum. Andreas ſpondet,copioſius ſumptum nec inflationes facere,& concoctioni plurimum conferre ſenibus & fœminis: item hyeme, quàm æſtate,vtilius,& tum aquam bibentibus: cauendúmque ne qua intus ſit exhulceratio. Ab ægritudine recreationi efficax in cibo. Tempeſtiuè enim datũ, cauterij vim obtinet: aſſuetis etiam vtilius,quàm expertibus. Ad extera corporum indubitatas confeſſiones habet. Venena telorum & ſerpentium extinguit potum: ex aqua vulneribus his circúlinitur: ſcorpionum tantùm plagis ex oleo: hulceribus verò nõ matureſcentibus cum farina hordeacea vel fico ſicca. Carbunculis cum ruta, vel cum melle,vel per ſe viſco ſuperlitum vt hæreat: ſic & ad canis morſus. Excreſcentibus circa ſedem,cum tegmine. Punici mali ex aceto decoctum. Clauis pedum, qui vulgò morticini appellantur,nitro miſto,antè ſubactum. Carnes replet cum vino & croco,aut pipere,aut murium fimo & aceto. Perniones ex vino fouet,& ex oleo coctum imponitur: ſic & callo. Clauis pedum ſuperraſis præcipuè vtilitatis. Contra aquas malas,peſtilentes tractus,vel dies. In tuſſi,vua, fellis veteri ſuffuſione,hydropiſi,raucitatibus: confeſtim enim purgat fauces, vocémque reddit. Podagras in ſpongia dilutum poſca lenit. Pleuriticis in ſorbitione vinum poturis datur: contractionibus,opiſthotonicis,ciceris magnitudine cera circunlitum. In angina gargarizatur. Anhelatoribus & in tuſſi vetuſta cum porro ex aceto datur: æquè ex aceto his,qui coagulum lactis ſorbuerint. Præcordiorum vitiis,ſyntecticis,comitialibus in vino,in aqua mulſa linguæ paralyſi. Coxendicibus & lumborum doloribus cum decocto melle illinitur. Non cenſuerim,quod autores ſuadent,cauernis dentium in dolore inditum cera includi,magno experimento hominis, qui ſe ea de cauſa præcipitauit ex alto. Quippe tauros inflammat naribus illitis: ſerpentes auidiſſimas vini admiſtum rumpit. Ideo nec inungi ſuaſerim cum Attico melle,licet præcipiant. Quas habeat vtilitates admiſtum aliis,immenſum eſt referre: & nos ſimplicia tractamus: quoniam in his naturam eſſe apparet,in illis coniecturam ſæpius fallacem,nulli ſatis cuſtodita in miſturis concordia naturæ ac repugnantia. Qua de re mox plura.

De natura mellis,& aqua mulſa,& quare genere ciborum mores immutẽtur,& de melitite & cera: & contra compoſitiones medicorum. CAP. XXIIII.

NOn eſſet mellis autoritas in pretio minor,quàm laſeris,ni vbique naſceretur. Illud ipſa fabricata ſit natura,ſed huic gignendo animal,vt diximus,innumeros ad vſus, ſi quoties miſceatur, æſtimemus. Prima propolis alueorum(de qua diximus)aculeos & omnia infixa corpori extrahit,tubera diſcutit, dura concoquit,dolores neruorum mulcet,hulceráque iam deſperantia cicatrice includit. Mellis quidem ipſius natura talis eſt, vt putreſcere corpora non ſinat,iucundo ſapore atque non aſpero,alia quàm ſalis natura. Faucibus,tonſillis,anginæ,omnibúſque oris deſideriis vtiliſſimum,areſcentíque in febribus linguæ. Iam verò peripneumonicis, pleuriticis decoctum. Item vulneribus à ſerpente percuſſis. Et contra venena fungorum. Paralyticis in mulſo: quanquam ſuæ mulſo dotes conſtant. Mel auribus inſtillatur cum roſaceo: lendes & fœda capitis animalia

necat. Vsus despumati semper aptior: stomachum tamen inflat, bilem auget, fastidium creat, & oculis per se inutile aliqui arbitrantur. Rursus quidã angulos exhulceratos melle tangi suadent. Mellis causas atq; differentias nationésq; & indicationem, in apium, ac deinde florum natura diximus, cùm ratio operis diuidi cogeret miscẽda rursus naturam rerum pernoscere volentibus. In mellis operibus & aqua mulsa tractari debet. Duo genera eius: subitæ ac recentis, alterum inueteratæ. Repentina despumato melle præclaram vtilitatem habet in cibo ægrotãtium leui, hoc est alicæ elutæ, viribus recreandis, ore stomachóque mulcendo, ardore refrigerando. Frigidã enim vtilius dari ventri molliendo, inuenio apud autores. Hunc potum bibendum alsiosis: item animi humilis & præparci, quos illi dixere micropsychos. Est & ratio subtilitatis immensæ à Platone descendens: corpusculis rerum læuibus, scabris, angulosis, rotundis, magis aut minus ad aliorum naturam accedentibus: ideo non eadem omnibus amara aut dulcia esse. Sic & in lassitudine proniores esse ad iracundiam, & in siti. Ergo & hæc animi asperitas, seu potius animæ, dulciore succo mitigatur. Lenit transitum spiritus, & molliores facit meatus, ne scindant euntem redeuntémque. Experimenta in se cuique: nullius non ira luctúsque, tristitia & omnis animi impetus cibo mollitur. Ideóque obseruanda sunt, quæ non solùm corporum medicinam, sed & morum habẽt. Aqua mulsa & tussientibus vtilis traditur, calefacta inuitat vomitiones. Contra venenum psimmythij salutaris, addito oleo. Itẽ contra hyoscyamum, cum lacte maximè asinino, & contra halicacabum, vt diximus. Infunditur & auribus & genitalium fistulis. Vuluis imponitur cum pane molli, subitis tumoribus, luxatis, leniendísque omnibus. Inueteratæ vsum damnauere posteri, minus innocentem aqua, minúsque vino firmum. Longa tamen vetustate transit in vinum, vt constat inter omnes stomacho inutilissimum, neruísque contrarium. Semper mulsum ex vetere vino vtilissimum, facilliméque cum melle concorporatur, quod in dulci nunquam euenit. Ex austero factum non implet stomachum, neque ex decocto melle, minúsque inflat, quod ferè euenit. Appetendi quoque reuocat auiditatem cibi. Aluum mollit frigido potu pluribus, calido sistit. Corpora auget. Multi senectam longam mulsi tantùm nutritu tolerauere, neque alio vllo cibo, celebri Pollionis Romuli exemplo. Centesimum annum excedentem eum Diuus Augustus hospes interrogauit, quãnam maximè ratione vigorem illum animi corporísque custodisset. At ille respõdit: intus mulso, foris oleo. Varro regium cognominatum morbum arquatum tradit, quoniam mulso curetur. Melitites quo fieret modo ex musto & melle, docuimus in ratione vini. Seculis iam fieri nõ arbitror hoc genus, inflationibus obnoxium. Solebat tamen inueteratum alui causa dari in febre: item articulario morbo, & neruorum infirmitate laborantibus, & mulieribus vini abstemiis. Mellis naturæ adnexa cera est: de cuius origine, bonitate, nationibus, suis diximus locis. Omnis autem mollit, calefacit, explet corpora: recens melior. Datur in sorbitione dysentericis, fauísque ipsi, in pulte alicæ prius tostæ. Aduersatur lactis naturæ: ac milij magnitudine x. grana ceræ hausta, non patiuntur coagulari lac in stomacho. Si inguen tumeat, albam ceram in pube fixisse remedio est. Nec huius vsus, quos mista aliis præstat, enumerare medicina possit, sicuti nec cæterorum, quæ cum aliis prosunt. Ista, vt diximus, ingeniis constant. Non fecit cerata, malagmata, emplastra, collyria, antidota, parẽs illa ac diuina rerum artifex: officinarum hæc, imò verius auaritiæ commenta sunt. Naturæ quidem opera absoluta atque perfecta gignuntur: paucis ex causa non ex coniectura rebus assumptis, vt succo aliquo sicca temperentur ad meatus, aut corpore alio humentia ad nexus. Scrupulatim quidem colligere ac miscere vires, non cõiecturæ humanæ opus, sed impudentiæ est. Nos nec Indicarum Arabicarúmque mercium, aut externi orbis attingimus medicinas. Non placent remediis tam longè nascentia: non nobis gignuntur: imò ne illis quidem, alioquin non venderẽt. Odorum causa vnguentorúmque & deliciarum, si placet, etiam superstitionis gratia emantur, quoniam thure supplicamus & costo. Salutem quidem sine his posse constare, vel ob id probabimus, vt tanto magis sui delicias pudeat. Sed medicinas e floribus coronamentísq; & hortensiis, quæque manduntur herbis

prosecuti

prosecuti, quonam modo frugum omittemus? Nimirum & has indicare conuenit.

Medicinæ ex frugibus. CAP. XXV.

IN primis sapientissima animalium esse constat, quæ fruge vescantur. Siliginis grana combusta & trita in vino ammineo, oculis illita epiphoras sedant: tritici verò ferro cōbusta iis, quæ frigus vsserit, præsentaneo sunt remedio. Farina tritici ex aceto cocta, neruorum contractionibus, cum rosaceo verò & fico sicca myxisque decoctis furfures tonsillis faucibúsque gargarizatione prosunt. Sextus Pomponius Prætorij viri pater, Hispaniæ citerioris princeps, cùm horreis suis ventilandis præsideret, correptus dolore podagræ, mersit in triticum sese super genua: leuatúsque siccatis pedibus mirabilem in modum, hoc posteà remedio vsus est. Vis tanta est, vt cados plenos siccet. Paleam quoque tritici vel hordei calidam imponi ramicum incommodis experti iubent, quáque decoctæ sunt aqua foueri. Est in farre vermiculus teredini similis: quo cauis dentium cera incluso, cadere vitiati dicuntur, etiamsi fricentur. Olyram arincam diximus vocari. Hac decocta fit medicamentum, quod Ægyptij atharam vocant, infantibus vtilissimum: sed & adultos illinunt eo. Farina ex hordeo & cruda & decocta collectiones impetúsque discutit, lenit, & concoquit. Decoquitur aliàs in mulsa aqua, aut fico sicca. Ad iocineris dolores eam cum posca concoqui opus est, aut cum vino. Cùm verò inter coquendum discutiendúmque cura est, tunc in aceto melius, aut in fæce aceti, aut in cotoneis pyrísve decoctis. Ad multipedarum morsus cum melle, ad serpentium in aceto, & contra suppurantia, ad extrahendas suppurationes ex posca, addita resina & galla. Ad concoctiones verò & hulcera vetera, cum resina. Ad duritias cum fimo columbarum, aut fico sicca, aut cinere. Ad neruorum inflammationes aut intestinorum vel laterum, vel virilium dolores, cum papauere aut meliloto, & quoties ab ossibus caro recedit. Ad strumas cum pice & impubis pueri vrina. Cum oleo & fœnogræco contra tumores præcordiorum, vel in febribus cum melle vel adipe vetusto. Suppuratis triticea farina multo lenior. Neruis cum hyoscyami succo illinitur: ex aceto & melle lentigini. Zeæ, ex qua alicam fieri diximus, efficacior etiam hordeacea videtur, trimestris mollior. Ex vino rubro ad scorpionum ictus tepida, & sanguinem excreantibus: item arteriæ. Tussi cum caprino seuo, aut butyro. Ex fœnogræco mollissima omnium. Hulcera manantia sanat, & furfures corporis, stomachi dolores, pedes & mammas cum vino & nitro cocta. Ærina magis cæteris purgat hulcera vetera & gangrænas: cum rhaphano & sale & aceto lichenas: lepras cum sulphure viuo: & capitis dolores cum adipe anserino imposita fronti. Strumas & panos concoquit cum fimo columbino, & lini semine decocta in vino. De polentæ generibus in frugum loco satis diximus, locorum ratione. A farina hordei distat eo quòd torretur, ob id stomacho vtilis. Aluum sistit, impetúsque rubicundi tumoris. Et oculis illinitur, & capitis dolori cum menta, aut alia refrigerante herba. Item pernionibus & serpentium plagis: item ambustis ex vino. Inhibet quoque pustulas. Farina in pollinem subacta, vim extrahendi humoris habet: ideo & cruore suffusis in fascias vsque sanguinem perducit: efficacius in sapa. Imponitur & pedum callo clauísque. Nam cum oleo vetere ac pice decocto polline, condylomata & alia omnia sedis vitia quàm maximè calido mirabilem in modum curantur. Pulte corpus augetur. Farina, qua chartæ glutinantur, sanguinem excreantibus datur tepida sorbenda efficaciter. Alica res Romana est, & non pridem excogitata: alioquin non ptisanæ potius laudes scripsissent Græci. Nondum arbitror Pompeij Magni ætate in vsu fuisse, & ideo vix quicquam de ea scriptum ab Asclepiadis schola. Esse quidem eximiè vtilem nemo dubitat, siue eluta detur ex aqua mulsa, siue in sorbitiones decocta, siue in pultem. Eadem in aluo sistenda torretur: dein fauorum cera coquitur, vt supra diximus. Peculiariter tamen longo morbo ad habitudinem redactis subuenit, ternis eius cyathis in sextarium aquæ sensim decoctis, donec omnis aqua consumatur. Posteà sextario lactis ouilli aut caprini addito per continuos dies, mox adiecto melle. Tali sorbitionis genere emendantur syntexes. Milio sistitur aluus, discutiuntur tormina, in quem vsum torretur antè. Neruorum doloribus & alus

feruens in ſacco imponitur: neque aliud vtilius: quoniam leuiſſimum molliſſimúmque eſt,& caloris capaciſſimum. Itaque talis vſus eius eſt ad omnia, quibus calor profuturus eſt. Farina eius cum pice liquida, ſerpentum & multipedæ plagis imponitur. Panicum Diocles medicus mel frugum appellauit. Effectus habet, quos milium. In vino potum prodeſt dyſentericis. Similiter his, quæ vaporanda ſunt, excalfactum imponitur. Siſtit aluum in lacte caprino decoctum, & bis die hauſtum: ſic prodeſt & ad tormina. Seſama trita in vino ſumpta, inhibet vomitiones. Aurium inflammationi illinitur, & ambuſtis. Eadem efficit & dum in herba eſt. Hoc amplius oculis imponitur decocta in vino. Stomacho inutilis cibus, & animæ grauitatem facit: ſtellionum morſibus reſiſtit: item hulceribus, quæ cacoethe vocant. Et auribus oleum, quod ex ea fit, prodeſſe diximus. Seſamoides à ſimilitudine nomen accepit, grano amaro,folio minore. Naſcitur in glareoſis. Detrahit bilem in aqua potum. Semen illinitur igni ſacro: diſcutit panos. Eſt etiamnum aliud ſeſamoides Anticyræ naſcens, quod ideo aliqui Anticyricon vocant: cætera ſimile erigeronti herbæ, de qua ſuo dicemus loco. Granum ſeſamæ datur in vino dulci ad detractiones, quantum tribus digitis capitur, miſcéntque ellebori albi vnum & dimidium obolum, purgationem eam adhibentes, maximè inſaniæ melancholicæ,comitialibus,podagricis. Et per ſe drachmæ pondere exinanit. Hordeum optimum,quod candidiſſimum. Succus decocti in aqua cæleſti digeritur in paſtillos, vt infundatur exhulceratis interaneis & vuluis. Cinis eius ambuſtis illinitur, & carnibus quæ recedunt ab oſſibus,& eruptionibus pituitæ, muris aranei morſibus. Idem aſperſo ſale ac melle,candorem dentibus, & ſuauitatem oris facit. Eos qui pane hordeaceo vtuntur, morbo pedum tentari negant. Nouémque granis ſi furunculum quis circumducat,ſingulis ter,manu ſiniſtra, & omnia in ignem abiiciat,confeſtim ſanari aiunt. Eſt & herba Phœnicea appellata Græcis, noſtris verò hordeum murinum. Hæc trita è vino pota præclarè ciet menſes. Priſanæ quæ ex hordeo fit, laudes vno volumine condidit Hippocrates: quæ nunc omnes in alicam tranſeunt. Contrà quanto innocentior eſt alica. Hippocrates tantum ſorbitiotis gratia laudauit, quoniam lubrica ex facili hauriretur,quoniam ſitim arceret,quoniam in aluo non intumeſceret,quoniam facilè redderetur,& aſſuetis hic ſolus cibus in febri bis die poſſit dari: tantùm remotus ab iſtis, qui medicinam fame exercent. Sorbitionem tamen dari totam vetuit,aliúdve quàm ſuccum ptiſanæ. Item quamdiu pedes frigidi eſſent, tunc quidem nec potionem dandam. Fit & ex tritico glutinoſior, arteriæque exhulceratæ vtilior. Amylon hebetat oculos,& gulæ inutile,contrà quàm creditur. Item ſiſtit aluum,epiphoras oculorum inhibet, & hulcera ſanat: item puſtulas & fluxiones ſanguinis. Genas duras emollit. Datur cum ouo his qui ſanguinem reiecerint. In veſicæ verò dolore,ſemuncia amyli cum ouo & paſſi tribus ouis ſufferuefacta, à balineo. Quin & auenacea farina decocta in aceto næuos tollit. Panis hic ipſe, quo viuitur,innumeras penè continet medicinas. Ex aqua & oleo aut roſaceo mollit collectiones: ex aqua mulſa duritias valde mitigat. Datur & ex vino ad diſcutienda quæ præſtringi opus ſit, & ſi magis etiamnum, ex aceto: aduerſus acutas pituitæ fluxiones, quas Græci rheumatiſmos vocant: item ad percuſſa, luxata. Ad omnia autem hæc fermentatus, qui vocatur autopyros, vtilior. Illinitur & paronychiis, & callo pedum in aceto. Vetus aut nauticus panis tuſus atque iterum coctus,ſiſtit aluum. Vocis ſtudioſos, & contra diſtillationes, ſiccum eſſe primo cibo, vtiliſſimum eſt. Sitanius(hoc eſt è trimeſtri)incuſſa in facie,aut deſquamata cum melle aptiſſimè curat. Candidus ægris, aqua calida frigidáve madefactus,leuiſſimum cibum præbet. Oculorum tumori ex vino imponitur. Sic & puſtulis capitis, aut adiecta arida myrto. Tremulis panem ex aqua eſſe ieiunis ſtatim à balineis demonſtrant. Quin & grauitatem odorum in cubiculis vſtus emendat, & vini, in ſaccos additus. Auxiliatur & faba. Nanque ſolida fricta, feruénſque in acre acetum coniecta, torminibus medetur. In cibo freſſa,& cum allio cocta,contra deploratas tuſſes ſuppurationéſque pectorum,quotidiano cibo ſumitur:& commanducata ieiuno ore, etiam ad furunculos maturandos diſcutiendóſve imponitur:

ponitur: & in vino decocta, ad testium tumores & genitalium. Lomento quoque ex aceto decocto, tumores maturat atque aperit. Item liuoribus, combustis medetur. Voci eam prodesse, autor est M. Varro. Fabalium etiam siliquarúmque cinis, ad coxendices, & ad neruorum veteres dolores, cum adipis suilli vetustate prodest. Et per se cortices decocti ad tertias sistunt aluum. Lens optima, quæ facillimè coquitur, eáque quæ maximè aquam absorbet. Aciem quidem oculorum obtundit, & stomachum inflat: sed aluum sistit in cibo, magísque discocta cælesti aqua: eadem soluit, minus percocta. Crustulas hulcerum rumpit, eáque quæ intra os sunt, purgat & adstringit. Collectiones omnes imposita sedat, maximéque exhulceratas & rimosas. Oculorum autem epiphoras cum meliloto aut cotoneo. Contra suppurantia cum polenta imponitur. Decoctæ succus ad oris exhulcerationes & genitalium adhibetur: ad sedem, cum rosaceo aut cotoneo. In iis, quæ acrius remedium exigunt, cum putamine Punici, melle modico adiecto. Ad id demum ne celeriter inarescat, adiiciunt & betæ folia. Imponitur & strumis panísque, vel maturis vel maturescentibus, ex aceto discocta. Rimis ex aqua mulsa: & gangrænis cum Punici tegmine. Item podagris cum polenta, & vuluis & renibus, pernionibus, hulceribus difficilè cicatricem trahentibus. Propter dissolutionem stomachi triginta grana lentis deuorantur. In choleris quoque & dysenteria efficacior est in tribus aquis cocta: in quo vsu melius semper eam torrere aut tundere, vt quàm tenuissima detur, vel per se, vel cum cotoneo malo, aut pyris, aut myrto, aut intubo erratico, aut beta nigra, aut plantagine. Pulmoni est inutilis, & capitis dolori, neruosísque omnibus, & felli: nec somno facilis: ad pustulas vtilis, ignique sacro & mammis in aqua marina decocta, in aceto autem duritias & strumas discutit. Stomachi quidem causa, polentæ modo potionibus inspergitur. Quæ sunt ambusta, aqua semicocta curat, posteà trita, & per cribrum effuso furfure, mox procedente curatione addito melle. Ex posca coquitur ad guttura. Est & palustris lens per se nascens in aqua non fluente, refrigeratoriæ naturæ: propter quod collectionibus illinitur, & maximè podagris, & per se & cum polenta: glutinat & interanea procidentia. Est & syluestris elelisphacos dicta à Græcis, ab aliis phacos. Est ea satiua lente leuior, & folio minore, atque sicciore & odoratiore. Est & alterum genus eius syluestris, odore graui: hæc mitior. Folia habet cotonei mali effigie, sed minora & candida, quæ cum ramis decoquuntur. Menses ciet & vrinas, & pastinacæ marinæ ictus sanat. Torporem autem obducit percusso loco. Bibitur cum absinthio ad dysenteriam. Cum vino eadem commorantes menses trahit: abundantes sistit decocto eius poto. Per se imposita herba, vulnerum sanguinem cohibet. Sanat & serpentium morsus. Et si in vino decoquatur, pruritus testium sedat. Nostri, qui nunc sunt, herbarij elelisphacon Græcè, Latinè saluiam vocant, mentæ similem, canam, odoratam. Partus emortuos ea apposita extrahunt: item vermes aurium hulcerúmque. Cicer & syluestre est, foliis satiuo simile, odore graui. Si largius sumatur, aluus soluitur, & inflatio contrahitur, & tormina. Tostum salubrius habetur. Cicercula etiamnum magis in aluo proficit. Farina vtriusque hulcera manantia capitis sanat, efficacius syluestris. Item comitiales & iocinerum tumores, & serpentium ictus. Ciet menses & vrinas, grano maximè. Emendat & lichenas, & testium inflammationes, regium morbum, hydropicos. Lædunt omnia hæc genera exhulceratam vesicam & renes. Gangrænis vtiliora cum melle, & his quæ cacoethe vocantur. Verrucarum in omni genere prima Luna singulis granis singulas tangunt, eáque grana in linteolo deligata post se abiiciunt, ita fugari vitium arbitrantes. Nostri præcipiunt arietinum in aqua cum sale discoquere, ex eo bibere cyathos binos in difficultatibus vrinæ. Sic & calculos pellit, morbúmque regium. Eiusdem foliis sarmentísque decoctis aqua quàm maximè calida morbos pedum mollit, & ipsum calidum tritúmque illitum. Columbini decocti aqua, horrorem tertianæ & quartanæ minuere creditur. Nigrum autem cum gallæ dimidio tritum, oculorum hulceribus ex passo medetur. De eruo quædam in mentione eius diximus: nec potentiam ei minorem veteres quàm brassicæ, tribuêre. Contra serpentium ictus ex aceto, ad

crocodilorum hominúmque morsum. Si quis eruum quotidie ieiunus edat, lienem eius absumi certissimi autores affirmant. Farina eius (ut ait Varro) maculas toto corpore emendat. Serpere hulcera non patitur: in mammis efficacissimum. Carbunculos rumpit ex vino. Vrinæ difficultates, inflationem, vitia iocineris, tenesmon, & quæ cibum non sentiunt, atropha appellata, tostum, & in nucis auellanæ magnitudinem melle collectum deuoratúmque corrigit: item impetigines, ex aceto coctum, & quarto die solutum. Panos in melle impositum suppurare prohibet. Aqua decocti perniones & pruritus sanat fouendo. Quin & vniuerso corpori, si quis quotidie ieiunus biberit, meliorem fieri colorem existimant. Cibis idem hominis alienum. Vomitiones mouet, aluum turbat, capiti & stomacho onerosum. Genua quoque degrauat. Sed madefactum pluribus diebus, mitescit, bubus iumentísque vtilissimum. Siliquæ eius virides, prius quàm indurescant, cum suo caule foliísque contritæ, capillos nigro colore inficiunt. Lupini quoque syluestres sunt, omni modo minores satiuis, præterquàm amaritudine. Ex omnibus quæ eduntur, sicco nulli minus ponderis est, nec plus vtilitatis. Mitescunt cinere aut aqua calidis. Colorem hominis frequentiores in cibo exhilarant: amari contra aspidas valent. Hulcera atra, aridi decorticatíque triti, supposito linteolo, ad viuum corpus redigunt. Strumas, parotidas in aceto cocti discutiunt. Succus decoctorum cum ruta & pipere, vel in febri datur ad ventris animalia pellenda, minoribus triginta annorum: pueris verò impositi in ventrem ieiunis prosunt. Et alio genere tosti, & in defruto poti, vel ex melle sumpti. Iidem auiditatem cibi faciunt, fastidium detrahunt. Farina eorum aceto subacta, papulas prurítúsque in balineis illita cohibet, & per se siccat hulcera. Liuores emendat. Inflammationes cum polenta sedat. Syluestrium efficacior vis est contra coxendicum & lumborum debilitatem. Ex iisdem decocta lentigines & fouentium cutem corrigunt: si verò ad mellis crassitudinem decoquantur vel satiui, vitiligines nigras & lepras emendant. Satiui quoque rumpunt carbunculos impositi: panos & strumas minuunt, aut maturant. Cocti ex aceto, cicatricibus candidum colorem reddunt. Si verò cælesti aqua discoquantur, succus ille smegma fit: quo fouere gangrænas, eruptiones pituitæ, hulcera manantia, vtilissimum. Expedit ad lienem bibere, & cum melle menstruis hærentibus. Lieni crudi cum fico sicca triti ex aceto imponuntur. Radix quoque in aqua decocta, vrinas pellit. Medentur pecori cum chamæleonte herba decocti aqua in potum collata. Sanant & scabiem quadrupedum omnium, in amurca decocti, vel vtroque liquore posteà misto. Fumus crematorum culices necat. Irionem inter fruges sesamæ similem esse diximus, & à Græcis erysimon vocari: Galli velarum appellant. Est autem fruticosum, foliis erucæ angustioribus paulò, semine nasturtij. Vtilissimum tussientibus cum melle, & in thoracis purulentis excreationibus. Datur & regio morbo, & lumborum vitiis, pleuriticis, torminibus, cœliacis. Illinitur verò parotidum & carcinomatum malis. Testium ardoribus ex aqua, aliàs cum melle. Infantibus quoque vtilissimum. Item sedis vitiis & articulariis morbis, cum melle & fico. Contra venena etiam efficax potum. Medetur & suspiriosis: item fistulis, cum axungia veteri, ita ne intus addatur. Horminum semine (vt diximus) cumino simile est, cætero porro, dodrantali altitudine. Duorum generum alteri semen nigrius, & oblongum. Hoc ad Venerem stimulandam, & ad oculorum argema & albugines. Alteri candidius semen & rotundius. Vtroque tuso extrahuntur aculei ex corpore: per se illitum ex aqua, folia ex aceto imposita, panos per se, vel cum melle discutiunt: item furunculos, priusquàm capita faciant, omnésque acrimonias. Quin & ipsæ frugum pestes in aliquo sunt vsu. Infelix dictum est à Virgilio lolium. Hoc tamen molitum, ex aceto coctum, impositúmque sanat impetigines, celerius, quò sæpius mutatum est. Medetur & podagris, aliísque doloribus ex oxymelite. Curatio hæc à cæteris differt. Aceti sextario vno dilui mellis vncias duas iustum est: ita temperatis sextariis tribus, decocta farina lolij sextariis duobus vsque ad crassitudinem, calidúmque ipsum imponi dolentibus membris. Eadem farina extrahit ossa fracta. Miliaria appellatur herba, quæ necat milium. Hæc trita, & cornu

& cornu cum vino infusa, podagras iumentorum dicitur sanare. Bromos semen est spicam ferentis herbæ: nascitur inter vitia segetis auenæ genere: folio & stipula triticum imitatur. In cacuminibus dependentes, paruulas velut locustas habet. Semen vtile ad cataplasmata, atque hordeum & similia. Prodest tussientibus succus. Orobanchen appellauimus necantem eruum & legumina: alij cynomorion eam appellant, à similitudine canini genitalis: Cauliculus est sine foliis, pinguis, rubens. Estur & per se, in patinis cùm tenera est decocta. Et leguminibus innascuntur bestiolæ venenatæ, quæ manus pungunt, & periculum vitæ afferunt, solifugarum generis. Aduersus has omnia eadem medentur, quæ contra araneos & phalangia demonstrantur. Et frugum quidem hęc sunt in vsu medico. Ex iisdem fiunt & potus, zythum in Aegypto, cælia & ceria in Hispania, ceruisia & plura genera in Gallia, aliísque prouinciis: quorum omnium spuma cutem fœminarum in facie nutrit. Nam quod ad potum ipsum attinet, præstat ad vini transire mentionem, atque à vite ordiri medicinas arborum.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XXIII.

PROOEMIVM.

PERACTA cerealium in medendo quoque natura est, omniúmque quæ ciborum aut florum odorúmque gratia proueniunt supina tellure. Non cessit his Pomona, partésque medicas pendentibus quoque dedit, non contenta protegere, arborúmque alere vmbra quæ diximus, imò velut indignata plus auxilij inesse his quæ longius à cælo abessent, quæque posteà cœpissent. Primum enim homini cibum fuisse inde, & sic inductos cælum spectare, pascique & nunc ex se posse sine frugibus. Ergo hercule has in primis dedit vitibus, non contenta delicias etiam & odores atque vnguenta omphacio & œnanthe ac massari (quæ suis locis diximus) nobiliter instruxisse: Plurimum, inquit, homini voluptatis ex me est. Ego succum vini, liquorem olei gigno. Ego palmas & poma, tótque varietates: neque, vt tellus, omnia per labores, aranda tauris, terenda areis, deinde saxis, vt quando quantóve opere cibi fiant. At ex me parata omnia, nec curuo adoranda aratro, nec cura laboranda, sed sese porrigentia vltro: & si pigeat attingere, etiam cadentia. Certauit ipsa secum, plúsque vtilitatis causa genuit etiam, quàm voluptatis. Folia vitium & pampini capitis dolores, inflammationésque corporum mitigant cum polenta. Folia per se ardores stomachi ex aqua frigida: cum farina verò hordei, articularios morbos. Pampini triti & imposiri, tumorem omnem siccant. Succus eorum dysentericis infusus medetur. Lacryma vitium, quæ veluti gummi est, lepras & lichenas, & psoras nitro antè præparatas sanat. Eadem cum oleo sæpius pilis illitis, psilothri effectum habet, maximéque aqua, quam virides accensæ vites exudant: qua & verrucæ tolluntur. Pampini sanguinem excreantibus, & mulierum à conceptu defectioni diluti potu prosunt. Cortex vitium & folia arida, vulnerum sanguinem sistunt, ipsúmque vulnus conglutinant. Vitis albæ viridis tusæ succo & thure impetigines tolluntur. Cinis sarmentorum vitiúmque & vinaceorum condylomatis & sedis vitiis medetur ex aceto: item luxatis & ambustis, & lienis tumori, cum rosaceo & ruta & aceto. Item igni sacro ex vino citra oleum aspergitur:

& intertrigines & pilos absumit. Dant & bibendum cinerem sarmentorũ ad lienis remedia aceto conspersum, ita vt bini cyathi in tepida aqua bibantur, vtq; qui biberit, in lienẽ iaceat. Clauiculæ ipsæ, quibus repunt vites, tritæ, & ex aqua potæ, sistunt vomitionum cõsuetudinẽ. Cinis vitium cum axungia vetere cõtra tumores proficit, fistulas purgat, mox & persanat: item neruorum dolores frigore ortos, contractionésq;: contusas verò partes cum oleo: carnes excrescentes in ossibus cum aceto & nitro: scorpionum & canũ plagas cum oleo. Corticis per se cinis cõbustis pilos reddit. Omphacium qua fieret ratione incipientis vuæ pubertate, in vnguentorum loco docuimus. Nunc ad medicinam de eo pertinentia indicabimus. Sanat ea, quæ in humido sunt, hulcera, vt oris, tonsillarum, genitaliũ. Oculorum claritati plurimum confert. Scabritiæ genarum, hulceribúsq; angulorum, nubeculis, hulceribus quacunq; in parte manantibus, cicatricibus marcidis, ossibus purulentè limosis. Frangitur vehementia eius melle aut passo. Prodest & dysentericis, sanguinem excreantibus, anginis. Omphacio cohæret œnanthe, quam vites syluestres ferunt, dicta à nobis in vnguenti ratione. Laudatissima in Syria, maximè circa Antiochiæ & Laodiceæ mõtes: & ex alba vite refrigerat, adstringit, vulneribus inspergitur, stomacho illinitur, vtilis vrinæ iocineri, capitis doloribus, dysentericis, cœliacis, cholericis. Cõtra fastidia obolo ex aceto pota. Siccat manãtes capitis eruptiones, efficacissima ad vitia quæ sunt in humidis: ideóq; & oris hulceribus, & verẽdis, ac sedi. Cum melle & croco aluum sistit. Genarum scabiẽ emendat, oculorúmq; lacrymationes: ex vino stomachi dissolutionẽ: ex aqua frigida pota sanguinis excreationẽ. Cinis eius ad collyria, & ad hulcera purganda, & paronychia, & pterygia probatur. Vritur in furno, donec panis percoquatur. Massaris odoribus tantùm gignitur, omniáq; ea auiditas humani ingenij nobilitauit, rapere festinãdo.

De medicinis vuarum recentium, & sarmentis vuarum, & vinaceis, & de vua theriace, & de vua passa, & astaphide, & astaphide agria, pituitaria, & labrusca, & de vite alba & nigra, & de mustis, & vini generibus, & aceto.

CAP. I.

MAturescentium autem vuæ vehementiores nigræ, ideóque vinum ex his minus iucundum: suauiores albæ, quoniam è translucido facilius accipitur aër. Recentes stomachum & spiritum inflant, aluúmque turbant: itaque in febri damnantur vtiq; largiores. Grauedinem enim capiti, morbúmque lethargicum faciunt. Innocentiores, quæ decerptæ diu pependere: qua ventilatione etiam vtiles fiunt stomacho, ægrísque. Nam & refrigerant leuiter, & fastidium auferunt. Quæ autem in vino dulci conditæ fuere, caput tentant. Proximæ sunt pensilibus in palea seruatæ. Nam in vinaceis seruatæ, & caput & vesicam & stomachum infestant. Sistunt tamen aluum, sanguinem excreantibus vtilissimæ. Quæ verò in musto fuere, peiorem vim etiamnum habent, quàm quæ in vinaceis. Sapa quoque stomacho inutiles facit: saluberrimas putant medici in cælesti aqua seruatas, etiamsi minimè iucundas: sed voluptatem earum in stomachi ardore sentiri, & in amaritudine iecoris fellísque vomitione in choleris, hydropicis, cum ardore febrium ægrotantibus. At in ollis seruatæ, & os & stomachum & auiditatem excitant. Paulò tamen grauiores existimantur fieri vinaceorum halitu. Vuæ florem in cibis si edêre gallinacei, vuas non attingunt. Sarmenta earum in quibus acini fuere, adstringendi vim habent, efficaciora ex ollis. Nuclei acinorum eandem vim obtinent. Hi sunt, qui in vino capitis dolorem faciunt. Tosti tritíque stomacho vtiles sunt. Inspergitur farina eorum polentæ modo potionis dysentericis, & cœliacis, & dissolutis stomacho. Decocto etiam eorum fouere psoras & pruritum, vtile est. Vinacei per se, minus capiti aut vesicæ nocent, quàm nuclei: mammarum inflammationi triti cum sale vtiles. Decoctum eorum veteres dysentericos & cœliacos iuuat & potione, & fotu. Vua theriace, de qua suo loco diximus, contra serpentium ictus estur. Pampinos quoque eius edendos censent, imponendósque, vinúmque & acetum ex his factum auxiliarem contra eadem vim habent. Vua passa, quam astaphida vocant, stomachum, ventrem, intestanea tentaret,

nisi

nisi pro remedio in ipsis acinis nuclei essentiis exemptis, vesicæ vtilis habetur, & tussi al-ba vtilior. Vtilis & arteriæ & renibus, sicut ex his passum priuatim è serpentibus contra hæmorrhoida potens. Testium inflammationi cum farina cumini aut coriandri imponuntur: item carbunculis, articularibus morbis, sine nucleis tritæ cum ruta: fouere antè vino hulcera oportet. Sanant epinyctidas & dysenteriam cum suis nucleis. Et in oleo coctæ gangrænis illinuntur cum cortice rhaphani & melle. Podagris & vnguium mobilibus cum panace, & per se ad purgandum os capútque, cum pipere commanducantur. Astaphis agria siue staphis, quam vuam taminiam aliqui vocant falsò, (suum enim genus habet, cauliculis nigris rectis, foliis labruscæ) fert folliculos verius, quàm acinos, virides, similes ciceri: in his nucleum triangulum. Maturescit cum vindemia nigrescítque, cùm taminiæ rubentes norimus acinos: sciamúsque illam in apricis nasci, hanc non nisi in opacis. His nucleis ad purgationem vti non censuerim propter ancipitem strangulationem: nec ad pituitam oris siccandam: fauces enim lædunt. Phthiriasi caput & reliquum corpus liberant triti, facilius admista sandaracha: item pruritu & psoris. Ad dentium dolores decoquuntur in aceto: ad aurium vitia, rheumatismum cicatricum, hulcerum manantia. Flos tritus in vino cõtra serpẽtes bibitur: semen enim abdicauerim, propter nimiam vim ardoris. Quidam eam pituitariam vocant, & plagis serpentium vtique illinunt. Labrusca quoque œnanthen fert, satis dictam, quæ à Græcis ampelos agria appellatur, spissis & candicantibus foliis, geniculata, rimoso cortice: fert vuas rubentes cocci modo, quæ cutem in facie mulierum purgant, & variis coxendicum & lumborum vitiis tusæ cum foliis & succo prosunt. Radix decocta in aqua, pota in vini Coi cyathis duobus, humorem alui ciet: ideo hydropicis datur. Hanc potius crediderim esse, quam vulgus vuam taminiam vocat. Vtuntur ea pro amuleto: & ad expuitionem sanguinis quoque adhibent, non vltra gargarizationes, & ne quid deuoretur, addito sale, thymo, aceto mulso. Ideo & purgationibus ancipitem putant. Est huic similis, sed in salictis nascens: ideo distinguitur nomine, cùm eosdem vsus habeat, & salicastrum vocatur. Scabiem & pruriginem hominum quadrupedúmque aceto mulso trita hæc efficaciùs tollit. Vitis alba est, quam Græci ampeloleucen, alij ophiostaphylon, alij melothron, alij psilothrum, alij archezostin, alij cedrostin, alij madon appellant. Huius sarmenta longis & exilibus internodiis geniculata scandunt. Folia pampinosa ad magnitudinem ederæ, diuiduntur vt vitium. Radix alba, grandis, rhaphano similis initio: ex ea caules asparagi similitudine exeunt. Hi decocti in cibo aluum & vrinam cient. Folia & caules exhulcerant corpus: vtique hulcerum phagedænis & gangrænis, tibiarúmque tædio cum sale illinuntur. Semen in vua raris acinis dependet, succo rubente, posteà croci. Nouere id qui coria perficiunt: illo enim vtuntur. Psoris & lepris illinitur. Lactis abundantiam facit coctum cum tritico, potúmque. Radix numerosis vtilitatibus nobilis, contra serpentium ictus trita drachmis duabus bibitur. Vitia cutis in facie, varósque & lentigines, & suggillata emendat, & cicatrices. Eadémque præstat decocta in oleo. Decoctæ datur & comitialibus potus: item mente commotis, & vertigine laborantibus, drachmæ pondere quotidie anno toto. Et ipsa autem largior aliquãto, sensus purgat. Illa vis præclara, quòd ossa infracta extrahit in aqua imposita, vt bryonia: quare quidam hanc albam bryoniã vocant. Alia verò nigra efficacior in eodem vsu cum melle & thure. Suppurationes incipientes discutit, veteres maturat & purgat. Ciet menses & vrinam. Eclig ma ex ea fit suspiriosis, & contra lateris dolores, vulsis, ruptis. Splenem ternis obolis pota triginta diebus consumit. Illinitur eadem cum fico & pterygiis digitorum. Ex vino secundas fœminarum apposita trahit: & pituitam, drachma pota in aqua mulsa. Succus radicis colligi debet ante maturitatem seminis: qui illitus per se & cum eruo, lætiore quodam colore & cutis teneritate mangonizat corpora: serpentes fugat. Tunditur ipsa radix cum pingui fico, erugátque corpus si statim bina stadia ambulentur: aliàs vrit, nisi frigida abluatur. Iucundius hoc idem præstat nigra vitis: quoniam alba pruritum affert. Est ergo & nigra, quam propriè bryoniam vocant, alij Chironiam, alij gynecanthen, aut apronium,

niam,similem priori,præterquàm colore.Huius enim nigrum esse diximus. Asparagos eius Diocles prætulit veris asparagis in cibo vrinæ ciendæ,lieníque minuendo. In frutectis & harundinetis maximè nascitur.Radix foris nigra, intus buxeo colore, ossa infracta vel efficacius extrahit, quàm suprà dicta. Cæterùm eidem peculiare est, quòd iumentorum ceruicibus vnicè medetur. Aiunt si quis villam ea tinxerit,fugere accipitres, tutásque fieri villaticas alites. Eadem in iumento hominéque phlegma, aut sanguinem, qui se ad talos deiecerit, circunligata sanat.Et hactenus de vitium generibus. Multa differentias habent naturales has,quòd sint candida,aut nigra,aut inter vtrunque: aliáque, ex quibus vinum fiat, alia ex quibus passum: cura differentias innumerabiles facit. In plenum ergo hæc dixisse conueniat. Mustum omne stomacho inutile, venis iucundum. A balineis raptim & sine interspiratione potum, necat. Cantharidum naturæ aduersatur. Item serpentibus, maximè hæmorrhoidi & salamandræ. Capitis dolores facit, & gutturi inutile. Prodest renibus, iocineri, & interaneis vesicæ: colleuat enim ea.Priuatim contra buprestin valet.Contra meconium, lactis coagulationem, cicutam, toxica, dorycnium,ex oleo potum, redditúmque vomitionibus.Ad omnia infirmius album, iucundius passi mustum, & quòd minorem capitis dolorem afferat. Vini genera differentiásque perquàm multas exposuimus, & ferè cuiusque proprietates.Neque est vlla pars difficilior tractatu,aut numerosior: quippe cùm sit tardum dictu, pluribus prosit an noceat: prætereà quàm ancipiti euentu potu statim auxilium fit, aut venenum. Etenim de natura ad remedia tantùm pertinente nunc loquimur. Vnum de dando eo volumen Asclepiades condidit, ab eo cognominatum: qui verò posteà de volumine illo disseruere, innumera.Nos ista Romana grauitate,artiúmque liberalium appetentia, non vt medici, sed vt iudices salutis humanæ, diligenter distinguemus. De generibus singulis disserere immensum & inexplicabile est,discordibus medicorum sententiis.Surrentinum veteres maximè probauere: sequens ætas Albanum aut Falernum.Deinde alia alij,iniquissimo genere decreti, quod cuique gratissimum cæteris omnibus pronuntiando. Quin vt constarent sententiæ,quota portio tamen mortalium iis generibus posset vti? Iam verò nec proceres vsquam synceris. Eò venere mores,vt nomina modò cellarum væneant, statímque in lacubus vindemiæ adulterentur.Ergo hercle,mirum dictu,innocentius iam est quodcunque & ignobilius.Hæc tamen facere constantissimè videntur sententiæ victoriam,quorum mentionem fecimus,si quis hoc quoque discrimen exigat. Falernum nec in nouitate,nec in nimia vetustate corpori salubre est. Media eius ætas à quintodecimo anno incipit.Hoc non rigido potu stomacho vtile,non item in calido. Et in diutina tussi sorbetur merum vtiliter à ieiunis:item in quartanis.Nullo æquè venæ excitantur. Aluum sistit,corpus alit.Creditum est obscuritatem visus facere:nec prodesse neruis,aut vesicæ.Albana neruis vtiliora.Stomacho minus,quæ sunt dulcia: austera vel Falerno vtiliora.Concoctionem minus adiuuant:stomachum modicè implent.At Surrētina nullo modo,nec caput tentant:stomachi & intestinorum rheumatismos cohibent. Cæcuba iam non gignuntur. At quæ supersunt Setina,cibos concoqui cogunt.Virium plus Surrentino,austeritatis Albano,vehementiæ minus Falerno.Ab his Statana non longo interuallo abfuerint.Aluo citæ Signinum maximè conducere indubitatum est. Reliqua in commune dicentur.Vino aluntur vires,sanguis colósque hominum.Hoc quoque distat orbis medius,& mitior plaga à circumiectis:quantum illis feritas facit roboris, tantùm nobis hic succus.Lactis potus ossa alit,frugū neruos,aquæ carnes.Ideo minus ruboris est in corporibus illis,& minus roboris,contráque labores patientiæ. Vino modico nerui iuuantur,copiosiore læduntur:sic & oculi. Stomachus recreatur: appetentia ciborum inuitatur:tristitia & cura hebetatur:vrina & algor expellitur:somnus conciliatur. Præterea vomitiones sistit:collectiones extrà lanis humidis impositis mitigat.Asclepiades vtilitatem vini æquari vix Deorum potentia posse pronuntiauit.Vetus copiosiore aqua miscetur, magísque vrinam expellit: minus siti resistit. Dulce minus inebriat, sed stomacho innatat:austerum facilius concoquitur.Leuissimum est, quod celerrimè inueteratur. Minus

infest

infestat neruos, quod vetustate dulcescit. Stomacho minus vtile est pingue, nigrum, sed corpora magis alit. Tenue & austerum minus alit, magis stomachum nutrit. Celerius per vrinam transit, tantóque magis capita tentat: hoc & in omni alio succo semel dictum sit. Vinum si sit fumo inueteratum, insaluberrimum est. Mangones ista in apothecis excogitauere. Iam & patresfamilias ætatem ademere his, quæ per se cariem traxere. Quo certè vocabulo satis consilij dedere prisci: quoniam & in materiis cariem fumus erodit. at nos è diuerso fumi amaritudine vetustatem indui persuasum habemus. Quæ sunt admodum exalbida, hæc vetustate salubria fiunt. Quò generosius vinum est, hoc magis vetustate crassescit, & in amaritudinem corpori minimè vtilem coit. Condire eo aliud minus annosum, insalubre est. Sua cuique vino saliua innocentissima, sua cuique ætas gratissima, hoc est, media. Corpus augere volentibus, aut mollire aluum, conducit inter cibos bibere. Contrà minuentibus aluúmque cohibentibus, sitire in edendo, posteà parum bibere. Vinum ieiunos bibere nouitio inuento, inutilissimum est. Curas vigorémque animi impedit, ad procinctum tendentibus: somno verò ac securitatibus iamdudum hoc fuit, quod Homerica illa Helena ante cibum ministrauit. Odys. 4 Sic quoque in prouerbium cessit, sapientiam vino obumbrari. Vino debemus homines, quod soli animalium non sitientes bibimus. Aquæ potum interponere vtilissimum: Itémque iugi superbibere ebrietati: quam quidem frigidæ potus extemplo discutit. Meracis potionibus per viginti dies ante canis ortum, totidémque posteà, suadet Hesiodus vti. Merum quidem remedio est contra cicutas, coriandrum, aconita, viscum, meconium, argentum viuum, apes, vespas, crabones, phalangia, serpentium scorpionúmque ictus, contráque omnia quæ refrigerando nocent. Priuatim contra hæmorrhoidas, præsteras, fungos. Item contra inflationes rosionésq; præcordiorum, & quorum stomachus in vomitiones effunditur: & si venter aut interanea rheumatismum sentiant. Dysentericis, sudatoribus, in longa tussi, in epiphoris, meracum. At verò cardiacis, in mamma læua merum in spongia imponi prodest. Ad omnia autem maximè album inueterascens. Vtiliter etiam fouetur vino calido virilitas iumentis: quo etiam infuso cornu lassitudinem auferri aiunt. Simias, quadrupedésque quibus digiti sunt, negant crescere assuetas meri potu. Nunc circa ægritudines sermo de vinis erit. Saluberrimum liberaliter genitis, Campaniæ quodcunque tenuissimum: vulgo verò, quod quenque maximè iuuerit validum. Vtilissimum omnibus sacco viribus fractis. Meminerimus succum esse, qui feruendo vires è musto sibi fecerit. Misceri plura genera, omnibus inutile. Saluberrimum, cui nihil in musto additum est: meliúsque, si nec vasis pix affuit. Marmore enim & gypso aut calce condita, quis non etiam validus expauerit? In primis igitur vinum marina aqua factum, inutile est stomacho, neruis, vesicæ. Resina condita, frigidis stomachis vtilia existimantur. Non expedire vomitoribus, sicut neque mustum, neque sapa, neque passum. Nouitium resinatum nulli conducit. Capitis dolorem & vertigines facit: ab hoc dicta crapula est. Tussientibus & in rheumatismo nominata prosunt. Item cœliacis & dysentericis, mulierum mensibus. In hoc genere rubrum nigrúmve magis constringit, magísque calfacit. Innocentius pice sola conditum. Sed & picem meminisse debemus, non aliud esse, quàm combustæ resinæ fluxum. Hoc genus vini excalfacit, concoquit, purgat: pectori, ventri vtile: item vuluarum dolori, si sine febre sint, veteri rheumatismo, exhulcerationi, ruptis conuulsis, vomicis, neruorum infirmitati, inflationibus, tussi, anhelationibus, luxatis, in succida lana impositum. Ad omnia hæc vtilius id, quod sponte naturæ suæ picem resipit, picatúmque appellatur. Heluenanco quoque tamen nimio caput tentari conuenit. Quod ad febrium valetudines attinet, certum est non dandum in febre, nisi veteribus ægris, vinum: nec nisi declinante morbo. In acutis verò periculis, nullis nisi qui manifestas remissiones habeant, & has noctu potius. dimidia enim pars periculi est, noctu, hoc est spe somni, bibentibus: nec à partu abortúve, nec à libidine ægrotantibus, nec in capitis doloribus, nec quorum accessiones cum frigore extremitatum fiant, nec in febri tussientibus, nec in tremore neruorum

uorúmque doloribus vel faucium, aut si vis morbi circa illa intelligatur, nec in duritia præcordiorum, venarum vehementia, neque in opisthotono, tetano, nec singultientibus, nec si cum febre dyspnœa sit. Minimè verò oculis rigentibus, & genis stantibus, aut defectis grauibúsque: nec quorum conniuentium perlucebunt oculi, neu palpebris nō coëuntibus, vel si dormientibus hoc idem eueniet: aut si cruore suffunduntur oculi, vel si lemæ in oculis erunt. Minimè lingua fungosa, nec graui, & subinde inperfecta loquentibus: nec si vrina difficilè redderur, neque expauescentibus repentè, nec spasticis, aut rursus torpentibus, nec si per somnos genitura effundetur. Cardiacorum morbo vnicam spem in vino esse, certum est. Sed id dandum quidam non nisi in accessione censent, alij non nisi in remissione. Illi, vt sudorem coerceant: hi, quia tutius putant, minuēte se morbo: quam plurium sententiam esse video. Dari vtique non nisi in cibo debet, nec à somno, nec præcedente alio potu: hoc est, vtique sitienti, nec nisi in desperatione suprema: & viro facilius quàm fœminæ: seni, quàm iuueni: iuueni, quàm puero: hyeme, quàm æstate: assuetis potius, quàm expertibus. Modus dandi pro vehementia vini: item mistura. Atque vulgò satis putant vnum vini cyathum duobus aquæ misceri. Si dissolutio sit stomachi, dandum: & si cibus non descendat. Inter vini genera, quæ fingi docuimus, nec fieri iam arbitror, & superuacaneum eorum vsum, cùm ipsis rebus, ex quibus finguntur, doceamus vti. Et aliâs modum excesserat medicorum in his ostentatio, veluti è napis vinum vtile esse ab armorum equitandíve lassitudine præcipientium, atque vt reliqua omittamus, etiam è iunipero. Et quis satius censeat, absinthite vino vtendum potius, quàm absinthio ipso? In reliquis omittetur & palmeum, capiti noxium, ventríque tantùm molliendo, & sanguinem excreantibus non inutile. Fictitium non potest videri, quod bion appellauimus, cùm sit in eo sola pro arte festinatio. Prodest stomacho dissoluto, aut cibos non perficienti, prægnantibus, defectis, paralyticis, tremulis, vertigini, torminibus, ischiadicis. In pestilentia quoque ac peregrinationibus, vim magnam auxiliandi habere dicitur. Vini etiam vitium transit in remedia. Aceto summa vis est in refrigerando, non tamen minor in discutiendo: ita fit vt infusum terræ spumet. Dictum est sæpius, dicerúrque quoties cum aliis prosit. Per se haustum fastidia discutit, singultus cohibet, sternutamenta olfactu. Vim in balineis æstus arcet, si contineatur ore. Quin & cum aqua bibitur. Multorum stomacho vtiliter gargarizatur: cum eadem conualescentium & à Solis ardoribus. Oculis quoque illo modo saluberrimum. Plurimum fotu medetur post vredines. Item lepris, furfuribus, hulceribus manantibus, canis morsibus, scorpionum ictibus, scolopendrarum, muris aranei: contráque omnium aculeatorum venena & pruritus. Item contra multipedæ morsum. Calidum in spongia appositum, adiecto sulphuris sextante sextariis tribus aceti, aut hyssopi fasciculo, medetur sedis vitiis. In sanguinis fluxione post excisos calculos, & omni alia, foris in spongia impositum, intus potum cyathis binis quàm acerrimum. Conglobatum vtique sanguinem discutit. Cōtra lichenas & bibitur, & imponitur. Sistit aluos, & rheumatismos interaneorum infusum: item procidētia sedis vuluæque. Tussim veterem inhibet, & gutturis rheumatismos, orthopnœam, dentium labefactationem. Vesicæ nocet, neruorúmque infirmitatibus. nesciere medici, quantum contra aspidas polleret. Nuper ab aspide calcata percussus vtrem aceti ferens, quoties deposuisset, sentiebat ictum, aliâs illæso similis. Intellectum ibi remedium est, potúq; succursum. Neque altero os colluunt venena exugentes. In totum domitrix vis hæc non ciborum modò est, verum & rerum plurimarum. Saxa rumpit infusum, quæ non ruperit ignis antecedens. Cibos quidem & sapores non alius magis succus commendat aut excitat: in quo vsu mitigatur tosto pane aut vino: vel accenditur pipere aut lasere: vtrique sale cōpescitur. Non est prætereundum in eo exemplum ingens. Siquidem M. Agrippa supremis suis annis conflictatus graui morbo pedum, cùm dolorem eum perpeti nequiret, vnius medicorum portentosa scientia, ignorante Diuo Augusto, tanti putauit vsu pedum sensúque omni carere, dummodo & dolore illo careret, demersis in acetum calidum cruribus in acerrimo impetu morbi.

De

De aceto scillino, & oxymelite, & sapa, & fæce vini, aceti, & sapæ.

CAP. II.

Acetum scillinum inueteratum magis probatur: prodest, super ea quæ diximus, acescentibus cibis: gustatum enim discutit pœnam eam. Et his qui ieiuni vomunt: callum enim faucium facit, ac stomachi: odorem oris tollit, gingiuas astringit, dentes firmat, colorem meliorem præstat. Tarditatem quoque aurium gargarizatione purgat, & transitum auditus aperit. Oculorum aciem obiter exacuit. Comitialibus, melancholicis, vertiginosis, vuluarum strangulationibus, percussis aut præcipitatis, & ob id sanguine conglobato, neruis infirmis, renum vitiis perquàm vtile. Cauendum exulceratis. Oxymeli antiqui (vt Dieuches tradit) hoc modo temperabant: mellis minas decem, aceti veteris heminas quinque, salis marini pondo, thymbræ quadrantem, aquæ marinæ sextarios quinque pariter coquebant, decies deferuescente cortina, atque ita diffundebant inueterabántque. Sustulit totum id Asclepiades, coarguitque. Nam etiam in febribus dabant. Profuisse tamen fatentur contra serpentes, quas sepas vocant, & contra meconium, ac viscum, & anginas, calidum gargarizatum, & auribus, & oris gutturísque desideriis, quæ nunc omnia oxalme contingunt: id sale & aceto recente efficacius est. Vino cognata res sapa est, musto decocto, donec tertia pars supersit. Ex albo hoc melius. Vsus contra cantharidas, buprestin, pinorũ erucas, quas pityocampas vocant, salamandras, & cõtra mordentia venenata. Secundas partúsque emortuos trahit cum bulbis potum. Fabianus autor est, venenum esse, si quis ieiunus à balineis id bibat. Consequens horum est vini fæx, sui cuiusque generis. Ergo vini fæci tanta vis est, vt descendentes in cupas enecet. Experimentum demissa præbet lucerna, quandiu extinguatur, periculum denuntians. Illota miscetur medicamentis. Cum iridis verò pari pondere, eruptionibus pituitæ illinitur. Et sicca vel madida contra phalangia, & testium mammarúmq; inflammationes, vel in quacũque parte corporis. Item cum hordeacea farina, & thuris polline in vino decocta crematur & siccatur. Experimentum est legitimè coctæ, vt refrigerata linguam tactu videatur vrere. Celerrimè exanimatur loco non incluso condita. Crematio ei multum virium adiicit. Vtilissima est ad compescendas lichenas furfurésque cum fico decocta. Sic & lepris & hulceribus manantibus imponitur. Fungorum naturæ cõtraria est pota, sed magis cruda. Oculorum medicamentis cocta & lota miscetur. Medetur illita & testibus, & genitalibus. In vino autem aduersus stangurias bibitur. Cùm expirauerit quoque, lauandis corporibus & vestibus vtilis: túncque vsum acaciæ habet. Fæx aceti pro materia acrior sit necesse est, multóque magis exulceret. Resistit suppurationum incrementis: stomachum, interanea, ventrem illita adiuuat. Sistit earum partium rheumatismos, & mulierum menses. Panos discutit nondum exulceratos, & anginas: sacros ignes cum cera. Mammas lactis sui impatientes eadem extinguit. Vngues scabros aufert. E serpentibus contra cerastas validissima cum polenta. Cum melanthio autem contra crocodili morsus, & canis. Et hæc cremata ampliat vires. Tunc addito lentiscino oleo, illita vna nocte rufat capillum. Eadem ex aqua in linteolo apposita, vuluas purgat. † Sæpe fæce ambusta sanantur, melius addita lanugine harundinis. Eadem fæce decocta potáque tusses veteres. Decoquitur in patinis cum sale & adipe ad tumorem quoque maxillarum & ceruicum.

† Restitue, Sapæ fæce, &c.

De oleis, & foliis oleæ, & flore, & cinere, & de oliua alba & nigra, & de amurca.

CAP. III.

Olearum proxima autoritas intelligitur. Folia earũ vehementissimè adstringũt, purgant, sistunt. Itaq; cõmanducata imposita hulceribus medẽtur, & capitis doloribus illita cum oleo. Decoctum eorum cum melle his quæ medici vsserint, gingiuarũ inflammationibus, paronychiis, sordidísque hulceribus exerescentibus. Cum melle profluuium sanguinis è neruosis partibus cohibet. Succus eorũ carbunculantibus circa oculos hulceribus, & pustulis, procidentiq; pupillæ efficax: quapropter in collyria additur. Nam & veteres lacrymationes sanat, & genarum erosiones. Exprimitur autem succus tusis, affuso

vino

vino & aqua cælesti,siccatúsque in pastillos digeritur.sistit menses in lana admotus vuluæ. Vtilis & saniem emanantibus.Item condylomatis,ignibus sacris,quæque serpunt hulcera,epinyctidi.Eosdem & flos earum habet effectus.Vruntur & cauliculi florescentes,vt spodij vicem cinis præstet:vinóque infuso iterum vritur.Suppurationes & panos illinunt cinere eo,vel foliis tusis cum melle,oculos verò cum polenta. Succus fruticis recentis accensi distillans,sanat lichenas,furfures,manantia hulcera.Nam & lacryma quæ ex arbore ipsa distillat,Aethiopicæ maximè oleæ,mirari satis est repertos,qui dentium dolores illinendos censerent,venenum esse prædicantes,atque etiam in oleastro quærendam. E radice oleæ quàm tenerrimæ cortex derasus,in melle crebro gustatu medetur sanguinē reiicientibus,& suppurata extusientibus.Ipsius oleæ cinis cum axungia tumores sanat: extrahítque fistulis vitia,& ipsas sanat.Oliuæ albæ stomacho vtiliores,ventri minus.Præclarum habent,antequàm condiantur,vsum,recentes per se cibi modo deuoratæ.Medentur enim arenosæ vrinæ,item dentibus,aut attritis,aut conuulsis. Nigra oliua stomacho inutilior,ventri facilior,capiti & oculis non conuenit.Vtraque ambustis prodest trita & illita.Sed nigra commanducatur,& protinus ex ore imposita, pustulas gigni prohibet. Colymbades sordida hulcera purgant,inutiles difficultatibus vrinæ. De amurca poteramus videri satis dixisse,Catonem secuti: † sed reddenda medicinæ quoque est. Gingiuis & oris hulceribus,dentium stabilitati efficacissimè subuenit.Item ignibus sacris infusa,& his quæ serpunt.Pernionibus nigræ oliuæ amurca vtilior:item infantibus fouendis. Albæ verò mulierum vuluæ in lana admouetur.Multò autē omnis amurca decocta efficacior. Coquitur in cupreo vase ad crassitudinem mellis.Vsus eius cum aceto, aut vino vetere, aut mulso,vt quæque causa exigat in curatione oris,dentium,aurium,hulcerum manantium,genitalium,rhagadum.Vulneribus in linteolis imponitur,luxatis in lana: ingēs hic vsus,vtique inueterato medicamento.Tale enim fistulas sanat. Infunditur sedis, genitalium,vuluæ exhulcerationi.Illinitur verò podagris incipientibus:item articularibus morbis.Si verò cum omphacio recoquatur ad mellis crassitudinem, casuros dentes extrahit. Item iumentorum scabiem,cum decocto lupinorum & chamæleonte herba, mirè sanat. Cruda amurca podagris foueri vtilissimum.

† Sed reddenda medicinæ quoque ratio est.

De foliis oleastri, & œnanthino oleo, & cicino, & amygdalino, & laurino, & myrteo, chamæmyrsino, & cupressino, & cytreo, & caryino.

CAP. IIII.

Oleastri foliorum eadem natura. Spodium è cauliculis vehementius inhibet rheumatismos.Sedat & inflammationes oculorum,purgat hulcera, alienata explet,excrescentia leniter erodit,siccat,& ad cicatricem perducit:cætera,vt in oleis.Peculiare autem,quòd folia decoquuntur ex melle,dantúrque cochlearibus contra sanguinis excreationes.Oleum tamen acrius atque efficacius:& os quoque colluitur illo ad dentium infirmitatem.Imponuntur folia & paronychiis,& carbunculis,& contra omnem collectionem cum vino:iis verò quæ purganda sunt,cum melle.Miscentur oculorum medicamentis,& decoctum foliorum,& succus oleastri.Vtiliter etiam auribus instillatur cum melle, vel si pus effluat.Flore oleastri condylomata illinuntur & epinyctides. Item cum farina hordacea venter:in rheumatismo cum oleo capitis dolores. Cutem in capite ab ossibus recedentem cauliculi decocti,& cum melle impositi comprimunt.Ex oleastro maturi in cibo sumpti sistunt aluum.Tosti autem & cum melle triti,nomas repurgant,carbunculos rumpunt. Olei naturam causásque abundè diximus. Ad medicinam ex olei generibus hæc pertinent.Vtilissimum est omphacinum, proximè viride. Prætereà quàm maximè recens,nisi cùm vetustissimum quæritur,tenue,odoratum,quódque non mordeat,è diuerso quàm in cibos eligitur. Omphacinum prodest gingiuis.Si contineatur in ore, colorem dentium custodit magis,quàm aliud:sudores cohibet. Oenanthino idem est effectus,qui rosaceo.Omni autem oleo mollitur corpus,vigorē & robur accipit. Stomacho contrarium.Auget hulcerum incrementa. Fauces exasperat,& venena omnia hebetat,

præcip

præcipuè pſimmythij & gypſi in aqua mulſa, aut ficorum ſiccarum decocto potum: contra meconium ex aqua: contra cantharidas, bupreſtin, ſalamandras, pityocampas per ſe potum, redditúmque vomitionibus, contra omnia ſuprà dicta laudatiſſimum. Et laſſitudinum perfrictionúmque refectio eſt. Tormina calidum potum cyathis ſex, magiſque ruta ſimul decocta pellit. Item ventris animalia. Soluit aluum heminæ menſura, cum vino & calida aqua potum, aut priſanæ ſucco. Vulnerariis emplaſtris vtile. Faciem purgat. Bubus infuſum per nares, donec ructent, inflationem ſedat. Vetus autem magis excalfacit corpora, magiſque diſcutit ſudores. Duritias magis diffundit. Lethargicis magis auxiliare, & inclinato morbo. Oculorum claritati confert aliquid, cum pari portione mellis acapni. Capitis doloribus remedium eſt. Item ardoribus in febri cum aqua: & ſi vetuſti non ſit occaſio, decoquitur, vt vetuſtatem repræſentet. Oleum cicinum bibitur ad purgationes ventris cum pari caldæ menſura. Priuatim dicitur purgare præcordia. Prodeſt & articulorum morbis, duritiis omnibus, vuluis, auribus, ambuſtis. Cum cinere verò muricum, ſedis inflammationibus, item pſoræ. Colorem cutis commendat, capillúmque fertili natura euocat. Semen, ex quo fit, nulla animans attingit. Ellychnia ex vua fiunt, claritatis præcipuæ. Ex oleo lumen obſcurum propter nimiam pinguitudinem. Folia igni ſacro illinuntur ex aceto: per ſe autem recentia mammis & epiphoris. Eadem decocta in vino inflammationibus cum polenta & croco: per ſe autem triduo impoſita faciem purgant. Oleum amygdalinum purgat, mollit corpora, cutem erugat, nitorem commendat, varos cum melle tollit è facie. Prodeſt & auribus, cum roſaceo & melle & mali Punici germine decoctum, vermiculóſque in his necat, & grauitatem auditus diſcutit, ſonos incertos & tinnitus, obiter capitis dolores & oculorum. Medetur furunculis, & à Sole vſtis cum cera. Hulcera manantia & furfures cum vino expurgat: condylomata cum meliloto. Per ſe verò capiti illitum, ſomnum allicit. Oleum laurinum vtilius quo recentius, quóque viridius colore. Vis eius excalfactoria, & ideo paralyticis, ſpaſticis, iſchiadicis, ſuggillatis, capitis doloribus, inueteratis diſtillationibus, auribus, in calyce Punici calfactum illinitur. Similis & myrtei olei ratio, aſtringit, indurat, medetur gingiuis, dentium dolori, dyſenteriæ, vuluæ exhulceratæ, veſicis, hulceribus vetuſtis vel manantibus, cum ſquama æris & cera. Item eruptionibus, ambuſtionibus. Attrita ſanat & furfures, & rhagadas, condylomata, articulos luxatos, odorem grauem corporis. Aduerſatur cantharidi, bupreſti, aliiſque malis medicamentis, quæ exhulcerando nocent. Chamæmyrſinæ ſiue oxymyrſinæ eadem natura. Cupreſſinum oleum eoſdem effectus habet, quos myrteum. Item citreum. E nuce verò iuglande, quod caryinum appellauimus, alopeciis vtile eſt, & tarditati aurium infuſum. Item capitis doloribus illitum. Cæterùm iners & graui ſapore. Enimuero ſi quid in nucleo putridi fuerit, totus modus deperit. Ex Gnidio grano factum, eandem vim habet, quam cicinum. E lentiſco factum, vtiliſſimum acopo eſt. Idémque proficeret æquè vt roſaceum, ni durius paulò intelligeretur. Vtuntur eo & contra nimios ſudores, papuláſque ſudorum. Scabiem iumentorum efficaciſſimè ſanat. Balaninum oleum repurgat, varos, furunculos, lentigines, gingiuas. Cypros qualis eſſet, & quemadmodum ex ea fieret oleum, docuimus. Natura eius excalfacit, mollit neruos. Folia ſtomacho illinuntur: & vuluæ concitatæ ſuccus quoque eorum apponitur. Folia recentia commanducata, hulceribus in capite manantibus, item oris medentur, & collectionibus, condylomatis. Decoctum foliorum ambuſtis & luxatis prodeſt. Ipſa rufant capillum tuſa, adiecto ſtruthei mali ſucco. Flos capitis dolores ſedat cum aceto illitus. Idem combuſtus in cruda olla nomas ſanat, & putreſcentia hulcera per ſe, vel cum melle. Odor floris olet, qui ſomnum facit. Aſtringit gleucinum, & refrigerat, eadem ratione qua & œnanthinum. Balſaminum longè pretioſiſſimum omnium, vt in vnguentis diximus, contra omnes ſerpentes efficax. Oculorum claritati plurimum confert, caliginem diſcutit. Item dyſpnœas, collectiones omnes duritiáſque lenit. Sanguinem denſari prohibet, hulcera purgat: auribus, capitis doloribus, tremulis, ſpaſticis, ruptis perquàm vtile. Aduerſatur aconito ex lacte potum. Febres cum

horrore venientes perunctis leuiores facit. Vtendum tamen modicè, quoniam adurit, augétque vitia non seruato temperamento. Malobathri quoque naturam & genera exposuimus. Vrinam ciet. Oculorũ epiphoris vino expressum vtilissimè imponitur. Item frontibus dormire volentibus: efficacius, si & nares illinãtur: aut si ex aqua bibatur. Oris & halitus suauitatem commendat linguæ subditum folium, sicut & vestium odorem interpositum. Hyoscyaminum emolliendo vtilius, neruis inutile. Potum quidem cerebri motus facit. Therminum è lupinis emollit, proximum rosaceo effectum habens. Narcissinum dictum est cum suo flore. Rhaphaninum phthiriases longa valetudine contractas tollit, scabritiásque cutis in facie emendat. Sesaminum aurium dolores sanat, & hulcera quæ serpunt, & quæ cacoëthe vocant. Lirinõ, quod & phaselinum & Syrium vocauimus, renibus vtilissimum est, sudoribúsque euocandis, vuluæ molliendæ, concoquendóque intus. Selgiticum neruis vtile esse diximus, sicut herbaceum quoque, quod † Iguini circa Flaminiam viam vendunt. Elæomeli, quod in Syria ex ipsis oleis manare diximus, sapore melleo non sine nausea, aluum emollit: bilem præcipuè detrahit, duobus cyathis in hemina aquæ datis: qui bibêre torpescunt, excitantúrque crebrò. Potores certaturi præsumunt ex eo cyathum vnum. Pissino oleo vsus & passim ad quadrupedum scabiem est. A vitibus oleísque proxima nobilitas palmis: inebriant recentes: capitis dolorem afferunt minus siccæ: nec, quantum videtur, vtiles stomacho: tussim exasperant, corpus augẽt. Succum decoctarum antiqui pro hydromelite dabant ægris ad vires recreandas, sitim sedandã, in quem vsum præferebant Thebaicas. Sanguinem quoque excreantibus vtiles, in cibo maximè. Illinuntur caryotæ stomacho, vesicæ, ventri, intestinis. Cum cotoneis & cera & croco suggillata emendant. Nuclei palmarum cremati in fictili nouo, cinere loto spodij vicem efficiunt, miscentúrque collyriis, & calliblephara faciunt addito nardo.

† Enguini

De myrobalano palma, & de palma elate. CAP. V.

Palma quæ fert mirobalanum, probatissima in Aegypto, ossa non habet reliquarum modo in balanis. Aluum & menses sistit in vino austero, & vulnera conglutinat. Palma, siue elate, siue spathe, medicinæ confert germina, folia, corticem. Folia imponuntur præcordiis, stomacho, iocineri, hulceribus quæ serpunt cicatrici repugnantia. Psoras cortex eius tener cum resina & cera sanat diebus x x. Decoquitur & ad testium vitia. Capillum denigrat suffitu, partus extrahit. Datur bibẽdus renum vitiis & vesicæ, & præcordiorum, & capiti & neruis inimicus. Vuluæ ac ventris fluxionem sistit decoctum eius. Item cinis ad tormina potus in vino albo, in vuluarum vitiis efficacissimus.

Medicinæ ex singulorum generum flore, foliis, fructu, ramis, cortice, ligno, succo, radice, cinere. CAP. VI.

Proximæ varietates generum medicinarúmque, quæ mala habent. Ex his verna, acerba, stomacho inutilia sunt: aluum, vesicam circumagunt: neruos lædunt. Cocta meliora. Cotonea cocta suauiora. Cruda tamen duntaxat matura, prosunt sanguinem excreantibus ac dysentericis, cholericis, cœliacis. Nõ idem possunt decocta, quoniam amittunt constringentem illam vim succi. Imponuntur & pectori in febris ardoribus: & tamen decoquuntur in aqua cælesti, ad eadem quæ suprà scripta sunt. Ad stomachi autem dolores cruda decoctáve cerati modo imponuntur. Lanugo eorum carbunculos sanat, cocta in vino, & illita cum cera. Alopeciis capillum reddunt. Quæ ex his cruda in melle condiuntur, aluum mouent. Mellis autem suauitati multum adiiciunt, stomachóque vtilius id faciunt. Quæ verò in melle condiuntur cocta, quidam ad stomachi vitia trita cum rosæ foliis decoctis dant pro cibo. Succus crudorum lienibus, orthopnoicis, hydropicis prodest. Item mammis, condylomatis, varicibus. Flos & viridis & siccus inflammationibus oculorum, excreationibus sanguinis, mensibus mulierum. Fit & succus ex his mitis, cum vino dulci tussis, vtilis & cœliacis & iocineri. Decocto quoque eorum fouentur, si procidant vuluæ & interanea. Fit & oleum ex his, quod melinum vocauimus, quoties non fuerint in humidis nata. Ideo vtilissima, quæ ex Sicilia veniunt.

Minus

Minus vtilia ſtruthia,quamuis cognata.Radix eorum circunſcripta terra manu ſiniſtra capitur,ita vt qui facit, dicat quæ capiat,& cuius cauſa : ſic adalligata ſtrumis medetur. Melimela & reliqua dulcia, ſtomachum & ventrem ſoluunt,ſiticuloſa, æſtuoſa, ſed neruos non lædunt. Orbiculata ſiſtunt aluum & vomitiones, vrinas cient.Syluestria mala ſimilia ſunt vernis acerbis,aluúmque ſiſtunt. Sanè in hunc vſum immatura opus ſunt.

Citrea contra venenum in vino bibuntur,vel ipſa vel ſemen.Faciunt oris ſuauitatem, decocto eorum colluto,aut ſucco expreſſo. Horum ſemen edendum præcipiunt in malacia prægnantibus:ipſa verò contra infirmitatem ſtomachi, ſed non niſi ex aceto facilè manduntur. Punici mali nouem genera nunc iterare ſuperuacuum.Ex his dulcia, quæ apyrina alio nomine appellauimus,ſtomacho inutilia habentur,inflationes pariunt,dentes gingiuáſque lædunt, Quæ verò ab his ſapore proxima vinoſa diximus, paruum nucleum habentia, vtiliora paulò intelliguntur.Aluum ſiſtunt, & ſtomacho proſunt, duntaxat pauca citráque ſatietatem.Sed hæc minimè danda : quanquam omnino nulla in febri, nec carne acinorum vtili nec ſucco. Cauentur æquè vomitionibus,ac bilem reiicientibus.Vuam in his, ac ne muſtum quidem, ſed protinus vinum aperuit natura. Vtrunque aſperiore cortice.Hic ex acerbis in magno vſu. Vulgus coria maximè perficere illo nouit:ob id malicorium appellant medici.Vrinam cieri eodem monſtrant:miſtáque galla in aceto decocto,mobiles dentes ſtabilire. Expetitur grauidarum malaciæ,quoniam guſtatu moueat infantem. Diuiditur malum,cæleſtíque aqua madeſcit ternis ferè diebus.Hæc bibitur frigida cœliacis,& ſanguinem excreantibus.Ex acerbo fit medicamentum,quod ſtomatice vocatur,vtiliſſimum oris vitiis,narium,aurium, oculorum caligini: pterygiis,genitalibus,& his quas nomas vocant,& quæ in hulceribus excreſcunt.Contra leporem marinum hoc modo:Acinis detracto cortice tuſis, ſuccóq; decocto ad tertias, cum croci,& aluminis ſciſſi,myrrhæ,mellis Attici ſelibris. Alij & hoc modo faciunt:Punica acida multa tunduntur: ſuccus in cacabo nouo coquitur mellis craſsitudine, ad virilitatis & ſedis vitia,& omnia quæ Lycio curantur,aures purulentas,epiphoras incipientes,rubras maculas.In manibus rami Punicorum ſerpentes fugant.Cortice Punici ex vino decocti & impoſiti,perniones ſanantur.Contuſum malum ex tribus heminis vini,decoctum ad heminam,tormina & tineas pellit.Punicum in olla noua, operculo indito, in furno toſtum & contritum,potúmque in vino,ſiſtit aluum, diſcutit tormina.Primus pomi huius partus florere incipientis,cytinus vocatur Græcis, miræ obſeruationis multorum experimento.Si quis vnum ex his,ſolutus vinculo omni cinctus & calceatus, atque etiam annuli, decerpſerit duobus digitis, pollice & quarto ſiniſtræ manus,atque ita luſtratis leui tactu oculis, mox in os additum deuorauerit, ne dente contingat,affirmatur nullam oculorum imbecillitatem paſſurum eo anno.Iidem cytini ſiccati tritique, carnes excreſcentes cohibent : gingiuis & dentibus medentur:vel ſi mobiles ſint,decocto ſucco. Ipſa corpuſcula trita,hulceribus quæ ſerpunt putreſcúntve, illinuntur. Item oculorum inflammationi inteſtinorúmque:& ferè ad omnia, quæ cortices malorum. Aduerſantur ſcorpionibus.Non eſt ſatis mirari curam diligentiámque priſcorum, qui omnia ſcrutati,nihil intentatum reliquere.In hoc ipſo cytino floſculi ſunt, antequàm ſcilicet malum ipſum prodeat,erumpentes,quos balauſtium vocari diximus.Hos quoque ergo experti inuenerunt ſcorpionibus aduerſari.Siſtunt potu menſes fœminarum : ſanant oris hulcera,tonſillas,vuam,ſanguinis excreationes,ventris & ſtomachi ſolutiones,genitalia, hulcera quacunque in parte manantia.Siccauere etiam,vt ſic quoq; experirentur,inuenerúntque ruſorum farina dyſentericos à morte reuocari,aluum ſiſti.Quin & nucleos ipſos acinorum experiri non piguit.Toſti tuſíque ſtomachum iuuant, cibo aut potioni inſperſi. Bibuntur ex aqua cæleſti,ad ſiſtendum aluum.Radix decocta ſuccum remittit,qui tineas necat, Victoriati pondere.Eadem diſcocta in aqua,quas Lycium,præſtat vtilitates.Eſt & syluestre Punicum,à ſimilitudine appellatum.Eius radices rubro cortice denarij pondere ex vino potæ ſomnos faciũt. Semine poto,aqua quæ ſubierit cutem,ſiccatur.Mali Punici corticis fumo culices fugantur.

De pyris & eorum obseruationibus, & de ficotum obseruatione, & caprifico, & erineo, & aliorum generibus medicinæ. CAP. VII.

PYrorum omnium cibus etiam valentibus onerosus, ægris quoq; vini modo negatur. Decocta eadem mirè salubria & grata, præcipuè Crustumina. Quæcunq; verò cum melle decocta, stomachum adiuuant. Fiunt cataplasmata è pyris, ad discutienda corporum vitia: & decocto eorum ad duritias vtuntur. Ipsa aduersantur boletis atque fungis, pellúntque pondere & pugnante succo. Pyrum syluestre tardissimè maturescit. Conciditur, suspensúmque siccatur ad sistendam aluũ: quod & decoctum eius potum præstat. Decoquuntur & folia cum pomo ad eosdem vsus. Pyrorum ligni cinis, contra fungos etiamnum efficacius proficit. Mala pyráque portatu inmẽtis mirè grauia sunt vel pauca. Remedio aiunt esse, si prius edenda dentur aliqua, aut vtiq; ostendantur. Fici succus lacteus, aceti naturam habet. Itaque coaguli modo lac contrahit. Excipitur ante maturitatem pomi, & in vmbra siccatur ad aperienda hulcera, cienda menstrua, apposito cum luteo oui, aut potu cum amylo. Podagris illinitur cũ farina fœnigræci & aceto. Pilos quoque detrahit, palpebrarúmque scabiem emendat: item lichenas & psoras. Aluum soluit. Lactis ficulni natura aduersatur crabronum vesparúmque & similium venenis, priuatim scorpionum. Idem cum axungia verrucas tollit. Folia, & quæ non maturuere fici, strumis illinuntur, omnibusque quæ emollienda sunt discutiendáve. Præstant hæc & per se folia. Et alij vsus eorum, tanquam in fricando lichene, & alopeciis, & quæcunque exhulcerari opus sit. Et aduersus canis morsus, ramorum teneri cauliculi cuti imponũtur. Iidem cum melle hulceribus, quæ ceria vocantur, illinuntur. Exrrahunt infracta ossa cum papaueris syluestris foliis. Canum rabiosorum morsus, folio trito ex aceto restringunt. E nigra ficu candidi cauliculi illinuntur furunculis, muris aranei morsibus cum cera. Cinis earum è foliis gangrænis, consumendísque quæ excrescunt. Fici matutæ vrinam cient: aluum soluunt: sudorem mouent, papulásque. Ob id autumno insalubres, quoniam sudantia huius cibi opera corpora perfrigescunt. Nec stomacho vtiles: sed ad breue tempus, & voci contrariæ intelliguntur. Nouissimæ salubriores, quàm primæ: medicatæ verò nunquam. Iuuenum vires augent: senibus meliorem valetudinem faciunt, minúsq; rugarum. Sitim sedant: calorem refrigerant. Ob id non negandæ in febribus constrictis, quas stegnas vocant. Siccæ fici stomachum lædunt: gutturi & faucibus magnificè vtiles. Natura his excalfaciendi. Sitim adferunt. Aluum molliunt, rheumatismis eius & stomacho contrariæ. Vesicæ semper vtiles, & anhelatoribus, ac suspiriosis. Item iocinerum, renum, lienum vitiis. Corpus & vires adiuuant: ob id antè athletæ hoc cibo pascebantur: Pythagoras exercitator, primus ad carnes eos transtulit. Recolligentibus se à longa valetudine vtilissimæ. Item comitialibus, & hydropicis, omnibúsque, quæ maturanda aut discutienda sunt, imponuntur: efficacius calce aut nitro admisto. Coctæ cum hyssopo pectus purgant, pituitam, tussim veterem. Cum vino autem ad sedem & tumorem maxillarum, & furunculos, panos, parotidas decoctæ illinuntur. Vtile & decocto earum fouere fœminas. Decoctæ quoque eædem cum fœnogræco vtiles sunt pleuriticis & peripneumonicis. Cum ruta coctæ torminibus prosunt. Tibiarum hulceribus cum æris flore. Pterygiis cum Punico malo. Ambustis, pernionibus cum cera. Hydropicis coctæ in vino, & cum absinthio & farina hordeacea, nitro addito. Aluum sistunt manducatæ. Scorpionum ictibus cũ sale tritæ illinuntur. Carbunculos extrahunt in vino coctæ & impositæ. Carcinomati, si sine hulcere est, quàm pinguissimam ficum imponi, penè singulare remedium est: item phagedænæ. Cinis non ex alia arbore aciem purgat acrior, conglutinat, replet, astringit. Bibitur & ad discutiendum sanguinem concretum. Item percussis, præcipitatis, conuulsis, ruptis, cyathis singulis aquæ & olei. Datur tetanicis & spasticis: item potus vel infusus cœliacis, dysentericis. Et si quis eo cum oleo perungatur, excalfacit. Item cum cera & rosaceo subactus, ambustis cicatricem tenuissimam obducit. Lusciosos ex oleo illitus emendat, dentiúmque vitia crebro fricatu. Produnt etiam, si quis inclinata arbore, supino ore aliquem nodum eius morsu abstulerit nullo vidente, atque in aluta illigatum licio è collo suspenderit,

detit, strumas & parotidas discuti. Cortex tritus cum oleo, ventris hulcera sanat. Crudæ grossi verrucas & thymos, nitro farináque additis, tollunt. Spodij vicem exhibet fruticum à radice exeuntium cinis. Bis tostus adiecto psimmythio digeritur in pastillos, ad hulcera oculorum & scabritiam. Caprificus etiamnum multo efficacior fico. Lactis minus habet: surculo quoq; eius lac coagulatur in caseum. Exceptum id coactúmque in duritiam, suauitatem carnibus affert. Fricatur diluto ex aceto. Miscetur exhulceratoriis medicamentis. Aluum soluit: vuluam cum amylo aperit. Pota menses ciet cum luteo oui. Podagris cum farina fœnigræci illinitur. Lepras, psoras, lichenas, lentigines expurgat: item venenatorum ictus, & canis morsus. Dentium quoq; dolori hic succus appositus in lana prodest, aut in cauis eorum additus. Cauliculi & folia, admisto eruo, contra marinorum venena prosunt. Adiiciunt & vinum. Bubulas carnes additi caules magno ligni compendio percoquunt. Grossi illitæ strumas, & omnium collectionem emolliunt, & discutiunt. Aliquatenus & folia. Quæ mollissima sunt ex his, cum aceto hulcera manantia & epinyctidas & furfures sanant. Cum melle item & foliis ceria sanant, & canis morsus. Recentes cum vino, phagedænas. Cum papaueris foliis ossa extrahunt. Grossi caprifici inflammationes discutiunt suffitu. Resistũt & sanguini taurino poto, & psimmythio, & lacti coagulato potæ. Item in aqua decoctæ atque illitæ parotidas sanant. Cauliculi aut grossi eius quàm minutissimæ, ad scorpionum ictus è vino bibuntur. Lac quoque instillatur plagæ, & folia imponuntur. Item aduersus murem araneum. Cauliculorum cinis vuam faucium sedat. Arboris ipsius cinis ex melle, rhagadia. Radix deferuefacta in vino, dentium dolores. Hyberna caprificus in aceto cocta & trita, impetigines tollit. Illinuntur ramenta rami sine cortice quàm minutissima ad scobis modum. Caprifico quoque medicinæ vnius miraculum additur. Corticem eius impubescẽtem puer impubis si defracto ramo detrahat dentibus, medullam ipsam adalligatam ante Solis ortum, prohibere strumas. Caprificus tauros quamlibet feroces, collo eorũ circundata, in tantũ mirabili natura compescit, vt immobiles præstet. Herba quoque, quam Græci erineon vocant, reddenda in hoc loco propter gentilitatem. Palmum alta est, cauliculis quinis ferè, ocimi similitudine, flos candidus, semen nigrum, paruum: tritum cum melle Attico, oculorum epiphoris medetur: vtcunque autem decerpta manat lacte multo & dulci. Herba perquàm vtilis aurium dolori, nitri exiguo addito. Folia resistunt venenis. Pruni folia decocta tonsillis, gingiuis, vuæ prosunt in vino decocta, & subinde ore colluto. Ipsa pruna aluum molliunt, stomacho verò vtilissima, sed breui momento. Vtiliora Persica, succúsque eorum, etiamnum in vino aut in aceto expressus. Nec est alius eis pomis innocentior cibus. Nusquam minus odoris, succi plus, qui tamen sitim stimulet. Folia eius trita illita, hæmorrhagiam sistunt. Nuclei Persicorum in aceto & oleo, capitis doloribus illinũtur. Syluestrium quidẽ prunorum baccæ, vel è radice cortex, in vino austero si decoquantur, ita vt triens ex hemina supersit, aluum & tormina sistunt. Satis est singulos cyathos decocti sumi. Et in iis, & satiuis prunis est limus arborum, quem Græci lichena appellant, rhagadiis & condylomatis mirè vtilis. Mora in Aegypto & Cypro sui generis, vt diximus, largo succo abundant, summo cortice desquamato: altiore plaga, siccantur, mirabili natura. Succus aduersatur venenis serpentium, prodest dysentericis, discutit panos, omnésque collectiones: vulnera conglutinat, capitis dolores sedat, item aurium: spleneticis bibitur. Illinitur & contra perfrictiones. Celerrimè teredinem sentit. Nec apud nos succo vsus minor. Aduersatur aconito & araneis, in vino potus. Aluũ soluit, pituitásq; ac † tineas & similia ventris animalia extrahit. Hoc idem præstat & cortex tritus. Folia tingunt capillum cum fici nigræ & vitis corticibus simul coctis in aqua cælesti. Pomi ipsius succus aluum soluit protinus. Ipsa poma ad præsens stomacho vtilia, refrigerant; sitim faciunt. Si non superueniat alius cibus, intumescunt. Ex immaturis succus sistit aluum: veluti animalis alicuius, in hac arbore obseruandis miraculis, quæ in natura eius diximus. Fit ex pomo panchrestos stomatice, eadem arteriace appellata, hoc modo: Sextarij tres succi è pomo, leui vapore ad crassitudinem mellis rediguntur. Pòst additur omphacij aridi pondus x. duorum, aut myr-

† tæniæ

rhæ x.vnius,croci x.vnius.Hæc simul trita miscentur decocto.Neque est aliud oris, arteriæ,vuæ,stomachi,iucundius remedium.Fit & alio modo:Succi sextarij duo,mellis Attici sextarius,decoquuntur,vt suprà diximus. Mira sunt præterea,quæ produntur.Mori germinatione,priùs quã in folia exeant,sinistra decerpi iubentur futura poma:ricinos Græci vocant.Hi terrã si non attigere,sanguinem sistunt adalligati,siue ex vulnere fluat, siue ore,siue naribus,siue hæmorrhoidis:ad hoc seruantur repositi. Idẽ præstare & ramus dicitur,Luna plena defractus,incipiens fructũ habere.Si terram nõ attigerit,priuatim mulieribus adalligatus lacerto contra abundantiam mensium.Hoc & quocunque tempore ab ipsis decerptum ita vt terram non attingat,adalligarúmque existimant præstare. Folia mori trita,aut arida decocta, serpentium ictibus imponuntur.Ad idémque potu proficitur.Scorpionibus aduersatur è radice corticis succus,ex vino aut posca potus.Reddéda est & antiquorum compositio:Succum expressum pomi maturi iinmaturiq; mistum, coquebant in vase æreo ad mellis crassitudinem.Aliqui myrrha adiecta & cupresso præduratum vas Sole torrebant,permiscentes spatha ter die.Hæc erat stomatice,qua & vulnera ad cicatricem perducebant.Alia ratio:succum siccato exprimebant pomo,multum sapori obsoniorũ conferente.In medicina verò contra nomas & pectoris piruitas,& vbicunq; opus esset astringi viscera.Dentes quoq; colluebant eo.Tertium genus succi foliis & radice decoctis ad ambusta ex oleo illinenda.Imponũtur & per se folia.Radix per messes incisa succum dat aptissimum dentium dolori,collectionibusq; & suppurationibus.Aluum purgat.Folia mori in vrina madefacta,pilum coriis detrahunt. Cerasa aluum molliunt,stomacho inutilia.Eadem siccata aluum sistũt,vrinam cient.Inuenio apud autores, si quis matutinò roscida cum suis nucleis deuoret,intantum leuari aluum,vt pedes morbo liberentur.Mespila,exceptis setaniis,quæ malo propiorẽ vim habẽt,reliqua astringũt stomachum,sistũntq; aluũ.Item sorba sicca:nam recentia stomacho & aluo citæ prosunt.

De pineis & amygdalis, & nuce auellana, & de nuce iuglande, & de pistaciis & castaneis, siliquis, cornu, & vnedone, & lauro.

CAP. VIII.

NVces pineæ,quæ resinam habent, contusæ leuiter,additis in singulis sextariis aquæ ad dimidium decoctæ,sanguinis excreationi medentur,ita vt cyathi bini bibantur ex eo.Corticis è pino in vino decoctum contra tormina datur.Nuclei nucis pineæ sitim sedant,& acrimoniam stomachi rosionésq;,& contrarios humores consistentes ibi,& infirmitatem virium roborant,renibus & vesicæ vtiles.Fauces videntur exasperare, & tussim.Bilem pellunt poti ex aqua,aut vino,aut passo,aut balanorum decocto. Miscetur his contra vehementiores stomachi rosiones cucumeris semen,& succus portulacæ.Item ad vesicæ hulcera & renum, quoniam & vrinam cient. Amygdalæ amaræ radicum decoctum cutem in facie corrigit,colorémq; hilariorem facit. Nuces ipsæ somnum faciunt & auiditatem.Vrinam & menses cient.Capitis dolori illinuntur,maximéq; in febri: si ab ebrietate,ex aceto & rosaceo & aquæ sextario.Et sanguinem sistunt. Cum amylo & menta lethargicis comitialibúsq; prosunt. Capite peruncto epinyctidas sanant: è vino veteri hulcera putrescentia.Canum morsus cum melle.Et furfures ex facie,antè fotu præparata.Item iocineris & renum dolores ex aqua potæ: & sæpe ex ecligmate cum resina terebinthina.Calculosis & difficili vrinæ in passo,& ad purgandam cutem in aqua mulsa tritæ,sunt efficaces.Prosunt ecligmate iocineri,tussi & colo,cum elelisphaco modicè addito.In melle sumitur nucis auellanæ magnitudo. Aiunt, quinis ferè præsumptis ebrietatem non sentire potores:vulpésque, si ederint eas,nec contingat è vicino aquam lambere,mori.Minus valent in remediis dulces,& hæ tamen purgant,& vrinam cient. Recentes stomachum implent.Nucibus Græcis cum absinthij semine ex aceto sumptis, morbus regius sanari dicitur: item illiris per se vitia sedis,& priuatim condylomata. Idem tussi & sanguinis reiectioni prodest.Nuces iuglandes Græci à capitis grauedine appellauere.Etenim arborum ipsarum foliorúmque vires,in cerebrum penetrant:hócq; minore momento,sed in cibis,nuclei faciunt.Sunt autem recentes iucundiores, siccæ vnguinosiores

stores,& stomacho inutiles, difficiles concoctu, dolorem capitis inferentes, tussientibus inimicæ,& vomituris ieiunis:aptæ in tenesmo solo:trahunt enim pituitam. Eædem præsumptæ venena hebetant:item anginam cũ ruta & oleo.Item aduersantur cæpis,leniúntque earum saporem. Aurium inflammationi imponuntur cum mellis exiguo. Item cum ruta mammis,& luxatis.Cum cæpa autem & sale & melle,canis hominísque morsui. Putamine nucis iuglandis,dens cauus inuritur.Putamen combustum tritúmque in oleo aut vino,infantium capite perunctо,nutrit capillum:& ad alopecias eo sic vtuntur.Quò plures nuces quis ederit,hoc faciliùs tineas pellit.Quæ peruetere sunt nuces, gangrænis & carbunculis medentur:item suggillatis.Cortex iuglandium,lichenum vitio,& dysentericis prodest.Folia trita cum aceto:auriũ dolori. In sanctuariis Mithridatis maximi regis deuicti,Cn.Pompeius inuenit in peculiari commentario ipsius manu cõpositionem antidoti,è duabus nucibus siccis,item ficis totidem,& rutæ foliis viginti simul tritis, addito salis grano:& qui hoc ieiunus sumat,nullum venenum nociturum illo die.Contra rabiosi quoque canis morsus,nuclei à ieiuno homine commanducati illitíque præsenti remedio esse dicuntur.Nuces auellanæ capitis dolorem faciunt,inflationem stomachi, & pinguedini corporis conferunt,plus quàm sit verisimile.Tostæ & destillationi medentur. Tussi quoque veteri tritæ,& in aqua mulsa potæ. Quidam adiiciunt grana piperis,alij è passo bibunt.Pistacia eosdem vsus & effectus habent,quos pinei nuclei, prætérq; ad serpentiũ ictus,siue edantur,siue bibantur.Castaneæ vehementer sistũt stomachi & ventris fluxiones,aluum cient,sanguinem excreantibus prosunt,carnes alunt.Siliquæ recentes, stomacho inutiles,aluum soluũt. Eædem siccatæ sistũt,stomachóq; vtiliores fiũt. Vrinám cient. Syriacas in dolore stomachi ternas in aquæ sextariis decoquunt quidam ad dimidium, eúmq; succum bibunt.Sudor virgæ corni arboris lamina ferrea candente exceptus, non contingente ligno,illitáq; inde ferrugo,incipientes lichenas sanat. Arbutus siue vnedo, fructum fert difficilem concoctioni,& stomacho inutilem. Laurus excalfactoriam naturam habet,& foliis,& cortice,& baccis.Itaque decoctum ex his,maximè è foliis, prodesse vuluis & vesicis conuenit.Illita verò vesparum crabronúmque & apium, item serpentiũ venenis resistunt,maximè sepis,dipsadis,& viperæ.Prosunt & mensibus fœminarum cum oleo cocta.Cum polenta autem quæ tenera sunt trita,ad inflammationes oculorum, cũ ruta testium,cum rosaceo capitis dolores,aut cum irino. Quin & commanducata atque deuorata per triduum terna,liberant à tussi.Eadem prosunt suspiriis trita cũ melle.Cortex radicis cauendus grauidis.Ipsa radix calculos rumpit,iocineri prodest tribus obolis in vino odorato pota.Folia pota vomitiones mouent.Baccæ menses trahũt appositæ tritæ,vel potæ.Tussim veterem & orthopnœam sanant binæ,detracto cortice in vino potæ. Si & febris sit,ex aqua, aut ecligmate ex aqua mulsa, aut ex passo decoctæ. Prosunt & phthisicis eodem modo,& omnibus thoracis rheumatismis. Nam & concoquunt pituitam,& extrahunt.Aduersus scorpiones quaternæ ex vino bibuntur. Epinyctidas ex oleo illitæ & lentigines,& hulcera manantia,& hulcera oris,& furfures.Cutis pruriginem succus baccarum emendat,& phthiriasin.Aurium dolori & grauitati instillatur, cum vino vetere & rosaceo. Perunctos eo fugiunt venenata omnia:Prodest contra ictus & potus, maximè autem eius laurus, quæ tenuiora habet folia. Baccæ cum vino serpentibus, & scorpionibus,& araneis resistunt.Ex oleo & aceto illinũtur & lieni & iocineri:gangrænis cum melle.Et in fatigatione etiam aut perfrictione succo eo perungi,nitro adiecto, prodest.Sunt qui celeritati partus multum conferre putent radicem, acetabuli mensura in aqua potam,efficacius recentem,quàm aridam.Quidam aduersus scorpionum ictus, decem baccas dari iubent potui.Item & in remedio vuæ iacentis,quadrantem pondo baccarum foliorúmq; decoqui in aquæ sextariis tribus ad tertias,eámq; calidam gargarizare:& in capitis dolore,impari numero baccas cum oleo conterere, & calefacere. Laurus Delphicæ folia trita olfactáq; subinde,pestilentiæ contagia prohibent, tanto magis si & vtantur.Oleum ex Delphica ad cerata acopúmq;,ad perfrictiones discutiendas, neruos laxandos,lateris dolores,febrésq; frigidas vtile est.Item ad aurium dolorem, in mali Pu-

nici cortice tepefactum. Folia decocta ad tertias partes aquæ, vuam cohibent gargarizatione: potu alui dolores, intestinorúmque. Tenerrima ex his trita in vino, papulas pruritúsq;, illita noctibus. Proximè valent cætera lauri genera. Laurus Alexandrina siue Idæa, partus celeres facit, radice pota trium denariorum pődere, in vini dulcis cyathis tribus. Secundas etiam pellit, mensésque eodem modo pota. Daphnoides (siue his nominibus quæ diximus) syluestris laurus prodest, aluum soluit, vel recenti folio vel arido drachmis tribus cum sale in hydromelite manducata. Pituitas extrahit folium & vomitus, stomacho inutile. Sic & baccæ quinæ denæve, purgationis causa sumuntur.

De myrto satiua, & myrtidano, & de myrto syluestri.

CAP. IX.

MYrtus satiua candida, minus vtilis est medicinæ, quàm nigra. Semen eius medetur sanguinem excreantibus. Item contra fungos in vino potum. Odorem oris commendat vel pridie commanducatum. Item apud Menandrum Synaristusæ hoc edunt. Datur & dysentericis denarij pondere in vino. Hulcera difficilia in extremitatibus corporis sanat, cum vino subferuefactum. Imponitur lippitudini cum polenta, & cardiacis in mamma sinistra: & contra scorpionis ictus in mero, & ad vesicæ vitia, capitis dolores, & ægilopas, antequàm suppurent: item tumoribus, exemptísque nucleis in vino vetere tritum eruptionibus pituitæ. Succus seminis aluum sistit, vrinam ciet. Ad eruptiones pustularum pituitæque cum cerato illinitur: & contra phalangia. Capillum denigrat. Lenius succo oleum est ex eadem myrto: lenius & vinum, quo nunquàm inebriatur. Inueteratum sistit aluum & stomachum: tormina sanat, fastidium abigit. Foliorum arentium farina sudores cohibet inspersa, vel in febri. Vtilis & cœliacis & procidentiæ vuluarum, sedis vitiis, hulceribus manantibus, igni sacro fotu, capillis fluentibus, furfuribus: item aliis eruptionibus, ambustis. Additur quoque in medicamento, quod liparas vocant, eadem de causa qua oleum ex his, efficacissimum ad ea quæ in humore sunt, tanquam in ore & vulua. Folia ipsa fungis aduersantur trita ex vino, cum cera verò articularibus morbis & collectionibus. Eadem in vino decocta dysentericis & hydropicis potui dantur. Siccantur in farinam, quæ inspergitur hulceribus, aut hæmorrhagiæ. Purgant & lentigines, pterygia & paronychia & epinyctidas, condylomata, testes, tetra hulcera: item ambusta cum cerato. Ad aures purulentas & foliis crematis vtuntur & succo & decocto. Comburuntur & in antidota. Item cauliculi flore decerpti, in nouo fictili operto cremati in furno, dein triti ex vino. Et ambustis foliorum cinis medetur. Inguen ne intumescat ex hulcere, satis est surculum tantùm myrti habere secum, non ferro nec terra contactum. Myrtidanum diximus quomodo fieret: Vuluæ prodest appositum fotu, & illitu. Multo efficacius & cortice, & folio, & semine. Exprimitur & foliis succus mollissimis in pila tusis, affuso paulatim vino austero, aliâs aqua cælesti: atque ita expresso vtuntur ad oris sedísque hulcera, vuluæ & ventris: capillorum nigritiam, malarum perfusiones, purgationes lentiginum, & vbi constringendum aliquid est. Myrtus syluestris, siue oxymyrsine, siue chamæmyrsine, baccis rubentibus & breuitate à satiua distat. Radix eius in honore est, decocta vino, ad renum dolores pota, & difficili vrinæ, præcipuéque crassæ, & grauè olenti: morbo regio, & vuluarum purgationi trita cum vino. Cauliculi quòque incipientes asparagorum modo in cibo sumpti, & in cinere cocti: semen cum vino potum, aut oleo aut aceto, calculos frangit. Item in aceto & rosaceo tritum, capitis dolores sedat: & potum morbum regium. Castor oxymyrsinen myrti foliis acutis, ex qua fiunt ruri scopæ, ruscum vocauit, ad eosdem vsus. Et hactenus habent se medicinæ vrbanarum arborum. Transeamus ad syluestres.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XXIIII.

PROOEMIVM.

Medicinæ ex arboribus syluestribus. CAP. I.

NE syluæ quidem,horridiórque naturæ facies,medicinis carent, sacra illa parente rerum omnium,nusquam non remedia disponente homini,vt medicina fieret etiam solitudo ipsa,sed ad singula illius discordiæ atque concordiæ miraculis occursantibus. Quercus & olea tam pertinaci odio dissident, vt altera in alterius scrobe depactæ moriantur:quercus verò & iuxta nucem iuglandem.Pernicialia & brassicæ cum vite odia: ipsúmque olus, quo vitis fugatur,aduersum cyclamino & origano arescit.Quin & annosas iam,& quæ sternuntur arbores,difficiliùs cædi,ac celeriùs inarescere tradunt, si priùs manu,quàm ferro,attingantur.Pomorum onera à iumentis statim sentiri:ac nisi priùs ostendantur his,quamuis pauca portent:sudare illico.Ferulæ asinis gratissimæ sunt in pabulo,cæteris verò iumentis præsentaneo veneno:qua de causa id animal Libero patri assignatur,cui & ferula.Surdis etiam rerum sua cuique sunt venena, ac minimis quoque. Philyra coci & polline nimium salem cibis eximunt.Prædulcium fastidium sal temperat.Nitrosæ aut amaræ aquæ,polenta addita mitigantur,vt intra duas horas bibi possint.Qua de causa & in saccos vinarios additur polenta. Similis vis Rhodiæ cretæ,& argillæ nostratis. Concordia valent, cùm pix oleo extrahitur, quando vtrunque pinguis naturæ est.Oleum solum calci miscetur,quando vtrunque aquas odit. Gummi aceto facilius eluitur,atramentum aqua.Innumera prætereà alia,quæ suis locis dicentur assiduè. Hinc nata medicina.Hæc sola naturæ placuerat esse remedia parata vulgo, inuentu facilia,ac sine impendio,ex quibus viuimus. Posteà fraudes hominum & ingeniorum capturæ officinas inuenere istas,in quibus sua cuique homini vænalis promittitur vita.Statim compositiones & mistura inexplicabiles decantantur.Arabia atque India in medio æstimantur,hulceríque paruo medicina à Rubro mari imputatur, cùm remedia vera quotidie pauperrimus quisque cœnet. Nam si ex horto petantur, aut herba vel frutex quæratur,nulla artium vilior fiat. Ita est profectò,magnitudo populi Romani perdidit ritus,vincendo victi sumus.Paremus externis,& vna artium Imperatoribus quoque imperat.Verum de his aliàs plura.

Lotos. CAP. II.

LOton herbam,itémque Ægyptiam eodem nomine,aliâs & Syrticam arborem,diximus suis locis. Hæc lotos, quæ faba Græca appellatur à nostris,aluum baccis sistit. Ramenta ligni decocta in vino prosunt dysentericis, menstruis,vertigini,comitialibus. Cohibent & capillum. Mirum,his ramentis nihil esse amarius,fructúque dulcius.Fit & è scobe eius medicamentum,ex aqua myrti decocta,subacta,& diuisa in pastillos,dysentericis vtilissimum,pondere Victoriati cum aquæ cyathis tribus.

Glans. CAP. III.

GLans intrita duritias,quas cacoethe vocant, cum salsa axungia sanat.Vehementiora sunt ligna & in omnibus cortex ipse, corticíque tunica subiecta.Hæc decocta iuuat cœliacos. Dysentericis etiam illinitur, vel ipsa glans. Eadémque resistit serpentium

ictibus,rheumatiſmis,ſuppurationibus. Folia & baccæ,vel cortex vel ſuccus decocti proſunt contra toxica. Cortex illinitur decoctus lacte vaccino,ſerpentis plagæ.Datur & ex vino dyſentericis. Eadem & ilici vis.

De cocco ilicis, & galla, & viſco,pilulis,glande,
& de cerri radice, & ſubere.

CAP. IIII.

COccum ilicis,vulneribus ex aceto recentibus imponitur. Epiphoris ex aqua,& oculis ſuffuſis ſanguine inſtillatur.Eſt autem genus ex eo in Attica ferè & Aſia naſcens, celerrimè in vermiculum ſe mutans,quod ideo ſcolecion vocant:improbántque.Principalia eius genera diximus. Nec pauciora gallæ genera fecimus, ſolidam,perforatam: item albam,nigram,maiorem,minorem. Vis omnium ſimilis. Optima Comagena. Excreſcentia in corpore tollit. Proſunt gingiuis,vuæ,oris exhulcerationi.Crematę & in vino extinctæ,cœliacis.Dyſentericis illinuntur. Paronychiis ex melle,& vnguibus ſcabris, pterygiis,hulceribus manantibus,condylomatis,vulneribus quæ phagedænica vocantur. In vino autem decoctæ auribus inſtillantur,oculis illinuntur: aduerſus eruptiones & panos cum aceto. Nucleus commanducatus dentium dolorem ſedat:item intertrigines,& ambuſta. Immaturæ ex his ex aceto potæ,lienem conſumunt. Eædem crematæ,& aceto ſalſo extinctæ,menſes ſiſtunt, vuluáſque procidentes fotu. Omnes capillos denigrant. Viſcum è robore præcipuum diximus haberi,& quo conficeretur modo. Quidam contuſum in aqua decoquunt,donec innatet. Quidam commanducantes acinos, expuunt cortices. Optimum eſt,quod ſine cortice eſt, quódque leuiſſimum, extrà fuluum,intus porraceum,quo nihil eſt glutinoſius.Emollit,diſcutit tumores,ſiccat ſtrumas. Cum reſina & cera panos mitigat omnis generis. Quidam & galbanum adiiciunt,pari pondere ſingulorum: eóque modo & ad vulnera vtuntur. Vnguium ſcabritias expolit,ſi ſeptenis diebus ſoluantur,nitróque colluantur.Quidam id religione efficacius fieri putant, prima Luna collectum è robore ſine ferro.Si terram non attigit,comitialibus mederi.Conceptum fœminarum adiuuare,ſi omnino ſecum habeant. Hulcera commanducato impoſitóque efficaciſſimè ſanari.Roboris pilulæ ex adipe vrſino alopecias capillo replent. Cerri folia & cortex,& glans,ſiccat collectiones ſuppurationéſque:fluxiones ſiſtit. Torpentes membrorum partes corroborat decoctum eius fotu: cui & inſidere expedit,ſiccandis aſtringendiſve partibus.Radix cerri aduerſatur ſcorpionibus. Suberis cortex tritus,ex aqua calida potus,ſanguinem fluentem ex vtralibet parte ſiſtit. Eiuſdem cinis ex vino calido,ſanguinem excreantibus magnopere laudatur.

De fago & cupreſſo, & cedro magna,
& de cedride, galbano.

CAP. V.

FAgi folia manducantur in gingiuarum labiorúmque vitiis.Calculis glandis fagineæ cinis illinitur: item cum melle alopeciis. Cupreſſi folia trita,ſerpentium ictibus imponuntur: & capiti cum polenta,ſi à Sole doleat: item ramici:qua de cauſa & bibuntur. Teſtium quoque tumori cum cera illinuntur. Capillum denigrant ex aceto. Eadem trita cum duabus partibus panis mollis, & è vino aminneo ſubacta, pedum ac neruorum dolores ſedant. Pilulæ aduerſus ſerpentium ictus bibuntur, aut ſi eiiciatur ſanguis.Collectionibus illinuntur. Ramici quoque teneræ tuſæ cum axungia & lomento,proſunt. Bibuntur ex eadem cauſa.Parotidi & ſtrumæ cum farina imponuntur. Exprimitur ſuccus tuſis cum ſemine,qui miſtus oleo caliginem oculorum aufert. Item Victoriati pondere in vino potus illitúſque,cum fico ſicca pingui,exemptis granis,vitia teſtium ſanat, tumores diſcutit, & cum fermento ſtrumas. Radix cum foliis trita potáque, veſicæ & ſtranguriæ medetur: & contra phalangia.Ramenta pota menſes cient:ſcorpionum ictibus aduerſantur.Cedrus magna, quam cedrelaten vocant, dat picem,quæ cedria vocatur, dentium doloribus vtiliſſimam. Frangit enim eos & extrahit: dolores ſedat. Cedri ſuccus ex ea quomodo fieret,diximus,magni ad lumina vſus,ni capitis dolorem inferret.

Defuncta corpora incorrupta æuis ſeruat, viuentia corrumpit: mira differentia, cùm vitam auferat ſpirantibus, defunctis pro vita ſit. Veſtes quoque corrumpit, & animalia necat. Ob hoc non cenſeam in anginis hoc remedio vtendum, neque in cruditatibus, quod ſuaſere aliqui, guſtu. Dentes quoque colluere ex aceto in dolore timuerim, vel grauitati aut vermibus aurium inſtillare. Portentum eſt, quod tradunt, abortiuum fieri in Venere, antè perfuſa virilitate. Phthiriaſes perungere eo non dubitauerim, itémque porrigines. Suadent & contra venenum leporis marini bibere in paſſo. Facilius in elephantiaſi illinatur. Et hulcera ſordida & excreſcentia in iis autores quidam, & oculorum albugines caligineſque inunxere eo: & contra pulmonis hulcera cyathum eius ſorbere iuſſerunt: item aduerſus tineas. Fit ex eo & oleum, quod piſſelæon vocant, vehementioris ad omnia eadem vſus. Cedri ſcobe ſerpentes fugari certum eſt: item baccis tritis cum oleo, ſi qui perungantur. Cedrides, hoc eſt, fructus cedri, tuſſim ſanant, vrinam cient, aluum ſiſtunt, vtiles ruptis conuulſis, ſpaſticis, ſtranguriæ, vuluis, admori. Contra lepores marinos, eadémque quæ ſupra, collectionibus, inflammationibúſque. De galbano diximus. Neque humidum neque aridum probatur, ſed quale docuimus. Per ſe bibitur ad tuſsim veterem, ſuſpiria, rupta conuulſa. Imponitur iſchiadicis, lateris doloribus, panis, furunculis, corpori ab oſsibus recedenti, ſtrumis, articulorum nodis, dentium quoque doloribus. Illinitur & cum melle capitis hulceribus. Purulentis infunditur auribus cum roſaceo, aut nardo. Odore comitialibus ſubuenit, & vulua ſtrangulante, & in ſtomachi defectu. Abortus non exeuntes trahit appoſitu vel ſuffitu: item ramis ellebori circunlitum atque ſubiectum. Serpentes nidore vrentium fugari diximus. Fugiunt & perunctos galbano. Medetur & à ſcorpione percuſsis. Bibitur & in difficili partu fabæ magnitudine in vini cyatho: vuluáſque conuerſas corrigit. Cum myrrha autem & in vino mortuos partus extrahit. Aduerſatur & venenis, maximè toxicis, cum myrrha & in vino. Serpentes oleo & ſpondylio miſto tactu necat. Nocere vrinæ exiſtimatur.

De Hammoniaco, & ſtyrace, & ſpondylio, & ſphagno, & terebintho, & chamæpity, & pityuſa, & reſinis, & picea, & lentiſco.

CAP. VI.

Similis Hammoniaci natura atque lacrymæ probandæ, vt diximus, mollit, calefacit, diſcutit, diſſoluit. Claritati viſus in collyriis conuenit. Pruritum, cicatrices, albugines oculorum tollit. Dentium dolores ſedat, efficacius accenſum. Prodeſt dyſpnoicis, pleuriticis, pulmonibus, veſicis, vrinæ cruentæ, lieni, iſchiadicis potum. Sic & aluum ſoluit. Articulis & podagræ cum pari pondere picis aut ceræ & roſaceo coctum. Maturat panos, extrahit clauos cum melle. Sic & duritias emollit. Lieni cum aceto & cera Cypria, vel roſaceo efficacisſimè imponitur. Laſsitudines perungi cum aceto & oleo exiguóque nitro, vtile eſt. Et ſtyracis naturam in peregrinis arboribus expoſuimus. Placet præter illa quæ diximus, maximè pinguis, purus, albicantibus fragmentis, Medetur tuſsi, faucibus, pectoris vitiis, vuluæ præcluſæ, duritiéve laboranti. Ciet menſes potu, appoſitúve, aluum mollit. Inuenio potu modico triſtitiam animi reſolui, largiore contrahi. Sonitus aurium emendat infuſum: ſtrumas illitum, neruorúmque nodos. Aduerſatur venenis, quæ frigore nocent: ideo & cicutæ. Spondylion vnà demonſtratum, infunditur capitibus phreneticorum, & lethargicorum: item capitis doloribus longis. Cum oleo vetere bibitur, & in iocinerum vitiis, morbo regio, comitialibus, orthopnoicis, vuluarum ſtrangulatione: quibus & ſuffitu prodeſt. Aluum mollit. Illinitur hulceribus ſerpentibus cum ruta. Flos auribus purulentis efficaciter infunditur. Sed ſuccus, cùm exprimitur, integendus eſt, quoniam mirè appetitur à muſcis & ſimilibus. Radix deraſa, & in fiſtulas coniecta, callum earum erodit. Auribus quoque inſtillatur cum ſucco. Datur & ipſa contra morbum regium, & in iocineris vitio & vuluarum. Capillos criſpos facit peruncto capite. Sphagnos, ſiue ſphacos, ſiue bryon, & in Gallia, vt indicauimus, naſcitur, vuluis decocto inſidentium vtilis: item genibus & feminum tumoribus, miſtus naſturtio,

nasturtio,& aqua salsa tritus. Cum vino ac resina sicca potus, vrinam pellit celerrimè. Hydropicos inanit,cum vino & iunipero tritus & potus. Terebinthi folia & radix collectiotibus imponuntur. Decoctum eorum stomachum firmat. Semen in capitis dolore bibitur in vino, & contra difficultatem vrinæ. Ventrem leniter emollit. Venerem excitat. Piceæ,& laricis folia trita,& in aceto decocta,dentium dolori prosunt. Cinis corticum intertrigini & ambustis. Potus aluum sistit,vrinam mouet. Suffitu vuluas corrigit. Piceæ folia priuatim iocineri vtilia sunt,drachmæ pondere in aqua mulsa pota. Syluas, eas duntaxat quæ picis resinæque gratia radantur,vtilissimas esse phthisicis,aut qui longa ægritudine non recolligant vires,satis constat:& illum cæli aera plus ita, quàm nauigationem Ægyptiam,proficere, plus quàm lactis herbidos per montium æstiua potus. Chamæpitys Latinè abiga vocatur propter abortus, ab aliis thus terræ: cubitalibus ramis,flore pinus & odore. Altera breuior,& incuruæ similis. Tertia eodem odore,& ideo nomine quoque,paruulo cauliculo,crassitudine digitali,foliis scabris, exilibus,albis, in petris nascens. Omnes herbæ,sed propter cognationem nominis non differendæ. Prosunt aduersus scorpionum ictus. Item iocineri illitæ cum palmis aut cotoneis. Renibus & vesicæ,decoctum earum cum farina hordeacea. Morbo quoque regio,& vrinæ difficultatibus,ex aqua decoctæ bibuntur. Nouissima contra serpentes valet cum melle. Sic & apposita vuluas purgat. Sanguinem densatum extrahit pota. Sudores facit perunctis ea,peculiariter renibus vtilis. Fiunt ex ea & hydropicis pilulæ,cum ficu aluum trahentes. Lumborum quoque dolorem Victoriati pondere in vino finit,& tussim recentem. Mortuos partus,ex aceto cocta potáque,eiicere protinus dicitur. Cum honore & pityusa simili de causa dicetur,quam quidam in tithymali genere numerant. Frutex est similis piceæ,flore paruo purpureo. Bilem & pituitam per aluum detrahit radix,decocti heminæ:aut seminis ligula in balanis. Folia in aceto decocta,furfures cutis emendãt: mammas quoque misto rutæ decocto & tormina,& serpentium ictus, & in torum collectiones incipientes. Resinam è suprà dictis arboribus gigni docuimus,& genera eius & nationes in ratione vini,ac posteà in arboribus. Summæ species duæ,sicca,& liquida. Sicca è pinu & picea fit,liquida è terebintho,larice,lentisco,cupresso. Nam eæ ferunt in Asia & Syria. Falluntur,qui eandem putant esse è picea atque larice. Picea enim pinguem,& thuris modo succosam fundit: larix gracilem,ac mellei liquoris,virus redolentem. Medici liquida rarò vtuntur, & in ouo ferè è larice propter tussim hulceráque viscerum. Nec pinea magnopere in vsu: cæteris non nisi coctis. Et coquendi genera satis demonstrauimus. In arborum differentia placet terebinthina,odoratissima atque leuissima: nationum Cypria & Syriaca,vtraque mellis Attici colore,sed Cypria carnosior sicciórq;. In sicco genere quærunt vt sit candida,pura,perlucida. In omni autem, vt montana potiùs,quàm campestris: item Aquilonia potiùs,quàm ab alio vento. Resoluitur resina ad vulnerum vsus & malagmata oleo,in potiones amygdalis amaris. Natura in medendo contrahere vulnera,purgare,discutere collectiones: item pectoris vitia. Terebinthina illinitur:& eadem calida membrorum doloribus spasticisque illinitur in Sole, totisque corporibus,mangonum maximè cura,ad gracilitatem emendandam, spatiis ita laxantium cutem per singula membra,capacioráque ciborum facienda corpora. Proximum locum obtinet è lentisco. Inest ei vis astringendi. Mouet & ante cæteras vrinam. Reliquæ ventrem molliunt,cruda concoquunt,tussim veterem sedãt,vuluæ onerã extrahunt etiam suffitæ. Priuatim aduersantur visco. Panos & similia,cum seuo taurino & melle sanant. Palpebras lentiscina commodissimè replicat. Fractis quoque vtilissima,& auribus purulentis:item in prurirtu genitalium. Pinea capitis vulneribus optimè medetur.

De pice spissa,& liquida: & palimpissa,& pissaspalto,& zopissa, & teda, & lentisco.

CAP. VII.

Pix quoque vnde & quibus conficeretur modis,indicauimus: & eius duo genera,spissum,liquidúmque. Spissarum vtilissima medicinæ est Brutia,quoniam pinguissima & resino

resinosissima vtrasque præbet vtilitates: ob id magis rutila, quàm cæteræ. Id enim quod in hoc adiiciunt, è mascula arbore meliorem esse, non arbitror posse intelligi. Picis natura excalfacit, explet. Aduersatur priuatim cerastæ morsibus cum polenta: item anginæ cum melle, distillationibus & sternutamentis. Purulentis auribus infunditur cum rosaceo: illinitur cum cera. Sanat lichenas, aluum soluit, excreationes pectoris adiuuat eclegmate, aut illita tonsillis cum melle. Sic & hulcera purgat: explet cum vua passa & axungia. Carbunculos purgat, & putrescentia hulcera: quæ verò serpunt, cum pineo cortice, aut sulphure. Phthisicis etiam cyathi mensura quidam dederunt, & contra veterem tussim. Rhagadas sedis & pedum, panósque & vngues scabros emendat: vuluæ duritias & conuersiones, odore: item lethargicos. Strumas item cum farina hordeacea, & pueri impubis vrina decocta ad suppurationem perducit. Et ad alopecias sicca pice vtuntur. Ad mulierum mammas Brutia, ex vino subferuefacta cum polline farraceo, quàm calidissimis impositis. Liquida pix, oleúmque quod pissclæon vocant, quemadmodum fieret, diximus. Quidam iterum decoquunt, & vocant palimpissam. Liquida anginæ perunguntur intus, & vua. Ad aurium dolores, claritatem oculorum, oris circunlitiones, suspiriosos, vuluas, tussim veterem, & crebras excreationes pectoris, spasmos, tremores, opisthotonos, paralyses, neruorum dolores. Præstantissimum ad canum & iumẽtorum scabiem. Est & pissasphaltos, mista bitumini pice, naturaliter ex Apollioniatarum agro. Quidam ipsi miscent, præcipuum ad scabiem pecorum remedium, aut si fœtus mammas læserit. Maturum optimum ex eo, quod cùm ferueat, innatat. Zopissam eradi nauibus diximus, cera marino sale macerata. Optima hæc à tyrocinio nauium. Additur autem in malagmata ad discutiendas collectiones. Tedæ decoctæ in aceto, dentium dolores efficaciter colluunt. Lentisci, & arbores, & semen, & cortex, & lacryma vrinam cient, aluum sistunt. Decoctum eorum hulcera quæ serpunt, fotu. Illinitur in humidis, & igni sacro, gingiuas colluit. Folia dentibus in dolore atteruntur: mobiles decocto colluuntur. Capillum tingunt. Lacryma sedis vitiis prodest, cùm quid siccari excalfierive opus sit. Decoctum & è lacryma stomacho vtile, ructum & vrinam mouens: quod & capitis dolori cum polenta illinitur. Folia tenera oculis inflammatis illinuntur. Item mastiche lentisci replicandis palpebris, & ad extendendam cutem in facie, & smegmata adhibetur, & sanguinem reiicientibus, tussi veteri: & ad omnia quæ Hammoniaci vis. Medetur & attritis partibus, siue oleo è semine eius facto ceræque misto, siue foliis ex oleo decoctis, siue cum aqua virilia foueantur. Scio Democratem medicum in valetudine Considiæ M. Seruilij Consularis filiæ, omnem curationem austeram recusantis, diu efficaciter vsum lacte caprarum, quas lentisco pascebat.

De platano, & fraxino, & acere, & alba populo, & vlmo, & tilia, & sambuco, & iunipero.

CAP. VIII.

Platani aduersantur vespertilionibus. Pilulæ earum in vino potæ x. quatuor pondere, omnibus serpentium & scorpionum venenis medentur: item ambustis. Tusæ autem cum aceto acri, magísque scillite, sanguinem omnem sistunt. Et lentiginem & carcinomata, melanias quoque veteres, addito melle emendant. Folia & cortex illinuntur collectionibus & suppurationibus, & decoctum eorum. Corticis autẽ in aceto dentium remedium est: folia eorum tenerrima in vino albo decocta, oculorum. Lanugo foliorum, & auribus & oculis inutilis. Cinis pilularum sanat ambusta igni vel frigore. Cortex è vino scorpionum ictus restinguit. Fraxinus quam vim aduersus serpentes haberet, indicauimus. Semen foliis eius inest, quo medentur iocineris & lateris doloribus in vino. Aquam quæ subit cutem, extrahunt. Corpus obesum leuant onere, sensim ad maciem reducentes, iisdem foliis cum vino tritis ad virium portionem, ita vt puero quinque folia tribus cyathis diluantur, robustioribus septem folia quinque cyathis vini. Non omittendum, ramenta eius & scobem quibusdam cauenda prædici. Aceris radix contusa iocineris doloribus efficacissimè imponitur. Populi albæ vuarum in vnguentis vsum

vsum exposuimus. Cortex potus ischiadicis & stranguriæ prodest. Foliorum succus calidus aurium dolori. Virgam populi in manu tenentibus intertrigo non metuatur. Populus nigra efficacissima habetur, quæ in Creta nascitur. Comitialibus semen ex aceto vtile. Fundit illa & resinam exiguam, qua vtuntur ad malagmata. Folia podagris in aceto decocta imponuntur. Humor è cauis populi nigræ effluens, verrucas, papulásque, & attrita corporis tollit. Populi ferunt & foliis guttam, ex qua apes propolin faciunt. Gutta quoque aquæ propolis ex aqua remedium quàm efficax est. Vlmi & folia & cortex & rami vim habent spissandi, & vulnera contrahendi. Corticis vtique interior tilia lepras sedat, & folia ex aceto illita. Corticis denarij pondus potum in hemina aquæ frigidæ aluum purgat, pituitásque & aquas priuatim trahit. Imponitur & collectionibus lacrymæ, & vulneribus, & ambustis, quæ decocto fouere prodest. Humor in folliculis arboris huius nascens, cuti nitorem inducit, faciémque gratiorem præstat. Cauliculi foliorum primi vino decocti tumores sanant, extrahúntque per fistulas. Idem præstat & tiliæ †cortices. Multi corticem commanducatum vulneribus vtilissimum putant: folia trita aqua aspersa pedum tumori. Humor quoque è medulla, vti diximus, castratæ arboris effluens, capillum reddit capiti illitus, defluentésque continet. Arbor tilia leniter tusa ad eadem ferè vtilis est, atque oleaster. Folia autem tantùm in vsu, & ad infantium hulcera in ore commanducata: decocta vrinam cient: menses sistunt illita: sanguinem pota detrahunt. Sambucus habet alterum genus magis syluestre, quod Græci chamæacten, alij helion vocant, multo breuius. Vtriusque decoctum in vino veteri foliorum, vel seminis, vel radicis ad cyathos binos potum, stomacho inutile est, aluo detrahens aquam. Refrigerat etiã inflammationem, maximè recentis ambusti: & canis morsum cum polenta mollissimis foliorum illitis. Succus cerebri collectiones, priuatímque membranæ, quæ circa cerebrum est, lenit infusus. Acini eius infirmiores, quàm reliqua, tingunt capillum. Poti acetabuli mensura, vrinam mouent. Foliorum mollissima ex oleo & sale eduntur, ad pituitam bilémque detrahendam. Ad omnia efficacior, quæ minor. Radicis eius in vino decoctæ duo cyathi poti, hydropicos exinaniunt: vuluas emolliunt, has & foliorum decoctum insidentium. Caules teneri mitioris sambuci, in patinis cocti, aluum soluunt. Resistunt folia & serpentium ictibus in vino pota. Podagricis cum seuo hircino vehementer prosunt cauliculi illiti. Iidémque in aqua macerantur, vt ea sparsa pulices necentur. Foliorum decocto si locus spargatur, muscæ necantur. Boa appellatur morbus papularum, cùm rubent corpora, sambuci ramo verberatur. Cortex interior tritus, ex vino albo potus, aluum soluit. Iuniperus vel ante cætera omnia excalfacit, extenuat, cedro assimilis. Et eius duo genera: altera maior, altera minor. Vtraque accensa serpentes fugat. Semen stomachi, pectoris, lateris doloribus vtile. Inflationes algorésque discutit: tusses concoquit & duritias. Illitum tumores sistit: item aluum, baccis ex vino nigro potis: item ventris tumores illitis. Miscetur & antidotis oxyporis. Vrinas ciet. Illinitur & oculis in epiphoris. Datur conuulsis ruptis, torminibus, vuluis, ischiadicis cum vino albo potum pilulis quaternis, aut decoctis viginti in vino. Sunt qui & perungant corpus è semine eius in serpentium metu.

† Vetust. codices, corticis, habét paterno casu vt Tiliæ, rectius sit numeri pluribus eôque nomine accipiamus membranas interiores corticis vlmi, quas philyras Dioscorides appellat. Plinius paulò antè etiam tiliæ. Corticis, inquiens, interior tilia lepras sedat.

De salice, & amerina, & vitilibus, & erice. CAP. IX.

SAlicis fructus ante maturitatem in araneam abit: sed si prius colligatur, sanguinem reiicientibus prodest. Corticis è ramis primis cinis, clauum & callum aqua mista sanat. Vitia cutis in facie emendat, magis admisto succo suo. Est autem hic trium generum. Vnum arbor ipsa exudat gummi modo. Alterum manat in plaga, cùm floret, exciso cortice trium digitorum magnitudine. Hic ad expurganda, quæ obstent oculis: item ad spissanda quæ opus sunt, ciendámque vrinam, & ad omnes collectiones intus extrahendas. Tertius succus est detruncatione ramorum à falce distillans. Ex his ergo aliquis cum rosaceo in calyce Punici calfactus, auribus infunditur: vel folia cocta, & cum cera trita imponuntur: item podagricis. Cortice & foliis in vino decoctis foueri neruos vtilissimum. Flos tritus cum foliis furfures purgat in facie. Folia contrita & pota intemperantiam

tiam libidinis coercent, atque in totum auferunt vsum sæpius sumpta. Amerinæ nigræ semen cum spuma argenti pari pondere, à balneo illitum, psilothrum est. Non multum à salice vitilium vsu distat vitex, foliorum quoque aspectu, nisi odore gratior esset. Græci lygon vocant, alij agnon: quoniam matronæ thesmophoriis Atheniensium castitatem custodientes, his foliis cubitus sibi sternunt. Duo genera eius. Maior in arborem salicis modo assurgit: minor ramosa, foliis candidioribus lanuginosis. Prima album florem mittit cum purpureo, quæ & candida vocatur: nigra, quæ tantum purpureum. Nascuntur in palustribus campis. Semen potum vini quendam saporem habet, & dicitur febres soluere: & cùm vnguntur, oleo admistum sudorem facere: sic & lassitudines dissoluere. Vrinam cient & menses. Caput tentant vini modo: nam & odor similis est. Inflationes pellunt in inferiora. Aluum sistunt, hydropicis & lienibus perquàm vtiles. Lactis vbertatem faciunt. Aduersantur venenis serpentium maximè quæ frigus inferunt. Minor efficacior ad serpentes: bibitur seminis drachma in vino vel posca, aut duabus foliorum tenerrimorum. Et illinuntur vtraque aduersus araneorum morsus: vel perunctis tantùm, suffitu quoque aut substratu fugant venenata. Ad Venerem impetus inhibent: eóque maximè phalangiis aduersantur, quorum morsus genitale excitat. Capitis dolorem ex ebrietate sedant cum rosaceo flos tenerique cauliculi. Seminis decoctum vehementiorem capitis dolorem dissoluit fotu: & vuluam etiam suffitu vel appositu purgat: aluum cum pulegio & melle potum. Vomicas panósque difficile concoquentes, cum farina hordeacea mollit. Lichenas & lentigines cum aphronitro & aceto semen sanat, & oris hulcera & eruptiones cum melle: testium cum butyro & foliis vitium: rhagadas sedis cum aqua illitum: luxata cum sale & nitro, & cera. Et semen, & folium additur in malagmata neruorum & podagras. Semen instillatur in oleo decoctum capiti in lethargia & phrenesi. Virgam qui in manu habeant aut cinctu, negantur intertriginem sentire. Ericen Græci vocant fruticem non multum à myrice differentem, colore rorismarini, & pene folio. Hoc aduersari serpentibus tradunt. Genista quoque vinculi vsum præstat. Flores apibus gratissimi. Dubito an hæc sit, quam Græci autores sparton appellauere, cùm ex ea lina piscatoria apud eos factitari docuerim: & nunquid hanc designauerit Homerus, cùm dixit nauium sparta dissoluta. Nondum enim fuisse Africanum vel Hispanum spartum in vsu, certum est: & cùm sutiles fierent naues, lino tamen, non sparto, vnquam sutas. Semen eius quod Græci eodem nomine appellant, in folliculis phaseolorum modo nascens, purgat ellebori vice, drachma & dimidia pota in aquæ mulsæ cyathis quatuor ieiunis. Rami similiter cum fronde in aceto macerati pluribus diebus, & tusi, succum dant ischiadicis vtilem, cyathi vnius potu. Quidam marina aqua macerare malunt, & infundere clystere. Perunguntur eodem succo ischiadici addito oleo Quidam ad stranguriam vtuntur semine. Genista tusa cum axungia, genua dolentia sanat. Myricen, quam & tamaricen vocat Lenæus, similem scopis amerinis dicit. Sanari ea carcinomata in vino decocta tritáque cum melle illita. Arbitrantur quidam hanc esse tamaricem: sed ad lienem præcipua est, si succus eius expressus in vino bibatur. Adeóque mirabilem eius antipathiam contra solum hoc viscerum faciunt, vt affirment, si ex ea alueis factis bibant sues, sine liene inueniri. Et ideo homini quoque splenetico cibum potúmque dant in vasis ex ea factis. Grauis autor in medicina, virgam ex ea defractam, vt neque terram neque ferrum attingeret, sedare ventris dolores asseuerauit impositam, ita vt tunica cinctúque corpori apprimeretur. Vulgus infelicem arborem eam appellat, vt diximus, quoniam nihil ferat, nec seratur vnquam. Corinthus, & quæ circà est regio, bryoniam vocat, eiúsque duo genera facit. Syluestrem planè sterilem: alteram mitiorem. Hæc fert in Ægypto Syriáque etiam abundanter lignosum fructum, maiorem galla, asperum gustu, quo medici vtuntur vice gallæ, & in compositionibus, quas antheras vocant. Et lignum autem & flos, & folia, & cortex in eosdem vsus adhibentur, quanquam remissiora. Datur sanguinem reiicientibus cortex tritus, & contra profluuia fœminarum, cœliacis quoque.

Idem

Idem tusus impositúsque collectiones omnes inhibet. Foliis exprimitur succus ad hæc eadem. Et in vino decoquuntur: ipsa verò adiecto melle gangrænis illinuntur. Decoctum eorum in vino potum, vel imposita cum rosaceo & cera sedāt. Sic & epinyctidas sanant. Ad dentium dolorem auriúmq;, decoctum eorum salutare est: radix ad eadem: similiter & folia. Hæc amplius ad ea quæ serpunt, imponuntur cum polēta. Semen drachmæ pondere aduersus phalangia & araneos bibitur. Cum altilium verò pingui furunculis imponitur. Efficax & contra serpentium ictus, præterquàm aspidum. Necnon morbo regio, phthiriasi, lendibúsq; decoctum infusum prodest, abundantiámq; mulierum sistit. Cinis arboris ad omnia eadem prodest. Aiunt, si bouis castrati vrinæ immisceatur, vel in potu vel in cibo, Venerem finiri. Carbóque ex eo genere vrina ea restinctus in vmbra conditur: idem cùm libeat accēdere, resoluitur. Magi & id ex spadonis vrina fieri tradiderunt.

De virga sanguinea, & silere, & ligustro, & alno, & edera, & cistho, & cisso, & erythrano, & chamæcisso, & smilace, & de clematide.

CAP. X.

NEc virga sanguinea felicior habetur. Cortex eius interior cicatrices, quæ præsanauere, aperit. Sileris folia illita fronti, capitis dolores sedant. Eiusdem semen tritum, in oleo phthiriases coercet. Serpentes & hunc fruticem refugiunt: baculúmq; rustici ob id ex eo gerunt. Ligustrum eadem arbor est, quæ in Oriente cypros. Suos in Europa vsus habet. Succus eius neruis, articulis, algoribus: folia vbique veteri hulceri cum salis mica, & oris exhulcerationibus prosunt. Acini contra phthiriasin, item contra intertrigines, foliáve. Sanant & gallinaceorum pituitas acini. Folia alni ex feruenti aqua certissimo remedio sunt tumori. Ederæ genera xx. demonstrauimus. Natura omnium in medicina anceps. Mentem turbat, & caput purgat largius pota. Neruis intus nocet. Iisdem neruis adhibita foris prodest. Eadem natura, quæ aceto, ei est. Omnia genera eius refrigerant. Vrinam cient potu: capitis dolorem sedant, præcipuè cerebro continentíque cerebrum membranæ vtiliter mollibus impositis foliis, cum aceto & rosaceo tritis & decoctis, addito posteà rosaceo oleo. Illinuntur autem fronti: & decocto eorum fouetur os, capútque perungitur. Lieni & pota & illita prosunt. Decoquuntur & cōtra horrores febrium eruptionésque pituitæ, aut in vino teruntur. Corymbi quoque poti vel illiti, lienem sanant: iocinera autem illiti. Trahunt & menses appositi. Succus ederæ tædia narium grauéolentiámque emendat, præcipuè albæ satiuæ. Idem infusus naribus caput purgat, efficacius addito nitro. Infunditur etiam purulentis auribus, aut dolentibus cum oleo. Cicatricibus quoque decorem facit. Ad lienes efficacior albæ est, ferro calefactus: satísque est acinos sex in vini cyathis duobus sumi. Acini quoque ex eadem alba terni, in aceto mulso poti, tineas pellunt: in qua curatione ventri quoq; imposuisse eos vtile est. Ederæ, quam chrysocarpon appellauimus, baccis aurei coloris viginti, in vini sextario tritis, ita vt terni cyathi potentur, aquam quæ cutem subierit, per vrinam educit Erasistratus. Eiusdem acinos quinque tritos in rosaceo oleo, calefactósque in cortice Punici, instillauit dentium dolori à contraria aure. Acini, qui croci succum habent, præsumpti potu, à crapula tutos præstant: item sanguinem excreantes, aut torminibus laborantes. Ederæ nigræ candidiores corymbi poti, steriles etiam viros faciunt. Illinitur decocta in vino omnium hulcerum generi, etiamsi cacoethe sint. Lacryma ederæ psilothrum est, phthiriasínque tollit. Flos cuiuscunque generis trium digitorum captu, dysentericos & aluum citam emendat, in vino austero bis die potus. Et ambustis illinitur vtiliter cum cera. Denigrant capillum corymbi. Radicis succus in aceto potus, contra phalangia prodest. Huius quoque ligni vase spleneticos bibentes sanari inuenio. Et acinos terunt, móxque comburunt, & ita illinunt ambusta, prius perfusa aqua calida. Sunt qui & incidant succi gratia, eóque vtantur ad dentes erosos, frangíque tradunt, proximis cera munitis, ne lædantur. Gummi etiam in edera quærunt, quod ex aceto vtilissimum dentibus promittunt. Græci vicino vocabulo cisthon appellant fruticem maiorem thymo, foliis ocimi. Duo eius genera. Flos masculo rosaceus, fœminæ albus. Ambo prosunt dysentericis & solutionibus ventris,

tris, in vino auſtero ternis digitis flore capto, & ſimiliter bis die poto: hulceribus veteribus & ambuſtis cum cera, & per ſe oris hulceribus. Sub his maximè naſcitur hypociſthis, quam inter ederas diximus. Ciſſos erythranos ab iiſdem appellatur ſimilis ederæ, coxendicibus vtilis è vino potus: item lumbis. Tantámque vim accipiunt, vt ſanguinem vrina detrahant. Item chamæciſſon appellant ederam, non attollentem ſe à terra. Et hæc contuſa in vino acetabuli menſura, lieni medetur. Folia ambuſtis cum axungia. Smilax quoque, qui & nicophoros cognominatur, ſimilitudinem ederæ habet, tenuioribus foliis. Coronam ex eo factam impari foliorum numero, aiunt capitis doloribus mederi. Quidam duo genera ſmilacis dixere. Alterum immortalitati proximum, in conuallibus opacis, ſcandentem arbores, comantibus acinorum corymbis, contra venenata omnia efficaciſſimis, in tantum, vt acinorum ſucco infantibus ſæpe inſtillato, nulla poſteà venena nocitura ſint. Alterum genus culta amare, & in his gigni, nullius effectus. Illam eſſe ſmilacem priorem, cuius lignum ad aures ſonare diximus. Similem huic aliqui clematida appellauerunt, repentem per arbores, geniculatam & ipſam. Folia eius lepram purgant. Semen aluum ſoluit acetabuli menſura, in aquæ hemina, aut aqua mulſa. Datur ex eadem cauſa & decoctum eius.

De harundine, & papyro, & ebeno, & rhododendro, de rhue erythro, & de erythrodano, alyſſo & radicula, & apocyno & rore marino, & cachry, & ſabina, & ſelagine, & ſamulo, & gummi medicinis.

CAP. XI.

HArundinis genera xxix. demonſtrauimus, nō aliter euidentiore illa natura, quàm continuis his voluminibus tractamus. Siquidem harundinis radix contrita & impoſita, filicis ſtirpem corpore extrahit: item harundinem filicis radix. Et quoniam plura genera fecimus, illa quæ in India Syriáque naſcitur odorum vnguentorúmque cauſa, vrinam mouet cum gramine aut apij ſemine decocta. Ciet menſtrua admota. Medetur conuulſis duobus obolis pota, iocineri, renibus, hydropi, tuſsi etiam ſuffitu, magíſq; cum reſina. Furfuribus hulcerúmque manantibus cum myrrha decocta. Excipitur & ſuccus eius, fitque elaterio ſimilis. Efficaciſsima autem in omni harundine, quæ proxima radici. Efficacia & genicula. Harundo Cypria, quæ donax vocatur, corticis cinere alopecias emendat: item putreſcentia hulcera. Foliis eius ad extrahendos aculeos vtuntur. Efficacius & contra ignes ſacros collectionéſque omnes. Vulgaris harundo extractoriam vim habet, & recens tuſa, non in radice tantum. Multum enim & ipſam harundinem valere tradunt. Medetur & luxatis, & ſpinæ doloribus radix in aceto illita. Eadem recens trita in vino pota, Venerem concitat. Harundinum lanugo illata auribus, obtundit auditum. Cognata in Ægypto res eſt harundini papyrus, præcipuæ vtilitatis, cùm inaruit, ad laxandas ſiccandáſque fiſtulas, & intumeſcendo ad introitum medicamentorum aperiendas. Chatta quæ fit ex ea, cremata inter cauſtica eſt. Cinis eius ex vino potus ſomnum facit: ipſa ex aqua impoſita callum ſanat. Ne in Ægypto quidem naſcitur ebenus, vt docuimus: nec tractamus in medicina alienos orbes: non omittetur tamē propter miraculum. Scobem eius oculis vnicè mederi dicunt: lignóque ad cotem trito cum paſſo, caliginem diſcutit. Ex aqua verò radice, albugines oculorum. Item tuſsim pari modo dracunculi radicis adiecto cum melle. Ebenum medici & inter erodentia aſſumunt. Rhododendros ne nomen quidem apud nos inuenit Latinum: rhododaphnen vocant, aut nerium. Mirum, folia eius quadrupedum venenum eſſe, homini verò contra ſerpentes præſidium, ruta addita è vino pota. Pecus etiam, & capræ, ſi aquam biberint, in qua folia ea maduerint, mori dicuntur. Nec rhus Latinum nomen habet, cùm in vſum pluribus modis veniat. Nam & herba eſt ſylueſtris, foliis myrti, cauliculis breuibus, quæ venena & tineas pellit: & frutex coriarius appellatur, ſubrutilus, cubitalis, craſſitudine digitali, cuius aridis foliis, vt malicorio, coria perficiuntur. Medici autem rhoicis vtuntur ad contuſa: item cœliacos & ſedis hulcera, aut quæ phagedænas vocant, trita cum melle, & illita cum aceto. Decoctum eorum inſtillatur auribus purulentis. Fit & ſtomatice decoctis ramis ad

eadem, quæ ex moris, ſed efficacior admiſto alumine. Illinitúrque eadem hydropicorum tumoribus. Rhus, quæ erythros appellatur, frutex eſt: & huius fruticis ſemen vim habet aſtringendi refrigerandique. Aſpergitur pro ſale obſoniis. Aluos ſoluit, omnéſq; carnes, cum ſilphio ſuauiores facit. Hulceribus medetur manantibus cum melle: aſperitati linguæ, percuſſis, liuidis, deſquamatis eodem modo. Capitis hulcera ad cicatricem celerrimè perducit: & fœminarum abundantiam ſiſtit cibo. alia eſt erythrodanus, quam aliqui ereuthodanum vocant, nos rubiam, qua tinguntur lanæ, pelléſque perficiuntur: in medicina vrinam ciet: morbum regium ſanat ex aqua mulſa, & lichenas ex aceto illita: & iſchiadicos & paralyticos, ita vt bibentes lauentur quotidie. Radix ſeménque trahunt menſes, aluum ſiſtunt, & collectiones diſcutiunt. Contra ſerpentes rami cum foliis imponuntur. Folia & capillum tingunt. Inuenio apud quoſdam morbum regium ſanari hoc frutice, etiamſi adalligatus ſpectetur tantùm. Diſtat ab eo, qui alyſſon vocatur, foliis tantùm & ramis minoribus: nomen accepit, quòd à cane commorſos rabiem ſentire non patitur, potus ex aceto adalligatúſque. Mirum eſt quod additur, ſaniem conſpecto omnino frutice eo ſiccari. Tingentibus & radicula lanas præparat, quam ſtruthion à Græcis vocari diximus. Medetur morbo regio & ipſa decocti eius potu: item pectoris vitiis. Vrinam ciet, aluum ſoluit, & vuluas purgat. Quamobrem aureum poculum medici vocant. Ea & ex melle prodeſt magnificè ad tuſſim, orthopnϾ cochlearis menſura. Cum polenta verò & aceto lepras tollit. Eadem cum panace & cappatis radice calculos frangit, pellítq;. Panos diſcutit, cum farina hordeacea & vino decocta. Miſcetur & malagmatis & collyriis, claritatis cauſa. Ad ſternutamenta vtilis inter pauca: lieni quoque ac iocineri. Eadem pota denarij vnius pondere ex mulſa aqua, ſuſpirioſos ſanat. Sic & pleuriticos, & omnes lateris dolores, apocyni ſemen ex aqua. Frutex eſt folio ederæ, molliore tamen, & minus longis viticulis, ſemine acuto, diuiſo, lanuginoſo, graui odore. Canes & omnes quadrupedes necat in cibo datum. Eſt & roſmarinum. Duo genera eius. Alterum ſterile, alterum cui & caulis, & ſemen reſinaceum, quod cachrys vocatur. Foliis odor thuris. Radix vulnera ſanat viridis impoſita, & ſedis procidentia, condylomata & hæmorrhoidas. Succus & fruticis & radicis morbum regium, & ea quæ repurganda ſunt. Oculorum aciem exacuit. Semen ad vetera pectoris vitia datur potui. Et ad vuluas cum vino & pipere. Menſes adiuuat. Podagris illinitur cum ærina farina. Purgat & lentigines, & quæ excalfacienda ſunt, aut cùm ſudor quærendus, illitum: item conuulſis. Auget & lac in vino potum: item radix. Ipſa herba ſtrumis cum aceto illinitur: ad tuſſim cum melle prodeſt. Cachrys multa genera habet, vt diximus. Sed hæc, quæ ex rore ſuprà dicto naſcitur, ſi fricetur, reſinoſa eſt. Aduerſatur venenis & venenatis, præterquàm anguibus. Sudorem mouet, tormina diſcutit, lactis vbertatem facit. Herba Sabina, brathy appellata à Græcis, duorum generum eſt: altera tamarici ſimilis folio, altera cupreſſo. Quare quidam Creticam cupreſſum dixerunt. A multis in ſuffitus pro thure aſſumitur. In medicamentis verò duplicato pondere eoſdem effectus habere, quos cinnamum, traditur. Collectiones minuit, & nomas compeſcit. Illita hulcera purgat. Partus emortuos appoſita extrahit & ſuffitu. Illinitur igni ſacro & carbunculis. Cum melle & vino pota, regio morbo medetur. Gallinacei generis pituitas fumo eius herbæ ſanari tradunt. Similis herbæ huic Sabinæ eſt ſelago appellata. Legitur ſine ferro dextra manu per tunicam, qua ſiniſtra exuitur velut à furante, candida veſte veſtito, puréque lotis nudis pedibus, ſacro facto priùs quàm legatur, pane vinóque. Fertur in mappa noua. Hanc contra omnem perniciem habendam prodidere Druidæ Gallorum, & contra omnia oculorum vitia fumum eius prodeſſe. Iidem ſamolum herbam nominauere naſcentem in humidis: & hanc ſiniſtra manu legi à ieiunis contra morbos ſuum boúmque, nec reſpicere legentem, nec alibi, quàm in canali, deponere, ibíque conterere poturis. Gummium genera diximus. Ex his maiores effectus melioris cuiuſque erunt. Dentibus inutiles ſunt. Sanguinem coagulant, & ideo reiicientibus ſanguinem proſunt: item ambuſtis, arteriæ vitiis. Inutilem vrinam cient, amaritudines hebetant aſtrictis cæteris. Quæ ex amygdala

amara

amara eſt,ſpiſſandíque viribus efficacior, habet excalfactorias vites. Præponuntur aut prunorum,& ceraſorum,ac vitium. Siccant illitæ & aſtringunt: ex aceto verò infantium lichenas ſanant. Proſunt & tuſſi veteri,quatuor obolis in miſto potis. Creduntur & colorem gratiorem facere,ciborúmque appetentiam,& calculoſis prodeſſe cum paſſo potæ. Oculorum & vulnerum vtilitatibus maximè conueniunt è ſpina Ægyptia.

De ſpina Arabica,& ſpina alba,& acanthio,& acacia.

CAP. XII.

Spinæ Arabicæ laudes in odorum loco diximus: & ipſi ſpiſſat ſtringítque diſtillationes omnes,& ſanguinis excreationes,menſiúmque abundantiam, etiamnum radice valentior. Spinæ albæ ſemen contra ſcorpiones auxiliatur. Corona ex ea impoſita,capitis dolores minuit. Huic ſimilis eſt ſpina illa, quam Græci acanthion vocant,minoribus multò foliis,aculeatis per extremitates,& araneoſa lanugine obductis: qua collecta, etiam veſtes quædam bombycinis ſimiles fiunt in Oriente. Ipſa folia vel radices ad remedia opiſthotoni bibuntur. Eſt & acaciæ ſpina. Fit in Ægypto alba nigráque arbore: item viridi,ſed longè melior è prioribus. Fit & in Galatia tenerrima ſpinoſiore arbore. Semen omnium lenticulæ ſimile:minore eſt tantùm & grano & folliculo. Colligitur autumno:antè collectum nimio validius. Spiſſatur ſuccus ex folliculis aqua cæleſti perfuſis: mox in pila tuſis exprimitur organis: tunc denſatur in Sole mortariis in paſtillos. Fit & ex foliis minus efficax. Ad coria perficienda ſemine pro galla vtuntur. Foliorum ſuccus & Galatiacæ acaciæ nigerrimus improbatur: item qui valde rufus. Purpurea aut leucophæa, & quæ facillimè diluitur, vi ſumma ad ſpiſſandum refrigerandúmque eſt, oculorum medicamentis ante alias vtiles. Lauantur in eos vſus paſtilli ab aliis, torrentur ab aliis. Capillum tingunt. Sanant ignem ſacrum, hulcera quæ ſerpunt, & humida vitia corporis, collectiones,articulos conuulſos,perniones, pterygia. Abundantiam menſium fœminis ſiſtunt, vuluámque & ſedem procidentes. Item oculos, oris vitia & genitalium.

De vulgari ſpina,& ſylueſtri,& de eryſiſceptro,& de appendice ſpina,& pyxacantho,& paliuro,aquifolia,& taxo,& rubis medicinæ.

CAP. XIII.

Vulgaris quoque hæc ſpina,ex qua cortinæ fulloniæ implentur, radicis vſus habet. Per Hiſpanias quidem multi,& inter odores, & ad vnguenta vtuntur illa, aſpalathum vocantes. Eſt ſine dubio hoc nomine ſpina ſylueſtris in Oriente(vt diximus)candida,magnitudine arboris iuſtæ. Sed & frutex humilior æquè ſpinoſus in Niſyro, & Rhodiorum inſulis,quem alij eryſiſceptrum,alij adipſatheon, ſiue dipſacon, ſiue diacheton vocant. Optimus,qui minimè ferulaceus,rubens,& in purpuram vergens, detracto cortice. Naſcitur pluribus locis, ſed non vbique odoratus. Quam vim haberet cæleſti arcu in eum innixo,diximus. Sanat tetra oris hulcera & ozænas,genitalia exhulcerata aut carbunculantia,item rhagadia,inflationes potu. Diſcutit & ſtrangurias cortex. Sanguinem reddentibus medetur decoctum eius. Aluum ſiſtit cortex. Similia præſtare ſylueſtrem quoque putant. Spina eſt appendix appellata, quoniam baccæ puniceo colore in ea appendices vocantur. Hæ crudæ per ſe,& aridæ in vino decoctæ,aluum citam, ac tormina compeſcunt. Pyxacanthi baccæ contra ſerpentium ictus bibuntur. Paliurus quoque ſpinæ genus eſt. Semen eius Afri zuram vocant,contra ſcorpiones efficaciſſimum:item calculoſis & tuſſi. Folia aſtrictoriam vim habent. Radix diſcutit panos, collectiones,vomicas:vrinas trahit pota. Decoctum eius potum in vino aluum ſiſtit: ſerpentibus aduerſatur. Radix præcipuè datur in vino. Aliqui folia contuſa addito ſale, articulorum morbis imponunt. Proſunt baccæ purgationi fœminarum,cœliacis,dyſentericis,ac cholericis. In vino potæ aluum ſiſtunt. Radix decocta & illita extrahit infixa corpori. Vtiliſſima eſt & luxatis,tumoribúſque. Aquifolia arbor in domo aut villa ſata, veneficia arcet. Flore eius aquam glaciari Pythagoras tradit: itémque baculum ex ea factum, in quoduis animal emiſſum,etiamſi citrà ceciderit defectu mittentis, ipſum per ſeſe recubitu propius ad-

labi:tam præcipuam naturam inesse arbori. Taxi arboris fumus mures necat. Nec rubos ad maleficia tantùm genuit natura: ideóque ex eis mora vel hominibus cibos dedit. Vim habent siccandi, astringendíque, gingiuis, tonsillis, genitalibus accommodatissimi. Aduersantur serpētium sceleratissimis hæmorrhoidi & presteri flos aut mora. Scorpionum vulnera sine collectionum periculò inungunt: vrinam cient. Caules eorum tunduntur teneri, exprimitúrque succus, mox Sole cogitur in crassitudinem mellis, singulari remedio contra mala oris oculorúmque, sanguinem excreantes, anginas, vuluas, sedes, cœliacos potus aut illitus. Oris quidem vitiis etiam folia commanducata prosunt: & hulceribus manantibus, aut quibuscunque in capite illinuntur. Cardiacis vel sic per se imponuntur à mamma sinistra: item stomachi doloribus, oculísque procidentibus. Instillatur succus eorum & auribus. Sanat condylomata cum rosaceo cerato. Cauliculorum ex vino decoctum, vel præsentaneum remedium est. Iidem per se in cibo sumpti cymæ modo, aut decocti in vino austero, labantes dentes firmant. Aluum sistunt & profluuia sanguinis: dysentericis prosunt. Siccantur in vmbra, vt cinis crematorum vuam reprimat. Folia quoque arefacta & contusa, iumentorum hulceribus vtilia traduntur. Mora, quæ in his nascuntur, vel cum efficaciorem stomaticen præbuerint, quàm satiua morus. Eadémque compositione, vel cum hypocisthide tantum & melle bibuntur in cholera. & à cardiacis; & contra araneos. Inter medicamenta, quæ styptica vocant, nihil efficacius rubi mora ferentis radice decocta in vino ad tertias partes, vt colluantur eo oris hulcera, & sedis foueantur: tantáque vis est, vt spongiæ ipsæ lapidescant. Alterum genus rubi est, in quo rosa nascitur. Gignit pilulam castaneæ similem, præcipuo remedio calculosis. Alia est cynorrhoda, quam proximo dicemus volumine.

De cynosbato, & Idæo rubo, & rhamno, & Lycio, & sarcocolla, & de oporice medicinæ. CAP. XIIII.

CYnosbaton, alij cynospaston, alij neurospaston vocant: folium habet vestigio hominis simile. Fert & vuam nigram, in cuius acino neruum habet, vnde neurospastos dicitur. Alia est à cappari, quam medici cynosbaton appellauerunt. Huius thyrsus ad remedia splenis & inflationes conditus ex aceto manditur. Neruus eius cum mastiche Chia commanducatus os purgat. Ruborum rosa alopecias cum axungia emendat. Mora capillum tingunt cum omphacino oleo. Flos mori per messes colligitur. Candidus pleuriticis præcipuus ex vino potus, item cœliacis. Radix ad tertias decocta, aluum sistit & sanguinem: item dentes collutos decocto. Eodem succo fouentur sedis atque genitalium hulcera. Cinis è radice deprimit vuam. Idæus rubus appellatus est, quoniam in Ida, non aliàs, nascitur. Est autem tenerior ac minor, rarioribus calamis innocentioribúsque, sub arborum vmbra nascens. Huius flos cum melle epiphoris illinitur & ignibus sacris: stomaticísque ex aqua bibendus datur. Cætera eadem præstat, quæ suprà dicta. Inter genera ruborum rhamnos appellatur à Græcis candidior & fruticosior. Is floret, ramos spargens rectis aculeis, non vt cæteri aduncis, foliis maioribus. Alterum genus est syluestre, nigrius, & quadantenus rubens. Fert veluti folliculos. Huius radice decocta in aqua fit medicamentum, quod vocatur Lycium. Semen secundas trahit. Alter ille candidior astringit magis, refrigerat, collectionibus & vulneribus accommodatior. Folia vtriusque & cruda & decocta illinuntur cum oleo. Lycium præstantius è spina fieri tradunt, quam & pyxacanthon Chironiam vocant, quales in Indicis arboribus diximus, quoniam longè præstantissimum existimatur Indicum. Coquuntur in aqua tusi rami, radicésque, summæ amaritudinis, æreo vase ferè per triduum, iterúmque exempto ligno, donec mellis crassitudo fiat. Adulteratur amaris succis, etiam amurca ac felle bubulo. Spuma eius ac flos quidam oculorum medicamentis additur. Reliquo succo faciem purgat, & psoras sanat, erosos angulos oculorum, veterésque fluxiones, aures purulentas, tonsillas, gingiuas, tussim, sanguinis excreationes, fabæ magnitudine deuoratum. Aut si ex hulceribus fluat, illitum, rhagadas, genitalium hulcera, attritus, hulcera recentia, & serpentia, ac putrescentia. In naribus clauos, suppurationes. Bibitur & à

mulieribus

mulieribus in lacte contra profluuia. Indici differentia, glebis extrinsecus nigris, intus rufis, cùm fregeris, citò nigrescentibus. Astringit vehementer cum amaritudine. Ad eadem omnia vtile est, sed præcipuè ad genitalia. Sunt qui & sacocollam spinæ lacrymam putent, pollini thuris similem, cum quadam acrimonia dulcem. Cum vino tusa sistit fluxiones: illinitur infantibus. Vetustate & hæc maximè nigrescit, melior, quò candidior.

Vnum etiamnum arborum medicinis debetur nobile medicamentum, quod oporicen vocant. Fit ad dysentericos stomachíque vitia, in congio musti albi, lento vapore decoctis malis cotoneis quinque cum suis seminibus, Punicis totidem, sorborum sextario, & pari mensura eius, quod rhus Syriacon vocant, croci semuncia. Coquitur vsque ad crassitudinem mellis. His subtexemus ea, quæ Græci communicatione nominum in ambiguo fecere, ánne arborum essent.

De chamædrye, & chamædaphne, & chamelæa, & chamæsyce, & chamæcisso, & chamæleuce, & chamæcyparisso, & ampeloprasо, & stachye, & clinopodio, & centunculo, & clematide Ægyptia medicinæ.

CAP. XV.

CHamædrys herba est, quæ Latinè trissago dicitur. Aliqui eam chamædropem, alij Teucrion appellauere. Folia habet magnitudine mentæ, colore & diuisura quercus. Alij serratam, & ab ea serram inuentam esse dixere, flore penè purpureo. Carpitur prægnans succo in petrosis, aduersus serpentium venena potu illitúque efficacissima: item stomacho, tussi vetustæ, pituitæ in gula cohærescenti, ruptis conuulsis, lateris doloribus. Lienem consumit, vrinam & menses ciet. Ob id incipientibus hydropicis efficax, manualibus scopis eius in tribus heminis aquæ decoctis vsque ad tertias. Faciunt & pastillos, terentes eam ex aqua. Ad suprà dicta sanat & vomicas, & vetera hulcera, vel sordida cum melle. Fit & vinum ex ea pectoris vitiis. Foliorum succus cum oleo caliginem oculorum discutit. Ad splenem ex aceto sumitur. Excalfacit perunctione. Chamædaphne vnico ramulo est cubitali ferè, folio tenui, lauri similitudine. Semen rubens admistum foliis illinitur capitis doloribus recens. Ardores refrigerat: ad tormina cum vino bibitur. Menses succus eius, & vrinam ciet potu, partúsque difficiles in lana appositus. Chamelæa similitudinem foliorum oleæ habet. Sunt autem amara, odorata, in petrosis, palmum altitudine non excedente. Aluum purgat: detrahit pituitam bilémque, foliis in duabus absinthij partibus decoctis, succóque eo cum melle poto. Foliis impositis & hulcera purgantur. Aiunt, si quis ante Solis ortum eam capiat, dicátq; ad albugines oculorum se capere, adalligata discuti id vitium. Quoquo modo collectam iumentorum pecorúmque oculis salutarem esse. Chamæsyce lentis folia habet, nihil se attollentia, in aridis petrosísque nascens. Claritati oculorum, & cótra suffusiones vtilissima, & cicatrices, caligines, nubeculas in vino cocta, inuncta. Vuluæ dolores sedat apposita in linteolo. Tollit & verrucas omnium generum illita. Prodest & orthopnoicis. Chamæcissos spicata est tritici modo, ramulis quinis ferè, foliosa: cùm floret, existimari potest alba viola, radice tenui, cuius bibunt ischiadici folia tribus obolis, in vini cyathis duobus v i i. diebus, admodum amara potione. Chamæleucen apud nos farranum siue farfugium vocát. Nascitur secundum fluuios, folio populi, sed ampliore. Radix eius imponitur carbonibus cupressi, atque is nidor per infurnibulum imbibitur in vetere tussi. Chamæpeuce larici foliis similis, lumborum & spinæ doloribus propria est. Chamæcyparissos herba ex vino pota contra venena serpentium omnium scorpionúmq; pollet. Ampeloprason in vinetis nascitur, foliis porri, ructu grauis. Contra serpentium ictus efficax. Vrinã & menses cietéruptiones sanguinis per genitale inhibet potum impositúmque. Datur & à partu mulieribus, & cótra canis morsum. Ea quoque quæ stachys vocatur, porri similitudinem habet, longioribus foliis pluribúsque, & odoris iucundi, colorísque in luteum inclinati. Pellit menstrua. Clinopodion, alij cleonicion, alij zopyron, alij ocymoides appellant, serpyllo similem, surculosam, palmi altitudine: nascitur in petrosis, orbiculato florum ambitu, speciem lecti

pedum præbens. Bibitur ad conuulsa rupta,stranguriias,serpentium ictus. Item decoctæ succus.Nûc subtexemus herbas mirabiles quidem,sed minùs claras,nobilibus in sequentia volumina dilatis. Itali centunculum vocant rostratis foliis,ad similitudinem capitis penularum iacentem in atuis:Græci autem clematidem. Est eius egregius effectus ad sistendam aluum in vino austero. Idem sanguinem sistit tritus cum oxymelitis aut aquæ calidæ cyathis quinque denarij vnius pondere: sic & ad secundas mulierum efficax. Sed Græci clematidas & alias habent,vnam quam aliqui echiten vocant, alij laginem, nonnulli tenuem scammoniam:& pedales,foliosos,non dissimiles scammoniæ ramos habet, nisi quòd nigriora minoráque sunt folia.Inuenitur in vineis aruísque. Estur,vt olus,cum oleo ac sale:aluum ciet. Eadem à dysentericis cum lini semine in vino austero sorbetur. Folia epiphoris imponuntur cum polenta,supposito vdo linteolo.Strumas imposita ad suppurationem perducunt,deinde axungia adiecta percurant.Item hæmorrhoidas cum oleo viridi,phthisicos iuuant cum melle. Lactis quoque vbertatem faciunt in cibis sumpta.Et infantibus illita capillum alunt. Ex aceto dentium dolores sedant. Venerem stimulant.Est & alia clematis,Ægyptia cognomine,quæ ab aliis daphnoides,ab aliis polygonoides vocatur,folio lauri,longa tenuísque,aduersus serpentes ac priuatim aspides ex aceto pota efficax.Ægyptus hanc maximè gignit.

De aro & dracunculo,& dracontio,& ari,& millefolio, & herba eiusdem nominis,& pseudobunio,& myrrhi,& onobrichi medicinæ. CAP. XVI.

QVæ & aron,de qua inter bulbos diximus, magnæ cum dracontio litis. Quidam enim eandem esse dixerunt. Glaucias satu discreuit, dracontium syluestrem arum pronuntiando. Aliqui radicem aron appellauerunt,caulem verò dracontium, in totum alium,si modò hic est,qui apud nos dracunculus vocatur. Nâque aros radicem nigram in latitudinem rotundam habet multóque maiorem, & qua manus impleatur. Dracunculus subrutilâ,& draconis conuoluti modo:vnde & ei nomen. Quin & ipsi Græci immensam posuere differentiam,semen dracunculi feruens mordáxque tradendo:tantúmque inesse ei virus,vt olfactum grauidis abortum inferat. Aron miris laudibus extulere,primum in cibis fœminam præferentes, quoniam mas durior esset, & in coquendo lentior. Pectoris vitia purgare,& aridum in potione inspersum,aut ècligmate vrinam & menses ciere. Sic & in oxymelite potum stomacho, interaneísque exhulceratis ex lacte ouillo bibendum, ad tussim in cinere coctum ex oleo dedere. Alij coxere in lacte, vt decoctum biberetur.Epiphoris elixum imposuere: item suggillatis, tonsillis. Ex oleo hæmorrhoidum vitio infudere,lentigines ex melle illinentes.Laudauit Cleophantus & pro antidoto côtra venena:pleuriticis,peripneumonicis,quo tussientibus modo:semen intritum cum oleo aut rosaceo infundens aurium dolori.Dieuches tussientibus aut suspiriosis & orthopnoicis & purulenta excreantibus farina permistum in pane cocto dedit. Diodotus phthicisis è melle ecligmate,& pulmonis vitiis: ossibus etiá fractis imposuit. Partus omnium animalium extrahit,naturæ circunlitum. Succus radicis cû melle Attico,oculorum caligines,ac stomachi vitia discutit,tussim decocti ius cum melle.Hulcera omnium generum,siue phagedænæ sint,siue carcinomata,siue serpant,siue polypi in naribus,succus mirè sanat. Folia ambustis prosunt ex vino & oleo cocta. Aluum inaniunt ex sale & aceto sumpta.Etiam luxatis cocta cum melle prosunt: item articulis podagricis cum sale,recentia vel sicca. Hippocrates quaslibet ad collectiones cum melle imposuit. Ad menses trahendos seminis vel radicis drachmæ duæ in vini cyathis duobus sufficiunt. Eadem potio,si à partu non purgantur, & secundas trahit. Hippocrates & radicem ipsam apposuit. Dicunt & in pestilentia salutarem esse in cibis. Ebrietatem discutit. Serpentes nidore,cùm crematur, priuatímque aspides fugat, aut inebriat,ita vt torpentes inueniantur. Perunctos quoque aro è laureo oleo fugiunt. Ideo & contra ictus dati potu in vino nigro putant vtile.In foliis ari caseus optimè seruari traditur.Dracunculus,quem dixi, hordeo maturescente effoditur Luna crescente. Omnino habentem serpentes fugiunt. Ideo percussis prodesse in potu aiunt maiorem: vt & menses,si ferro

non

non attingatur,sistat. Succus eius & aurium dolori prodest. Id autem, quod Græci dracontion vocant,triplici effigie demonstratum mihi est,foliis betæ non sine thyrso, flore purpureo.Hoc est simile aro.Alij radice longa,veluti signata articulosáque,monstrauere tribus omnino cauliculis,folia eius ex aceto decoqui contra serpentium ictus iubentes.Tertia demonstratio fuit,folio maiore,quàm cornus,radice harundinea, totidem,vt affirmabant,genicula ra nodis,quot haberet annos, totidémque esse folia. Hi ea ex vino vel aqua contra serpentes dabant.Est & aris,quæ in eadem Ægypto nascitur,similis aro, minor tantum minoribúsque foliis,& vtique radice,quæ tamen oliuæ grandis magnitudinem implet: alba geminum caulem,altera vnum tantùm emittens. Medetur vtraque hulceribus manantibus:item combustis ac fistulis.Collyrio immisso nomas sistunt,decoctarum in aqua,& posteà tritarum rosaceo addito. Sed vnum miraculum ingens,contacto genitali cuiusque fœminini sexus,animal in perniciem agi. Myriophyllum,quod nostri millefolium vocant,caulis est tener,similis fœniculo,plurimis foliis: vnde & nomen accepit.Nascitur in palustribus,magnifici vsus ad vulnera.Cum aceto bibitur ad difficultates vrinæ & vesicæ,& suspiria,præcipitatísque ex alto.Efficacissima eadem ad dentium dolores.Hetruria hoc nomine appellat herbã in pratis tenuem à lateribus capillamenti modo foliosam,eximij vsus ad vulnera: boum neruos abscissos vomere solidari ea,rursúsque iungi addita axungia affirmans.Pseudobunion napi folia habet, fruticans palmi altitudine.Laudatissima in Creta.Contra tormina atque stranguriam, laterum præcordiorúmque dolores bibuntur rami eius quini seníve.Myrrhis,quam alij smyrrhizam,alij myrrham vocant,simillima est cicutæ,caule foliísque & flore,miuor tantum & exilior, cibo non insuauis. Ciet menstrua & partus cum vino. Aiunt quoque eandem potam in pestilentia salutarem esse.Subuenit & phthisicis in sorbitione.Auiditatem cibi facit.Phalangiorum morsus restringit.Hulcera quoque in facie aut capite succus eius in aqua triduo maceratæ sanat. Onobrychis folia habet lentis, longiora paulo,florem rubentem, radicem exiguam & gracilem.Nascitur circa fontes.Siccata in farinæ modum & inspersa vino albo,strangurias finit.Aluum sistit.Succus eius perunctis cũ oleo sudores mouet.

De coriacesia,& callicia,& menaide,& aliis XXIII.& medicinis earum,quas quidam Magicas esse dicunt,& de considia,& de aproxi,& de recidiuis. CAP. XVII.

IN promisso herbarum mirabilium, occurrit aliqua dicere & de Magicis. Quæ enim mirabiliores sunt? Primi eas in nostro orbe celebrauere Pythagoras atque Democritus,consectati Magos. Coriacesia & callicia Pythagoras aquam glaciari tradit:quarum mentionem apud alios non reperio, nec apud eum alia de his. Idem menaidem appellat,& nomine alio corinthadem,cuius decocto in aqua succo, protinus sanari ictus serpentium,si foueantur, dicit. Eundem effusum in herba qui vestigio contigerint,aut fortè respersi fuerint, insanabiles perire, monstrifica prorsus natura veneni, præterquàm contra venena. Ab eodem Pythagora aproxis appellatur herba, cuius radix è longinquo concipiat ignes, vt naphtha,de qua in terræ miraculis diximus. Idem tradit: si qui morbi humano corpori acciderint florente aproxi, quamuis sanatos, admonitionem eorum sentire, quoties florere eam contigerit: & frumentum, & cicutam,& violam similem conditionem habere. Nec me fallit,hoc volumen eius à quibusdam Cleemporo medico adscribi: Pythagoræ pertinax fama antiquitásque vindicant. Et idipsum autoritatem voluminibus affert,si quis alius curæ suæ opus, illo viro dignum iudicauit:quod fecisse Cleempotum, cùm alia suo & nomine ederet, quis credat? Democriti certè chirocineta esse constat. At in his ille post Pythagoram Magorum studiosissimus, quanto portentosiora tradit?Aglaophotin herbam,quæ admiratione hominum propter eximium colorem acceperit nomẽ,in marmoribus Arabiæ nascentem Persico latere. Qua de causa & marmaritin vocari.Magos vtique ea vti,cùm velint Deos euocare.Achæmenidon,colore electri sine folio,nasci in Tardistilis Indiæ, cuius radice in pastillos digesta,in diéq; pota in vino,noxij per cruciatus nocte confiteantur omnia per varias numinum imaginationes.Eandem hippophouada appellat,quoniam equæ præcipuè caueant

eam. Theombrotion x x x. schœnis à Choaspe nasci, pauonis picturis similem, odore eximio. Hanc autem à regibus Persarum comedi aut bibi contra omnia corporum incommoda, instabilitatémque mentis: eandem semnion à potentiæ maiestate appellari. Aliam deinde adamantida, Armeniæ Cappadociæque alumnam. Hac admota, leones resupinari cum hiatu laxo. Nominis causam esse, quòd conteri nequeat. Arianidem in Arianis gigni igneam colore: colligi, cùm Sol in Leone sit. Huius tactu peruncta oleo ligna accendi. Therionarca in Cappadocia & Mysia nascente, omnes feras torpescere, nec nisi hyænæ vrinæ aspersu recreari. Æthiopida in Meroe nasci. Ob id & Meroidem appellari, folio lactucæ, hydropicis vtilissimam è mulso potam. Ophiusam in Elephantine eiusdem Æthiopiæ, liuidam, difficilémque aspectu, qua pota terrorem minásque serpentium obuersari, ita vt mortem sibi eo metu consciscant: ob id cogi sacrilegos illam bibere. Aduersari autem ei palmeum vinum. Thalassegle circa Indum amnem inueniri, quæ ob id nomine alio potamautis appellatur: hac pota lymphari homines, obuersantibus miraculis. Theangelida in Libano Syriæ, Dicte Cretæ montibus, & Babylone, & Susis Persidis nasci, qua pota Magi diuinent. Gelotophyllida in Bactris & circa Borysthenem. Hæc si bibatur cũ myrrha & vino, varias obuersari species, ridendíque finem non fieri, ni potis nucleis pineæ nucis cum pipere & melle in vino palmeo. Syssitiererida à cõuictu in Perside nominari, quóniã hilarentur illa. Eandem protomediam, qua primatum apud reges obtineant. Casigneten, quoniam secum ipsa nascatur, nec cum vllis aliis herbis. Eandem Dionysonymphadem, quoniam vino mirè conueniat. Helianthen vocat in Themiscyra regione & Ciliciæ montibus maritimis, folio myrti. Hac cum adipe leonino decocta, addito croco & palmeo vino, perungi Magos & Persarum reges, vt fiat corpus aspectu iucundum. Ideo eandem heliocallidem nominari. Hermesias ab eodem vocatur, ad liberos generandos pulchros bonósque: non herba, sed compositio è nucleis pineæ nucis tritis cum melle, myrrha, croco, vino palmeo, posteà admisto theombrotio & lacte: bibere generaturos iubet, & à cõceptu puerperas partum nutrientes: ita fieri excellentes animo & forma, atq; bonos. Harum omnium Magica quoq; vocabula ponit. Adiecit his Appollodorus assectator eius herbam æschynomenen, quoniã appropinquante manu folia contraheret. Aliã crocidem, cuius tactu phalangia morerentur. Crateuas œnotheridẽ, cuius aspersu è vino, feritas omniũ animaliũ mitigaretur. Anacamperotẽ celeber arte Grammatica paulò ante, cuius omnino tactu redirent amores, vel cũ odio depositi. Et abundè sit hactenus attigisse insignia Magorum in his herbis, alio de his aptiore dicturis loco.

De eriphia, & lanaria, & stratioti medicinæ. CAP. XVIII.

ERiphiam multi prodidere. Scarabæum hæc in auena habet, sursum deorsum decurrentem cum sono hœdi, vnde & nomen accepit. Hac ad vocem nihil præstantius esse tradunt. Herba lanaria ouibus ieiunis data, lactis abundantiam facit. Æquè nota lactoris vulgo est, plena lactis, quod degustatum vomitiones concitat. Eandem hãc aliqui esse dicunt, alij similem illi, quam militarem vocant, quoniam vulnus ferro factum, nullum nõ intra dies quinque sanat, ex oleo imposita. Celebratur autem & à Græcis stratiotis, sed ea in Ægypto tantùm & inundatione Nili nascitur, aeizoo similis, ni maiora haberet folia. Refrigerat mirè, & vulnera sanat ex aceto illita: item ignes sacros, ac suppurationes. Sanguinem quoque qui defluit à renibus, pota cum thure masculo mirificè sistit.

De herba quæ nascitur in capite statuæ, & de herba è fluminibus, & de herba lingua, & cribro, & fimetis, & rhodora, & impia, & Veneris pectine, & nodia, & philanthropo, & canaria lappa, & tordile, & de gramine, & dactylo, & fœnogræco medicinæ.

CAP. XIX.

HErba in capite statuæ nata, collectáq; alicuius in vestis panno, & alligata in lino rufo, capitis dolorem confestim sedare traditur. Herba quæcunq; à riuis aut fluminibus ante Solis ortũ collecta, ita vt nemo colligentẽ videat, cõtra tertianas adalligata læuo brachio, ita vt æger quid sit illud ignoret, tertianas arcere traditur. Lingua herba nascitur

scitur circa fontes. Radix eius combusta & trita cum adipe suis (adiiciunt vt nigra sit & sterilis) alopecias emendat vngentium in Sole. Cribro in limite adiecto herbæ intus extantes decerptæ adalligatæque grauidis, partus accelerant. Herba quæ gignitur supra fimeta ruris, contra anginas efficacissimè pollet ex aqua pota. Herba, iuxta quam canes vrinam fundunt, euulsa ne ferro attingatur, luxatis celerrimè medetur. Rombotinum arborem demonstrauimus inter arbusta. Iuxta hanc viduam vite nascitur herba, quam Galli rhodoram vocant: caulem habet virgæ ficulneæ modo geniculatum, folia vrticæ in medio exalbida, eadem procedente tempore tota rubentia, florem argenteum, præcipua contra tumores feruorésque & collectiones cum axungia veteri tusa, ita vt ferro non attingatur: qui perunctus est despuit ad suam dexteram ter. Efficacius remedium esse aiunt, si tres quoque trium nationum homines perungant dextrorsus. Herba impia vocatur incana, rorismarini aspectu, thyrsi modo vestita atque capitata. Inde alij ramuli exurgunt sua capitella gerentes: ob id impiam appellauere, quoniam liberi super parentem excellant. Alij potiùs ita appellatam, quòd nullum animal eam attingat, existimauere. Hæc inter duos lapides trita feruet, præcipuo aduersus anginas succo, lacte & vino admisto. Mirum traditur, nunquàm ab eo morbo tentari qui gustauerint. Itaque & suibus dari: quæque medicamentum id noluerint haurire, eo morbo interimi. Sunt qui & in auium nidis inseri aliquid ex ea putent, atque ita non strangulari pullos auidiùs deuorantes. Veneris pectinem appellant à similitudine pectinum, cuius radix cum malua tusa, omnia corpori infixa extrahit. Veternosa curat, quæ exedum vocatur. Nodia herba coriariorum officinis nota: ea mularis dicitur, aliísque nominibus. Nomas curat: efficacissimámque aduersus scorpiones esse potam in vino aut posca reperio. Philanthropon herbam Græci appellant hirsutam, quoniam vestibus adhærescat. Ex hac corona imposita capitis dolores sedantur. Nam quæ canaria appellatur lappa, cum plantagine & millefolio trita ex vino carcinomata sanat, ternis diebus soluta. Medetur & suibus hæc effossa sine fetro, & addita in colluuiem poturis, vel ex lacte ac vino. Quidam adiiciunt & fodientem dicere oportere. Hæc est herba argemon, quam Minerua reperit suibus remedium, qui de illa gustauerint. Tordilen alij semen silis esse dixerunt: alij herbam per se, quam & syreon vocauerunt. Neque aliud de ea proditum inuenio, quàm in montibus nasci. combustam potu ciere menses, & pectoris excreationes, efficaciore etiamnum radice: succo eius ternis obolis hausto renes sanari: addi radicem eius & in malagmata. Gramen ipsum est inter herbas vulgatissimum. Geniculatis serpit internodiis, crebróque ab his, & ex cacumine nouas radices spargit. Folia eius in reliquo orbe in exilitatem fastigiantur. In Parnasso tantum ederacea specie densius, quàm vsquam, fruticant, flore odorato candidóque. Iumentis herba non alia gratior, siue viridis, siue in fœno siccata, cùm detur aspersa aqua. Succum quoque eius in Parnasso excipi tradunt propter vbertatem. Dulcis hic est. In uicem eius in reliqua parte terrarum succedit decoctum ad vulnera cõglutinanda, quod & ipsa herba tusa præstat, tuetúrque ab inflammationibus plagas. Decocto adiicitur vinum ac mel: ab aliquibus & thuris, & piperis, mirrhæque tertiæ portiones. Rursúsque coquitur in æreo vase ad dentium dolores & epiphoras. Radix decocta in vino torminibus medetur & vrinæ difficultatibus, hulceribus vesicæ. Calculos frangit. Semen vehementius vrinam impellit. Aluum vomitionésque sistit. Priuatim autem draconum morsibus auxiliatur. Sunt qui genicula nouem vel vnius, vel è duabus tribúsve herbis, ad hunc articulorum numerum inuolui lana succida nigra iubeant, ad remedia strumæ panotúmve. Ieiunum debere esse qui colligat: ita ire in domum absentis cui medeatur, superuenientíque ter dicere, ieiuno ieiunum medicamentum dare, atque ita adalligare, triduóque id facere. Quod è graminum genere septem internodia habet, efficacissimè capiti contra dolores adalligatur. Quidam propter vesicæ cruciatus decoctum ex vino gramen ad dimidias à balineis bibi iubent. Sunt qui & aculeatum gramen vocent trium generum: cùm in cacumine aculei sint plurimùm quini, dactylon appellant: hos conuo-

lutos naribus inserunt,extrahúntque sanguinis ciẽdi gratia. Altero quod est aeizoo simile,ad paronychia & pterygia vnguium,& cùm caro vnguibus increuit,vtuntur cũ axungia,ideo dactylon appellantes,quia digitis medeatur. Tertium genus dactyli, sed tenuis, nascitur in parietinis,aut tegulis. Huic caustica vis est. Sistit hulcera quæ serpunt. Gramẽ capiti circundatum,sanguinis è naribus fluxiones sistit. Camelos necare traditur in Babylonis regione id,quod iuxta vias nascitur. Nec fœnogræco minor autoritas, quod telin vocant,alij carphos:aliqui buceras,alij ægoceras,quoniam corniculis semẽ est simile,nos siliciã:quod quomodo sereretur,suo loco docuimus. Vis eius siccare, mollire, dissoluere. Succus decocti fœminarum pluribus malis subuenit,siue duritia,siue tumor,siue contractio sit vuluæ,fouentur,insidunt:infusum quoq; prodest. Furfures in facie extenuat. Spleni addito nitro decoctum & impositum medetur. Item ex aceto. Sic & iocineri decoctũ. Diocles difficile parientibus semen eius dedit acetabuli mensura tritum in nouem cyathis sapæ,vt cum tertias partes biberint,calida lauarentur:& in balneo sudantibus dimidium ex relicto iterum dedit,mox à balneo reliquum,pro summo auxilio. Farinam fœnigræci cum hordeo aut lini semine decoctam aqua mulsa contra vuluæ cruciatus subiecit. Item imposuit imo ventri. Lepras,lentigines,sulphuris pari portione mista farina curauit,nitro antè præparata cute,sæpius die illinens,perungíque præcipiens. Theodorus fœnogræco miscuit quartam partẽ purgari nasturtij acerrimo aceto ad lepras. Damion fœnigræci semen acetabuli dimidia mensura cum sapæ & aquæ nouem cyathis ad menses ciendos dedit potu. Nec dubitatur,quin decoctum eius vtilissimum sit vuluis interaneísque exhulceratis,sicuti semẽ articulis atque præcordiis. Si verò cum malua decoquatur,posteà addito mulso potus ante cætera vuluis interaneísque laudatur. Quippe cùm vapor quoque decocti plurimum prosit. Alarúmque etiam graueolentiam decoctum fœnigræci semen emendat. Farina porrigines capitis furfurésque cum vino & nitro celeriter tollit. In hydromelite autẽ decocta addita axungia genitalibus medetur:item pano, parotidi,podagræ, chiragræ,articulis,carnibúsque quæ recedunt ab ossibus: aceto verò subacta luxatis. Illinitur & lieni decocta in aceto & melle tantùm. Carcinomata subacta ex vino purgat:mox addito melle persanat. Sumitur & sorbitio è farina ad pectus exhulceratum,longámque tussim. Diu decoquitur,donec amaritudo desinat. Posteà mel additur. Nunc ipsa claritas herbarum dicetur.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XXV.

PROOEMIVM.

Naturæ herbarum sponte nascentium. CAP. I.

IPSA quæ nunc dicetur herbarum claritas, medicinæ tantùm gignente eas tellure, in admirationem curæ priscorum diligentiæque animum agit. Nihil ergo intentatum inexpertúmque illis fuit: nihil deinde occultatum, quod non prodesse posteris vellent. At nos elaborata iis abscondere atque supprimere cupimus & fraudare vitam etiam alienis bonis? Ita certè recondunt, qui pauca aliqua nouere, inuidentes aliis:& neminem docere, in autoritatem scientiæ est. Tantum ab excogitandis nouis, ac iuuanda vita mores absunt: summúmque opus ingeniorum diu iam hoc fuit, vt intra vnumquenque rectè facta veterum perirent.

At

At hercule singula quosdam inuenta Deorum numero addidere, omnium vtique vitam clariorem fecere cognominibus herbarum, tam benignè gratiam memoria referente. Non æquè hæc cura eorum mira esset in his, quæ satu blandiuntur, aut cibo inuitant: sed culmina quoque montium inuia & solitudines abditas, omnésque terræ fibras scrutati inuenere, quid quæque radix polleret, ad quos vsus herbarum folia pertinerent, etiam quadrupedum pabulo intacta ad salutis vsus vertentes.

Qui Latinè vsus herbarum scripserint, & quando ad Romanos notitia earum peruenerit, & qui primi Græcorum de his composuerint, & de herbarum inuentione, & antiqua medicina, & quare minus exerceantur earum remedia, & de cynorrhodo, & de dracunculo medicinæ. CAP. II.

MInus hoc, quàm par erat, nostri celebrauere, omnium vtilitatum & virtutum rapacissimi. Primúsque & diu solus idem ille M. Cato, omnium bonarum artium magister, paucis duntaxat attigit, boum etiam medicina non omissa. Post eum vnus illustrium tentauit C. Valgius eruditione spectatus, imperfecto volumine ad Diuum Augustum, inchoata etiam præfatione religiosa, vt omnibus malis humanis illius potissimum principis semper medicetur maiestas. Anteà condiderat solus apud nos, quod equidem inueni, Pompeius Lenæus, Magni libertus: quo primùm tempore hãc scientiã ad nostros peruenisse animaduerto. Nanq; Mithridates, maximus sua ætate regum, quẽ debellauit Pompeius, omnium ante se genitorum diligentißimus vitæ fuisse argumentis, præterquàm fama, intelligitur. Vni ei excogitatum, quotidie venenũ bibere præsumptis remediis, vt consuetudine ipsa innoxium fieret. Primo inuenta genera antidoti, ex quibus vnũ etiam nomen eius retinet. Illius inuentum autumant, sanguinem anatum Ponticarum miscere antidotis, quoniam veneno viuerent. Ad illum Asclepiadis medendi arte clari, volumina cõposita extant, cùm solicitatus ex vrbe Roma, præcepta pro se mitteret. Illum solum mortalium vigintiduabus linguis locutum certum est, nec de subiectis gẽtibus vllum hominẽ per interpretem appellatum ab eo annis LVI. quibus regnauit. Is ergo in reliqua ingenij magnitudine medicinæ peculiariter curiosus, & ab hominibus subiectis, qui fuere pars magna terrarum, singula exquirens, scriniũ commentationum harum & exemplaria, effectúsq; in arcanis suis reliquit. Pompeius autẽ omni regia præda potitus, transferre ea sermone nostro libertum suum Lenæum, Grammaticæ artis doctißimum, iussit: vitæque ita profuit non minùs, quàm reipub. victoria illa. Præter hos Græci autores medicinæ prodidere, quos suis locis diximus. Ex his Euax rex Arabum, qui de simpliciũ effectibus ad Neronem scripsit: Crateuas, Dionysius, Metrodorus, ratione blandißima, sed qua nihil penè aliud, quàm rei difficultas, intelligatur. Pinxere nanque effigies herbarum, atque ita subscripsere effectus. Verũ & pictura fallax est, & coloribus tam numerosis, præsertim in æmulatione naturæ, multum degenerat transcribentium sors varia. Præterea parũ est singulas earum ætates pingi, cùm quadripartitis varietatibus anni faciem mutent. Quare cæteri sermone eas tradidere: aliqui ne effigie quidem indicata, & nudis plerunque nominibus defuncti, quoniam satis videbatur, potestates vímque demonstrare quærere volentibus. Nec est difficile cognitu. Nobis certè, exceptis admodum paucis, contigit reliquas contemplari scientia Antonij Castoris, cui summa autoritas erat in ea arte nostro æuo, visendo hortulo eius, in quo plurimas alebat, centesimum ætatis annum excedens, nullum corporis malum expertus, ac ne ætate quidem memoria aut vigore concußis. Nec aliud mirata magis antiquitas reperietur. Inuenta iampridem ratio est prænuntiãs horas, non modò dies ac noctes, Solis Lunæque defectuum. Durat tamen tradita persuasio in magna parte vulgi, veneficiis & herbis id cogi, eámque num fœminarum scientiam præualere. Certè quid non repleuere fabulis Colchis Medea, aliæque, in primis Itala Circe, Diis etiam adscripta? vnde arbitror natum, vt Aeschylus è vetustißimis in Poëtica refertam Italiam herbarum potentia proderet, multique Circeios, vbi habitauit illa, magno argumento etiamnum durante in Marsis à filio eius orta gente,

quos

quos esse domitores serpentium constat. Homerus quidem primus doctrinarum & antiquitatis parens, multus aliàs in admiratione Circes, gloriam herbarum Aegypto tribuit, cùm etiam, quæ rigatur, Aegyptus illa non esset, posteà fluminis limo inuecta. Herbas certè Aegyptias à regis vxore traditas suæ Helenæ plurimas narrat, ac nobile illud Nepenthes, obliuionem tristitiæ veniámque afferens, & ab Helena vtique omnibus mortalibus propinandum. Primus autem omnium, quos memoria nouit, Orpheus de herbis curiosiùs aliqua prodidit. Post eum Musæus & Hesiodus polion herbam in quantum mirati sunt, diximus. Orpheus & Hesiodus suffitiones commendauere. Homerus & alias nominatim herbas celebrat, quas suis locis dicemus. Ab eo Pythagoras clarus sapientia, primus volumen de earum effectu composuit; Apollini, Aesculapióque, & in totum Diis immortalibus inuentione & origine assignata. Composuit & Democritus, ambo peragratis Persidis, Arabiæ, Aethiopiæ, Aegyptique Magis. Adeóque ad hæc attonita antiquitas fuit, vt affirmaret etiam incredibilia dictu. Xanthus historiarum autor, in prima earum tradit, occisum draconis catulum reuocatum ad vitam à parente herba, quam balin nominat: eadémque Thylonem, quem draco occiderat, restitutum saluti. Et Iuba in Arabia herba reuocatum ad vitam hominem tradit. Dixit Democritus, credidit Theophrastus, esse herbam, cuius contactu illatæ ab alite, quam, retulimus, exiliret cuneus à pastoribus arbori adactus: quæ etiamsi fide carent, admirationem tamen implent: coguntque confiteri, multum esse quod vero supersit. Inde plerosque ita video existimare, nihil non herbarum vi effici posse, sed plurimarum vires esse incognitas: quorum in numero fuit Herophilus clarus medicina, à quo ferunt dictum, quasdam fortasis etiam calcatas prodesse. Obseruatum certè est, inflammari vulnera ac morbos superuentu eorum, qui pedibus iter confecerint. Hæc erat antiqua medicina, quæ tota migrabat in Græciæ linguas. Sed quare non plures noscantur, causa est quòd eas agrestes literarúmque ignari experiuntur: vt qui soli inter illas viuant: præterea securitas quærendi, obuia Medicorum turba. Multis etiam inuentis nomina desunt, sicut illi, quam retulimus in frugum cura, scimúsque defossam in angulis segetis præstare, ne qua ales intret. Turpissima causa raritatis, quòd etiam qui sciunt, demonstrare nolunt, tanquam ipsis periturum sit quod tradiderint aliis. Accedit ratio inuentionis anceps. Quippe etiam in repertis, alias inuênit casus, alias (vt verè dixerim) Deus. Insanabilis ad hosce annos fuit rabidi canis morsus, pauorem aquæ, potúsque omnis afferens odium. Nuper cuiusdam militantis in Prætorio mater vidit in quiete, vt radicem syluestris rosæ, quam cynorrhodon vocant, blanditam sibi aspectu pridie in frutecto, mitteret filio bibendam: in Lacetania res gerebatur, Hispaniæ proxima parte: casúque accidit, vt milite à morsu canis incipiente aquas expauescere, superueniret epistola orantis vt parêret religioni: seruatúsque est ex insperato, & posteà quisquis auxilium simile tentauit. Aliàs apud autores cynorrhodi vna medicina erat, spongiolæ, quæ in mediis spinis eius nascitur, cinere cum melle alopecias capitis expleri. In eadem prouincia cognoui in agro hospitis nuper ibi repertum dracunculum appellatum caulem, pollicari crassitudine versicoloribus viperarum maculis, quem ferebant contra omnium morsus esse remedium. Alius est, quàm quos in priori volumine eiusdem nominis diximus, sed huic alia figura, aliúdque miraculum exerentis se terra ad primas serpentium vernationes bipedali ferè altitudine, rursúsque cum iisdem in terram condentis: nec omnino occultato eo apparet serpens, vel hoc per se satis officioso naturæ munere, si tantùm præmoneret, tempúsque formidinis demonstraret.

De quodam pestifero fonte Germaniæ, & de Britannica, & maximis morborum doloribus. CAP. III.

NEc bestiarum solùm ad nocendum scelera sunt, sed interim aquarum quoque ac locorum. In Germania trans Rhenum castris à Germanico Cæsare promotis, maritimo tractu fons erat aquæ, dulcis solus, qua pota intra biennium dentes deciderent, compagésque in genibus soluerentur. Stomacacen Medici vocabant, & sceletyrben ea

mala

mala. Reperta auxilio est herba, quæ vocatur Britannica, non neruis modò & oris malis salutaris, sed contra anginas quoque & serpentes. Folia habet oblonga nigra, radicem nigram. Succus eius exprimitur & ex radice. Florem vibones vocant: qui collectus priùs, quàm tonitrua audiantur, & deuoratus, securos in totum reddit. Frisij, quâ castra erant, nostris demonstrauere illam. mirórque nominis causam, nisi fortè confines Oceano Britanniæ, velut propinquę, dicauere. Non enim inde appellatam eam, quoniam ibi plurima nascerentur, certum est, etiamtum Britannia libera. Fuit quidem & hic quondam ambitus, nominibus suis eas adoptandi, vt docebimus fecisse reges, vt res tanta debeatur, herbam inuenire, vitam iuuare, nunc fortassis aliquibus curam nostram friuolam quoq; existimaturis: adeò deliciis sordent etiam quæ ad salutem pertinent. Autores tamē quarum inueniũtur, in primis celebrare par est, effectu earum digesto in genera morborum. Quaquidem in reputatione misereri sortis humanæ subit, præter fortuita casusque, & nomina quæ omnis hora excogitat ad millia morborum, singulis mortalium timenda. Qui grauissimi ex his sint, discernere stultitia propè videri potest, cùm suus cuiq; ad præsens quisque atrocissimus videatur. Et de hoc tamen iudicauere aui experimento, asperrimos cruciatus esse calculorum à stillicidio vesicæ. Proximum stomachi, tertium eorum quæ in capite doleant, non ob alios ferè morte concita. A Græcis & noxias herbas demonstratas mitor equidem. Nec venenorum tantùm: quoniam ea vitæ conditio est, vt mori plerunq; etiam optimi portus sit: tradátq; M. Varro, Seruium Clodium equitem Romanum magnitudine doloris in podagra coactum, veneno crura perunxisse, & posteà caruisse sensu omni æquè quàm dolore in ea parte corporis. Sed quæ fuit venia monstrandi, qua mentes soluerentur, partus eliderentur, multáque similia? Ego nec abortiua dico, ac ne amatoria quidem, memor Lucullum Imperatorem clarissimum amatorio periisse: nec alia Magica portenta, nisi vbi cauenda sunt aut coarguenda in primis fide eorum damnata. Satis operæ fuit abundéque præstitum vitæ, salutares dixisse, ac posteà inuentas.

De moly, & dodecatheo, & pæonia, vel pentorobo, vel glycyside, & panace, vel asclepio, & heraclio, & panace Chironio, & panace centaureo, vel pharmacco, & heraclio siderio, & hyoscyamo, vel apollinari, siue altercangeno. CAP. IIII.

Laudatissima herbarum est Homero, quam vocari à Diis putat moly, & inuentionem eius Mercurio assignat, contráq; summa veneficia demonstrat. Nasci eam hodie circa Pheneũ, & in Cyllene Arcadiæ tradunt, specie illa Homerica, radice rotunda nigráq; magnitudine cæpæ, folio scyllæ: effodi autem difficulter. Græci autores florem eius luteum pinxere, cùm Homerus candidum scripserit. Inueni è peritis herbarũ Medicis, qui & in Italia nasci eam diceret, afferriq; Campania mihi aliquot diebus effossam inter difficultates saxeas, radicis x x x. pedes longæ, ac ne sic quidem solidæ, sed abruptæ. Ab ea maxima autoritas herbæ est, quam dodecatheon vocant, omnium Deorum maiestatem commendantes. In aqua potam omnibus morbis mederi tradũt. Folia eius septem, lactucis simillima, exeunt à lutea radice. Vetustissima inuentu pæonia est, noménq; autoris retinet, quam quidam pentorobon appellant, alij glycysidem. Hæc quoque difficultas est, quòd eadem aliter alibi nuncupantur. Nascitur opacis montibus, caule inter folia digitorum quatuor, ferente in cacumine veluti Græcas nuces quatuor aut quinque. Inest iis semen copiosum, rubrum nigrúmque. Hæc medetur & Faunorum in quiete ludibriis. Præcipiunt eruere noctu, quoniam si picus Martius videat, tuendo in oculos impetũ faciat. Panaces ipso nomine omnium morborum remedia promittit, numerosum & Diis inuētoribus ascriptum. Vnum quippe Asclepion cognominatur, quoniam is filiã Panaceã appellauit. Succus est coactus ferulæ, qualem diximus, radice multi corticis & salsi. Hac euulsa scrobem repleri vario genere frugum religio est, ac terræ piamentum. Vbi, & quo fieret modo, & quale maximè probaretur, inter peregrina docuimus. Id quod è Macedonia affertur, bucolicon vocant, armentariis sponte erumpentem succum excipientibus: hoc

celerrimè euaneſcit. Et in aliis autem generibus improbatur maximè nigrum ac molle. Id enim argumentum eſt cera adulterati. Alterum genus heraclion vocant,& ab Hercule inuentum tradunt alij origanum heracleoticum ſylueſtre, quoniam eſt origano ſimile,radice inutili:de quo origano diximus. Tertiũ panaces Chironion cognominatur ab inuentore.Folium eius lapatho ſimile,maius tamen & hirſutius.Flos aureus,radix parua. Naſcitur pinguibus locis.Huius flos efficaciſſimus,eóq; amplius,quàm ſuprà dicta, prodeſt.Quartum genus panacis ab eodem Chirone repertum, centaurion cognominatur: ſed & Pharnaceon,in controuerſiam inuẽtionis à Pharnace rege deductum. Seritur hoc longioribus,quàm cætera,foliis,& ſerratis.Radix odorata in vmbra ſiccatur,vinóq; gratiam adiicit.Huius genera duo fecere,alterũ leuioris folij,alterum tenuioris. Heracleon ſiderion & ipſum ab Hercule inuentum eſt,caule tenui digitorum quatuor altitudine,flore Puniceo,foliis coriandri.Iuxta lacus & amnes inuenitur,omniáque vulnera ferro illata efficaciſſimè ſanat.Eſt Chironis inuentum ampelos quæ vocatur Chironia,de qua diximus inter vites,ſicuti de herba,cuius inuentio aſsignatur Mineruæ.Herculi eam quoq; aſcribũt,quæ. Apollinaris,apud Arabas altercum ſiue altercangenon,apud Græcos verò hyoſcyamus appellatur.Plura eius genera:vnum nigro ſemine, floribus penè purpureis, ſpinoſum.Talis naſcitur in Galatia. Vulgare autẽ cãdidius eſt & fruticoſius, altius papauere.Tertii ſemen irionis ſemini ſimile: & omnia inſaniam gignẽtia,capitiſq; vertigines. Quartum genus molle,lanuginoſum,pinguius cæteris,candidi ſeminis,in maritimis naſcens, hoc recepere Medici.Item rufi ſeminis.Nonnũquàm antè candidum ruſeſcit,ſi nõ ematuruit,improbatúrq;.Et alioqui nullum,niſi cum inaruit,legitur. Natura vini, ideóq; mentem capútq; infeſtãs. Vſus ſeminis & per ſe,& ſucco expreſſo.Exprimitur ſeparatim, & caulibus foliiſq; vtũtur & radice,temeraria in totũ(vt arbitror)medicina. Quippe etiã foliis conſtat mentem corrũpi,ſi plura quã quatuor bibantur.Etiam antiqui in vino febrem depelli arbitrabãtur.Et oleũ fit ex ſemine,vt diximus,quod ipſum auribus infuſum tentat mentem.Miréq; vt cõtra venenũ remedia prodidere his qui id bibiſſent, & ipſum pro remediis,adeò nullo omnia experiendi fine,vt cogerentur etiam venena prodeſſe.

De linozoſte,parthenio,Hermupoa,ſiue potius Mercuriali, & Achilleo, & panace heracleo,ſideriti,millefolio,& de ſcopa regia,& hemionio, teucrio,ſplenio, & melampodio ſiue elleboro, quótve eorum genera,& de nigro elleboro & albo medicinæ,& quando detur,& quomodo ſumendum,& quibus non dandum, & quòd mures necet. CAP. V.

LInozoſtis ſiue parthenion Mercurij inuentum eſt, ideo apud Græcos Hermupoan multi vocant eam,apud nos omnes Mercurialem.Duo eius genera, maſculus & fœmina,quæ efficacior,caule cubitali,interdum ramoſo in cacumine,ocimo anguſtioribus foliis,geniculis denſis,alarum cauis multis,ſemine in geniculis dependente fœminæ copioſo,maris iuxta genicula ſtante rariori ac breui contortóq;,fœminæ ſoluto & candido. Folia maribus nigriora,fœminis candidiora,radix ſuperuacua,prætenuis. Naſcuntur in campeſtribus cultis. Mirum eſt,quod de vtroque eorum genere proditur: vt mares gignantur,hunc facere,vt fœminæ,illam.Hoc contingere,ſi à conceptu ſuccus protinus bibatur in paſſo,edantúrve folia decocta ex oleo & ſale, vel cruda ex aceto. Quidam decoquunt eam in nouo fictili cum heliotropio,& duobus aut tribus ſpicis, donec decoquatur.Decoctum dari iubent & herbam ipſam in cibo altero die purgationis mulieribus per triduum,quarto die à balneo coire eas.Hippocrates miris laudibus in mulierum vſu prædicauit has:ad hunc modum Medicorum nemo nouit. Ille eas uuluæ cum melle, vel roſaceo,vel irino,vel lirino admouit ; item ad ciendos menſes ſecundáſque. Hoc idem præſtare potu fotúque dixit.Inſtillauit auribus olidis ſuccum, inunxitque cum vino vetere. Aluo folia impoſuit,epiphoris, ſtranguriæ, & veſicæ. Decoctum eius dedit cum myrrha & thure.Aluo quidem ſoluendæ, vel in febri, decoquitur quantum manus

capiat, in duobus ſextariis aquæ ad dimidias: bibitur ſale & melle admiſto, necnon cum vngula ſuis, aut gallinaceo decoctum ſalubrius. Purgationis cauſa putauere aliqui vtranque dandam, ſiue cum malua decoctum. Thoracem purgant, bilem detrahunt, ſed ſtomachum lædunt. Reliquos vſus dicemus ſuis locis. Inuenit & Achilles diſcipulus Chironis, qua vulneribus mederetur, quæ ob id Achilleos vocatur. Hac ſanaſſe Telephum dicitur. Alij primum æruginem inueniſſe, vtiliſſimam emplaſtris, ideóque pingitur ex cuſpide decutiens eam gladio in vulnus Telephi. Alij vtroque vſum medicamento volunt. Aliqui & hanc panacem heracleon, alij ſideritin, & apud nos millefoliam vocāt, cubitali ſcapo, ramoſam, minutioribus quàm fœniculi foliis veſtitam ab imo. Alij fatentur quidem illam vulneribus vtilem, ſed veram achilleon eſſe ſcapo cæruleo pedali, ſine ramis, ex omni parte ſingulis foliis rotundis eleganter veſtitam. Alij quadrato caule, capitibus marrubij, folio quercus. Hanc etiam præciſos neruos glutinare faciunt. Alij ſideritin in maceriis naſcentem, cùm teratur, fœdi odoris. Etiamnum aliam ſimilem huic, ſed candidioribus foliis & pinguioribus, tenerioribus cauliculis, in vineis naſcentem. Aliam verò binûm cubitorum, ramulis exilibus, triangulis, folio filicis, pediculo longo, betæ ſemine, omnes vulneribus præcipuas. Noſtri eam, quæ eſt latiſſimo folio, ſcopas regias vocāt. Medetur anginis ſuum. Inuenit & Teucer eadem ætate Teucrion, quam quidam † hemionion vocant, ſpargentem iuncos tenues, folia parua, aſperis locis naſcentem, auſtero ſapore, nunquàm florentem: neque ſemen gignit. Medetur lienibus. Conſtátque ſic inuentam: Cùm exta ſuper eam proiecta eſſent, adhæſiſſe lieni, eúmque exinaniſſe. Ob id à quibuſdam ſplenion vocatur. Narrant ſues, qui radicem eius ederint, ſine ſplene inueniri. Quidam ramis hyſſopi ſurculoſam, folio fabæ, eodem nomine appellant, & colligi florentem adhuc iubent: adeò florere non dubitant: maximéque ex Ciliciis & Piſidiæ montibus laudant. Melampodis fama, diuinationis artibus nota eſt. Ab hoc appellatur vnum ellebori genus Melampodion. Aliqui paſtorem eodem nomine inueniſſe tradūt, capras purgari paſto illo animaduertentem, datóque lacte earum ſanaſſe Prœtidas furentes. Quamobrem de omnibus eius generibus dici ſimul conuenit. Prima duo ſunt, candidum & nigrum. Hoc radicibus tantùm intelligi tradunt plerique. Alij folia nigri platani ſimilia, ſed minora nigrioráque, & pluribus diuiſuris ſciſſa: albi, betæ incipientis. Hæc quoque nigriora, & canalium dorſo rubeſcentia. Vtraque caule palmi ferulaceo, bulborum tunicis conuoluto, radice fibrata cæparum modo. Nigro equi, boues, ſues necantur, itaque cauent id, cùm candido veſcantur. Tempeſtiuum eſſe tradunt meſſibus. Plurimum autem naſcitur in Oeta monte: & optimum vno eius loco circa Pyram. Nigrum vbique prouenit, ſed melius in Helicone, qui mons & aliis laudatur herbis. Candidum probatur Oetæum: ſecundum Ponticum: tertio loco Eleaticum, quod in vitibus naſci ferunt: quarto Parnaſsium, quod adulteratur Aetolico ex vicino. Nigrum ex his Melampodion vocant, quo & domos ſuffiunt purgántque ſpargentes, & pecora, cum precatione ſolenni: hoc & religioſius colligitur. Primum enim gladio circunſcribitur. Dein qui ſucciſurus eſt, Ortum ſpectat: & precatur, vt id liceat ſibi concedentibus Diis facere, obſeruátque aquilæ volatus: ferè enim ſecantibus intereſt: & ſi propè aduolauit, moriturum illo anno qui ſuccidat, augurium eſt. Nec album facilè colligitur, caput aggrauans, maximè niſi præſumatur allium: & ſubinde vinum ſorbeatur, celeritérque fodiatur. Nigrum alij entomon vocant, alij polyrrhizon: purgat per inferna. Candidum autem vomitione, cauſáſque morborum extrahit, quondam terribile, poſteà tam promiſcuum, vt plerique ſtudiorum gratia ad peruidenda acrius, quæ commentabantur, ſæpius ſumptitauerint. Carneadem reſponſurum Zenonis libris, Druſum quoque apud nos, Tribunorum popularium clariſsimum, cui ante omnes plebs ſtans plauſit, optumates verò bellum Marſicum imputauere, conſtat hoc medicamento liberatum comitiali morbo in Anticyra inſula. Ibi enim tutiſsimè ſumitur, quoniam (vt diximus) ſeſamoides admiſcent. Italia veratrum vocat. Farina eorum per ſe, & miſta radicula, qua lanas diximus lauari, ſternutamentum facit, ambóq; ſomnum. Leguntur autem tenuiſsimæ radices breuéſ

† thermian.

breuésque,ac velut decurtatæ etiam hæ.Nam summa,quæ est crassissima,cæpis similis,canibus tantùm datur purgationis causa. Antiqui radicem cortice quàm carnosissimo seligebant,quò tenuior eximeretur medulla.Hanc humidis spongiis opertam, turgescentémque acu in longitudinem findebant.Deinde fila in vmbra siccabant,iis vtentes: nunc ramulos ipsos ab radice quàm grauissimi corticis ita dant. Optimum, quod acre gustu feruénsque in frangendo puluerem emittit.Durare vim eius x x x.annis ferunt. Nigrum medetur paralyticis,insanientibus,hydropicis,dum citra febrim,podagris veteribus, articulariis morbis.Trahit aluum & bilem,pituitasque.Ex aqua datur ad leniter molliendam aluum,plurimùm drachma,modicè quatuor obolis.Miscuere aliqui & scammoneā, sed tutius salem.In dulcibus datum copiosius periculum infert, oculorum caliginem fotu discutit:ob id quidam & inunxere trito.Strumas,suppurata,duritias concoquit & purgat:item fistulas,tertia die exemptum. Verrucas tollit cum squamis æris & sandaracha. Hydropicorum ventri imponitur cum farina hordeacea & vino. Pecorum & iumentorum pituitas sanat,surculo per aurem traiecto,& postero die eadem hora exempto. Scabiem quadrupedum cum thure aut cera,ac pice,vel cum pisselæo. Album optimū, quod celerrimè mouet sternutamēta,sed multùm terribilius nigro, præcipuè si quis apparatū poturorum apud antiquos legat,contra horrores,strangulatus,intempestiuas somni vires,singultus infinitos aut sternutamenta,stomachi dissolutiones,tardiores vomitus aut longiorès,exiguos aut nimios.Quippe alia dare soliti,quæ concitarent vomitiones, ipsumque elleborum extraherent medicamentis,aut clysteribus,sæpe etiam sanguine venis emisso.Iam verò & cùm prosperè cedat,terribili visu variis coloribus vomitionū, & post vomitiones obseruatione alui,balinearum dispensatione,totius corporis cura,antecedente omnia hæc magno terrore famæ.Nanque tradunt absumi carnē,si coquatur vnà. Sed antiquorum vitium erat,quòd propter hos metus parciùs dabant:cùm celeriùs erumpat, quò largiùs sumitur.Themison binas non amplius drachmas darauit: sequentes & quaternas dedere,claro Herophili præconio,qui elleborum fortissimi ducis similitudini æquabat.Concitatis enim intus omnibus,ipsum in primis exire. Prætereà mirum inuentū est,quòd incisum forficulis,vt diximus,cribrant:cortex remanet, hoc inaniunt: medulla cadit,hæc in nimia purgatione data vomitiones sistit.Cauendum est felici quoque cura, ne nubilo die detur:quippe imparibiles cruciatus existunt.Nam æstate potiùs,quàm hyeme,dandum,non est in dubio.Corpus septem diebus antè præparandum cibis acribus, abstinentia vini,quarto & tertio die vomitionibus,pridie cœnæ abstinentia. Album & in dulci datur,aptissimè verò in lacte aut pulte.Nuper inuenere,dissectis rhaphanis inserere elleborum,rursúsque comprimere rhaphanos,vt transeat vis,atque eo lenimento dare.Reddi post quatuor ferè horas incipit.Totum opus septenis peragitur horis. Medetur ita morbis comitialibus,vt diximus,vertigini,melancholicis, insanientibus, lymphaticis,elephantiæ albæ,lepris,tetano,tremulis,podagricis,hydropicis,incipientibúsq; tympanicis,stomachicis,spasticis,clinicis,ischiadicis,quartanis quæ aliter non desinant, tussi veteri,inflammationibus,torminibus redeūtibus.Vetant dari senibus & pueris:item mollis ac fœminei corporis animíve,exilibus aut teneris,& fœminis minus,quàm viris. Item timidis,aut si exhulcerata sint præcordia,vel tumeant,minimève sanguinē excreantibus, causariis,vel latere,vel faucibus.Medetur extrà corporis eruptionibus pituitæ cum axungia salsa illitum:item suppurationi veteri.Mures polenta admistum necat. Galli sagittas in venatu elleboro tingunt,circuncisoq; vulnere teneriorem sentiri carnem affirmant. Muscæ quoq; necantur albo trito,& cum lacte sparso. Eodem & phthiriasis emendatur.

De Mithridatio & scordoti siue scordio, & polemonia, & philetæria, vel chiliodynamia, & euparoria, & centaurea siue chironia, & de lepto centaureo libadio, felle terræ, & triorche medicinæ. CAP. VI.

IPsi Mithridati Crateuas adscripsit vnam,Mithridation vocatam. Huic folia duo à radice acantho similia.Caulis inter vtraque sustinens roseum florem. Alteram Lenæus,

scordo

scordorin siue scordion,ipsius manu adscriptam,magnitudine cubitali,quadrāgulo caule,ramosam quernæ similitudine,foliis lanuginosis. Reperitur in Ponto campis pinguibus humidísque,gustus amari. Est & alterius generis,latioribus foliis, mentastro similis, plurimósque vtraque ad vsus per se & inter alia in antidotis. Polemoniam, alij philetæriam,à certamine regum inuentionis appellant. Cappadoces autem chiliodynamam, radice crassa,exilibus ramis,quibus in summis corymbi dependent,nigro semine:cætero rutæ similis,nascitur in montosis. Eupatoria quoque regiam autoritatem habet, caulis lignosi,nigricantis,hirsuti,cubitalis,& aliquanto amplioris,foliis per interualla quinquefolij,aut cannabis,per ambitum incisis quinquepartitò,nigris & ipsis plumosísque: radice superuacua. Semen dysentericis in vino potum auxiliatur vnicè. Centaurea curatus dicitur Chiron,cùm Herculis excepti hospitio pertractanti arma,sagitta excidisset in pedem:quare aliqui Chironion vocant. Folia sunt lata & oblonga,serrato ambitu,densa ab radice,caules ternûm cubitorum,geniculati. In his capita ceu papauerum. Radix vasta rubescens,tenera fragilísque,ad bina cubita,madida succo,amara cum quadam dulcedine. Nascitur in collibus pingui solo. Laudatissima in Arcadia,Elide,Messenia,Pholoe,& Lycæo,& in Alpibus verò,plurimísque aliis locis. Quidam & ex ea Lycium faciunt. Vis in vulneribus tanta,vt cohærescere etiam carnes tradant,si coquantur simul. In vsu radix tantùm duabus drachmis bibenda,quibus dicetur,si febris sit,in aqua trita, cæteris in vino. Medetur & ouium morbis decoctæ succus. Est alterum centaureon cognomine lepton,minutis foliis,quod aliqui libadion vocant,quoniam secundum fontes nascitur, origano simile,angustioribus & longioribus foliis,anguloso caule paululum alto,fruticante, flore lychnidis,radice tenui & superuacua,succo efficax. Ipsa herba autumno legitur, succus è fronde. Quidam caules concisos madefaciunt diebus x v i i i. atq; ita exprimunt. Hoc centaurion nostri fel terræ vocant,propter amaritudinem summam: Galli exacon, quoniam omnia mala medicamenta potum è corpore exigat per aluum. Tertia est centauris,cognomine triorches. Qui eam secat,rarum est vt non vulneret sese. Hæc succum sanguineum mittit. Theophrastus defendi eam,impugnaríq; colligentes tradidit à triorche accipitrum genere,à quo & nomen accepit. Imperiti confundunt hæc omnia,& primo generi assignant.

De clymeno,& gentiana,& lysimachia,& parthenide,& artemisia,& ambrosia,& nymphæa,& heraclio,& euphorbia medicinæ.

CAP. VII.

Clymenos à rege herba appellata est,ederæ foliis,ramosa,caule inani, articulis præcincta,odore graui,& semine ederæ,syluestribus & montosis nascens. Quibus morbis pota medeatur, dicemus. Sed hic indicandum est,dum medeatur, sterilitatem pota etiam viris fieri. Græci plantagini similem esse dixerūt,caule quadrato,folliculis cum semine inter se implexis, velut in polyporum cirris. Et succus autem in vsu, vi summa in refrigerando. Gentianam inuenit Gentius,rex Illyriorum,vbique nascentem, in Illyrico tamen præstantissimam,folio fraxini:sed magnitudine lactucæ,caule tenero pollicis crassitudine cauo & inani, ex interuallis foliato,trium aliquando cubitorum,radice lenta,subnigra,sine odore,aquosis montibus subalpinis plurima. Vsus in radice & succo. Radicis natura est excalfactoria,sed prægnantibus non bibenda. Inuenit & Lysimachus herbam Lysimachiam, quæ ab eo nomen retinet, celebrata Erasistrato. Folia habet salicis viridia, florem purpureum,fruticosa,ramulis erectis, odore acri: gignitur in aquosis. Vis eius tanta est, vt iumentis discordantibus iugo imposita, asperitatem cohibeat. Mulieres quoque hanc gloriam affectauere, in quibus Artemisia vxor Mausoli, adoptata herba quæ anteà parthenis vocabatur. Sunt qui ab Artemide Ilithyia cognominatam putent,quoniam priuatim medeatur fœminarum malis. Est autem absinthij modo fruticosa,maioribus foliis pinguibúsque. Ipsius duo genera. Altera latioribus foliis, altera tenera tenuioribus,& non nisi in maritimis nascēs. Sunt qui in mediterraneis eodem nomine appellent, simplici caule,minimis foliis,floris copiosi,erumpentis, cùm vua matu-

rescit,odore non iniucundo,quam quidam botryn,alij ambrosiam vocant. Talis in Cappadocia nascitur. Nymphæa nata traditur,Nympha zelotypia erga Herculem mortua. Quare heraclion vocant aliqui,alij rhopalon,à radice clauæ simili. Ideóque eos, qui biberint eam, duodecim diebus coitu genituráque priuari. Laudatissima in Orchomeno & Marathone. Bœoti madon vocant,qui & semen edunt. Nascitur in aquosis, foliis magnis,in summa aqua,& aliis ex radice prodeuntibus,flore lilio simili,& cùm defloruit,capiti papaueris. In caule secatur autumno. Radix nigra in Sole siccatur,aduersatúrque aluinis. Est & alia nymphæa in Thessalia,amne Peneo,radice alba,capite luteo,rosæ magnitudine. Inuenit & patrum nostrorum ætate rex Iuba,quam appellauit Euphorbiam medici sui nomine & fratris Musæ,à quo Diuum Augustum conseruatum indicauimus. Iidē fratres instituêre à balineis frigida multa corpora adstringi. Anteà non erat mos,nisi calida tantùm lauari,sicut apud Homerum etiam inuenimus. Sed Iubæ volumen quoq; extat de ea herba,& clarum præconium. Inuenit eam in mõte Atlante: spectatur foliis acanthinis. Vis tanta est,vt è longinquo succus excipiatur: incisæ cõto subditur excipulus ventriculo hœdino: humor lactis videtur effluere,siccatus cùm coiit,thuris effigiē habet. Qui colligunt,clariùs vident. Contra serpentes medetur,quacunq; parte percussa, vertice inciso,& medicamento addito. Ibi Getuli,qui legunt,hœdino lacte adulterant: sed discernitur igni. Id enim,quod syncerum non est,fastidiendum odorem habet. Multùm infra hūc succum est,qui in Gallia fit ex herba chamelæa,granum cocci ferente. Fractus Hammoniaco similis est,etiam leui gustu os accensum diu detinens,& magis ex interuallo,donec fauces quoque siccet.

De plantagine,& buglosso,& cynoglosso,& buphthalmo,& Scythica,& hippice, & ischæmone,& vettonica,& Cantabrica,& consiligine,& hiberide,& chelidonia,& canaria,& elaphobosco,& dictamno,& aristolochia,& quòd eius delectatione aduolant pisces,& statim capiuntur,& medicinæ contra serpentium ictus ex herbis, quas superius nominauit,

CAP. VIII.

Celebrauit & Themison Medicus vulgarem herbam plantaginem,tanquam inuētor, volumine de ea edito. Duo eius genera. Minor angustioribus foliis & nigrioribus, linguæ pecorum simillimis,caule anguloso,in terram inclinato,in pratis nascens. Altera maior,foliis laterum modo inclusa: quæ quia septena sunt,quidam eam heptapleuron vocauere. Huius & caulis cubitalis est,& napi similis. Nascitur in humidis multò efficacior. Vis mira in siccando densandóq; corpore,cauterij vicem obtinens. Nulla res æquè sistit fluxiones,quas Græci rheumatismos vocāt. Iungitur huic buglossos,boum linguę similis: cui præcipuum,quòd in vinū deiecta,animi voluptates auget: & vocatur euphrosynum. Iungitur & cynoglossos,caninas imitans linguas,topiariis operibus gratissima. Aiúntque quæ tres thyrsos seminis emittat,eius radicē potā ex aqua ad tertianas prodesse: quæ quatuor,ad quartanas. Est alia similis ei,quę ferat lappas minutas. eius radix pota ex aqua,ranis & serpētibus aduersatur. Est & buphthalmos similis boum oculis folio fœniculi,circa oppida nascens,fruticosa caulibus,qui & mãduntur decocti. Quidā cachlam vocant. Hęc cum cera scirrhomata discutit. Inuenere herbas & vniuersæ gentes. Scythia primū eam, quæ Scythice vocatur,circa Bœotiā nascens,prædulcis. Aliam vtilissimā ad ea quæ spasmata vocāt. Magna & ea cõmendatio,quòd in ore eam habentes,famem sitímq; non sentiunt. Idem præstat apud eosdē hippice dicta,quòd in equis quoq; eundē effectū habeat. Tradúntq; his duabus herbis Scythas etiā in duodenos dies durare in fame sitíq;. Ischæmonē Thracia inuenit,qua ferunt sanguinē sisti,nō aperta modò vena, sed etiā præcisa. Serpit è terra milio similis,foliis asperis & lanuginosis,farcitur in nares. Quę in Italia nascitur,& sanguinē eadē adalligata sistit. Vettones in Hispania eā, quæ Vettonica dicitur in Gallia,in Italia autē serratula,à Græcis cestron aut psychotrophon,ante cūctas laudatissima. Exit anguloso caule,cubitorū duū,à radice spargēs folia fere lapathi,serrata,semi

ne pur

ne purpureo. Folia siccantur in farinam plurimos ad usus. Fit vinum ex ea & acetum stomacho & claritati oculorum. Tantúmque gloriæ habet, vt domus in qua sata sit, tuta existimetur à piaculis omnibus. In eadē Hispania inuenta est Cantabrica, per diui Augusti tempora à Cantabris reperta. Nascitur vbique, caule iunceo pedali, in quo sunt flosculi oblongi, velut calathi: in his semen perquàm minutum. Nec aliâs defuere Hispaniæ herbis exquirendis, vt in quibus etiamnum hodie in numeroso & lætiore conuictu, potionem è centum herbis mulso additis credidere saluberrimam suauissimámque: nec quisquam genera earum iam nouit aut multitudinem: numerus tamen constat in nomine. Nostra ætas meminit herbam in Marsis repertam. Nascitur & in Aequicolis circa vicum Neruesiæ, vocatur consiligo. Prodest, vt demonstrabimus suo loco, deploratis in phthisi. Inuenit nuper & Seruilius Damocrates è primis medentium, quam appellauit hiberida, quanquam ficto nomine, inuentioni eius assignato carmine. Nascitur maximè circa vetera monumenta parietinásque, & inculta itinerum. Floret semper folio nasturtij, caule cubitali, semine tam paruo, vt vix aspici possit. Radici odor nasturtij. Vsus æstate efficacior, & recenti tantùm. Tunditur difficulter. Coxendicibus & articulis omnibus cum axungia modica vtilissima, viris plurimum quaternis horis, fœminis minus dimidio adalligata, vt deinde in balineis descendatur in calidam, & posteà oleo ac vino corpus perungatur: diebúsque vicenis interpositis idem fiat, siqua admonitio doloris supersit. Hoc modo rheumatismos omnes sanat occultos. Imponitur non in ipsa inflammatione, sed imminuta. Animalia quoque inuenere herbas, in primísque chelidoniam. Hac enim hirundines oculis pullorum in nido restituunt visum, vt quidam volunt, etiam erutis oculis. Genera eius duo: Maior fruticosa caule, folio pastinacæ erraticæ ampliore, ipsa altitudine duûm cubitorum. Colos albicans, flos luteus. Minori folia ederæ rotundiora, minùs candida. Succus croci mordax, semen papaueris. Florent aduentu hirundinum, discessu marcescunt. Florentibus succus exprimitur, & in æreo vase cum melle Attico leniter cinere feruenti decoquitur, singulari remedio contra caligines oculorum. Vtuntur & per se succo in collyriis, quæ chelidonia appellantur ab ea. Inuenerunt & canes canariam, qua fastidium deducunt, eámque in nostro conspectu mandunt, sed ita vt nunquàm intelligatur quæ sit: etenim depasta cernitur. Notata est hæc animalis huius malignitas in alia herba maior. Percussus enim à serpente mederi quadam sibi dicitur: sed illam homine inspectante non decerpit. Simplicius ceruæ monstranere elaphoboscon, de qua diximus. Item seseli, enixæ à partu. Dictamnum ostendêre (vt indicauimus) vulneratæ pastæ, statim decidentibus telis. Non est alibi, quàm in Creta, ramis prætenue, pulegio simile, feruens & acre gustu: foliis tantùm vtuntur. Flos nullus ei, aut semen, aut caulis. Radix tenuis ac superuacua. Et in Creta autem non spatiosè nascitur: miréque capris expetitur. Pro eo est & pseudodictamnum, multis in terris nascens, folio simili, ramulis minoribus, à quibusdam chondris vocatum. Minoris effectus statim intelligitur. Dictamnum enim minima portione accendit os. Qui legêre eam, in ferula vel harundine condunt, prælígántque, ne potentia euanescat. Sunt qui dicant, vtranq; nasci multifariam, sed deteriores in agris pinguibus, verùm quidem dictamnum non nisi in asperis. Est & tertium genus dictamnum vocatum, sed neque facie neque effectu simile, folio sisymbrij, ramis maioribus: procedente persuasione illa, quicquid in Creta nascitur, infinito præstare cæteris eiusdem generis alibi genitis. Proximè quod in Parnasso. Alioquin herbiferum esse & Pelium montem in Thessalia, & Telethrium in Eubœa, & totam Arcadiam ac Laconicam tradunt. Arcades quidem non medicaminibus vti, sed lacte circa ver, quoniam tunc maximè succis herbæ turgeant, medicentúrque vbera pascuis. Bibunt autem vaccinum, quoniam boues omniuoræ ferè sunt in herbis. Potentia earum per quadrupedes etiamnum duobus claris exemplis manifesta fit. Circa Abderam, & limitem qui Diomedis vocatur, equi pasti inflammantur rabie: circa Potnias verò asini. Inter nobilissimas aristolochiæ nomen dedisse grauidæ vidêtur, quoniam esse ἀρίστη λεχούσαις. Nostri malū terræ vocant, & quatuor genera eius seruant. Vnum

tuberibus radicum rotundis, foliis inter maluam & ederam, nigrioribus molliorib*úſque*. Alterum maſculæ, radice longa quatuor digitorum lõgitudine, baculi craſſitudine. Tertium longiſſimæ tenuitatis, vitis nouellæ, cui ſit præcipua vis, quæ clematis vocatur, ab aliis Cretica. Omnes colore buxeo, caulibus paruis, flore purpureo. Ferunt bacculas paruas, vt capparis. Valent radice tantùm. Eſt & quæ piſtolochia vocatur, quarti generis, tenuior, quàm proximè dicta, denſis radicis capillamentis, iunci pletioris craſsitudine. Hanc quidam polyrrhizon cognominant. Odor omnium medicatus, ſed oblongæ radici tenuiorique gratior. Carnoſi enim eſt corticis, vnguentis quoque nardinis conueniens. Naſcuntur pinguibus locis & campeſtribus. Effodere eas meſsibus tempeſtiuum: ita deſquamato terreno ſeruantur. Maximè tamen laudatur Pontica: & in quocunque genere ponderoſiſsima quæque, medicinis aptior. Rotunda contra ſerpentes. Oblonga tamen in ſumma gloria eſt, ſi modò à conceptu admota vuluis in carne bubula, mares figurat, vt traditur. Piſcatores Campaniæ radicem eam quæ rotunda eſt, venenum terræ vocant, corámque nobis contuſam immiſſa calce in mari ſparſere: aduolant piſces cupiditate mira, ſtatímque exanimati fluitant. Quæ polyrrhizos cognominatur, conuulſis, contuſis, ex alto præcipitatis, radice pota ex aqua, vtiliſsima eſſe traditur. Semine pleuriticos & neruos confirmare, excalfacere. Eadem ſatyrion eſt. Verùm & effectus earũ vſúſque dicendi ſunt: ordiendúmque à malorum omnium peſsimo, id eſt ſerpentium ictu. Medentur ergo Britannica herba, panacíſque generum omnium radix è vino, Chironij flos & ſemen potum, illitúmve ex vino & oleo: priuatímque, quæ cunila bubula appellatur, polemonia vel philetæria radicis drachmis quatuor ex mero: teucria, ſideritis, ſcordotis ex vino, priuatim ad angues, potæ & illitæ, ſiue ſucco, ſiue folio, ſiue decocto: centaurij maioris radix drachma in vini albi cyathis tribus: gentiana præcipuè aduerſus angues, duabus drachmis cum pipere & ruta, vini cyathis ſex, ſiue viridis, ſiue ſicca. Et lyſimachiæ odorem fugiunt. Datur ex vino percuſsis chelidonia. Morſibus imponitur Vettonica præcipuè, cui vis tanta perhibetur, vt incluſæ circulo eius ſerpentes, ipſæ ſeſe interimant flagellando. Datur ad ictus ſemen eius denarij pondere cum tribus cyathis vini: vel farina drachmis tribus ſextario aquę imponitur. Cantabrica, dictamnum, ariſtolochia radicis drachma in vini hemina ſæpius bibenda. Prodeſt & illita ex aceto: ſimiliter piſtolochia. Quin & omnino ſuſpenſa ſupra focum fugat è domibus ſerpentes.

De argemonia, & agarico, & echio, & hyoſcyamo, & hierabotane, & blattaria, & lemonia, & quinquefolio, & dauco, & perſolata, & arcio, & cyclamino, & peucedano, omnia ad ſerpentium ictus. CAP. IX.

ARgemonia quoque radice eius denarij pondere in vini cyathis tribus potatur. Plura de ea conuenit dici, cæteríſque quæ primùm nominabuntur: in eo autem genere medendi primùm nominari quanque, in quo maximè valebit. Folia habet, qualia anemone, diuiſa apij modo, caput in cauliculo papaueris ſylueſtris, item radicem. Succum croci colore acrem & acutum. Naſcitur & in aruis apud nos. Noſtri tria genera eius faciunt, & id demum probant, cuius radix thus redoleat. Agaricon vt fungus naſcitur in arboribus circa Boſphorum, colore candido. Datur obolis quatuor contritum cum binis cyathis aceti mulſi. Id quod in Gallia naſcitur, infirmius habetur. Præterea mas ſpiſsior, amariórque. Hic & capitis dolores facit. Fœmina ſolutior, initio guſtu dulcis, mox in amaritudinem tranſit. Echios vtriuſque generis pulegio ſimilis, foliis coronata, drachmis duabus ex vini cyathis quatuor datur. Item altera, quæ lanugine diſtinguitur ſpinoſa, cui & capitula viperæ ſimilia ſunt: hæc ex vino & aceto. Quidam arcion perſonatam vocant, cuius folio nullum eſt latius, grandes lappas ferentem. Huius radicem decoctam ex aceto dant potui. Hyoſcyamum contuſum cum foliis ex vino datur peculiariter contra aſpidas. Nulla tamen Romanæ nobilitatis plus habet, quàm hierabotane. Aliqui periſtereon, noſtri verbenacam vocãt. Hæc eſt, quam legatos ferre ad hoſtes indicauimus. Hac Iouis menſa verritur, domus purgantur luſtrantúrque. Genera eius duo:

ſunt:

sunt:foliosa,quam fœminam putant: mas rarioribus foliis. Ramuli vtriusque plures, tenues,cubitales,angulosi. Folia minora,quàm quercus,angustioráque, diuisuris maioribus:flos glaucus,radix longa, tenuis. Nascitur vbique in planis aquosis. Quidam non distinguũt,sed vnum omnino genus faciunt,quoniam vtraque eosdem effectus habeat. Vtraque sortiuntur Galli, & præcinunt responsa. Sed magi vtique circa hanc insaniunt. Hac perunctos impetrare, quæ velint, febres abigere,amicitias conciliare, nullíque non morbo mederi. Colligi circa Canis ortum debere,ita vt ne Luna aut Sol conspiciat, fauis antè & melle terræ ad piamentum datis. Circunscriptam ferro effodi sinistra manu & in sublime tolli. Siccari in vmbra, separatim folia, caulem, radicem. Aiúntque, si aqua spargatur triclinium, qua maduerit, lætiores conuictus fieri. Aduersus serpentes conteritur ex vino. Est similis verbasco herba, quæ sæpe fallit pro ea capta, foliis minus candidis, cauliculis pluribus, flore luteo. Hæc abiecta blattas in se contrahit: ideóque Romæ blattariam vocant. Lemonium succum lacteum mittit, concrescentem gummi modo humidis locis. Datur denarij pondus in vino. Quinquefolium nulli ignotum est, cùm etiam fraga gignendo commendetur. Græci vocant pentapetes, siue chamæzelon, siue pentaphyllon. Cùm effoditur, rubram habet radicem. Hæc inarescens nigrescit, & angulosa fit. Nomen à numero foliorum habet. Et ipsa herba incipit & desinit cum vite. Adhibetur & purgandis domibus. Aduersus serpentes bibitur & eius radix, quæ sparganion vocatur, ex vino albo. Dauci gênera quatuor fecit Petronius Diodotus, quæ persequi nihil attinet, cùm sint differentiæ duæ. Probatissimæ in creta, mox in Achaia; & in siccis vbicunque nati, fœniculi similitudine, candidioribus foliis & minoribus hirsutísque. Caule pedali recto, radice suauissimi gustus & odoris. Hoc in saxosis nascitur meridianis. Reliqua genera vbique nascuntur terrenis collibus limitibúsque, nec nisi pingui solo, foliis coriandri, caule cubitali, capitibus rotundis, sæpe pluribus quàm ternis, radice lignosa, sed cùm inaruit, superuacua. Semen huius cumino simile, prioris milio, album, acre, odoratum omnibus & feruens. Secundum priore vehementius est, ideóque parcè sumi debet. Si iam maximè tertium genus facere libeat, est simile staphylino, quod pastinacam erraticam appellant, semine oblongo, radice dulci. Omnia hæc & hyeme & æstate sunt intacta quadrupedi, nisi post abortus. Ex aliis vsus seminis: ex Creta radicis dulcis, & magis ad serpentes est. Bibitur è vino drachma vna. Datur & quadrupedibus percussis. Therionarcha alia quã Magica, & in nostrò orbe nascitur, fruticosa, foliis subuiridibus, flore roseo: serpentes necat: cuicunque admota feræ & hæc torporem affert. Persolata, quam nemo ignorat, Græci vero arcion vocant, folia habet maiora etiam cucurbitis & hirsutiora, nigrioráque & crassiora, radicem albam & grandem. Hæc ex vino bibitur denariorum duûm pondere. Item cyclamini radix contra serpentes omnes. Folia habet minora, quàm edera, nigrioráque & tenuiora, sine angulis: in quibus albicant maculæ. Caule exiguo, inani, floribus purpureis, radice lata, vt rapum videri possit, cortice nigro. Nascitur in vmbrosis: nostris tuber terræ vocatur: in omnibus serenda domibus, si verum est, vbi sata sit, nihil nocere mala medicamenta: amuletum vocant: narrántque & ebrietaté repræsentari, addita in vinum. Radix siccata scillæ modo concisa reponitur: decoquitur eadem ad crassitudinem mellis. Suum tamen venenum ei est: tradúntque si prægnans radicem transgrediatur, abortum fieri. Est & altera cyclaminos cognomine cissanthemos, geniculatis caulibus, superuacuis, à priore distans, circa arbores se voluens, acinis ederæ, sed mollibus, flore candido, specioso, radice superuacua. Acini tantùm in vsu, gustu acri, sed lenti. Siccantur in vmbra, tusíque diuiduntur in pastillos. Mihi & tertia cyclaminos demonstrata est, cognomine chamæcissos, vno omnino folio, radice ramosa, qua pisces necantur. Sed inter primas celebratur peucedanum laudatissimum in Arcadia, mox Samothrace. Caulis est ei tenuis, longus, fœniculo similis, iuxta terram foliosus, radice nigra, crassa, graui odore, succosa. Gignitur in montibus opacis. Foditur exitu autumni. Placent tenerrimæ & altissimæ radices. Hæ conciduntur in quaternos digitos osseis culrellis, fundúntque succum in vmbra, capite

 prius

prius & naribus rosaceo perunctis, ne vertigo sentiatur. Et alius succus inuenitur caulibus adhærens, incisisque manat. Probatur crassitudine mellea, colore rufo, odore suauiter graui, feruens gustu. Et hic in vsu, & radix, & decoctum eius pluribus medicamentis. Succo tamen efficacissimo, qui resoluitur amaris amygdalis aut ruta, bibitúrque contra serpentes, & ex oleo perunctos tuetur.

De ebulo, & verbasco, & thelyphono, & contra scorpionum ictus, & rubetarum & canum morsus, & generaliter contra omne venenum. CAP. X.

EBuli quoque, quem nemo ignorat, fumo fugantur serpentes. Priuatim aduersatur scorpionibus polemoniæ radix, vel alligata tantùm: item phalangio, ac cæteris minoribus venenatis. Scorpionibus aristolochia, agaricum obolis quatuor in vini misti cyathis totidem. Verbenaca & phalangio cum vino aut posca: item quinquefolium, daucum. Verbascum Græci phlomon vocant. Genera habet prima duo: album, in quo mas intelligitur: alterum nigrum, in quo fœmina. Tertium genus non nisi in syluis inuenitur. Sunt folia brassicæ latiora, pilosa, caulis erectus, cubitali amplior. Semen nigrum inutile. Radix vna crassitudine digiti. Nascuntur & in campestribus. Syluestri folia elelisphaci, alta, ramis lignosis. Sunt & phlomides duæ hirsutæ, rotundis foliis, humiles. Tertia lychnitis vocatur, ab aliis thryallis, foliis ternis, aut cùm plurimùm quaternis, crassis, pinguibúsque, ad lucernarum lumina aptis. Aiunt in foliis eius, quam fœminam diximus, ficus omnino non putrescere. Distingui genera hæc penè superuacuum est, cùm sint omnia eiusdem effectus. Contra scorpiones bibitur radix cum ruta ex aqua, magna amaritudine, sed effectu pari. Thelyphonon herba ab aliis scorpion vocatur, propter similitudinem radicis, cuius tactu moriuntur scorpiones. Itaque contra eorum ictus bibitur. Scorpionem mortuum si quis elleboro candido linat, reuiuiscere aiunt. Thelyphonon omnem quadrupedem necat, imposita verendis radice: folio quidem intra eundem diem, quod est simile cyclamino. Ipsa geniculata nascitur in opacis. Scorpionibus aduersatur & Vettonicæ succus, ac plantaginis. Sunt & ranis venena, rubetis maximè: vidimúsque psyllos in certamine patinis candefactas admittentes, ocyore etiam quàm aspidum pernicie. Auxiliatur eis phrynion in vino pota. Aliqui neurada appellant, alij poterion, floribus paruis, radicibus multis, neruosis, bene olentibus. Item alisma, quam alij damasonion, alij lyron appellant. Folia † erant plantaginis, nisi angustiura essent, & magis laciniosa, conuexáque in terram, aliâs etiam venosa similiter, caule simplici & tenui, cubitali, capite thyrsi, radicibus densis, tenuibus, vt veratri nigri, acribus, odoratis, pinguibus. Nascitur in aquosis. Alterum genus eiusdem in syluis, nigrius, maioribus foliis. Vsus in radice vtriusque aduersus ranas & lepores marinos, drachmæ pondere in vini potu. Lepori marino aduersatur & cyclamynos. Veneni vim canis quoque rabidi morsus habent, contra quos erit cynorrhodum, de quo diximus. Plantago ad omnes bestiarum morsus pota atque illita prodest: Vettonica ex mero veteri. Peristereos vocatur, caule alto, foliato, cacumine in alios caules se spargens, columbis admodum familiaris, vnde & nomen. Hanc habentes negant latrari à canibus. Proxima ab his malis, venena sunt, quæ sibimetipsi homines excogitant. Contra hæc omnia Magicásque artes erit primum illud Homericum moly, dein Mithridation, & scordoris, & centaurium. Potu omnia mala medicamenta exigit per aluum Vettonicæ semen in mulso aut passo, vel farinæ drachma in vini veteris cyathis iiii. Vomere cogendi, atque iterum bibere. Iis qui quotidie gustent eam, nulla nocitura mala medicamenta tradunt. Poto veneno aristolochia subuenit eadem mensura, qua contra serpentes. Quinquefolij succus: Agaricum, postquàm vomuerint, denarij pondere ex aquæ mulsæ cyathis tribus. Antirrhinon vocatur siue anarrhinon, siue lychnis agria, similis lino, radice nulla, flore hyacinthi, semine vituli narium. Et hoc perunctos venustiores fieri, nec vllo malo medicamento lædi posse, aut veneno, si quis in brachiali habeat, arbitrantur Magi. Similiter ea quam eupleam vocant, tradúntque ea perunctos commẽdatioris esse famæ

† Rectius ei. Ex vetusto cod.

famæ. Artemiſiam quoq; ſecum habentibus negant nocere mala medicamenta beſtiámve vllam, ne Solem quidem. Bibitur & hęc ex vino aduerſus opium. Alligata priuatim potens traditur, potáve aduerſus ranas. Pericarpum bulbi genus eſt. Duæ eius ſpecies: cortice rubro alterum, alterum nigro papaueri ſimile. Sed vis maior, quàm priori: vtrique autem excalfaciendi. Ideo contra cicutam dantur, contra quam & thus & panaces, Chironium præcipué. Hoc & contra fungos.

Remedia ad capitis vitia. CAP. XI.

VErùm & generatim membratímque ſingulis corporum morbis remedia ſubtexemus, orſi à capite. Alopecias emendat nymphæ & cicutæ radix, ſi vnà tritæ illinantur. Polytricha diſtat à callitricha, quòd iuncos albos habet, & folia plura maioráq;. Frutice quoque maior eſt: defluentem capillum confirmat & denſat. Item lingulaca circa fontes naſcens, cuius radix admiſta combuſta teritur cum adipe ſuis nigræ. Id quoque excipitur, vt eius ſit ſuis quæ nunquàm peperit. Sol deinde plurimum confert illitæ. Similis vſus eſt cyclamini radicis. Porriginem veratri radix tollit in oleo decocta, vel in aqua. Capitis dolori medetur panacis omnium generum radix in oleo contrita: ariſtolochia, & iberis adalligata hora, vel diutius, ſi pati poſſit, comitante balinei vſu. Medetur & daucum. Purgat autem cyclaminos cum melle in nares addita: & hulcera capitis ſanat illita. Medetur & periſtereos. Cacalia ſiue leontice vocatur, ſemen margaritis minutis ſimile, dependens inter folia grandia, in montibus feré. Huius grana x v. in oleo macerantur, atque ita aduerſo capillo caput vngitur. Fit & ex callitriche ſternutamẽtum. Folia ſunt lenticulę ſimilia. Caules iuncis tenuiſſimis, radice minima. Naſcitur in opacis & humidis, guſtatu feruens. Hyſſopum in oleo cõtritum phthiriaſi reſiſtit, & prurigini in capite. Eſt autem optimum Cilicium è Tauro monte, dein Pamphylium ac Smyrnæum: ſtomacho cõtrarium. Purgat cum fico ſumptum per inferna, cum melle vomitionibus. Putant & ſerpentium ictibus aduerſari, tritum cum melle & ſale & cumino. Lonchitis non(vt plerique exiſtimauerunt) eadem eſt quæ xiphion, aut phaſganion, quanquam cuſpidi ſimilis ſemine. Habet enim folia porri, rubentia ad radicem, & plura, quàm in caule, capitula, perſonis Comicis ſimilia, paruam exerentibus linguam, radicibus prælongis. Naſcitur in ſitientibus. E diuerſo xiphion, & phaſganion in humidis, cùm primum exit, gladij præbet ſpeciem, caule duûm cubitorum, radicis ad nucis auellanæ figuram fimbriatæ, quam effodi ante meſſes oportet, ſiccari in vmbra. Superior pars eius cum thure trita, æquo pondere admiſto vino, oſſa fracta è capite extrahit, aut ſi quid in corpore ſuppurat, vel ſi calcata ſunt oſſa ſerpentis, eadem contra venena efficax. Caput in dolore veratro, vel oleo, vel roſaceo decocto tritóque vngi conuenit: peucedano ex oleo vel roſaceo & aceto. Tepidum hoc prodeſt & doloribus, qui plerunque ex dimidia parte capitis ſentiuntur, & vertigini. Perungunt & radice eius ſudoris cauſa eliciendi, quoniam cauſtica vis ei eſt. Pſyllion alij cynoides, alij cryſtallion, alij ſicelion, alij cynomyian appellant, radice tenui, ſuperuacua, ſarmentoſum, fabæ granis in cacuminibus, foliis canino capiti non diſſimilibus, ſemine autem pulici, vnde & nomen: hoc in baccis, ipſa herba in vineis inuenitur. Vis ei ad refrigerandum & diſcutiendum ingens. Semen in vſu. Fronti imponitur in dolore & temporibus, ex aceto & roſaceo, aut poſca. Ad cætera illinitur acetabuli menſura ſextario aquæ, denſat ac contrahit. Tunc terere & craſſitudinem illinire oportet cuicunque dolori & collectioni inflammationíque. Et vulneribus capitis medetur ariſtolochia, fracta extrahens oſſa, & in alia quidem parte corporis, ſed maximè capite: ſimiliter piſtolochia. Thyſſelium eſt non diſſimile apio. Huius radix commanducata purgat capitis pituitas.

De centaureo, & chelidonia, & panace, & hyoſcyamo, & euphorbio, ad oculorum vitia.

CAP. XII.

OCulorum aciem centaureo maiore putant adiuuari, ſi addita aqua foueantur. Succo verò minoris cum melle culices, nubeculas, obſcuritatem diſcuti, cicatrices ex-

tenuati. Albugines quidem etiam iumẽturum sideriti. Iam chelidonia suprà dictis omnibus mirè medetur. Panacis radix cum polenta epiphoris imponitur. Hyoscyami semen bibunt obolo, tantundem meconij adiicientes vinúmque, ad epiphoras inhibendas. Adiungunt & gentianæ succum, quem collyriis acrioribus pro meconio miscenr. Facir claritatem & euphorbium inunctis. Instillatur plantaginis succus lippitudini. Caligines aristolochia discutit. Iberis adalligata capiti cum quinquefolio, epiphoras, & siqua in oculis vitia sunt, emendat. Verbascum epiphoris imponitur. Peristereos ex rosaceo vel aceto. Ad hypochysin & caliginẽ, cyclaminon in pastillos diluunt. Peucedani succũ, vt diximus, ad claritatẽ & caligines, cum meconio & rosaceo. Psyllion illitum fronti epiphoras suspẽdit.

De anagallide siue corchoro, & mandragora siue circeio, & cicuta, & crethmo agrio, & molybdæna, & capno, & acoro, & iride, & cotyledone, & aeizoo, & andrachne, & erigero, & de ephemero, & de labro Veneris, & de ranunculo; ad oculorum, aurium, narium, dentium, orísque vitia medicinæ.

CAP. XIII.

ANagallida aliqui corchoron vocant. Duo genera eius: mas flore phœniceo, fœmina cæruleo, non altiores palmo, frutice tenero, foliis pusillis, rotundis, in terra iacentibus: nascuntur in hortis & aquosis. Prior floret cærulea. Vtriusq; succus oculorum caliginem discutit cum melle, & ex ictu cruorem & argema rubens, magis cum Artico melle inunctis. Pupillas dilatat: & ideo hoc inunguntur antè, quibus paracentesis fit. Iumentorũ quoque oculis medentur. Succus caput purgat per nares infusus, ita vt deinde vino colluatur. Bibitur & contra angues succi drachma in vino. Mirum, quòd pecora fœminam vitant. At si decepta similitudine (flore enim tantùm distant) degustauere, statim eam quę asyla appellatur, in remedio quærunt: ea à nostris ferus oculus vocatur. Præcipiunt aliqui effossuris, ante Solis ortum, priusquàm quicquàm aliud loquantur, ter salutare eam, tum sublatam exprimere: ita præcipuas esse vires. De euphorbio satis dictum est, cuius succus lippitudini, si tumor erit, item absinthium cum melle tritum, itémque Vettonicæ farina conueniet. Aegilopas sanat herba eodem nomine, quæ in hordeo nascitur, tritici folio, semine contrito cum farina permista impositáque, vel succo. Exprimitur hic è caule foliisque prægnantibus, dempta spica, & in trimestri farina digeritur in pastillos. Aliqui & mandragoræ vtebantur: postea abdicatus in hac curatione est. Epiphoris (quod certum est) medetur & oculorum dolori, radix tusa cum rosaceo & vino. Nam succus multis oculorum medicamentis miscenir. Mandragoram, alij Circeium vocant. Duo eius genera: candidus, qui & mas: niger, quæ fœmina existimatur, angustioribus foliis, quàm lactucæ, hirsutis & caulibus, radicibus binis ternísve rufulis, intus albis, carnosis tenerísque, penè cubitalibus. Ferunt mala auellanarum nucum magnitudine, & iis semen ceu pyrorum. Album hoc alij arsen, alij morion, alij hypophlomon vocant. Huius folia alba, quàm alterius, latiora, vt lapathi satiuæ. Cauent effossuri contrarium ventum, & tribus circulis antè gladio circunscribunt: postea fodiunt ad occasum spectantes. Succus fit & è malis & caule, deciso cacumine & radice punctis aperta, aut decocta: vtilis hæc vel surculo. Concisa quoque in orbiculos seruatur in vino. Succus non vbique inuenitur, sed vbi potest, circa vindemias quæritur. Odor grauis eius, sed radicis & mali grauior. Ex albo mala matura in vmbra siccantur. Succus ex iis Sole densaturitem radicis rufæ, vel in vino nigro ad tertias decoctæ. Folia seruantur in muria efficacius, aliàs recentium succus pestis est: sic quoque noxiæ vires. Grauedinem afferunt etiam olfactu: quanquam mala in aliquibus terris mandantur, nimio tamen odore obmurescunr ignari. Potu quidẽ largiore etiã moriuntur. Vis somnifica pro viribus bibentiũ. Media porio cyathi vnius. Bibitur & contra serpentes, & ante sectiones punctionésque ne sentiantur. Ob hæc satis est aliquibus somnũ odore quæsisse. Bibitur & pro elleboro duobus obolis in mulso. Efficacius elleborum, ad vomitiones & ad bilem nigram extrahendam. Cicuta quoq; venenũ est, publica

Athen

Atheniensium pœna inuisa, ad multa tamen vsus non omittendi. Semen habet noxium. Caulis autem & viridis estur à plerisque & in patinis. Leuis hic & geniculatus vt calami, nigricans, altior sæpe binis cubitis, in cacuminibus ramosus: folia coriandri teneriora, graui odoratu: semen aniso crassius: radix concaua, nullius vsus. Semini & foliis refrigeratoria vis, quæ si enecat, incipiunt algere ab extremitatibus corporis. Remedio est, priusquàm perueniatur ad vitalia, vini natura excalfactoria. Sed in vino pota, irremediabilis existimatur. Succus exprimitur foliis floribúsque: tunc enim maximè tempestiuus est. Semine trito expressus, & Sole densatus in pastillos, necat sanguine spissando. Hæc altera vis. Et ideo sic necatorum maculæ in corporibus apparent. Ad resoluenda medicamenta vtuntur illo pro aqua. Fit ex eo ad refrigerandum stomachum malagma. Præcipuus tamen est ad cohibendas epiphoras æstiuas, oculorúmque dolores sedandos circumlitus. Miscetur collyriis, & alios omnes rheumatismos cohibet. Folia quoque tumorem omnem dolorémque & epiphoras sedant. Anaxilaus autor est, mammas à virginitate illitas, semper staturas. Quod certum est, lac puerperarum mammis imposita extinguit, Venerémque testibus circa pubertatem illita. Remedia liberationi, quibus bibenda censetur, non equidem præceperimus. Maxima vis natæ Susis Parthorum, mox Laconicæ, Creticæ, Asiaticæ. In Græcia verò Megaricæ, deinde Atticæ. Crethmos agrios gramias tollit oculorum impositus, tumorem quoque polenta addita. Nascitur vulgo molybdæna, id est plumbago, etiam in aruo, folio lapathi, crassa radice, hispida. Hac commanducata si oculus subinde elingatur, plumbum (quod est genus vitij) ex oculo tollitur. Capnos prima, quam pedes gallinaceos vocant, nascens in parietinis & sepibus, ramis tenuissimis, sparsísque, flore purpureo, viridis, succo caliginem discutit: itaque in medicamenta oculorum additur. Similis & nomine & effectu, sed alia est capnos fruticosa, prætenera, foliis coriandri, cineracei coloris, flore purpureo. Nascitur in hortis & segetibus hordeaceis. Claritatem facit inunctis oculis, delacrymationémque, ceu fumus: vnde nomen. Eadem euulsas palpebras renasci prohibet. Acoros iridis folia habet, angustiora tantùm & longiore pediculo, radices nigras minúsque venosas, cætero & has similes iridis, gustu acres, odore non ingratas, ructu faciles. Optimæ Ponticæ, dein Galaticæ, mox Creticæ. Sed primæ in Colchide iuxta Phasin amnem, & vbicunque in aquosis. Recentibus virus maius, quàm vetustis. Creticæ candidiores Ponticis. Siccantur viribus in vmbra digitalibus frustis. Necnon inueniuntur, qui oxymyrsinæ radicem acaron vocant: ideóque quidam hanc acaron agrium vocare malunt. Vis ei ad calfaciendum extenuandúmque efficax, contra suffusiones & caligines oculorum succo eiusdem poto, contráque serpentes. Cotyledon paruula herba, cauliculo tenero, pusillo, pingui folio & concauo, vt coxendices, nascitur in maritimis petrosísque, viridis, radice oliuæ modo rotunda. Oculis medetur succo. Est aliud genus eiusdem, sordidis foliis, latioribus densioribúsque circa radicem velut oculum cingentibus, asperrimi gustus, longiore caule, sed pergracili. Vsus eius ad eadem, quæ iris. Aeizoi duo genera: Maius in fictilibus vasculis seritur, quod aliqui buphthalmum vocant, alij zoophthalmon, alij stergethron, quòd amatoriis conueniat alij hypogeson, quoniam in subgrundiis ferè nascitur. Sunt qui ambrosiam potiùs vocant, & qui amerimnon: Itali sedum magnum, aut oculum, aut digitellum. Alterum minusculum, quod erithales vocant, alij trithales, quia ter floreat, alij chrysothales, aliqui isoetes: sed aeizoum vtrunque, quoniam viret semper: aliqui semperuiuum. Maius cubiti altitudinem excedit, crassitudine plusquàm pollicari. Folia cacumine linguæ similia, carnosa, pinguia, largo succo, latitudine pollicari, alia in terram conuexa, alia stantia, ita vt ambitu effigiem imitentur oculi. Quod minus est, in muris parietinísque nascitur & tegulis, fruticosum à radice, & sursum vsque ad cacumen: foliis angustis, mucronatis, succosis, palmo alto caule: radix inutilis. Huic similis est, quam Græci andrachnen agriam vocant, Itali illecebram, pusillis latioribus foliis, breuiori cacumine. Nascitur in petris & colligitur cibi causa. Omnium harum vis

eadem, perfrigerare & astringere. Medentur epiphoris folia imposita, vel succus inunctis. Purgant etiam hulcera oculorum, explentque & ad cicatricem perducunt, palpebras deglutinant. Eædem capitis doloribus medentur, succo vel folio temporibus illitis. Aduersantur phalangiorum ictibus: aconito verò maius aeizoum præcipuè. A scorpionibus quoque habentem id feriri negant. Medentur & aurium dolori. Item succus inunctus hyoscyami modicè: item Achilleæ, & minoris centaurei, & plantaginis, peucedani cum rosaceo & meconio: acoti succus cum rosa. Omnis autem strigili calefactus infunditur. Cotyledon etiam purulentis, & cum medulla ceruina calefacta. Ebuli radicis tritæ succus linteolo colatus, mox in Sole densatus, cùm opus est, rosaceo dilutus & calefactus, parotidas sanat. Verbenaca quoque: item plantago: item sideritis cum axungia vetere. Narium ozænas emendat aristolochia cum cypero. Dentibus remedio sunt panacis radix commanducata, præcipuè Chironiæ, item succus collutis: radix hyoscyami ex aceto manducata: item polemoniæ. Commanducantur & plantaginis radices, aut colluuntur in aceto decoctæ succo. Et folia sunt vtilia, vel si sanguine gingiuæ putrescât, vel sanguinis sit reiectio. Semen eiusdem apostemata, & collectiones gingiuarum sanat. Et aristolochia gingiuas dentésve confirmat. Verbenaca cùm radice manducata, & decocta ex vino aut aceto succus collutus: Item quinquefolij radices, decoctæ ad tertias vino aut aceto. Priùs verò quàm decoquantur, aqua marina aut salsa lauantur. Decoctum diu tenendum in ore. Quidam cinere quinquefolij fricare malunt. Et verbasci radix decoquitur in vino ad colluendos dentes. Et hyssopo colluuntur, & peucedani succo cum meconio: vel radicum anagallidis magis fœminæ succo, ab altera nare, quàm doleat, infuso. Erigeron à nostris vocatur senecio. Hanc si ferro circunscriptam effodiat aliquis, tangátque ea dentem, & alternis ter despuat, ac reponat in eundem locum, ita vt viuat herba, aiunt dentem eum posteà non doliturum. Herba est trixaginis specie & mollitia, cauliculis subrubicundis: nascitur & in tegulis, & in muris. Nomen hoc Græci dederunt, quia vere canescit. Caput eius numerosa diuiditur lanugine (qualis est spinæ) inter diuisuras exeunte. Quare eam Callimachus acanthida appellat, alij pappum. Nec deinde Græcis de ea constat. Alij erucæ foliis esse dixerunt, alij roboris, sed minoribus multò. Radice alij superuacua, alij neruis vtili, alij potu strangulante. E diuerso quidam regio morbo cum vino dederunt, & contra omnia vesicæ vitia: item cordis & iocineris. Renibus extrahere harenam dixere. Ischiadicis drachmam cum oxymelite ab ambulatione propinauere: torminibus quoque in passo vtilissimam, præcordiis etiam cibo ex aceto eam prædicantes, serentésque in hortis. Nec defuere, qui & alterum genus facerent. Nec quale esset, demonstrarunt, contra serpentes in aqua bibendam, edendámque comitialibus dantes. Nos eam Romanis experimentis per vsus digeremus. Lanugo eius cum croco & exiguo aquæ frigidæ trita illinitur epiphoris: tosta cum mica salis strumis. Ephemeron folia habet lilij, sed minora, caulem parem, florem cæruleum, semen superuacuum, radicé vnam digitali crassitudine, dentibus præcipuam concisam in aceto, decoctámque vt tepido colluantur. Et ipsa etiam radix mobiles sistit. Cauis & exesis imprimitur. Chelidoniæ radix ex aceto trita continetur ore. Erosis veratrum nigrum imponitur: mobiles vtralibet decocta in aceto firmantur. Labrum Venereum vocant in flumine nascentem. Est ei vermiculus, qui circa dentes necatur, aut cauis dentium cera includitur. Cauendum, ne auulsa herba terram tangat. Ranunculum vocamus, quem Græci batrachion. Genera eius quatuor. Vnum pinguioribus, quàm coriandri, foliis, & ad latitudinem maluæ accedentibus, colore liuido, caule albo, gracili, & radice alba. Nascitur in limitibus humidis & opacis. Alterum foliosius, pluribus foliorum incisuris, altis caulibus. Tertium minimum est, graui odore, flore aureo. Quartum simile huic, flore luteo. Omnibus vis caustica, si cruda folia imponantur, pustulásque, vt ignis, faciunt. Ideo ad lepras & psoras eis vtuntur, & ad tollenda stigmata: causticísque omnibus miscent. Alopeciis imponunt, celeriter remouentes. Radix in dolore commanducata diutius, rumpit dentes. Eadem sicca concisa, ster-

nutamentum

nutamentum est. Nostri herbarij strumeam vocant,quoniam medetur strumis & panis, parte in fumo suspensa. Credúntque ea rursus sata rebellare,quæ curauerint, vitia: quo scelere & plantagine vtuntur. Oris hulcera intus succus plantaginis emendat,& folia radicésque commanducata,vel si rheumatismo laboret os. Hulcera fœtorémque quinquefolium. Hulcera psyllium. Composita quoque ad fœtorem,vel maximè pudendum vitium trademus. Ergo folia myrti & lentisci pari pondere,gallæ Syriacæ dimidium pondus,simul terere & vino vetusto sparsa mandere matutinò,optimum est. Vel ederæ baccas cum casia & myrrha,pari pondere ex vino. Naribus vtilissimum est dracontij semen contritum ex melle,etiamsi carcinomata in his sint. Suggillata hyssopo emendantur. Stigmata in facie,mandragora illita delet.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XXVI.

PROOEMIVM.

Reliquæ per membrorum genera medicinæ,& de nouis morbis,& lichenes quid sint,& quando primum in Italia cœperint,& de carbunculo,& de elephantiasi,& colo.

CAP. I.

SENSIT & facies hominum nouos,omníque æuo priore incognitos,non Italiæ modò,verumetiam vniuersæ propè Europæ, morbos:tunc quoq; nec tota Italia, nec per Illyricum Galliásve aut Hispanias magnopere vagatos, aut alibi,quàm Romæ circáque,sine dolore quidem illos, ac sine pernicie vitæ: sed tanta fœditate,vt quæcunque mors præferenda esset. Grauissimum ex his lichenas appellauere,Græco nomine,Latinè,quoniã à mento ferè oriebatur,ioculari primùm lasciuia(vt est procax natura multorum in alienis miseriis)mox & vsurpato vocabulo mentagram,occupantem in multis totos vtique vultus,oculis tantùm immunibus,descendentem verò & in colla pectúsq; ac manus,fœdo cutis furfure. Non fuerat hæc lues apud maiores patrésq; nostros. Et primum Tiberij Claudij Cæsaris principatu medio irrepsit in Italiam,quodã Perusino equite Romano Quæstorio scriba,cùm in Asia apparuisset,inde contagionẽ eius importante. Nec sensere id malum fœminæ,aut seruitia,plebésque humilis, aut media,sed proceres veloci transitu osculi maximè,fœdiore multorum,qui perpeti medicinã tolerauerant,cicatrice,quàm morbo. Causticis nanq; curabatur,ni vsque in ossa corpus exustum esset,rebellãte tædio. Aduenerúntq; ex Ægypto genitrice talium vitiorum medici, hanc solam operã afferentes,magna sua præda. Siquidem certum est,Manilium Cornutum ex Prætoriis legatum Aquitanicæ prouinciæ,H-S c c. elocasse in eo morbo curãdum sese. Acciditque sæpius,vt noua contra genera morborum gregatim sentirentur. Quo mirabilius quid potest reperiri?aliqua gigni repentè vitia terrarum in parte certa,membrísque hominum certis,vel ætatibus,aut etiam fortunis,tanquam malo eligente,hæc in pueris grassari,illa in adultis:hæc proceres sentire,illa pauperes. L. Paulo,Q. Marcio Censoribus,primùm in Italiam carbunculum venisse,Annalibus conscriptum est, peculiare

Narbonensis

Narbonensis prouinciæ malum:quo duo Consulares obiere condentibus hæc nobis eodem anno,Iulius Rufus,& Q. Lecanius Bassus,ille medicorum inscitia sectus,hic verò pollice læuæ manus euulso acu ab semetipso, tam paruo vulnere, vt vix cerni posset. Nascitur in occultissimis corporum partibus,& plerunque sub lingua,duritia rubens varicis modo,sed nigricans capite,aliàs liuida,corpus intendens, neque intumescens,sine dolore,sine pruritu,sine alio quàm somni indicio,quo grauatos in triduo aufert,aliquando & horrorem afferens,circaque pustulas paruas,rarius febrem,stomachum faucésque cùm inuasit,ocyssimè exanimans. Diximus elephantiasin ante Pompeij Magni ætatem non accidisse in Italia,& ipsam à facie sæpius incipientem,in nare prima veluti lenticula:mox inualescente per totum corpus,maculosa,variis coloribus & inæquali cute, alibi crassa,alibi tenui,dura,ceu scabie aspera:ad postremum verò nigrescente,& ad ossa carnes apprimente,intumescentibus digitis in pedibus manibúsque. Ægypti peculiare hoc malum: & cùm in reges incidisset,populis funebre. Quippe in balineis solia temperabantur humano sanguine ad medicinam eam. Et hic quidem morbus celeriter in Italia restinctus est:sicut & ille,quem gemursam appellauere prisci,inter digitos pedũ nascentem,etiam nomine obliterato. Idipsum mirabile, alios desinere in nobis, alios durare, sicuti colum. Tiberij Cæsaris principatu irrepsit id malum. Nec quisquam prior Imperatore ipso sensit,magna ciuitatis ambage, cum edicto eius excusantis valetudinem,legeret nomen incognitum. Quid hoc esse dicamus,aut quas Deorum iras? Parum enim erant homini certa morborum genera,cùm supra ccc. essent,nisi etiam noua timerentur? Neque ipsi autem homines pauciora sibi opera sua negotia important. Hæc apud priscos erant,quæ memoramus,remedia,medicinam ipsa quodammodo rerum natura faciente,& diu fuere.

Laus Hippocratis. CAP. II.

HIppocratis certè,qui primus medendi præcepta clarissimè condidit,referta herbarum mentione inuenimus volumina:nec minus Dioclis Carystij,qui secundus ætate famáque extitit:item Praxagoræ & Chrysippi,ac deinde Erasistrati: Herophilo quidem,quanquam subtilioris sectæ conditori,ante omnes celebratam rationem eam,paulatim vsu,efficacissimo rerum omnium magistro,peculiariter vtique medicinæ,ad verba garrulitatémque descendente. Sedere nanque in his scholis auditioni operatos gratius erat,quàm ire per solitudines,& quærere herbas alias aliis diebus anni.

De noua medicina,& Asclepiade medico,& qua ratione veterem medicinam mutauerit. CAP. III.

DVrabat tamen antiquitas firma,magnásque confessæ rei vindicabat reliquias, donec Asclepiades ætate Magni Pompeij orandi magister, nec satis in arte ea quæstuosus,vt ad alia sagacis ingenij,huc se repentè conuertit:atque(vt necesse erat homini qui nec id egisset,nec remedia nosset, oculis vsúque percipienda)torrenti ac meditata quotidie oratione blandiens omnia abdicauit:totámq; medicinam ad causam reuocando,coniecturam fecit,quinq; res maximè communium auxiliorum professus, abstinentiam cibi,aliâs vini,fricationẽ corporis,ambulationem,gestationes:quæ cùm vnusquisq; semetipsum sibi præstare posse intelligeret,fauentibus cunctis vt essent vera quæ facillima erant,vniuersum propè humanum genus circumegit in se,nõ alio modo,quàm si cælo emissus aduenisset. Trahebat prætereà mentes artificio mirabili, vinum promittendo ægris,dandóq; tempestiuè,tum frigidam aquam. Et quoniam causas morborum scrutari prior Herophilus instituerat,vini rationem illustrauerat Cleophantus apud priscos, ipse cognominari se frigida danda præferens,vt autor est M. Varro,alia quoque blandimenta excogitabat,iam suspendendo lectulos,quorum iactatu aut morbos extenuaret, aut somnos alliceret,iam balineas auidissima hominũ cupidine instituendo,& alia multa dictu grata atq; iucunda:magna autoritate:nec minore fama,cùm occurrisset ignoto funeri,relato homine ab rogo atq; seruato,ne quis leuibus momẽtis tãtam cõuersionem factam existimet. Id solum possumus indignari,vnum hominẽ è leuissima gẽte,sine opibus

bus vllis orsum,vectigalis sui causa,repentè leges salutis humano generi dedisse,quas tamen posteà abrogauere multi. Asclepiadem adiuuere multa,quorum cura nimis anxia & rudis,vt obruendi ægros veste,sudoréſque omni modo ciendi, nunc corpora ad ignes torrendi soléſve assiduo quærendi, in vrbe vmbrosa: imò verò tota Italia imperatrice, tum primum pensili balinearum vsu ad infinitum blandientem. Præterea in quibusdam morbis medendi cruciatus detraxit,vt in anginis, quas curabant in fauces organo demisso. Damnauit meritò & vomitiones,tunc supra modum frequentes. Arguit & medicamentorum potus stomacho inimicos,quod est magna ex parte vetitum.Itaque nos in primis quæ sunt stomacho vtilia signamus.

Irrisio Magicæ artis,& de lichene,eiúsque remedio,& faucium. CAP. IIII.

SVper omnia adiuuere eum Magicæ vanitates,in tantum euectæ, vt abrogare herbis fidem cunctis possent. Æthiopide herba amnes ac stagna siccari coniectu,tactu clausa omnia aperiri. Achimenide coniecta in aciem hostium, trepidare agmina,ac terga vertere.Latacen dari solitam à Persarum rege legatis,vt quocunque venissent,omnium rerum copia abundarent,ac multa similia. Vbinam istæ fuere,cùm Cimbri Teutoníque terribili Marte vlularent,aut cùm Lucullus tot reges Magorum paucis legionibus sterneret?Cúrve Romani duces primam semper in bellis commerciorum habuere curam? Cur hercule Cæsaris miles ad Pharsaliam famem sensit,si abundantia omnis contingere vnius herbæ felicitate poterat?Non satius fuit Æmilianum Scipionem Carthaginis portas herba patefacere,quàm machinis claustra per tot annos quatere? Siccentur hodie Æthiopide Pontinæ paludes,tantúmq; agri suburbanæ reddantur Italiæ. Nam quæ apud eundem Democritum inuenitur compositio medicamenti,quo pulchri boníque & fortunati gignantur liberi,cur nunquàm Persarum regi tales dedit? Mirum esset profectò, hucusque prouectam credulitatem antiquorum, saluberrimis ortam initiis,si in vlla re modum humana ingenia nouissent,atque non hanc ipsam medicinam ab Asclepiade repertam,suo loco probaturi essemus euectam vltra Magos etiam. Sed hæc est omni in re animorum conditio,vt à necessariis orsa primò,cuncta peruenerint ad nimium. Igitur demonstratatum priore libro herbarum reliquos effectus reddemus: adiiciemus, vt quásque ratio dictauerit.Sed in lichenis remediis, atque tam fœdo malo,plura vndique aceruabimus,quanquam non paucis iam demonstratis. Medetur ergo plantago trita, quinquefolium,radix albuci ex aceto,ficulnei caules aceto decocti,hibisci radix cũ glutino & aceto acri decocta ad quartas. Defricantur etiam pumice,vt rumicis radix trita ex aceto illinatur,& flos visci cum calce subactus. Laudatur & tithymali cum resina decoctum.Lichen verò herba omnibus his præfertur,inde nomine inuento.Nascitur in saxosis,folio vno ad radicem lato,caule vno,paruo, longis foliis dependentibus. Hæc deler & stigmata. Teritur cum melle. Est aliud genus lichenis, petris totum inhærens,vt muscus,qui & ipse illinitur. Hic & sanguinem sistit vulneribus instillatus,& collectiones illitus.Morbum quoque regium cum melle sanat ore illito & lingua. Qui ita curantur, aqua salsa lauari iubentur,vngi oleo amygdalino, hortensiis abstinere. Ad lichenas & thapsiæ radice vtuntur trita cum melle. Anginæ argemonia medetur sumpta ex vino: hyssopum cum vino decoctum & gargarizatum:peucedanum cum coagulo vituli marini æquis partibus.Proserpinaca cum muria ex mænis & oleo trita,vel sub lingua habita. Item succus de quinquefolio,potus cyathis tribus.Hic & omnibus faucium vitiis medetur gargarizatus:verbascum priuatim tonsillis in aqua potum.

Ad strumas,& ad digitos,& ad pectus,& ad tussim medicinæ. CAP. V.

STrumis plantago: chelidonia cum melle & axungia: quinquefolium: radix persolatæ item cum axungia,operitur folio suo imposita.Item artemisia:radix mandragoræ ex aqua.Sideritis lata folia,clauo sinistra manu circunfossa adalligantur,custodienda sanatis,ne rursus sata diro herbariorum scelere(vt in quibusdam)rebellet: quod & in his, quos artemisia sanauerit,prædici tepetio: item in his,quos plantago.Damosonion,quæ & alcea vocatur,sub solstitio collecta,imponitur ex aqua cælesti,folium tritum,vel radix cum

cum axungia tusa,ita vt imposita folio suo operiatur. Sic & ad omnes ceruicis dolores, tumorésque quacunque in parte. Bellis in pratis nascitur,flore albo,aliquatenus rubente. Hanc cum artemisia illitam,efficaciorem esse produnt. Condurdum herba solstitialis,flore rubro,suspensa in collo,comprimere dicitur strumas:item verbenaca cum plantagine. Digitorum vitiis omnibus,& priuatim pterygiis, quinque folium medetur. In pectoris vitiis vel grauissimum est tussis:huic medetur panacis radix in vino dulci. Succus hyoscyami etiam sanguinem excreantibus:nidor quoque accensi tussientibus. Item scordotis misto nasturtio & resina,cum melle tusa arida. Facit & per se faciles excreationes. Item centaureum maius,vel sanguinem reiicientibus:cui vitio & plantaginis succus medetur. Et Vettonica obolis tribus in aqua,contra purulentas,contráque cruentas excreationes. Persolatæ radix drachmæ ponderis,cum pineis nucleis vndecim. Peucedani succus,pectoris doloribus,& acorum subuenit,& ideo antidotis miscetur:tusi daucum: item Scythica herba. Ea demum omnibus pectoris vitiis,tusi & purulenta excreantibus, obolis tribus in passo.

De verbasco,& cacalia vel tussilagine,& bechio,& saluia, ad tussim. CAP. VI.

Totidem verbascum,cuius flos aureus. Tanta huic vis est,vt iumentis etiam non tussientibus modò,sed ilia quoque trahentibus, auxilietur potu: quod & de gentiana reperio. Radix cacaliæ commanducata,& in vino madefacta,nō tussi tantùm,sed & faucibus prodest. Hyssopi quoque quinque rami cum duobus rutæ & ficis tribus decocti thoracem purgant. Tussim sedat bechion,quæ & tussilago dicitur. Duo eius genera. Syluestris vbi nascitur,subesse aquas credunt:& hoc habēt signum aquileges. Folia sunt maiuscula,quàm ederæ,quinque aut septem,subalbida à terra, supernè pallida, sine caule, sine flore,sine semine,radice tenui. Quidam eandem esse bechion,& alio nomine chamæleucen putant. Huius aridæ cum radice fumus per harundinem haustus & deuoratus,veterem sanare dicitur tussim:sed in singulos haustus passum gustandum est. Altera à quibusdam saluia appellatur,similis verbasco: conteritur ea,& colata calefit,atque ita ad tussim laterísque dolores bibitur:contra scorpiones eadem & dracones marinos efficax. Contra serpentes quoque ex oleo perungi ea prodest. Hyssopi fasciculus cum quadrante mellis decoquitur ad tussim.

Ad lateris dolores & pectoris,ad orthopnœas,ad iocineris dolorem,cordis dolori, pulmoni,vrinæ,tusi,pectori,hulceribus,renibus,hepaticis,ad vomitiones,& ad singultus,pleuriticis,lateri. CAP. VII.

Lateris & pectoris dolores verbascum cum ruta ex aqua,Vettonicæ farina bibitur ex aqua calida. Stomachum corroborat scordotis succus,centaureū,gentiana, ex aqua potæ. Plantago aut per se sumpta in cibo,aut cum lente alicæve sorbitione. Vettonica aliàs grauis stomacho,vitia tamen sanat pota,vel foliis commāducata. Item aristolochia pota:agaricum manducatum siccum,vt ex interuallo merum sorbeatur:nymphæa heraclia illita:peucedani succus. Psyllion ardoribus imponitur,vel cotyledon trita cum polenta,vel aeizoum. Molon scapo est striato,foliis mollibus paruis,radice iiii. digitorum, in qua extrema allij caput est. Vocatur à quibusdā syron. Ex vino stomacho,& dyspnœæ medetur:centaurium maius ecligmate:plantago succo vel cibo: Vettonicæ tusæ pondo libra mellis Attici semuncia ex aqua callida quotidie bibentibus. Aristolochia vel agari con,obolis ternis ex aqua calida,aut lacte asini pota. Cissanthemos ad orthopnœas bibitur:item hyssopum & asthmaticis. Peucedani succus in iocineris doloribus,& pectoris laterísque,si febres non sint. Sanguinem quoque expuentibus subuenit agaricum,Victoriati pondere,tritū & in mulsi v. cyathis datum. Idem & amomon facit. Iocineri priuatim Teucria bibitur recēs,drachmis iiii. in poscæ hemina. Vettonicæ drachma vna in aqua calida cyathis iii. ad cordis vitia,in frigida cyathis ii. Quinquefolij succus iocineris & pulmonis vitiis,sanguinémque reiicientibus,& cuicunque sanguinis vitio intus occurrit.

Iocineri anagallides mirè prosunt. Capnon herbam qui edêre, bilem per vrinam reddunt. Acoron iocineri medetur, thoraci quoque & præcordiis. Caucon, quæ & ephedra, ab aliis anabasis vocata, nascitur ventoso ferè tractu, scandens arborem, & ex ramis propendens, folio nullo, cirris numerosa, qui sunt iunci geniculari, radice pallida. Datur ex vino nigro austero trita ad tussim, suspiria, tormina, & sorbitione facta, in quam vinum addi conuenit. Item gentiana madefacta pridie contrita denarij pondere in vini cyathis tribus. Geum radiculas tenues habet, nigras, bene olentes. Medetur non modò pectoris doloribus aut lateris, sed & cruditates discutit iucundo sapore. Verbenaca verò omnibus visceribus medetur, lateribus, pulmonibus, iocineribus, thoraci. Peculiariter autem pulmonibus, & quos ab his phthisis rentat. Radix herbæ consiliginis, quam nuper inuentam diximus, suum quidem & pecoris omnis remedium præsens est pulmonum vitio, vel traiecta rantùm in auricula. Bibi debet ex aqua, haberiq; in ore assiduè sub lingua. Superficies eius herbæ an sit in aliquo vsu, adhuc incertum est. Renibus prodest plantaginis cibus, Vettonicæ potus, agaricum potum, vt in tussi. Tripolium in maritimis nascitur saxis, vbi alludit vnda, neque in mari, neque in sicco, folio isatis crassiore, palmo alto, in mucrone diuiso, radice alba, odorata, crassa, calidi gustus. Datur hepaticis in farre decocta. Hæc herba eadem videtur quibusdam, quæ polium, de qua suo loco diximus. Symphonia, vel gromphena, alternis viridibus roseisque per caulem foliis, in posca sanguinem reiicientibus medetur. Iocineri autem herba melandryum, nascens in segete ac pratis, flore albo odorata. Eius cauliculus conteritur ex vino vetere. Item herba chalcetum è vineis contrita imponitur. Faciles præstat vomitiones radix Vettonicæ, ellebori modo i i i i. drachmis in passo aut mulso. Hyssopum ritum cum melle vtilius, præsumpto nasturtio aut irione: molemonium denarij pondere. Est & silybo lacteus succus, qui densatus in gummi, sumitur cum melle suprà dicto pondere: præcipuéque bilem trahit. Rursus sistunt vomitionem cuminum syluestre, Vettonicæ farina: sumuntur ex aqua. Abstergent fastidia, cruditatésque digerunt, daucum, Vettonicæ farina ex aqua mulsa, plantago decocta caulium modo. Singultus hemionium sedat: item aristolochia. Suspiria clymenos. Pleuriticis & peripneumonicis centaureum maius: item hyssopum bibitur. Pleuriticis peucedani succus. Halus autem, quam Galli sic vocant, Veneti cotoneam, medetur lateri: item renibus conuulsísque & ruptis. Similis est cunilæ bubulæ, cacuminibus thymo, dulcis, & sitim sedans, raræ radicis, alibi albæ, alibi nigræ. Eosdem effectus lateris doloribus habet chamærops, myrteis circa caulem geminis foliis, capitibus Græculæ rosæ, ex vino pota. Ischiadicos dolores & spinæ leuat agaricum potum, vt in tussi. Item stœchadis, aut Vettonicæ farina ex aqua mulsa.

De omnibus vitiis ventris & remediis, & eorum quæ circà vel intrà sunt, & de aluo sistenda vel soluenda.

CAP. VIII.

Plurimum ramen homini negotij aluus exhibet, cuius causa maior pars mortalium viuit. Aliàs enim cibos non transmittit, aliàs non continet, aliàs non capit, aliàs non conficit. Eóq; mores venere, vt homo maximè cibo pereat. Pessimum corporum vas instar vt creditor, & sæpius die appellat. Huius gratia præcipuè auaritia expetitur: huic luxuria conditur: huic nauigatur ad Phasim: huic profundi vada exquiruntur. Et nemo vilitatem eius æstimat, consummationis fœditate. Ergo numerosissima est circa hanc medicinæ opera. Sistit eam scordotis recentis drachma cum vino trita, vel decocta potu. Polemonia quoque & dysentericis ex vino datur: verbasci radix pota ex aqua duorum digitorum magnitudine: nymphææ heracliæ semẽ cum vino potum: radix superior è xiphio, drachmæ pondere ex aceto. Semen plantaginis in vino tritum, vel ipsa ex aceto cocta, aut alica ex succo eius sumpta. Item cum lenticula cocta, vel aridæ farina inspersa potioni cum papauere tosto & trito, vel succus infusus, aut succus Vettonicæ, in vino ferro calefacto. Eadem cœliacis in vino austero datur: his & iberis imponitur, vt dictum est. Tenesmo radix nymphææ heracliæ è vino bibitur: psyllium in aqua: acori radicis decoctum.

decoctum. Aeizoi succus aluum sistit & dysenterias,& tineas rotundas pellit. Symphyti radix dysenteriam sistit:item dauci. Aeizoum foliis contritis ex vino torminibus resistit. Alceæ siccæ farina torminibus pota cum vino. Astragalus folia habet longa incisuris multis,obliqua circa radices,caules i i i.aut i i i i.foliorum plenos, florem hyacinthi,radices villosas,implicatas,rubras,præduras. Nascitur in petrosis,apricis,& iisdem niualibus,sicut Pheneo Arcadiæ. Vis ei ad spissanda corpora. Aluum sistit radix in vino pota: quò fit vt moueat vrinam repercusso liquore,sicut pleraque quæ aluum sistunt. Sanat & dysentericos in vino rubro tusa. Difficilè autem tunditur. Eadem gingiuarum suppurationi vtilissima est fotu. Colligitur exitu autumni,cùm folia amisit:siccatur in vmbra. Et ladano sistitur aluus vtroque,quod in segetibus nascitur,contuso & cribrato:bibitur ex aqua mulsa:item nobili è vino. Lada appellatur herba,ex qua ladanum fit in Cypro,barbis caprarum adhærescens. Nobilius in Arabia. Fit iam & in Syria atque Africa,quod toxicon vocant. Neruos enim in arcu circundatos lanis trahunt,adhærescente roscida lanugine. Plura de eo diximus inter vnguenta. Hoc grauissimũ odore est, durissimúmq; tactu. Plurimum enim terræ colligit, cùm probetur maximè purum,odoratum,molle, viride,resinosum. Natura ei,molliendi,siccandi,concoquendi,somnum alliciendi. Capillum fluentem cohibet,nigritiámque custodit. Auribus cum hydromelite aut rosaceo infunditur. Furfures cutis & manantia hulcera sale addito sanat. Tussim veterem cum styrace sumptum. Efficacissimum ad ructus. Aluum sistit & chondris, siue pseudodictamnum: hypocisthis,orobathion quibusdã dicta,malogranato immaturo similis. Nascitur, vt diximus,sub cistho,vnde nomen. Hæc arefacta in vmbra sistit aluum ex vino austero nigróque vtraque. Duo enim genera eius, candida & rufa. Vsus in succo:spissat,siccat: & rufa magis stomachi rheumatismos emendat. Pota tribus obolis, sanguinis exercreationes. Cum amylo dysenterias pota & infusa. Item verbenaca ex aqua data,aut carentibus febre ex vino ammineo: cochlearibus quinque additis in cyathos tres vini. Lauer quoque nascens in riuis condita & cocta torminibus medetur. Potamogeton verò ex vino dysentericis etiam & cœliacis,similis betæ foliis, minoribus tantùm hirsutioribúsq;, paulatim supereminens extra aquam,peculiariter refrigerat,spissat. Vsus in foliis,cruribus vitiosis vtilia,& contra hulcerum nomas, cum melle vel aceto. Castor hanc aliter nouerat,tenui folio velut equinis setis,thyrso longo & læui,in aquosis nascentem. Radice sanabat strumas & duritias. Potamogeton aduersatur & crocodilis,itaque secum habent eam,qui venantur illos. Aluum sistit & Achillea. Eosdem effectus præstat & statice v i i. caulibus,veluti rosæ capita sustinens. Ceratia vno folio,radice nodosa & magna, in cibo cœliacis & dysentericis medetur. Leontopodion,alij leuceoron,alij dorypetron, alij thorybetron vocant,cuius radix aluum sistit,purgátque bilem,in aquam mulsam addito pondere denariorum duûm. Nascitur in campestri & gracili solo. Semen eius potum,lymphatica somnia facere dicitur. Lagopus sistit aluum è vino pota,aut in febri ex aqua. Eadem inguini adalligatur in tumore. Nascitur in segetibus. Multi super omnia laudant ad deploratos dysentericos quinquefolium,decoctis in lacte radicibus potis: & aristolochiam Victoriati pondere in cyathis vini tribus. Quæ ex suprà dictis calida sumentur,hæc candente ferro temperari aptius erit. Ediuerso purgat aluum succus centaurei minoris, drachma in hemina aquæ cum exiguo salis & aceti, bilémque detrahit. Maiore tormina discutiuntur. Vettonica aluum soluit drachmis quatuor,in hydromelitis cyathis nouem. Item euphorbium vel agaricum drachmis duabus cum sale modico potum ex aqua,aut in mulso obolis tribus. Soluit & cyclaminos ex aqua pota,aut balanis subditis: item chamæcissi balanus. Hyssopi manipulus decoctus ad tertias cum sale,pituitas trahit illitus,vel contritus cum oxymelite & sale: pellitque ventris animalia. Pituitam & bilem detrahit peucedani radix. Aluum purgat anagallis ex aqua mulsa:item epithymon,qui est flos è thymo,satureiæ simili. Differentia,quòd hic herbaceus est,alterius thymi albus: quidam hippopheon vocant: stomacho minus vtilis,vomitiones minus mouet:sed tormina & inflationes discutit. Sumitur & eclegmate ad pectoris vitia cũ melle,

melle,& aliquando iride. Aluum ſoluit,à quatuor drachmis ad ſex, cum mellis exiguo ſaliſque & aceti. Quidam aliter epithymum tradunt,ſine radice naſci tenui ſimilitudine pallioli,rubens:ſiccari in vmbra,bibi ex aqua acetabuli parte dimidia,detrahere pituitã bilémque. Aluum leniter ſoluit & nymphæa in vino auſtero. Soluit & pycnocomon,erucæ foliis craſſioribus & rarioribus,radice rotunda,lutei coloris,terram olente,caule quadrangulo,modico,tenui,flore ocimi. Inuenitur in ſaxoſis locis. Radix eius in aqua mulſa denariorum duûm pondere,& aluum,& bilem,& pituitam exinanit. Semen ſomnia tumultuoſa facit,vna drachma in vino potum. Et capnos ſtrumam diſcutit. Detrahit bilem polypodion,quam noſtri filiculam vocant:ſimilis enim eſt filici. Radix in vſu,piloſa,coloris intus herbacei,craſſitudine digiti minimi,acetabulis cauernoſa,ceu polyporum cirri,ſubdulcis,in petris naſcens,aut ſub arboribus vetuſtis. Exprimitur ſuccus aqua madefacta:& ipſa conciſa inſpergitur oleri vel betæ,vel maluæ,vel ſalſamento: vel cum pulticula coquitur ad aluum vel in febri leniter ſoluendam. Detrahit bilem & pituitã,ſtomachum offendit. Aridæ farina indita naribus polypum conſumit. Floret,& ſemen nõ fert. Scammonium quoque diſſolutionem ſtomachi facit, bilem detrahit,aluum ſoluit,præterquàm ſi adiiciantur aloes drachmæ duæ obolis eius duobus. Eſt autem ſuccus herbæ ab radice ramoſæ,pinguibus foliis,triangulis,albis,radice craſſa,madida,nauſeoſa. Naſcitur pingui & albo ſolo. Radix circa Canis ortum excauatur, vt in ipſa confluat ſuccus: qui Sole ſiccatus,digeritur in paſtillos. Siccatur & ipſa,vel cortex. Laudatur natione Colophonium,Myſium,Prienenſe:ſpecie autem nitidum,& quàm ſimillimum taurino glutini,fungoſum tenuiſſimis fiſtulis,citò liqueſcens,virus redolens,gummoſum,linguæ tactu lacteſcens,quàm leuiſſimum,cùm diluitur,albeſcens. Hoc euenit & adulterino,quod fit erui farina & tithymali marini ſucco,in Iudæa ferè: quod etiam ſtrangulat ſumptum. Deprehenditur guſtu. Tithymalus enim linguam excalfacit bulbi more, nec antè,nec poſteà vtile. Dedere & per ſe ex aqua mulſa & ſale quaternis obolis. Sed vtiliſſimè cum aloe,ita vt incipiente purgatione mulſum bibatur. Fit & decoctum radicis in aceto ad craſſitudinem mellis,quo lepræ illinũntur: & caput vngitur in dolore cum oleo. Tithymalum noſtri herbam lactariam vocant,alij lactucam caprinã:narrántque lacte eius inſcripto corpore,cùm inaruerit,ſi cinis inſpergatur,apparere literas,& ita quidam adulteras alloqui maluere,quàm codicillis. Genera eius multa. Primus cognominatur characias,qui & maſculus exiſtimatur,ramis digitali craſſitudine,rubris,rugoſis,quinque aut ſex,cubitali longitudine,à radice foliis pendulis,in cacuminibus coma iunci. Naſcitur in aſperis maritimis. Legitur ſemen autumno cum coma: ſiccatum ſole tunditur & reponitur. Succus verò incipiente pomorum lanugine defractis ramulis excipitur farina erui, aut ficis,vt cum iis areſcat. Quinas autem guttas ſingulis excipi ſatis eſt. Tradúntque etiam toties purgari hydropicos fico ſumpta, quot guttas lactis exceperit. Succus cùm colligitur,ne attingat oculos cauendum eſt. Fit & è foliis tuſis priore minus efficax. Fit & decoctum è ramis. Eſt & ſemen in vſu cum melle decoctum ad catapotia ſoluendæ alui gratia. Semen & dentium cauis cera includitur. Colluuntur & radicis decocto è vino aut oleo. Illinunt & lichenas ſucco:bibúntque eum,vt purgent vomitione,& aluo ſoluta,aliàs ſtomacho inutilem. Trahit pituitã ſale adiecto in potu,bilem aphronitro. Si per aluum purgari libeat,in poſca:ſi vomitione,in paſſo aut aqua mulſa. Media potio tribus obolis datur. Ficos à cibo ſumpſiſſe melius eſt. Fauces vrit leniter. Eſt enim tam feruentis naturæ,vt per ſe extrà corpori impoſitũ,puſtulas ignium modo faciat, & pro cauſtico in vſu ſit. Alterum genus tithymali myrſiniten vocant,alij caryiten, foliis myrti acutis & pungentibus, ſed mollioribus, & ipſum in aſperis naſcens. Colliguntur comæ eius hordeo turgeſcente,ſiccatæque in vmbra diebus nouem in Sole inareſcunt. Fructus non pariter matureſcit,ſed pars anno ſequente,& nux vocatur. Inde cognomen Græci dedere. Demetitur cum meſſium maturitate,lauatúrque,dein ſiccatur, & datur cum papaueris nigri duabus partibus,ita vt ſit totum acetabuli modus:minus hic vomitionibus,quàm ſuperior,cæteri item. Aliqui ſic & folium eius dedere,nucem verò ipſam in mulſo,aut paſ-

ſo,vel cum ſeſama. Trahit bilem & pituitam per aluum. Oris hulcera ſanat. Ad nomas oris folium cum melle eſtur. Tertium genus tithymali paralius vocatur ſiue tithymalis, folio rotundo,caule palmum alto,ramis rubentibus, ſemine albo, quod colligitur incipiente vua,& ſiccatum teritur,ſumitúrque acetabuli menſura ad purgationes. Quartum genus helioſcopion appellant,foliis portulacæ, ramulis ſtantibus à radice quatuor aut quinque,rubentibus,ſemipedali altitudine,ſucci plenis.Hoc circa oppida naſcitur,ſemine albo,columbis gratiſſimo,quod colligitur incipiente vua. Nomen accipit, quoniam capita cum Sole circumagit. Trahit bilem per inferna in oxymelite dimidio acetabulo: cæteri vſus,qui characiæ.Quintum cypariſſian vocant propter foliorum ſimilitudinem, caule gemino aut triplici naſcentem in campeſtribus:cui eadem vis,quæ helioſcopio,aut characiæ.Sextum platyphyllon vocant:alij corymbiten,alij amygdaliten à ſimilitudine. Nec vllius latiora ſunt folia.Piſces necat,aluum ſoluit, radice vel foliis vel ſucco in mulſo aut aqua mulſa drachmis quatuor. Detrahit priuatim aquas. Septimum dendroides cognominãt,alij cobion,alij leptophyllon,in petris naſcens, comoſiſſimum ex omnibus maximè cauliculis rubentibus,& ſemine copioſiſſimum,eiuſdem effectus, cuius characias.Apios iſchas,ſiue rhaphanoſagria,iuncos duos,ſiue tres ſpargit in terra rubentes,foliis rutæ:radix cæpæ, ſed amplior: quare quidam rhaphanum ſylueſtrem vocant. Intus habet mammam candidam,extrà cortices nigros.Naſcitur in montoſis aſperis,aliquando & in herboſis.Effoditur vere,tuſáque in fictili mergitur:deiectóque quod ſupernatat, reliquus ſuccus purgat vtraq; parte,ſeſquiobolo in aqua mulſa. Sic & hydropicis datur acetabuli menſura.Inſpergitur & aridæ radicis farina potioni:aiúntque ſuperiorem partem eius vomitione biles extrahere,inferiorem per aluum. Tormina diſcutit quodcunque panaces & Vettonica,præterquàm à cruditate: peucedani ſuccus & inflationes, ructus gignens:item acori radix daucúmve,ſi lactucæ modo ſumatur. Ladanum Cyprium potum interaneorum vitiis occurrit:item gentianæ farina,ex aqua tepida fabæ magnitudine.Plantago manè ſumpta duabus linguis,& tertia papaueris in vini nõ veteris cyathis iiii.Datur & in ſomnum euntibus, addito nitro vel polenta, ſi multo poſt cibum detur.Colo infunditur hemina ſucci,vel in febri. Agaricum potum obolis tribus in vini veteris cyatho vno,lieni medetur: & panacis omnium generum radix in mulſo. Sed Teucria præcipuè,pota arida & decocta,quãtum manus capiat,in aceti heminis tribus. Ad vulnus illinitur eadem cum aceto:aut ſi tolerari non poſſit,ex ficu vel aqua. Polemonia bibitur ex vino.Vettonica drachma in oxymelitis cyathis tribus.Ariſtolochia,vt cõtra ſerpentes.Argemonia vii.diebus in cibo ſumpta,lienem conſumere dicitur: agaricum in aceto mulſo obolis duobus.Nymphææ heracliæ radix è vino pota,& ipſa conſumit.Ciſſanthemus,drachma bis die ſumpta,in vini albi cyathis ii,per dies xl.lienem dicitur paulatim emittere per vrinam.Prodeſt & hyſſopum cum fico decoctum.Lonchitidis radix decocta,priuſquàm ſemen emittat.Peucedani quoque radix decocta,& lieni & renibus.Lien acori potu conſumitur. Præcordiis & ilibus vtiliſsimæ radices. Clymeni ſemen potum diebus xxx.pondere denarij in vino albo. Vettonicæ farina ex melle & aceto ſcillite pota. Radix lonchitidis in aqua, & Teucrium illinitur. Item ſcordium cum cera,agaricum cum farina fœnigræci,veſicæ malis,contráque calculos grauiſsimis cruciatibus,vt diximus,auxilio eſt.Polemonia ex vino pota:item agaricum.Plantago radice vel foliis potis ex paſſo. Et Vettonica, vt in iocinere diximus. Item ramici, pota atque illita.Eadẽ ad ſtrangurias efficaciſsima.Ad calculos quidam Vettonicam & verbenacam & millefolium æquis portionibus ex aqua,pro ſingulari remedio bibere ſuadent. Strangurias diſcuti & dictamno certum eſt. Item quinquefolio decocto ad tertias in vino:hoc & enterocelicis dari atque illini,vtiliſsimum eſt. Xiphij quoque radix ſuperior, vrinam ciet infantibus.Enterocelicis datur ex aqua, & illinitur veſicæ vitiis. Peucedani ſuccus infantium ramici:& vmbilicis eminentibus pſyllion illinitur. Vrinam cient anagallides,acoríque radicis decoctum,vel ipſa trita potáque,& omnia veſicæ vitia ſanat.Et calculos herba & radix cotyledonis.Itémque genitalium inflammationem omnem,pari

pondere

pondere caulis & ſeminis & myrrhæ. Ebulum teneris cum foliis tritum, ex vino potum, calculos pellit: impoſitum teſtes ſanat. Erigeron quoque cum farina thuris & vino dulci, teſtium inflammationes ſanat. Symphyti radix illita enterocelas cohibet: genitalium nomas hypociſthis alba. Artemiſia quoque datur contra calculos ex vino dulci, & ad ſtranguriam. Dolores veſicæ ſedat ex vino nymphææ heracliæ radix. Eadem vis crethmo, ab Hippocrate admodum laudata. Eſt autem inter eas, quæ eduntur ſylueſtrium herbarum. Hanc certè apud Callimachum apponit ruſtica illa Hecale: ſpecieíque eſt batis hortenſis. Caulis vnus palmum altus, ſemen feruens, odoratum, ceu libanotidis, rotundum, ſiccatum rumpitur: habet intus nucleum candidum, quem aliqui cachryn vocant. Folia pinguia, albicant veluti oliuæ, craſſiora, & ſalſa guſtu: radices digiti craſſitudine tres aut quatuor. Naſcitur in maritimis petroſis. Eſtur crudum coctúmve cum olere, odorati ſaporis & iucundi. Seruatur etiam in muria: præcipui vſus ad ſtranguriam, folio, vel caule, vel radice ex vino. Colorem quoque corporis gratiorem facit, verùm æquo largior inflationes. Aluum ſoluit decocto vrinámque, & à renibus humorem trahit. Sic & althææ ſiccæ farina in vino pota, ſtranguriam tollit, efficacius addito dauco. Lieni quoque vtilis. Aduerſus ſerpentes bibitur. Iumentis quoque in pituita, aut ſtranguria hordeo inſperſa ſuccurrit. Anthyllion eſt lenti ſimillima, quæ in vino pota, veſicas vitiis liberat, ſanguinem ſiſtit. Altera eſt anthyllis, chamæpityos ſimilis, flore purpureo, odore graui, radice intubi. Vel magis cepæa, ſimilis portulacæ, nigriore radice, ſed inutili, naſcens in litoribus harenoſis, guſtu amara. In vino cum aſparagi radice veſicæ plurimum prodeſt. Eadẽ præſtat hypericon, quam alij chamepityn, alij corion appellant, oleraceo frutice, tenui, cubitali, rubente, folio rutæ, odore acri, ſemine in ſiliqua nigro, matureſcente cum hordeo. Natura ſemini ſpiſſandi, aluum ſiſtit: vrinam ciet: ad calculos veſicæ cum vino bibitur. Eſt aliud hypericon, quod alij corin appellant, folio tamaricis, & ſub ea naſcitur, ſed pinguioribus foliis & minus rubentibus, odoratum, palmo altius, leniter ſuaue, aculeatum. Vis ſemini excalfactoria, & ideo inflationem facit enterocelis: ſed ſtomacho non inutile, præcipuum ad ſtranguriam, ſi exhulcerata non ſit veſica. Medetur & pleuriticis ex vino potum. Veſicæ autem callitrichon trita ſimul cum cumino, & data ex vino albo. Verbenaca quoque foliis decocta ad tertias, vel radix eius è mulſo calido calculos eiicit. Itẽ perpreſſa, quæ Aretij & in Illyrico naſcitur, in aqua decocta è tribus heminis ad vnam, & pota. Trifolium ex vino ſumptum, & chryſanthemum primum. Anthemum quoque calculos eiicit, paruis à radice foliis quinis, caulibus longis duobus, flore roſeo: radices tritæ per ſe, ceu lauer crudum. Silaus naſcitur glareoſis & perennibus riuis, cubitalis, apij ſimilitudine. Coquitur, vt olus acidum, magna vtilitate veſicæ: quæ ſi ſcabiem ſentiat, panacis radice ſanatur, aliter inutile veſicis. Calculos pellit malum erraticum, radicis libra in vini congio decocta ad dimidias: inde heminæ ſumuntur per triduum. Reliquum ex vino cum ſio, & vrtica marina, & daucum, & plantaginis ſemen ex vino. Et herba Fuluiana trita ex vino: & hæc nomen inuentoris habet, nota tractantibus, vrinas ciet. Scordion teſtium tumores ſedat. Hyoſcyamum genitalibus medetur: peucedani ſuccus ex melle, & ſemen, ſtranguriæ: agaricum obolis tribus in vini veteris cyatho vno: trifolij radix drachmis duabus in vino: dauci vna drachma, vel ſeminis. Iſchiadici & ſemine & foliis erythrodani tritis ſanantur, panace pota: & infricata polemonia, ariſtolochiæ decocto folij. Agarico quidem & neruus, qui platys appellatur, & humerorum dolor ſanatur, obolis tribus in vini veteris cyatho vno poto. Quinquefolium iſchiadicis & bibitur & imponitur. Item ſcammonia decocta cum hordei farina. Semen hyperici vtriuſque bibitur ex vino. Sedis vitia & attritus celerrimè ſanat plantago: condylomata quinquefolium: ſedem conuerſam cyclamini radix ex aceto. Anagallis cærulæa procidentia ſedis retro agit: è diuerſo rubens proritat. Catyledon condylomata & hæmorrhoidas mirè curat. Teſtium tumores acori radix decocta in vino tritáque & illita. Intertrigines negat fieri Cato, abſinthium Ponticum ſecum habentibus.

De pulegio,& argemone. CAP. IX.

ALij adiiciunt & pulegium:quod ieiunus qui legerit,ſi poſt ſe alliget,inguinis dolores prohibet aut ſedat cœptos.Inguinaria(quam quidam argemonem vocant)paſſim in vepribus naſcens,vt proſit inguinibus,in manu tantùm habenda eſt. Panos ſanat panaces cum melle:plantago cũ ſale:quinquefolium:perſolatæ radix,vt in ſtrumis: item damaſonium: verbaſcum cum ſua radice tuſum,vino aſperſum, folióque inuolutum,& ita in cinere calfactum,vt imponatur calidum.Experti affirmauere,plurimum referre ſi virgo imponat nuda,ieiuna ieiuno,& manu ſupina tangens dicat:Negat Apollo peſtem poſſe creſcere,quam nuda virgo reſtinguat:atque ita retrorſa manu ter dicat, totiéſque deſpuant ambo.Medetur & radix mandragoræ ex aqua:radicis ſcammoniæ decoctum cum melle:ſideritis cum adipe veteri:vel Chryſippea cum ficis pinguibus.& hæc ab inuentore habet nomen.

De nymphæa,& abſtinentia & appetentia Veneris,& de ſatyrio erythraico,& crategi,& ſideriti. CAP. X.

VEnerem in totum adimit,vt diximus,nymphæa heraclia, eadem ſemel pota,in XL. dies. Inſomnia quoque Veneris à ieiuno pota,& in cibo ſumpta.Illita quoque radix genitalibus,inhibet non ſolùm Venerem,ſed & affluentiam geniturææ:ob id corpus alere vocémque dicitur.Appetentiam Veneris facit radix è xiphio ſuperior, data potu in vino.Item quam crethmon agrion appellant:& horminos agrios,cum polenta cõtrita.Sed inter pauca mirabilis eſt orchis herba,ſiue ſerapias,foliis porri,caule palmeo,flore purpureo,gemina radice,teſticulis ſimili,ita vt maior,ſiue(vt aliqui dicunt)durior,ex aqua pota excitet libidinem:minor ſiue mollior,è lacte caprino inhibeat.Quidam folio ſcillæ eſſe dicunt læuiori ac minori,caule ſpinoſo. Eiúſque radices ſanant oris hulcera, thoracis pituitas,aluum ſiſtunt è vino potæ.Cõcitatricem vim habet ſatyrion. Duo eius genera:vna longioribus foliis,quàm oleæ,caule quatuor digitorum,flore purpureo, radice gemina ad formam hominis teſtium,alternis annis intumeſcente ac reſidẽte. Altera ſatyrion orchis cognominatur,& fœmina eſſe creditur.Diſtinguitur internodiis & ramoſiore frutice,radice faſcinis vtili.Naſcitur ferè iuxta mare.Hæc tumores & vitia partium earum erumpẽtia cum polenta illita ſedat,vel per ſe trita.Superioris radix in lacte ouis colonicæ data,neruos intendit:eadẽ ex aqua remittit.Græci ſatyrion, foliis lilij rubri minoribus,& tribus non amplius è terra exeuntibus tradunt,caule læui,cubitali,nudo,radice gemina:cuius inferior pars & maior mares gignat, ſuperior ac minor fœminas.Et aliud genus ſatirij(erythraicon appellant)ſemine viticis maiore,læui:duræ radicis cortice rubro intus album includi,ſapore ſubdulce: ferè in montoſis inueniri.Venerem,etiã ſi omnino manu teneatur radix,ſtimulari,adeò ſi bibatur in vino auſtero.Arietibus quoq; & hircis ſegnioribus in potu dari.Et à Sarmatis equis ob aſſiduum laborem pigrioribus in coitu,quod vitium proſedamum vocant. Vim eius reſtinguit aqua mulſa aut lactuca ſumpta.In totum quidem Græci,cùm concitationem hanc volunt ſignificare,ſatyrion appellant,ſic & crategin cognominantes,& thelygonon,quarum ſemen teſtium ſimile eſt. Tithymali quoque ramorum medullam habentes,ad Venerem proniores fieri dicuntur. Prodigioſa ſunt,quæ circa hoc tradidit Theòphraſtus, autor alioqui grauis,ſeptuageno coitu duraſſe libidinem contactu herbæ cuiuſdam,cuius nomen ſpeciémque non poſuit.Sideritis adalligata varices minuit,& ſine dolore præſtat.Podagræ morbus rarior ſolebat eſſe,non modò patrum auorúmque memoria, verumetiam noſtra,peregrinus & ipſe.Nam ſi Italiæ fuiſſet antiquitus,Latinum nomen inueniſſet.Inſanabilis non eſt credendus: quippe quoniam & ſponte deſiit,& in pluribus cura.Medentur panacis radices cum vua paſſa:ſuccus hyoſcyami cum farina vel ſemen:ſcordion ex aceto:iberis,vti dictum eſt. Verbenaca cum axungia trita, cyclamini radix,cuius decoctum & pernionibus prodeſt.Podagras refrigerat radix è xiphio,ſemen è pſyllio,cicuta cum lithargyro aut axungia,aeizoum in primo impetu podagræ rubentis,hoc eſt,calidæ.Vtrilibet verò cõuenit erigeron cum axungia,plantaginis folia trita addito ſale modico,

dico, argemonia tusa ex melle. Medetur & verbenaca illita, aut si pedes macerentur in eius decocto. Et lappago, similis anagallidi, nisi esset ramosior ac pluribus foliis aspera, rugosa, asperioris succi, grauis odoris: quæ talis est, mollugo vocatur: similis, sed asperioribus foliis, asperugo. Superioris succus expressus pondere x l. denariorum in vini cyathis duobus quotidie sumitur. Præcipuè verò liberat eo malo phycos thalassion, id est, fucus marinus, lactucæ similis, qui conchyliis substernitur: nõ podagræ modò, sed omnibus articulorum morbis impositus, priùs quàm exarefiat. Tria autẽ genera eius: latum, & alterum longius, quadantenus rubens: tertium crispis foliis, quo in Creta vestes tinguntur, omnia eiusdem vsus. Nicander ea & aduersus serpentes in vino dedit. Salutare est & semen eius herbæ, quam psyllion appellauimus, madefactum aqua, admistis in heminam seminis, resinæ Colophoniæ cochlearibus duobus, thuris vno. Laudantur & mandragoræ folia cum polenta tusa.

Medicinæ generales de pedibus, talis, articulis, neruis, & remedia contra morbos qui totum corpus occupant, & de merthryda, & vigiliis, & paralysi, & de febribus frigidis, & febre iumentorum, & phreneticis, & chamæacta, & aeizoo, & de igne sacro. CAP. XI.

TAlis verò tumentibus, limus aquaticus cum oleo subactus, mirè prodest. Articulis succus è centaureo minore. Idem neruis vtilissimus. Itẽ centauris. Vettonica neruis discurrentibus per scapulas, humeris, spinæ, lumbis pota, vt in iocinere. Articulis quinquefolium impositum. Mandragoræ folia cum polenta, vel radix recens tusa cum cucumere syluestri, vel decocta in aqua. Cubitorum ac pedum rimis polypodij radix. Articulis succus hyoscyami cum axungia. Amomi succus cum decocto: item centumculus decocta, vel muscus recens ex aqua obligatur, donec inarescat: itẽ lappæ boariæ radix è vino pota. Cyclaminos decocta in aqua perniunculos curat, omniáque alia frigoris vitia. Perniunculos curat & cotyledon cum axungia: folia ex batrachio: epithymi succus. Clauos pedum extrahit ladanum cum castoreo: verbenaca ex vino. Nũc peractis malis, quæ membratim sentiuntur, dicemus de his, quæ totis corporibus grassantur. Remedia autẽ hæc communia inuenio. Ante omnes potam dodecatheum, de qua diximus. Deinde panacis omnium generum radices, peculiariter longinquis morbis, & semẽ interaneorum vitiis. Ad omnes verò corporis dolores succum è scordio: item Vettonicæ, quæ pota colorem plumbeũ corporis priuatim emendat, gratiorémq; reducit. Geranion aliqui myrrhin, alij merthryda appellãt. Similis est cicutæ, foliis minutioribus, & caule breuiori, rotundo, saporis & odoris iucundi. Nostri sic eam tradunt. Græci foliis candidioribus paulò quàm maluæ, caulibus tenuibus, pilosis, ramosam ex interuallis binûm palmorum, & in his foliis, inter quæ in cacuminibus capitula sint gruum. Alterũ genus foliis anemones, diuisuris longioribus, radice mali modo rotunda, dulci, reficientibus se ab imbecillitate vtilissima: & ferè talis vera est. Bibitur cõtra phthisin drachma in vini cyathis tribus bis die. Item contra inflationes: & cruda idem præstat. Succus radicis auribus medetur. Opisthotonicis semen drachmis quatuor cum pipere & myrrha potum. Phthisin sanat & plantaginis succus, si bibatur, & ipsa decocta. In cibo cum sale & oleo, & à somno matutino refrigerat. Eadem datur his, quos atrophos vocant, interpositis diebus. Vettonica phthisicis ecligmate cum melle fabæ magnitudine: Agaricum potum duobus obolis in passo, vel daucon cum centaureo maiore in vino. Phagedænis (quod nomen sine modo exedentium est, & aliâs hulcerum) tithymali medentur cum sesamis sumpti. Inter mala vniuersi corporis vigiliæ sunt plerisq;. Harum remedio monstratur panaces, clymenos, aristolochia, & odore, & peruncto capite: aeizoum, siue sedum, si inuolutũ panno nigro, ignorantis puluino subiiciatur: & œnothera siue onuris hilaritatẽ afferens in vino, amygdalaceo folio, flore rosaceo, fruticosa, longa radice, & cùm siccata est, vinum olẽte. Hæc in potu data feras quoq; mitigat. Cruditates, quæ nauseam faciunt, digerit Vettonica. Eadem pota à cœna concoctionem facit, in oxymelitis cyathis tribus drachmæ pondere, & crapulam discutit. Item agaricum post cibos in aqua calida potum. Paralysin Vet-

tonica sanare dicitur:item iberis,vt dictum est.Eadem & torpentibus membris prodest: item argemonia,omnia quæ periclitentur secari,discutiendo. Comitiales sanant panacis,quam heracliam diximus,radices potæ cum coagulo vituli marini, ita vt sint panacis tres partes:plantago pota:Vettonica in oxymelite drachma,vel agaricum obolis tribus: folia quinquefolij ex aqua. Sanat & archezostis,sed cum amminœo pota. Sanat & baccharis radix arida in puluerem contrita,cyathis tribus cum coriandro in aqua calida.Et centunculus trita in aceto,aut melle,aut in aqua calida: verbenaca ex vino pota: hyssopi baccæ ternæ contritæ,& in aqua potæ diebus sedecim:peucedanum cum coagulo vituli marini æquis portionibus potum: quinquefolij contrita folia ex vino pota diebus x x x i.Vettonicæ farina pondere x. i i i.cum aceti scillitici cyatho,mellis Attici vncia:scammonium obolis duobus cum castorei drachmis quatuor. Febres frigidas leuiores facit agaricum potum in calida aqua:tertianas sideritis cum oleo:item ladanũ,quod in segetibus nascitur,contusum:plantago ex aqua mulsa,duabus horis ante accessionem pota binis drachmis:vel succus radicis madefactæ vel tusæ: vel ipsa radix trita in aqua ferro calefacta. Quidam ternas radices in tribus cyathis aquæ dedere. Iidem in quartanis quaternas fecerunt.Buglosso inarescente,si quis medullam è caule eximat, dicátque ad quem liberandum febre id faciat, & alliget ei septem folia ante accessionem,aiunt à febre liberari.Item Vettonicæ drachmam,in aquæ mulsæ cyathis tribus,vel agaricum, maximè in his febribus,quæ cum horrore veniunt.Quinquefolij folia quidam terna tertianis dedere,quaterna quartanis,plura cæteris: alij omnibus obolis tribus cum pipere ex aqua mulsa.Verbenaca quidem & iumentorum febribus in vino medetur: sed in tertianis à tertio geniculo incisa,quartanis à quarto.Bibitur & semen hyperici vtriusque in quartanis,& horroribus Vettonicæ farina,quæ omnes horrores coercet. Item panaces, adeò excalfactoria natura,vt per niuem ituris bibere id,ac perungi eo præcipiãt.Et aristolochia perfrictionibus resistit.Phreneticos somnus sanat,qui contingit peucedano ex aceto capiti infuso,anagallidum succo.E diuerso lethargicos excitari labor est,hoc præstante(vt perhibent)ex aceto naribus tactis peucedani succo.Contra insanias Vettonica bibitur.Carbunculos rumpit panaces.Sanat Vettonicæ farina ex aqua,aut brassica cum thure,frequenti potu calidæ:vel è carbone in conspectu extincto fauillæ, digito sublata & illita,vel plantago tusa.Tithymalus characites hydropicos sanat. Panaces,plantago in cibo,cùm priùs panem siccum ederint sine potu:Vettonica drachmis duabus in duobus cyathis vini aut mulsi: vel agaricum,vel semen lonchitidis,duabus lingulis ex aqua potum:psyllium ex vino:anagallidum succus: cotyledonis radix è mulso: ebuli recentis radix,excussa tantùm,nec colluta, quantum duo digiti comprehendant,ex vini veteris calidi hemina:trifolij radix drachmis duabus ex vino:tithymalum,platyphyllon cognomine,semen hyperici,quod coris appellatur:acte,quam quidam esse ebulum putant; radice contrita in vini cyathis tribus,si febris absit,vel semine ex vino nigro. Item verbenaca,fasciculo manus plenæ decocta in aqua ad dimidias. Præcipuè tamen chamæactæ succus aptissimus creditur. Eruptiones pituitæ emendãt plantago,cyclamini radix cum melle:ebuli folia contrita,& è vetere vino imposita etiam boam sanant, id est,rubentes papulas.Pruriginem succus strychni illitus.Igni sacro medetur aeizoum:folia trita cicutæ:mandragoræ radix.Siccatur in aere,vt cucumis:primóque super mustum suspẽditur, mox in fumo:dein tunditur in vino aut aceto.Prodest & vino myrteo fouere:Mentæ sextans,viui sulphuris vncia,ex aceto simul trita:fuligo ex aceto. Ignis sacri plura sunt genera,inter quæ medium hominem ambiens,qui zoster appellatur,& enecat,si cinxerit. Medetur plantago cum creta Cimolia,& peristereos per se: radix persolaræ. Aliis quæ serpunt,cotyledonis radix cum mulso,aeizoum,succus linozostis ex aceto.

Ad luxata membra,& contra morbum regium,& contra furunculos,& fistulas,& inflationes,& ambustionem,& contra alios morbos,ad neruos,ad sanguinem. CAP. XII.

RAdix polypodij illita luxatis medetur. Dolorémq; & tumores tollunt semẽ psyllij, folia plantaginis tusa,sale modico addito:verbasci semen ex vino decoctum & contritum:

tritum:cicuta cum axungia.Folia ephemeri tuberibus atque tumoribus illinuntur, quæ etiamdum diſcuti poſſunt.Morbum regium in oculis præcipuè mirari eſt, tenuitatem illam denſitatémque tunicularum felle ſubeunte. Hippocrates à ſeptimo die in febre, mortiferum ſignum eſſe docuit. Nos ſcimus vixiſſe aliquos etiam ab hac deſperatione. Fit verò & citra febres impugnatúrque centaureo maiore(vt diximus)poto,Vettonica, agarici obolis tribus ex vini veteris cyatho: item verbenacæ folio,obolis tribus ex vini calidi hemina quatriduo.Sed celerrimè quinquefolij ſuccus medetur tribus cyathis potus cum ſale & melle.Cyclamini radix drachmis tribus bibitur in loco calido, & à perfrictionibus tuto:ſudores enim felleos mouet.Folia tuſſilaginis ex aqua:ſemen linozoſtis vtriuſque inſperſum potioni,vel cum abſinthio,aut cicere decoctum:hyſſopi baccæ cum aqua potæ:Lichen herba,ſi cùm ſumitur,cætero olere abſtineatur: polytrix in vino data,ſtruthion in mulſo. Paſſim & in quacunque parte ac maximo incommodo naſcuntur,qui furunculi vocantur,mortiferum aliquando malum confectis corporibus.Remedio ſunt pycnocomi folia trita cum polenta,ſi nondum caput fecerint.Diſcutiunt & folia ephedri illita.Fiſtulæ quoq; in omni parte ſerpunt,medicorum vitio malè ſectis corporibus.Auxilio eſt centaureum minus collyriis cum melle decocto additis:plantaginis ſuccus infuſus:quinquefolium cum ſale & melle:ladanum cum caſtoreo:cotyledon cum medulla ceruina calefacta,impoſita: Verbaſci radicis medulla collyrij tenuitate in fiſtulã additur:vel ariſtolochiæ radix,vel ſuccus tithymali.Collectiones inflammationéſque ſanant argemoniæ folia illita. Duritias & collectiones omnes verbenaca,vel quinquefolium,decoctum in aceto:verbaſci folia vel radix: hyſſopum è vino impoſitum: acori radix,decocto eius herbæ fouentibus:aeizoum.Item quæ contuſa ſint,duritiáſque & ſinus corporis. Illecebra: omnia infixa corpori extrahunt, folia tuſſilaginis, daucum,ſemen leontopodij tritum in aqua cum polenta.Suppurationibus imponuntur pycnocomi folia trita cum polenta,vel ſemen:item orchis. Vitia,quæ ſint in oſſibus,ſatyrij radice impoſita,efficaciſſimè ſanari dicũtur.Nomæ & collectiones omnes,fuco maris,priuſquàm inareſcat:Et alceæ radix collectiones diſcutit.Ambuſta ſanantur plantagine,arcio,ita vt cicatrix fallat.Folia eius in aqua decocta & contrita illinuntur: radices cyclamini cum aeizoo:herba ipſa hyperici,quod cotion appellauimus.Neruis & articulis cõuenit plantago trita cum ſale: argemonia tuſa ex melle.Peucedani ſucco perunguntur ſpaſtici,tetanici. Neruorum duritiæ ægilopis ſucco doloribus erigeron ex aceto illinitur.Epithymo ſpaſticis opiſthotonicis perungi,ſemine hyperici,quod coris vocatur,idémque bibere prodeſt.Phtynion dicitur etiam abſciſſos ſanare neruos,ſi confeſtim imponatur trita vel manſa. Spaſticis tremulis,opiſthotonicis alceæ radix bibitur ex aqua mulſa. Sic & rigores excalfacit.Sanguinis profluuium ſiſtit herbæ pæoniæ ſemen rubrum. Eadem & in radice vis.Cyclaminos verò,ſi ore ſanguis reiiciatur,ſiue è naribus,ſiue aluo fluat,ſiue fœminarum vtero:item lyſimachia pota vel illita, vel naribus indita: item plantaginis ſemen:quinquefolium potum & illitum: cicutæ ſemen in nares,ſi inde fluat, tritum ex aqua inditum:aeizoum,aſtragali radix:ſiſtit & iſchæmon,& Achillea.

De herba equiſeto,nymphæa,peucedano,ſideriti,aliíſque pluribus ad ſanguinem ſiſtendum vtilibus,& ſtephanomeli,& eriſithale,& contra vermes.

CAP. XIII.

EQuiſetum,hippuris à Græcis dicta,& pratis vituperata nobis,(eſt autem pilus terræ, equinæ ſetæ ſimilis)lienem curſorum extinguit decocta fictili nouo ad tertias,quantum vas capiat,& per triduum heminis pota.Vnctis eſculentis ante diem vnum interdicitur.Græcorum varia circa hanc opinio.Alij pini foliis ſimilem,nigricantem,eodẽ nomine appellant,vim eius admirabilem tradentes,quod etiam ſanguinis profluuia vel tacto ea tantum homine ſiſtat.Alij hippurin,alij ephedron,alij anabaſin vocãt.Tradúntq; iuxta arbores naſci,& ſcandentẽ eas dependere comis iunceis multis nigris,vt eſt equorum cauda,geniculatis ramulis folia habere pauca,tenuia,exigua. Semen rotundum,ſimile coriandro,radice lignoſa:naſci in arbuſtis maximè. Vis eius ſpiſſare corpora. Suc-

cus sanguinem è naribus fluentem inclusis sistit:item aluum. Medetur dysentericis in vino dulci potus cyathis tribus. Vrinam ciet:tussim, orthopnœam sanat:item rupta,& quæ serpunt. Intestinis & vesicæ folia bibuntur. Enterocelen cohibet. Faciunt & aliam hippurin, breuioribus & mollioribus comis candidioribúsque, perquàm vtilem ischiadicis,& vulneribus ex aceto impositam, propter sanguinem sistendum. Et nymphæa trita plagis imponitur. Peucedanum cum semine cupressi bibitur, si sanguis per os redditus est, fluxitque ab infernis. Sideritis tantam vim habet, vt quamuis recenti gladiatoris vulneri illigata, sanguinem claudat:quod facit & ferulæ cinis, vel carbo:fungus verò etiam efficacius, qui secundum radicem eius nascitur. Per nares autem fluenti,& cicutæ semẽ tritum ex aqua inditúmque, efficax habetur:item stephanomelis ex aqua. Vettonicæ farina è lacte caprino pota, sistit ex vbere fluentem:plantagóque contusa. Eiusdem succus vomentibus sanguinem datur. Ad erraticum autem radix persolatæ cum axungia vetere illita probatur. Ruptis conuulsísque, ex alto deiectis centaureum maius, gentianæ radix trita vel decocta, vel succus Vettonicæ,& hoc amplius à vocis aut lateris contentionibus: panaces, scordion, aristolochia, pota:agaricum. Item cõtusis & euersis potum duobus obolis in mulsi cyathis tribus, aut si febris sit, in aqua mulsa:verbascum, cuius flos similis auro est, acori radix, aeizoum omne, sed è maiori succus efficacissimè:item symphyti vel radicis decoctum: daucum crudum. Erisithales est flore luteo, foliis acanthi: bibitur è vino:item chamærops:& in sorbitione irio, vel plantago omnibus modis. Item phthiriasi, qua Sylla Dictator cõsumptus est:nascuntúrq; in sanguine ipso hominis animalia exesura corpus. Resistitur vuæ taminiæ succo, aut veratri, cum oleo perunctis corporibus. Taminia quidem in aceto decocta, etiam vestes eo tædio liberat.

Ad hulcera, plagas,& ad verrucas tollendas,& de polycnemo. CAP. XIIII.

HVlcera multorum sunt generum, ac multis modis curantur. Panacis omnium generum radix, ex vino calido illinitur manantibus. Siccat priuatim, quam Chironiã diximus. Cũ melle trita tubera aperit:hulceribúsq;, quæ serpunt, deploratis auxilio est cum æris flore, vino tẽperata omnibus modis, vel flore, vel semine, vel radice. Eadem cum polenta vetustis vulneribus prodest. Heraclion quoque siderion, apollinaris, psyllium, tragacantha, scordotis cum melle purgat. Farina eius carnes excrescẽtes per se inspersa consumit. Polemonia hulcera, quæ cacoethe vocant, sanat:centaureum maius inspersum vel illitum:itẽ minoris coma decocta vel trita, vetera quoq; hulcera purgat & persanat. Folliculi clymeni recentibus plagis imponuntur. Illinitur autẽ gentiana hulceribus, quæ serpunt, radice tusa, vel decocta in aqua ad mellis crassitudinem, vel succo:vulneribus, ex ea factum lycium. Lysimachia recentibus plagis medetur. Plantago omnium generum hulceribus, peculiariter fœminarum, senum & infantium. Igne mollita melior,& cũ cero to crassa hulcerum labra purgat, nomas sistit:Tritam suis foliis inregere oportet:Suppurationes, collectiones, sinus hulcerum chelidonia quoq; siccantur:vulnera adeò, vt etiam pro spodio vtantur. Eadẽ iam desperatis cum axungia imponitur. Dictamnum pota sagittas pellit,& alia tela extrahit illita. Bibitur ex aquæ cyatho foliorum obolo. Proximè pseudodictamnum. Vtraq; etiam suppurationes discutit. Aristolochia quoq; putria hulcera exest:sordida expurgat cum melle, verméśq; extrahit:item clauos in hulceribus natos:& infixa corpori omnia, præcipuè sagittas,& ossa fracta, cũ resina. Caua verò hulcera explet per se. Et cum iride recentia vulnera ex aceto. Vetera hulcera verbenaca, quinquefolium cum sale & melle. Radices persolatæ, vulneribus ferro illaris recentibus imponuntur:folia veteribus. Cum axungia vtrunque: & suo folio operitur. Damasonium, vt in struma: folia verbasci ex aceto aut vino. Peristereos ad omnia genera, vel callosorum putrescentiúmque hulcerum facit. Manantia nymphææ heracliæ radix sanat. Item cyclamini radix vel per se, vel ex aceto, vel cum melle. Eadem & contra steatomata efficax, sicut ad hulcera manantia hyssopum:item peucedanum, cui ad recentia vulnera vis tanta est, vt saniem ossibus extrahat. Præstant hoc & anagallides, cohibéntque quas vocant nomas,& rheumatismos. Vtiles & recentibus plagis, sed præcipuè senum corpori.

Cum

Cum ceroto apostemata & hulcera tetra,folia mandragoræ recentia:radix vulnera cum melle aut oleo:cicuta cum siligine mista meto:aetzoum herpetas quoq; & nomas, ac putrescentia:sicut erigeron verminosa:recētia autem vulnera astragali radix:& vetera quoque hulcera purgat hypocisthis vtraque.Leontopodij semen tritum in aqua, & cum polenta illitum,spicula sagittarum extrahit:item pycnocomi semen. Tithymalus characias succo gangrænas,phagedænas,putria,vel decocto ramorum cum polenta & oleo:otchis radices,hoc amplius & cacoethe ex aceto cum melle siccæ & recentes : per se œnothera efferentia sese hulcera sanat. Scythica vulneta curant. Ad carcinomata , argemonia ex melle efficacissima est. Vulneribus præsanatis asphodeli radix decocta , vt diximus , trita cum polenta & illita:quibuscunque verò apollinaris. Astragali radix in puluerem trita, humidis hulceribus prodest:item callitrix decocta in aqua. Priuatim verò iis quæ calceamento facta sint verbenaca,necnon & lysimachia contrita, ac nymphæa atida intriata. Polytrix inueteratis iisdem vtilior. Polycnemon cunilæ bubulæ similis est,semine pulegij surculosa,multis geniculis,corymbo odorato,acri & dulci odore,quæ ferro factis vulneribus commanducata imponitur,quinto die soluitur. Symphyton ad cicatricem celerrimè perducit:item sideritis. Hæc imponitur ex melle. Verbasci semine ac folus ex vino decoctis ac tritis omnia corpori infixa extrahuntur:item mandragoræ folus cum polenta: cyclamini radicibus cum melle. Trissaginis folia in oleo contrita,iis maximè adhibentur hulceribus,quæ serpunt:& alga in melle trita. Vettonica ad carcinomata, & melanias veteres addito sale. Verrucas tollit argemonia ex aceto,vel batrachij radix, quæ & vngues scabros aufert. Linozostidis vtriusque folia vel succus illitus. Tithymali omnes , genera vetrucarum omnium:item omnia pterygia,varósque tollunt. Cicatrices cum elegantia ad colorem reducit ladanum.

De pluribus experimentis ad mulierum menses,& vuluæ morbos,& partus eiiciendos,& continendos,& cutis in facie vitia , & capillum tingendum & tollendum,& quadrupedum scabiem. CAP. XV.

ARtemisiam & elelisphacum alligatas qui habeat viator , negatur lassitudinem sentire. Muliebribus morbis medetur maximè in vniuersum pæoniæ herbæ semen nigrum ex aqua mulsa. Eadem & in radice vis menses ciet : panacis semen cum absinthio menses & sodores:scordotis potu & illitu. Vettonica drachma in vini cyathis tribus bibitur contra omnia vuluarum vitia,aut quæ à partu fiunt. Mēses nimios sistit Achillea imposita,& decoctum eius insidentibus. Mammis imponitur hyoscyami semen ex vino: locis radix è cataplasmate:& mãmis etiam chelidonia. Secūdas morantes,vel partus emortuos , radices panacis appositæ extrahunt. Ipsum panaces in vino potum vuluas purgat, appositúmque cum melle. Polemonia pota ex vino,secundas pellit : nidore purgat vuluas. Centaurei minoris succus potu,fotúque menses ciet. Item maioris radix , in vuluæ doloribus iisdem modis prodest. Derasa verò & apposita,extrahit partus emortuos. Plantago apponitur in lana in dolore vuluæ:in strangulatu bibitur. Sed præcipua dictamno vis est. Menses ciet,partus emortuos vel transuersos eiicit:bibitur ex aqua foliorum obolo,adeò ad hæc efficax,vt ne in cubiculum quidem prægnātium inferatur. Nec potu tantùm,sed & illitu & suffitu valet. Proximè pseudodictamnum. Sed menses ciet cum mero decoctum pondere denarij. Plurimis tamen modis aristolochia prodest: nam & menses & secundas ciet , & emortuos partus extrahit , myrrha & pipere additis, pota, vel subdita. Vuluas quoque procidentes inhibet fotu vel suffitu , vel subiectu , maximè tenuis. Strangulatum ab his , mensiúmque difficultatem agaricum tribus obolis in vini veteris cyatho potum,emendat:peristereos apposita in adipe suillo recenti:antirrhinon cum rosaceo & melle. Item apposita nymphææ thessalæ radix , dolori medetur. In vino nigro pota profluuia inhibet. E diuerso ciet cyclamini radix pota & apposita. Et vesicæ insidentium decocto medetur. Secundas pota cissanthemos pellit , vuluam sanat. Et xiphij radix superior menses ciet,drachma ex aceto pota. Peucedanum strangulatus vuluæ nidore vstum recreat. Menses aluósque præcipuè psyllium , drachma in cyathis tribus

aquæ mulſæ ciet:ſemen mandragoræ potum vuluam purgat. Menſes ciet ſuccus appoſitus,& emortuos partus.Nimia rurſus profluuia ſiſtit ſemen cum vino & ſulphure. Alui profluuia ſiſtit & contrahit batrachion potu vel cibo, ardens aliâs (vt diximus) cruda. Sed cocta commendatur ſale & oleo, & cumino.Daucum & menſes & ſecundas potu facillimè pellit.Ladanum ſuffitu corrigit vuluas:dolori earum exhulceratíſque imponitur. Emortua ſcammonium pellit,potum vel appoſitum. Menſes ciet hypericum vtrunque, appoſitum.Ante alia verò(vt Hippocrati videtur)crethmos è vino ſemine vel radice:cortice trahit & ſecundas:ſuccurrit & ſtrangulationibus ex aqua pota:item radix è geranio, peculiariter ſecundis inflammationibúſque vuluarum conueniens. Purgat hippuris pota & appoſita vuluâs.Polygonus pota menſes ciet & althææ radix.Folia plantaginis pellũt, item agaricum ex aqua mulſa.Artemiſia vuluæ medetur trita, ex oleo irino aut fico, aut cum myrrha appoſita.Eiuſdem radix pota in tantum purgat,vt partus enectos extrahat. Menſes & ſecundas ciet ramorum decoctum inſidentibus:item folia pota drachma. Ad eadem omnia proſunt vel impoſita ventri imo cum farina hordeacea. Acoron quoque vtile eſt interioribus fœminarum morbis,& coniza vtraque,& crethmos. Et anthyllides duæ vuluis vtiliſſimæ,torminibúſque,& ſecundarum moræ,in vino potæ. Callitrix fotu locis medetur,albugines in capite tollit,capillos inficit oleo trita.Geranion in vino albo potum,hypociſthis in rubro,profluuium ſiſtunt. Hyſſopum ſuffocationes laxat. Radix verbenacæ pota ex aqua,ad omnia in partu aut ex partu mala,præſtantiſſima eſt.Peucedano quidam miſcent in vino nigro ſemen cupreſſi contritum.Nam ſemen pſyllij deferuefactum in aqua,cùm intepuit,epiphoras omnes vteri lenit.Symphyton tritum in vino nigro euocat menſes.Partus accelerat ſcordotis pota,drachma ſucci in aqua mulſa cyathis quatuor:dictamni folia præclarè dantur ex aqua.Conſtat,vnius oboli pondere,vel ſi mortui ſint in vtero infantes,protinus reddi ſine vexatione puerperæ. Similiter prodeſt pſeudodictamnum, ſed tardius:cyclaminos adalligata:ciſſanthemos pota:vettonicę farina ex aqua mulſa.Arſenogonon & thelygonon herbæ ſunt,habentes vuas floribus oleæ ſimiles,pallidiorés tamẽ,ſemen album papaueris modo,Thelygoni potu fœminam concipi narrant.Arſenogonon ab ea ſemine oleæ,nec alio diſtat.Huius potu mares generari perhibentur,ſi credimus.Alij vtranque ocimo ſimilem tradunt. Arſenogoni autem ſemen geminum eſſe teſtibus ſimile.Mammarum vitiis aeizoum,quod digitellum appellauimus,vnicè medetur.Erigeron ex paſſo mammas vberiores facit:ſonchum in farre coctũm.Quæ verò maſtos vocatur, indita,pilos mammarum è partu naſcentium aufert,& tineas in facie:aliáque cutis vitia emendat.Gentiana,nymphæa Heraclia illita,cyclamini radix,maculas omnes.Cacaliæ grana miſta ceræ liquidæ,extendunt cutem in facie, erugántque vitia omnia acori radix emendat.Capillum lyſimachia flauum facit: denigrat hypericon,quod & corion vocatur:itẽ ophrys herba denticulato oleri ſimilis, foliis duobus.Nigritiam dat & polemonia,in oleo decocta. Pſilothrũ nos quidem in muliebribus medicamentis tractamus:verùm iam & viris eſt in vſu.Efficaciſſimum autem habetur archezoſtis.Item tithymali ſucco,vel in Sole,cum oleo illito crebro,vel euulſis pilis. Quadrupedum ſcabiem ſanat hyſſopum ex oleo,ſuum anginas peculiariter ſideritis. Verùm & reliqua genera herbarum reddamus.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXVII.

PROOEMIVM.

Reliqua herbarum genera. CAP. I.

CRESCIT profectò apud me certè, tractatu ipſo admiratio antiquitatis: quantóque maior copia herbarum dicenda reſtat, tanto magis adorare priſcorum in inueniendo curam, in tradendo benignitatem ſubit. Nec dubiè ſuperata hoc modo poſſet videri etiam rerum naturæ ipſius munificentia, ſi humani operis eſſet inuentio. Nunc verò Deorum fuiſſe eam apparet, aut certè diuinam, etiam cùm homo inueniret: eandémque omnium parentem & genuiſſe hæc, & oſtendiſſe, nullo vitæ miraculo maiore, ſi verum fateri volumus. Scythicam herbam à Mæotidis paludibus, & euphorbiam è monte Atlante, vltráque Herculis columnas, & ipſo rerum naturæ defectu, parte alia Britannicam ex Oceani inſulis extra terras poſitis: itémque æthiopidem ab exuſto ſideribus axe, alias prætereà aliunde vltro citróque humanæ ſaluti in toto orbe portari, immenſa Romanæ pacis maieſtate non homines modò diuerſis inter ſe terris gentibúſque, verùm etiam montes, & excedentia in nubes iuga, partúſque eorum & herbas quoque inuicem oſtentante. Aeternum quæſo Deorum ſit munus illud. Adeò Romanos, velut alteram lucem, dediſſe rebus humanis videntur.

De aconito, & panthera, quæ extinguitur aconito. CAP. II.

SEd antiquorum curam diligentiámque quis poſſit ſatis venerari, cùm conſtet omnium venenorum ocyſsimum eſſe aconitum: & tactis quoque genitalibus fœminini ſexus, animalium, eodem die inferre mortem? Hoc fuit venenum, quo interemptas dormientes à Calphurnio Beſtia vxores M. Cæcilius accuſator obiecit. Hinc illa atrox peroratio, eius in digito mortuas. Fabulæ narrauere, à ſpumis Cerberi canis, extrahente ab inferis Hercule, ideóque apud Heracleam Ponticam, vbi monſtratur is ad inferos aditus, gigni. Hoc quoque tamen in vſus humanæ ſalutis vertêre, ſcorpionum ictibus aduerſari experiendo datum in vino calido. Ea eſt natura vt hominem occidat, niſi inuenerit quod in homine perimat. Cum eo ſolo colluctatur, velut pari intus inuento. Sola hæc pugna eſt, cùm venenum in viſceribus reperit: mirúmque, exitialia per ſe ambo cùm ſint, duo venena in homine commoriuntur, vt homo ſuperſit. Imò verò etiam ferarum remedia antiqui prodiderunt, demonſtrando quomodo venenata quoque ipſa ſanarentur. Torpeſcunt ſcorpiones aconiti tactu, ſtupéntque pallentes, & vinci ſe confitentur. Auxiliatur eis elleborum album, tactu reſoluente: cedítque aconitum duobus malis, ſuo & omnium. Quòd ſi quis illa fortè ab homine excogitari potuiſſe credit, ingratè Deorum munera intelligit. Tangunt carnes aconito, necántque guſtatu earum pantheras, niſi hoc fieret, repleturas illos ſitus. Ob id quidam pardalianches appellauere. At illas ſtatim liberari morte, excrementorum hominis guſtu, demonſtratum. Quod certè caſu repertum quis dubitet? & quoties fiat etiam nunc vt nouum naſci, quoniam feris ratio & vſus inter ſe tradi non poſſit.

Quòd

Quòd omnium creaturarum conditor sit Deus. CAP. III.

HIc ergo casus, hic est ille, qui plurima in vita inuenit Deus. Hoc habet nomen, per quem intelligitur eadem & parés rerum omnium & magistra natura, vtraque coniectura pari, siue ista quotidie feras inuenire, siue semper scire iudicemus. Pudendúmque rursus, omnia animalia, quæ sint salutaria ipsis, nosse, præter hominem. Sed maiores, oculorum quoque medicamentis aconitum misceri, saluberrimè promulgauere, aperta professione malum quidem nullum esse sine aliquo bono. Fas ergo nobis erit, qui nulla diximus venena, monstrare quale sit aconitum, vel deprehendendi gratia. Foliá habet cyclamini aut cucumeris, non plura quatuor, ab radice leniter hirsuta. Radicem modicā cammaro similem marino. Quare quidam cammaron appellauere, alij thelyphonon, ex qua diximus causa. Radix incuruatur paulum scorpionum modo, quare & scorpion aliqui appellauere. Nec defuere, qui myoctonon appellare mallent, quoniam prócul & è longinquo odore mures necat. Nascitur in nudis cautibus, quas aconas nominant. Et ideo aconitum aliqui dixere, nullo iuxta, ne puluere quidem nutriente. Hanc aliqui rationem nominis attulere. Alij, quoniam vis eadem in morte esset, quæ cotibus ad ferri aciem deterendam, statímque admota velocitas sentiretur.

De æthiopide, & agerato, & aloe, & alcea, & alypo, & alsina, & androsace, & androsæmo, & ambrosia, & anoni, & anagyro, & anonymo.

CAP. IIII.

AEthiopis folia habet phlomo similia, magna & multa, & hirsuta ab radice. Caulem quadrangulum, scabrum, similem arcio, multis concauum alis, semen eruo simile, candidum, geminum radices numerosas, longas, plenas, molles, glutinosas gustu. Siccæ nigrescunt, durantúrque, vt cornua videri possint. Præter Aethiopiam nascuntur, & in Ida monte Troadis, & in Messenia. Colliguntur autumno, siccantur in Sole aliquot diebus, ne situm sentiant. Medentur vuluis, potæ in vino albo, ischiadicis, pleuriticis, faucibus scabris, decoctæ potu dantur. Sed quæ ex Aethiopia venit eximia est, atque illico prodest. Ageraton ferulacea est, duorum palmorum altitudine, origano similis, flore bullis aureis. Huius vstæ nidor vrinam ciet, vuluámque purgat, tanto magis insidentibus. Causa nominis non hæc, sed quoniam diutissimè non marcescit. Aloë scillæ similitudinem habet, maior, & pinguioribus foliis ex obliquo striata. Caulis eius tener est, rubens medius, non dissimilis antherico: radice vna, ceu palo in terram demissa, graui odore, gustu amara. Laudatissima ex India affertur, sed nascitur & in Asia: non tamen ea vtuntur, nisi ad vulnera recentibus foliis: mirificè enim conglutinat, vel succo. Ob id in turbinibus cadorum eam serunt, vt aeizoum maius. Quidam & caulem ante maturitatem seminis incidunt succi gratia, aliqui & folia. Inuenitur & per se lacryma adhærens. Ergo pauimentandum, vbi sata sit, censent, vt lacryma non absorbeatur. Fuere, qui traderent in Iudæa super Hierosolymam metallicam eius naturam: sed nulla magis improba est, neque alia nigrior est, aut humidior. Erit ergo optima pinguis ac nitida, rufi coloris, friabilis, ac iocineris modo coacta, facilè liquescens. Improbanda nigra & dura, harenosa quoque quæ & gustu intelligitur. Gummi adulteratur & acacia. Natura eius spissare, densare, & leuiter calfacere. Vsus in multis, sed principalis aluum soluere, cùm penè sola medicamentorum quæ id præstant confirmet etiam stomachum, adeò non infestet vlla vi contraria. Bibitur drachma: ad stomachi verò dissolutionem, in duobus cyathis aquæ repidæ vel frigidæ, cochlearis mensura, bis térve in die ex interuallis, vt res exigit. Purgationis etiam causa plurimùm tribus drachmis. Efficacior, si pota ea sumatur cibus. Capillum fluentem continet cum vino austero, capite in Sole contra capillum peruncto. Dolorem capitis sedat temporibus & fronti imposita ex aceto & rosaceo, dilutiórque infusa. Oculorum vitia omnia sanari ea conuenit, priuatim prurigines & scabiem genarum: item insignita ac liuida, illita cum melle, maximè Pontico. Tonsillas, gingiuas, & omnia oris hulcera. Sanguinis excreationes, si modicæ sint, drachmæ pondere ex aqua: si minus, ex aceto pota. Vulnerum quoque sanguinem, & vndecunque fluentem sistit per se, vel

ſe, vel ex aceto. Aliâs etiam eſt vulneribus vtiliſsima, ad cicatricem perducens. Eadem inſpergitur exhulceratis genitalibus virorum, condylomatis, rimiſque ſedis aliâs ex vino, aliâs ex paſſo, aliâs ſicca per ſe, vt exigit mitiganda curatio, aut coërcenda. Hæmorthoidum quoque abundantiam leniter ſiſtit. Dyſenteriæ infunditur. Et ſi difficiliùs concoquantur cibi, bibitur à cœna mòdico interuallo. Et in regio morbo tribus obolis ex aqua. Deuorantur & pilulæ cum mellis decocto, aut reſina terebinthina, ad purganda interiora. Digitorum pterygia tollit. Oculorum medicamentis lauatur, vt quod ſit harenoſiſsimum, ſubſidat. Aut torretur in teſta, pennáque ſubinde verſatur, vt poſſit æqualiter torreri. Alcea folia habet ſimilia verbenacæ, qui & periſtereon cognominatur, caules tres aut quatuor, foliorum plenos, florem roſæ, radices albas, cum plurimum ſex, cubitales, obliquas. Naſcitur in pingui ſolo, nec ſicco. Vſus radicis ex vino vel ex aqua dyſentericis, aluo citæ, & ruptis conuulſis. Alypon cauliculus eſt molli capite, non diſsimilis betæ, acre guſtatu ac lentum, mordénſq; vehementer & accendens. Aluum ſoluit in aqua mulſa, addito ſale modico. Minima potio duarum drachmarũ, media quatuor, maxima ſex, ea purgatione quibus datur è gallinaceo iure. Alſine, quam quidam myoſoton appellant, naſcitur in lucis, vnde & alſine dicta eſt. Incipit à media hyeme, areſcit æſtate media: cùm prorepit, muſculorum aures imitatur foliis. Sed aliam docebimus eſſe, quæ iuſtius myoſotis vocetur. Hæc eadem erat quæ helxine, niſi minor minúſque hirſuta eſſet. Naſcitur in hortis, & maximè in parietibus. Cùm teritur, odorem cucumeris reddit. Vſus eius ad collectiones inflammationéſque: & in eadem omnia, quæ helxine, ſed infirmius. Epiphoris peculiariter imponitur: item verendis hulceribúſque, cum farina hordeacea. Succus eius auribus infunditur. Androſaces berba eſt alba, amara, ſine foliis, folliculos in cirris habens, & in his ſemen: naſcitur in maritimis Syriæ maximè. Datur hydropicis drachmis duabus tuſa aut decocta in aqua, vel aceto, vel vino. Vehementer enim vrinas ciet. Datur & podagricis illinitúrque. Idem effectus eſt & ſemini. Androſæmon, ſiue (vt alij appellauere) aſcyton, non abſimile eſt hyperico, de qua diximus, cauliculis maioribus, denſioribúſque, & magis rubentibus. Folia alba rutæ figura: ſemen papaueris nigri. Comæ tritæ ſanguineo ſucco manant. Odor ei reſinoſus. Gignitur in vineis. Ferè medio autumno effoditur, ſuſpenditúrque. Vſus ad purgandam aluum tuſæ cum ſemine, potæque matutinò, vèl à cœna duabus drachmis, in aqua mulſa, vel vino, vel aqua pura, totius potionis ſextario. Trahit bilem: prodeſt iſchiadicis maximè. Sed poſtera die, cappatis radicem reſinæ permiſtam deuorare oportet drachmæ pondere, iterúmque quatridui interuallo eadem facere: à purgatione autem ipſa rubuſtiores vinum bibere, infirmiores aquam. Imponitur & podagris & ambuſtis, & vulneribus, cohibens ſanguinem. Ambroſia vagi nominis eſt, & circa alias herbas fluctuati: fruticem vnum habet denſum, ramoſum, tenuem, trium ferè palmorum, tertia parte radice breuiorem, foliis rutæ. Circa imum caulem in ramulis ſemen eſt vuis dependentibus, odore vinoſo: qua de cauſa botrys à quibuſdam vocatur, ab aliis artemiſia. Coronantur illa Cappadoces. Vſus eius ad ea quæ diſcuti opus ſit. Anonin quidam ononida malunt vocare, ramoſam, ſimilem fœnogræco, niſi fruticoſior hirſutiorque eſſet, odore iucundo, poſt ver ſpinoſa. Eſtur etiam muria condita. Recens verò margines hulcerum erodit. Radix decoquitur in poſca dolori dentium. Eadem cum melle pota, calculos pellit. Comitialibus datur in oxymelite decocta ad dimidias. Anagyros, quam aliqui acopon vocant, fruticoſa eſt, grauis odore, flore oleris: ſemen in corniculis non breuibus gignit, ſimile renibus, quod dureſcit per meſſes. Folia collectionibus imponuntur, difficultérque parientibus adalligantur, ita vt à partu ſtatim auferantur. Quod ſi emortuus hæreat, & ſecundæ menſéſque morentur, drachmæ pondere bibuntur in paſſo folia. Sic & ſuſpirioſis dantur: & in vino vetere ad phalangiorum morſus. Radix diſcutiendis concoquendiſque adhibetur. Semen commanducatum vomitiones facit. Anonymos non inueniendo nomen inuenit. Affertur è Scythia, celebrata Hiceſio, non paruæ autoritatis Medico, item Ariſtogitoni, in vulneribus præclara, ex aqua tuſa & impoſita: pota verò, mammis

præcord

præcordiísque percussis: item sanguinem excreantibus. Putauerunt & bibendam vulneratis. Fabulosa arbitror, quæ adiiciuntur: recente ea, si vratur, ferrum aut æs ferruminari.

De aparine, & arctio, & aspleno, & asclepiade, & astere vel bubonio, & ascyro vel ascyroide, & aphace, & de alcibio, & alectorolopho. CAP. V.

APArinen aliqui omphacocarpon, alij philanthropon vocant, ramosam, hirsutã, quinis senísve in orbem circa ramos foliis per interualla. Semen rotundum, durum, concauum, subdulce. Nascitur in frumentario agro, aut hortis pratísve, asperitate etiam vestium tenaci. Efficax contra serpentes, semine poto ex vino drachma: & cõtra phalangia. Sanguinis abundantiam ex vulneribus reprimunt folia imposita: succus auribus infunditur. Arction aliqui arcturum vocant: similis est verbasco foliis, nisi quòd hirsutiora sunt, caule longo, molli, semine cumini. Nascitur in petrosis, radice tenera, alba, dulcíque. Decoquitur in vino ad dentium dolorem, ita vt contineatur ore decoctum. Bibitur propter ischiada & stranguriam è vino, ambustis imponitur & pernionibus. Fouetur eadem cum radice semine trito in vino. Asplenum sunt qui hemionion vocant, foliis trientalibus multis, radice limosa, cauernosa, sicut filicis, candida, hirsuta: nec caulem, nec florem, nec semen habet. Nascitur in petris, parietibúsque opacis, humidis, laudatissima in Creta. Huius foliorum iure in aceto decocto, per dies XL. poto lienem absumi aiunt: & illinuntur autem, eadem sedante singultus. Non danda fœminis, quoniam sterilitatem facit. Asclepias folia ederæ habet, ramos longos, radices numerosas, tenues, odoratas: floris virus graue, semen securidacæ. Nascitur in montibus. Radices torminibus medentur, & contra serpentium ictus, non solùm potu, sed etiam illitu. Aster ab aliquibus bubonion appellatur, quoniam inguinum præsentaneum remedium est. Cauliculus foliis oblongis duobus aut tribus: in cacumine capitula stellæ modo radiata. Bibitur & aduersus serpentes. Sed ad inguinum medicinam, sinistra manu decerpi iubent, & iuxta cinctus alligari. Prodest & coxendicis dolori adalligata. Ascyron & ascyroides, similia sunt inter se, & hyperico: maiores habet ramos, quod ascyroides vocatur, ferulaceos, omnino rubentes, capitulis paruis, luteis. Semen in calyculis pusillum, nigrum, resinosum. Comæ tritæ velut cruentant. Qua de causa quidam hanc androsæmon vocauere. Vsus seminis ad ischiadicos, poti duabus drachmis in hydromelitis sextario. Aluum soluit, bilem detrahit. Illinitur & ambustis. Aphace tenuia admodum folia habet: pusillo altior lenticula est. Siliquas maiores fert, in quibus terna aut quaterna semina sunt nigriora, & madidiora & minora lenticula. Nascitur in aruis. Natura ei ad spissandum efficacior, quàm lenti: reliquo vsu eosdem effectus habet. Stomachi aluíque fluxiones sistit semen decoctum. Alcibion qualis esset herba, apud autores non reperi. Sed radicem eius & folia trita, ad serpentis morsum imponi & bibi iubent: folia, quantum manus capiat, trita cum vini meri cyathis tribus, aut radicem drachmarum trium pondere cum vini eadem mensura. Alectorolophos, quæ apud nos crista dicitur, folia habet similia gallinacei cristæ, plura, caulem tenuem, semen nigrum in siliquis. Vtilis tussientibus cocta cum faba fresa, melle addito, & caligini oculorum. Solidum semen coniicitur in oculum, nec turbat, sed in se caliginem contrahit. Mutat colorem, sed ex nigro albicare incipit, & intumescit, ac per se exit.

De alo. CAP. VI.

ALum nos vocamus, Græci symphyton petræum, simile cunilæ bubulæ, foliis paruis, ramis tribus aut quatuor à radice, cacuminibus thymi, surculosum, odoratum, gustu dulce, saliuam ciens, radice longa rutila. Nascitur in petris, ideo petræum cognominatum: vtilissimum lateribus, lienibus, renibus, torminibus pectoris, pulmonibus sanguinem reiicientibus, faucibus asperis. Bibitur radix trita, & in vino decocta, & aliquando superlinitur. Quin & commanducata sitim sedat, præcipuéque pulmonem refrigerat. Luxatis quoque imponitur & conuulsis, lieni, interaneis. Aluum sistit cocta in cinere: detractísque folliculis trita cum piperis nouem granis, & ex aqua pota. Vulneribus sanandis

nandis tanta præstantia est, vt carnes quoque, dum coquuntur, conglutinet addita: vnde & Græci nomen imposuere. Ossibus quoque fractis medetur.

De alga, & actæa, & de ampelo agria, & absinthio.

CAP. VII.

ALga rubra & scorpionum ictibus. Actæa graui foliorum odore, caulibus asperis geniculatis, semine nigro, vt ederæ, baccis mollibus, nascitur in opacis & asperis, aquosisque. Datur acetabulo pleno interioribus fœminarum morbis. Ampelos agria vocatur herba, foliis duris ciceracei coloris, qualē in satis diximus, viticulis longis, callosis, rubentibus, qualiter flos, quem Iouis flammam appellauimus in violis, fert semen Punici mali simile acinis. Radix eius decocta in aquæ cyathis ternis, additis vini Coi cyathis duobus, aluum soluit leniter: ideóq; hydropicis datur. Vuluæ vitia & cutis in facie mulierum emēdat. Ischiadicos quoq; vti hac herba prodest, tusa cum foliis, & illita cū succo suo. Absinthij genera sunt plura: Santonicum appellatur à Galliæ ciuitate: Ponticum à Ponto, vbi pecora pinguescunt illo, & ob id sine felle reperiuntur: neque aliud præstantius, multóq; Italico amarius, sed medulla Pontici dulcis. De vsu eius conuenit dicere herbæ facillimæ, atque inter paucas vtilissimæ, præterea sacris populi Romani celebratæ peculiariter. Siquidem Latinarum feriis quadrigæ certant in Capitolio, victórque absinthium bibit: credo, sanitatem præmio dari honorificè arbitratis maioribus. Stomachum corroborat, & ob hoc sapor eius in vina transfertur, vt diximus. Bibitur & decoctum aqua, ac postea nocte & die refrigeratum sub dio, decoctis sex drachmis foliorum cū ramis suis in cælestis aquæ sextariis tribus: oportet & salem addi. Vetustissimè in vsu est. Bibitur & madefacti dilutum: ita enim appellatur hoc genus. Diluti ratio, vt (quisquis fuerit modus aquæ) tegatur per triduum. Tritum rarò in vsu est, sicut & succus expressi. Exprimitur autē, cùm primùm semen turgescit, madefactum aqua triduo recens, aut siccum septem diebus. Deinde coctum in æneo vase ad tertias x. heminis in aquæ sextariis x l v. iterúmq; percolatum herba lentè coquitur ad crassitudinem mellis, qualiter ex minore centaureo quæritur succus. Sed hic absinthij, inutilis stomacho capitiq; est, cùm sit ille decocti saluberrimus. Nanque astringit stomachum, bilémque detrahit, vrinam ciet, aluum emollit, & in dolore sanat: ventris animalia pellit, malaciam stomachi & inflationes discutit cum sili & nardo Gallico, aceto exiguo addito. Fastidia absterget, concoctiones adiuuat. Cruditates detrahit cum ruta, & pipere & sale. Antiqui purgationis causa dabāt, cum marinæ aquæ veteris sextario, seminis sex drachmis, cum tribus salis, & mellis cyatho. Efficacius purgat duplicato sale. Diligenter autem teri debet, propter difficultatem. Quidam & in polenta dedere supra dictum pondus, addito pulegio: alij cōtra paralysin: alij pueris folia in fico, sic vt amaritudinem fallerent. Thoracem purgat cum iride sumptum. In regio morbo crudum bibitur cum opio, aut adianto. Aduersus inflationes calidum paulatim sorbetur ex aqua: iocineris causa cum Gallico nardo: lienis, cum aceto, aut pulte, aut fico sumitur. Aduersatur fungis ex aceto: item visco: cicutæ ex vino, & muris aranei morsibus, draconi marino, scorpionibus. Oculorum claritati multum confert. Epiphoris cum passo imponitur: suggillatis cum melle. Aures decoctum eius vaporis suffitu sanat: aut si manat sanies, cum melle tritum. Vrinam ac menses cient tres quatuórve ramuli, cum Gallici nardi radice vna, cyathis aquæ v i. Menses priuatim cum melle sumptum, & in vellere appositum. Anginis subuenit cum melle & nitro. Epinyctidas ex aqua sanat: vulnera recentia, priùs quàm aqua tangantur, impositum: præterea capitis hulcera. Peculiariter ilibus imponitur, cum Cypria cera, aut cum fico. Sanat & pruritus. Non est dandum in febri. Nauseas maris arcet in nauigationibus potum: inguinum tumorem in ventrali habitum. Somnos allicit olfactum, aut inscio sub capite positum. Vestibus insertum tineas arcet. Culices ex oleo perunctis abigit, & fumo, si vratur. Attramētum librarium ex diluto eius temperatum, literas à musculis tuetur: capillum denigrat absinthij cinis, vnguento rosaceóque permistus. Est & absinthium marinum, quod quidam Seriphium vocant, probatissimum in Taposiri Aegypti. Huius ramum Isiaci præferre solenne habent: angu-

stius

stius priore, minúsque amarum, stomacho inimicum, aluum mollit, pellitq; animalia interaneorum. Bibitur cum oleo & sale, aut in farinæ trimestris sorbitione dilutum. Coquitur, quantum manus capiat, in aquæ sextario ad dimidias.

De ballote, & botrye fruticosa, & brabyla, & bryo & bupleuro, & catanance, & calla, & circęa, & cirsio, & cratæogono, & thelygono, & crocodilio, & cynosorchi, & chrysolachano, & cucubalo, & conferua.

CAP. VIII.

† Ballotes folia nihil prorsus vicinitatis habent cũ foliis porri. Quare hic aut Marrubij legendũ est, nõ Porri: aut fatẽdum est, Plinium vocare Græcorum vicinitate deceptum, πράσον, hoc est porrum, ἀντὶ τοῦ πρασίου, hoc est, pro marrubio accepisse.

Balloten alio nomine melamprasion Græci vocãt, herbam fruticosam, angulosis caulibus nigris, hirsutis foliis vestientibus, maioribus quàm † porri, & nigrioribus, grauiè olentibus. Vis eius efficax aduersus canis morsus, ex sale foliis tritis imposita: item ad cõdylomata, coctis cinere, in folio oleris. Purgat & sordida hulcera cum melle. Botrys fruticosa herba est, luteis ramulis. Semen circa totam nascitur: folia cichorio similia. Inuenitur in torrentium ripis. Medetur orthopnoicis. Hoc Cappadoces ambrosiam vocãt, alij artemisiam. Brabyla spissandi vim habet cotonei mali modo: nec amplius de ea tradunt authores. Bryon, marina herba sine dubitatione est, lactucæ foliis similis, rugosa veluti cõtracta, sine caule, ab ima radice exeuntibus foliis. Nascitur in scopulis maximè, testísque terra comprehensis. Præcipua siccandi ei spissandíque vis, & collectiones omnes inflammationésque cohibendi, præcipuè podagræ, & quicquid refrigerare opus sit. Bupleuri semen ad ictus serpentium dari reperio, fouerique plagas decocta ea herba, adiectis foliis mori aut origani. Catanãcen thessalam herbam, qualis sit, à nobis describi superuacuum est, cùm sit vsus eius ad amatoria tantum. Illud non ab re est dixisse ad deregendas Magicas vanitates, electam ad hunc vsum coniectura, quoniam arescens contraheret se ad speciem vnguium milui exanimati. Eadem ex causa & cemos silebitur à nobis. Calla duorũ generum est. Vna similis aro. Nascitur in arationibus. Colligitur antequã inarescat, vsusque eodem habet, quos arum. Bibitur quoque radix huius ad exinaniendas aluos, mensesque mulierum: item caules cum foliis in leguminibus decocti, sanãt tenesmon. Alterũ genus eius quidam anchusam vocant, alij rhinochisiam. Folia lactucæ longiora, plumosa, radice rubra, quæ ignes sacros cum flore polentę sanat imposita: iocinoris autem vitia, in vino albo pota. Circæa strychno satiuo similis est, flore nigro, pusillo, paruo semine, vt milij, nascente in quibusdam corniculis, radice semipedali, triplici fermè aut quadruplici, alba, odorata, gustus calidi. Nascitur in apricis saxis. Diluitur in vino, bibitúrque ad dolorem vuluæ & vitia. Macerari oportet in sextariis tribus quadrantem radicis tusæ, noctem & diem. Trahit eadem potio & secundas: semine lac minuitur, in vino aut mulsa aqua poto. Cirsion cauliculus est tener duũm cubitorum, triangulo similis, foliis spinosis circundatus. Spinæ molles sunt. Folia bouis linguæ similia, minora, subcandida, & in cacumine capitula purpurea, quæ soluuntur in lanugines. Hanc herbam radicémve eius adalligatam, dolores varicum sanare tradunt. Cratæogonon spicæ tritici simile est, multis calamis ex vna radice emicantibus, multorúmque geniculorum. Nascitur in opacis, semine milij, vehementer aspero gustu: quòd si bibant ex vino ante cœnam, tribus obolis in cyathis aquæ totidem, mulier ac vir, ante conceptum diebus xl virilis sexus partũ futurum aiunt. Est & alia cratæogonos, quæ thelygonos vocatur. Differentia intelligitur lenitate gustus. Sunt qui florem cratæogoni bibentes mulieres, intra xl diem cõcipere tradant. Eadem sanant hulcera vetera nigra cum melle: explent sinus hulcerum, & atropha carnosiora faciunt: purulenta expurgant: panos discutiunt: podagras, collectionésque omnes leniunt, peculiariter mammarum. Theophrastus arboris genus intelligi voluit cratæogonon siue cratægona, quã Itali aquifoliam vocant. Crocodilion chamęleontis herbæ nigræ figurã habet radice longa, æqualiter crassa, odoris asperi. Nascitur in sabuletis. Pota sanguinem per nares pellit copiosum crassũmq;, atq; ita lienem consumere dicitur. Cynosorchin aliqui orchin vocant, foliis oleæ, mollibus, ternis, per semipedem longitudinis in terra stratis, radice bulbosa, oblonga duplici ordine, superiore quæ durior est, & inferiore quæ mollior. Eduntur vt bulbi cocti, in vineis ferè inuenti. Ex his radicibus si

maiorem

maiorem edant viri,mares generari dicunt:si minorem fœminæ,alterum sexum. In Thessalia molliorem in lacte caprino viti bibunt ad stimulandos coitus,duriorem verò ad inhibendos. Aduersatur alter alteri. Chrysolachanum in pineto,lactucæ simile nascitur. Sanat neruos incisos,si confestim imponatur. Et aliud genus chrysolachani traditur, flore aureo,foliis oleris. Coctum estur,vt olus molle. Herba hac adalligata morbū regium habentibus,ita vt spectari ab his possit,sanari id malum traditur. De chrysolachano nec satis dici scio,nec plura reperio. Nanque & hoc vitio laborauere proximi vtique herbarij nostri,quòd ipsis notas,velut vulgares,strictim & nominibus tantùm indicauere: tanquā coagulo terræ aluum sisti,stranguriam dissolui,si bibatur ex vino aut aqua. Cucubali folia trita cum aceto,serpentium ictibus & scorpionum mederi. Quidam hanc alio nomine strumum appellant,alij Græcè strychnon: Acinos habet nigros. Ex his cyathus succi cum mulsi duobus,medetur lumbis:item capitis doloribus cum rosaceo infusus. Ipsa strumis illita. Peculiaris est Alpinis maximè fluminibus cōferua,appellata à conferruminando,spongia aquarum dulcium verius,quàm muscus aut herba,villosæ dēsitaris atq; fistulosæ. Curatum ea scio,omnibus ferè ossibus cōfractis,prolapsum ex arbore alta putatorē circundata vniuerso corpori,aquam suam inspergētibus,quoties inaresceret,raróq; nec nisi deficientē herbā mutationis causa resoluentibus,conualuisse vix credibili celeritate.

De cocco Gnidio,& dipsaco,& dryopteri,& dryophono,& elatine, & empetro siue calcifraga,& epipacti siue elleborine,& epimedio,& enneaphyllo,& filice,& de femore bubulo, & galeopside siue galeobdolo, & glauce siue eugalacto.

CAP. IX.

Cocco gnidio color cocci, magnitudo grano piperis maior,vis ardens. Itaque in pane deuoratur,ne adurat,cùm gulam transit. Huic vis præsentanea contra cicutam. Sistit aluum. Dipsacos folia habet lactucæ,bullásq; spinosas in dorsi medio, caulē duûm cubitorum,iisdem spinis horridum, genicula eius binis foliis amplectentibus, concauo alarum sinu,in quo subsistit ros salsus. In cacumine capitula sunt echinata spinis. Nascitur in aquosis. Sanat rimas sedis. Item fistulas decocta in vino radice,vsque dum sit crassitudo ceræ,vt possit in fistula collyrium mitti. Item verrucas omnium generum. Quidam & alarum, quas suprà diximus,succum illinunt his. Dryopteris filici similis, in arboribus nascitur,tenui foliorum subdulcium incisura, radice hirsuta. Vis ei caustica est. Ideo psilothrum est radix tusa. Illinitur enim,vsque dum sudores euocet: iterúmque & tertiò,ita ne sudor abluatur. Dryophonon similis herba est, cauliculis tenuibus,cubitalibus,circundatis vtrinque foliis,pollicari amplitudine, qualia oxymyrsines, sed candidioribus mollioribúsque,flore candido sambuci. Edunt cauliculos decoctos. Semine verò eius pro pipere vtuntur. Elatine folia habet helxinæ,pusilla,pilosa,rotunda, semipedalibus ramulis quinis senísve, à radice statim foliosis. Nascitur in segetibus,acerba gustu,& ideo oculorum fluxionibus efficax, foliis cum polenta tritis & impositis, subdito linteolo. Eadem cum lini semine cocta sorbitionis vsu dysenteria liberat. Empetron,quā nostri calcifragā vocant, nascitur in montibus maritimis,ferè in saxo: quò propius mari fuerit, minus salsa est, potáque bilem trahit ac pituitas: quò longius magísque terrena, amarior sentitur. Trahit aquam. Sumitur autem in iure aliquo, aut in hydromelite. Vetustate vires perdit. Recens vrinas cier decoctum in aqua vel tritum, calculósque frangit. Qui fidem promisso huic quærunt,affirmant lapillos,qui subferuefiant vnà,rumpi. Epipactis,ab aliis elleborine vocatur,parua herba, exiguis foliis, iocineris vitiis vtilissima, & contra venena pota. † Epimenidion caulis est non magnus, ederæ foliis denis atque duodenis,nunquàm florens,radice tenui, nigra, graui odore. Nascitur in humidis,& huic spissandi refrigerandíque natura, fœminis cauenda. Folia in vino trita virginum mammas cohibent. Enneaphyllon, longa folia nouena habet, causticæ naturæ. Imponitur lana circundatum,ne vrat latus: continuò enim pustulas excitat, lumborum doloribus & coxendicum vtilissimum. Filicis duo genera nec florem habent, nec semen.

† Repone Epimediū, vel antea legebatur. Nā epimenidiū scilla genus est, de quo suprà egit lib. 19 ca pit. Epimedium autem hic legendū esse, satis constat ex Dioscoride, apud quem hæc omnia penè ad verbum leguntur.

Pterin Græci vocant,alij blechnon,cuius ex vna radice complures exeunt filices,bina etiam cubita excedentes longitudine,non graues odore.Hanc marem existimant. Alterum genus thelypterin Græci vocant,alij nymphæam pterin.Est autem singularis atque non fruticosa,breuior,molliórque & densior,foliis ad radicem canaliculata. Vtriusque radice sues pinguescunt.Folia vtriusque lateribus pinnata,vnde nomen Græci imposuere.Radices vtrique longæ in obliquum,nigræ,præcipuè cùm inaruere. Siccari autem eas Sole oportet.Nascuntur vbique,sed maximè frigido solo. Effodi debent Vergiliis occidentibus.Vsus radicis in trimatu tantum,neque anteà,neque posteà.Pellunt interaneorũ animalia,ex his tænias cum melle:cætera ex vino dulci triduo potæ. Vtraque stomacho inutilissima. Aluum soluit:primò bilem trahens, mox aquam:melius tænias cum scammonij pari pondere.Radix eius duûm obolorum pondere ex aqua,post vnius diei abstinentiam bibitur,melle prægustato contra rheumatismos.Neutra danda mulieribus,quoniam grauidis abortum,cæteris sterilitatem facit.Farina earum hulceribus tetris inspergitur:iumentorum quoque in ceruicibus.Folia cimicem necant:serpentem non recipiũt. Ideo substerni vtile est in locis suspectis:vstæ etiam fugant nidore. Fecere Medici huius quoque herbæ discrimen.Optima Macedonica est,secunda Cassiopica.Femur bubulum appellatur herba,neruis & ipsa vtilis,recens in aceto ac sale trita.Galeopsis,aut vt alij,galeobdolon vel galion,caulem & folia habet vrticæ læuiora,& quæ grauem odorem trita reddant:flore purpureo.Nascitur circa sepes ac semitas vbique. Folia cauléque duritias & carcinomata sanant ex aceto trita & imposita:item strumas.Panos & parotidas discutiunt.Ex vsu est & decocto succo fouere.Putrescentia quoque & gangrænas sanat cum sale.Glaux antiquitus eugalacton vocabatur,cytiso & lenticulæ foliis similis:auersa candidiora.Rami in terram serpunt quini seníve,admodum tenues ab radice. Flosculi purpurei exeunt.Inuenitur iuxta mare.Coquitur in sorbitione similaginis,ad excitãdam vbertatem lactis.Eam qui hauserint,balineis vti conuenit.

De glaucio,& glycyside,& gnaphalio,siue chamæzelo,& galedrago,& holco, & hyosiri,& holosteo,& hippophæsto. CAP. X.

Glaucion in Syria & Parthia nascitur,humilis herba,densis foliis,ferè papaueris,minoribus tamen sordidioribúsque,odoris tetri,gustus amari cum astrictione.Granum habet crocei coloris.Hoc in olla fictili luto circunlitum,in clibanis calefaciunt: deinde exempto succum exprimunt eiusdem nominis. Vsus est & succi, & foliorum, si terantur, aduersus epiphoras, quæ vniuersæ vno impetu cadunt.Hinc temperatur collyrium, quod Medici diaglaucion vocant. Lactis quoque vbertas intermissa restituitur. Sumitur eius rei causa ex aqua. Glycyside, quam aliqui pæoniam, aut pentorobon vocant, caulem habet duûm cubitorum,comitantibus duobus aut tribus,subrutilum, cute lauri: folia qualia isatis, pinguiora,rotundioráque,& minora:semen in siliquis,aliud grano rubente,aliud nigro.Duo autem genera sunt. Fœmina existimatur,cuius radicibus seu balani longiores circiter octo aut sex adhærent.Mas plures habet,quoniam nõ vna radice nixus est,palmi altitudine,candidáque.Ea gustu astringit.Fœminæ folia myrrham redolent, & densiora sunt. Nascuntur in syluis.Tradunt noctu effodiendas, quoniam pico Martio impetum in oculos faciente, interdiu periculosum sit. Radix verò cùm effodiatur,periculum esse ne sedes procidat.Magna id vanitate ad ostentationem rei fictum arbitror. Vsus in his diuersus. Rubra enim grana rubentis menses sistunt, x v. ferè pota in vino nigro.Nigra grana vuluis medentur, ex passo aut vino totidem pota.Radix omnes ventris dolores sedat in vino,aluúmque purgat: sanat opisthotonum, morbum regium, renes,vesicam:matricem autẽ & stomachum decocta in vino:aluúmque sistit:estur etiam contra malum mentis: sed in medendo quatuor drachmæ satis sunt. Grana nigra auxiliãtur & suppressionibus nocturnis,in vino pota quo dictum est numero. Stomachi verò erosionibus, & esse ea & illinire prodest. Suppurationes quoque discutiuntur: recentes nigro semine,veteres rubro. Vtrunque auxiliatur à serpente percusis: & pueris contra calculos,incipiente strãguria.Gnaphalion alij chamæzelon vocãt,cuius foliis albis mollibúsq

libúsque pro tomento vtuntur:sanè & similia sunt. Datur in vino austero ad dysenteriam: ventris solutiones,mensésque mulierum sistit. Infunditur autem tenesmo. Illinitur & putrescentibus hulcerum. Galedragon vocat Xenocrates leucacantho similem, palustrem & spinosam,caule ferulaceo,alto,cui summo capite inhæret simile ouo. In hoc crescente ætate vermiculos nasci tradunt,quos pyxide conditos adalligari cum pane brachio ad eam partem,qua dens doleat,miréque illico dolorem tolli. Valere nõ diutius anno, & ita si terram non attigerit. Holcus in saxis nascitur siccis. Aristas habet in cacumine tenues, culmo,quale ordeum restibile. Hæc circa caput alligata,vel circa lacertum,educit è corpore aristas. Quidam ob id aristidam vocant. Hyosiris intubo similis,sed minor, & tactu asperior:vulneribus contusa præclarè medetur. Holosteon sine duritia est herba, ex aduerso appellata à Græcis,sicut fel dulce,tenuis vsque in capillamenti speciem, longitudine quatuor digitorum,ceu gramen,foliis augustis,astringens gustu. Nascitur in collibus terrenis. Vsus eius ad conuulsa rupta,in vino pota. Vulnera quoque conglutinat. Nam & carnes coguntur,addita. Hippophæston nascitur in spinis,ex quibus fiunt æneæ fullonię, sine cauliculo,sine flore,capitulis tantum inanibus,& foliis paruis,multis,herbacei coloris,radiculas habens albas,molles. Succus earum exprimitur æstate,ad soluẽdam aluum, tribus obolis,maximè in comitialibus morbis,& tremulis hydropicis. Contra vertigines, orthopnœas,paralyseis incipientes.

De hypoglossa,& hypecoo,Idæa,isopyro,lathyri,leontopetalo,lycopside,lithospermo,lapide vulgari,de limeo,leuce, & leucographi. CAP. XI.

HYpoglossa folia habet figura syluestris myrti,concaua,spinosa,& in his ceu linguas folio paruo exeunte de foliis. Capitis dolorem corona ex his imposita minuit. Hypecoon in segetibus nascitur,foliis rutæ. Natura eius eadem quæ papaueris succo. Ideæ herbæ folia sunt,quæ oxymyrsines:adhærent his velut pampini,in quibus flos. Aluum, mensésque,& omnem abundantiam sanguinis sistit. Spissandi cohibendíque naturam habet. Isopyron aliqui † phaselion vocant,quoniam folium,quod est aniso simile, in pampinos torquetur. Capitula sunt in summo caule tenuia,plena seminis melanthij. Contra tussim & cætera pectoris vitia,ex melle aut aqua mulsa,item iocineri vtilissima. Lathyris folia habet multa,lactucæ similia,tenuiora,germina multa,in quibus semen tuniculis cõtinetur,vt capparis,quæ cùm inaruere,eximuntur grana piperis magnitudine, candida, dulcia,facilia purgatu. Hæc vicena in aqua pura aut mulsa pota,hydropicos sanant. Trahunt & bilem. Qui vehementiùs purgari volunt,cum folliculis ipsis sumunt ea: nam stomachum lædunt. Itaque inuentum est,vt cum pisce aut iure gallinacei sumerentur. Leontopetalon alij rhapeion vocant,folio brassicæ,caule semipedali: alæ multæ, semen in cacumine in siliquis ciceris modo: radix rapo similis, grandis, nigra. Nascitur in aruis. Radix aduersatur omnium serpẽtum generibus est vino pota:nec alia res celeriùs proficit. Datur & ischiadicis. Lycopsis longioribus, quàm lactuca, est foliis,crassioribúsque. Caule longo, hirsuto, adnatis multis cubitalibus, flore paruo, purpureo. Nascitur in campestribus. Illinitur cum farina hordeacea igni sacro. Sudorem in febribus mouet, succo aquæ calidæ admisto. Inter omnes herbas lithospermo nihil est mirabilius. Aliqui ægonychon vocant, alij Diospyron,alij Heracleos. Herba quincunc ialis ferè, foliis duplo maioribus,quàm rutæ,ramulis surculosis,crassitudine iunci:gerit iuxta folia singulas veluti barbulas, & earum in cacuminibus lapillos candore & rotunditate margaritarũ, magnitudine ciceris, duritia verò lapidea. Ipsi,quà pediculis adhæreant, cauernulas habent, & intus semen. Nascitur & in Italia, sed laudatissimum in Creta. Nec quicquam inter herbas maiore quidem miraculo aspexi. Tantus est decor, velut aurificum arte alternis inter folia candicantibus margaritis:tam exquisita difficultas lapidis ex herba nascentis. Iacere atque humi serpere authores tradunt. Ego vulsam,non hærentem vidi. Iis lapillis drachmæ pondere potis in vino albo calculos frangi,pellíque constat,& stranguriam discuti. Neque in alia herbarum fides est visus statim,ad quam medicinam nata sit.

† Aliàs, phasiolum, vt apud Dioscor. & Gal. li. 6. Simp. med.

Est autem eius species, vt etiam sine autore visu statim nosci possit. Lapis vulgaris iuxta flumina fert muscum siccum, canum. Hic fricatur altero lapide, addita hominis saliua: illo lapide tangitur impetigo. Qui tangit, dicit, φεύγετε κανθαρίδες, λύκος ἄγριος ὔμμε διώκει. Limeum herba appellatur à Gallis, qua sagittas in venatu tingunt medicamento, quod venenum ceruarium vocant. Ex hac in tres modios saliuati additur, quantũ in vna sagitta addi solet: ita offa demittitur boum faucibus in morbis. Alligari posteà ad præsepia oportet, donec purgentur (insanire enim solent) si sudor insequitur, aqua frigida perfundi. Leuce Mercuriali similis, nomen ex causa accepit, per medium folium candida linea trãscurrente: quare mesoleucon quidam vocant. Succus eius fistulas sanat: ipsa contrita, carcinomata. Fortassis eadem sit, quæ leucas appellatur, contra omnia marina venena efficax. Speciem eius autores non tradunt, nec aliud, quàm syluestrem latioribus foliis esse efficaciorem, hanc semine acriorem. Leucographis qualis esset, scriptum nõ reperi: quod eò magis miror, quoniam vtilis proditur sanguinem excreantibus, tribus obolis cũ croco: item cœliacis, trita ex aqua & apposita: profluuio fœminarum, oculorum quoque medicamentis, & explendis hulceribus, quæ fiunt in teneris partibus corporis.

De medio, & myosota, & myagro, & natrice, & othone, & onosma, & onopordo, & osyri, & oxye, & batrachio, & polygono, & leucanthemo, & phyteuma, & phyllo, & phellãdrio, & phalari, & polyrrhyzo, & proserpinaca, & de rhacoma, de reseda, & stœchade. CAP. XII.

Medion folia habet iridis satiuæ, caulem tripedalem, & in eo florem grandem, purpureum, rotundum, semine minuto, radicem semipedalem. In saxis opacis nascitur. Radix drachmis duabus cum melle menses fœminarum sistit ecligmate per aliquot dies sumpto. Semen quoque in vino, tritum, contra abundantiam fœminarum datur. Myosota siue myosotis, læuis herba, caulibus pluribus ab vna radice, aliquatenus rubentibus, concauis, ab imo foliis angustis, oblongis, dorso acuto, nigris, per interualla assiduè geminatis, tenuibus cauliculis ex alis prodeuntibus, flore cæruleo. Radix digitali crassitudine, multis capillamentis fibrata. Vis ei septica & exhulceratrix, ideóque ægilopas sanat. Tradunt Aegyptij, mensis quem Thiatin vocant die XXVII. ferè in Augustum mensem incurrente, si quis huius herbæ succo inungatur manè priusquàm loquatur, nõ lippiturum eo anno. Myagros herba ferulacea est foliis similis rubiæ, tripedanea. Semen oleosum, quod & fit ex eo. Medetur oris hulceribus perunctis hoc succo. Herba, quæ vocatur nigina, tribus foliis longis intubaceis, illita cicatrices ad colorem reducit. Natrix vocatur herba, cuius radix euulsa virus hirci redolet. Hac in Piceno à fœminis abigunt, quos mira persuasione Fatuos vocant: ego species lymphantium hoc modo animorum esse crediderim, qui tali medicamento iuuentur. Odontitis inter fœni genera est, cauliculis densis ab eadem radice, geniculatis, triangulis, nigris. In geniculis folia parua habet, longiora tamen quàm polygonon. Semen in alis hordeo simile, florem purpureum, pusillum. Nascitur in pratis. Decoctum cauliculorum eius in vino austero, quantum manus capiat, dentium dolori medetur, ita vt contineatur ore. Othonne in Syria nascitur, similis erucæ, perforatis crebrò foliis, flore croci: quare quidam anemonem vocauerunt. Succus eius oculorum medicamentis conuenit. Mordet enim leuiter & excalfacit, astringítq; siccando. Purgat cicatrices & nubeculas, & quicquid obstat. Quidam tradũt lauari, atq; ita siccatam digeri in pastillos. Onosma longa folia habet ferè ad tres digitos in terra iacẽtia, tria, ad similitudinem anchusæ incisa, sine caule, sine flore, sine semine. Prægnans si 'edat eam, aut supergradiatur, abortum facere dicitur. Onopordon si comederint asini, crepitus reddere dicuntur. Trahit vrinas & menses, aluum sistit, suppurationes & collectiones discutit. Osyris ramulos fert nigros, tenues, lentos, & in iis folia nigra ceu lini: seménque in ramulis nigrum initio, dein colore mutato rubescens. Smegmata mulieribus faciũt ex his. Radicum decoctum potum, sanat arquatos. Eædem, priusquàm maturescat semen concisæ, & Sole siccatæ, aluum sistunt. Post maturitatem verò collectæ, & in sorbitione decoctæ, rheumatismis ventris medentur, & per se tritæ ex aqua cælesti bibuntur. Oxys folia

folia terna habet. Datur ad stomachum dissolutum. Edunt & qui enterocelen habent. Polyanthemum, quam quidam batrachion appellāt, caustica vi exhulcerat cicatrices, & ad colorem reducit. Eadémque vitiligines concorporat. Polygonon Græci vocant, quam nos sanguinariam: non attollitur à terra, foliis rutæ, semine graminis. Succus eius infusus naribus supprimit sanguinem: & potus cum vino, cuiuslibet partis profluuium, excretionésque cruentas inhibet. Qui plura genera polygoni faciunt, hanc marem intelligi volunt, appellaríque à multitudine seminis, aut densitate fruticis calligonon. Alij polygonaton à frequentia geniculorum: alij theuthalida, alij carcinetron, alij clema, multi myrtopetalon. Necnon inueniuntur, qui hanc fœminam esse dicunt: marem autem maiorem, minúsque nigram, & geniculis densiorem, semine sub omnibus foliis turgescētem. Quocunque hæc modo se habeant, vis earum est spissare ac refrigerare. Semina aluum soluūt, largiùs sumpta vrinam cient, rheumatismos cohibent: qui si non fuere, non prosunt. Stomachi feruori folia imponunrur: vesicæ dolori illinuntur, & ignibus sacris. Succus & auribus purulentis instillatur & oculorum dolori per se. Dabatur & in febribus ante accessiones duobus cyathis in tertianis, quartanísve præcipuè: item cholericis, dysentericis, & in solutione stomachi. Tertium genus oreon vocatur, in montibus nascens, harundini teneræ simile, vno caule, densis geniculis, & in se fractis, foliis autem piceæ, radicis superuacuæ, inefficacius quàm superiora. Peculiare ischiadicis. Quartum genus syluestre appellatur, penè arboris modo frutex, radice lignosa, stirpe cedri rubicundo: ramis sparti, binûm palmorum, nigris geniculorum ternis quaternísve articulis. Huic quoque spissandi natura, sapor mali cotonei. Decoquitur in aqua ad tertias, aut aridi farina inspergitur & oris hulceribus, & attritis partibus. Propter gingiuarum verò vitia ipsa commanducatur. Nomas sistit, omniáque quæ serpunt, aut difficilem cicatricem habent. Priuatim verò sanat à niue facta hulcera. Herbarij & ad anginas vtuntur illa: & in capitis dolore coronam ex ea imponunt: & contra epiphoras collo circundant. In tertianis quidam sinistra manu euulsam adalligāt: adeò contra profluuia sanguinis, nec vllam magis aridam quàm polygonum, seruant. Pancration aliqui scillam pusillam appellare malunt, foliis albi lilij longioribus crassioribúsque, radice bulbi magni, colore ruso. Aluum soluit, succo, cum farina erui sumpto: hulcera purgat. Hydropicis spleneticísque cum melle datur. Alij decoquunt eam, donec aqua dulcis fiat: eáque effusa, radicem terentes digerunt in pastillos Sole siccatos: & posteà vtuntur ad capitis hulcera, & cætera quæ repurganda sunt. Item ad tussim, quantum tribus digitis apprehenderint, in vino dantes, & ad lateris dolores, aut peripneumonicis eclìgmate. Propter ischiada in vino bibendum, & propter tormina mensésque ciendos. Peplos, quam aliqui sycen, alij meconion aphrodes vocant, ex vna radice tenui fruticat, foliis rutæ paulo latioribus, semine sub foliis rotundo, minore quàm candidi papaueris. Inter vites ferè colligitur messibus: siccatúrque cum fructu suo, subiectis aquis, in quas excidat. Hoc poto aluus soluitur, bilis ac pituita detrahitur. Media potio est acetabuli mēsura, in aquæ mulsæ heminis tribus. Et cibis inspergitur obsoniísque ad molliendam aluum. Periclymenos fruticat & ipsa, ex interuallo duo folia habens, subcandida, mollia. In cacumine autem semen inter folia durum, & quod difficile euellatur. Nascitur in aruis ac sepibus, conuoluens se adminiculis quibuscunque. Semen eius in vmbra siccatum tunditur, & in pastillos digeritur. Hi resoluti dantur in vini albi cyathis tribus, tricenis diebus, ad lienem: eúmque vrina cruenta, aut per aluum absumit: quod intelligitur à decimo statim die. Vrinā cient & folia decocta: quæ & orthopnoicis prosunt. Partum quoque adiuuant, secundásque pellunt pota simili modo. Pelecinum in segetibus diximus nasci, fruticosam cauliculis, foliis ciceris. Semen in siliquis fert, corniculorum modo aduncis, ternis quaternísve, quale gith nouimus, amarum, stomacho vtile. Additur in antidotis. Polygala palmi altitudinem petit, in caule summo foliis lenticulæ, gustu astricto, quæ pota lactis abundantiā facit. † Poterion, aut (vt alij vocant) phrynion, vel neurada, largè fruticat, spinis retorrida, lanugine spissa, foliis paruis, rotundis, ramulis longis, mollibus, lentis, tenuibus, flore longo, herbacei coloris: seminis nulli vsus, sed gu

† Melius in vetust. codic. Poterion (alij vocant phrynion vel neurada) largè fruticat.

ſed guſtu acuto & odorato. Inuenitur in aquoſis collibus. Radices habet duas aut tres, binûm cubitorum in altitudine, neruoſas, candidas, firmas. Circunfoditur autumno, & præciſo frutice dat ſuccum gummi ſimilem. Radix mira vulneribus ſanandis traditur, præcipuéque neruis vel præciſis illita. Decoctum quoque eius cum melle potum diſſolutiones neruorum, & infirmitates, & inciſuras iuuat. Phalangites, à quibuſdam phalangion vocatur, ab aliis leucanthemon, vel (vt in quibuſdam exemplaribus inuenio) leucacantha. Ramuli ſunt ei nunquàm pauciores duobus, in diuerſa tendentes: flos candidus, lilio rubro ſimilis, ſemine nigro, lato, ad lenticulæ dimidiæ figuram, multo tenuiore, radice herbacei coloris. Huius folio vel flore vel ſemine auxiliantur contra ſcorpionum, phalangiorúmque, & ſerpentium ictus: item contra tormina. Phyteuma qualis ſit, deſcribere ſuperuacuũ habeo, cùm ſit vſus eius tantùm ad amatoria. Phyllon à Græcis vocatur herba in ſaxoſis montibus, fœmina magis herbacei coloris, caule tenui, radice parua ſemine rotundo, papaueri ſimili. Hæc ſui ſexus facit partus: mares autem ſemine tantùm differens, quod eſt incipientis oliuæ. Vtrunque bibitur in vino. Phellandrion naſcitur in paluſtribus, folio apij. Bibitur ſemen eius propter calculos & veſicæ incommoda. Phalaris thyrſum habet longum, tenuem, ceu calamum, in ſummo florem inclinatũ: ſemen ſimile ſeſamæ. Et hoc calculos frangit, potum ex vino vel aceto vel cum melle & lacte. Idem & vitia veſicæ ſanat. Polyrrhizon folia habet myrti, radices multas. Hæ tuſæ dantur in vino cõtra ſerpentes: proſunt & quadrupedibus. Proſerpinaca herba vulgaris eſt, eximij aduerſus ſcorpiones remedij. Eâdem contrita, addita muria & oleo, anginam eximiè curari tradunt. Præterea in quantalibet laſſitudine recreari defeſſos, etiã cùm obmutuerint, ſi ſubiiciatur linguæ. Si deuoretur, vomitionem ſequi ſalutarem. Rhacoma affertur ex his, quæ ſupra Pontum ſunt, regionibus. Radix coſto nigro ſimilis, minor & rufior paulò, ſine odore, calfaciens guſtu & aſtringens. Eadem trita vini colorem reddit, ad crocum inclinantem. Illita collectiones inflammationéſque ſedat: vulnera ſanat: epiphoras oculorum ſedat ex paſſo illita: inſignita cum melle, & alia liuentia ex aceto. Farina eius inſpergitur contra cacoethe, & ſanguinem reiicientibus drachmæ pondere in aqua. Dyſentericis etiam & cœliacis, ſi febri carent, in vino: ſin aliter, ex aqua. Faciliùs teritur, nocte antecedente madefacta: Datur & decoctum eius bibendũ duplici menſura ad rupta cõuulſa, contuſis, ex ſublimi deuolutis. Si pectoris ſint dolores, additur piperis aliquid & myrrhæ: ſi diſſolutio ſtomachi, ex frigida aqua ſumitur: ſiue intus ſiue extrà, purulentis excreationibus: item hepaticis, ſplenericis, iſchiadicis: ad renum vitia, ſuſpiria, orthopnœas. Arteriæ ſcabritias ſanat ex paſſo, tribus obolis potis trita, aut decoctum eius. Lichenas quoque ex aceto impoſita purgat. Bibitur contra inflationes & perfrictiones, febres frigidas, ſingultus, tormina, aſperitates, capitis grauitates, melancholicas vertigines, laſſitudinum dolores & cõuulſiones. Circa Ariminum nota eſt herba, quam reſedam vocant. Diſcutit collectiones, inflammationéſque omnes. Qui curant ea, addunt hæc verba, Reſeda morbos reſeda, ſcíſne ſcíſne quis hic pullos egerit: radices nec caput, nec pedes habeant. Hæc ter dicunt, totiéſq; deſpuũt. Stœchas in inſulis tãtùm eiuſdem nominis gignitur, odorata herba, coma hyſſopi, amara guſtu. Menſes eiet potu: pectoris dolores leuat. Antidotis quoq; miſcetur.

† thlaſpi & trachinia.

De ſolano, & ſmyrnio, & telephio, & trichomane, & thalietro, & † thlaſpe, & tragonia, & tragoni, & trago, & tragopogo, & ſpondyli. Et quòd quidam morbi in quibuſdam non ſint gentibus.

CAP. XIII.

Solanum Græci ſtrychnon vocant, vt tradit Cornelius Celſus. Huic vis reprimendi refrigerandique. Smyrnion caulem habet apij, folia latiora, & maximè circa ſtolones multos, quorum à ſinu exiliunt pinguia, ad terram infracta, odore medicato, & cum quadam acrimonia iucundo, colore in luteum langueſcente, capitibus caulium orbiculatis, vt anethi ſemine rotundo, nigro, quod areſcit incipiente æſtate. Radix quoque odorata, guſtu acri mordet, ſuccoſa, mollis. Cortex eius foris niger, intus pallidus. Odor myrrhæ

myrrhæ habet qualitatem:vnde & nomen. Naſcitur & in ſaxoſis collibus, & in terrenis. Vſus eius excalfacere,extenuare. Vrinam & menſes cient folia & radix.Semen aluum ſiſtit.Radix collectiones & ſuppurationes non veteres,item duritias diſcutit illita.Prodeſt & contra phalangia ac ſerpentes,admiſto cachry aut polio, aut meliſſophyllo, in vino pota,ſed particulatim,quoniam vniuerſa vomitionem mouet. Qua de cauſa aliquando cum ruta datur. Medetur tuſſi & orthopnϾ ſemen,vel radix:item thoracis, aut lienis, aut renum, aut veſicæ vitiis. Radix autem ruptis conuulſis. Partus quoque adiuuat, & ſecundas pellit. Datur & iſchiadicis cum crethmo in vino. Sudores ciet & ructus:ideo inflationem ſtomachi diſcutit.Vulnera ad cicatricem perducit.Exprimitur & ſuccus radici, vtilis fœminis & thoracis præcordiorúmque deſideriis:calfacit enim & concoquit, & purgat. Semen peculiariter hydropicis datur potu,quibus & ſuccus illinitur, & malagmate è cortice arido. Et ad obſonia vtuntur cum mulſo & oleo, & garo, maximè in elixis carnibus ſimul. Concoctiones facit,ſapore ſimillima piperi. Eadem in dolore ſtomachi efficax. Telephion portulacæ ſimilis eſt & caule & foliis. Rami à radice ſepteni octonívе fruticant,foliis craſſis,carnoſis. Naſcitur in cultis,& maximè inter vites. Illinitur lentigini,& cùm inaruit,teritur.Illinitur & vitiligini,ternis ferè menſibus, ſenis horis noctis aut diei:poſteà farina hordeacea illinitur. Medetur & vulneribus & fiſtulis. Trichomanes adianto ſimilis eſt,exilius modò,nigriúſque,foliis lenticulæ denſis,amaris, aduerſis inter ſe. Decoctum eius ſtrangurias ſanat in vino albo potum,addito cumino ruſtico. Succus cohibet capillos defluentes, aut ſi effluxerint,reparat. Alopeciáſque denſat tritum,& in oleo illitum. Sternutamenta quoque guſtatu mouet. † Thalietrum folia coriandri habet,pinguiora paulò,caulem papaueris. Naſcitur vbique,præcipuè in campeſtribus. Medentur hulceribus folia cum melle. † Thaſpe duorum generum eſt,anguſtis foliis digitali longitudine,& latitudine in terram verſis,in cacumine diuiſis,cauliculo ſemipedali, non ſine ramis,peltatum ſpecie, ſemine incluſo lenticulæ effigie,niſi quòd infringitur,vnde nomen. Flos albicat.Naſcitur in ſemitis & ſepibus.Semen aſperi guſtus, bilem & pituitam vtrinque extrahit. Modus ſumendi, acetabuli menſura. Prodeſt & iſchiadicis infuſum,donec ſanguinem trahat.Menſes quoque ciet,ſed partus necat.Alterum † thlaſpe, aliqui ∴ Perſicum napi vocāt,latis foliis,radicibus magnis,& ipſum vtile iſchiadicorum infuſioni.Prodeſt & inguinibus vtrunque. Præcipitur, vt qui colligit, dicat ſumere ſe contra inguina & contra omnes collectiones,& contra vulnera,vnáq; manu tollat.Trachinia herba qualis ſit, non traditur. Credo & falſum eſſe promiſſum Democriti.Portentoſum enim eſt,adalligatam triduo abſumere lienes.Tragonis, ſiue tragion,naſcitur in Cretæ tantùm inſulæ maritimis,iunipero ſimilis & ſemine,& folio,& ramis. Succus eius lacteus in gummi ſpiſſatus, vel ſemel, impoſitione ſpicula è corpore eiicit.Tunditur recens,& cum vino illinitur,aut ſiccæ farina cum melle. Eadem lactis abundantiam facit:mammíſque vnicè medetur.Eſt & alia herba tragos,quam aliqui ſcorpion vocant,ſemipedem alta,fruticoſa,ſine foliis,puſillis racemis rubentibus,grano tritici acuto cacumine,& ipſa in maritimis naſcens.Huius ramorum x.aut x i i.cacumina trita ex vino pota cœliacis,deſentericis, ſanguinem excreantibus, menſiúmque abundantiæ auxiliantur. Eſt & tragopogon,quem alij comen vocant,caule paruo,foliis croci,radice longa,dulci,ſuper caulem calyce lato,nigro. Naſcitur in aſperis,ſine vſu. Et de herbis quidem memoria digna hactenus aut accepimus,aut comperimus. In fine earum admonere nō ab re iudicamus,aliis alias virium ætates eſſe.Longiſſimo tempore durat elaterium,vt diximus:chamæleon niger x l.annis: centaureum non vltra x i i. Peucedanum & ariſtolochia ac vitis ſylueſtris anno in vmbra ſeruantur. Et animalium quidem cæterorum nullum aliud radices è nobis dictas attingit,excepta ſpondyli, quæ omnes perſequitur.Genus id ſerpentis eſt.Ne illud quidem dubitatur,omnium radicum vim effectúſque minui,ſi fructus priùs matureſcant:item ſeminum, antè radice propter ſuccum inciſa.Reſoluitur autem omnium vis conſuetudine:& deſinunt prodeſſe,cùm opus eſt, quæ quotidie in vſu fuere,æquè quàm nocere.Omnes verò herbæ vehementiores effectu viribúſ

I 4

† Thalictrũ Dioſcoridi.

† Legēdum, Thlaſpi, ex eodem Dioſcoride.

† thlaſpi. ∴ Meliue, Perſicum ſinapi, tum ex vetuſtis codicibus, tum ex Dioſcoride.

ribúſque ſunt in frigidis locis,& in Aquiloniis:item ſiccis.Sunt & gentiũ differentiæ non mediocres:ſicut accepimus de tineis lumbricíſque,ineſſe Aegypti,Arabiæ,Syriæ, Ciliciæ populis:è diuerſo Græciæ, Phrygiæ omnino non innaſci.Minus id mirum,quàm quod in confinio Atticæ Bœotiæque Thebanis innaſcuntur,cùm abſint Athenienſibus.Quæ contemplatio aufert rurſus nos ad ipſorum animalium naturas,ingenitáſq; iis vel certiores morborum omnium medicinas.Enimuero rerum omniũ parens, nullum animal ad hoc tantùm vt paſceretur,aut alia ſatiaret,naſci voluit:attéſq; ſalutares inſeruit & viſceribus, quippe cùm ſurdis etiam rebus inſeruerit.Tum verò illa animæ auxilia præſtantiſſima ex anima alia eſſe voluit,contemplatione ante cuncta mirabili.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXVIII.

PROOEMIVM.

De medicinis ex animalibus. CAP. I.

DICTÆ erant omnium rerum naturæ, inter cœlum ac terram naſcentium, reſtabántque quæ ex ipſa tellure fodiuntur, ſi non herbarum ac fruticum tractata remedia auferrent tranſuerſos, ex ipſis animalibus quæ ſanantur, reperta maiore medicina. Qui ergo dixerimus herbas & florum imagines, ac pleraque inuentu rara ac difficilia, iidem tacebimus quid in ipſo homine proſit homini, cæteráque genera remediorum inter nos viuentia? cùm præſertim, niſi carenti doloribus morbíſque vita ipſa pœna fiat. Minimè veró. Quin omnem inſumemus operam, licet faſtidij periculum vrgeat: quando ita decretum eſt, minorem gratiæ, quàm vtilitatum vitæ, reſpectum habere. Quinimo externa quoque, & barbaros etiam ritus indagabimus. Fides tantum autores appellet. Quanquam & ipſi conſenſu propè iudicata eligere laborauimus, potiúſque curæ rerum, quàm copiæ inſtitimus. Illud admonuiſſe perquàm neceſſarium eſt, dictas iam à nobis naturas animalium, & quæ cuiuſque eſſent inuenta: (neque enim minus profuere medicinas reperiendo, quàm proſunt præbendo(nũc quæ in ipſis auxilientur indicari, neque illhic in totum omiſſa. Itaque hæc eſſe quidem alia, illis tamen connexa. Incipiemus autem ab homine, ipſum ſibi exquirentes,immenſa ſtatim difficultate obuia. Sanguinem quoque gladiatorum bibunt, vt viuentibus poculis, comitiales morbi: quod ſpectare facientes in eadem harena feras quoque horror eſt. At hercule illi ex homine ipſo ſorberi efficaciſſimum putant calidum ſpirantémque, & vnà ipſam animam ex oſculo vulnerum, cùm plagis ne ferarum quidem admoueri ora fas ſit humana. Alij medullas crurum quærunt, & cerebrum infantium. Nec pauci apud Græcos, ſingulorum viſcerum membrorúmque etiam ſapores dixere, omnia perſecuti vſque ad reſegmina vnguium:quaſi verò ſanitas videri poſſit,feram ex homine fieri,morbóque dignum in ipſa medicina,egregia hercule fruſtratione,ſi non proſit.Aſpici humana exta nefas habetur,quid mandi? Quis iſta inuenit oſtenta? Tecum enim res erit euerſor iuris humani, monſtrorúmque artifex, qui primus ea condidiſti, credo ne vita tui obliuiſceretur. Quis inuenit ſingula membra humana mandere? qua coniectura inductus?

ctus? Quam potest medicina ista originem habuisse? Quis veneficia innocentiora effecit, quàm remedia? Esto, barbari externíque ritus inuenerint, etiámne Græci suas fecere has artes? Extant commentationes Democriti, ad alia noxij hominis è capite ossa plus prodesse: ad alia, amici & hospitis. Iam verò vi interempti dente gingiuas in dolore scarificari, Apollonius efficacissimum scripsit: Miletus, oculorum suffusiones felle hominis sanari. Artemon caluaria interfecti, neque cremati, propinauit aquam è fonte noctu comitialibus morbis. Ex eadem suspendio interempti catapotia fecit, contra canis rabiosi morsus Antheus. Atque etiam quadrupedes homines sanauere, contra inflationes boum, perforatis cornibus inserentes ossa humana: vbi homo occisus esset, aut crematus, siliginem quæ pernoctasset, suum morbis dando. Procul à nobis nostrísq; literis absint ista. Nos auxilia dicemus, non piacula: sicubi lactis puerperarum vsus mederi potuit, sicubi saliua tactúsve corporis, cæteráque similia. Vitam quidem non adeò expetendam censemus, vt quoquo modo trahenda sit. Quisquis es talis, æquè moriere, etiam cùm obscœnus vixeris, aut nefandus. Quapropter hoc primum quisque in remediis animi sui habeat: ex omnibus bonis quæ homini tribuit natura, nullum melius esse tempestiua morte: in eáque id optimum, quòd illam sibi quisque præstare poterit.

An sit in medendo verborum aliqua vis: ostenta & sanciri & depelli.

CAP. II.

EX homine remediorum primum maximæ quæstionis, & semper incertæ est, valeántne aliquid verba & incantamenta carminum. Quod si verum est, homini acceptum ferri oportere conueniet. Sed viritim sapientissimi cuiusque respuit fides. In vniuersum verò omnibus horis credit vita, nec sentit. Quippe victimas cædi sine precatione non videtur referre, nec Deos ritè consuli. Prætereà alia sunt verba impetrantis, alia depulsoris, alia commentationis. Vidimus certis precationibus obsecrasse summos magistratus. Et ne quid verborum prætereatur, aut præposterum dicatur, de scripto præire aliquem, rursúsque alium custodem dari qui attendat, alium verò præponi, qui faueri linguis iubeat: tibicinem canere, ne quid aliud exaudiatur: vtraque memoria insigni, quoties ipsæ diræ obstrepentes nocuerint, quotiésve precatio errauerit: sic repentè extis adimi capita, vel corda, aut geminari victima stante. Durátque immenso exemplo Deciorum, patris filiíque, quo se deuouere, carmen. Extat Tucciæ Vestalis † incestæ precatio, qua vsa aquam in cribro tulit, anno vrbis DCIX. Boario verò in foro Græcum Græcámque defossos, aut aliarum gentium, cum quibus tum res esset, etiam nostra ætas vidit. Cuius sacri precationem, qua solet præire Quindecemuirûm collegij magister, si quis legat, profectò vim carminum fateatur, ea omnia approbantibus octingentorum triginta annorum euentibus. Vestales nostras hodie credimus nondum egressa vrbe mancipia fugitiua retinere in loco precatione: cùm si semel recipiatur ea ratio, & Deos preces aliquas exaudire, aut vllis moueri verbis, confitendum sit de tota coniectatione. Prisci quidem nostri perpetuò talia prodidere: difficillimúmque ex his etiam fulmina elici, vt suo loco docuimus. L. Piso primo Annalium autor est, Tullum Hostilium regem ex Numæ libris eodem, quo illum, sacrificio Iouem cælo deuocare conatum, quoniam parum ritè quædam fecisset, fulmine ictum: multi verò magnarum rerum fata & ostenta verbis permutari. Cùm in Tarpeio fodientes delubro fundamenta, caput humanum inuenissent, missis ob id à Senatu legatis, Hetruriæ celeberrimus vates Olenus Calenus præclarum id fortunatúmque cernens, interrogatione in suam gentem transferre tentauit, scipione prius determinata templi imagine in solo ante se: Hoc ergo dicitis Romani? Hic templum Iouis optimi maximi futurum est: hîc caput inuenimus constantissima Annalium affirmatione, transiturum fuisse fatum in Hetruriam, ni præmoniti à filio vatis legati Romani respondissent: Non planè hîc, sed Romæ inuentum caput dicimus. Iterum id accidisse tradunt, cùm in

† incesti deprecatio,

in fastigium eiusdem delubri præparatæ quadrigæ fictiles in fornace creuissent: & iterum simili modo retentum augurium. Hæc satis sint, exemplis vt appareat, ostentorum vires & in nostra potestate esse: ac prout quæque accepta sint, ita valere. In Augurum certè disciplina constat, neque diras, neque vlla auspicia pertinere ad eos, qui quanque rem ingredientes, obseruare se ea negauerint: quo munere diuinæ indulgētiæ maius nullum est. Quid? non & legum ipsarum in Duodecim tabulis verba sunt? Qui fruges excantasset. Et alibi, Qui malum carmen incantasset. Verrius Flaccus autores ponit, quibus credat, in oppugnationibus ante omnia solitum à Romanis sacerdotibus euocari Deum, cuius in tutela id oppidum esset: promittíque illi eundem, aut ampliorem locum apud Romanos, cultúmve. Durat in Pontificum disciplina id sacrum: constátque ideo occultatum, in cuius dei tutela Roma esset, ne qui hostium simili modo agerent. Defigi quidem diris deprecationibus nemo non metuit. Huc pertinet ouorum, vt exorbuerit quisque, calyces cochlearúmque protinus frangi, aut eosdem cochlearibus perforari. Hinc Theocriti apud Græcos, Catulli apud nos, proximéque Virgilij incantamentorum amatoria imitatio. Figlinarum opera multi rumpi credunt tali modo: non pauci etiam serpentes ipsas incantari: & hunc vnum illis esse intellectum, contrahique Marsorum cantu, etiam in nocturna quiete. Etiam parietes incendiorum deprecationibus conscribuntur. Neque est facile dictu, externa verba atque ineffabilia derogent fidem validius, an Latina inopinata, & quæ ridicula videri cogit animus, semper aliquid immensum expectans, ac dignum Deo mouendo, imò verò quod numini imperet. Dixit Homerus: profluuium sanguinis vulnerato femine Vlixem inhibuisse carmine: Theophrastus ischiadicos sanari. Cato prodidit luxatis membris carmen auxiliari, M. Varro podagris. Cæsarem Dictatorem post vnum ancipitē vehiculi casum, ferunt semper, vt primum consedisset, id quod plerosque nunc facere scimus, carmine ter repetito securitatem itinerum aucupari solitum. Licet hanc in partem singulorum quoque cōscientiam coarguere. Cur enim primum anni incipientis diem lætis precationibus inuicē faustum ominamur? Cur publicis lustris etiam nomina victimas ducentium prospera legimus? Cur & fascinationibus adoratione peculiari occurrimus alij, Græcā Nemesin inuocantes: cuius ob id Romæ simulacrum in Capitolio est, quamuis Latinum nomen non sit. Cur ad mentionem defunctorum, testamur memoriā eorum à nobis non solicitari? Cur impares numeros ad omnia vehementiores credimus? ídque in febribus dierum obseruatione intelligitur. Cur ad primitias pomorum, hæc vetera esse dicimus, alia noua optamus? Cur sternutamentis salutamur? quod etiam Tiberium Cæsarem, tristissimum (vt constat) hominum, in vehiculo exegisse tradunt. Et aliqui nomine quoque consalutare, religiosius putant. Quin & absentes tinnitu aurium præsentire sermones de se, receptum est. Attalus affirmat, scorpione viso, si quis dicat duo, cohiberi, nec vibrare ictus. Et quoniam scorpio admonuit, in Africa nemo destinat aliquid, nisi præfatus Africam. In cæteris verò gentibus, Deos ante obtestatur, vt velint. Nam si mensa adsit, nullum ponere, translatitium videmus etiam, quoniam multas religiones pollere manifestum est. Alius saliua post aurem digito relata, solicitudinem animi propitiat. Pollices, cùm faueamus, premere etiam prouerbio iubemur. In adorando dexteram ad osculum referimus, totúmque corpus circumagimus: quod in læuum fecisse, Galliæ religiosius credunt. Fulgetras popysmis adorare, consensus gentium est. Incendia inter epulas nominata, aquis sub mensis profusis abominamur. Recedente aliquo ab epulis, simul verri solum: aut bibente conuiua, mensam vel repositorium tolli, inauspicatissimum iudicatur. Seruij Sulpitij principis viri commentatio est, quamobrem mensa linquenda non sit. Nondum enim plures, quàm conuiuæ, numerabantur. Nam sternutamento reuocati ferculum mensámve, si non posteà gustetur aliquid, inter diras habetur, aut omnino non esse. Hæc instituēre illi, qui omnibus negotiis horísque interesse credebāt Deos: & ideo placatos etiam vitiis nostris reliquerunt. Quin & repentè conticescere conuiuium adnotatum est, non nisi in pari præsentium numero: qua in re famæ labor est,

ad quenc

ad quencunque eorum pertinens. Cibus etiam è manu prolapsus reddebatur, vtique per mensas: vetabántque munditiarum causa deflare. Et sunt condita auguria, quid loquenti cogitantíve id acciderit, inter execratissimas. Si Pontifici accidat Ditis causa epulanti, in mensa vtique id reponi, adolerique ad Larem, piatio est. Medicamenta, priusquàm adhibeantur, in mensa fortè deposita, negantur prodesse. Vngues resecari nundinis Romanis tacenti atque à digito indice, multorum pecuniæ religiosum est. Capillum verò contrectari, contra defluuia ac dolores capitis x v i i. Luna, atque x x i x. Pagana lege in plerisque Italiæ prædiis cauetur, ne mulieres per itinera ambulantes torqueant fusos, aut omnino detectos ferant: quoniam aduersetur id omnium spei, præcipuéque frugum. M. Seruilius Nonianus princeps ciuitatis, non pridem in metu lippitudinis, priusquàm ipse eam nominaret, aliúsve ei prædiceret, duabus literis Græcis, P & A, chartam inscriptam, circunligatam lino, subnectebat collo: Mutianus ter Consul, eadem obseruatione viuentem muscam in linteolo albo, his remediis carere ipsos lippitudine prædicantes. Carmina quædam extant contra grandines, contráque morborum genera, contráque ambusta, quædam etiam experta: sed prodendo obstat ingens verecundia, in tanta animorum varietate. Quapropter de his, vt libitum cuique fuerit, opinetur.

Remedia ex homine contra Magos. CAP. III.

HOminum monstrificas naturas & veneficos aspectus, diximus in portẽtis gentium, & multas animalium proprietates, quæ repeti superuacuum est. Quorundam hominum tota corpora prosunt, vt ex his familiis, quæ sunt terrori serpentibus, tactu ipso leuant percussos, suctúve modico. Quorum è genere sunt Psylli Marsíque, & qui Ophiogenes vocantur in insula Cypro: ex qua familia legatus Exagon nomine, à Consulibus Romæ in dolium serpentium coniectus experimenti causa, circunmulcentibus linguis miraculum præbuit. Signum eius familiæ est, si modò adhuc durat, vernis temporibus odoris virus. Atque eorum sudor quoque medebatur, non modò saliua. Nam in insula Nili Tentyri nascentes tanto sunt crocodilis terrori, vt vocem quoque eorum fugiant. Horum omnium generum in sua repugnantia interuentum quoq; mederi constat: sicuti aggrauari vulnera introitu eorum, qui vnquam fuerint serpentium canísve dente læsi. Iidem gallinarum incubitus, pecorum fœtus, abortu vitiãt. Tantum remanet virus excepto semel malo, vt venefici fiant venena passi. Remedio est, ablui priùs manus eorum, aquáque illa eos, quibus medearis, inspergi. Rursus à scorpione aliquando percussi, nunquàm posteà à crabronibus, vespis, apibúsve feriuntur. Minus miretur hoc, qui sciat, vestẽ à tineis nõ attingi, quæ fuerit in funere: serpentes ægrè, præterquàm læua manu extrahi.

De quibusdam sortilegiis, & saliua hominis. CAP. IIII.

PYthagoræ inuentis non temere fallere, impositiuorum nominum imparẽ vocalium numerum, claudicates, oculorúmve orbitatem, ac similes casus dextris assignare partibus, parẽ læuis. Ferunt difficiles partus statim solui, cùm quis tectum, in quo sit grauida, transmiserit lapide, vel missili ex his, quæ tria animalia singulis ictibus interfecerint, hominem, aprum, vrsam. Probabilius id facit hasta velitaris, euulsa à corpore hominis, si terram nõ attigerit. Eosdẽ enim illata effectus habet. Sic & sagittas corpore eductas, si terram non attigerint, subiectas cubantibus, amatoriũ esse, Orpheus & Archelaus scribunt. Quin & comitialẽ morbum sanari cibo è carne feræ occisæ eodem ferro, quo homo interfectus sit. Quorundam partes medicæ sunt, sicuti diximus de Pyrrhi regis pollice. Et Elide solebat ostendi Pelopis costa, quam eburneam affirmabãt. Næuos in facie tondere, religiosum habent etiã nunc multi. Hominum verò in primis ieiunã saliuam, contra serpentes præsidio esse, docuimus. Sed & alios efficaces eius vsus recognoscat vita. Despuimus comitiales morbos, hoc est, cõtagia regerimus. Simili modo & fascinationes repercutimus, dextræq; claudicatis occursum. Veniam quoque à Deis spei alicuius audacioris petimus, in sinum spuendo etiã. Eadẽ ratione terna despuere deprecatione, in omni medicina mos est, atq; effectus adiuuare: incipiẽtes furunculos ter præsignare ieiuna saliua. Mirum dicemus, sed experimẽto facile: Si quem pœniteat ictus eminus comminúsve illati,

& statim

& statim expuat mediam in manum, qua percussit, leuatur illico percussus à pœna. Hoc sæpe delumbata quadrupede approbatur, statim à tali remedio correcto animalis ingressu. Quidam verò aggrauāt ictus, ante conatum simili modo saliua in manu ingesta. Credamus ergo lichenas leprásque ieiunæ illitu assiduo arceri: item lippitudines, matutina quotidie velut inunctione: carcinomata, malo terræ subacto: ceruicis dolorem, saliua ieiuni dextra manu ad dextrum poplitē relata, læua ad sinistrum: si quod animal aurem intrauerit, & inspuatur, exire. Inter amuleta est, editæ quenque vrinæ inspuere: similiter in calciamentum dextri pedis, antequam induatur: item cùm quis transeat locum, in quo aliquod periculum adierit. Marcion Smyrnæus, qui de simplicibus effectibus scripsit, rumpi scolopendras marinas sputo tradit: item rubetas, aliásque ranas: Ophilius, serpentes, si quis in hiatum earum expuat. Salpe, torporem sedari quocunque membro instupente, si quis in sinum expuat: aut si superior palpebra saliua tangatur. Nos si hæc, & illa credamus rite fieri: Extranei interuentu, aut si dormiens spectetur infans, à nutrice terna adspui: quanquam religione mutatur & Fascinus, Imperatorum quoque, nō solùm infantium custos, qui Deus inter sacra Romana à Vestalibus colitur, & currus triumphantium sub his pendens defendit medicus inuidiæ, iubétque eosdem† respicere. Similis medicina linguæ, vt sit exorata à tergo Fortuna, gloriæ carnifex. Morsus hominis inter asperrimos quoque numeratur. Medentur sordes ex auribus: ac ne quis miretur, etiam scorpionum ictibus serpentiúmq; statim impositæ. Melius è percussi auribus prosunt: ita & reduuias sanari. Serpentium verò ictum, contusi dentis humani farina. Capillus puerorum, qui primùm decisus est, podagræ impetus dicitur leuare circunligatus: & in totum impubium impositus. Virorum quoque capillus, canis morsibus medetur ex aceto: & capitum vulneribus ex oleo aut vino. Si credimus, à reuulso cruci quartanis. Combustus æquè capillus, carcinomati. Pueri qui primus ceciderit dens, vt terram non attingat, inclusus in armillam, & assiduè in brachio habitus, muliebrium locorum dolores prohibet. Pollex in pede præligatus proximo digito, tumores inguinum sedat. In manu dextra duo medij lino leuiter colligati, distillationes atque lippitudines arcent. Quin & eiectus lapillus calculoso, alligatus supra pubem leuare cæteros dicitur, ac iocineris etiam dolores: ac celeritatem partus facere. Addidit Granius, efficaciorem ad hoc esse ferro exemptum. Partus accelerat vicinos, ex quo quæque conceperit, si cinctu suo soluto fœminam cinxerit, dein soluerit, adiecta precatione, se vinxisse, eundem & soluturum, atque abierit. Sanguine ipsius hominis, ex quacunque parte emisso, efficacissimè anginam illini tradunt Orpheus & Archelaus: item ora, comitiali morbo lapsorum: exurgere enim protinus. Quidam, si pollices pedum pungantur, exque his guttæ referantur in faciem: aut si virgo dextro pollice attingat: hac coniectura censentes virgines carnes edendas. Æschines Atheniensis ex crematorum cinere anginis medebatur & tonsillis, vuísque, & carcinomatis. Hoc medicamentum vocabat botryon. Multa genera morborum primo coitu soluuntur, primóque fœminarū mense. Aut si non id contingat, longinqua fiunt, maximéque comitiales. Quin & à serpente ac scorpione percussos, coitu leuari produnt: verum fœminas Venere ea lædi. Oculorum vitia fieri negant, nec lippire eos, qui cùm pedes lauant, aqua inde ter oculos tangant. Immatura morte raptorum manu, strumas, parotidas, guttura tactu sanari affirmant. Quidam verò cuiusque defuncti, duntaxat sui sexus, læua manu auersa. Et è ligno fulgure icto, reiectis post terga manibus, demorderi aliquid, & ad dentem qui doleat, admoueri, remedio esse produnt. Sunt qui præcipiant dentem suffiri dente hominis sui sexus: & eum qui caninus vocetur, insepulto exemptum adalligari. Terram ex caluaria, psilothrum esse palpebrarum tradunt. Herba verò, si qua ibi genita sit, commanducata, dentes cadere. Hulcera non serpere osse hominis circunscripta. Alij è tribus puteis pari mensura aquas miscent, & prolibant nouo fictili: reliquum dant in tertianis accessu febrium bibendum. Item in quartanis fragmentum claui à cruce, inuolutū lana, collo subnectunt: aut spartum è cruce: liberatóque condunt cauerna, quam Sol non attingat. Magorum

† recipere.

hæc commenta ſunt: Vt cotem,qua ferramenta ſæpe exacuta ſint,ſubiectam ignari ceruicalibus,de veneficio deficientis,euocare indicium, vt ipſe dicat quid ſibi datum ſit, & vbi,& quo tempore: autorem tamen non nominare. Fulmine vtique percuſſo,circumactum in vulnus hominem, loqui protinus conſtat. Inguinibus medentur aliqui,licium telæ detractum alligantes nouenis ſepteníſve nodis,ad ſingulos nominantes viduam aliquam,atque ita inguina alligantes licio.Et clauum,aliúdve,quod quis calcauerit,alligatum ipſos iubent gerere,ne ſit dolori vulnus. Verrucas auellunt à viceſima Luna, in limitibus ſupini ipſam intuentes,vltra caput manibus porrectis,& quicquid comprehendêre,eo fricantes. Clauum corporis, cùm cadat ſtella,ſi quis diſtringat, vel citò ſanari aiunt cardinibus hoſtiorum aceto affuſo,lutum fronti illitum, capitis dolorem ſedare: item laqueum ſuſpendioſi circundatum temporibus. Si quid è piſce hæſerit faucibus, in aquam demiſſis frigidam pedibus,cadere.Si verò ex aliis oſſibus,impoſitis capiti ex eodem oſſe oſſiculis. Si panis hæreat, ex eodem in vtranque aurem addito pane. Quin & ſordes hominis in magnis fecere remediis quæſtuoſorum gymnaſia Græcorum:quippe ea ſtrigmenta molliunt,calfaciunt,diſcutiunt,complent, ſudore & oleo medicinam facientibus.Vuluis inflammatis contractíſque admouentur. Sic & menſes cient: ſedis inflammationes & condylomata leniunt: item neruorum dolores,luxata,articulorum nodos. Efficaciora ad eadem,ſtrigmenta à balineis, & ideo miſcentur ſuppuratoriis medicamentis.Nam illa,quæ ſunt è ceromate permiſto cœno,articulos tantùm molliunt,calefaciunt,diſcutiunt efficacius,ſed ad cætera minus valent. Excedit fidem impudens cura,qua ſordes virilitatis contra ſcorpionum ictus ſingularis remedij, celeberrimi autores clamant.Rurſus in fœminis,quas infantium aluo editas in vtero ipſo, contra ſterilitatem ſubdi cenſent: meconium vocant. Imò etiam ipſos gymnaſiorum raſere parietes:& illæ quoque ſordes excalfactoriam vim habere dicuntur:panos diſcutiunt. Hulceribus ſenum puerorúmque,& deſquamatis ambuſtíſve illinuntur. Eo minus omitti conuenit ab animo hominis pendentes medicinas. Abſtinere cibo omni,aut potu, aliâs vino tantùm aut carne,aliâs balineis,cùm quid eorum poſtulet valetudo,in præſentiſſimis remediis habetur. His remediis adnumeratur exercitatio,intentio vocis,vngue fricari cum ratione.Vehemens enim fricatio ſpiſſat,lenis mollit: multa adimit corpus, auget modica.In primis verò prodeſt ambulatio,geſtatio,& ea pluribus modis. Equitatio ſtomacho & coxis vtiliſſima:phthiſi nauigatio:longis morbis locorum mutatio.Item ſomno mederi ſibi,aut lectulo,aut rara vomitione. Supini cubitus oculis conducunt,at proni tuſſibus,in latera aduerſum diſtillationes. Ariſtoteles & Fabianus plurimum ſomniari circa vernum & autumnum tradunt,magíſque ſupino cubitu, at prono nihil. Theophraſtus celerius concoqui dextri lateris incubitu,difficilius à ſupinis.Solum quoque remediorum maximum ab ipſo ſibi præſtari poteſt, ſicut linteorum ſtrigiliúmque vehementia:perfundere caput calida ante balinearum vaporationem,& poſteà frigida,ſaluberrimum intelligitur.Item præſumere cibis,& interponere frigidam,eiuſdémque potu ſomnos antecedere,& ſi libeat interrumpere. Notandum, nullum aliud animal calidos potus ſequi,ideóque non eſſe naturales. Mero ante ſomnos colluere ora,propter halitus:frigida matutinis impari numero ad cauendos dentium dolores: item poſca oculos contra lippitudines,certa experimenta ſunt.

De obſeruatione victus. CAP. V.

SIcut totius corporis valetudini in varietate victus obſeruata.Hippocrates tradit non prandentium exta celerius ſeneſcere. Verum id remediis cecinit,non epulis: quippe multo vtiliſsima eſt temperantia in cibis. L. Lucullus hanc de ſe præfecturam ſeruo dederat: vltimóque probro manus in cibis triumphali ſeni deducebatur, vel in Capitolio epulanti,pudenda re,ſeruo ſuo facilius parêre,quàm ſibi.

De ſternutamento,& Venere,& cæteris remediis. CAP. VI.

STernutamenta pinna grauedinem emendant,& ſi quis muris nares,vt tradunt,oſculo attingat. Sternutamenta & ſingultum.Ob hoc Varro ſuadet palmam alterna manu ſcalpere.

nu scalpere. Plerique anulum è sinistra in longissimum dexteræ digitum transferre, aut in aquam feruentem manus immergere. Theophrastus senes laboriosiùs sternuere dicit. Venerem damnauit Democritus, vt in qua homo alius exiliret ex homine. Est hercule raritas eius vtilior. Athletæ tamen torpentes restituuntur Venere, vox reuocatur, cùm è candida declinat in fuscam. Medetur & lumborum dolori, oculorum hebetationi, mente captis ac melancholicis. Adsidere grauidis, vel cùm remedium alicui adhibeatur, digitis pectinatim inter se implexis, veneficium est: idque cópertum tradunt Alcmena Herculem pariente. Peius, si circa vnum ambóve genua. Item poplites alternis genibus imponi. Ideo hæc in conciliis ducum potestatúmve fieri vetuere maiores, velut omnem actum impedientia. Vetuere & sacris votísve simili modo interesse. Capita autem aperiri aspectu magistratuum, non venerationis causa iussere, sed (vt Varro autor est) valetudinis, quoniam firmiora consuetudine ea fierent. Cùm quid oculo inciderit, alterum comprimi prodest. Cùm aqua dextræ auriculæ, sinistro pede exultare, capite in dextrum humerum deuexo, inuicem è diuersa aure. Si tussis concitet, saliuam in fronte ab alio afflari. Si iaceat vua, à vertice morsu alterius suspendi. In ceruicis dolore poplites fricare, aut ceruicem in poplitum. Pedes in humo deponi, si nerui in his cruribúsve tendantur in lectulo. Aut si in læua parte id accidat, sinistræ plantæ pollicem dextra manu appræhendi. Item è diuerso. Extremitates corporis vel aurium perstringi contra horrores corporis, sanguinémve narium immodicum. Lino vel papyro principia genitalium: femur medium, ad cohibenda vrinæ profluuia. In stomachi solutione pedes pressare, aut manus in feruentem aquam demittere. Iam & sermoni parci, multis de causis salutare est. Triennio Mecœnatem Mesium accepimus silentium sibi imperauisse, à conuulsione reddito sanguine. Nam euersos scandentésque ac iacentes, si quid ingruat, contráque ictus, spiritum cohibere singularis præsidij est: quod inuentum esse animalis docuimus. Clauum ferreum defigere, in quo loco primùm caput defixerit corruens morbo comitiali, absolutorium eius mali dicitur. Contra renum aut lumborum vesicæque cruciatus, in balinearum soliis pronos vrinam reddere, mitigatorium habetur. Vulnera nodo Herculis præligare, mirum quantùm ocyor medicina est. Atque etiam quotidiani cinctus tali nodo, vim quandam habere vtilem dicuntur: quippe cùm Hercules eum prodiderit. Numerum quoque quaternarium Demetrius condito volumine, & quare quaterni cyathi sextariíve non essent potandi. Contra lippitudines retro aures fricare prodest, & lacrymosis oculis frontem. Augurium ex homine ipso est non timendi mortem in ægritudine, quandiu oculorum pupillæ imaginem reddant. Magna & vrinæ non ratio solùm, sed etiam religio apud autores inuenitur, digesta in genera. Spadonum quoque ad fœcunditatis beneficia. Verum ex his quæ referre fas sit, impubium puerorum contra saliuas aspidum, quas ptyadas vocant, quoniam venena in oculos hominum expuant: contra oculorum albugines, obscuritates, cicatrices, argema, palpebras, & cum erui farina contra adustiones, contra aurium pura, vermiculósque, si decoquatur ad dimidias partes cum porro capitato nouo fictili. Vaporatio quoque ea menses fœminarum ciet. Salpe fouet illa oculos firmitatis causa: illinit Sole vsta, cum oui albumine, efficacius struthiocameli, binis horis. Hac & atramenti lituræ abluuntur. Virilis podagris medetur, argumento fullonum, quos ideo tentari eo morbo negant. Veteri miscetur cinis ostreorum, aduersus eruptiones in corpore infantium, & omnia hulcera manantia. Ea exesis, ambustis, sedis vitiis, rhagadiis, & scorpionum ictibus illinitur. Obstetricum nobilitas non alio succo efficacius curari pronuntiauit corporum pruritus nitro addito, hulcera capitum, porrigines, nomas, præcipuè genitalium. Sua cuique autem (quod fas sit dixisse) maximè prodest, confestim perfuso canis morsu, echinorúmque spinis inhærentibus, & in spongia lanísve imposita: aut aduersus canis rabidi morsus, cinere ex ea subacto; contráque serpentium ictus. Nam contra scolopendras mirum proditur, vertice tacto vrinæ suæ gutta, liberari protinus læsos. Auguria valetudinis ex ea traduntur. Si manè candida,

dida, dein rufa fictillo modo concoquere, hoc concoxisse significatur. Mala signa rubræ, pessima nigræ: mala bullantis & crassæ: in qua quod subsidit, si album est, significat circa articulos aut viscera dolorem imminere. Eadem viridis, morbum viscerum, pallida bilis, rubens sanguinis. Mala, & in qua veluti furfures atque nubeculæ apparent. Diluta quoque alba vitiosa est: mortifera verò crassa, graui odore: & in pueris tenuis ac diluta. Magi vetant eius causa cõtra Solem Lunámque nudari, aut vmbram cuiusquam ab ipsa aspergi. Hesiodus iuxta obstantia reddi suadet, ne Deum aliquem nudatio offendat. Hosthanes contra mala medicamenta omnia promisit auxiliari, matutinis horis suam cuique instillatam in pedem.

De remediis muliebribus. CAP. VII.

QVæ ex mulierum corporibus traduntur, ad portentorum miracula accedunt, vt sileamus diuisos membratim in scelera abortus, mensium piacula, quæque alia nõ obstetrices modò, verumetiam ipsæ meretrices prodidere. Capilli si crementur, odore serpentes fugari. Eodem odore vuluæ morbo strangulatas respirare. Cinere eo quidem, si in testa sint cremati, vel cum spuma argenti, scabritias oculorum ac prurigines emendari: item verrucas, & infantium hulcera cum melle. Capitis quoque vulnera, & omnium hulcerum sinus, addito melle ac thure. Panos, podagras, cum adipe suillo sacrum ignem, sanguinémq; sisti illico, & formicationes corporum. De lactis vsu conuenit, dulcissimum esse mollissimúmq;, & in longa febre cœliacisq; vtilissimum, maximè eius quæ iam infantem remouerit. Et in malacia stomachi, in febribus, †rosionibus efficacissimum experiuntur. Item mammarum collectionibus cũ thure, oculo ab ictu cruore suffuso, & in dolore aut epiphoris si immulgeatur, plurimum prodest: magísque cum melle & narcissi succo, aut thuris polline. Sempérque in omni vsu efficacius eius, quæ marem enixa sit: multóq; efficacissimum eius, quæ geminos peperit mares, & si vino ipsa cibísque acrioribus abstineat. Misto præterea ouorum candido liquore, madidáq; lana frontibus impositum, fluxiones oculorum suspendit. Nã si rana saliua sua oculum asperserit, præcipuum est remedium. Et contra morsum eiusdem bibitur, stillatúrq;. Qui simul matris filiæq; lacte inunctus sit, liberari oculorum metu in totam vitam affirmãt. Aurium quoq; vitiis medetur, modicè admisto oleo: aut si ab ictu dolent, anserino adipe tepefactũ. Si odor grauior sit, vt plerunque fit longis vitiis, diluto melle lana includitur. Et contra morbum regium in oculis relictum, instillatur cũ elaterio. Peculiariter valet potum contra venena, quæ data sunt è marino lepore buprestíque, †vt Aristoteles tradit, dorycnion. Et contra insaniam, quæ facta sit hyoscyami potu. Podagris quoque iubent illini cũ cicuta. Alij cum œsypo & adipe anserino: qualiter etiam vuluarum doloribus imponitur. Aluum etiam sistit potum, vt Rabirius scribit: & mẽses ciet. Eius verò quæ fœminam enixa sit, ad vitia tantùm in facie sananda præualet. Pulmonum quoque incommoda lacte mulieris sanãtur: cui si admisceatur impubis pueri vrina vel mel Atticum, omnia singulorũ cochlearium mensura, murmura quoq; aurium eiici inuenio. Eius quæ marem peperit, lacte gustato, canes rabiosos fieri negant. Mulieris saliuam quoque ieiunæ potentẽ diiudicant oculis cruentatis. Et si contra epiphoras, feruentes anguli oculorum subinde madefiant: efficacius, si cibo vinóque se pridie ea abstinuerit. Inuenio & fascia mulieris alligato capite, dolores minui. Post hæc nullus est modus. Iam primùm abigi grandines turbinésq; contra fulgura ipsa in mense connudata: sic auerti violentiã cæli: in nauigando quidem tempestates, etiam sine menstruis. Ex ipsis verò mẽsibus, monstrificis aliàs, vti suo loco indicauimus, dira & infanda vaticinantur: è quibus dixisse non pudeat, si in defectu Lunæ Solísve congruat vis illa, irremediabilem fieri: nõ segnius & silente Luna, coitúsq; tum maribus exitiales esse atq; pestiferos. Purpuram quoq; ab his eo tempore pollui. Tanto vim esse maiorem. Quocunque autẽ alio menstruo, si nudatæ segetem ambiant, erucas ac vermiculos scarabæósque ac noxia alia decidere. Metrodorus Scepsius in Cappadocia inuẽtum prodit, ob multitudinem cantharidum. Ire ergo per media arua, rerectis super clunes vestibus. Alibi seruatur, vt nudis pedibus eant, capillo cinctúque dissoluto. Cauendum ne

id oriente

† torsionibus.

† &, vt Aristoteles tradit cõtra Dorycnion.

id oriente Sole faciant:sementem enim arescere.Item nouellas vites eius tactu in perpetuum lædi: rutam & ederas res medicatissimas illico mori. Multa diximus de hac violentia. Sed præter illa certum est,apes tactis aluearìis fugere: linúque, cùm coquantur, nigrescere: aciem in cultris tonsorum hebetescere: æs contactum graue virus accipere & æruginem,magis si decrescente Luna id accidat:equas,si sint grauidę,tactas abortum pati. Quin & aspectu omnino, quamuis procul visas,si purgatio illa post virginitatem prima sit,aut in virginea ætate spontanea. Nam bitumen in Iudæa nascens,sola hac vi superari,filo vestis contactæ,docuimus. Ne igne quidem vincitur,quo cuncta: cinísque etiam ille,si quis aspergat lauandis vestibus,purpuras mutat, florem coloribus adimit, ne ipsis quidē fœminis malo suo inter se immunibus. Abortum facit illitus, aut si omnino prægnans supergrediatur. Quæ Lais & Elephantis inter se contraria prodidere de abortiuis,carbone è radice brassicæ vel myrti vel tamaricis in eo sanguine extincto: itē asinas non concipere tot annis,quot grana hordei contacta ederint: quæque alia nuncupauere monstrifica,aut inter ipsas pugnantia,cùm hæc fœcunditatem fieri iisdem modis,quibus illa sterilitatem,pronuntiaret,melius est non credere. Bythus Dyrrhachinus hebetata aspectu specula recipere nitorem tradit, iisdem auersa rursus contuentibus: omnémque vim talem resolui,si mullum piscem secum habeant. Multi verò inesse etiam remedia tanto malo aiunt:podagras illini,strumas,& parotidas,panos, sacros ignes,furunculos,epiphoras tractatu earum mulierum leniri. Lais & Salpe canum rabiosorum morsus,& tertianas quartanásque febres,menstruo in lana arietis nigri, argenteo brachiali incluso. Diotimus Thebanus,vestis omnino ita infectæ portiuncula,ac vel licio, brachiali inserta. Sotira obstetrix, tertianis quartanísque efficacissimum dixit plantas ægri subterlini:multóque efficacius,ab ipsa muliere,& ignoranti. Sic & comitiales excitari. Icetidas medicus quartanas coitu finiri,incipientibus duntaxat menstruis,spopondit. Inter omnes verò conuenit,si aqua potúsque formidetur à morsu canis, supposita tantùm calici lacinia tali, statim metum eum discuti:videlicet præualēte sympathia illa Græcorum,cùm rabiem canum eius sanguinis gustatu incipere dixerimus. Cinere eo iumentorum omnium hulcera sanari certum est,addita caminorum farina & cera. Maculas autem è veste eas,non nisi eiusdem vrina elui. Cinerem per se rosaceo mistum,fœminarum præcipuè,capitis sedare dolores illirum fronti. Asperrimámque vim profluuij eius esse primis annis virginitate soluta. Id quoque conuenit, quo nihil equidem libentius crediderim,tactis omnino menstruo postibus, irritas fieri Magorum artes,generis vanissimi,vt æstimare licet. Ponam enim vel modestissimum è promissis eorum: ex homine siquidem resegmina vnguium è pedibus manibúsque cera permista,ita vt dicatur tertianæ,vel quotidianæ,vel quartanæ febri remediū quæri,ante Solis ortum alienæ ianuæ affigi iubent,ad remedia in iis morbis: quanta vanitate si falsum est,quantáve noxa,si transferunt morbos ad innocentiores? Ex his omnium digitorum resegmina vnguium,ad cauernas formicarum abiici iubent, eámque quæ prima cœperit trahere, correptam subnecti collo,ita discuti morbum.

Medicinæ ex animalibus peregrinis,de elephanto,& leone,& camelo,& hyæna, & crocodilo,& chamæleonte,& scinco,& hippopotamo, & lyncibus. CAP. VIII.

HÆc sunt,quæ retulisse fas sit,ac pleraque ex iis non nisi honore dicto. Reliqua intestabilia & infanda,vt festinet oratio ab homine fugere. In cæteris claritates animalium aut operum sequemur. Elephāti sanguis,præcipuè maris,fluxiones omnes,quas rheumatismos vocant,sistit. Ramentis eboris cum melle Attico(vt aiunt)nubeculæ in facie,scobe paronychia tolluntur. Proboscidis tactu capitis dolor leuatur, efficacius si & sternuat. Dextra pars proboscidis cum Lemnia rubrica adalligata,impetus libidinū stimulat. Sanguis & syntecticis prodest,iecúrque comitialibus morbis. Leonis adipes cum rosaceo,cutem in facie custodiunt à vitiis,candorémque seruant. Sanant & adusta niuibus,articulorúmque tumores. Magorum vanitas perunctis eo adipe,faciliorem gratiam apud

apud reges populósve promittit:præcipuè tamen eo pingui, quod sit inter supercilia, vbi esse nullum potest. Similia dentis, maximè à dextra parte, villique è rostro inferiori, promissa sunt. Fel aqua addita, claritatem oculis inunctis facit: & cum adipe eiusdem, comitiales morbos discutit, leui gustu, & vt protinus, qui sumpsere, cursu id digerant. Cor in cibo sumptum, quartanis medetur: adeps cum rosaceo quotidianis febribus. Perunctos eo bestiæ fugiunt. Resistere etiam insidiis videtur. Cameli cerebrum arefactum, potúmque ex aceto, comitialibus morbis aiunt mederi: item fel cum melle potum: hoc & anginæ. Cauda arefacta solui aluum: fimi cinere crispari capillum cum oleo. Et dysentericis prodest illitus cinis, potúsque quantum tribus digitis capiatur, & comitialibus morbis. Vrinam fullonibus vtilissimam esse tradunt: itémque hulceribus manantibus. Barbaros constat eam seruare quinquennio, & heminis pota ciere aluum. Setas è cauda contortas, & sinistro brachio adalligatas, quartanis mederi. Hyænā Magi ex omnibus animalibus in maxima admiratione posuerunt, vtpote cui & ipsi Magicas artes dederint, vímque, qua alliciat ad se homines mente alienatos. De permutationis sexus annua vice diximus, cæteráque de monstrifica natura eius: nunc persequemur quæcunque medicinis produntur. Præcipuè pantheris terrori esse traduntur, vt ne conentur quidem resistere: & aliquid de corio earum habentem non appeti. Mirúmque dictu, si pelles vtriusque contrariæ suspendantur, decidere pilos pantheræ. Cùm fugiant venantē, declinare ad dextram, vt prægressi hominis vestigia occupent. Quod si successerit, alienari mente, ac vel ex equo hominem decidere. At si in læuam detorserit, deficientis argumentum esse, celerémque capturam. Facilius autem capi, si cinctus suos venator, flagellúmque imperitans equo septenis alligauerit nodis. Mox, vt est solers ambagibus vanitas Magorum, capi iubent Geminorum signum transeunte Luna, singulósque propè pilos seruari. Capitis dolori alligatā cutem prodesse quæ fuerit in capite eius. Lippitudini fel illitum frontibus: aut ne omnino lippiatur, decoctum cū mellis Attici cyathis tribus & croci vncia, inunctum: sic & caligines discuti & suffusiones. Claritatē excitari melius inueterato medicamento. Asseruari autē in Cypria pyxide. Eodem sanari argema, scabritias, excrescentia in oculis: item cicatrices. Glaucomata verò iocineris recentis inassari sanie, cū despumato melle inunctis. Dentes eius dentium doloribus tactu prodesse, vel adalligatos ordine, humeros humerorum & lacertorum doloribus. Eiusdē dentes si de sinistra parte rostri eruti sint, alligatos pecoris aut capri pelle, stomachi cruciatibus. Pulmones in cibo sumptos cœliacis. Ventriculis, cinerem cum oleo illitum. Neruis, medullas è dorso cum oleo vetere ac felle. Febribus quartanis, iecur degustatum ter ante accessiones. Podagris, spinæ cinerem cum lingua & dextro pede vituli marini, addito felle taurino, omnia pariter cocta atque illita hyænæ pelle. In eodem morbo prodesse & fel cum lapide Assio. Tremulis, spasticis, exilientibus, & quibus cor palpitet, aliquid ex corde mandendum, ita vt reliquæ partis cinis cum cerebro hyænæ illinatur. Pilos etiam auferri hac compositione illita, aut per se felle, euulsis prius, quos renasci non libeat. Sic & palpebris inutiles tolli. Lumborum doloribus carnes è lumbis edendas, illinendásque cum oleo. Sterilitatem mulierum emendari, oculo cum glycyrrhiza & anetho sumpto in cibo, promisso intra triduum conceptu. Contra nocturnos pauores vmbrarúmque terrorem vnus è magnis dentibus lino alligatus succurrere narratur. Furentes suffiri eodem, & circumligari ante pectus cum adipe renum, aut iocinere, aut pelle præcipiunt. Mulieri candida à pectore hyænæ caro, & pili septem, & genitale cerui si illigentur dorcadis pelle, collo suspensa continere partus promittunt. Venerē stimulari, genitali ad sexus suos in melle sumpto, etiamsi viri mulierum coitus oderint. Quinimo totius domus concordiam, eodem genitali & articulo spinæ cum adhærente corio asseruatis, constare: quem spinæ articulum siue nodum Atlantion vocant: est autem primus. In comitialium quoque remediis habent eum. Adipe accenso, serpentes fugari dicunt. Maxillæ parte comminuta in aniso, & in cibo sumpta, horrores sedari. Eodem suffitu mulierum menses euocari. Tantúmque est vanitatis, vt si ad brachium adalligetur superioris rostri dextræ partis dens, iaculan-

tium ictus deerraturos negent. Palato eiusdem arefacto,& cum alumine Ægyptio calefacto,ac ter in ore permutato,fœtores & hulcera oris emendari. Eos verò,qui linguam in calceamento sub pede habeant, non latrari à canibus. Sinistra parte cerebri naribus illita,morbos perniciosos mitigari,siue hominum,siue quadrupedum. Frontis corium fascinationibus resistere. Ceruicis carnes siue mandantur, siue bibantur,arefactæ,lumborum doloribus. Neruis à dorso armísque,suffiendos neruorum dolores. Pilos rostri admotos mulierum labris,amatorium esse. Iecur potum,torminibus & calculis mederi. Iam cor in cibo potúve sumptum,omnibus doloribus corporum auxiliari: lienem lienibus:omentum,hulcerum inflammationibus cum oleo:medullas,doloribus spinæ & neruorum,lassitudini renum. Neruos potos in vino cum thure, fœcunditatem restituere ademptam veneficio. Vuluam cum mali Punici dulcis cortice in potu datam prodesse mulierum vuluæ. Adipe è lumbis suffiri difficulter parientes, & statim parere. E dorso medullam adalligatã contra vanas species opitulari.Spasticis,genitale è maribus suffitu. †inflationes. Item lippientibus,ruptis,& contra† inflammationes,seruatos pedes,tactu:læuos dextris partibus,dextros læuis. Sinistrum pedem superlatum parturienti, letalem esse: dextro illato,facilè eniti. Membranam quæ fel contineat, cardiacis potam in vino vel in cibo sumptam,succurrere:vesicam in vino potam,contra vrinæ incontinentiam.Quæ autem in vesica inuenta sit vrina,additis oleo ac sesamo,& melle,haustam prodesse ægrimoniæ veteri. Costarum primam & octauam,suffitu ruptis salutarem esse:ex spina verò parturientibus ossa:sanguinem cum polenta sumptum,torminibus.Eodẽ tactis postibus, vbicunque Magorum infestari artes, non elici Deos,nec colloqui, siue lucernis,siue pelui, siue aqua, siue pila,siue quo alio genere tententur.Carnes si edantur,contra canis rabidi morsus efficaces esse: etiamnum iecur efficacius. Carnes vel ossa hominis, si quæ in ventriculo occisæ inueniantur,suffitu podagricis auxiliari. Si vngues inueniantur in his, mortem alicuius capientium significari. Excrementa siue ossa reddita,cùm interimitur, contra Magicas insidias pollere. Fimum,quod in intestinis inuentum sit,arefactum, ad dysentericos valere potum: illitúmque cum adipe anserino opitulari toto corpore læsis malo medicamento:à cane verò morsis adipẽ illirum,& corium substratum. Rursus tali sinistri cinere decocto cum sanguine mustelæ, perunctos omnibus odio venire: idem fieri oculo decocto. Super omnia est,quòd extremam fistulam intestini contra ducum, ac potestatum iniquitates commostrant, & ad successus petitionum,iudiciorúmque ac litium euentus,si omnino tantùm aliquis secum habeat. Eiusdem cauerna sinistro lacerto alligata, si quis mulierem respiciat, amatorium esse tam præsens,vt illico sequatur. Eiusdem loci pilorum cinerem ex oleo illitum viris,qui sint probrosæ mollitiei,nõ modò pudicos, sed & seueros mores induere. Proximè fabulosus est crocodilus, ingenio quoque illo,cui vita in aqua terrâq; communis. Duo enim genera eorum:illius è dextra maxilla dentes adalligati dextro lacerto, coitus(si credimus)stimulant.Canini eius dentes febres statas arcent thure repleti(sunt enim caui)ita ne diebus quinque ab ægro cernatur,qui adalligauerit. Idem pollere & ventre exemptos lapillos, aduersus febrium horrores venientes tradunt. Eadem de causa Ægyptij perungunt & adipe ægros suos. Alter illi similis,multum infra magnitudinem,in terra tantùm,odoratissimísq; floribus viuit. Ob id intestina eius diligenter exquiruntur iucundo nidore farcta: crocodileam vocant, oculorum vitiis vtilissimam, cum porri succo inunctis,& contra suffusiones vel caligines. Illita quoque ex oleo cyprino,molestias in facie enascentes tollit: ex aqua verò morbos omnes, quorum natura serpit in facie,nitorémque reddit. Lentigines tollit ac varos,omnésque maculas. Et contra comitiales morbos bibitur ex aceto mulso binis obolis. Apposita menses ciet. Optima,quæ candidissima & friabilis,miniméque ponderosa:cùm teratur inter digitos fermentescens. Lauatur, vt cerussa. Adulterant amylo, aut Cimolia,sed maximè,qui captos oryza tantùm pascunt.Felle inunctis oculis ex melle contra suffusiones,nihil vtilius prædicant.Intestinis & reliquo corpore eius suffiri vulua laborantes salutare tradunt. Item velleribus circundari vapore eius infectis. Corij

vtriuſque cinis ex aceto illitus his partibus,quas ſecari opus ſit , aut nidor cremati,ſenſum omnem ſcalpelli aufert.Sanguis vtriuſque claritatem viſus inunctis donat: & cicatrices oculorum emendat.Corpus ipſum excepto capite pedibúſque ,elixum manditur iſchiadicis:tuſsímque veterem ſanat,præcipuè in pueris:item lumborum dolores.Habēt & adipem,quo tactus pilus defluit.Hic perunctos à crocodilis tuetur,inſtillatúrq; morſibus.Cor annexum in lana ouis nigræ,cui nullus alius color incurſauerit,& primo partu genitæ,quartanas abigere dicitur. Iungemus illis ſimillima,& peregrina æquè animalia,priúſque chamæleontē,peculiari volumine dignum exiſtimatum Democrito,ac per ſingula membra deſecratum , non ſine magna voluptate noſtra , cognitis proditíſque mendaciis Græcæ vanitatis.Similis & magnitudine eſt ſuprà dicto crocodilo,ſpinæ tantùm acutiore curuatura,& caudæ amplitudine diſtans. Nullum animal pauidius exiſtimatur,& ideo verſicoloris eſſe mutationis. Vis eius maxima contra accipitrum genus. Detrahere enim ſuprà volantem ad ſe traditur,& voluntarium præbere lacerādum cæteris animalibus.Caput eius & guttur ſi roboreis lignis accendantur , imbrium & tonitruum concurſus facere,Democritus narrat:item iecur in tegulis vſtum. Reliqua ad veneficia pertinentia quæ dicit,quanquam falſa exiſtimantes,omittemus,præterquàm vbi irriſu coarguendum.Dextro oculo,ſi viuenti eruatur,albugines oculorum cum lacte caprino tolli:lingua adalligata,pericula puerperij. Eundem ſalutarem eſſe parturientibus, ſi ſit domi:ſi verò inferatur,perniciosiſſimum. Linguam,ſi viuenti exempta ſit , ad iudiciorum euentus pollere.Cor aduerſus quartanas illigatū nigra lana primæ tonſuræ.Pedem è prioribus dextrum,hyænæ pelle adalligatum ſiniſtro brachio , contra latrocinia terroréſque nocturnos pollere.Item dextram mamillam contra formidines pauoréſq;. Siniſtrum verò pedem torreri in furno cum herba quæ etiā chamæleon vocetur,additóque vnguento in paſtillos digeri:eos in ligneo vaſe conditos,præſtare(ſi credimus)ne cernatur ab aliis qui habeat.Armum dextrum ad vincendos aduerſarios vel hoſtes valere,vtique ſi abiectos eiuſdē neruos calcauerit.Siniſtrum humerum quibus monſtris conſecret,qualiter ſomnia quæ velis & quibus velis mittantur,pudet referre. Omnia ea dextro pede reſolui:ſicut ſiniſtro latere lethargos,quos fecerit dextrum.Capitis dolores,inſperſo vino,in quo latus alterutrum maceratum ſit,ſanari.Feminis ſiniſtri vel pedis cineri ſi miſceatur lac ſuillum,podagricos fieri illitis pedibus. Felle glaucomata & ſuffuſiones corrigi propè creditur,tridui inunctione:ſerpentes fugari ignibus inſtillato : muſtelas contrahi in aquam coniecto:corpore vero illito,detrahi pilos. Idem præſtare narrāt iecur,cum ranæ rubetæ pulmone illitū. Præterea iocinere amatoria diſſolui. Melancholicos autē ſanari,ſi ex corio chamæleontis herbæ ſuccus bibatur. Inteſtina & fimum eorum,cùm id animal nullo cibo viuat,cū ſimiarum vrina illita inimicorum ianuæ,odium omnium hominum his conciliare. Cauda,flumina & aquarum impetus ſiſti,ſerpentes ſoporari.Eadem medicata cedro & myrrha,illigatáque gemino ramo palmæ,percuſſam aquam diſcuti,vt quæ intus ſint omnia appareant : vtinámque eo ramo contactus eſſet Democritus,quoniam ita loquacitates immodicas promiſit inhiberi. Palámque eſt,virum aliâs ſagacem & vitæ vtiliſſimum,nimio iuuandi mortales ſtudio prolapſum.Ex eadem ſimilitudine eſt ſcincus,quem quidam terreſtrem crocodilum eſſe dixerunt,candidiore tantùm & tenuiore cute.Præcipua tamen differētia dignoſcitur à crocodilo,ſquamarum ſeta à cauda ad caput verſa.Maximus Indicus,deinde Arabicus. Afferuntur ſalſi.Roſtrum eius & pedes in vino albo poti,cupiditates Veneris accendunt : vtique cū ſatyrio & erucæ ſemine,ſingulis drachmis omnium , ac piperis duabus admiſtis,ita vt paſtilli ſingularum drachmarum bibantur:per ſe laterum carnes obolis binis cum myrrha & pipere pari modo potæ,efficaciores ad idem creduntur. Prodeſt & contra ſagittarum venena,vt Apelles tradit,antè poſteáque ſumptus. In antidota quoque nobilia additur. Seſtius plus quàm drachmæ pondere in vini hemina potū,perniciem afferre tradit.Præterea eiuſdem decocti ius cum melle ſumptum,Venerem inhibere. Eſt crocodilo cognatio quædam amnis eiuſdem geminíque victus cum hippopotamo:repertore detrahendi

sanguinis, vt diximus. Plurimi autem super Saiticam præfecturam. Huius corij cinis cum aqua illitus, panos sanat: adeps frigidas febres: item fimum suffitu. Dentes è parte læua dolores dentium, scarificatis gingiuis. Pellis eius è sinistra parte frontis in inguina adalligata, Venerem inhibet. Eiusdem cinis alopecias explet. Testiculi drachma ex aqua contra serpentes bibitur. Sanguine pictores vtuntur. Peregrinæ sunt & lynces, quæ clarissimè omnium quadrupedum cernunt. Vngues earum omnes cum corio exuri efficacissimè in Carpatho insula tradunt. Hoc cinere poto, propudia virorum: eiusdem asperfu, fœminarum libidines inhiberi: item pruritus corporum: vrina, stillicidia vesicæ. Itaque eam protinus terra pedibus aggesta obtuere traditur. Eadem autem & iugulorum dolori monstratur in remedio. Hactenus de externis. Nunc reuertemur ad nostrum orbem: primúmque communia animalium remedia, atque eximia dicemus.

Medicinæ communes ex feris animalibus, aut eiusdem generis placidis. Lactis vsus & obseruationes, & de caseis, butyro & adipe.

CAP. IX.

Sicuti de lactis vsu. Vtilissimum cuique maternum. Concipere nutrices exitiosum est: hi sunt enim infantes qui colostrati appellantur, densato lacte in casei speciem. Est autem colostra, prima à partu spongiosa densitas lactis. Maximè autem alit quodcunque humanum, mox caprinum: vnde fortassis fabulæ Iouem ita nutritum dixere. Dulcissimum ab hominis camelinum, efficacissimum ex asinis. Magnorum animalium & corporum, facilius redditur. Stomacho accommodatissimum caprinum, quoniã fronde magis, quàm herba, vescuntur. Bubulum medicatius. Ouillum dulcius & magis alit, stomacho minus vtile, quoniam est pinguius. Omne autem vernum aquatius æstiuo, & de nouellis: probatissimum verò quod in vngue hæret, nec defluit. Innocentius decoctum, præcipuè cum calculis marinis. Aluus maximè soluitur bubulo. Minus inflat quodcunque decoctum. Vsus lactis ad omnia intus exhulcerata, maximè renes, vesicam, interanea, fauces, pulmones: foris pruritum cutis, eruptiones pituitæ, post abstinentiam. Nam vt in Arcadia bubulum biberent phthisici, syntecticíque & cachectæ, diximus in ratione herbarum. Sunt inter exempla, qui asininum bibendo liberati sint podagra chiragráve. Medici speciem vnã addidere lactis generibus, quod schiston appellauere. Id fit hoc modo: Fictili nouo feruet caprinum maximè, ramísque ficulneis recẽtibus miscetur, additis totidem cyathis mulsi, quot sint heminæ lactis. Cùm feruet, ne circunfundatur, præstat cyathus argenteus cum frigida aqua demissus, ita ne quid fundat: ablatum deinde igni refrigeratione diuiditur, & discedit serum à lacte. Quidam & ipsum serum iam multò potentissimum, decoquunt ad tertias partes, & sub dio refrigerant. Bibitur autem efficacissimè heminis per interualla singulis diebus quinis: melius à potu gestari. Datur comitialibus, melancholicis, paralyticis, in lepris, elephantiasi, articularibus morbis. Infunditur quoque lac contra rosiones à medicamentis factas. Et si vratur dysenteria, decoctum cum marinis lapillis, aut cum ptisana hordeacea. Item ad rosiones intestinorum, bubulum aut ouillum vtilius. Recens quoque dysentericis infunditur: ad colum autem crudum: item vuluæ, & contra serpentium ictus: phthisicis, cantharidum, aut salamandræ, aut buprestis, aut pityocampes venenis. Priuatim bubulum his qui Colchicon biberint, aut cicutam, aut dorycnium, aut leporem marinum: sicut asininum contra gypsum, & cerusam, & sulphur, & argentum viuum: item duræ aluo in febri. Gargarizatur quoque faucibus exhulceratis vtilissimè. Et bibitur ab imbecillitate vires recolligentibus, quos atrophos vocãt: in febri etiam quæ careat dolore capitis. Pueris ante cibum, lactis asinini heminam dari, aut si in exitu cibi rosiones sentirẽt, antiqui in arcanis habuerũt: si hoc non esset, habuerunt è caprino. Bubuli serum orthopnoicis prodest ante cætera, addito nasturtio. Inunguntur etiã oculi, in lactis heminis sesamæ additis drachmis quatuor tritis in lippitudine. Caprino lienes sanantur, post bidui inediam tertia die edera pastis capris, per triduum poto sine alio cibo. Lactis vsus aliâs cõtrarius capitis doloribus, hepaticis,

ticis,spleneticis,neruorum vitio febres habentibus, vertigini, præterquàm purgationis gratia,grauedini,tussientibus,lippis. Suillum vtilissimum tenesmo, dysenteriæ,necnon phthisicis.Hoc & mulieri saluberrimum qui dicerent, fuerunt. De generibus caseorum diximus,cùm de vberibus singulisque animalium membris diceremus. Sextius eosdem effectus equino,quos bubulo,tradit. Hunc vocant hippacen. Stomacho vtiles,qui non sint salsi,id est,recentes.Veteres aluum sistunt,corpúsque minuunt, stomacho vtiliores: & in totum salsa minuunt corpus,alunt mollia.Caseus recens cū melle, suggillata emendat,mollis aluum sistit.Sedat tormina pastillis in vino austero decoctis,rursúsque in patina tostis cum melle. Sapron vocant,qui cum sale & sorbis siccis è vino tritus potúsque medetur cœliacis.Genitalium carbunculis caprinus tritus & impositus: itē acidus cum oxymelite.Maculis in balneo illitus oleo interlinitur.E lacte fit & butyrum, barbararū gentium laudatissimus cibus,& qui diuites à plebe discernat. Plurimum è bubulo, & inde nomen: pinguissimum ex ouibus. Fit & ex caprino,sed hyeme calefacto lacte,æstate expresso tantùm,crebro iactatu in longis vasis,angusto foramine spiritum accipiētibus sub ipso ore,aliàs præligato. Additur paulum aquæ,vt acescat. Quod est maximè coactum,in summo fluitat.id exemptum addito sale, oxygala appellant. Reliqua decoquunt in ollis: ibi quod supernatat, butyrum est,oleosum natura. Quo magis virus resipit,hoc præstantius iudicatur.Pluribus compositionibus miscetur inueteratum.Natura eius adstringere,mollire,replere,purgare.Oxygala fit & alio modo,acido lacte addito in recens quod velis acescere,vtilissimum stomacho. Effectus dicemus suis locis.

Proxima in communibus adipis laus est,sed maximè suilli, apud antiquos etiam religiosi,Certè nouæ nuptæ intrantes,etiamnum solenne habent postes eo attingere.Inueteratur duobus modis,aut cum sale,aut syncerus:tanto vtilior,quanto sit vetustior. Axungiam etiam Græci appellauere eum in voluminibus suis. Neque est occulta virium causa,quoniam id animal herbarum radicibus vescitur. Itaque etiam fimo innumeri vsus. Quamobrem non de alia loquimur sue, multo efficaciore fœmina,& quæ non peperit. Multo verò præstantior in apris est. Vsus igitur axungiæ est ad mollienda,excalfacienda,discutienda,purgandáque.Medicorum aliqui admisto anseris adipe,taurorúmque seuo & œsypo,ad podagras vti iubent. Si verò permaneat dolor,cum cera,myrto,resina,pice.Syncera axungia medetur ambustis vel niue: pernionibus autem cum hordei cinere & galla pari modo.Prodest & confricatis membris:itinerúmque lassitudines & fatigationes leuat. Ad tussim veterem recens decoquitur quadrantis pondere in vini cyathis tribus addito melle.Vetus etiam phthisin in pilulis sumpta sanat,quæ sine sale inueterata est.Omnino enim nō nisi ad ea quæ purganda sint,aut quæ non sint exhulcerata,salsa petitur. Quidam quadrantes axungiæ & mulsi in vini cyathis tribus decoquunt contra phthises,quintóque die picem liquidam in ouo sumi iubent, circumligatis lateribus,& pectoribus,& scapulis eorum qui phthisin sentiunt. Tantáque est vis, vt genibus etiam adalligata,redeat in os sapor,eámque expuere videantur. E sue quæ nō pepererit,aptissimè vtuntur ad cutem mulieres. Contra scabiem verò quiuis,admisto iumentorum seuo,pro parte tertia, & pice, pariterque subferuefactis. Syncera partus in abortum vergentes nutrit:collyrij modo subdita. Cicatrices concolores facit cerussa admista,vel argenti spuma.At cum sulphure,vnguium scabritias emendat. Medetur & capillo fluenti: & hulceribus in capite mulierum cum gallæ parte quarta: & insumata pilis oculorum. Datur & phthisicis vnciatim, cum vini veteris hemina decocta,donec tres vnciæ è toto residant.Aliqui & mellis exiguum adiiciunt. Panis illinitur cum calce, item furunculis duritiæque mammarum.Rupta & conuulsa,& spasmata,& luxata sanat.Clauos & rimas callique vitia,cum elleboro albo:parotidas admista farina salsamentariæ testæ: quo genere proficit & ad strumas.Pruritus & papulas in balneo perunctis tollit:alióque etiamnum modo podagricis prodest misto oleo vetere, contrito vnà sarcophago lapide, & quinquefolio tuso in vino,vel cum calce,vel cum cinere. Facit & peculiare emplastrum lxxxv. pondo, centum spumæ argenteæ mistis, vtilissimum contra inflammationes

hulcerum. Adipe verrino & inungi putant vtile, quæq́ue ſerpant, illinire cum reſina. Antiqui maximè axibus vehiculorum perungendis, ad faciliorem circumactum rotarum vtebantur: vnde nomen: ſic quoque vtili medicina cum illa ferrugine rotarum ad ſedis vitia virilitatiſque. Et per ſe axungiam Medici antiqui maximè probabant renibus detractam, & exemptis venis aqua cæleſti fricabant crebrò, decoquebántque fictili nouo ſæpius, tum demum aſſeruantes. Conuenit ſalſam magis emollire, excalfacere, diſcutere, vtiliorémque eſſe vino lotam. Maſſurius palmam lupino adipi dediſſe antiquos tradit. Ideo nouas nuptas illo perungere poſtes ſolitas, ne quid mali medicamenti inferretur. Quæ ratio adipis, eadem in his quæ ruminant ſeui eſt, aliis modis, non minoris potētiæ. Perficitur omne exemptis venis aqua marina vel ſalſa lotum, mox in pila tuſum, aſperſum marina. Crebrò poſtea coquitur, donec odor omnis aboleatur. Mox aſſiduo Sole ad candorem reducitur. A renibus autem omne laudatiſſimum eſt. Si verò vetus reuocetur ad curam, liquefieri priùs iubent: mox frigida aqua lauari ſæpius, dein liquefacere affuſo vino quàm odoratiſſimo. Eodémque modo iterum ac ſæpius coquunt, donec virus euaneſcat. Multi priuatim ſic taurorum, leonúmq́; ac pantherarum, & camelorum pinguia curari iubent. Vſus dicetur ſuis locis. Communis & ratio medullarum eſt. Omnes molliunt, explent, ſiccant, excalfaciunt. Laudatiſſima ceruina, mox vitulina, dein hircina & caprina. Curãtur ante autumnum recentes lotæ, ſiccatæque in vmbra per cribrum. Dein liquatæ per lintea exprimuntur, ac reponuntur in fictili locis frigidis. Inter omnia autē communia animalium vel præſtantiſſimi effectus fel eſt. Vis eius excalfacere, mordere, ſcindere, extrahere, diſcutere. Minorum animalium ſubtilius intelligitur, & ideo ad oculorum medicamenta vtilius exiſtimatur. Taurino præcipua potentia, etiam in ære pellibúſque colore aureo ducendis. Omne autem curatur recens præligato ore lino craſſo, demiſſum in feruentem aquam ſemihora, mox ſiccatum ſine Sole, atque in melle conditum. Damnatur equinum tantùm inter venena, ideo Flamini ſacrorum equum tangere non licet, cùm Romæ publicis ſacris equus etiam immoletur. Quin & ſanguis eorum ſepticam vim habet. Item equarum, præterquàm virginum erodit, emarginat hulcera. Taurinus quidem recens inter venena eſt, excepta Ægira. Ibi enim ſacerdos Terræ vaticinatura, tauri ſanguinem bibit priùs quàm in ſpecum deſcendat. Tantum poteſt ſympathia illa, de qua loquimur, vt aliquando religione aut loco fiat. Druſus Tribunus plebis traditur caprinum bibiſſe, cùm pallore & inuidia veneni ſibi dati inſimulare Q. Cepionē inimicum vellet. Hircorum ſanguinis tanta vis eſt, vt ferramētorum ſubtilitas non aliter acriùs induretur, ſcabritia tollatur vehementiùs, quàm lima. Non igitur & ſanguis animalium inter cōmunia dici poteſt, & ideo quiſq; ſuis dicetur effectibus. Digeremus enim in animalia ſingula vſus, plurimúmq; contra ſerpentes. Exitio his eſſe ceruos nemo ignorat, vt ſi quæ ſunt, extractas cauernis mandentes. Nec verò ipſi ſpirantéſque tantum aduerſantur, ſed membratim quoque. Fugari eas nidore cornus ſi vratur, dictum eſt: at è ſummo gutture vſtis oſſibus, congregari dicuntur. Pelles eiuſdem animalis ſubſtratæ, ſecuros præſtant ab eo metu ſomnos. Coagulum quoq; ex aceto potum ab ictu: & ſi omnino tractatum ſit, eo die non ferit ſerpens. Teſtes quoque eius inueterati, vel genitale maris, ſalutariter dantur in vino: item ventres qui centipelliones vocantur. Fugiunt & omnino dentem cerui habentes, aut medulla perunctos ſeuóve cerui aut hinuli. Summis autem remediis præfertur hinulei coagulum, matris vtero execti, vt indicauimus. Sanguine quoque ceruino ſi vnà vrantur dracontion & cunilago & anchuſa lentiſci ligno, contrahi ſerpentes dicunt. Diſſipari deinde, ſi ſanguine detracto adiiciatur pyrethrum. Inuenio apud autores Græcos animal ceruo minus, & pilo demum ſimile, quod ophion vocatur. Sardiniam id tantum ferre ſolitā. Hoc interiſſe arbitror, & ideo medicinas ex eo omitto.

Medicinæ de apro, & capris, & equis feris, & remedia ex beſtiis contra omnes morbos. CAP. X.

APri quoque cerebrum contra eas laudatur cum ſanguine. Iecur etiam inueteratum cum ruta potum ex vino. Item adeps cum melle reſináque. Simili modo verrinum iecur,

iecur, exemptis duntaxat fibris, quatuor obolorum pondere, vel cerebrum in vino potum. Capratum cornu vel pilis accensis, fugari serpentes dicunt, cinerémque eorum potum vel illitum contra ictus valere: item lactis haustus cum vua taminia, vel vrinæ cum aceto scillite: caseum caprinum cum origano impositum, vel seuum cũ cera. Millia prætereà remediorum ex eo animali demonstrantur, sicut apparebit: quod equidem miror, cùm febri negetur carere. Amplior potentia feris eiusdem generis, quod numerosissimum esse diximus. Alia verò & hircis. Democritus etiamnum effectus eius auget, qui singularis natus sit. Fimo quoque caprarum in aceto decocto illini ictus serpentium placer, & recentis cinere in vino: atque in totum difficilius se recolligentes à serpentium ictu, in caprilibus optimè cõualescunt. Qui efficacius volũt mederi, occisæ capræ aluum dissectam cum fimo intus reperto statim illigant. Alij carnem recentem hœdorum pilo suffiunt, eodémque nidore fugant serpentes. Vtuntur & pelle eorum recente ad plagas, carne & fimo equi in agro pasti, coagulo leporis ex aceto, cõtráque scorpionem & murem araneum. Aiunt autem non feriri leporis coagulo perunctos. A scorpione percussis, fimum capræ efficacius cum aceto decoctum auxiliatur: lardum iúsque decocti potum his, qui buprestim hauserint. Quinetiam si quis asino in aurem percussum à scorpione se dicat, transire malum protinus tradunt: venenatáque omnia accenso eius pulmone fugere. Et fimo vituli suffiri percussos à scorpione prodest. Canis rabidi morsu facta vulnera circuncidunt ad viuas vsque partes quidam, carnémque vituli admouent, & ius ex eodem carnis decoctæ dant potui, aut axungiam cum calce tusam. Laudant hirci iecur, quo imposito, ne tentari quidem aquæ metu affirmant. Laudant & capræ fimum ex vino illitum, aut melle: melis, & cuculi, & hirundinis decoctum & potum. Ad reliquos bestiarum morsus caprinum caseum siccum cum origano imponunt, & bibi iubent: ad hominis morsus carnem bubulam coctam: efficacius vituli, si non ante quintum diem soluant. Veneficiis rostrum lupi resistere inueteratum aiunt, ob ídque villarum portis præfigunt. Hoc idem præstare & pellis è ceruice solida existimatur: quippe tanta vis est animalis, præter ea quæ retulimus, vt vestigia eius calcata equis afferant torporem. Iis qui argentum viuum biberint, lardum remedio est. Asinino lacte poto venena restinguuntur, peculiariter si hyoscyamum potum sit, aut viscum, aut cicuta, aut lepus marinus, aut opocarpathum: aut pharicon, aut dorycnium, & si coagulum alicui nocuerit: nã id quoque venenum est in prima lactis coagulatione. Multos eius & alios vsus dicemus. Sed meminisse oportebit recenti vtendum, aut non multo posteà tepefacto. Nullũ enim celerius euanescit. Ossa quoque asini confracta & decocta, contra leporis marini venenum dantur. Omnia eadẽ onagris efficaciora. De equiferis non scripserunt Græci, quoniam terræ illæ non gignebant. Veruntamen fortiora omnia eadem, quàm in equis, intelligi debent. Lacte equino venena leporis marini & toxica expugnantur. Nec vros aut bisontes habuerunt Græci in experimentis, quanquam boue fero refertis Indiæ syluis: portione tamen eadem efficaciora omnia ex his credi par est. Sic quoque lacte bubulo cuncta venena expugnari tradunt, maximè suprà dicta, & si ephemerum impactum sit, aut si cantharides datæ, vomitione omnia egeri: sic & caprino iure cantharides. Contra ea verò quæ exhulceratione enecant, seuum vitulinum seu bubulum auxiliatur. Nam contra sanguisugas potas butyrum remedio est, cum aceto ferro calefacto: quod & per se prodest contra venena. Nam si oleum non sit, vicem eius repræsentat. Multipedum morsus cum melle sanat. Omasi quoque iure poto venena suprà dicta expugnari putãt, priuatim verò aconita & cicutas: itémque vitulino seuo. Caprinus caseus recens, his qui viscum biberint: lac verò contra cantharidas remedio est, & contra ephemerum potum cum taminia vua. Sanguis caprinus decoctus cum medulla contra toxica venena sumitur: hœdinus contra reliqua. Coagulum hœdi contra viscum, & chamæleontem album, sanguinémque taurinum, contra quem & leporis coagulum ex aceto. Contra pastinacam verò & omnium marinorum ictus vel morsus, coagulum leporis, vel hœdi, vel agni, drachmæ pondere ex vino. Leporis coagulum & contra venena additur antidotis. Papi-

lio quoque lucernarum luminibus aduolans, inter mala medicamenta numeratur. Huic contrarium est iecur caprinum, sicut fel veneficiis ex mustela rustica factis.

De remediis ad morborum multa genera ex animalibus.

CAP. XI.

Hinc deinde reuertemur ad genera morborum. Capilli defluuia vrsinus adeps admisto ladano & adianto continet, alopeciásque emendat, & raritatem superciliorum cum fungis lucernarum, ac fuligine quæ est in rostris earum. Porrigini cum vino prodest. Ad hanc & cornus ceruini cinis è vino, vtque non tædia animalium capillis †inhærescant. Item fel caprinum cum creta Cimolia & aceto, sic vt paululum capilli inarescant: item fel hircinum cum vrina tauri. Si verò vetus sit, etiam furfures adiecto sulphure emendat. Cinere genitalis asinini, spissari capillum putant, & è canitie vindicari, si rasis illinatur, plumbóque tritus cum oleo. Densari & asinini pulli cum vrina: admiscéntq; nardum fastidij gratia. Alopecias felle taurino cum Ægyptio alumine tepefactis illinũt, Capitis hulcera manantia, vrina tauri efficaciter sanat: item hominis vetus, si cyclaminum adiiciatur & sulphur. Efficacius tamen & vitulinum fel: quo cum aceto calefacto, & lendes tolluntur. Seuum vitulinum cum sale tritum, capitis hulceribus vtilissimum. Laudatur & vulpium adeps, sed præcipuè fel, & fimum cum sinapis pari modo illitum. Caprini cornus farina vel cinis, magísque hircini, addito nitro & tamaricis semine, & butyro oleóque, priùs capite raso, mirè continent ita fluentem capillum. Sicut & canis cinere ex oleo illito supercilia nigrescunt. Lacte caprino lendes tolli tradunt: fimo cum melle alopecias expleri: item vngularum cinere cum pice, fluentem capillum contineri. Leporinus cinis cum oleo myrteo, capitis dolores sedat: item aqua pota, quæ è bouis aut asini potu relicta est: & si credimus, vulpis masculæ genitale circunligatum: cornus ceruini cinis illitus ex aceto vel rosaceo, aut ex irino. Oculorum epiphoras bubulo seuo cum oleo cocto illinunt. Ceruini cornus cinere scabrities eorum inungunt: mucrones autem ipsos efficaciores putant. Lupi excrementis circunlini suffusiones prodest. Cinere eorum cum Attico melle inungi obscuritates: item felle vrsino. Epinyctidas, adipe aprugno cum rosaceo. Vngulæ asininæ cinis inunctus è suo lacte, cicatrices oculorum, & albugines tollit. Medulla bubula ex dextro crure priore trita cum fuligine, pilis & palpebrarum vitiis angulorúmque occurrit: calliblepharíque modo fuligo in hoc vsu temperatur: optimè ellychnio papyraceo oleóque sesamino, fuligine in nouum vas pennis detersa. Efficacissimè tamen euulsos ibi pilos coercet. Felle tauri cum oui albo, collyria fiunt, aquáque dissoluta inunguntur per quatriduum. Seuum vituli cum anseris adipe & ocimi succo, genarum vitiis aptissimum est. Eiusdem medullæ cum pari pondere ceræ & olei vel rosacei, addito ouo, duritiæ genarum illinuntur. Caseo molli caprino imposito ex aqua calida epiphoræ sedantur: si tumor sit, ex melle. Vtrunque verò sero calido fouendum. Sicca lippitudo, lumbulis suum tostis atque contritis, & impositis tollitur. Capras negant lippire, quoniam eæ quasdam herbas edant: item dorcades. Et ob id fimum earum cera circundatum noua Luna deuorare iubent, & quoniam noctu æquè quoque cernant. Sanguine hircino sanari lusciosos putanr: nyctalopas à Græcis dictos: capræ verò iocinere, in vino austero decocto. Quidam inassati iocineris sanie inungunt, aut felle capræ, carnésque eas vesci, & dum coquantur oculos vaporari præcipiunt. Id quoque referre arbitrantur, si rutili coloris fuerint. Volunt & oculos suffiri, iocinere in ollis decocto: quidam inassato. Fel quidem caprinum pluribus modis assumunt: cum melle, contra caligines: cum veratri candidi tertia parte, contra glaucomata: cum vino, contra cicatrices, & albugines, & caligines, & pterygia, & argema: ad palpebras verò euulso priùs pilo, cum succo oleris, ita vt inunctio inarescat. Contra ruptas tunicula, cum lacte mulieris. Ad omnia autem inueterata, fel efficacius putant. Nec abdicant fimum ex melle illitum, epiphoris, contráque dolores medullam: item pulmonem leporis. Sedat caliginem fel cum passo

aut

aut melle. Lupino quoque adipe, vel medulla ſuū, fricari oculos contra lippitudines præcipiunt. Nam vulpinam linguam habentes in armilla, lippituros negant. Aurium dolori & vitiis medetur vrina apri in vitro ſeruata: fel apri vel ſuis, vel bubulum, cum oleo cicino & roſaceo æquis portionibus. Præcipuè verò taurinum, cum porri ſucco tepidum, vel cum melle, ſi ſuppuret. Contráque odorem grauem per ſe tepefactum in malicorio. In ea parte rupta cum lacte mulierum efficaciter ſanat. Quidam etiam in grauitate aures ſic perluendas putant. Alij cum ſenecta ſerpentium & aceto includunt lanas, antè aqua calida colluras. Aut ſi maior ſit grauitas aurium, fel cum myrrha & ruta in malicorio excalfactum infundunt: lardum quoque pingue: item fimum aſini recens cum roſaceo inſtillatur: omniáque ea tepefacta. Vtilior equi ſpuma, vel equini fimi recentis cinis cum roſaceo. Seuum bubulum cum adipe anſerino, butyrum recens. Vrina capri vel tauri, vel fullonia vetus calfacta, vapore per lagenæ collum ſubeunte. Admiſcent & aceti tertiam partem: & aliquid vrinæ vituli, qui nondum herbam guſtauerit. Fimum etiam miſto felle eiuſdem. Et cutem, quam relinquunt angues, excalfactis priùs auribus. Lana autem medicamina ea includuntur. Prodeſt & ſeuum vituli cum anſeris adipe, & ocimi ſucco: eiuſdem medulla admiſto cumino trito infuſa. Virus verrinum è ſcropha exceptum priùs quàm terram attingat, contra dolores. Auribus fractis glutinum è naturis vitulorum factum, & in aqua liquatum. Aliis vitiis adeps vulpium. Item fel caprinum cum roſaceo tepido, aut porri ſucco: aut ſi ſint rupta ibi aliqua, è lacte mulieris. Si grauitas ſit audiendi, fel bubulum cum vrina capræ, vel hirci, vel ſi pus ſit. In quocunque autem vſu putant hæc efficaciora in cornu caprino per dies viginti infumata. Laudant & coagulum leporis tertia denarij parte, dimidiáque ſagapeni in amminæo vino. Parotidas vrſinus adeps comprimit, pari pondere ceræ & taurini ſeui. Addunt quidam hypociſthidem: & per ſe butyrum illitum, ſi priùs foueantur fœnigræci decocti ſucco. Efficacius cum ſtrichno. Proſunt & vulpium teſtes, & taurinus ſanguis aridus tritus. Vrina capræ calefacta inſtillata auribus: fimúmque eiuſdem cum axungia illitum. Dentes mobiles confirmat ceruini cornus cinis, doloréſque eorum mitigat, ſiue infricentur, ſiue colluantur. Quidam efficaciorem ad omnes eoſdem vſus crudi cornus farinam arbitrantur. Dentifricia vtroque modo fiunt. Magnum remedium eſt & in luporum capitis cinere. Certúmque eſt in excrementis eorum plerunque inueniri oſſa. Hæc adalligata eundem effectum habent. Item leporina coagula per aurem infuſa contra dolores: & capitis eorum cinis dentifricium eſt, adiectóque nardo mulcet graueolentiam oris. Aliqui murinorum capitum cinerem miſcuiſſe malunt. Reperitur in latere leporis acui os ſimile, hoc ſcarificari dentes in dolore ſuadent. Talus bubulus accenſus, eos qui labant cum dolore, admotus confirmat. Eiuſdem cinis cum myrrha, dentifricium eſt. Oſſa quoque ex vngulis ſuum combuſta, eundem vſum præbent: item oſſa ex acetabulis pernarum, circa quæ coxendices vertuntur. Iiſdem ſanari, demiſſis in fauces, iumentorum verminationes notum eſt: ſed & combuſtis dentes confirmari. Aſinino quoque lacte percuſſu vexatos, aut dentium eiuſdem cinere: lichene item equi cum oleo infuſo per aurem. Eſt autem hoc non hippomanes, quod alioqui noxium omitto, ſed in equorum genibus, ac ſuper vngulas. Prætereà in corde equorum inuenitur os, dentibus caninis maximè ſimile: hoc ſcarificari dolorem, aut exempto dente emortui equi maxillis ad numerum eius qui doleat, demonſtrant. Equarum virus à coitu in ellychniis accenſum Anaxilaus prodidit, equinorum capitum viſus repræſentare monſtrificè: ſimiliter ex aſinis. Nam hippomanes tantas in veneficio vires habet, vt affuſum æris miſturæ in effigiem equæ Olympiæ, admotos mares equos ad rabiem coitus agat. Medetur dentibus & fabrile glutinum, in aqua decoctum illitúmque, & mox paulò detractum, ita vt confeſtim colluantur vino, in quo decocti ſunt cortices mali Punici dulcis. Efficax habetur & caprino lacte collui dentes, vel felle taurino. Talorum capræ recentium cinis dentifricio placet, & omnium ferè villaticarum quadrupedum, ne ſæpius eadem dicantur.

Ad faciei vitia,ceruicis & pectoris morbos. CAP. XII.

CVtem in facie erugari & tenerescere, & candorem custodire lacte asinino putant. Norúmque est quasdam quotidie D.custodito numero fouere. Poppæa hoc Neronis principis instituit,balinearum quoq; sic solio temperato,asinarum gregibus ob hoc eam comitantibus. Impetus pituitæ in facie,butyro illito tolluntur:efficacius cum cerussa.Syncero verò vitia quæ serpunt, insuper imposita farina hordeacea. Hulcera in facie membrana è partu bouis madida.Friuolum videatur,non tamen omittendum, propter desideria mulierum:Talum candidi iuuenci,quadraginta diebus noctibúsque, donec resoluatur in liquorem decoctum,& illitum linteolo,candorem cutísque erugationem præstare.Fimo taurino malas rubescere aiunt,non crocodileam illini melius, sed foueri frigida & antè & posteà iubent.Aestates,& quæ decolorem faciunt cutem, fimum vituli cũ oleo & gummi manu subactum emendat.Hulcera oris ac rimas, seuum vituli vel bouis cum adipe anseris,& ocimi succo.Est & alia mistura,seuo vituli cum medulla cerui, & albæ spinæ foliis vnà tritis.Idem præstat & medulla cum resina, vel si vaccina sit, iúsque è carne vaccina.Lichenas oris præstantissimè vincit glutinum factum è genitalibus vitulorum,liquatum aceto cum sulphure viuo,ramo ficulneo permistum, ita vt bis die recens illinatur.Item lepras ex melle & aceto decoctum,quas & iecur hirci calidum illitum tollit:sicut elephantiasin fel caprinum:etiamnum lepras ac furfures, tauri, vel addito nitro. Vrina asini circa Canis ortum, maculas in facie: fel vtriusque per sese aqua infractum, euitatísque solibus ac ventis post detractam cutem.Similis effectus in taurino seuo vitulinóve felle,cum semine cunilæ ac cinere è cornu ceruino,si Canicula exoriente comburatur.Asinino seuo cicatricibus ac licheni leprísque maximè color redditur.Hirci fel & lentigines tollit,admisto caseo ac viuo sulphure spongiæque cinere,vt mellis sit crassitudo. Aliqui inueterato felle vti maluere, mistis calidis furfuribus pondere oboli vnius, quatuórque mellis, priùs defricatis maculis. Efficax eiusdem & seuum cum melanthio, & sulphure,& iride.Labrorum fissuris cum adipe anserino,ac medulla ceruina resináque & calce.Inuenio apud autores, his qui lentiginem habeant,negari Magicæ sacrificiorũ vsum.Lacte bubulo aut caprino tonsillæ & arteriæ exhulceratæ leuantur. Gargarizatur tepidum,vt est expressum, aut calefactum. Caprinum vtilius, cum malua decoctum & sale exiguo.Linguæ exhulcerationi & arteriarum prodest ius omasi gargarizatu: tonsillis autem priuatim renes vulpium aridi, cum melle triti illitíque:anginæ fel taurinũ vel caprinum cum melle.Iecur melis ex aqua oris grauitatem,hulceráq; butyrum emendat. Spinam aliúdve quid faucibus adhærens,felis extrinsecus fimo perfricatis,aut reddi aut delabi tradunt.Strumas discutit fel aprinum,vel bubulum tepidum illitum.Nam coagulum leporis è vino in linteolo exhulceratis duntaxat imponitur.Discutit & vngulæ asini vel equi cinis,ex oleo aqua illitus,& vrina calefacta:& bouis vngulæ cinis ex aqua: fimum quoque feruens ex aceto. Item seuum caprinum cum calce, aut fimum ex aceto decoctum,testésque vulpini.Prodest & sapo: Gallorum hoc inuentum rutilandis capillis, ex seuo & cinere.Optimus fagino,& caprino,duobus modis,spissus ac liquidus: vterq; apud Germanos maiore in vsu viris,quàm fœminis.Ceruicum dolores butyro aut adipe vrsino perfricantur:rigores bubulo seuo:quod & strumis prodest cum oleo. Dolorem inflexibilem(opisthotonon vocant)leuat vrina capræ auribus infusa, aut fimum cũ bulbis illitum:vngues contusos fel cuiuscunque animalis circumligatum:pterygia digitorum fel taurinum aqua calida dissolutum.Quidam adiiciunt sulphur & alumen,pari pondere omnium. Tussim iecur lupi ex vino tepido sanat: vrsinúmque fel admisto melle, aut ex cornu bubuli summis partibus cinis: vel saliua equi,triduo potu eam mori tradunt: pulmo ceruinus cum gula sua arefactus in fumo,dein tusus ex melle quotidiano ecligmate. Efficacior est ad id subulo ceruorum generis. Sanguinem expuentes, ceruini cornus cinis: coagulum leporis tertia parte denarij cum terra Samia & vino myrteo potum sanat. Eiusdem fimi cinis in vino vesperi potus nocturnas tusses: pili quoque leporis suffiti, extrahunt pulmonibus difficiles excreationes. Purulentas autem exhulcerationes

pecto

pectoris pulmoníſque,& à pulmone graueolentiam halitus,butyrum efficaciſſimè iuuat, cum pari modo mellis Attici decoctum,donec rufeſcat,& matutinis ſumptum ad menſuram ligulæ. Quidam pro melle,laricis reſinam addere maluerunt. Si ſanguis reiiciatur, efficacem tradunt bubulum ſanguinem,modicè & cum aceto ſumptum : nam de taurino credere,temerarium eſt. Sed glutinum taurinum tribus obolis cum calida aqua bibitur in vetere ſanguinis excreatione.

Ad ſtomachi & lumborum dolores,& renum vitia.

CAP. XIII.

STomachum exhulceratum lactis aſinini potus reficit:item bubuli. Roſiones eius caro bubula admiſto aceto & vino cocta. Rheumatiſmos cornus ceruini cinis. Sanguinis excreationes hœdinus ſanguis recens,ad cyathos ternos cum aceto acri pari modo feruens potus:coagulum tertia parte ex aceto potum. Iocineris dolores, lupi iecur aridum ex mulſo:aſininum iecur aridum cum petroſelini partibus duabus, ac nucibus tribus, ac melle tritum,& in cibo ſumptum:ſanguis hircinus cibo aptatus. Suſpirioſis ante omnia efficax eſt potus equiferorum ſanguinis. Proximè lactis aſinini tepidi cũ bulbis decocti, ita vt ſerum ex eo bibatur,addito in tres heminas cyatho naſturtij albi,perfuſi aqua, deinde melle diluti. Iecur quoque vulpinum,aut pulmo,in vino nigro, aut fel vrſinum in aqua,laxat meatus ſpirandi. Lumborum dolores,& quæcunque alia mollire opus ſit, vrſino adipe perfricare conuenit:cinerem aprini aut ſuilli fimi inueterati,aſpergi potioni vini. Afferunt & Magi ſua commenta. Primum omnium rabiem hircorũ,ſi mulceatur barba,mitigari:eadem præciſa,non abire eos in alienum gregem. Huic admiſcent fimum caprinum,& ſubdito linteolo vncto caua manu,quantum pati poſſit, feruens, ſuſtineri iubent:ita vt ſi læua pars doleat,hæc medicina in dextra manu fiat,aut è contrario. Fimum quoque ad eum vſum acus æreæ punctis tolli iubent. Modus curationis eſt, donec vapor ad lumbos ſentiatur peruenire. Poſteà verò manum porro tuſo illinunt, item lumbos ipſo fimo cum melle,ſuadéntque in eodem dolore & teſtes leporis deuorare. Iſchiadicis fimum bubulum imponunt,calfactum in foliis cinere feruenti. In renúmque dolore leporis renes crudos deuorari iubent,aut certè coctos,ita ne dente contingãtur. Ventris quidem dolore tentari negant talum leporis habentes. Lienen ſedat fel apri vel ſuis potum, vel ceruini cornus cinis in aceto. Efficaciſſimè tamen inueteratus lien aſini, ita vt in triduo ſentiatur vtilitas. Aſinini pulli fimum,quod primùm edidit, (polean vocant Syri) datur in aceto mulſo. Datur & equi lingua inueterata ex vino, præſentaneo medicamento, vt didiciſſe ſe ex barbaris Cæcilius Bion tradidit. Et lien bubulus ſimili modo. Recens autem aſſus vel elixus,in cibo. In veſica quoque bouis alij capita x x. tuſa,cum aceti ſextario,imponuntur ad lienis dolorem. Eadem ex cauſa emi lienem vituli, quanti indicatus ſit,iubent Magi,nulla pretij contatione:quoniam hoc quoque religioſe pertineat : diuiſúmque per longitudinem annecti tunicæ vtrinque,& induẽtem pati decidere ad pedes: dein collectum in vmbra areſacere. Cùm hoc fiat,ſimul reſidere lienem ægri vitiatum,liberaríque eum morbo dicitur. Prodeſt & pulmo vulpium cinere ſiccatus, atque in aqua potus. Item hœdorum lien impoſitus.

Ad aluum ſiſtendam,cœliacos,dyſentericos,inflationes alui,rupta, teneſmon, & tineas,& colum. CAP. XIIII.

ALuum ſiſtit ceruinus ſanguis:item cornus cinis : iecur aprinum ex vino potum citra ſalem,recénſque : item aſſum ſuillum, vel hircinum decoctum in vino hemina. Coagulum leporis in vino ciceris magnitudine:aut ſi febris ſit,ex aqua. Aliqui & gallam adiiciunt,alij per ſe leporis ſanguine contenti ſunt lacte cocto. Equini fimi cinis in aqua potus. Taurini cornus veteris ex parte ima cinis, inſperſus potioni aquæ. Sanguis hircinus in carbone decoctus. Corium caprinum cum ſuo pilo decoctum,ſucco epoto. Coagulum equi,& ſanguis caprinus,vel medulla,vel iecur aluum ſoluit. Fel lupi cum elaterio vmbilico illigatum. Vel lactis equini potus:item caprini cum ſale & melle. Capræ fel cum cyclamini ſucco & aluminis modico. Aliqui & nitrum & aquam adieciſſe malunt.

Fel

Fel tauri cum abſinthio tritum ac ſubditum paſtillo. Butyrum largius ſumptum cœliacis & dyſentericis medetur,& iecur vaccinum.Cornus ceruini cinis,tribus digitis captus in potione aquæ. Coagulum leporis ſubactum in pane: ſi verò ſanguinem detrahunt, in polenta. Aprini vel ſuilli vel leporini fimi cinis,inſperſus potioni tepidæ vini. Vituli quoque ius vulgariter datum,inter auxilia cœliacorum & diſentericorum tradũt. Lactis aſinini potus vtilior,addito melle.Nec minus efficax fimi cinis ex vino,vtriq; vitio. Item polea ſuprà dicta.Equi coagulum,quod aliqui hippacen vocant,etiam ſi ſanguinem detrahant:vel fimi cinis,dentiúmque eiuſdem tuſorum farina,ſalutaris dicitur:& bubuli lactis decocti potus.Dyſentericis addi mellis exiguum præcipiunt:& ſi tormina ſint, cornus ceruini cinerem,aut fel taurinum cumino miſtum,& cucurbitæ carnes vmbilico imponere.Caſeus recens vaccinus immittitur ad vtrunque vitium. Item butyrum heminis quatuor, cum reſinæ terebinthinæ ſextante,aut cũ malua decocta,aut roſaceo. Datur & ſeuum vitulinum,aut bubulum.Item medullæ excoquuntur cum farina & cera exiguóq; oleo,vt ſorberi poſſint.Medulla & in pane ſubigitur. Lac caprinũ ad dimidias partes decoctum.Si ſint & tormina,additur protropum.Torminibus ſatis eſſe remedij in leporis coagulo poto è vino tepido,vel ſemel,arbitrantur aliqui.Cautiores & ſanguine caprino cum farina hordeacea & reſina,ventrem illinunt.Ad omnes epiphoras ventris illini caſeum mollem ſuadent:veterem autem in farina tritum,cœliacis & dyſentericis dari, cyatho caſei in cyathis vini tribus.Sanguis caprinus decoctus cum medulla dyſentericis. Iecur aſſum capræ,cœliacis ſubuenit,magíſque etiam hirci, in vino auſtero decoctum potúmque,vel ex oleo myrteo vmbilico impoſitum.Quidam decoquunt à tribus ſextariis aquæ ad heminam,addita ruta.Vtuntur & liene aſſo capræ hircíve, & ſeuo hirci in pane qui cinere coctus ſit, capræ à renibus maximè,vt per ſe hauriatur: protinúſque modicè frigidam ſorberi iubent.Aliqui & in aqua decoctum ſeuum admiſta polenta,& cumino, & anetho,acetóque.Illinunt & ventrem cœliacis,fimo cum melle decocto. Vtuntur ad vtrunque vitium & coagulo hœdi in vino myrtite, magnitudine fabæ poto: & ſanguine eiuſdem in cibum formato quem ſanguiculum vocant. Infundunt dyſentericis & glutinum taurinum,aqua calida reſolutum.Inflationes autem diſcutit vitulinum fimum in vino decoctũ. Inteſtinorum vitiis magnopere prodeſt coagulum ceruorum, decoctũ cum lente betáque,atque ita in cibo ſumptum.Leporis pilorum cinis cum melle decoctus.Lactis caprini potus decoctus cum malua exiguo ſale addito.Et ſi coagulum addatur,maioribus emolumẽtis fiat.Eadem vis eſt & in ſeuo caprino in ſorbitione aliqua, vti protinus hauriatur frigida aqua. Item feminum hœdi cinis rupta inteſtina ſarcire mirè traditur. Fimum leporis cum melle decoctum,& quotidie fabæ magnitudine ſumptum, ita vt deploratos ſanauerint.Laudãt & caprini capitis cum ſuis pilis decocti ſuccum. Teneſmos, id eſt,crebra & inanis voluntas egerendi,tollitur poto lacte aſinino:item bubulo. Tinearum genera pellit ceruini cornus cinis potus.Quæ in excrementis lupi diximus inueniri oſſa,ſi terram non attigerint,colo medentur adalligata brachio.Polea quoque ſuprà dicta magnopere prodeſt in ſapa decocta.Item ſuilli fimi farina addito cumino in aqua rutæ decoctæ.Cornus ceruini teneri cinis,cochleis Africanis cum teſta ſua tuſis miſtus, in vini potione.

Ad veſicæ cruciatus & calculos:de genitalium & ſedis vitiis, & inguinum remediis. CAP. XV.

VEſicæ calculorúmque cruciatibus auxiliatur vrina apri,& ipſa veſica pro cibo ſumpta:Efficacius,ſi prius fimo maceretur vtrunq;.Veſicam elixam mandi oportet, & à muliere fœminæ ſuis.Inueniuntur & in iocineribus eorum lapilli, aut duritie lapillis ſimiles,candidi, ſicuti in vulgari ſue: quibus contritis atque potis in vino, pelli calculos aiunt.Ipſi apro tam grauis ſua vrina eſt,vt niſi egeſta fugæ non ſufficiat, ac velut deuinctus opprimatur, Exuri illa tradunt eos.Leporis renes inueterati,in vino poti, calculos pellunt,In perna ſuis articulos eſſe diximus,quorum decoctum ius facit vrinæ vtile. Aſinini renes inueterati tritíque,& in vino mero dati,veſicæ medentur. Calculos expellunt

lichen

lichenes equini ex vino aut mulso poti diebus x l. Prodest & vngulæ equinæ cinis, in vino, ant aqua. Item fimum caprarum in mulso, efficacius syluestrium. Pili quoque caprini cinis. Verendorum carbunculis, cerebrum apri vel suis, sanguísque. Vitia verò, quæ in eadem parte serpunt, iecur eorum combustum, maximè iuniperi ligno cum charta & arrhenico sanat: fimi cinis: fel bubulum cum alumine Aegyprio ac muria ad crassitudinem mellis subactum: insuper beta ex vino cocta imposita: caro quoque. Manantia verò hulcera, seuum cum medulla vituli in vino decoctum, vel caprinum cum melle rubíque succo: vel si serpant, fimum etiam prodesse cum melle dicunt aut cum aceto, & per se butyrum. Testium tumor cum seuo vituli, addito nitro cohibetur: vel fimo eiusdem ex aceto decocto. Vrinæ incontinentiam cohibet vesica aprina, si assa mandatur. Vngularum apri vel suis cinis potioni inspersus. Vesica fœminæ suis combusta ac pota: Item hœdi, vel pulmo: Cerebrum leporis in vino: Eiusdem testiculi tosti, vel coagulum cum anserino adipe in polenta: Renes asinini in mero triti potíque. Magi verrini genitalis cinere poto ex vino dulci demonstrant vrinam facere in canis cubili, ac verba adiicere, ne ipse vrinam faciat, vt canis, in suo cubili. Rursus ciet vrinam vesica suis, si terram non attigerit, imposita pubi. Sedis vitiis præclarè prodest fel vrsinum cum adipe. Quidam adiiciunt spumam argenti ac thus. Prodest & butyrum cum adipe anserino ac rosaceo. Modum ipsæ res statuunt, vt sint illitu faciles. Præclarè medetur & taurinum fel, in linteolis conceptis: rimásque perducit ad cicatricem. Inflationibus in ea parte, seuum vituli, maximè ab inguinibus cum ruta: cæteris vitiis medetur sanguis caprinus cum polenta. Item fel caprinum condylomatis per se. Item fel lupinum ex vino. Panos & apostemata in quacunque parte, sanguis vrsinus discutit: item taurinus aridus tritus. Præcipuum tamen remedium traditur in calculo onagri: quem dicitur cùm interficiatur reddere vrina, liquidiorem initio, sed in terra spissantem se. Hic adalligatus femini, omnes impetus discutit, omníque suppuratione liberat. Est autem rarus inuētu, nec ex omni onagro, sed celebri remedio. Prodest & vrina asini cum melanthio. Et vngulæ equinæ cinis cum oleo & aqua illitus. Sanguis equi, præcipuè admissarij: & sanguis bubulus: item fel. Caro quoque eosdem effectus habet calida imposita: & vngulæ cinis ex aqua aut melle: vrina caprarum, hircorúmque carnes in aqua decoctæ: aut fimum ex his cum melle decoctum: fel vrsinum siue verrinum: vrina suum in lana imposita. Femina atteri adurique equitatu notum est. Vtilissimum est ad omnes inde causas, spumam equi ex ore inguinibúsque illinire. Inguina & ex hulcerum causa intumescunt. Remedio sunt equi setæ tres, totidem nodis alligatæ intra hulcus.

Ad podagras, ad morbum comitialem, ad sideratos, morbúmque regium, ossáque fracta, remedia.

CAP. XVI.

Podagris medetur vrsinus adeps, taurinúmque seuum, pari pondere & ceræ. Addunt quidam hypocisthida & gallam. Alij hircinum præferunt seuum cum fimo capræ, & croco sinapíve, vel caulibus ederæ tritis, ac perdicio vel flore cucumeris syluestris. Item bouis fimum cum aceti fæce. Magnificant & vituli, qui nondum herbam gustauerit, fimum, aut per se sanguinem tauri: vulpem decoctam viuam, donec ossa tantùm restent: lupúmve viuum oleo cerati modo incoctum: seuum hircinum, cum helxines parte æqua, sinapis tertia: fimi caprini cinerem cum axungia. Quin & ischiadicos vri sub pollicibus pedum eo fimo feruente, vtilissimè tradunt. Articulorúmque vitiis fel vrsinum vtilissimum esse, & leporis pedes adalligatos. Podagras quidam mitigari pede leporis viuentis absciso, si quis secum assiduè habeat. Perniones vrsinus adeps, rimásque pedum omnes sarcit: efficacius alumine addito: seuum caprinum: dentium equi farina: aprinum vel suillum fel: cum adipe pulmo impositus: & si subtriti sint contusíve offensatione. si verò adusti frigore, leporini pili cinis. Eiusdem pulmo contusis dissectus, aut pulmonis cinis. Sole adusta, seuo asinino aptissimè curantur: item bubulo cum rosaceo. Clauos & rimas callíque vitia, fimum apri vel suis recèns illitum, ac tertio die solutum sanat:

ralorum

talorum cinis,pulmo aprinus,aut suillus,aut ceruinus. Attritus calceamentorum,vrina asini cum luto suo illita.Clauos seuum bubulum cum thuris polline.Perniones verò corium combustum:melius ex vetere calceamento.Iniurias è calceatu,ex oleo corij caprini cinis.Varicum dolores sedat fimi vitulini cinis,cum lilij bulbis decoctus,addito melle modico:itémq; omnia inflammata & suppurationes minantia. Eadem res & podagricis prodest,& articulariis morbis,è maribus præcipuè vitulis.Articulorum attritis,fel aprorum vel suum,linteo calefacto impositum:vitulique qui nondum herbam gustauerit, fimum:item caprinum cum melle in aceto decoctum.Vngues scabros seuum vituli emendat:item caprinum,admista sandaracha. Verrucas verò aufert vitulini fimi cinis ex aceto:asini vrinæ lutum.Comitiali morbo testes vrsinos edisse prodest,vel aprinos bibisse ex lacte equino,aut ex aqua:item aprinam vrinam ex aceto mulso:efficacius, quæ inaruerit in vesica sua.Dantur & suum testiculi inueterati tritiq; in suis lacte,præcedente vini abstinentia,& sequente continuis diebus.Dantur & leporis sale custoditi pulmones,cũ thuris tertia parte,in vino albo,per dies x x x. Item coagula eiusdem.Asini cerebrũ ex aqua mulsa,infumatum prius in foliis,semuncia per dies: vel vngularum eius cinis cochlearibus binis toto mense potus.Item testes sale asseruati,& aspersi potioni,in asinarum maximè lacte,vel ex aqua.Membrana partus earum,præcipuè si marem pepererint, olfactata accedente morbo comitialium resistit.Sunt qui è mare nigróque cor edendum cum pane sub dio prima aut secunda Luna præcipiant.Alij carnem,aliqui sanguinem aceto dilutum per dies x l. bibendum.Quidam vrinam equi aquæ ferrariæ ex officinis miscent, eadémque potione & lymphaticis medentur.Comitialibus datur & lactis equini potus, lichénque in aceto mulso bibendus. Dantur & carnes caprinæ in rogo hominis tostæ,vt volunt Magi.Seuum earum cum felle taurino pari pondere decoctum,& in folliculo fellis reconditum,ita ne terram attingat, potum verò sub limine ex aqua.Morbum ipsum deprehendit caprini cornus vel ceruini vsti nidor.Sideratis vrina pulli asinini nardo admisto perunctione prodesse dicitur.Regio morbo cornus ceruini cinis: sanguis asinini pulli ex vino.Item fimum asinini pulli,quod primum edidit à partu,datum fabæ magnitudine è vino medetur intra diem tertium.Eadem & ex equino pullo similitérque vis est. Fractis ossibus præsentaneus maxillarum apri cinis vel suis.Item lardum elixum atq; circumligatum mira celeritate solidat. Costis quidem fractis laudatur vnicè caprinum fimum ex vino vetere,aperit, extrahit,persanat. Febres arcet ceruorum caro,vt diximus. Eas quidem quæ certo dierum numero redeũt,oculus lupi dexter salsus adalligatúsque, si credimus Magis. Est genus febrium,quod amphemerinon vocant. Hoc liberari tradunt, si quis è vena auris asini tres guttas sanguinis in duabus heminis aquæ hauserit. Quartanis Magi excrementa felis cum digito bubonis adalligari iubent,& ne recidant, non remoueri septeno circuitu.Quis hoc quæso inuenire potuit? quæve est ista mistura? cur digitus potissimùm bubonis electus est?Modestiores iecur felis decrescente Luna occisæ inueteratum sale,ex vino bibendum ante accessiones quartanæ dixere. Iidem Magi fimi bubuli cinere conspersò puerorum vrina illinunt digitos pedum,manibúsque leporis cor adalligant.Coagulum ante accessionem propinant.Datur & caseus caprinus recens cum melle diligenter sero expresso.

Ad melancholicos,lethargicos,hydropicos:ad ignem sacrum,& ad dolores neruorum remedia. CAP. XVII.

MElancholicis fimum vituli in vino decoctum remedio est.Lethargicos excitat asini lichen,naribus illitus ex aceto:caprini cornus nidor aut pilorum: iecur aprinum. Itaque & veternosis datur.Phthisicis medentur, iecur lupi ex vino, mactæ suis fœminæ herbis pastæ lardum,carnes asininæ ex iure sumptæ.Hoc genere maximè in Achaia curant id malum.Fimi quoque aridi,sed pabulo viridi pasto boue,fumum harundine haustum prodesse tradunt.Bubuli quoq; cornus mucronem exustum , duorum cochleariorum mensura,addito melle,pilulis deuoratis. Capræ seuo in pulte ex alica & phthisin & tussim sanari,vel recenti cum mulso liquefacto,ita vt vncia in cyathum addatur,rutæque

ramo

ramo permisceatur, non pauci tradũt. Rupicapræ seui cyatho, & lactis pari mensura, deploratum phthisicum conualuisse certus autor affirmat. Sunt & qui suum fimi cinerem profuisse scripserint in passo: & cerui pulmonem, maximè subulonis, siccatum in fumo, tritúmque in vino. Hydropicis auxiliatur vrina vesicæ apri paulatim data in potus: efficacius quæ enaruerit cum vesica sua. Fimi ceruini, maximè subulonis, sed & bubuli, de armentinis loquor (quod bolbiton vocant) cinis cochleariorum trium in mulsi hemina, bouis fœminæ in mulieribus, & ex altero sexu in viris: quod veluti mysterium occultarunt Magi: Fimum vituli masculi illitum: Fimi vituli cinis cum semine staphylini, æqua portione ex vino: Sanguis caprinus cum medulla. Efficaciorem pũtant hircorum, vtiq; si lentisco pascantur. Igni sacro vrsinus adeps illinitur, maximè qui est ad renes: vitulinum fimum recens, vel bubulum: caseus caprinus siccus cum porro: ramenta pellis ceruinæ deiecta pumice, ex aceto trita. Rubori cum prurigine, equi spuma aut vngulæ cinis. Eruptionibus pituitæ, asinini fimi cinis cum butyro. Papulis nigris, caseus caprinus siccus ex melle & aceto in balineis, oleo remoto. Pustulis suilli fimi cinis aqua illitus, vel cornus ceruini cinis. Luxatis recens fimum aprinum vel suillum: item vitulinum: verris spuma recens cum aceto: fimum caprinum cum melle. Bubula caro imposita tumorem sanat. Fimũ suillum in testa calefactum tritúmque cũ oleo, duritias corporũ omnes tollit optimé. Adeps è lupis illitus, in his quæ rumpere opus est, plurimum proficit. Fimum bubulum in cinere calefactum, aut caprinum in vino vel aceto decoctum. In furũculis seuum bubulum cum sale: aut si dolor est intinctum oleo, liquefactum sine sale, similíque modo caprinum. In ambustis vrsinus adeps cum lilij radicibus: aprinum aut suillum fimum inueteratum: setarum ex his è penicillis tectoriis cinis cum adipe tritus: tali bubuli cinis, cũ cera & medulla ceruina: fel tauri: fimum leporis. Sed caprarum fimus sine cicatrice sanare dicitur. Glutinum præstantissimum fit ex auribus taurorum & genitalibus. Nec quicquam efficacius prodest ambustis. Sed adulteratur nihil æquè, quibusvis pellibus inueteratis, calceamentísq; etiam decoctis. Rhodiacum fidelissimum: eóq; pictores & medici vtuntur: Id quoq; quò candidius, eò probatius. Nigrum & lignosum damnatur. Neruorum doloribus, fimũ caprinum decoctum in aceto cum melle, vtilissimum putant, vel putrescente neruo. Spasmata & percussu vitiata fimo aprugno curant, vere collecto & arefacto. Sic & quadrigis agendis tractos, totáve vulneratos: & quoquomodo sanguine contuso, vel si recens illinatur. Sunt qui incoxisse aceto, vtilius putent. Quin & in potu farinam eam ruptis conuulneratísq; & euersis ex aceto salutarem promittunt. Reuerentiores cinerem eius ex aqua bibunt. Ferúntq; & Neronem principem hac potione recreari solitum, cùm sic quoq; se trigario approbare vellet. Proximam suillo fimo vim putant.

Ad sanguinem sistendum, & contra hulcera & carcinomata, ad scabiem remedia: & quæ infixa corpori extrahunt, & quæ cicatricibus prosunt.

CAP. XVIII.

SAnguinem sistit coagulum ceruinum ex aceto: item leporis. Huius quidem & pilorum cinis: item ex fimo asinino cinis: & pilorum quidem cinis illitus. Efficacior vis è maribus aceto admisto, & in lana ad omne profluuium imposito. similiter ex equino capite & femine. Aut fimi vitulorum cinis illitus ex aceto. Item caprini cornus vel fimi ex aceto. Hircini verò iocineris dissecti sanies efficacior: & cinis vtriusque ex vino potus, vel naribus ex aceto illitus. Hircini quoque vtris vinarij dũtaxat cinis, cum pari pondere resinæ: quo genere sistitur sanguis, & vulnus glutinatur. Hœdinum quoq; coagulum ex aceto, & feminum eius combustorum cinis, similiter pollere tradũtur. Hulcera sanat in tibiis cruribúsq; adeps vrsinus, admista rubrica. Quæ verò serpũt, fel aprugnum cum resina & cerussa: maxillarum apri vel suum cinis: fimum suum illitum siccum: item caprinũ ex aceto subferuefactum. Cætera purgantur & explentur butyro: cornus ceruini cinere, vel medulla cerui: felle taurino cum cyprino oleo, aut fimo caprino, aut hircino. Fimum recens suum, vel inueterati farina illinitur vulneribus ferro factis. Phagedænis & fistulis

immit

immittitur fel tauri,cum succo porri,aut lacte mulierum,vel sanguis aridus cum cotyle done herba.Carcinomata curat coagulum leporis,cum pari pondere capparis aspersum vino.gangrenas vrsinum fel penna illitum:asini vngularum cinis ea quæ serpunt hulcera inspersus.Sanguis equi adrodit carnes septica vi:Item fimi equini inueterati fauilla.Ea verò quæ phagedænas vocant in hulcerum genere,corij bubuli cinis cum melle.Caro vituli recentia vulnera non patitur intumescere:fimum bubulum cum melle. Feminum vituli cinis sordida hulcera,& quæ cacoëthe vocant,è lacte mulieris sanat. Recentes verò plagas ferro illatas,glutinum taurinum liquefactum,tertio die solutum.Caseus caprinus siccus ex acero ac melle, purgat hulcera. Quæ verò serpant,cohibet seuum cum cera: item addita pice ac sulphure percutat.Similiter proficit ad cacoethe, hœdi feminum cinis è lacte mulieris.Et aduersus carbunculos,suis fœminæ cerebrum tostum illitúmque Scabiem hominis,asininæ medullæ maximè abolent:vrinæ eiusdem cum suo luto illitæ. Butyrum etiam,quod in iumentis proficit cum resina calida:glutinum taurinum in aceto liquefactum,addita calce: fel caprinum cum aluminis cinere: boas fimum bubulum: vnde & nomen traxere. Canum scabies sanantur bubulo sanguine recenti: iterúmque, cùm inarescat, illito, & postero die abluto cinere lixiuo.Spinæ ac similia corpori extrahuntur felis excrementis:item capræ ex vino:coagulo quocunque, sed maximè leporis, cum thuris polline & oleo, aut cum visci pari pondere,aut cum propoli. Cicatrices nigras seuum asininum reducit ad colorem. Fel vituli extenuat calefactum. Medici adiiciunt myrrham & mel & crocum, æreáque pyxide condunt. Aliqui & florem æris admiscent.

Ad muliebria mala medicinæ, & ad infantium morbos, & Veneris remedia. CAP. XIX.

MVlierum purgationes adiuuat fel taurinum lana succida appositum. Olympias Thebana addidit hyssopum & nitrum.Cornus ceruini cinis potus.Item vuluas laborantes,illitu quoque:& fel taurinum cum opio appositum obolis binis. Vuluas & pilo ceruino suffire prodest. Tradunt, ceruas cùm senserint se grauidas,lapillum deuorare: quem in excrementis repertum,aut in vulua(nam & ibi inuenitur)custodire partus adalligatum.Inueniuntur & officula in corde & in vulua,perquàm vtilia grauidis parturientibúsque.Nam de pumice,qui in vaccarum vtero simili modo inuenitur, diximus in natura boum.Lupi adeps illitus vuluas mollit,dolores etiam iecur.Carnes lupi edisse parituris prodest:aut si incipientibus parturire sit iuxtà qui ederit,adeò,vt etiam contra illatas noxias valeat.Eundem superuenire,perniciosum est. Magnus & leporis vsus mulieribus.Vuluas adiuuat pulmo aridus potus:profluuia iecur cum Samia terra ex aqua potum:secundas coagulum:caueantur pridiana balinea.Illitum quoque cum croco & porri succo,vellere appositum,abortus mortuos expellit.Si vuluæ leporum in cibis sumantur, mares concipi putant.Hoc & testiculis eorum & coagulo profici. Conceptū leporis vtero exemptum his quæ parere desierint,restibilem fœcunditatem afferre.Sed pro conceptu,leporis saniem & viro Magi propinant.Item virgini nouem grana fimi, vt stent perpetuò mammæ.Coagulum quoq; ob id cum melle illinunt:sanguinem, vbi euulsos pilos renasci † volunt.Inflationi vuluæ,fimum aprugnum suillúmve cum oleo illini prodest. Efficacius sistit farina aridi,vt aspergatur potioni,vel si grauidæ aut puerperæ torqueantur.Lacte suis poro cum mulso adiuuantur partus mulierum.Per se verò potum,deficientia vbera puerperarum replet. Eadem circunlita sanguine fœminæ suis, minus crescét. Si dolent,lactis asinini potu mulcentur:quod addito melle sumptum,& purgationes earum adiuuat. Sanat & vuluarum exhulcerationes eiusdem animalis seuum inueteratū,& in vellere appositū duritiem vuluarum emollit. Per se verò recens vel inueteratum, ex aqua illitū,psilothri vim obtinet.Eiusdem animalis lien inueteratus,ex aqua illitus mammis, abūdantiam facit: vuluas suffitu corrigit.Vngulæ asininæ suffitæ partū maturant, vt vel abortus euocetur: nec aliter adhibentur, quoniam viuentem partū necant. Eiusdem animalis fimū si recens imponatur, profluuia sanguinis mirè sedare dicitur. Necnon

† Quidam legunt, nolunt, contrario sensu.

non & cinis eiusdem fimi, qui & vuluæ prodest impositus. Equi spuma illita per dies xx. priùs quàm primùm nascantur pili restinguntur. Item cornus ceruini decocto: melius, si recentia sint cornua. Lacte equino iuuātur vuluæ collutæ. Quòd si mortuus partus sentiatur, lichen ex aqua dulci potus eiicit. Item vngulæ suffitu, aut fimum aridum. Vuluas procidentes butyrum infusum sistit. Induratam vuluam aperit fel bubulum rosaceo admisto, foris vellere cum resina terebinthina imposito. Aiunt & suffitu fimi è mare boue, procidentes vuluas reprimi, partus adiuuari: conceptus verò vaccini lactis potu. Sterilitatem ob partus vexationem fieri, certum est. Hanc emēdari Olympias Thebana affirmat felle taurino, & adipe serpentium, & ærugine, addito melle, medicatis locis ante coitus. Vitulinum quoque fel, si in purgationibus fuerit sub coitu aspersum vuluæ, etiam duritiam ventris emollit, & profluuium minuit vmbilico petuncto, atque in totum vuluæ prodest. Modum statuunt fellis pondere denarij ad apij tertiam, admisto amygdalino oleo, quantum esse satis appareat: hoc in vellere imponūt. Masculi fel vituli, cum mellis dimidio tritum, seruatur ad vuluas. Carnem vituli si cū aristolochia inassatam edant circa conceptum, mares parituras promittunt. Medulla vituli in vino ex aqua decocta cum seuo, exhulcerationibus vuluarum imposita prodest. Item adeps vulpium, excrementúmque felium: hoc cum resina & rosaceo impositum. Caprino cornu suffiri vuluam, vtilissimum putant. Syluestrium caprarum sanguis cum palma marina pilos detrahit. Cæterarum verò fel, callum vuluarum emollit inspersum, & à purgatione conceptus facit. Sic quoque psilothri vis efficitur, si euulsis pilis triduo seruetur illitum. Profluuium, quamuis inmensum, vrina capræ pota sisti, obstetrices promittunt, & si fimum illinatur. Membrana capratum in qua partus editus, inueterata, potúque sumpta in vino, secundas pellit. Hœdorum pilis suffiri vuluas, vtile putant, & in profluuio sanguinis coagulū bibi, aut hyoscyami semen imponi. E boue syluestri nigro si sanguine ricini lumbi perungantur mulieri, tædium Veneris fieri, dicit Osthanes. Idem amoris, pota hirci vrina, admista propter fastidium nardo. Infantibus nihil butyro vtilius, per se & cum melle: priuatim & in dentitione & ad gingiuas, & ad oris hulcera. Dens lupi adalligatus, infantium pauores prohibet, dentientíque morbos: quod & pellis lupina præstat. Dentes quidem eorum maximi, equis quoque adalligati, infatigabilem cursum præstare dicuntur. Leporum coagulo illito vbere, sistitur infantium aluus. Iecur asini, admista modicè panace, instillatū in os, à comitialibus morbis & alus infantes tuetur: hoc x l. diebus fieri præcipiunt. Et pellis asinina iniecta, impauidos infantes facit. Dentes qui equis primùm cadunt, facilem dentitionem præstant infantibus adalligati: efficacius, si terram non attigere. Lien bubulus in melle editur: & illinitur ad lienis dolores: ad hulcera manantia cum melle. Lien vituli in vino decoctus, tritúsque & illitus, hulcuscula oris. Cerebrum capræ Magi per anulum aureum traiectum, priùs quàm lac detur, infantibus instillant contra comitiales, cæterósque infantium morbos. Caprinum fimum inquietos infantes adalligatū panno cohibet, maximè puellas. Lacte caprino, aut cerebro leporum perinctæ gingiuæ, faciles dentitiones faciunt. Somnos fieri lepore sumpto in cibis Cato arbitratur: vulgus & gratiam corpori in v i i. dies, friuolo quidem ioco, cui tamen aliqua debeat subesse causa in tanta persuasione. Magi felle capræ, sacrificatæ duntaxat, illito oculis, vel sub puluino posito, somnum allici dicunt. Sudores inhibet cornus caprini cinis è myrteo oleo perunctis. Coitus stimulat fel aprugnum illitum: item medullæ suum haustæ: seuum asininum, anseris masculi adipe permisto illitum. Item à coitu equi Virgilio quoque descriptum virus, & testiculi equini aridi, vt potioni interi possint, dexterve asini testis in vino potus pro portione, vel adalligatus brachiali. Eiusdem à coitu spuma collecta rosseo panno, & inclusa argento, vt Osthanes tradit. Salpe genitale in oleum feruens mergi iubet septies, eóque perungi pertinentes partes. Bialcon cinerem ex eodem bibi, vel tauri à coitu vrinam, lutóque ipso illini pubem. At è diuerso muris fimo illito, cohibetur virorum Venus. Ebrietatem arcet pulmo apri aut suis assus, ieiuni cibo sumptus eo die: item hœdinus.

Mira de animalibus. CAP. XX.

MIra prætereà traduntur in eisdem animalibus. Vestigium equi excussum vngula (vt solet plerunque) si quis collectum reponat, singultus remedium esse recordantibus quonam loco id reposuerint. Iecur leporum equinæ vngulæ simile esse, & rūpi equos qui vestigia luporum sub equite sequantur. Talis suum discordiæ vim quandam inesse. In incendiis si fimi aliquid egeratur è stabulis, facilius extrahi, nec recurrere oues bouésque. Hircorum carnes virus non resipere, si panem hordeaceū eo die, quo interficiantur, ederint, lasérve dilutum biberint. Nullas verò teredinem sentire, Luna decrescente induratas sale. Adeóque nihil omissum, vt leporem surdū celeriùs pinguescere reperiamus. Animalium verò medicinas: si sanguis profluat iumentis, suillum fimum ex vino infundendum. Boum autem morbis seuum, sulphur viuum, allium syluestre, ouum coctum: omnia hæc trita in vino danda, aut vulpis adipem. Carnem Caballinam discoctam, potu suum morbis mederi. Omnium verò quadrupedum morbis, capram solidam cum corio, & ranam rubetam discoctas. Gallinaceos non attingi à vulpibus, qui iecur animalis eius aridum ederint: vel si pellicula ex ea collo inducta, galli inierint. Similia in felle mustelæ. Boues in Cypro cōtra tormina hominum excrementis sibi mederi. Non subteri pedes boū, si priùs cornua pice liquida perūgantur. Lupos in agrum non accedere, si capti vnius pedibus infractis, cultróque adacto paulatim sanguis circa fines agri spargatur: atque ipse defodiatur in eo loco, ex quo cœperit trahi. Aut si vomerem, quo primus sulcus eo anno in agro ductus sit, excussum ararro, focus Larium, quò familia conuenit, absumat: ac lupū nulli animalium nociturum in eo agro, quandiu id fiat. Hinc deinde reuertemur ad animalia sui generis, quæ aut placida non sunt, aut fera.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XXIX.

PROOEMIVM.

De origine medicinæ, & quando primùm clinice, & quando primùm iatraleptice, & de Chrysippo & Erasistrato, & empirice, & Herophilo, & reliquis illustribus Medicis: & quoties ratio medicinæ mutata sit, & qui primus Romæ Medicus, & quando, & quid de Medicis antiqui Romani iudicauerint, & vitia medicinæ.

CAP. I.

NATVRA remediorum, atque multitudo instantium ac præteritorum, plura de ipsa medendi arte cogunt dicere: quanquam non ignarus sim, nullis antè hæc Latino sermone condita, ancépsque lubricum esse rerum omnium nouarum, talium vtique quàm steriles gratiæ difficultates in promendo: sed quoniam occurrere verisimile est omnium qui hæc cognoscant cogitationi, quonam modo exoleuerint in medicinæ vsu, quæ tam parata atque pertinentia erant: mirúmque & indignum protinus subit, nullam artium inconstantiorem fuisse, & etiamnum sæpius mutari, cùm sit fructuosior nulla. Diis primùm inuentores suos assignauit, & cælo dicauit. Necnon & hodie multifariàm ab oraculis medicina petitur. Auxit deinde famam etiam crimine, ictum fulmine Aesculapium fabulata, quoniam Tyndariden reuocauisset

ad vitam. Nec tamen cessauit narrare alios reuixisse opera sua, clara Troianis temporibus, quibus fama certior, vulnerum tamen duntaxat remediis. Sequentia eius (mirum dictu) in nocte densissima latuere vsque ad Peloponnesiacum bellum: tunc eam reuocauit in lucem Hippocrates, genitus in insula Coo, in primis clara ac valida, & Aesculapio dicata. Is cùm fuisset mos, liberatos morbis scribere in templo eius Dei quid auxiliarũ esset, vt posteà similitudo proficeret, excripsisse ea traditur, atque (vt Varro apud nos credit) iam templo cremato, instituisse medicinam hanc, quæ Clinice vocatur. Nec fuit posteà quæstus modus, quoniam Prodicus Selymbriæ natus, discipulus eius, instituens quam vocant Iatralepticen, reunctoribus quoq; Medicorũ ac mediastinis vectigal inuenit. Horum placita Chrysippus ingenti garrulitate mutauit, plurimúmque etiam ex Chrysippo discipulus eius Erasistratus, Aristotelis filia genitus. Hic Antiocho rege sanato c. talentis donatus est à rege Ptolemæo filio eius, vt incipiamus & præmia artis ostendere. Alia factio ab experimentis se cognominans Empiricen, cœpit in Sicilia, Acrone Agrigentino Empedoclis Physici autoritate commendato. Dissederúntq; eæ scholæ: & omnes eas damnauit Herophilus, in musicos pedes venarũ pulsũ descripto per ætatum gradus. Deserta deinde & hæc secta est, quoniam necesse erat in ea literas scire. Mutata & quã posteà Asclepiades (vt retulimus) inuenerat. Auditor eius Themison fuit, qui quæ inter initia scripsit, illo mox recedente à vita, ad sua placita mutauit. Sed & illa Antonius Musa eiusdem autoritate Diui Augusti, quem contraria medicina graui periculo exemerat. Multos prætereo Medicos, celeberrimósque ex iis Cassios, Calpitanos, Aruntios, Albutios, Rubrios, c c l. H-S. annua mercede iis fuere apud principes. Q. verò Stertinius imputauit principibus, quod H-S quingenis annuis contentus esset: sexcena enim sibi quæstu vrbis fuisse numeratis domibus ostẽdebat. Par & fratri eius merces à Claudio Cæsare infusa est: censúsque, quanquam exhausti operibus Neapoli exornata, hæredi † H-S c c c. reliquere, quantũ ad eam ætatem Aruntius solus. Exortus deinde est Vectius Valens, adulterio Messalinæ Claudij Cæsaris nobilitatus, paritérque eloquentiæ assectator. Is eam potentiam nactus, nouam instituit sectam. Eadem ætas Neronis principatu ad Thessalum transiluit, delentem cuncta maiorum placita, & rabie quadam in omnis æui medicos perorantem: quali prudentia ingenióque, æstimari vel vno argumento abundè potest, cùm monumento suo (quod est Appia via) iatronicen se inscripserit. Nullius histrionum equarúmque trigarij comitatior egressus in publico erat: cũ Crinas Massiliensis arte geminata, vt cautior religiosiórque, ad siderum motus ex ephemeride Mathematica cibos dando, horásque obseruando, autoritate eum præcessit. Nupérque centies H-S reliquit muris patriæ, mœnibus quoque aliis penè non minori summa extructis. Hi regebant fata, cum repentè ciuitatem Charmis ex eadem Massilia inuasit, damnatis non solùm prioribus Medicis, verũ & balineis: frigidáque etiam hybernis algoribus lauari persuasit. Mersit ægros in lacus. Videbamus senes Consulares vsque in ostentationem rigentes. Qua de re extat etiam Annæi Senecæ astipulatio. Nec dubium est, omnes istos famam nouitate aliqua aucupantes, animas statim nostras negotiari. Hinc illæ circa ægros miseræ sententiarum concertationes, nullo idem censente, ne videatur accessio alterius. Hinc illa infelicis monumenti inscriptio, turba se medicorum perisse. Mutatur ars quotidie toties interpollis, & ingeniorum Græciæ flatu impellimur. Palámque est, vt quisque inter istos loquendo polleat, imperatorem illico vitæ nostræ necísque fieri: ceu verò non millia gentium sine Medicis degant, nec tamen sine Medicina: sicut populus Romanus vltra sexcentesimum annum, nec ipse in accipiendis artibus lentus, Medicinæ verò etiam auidus, donec expertam damnauit. Etenim percensere insignia priscorum in his moribus conuenit. Cassius Hemina ex antiquis autor est, primum è Medicis venisse Romam Peloponneso Archagathum Lysaniæ filium, L. Aemilio, M. Liuio Coss. anno vrbis d x x x v. eíque ius Quiritium datum, & tabernam in compito Acilio emptam ob id publicè. Vulnerarium eum tradunt fuisse vocatum, miréque gratum aduentum eius initio: mox à sæuitia secandi vrendíque, transisse nomen in carnificem, & in tædium artem omnésque Medicos: quod

† Hermolaus hic legit sestertia trecẽta: Budæus sestertiũm trecenties: quæ summa est sextuplicato maior. Vide ipsum lib. 2. de Asse.

clarissimè intelligi potest ex M. Catone, cuius autoritati triumphus atque Censura minimum conferunt:tanto plus in ipso est.Quamobrem verba eius ipsa ponemus, Dicam de istis Græcis suo loco Marce fili,quid Athenis exquisitum habeam,& quòd bonum sit eorum literas inspicere,non perdiscere. Vincam nequissimum & indocile genus illorum: & hoc puta vatem dixisse: Quandocunque ista gens suas literas dabit omnia corrumpet.Tum etiam magis,si Medicos suos huc mittet.Iurarunt inter se barbaros necare omnes Medicina. Sed hoc ipsum mercede faciunt: vt fides iis sit, & facilè disperdant. Nos quoque dictitant barbaros,& spurcius nos,quàm alios opicos,appellatione fœdant. Interdixi tibi de Medicis.Atque hic Cato DCV. anno vrbis nostræ obiit, LXXXV. suo, ne quis illi defuisse publicè tempora,aut priuatim vitæ spatia ad experiendum arbitretur. Quid ergo? damnatam ab eo rem vtilissimam credimus? Minimè hercule.subiicit enim qua Medicina & se & coniugem vsque ad longam senectam perducerit, iis ipsis scilicet, quæ nunc nos tractemus.Profitetúrque esse commentarium sibi,quo medeatur filio, seruis familiaribus,quem nos per genera vsus sui differimus.Non rem antiqui damnabant, sed artem. Maximè verò quæstum esse immani pretio vitæ recusabat. Ideo templum Aesculapij,etiam cùm reciperetur is Deus,extra vrbem fecisse,iterúmque in insula, traduntur.Et cùm Græcos Italia pellerent,diu etiam post Catonem excepisse Medicos. Augebo prouidentiam illorum.Solam hanc artium Græcarum nondum exercet Romana grauitas in tanto fructu,paucissimi Quiritium attigere,& ipsi statim ad Græcos transfugæ.imò verò autoritas aliter quàm Græcè eam tractantibus, etiam apud imperitos expertésque linguæ,non est.Ac minus credunt,quæ ad salutem suam pertinent, si intelligunt.Itaque hercule in hac artium sola euenit, vt cuicunque Medicum se professo statim credatur, cùm sit periculum in nullo mendacio maius.Non tamen illud intuemur: adeò blanda est sperandi pro se cuique dulcedo. Nulla prætereà lex, quæ puniat inscitiam capitalem,nullum exemplum vindictæ. Discunt periculis nostris, & experimenta per mortes agunt: Medicóque tantùm hominem occidisse impunitas summa est.Quinimo transit conuitium,& intemperantia culpatur.vltróque qui periere, arguuntur. Sed decuriæ pro more censuris principum examinãtur: inquisitio per parietes agitur:& qui de nũmo iudicet,à Gadibus colũnisq; Herculis accersitur:de exilio verò non nisi die XL. quinque electis viris datur tabella.At de iudice ipso quales in consiliũ eunt, statim occisuri? Meritò,dum nemini nostrũ libet scire,quid saluti suæ opus sit. Alienis pedibus ambulamus:alienis oculis agnoscimus:aliena memoria salutamus:aliena viuimus opera. Periéruntq; rerum naturæ pretia & vitæ argumẽta.Nihil aliud pro nostro habemus, quàm delicias.Non deseram Catonẽ tam ambitiosæ artis inuidiæ à me obiectum,aut Senatum illũ qui ita cẽsebat,idq; nõ criminibus artis arreptis,vt aliquis expectauerit. Quid enim venenorum fertilius,aut vnde plures testamentorum insidiæ?Iam verò & adulteria etiam in principum domibus,vt Eudemi in Liuia Drusi Cæsaris: item Valentis, in qua dictum est regina.Non sint artis ista,sed hominum.Non magis hæc vrbi timuit Cato, vt equidem credo,quàm reginas.Ne auaritiam quidem arguam,rapacésque nundinas pendentibus fatis,& dolorum indicaturam,ac mortis artham,aut arcana præcepta. Squamã in oculis emouendam potiùs,quàm extrahendam:per quæ effectum est,vt nihil magis prodesse videretur,quàm multitudo grassantiũ. Neque enim pudor,sed æmuli pretia summittunt.Notum est ab eodem Charmide vnum ægrum ex prouincialibus HS ducentis conductum: Alconti vulnerum Medico HS. C. damnato ademisse Claudium principem. Eidémque in Gallia exulanti,& deinde restituto acquisitum non minus intra paucos annos.Et hæc personis imputentur.Ne fæcem quidem aut inscitiam eius turbæ arguamus, ipsorúmque intemperantiam in morbis, aquarum calidarum diuerticulis: imperiosam inediam,& ab iisdem deficientibus cibos sæpius die ingestos,mille prætereà pœnitentiæ modis,culinarum etiam præceptis & vnguentorum misturis, quando nullas omisere vitæ illecebras.Inuehi peregrinas merces,conciliaríque † extrema pretia,displicuisse maioribus crediderim equidem, non tamen hoc Catonem prouidisse, cùm damnaret artem

† externa

artem

tem. Theriace vocatur excogitata compositio luxuriæ. Fit ex rebus externis, cùm tot remedia dederit natura, quæ singula sufficerent. Mithridaticum antidotū ex rebus LIIII. componitur, interim nullo pondere æquali, & quarundam rerum sexagesima denarij vnius imperata. Quo Deorum perfidiam istam monstrante? Hominum etenim subtilitas tāta esse non potuit. Ostentatio artis & portentosa scientiæ venditatio manifesta est. Ac ne ipsi quidem illam nouere. Comperíque vulgo pro cinnabari Indica in medicamenta minium addi, inscitia nominis, quod esse venenum docebimus inter pigmenta. Verùm hæc ad singulorum salutem pertinent. Illa autem, quæ timuit Cato, atq; prouidit, innocentiora multo & parua opinatu, quæ proceres artis eiusdem in semetipsis fatentur. Illa perdidere imperij mores, illa quæ sani patimur, luctatus, ceromata, ceu valetudinis causa instituta, balineæ ardentes, quibus persuasere in corporibus cibos coqui, vt nemo non minus validus exiret, obedientißimi verò efferrētur. Potus deinde ieiunorum ac vomitiones, & rursus perpotationes, ac pilorum euiratio instituta resinis eorum: Itémq; pectines in fœminis quidem publicati. Ita est profectò, lues morum, nec aliunde maior, quàm è medicina, vatem prorsus quotidie facit Catonem, & oraculum: Satis esse ingenia Græcorum inspicere, non perdiscere. Hæc fuerint dicenda pro Senatu illo, sexcentísque populi Romani annis aduersus artem, in qua conditione insidiosißima autoritatem pessimis boni faciunt: simul contra attonitas quorundam persuasiones, qui prodesse nisi pretiosa non putant. Neque enim dubitauerim, aliquibus fastidio futura quæ dicentur animalia: at non Virgilio fuit nominare formicas nulla necessitate, & curculiones, ac lucifugis congesta cubilia blattis: non Homero inter prælia Deorum improbitatem muscæ describere: non naturæ gignere ista, cùm gignat hominem. Proinde causas quisque & effectus, non res, æstimet. Ordiemur autem à confessis, hoc est, lanis ouiúsque, vt obiter rebus præcipuis honos in primis perhibeatur. Quædam etiam si alienis locis, tamen obiter dici necesse erit. Nec deerat materiæ pompa, si quicquam aliud intueri liberet, quàm fidem operis. Quippe inter prima proditis etiam ex cinere phœnicis nidóque medicinis, ceu verò id certum esset, atque non fabulosum. Irridere est, vitæ remedia post millesimum annum reditura monstrare.

De medicinis lanarum. CAP. II.

Lanis autoritatem veteres Romani etiam religiosam habuere, postes à nubentibus attingi iubentes. Prætérque cultum & tutelam contra frigora, succidæ plurima præstant remedia ex oleo vinóque aut aceto, prout quæque mulceri morderíve opus sit, & astringi laxaríve, luxatis membris, dolentibúsque neruis impositæ, & crebrò suffusæ. Quidam etiam salem admiscent luxatis. Alij cum lana rutam tritam adipémque imponunt. Item contusis tumentibúsque. Halitus quoque oris gratiores facere traditur, confricatis dentibus atque gingiuis admisto melle. Prodest & phreneticis suffitu. Sanguinem in naribus sistit cum oleo rosaceo, & alio modo indita auribus obturatis spissius. Quin & hulceribus vetustis imponitur cum melle. Vulnera ex vino, vel aceto, vel aqua frigida & oleo expressa sanat. Arietis vellera lota frigida ex oleo madefacta, in muliebribus malis inflammationes vuluæ sedant. Et si procidant, suffitu reprimunt. Succida lana imposita subditáque mortuos partus euocat. Sistit etiam profluuia earum. At canis rabio si morsibus inculcata post diem septimum soluitur. Reduuias sanat ex aqua frigida. Eadem nitro, sulphure, oleo, aceto, pice liquida feruentibus tincta, quàm calidissima imposita bis die, lumborum dolores sedat. Sanguinem sistit ex ariete succida, articulos extremitatū præligans. Laudatissima omnis è collo, natione verò Galatica, Tarentina, Attica, Milesia. Succidam imponunt & desquamatis, percussis, liuidis, incussis, collisis, contritis, deiectis, capitis & aliis doloribus, stomachi inflammationi ex aceto & rosaceo. Cinis eius illinitur attritis, vulneratis, ambustis. Et in oculorum medicamenta additur: item in fistulas aurésque suppuratas. Ad hæc detonsam eam, alij verò euulsam decisis summis partibus siccant, carpúntque, & in fictili crudo componunt, ac melle perfundunt vtrunque. Alij assulis tedæ subiectis, & subinde interstratis, oleo aspersam accendunt, cine-

rémque in labellis aqua addita confricant manu,& considere patiuntur,idq; sæpius mutantes aquam,donec linguam astringat leniter, nec mordeat. Tum cinerem reponunt. Vis eius septica est, efficacissiméque genas purgat. Quin ipsæ sordes pecudum sudórque feminum & alarum adhærentes lanis(œsypum vocant)innumeros propè vsus habent. In Atticis ouibus genito palma.Fit pluribus modis,sed probatissimum,lana ab his partibus recenti concerpta, aut quibuscunque sordibus succidis primùm collectis, ac lento igni in æneo vase subferuefactis & refrigeratis,pinguíque quod supernatet, collecto in fictili vase,iterúmque decocta priori materia:quæ pinguitudo vtraque frigida aqua lauatur, & in linteo siccatur,ac Sole torretur,donec candida fiat ac translucida. Tum in stannea pyxide conditur.Probatio autem,vt sordium virus oleat, & manu fricante ex aqua non liquetur,sed albescat vt cerusa. Oculis vtilissimum contra inflammationes genarúmque callum.Quidam in testa torrent,donec pinguedinem amittat, vtilius tale existimantes erosis & duris genis,angulis scabiosis & lacrymantibus.Hulcera non oculorum modò sanat sed oris etiam & genitalium cum ansetino adipe. Medetur & vuluæ inflammationibus,& sedis rhagadiis & condylomatis cum meliloto ac butyro.Reliquos vsus eius suo loco digeremus.Sordes quoque caudarum concretæ in pilulas, ac siccatæ per se tusǽque in farinam & illitæ dentibus mirè prosunt, etiam labantibus, gingiuísque, si carcinoma serpat.Iam verò pura vellera aut per se imposita cæcis doloribus, aut accepto sulphure: & cinis eorum genitalium vitiis.Tantúmque pollent,vt medicamentis quoque superponantur.Medentur ante omnia & pecori ipsi,si fastidio non pascatur. Cauda enim quàm arctissimè præligata,euulsa inde lana,statim vescuntur. Tradúntque quod extra nodum sit è cauda præmori.

De ouorum natura. CAP. III.

Lanæ habent & cum ouis societatem simul fronti impositæ contra epiphoras. Non opus est eas in hoc vsu radicula esse curatas:neque aliud,quàm candidum ex ouo, infundi ac pollinem thuris.Oua per se infuso candido oculis epiphoras cohibent, vrentésque refrigerant.Quidam cum croco præfetunt,& pro aqua miscent collyriis.Infantibus verò contra lippitudines vix aliud remedium est, butyro admisto recenti. Eadem cum oleo trita ignes sacros leniunt,betæ foliis superilligatis.Candido ouorum in oculis & pili reclinantur Hammoniaco trito admistóque.Et vari in facie cum pineis nucleis,ac mel le modico.Ipsa facies illita Sole non aduritur.Ambusta aquis si statim ouo occupentur, pustulas non sentiunt.Quidam admiscent farinam hordeaceam,& salis parum. Hulceribus verò ex ambusto cum candido ouorum tostum hordeũ & suillo adipe, mirè prodest. Eâdem curatione ad sedis vitia vtuntur: infantibus quidem, etiam si quid ibi procidat. Ad pedum rimas ouorum candido decocto cum cerussæ denariorum duûm pondere, pari spumæ argenti,myrrhæ,exiguo deinde vino. Ad ignem sacrum, candido ouorum trito cum amylo.Aiunt & vulnera candido glutinari,calculósq; pelli. Lutea ouorum cocta vt indurescant,admisto croco modicè,item melle & lacte mulieris illita,dolores oculorum mitigant.Vel cum rosaceo & mulso lana oculis imposita,vel cũ trito apij semine ac polenta in mulso illita.Prodest & tussientibus per se luteum deuoratum liquidum, ita vt dentibus non attingatur:thoracis distillationibus faucium scabritiæ. Priuatim contra hæmorrhoidum morsum illinitur,sorbetúrq; crudũ. Prodest & renibus, vesicæ rosionibus exhulcerationibúsq;,& cruenta excreantibus. Quinq; ouorum lutea in vini hemina cruda sorbentur dysentericis,cum iure putaminis sui & papaueris succo ac vino. Dantur cœliacis cum vuæ passæ pinguis pari pondere & malicorio, per triduum æquis portionibus.Et alio modo lutea ouorum trium lardi veteris & mellis quadrantibus, vini veteris cyathis tribus trita ad crassitudinem mellis,& cùm opus sit,auellanæ nucis magnitudine ex aqua pota.Item ex oleo fricta terna,totis ouis pridie maceratis in aceto.Sic & lienteis. Sanguinem autem reiicientibus cum tribus cyathis musti. Vtuntur iisdem ad lientia, si vetustiora sint,cum bulbis ac melle.Sistunt & menses mulierum cocta, & ex vino pota

inflatio

inflationes quoque vuluæ cruda cum oleo ac vino illita. Vtilia sunt & ceruicis doloribus cum anserino adipe & rosaceo. Sedis etiam vitiis durata igni, vt calore quoque prosint. Et condylomatis cum rosaceo. Item ambustis durata ex aqua, mox in pruna putaminibus exustis, tum lutea ex rosaceo illinuntur. Fiunt & tota lutea, quæ vocant schista, cum triduo incubata tolluntur. Stomachum dissolutum confirmant pulli ouorum cum gallæ dimidio, ita ne ante duas horas alius cibus sumatur. Dant & dysentericis pullos in ipso ouo decoctos, admista vini austeri hemina, & pari modo olei polentæque. Membrana putaminis detracta siue crudo, sine cocto, labiorum fissuris medetur. Putaminis cinis in vino potus, sanguinis eruptionibus. Comburi sine membrana oportet: sic fit & dentifricium. Idem cinis & mulierum menses cum myrrha illitus sistit. Firmitas putaminum tanta est, vt recta nec vi nec pondere vllo frangantur, nec nisi paululum inflexa rotunditate. Tota oua adiuuant partum, cum ruta, & anetho, & cumino pota ex vino. Scabiem corporum ac pruritum oleo & cedria mistis tollunt. Hulcera quoque humida in capite cyclamino admista. Ad puris & sanguinis excreationes ouum crudum cum porri sectiui succo, parique mensura mellis Græci calefactum hauritur. Dantur & tussientibus cocta & trita cum melle, & cruda cum passo oleique pari modo. Infunduntur & virilitatis vitiis singula cum ternis passi cyathis, amylique semuncia à balineis. Aduersus ictus serpentium cocta tritaque adiecto nasturtio illinuntur. Cibo quot modis iuuent notum est, cùm transmeent faucium tumorem, calfactúque obiter foueant. Nullus est alius cibus, qui in ægritudine alat, neque oneret, simúlq; vim potus ac cibi habeat. Maceratorum in aceto molliri diximus putamen. Talibus cum farina in pane subactis cœliaci recreantur. Quidam ita resoluta in patinis torreri vtilius putant. Quo genere non aluos tãtùm, sed & menses fœminarum sistunt, aut si maior sit impetus, cruda cum farina ex aqua hauriuntur, & per se lutea ex iis decocta in aceto, donec indurescant: iterúmque cum trito pipere torrentur ad cohibendas aluos. Fit & dysentericis remedium singulare, ouo effuso in fictili nouo, eiusdémque oui mensura, vt paria sint omnia, melle, mox aceto, item oleo, confusis crebróque permistis. Quo fuerint ea excellentiora, hoc præsentius remedium erit. Alij eadem mensura pro oleo & aceto resinam adiiciunt rubentem, vinúmque: & alio modo temperant, olei tantùm mensura pari, pineíque corticis duabus sexagesimis denariorum, vna eius quod rhus diximus, mellis obolis quinque simul decoctis, ita vt cibus alius post quatuor horas sumatur. Torminibus quoque multi medentur, oua bina † cum aliis piscis quatuor vnà atterendo, vinique hemina calefaciendo, atq; ita potui dando. Et ne quid desit ouorum gratiæ, candidum ex his admistum calci viuæ glutinat vitri fragmenta. Vis verò tanta est, vt lignum perfusum ouo non ardeat, ac ne vestis quidem contacta aduratur. De gallinarum autem ouis tantùm locuti sumus, cùm & reliquarum alitum restent magnæ vtilitates, sicut suis locis dicemus. Prætereà est ouorum genus in magna Galliarum fama, omissum Græcis. Angues innumeri æstate conuoluti, salliuis faucium corporúmque spumis artifici complexu glomerantur, anguinum appellatur. Druidæ sibilis id dicũt in sublime iactari, ságoque oportere intercipi, ne tellurem attingat. Profugere raptorem equo: serpentes enim insequi, donec arceãtur amnis alicuius interuentu. Experimentum eius esse, si contra aquas fluitet vel auro vinctum. Atque, vt est Magorum solertia occultandis fraudibus sagax, certa Luna capiendum censent, tanquam congruere operationem eam serpentiũ humani sit arbitrij. Vidi equidem id ouum mali orbiculati modici magnitudine, crusta cartilaginis, velut acetabulis brachiorũ polypi crebris, insigne Druidis. Ad victorias litium ac regum aditus mirè laudatur: tantæ vanitatis, vt habentem id in lite in sinu equitem Romanum è Vocontiis, à Diuo Claudio principe interemptum non ob aliud sciam. Hic tamen complexus anguium & efferatorum concordia, causa videtur esse, quare exteræ gentes caduceum in pacis argumentis circundata effigie anguium fecerint. Neq; enim cristatos esse in caduceo mos est. De anserum ouis magnæ vtilitatis, ipsoq; ansere dicturi hoc in volumine, debemus honorem & Comagenorum clarissimæ rei. Fit ex adipe anserum, alioquin celeberrimi vsus est, ad

† In vetusto quodam exẽplari, quãuis alioqui depravatissime scripto, postrema litera ex dictione, alliis principio subsequẽtis dictionis, piscis, cohærebat. Quo fit, vt hic legẽdum cõiiciã. Cũ allij spicis quatuor. Spicas enim Latini vocãt segmẽta illa in allij capitib⁹, quas Græci ἀγλῖθας nominãt.

hoc in Comagene Syriæ parte cum cinnamo, casia, pipere albo, herba quæ Comagene vocatur, obrutis niue vasis, odore iucundo, vtilissimum ad perfrictiones, conuulsiones, cæcos ac subitos dolores, omniáque quæ acopis curantur: vnguentúmque pariter ac medicamentum est. Fit & in Syria alio modo, adipe auium curato, vt diximus, additis erysisceptro, xylobalsamo, phœnice elate, item calamo, singulorũ pondere, qui sit adipis, cum vino bis aut ter subferuefactis. Fit autem hyeme, quoniam æstate nõ glaciat: nisi accepta cera. Multa præterea remedia sunt ex ansere, quod miror, æquè quàm capris. Nanque anser coruúsque ab æstate in autumnum morbo conflictari dicuntur. De anserum honore, quem meruere Gallorum in Capitolium ascensu deprehenso, diximus.

Remedia de cane, & ex animalibus quæ placida non sunt, sed fera, & ex volucribus, & contra morsus phalangiorum.

CAP. IIII.

Eadem de causa supplicia annua canes pendunt inter ædem Iuuentutis & Summani, viui in furca sambucea arbore fixi. Sed plura de hoc animali dici cogunt priscorum mores. Catulos lactentes adeò puros existimabant ad cibum, vt etiam placandis numinibus hostiarum vice vterentur his. Genito manè catulo res diuina fit, & in cœnis Deûm etiamnum ponitur canilina. Aditialibus quidem epulis celebrem fuisse Plauti fabulæ indicio sunt. Sanguine canino contra toxica nihil præstantius putatur. Vomitiones quoq; hoc animal monstrasse homini videtur. Et alios vsus ex eo mirè laudatos referemus suis locis. Nunc ad statutum ordinem pergemus. Aduersus serpentium ictus efficacia habentur, fimum pecudis recens in vino decoctum illitúmque: mures dissecti & impositi, quorum natura non est spernenda, præcipuè in assensu siderum (vt diximus) cum lumine lunæ fibrarum numero crescente ac decrescente. Tradũt magi, iocinere muris dato porcis in fico, sequi dantem id animal. In homine quoq; similiter valere, sed resolui cyatho olei poto. Mustellarum duo genera: alterũ syluestre. Distant magnitudine. Græci vocant ictidas. Harum fel contra aspides dicitur efficax, cæterò venenum. Hæc autem quæ in domibus nostris oberrat, & catulos suos (vt autor est Cicero) quotidie transfert, mutátque sedem, serpentes persequitur. Ex ea inueterata sale denarij pondus in cyathis tribus datur percussis, aut ventriculus coriandro fartus inueteratúsque & in vino potus. Et catulus mustelæ etiam efficacius. Quædam pudenda dictu tanta autorum asseueratione commendantur, vt præterire fas non sit. Siquidem illa concordia rerum, aut repugnantia, medicinæ gignũtur: veluti cimicum animalis fœdissimi, & dictu quoque fastidiendi natura, contra serpentium morsus, & præcipuè aspidum valere dicitur. Item contra venena omnia: argumento, quòd dicunt gallinas, quo die id ederint, non interfici ab aspide: carnes quoque earum percussis plurimum prodesse. Ex his quæ tradũtur, humanissimum est, illinire morsibus cum sanguine testudinis: item suffitu eorum abigere sanguisugas adhærentes, haustásq; ab animalibus restinguere in potu datos. Quanquam & oculos quidam iis inungunt tritis cum sale & lacte mulierum, auresq; cum melle & rosaceo admistis. Eos qui agrestes sint, & in malua nascantur, crematos cinere permisto rosaceo infundunt auribus. Cætera quæ de iis tradunt, vomicæ & quartanarum remedia aliorúmque morborum, quanquam ouo aut cera aut faba inclusos censeant deuorandos, falsa, nec referenda arbitror. Lethargi tamen medicinæ cũ argumento adhibent, quoniam vincatur aspidum somnifica vis, septenos in cyatho aquæ dantes, puerilibus annis quaternos. Et stranguriæ fistulæq; imposuere. Adeò nihil parens illa rerum omnium sine ingentibus causis genuit. Quin & adalligatos læuo brachio binos lana subrepta pastoribus, resistere nocturnis febribus prodiderũt, diurnis in rosaceo panno. Rursus iis aduersatur scolopendra, suffitúq; necat. Aspides percussos torpore & somno necant, omnium serpentium minimè sanabiles. Sed venenum earum si sanguinem attingit, aut recens vulnus, statim interimit: inueteratum hulcus tardius. De cætero potum quantalibet copia, non nocet. Non est enim tabifica vis: itaq; occisa morsu earum animalia, cibis innoxia sunt. Cunctarer in proferendo ex his remedio, nisi M. Varronem scirem LXXXVIII. vitæ anno prodid

prodidisse, aspidum ictus efficacissimè curari, hausta à percussis ipsorum vrina. Basilisci, quem etiam serpentes ipsi fugiunt, alios olfactu necantem, qui hominem vel si aspiciat tantùm, dicitur interimere, sanguinem Magi miris laudibus celebrant, coeuntem picis modo & colore, dilutum cinnabari clariorem fieri. Tribuunt ei & successus petitionum à Potestatibus, & à Diis etiam precum, morborúmque remedia, veneficiorum amulera. Quidam id Saturni sanguinem appellant. Draco non habet venena. Caput eius limini ianuarum subditum, propitiatis adoratione Diis, fortunatam domum facere promittunt. Oculis eius inueteratis, & cum melle tritis, inunctos non pauescere ad nocturnas imagines, etiam pauidos. Cordis pingue in pelle dorcadum neruis ceruinis adalligatũ in lacerto, conferre iudiciorum victoriæ. Primum spondylum aditus potestatum mulcere. Dentes eius illigatos pedibus caprearum ceruinis neruis, mites præstare dominos, potestatésque exorabiles. Sed super omnia est compositio, qua inuictos faciunt Magorum mendacia: Cauda draconis & capite, pilis leonis è fronte & medulla eiusdem, equi victoris spuma, canis vnguibus adalligatis ceruino corio, neruísq; cerui alternatis & dorcadis: quæ arguisse non minus refert, quàm contra serpentes remedia demonstrasse, quoniam hæc morborum veneficia sunt. Draconum adipem venenata fugiunt: item virus ichneumonum, & cutis cinere in aceto perunctos. Viperæ caput impositum, vel alterius quàm quæ percusserit, sine fine prodest. Item si quis eam ipsam in vapore baculo sustineat: aiunt enim præcauere: item si quis exustæ eius cinerem illinat. Reuerti autem ad percussum serpentes necessitate naturæ, Nigidius autor est. Caput quidem dissecant Scythæ inter aures ad eximendum lapillum, quem aiunt ab ea deuorari territa. Alij ipso toto capite vtuntur. Fiunt ex vipera pastilli, qui theriaci vocantur à Græcis, quaternis digitis vtrinque amputatis, exemptísque interaneis & liuore spinæ adhærente, reliquo corpore in patina ex aqua & anetho discocto, spinísque exemptis, & addita similagine, atque ita in vmbra siccatis pastillis, quibus ad multa medicamenta vtuntur. Significandum videtur è vipera tantùm hoc fieri. Quidam purgatæ, vt suprà dictum est, adipem cum olei sextario decoquunt ad dimidias. Ex eo, cùm opus sit, ternis stillis additis in oleum perunguntur, vt omnes bestiæ fugiant eos. Prætereà constat, contra omnium serpentium ictus, quamuis insanabiles, ipsarum serpentium exta imposita auxiliari: eósque qui aliquando viperæ iecur coctum hauserint, nunquàm posteà feriri à serpente. Neque anguis venenatus est, nisi per mensem Luna instigatus. Sed prodest viuus comprehensus, & in aqua contusus, si foueatur ita morsus. Quin & inesse ei remedia multa creduntur, vt dicemus, & ideo Æsculapio dicatur. Democritus quidem monstra quædam ex his cõficit, vt possint auium sermones intelligi. Atqui anguis Æsculapius Epidauro Romam aduectus est: vulgóque pascitur & in domibus. Ac nisi incendiis semina exurerentur, non esset fœcunditati eorum resistere. In orbe terrarum pulcherrimum anguium genus est, quod in aqua viuit, hydri vocantur, nullis serpentium inferiores veneno. Horum iecur seruatum aduersus percussos ab his auxilium est. Scorpio tritus stellionum veneno aduersatur. Fit enim & è stellionibus malum medicamentum. Nam cùm immortuus est vino, faciem eorum qui biberint, lentigine obducit. Ob hoc in vnguento necant eum, insidiantes pellicum formæ. Remediũ est oui luteum, & mel ac nitrum. Fel stellionum tritum in aqua mustelas congregare dicitur. Inter omnia venenata salamandræ scelus maximum est. Cætera enim singulos feriunt, nec plures pariter interimunt: vt omittã, quòd perire conscientia dicuntur homine percusso, neque amplius admitti ad terras: salamandra populos pariter necare improuidos potest. Nam si arbori irrepsit, omnia poma inficit veneno, & eos qui ederint, necat frigida vi, nihil aconito distans. Quinimo si contacto ab ea ligno vel pede crusta panis incoquatur, idem veneficium est: vel si in puteum cadat. Quippe cum saliua eius quacunque parte corporis, vel in pede imo respersa, omnis in toto corpore defluat pilus. Tamen talis ac tanta vis veneni à quibusdam animalium, vt suibus, manditur, domante eadem illa rerum dissidentia. Venenum eius extingui primum omnium ab his quæ vescantur illa, verisimile est. Quæ prodantur, can-

tharidum potu, aut lacerta in cibo sumpta: cætera aduersantia diximus, dicemúsque suis locis. Ex ipsis quæ Magi tradunt contra incendia, quoniam ignes sola animalium extinguat, si forent vera, iam esset experta Roma. Sextius Venerem accendi cibo earum, si detractis interaneis, & pedibus, & capite in melle seruentur, tradit, negátq; restingui ignem ab iis. Ex volucribus in auxilio contra serpentes primùm vultur est. Annotatum quoque minus virium esse nigris. Pennarum ex his nidore, si vrantur, fugari eas dicunt. Item cor eius alitis habentes, tutos esse ab impetu non solùm serpentium, sed etiam ferarum, latronúmque, & regum ira. Carnibus gallinaceorum, ita vt tepeant auulsæ, appositis, venena serpentium domantur: item cerebro in vino poto. Parthi gallinæ malunt cerebrum plagis imponere. Ius quoque ex his potum præclarè medetur, & in multis aliis vsibus mirabile. Pantheræ leonésque non attingunt perunctos eo, præcipuè si & allium fuerit incoctum. Aluum soluit validius è vetere gallinaceo. Prodest & contra longinquas febres, & torpetibus membris tremulísque, & articulariis morbis, & capitis doloribus, epiphoris, inflationibus, fastidiis, incipienti tenesmo, iocineri, renibus, vesicæ: contra cruditates, suspiria. Itaque etiam faciendi eius extant præcepta. Efficacius enim cocti cum olere marino, aut cybio, aut cappari, aut apio, aut herba Mercuriali, aut polypodio, aut anetho: vtilissimè autem in congiis tribus aquæ ad tres heminas cum suprà dictis herbis, & refrigeratum sub dio dari tempestiuis antecedente vomitione. Non prætteribo miraculum, quanquam ad medicinam non pertinens: si auro liquescenti gallinarum membra misceantur, consumũt id in se. Ita hoc venenum auri est. At gallinaceis ipsis circulo è sarmentis addito collo, non canunt. Auxiliatur contra serpentes & columbarum caro recens concepta, & hirundinum: bubonis pedes vsti cum plumbagine herba. Nec omittam in hac quoque alite exemplum Magicæ vanitatis. Quippe præter reliqua portentosa mendacia, cor eius impositum mammæ mulieris dormientis sinistræ, tradunt efficere vt omnia secreta pronuntiet. Præterea in pugnam ferentes idem, fortiores fieri. Eiusdẽ ouo ad capillos remedia demonstrant. Quis autem quæso ouum bubonis vnquam videre potuit, cùm ipsam auem vidisse prodigium sit? quis vtique experiri, & præcipuè in capillo? Sanguine quidem pulli bubonis etiam crispari capillum promittunt. Cuius generis propè videri possint, quæ tradunt & de vespertilione, si ter circumlatus domui viuus, per fenestram inuerso capite infigatur, amuletum esse: priuatímque ouilibus circumlatum toties, & pedibus suspensum sursum in superliminari. Sanguinem quoque eius cum carduo, contra serpentium ictus inter præcipua laudant. Phalangium est Italiæ ignotum, & plurium generum. Vnum simile formicæ, sed multo maius, rufo capite, reliqua parte corporis nigra, albis incutsantibus respersum guttis. Acerbior huius, quàm vespæ ictus. Viuit maximè circa furnos & molas. In remedio est, si quis eiusdem generis alterum percusso ostendat. Et ad hoc seruantur, cùm mortui inueniuntur. Et cortices eorum contriti & poti medentur, & mustelæ catuli, vt diximus suprà. Æquè phalangion Græci vocant inter genera araneorum, sed distinguunt lupi nomine. Tertium genus est eodem phalangij nomine araneus lanuginosus, grandissimo capite. Quo dissecto inueniri dicuntur intus vermiculi duo, adalligatíque mulieribus ceruina pelle ante Solis ortum, præstare ne concipiant, vt Cæcilius in commentariis reliquit. Vis ea annua est: quam solam ex omni atocio dixisse fas sit, quoniam aliquarum fœcunditas plena liberis tali venia indiget. Vocatur & rhagion acino nigro similis, ore minimo sub aluo, pedibus breuissimis, tanquam imperfectis. Dolor à morsu eius qualis à scorpione. Vrina similis araneis textis. Idem erat asterion, nisi distingueretur virgulis albis. Huius morsu genua labefactantur. Peior vtroque est cæruleus lanugine nigra, caliginem concitans, & vomitus araneosos. Etiamnum deterior, à crabrone penna tantùm differens. Hic & ad maciem perducit. Myrmecion formicæ similis capite, aluo nigra, guttis albis distinguentibus, vesparum dolore torquet. Tetragnathij duo genera habent: peior, medium caput distinguente linea alba, & transuersa altera. Hic oris tumorem facit. At cinereus posteriori parte candicans, lentior. Minimè autem noxius eodem

colore

colore,qui telas muscis in parietibus latissimè pandit. Contra omnium morsus remedium est gallinaceum cerebrū cum piperis exiguo potum in posca. Item formicæ quinque potæ: pecudum fimi cinis illitus ex aceto: & ipsi aranei quicunque in oleo putrefacti. Muris aranei morsus sanatur coagulo agnino in vino poto: vngulæ arietinæ cinere cum melle,mustelæ catulo,vt in serpentibus dictum est. Si iumenta momorderit,mus recens cū sale imponitur,aut fel vespertilionis ex aceto. Et ipse mus araneus contra se remedio est,diuulsus & impositus. Nam si prægnans momordit,protinus dissilit. Optimū, si imponatur qui momorderit. Sed & alios ad hunc vsum seruāt in oleo,aut luto circunlitos. Est & contra morsum eius remedio terra ex orbita. Fertur enim non transiri ab eo orbitam,torpore quodam naturæ. Scorpionibus contrarius maximè inuicem stellio traditur,vt visu quoque pauorem iis afferat,& torporem frigidi sudoris. Itaque in oleo putrefaciunt eum,& ita ea vulnera perungunt. Quidam oleo illo spumam argenteam decoquunt ad emplastri genus,atque ita illinunt. Hunc Græci coloten vocant,& ascaloboten,& galeoten. In Italia non nascitur. Est enim hic plenus lentigine,stridoris acerbi,& vescitur,quæ omnia à nostris stellionibus aliena sunt. Prodest & gallinarum fimi cinis illitus,draconis iecur,lacerta diuulsa,mus diuulsus,scorpio ipse suæ plagæ impositus,aut assus in cibo sumptus,aut potus,in meri cyathis duobus. Proprium est scorpionum,quòd manus palmam non feriunt,nec nisi pilos attigere. Lapillus qualiscunque, ab ea parte qua in terra erat,appositus plagæ,leuat dolorem. Item testa terra operta ex aliqua parte,sicut erat imposita,liberare dicitur. Non debent respicere qui imponunt,& cauere ne Sol aspiciat. Vermes terreni triti impositi prosunt. Multa & alia ex his remedia sunt, propter quæ in melle seruantur. Noctua apibus contraria, & vespis crabronibúsque & sanguisugis: pici quoque Martij rostrum secum habentes non feriuntur ab iis. Aduersantur & locustarum minimæ sine pennis,quos attelabos vocant. Est & formicarum genus venenatum: non ferè in Italia. Solpugas Cicero appellat,salpugas Bætica. Iis cor vespertilionis contrarium,omnibúsque formicis: salamandris cantharides, vt diximus. Sed in iis magna quæstio,quoniam ipsæ venena sunt potæ vesicæ cum cruciatu præcipuo. Cossinum equitem Romanum,amicitia Neronis principis notum,cùm is lichene correptus esset,vocatus ex Ægypto Medicus ob hanc valetudinem eius à Cæsare, cùm cantharidum potum præparare voluisset,interemit. Verùm illitas prodesse non dubium est,cum succo taminiæ vuæ,& seuo ouis vel capræ. Ipsarum cantharidum venenum in qua parte sit,non constat inter autores. Alij in pedibus & capite existimant esse,alij negant. Conuenit tamen pennas earum auxiliari,in quacunq; parte sit venenum. Ipsæ nascuntur ex vermiculo,in spongia maximè,cynorrhodi quæ fit in caule, sed fœcundissimè in fraxino: cæteræ in alba rosa,minus efficaces. Potētissimæ inter omnes variæ,luteis lineis,quas in pennis transuersas habent,multum pingues: inertiores minutæ,latæ,pilosæ: inutilissimæ verò,vnius coloris macræque. Conduntur in calice fictili non picato,& linteo colligato,congestæ rosa matura,& suspenduntur super acetum cum sale feruens,donec per linteolum vaporentur,posteà reponuntur. Vis earum adurere corpus,crustas obducere. Eadem pityocampis,in picea nascentibus, eadem buprestis, similitérque præparantur. Efficacissimæ omnes ad lepras lichenásque: dicūtur & menses ciere & vrinam. Ideo Hippocrates & hydropicis dabat. Cantharides obiectæ sunt Catoni Vticensi, ceu venenum vendidisset in auctione regia,quoniam eas sestertiis l x. addixerat.

De seuo struthiocamelino,& cane rabido,& lacerta,& anseribus,& columbis, & mustelis remedia. CAP. V.

ET seuum autem struthiocamelinum tunc vænisse sestertiis l x x. obiter dictum sit, efficacioris ad omnia vsus, quàm est adeps anserinus. Diximus & mellis venenati genera: contra quod vtuntur melle,in quo apes sint mortuæ. Idē potum in vino,remedium est vitiorum,quæ cibo piscium gignuntur. In canis rabidi morsu tuetur à pauore aquæ capitis canini cinis illitus vulneri. Oportet autem comburi omnia eodem modo, vt semel dicamus,in vase fictili nouo,argilla circunlito,atque ita in furnum indito. Idē & in

porione

potione proficit. Quidam ob id edendum dederunt. Aliqui & vermem è cadauere canino adalligauere: menstruáve in panno subdidere calici, aut intus ipsius caudæ pilos combustos insuêre vulneri. Cor caninum habentem fugiunt canes. Non latrant verò, lingua canina in calceamento subdita pollici: aut caudam mustelæ, quæ abscissa dimissa sit, habentes. Est limus salivæ sub lingua rabiosi canis, qui datus in potu, fieri hydrophobos non patitur. Multo tamen vtilissimè iecur eius, qui in rabie momórderit, datur, si possit fieri, crudum mandendum: si minus, quoquo modo coctum, aut ius coctis carnibus. Est vermiculus in lingua canũ, qui vocatur à Græcis lytta, quo exempto infantibus catulis, nec rabidi fiunt, nec fastidium sentiunt. Idem ter igni circunlatus, datur morsis à rabioso, ne rabidi fiant. Et cerebello gallinaceo occurritur. Sed id deuoratum anno tantùm eo prodest. Aiunt & cristam contritam efficaciter imponi, & anseris adipem cum melle. Saliuntur & carnes eorum, qui rabidi fuerunt, ad eadem remedia in cibo dandæ. Quin & necantur catuli statim in aqua, ad sexum eius qui momorderit, vt iecur crudum deuoretur ex iis. Prodest & fimum gallinaceum, duntaxat rufum, ex aceto impositum: & muris aranei caudæ cinis, ita vt ipse, cui abscissa sit, viuus dimittatur: glebula ex hirundinum nido illita ex aceto, vel pulli hirundinis combusti: membrana siue senectus anguium, vernatione exuta, cum cancro masculo trita. Nam etiam per se reposita in arcis armariisque, tineas necat. Tanta vis mali est, vt vrina quoque calcata rabiosi canis noceat, maxime hulcus habentibus. Remedium est fimum caballinum aspersum aceto, & calfactum in fico impositum. Minus hoc miretur, qui cogitet, lapidem à cane morsum, vsque in prouerbium discordiæ venisse. Qui in vrinam canis suam egesserit, torporem lumborum dicitur sentire. Lacerta, quam hi sepa, alij †chalcidicen vocant, in vino pota, morsus suos sanat. Veneficiis ex mustela syluestri factis, contrarium est ius gallinacei veteris largè haustum, peculiariter contra aconitum: addi parum salis oportet. Gallinarum fimum duntaxat candidum, in hyssopo decoctum aut mulso, venena fungorum boletorúmque astringit: item inflationes ac strangulationes: quod miremur, cùm, si aliud animal gustauerit id fimum, torminibus & inflationibus afficiatur. Sanguis anserinus contra lepores marinos valet, cum olei æqua portione. Item contra mala medicamenta omnia asseruatur cum Lemnia rubrica & spinæ albæ succo, pastillorum drachmis quinque, qui in cyathis ternis aquæ bibantur: item mustelæ catulus, vt suprà diximus, præparatus. Coagulum quoque agninum aduersus omnia mala medicamenta pollet: item sanguis anatum Ponticarum. Itaque & spissatus seruatur, vinóque diluitur. Quidam fœminæ anatis efficaciorem putant. Simili modo contra venena omnia, ciconiarum ventriculus valet, coagulum pecoris. Caulis ius ex carne arietum, priuatim aduersus cantharidas: item lac ouium calidum, præterquàm iis qui buprestin aut aconitum biberint. Columbarum syluestrium fimum priuatim contra argenti viui potum. Contra toxica, mustela vulgaris inueterata, binis drachmis pota.

† Melius, Chalcidě, vt infrà libr. 32. cap. . & apud Arist. de animal. lib. 8. capit. 24.

Ad alopecias tollendas, & ad pilos reddendos, & ad lendes tollendos, & ad palpebras, & ad glaucomata, & ad oculos, & ad parotidas remedia. CAP. VI.

ALopecias replet fimi pecudum cinis cum oleo cyprino & melle: item vngularum muli vel mulæ ex oleo myrteo. Prætereà (vt Varro noster tradit) murinum fimum, quod item muscerdas appellat. Et muscarum capita recentia, priùs folio ficulneo aspera tas. Alij sanguine muscarum vtuntur. Alij decem diebus cinerem earum illinunt cum cinere chartæ, vel nucum, ita vt sit tertia pars è muscis. Alij lacte mulierum cum brassica cinerem muscarum subigunt: quidam melle tantùm. Nullũ animal minus docile existimatur, minorísve intellectus: eo mirabilius est, Olympiæ sacro certamine, nubes earum immolato tauro Deo, quem Myiodem vocant, extra territoriũ id abire. Alopecias cinis è murium capitibus caudísque & totius muris emendat: præcipuè si veneficio acciderit hæc iniuria. Item herinacei cinis cum melle, aut corium combustũ cum pice liquida. Caput quidẽ eius vstum per se, etiã cicatricibus pilos reddit. Alopecias autẽ in ea curatione præparari oportet nouacula & sinapi. Quidã ex aceto vti maluerunt. Quæ de herinaceis

dicuntur,

dicuntur, omnia tanto magis valebunt in hyſtrice. Lacertæ quoque, vt docuimus, combuſtæ cum radice recentis harundinis, quæ vt vnà cremari poſſit, minutim findenda eſt: ita myrteo oleo permiſto cineres capillorum defluuia cõtinent. Efficacius virides lacertæ omnia eadem præſtant. Etiamnum vtilius admiſto ſale, & adipe vrſino, & cæpa tuſa. Quidam denas virides in decem ſextariis olei veteris diſcoquunt, cõtenti ſemel in menſe vngere. Pellium viperinarum cinis, alopecias celerrimè explet: itẽ gallinarum fimum recens illitum. Corui ouum in æreo vaſe permiſtum illitúmque deraſo capite nigritiam capillis affert: ſed donec inareſcat, oleum in ore habendum eſt, ne & dentes ſimul nigreſcant. Idque in vmbra faciendum, neque ante quatriduum abluendum. Alij ſanguine & cerebro eius vtuntur cum vino nigro. Alij excoquunt ipſum, & nocte concubia in plumbeum vas cõdunt. Aliqui alopecias cantharide trita illinunt cum pice liquida, nitro præparata cute. Cauſtica vis earum, cauendúmque ne exhulcerẽt altè. Poſteà ad hulcera ita facta, capita murium, & fel murium, & fimum cum elleboro & pipere illini iubent. Lendes tolluntur adipe canino, vel anguibus in cibo ſumptis anguillarum modo, aut vernatione eorum, quam exuunt, pota. Porrigines felle ouillo cum creta Cimolia, illita capiti, donec inareſcat. Capitis doloribus remedio ſunt cochlearum, quæ nudæ inueniuntur nondum peractæ, ablata capita, ex his lapidea duritia exempta (eſt autẽ calculi latitudine) quæ alligantur, & minutæ fronti illinuntur tritæ. Item ægypij oſſa è capite aut vulturis adalligata, aut cerebrum, cum oleo cedrino peruncto capite, & intus naribus illitis. Cornicis cerebrum coctum, in cibo ſumptum, vel noctuæ, idem præſtat: gallinaceúſque ſi incluſus abſtineatur die ac nocte, pari inedia eius qui doleat, euulſis collo plumis circunligatíſque, vel criſtis: muſtelæ cinis illitus: ſurculus ex nido milui puluino ſubiectus: murina pellis cremata ex aceto illito cinere. Limacis inter duas orbitas inuentæ oſſiculum per aurem cũ ebore traiectum, vel in pellicula canina adalligatum, quod remedium pluribus ſempérque prodeſt. Fracto capiti aranei tela ex oleo & aceto impoſita, nõ niſi vulnere ſanato, abſcedit. Hæc & vulneribus tonſtrinarum ſanguinem ſiſtit. A cerebro verò profluentem, anſeris ſanguis, aut anatis infuſus: adépſque earundem alitum cum roſaceo coctus. Matutinò paſcentis hirundinis caput præciſum, maximè Luna plena, lineo pãno adalligant capitis doloribus licio: aut cera alba fronti illinunt, & pilos caninos panno adalligant. Cerebrum cornicis in cibo ſumptum, palpebras gignere dicitur: œſypũ cum myrrha calidum penicillo illitum. Idẽ præſtare muſcarum, fimiq; murini cinerem æquis portionibus, vt efficiatur dimidiũ pondus denarij, promittitur, additis duabus ſextis denarij è ſtibi, vt omnia œſypo illinantur, itẽ murini catuli triti in vino vetere ad craſſitudinem acopi. Pilos in his incommodos, euulſos renaſci nõ patitur fel herinacei: ouorum ſtellionis liquor: ſalamãdræ cinis: lacertæ viridis fel in vino albo Sole coactum ad craſſitudinem mellis in æreo vaſe: hirundinis pullorum cinis cũ lacte tithymali, ſpumáque cochlearum. Glaucomata dicunt Magi cerebro catuli vii. dierũ emendari, ſpecillo demiſſo in dextrã partem, ſi dexter oculus curetur, in ſiniſtrã, ſi ſiniſter: aut felle recenti aſionis. Noctuarum eſt id genus maximum, quibus pluma aurium modo micat. Suffuſionẽ oculorum canino felle mallebat quàm hyænæ curari Apollonius Pitanæus cum melle: item albugines oculorum. Murium capitũ caudarúmque cinere ex melle inunctis, claritatem viſus reſtitui dicunt: multóque magis gliris aut muris ſylueſtris cinere, aut aquilæ cerebro vel felle. Cùm Attico melle cinis & adeps ſoricis cõbuſti tritus, lacrymoſis oculis plurimum confert: ſtibi, quod quid ſit dicemus in metallis. Muſtelæ cinis ſuffuſionibus: item lacertæ hirundiniſve cerebrum: quæ etiã tritæ coctæve fronti illitæ, epiphoras ſedant, ſiue per ſe, ſiue cum polline, ſiue cum thure. Sic & ſolatis proſunt. Viuas quoque cremare, & cinere earum cum melle Cretico inungi caligines, vtiliſsimum eſt. Iumentorum oculis membrana aſpidis, quam exuerit, cum adipe eiuſdem claritatẽ inunctis facit. Viperam viuam in fictili nouo comburere, addito fœniculi ſucco ad cyathum vnum, & thuris manna vna, atq; ita ſuffuſiones oculorũ & caligines inungere vtiliſſimum eſt. Medicamentum id echion vocatur. Fit & collyriũ è vipera, in olla putrefacta, vermiculíſq;

enatis

enatis cum croco tritis. Exuritur in olla cum sale, quem lingendo claritatem oculorum consequuntur, & stomachi totiúsque corporis tempestiuitates. Hic sal & pecori datur sa lubritatis causa, & in antidotum contra serpentes additur. Quidam & viperis vtuntur in cibis. Primùm omnium occisæ statim salem in os addi iubent, donec liquescat humor, quatuor digitorum mẽsura vtrinque præcisa, exemptísq; interaneis discoquunt in aqua, aut oleo, sale, anetho, & omnibus aut statim vescuntur, aut pane colligunt vt sæpius vtan tur. Ius præter suprà dicta pediculos è toto corpore expellit, pruritúsque etiã summæ cu tis. Effectum ostẽdit & per se capitis viperini cinis. Vtilissimè oculos inungunt. Itémque adeps viperinus. De felle non audacter suaserim quæ præcipiunt, quoniã (vt suo loco docuimus) non aliud est serpentium venenum. Anguiũ adeps ærugini mistus, ruptas oculorum partes sanat, & membrana siue senectus vernatione eorũ exuta, si adfricetur, claritatem facit. Vlulæ quoque fel prædicatur ad albugines, suffusiones, caligines: adeps similiter ad claritatem. Aquilæ, quam diximus pullos ad contuendum Solem experiri, misto felle cum melle Attico inunguntur nubeculæ & caligationes suffusionésque oculorum. Eadem vis & in vulturino felle est cum porri succo, & melle exiguo. Item in gallinacei felle alligato ad argema, & ad albugines ex aqua diluto: item ad suffusiones oculorũ, maximè candidi gallinacei. Fimum quoq; gallinaceorũ, duntaxat rubrum, lusciosis illiniendum monstrant. Laudant & gallinæ fel, sed præcipuè adipem, contra pustulas in pupillis. Has scilicet eius rei gratia saginant. Adiuuat mirificè & ruptas oculorum tuniculas admistis schisto & hæmatite lapidibus. Fimum quoque earum, duntaxat candidum, in oleo vetere corneísque pyxidibus adseruant, ad pupillarum albugines. Qua in mentione significandum est, pauones fimum suum resorbere tradi, inuidentes hominum vtilitatibus. Accipiter decoctus in rosaceo efficacissimus ad inunctiones omnium vitiorũ putatur: item fimi eius cinis cum Attico melle. Laudatur & milui iecur. Fimum columbarum ex aceto ad ægilopas. Similiter ad albugines & cicatrices. Fel anserinum, sanguis anatum contusis oculis, ita vt posteà hyssopo & melle inungantur. Fel perdicum cum mellis æquo pondere, per se verò ad claritatem, dorcados. Hippocratis (vt putant) autoritate adiicitur, quòd in argentea pyxide id seruari iubent. Oua perdicum in vase æreo decocta cum melle, hulceribus oculorum & glaucomatis medentur. Columbarũ, turturum, palumbium, perdicum sanguis, oculis cruore suffusis eximiè prodest. In columbis masculæ efficaciorem putãt. Vena autem sub ala ad hunc vsum inciditur, quoniam suo calore vtilior est. Superimponi oportet splenium è melle decoctũ, lanámque succidam ex oleo aut vino. Earũndem auium sanguis nyctalopas sanat: & iecur ouium: atque (vt in capris diximus) efficacius fuluæ. Decocto quoque eius oculos abluere suadẽt: & medulla dolores tumorésque illinunt. Bubonis oculorũ cinis collyrio mistus claritatem oculis facere promittitur. Turturis fimum albugines extenuat: itẽ cochlearum cinis: fimum cenchridis: accipitrum generis hãc Græci faciunt. Argema ex melle omnibus, quæ suprà scripta sunt, sanatur. Mel vtilissimum oculis, in quo sunt apes immortuæ. Ciconiæ pullum qui ederit, negatur annis continuis lippiturus: item qui draconis caput habeat. Huius adipe & melle cum oleo vetere, incipiẽtes caligines discuti tradunt. Hirundinum pullos plena Luna excæcant, restitutáque eorũ acie capita comburuntur: hoc cinere cum melle vtuntur ad claritatem & dolores, ac lippitudines & ictus. Lacertas quoque pluribus modis ad oculorum remedia assumunt. Alij viridem includunt nouo fictili: ac lapillos, qui vocãtur cinædia, quæ & inguinum tumoribus adalligari solent, nouem singulos signis signantes, & singulos detrahunt per dies. Nono emittunt lacertã: lapillos seruant ad oculorum dolores. Alij terram substernunt lacertæ viridi excæcatæ, & vnà in vitreo vase annulos includunt è ferro solido vel auro: cùm recepisse visum lacertã apparuerit per vitrum, emissa ea, annulis contra lippitudinẽ vtuntur. Alij capitis cinere pro stibio ad scabritias. Quidã viridem longo collo in sabulosis nascentem cõburunt, & incipientem epiphoram inungunt: item glaucomata. Mustelæ etiã oculis punctu erutis, aiunt visum reuerti: eadémque quæ in lacertis & annulis faciunt. Serpentis oculum dextrum adalligatum contra epiphoras

phoras prodesse, si serpens viua dimittatur. Lacrymantibus sine fine oculis, cinis stellionis capitis cum stibio eximiè medetur. Aranei muscarij telæ, & præcipuè spelunca ipsa imposita per frontem ad duo tempora, ita vt à puero impube & capiatur & imponatur, nec is triduo se ostendat ei cui medeatur, néve alteruter nudis pedibus terram attingat his diebus, mirabiliter epiphoris mederi dicuntur. Albugines quoq; dicitur tollere in vnctione araneus candidus, longissimis ac tenuissimis pedibus, cõtritus in oleo vetere. Sed is etiam cui crassissimum textum est, in cõtignationibus ferè, adalligatus panno epiphoras sanare traditur. Scarabei viridis natura contuentium visum exacuit. Itaque gemmarum sculptores contuitu eorum acquiescunt. Aures purgat fel pecudis cum melle: canini lactis instillatio sedat dolorem. Grauitatem adeps cum absinthio & oleo vetere: item adeps anserinus. Quidam adiiciunt succum cæpæ & allij pari modo. Vnguntur & per se ouis formicarum. Nanque & huic animali est medicina: constátque vrsos ægros hoc cibo sanari. Anserum quoque & omnium auium adeps præparatur, exemptísque venis omnibus patina nouo fictili operta in Sole, subdita aqua feruenti liquatur: saccatúsq; lineis saccis, & in fictili nouo repositus loco frigido, minus putrescit addito melle. Muriũ cinis cum melle instillatus, aut cum rosaceo decoctus aurium dolores sedat. Si aliquod animal intrauerit, præcipuum remedium est murium fel aceto dilutum. Si aqua intrauerit, adeps anserinus cum cæpæ succo. Gliris detracta pelle, intestinis exemptis discoquitur melle in vase nouo: sed Medici malunt è nardo decoqui vsq; ad tertias, atque ita asseruari, deinde cùm opus sit, strigili tepefacta infundere. Constat deplorata aurium vitia eo remedio sanari: aut si terreni vermes adipe anseris decocti infundantur. Item ex arboribus rubri cum oleo triti exhulceratis & ruptis auribus præclarè medentur. Lacerti inueterati in os pendentium addito sale contusi & ab ictu læsas aures sanant: efficacissimè autem ferrugineas maculas habentes, lineis etiam per caudam distincti. Millepeda, ab aliis contipeda aut multipeda dicta, animal est è vermibus terræ pilosum, multis pedibus arcuatim repens, tactúque contrahens se: oniscon Græci vocant, alij tilon: efficaciter sanat aurium dolores, in cortice Punici mali decoctum & porri succo. Addunt & rosaceum, & in alteram aurem infundunt. Illam autem quæ non arcuatur, sepa Græci vocant, alij scolopẽdram, minorem perniciosámque. Cochleæ, quæ sunt in vsu cibi, cum myrrha aut thuris polline appositæ, item minutæ & latæ fracturis aurium illinũtur cum melle. Senectus serpentium feruente testa vsta instillatur rosaceo admisto, contra omnia quidem vitia efficax, sed contra graueolentiam præcipuè: aut si purulentæ sunt, ex aceto: melius cum felle caprino, vel bubulo, aut testudinis marinæ. Vetustior anno eadẽ membrana non prodest, nec imbre perfusa, vt aliqui putant. Item aranei sanies cum rosaceo, aut per se in lana, vel cum croco, auribus prodest: gryllus cum sua terra effossus & illitus. Magnam autoritatem huic animali perhibet Nigidius, maiorem Magi, quoniam retro ambulet, terrámque terebret, stridat noctibus. Venantur eum formica circumligato capillo in cauernam eius coniecta, efflato priùs puluere ne sese condat: ita formicæ complexu extrahitur. Ventris gallinaceorum membrana quæ abiici solet, inueterata & in vino trita, auribus purulentis calida infunditur, gallinarum quoque adeps. Est & quædam pinguitudo blattæ, si caput auellatur: hanc tritam vnà cum rosaceo auribus mirè prodesse dicunt, sed lanam, qua incluserint, post paulum extrahendam. Celerrimè enim id pingue transire in animal, fieríque vermiculum. Alij binas ternásve in oleo decoctas efficacissimè auribus mederi scribunt, & tritas in linteolo imponi contusis. Hoc quoque animal inter pudenda est: sed propter admirationem naturæ, priscorúmq; curæ, totum in hoc loco explicandum. Plura earum genera fecerunt. Molles, quas in oleo decoctas, verrucis efficaciter illini experti sunt. Alterum genus mylœcon appellauere, circa molas ferè nascens. Has capite detracto attritas, lepras sanasse, Musa & Picton in exemplis reliquerunt. Tertium genus & odoris tædio inuisum, exacuta clune, cum pisselæo sanare hulcera aliâs insanabilia: strumas, panos, diebus x x i. impositas, percussa, contusa, cacoethe, scabiem, furunculósque, detractis pedibus & pennis. Nos hæc etiam audita fastidimus.

fastidimus. At hercule Diodorus & in morbo regio, & orthopnoicis se id dedisse tradit cum resina & melle. Tantum potestatis habet ea ars pro medicamento dandi, quicquid velit. Humanissimi eorum cinerem crematarum seruandum ad hos vsus in cornea pyxide censuere, aut tritas clysteribus infundendas orthopnoicis aut rheumaticis. Infixa vtique corpori illitas extrahere constat. Mel vtilissimum auribus quoque est, in quo apes emortuæ sunt. Parotidas comprimit columbinum stercus vel per se, vel cum farina hordeacea aut auenacea. Noctuæque cerebrum vel iecur cum oleo infusum auriculæ aut parotidi: multipeda cum resinæ tertia parte illita: grylli siue illiti, siue adalligati. At reliqua morborum genera medicinásque ex iisdem animalibus, aut eiusdem generis, sequenti dicemus volumine.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XXX.

PROOEMIVM.

De origine Magicæ artis, quando, & à quibus cœperit, & à quibus celebrata fuerit, & reliquæ ex animalibus medicinæ.

CAP. I.

MAGICAS vanitates sæpius quidem antecedentis operis parte, vbicunque causæ locúsque poscebant, coarguimus, detegemúsque etiamnum: in paucis tamen digna res est, de qua plura dicantur, vel eo ipso, quòd fraudulentissima artium plurimum in toto terrarum orbe, plurimísque seculis valuit. Autoritatem ei maximam fuisse nemo miretur, quandoquidem sola artium tres alias imperiosissimas humanæ mentis complexa in vnam se redegit. Natam primùm è Medicina nemo dubitat, ac specie salutari irrepsisse velut altiorem sanctiorémque, quàm Medicinam: ita blandissimis desideratissimísque promissis addidisse vires religionis, ad quas maximè etiamnum caligat humanum genus. Atque vt hoc quoque suggesserit miscuisse artes Mathematicas, nullo non auido futura de sese sciendi, atque ea è cælo verissimè peti credente. Ita possessis hominum sensibus triplici vinculo, in tantum fastigij adoleuit, vt hodiéque etiam in magna parte gentium prævaleat, & in Oriente regum regibus imperet. Sine dubio illic orta in Perside à Zoroastre, vt inter autores conuenit. Sed vnus hic fuerit, an posteà & alius, non satis constat. Eudoxus, qui inter sapientiæ sectas clarissimam, vtilissimámque eam intelligi voluit, Zoroastrem hunc sex millibus annorum ante Platonis mortem fuisse prodidit. Sic & Aristoteles. Hermippus qui de tota ea arte diligentissimè scripsit, & vicies centum millia versuum à Zoroastre condita, indicibus quoque voluminum eius positis explanauit, præceptorem, à quo institutum diceret, tradidit Azonacem, ipsum verò v. millibus annorum ante Troianum bellum fuisse. Mirum hoc in primis, durasse memoriam artémque tam longo æuo, commentariis non intercidentibus, prætereà nec claris nec cõtinuis successionibus custoditam. Quotus enim quísque auditu saltem cognitos habet, qui soli cognominantur, Apuscorum & Zaratum Medos, Babyloniúmque Marmaridium, & Arabem Hippocum, Assyrium verò Zarmoccenidam, quorum nulla extant monumenta. Maximè tamen mirum est, in bello Troiano tantum de arte ea silentium fuisse Homero, tantúmq; operis ex eadem in Vlixis erroribus,

bus,adeò vt totum opus non aliunde constet. Siquidem Protea & Sirenum cantus apud eum non aliter intelligi volunt: Circe vtique & inferorum euocatione hoc solum agi. Nec posteà quisquam dixit,quonam modo venisset Telmessium religiosissimam vrbem, quando transisset ad Thessalas vrbes, quarum cognomen diu obtinuit in nostro orbe alienæ gentis. Troianis itaque temporibus Chironis medicinis contenta,& solo Marte fulminante, miror equidem Achillis populis famam eius in tantum adhæsisse, vt Menander quoque literarum subtilitati sine æmulo genitus,Thessalam cognominarit fabulam,complexam ambages fœminarum detrahentium Lunam. Orphea putarem è propinquo primum intulisse, ad vicinas vsque superstitiones ac Medicinæ profectũ,si non expers sedes eius tota Thrace Magices fuisset. Primus extat(vt equidem inuenio)commentatus de ea Osthanes,Xerxem regem Persarum bello,quod is Græciæ intulit,comitatus:ac velut semina artis portentosæ sparsisse,obiter infecto, quacunque commeauerat,mundo. Diligentiores paulo ante hunc ponunt Zoroastrem alium Proconnesium. Quod certum est,hic maximè Osthanes ad rabiem,non auiditatem modò scientiæ eius, Græcorum populos egit. Quanquam animaduerto summam literarum claritatem gloriámque ex ea scientia antiquitus & penè semper petitam. Certè Pythagoras,Empedocles,Democritus,Plato ad hanc discendam nauigauere,exiliis verius, quàm peregrinationibus,susceptis. Hanc reuersi prædicauere: hanc in arcanis habuere. Democritus Apollonicem Captidenem & Dardanum è Phœnice illustrauit, voluminibus Dardani in sepulcrum eius petitis, suis verò ex disciplina eorum editis: quæ recepta ab aliis hominum atque transiisse per memoriam, æquè ac nihil in vita,mirandum est. In tantum fides istis fásque omne deest, adeò,vt ii qui cætera in viro illo probant,hæc eius esse opera inficientur. Sed frustra. Hunc enim maximè affixisse animis eam dulcedinem constat. Plenúmque miraculi & hoc,pariter vtrasque artes effloruisse,Medicinam dico,Magicénque,eadem ætate illam Hippocrate, hanc Democrito illustrantibus, circa Peloponnesiacum Græciæ bellum, quod gestum est à c c c. vrbis nostræ anno. Est & alia Magices factio, à Mose & Iamne & Iotape Iudæis pendens, sed multis millibus annorum post Zoroastrem. Tanto recentior est Cypria. Non leuem & Alexandri Magni temporibus autoritatem addidit professioni secundus Osthanes, comitatu eius exornatus, planéque, quod nemo dubitet, orbem terrarum peragrauit. Extant itaque & apud Italas gentes vestigia eius in duodecim tabulis nostris, aliísque argumentis,quæ priori volumine exposui. d c l v i i. demum anno vrbis,Cn. Cornelio Lentulo,P. Licinio Crasso Coss. Senatusconsultum factum est, ne homo immolaretur: palámque in tempus illud sacra prodigiosa celebrata. Gallias vtique possedit, & quidem ad nostram memoriam. Nanque Tiberij Cæsaris principatus sustulit Druidas eorum,& hoc genus vatum medicorúmque. Sed quid ego hæc commemorem in arte Oceanum quoque transgressa,& ad naturæ inane peruecta? Britannia hodiéque eam attonitè celebrat tantis ceremoniis, vt dedisse Persis videri possit. Adeò ista toto mundo consensere, quanquam discordi & sibi ignoto. Non satis æstimari potest, quantũ Romanis debeatur,qui sustulere monstra,in quibus hominem occidere religiosissimum erat,mandi verò etiam saluberrimum.

De speciebus Magiæ,Neronísque & magorum detestatio.

CAP. II.

VT narrauit Osthanes, species eius plures sunt. Nanque & ex aqua, & ex sphæris, & ex aere,& stellis,& lucernis,ac peluibus,securibúsque, & multis aliis modis diuina promittit: prætereà vmbrarum, inferorúmque colloquia: quæ omnia ætate nostra princeps Nero vana falsáque comperit;quippe non citharæ tragicíq; cantus libido illi maior fuit,fortuna rerum humanarum summa gestiente in profundis animi vitiis. Primúmque imperare Diis concupiuit, nec quicquam generosius voluit. Nemo vnquam vlli artium validius fauit. Ad hæc, non opes ei defuere, non vires, non discendi inge-

nium,aliáque non patiente mundo. Immensum & indubitatum exemplum est falsæ artis,quam dereliquit Nero: vtinámque inferos potius & quoscunque de suspicionibus suis Deos consuluisset,quàm lupanaribus atque prostitutis mandasset inquisitiones eas: nulla profectò sacra,barbari licet feríque ritus,nō mitiora,quàm cogitationes eius,fuissent. Sæuius sic nos repleuit vmbris. Sunt quædam Magis perfugia, veluti lentiginem habentibus non obsequi numina,vt cerni non possint. Forte hoc in illo. Nihil membris defuit: nam dies eligere certos liberum erat: pecudes verò, quibus non nisi ater color esset,facile. Nam hominem immolare etiam gratissimum. Magus ad eum Tyriditates venerat,Armeniacum de se triumphum afferens,& ideo prouinciis grauis. Nauigare noluerat, quoniam expuere in maria,aliísque mortalium necessitatibus violare naturam eam fas non putant. Magos secum adduxerat.Magicis etiā cœnis eum initiauerat.Non tamen cùm regnum ei daret,hanc ab eo accipere artem valuit. Proinde ita persuasum sit,intestabilem,irritam,inanem esse,habentem tamen quasdam veritatis, vmbras,sed in his veneficas artes pollere,non Magicas. Quærat aliquis,quæ sint mentiti veteres Magi,cùm adolescētibus nobis visus Apion Grammaticæ artis,prodiderit cynocephaliam herbam,quæ in Ægypto vocaretur osyrites,diuinam, & contra omnia veneficia: sed si ea erueretur,statim eum qui eruisset, mori. Séque euocasse vmbras ad. percontandum Homerum,qua patria quibúsque parentibus genitus esset: non tamen ausus profiteri, quid sibi respondisse diceret.

De Talpis,& reliquæ medicinæ per morbos digestæ in animalibus,quorum genera placida sunt,aut fera. CAP. III.

PEculiare vanitatis sit argumentum,quòd animalium cunctorum talpas maximè mirantur,tot modis à rerū natura damnatas,cæcitate perpetua,tenebris etiamnū aliis, defossas sepultísque similes. Nullis æquè credunt extis:nullum religionis capacius iudicant animal:vt si quis cor eius recens palpitánsq; deuorarit,diuinationis & rerū efficiendarum euentus promittant. Dente talpæ viuæ exempto,sanari dentiū dolores adalligato affirmant. Cæterò ex eo animali placita eorum,suis reddemus locis. Nec quicquam probabilius inuenietur,quàm muris aranei morsibus aduersari eas, quoniā & terra orbitis(vt diximus)depressa aduersatur. Cæterùm dentium doloribus(vt iidē narrant)medetur canum qui rabie perierunt,capitum cinis crematorum sine carnibus,instillatus ex oleo cyprino per aurē,cuius è parte doleant.Caninus dens sinister maximus,circunscarificato eo qui doleat:aut draconis os è spina:item enhydridis.Est autē serpens masculus & albus.Huius maximo dente circunscarificant.At in superiorū dolore duos superiores adalligant,è diuerso inferiores. Huius adipe perunguntur,qui crocodillum captāt.Dentes scarificant & ossibus lacertæ è fronte Luna plena exemptis,ita ne terram attingant. Colluunt caninis dentibus decoctis in vino ad dimidias partes.Cinis eorum pueros tardè dentientes adiuuat cum melle. Fit eodē modo & dentifricium. Cauis dentibus cinis è murino fimo inditur,vel iecur lacertarum aridum.Anguinum cor si mordeatur,aut alligetur,efficax habetur. Sunt inter eos,qui murem bis in mense iubeant mandi,doloresq; ita caueri.Vermes terreni decocti in oleo,infusíque auriculæ,cuius è parte doleant,præstant leuamentum.Eorundem cinis excesis dentibus coniectus,ex facili cadere eos cogit: integros dolentes illitus iuuat.Comburi autem oportet in testa.Prosunt & cum mori radice in aceto scillite decocti,ita vt colluantur dentes. Is quoque vermiculus,qui in herba Veneris labro appellata inuenitur, cauis dentium inditus mirè prodest. Nam erucæ brassicæ,eius cōtactu cadunt.Et è malua cimices infunduntur auribus cum rosaceo.Harenulæ,quæ inueniuntur in cornibus cochlearum,cauis dentium inditæ statim liberant dolore.Cochlearum inanium cinis cum myrrha gingiuis prodest, serpentis cum sale in olla exustæ cinis,cum rosaceo in contrariam aurem infusus.Anguinæ vernationis membrana cū oleo tedaque resina calefacta,& auri alterutri infusa:adiiciūt aliqui thus & rosaceum, eadem cauis indita,vt sine molestia cadant,præstat.Vanum arbitror esse,Canis ortu angues candidos membranam exuere, quoniam nec in Italia visum est,multóque

minus

minus credibile in tepidis regionibus tam ſerò exui. Hanc autem vel inueteratam cum cera celerrimè dentes euellere tradunt. Et dens anguium adalliganis, dolores minuit. Sunt qui & araneum animal ipſum ſiniſtra manu captum tritúmque in roſaceo,& in aurem infuſum cuius à parte doleat,prodeſſe arbitrentur. Oſſiculis gallinarum in pariete ſeruatis,fiſtula ſalua,adacto dente vel gingiua ſcarificata, proiectóque oſſiculo,ſtatim dolorem abire tradunt.Item fimo corui lana adalligato, vel paſſerum cum oleo calefacto,& proximæ auriculæ infuſo,pruritum quidem intolerabilem facit: & ideo tolerabilius eſt paſſeris pullorum ſarmentis crematorum cinerem ex acero infricare.

Quomodo commendetur os,& contra maculas faciei,& ad faucium vitia.

CAPVT IIII.

ORis ſaporem commendari affirmant,murino cinere cum melle ſi fricentur dentes. Admiſcent quidam marathri radices.Penna vulturis ſi ſcalpantur dentes, acidum halitum faciunt.Hoc idem hyſtricis ſpina feciſſe, ad firmitatem pertinet. Linguæ hulcera & labrorum, hirundines in mulſo decoctæ ſanant. Adeps anſeris aut gallinæ rimas. Oeſypum cum galla,araneorum telæ candidæ,& quæ in trabibus paruæ texuntur.Si feruentia os intus excuſſerint,lacte canino ſtatim ſanabitur.Maculas in facie,œſypum cum melle Corſico,quod aſperrimum habetur,extenuat. Item ſcobem cutis in facie cũ roſaceo impoſitum vellere.quidam & butyrum addunt. Si verò vitiligines ſint, fel caninum prius acu compunctas. Liuentia & ſuggillata pulmones arietum pecudúmque in tenues conſecti membranas calidi impoſiti, vel columbinum fimum. Cutem in facie adeps anſeris,vel gallinæ cuſtodit. Lichenas & murino fimo ex aceto illinunt,& cinere herinacei ex oleo. In hac curatione priùs nitro ex aceto faciem foueri præcipiunt. Tollit ex facie vitia & cochlearum,quæ latæ & minutæ paſſim inueniuntur,cum melle cinis. Omnium quidem cochlearum cinis ſpiſſat,calfacit ſmectica vi:& ideo cauſticis commiſcetur,pſoríſque & lepris & lentigini illinitur. Inuenio & formicas Herculaneas appellatas,quibus tritis adiecto ſale exiguo,talia vitia ſanentur.Bupreſtis animal eſt rarum in Italia,ſimillimum ſcarabæo longipedi.Fallit inter herbas bouem maximè,vnde & nomẽ inuenit: deuoratúmque tacto felle ita inflammat, vt rumpat. Hæc cum hircino ſeuo illita lichenas ex facie tollit ſeptica vi,vt ſuprà dictum eſt. Vulturinus ſanguis cum chamæleontis albæ(quam herbam eſſe diximus)radice & cedria tritus, contectúſque braſſica lepras ſanat:item pedes locuſtarum cum ſeuo hircino triti. Varos adeps gallinaceus cum cæpa tritus & ſubactus. Vtiliſſimum & in facie mel,in quo apes ſint immortuæ. Præcipuè tamen faciem purgat atque erugat cygni adeps. Stigmata delentur columbino fimo ex aceto.Grauedinem inuenio finiri,ſi quis nares murinas oſculetur. Vua & faucium dolor mitigatur fimo agnorum,priuſquam herbam guſtauerint,in vmbra arefacto. Vua ſucco cochleæ acu transfoſſæ illita,vt cochlea ipſa in fumo ſuſpendatur. Hirundinum cinere cum melle:ſic & tonſillis ſuccurritur. Tonſillas & fauces lactis ouilli gargarizatio adiuuat.Multipeda trita,fimum columbinum cum paſſo gargarizatum, etiam cum fico arida ac nitro impoſitum extrá. Aſperitatem faucium & diſtillationes leniunt cochleæ:coqui debent in lacte, demptóque tantum terreno conteri,& in paſſo dari potui.Sunt qui Aſtypalæicas efficaciſſimè putant,& in iis ſmegma earum. Lenit & gryllus infricatus:aut ſi quis manibus, quibus eum contriuerit,tonſillas attingat. Anginis felle anſerino cum elaterio & melle citiſſimè ſuccurritur:cerebro noctuæ,cinere hirundinis,ex aqua calida poto. Huius medicinæ autor eſt Ouidius poeta. Sed efficaciores ad omnia quæ ex hirundinibus monſtrantur,pulli ſylueſtrium. Figura nidorum eas depræhendit,Multo tamen efficaciſſimi ripariarum pulli.Ita vocant in riparum cauis nidificantes.Sunt qui cuiuſcunque hirundinis pullum edendum cenſent,ne toto anno metuatur id malum.Strangulatos cum ſanguine comburunt in vaſe,& cinerem cum pane aut potu dant. Quidam & muſtelæ cineres pari modo admiſcent.Sic & ad ſtrumæ remedia dant,& comitialibus quotidie potu.In ſale quoque ſeruatæ hirundines ad anginã vna drachma bibuntur: cui malo & nidus earum mederi dicitur potus. Millepedã illini anginis, efficaciſſimum putant.

tant. Alij x x i. tritas in aquæ mulsæ hemina dari per harundinem, quoniam dentibus tactis nihil prosint. Tradunt & murem cum verbenaca excoctum, si bibatur is liquor, remedio esse. Et corrigiam caninam ter collo circundatam: fimum columbinum vino & oleo permistum. Ceruicis neruis & opisthotono ex milui nido surculus vitis adalligatus auxiliari dicitur.

Ad strumas exhulceratas, ad humerorum & præcordiorum dolores. CAP. V.

STrumis exhulceratis mustelæ sanguis: ipsa decocta in vino: non tamen sectis admouetur. Aiunt & in cibo sumptam idem efficere. Vel cineri eius sarmentis combustæ miscetur axungia. Lacertus viridis adalligatur: post dies x x x. oportet alium adalligari. Quidam cor eius in argenteo vasculo seruant. Ad fœminarum strumas veteres cochleæ cum testa sua tusæ illinuntur, maximè quæ frutectis adhærent. Item cinis aspidum cum seuo taurino imponitur. Anguinus adeps mistus oleo. Item anguium cinis ex oleo illitus, vel cum cera. Edisse quoque eos medios abscisis vtrinque extremis artubus aduersus strumas prodest: vel cinerem bibisse in nouo fictili ita crematorum: efficacius multo inter duas orbitas occisorum. Et gryllum illinire cum sua terra effossum suadent: item fimum columbarum per se, vel cum farina hordeacea auenaceáve ex aceto. Talpæ cinerem ex melle illinire. Alij iecur eiusdem contritum inter manus illinunt, & triduo non abluunt. Dextrum quoque pedem eius remedio esse strumis affirmant. Alij præcidunt caput, & cum terra à talpis excitata tusum digerunt in pastillos pyxide stannea, & vtuntur ad omnia quæ intumescunt, & quæ apostemata vocant, quæque in ceruice sint: vescíque suilla tunc vetant. Tauri vocantur scarabei terrestres, ricino similes: nomen cornicula dedere. Alij pediculos terræ vocant. Ab his quoque terram egestam illinunt strumis & similibus vitiis & podagris. Triduo non abluunt: prodéstque hæc medicina in annum. Omniáque his adscribunt, quæ nos in gryllis retulimus. Quidam & à formicis terra egesta sic vtuntur. Alij vermes terrenos totidem, quot sint strumæ, adalligant, paritérque cum his arescunt. Alij viperam circa Canis ortum circuncidunt, vt diximus, dein mediam comburunt, dein cinerem eum dant bibendum ter septenis diebus, quantum præhenditur ternis digitis: sic strumis medentur. Aliqui verò circunligant eas lino, quo præligata infra caput vipera pependerit, donec exanimaretur. Et millepedis vtuntur, addita resinæ terebinthinæ parte quarta: quo medicamento omnia apostemata curari iubent. Humeri doloribus mustelæ cinis cum cera medetur. Ne sint malæ hirsutæ, formicarum oua pueris infricata præstant. Item mangonibus, vt lanugo tardior sit pubescentium, sanguis è testiculis agnorum, qui castrantur: qui euulsis pilis illitus & contra virus proficit. Præcordia vocamus vno nomine exta in homine, quorum in dolore cuiuscunque partis si catulus lactens admoueatur, apprimatúrque his partibus, transire in eum morbus dicitur. Idque in exenterato profusóque vino deprehendi, vitiato viscere illo quod doluerit hominis: & obrui tales religio est. Hi quoque, quos Melitæos vocamus, stomachi dolorem sedant applicati sæpius. Transiréque morbos ægritudine eorum intelligitur, plerunque & morte.

De pulmonum vitiis, iecoris, & sanguinis reiectionibus. CAPVT VI.

PVlmonum vitiis medentur & mures, maximè Africani, detracta cute in oleo & sale decocti, atque in cibo sumpti. Eadem res & purulentis vel cruentis excreationibus medetur. Præcipuè verò cochlearum cibus stomacho. In aqua eas subferuefieri intacto corpore earum oportet, mox & in pruna torreri, nihilo addito: atque ita è vino garóque sumi, præcipuè Africanas. Nuper hoc compertum plurimis prodesse. Id quoque obseruant, vt numero impari sumant. Virus tamen earum grauitatem halitus facit. Prosunt & sanguinem excreantibus, dempta testa tritæ in aquæ potu. Laudatissimæ autem sunt Africanæ, ex his Solitanæ. Astypalæicæ, Siculæ modicæ, quoniam magnitudo duras facit & sine succo: Balearicæ, quas cauaticas vocant, quoniam in speluncis nascuntur.

tur. Laudatæ & ex insulis Caprearum. Nullæ autem cibis gratæ, neque veteres, neque recentes. Fluuiatiles & albæ virus habent: necnon syluestres, stomacho inutiles, aluum soluunt. Item omnes minutæ. Contrà marinæ stomacho vtiliores: efficacissimæ tamen in dolore stomachi. Laudatiores traduntur quæcunque viuæ cum aceto deuoratæ. Præterea sunt quæ aceratæ vocantur, latæ multifariámque nascentes, de quarum vsu suis dicemus locis. Gallinaceorum ventris membrana inueterata & inspersa potioni, distillationes pectoris & humidam tussim, vel recens tosta lenit. Cochleæ crudæ tritæ cũ aquæ tepidæ cyathis tribus si sorbeantur, tussim sedant. Distillationes sedat & canina cutis cuilibet digito circundata. Iure perdicum stomachus recreatur. Iocinerum doloribus medetur mustela syluestris in cibo sumpta, vel iocinera eius. Item viuerra porcelli modo inassata. Suspiriosis multipedæ, ita vt ter septenæ in Attico melle diluantur, & per harundinem bibantur. Omne enim vas earum nigrescit contactu. Quidam torrent ex his sextarium in patina, donec candidæ fiant: tunc melle miscent. Alij centipedam vocant, & ex aqua calda dari iubent. Cochleæ in cibos his quos linquit animus, aut quorum alienatur mens, aut quibus vertigines fiunt, ex passi cyathis tribus singulæ cõtritæ cum sua testa & calefactæ, in potu datæ diebus plurimum nouem. Aliqui singulas primo die dedere, sequenti binas, tertio ternas, quarto duas, quinto vnam. Sic & suspiria emendant & vomicas. Est animal locustæ simile sine pennis, quod tryxalis Græcè vocatur: Latinum nomen non habet, vt aliqui arbitrantur: nec pauciores, hoc esse quod gryllus vocetur. Ex his x x. torreri iubent, ac bibi è mulso contra orthopnœas, sanguinémque expuentibus. Est qui cochleis illotis protropum infundat, vel marinam aquam, ita decoquat, & in cibo sumat: aut si tritæ cum testis suis sumantur cum protropo, sic & tussi medentur. Vomicas priuatim sanat mel in quo apes sint emortuæ. Sanguinem reiicientibus pulmo vulturinus vitigineis lignis combustus, adiecto flore mali Punici ex parte dimidia, item cotoneorum liliorúmque iisdem portionibus potus manè atque vesperi in vino si febris absit. Si minus, ex aqua in qua cotonea decocta sint. Pecudis lien recens Magicis præceptis super dolentem lienem extẽditur, dicente eo qui medeatur, lieni se remedium facere. Post hæc iubent eum in pariete dormitorij eius tectóve includi, & obsignari annulo, térque nouies carmen dici. Caninus si viuenti eximatur, & in cibo sumatur, liberat eo vitio. Quidam recentem superalligant. Alij duorum dierum catuli ex aceto scillitico dant ignoranti, vel herinacei lienem. Item cochlearum cinerem cum semine lini & vrticæ addito melle, donec persanet. Eo liberat & lacerta viridis, viua in olla ante cubiculum dormitorium eius, cui medetur, suspensa, vt egrediens reuerténsque attingat manu: cinis è capite bubonis cum vnguento: mel in quo apes sint emortuæ: araneus, & maximè qui lycos vocatur. Vpupæ cor in lateris doloribus laudatur, & cochlearum cinis in ptisana decoctarum, quæ & per se illinuntur. Canis rabiosi caluariæ cinis potioni inspergitur. Lumborum dolori stellio transmarinus, capite ablato & intestinis, decoctus in vino cum papaueris nigri denarij pondere dimidio eo succo bibitur. Lacertæ virides decisis pedibus & capite, in cibo sumuntur. Cochleæ tres contritæ cum testis suis, atque in vino decoctæ cum piperis granis x v. Aquilæ pedes euellunt in aduersum à suffragine, ita vt dexter dexteræ partis doloribus adalligetur, sinister læuæ. Multipeda quoque, quam oniscon appellauimus, medetur denarij pondere ex vino cyathis duobus pota. Vermem terrenum catillo ligneo antè fisso & ferro vincto impositũ, aqua excepta perfundere, & defodere, vnde effoderis, Magi iubent, mox aquam bibere catillo, mirè id prodesse ischiadicis affirmantes.

Ad dysentericos, & ventris mala, remedia.

CAP. VII.

DYsentericos recreant femina pecudum decocta cum lini semine aqua pota. Caseus ouillus vetus, seuum ouium decoctum in vino austero. Hoc & ileo medetur, & tussi veteri. Dysentericis stellio transmarinus ablatis intestinis & capite, pedibúsque ac cute, decoctúsque & in cibo sumptus. Cochleæ duæ cum ouo, vtraque cum putamine contri-

ta,atque in vaſe nouo addito ſale & paſſi cyathis duobus, aut palmarum ſucco & aquæ cyathis tribus ſubferuefactis & in potu datis. Proſunt & combuſtæ,vt cinis earum bibatur in vino addito reſinæ momento. Cochleæ nudæ,de quibus diximus,in Africa maximè inueniuntur,vtiliſſimæ dyſentericis, quinæ combuſtæ cum denarij pondere dimidij acaciæ: exque eo cinere dantur cochlearia bina in vino myrtite, aut quolibet auſtero cum pari modo caldæ. Quidam omnibus Africanis ita vtuntur. Alij totidem Africanas,vel latas infundunt potius. Et ſi maior fluxio ſit,addunt acaciam fabæ magnitudine. Senectus anguium dyſentericis & teneſmis in ſtanneo vaſe decoquitur cum roſaceo. Vel ſi in alio,cum ſtanno illinitur. Ius è gallinaceo iiſdem medetur,ſed veteris gallinacei vehementius. Salſum ius aluum ciet. Membrana gallinarum toſta & data in oleo ac ſale, cœliacorum dolores mulcet. Abſtinere autem à frugibus antè & gallinam & hominem oportet. Fimum columbinum toſtum potúmque. Caro palumbi in aceto decocta dyſentericis & cœliacis medetur. Turdus inaſſatus cum myrti baccis dyſentericis: item merulæ. Mel,in quo ſint immortuæ apes, decoctum. Grauiſſimum vitium ileos appellatur. Huic reſiſti aiunt diſcerpti veſpertilionis ſanguine: etiam illito ventre ſubuenire. Siſtit aluum & cochlea,ſicut diximus in ſuſpirioſis,temperata. Item cinis earum quæ viuæ crematæ ſint,potus ex vino auſtero. Gallinaceorum iecur aſſum cum ventriculi membrana,quæ abiici ſolet,inueterata, admiſto papaueris ſucco. Alij recentem torrent ex vino bibendam. Ius perdicum,& per ſe ventriculus contritus ex vino nigro. Item palumbus ferus,è poſca decoctus. Lien pecudis toſtus,& in vino tritus. Fimum columbinum cum melle illitum. Oſſifragi venter arefactus & potus, iis qui cibos non conficiunt, vtiliſſimus,vel ſi manu tantùm teneant capientes cibum. Quidam adalligant ex hac cauſa, ſed continuare non debent: maciem enim facit. Siſtit & anatum maſcularum ſanguis. Inflationem diſcutit cochlearum cibus. Tormina ſanat lien ouium toſtus,atque è vino potus: palumbus ferus ex poſca decoctus: apodes ex vino: cinis ibidis ſine pennis crematæ potus. Quod præterea traditur in torminibus,mirum eſt. anate appoſita ventri tranſire morbum,anatémque emori. Tormina & melle curātur,in quo ſunt apes immortuæ decocto. Coli vitium efficaciſſimè ſanatur aue galerita aſſa in cibo ſumpta. Quidam in vaſe nouo cum plumis exuri iubent,conteríque in cinerem, bibíque ex aqua cochlearibus ternis per quatriduum: quidam cor eius adalligari femini: alij recens tepénſque adhuc deuorari. Conſularis Aſprenatum domus eſt,in qua alter è fratribus colo liberatus eſt, aue hac in cibo ſumpta,& corde eius armilla aurea incluſo: alter ſacrificio quodam facto crudis laterculis in formam camini,atque vt ſacrum peractum erat,obſtructo ſacello. Vnum eſt oſſifrago inteſtinum mirabili natura, omnia deuorata conficienti. Huius partem extremam adalligatam prodeſſe contra colum conſtat. Sunt occulti interaneorum morbi,de quibus mirum proditur. Si catuli,priuſquàm videant, applicentur triduo ſtomacho maximè ac pectori,& ex ore ægri ſuctum lactis accipiant, tranſire vim morbi,poſtremò exanimari,diſſectíſque palàm fieri ægri cauſas. Mori & humari debere eos obrutos terra. Magi quidem veſpertilionis ſanguine contacto ventre,in totum annum caueri dolorem tradunt: aut per dolorem, ſi quis aquam per pedes fluentem haurire ſuſtineat.

Ad calculos & veſicæ dolores,teſtiúmque & inguinum tumores,& ad panos. CAP. VIII.

Murino fimo cōtra calculos illinire ventrem prodeſt. Herinacei carnem iucundam eſſe aiunt,ſi capite percuſſo vno ictu interficiatur,priùs quàm in ſe vrinam reddat: eos qui carnem ederint, ſtranguriæ morbum contrahere minimè poſſe. Hæc caro ad hunc modum occiſi,ſtillicidia veſicæ emendat: item ſuffitus ex eodem. Quòd ſi vrinam in ſe reddiderit,eos qui carnem ederint,ſtranguriæ morbum cōtrahere traditur. Iubent & vermes terrenos bibi ex vino aut paſſo ad comminuēdos calculos: vel cochleas decoctas,vti ſuſpirioſis. Eaſdem exemptas teſtis tritáſque,tres in vini cyatho bibi,ſequēti die duas,tertia die vnam,vt ſtillicidia vrinæ emendent. Teſtarum verò inanium cinerem ad

calculos

calculos pellendos. Item hydri iecur bibi, vel cinerem scorpionum in pane sumi, vel si quis cum locusta edit. Lapillos qui in gallinaceorum vesica, aut in palumbium ventriculo inueniantur, conteri & potioni inspergi. Item membranam è ventriculo gallinacei aridam: vel si recens sit, tostam. Fimum quoque palumbinum in faba sumi contra calculos & alias difficultates vesicæ. Similiter plumarum cinerem palumbium ferorum ex aceto mulso. Et intestinorum ex his cinerem cochlearibus tribus è nido hirundinum. Gryllum dilutum aqua calida. Ossifragi ventrem arefactum. Turturis fimum in mulso decoctum, vel ipsius discoctæ ius. Turdos quoque edisse, cum baccis myrti prodest vrinæ: cicadas tostas in patellis: millepedam oniscon bibisse: & in vesicæ doloribus decoctum agninorum pedum. Aluum ciet gallinaceorum discoctorum ius, & acria mollit. Ciet & hirundinum fimum, adiecto melle subditum. Sedis vitiis efficacissima sunt œsypum (quidam adiiciunt pompholygem, & rosaceum) canini capitis cinis: senecta serpentis ex aceto, si rhagades sint: cinis fimi canini candidi cum rosaceo: aiúntque inuentum Æsculapij esse, & eodem verrucas efficacissimè tolli: murini fimi cinis, adeps cygni, seuum bouis. Procidentia alui succus cochlearum punctis euocatus illita depellit. Attritis medetur cinis muris syluatici cum melle: vel herinacei, cum vespertilionis cerebro, & alumine, & œsypo. Fimum columbinum cum melle. Condylomatis priuatim araneus dempto capite pedibúsque infricatur. Ne acria perurant, adeps anserinus cum cera Punica, cerussa, rosaceo: adeps cygni. Hæc & hæmorrhoidas sanare dicuntur. Ischiadicis cochleas crudas tritas cum vino amminco & pipere, potu prodesse dicunt: lacertam viridem in cibo ablatis pedibus, interaneis, capite. Sic & stellionem, adiectis huic papaueris nigri obolis tribus. Ruptis conuulsis fel ouium cum lacte mulierum. Verendorũ formicationibus verrucísque medetur arietini pulmonis inassati sanies. Cæteris vitiis vellerum eius vel sordidorum cinis ex aqua: seuum ex omento pecudis, præcipuè à renibus, admisto cinere pumicis & sale: lana succida ex aqua frigida: carnes pecudis combustæ ex aqua: mulæ vngularum cinis: dentis caballini contusi farina inspersa. Testibus verò, farina ex ossibus canini capitis sine carne tusis. Si decidat testium alter, spumã cochlearum illitam remedio esse tradunt. Tetris ibi hulceribus & manantibus auxiliantur canini capitis recentis cineres: cochleæ latæ paruæ contritæ ex aceto, vel cinis eius: mel, in quo apes sunt emortuæ, cum resina: cochleæ nudæ, quas in Africa gigni diximus, tritæ cum thuris polline & ouorum albo: tricesimóq; die resoluunt. Aliqui pro thure bulbum admiscent. Hydrocelicis stelliones mirè prodesse tradunt, capite, pedibus, interaneísque demptis, reliquum corpus inassatum. In cibo id sæpius datur, sicut ad vrinæ incontinentiam. Caninum adipem†cũ alumine scisso fabæ magnitudine. Cochleas Africanas cum sua carne & testa crematas poto cinere. Anserum trium linguas inassatas in cibo: huius rei autor est Anaxilaus. Panos aperit seuum pecudum cum sale tosto. Murinum fimum admisto thuris polline, & sandaracha discutit. Lacertæ cinis, & ipsa diuisa imposita. Item multipeda contrita, admista resina terebinthina ex parte tertia. Quidam & sinopidem admiscent cochleæ contusæ. Et per se cinis inanium cochlearum ceræ mistus, discussoriam vim habet. Fimum columbarum per sese, vel cum farina hordeacea, aut auenacea illitum. Cantharides mista calce panos scalpelli vice aperiunt. Inguinum tumorem cochleæ minutæ cum melle illitæ leniunt. Varices ne nascantur, lacertæ sanguine pueris crura ieiunis à ieiuno illinuntur.

†Melius, Cũ alumine scisso. tum ex vetusto codi. tum ex Plinio ipso, qui infrà libr. 35. cap. 15. duo facit aluminis concreti genera, eáque Græcis nominibus distinguit, schiston appellans, & strongylon, hoc est, scissile, & rotundum.

Ad podagras articulorum dolores.

CAP. IX.

Podagras lenit œsypum cum lacte mulieris & cerussa: fimum pecudum, quod liquidum reddunt: pulmones pecudum: fel arietis cum seuo: mures dissecti impositi: sanguis mustelæ cum plantagine illitus, & viuæ combustæ cinis ex aceto & rosaceo, si penna illinatur, vel si cera & rosaceum admisceatur: fel caninum, ita ne manu attingatur, sed penna illinatur: fimum gallinarum: vermium terrenorum cinis cum melle, ita vt tertio die soluantur. Alij ex aqua illinire malunt. Alij ipsos aceto mensura cum mellis cyathis

tribus,pedibus antè rosaceo perunctis.Cochleæ latæ potæ tollere dicuntur pedum & articulorum dolores. Bibuntur autem binæ in vino tritæ. Eædem illinuntur cum helxines herbæ succo.Quidam ex aceto inrriuisse contenri sunt.Quidam sale cum vipera cremato in olla noua,& sæpius sumpto,aiunt podagra liberari. Vtile esse & adipe viperino pedes perungi. Et de miluo affirmant,si inueterato tritóque, quantum tres digiti capiant, bibatur ex aqua. Aut si pedes sanguinenr cum vrtica : vel pennis eorum , cùm primùm nascentur,tritis cum vrtica.Quin & fimus eorum articulorum doloribus illinitur : item cinis mustelæ aut cochleatum,& cum amylo vel tragacantho. Incussos articulos aranei telæ commodissimè curant. Sunt qui cinere earum vti malint,sicut fimi columbini cinere,cum polenta & vino albo. Articulis luxatis præsentaneum est & seuum pecudis cum cinere è capillo mulierum. Pernionibus quoque imponitur seuum pecudum cum alumine. Canini capitis cinis,aut fimi murini. Quod si putrida sint hulcera , cera addita ad cicatricem perducunt , vel gryllorum crematorum fauilla ex oleo: item muris syluatici cum melle:vermium quoque terrenorum cum oleo vetere : & cochleæ, quæ nudæ inueniuntur.Hulcera omnia pedum sanat cinis earum,quæ viuæ combustæ sint:fimúque gallinacei cinis exhulcerationes,columbini fimi cinis ex oleo.Attritus etiam calceamentorum,veteris soleæ crematæ cinis , agninus pulmo & arietis sanat. Dentis caballini contusi farina priuatim sublinuiem. Lacertæ viridis sanguis subtritus,& hominum & iumentorum pedes sublitus sanat.Clauos pedum vrina muli mulæve cum luto suo illita:fimum ouium.Iecur lacertæ viridis,vel sanguis flocco impositus:vermes terreni ex oleo:stellionis caput cum viticis pari modo tritum ex oleo:fimum columbinum decoctum ex aceto.Verrucas verò omnium generum vrina canis recens cum suo luto illita : fimi canini cinis cum cera:fimum ouium:sanguis recens murinus illitus,vel ipse mus diuulsus : herinacei fel:caput lacertæ vel sanguis,vel cinis totius:mêbrana senectutis anguium : fimum gallinaceum cum oleo & nitro. Cantharides cum vua taminia intritæ exedunt: sed ita erosas aliis,quæ ad persananda hulcera monstrauimus,curari oportet.

Remedia aduersus morbos toti corpori.

CAP. X.

NVnc reuertemur ad ea , quæ totis corporibus metuenda sunt. Fel canis nigri masculi amuletum esse Magi dicunt domus totius , suffitæ eo purificatæve contra omnia mala medicamenta.Item sanguine canis respersis parietibus,genitalique eius sub limine ianuæ defosso. Minus mirentur hoc , qui sciunt fœdissimum animalium in quantum magnificent ricinum,quoniam vni nullus sit exitus saginæ,nec finis alia quàm morte,diutius in fame viuenti. Septenis ita diebus durasse tradunt : at in satietate paucioribus dehiscere. Hunc ex aure sinistra canis omnes dolores sedare adalligatum. Eundem in augurio vitalium habent. Nam si æger ei respondeat qui intulerit,à pedibus stanti interrogantique de morbo,spem vitæ certam esse:moriturum nihil respondere.Adiiciunt, vt euellatur ex aure læua canis , cui non sit alius,quàm niger color. Nigidius fugere tota die canes conspectum eius , qui è sue id animal euellerit , scriptum reliquit. Rursus Magi tradunt,lymphatos sanguinis talpæ aspersu resipiscere.Eos verò , qui à nocturnis Diis Faunisque agitentur,draconis lingua,& oculis,& felle, intestinisque in vino & oleo decoctis,ac sub dio noctu refrigeratis , perunctos matutinis vespertinisque liberari.Perfrictionibus remedio esse tradit Nicander amphisbænam mortuam adalligatam , vel pellem tantum eius. Quinimo arbori,quæ cædatur , adalligata non algere cædentes,faciliúsque succidere. Itaque sola serpentium frigori se committit , prima omnium procedens,& ante cuculi cantum. Aliud est cuculo miraculum,quo quis loco primo audiat alitem illam , si dexter pes circunscribatur , ac vestigium id effodiatur , non gigni pulices,vbicunque spargatur. Paralysin cauentibus pinguia glirium decoctorum & soricum vtilissima tradunt esse: millepedas , vt in anginis diximus , potas phthisin sentientibus: lacertam viridem decoctam in vini sextariis tribus ad cyathum vnum,singulis cochlearibus sumptis per dies , donec conualescant. Cochlearum cinerem potum in vino. Co-

mitialibus morbis œſypum cum myrrhæ momento,& vini cyathis duobus dilutum, magnitudine nucis auellanæ, à balineo ponitur. Teſticulos arietinos inueteratos, tritóſq; dimidio denarij pondere in aqua vel lactis aſinini hemina. Interdicitur vini potus quinis diebus antè & poſteà. Magnificè laudatur & ſanguis pecudum ponis: item fel cum melle, præcipuè agninum. Catulus lactens ſumptus, abſciſſo capite pedibúſque, ex vino & myrrha. Lichen mulæ potus in oxymelite cyathis tribus. Stellionis tranſmarini cinis potus in aceto. Tunicula ſtellionis, quam eodem modo, vt anguis, exuit, pota. Quidam & ipſum harundine exenteratum inueteratúmque bibendum dedere. Alij in cibo in ligneis verubus inaſſatum. Operæpretium eſt ſcire quomodo præripiatur, cùm exuitur membrana hyberna, aliàs deuoranti eam, quoniam nullum animal fraudulentius inuidere homini tradunt. Inde ſtellionum nomen aiunt in maledictum tranſlatum. Obſeruant cubile eius æſtatibus. Eſt autem in locis hoſtiorum feneſtrarúmque, aut cameris ſepulcríſve: ibi vere incipiente fiſſis harundinibus textas opponunt caſas, quarum anguſtiis etiam gaudet, eo faciliùs exuens circundatum torporem. Sed eo derelicto non poteſt remeare. Nihil ei remedio in comitialibus morbis præfertur. Prodeſt & cerebrum muſtelæ inueteratum potúmque, & iecur eius: teſticuli uuluæque aut ventriculus inueteratus cum coriandro, vt diximus: item cinis: ſylueſtris verò tota in cibo ſumpta. Eadem omnia prædicantur ex viuerra. Lacerta viridis cum condimentis quæ faſtidium abſtergeant, ablatis pedibus & capite. Cochlearum cinis addito ſemine lini & vrticæ cum melle inunctos ſanat. Magis placet draconis cauda in pelle dorcadis adalligata ceruinis neruis: vel lapilli è ventre pullorum hirundinum ſiniſtro lacerto annexi. Dicuntur enim excluſo pullo lapillum dare. Quòd ſi pullus is detur incipienti in cibo quem primum peperit, cùm quis primùm tentatus ſit, liberatur eo malo. Poſteà medetur hirundinum ſanguis cum thure vel cor recens deuoratum. Quin & è nido earum lapillus impoſitus recreare dicitur confeſtim, & adalligatus in perpetuum tueri. Prædicatur & iecur milui deuoratum, & ſenectus ſerpentium. Iecur vulturis tritum cum ſuo ſanguine ter ſeptenis diebus potum. Cor pulli vulturini adalligatum. Sed & ipſum vulturem in cibo dari iubent, & quidem ſatiatum humano cadauere. Quidam pectus eius bibendum cenſent, & in cerrino calice. Aut teſtes gallinacei ex aqua & lacte, antecedente quinque dierum abſtinẽtia vini, ob id inueteratos. Fuere & qui viginti vnam muſcas rufas, & quidem emortuas, in potu darent, infirmioribus pauciores.

Contra morbum regium, & phreneticos, & contra febres & hydropicos.

CAP. XI.

Morbo regio reſiſtunt ſordes aurium, aut mammarũ pecudis denarij pondere cum myrrhæ momento, & vini cyathis duobus: canini capitis cinis in mulſo: multipeda in vini hemina: vermes terreni in aceto mulſo cum myrrha. Gallina ſi ſit luteis pedibus priùs aqua purificatis, dein collutis vino, quod bibatur. Cerebrum perdicis aut aquilæ in vini cyathis tribus. Cinis palmarum aut interaneorum palumbis in mulſo ad cochlearia tria. Paſſerum cinis ſarmentis crematorum cochlearibus duobus in aqua mulſa. Auis icterus vocatur à colore, quæ ſi ſpectetur, ſanari id malum tradunt, & auem mori. Hanc puto Latinè vocari galgulum. Phreneticis prodeſſe videtur pulmo pecudum calidus circa caput alligatus. Nam non modò muris cerebrum dare potui ex aqua, aut cinerem muſtelæ, verumetiam inueteratas herinacei carnes quis poſſit furenti, etiamſi certa ſit medicina? Bubonis certè oculorum cinerem inter ea, quibus prodigioſe vitam ludificantur, acceperim. Præcipuéq; febrium medicina placitis eorum renuntiat. Nanque & in XII. ſigna digeſſere eam Sole tranſmeante, iterúmq; Luna: quod totum abdicãdum paucis exemplaribus docebo. Siquidem crematis tritiſq; cum oleo perungi iubent ægros cùm Geminos tranſit Sol, criſtis, & auribus, & vnguibus gallinaceorũ: ſi Luna, radiis barbiſque eorum: ſi Virginem alterutet, hordei granis: ſi Sagittarium, veſpertilionis alis: ſi Leonem Luna, tamaricis fronde, & adiiciunt ſatiuæ: ſi Aquariũ, è buxo carbonibus tritis.

Ex istis confessa, aut certè verisimilia ponemus, sicut & lethargum olfactoriis excitari: inter ea fortassis mustelæ testiculis inueteratis, aut iocinere vsto. His quoque pulmonem pecudis calidum circa caput adalligari putant vtile. In quartanis medicina clinice propemodum nihil pollet. Quamobrem plura eorum remedia ponemus, primúmque ea, quæ adalligari iubent: Puluerem, in quo se accipiter volutauerit, lino rutilo in linteolo: canis nigri dentem longissimum. Pseudosphecem vocant vespam, quæ singularis volitat: hanc sinistra manu apprehensam subnectunt: alij verò, quam quis eo anno viderit primam. Viperæ caput abscissum in linteolo, vel cor viuentis exemptum. Muris rostellum auriculásque summas roseo panno, ipsúmque dimittunt. Lacertæ viridis viuæ dextrum oculum effossum, mox cum capite suo deciso, in pellicula caprina. Scarabæum qui pilulas voluit. Propter hunc Aegypti magna pars scarabæos inter numina colit, curiosa Apionis interpretatione, qua colligat Solis operum similitudinem huic animali esse, ad excusandos gentis suæ ritus. Sed & alium adalligant Magi, cui sunt cornicula reflexa, sinistra manu collectum. Tertium, qui vocatur fullo, albis guttis, dissectum vtrique lacerto adalligant: cætera sinistro. Cor anguinum sinistra manu exemptum viuentibus. Scorpionis caudæ quatuor articulos cum aculeo panno nigro, ita vt nec scorpionem dimissum, nec eum qui alligauerit, videat æger triduo. Post tertium circuitum id condat. Erucam in linteolo ter lino circundant totidē nodis, ad singulos dicentes, quare faciat qui medebitur. Limacem in pellicula, vel quatuor limacum capita præcisa harundine. Multipedam lana inuolutam. Vermiculos ex quibus tabani fiunt, antequàm pennas germinent. Alios è spinosis fruticetis lanuginosos. Quidam ex illis quaternos inclusos iuglandis nucis putamine adalligant: cochleasque, quæ nudæ inueniuntur. Stellionem inclusum capsulis subiiciunt capiti, & sub decessu febris emittunt. Deuorari autem iubent cor mergi marini sine ferro exemptum inueteratúmque conteri, & in calida aqua bibi. Corda hirundinum cum melle. Alij fimum drachma vna in lactis caprini & ouilli, vel passi cyathis tribus ante accessiones. Sunt qui totas censeant deuorandas. Aspidis cutem pondere sexta parte denarij cum piperis pari modo, Parthorum gentes in remedium quartanæ bibunt. Chrysippus Philosophus tradidit phryganion adalligatum remedio esse quartanis. Quod esset animal neque ille descripsit, nec nos inuénimus qui nouisset. Demonstrandum tamen fuit à tam graui autore dictum, si cuiusquam cura efficacior esset ad inquirendum. Cornicis carnes esse, & nidum illinire, in longissimis morbis vtilissimum putant. Et in tertianis fiat potestas experiendi, quoniam miseria spei delectat, ánne aranei, quem lycon vocant, tela cum ipso specu toto resina ceráque imposita vtrisque temporibus & fronti prosit: aut ipse calamo adalligatus, qualiter & aliis febribus prodesse traditur: item lacerta viridis adalligata viua in eo vase quod capiat. Quo genere & recidiuas frequenter abigi affirmant. Hydropicis œsypum ex vino addita myrrha modicè potui datur, nucis auellanæ magnitudine. Aliqui addunt & anserinum adipem, & oleum myrteum. Sordes ab vberibus ouium eundem effectum habent. Item carnes inueteratæ herinacei sumptæ. Vomitus quoque canum illitus ventri, aquam trahere promittitur.

Ad ignem sacrum, ad carbunculos, furunculos, ambusta, neruorúmque contractiones.

CAP. XII.

IGni sacro medetur œsypum cum pompholyge & rosaceo, ricini sanguis, vermes terreni ex aceto illiti, gryllus contritus in manibus. Quo genere præstat, vt qui id fecerit, antequàm incipiat vitium, toto eo anno careat. Oportet autem eum ferro cum terra cauernæ suæ tolli: Adeps anseris. Viperæ caput aridum asseruatum & combustum, dein ex aceto impositum. Senectus serpentium ex aqua illita à balineo cum bitumine & seuo agnino. Carbunculus fimo columbino abolet per se illito, vel cum lini semine ex aceto mulso. Item apibus, quæ in melle sunt immoriuæ impositis. Polentáq; imposita inspersa. Si in verendis sit, cæterísq; ibi hulceribus occurrit è melle œsypum cum plumbi squamis.

Item

Item fimum pecudum incipientibus carbunculis. Tubera & quæcunque molliri opus sit, efficacissimè anserino adipe curantur. Idem præstat & gruum adeps. Furunculis mederi dicitur araneus, priusquàm nominetur impositus, & tertia die solutus. Mus araneus pendens enecatus, sic vt terram nec posteà attingat, ter circundatus furunculo, toties expuentibus medente & eo cui medebitur. Ex gallinaceo fimo quod est rufum maximè recens illitum ex aceto. Ventriculus ciconiæ ex vino decoctus. Muscæ impari numero infricatæ digito medico. Sordes ex pecudum auriculis. Seuum ouium vetus cum cinere è capillis mulierum. Seuum arietis cum cinere pumicis & salis pari pondere. Ambustis canini capitis cinis medetur. Itèm glirium cum oleo. Fimum ouium cum cera commistum. Murium cinis & cochlearum: idque sic vt ne cicatrix quidem appareat. Item adeps viperinus. Fimi columbini cinis ex oleo illitus. Neruorum nodis medetur capitis viperini cinis ex oleo cyprino illitus. Terreni vermes cum melle illiti. Dolores tollit eorum amphisbæna mortua adalligata. Adeps vulturinus cum ventre arefactus, contritúsque cum adipe suillo inueterato. Cinis è capite bubonis in mulso potus cum lilij radice, si Magis credimus. In contractione neruorum caro palumbina in cibis prodest & inueterata: herinacei spasticis: item mustelæ cinis. Serpentium senectus in pelle taurina adalligata spasmos fieri prohibet. Opisthotonos milui iecur aridum tribus obolis in aquæ mulsæ cyathis tribus potum. Reduuias, & quæ in digitis nascuntur pterygia, tollunt, canini capitis cinis, aut vulua decocta in oleo, superillito butyro ouillo cum melle. Item folliculus cuiuslibet animaliũ fellis. Vnguium scabritiam cantharides cum pice tertio die solutæ, aut locustæ frictæ cum seuo hircino. Pecudum seuum. Aliqui miscent viscum & portulacam, alij æris florem & viscum, ita vt tertio die soluant.

Ad sanguinem sistendum & tumores vulnerum, hulcera, vulnera, & alia mala, ex animalibus remedia.

CAP. XIII.

Sanguinem sistit in naribus seuum ex omento pecudum inditum. Item coagulum ex aqua, maximè agninum, subductum vel infusum, etiamsi alia non prosint. Adeps anserinus cum butyro pari pondere pastillis ingestus. Cochlearum terrena. Sed & ipsæ extractæ testis. E naribus fluentem sistunt cochleæ contritæ fronti illitæ: aranei telæ suppositæ: gallinacei cerebellum, vel sanguinis profluuia ex cerebro: item columbinus sanguis ob id seruatus concretúsque. Si verò ex vulnere immodicè fluat, fimi caballini cum putaminibus ouorum cremati cinis impositus mirè sistit. Vulneribus medetur œsypum cum hordei cinere & ærugine æquis partibus. Ad carcinomata quoque ac serpentia valet. Erodit & hulcerum margines: carnésque excrescentes ad æqualitatem redigit. Explet quoque, & ad cicatricem perducit. Magna vis & in cinere pecudum fimi ad carcinomata, addito nitro aut cinere ex ossibus fœminum agninorum, præcipuè in his hulceribus quæ cicatricem non trahant. Magna & pulmonibus quoque arietum. Excrescentes carnes in hulceribus ad æqualitatem efficacissimè reducunt. Fimo quoque ipso ouium sub testa calefacto & subacto, tumor vulnerum sedatur. Fistulæ purgantur sanantúrque: item epinictides. Summa verò vis in canini capitis cinere: excrescentia omnia spodij vice erodit ac persanat. Et murino fimo eroduntur. Item mustelæ fimi cinere. Duritias etiam in alto hulcerum & carcinomata persequitur multipeda trita, admista resina terebinthina & sinopide. Eadémque vtilissima sunt in his hulceribus, quæ vermibus periclitantur. Quin & vermium ipsorum genera mirandos vsus habent. Cosses qui in ligno nascuntur, sanant hulcera omnia. Nomas verò, combusti cum pari pondere anisi, & ex oleo illiti. Vulnera recentia conglutinant terreni, adeò vt neruos quoque abscisos illitis solidari infra septimum diem persuasum sit: itaque in melle seruandos censent. Cinis eorum margines hulcerum duriores absumit, cum pice liquida vel simblio melle. Quidam arefactis in Sole ad vulnera ex aceto vtuntur, nec soluunt, nisi biduo intermisso. Eadem ratione & cochlearum terrena prosunt: totæque exemptæ tusæ & impositæ, recentia vulnera conglutinant, & nomas sistunt. Herpes quoque animal

mal à Græcis vocatur,quo præcipuè sanantur quæcunque serpunt. Cochleæ prosunt eis cum testis suis tusæ:cum myrrha quidem & thure, etiam præcisos neruos sanare dicuntur. Draconum quoque adeps siccatus Sole magnopere prodest: item gallinacei cerebrum recentibus plagis, sale viperino in cibo sumpto. Tradunt & hulcera tractabiliora fieri, & sanari celerius. Antonius Musa Medicus cum incidisset insanabilia hulcera, viperas edendas dabat, miráque celeritate persanabat. Tryxalidum cinis margines hulcerum duros aufert cum melle:item fimi columbini cinis cum arsenico & melle, ea quæ eroden da sunt. Bubonis cerebrum cum adipe anserino mirè vulnera dicitur glutinare: quæ verò vocantur cacoethe, cinis feminum arietis cum lacte muliebri, diligenter prius elutis linteolis. Vlula auis cocta in oleo, cui liquato miscetur butyrum ouillum & mel. Hulcerum labra duriora apes in melle mortuæ emolliunt. Et elephantiasin sanguis & cinis mustelæ. Verberum vulnera atque vibices pellibus ouium recentibus impositis obliterantur. Articulorum fracturis cinis feminum pecudis peculiariter medetur: efficacius cum cera. Idem medicamentum fit ex maxillis simul vstis, cornúque ceruino & cera mollita rosaceo. Ossibus fractis caninum cerebrum linteolo illito, superpositis lanis, quæ subinde suffundantur, ferè x i i i i. diebus solidat: nec tardius cinis syluestris muris cum melle, aut cum vermium terrenorum cinere, qui etiam ossa extrahit. Cicatrices ad colorem reducit pecudum pulmo, præcipuè ex ariete, seuum ex nitro: lacertæ viridis cinis: vernario anguium ex vino decocta: fimum columbinum ex melle. Item vitiligines albas ex vino. Ad vitiliginem & cantharides cum rutæ foliorum duabus partibus in Sole, donec formicet cutis, tolerandæ sunt. Posteà fouere, oleóque perungere, necessarium, iterúmque illinire, idque diebus pluribus facere, cauentes exhulcerationem multam. Ad easdem vitiligines & muscas illini iubent cum radice lapathorum: gallinarum fimum candidum, seruatum in oleo vetere cornea pyxide: vespertilionum sanguinem: fel herinacei ex aqua. Scabiem verò, bubonis cerebrum cum aphronitro, sed ante omnia sanguis caninus sedant: pruritum cochleæ minutæ, laræ, contritæ illitæ. Harundines, & tela, quæque alia extrahenda sunt corpori, euocat mus dissectus impositus. Præcipuè verò lacerta dissecta, & vel caput eius tantùm contusum cum sale impositum. Cochleæ ex his quæ gregatim folia sectantur, contusæ impositæque cum testis, & ex quæ manduntur, exemptæ testis: sed cum lepotis coagulo efficacissimè. Ossa anguium eundem cum coagulo cuiuscunque quadrupedis intra tertium diem approbant effectum. Laudantur & cantharides tritæ cum farina hordeacea.

Ad muliebria mala medenda, & conceptus maturandos.

CAP. XIIII.

IN muliebribus malis membranæ à partu ouium proficiunt, sicut in capris retulimus. Fimum quoque pecudum eosdem vsus habet. Locustarum suffitu strangutiæ maximè mulierum iuuantur. Gallinaceorum testes subinde si à conceptu edat mulier, mares in vtero fieri dicuntur. Partus conceptos hystricum cinis potus continet: maturat caninum lac potum: euocat membrana è canum secundis, si terram non attigerit. Lumbos parturientium potus lactis: fimum murinum aqua pluuia dilutum, mammas mulierum à partu tumescentes reficit. Cinis herinaceorum cum oleo perunctarum custodit partus contra abortus. Faciliùs enituntur, quæ fimum anserinum cum aquæ cyathis duobus sorbuere: aut ex vtriculo mustelino per genitale effluentes aquas. Vermes terreni illiti in ceruices & scapulas, ne nerui doleant præstant. Grauidis secundas pellunt in passo poti. Iidem per se impositi, mammarum suppurationes concoquunt & aperiunt, extrahúntque, & ad cicatricem perducunt. Lac deuocant poti cum mulso. Inueniuntur & in gramine vermiculi, qui adalligati collo, continent partum. Detrahuntur autem sub partu: aliàs eniti non patiuntur. Cauendum etiam ne in terra ponantur. Conceptus quoque causa dantur in potu quini aut septeni. Cochleæ in cibo sumptæ accelerant partum: item conceptum impositæ cum croco. Eædem ex amylo & tragacantha illitæ, profluuia sistunt. Prosunt & purgationibus sumptæ in cibo, & vuluam

auer

auersam corrigunt cum medulla ceruina, ita vt vni cochleæ denarij pondus addatur & cyperi. Inflationes quoque uuluarum discutiunt exemptæ testis, tritæque cum rosaceo. Ad hæc astypalæicæ maximè eliguntur. Alio modo Africanæ binæ tritæ cum fœnigræci quod tribus digitis capiatur, additis mellis cochlearibus quatuor, illinuntur aluo, prius irino succo perunctæ. Sunt & minutæ longæque, candidæ cochleæ, passim oberrantes. Eæ arefactæ Sole in regulis, tusæque in farina, miscentur lomento æquis partibus, candorémque & læuorem corpori afferunt. Scabendi desideria tollunt minutæ & latæ cum polenta. Viperam mulier prægnans si transcenderit, abortum faciet: item amphisbænam, mortuam duntaxat. Nam viuam habentes in pyxide, impunè transeunt, etiam si mortua sit: atque asseruata, partus faciles præstat vel mortua. Mirum, si non asseruatam transcenderit grauida, innoxiam fieri, si protinus transcendat asseruatam. Anguis inueterati suffitus menstrua adiuuant. Anguium senectus adalligata lumbis, faciliores partus facit, protinus à puerperio remouenda. Dant & in vino bibendam cum thure: aliter sumpta, abortum facit. Baculus, quo angui rana excussa sit, parturientes adiuuat: rryxalidum cinis illitus cum melle, purgationes. Item araneus, qui filum deducit ex alto, capi debet manu caua, tritúsque admoueri: quòd si redeuntem prehenderit, inhibebit idem purgationes. Lapis aetites in aquilæ tepertus nido, custodit partus contra omnes abortuum insidias. Penna vulturina subiecta pedibus adiuuat parturientes. Ouum corui grauidis cauendum constat, quoniam transgressus abortus asperos faciat. Fimum accipitris in mulso potum, videtur fœcundas facere. Vuluarum duritias & collectiones, adeps anserinus aut cygni emollit. Mammas à partu custodit adeps anseris cum rosaceo & araneo. Phryges & Lycaones mammis püerperio vexatis inuenere otidum adipem vtile esse: his quæ vulua strangulentur, & blattas illinunt. Ouorum perdicis putaminum cinis cadmiæ mistus, & ceræ, stantes mammas seruat. Putant & ter circunductas ouo perdicis non inclinari: & si sorbeantur eadem, fœcunditatem facere, lactis quoque copiam. Cum anserino adipe perunctis mammis, dolores minuere, molas vteri rumpere, scabiem vuluarum sedare, si cum cimice trito illinantur. Vespertilionum sanguis psilothri vim habet: sed malis puerorum illitus non satis proficit, nisi erucæ vel cicutæ semen posteà inducatur: sic enim aut in totum tolluntur pili, aut non excedunt lanuginem. Idem & cerebro eorum profici putant. Est autem duplex, rubens vtique, & candidum. Aliqui sanguinem & iecur eius admiscent. Quidam in tribus heminis olei discoquunt viperam, exemptis ossibus psilothri vice vtuntur, euulsis priùs pilis quos renasci nolunt. Fel herinacei psilothrum est, vtique misto cerebro vespertilionis, & lacte caprino. Item per se cinis cum lacte canis primi partus, euulsis pilis quos renasci nolunt: vel nondum natis, perunctis partibus, alij non surgunt. Idem euenire traditur sanguine ricini euulsi cani: item hirundinino sanguine vel felle.

Promiscuæ medicinæ. CAP. XV.

Ovis formicarum supercilia denigrari cum muscis tritis tradunt. Si verò oculi nigri nascentium placeant, soricem prægnanti edendum. Capilli ne canescant, vermium terrenorum cinere præstari admisto oleo. Infantibus, qui lacte concreto vexantur, præsidio est agninum coagulum ex aqua potum. Aut si vitium coagulato lacte acciderit, discutitur coagulo ex aceto dato. Ad dentitionem cerebrum pecori vtilissimum est. Ossibus in canino fimo inuentis, adustio infantium, quæ vocatur siriasis, adalligatis emendatur, ramices infantium lacertæ viridis admotæ dormientibus morsu. Posteà harundini alligata suspenditur in fumo: tradúntque pariter cum ea expirante sanari infantem. Cochlearum saliua illita infantium oculis, palpebras corrigit gignítque. Ramicosis cochlearum cinis cum thure ex oui albi succo illitus per dies triginta medetur. Inueniuntur in corniculis cochlearum harenaceæ duritiæ: eæ dentitionem facilem præstant adalligatæ. Cochlearum inanium cinis admistus ceræ, procidentium interaneorum partes extremas prohibet. Oportet autem cineri misceri saniem

punct

punctis emissam è cerebro viperæ. Cerebrum viperæ illigatum pelliculæ dentitiones adiuuat. Ad idem valent & grandissimi dentes serpentium. Fimum corui lana adalligatum infantium tussi medetur. Vix est seriò complecti quædam: non omittenda tamen, quia sunt prodita. Ramici infantium lacerta mederi iubent. Marem hanc præhendi. Id intelligi & quòd sub cauda vnam cauernã habeat. Id agendum, vt per aurum & argentum aut ostrum mordeat vitium. Tum in calice nouo illigatur, & in fumo ponitur. Vrina infantium cohibetur muribus elixis in cibo datis. Scarabæorum cornua grandia déticulata, adalligata his amuleti naturam obtinent. Bouis capiti lapillum inesse tradũt, quem ab eo exspui si necem timeat, inopinantis præciso capite exemptum, adalligatúmque, mirè prodesse dentitioni. Item cerebrum eiusdem ad eundem vsum adalligari iubent: & limacis lapillum siue ossiculum, quod inuenitur in dorso. Magnificè iuuat & ouis cerebrũ gingiuis illitum: sicut aures adeps anserinus cum ocimi succo impositus. Sunt vermiculi in spinosis herbis asperi, lanuginosi: hos adalligatos protinus mederi tradunt infantibus, si quid ex cibo hæreat. Somnos allicit œsypum cum myrrhę momento in vini cyathis duobus dilutum, vel cum adipe anserino & vino myrtite: auis cuculus leporina pelle adalligatus: ardeolæ rostrum in pelle asinina fronti adalligatum. Putãt & per se rostrum eiusdem effectus esse vino collutum. E diuerso somnum arcet vespertilionis caput aridum adalligatum. In vrina virili lacerta necata, Venerem eius qui biberit, cohibet. Nam inter amatoria esse Magi dicunt. Inhibet & fimum cochleæ & columbinum cum oleo & vino potum. Pulmonis vulturini dextræ partes Venerem concitant viris adalligatæ gruis pelle. Item si lutea ex ouis quinque columbarum, admisto adipis suilli denarij pondere, ex melle sorbeantur. Passeres in cibo vel oua eorum. Gallinacei dexter testis arietina pelle adalligatus. Ibium cineres cum adipe anseris & irino perunctis si conceptus fit, partus continere: contrà inhiberi Venerem pugnatoris galli testiculis anserino adipe illitis adalligatísque pelle arietina tradunt. Item cuiuscunque galli gallinacei, si cum sanguine gallinacei lecto subiiciantur. Cogunt concipere inuitas setæ ex cauda mulæ, si iunctis euellãtur, inter se colligatæ in coitu. Qui in vrinam canis suam ingesserit, dicitur ad Venerem pigrior fieri. Mirum & destellionis cinere (si verum est) linamento inuolutũ in sinistra manu Venerem stimulare: si transferatur in dextram, inhibere. Item vespertilionis sanguinẽ collectum flocco, suppositúmque capiti mulierum, libidinem mouere: aut anseris linguã in cibo vel potione sumptam. Phthiriasin à toto corpore pota membrana senectutis anguium triduo inhibet: ac serum exempto caseo potum cum exiguo sale. Caseos, si cerebrum mustelæ coagulo addatur, negat corrumpi vetustate, aut à muribus attingi. Eiusdẽ mustelæ cinis si detur in offa gallinaceis pullis & columbinis, tutos esse à mustelis. Iumentorum vrinæ tormina vespertilione adalligato finiuntur. Verminatio ter circunlato verendis palumbe: mirum dictu, palumbis emissus moritur, iumentum liberatur cõfestim. Ebriosis oua noctuæ per triduum data in vino, tædium eius adducunt. Ebrietatem arcet pecudum assus pulmo præsumptus. Hirundinis rostri cinis cum myrrha tritus, & in vino quod bibetur inspersus, securos præstabit à temulentia. Inuenit hoc Horus Assyriorum rex. Præter hæc sunt notabilia animalium ad hoc volumen pertinentium. Gromphenam auem in Sardinia narrant grui similem, ignotam iam etiam Sardis, vt existimo. In eadem prouincia est ophion ceruis tantùm pilo similis, nec alibi nascens. Iidem autores nominauere sirulugum, quod nec quale esset animal, nec vbi nasceretur, tradiderũt. Fuisse quidem non dubito, cùm & medicinæ ex eo sint demonstratæ. M. Cicero tradit animal byturos vocari, qui vites in Campania erodant.

De miraculis quarundam bestiarum.

CAP. XVI.

Reliqua mirabilia ex his, quæ diximus. Non latrari à cane membranã ex secundis canis habentem, aut leporis fimum vel pilos tenentem. In culicũ genere muliones non amplius, quàm vno die, viuere. Eósque qui arborarij pici rostrum habeant, & mella eximant, ab apibus non attingi. Porcos sequi eos, à quibus cerebrũ corui acceperint in offa.

Pulue

Pulueremِ,in quo ſe mula volutauerit,corpori inſperſum mitigare ardores amoris. Sorices fugari,ſi vnus caſtratus emittatur. Anguina pelle,& ſale,& farre cum ſerpyllo contritis vno die,deiectíſque cum vino in fauces boum vua matureſcente, toto anno eos valere:vel ſi hirundinum pulli tres tribus offis dentur. Puluere è veſtigio anguium collecto, ſpatſas apes in aluearia reuerti. Arietis dextro teſte præligato oues tantùm gigni. Non laſſeſcere in vllo labore,qui neruos ex alis & cruribus gruis habeant. Mulas non calcitrare,cùm vinum biberint. Vngulas tantùm mularum repertas,neque aliam vllam materiam quæ non perroderetur à veneno Stygis aquæ,cùm id dandum Alexandro Magno Antipater mitteret,memoria dignum eſt,magna Ariſtotelis infamia excogitatum. Núc ad aquatilia reuertemur.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XXXI.

PROOEMIVM.

Medicinæ ex aquatilibus. Aquarum mirabilia.

CAP. I.

AQVATILIVM ſequũtur in medicina beneficia, opifice natura ne in illis quidem ceſſante,& per vndas fluctúſque ac reciprocos æſtus,amniúmque rapidos curſus improbas exerente vires:nuſquam potentia maiore,ſi verum fateri volumus. Quippe hoc elementum cæteris omnibus imperat: terras deuorãt aquæ, flammas necant,ſcandunt in ſublime,& cælum quoque ſibi vindicant,ac nubium obtentu vitalem ſpiritum ſtrangulant. Quæ cauſa fulmina elidit,ipſo ſecum diſcordante mundo. Quid eſſe mirabilius poteſt aquis in cælo ſtantibus? At illæ,ceu parum ſit in tantam peruenire altitudinem,rapiunt eò ſecum piſcium examina. Sæpe etiã lapides ſubuehunt,portantes aliena pondera. Eædem cadentes omnium terra naſcentium cauſa fiunt,prorſus mirabili natura,ſi quis velit reputare,vt fruges gignantur,arbores fruticéſque viuant,in cælum migrare aquas,animámque etiam herbis vitalem inde deferre:iuſta confeſſione, omnes terræ quoque vires aquarum eſſe beneficij. Quapropter ante omnia ipſarũ potentiæ exempla ponemus. Cunctas enim quis mortalium enumerare queat?

De differentia aquarum,medicinis,& obſeruationibus CCLXVI.

CAP. II.

EMicant benignè paſſimq́ue in plurimis terris,alibi frigidæ,alibi calidæ, alibi iunctæ, ſicut in Tarbellis Aquitanica gente,& in Pyrenæis montibus,tenui interuallo diſcernente. Alibi tepidæ egelidæque auxilia morborum conferentes,& è cunctis animalium hominum tantùm cauſa erumpentes. Augent numerum Deorum nominibus variis,vrbéſque condunt, ſicut Puteolos in Campania, Statyellas in Liguria, Sextias in Narbonenſi prouincia. Nuſquam tamen largius quàm in Baiano ſinu, nec pluribus auxiliandi generibus,aliæ ſulphuris,aliæ aluminis,aliæ ſalis,aliæ nitri,aliæ bituminis, nónullæ etiam acida ſalsáve miſtura. Vapore quoque ipſo aliquæ proſunt. Tantáq; eis eſt vis:vt balineas calefaciant,ac frigidam etiã in ſoliis feruere cogant,quæ in Baiano Poſidianæ vocantur, nomine accepto à Claudij Cæſaris liberto. Obſonia quoq; percoquũt. Vaporãt & in mari ipſo,quæ Licinij Craſſi fuere:medióſq; inter fluctus exiſtit aliquid valetudini ſalutare. Iam generatim neruis proſunt pedibúſve,aut coxẽdicibus,aliæ luxatis fractíſve. Inaniunt

alios. Sanant hulcera. Capiti auribúsque priuatim medentur: oculis verò Ciceronianæ. Digna memoratu villa est ab Auerno lacu Puteolos tendẽtibus imposita litori, celebrata porticu ac nemore, quam & vocabat M. Cicero Academiam, ab exemplo Athenarum ibi compositis voluminibus eiusdem nominis, in qua & monumentum sibi instaurauerat, ceu verò non & in toto terrarum orbe fecisset. Huius in parte prima exiguo post obitum ipsius, Antistio Vetere possidente, eruperunt fontes calidi perquàm salubres oculis, celebrati carmine Laureæ Tullij, qui fuit è libertis eius, vt protinus noscatur etiam ministerium eius ex illa maiestate. Ponam enim ipsum carmen, dignum vbique, & non ibi tantum legi,

Quo tua Romanæ vindex clarissime linguæ
Sylua loco melius surgere iussa viret,
Atque Academiæ celebratam nomine villam,
Nunc reparat cultu sub potiore Vetus:
Hic etiam apparent lymphæ non ante repertæ,
Languida quæ infuso lumina rore leuant.
Nimirum locus ipse sui Ciceronis honori
Hoc dedit, hac fontes cùm patefecit ope.
Vt, quoniam totum legitur sine fine per orbem,
Sint plures, oculis quæ medeantur, aquæ.

In eadem Campaniæ regione Sinuessanæ aquæ sterilitatem fœminarum, & virorum insaniam abolere produntur. In Aenaria insula calculosis mederi. Et quæ vocatur Acidula, ab Teano Sidicino quatuor M. pass. hæc frigida. Item in Stabiano, quæ dimidia vocatur: & in Venafrano ex fonte Acidulo. Idem contingit in Velino lacu potantibus. Item in Syriæ fonte iuxta Taurum montem, autor est M. Varro: & in Phrygiæ Gallo flumine Callimachus. Sed ibi in potando necessarius modus, ne lymphatos agat, quod in Aethiopia accidere his qui fonte rubro biberint Ctesias scribit. Iuxta Romam Albulæ aquæ vulneribus medentur: egelidæ hæ: sed Cutiliæ in Sabinis gelidissimæ, suctu quodam corpora inuadunt, vt propè morsus videri possit, aptissimæ stomacho, neruis, vniuerso corpori. Thespiarum fons conceptus mulieribus repræsentat: Item in Arcadia flumen Elatum. Custodit autem partum Linus fons in eadem Arcadia, abortúsque fieri non patitur. E diuerso in Pyrrhea flumen, quod Aphrodisium vocatur, steriles facit. Lacus Alphion vitiligines tollit. Varro autor est, Titium quendam Prætura functum, marmorei signi faciem habuisse propter id vitium. Cydnus Ciliciæ amnis podagricis medetur, sicut apparet in epistola Cassij Parmensis ad M. Antonium. Contrà, aquarum culpa in Trœzene omnium pedes vitia sentiũt. Tungri ciuitas Galliæ fontem habet insignem, plurimis bullis stellantem, ferruginei saporis: quod ipsum non nisi in fine potus intelligitur. Purgat hic corpora: tertianas febres discutit, calculorúmque vitia. Eadem aqua igne admoto turbida fit: ad postremum rubescit. Leucogæi fontes inter Puteolos & Neapolim oculis & vulneribus medentur. Cicero in admirandis posuit, Reatinis tantùm paludibus vngulas iumentorum indurari. Eudicus in Hestiæotide fontes duos tradit esse, Ceronem, ex quo bibentes oues nigras fieri: Melan, ex quo albas: ex vtroque autem varias. Theophrastus in Thuriis Crathim candorem facere, Sybarim nigritiam bobus ac pecori. Quin & homines sentire differentiam eam. Nam qui Sibarim bibant, nigriores esse, durioresque & crispo capillo: qui ex Crathide, candidos molliorésque, ac porrecta coma. Item in Macedonia qui velint sibi candida nasci, ad Aliacmonem ducere: qui nigra aut fusca ad Axium. Idem omnia fusca quibusdam in locis tradit nasci, & fruges quoque, sicut in Messapiis. At Lusis Arcadiæ quodam fonte mures terrestres viuere & conuersari. Erythris Aleos amnis pilos gignit in corporibus. In Bœotia ad Trophonium Deum iuxta flumen Orchomenon duo sunt fontes, quorum alter memoriam, alter obliuionem affert, inde nominibus inuentis. In Cilicia apud oppidum Cescum riuus fluit Nûs, ex quo bibentium subtiliores sensus fieri M. Varro tradit. At in Cea insula fontem esse, quo hebetes fiant:

fiant: Zamæ in Africa, quo canoræ voces. Vinum tædio venire his qui ex Clitorio lacu biberint. At Eudoxus & Theopompus inebriari fontibus iis quos diximus. Mucianus Andri è fonte Liberi patris, statis diebus septenis eius Dei vinum fluere, si auferatur à conspectu templi, sapore in aquam transeunte. Polyclytus explere olei vicem iuxta Solos Ciliciæ fontem. Theophrastus hoc idem fieri in Aethiopia eiusdem virtutis fonte. Lycos, in Indiæ terris fontem esse, cuius aqua lucernæ ardeant. Idem Ecbatanis traditur. Theopompus in Scotussa lacum esse dicit, qui vulneribus medetur. Iuba in Troglodytis lacum, insanum malefica vi appellatum, ter die fieri amarum salsúmque, ac deinde dulcem, totiésque etiam noctu, scatentem albis serpentibus vicenûm cubitorum. Idem in Arabia fontem exilire tanta vi, vt nullum non pondus impactum respuat. Theophrastus Marsyæ fontem in Phrygia ad Celænarum oppidum saxa egerere. Non procul ab eo duo sunt fontes, Claeon & Gelon, ab effectu Græcorum nominum dicti. Cyzici fons Cupidinis vocatur, ex quo potantes amorem deponere Mucianus credit. Cranone est fons calidus citra summum feruorem, qui in vinum additus, triduo calorem potionis custodit in vasis. Sunt & Mattiaci in Germania fontes calidi trans Rhenum, quorum haustus triduo feruet. Circa margines verò pumicem faciunt aquæ. Quod si quis fide carere ex his aliqua arbitratur, discat in nulla parte naturæ maiora esse miracula: quanquam inter initia operis abūdè multa retulimus. Ctesias tradit Siden vocari stagnum in Indis, in quo nihil innatet, omnia mergantur. Cælius apud nos in Auerno ait etiam folia subsidere: Varro, aues, quæ aduolauerint, emori. Contrà in Africæ lacu Apuscidamo omnia fluitant, nihil mergitur. Item in Siciliæ fonte † Phinthia, vt Apion tradit: & in Medorum lacu puteóque Saturni. Fons Limyræ transire solet in loca vicina, portendens aliquid: mirúmque quòd cum piscibus transit. Responsa ab his petunt incolæ cibo, quem rapiūt annuentes: si verò euentum negent, caudis abigunt. Amnis Olachas in Bithynia Briazum alluit (hoc est & templo & Deo nomen) cuius gurgite periuri notantur pati velut flammam vrentem. Et in Cantabria fontes Tamarici in augurio habentur. Tres sunt, octonis pedibus distantes. In vnum alueum coeunt vasto amne. Singulis siccantur duodecies diebus, aliquando vicies, citra suspicionem vllam aquæ, cùm sit vicinus illis fons sine intermissione largus. Dirum est, non profluere eos aspicere volentibus: sicut proximè Lartio Licinio legato post Præturam post septem dies accidit. In Iudæa riuus sabbatis omnibus siccatur. E diuerso miracula alia dira. Ctesias in Armenia scribit esse fontem, ex quo nigros pisces illico mortem afferre in cibis: quod & circa Danubij exortum audiui, donec veniatur ad fontem alueo appositum, vbi finitur id genus piscium. Ideóque ibi caput eius amnis intelligitur fama. Hoc idem & in Lydia in stagno nympharum tradunt. In Arcadia ad Pheneum aqua profluit è saxis, Styx appellata, quæ illico necat, vt diximus. Sed esse pisces paruos in ea tradit Theophrastus, letales & ipsos, quod non in alio genere mortiferorum fontium. Necare aquas Theopompus & in Thracia apud Cychros dicit: Lycus in Leontinis tertio die, si quisquam biberit. Varro ad Soracten in fonte, cuius sit latitudo quatuor pedum: Sole oriente eum exundare feruenti similem, auésque quæ gustauerint, iuxtà mortuas iacere. Nanque & hæc insidiosa conditio est, quòd quædam etiam blandiuntur aspectu, vt ad Nonacrin Arcadiæ. Omnino enim nulla deterrent qualitâte. Hanc putant nimio frigore esse noxiam, vtpote cùm profluens ipsa lapidescat. Aliter circa Thessalica Tempe, quoniam visus omnibus terrori est: tradúntque etiam æs ac ferrum erodi illa aqua. Profluit (vt indicauimus) breui spatio: mirúmque, siliqua syluestris amplecti radicibus fontem eum dicitur, semper florens purpura. Et quædam sui generis herba in labris fontis viret. In Macedonia, non procul Euripidis Poëtæ sepulcro, duo riui confluunt, alter saluberrimi potus, alter mortiferi. In Perperenis fons est, qui quacunque rigat, lapideam facit terram: item calidæ aquæ in Eubœæ Delio. Nanque alluit riuus, saxa in altitudinem crescunt. In Eurymenis deiectæ coronæ in fontem, lapides fiunt. In Colossis flumen est, in quo lateres coniecti, lapides extrahuntur. In Scyretico metallo arbores quæcunque flumine alluuntur, saxa fiunt cum ramis.

† Pythia.

N Dist

Diſtillantes quoq; guttæ in lapides dureſcunt in antris Coryciis:nam Miezæ in Macedonia,etiam pendentes in ipſis cameris:at in Coryco,cùm decidêre.In quibuſdam ſpeluncis vtroque modo,columnâſque faciunt,vt in Phauſia Cherſoneſi Rhodiorum in antro magno,etiam diſcolori aſpectu.Et hactenus contenti ſimus exemplis.

De qualitate aquarum,inſalubritate vel commoditate earum.

CAP. III.

QVæritur inter Medicos, cuius generis aquæ ſint vtiliſſimæ. Stagnantes pigráſque meritò damnant, vtiliores quæ profluunt exiſtimantes: curſu enim percuſſuque ipſo extenuari atque proficere. Eóque miror, ciſternarum ab aliquibus maximè probari. Sed hi rationem afferunt,quoniam leuiſſima ſit imbrium aqua, vt quæ ſubire potuerit ac pendêre in aere.Ideo & niues præferunt imbribus,niuibúſque etiam glaciem,velut ad infinitum coacta ſubtilitate. Leuiora enim hæc eſſe, & glaciem multo leuiorem aqua. Horum ſententiam refellere intereſt vitæ.In primis enim leuitas illa deprehendi aliter, quàm ſenſu, vix poteſt,nullo penè momento ponderis aquis inter ſe diſtantibus. Nec leuitatis in pluuia aqua argumentum eſt ſubiſſe eam in cælum, cùm etiam lapides ſubire appareat, cadénſque inficiatur halitu terræ. Quò fit vt pluuiæ aquæ ſordium ineſſe plurimum ſentiatur, citiſſiméque ideo calefiat aqua pluuia. Niuem quidem glaciémque ſubtiliſſimum elementi eius videri miror, appoſito grandinum argumento, è quibus peſtilentiſſimum potum eſſe conuenit. Nec verò pauci inter ipſos è contrario ex gelu ac niuibus inſaluberrimos potus prædicant, quoniam † exactum ſit inde, quod tenuiſſimum fuerit. Minui certè liquorem omnem congelatione deprehenditur, & rore nimio ſcabiem fieri, pruina vredinem, cognatis & niuis cauſis. Pluuias quidem aquas celerrimè putreſcere conuenit, miniméque durare in nauigatione. Epigenes autem, aquam quæ ſepties putrefacta purgata ſit, perhibet amplius non putreſcere.Nam ciſternas etiam Medici confitentur inutiles, aluo duritias facientes, faucibúſque: etiam limi non aliis ineſſe plus, aut animalium quæ faciunt tædium,confitendum habent. Nec ſtatim amnium vtiliſſimas eſſe,ſicuti nec torrentium vllius,lacúſque plurimos ſalubres maximé. Quædam igitur & huius generis aptiſſimæ aliæ alibi. Parthorum reges ex Choaſpe & Eulæo tãtùm bibunt:& eæ quamuis in longinqua comitantur illos.Et horum placere potum, non quia ſint amnes, apparet, quoniam nec è Tigri nec Euphrate, nec è multis aliis bibunt. Limus aquarum vitium eſt: ſi tamen idem amnis anguillis ſcateat, ſalubritatis indicium habetur: ſicuti frigoris, tineas in fonte gigni. Ante omnia autem damnantur amaræ,& quæ ſcrobem ſtatim implent: quod euenit Trœzene. Nam nitroſas atque ſalmacidas in deſertis Rubrum mare petentes,addita polenta,vtiles intra duas horas faciunt, ipſáque veſcuntur polenta. Damnantur in primis fontes, qui cœnum faciunt,quíque malum colorem bibentibus: refert & ſi vaſa ære inficiunt, aut ſi legumina tardè percoquunt, ſi liquatæ leniter terram relinquunt, decoctæq; craſſis obducunt vaſa cruſtis.Eſt etiamnum vitium non fœtidæ modò, verùm omnino quicquam reſipientis, iucundum ſit illud licet gratúmque,& vt ſæpe, ad viciniam lactis accedens. Aquam ſalubrem aeri quàm ſimillimam eſſe oportet. Vnus in toto orbe traditur fons aquæ iucundè olentis in Meſopotamia Caburæ. Fabulæ rationem afferunt, quoniam eo Iuno perfuſa ſit.De cætero aquarum ſalubrium ſapor odórve nullus eſſe debet. Quidam ſtatera iudicant de ſalubritate, fruſtrante diligentia, quando perrarum eſt,vt leuior ſit aliqua.Certior ſubtilitas, inter pares meliorem eſſe, quæ calefiat refrigeretúrque celerius. Quin exhauſtam vaſis ne manus pendeant,depoſitíſque in humum tepeſcere affirmant. Ex quonam ergo genere maximè probabilis continget? Puteis nimirum, vt in oppidis conſtare video: ſed his, quibus exercitationis ratio crebro hauſtu contingit, & illa tenuitas colante terra. Salubritati hæc ſatis ſunt. Frigori & opacitas neceſſaria,vtque cælum videant. Super omnia obſeruatio vna, eadem & ad perennitatem pertinet, vt illa vado exiliat vena, non è lateribus. Nam vt tactu gelida ſit, etiam arte contingit,ſi etiam expreſſa in altum, aut è ſublimi deiecta, verberatu corripiat aera. In natando quidem

ſpiritum

ſpiritum continentibus frigidior ſentitur eadem.Neronis principis inuentum eſt, decoquere aquam,vitróque demiſſam in niues refrigerare.Ita voluptas frigoris cõtingit ſine vitiis niuis.Omnem vtique decoctam vtiliorem eſſe conuenit:item calefactam magis refrigerari,ſubtiliſſimo inuento.Vitioſæ aquæ remedium eſt, ſi decoquatur ad dimidias partes. Aqua frigida iniecta ſiſtitur ſanguis.Aeſtus in balneis arcetur,ſi quis ore teneat. Quæ ſunt hauſtu frigidiſſimæ,non perinde & tactu eſſe,alternante hoc bono,multi familiari exemplo colligunt.Clariſsima aquarum omnium in toto orbe,frigoris ſalubritatiſque palma præconio vrbis, Marcia eſt, inter reliqua Deûm munere vrbi tributa.Vocabatur hæc quondam Aufeia,fons autem ipſe Piconia. Oritur in vltimis montibus Pelignorum:tranſit Marſos & Fucinum lacum,Romam non dubiè petens. Mox ſpecu merſa,in Tiburtina ſe aperit i x M. p. fornicibus ſtructis perducta.Primus eam in vrbem ducere auſpicatus eſt Ancus Marcius,vnus è regibus.Poſteà Q. Marcius Rex in Prætura. Rurſúſque reſtituit M.Agrippa.Idem & Virginem adduxit ab octaui lapidis diuerticulo i i. M.paſſ.Præneſtina via.Iuxtà eſt Herculaneus riuus, quem refugiens Virginis nomen obtinuit. Horum amnium comparatione differentia ſuprà dicta deprehenditur, cùm quantum Virgo tactu, tantum præſtet Marcia hauſtu. Quanquam vtriuſque iampridem vrbi periit voluptas,ambitione auaritiáque in villas ac ſuburbana decoquentibus publicam ſalutem. Non ab re ſit,quærendi aquas iunxiſſe rationem.Reperiuntur in conuallibus maximè,& quodam conuexitatis cardine, aut montium radicibus.Multi ſeptentrionales vbique partes aquoſas exiſtimauere.Qua in re varietatem naturæ aperuiſſe conueniat.In Hyrcanis montibus à meridiano latere nõ pluit.Ideo ſyluigeri ab Aquilonis tantum parte ſunt.At Olympus, Oſſa,Parnaſſus,Apenninus,Alpes vndique veſtiũtur,amnibúſque perfunduntur.Aliqui ab Auſtro, ſicut in Creta Albi montes.Nihil ergo in his perpetuæ obſeruationis iudicabitur.Aquarum ſunt notæ iuncus aut harundo, aut herba,de qua dictum eſt: multúmque aliqui loco pectore incubans rana. Salix enim erratica,& alnus,aut vitex,aut edera ſponte proueniunt,& corriuatione aquæ pluuiæ in locum humiliorem è ſuperioribus defluentis,augurio fallaci. Certior multo nebuloſa exhalatio eſt,ante ortũ Solis longius intuentibus: quod ex edito quidam ſpeculantur, proni terram mento attingente.Eſt & peculiaris æſtimatio peritis tantùm nota,quam feruẽtiſsimo æſtu ſequũtur, dieique horis ardentiſſimis, qualis ex quoque loco repercuſſus ſplendeat. Nam ſi terra ſitiente humidior eſt ille,indubitata ſpes promittitur. Sed tanta intentione oculorũ opus eſt, vt indoleſcant: quod fugientes ad alia experimenta decurrũt,loco in altitudinem pedum quinque defoſſo, olliſque è figlino opere crudis, aut peruncta pelui ærea cooperto, lucernáque ardente concamerata frondibus, dein terra. Si figlinum humidum ruptúmve, aut in ære ſudor, vel lucerna ſine defectu olei reſtincta,aut etiam vellus lanæ madidum reperiatur,non dubiè promittunt aquas. Quidam & igne prius excoquunt locum, tanto efficaciore vaſorum argumento. Terra verò ipſa promittit candicantibus maculis,aut tota glauci coloris.In nigra enim ſcaturigines non ferè ſunt perennes.Figulari creta ſemper adimitur ſpes.Nec amplius puteum fodiũt, coria terræ obſeruantes, vt à nigra deſcendat ordo ſuprà dictus.Aqua ſemper dulcis in argilloſa terra,frigidior in topho.Namque & hic probatur.Dulces enim leuéſque facit, & colando continet ſordes.Sabulum exiles limoſáſque promittit.Glarea incertas venas,ſed boni ſaporis.Sabulum maſculum & harena carbunculoſa,certas ſtabiléſque & ſalubres. Rubra ſaxa optimas,ſpeíque certiſſimæ.Radices montium ſaxoſæ,& ſilex, hoc amplius rigentes.Oportet autem fodientibus humidiores aſsiduè reſpondere glebas, faciliúſque ferramenta deſcendere.Depreſsis puteis ſulphurata vel aluminoſa occurrẽtia putearios necant.Experimentum huius periculi eſt demiſſa ardens lucerna,ſi extinguatur. Tunc ſecundum puteum dextra ac ſiniſtra fodiuntur æſtuaria,quæ grauiorem illum halitum recipiant. Fit & ſine his vitiis altitudine ipſa grauior aer,quem emendant aſsiduo linteorum iactatu euentilando.Cùm ad aquam ventum eſt, ſine harena opus ſurgit, ne venæ obſtruantur.Quædam aquæ vere ſtatim incipiente frigidiores ſunt,quarum non in alto

N 2 origo

origo est:hybernis enim constant imbribus:quædã Canis ortu,sicut in Macedoniæ Pella vtrunque. Ante oppidũ enim incipiente æstate,frigida est palustris:dein maximo æstu in excelsioribus oppidi riget. Hoc & in Chio euenit, simili ratione portus & oppidi. Athenis Enneacrunos nimbosa æstate frigidior est,quàm puteus in Iouis horto. At ille siccitatibus riget.

Aquarum subitò nascentium, aut desinentium ratio.

CAP. IIII.

MAximè autem putei circa Arcturum. Nam ipsa æstate deficiunt,omnésq; quatriduo eo subsidunt. Iam verò multi hyeme tota:vt circa Olympum,vere primùm aquis redeuntibus. In Sicilia quidem circa Messanã & Mylas hyeme in totũ inarescũt fontes:æstate exundant,amnémq; faciũt. Apolloniæ in Ponto fons iuxta mare æstate tantùm superfluit,& maximè † circa Canis ortum,parcius,si frigidior sit æstas. Quædam terræ imbribus sicciores fiunt,velut in Narniensi agro:quod admirandis suis inseruit M.Cicero, siccitate lutũ fieri prodens,imbre puluerem. Omnis aqua hyeme dulcior, æstate autem minùs,autumno minimè:minúsque per siccitates. Neque æqualis amnium plerúque gustus est,magna aluei differentia. Quippe tales sunt aquæ,qualis terra per quam fluunt,qualésque herbarum,quas lauant,succi. Ergo iidem amnes parte aliqua reperiuntur insalubres. Mutant saporem & influentes riui,vt Borysthenẽ,victíque diluuntur. Aliqui verò & imbre mutantur. Ter accidit in Bosphoro,vt salsi deciderent,necaréntq; frumenta. Toties & Nili rigua pluuiæ amara fecere,magna pestilentia Aegypti. Nascuntur fontes decisis plerunque syluis,quos arborum alimenta consumebant:sicut in Hæmo obsidente Gallos Cassandro,cùm valli gratia syluas cecidissent. Plerunque verò damnosi torrentes corriuantur detracta collibus sylua,continere nimbos ac digerere consueta. Et coli moueríq; terram,callúmque summæ cutis solui,aquarũ interest. Proditur certè in Creta expugnato oppido,quod vocabatur Arcadia,cessasse fontes,amnésque qui in eo situ multi erant. Rursus condito post sex annos emersisse,vti quæque cœpissent partes coli.

† canis ortu

Obseruatio historica, CAP. V.

TErræ quoque motus profundunt, sorbéntq; aquas: sicut circa Pheneum Arcadiæ quinquies accidisse constat. Sic & in Coryco monte amnis erupit, posteaquàm cœptus est coli. Illa mutatio mira,vbi causa nulla euidens apparet:sicut in Magnesia calidas factas frigidas,aliâs non mutato sapore. Et in Caria,vbi Neptuni templum est, amnis qui fuerat antè dulcis,mutatus in salem est. Et illa miraculi plena, Arethusam Syracusis fimũ redolere per Olympia:veríque simile,quoniam Alpheus in eam insulam sub ima maria permeet. Rhodiorũ fons in Cherrhoneso nono anno purgamenta egerit. Mutantur & colores aquarũ:sicut Babyloniꝫ lacus æstate rubras habet diebus x i. Et Borysthenes æstatis temporibus cæruleus fertur,quanquam omnium aquarum tenuissimus: ideóq; innatans Hypani. In quo & illud mirabile, Austris flantibus superiorem Hypanim fieri. Sed tenuitatis argumentum & aliud est,quòd nullum halitũ non modò nebulam emittat. Qui volunt diligẽtes circa hoc videri,dicunt aquas grauiores post brumam fieri.

Ratio aquæ ducendæ,& quomodo medicatis vtendum: & quid prosit nauigatio,& medicinæ aquæ marinæ. CAP. VI.

CÆterùm à fonte duci fictilibus tubis vtilissimum est, crassitudine binûm digitorum commissuris pyxidatis,ita vt superior intret,calce viua ex oleo læuigatis. Libramentum aquæ in centenos pedes sursum elici, minimum erit: si vno cuniculo venier, in binos actus: laminæ esse debebũt, per quas surgere in sublime opus fuerit, è plumbo. Subit altitudinem exortus sui: si longiore tractu veniet, subeat crebrò descendátq;, ne libramenta pereant. Fistulas denûm pedum longitudinis esse legitimum est. Et si quinariæ erunt,sexagena pondo péndere: si octonariæ, centena: si denariæ,centena vicena,ac deinde ad has portiones. Denariæ appellãtur,cuius laminæ latitudo antequàm curuetur digitorum decem est,dimidióque eius quinaria. In omni anfractu collis quinariam fieri, vbi dometur impetus,necessarium est: item castella, prout res exiget. Homerum calido-

rum

rum fontium mentionem non fecisse demiror,cùm alioquin lauari calida frequenter induceret: videlicet quia medicina tunc non erat hæc, quæ nunc aquarum perfugio vtitur. Est autem vtilis sulphurata neruis, aluminata paralyticis,aut simili morbo solutis. Bituminata aut nitrosa, qualis Cutilia, vtilis est bibendo atque purgationibus. Plerique in gloria ducunt, plurimis horis perpeti calorem earum: quod est inimicissimum. namque paulò diutius, quàm balineis, vti oportet, ac posteà frigida dulci, nec sine oleo discedenteis: quod vulgus alienum arbitratur, idcirco non alibi corporibus magis obnoxiis. Quippe & vastitate odoris capita replentur, & frigore infestantur sudantia, reliqua corporum parte mersa. Similis error, quo quidam plurimo potu gloriantur. Vidique iam turgidos bibendo, in tantum vt annuli integerentur cute,cùm reddi non posset hausta multitudo aquæ. Nec hoc ergo fieri conuenit sine crebro salis gustu. Vtuntur & cœno fontium ipsorum vtiliter, sed ita, si illitum Sole inarescat. Nec verò omnes quæ sint calidæ, medicatas esse credendum, sicut in Egesta Siciliæ, Larissa, Troade, Magnesia, Melo, Lipara. Nec decolor species æris argentíve (vt multi existimauere) medicaminum argumentum est,quando nihil eorũ in Patauinis fontibus ne odoris quidem differentia aliqua deprehenditur. Medendi modus idem & in marinis erit, quæ calefiunt ad neruorum dolores, ferruminant & fracturas, ossaq; contusa. Item corpora siccant, qua de causa & frigido mari vtuntur. Præterea est alius vsus multiplex,principalis verò nauigandi phthisi affectis, vt diximus, aut sanguinem egerentibus: sicut proximè Anneum Gallionem fecisse post Consulatum meminimus. Neque enim Aegyptus propter se petitur, sed propter longinquitatem nauigandi.Quin & vomitiones ipsæ instabili volutarione commotæ plurimis morbis capitis,oculorum, pectoris, medentur,omnibusque, propter quæ elleborum bibitur.Aquam verò maris per se efficaciorem discutiendis tumoribus putant Medici, si illa decoquatur hordeacea farina, ad parotidas.Emplastris etiam,maximè albis,& malagmatis miscent.Prodest & infusa crebro ictu. Bibitur quoque, quamuis non sine iniuria stomachi, ad purganda corpora, bilémque atram, aut sanguinem concretum reddendum alterutra parte.Quidam & quartanis dedere eam bibendam, & in tenesmis articularibúsque morbis asseruatam,& in hoc vetustate virus deponentem. Aliqui decoctam, omnes ex alto haustam; nulláque dulcium mistura corruptam, in quo vsu præcedere vomitum volunt. Tunc quoque acetum aut vinum aqua miscent. Qui parum dedere,rhaphanos supermandi ex mulso aceto iubent, vt ad vomitiones reuocent. Clysteribus quoque marinam infundunt tepefactam. Testium quidem tumori fouendo non aliud præferunt. Item pernionum vitio ante hulcera, simili modo pruritibus, psoris, & lichenum curationi.Lendes quoque & tetra capitis animalia hac curantur: & liuentia reducit eadem ad colorem. In quibus curationibus post marinam aceto calido fouere plurimum prodest. Quin & ad ictus venenatos salutaris intelligitur, vt phalangiorum & scorpionum, & ptyade aspide respersis. Calida autem in his assumitur.Suffitur eadem cum aceto capitis doloribus. Tormina quoque & choleram calida infusa clysteribus sedat. Difficilius perfrigescunt marina calefacti.Mammas sororiantes præcordia maciémque corporis piscinæ maris corrigunt. Aurium grauitatem,capitis dolores,cum aceto feruentium vapor.Rubiginem ferro marinæ celerrimè exterunt. Pecorum quoque scabiem sanant, lanásque emolliunt. Nec ignoro, hæc mediterraneis superuacanea videri posse. Verùm & hoc cura prouidit, inuenta ratione qua sibi quisque aquam maris faceret. Illud in ea ratione mirum si plus quàm sextarius salis cum quatuor aquæ sextariis mergatur, vinci aquam, salémque non liquari. Cæterò sextarius salis cum quatuor aquæ sextariis, salsissimi maris vim & naturam implet. Moderatissimum autem putant, suprà dictam aquæ mensuram octonis cyathis salis temperari, quoniam ita & neruos calefaciat, & corpus non exasperet. Inueteratur, quod vocatur thalassomeli, æquis portionibus maris, mellis, imbris: ex alto & ad hunc vsum aduehunt, fictilique vase & picato condunt. Prodest ad purgationes maximè sine stomachi vexatione, & sapore grato & odore. Hydromeli quoque ex

imbre puro cum melle temperabatur quondam, quod daretur appetentibus vinum ægris, veluti innocentiore potu, damnatum iam multis annis iisdem vitiis, quibus vinum, nec iisdem vtilitatibus. Quia sæpe nauigantes defectu aquæ dulcis laborant, hæc quoque subsidia demonstrabimus. Expansa circa nauim vellera madescunt accepto halitu maris, quibus humor dulcis exprimitur. Item demissæ reticulis in mari concauæ è cera pilæ, vel vasa inania obturata, dulcem intra se colligunt humorem. Nam in terra marina aqua argilla percolata dulcescit. Luxata hominum corpora & quadrupedum, natando in cuiuslibet generis aqua, facillimè in artus redeunt. Est & in metu peregrinantium, vt tentent valetudinem aquæ ignotæ: hoc cauent è balineis egressi statim frigidam suspectam hauriendo. Muscus, qui in aqua fuerit podagris illitus prodest: item oleo admisto, talorum dolori tumoríque. Spuma aquæ affrictu verrucas tollit. Necnon harena litorum maris, præcipuè tenuis & solibus candens, in medicina est siccandis corporibus coopertis hydropicorum, aut rheumatismos sentientium. Et hactenus de aquis: nunc de aquatilibus. Ordiemur autem, vt in reliquis, à principalibus eorum, quæ sunt sal & spongia.

De generibus salis, & confecturis, & medicinis, & obseruationibus. CAP. VII.

SAl omnis aut fit, aut gignitur: vtrunque pluribus modis, sed causa gemina, coacto humore, aut siccato. Siccatur in lacu Tarentino æstiuis solibus, totúmque stagnum in salem abit, modicum alioquin, altitudine genua non excedens. Item in Sicilia in lacu, qui Cocanicus vocatur, & alio iuxta Gelam. Horum extremitates tantùm inarescũt, sicut in Phrygia, Cappadocia, Aspendi, vbi largius coquitur, & vsque ad medium lacum. Aliud etiam in eo mirabile, quòd tantundem noctu subuenit, quantum die auferas. Omnis est talis sal minutus, atque non gleba est. Aliud genus ex aquis maris sponte gignitur, spuma in extremis litoribus ac scopulis relicta. Hic omnis rore densatur, & est acrior qui in scopulis inuenitur. Sunt etiamnum naturales differentiæ tres. Nanque in Bactris duo lacus vasti, alter ad Scythas versus, alter ad Arios, sale æstuant: sicut ad Citium in Cypro, & circa Memphin, extrahunt lacu, dein Sole siccant. Sed & summa fluminum densantur in salem, amne reliquo veluti sub gelu fluente, vt apud Caspias portas, quæ salis flumina appellantur. Item circa Mardos & Armenios. Præterea apud Bactros amnis Ochus & Oxus, ex appositis montibus deferunt salis ramenta. Sunt & in Africa lacus, & quidem turbidi, salem ferentes. Ferunt quidem & calidi fontes, sicut Pagasæi. Et hactenus habent se genera ex aquis sponte prouenientia. Sunt & montes natiui salis, vt in Indis Oromenus, in quo lapicidinarum modo cæditur renascens: maiúsque regum vectigal ex eo est, quàm ex auro atque margaritis. Effoditur & è terra, vt palàm est, humore densato, in Cappadocia. Ibi quidem cæditur specularium lapidum modo. Pondus magnum glebis, quas micas vulgus appellat. Carrhis Arabiæ oppido muros domósque massis salis faciunt, aqua ferruminantes. Inuenit & iuxta Pelusium Ptolemæus rex, cùm castra faceret. Quo exemplo posteà inter Aegyptum & Arabiam, etiam squalentibus locis, cœptus est inueniri, detractis harenis: qualiter & per Africæ sitientia vsque ad Hammonis oraculum. Is quidem crescens cum Luna noctibus. Nam Cyrenaici tractus nobilitantur Hammoniaco, & ipso, quia sub harenis inueniatur, appellato. Similis est colore alumini, quod schiston vocant, longis glebis, neque perlucidis, ingratus sapore, sed medicinæ vtilis. Probatur quàm maximè perspicuus, rectis scissuris. Insigne de eo proditur, quòd leuissimus intra specus suos, in lucem vniuersam prolatus, vix credibili pondere ingrauescat. Causa euidens, cuniculorum spiritu madido sic adiuuante molientes, vt adiuuant aquæ. Adulteratur Siculo, quem Cocanicum appellauimus, necnon & Cyprio mirè simili. In Hispania quoque citeriore Egelastæ cæditur, glebis penè translucentibus, cui iam pridem palma à plerisque Medicis inter omnia salis genera perhibetur. Omnis locus in quo reperitur sal, sterilis est, nihilque gignit: & in totum sponte nascens inter hæc est. Factitij varia

ria genera. Vulgaris plurimúſque in ſalinis,mari adfuſo,non ſine aquæ dulcis riguis, ſed imbre maximè iuuante, ac ſuper omnia Sole multo, non aliter inareſcens. Africa circa Vticam conſtruit aceruos ſalis ad collium ſpeciem: qui vbi Sole Lunáque induruere,nullo humore liqueſcunt, víxque etiam ferro cæduntur. Fit tamen & in Creta ſine riguis, in ſalinas mare infundentibus: & circa Aegyptum,ipſo mari influente in ſolum (vt credo) Nilo ſuccoſum. Fit & è puteis in ſalinas ingeſtis. Prima denſatio Babylone in bitumen liquidum cogitur, oleo ſimile, quo & in lucernis vtuntur: hoc detracto ſubeſt ſal. Et in Cappadocia è puteis ac fonte aquam in ſalinas ingerunt. In Chaònia excoquunt aquam ex fonte, refrigerandóque ſalem faciunt inertem, nec candidum. Galliæ, Germaniæque ardentibus lignis aquam ſalſam infundunt. Hiſpaniæ quadam ſui parte è puteis hauriunt,muriam appellant: & illi quidem etiam lignum referre arbitrantur. Quercus optima,vt quæ per ſe cinere ſyncero vim ſalis reddat: alibi corylus laudatur: ita infuſo liquore ſalſo, carbo etiam in ſalem vertitur. Quicunque ligno confit ſal, niger eſt. Apud Theophraſtum inuenio,Imbrios harundinis & iunci cinerem decoquere aqua ſolitos, donec exiguum ſupereſſet humoris. Quin & è muria ſalſamentorum recoquitur, iterúmque conſumpto liquore ad naturam ſuam redit: vulgo è mænis iucundiſſimus. Marinorum maximè laudatur Cyprius à Salamine: at è ſtagnis Tarētinus,ac Phrygius, qui Tattæus vocatur.Hi duo oculis vtiles.A Cappadocia verò qui in latetculis affertur, cutis nitorem dicitur facere.Magis tamen extendit is,quem Citticum appellauimus.Itaque à partu ventrem eo cum melanthio illiniunt.Salſiſſimus ſal ſicciſſimus: ſuauiſſimus omnium Tarentinus,atque candidiſſimus.& de cætero fragilis, qui maximè candidus. Pluuia dulceſcit omnis.Suauiorem tamen rores faciunt: ſed copioſum Aquilonis flatus. Auſtro non naſcitur.Flos ſalis non fit, niſi Aquilonibus. In igne nec crepitat, nec exilit Tragaſæus, neque Acanthius ab oppido appellatus: nec vllius ſpuma, aut ramentum, aut tenuis. Agrigentinus ignium patiens, ex aqua exilit. Sunt & colorum differentiæ. Ruber Memphi, rufus eſt circa Oxum, Centuripis purpureus. Circa Gelam in eadem Sicilia tanti ſplendoris,vt imaginem recipiat.In Cappadocia croceus effoditur, tranſlucidus & odoratiſſimus. Ad medicinæ vſus, antiqui Tarentinum maximè laudabant. Ab hoc quencunque è marinis,ex eo genere ſpumeum præcipuè.Iumentorum verò & boum oculis, Tragaſæum & Bæticum. Ad obſonium.& cibum vtilior, quiſquis facilè liqueſcit: item humidior, minorem enim amaritudinem habent, vt Atticus & Euboicus.Seruandis carnibus aptior acer & ſiccus, vt Megaricus. Conditur etiam odoribus additus, & pulmentarij vicem implet, excitans auiditatem, inuitánſque in omnibus cibis,ita vt ſit peculiaris ex eo intellectus inter innumera condimenta.Ita eſt in mandendo quæſitus garo.Quin & pecudes armentáque & iumenta ſale maximè ſolicitantur ad paſtum, multo largiore lacte,multóque gratiore etiam in caſeo dote.Ergo hercule vita humanior ſine ſale nequit degere: adeóque neceſſarium elementum eſt, vt tranſierit intellectus ad voluptates animi quoque.Nam ita ſales appellantur: omníſque vitæ lepos & ſumma hilaritas, laborúmque requies non alio magis vocabulo conſtat. Honoribus etiam militiæque interponitur, ſalariis inde dictis,magna apud antiquos autotitate, ſicut apparet ex nomine Salariæ viæ, quoniam illa ſal in Sabinos portari conſuerat. Ancus Matcius rex, ſalis modia ſex millia in congiario dedit populo, & ſalinas primus inſtituit. Varro etiam pulmentarij vice vſos veteres, autor eſt: eſitaſſe enim ſalem cum pane & caſeo, vt prouerbio apparet.Maximè tamen in ſacris intelligitur autoritas, quando nulla conficiuntur ſine mola ſalſa.Salinarum ſynceritas ſummam fecit ſuam differētiam quadam fauilla ſalis, quæ leuiſſima ex eo eſt & candidiſſima: appellatur & flos ſalis, in totum diuerſa res, humidiotíſque naturæ, & crocei coloris, aut rufi, veluti rubigo ſalis: odore quoque ingrato ceu gari, diſſentiens à ſale non modò à ſpuma. Aegyptus inuenit,videtúrque Nilo deferri.Et fontibus tamen quibuſdam innatat. Optimum ex eo, quod olei quandam pinguitudinem reddit. Eſt enim etiam in ſale pinguitudo, quod miremur. Adulteratur autem tingitúrque rubrica, aut plerunque teſta trita: qui fucus aqua deprehen

prehenditur,diluente factitium colorem,cùm verus ille non niſi oleo reſoluatur, & vnguentarij propter colorem eo maximè vtantur. Canitia in vaſis ſumma eſt: media verò pars humidior,vt diximus.Floris natura aſpera, excalfactoria, ſtomacho inutilis.Sudorem ciet, aluum ſoluit in vino & aqua,acopicis & ſmegmaticis vtilis. Detrahit & ex palpebris pilos efficaciſſimè.Fæces imæ cócutiútur,vt color croci redeat.Præter hæc etiamnum appellatur in ſalinis ſalſugo,ab aliis ſalſilago,tota liquida,marina aqua ſalſior,vi diſtans.Aliud etiamnum liquoris exquiſiti genus, quod garon vocauere,inteſtinis piſcium cæteriſq; quæ abiicienda eſſent,ſale maceratis,vt ſit illa putreſcentium ſanies. Hoc olim conficiebatur ex piſce,quem Græci garon vocabant. Capite eius vſto, ſuffitu extrahi ſecundas morantes.

De ſcombro piſce, & muria, & alece.

CAP. VIII.

NVnc è ſcombro piſce laudatiſſimum in Carthaginis Spartariæ cetariis: ſociorum id appellatur,ſingulis millibus nummûm permutantibus congios penè binos. Nec liquor vllus penè præter vnguenta maiore in pretio eſſe cœpit, nobilitatis etiam gentibus. Scombros quidem, & Mauritania, Bæticáque, & Carteia ex Oceano intrantes capiunt,ad nihil aliud vtiles. Laudantur & Clazomenæ garo, Pompeiiſque & Leptis,ſicut muria Antipolis ac Thurij, iam verò & Dalmatia.Vitium huius eſt alex, imperfecta nec colata fex. Cœpit tamen & priuatim ex inutili piſciculo, minimóque confici. Apuam noſtri, aphyen Græci vocant,quoniam is piſciculus è pluuia naſcitur. Foroiulienſes piſcem ex quo faciunt,lupum appellant.Tranſiit deinde in luxuriam, creuerúntque genera ad infinitum: ſicuti garum ad colorem mulſi veteris, adeóque dilutam ſuauitatem,vt bibi poſſit.Aliud verò ad caſtimoniarum ſuperſtitionem, etiam ſacris Iudæis dicatum, quod ſit è piſcibus ſquama carentibus.Sic alex peruenit ad oſtreas,echinos,vrticas,cammaros,mullorum iocinera.Innumeriſque generibus ad ſaporem gulæ cœpit ſal tabeſcere.Hæc obiter indicata ſint deſideriis vitæ,& ipſa tamen nonnulli vſus in medendo.Namque & alece ſcabies pecoris ſanatur. infuſa per cutem inciſam: & contra canis morſus draconiſque marini prodeſt. In linteolis autem conceptis imponitur. Et garo ambuſta recentia ſanantur,ſi quis infundat ac non nominet garum. Contra canum quoque morſus prodeſt,maximéque crocodili,& hulceribus quæ ſerpunt,aut ſordidis. Oris quoque & aurium hulceribus aut doloribus mirificè prodeſt. Muria quoque, ſiue illa ſalſugo, ſpiſſat,mordet, extenuat, ſiccat. Dyſentericis vtilis eſt, etiam ſi nome inteſtina corripit. Iſchiadicis, cœliacis veteribus infunditur. Fotu quoque apud mediterraneos aquæ marinæ vicem penſat.

De natura ſalis, & eius medicinis.

CAP. IX.

SAlis natura eſt per ſe ignea, & inimica ignibus,fugiens eos,omnia erodens. Corpora verò aſtringens,ſiccans,alligans:defuncta etiam à putreſcendo vendicans, vt durent ita per ſecula.In medendo verò mordens,adurens,repurgans,extenuans,diſſoluens. Stomacho tantum inutilis, præterquàm ad excitandam auiditatem. Aduerſus ſerpentium morſus cum origano,melle,hyſſopo.Contra ceraſten cum origano,aut cedria, aut pice, aut melle. Auxiliatur contra ſcolopendras ex aceto potus: aduerſus ſcorpionum ictus, cum quarta parte lini ſeminis,ex oleo vel aceto illitus: aduerſus crabrones verò vel veſpas, ſimiliáque,ex aceto. Ad heterocraneas,capitíſque hulcera,& puſtulas,papuláſue, & incipientes verrucas,cum ſeuo vitulino: item oculorum remediis, & ad excreſcentes ibi carnes totiúſque corporis pterygia:ſed in oculis peculiariter: ob id collyriis emplaſtriſque additur. Ad hæc maximè probatur Tattæus,aut Caunites.Ex ictu verò ſuffuſis cruore oculis ſuggillatíſque, cum myrrha pari pondere ac melle, aut cum hyſſopo ex aqua calida,vtque foueantur ſalſugine. Ad hæc Hiſpanienſis eligitur, contráque ſuffuſiones oculorum cum lacte in coticulis teritur.Priuatim ſuggillationibus in linteolo inuolutus, crebróque ex aqua ferventi impoſitus. Hulceribus oris manantibus in linteolo concepto.

pto. Gingiuarum tumori infricatus. Et contra ſcabritiem linguæ fractus comminutúſque. Aiunt dentes non erodi neque putreſcere, ſi quis quotidie manè ieiunus ſalem contineat ſub lingua, donec liqueſcat. Lepras idem & furunculos, & lichenas, & pſoras emendat cum paſſa vua exempto eius ligno, & ſeuo bubulo atque origano ac fermento vel pane, maximè Thebaicus. Hic & ad pruritus eligitur. Tonſillis & vuis cum melle prodeſt. Quicunque ad anginas, hoc amplius cum oleo & aceto, eodem tempore extrà faucibus illitus cum pice liquida. Emollit & aluum in vino miſtus. Idem noxia, & tinearum genera pellit in vino potus. Æſtus balinearum conualeſcentes vt tolerare poſſint, linguæ ſubditus præſtat. Neruorum dolorem, maximè vſurpāda obſeruatione circa humeros & renes, in ſaccis aqua feruenti crebrò madefactus leuat. Colum tormináque & coxarum dolores potus, & in iiſdem ſaccis impoſitus candens. Podagras cum farina ex melle & oleo tritus, ibi maximè obſeruanda vſurpatione, qua quidem totis corporibus nihil eſſe vtilius ſale & Sole dicunt. Itaque cornea videmus corpora piſcatorum. Sed hoc præcipuum dicatur in podagris. Tollit & clauos pedum: item perniones. Ambuſtis ex oleo imponitur, aut commanducatus, puſtuláſque reprimit. Ignibus verò ſacris hulceribúſque quæ ſerpunt, ex aceto aut hyſſopo. Carcinomatis cum vua taminia. Phagedænis hulcerum, tritus cum farina hordei, ſuperimpoſito linteolo madēte vino. Morbo regio laborantes, donec ſudent ad ignem, contra pruritus quos ſentiunt, ex oleo & aceto infricatus iuuat: & fatigatos ex oleo. Multi & hydropicos ſale curauere, ferioréſque febrium cum oleo perunxere, & tuſſim veterem linctu eius diſcuſſere, Clyſteribus infudere iſchiadicis. Hulceribus excreſcentibus vel putreſcentibus impoſuere. Crocodilorum morſibus ex aceto in linteolis, ita vt batuerentur antehac hulcera. Bibitur & contra opium ex aceto mulſo. Luxatis imponitur cum farina & melle: item extuberationibus. Dentium dolori cum aceto & fotu, & illitus cum reſina prodeſt. Ad omnia autem ſpuma ſalis iucundior vtiliórque. Sed quicunque ſal acopis additur ad excalfactiones: item ſmegmaticis ad extendendam cutem læuandámque. Pecorum quoque ſcabiem & boum illitus tollit. Datúrque lingendus: & oculis iumentorum inſpuitur. Hæc & de ſale dicta ſint.

De nitri generibus & confecturis, & medicinis, & obſeruationibus.

CAP. X.

NOn eſt differenda & nitri natura, non multum à ſale diſtans, & eo diligētius dicenda, quia palam eſt & Medicos qui de eo ſcripſere, ignoraſſe naturam, nec quenquam Theophraſto diligentius tradidiſſe. Exiguum fit apud Medos, caneſcentibus ſiccitate conuallibus, quod vocant halmirhaga. Minus etiā in Thracia iuxta Philippos, ſordidum terra, quod appellant agrium. Nam quercu cremata nunquam multum factitatum eſt, & iampridem in totum omiſſum. Aquæ verò nitroſæ pluribus locis reperiuntur, ſed ſine viribus denſandi. Optimum copioſúmque in Clytis Macedoniæ, quod vocant chalaſtricum, candidum, purúmque, proximum ſali. Lacus eſt nitroſus, exiliente è medio dulci fonticulo. Ibi fit nitrum circa Canis ortum nouenis diebus, totidémq; ceſſat, ac rurſus innatat, & deinde ceſſat. Quo apparet, ſoli naturam eſſe quæ gignat, quoniam compertum eſt, nec Soles proficere quicquam, cùm ceſſet, nec imbres. Mirum eſt & illud, ſcatebra fonticuli ſemper emicante, lacum nec augeri, nec effluere. Iis autem diebus, quibus gignitur, ſi fuere imbres, ſalſius nitrum faciunt, Aquilones deterius, quia validius commouent limum. Et hoc quidem naſcitur. In Ægypto autem conficitur multo abundantius, ſed deterius. Nam fuſcum lapidoſúmq; eſt. Fit penè eodem modo, quo ſal, niſi quod ſalinis mare infundunt, Nilum autem nitrariis. Excedente Nilo ſiccantur, decedente madent ſucco nitri x l. diebus continuis, non (vt in Macedonia) ſtatis. Si etiam imbres affuerint, minus de flumine addunt: ſtatímque vt denſari eſt cœptum, rapitur ne reſoluatur in nitrariis. Sic quoque olei natura interuenit, ad ſcabiem animalium vtilis. Ipſum autem conditum in aceruis durat. Mirum, in lacu Aſcanio, & quibuſdam circa Chalcida

fontibus, summas aquas dulces esse potaríque, inferiores nitrosas. In nitro optimum, quod tenuissimum, & ideo spuma melior. Ad aliqua tamen sordidum, tanquam ad inficiendas purpuras tincturásque omnes. Magnus & nitro vsus, qui dicetur suo loco. Nitrariæ egregiæ Ægyptiis. Nam circa Naucratim & Memphim tantùm solebant esse, circa Memphin deteriores. Nã & lapidescit ibi in aceruis: multíque sunt tumuli ea de causa saxei. Faciunt ex his vasa, necnon frequenter liquatum cum sulphure coquentes in carbonibus. Ad ea quoque, quæ inueterari volunt, illo nitro vtuntur. Sunt ibi nitrariæ, in quibus & rufum exit à colore terræ. Spumam nitri, quæ maximè laudatur, antiqui negabant fieri, nisi cùm ros cecidisset, prægnãtibus nitrariis, sed nondum parientibus. Itaque non fieri incitatis, etiamsi caderet. Alij † operimentũ fermento gigni existimauere. Proxima ætas Medicorum aphronitrum tradidit in Asia colligi, in speluncis molibus distillans. Specus eos colycas vocant: dein siccant Sole. Optimum putant Lydium. Probatio, vt sit minimè ponderosum, & maximè friabile, colore penè purpureo. Hoc in pastillis affertur. Ægyptium in vasis picatis, ne liquescat. Vasa quoque ea Sole inarescentia perficiuntur. Nitri probatio, vt sit tenuissimum & quàm maximè spongiosum fistulosumque. Adulteratur in Ægypto calce: deprehenditur gustu. Syncerum enim facilè resoluitur: adulteratum pungit. Calce aspersum reddit odorem vehementem. Vritur in testa opertum ne exultet: aliàs igni non exilit nitrum: nihílque gignit aut alit, cùm in salinis herbæ gignãtur, & in mari tot animalia, tantum algæ. Sed maiorem esse acrimoniam nitro apparet, nõ hoc tantùm argumento, sed in illo, quòd nitrariæ calceamenta protinus consumunt, aliâs salubres, oculorúmque claritati vtiles. In nitrariis non lippiunt. Hulcera allata eò celerrimè sanantur: ibi facta, tardè. Ciet & sudorem cum oleo perunctis, corpusque emollit. In pane salis vice vtuntur Chalastræo: ad rhaphanos Ægyptio: teneriores eos facit, sed obsonia alba & deteriora, olera viridiora. In medicina autem calfacit, extenuat, mordet, spissat, siccat, exhulcerat. Vtile his, quæ euocanda sint aut discutienda, & lenius mordenda atque extenuanda, sicut in papulis pustulísque. Quidam in hoc vsu accensum vino austero restinguunt, atque ita trito in balineis vtuntur sine oleo. Sudores nimios inhibet cum arida iride adiecta oleo viridi. Extenuat & cicatrices oculorum & scabritias genarum cum fico illitum, aut decoctum in passo ad dimidias partes: item contra argema oculorum. Vngues decoctum cum passo in mali Punici calyce adiuuat nitrum: claritatem visus cum melle inunctum. Prodest dentium dolori ex vino, si cum pipere colluantur: item cum porro decoctum. Nigrescentes dentes crematum dentifricio ad colorem reducit. Capitis animalia, & lendes necat, cum Samia terra illitum ex oleo. Auribus purulentis vino liquatum infunditur. Sordes eiusdem partis erodit ex aceto. Sonitus & tinnitus discutit siccum additum. Vitiligines albas cum Cimolia creta, æquo pondete ex aceto, in Sole illitum emendat. Furunculos admistum resinæ extrahit, aut cum vua alba passa, nucleis eius simul tritis. Testium inflammationi occurrit: item eruptionibus pituitæ in toto corpore cum axungia. Contráque canis morsus, addita & resina, initiis cum aceto illinitur. Sic & serpẽtium morsibus, phagedænis, & hulceribus quæ serpunt, aut pútrescunt, cum calce ex aceto. Hydropicis cum fico tusum datur illinitúrque. Discutit & tormina, si decoctum bibatur pondere drachmæ cum ruta, vel anetho, vel cumino. Reficit lassitudines cum oleo ex aceto perunctorum. Et contra algores horroresque prodest, manibus pedibúsque confricatis cum oleo. Comprimit & pruritus suffusorum felle, maximè cum aceto datum. Succurrit & venenis fungorum ex posca potum: aut si buprestis pasta sit, ex aqua, vomitionésque euocat. His qui sanguinem tauri biberint, cum lasere datur. In facie quoque exhulcerationes sanat cum melle & lacte bubulo. Ambustis tostum, donec nigrescat, tritúmque illinitur. Infunditur ventris & renum doloribus, aut rigori corporum, neruorúmque doloribus. Paralysi in lingua cum pane imponitur. Suspiriosis in ptisana sumitur. Tussim veterem sanat, flore misto galbano, resinæ terebinthinæ, pari pondere omnium, ita vt fabæ magnitudo deuoretur. Coquitur, dilutúmque posteà cum pice liquida sorbendum in angina datur.

† operimentorum.

Flos

Flos eius cum oleo cyprino articulorum doloribus in Sole iucundus est. Regium quoque morbum in vino exterminat potum. Et inflationes discutit, sanguinis profluuium è naribus sistit ex feruenti aqua vapore naribus rapto. Pruriginem alumine permisto tollit: alarum virus ex aqua quotidiano fotu. Hulcera ex pituita nata cera permistum: quo genere neruis quoque prodest. Cœliacis infunditur. Perungi ante accessiones frigidas nitro & oleo multi præcepere. Sic & aduersus lepras, lentigines. Podagricis in balineis vti solio nitri prodest, atrophis, opisthotonis, tetanis. Sal nitrum sulphuri cōcoctum in lapidem vertitur.

De spongiarum natura. CAP. XI.

Spongiarum genera diximus in naturis aquatilium marinorum. Quidam eas ita distinguunt. Alias ex his mares existimauere, tenui fistula spissioresque, persorbentes, & quæ tinguntur in deliciis, aliquando & purpura: alias fœminas, maioribus fistulis ac perpetuis. E maribus duriores alias, quas appellant tragos, tenuissimis fistulis atque denissimis. Candidæ cura fiunt, è mollissimis recentes per æstatem tinctæ salis spuma, ad Lunam & pruinas sternuntur inuersæ, hoc est, qua parte adhæsere, vt candorem bibat. Animal esse docuimus, etiam cruore inhærente. Aliqui narrant & auditu regi eas, contrahique ad sonum, exprimentes abundantiam humoris, nec auelli petris posse, ideo abscindi ac saniem emittere. Quin & eas quæ ab Aquilone sint genitæ, præferunt cæteris. Nec vsquam diutius durare spiritum Medici affirmant. Sic & prodesse corporibus, quia nostro suum misceant, & ideo magis recentes, magisque humidas: sed minus in calida aqua minusque vnctas, aut vnctis corporibus impositas: & spissas minus adhærescere. Mollissimum genus earum penicilli, oculorum tumores leuant ex mulso impositi. Iidem abstergendæ lippitudini vtilissimi: eosque tenuissimos & mollissimos esse oportet. Imponuntur spongiæ ipsæ epiphoris ex posca: ex aceto calido ad capitis dolores. De cætero recentes discutiunt, molliunt, mitigant. Veteres cōglutinant vulnera. Vsus earum ad abstergenda, fouenda, operienda à fotu dum aliud imponatur. Hulcera quoque humida & senilia impositæ siccant: fracturæ & vulnera spongiis vtilissimè fouentur. Sanguis rapitur in secando, vt curatio perspici posit. Et ipsæ vulnerum inflammationibus imponuntur, nunc siccæ, nunc ex aceto inspersæ, nunc è vino, nunc ex aqua frigida. Ex aqua verò cælesti impositæ, secta recentia non patiuntur intumescere. Imponuntur & integris partibus, sed fluctuatione occulta laborantibus, quæ discutienda sit, & iis quæ apostemata vocant, melle decocto perunctis. Item articulis aliàs aceto salso madidæ, aliàs è posca. Si feruеat impetus, ex aqua. Eædem & callo salsa madidæ: at cōtra scorpionum ictus ex aceto. In vulnerum curatione & siccidæ lanæ vicem implent, nunc ex vino & oleo, nunc ex eadem. Differentia hæc, quòd lanæ emolliunt, spongiæ coercent, rapiuntque vitia hulcerum. Circunligantur & hydropicis siccæ, vel ex aqua tepida poscáve, vtcunque blandioribus opus est, operiríve aut siccari cutem. Imponuntur & his morbis, quos vaporari oporteat, feruenti aqua perfusæ, expressæque inter duas tabulas. Sic & impositæ stomacho prosunt, & in febri contra nimios ardores. Sed spleneticis è posca, ignibus sacris ex aceto, efficaciores quàm aliud. Imponi oportet sic, vt sanas quoque partes spatiose operiant. Sanguinis profluuium sistunt ex aceto, aut frigida. Liuorem ab ictu recentem, ex aqua salsa calida sæpius mutata tollunt, testium tumorem doloremque ex posca. Ad canum morsus vtiliter concisæ imponuntur, ex aceto, aut frigida, aut melle, abundè subinde humectandæ. Africanæ cinis cum porri sectiui succo, sanguinem reiicientibus haustu salis ex frigida prodest. Idem cinis vel cum oleo vel aceto fronti illitus, tertianas tollit. Priuatim Africanæ ex posca tumorem discutiunt. Omnium autem cinis cum pice crematarum, sanguinem sistit vulnerum. Aliqui raras tantum, ad hoc cum pice vrunt. Et oculorum causa comburuntur in cruda olla figulini operis, plurimum proficiente eo cinere contra scabritias genarum, excrescentesque carnes, & quicquid opus sit ibi destringere, spissare, explere. Vtilius in eo vsu lauare cinerem. Præstant & strigilum vicem linteolorumque affectis corporibus. Et contra Solem aptè protegunt

gunt capita. Medici inscitia ad duo nomina eas redegere, Africanas, quarum firmius sit robur, Rhodiacásque, ad fouẽdum molliores. Nunc autem mollisimæ circa muros Antiphelli vrbis reperiuntur. Trogus autor est, circa Lyciam penicillos mollisimos nasci in alto, vnde ablatæ sint spongiæ. Polybius super ægrum suspensos quietiores facere noctes. Nunc reuertemur ad marina animalia & aquatilia.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XXXII.

PROOEMIVM.

Medicinæ ex aquatilibus.

VENTVM est ad summa naturæ exemplorúmque, per rerum ordinem, & ipsum sua sponte occurrit immensum potentiæ occultæ documentum, vt prorsus nec aliud vltrà quæri debeat, nec par aut simile posit inueniri, ipsa se vincente natura, & quidem numerosis modis. Quid enim violentius mari ventisve, & turbinibus & procellis? quo maiore hominum ingenio in vlla sui parte adiuta est, quàm velis remísque? Addatur his & reciproci æstus inenarrabilis vis versúmque totum mare in flumen.

De echeneide pisce, & mirabili eius proprietate, & torpedine, & marino lepore, & mirabilia Rubri maris. CAP. I.

TAmen omnia hæc paritérque eôdem impellentia, vnus ac paruus admodum pisciculus, echeneis appellatus, in se tenet. Ruant venti licet, & sæuiant procellæ, imperat furori, virésque tantas compescit, & cogit stare nauigia: quod non vincula vlla, non anchoræ pondere irreuocabili iactæ. Infrænat impetus, & domat mundi rabiem nullo suo labore, non retinendo, aut alio modo, quàm adhærendo. Hæc tantilla est satis contra tot impetus, vt vetet ire nauigia. Sed armatæ classes imponunt sibi turrium propugnacula, vt in mari quoque pugnetur velut è muris. Heu vanitas humana, cùm rostra illa ære ferróque ad ictus armata, semipedalis inhibere possit, ac tenere deuincta pisciculus. Fertur Actiaco Marte tenuisse prætoriam nauim Antonij, properantis circumire & exhortari suos, donec transiret in aliam. Ideóque Cæsariana clasis impetu maiore protinus venit. Tenuit & nostra memoria Caij principis ab Astura Antium remigantis: vt res est etiam auspicalis pisciculus. Si quidem nouisimè tum in vrbem reuersus ille Imperator, suis telis confossus est. Nec longa fuit illius moræ admiratio, statim causa intellecta, cùm è tota classe quinqueremis sola non proficeret, exilientibus protinus qui id quærerent circa nauim, inuenere adhærentem gubernaculo, ostenderúntque Caio, indignanti hoc fuisse quod se reuocaret, quadringentorúmque remigum obsequio contra se intercederet. Constabat peculiariter miratum quomodo adhærens tenuisset, nec idem polleret in nauigium receptus. Qui tunc posteáque videre, eum limaci magnæ similem esse dicunt. Nos plurium opiniones posuimus in natura aquatilium, cùm de eo diceremus. Nec dubitamus idem valere omnia genera, cùm celebri & consecrato etiam exemplo apud Gnidiam Venerem conchas quoque eiusdem potentiæ credi necesse sit. E nostris quidam Latinis remoram appellauere eum. Mirúmque, è Græ-

cis

eis alij lubricos partus atque procidentes contineri ad maturitatem alligato eo(vt diximus)prodiderunt: alij sale adseruatum adalligatúmque grauidis partus soluere, ob id alio nomine odinolyontem appellari. Quocunque modo ista se habeant,quis ab hoc tenendi nauigia exemplo de vlla potentia naturæ atque effectu,in remedijs sponte nascentium rerum dubitet? Quin & sine hoc exemplo per se satis esset ex eodem mari torpedo:etiam procul & è longinquo,vel si hasta virgáve attingatur, quamuis prævalidos lacertos torpescere,quamlibet ad cursum veloces alligari pedes. Quod si necesse habemus fateri hoc exemplo esse vim aliquam, quæ odore tantùm & quadam aura sui corporis afficiat membra,quid non de remediorum omnium momentis sperandum est? Nō sunt minus mira,quæ de lepore marino traduntur. Venenum est aliis in potu,aut in cibo datus,aliis etiam visus. Siquidem grauidæ si omnino aspexerint, fœminam ex eo genere duntaxat,statim nausea & redundatione stomachi vitium fatentur, ac deinde abortum faciunt. Remedio est mas,ob id induratus sale,vt in brachialibus habeant. Eadem res in mari & tactu quidem nocet: Vescitur eo vnum tantùm animalium,vt non intereat,mullus piscis:tenerescit tantùm,& ingratior viliórque fit. Homines quibus impactus est,piscem olent,hoc primo argumento veneficium id deprehenditur. Cæterò moriuntur totidem diebus, quot vixerit lepus. Incertíque temporis veneficium id esse,autor est Licinius Macer. In India affirmant non capi viuentem:inuicémque ibi hominem illi pro veneno esse,ac vel digito omnino in mari tactum mori. Esse autem ampliorem multo,sicut reliqua animalia. Iuba in his voluminibus,quæ scripsit ad C. Cæsarē Augusti filium de Arabia,tradit mitulos ternas heminas capere. Cetos sexcentorum pedū longitudinis, & trecentorum sexaginta latitudinis in flumen Arabiæ intrasse,pinguiq; eius negotiatores & omniū piscium adipe camelos perungere in eo situ,vt asilos ab his fugent odore.

De ingeniis & mansuetudine quorundam piscium, & vbi ex manu edant, & vbi responsa dantur ex piscibus.

CAP. II.

Mihi videntur mira & quæ Ouidius prodidit piscium ingenia,in eo volumine,quod Halieuticon inscribitur. Scarum inclusum nassis non fronte erumpere,nec infestis viminibus caput inserere, sed auersum caudæ ictibus crebris laxare fores, atque ita retrorsum erumpere. Quem luctatum eius si fortè alius scarus extrinsecus videat,apprehensa mordicus cauda adiuuare nixus erumpentis. Lupum rete circundatum harenas arare cauda, atque ita conditum transire rete. Murænam maculas appetere ipsas conscÿam teretis ac lubrici tergi,tum multiplici flexu laxare,donec euadat. Polypum hamos appetere,brachiisque complecti,non morsu:nec priùs dimittere, quàm escam circumroserit,aut harundine leuatum extra aquam. Scit & mugil esse in esca hamum,insidiásque non ignorat:auiditas tamen tanta est,vt cauda verberando excutiat cibos. Minus in prouidendo lupus solertiæ habet,sed magnum robur in pœnitendo. Nam vt hæsit in hamo, tumultuoso discursu laxat vulnera,donec excidant insidiæ. Murænæ amplius deuorant, quàm hamum,admouéntque dentibus lineas,atque ita erodunt. Pytheas id tradit. Idem infixam hamo inuertere se,quoniam sit dorso cultellato,spináque lineam præsecare. Licinius Macer murænas tantùm fœminini sexus esse tradit, & concipere è serpentibus,vt diximus,ob id sibilo à piscatoribus,tanquam serpentibus,euocari & capi:pinguescere lactatu,fuste non interimi, easdem ferula protinus. Animam in cauda habere certum est, eáque icta celerrimè exanimari, at capitis ictu difficulter. Nouacula pisce quæ tacta sunt,ferrum olent. Durissimum esse piscium constat, qui orbis vocetur: rotundus est, & sine scamis, totúsque capite constat. Miluago quoties cernatur extra aquam volitans,tempestates mutari, Trebius Niger autor est. Xiphiam,id est gladium,rostro mucronato esse:ab hoc naues perfossas mergi in Oceano ad locum Mauritaniæ qui Gotta vocetur, non procul Lixo flumine. Idem loligines euolare ex aqua tradit,tanta multitudine vt nauigia demergant. E manu vescuntur pisces in pluribus quidem Cæsaris villis: sed quæ veteres prodidere,in stagnis,non piscinis, admirati, in Eloro Siciliæ castello

castello,non procul Syracusis:item in Labradij Iouis fonte anguillas:hæ & inaures additas gerunt.Similiter in Chio iuxta senum delubrum:in Mesopotamiæ quoque fonte Cabura,de quo diximus.Nam in Lyciæ Myris in fonte Apollinis , quem Curium appellãt, ter fistula euocati veniunt ad augurium. Diripere eos carnes obiectas,lætum est consultantibus:caudis abigere,dirum.Hierapoli Syriæ in lacu Veneris æditu orum vocibus parent vocati:ex ornati auro veniunt:adulantes scalpuntur:ora hiantia manibus inserendis præbent.In Stabiano Campaniæ ad Herculis petram,melanuri in mari panem abiectũ rapiunt:iidem ad nullum cibum,in quo hamus sit,accedunt. Nec illa in nouissimis mira,amaros esse pisces ad Pelen insulam,& ad Clazomenas. Contrà,ad scopulum Siciliæ, ac Leptin Africæ,& Euboeam,& Dyrrhachium. Rursus ita salsos , vt possint salsamenta existimari,circa Cephaleniam & Ampelon & Paron,& Deli petras:in portu eiusdem insulæ,dulces. Quam differentiam pabulo constare , non est dubium. Apion maximum piscium esse tradit porcum,quem Lacedæmonij orthragoriscum vocant:grunnire eum, cùm capiatur.Esse verò illam naturæ accidentiam ,quod magis miremur,etiam in locis quibusdam,apposito occurrit exemplo. Siquidem salsamenta omnium generum in Italia Beneuenti recentia effici constat. Pisces marinos in vsu fuisse protinus condita Roma,autor est Cassius Hemina : cuius verba de ea re hìc subiiciam : Numa constituit , vt pisces qui squamosi non essent,ni pollucerent patrimonia , commentus vt conuiuia publica & priuata,cœnæque ad puluinaria facilius compararentur : ni qui ad polluctum emerent,pretio minus parcerent , eáque præmercarentur. Quantum apud nos Indicis margaritis pretium est,de quibus suo loco satis diximus, tantùm apud Indos in curalio. Nanque ista persuasione gentium constant. Gignitur quidem & in Rubro mari,sed nigrius : item in Persico vocatur Iace : laudatissimum in Gallico sinu circa Stœchadas insulas,& in Siculo circa Heliam ac Drepanum. Nascitur & apud Grauiscas,& ante Neapolin Campaniæ : maximéque rubens,sed molle,& ideo † vtilissimum Erythris. Forma est ei fruticis,color viridis. Baccæ eius candidæ sub aqua ac molles : exemptæ confestim durantur & rubescunt , quasi corna satiua specie atque magnitudine.Aiunt tactu protinus lapidescere,si viuat.Itaque occupari,euellíque retibus , aut acri ferramento præcidi. Hac de causa curalium vocitatum interpretantur. Probatissimum quàm maximè rubens,& quàm ramosissimũ,nec scabrosum,aut lapideum,vel rursus inane,aut cõcauum. Autoritas baccarum eius non minus Indorum viris quoque pretiosa est,quàm fœminis nostris vniones Indici. Aruspices eorum vatésque imprimis religiosum id gestamen amoliendis periculis arbitrantur. Itaque & decore & religione gaudent.Prius quàm hoc notesceret,Galli gladios,scuta,galeas adornabant eo. Nunc tanta penuria est vendibili merce,vt perquàm rarò cernatur in suo orbe. Surculi infantiæ adalligati,tutelam habere creduntur.Contráque torminum ac vesicæ & calculorum mala in puluerem igne redacti,potíque cum aqua auxiliantur.Simili modo ex vino poti,aut si febris sit,ex aqua, somnum afferunt.Ignibus diu repugnant. Sed eodem medicamine sæpius poto tradunt lienem quoque absumi. Sanguinem reiicientibus excreantibúsve medentur. Cinis eorum miscetur oculorum medicamentis. Spissat enim ac refrigerat. Hulcerum caua explet.Cicatrices extenuat. Quod ad repugnantiam rerum attinet , quam Græci antipathiam vocant,nihil est vsquam venenatius , quàm in mari pastinaca , vtpote çùm radio eius arbores necari dixerimus.Hanc tamen persequitur galeos.Idem & alios quidem pisces,sed pastinacas præcipuè, sicut in terra serpentes mustela. Tanta est auiditas ipsius veneni.Percussis verò ab ea medetur & hic quidem,sed & mullus ac laser.

† Vide num rectius legatur vilissimũ, vt in vetusto codice legitur.

De his,quibus in terris & in aquis victus est:& de castoreis medicinæ,& obseruationes. CAP. III.

Spectabilis naturæ potentia in his quoque,quibus & in terris & in aqua victus est,sicut & fibris,quos castores vocant,& castorea testes eorum. Amputari hos ab ipsis , cùm capiantur, negat Sextius diligentissimus medicinæ. Quinimo paruos esse substrictósq; & adhærentes spinæ,nec adimi sine vita animalis posse. Adulterari autem renibus eiusdem

dem qui sint grandes, cùm veri testes parui admodum reperiantur. Præterea ne vesicas quidem esse, cùm sint geminæ, quod nulli animalium. In his folliculis inueniri liquorem, & asseruari sale. Itaque inter probationes falsi esse folliculos geminos ex vno nexu dependentes, quod ipsum corrumpi fraude, coniicientibus gummi cum sale Hammoniaco: quoniam Hammoniaci coloris esse debeant, tunicis circundati liquore veluti mellis cerosi, odoris grauis, gustu amaro & acri friabiles. Efficacissimi è Ponto Galatiæ, mox Africæ. Sternutamenta olfactu mouent. Somnum conciliant, cum rosaceo & peucedano perunctо capite: & per se poti in aqua: ob id phreneticis vtiles. Item lethargicos odoris suffitu excitant: vuluarúmque exanimationes vel subditi. Et menses ac secundas cient, duabus drachmis ex aqua cum pulegio poti. Medentur & vertigini, opisthotonis, tremulis, spasticis, neruorum vitiis, ischiadicis, stomachicis, paralyticis, perunctis omnibus: Vel triti ad crassitudinem mellis cum semine viticis, ex aceto aut rosaceo. Sic & contra comitiales sumpti: poti verò contra inflationes, tormina, venena. Differentia tantùm contra genera est misturæ. Quippe aduersus scorpiones ex vino bibuntur: aduersus phalangia & araneos, ex mulso, ita vt vomitione reddantur, aut vt retineantur, cum ruta: aduersus chalcidas, cum myrtite: aduersus cerasten & presteras, cum panace, aut ruta ex vino: aduersus cæteras serpentes, cum vino. Dari binas drachmas satis est: eorum quæ adiiciantur, singulas. Auxiliantur priuatim contra viscum ex aceto: aduersus aconitum ex lacte, aut aqua: aduersum elleborum album ex aqua mulsa nitróque. Medentur & dentibus, infusi cum oleo triti in aurem à cuius parte doleant: aurium doloribus melius, si cum meconio. Claritatem visus faciunt cum melle Attico inuncti. Cohibent singultus ex aceto. Vrina quoque fibri resistit venenis, & ob id in antidota additur. Asseruatur autem optimè in sua vesica, vt aliqui existimant.

De testudine, & multorum piscium medicinæ, & obseruationes.

CAP. IIII.

Geminus similiter victus in aquis terráque, & testudinum: effectus quoque pari honore habendi, vel propter excellens in vsu pretium, naturæque proprietatem. Sunt ergo testudinum genera, terrestres, marinæ, lutariæ, & quæ in dulci aqua viuunt. Has quidam è Græcis emydas appellant. Terrestrium carnes suffitionibus propriæ, Magicísque artibus refutandis, & contra venena salutares produntur. Plurimæ in Africa. Hæ ibi amputato capite pedibúsque pro antidoto dari dicuntur: & ex iure in cibo sumptæ, strumas discutere, ac lienes tollere: item comitiales morbos. Sanguis earum claritatem visus facit, suffusionésque oculorum tollit. Et contra serpentium omnium & araneorum ac similium, & ranarum venena auxiliatur, seruato sanguine in farina pilulis factis, & cùm opus sit, in vino datis. Felle testudinum cum Attico melle glaucomata inungi prodest: & scorpionum plagæ instillari. Tegumenti cinis vino & oleo subactus pedum rimas hulceráque sanat. Squamæ è summa parte derasæ, & in potu datæ, Venerem cohibent. Eò magis hoc mirum, quoniam totius tegumenti farina accendere traditur libidinem. Vrinam earum aliter quàm in vesica dissectarum, inueniri posse non arbitror: & inter ea hoc quoque esse, quæ portentosa Magi demonstrent: aduersus aspidum ictus singulare, efficaciore tamen, vt aiunt, cimicibus admistis. Oua durata illinuntur strumis, & hulceribus frigore aut adustione factis. Sorbentur in stomachi doloribus. Marinarum carnes admistæ ranarum carnibus contra salamandras præclarè auxiliantur. Neque est testudine aliud salamādræ aduersius. Sanguine alopeciarum inanitas & porrigo, omniaq; capitis hulcera curantur. Inarescere autem eum oportet, lentéque ablui. Instillatur & dolori aurium cum lacte mulierum. Aduersus comitiales morbos manditur cum polline frumenti. Miscetur autem sanguis heminis tribus aceti, hemina vini addita his, & cum hordeacea farina: aceto quoque admisto, vt sit quod deuoretur fabæ magnitudine. Hæc singula & matutina & vespertina dantur, dein post aliquot dies vespera. Comitialibus instillatur ore diducto, his qui modicè corripiantur. Spasmo cum

castoreo

castoreo clystere infunditur. Quod si dentes per annos colluantur testudinum sanguine, immunes à dolore fiunt. Et anhelitus discutit, quásque orthopnœas vocant: ad has in polenta datur. Fel testudinum claritatem oculorum facit: cicatrices extenuat: tonsillas sedat & anginas, & omnia oris vitia. Priuatim nomas ibi: item ardentium testium. Naribus illitum comitiales erigit, attollitque. Idem cum vernatione anguium aceto admisto, vnicè purulentis auribus prodest. Quidam bubulum fel admiscent, decoctarúmque carnium testudinis succum, addita æquè vernatione anguium. Sed diu in vino testudinem excoquunt. Oculorum quoque vitia omnia fel inunctum cum melle emendat: suffusiones etiam marinæ fel cum fluuiatilis sanguine & lacte mulierum. Capillus mulierum inficitur felle. Contra salamandras vel succum decoctum bibisse satis est. Testudinum est tertium genus in cœno & paludibus viuentium. Latitudo his in dorso pectori similis, nec conuexo incurua calyce, ingrata visu. Ex hac quoque tamen aliqua contingunt auxilia. Tres nanque in succensa sarmenta coniectæ, diuidentibus se tegumentis rapiuntur: tum euulsæ carnes earum coquuntur in aquæ congio, sale modicè addito: ita decoctarum, ad tertias partes succus, paralysin & articularios morbos sentientibus bibitur. Detrahit item fel pituitas, sanguinémque vitiatum. Sistitur ab eo remedio aluus aquæ frigidæ potu. Ex quarto genere testudinum, quæ sunt in amnibus, diuulsarum pingui cum aeizoo herba tuso, admisto vnguento & semine lilij, ante accessiones si perunguntur ægri, præter caput, mox conuoluti, calidam aquam bibant, quartanis liberari dicuntur. Hanc testudinem quintadecima Luna capi oportere, vt plus pinguium reperiatur. Verùm ægrum sextadecima Luna perungi tradunt. Ex eodem genere testudinum sanguis instillatus crebros capitis dolores sedat: item strumas. Sunt, qui testudinum sanguinem cultro æreo supinarum capitibus præcisis, excipi nouo fictili iubeant: ignem sacrum, cuiuscunque generis sanguine illini: item capitis hulcera manantia, & verrucas. Iidem promittunt testudinum omnium fimo panos discuti. Et licet incredibile dictu sit, aliqui tradunt, tardius ire nauigia, testudinis pedem dextrum vehentia. Hinc deinde in morbos digeremus aquatilia, non quia ignoremus gratiorem esse vniuersitatem animalium, maiorísque miraculi: sed hoc vtilius est vitæ, cõtributa habere remedia, cùm aliud alij prosit, aliud alibi facilius inueniatur.

De aquatilibus, remedia in morbos digesta: & primùm contra venena & venenata animalia. CAP. V.

VEnenatum mel diximus vbi nasceretur. Auxilio est piscis aurata in cibo. Vel si ex melle syncero fastidium cruditásve, quæ sit grauissima, incidat: testudinem circuncisis pedibus, capite, cauda, decoctam, antidotum esse, autor est Pelops, scincúmq; Apelles. Qui esset scincus, diximus: sæpius verò, quantum veneficiũ menstruis mulierum. Contra omnia ea auxiliatur, vt diximus, mullus: Item contra pastinacam & scorpiones terrestres marinósque, & dracones, & phalangia illitus sumptusve in cibo. Eiusdem recentis è capite cinis contra omnia venena, priuatim contra fungos. Mala medicamenta inferri negant posse, aut certè nocere, stella marina vulpino sanguine illita, & affixa limini superiori, aut clauo æreo ianuæ. Draconis marini scorpionúmque ictus, carnibus earum impositis: item araneorum morsus sanantur. In summa, contra omnia venena, vel potu, vel ictu, vel morsu noxia, succus earum ex iure decoctarum, efficacissimus habetur. Sunt & seruatis piscibus medicinæ, salsamentorúmq; cibus prodest à serpente percussis, & contra bestiarum ictus, mero subinde hausto, ita vt ad vesperam cibus vomitione reddatur. Peculiariter à chalcide, ceraste, aut quas sepas vocãt, aut elape dipsadéve percussis. Contra scorpiones largius sumi, sed nõ euomi salsamenta prodest, ita vt sitis toleretur: & imponere eadem plagis cõuenit. Contra crocodilorum quidem morsus non aliud præsentius habetur. Priuatim contra presteris morsum sarda prodest. Imponuntur salsamenta & contra canis rabiosi: vel si non sint ferro vstæ plagæ, corporáque clysteribus exinanita, hoc per se sufficit. Et contra draconem marinum ex aceto imponuntur. Idem & cybij profectus. Draco quidem marinus ad spinæ suæ, qua ferit, venenum ipse impositus, vel

cerebro

cerebro toto prodest. Ranarum marinarum ex vino & aceto decoctarum succus contra venena bibitur,& contra ranæ rubetæ venenum,& cõtra salamandras. Fluuiatiles,si carnes edantur iúsve decoctarum sorbeatur,prosunt & contra leporem marinum, & contra serpentes suprà dictas.Contra scorpiones ex vino.Democritus quidem tradit,si quis extrahat ranæ viuenti linguam, nulla alia corporis parte adhærente, ipsáque dimissa in aquam,imponat supra cordis palpitationẽ mulieri dormienti,quæcunque interrogauerit,vera responsuram. Addunt etiamnum alia Magi,quæ si vera sunt,multo vtiliores vitæ existimentur ranæ,quàm leges.Nanque harundine transfixa natura per os,si surculus in menstruis defigatur à marito,adulteriorum tædium fieri. Carnibus earum vel hamo additis,præcipuè purpuras certum esse allici.Iecur ranæ geminum esse dicunt, obiicique formicis oportere:eam partem,quam appetant,cõtra omnia venena esse pro antidoto. Sunt quæ in vepribus tantùm viuunt,ob id rubetarum nomine, vt diximus, quas Græci phrynos vocant,grandissimæ cunctarum, geminis veluti cornibus,plenæ veneficiorum. Mira de his certatim tradunt autores.Illatis in populum silentium fieri. Ossiculo,quod sit in dextro latere,in aquam feruentem deiecto,refrigerari vas,nec postea feruere, nisi exempto.Id inueniri obiecta rana formicis,carnibúsque erosis,singula in solium addi.Et aliud esse in sinistro latere,quo deiecto feruere videatur, apocynòn vocari. Canum impetus eo cohiberi,amorem concitari,& iurgia addito in potionem. Venerem adalligatum stimulare.Rursùs à dextro latere refrigerari feruentia. Hoc & quartanas sanari adalligato in pellicula agnina recenti,aliásque febres. Amorem inhiberi eo.Item ex his ranis lien contra venena,quæ fiant ex ipsis,auxiliatur.Cor verò etiam efficacius est. Coluber est in aqua viuens:huius adipem & fel habentes qui crocodilos venentur, mirè adiuuari dicunt,nihil cõtrà bellua audente.Efficacius etiamnum,si herba potamogiton misceatur.Cancri fluuiatiles triti potíque ex aqua recentes,seu cinere adseruato,contra venena omnia prosunt,priuatim contra scorpionum ictus cum lacte asinino:vel si non sit, caprino,vel quocunque.Addi & vinum oportet.Necant eos triti cum ocimo admoti.Eadem vis contra venenatorum omniũ morsus,priuatim scytalen,& angues,& contra leporem marinum,ac ranam rubetam. Cinis eorum seruatus prodest pauore potus periclitantibus ex canis rabiosi morsibus.Quidam adiiciunt gentianã,& dant in vino. Nam si iam pauor occupauerit,pastillos vino subactos deuorandos ita præcipiunt.Decem verò cancris cum ocimi manipulo alligatis,omnes qui ibi sint scorpiones ad eum locũ coituros Magi dicunt:& cum ocymo ipsos cinerémve eorum percussis imponunt. Minus in omnibus his marini prosunt,vt Thrasyllus autor est.Nihil autem æquè aduersari serpentibus,quàm cancros,suésque percussas hoc pabulo sibi mederi. Cùm Sol sit in Cancro, torqueri serpentes. Ictibus scorpionum & carnes fluuiatilium cochlearum resistunt crudæ vel coctæ. Quidam ob id salsas quoque adseruant. Imponunt & ipsis plagis. Coracini pisces Nilo quidem peculiares sunt: sed nos hæc omnibus terris demonstramus. Carnes eorum aduersus scorpiones valent impositæ.Inter venena sunt piscium porci marini spinæ in dorso,cruciatu magno læsorum: remedio est limus ex reliquo piscium eorum corpore. Canis rabidi morsu potum expauescentibus, faciem perungunt adipe vituli marini.Efficacius,si medulla hyænæ & oleum è lentisco & cera misceatur. Murænæ morsus ipsarum capitis cinere sanantur.Et pastinaca contra suum ictum remedio est,cinere suo ex aceto illito,vel alterius. Cibi causa extrahi debet è dorso eius,quicquid simile est croco,capútque totum: & hanc autem, & omnia testacea modicè collui in cibis, quia saporis gratia perit. E lepore marino veneficium restinguunt poti hippocampi. Contra dorycnium echini maximè prosunt:& iis qui succum Carpathij biberint,præcipuè eius iure sumpto.Et cancri marini decocti ius contra dorycnium efficax habetur.

De ostreis & purpuris,alga,& eorum remedia. CAP. VI.

PEculiariter verò contra leporis marini venena & ostrea aduersantur. Idem videtur, nec potest videri satis dictum esse de his, cum palma mensarum diu iam tribuatur illis. Gaudent dulcibus aquis,& vbi plurimi influunt amnes: ideo pelagia parua & rara

ſunt. Gignuntur tamen in petroſis, carentibúſque aquarum dulcium aduentu, ſicut circa Grynium & Mytinam. Grandeſcunt ſideris quidem ratione maximè, vt in natura aquatilium diximus: ſed priuatim circa initia æſtatis multo lacte prægnantia, atque vbi Sol penetret in vada. Hæc videtur cauſa, quare minora in aliis locis reperiantur. Opacitas enim prohibet incrementum, & triſtitia minus appetunt cibos. Variant coloribus, rufa in Hiſpania, fuſca in Illyrico, nigra & carne & teſta Circeiis. Præcipua verò habentur, in quacunque gente ſpiſſa, nec ſaliua ſua lubrica, craſsitudine potiùs ſpectanda, quàm latitudine: neque in luto capta, neque in harenoſis, ſed ſolido vado, ſpondylo breui atque non carnoſo, nec fibris lacinioſo, ac tota in aluo. Addunt peritiores notam, ambiente purpureo crine fibras, eóque argumento generoſa interpretantur, calliblephara appellantes. Gaudent & peregrinatione, transferríque in ignotas aquas. Sic Brundiſiana in Auerno compaſta, & ſuum retinere ſuccum, & à Lucrino adoptare creduntur. Hæc ſint dicta de corpore. Dicemus & de nationibus, ne fraudentur gloria ſua litora: ſed dicemus aliena lingua, quæque peritiſsima huius cenſuræ in noſtro æuo fuit. Sunt ergo Mutiani verba, quæ ſubiiciam: Cyzicena maiora Lucrinis, dulciora Britannicis, ſuauiora Edulis, acriora Lepticis, pleniora Lucenſibus, ſicciora Coryphantenis, teneriora Iſtricis, candidiora Circeienſibus. Sed his neque dulciora, neque teneriora eſſe vlla compertum eſt. In Indico mari Alexãdri rerum autores pedalia inueniri prodidere. Necnon inter nos nepotis cuiuſdam nomenclator tridacna appellauit: tantæ amplitudinis intelligi cupiens, vt ter mordenda eſſent. Dos eorũ in medicina hoc in loco tota dicetur. Stomachum vnicè reficiunt: faſtidiis medentur. Addiditque luxuria frigus obrutis niue, ſumma montium & maris ima miſcens. Molliunt aluum leniter. Eadem cocta cum mulſo, teneſmo, qui ſine exhulceratione ſit, liberant. Veſicarum hulcera quoque repurgant. In conchis ſuis vti clauſa venerint, mirè diſtillationibus proſunt. Teſtæ oſtreorum cinis vuam ſedat, & tonſillas admiſto melle. Eodem modo parotidas, panos, mammarúmque duritias, capitum hulcera ex aqua: cutémque mulierum extendit. Inſpergitur & ambuſtis. Et dentifricio placet. Pruritibus quoque & eruptionibus pituitæ ex aceto medetur. Crudæ ſi tundantur, ſtrumas ſanant & perniones pedum. Purpuræ quoque cõtra venena proſunt. Et algam maris theriacen eſſe, Nicander tradit. Plura eius genera, vti diximus: longo folio & latiore, rubente, aliáve criſpo. Laudatiſsima, quæ in Creta inſula iuxta terram in petris naſcitur: tingendis etiam lanis ita colorem alligans, vt elui poſteà non poſſit. E vino iubet eam dari.

Ad alopecias, & capillos, & oculorum, & aurium, & dentium, & faciei vitia. CAP. VII.

ALopecias replet hippocampinus cinis nitro & adipe ſuillo miſtus, aut ſyncerus ex aceto. Præparat cutem ſepiarum cruſtæ farina medicamentis. Cutem replet & muris marini cinis cum oleo; Item echini cum carnibus ſuis cremati: fel ſcorpionis marini. Ranarum quoque trium, ſi viuæ in olla concrementur, cinis cum melle: melius cum pice liquida. Capillum denigrant ſanguiſugæ, quæ in nigro vino diebus lx. computruere. Alij in aceti ſextariis duobus ſanguiſugarum ſextarium in vaſe plumbeo iubẽt putreſcere totidem diebus, mox illini in Sole. Sornatius tantam vim habere tradit, vt niſi oleum ore contineant qui tingunt, dentes quoque eorum denigrare dicat. Capitis hulceribus, muricum vel purpurarum teſtæ cinis cum melle vtiliter illinitur: conchyliorum, vel ſi non vrantur, farina ex aqua doloribus. Caſtoreum cum peucedano & roſaceo. Omnium piſcium fluuiatilium marinorúmque adeps liquefactus oleo admiſto melle, oculorum claritati plurimum confert: item caſtoreum cum melle. Callionymi fel cicatrices ſanat, & carnes oculorum ſuperuacuas conſumit. Nulli hoc piſcium copioſius, vt exiſtimauit Menander quoque in Comœdiis. Idem piſcis & vranoſcopos vocatur ab oculo quem in capite habet. Et coracini fel excitat viſum. Et marini ſcorpionis rufi cum oleo vetere aut melle Attico incipientes ſuffuſiones diſcutit: inungi ter oportet intermiſsis diebus. Eadem ratio albugines oculorum tollit. Mullorũ cibo aciem oculorum hebetari tradunt.

Lepus

Lepus marinus ipſe quidem venenatus eſt,ſed cinis eius in palpebris pilos inutiles,euulſos cohibet.Et ad hunc vſum vtiliſſimi minimi:Itẽ pectunculi ſalſi triti cum cedria:& ranæ,quas diopetes & calamitas vocant,ſanguis earũ cum lacryma vitis ſi euulſo pilo palpebris illinatur. Oculorum tumorem rubore͂mque ſepiæ cortex cum lacte mulieris illitus ſedat,& per ſe ſcabritias emendat. Inuertunt itaque genas id agentes,& medicamentum auferunt poſt paulum,roſaceóque inungunt, & pane impoſito mitigant nocte.Eadem cortice & nyctalopes curantur in farinã trita & ex aceto illita.Extrahit & ſquamas eius cinis. Cicatrices oculorum cum melle ſanat, pterygia cum ſale & cadmia ſingulis drachmis. Emendat & albugines oculorum iumentorum. Adiiciunt & oſſiculis eius genas,ſi terantur,ſanari.Echini ex aceto epinyctidas tollunt. Eundem comburi cũ viperinis pellibus raníſque,& cinerem aſpergi potioni iubent Magi,claritatẽ viſus promittentes.Ichthyocolla appellatur piſcis,cui glutinoſum eſt corium: idémque nomen glutino eius.Hoc epinyctidas tollit. Quidam ex ventre,non è corio,fieri dicunt ichthyocollam, vt glutinum taurinum. Laudatur Pontica candicans & carens venis ſquamíſque,& quæ celerrimè liqueſcit.Madeſcere autem debet conciſa in aqua,aut aceto nocte ac die:mox tundi marinis lapidibus,vt faciliùs liqueſcat.Vtilem eam in capitis doloribus affirmant, & tetanothris.Ranæ dexter oculus dextro, ſiniſtro læuus ſuſpenſi è collo natiui coloris panno,lippitudines ſanant.Quòd ſi per coitum ranæ eruantur,albuginem quoque,alligati ſimiliter in putamine oui.Reliquæ carnes impoſitæ ſuggillationem rapiunt.Cancri etiam oculos adalligatos collo,mederi lippitudini dicunt.Eſt parua rana in harundinetis & herbis maximè viuens,muta ac ſine voce, viridis,ſi fortè hauriatur,ventres boum diſtendens. Huius corporis humorem ſpecillis deraſum claritatem oculis inunctis narrant afferre:ipsáſque carnes doloribus oculorum ſuperponunt.Ranas etiam quindecim coniectas in fictili nouo iuncis configũt quidã:ſuccum earũ,qui ita effluxerit, admiſcent lacrymæ,quæ ex alba vite emanat,atque ita palpebras emendant inutilibus pilis exemptis,acu inſtillãtes hunc ſuccum in veſtigia euulſorum.Meges pſilothrum palpebrarum faciebat in aceto enecans putreſcentes,& hoc vtebatur multis variíſque per aquationes autumni naſcentibus.Idem præſtare ſanguiſugarum cinis ex aceto illitus putatur.Comburi eas oportet in nouo vaſe.Idem tæniæ iecur ſiccatum pondere x. i i i i.cùm oleo cedrino perunctis pilis i x.menſibus.Auribus vtiliſſimum bati piſcis fel recens,ſed & inueteratum vino:item banchi,quem quidam myxona vocant:item callionymi cum roſaceo infuſum:vel caſtoreum cum papaueris ſucco. Vocant & in mari pedunculos,cóſque tritos inſtillari ex aceto auribus iubent. Et per ſe conchylio infecta lana magnopere prodeſt.Quidam aceto & nitro madefaciunt.Súntque qui præcipuè contra omnia aurium vitia laudent gari excellentis ſociorum cyathum,mellis dimidio amplius,aceti cyathum in calice nouo lenta pruna decoquere,ſubinde ſpuma pennis detetſa,& poſtquàm deſierit ſpumare,tepidum infundere.Si tumeant aures,coriandri ſucco priùs mitigandas iidẽ præcipiunt.Ranarum adeps inſtillatus,ſtatim dolores tollit.Cancrorũ fluuiatilium ſuccus cum farina hordeacea aurium vulneribus efficaciſſimè prodeſt. Parotides muricum teſtæ cinere cum melle,vel conchyliorum ex mulſo curantur. Dentium dolores ſedãtur oſsibus draconis marini ſcarificatis gingiuis:cerebro caniculæ in oleo decocto adſeruatóque,vt ex eo dentes ſemel anno colluantur. Paſtinacæ quoque radio ſcarificare gingiuas,& in dolore vtiliſsimum.Conteritur is,& cum elleboro albo illitus,dentes ſine vexatione extrahit.Salſamentorum etiam fictili vaſe combuſtorum cinis, addita farina marmoris,inter remedia eſt. Et cybia vetera eluta in nouo vaſe,deinde trita proſint doloribus.Æquè prodeſſe dicuntur omnium ſalſamentorum ſpinæ cõbuſtæ tritæque & illitæ. Decoquuntur & ranæ ſingulæ in aceti heminis,vt dentes ita colluantur, contineatúrq; in ore ſuccus.Si faſtidium obſtaret,ſuſpẽdebat pedibus poſterioribus eas Salluſtius Dionyſius,vt ex ore virus deflueret in acetum feruens, idque è pluribus ranis. Fortioribus ſtomachis ex iure edendas dabat.Maxillaréſque ita ſanari dentes præcipuè putant,mobiles verò ſuprà dicto aceto ſtabiliri. Ad hoc quidam ranarum corpora binarum præ-

ciſis pedibus in vini hemina macerant,& ita collui dentes labantes iubent. Aliqui totas adalligant maxillis. Alij denas in aceti ſextariis tribus decoxere ad tertias partes,vt mobiles dentium ſtabilirent. Necnon x x x v i. ranarum corda in olei veteris ſextario ſub æreo teſto diſcoxere,vt infunderent per aurem dolentis maxillæ. Alij iecur ranæ decoctum & tritum cum melle impoſuere dentibus. Omnia ſuprà ſcripta ex marina tantò efficaciora. Si carioſi & fœtidi ſunt,centum in furno areſieri per noctem præcipiunt: poſteà tantundem ſalis addi atque fricari. Enhydris vocatur à Græcis coluber in aquis viuens. Huius quatuor dentium ſuperioribus in dolore ſuperiorum gingiuas ſcarificant, inferiorum inferioribus. Aliqui canino tantùm earum contenti ſunt. Vtuntur & cancrorum cinere: nam muricum cinis dentifricium eſt. Lichenas & lepras tollit adeps vituli marini: murænarum cinis cum mellis obolis ternis: iecur paſtinacæ in oleo decoctum: hippocampi & delphini cinis ex aqua illitus. Exhulcerationem ſequi debet curatio, quæ perducit ad cicatricem. Quidam delphini iecur in fictili torrent,donec pinguitudo ſimilitudine olei fluat, ac perungunt. Muricum vel conchyliorum teſtæ cinis maculas in facie mulierum purgat cum melle illitus, cutémque erugat,extendítque ſeptenis diebus illitus, ita vt octauo candido ouorum foueantur. Muricum generis ſunt, quæ vocant Græci colycia,alij corythia, turbinata æquè, ſed minora multo, efficaciora etiam,& oris halitum cuſtodientia. Ichthyocolla erugat cutem, extendítque in aqua decocta horis quatuor, dein contuſa, colluta & ſubacta ad liquorem vſque mellis. Ita præparata in vaſe nouo conditur, & in vſu quatuor drachmis eius binæ ſulphuris, & anchuſæ totidem, octo ſpumæ argenteæ adduntur,aſpersáque aqua teruntur vnà. Sic illita facies poſt quatuor horas abluitur. Medentur & lentigini cæteríſque vitiis ex oſsibus ſepiatum cinis. Idem & carnes excreſcentes tollit & humida hulcera.

Promiſcuæ medicinæ. CAP. VIII.

PSoras tollit rana decocta in heminis quinque aquæ marinæ. Excoqui debet, donec ſit craſsitudo mellis. Fit in mari & halcyoneum appellatum,ex nidis,vt aliqui exiſtimant,halcyonum & ceycum: vt alij,è ſordibus ſpumarum craſſeſcentibus: alij è limo,vel quadam maris lanugine. Quatuor eius genera: cinereum ſpiſſum,odoris aſperi: alterum molle,lenius,odore ferè algæ: tertium candidioris vermiculi: quartum pumicoſius,ſpongiæque putri ſimile,penè purpureum, quod optimum; hoc & Mileſium vocatur. Quo candidius autem,hoc minus probabile eſt. Vis eorum,vt exhulcerent,purgent. Vſus toſtis & ſine oleo. Mirè lepras,lichenas,lentigines tollunt cum lupino,& ſulphuris duobus obolis. Halcyoneo vtuntur & ad oculorum cicatrices. Andreas ad lepras cancri cinere cum oleo vſus eſt: Attalus thynni recentioris adipe ad hulcera. Murænarum muria,& capitum cinis cũ melle ſanat ſtrumas. Pungi piſcis eius qui rana in mari appellatur,oſſiculo de cauda,ita vt non vulneret,prodeſt. Id faciendum quotidie, donec percurentur: Eadem vis & paſtinacæ radio, & lepore marino impoſito, ita vt celeriter remoueantur: echini teſtis contuſis & ex aceto illitis: Item ſcolopendræ marinæ è melle: cancro fluuiatili contrito vel combuſto ex melle. Mirificè proſunt & ſepiæ oſſa cum axungia vetere contuſa & illita. Sic & ad parotidas vtuntur,& ſcari piſcis marini iocineribus. Quin & teſtis cadi ſalſamentarij tuſis cum axungia vetere, muricúmque cinere ex oleo ad parotidas ſtrumáſque. Rigor ceruicis mollitur cum marinis, qui pedunculi vocantur,drachma pota: caſtoreo poto cũ pipere ex mulſo miſto ranis decoctis ex oleo & ſale,vt ſorbeatur ſuccus. Sic & opiſthotono medentur,tetano: ſpaſticis verò pipere adiecto. Anginas mænarum ſalſarum ex capitibus cinis ex melle illitus abolet: ranarum decoctarum ex aceto ſuccus. hic & cõtra tonſillas prodeſt. Cancri fluuiatiles triti ſinguli in heminam aquæ anginis medentur gargarizati,aut è vino, aut calida aqua poti. Vuæ medetur garum cochlearibus ſubditum. Vocem ſiluri recentes,ſalsíve in cibo ſumpti adiuuant. Vomitiones mulli inueterati tritíque in potione concitant. Suſpirioſis caſtoreum cũ Hammoniaci exigua portione ex aceto mulſo ieiunis vtiliſsimè potatur. Eadem potio ſpa-

ſmos

ſmos ſtomachi ſedat ex aceto mulſo calido. Tuſſim ſanare dicuntur piſcium modo è iure decoctæ in patinis ranæ. Suſpenſæ autem pedibus,cùm deſtillauerit in patinam ſaliua earum,exenterari iubentur,abiectiſque interaneis condiri. Eſt rana parua arborē ſcandens,& ex ea vociferans.In huius os ſi quis expuat,ipſámque dimittat,tuſſi liberari narratur.Præcipiunt & cochleæ crudæ carnē tritam bibere ex aqua calida in tuſsi cruenta.

Ad iocineris vitia laterúmque, ad ſtomachi, alui, & aliæ promiſcuæ medicinæ.

CAP. IX.

IOcineris doloribus ſcorpio marinus in vino necatur,vt inde bibatur. Conchæ longæ carnes ex mulſo potæ cum aqua pari modo, aut ſi febres ſint ex aqua mulſa. Lateris dolores leniunt hippocampi toſti ſumpti,tetheáque ſimilis oſtreo in cibo ſumpta:iſchia dicorum muria ſiluri clyſtere infuſa.Dantur autem conchæ ternis obolis dilutæ in vini ſextariis duobus per dies quindecim. Aluum emollit ſilurus è iure, & torpedo in cibo. Et olus marinum ſimile ſatiuo,ſtomacho inimicum,aluum facillimè purgat:ſed propter acrimoniam cum pingui carne coquitur. Et omnium piſcium ius. Idem & vrinas ciet,è vino maximè. Optimum è ſcorpionibus & iulide,& ſaxatilibus, nec virus reſipientibus. Coqui debent cum anetho,apio,coriandro,porro,additis oleo & ſale. Purgant & cybia vetera,priuatímque cruditates,pituitas bilémque trahunt.Purgant & myaces,quorū natura tota in hoc loco dicetur.Aceruantur muricum modo,viuúntque in algoſis,gratiſſimi autumno,& vbi multa dulcis aqua miſcetur mari, ob id in Ægypto laudatiſsimi. Procedente hyeme,amaritudinem trahunt,colorémque rubrum. Horum ius traditur aluum & veſicas exinanire,interanea deſtringere,omnia adaperire,renes purgare,ſanguinem adipémque minuere.Itaque vtiliſsimi ſunt hydropicis,mulierum purgationibus,morbo regio,articulari,inflationibus.Item prodeſſe felli pituitæque pulmonis,iocineris,ſplenis vitiis,rheumatiſmis.Fauces tantùm vexant,vocémq; obtundunt. Hulcera quæ ſerpant,aut ſint purganda,ſanant:Item carcinomata. Cremati autem,vt murices, & morſus canum hominúmque cū melle,lepras,lentigines. Cinis eorum potus emendat caligines,gingiuarum & dentium vitia,eruptiones pituitæ:& cōtra dorycnium aut opocarpathon antidoti vicem obtinent.Degenerant in duas ſpecies,in mitulos,qui ſalem viruſque reſipiunt:myſcas,quæ rotunditate differunt,minores aliquāto atq; hirtæ, tenuioribus teſtis,carne duriores. Mituli quoque,vt murices,cinere cauſticam vim habent,& ad lepras,lentigines,maculas.Lauantur quoque plumbi modo ad genarū craſſitudines,& oculorum albugines,caliginéſque,atque in aliis partibus ſordida hulcera,capitiſque puſtulas.Carnes verò eorum ad canis morſus imponuntur. Et pelorides emolliunt aluum:item caſtorea ex aqua mulſa drachmis binis. Qui vehementius volunt vti, addunt cucumeris ſatiui radicis ſiccæ drachmā,& aphronitri duas. Tethea torminibus & inflationibus occurrunt.Inueniuntur hæ in foliis marinis ſugentes, fungorum verius generis,quàm piſcium.Eædem & teneſmū diſſoluunt,renúmque vitia.Naſcitur & in mari abſinthium,quod aliqui Seriphium vocant,circa Taposirin maximè Ægypti,exilius terreſtri. Aluum ſoluit,& noxiis animalibus inteſtina liberat. Soluunt & ſepiæ.In cibo dantur cū oleo,& ſale & farina decoctæ. Mænæ ſalſæ cum felle taurino illitæ vmbilico, aluum ſoluunt.Ius piſcium in patina coctorum cum lactucis teneſmum diſcutit.Cancri fluuiatiles triti ex aqua poti,aluum ſiſtunt,vrinā cient,in vino aluum. Ademptis brachiis calculos pellunt tribus obolis cum myrrha triti,ſingulis eorum drachmis.Ileos & inflationes caſtoreum cū dauci ſemine & petroſelini quantū ternis digitis ſumatur,ex mulſi calidi cyathis quatuor,tormina verò cum aceto vino miſto. Erythini in cibo ſumpti ſiſtunt aluum.Dyſentericis medentur ranæ cum ſcilla decoctæ,ita vt paſtilli fiant:fel ſiue cor earum cum melle tritū,vt tradit Niceratus.Morbo regio ſalſamentum cum pipere, ita vt reliqua carne abſtineatur.Lieni medetur ſolea piſcis impoſitus: itē torpedo:item rhombus viuus:dein remittitur in mare. Scorpius marinus necatus in vino,veſicæ vitia & calculos ſanat.Lapis qui inuenitur in ſcorpionis marini cauda pondere oboli potus:

 enhydridis

enhydridis iecur:blenniorum cinis cum ruta. Inueniuntur & in banchi piscis capite ceu lapilli. Hi poti ex aqua calculosis præclarè medentur. Aiunt & vrticam marinam in vino potam prodesse:item pulmonem marinum decoctum in aqua. Oua sepiæ vrinã mouent, renúmque piruitas extrahunt. Rupta conuulsa cancri fluuiatiles triri in asinino lacte maximè sanant:echini verò cum spinis suis contusi in vino poti calculos. Modus singulis hemina:bibitur donec prosit:& aliâs in cibis ad hoc proficiunt. Purgarur vesica & pectinum cibo. Ex his mares alij donacas, alij aulos vocant : fœminas onychas. Vrinam mares mouent. Dulciores fœminæ sunt & vnicolores. Sepiæ quoque oua vrinã mouent, renes purgant. Enterocelæ lepus illinitur tritus cum melle. Iecur quoque aquatici colubri, itẽ hydri tritum potúmque calculosis prodest. Ischiadicos autem liberant salsamenta ex siluro infusa clystere, euacuata priùs aluo. Sedis attritus cinis è capite mugilũ mullorúmque. Comburuntur autẽ in fictili vase. Illini cum melle debent. Item capitis mænarum cinis ad rhagadas, & ad condylomata vtilis, sicut pelamidum salsarum capitum cinis, vel cybiorum cum melle. Torpedo apposita procidentis interanei morbum ibi coercet. Cancrorum fluuiatilium cinis ex olea & cera, rimas in eadem parre emendar; jrem & marini cancri polline. Panos salsamẽta coracini discutiunt:sciænæ interanea & squamæ combustæ:scorpio in vino decoctus, ita vt foueantur ex illo. At echinorum testæ conrusæ & ex aqua illitæ, incipientibus panis resistunt. Muricum vel purpurarum cinis vrroque modo, siue discutere opus sit incipientes, siue concoctos emitrere. Quidam ita componunt medicamenrũ, ceræ & thuris drachmas x x. spumæ argenti x l. cineris muricum x. olei veteris heminam. Prosunt per se salsamenta cocta. Cancri fluuiatiles triti verendorum pustulas discutiunt:cinis ex capite mænarum : item carnes decoctæ & impositæ. Similiter percæ salsæ è capite cinis melle addito. Pelamidum capitis cinis, aut squatinæ piscis cutis cõbusta. Hæc est, qua diximus lignum poliri:quia & è mari fabriles vsus exeunt. Prosunt & smarides illitæ : item muricum vel purpurarum testæ cinis cum melle : efficacius crematarum cũ carnibus suis. Carbunculos verendorum priuatim salsamenta cocta cum melle restinguunt. At testem, si descenderit, cochlearum spuma illini volunt. Vrinæ incontinentiam hippocampi tosti & in cibo sæpius sumpti emendant. Item ophidion pisciculus congro similis cum lilij radice. Pisciculi minuti, ex ventre eius qui deuorauerit exempti, & cremati, ita vt cinis eorum bibatur ex aqua. Iubent & cochleas Africanas cum sua carne cõburi, cinerémq; ex vino Signino dari. Podagris articularibúsque morbis vrile est oleum, in quo decocta est rana, & ipsius intestina , & rubetæ cinis cum adipe vetere. Quidam & hordei cinerem adiiciunt, trium generum æquo pondere. Iubenr & lepore marino recenri podagrã fricari. Fibrinis quoque pellibus calceari, maximè Pontici fibri. Item vituli marini:cuius & adeps prodest. Item & bryon, de quo diximus, lactucæ simile, rugosioribus folijs, sine caule. Narura est ei styptica. Impositum lenit impetus podagræ. Itẽ alga, de qua suprà dictum est:obseruarúrque in ea ne arida imponarur. Perniones emendat pulmo marinus, cancríque marini cinis ex oleo : item fluuiatiles triti, sícq; cinere & oleo subacti:& siluri adeps. Et in articulis morborum imperus sedant ranæ subinde recentes impositæ:quas quidam dissectas iubent imponi. Corpus auget ius mitulorum, & concharum. Comitiales, vt diximus, coagulum vituli marini bibunt cum lacte equino, asininóve, aut cũ Punici succo:quidam ex aceto mulso. Nec non aliqui per se pilulas deuoranr. Castoreum in aceti mulsi cyathis tribus ieiunis datur. His verò, qui sæpius corripiuntur, clystere infusum mirificè prodest. Castorei drachmæ duæ esse debebunt, mellis & olei sextarius, & aquæ ranrundem. Ad præsens verò correptis olfactu subuenit cum aceto. Datur & mustelæ marinæ iecur:item muris vel testudinum sanguis.

Ad febres omnium generum, & contra diuersas infirmitates.

CAP. X.

FEbrium circuitus tollit iecur delphini gustatũ ante accessiones. Hippocampi necantur in rosaceo, vt perunganrur ægri in frigidis febribus. Et ipsi adalliganrur ægris. Item ex asello pisce lapilli qui plena Luna inueniuntur in capite , alligantur in linteolo.

Pagri fluuiatilis longissimus dens capillo adalligatus,ita vt quinque diebus eum qui alligauerit,non cernat æger: ranæ verò in triuio decoctæ oleo abiectis carnibus,perunctos liberant quartanis.Sunt qui strangulatas,in oleo ipsas clàm adalligent,oleóq; eo perungant.Cor earum adalligatum frigora febrium minuit:& oleum,in quo intestina decocta sint.Maximè autem quartanis liberāt,ablatis vnguibus ranæ adalligatæ,& rubetæ.Iecur eius vel cor adalligatur in panno leucophæo.Cancri fluuiatiles triti in oleo & aqua,perunctis ante accessiones in febribus prosunt.Aliqui & piper addūt.Alij decoctos ad quartas in vino è balineo egressis bibere suadent in quartanis.Aliqui verò sinistrum oculum deuorari iubēt.Magi quoque oculis earum ante Solis ortum adalligatis ægro,ita vt cæcas dimittant in aquam,tertianas abigi promittunt.Eosdem oculos cum carnibus lusciniæ in pelle ceruina adalligatos,præstare vigiliam somno fugato tradunt.In lethargúmque vergentibus coagulo balænæ,aut vituli marini ad olfactum vtuntur. Aliqui sanguinem testudinum lethargicis illinunt. Tertianis mederi dicitur & spondylus per se adalligatus: quartanis cochleæ fluuiatiles in cibo recentes. Quidam ob id asseruant sale,vt dent tritas in potu. Strombi in aceto putrefacti,lethargicos excitant odore. Prosunt & cardiacis.Cachectis,quorum corpus maciē cōficitur,tetheæ vtiles sunt cum ruta ac melle.Hydropicis medetur adeps delphini liquatus, & cum vino potus. Grauitati saporis occurritur tactis naribus vnguento,aut odoribus,vel quoquo modo obturatis. Strombi quoq; carnes tritæ,& in mulsi tribus heminis pari modo aquæ,aut si febres sint,ex aqua mulsa datæ proficiunt. Item succus cancrorum fluuiatilium cum melle. Ranæ quoque aquaticæ in vino vetere & farre decoctæ, ac pro cibo sumptæ, ita vt bibatur ex eodem vase.Vel testudo decisis pedibus,capite, cauda,& intestinis exemptis, reliqua carne ita condita,vt citra fastidium sumi posit. Cancri fluuiatiles ex iure sumpti, & phthisicis prodesse traduntur.Adusta sanātur cancrī marini vel fluuiatilis cinere:& ea quæ feruenti aqua combusta sunt. Hæc curatio etiā pilos restituit cum cancrorum fluuiatilium cinere. Putántque vtendum cū cera & adipe vrsino. Prodest & febri ranarum fellis cinis. Ignes sacros restinguunt ranarum viuentium ventres impositi: pedibus posterioribus pronas adalligari iubent, vt crebriore anhelitu prosint. Vtuntur & silurorum capitum cinere,salsamentorum ex aceto.Pruritum scabiémque non hominum modò,sed & quadrupedum efficacissimè sedat iecur pastinacæ decoctum in oleo. Neruos vel præcisos purpurarum callum,quo se operiunt,tusum glutinat.Lethargicos coagulum vituli adiuuat in vino potum oboli pondere: item ichthyocolla. Tremulos iuuat castoreum,si ex oleo perungantur.Mullos in cibo inutiles neruis inuenio.Sanguinem fieri piscium cibo putant,sisti polypo tuso illitóque.De quo & hæc traduntur: muriā ipsum ex sese emittere,& ideo non debere addi in coquendo: secari harundine: ferro enim infici,vitiúmque trahere natura desinente.Ad sanguinem sistendum & ranarum illinunt cinerem,vel sanguinem inarefactum.Quidā ex ea rana,quam Græci calamiten vocant,quoniam inter harundines fruticésque viuat,minima omnium & viridissima,cinerē fieri iubent. Aliqui & nascentium ranarum in aqua,quibus adhuc cauda est,in calice nouo combustarum cinerem,si per nares fluat,iniiciendum. Diuersus hirudinum,quas sanguisugas vocant,ad extrahendum sanguinem vsus est.Quippe eadem ratio earum,quæ cucurbitarum medicinalium,ad corpora leuanda sanguine,spiramenta laxanda,iudicatur.Sed vitium,quòd admissæ semel desiderium faciunt circa eadē tempora anni semper eiusdem medicinæ. Multi podagris quoque admittendas censuere. Decidunt satietate,& pondere ipso sanguinis detractæ,aut sale aspersæ. Aliquando tamen affixa relinquunt capita,quæ causa vulnera insanabilia facit,& multos interimit,sicut Messalinum è Consularibus patriciis, cùm ad genua admisisset.Inuehunt virus remedio verso:maximéque rufæ ita formidantur. Ergo sugentia ora forficibus præcidunt: ac veluti siphonibus defluit sanguis: paulatímque morientium capita se contrahunt:nec relinquuntur. Natura earum aduersatur cimicibus,& suffitu necat eos. Fibrinarum pellium cum pice liquida combustarum cinis,narium profluuia sistit,succo porrī mollitus. Extrahunt tela corpori inhærentia se-

piarum teſtæ ex aqua, ſalſamentorum carnes, cancri fluuiatiles triti, ſiluri fluuiatilis, qui & alibi, quàm in Nilo naſcirur, carnes impoſitæ recentes ſiue ſalſæ. Eiuſdem cinis extrahit, & adeps: & cinis ſpinæ eius vicem ſpodij præber. Hulcera quæ ſerpunt, & quæ ex iis excreſcunt, ex capite mænarum cinis vel ſiluri coercet. Carcinomata percarum capita ſalſarum, efficacius ſi cineri earum miſceatur ſal, & cunila capitata, oleóque ſubiganrur. Cancri marini cinis vſti cum plumbo, carcinomata compeſcit. Ad hoc & fluuiatilis ſufficit cum melle lineáque lanugine. Aliqui malunt alumen mélque miſcere cineri. Phagedænæ ſiluro inueterato, & cum ſandaracha trito: cacoethe & nomæ & putreſcentia cybio vetere ſanantur. Vermes verò innati ranarũ felle tolluntur: fiſtulæ aperiuntur, ſiccantúrque ſalſamenris cum linteolo immiſſis. Intráque alterum diem callum omnem auferunt, & putreſcentia hulcerum, quæque ſerpunt, emplaſtri modo ſubacta & illita. Er ſalpe expurgat hulcera in linteolis concerptis. Item echinorum teſtæ cinis. Carbunculos coracinorum ſalſamenta illita diſcutiunt. Item mullorum ſalſamenti cinis. Quidam capire tantùm vtuntur cum melle, vel coracinorum carne. Muricum cinis cum oleo tumorem tollir: cicatrices fel ſcorpionis marini. Verrucas tollit glani iecur illitum: capitis mænarum cinis cum allio tritus, ad thymia crudis vtuntur: fel ſcorpionis marini rufi: ſmarides tritæ illitæ. Alex deferuefacta vnguium ſcabritiam, ciniſque è capite mænarum extenuat. Mulieribus lactis copiam facit glauciſcus è iure ſumprus, & ſmarides cum ptiſana ſumptæ, vel cum fœniculo decoctæ. Mammas ipſas muricum vel purpuræ teſtarum cinis cum melle efficaciter ſanat. Cancri fluuiatiles illiti vel mariru pilos in mamma, vel muricum carnes appoſitæ tollunr. Squatinæ illitæ creſcere mammas non patiunrur. Delphini adipe linamenta accenſa, excitant vuluæ ſtrangulatu oppreſſas. Item ſcombri in aceto putrefacti. Percarum vel mænarum capitis cinis admiſto ſale & cunila oleóque, vuluæ medetur: ſuffitione quoque ſecundas extrahit. Item vituli marini adeps inſtillatur igni naribus intermortuarum vuluæ vitio: & cum coagulo eiuſdem in vellere imponitur. Pulmonis marini cinis adalligatus, egregiè profluuia purgat. Echini viuentes tuſi & in vino dulci poti. Siſtunt & cancri fluuiatiles triti in vino potíque. Irem ſiluri ſuffitu, præcipuè Africi, faciliores partus fieri dicuntur. Cancri ex aqua poti profluuia ſiſtere: ex hyſſopo purgare. Et ſi partus ſtranguletur, ſimiliter poti auxiliantur. Eoſdem recentes vel aridos bibunt ad partus continendos. Hippocrates ad purgationes mortuóſque partus vtitur illis, cum quinis lapathi radicibus, cum ruta & fuligine rritis, & in mulſo datis potui. Item in iure cocti cum lapatho & apio, menſtruas purgationes expediunt: lactíſq; vbertatem faciunt. Item in febri quæ ſit cum capitis doloribus & oculorum palpitatione, mulieribus in vino auſtero poti prodeſſe dicuntur. Caſtoreum ex mulſo potum purgationibus prodeſt: contráque vuluam olfactum cum aceto & pice, aut ſubditum paſtillis. Ad ſecundas etiam vti eodem prodeſt cum panace in i i i i. cyathis vini: & à frigore laborantibus ternis obolis. Sed ſi caſtoreum fibrúmve ſupergrediarur grauida, abortum facere dicitur, & periclitari partus, ſi ſuperferatur. Mirum & quod de torpedine inuenio: ſi capiatur, cùm Luna in Libra fuerit, triduóque aſſeruerur ſub dio, faciles partus facere poſteà, quoties inferatur. Adiuuare & paſtinacæ radius adalligarus vmbilico æſtimatur, ſi viuẽti ablatus ſit, ipsáque denuo in mare dimiſſa. Inuenio apud quoſdam oſtracium vocari, quod aliqui onychem vocant: hoc ſuffitum vuluæ pœnis mirè reſiſtere. Odorem eſſe caſtorei, meliúſque cum eo vſtum proficere. Vetera quoque hulcera & cacoethe eiuſdem cinere ſanari. Nam carbunculos & carcinomata in mulierum parte præſentiſſimo remedio ſanari tradunt cancro fœmina, cum ſalis flore contuſo poſt plenam Lunam, & ex aqua illito. Pſilothrum eſt thynni ſanguis, fel, iecur, ſiue recentia, ſiue ſeruata. Iecur etiam tritum, mixtáque cedria plumbea pyxide aſſeruatum. Ita pueros mangonizauit Salpe obſtetrix. Eadem vis eſt pulmonis marini: leporis marini: ſanguine & felle: vel ſi in oleo lepus hic necetur. Cancri ſcolopendræ marini cinis cum oleo: vrtica marina trita ex aceto ſcillite: torpedinis cerebrum cũ alumine illitum x v i. Luna. Ranæ paruæ, quam in oculorum curatione deſcripſimus, ſanies efficaciſſimè pſilothrum

eſt, ſi

est,si recens illinatur:& ipsa arefacta ac tusa, mox decocta tribus heminis ad tertias, vel in oleo decocta æreis vasis.Eâdem mensura alij ex quindecim ranis conficiunt psilothrũ, sicut in oculis diximus.Sanguisugæ quoq; tostæ in vase fictili, & ex aceto illitæ, eundem contra pilos habent effectum.Et suffitus vrentium eas necat cimices inuectas. Castoreo quoque cum melle pro psilothro vsi pluribus diebus reperiuntur. In omni autem psilothro vellendi priùs sunt pili. Infantium gingiuis dentitionibúsque multum confert delphini cum melle dentium cinis,& si ipso dente gingiuæ rangantur. Adalligatúsque idem pauores repentinos tollit.Idem effectus & caniculæ dentis. Hulcera verò, quæ in auribus,aut vlla corporis parte fiant,cancrorum fluuiatilium succus cum farina hordeacea sanat.Et ad reliquos morbos triti in oleo perunctis prosunt.Siriasisque infantium spongia frigida crebrò humefacta, rana inuersa adalligata efficacissimè sanat, quam aridam inueniri affirmant.Mullus in vino necatus,vel piscis rubellio, vel anguillæ duæ, item vua marina in vino putrefacta, iis qui inde biberint, tædium vini affert. Venerem inhibet echeneis & hippopotami frontis è sinistra parte pellis in linteolo adalligata,félve torpedinis viuæ genitalibus illitum. Concitant cochlearum fluuiatilium carnes sale adseruatæ,& in potu ex vino datæ:erythini in cibo sumpti: iecur ranæ diopetis vel calamitæ in pellicula gruis alligatum, vel dens crocodili maxillaris annexus brachio, vel hippocampus,vel nerui rubetæ dextro lacerto adalligati.Amorem finit in pecoris recenti corio rubeta alligata. Equorum scabiem ranæ decoctæ in aqua extenuant, donec illiniri possit. Aiúntque ita curatos non repeti posteá. Et Salpe negat canes latrare,quibus in offa rana viua data sit. Inter aquatilia dici debet & calamochnus,Latinè adarca appellata. Nascitur circa harundines tenues è spuma aquæ dulcis ac marinæ, vbi se miscent. Vim habet causticam: ideo acopis additur contra perfrictionum vitia. Tollit & mulierum lentigines in facie. Et calami simul dici debent. Phragmitis radix recens tusa luxatis medetur, & spinæ doloribus ex aceto illita. Cyprij verò, qui & donax vocatur, cortex alopeciis medetur vstus, & hulceribus veteratis: folia extrahendis quæ infixa sint corpori, & igni sacro. Paniculæ flos si aures intrauerit, exurdat. Sepiæ atramento tanta vis est, vt in lucerna addito Aethiopas videri ablato priore lumine, Anaxilaus tradat. Rubeta decocta, & in aqua potu data, suum morbis medetur: vel cuiuscunque ranæ cinis. Pulmone marino si confricetur lignum, ardere videtur, adeò vt baculum ita præluceat.

Animalium omnium in mari viuentium, centum septuaginta sex genera esse. CAP. XI.

PEracta aquatilium dote,non alienum videtur indicare per tot maria,tam vasta,& tot millibus passuum terræ infusa,extráque circundata mensura penè ipsius mundi, quæ intelligantur animalia centum septuaginta sex omnino generum esse,eáque nominatim complecti: quod in terrestribus volucribúsque fieri non quit. Neque enim omnis Indiæ Aethiopiæque aut Scythiæ desertorúmve nouimus feras aut volucres, cum hominum ipsorum multo plurimæ sint differentiæ, quas inuenire potuimus.Accedat his Taprobane,insulæque aliæ Oceani fabulosè narratæ.Profectò conueniet,non posse omnia genera in contemplationem vniuersam vocari.At hercule in tanto mari Oceano quæcunq; nascuntur,certa sunt,notioráque,quod miremur,quæ profundo natura mersit.Vt à belluis ordiamur, arbores,physeteres,balænæ,pristes,Tritones, Nereides, elephanti, homines qui marini vocãtur, rotæ,orcæ,arietes,musculi,& alij piscium forma arietes,delphini,celebrésque Homero viruli. Luxuriæ verò testudines, & Medicis fibri, quorum è genere lutras nusquam mari accepimus mergi, tantùm marina dicentes. Iam caniculæ, dromones, cornutæ,gladij,serræ:communésque mari,terræ,amni, hippopotami, crocodili: & amni tantum ac mari,thynni,thynnides,siluri,coracini, percæ. Peculiaris autem maris acipenser,aurata,asellus,acarne,aphya,alopecias,anguilla, araneus, box, batis, banchus, batrachus, belone, quos aculeatos vocamus,balanus,coruus, cytharus. Chromborum genera, cyprinus, chalcis, cobio. Callarias asellorum generis, ni minor esset.

Colias ſiue parianus,ſiue ſaxitanus à patria Bætica,lacertorum minima: ab iis Mæotici: cybiũ.Ita vocatur conciſa pelamis,quæ poſt x L dies à Ponto in Mæotim reuertitur. Cordyla,& hæc pelamis puſilla,cùm in Pontũ è Mæotide exit,hoc nomen habet: cantharus, callionymus, ſiue vranoſcopus,cinædi ſoli piſcium lutei:cnide,quam nos vrticam vocamus.Cancrorum genera,chamætrachea,chamæleos chamæpelorides generis varietate diſtantes & rotunditate,chamæglycymerides,quæ ſunt maiores,quàm pelorides, colycia ſiue corophya.Concharum genera,inter quæ & margaritiferæ:cochleæ,quarum generis pentadactyles,melicembales,echinophoræ dicũtur quibus cantãt.Extra has ſunt rotũdæ in oleario vſu cochleæ,cucumis, cynopus,cãmarus,cynoſdexia,draco.Quidã aliud volũt eſſe dracunculum.Eſt autem gracculo ſimilis.Aculeos in branchiis habet ad caudam ſpectantes.Sic & ſcorpio lædit,dum manu tollitur:erythinus,echeneis,echinus.Elephanti locuſtarum generis nigri,pedibus quaternis,biſulcis:prætereà brachia duo binis articulis, ſinguliſque forficulis denticulatis.Faber ſiue zeus,glauciſci,glanis,gonger,gerres, galeos, garus,hippus,hippuros,hirundo,halipleumon, hippocampos,hepar,helacathenes. Sunt lacertorum genera,loligo volitans,locuſtæ,lucernæ,liparis,lamyrus,lepus,leones, quorũ brachia cancris ſimilia ſunt,reliqua pars locuſtæ:mullus,merula inter ſaxatiles laudata, mugil,melanurus,mæna,meryx,muræna,mys,mitulus,myſcus,murex,oculata,ophidion, oſtrea,otia,orcynus.Hic eſt pelamidum generis maximus,neque redit in Mæotin,ſimilis tritoni,vetuſtate melior.Orbis,orthragoriſcus,phager,phycis ſaxatilium,pelamis:earum generis maxima apolectus vocatur,durior tritone:phorcus,phitharus, paſſer, paſtinaca. Polyporum genera:pectines maximi & nigerrimi æſtate,laudariſſimi Mitylenis, Tyndaride,Salonis,Altini,Antij,in inſula Alexandriæ in Aegypto pectũculi,purpuræ,percides, pinna,pinnotheræ,rhina,quem ſquatum vocamus. Rhombus, ſcarus principalis hodie. Solea,ſargus,ſcylla,ſarda.Ita vocatur pelamis longa,ex Oceano veniens.Scomber, ſalpa, ſparus,ſcorpæna,ſcorpios,ſciadeus,ſciæna,ſcolopendra,ſmyrus,ſcepini,ſtrombus, ſolen, ſiue aulos,ſiue donax,ſiue onyx,ſiue dactylus,ſpondylus,ſmarides,ſtella,ſpongia. Turdus inter ſaxatiles nobilis.Tomus thurianus,quem alij xiphiam vocant.Theſſa,torpedo, tethea.Triton pelamidũ generis magni:ex eo vrææ cybia fiunt.Vrenæ,vua,xiphiæ.His adiiciemus apud Ouidium poſita nomina,quæ apud neminem alium reperiuntur:ſed fortaſſis in Ponto naſcuntur,vbi id volumen ſupremis ſuis temporibus inchoauit: Bopgyrum in ſcopulis viuentem,orphum rubentem,rhacinúmque pullum,pictas mormyras,aureíq; coloris chryſon.Prętereà paruum teragum,& placentem cauda labrum:epodas lati generis.Præter hæc inſignia piſcium tradit channem ex ſeipſa concipere,glaucũ æſtate nunquàm apparere,pompilum qui ſemper comitetur nauigiorum curſus,chromin qui nidificet in aquis.Helopem quoque dicit eſſe noſtris incognitum vndis:ex quo apparet falli eos,qui eundem acipenſerem exiſtimauerunt.Helopi palmam ſaporis inter piſces multi dedere.Sunt prætereà à nullo autore nominati,ſudis Latinè appellata, à Græcis ſphyræna roſtro ſimilis nomine,magnitudine inter ampliſſimos,rarus,ſed tamen non degener. Appellantur & pernæ concharum generis,circa Pontias inſulas frequentiſſimæ.Stant velut ſuillo crure longo in harena defixæ,hiantéſque,quà limpitudo eſt, pedali non minus ſpatio,cibum venantur.Dentes in circuitu marginum habent pectinatim ſpiſſatos. Intus pro ſpondylo grandis caro eſt.Et hyænam piſcem vidi in Aenaria inſula captum, caput exerentem.Præter hæc purgamenta aliqua relatu indigna,& algis potiùs annumeranda, quàm animalibus.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXXIII.

Metallorum naturæ.

PROOEMIVM.

METALLA nunc, ipsæque opes, & rerum pretia dicentur, tellurem intus inquirente cura multiplici modo: quippe alibi diuitiis foditur, quærente vita aurum, argentum, electrum, æs: alibi deliciis gemmas, & parietum digitorúmque pigmenta: alibi temeritati ferrum, auro etiam gratius inter bella cædésque. Persequimur omnes eius fibras, viuimúsque super excauatam, mirantes dehiscere aliquando, aut intremiscere illam, ceu verò non hoc etiam indignatione sacræ parentis exprimi possit. Imus in viscera eius, & in sede Manium opes quærimus, tanquam parum benigna fertilísque, quaquà calcatur. Inter hæc minimum remediorum gratia scrutamur. Quoto enim cuique fodiendi causa medicina est? Quanquàm & hæc summa sui parte tribuit, vt minimè parca, facilísq; in omnibus quæ prosunt. Illa nos premunt, illa nos ad inferos agunt, quæ occultauit atque demersit, illa quæ non nascuntur: vt repentè mens ad inane euolans reputet, quæ deinde futura sit finis, seculis omnibus exhauriendi eam, quousque penetret auaritia. Quàm innocens, quàm beata, imò verò & delicata esset vita, si nihil aliud, quàm supra terras, concupisceret, breuitérque nisi quod secum est? Eruitur aurum & chrysocolla iuxtà, vt pretiosior videatur nomen ex auro custodiens. Parum enim erat vnam vitæ inuenisse pestem, nisi in pretio esset auri etiam sanies. Quærebat argentum auaritia: boni consuluit interim inuenisse minium, rubentísque terræ excogitauit vsum. Heu prodigiosa ingenia, quot modis auximus pretia rerum? Accessit ars picturæ, & aurum argentúmque cælando carius fecimus. Didicit homo naturam prouocare. Auxere & artem vitiorum irritamenta. In poculis libidines cælare iuuit, ac per obscœnitates bibere. Abiecta deinde sunt hæc, & sordere cœpere: & auri argentíque nimium fuit. Murrhina & crystallina ex eadem terra effodimus, quibus pretium faceret ipsa fragilitas. Hoc argumentum opum, hæc vera luxuriæ gloria existimata est, habere quod posset statim totum perire. Nec hoc fuit satis, turba gemmarum potamus, & smaragdis teximus calices: ac temulentiæ causa tenere Indiam iuuat: & aurum iam accessio est.

Quæ prima commendatio metallorum auri, & de origine anulorum aureorum, & modo auri apud antiquos, & equestri ordine, & de iure anulorum aureorum.

CAP. I.

VTinámq; posset è vita in totum abdicari aurum, sacra, fames, vt celeberrimi autores dixere, proscissum conuiciis ab optimis quibusque, & ad perniciem vitæ repertum: quantum feliciore æuo, cùm res ipsæ permutabantur inter se, sicut & Troianis temporibus factitatum, Homero credi conuenit. Ita enim (vt opinor) commercia victus gratia inuenta. Alios coriis boum, alios ferro captiuísque rebus emptitasse tradit: quanquàm & ipse miratus aurum, æstimationes rerum ita fecit, vt centum boum arma aurea permu

permutasse Glaucum diceret cum Diomedis armis nouem boum. Ex qua consuetudine mulcta legum antiquarum pecore constat, etiam Romæ. Pessimum vitæ scelus fecit, qui anulum primus induit digitis. Nec hoc quis fecerit traditur. Nam de Prometheo omnia fabulosa arbitror, quanquam illi quoque ferreum anulum dederit antiquitas: vinculúmque id, non gestamen intelligi voluerit. Midæ quidem anulum, quo circumacto habentem nemo cerneret, quis non etiam fabulosiorem fateatur? manus & prorsus sinistræ maximam autoritatem conciliauere auro, non quidem Romanæ, quorum more ferreum id erat & bellicæ virtutis insigne. De regibus Romanis non facilè dixerim. Nullum habet Romuli in Capitolio statua, nec præter Numæ Seruiique Tullij alia, ac ne L. quidem Bruti. Hoc in Tarquiniis maximè miror, quorum è Græcia fuit origo, vnde hic anulorum vsus venit, quanquam etiam nunc Lacedæmone ferreo vtantur. Sed à Prisco Tarquinio omnium primo filium, cùm in prætextæ annis occidisset hostem, bulla aurea donatum constat: vnde mos bullæ durauit, vt eorum qui equo meruissent filij, insigne id haberét, cæteri lorum. Et ideo miror Tarquinij eius statuam sine anulo esse. Quanquam & de nomine ipso ambigi video: Græci à digitis appellauere: apud nos prisci vngulum vocabant, posteà & Græci & nostri symbolum. Longo certè tempore, ne Senatum quidem Romanum habuisse aureos, manifestum est. Siquidem his tantùm qui legati ad exteras gentes ituri essent, anuli publicè dabantur, credo quoniam ita exterorum honoratissimi intelligebantur. Neque aliis vti mos fuit, quàm qui ex ea causa publicè accepissent: vulgóque sic triumphabant. Et cùm corona ex auro Hetrusca sustineretur à tergo, anulus tamen in digito ferreus erat, æquè triumphantis, & serui fortasse coronam sustinentis. Sic triumphauit de Iugurtha C. Marius: aureúmque non ante tertium Consulatum sumpsisse traditur. Hi quoque, qui ob legationem acceperant aureos, in publico tantùm vtebantur eis: intra domos verò ferreis. Quo argumento etiam nunc sponsæ annulus ferreus mittitur, isque sine gemma. Nec Iliacis temporibus vllos fuisse anulos video: nusquam certè Homerus dicit, cùm & codicillos missitatos epistolarum gratia indicet, & conditas arcis vestes, ac vasa aurea argenteáque, & ea colligata nodi, non anuli, nota. Sortiri quoque contra prouocationem duces non anulis tradit. Fabricam etiam Deûm fibulas, & alia muliebris cultus, sicut inaures, in primordio factitasse, sine mentione anulorum. Et quisquis primus instituit, cunctanter id fecit, læuísque manibus ac latentibus induit, cùm si honos securus fuisset, dextra fuerit ostentandus. Quòd si impedimentum potuit in eo aliquod intelligi etiam consertoris vsu, argumẽtum est, maius in læua fuisse, qua scutum capitur. Est quidem apud eundem Homerum virorum crinibus aurum implexum: ideo nescio an prior vsus à fœminis cœperit. Romæ quidem non fuit aurum, nisi admodum exiguum, longo tempore. Certè cùm à Gallis capta vrbe pax emeretur, non plus quàm mille pondo effici potuere. Nec ignoro duo millia pondo auri perisse, Pompeij tertio Consulatu, è Capitolini Iouis solio, à Camillo ibi condita, & ideo à plerisque existimari duo millia pondo collata. Sed quod accessit, Gallorum præda fuit, detractúmque ab his in parte captæ vrbis delubris. Gallos autem cum auro pugnare solitos, Torquatus indicio est. Apparet ergo Gallorum templorúmque tantundem, nec amplius fuisse: quod quidem in augurio intellectum est, cùm Capitolinus duplum reddidisset. Illud quoque obiter indicari conuenit, quoniam de anulis sermonem repetimus, æditimum custodiæ eius comprehensum, fracta in ore anuli gemma, statim expirasse, & indicium ita extinctum. Ergo vt maximè duo tantum millia pondo, cùm capta est Roma anno trecentesimo lxiiii. fuere, cùm iam capitum liberorum censa essent clii. millia quingenti lxxx. In eadem post annos cccvii. quod ex Capitolinæ ædis incendio cæterísque omnibus delubris C. Marius filius Præneste detulerat, tredecim millia pondo: quæ sub eo titulo in triumpho transtulit Sylla, & argenti vii. millia. Idem ex reliqua omni victoria pridie transtulerat auri pondo xv. millia, argenti pondo centum & quindecim millia. Frequentior autem vsus anulorum non ante Cn. Flauium Annij filium deprehenditur. Hic nanque publicatis diebus fastis, quos populus à

paucis

paucis principum quotidie petebat,tantam gratiam plebis adeptus est, alioquin libertino patre genitus,& ipse Appij Cæci scriba,cuius hortatu exceperat eos dies, consultando assiduè sagaci ingenio,promulgaueràtque,vt Aedilis curulis crearetur cum Q. Anicio Prænestino,qui paucis antè annis hostis fuisset,præteritis C.Petilio & Domitio, quorum patres Consules fuerant. Additum Flauio, vt simul & Tribunus plebis esset. Quo facto tanta Senatus indignatione exarsit, vt anulos ab eo abiectos fuisse,in antiquissimis reperiatur Annalibus.Fallit plerósque,qui tum & equestrem ordinem id fecisse arbitrantur.Est enim adiectum hoc quoque:sed & phalera posita, propter quæ nomen Equitum adiectum est.Anulos quoq; depositos à nobilitate, in Annales relatum est,non à Senatu vniuerso.Hoc actum P.Sempronio Longo,L.Sulpitio c o s s. Flauius vouit ædem Concordiæ,si populo reconciliasset ordines.Et cùm ad id pecunia publica non decerneretur, ex mulctatitia fœneratoribus condemnatis ædiculam æream fecit in Græcostasi, quę tunc supra comitium erat.Inciditq; in tabella ærea eam ædem c.quatuor annis post Capitolinam dedicatam.Ita c c c c x l v i i i. à condita vrbe gestum est: & primum anulorum vestigium extat. Promiscui autem vsus alterum secundo Punico bello: neque enim aliter potuissent trimodia illa anulorum Carthaginem ab Annibale mitti. Inter Cepionem quoque & Drusum ex anulo in auctione vænali, inimicitiæ cœpere: vnde origo socialis belli,& exitia rerum.Ne tum quidem omnes Senatores habuerunt: vtpote cùm memoria auorum multi Prætura quoque functi, in ferro consenuerint: sicut Calphurnium & Manilium,qui legatus C.Marij fuerat Iugurthino bello,Fenestella tradit:& multi L. Fusidium illum, ad quem Scaurus de vita sua scripsit: in Quintiorum verò familia aurum ne fœminas quidem habere mos fuerit: nullósque omnino anulos maior pars gentium hominúmque,etiam qui sub imperio nostro degût,hodiéque habeat.Non signat Oriens aut Aegyptus etiam nunc,literis contenta solis.Multis hoc modis, vt cætera omnia, luxuria variauit,gemmas addendo exquisiti fulgoris, censúque opimo digitos onerando, sicut dicemus in gemmarum volumine: mox & effigies varias cælando,vt alibi ars, alibi materia esset in pretio. Alias deinde gemmas violari nefas putauit: ac ne quis signandi causam in anulis esse intelligeret,solidas induit. Quasdam verò neque ab ea parte quæ digito occultatur, auro clusit, aurúmque millibus lapillorum vilius fecit. Contrà verò multi nullas admittunt gemmas,auróque ipso signant:id Claudij Cæsaris principatu repertum.Necnon & seruitia iam ferrum auro cingunt: alia per sese mero auro decorant: cuius licentiæ origo nomine ipso in Samothrace id institutum declarat. Singulis primò digitis geri mos fuerat,qui sunt minimis proximi:sic in Numæ & Seruij Tullij statuis videmus.Posteà pollici proximo induêre,etiam Deorum simulacris: dein iuuit & minimo dare. Galliæ Britanniæque in medio dicuntur vsæ. Hic nunc solus excipitur: cæteri omnes onerantur,atque etiam priuatim articuli minoribus aliis. Sût qui tres vni minimo congerant:alij verò & huic vnum tantùm,quo signantem signent.Côditus ille, vt res rara,& iniuria vsus indigna,velut è sacrario promitur:& vnum in minimo digito habuisse, prętiosioris in recondito supellectilis ostentatio est. Iam alij pondera eorum ostentant. Aliis plures quàm vnum, gestare labor est. Alij bracteas infarcire leuiore materia propter casum tutius gemmarum solicitudini putant. Alij sub gemmis venena cludunt, sicut Demosthenes summus oratorum Græciæ,anulósque mortis gratia habent. Denique vt plurimùm opum scelera anulis fiunt.Quæ fuit illa priscorum vita, qualis innocentia, in qua nihil signabatur? At nunc cibi quoque ac potus anulo vindicãtur à rapina. Hoc profecere mancipiorum legiones, & in domo turba externa, ac seruorum quoque causa nomenclator adhibendus. Aliter apud antiquos, singuli Marcipores Luciporésve dominorum gentiles, omnem victum in promiscuo habebant: nec vlla domi custodia à domesticis opus erat. Nunc rapiendæ comparantur epulæ, paritérque qui rapiant eas, & claues quoque ipsas signasse non est satis: grauatis somno aut morientibus anuli detrahuntur: maiórque vitæ ratio circa hoc instrumentum esse cœpit, incertum à quo tempore. Videmur tamen posse in externis autoritatem eius rei intel

intelligere circa Polycratem Sami tyrãnum,cui dilectus ille anulus in mare abiectus, capto relatus est pisce,ipso circiter c c x x x.annũ vrbis nostræ interfecto. Celebratior quidem vsus cũ fœnore cœpisse debet:argumento est consuetudo vulgi, ad spõsiones etiamnum anulo exiliente,tracta ab eo tempore,quo nondum erat arrha velocior:vt planè affirmare possimus, nummos antè apud nos,mox cœpisse anulos. De nummis paulò pòst dicetur. Anuli distinxere alterum ordinem à plebe,vt semel cœperant esse celebres, sicut tunica ab anulis Senatum tantum:quanquam & hoc serò:vulgóque purpura latiore tunicæ vsos inuenimus etiam præcones,sicut patrem L.Aelij Stilonis,Præconini ob id cognominati. Sed anuli planè medium ordinem,tertiúmq; plebi & patribus inseruere: ac quod anteà militares equi nomen dederant, hoc nunc pecuniæ iudices tribuunt. Nec pridem id factum:Diuo Augusto decurias ordinante,maior pars iudicũ in ferreo anulo fuit : iiq; non equites,sed iudices vocabantur. Equitum nomen subsistebat in turmis equorum publicorum. Iudicum quoque non nisi quatuor decuriæ fuere primò: vixque singula millia in decuriis inuenta sunt,nondum prouinciis ad hoc munus admissis:seruatúmque in hodiernum est,ne quis è nouis ciuibus in iis iudicaret.

De decuriis iudicum,& quoties nomina equestris ordinis immutata , & donis militaribus, & quando primùm corona aurea.

CAP. II.

Decuriæ quoque ipsæ pluribus discretæ nominibus fuere,Tribunorum æris , & Selectorum,& Iudicum. Præter hos etiamnum Nongenti vocabantur ex omnibus selecti,ad custodiendas cistas suffragiorum in comitiis. Et diuisus hic quoque ordo erat superba vsurpatione nominum,cùm alius se Nongentum , alius Selectum,alius Tribunum appellaret. Tiberij demum principatus nono anno in vnitatem venit equester ordo:anulorúmque autoritati forma constituta est , C. Asinio Pollione,C. Antistio Vetere c o s s. anno vrbis conditæ d c c l x x v. quod miremur , futili penè de causa , cùm C. Sulpitius Galba,dum iuuenalem famam apud principem popinarũ pœnis aucupatur,questus esset in Senatu,vulgò institores eius culpæ defendi anulis. Hac de causa constitutum,ne cui ius id esset,nisi cui ingenuo ipsi,patri auóque paterno sestertia c c c c. census fuisset , & lege Iulia theatrali in x i i i i.ordinibus sedendi. Posteà gregatim insigne id appeti cœptum. Propterque hæc discrimina Caius princeps decuriam quintam adiecit:tantúmq; natum est fastus,vt quæ sub diuo Augusto impleri non potuerant decuriæ,non capiant eum ordinem , passímque ad ornamenta ea etiam seruitute liberati transiliant:quod anteà nunquàm erat factum,quoniam in ferreo anulo equites iudicésque intelligebantur:adeóque promiscuũ id esse cœpit , vt apud Claudium Cæsarem in Censura eius vnus ex equitibus Flauius Proculus c c c c. ex ea causa reos postularet. Ita dum separatur ordo ab ingenuis, communicatus est cum seruitiis. Iudicum autem appellatione separari eum ordinem, primi omniũ instituere Gracchi discordi popularitate in contumeliam Senatus,mox ea debellata , autoritas nominis vario seditionum euentu circa publicanos substitit:& aliquandiu tertiæ vires publicani fuere. M.Cicero demum stabiliuit equestre nomen in Cõsulatu suo,ei Senatum concilians,ex eo se ordine profectum esse celebrans,eiusque vires peculiari popularitate quærens. Ab illo tempore planè hoc tertium corpus in republica factum est,cœpitque adiici Senatui populóque Romano & equester ordo. Qua de causa & nunc post populum scribitur,quia nouissimè cœptus est adiici. Quinetiam ipsum equitũ nomen sæpe variatum est,in his quoque qui ad equitatum trahebantur. Celeres sub Romulo regibúsq; appellati sunt:deinde flexumines : posteà trossuli,cùm oppidum in Thuscis citra Volsinios passuum i x.M. sine vllo peditum adiumento cepissent eius vocabuli: idque durauit vltra C.Gracchum. Iunius certè,qui ab amicitia eius Gracchanus appellatus est,scriptum reliquit his verbis : Quod ad equestrem ordinem attinet,anteà trossulos vocabant , nunc equites vocant ; ideo quia non intelligunt trossulos nomen quid valeat, multos pudet eo nomine appellari : & causam,quæ suprà indicata est, exponit : inuitósq; etiamnum tamen trossulos vocari. Sunt adhuc aliquæ nõ omittendæ in auro differentiæ.

Auxilia

Auxiliares quippe & externos torquibus aureis donauere, at ciues non nisi argenteis. Prætereà armillas ciuibus dedere, quas non habent externi. Iidem (quod magis miremur) coronas ex auro dedere ciuibus. Quis primus donatus sit ea, non inueni, sed quis primû donauerit à L. Pisone traditur. A. Posthumius Dictator apud lacum Regillum castris Latinorum expugnatis, ei cuius maximè opera capta essent, hanc coronam ex præda dedit. Item L. Lentulus c o s. Serg. Cornelio Merendæ, Samnitum oppido capto. Sed quinque librarum corona Piso Frugi filium ex priuata pecunia donauit: eámque coronam testamento reipublicæ legauit.

De reliquo vsu auri in viris & mulieribus, & de nummo aureo: & quando primum signatum est æs, argentum, & aurû, & antequàm signaretur qui mos in ære, & quæ maxima pecunia primo censu, & quoties & quibus temporibus autoritas auri. C A P. I I I.

Deorum verò honori in sacris nihil aliud excogitatum est, quàm vt auratis cornibus hostiæ, maiores duntaxat, immolarentur. Sed in militia quoque in tantum adoleuit hæc luxuria, vt M. Bruti in Philippicis campis epistolæ reperiantur frementes, fibulas tribunitias ex auro geri. At Hercules idem tu Brute mulierum pedibus aurum gestari tacuisti: cuius sceleris nos coarguimus illum primum, qui auro dignitatem per anulos fecit, vt habeant in lacertis iampridem & viri, quod è Dardanis venit, itaque & Dardanium vocabatur. Viriæ Celticæ dicuntur: viriles Celtibericæ. Habeant fœminæ in armillis digitísque totis, collo, auribus, spiris: discurrant catenæ circa latera, & inserta margaritarû pondera è collo dominarum auro pendeant, vt in somno quoque vnionum conscientia adsit: etiámne pedibus induitur, atque inter stolam plebémque hunc medium fœminarum equestrem ordinem facit? Honestius viri pedagogiis id damus: balineásque diues puerorum forma conuertit. Iam verò etiam Harpocratem, statuásque Aegyptiorum numinum, in digitis viri quoque portare incipiunt. Fuit & alia Claudij principatu differentia, in solis his, quibus admissionem liberti eius dedissent imaginê Principis in anulo ex auro gerendi, magna criminum occasione: quæ omnia salutaris exortus Vespasiani Principis aboleuit, æqualiter publicando Principem. De anulis aureis eorúmque vsu hactenus dictum sit. Proximum scelus fecit, qui primus ex auro denarium signauit: quod & ipsum latet autore incerto. Populus Romanus ne argento quidem signato ante Pyrrhû regem deuictum vsus est. Libralis, vnde etiam nunc libella dicitur, & dipondius appendebatur assis. Quare æris grauis pœna dicta. Et adhuc expensa in rationibus dicuntur: item impendia & dependere. Quin & militum stipendiorum, hoc est stipis ponderandæ pensatores, libripendes dicuntur: qua consuetudine in his emptionibus quæ mancipij sunt, etiam nunc libra interponitur. Seruius rex primus signauit æs. Anteà rudi vsos Romæ Remeus tradit. Signatum est nota pecudum: vnde & pecunia appellata. Maximus census c x. M. assium fuit illo rege: & ideo hæc prima classis. Argentum signatum est anno vrbis d. l x x x v. Q. Fabio c o s. quinque annis ante primum bellum Punicum. Et placuit denarius pro x. libris æris, quinarius pro quinque, sestertium pro dipondio ac semisse. Libræ autem pondus æris imminutum bello Punico primo, cùm impensis resp. non sufficeret, constitutúmque vt asses sextantario pondere ferirentur. Ita quinque partes factæ lucri, dissolutúmque æs alienum. Nota æris fuit ex altera parte Ianus geminus, ex altera rostrum nauis: in triente verò & quadrante rates. Quadrans anteà triuncis vocatus à i i i. vnciis. Posteà Annibale vrgente, Q. Fabio Maximo Dictatore, asses vnciales facti: placuítque denarium x v i. assibus permutari, quinarium octonis, sestertium quaternis. Ita resp. dimidium lucrata est. In militari tamen stipendio semper denarius pro x. assibus datus. Nota argenti fuere bigæ atq; quadrigæ: & inde bigati quadrigatíque dicti. Mox lege Papyria semunciales asses facti. Liuius Drusus in Tribunatu plebis octauam partem æris argento miscuit. Qui nûc Victoriatus appellatur, lege Clodia percussus est. Anteà enim hic nummus ex Illirico aduectus, mercis loco habebatur. Est autem signatus Victoria, & inde nomen. Aureus nummus post annum l x i i. percussus est, quàm argent

genteus, ita vt scrupulum valeret sestertiis vicenis, quod efficit in libras ratione sestertiorum, qui tūc erant, sestertios d c c c c. ∴ Post hæc placuit x l. M. signari ex auri libris, paulatímque principes imminuere pondus: minutissimus verò ad x l v. M. Sed à nummo prima est origo auaritiæ excogitata, fœnore quæstuosa segnitia. Hæc paulatim exarsit rabie quadam, non iam auaritia, sed fames auri: vtpote cùm Septimuleius C. Gracchi familiaris auro repensum caput eius excisum ad Opimium tulerit, plumbóque in os addito parricidio suo rempublicam etiam circunscripserit: nec iam Quiritium aliquo, sed vniuerso nomine Romano infami, rex Mithridates Aquilio duci capto aurū in os infudit: hæc parit habendi cupido. Pudet intuentem tantùm nomina ista, quæ subinde noua Græco sermone excogitantur, expresso argenteis vasis auro, aut incluso, quibus deliciis væneunt tam aurea quàm aurata, cùm sciamus interdixisse castris suis Spartacum, ne quis aurum haberet aut argentum. Tanto fuit plus animi fugitiuis nostris. Messala Orator prodidit, Antonium Triumuirum aureis vsum in omnibus obscœnis desideriis, pudendo crimine etiam Cleopatræ. Summæ apud exteros licentiæ fuerat, poculo aureo puluino subdito, Philippum regem dormire solitum: Agnonem Teium Alexandri Magni præfectum aureis clauis suffigere crepidas. Antonius in contumeliam naturæ vilitatem auro fecit, opus proscriptione dignum. Sed præter alia equidem miror populum Romanum victis gentibus in tributo semper argentum imperitasse, non aurum: sicut Carthagini cum Annibale victæ argenti pondo annua in quinquaginta annos, nihil auri. Nec potest videri penuria mundi id venisse. Nam Midas & Crœsus in infinitum possederant. Iam Cyrus deuicta Asia pondo x x x i i i i. millia inuenerat, præter vasa aurea, aurumq; factum, & in eo † folia ac platanum vitémque. Qua victoria argenti quingenta millia talentorum reportauit, & craterem Semiramidis, cuius pondus quindecim talenta colligebat. Talentum autem Aegyptium pondo l x x x. capere Varro tradit. Iam regnauerat in Colchis Salauces & Esubopes, qui terram virginem nactus, plurimum argenti aurique eruisse dicitur in Samnorum gente, & alioquin velleribus aureis inclyto regno. Sed & illius aureæ cameræ, & argenteæ trabes narrantur, & columnæ atque parastatæ, victo Sesostre Aegypti rege, tam superbo, vt prodatur annis quibusque sorte reges singulos è subiectis iungere ad currum solitus, sicque triumphare. Et nos fecimus, quæ posteri fabulosa arbitrentur. Cæsar qui posteà Dictator fuit, primus in Aedilitate munere patris funebri, omni apparatu harenæ argenteo vsus est: ferásque argenteis vasis incessere, tum primùm visum. Mox, quod etiam in municipiis æmulantur, C. Antonius ludos scena argentea fecit. Item L. Muræna, & Caius princeps in Circo pegma duxit, in quo fuere argēti pōdo c. x x i i i i. Claudius successor eius, cùm de Britannia triumpharet, inter coronas aureas vnam v i i. pondo habuit, quam cōtulisset Hispania citerior, alteram i x. quam Gallia Comata, sicut titulus indicauit. Huius deinde successor Nero, Pompeij theatrum operuit auro in vnum diem, quod Tyridati regi Armeniæ ostenderet. Et quota pars ea apparatus fuit aureæ domus ambientis vrbem? Auri in ærario populi Romani fuere, Sex. Iulio, L. Aurelio c o s s. septem annis ante bellum Punicum tertium † pondo d c c. x x v i i. argenti nonagintaduo millia, & extra numerum c c c. & l x x x v. M. Item Sex. Iulio, L. Marcio c o s s. hoc est, belli socialis initio, d c c c x l v i. ∴ auri pondo. C. Cæsar primo introitu vrbis in ciuili bello suo ex ærario protulit † laterum aureorum x x x v i. M. & in numerato pondo c c c. Nec fuit aliis temporibus respublic. locupletior. Intulit & Aemilius Paulus, ∴ Perseo rege Macedonico deuicto, prædam pondo trium millium: à quo tempore populus Romanus tributum pendere desiit. Laquearia, quæ nunc & in priuatis domibus auro teguntur, post Carthaginem euersam primò inaurata sunt in Capitolio, Censura L. Mummij. Inde transiere in cameras: in parietes quoque, qui iam & ipsi tanquam vasa inaurantur: cùm sua ætas varia de Catulo existimauerit, quòd tegulas æreas Capitolij inaurasset primus. Inuentores auri, sicut metallorum ferè omnium septimo volumine diximus. Præcipuam gratiam huic materiæ fuisse arbitror, non colore, qui in argento clarior est, magísque diei similis, & ideo militaribus signis familiarior, quoniam is longius fulget manifest

∴ Locū hunc expendit Budæus lib. 3. de Asse. tandémque in eam discedit sententiá. vt hūc in modū legēdū existimet: Post hæc placuit. L. nummos signari ex auri libris. paulatímque principes imminuere pondus: minutissimè Nero ad l v. nummos &c.

† Budæ⁹ partim vetustorū exēplariū fidē sequut⁹, partim cōiecturis nō leuibus nixus. hic legēdū arbitratur, Auri pōdo dcc. M. x x v i. argēti x c i i. M. & in numerato trecenties & sexagies quinquies.

∴ auri pondo d c c c x l v i. Ex eodē Budæo.

† Laterū aureorum quindeci m. argēteorū triginta quinq. millia, & in numerato sestertiū quadringēties. Ex eodem

∴ Perseo rege victo. è Macedonica præda, sestertiūm ter millies. Ex eodē.

manifeſto errore eorum,qui colorem ſiderum placuiſſe in auro arbitrantur,cùm in gemmis aliíſque rebus non ſit præcipuus. Nec pondere aut facilitate materiæ prælatum eſt cæteris metallis,cùm cedat per vtrunque plumbo.Sed quia rerum vni nihil igne deperit, tutò etiam in incendiis rogiſque durante materia.Quinimo quò ſæpius arſit,proficit ad bonitatem.Aurique experimento ignis eſt,vt ſimili colore rubeat,quo ignis:atque ipſum obryzum vocant.Primum autem bonitatis argumentum eſt, quàm difficilimè accendi. Præterea mirum,prunæ violentiſſimæ igni indomitū,palea citiſſimè ardeſcere: atque vt purgetur,cum plumbo coqui.Altera cauſa pretij maior,quàm minimum vſu deteri,cùm argento,ære,plumbo,lineæ producantur,manúſq; ſordeſcant decidua materia.Nec aliud laxius dilatatur,aut numeroſius diuiditur,vtpote cuius vnciæ in ſeptingenas & quinquagenas pluréſque bracteas,quaternûm vtroque digitorum ſpargantur. Craſſiſſimæ ex his Prænestinæ vocantur,etiamnū retinentes nomen,Fortunæ inaurato ibi fideliſſimè ſimulacro.Proxima bractea quæſtoria appellatur.Hiſpania ſtrigiles vocat auri paruulas maſſas,quod ſuper omnia ſolum in maſſa aut ramento capitur, cùm cætera metallis reperta igni perficiantur.Hoc ſtatim aurum eſt,conſummatámq; materiam protinus habet,cùm ita inuenitur.Hæc enim inuētio eius naturalis eſt:alia quam dicemus,coacta. Super cætera non rubigo vlla,non ærugo,non aliud ex ipſo quod conſumat bonitatem, minuátve pondus.Iam contra ſalis & aceti ſuccos domitores rerum conſtantia: ſupérq; omnia netur,ac texitur lanæ modo,& ſine lana.Tunica aurea triumphaſſe Tarquinium Priſcum Verrius tradit.Nos vidimus Agrippinam Claudij principis,edente eo naualis prælij ſpectaculum,aſſidentem ei,indutam paludamento,auro textili ſine alia materie.Attalicis verò iampridem intexitur,inuento regū Aſiæ. Marmori & iis quæ candefieri non poſſunt, oui candido illinitur:ligno glutini ratione compoſita:leucophoron vocāt. Quid ſit hoc, aut quemadmodū fiat,ſuo loco docebimus.Aes inaurari argento viuo,aut certè hydrargyro legitimum erat:de quibus,vt dicemus illorum naturam reddentes,excogitata fraus eſt.Nanque æs cruciatur in primis,accenſúmque reſtinguitur ſale,aceto,alumine. Poſteà exarenatur,an ſatis recoctum ſit,ſplendore deprehendente,iterúmque exhalatur igni,vt poſſit edomitum,miſtis pumice,alumine,argento viuo,inductas accipere bracteas. Alumen in purgando vim habet talem,qualem eſſe diximus plumbo.

Ratio naturalis inueniendi auri, & quando primùm aurea ſtatua, & medicinæ ex auro.

CAP. IIII.

AVrum inuenitur in noſtro orbe:vt omittamus Indicum,atque à formicis, aut gryphibus apud Scythas erutum. Apud nos tribus modis, fluminum ramentis, vt in Tago Hiſpaniæ, Pado Italiæ, Hebro Thraciæ, Pactolo Aſiæ, Gange Indiæ. Nec vllum abſolutius aurum eſt, curſu ipſo tritúque perpolitum. Alio modo puteorum ſcrobibus effoditur,aut in ruina montium. Quare vtraque ratio dicetur.Aurum qui quærunt,ante omnia ſegullum tollunt: ita vocatur indicium: alueus, vbi id eſt, arenæque lauantur, atque ex eo quod reſedit,coniectura capitur, vt inueniatur aliquando in ſumma tellure protinus rara felicitate: vt nuper in Dalmatia principatu Neronis,ſingulis diebus etiam quinquagenas libras fundens, cùm iam inuentum in ſummo cæſpite. Alutationem vocant, ſi & auro ea tellus ſubeſt.Cæterùm montes Hiſpaniæ aridi ſteriléſque, & in quibus nihil aliud gignatur, huic bono coguntur fertiles eſſe. Quod puteis foditur,canalicium vocant,alij canalienſe,marmoris glareæ inhærens,non illo modo,quo in Oriente ſapphiro atque Thebaico,aliíſque in gemmis ſcintillat,ſed micas amplexum marmoris. Hi venarum canales per marmor vagantur, & latera puteorum,& huc illuc, inde nomine inuento,tellúſque ligneis columnis ſuſpenditur. Quod effoſſum eſt, tunditur,lauatur, vritur,molitur in farinam.Nam quod ad pilas cudunt,apilaſcudem vocant:argentum,quod exit à fornacis ſudore. Quæ è catino iactatur ſpurcitia, in omni metallo vocatur ſcoria. Hæc in auro coquitur iterum & tunditur. Catini fiunt ex taſconio.Hæc eſt terra alba ſimilis argillæ.Neque enim alia afflatum ignémque & ardentem materiam tolerat.Tertia

ratio opera vicerit Gigantum: cuniculis per magna ſpatia actis, cauantur montes ad lucernarum lumina. Eadem menſura vigiliarum eſt, multiſque menſibus non cernitur dies. Arrugias id genus vocant: ſiduntque rimæ ſubitò, & opprimunt operarios, vt iam minus temerariũ videatur è profundo maris petere margaritas: tantò nocentiores fecimus terras. Relinquuntur itaque fornices crebri montibus ſuſtinendis. Occurſant in vtroque genere ſilices. Hos igni & aceto rumpunt. Sæpius verò, quoniam in cuniculis vapor & fumus ſtrangulat, cædunt fracturis c. l. libras ferri terram agentibus: egeruntque humeris noctibus ac diebus per tenebras proximis tradentes: lucem nouiſſimi cernunt. Si longior videtur ſilex, latus ſequitur. Foſſam ambit quiete. Tamen in ſilice facilius exiſtimatur opera. Eſt nanque terra ex quodam argillæ genere glareæ miſta (candidam vocant) propè inexpugnabilis. Cuneis eam ferreis aggrediuntur, & iiſdem malleis: nihilque durius putant, niſi quòd inter omnia auri fames duriſſima eſt. Peracto opere, ceruices fornicum ab vltimo cædunt, dántque ſignum ruinæ, eámque ſolus intelligit in cacumine montis eius peruigil. Hic voce ictúve repente operarios reuocari iuber, pariterque ipſe deuolat. Mons fractus cadit à ſeſe longo fragore, qui concipi humana mente non poſsit, & flatu incredibili. Spectant victores ruinam naturæ. Nec tamen adhuc aurum eſt: nec ſciere eſſe, cũ fodêre. Tantáque ad pericula euincenda fuit ſatis cauſæ, ſperare quod cuperent. Alius par eſt labor, vel hoc maioris impendij, flumina ad lauandum hanc ruinam iugis montium ducere obiter à centeſimo plerunque lapide. Corrugos vocant, à corriuatione, credo: nimirum & hic labor eſt. Præcepiſſe libramento oportet, vt fruaris quando influat: itaque altiſsimis partibus ducitur. Conuallis & interualla ſubſtructis canalibus iunguntur. Alibi rupes inuiæ cæduntur, ſedémque trabibus cauatæ præbere coguntur. Is qui cædit, funibus pendet, vt procul intuentibus ſpecies nefaria quidem, ſed alitum fiat. Pendentes maiore ex parte librant, & lineas itineri præfigunt. Itaque inſiſtentis veſtigiis hominis locus non eſt. Manes trahuntur ad homines, vt vitium importent. Id genus terræ vrion vocant. Ergo per ſilices calculóſve ducuntur, & vrium euitanr. Ad capita deiectus in ſuperciliis montium piſcinæ cauantur, ducenos pedes in quaſque partes, & in altitudinem denos. Emiſſaria in his quina pedum quadratorum ternûm ferè linquuntur, & repleto ſtagno excuſsis obturamentis erumpit torrens tanta vi, vt ſaxa peruoluat. Alius etiamnum in plano labor. Foſſæ, in quas profluat, cauantur: agogas vocant: eæ ſternuntur gradatim. Frutex eſt vlex roris marini ſimilis, aſper aurúmque retinens. Latera cluduntur tabulis, ac per prærupta ſuſpenduntur, canali ita profluente de terra in mare. His de cauſis iam promouit Hiſpania in priore genere: quæ exhauriũtur immenſo labore, ne occupent puteos, in hoc rigantur. Aurum arrugia quæſitum non coquitur, ſed ſtatim ſuũ eſt. Inueniuntur ita maſſæ. Necnon in puteis etiam denas excedentes libras. Palacras Hiſpani, alij palacranas: iidem quod minutum eſt, balucem vocant. Vlex ſiccatus vritur, & cinis eius lauatur ſubſtrato cæſpite herboſo, vt ſidat aurũ. Vicena millia pődo ad hunc modum annis ſingulis Aſturiam atque Gallæciam & Luſitaniam præſtare quidam tradiderunt, ita vt plurimum Aſturia gignat. Neque in alia parte terrarum tot ſeculis hæc fertilitas. Italiæ parcitum eſt vetere interdicto patrum, vt diximus: alioquin nulla fœcundior metallorum quoq; erat tellus. Extat lex cenſoria Ictimulorũ aurifodinæ, qua in Vercellenſi agro cauebatur, ne plus quinque M. hominum in opere publicani haberent. Aurum faciendi eſt etiam vna ratio ex auripigmento, quod in Syria foditur pictoribus, in ſumma tellure, auri colore, ſed fragili lapidum ſpecularium modo. Inuitauerátque ſpes Caium principem auidiſsimum auri, quamobrem iuſsit excoqui magnũ pondus: & planè fecit aurum excellens, ſed ita parui ponderis, vt detrimentũ ſentiret, illud propter auaritiam expertus, quanquam auripigmenti libræ x i i i i. permutarẽtur: nec poſteà tentatum ab vllo eſt. Omni auro ineſt argentũ vario pondere, alibi dena, alibi nona, alibi octaua parte. In vno tantùm Galliæ metallo, quod vocant Albicrarenſe, x x x v i. portio inuenitur: ideo cæteris præeſt. Vbicunque quinta argenti portio eſt, electrum vocatur. Scrobes eæ reperiuntur in Canalienſi. Fit & cura electrum argento addito. Quod ſi quin

tam

tam portionem excessit, incudibus non resistit. Et electro autoritas, Homero teste, qui Menelai regiam auro, electro, argento, ebore fulgere tradit. Mineruæ templum habet Lindos insulæ Rhodiorum, in quo Helena sacrauit calicem ex electro. Adiicit historia, mammæ suæ mensura. Electri natura est, ad lucernarum lumina clarius argento splendere. Quod est natiuum, & venena deprehendit. Nanque discurrunt in calicibus arquus cælestibus similes, cum igneo stridore, & gemina ratione prædicunt. Aurea statua prima omnium nulla inanitate, & antequàm ex ære aliqua illo modo fieret, quam vocant holosphyraton, in templo Anaitidis posita dicitur, quod in situ terrarum nomine hoc significauimus, numine gentibus illis sacratissimo. Direpta est Antonij Parthicis rebus. Scitúmque narratur dictum vnius veteranorum Bononiæ, hospitali Diui Augusti cœna, cùm interrogaretur, esſétne verum, eum qui primus violasset hoc numen, oculis membrísque captum expirasse? Respondit enim, tum maximè Augustum de crure eius cœnare, séque illum esse, totúmque sibi censum ex ea rapina esse. Hominum primus & auream statuam & solidam Gorgias Leontinus Delphis in templo sibi posuit l x x. circiter Olympiade. Tantus erat docendæ oratoriæ artis quæstus. Aurum plurimis modis pollet in remediis. Vulneratísque & infantibus applicatur, vt minus noceant, quæ inferantur, veneficia. Est & ipsi superlato vis malefica, gallinarum quoque & pecorum fœturis. Remedium est abluere illatum, & spargere eos, quibus mederi velis. Torretur & cum salis grumo, pondere triplici misso, & rursum cum duabus salis portionibus, & vna lapidis, quem schiston vocant: ita virus tradit rebus vnà crematis in fictili vase, ipsum purum & incorruptum. Reliquus cinis seruatus in fictili & ex aqua illitus, lichenas in facie sanat. Lomento eum conuenit ablui. Fistulas etiam sanat, & quæ vocantur hæmorrhoides. Quòd si trito spuma adiiciatur, putria hulcera & tetri odoris emendat. Ex melle verò decoctum cum melanthio, & illitum vmbilico, leuiter soluit aluum. Verrucas curari eo M. Varro est autor.

De chrysocolla, & medicinæ ex chrysocolla v i, & mirabilis natura eius glutinandis inter se perficiendísque metallis.

CAP. V.

Chrysocolla humor est in puteis, quos diximus, per venam auri defluens crassescente limo rigoribus hybernis vsque in duritiam pumicis. Laudatiorem eandem in ærariis metallis, & proximam in argentariis fieri compertum est. Inuenitur & in plumbariis, vilior etiam auraria. In omnibus autem iis metallis fit & cura multum infra naturalem illam, immissis in venam aquis leuiter hyeme tota vsque in Iunium mensem, dein siccatis in Iunio & Iulio, vt planè intelligatur nihil aliud chrysocolla, quàm vena putris. Natiua duritia maximè distat, luteam vocant. Et tamen illa quoque herba, quam luteam appellant, tingitur. Natura est, quæ lino lanæve, ad succum bibendum. Tūditur in pila, deinde tenui cribro secernitur: posteà molitur, ac deinde tenuius sic cribratur. Quicquid non transmeat, repetitur in pila, dein molitur. Puluis semper in catinos digeritur, & ex aceto maceratur, vt omnis duritia soluatur: ac rursus tunditur, dein lauatur in conchis, siccatúrque. Tunc tingitur alumine schisto & herba suprà dicta, pingitúrque, antequam pingat. Refert, quàm bibula docilísque sit. Nam nisi rapuit colorem, adduntur & schytanum atque turbystum: ita vocant medicamenta sorbere cogentia. Cùm tinxere pictores, orobitin vocant, eiúsque duo genera faciunt: luteam, quæ seruatur in lomentum, & liquidam globulis sudore resolutis. Hæc vtraque genera in Cypro fiunt. Laudatissima in Armenia: secunda in Macedonia: largissima in Hispania. Summa commendationis est, vt colorem herbæ segetis lætè virentis quàm simillimè reddat. Visúmque iam est Neronis principis spectaculis harenam circi chrysocolla sterni, cùm ipse eōcolori panno aurigaturus esset, introducta opificum turba. Tribus eam generibus distinguunt: asperam, quæ taxatur in libras v i i. mediam, quæ denariis quinis: attritam, quam & herbaceam vocant, quæ x. i i i. sublinunt autem harenosam, priusquàm inducant, atramento & paratonio. Hæc sunt tenacia eius & colori blanda. Paratonium, quoniam est natura pinguissimum, & propter

læuorem tenaciſſimum,attamento aſpergitur,ne Patætonij candor pallorem chryſocollæ afferat.Luteam putant à lutea herba dictam,quam ipſam cæruleo ſubtritam,pro chryſocolla inducunt,viliſſimo genere atq; fallaciſſimo.Vſus chryſocollæ & in medicina eſt ad purganda vulnera cum cera & oleo.Eadem per ſe arida ſiccat & cōtrahit. Datur & in angina,orthopnœǽve,miſcenda cum melle.Concitat vomitiones:miſcetur & collyriis ad cicatrices oculorum:ac viridibus emplaſtris,ad dolores mitigandos,& cicatrices trahendas.Hanc chryſocollam Medici aceſin appellant,quæ non eſt orobitis. Chryſocollam & aurifices ſibi vendicant agglutinādo auro:& inde omnes appellatam ſimiliter vtentes dicunt.Temperatur autē ea Cypria ærugine,& pueri impubis vrina,addito nitro.Teritur Cyprio ære in Cypriis mortariis:ſanternam vocāt noſtri.Ita ferruminatur aurum, quod argentoſum vocant.Signúmq; eſt,ſi addita ſanterna niteſcit.E diuerſo æroſum contrahit ſe hebetatúrque,& difficulter ferruminatur.Ad id glutinum fit,auro,& ſeptima parte argenti ad ſuprà dicta additis,vnáq; contritis.Contexi par eſt reliqua circa hoc,vt vniuerſa naturæ contingat admiratio.Auri glutinum eſt tale.Argilla ferro,cadmia æris maſſis, alumen laminis,reſina plumbo & marmori:ſed plumbum nigrū albo iungitur, ipſumq; album ſibi oleo.Item ſtannum æramentis,ſtanno argentum.Pineis optimè lignis æs ferrumque funditur:ſed & Aegyptia papyro, paleis aurum. Calx aqua accenditur,& Thracius lapis,idémque oleo reſtinguitur.Ignis autem aceto maximè, & viſco,& ouo. Terra minimè flagrat.Carboni maior vis exuſto,iterumque flagranti.

De argento, & argento viuo, & ſtibio, ſiue alabaſtro, & ſcotia argenti, & de ſpuma argenti.

CAP. VI.

AB his argenti metalla dicantur, quæ ſequens inſania eſt. Non niſi in puteis reperitur,nullaq; ſui ſpe naſcitur,nullis,vt in auro,lucentibus ſcintillis.Terra eſt alia rufa, alia cineracea.Excoqui non poteſt,niſi cum plumbo nigro,aut cum vena plumbi. Galænam vocant,quæ iuxta argenti venas plerunq; reperitur.Et eodem opere ignium deſcendit pars in plumbum,argentum autem ſupernè innatat, vt oleum aquis. Reperitur in omnibus pene prouinciis,ſed in Hiſpania pulcherrimū:id quoq; in ſterili ſolo, atq; etiam montibus:& vbicunq; vna inuenta vena eſt,non procul inuenitur alia. Hoc quidem & in omni ferè materia:vnde metalla Græci videntur dixiſſe.Mirum,adhuc per Hiſpanias ab Annibale inchoatos puteos durare,ſua ab inuentoribus nomina habentes.Ex queîs Bebelo appellatur hodiéq;,qui c c c.pondo Annibali ſubminiſtrauit in dies,ad mille quingentos iam paſſus cauato monte,per quod ſpatium Aquitani ſtantes diebus noctibuſq; egerunt aquas lucernarum menſura,amnémq; faciunt.Argenti vena,quæ in ſummo reperta eſt,crudaria appellatur.Finis antiquis fodiendi ſolebat eſſe alumen inuentum:vltra nihil quærebatur.Nuper inuenta æris vena infra alumen alba,nullū finem ſpei fecit. Odor ex argentifodinis inimicus omnibus animalibus, ſed maximè canibus. Aurum argentumque quò mollius,eò pulchrius.Lineas ex argento nigras produci plerique mirantur. Eſt & lapis in his venis,cuius vomica liquoris æterni argentum viuum appellatur, venenum rerum omnium. Exedit ac perrumpit vaſa permanans tabe dira. Omnia ei innatant, præter aurum:id vnum ad ſe trahit.Ideo & optimè purgat,cæteras eius ſordes expuens crebro iactatu fictilibus in vaſis,ita vitiis abiectis, vt & ipſum ab auro diſcedat. In pelles ſubactas effunditur,per quas ſudoris vice defluens,purum relinquit aurum. Ergo & cùm æra inaurantur,ſublitum bracteis pertinaciſsimè retinet. Verùm pallore detegit ſimplices aut prætenues bracteas.Quapropter id furtum quærentes,oui liquore candido vſum eum adulterauere:mox & hydrargyro,de quo ſuo dicemus loco. Et aliâs argentum viuum non largum inuentum eſt.In iiſdem argenti metallis inuenitur,vt propriè dicamus, ſpumæ lapis candidæ nitentiſque,non tamen tranſlucentis,ſtimmi appellant,alij ſtibium, alij alabaſtrum,alij larbaſon.Duo eius genera,mas & fœmina.Magis probant fœminam: horridior eſt mas, ſcabriórque, & minus ponderoſus,minuſque radians, & harenoſior: fœmina contrà nitet,friabilis,fiſſuriſq;,non globis,dehiſcens. Vis eius adſtringere & refriger

frigerare, principalis autem circa oculos: nanque ideo etiam plerique platyophthalmon id appellauere, quoniam in callíblepharis mulierum dilatet oculos. Et fluxiones inhibet oculorum exhulcerationésque farina eius ac thuris, gummi admisto. Sistit & sanguinem è cerebro defluentem. Efficacior & contra recentia vulnera, & contra veteres canū morsus inspersa farina: & contra ambusta igni, cum adipe ac spuma argenti cerussáque & cera. Vritur autem offis bubuli fimi circunlitum in clibanis: dein restinguitur mulierum lacte, teritúrque in mortariis, admista aqua pluuiali. Ac subinde turbida trāsfunditur in æreum vas, & mundatur nitro. Fæx eius intelligitur plumbosissima, quæq; subsidit in mortario abiicitúrque. Dein vas, in quo turbida transfusa sunt, opertum linteo per noctem relinquitur, & postero die, quod innatat, effunditur, spongiáque tollitur. Quod ibi subsidit, flos intelligitur, ac linteolo interposito in Sole siccatur, non vt perarescat. Iterúmque in mortario teritur, & in pastillos diuiditur. Ante omnia autē vrendi modus necessarius est, ne plumbum fiat. Quidam non fimo vtuntur coquentes, sed adipe. Alij tritum in aqua triplici linteo saccant, fæcémque abiiciunt, idque quod defluxit, transfundunt, quicquid sub sidat colligentes, emplastris quoque & collyriis miscent. Scoriam in argento Græci vocāt helcysma. Vis eius adstringere & refrigerare corpora. Additur emplastris vt molybdæna, de qua dicemus in plumbo, cicatricibus maximè glutinandis, & contra tenesmos, dysenteriásque, infusa clysteribus cum myrteo oleo. Addunt & in medicamenta, quæ vocant liparas, ad excrescentia hulcerum, aut ex attritu facta, aut in capite manantia. Fit in iisdem metallis & quæ vocatur spuma argenti. Genera eius tria: optima, quam chrysitin vocant: secunda, quam argiritin: tertia, quam molybditin. Et plerunque omnes hi colores in eisdem tubulis inueniuntur. Probatissima est Attica, proxima Hispaniensis. Chrysitis ex vena ipsa fit, argyritis ex argento, molybditis plumbi ipsius fusura, quæ fit Puteolis, & inde habet nomen. Omnis autem fit excocta sua materia ex superiori catino defluens in inferiorem, & ex eo sublata veruculis ferreis, atq; in ipsa flamma conuoluta veruculo, vt sit modici ponderis. Est autem, vt ex nomine ipso intelligi potest, feruescentis & futuræ materiæ spuma. Distat à scoria, quo potest spuma à fæce distare. Alterū purgantis se materiæ, alterum purgatæ vitium est. Quidam duo genera faciunt spumæ, quæ vocant sterelytida & peumenem: tertium molybdænam, in plumbo dicendam. Spuma vt sit vtilis, iterum coquitur, confractis tubulis ad magnitudinem † anulorum: ita accensa follibus, ad separandos carbones cinerémque abluitur aceto aut vino, simúlque restinguitur. Quòd si sit argyritis, vt candor ei detur, magnitudine fabæ confracta, in fictili coqui iubetur ex aqua, addito in linteolis tritico & hordeo nouis, donec ea purgētur. Posteà sex diebus terunt in mortariis, ter die abluentes aqua frigida: & cùm desināt, calida, addito sale fossili, in libram spumæ obolo. Nouissimo die condunt in plumbeo vase. Alij cum faba candida ac ptisana coquunt, & in Sole siccant. Alij in lana candida cum faba, donec lanam nō denigrent. Tunc salem fossilem adiiciunt, subinde aqua mutata, siccántque diebus x l. calidissimis æstatis. Necnon in ventre suillo in aqua coquunt, exemptámque nitro fricant, & vt suprà, terunt in mortariis cum sale. Sunt qui non coquant, sed cum sale terant, & adiecta aqua abluant. Vsus eius ad collyria, & litu ad muliebrium cicatricum fœditates tollendas maculásque, & abluendum capillum. Vis autem siccare, mollire, refrigerare, temperare, purgare, explere hulcera, tumores lenire. Talibúsque emplastris suprà dictis ignes etiam sacros tollit cum ruta myrtóque & aceto. Itémque perniones cum myrtis & cera.

† auellanarū.

De minio, quantæ autoritatis fuerit apud Romanos, ac inuentione eius, & cinnabaris ratione in picturis & medicina: de generibus minij, & ratione eius in picturis.

CAP. VII.

INuenitur in argentariis metallis minium quoque, & nunc inter pigmenta magnæ autoritatis, & quondam apud Romanos non solùm maximæ, sed etiam sacræ. Enumerat autores Verrius, quibus credere sit necesse, Iouis ipsius simulacri faciem diebus festis minio illini solitam, triumphantúmque corpora: sic Camillum triumphasse. Hac reli-

gione etiam nunc addi in vnguenta cœnæ triumphalis,& à Censoribus in primis Iouem miniandum locari. Cuius rei quidem causam miror:quanquàm & hodie id expeti cõstat Aethiopum populis,totósq; eo tingi proceres,húncq; ibi Deorum simulacris colorem esse. Quapropter diligentiùs persequemur omnia de eo. Theophrastus x c. annis ante Praxibulum Atheniensium magistratũ(quod tempus exit in vrbis nostræ c c x l i x. annum) tradit inuentum minium à Callia Atheniense,initio sperante aurum posse excoqui harena rubente in metallis argẽti:hanc fuisse originem eius. Reperiri autem iam tum in Hispaniis,sed durum & harenosum:item apud Colchos in rupe quadam inaccessa,ex qua iaculantes decuterent:id esse adulterum:optimum verò suprà Ephesum Cilbianis agris. Harenam cocci colorem habere:hanc teri,dein lauari,farinam,& quod subsidat, iterum lauari. Differentiam artis esse,quòd alij minium faciunt prima lotura:apud alios id esse dilutius,sequentis autem loturæ optimum. Autoritatem colori fuisse non miror. Iam enim Troianis temporibus rubrica in honore erat,Homero teste,qui naueis ea commendat, aliâs circa picturas pigmentáque rarus. Milton vocant Græci minium,quidam cinnabari. Vnde natus error Indico cinnabaris nomine. Sic enim appellant illi saniem draconis elisi elephantorum morientium pondere,permisto vtriusque animalis sanguine, vt diximus. Neque alius est color,qui in picturis propriè sanguinem reddat. Illa cinnabaris antidotis medicamentisq; vtilissima est. At hercule Medici,quia cinnabarin vocant, pro ea vtuntur hoc minio,quod venenum esse paulo mox docebimus. Cinnabari veteres, quæ etiam nunc vocant monochromata,pingebant. Pinxerunt & Ephesio minio,quod derelictum est,quia curatio magni operis erat. Præterea vtrunq; nimis acre existimatur. Ideo transiere ad rubricam,& sinopidem,de quibus suis locis dicam. Cinnabaris adulteratur sanguine caprino,aut sorbis tritis. Pretium syncerae nummi quinquaginta. Iuba minium nasci & in Carmania tradit: Hermogenes & in Aethiopia. Sed neutro ex loco inuehitur ad nos,nec ferè aliunde,quàm ex Hispania. Celeberrimum ex Sisaponensi regione in Bætica,miniario metallo vectigalibus populi Romani,nullius rei diligẽtiore custodia. Non licet id ibi perficere excoquíq;. Romam perfertur vena signata,ad dena millia ferè pondo annua. Romæ autem lauatur, in vendendo pretio statuta lege ne modum excederet l x x. in libras. Sed adulteratur multis modis,vnde præda societati. Nanque est alterum genus in omnibus ferè argentariis,itémque plumbariis metallis, quod fit exusto lapide venis permisto,non ex illo, cuius vomicam argentum viuum appellauimus (is enim & ipse in argentum excoquitur)sed ex aliis simul repertis. Steriles etiam plumbi deprehenduntur suo colore,nec nisi in fornacibus rubescentes, exustíque tunduntur in farinam. Et hoc est secundarium minium, perquàm paucis notum, multum infra naturales illas harenas. Hoc ergo adulteratur minium in officinis sociorũ:item Scyrico. Quonam modo Scyricum fiat, suo loco dicemus. Sublini autem Scyrico minium compendij ratio demonstrat. Et alio modo pingentium furto opportunum est, plenos subinde abluentiũ penicillos. Sidit autem in aqua,constátque furantibus. Syncero cocci nitor esse debet. Secundarij autem splendor in parietibus sentit vliginem. Quanquam hoc rubigo quædam metalli est. Sisaponensibus autem miniariis suæ venæ harena sine argẽto excoquitur. Auri modo probatur. Auro candente fucatum nigrescit: syncerum retinet colorem. Inuenio & calce adulterari. Ac simili ratione ferri candentis lamina,si non sit aurum, deprehendi illico. Solis atque Lunæ contactus inimicus:remedium,vt parieti siccato cera Punica cum oleo liquefacta candens setis inducatur, iterúmque admotis gallæ carbonibus aduratur ad sudorem vsque: posteà candelis subigatur: ac deinde linteis puris, sicut & marmora nitescunt. Qui minium in officinis poliunt, faciem laxis vesicis illigant, ne in respirando perniciale pulucrem trahant,& tamen vt per illas spectent. Minium in voluminibus quoque scriptura vsurpatur,clarioresque literas, vel in auro,vel in marmore etiam in sepulcris facit.

De hydrargyro, de argento inaurando, de coticulis in argenti generibus, & experimentis. CAP. VIII.

EX secundario inuenit vita & hydrargyrum in vicem argẽti viui, paulò antè dilatum. Fit autem duobus modis: æreis mortariis pistillisque trito minio ex aceto: aut patinis fictilibus impositum ferrea concha, calyce coopertum, argilla superillita: dein sub patinis accensum follibus continuo igni, atque ita calycis sudore deterso, qui fit argẽti colore & aquæ liquore. Idem guttis diuidi facilis, & lubrico humore confluere. Quod cùm venenũ esse conueniat, omnia quæ de minio in medicinæ vsu traduntur, temeraria arbitror: prætersquàm fortasse, quòd illitum capiti ventríve, sanguinem sistit, dum ne quid penetret in viscera, ac vulnus attingat: aliter vtendum non equidem censeam. Hydrargyro argentum inauratur solũ nunc propè, cùm & in æra simili modo duci debeat. Sed eadem fraus, quæ in omni vitæ parte ingeniosissima est, viliorem excogitauit materiam, vt docuimus. Auri argentíque mentionem comitatur lapis, quem coticulam appellant, quondam non solitus inueniri, nisi in flumine Tmolo, vt autor est Theophrastus: nũc verò passim, quem alij heraclium, alij Lydium vocant. Sunt autem modici, quaternas vncias longitudinis, binásque latitudinis non excedentes. Quod à Sole fuit in his, melius, quàm quod à terra. His coticulis periti, cùm è vena vt lima rapuerint experimentum, protinus dicunt quantum auri sit in ea, quantum argenti vel æris, scripulari differentia, mirabili ratione, non fallente. Argenti duæ differentiæ. Batillis ferreis candentibus ramento imposito, quod candidũ permaneat, probatur. Proxima bonitas rufo, nulla nigro. Sed experimento quoque fraus interuenit: seruatis in virorum vrina batillis, inficitur ita ramentum obiter dũ vritur, candorémque mentitur. Est aliud experimentum politi, & in halitu hominis, si sudet protinus, nubémque discutiat.

De speculis & Aegyptio argento. CAP. IX.

LAminas duci, & specula fieri non nisi ex optimo posse creditum fuerat. Id quoq; iam fraude corrumpitur. Sed natura mira est imagines reddendi, quod repercusso aere, atque in oculos regesto fieri conuenit. Eadem vi in speculis vsu polita crassitudine, paulúmque propulsa dilatatur in immensum magnitudo imaginum. Tantùm interest, repercussum illum respuat, an excipiat. Quinetiam pocula ita figurantur, expulsis intus crebris ceu speculis, vt vel vno intuente, populus totidem imaginum fiat. Excogitantur & monstrifica, vt in templo Smyrnæ dicata. Id euenit figura materiæ. Plurimúmque refert concaua sint & poculi módo, an parmæ Threcidicæ, media depressa an elata, transuersa an obliqua, supina an recta, qualitate excipientis figuræ torquẽte venientes vmbras. Nec enim est aliud illa imago, quàm digesta claritas materiæ excipientis vmbram. Atque vt omnia de speculis peragantur hoc loco, optima apud maiores fuerant Brundisina, stanno & ære mistis. Prælata sunt argentea. Primus fecit Praxiteles Mag. Pompeij ætate. Nuper credi cœptum, certiorem imaginem reddi, auro apposito auersis. Tingit & Aegyptus argentum, vt in vasis Anubem suum spectet, pingítque, non cælat, argentum. Transit inde materia & ad triumphales statuas, mirúmque crescit pretium fulgoris excæcati. Id autem fit hoc modo. Miscentur argento, tertia pars æris Cyprij tenuissimi, quod coronarium vocant, & sulphuris viui, quantum argenti. Conflantur ita in fictili circunlito argilla. Modus coquendi, donec seipsa opercula aperiant. Nigrescit & oui indurati luteo, vt tamen aceto & creta deteratur. Miscuit denario Triumuir Antonius ferrum. † Miscuit æri falsæ monetæ. Alij è pondere subtrahunt, cùm sit iustum l x x x i i i i. è libris signari. Igitur ars facta denarios probare, tam iucunda lege plebi, vt Mario Gratidiano vicatim totas statuas dicauerit. Mirúmque, in hac artium sola vitia discuntur, & falsi denarij spectatur exemplar, pluribúsque veris denariis adulterinus emitur.

† Aliâs. Miscentur æra falsæ monetæ. adscripulate & Budæo lib. 3. de Asse.

De immodica pecunia, & quorum maximæ opes fuerint, & quando primùm populus Romanus stipem sparserit. CAP. X.

NOn erat apud antiquos numerus vltra centum millia: itaq; & hodie multiplicãtur hæc, vt decies centena millia, aut sæpius dicantur. Fœnus hoc fecit, numúsque per-

cussus:& sic quoque æs alienum etiamnum appellatur.Postea Diuites cognominati, dum modo notum sit,eum qui primus acceperit hoc cognomen, decoxisse creditoribus suis. Ex eadem gente M.Crassus negabat locupletem esse,nisi qui reditu annuo legionem tueri posset.In agris suis sestertiûm M M. possedit,Quiritium post Syllam ditissimus. Nec fuit satis,nisi totum Parthorum esurisset aurum.atque vt nomen quidem optimi occupauerit(iuuat enim insectari inexplebilem istam habendi cupidinem)multos posteà cognouimus seruitute liberatos opulentiores,paritérque tres Claudij principatu,Pallantẽ,Callistum,& Narcissum.Atq; vt hi omittantur,tanquam adhuc rerum potiantur, C. Asinio Gallo,C.Marcio Censorino C o s s.ad v i.cal.Feb.C.Cæcilius Claudius Isidorus testamẽto suo edixit,quamuis multa ciuili bello perdidisset,tamen relinquere seruorum quatuor millia centum x v i.iuga boum tria millia sexcenta, reliqui pecoris c c. quinquaginta septem millia:in numerato H-S.D c.Funerari se iussit H-S x i.Cõgerant excedentes numerum opes quota tamen portio erunt Ptolemæi?quem Varro tradit Pompeio res gerente circa Iudæam,octona millia equitum sua pecunia tolerauisse:mille conuiuas,totidem aureis potoriis,mutantem vasa cum ferculis,saginasse. Quota vero ille ipse (neque enim de regibus loquor)portio fuit Pythij Bithyni,qui platanum auream,vitémque nobilem illam Dario regi donauit:Xerxis copias,hoc est septies centena l x x x v i i i.millia hominũ excepit epulo,stipendium quinque mensium frumentúmque pollicitus,vt è quinque liberis senectuti suæ in delectu vnus saltem concederetur. Hunc quoq; ipsum aliquis comparet Crœso regi.Quæ(malùm)amentia est,id in vita cupere,quod aut etiam seruis contigerit, aut ne in regibus quidem inuenerit finem?Populus Romanus stipem spargere cœpit, Sp. Posthumio,Q.Marcio C o s s.tanta abundantia pecuniæ erat,vt eam conferret L.Scipioni,ex qua is ludos fecit.Nam quòd Agrippæ Menenio sextantes æris in funus contulit, honoris id necessitatísque propter paupertatem Agrippæ,non largitionis esse dixerim.

De luxuria & frugalitate in vasis, & lectis argenteis, & quando lances immodicæ factæ.

CAP. XI.

VAsa ex argento mira incõstantia humani ingenij variat,nullum genus officinæ diu probando,nunc Furniana,nunc Clodiana,nunc Gratiana(etenim tabernas mensis adoptauimus)nunc anaglypta,in asperitatémque excisa,circa linearum picturas quærimus.Iam verò & mensas repositoriis imponimus,& ad sustinenda obsonia interradimus latera, & interest quamplurimum lima perdiderit. Vasa coquinaria ex argento Caluus Orator fieri queritur? at nos carrucas ex argento cælare inuénimus. Nostráque ætate Poppæa coniunx Neronis principis delicatioribus iumentis suis soleas ex auro quoque induere solebat.Libras x x x i i. argenti Africanus sequens hæredi reliquit.Idémque cùm de Pœnis triumpharet,quater millies c c c c. l x x. M. pondo transtulit.Hoc argenti tota Carthago habuit, illa terrarum æmula,quod nunc in mensarum est apparatu. Posteà victa Numantia & deleta, idem Africanus in triumpho militibus x v i i. millia pondo dedit.O viros illo imperatore dignos,quibus hoc satis fuit. Frater eius Allobrogicus primus omnium mille pondo habuit. At Liuius Drusus in Tribunatu plebis x i. millia.Nam propter quinque pondo notatum à Censoribus triumphalem senem, fabulosum iam videtur. Item Catum Aelium, cùm legati Aetolorum in Consulatu prandentem in fictilibus adissent, missa ab his vasa argentea non accepisse, neque aliud habuisse argenti ad supremum vitæ diem, quàm duo pocula, quæ L. Paulus socer ei ob virtutem deuicto Perseo rege donasset.Inuenimus legatos Carthaginiensium dixisse, nullos hominum inter se benigniùs viuere, quàm Romanos. Eodem enim argento apud omnes cœnitauisse ipsos.At Hercules Pompeium Paulinum Arelatensis equitis Romani filium, paterna quoq; gente pulsum,quòd x i i. pondo argenti habuisset apud exercitum, ferocissimis gentibus oppositum scimus. Lectos verò mulierum iam pridem totos operiri argento, & triclinia quædam, quibus argentum addidisse primus traditur Caruilius Pollio eques Romanus, non vt operiret, aut Deliaca specie faceret , sed Punica. Idem & aureos

fecit

fecit. Nec multò pòst argentei Deliacos imitati sunt. Quæ omnia expiauit bellum ciuile Syllanum. Paulò enim antè hæc facta sunt, lancésque è centenis libris argenti, quas tunc super quingentas numero Romæ fuisse constat, multósque ob eas proscriptos dolo concupiscentium. Erubescant Annales, qui bellum ciuile illud talibus vitiis imputauere. Nostra ætas fortior fuit: Claudij principatu seruus eius Drusillanus nomine Rotundus, dispensator Hispaniæ citerioris quingenariam lancem habuit, cui fabricandæ officina priùs exædificata fuerat: & comites eius octo quinquaginta librarum: quæso vt quàm multi eas conserui eius inferrent, aut quibus cœnantibus? Cornelius Nepos tradit ante Syllæ victoriam duo tantùm triclinia Romæ fuisse argêtea. Repositoriis argentum addi sua memoria cœptum Fenestella dicit, qui obiit nouissimo Tiberij Cæsaris principatu. Sed & testudineatum in vsum venisse. Ante se autem paulo lignea rotunda solida: nec multo maiora, quàm mensas fuisse. Se quidem puero, quadrata & compacta, aut acere operta, aut citro cœpisse. Mox additum argentum in angulis, lineásque per commissuras. Tympana verò se iuuene appellata stateras, & lances, quas antiqui magidas appellauerant. Nec copia tâtum argenti fuerit vitæ, sed validius penè manupretium, ídque iam pridem, vt ignoscamus nobis. Delphinos quinis millibus sestertiis in libras emptos C. Gracchus habuit. L. verò Crassus Orator duos scyphos Mentoris artificis manu cælatos sestertiis c. Confessus tamen est, nunquàm se his vti propter verecundiam ausum. Constat eundem v i. millibus sesterriis in singulas libras vasa empta habuisse. Asia primùm deuicta luxuriam misit in Italiam. Siquidem L. Scipio transtulit in triumpho argenti cælati pondo millia quadringenta L. Et vasorum aureorum pondo centum millia, anno conditæ vrbis quingentesimo sexagesimoquinto. Eadem Asia † domata multo etiam grauius afflixit mores, inutiliórque victoria illa hæreditas Attalo rege mortuo fuit. Tum enim hæc emendi Romæ in auctionibus regiis verecundia exempta est, vrbis anno d c x x v i. mediis l v i. annis erudita ciuitate amare etiam, non solùm admirari, opulentiam externam: immenso & Achaicæ victoriæ momento ad impellendos mores, quæ & ipsa hoc interuallo, anno vrbis d c v i i i. parta, signa & tabulas pictas inuexit, ne quid deesset. Paritérque luxuria nata est, & Carthago sublata, ita congruentibus fatis, vt liberet amplecti vitia, & liceret peccare, & dignatione hinc alicui veterum. C. Marius post victoriam Cimbricam cantharis potasse Liberi patris exemplo traditur, ille arator Arpinas, & manipularis Imperator.

†Alias donata: quam lectionē agnoscit & Budæus lib. 4. de Asse.

De statuis argenteis, & cælatura argenti, & cæteris quibusdam.

CAPVT XII.

ARgenti vsum in statuas primùm ad honorem Diui Augusti in adulationem temporum transisse, falsò existimatur. Iam enim triumpho Magni Pompeij reperimus translatam Pharnacis, qui primus regnauit in Ponto, argênteam statuam: item Mithridatis Eupatoris & currus aureos argenteósque. Argentum succedit ex re aliquando & auro, luxu fœminarum plebis compedes sibi ex eo facientium, quas induere aureas mos tristior vetat. Vidimus & ipsi Arellium Fuscum motum equestri ordine ob insignẽ calumniam, cùm celebritate affectarentur adulescentium scholæ, ex argento annulos habentem. Et quid hæc attinet colligere, cùm capuli militum ebore etiam fastidio, cælentur argento, vaginæ batillis, balthei laminis crepitent. Iam verò pædagogia ad trâsitum virilitatis custodiantur argento, fœminæ lauentur, & nisi argentea solia fastidiant, eadémque materia & cibis & probris seruiat. Videret hæc Fabricius, & stratas argento mulierum balineas, ita vt vestigio locus non sit, cum viris lauantium: Fabricius inquam, qui bellicosos Imperatores plus quàm pateram & salinum ex argento habere vetabat. Videret hinc dona fortium fieri, aut in hæc frangi. Heu mores, Fabricij nos pudet. Mirum, in auro cælando inclaruisse neminem, argento multos. Maximè tamen laudatus est Mentor, de quo suprà diximus. Quatuor paria denique ab eo omnino facta sunt: ac iam nullum extare dicitur. Ephesiæ Dianæ templum iacet, Capitolium incendus. Varro & æreum signum eius habuisse scripsit. Proximi ab eo in admiratione Acragas, &

Boethus,& Mys fuere. Extant hodie omnium opera in insula Rhodiorum: Boethi apud Lyndiam Mineruam, Acragantis in templo Liberi patris in ipsa Rhodo, Bacchæ Centaurique cælati in scyphis: Myos in eadem æde & Silenus, & Cupidines. Acragantis & venatio in scyphis magnam famam habuit. Post hos celebratus est Calamis & Antipater, quique Satyrum in phiala grauarum somno collocauisse verius, quàm cælasse dictus est, Stratonicus. Mox Cyzicenus Tauriscus. Item Ariston & Eunicus Mitylenæi laudantur, & Hecatæus: & circa Magni Pompeij ætatem Praxiteles, Posidonius Ephesius, Lædus Stratiates, qui prælia armatósque cælauit: Zopyrus, qui Areopagitas & iudiciû Orestis in duobus scyphis H-S XII. æstimatis. Fuit dein Pytheas, cuius binæ unciæ viginti vænierunt. Vlixes & Diomedes erant in phialæ emblemate, Palladium surripientes. Fecit idem & cocos magiriscia appellatos, paruulis potoriis, sed è quibus ne exempla quidem liceret exprimere: tam opportuna iniuriæ subtilitas erat. Habuit & Teucer crustarius famam. Subitóque ars hæc ita exoleuit, vt sola iam vetustate censeatur, vsqueadeo attritis cælaturis, ne figura discerni possit, autoritas constet. Argentum medicatis aquis inficitur, atque etiam afflatu salso, sicut in mediterraneis Hispaniæ. In argenti & auri metallis nascuntur etiamnum pigmenta, sil & cæruleum. Sil propriè limus est. Optimum ex eo, quod Atticum vocatur. Pretium in libras XXXII. Proximum marmorosum sub dimidio Attici pretio. Tertium genus est pressum, quod alij Scyricum vocant ex insula Scyro. Iam quidem & ex Achaia, quo vtuntur ad picturæ vmbras. Pretium in libras huius H-S bini. Dipondiis verò detractis, quod lucidum vocant, è Gallia veniens. Hoc autem & Attico ad lumina vtuntur: ad abacos, non nisi marmoroso, quoniam marmor in eo resistit amaritudini calcis. Effoditur & ad XX. ab vrbe lapidem in montibus. Posteà vritur, pressum appellantibus qui adulterât. Sed esse falsum exustúmque amaritudine apparet, quoniam resolutum in puluerem est.

De sile, & cæruleo, & Nestoriano: & cœlo, & quòd non omni anno æqualiter species vendantur. CAP. XIII.

Sile pingere instituêre primi Polygnotus & Mycon, Attico duntaxat. Hoc secuta ætas ad lumina vsa est: ad vmbras autem Scyrico & Lydio. Lydium Sardibus emebatur, quod nunc obmutuit. Cæruleum harena est. Huius genera tria fuere antiquitus: Ægyptium, quod maximè probatur: Scythicum, hoc diluitur facilè: cúmque teritur, in IIII. colores mutatur, candidiorem nigrioréмve, crassiorem tenuioréмve. Præfertur huic etiamnum Cyprium. Accessit his Puteolanum & Hispaniense, harena ibi confici cœpta. Tingitur autem omne, & in sua coquitur herba, bibítque succum. Reliqua confectura eadem quæ chrysocollæ. Ex cæruleo fit quod vocatur lomentum: perficitur id lauando terendóve, & hoc est cæruleo candidius. Pretia eius, X XIII. in libras, cærulei XVIII. Vsus in creta, calcis impatiens. Nuper accessit & Nestorianum ab autore appellatum. Fit ex Ægyptij leuissima parte: pretium eius XL. in libras. Idem & Puteolani vsus, præterquàm ad fenestras: vocant cœlon. Non pridem apportari & Indicum est cœptum, cuius pretium XVII. in libras. Ratio in pictura ad incisuras, hoc est, vmbras diuidendas ab lumine. Est & vilissimum genus lomenti, quidam tritum vocant, quinis assibus æstimatum. Cærulei synceri experimentum in carbone vt flagret: fraus viola arida decocta in aqua, succóque per linteum expresso in cretam Eretriam. Vis eius in medicina, vt purget hulcera. Itaque & emplastris adiiciunt: item causticis. Teritur difficillimè sil. In medendo leuiter mordet, astringitque & explet hulcera. Vritur in fictilibus, vt prosit. Pretia rerum, quæ vsquam posuimus, non ignoramus alia in aliis locis esse, & omnibus penè annis mutari, prout nauigationes constiterint, aut vt quisque mercatus sit, aut aliquis præualens manceps annonam flagellet, non obliti Demetrium à tota Seplasia Netonis principatu accusatum apud Consules: poni tamen necessarium fuit, quæ plerunque erant Romæ, vt exprimeretur autoritas rerum.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XXXIIII.

PROOEMIVM.

Æris metalla. CAP. I.

PROXIME dicantur æris metalla,cui & in vſu proximum eſt pretium,imò verò ante argentum, ac penè etiam ante aurum, Corinthio. Stipis quoque autoritas,vt diximus. Hinc æra militum,Tribuni ærarij,& ærarium,& obærati ab ære dicti. Docuimus,quandiu populus Romanus ære tantùm ſignato vſus eſſet, & alia,quæ vetuſtas tradidit, cùm æqualem vrbi autoritatẽ eius declararet,à rege Numa collegio tertio ærariorum fabrûm inſtituto.Vena quo dictum eſt modo effoditur,ignique perficitur. Fit & è lapide æroſo,quem vocant cadmiam:Celebritas in Aſia,& quondam in Campania,nunc in Bergomatium agro, extrema parte Italiæ. Feruntque nuper etiam in Germania prouincia repertum.

Genera æris,quæ Corinthia,quæ Deliaca,quæ Æginetica.

CAPVT II.

FIt & ex alio lapide, quem chalciten vocant in Cypro, vbi prima fuit æris inuentio: mox vilitas præcipua, reperto in aliis terris præſtantiore,maximè orichalco,quod præcipuam bonitatem admirationémque diu obtinuit. Nec reperitur longo iam tempore, effœta tellure. Proximum bonitate fuit Salluſtianum in Ceutronum Alpino tractu, non longi & ipſum æui. Succeſsítque ei Liuianum in Gallia. Vtrunque à metallorum dominis appellatum, illud ab amico Diui Auguſti, hoc à coniuge, velocis defectus. Liuianum quoque certè admodum exiguum inuenitur. Summa gloria nunc in Marianum conuerſa, quod & Cordubenſe dicitur. Hoc à Liuiano cadmiam maximè ſorbet, & orichalci bonitatem imitatur in ſeſtertiis dupondiariiſque, Cyprio ſuo aſsibus contentis. Et hactenus nobilitas in ære naturalis ſe habet. Reliqua genera artificio conſtant, quæ ſuis locis reddentur, ſumma claritate ante omnia indicata. Quondam æs confuſum auro argentóque miſcebatur, & tamen ars pretioſior erat: nunc incertum eſt, peior hæc ſit, an materia. Mirúmque, cùm ad infinitum operum pretia creuerint,autoritas artis extincta eſt. Quæſtus cauſa enim, vt omnia, exerceri cœpta eſt,quæ gloriæ ſolebat. Ideo etiam Deorum adſcripta operi,cùm proceres gentium claritatem & hac via quærerent: adeóque exoleuit fundendi æris pretioſi ratio,vt iandiu ne fortuna quidem in ære ius artis habeat. Ex illa autẽ antiqua gloria Corinthium maximè laudatur: hoc caſus miſcuit,Corintho,cùm caperetur, incenſa: miréque circa id multorum affectatio fuit:quippe cùm tradatur,non alia de cauſa Verrem,quem Cicero damnauerat,proſcriptum cum eo ab Antonio,quàm quòd Corinthiis ſe ei ceſſurum negauiſſet.At mihi maior pars eorum ſimulare eam ſcientiam videtur,ad ſegregandos ſe à cæteris magis,quàm intelligere aliquid ibi ſubtilius: & hoc paucis docebo.Corinthus capta eſt Olympiadis c l v i. anno tertio, noſtræ vrbis d c v i i i. cùm antè ſeculo fictores nobiles eſſe deſiſſent, quorum iſti omnia ſigna hodie Corinthia appellant. Quapropter ad coarguendos eos, ponemus artificum ætates. Nam vrbis noſtræ annos ex ſuprà dicta comparatione Olympiadum, colligere facile erit. Sunt ergo vaſa tantùm Corinthia, quæ iſti elegantiores modò in eſculenta transferunt, modò in lucernas aut trulleos,nullo munditiarum reſpectu. Eius tria genera:candidum,argento nitore quàm proximè

proximè accedens,in quo illa mistura præualuit: alterum, in quo auri fulua natura:tertium,in quo æqualis omnium temperies fuit. Præter hæc est,cuius ratio nō potest,reddi, quanquam hominis manu facta dederit Fortuna temperamentum simulacro signisque, illud suo colore pretiosum ad iocineris imaginem vergens,quod ideo hepatizon appellant,procul à Corinthio:longè tamen ante Ægineticum atque Deliacum,quæ diu obtinuere principatum. Antiquissima æris gloria Deliaco fuit, mercatus in Delo concelebrante toto orbe,& ideo cura officiuis tricliniorum pedibus fulcrisque. Ibi prima nobilitas æris. Peruēnit deinde ad Deûm simulacra, effigiémque hominum, & aliorum animalium. Proxima laus Æginetico fuit. Insula & ipsa, nec æs gignens,sed officinarum temperatura nobilitata. Bos æreus inde captus in foro boario est Romæ. Hic est exemplar Æginetici æris: Deliaci autem Iupiter in Capitolio in Iouis tonantis æde: illóque ære Myron vsus est, hoc Polycletus, æquales atque condiscipuli. Emulatio autem & in materia fuit.

De candelabris,& templorum ornamentis. CAP. III.

PRiuatim Ægina candelabrorum superficiem duntaxat elaborauit, sicut Tarentum scapos. In his ergo iuncta cōmendatio officinarum est. Nec pudet Tribunorum militarium salariis emere,cùm ipsum nomen à candelarum lumine impositum appareat. Accessio candelabri talis fuit:Theonis iussu præconis Clesippus fullo,gibbere præterea & alio fœdus aspectu,emente id Gegania sestertiis L.edémq; ostentante cōuiuio emptū ludibrij causa nudatus,atque impotentia libidinis receptus in torum,mox in testamentum,prædiues numinum vice illud candelabrum coluit, & hanc Corinthiis fabulā adiecit: vindicatis tamen moribus nobili sepulcro, per quod æterna supra terras Geganiæ dedecoris memoria duraret. Sed cùm esse nulla Corinthia candelabra constet,nomen id præcipuè in his celebratur, quoniam Mummij victoria Corinthum quidem diruit, sed compluribus Achaiæ oppidis simul æra dispersit. Prisci limina etiam ac valuas ex ære in templis factitauere. Inuenio & à Cn. Octauio,qui de Perseo rege naualem triumphum egit,factā porticum duplicem ad circum Flaminium, quæ Corinthia sit appellata à capitulis æreis columnarum. Vestæ quoque ædem ipsam Syracusana superficie tegi placuisse. Syracusana sunt in Pantheo capita columnarum à M. Agrippa posita. Quinetiam priuata opulentia eo modo vsurpata est. Camillo inter crimina obiecit Sp.Caruilius Quæstor,quòd ærata ostia haberet in domo. Nam triclinia ærata abacósque & monopodia Cn.Manlium Asia deuicta primum inuexisse triumpho suo, quem duxit vrbis anno DLXVII, L. Piso autor est. Antias quidem L. Crassum hæredem L. Crassi Oratoris,multa etiā triclinia ærata vendidisse. Ex ære factitauere & cortinas tripodum nomine Delphicas,quoniam donis maximè Apollinis Delphici dicabantur. Placuere & lychnuchi pensiles in delubris,aut arborum modo mala ferētium lucentes: qualis est in templo Apollinis Palatini,quod Alexander Magnus Thebarum expugnatione captum in Cyme dicauerat eidem Deo. Transiit deinde ars vbique vulgò ad effigies Deorum.

Quando primum simulacrum Romæ factum,& de origine statuarum, & honore statuarum,& generibus,& figuris.

CAP. IIII.

ROmæ simulacrum ex ære factum Cereri primū reperio ex peculio Sp. Cassij,quem regnum affectantem pater ipsius interemerat. Transiit & ab Diis ad hominum statuas atque imagines multis modis. Antiqui pingebant eas bitumine, quò magis mirum est placuisse auro integere. Hoc nescio an Romanum fuit inuentum:certè etiā Romæ non habet vetustatē. Effigies hominum non solebant exprimi,nisi aliqua illustri causa perpetuitatem merentium,primò sacrorum certaminum victoria, maximéq; Olympiæ:vbi omnium qui vicissent,statuas dicari mos erat. Eorum verò, qui ter ibi superauissent,ex membris ipsorum similitudine expressa,quas iconicas vocāt. Athenienses nescio an primi omnium Harmodio & Aristogitoni tyrannicidis publicè posuerint statuas. Hoc actum est eodem anno,quo & reges Romæ pulsi. Excepta deinde res est à toto orbe terrarum

terrarum humanissima ambitione. Et iam omnium municipiorum foris statuæ ornamentum esse cœpere, prorogarique memoria hominum, & honores legendi æuo basibus inscribi, ne in sepulcris tantùm legerentur. Mox forum & in domibus priuatis factũ atque in atriis. Honos clientum instituit sic colere patronos.

De statuis togaris, & quibusdam aliis, & quibus primùm in columna, & quando primùm publicè, & quæ primùm statuæ Romæ.

CAPVT V.

Togatæ effigies antiquitus ita dicabantur. Placuere & nudæ tenentes hastam, ab epheborum è gymnasiis exemplaribus, quas Achilleas vocant. Græca res est, nihil velare: at contrà Romana ac militaris, thoracas addere. Cæsar quidem Dictator loricatam sibi dicari in foro suo passus est. Nam lupercorum habitu factæ, tam nouitiæ sunt, quàm quæ nuper prodière penulis inductæ. Mancinus eodem habitu sibi statuit, quo deditus est. Notatum ab autoribus, & L. Actium Poetam in Camœnarum æde maxima forma statuam sibi posuisse, cùm breuis admodum fuisset. Equestres vtique statuæ Romanam celebrationem habent, orto sine dubio à Græcis exemplo. Sed illi celetas tantùm dicabant in sacris victores. Posteà verò & qui bigis vel quadrigis vicissent. Vnde & nostris currus in his qui triumphauissent. Serum hoc, & in his non nisi à Diuo Augusto seiuges, sicut & elephanti. Non vetus & bigarum celebratio in his qui Prænira functi curru vecti essent per Circum. Antiquior columnarum, sicut C. Menio, qui deuicerat priscos Latinos, quibus ex fœdere tertias prædæ Rom. pop. præstabat, eodémque in Consulatu in suggestu rostra deuictis Antiatibus fixerat anno vrbis CCCCXVI. Item C. Duellio, qui primus naualem triumphum egit de Pœnis, quæ est etiam nunc in foro. Item P. Minutio præfecto annonæ extra portam Trigeminam vnciaria stipe collata, nescio an primo honore tali à populo, anteà enim à senatu erat: præclara res, nisi friuolis cœpisset initiis. Nanque & Actij Nauij statua fuit ante Curiam, cuius basis conflagrauit Curia incensa P. Clodij funere. Fuit & Hermodori Ephesij in comitio, legum, quas Decemuiri scribebant, interpretis, publicè dicata. Alia causa & alia autoritas maior in Horatij Coclitis statua, quæ durat hodiéque, cùm hostes à ponte sublicio solus arcuisset. Equidem & Sibyllæ iuxtà rostra esse nõ miror, tres sint licet: vna, quam Sex. Pacuuius Taurus Ædilis plebis restituit: duæ, quas M. Messala. Primas putarem has, & Actij Nauij, positas ætate Tarquinij Prisci, nisi regum antecedentium essent in Capitolio.

De statuis sine tunicis, & quibusdam aliis, & quæ prima Romæ statua equestris, & quando omnes statuæ priuatim & publicè sublatæ, & quibus Romæ mulieribus, quæ primæ ab exteris publicè positæ. CAP. VI.

EX his Romuli est sine tunica, sicut & Camilli in Rostris, & ante ædem Castorum fuit Q. Marcij Tremuli equestris togata, qui Samnites bis deuicerat, captáq; Anagnia, populum stipendio liberauerat. Inter antiquissimas sunt & Tulli Cælij, L. Roscij, Sp. Nautij, C. Fulcinij in Rostris, à Fidenatibus in legatione interfectorum. Hoc à Romano populo tribui solebat iniuria cæsis, sicut & P. Iunio, & T. Coruncano, qui ab Teuca Illyriorum regina interfecti erant. Non omittendum videtur, quod Annales annotauere, tripedaneas his statuas in foro statutas. Hæc videlicet mensura honorata tunc erat. Non præteribo †C. Octauium ob vnum verbum: hic regem Antiochum, daturum se responsum dicentem, virga, quam tenebat fortè, circunscripsit, & prius quàm egrederetur circulo illo, responsum dare coegit. In qua legatione interfecto, Senatus statuam poni iussit quàm oculatissimo loco in Rostris. Inuenitur statua decreta & Taraciæ Caiæ siue Suffetiæ virgini Vestali, vt poneretur vbi vellet: quod adiectum non minus honoris habet, quàm fœminæ esse decretam. Meritum eius in ipsis ponam Annalium verbis: Quòd campum Tiberinum gratificata esset ea populo. Inuenio & Pythagoræ & Alcibiadi in cornibus Comitij positas, cùm bello Samniti Apollo Pythius fortissimo Græcorum gentis iussisset, & alteri sapientissimo, simulacra celebri loco dicari, donec Sylla Dictator ibi Curiam faceret. Mirúmque est, illos patres Socrati cunctis ab eodem

† C. Popiliũ legendum videtur ex Vale. Max. cæterisque Historicis.

eodem Deo ſapientia prælato Pythagoram prætuliſſe, aut tot aliis virtute Alcibiadem, aut quenquam vtroque Themiſtocli.Columnarum ratio erat,attolli ſupra cæteros mortales: quod & arcus ſignificant nouitio inuento. Primus tamen honos cœpit à Græcis. Nullique arbitror plures ſtatuas dicatas, quàm Phalereo Demetrio Athenis.Siquidem ccclx. ſtatuere, quas mox lacerauerunt, nondum anno hunc numerum dierum excedente.Statuerant Romæ etiã in omnibus vicis C. Mario Gratidiano tribus,vt diximus, eaſdémque ſubuertêre Syllæ introitu. Pedeſtres ſine dubio Romæ fuere in autoritate longo tempore.Equeſtrium tamen origo perquàm vetus eſt,cum fœminis etiam honore communicato.Clœliæ enim ſtatua eſt equeſtris,ceu parum eſſet toga eam cingi: cùm nec Lucretiæ,nec Bruto,qui expulerant reges,propter quos Clœlia inter obſides fuerat, decernerentur.Hãc primam & Horatij Coclitis publicè dicatam crediderim:antè enim ſibi ac Sibyllæ Tarquinium,& reges ſibi ipſos poſuiſſe veriſimile eſt:niſi Clœliæ Piſo traderet ab his poſitam,qui vnà obſides fuerant, redditis à Porſena in honorem eius.E diuerſo Annius Fœcialis,equeſtrem, quæ fuerit contra Iouis Statoris ædem in veſtibulo Superbi domus,Valeriæ fuiſſe Publicolæ Conſulis filiæ: eámque ſolam refugiſſe, Tiberímque tranauiſſe,cæteris obſidibus, quæ Porſenæ mittebantur,interemptis Tarquinij inſidiis L. Piſo prodidit,M.Æmilio,C.Popilio II. coss. à Cenſoribus P.Cornelio Scipione,M. Popilio,ſtatuas circa forum eorum qui magiſtratum geſſerunt, ſublatas omnes, præter eas quæ populi aut Senatus ſententia ſtatutæ eſſent.Eam verò,quam apud ædem Telluris ſtatuiſſet ſibi Sp.Caſsius qui regnum affectauerat, etiam conflatam à Cenſoribus.Nimirum in ea quoque re ambitioni prouidebant illi viri. Extant Catonis in Cenſura vociferationes,mulieribus Romanis in prouinciis ſtatuas poni. Nec tamen potuit inhibere, quò minus Romæ quoque ponerentur, ſicuti Corneliæ Gracchorum matri, quæ fuit Africani prioris filia. Sedens huic poſita,ſoleiſque ſine amento inſignis,in Metelli publica porticu:quæ ſtatua nunc eſt in Octauiæ operibus. Publicè autem ab exteris poſita eſt Romæ C.Ælio Tribuno plebis,lege perlata in Stennium Statilium Lucanum, qui Thurinos bis infeſtauerat: ob id Ælium Thurini ſtatua & corona aurea donauerunt.Iidem poſteà Fabricium donauere ſtatua,liberati obſidione. Paſsímque clientes in clientelas ita recepti:& adeò diſcrimen omne ſublatum,vt Annibalis etiam ſtatuæ tribus locis viſantur in vrbe,cuius intra muros ſolus hoſtium emiſit haſtam.

De antiquis ſtatuariis,& pretiis ſignorum immodicis,& coloſsis in vrbe celeberrimis. CAP. VII.

FViſſe autem ſtatuariam artem familiarem Italiæ quoque & vetuſtam,indicant,Hercules ab Euandro ſacratus,vt ferunt,in foro boario,qui triumphalis vocatur, atque per triumphos veſtitur habitu triumphali: prætereà Ianus geminus à Numa rege dicatus,qui pacis bellique argumento colitur,digitis ita figuratis,vt trecentorum ſexagintaquinque dierum nota, per ſignificationem anni temporis & æui ſe Deum indicaret.Signa quoque Thuſcanica per terras diſperſa, quæ in Hetruria factitata non eſt dubium. Deorum tantum putarem ea fuiſſe, ni Metrodorus Scepſius, cui cognomen à Romani nominis odio inditum eſt, propter duo millia ſtatuarum Volſinios expugnatos obiiceret. Mirúmque mihi videtur, cùm ſtatuarum origo tam vetus in Italia ſit, lignea potius aut fictilia Deorum ſimulacra in delubris dicata, vſque ad deuictam Aſiam,vnde luxuria.Similitudines exprimendi quæ prima fuerit origo, in ea quam plaſticen Græci vocant,dici cõuenientius erit:etenim prior,quàm ſtatuaria,fuit.Sed hæc ad infinitum effloruit multorum voluminum opere,ſi quis plura perſequi velit:omnia enim quis poſsit?In M. Scauri Ædilitate tria millia ſignorum in ſcena tantùm fuere temporario theatro. Mummius deuicta Achaia repleuit vrbem: ipſe exceſſit non relicturus filiæ dotem.Cur enim non cum excuſatione ponatur? Multa & Luculli inuexere. Rhodi etiamnum tria millia ſignorum eſſe,Mutianus ter Conſul prodidit, nec pauciora Athenis, Olympiæ, Delphis ſupereſſe creduntur. Quis iſta mortalium perſequi poſsit?aut quis vſus noſcendi intelligatur?Inſignia tamen maximè, & aliqua de cauſa notata, voluptarium ſit attigiſſe,

gisse, artificésque celebratos nominauisse, singulorum quoque inexplicabili multitudine, cùm Lysippus ad sexcenta x. opera fecisse prodatur, tantæ omnia artis, vt claritatem possent dare vel singula. Numerum apparuisse defuncto eo, cùm thesaurum effregisset hæres: solitum enim ex manipretio cuiusque signi denarios deponere aureos singulos. Euecta supra humanam fidem ars est successu, mox & audacia. In argumentum successus vnum exemplum afferam, nec Deorum hominúmve similitudinis expressæ. Ætas nostra vidit in Capitolio, priùs quàm id nouissimè conflagrauit à Vitellianis incensum, in cella Iunonis, canem ex ære, vulnus suum lambentem: cuius eximium miraculum & indiscreta veri similitudo, non eo solùm intelligitur, quòd ibi dicata fuerat, verùm & noua satisdatione: nam summa nulla par videbatur: capite tutelarios cauere pro ea, institui publici fuit. Audaciæ innumera sunt exempla. Moles quippe excogitatas videmus statuarum, quas colossos vocãt, turribus pares. Talis est in Capitolio Apollo, translatus à M. Lucullo ex Apollonia Ponti vrbe x x x. cubitorum, c l. talentis factus. talis in campo Martio Iupiter à Claudio Cæsare dicatus, qui vocatur Pompeianus à vicinitate theatri: talis & Tarenti factus à Lysippo x l. cubitorum. Mirum in eo, quòd manu, vt ferunt, mobilis (ea ratio libramenti est) nullis conuellatur procellis. Id quidem prouidisse & artifex dicitur, modico interuallo, vnde maximè flatum opus erat frangi, opposita columna. Itaq; propter magnitudinem difficultatémque moliendi, nõ attigit eum Fabius Verrucosus, cùm Herculem qui est in Capitolio, inde transferret. Ante omnes autem in admiratione fuit Solis colossus Rhodi, quem fecerat Chares Lyndius, Lysippi suprà dicti discipulus. Septuaginta cubitorum altitudinis fuit. Hoc simulacrum post quinquagesimumsextum annum terræmotu prostratum, sed iacens quoque miraculo est. Pauci pollicem eius amplectuntur. Maiores sunt digiti, quàm pleræq; statuæ. Vasti specus hiant de fractis membris. Spectantur intus magnæ molis saxa, quorum pondere stabiliuerat cõstituens. Duodecim annis tradunt effectum c c c. talentis, quæ contulerant ex apparatu regis Demetrij, relicto moræ tædio. Sunt alij minores hoc in eadem vrbe colossi centum numero, sed vbicunque singuli fuissent nobilitaturi locum. Prætereà; hos Deorum quinque, quos fecit Bryaxis. Factitauit colossos & Italia: videmus certè Apollinem in bibliotheca templi Augusti Thuscanicum l. pedum à pollice, dubium ære mirabiliorem, an pulchritudine. Fecit & Sp. Caruilius Iouem, qui est in Capitolio, victis Samnitibus sacrata lege pugnantibus, è pectoralibus eorum ocreísque & galeis. Amplitudo tanta est, vt conspiciatur à Latiario Ioue. Reliquiis limæ suam statuam fecit, quæ est ante pedes simulacri eius. Habent in eodem Capitolio admirationem & capita duo, quæ P. Lentulus Consul dicauit: alterum à Charete suprà dicto factum: alterum fecit Decius, comparatione in tãtum victus, vt artificum minimè probabilis artificis videatur. Verùm omnem amplitudinem statuarum eius generis vicit ætate nostra Zenodotus, Mercurio facto in ciuitate Galliæ Auernis, per annos decem, H-S cccc. manipretio. Postquam satis ibi artem approbauerat, Romam accitus est à Nerone, vbi destinatum illius principis simulacrum colossum fecit c x. pedum longitudine, qui dicatus Solis venerationi est, damnatis sceleribus illius principis. Mirabamur in officina non modò ex argilla similitudinem insignem, verùm & ex paruis admodum surculis, quod primum operis instar fuit. Ea statua indicauit interisse fundendi æris sciẽtiã, cùm & Nero largiri aurum argentúmque paratus esset, & Zenodorus scientia fingendi cælandiq; nulli veterum postponeretur. Statuam Aruernorum cùm faceret, prouinciæ Vibio Auito præsidente, duo pocula Calamidis manu cælata, quæ Cassio Syllano auunculo eius præceptori suo Germanicus Cæsar adamata donauerat, æmulatus est, vt vix vlla differentia esset artis. Quantóque maior in Zenodoro præstantia fuit, tanto magis deprehendi æris obliteratio potest.

Nobilitates ex ære operum & artificum c c c l x v i. CAP. VIII.

Signis, quæ vocant Corinthia, plerique in tantum capiuntur, vt secum circunferant, sicut Hortensius Orator sphingem Verri reo ablatam. Propter quam Cicero illo iudicio in altercatione negãti ei se ænigmata intelligere, respondit debere, quoniam sphingem

gem domi haberet. Circumtulit & Nero princeps Amazonem, de qua dicemus: & paulò antè C. Cestius Consularis signum, quod secum etiam in prælio habuit. Alexãdri quoq; Magni tabernaculũ sustinere traduntur solitæ statuæ, ex quibus duæ ante Martis Vltoris ædem dicatæ sunt, totidem ante regiam. Minoribus simulacris signísque innumera propè artificum multitudo nobilitata est. Ante omnes tamen Phidias Atheniensis, Ioue Olympiæ facto, ex ebore quidem & auro: sed & ex ære signa fecit. Floruit autem Olympiade lxxxiii. circiter ccc. nostræ vrbis anno. Quo eodem tempore æmuli eius fuere Alcamenes, Critias, Nestocles, Hegias. Et deinde Olympiade lxxxvii. Agelades, Callon, Polycletus, Phragmon, Gorgias, Lacon, Myron, Pythagoras, Scopas, Perelius. Ex his Polycletus, discipulos habuit Argium, Asopodorum, Alexim, Aristidem, Phrynonem, Dinonem, Athenodorum, Dameam Clitorium, Myronem Lycium. Nonagesimaquinta Olympiade floruere Naucydes, Dinomedes, Canachus, Patrocles. Centesima secunda Polycles, Cephissodorus, Leochares, Hypatodorus. Centesimaquarta Praxiteles, Euphranor. Centesima septima Echion, Therimachus. Centesima quartadecima Lysippus fuit, & cum eo Alexander Magnus. Item Lysistratus, & frater eius Sthenis, Euphronides, Sostratus, Ion, Silanion. In hoc mirabile, quòd nullo doctore nobilis fuit ipse. Discipulos habuit Zeuxim & Iaden. Centesima vicesima Eutychides, Euthycrates, Lahippus, Cephissodorus, Timarchus, Pyromachus. Cessauit deinde ars, ac rursus Olympiade centesimaquinquagesimaquinta reuixit, cùm fuere longè quidem infra prædictos, probati tamen, Antheus, Callistratus, Polycles, Athenæus. Callixenus, Pythocles, Pythias, Timocles. Ita distinctis celeberrimorum ætatibus insignes raptim transcurrã, reliqua multitudine passim dispersa. Venere autem & in certamen laudatissimi, quanquam diuersis ætatibus geniti, quoniam fecerant Amazonas: quæ cùm in templo Ephesiæ Dianæ dicarentur, placuit eligi probatissimã ipsorum artificum, qui præsentes erant, iudicio, cùm apparuit eam esse, quam omnes secundam à sua quisque iudicassent. Hæc est Polycleti, proxima ab ea Phidiæ, tertia Ctesilæ, quarta Cydonis, quinta Phragmonis. Phidias, præter Iouem Olympium, quem nemo æmulatur, fecit & ex ebore æquè Mineruam Athenis, quæ est in Parthenone adstans. Ex ære verò, præter Amazonem suprà dictam, Mineruam tam eximiæ pulchritudinis, vt à forma cognomen acceperit. Fecit & Cliduchum & aliam Mineruam, quam Romæ Æmilius Paulus ad ædem Fortunæ dedicauit. Item duo signa, quæ Catulus in eadem æde posuit palliata: & alterum colossicon nudum: primúsque artem toreuticen aperuisse atque demonstrasse meritò iudicatur. Polycletus Sicyonius Ageladis discipulus, Diadumenum fecit molliter iuuenem c. talentis nobilitatum. Idem & Doryphorum viriliter puerum. Fecit & quem canona artifices vocant, lineamenta artis ex eo petentes, velut à lege quadam: solúsque hominum artem ipse fecisse, artis opere iudicatur. Fecit & distringentem, & nudum talo incessentem. Duósque pueros, item talis nudos ludentes, qui vocantur Astragalizontes: & sunt in Titi Imperatoris atrio: quo opere nullum absolutius plerique iudicant. Item Mercurium, qui fuit Lysimachiæ: Herculem, qui Romæ, Antæum à terra sustinentem: Artemona, qui Periphoretos appellatus est. Hic consummasse hanc scientiam iudicatur, & toreuticen sic erudisse, vt Phidias aperuisse. Proprium eiusdem, vt vno crure insisterent signa, excogitasse: quadrata tamen ea esse tradit Varro, & penè ad vnum exemplum. Myronem Eleutheris natum, & ipsum Ageladis discipulum, bucula maximè nobilitauit, celebratis versibus laudata, quando alieno plerique ingenio magis, quàm suo, commendantur. Fecit & canem, & discobolon, & Persea, & Pristas, & Satyrum admirantem tibias, & Mineruam, Delphicos pentathlos, Pancratiastas: Herculem etiam, qui est apud Circum maximum in æde Pompeij Magni. Fecisse & cicadæ monumentum ac locustæ, carminibus suis Erinna significat. Fecit & Apollinem, quem à Triumuiro Antonio sublatum restituit Ephesiis Diuus Augustus, admonitus in quiete. Primus hic multiplicasse varietatem videtur, numerosior in arte, quàm Polycletus, & symmetria diligentior: & ipse tamen corporum tenus curiosus, animi sensus non expressisse, capillum quo-

que &

que & pubem non emendatius feciſſe,quàm rudis antiquitas inſtituiſſet. Vicit eum Pythagoras Rheginus ex Italia,pancratiaſte Delphis poſito.Eundem vicit & Leontius,qui fecit ſtadiodromon Aſtylon,qui Olympiæ oſtenditur,& Libyn puerum tenentem tabellam eodem loco,& mala ferentem nudum.Syracuſis autem claudicātem : cuius hulceris dolorem ſentire etiam ſpectantes videntur. Item Apollinem citharœdum,ſerpentémq; eius ſagittis cōfici,qui Dicæus appellatus eſt,quòd cùm Thebæ ab Alexandro caperentur,aurum à fugiente conditum,ſinu eius celatum eſſet. Hic primus neruos & venas expreſsit,capillúmq; diligentius.Fuit & alius Pythagoras Samius,initio pictor,cuius ſigna ad ædem Fortunæ huiuſce Deæ ſeptem nuda,& ſenis vnum,laudata ſunt. Hic ſuprà dicto facie quoque indiſcreta ſimilis fuiſſe traditur:Rhegini autē diſcipulus & filius ſororis fuiſſe Soſtratus. Lyſippum Sicyonium Duris negat, Tullius fuiſſe diſcipulum affirmat,ſed primò ærarium fabrum,audendi rationem cœpiſſe pictoris Eupompi reſponſo. Eum enim interrogatū,quem ſequeretur antecedentium,dixiſſe demonſtrata hominum multitudine,naturam ipſam imitandā eſſe,non artificem. Plurima ex omnibus ſigna fecit,vt diximus,fœcundiſsimæ artis,inter quæ diſtringentem ſe, quem M. Agrippa ante thermas ſuas dicauit,mirè gratum Tiberio principi : qui nō quiuit temperare ſibi in eo, quanquam imperioſus ſui inter initia principatus, tranſtulítque in cubiculum, alio ibi ſigno ſubſtituto:cùm quidem tanta populi Romani contumacia fuit, vt magnis theatri clamoribus reponi Apoxyomenon flagitauerit, princépſq;,quanquam adamatū,repoſuerit.Nobilitatur Lyſippus & temulenta tibicina,& canibus ac venatione.In primis verò quadriga cum Sole Rhodiorum. Fecit & Alexandrum Magnum multis operibus,à pueritia eius orſus. Quam ſtatuam inaurari iuſsit Nero princeps, delectatus admodum illa.Dein cùm pretio periſſet gratia artis,detractum eſt aurum:pretioſiórque talis exiſtimatur,etiam cicatricibus operis atque conciſuris,in quibus aurum hæſerat,remanentibus.Idem fecit Hephæſtionem Alexandri Magni amicum, quem quidam Polycleto adſcribunt,cùm is centum propè annis antè fuerit. Idem Alexandri venationem:quæ Delphis ſacrata eſt:Athenis Satyrorum turmam.Alexandrum amicorúmque eius imagines ſumma omnium ſimilitudine expreſsit.Has Metellus Macedonia ſubacta tranſtulit Romam. Fecit & quadrigas multorum generum.Statuariæ arti plurimum traditur contuliſſe,capillum exprimendo, capita minora faciendo, quàm antiqui,corpora graciliora ſicciorâque, per quæ proceritas ſignorum maior videtur. Non habet Latinum nomen ſymmetria,quam diligentiſsimè cuſtodiuit,noua intactâque ratione quadratas veterum ſtaturas permutando:vulgóque dicebat,ab illis factos,quales eſſent,homines:à ſe,quales viderentur eſſe.Propriæ huius videntur eſſe argutiæ operum,cuſtoditæ in minimis quoque rebus. Filios & diſcipulos reliquit laudatos artifices,Lahippum & Bedam, ſed ante omnes Eurhycratem:quanquam is conſtantiam patris potiùs æmulatus, quàm elegantiam,auſtero maluit genere,quàm iucundo,placere. Itaque optimè expreſsit Herculem Delphis & Alexandrum,Theſpin venatorem,& Theſpiadas: prælium equeſtre,ad Trophonij oraculum : quadrigas Medeæ complures : equum cum fiſcinis:canes venantium. Huius porrò diſcipulus fuit Tiſicrates, & ipſe Sicyonius, ſed Lyſippi ſectæ propior, vt vix diſcernantur complura ſigna,ceu ſenex Thebanus,Demetrius rex,Peuceſtes Alexandri Magni ſeruator,dignus tanta gloria. Artifices,qui compoſitis voluminibus cōdidere hæc,miris laudibus celebrant,& Telephanem Phoceum, ignotum aliâs, quoniam in Theſſalia,vbi habitauerat, latuerint opera eius:alioqui ſuffragiis ipſorum æquatur Polycleto,Myroni,Pythagoræ.Laudant eius Lariſſam,& Spinarum pentathlon,& Apollinem.Alij nō hanc ignobilitatis fuiſſe cauſam,ſed quoniam ſe regum Xerxis atque Darij officinis dediderit,exiſtimant. Praxiteles quoque marmore felicior:ideo & clarior fuit. Fecit tamen ex ære pulcherrima opera:Proſerpinæ raptum:item Cataguſam,& Ebrietatem,& Liberum patrem,nobilémque vnà Satyrum, quem Græci periboeton cognominant.Signa etiam,quæ ante Felicitatis ædem fuere,Venerémque, quæ cum ipſa æde incendio cremata eſt Claudij principatu,marmoreæ illi ſuæ per terras inclytæ parē. Item

Stephusam, Spilumenem, Oenophorum. Harmodium & Aristogitonem tyrannicidas, quos à Xerxe Persarum rege captos victa Perside Atheniensibus remisit Magnus Alexander. Fecit & puberem subrepenti lacertæ cominus sagitta insidiantem, quem Saurocτonon vocant. Spectantur & duo signa eius diuersos affectus exprimentia, flentis matronæ, & meretricis gaudentis. Hanc putant Phrynen fuisse, deprehendúntque in ea amorem artificis, & mercedē in vultu meretricis. Habet simulacrum & benignitas eius. Calamidis enim quadrigæ aurigam suum imposuit, ne melior in equorum effigie defecisse in homine crederetur. Ipse Calamis & alias quadrigas bigásque fecit, equis semper sine æmulo expressis. Sed ne videatur in hominum effigie inferior, Alcmena nullius est nobilior. Alcamenes Phidiæ discipulus & marmorea fecit, & æreum pentathlon, qui vocatur encrinomenos. At Polycleti discipulus Aristides quadrigas bigásque. Et Iphicratis Leæna laudatur. Scortum hæc lyræ cantu familiare Harmodio & Aristogitoni, consiliã eorum de tyrannicidio, vsque ad mortem excruciata, tyrannis non prodidit. Quamobrem Athenienses & honorem habere ei volentes, nec tamen scortum celebrasse, animal nominis eius fecere: atque vt intelligeretur causa honoris, in opere linguam addi ab artifice vetuerunt. Bryaxis Æsculapium & Seleucum fecit. Bedas adorantem Batton Apollinem, & Iunonem, qui sunt Romæ in Concordiæ templo. Cresilas vulneratum deficientem, in quo possit intelligi, quantum restet animæ: & Olympium Periclem dignum cognomine. Mirúmque in hac arte est, quòd nobiles viros nobiliores fecit. Cephissodorus Mineruam mirabilē in portu Atheniensium, & aram ad templum Iouis Seruatoris in eodem portu, cui pauca comparantur. Canachus Apollinem nudum, qui Philesius cognominatur in Didymæo, Æginetica æris temperatura. Ceruúmque vnà ita vestigiis suspendit, vt linum subter pedes trahatur, alterno morsu digitis calcéque retinentibus solum, ita vertebrato dente vtrísque in partibus, vt à repulsu per vices resiliat. Idem Celetizontas pueros fecit. Chæreas Alexandrum Magnum & Philippum patrē eius fecit. Ctesilaus Doryphoron, & Amazonem vulneratam. Demetrius Lysimachen, quæ sacerdos Mineruæ fuit annis l x i i i i. Idem & Mineruam, quæ Musica appellatur, quoniam dracones in Gorgone eius ad ictus citharæ tinnitu resonant. Idem equitem Sarmenem, qui primus de equitatu scripsit. Dædalus & ipse inter fictores laudatus, pueros duos distringentes se fecit. Dinomenes Protesilaum & Pythodemum luctatorem. Euphranoris Alexander Paris est: in quo laudatur, quòd omnia simul intelligantur, iudex Dearum, amator Helenæ, & tamen Achillis interfector. Huius est Minerua Romæ, quæ dicitur Catuliana, infra Capitolium à Q. Luctatio Catulo dicata, & simulacrum Boni euentus, dextra pateram, sinistra spicam ac papauer tenens. Item Latona puerpera, Apollinem & Dianam infantes sustinens, in æde Concordiæ. Fecit & quadrigas bigásque, & Cliduchon eximia forma: & Virtutem & Græciam, vtrasque colosseas: mulierem ministrantem & adorantem. Item Alexandrum & Philippum in quadrigis. Eutychides Eurotam, in quo artem ipso amne liquidiorem plurimi dixere. Hegiæ Minerua, Pyrrhúsque rex laudatur, & celetizontes pueri, & Castor ac Pollux ante ædem Iouis Tonantis. In Pario colonia Hercules Isidori. Buthyreus Lycius Myronis discipulus fuit, qui fecit dignum præceptore puerum sufflantem languidos ignes, & Argonautas. Leocras aquilam, sentientem quid rapiat in Ganymede, & cui ferat, parcentem vnguibus etiam per vestem: puerum Autolycon pancratio victorem, propter quem Xenophon Symposion scripsit: Iouémque illum tonantem in Capitolio, ante cuncta laudabilem: item Apollinē diadematum. Lyciscus Lagonem puerum subdolæ ac fucatæ vernilitatis. Lycus & ipse puerum suffitorem. Menæchmi vitulus genu premitur, replicata ceruice: ipséque Menæchmus scripsit de sua arte. Naucydes Mercurio & Discobolo & immolāte arietem censetur. Naucerus luctatorem anhelantem fecit. Nicerates Æsculapium & Hygiam, qui sunt in Concordiæ templo Romæ. Pyromachi quadriga regitur ab Alcibiade. Polícles Hermaphroditum nobilem fecit. Pyrrhus Hygiam & Mineruam, Phœnix Lysippi discipulus Epithersen. Stipax Cyprius vno celebratur signo, Splāchnopte. Periclis Olympij

vernula hic fuit,exta torrens,ignem oris pleni ſpiritu accendẽs.Sillanion Apollodorum fecit,fictorem & ipſum,ſed inter cunctos diligẽtiſsimum artis,& inimicum ſui iudicem, crebrò perfecta ſigna frangẽtem,dum ſatiare cupiditatem nequit artis, & ideo inſanum cognominatum.Hoc in eo expreſsit,nec hominem ex ære fecit,ſed iracundiã: & Achillem nobilem.Itẽ Epiſtatem exercentem athletas:Strongylion Amazonem, quam ab excellentia crurum Eucnemon appellant,ob id in comitatu Neronis principis circunlatã. Item fecit puerum,quem amãdo Brutus Philippenſis cognomine ſuo illuſtrauit. Theodorus,qui labyrinthum fecit Sami,ipſe ſe ex ære fudit,præter ſimilitudinem mirabilem fama magnæ ſubtilitatis celebratus. Dextra limam tenet, læua tribus digitis quadrigulam tenuit tranſlatã Præneſte,tantæ paruitatis,vt totam eam currúmque & aurigam integeret alis ſimul facta muſca. Xenocrates Tiſicratis diſcipulus:aut,vt alij,Euthycratis, vicit vtroſque copia ſignorum,& de ſua arte compoſuit volumina. Plures artifices fecere Attali & Eumenis aduerſus Gallos prælia,Iſigonus,Pyromachus, Stratonicus, Antigonus,qui condidit volumina de ſua arte. Boethi,quanquam argento melioris, infans eximiè anſerem ſtrangulat.Atq; ex omnibus,quæ retuli,clariſsima quæque in vrbe iam ſunt dicata à Veſpaſiano Principe in templo Pacis,aliíſque eius operibus, violentia Neronis in vrbem conuecta,& in ſellariis domus aureæ diſpoſita. Præterea ſunt æqualitate celebrati artifices,ſed nullis operum ſuorum præcipui,Ariſton,qui & argentum cælare ſolitus eſt,Callias,Cleſias,Cantharus Sicyonius,Dionyſodorus Critiæ diſcipulus,Deliades,Euphorion,Eunicus,& Hecatæus. Argenti cælatores,Lesbocles,Prodorus,Pythodicus,Polygnotus:iidem pictores nobiliſsimi. Item ex cælatoribus Stratonicus,Scymnus, qui fuit Critiæ diſcipulus. Nunc percenſebo eos, qui eiuſdem generis opera fecerunt,vt Apollodorus,Androbulus,Aſclepiodorus,Aleuas philoſophos: Apellas & adorãtes fœminas:Antigonus & Perixyomenon,tyrannicidáſque ſuprà dictos: Antimachus,Athenodorus fœminas nobiles:Ariſtodemus & luctatores,bigáſq; cum auriga,philoſophos, anus,Seleucum regem. Habet gratiam ſuam huius quoque Doryphorus. Cephiſodori duo fuere:prioris eſt Mercurius,Liberum patrem in infantia nutriens. Fecit & concionantem manu elata:perſona in incerto eſt.Sequẽs philoſophos fecit. Colothas,qui cum Phidia Iouem Olympium fecerat,philoſophos.Item Cleon & Cenchramis,& Callicles, & Cephis:Chalcoſthenes & comœdos & athletas.Dahippus Perixyomenon.Daiphron, & Democritus,& Dæmon philoſophos. Epigonus omnia ferè prædicta imitatus præceſſit in tubicine,& matri interfectæ infante miſerabiliter blandiente. Eubolidis digitis cõputans:Mycon athletis ſpectatus,Menogenes quadrigis. Nec minus Niceratus omnia, quæ cæteri,aggreſſus,repræſentauit Alcibiadem,lampadéque accenſa matrem eius Demaraten ſacrificantem. Piſicrates bigæ Pitho mulierem impoſuit. Idémque fecit Martem & Mercurium,qui ſunt in Concordiæ templo Romæ.Perillum nemo laudat ſæuiorem Phalaride tyrãno,qui taurum fecit,mugitus hominis pollicitus igne ſubdito,& primus eum expertus cruciatum iuſtiore ſæuitia. In hoc à ſimulacris Deûm hominúmque deuocauerat humaniſsimam artem. Ideóne tot conditores eius elaborauerant,vt ex ea tormenta fierent?Itaque vna de cauſa ſeruantur opera eius,vt quiſquis illa videat,oderit manus.Sthenis Cererem,Iouem,Mineruam fecit,qui ſunt Romæ in Concordiæ tẽplo. Idem flentes matronas,& adorantes ſacrificantéſque.Simon canem & ſagittarium fecit. Srratonicus cælator ille philoſophos,Scopas vterque. Athletas autem & armatos,& venatores,ſacrificantéſque Batton,Euchir,Glaucides, Heliodorus, Hicanus,Lophon,Lyſon,Leon,Menodorus,Myiagrus,Polycrates,Polydorus, Pythocritus,Protogenes,idem pictura clariſsimus,vt dicemus:Patrocles,Polis,Poſidonius,qui & argentum cælauit nobiliter,natione Epheſius, Periclymenus,Philon,Simenus,Timotheus,Theomneſtus,Timarchides,Timon,Tiſias,Thraſon. Ex omnibus autem maximè cognomine inſignis eſt Callimachus,ſemper calumniator ſui,nec finem habẽs diligentiæ,ob id Cacizotechnos appellatus,memorabilis exemplo adhibendi curæ modum. Huius ſunt ſaltantes Lacænæ,emendatum opus,ſed in quo gratiam omnem diligentia abſtulerit. Hunc quidam &

pictorem fuisse tradunt. Non ære captus, nec arte, vnam solummodo Zenonis statuam Cypria in expeditione non vendidit Cato, sed quia philosophi erat, vt obiter hoc quoq; noscatur tam inane exemplum. In mentione statuarum est & vna non prætereunda, licet autoris incerti, iuxta rostra Herculis tunicati, Eleo habitu Romæ, torua facie, sentienteque suprema in tunica. In hac tres sunt tituli: L. Luculli Imperatoris, de manubiis: alter, pupillum Luculli filium ex S.C. dedicasse: tertius, T Septimium Sabinum Ædilem curulem ex priuato in publicum restituisse. Tot certaminum tantæque dignationis simulacrum id fuit. Nunc reuertemur ad differentias æris & misturas. In Cyprio coronarium & regulare est, vtrunque ductile. Coronarium tenuatur in laminas, taurorúmque felle tinctum, speciem auri in coronis histrionum præbet. Idémq; in vncias additis auri scrupulis senis, prætenui pyropi bractea ignescit. Regulare & in aliis fit metallis, itémque caldarium. Differentia, quod caldarium funditur tantùm, malleis fragile, quibus regulare obsequitur, ab aliis ductile appellatum, quale omne Cyprium est. Sed & in cæteris metallis, cura distat à caldario. Omne enim purgatis diligentius igni vitiis, excoctísque, regulare est. In reliquis generibus palma Campano. Simile in multis partibus Italiæ prouinciísque. Sed octonas plumbi libras addunt, & lenè recoquunt propter inopiam ligni. Quantum ea res differentiæ afferat, in Gallia maximè sentitur, vbi inter lapides candefactos funditur. Exurente enim coctura, nigrum atque fragile conficitur. Præterea semel recoquunt: quod sæpius fecisse, bonitati plurimum confert.

Differentiæ æris & misturæ, & de seruando ære.

CAPVT IX.

ID quoque notasse non ab re est, æs omne frigore magno melius fundi. Sequens temperatura statuaria est, eadémque tabularis, hoc modo: Massa proflatur in primis, mox in proflatum additur tertia portio æris collectanei, hoc est, ex vsu coempti. Peculiare in eo condimentum attritu domiti, & consuetudine nitoris veluti mansuefacti. Miscentur & plumbi argentarij pondo duodena ac selibræ, centenis proflati. Appellatur etiamnum & formalis temperatura æris tenerrimi, quoniam nigri plumbi decima portio additur, & argentarij vigesima: maximéque ita colorem bibit, quem Græcanicum vocant. Nouissima est, quæ vocatur ollaria, vase nomen hoc dante, ternis aut quaternis libris plumbi argentarij in centenas æris additis. Cyprio si addatur plumbum, colos purpuræ fit in statuarum prætextis. Æra extersa rubiginem celeriùs trahunt, quàm neglecta, nisi oleo perungantur. Seruari ea optimè in liquida pice tradunt. Vsus æris ad perpetuitatem monumentorum iam pridem translatus est, tabulis æreis, in quibus publicæ constitutiones inciduntur.

De cadmia medicinæ. CAP. X.

METalla æris multis modis instruunt medicinã, vtpote cùm hulcera omnia ibi ocyssimè sanentur. Maximè tamen prodest cadmia. Fit sine dubio hæc & in argẽti fornacibus, candidior ac minus proderosa, sed nequaquam cõparanda ærariæ. Plura autem genera sunt. Nanque ipse lapis, ex quo fit æs, cadmia vocatur, fusuris necessarius, medicinæ inutilis. Hic rursus in fornacibus existit, aliámque nominis sui originẽ recipit. Fit autem egesta flammis atq; flatu tenuissima parte materiæ, & cameris lateribúsve fornacũ pro quãtitate leuitatis applicata. Tenuissima est in ipso fornacum ore, quà flammæ eluctantur, appellata capnitis, exusta, & nimia leuitate similis fauillæ. Interior optima, cameris dependens, & ab eo argumento botrytis cognominata. Ponderosior hæc priore, leuior porrò secuturis. Duo eius colores: deterior cinereus, puniceus melior, friabilis, oculorúmque medicamẽtis vtilissima. Tertia est in lateribus fornacum, quæ propter grauitatem ad cameras peruenire non potuit. Hæc dicitur placitis, & ipsa ab argumento, crusta verius, quàm pumex, intus varia, ad psoras vtilior, & ad cicatrices trahendas. Fluunt & ex ea duo alia genera: onychitis extra penè cærula, intus onychis maculis similis. Ostracitis tota nigra, & cæterarũ sordidissima, vulneribus maximè vtilis. Omnis autem cadmia in Cypri fornacibus optima, iterúmque à Medicis coquitur carbone puro, atq;

vbi

vbi in cinerem rediit,extinguitur vino ammineo,quæ ad emplaſtra præparatur:quæ verò ad pſoras,aceto. Quidam in ollis fictilibus tuſam vrunt,ac lauant in mortariis,poſteà ſiccant.Nymphodorus lapidem ipſum quàm grauiſsimum ſpiſsiſsimúmque vrit pruna, & exuſtum Chio vino reſtinguit tunditque, mox linteo cribrat,atque in mortario terit, mox aqua pluuia macerat,iterúmq; terit quod ſubſidit, donec ceruſſæ ſimilis fiat nulla dentium offenſa.Eadem Iollæ actio: ſed quàm puriſsimum lapidem eligit.Cadmiæ effectus ſiccare,perſanare,ſiſtere fluxiones,pterygia & ſordes oculorũ purgare, ſcabritiem extenuare,& quicquid in plumbi effectu dicemus. Et æs ipſum ad omnia eadem vritur, prætérque albugines oculorum & cicatrices. Hulcera quoque oculorum cum lacte ſanat,ídque Ægyptij collyrij modo terunt in coticulis. Facit & vomitiones è melle ſumptum. Vritur autem Cyprium in fictilibus crudis cum ſulphuris pari pondere,circunlito ſpiramento in caminis, donec vaſa ipſa percoquantur. Quidam & ſalem addunt,alij alumen pro ſulphure,alij nihil,ſed aceto tãtùm aſpergunt.Vſtum teritur mortario Thebaico,aqua pluuia lauatur,minore effectu, iterúmque adiecta largiore teritur, & dum conſidat,relinquitur:hoc ſæpius,donec ad ſpeciem minij redeat. Tunc ſiccatum in Sole, in ærea pyxide ſeruatur.

De ſcoria,& flore,& ſquama æris,& ſtomomate,& ærugine, & hieracio. CAP. XI.

ET ſcoria æris ſimili modo lauatur,minore effectu, quàm æs ipſum. Sed & æris flos medicinæ vtilis eſt. Fit ære fuſo, & in alias fornaces tranſlato:ibi flatu crebriore excutiuntur velut milij ſquamæ,quas vocant florem.Cadunt autem, cùm panes æris aqua refrigerantur rubéntque. Similiter ex eis fit, quam vocant lepida,& ſic adulteratur flos, vt ſquama væneat pro eo. Eſt autem ſquama hæc decuſſa vi clauis, per quos panes ærei ferruminantur. In Cypriis maximè officinis omnia. Differentia hæc eſt, quod ſquama excutitur ictibus iiſdem panibus:flos cadit ſponte. Squamæ eſt alterum genus ſubtilius, ex ſumma ſcilicet lanugine decuſſum,quod vocant ſtomoma. Atque hæc omnia Medici(quod pace eorum dixiſſe liceat)ignorant,pars maior & nominibus,in tantum à conficiendis medicaminibus abſunt, quod eſſe proprium medicinæ ſolebat. Nunc quoties incidêre in libellos,componere ex his volentes aliqua,hoc eſt,impendio miſerorum experiri commentaria,credunt ſeplaſiæ,ea omnibus quidẽ fraudibus corrumpenti,factáq; iampridem emplaſtra & collyria mercantur,tabéſque mercium. Fraus ſeplaſiæ ſic exteritur.Et ſquama autem & flos vruntur in patinis fictilibus aut æreis,deinde lauantur, vt ſuprà,ad eoſdem vſus:& amplius ad narium carnoſa vitia,itémque ſedis & grauitates aurium,per fiſtulas in eas flatu impulſa,& hulcera oris farina admota.Tollit & tonſillas cũ melle.Fit & ex candido ære ſquama,Cypria longè efficacior. Necnon vrina pueri priùs macerant clauos panéſque. Quidam verò excuſſam ſquamam terunt,& aqua pluuia lauant.Dant & hydropicis eam duabus drachmis in mulſi hemina,& illinũt cum polline. Æruginis quoque magnus vſus. Sed pluribus fit ea modis. Nanque & è lapide, ex quo coquitur æs,deraditur,& ære candido perforato,atque in cadis ſuper acetum ſuſpenſo, æreo obturatis operculo,multo probatiore,quàm ſi hoc idem ſquamis fiat. Quidã vaſa ipſa candidi æris fictilibus condunt in aceto,radúntque x.die. Alij vinaceis cõtegunt,totidémque poſt dies radunt.Alij delimatam æris ſcobem aceto ſpargunt,versántque ſpathis ſæpius die, donec abſumatur. Eandémque ſcobem alij terere in mortariis æreis ex aceto malunt.Ocyſsimè verò contrahit coronarium æruginem,reciſamentis in acetum additis. Adulterant marmore trito maximè Rhodiam æruginem: alij pumice aut gummi. Præcipuè autem fallit atramento ſutorio adulterata. Cætera enim dente deprehenduntur,ſtridentia in frendendo.Experimentum in batillo ferreo. Nam quæ ſyncera eſt, ſuum colorem retinet: quæ miſta atramento, rubeſcit. Deprehenditur & papyro,galla priùs macerato: nigreſcit enim ſtatim ærugine illita. Deprehenditur & viſu,malignè virens. Sed ſiue ſynceram ſiue adulteratam, aptiſsimum eſt ſiccatam in patina noua vri & verſari, donec fauilla fiat: poſteà teritur & reconditur. Aliqui in crudis fictilibus vrunt,

donec figlinum percoquatur. Nonnulli & thus maſculum admiſcent. Lauatur autem ærugo,ſicut cadmia:vis eius collyriis oculorũ aptiſsima,delacrymationibus mordendo proficiens.Sed ablui neceſſarium penicillis calidis,donec rodere deſinat.Hieracium vocatur collyriũ,quod ita maximè conſtat:temperatur autem id Hammoniaci vnciis quatuor,æruginis Cypriæ duabus,atramenti ſutorij,quod chalcanthum vocãt,totidem,miſyos verò vna,croci ſex. Hæc omnia trita aceto Thaſio colliguntur in pilulas,excellẽtis remedij contra initia glaucomatum & ſuffuſionum,cõtra caligines & ſcabritias & albugines,ac genarum vitia.Cruda autem ærugo vulnerariis emplaſtris miſcetur.Oris etiam gingiuarúmque hulcerationem mirificè emendat,& labiorum hulcera cum oleo.Quòd ſi & cera addatur,purgat,& ad cicatricem perducit.Ærugo & callum fiſtularum erodit, vitiorúmque quæ circa ſedem,ſiue per ſe,ſiue cum Hammoniaco illita, vel collyrij modo in fiſtulas adacta.Eadémq; cum reſinæ terebinthinæ tertia parte ſubacta,lepras tollit.

De ſcolecia,& chalciti,& miſy,& ſory,& chalcantho. CAP. XII.

EST & alterum genus æruginis,quam vocant ſcoleciam,in Cyprio ære,hoc trito alumine & ſale,aut nitro pari pondere,cum aceto albo quàm acerrimo.Nõ fit hoc niſi æſtuoſiſsimis diebus circa Canis ortum.Teritur autem,donec viride fiat,contrahátq; ſe vermiculorum ſpecie,vnde & nomen.Quod vitium vt emendetur,duæ partes quæ fuere aceti,miſcentur vrina pueri impubis. Idem autẽ in medicamentis & ſanterna efficit,qua diximus aurum ferruminari,vsúſque vtriuſque,qui æruginis. Scolecia fit & per ſe,deraſa ab ærario lapide, de quo nunc dicemus. Chalcitim vocant lapidem,ex quo & ipſum æs coquitur. Diſtat à cadmia, quòd illa ſuper terram ex ſubdialibus petris cæditur,hæc ex obrutis.Item,quòd chalcitis friat ſe ſtatim mollis natura,vt videatur lanugo cõcreta. Eſt & alia diſtinctio,quòd chalcitis tria genera continet,æris,& miſyos,& ſoryos,de quibus ſingulis dicemus ſuis locis.Habet autem æris venas oblongas.Probatur mellei coloris,gracili venarum diſcurſu,friabilis,nec lapidoſa.Putant & recentem vtiliorẽ eſſe,quoniam inueterata ſory fiat.Vis eius ad excreſcẽtia in hulceribus,ſanguinem ſiſtere,gingiuas,vuam,tonſillas farina compeſcere. Vuluæ quoque vitiis in vellere imponitur. Cum ſucco verò porri,verendorum additur emplaſtris. Maceratur autẽ in fictili ex aceto circunlito fimo diebus x l.& colorem croci trahit. Tũc admiſto cadmiæ pari pondere,medicamentum efficit,pſoticon dictum.Quòd ſi duæ partes chalcitidis tertia cadmiæ temperentur,acrius hoc idẽ fiet.Acrius etiamnum & vehementius,ſi aceto,quàm vino,temperentur.Toſta verò efficacior fit ad eadem omnia.Sory Ægyptium maximè laudatur, multum ſuperato Cyprio Hiſpanienſi & Africo:quanquàm oculorum quoque curationi quidam vtilius Cyprium putant: ſed in quacunque natione optimum,cui maximum virus,in olfactu tritúque pinguiter nigreſcens & ſpongioſum.Stomacho res cõtraria in tantum,vt quibuſdã olfactu modò vomitiones moueat:& Ægyptium quidem tale.Alterius nationis contritum ſplendeſcit. Et miſy eſt lapidoſius. Prodeſt autem & dentium dolori,ſi contineatur atque colluat:& oris hulceribus grauibus,quæque ſerpunt. Vritur carbonibus, vt chalcitis. Miſy aliqui tradiderunt fieri exuſto lapide in ſcrobibus, flori eius luteo miſcente ſe ligni pinei fauilla. Reuera autem è ſuprà dicto fit lapide,concretum natura diſcretúmque,& optimum in Cypriorum officinis:cuius notæ ſunt friati aureæ ſcintillæ,& cùm teratur,harenoſa natura, ſiue terrea,chalcitidi ſimilis. Hoc admiſcent,qui aurum purgant. Vtilitas eius infuſi cum roſaceo auribus purulentis,& in lana impoſiti capitis hulceribus. Extenuat etiam ſcabritias oculorum inueteratas. Præcipuè vtile tonſillis,contráque anginas & ſuppurata. Ratio,vt x v i. drachmæ in hemina aceti coquantur addito melle,donec lenteſcat. Sic ad ſuprà dicta vtile eſt.Quoties opus ſit molliri vim eius,mel aſpergitur. Erodit & callum fiſtularum ex aceto fouentium:& collyriis additur. Siſtit & ſanguinem,hulceráque quæ ſerpant,quæve putreſcant. Abſumit & excreſcẽtes carnes.Peculiariter virilitatis vitiis vtile:& fœminarum profluuium ſiſtit. Græci cognationem æris nomine fecerunt & atramento ſutorio. Appellant enim chalcanthum.Nec vllius æquè mira natura eſt. Fit & in Hiſpania è puteis ſtagníſve,id genus

aquæ

aquæ habentibus. Decoquitur ea,admiſta dulci pari menſura,& in piſcinas ligneas funditur. Immobilibus ſuper has tranſtris dependent reſtes lapillis extentæ, quibus adhæreſcens limus vitreis acinis imaginem quandam vuæ reddit. Exemptum ita ſiccatur diebus x x x. Color eſt cæruleus,perquàm ſpectabili nitore,vitrúmque eſſe creditur:diluendo fit atramentum tingendis coriis. Fit & pluribus modis, genere eo in ſcrobes cauato: quarum è lateribus diſtillantes hyberno gelu ſtirias,ſtalagmian vocant:neque eſt purius aliud. Sed ex eo candidum colorem ſentientem violam, leucoion appellant. Fit & in ſaxorum catinis,pluuia aqua corriuato limo gelante. Fit & ſalis,modo,flagrantiſſimo Sole admiſſas dulces aquas cogente. Ideo duplici quidam differentia, foſſile aut factitium appellant.hoc pallidius,& quantum colore,tantum bonitate deterius. Probant maximè Cyprium in medicinæ vſu. Sumitur ad depellenda ventris animalia drachmæ pondere cum melle. Purgat & caput dilutum,ac naribus inſtillatum: item ſtomachum,cum melle aut aqua mulſa ſumptum. Medetur & oculorum ſcabritiei doloríque, necnon & caliginu,& oris hulceribus. Siſtit & ſanguinem narium:item hæmorrhoidum. Extrahit oſſa fracta cum ſemine hyoſcyami. Suſpendit epiphoras, penicillo fronti impoſitum. Efficax & in emplaſtris ad purganda vulnera,& excreſcentia hulcerum. Tollit & vuas, vel ſi decocto tangantur. Cum lini quoque ſemine ſuperponitur emplaſtris ad dolores tollendos: quódque ex eo candicat,in eo vſu præfertur violaceis,& grauitati aurium per fiſtulas inſpiratur. Vulnera etiam per ſe illitum ſanat,ſed ſtringit cicatrices. Nupérque inuentum,vrſorum in harena & leonum ora inſpargere illo: tantáque eſt vis in aſtringendo,vt non queant mordere.

De pompholyge,& ſpodo,& antiſpodo,& diphryge,& triente Seruilio.

CAP. XIII.

ETiamnum in ærariis reperiuntur,quem vocant pompholygem & ſpodon. Differentia,quòd pompholyx lotura paratur,ſpodos illota eſt. Aliqui id quod fit candidum leuiſſimúmque, pompholygem dixere, & eſſe æris & cadmiæ fauillam. Spodon nigriorem ponderoſiorémque eſſe,deraſam parietibus fornacum,miſtis ſcintillis,aliquando & carbonibus. Hæc aceto accepto odorem æris præſtat,& ſi tangatur lingua,ſaporem horridum. Conuenítque oculorum medicamentis, quibuſcunque vitiis occurrens,& ad omnia,quæ ſpodos:hoc ſolùm diſtat,quòd huius elutior vis eſt. Additur & in emplaſtra, quibus lenis quæritur refrigeratio & ſiccatio. Vtilior ad omnia, quæ vino lota eſt. Spodos Cypria optima. Fit autem liqueſcentibus cadmia & ærario lapide. Leuiſſimè hæc efflatur & ocyus, euolátque è fornacibus & tectis adhæreſcit,à fuligine diſtans candore. Quod minus candidum ex ea, immaturæ fornacis argumentum eſt: hoc quidam pompholygem vocāt. Quod verò rubicundius ex iis inuenitur,acriorem vim habet,exhulcerátque adeò,vt cùm lauatur,ſi oculos attingat,excæcet. Eſt & mellei coloris ſpodos, in qua plurimum æris intelligitur. Sed quodcunque genus lauando fit vtilius. Purgatur antè pinna,dein craſſiore lotura. Digitis ſcabritiem exterunt. Media vis eius eſt,quæ vino lauatur. Eſt aliqua & in genere vini differentia. Leni enim lota collyriis oculorū nimium vigiliis fatigatorum apta putatur. Eadem efficacior hulceribus quæ manant,vel oris quæ madent,& omnibus medicamentis,quæ parantur cōtra gangrænas. Fit & in argenti fornacibus ſpodos, quam vocant lauriotin. Vtiliſſima autem oculis affirmatur,quæ fiat in aurariis:nec in alia parte magis eſt vitæ ingenia mirari. Quippe ne inquirēda eſſent metalla,viliſſimis rebus vtilitates eaſdem excogitauit. Antiſpodon vocāt cinerem fici arboris vel caprifici,vel myrti foliorum cum tenerrimis ramorum partibus, vel oleaſtri vel cydonij mali vel lentiſci. Item ex moris immaturis,id eſt candidis,in Sole arefactis:vel è buxi coma,vel pſeudocyperi,aut rubi,aut terebinthi,vel œnanthes. Taurini quoque glutinis,aut linteorum cinerem,ſimiliter pollere inuentū eſt. Vruntur omnia ea crudo fictili in fornacibus,donec figlina percoquantur. In ærariis officinis & pſegma fit,iam liquato ære atque percocto,additis etiamnum carbonibus,flatúque accenſis:ac repentè vehementiori flatu expuitur æris palea quædam. Solum,quo excipiatur, ſtratum eſſe debet.

Q 4 Facilè

† quod in iisdem officinis diphryges vocant Græci.

Facilè ab ea discernitur, †quam in iisdem officinis diphrygem vocant Græci, ab eo quòd bis torreatur. Cuius origo triplex. Fieri enim traditur ex lapide pyrite cremato in caminis, donec excoquatur in rubricam. Fit & in Cypro ex luto cuiusdam specus arefacto prius, mox paulatim circundaris sarmentis. Tertio fit modo in fornacibus æris fæce subsidente. Differentia est quidē, quòd æs ipsum in carino defluit, scoria extra fornaces, flos supernatat, diphryges remanet. Quidā tradunt in fornacibus globos lapidis qui coquantur, ferruminari, circa hunc æs feruere, ipsum verò non percoqui, nisi translatum in alias fornaces, & esse nodum quendam materiæ. Id quod excocto superfit, diphryges vocari. Ratio eius in medicina similis suprà dictis, siccare, & excrescentia consumere, & perpurgare. Probatur lingua, vt eam siccet tactu statim, saporémque æris reddat. Vnum etiamnum æris miraculum non omittemus. Seruilia familia illustris in Fastis, trientem æreum pascit auro & argento, cōsumentem vtrunque. Origo atque natura eius incomperta est mihi. Verba ipsa de ea re Messalæ senis ponam. Seruiliorum familia habet trientem sacrum, cui summa cum cura magnificentiáque sacra quotannis faciunt: quem ferūt aliâs creuisse, aliâs decreuisse videri, & ex eo aut honorē aut diminutionē familiæ significari.

De ferro, & ferreis metallis, & differentiæ ferri. CAP. XIIII.

PRoximè indicari debent metalla ferri, optimo pessimóque vitæ instrumento. Siquidem hoc tellurem scindimus, serimus arbusta, ponimus pomaria, vites squalore deciso annis omnibus cogimus iuuenescere. Hoc extruimus tecta, cædimus saxa, omnésque ad alios vsus ferro vtimur. Sed eodem ad bella, cædes, latrocinia, non cominus solùm, sed etiam missili volucríque, nunc tormentis excusso, nunc lacertis, nunc verò pennato: quam sceleratissimam humani ingenij fraudem arbitror. Siquidem, vt ocyus mors perueniret ad hominem, alitem illam fecimus, pennásque ferro dedimus. Quamobrem culpa eius non naturæ fiat accepta. Aliquot experimentis probatum est, posse innocens esse ferrum. In fœdere, quod expulsis regibus populo Romano dedit Porsena, nominatim comprehensum inuenimus, ne ferro nisi in agricultura vterentur. Et stilo scribere intutum est, vt vetustissimi autores prodiderunt. Magni Pompeij in tertio Consulatu extat edictum, in tumultu necis Clodianæ, prohibentis vllum telum esse in vrbe. Et tamen vita ipsa non desiit honorem mitiorem habere ferro quoque. Aristonidas artifex cùm exprimere vellet Athamantis furorem Learcho filio præcipitato residentem, pœnitentiámque, ferrum & æs miscuit, vt rubigine eius per nitorem æris relucente, exprimeretur verecundiæ rubor. Hoc signum extat Thebis hodie. Est in eadem vrbe & ferreus Hercules, quem fecit Alcon, laborum Dei patientia inductus. Videmus & Romæ scyphos è ferro dicatos in templo Martis Vltoris. Obsistit eadem naturæ benignitas, exigentis à ferro ipso pœnas rubigine, eadémque prouidentia nihil in rebus mortalius faciente, quàm quod infestissimum mortalitati. Ferri metalla vbique propemodum reperiuntur, quippe insula etiam Italiæ Ilua gignente: minimáque difficultate cognoscuntur ipso colore terræ manifesto. Sed ratio eadem excoquendis venis. In Cappadocia tantùm quæstio est, aquæ an terræ fiat acceptum, quoniam perfusa certo fluuio terra, neque aliter, ferrum è fornacibus reddit. Differentia ferri numerosa. Prima in genere terræ cælive. Aliæ molle tantùm, plumbóque vicinius subministrant: aliæ fragile & ærosum, rotarúmque vsibus & clauis maximè fugiendum, cui prior ratio conuenit. Aliud breuitate sola placet, clauísque caligariis: aliud rubiginem celeriùs sentit, stricturæque vocantur eæ omnes, quod non in aliis metallis, à stringenda acie vocabulo imposito. Et fornacum maxima differentia est. In iis equidem nucleus ferri excoquitur ad indurandam aciem, alióque modo ad densandas incudes, malleorúmve rostra. Summa autem differentia in aqua est, cui subinde candens immergitur. Hæc alibi atque alibi vtilior nobilitauit loca gloria ferri, sicuti Bilbilin in Hispania & Turiassonē, Comum in Italia, cùm ferraria metalla in his locis non sint. Ex omnibus autem generibus palma Serico ferro est. Seres hoc cum vestibus suis pellibúsque mittunt. Secūda Parthico: neque alia genera ferri ex mera acie temperantur: cæteris enim admiscetur. Mollior complexus in nostro orbe

orbe. Aliubi vena bonitatem hanc præſtat, vt in Noricis: aliubi factura, vt Sulmone aqua, vti diximus. Quippe cùm in exacuendo oleares cotes aquariæque differant, & oleo delicatior fiat acies. Mirúmque, cùm excoquatur vena, aquæ modo liquari ferrum, poſteà in ſpongias frangi. Tenuiora ferramenta oleo reſtingui mos eſt, ne aqua in fragilitatem durentur. A ferro ſanguis humanus ſe vlciſcitur. Contactum nanque eo, celeriùs ſubinde rubiginem trahit. De magnete lapide ſuo loco dicemus, concordiáque quam cum ferro habet. Sola hæc materia vires ab eo lapide accipit, retinétque longo tempore, aliud apprehendens ferrum, vt annulorum catena ſpectetur interdum: quod imperitum vulgus appellat ferrum viuum, vulneráque tali aſperiora fiunt. Lapis hic & in Cantabria naſcitur, non ille magnes verus caute continua, ſed ſparſa bubbatione, ita appellant: neſcio an vitro fundendo perinde vtilis: nondum enim expertus eſt quiſquam: ferri vtiq; inficit aciē, vt magnes. Eodem lapide Dinocrates architectus Alexandriæ Arſinoes templum concamerare inchoauerat, vt in eo ſimulacrum eius è ferro pēdere in aere videretur. Interceſſit mors & ipſius & Ptolemæi, qui id ſorori ſuæ iuſſerat fieri. Metallorum omnium vena ferri largiſſima eſt. Cantabriæ maritimæ parte, quam Oceanus alluit, mons prærupté altus, incredibile dictu, totus ex ea materie eſt, vt in ambitu Oceani diximus.

De temperatura ferri, & medicinæ ex ferro, & ærugine, & rubigine, & ſquama ferri, & hygremplaſtro.

CAP. XV.

Ferrum accenſum igni, niſi duretur ictibus, corrumpitur. Rubens nō eſt habile tundendo, neque antequàm albeſcere incipiat. Aceto aut alumine illitum fit æri ſimile. A rubigine vindicatur ceruſſa & gypſo, & liquida pice. Hæc eſt temperatura à Græcis antipathia dicta. Ferunt quidam & religione quadam id fieri. Et extare ferream catenam apud Euphratem amnem, in vrbe quæ Zeugma appellatur, qua Alexander Magnus ibi vinxerat pontem, cuius annulos, qui refecti ſunt, rubigine infeſtari, carentibus ea prioribus. Medicina è ferro eſt & alia, quàm ſecandi. Nanque circunſcribi circulo, térve circunlato mucrone, & adultis & infantibus prodeſt contra noxia medicamenta: & præfixiſſe in limine è ſepulcro euulſos clauos aduerſus nocturnas lymphationes. Pungíque leuiter mucrone, quo percuſſus homo ſit, contra dolores laterum pectorúmque ſubitos, qui punctionem afferant. Quædam vſtione ſanantur: priuatim verò canis rabidi morſus. Quippe etiā præualente morbo, expaueſcentéſque potum, vſta plaga illico liberantur. Calefit etiam ferro candente aqua, in multis vitiis, priuatim verò dyſentericis. Eſt & rubigo ipſa in remediis: & ſic Telephum proditur ſanaſſe Achilles, ſiue id ærea, ſiue ferrea cuſpide fecit. Ita certè pingitur eam decutiens gladio. Sed rubigo ferri deraditur humido ferro clauis veteribus. Vis eius ligare, ſiccare, reſtringere. Emendat alopecias illita. Vtuntur & ad ſcabritias genarum puſtuláſque totius corporis, cum cera & oleo myrteo: ad ignes verò ſacros ex aceto: item ad ſcabiem, paronychia digitorum & pterygia in linteolis. Siſtit & fœminarum profluuia impoſita velleribus. Plagis quoque recentibus vino diluta, & cum myrrha ſubacta: & condylomatis ex aceto prodeſt. Podagras quoque illita lenit. Squama quoque ferri in vſu eſt ex acie aut mucronibus, maximè ſimili, ſed acriore, quàm rubigo: quamobrē & contra epiphoras oculorum aſſumitur. Sanguinémque ſiſtit, cùm vulnera maximè ferro fiant. Siſtit & fœminarum profluuia. Imponitur & cōtra lienum vitia. Hæmorrhoidas compeſcit, hulcerúmque ſerpentia. Et genis prodeſt, farinæ modo aſperſa paulìſper: præcipua tamen commendatio eius in hygremplaſtro ad purganda vulnera fiſtuláſque, & omnem callum erodendum, & raſis oſſibus carnes recreandas. Componitur hoc modo: obolis ex Cimolia creta duobus, drachmis ſex ex ære, totidem ex ſquama ferri, totidē ceræ, ex olei ſextario. His adiicitur, cùm ſunt repurganda vulnera aut replenda, ceratum.

De plumbi metallis, & albo plumbo, & nigro.

CAP. XVI.

Sequitur natura plumbi. Cuius duo genera, nigrum, atque candidum. Pretioſiſſimum candidum, à Græcis appellatum caſſiteron, fabuloſéque narratum in inſulas Atlantici

maris peti,vitilibúsque nauigiis circunsutis corio aduehi. Nunc certum est, in Lusitania gigni & in Gallæcia,summa tellure harenosa,& coloris nigri:pondere tantùm ea deprehenditur.Interueniunt & minuti calculi,maximè torrentibus siccatis. Lauãt eas harenas metallici,& quod subsidit,coquunt in fornacibus.Inuenitur & in aurariis metallis (quæ elutia vocant)aqua immissa eluente calculos nigros paulum cãdore variatos, quibus eadem grauitas quæ auro.& ideo in calathis,in quibus aurum colligitur,remanent cum eo, postea caminis separantur,conflatíque in album plumbum resoluuntur.Non fit in Gallæcia nigrum,cùm vicina Cantabria nigro tantùm abundet:nec ex albo argentum, cùm fiat ex nigro.Iungi inter se plumbum nigrum sine albo non potest,nec hoc ei sine oleo. Ac ne album quidem secum sine nigro. Album habuit autoritatẽ & Iliacis temporibus, teste Homero,cassiteton ab illo dictum.Plumbi nigri origo duplex est:aut enim sua prouenit vena,nec quicquam aliud ex se parit:aut cum argento nascitur,mistísque venis conflatur.Eius qui primus fluit in fornacibus liquor,stannum appellatur:qui secundus, argẽtum:quod remansit in fornacibus,galæna,quæ portio est tertia addita venæ. Hæc rursus conflata,dat nigrum plumbum,deductis partibus duabus.

De stanno,plumbo argentario,& quibusdam aliis. CAP. XVII.

STannum illitum æneis vasis,saporem gratiorem facit,& compescit æruginis virus,mirúmque,pondus non auget.Specula quoque ex eo laudatissima,vt diximus, Brundusij temperabantur,donec argenteis vti cœpere & ancillæ. Nunc adulteratur stannum addita æris tertia portione candidi in plumbum album. Fit & alio modo mistis albi plũbi nigríque libris.Hoc nunc aliqui argentarium appellant.Iidem & tertiarium vocant,in quo duæ nigri portiones sunt,& tertia albi.Pretium eius in libras x x x.hoc fistulæ solidantur. Improbiores ad tertiarium additis æquis partibus albi, argentarium vocant, & eo quæ volunt incoquunt.Pretia huius faciunt in pondo centũ triginta.In libras,albo per se syncero pretia sunt triginta,nigro sexdecim.Albi natura plura aridi habet:contráque, nigri tota humida est.Ideo album nulli rei sine mistura vtile est.Neque argentum ex eo plumbatur,quoniam priùs liquescit argentum.Album incoquitur æreis operibus Galliarum inuento,ita vt vix discerni queat ab argento,eáque incoctilia vocant.Deinde & argẽtum incoquere simili modo cœpere,equorum maximè ornamentis,iumentorúmque iugis in Alexia oppido:reliqua gloria Biturigum fuit.Cœpere deinde & esseda,& vehicula, & petorita exornare:similíque modo ad aurea quoque,non modò argentea, staticula inanis luxuria peruẽnit:quæque in scyphis cerni prodigium erat,hæc in vehiculis atteri, cultus vocatur.Plumbi albi experimentum in charta est,vt liquefactum pondere videatur, non calore,rupisse.India neque æs neque plumbum habet,gemmísque suis ac margaritis hæc permutat.Nigro plumbo ad fistulas lamináſq; vtimur,laboriosius in Hispania eruto, totásque per Gallias:sed in Britannia summo terræ corio adeò largè, vt lex vltro dicatur, ne plus certo modo fiat.Nigri generibus hæc sunt nomina:Iouetanũ,Caprariense, Oleastrense.Nec differentia vlla scoriæ,modò sit excocta diligenter. Mirúmq; in his solis metallis,quòd derelicta fertilius reuiuiscunt.Hoc videtur facere relaxatis spiramentis ad satietatem infusus aer,æquè vt fœminas quasdã fœcundiores abortus facere.Nuper id compertum in Bætica Santarensi metallo, quod locari solitum x. libris per c c. antè annos, postquàm obliteratum erat,I v.locatum est.Simili modo Antonianum in eadem prouincia pari locatione peruenit ad pondo c c c c.vectigalis.Et mirum,aqua addita non liquescere vasa è plũbo constat:eadẽ in aqua calculus æreúsve quadrans si addatur, vas peruri.

Medicinæ de plumbo, & scoria plumbi, de molybdæna siue galena, de psimmythio, & sandaracha.

CAP. XVIII.

IN medicina per se plumbi vsus est cicatrices reprimere:adalligatísq; lumborum & renum parti laminis frigidiore natura inhibere impetus Veneris. Visáq; in quiete Venetea sponte naturæ erumpẽtia vsq; in morbi genus, his laminis Caluus Orator cohibuisse traditur,viréſque corporis studiorum labori custodisse. Nero (quoniam ita diis placuit)

prin

princeps lamina pectori imposita sub ea cantica exclamans,alendis vocibus demonstrauit rationem. Coquitur ad medicinæ vsus patinis fictilibus, substrato sulphure minuto, laminis impositis tenuibus,opertísque sulphure & ferro mistis.Cùm coquitur, munienda in eo opere foramina spiritus conuenit:alioquin plumbi è fornacibus halitus noxius sentitur, & pestilens, & canibus ocyssimè: omnium verò metallorum, muscis & culicibus: quamobrem non sunt ea tædia in metallis. Quidam in coquendo scobem plumbi lima quæsitam sulphuri miscent:alij cerussam potiùs,quàm sulphur. Fit & lotura plurimi vsus in medicina,cùm se ipso teritur in mortariis plumbeis addita aqua cælesti,donec crassescat. Posteà supernatans aqua tollitur spongiis: quod crassissimum fuit,siccatum diuiditur in pastillos. Quidam limatum plumbum sic terunt:quidam etiam plumbaginem admiscent: alij verò acetum, alij vinum,alij adipem,alij rosam. Quidam in mortario lapideo,& maximè Thebaico, plumbeo pistillo terere malunt: candidiúsque fit ita medicamentum. Id autem quod vstum est plumbum,lauatur, vt stibi & cadmia. Potest adstringere,sistere,contrahere cicatrices.Vsus enim ex eodem & in oculorum medicamentis, & maximè contra procidentiam eorum & inanitatem,& hulcerum excrescētia, rimásq; sedis aut hæmorrhoidas,aut condylomata.Ad hæc maximè lotura plumbi facit:cinis autem vsti ad hulcera serpentia,aut sordida:eadémque,quæ chartis,ratio profectus.Vritur autem in patinis per laminas minutas cum sulphure,versatum rudibus ferreis aut ferulaceis,donec liquor mutetur in cinerem. Dein refrigeratum teritur in farinam.Alij elimatam scobem in fictili crudo coquunt in caminis,donec percoquatur figlinum. Aliqui cerussam miscent pari mensura,aut hordeum,terúntque, vt in crudo dictum est, & præferunt sic tritum plumbum spodio Cyprio. Scoria quoque plumbi in vsu est, optimáque, quæ ad luteum maximè colorem accedit sine plūbi reliquiis,aut sulphuris specie, & terra carens.Lauatur hæc in mortariis minutim fracta,donec aqua luteum colorem trahat, & transfunditur in vas purum, ídque sæpius, vsque dum subsidat, quod vtilissimum est: eosdémque effectus habet,quos plumbum, sed acriores. Mirari succurrit experientiam vitæ, ne fæce quidem rerum,ex cremento rumq; fœditate intentata tot modis. Fit & spodium ex plumbo eodem modo, quo ex Cyprio ære diximus. Lauatur in linteis raris in aqua cælesti,separatúrque terrenum trāsfusione,cribratumque teritur. Quidam puluerem pennis detergere malunt,ac terere in vino adorato.Est & molybdena,quam alibi galenam vocauimus,plumbi & argenti vena cōmunis.Melior hæc, quanto magis aurei coloris,quantoq; minus plumbosa,friabilis,& modicè grauis.Cocta cum oleo,iocineris colorem trahit. Adhæréscit & auri & argenti fornacibus.Et hanc metallicam vocant. Laudatissima,quæ in Zephyrio fiat.Probantur minimè terrenæ,minimèq; lapidosæ:coquuntur lauanturq; scoriæ modo.Vsus in liparas ad linienda refrigerandáque hulcera:emplastrisq;,quæ non alligantur,sed illita ad cicatricem perducunt,in teneris corporibus mollissimísque partibus.Compositio eius est libris tribus,& ceræ libra vna, olei tribus heminis,quod in senili corpore cum fæcibus additur. Temperatur & cum spuma argenti, & scoria plumbi,ad dysenteriam & tenesmum fouendo calida.Psimmythium quoque, hoc est cerussam, plumbariæ dant officinæ. Laudatissimum in Rhodo. Fit autem ramentis plumbi tenuissimis super vas aceti asperrimi impositis, atque ita distillantibus.Quod ex eo cecidit in ipsum acetum,arefactum molitur & cribratur,iterumque aceto misto in pastillos diuiditur, & in Sole siccatur æstate. Fit & alio modo, addito in vrceos aceti plumbo, obturatos per dies x. derasóque ceu situ, ac rursus deiecto, donec deficiat materia. Quod derasum est,teritur & cribratur,& coquitur in patinis,miscetúrque rudiculis, donec rufescat, & simile sandarachæ fiat. Dein lauatur dulci aqua,donec nubeculæ omnes eluantur.Siccatur similiter posteà,& in pastillos diuiditur. Vis eius eadem,quæ suprà dictis,leuissima tantum ex omnibus:præterq; ad candorem fœminarum. Est autem letalis potus,sicut spumæ argenti. Posteà cerussa ipsa si coquatur,rufescit. Sandarachæ quoque propemodum dicta natura est. Inuenitur autem & in aurariis & in argentariis metallis, melior quò magis rufa,quoque magis virus redolens,ac pura friabilisque. Valet purgare,sist

re,ſiſtere,excalfacere,perrodere.Summa eius dos ſeptica. Explet alopecias ex aceto illita. Additur oculorum medicamentis. Fauces purgat cum melle ſumpta. Vocem lympidam ac canoram facit.Suſpirioſis tuſſientibúſque iucundè medetur,cum reſina terebinthina in cibo ſumpta. Suffita quoque cum cedro,ipſo nidore itidem medetur. Et arſenicum ex eadem eſt materia.Quod optimum,coloris etiam in auro,excellentius: quod verò pallidius aut ſandarachæ ſimilius eſt,deterius exiſtimatur.Eſt & tertiũ genus, quo miſcetur aureus color ſandarachæ.Vtraque hæc ſquamoſa.Illud verò ſiccum purúmq; gracili venarum diſcurſu fiſſile.Vis eadem,quæ ſuprà,ſed acrior. Itaque & cauſticis additur, & pſilothris.Tollit & pterygia digitorum,carnéſque narium,& cõdylomata, & quicquid excreſcit.Torretur,vt validius proſit,in noua teſta,donec mutet colorem.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XXXV.

PROOEMIVM.

METALLORVM,quibus opes conſtant, annaſcentium quoque eis natura indicata propemodum eſt,ita connexis rebus, vt immenſa medicinæ ſylua,officinarúmque tenebræ,& moroſa cælandi pingendíque ac tingendi ſubtilitas ſimul dicerentur. Reſtant terræ ipſius genera lapidúmque, vel numeroſiore ſerie, plurimis ſingula à Græcis præcipuè voluminibus tractata. Nos in iis breuitatem ſequemur vtilem inſtituti modo, nihil neceſſarium aut naturale omittentes.

Honos picturæ. CAP. I.

PRimúmque dicemus quæ reſtant de pictura,arte quondam nobili,tunc cùm expeteretur à Regibus populíſque,& illos nobilitante, quos eſſet dignata poſteris tradere: nunc verò in totum marmoribus pulſa, iam quidem & auro,nec tantùm vt parietes toti operiantur,verùm & interraſo marmore,vermicularis ad effigies rerum & animalium cruſtis.Non placent iam abaci,nec ſpatia montis in cubiculo delitentia:cœpimus & lapidem pingere.Hoc Claudij principatu inuentum:Neronis verò,maculas,quæ non eſſent, in cruſtis inſerendo vnitatem variare,vt ouatus eſſet Numidicus,vt purpura diſtingueretur Sinnadicus,qualiter illos naſci optarẽt deliciæ. Montium hæc ſubſidia deficientium: nec ceſſat luxuria id agere,vt quàm plurimum incendiis perdat.

Honos imaginum. CAP. II.

IMaginum quidem pictura quàm maximè ſimiles in æuum propagabãtur figuræ:quod in totum exoleuit. Aerei ponuntur clypei,argenteæ facies ſurdo figurarum diſcrimine,ſtatuarum capita permutantur,vulgatis iam pridem ſalibus etiam carminũ.Adeò materiam malunt conſpici omnes,quàm ſe noſci.Et inter hæc pinacothecas veteribus tabulis conſuunt,alienáſque effigies colunt,ipſi honorem non niſi pretio ducentes,vt frangat hæres,furis detrahat laqueus.Itaque nullius effigie viuente,imagines pecuniæ, non ſuas, relinquunt: Iidem palæſtras athletarum imaginibus & ceromata ſua exornant,& vultus Epicuri per cubicula geſtant, ac circunferunt ſecum. Natali eius viceſima Luna ſacrificánt,feriáſque omni menſe cuſtodiunt, quas icadas vocant,hi maximè,qui ſe ne viuentes quidem noſci volunt.Ita eſt profectò,artes deſidia perdidit:& quoniã animorum imagines non ſunt,negliguntur etiam corporum.Aliter apud maiores in atriis hæ erant,quę ſpectarentur,non ſigna externorum artificũ,nec æra,aut marmora. Expreſſi cera vultus ſingu

singulis disponebantur armariis, vt essent imagines, quæ comitarentur gentilitia funera, sempérque defuncto aliquo, totus aderat familiæ eius, qui vnquam fuerat, populus. Stemmata verò lineis discurrebant ad imagines pictas. Tablina codicibus implebantur, & monumentis rerum in magistratu gestarum. Aliæ foris & circa limina animorum ingentiũ imagines erant, affixis hostium spoliis, quæ nec emptori refringere liceret: triũphabántque etiam dominis mutatis ipsæ domus: & erat hæc stimulatio ingens, exprobrantibus tectis, quotidie imbellem dominum intrare in alienum triumphum. Extat Messalæ Oratoris indignatio, qua prohibuit inseri genti suæ Leuinorum alienam imaginem. Similis causa Messalæ seni expressit volumina illa, quæ de familiis condidit, cùm Scipionis Africani transisset atrium, vidissetq; adoptione testamentaria Salutionis (hoc enim ei fuerat cognomen) Africanorum dedecore notam irrepentem Scipionũ nomini. Sed pace Messalarum dixisse liceat, etiam mentiri clarorum imagines, erat aliquis virtutum amor: multóque honestius, quàm mereri, ne quis suas expeteret. Non est prætereũdum & nouitium inuentum. Siquidem non solùm ex auro argentóve, aut certè ex ære in bibliothecis dicãtur illi, quorum immortales animæ in iisdem locis ibi loquuntur: quinimo etiam quæ nõ sunt, finguntur, pariúntque desideria non traditi vultus, sicut in Homero euenit. Quo maius (vt equidem arbitror) nullum est felicitatis specimen, quàm semper omnes scire cupere, qualis fuerit aliquis. Asinij Pollionis hoc Romæ inuentum, qui primus bibliothecã dicando, ingenia hominum rem publicam fecit. An priores cœperint Alexãdriæ & Pergami reges, qui bibliothecas magno certamine instituêre, non facilè dixerim. Imaginum amorem flagrasse quondam, testes sunt, & Atticus ille Ciceronis edito de his volumine, & M. Varro benignissimo inuento insertis voluminum suorum fœcunditati, non nominibus tantùm septingentorum illustrium, sed & aliquo modo imaginibus, non passus intercidere figuras, aut vetustatem æui contra homines valere, inuentione muneris etiam Diis inuidiosus, quando immortalitatem non solùm dedit, verumetiam in omnes terras misit, vt præsentes esse vbique & claudi possent.

Quando primùm clypei imaginum publicè, quando in domibus positi, & de picturæ initiis, & monochromato, & primis pictoribus, & antiquitate picturarum in Italia. CAP. III.

ET hoc quidem alienis ille præstitit. Suorum verò clypeos in sacro vel publico priuatim dicare primus instituit (vt reperio) Ap. Claudius, qui Consul cum Seruilio fuit anno vrbis CCLIX. Posuit enim in Bellonæ æde maiores suos, placuítque in excelso spectari, & titulos honorum legi. Decora res, vtique si liberorum turba paruulis imaginibus ceu nidum aliquem sobolis pariter ostendat: quales clypeos nemo non gaudens fauénsque aspicit. Post eum M. Aemilius, collega in Consulatu Q. Luctatij, non in basilica modò Aemilia, verùm & domi suæ posuit, id quoque Martio exemplo. Scutis enim, qualibus apud Troiam pugnatum est, continebantur imagines: vnde & nomen habuere clypeorum, non, vt peruersa Grammaticorum subtilitas voluit, à cluendo. Origo plena virtutis, faciem reddi in scuto cuiusque, qui fuerit vsus illo. Pœni ex auro factitauere & clypeos, & imagines, secúmque in castris tulere. Certè captis eis talem Asdrubalis inuenit Q. Marcius, Scipionum in Hispania vltorísque clypeus supra fores Capitolinæ ædis vsque ad incendium primum fuit. Maiorum quidem nostrorum tanta securitas in ea re annotatur, vt L. Manlio, Q. Fuluio Coss. anno vrbis quingentesimo septuagesimoquinto M. Aufidius tutelæ Capitolij redemptor, docuerit patres argenteos esse clypeos, qui pro æreis per aliquot iam lustra assignabantur. De picturæ initiis incerta, nec instituti operis quæstio est. Aegyptij sex millibus annorum apud ipsos inuentam, priùs quàm in Græciam transiret, affirmant, vana prædicatione, vt palàm est. Græci autem alij Sicyone, alij apud Corinthios repertam, omnes vmbra hominis lineis circunducta. Itaque talem primam fuisse: secundam singulis coloribus, & monochromaton dictam, postquàm operosior inuenta erat: duratque talis etiam nunc. Inuentam linearem dicunt à Philocle Aegyptio, vel Cleanthe Corinthio. Primi exercuere Ardices Corinthius & Teleph

Telephanes Sicyonius, fine vllo etiamnum colore, iam tamen spargentes lineas intus. Ideo & quos pingerent, adscribere institutum. Primus inuenit eas colorare, testa (vt ferunt) trita, Cleophantus Corinthius. Hunc, aut eodem nomine alium fuisse, quem tradit Cornelius Nepos secutum in Italiam Demaratū, Tarquinij Prisci Romani regis patrem, fugientem à Corintho iniurias Cypselli tyranni, mox docebimus. Iam enim absoluta erat pictura etiam in Italia. Extant certè hodiéque antiquiores vrbe picturæ Ardeæ in ædibus sacris, quibus equidem nullas æquè demiror tam longo æuo durantes in orbitate tecti, veluti recentes. Similiter Lanuuij, vbi Atalanta & Helena cominus pictæ sunt nudæ ab eodem artifice, vtraque excellentissima forma, sed altera, vt virgo, ne ruinis quidem templi concussæ. Pontius legatus Caij principis eas tollere conatus est, libidine accensus, si tectorij natura permisisset. Durant & Cære, antiquiores & ipsæ. Fatebitúrque, quisquis eas diligenter æstimauerit, nullam artium celeriùs consummatam, cùm Iliacis temporibus non fuisse eam appareat.

De pictoribus Romanis, & quando primùm dignitas picturæ, & qui victorias suas pictura proposuerunt, & quando externis picturis dignitas Romæ. CAP. IIII.

APud Romanos quoque honos maturè huic arti contigit. Siquidem cognomina ex ea Pictorum traxerunt Fabij clarissimæ gentis, princépsque eius cognominis ipse ædem Salutis pinxit anno vrbis conditæ CCCCL. quæ pictura durauit ad nostram memoriam, æde Claudij principatu exusta. Proximè celebrata est in foro boario æde Herculis Pacuuij Poetæ pictura. Ennij sorore genitus hic fuit: clarioremque eam artem Romæ fecit gloria scenæ. Posteà non est spectata honestis manibus, nisi fortè quis Turpilium equitem Romanum è Venetia nostræ ætatis velit referre, hodiéque pulchris eius operibus Veronæ extantibus. Læua is manu pinxit, quod de nullo antè memoratur. Paruis gloriabatur tabellis, extinctus nuper in longa senecta, Aterius Labeo Prætorius, etiam Proconsulatu prouinciæ Narbonensis functus. Sed ea res in risu & iam cōtumelia erat. Fuit & principum virorum non omittendum de pictura celebre consilium. Q. Pedius, nepos Q. Pedij Consularis triumphalísque, à Cæsare Dictatore cohæredis Augusto dati, cùm natura mutus esset, eum Messala Orator, ex cuius familia pueri auia erat, picturam docendum censuit, ídque etiam Diuus Augustus comprobauit. Puer magni profectus in ea arte obiit. Dignatio autem præcipua Romæ increuit (vt existimo) à M. Valerio Max. Messala, qui princeps tabulam picturæ prælij, quo Carthaginienses & Hieronem in Sicilia deuicerat, proposuit in latere Curiæ Hostiliæ, anno ab vrbe condita quadringentesimo nonagesimo. Fecit hoc quidem & L. Scipio, tabulámque victoriæ suæ Asiaticæ in Capitolio posuit. Idque ægrè tulisse fratrem Africanum tradunt, iratum haud immeritò, quoniam filius eius in illo prælio captus fuerat. Non dissimilem offensionem & Aemiliani subiit L. Hostilius Mancinus, qui primus Carthaginem irruperat, situm eius expugnationésque depictas proponendo in foro, & ipse assistens populo spectanti singula enarrando: qua comitate proximis comitiis Consulatum adeptus est. Habuit & scena ludis Claudij Pulchri magnam admirationem picturæ, cùm ad tegularum similitudinem corui decepti imagine aduolarent. Tabulis autem externis autoritatem Romæ publicè fecit primus omnium L. Mummius, cui cognomen Achaici victoria dedit. Nanque cùm in præda vendenda rex Attalus VI. M. sestertiûm emisset Aristidis tabulam, Liberum patrem continentem, pretium miratus, suspicatúsque aliquid in ea virtutis, quod ipse nesciret, reuocauit tabulam Attalo multùm querente, & in Cereris delubro posuit: quam primam arbitror picturam externam Romæ publicatam. Deinde video & in foro positas vulgò. Hinc enim ille Crassi oratoris lepos agentis sub veteribus, cum testis compellatus instaret: Dic ergo Crasse, qualem me reris? Talem, inquit, ostendens in tabula pictum inficetissimè Gallum exerentem linguam. In foro fuit & illa pastoris senis cum baculo, de qua Teutonorū legatus, interrogatus, quanti eum existimaret, respondit, sibi donari nolle talem viuum verúmque. Sed præcipuam

autorit

autoritatem fecit publicè tabulis Cæsar Dictator, Aiace & Medea ante Veneris Genitricis ædem dicatis. Post eum M. Agrippa vir rusticitati propior, quàm deliciis. Extat certè eius oratio magnifica, & maximo ciuium digna de tabulis omnibus signísq; publicandis: quod fieri satius fuisset, quàm in villarum exilia pelli. Verùm eadem illa toruitas tabulas duas Aiacis & Veneris mercata est à Cyzicenis H-S. x i i. M. In thermarum quoque calidissima parte marmoribus incluserat paruas tabellas, paulò antè cùm reficerentur, sublatas. Super omnes Diuus Augustus in foro suo celeberrima in parte posuit tabulas duas, quæ belli pictam faciem habent & triumphum. Idem Castores ac Victoriam posuit, & quas dicemus sub artificum mẽtione in templo Cæsaris patris. Idem in curia quoque, quam in Comitio consecrabat, duas tabulas impressit parieti: Nemeam sedentem supra leonem, palmigeram ipsam, adstante cum baculo sene, cuius supra caput tabula bigæ dependet. Nicias scripsit se inussisse: tali enim vsus est verbo. Alterius tabulæ admiratio est, puberem filium seni patri similem esse, salua ætatis differentia, superuolante aquila draconem complexa. Philochares hoc suum opus esse testatus est. Immensa, vel vnam si quis tantùm hanc tabulam æstimet, potentia artis, cùm propter Philocharem ignobilissimos alioquin Glaucionem filiúmque eius Aristippum, Senatus populúsque Romanus tot seculis spectet. Posuit & Tiberius Cæsar minimè comis Imperator, in templo ipsius Augusti, quas mox indicabimus.

Ratio pingendi, de pigmentis. CAP. V.

HActenus dictum sit de dignitate artis morientis. Quibus coloribus singulis primi pinxissent, diximus, cùm de pigmentis traderemus in metallis. Qui monochromatea genera picturæ vocauerint, qui deinde, & quæ & quibus temporibus inuenerint, dicemus in mentione artificum, quoniam indicare naturas colorum, causa instituti operis prior est. Tandem se ars ipsa distinxit, & inuenit lumen atque vmbras, differẽtia colorum alterna vice sese excitãte. Deinde adiectus est splendor, alius hic quàm lumen: quem quia inter hoc & vmbram esset, appellauerunt tonon: commissuras verò colorum & transitus, armogen.

De coloribus natiuis & factitiis. CAP. VI.

SVnt autem colores austeri aut floridi. Vtrunque natura, aut mistura euenit. Floridi sunt, quos dominus pingenti præstat, minium, Armenium, cinnabaris, chrysocolla, Indicum, purpurissum. Cæteri austeri. Ex omnibus alij nascuntur, alij fiunt. Nascuntur sinopis, rubrica, paratonium, melinum, Eretria, auripigmentum. Cæteri finguntur, primúmque quos in metallis diximus. Præterea è vilioribus ochra, cerussa vsta, sandaracha, sandyx, Scyricum, atramentum. Sinopis inuenta est primùm in Ponto: inde nomen à Sinope vrbe. Nascitur & in Aegypto, Balearibus, Africa: sed optima in Lemno & in Cappadocia, effossa è speluncis. Quæ saxis adhæsit, excellit. Glebis suus colos, extrà maculosus. Hácque vsi sunt veteres ad splendorem. Species sinopidis tres, rubra, & minus rubens, & inter has media. Pretium optimæ in libras x i i i. denarij. Vsus ad penicillum, aut si lignum colorare libeat. Eius, quæ ex Africa venit, octoni asses: cicerculum appellant. Quæ magis cæteris rubet, vtilior abacis. Idem pretium eius quæ pressior vocatur, & est maximè fusca. Vsus eius ad bases abacorum. In medicina verò blandus, emplastrísque & malagmatis siue sicca compositione eius, siue liquida facilis, contra hulcera in humore sita, veluti oris, sedis. Aluum sistit infusa: fœminarum profluuia, pota denarij pondere. Eadem adusta siccat scabritias oculorum, è vino maximè. Rubricæ genus in ea voluere intelligi quidam secundæ autoritatis. Palmam enim Lemniæ dabant, minio proximam. Hæc est multum antiquis celebrata, cum insula, in qua nascitur. Nec nisi signata venundabatur: vnde & sphragidem appellauere. Hac minium sublinunt adulterántque. In medicina præclara res habetur. Epiphoras enim oculorum mitigat & dolores circunlita. Aegilopas manare prohibet. Sanguinem reiicientibus ex aceto datur bibenda. Bibitur & contra lienum renúmque vitia, & purgationes fœminarum. Item & contra venena, & serpentium ictus terrestrium marinorúmque, omnibus ideo

ideo antidotis familiaris. Ex reliquis rubricæ generibus, fabris vtilissima Aegyptia & Africana, quoniam maximè sorbentur. Picturis autem aptè nascitur & in ferrariis metallis. Ex ea fit ochra, exusta rubrica in ollis nouis luto circunlitis. Quò magis arsit in caminis, hoc melior. Omnis autem rubrica siccat, ideóque & emplastris conuenit, igni etiam sacro. Sinopidis Ponticæ selibra, silis lucidi libris x. & melini Græciensis duabus mistis tritísque vnà per dies x i i. leucophorum fit, hoc est, glutinum auri, cùm inducitur ligno. Parætonion nomen loci habet ex Aegypto: spumam maris esse dicunt solidatam cum limo: & ideo conchæ minutæ inueniuntur in eo. Fit & in Creta insula atque Cyrenis. Adulteratur Romæ creta Cimolia decocta conspissatáque. Pretium optimo in pondo † sex x. E candidis coloribus pinguissimum, & tectoriis tenacissimum propter læuorem. Melinum candidum & ipsum est, optimum in Melo insula. In Samo quoque nascitur: sed eo non vtuntur pictores propter nimiam pinguitudinem. Accubantes effodiunt ibi inter saxa venas scrutantes. In medicina eundem vsum habet, quem Eretria creta. Præterea linguam tactu siccat. Pilos detrahit & mitigat. Pretium in libras sestertij singuli. Est & colos tertius è candidis cerussæ, cuius rationem in plumbi metallis diximus. Fuit & terra per se in Theodoti fundo inuenta Smyrnæ, qua veteres ad nauium picturas vtebantur. Nunc omnis ex plumbo & aceto fit, vt diximus. Vsta casu reperta incendio Piræei, cerussa in orcis cremata. Hac primus vsus est Nicias suprà dictus. Optima nunc Asiatica habetur, quæ & purpurea appellatur. Pretium eius in libras † æris quinque. Fit & Romæ cremato sile marmoroso & restincto aceto. Sine vsta non fiunt vmbræ. Eretria terræ suæ habet nomen. Hac Nicomachus & Parasius vsi. Refrigerat emollítque. Explet vulnera, si coquatur, ad siccanda præcipuè vtilis, & capitis doloribus, & ad depræhendenda pura. Subesse enim ea intelligitur, si ex aqua illita non arescat. Sandaracham & ochram Iuba tradit in insula Rubri maris Topazo nasci: sed inde non perueniunt ad nos. Sandaracha quomodo fieret, diximus. Fit & adulterina ex cerussa in fornace cocta. Colos esse debet flammeus. Pretium in libras asses quini. Hæc si torreatur, æqua parte rubrica admista sandycem facit. Quanquam animaduerto Virgilium existimasse herbam id esse, illo versu:

Sponte sua sandyx pascentes vestiet agnos.

Pretium in libras dimidium eius, quod sandarachæ. Nec sunt alij colores maioris ponderis. Inter factitios est & Scyricum, quo minium sublini diximus. Fit autem sinopide & sandyce mistis. Atramentum quoque inter factitios erit, quanquam est & terra geminæ originis. Aut enim salsuginis modo emanat, aut terra ipsa sulphurei coloris ad hoc probatur. Inuenti sunt pictores, qui è sepulcris carbones infectos effoderent. Sed importuna hæc omnia ac nouitia. Fit enim & fuligine pluribus modis, resina vel pice exustis. Propter quod officinas etiam ædificauere, fumum eum non emittentes. Laudatissimum eodem modo fit è tedis. Adulteratur fornacum balnearúmque fuligine, quo ad volumina scribenda vtuntur. Sunt qui & vini fæcem siccatam excoquant: affirmántque, si ex bono vino fæx fuerit, Indici speciem id atramentum præbere. Polygnotus & Mycon celeberrimi pictores Athenis, è vinaceis fecere, tryginon appellant. Apelles commentus est ex ebore combusto facere, quod elephantinum vocant. Apportatur & Indicum ex India, inexploratæ adhuc inuentionis mihi. Fit etiam apud infectores ex flore nigro, qui adhærescit æreis cortinis. Fit & è tedis ligno combusto, tritísq; in mortario carbonibus. Mira in hoc sepiarum natura: sed ex his non fit. Omne autem atramentum Sole perficitur, librarium gummi, tectorium glutino admisto. Quod autem aceto liquefactum est, ægrè eluitur. E liquidis coloribus, quos à dominis dari diximus propter magnitudinem pretij, ante omnes est purpurissum è creta argentaria: cum purpuris pariter tingitur, bibítque eum colorē celerius lanis. Præcipuum est primum, feruente aheno rudibus medicamentis inebriatum. Proximum egesto eo addita creta in ius idem. Et quoties id factum est, leuatur bonitas pro numero dilutiore sanie. Quare Puteolanū potiùs laudatur, quàm Tyrium aut Gætulicum, vel Laconicum, vnde pretiosissimæ purpuræ. Causa est, quod hy-

gino

† Bud. e. x v i. ralentis. Vide ipsum libr. 3. de Asse.

† vetust. codices x v i. denarij.

gino maximè inficitur, rubiámque cogitur sorbere. Vilissimum à Canusio. Pretium huic à singulis denariis in libras ad triginta. Pingentes sandyce sublita mox ouo inducentes purpurissum, fulgorem minij faciunt. Si purpuram facere malunt, cæruleum sublinunt, mox purpurissum ex ouo inducunt. Ab hoc maxima autoritas Indico. Ex India venit, harundinum spumæ adhærescente limo, cùm teritur, nigrum: at in diluendo misturam purpuræ cæruleique mirabilem reddit. Alterum genus eius est in purpurariis officinis innatans cortinis: & est purpuræ spuma. Qui adulterant, vero Indico stercora columbina, aut cretam Selinusiam, vel annulariam vitro inficiunt. Probatur carbone. Reddit enim, quod syncerum est, flammam excellētis purpuræ: & dum fumat, odorem maris olet. Ob id quidam è scopulis id colligi putant. Pretium Indico denarij viginti in libras. In medicina Indicum rigores & impetus sedat, siccátque hulcera. Armenia mittit, quod eius nomine appellatur. Lapis est hic quoque chrysocollæ modo infectus. O primúmque est, quod maximè viret, communicato colore cum cæruleo. Solebant libræ eius trecenis nummis taxari. Inuenta per Hispanias harena est, similem curam recipiens. Itaque ad denarios senos vilitas rediit. Distat à cæruleo candore modico, qui teneriorē hunc efficit colorem. Vsum in medicina ad pilos tantùm alendos habet, maximéq; in palpebris. Sunt etiamnum nouitij duo colores è vilissimis, viride quod Appianum vocatur, & quod chrysocollam luteam mentitur, ceu parum multa sint mendacia eius. Fit & ex creta viridi æstimatum sestertiis in libras. Anulare quod vocant, candidum est, quo muliebres picturæ illuminantur. Fit & ipsum ex creta admistis vitreis gemmis, ex vulgi anulis, vnde & anulare dictum.

Qui colores non inducantur, & quibus coloribus antiqui pinxerūt, & quando primùm gladiatorum pugnæ propositæ sunt.

CAP. VII.

EX omnibus coloribus cretulam amare, vdóque illini recusant, purpurissum, Indicum cæruleum, melinum, auripigmentum, Appianum, cerussa. Ceteræ tinguntur iisdem his coloribus ad eas picturas, quę inuruntur, alieno parietibus genere, sed classibus familiari, iam verò & onerariis nauibus: quoniā & pericula expingimus, ne quis miretur & rogos pingi. Iuuátque pugnaturos ad mortem, aut certè cædem, speciosè vehi. Qua contemplatione tot colorū tanta varietate subit antiquitatem mirari. Quatuor coloribus solis immortalia illa opera fecere, ex albis melino, ex silaceis Attico, ex rubris sinopide Pontica, ex nigris atramento, Apelles, Echion, Melanthius, Nicomachus, clarissimi pictores, cùm tabulæ eorum singulæ oppidorum venirent opibus. Nunc & purpuris in parietes migrātibus, & India conferente fluminum suorū limum, & draconum & elephantorum saniem, nulla nobilis pictura est. Omnia ergo meliora tunc fuere, cùm minor copia. Ita est, quoniam, vt supra diximus, rerum non animi pretiis excubatur. Et nostræ ætatis insaniam ex pictura non omittam. Nero princeps iusserat colosseum se pingi c x x. pedum in linteo, incognitum ad hoc tempus. Ea pictura cùm peracta esset in Lamianis hortis, accensa fulmine cum optima hortorum parte conflagrauit. Libertus eius cùm daret Antij munus gladiatorium, publicas porticus inuestiuit pictura, vt constat, gladiatorum ministrorúmque omnium veris imaginibus redditis. Hic multis iam seculis summus animus in pictura. Pingi autem gladiatoria munera, atque in publico exponi cœpta à C. Terentio Lucano. Is auo suo, à quo adoptatus fuerat, triginta paria in foro per triduum dedit, tabulámque pictam in nemore Dianæ posuit.

De ætate picturæ, operum & artificum indicatura, nobilitates, c c c v.

CAP. VIII.

NVnc celebres in ea arte quàm maxima breuitate percurram: neque enim instituti operis est talis executio. Itaque quosdam vel in transcursu, & in aliorum mentione obiter nominasse satis erit, exceptis operum claritatibus, quæ & ipsa conueniet attingi, siue extant, siue intercidēre. Non constat sibi in hac parte Græcorū diligentia, tam multas post Olympiadas celebrando pictores, quàm statuarios autores: primúmque Olympiade nonagesima, cùm & Phidiam ipsum initio pictorem fuisse tradatur, clypeúmque

Athenis ab eo pictum: præterea in confesso sit, octogesimatertia fuisse Panæum fratrem eius, qui clypeum intus pinxit, & in Aegyde Mineruæ, quam fecerat Colotes Phidiæ discipulus, & in faciendo Ioue Olympio adiutor. Quid? quod in confesso perinde est, Bularchi pictoris tabulam, in qua erat Magnetum prælium, à Candaule rege Lydiæ Heraclidarum nouissimo, qui & Myrsilus vocitatus est, repensam auro. Tanta iam dignatio picturæ erat. Id circa ætatem Romuli acciderit necesse est: duo enim de vicesima Olympiade interiit Candaules: aut (vt quidam tradunt) eodem anno, quo Romulus, nisi fallor, manifesta iam tum claritate artis atque absolutione. Quod si recipi necesse est, simul apparet multò vetustiora principia esse, eósque qui monochromata pinxerint, (quorum ætas non traditur) aliquanto antè fuisse, Hygiænontem, Diniam, Charmam, & qui primus in pictura marem fœminámque discreuerit, Eumarum Atheniensem figuras omnes imitari ausum, quíque inuenta eius excoluerit, Cimonem Cleonæum: Hic catagrapha inuenit, hoc est, obliquas imagines, & variè formare vultus, respicientes suspicientésve & despicientes. Articulis etiam membra distinxit. Venas protulit, prætérque in veste & rugas & sinus inuenit. Panæus quidem frater Phidiæ, etiam prælium Atheniensiũ aduersus Persas apud Marathona factum pinxit. Adeò iam colorum vsus percrebuerat, adeóque ars perfecta erat, vt in eo prælio iconicos duces pinxisse tradatur, Atheniensium Miltiadem, Callimachum, Cynegyrum: Barbarorum Datim, Artaphernem.

Primum picturæ certamen, & qui primi penicillo pinxerunt.

CAP. IX.

Quinimo certamen picturæ etiam florente eo institutum est Corinthi ac Delphis: primúsque omnium certauit cum Timagora Chalcidense, superatus ab eo Pythiis, quod & ipsius Timagoræ carmine vetusto apparet, chronicorum errore non dubio: Alij quoque post hos clari fuere ante nonagesimam Olympiadem, sicut Polygnotus Thasius, qui primus mulieres lucida veste pinxit, capita earum mitris versicoloribus operuit, plurimúmque picturæ primus contulit. Siquidem instituit os adaperire, dentes ostendere, vultum ab antiquo rigore variare. Huius est tabula in porticu Pompeij, quæ ante curiam eius fuerat: in qua dubitatur, ascendentem cum clypeo pinxerit, an descendentem. Hic Delphis ædem pinxit: hic & Athenis porticum, quæ Pœcile vocatur, gratuitò, cùm partem eius Mycon mercede pingeret: vnde maior huic autoritas. Siquidem Amphictyones, quod est publicum Græciæ concilium, hospitia ei gratuita decreuere. Fuit & alius Mycon, qui minoris cognomine distinguitur: cuius filia Timarete & ipsa pinxit. Nonagesima autem Olympiade fuere Aglaophon, Cephissodorus, Phrylus, Euenor pater Parasij & præceptor maximi pictoris, de quo suis annis dicemus: omnes iam illustres, non tamen, in quibus hærere expositio debeat, festinans ad lumina artis, in quibus primus refulsit Apollodorus Atheniẽsis nonagesimatertia Olympiade. Hic primus species exprimere instituit, primúsque gloriam penicillo iure contulit. Eius est sacerdos adorans, & Aiax fulmine incensus, qui Pergami spectatur hodie: neque ante eum tabula vllius ostenditur, quæ teneat oculos. Ab hoc artis fores apertas Zeuxis Heracleotes intrauit, Olympiadis nonagesimæquintæ anno quarto, audentémque iam aliquid penicillum (de hoc enim adhuc loquimur) ad magnam gloriam perduxit, à quibusdam falsò in octogesimanona Olympiade positus, cùm fuisse necesse est Demophilum Himeræum, & Neseam Thasium, quoniam vtrius eorum discipulus fuerit, ambigitur. In eum Apollodorus suprà dictus versus fecit, artem ipsis ablatam Zeuxin ferre secum. Opes quoque tantas acquisiuit, vt in ostentatione earum, Olympiæ aureis literis in palliorum tesseris intextum nomen suum ostentarit. Posteà donare opera sua instituit, quòd ea nullo satis digno pretio permutari posse diceret, sicuti Alcmenam Agrigentinis, Pana Archelao. Fecit & Penelopen, in qua pinxisse mores videtur: & athletam. Adeóque sibi in illo placuit, vt versum subscriberet, celebrem ex eo, inuisurum aliquem faciliùs, quàm imitaturum. Magnificus est Iupiter eius in throno, adstãtibus Diis: & Hercules infans dracones strangulans, Alcmena matre coràm pauente & Amphitryone. Deprehenditur tamen Zeuxis

grand

grandior in capitibus articulisque:alioquin tantus diligentia,vt Agrigentinis facturus tabulam,quam in templo Iunonis Laciniæ publicè dicarent,inspexerit virgines eorum nudas,& quinque elegerit,vt quod in quaque laudatissimum esset, pictura redderet. Pinxit & monochromata ex albo. Aequales eius & æmuli fuere Timantes, Androcydes, Eupompus,Parasius.

De auibus per picturam deceptis: & quid difficillimum in pictura.

CAP. X.

DEscendisse hic in certamen cum Zeuxide traditur. Et cùm ille detulisset vuas pictas tanto successu,vt in scenam aues aduolarent,ipse detulisse linteum pictum, ita veritate repræsentata,vt Zeuxis alitum iudicio tumens,flagitaret tandem remoto linteo ostendi picturam,atque intellecto errore concederet palmam ingenuo pudore,quoniam ipse volucres fefellisset,Parasius autem se artificem. Fertur & posteà Zeuxis pinxisse puerum vuas ferentem , ad quas cùm aduolassent aues, eadem ingenuitate processit iratus operi,& dixit:vuas melius pinxi,quàm puerum.nam si & hoc consummassem, aues timere debuerant.Fecit & figlina opera , quæ sola in Ambracia relicta sunt ,cùm inde Musas Fuluius Nobilior Romam trásferret. Zeuxidis manu Romæ Helena est in Philippi porticibus:& in Concordiæ delubro Marsyas religatus.Parasius Ephesi natus, & ipse multa constituit.Primus symmetriam picturæ dedit,primus argutias vultus,elegantiam capilli, venustatem oris,confessione artificum in lineis extremis palmam adeptus.Hæc est in pictura summa subtilitas. Corpora enim pingere & media rerum,est quidem magni operis,sed in quo multi gloriam tulerint. Extrema corporum facere, & desinentis picturæ modum includere, rarum in successu artis inuenitur. Ambire enim debet se extremitas ipsa,& sic desinere,vt promittat alia post se,ostendátq; etiam quæ occultat.Hanc ei gloriam concessere Antigonus & Xenocrates,qui de pictura scripsere,prædicantes quoque, non solùm confitentes. Alia multa graphidis vestigia extant in tabulis ac membranis eius,ex quibus proficere dicuntur artifices.Minor tamen videtur sibi comparatus in mediis corporibus exprimendis.Pinxit & Demon Atheniensium,argumento quoque ingenioso. Volebat nanq; varium,iracundum,iniustum,inconstantem:eundem exorabilem, clementem,misericordem,excelsum,gloriosum,humilem , ferocem , fugacémque , & omnia pariter ostendere.Idem pinxit & Thesea,qui Romæ in Capitolio fuit:& Nauarchũ thoracatum.Et in vna tabula,quæ est Rhodi,Meleagrum,Herculem,Persea. Hæc ibi ter fulmine ambusta,neque obliterata,hoc ipso miraculum auget. Pinxit & Archigallum: quam picturam amauit Tiberius princeps:atq; vt autor est Decius Eculeo , l x. sestertiis æstimatam, cubiculo suo inclusit. Pinxit & Cressam nutricem, infantémque in manibus eius:& Philiscum & Liberum patrem adstante Virtute:& pueros duos , in quibus spectatur securitas & ætatis simplicitas:item sacerdotem,adstante puero cum acerra & corona. Sunt & duæ picturæ eius nobilissimæ,Hoplitides:alter in certamine ita decurrens , vt sudare videatur:alter arma deponens,vt anhelare sentiatur. Laudantur & Aeneas Castórque ac Pollux in eadem tabula : item Telephus,Achilles, Agamemnon , Vlixes. Fœcundus artifex,sed quo nemo insolentiùs & arrogantiùs sit vsus gloria artis. Nanque & cognomina vsurpauit,Abrodiætum se appellando , aliísque verbis principem artis, & eam ab se consummatam.Super omnia Apollinis se radice ortum:& Herculem, qui est Lyndi,talem à se pictum,qualem sæpe in quiete vidisset. Ergo magnis suffragiis superatus à Timanthe Sami in Aiace armorúmque iudicio, herois nomine se molestè ferre dicebat, quòd iterum ad indigno victus esset.Pinxit & minoribus tabellis libidines, eo genere petulantis ioci se reficiens. Nam Timanthi vel plurimum affuit ingenij.Eius enim est Iphigenia , oratorũ laudibus celebrata , qua stante ad aras peritura , cùm mœstos pinxisset omnes,præcipuè patruum , cùm tristitiæ omnem imaginem consumpsisset, patris ipsius vultum velauit,quem dignè non poterat ostendere.Sunt & alia ingenij eius exemplaria, veluti Cyclops dormiens in paruula tabella : cuius & sic magnitudinem exprimere cupiens,pinxit iuxtà Satyros,thyrso pollicem eius metientes;atque in omnibus eius operibus

bus intelligitur plus semper, quàm pingitur: & cùm ars summa sit, ingenium tamen vltra artem est. Pinxit & Heroa absolutissimi operis, arté ipsam complexus viros pingendi: quod opus nunc Romæ in templo Pacis est. Euxenidas hac ætate docuit Aristidem præclarum artificem, Eupompus Pamphilum Apellis præceptorem. Est Eupompi victor certamine gymnico palmam tenens. Ipsius autoritas tanta fuit, vt diuiserit picturam in genera tria, quæ ante eum duo fuere, Helladicum, & quod Asiaticum appellabant. Propter hunc qui erat Sicyonius, diuiso Helladico tria facta sunt, Ionicum, Sicyonium, Atticum. Pamphili pictura est cognatio, & prælium ad Phliuntem, & victoria Atheniensium: item Vlixes in rate. Ipse Macedo natione, sed primus in pictura omnibus literis eruditus, præcipuè Arithmetice & Geometrice, sine quibus negabat artem perfici posse. Docuit neminem minoris † talento annis decem: quam mercedem & Apelles & Melanthius ei dedere. Et huius autoritate effectum est Sicyone primum, deinde & in tota Græcia, vt pueri ingenui ante omnia diagraphicen, hoc est picturam in buxo docerentur, reciperetúrque ars ea in ptimum gradum liberalium. Semper quidem honos ei fuit, vt ingenui eam exercerent, mox vt honesti, perpetuò interdicto ne seruitia docerentur. Ideo neq; in hac neq; in toreutice, vllius qui seruierit, opera celebrantur. Clari etiam c v i j Olympiade extitere Echion & Therimachus. Echionis sunt nobiles picturæ, Liber pater, item Tragœdia & Comœdia. Semiramis ex ancilla adipiscens regnum, anus lampadas præferens, & noua nupta verecundia notabilis. Verùm omnes priùs genitos futurósque posteà superauit Apelles, cousq; Olympiade c x i i. in pictura prouectus, vt plura solus propè, quàm cæteri omnes, contulerit, voluminibus etiam editis quæ doctrinam eam continent. Præcipua eius in arte venustas fuit, cùm eadem ætate maximi pictores essent: quorum opera cùm admiraretur, collaudatis omnibus, deesse iis vnam illam Venerem dicebat, quam Græci Charita vocant: cætera omnia contigisse, sed hac soli sibi neminem paré. Et aliam gloriam vsurpauit, cùm Protogenis opus immensi laboris ac curæ supra modum anxiæ miraretur. Dixit enim, omnia sibi cum illo paria esse, aut illi meliora, sed vno se præstare, quòd manum ille de tabula nesciret tollere: memorabili præcepto, nocere sæpe nimiam diligentiam. Fuit autem non minoris simplicitatis, quàm attis. Nam cedebat Amphioni de dispositione, Asclepiodoto de mensuris, hoc est, quanto quid à quo distare deberet. Scitum est, inter Protogenem & eum quod accidit. Ille Rhodi viuebat: quò cùm Apelles adnauigasset, auidus cognoscendi opera eius, fama tantùm sibi cogniti, continuò officinam petiit. Aberat ipse, sed tabulam magnæ amplitudinis in machina aptatam picturæ, anus vna custodiebat. Hæc Protogenem foris esse respondit, interrogauítque, à quo quæsitum diceret. Ab hoc, inquit Apelles: arreptóque penicillo lineam ex colore duxit summæ tenuitatis per tabulam. Reuerso Protogeni, quæ gesta erant, anus indicauit. Ferunt artificem protinus contemplatum subtilitatem, dixisse Apellem venisse: non enim cadere in alium tam absolutum opus. Ipsúmque alio colore tenuiorem lineam in illa ipsa duxisse, præcepisséque abeuntem, si redisset ille, ostenderet, adiiceretque hunc esse quem quæreret: atque ita euenit. Reuertitur enim Apelles, sed vinci erubescens, tertio colore lineas secuit, nullum relinquens amplius subtilitati locum. At Protogenes victum se confessus, in portum deuolauit, hospitem quærens. Placuítque, sic eam tabulam posteris tradi, omnium quidem, sed artificum præcipuo miraculo. Consumptam eam constat priore incendio domus Cæsaris in palatio, auidè antè à nobis spectatam, spatiosiore amplitudine nihil aliud continentem, quàm lineas visum effugientes, inter egregia multorum opera inani similem, & eo ipso allicientem, omníque opere nobiliorem. Apelli fuit alioquin perpetua consuetudo, nunquàm tam occupatam diem agendi, vt non lineam ducendo exerceret artem: quod ab eo in prouerbium venit. Idem perfecta opera proponebat in pergula transeuntibus, atque post ipsam tabulam latens, vitia quæ notarentur auscultabat, vulgum diligentiorem iudicem, quàm se, præferens. Ferúntque à sutore reprehensum, quòd in crepidis vna intus pauciores fecisset ansas, eodem postero die superbo emendatione pristinæ admonitionis cauillante circa crus, indignatum prospexisse, denuntian

† Budæus ex vetusto codice legit, aureis talentis decem.

nunciantem,ne supra crepidam sutor iudicaret,quod & ipsum in prouerbium venit. Fuit enim & comitas illi,propter quam gratior Alexandro Magno erat, frequenter in officinam ventitanti:nam vt diximus,ab alio pingi se vetuit edicto. Sed & in officina imperitè multa dillerenti silentium comiter suadebat,rideri eum dicens à pueris qui colores tererent. Tantum erat autoritati iuris in regem,alioquin iracundum: quanquam Alexander ei honorem clarissimo præbuit exemplo. Nanque eùm dilectam sibi ex pallacis suis præcipuè nomine Campaspen nudam pingi ob admiratione formæ ab Apelle iussisset, eúmque tum pari captum amore sensisset, dono eam dedit. Magnus animo, maior imperio sui,nec minor hoc facto,quàm victoria aliqua. Quippe se vicit,nec torum tantum suum, sed etiam affectum donauit artifici:ne dilectæ quidem respectu motus,vt quæ modò regis fuisset,modò pictoris esset. Sunt qui Venerem Anadyomenen illo pictam exemplari putant. Apelles & in æmulis benignus,Protogeni dignationem primus Rhodi cõstituit. Sordebat ille suis,vt plerunque domestica: percontantique quanti licitaretur opera effecta,paruum nescio quid dixerat:at ille quinquagenis talentis poposcit:famámque dispersit,se emere,vt pro suis venderet. Ea res concitauit Rhodios ad intelligendum artificem: nec nisi augentibus pretium,cessit. Imagines adeò similitudinis indiscretæ pinxit, vt incredibile dictu Apion Grammaticus scriptum reliquerit, quendam ex facie hominum addiuinantem (quos Metoposcopos vocant) ex iis dixisse aut futuræ mortis annos, aut præteritæ? Non fuerat ei gratia in comitatu Alexandri cum Ptolemæo: quo regnante, Alexandriam vi tempestatis expulsus, subornato fraude æmulorum plano regio inuitatus,ad regis cœnam venit:indignantique Ptolemæo,& vocatores suos ostendenti,vt diceret à quo eorum inuitatus esset, arrepto carbone extincto è foculo, imaginem in pariete delineauit,agnoscente vultum plani rege ex inchoato protinus. Pinxit & Antigoni regis imaginem altero lumine orbam,primus excogitata ratione vitia condendi: obliquam nanque fecit,vt quod corpori deerat,picturæ potiùs deesse videretur: tantúmque eam partem è facie ostendit,quam totam poterat ostendere. Sunt inter opera eius & expirantium imagines. Quæ autem nobilissima sint, non est facile dictu. Venerem exeuntem è mari Diuus Augustus dicauit in delubro patris Cæsaris,quæ Anadyomene vocatur, versibus Græcis tali opere,dum laudatur,victo,sed illustrato. Huius inferiorem partem corruptam qui reficeret,non potuit reperiri. Verùm ipsa iniuria cessit in gloriam artificis. Consenuit hæc tabula carie: aliámque pro ea Nero principatu substituit suo Dorothei manu. Apelles inchoauerat aliam Venerẽ Cois,superaturus etiam suam illam priorem. Inuidit mors peracta parte:nec qui succederet operi ad præscripta lineamenta inuentus est. Pinxit & Alexandrum Magnum, fulmen tenentem in templo Ephesiæ Dianæ viginti talentis auri. Digiti eminere videntur, & fulmen extra tabulam esse. Sed legentes meminerint,omnia ea quatuor coloribus facta: manipretium eius tabulæ in nummo aureo mensura accepit,non numero. Pinxit & Megabyzi sacerdotis Dianæ Ephesiæ pompam: Clytum equo ad bellum festinantem, & ei galeam poscenti armigerum porrigentem. Alexandrum & Philippum quoties pinxerit,enumerare superuacuum est. Mirantur eius Abronem Samii, & Menandrum regem Cariæ Rhodij. Item Ancæum: Alexandriæ Gorgosthenem tragœdum: Romæ Castorem & Pollucem,cum Victoria & Alexandro Magno. Item belli imaginem, restrictis ad terga manibus, Alexandro in curru triumphante. Quas vtrasque tabulas Diuus Augustus in fori sui partibus celeberrimis dicauerat simplicitate moderata. Diuus Claudius pluris existimauit, in vtrisque excisa facie Alexandri Diui Augusti imaginem subdere. Eiusdem arbitrantur manu esse & in Antoniæ templo Herculem auersum, vt (quod est difficillimum) faciem eius ostendat verius pictura, quàm promittat. Pinxit & heroa nudum: eáque pictura naturam ipsam prouocauit. Est & equus eius, siue fuit, pictus in certamine: quod iudicium ad mutas quadrupedes prouocauit ab hominibus. Nanque ambitu æmulos præualere sentiens, singulorum picturas inductis equis ostendit: Apellis tantùm equo adhinniuere:idque postea semper illius experimentum artis ostentatur. Fecit & Neoptolemum ex equo aduer-

ſus Perſas, Archelaum cum vxore & filia, Antigonum thoracatum cum equo incedentem. Peritiores artis præferunt omnibus eius operibus eundem regem ſedentem in equo: Dianam ſacrificantium virginum choro miſtam, quibus viciſſe Homeri verſus videtur idipſum deſcribentis. Pinxit & quæ pingi non poſſunt, tonitrua, fulgetra, fulguráque: Bronten, Aſtrapen, Ceraunobolon appellant. Inuenta eius & cæteris profuere in arte. Vnum imitari nemo potuit, quòd abſoluta opera atramento illinebat ita tenui, vt idipſum repercuſſu claritates colorum excitaret, cuſtodirétque à puluere & ſordibus, ad manum intuenti demum appareret. Sed & tum ratione magna, ne colorum claritas oculorum aciem offenderet, veluti per lapidem ſpecularem intuentibus è longinquo: & eadem res nimis floridis coloribus auſteritatem occultè daret. Aequalis eius fuit Ariſtides Thebanus: is omnium primus animum pinxit, & ſenſus omnes expreſſit, quos vocant Græci ethe: item perturbationes, durior paulo in coloribus. Huius pictura eſt, oppido capto ad matris morientis è vulnere mammam adrepens infans: intelligitúrque ſentire mater, & timere ne emortuo lacte ſanguinem infans lambat. Quam tabulam Alexander Magnus tranſtulerat Pellam in patriam ſuam. Idem pinxit prælium cum Perſis, centum homines ea tabula complexus, pactúſque in ſingulos mnas denas à tyranno Elatenſium Mnaſone. Pinxit & currentes quadrigas, & ſupplicantem penè cum voce: & venatores cum captura, & Leontionem pictorem, & Anapauomenen propter fratris amorem morientem. Item Liberum patrem & Ariadnen, ſpectatos Romæ in æde Cereris: Tragœdum & puerum, in Apollinis: cuius tabulæ gratia interiit pictoris inſcitia, cui tergendam eam mandauerat M. Iunius Prætor ſub die ludorum Apollinarium. Spectata eſt & in æde Fidei in Capitolio imago ſenis cum lyra puerum docentis. Pinxit & ægrum ſine fine laudatum. Qua in arte tantum valuit, vt Attalus rex vnam tabulam eius centum talentis emiſſe tradatur. Simul, vt dictum eſt, & Protogenes floruit. Patria ei Caunus, gentis Rhodiis ſubiectæ. Summa eius paupertas initio, artíſque ſumma intentio, & ideo minor fertilitas. Quis eum docuerit, non putant conſtare. Quidam & naues pinxiſſe vſque ad annum quinquageſimum argumentum eſſe, quòd cum Athenis celeberrimo loco Mineruæ delubro propylæon pingeret, vbi fecit nobilem Paralum & Hemionida, quam quidam Nauſicaam vocant, adiecerit paruulas naues longas in iis, quæ pictores parerga appellant, vt appareret, à quibus initiis ad arcem oſtentationis opera ſua perueniſſent. Palmam habet tabularum eius Ialyſus, qui eſt Romæ, dicatus in templo Pacis: quem cùm pingeret, traditur madidis lupinis vixiſſe, quoniam ſimul famem ſuſtinerent & ſitim, ne ſenſus nimia dulcedine obſtrueret. Huic picturæ quater colorem induxit ſubſidio iniuriæ & vetuſtatis, vt decedente ſuperiore inferior ſuccederet. Eſt in ea canis mirè factus, vt quem pariter caſus & ars pinxerit. Non iudicabat ſe exprimere in eo ſpumam anhelantis poſſe, cùm in reliqua omni parte (quod difficillimum erat) ſibi ipſe ſatiſfeciſſet. Diſplicebat autem ars ipſa, nec minui poterat, & videbatur nimia, ac longius à veritate diſcedere, ſpumáque illa pingi non ex ore naſci, anxio animi cruciatu, cùm in pictura verum eſſe, non veriſimile vellet: abſterſerat ſæpius mutauerátque penicillum, nullo modo ſibi approbans. Poſtremò iratus arti, quòd intelligeretur, ſpongiam eam impegit inuiſo loco tabulæ, & illa repoſuit ablatos colores, qualiter cura optabat: fecítque in pictura fortuna naturam. Hoc exemplo ſimilis & Nealcem ſucceſſus in ſpuma equi ſimiliter ſpongia impacta ſecutus dicitur, cùm pingeret popyzonta retinentem equum. Canem ita Protogenes monſtrauit & fortuna. Propter hunc Ialyſum, ne cremaret tabulas Demetrius rex, cùm ab ea parte ſola poſſet Rhodum capere, non incendit: parcentémque picturæ fugit occaſio victoriæ. Erat tunc Protogenes in ſuburbano hortulo ſuo, hoc eſt, Demetrij caſtris. Neque interpellatus præliis inchoata opera intermiſit omnino, ſed accitus à rege interrogatúſque, qua fiducia extra muros ageret; reſpondit, ſcire ſe illi cum Rhodiis bellum eſſe, non cum artibus. Diſpoſuit ergo rex in tutelam eius ſtationes, gaudens quòd poſſet manus ſeruare, quibus iam pepercerat: & ne ſæpius auocaret, vltro ad eum venit hoſtis: relictíſque victoriæ ſuæ votis, inter arma & muro-

rum

rum ictus ſpectauit artificem. Sequitúrque tabulam eius temporis hæc fama, quòd eam Protogenes ſub gladio pinxerit. Satyrus hic eſt, quem Anapauomenon vocant, ne quid deſit temporis eius ſecuritati, tibias tenens. Fecit & Cydippen, Tlepolemon, Philiſcum Tragœdiarum ſcriptorem meditantem, & athletam, & Antigonum regem, & imaginem matris Ariſtotelis Philoſophi: qui etiam ſuadebat vt Alexandri Magni opera pingeret, propter æternitatem rerum. Impetus animi & quædam artis libido in hęc potiùs eum tulere. Nouiſſimè pinxit Alexandrum, ac Pana. Fecit & ſigna ex ære, vt diximus. Eadem ætate fuit Aſclepiodorus, quem in ſymmetria mirabatur Apelles. Huic Mnaſon tyrannus pro duodecim Diis dedit in ſingulos mnas trecenas: idémque Theomneſto in ſingulos heroas mnas centenas. His annumerari debet Nicomachus, Ariſtodemi filius ac diſcipulus. Pinxit hic raptum Proſerpinæ: quæ tabula fuit in Capitolio in Mineruæ delubro ſupra ædiculam Iuuentutis. Et in eodem Capitolio alia, quam Plancus Imperator poſuerat, Victoria quadrigam in ſublime rapiens. Hic primus Vlixi addidit pileum. Pinxit & Apollinem & Dianam, Deûmque matrem in leone ſedentem: item nobiles Bacchas arreptantibus Satyris: Scyllámque, quæ nunc eſt Romæ in templo Pacis. Nec fuit alius in ea arte velocior. Tradunt nanque conduxiſſe pingendum ab Ariſtrato Sicyoniorum tyranno, quod is faciebat Teleſti poetæ, monumentum, præfinito die, intra quem perageretur, nec multò antè veniſſe, tyranno in pœnam accenſo: paucíſque diebus abſoluiſſe celeritate & arte mira. Diſcipulos habuit Ariſtidem fratrem, & Ariſtoclem filium, & Philoxenum Eretrium, cuius tabula nullis poſtferēda, Caſſandro regi picta, continuit Alexandri prælium cum Dario. Idem pinxit & laſciuiam, in qua tres Sileni comeſſantur. Hic celeritatem præceptoris ſecutus, breuiores etiamnum quaſdam picturæ vias & compendiarias inuênit. Annumeratur his & Nicophanes, elegans & concinnus, ita vt vetuſta opera pingeret propter æternitatem rerum, impetuoſi animi, & cui pauci comparentur. Cothurnus ei & grauitas artis. Multum à Zeuxide & Apelle abeſt Apellis diſcipulus Perſeus, ad quem de hac arte ſcripſit, qui huius fuit ætatis. Ariſtidis Thebani diſcipuli fuerunt & filij, Niceros, & Ariſtippus, cuius eſt Satyrus cum ſcypho coronatus. Diſcipuli eius fuerunt Antorides & Euphranor, de quibus mox dicemus. Nanque ſubtexi par eſt minoris picturæ celebres in penicillo, è quibus fuit Pyreicus arte paucis poſtferendus: propoſito neſcio an deſtruxerit ſe, quoniam humilia quidem ſecutus, humilitatis tamen ſummam adeptus eſt gloriam. Tonſtrinas ſutrináſque pinxit, & aſellos & obſonia ac ſimilia, ob hoc cognominatus Rhyparographos, in iis cōſummatæ voluptatis. Quippe eæ pluris væniere, quàm maximæ multorum. E diuerſo meniana, inquit Varro, omnia operiebat Serapionis tabula ſub veteribus. Hic ſcenas optimè pinxit, ſed hominem pingere non potuit. Cōtrà Dionyſius nihil aliud, quàm homines pinxit, ob id Anthropographus cognominatus. Parua & Callicles fecit: item Calaces comicis tabellis: vtraque Antiphilus. Nam & Heſionam nobilem pinxit, & Alexandrum ac Philippum cum Minerua, qui ſunt in ſchola in Octauiæ porticibus: & in Philippi Liberum patrem, Alexandrum puerum, Hippolytum tauro emiſſo expaueſcentem: in Pompeia verò Cadmum & Europen. Idem iocoſo nomine Gryllum ridiculi habitus pinxit. Vnde hoc genus picturæ grylli vocantur. Ipſe in Ægypto natus didicit à Cteſidemo. Decet non ſileri & Ardeatis templi pictorem, præſertim ciuitate donatum ibi & carmine, quod eſt in ipſa pictura his verſibus:

Dignis digna loca picturis condecorauit,
Regina Iunonis ſupremæ coniugis templum,
Marcus Ludius Elotas Aetolia oriundus,
Quem nunc & poſt ſem er ob artem hanc Ardea laudat.

Ea ſunt ſcripta antiquis literis Latinis: non fraudando & Ludio Diui Auguſti ætate, qui primus inſtituit amœniſſimam parietum picturam, villas, & porticus, ac topiaria opera, lucos, nemora, colles, piſcinas, euripos, amnes, litora, qualia quis optaret, varias ibi obambulantium ſpecies, aut nauigantium, terráque villas adeuntium aſellis aut vehiculis. Iam

lis.Iam piſcantes aucupantéſque,aut venantes,aut etiam vindemiãtes.Sunt in eius exemplaribus nobiles paluſtri acceſſu villæ: ſuccollantium ſpecie mulieres labentes trepidæque feruntur:plurimæ prætereà tales argutiæ, facetiſſimi ſales.Idémque ſubdialibus maritimas vrbes pingere inſtituit,blandiſsimo aſpectu minimóque impendio. Sed nulla gloria artificum eſt, niſi eorum qui tabulas pinxere:eóque venerabilior apparet antiquitas. Non enim parietes excolebant dominis tantum, nec domos vno in loco manſuras, quæ ex incendiis rapi non poſſent.Caſula Protogenes contentus erat in hortulo ſuo.Nulla in Apellis tectoriis pictura erat.Nondum libebat parietes totos pingere.Omnis eorum ars vrbibus excubabat:pictórque res communis terrarum erat. Fuit & Arellius Romæ celeber,paulò ante Diuum Auguſtum,niſi flagitio inſigni corrupiſſet artem,ſemper alicuius fœminæ amore flagrans,& ob id Deas pingens,ſed dilectarum imagine.Itaque in pictura eius ſcorta numerabantur.Fuit & nuper grauis ac ſeuerus,idémq; floridus, humilis rei pictor Amulius.Huius erat Minerua,ſpectantem aſpectans,quacunque aſpiceretur.Paucis diei horis pingebat,id quoque cum grauitate,quòd ſemper togatus,quanquam in machinis.Carcer eius artis domus aurea fuit:& ideo non extant exempla alia magnopere. Poſt eum fuere in autoritate Cornelius Pinus & Actius Priſcus,qui Honoris & Virtutis ædes Imperatori Veſpaſiano Auguſto reſtituēti pinxerunt:ſed Priſcus antiquis ſimilior.

De auium cantu compeſcendo, & quis encauſto & penicillo primus lacunaria & cameras pinxerit, ſparſimque pretia mirabilia picturarum.

CAP. XI.

NOn eſt omittenda in picturæ mentione celebris circa Lepidum fabula. Siquidem in Triumuiratu quodam loco deductus à magiſtratibus in nemoroſum hoſpitium, minaciter cum iis poſtero die expoſtulauit,ſomnum ademptum ſibi volucrum concentu.At illi draconem in longiſſima membrana depictum circundedere loco:eóque terrore aues tum ſiluiſſe narratur,& poſteà cognitum eſt ita poſſe compeſci.Ceris pingere, ac picturam inurere quis primus excogitauerit,non conſtat. Quidam Ariſtidis inuentum putant, poſteà conſummatum à Praxitele.Sed aliquanto vetuſtiores encauſticæ picturæ extitere, vt Polygnoti & Nicanoris & Arceſilai Pariorum.Lyſippus quoque Æginæ picturæ ſuæ inſcripſit ἐνέκαυσεν,quod profectò non feciſſet, niſi encauſtica inuenta.Pamphilus quoque Apellis præceptor non pinxiſſe tantùm encauſtica, ſed etiam docuiſſe traditur Pauſiam Sicyonium primum in hoc genere nobilem. Brietis filius hic fuit,eiuſdémque primò diſcipulus. Pinxit & ipſe penicillo parietes Theſpiis,cùm reficerentur,quondam à Polygnoto picti, multúmque comparatione ſuperatus exiſtimabatur, quoniam non ſuo genere certaſſet. Idem & lacunaria primus pingere inſtituit: nec cameras ante eum taliter adornari mos fuit.Paruas pingebat tabellas, maximéque pueros.Hoc æmuli eum interpretabantur facere, quoniam tarda picturæ ratio eſſet illa. Quamobrem arti

† addicturus † daturus & celeritatis famã,abſoluit vno die tabellam,quæ vocata eſt hemereſios, puero picto. Amauit in iuuenta Glyceram municipem ſuam,inuentricem coronarum,certandóque imitatione eius,ad numeroſiſſimam florum varietatem perduxit artem illam. Poſtremò pinxit illam ſedētem cum corona,quæ è nobiliſſimis eius tabula appellata eſt ſtephanoplocos,ab aliis ſtephanopolis,quoniam Glycera venditando coronas ſuſtentauerat paupertatem.Huius tabulæ exēplar,quod apographon vocant,L. Lucullus duobus talentis emit à Dionyſio Athenis.Pauſias autem fecit & grandes tabulas,ſicut ſpectatam in Pompeij porticibus boum immolationem.Eam enim picturam primus inuenit,quam poſteà imitati ſunt multi,æquauit nemo. Ante omnia cùm longitudinem bouis oſtendere vellet,aduerſum eum pinxit,non tranſuerſum:vnde & abundè intelligitur amplitudo. Dein cùm omnes,quæ volunt eminentia videri, candicantia faciant, colorémque condiant nigro: hic totum bouem atri coloris fecit,vmbræque corpus ex ipſa dedit, magna prorſus arte in æquo extantia oſtendens, & in confracto ſolida omnia.Sicyone & hic vitam egit,diúque fuit illa patria picturæ. Tabulas inde è publico omnes propter æs alienum

num ciuitatis addictas, Scauri Ædilitas Romam transtulit. Post eum eminuit longè ante omnes Euphranor Isthmius, Olympiade centesima quarta, idem qui inter fictores dictus est à nobis. Fecit & colossos & marmora, ac scyphos scalpsit: docilis ac laboriosus ante omnes, & in quocunque genere excellens ac sibi æqualis. Hic primus videtur expressisse dignitates heroum, & vsurpasse symmetriam. Sed fuit vniuersitate corporum exilior, capitibus articulisque grandior. Volumina quoque composuit de symmetria & coloribus. Opera eius sunt, equestre prælium, duodecim Dij: Theseus, in quo dixit, eundem apud Parasium rosa pastum esse, suum verò carne. Nobiles eius tabulæ Ephesi, Vlixes simulata vesania bouem cum equo iungens, & palliati cogitantes, dux gladium condens. Eodem tempore fuit & Cydias, cuius tabulam Argonautas H-S C X L I I I I. Hortensius Orator mercatus est, eíque ædem fecit in Tusculano suo. Euphranoris autem discipulus fuit Antidotus. Huius est clypeo dimicans Athenis, & luctator, tibicénque inter pauca laudatus. Ipse diligentior, quàm numerosior, & in coloribus seuerus, maximè inclaruit discipulo Nicia Atheniensi, qui diligentissimè mulieres pinxit. Lumen & vmbras custodiuit, atque vt eminerent è tabulis picturæ, maximè curauit. Opera eius, Nemea aduecta ex Asia Romam à Syllano, quam in Curia diximus positam: item Liber pater in æde Concordiæ: Hyacinthus, quem Cæsar Augustus delectatus eo secum deportauit Alexandria capta: & ob id Tiberius Cæsar in templo eius dicauit hanc tabulam: & Diana. Ephesi verò est Megabyzi sacerdotis Ephesiæ Dianæ sepulcrum: Athenis Necromantia Homeri. Hanc vendere noluit Attalo regi talentis sexaginta, potiúsque patriæ suæ donauit, abundans opibus. Fecit & grandes picturas, in quibus sunt Calypso, & Io, & Andromeda: Alexander quoque in Pompeij porticibus præcellens, & Calypso sedens. Huic quidem adscribuntur quadrupedes. Prosperrimè canes expressit. Hic est Nicias, de quo dicebat Praxiteles interrogatus quæ maximè opera sua probaret in marmoribus, quibus Nicias manum admouisset: tantum circunlitioni eius tribuebat. Non satis discernitur, alium eodem nomine, an hunc eundem quidam faciant Olympiade centesima duodecima. Niciæ comparatur, & aliquando præfertur Athenion Maronites Glaucionis Corinthij discipulus, & austerior colore, & in austeritate iucundior, vt in ipsa pictura eruditio eluceat. Pinxit in templo Eleusine Phylarchum, Athenis frequentiam, quam vocauere polygynæcon. Item Achillem virginis habitu occultatum Vlixe deprehendente. Et in vna tabula, quáque maximè inclaruit, agasonem cum equo. Quòd nisi in iuuenta obiisset, nemo ei compararetur. Est nomen & Heraclidi Macedoni. Initio naues pinxit: captóque rege Perseo Athenas commigrauit, vbi eodem tempore erat Metrodorus pictor, idémque philosophus, magnæ in vtraque scientia autoritatis. Itaque cùm L. Paulus deuicto Perseo petisset ab Atheniensibus, vt sibi quàm probatissimum philosophum mitterent ad erudiendos liberos, itémque pictorem ad triumphum excolendum, Athenienses Metrodorum elegerunt, professi eundem in vtroque desiderio præstantissimum: quod ita quoque Paulus iudicauit. Timomachus Byzantius Cæsaris Dictatoris ætate Aiacem ei pinxit & Medeam, ab eo in Veneris Genitricis ædes positás, octoginta talentis venundatas. Talentum Atticum † X V I. taxat M. Varro. Timomachi æquè laudantur Orestes, Iphigenia in Tauris, Lecythion agilitatis exercitator, cognatio nobilium: palliati, quos dicturos pinxit, alterum stantem, alterum sedentem. Præcipuè tamen ars ei fauisse in Gorgone visa est. Pausiæ filius & discipulus Aristolaus è seuerissimis pictoribus fuit: cuius sunt Epaminondas, Pericles, Medea, Virtus, Theseus: imago Atticæ plebis, boum immolatio. Sunt quibus & Mechopanes eiusdem Pausiæ discipulus placeat diligentia, quam intelligant soli artifices, aliâs durus in coloribus, sed & multus. Nam Socrates iure omnibus placet. Talésque sunt eius picturæ, cum Æsculapio filiæ Hygia, Ægle, Panacea, Iaso, & piger qui appellatur Ocnos spartum torquens, quod asellus arrodit. Hactenus indicatis in genere vtroque proceribus, non silebuntur & primis proximi. Aristoclides, qui pinxit ædem Apollinis Delphis. Antiphilus puero ignem conflante laudatur,

†Aliàs. X. V I. hoc est, denariûm sex millibus. quã lectionẽ agnoscit Budæus 4 de Asse.

ac pulchra aliâs domo splendescēte, ipsiúsque pueri ore: item lanificio, in quo properant omnium mulierum pensa: Ptolemæo venante. Sed & nobilissimo Satyro cum pelle pantherina, quem Aposcoponta appellāt. Aristophon Ancæo vulnerato ab apro cum socia doloris Astypale: numerosáque tabula, in qua sunt Priamus, Helena, Credulitas, Vlixes, Deiphobus, Dolon. Andrdobius pinxit Scyllin ancoras Persicæ classis præcidentē: Artemon Danaen, mirantibus eam prædonibus: reginam Stratonicen, Herculem & Deianiram. Nobilissimas autem, quæ sunt in porticibus Octauiæ, operibus. Herculem ab Oeta monte Doridos exuta mortalitate consensu Deorum in cælum euntem, Laomedontis circa Herculem & Neptunum historiam. Alcimachus Dioxippum, qui pancratio Olympiæ citra pulueris iactum (quod vocāt aconiti) vicit: Cœnus stemmata. Ctesilochus Apellis discipulus petulanti pictura innotuit, Ioue Liberum parturiente depicto mitrato, & muliebriter ingemiscente inter obstetricia Dearum: Cleon Admeto: Ctesidemus Oechaliæ expugnatione & Laodamia: Clesides reginæ Stratonices iniuria. Nullo enim honore exceptus ab ea, pinxit volutantem cū piscatore, quem reginam amare sermo erat. Eámq; tabulam in portu Ephesi proposuit: ipse velis raptus est. Regina tolli vetuit, vtriusq; similitudine mirè expressa. Craterus comœdos Athenis in Pompeo pinxit: Eutychides bigam: regit Victoria. Eudorus scena spectatur: idem & ex ære signa fecit. Iphis Neptuno & Victoria. Abron Amicitiam & Concordiam pinxit, & Deorum simulacra. Leontiscus Aratum victorem cum trophæo, psaltriam. Leon Sappho. Nicearchus Venerem inter Gratias & Cupidines: Herculē tristem insaniæ pœnitentia. Nealces Venerem, ingeniosus & solers in arte. Siquidē cùm prælium nauale Ægyptiorum & Persarum pinxisset, quod in Nilo, cuius aqua est mari similis, factum volebat intelligi, argumēto declarauit, quod arte non poterat. Asellum enim in litore bibentem pinxit, & crocodilum insidiantem ei. Oenias Syngenicon. Philiscus officinam pictoris, ignem cōflante puero. Phalerion Scyllam: Simonides Agatarchum & Mnemosynen. Simus iuuenem requiescentem in officina fullonis, Quinquatrus celebrantem: idémque Nemesin egregiam. Theodorus verò emungentem: idem ab Oreste matrem & Ægisthum interfici: bellúmque Iliacum pluribus tabulis, quod est Romæ in Philippi porticibus: & Cassandram, quæ est in Cōcordiæ delubro: Leontium Epicuri cogitantem: Demetrium regem. Theon Orestis insaniam, Thamyram citharœdum. Tauriscus Discobolum, Clytæmnestram, Paniscum, Polynicem regnum repetentem, & Capanea. Nō omittetur inter hos insigne exemplum. Nanque Erigonus tritor colorum Nealcæ pictoris in tantum ipse profecit, vt celebrem etiā discipulum reliquerit Pasiam, fratrem Æginetæ fictoris. Illud verò perquàm rarum ac memoria dignum, etiam suprema opera artificum imperfectásq; tabulas, sicut Irin Aristidis, Tyndaridas Nicomachi, Medeam Timomachi, & quam diximus Venerem Apellis, in maiori admiratione esse, quàm perfecta. Quippe in iis lineamenta reliqua, ipsǽque cogitationes artificum spectantur: atque id lenocinio cōmendationis dolor est: manus, cùm id agerent, extinctæ desiderantur. Sunt etiamnum non ignobiles quidē, in transcursu tamen dicendi, Aristonides, Anaxander, Aristobulus Syrus, Arcesilas Tisicratis filius, Corybas Nicomachi discipulus, Carmanides Euphranoris, Dionysodorus Colophonius, Diogenes qui cum Demetrio rege vixit, Euthymedes, Heraclides Macedo, Mydon Soleus Pyromachi statuarij discipulus, Mnasitheus Sicyonius, Mnasitimus Aristonidis filius & discipulus, Nessus Abronis filius, Polemon Alexandrinus, Theodorus Samius, & Stadius Nicosthenis discipuli, Xenon Neoclis discipulus Sicyonius. Pinxere & mulieres, Timarete Niconis filia Dianam in tabula, quæ Ephesi est antiquissimæ picturæ: Irene Cratini pictoris filia & discipula puellam quæ est Eleusine: Calypso senem & præstigiatorem Theodorum: Alcisthene saltatorem: Aristarete Nearchi filia, & discipula Æsculapium. Lala Cyzicena perpetua virgo Marci Varronis iuuenta Romæ & penicillo pinxit, & cestro in ebore, imagines mulierum maximè, & Neapolitanum in grandi tabula: suam quoque imaginem ad speculum. Nec vllius velocior in pictura manus fuit: artis verò tantum, vt multum manipretio antecederet, celeberrimos

eadem

eadem ætate imaginum pictores Sopylon & Dionyſium, quorum tabulæ pinacothecas implent. Pinxit & quædam Olympias: de qua hoc ſolum memoratur, diſcipulum eius fuiſſe Autobulum. Encauſto pingendi duo fuiſſe antiquitus genera cõſtat, cera, & in ebore ceſtro, id eſt, viriculo, donec claſſes pingi cœpere. Hoc tertium acceſſit, reſolutis igni ceris penicillo vtendi, quæ pictura in nauibus nec ſole nec ſale ventiſque corrumpitur. Pingunt & veſtes in Ægypto inter pauca mirabili genere, candida vel poſtquàm attriuere illinentes non coloribus, ſed colorem ſorbenribus medicamentis. Hoc cùm fecere, non apparet in velis: ſed in cortinam pigmenti feruentis merſa, poſt momentum extrahuntur picta. Mirúmque, cùm ſit vnus in cortina colos, ex illo alius atque alius fit in veſte, accipientis medicamenti qualitate mutatus. Nec poſteà ablui poteſt: ita cortina non dubiè confuſura colores ſi pictos acciperet, digerit eos ex vino, pingítque dum coquit. Et aduſtæ veſtes firmiores fiunt, quàm ſi non vrerentur.

Plaſtices primi inuentores, de ſimulacris, de vaſis fictilibus, & pretio eorum. CAP. XII.

DE pictura ſatis ſuperq; contexuiſſe his & plaſticen conueniat. Eiuſdem opere terræ fingere ex argilla ſimilitudines, Dibutades Sicyonius figulus primus inuenit Corinthi filiæ opera: quæ capta amore iuuenis, illo abeunte peregre, vmbram ex facie eius ad lucernam in pariete lineis circunſcripſit: quibus pater eius impreſſa argilla typum fecit, & cum cæteris fictilibus indurarum igni propoſuit: eúmque ſeruatum in nymphæo, donec Corinthum Mummius euerteret, tradunt. Sunt, qui in Samo primos omniũ plaſticen inueniſſe Rhœcum & Theodotum tradanr, multo anre Battiadas Corintho pulſos. Demaratum verò ex eadem vrbe profugum, qui in Hetruria Tarquinium Priſcum regem populi Romani genuit, comitatos fictores Euchira & Eugrammum: ab iis Italiæ traditam plaſticen. Dibutadis inuentum eſt, rubricam addere, aut ex rubrica cretã fingere. Primúſque perſonas tegularum extremis imbricibus impoſuit, quæ inter initia protypa vocauit. Poſteà idem ectypa fecit. Hinc & faſtigia templorum orta, propter hunc plaſtæ appellati. Hominis autem imaginem gypſo è facie ipſa primus omnium expreſſit, ceráque in eam formam gypſi infuſa emẽdare inſtituit Lyſiſtratus Sicyonius frater Lyſippi, de quo diximus. Hic & ſimilitudinem reddere inſtituit: ante eum quàm pulcherrimas facere ſtudebanr. Idem & de ſignis effigiem exprimere inuenit. Creuítque res in rantum, vt nulla ſigna ſtatuæve ſine argilla fierent. Quo apparet antiquiorem hanc fuiſſe ſcientiam, quàm fundendi æris. Plaſtæ laudatiſsimi fuere Damophilus & Gorgaſus, iidémque pictores: qui Cereris ædem Romæ ad Circum maximum vtroque genere artis ſuæ excoluerunt, verſibus inſcriptis Græcè, quibus ſignificarunt, à dextra opera Damophili eſſe, à parte læua Gorgaſi. Ante hanc ædem Thuſcanica omnia in ædibus fuiſſe, autor eſt M. Varro. Ex hac, cùm reficeretur, cruſtas parietum exciſas tabulis marginatis incluſas eſſe: Item ſigna ex faſtigiis diſperſa. Fecit & Chalcoſthenes cruda opera Athenis, qui locus ab officina eius Ceramicos appellatur. M. Varro tradit ſibi cognitum Romæ Poſim nomine, à quo factas Romæ vuas, irem piſces, ita vt non ſit aſpectu diſcernere à veris. Idem magnificat Arceſilaum L. Luculli familiarem, cuius proplaſmata pluris væníre ſolita artificibus ipſis, quàm aliorum opera. Ab hoc factã Venerem Genitricem in foro Cæſaris, & priuſquàm abſolueretur, feſtinatione dedicandi poſitam. Deinde eidem à Lucullo H-S. l x. ſignum Felicitatis locatum, cui mors vtriuſque inuiderit. Octauio equiti Romano cratera facere volenti, exemplar è gypſo factum talento. Laudat & Paſitelem, qui plaſticen matrem ſtatuariæ ſcalpturæque & cælaturæ eſſe dixit, & cùm eſſet in omnibus his ſummus, nihil vnquam fecit, antequàm finxit. Præterea elaboratam hanc artem Italiæ, & maximè Hetruriæ: Turianúmque à Fregellis accitum, cui locaret Tarquinius Priſcus effigiem Iouis in Capitolio dicandam. Fictilem eum fuiſſe, & ideo miniari ſolitum: fictiles in faſtigio templi eius quadrigas, de quibus ſæpe diximus. Ab hoc eodem factum Herculem, qui hodiéque materiæ nomen in vrbe retinet. Hæ enim tum effigies Deûm erant laudatiſſimæ. Nec pœniter nos illorum, qui tales coluere.

Aurum

Aurum enim & argentum ne Diis quidem conficiebant. Durant etiam nunc plerisque in locis talia simulacra. Fastigia quidem templorum etiam in vrbe crebra & municipiis mira cælatura, & arte æuique firmitate certiora auro, certè innocentiora. In sacris quidem etiam inter has opes hodie non murrhinis crystallinísve, sed fictilibus prolibatur sympuuiis: inenarrabili terræ benignitate, si quis singula æstimet, etiam vt omittantur in frugum, vini, pomorum, herbarum, fruticum, medicamentorum, metallorum generibus, beneficia eius, quæque adhuc diximus, vel quæ assiduitate satiant figlinarum opera imbricibus, tubulis, tegulísque ad balneas hamatis, vel ad tecta coctilibus laterculis frontatísque, aut quæ rota fiunt, etiam fictilibus doliis ad vina excogitatis, & ad aquas. Propter quæ Numa rex septimum collegium figulorum instituit. Quin & defunctos sese multi fictilibus doliis condi maluere, sicut M. Varro, Pythagorico modo in myrti & oleæ atq; populi nigræ foliis. Maior quoq; pars hominum terrenis vtitur vasis. Samia etiamnum in esculentis laudantur. Retinet hanc nobilitatem & Aretium in Italia: & calicum tantum Surrentum, Asta, Pollentia: in Hispania Saguntum, in Asia Pergamum. Habent & Tralleis opera sua, & Mutina in Italia: quoniam & sic gentes nobilitantur. Hæc quoque per maria terrásque vltro citróque portantur, insignibus rotæ officinis Erythris. Hodiéque in templo ostenduntur amphoræ duæ propter tenuitatem consecratæ, discipuli magistríque certamine, vter tenuiorem humum duceret. Cois laus maxima, Hadrianis firmitas, nonnullis circa hoc seueritatis quoq; exemplis. Q. Coponium inuenimus ambitus damnatum, quia vini amphoram dedisset dono ei, cuius suffragij latio erat. Atque vt luxu quoque aliqua contingat autoritas figlinis, tripatinum, inquit Fenestella, appellabatur summa cœnarum lautitia. Vna erat murænarum, altera luporum, tertia myxonis piscis, inclinatis iam scilicet moribus, vt tamen eos præferre Græciæ etiam Philosophis possimus. Siquidem in Aristotelis hæredum auctione l x. patinas væniisse traditur. Nam nos cùm vnam Æsopi tragœdiarum histrionis in natura auium diceremus † sestertiis c. stetisse, non dubito indignatos legentes. At Hercules, Vitellius in principatu suo ∴ c c. sestertiis condidit patinam, cui faciendæ fornax in campis exædificata erat: quoniam eò peruenit luxuria, vt etiam fictilia pluris constent, quàm murrhina. Propter hanc Mutianus altero Consulatu suo † in côquisitione exprobrauit patinarum paludes Vitellij memoriæ, non illa fœdiore, cuius veneno Asprenati reo Cassius Seuerus accusator obiiciebat interisse c x x x. conuiuas. Nobilitantur iis oppida quoque, vt Rhegium, & Cumæ. Samia testa Matris Deûm sacerdotes, qui Galli vocantur, virilitatem amputant, nec aliter citra perniciem, si M. Cælio credamus, qui linguam sic amputandam obiecit graui probro, tanquam & ipse iam tunc eidem Vitellio malediceret. Quid non excogitauit ars? fractis etiam testis vtendo sic, vt firmius durent tusis calce addita, quæ vocant Signina. Quo genere etiam pauimenta excogitauit.

† Suprà li. 10. capit. 51. hanc Aesopi patinam D C. taxat sestertiis. Vnde & hic D C. legêdum videtur, nô C. ∴. Decies sestertium, hic legit aud; us, ex vetusto quodam codice. Vide ipsum lib. 4. de Asse.

† in côcione.

Terræ varietates, & de puluere Puteolano, & aliis terræ generibus, quæ in lapidem vertuntur. CAP. XIII.

VErùm & ipsius terræ sunt alia segmenta. Quis enim satis miretur, pessimam eius partem, ideóque puluerem appellatum in Puteolanis collibus, opponi maris fluctibus, mersúmque protinus fieri lapidem vnum inexpugnabilem vndis, & fortiorem quotidie, vtique si Cumano misceatur cæmento. Eadem est terræ natura & in Cyzicena regione: sed ibi non puluis, verùm ipsa terra qualibet magnitudine excisa & demersa in mare lapidea extrahitur. Hoc idem circa Cassandriam produnt fieri: & in fonte Gnidio dulci intra octo menses terram lapidescere. Ab Oropo quidem Aulidem vsque quicquid terræ attingitur mari, mutatur in saxa. Non multum à puluere Puteolano distat è Nilo harena tenuissima sui parte, non ad sustinenda maria fluctúsque frangendos, sed ad debellanda corpora palæstræ studiis. Inde certè Patrobio, Neronis principis liberto, aduehebatur. Quin & Leonato & Cratero ac Meleagro Alexandri Magni ducibus sabulum hoc portari cum reliquis militaribus commerciis reperio. Plura de hac parte non sum dicturus, non Hercules magis, quàm de terræ vsu in ceromatis,

quibus

quibus exercendo iuuentus nostra corpora,vires animorum perdidit.

De parietibus formaceis,& lateritiis,& eorum ratione.

CAP. XIIII.

QVid?non in Africa Hispaniáque ex terra parietes,quos appellant formaceos,quoniam in forma circundatis vtrinque duabus tabulis inferciuntur veriùs,quàm instruuntur,æuis durant,incorrupti imbribus,ventis,ignibus,omníque cæmento firmiores? Spectat etiam nunc speculas Annibalis Hispania, terrenásque turres iugis montium impositas. Hinc & cæspitum natura,castrorum vallis accommodata,contra fluminum impetus aggeribus. Illini quidem crates parietum luto,& lateribus crudis extrui,quis ignorat? Lateres non sunt è sabuloso,neque harenoso,multóque minus calculoso ducendi solo,sed è cretoso & albicante, aut ex rubrica, vel si iam ex sabuloso,è masculo certè. Finguntur optimè vere: nam solstitio rimosi fiunt. Ædificiis non nisi bimos probant. Quin & intritam ipsam eorum,priùs quàm fingantur, macerari oportet. Genera eorum tria: didoron,quo vtimur,longum sesquipede,latum pede:alterum tetradoron:tertium pentadoron. Græci enim antiqui doron palmum vocabant,& ideo dora munera, quia manu darentur. Ergo à quatuor & quinque palmis,prout sunt,nominantùr. Eadem est latitudo. Minore in priuatis operibùs,maiore in publicis vtuntur in Græcia. Pitanæ in Asia,& in vlterioris Hispaniæ ciuitatibus Massia & Calento fiunt lateres, qui siccati non merguntur in aqua. Sunt enim è terra pumicosa, cùm subigi potest,vtilissima. Græci,præterquàm vbi è silice fieri poterat structura, parietes lateritios prætulere. Sunt enim æterni,si ad perpendiculum fiant: ideo & in publica opera & regias domos adduntur. Sic struxere murum Athenis,qui ad montem Hymettum spectat: sic Patris ædes Iouis & Herculis,quamuis lapideas columnas & epistylia circundarent:domum Trallibus regiam Attali:item Sardibus Crœsi,quam gerusian fecere:Halicarnassi Mausoli:quæ etiam nunc durant. Lacedæmone quidem excisum lateritiis parietibus opus tectorium propter excellentiam picturæ ligneis formis inclusum,Romam deportauere in Ædilitate ad comitium exornandum Muræna & Varro. Quod opus cùm per se mirum esset,translatum tamen magis mirabantur. In Italia quoque lateritius murus Aretij & Meuaniæ est. Romæ non fiunt talia ædificia, quia sesquipedalis paries non plus quàm vnam contignationem tolerat. Cautúmque est,ne communis crassior fiat,nec intergerinorum ratio patitur.

De sulphure,alumine,& generibus eorum,& medicinæ.

CAP. XV.

HÆc sint dicta de lateribus. In terræ autem reliquis generibus vel maximè mira natura est sulphuris, quo plurima domantur. Nascitur in insulis Æoliis inter Siciliam & Italiam,quas ardere diximus. Sed nobilissimum in Melo insula. In Italia quoque inuenitur, in Neapolitano Campanóque agro, collibus qui vocantur Leucogæi. Quod est cuniculis effossum,perficitur igni. Genera quatuor: viuum, quod Græci apyron vocant,nascitur solidum,hoc est glebosum. Eo solo ex omnibus generibus Medici vtuntur. Cætera enim liquore constant, & conficiuntur oleo incocta. Viuum autem effoditur, translucétque, & viret. Alterum genus appellant glebam,fullonum tantùm officinis familiare. Tertio quoque generi vnus tantum est vsus ad suffiendas lanas,quoniam candorem tantùm mollitiémque confert. Egula vocatur hoc genus. Quarto autem ad ellychnia maximè conficienda. Cæterò tanta vis est, vt morbos comitiales deprehendat nidore, impositum igni. Lusit & Anaxilaus eo, candens in calice nouo,prunáque subdita circunferens, exardescentis repercussu pallorem dirum,velut defunctorum, offundente conuiuiis. Natura eius calfacit, concoquit: sed & discutit collectiones corporum: ob hoc talibus emplastris malagmatisque miscetur. Renibus quoque & lumbis in dolore cum adipe, mirè prodest impositum. Aufert & lichenas à facie cum terebinthi resina, & lepras. Harpacticon vocatur à celeritate auellendi. auelli enim subinde debet. Prodest & suspiriosis linctum. Purulenta quoque extussientibus:

ribus:& cõtra scorpionum ictus. Vitiligines viuum nitro mistum, atque ex aceto tritum & illitum rollit: itẽ lendes in palpebris, aceto sandarachato admisto. Haber & in religionibus locum ad expiandas suffitu domos. Sentitur vis eius & in aquis feruentibus. Neque alia res faciliùs accenditur: quo apparet ignium vim magnam etiam ei inesse. Fulmina & fulgura quoque sulphuris odorem habẽt: ac lux ipsa eorum sulphurea est. Et bituminis vicina est natura, alibi limus, alibi terra: limus è Iudææ lacu, vt diximus, emergẽs: terra in Syria circa Sidonem oppidum maritimum. Spissantur hæc vtraque, & in densitatem coeunt. Est verò liquidum bitumen, sicut Zacynthium, & quod à Babylone inuehitur. Ibi quidem & candidum gignitur. Liquidũ est & Apolloniaticum, quæ omnia Græci pissasphalton appellant ex argumento picis & bituminis. Gignitur & pingue liquorisq; oleacei in Sicilia Agragantino fonte inficiens riuum. Incolæ id harundinum paniculis colligunt, citissimè sic adhærescens. Vtuntur eo ad lucernarum lumina olei vice: item ad scabiem iumentorum. Sunt qui & naphtham, de qua in secundo diximus volumine, bituminis generi asscribant. Verum ardens eius vis ignium naturæ cognata, procul ab omni vsu abest. Bituminis probatio, vt quàm maximè splendeat, sitque ponderosum ac graue: leue autem modicè, quoniam adulteratur pice. Vis, quæ sulphuris, sistit, discutit, contrahit, glutinat. Serpentes nidore fugat accensum. Ad suffusiones oculorum & albugines Babylonium efficax traditur: item ad lepras, lichenas, pruritúsque corporum. Illinitur & podagris. Omnia autem eius genera incommodos oculorum pilos replicant. Dentium doloribus medentur simul cum nitro illita. Tussim veterem & anhelitus cum vino potum emendat. Dysentericis etiam datur eodem modo, sistitque aluum. Cum aceto verò potum discutit concretum sanguinem, & detrahit. Mitigat lumborum dolores, item articulorum. Cum farina hordeacea impositum, emplastrum peculiare facit sui nominis. Sanguinem sistit. Vulnera colligat. Glutinat neruos. Vtuntur etiam ad quartanas bituminis drachma, & hedyosmi pari pondere cum myrrhæ obolo subacti. Comitiales morbos vstum deprehendit. Vuluarum strangulationes olfactum discutit cum vino & castoreo. Procidentia sedis suffitu reprimit. Purgationes fœminarum in vino potum elicit. In reliquo vsu æramentis illinitur, firmátque ea contra ignes. Diximus & tingi solitas ex eo statuas & illini. Calcis quoque vsum præbuit, ita ferruminatis Babylonis muris. Placet & ferrariis fabrorum officinis tingendo ferro, clauorúmque capitibus, & multis aliis vsibus. Nec minor, aut ab eo dissimilis est aluminis opera, quod intelligitur salsugo terræ. Plura & eius genera. In Cypro candidum & nigrum, exigua coloris differẽtia, cùm sit vsus magna: quoniã inficiendis claro colore lanis candidum liquidúmq; vtilissimum est, contráque fuscis aut obscuris nigrum. Et aurum nigro purgatur. Fit autem omne ex aqua limóque, hoc est, terræ exudãtis natura. Corriuatum hyeme æstiuis solibus maturatur. Quod fuerit ex eo præcox, candidius fit. Gignitur autẽ in Hispania, Ægypto, Armenia, Macedonia, Ponto, Africa: insulis Sardinia, Melo, Lipara, Strongyle. Laudatissimum in Ægypto, proximum in Melo. Huius quoque duæ species, liquidum spissúmque. Liquidi probatio, vt sit lympidum lacteúmque, sine offensis fricantium, cum quodam igniculo caloris. Hoc phorimon vocant. An sit adulteratum, deprehenditur succo Punici mali. Syncerum enim mistura ea nigrescit. Alterum genus est pallidæ & scabræ naturæ, & quod inficitur galla. Ideóque hoc vocãt paraphoron. Vis liquidi aluminis astringere, indurare, rodere. Melle admisto sanat oris hulcera, papulas, pruritúsque. Hæc curatio fit in balineis duabus mellis partibus, tertia aluminis. Virus alarum sudorésque sedat. Sumitur pilulis contra lienis vitia, pellendúmque pruritum ac per vrinam sanguinem. Emendat & scabiem nitro ac melanthio admistis. Concreti aluminis vnum genus schiston appellant Græci, in capillamenta quædam canescentia dehiscens. Vnde quidam trichitin potiùs appellauere. Hoc fit è lapide, ex quo & chalcitin vocant: vt sit sudor quidam eius lapidis in spumam coagulatus. Hoc genus aluminis siccat, minúsque sistit humorem inutilem corporibus. Sed auribus magnopere prodest infusum, vel illitum, vel oris hulceribus, dentibúsque, si saliua cum eo contineatur. Et oculorum medicamentis inseritur

aprè,

aptè,verendíſque vtriuſque ſexus. Coquitur in patinis,donec liquari deſinat. Interioris eſt alterum generis,quod ſtrongylen vocant. Duæ eius ſpecies, fungoſum atque omni humore dilui facile: quod in totum damnatur. Melius pumicoſum,& foraminum fiſtulis ſpongiæ ſimile,rotundúmque natura, candido propius, cum quadam pinguitudine ſine harenis friabile,nec inficiens nigritia.Hoc coquitur per ſe carbonibus puris, donec cinis fiat.Optimum ex omnibus quod melinum vocant,ab inſula Melo,vt diximus.Nulli vis maior neque adſtringendi,neque denigrandi, neque indurandi. Nullum ſpiſſius. Oculorum ſcabritias extenuat:combuſtum vtilius epiphoris inhibendis. Sic & ad pruritus corporis. Sanguinem quoque ſiſtit in totum foris illitum. Vulſis pilis ex aceto illitum,renaſcentem mollit lanuginem ſummam. Omnium generum vis in adſtringendo: vnde nomen Græcis.Ob id oculorum vitiis aptiſsima ſunt. Sanguinis fluxiones inhibet cum adipe.Sic & infantium hulcera. Putreſcentia hulcerum compeſcit cum adipe,& hydropicorum eruptiones ſiccat.Et aurium vitia cum ſucco Punici mali: & vnguium ſcabritias,cicatricúmque duritias & pterygia, perniones: Phagedænas hulcerum ex aceto, aut cum galla pari pondere cremata: lepras cum ſucco olerum: cum ſalis verò duabus partibus,vitia quæ ſerpunt: lendes & alia capillorum animalia, permiſtum aquæ.Sic & ambuſtis prodeſt,& furfuribus corporum cum ſero & pice. Infunditur & dyſentericis. Vuam quoque in ore comprimit,ac tonſillas. Ad omnia quæ in cæteris generibus diximus,efficacius intelligitur ex Melo aduectum. Nam ad reliquos vſus vitæ in coriis laníſque perficiendis,quanti ſit momenti,ſignificatum eſt.Ab his per ſe omnia ad medicinas pertinentia terræ genera tractabimus.

De terra Samia,& Eretria,& Chia,& Selinuſia,& †pigniti,& ampeliti medicinæ. CAP. XVI. †Pnigiti

SAmiæ duæ ſunt,quæ ſyropicon,& quæ aſter appellantur. Prioris laus,vt recens ſit & leuis,linguæque glutinoſa.Altera gleboſior,candida. Vtraque vritur,ac lauatur. Sunt qui præferant priorem. Proſunt ſanguinem expuentibus. Emplaſtríſque quæ ſiccandi cauſa componuntur,oculorum quoque medicamentis miſcentur. Eretria totidem differentias habet.Nanque & alba eſt,& cinerea,quæ præfertur in medicina.Probatur mollitie,& quod ſi æra præducantur,violaceum reddit colorem. Vis & ratio eius in medendo dicta eſt inter pigmenta. Lauatur omnis terra(in hoc enim loco dicemus)perfuſa aqua ſiccatáque ſolibus,iterum ex aqua trita ac repoſita,donec cõſidat,& digeri poſsit in paſtillos.Coquitur in calicibus crebro concuſſu. Eſt in medicaminibus & Chia terra candicans,effectus eius,qui Samiæ.Vſus ad mulierum maximè cutem.Idem & Selinuſiæ.Lactei coloris eſt hæc,& aqua dilui celerrima. Eadémque lacte diluta,& tectoriorum albaria interpolantur.†Pignitis Eretriæ ſimillima eſt, grandioribus tantùm glebis & glutinoſa,cui effectus idẽ qui Cimoliæ,infirmior tamen.Bitumini ſimillima eſt ampelitis.Experimentum eius,ſi ceræ modo accepto oleo liqueſcat,& ſi nigricãs colos maneat toſtæ. Vſus ad molliendum diſcutiendúmque. Ad hæc medicamentis additur,præcipuéque in calliblepharis & inficiendis capillis. † Pnigitis Dioſcoridi.

Cretæ genera ad veſtium vſus,Cimolia,Sarda,Vmbrica,ſaxum, argentaria. CAP. XVII.

CRetæ plura genera. Ex iis Cimoliæ duo ad Medicos pertinentia, candidum, & ad purpuriſſum inclinans. Vis vtrique ad diſcutiendos tumores, & ſiſtendas fluxiones aceto aſſumpto.Panos quoque & parotidas cohibet:& lichenas illita,puſtuláſque. Si verò aphronitrum & nitrum adiiciatur & acetum,& pedum tumores ſanat, ita vt in Sole curatio hæc fiat,vt poſt ſex horas aqua ſalſa abluatur. Teſtium tumoribus Cypria cera addita prodeſt. Et refrigerandi quoque natura cretæ eſt: ſudoréſque immodicos ſiſtit illita. Atque ita papulas cohibet ex vino ſumpta in balineis.Laudatur maximè Theſſalica. Naſcitur & in Lycia circa Bubonem. Eſt & alius Cimoliæ vſus in veſtibus. Nam Sarda, quæ affertur è Sardinia, candidis tantùm aſſumitur, inutilis verſicoloribus: & eſt viliſſima omnium Cimoliæ generum: pretioſior Vmbrica, & quam vocant ſaxum.

Proprietáſque

Proprietásque saxi, quòd crescit in macerando: atque pondere emitur, illa mensura. Vmbrica non nisi poliendis vestibus assumitur. Neque enim pigebit hanc quoque partem attingere, cùm lex Metella extet fullonibus dicta, quam C. Flaminius, L. Æmilius Censores dedere ad populum ferendam. Adeò omnia maioribus curæ fuere. Ergo ordo hic est: primùm abluitur vestis Sarda: dein sulphure suffitur: mox desquamatur Cimolia, quæ est coloris veri. Fucatus enim deprehenditur, nigrescitque, & effunditur sulphure. Veros autem & pretiosos colores emollit Cimolia, & quodam nitore exhilarat contristatos sulphure. Candidis vestibus saxum vtilius à sulphure, inimicum coloribus. Græcia pro Cimolia Tymphaico vtitur gypso. Alia creta argentaria appellatur, nitorem argenti reddens. Est & vilissima, qua Circum prælucere ad victoriæ notam, pedésque venalium trans mare aduectorum denotare instituerunt maiores. Talémque Publium mimicæ scenæ conditorem, & Astrologiæ consobrinum eius Manlium Antiochum, itē Grammaticæ Taberium Erotem, eadem naue aduectos videre proaui.

Qui & quorum liberti præpotentes. CAP. XVIII.

Sed quid hos refero aliquo literarum honore commendatos? Talem in catasta videre Chrysogonum Syllæ, Amphionem Q. Catuli, Heronem L. Luculli, Demetrium Pompeij, Augénque Demetrij, quanquàm & ipsa Pompeij credita est: Hipparchum M. Antonij, Menam & Menecratem Sex. Pompeij, aliósque deinceps, quos enumerare iam non est, è sanguine Quiritium & proscriptionum licentia ditatos. Hoc est in signe venalitiis gregibus, opprobriúmque insolentis fortunæ: quod & nos adeò potiri rerum vidimus, vt Prætoria quoque ornamenta decerni à Senatu iubente Agrippina Cl. Cæsaris viderimus libertis: tantumque non cum laureatis fascibus remitti illò, vnde cretatis pedibus aduenissent.

De terra ex Galata, terra Clupea, terra Balearica, terra Ebusitana.

CAPVT XIX.

Prætereà sunt genera terræ proprietatis suæ, de quibus iam diximus: sed & hoc loco reddenda natura. Ex Galata insula, & circa Clupeam Africæ, scorpiones necat: Balearis & Ebusitana serpentes.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XXXVI.

PROOEMIVM.

Naturæ lapidum, ac marmorum luxuria. CAP. I.

LAPIDVM natura restat, hoc est, præcipua morum insania, etiam vt gemmæ cum succinis, atque crystalli cum murrhinis sileantur. Omnia nanque, quæ vsque ad hoc volumen tractauimus, hominum causa genita videri possunt. Montes natura sibi fecerat ad quasdam compages telluris visceribus densandas, simul ad impetus fluminum domandos, fluctúsque frangendos, ac minimè quietas partes coercendas durissima sui materia. Cædimus hos, trahimúsque nulla alia, quàm deliciarum causa, quos transcendisse quoque mirum fuit. In portento propè maiores habuere Alpeis ab Annibale exuperatas, & posteà à Cimbris: nunc ipsæ cæduntur in mille genera marmorum: promontoria aperiuntur mari, & rerum natura agitur in planum.

Euehimus ea, quæ separandis gentibus pro terminis constituta erant: nauésque marmorum causa fiunt, ac per fluctus, sæuissimam rerum naturæ partem, huc illúcque portãtur iuga montium, maiore etiamnum vesania, quàm cùm ad frigidos potus vas petitur in nubila, cælóque proximæ rupes cauantur, vt bibatur glacie. Secum quisq; cogitet, quæ pretia horum audiat, quas vehi trahíque moles videat. Sed & quàm sine his multorum fuerit beatior vita, ad quámque multorum neces sit necesse ista facere, imò verius pati mortaleis, quos ad vsus, quásve ad voluptates alias, nisi vt inter maculas lapidum iaceant: ceu verò non tenebris noctium dimidiæ parti vitæ cuiusque gaudia hæc auferẽtibus. Ingens ista reputantem subit etiam antiquitatis rubor. Extant Censoriæ leges, glandia in cœnis, gliréſque, & alia dictu minora apponi vetantes. Marmora inuehi, & maria huius rei causa transiri, quæ vetaret, lex nulla lata est.

Quis primus marmor in publicis operibus ostenderit.

CAP. II.

DIcat fortaßis aliquis: non enim inuehebantur. Id quidem falsò. Trecentas l x. columnas M. Scauri Ædilitate ad scenam theatri temporarij, & vix vno mense futuri in vsu, viderunt portari silentio legum. Sed publicis nimirum indulgentes voluptatibus. Idipsum cur? aut qua magis via irrepunt vitia, quàm publica? Enimuero non alio modo in priuatos vsus illa venêre, ebora, aurum, gemmæ: aut quid omnino Diis relinquimus? Verùm esto, indulserint publicis voluptatibus, etiámne tacuerũt maximas earum atque adeò duodequadragenûm pedũ, Luculleì marmoris in atrio Scauri collocari? Nec clàm illud occultéque factum est. Satisdari sibi damni infecti egit redemptor cloacarum, cùm in Palatium extraherentur. Non ergo in tam malo exemplo moribus cauere vtilius fuerat, quàm tacere tãtas moles in priuatam domum trahi præter fictilia Deorum fastigia?

Quis primus peregrino marmore columnas habuerit Romæ.

CAP. III.

NEc potèst videri Scaurus rudi & huius mali improuidæ ciuitati obrepsisse quodam vitæ rudimento. Iam enim L. Crassum Oratorem illum, qui primus peregrini marmoris columnas habuit in eodem Palatio, Hymettias tamẽ nec plures sex aut longiores duodenûm pedum, M. Brutus in iurgiis ob id Venerem Palatinam appellauerat. Nimirum ista omisere moribus victis: frustráq; interdicta quæ vetuerant cernentes, nullas potius, quàm irritas, esse leges maluerunt. Qui nos sequentur meliores nos esse probabunt. Quis enim tantarum hodie columnarũ atrium habet? Sed priùs, quàm de marmoribus dicamus, hominũ in iis præferenda dicemus pretia. Antè igitur artifices percensebimus.

Qui primùm laudati in marmore scalpendo, & quibus temporibus.

CAP. IIII.

MArmore scalpẽdo primi omnium inclaruerunt Dipœnus & Scyllis geniti in Creta insula, etiamnum Medis imperantibus, priúsque quàm Cyrus in Persis regnare inciperet, hoc est, Olympiade circiter L. II Sicyonem se contulere, quæ diu fuit officinarum omnium metallorum patria. Deorum quorundam simulacra publicè locauerant Sicyonij, quæ prius quàm absoluerentur, artifices iniuriam questi abierunt in Ætolos. Protinus Sicyonios fames inuasit ac sterilitas, mœrórque dirus. Remedium petentibus Apollo Pythius affuturum respondit, si Dipœnus & Scyllis Deorum simulacra perfecissent. Quod magnis mercedibus obsequiisque impetratum est. Fuere autem simulacra ea Apollinis, Dianæ, Herculis, Mineruæ, quod è cælo postea tactum est.

Nobilitates operum & artificum in marmore c x x vi. de marmore Pario, & Mausoleo. CAP. V.

CVm ii essent, iam fuerant in Chio insula Malas sculptor, dein filius eius Micciades, ac deinde nepos Anthermus Chius, cuius filij Bupalus & Anthermus clarissimi in ea scientia fuere, Hipponactis Poetæ ætate, quem certũ est l x. Olympiade fuisse. Quòd si quis horum familiam ad proauum vsque retro agat, inueniet artis eius originem cum Olympiadum origine cœpisse. Hipponacti notabilis fœditas vultus erat: quamobrem

imaginem eius lasciuia iocorum ij proposuere ridétium circulis. Quod Hipponax indignatus, amaritudinem carminum distrinxit in tãtum, vt credatur aliquibus ad laqueum eos compulisse: quod falsum est. Complura enim in finitimis insulis simulacta posteà fecere, sicut in Delo, quibus subiecerunt carmen, nõ vitibus tantum censeri Chium, sed & operibus Anthermi filiorum. Ostendũt & Iasij Dianam manibus eorum factã. Et in ipsa Chio narrata est operis eorum Dianæ facies in sublimi posita, cuius vultum intrãtes tristem, exeuntes exhilaratum putant. Romæ signa eorũ sunt in Palatina æde Apollinis in fastigio, & in omnibus ferè quæ Diuus Augustus fecit. Patris quoque eorum & Deli fuere opera, & in Lesbo insula. Dipœni quidem Ambracia, Argos, Cleone, operibus refertæ fuere. Omnes autẽ tantùm candido marmore vsi sunt è Paro insula, quem lapidem cœpere lychniten appellare, quoniam ad lucernas in cuniculis cæderetur, vt autor est Varro, multis posteà candidioribus repertis, nuper etiã in Lunensium lapidicinis. Sed in Pariorum mirabile proditur, gleba lapidis vnius cuneis diuidentiũ soluta, imaginem Sileni intus extitisse. Nõ omittendum, hanc artem tanto vetustiorem fuisse, quàm Picturam aut statuariã, quarum vtraque cum Phidia cœpit l x x x i i i. Olympiade, post annos circiter c c c x x x i i. Et ipsum Phidiam tradunt scalpsisse marmora, Venerémque eius esse Romæ in Octauiæ operibus eximiæ pulchritudinis. Alcamenẽ Atheniensem (quod certum est) docuit in primis nobilem, cuius sunt opera Athenis complura in ædibus sacris, præclaráque Venus extra muros, quæ appellatur Aphrodite ἐν κήποις. Huic summã manum ipse Phidias imposuisse dicitur. Eiusdẽ discipulus fuit Agoracritus Parius, ei ætate gratus. Itaque è suis operibus pleraque nomini eius donasse fertur. Certauere autẽ inter se ambo discipuli in Venere facienda. Vicítque Alcamenes non opere, sed ciuitatis suffragiis, cõtra peregrinum suo fauentis. Quare Agoracritus ea lege signum suum vendidisse traditur, ne Athenis esset, & appellasse Nemesim. Id positum est Rhamnunte pago Atticæ, quod M. Varro omnibus signis prætulit. Est & in Matris magnæ delubro in eadem ciuitate Agoracriti opus. Phidiam clarissimum esse per omnes gentes, quæ Iouis Olympij famam intelligunt, nemo dubitat: sed vt meritò laudari sciant etiam qui opera eius non viderunt, proferemus argumenta parua & ingenij tantùm. Neque ad hoc Iouis Olympij pulchritudine vtemur, non Mineruæ Athenis factæ amplitudine, cùm sit ea cubitorum x x v i. ebore hæc & auro cõstat: sed scuto eius, in quo Amazonum prælium cælauit intumescente ambitu parmæ, eiusdẽ concaua parte Deorum & gigantum dimicationem, in soleis verò Lapitharum & Centaurorum: adeò momenta omnia cõpacta artis illius fuere. In base autem quod cælatum est, Pandoras genesin appellauit. Ibi Dij sunt x x x. numero nascentes, Victoria præcipuè mirabili. Periti mirãtur & serpentem, & sub ipsa cuspide æream sphingem. Hæc sunt obiter dicta de artifice nunquam satis laudato, simul vt noscatur illam magnificentiã æqualem fuisse & in paruis. Praxitelis ætatem inter statuarios diximus, qui marmoris gloria superauit etiã semet. Opera eius sunt Athenis in Ceramico, sed ante omnia, & nõ solùm Praxitelis, verùm & in toto orbe terrarum Venus, quam vt viderent multi, nauigauerunt Gnidum. Duas fecerat, simúlq; vendebat, alteram velata specie, quam ob id quidem prætulerunt optione, quorum conditio erat, Coi, cùm alteram etiam eodem pretio detulisset, seuerum id ac pudicum arbitrantes: reiectam Gnidij emerunt, ĩmmensa differentia famæ. Voluit eam posteà à Gnidiis mercari rex Nicomedes, totum æs ciuitatis alienum, quod erat ingẽs, dissoluturum se promittens. Omnia perpeti maluere, nec ĩmmeritò. Illo enim signo Praxiteles nobilitauit Gnidum. Ædicula eius tota aperitur, vt conspici possit vndique effigies Deæ, fauente ipsa, vt creditur, facto. Nec minor ex quacunque parte admiratio est. Ferunt amore captũ quendam, cùm delituisset noctu, simulacro cohæsisse, eiúsque cupiditatis esse indicem maculam. Sunt in Gnido & alia signa marmorea illustriũ artificum, Liber pater Bryaxidis, & alter Scopæ, & Minerua: nec maius aliud Veneris Praxitelicæ specimen, quàm quòd inter hæc sola memoratur. Eiusdem est & Cupido obiectus à Cicerone Verri, ille propter quem Thespiæ visebantur, nunc in Octauiæ scholis positus. Eiusdẽ & alter nudus in Pa-

rio colonia Propontidis,par Veneri Gnidiæ nobilitate & iniuria. Adamauit enim eum Alchidas Rhodius ,atque in eo quoque simile amoris vestigium reliquit. Romæ Praxitelis opera sunt,Flora,Triptolemus,Ceres in hortis Seruilianis, boni Euentus & bonæ Fortunæ simulacra in Capitolio : item & Mænades,& quas Thyadas vocant,& Caryatidas,& Sileni in Asinij Pollionis monumentis,& Apollo & Neptunus. Praxitelis filius Cephissodorus rei & artis hæres fuit. Cuius laudatum est Pergami symplegma,signum nobile,digitis corpori veriùs,quàm marmori,impresis. Romæ eius opera sunt Latona in Palatij delubro : Venus in Asinij Pollionis monumentis:& intra Octauiæ porticus in Iunonis æde Æsculapius ac Diana. Scopæ laus cum his certat. Is fecit Venerem & Pothon & Phaethontem,qui Samothraciæ sanctißimis cerèmoniis coluntur. Item Apollinem Palatinum,Vestam sedentem laudatam in Seruilianis hortis , duásque chametæras circa eam , quarum pares in Asinij monumentis sunt , vbi & Canephorus eiusdem. Sed in maxima dignatione Cn. Domitij delubro in Circo Flaminio Neptunus ipse , & Thetis,atque Achilles,Nereides supra Delphinos & cete & hippocampos sedentes. Item tritones,chorúsque Phorci & pristes,ac multa alia marina, omnia eiusdem manus,præclarum opus etiam si totius vitæ fuisset. Nunc verò præter suprà dicta,quæque nescimus, Mars est etiamnum sedens colosseus eiusdē in templo Bruti Callaici apud Circum eundem ad Labicanam portam eunti. Prætereà Venus in eodem loco nuda Praxitelicam illam Gnidiā antecedens,& quencunque alium locum nobilitatura. Romæ quidem magnitudo operum eam obliterat,ac magni officiorum negotiorúmque aceruì omnes à contemplatione talium abducunt , quoniam otiosorum & in magno loci silentio apta admiratio talis est. Qua de causa ignoratur artifex eius quoque Veneris , quam Vespasianus Imperator in operibus Pacis suæ dicauit,antiquorum dignam fama. Par hæsitatio est in templo Apollinis Sosiani,Nioben cum liberis morientem Scopas an Praxiteles fecerit : item Ianus pater in suo templo dicatus ab Augusto ex Ægypto aduectus, vtrius manus sit , iam quidem & auro occultatus. Similiter in Curia Octauiæ quæritur de Cupidine fulmen tenente.Id demum affirmatur,Alcibiadem esse principem forma in ea ætate.Multa in eadem schola sine autoribus placent.Satyri quatuor , ex quibus vnus Liberum patrem palla velatus humeris præfert : alter Liberum similiter : tertius ploratum infantis cohibet : quartus cratere alterius sitim sedat:duæque Auræ velificantes sua veste. Nec minor quæstio est in Septis,Olympum & Pana Chironémque cum Achille qui fecerint , præsertim cùm capitali satisdatione fama iudicet dignos. Scopas habuit æmulos eadem ætate Bryaxin & Timotheum,& Leocharem,de quibus simul dicendum est,quoniam pariter cælauere Mausoleum. Sepulcrum hoc est ab vxore Artemisia factum Mausolo Cariæ regulo,qui obiit Olympiadis centesimæ anno secundo. Opus id vt esset inter septem miracula ii maximè artifices fecere : Patet ab Austro & Septentrione sexagenos ternos pedes,breuius à frontibus,toto circuitu pedes quadringentos x i.attollitur in altitudinem x x v. cubitis : cingitur columnis x x x v i. Ab Oriente cælauit Scopas,à Septētrione Bryaxis,à Meridie Timotheus,ab Occasu Leochares. Priúsque quàm peragerent,regina Artemisia,quæ mariti memoriæ id opus extrui iusserat,obiit.Non tamen recesserunt,nisi absoluto iam , id gloriæ ipsorum artisque monumentum iudicantes:hodiéque certant manus. Accessit & quintus artifex. Nanque supra pteron pyramis altitudine inferiorem æquauit, x x i i i i. gradibus in metæ cacumen se contrahens. In summo est quadriga marmorea,quam fecit Pythis.Hæc adiecta c x l.pedum altitudine totum opus includit.Timothei manu Diana Romæ est in Palatio,Apollinis delubro, cui signo caput reposuit Aulanius Euander. In magna admiratione est & Hercules Menestrati:& Hecate Ephesi in templo Dianæ post ædem,in cuius contemplatione admonent æditui parcere oculis,tanta marmoris radiatio est. Non postferuntur & Charites in propylæo Atheniensium,quas Socrates fecit,alius ille quàm pictor,idem vt aliqui putant.Nam Myronis illius,qui in ære laudatur,anus ebria est Smyrnæ in primis inclyta. Pollio Asinius,vt fuit acris vehementiæ, sic quoque spectari monumenta sua voluit. In

iis sunt Centauri nymphas gerentes Archesitæ, Thespiades Cleomenis, Oceanus & Iupiter Entochi, Hippiades Stephani, Hermerotes Taurisci, non cælatoris illius; sed Tralliani. Iupiter hospitalis Pamphili Praxitelis discipuli. Zetus & Amphion ac Dirce & taurus, vinculúmque ex eodem lapide, Rhodo aduecta opera Apollonij & Taurisci. Parentum ij certamen de se fecere. Menecratem videri professi, sed esse naturalem Artemidorum. Eodem loco Liber pater Eutychidis laudatur: ad Octauiæ verò porticum Apollo Philisci Rhodij in delubro suo. Item Latona & Diana, & Musæ nouem, & alter Apollo nudus. Eum, qui citharam in eodem templo tenet, Timarchides fecit. Intra Octauiæ verò porticus in æde Iunonis ipsam Deam Dionysius & Polycles: aliam Venerem eodem loco Philiscus. Cætera signa Praxiteles. Item Polycles & Dionysius Timarchidis filij Iouem, qui est in proxima æde, fecerunt. Pana & Olympum luctantes, eodem loco Heliodorus, quod est alterum in terris symplegma nobile: Venerem lauantem sese. Dædalum stantem Polycharmus. Ex honore apparet in magna autoritate habitũ Lysiæ opus, quod in Palatio super arcum Diuus Augustus honori Octauij patris sui dicauit in ædicula columnis adornata. Id est quadriga currúsque, & Apollo ac Diana ex vno lapide. In hortis Seruilianis reperio laudatos, Calamidis Apollinem illius cælatoris, Dactylidis Pythias, Amphistrati Callisthenem historiarum scriptorem. Deinde multorum obscurior fama est, quorundam claritati in operibus eximiis obstante numero artificum, quoniam nec vnus occupat gloriã, nec plures pariter nuncupari possunt, sicut in Laocoonte, qui est in Titi Imperatoris domo, opus omnibus & picturæ & statuariæ artis præferendum. Ex vno lapide eum & liberos draconúmque mirabiles nexus de consilij sententia fecere summi artifices Agesander & Polydorus & Athenodorus Rhodij. Similiter Palatinas domos Cæsarum repleuere probatissimis signis Craterus cum Pythodoro, Polydectes cum Hermolao, Pythodorus alius cum Artemone, & singularis Aphrodisius Trallianus. Agrippæ Pantheum decorauit Diogenes Atheniensis: & Caryatides in columnis templi eius probantur inter pauca operum: sicut in fastigio posita signa, sed propter altitudinem loci minus celebrata. Inhonorus est, nec in templo vllo Hercules, ad quem Pœni omnibus annis humana sacrificauerunt victima, humi stans, ante aditum porticus ad nationes: Sitæ fuere & Thespiades ad ædem Felicitatis, quarum vnam adamauit eques Romanus Iunius Pisciculus, vt tradit Varro: admiratur & Pasiteles, qui & quinque volumina scripsit nobilium operum in toto orbe. Natus hic in Græciæ Italiæ ora, & ciuitate Romana donatus cum iis oppidis, Iouem fecit eburneum in Metelli æde, quà campus petitur. Accidit ei, cùm in naualibus, vbi feræ Africanæ erant per caueam intuens leonem cælaret, vt ex alia cauea panthera erumperet, non leui periculo diligentissimi artificis. Fecisse opera complura dicitur: sed quæ fecerit, nominatim non refertur. Arcesilaum quoque magnificat Varro, cuius se marmoream habuisse leænam tradit, aligerósque ludẽtes cum ea Cupidines, quorum alij religatam tenerent, alij è cornu cogerent bibere, alij calcearent soccis, omnes ex vno lapide. Idem & à Coponio x i i i i. nationes, quæ sunt circa Pompeij, factas autor est. Inuenio & Canachum laudatum inter statuarios, fecisse marmorea. Nec Sauron atq; Batrachum obliterari cõuenit, qui fecere templa Octauiæ porticibus inclusa, natione ipsi Lacones. Quidam & opibus præpotẽtes fuisse eos putant, ac sua impensa construxisse, inscriptionem sperantes. Qua negata, hoc tamen alio loco & modo vsurpasse. Sunt certè etiamnum in columnarũ spiris inscalpra nominum eorum argumento, rana atque lacerta. In Iouis æde extitisse picturam, cultúsque reliquos omnes fœmineis argumentis constat. Etenim facta Iunonis æde cùm inferrentur signa, permutasse geruli traduntur: & id religione custoditum, velut ipsis Diis sedem ita partitis. Ergo & in Iunonis æde cultus est, qui Iouis esse debuit. Sunt & in paruis marmoreis famam consecuti, Myrmecides, cuius quadrigam cum agitatore cooperuit alis musca: & Callicrates, cuius formicarum pedes atque alia membra peruidere non est.

Quando

Quando primùm marmorũ in ædificiis vſus,& quis primus Romæ cruſtauerit parietes, & quibus ætatibus quæque marmora in vſum venerint,& quis primus marmora ſecuerit,& ratio ſecandi:de harena.

CAPVT VI.

HÆc ſint dicta de marmorum ſcalptoribus, ſummáque claritate artificum: quo in tractatu ſubit mentem non fuiſſe tum autoritatem maculoſo marmori: fecere è Thaſio,Cycladum inſularum,æquè & è Lesbio:liuidius hoc paulo. Verſicolores quidem maculas,& in totum marmorum apparatum Menander etiam diligentiſsimus luxuriæ interpres,primus & rarò attigit. Columnis demum vtebantur in templis, nec lautitiæ cauſa(nondum enim iſta intelligebantur)ſed quia firmiores aliter ſtatui non poterant. Sic eſt inchoatum Athenis templũ Iouis Olympij, ex quo Sylla Capitolinis ædibus aduexerat columnas. Fuit tamen inter lapidem atque marmor differẽtia iam & apud Homerum.Dicit enim Paridis os marmoreo ſaxo percuſſum:ſed hactenus,regias quoq; domos cùm laudatiſsimè præter æs,aurum,electrum,argentum, ebore tantum adornans. Primum(vt arbitror)verſicolores iſtas maculas Chiorum lapidicinæ oſtenderunt, cùm extruerent muros,faceto in id M. Ciceronis ſale:omnibus enim oſtentabant,vt magnificum. Multo,inquit,magis mirarer,ſi Tiburtino lapide feciſſetis. Et Hercules non fuiſſet picturæ honos vllus,non modò tãtus,in aliqua marmorum autoritate. Secandi marmor in cruſtas neſcio an Cariæ fuerit inuẽtum.Antiquiſsima,quod equidem inueniam, Halicarnaſsi Mauſoli domus Proconneſio marmore exculta eſt,lateritiis parietibus. Is obiit Olympiadis c.anno i i.vrbis Romæ anno c c c i i. Primùm Romæ parietes cruſta marmoris operuiſſe totius domus ſuæ in Cælio monte Cornelius Nepos tradidit Mamurram Formiis natum,equitem Romanum,præfectũ fabrorum C. Cæſaris in Gallia. Neque indignatio ſit tali autore inuenta re.Hic nanq; eſt Mamurra Catulli Veronenſis carminibus proſciſſus,quem,vt res eſt,domus ipſius clarius,quàm Catullus, dixit habere,quicquid habuiſſet Comata Gallia. Nanque adiecit idem Nepos,eum primum totis ædibus nullam niſi è marmore columnam habuiſſe, omnes ſolidas è Caryſtio aut Lunenſi.Denique M.Lepidus Catuli in Conſulatu collega,primus omnium limina ex Numidico marmore in domo poſuit magna reprehenſione.Is fuit Conſul anno vrbis d c l x v i.Hoc primum inuecti Numidici marmoris veſtigium inuenio,non in columnis tantum cruſtiſve,vt Mamurra Caryſtium poſuit,ſed in maſſa ac viliſsimo liminum vſu.Poſt hunc Lepidum fermè quadriennio L.Lucullus Conſul fuit,qui nomen(vt apparet ex re) Lucullco marmori dedit,admodum delectatus illo, primúſque Romam inuexit,atrum alioqui,cùm cætera maculis aut coloribus commendentur.Naſcitur autem in Nili inſula,ſolúmque penè horum marmorum ab amatore nomen accepit.Inter hos primum(vt arbitror)marmoreos parietes habuit ſcena M. Scauri,non facilè dixerim ſectos,an ſolidis glebis poſitos,ſicuti eſt hodie Iouis tonantis ædes in Capitolio. Nondum enim ſecti marmoris veſtigia inuenerat Italia. Sed quiſquis primùm inuenit ſecare, luxuriámque diuidere,importuni ingenij fuit.Harena hoc fit, & ferro videtur fieri, ſerra in prætenui linea premente harenas,verſandóque tractu ipſo ſecante. Æthiopica hæc maximè probatur. Nam id quoque acceſſit,vt ad Æthiopas vſque peteretur,quod† faceret marmora: imò verò etiam in Indos, vnde margaritas quoque peti ſeueris moribus indignum erat.Hæc proximè laudatur.Mollior tamen,quæ Æthiopica.Illa nulla ſcabritie ſecat.Indica non æquè læuigat:ſed ea combuſta polientes marmora fricare iubentur. Simile & Naxiæ vitium eſt,& Coptidi,quæ vocatur Ægyptia. Hæc fuere antiqua genera marmoribus ſecandis.Poſteà reperta eſt harena nõ minus probanda,ex quodam Adriatici maris vado,æſtu nudante,obſeruatione non facili. Iam quidem quacunque harena ſecare è fluuiis omnibus fraus artificum auſa eſt:quod diſpẽdium admodum pauci intelligunt. Craſſior enim harena laxioribus ſegmentis terit,& plus erodit marmoris,maiúſq; opus ſcabritia polituræ relinquit.Ita ſectæ attenuantur cruſtæ.Rurſúſque Thebaica polituris accommodatur,& quæ ſit è poro lapide aut è pumice.

† ſecaret.

De Naxio,& Armenio,& de generibus marmorum.

CAP. VII.

Signis è marmore poliendis, gemmísque etiam scalpendis atque limandis Naxium diu placuit ante alia: ita vocantur cotes in Cypro insula genitæ. Vicere posteà ex Armenia vectæ. Marmorum genera & colores non attinet dicere in tanta notitia: neç facile est enumerare in tanta multitudinę. Quoto quoque enim loco nō suum marmor inuenitur? Et tamen celeberrimi generis dicta sunt in ambitu terrarum cum gentibus suis. Non omnia tamen in lapicidinis gignuntur, sed multa & sub terra sparsa. Pretiosissimi quidem generis Lacedæmonium viride, cunctísque hilarius. Sic & Augustum, ac deinde Tiberium, in Ægypto Augusti ac Tiberij primùm principatu reperta. Differentiáque eorum est ab ophite, cùm sit illud serpentium maculis simile, vnde & nomē accepit, quod hæc maculas diuerso modo colligunt, Augustum vndatim crispum in vertices, Tiberium sparsim conuoluta canitie. Neque ex ophite columnæ, nisi paruæ admodum, inueniuntur. Duo eius genera, molle candidum, nigricans durum. Dicuntur ambo capitis dolores sedare adalligati, & serpentium ictus. Quidam phreneticis ac lethargicis adalligari iubent candicantem. Contra serpentes autem à quibusdam laudatur præcipuè ex his, quem tephriam appellant, à colore cineris. Vocatur & Memphites à loco, gemmantis naturæ. Huius vsus conteri, & iis, quæ vrenda sint aut secanda, ex aceto illini. Obstupescit ita corpus, nec sentit cruciatum. Rubet porphyrites in eadem Ægypro: ex eo candidis interuenientibus punctis, leucostictos vocatur. Quantislibet molibus cædendis sufficiunt lapicidinæ. Statuas ex eo Cl. Cæsari procurator eius in vrbem ex Ægypto aduexit Triarius Pollio, non admodum probata nouitate. Nemo certè posteà imitatus est. Inuenit eadem Ægyptus in Æthiopia, quem vocanr basalten, ferrei coloris atque duritiæ. Vnde & nomen ei dedit. Nunquam hic maior repertus est, quàm in templo Pacis ab Imperatore Vespasiano Augusto dicatus: argumento Nili XVI. liberis circà ludentibus, per quos totidem cubiti summi incrementi augentis se amnis intelliguntur. Non absimilis illi narratur in Thebis delubro Serapis, vt putant, Memnonis statua dicatus: quem quotidiano Solis ortu contactum radiis, crepare dicunt. Onychem etiamtum in Arabiæ montibus, nec vsquam aliubi, nasci putauere nostri veteres: Sudines in Germania. Potoriis primum vasis inde factis, dein pedibus lectorum sellísque, Cornelius Nepos tradit fuisse magno miraculo, cùm P. Lentulus Spinter amphoras ex eo Chiorum magnitudine cadorum ostendisset: post quinquennium deinde triginta duorum pedum longitudine columnas vidisse se. Variatum in hoc lapide posteà est. Nanque pro miraculo insigni, quatuor modicas in theatro suo Cornelius Balbus posuit. Nos ampliores triginta vidimus in cœnatione, quam Callistus Cæsaris Claudij libertorum potentia notus sibi exædificauerat.

De alabastrite,& Lygdino,& Alabandico. CAP. VIII.

Hvnc aliqui lapidem alabastriten vocant, quem cauant ad vasa vnguentaria, quoniam optimè seruare incorrupta dicitur. Idem & vstus emplastris conuenit. Nascitur circa Thebas Ægyptias, & Damascum Syriæ. Hic cæteris candidior. Probatissimus verò in Carmania, mox in India: iam quidem & in Syria Asiáque. Vilissimus autem & sine vllo nitore in Cappadocia. Probantur quàm maximè mellei coloris, in vertice maculosi atque non translucidi. Vitia in iis corneus color aut candidus, & quicquid simile vitro est. Paulum distare ab eo in vnguentorum fide multi existimant Lygdinos in Tauro repertos, amplitudine, qua lances crateráque non excedant, antea ex Arabia tantùm aduehi solitos, candoris eximij. Magnus & duobus contrariæ inter se naturæ honos: Coralitico in Asia reperto, mensuræ non vltra bina cubita, candore proximo ebori & quadam similitudine. E diuerso niger est Alabandicus terræ suæ nomine, quanquàm & Mileti nascens, ad purpuram tamen magis aspectu declinante. Idémque liquatur igni, ac funditur ad vsum vitri. Thebaicus intertinctus aureis guttis, inuenitur in Africæ parte Ægypto adscriptæ, coticulis ad terenda collyria quadam vtilitate naturali conueniens.

niens. Circa Syenen verò Thebaidis Syenites, quem antè pyrrhopœcilon vocabāt. Trabes ex eo fecere reges quodam certamine, obeliscos vocantes, Solis numini sacratos. Radiorum eius argumentum in effigie est, & ita significatur nomine Ægyptio. Primus omnium id instituit Mitres, qui in Solis vrbe regnabat, somnio iussus: & hoc ipsum inscriptum est in eo. Etenim sculpturæ illæ effigiésque, quas videmus, Ægyptiæ sunt literæ. Posteà & alij regum in suprà dicta vrbe, Sochis quatuor numero, quadragenûm octonûm cubitorum longitudine: Ramises autem is, quo regnante Ilium captum est, quadraginta cubitorum. Idem digressus inde, vbi fuit Mneuidis regia, posuit alium, longitudine vndecenis pedibus, per latera cubitis quatuor.

De obelisco Thebaico, & Alexandrino, & de illo qui est in Circo magno. CAP. IX.

Opus id fecisse dicuntur xx.M. hominum. Ipse rex, cùm subrecturus esset, vereretúrq; ne machinæ ponderi non sufficerent, quò maius periculum curæ artificum denuntiaret, filium suum adalligauit cacumini, vt salus eius apud molientes prodesset lapidi. Hac admiratione operis effectum est, vt cùm oppidum id expugnaret Cambyses rex, ventúmque esset incendio ad crepidines obelisci, extingui ignem iuberet molis reuerentia, qui vrbis nullam habuerat. Sunt & alij duo, vnus à Smarre positus, alter ab Eraphio sine notis, quadragenûm octonûm cubitorum. Alexandriæ statuit vnum octoginta cubitorum Ptolemæus Philadelphus, quem exciderat Nectabis rex purum: maiúsque opus fuit in deuehendo statuendóve multo, quàm in excidendo. A Satyro architecto aliqui deuectum tradunt rate: Callixenus à Phœnice, fossa perducta vsque ad iacentem obeliscum è Nilo. Nauésque duas in latitudinem patulas, pedalibus ex eodem lapide ad rationem geminati per duplicem mensuram ponderis oneratas, ita vt subirent obeliscum pendentem extremitatibus suis in ripis vtrinq; : posteà egestis laterculis alleuatas naues excepisse onus statutum. Excisos autem sex tales in monte eodem, & artificem donatum talentis quinquaginta. Hic autem obeliscus fuit in Arsinoe positus à rege suprà dicto, munus amoris in coniuge, eadémque sorore Arsinoe. Inde eum naualibus incommodum Maximus quidā præfectus Aegypti transtulit in forum, reciso cacumine, dum vult fastigium addere auratum, quod posteà omisit. Et alij duo sunt Alexandriæ in portu ad Cæsaris templum, quos excidit Mesphees rex quadragenûm binûm cubitorum. Super omnia accessit difficultas mari Romam deuehendi, spectatis admodum nauibus. Diuus Augustus priorem aduexerat, miraculíque gratia Puteolis naualibus perpetuis dicauerat: sed incendio consumpta est. Diuus Claudius aliquot per annos asseruatā, qua Caius Cæsar importauerat, omnibus quæ vnquam in mari visæ sunt, mirabiliorem, turribus Puteolano ex puluere exædificatis, perductam Ostiam, portus gratia mersit: alia ex hoc cura nauium, quæ Tiberi subuehant. Quo experimento patuit, non minus aquarum huic amni esse, quàm Nilo. Is autem obeliscus, quem Diuus Augustus in Circo magno statuit, excisus est à rege Semneserteo, quo regnante Pythagoras in Aegypto fuit, centum vigintiquinq; pedum, & dodrantis, præter basim eiusdem lapidis: is verò, qui est in campo Martio, nouem pedibus minor, à Sesostride. Inscripti ambo rerum naturæ interpretationem Aegyptiorum opera philosophiæ continent.

De illo, qui est in campo Martio pro gnomone. CAP. X.

Ei qui est in campo, Diuus Augustus addidit mirabilem vsum ad deprehendendas Solis vmbras, dierúmque ac noctium magnitudines, strato lapide ad obelisci magnitudinem, cui par fieret vmbra Romæ confecto die sexta hora, paulatímq; per regulas (quæ sunt ex ære inclusæ) singulis diebus decresceret, ac rursus augesceret, digna cognitu res & ingenio fœcundo. Manlius Mathematicus apici auratam pilam addidit, cuius vertice vmbra colligeretur in semetipsam, alia atque alia incrementa iaculantē apice, ratione (vt ferunt) à capite hominis intellecta. Hæc obseruatio triginta iam ferè annis non cōgruit, siue Solis ipsius dissono cursu, & cæli aliqua ratione mutato, siue vniuersa tellure aliquid à centro suo dimota, vt deprehēdi & in aliis locis accipio, siue vrbis tremoribus, ibi tan-

tum gnomone intorto, siue inundationibus Tiberis sedimento molis facto: quanquam ad altitudinem impositæ rei, in terram quoque dicantur iacta fundamenta.

De tertio obelisco Romæ in Vaticano. CAP. XI.

TErtius Romæ in Vaticano, Caij & Neronis principũ Circo, ex omnibus vnus omnino fractus est in molitione, quem fecerat Sesostridis filius Nuncoreus. Eiusdem remanet & alius c. cubitorum, quem post cæcitatem visu reddito, ex oraculo Soli sacrauit.

De pyramidibus Ægyptiis, & sphinge. CAP. XII.

DIcantur obiter & pyramides in eadem Ægypto, regum pecuniæ otiosa ac stulta ostentatio. Quippe cùm faciendi eas causa à plerisque tradatur, ne pecuniam successoribus aut æmulis insidiantibus præberent, aut ne plebs esset otiosa. Multa circa hoc vanitas illorum hominum fuit, vestigiáque complurium inchoatarum extant. Vna est in Arsinoite nomo, duæ in Memphite, non procul labyrintho, de quo & ipso dicemus. Totidem vbi fuit Mœridis lacus, hoc est, fossa grandis. Sed Ægyptus inter mira ac memoranda narrat harum cacumina extrema, quæ eminere dicuntur. Reliquæ tres, quæ orbem terrarum impleuere fama, sanè conspicuæ vndiquè annauigãtibus, sitæ sunt in parte Africæ monte saxeo sterilíque inter Memphim oppidum, & quod appellari diximus Delta, à Nilo minus quatuor millia passuum, à Memphi sex, vico apposito, quem vocant Busirin, in quo sunt assueti scandere illas. Ante has est sphinx, vel magis miranda, quasi syluestre numen accolentium. Amasin regem putãt in ea conditum, & volunt inuectam videri. Est autem saxo naturali elaborata, & lubrica. Capitis monstri ambitus per frontem centum duos pedes colligit, longitudo pedum c x l i i i. est, altitudo à ventre ad summum apicem in capite l x i i. Sed pyramis amplissima ex Arabicis lapicidinis constat. Trecenta l x. hominum millia annis x x. eam construxisse produntur. Tres verò factæ annis l x x v i i i. & mensibus i i i i. Qui de iis scripserint, sunt Herodotus, Euhemerus, Duris Samius, Aristagoras, Dionysius, Artemidorus, Alexander Polyhistor, Butorides, Antisthenes, Demetrius, Demoteles, Apion. Inter omnes eos non constat à quibus factæ sint, iustissimo casu obliteratis tantæ vanitatis autoribus. Aliqui ex his prodiderunt, in rhaphanos, & allium ac cæpas mille octingenta talenta erogata. Amplissima octo iugera obtinet soli, quatuor angulorum paribus interuallis, per octingentos octogintatres pedes singulorum laterum, latitudo à cacumine pedes x x v. Alterius interualla singula per quatuor angulos pares d c c x x x v i i. comprehendunt. Tertia minor prædictis, sed multo spectatior, Æthiopicis lapidibus assurgit c c c l x i i i. pedibus inter angulos. Vestigia ædificationum nulla extant. Harena latè pura circum, lentis similitudine, qualis in maiori parte Africæ. Quæstionum summa est, quánam ratione in tantam altitudinem subuecta sint cæmenta. Alij enim nitro ac sale adaggeratis cum crescente opere, ac peracto fluminis irrigatione dilutis: alij lateribus è luto factis extructos pontes, peracto opere in priuatas domos distributos. Nilum enim non putant rigare potuisse multo humiliorem. In pyramide maxima est intus puteus octogintasex cubitorum, flumen illò admissum arbitrantur. Mensuram altitudinis earum omniúmque similium deprehendere, inuenit Thales Milesius vmbram metiendo, qua hora par esse corpori solet. Hæc sunt pyramidum miracula: supremúmque illud, ne quis regum opus miretur, minimam ex his, sed laudatissimam, à Rhodope meretricula factam. Æsopi fabularum Philosophi conserua quondam & contubernalis hæc fuit, maiore miraculo tantas opes meretricio esse conquisitas quæstu. Magnificatur & alia turris, à rege facta in insula Pharo, portum obtinente Alexandriæ, quam constitisse octingentis talentis tradunt: magno animo, ne quid omittamus, Ptolemæi regis, quòd in ea permiserit Sostrati Gnidij architecti structuræ ipsius nomen inscribi. Vsus eius, nocturno nauium cursui ignes ostendere, ad prænuntianda vada, portúsque introitum: sicut iam tales complutibus locis flagrant, vt Puteolis ac Rauennæ. Periculum in continuatione ignium ne sidus existimetur, quoniam è longinquo similis flammarum aspectus est. Hic idem architectus primus omnium pensilem ambulationem Gnidi fecisse traditur.

De

De labyrinthis, Aegyptio, Lemnio, Italico. CAP. XIII.

Dicamus & labyrinthos, vel portentosissimű humani ingenij opus, sed non (vt existimari potest) falsum. Durat etiam nunc in Aegypto in Heracleopolite nomo qui primus factus est ante annos, vt tradunt, IIIMDC. à Petesuco rege, siue Tithoe. Quanquam Herodotus totum opus regum esse dicit, nouissimáque Psammetichi. Causam faciendi variè interpretantur. Demoteles regiam Motherudis fuisse, Lycias sepulcrum Mœridis, plures Soli sacrum id extructum, quod maximè creditur. Hinc vtiq; sumpsisse Dedalum exemplar eius labyrinthi, quem fecit in Creta, non est dubium, sed centesimam tantùm portionem eius imitatum, quæ itinerum ambages occursusq; ac recursus inexplicabiles continet: non (vt in pauimentis puerúmve ludicris campestribus videmus) breui lacinia millia pass. plura ambulationis continentem, sed crebris foribus inditis ad fallendos occursus, redeundúmque in errores eosdem. Secundus hic fuit ab Aegyptio labyrinthus: tertius in Lemno: quartus in Italia. Omnes lapide polito fornicibus tecti: Aegyptius (quod miror equidem) introitu columnisque reliquis è molibus compositis, quas dissoluere ne secula quidem possint, adiuuantibus Heracleopolitis, qui id opus inuisum mitè infestauere. Positionem operis eius singulásque partes enarrare non est, cùm sit in regiones diuisum, atque in præfecturas (quas vocant nomos) sedecim, nominibus earum totidem vastis domibus attributis: præterea templa omnium Aegypti Deorum contineat, supérque Nemeses quindecim ædiculis incluserit pyramides complures quadragenarum vlnarű, senos radice muros obtinentes. Fessi iam eundo perueniunt ad viarum illum inexplicabilem errorem. Quin & cœnacula prius excelsa, porticúsque ascenduntur nonagenis gradibus omnes: intus columnæ de porphyrite lapide, Deorum simulacra, regum statuæ, monstrificæ effigies. Quarundam autem domorum talis est situs, vt adaperientibus fores, tonitruum intus terribile existat. Maiore autem in parte transitus est per tenebras: aliæque rursus extra murum labyrinthi ædificiorum moles, pteron appellant. Inde aliæ perfossis cuniculis subterraneæ domus. Refecit vnus omnino pauca ibi Circammon spado Nectabis regis, ante Alexandrum Magnum annis quingentis. Id quoque traditur, fulsisse trabibus spinæ oleo incoctæ, dum fornices quadrati lapidis assurgerent. De Aegyptio & Cretico labyrinthis, satis dictum est. Lemnius similis illis, columnis tantùm centum quadraginta mirabilior fuit: quarum in officina turbines ita librati pependerunt, vt pueto circumagente tornarentur. Architecti illum fecere Zmilus & Rholus, & Theodorus indigena. Extántque adhuc reliquiæ eius, cùm Cretici Italicíque nulla vestigia extent. Namq; & Italicum dici conuenit, quem fecit sibi Porsena rex Hetruriæ sepulcri causa, simul vt externorum regum vanitas quoque ab Italis superaretur. Sed cùm excedat omnia fabulositas, vtemur ipsius M. Varronis in expositione eius verbis: Sepultus est, inquit, sub vrbe Clusio, in quo loco monumentum reliquit lapide quadrato: singula latera pedű lata tricenûm, alta quinquagenûm: inque basi quadrata intus labyrinthum inextricabilem: quo si quis improperet sine glomere lini, exitum inuenire nequeat. Supra id quadratű pyramides stant quinque, quatuor in angulis, in medio vna, in imo latæ pedum septuagenûm quinum, altæ centum quinquagenûm: ita fastigiatæ, vt in summo orbis æneus & petasus vnus omnibus sit impositus, ex quo pendeant excepta catenis tintinnabula, quæ vento agitata, longè sonitus referant, vt Dodonæ olim factum. Supra quem orbem quatuor pyramides insuper singulæ extant altæ pedum centenûm. Suprà quas vno solo quinque pyramides, quarum altitudinem Varronem puduit adijcere. Fabulæ Hetruscæ tradunt, eandẽ fuisse, quam totius operis: adeò vesana dementia quæsisse gloriam, impendio nulli profuturo. Præterea fatigasse regni vires, vt tamen laus maior artificis esset.

De pensili horto & oppido, & templo Dianæ Ephesiæ. CAP. XIIII.

Legitur & pensilis hortus, imò verò totum oppidum Aegyptiæ Thebæ, exercitus armatos subter educere solitis regibus, nullo oppidanorum sentiente. Etiamnum hoc minus mirum, quàm quòd flumine medium oppidum interfluente. Quæ si fuissent, non

dubium est Homerum dicturum fuisse,cùm centum portas ibi prædicaret. Magnificentiæ vera admiratio extat templum Ephesiæ Dianæ ducentis viginti annis factum à tota Asia.In solo id palustri fecere,ne terræ motus sentiret,aut hiatus timeret. Rursus ne in lubrico atque instabili fundamenta tantæ molis locarentur, calcatis ea substrauere carbonibus,dein velleribus lanæ. Vniuerso templo longitudo est c c c c x x v. pedum, latitudo ducentorum viginti,columnæ centum viginti septem à singulis regibus factæ,l x.pedum altitudine: ex iis x x x v i. cælatæ, vna à Scopa.Operi præfuit Chersiphron architectus. Summa miracula, epystilia tantæ molis attolli potuisse.Id consecutus est ille peronibus harena plenis,molli puluino super capita columnarum exaggerato, paulatim exinaniēs imos, vt sensim totum insideret. Difficillimè hoc contigit in limine ipso, quod foribus imponebat. Etenim ea maxima moles fuit:nec sedit in cubili,anxio artifice mortis destinatione suprema.Tradúntq; in ea cogitatione fessum nocturno tempore in quiete vidisse præsentem Deam,cui templum fiebat,hortantem vt viueret: se composuisse lapidem, atque ita postero die apparuit,pondereque ipso correctus videbatur.Cætera eius operis ornamenta plurium librorum instar obtinent,nihil ad† speciem naturæ pertinentia.

† speciem

De delubro Cyzici,& lapide fugitiuo,& de Echo septies resonante, & de ædificio sine clauo,& mirabilia ædificiorum Romæ.

CAP. XV.

Dvrat & Cyzici delubrum,in quo filum aureum commissuris omnibus politi lapidis subiecit artifex, eburneum Iouem dicaturus intus, coronante eum marmoreo Apolline.Tralucent ergo iuncturæ tenuissimis capillamentis, lenique afflatu simulacra refouente,præter ingenium artificis ipsa materia,quamuis occulta,in pretio operis intelligitur.Eodem in oppido est lapis,fugitiuus appellatus: Argonautæ eo pro anchora vsi, ibi reliquerant.Hunc è Prytaneo(ita vocatur locus)sæpe profugum fixere plūbo. Eadem in vrbe iuxta portam quæ Thracia vocatur, turres v i i.acceptas voces numerosiore repercussu multiplicant: noménque huic miraculo Echo est à Græcis datum. Et hoc quidem natura locorum euenit,& plerunque conuallium:ibi casu accidit: Olympiæ autem arte,mirabili modo,in porticu quam ob id heptaphonon appellant,quoniam septies eadem vox redditur.Cyzici & buleuterion vocant ædificium amplum,siue ferreo clauo,ita disposita contignatione,vt eximātur trabes sine fulturis,ac reponantur.Quod item Romæ in ponte Sublicio religiosum est, posteaquam Coclite Horatio defendente ægrè reuulsus est.Verùm & ad vrbis nostræ miracula transire conueniat,nongentorúmq; annorum dociles scrutari vires,& sic quoq; terrarum orbem victum ostendere:quod accidisse toties penè,quot referentur miracula,apparebit.vniuersitate verò aceruata, & in quendam vnum cumulum coniecta,non alia magnitudo exurget, quàm si mundus alius quidam in vno loco narretur.Nam vt Circum maximum à Cæsare Dictatore extructū longitudine stadiorum trium,latitudine vnius,sed cum ædificiis iugerum quaternum, ad sedem c c l x. millium inter magna opera dicamus, nónne inter magnifica basilicam Pauli columnis è Phrygibus mirabilem,forúmq; Diui Augusti,& templum Pacis Vespasiani Imperatoris Augusti,pulcherrima operū,quæ vnquam:Pantheon Ioui Vltori ab Agrippa factum,cùm theatrum antè texerit Romæ Valerius Ostiensis architectus ludis Libonis? Pyramides regum miramur opera, cùm solum tantum foro extruendo H-S millies Cæsar Dictator emerit: & si quidem impensæ mouent captos auaritia animos, P. Clodius,quem Milo occidit, sestertiūm centies & quadragies octies domo empta habitauerit: quod equidem non secus,ac regum insaniam,miror.Itaque & ipsum Milonem sestertiūm septingenties æris alieni debuisse,inter prodigia animi humani duco. Sed tūc senes aggeris vastum spatium, & substructiones insanas Capitolij mirabantur: præterea cloacas,operum omnium dictu maximum, suffossis montibus, atque (vt paulò antè retulimus) vrbe pensili,subtérque nauigata.A M.Agrippa in Aedilitate post Consulatum,per meatus corriuati v i i.amnes, cursúque præcipiti torrentium modo rapere atque auferre omnia coacti, insuper mole imbrium concitati, vada ac latera quatiunt: aliquando Tiberis

beris tetro infusi recipiunt fluctus:pugnántque diuersi aquarum impetus intus: & tamen obnixa firmitas resistit. Trahuntur moles internæ tantæ,non succumbẽtibus causis operis:pulsant ruinæ sponte præcipites,aut impactæ incendiis: quatitur solũ terræmotibus: durant tamen à Tarquinio Prisco annis d c c c. propè inexpugnabiles: non omittendo memorabili exemplo,vel eo magis,quoniam celeberrimis rerum conditoribus omissum est:cùm id opus Tarquinius Priscus plebis manibus faceret,essétque labor incertum longior an periculosior,passim conscita nece Quiritibus tædium fugientibus, nouum & inexcogitatum anteà posteàque remedium inuenit ille rex, vt omnium ita defunctorum figeret crucibus corpora spectanda ciuibus,simul & feris volucribúsq; laceranda. Quamobrem pudor Ro. nominis proprius,qui sæpe res perditas seruauit in præliis,tunc quoq; subuênit,sed illo tempore imposuit,tum erubescens cùm puderet viuos, tanquam puditurum esset extinctos. Amplitudinem cauis eam fecisse proditur, vt vehem fœni largè onustam transmitteret. Parua sunt cuncta,quæ diximus,& omnia vni comparanda miraculo,antequàm noua attingam. M. Lepido, Q. Catulo Consulibus,vt constat inter diligentissimos autores,domus pulchrior non fuit Romæ,quàm Lepidi ipsius. At hercule intra annos x x x v. eadem centesimum locum non obtinuit. Cõputet in hac æstimatione, qui volet,marmorum molem,opera pictorum,impendia regalia,& cum pulcherrima laudatissimáque certantes centum domos,posteàq; eas ab innumerabilibus aliis in hunc diem victas. Profectò incendia puniunt luxum: nec tamen effici potest, vt mores aliquid ipso homine mortalius intelligant. Sed eas omnes duæ domus vicerunt. Bis vidimus vrbem totam cingi domibus principum, Caij & Neronis,& huius quidem (ne quid deesset) aurea. Nimirum sic habitarunt illi, qui hoc imperium fecere, tantas ad vincendas gentes triumphósque referendos ab aratro aut foco exeuntes, quorum agri quoque minorem modum obtinuere,quàm cellaria istorum. Subit verò cogitatio,quota portio harum fuerint areæ illæ, quas inuictis Imperatoribus decernebant publicè ad exædificandas domos: summúsque illarum honos erat,sicut in L. Valerio Publicola, qui primus Consul fuit cum L. Bruto,post tot merita,& fratre eius,qui bis in eodem magistratu Sabinos deuicerat,adiici decreto,vt domus eorum fores extrà aperirentur,& ianua in publicum reiiceretur. Hoc erat clarissimum insigne inter triumphales quoq; domos. Non patiemur duos Caios,vel duos Nerones ne hac quidem gloria famæ frui: docebimúsque etiam insaniam eorum victam priuatis operibus M. Scauri, cuius nescio an Aedilitas maximè prostrauerit mores ciuiles,maiúsque sit Syllæ malum,tanta priuigni potentia,quàm proscriptio tot millium. Hic fecit in Aedilitate sua opus maximum omnium, quæ vnquam fuere humana manu facta,non temporaria mora,verùm etiam æternitatis destinatione. Theatrum hoc fuit. Scena ei triplex in altitudinem c c c l x. columnarum, in ea ciuitate, quæ sex Hymettias non tulerat sine probro ciuis amplissimi. Ima pars scenæ è marmore fuit,media è vitro, inaudito etiam posteà genere luxuriæ. Summæ tabulis inauratis columnæ, vt diximus: imæ duodequadragenûm pedum. Signa ærea inter columnas, vt indicauimus,fuerunt tria millia numero. Cauea ipsa cepit hominum l x x x. millia, cùm Pompeij amphitheatri toties multiplicata vrbe,tantóque maiore populo, sufficiat largè x L mill. Sed & reliquus apparatus tantus Attalica veste,tabulis pictis,cæteróque choragio fuit, vt in Tusculanam villam reportatis quæ superfuerant quotidiani vsus deliciis, incensa villa ab iratis seruis,concremaretur ad H-S millies. Aufert animũ, & à destinato itinere digredi cogit contemplatio tam prodigæ mentis, aliámque connecti maiorem insaniam è ligno. C. Curio, qui bello ciuili in Cæsarianis partibus obiit, funebri patris munere, cùm opibus apparatúque non posset superare Scaurum, (vnde enim illi vitricus Sylla, & Metella mater proscriptionum sectrix? vnde M. Scaurus pater,toties princeps ciuitatis, & Marianis sodalitiis rapinarum prouincialium sinus?) cùm iam ne ipse quidem Scaurus comparari sibi posset, quando hoc certè incendij illius præmium habuit, conuectis ex orbe terrarum rebus, vt nemo posteà par esset insaniæ illi: Ingenio ergo vtendum fuit: operæ pretium est scire quid inuenerit, & gaudere moribus nostris, ac no

ac nostro modo nos vocare maiores. Theatra duo iuxtà fecit amplissima è ligno, cardinum singulorum versatili suspensa librameto: inquibus vtrisq; antemeridiano ludorum spectaculo edito inter sese auersis, ne inuicem obstreperent scenæ, & repente circumactis vt contrà starent, postremò iam die descendentibus tabulis, & cornibus inter se coeuntibus, faciebat amphitheatrum, & gladiatorum spectacula edebat, ipsum magis autoratum populum Romanum circunferens. Quid enim miretur quisque in hoc primum? inuentorem, an inuentum? artificem, an autorem? ausum aliquem hoc excogitare, an suscipere? parere, an iubere? Super omnia erit populi furor, sedere ausi tam infida instabilique sede. En hic est ille terrarum victor, & totius domitor orbis, qui gentes & regna diribet, iura externis mittit, Deorum quædam immortalium generi humano portio, in machina pendens, & ad periculum suum plaudens. Quæ vilitas animarum ista! aut quæ querela de Cannis! quantũ mali potuit accidere! Hauriri vrbes terræ hiatibus, publicus mortalium dolor est. Ecce populus Romanus vniuersus velut duobus nauigiis impositus, binis cardinibus sustinetur, & seipsum depugnantem spectat, periturus momento aliquo luxatis machinis: & per huc quæritur Tribunitiis concionibus gratia, vt pensiles tribus faceret. Qualis hic in rostris? Quid non ausurus apud eos, quibus hoc persuaserit? Vera nanque confitentibus populus Romanus funebri munere ad tumulum patris eius depugnauit vniuersus. Variauit hanc suam magnificentiam fessis turbatisq; cardinibus, & amphitheatri forma custodita, nouissimo die duabus per medium scenis athletas edidit, raptisq; è contrario repètè pulpitis eodem die victores è gladiatoribus suis produxit. Nec fuit rex Curio aut gentium Imperator, non opibus insignis, vt qui nihil in cẽsu habuerit præter discordiam principum. Sed dicantur vera æstimatione inuicta miracula, quæ Q. Marcius Rex fecit. Is iussus à Senatu aquarum, Appiæ, Anienis, Tepulæ, ductus reficere, nouam à nomine suo appellatamcuniculis per montes actis intra Præturæ suæ tempus adduxit. Agrippa verò in Aedilitate sua, adiecta Virgine, aqua, cæteris corriuatis atque emendatis, lacus septingentos fecit: prætereà salientes centum quinque: castella centumtriginta complura etiam cultu magnifica: operibus iis signa trecenta ærea aut marmorea imposuit, columnas ex marmore quadringentas, eáque omnia annuo spatio. Adiicit ipse in Aedilitatis suæ cõmemoratione, & ludos vndesexaginta diebus factos, & gratuita præbita balinea centumseptuaginta, quæ nunc Romæ ad in finitum auxere numerum. Vicit antecedentes aquarum ductus nouissimum impendium operis inchoati à C. Cæsare, & peracti à Claudio. Quippe à lapide quadragesimo ad eam excelsitatem, vt in omnes vrbis montes leuarentur, influxere Curtius atque Cæruleus fontes. Erogatum in id opus † sestertiũm ter millies. Quod si quis diligentius æstimauerit aquarum abundantiam in publico, balneis, piscinis, domibus, euripis, hortis, suburbanis, villis, spatióque aduenientis extructos arcus, montes perfossos, conualles æquatas, fatebitur nihil magis mirandum fuisse in toto orbe terrarum. Eiusdem Claudij inter maximè memoranda equidem duxerim, quamuis destitutum successoris odio, montem perfossum ad lacum Fucinum emittendum, inenarrabili profectò impendio, & operarũ multitudine per tot annos: cùm aut corriuatio aquarum, qua terrenus mons erat, egereretur in vertice machinis, aut silex cæderetur, omniáque intus in tenebris fierent, quæ neque concipi animo, nisi ab iis qui vidêre, neque humano sermone enarrari possunt. Nam portus Ostiensis opus prætereo: item vias inter montes excisas: mare Tyrrhenum à Lucrino molibus seclusum: tot pontes tantis impendiis factos. Et inter plurima alia Italiæ miracula, ipsa marmora in lapicidinis crescere autor est Papyrius Fabianus, naturæ rerum peritissimus: exemptores quoque affirmant compleri sponte illa montium hulcera. Quæ si vera sunt, spes est nũquam defuturam luxuriam.

† Bud. ex vetust. codi. legit, sestertiũ quingenties, quinquagies quinquies.

De magnetis generibus, & medicinis. CAP. XVI.

A Marmoribus digredienti ad reliquorum lapidum insignes naturas, quis dubitet in primis magnetem occurrere? quid enim mirabilius? aut qua in parte naturæ maior improbitas? Dederat vocem saxis, vt diximus, respondentem homini, imò verò & obloq

obloquentem. Quid lapidis rigore pigrius? Ecce ſenſus manúſque rribuit illi. Quid ferri duritia pugnacius? Sed cedit & patitur mores: trahitur nanque à magnete lapide, domitrixque illa rerum omnium materia ad inane neſcio quid currit: atque vt propius venit, aſſiſtit, tenetúrque, & complexu hæret. Sideritin ob hoc alio nomine appellant, quidam Heracleon. Magnes appellatus eſt ab inuentore (vt autor eſt Nicander) in Ida repertus. Nanque & paſſim inuenitur, vt in Hiſpania quoque. Inueniſſe autem fertur, clauis crepidarum & baculi cuſpide hærentibus, cùm armenta paſceret. Quinque genera magnetis Sotacus demonſtrat: Aethiopicum, † è Magneſia Macedoniæ contermina Bœbeida lacum petentibus dextra: tertium in Echio Bœotiæ: quartum circa Alexandriam Troadem: quintum in Magnæſia Aſiæ. Differentia prima, mas ſit an fœmina: proxima in colore. Nam qui in Macedonia & Magneſia reperiuntur, rufi nigríque ſunt. Bœotius verò rufi coloris plus habet, quàm nigri. Is qui in Troade inuenitur, niger eſt & fœminei ſexus, ideóque ſine viribus. Deterrimus autem in Magneſia Aſiæ, candidus, neque attrahens ferrum, ſimiliſque pumici. Compertum tantò meliores eſſe, quantò ſunt magis cærulei. Aethiopico laus ſumma datur, pondúſque argento rependitur. Inuenitur hic in Aethiopiæ Zimiri: ita vocatur regio harenoſa. Ibi & hæmatites magnes ſanguinei coloris, ſanguinémque reddens ſi teratur, ſed & crocum. In attrahendo ferro non eadem, quæ magneti, hæmatitæ natura. Aethiopici argumentum eſt, quòd magnetem quoque alium ad ſe trahit. Omnes autem ij oculorum medicamentis proſunt ad ſuam quiſq; portionem: maximéque epiphoras ſiſtunt. Sanant & adusta cremari tritiq;. Alius rurſus in eadem Aethiopia non procul mons gignit lapidem theameden, qui ferrum omne abigit, reſpuitque. De vtraque natura ſæpius diximus.

† & Magnesiacum è Magnesia Macedoniæ cõterminia, &c.

De lapidibus qui citò abſumunt corpora in ſe condita, & de his qui diu ſeruant, & de Aſsio lapide, & medicinis eius. CAP. XVII.

Lapidem è Scyro inſula integrum fluctuari tradunt, eundem comminutum mergi. In Aſſo Troadis ſarcophagus lapis fiſsili vena ſcinditur. Corpora defunctorum condita in eo, abſumi conſtat intra xl. diem, exceptis dentibus. Mutianus ſpecula quoque & ſtrigiles & veſtes & calciamenta illata omnia lapidea fieri, autor eſt. Eius generis & in Lycia ſaxa ſunt, & in Oriente, quæ viuentibus quoque adalligata, erodunt corpora. Mitior eſt autem ſeruandis corporibus, nec abſumendis chernites, ebori ſimillimus, in quo Darium conditum ferunt. Parióque ſimilis candore & duritia, minus tamen ponderoſus, qui porus vocatur. Theophraſtus autor eſt & tranſlucidos lapides in Aegypto inueniri, quos ophitæ ſimiles ait: quod fortaſsis tunc fuerit, quoniam & ij deſinunt, & noui reperiuntur. Aſsius guſtu ſalſus podagras lenit, pedibus, in vaſe ex eo cauato inditis. Præterea omnia crurum vitia in iis lapicidinis ſanantur, cùm in metallis omnibus crura vitientur. Eiuſdem lapidis flos appellatur, in farinam mollis, ad quædam perinde efficax. Eſt autem ſimilis pumici ruſo. Admiſtus æri Cyprio mammarum vitia emendat: pici autem reſinæve, ſtrumas & panos diſcutit. Prodeſt & phthiſicis linctu. Cum melle vetera hulcera ad cicatricem perducit: excreſcentia erodit. Et ad beſtiarum morſus vtilis. Repugnantia curationi, ac ſuppurata ſiccat. Fit & cataplaſma ex eo podagris, miſto fabæ lomento.

De ebore foſsili, & lapidibus oſſeis, & palmatis, & aliorum generibus. CAP. XVIII.

Idem Theophraſtus & Mutianus, eſſe aliquos lapides qui pariant, credunt. Theophraſtus autor eſt & ebur foſsile candido & nigro colore inueniri, & oſſa è terra naſci, inueniríque lapides oſſeos. Palmati circa Mundam in Hiſpania, vbi Cæſar Dictator Pompeium vicit, reperiuntur, idque quoties fregeris. Sunt & nigri, quorum autoritas venit in marmora, ſicut Tænarius. Varro nigros ex Africa firmiores eſſe tradit, quàm in Italia. E diuerſo albos tornis duriores, quàm Parios. Idem Lunenſem ſilicem ferra ſecari, at Tuſculanum diſsilire igni. Sabinum fuſcum addito oleo etiam lucere. Item molas verſatiles Volſiniis inuentas, aliquas & ſponte motas inuenimus in prodigiis.

Nuſquam

Nusquam hic vtilior, quàm in Italia, gignitur, lapísque, non saxum, est. In quibusdam verò prouinciis omnino non inuenitur. Sunt quidam in eo genere molliores, qui & cote læuigantur, vt procul intuentibus ophitæ videri possint. Neque est alius firmior: quando & lapidis natura, vt lignum, similiter imbres solésque aut hyemes non patitur, in aliis atque aliis generibus. Sunt qui & Lunam non tolerent, & qui vetustate rubiginem trahant, colorémve candidum oleo mutent.

De curalio vel pyrite, & medicinis eius, & ostracite, de amianto lapide & medicinis eius, & melitite lapide & viribus eius, de gagate lapide & medicinis eius, de spongiis, de Phrygio lapide & natura eius. CAP. XIX.

Molarem quidam pyriten vocãt, quoniam sit plurimus ignis illi: sed est alius etiamnum pyrites similitudine æris. In Cypro eum reperiri volunt, & in metallis, quæ sunt circa Acarnaniam, vnum argenteo colore, alterũ aureo. Coquuntur variè: ab aliis iterum tertióque in melle, donec cõsumatur liquor: ab aliis pruna priùs, dein melle, & postea lauantur, vt æs. Vsúsque eorum in medicina excalfacere, siccare, discutere, humorem extenuare, & duritias nimias mollire. Vtuntur & crudis tusísque ad strumas atq; furunculos. Pyritarum etiamnum aliqui genus vnum faciunt, plurimum habens ignis, quos viuos appellamus, & ponderosissimi sunt. Hi exploratoribus castrorum maximè necessarij, qui clauo vel altero lapide percussi, scintillas edunt: quæ exceptæ sulphuratis aut fungis aridis vel foliis, dicto celerius ignem præbent. Ostracitæ similitudinem testæ habent. Vsus eorum pro pumice ad læuigandam cutem. Poti sanguinem sistunt, & illiti cum melle hulcera doloresque mammarum sanant. Amiãtus alumini similis, nihil igni deperdit. Hic veneficiis resistit omnibus, priuatim Magorum. Gæoden ex argumẽto appellant, quoniam amplexus est terram, oculorum medicamentis vtilissimum: item mammarum ac testium vitiis. Melitites lapis succum remittit dulcem mellitúmque tusus. Et ceræ mistus eruptionibus pituitæ maculísq; corporis medetur, & faucium exhulcerationi. Epinyctidas tollit, & vuluarum dolores impositus velleri. Gagates lapis nomẽ habet loci & amnis Gagis Lyciæ. Aiunt & in Leucola expelli mari, atque infra XII stadia colligi. Niger est, planus, pumicosus, non multum à ligno differẽs, leuis, fragilis: odore, si teratur, grauis. Fictilia ex eo inscripta non delentur. Cùm vritur, odorem sulphureum reddit. Mirúmque, accenditur aqua, oleo restinguitur. Fugat serpentes ita, recreátque vuluæ strangulationes. Deprehendit sonticum morbum & virginitatem suffitus. Idem ex vino decoctus, dentibus medetur: strumísque ceræ permistus. Hoc dicuntur vti Magi in ea, quam vocant axinomantiam, & peruri negant, si euenturum sit, quod aliquis optet. Spongiæ lapides inueniuntur in spongiis, & sunt natiui. Quidam eos tecolithos vocant, quoniam vesicæ medentur: calculos rumpunt in vino poti. Phrygius lapis gentis nomen habet. Est autẽ gleba pumicosa. Vritur antè vino perfusus, flaturq; follibus, donec rufescat, ac rursus dulci vino extinguitur, & hoc trinis vicibus, tingendis vestibus tantùm vtilis.

De hæmatite, & quinque generibus eius, & schisto. CAP. XX.

Schistos & hæmatites cognationem habent. Hæmatites inuenitur in metallis. Vstus minij colorem imitatur. Vritur, vt Phrygius, sed non restinguitur vino. Adulteratur schisto. Hæmatiten discernunt venæ rubẽtes: & friabilis est natura. Oculis cruore suffusis mirè conuenit. Sistit profluuium mulierum potus. Bibunt eum & qui sanguinem reiecerunt, cum succo Punici mali. Et in vesicæ vitiis efficax. Bibitur & in vino contra serpentium ictus. Infirmior ad omnia hæc eadem est, quem schiston appellant. Sed in iis commodior croco similis, peculiarius splendet. Proficit oculorum lacrimis in lacte muliebri: procidentésque oculos præclarè cohibet. Hæc est sententia eorum, qui nuperrimè scripsere. Sed Sotacus è vetustissimis autoribus, quinque genera hæmatitarum tradit, præter magnetem: principatum dat ex iis Aethiopico, oculorum medicamẽtis vtilissimo, & iis quæ panchresta appellant: item ambustis. Alterum androdamanta dicit vocari, colore nigro, pondere ac duritia insignem, & inde nomen traxisse, præcipuéque in Africa

repert

repertum. Trahere autem in ſe argentum,æs,ferrum. Experimentum eius eſſe in cote ex lapide baſanite. Reddere enim ſuccum ſanguineum,& eſſe ad iocineris vitia præcipui remedij. Tertium genus Arabici facit,ſimili duritie,vix reddentis ſuccum ad cotem aquariam,aliquando croco ſimilem. Quarti generis elatiten vocari, quandiu crudus ſit:coctum verò miltiten,vtilem ambuſtis,ad omnia vtiliorẽ rubrica. Quinti generis ſchiſton, hæmorrhoidas reprimentem. In totũ autem hæmatitas omnes tritos in oleo triũ drachmarum pondere à ieiunis ſumendos,ad vitia ſanguinis. Idem autor, ſchiſton alterius generis,quàm hæmatiten,tradit,quem vocãt anthraciten. Naſci in Africa nigrum,attritum aquariis cotibus reddere ab ea parte,quæ fuerit ab radice,nigrum colorem,ab altera croci. Ipſum vtilem eſſe oculorum medicamentis.

De quatuor generibus aëtitis,& calamo,& Samio,& Arabo, & pumicibus. CAP. XXI.

AEtites lapides ex argumento nominis magnam famam habent. Reperiuntur in nidis aquilarum,ſicuti in decimo volumine diximus. Aiunt binos inueniri, marem & fœminam. Nec ſine iis parere,quas diximus,aquilas,& ideo binos tantùm. Genera eorum quatuor. In Africa naſcentem puſillum ac mollem, intra ſe & velut in aluo habentem argillam ſuauem,candidam,ipſum friabilem,quem fœminei ſexus putãt. Marem autem, qui in Arabia naſcitur,durum,gallæ ſimilem,aut ſubrutilum,in aluo habentem durum lapidem. Tertius in Cypro inuenitur,colore illis in Africa naſcentibus ſimilis, amplior tamen atq; dilatatus:cæteris enim globoſa facies. Habet in aluo harenam iucundam & lapillos,ipſe tam mollis,vt etiam digitis frietur. Quarti generis Taphiuſius appellatur,naſcens iuxta Leucadem in Taphiuſa, qui locus eſt dextra nauigantibus ex hac ad Leucadem. Inuenitur in fluminibus candidus & rotundus. Huic eſt in aluo lapis, qui vocatur callimus,nec quicquã tenerius. Aetitæ omnes grauidis adalligati mulieribus vel quadrupedibus in pelliculis ſacrificatorum animalium continent partus,non niſi parturianr,remouendi:alioqui vuluæ excidunt. Sed niſi parturientibus auferantur, omnino nõ pariũt. Eſt & lapis Samius in eadem inſula,vbi terram laudauimus,poliendo auro vtilis. Vtilis & in medicina oculorum hulceribus cum lacte,quo ſuprà dictum eſt modo, contra veteres lacrymationes. Prodeſt & contra vitia ſtomachi potus:vertigines ſedat:mẽtes commotas reſtituit. Quidam & morbis comitialibus vtiliter dari putãt,& ad vrinæ difficultates. Acopis etiam miſcetur. Probatur grauitate & candore. Vuluas & partus contineri adalligato eo tradũt. Arabus lapis ebori ſimilis,dentifriciis accommodatur crematus. Priuatim hæmorrhoidas ſanat cum lanugine linteorum,linteolis inſuper impoſitis. Non prætermittenda eſt & pumicũ natura. Appellantur quidem ita & eroſa ſaxa,in ædificiis quæ muſea vocant,dependentia,ad imaginem ſpecus arte reddendã:ſed & ij pumices,qui ſunt in vſu corporum læuigandorum fœminis,iam quidem & viris,atq;(vt ait Catullus)libris,laudatiſſimi ſunt in Melo,Scyro,& Aeoliis inſulis. Probatio in candore minimóq; pondere, & vt quàm maximè ſpongioſi aridíque ſint,ac teri faciles,nec harenoſi in fricando. Vis eorũ in medicina,extenuare,ſiccare,trina vſtione,ita vt torreantur carbone puro, ac toties vino reſtinguantur albo. Lauantur deinde,vt cadmia,& ſiccati conduntur,quàm minimè vliginoſo loco. Vſus farinæ eius oculorum maximè medicamentis: hulcera purgat eorum leniter,explétque cicatrices & emendat. Quidam tertia vſtione refrigeratos potiùs, quàm reſtinctos,terere malunt ex vino. Adduntur etiam ad malagmata, capitum verendorúmq; hulceribus. Vtiliſſima fiunt ex his dentifricia. Theophraſtus autor eſt, potores in certamine bibendi præſumere farinam eius,ſed niſi immenſo potu impleantur periclitari:tantámque refrigerandi naturam eſſe,vt muſta feruere deſinant pumice addito.

De lapidibus mortariorum medicinaliũ,& mollibus lapidibus, & ſpeculari lapide, & ſilicibus,& phengite,& cotibus,& reliquis ad ſtructurã lapidibus, igni & tempeſtatibus reſiſtentibus. CAP. XXII.

AVtoribus curæ fuere lapides mortariorum quoque,nec medicinalium tantùm, aut ad pigmenta pertinentium. Epheſiúmque lapidem in iis prætulere cæteris, mox & Thebaic

Thebaicum,quem pyrrhopœcilon appellauimus:aliqui psaronium vocant. Tertium ex chalazio chrysiten.Medici autem & basaniten.Hic enim lapis nihil ex sese remittit.Ii autem lapides,qui succum reddunt,oculorum medicamentis vtiles existimantur: ideóque Aethiopici maxime ad ea probantur. Tænarium verò lapidem & Pœnicum, & hæmatiten iis medicamentis prodesse tradunt,quæ ex croco componantur:ex alio Tænario,qui niger est,& ex Pario lapide,non æquè medicis vtilem:potiorem ex alabastrite Aegyptio, vel ex ophite albo.Est enim hoc genus ophitis,ex quo vasa & etiam cados faciunt.In Siphno lapis est,qui cauatur, tornatúrque in vasa coquendis cibis vtilia,vel ad esculentorum vsus,quod in Comensi Italiæ lapide viridi accidere scimus.Sed in Siphnio singulare,quòd excalfactus oleo nigrescit durescítque,natura mollissimus.Tanta qualitatum differentia est.Nam mollitiæ & trans Alpes præcipua sunt exempla. In Belgica prouincia candidum lapidem serra,qua lignum,faciliúsque etiam, secāt ad tegularum & imbricum vicem: vel si libeat, ad quæ vocant pauonacea tegendi genera: & hi quidē sectiles sunt. Specularis verò(quoniam & hic lapis nomen obtinet) faciliore multo natura finditur in quamlibet tenues crustas. Hispania hunc olim citerior tantùm dabat, nec tota,sed intra centum millia passuum circa Segobricam vrbem:iam & Cypros,& Cappadocia, & Sicilia,& nuper inuentum Africa:postferendos omnes tamen Hispaniæ,& Cappadociæ mollissimis & amplissimæ magnitudinis, sed obscuris. Sunt & in Bononiensi Italiæ parte breues,maculosi,complexu silicis alligati, quorum tamen appareat natura similis eis,qui in Hispania puteis effodiuntur profunda altitudine.Necnon & saxo inclusus sub terra inuenitur,extrahitúrque,aut exciditur.Sed maiori parte fossili natura,absolutus segmēti modo, nunquàm adhuc quinque pedum longitudine amplior. Humorem hunc terræ quidam autumāt crystalli modo glaciari. Et in lapidem concrescere manifestò apparet, quòd cùm feræ decidere in puteos tales,& medullæ ex ossibus earum in eādem lapidis naturam post vnam hyemem figurantur.Inuenitur & niger aliquando.Sed candido natura mira,cùm sit mollitia nota,perpetiendi Solis rigorísque: nec senescit,si modò iniuria absit,cum hoc etiam in cæmētis multorum generum accidat.Inuenēre & alium vsum in ramentis quoque Circum maximum ludis Circensibus sternendi, vt sit in commendatione candor. Nerone principe in Cappadocia repertus est lapis duritia marmoris, cādidus atque translucens,etiam qua parte fuluæ inciderant venæ, ex argumento phengites appellatus.Hoc construxerat ædem Fortunæ,quam Seiam appellant,à Seruio rege sacratam, aurea domo complexus. Quare etiam foribus apertis interdiu claritas ibi diurna erat,haud alio quàm specularium modo,tanquam inclusa luce,non transmissa.In Arabia quoque esse lapidem vitri modo translucidum, quo vtuntur pro specularibus, Iuba autor est.Nunc ad operarios lapides transisse conueniat, primùmque cotes ferro acuendo.Multa earum genera: Creticæ diu maximam laudem habuere:secūdam Laconicæ ex Taygeto monte,vtræque oleo indigentes. Inter aquarias Naxiæ laus maxima fuit, mox Armeniacæ,de quibus diximus.Ex oleo & aqua Ciliciæ pollent,ex aqua Arsinoeticæ.Repertæ sunt & in Italia aqua trahentes aciem acerrimo affectu.Necnon & trās Alpes,quas passernices vocant.Quarta ratio est saliua hominis proficientium in tonstrinarum officinis,inutilis fragili mollitia.Flāminitanæ ex Hispania citeriore in eo genere præcipuæ.Reliqua multitudo lapidum in totum ædificiis inutilis est mortalitate mollitiæ. Quædam tamen loca non alium habent,sicut Carthago in Africa.Exercetur halitu maris,fricatur vento,& verberatur imbri.Sed cura tuentur picando parietes, quoniam & tectorij calce roditur.Scitéque dictum est,ad tecta eos pice,ad vinum calce vti,quoniam sic musta condiunt.Alia mollitia circa Romam Fidenati & Albano.In Liguria quoq; , Vmbria, & Venetia,albus lapis dentata serra secatur.Hi tractabiles in opere,laborem quoque tolerant, sub tecto duntaxat.Aspergine & gelu pruinísque rumpuntur in testas: nec contra humores & auram maris robusti. Tiburtini ad reliqua fortes, vapore dissiliunt.Nigri silices optimi: quibusdam in locis & rubentes. Nonnusquàm verò & albi, sicut in Tarquiniensi Anicianis lapicidinis circa lacum Volsiniensem. Et in Statoniensi sunt, quibus ne ignis quidem

quidem nocet. Iidem & in monumenta scalpti, contra vetustatem quoq; incorrupti permanét. Ex iis formæ fiunt, in quibus æra fundũtur. Est & viridis lapis, vehementer igni resistens, sed nusquam copiosus: & vbi inuenitur, lapis, non saxum est. E reliquis pallidus, in cæmento rarò vtilis. Globosus, contra iniurias fortis. sed ad structuram infidelis, nisi multa suffrenatione deuinctus. Nec certior fluuiatilis, semper veluti madens. Remedium est in lapide dubio, æstate eum eximere, nec ante biennium eum inserere tecto, domitũ tempestatibus. Quæ ex eo læsa fuerint, in subterranea structura aptantur vtilius. Quæ restiterint, tutum est vel cælo committere. Græci è lapide duro ac silice æquato construunt veluti lateritios parietes. Cùm ita fecerint, isodomon vocant genus structuræ. At cùm inæquali crassitudine structa sunt, pseudisodomon. Tertium est emplecton, tantũmodo frontibus politis. Reliqua fortuitò collocant. Alternas coagmentationes fieri, vt commissuras antecedentium medij lapides obtineant, necessarium est in medio quoque pariete, si res patitur: si minus, vtique à lateribus: medios parietes farcire fractis cæmentis. Dictyotheton vocant reticulatam structuram, quam frequentissimè Romæ struunt, rimis opportunam. Structuram ad normam & libellam fieri, & ad perpendiculum respondere oportet.

De cisternis & calce, & harenæ generibus, & mistura calcis & harenæ, & vitiis structuræ, & tectoriis, & columnis.

CAP. XXIII.

ET cisternas harenæ puræ & asperæ quinque partibus, calcis quàm vehementissimæ duabus construi conuenit, fragmentis silicis non excedentibus libras. Ita ferratis vectibus calcari solum, parietésq; similiter. Vtilius geminas esse, vt in priore vitia considant aquæ, atque per colum in proximam transeat maximè pura aqua. Calcem è vario lapide Cato Censorius improbat. Ex albo melior, quàm ex duro, & structuræ vtilior. quæ ex fistuloso, tectoriis. Ad vtrunque damnatur ex silice. Vtilior eadem ex effosso lapide, quàm ex ripis fluminum collecto. Vtilior è molari, quia est quædam pinguior natura eius. Mirum, aliquid postquàm arserit, accẽdi aquis. Harenæ tria genera. Fossitia, cui quarta pars calcis addi debet: fluuiatili aut marinæ tertia. Si & testæ tusæ tertia pars addatur, melior materia erit. Ab Apennino ad Padum non inuenitur fossitia, nec trans maria. Ruinarum vrbis ea maximè causa, quòd furto calcis sine ferrumine suo cæmenta componuntur. In trita quoque quò vetustior, eò melior. In antiquarum ædium legibus inuenitur, ne recentiore trima vteretur redemptor. Ideo nulla tectoria eorum rimæ fœdauere. Tectoriúmq; nisi ter harenato, & bis marmorato inductum est, nõ satis splendoris habet. Vliginosa, & vbi salsugo vitiat, testaceo sublini vtilius. In Græcia tectoriis etiam † harenarũ quod in- † harenarum
ducturi sunt, prius in mortario ligneis vectibus subigunt. Experimentum marmorati est in subigendo, donec rutro non cohæreat. Contrà in albario opere, vt macerata calx ceu glutinum hæreat. Sed macerari non nisi à gleba oportet. In Elide ædes est Mineruæ, in qua frater Phidiæ Panneus tectorium induxit lacte & croco subactum, vt ferunt: ideóque si teratur in ea hodiéque saliua pollice, odorem croci saporémque reddere traditur. Columellæ in æde densius positæ, crassiores videntur. Genera earum quatuor. Quæ sextam partem altitudinis in crassitudine ima habent, Doricæ vocantur: quæ nonam, Ionicę: quæ septimam, Thuscanicæ. Corinthiis eadem ratio, quæ Ionicis. Et differentia, quoniam capitulis Corinthiarum eadem est altitudo, quæ colligitur crassitudine ima: ideóque graciliores videntur. Ionici enim capituli altitudo tertia pars est crassitudinis. Antiqua ratio erat columnarum altitudinis, tertia pars latitudinum delubri. In Ephesiæ Dianæ æde, de qua priùs fuit sermo, primum columnis spiræ subditæ, & capitella addita. Placuítque altitudinis octaua pars in crassitudine, & vt spiræ haberent crassitudinis dimidium, septimæque partes detraherentur summarum crassitudini. Præter has sunt, quæ vocantur Atticæ columnæ, quaternis angulis, pari laterum interuallo.

De medicinis calcis, & maltha, & gypso. CAP. XXIIII.

CAlcis & in medicina magnus vsus. Eligitur recens, nec aspersa aquis: vrit, discutit, extrahit, incipientésque serpere hulcerum impetus coercet. Aceto & rosaceo tem-

perata perducit ad cicatricem. Luxatis quoq; cum adipe suillo aut liquida resina ex melle medetur: eadem compositione & strumis. Maltha è calce fit recenti. Gleba vino restinguitur: mox tundirur cum adipe suillo & ficu, duplici linamento: quæ res omnium tenacissima, & duritiam lapidis antecedēs. Quod malthatur, oleo perfricatur antè. Cognata calci res gypsum est. Plura eius genera. Nam & è lapide coquitur, vt in Syria ac Thuriis: & è terra foditur, vt in Cyprio ac Perrhæbis: è summa tellure & Tymphaicum est. Qui coquitur lapis, non dissimilis alabastritæ esse debet, aut marmoroso. In Syria durissimos ad id eligunt, coquúntq; fimo bubulo, vt celeriùs vrātur. Omnium autem optimum fieri compertum est è lapide speculari, squamámve talem habēte. Gypso madido statim vtendum est, quoniam celerrimè coit, ac siccatur: tamen rursus tundi & in farinam resolui patitur. Vsus gypsi in albariis, sigillis ædificiorum & coronis gratissimus. Exemplum illustre C. Proculeium Augusti Cæsaris familiaritate subnixum in maximo stomachi dolore gypso poto, consciuisse sibi mortem.

De pauimentis & quando primùm Romæ, & subdialibus pauimentis, & Græcanicis, & quando primùm cameræ. CAP. XXV.

† strauit Pauimenta originem apud Græcos habent elaborata arte, picturæ ratione, donec lithostrota expulere eā. Celeberrimus fuit in hoc genere Sosus, qui Pergami † statuit quem vocant asaroton œcon, quoniam purgamēta cœnæ in pauimento, quæq; euerri solent, veluti relicta fecerat paruis è testulis tinctísque in varios colores. Mirabilis ibi colūba bibens, & aquā vmbra capitis infuscans. Apricantur aliæ scabentes sese in canthari labro. Pauimenta credo primū facta, quæ nunc reuocamus, barbarica, atq; subtegulanea, in Italia fistucis pauita: hoc certè ex nomine ipso intelligi potest. Romæ scalpturatum in Iouis Capitolini æde primùm factū est post tertium Punicū bellū initum. Frequentata verò pauimenta ante Cimbricum magna gratia animorum, indicio est Lucillianus ille versus:

Ante pauimenta, atque emblemata vermiculata.

Subdialia Græci inuenere, talibus domos cōtegentes: facilè tractu tepente, sed fallax, vbicunque imbres gelant. Necessarium binas per diuersum coassationes substerni, capita earum præfigi ne torqueantur, & ruderi nouo tertiam partem testæ tusæ addi: deinde rudus, in quo duæ quintæ calcis misceantur, pedali crassitudine festucari. Tunc nucleo crasso sex digitos induci, & ex tessera grandi non minus alta duos digitos strui. Fastigium verò seruari in pedes denos sesquúncem, ac diligenter cote despumare, quernísq; axibus contabulare. Quæ torquentur, inutilia putātimò & filice aut palea substerni melius esse, quò minor vis calcis perueniat. Necessarium & globosum lapidem subiici. Similiter fiunt spicata testacea. Non negligendum est etiamnum vnum genus Græcanicum. Solo festucato iniicitur rudus aut testaceum pauimentum: dein spissè calcatis carbonibus inducitur, sabulo calce ac fauilla mistis: materia crassitudine semipedali ad regulam & libellam exigitur, & est forma terrena. Si verò cote depolitum est, nigri pauimenti visum obtinet. Lithostrota cœptauere iam sub Sylla paruulis certè crustis, extat hodiéque, quod in Fortunæ delubro Præneste fecit. Pulsa deinde ex humo pauimenta in cameras transiere è vitro: nouitium & hoc inuentum. Agrippa certè in thermis, quas Romæ fecit, figlinum opus encausto pinxit: in reliquis albaria adornauit: non dubiè vitreas facturus cameras, si priùs inuentum id fuisset, aut à parietibus scenæ, vt diximus, Scauri peruenisset in cameras. Quamobrem & vitri natura indicanda est.

De origine vitri, & ratione faciendi, & de Obsidiano vitro, & generibus multiformibus vitri. CAP. XXVI.

Pars est Syriæ, quæ Phœnice vocatur, finitima Iudææ, intra montis Carmeli radices paludem habens, quæ vocatur Cendeuia. Ex ea creditur nasci Belus amnis quinque M. p. spatio in mare perfluens iuxta Ptolemaidem coloniam. Lentus hic currit, insalubri potu, sed ceremoniis sacer, limosus, vado profundus. Non nisi refuso mari harenas fatetur, Fluctibus enim volutatæ nitescunt, detritis sordibus. Nunc & à marino creduntur astringi morsu, non priùs vtiles. Quingentorum est passuū non ampliùs litoris spatium, idque

ídque tantum multa per ſecula gignendo fuit vitro.Fama eſt,appulſa naue mercatorum nitri,cùm ſparſi per litus epulas pararent,nec eſſet cortinis attollendis lapidum occaſio, glebas nitri è naue ſubdidiſſe.Quibus accenſis permiſta harena litoris,tranſlucentes nobilis liquoris fluxiſſe riuos,& hanc fuiſſe originem vitri.Mox,vt eſt aſtuta & ingenioſa ſolertia,non fuit contenta nitrum miſcuiſſe: cœptus addi & magnes lapis: quóniam in ſe liquorem vitri quoq;,vt ferrum,trahere creditur.Simili modo & calculi ſplendentes multifariam cœpti vri:deinde conchæ,& foſſiles harenæ.Autores ſunt,in India è cryſtallo fracta fieri,& ob id nullum comparari Indico.Leuibus autem aridíſque lignis coquitur, addito Cyprio ac nitro,maximè Ophirio.Continuis fornacibus,vt æs liquatur, maſſæque fiunt colore pingui nigricantes.Acies tanta eſt quacunque,vt citra vllum ſenſum ad oſſa conſecet,quicquid afflauerit corporis.Ex maſſis rurſus funditur in officinis, tingitúrque. Et aliud flatu figuratur,aliud torno teritur,aliud argenti modo cælatur, Sidone quondã iis officinis nobili:ſiquidem etiam ſpecula excogitauerat.Hæc fuit antiqua ratio vitri. Iã verò & in Vulturno mari Italiæ arena alba naſcens,ſex M.paſſ.litore inter Cumas atque Lucrinum,quæ molliſſima eſt,pila moláque teritur.Dein miſcetur tribus partibus nitri pondere vel menſura,ac liquata in alias fornaces transfunditur.Ibi fit maſſa,quę vocatur hammonitrum:atque hæc recoquitur,& fit vitrum purum,ac maſſa vitri candidi.Iam verò & per Gallias Hiſpaniáſque ſimili modo harenæ temperantur.Ferunt Tiberio principe excogitatum vitri temperamentum,vt flexibile eſſet:& totam officinam artificis eius abolitam,ne æris,argenti,auri,metallis,pretia detraherentur: eáque fama crebrior diu, quàm certior,fuit.Sed quid refert,Neronis principatu reperta vitri arte quæ modicos calices duos,quos appellabant pterotos,HS.ſex millibus venderet. In genere vitri & Obſidiana numerantur,ad ſimilitudinẽ lapidis,quem in Aethiopia inuenit Obſidius, nigerrimi coloris,aliquando & tranſlucidi,craſſiore viſu,atq; in ſpeculis parietum pro imagine vmbras reddente.Gemmas multi ex eo faciunt:vidimúſque & ſolidas imagines Diui Auguſti,capti materia huius craſsitudinis:dicauítque ipſe pro miraculo in templo Concordiæ Obſidianos quatuor elephãtos.Remiſit & Tiberius Cæſar Heliopolitarum ceremoniis repertam ibi in hæreditate eius qui præfuerat Aegypto,Obſidianam imaginem Menelai.Ex quo apparet antiquior materiæ origo,nunc vitri ſimilitudine interpolata. Xenocrates Obſidianum lapidem in India,& in Samnio Italiæ,& ad Oceanum in Hiſpania naſci tradit.Fit & tincturæ genere Obſidianum,ad eſcaria vaſa, & totum rubens vitrum, atque non tranſlucens,hæmatinon appellatum.Fit & album & murrhinum, aut hyacinthos ſapphiróſque imitatum,& omnibus aliis coloribus.Nec eſt alia nunc materia ſequacior,aut etiam picturæ accommodatior.Maximus tamen honos in candido tranſlucentibus,quàm proxima cryſtalli ſimilitudine. Vſus verò ad potandum argenti metalla & auri pepulit.Eſt autem caloris impatiens,ni præcedat frigidus liquor:cum addita aqua vitreæ pilæ Sole aduerſo, in tantum excandeſcant, vt veſtes exurant. Fragmenta teporata agglutinantur tantùm, rurſus affundi non queunt,præterquàm abrupta ſibimet:veluti cùm calculi fiunt,quos quidam abaculos appellant,aliquos etiam pluribus modis verſicolores.Vitrum ſulphuri cõcoctum ferruminatur in lapidem.At peractis omnibus,quæ conſtant ingenio,artem natura faciente,ſuccurrit mirari,nihil penè non igni perfici.

Ignium miracula, & medicinæ, & prodigia.

CAP. XXVII.

IGnis accipit harenas,ex quibus alibi vitrum,alibi argẽtum,alibi minium, alibi plumbi genera,alibi pigmenta,alibi medicamenta fundit.Igne lapides in æs ſoluuntur,igne ferrum gignitur,ac domatur,igne cremato lapide cæmenta in tectis ligantur. Alia ſæpius vri prodeſt.Eadémque materia aliud gignit primis ignibus, aliud ſecundis, aliud tertiis. Quando ipſe carbo vires habere incipit reſtinctus,atq; interiiſſe creditus,maioris fit virtutis.Immenſa & improba rerum naturæ portio: & in qua dubium ſit plura abſumat, an pariat.Eſt & ipſis ignibus medica vis. Peſtilentiæ, quæ Solis obſcuratione contrahitur, ignis ſuffitu multiformiter auxiliari certum eſt.Empedocles & Hippocrates id monſtrauere

uere diuersis locis. Ad conuulsa viscera, aut contusa, vt M. Varro autor est: ipsis enim verbis eius vtar: Lix cinis est inquit foci. Inde enim cinis lixiuus potus medetur: vt licet videre gladiatores cùm deluserint, hac iuuari potione. Quin & carbunculum genus morbi, quo duos Cõsulares nuper absumptos indicauimus, querneus carbo tritus cum melle sanat. Adeo in rebus damnatis quoque ac iam nullis, sunt aliqua remedia, vt in carbone ecce & cinere. Non præteribo & vnum foci exemplum, Romanis literis clarum: Tarquinio Prisco regnante tradũt repentè in foco eius apparuisse genitale è cinere masculini sexus, eámque quæ insederat ibi, Tanaquilis reginæ ancillam Ocrisiam captiuam, consurrexisse grauidam. Ita Seruium Tullum natum, qui regno successit, Inde & in regia cubanti puero caput arsisse visum, creditúmque Laris familiaris filium. Ob id compitalia & ludos Laribus primum instituisse.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XXXVII.

PROOEMIVM.

VT NIHIL instituto operi desit, gemmæ supersunt, & in arctum coacta rerum naturæ maiestas, multis nulla sui parte mirabilior. Tantum tribuunt varietati, coloribus, materiæ, decori, violari etiam signis gemmas nefas ducentes. Aliquas verò extra pretia vlla, taxationémque humanarum opum arbitrantes, vt plerisque ad summam absolutámque rerum naturæ contemplationem satis sit vna aliqua gemma. Quæ fuerit origo gemmarum, & quibus initiis in tantum admiratio hæc exarserit, diximus quadantenus in mentione auri anulorúmque. Fabulæ primordium à rupe Caucasea tradunt. Promethei vinculorum interpretatione fatali: primúmque saxi huius fragmentum inclusum ferro ac digito circundatum, anulum, & hoc gemmam.

De gemma Polycratis tyranni, & Pyrrhi regis, & qui sculptores optimi, & nobilitates artificum, & quis primus dactyliothecam Romæ habuit.

CAP. I.

HIs initiis cœpit autoritas, in tantum amorem elata, vt Polycrati Samio seuero insularum ac litorum tyranno felicitatis suæ, quam nimiam fatebatur etiam ipse, satis piamenti in vnius gemmæ voluntario damno videretur, si cum fortunæ volubilitate paria faceret: planéq; ab inuidia eius abundè se redimi putaret, si hoc vnum doluisset. Assiduo ergo gaudio lassus, prouectus nauigio in altum, anulum mersit. At illum piscis eximia magnitudine Regi natus, escæ vice raptum, vt faceret ostentum, in culinam domini rursus Fortunæ insidiantis manu reddidit. Sardonychem eam gemmam fuisse constat: ostendúntq; Romæ, si credimus, in Concordiæ delubro, cornu aureo Augustæ dono inclusam, & nouissimum propè locum tot prælatis obtinentem. Post hũc anulũ regia fama est gemmæ Pyrrhi illius, qui aduersus Romanos bellum gessit. Nanque habuisse traditur achaten, in qua ix. Musæ & Apollo citharam tenens spectarentur, non arte, sed sponte naturæ ita discurrentibus maculis, vt Musis quoq; singulis sua redderentur insignia. Nec deinde alia, quæ tradatur, magnopere gemmarum claritas extat apud autores, præterquàm Ismeniam choraulem, multis fulgentibúsque vti solitum, comitante fabula vanitatem eius, indicato in Cypro sex aureis denariis smaragdo, in quo fuerat sculpta Amymone, iussis

ne,iuſſiſſe numerari:& cùm duo relati eſſent,imminuto pretio,malè me Hercules curatum,dixiſſe:multum enim detractum gemmæ dignitati.Hic videtur inſtituiſſe, vt omnes muſicæ artis hac quoque oſtentatione cenſerentur,veluti Dionyſodorus æqualis eius & æmulus,vt ſic quoque par videretur.Tertius,qui eodem tempore fuit inter muſicos, Nicomachus,multas gemmas habuiſſe traditur,ſed nulla peritia electas: forte quadam his exemplis initio voluminis oblatis aduerſus iſtos,qui ſibi hanc oſtentationen arrogent,vt palàm ſit eos tibicinum gloria tumere.Polycratis gemma,quæ demonſtratur, illibata intactáque eſt.Iſmeniæ ætate multos poſt annos,apparet ſcalpi etiam ſmaragdos ſolitos. Confirmat hanc eandem opinionem edictum Alexandri Magni,quo vetuit in gēma ſe ab alio ſcalpi,quàm à Pyrgotele,nō dubiè clariſſimo artis eius.Poſt eum Apollonides & Cronius in gloria fuere,quíque Diui Augusti imaginem ſimilē expreſſit,qua posteà principes ſignabant, Dioſcorides. Sylla Dictator traditione Iugurthæ ſemper ſignauit. Eſt apud autores,& Intercatienſem illum,cuius patrem Scipio Aemilianus ex prouocatione interfecerat,pugnæ eius effigie ſignaſſe:vulgato Stilonis Præconini ſale,quidnā fuiſſe facturum eum,ſi Scipio à patre eius interemptus eſſet.Diuus Auguſtus inter initia ſphinge ſignauit.Duas in matris anulis iam indiſcretæ ſimilitudinis inuenerat.Altera per bella ciuilia,abſente eo,amici ſignauere epiſtolas & edicta,quæ ratio temporū nomine eius reddi poſtulabat,non infaceto lepore accipientium,ænigmata afferre eam ſphingem.Quinetiam Mecœnatis rana,per collationem pecuniarum in magno terrore erat. Auguſtus posteà ad euitanda conuicia ſphingis, Alexandri Magni imagine ſignauit.Gemmas plures,quod peregrino appellant nomine dactyliothecam,primus omnium habuit Romæ priuignus Syllæ Scaurus. Diúque nulla alia fuit,donec Pompeius Magnus eam quæ Mithridatis regis fuerat,inter dona in Capitolio dicaret,vt M.Varro aliíque eiuſdem ætatis autores confirmant,multum prælatam Scauri.Hoc exemplo Cæſar Dictator ſex dactyliothecas in æde Veneris Genitricis conſecrauit:Marcellus Octauia genitus in Palatina Apollinis æde vnam. Victoria tamen illa Pompeij primùm ad margaritas gemmáſque mores inclinauit:ſicut L.Scipionis & Cn.Manlij ad cælatum àrgentum, & veſtes Attalicas,& triclinia ærata:ſicut L.Mummij,ad Corinthia & tabulas pictas.

De gemmis tranſlatis in triumpho Pompeij,& natura cryſtalli,& medicinis, & luxuria circa ea,& quando primùm inuenta murrhina,& luxuria circa ea,& natura murrhinorum,& quæ mentiti ſunt autores de ſuccino. CAP. II.

ID vti planius noſcatur,verba ex ipſis Pompeij triumphorum actis ſubiiciam.Ergo tertio triumpho,quem de piratis Aſia,Ponto,gentibúſq; & regibus in ſeptimo operis huius volumine indicatis, M.Piſone,M.Meſſala conſulibus,pridie Calend.Octob.die natalis ſui egit, tranſtulit alueum cum teſſeris luſorium è gemmis duabus, latum pedes tres, longum pedes quatuor:& ne quis de ea re dubitet,nulla gemmarum magnitudine hodie propè ad hanc amplitudinem accedente,in eo fuit Luna aurea pondo x x x.lectos tricliniares tres:vaſa ex auro & gemmis abacorum nouem:ſigna aurea tria, Mineruæ,Martis, & Apollinis:coronas ex margaritis triginta tres: montem aureum quadratum cum ceruis & leonibus,& pomis omnis generis,circundata vite aurea.Muſeum ex margaritis, in cuius faſtigio horologium erat.Imago Cn.Pōpeij è margaritis, illa regio honore grata, illius probi oris venerādíque per cunctas gentes,illa inquam ex margaritis,ſeueritate victa,& veriore luxuriæ triumpho. Quàm profectò inter illos viros duraſſet cognomen Magni,ſi prima victoria ſic triumphaſſes?& margaritis,Magne,tam prodiga re, & fœminis reperta,quam gerere te fas nō ſit,hinc fieri tuos vultus?ſic te pretioſum videri? Nónne illa ſimilior tui eſt imago,quam Pyrenæi iugis impoſuiſti?Graue profectò fœdúmque probrum erat, ni verius iræ Deorum oſtentum credi oporteret:claréque intelligi poſſet, iam tum illud caput Orientis opibus ſine reliquo corpore oſtentatum. † Cætera triūphi eiuſdem quàm virilia!Reipublicæ datum mille talentûm,legatis & quæſtoribus,qui oras maris defendiſſent,HS.bina millia,commilitibus ſingulis quinquaginta. Tulerabiliorem

† De triūphi huius æſtimatione conſule Budæum de Aſſe.

† personas histrionum.

† ordi,

tamen fecit causam Caij principis, qui super omnia muliebria socculos induebat è margaritis: & Neronis principis, qui scepta, & † personas, & cubicula viatoria vnionibus cōstruebat. Quinimo etiam ius videmur perdidisse corripiendi gemmata potoria, & varia supellectilis genera, anulos transeuntes. Quæ enim non luxuria innocentior existimari possit? Eadem victoria primùm in vrbem murrhina induxit: primúsque Pompeius sex pocula ex eo triumpho Capitolino Ioui dicauit: quæ protinus ad hominum vsum transiere, abacis etiam escatiisque vasis inde expetitis. Excrescitq; indies eius rei luxus, murrhino octoginta sestertiis empto, capaci planè ad sextarios tres calice. Potauit ex eo ante hos annos Consularis, ob amorem obroso eius margine, vt tamen iniuria illa pretiū augeret: neq; est hodie murrhini alterius præstantior indicatura. Idē in reliquis generis eius quantum vorauerit, licet existimare ex multitudine, quæ tanta fuit, vt auferente liberis eius Nerone Domitio, theatrum peculiare trans Tiberim † hortis exposita occuparent: quod à populo impleri canente se, dum Pompeiano præludit, etiam Neroni satis erat: qui vidit tunc annumerari vnius scyphi fracta membra, quæ in dolorem credo seculi inuidiámque fortunæ, tanquam Alexandri Magni corpus in conditorio seruari, vt ostentarentur, placebat. T. Petronius Consularis moriturus, inuidia Neronis principis, vt mensam eius exhæredaret, trullam murrhinam trecentis sestertiis emptam fregit. Sed Nero, vt par erat principem, vicit omnes, trecentis sestertiis capidem vnam parando. Memoranda res, tanti Imperatorem patrémque patriæ bibisse. Oriens murrhina mittit. Inueniuntur enim ibi in pluribus locis, nec insignibus, maximè Parthici regni: præcipuè tamen in Carmania. Humorem putant sub terra calore densari. Amplitudine nusquam paruos excedunt abacos: crassitudine rarò, quanta dictum est vasi potorio. Splendor his sine viribus, nitórque veriùs, quàm splendor. Sed in pretio varietas colorum, subinde circumagentibus se maculis in purpuram candorémque, & tertium ex vtroque ignescentem, velut per transitum coloris purpura rubescente, aut lacte candescente. Sunt qui maximè in iis laudent extremitates, & quosdam colorum repercussus, quales in cœlesti arquu spectantur. His maculæ pingues placent: translucere quicquam aut pallere vitium est: Item sales verrucæque non eminentes, sed vt in corpore etiam plerunque sessiles. Aliqua & in odore commendatio est. Contraria huic causa crystallum facit, gelu vehementiore concreto. Non alibi certè reperitur, quàm vbi maximè hybernæ niues rigent: glaciémq; esse certum est: vnde & nomen Græci dedere. Oriens & hanc mittit, sed Indicæ nulla præfertur. Nascitur & in Asia, vilissima circa Alabāda & Orthosiam, finitimísque montibus, item in Cypro. Sed laudata in Europæ Alpium iugis. Iuba autor est, & in quadam insula Rubri maris ante Arabiam sita nasci, quæ Neron vocetur: & in ea, quæ iuxta gemmam topazion ferat, cubitalémq; effossam à Pythagora Ptolemæi regis præfecto. Cornelius Bocchus & in Lusitania nasci perquàm mirandi ponderis, immensis iugis depressis ad libramentum aquæ puteis. Mirum & quod Xenocrates tradit Ephesius, aratro in Asia & Cypro excitari. Non enim inueniri in terreno, nec nisi inter cautes creditum fuerat. Similius vero est, quod idem Xenocrates tradit, torrentibus sæpe deportari. Sudines verò negat nisi ad Meridiem spectantibus locis nasci: quod certum est: non enim reperitur in aquosis, quanquam in regione prægelida, vel si ad vada vsque clacientur amnes. Cælesti humore paruáq; niue id fieri necesse est: ideo caloris impatiens, nisi in frigido potu abdicatur. Quare sexangulis nascatur lateribus, non facilè ratio inueniri potest, eò magis quòd neque mucronibus eadem species est, & ita absolutus est laterum læuor, vt nulla id arte possit æquari. Magnitudo amplissima adhuc visa nobis erat, quam in Capitolio Liuia Augusta dicauerat, librarū circiter quinquaginta. Idem Xenocrates autor est, vas amphorale visum, & aliqui ex India crystallum sextariorum quatuor. Nos liquidò affirmare possumus, in cautibus Alpium nasci, atque adeò inuiis, vt plerunque fune pendentes eam extrahant. Peritis signa & indicia nota sunt. Infestantur plurimis vitiis, scabro, ferrugine, maculosa nube, occulta aliquando vomica, prædurо fragilique centro & sale appellato. Est & rufa aliquibus rubigo: aliis capillamentum rimæ simile.

Hoc

Hoc artifices cælatura occultant. Quæ verò sine vitio sunt, puras esse malunt, acentera appellantes, nec spumei coloris lympidæ aquæ. Postremò autoritas in pondere est. Inuenio Medicos, quæ sunt vrenda corporum, non aliter vtilius id fieri putare, quàm crystallina pila aduersis posita Solis radiis. Alius hic furor, H-S C L M. trullam vnam non ante multos annos mercatam à matrefamiliâs, nec diuite. Idem Nero amissarum rerum nuntio accepto, duos calices crystallinos in suprema ita fregit illisos. Hæc fuit ratio sæculum suũ punientis, ne quis alius ex his biberet. Fragmenta sarciri nullo modo queunt. Mirè ad similitudinem accessere vitrea, sed prodigij modo, vt suum pretium auxerint crystalli, non diminuerint. Proximum locum in deliciis fœminarum tamen adhuc tantùm, succina obtinent, eandémq; omnia hæc, quam gemmæ, autoritatem, sanè maiorem aliquibus de causis crystallina & murrhina, rigidi potus vtraque. In succinis causam ne deliciæ quidem adhuc excogitauerunt. Occasio est vanitas Græcorum diligẽtiæ. Legentes modò æquè perpetiantur me de ortu eorum, cùm hoc quoque intersit vitæ, scire posteros quicquid illi prodidere mirãdum. Phaethontis fulmine icti sorores fletu mutatas in arbores populos, lacrymis electrum omnibus annis fundere iuxta Eridanum amnem, quem Padum vocamus: & electrum appellatum, quoniam Sol vocitatus sit Elector, plurimi Poetæ dixere, primíque vt arbitror, Æschylus, Philoxenus, Nicander, Euripides, Satyrus. Quod esse falsum, Italiæ testimonio patet. Diligentiores eorum, Electridas insulas in mari Adriatico esse dixerunt, ad quas dilaberetur Padus. Qua appellatione nullas vnquam ibi fuisse, certum est: nec verò vllas ibi appositas esse, in quas quicquam cursu Padi deuehi possit. Nam quòd Æschylus in Iberia, hoc est in Hispania, Eridanum esse dixit, eundémque appellari Rhodanum, Euripides rursus & Apollonius in Adriatico litore confluere Rhodanum & Padum, faciliorem veniam facit ignorati succini in tanta orbis ignorantia. Modestiores sed æquè falsum prodidere, in extremis Adriatici sinus rupibus in viis arbores stare, quæ Canis ortu hoc effunderent gummi. Theophrastus in Liguria effodi dixit. Phaethontem in Æthiopia Hammonis obiisse: ob id delubrum ibi esse atque oraculum, electrúmque gigni. Philemon fossile esse, & in Scythia erui duobus locis: candidum atque cerei coloris quod vocaretur electrum: in alio loco fuluum, quod appellaretur sualreticum. Demostratus lyncurion id vocat, & fieri ex vrina lyncum bestiarum, è maribus fuluum & igneum, è fœminis languidius atque candidum. Alij dixere langurium, & esse in Italia bestias langurias. Zenothemis langas vocat easdem, & circa Padum iis vitam affirmat. Sudines arborem quæ gignat in Liguria. In eadem sententia & Metrodorus fuit. Sotacus credidit in Britannia arboribus effluere, quas electridas vocauit. Pytheas Guttonibus Germaniæ genti accoli æstuarium Oceani Mentonomon nomine, spatio stadiorum sex millium: ab hoc diei nauigatione insulam abesse Abalum: illò vere fluctibus aduehi, & esse concreti maris purgamentum: incolas pro ligno ad ignem vti eo, proximísque Teutonis vendere. Huic & Timæus credidit, sed † insulam Basiliam vocauit. Philemon negauit flammam ab electro reddi. Niceas Solis radiorum succum intelligi voluit. Hos circa occasum credit vehementiores in terram actos, pinguem sudorem in ea parte Oceani relinquere, deinde æstibus in Germanorum litora eiici. Et in Ægypto nasci simili modo, & vocari Sacal: item in India, gratiúsque thure esse Indis. In Syria quoque fœminas verticillos inde facere, & vocare harpaga, quia folia & paleas vestiúmque fimbrias rapiat. Theophrastus Oceano id exæstuante ad Pyrenæi promontorium eiici: quod & Xenocrates credidit, qui de iis nuperrimè scripsit. Viuit adhuc Asarubas, qui tradidit iuxta Atlanticum mare esse lacum Cephisida, quem Mauri vocant electrum. Hunc Sole excalfactum è limo dare electrum fluitans. Mnesias Africæ locum Sicyonem appellatum, & Crathin amnem in Oceanum effluentem è lacu, in quo aues, quas meleagridas & penelopas vocat, viuere. Ibi nasci ratione eadem, qua suprà dictum est de electride lacu. Theomenes dicit, iuxta Syrtim magnam hortum Hesperidum esse, ex quo in stagnum cadat, colligi verò à virginibus Hesperidum. Ctesias Indis flumen esse Hypobarum, quo vocabulo significetur omnia vasa ferre

† Insulam hanc suprà lib. 4. ca. 13. ex eiusdem Timæi sententia Baunomannam nominat. Quo fit, vt aut hic locus ex illo, aut ille ex hoc sit restituendus.

bona: fluere à Septentrione in exortiuum Oceanum iuxta montem syluestrem arboribus electrum ferentibus. Arbores eas aphytacoras vocari, qua appellatione significetur prædulcis suauitas. Mithridates in Germaniæ litoribus esse insulam, vocarique eam Osericttam, cedri genere syluosam: inde defluere in petras. Xenocrates non succinum tantùm in Italia, verumetiam thieum vocari, à Scythis verò sacrium, quoniam & ibi nascatur. Alios putare in Numidia gigni. Super omnes est Sophocles Tragicus Poeta, quod equidem miror tanta grauitate cothurni, & præterea vitæ fama, aliàs principe loco genitus Athenis, rebus gestis, exercitu ducto. Hic vltra Indiam fieri dixit è lacrymis meleagridum auium Meleagrum deflentium. Quod & credidisse eum, vel sperasse aliis persuaderi posse, quis nō miretur? quámve pueritiam tam imperitam posse reperiri, quæ auium ploratus annuos credat, lacrymásve tam grandes, auésque è Græcia, vbi Meleager periit, ploratum isse in Indos? Quid ergo? non multa æquè fabulosa produnt Poetæ? Sed hoc ea in re, quæ quotidie inuehatur atque abundet, & hoc mendacium coarguat, seriò quenquam dixisse, summa hominum contemptio est, & intoleranda mendaciorum impunitas.

De ortu & medicinis & generibus & luxuria succinorum, & lyncurio, & medicinæ. CAP. III.

CErtum est gigni in insulis Septentrionalis Oceani, & à Germanis appellari glessum: itaque & à nostris vnā insularum ob id Glessariam appellatam, Germanico Cæsare ibi classibus rem gerente, Austrauiam à barbaris dictam. Nascitur autem defluente medulla pinei generis arboribus, vt gummi in cerasis, resina pineis. Erumpit humoris abundantia: densatur rigore vel repore autumnali. Cùm intumescens æstus rapuit ex insulis, certè in litora expellitur, ita volubile, vt pendere videatur atque considere in vado: quod arboris succum esse prisci nostri credidere, ob id succinum appellantes. Pineæ autem arboris esse indicio est pineus in attritu odor, & quòd accensum tedæ modo ac nidore flagret. Affertur à Germanis in Pannoniam maximè prouinciam. Inde Veneti primùm, quos Græci Henetos vocant, rei famam fecere, proximi Pannoniæ, id accipientes circa mare Adriaticum. Pado verò annexa fabulæ videtur causa, hodiéque transpadanarum agrestibus fœminis, monilium vice succina gestantibus, maximè decoris gratia, sed & medicinæ: quando tonsillis creditur resistere, & faucium vitiis, vario genere aquarum iuxta illos infestante guttura ac vicinas carnes. DC ferè M. pas. à Carnunto Pannoniæ abest litus id Germaniæ, ex quo inuehitur, percognitum nuper. Vidit enim eques Romanus, missus ad id comparandum à Iuliano curante gladiatorium munus Neronis principis, qui hæc cōmercia & litora peragrauit, tanta copia inuecta, vt retia arcēdis feris podium protegentia succinis nodarētur, arma verò & libirina totúsque vnius diei apparatus esset è succino. Maximum pondus is glebæ attulit XIII librarum. Nasci & in India certū est. Archelaus, qui regnauit in Cappadocia, illinc cortice inhærēte tradit aduehi rude, polirique adipe suis lactentis incoctum. Liquidum primò destillare, argumēto sunt quædam intus translucentia, vt formicæ aut culices, lacertæque, quas adhæsisse musteo non est dubium, & inclusas indurescenti. Genera eius plura. Candida odoris præstātissimi. Sed nec his, nec cereis pretium. Fuluis maior autoritas. Ex iis etiamnum amplior translucentibus, præterquàm si nimio ardore flagrent: imaginémque igneam inesse, non ignem, placet. Summa laus Falernis à vini colore dictis, molli fulgore perspicuis. Sunt & in quibus decocti mellis lenitas placeat. Verum hoc quoq; notum fieri oportet, quocunque libeat, tingi, hœdorum seuo & anchusæ radice: quippe etiam conchylio inficiuntur. Cæterùm attritu digitorū accepta caloris anima trahunt in se paleas ac folia arida, ac philyras, vt magnes lapis ferrum. Ramenta quoq; eius in oleo addita flagrant dilucidius diutiúsque, quàm lini medulla. Taxatio in deliciis tanta, vt hominis quamuis parua effigies, viuorum hominum vigentiúmque pretia superet, prorsus vt castigatio vna non sit satis. In Corinthiis æs placet auro argentóque misto, in cælatis ars & ingenia. Murrhinorum & crystallinorum diximus gratiam: vniones, quòd capite circumferuntur, gemmæ digitis:

in omnibus

in omnibus denique aliis vitiis ostentatio aut vsus placeat: in succinis deliciarum tantùm conscientia. Domitius Nero in cæteris vitæ suæ portentis, capillos quoque coniugis suæ Popeæ in hoc nomen adoptauerat, quodam etiam carmine succina appellando. Et quoniam nullis vitiis desunt pretiosa nomina, ex eo tertius quidam hic color cœpit expeti à matronis. Vsus tamen succinorum inuenitur aliquis in medicina: sed non ob hoc fœminis placent. Infantibus adalligari amuleti ratione prodest. Callistratus & cuicunque ætati contra lymphationes prodesse tradit: & vrinæ difficultatibus potum, adalligatúmque. Hic & differentiam nouam attulit appellando chryselectrum, quasi coloris aurei, & matutino gratissimo aspectu, rapacissimum ignium, & si iuxtà fuerint, celerrimè ardescens. Hoc collo adalligatum, mederi febribus & morbis: tritum cum melle ac rosaceo aurium vitiis: & si cum melle Attico cõteratur, oculorum quoque obscuritatibus. Stomachi etiã vitiis vel per se farina eius sumpta, vel cum mastiche ex aqua pota. Succina etiam gemmis, quæ sunt translucidæ, adulterãdis magnum habent locum, maximè amethystis, cum omni, vt diximus, colore tingantur. De lyncurio proximè dici cogit autorum pertinacia. Quippe etiamsi non electrum id esset, lyncurium tamen gemmam esse contendunt. Fieri autem ex vrina quidem lyncis, sed egestã terra protinus bestia operiente eam, quoniam inuideat hominum vsui. Esse autem, qualem in igneis succinis, colorem, scalpique. Nec folia tantùm aut stramenta ad se rapere, sed æris etiam ac ferri laminas, quod Diocles quidem & Theophrastus credidit. Ego falsum id totum arbitror, nec visam in æuo nostro gemmam vllam ea appellatione, & quod de medicina simul proditur, calculos vesicæ eo poto elidi, & morbo regio occurri, si ex vino bibatur, aut si portetur etiã. Nũc gemmarum cõfessa genera dicemus, à laudatissimis orsi. Nec verò id solum agemus, sed ad maiorem vtilitatem vitæ obiter coarguetur Magorum infanda vanitas, quando illi vel plurima prodidere de gemmis, medicinæ ex his species blando prodigio transgressi.

De adamantis generibus & medicinis, & margaritis. CAP. IIII.

MAximum in rebus humanis, non solùm inter gemmas, pretium habet adamas, diu non nisi regibus & iis admodum paucis cognitus, vnus modò in metallis repertus, perquàm rarò comes auri, nec nisi in auro nasci videbatur. Veteres eum in Æthiopum tantùm metallis inueniri existimauere, inter delubrum Mercurij atque insulã Meroen, dixerúntque non ampliorem cucumis semine, aut colore dissimilem inueniri. Nũc genera eius sex noscuntur: Indici, non in auro nascentis, sed quadã crystalli cognatione. Siquidem & colore translucido non differt, & laterum sexangulo læuore turbinatus in mucronem, aut duabus contrariis partibus, quò magis miremur, vt si duo turbines latissimis suis partibus iungantur: magnitudine verò etiam auellanæ nuclei. Similis est huic quidem Arabicus, minor tantùm, similiter & nascens: cæteris pallor genus, & in auro nõ nisi excellentissimo natalis. Incudibus hi deprehenduntur, ita respuentes ictum, vt ferrum vtrinque dissulter incudésque etiam ipsæ dissiliãt. Quippe duritia inenarrabilis est, simúlque ignium victrix natura, & nunquam incalescens. Vnde & nomen indomita vis Græca interpretatione accepit. Vnum ex iis vocãt cenchron, quod est milij magnitudine. Alterum Macedonicum in Philippico auro repertum: & hic est cucumis semini par. Post hos Cyprius vocatur in Cypro repertus, vergens in æreum colorem, sed in medicina, vt dicemus, efficacissimus. Post hunc est siderites ferrei splendoris, pondere ante cæteros, sed natura dissimilis. Nã & ictibus frangitur, & alio adamante perforari potest: quod & Cyprio euenit: breuitérque, vt degeneres, nominis tantùm autoritatem habent. Idque, quod totis voluminibus his docere & mandare conati sumus, de discordia rerum concordiáque, quam antipathiam ac sympathiam appellauere Græci, non aliter clariùs intelligi potest. Siquidem illa inuicta vis duarum violentissimæ naturæ rerum ferri ignísq; contemptrix, hircino rumpitur sanguine, nec aliter quàm recenti calidóque macerata, & sic quoque multis ictibus, tunc etiam, præterquàm eximias, incudes, malleósque ferreos frangens. Cuius hoc ingenio inuentum? quóve casu repertum? aut quæ fuit coniectura experiendi rem immensi secreti, & in fœdissimo animalium? Numinum profectò

muneris talis inuentio omnis est. Nec quærenda in vlla parte naturæ ratio, sed voluntas. Et cùm feliciter rumpere contingit, in tam paruas frangitur crustas, vt cerni vix possint. Expetuntur à scalptoribus, ferróque includuntur, nullam non duritiam ex facili cauantes. Adamas dissidet cum magnete lapide in tantum, vt iuxtà positus ferrum non patiatur abstrahi: aut si admotus magnes apprehenderit, rapiat, atque auferat. Adamas & venena irrita facit, & lymphationes abigit, metúsque vanos expellit à mẽte: & ob id quidam eum anachiten vocauere. Metrodorus Scepsius, in eadem Germania & Baltia insula nasci, in qua & succinum, quod equidem legerim, solus dicit: & præfert Arabicis: quod falsum esse quis dubitet? Proximum apud nos Indicis Arabicísque margaritis pretium est, de quibus in nono diximus volumine inter res marinas.

De smaragdi generibus, & gemmis viridibus & translucidis. CAP. V.

Tertia autoritas smaragdis perhibetur pluribus de causis. Nullius coloris aspectus iucundior est. Nã herbas quoque virentes frondésque auidè spectamus. Smaragdos verò tantò libentius, quoniã nihil omnino viridius comparatum illis viret. Præterea soli gemmarum cõtuitu oculos implent nec satiant. Quin & ab intentione alia obscurata, aspectu smaragdi recreatur acies. Scalpentibúsque gemmas non alia gratior oculorum refectio est: ita viridi lenitate lassitudinem mulcent. Præterea longinquo amplificantur visu, inficientes circa se repercussum aera, non Sole mutati, nõ vmbra, non lucernis, sempérque sensim radiantes, & visum admittentes, ad crassitudinem sui facilitate translucida: quod etiam in aquis non fit. Iidem plerunque & cõcaui, vt visum colligant. Quapropter decreto hominum iis parcitur scalpi vetitis. Quanquam Scythicorum Ægyptiorúmque duritia tanta est, vt nequeant vulnerari. Quorum verò corpus extensum est, eâdem, qua specula, ratione supini imagines rerum reddunt. Nero princeps gladiatorum pugnas spectabat smaragdo. Genera eorum duodecim: Nobilissimi Scythici, ab ea gente in qua reperiuntur appellati. Nullius maior austeritas, nec minus vitij. Et quantum smaragdi à gemmis distant, tantum Scythici à cæteris smaragdis. Proximã laudem habent, sicut & sedem, Bactriani, quos in commissuris saxorum colligere dicuntur Etesiis flantibus. Tunc enim tellure internitent, quia iis ventis maximè harenæ mouẽtur. Sed hos minores multò Scythicis esse tradunt. Tertium locum Ægyptij habent, qui eruuntur circa Copton oppidum Thebaidis in collibus & cautibus. Reliqua genera in metallis ærariis inueniuntur. Quapropter principatum ex iis Cyprij obtinent: dósque eorum est nec in colore liquido nec diluto, verùm ex humido pingui, quáque perspiciatur, imitãte translucidum mare: paritérque translucet & nitet, hoc est, colorem expellit, & aciem recipit. Ferunt in ea insula tumulo reguli Hermiæ iuxta cetarias marmoreo leoni fuisse inditos oculos ex smaragdis, ita radiantibus etiam in gurgitem, vt territi instrumenta refugerẽt thynni, diu mirantibus nouitatem piscatoribus, donec mutauere oculis gemmas. Sed & vitia demonstrari oportet in tam procliui erratu. Sunt quidem omnium eadem. Quædam tamen nationum peculiaria, sicut in homine. Ergo Cyprij variè glauci, magísque ac minus in eodem smaragdo aliis partibus tenorẽ illum Scythicæ autoritatis non semper custodiunt. Ad hoc quibusdam intercurrit vmbra, surdúsque fit color: qui improbatur etiam dilutior. Hinc genera distinguuntur. Sunt aliqui obscuri, quos vocant cæcos: alij densi, nec è liquido translucidi; quidam varia nubecula improbati. Aliud est hoc, quàm vmbra, de qua diximus. Nubecula enim albicantis est vitium, cùm viridis non pertransit aspectus, sed aut intus occurrit, aut excipit in fine visum candor. Hæc coloris vitia: illa corporis, capillamentum, sal, plumbago. Ab iis Æthiopici laudantur à Copto dierum trium itinere, vt autor est Iuba, acriter virides, sed non facilè puri aut concolores. Democritus in hoc genere ponit Hermineos & Persicos. Illos extumescentes pinguiter: Persicos verò non translucidos, sed iucundi tenoris, visum implere, quem non admittant, felium pantherarúmque oculis similes. Nanque & illos radiare nec perspici. Eosdem in Sole hebetari, vmbris refulgere, & longiùs, quàm cæteros, nitere. Omnium horum etiamnum vitium, quòd fellis colorem aut aeris habet. In Sole dilucidi quidem

dem ac liquidi,ſed non virides. Hæc vitia & Atticis maximè ſentiuntur in argentariis metallis repertis in loco qui Thoricos vocatur, ſemper minus pingues, & è longinquo ſpecioſiores. Frequens & iis plumbago,hoc eſt,vt in Sole plumbei videantur. Illud peculiare,quòd quidam ex iis ſeneſcunt,paulatim viriditate euanida, & Sole læduntur. Poſt hos Medici plurimum viriditatis habent,interdum & è ſapphiro. Ii ſunt fluctuoſi,ac rerum imagines complexi,vt verbi gratia papauerum aut auium,pinnarúmque vel catulorum aut ſimilium. Qui non omnino virides naſcuntur,vino & oleo meliores fiunt:neque eſt aliorum magnitudo amplior. Carchedonij neſcio an in totũ exoleuerint, poſtquàm metalla æris ibi defecerunt: & ſemper tamen viliſſimi fuere minimíque. Iidem fragiles, ſed colore incerti, & virentium in caudis pauonum columbarúmque collo plumis ſimiles,ad inclinationem magis aut minus lucidi,venoſi quidem ſquamoſíque. Peculiare erat in his vitium ſarcion appellatum: hoc eſt quædam gemmæ caro. Mons iuxta Carchedonem,in quo legebantur,ſmaragdites vocatus eſt. Iuba eſt autor, ſmaragdum quem cholon vocant,in Arabia ædificiorum ornamentis includi,& lapidem, quem alabaſtriten Ægyptij vocant. Complures verò è proximis Laconicos in Taygeto monte erui Medicis ſimiles,& alios in Sicilia. Inſeritur ſmaragdis & quæ vocatur tanos,è Perſis veniens gemma,ingratè viridis,atque intus ſordida. Item chalcoſmaragdos è Cypro,turbida æreis venis. Theophraſtus tradit in Ægyptiorum commentariis reperiri, regi eorum à rege Babylonio miſſum ſmaragdũ munere i i i i.cubitorum longitudine, & trium latitudine. Et fuiſſe apud eos in Iouis delubro obeliſcum è i i i i.ſmaragdis x l.cubitorum longitudine,latitudine verò in parte quatuor, in parte duorum. Se autem ſcribente,eſſe in Tyro Herculis templo ſtantem pilam è ſmaragdo, niſi potiùs pſeudoſmaragdus ſit. Nam & hoc genus reperiri, & in Cypro inuentum ex dimidia parte ſmaragdum,ex dimidia iaſpidem,nondum humore in totum transfigurato. Apion cognominatus Pliſtonices,paulò antè ſcriptum reliquit,eſſe etiam nunc in labyrintho Ægypti coloſſeum Serapin è ſmaragdo nouem cubitorum. Eandem multis naturam aut certè ſimilem habere berylli videntur,in India originem habentes,raró alibi reperri. Poliuntur omnes ſexangula figura artificum ingeniis,quoniam hebeſcunt,ni color ſurdus repercuſſu angulorum excitetur. Aliter enim politi non habent fulgorem eundem. Probatiſſimi ſunt ex iis,qui viriditatem puri maris imitantur. Proximi, qui vocantur chryſoberylli, & ſunt paulo pallidiores,ſed in aureum colorem exeunte fulgore. Vicinum genus huic eſt pallidius,& à quibuſdam proprij generis exiſtimatur,vocatúrque chryſopraſus. Quarto loco numerantur hyacinthizontes. Quinto quos aeroides vocant. Poſt eos autem cerini: ac deinde oleagini,hoc eſt,colore olei. Poſtremi cryſtallis ferè ſimiles. Hi capillamenta habent,ſordéſque,alioquin euanidi,quæ ſunt omnium vitia. Indi mirè gaudent longitudine eorum,ſolóſque gemmarum eſſe prædicant,qui carere auro malint: ob id perforatos elephantorum ſetis religant. Et alios conuenit non oportere perforari, quorum ſit abſoluta bonitas,vmbilicis ſtatim ex auro capita comprehendentibus. Ideo cylindros ex iis facere malunt,quàm gemmas,quoniam eſt ſumma commendatio in longitudine. Quidam & anguloſos putant ſtatim naſci, & perforatos gratiores fieri medulla candoris exempta, additóque auro repercuſſa aut omnino caſtigata cauſa perſpicuitatis ad craſſitudinem. Vitia præter iam dicta eadem ferè,quæ in ſmaragdis,& pterygia. In noſtro orbe aliquando circa Pontum inueniri putantur. Indi & alias quidem gemmas cryſtallo inuento adulterare repererunt,ſed præcipuè beryllos.

De opali generibus,& vitiis,& experimentis,& variis gemmis. CAP. VI.

Minimum,iidémque plurimum ab iis differunt opali, ſmaragdis tantum cedentes. India ſola & horum eſt mater. Atque ideo eis pretioſiſſimam gloriam compoſitores gemmarum & maximè inenarrabilem difficultatẽ dederunt. Eſt enim in iis carbunculi tenuior ignis,eſt amethyſti fulgens purpura,eſt ſmaragdi virens mare,& cuncta pariter incredibili miſtura lucentia. Alij ſummo fulgoris argumẽto colores pigmentorum æquauere:alij ſulphuris ardentem flammam, aut etiam ignis oleo accenſi. Magnitudo

nucem auellanam æquat,insigni apud nos historia. Siquidem extat hodiéque huius generis gemma,propter quam ab Antonio proscriptus Nonius Senator est,filius Strumæ Nonij eius,quem Catullus poeta in sella curuli visum indignè tulit,auúsque Seruilij Noniani,quem Consulem vidimus : illéque proscriptus fugiens,hunc è fortunis suis omnibus anulum abstulit secum,quem certú est sestertiis viginti millibus æstimatum.Sed mira Antonij feritas atque luxuria,propter gemmam proscribentis:nec minor Nonij contumacia , proscriptionem suam amantis,cùm etiam feræ abrosas partes corporis relinquant,propter quas se periclitari sciant. Vitia opali,si color in florem herbæ,quæ vocatur heliotropium,exeat,aut crystallum,aut grãdinem:si sal interueniat aut scabritia,aut puncta oculis occursantia:nullósque magis India similitudine indiscreta vitro adulterat. Experimentum in Sole tantum.Falsis enim contra radios libratis digito ac pollice,vnus atque idem translucet colos in se consumptus.Veri fulgor subinde variat , & plus huc illúcque spargit,& fulgor lucis in digitos funditur.Hanc gemmam propter eximiam gratiam pleriq; appellauere pæderota.Sunt & qui priuatum genus eius faciunt,sangenónq; ab Indis vocari dicunt. Traduntur nasci & in Aegypto,& in Arabia,& vilissimi in Ponto.Item in Galatia ac Thaso & Cypro.Quippe opali gratiam habet:sed mollius nitet,rarò non scaber.Summa coloris ex ære & purpura constat:viriditas smaragdi deest. Constátque melior ille color,cuius fulgor vini colore fuscatur,quàm qui diluitur aqua. Hactenus de principatu conuenit,mulierum maximè senatusconsulto.Minus certa sunt,de quibus & viri iudicant.Singulorum enim libido singulis pretia facit,& præcipuè regum. Claudius Cæsar smaragdos inducbat & sardonychas. Primus autem Romanorum sardonyche vsus est prior Africanus,vt tradit Demostratus,& inde Romanis hanç gemmã fuisse celeberrimam.Quamobrem proximum ei dabimus locum.Sardonyches olim ,vt ex nomine ipso apparet,intelligebantur candore in Sarda,hoc est,velut carnibus vngue hominis imposito , & vtroque translucido. Talésque esse Indicas tradunt,Ismenias, Demostratus,Zenothemis,Sotacus:hi quidem duo reliquas omnes,quæ non traluceãt , cæcas appellantes,quæ nunc nomen abstulere.Nullo sardarum vestigio Arabicæ sunt,cœperúntque pluribus hæ gemmæ coloribus intelligi,radice nigra,aut cæruleum imitante, & vnguem:creditum enim candido pingi,nec sine quadam spe purpuræ candore in minium transeunte.Has Indis nõ habitas in honore Zenothemis scribit:tantæ aliâs magnitudinis,vt inde capulos factitarent. Etenim constat ibi torrentibus detegi.Et placuisse in nostro orbe initio , quoniam solæ propè gemmarum scalptæ,ceram non auferrent.Persuasimus deinde & Indis , vt ipsi quoque iis gauderent. Vtitúrque perforatis vtique vulgus tantum in collo.Et hoc est nunc Indicarum argumentum.Arabicæ excellunt candore circuli prælucido atque non gracili , neque in recessu gemmæ aut in deiectu renitente,sed in ipsis vmbonibus nitente,prætereà substrato nigerrimi coloris.Et hoc in Indicis cereum aut corneum inuenitur,etiam circuli albi:quædam in iis cælestis arquus anhelatio est. Superficies verò locustarum maris crustis rubentior, Iam melleæ aut fæculentæ (hoc enim nomen est vitio)improbantur,& si zona alba fundat se, non colligat. Simili modo,si ex alio colore in se admittat aliquid enormiter. Nihil enim in sua sede alieno interpellari placet.Sunt & Armeniacæ,cætera probandæ,sed pallida zona.Exponẽda est & onychis ipsius natura,propter nominis societatem:hoc in gemmam trãsilit ex lapide Carmaniæ.Sudines dicit in gemma esse candorẽ vnguis humani similitudine : itẽ chrysolithi colorem & sardæ & iaspidis.Zenothemis Indicam onychem plures habere varietates,igneam,nigram,corneam,cingentibus candidis venis oculi modo,interueniẽtibus quarundam oculis obliquis venis,Sotacus & Arabicam onychem tradit:sed eam à cæteris distare,quòd Indica igniculos habeat,albis cingentibus zonis singulis pluribúsve,aliter quàm in sardonyche Indica. Illic enim momentum esse,hîc circulum.Arabicas onychas nigras inueniri candidis zonis. Satyrus carnosas esse Indicas,parte carbunculi,parte chrysolithi & amethysti , totúmque id genus abdicat. Veram autem onychem plurimas variásque cum lacteis zonis habere venas,omnium in trãsitu colore inenarrabili,&

in vnum

in vnum redeunte concentum ſuauitate grata. Nec ſardæ natura differenda eſt, diuiduæ ex eodem nomine: obitérque ardentium gemmarum indicanda.

De generibus carbunculorum, & vitiis, & experimentis, & gemmis ardentibus. CAP. VII.

PRincipatum habent carbunculi, à ſimilitudine ignium appellati, cùm ipſi non ſentiant ignes, ob id à quibuſdam apyroti vocati. Horum genera, Indici & Gatamãtici, quos & Carchedonios vocauere, propter opulentiam Carthaginis magnæ. Adiiciunt Æthiopicos & Alabandicos, in Orthoſia caute naſcentes, ſed qui perficiantur Alabãdis. Præterea in omni genere maſculi appellantur acriores, at fœminæ languidiùs refulgentes. In maſculis quoque obſeruant liquidioris alios flammæ, nigrioris alios, & quoſdam lucidiùs, ac magis cæteris in Sole flagrantes. Optimos verò amethyſtizontas, hoc eſt, quorum extremus igniculus in amethyſti violam exeat: proximos illis, quos vocant ſyrtitas, pinnato fulgore radiantes. Inueniri autem vbicunque maximè Solis repercuſſu. Satyrus Indicos non eſſe claros dicit, ac plerunque ſordidos, ac ſemper fulgoris retorridi: Æthiopicos pingues, lucémque non emittentes, ſed cõuoluto igne flagrare. Calliſtratus fulgorem carbunculi debere candidum eſſe † poſiti, extremo viſu nubilantẽ: ſi attollatur, exardeſcentem: ob id à pleriſque hunc carbunculum candidum vocari. Qui languidiùs ac liuidiùs ex Indicis lucent, lithizòntas appellari. Carchedonios multo minores eſſe: Indicos etiã in ſextarij vnius menſuram cauari. Archelaus Carchedonios nigrioris aſpectus eſſe, ſed igne, vel Sole, & inclinatione acrius, quàm cæteros, excitari. Eoſdẽ vmbrante tecto purpureos videri, ſub cælo flammeos, contra radios Solis & ſcintillare, ceras ſignantibus his liqueſcere, quãuis in opaco. Multi Indicos Carchedoniis candidiores eſſe, & è diuerſo inclinatione hebetari ſcripſere: etiamnum in Carchedoniis maribus ſtellas intus ardere, fœminas fulgorem vniuerſum fundere extra ſe. Alabãdicos cæteris nigriores eſſe ſcabróſque. Naſcuntur & in Thracia coloris eiuſdem, ignem minimè ſentientes. Theophraſtus autor eſt, & in Orchomeno Arcadiæ inueniri, & in Chio: Illos nigriores, è quibus & ſpecula fieri. Eſſe & Trœzenios varios interuenientibus maculis albis: Itẽ Corinthios ex pallidiore candidos. Maſſilia quoque importari Bocchus & Olyſſipone ſcripſit magno labore ob argillã Sole aduſtis ſaltibus. Nec eſt aliud difficilius, quàm diſcernere hæc genera: tanta eſt in eis occaſio artis, ſubditis per quæ tranſlucere cogantur. Aiunt ab Æthiopibus hebetiores in aceto maceratos quatuordecim diebus niteſcere, totidem menſibus durante fulgore. Adulterantur vitro ſimillimè, ſed cote deprehenduntur, ſicut aliæ gemmæ factitiæ: mollior enim materia & fragilis: & centroſa ſcobe deprehenduntur & pondere, quod minus eſt vitreis: aliquando & puſtulis argenti modo relucentibus. Eſt & anthracitis appellata, in Theſprotia foſſilis, carbonibus ſimilis. Falſum arbitror, quod & in Liguria naſci tradiderunt, niſi fortè tunc naſcebantur. Eſſe in iis & præcinctæ candida vena traduntur: harum igneus color, vt ſuperiorum eſt: peculiare quidem, quòd iactatæ in ignem velut intermortuæ extinguuntur: contrà aquis perfuſæ exardeſcunt. Cognata eſt huïc ſandaſtros, quam aliqui Garamantiten vocãt: naſcitur in India loco eiuſdem nominis. Gignitur & in Arabia ad meridiem verſa. Commẽdatio ſumma, quòd velut in tranſlucido ſtellantes, intus fulgent aureæ guttæ, ſemper in corpore, nunquam in cute. Accedit religio narrata à ſiderum cognatione ab inſpectoribus, quoniam ferè ſtellarum Hyadum & numero & diſpoſitione ſtellantur, ob id Chaldæis in ceremoniis habitæ. Et hic mares auſteritas diſtinguit, quodam vigore appoſita tingẽs. Indicæ quidem etiam hebetare viſus dicuntur. Blandior fœminis flamma, alliciens magis, quàm accendens. Sunt qui præferãt Arabicas Indicis, fumidæque chryſolitho illas ſimiles dicunt. Iſmenias verò negat poliri ſandaſtros propter teneritatem, & ob id in magno errore ſunt, qui ſandareſon vocant. Inter omnes conſtar, quantum numero ſtellarum accedat, tantum & pretio accedere. Affert errorem aliquãdo ſimilitudo nominis, ſandaſer, quod Nicanor ſandaſerion vocauit, alij ſandaſeron. Quidam verò hãc ſandaſtron, illam ſandareſon, in India naſcentem illam quoque, & loci nomen cuſtodientem: mali colore,

† vide an rectius, poſuit.

aut olei viridis,omnibus improbatam. Ex eodem genere ardentium lychnites appellata à lucernarum accensarum præcipua gratia. Nascitur circa Orthosiam,totáque Caria ac vicinis locis,sed probatissima in Indis, quam quidam remissiorem carbunculum esse dixerunt.Secunda bonitate similis est Ionis appellata à prælatis floribus. Et alias inuenio differentias:vnam quæ purpura radiet,alteram quæ cocco,à Sole excalfactas,aut digitorum attritu, paleas & chartarum fila ad se rapere. Hoc idem & Carchedonius facere dicitur,quanquàm multo vilior prædictis.Nascitur apud Nasamonas in montibus, vt incolæ putant,imbre diuino. Inuenitur ad repercussum Lunæ,maximè plenæ.Carthaginem quondam deportabatur. Archelaus & in Ægypto circa Thebas nasci tradidit, fragiles,venosas, morienti carboni similes. Potoria vasa & ex hoc lapide & ex lychnite factitata inuenlo.Omnia autem hæc genera scalpturæ contumaciter resistunt,partémq; ceræ in signo tenent.E diuerso ad hæc sarda vtilissima,quæ nomen cũ sardonyche communicauit.Ipsa gemma vulgaris,& primùm Sardibus reperta,sed laudatissima circa Babyloniam,cùm lapidicinæ quædam aperirentur, hærens in saxi corde. Hócque modo metallum apud Persas defecisse traditur. Sed inueniuntur compluribus aliis locis, sicut in Paro & Asso. In India trium generum: rubrum,& quod demium vocant à pinguedine,tertium quod argenteis bracteis sublinitur. Indicæ perlucẽt:crassiores sunt Arabicæ. Inueniuntur & circa Leucada Epiri,& circa Ægyptum, quæ bractea aurea sublinuntur. Et in his autem mares excitatius fulgent:fœminæ pinguiores sunt,& crassius nitent.Nec fuit alia gemma apud antiquos vsu frequentior. Hac certè apud Menandrum & Philemonem fabulæ superbiunt. Nec vllæ translucentium tardius suffuso humore hebetantur,oleóque magis,quàm alio liquore. Damnantur ex iis melleæ,& validius testaceæ.

De generibus topazij, & callaide, & de gemmis viridibus non transluceptibus.

CAP. VIII.

EGregia etiamnum topazio gloria est, suo virenti genere,& cùm reperta est,prælatæ omnibus.Id accidit in Arabiæ insula,quæ Chitis vocatur:in qua Troglodytæ prædones,cùm diutius fame & tempestate pressi, herbas radicésque effoderent,eruerunt topazion.Hæc Archelai sententia est. Iuba topazon insulam in Rubro mari à cõtinente stadiis ccc. abesse tradit,nebulosam & ideo quæsitam sæpe nauigantibus, ex ea causa nomen accepisse. Topazin enim Troglodytarum lingua significationem habere quærẽdi. Ex hac primùm importatam Berenicæ reginæ,quæ fuit mater sequẽtis Ptolemæi,à Philemone præfecto regis,ac mirè placuisse,& inde factam statuam Arsinoæ Ptolemæi Philadelphi vxori quatuor cubitorum,sacratã in delubro, quod aureum cognominabatur. Recentissimi autores & circa Thebaidis Alabastrum oppidum nasci dicunt: & duo eius genera faciunt,prasoidem atque chrysopteron similẽ chrysoprasio.Eius enim tota similitudo ad porri succum dirigitur.Est autẽ amplissima gemmarum.Eadem sola nobilium limam sentit:cæteræ Naxiis cotibus poliuntur. Hæc & vsu atteritur. Comitatur eam similitudine propior,quàm autoritate,callais,è viridi pallens. Nascitur post auersa Indiæ apud incolas Caucasi montis Phicaros ac Asdatas amplitudine cõspicua,sed fistulosa ac sordium plena.Syncerior multo præstãtiórque in Carmania. Vtrobique autem in rupibus inuiis & gelidis,oculi figura extuberans,leuitérque adhærens, nec vt agnata petris, sed vt apposita. Quapropter scandere ad eam pigritia pedum equestres populos tædet, simul & periculum terret. Ergo fundis è longinquo incessunt,& cum toto musco excutiunt.Hoc vectigal,hócque gestamen diuites in ceruice gratissimum norunt.Hic census, hæc gloria à pueritia deiectorum numerum prædicantium,in quo varia fortuna, Quidam ictu primo cœpere præclaras,multi insectando nullas. Et venatus quidem callaidis talis: sectura formantur, aliàs fragiles. Optimus color smaragdi:vt tamen apparet, ex alieno est quòd placeant.Inclusæ decorantur auro,aurúmque nullæ magis decent: Quæ sunt earum pulchriores,oleo,vnguento,& mero colorem deperdunt. Viliores constantius repræsentant:neque est imitabilior alia mendacio vitri. Sunt qui in Arabia inueniri

eas dicant in nidis auium, quas melancoryphos vocant. Viridantium & alia plura ſunt genera. Vilioris eſt turbæ praſius: cuius alterum genus ſanguineis punctis obhorret: tertium virgulis tribus diſtinctum eſt candidum. Præfertur his chryſopraſius, porri ſuccum & ipſa referens, ſed hæc paulum declinans à topazio in aurum. Huic & amplitudo ea eſt, vt cymbia etiam ex ea fiant: cylindri quidem celerrimè. India & has generat, & nilion, fulgore hebeti ac breui, & cùm intueare, fallaci. Sudines dicit & in Syuero Atticę flumine naſci. Eſt autem color fumidæ topazij, aut aliquando melleæ. Iuba in Æthiopia gigni tradit, in litoribus amnis, quem Nilum vocamus, & inde nomen trahere. Non tranſlucet molochites ſpiſſius virens, à colore maluæ nomine accepto, reddendis laudata ſignis, & infantium cuſtodia quadam innato contra pericula ipſorum medicamine. Viret, & ſæpe tranſlucet iaſpis, etiamſi victa à multis, antiquitatis tamen gloriam retinens. Plurimæ ferunt eam gentes, ſmaragdo ſimilem Indi: Cypros duram glaucóque pingui: Perſæ aeri ſimilem: ob id vocatur aerizuſa. Talis & Caſpia eſt: cærulea circa Thermodoontem amnem: in Phrygia purpurea: in Cappadocia ex purpura cærulea, atque non refulgens. Amiſos Indicæ ſimilem mittit, Chalcedon turbidam. Sed minus refert nationes, quàm bonitates, diſtinguere. Optima ergo, quæ purpuræ quicquam habet: ſecunda, quæ roſæ: tertia, quæ ſmaragdi. Singulis autem Græci nomina ex argumento dedere. Quarta apud eos vocatur Botea, cælo autumnali matutino ſimilis: & hæc erit illa, quæ vocatur aerizuſa. Similis eſt & Sardæ, imitata & violas. Non minus multæ ſpecies reliquæ, ſed omnes in vitio cæruleæ aut cryſtallo ſimiles, aut myxis. Item terebinthizuſa, improprio (vt arbitror) cognomine, velut è multis eiuſdem generis compoſita gemmis. Quamobrem præſtantiores funda clauduntur, id eſt patentes, nec præterquàm margines auro amplectente. Vitium eſt & breuis in iis nitor, & longè ſplendens, & ſal, & omnia, quæ in cæteris. Et vitro adulterantur, quod manifeſtum fit, cùm extrà fulgorem ſpargunt, atque non in ſe continent: nec diuerſæ, quas ſphragidas vocãt, publico gemmarum dominio iis tantùm dato, quoniam optimè ſignent.

De iaſpidum generibus. CAP. IX.

TOtus verò Oriens pro amuletis traditur geſtare eam, quæ ex iis ſmaragdo ſimilis eſt: & tranſuerſa linea alba media præcingitur, & grammatias vocatur: quæ pluribus, polygrammos. Libet obiter vanitatem Magicam hîc quoque coarguere, quoniam hanc concionantibus vtilem eſſe prodiderunt. Eſt & onychipuncta, quæ iaſponyx vocatur, & nubem complexa, & niues imitata. Hæc ſtellata rutilis punctis eſt, & ſali Megarico ſimilis: & veluti fumo infecta, quæ capnias vocatur. Magnitudinem iaſpidis vndecim vnciarum vidimus, formatámque inde effigiem Neronis thoracatam. Reddetur & per ſe cyanos, accommodato paulò antè iaſpidis nomine, colore cæruleo. Optima Scythica, dein Cypria, poſtremò Ægyptia. Adulteratur maximè tinctura, ídque in gloria regis Ægyptij aſcribitur, qui primus eam tinxit. Diuiditur autem & hæc in mares fœmináſque. Ineſt ei aliquando & aureus puluis, non qualis in ſapphirinis. Sapphirus enim & aureis punctis collucet. Cæruleæ & ſapphiri, raróque cum purpura. Optimæ apud Medos, nuſquam tamen perlucidæ. Prætereà inutiles ſcalpturæ interuenientibus cryſtallinis centris. Quæ ſunt ex iis cyanei coloris, mares exiſtimantur. Alius ex hoc ordo purpureis dabitur, & ab illis deſcendentibus. Principatum amethyſti Indicæ tenent. Sed in Arabiæ quoque parte, quæ finitima Syriæ Petræa vocatur, & in Armenia minore, & in Ægypto, & in Gallia reperiuntur: ſordidiſſimæ autem viliſſimæque in Thaſo & Cypro. Cauſam nominis afferunt, quòd vſque ad vini colorem accedens, priùs quàm eum deguſtet, in violam deſinat: fulgórque quidam in illa purpuræ non ex toto igneus, ſed in vini colorem deficiens. Perlucent autem omnes violaceo colore, ſcalpturis faciles. Indicæ abſolutum felicis purpuræ colorem habent: ad hácque tingentium officinæ dirigunt vota. Fundit autem eum aſpectu leniter blandum, neque in oculos, vt carbunculi, vibrat. Alterum earum genus deſcendit ad hyacinthos. Hunc colorem Indi ſacon vocant, talem gemmam ſacodion. Dilutior ex eodem ſapinos vocatur. Eadem paranites in

contermino Arabiæ,gentis nomine.Quartum genus colorem vini habet. Quintùm ad viciniam crystalli descendit,albicante purpuræ deiectu.Hoc & minimè probatur,quando præcellens debet esse in suspectu velut ex carbunculo refulgens quidam in purpura leuiter roseus nitor. Tales aliqui malunt pæderotas vocari,alij anterotas, multi Veneris gemmam,quòd maximè videtur decere & specie & colore extremo gemmæ. Magorum vanitas resistere ebrietati eas promittit, & inde appellatas. Prætereà si Lunæ nomen ac Solis scribatur in iis,atque ita suspendantur è collo capillis cynocephali vel plumis hirundinis,resistere veneficiis. Iam verò quoquo modo adesse reges adituris. Grandinem quoque auertere,ac similia,& locustas,precatione addita,quã demonstrant.Nam è smaragdis quoque similia promisere,si aquilæ scalperentur,aut scarabæi: quæ quidem scripsisse eos non sine contemptu & irrisu generis humani arbitror. Multum ab ea distat hyacinthos,tamen è vicino descendens. Differentia hæc,quòd ille emicans in amethysto fulgor violaceus, dilutus est in hyacintho. Primo quoque aspectu gratus, euanescit antequam satiet, adeóque non implet oculos, vt penè non attingat,marcescens celerius nominis sui flore. Hyacinthos Æthiopia mittit & chrysolithos, aureo colore translucentes. Præferuntur iis Indicæ,& si variæ non sint,Bactrianæ. Deterrimæ autem Arabicæ, quoniam turbidæ sunt & variæ, & fulgoris interpellati nubilo macularum, etiam quæ lympidæ contigere,veluti scobe sua refertæ. Optimæ verò sunt, quæ in collatione aurum albicare quadam argenti facie cogunt. Funda includuntur perspicuæ. Cæteris subiicitur orichalcum. Tametsi iam expertes gemmarum vsu appellantur aliqui & chryselectri,in colorem electri declinantes,matutino aspectu iucundiore. Ponticas deprehendit leuitas. Quædam in iis duræ sunt rufæque, quædam molles & sordidæ. Bocchus autor est, & in Hispania repertas, quo in loco crystallum dicit ad libramentum aquæ puteis defossis inde erutam. Et chrysolithon x i i. pondo à se visam. Fiunt & leucochrysi,interueniente candida vena. Sunt in hoc genere capniæ. Sunt & vitreis similes,veluti croco refulgentes. Vitreæ verò, vt visu discerni non possint. Tactus autem deprehendit,tepidior in vitreis.In eodem genere sunt melichrysi, veluti per aurum syncero melle translucente,quas India mittit,quanquam ad iniuriam fragiles. Eadem & xystion parit,plebeiam ibi gemmam. Candidarum dux est pæderos: quanquam potest quæri, an in colore numerari debeat toties iactati per alienas pulchritudines nominis, adeò decoris prærogatiua in vocabulo facta est. Est & suum genus expectatione tanta dignum. Coeunt in translucidam crystallum viridis suo modo aer, simúlque purpura, & quidam vini aureus nitor, semper extremus in visu: sed purpura coronatus madere singulis videtur his, & pariter omnibus. Nec gemmarum vlla est liquidior, capiti iucunda,suauis & oculis. Laudatissima est in Indis, apud quos argenon vocatur. Proxima apud Ægyptios, vbi senites. Tertia in Arabia,verùm scabra. Mollius radiat Pontica,& Asiatica.Ipsæ verò molliores sunt,Galatica & Thracia & Cypria. Vitia earum languor,aut alienis turbari coloribus,& quæ cæterarum. Proxima candicantium est Asteria,principatum habens proprietate naturæ,quòd inclusam lucem pupillæ modo quandam continet,ac transfundit cum inclinatione,velut intus ambulantem ex alio atq; alio loco reddens,eadémq; contraria Soli regerens candicantes radios,vnde nomen inuenit, difficilis ad cælandum. Indicæ præfertur in Carmania nata. Similiter candida est,quæ vocatur astrios,crystallo propinquans,in India nascens, & in Pallenes litoribus: intus à centro ceu stella lucet fulgore Lunæ plenæ.Quidã causam nominis reddunt,quòd astris opposita fulgorem rapiat,ac regerat. Optimam in Carmania gigni,nullámque minus obnoxiam vitio.Cerauniam enim vocari,quæ sit deterior.Pessimam lucernarum lumini similem.Celebrãt & astroiten,mirásque laudes eius in Magicis artibus Zoroastrem ceci nisse.Quidam diligentius de ea produnt. Astrobolon Sudines dicit oculis piscium similem esse,& radiare candido,vt Solem.Est inter candidas & quæ ceraunia vocatur,fulgorem siderum rapiens.Ipsa crystallina,splendoris cærulei,in Carmania nascens. Albã esse Zenothemis fatetur,sed habere intus stellam concursantem. Fieri & hebetes ceraunias,

quas

quas nitro & aceto per aliquot dies maceratas concipere ſtellam eam,quæ poſt totidem menſes relangueſcat.Sotacus & alia duo genera fecit ceraunię,nigras rubenteſque, ac ſimiles eas eſſe ſecuribus:per illas quæ nigræ ſunt & rotundæ, vrbes expugnari & claſſes, eáſque betulos vocari:quæ verò longæ ſunt,ceraunias.Faciunt & aliam raram admodum, & Parthorum Magis quæſitam,quoniam non aliubi inueniatur, quàm in loco fulmine icto.Proximum cerauniæ nomen apud eos habet,quæ appellatur iris. Effoditur in quadam inſula Rubri maris,quæ diſtat à Berenice vrbe ſexaginta millia paſſ. cætera ſui parte cryſtallus.Itaque quidam radicem cryſtalli eſſe dixerunt.Vocatur ex argumento iris. Nam ſub tecto percuſſa Sole ſpecies & colores arquus cæleſtis in proximos parietes eiaculatur,ſubinde mutans,magnáque varietate admirationem ſui augens. Sexangulam eſſe,vt cryſtallum,conſtat.Sed eſſe aliquas ſcabris lateribus & angulis inæqualibus dicunt, in Sole aperto proiectas,radios in ſe cadentes diſcutere:aliquas verò ante ſe proiecto nitore adiacentia illuſtrare.Colores verò non niſi ex opaco reddunt, nec vt ipſæ habeant, ſed vt repercuſſu parietum elidant:optimáque,quæ maximos arquus facit ſimillimóſque cæleſtibus.Eſt & alia iris ceræ ſimilis,prædura:quam Horus crematam tuſámque ad ichneumonum morſus remedio eſſe, naſci autem in Perſide tradit. Similis eſt aſpectu, ſed non eiuſdem effectus, quæ vocatur zeros, alba nigráque macula in tranſuerſum diſtinguente cryſtallum. Expoſitis per genera colorum principalium gemmis, reliquas literarum ordine explicabimus.

De quibuſdam gemmis per alphabeti ordinem. CAP. X.

Achates in magna fuit autoritate, nunc in nulla eſt: reperta primùm in Sicilia iuxta flumen eiuſdem nominis,poſteà plurimis locis,excedens amplitudine,numeroſa varietatibus diuerſis mutantibus cognomina eius.Vocatur enim phaſſachates, cerachates, ſardachates,hæmachates,leucachates,dendrachates, velut arbuſcula inſignis: antachates,cùm vritur, myrrham redolens, coralloachates guttis aureis ſapphiri modo diſtincta, qualis copioſiſſima in Creta, ſacra appellata. Putant eam contra araneorum & ſcorpionum ictus prodeſſe. Quod in Siculis vtique crediderim, quoniam primùm eius prouinciæ afflatu ſcorpionum peſtis extinguitur.Et in India inuentæ,contra eadem pollent,& aliis magnis miraculis. Reddunt enim ſpecies fluminum,nemorum & iumentorum,etiam eſſeda & ſtaticula, & equorum ornamenta. Medici coticulas inde faciunt. Spectaſſe etiam prodeſt oculis. Sitim quoque ſedant in os additæ. Phrygiæ viridia non habent Thebis Ægyptiis repertæ carent rubentibus venis & albis. Et hæ quoque contra ſcorpiones validæ. Eadem autoritas & Cypriis eſt. Sunt qui maximè probent vitream perſpicuitatem in his.Reperiuntur & in Thracia & circa Oeram,& in Parnaſſo, & in Leſbo ac Meſſene,ſimiles limitum floribus,& Rhodo. Aliæ apud Magos differentiæ.Leoninæ pelli ſimiles,potentiam habere contra ſcorpiones dicuntur. In Perſis verò ſuffitu earum tempeſtates auerti,& præterea flumina ſiſti. Argumentum eſſe, ſi in feruentes cortinas additæ refrigerent: ſed vt proſint, leoninis iubis alligandas: nam hyænæ pelli ſimilem abominantur, diſcordialem domibus. Eam verò, quæ vnius coloris ſit,inuictam athletis eſſe. Argumentum eius, quòd in olla plena olei cocta cum pigmentis, & intra duas horas ſubferuefacta, vnum colorem ex omnibus facit minij.

Acopis nitro ſimilis eſt, pumicoſa, aureis guttis ſtellata. Cum hac oleum ſubferuefactum perunctis laſſitudinem(ſi credimus) ſoluit. Alabaſtrites naſcitur in Alabaſtro Ægypti, & in Syriæ Damaſco, candore interſtincto variis coloribus. Hæc cremata cum foſſili ſale ac trita, grauitates oris & dentium extenuare dicitur. Alectorias vocant in ventriculis gallinaceorum inuentas,cryſtallina ſpecie,magnitudine fabæ: quibus Milonem Crotonienſem vſum in certaminibus, inuictum fuiſſe videri volunt. Androdamas argenti nitorem habet,vt adamas,quadrata,ſempérque teſſellis ſimilis.Magi putant nomen impoſitum ab eo, quòd impetus hominum, & iracundias domet. Eadem ſit,an alia,argyrodamas,autores non explicant.Antipathes nigra non tranſlucet. Experimentum eius ſi coquatur in lacte: facit enim hoc myrrhæ ſimile immiſſa.Eámque contra efſaſcinationes

fascinationes auxiliari Magi volunt. Arabica ebori simillima est, & hoc videretur, nisi abnueret duritia. Putant contra dolores neruorum prodesse habentibus. Aromatites & ipsa in Arabia traditur gigni, sed & in Aegypto circa Pyras, vbique lapidosa, & myrrhæ coloris & odoris, ob hoc reginis frequentata. Asbestos in Arcadiæ montibus nascitur, coloris ferrei. Aspilaten Democritus in Arabia gigni tradit, ignei coloris. Eam oportere cameli pilo spleneticis alligari, inuenirique in nido Arabicarum alitum. Et aliam eodem nomine ibi in Leucopetra nasci argentei coloris, radiantem, contra lymphatum habendam. Atizoen in India & in Perside ac Ida monte nasci tradit, argenteo nitore fulgentem, magnitudine trium digitorum, ad lenticulæ figuram, odoris iucundi, necessariam Magis regem constituentibus. Augites non multis alia videtur esse, quàm quæ callais. Amphitane alio nomine appellatur chrysocolla, in Indiæ parte, vbi formicæ eruunt aurum, in qua inuenitur auro similis quadrata figura: affirmaturque natura eius, quæ magnetis, nisi quòd trahere quoque aurum traditur. Aphrodisiace ex candida rufa est. Asyctos septenis diebus calorem tenet excalfacta igni, nigra ac ponderosa, distinguentibus eam venis rubentibus. Putant prodesse contra frigora. Aegyptillam Iacchus intelligit, per album sarda nigráque vena transeunte: vulgus autem in nigra radice cæruleam facit. Balanitæ genera duo habent, subuirides, & Corinthij æris similitudine. Illa à Copto, hæc ex Troglodytica veniens, medias secante flammea vena. Coptos & Batrachitas mittit: vnam ranæ similem colore: alteram ebori: tertiam rubentis è nigro. Baptes, mollis alioquin, odore excellit. Beli oculus albicans pupillam pingit nigram, è medio aureo fulgore lucentem. Hæc propter suam speciem sacratissimo Assyriorum Deo dicatur. Aliam autem, quam Belum vocant, in Arbelis nasci Democritus tradit, nucis iuglandis magnitudine vitrea specie. Baroptenus siue baroptis nigra, sanguineis & albis nodis alligata dicitur, velut portentosa. Botrytes alia nigra est, alia pampinea, incipienti vuæ similis. Zoroastres crinibus mulierum similiorem Bostrychiten vocat. Bucardia bubulo cordi similis Babylone tantùm nascitur. Brontia capitibus testudinum similis, & cum tonitruis cadens (vt putant) fulmine icta restinguir, si credimus. Bolæ nimbo inueniuntur, glebæ similitudine. Cadmitis eadem esset, quam Ostracitin vocant, nisi quòd hanc cæruleæ interdum cingunt bullæ. Callais sapphirum imitatur, candidior, & littoroso mari similis. Capnites quibusdā videtur suum genus habere, plurimis spiris fumida, vt suo loco diximus: in Cappadocia & in Phrygia nascitur, ebori similis. Callainas ferunt plures coniunctos semper inueniri. Catochites Corsicæ lapis est, cæteris maior, mirabilis, si vera traduntur, impositam manum veluti gummi retinens. Catopyrites in Cappadocia prouenit. Cepites, siue cepocapites, candida est, venarum nodis coeuntibus, candore imaginem regerens. Ceramites, testæ colorem habet. Cinædiæ inueniuntur in cerebro piscis eiusdem nominis, candidæ & oblongæ, euentúque mirandæ, si modò est fides, præsagire eas habitum maris nubilo colore aut tranquillitate. Cerites ceræ similis est: Circos pyris: Corsoides canitiei hominis: Coralloachates corallo aureis guttis distinctæ: Corallis minio: gignitur in India & Syene. Craterites inter chrysolithum & electrum colorem habet, prædura naturæ. Crocallis cerasum repræsentat. Cissites circa Copton nascitur candida, & videtur intus habere partum, qui sentiatur etiam strepitu. Chalcophonos nigra est, sed illisa æris tinnitum reddit, tragœdis, vt suadent, gestanda. Chelidoniæ duorum sunt generum, hirundinum colore, & altera parte purpureæ, nigris interpellantibus maculis. Chelonia oculus est Indicæ testudinis, vel portentosissima Magorum mendaciis. Melle enim colluto ore impositā linguæ, futurórum diuinationem præstare promittunt: quintadecima Luna & silente, tota die: decrescente verò ante Solis ortum, cæteris diebus à prima in sextam horam. Sunt & chelonitides testudinum similes, ex quibus ad tempestates sedandas multa vaticinantur. Ea verò, quæ sit aureis guttis, cum scarabæo deiecta in aquam feruentem, tempestates auerti. Chlorites herbacei coloris est, quam dicunt Magi inueniri in motacillæ auis ventre, congenitam ei: ferróque includi iubent,

bent ad quædam prodigiosa moris sui. Choaspites à flumine dicta est, viridis, fulgoris aurei. Chrysolampis in Aethiopia nascitur, pallidi coloris die, noctu ignei. Chrysophis aurum videtur esse. Cepionides in Aeolidis Atarne, nunc pago, quondam oppido, nascuntur, multis coloribus translucentes, aliâs vitreæ, aliâs crystallinæ, aliâs iaspideæ. Sed & sordidis tantus est nitor, vt imagines reddant, ceu specula. Daphniam Zoroastres morbis comitialibus demonstrat. Diadochus beryllo similis est. Diphris duplex, candida ac nigra, mas ac fœmina, genitale vtriusque sexus distinguente linea. Dionysias nigra ac dura mistis rubentibus maculis: ex aqua trita saporem vini facit, & ebrietati resistere putatur. Draconites siue draconitia è cerebro fit draconum: sed nisi viuentibus abscisso nunquam gemmescit, inuidia animalis mori se sentientis. Igitur dormientibus amputant. Sotacus qui visam eam gemmam sibi apud regem scripsit, bigis vehi quærentes tradit, & viso dracone spargere somnifica medicamenta, atque ita præcidere. Esse autem candore translucido, nec posteà poliri, aut artem admittere. Encardia cognominatur & cardisce: vna, in qua nigra effigies cordis eminet: altera, eodem nomine viridi colore, cordis speciem repræsentat: tertia nigrum cor ostendit, reliqua sui parte candida. Enorchis candida est, diuisáque fragmentis testium effigiem repræsentat. Exhebenum Zoroastres speciosam & candidam tradit, qua aurifices aurum poliunt. Eristalis cùm sit candida, ad inclinationes rubescere videtur. Erotylos eadem amphicome & hieromnemon, à Democrito laudatur in argumentis diuinationum. Eumeces in Bactris nascitur, silici similis, & capiti supposita visa nocturna oraculi modo reddit. Eumetren Beli gemmam, sanctissimi Deorum sibi, Assyrij appellant, porracei coloris, superstitionibus gratam. Eupetalos quatuor colores habet, cæruleum, igneum, minij, mali. Eureos nucleo oliuæ similis est, striata concharum modo, non adeò candida. Eurotias situ videtur operire nigritiam. Eusebes ex eo lapide est, ex quo traditur Tyri in Herculis templo facta sedes, ex qua Dij facilè surgebant. Epimelas fit, cùm in candida gemma supernè nigricat color. Galaxiam aliqui galactiten vocãt, similem proximè dictis, sed intercurrentibus sanguineis aut candidis venis. Galactites ex vino colore lactis est. Eandem dicunt leucam, & leucographiam appellant, & synnephiten, tritam lactis succo ac sapore notabilem. In educatione nutricibus lactis fœcunditatem, infantium quoque alligata collo saliuam facere dicitur, in ore autem liquescere. Eandem memoriam adimere dicunt. Mittit eam & Achelous amnis. Sunt qui smaragdum albis venis circumligatum galactiten vocent. Galaicos argyrodamanti similis est, paulo sordidior. Inueniuntur autem binæ vel ternæ. Gasidanem Medi mittunt, coloris orobini, veluti floribus sparsam. Nascitur & in Arbelis. Hæc quoque gemma concipere dicitur, & intra se partum fateri concussa, concipere autem trimestri spatio. Glossopetra linguæ similis humanæ in terra non nascitur, sed deficiente Luna cælo decidere, & lenocinanti necessaria creditur. Quod ne credamus, promissi quoque vanitas facit. Ventos enim ea comprimi narrant. Gorgonia nihil aliud est, quàm corallium: nominis causa, quod in duritiam lapidis mutatur. Emollit maria: fulminibus & typhoni resistere affirmant. Genianen eadem vanitate inimicorum pœnas efficere promittunt. Heliotropium nascitur in Aethiopia, Africa, Cypro, porracei coloris, sanguineis venis distincta. Causa nominis, quoniam deiecta in vas aquæ fulgorem Solis accedentem percussu sanguineo mutat, maximè Aethiopica. Eadem extra aquam speculi modo Solem accipit, deprehenditque defectus, subeuntem Lunam ostendens. Magorum impudentiæ vel manifestissimum in hac quoque exemplum est, quoniam admista herba heliotropio, quibusdam quoque additis precationibus, gerentem conspici negent. Hephæstites quoque speculi naturam habet in reddendis imaginibus, quanquam rutila. Experimentum est, si feruentem aquam addita statim refrigeret, aut si in Sole addita aridam materiam accendat. Nascitur in Coryco. Horminodes, ex argumento viriditatis in candida gemma vel nigra, & aliquando pallida, ambiente circulo aurei coloris, appellatur. Hexecontalithos in parua magnitudine multicolor, hoc sibi nomen adoptauit. Reperitur in Troglodytica regione. Hiera

cites alternat tota,miluinis nigricans veluti plumis.Hammites ouis piſcium ſimilis eſt, & alia velut nitro compoſita, prædura alioquin. Hammonis cornu inter ſacratiſsimas Aethiopiæ gemmas,aureo colore, arietini cornus effigiem reddens.promittitur prædiuina ſomnia repræſentare. Hormeſion inter gratiſſimas aſpicitur, ex igneo colore radians auro,portante ſecum in extremitatibus candidam lucem. Hyæniæ ex oculis hyænæ,& ob id in vaſe inueniri dicuntur:& ſi credimus,linguæ hominis ſubditæ futura prædicere. Hæmatites in Aethiopia quidem principalis, ſed & in Arabia & Africa inuenitur, ſanguineo colore, non omittenda promiſsis ad coarguendas barbarorum inſidias. Zachalias Babylonius in his libris quos ſcripſit ad regem Mithridatem, humana gēmis attribuit fata: has non contentus oculorum & iocinerum medicina decoraſſe,à rege etiā aliquid petituris dedit,& litibus iudiciiſque interpoſuit:in prœliis etiam eas ſalutares pronuntiauit. Eſt & alia eiuſdem generis, quæ vocatur henui ab Indis, xanthos appellata Græcis, è fuluo candicans. Idæi dactyli in Creta, ferreo colore pollicem humanum exprimunt. Icterias aliti lurido ſimilis, ideo exiſtimatur ſalubris contra regios morbos. Eſt & alia eodem nomine liquidior. Tertia folio viridi ſimilis,latior prioribus, penè ſine pondere venis luridis. Quartum genus in eodem colore nigris venis deſcendentibus. Iouis gemma candida eſt, non ponderoſa, tenera. Indica gentium ſuarum habet nomen, ſubrufo colore, in attritu ſudorem purpureum emanat. Alia eodem nomine candida, puluereo aſpectu. Ion apud Indos violacea eſt, ſed rarò ſaturo colore lucet. Lepidotes ſquamas piſcium variis coloribus imitatur. Lesbias Lesbi patriæ nomen habens, inuenitur & in India. Leucophthalmos rutila aliàs, oculi ſpeciem candidam nigrámque continet. Leucopetalos candorem nimis ex aureo diſtinguit. Libanochros thuris ſimilitudinem oſtendit, ſed ſuccum mellis. Limoniates eadem videtur,quæ ſmaragdus. De lipare hoc tantùm traditur, ſuffira ea omnes beſtias euocari. Lyſimachus Rhodio marmori ſimilis eſt aureis venis: politur ex marmore, amplitudine in anguſtias coeunte, vt inutilia exterantur. Leucochryſos fit chryſolitho interalbicante.Memnonia qualis ſit, non traditur. Medea nigra eſt, à Medea illa fabuloſa inuenta:habet venas aurei coloris: ſudorem reddit croci,ſaporem autem vini.Meconites papauera exprimit. Mitrax à Perſis accepta eſt & Rubri maris montibus multicolor,contra Solem variè refulgens. Meroctes porracea lacte ſudat. Morion Indica, quæ nigerrimo colore tranſlucet, vocatur pramnion: in qua miſcetur & carbunculi colos, Alexandrinum:vbi ſardæ,Cyprium.Naſcitur & in Tyro & in Galatia. Xenocrates & ſub Alpibus naſci tradit. Hæ ſunt gemmæ, quæ ad ectypas ſcalpturas aptantur. Myrrhites myrrhæ colorem habet, faciémque minimæ gemmæ, vnguenti odorem, attrita etiam nardi. Myrmecias nigra habet eminentias ſimiles verrucis. Myrſinites melleum colorem habet, myrti odorem. Meſoleucos eſt, mediam gemmam candida diſtinguente linea: Meſomelas, nigra vena quemlibet colorem ſecante per medium. Naſamonites eſt ſanguinea, nigris venis. Nebrites Libero patri ſacra, nomen traxit à nebridum eius ſimilitudine. Sunt & aliæ nigræ generis eiuſdem. Nympharena vrbis & gentis Perſicæ nomen habet, ſimilis hippopotami dentibus. Orca barbari nominis, è nigro fuluóque ac viridi & candido placet. Ombria, quam aliqui notiam vocant, ſicut ceraunia & brontia cadere cum imbribus & fulminibus dicitur, eundémque effectum habere, quem brontia, narratur. Præterea in aras addita ea, traditur libamenta non amburi. Orites globoſa ſpecie, à quibuſdam & ſiderites vocatur, ignem non ſentiens. Oſtracias ſiue oſtracites eſt teſtacea durior: altera acharæ ſimilis, niſi quòd achates politura pingueſcit: duriori tanta ineſt vis, vt aliæ gemmæ ſcalpantur fragmentis eius. Oſtraciti oſtrea nomen & ſimilitudinem dedere. Ophicardelon Barbari vocant, nigrum colorem binis lineis albis includentibus. De Obſidiano lapide diximus ſuperiore libro.Iueniuntur & gemmæ eodem nomine ac colore, non ſolùm in Aethiopia Indiáque, ſed etiam in Samnio, vt aliqui putant, & in litoribus Hiſpanienſis Oceani. Panchrus ferè ex omnibus coloribus conſtat.Pangonius non longior digito, ne cryſtallus videatur,numero plurium angulorum

rum

rum cauetur. Paneros qualis sit, à Metrodoro non dicitur: sed carmen Timaridis reginæ in eadem dicatum Veneri non inelegans ponit, ex quo intelligitur additam ei fœcunditatem. Quidam hanc pansebaston vocant. Ponticarum plura sunt genera. Est stellata nunc sanguineis, nunc atris guttis, quæ inter sacras habetur. Alia pro stellis eisdem coloris lineas habet, alia montium conuallíumque effigies. Phloginos, quem & chrysiten vocant, ostreæ Atticæ assimilata inuenitur in Aegypto. Phœnicites ex balani similitudine appellatur: Phycites algæ. Perileucos, filo ab ore gemmæ ad radicem vsque candido descendente. Pæantides, quas quidam gemonidas vocant, prægnãtes fieri & parere dicuntur, mederíque parturientibus. Nam tales in Macedonia iuxta monumentum Tiresiæ inueniuntur, specie aquæ glaciatæ. Solis gemma candida est, & ad speciem sideris in orbem fulgentes spargit radios. Sagdam Chaldæi adærescentem nauibus inueniunt, prasini coloris. Samothracia insula eiusdem nominis gemmam dat nigram, ac sine pondere, ligno similem. Sauriten in ventre viridis lacerti harundine dissecti tradunt inueniri. Sarcites bubulas carnes repræsentat. Selenites ex candido translucet melleo fulgore, imaginem Lunæ continens, redditque eam in dies singulos crescentis minuentisque numero: nascique putatur in Arabia. Siderites ferro similis, litigio illata discordias facit: quæque nascitur in Aethiopia Sideropœcilos ex ea fit variantibus guttis. Spongites spongiæ nomen repræsentat. Synodontites è cerebro piscium est, qui synodontes vocantur. Syrtitæ in litore Syrtium, iam quidem & in Lucania inueniuntur è melleo colore croco refulgentes: intus autem stellas continent languidas. Syringites stipulæ internodio similis, perpetua fistula cauatur. Trichrus ex Africa nigra est, sed tres succos reddit, à radice nigrum, medio sanguineum, summo candidum. Telirrhizos cinerei coloris aut rufi, candidis radicibus spectatur. Telicardios colore cordis, Persas apud quos gignitur, magnopere delectat, maculámque appellant. Thracia trium generum est, viridis, aut pallidior, tertia sanguineis guttis. Tephritis nouæ Lunæ speciem habet curuatæ in cornua, quamuis cinerei coloris. Tecolithos oleæ nucleo similis, videtur: neque est ei gemmæ honos, sed lingentium calculos frangit pellitque. Veneris crines nigerrimi nitoris continent in speciem rufi crinis. Veientana Italica gemma est, Veiis reperta, nigram materiam distinguente limite albo. Zanthenem in Media nasci Democritus tradit, electri colore, & si quis terat in vino palmeo & croco, ceræ modo lentescere, odore magnæ suauitatis. Zmilaces in Euphrate nascitur, Proconnesio marmori similis, medio colore glauco. Zoronisios in Indo flumine nascitur: Magorum gemma esse narratur: neque aliud amplius de ea.

De gemmis, quæ à membris hominum cognominantur, & quæ ab animalibus, & de iis, quæ à cæteris rebus.

CAP. XI.

Est etiamnum alia distinctio, quam equidem fecerim, subinde variata expositione. Si quidem à membris corporis habent nomina, Hepatites à iocinere, Steatites singulorum animalium adipe numerosa. Adadunephros eiusdem oculus dicitur: Deus & hic colitur Syris. Triophthalmos cum onyche nascitur, tres hominis oculos simul exprimens. Ab animalibus cognominantur, carcinias marini cancri colore, echites viperæ, scorpites scorpionis aut colore aut effigie, scarites scari piscis, triglites mulli, ægophthalmos caprino oculo: item alia suillo. & à gruis collo geranites, hieracites accipitris. Aetites à colore aquilæ candicante cauda. Myrmecites innatam repentis formicæ effigiem habet, scarabæorum cantharias. Lycophthalmos quatuor est colorum ex rutilo sanguinea: in medio nigrum candido cingitur, vt luporum oculi, illis per omnia similis. Taos pauoni est similis, item aspidi, quam vocari chelidoniam inuenio. Arenarum similitudo est in hammochryso, velut auro harenis misto. Cenchrites milij granis velut sparsis. Dryites è truncis arborum: hæc & ligni modo ardet. Cissites in candido collucet ederæ foliis, quæ totam tenent. Narcissites venis etiam ederæ distincta. Cyamea nigra est, sed fracta ex se fabæ similitudinem parit. Pyren ab oliuæ nucleo dicta est: huic

aliquando

aliquando inesse piscium spinæ videntur. Chalazias grandinum & colorem & figuram habet, adamantinæ duritiæ. Narrant etiam in ignem additæ manere suum frigus. Pyrites nigra quidem, sed attritu digitos adurit. Polyzonos nigra multis zonis candicat. Astrapiæ in candido aut cyaneo discurrunt è medio fulminis radij. In Phlegontide intus arde re quædam videtur flamma quæ non exeat. In Anthracitide scintillæ discurrere aliquan do videntur. Enhydros semper rotunditatis absolutæ, in candore est leuis, sed ad motum fluctuat intus in ea veluti in ouis liquor. Polytrix in viridi capillatur, sed defluuia comarum facere dicitur. Sunt & à leonis pelle & pantheræ nominatæ, leontios, pardalios. Colos appellauit chrysolithum aureus, chrysoprasum herbaceus, melleus melichrota: quamuis pluta eius genera sint. Melichloron est geminus, parte flauus, parte melleus: Crocian croci. Polia canitiem quandam sparti indicat: eandem duriorem, nigra Spartopolios. Rhodites à rosa † est. Melites mali coloris, Chalcites æris, Sycites fici. Ratio nominum non est in Borsycite, in nigro ramosa, candidis aut sanguineis frondibus: nec gemite, velut in petra candidis manibus inter se complexis. Ananchitide in hydromantia dicunt euocari imagines deorum: Synochitide vmbras inferorum euocatas teneri: Dendritide alba defossa sub arbore, quæ cædatur, securis aciem non hebetari. Et sunt multo plures, magísque monstrificæ, quibus Barbari dedere nomina, confessi lapides esse. Nobis satis erit in his coarguisse dira mendacia.

† Est, redundat, neque est in vetustis codicibus. Depēdet enim hæc ab eo quod præcessit Colos appellauit &c.

De gemmis nascentibus & factitiis, & figuris gemmarum. CAP. XII.

GEmmæ nascuntur & repentè nouæ ac sine nominibus: vt Lampsaci in metallis aurariis vna inuenta, quæ propter pulchritudinem Alexandro regi missa fuit, vt autor est Theophrastus. Cochlides quoq; nunc vulgatissimæ, fiunt verius, quàm nascuntur: in Arabia repertis ingentibus glebis, melle excoqui tradunt septenis diebus noctibúsq; sine intermissione: ita omni terreno vitiosóque decusso purgatam purámq; glebam artificum ingenio variè distribui in venas, ductúsque macularum quàm maximè vendibili ratione sectantium: quōdámque tantæ magnitudinis fecere, vt equis regum in Oriente frontalia atque pro phaleris pensilia facerent. Et aliàs omnes gemmæ mellis decoctu nitescūt, præcipuè Corsici, in omni alio vsu acriora abhorrentes. Quæ variæ sunt, & ad nouitatem accedere calliditate ingeniorū contigit, vt nomen vsitatum non habeant, physes appellant, velut ipsius naturæ admirationem in iis venditantes, cùm finis nominum nō sit, quæ persequi non equidem cogito, innumera ex Græca vanitate conficta. Indicatis nobilibus gemmis, etiam plebeiis rarorum generum, dictu dignas distinxisse satis erat. Illud verò meminisse conueniet, increscentibus variè maculis ac verrucis, linearúmque interueniente multiplici ductu & colore, mutari sæpius nomina in eadem plerunque materia. Nunc communiter ad omnium gemmarum obseruationes pertinentia dicemus, opiniones secuti autorum. Cauæ aut extuberantes viliores videntur æqualibus. Figura oblonga maximè probatur, deinde quæ vocatur lenticula, posteà † clypeidos & rotunda: angulosis minima gratia. Veras à falsis discernendi magna difficultas: quippe cùm inuētum sit, ex veris gemmis in alterius generis falsas traducere. Sardonyches è ceraunijs glutinātur gemmis, ita vt deprehendi ars non possit, aliunde nigro, aliunde candido, aliunde minio sumptis, omnibus in suo genere probatissimis. Quinimo etiam extant commentarij autorum, quos non equidem demonstrarim, quibus modis ex crystallo tingantur smaragdi, aliæque translucentes, sardonyx è sarda, item cæteræ ex aliis. Neque est vlla fraus vitæ lucrosior.

† clypeoides

De ratione probandarum gemmarum. CAP. XIII.

NOs contrà rationem deprehendendi falsas demonstrabimus, (quando etiam luxuriam aduersus fraudes muniri decet) præter illa, quæ in principalibus quibusque generibus priuatim diximus. Translucentes matutinò probari censent: aut si necesse est, in quartam horam, posteà vetant. Experimenta pluribus modis constant. Primum pondere, si grauiores sentiuntur, posthæc corpore. Factitiis pustulæ in profundo apparent,

ſcabritia in cute, in capillamento fulgoris inconſtantia, priùs quàm ad oculos perueniat, deſinens nitor. Decuſſi fragmenti paulum, quod in lamina ferrea teratur, efficaciſſimum experimento excuſant mangones gemmarũ. Recuſant ſimiliter & limæ probationem. Obſidianæ fragmenta veras gemmas non ſcarificant. Factitiæ ſcarificationis † candicantiam fugiunt. Tantáque differentia eſt, vt aliæ ferro ſcalpi non poſſint, aliæ non niſi retuſo, verùm omnes adamante. Plurimum verò in his terebrarum proficit feruor. Gemmiferi amnes ſunt Aceſines & Ganges: terrarum autem omnium maximè India. Et iam peractis omnibus naturæ operibus, diſcrimen quoddam rerum ipſarum atque terrarum facere conueniet. Ergo in toto orbe & quacunque cæli conuexitas vergit, pulcherrima eſt omnium, rebúſque meritò principatum naturæ obtinens, Italia, rectrix parénſq; mundi altera, viris, fœminis, ducibus, militibus, ſeruitiis, artium præſtantia, ingeniorum claritatibus, iam ſitu ac ſalubritate cæli atq; temperie, acceſſu cunctarum gentium facili, litoribus portuoſis, benigno ventorum afflatu, (etenim contingit recurrentis poſitio in partẽ vtiliſsimam, & inter ortus occaſúſque mediã) aquarum copia, nemorũ ſalubritate, montium articulis, ferorum animalium innocentia, ſoli fertilitate, pabuli vbertate. Quicquid eſt, quo carere vita non debeat, nuſquam eſt præſtantius: fruges, vinum, olea, vellera, lina, veſtes, iuuenci. Ne equos quidem in trigariis præferri vllos vernaculis animaduerto. Metallis auri argenti, æris, ferri, quamdiu libuit exercere, nullis ceſsit: & iis nunc in ſe grauida pro omni dote varios ſuccos, & frugum pomorúmque ſapores fundit. Ab ea, exceptis Indiæ fabuloſis, proximè quidem duxerim Hiſpaniam, quacunque ambitur mari.

† Budæus in poſterioribus in Pandect. Annotationibus legẽdum cenſet, candicantia, ſeptimo caſu.

C. PLINII NATVRALIS HISTORIÆ
LIBRI XXXVII. ET VLTIMI
FINIS.

CLARISSIMO VIRO DOMINO DAMIANO A GOES SIGISMVNDVS GELENIVS S. P. D.

HAVD facile erat, Damiane optime, post Hermolaum super historia Pliniana annotanti, impudentiæ arrogantiæve opinionem euadere, si primus tale aliquid attentassem. Nunc posteaquam eruditorum aliquot in hoc genere lucubrationes magno applausu exceptas video, non opinor vllis apologiis opus, quòd quæ pro parte virili animaduerti, ipse quoque studiosis communico. Et tamen, etiamsi alius nemo post illum annotasset, dicere poteram, manere illi mansuramque suam gratiam, quòd labore suo nos maxima parte laboris leuarit: qui vt primus hanc viam ingredientibus muniuit, ita neminem, quò minus eiusdem industriæ successionem capesseret, vetuit, modò suis vestigiis insistere studeret: & fortassis quædam, quæ vir ille restituit, post eius obitum à librariis denuo vitiata sunt. Quin & gloria illi manet illibata per nos, quotquot aliquid castigationibus Plinianis adiecimus. Neque enim statim doctior est, qui posterior aliquid deprehendit, sed sæpenumero felicior. Equidem quamuis cupidè arripuerim conferendi exemplaria munus, quòd partim iam expertus essem, id publico studiosorum commodo me facturum: Annotationes tamen inuitus adieci, nec nisi doctissimorũ amicorum autoritate compulsus: quibus neq; quicquam pernegari decebat, & illis sciebam consilij sui rationem constare. Nec hæc dico, quòd hoc modo velim culpam in illos translatã, imò non deprecor arrogantiæ crimen, nisi in his Annotationibus euicero, me nihil temere, nihil superuacaneè mutasse: sed tamen libĕtius Persiorum, quã Læliorũ, iudicio staturus, quamtũuis diuersam ipse Plinius iudicum reiectionem habeat, idq; non sine causa. Nam ille sua per modestiã extenuare maluit: nos non nostra in medium proponimus, sed Pliniana ex vetustissimis archetypis reuocata adferimus. Nanq; eam castigandi rationẽ secutus sum, quam omniũ certissimã vsu comperi. Quid enim certius, quàm duo peruetusta exemplaria inter se consentientia sequi: alterũ longè integerrimum, deprauatius alterum; ita tamẽ vt synceriotis lectionis manifesta etiamnunc vestigia retineat: maximè, si phrasin quoq; Plinianam diligenter obserues. Me certè hic oculatiorẽ fecit cum diuturna in cæteris Latinis scriptoribus exercitatio, dum eò attentius in his versor, quòd nõ mihi solùm caueo, sed & his qui Frobenianos codices euoluunt prospectum cupio: tũ hic ipse autor plus minus decies non oscitanter perlustratus, ac proinde iam familiarior. Et in prima quidem editione quędam non exigui momenti restituimus, parcius tamen, quia vltro, & à nemine dum demãdata ea prouincia: at in secunda accuratius idem egimus, sed tum quoq; ob angustiam tẽporis saltuatim duntaxat, prout ad singulos scrupulos res poscere videbatur, exemplaria consulẽdo. Nunc postremò nactus plusculum otij, à capite vsq; ad calcem totum opus cõtuli: tantúmq; erratorum sublatum est, quantum superesse non eram crediturus, nisi ipse periculum fecissem: nõ solùm eius generis, quæ sensum vitiãt: sed etiam, quæ orationis vetustatem deformãt, maiora pleraq; quàm pro literarum numero. Dicet aliquis: Tu ne igitur postulas, vt quicquid quomodocũq; mutasti, pro syncera lectione recipiamus: quod nemo ante te postulauit, quantumuis doctior? Hic, quisquis est, non aliud respõsum feret, quã diuersam esse meam, atq; illorum, castigãdi rationem. Illi homines ingeniosi, etiam sicunde se non satis explicabant, vel ex autorum, quos citat Plinius, collatione, vel alioqui cõiecturis probabilibus, interdum varijs, adiutare Lectorẽ pro sua benignitate conati sunt. Ego secutus cõsensum probatæ fidei codicum, quoties inueni manifestò veriorem lectionem, eã in contextum reposui: sicubi hæsi, (quod sanè præterquàm in nomenclatura herbarum, perrarò incidit in tanto archetyporum præsidio) locum aliis disquirendum relinquere malui, quàm frustra vexare. Quoniam verò ingenuè fatendum erat, nonnulla hodiéq; deprauata manere, si quis eis quoq; restituendis operam impẽdere volet, aut etiam à nobis attacta retractare, vnum orabitur, à diuinationibus, nõ semper feliciter cadentibus, abstineat, & ea demum adferat, quæ non solùm speciem synceritatis præ se ferant, verùm etiam alicuius ex tam multis manu scriptis codicibus testimonio fulciri possint. Meam verò opellam ideo tibi vir integerrime dedicaui, quòd & te hoc genus studiis cũprimis delectari animaduerti: & affectionis erga te meæ, quam degustata tua humanitas excitauit, pignus aliquod esse volui: simul vt per te hic meus conatus innotescat Italis quoq;, apud quos nũc viuis, quorúmq; exacta iudicia demiror, & candorẽ exosculor. Vale. Basileæ calendis Ianuarij, Anno M. D. XXXV.

SIGISMVNDI GELENII

CASTIGATIONES EX VETVSTORUM ARCHETYPORUM COLLATIONE, IN ALIQUAMMULTA PLINIANI OPERIS LOCA, AB ALIIS ANTEA PARUM ANIMADUERSA.

EX LIBRO SECVNDO

CAP. VIII.

Circulorum quoque cæli ratio in terræ mentione aptiùs dicitur, quando ad eam pertinet tota Signiferi modulatio inuentionibus non dilatis.) Si hoc modo legamus, quò referentur hæc verba, Inuentionibus non dilatis? Non ad circulos, de quorum inuentione hîc nihil. vt iam demus Signiferi modulationem hic rectè posse dici. Veteres codices habent: Quando ad eam tota pertinet, Signiferi modo inuentionibus non dilatis. Vt tota referatur ad Ratio, non ad Modulatio, quæ vox in manu scriptis non est: & sensus sit: de vno Signifero circulo hic se dicturum, quid circa eum primi Anaximander & Cleostratus obseruauerint: cæterorum circulorum mentionem cum mentione terræ aptius coniungendam: quod facit in fine libri. Minutiora annotare non videtur necesse. Satis est, in eis quæ maioris sunt momenti, fidem codicum, quos sequimur, approbare. Tertium Martis, quod quidam Herculis vocant, ignea ardentis Solis vicinitate, binis ferè annis conuerti.) Vetus lectio, ignei, ardentis à solis vicinitate: quemadmodum & Liuius sæpe loquitur. Causam reddit non cur biennio circulum absumat, sed cur ardens sit & igneus. Temperari Iouem, salutarémque fieri Deum. De sydere loquitur, non de Deo. Scriba proximè sequentem particulam Déinde, deprauauit in Deum Inde. Vt temporum ratio facilius Solis itineri congruat. Faciliùs redundat. Circa finem capitis pro Ctesias & Sosigenes, legitur, Hic idem & Sosigenes, magno manu scriptorum codicum consensu. Refertur autem ad Timæum. Quin & in Catalogo mox post Timæum Sosigenes subiicitur. Eodem versu in vtroque exemplari est, Peculiaris syderum ratio, non statio.

Cap. ix. Quæ mensis exitu latet, cùm laborare iam creditur. Antiquorum atque emendatorum codicum lectio est: Cùm laborare non creditur, id est, interquiescere creditur, eò quòd tunc lucere desinat. Vnde quod interlunio fit, aliquoties Plinio silente Luna fieri dicitur. Vnum locum adscribam, qui primus occurrit libr. 28. cap. 7. Non segnius silente Luna, coitúsque tum maribus exitiales esse. Tale est & illud apud Maronem: A Tenedo tacitæ per amica silentia Lunæ. vbi interlunium significat, noctísque obscuritatem, Græcorum insidiis accommodam. Reperiuntur quidem apud poetas Solis labores, & Luna laborans: verùm illi tum de eclipsibus loquuntur. Reliqui tamen vulgatam lectionem, contentus diuersam indicasse, mutaturus alioqui, nisi maturè animaduertissem, esse quibus & illa non displiceat. Tertio inde versu illic legitur de Endymione: Et ob id amore eius famæ traditus. Arbitrium sit penes eruditum lectorem. Dein remorata in coitu.) Scripsi morata. Remorari enim actiuam significationem habet: vnde remora piscis, quòd naues remoretur. Omnium, quæ in cælo prænosci potuerunt, magistra.) Lego pernosci, vt intelligas certam & absolutam cognitionem. De præsagiis Plinium hic non loqui indicant quæ mox subsequuntur, In duodecim mensium spatia, &c. Sequenti versu lege: Ipsa toties Solem. nõ, ipsum.

Capit. xi. Immensum esse constat, quia arborum, &c.) Verbum constat, redundat. refertur enim hæc tota oratio ad præcedens verbum aperitur. &, Qui arborum, habent veteres codices, non Quia. Scriba a literam geminauit.

Cap. xii. Solis defectu, qui sub Astyage rege factus est) Vetus lectio. Qui Alyatte rege f.e.

Capit. xvi. Hoc vno protinus intelligi potest visu.) Lege, Hoc non protinus.

Cap. xviii. In triquetro semi ambitur orbe.) Legendum, Seminani ambitur orbe.

Capit. xxv. Fiunt & hirci, villorum specie.) Scribo, Hirti. Lampades ardentes imitantur faces.) Legendum, Lampadias ardentes imitatur faces. Lampadias eâdem forma, qua proximo versu dixit Cerατias singulari numero. Item versu à fine pagin. 4. Spiræ modo, non Spinæ. Pagin. sequentis versu decimotertio: Eo sidere significari, non, Eo signo.

Capit. x x v i. Non modò an obirent nascerentúrque,sed omnino aliqua transirent.) Melius, Non modo an obirent nascerentúrve, sed an om.&c. Capit. x x v i i. Atqui hæc ego ratis temporibus.) Rectius: Atque hæc ego statis temporibus. Capit. x x x i. Semel in meridie. Vetus lectio. Semel & meridie. Exemplaria con sentiunt. Mox post singula paria Consulum adiecimus coniunctionem,quo euidentius anni ab inuicem secernerentur. Capit. x x x i i. Alter Consul est C. Fannius, non L.Annius. Capit. x x x v. Postquàm in Lunæ magnitudinem facta sit. Miror,cur hic Hebraismus placuerit.Sic enim illi loquũtur: Factus est mihi Deus in protectorem, & in locum refugij. Nostri codices habent, Lunæ magnitudine. Capit. x x x v i i i. Infra Lunam hæc sedes multo inferior (vt animaduerto propemodum constare infinitum) ex superiore natura aëris,& terreni halitus miscens vtraque sorte conditur.) Planior lectio: Infra Lunam hæc sedes, multóque inferior (vt animaduerto propemodum constare) infinitum ex superiore natura aëris, infinitum & terreni halitus miscens,vtraque sorte confunditur. Attestantur ambo exemplaria. Capit. x l v i i. Veteres quatuor omnino seruauere per totidem mundi partes: ideo nec Homerus plures nominat, Hebetius mox iudicatum id est.Secuta ætas octo addidit,ratione nimis subtili & cõcisa.Proximis inter vtranq; media placuit.) Est quidem sensus idem in antiqua lectione: mirum tamen, quãtũ sibi hîc indulserit castigator nescio quis, dictiones alias addendo,alias transponẽdo,alias diuisas cõponendo, vnámq; cõtinuam orationẽ in plures minutas ineptè concidendo.Talem audaciam ardelionum probare non possum. Hermolaus extra culpam est:Aleriensis fortasse nõ est.Nunc vide synceriorem lectionem. Veteres quatuor omnino seruauere,per totidem mundi partes,(ideo nec Homerus plures nominat) hebeti(vt mox iudicatum est) ratione: secuta ætas octo addidit,nimis subtili & concisa: proximis inter vtranque media placuit.Quod si quis con tendat nostram lectionem scribarum temeritate inuectam: primùm exemplaria consentiunt: deinde scribæ nõ solent tam feliciter errare. Castigatorum hæc solertia est,deprauationibus speciem aliquam synceritatis affingere,quorum im pudentia sæpius,quàm vellem, ansam destomachandi præbet. Argesten intelligit & Cæciam.) Distingue, vt Cæcias sequentibus cohæreat: Et Cæciam aliqui vocant Hellespontium. Saluberrimus autem omnium Aquilo,quia siccus & frigidior.noxius Auster,fortasse quia magis humidus.) Non video,cur hic quoque libuerit castigatoribus tantum verborum transponere, fortiter contempta fide archetyporum. Auster, qui Græcis Notus,sæpius quidem imbrifer, interdũ tamen serenificus est,vel Horatio teste: Albus vt obscuro deterget nubila cælo Sæpe Notus.neque semper imbres adfert: vtroq; modo noxius: atque etiam magis,quoties est siccus, quòd tunc etiam æstuosus sit.Id an non satis Latinè Plinius expressit his verbis? Saluberrimus autem omniũ Aquilo.Noxius Auster:& magis siccus, fortassis quia humidus frigidior est.Sequenti versu in ambobus legitur:Etesiæ nocte desinunt ferè, non Flare.& quorsum attinebat supponere Flare. cũ æquè perfecta locutio sit:Etesiæ noctu desinunt. Nec malè nostri in sequenti versu: Cum vocatur Ornithiæ,pro quo in vulgatis est.Qui vocantur. Nam & Ornithiæ sunt Etesiæ,æquè stati.

Capit. x l v i i i. Rursúsque deiecti in terram, obducta nubium cute.) Antiqua scriptura,Rursúsque deiecti.interim obducta. Quod si maiore depressæ nubis eruperit specu, sed minus alto, quàm procella. Scribo Lato,non alto.Superiùs enim dixerat, Si latè siccam ruperint nubem, procellam gignunt.

Capit. x l i x.Quòd simul rupit nubem,exarsitque,& ignem habuit,aut posteà concepit, fulmen est.) Lego.Non posteà concepit. Id addit ad differentiam præsteris, quem in fine præcedentis capitis dixit,rupta nube demum, dum fu rit,accendi. Vortex autem hoc meando distat à turbine,quo stridor à fragore.) Non displicet, quod habent nostra exemplaria: Vortex autem remeando distat à turbine,& quod stridor à frigore. Cap. l. Quæ à septentrione descendunt ad teporem, qualis est omnis campaniæ tractus) Rursus in ambobus est: Quæ a septentrione discedunt ad teporem, qualis est Vrbis & Campaniæ tractus.

Capit. l i i.Saturni ea sidere proficisci.)Deest præpositio. A Saturni sidere.

Capit. l i i i. Impetratum Vulsiniis,& vrbe & agris depopulatis,subeunte monstro,quod vocauere Oltam.) Syncera lectio:Impetratum, Volsinios vrbem agris depopulatis subeũte mõstro, quod vocauere Voltam.Alioqui serum erat Iouis tonãtis auxiliũ iam depopulata vrbe. Quod autem ad monstri nomen attinet, Tusci terram

vocabant volam. Inde Volta, terrigena bellua.

Cap. l v. Quia nonnullæ earum ſunt fulmine dirutæ.) Magis idonea cauſa eſt in manuſcriptis voluminibus: Nulla non earum fulmine diruta.

Capit. l x i i i. Cuius numen vltimum iam nullis imprecamur, rati graue.) Quid eſt imprecati numen? Imprecamur mala. Numen, niſi aliquid addas, nihil mali eſt. Tranſpoſuit vnam ſyllabam neſcio quis, Imprecamur rati, ſcribẽdo, pro Precamur irati. Dicebant enim male precantes: Sit tibi terra grauis. Sicut cõtrà bene precantes: Sit tibi terra leuis: vt eſt videre in epitaphiis. Irati precamur defunctis terram grauem, cupientes & ipſam eis iratam, quaſi neſciamus ſolam nunquam homini iraſci.

Capit. l x v i i i. Iam primum in dimidio computari mihi videtur, tanquam nulla portio ipſi decedat Oceano.) Mihi, redundat. nam ipſe improbat eam opinionem. & pro decedat Decidatur legendum. Portio terræ deciditur oceano, eique accedit, non decedit. Europam Aſiámque diſpartit.) In noſtris exemplaribus pro Diſpertit legitur Diſpeſcit.

Cap. l x x. Neque enim (vt dixere aliqui) mundus hic polo excelſiore ſe attollit, vt vndique nõ cernantur hæc ſidera.) Primum non, Mundus, hic, ſed, Hoc polo, legendum: déinde, Aut vndiq; cernerentur hæc ſidera. Aut, id eſt, alioqui. nam & hoc ſignificatu apud probos autores reperitur hæc particula. Sic libr. 19. cap. 5. Effodiuntur bulbi ante ver, aut deteriores illico fiunt.

Capit. l x x i. Eundémque remeans obuium contrario præuertebat occurſu.) Malui, quod eſt in ſcriptis exemplaribus, Prætertuertebat. prętertimus enim ad eandem metã nobiſcum tendentes, non obuios. Et æquè integra locutio eſt abſque coniunctione Que.

Capit. l x x i i. Vaſaque horoſcopa non vbique eidem ſunt vſui. Lege, Eadem. ſ. vaſa.

Capit. l x x v i i i. Ipſoque crinium argumento.) Melius Crurum, quàm Crinium.

Cap. l x x x v i i i. In eadem & oppidum hauſtum profundo: alióq; motu terræ Statinas emerſiſſe: & alio, prouolutis montibus inſulam extitiſſe Prochytam.) Veteres codices pro Statinas habent Stagnum, vt intelligas omnia in vna inſula accidiſſe, oppidum hiatu hauſtum, ſtagnũ emerſiſſe, montes prouolutos, non eodem tamen terræ motu, ſed alio poſt alium.

Capit. l x x x i x. Domiſton & Prienen Mileto, Artemiſiam Patthenio promontorio.) Illic verius legitur: Dromiſcon & Pernen ; Mileto, Narthecuſam Parthenio promontorio.

Capit. x c i i i i. Similiter in Reatino.) Hæ tres voces cum fine huius capitis cohærent, non cum ſequentis initio.

Cap. x c v i i i. His adde, vt nihil quod equidem nouerim præteream, Ariſtoteles.) Legendum, Addit. & ſequenti verſu redundat, affirmat.

Capit. c i i i. In Faliſco Clitumni amnis aqua potata candidos boues facit.) Hominem peritũ regionum, qui tam leui momento Clitumnum ex Vmbria in Hetruriam traduxit. Vetus lectio: In Faliſco omnis aqua potata candidos boues facit. In Ponto fluuius Aſtaces irrigat campos, in quibus paſtæ oues nigro lacte æquè gentes alunt.) Cui abſurdum viſum eſt, Scythicam gentem equino lacte ali, is multo vaniora credidiſſet, quæ Pauſanias de victimis ex hoc armento tradit, & ſacras quoque dapes apud illos equinis viſceribus conſtare. Certè apud Maronem legiſſe debuerat: Et lac concretum cum ſanguine potat equino. Quare non erat cur mutaretur vetus lectio: In quibus paſtæ nigro lacte equæ gentem alunt. Cap. c v i. In medio mari Hiera inſula ardet. Aeolia inſula iuxta Italiam cum ipſo mari arſit.) Nulla inſula propriè vocatur Aeolia, ſed ex ſeptem Aeoliis vni nomen eſt Hiera. Proinde magis placet antiqua lectio: In medio mari Hiera inſula iuxta Italiam, &c.

Capit. c v i i. Quid, quòd innumerabiles partus, ſed naturales ſcatent?) Pro partus illic legitur Parui. Naturales dixit propter precedentem ſpeculorum mentionem: Parui, quia hactenus de magnis loquutus. Cap. c v i i i. Quæ menſura Artemidoro atteſtante efficit.) Melius: Artemidori ratione efficit.

EX LIBRO TERTIO

CAP. I.

LVſum enim Liberi patris ac Lyſam cum eo bacchantẽ.) Lyſiam iſtum nunquã natũ opinor: & plana eſt vetus lectio: Luſum enim Liberi patris, ac lyſſam cum eo bacchantium, nomẽ dediſſe Luſitaniæ. Nota eſt ex poetis lyſſa, hoc eſt rabies, mænadum Bacchi comitum obuios thyrſo ferientium, & canes, pecudéſque diſcerpentiũ: de qua illud, Et totuum vitulo caput ablatura ſuperbo Baſſaris, & lyncẽ Mænas flexura corymbis. Libida quæ Clauſa, Stici quod Iulienſes.) Antiqui codices verius: Ilipula, quæ Laus: Artigi quod Iulienſes, ac mox pro Auia Ecdanũ, Arialdunũ: pro Hebura, Vbeda: pro Ipho, Hippo: pro Tuati,

Tuati,Tucci.& subiicit:omnia Bastetaniæ: quod aliquis in obuia deprauauit. Obulco quod Botificense.) Lege Pontificense. Ferè enim barbaris oppidorum in hoc tractu nominibus Latina cognomina adiungit,mox Ilipa cognomine magna,Italica.Magna,redundat. Ab ora venti prope Menobam.) Venienti lege,non Venti.

Capit. i i i. Oppida oræ prima,Vrci.)Lege,oræ proxima.Qui Phocæsium fuere soboles.)Scribo Phocæensium,à Phocæa Ioniæ,non à Phocide Helladis.Oscenses regionis Bastetaniæ.) Rectius Vescitaniæ.Hæc mediterranea est regio, illa maritima:quamuis & illa suã habeat Oscam, ab hac diuersam.Ac mox pro Carcenses,Cinnẽses,Cortenses:illic legitur, Carenses , Cincenses, Cortonenses. Capútque Celtiberiæ,Segobrigẽses,Carpetani,& Toletani)Lege & distingue.sic: Capútque Celtiberiæ Segobrigẽses,Carpetaniæ Toletani.Aliquanto post,Asturũ duodecim populi diuisi in Augustanos:lege addẽdo: Diuisi in Augustanos & transmõtanos.Ac mox,In iis sunt Gyri.) Legendum Giguri,attestante Ptolemæo.

Cap. i i i i.Amnis Cema.)Cũ omnes Geographi Varum in hac ora Galliæ finẽ faciant,miror cur castigatoribus libuerit Cemã pro Varo supponere reclamantibus manu scriptis codicibus.

Capit. v. A Corsica minus c x x.) Est quidem huic fermè par interuallum,& inter Corsicam: magis tamen placet Corcyram legi,quàm Corsicam , quemadmodum habent vetusti codices.alioqui Corsica ante Sardiniam,non ante Issam ponenda erat:eo videlicet ordine, quo ipsæ insulæ sitæ sunt.Oppido Vendiaticorum, ciuitas Cemelion.)Melior vetus lectio:Oppidum Vediãtiorum ciuitatis Cemelion. Cæsar,Liuius & Plinius solent gentes Hispanas atque Gallicas in ciuitates diuidere:cuiusmodi nunc imperitum vulgus communitates vocat.Sic inter Belgarum ciuitates numerantur , Remi. Treuiri , Eburones, Neruij,Morini,atq; alij.Singulæ ciuitates plura habebant oppida,pro suis quæque opibus : quædam exiguæ non plus vno.Ita hoc loco Vediantiorum ciuitatis oppidum Cemelion recensetur non longè ab ora.Et Vediantij dicuntur ea forma,qua in eisdem alpibus Ebroduntij,qui hodie sunt Ebrodunenses.Venidates diuersi sunt ab his trans Padũ vicini Carnis.Trira,Batderate.)Iria, non Trira.Atẽtanis Græca gente.)Scribo Atintanis,à recto Atintan,sicut Acarnan. Fluentini præfluẽti Arno appositi.)Non mutaui lectionẽ: omnes tamen,quotquot vidi,manu scripti codices,Florentinos habent.Ibi fuere Amyclæ.) Antiqua lectio:& vbi fuere Amy. Mox, Dein lacus Fundanus:lege addendo iuxta fidem veterũ codicum,Dein locus Spelũcæ,lacus Fundanus. Meminerunt huius loci Tacitus & Tranquillus. Itẽ sequenti versu pro,Oppidũ Formiæ,antiq. Læst. sedes:Oppidum Formiæ,Hormiæ dictum,vt existimauere,antiqua Læstrygonum sedes.Nauigatione à Circeiis.)Lege,nauigatio.& pro , Capua ab x i. campo dicta:illic est tantũ,Capua ab campo dicta.Nec multò pòst,Verulani,pro Nerulanis.Compita earũ c c l x v. pass.) Syncera lectio: Compita Larum c c l x v. attestatur Ouidianus versiculus:Compita grata Lari , compita grata cani.nam in compitis sacrum anniuersarium Laribus fiebat.vnde Compitalia dicta,dies ei sacrificio status.& verba quæ subiiciuntur intelligenda sunt de paribus inter se à milliario ad omnes portas spatiis.Quòd si quis altitudinẽ.) Melius, Quò si quis.Paulò pòst pro Ficulnea veteres habent Ficana:& pro Aneipolis cõstanter habent Antipolis.Verisimiléque est,Pelasgos aut Arcadas,qui cum Aboriginibus Saturniam tenebãt, hoc nomen Ianiculo indidisse,quòd id oppidum sibi ex aduerso situm esset.Ibidem,quòd Antennas pluratiuo numero malui scribere,Virgilium quoque secutus sum,non solùm libros manu descriptos.Mutucumenses,Olliculani.)Nostra exẽplaria,Mutucumenses,Munienses , Numiniẽses, Olliculani.Atque ita confit l i i i. populorum numerus.In antiquo Latio l i i i.populi.) Syncera lectio:Ita ex antiquo Latio.Pæstum,à Græcis Posidonia appellatum.) Præpositionem castigatores de suo adiecerunt.Idem factum & aliis locis plurimis.Crathis fluuius,pater , vt dixere , Scyllæ.) Alius est Cratis,non in hac ora sed in fronte Italiæ circa Thurios. Legendum igitur , Crateis fluuius,mater,vt dixere, Scyllæ : testantibus Homero simul & emendatis exemplaribus Plinianis. Inde Apennini sylua.)Addendũ nomen syluæ Sila,cuius & Virg.meminit.id aliquis sustulit,putãs per errorem repetitam dictionem.Oppida habet ciuium Romanorum Palmam & Pollentiam,Latina Cinium & Cunici,quod fœderatum Bochorum fuit.)Quis hic sentiret erratum? est tamen non leue.Legendum enim:Et fœderatum Bochri fuit.Sensus est : Olim quinque in ea insula oppida fuisse, duo ius ciuitatis habuisse, duo ius Latij ; quintum fœderatum Romanorũ fuisse, idq; intercidisse. Qui lectionem mutauit, somniauit Bochos reges , nec sensit eodem pro-

pē modo dictum,Fuit,quo illud,Fuit Ilium.Iamnonem & Magonem.)Scio Strabonem has solas enumerare.fieri tamen potuit,vt tertiam Sanisteram aut ignorauerit,aut prudens, tanquam minùs nobilem, præterierit. Verisimile est autem eam solam indigenarum fuisse, reliquas duas à Pœnis colonias deductas, & à deductoribus denominatas vocabula Punica indicant. Sequenti versu pro Meraria legendum Mænariæ, a mænis piscibus salsamento aptis.

Cap. v i. Et Barpona, Mænaria, Colubraria, Venaria.)Barpona vox est nihili & fictitia.Lege, Et paruæ,Men.Col.Ven. Cap. v i i i. Inter se autem hæc promontoria latē distant his spatiis, Antiqui codices:Inter se autē hæc promontoria ac latera distāt his spatiis.Cephaledis,Alentiū, Agathyrsum.)Vera lectio:Cephalœdis,Aluntiū, Agathirna.Hanc & Liuius sic nominat. Cephalœdis hodiéque nomen retinet. Cap. i x. Cui successit Aeolus.) Lege: qui successit Aeolo, & Longonis vox est deprauata.nam Melogonis siue Melogunis scribendum est,à prouentu ouiū, μηλογονίς.

Capit. x i. Amita,Pactius,Aufidus.) Scribendum,Amnes,Pactius,Aufidus.In fine capitis intercidit vna vox.integra lectio est,Norbanenses,Palionenses,Sturnini. Capit. x i i. Succentes, Lucentes.) Scribo,Fucentes, Lucenses. Fucentes à Fucino lacu,Lucenses à luco quopiam. & pro Mutustæis Mutuscæos.Virg. Oliuiferæq; Mutuscæ.& Aequiculos,non Aequicolas. Est enim diminutiuum. Cap. x i i i i. Forosempronienses,Inginini.)Imò Iguini.hodie Eugubini dicuntur.Aestini,Sentinates.)Pelestini, non Aestini.Suprà Interamnani.)Lego, supra Interānam, cohærent enim hæ duæ voces cum præcedentibus. Cap. x v. Regiates,Vrbinates.) Imò Vmbranates.nam Vrbinates in sexta regione censentur. Cap. x v i. Finibus Ligurum Gabiennorum.Lege Vagiennorum, quorum oppidum Augusta,non longè à fonte Padi.

Cap.x v i i.Transpadana appellatur ab eo regio nona.) Quia mox cap. 18. sequitur, Venetia decima regio,castigator pro sua sapientia hic ex vndecima fecit nonā,oblitus suprà Liguriam ex descriptione D.Augusti dici nonā regionem. is totam Italiā diuisit in regiones vndecim. Quòd si hæc nona est,quænam erit vndecima? Sequēti versu non est,Fluctuoso alueo,sed Fructuoso, videlicet ob importationem variarum mercium.

Cap. x i x. Pola, quæ nunc Iulia pietas.) Rectius Pietas Iulia.Solet enim ferè in talibus oppidorum nominibus substantiuum adiectiuo præponi.Sic in Hispania,Fama Iulia,Concordia Iulia.Similiter in Italia Laus Pompeia.In mediterraneo regionis decimæ,Colonia Cremona.Brixia,Cenomannorum agro:Venetorum autē Natri Ateste.)Antiqua & syncera lectio:In mediterraneo regionis decimæ Coloniæ,Cremona,Brixia Cenomannorum agro, Venetorum autem Ateste.Error est non simplex.primum sola Cremona Colonia vocatur, quasi non & Brixia & Ateste coloniæ fuerint:deinde Natri coloniarū enumerationi inseritur,quo nomine nulla vsquā colonia legitur.Paulò pòst Fertini legēdum, nō Feltrinēnam hoc posterius nomen recens est, & ex illo altero vetere deprauatum.

Capit. x x i. Populorum pauca effatu digna aut felicia nomina.) Melius,facilia.Insulæ in eo sinu,Absyrtium, Arba.) Integra lectio: Insulæ eius sinus cum oppidis, præter supra significatas,Absyrtium,Arba. Cap. x x i i. Petunt in ea iura iuribus descriptis in decurias.) Legendum, Petūt in eam iura descripti in decurias.Stæi,Colentini.)Issæi,non Stæi. Cap. x x i i i.In ora verò ciuium Romanorum.)Lege addendo, In ora verò Denda ciuium Ro.vt intelligamus huic oppido ius municipale fuisse.

Cap. x x i i i i. Iam tamen colonia D. Claudij Sabaria,& oppida Carabatia,Iulia.)Restituimus iam tamē colonia D.Claudij Sabaria & oppido Scarabantia Iulia habitantur. Cap. x x v i.Flumina clara Dardanus,Margis, Pingius, Timachus ex Rhodope,Oescus ex Hæmo,Vtus,Escamus,Ieterus.)Lege & distingue:Flumina clara, è Dardanis Margis,Pingus,Timachus: ex Rhodope Oescus:ex Hæmo V.E.I.Electridas vocauere, in quibus prouenit & succinum.) Scribo, prouenirer succinum.Adeò vt iis quas earū designent, haud vnquam constiterit.) Particula iis redundat:quemadmodum sequenti versu hæc dictio, Trucones:si credimus vetustis iuxta atq; emendatis codicibus.

EX LIBRO QVARTO CAP. III.

CVm oppidis,Gymnis, Thebis.) Vera lectio, Siphis,Thebis. Cap.v. Amnis Alpheus nauigabilis prope sex oppida.)Veteres codices habent,Amnis Alpheus nauigatur in oppida Aulos & Leprion,vt intelligamus non vltra hæc oppida nauigabilem. Intus autem ipsa Messene, Ithome,Oechalia,Arene,Pteleon,Thryon, Dorion, Thamyræ vatis clara temporibus.) Lege

Do

Dorion, Zancle, variis clara temporibus. Sensus est, hæc oppida non simul claruisse, sed diuersis temporibus aliud post aliud effloruisse. pleraque heroicis temporibus nobilia fuere: inter quæ pôst Zancle eminuit, cæteráq; obscurauit, & ad vltimum Zanclen Messene, aliquantò pôst Pelo ponnesiacum bellum opera Thebanorum condita. Locus Thyræ, Gerania.) Thyrea est in vetustis exemplaribus: & sic Herodotus quoque nominat. Apesas, Antes.) Pro his duobus nominibus vnum reposuimus. Apesantus, ex fide eorundem codicum. Sic enim Apesas dicitur Apesantus Latina terminatione, sicut elephas elephâtus.

Cap. v i i. Oppida, Sidûs, Cremyon.) Sidûs incuria scribarum omissum fuerat. Cap. x. Ampelos, Torone, Soggostedes.) Singos nô Soggostedes. Paulò pôst, pro Acanthus. Istria, Grastonia, vetus lectio habet, Acâthus: Stagira, Sitone. Ac mox, Amphipolis liberum. Cap. x i. Doriscus c x x m. hominû capax.) Lege x m. hoc est, myriadis, attestante Herodoto. Veteranorû Phinopolis.) Hæc vox Veteranorum, coniungenda est cû Deuelto præcedête proximè. nâ ea fuit Colonia, nô Phinopolis, teste præter alios Ptolemæo.

Cap. x i i. In quem mutatam Vlyssis nauem.) Neminem offendat, quòd vbique Vlixem scripsi sequutus antiqua exemplaria. Fui & ipse quondam in ea opinione, vt putarê barbarè dici Vlixem. Posteà reperi apud Plutarchum ὀλυσσέα Romanos Vlixem sua lingua appellare. Sed hæc leuiora passim consectari non est propositum, dûtaxat in annotationibus: in contextu & taliû est habita ratio. Paulò pôst pro Arnoxiæ Oxiæ scribendum, attestantibus Græcis Geographis. Dacenchris, Aspis.) Nulla est insula Dacenchris nomine: sed Cenchreis nauali Corinthiorû obiacet Aspis insula: & sic lectionem vitiosam emêdauimus. Ophiussa, Buto, Aranus.) Scribo ad fidê codicû, quos sequor, Butoa, Rhamnûs. & sequenti versu pro Plachiæ Placiæ. Rursus huic proximo pro Lycades Lichades, à Licha in hoc mare ab Hercule proiecto, cuius Naso meminit in sua Metamorph. Eodê versu pro Phocasia Phocaria à phocis, hoc est, vitulis marinis. Mesaria, Eantiron.) Lege, Mesare, Aeantiô: quasi dicas, Aiacis fanû. Aliquâtò pôst, Montis Abnobæ, non Arnobæ. In ora Carcinite.) Scribo, In ora à Carcinite.

Cap. x i i i. Circa Istrû Apolloniatarû vna.) Lege, Citra Istrû. Aliquantò pôst: Corpora prægrandes ipsorû aures tota côtegant: nô integât:

Cap. x v i i i. Sed peninsulâ spectatiorê excurrêtem in Oceanum, à fine Osismiorum circuitu d c x x v m. pass. lôgitudine. In latitudinec x x v m.) Vera lectio: Circuitu d c x x v m. pass. ceruice in latitudinem c x x v m. Ceruicê vocat Isthmon, qua insula, ceu caput, côtinenti ceu corpori cohæret. Sequenti versu pro Vannetes Nannetes, pro Cauritani lege Carnutani, pro Eburones Eburouices. ac mox Secusiani liberi, pro Secusij, Albij liberi. Cap. x i x. In primo versu, Bituriges liberi, redundat. nâ hoc ipso capite post aliquot versus horum facit mentionê. Bergebi, Tarbeli quatuor. Signani, Cocossates, Sexagnani.) Veteres codices: Begerri, Tarbeli quatuorsignani, Cocossates sexsignani. In fine capitis deerat nomen insulæ: Et in Aquitanico sinu Vliarus.

Cap. x x. Ipsa Pyrenæi iuga ab ortu æquinoctiali in occasum brumalem.) Deest vna dictio: Ab ortu æqu. susa in oc. br. Eodem capite. Pesici scribêdû, non Pisici, & pro Groniis Grauij, quasi Graij.

Cap. x x i. Oppidû & flumê Eumenium.) Lege Miniû. Cap. x x i i. Abest à côtinente proxima parte minus pedes d c c.) Passus, nô Pedes. Nostri Tartesson appellant, quâ Pœni quondam Gadira: nâ Gadira Punica lingua septû significât.) Antiqui codices: Nostri Tartesson appellant. Pœni Gadir, ita Punica lingua sepem significante.

EX LIBRO QVINTO

CAP. IX.

CÆsareæ in Theseo dicatus.) Quid Mauris cû Theseo? Antiqua lectio, in Iseo, hoc est in Isidis fano: cuius numen initio ab Aegyptiis orto, tota Africa religiosè colebat. Elephâtis insula infra nouissimum cataracten c c c c m. pass.) Scribendum i i i m. pass. Est enim cataractis vicina. Copiosa Indicarum Arabicarúmque merciû Nilo proximum emporiû.) Coptos emporij nomen est, quod in copiosa deprauauerunt. Infra quod Abydus, Memnonis regia & Osiris têplo inclytum, septem dierum itinere in Libyam remotum à flumine.) O crassum erratum. Quomodo enim Abydus infra Tentyra in Aegypto atque adeo inter ripêses vrbes recensetur, si tantû spatij inter eam & flumen interest? Itaque reposuimus ex manu scriptis: v i i m d. pass. in L. r. â. fl.

Cap. x. x v m. laxitare inserta.) Infessa non inserta. Ac mox: Quinta situs parte regiæ dicata: non, Regi. Et paulò pôst, x i. enim reperiuntur, super quæ i i i i. lege, Supérque.

Cap. x i i. Qui subtilius diuidût, circû Euphraten Syriâ, Phœnicen volût esse orâ maritimâ Syriæ, cuius pars sit Idumæa & Iudæa: deinde Phœnic

nicem,deinde Syriam.) Mollius erat, Circa Euphratem,Sed præstat ab exemplaribus nō discedere,quæ sic habent:Qui subtilius diuidunt, circunfundi Syria Phœnicen volunt,& esse orā maritimam Syriæ,cuius pars sit Idumæa & Iudæa, deinde Phœnice,deinde Syria.Hic nulla mentio Euphratis.Syria Phœnicem à lateribus,& à tergo amplectitur:frontē mare alluit.eius oræ partes sunt Idumæa & Iudæa,Phœnice,& Syria Antiochena. Cap. x i i i. Iānes duæ, altera vicus.) Scribo, Altera intus. Cap. x i i i i.Pars enim Syriæ iuncta.) Verus,Pars eius Syriæ iūcta. Et inter toparchias est Gophnitica,non Zophanitica. attestatur Iosephus. Nomen Iudææ modo Herodium.)Porrentosa deprauatio.Legendum vt cohæreat cum præcedentibus: Hierosolyma longè clarissima vrbium Orientis, non Iudææ modò: Herodium cum oppido.Est autem Herodium arcis nomen. Cap. x v i i.Haud procul ab Asphaltite.)Vetus lectio,Haud procul Asphaltite.

Cap. x x v i i. A mari relata,vbi vocabatur Olmia.)Legendū Hormia,à portu.Lalassis fluuius.) Dele fluuius,quæ vox non habetur in manu scriptis.Est enim Lalassis oppidi nomē,teste Srephano.Cæterùm Decurrit verbum ad Isauriam referendum,quòd decliuis sit,quà versus mare protenditur,editiore situ mediterraneo.metaphora castigatorem patum attentum fefellit. Oronda, Sagalessos.)Oroanda,est in codicibus manu scriptis,& apud Liuium. Edigis, Paropamisus, Circius.)Scribo, Emodus Paropamisus, Circius. In proxima ora Caria est,mox Ionia,vltra eam Aeolis,media Doride.circunfunditur mari vtroq; latere ambiēte.)Hominem geographiæ peritū, quisquis Dorida Ioniam inter & Aeolidem collocauit.Quid autem est libros deprauare, si hoc non est?Syncera lectio manet etiam nunc in antiquis exemplaribus. In proxima ora Caria est, mox Ionia, vltra eam Aeolis.Caria mediæ Doridi circunfunditur,ad mare vtroque latere ambiens.Sic superius capite duodecimo dixerat Syria Phœnicen circunfundi.Nec dubium est verū que locum ab vno castigatore data opera tā bel lè deprauatum. Cap. x x v i i i.Amnis Ninus.) Hermolao placet Ninus,de quo tamen subdubitat.manu scripti libri,tum etiā typis excusi quidam Indum habent.Et sunt nonnulli amnes binomines,atque haud scio an huic ipsi nomen mutatum narret Liuius,posteaquam in eum Indus belluæ rector ab elephanto prolapsus est.

Cap. x x i x.Fuit in ora eius oppidū Temnos, nunc in extremo sinu Smyrnæ Chescopolis pro montorium.Leuce dein oppidum, quod insula fuit finisq; Ioniæ.)Syncera lectio:Fuit in ore eius oppidum Temnos:hunc in extremo sinu Myrmeces scopuli,oppidum Leuce in promonrorio quod fuit insula,finisque Ioniæ Phocæa.

Cap. x x x. Pergamum,quod intermeat Silenus.)Selinūs,non Silenus. Cap. x x x i. Elysia, Nymphalis, Mœris.)Lege:Lasia,Nymphais, Maeris.Proximáque Cynorrhodussa.)Lege: Proximáque Cauno Rhodussa.Præter has cirra Rhodum Cyclopis,Tergamon.) Verius: Præter has circa Rhodum,Cyclopis,Teganon.Posteriorē à similitudine patellæ dictam apparet.Ac mox:Cicerussa,Therion,Archia.) Legendum Cicerussa, Therionarce.hæc inde dicta,quòd in ea venenatæ bestiolæ obtorpescant. Argiæ numero viginti,Ethecusa.)Lego,Et Hyetussa: quasi dicas Pluuialis.Bolbulæ,Phæte,Priapos.)Vetus lectio pro Phæate habet Phanæ:& sic etiā Liuius nominat. Cap. x x x i i. In quo portus Azari.)Amyci, non Azari.Is fuit Bebricum rex,pugil eximius,à Polluce in eo certamine victus & occisus, cū Argonautas hospitio prohiberet.

EX LIBRO SEXTO

CAP. I.

CAlpéque Africæ auulsa multo maiora absorbuisse,quàm reliquerit, spatia.) Antiqui codices habent , Tanto maiora: non, Multò maiora.

Capit. i i. Cerambis vadosa excursu.) Lege vasto excursu.Paulò pòst:Colonia Sinope Pteriæ Pteria redundat.

Capit. i i i. Megapolin, Zelam.) Scribe, Magnopolin, Zelam.& in fine capitis, Sortira, Amasia,Comana:Lege addendo, Sotira, Amasia, Comana,nunc Manteum.hoc est oraculum. Testis est Strabo.

Capit. i i i i. Nunc Manteum Genetarum, Chalybum.) In antiquis voluminibus hoc caput sic incipit: Gentes, Genetarum, Chalybum. Mox est Pharnacea op.non Pharnace: & Pyxites flu.non Pysites.

Capit. v i i. Iaxamatæ Medorum (vt ferunt) soboles,& ipsi in multa genera diuisi.) Legendum Sarmatæ. Nam Iaxamatarum gens non erat tam ampla,vt in multa genera diuidi posset, & mox subiicit,Primo Sauromatæ Gynæcocratumeni.Paulò pòst est:Saltuosis cōuallibus asperas:non Saxosis.

Cap. i x. Adiabenen Tigris & montes in v i i. M.P.

M.p.cingunt.) Veta lectio: Adiabenen Tigris & montium sinus cingunt.

Cap. x i i. Insulæ in Ponto Planetæ siue Cyaneæ.) Planctæ legendū. Hom. ὡς δ' ἵκετο πλαγκτάς.

Cap. x v. Adiabenis connectuntur Cadurci quondam dicti, nunc Gordieni, præfluente Tigri, Hyspiratitæ Paredoni appellati.) Veteres codices: Adiabenis cōnectuntur Carduchi, nunc Cordueni, præfluente Tigri: his Pratitæ Paredoni appellati. Cadutei Galliæ sunt prouinciæ, nō Parthorum regni. Et Carduchorum appellationem Macedones postea in mollius deflexerunt, Corduenos vocantes. Praritarum mentio fit & 25. capite. Circa finem huius capitis legendum: Stadia 1 5 6 8 0. prodendo: non, Procedendo.

Cap. x v i. Fertilitatis inclytæ locus Daricum mons, gentes Tapyri, Auariaci.) Lege & distingue sic: Locus Daricum. mox gentes, Tapyri, Anariaci. Aliquantò pòst est, Aduersa montis Paropamisi, & aduersus fonres Indi. vbi legendum, Auersa montis Paropamisi, ex aduerso fontis Indi. Item pro Demodamante Demonax repositus est: cuius nominis fuit & philosophus Luciani ætate non incelebris.

Cap. x v i i. Persæ illos Sacas vniuersos appellauere.) Plinius scripsit, in vniuersum appellauere. Sic enim & alibi sæpe loquitur.

Cap. x x. Pagungæ, Ialij. hi mōtium, qui perpetuo tractu oceani oram tenent, incolæ:) Manuscripti codices. Pagungæ: iam hi montium &c. Elegans verò, quòd mox nescio quis x M. elephantorum posuit, pro x. elephantis. Mutani super hos Caucaso subiecti, Soleadæ, Sondræ.) Lege Montani super hos. quibus enumeratis subiicit Taxilas iam in plana demisso tractu.

Cap. x x i i. Patrem Mabaciem commeasse eò.) In vetustis codicibus est: Patrem Rachiæ com. eó. nam id fuit legato nomen. Scribam fefellit similitudo literarum. Agros diligenrer coli, pomis abūdare.) Plus est in manuscriptis. ag. dil. coli, vitis vsum non esse, po. abundare.

Cap. x x i i i. Hæc regio est ex aduerso Bactrianorum. Deinde eius oppidum Alexandria.) Lege & distingue sic: Hæc regio est ex aduerso. Bactrianorum deinde, cuius oppidum Alexandria. Arienæ partem esse Dararin aliqui volunt. pro Dararin scribo Daritin. Circumuectus in mediterranea Persidis & Indiæ.) Ex Indiæ; non Et Indiæ. Mille millibus passuum ab Alexandria abest oppidum Heliopolis.) Scribendum, Duo M. passuum. Scriptum erat hoc modo M M. id typographi verterunt in mille millia. adeò nulla ratio habita est numerorum, perinde ac si minimum referat. Deinde ex Iuliopoli fecerunt Heliopolim, quæ alibi sita est. Ibi regnat Paridion.) Lego, Pandion. Aut Mecheris Ægypti intra diem sextum. Lege addendo, Aut vtique Mechiris.

Cap. x x v i. Habet ipsa ab ortu Caspios.) Adde coniunctionem: Habet ergo ipsa. Antiochiam, quæ à præfecto Mesopotamiæ Nicatore condita, Nicatoris vel Arbelis vocatur.) Nostra exemplaria habent: Antiochiam, quæ à præfecto Mesopotamiæ Nicanore condita, Arabis vocatur. Arabis cognominata est ad differentiam aliarum, ideo quòd esset inter Arabas sita. Nicator verò regis est cognomen, non Præfecti nomē. Supra Sicielassi tria millia passuum, per quos Lycus &c.) Illic tantum legitur. Supra Silici, Classitæ, per quos Lycus &c. Paulóque pòst, Gobaris, non Cobaris. Feruntur ei plebes vrbanæ D C. esse.) Er hic vitiatus est numerus. Legendum est: Ferunt ei plebis vrbanæ D C M. esse. alioqui malè cohærent sequentes accusatiui Situm, & Agrum. Cùm Persæ quoque schœnos & parasangas alia mensura determinent.) Lege addendo, Alij alia mensura determinent. Sensus est, non debere cuiquam mirum videri, quòd inter autores de spatiis earum regionum parum constet, cùm apud ipsos Persas locorum indigenas alibi magis, alibi minus prolixæ sint parasangæ, quod idem apud Germanos quoque in milliariis accidit.

Cap. x x v i i. Alterum deinde transit lacum, qui Tesbites appellatur.) Thospites, non Tesbites. Aliquantò pòst est, Zagrus mons, non Sagrus. Susianis ab Oriente sunt Cossæi. Addo vnam dictionem: Ab oriente proximi sunt. Sunt enim his ab oriente & aliæ gentes, sed nulla æquè propinqua, ac Cossæi. Circuit arcem Susarum, ac Dianæ templum augustissimum cum illis gentibus & ipse magna ceremonia fit.) Vetusta exemplaria: Circuit arcem Susorum, ac Dianæ templum augustissimum illis gentibus, & ipse in magna ceremonia. Præter asylum Persarum venienrem ad vnum ex Susianis oppidum.) Lege, & distingue: Præter asylum Persarum venientem, & vnum ex Susianis, videlicet asylis. Oppidum iuxta eum Magora Pasiones Sogdonaci filius.) Pasines est in antiquis exemplaribus: & sic Græci Geographi vocant πασίνου χάρακα.

Cap. x x v i i i. Insula Deuadæ.) Deuadæ scribo, vt sit genitiuus: sicut aliquantò pòst Dioscoridu pro Dioscoriada. Sic enim solent denominari à præfectis classium. Eadem ratione in hoc ipso capite leges Malchu insulam, vbi hactenus in impressis exemplaribus corruptè Malacho legebatur. Sueleni, Sarraceni, Arrareni. Oppidũ, in quo &c.) Scribẽdum, Suelleni, Sarraceni. Arra oppidum. Amyelome colonia Milesiorum.) Milesij coloniis suis, vel in barbarissimas gentes deductis, Græca tamen solebant imponere nomina, quemadmodum videre licet in tot eorum coloniis per otam Ponticam dispersis. Proinde magis placet Ampelone, à vineis, (quæ appellatio est in manuscriptis exẽplaribus) quàm Amyelome vox Græcis nihil significans.

Cap. x x i x. A Troglodytico vetò.) A præpositio redũdat. præcedit enim in fine proximi capitis. Arabiæ latere, absque præpositione. Fuit & Cambiso.) Scribo Cambysu, paterno casu, & Græca inflexione. Sic enim pleraque in eo tractu oppida nominatur ἀγάθων πόλις, καμβύσου πόλις.

Insulæ Stenæ diræ aliquot, Halonnenses non pauciores, Cardamin, Topazos.) Lego Halonnesi nõ pauciores, Cardamine, Topazos. Et Stenæ diræ, Græcæ sunt voces στεναὶ δεῖραι. Insula ibi Cytis, topazium ferens, & ipsa vltra syluas, vbi Ptolemais.) Lege & distingue, Topazium ferens & ipsa. vltra syluæ. vt intelligas non in sola Topazo insula gemmam ipsius cognominem inueniri. deinde Ptolemaidos cognomen non est Epitherias, sed ἐπὶ θήρας, quemadmodum Antiochia ἐπὶ δάφνης. Horarum sex consumuntur vmbræ.) Non leue & hoc mendum. Castigauimus sic: Hora sexta consumuntur vmbræ, hoc est meridie, iuxta Romanam supputationem. Insula Cytis.) Vetusta exemplaria, Colocasitis. Dictam apparet à prouentu copioso colocasiæ. Celetum testudinum.) Eadẽ exemplaria habent Celtium: & sic Græci quoque hoc genus vocant, κέλτιον. Animal spingion.) Scribo, Sphingion. Diminutiuum est à sphinge, & simiarum generis est hoc animal. Herbas circa Meroen demum viridiores syluarúmque aliquid aperuisse rhinocerotum elephantorúmque vestigia.) Scio verbum hoc Aperire, interdum perquàm eleganter dici de nauigantibus, maximè quoties oram aliquam sinuosam legunt: mihi tamen videtur hic nõ habere locum. proinde malui & hic manu scripta sequi exemplaria, quæ hanc lectionem habent: Herbas circa Meroen demum viridiores, syluarúmque aliquid apparuisse, & rhinocerorum elephantorúmque vestigia. Insula Diodori, & aliæ desertæ.) Addendum hic: Per continentem quoque deserta. vt intelligamus, quicquid litoris ex aduerso harum insularum, inter sinum Abaliten & Gazam situm est, totum esse desertum & incultum. Gentes Troglodytarum Iuba tradit.) Scribe, Idem Iuba. Gauconem, Emeum, Pidibotas, Endondacometas.) Syncera lectio. Graucomen, E.P. Hebdomecontacometas: ac si Latinè dicas, Grai vicum, & Septuagintauicanos à numero vicorum. Enonimiton Æthiopum.) Vera lectio extat in manu scriptis Euonymiton, Græca appellatione, quòd accolant sinistram Nili ripam aduerso flumine nauigantibus. Aliam insulam tractu dextro subeuntibus alueo.) Legendum non Tractu, sed Tatu. est enim genitiuus Græcus, & insulæ nomen Τάτυ νῆσος. & Dextro, ad alueum refertur. Delubrum Hammonis est ibi religiosum.) Melius legitur, Et ibi. Dicit enim in Meroe quoque Hammonis delubrum esse, diuersum ab illo Lybico, in quo oracula reddebantur, & quod Alexander adiit, Hammonem patrem, vt credi volebat, salutaturus.

Cap. x x x. Inde Paropas oppidum, Nauos Modundæ, Mandadini, Secanduni, Colligari, Secandæ, Nauectabæ, Cumi, Agrospi, Ægipani, Candrogari, Arabum summorum.) Hic nostra exemplaria, quæ sequimur, discrepant à vulgatis editionibus, inter se verò consentiunt: vbi sic legitur: Inde per ripas oppida, Nauos, Modundam, Andatim, Setundum, Colligat, Secande, Nauectabe, Cumi, Agrospi, Ægipam, Candrogari, Arabam, Summaram. Per ripas, dicit ideo, quia superius ex Bionis commentariis relata, in insulis Nili sita sint. Sunt autem appellationis barbaricæ, & accusatiuo casu posita. Meridiana parte imminens mari mons. Illic legitur: A media eius parte im.m.m.

Cap. x x x i. Contra hoc promontorium Gorgones insulæ narrantur.) Lege Gorgades, quod est denominatiuum à Gorgon.

Cap. x x x i i. Ex quibus perducti sunt à Iuba duo.) Iubæ, est in vetustis codicibus. Iuba enim nunquam illuc nauigauit, sed ab ipsius classiariis hi canes ei aduecti sunt.

Cap. x x x i i i. Agrippa hoc idem interuallum à freto Gaditano ad sinum Persicum.) Legendum est, ad sinum Isicum.

Cap. x x x i i i i. Bessicam Thraciam, Mædiam.)

diam.) Est quidem Mædia Thraciæ pars, sicut & Bessica: magis tamen placet ita additum mediam, quemadmodum superius dixit Hispania media: itémque Septentrionalia Siciliæ, Narbonensis Galliæ exortiua: quòd hæ prouinciæ longè latéque pateant. Huc accedit quòd in manu scriptis non est diphthongus. Paulò pòst, Galliam, Aquitaniam: lege coniunctim, Galliã Aquitanicam, & versu sequenti, in parte Venetiæ, non In partem.

EX LIBRO SEPTIMO CAP. VII.

Atqui etiam hodie minoris potes.) Melius veteres, Atque etiam hodie.

Cap. x i. Sed vbi paululum temporis inter duos conceptus intercessit, vterque est perfectus.) Lege, Vterque perfertur.

Cap. x v i. Quod alij Orionis, alij Etionis, fuisse tradunt.) Vetus lectio: Quod alij Orionis, alij Oti fuisse arbitrantur. Hunc Otum tam vasto corpore tantísque viribus præditum fuisse Poetæ narrant, vt socio Ephialte fratre, Martem ipsum ex insidiis aggredi sit ausus. Hos Maro Æneid. sexto Aloidas vocat. Sequenti versu illic legitur, Monumentis creditur: non, Traditur. & rectè, mea sententia: quòd hoc posterius ab Historicis memoriæ proditum sit, non à Poetis. Salamiam Euthimenis filium.) Scribo, Salamine. Quid enim attinebat nominare puerum? Sic mox: In filio, inquit, Cornelij Taciti.

Cap. x v i i. Id esse sparsis manibus.) Rectius est, Passis manibus. Sequenti versu hæc vox, Quibusdam, priore loco redundat: neque. in nostris archetypis geminatur.

Cap. x x. Obnixo contra nitentibus iumentis. Lego, Obnixus. Ac mox: Et ducenaria duo humeris: non, Duobus, & sequenti versu, Quingenario thorace, non quinquagenario.

Cap. x x i i i. Leænæ meretricis exemplum.) Exemplum redundat. Sequenti versu est, Anaxarchi, non Anaxarchus.

Cap. x x i i i i. Sui verò nominis oblitus Messala Coruinus.) Et hîc Oblitus, redundat.

Cap. x x v i. Bellóque ciuili, quod omnia cõcutiebat externa.) Quid opus erat hîc Conciebat, mutare in Concutiebat? quasi non rectè dictum esset, externos hostes, Mithridatē, alióśq;, intestinis Romanorum bellis excitos fuisse, ratos inuicto alioqui populo inferendi bellum nullum aliud tempus opportunius fore.

Cap. x x v i i i. L. Sicinius Dentatus.) Sicciũ vocant manu scripti codices, atq; etiam Liuius, & Dionysius Halicarnassensis. Ante x x i i. annos bina cœperat spolia.) Verior antiqua lectio: Ante decimum septimum annum: nam ab hoc anno militaris ætas incipiebat. At hoc idem ante vigesimum secundum in tam insigni viro mirum videri non debuerat. Quas Trebia, Ticinúsque, aut Thrasymenus ciuicas coronas dederė?) Coronas, aliquis interpretans primo in spatio, quod versus dirimit, adscripsit: ea vox deinde in contextum irrepsit: alioqui elegantius subintelligitur, quemadmodum in Laurea.

Cap. x x x. Ille semper alioquin exitiali appellans nomine, vniuersos ex Italia pellendos censuit Græcos.) Hæc tria verba, exitiali appellans nomine, nec in vetustis habentur exemplaribus, nec Plinium admodum sapiunt: & alioqui etiam absque eis integra est sententia. Quibus de causis haud illibenter ea omisimus, maximè cùm similem superuacanea verbula infulciendi licentiã sæpius & alibi, & in hoc ipso capite deprehenderimus. Quo potius, quàm vniuersi populi & illius gentis amplissimo testimonio, & in tota vita tua, & ad Consulatum tantum operibus electis?) Nostrorum codicum lectio melior: Quo potius, quàm vniuersi populi illius genris amplissimi testimonio, & rota vita tua Consulatus tantum operibus electis? Roscio theatralis seditionis autori leges ignouerunt, notatásque sedes ignominiæ discrimine æquo animo tulerunt.) Et hoc indidem restituimus ad hunc modum: Roscio theatralis autori legis ignouerunt, notatásque se discrimine sedis æ. a. t.

Cap. x x x v i i. Cui ob meritum honores illos, quos Herculi, decreuit Græcia.) Sensus vtcunque manet: à verbis Plinij discessum est. Legendum: Quod ob meritum honores illi, quos Herculi, decreuit Græcia. Ibidem Cleombrotus Ceus legitur, non Theombrotus. hic medicus fuit, alter Ambraciotes patria, professione philosophus. Relato è funere homine, & conseruato.) Lege, Seruato. Laudatus Ctesiphon. Lege addendo: Laudatus est & Ctesiphon.

Cap. x x x i x. Sed hoc pretium belli, nõ hominis fuit: tam Hercule, quàm libidinis, non fortunæ Peronetomi spadonis, Seiano i i L.M.D. mercante à Sutorio Prisco.) Hic locus multũ torsit eruditos, multa frustra diuinantes. Atqui expedire illos potuerant ex hac difficultate exemplaria vetusta: quæ nobis certè cũ hic, tum alibi sæpe egregiè succurrerunt. Ea sic habent: Tam

Hercule

Hercule,quàm libidinis,non formæ,Pæzontem è spadonibus Seiani i i i.M. D. mercante Surorio Prisco.Nomen cõuenit homini probroſo,quale eſt Comazon,quem Heliogabalus Impera.in deliciis habitum ad Conſulatum vſque euexit.Porrò participia interdum verti in propria nomina,nouum videri non debet, cum etiam paſsiua forma quædam in hoc genere reperiãtur:vt Sozomenus.is fuit Eccleſiaſticæ hiſtoriæ ſcriptor.

Cap. x l. Numerus dierum computatur,vbi quæritur pondus.) Non erat mutanda vetus lectio: Numerus dierum comparatur:hoc eſt,numeri dierum felicium infeliciúmque inter ſe cõferuntur,vter maior ſit.

Cap. x l i. Lampido Lacedæmonia refertur.) Reperitur melius, quàm Refertur. Et Ambuſtı filius Rullianus eſt, non Rutilianus,in Liuianis æquè ac Plinianis vetuſtis exemplaribus.

Cap. x l i i. Sed accuſatus,atque de iure virgarum in iudicum conſilium miſſus.) Plenior ac planior eſt antiqua lectio: Sed accuſatus, atque de iure virgarum in eum, iudicum in conſilium miſſus. Neque enim in omnes paſsim ius virgarum magiſtratus habebat, ſed in tergum ciuis Roman.nihil illi licebat. Paulò pòſt legendum, Supremo ſomnio,non Somno.

Cap. x l i i i i. Quod ſupereſt, neſcio maior gloriæ,an indignationi,dolor accedat,inter tot Metellos tam ſceleratam Catinij audaciam ſem per fuiſſe inultam.) Codices antiqui habent: neſcio morum gloriæ, an indignationis dolori, accedat. Subindicat Plinius,maiorem vlciſcendi libidinem ætate ſua regnaſſe, quàm Metellorum,de quibus loquitur,tempore,cùm mores P. R. adhuc minus corrupti eſſent.

Cap. x l v. Proſcriptionis inuidia in collegam.) In collegam redundat. Solicitudo Martis Actiaci Pannonicíque belli,ruinæ pontis.) In exemplaribus noſtris conſtanter legitur: Solicitudo Martis Actiaci,Pãnonici belli ruina è turri.Videtur aliquis data opera lectionem mutaſſe ex Tranquillo. Hærede hoſtis ſui non ſuo filio exceſsit.) Nihil opus erat addere duas voces: Satis plena erat vetus lectio,nempe hæc: Hærede hoſtis ſui filio exceſsit. Sed hic quoque gloſſula interpretis irrepſit in contextum.

Cap. x l v i i i. Cui aſtipulatur Damiates.) Damaſtes legendũ.is fuit hiſtoriarum ſcriptor, patria Sigienſis ex Helleſponto.

Cap. l. Hebeſcunt ſenſus,membra torquentur.) Torpent,non Torquentur.

Cap. l i. Profundi humoris è corpore effluuium.) Vetus & ſyncera lectio,Præfandi humoris. Sic enim Plinius more ſuo verecundè genitale ſemen circunloquitur,ac ſi dicat, cum præfatione honoris aurium nominandi.

Cap. l i i. Nam Cælium Tuberonem.) Scribo,C. Ælium Tuberonem. Tuberonum enim familia Æliæ gentis eſt. Mox eſt,Hermotimus non Hermotinus. Se enim ab inferis remiſſum, haberéque quod nuntiaret.) Vetus , Habere, quæ nuntiaret.

Cap. l i i i. Duo Cæſares,Prætor,& Prætura populi Roman.functus.) Legendum , Prætor,& Prætura perfunctus. Cum populo admodum placuiſſet.) Adde,is,Is cùm p.a.p.

Cap. l i i i i. Et tamen multifariè priſcos ſeruauere ritus: ſicut in Cornelia domo nemo ante Syllam Dictatorem traditur eſſe crematus.) Lege: Et tamen multæ familiæ priſcos ſeruauere ritus:ſicut in Cornelia nemo ante Syllam Dictatorem traditur crematus.

Cap. l v i. Vtique in Græciã atruliſſe è Phœnice Cadmum x v i. numero.) Legendum,Intuliſſe. Hic neſcio quis ſubiecit Latina elementa, cum Plinius de Græcis literis loquatur.quare ſuſtulimus ea:nec enim ſunt in archetypis.Dox ius Cælij filius.) Cæli,non Cælij.Phœnices,vt Theophraſtus.) Tirynthij,non Phœnices,teſte Pauſania.Paulò pòſt eſt,Æacus inuentor argenti,non Ceacus. Terebram, glutinum,ichthyocollam.) Malim veterem lectionem,Ter.glu.lithocollam. Staphylus Sitheni filius.) Imò Sileni. Bouem & aratrum Briges Athenienſis.) Scribo, Buzyges. ex re nomen habet. Inducias Lycaon.) Lycanor verius. Cithara edita carmina compoſuit Terpander.)Lege,Citharœdica car. Proſaicam orationem.) Apage Proſaicam:Scribo,Proſam orationem. In Græcia verò Pyrrhus Dædali cognatus.) Euchir,non Pyrrhus, atteſtantibus Græcis ſcriptoribus. Hippagum Salaminij.) Vetus lectio habet,Samij,pro Salaminiis.

Cap. l v i i i. Græca inſcriptio plenior erit hoc modo: Ναυσικράτης τισαμένου ἀθηναῖος κόρη καὶ ἀθηνᾷ ἀνέθηκεν. Vbi omiſſum erat,cui numini anathema conſecratum eſſet.

Cap. l x. Naſica collega Lanati.) Lænatis, legi debet.

EX LIBRO OCTAVO CAP. I.

Qvippe intellectus illis ſermonis patrij,& in primis obedientia.) Rectius legitur in manuſcriptis,Et imperiorum obedie̊tia. Indicis Arab

Arabici minores.) Veteres codices: Iodis aranr minores. Suprà quoque libri sexti cap.x i x. de elephantorum apud Iodos vsu dixit: Iis araor, iis inuehuntur. Ad hoc cap. huius libri x i. docens vbi oascantur, Arabiæ ooo meminit.

Cap. i i. Aut lasciuiente pernicitate colludere.) Syncera lectio veterum codicum: Aut lasc. pyrrhiche col. Est autem πυῤῥίχη saltatioois genus Creteosibus io primis familiare. Lecticas etiam fereotes quaterni singulas, puerperas imitantes.) Nec lecticæ puerperas imitabaotur, nec elephanti lecticarij. Quapropter sic scripsimus: Lecticis etiam fereotes quaterni singulos, puerperas imitantes.

Cap. i i i. Circa hos belli cura summa.) Veteres rectius: Circa hos belluis summa cura.

Cap. v i i. Et illum dimitti pactus si interemisset. Solus ergo in harena congressus, magno Pœnorum dolore confecit.) Scribo ex fide nostrorum exemplarium: Et ille, dimitti pactus, si interemisset, solus in harena congressus, m.p.d. c. Et non longè à fine huius capitis: Pari equitum ex aduerso dimicaotenon, E diuerso.

Cap. v i i i. Antea domitandi gratia gregis, equitatu cogebaot in conuallem.) Distinguendum: Domitādi gratia, greges equitatu cogebāt.

Cap. x v. Cuius cōtactus sequentes, vt igois aliquis comburat.) Nimium est, Comburat. Amburat, satis erat.

Cap. x v i. Noo tanquam periculo coactus, sed tanquam amentia iratus.) Ameotiæ, legi debet. Velut deputans absconsione turpitudinem.) Noua elegantia, dignior tameo Apuleianis istis, quàm Plinio. Simplicior est vetus lectio: Velut abscondeote turpitudinem loco. Leoonm simul pugnam plurium.) Turbatus est ordo: restituimus sic: Leonum simul plurium pugoam. Non sine ostento quodā tempore illo geoerosos spiritus iugum subire prodigio significaote.) Et hic veraoi lectionem cōmoostrant archetypa, nempe hanc: Non sine ostento quodam temporum, generosos spiritus iugum subire illo prodigio significante. Quod ab eo factum Græci σωτῆρ@, id est, saluatoris templum Dionysij appellauere.) Antiqui codices: Quod ab eo facto Græci κεχηνότ@ Διονύσ appellauere. ab eo facto, scilicet ab hiatu leonis.

Cap. x x i. Nec flexu multiplici, nec vt reliquæ, corpus impellit.) Posterius Nec, redundat. Interficiuot eos, cauernis facilè cognitis sola tabe. necant illi simul odore, moriuntúrque.) Verba quæ proximo versu præceduot, faciūt vt magis probem veterem lectionē, videlicet hæc: Sæpe enim enectum cōcupiuere reges videre. Proinde sic lego: Iniiciunt eas cauernis, facilè cognitis sola tabe. necāt illę simul odore, moriuntúrq;. Iniiciunt eas, mustelas scilicet, regiæ cupiditatis mercenarij ministri. Alioqui mihi ooo sit verisimile, mustelam esse adeò nocendi auidā, vt vltro latebras basilisci peruestiget, & vel cum certa sua peroicie tam dirum monstrum lacessere non dubitet. Disimile est, quod de viuerris in cuniculorum venatu narrat infrà capite 55. Iniiciunt eas, inquit, in specus, qui sunt multifores in terra.

Cap. x x i i. Itaque Copas, qui Olympionicas scripsit.) Antiqui codices, Agriopas. Nomē est Doricum, quale Gorgopas. Et in lupum se cōuertisse.) Conuertisse dixit, pro conuersum esse. itaque Se, redundat. Sic Vertere quoque sæpe est apud Liuium reperire: Id consilium in caput autoris vertit, & similes locutiones. Sequitur: Eundem x. anno restitutum, athleticè restitisse in pugilatu, victorémq; victoria Olympia reuersum. Vetus potior: Eundem decimo anno restitutum athleticæ, certasse in pugilatu, victorémque Olympia reuersum. Sic Horatius: Magna coronari quis victor Olympia. & Athleticæ, est τὴ ἀθλητικὴ, sicut Arithmeticen dicimus.

Cap. x x i i i. Nec pedibus pauendas tantùm serpeotes.) Restitue luxatum ordinem: Nec pedibus tantùm. Eósque non in froote aut ex aduerso cernere.) Aut, redundat.

Cap. x x v i i. Iaculaodo ea petendóque deficiat.) Quanto melior antiqua lectio? Iaculando se appetendóque deficiat.

Cap. x x x. Alternis annis esse marem, alternis fœminam fieri.) Germana lectio: Alternis annis mares, alternis fœmioas fieri.

Cap. x x x i. Theophrastus autor est, angues eo modo & stelliooes senectutē exuere, eámque protinus deuorare.) Quônam referendum est illud, Eo modo? Nihil enim præcedit, quò referri posit. Et exuuias deuorari, vt de stellionibus verū esse ipse Plinius libro trigesimo capite decimo testatur, ita de anguibus manifestò falsum est, cùm eæ pasim reperiantur. Legendum itaq;, Anguis modo, non Angues eo modo. Eosdē pestiferos ferunt in Græcia, innocuos esse in Sicilia.) Hoc quoque, sicut id quod præcedit, ex autoritate Theophrasti refertur. Quid igitur attioebat veterem lectionem mutare? Eosdem pestiferi morsus in Græcia, innoxios esse in Sicilia.

Cap.

Cap. xxxii. A partu duas habent herbas, quæ aros & feſellis appellãtur:paſtæ redeunt ad fœtum : illos imbui lactis primo nolunt ſucco.) Cur Illos,potius, quàm Illum ? Sed longè aliter ſcripſit Plinius: Illis imbui lactis primos volunt ſuccos.illis,ato & ſeſeli, quòd intelligant eis occultam quandam vim ineſſe,fœtui ſuo ſalubrem.

Cap. xxxvi. Sæpe in harena colaphis inflictis exanimantur.) Rurſus data opera vitiata lectio.Opinor parum Latinum doctulis iſtis videbatur,infracto colapho exanimantur.ô induſtriam colapho dignam. Arborem auerſi ditipiunt.) Bellum & hoc.Sed quis vnquam id vidit ſaltem ſcriptum aut pictum ? Legendum igitur, quemadmodum habent magno conſenſu vetuſti codices:Arborem auerſi derepunt:hoc eſt,nõ proni,ſed poſterioribus primùm pedibus, anterioribus interim molem corporis ſuſtentantes, ne ruant:id quod notum eſt omnibus,qui modò vel ſemel vrſum ab arbore deſcendentem viderunt. Atque in hoc quoque hominem imitantur,præter motem quadrupedũ. Quamobrem pulchrè cohæret cum eo quod proximè præcedit:Ingrediuntur & bipedes.

Cap. xxxvii. Condunntr & alpini,quibus magnitudo media eſt.) Vera lectio vetus, Quibus magnitudo medium eſt. Sunt his pares, & in Ægypto : ſimiliter reſident in clunes.) Lege, Similitérque reſidunt in clunes.Aliquanto poſt, Maleficio eo,aliquis de induſtria mutauit in maleficio illo, nimirum quò minus eſſet vocabulum. Grande verò operæpretium.

Cap. xxxviii. Sufflata cute diſtentæ,ictus hominum & morſus canum arcent.) Manente ſenſu,verba tantummodo mutata ſunt.Sed quid opus erat ? Noſtri codices habent. Sufflatæ cutis diſtentu.

Cap. xxxix. Vel annua fame edutant.)Rectius,durant.Scriba dormitãs e literã geminauit.

Cap. xl. Canes defendêre Cimbros, cæſis dominis eorum plauſtris impoſiti.) Legendum, Canes defendêre Cimbris cæſis domus eorum plauſtris impoſitas. Cui nomen Hytcani teddidit Durides.) Duris,lege, quemadmodum primo libro in catalogo.Samius is fuit, Alexandri rerum ſcriptor. Et reginam Bithyniæ Conſingin vocant veteres codices, non Conſygnen. Scrutatur veſtigia atque perſequitur, comitantem ad feram inquiſitorẽ loro retrahens.quamuis aquam tranſiliens ſe occultaſſet,quàm ſignificans demonſtratio eſt,cauda primùm, deinde roſtro.) Hæc oratio media ſui parte malè ſarta eſt.Conſulamus archetypa. Illic reperio ſic ſcriptum: Scrutatur veſtigia atque perſequitur,comitantem ad feram inquiſitorem loro trahens: qua viſa,quàm ſilens & occulta,quàm ſign.dem/ &c.qua,ſcilicet fera,à cane viſa. Vides nimirum Lector,quantum interſit. Et ab ea, quæ fœmina ſit ex primipara gemita,citius cerni.) Hic quoque longè aliter habent incorrupta exemplaria, vbi legitur, Faunos cerni. quam dictionem deprauator non intellexit.

Cap. xlii. Laceratúmque pariter aurigam inuenimus.) Quid hîc facit auriga, cuius longè aliud officium eſt ? Lege nõ Pariter aurigam.ſed Porigam,vnica voce. Poriga enim appellatur, qui equos admittit,vt eſt apud Varronẽ lib.2.c. 7.In fine capitis legendum:Præterq; veſicæ conuerſio:non,Præterquam.Eſt enim is morbus iumentorum proprius,nõ hominum. Simile mendũ & alibi aliquoties in hoc autore occurrebat.

Cap. xliii. Vt bibant cogendæ exonerandæve ſunt.) Melius,Exorandæve.hoc eſt,cogendæ ſunt,niſi malis eblandiri, vt bibant. Notum eſt, in Celtiberia ſingulas quadtagenis millibus nummorum emi.) Lege,Quadragenis millibus enixas.Cùm enim dixiſſet,quæſtus ex iis optima prædia exſuperare,qui ferè ex fœtura ſolet fieri vbetrimus,hoc ſubiecit exemplum. e

Cap. xlv. Sunt autores,ipſa complente decimum menſem duos parere, nunc rarò geminos.) Hæc lectio nihili eſt. Plinius longè aliud ſcripſit.Sunt autores,ipſo complente decimum menſem die parere. Gignunt rarò geminos.

Cap. xlviii. Hiſpania nigri velleris præcipuas habet: Pollentia iuxta alpes,Canuſia rutili,quas Erythras vocant:item Bætica,vt Canuſium:furuas Tarentum ac pulliginis ſuæ,& ſucci dis omnibus vſus medicatus.) Facilè agnoſcas & hic eundem caſtigatorem. Syncera lectio eſt hæc: Hiſpania nigri velleris præcipuas habet, Pollentia iuxta Alpes cani:Aſia rutili,quas Erythreas vocant: item Bætica:Canuſium fului, Tarentum & ſuæ pulliginis. Succidis omnibus vſus medicatus. Quippe ahenis coquentium extractæ,indumentis vſu veniunt.) Et hinc ſe explicate nequiuerunt, etiam doctiſsimi viri. Vetus ac ſyncera lectio: Quippe ahenis polientium extracta, in tomenti vſum veniunt. Loquitur de lanarum purgamentis.eſt autem tomentum,culcitræ fartum.Martialis:Culcitra tomento quàm viduata ſuo.& de tomento,non de indumento,

indumento, accipiendum, alioqui satis indicant quæ sequuntur: Antiquis enim torus è stramento erat. Sicut villosa, & etiam ventralia.) Coniunctio Et, superfluit. In templo M. Anci durasse.) Quid sibi vult hic M. Anci templum? aut quisnam fuit iste suppositicius M. Ancus? Certò scio in Roman. historia neminē hominum, aut Deorum esse hoc nomine. Dicet aliquis, de Anco Martio accipiendum. at ex omni regum Roman. numero solū Romulum consecratum legimus. Sed quid ego his lectorem remoror, cùm in promptu sit in archetypis verum nomen: In templo Sangi. Equidem demiror, quòd hic Sangus tantopere ignotus fuerit recentioribus Grammaticis, vt etiā in Liuiana historia vno atq; altero loco in Ianum sit demutatus. Et est quidem vnius numinis vtrunque nomen: sed hæc Romana appellatio est, illa altera Sabina. Vehemēter suspicor pro talibus castigationibus Aleriensi nos malam gratiam debere: nā huius primi opera typographi Romañ. sunt vsi. Vndulara vestis primo laudatissimis fuit.) Lege, E lautissimis. Ac mox: Acu facere Idæi Phryges inuenerunt.) Quid significat, Acu facere, Latinè scientibus? Lego: Acu facere id (hoc est pingere: nam pictæ vestis mentio præcessit.) Phryges inuenerunt. Et sic habent antiqua exemplaria.

Cap. l. Mares quàm maximè simos, longis auriculis, infractísque armis quàm villosissimos probant.) Lege, & distingue, Mares quàm maximè simos, longis auribus infractísque, armis quàm villosissimis, probant.

Cap. l i i. Primus togati generis inuenit Fuluius Hirpinus.) Et hic & lib. 9. cap. 56. in antiquis exēplaribus cōstanter legitur, Fuluius Lippinus.

Cap. l i i i i. Mira solertia, visco inungūt oculos. calceatíque imitatione venantium tradunt.) Vetusti codices: Visco inungi, laqueísque calceari. nam vtroque modo capiuntur. Sequenti versu, Cornelius, superfluè adiectus est. nam & hoc ex autoritate Mutiani narrat, quod nescio quis ad Cornelium autorem retulit. Alioqui cum duo sint in Indice Cornelij, Valerianus & Celsus, Plinius cognomē adiecisset. Item sequenti versu lege, Nouam exultatione adorare, non, Noua exultationem adoriri.

Cap. l v. Vltima huius capitis dictio Dilabidas, est, non Labili.

Cap. l v i. Damæ māsuescunt raro cum fere iure dici nō possint.) Cum Plinius hic perquàm elegantem transitionem faciat ad reliqua animantia, vt videre licet in manu scriptis, hoc modo: Hi (nempe lepores) mansuescunt rarò, cùm feri dici iure non possint. Complura nanq; sunt nec placida nec fera &c. demiror, quibus intemperiis agitatus depravator lectionem mutādam putarit, ac damas hic inserendas, quāuis iam antè in alio genere recensitas, nec hîc vllo modo quadrantes. Et quasi hoc parum esset, titulum quoq;, quem Plinius fecit, De semiferis, ipse vertit, De damis. Sic nobis hic verè literarius portitor bonos autores castigat. Et talia dissimulanter transiliit Hermolaus, dum Aristotelem, dum Theophrastum, dum id genus alios cōsulit, dum Roman. editionem cum Veneta confert, nō paucis locis vtranque ex æquo vitiatam, securus interim quid in ipsis Plinianis habeatur archetypis, quod tamen in primis curandum erat. quod non illius insectandi causa dictum accipi velim, cui perpauci in literis conferri possunt, præterquam fortassis nemo: sed vt appareat, hanc viam succurrendi veterum monumētis, quam nos ingredimur, esse longè certissimam, si modò viri docti negotium id, qua par est, cura ac religione tractandum suscipere non grauentur.

Cap. l v i i. Quos Censoriæ legis princeps, Q. Scaurus & M. in Consulatu non alio modo cœnis ademere, quàm conchylia.) Vbi nam legitur istuc Consulum par? imò vbi Q. Scaurus? deinde, vbi sic loquuntur Latini scriptores, Q. Scaurus & M. & non potius, Q. & M. Scauri? Fatendum est & hic corruptam esse lectionem. Integra sic habet: Quos Censoriæ leges, princēpsque M. Scaurus in Consulatu, hoc est, Censores, & ante eos Scaurus Cōsul, cœ. ad. Sic enim dictum est hic, Princeps, quomodo apud Poetā: Princeps ærata Tarchon secat æquora prora. id est, primus. Librarij ferè non aliter scribebant Que, coniunctionem, quàm primæ literæ puncto postposito. id lector imperitus prænomen putauit: vnde deprauandi occasio.

EX LIBRO NONO CAP. VIII.

Delphinus non tantùm hominis amicum animal, verum & musica arte mulcetur symphoniæ cantu.) Rectius: Non homini tantùm amicum animal, verùm & musicæ arti, m. s. c. Ex hominum manibus vescens, ferénsque se tractandum.) Lege, præbénsque se tractandum. Paulò pòst, Amphilochi, scribendum, nō Amphilochij, ἀμφίλοχοι. Sunt autem in Epiro.

Cap. x. Et cooperta terra, ac pauita corpore.) Melius, Ac pauita pectore.

Cap.

Cap. x i i i. Ipſis in ſomno mugitus:vnde nomen vituli accipiunt. Tenent diſciplinam.) Lege,& diſtingue: Vnde nomen vituli. Accipiunt tamen diſciplinam.

Cap. x v. Silurus graſſatur, vbicunque eſt, omne animal appetens, equos innatantes ſæpe demergẽs,præcipuè in Mœno Germaniæ amne prope Lisboum,& in Danubio. Mari extrahitur porculo marino ſimillimus.) Hoc loco nominatim recenſentur piſces magnitudine inſignes, non marini,ſed fluuiorum,Nili,Rheni,Padi,Danubij,Boryſthenis,Gangis. Horum medio catalogo non ſatis aptè inſeritur marinus quidam piſcis innominatus. Sequenda igitur antiquorum codicum lectio,vt poſt Lisboum nouæ orationis initium faciamus. Et in Danubio mario extrahitur,porculo marino ſimillimus. Is vulgo Italorum etiam nunc ſemilatino nomine moro appellatur,ob ſalſamenta illis notus,guſtu aſpectúque porcinam ſalitam nonnihil referentia: Germanis Huſio dictus, quaſi ὗς, ſicut mario ἀπὸ τοῦ μαρίνου.

Cap. x v i. Sunt & piſcibus præſtita in hac parte auguria.) Noſtri codices melius:Sunt & in hac parte naturę auguria,ſunt piſcibus præſcita.

Cap. x v i i. Inde aduectos Tib. Claudio principe Optatus Elipertius præf.claſſis, inter Oſtienſem & Campaniæ oram ſparſos diſſeminauit.) Lego: Optatus è libertis, ſcilicet ipſius principis.notum eſt autem ex Trãquillo & Tacito,quanta fuerint potentia liberti Cæſarum.

Cap. x v i i i. His aquam acceptam ore remittunt.) Quiſquis hîc ordinem mutauit, fecit ſermonem ἀμφίβολον, Vetus ordo eſt hic: His aquam emittunt,acceptam ore.

Cap. x i x. Miratur Arcadia ſuum exocœtum.) Deeſt coniunctio,Et. Cõmemorato enim Verbani & Larij piſcium miraculo,ſubiicit,Miratur & Arcadia. Nam ſtagna & amnes tranſeunt. Pleriſque euidens ratio eſt.) Scribendum coniunctim;Nam in ſtagna & amnes tranſeundi pleriſque euidens ratio eſt.

Cap. x x v i i. Item miluus ſubit in ſumma maria.) Has voces,Item miluus, adiunximus fini præcedentis capitis,quas inde reſectas neſcio quis hîc non ſuo loco aſſuit. Attollit cornua è mari ſeſquipedalia ferè,cornuta,quæ ab his nomen traxit.) Diuerſa lectio antiquior,quam ſecuti ſumus: Attollit è mari ſeſquipedanea ferè cornua,quæ ab his nomen traxit.vt periphraſi vtatur, de vulgo nota loquens.alioqui ſuperuacaneum videri poteſt,de etymologia admonere in re tam clara. Si quis tamen illam alteram lectionem mauult, fruatur.

Cap. x x i x. Terreni maiores quàm pelagici.) Lege pelagij, πελάγιοι. Sic Græci longè à litoribus diſsita vocant:noſtri πέλαγος, altum. In fine capitis,Liburnicarum ludens imagine, ſcribendum ex fide archetyporum, pro Liburnicarum gaudens imagine.

Cap. x x x. Simúlque eã deſcendere in duo ſenſu carentia,niſi fortè triſti. Id enim vbi conſtat rumore nauigantium humana calamitas in cauſa eſt.) Antiquior lectio: Niſi fórte triſti(id enim conſtat)omine nauigantium, humana calamitas in cauſa eſt.

Cap. x x x i i i. Nauigant ex his neritæ, præbentéſque concauam ſibi partem,& alteram auræ opponẽtes,per ſumma æquorum velificant.) Primum rectius legitur Veneriæ. Sunt enim cõchæ non gratæ modò Veneri, ſed etiam cognatæ,ob communem è mari originem: celebriſque eſt eius deæ effigies, concham, atque haud ſcio an ex hoc ipſo genere,pede premens.deinde mirum,quòd non concauam partem auræ præbeat concha,ſed diuerſam, cùm concaua ſit velificationi aptior. Sequẽda igitur & hîc vetera exemplaria: Nauigant ex his veneriæ, præbentéſque concauam ſui partem & auræ opponentes,p.ſ.æ. v.Caſtigator non intelligens quid Latinis ſignificet præbere ſe & hũc locum corrupit, & ſuprà Præbens ſe tractandum,in Ferens ſe tract.deprauauit,quemadmodum illic annotauimus.

Cap. x x x i i i i. Iam quidẽ in tota rerũ natura damnoſiſsimũ vẽtri mare eſt.) Ventri ſupereſt,nec habebatur in archetypis manu ſcriptis.

Cap. x x x v. Animæ hominis periculo quæſita maximè placent.) Idem caſtigator nec hîc ſenſit Quæſita, poſitum pro Acquiſita. Proinde vitiauit veterem lectionem: Anima hominis quæſita m.p. Ac mox:E tantis Solis ardoribus, atque Indicis quoque inſulis petunt, & admodum paucis.) Syncera lectio: atque Indis quoq; in inſulas petuntur,& admodum paucas.Nec aliter ferè Plinius hoc verbo vtitur,quãuis vbique ſtudium fuit literatori neſcio cui ſyntaxin temere mutare. Speciem verò inani inflatam.) Vetus lectio,Speciem modò inani inflatam. Modo,id eſt,tantummodo,frequens apud hunc ſcriptorẽ.

Præcipuum cuſtodiunt,pelago altius merſæ, quàm vt penetrent radij.) Tu ſcribe:Quare præcipuum cuſtodiunt pelagiæ,altius merſæ, quàm

vt

vt penetrent radij.) Tu scribe: Quare præcipuû custodiunt pelagiæ, altius mersæ, quàm vt penetrent radij. De pelagiis piscibus suprà monui. Nam apud Græcos non est, nec apud barbaros inuentores eius aliud; quàm margaritæ.) Lege addendo, Nam apud Græcos id nô est: ne apud barbaros quidem inuentores eius aliud, quàm margaritæ. Mox est, Squamas assimulat, nô Assimilat, quod Gallicum idioma sapit. Enormes, & feri, colorisque marmorei.) Vetus lectio: Enormes ferè c.que.m. Lautitiam eius omnem, apparatúmque detractans.) Imò, Obtrectans. Gerebárque auribus tum maximè.) Scribe: Gerebat eum maxime. In primis elegans locutio, sed persæpe apud bonos autores scribarum vel oscitantia vel peruersitate mutata. Vniones côuiuis ad sorbendum dedit.) Melius, Absorbendos dedit.

Cap. xxxvi. Qui cum vita sua succum eum euomunt.) Sua, superest. Fraudatam se protinus luxuria credat, nos indiligentiæ damnet.) Magis placet vetus lectio: Fraudatam profectò se luxuria credat, nósque indiligentiæ damnet.

Cap. xxxvii. Capiuntur autem purpuræ paruulis rarísque conchis textu, veluti nassis, in alto iactis. Inest iis esca clusiles mordacésq; concharum, quales videmus has femineces, sed redditas mari auido hiatu reuiuiscêtes. Appetunt eas purpuræ.) Et hic locus pessimè est à castigatoribus acceptus. Deprauationibus singillatim cômonstrandis prolixior esse nolo: collatio eas satis indicabit. Scribi debet iuxta fidem archetyporum sic: Capiuntur autem purpuræ paruulis rarísque textu veluti nassis, in alto iactis. Inest iis esca, clusiles mordacésque conchæ, ceu mitulos videmus. Has femineces, sed redditas mari auido hiatu reuiuiscentes appetunt purpuræ.

Cap. xxxix. In conchyliata veste cætera eadem sine buccino, prætérque ius têperaturæ. Æque pro indiuiso humani potus excremêto dimidia & medicamina addunt.) Hæc perobscura sunt, nec mirum, cùm sint deprauata. Legendum: Prætérq; ius temperatur aqua pro inuiso humani potus excremêto: dimidia & medicamina adduntur. Hoc est, præterquam quòd buccinû detrahitur, etiam hoc interest, quòd hîc ius pro lotio aqua temperatur, & ex medicaminibus dimidium inditur eius, quod in purpuræ tinctura indi solet. Præter, Plinius vtitur pro Præterea: id vbique fefellit castigatorem, qui exceptionê esse putabat. Cap. xl. Sed alia sunt, nec habent finem vitia: iuuátq; ludere impendio, & lusus geminare miscêdo iterum, & ipsa adulterare adulteria naturæ.) Syncerior lectio: Sed alia sunt è sine initia: quod pulchrè quadrat cum his verbis, Lusus geminare miscendo iterum.

Cap. xliiii. Glanus, qui & glanis vocatur.) Castigatior lectio: Cautius, qui glanis vocatur. nam sic præcedentibus pulchrè cohæret.

Cap. li. Plani piscium, quibus cauda non obest aculeíque, vt testudines & raiæ, in coitu superueniunt.) Ita ne testudines inter planos pisces numerantur? Rectius: Plani piscium, quibus cauda non est, aculeatíque, vt testudines, in coitu superueniunt, id est, testudinum modo. Spari, torpedo, squali.) Sargi, non spari. Circa finem capitis est, Coalescit vulnus, non Callescit.

Cap. liii. Postea visum tâti in extrema Italia petere Brundusium ostreas.) Rectius, In extremam Italiam, familiari Plinio locutione.

Cap. lvii. In cauernis aquas hebetes remanere.) Vetus lectio, In cauernis aquas habentibus remanere.

EX LIBRO DECIMO CAP. III.

Ngenitum est ei, testudines raptas frangere.) Legendum: Ingeniû est ei, id est, natura. Quarti generis est percnopterus, eadem moratur per lacus.) Vetusta exemplaria: Pernoepterus, eadê oripelagus. Sequenti versu, Vt quam verberet coruus: nihil erat necesse mutare in, Vtpote quâ. Cap. viii. Traditum est, missas in sublime ibi excipere eos.) Melius, Missas in sublime sibi.

Cap. ix. Ac ritu columbis potius.) Vetus lectio: Ac victu columbi potius: vt intelligamus, eam & leguminibus vesci, præter reliquorum accipitrum morem. Ad hoc rictum vix puto inueniri de vllis auibus, nedum de columbis.

Cap. xix. Vncos vngues habentes omnino non congregantur, & sibi quoque prædantur.) Lege: Et sibi quæque prædantur.

Cap. xxii. Scipio, an Metellus vir Côsularis, an M. Sextius.) Prius An, superfluit. Is Scipio Metellus Pompeij Magni socer fuisse fertur.

Cap. xxiii. Et Cyrenaici Achorem.) Legendum, Et Elei Myiagron. Attestatur nostris exemplaribus & Pausanias. Ibidem, Qua litatum est illi die: non, Post quam litatum est illi deo.

Cap. xxxiii. Madefactû multa aqua pennis puluerem spargunt.) Lege, Madefactæ multa aqua. In genere item ripariarû est.) Antiqua lectio: In genere parrarum est. Parrarum & Horatius meminit, tanquam inauspicatarû: Impios parræ recinentis omen Ducat. Eadem iam pa-

 uore

uore libera,ac materna vocante cura.) Rectius: Eadem in pauore libera,ac materna vacās cura. Non enim narrat, quid perdix facere soleat abducto per dolum à nidis aucupe,(nā tunc volatu se protipit)sed quo ingenio aduersus illum alioqui vtatur,cùm aut non habet pullos: aut longè alio loco habet. Cap. x l. Caprimulgi appellantur grandiores merulæ aspectu.) Lege,Grandioris.Hec minutiora pigeret annotare,nisi animaduertissem omnibus inoleuisse editionibus.

Cap. x l i i. Super omnia humanas voces reddunt psittaci, & quidem sermocinantes. India auem hanc mittit,Psittacem vocāt.) Legendum, Psittaci quidem etiā sermocinātes.nam hæc verba,Super omnia humanas voces reddūt,ad præcedentia referuntur. Prætetea legendū,sittacen vocat.& ita adhuc nonnullis barbaris nominatur.nam quod ad terminationes attinet, altera Græca est,Latina altera,neutra barbara.Vltimo rum hoc capite verborum vera lectio est, Ac cibis blandiente,non,Ad ciues.Sensus est apertus. Quin & proximè sequentis cap.extrema verba deprauatè leguntur:Quæ poturo sufficeret:pro, Quantum poturo suff. Cap. x l i i i. Hunc siue æmulatione incitatus manceps.)Nihilo deterius habuit pristina lectio, Æmulatione vicinitatis:& plena erat locutio etiam absque participio.

Cap. x l i x. Venerunt in Italiam Bebriacenses bellis ciuilibus trans Padum externæ & nouæ aues(ita enim adhuc vocantur) turdorū specie.) Quibus nam bellis ciuilibus?nā plura fuerunt diuersis temporibus. Deinde si Bebriacenses vocabantur, verba per parenthesim interiecta,post hanc vocē Bebriacenses,statim subiici debuerāt. Præclarè adiuuerunt hîc quoque nostra exēplaria,vbi sic legitur:Venere in Italiam Bebriacensibus bellis ciuilibus trans Padum & nouæ aues (ita enim adhuc vocantur)turdorum specie,&c. Loquitur de bello ciuili Othoniano,quod ob cladem ad Bebriacum Galliæ Cisalpinæ oppidum, Bebriacense nominat.& Externæ,verbum est superuacaneum, inscitia castigatoris adiectum. Is quisquis fuit,nō sentiens, Et pro etiā dictum,putauit aliquid deesse.Cæterum aues ipsę nouæ appellatæ sunt, cùm recens aduenissent, ac deinde appellatio mansit,etiā post multos annos ab earum aduentu: id quod satis indicare poterat vel titulus capitis.De nouis auibus.Sic enim & hic & in primo libro cōstanter habetur in manu scriptis voluminibus. Cap. l. Gallinaceos quoq; pascendi lacte addito cibis.) Non multum fortasse referr:attamen antiqua scriptura est,Lacte madidis cibis. Cap. l v. Liuia Augusta.) Vetus lectio,Iulia Augusta.Nec erat mutanda.nā tametsi hæc ipsa gentilitio nomine Liuia primùm dicta est,tamen iam natu grādior,vt marito tam honorifica appellatione æquaretur,Augusta cōsalutata,& peræquè honoris gratia in gentē Iuliam asscita,Iulia Augusta vocari cœpit, relicto priore nomine:quemadmodū ex Tacito discere licet. Nec aliter legitur in omnibus emendatis autorum monumentis,duntaxat quoties Augustæ cognomen additur. Cap. l x. Nec aliàs in pluribus tanta fœcunditas, maior tamē paruis.) Legendum,Nec alia plures.sparit,quàm melancotyphus.Tantò fœcunditas maior paruis.

Cap. l x i. Cui membrana,ceu pennæ.) Molius,Cui & membranaceæ pinnæ vni.

Cap. l x i i i. Ea de causa ingrediuntur in cōceptu.) Melius quadrabit,si legas,In coitu, vt est in manu scriptis. Vicisse Olympia prægnātem equam Hecratidis Thessali inuenimus.) Scribo, Prægnantem Echecratidis. Cap. l x i i i i. Ex omnibus quæ perfectos fœtus,vel tantos & innumerosos edunt.) Lege: Ex omnibus, quæ perfectos fœtus,sies tantum & numerosos edunt.

Cap. l x x. Qui ob id coguntur in nassas.) Lege, Quæ ideo coniiciuntur in nassas.

Cap. l x x i i. Orygem perpetuò sitientem Africa generat,ex natura loci potu carentē cum mirabili modo ad remedia sitientium.) Germana lectio.Orygem perpetuò sitientia Africæ generant, & natura loci potu carentem mirabili modo ad rem.si. Sequenti versu vbi legitur,Saluberrimi liquoris haustu vesicis: dele,Haustu.

Cap. l x x i i i i. Vulpes & milui: angues, & mustelæ,& sues.) Codices antiqui melius. Vulpes,& Nili angues: mustelæ,& sues. Compotuit enim animalium paria inter se dissidentium. De aspide miraculum à Philarcho traditur:Is enim autor est,&c.) Vetus lectio: De aspide miraculum Philarcho reddatur. Vult enim Plinius fidem rei,quam narrat,penes autorem Philarchū esse. Id cum non intelligeret castigator, homo crassæ Mineruæ,more suo castigauit,hoc est,mutauit in deterius.

EX LIBRO VNDECIMO. CAP. VII.

Nigra crusta est prima, saporis amari.) Lege,Commosis crusta est prima. Explanat enim has voces, commosin, pissoceron,propolin.ac primò commosin. Cap. x. Apprehensis ponduscu lo lapillis se librant.) Melius, Apprehensi

hensi ponduſculo lapilli ſe librant.

Cap. x i. Fucus ademptis alis in alueum traiectus.) Scribo, Reiectus.

Cap. x i i. Itaque cũ prima.) Lego pro Cùm, Tum, hoc eſt, Vergiliarum exortu.

Cap. x i i i. Qua feruoris ipſius ſpuma concreſcit.) Scribe, Quæ, videlicet membrana. nam ſi ſpuma nominatiuus non ablatiuus eſſet, In quam, dixiſſet potius, quàm Qua.

Cap. x i i i i. Contrà copia ignauiam affert. Maciem melle non erithace paſcunt.) Non leue erratum. Lege, Ac iam melle, non erithace paſcuntur: vt ſit ſenſus, Si copia mellis adſit, faſtidiri erithacen in cibo ab apibus. Et mox error errorem peperit. Quia deprauato, Ac iam, in Maciem, non bellè cohæret. Ergo diligentiores: pro vna voce Ergo, ſuppoſitæ ſunt tres, Qui autem ſunt. Mox, Dies ſtatus inchoandi: melius quàm, ſtatutus. In fine capitis pro, Non talia ſuauitas: vsúſque, repoſuimus, Non alia ſuauitas, viſque.

Cap. x v. Aptiſſimum in æſtimatione è thymo.) Vetus lectio, Aptiſſimũ exiſtimatur è thymo. & ſequenti verſu pro, Cum ſit, Quod ſit. Sequens probatio, vt ſit odoratum, & dulce, reglutinoſum.) Quid hoc verbi eſt, Reglutinoſum? Reſtituimus: Odoratum, ex dulci acre, glutinoſum.

Cap. x v i. Æquitas etiam in eis obſtringitur.) Lege addendo voculam, Æquitas quidem etiam in eis obſtringitur. Nec caret ſua elegantia particula Quidẽ. Sicut ſequenti verſu temerariè fecit, qui detraxit vocem Ergo, ſcribens, In primis præcipitur, pro In primis ergo præcipitur. Nam vbi incubauere, fauos liuidos faciunt.) Antiqui codices, Nam niſi incubauere. vt quod præcedit, ad opera, non de mellificio, ſed de prolificatione intelligatur, quæ incubatu fit. Tertio inde verſu adde verbum Exiſtimatur: Hulceribus aptiſſimum exiſtimatur. Quam probabilem aliâs ſententiam fucorum euentus coarguit.) Prouentus, non Euentus.

Cap. x v i i. Cum procedit, vnà eſt: totũ examen circa eum conglobatur.) In vetuſtis codicibus aliter legitur, ac diſtinguitur: Cùm procedit, vnà eſt totum examen, circáque eum conglobatur. Bellum verò, quòd mox, Aſſidui cuſtodes autoritatis, neſcio quis deprauauit in, Aſſidua cuſtodientes autoritate. Apparatus indicio diem tempeſtiuum eligentiũ.) Lego, Apparatus indice, nempe murmure, quod nomen proximè præceſſit. Si quà laſſatus deficit, aut fortè aberrauit, odore proſequuntur.) Verior lectio: Si qua laſſata deſ.a.ſ.a odore perſequitur. nam laſſari & aberrare in regem cõpetere non poteſt. Sedere in ore infantis Platonis, tunc etiã ſuauitatẽ illam prædulcis eloquij portendentes.) Vt verior, ita multo elegantior vetus lectio: Sedere in ore infantis tum etiã Platonis, ſuauitatem, &c. Et continenter: Sedere in caſtris ducis Druſi Imperatoris, tunc proſperrimè pugnatũ.) Lege: In caſtris Druſi Imperato. cum proſp. pug. Et circa finem capitu. Alterutra pars, quæ ſuis: non, Quem ſuis. & ſequenti verſu: Maximè rixa in conuehendis floribus exorta: non, Maxima rixa & in c.f.e.

Cap. x v i i i. Aliqui non niſi in tantum adacto inteſtinum ſæpe aſſequatur.) Vetus lectio: Vt inteſtini quippiam ſequatur. Sequenti verſu redundabat, Dein. Adrepentéſq; foribus opertas ſufflant: ab hoc ſpatio prouolant.) Reſtituimus ex fide veterum codicum: Adrepentéſque foribus per. eas ſufflant: ad hoc. prouolant. hoc eſt: ad flatum tanarum prouolant apes.

Cap. x i x. Papilio etiam ignauus & inhonoratus, luminibus accenſis aduolans.) Adde voculam Hic. Papilio etiam hic. quòd non de quouis papilione loquatur. & Aduolitans frequentatiua forma legendum. Sed grauius erratum mox ſequitur, vtpote nõ ſimplex: Filis etiam araneus, quacunque inceſſerit, alarum maximè lanugines obtexit. Non enim de araneo loquitur, ſed tertium nocendi modum papilionis narrat: Filis etiam araneoſa, quacunque inceſſit, alarum maximè lanugine obtexit. Cap. x x i i. Prima eas retorquere rurſúſque texere inuenit.) Veteres codices: Redordiri, rurſúſque texere.

Cap. x x i i i. Hanc ab his quoq; cogi ſubigíque.) Quoque, redundat, ſicut antepenultimo verſu duæ dictiones: More ceræ: quæ cera ex poſtremis ſyllabis verbi Lenteſcere, nata eſt. Et primam dictionẽ huius capitis, quæ eſt Bombyces, mutatis poſtremis literis perperam aſſuerunt fini vigeſimiſecũdi capitis, cùm ibi nõ minus grauiter, quàm argutè, dictum ſit, vt denudet fœminas veſtis: ac ſi dicat, nihil abſurdius fieri poſſe, quàm cùm veſtis ad tegẽdum partes, quibus pudor debetur, inuenta, eadẽ ad nudandum eas adhibeatur pellucida: quæ argutia perit, ſi dicas, Veſtis bombycina, ac non ſimpliciter Veſtis. Nec puduit has veſtes etiam viros leuitate vſurpare, propter onera æſtiua.) Itáne hæ veſtes propter onera vſurpantur, ac nõ magis propter leuitatẽ? Verior lectio: Nec puduit has veſtes vſurpare

etiam viros,leuitatem propter æstiuam.Primum fœminarum lasciuia his vsa est, quæ gauderent nuditatem suam per eas aspectari. Deinde viri quoque vsurpare cœperunt, ob delicatam leuitatem æstati conuenientem.

Cap. x x i i i i. Circinato adnectens.)Hoc adiectiuum nomen substātiuum poscit: & habetur sanè in manu scriptis: Circinato orbe adnectēs. Circinatum vocat tam absolutū, vt circino ductus videri possit. Derelicto laxo prætenti summa parte.) In his quidem verbis nullum cómodum sensum video. Quod si legas, vt in nostris archetypis habetur,Derelicta lasso prætēti summa parte:sensus erit,prætētæ telæ summam partem imperfectam præ lassitudine ab araneo derelictam. Ibidem Arbitrari licet legendum est, non Liceat. Pariunt autem oua ea in telas expansa,quia saliunt.) Pro Expansa, lege,Et sparsa.Ideo sparsa,quia saliunt. Pariunt autē trecentos.) Reposuimus:Pariunt autem & tricenos.

Cap. x x v i i i. In Thraciæ partibus iuxta Olynthū.) Vetus lectio,In Thracia iuxta Olynthum. Quod in hoc annotaui,ne indocti,qui sic loqui solēt,exemplū apud Pliniū inueniri iactēt.

Cap. x x i x. Iidem quippe noctibus nō volare eas propter frigora tradiderunt,ignari etiam longinqua maria ab iis transiri,continuata plurium dierum profectione.Quod maximè miremur,famem quoque,quam propter externa pabula petiere sciunt imminere.)Non obscurū erit ex collatione,quanto & hic antiqua lectio sit incorruptior: Iidem quippe nec volare eas noctibus propter frigora tradiderunt,ignari etiā longinqua maria ab iis transiri, cōtinuata plurium dierum(quod maximè miremur) fame quoque, quam propter externa pabula petere sciunt.Italiam ex Africa magna cohorte infestant.) Scribo,Italiam ex Africa maximè coortæ infestant.

Cap. x x x i i. Multa autem insecta & aliter nascuntur,atque asilus in primis ex rore.) Asilus nec est in emendatis exemplaribus, nec alioqui hic locum habere potest, vbi de papilionibus fit mentio,nō de asilis.Sequenti versu est,Inde porrigitur vermiculus,non oritur.

Cap. x x x v i i. Alij præfixa his pila cuspidant.) Malim,vt vetus:Alij præfixa hastilia cuspidant.præcedit enim Cornibus. Oculos vnicolores nulli,cum candore omnibus mediusculo differentes.) Vetus lectio melior: Oculus vnicolor nulli,cum candore omnibus medius color differens. Ardent,intenduntur,humectantur, cohibentur.) Legi debet:Humectant,conniuent. Ab iisdem,qui altero lumine orbi nascerentur,Coclites vocantur: queîs parui vtrinque ocelli,Luscini iniuriæ cognomen habuere.)Locus est fœdè corruptus.Exemplaria manu scripta habent:Ab iisdem,qui altero lumine orbi nascerentur, Coclites vocabantur: qui paruis vtrisque,Ocellæ: Luscini iniuriæ cognomen habuere. Vt hoc intersit inter Luscinum & Coclitem, quòd hic sit vnoculus natus,ille per vim eluscatus.Porrò Coclitem eo modo Opici ex Cyclope detorserunt, quo ex Ganymede Catamitum. Fuerunt autem Coclites Horatiorum gentis,sicut Seruiliorum Ocellæ,Fabriciorum Luscini,Pompeiorum Strabones,Papyriorum atque Æliorum Pæti. Bobus bis mutantur.) Vetus lectio:Boues bimi mutant. Setis intus os hirtum,& linguam etiam appellatam.) Lege,Et linguam etiam ac palatum.

Cap. x x x i x. Quæ verò ratio crocodilis,si non cruori, sed duritiæ tergoris tribuatur & solertia.) Lectio sanè inepta,castiganda ad exemplaria vetera sic: Ceu verò non crocodilis duritia tergoris tribuatur, & solertia. Coarguit enim hoc exemplo quorundam opinionem,qui subtilitatem animi constare cute operimentisq; corporum putabant. Velut languidiores, cùm menstrui cursus stetere.) Legendum,Vt & lanugines oris,c.m.c.f.

Cap. x l. Primogeniti in quaq; parte sues primas premunt,& si escæ sunt faucibus proximæ.) Prodigiosa deprauatio,cùm à Plinio scriptū sit: Primis genitis in quoq; partu sues primas præbēt:eæ sunt faucibus proximæ,scilicet mammæ.

Cap. x l i. Tenuissimum camelis,mox equabus.) Manu scripti codices habēt Equis,nusquā obseruantes recentiorum exceptionem de ablatiuo in filiabus,equabus,asinabus. Sicut & supra 40.cap.Asinis à fœtu dolent,nō Asini.Idem animaduerti & in Liuianis exemplaribus.

Cap. x l i i. Duobus Alpes generibus pabula sua approbant, Dalmariæ Docleatem mittunt Ceurronum terræ Natusicum.) Vetus lectio:Dalmaticæ Docleatem mittunt, Ceutronicæ Varusicum. Dalmaticas vocat iuga à Carnis ad Dalmatas vsque pertinentia.

Cap. x l v. Sunt autem crura his obliqua, humani poplitis modo.) Pollicis,non Poplitis.Qua perfossa, ceu vinculis, spiritus fugit.) Legendum,Ceu iugulo,scilicet perfosso.

Cap. x l v i. Leo etiamnum tortuosos.)Scribo,Tortuosius.

Cap.

Cap. xlvii. Confirmant & apodas habere, nycterin & drepanin, in eis quæ rarissimè apparent.) Nycterin pro rara non agnosco, quæ Græcis vespertilionem sonat, volucrem potius, quàm auem. Raræ aui rarum nomen magis conuenit, quemadmodum habet antiqua scriptura, Et apodas habere, & ocen & drepanin.

Cap. li. Hinc tot cantibus & modulis flexiones.) Antiqua lectio potior: hinc tot cantus & moduli flexionésque.

Cap. liii. Qui venena serpentium suctu è corporibus exigerent.) Melius corporibus eximerent. Scythæ sagittarum vngunt aciem.) Vetus lectio, Scythæ sagittas tingunt.

EX LIBRO DVODECIMO

CAP. IIII.

VNam, quam peculiarius Virgilius celebrauit, ebenum.) Rectius manu scripta volumina: Vnam è peculiaribus Indiæ Virg. celebrauit ebenum. Cap. v. Quorum pondera adeò in terram curuantur, vt annun [sic] si.) Incorruptiora exemplaria: Quorum imi adeò &c.

Cap. vi. Qûo sapientiores Indorum viuunt.) Lege, Sapientes, id est, philosophi.

Cap. ix. Facilius hoc & crustosius amariúsq; & gummosum.) Lege addendo iuxta fidem veterum codicum: Facilius hoc, & crustosius, amariúsque: at Indicum humidius & gummosum. Ibidem legitur, In libras x. terni, non, x tantum.

Cap. xiii. Vt alij existimauere frutice venoso.) Exemplaria nostra, quæ ob vetustatem sequimur, habent, Frutice myrtuoso. Quod nescio cur debuerit magis absurdum videri, quàm gummosus, & similes Plinianæ voces.

Cap. xiiii. Græci stagoniam & atomum tali modo appellāt, minorem autem Arabiam.) Imò, Orobiam, à magnitudine ὀρόβου, hoc est, erui. Vltimo huius capitis versu lege, Potius quàm in micas frietur.

Cap. xvi. Facillimè autem adulteratur Indica myrrha.) Scribo, Fallacissimè autem adult.

Cap. xviii. Periti rerum astruxerunt.) Asseuerant, non Astruxerunt.

Cap. xix. Reuehunt vitrea & ænea.) Melius, Et ahena. Sterilior imbre, ceu diræ naturæ.) Vetusti codices: Sterilior imbre, cæduæ naturæ. & mox illic legitur, Venia cædendi, non, Metendi. Deinde sorte germina discerni.) Cremia, non Germina: quæ vox vel ex Psalmographo nota esse poterat.

Cap. xx. Per Nabatæos Troglodytásque confines, qui considêre ex Nabatæis.) Vetus lectio: per Nabatæos Troglodytas, qui considêre ex Nabatæis. Vt intelligamus coloniam à Nabatæis negotiatoribus in Troglodyticen deductā.

Cap. xxiiii. Eandem quæcunque sit aspalatho.) Lege, Eandem, quæ sit aspalatho.

Cap. xxv. Maxime probatur, quod antè semel fluxit.) Melius vetus exēplar, Maximè probatur, quod ante semen fluxit, id est, antequam semen prolatum sit. Paulò pòst illic legitur: Exit & in Pamphylia, sed aridior: non Acrior.

EX LIBRO DECIMOTERTIO.

CAP. I.

PRimúmque id scire cōuenit, mutata autoritate ad peius trāsisse gloriā.) Syncera lectio: Mutatam autoritatē, & sæpius transisse gloriam.

Cap. iii. Vestes prolongant tempus.) Antiqui codices: Vestes prorogant tempus. Summa commendatio eorum, vt transeuntē fœminam odor inuitet, etiā aliud agentem.) Magis placet quod in iisdem codicibus habetur: Vt transeunte fœmina odor inuitet etiam aliud agentes. Neque enim vsqueadeo corrupti fuerunt Romanorum mores, vt frequentior esset viris, quàm fœminis, vnguentorum vsus. Ac mox: Sed quosdam crassitudo maximè delectat, idipsum approbantes.) Illic est, Spissum appellantes, non Idipsum approbantes. Atq; Caium principem solitum lauari.) Lege, Atq; Caium principem solia temperari, scilicet iussisse. Vtinámque dicere possemus, quis primus instituisset ista. nimirum hac mercede orbem terrarū corruptę deuicere aquilæ.) Duas voculas, Ita est, quibus perquam elegāter Plinius vtitur, scribarum siue potius castigatorum temeritas deprauauit in, Ista. Sic enim scribitur ac distinguitur in emendatis voluminibus: Vtinámq; dicere possemus, quis primus instituisset. Ita est, nimirum hac mercede corruptæ terrarum orbem deuicere aquilæ. Sic lib. 7. cap. 40. dixit. Ita est profectò, alius de alio iudicat dies. Item lib. 18. cap. 6. Itaque est profectò, opera, non impensa, cultura constat. Prætereа lib. 24. cap. 1. Ita est profectò, magnitudo populi Romani perdit ritus, vincendóque victi sumus.

Cap. iiii. Genera earum plurima: & prima fruticem non excedentia: sterilem hanc, aliubi & ipsum fertilem, breuémq; ramis obiri vmbra foliorum.) Emendata lectio; Sterilem hunc, aliubi & ipsum fertilem, breuíque ramorum orbe foliosum. Qui error tam crassus est, vt mirum sit à nemine deprehensum. Præterea cæsum à

dorso puluinato,& in aluo media fissura plerisq; vmbilicatum.) Reposuimus ex manu scriptis: Præterea cæsum à dorso puluinata fissura, & in aluo media plerisque vmbilicatum. Quod erat prius, pomis refertam.) Pro his verbis longè alia sunt in antiquis voluminibus, nempe hæc: Erátque,cùm hæc proderem,fertilis.

Cap. v i i. Cerróque eam fugit alienus humor,qui aluum omnem rigat.) Lege: Qui aliam omnem rigat.

Cap. x i. Neque ad alios vsus illis,quàm funibus. Rex Antigonus in naualibus vsus est rebus,nondum sparto communicato.) Syncera lectio: Nec aliis vsus est, quàm inde,funibus rex Antigonus in naualibus rebus,n.f.c.

Cap. x i i. Quæ potuit esse segminibus vtrinque amputatis.) Scribo,Resegminibus. Minus sorbet.Politur & charta magis,vt splendeat.)Lege,& distingue: Minus sorbet politura charta, magis splendet. Deprehenditur & lentigo oculis,sed mediis inserto glutinamentis ceu tænia iunco papyri bibulo,ibi vix litera fundente se.) Volumioum veterum emendatior lectio:Sed inserta mediis glutinamentis tænia fungo papyri bibula,vix nisi litera fundente se. Nam fabrili à gummi commissuræ fragiles sunt.) Io eisdem codicibus melius est. Nam fabrile, gummísque fragilia sunt. Fabrile videlicet glutinû.& Gummis,genitiuus est à Gummi, κόμμι κόμμεως. Minimum huoc modum integerit.) Lege,Minimum hoc modo intergerij.

Cap. x i i i. Quod eò magis miror,si etiamnum Homero condente Ægyptus non erat. At cur si iam hic erat vsus,in plumbeis linteisq; voluminibus scripritatum constet? Cur & Homerus in ipsa illa Lycia Bellerophonti, codicillos datos,noo Epistolas prodidit?) Hic tenebrio nescio quis aliquot voces ex i i. cap.repetitas,sed deprauatè,infulcire ausus est.nam vetusta exemplaria omnia tantum habent. Q.e.m.m.s.e.H.c. Ae.noo erat aut cur,si iam hic erat vsus in ipsa illa L.B.&c. Agoosce erudite Lector Plinianum orationis fluxum, nullâ interpolatoris operam desiderantem.ô impudentiam.

Cap. x v. Interiit nuper incendio,quam Cethegus decedeos libris 14.permutauerat.) Vetus lectio:interiit nuper incendio à Cethegis descendens,H-S. x i i i i. permutata. A Nomio Tiberij Cæsaris liberto.) Lege addendo:Item à Nomio. nam duas recenset amplissimas, Ptolemæi vnâ, alterâm Nomij. Operimento conchylij & laminæ per mediam vestitam fuisse.) Pro pessima opera malam gratiam meritus est, quisquis hic Pliniana verba,aliquot de suo additis,interpolare non est veritus. Nam syncera scriptura tantum habet:Operimento laminæ vestitam fuisse, quemadmodum lateritij parietes ornatus causa marmoreis crustis vestiuntur. Nutriuntur optimè splendescúntque,manúque sicca fricâtur ab alienis maxime:nec abaculis læduntur, vt in his genitæ.) O bellè tractatum Plinium. Vide obsecro Lector, quâtum hæc à germana lectione discrepent,quæ talis est:Nutriuntur optimè splendescúntque manu sicca fricatæ à balineis maximè:nec à vinis læduntur,vti his genitæ.

Cap. x v i i. Totúmque abire in lacum.) In altum,non In lacum.

Cap. x i x. Punicum malum cognomen sibi vendicat.) Lege,Cognomine sibi vendicat.

Cap. x x i. Semine colore & specie foris.) Farris,non Foris.

Cap. x x i i i i. Vtilitas herbosa ergo, & eò lætior satietas, quod perquam modico pinguescunt & quadrupedia.) Exemplaria vetera: Vtilitas,quæ eruo,sed ocyor satietas, perquam modico pinguescente quadrupede. Obiterque inter ordines allium capessere fertile est.) Lege, Allium & cæpe seri fertile est.

Cap. x x v. Vix vt respicere è naui tutum sit.) Prospicere,non Respicere.

EX LIBRO DECIMOQVARTO

CAP. I.

Subdiales inambulationes vmbrosis opercutilis opacat.) Syncera lectio,Vmbrosis pergulis.vt est videre in emendatis manu scriptis.

Cap. i i. Vua tam parua,vt nisi pinguissimo solo coalere non possit.) Rectius,Colere non possit. In neglecto solo morosa, piogui putrescit,gracili omnino non prouenit.) Legendum, Io eligendo solo morosa.Morosam in eligendo ideo dicit, quòd ei oec piogue nec gracile satis coouenìat. Túncque Albaoum vinum æmulantur.) Restituimus ex vetustis codicibus,Albano vino æm. Sic Martialis: Æmula Baianis Altini littora villis.locutione à Græcis accepta, ἐφάμιλλα σοι. leuius hoc videri poterat, nisi in his leuibus tam sæpe scribæ ludere sibi permittât. Mœsica contra omnes ictus firmissima.) Veteres libri,Contra omne sidus fit.

Cap. i i i. Et coronaria naturæ lusu stephanitis.) Scribo,Corooario oaturæ lusu.

Cap. i i i i. Cum C.Gracchus Tribunus plebis

bis seditionibus agitatis interemptus.) Latinius nostra exemplaria, Plebem seditionibus agitans.

Rarò quippe adhuc fuere, nec nisi importatis singulis testis millia nummûm.) Vetus lectio, Nec nisi in nepotatu.

Cap. v i. Pucino retulit acceptos, non aquoso.) Lego, Pucino retulit acceptos, non alio vsa.

Cum eadem vitis aliud aliis locis pullulet.) Maluimus & hic nostros manu scriptos sequi, in quibus est, Aliud aliis locis polleat.

Cap. v i i. Nec Cymoliti per se gratia.) Nostri veteres codices, Tmoliti, habent, cuius & apud Galenum fit mentio. Cæsarem non aliud potaturum.) Scribo, Poturum.

Cap. x i i i. Interfectã fuisse à marito.) Scribo ad exemplar vetus, Interfectam fuisse à marito, attestante Gellio. Aromaticis delectatos.) Lege Aromatite, id est, quod nunc Hippocratis vocant, cuius inuentum videri volunt.

Cap. x i i i i. Sic quoq; diu transmarina fuerunt in autoritate ad atauos vsque nostros, etiã Falerno iam reperto, sicut apparet ex illo Comico versu Anaxipolis Thasij: Quinque Thasij vini inde depromam, Falerni bina.) Quid ego audio, Anaxipolim Thasium Latinos versus scripsitasse? an fortè Græcè quidem scripsit, sed togatas fabulas. alioqui ineptè citatur testis, vbi agitur de autoritate, quæ fuit vinis in Vrbe atq; Italia. Subiiciam & hic veterem lectionem, quò magis appareat deprauatio. Sic quoque postea diu transmarina in autoritate fuerũt, & ad auos vsque nostros: quin & Falerno iam reperto, sicut apparet ex illo Comico versu: Quinque Thasij &c. Neque enim ratio temporum patitur, vt legamus ad atauos, de vinis, quæ post Opimium Consulem in pretio fuerunt. Millia cadorũ congiorum.) Lege, Cadorum congiariorum, id est, qui congium caperent. Sequẽti versu est, C. Sentius, non Censius. Hortensius super decem cados hæredi reliquit.) Non video, cur hoc magnum videri debeat, cùm Lucullo eiusdem vini plusquam C. M. cadorum fuisse supra in hoc ipso capite scriptum sit. verior est dubio procul manu scripta lectio X M. cadorum, quod scribæ hoc modo scribere solent $\overline{X}$. inde lapsus occasio.

Cap. x v. Quid ni? Et Cæsar Dictator triumphi sui cœna vini Falerni amphoras C. Chij cados C. in cõuiuia distribuit.) Conuiuia hic vocat certum conuiuarum numerum vnà discumbentium, qui ferè intra Musarum numerum cõsistebat, iuxta tritum illud prouerbium: Septẽ conuiuium, nouẽ conuitium. Quare nimio plus essent centum cadi vel Cyclopum cõuiuio. Itaq; malui antiquam scripturam sequi; Quid, non & Cæsar Dictator triumphi sui C. V. F. Amphoras, Chij cados, in conuiuia distribuit, id est, in singula conuiuia singulos cados, singulásque amphoras.

Cap. x v i. Fit & è pomis.) Melius, Fiunt & è pomis. Ac mox: Primúmque è palmis, non, Proximúmque ei è palmis. Myrtiten Cato quemadmodum fecerit, hoc paulò pòst indicabimus.) Melius, Myrtiten Cato quemadmodum fieri docuerit, mox paulò indicabimus. Ex cæteris herbis colatis.) Colatis, redundat. Qualem & redolent salicum Patauinorum in palustribus vindemiæ.) Lege, Qualem & salicum redolent Patauinorum in palustribus vin.

Cap. x v i i. Adeò nihil intentatum in vita fuit.) Elegantius datiuo casu: Adeò nihil intentatum vitæ fuit. Cap. x v i i i. Aspendios, damnata à feris.) Damnata aris, lege. σπένδειν enim libare significat. Ægyptus & ecbolinam habet abortiuos faciente.) Vetus, Ægyptus & ecbolada habet, abortus facientem. Sic & maris nauigio.) Rectius, Mari nauigato.

Cap. x i x. Prolibare diis nefastum habetur vino.) Rectius in vetustis codicibus scribitur Vina, sicut tertio abhinc versu, Polluta & Græca. Præcepta tradiderint.) Præcepta cõdiderint, est in veteribus, idque non inelegãter, vt nihil opus fuerit mutare. Anni prioris vna nonnusquam fæce acetóve condiunt.) Vetus lectio: Nonnusquam prioris vini fæce acetóve condiunt.

Cap. x x. Iterum sponte feruere: qua calamitate cùm deferbuit, deperit sapor.) Cùm deferbuit, voces sunt superuacaneæ, & ab interprete primùm adiectæ. Acor aut fumidum virus, aut picis adustio.) Lege, Picis autem adustio. nam superiora resinæ vitia sunt, hoc picis. Asia picem Indicam maximè probat, Græcia Piericam.) Nõ Indicam, quod absurdum erat, sed Idæam, ab Ida cantatissimo Troadis monte, attestante etiam Theophrasto. Cap. x x i. Sic coopercula doliorum medicanda.) Imò Opercula. Error natus ex geminatione literarum.

Cap. x x i i. Postera die ex ore halitus fœtidi.) Veteres codices diserrè habent, Halitus cadi, vt intelligamus eos nimia temulentia cadum olere. Cùm priorem diem quotidie perdãt, imò verò & venientem.) Nihilo deterior erat vetus lectio: Illi verò & venientem. L. Pisonem vrbis Romæ curatorem ab eo delectum.) Syncerior

lectio extat in antiquis voluminibus,L.Pisonem vrbis Rom.curæ ab eo delectum.hoc est, ad curam.Præfectus vrbis creatus est,non curator:& præfecturam circunloqui libuit.

EX LIBRO DECIMOQVINTO. CAP. I.

OLeam Theophrastus celeberrimus è Græcorum autoribus.) Moderatius Plinius, Theophrastus è celeberrimis Græcorum autoribus. M.Seruius T. F. Ædilis curulis.) Antiqua scriptura, M. Seius L. F. Certè Seruius, prænomen est,non nomen. Nec desiderare rastros,aut falcem vllam,aut curam,) Elegantius vetus:Nec desiderare rastros,aut falces,vllámve curam.

Cap. iii. Has enim ocyssimè occupat æstas, quia sunt tenerrimæ,& amurca cogit decidere.) Vera lectio:Has enim ocyssimè occupatas, quia sunt tenerrimæ amurca cogit decidere. Cum omni hora oleum decrescat.) Lege,Omnimora.

Cap. v. Quam earum in his locis optimam esse dicant.) Veteres codices:Quam earum finitimis locis o.e.d.Nec erat opus mutare.

Cap. vi. Præterea conchas & plumbeas cortinas aere vitiari.) Vitiata lectio est: restituimus iuxta fidem archetyporum sic: Præterea in conchas & plumbeas cortinas: ære vitiari. Refertur enim ad Decapulandum,quod præcessit.

Cap. vii. Suis herbis cōponunt inter Cappadociam & Seleuciam, quod Seleucinum vocant.) Vera lectio vetus,Inter Cappadociam & Galatiam quod Selgiticum vocant. Idem erratum deprehendimus & castigauimus lib.23.cap.4.scribendo sic:Selgiticum neruis vtile diximus. E pice fit, quod picinum appellant.) Lege Pissinum,non Picinum,vt sit Græca vox.

Cap. xi. Præcocia verò mustea.) Scribo, Præcoci,referendo ad proxime præcedens Prouentu. E strutheis odoratissima.) Lege A strutheis,id est,post struthea.

Cap. xiiii. Tamen peculiare nomē dedit.) Lege addendo:His tamen peculiare. His.s.lanatis,quorum mentio præcessit. A conditione castrari feminis,quæ spadonia appellant.Belgemela à foliis.folium enim vnum, aliquando & geminum erumpit è latere medio.) Mira verò denominatio à gemino folio Belgemela. Sed cur potius à gemino,cùm sæpius vnicum erumpat? Antiqua exemplaria aliter habent: Quæ spadonia appellāt Belgæ.Melofoliis folium vnum,aliquando & geminum,erumpit. Mirum autem videri non debet,si Belgæ spadonia vocabant Romano,& non Gallico vocabulo, vt qui prouinciales id temporis essent:apud quos ipse Plinius aliquandiu vixit: vnde hoc pomum in eius notitiam venit, vrbanis alioqui non admodum notum.Melofolium verò dictio est ex Græca ac Latina composita,quasi μηλόφυλλον.

Cap. xv. Reliquorum nomina aliter in aliis locis appellantur.) Scribe addēdo,Aliter in aliis atque aliis loc.a. Conduntur verò pyra,vt vuæ, ac toridem modis, non aliter, quàm in cadis. Præterea quæ in pomis proprietas pyris quoq; vini.Similiter iis ægris medentes in escam dant.) Vera lectio: Conduntur verò pyra,vt vuæ,ac toridē modis,nec aliud in cadis, præterquàm pruna.Pomis proprietas pyrísque vini: similitérque in ægris medentes cauent.

Cap. xvii. Eandem pomis in vino subigūt.) Melius, Vino subigunt. Oleo aspergi in ore,vt de palmis diximus.) Hoc nusquam dictum est: sed particula Vt,redundat. Mox legendum,De palmis diximus: vt sit transitus ad reliqua. Ac si dicat, Nisi inter peregrinas arbores de palmis dictum esset,potuisse hic inter secūdas mēsas de earū fructu dici.nunc de ficis proxime dicēdum.

Cap. xviii. Ad nos ex aliis transiere gentibus Chalcidicæ,quarum plura genera.siquidem & Lydiæ quæ sunt purpureæ & mamillanæ similitudinem mammarum habent.) Legendum ex fide veterum exemplariorum: Ad nos ex aliis transiere gentibus, Chalcide,Chio quarū plura genera.siquidē & Lydiæ, quæ sunt purpureæ,& mamillanæ,similitudinem earum habēt.Alioqui Plinius omiserat Chias,Romæ non incelebres, & Martiali in primis amatas. Nam Alexādrinæ enixiores.Candicans terina,cognomine delicata.) Eadem exemplaria veram etiā nunc lectionem retinent:Nā Alexandrina è nigris est,candicante rima,cognomine delicatæ. Alioqui non bene cohæret,quod mox subsequitur: Nigra & Rhodia est. Tanto propius Carthaginem pomo Caro admonuit.) Elegantius vetus lectio: Tātò propius Carthaginē pomo Caro admouit.

Cap. xix. Ergo culices partim fraudati alimento in matre,hoc est, putri eius tabe,ex qua nati ad cognatam volant.) Antiquior lectio,& melior:Ergo culices parit: hi fraudati alimento in matre,putri eius tabe,ad cognatam volant.

Cap. xx. Setaniæ tamē maius pomum est.) Tamen superuacaneum est,natum ex proximis syllabis,taniæ,nec ad sensum quicquam facit.

Cap. xxi. Hæc obnoxia acri odore,nec suauitate iucunda.) Cuinā obnoxia? Syncera lectio:

Hæc

Hæc obnoxia acori.Odore & suauitate rotunda præcellũt.cæteris vini sapor. Et rufatur capillus primùm prodeuntibus nucleis.) Nuculis non nucleis.

Cap. x x i i i. Molitura etiam præstant.)Vetus,Moluntur etiam,& præstant &c.

Cap. x x v. Minus quinquennio est.) Satis Latinè dixerat Plinius, Minus quinquennium est: nec erat,cur mutaretur.

Cap. x x v i i i. Aliquorum lignum ipsum in vsum & pomi vicem,vt grana myxis,quas in Ægypto gigni diximus.)Vetus lectio: Aliquorũ lignum ipsum in vsu & pomi vice,vt generi amygdalæ,quã in Aegypto gigni diximus. Dixit antè Plinius his verbis:Pomũ longius pyro, inclusum amygdalæ putamine & corio, colore herbido.

Cap. x x i x. Antequam piper reperiretur,illã obtinens vicem.)Illius obtinens vicẽ, legendum est.Plebeia,torrida.ac squalida.)Scribo,Retorrida:qua voce libenter vtitur. Quin & virgæ anuli.)Lege.Virgei anuli.Papyrium Nasonem.)Massonem,non Nasonem,attestante Liuio.

Cap. x x x. Et postea accessere genera eius. Hanc syluestrẽ &c.)Quã hãc?Libri vetusti: Postea accessere genera:tinus,hãc syluestrẽ &c.Alioqui male cohęret,Accessit & regia,nisi tinus pręcedat.Folio crispo ac breui,quæ inuenitur rara.) Lege,Inuẽtu rara.Præferẽda vtiq; myrto & oleæ est.) Vetus lectio,Præferenda ei vtroque olea.

EX LIBRO DECIMOSEXTO.

CAP. I.

Nauigantibus similes, cùm integant aquæ circundata naufragiis. Cùm verò recesserint,fugientes cum mari pisces circa tuguria venantur.)Vera lectio:Nauigantibus similes, cùm integant aquæ circundata:naufragis verò, cùm recesserint:fugientésque cum mari &c. Non pecudes hos habere,non lacte ali, vt finitimos. Ne cum feris quidem dimicare contingit.) Melius: Non pecudem his habere,non lacte ali, vt finitimis,ne cum feris quidem dimicare co. Potus nõ nisi ex imbre.) Legeodum addendo, Potus iis. Et sequenti versu,Et hæ gentes certè: Certè, superfluit.

Cap. i i. Roborum vastitas intacta.)Et hic adde vnã dictionẽ:Aeuis roborum vastitas intacta.

Cap. i i i i. Veluti pop. Rom. ipsa corona imposita.)Ipsi,non ipsa.Longum est,nec ex institutione operis.)Vetus lectio, Nec instituti operis. Quíque patriæ muros primus scandens, audentem irrumpere occidit.Quiq; ciuem maluit seruare,quàm hostem occidere.) An non hæc inter se pugnant?sicut nec id aptè cohæret,quod mox subiicitur: Vtque eum locum, in quo sit actum, obtineret hostis eo die.O strenuè nauatam à deprauatore operam, & cui nulla ex his, quæ hic memorantur,corona dignum sit præmium. Restituimus ex fide manu descriptorum hoc modo: Quæ sub ipso Ioue datur, cuíque muros patria gaudens rumpit.Confert enim leges Romanas de ciuica, cum illa Græcorũ de Hieronicis, hoc est sacrorum certaminũ victoribus, in quorum hoorem patria cuique sua redeunti muro rum partem diruebat,quã oppidum intraret:tãquam nihil opus esset mœnibus ciuitati, quæ tales viros gigneret. Mox subiiciuntur capita legum,Ciuem seruare,Hostem occidere,Vtq; eum locum, io quo sit actum, hostis obtineat eo die.

Cap. v. Nec nõ & in copia frugum.) Veteres codices: Nec non & inopia frugum. Distinguemus ergo proprietate naturáque, & vbi res coget,etiam Græcis nominibus vtendum.) Vtendum, superfluit.nam.omnia referuntur ad verbum Distinguemus.

Cap. v i. Continentur hispido calyce, per genera plus minus complectente.) Scribe addẽdo. Plus minus cutem complectente.cutem glaodis scilicet.

Cap. v i i. Gignunt & alia ramorum eius pilulas corpori,oon pediculo, adhærentes.) Legendum,Gignunt & alæ ramorum eius pilulas, corpore,nõ pediculo adh. Item circa finem capitis: Et in folio rubente aquosos nucleos candicantes. non Rubeotes, quod oescio quis ad pilulas præcedentes referendum putauit.

Cap. v i i i. Granum hoc, primóque ceu spectes frutices paruos aquifoliæ ilicis. quisquilium vocant.)Syncera lectio:Primóque seu scapus fruticis paruæ aquifoliæ ilicis:cusculium vocant.Est enim Hispanum vocabulum,non Romanum: & cusculiatum videtur olim dictum, quod nũc deprauatè scarlatum.Signum hoc eius, quod in tenebris decerpitur.)Quo,non, Quod. Græci cortices arborum appellant.) Vetus, Corticis arborem.

Cap. x v i i i. Tingeodi causa ad seruorũ vestes.) Illic legitur, Ad seruitiorum vestes.

Cap. x x i i i i. Et apud nos vere palmæ à matre integræ decerpũnt:meliores enim sunt,quæ non diuisæ fuerint.)Integra lectio: Et apud nos ferè palmis à messe decerpuntur.ex his meliora, quæ sese non diuiserint.Loquitur de foliis.Deci-

 dua

dua à populo quernáque.)Rectius, Decidua populea quernáque.

Cap. x x v. Cæteræ vete concepto.) Vetus lectio:Cæteræ vere cœpturo.Sic fit, vt dum prima cacumina impelluntur,se cutis aperiat, geniculato incremento.)Et hic diuersa lectio,Vt prima cacumina impelli sequutis appareat.

Cap. x x v i. Cedri,& iuniperus,& ilex,annuæ ferè habentur:nonus fructus in iis autumno pendet.)Nostra exemplaria:Citreæ, & iunipetus, & ilex,anniferæ habentur:nouúsque fructus in his cum annotino pendet.

Cap. x x i x. Quoniã omnis infirmitas cælo magis accidit.)Lege,Cælo magis obnoxia est.

Cap. x x x i i. Fastidio balsamum alibi nasci natura,quàm in Syria,noluit ferè:nec non & palmam nasci vbique,aut natam parere.) Si dixisset Alibi,quàm in Iudæa, verisimilius erat: neque enim in tota Syria nascitur,aut vlla alia eius parte,præterquã Iudæa. Antiquior ac verior lectio hæc: Fastidit balsamum alibi nasci, Assyria malus alibi ferre:necnon & palma nasci vbique,aut nata parere.Cælũ nullo modo quit flecti.) Quit, redundat.Mutari naturam in iisdem locis,atque in profundo valere.)Exemplaria vetera: Atque pro indiuiso valere.An in Lyciis frigidísq; montibus nascitur.) Lege, At in Lyciis Phrygiísque m. n.

Cap. x x x v i. Durántq; eius alta tecta.) Eius, non est quò referatur:Lego,Durántque æuis.Sic supra:Aeuis roborum vastitas intacta. Et canori tibiæ ipso educendæ.)Melius:Et canere tibiæ ipsæ docendæ.)Nec aliter est in emendatis exemplaribus.

Cap. x x x v i i. Licet populi vitibus placeãt, & Cæcubum ducant.) Lege,Et Cæcuba educent, Sequacis ad iuncturas lentitiæ.)Rectius,Ad vincturas.Mollioribus vasis,quàm vt è corio fiant.) Vilioribus,non Mollioribus.Deciduæ salici fertilitas.)Legi debet:Cædua salici fertilitas.

Cap. x x x v i i i.Ictus ab altero capite vel grauis sentiatur.) Atqui magis conueniebat, Vel leuissimus.Legendum itaq;,Vel graphij, non, Vel grauis.Est autẽ graphiũ(vt vulgo etiã notum est) stylus ferreus,quo in ceratis tabellis,quicquid libuerit,exarare solemus.Fagis pectines transuersi in pulpa apud antiquos.Inde & vasis honos.) Distingue:Apud antiquos inde & vasis honos.

Cap. x l. c x x, modij tunc lentis pro saburra ei fuere.Pudendum erratũ,cum tã modica saburra vix mediocri nauigio sufficiat,nedum illi vsq; ad miraculũ ingenti. ἀλλὰ τῶν πάντων ὁ φόρτος ἐπικλάσει,modò sensus sit vtcunq; Grammaticus.Vera lectio est. c x x M. modiûm lentis. Quas & ipsas esse modicas admodum miror.)Modico,scilicet simulachro.Id miratur,quòd alioqui iuncturæ ferè nullæ sint,nisi in grandibus simulachris. Nónne simulachrum Iouis in arce è cupresso durat.)Veteres codices, Simulachrum Veiouis.

Cap. x l i i i i. Et dulcior in Punicis.) Restituimus ex archetypis nostris, Et dulciori in Punicis.Sensus est, Quò dulciora poma,eò minus viuacem esse arborem. Decem arbores metiens.) Mittens,non,Metiẽs.Quod notatur & in spina fullonia.) Scribo: Quod verò in spina fullonia: Pendet enim à præcedẽte verbo Gignatur.Edendi ratio ætatis quadragenis diebus.)Rectius, Ea medendi ratio æstatis quadragenis diebus.

EX LIBRO DECIMOSEPTIMO.

CAP. III.

IN Aquilonem obseruare vites & arbores poni suasere.)Lege,In Aquilonem obuersas vites.

Cap. i i i i. Sed idem solum vbicunq; arduum opere, difficile cultu, bonis suis acrius penè pascit,quàm vitiis.Affligit agricolam & carbunculus terræ,quæ ita vocatur. Emendari vitem hac terra putatur.) Longè emendatior,ac planior vetus lectio: id quod vel absque commonstratore cuiuis Latinè scienti perspicuum esse potest. Est autem hæc:Sed idem solum vbicunque arduum opere,difficile cultu,bonis suis acrius penè, quã vitiis posset,affligit agricolam. Et carbunculus, terra quæ ita vocatur,emendari vite macra putatur.Hæc lectio bellè quadrat & ad præcedentia,& ad sequentia.Item vites aduri,quod nõ antea,Thracia sensit admoto Hebro.)Nostra exẽplaria verius,Aenos sensit. Campos Rosciæ dixit Italiæ sumen esse.) Roseæ scribendum, vt est in veteribus.Virg.Et Rosea rura Velini.

Cap. v i i i. Harenacea vtuntur, si aliqua non sit:in vliginosis verticibus,& si alia sit,vbi hos gẽtium solos nouimus &c.)Emendatior lectio:Harenacea vtuntur,si aliena non sit:in vliginosis verò,& si alia sit.Vbios gentium solos nouimus, & reliqua.Vbij Germanica gens erat, sed in Gallicam ripam à Romanis traducta: quo loco nunc est celeberrima Agrippinensis Colonia.

Cap. x. Amygdalæ in argilla molli meridiẽ spectanti seri iubentur.)Amygdala legi debet,& Iubet,non Iubẽtur.Præcedit enim proximo versu Mago,cuius hoc est pręceptũ.Ac mox eodem versu,Gaudere & dura:nõ, Gaudere eas in dura.

Quo

Quo in genere & cùm parui sunt, auelluntur.) Vetusti codices magno consensu habent, Et cũ perna sua auelluntur: & ita melius cohæret cum his quæ sequuntur. Nanq; & huic principio eligi solum refert.) Melius, Nanq; ad principium e.s.r. Non omittendum naturæ miraculum, ex tã paruo gigni arbores.) Magis placet vetus lectio: Nõ omittendo naturæ miraculo. Sic enim sæpe Plinius loquitur.

Cap. x i. Cato, si locus aquosus sit, inquit, latas pedes ternos: in faucibus imísque palmum & pedem.) Restituimus mutata distinctione sic: Latos pedes ternos in faucibus, imósq; palmũ & pedem. In faucibus, id est, summa sui parte. Imósq;, id est, ima sui parte. Cato crassiorẽ quinq; digitis non omisit. Idem ait, attinere meridianam cæli partem signari in cortice.) Scribo, & distinguo: Cato crassiorem quinque digitis. Non omisisset idẽ, si attineret, &c. Cato referri debet ad præcedens verbũ, Præcipiũt. Et Non omisisset, eleganti eclipsi dictũ est, ac si dicat, ideo à Catone omissum præceptum hoc, quia nullius sit momenti.

Cap. x i i. Illam inscitiam pudẽdam esse conueniet, & adultas inter sese luctari iusto plus.) Pudenda sanè inscitia locum hunc depravatum apparet, cũ in antiquis voluminibus rectè legatur, Adultas interlucare iusto plus. Interlucari autẽ arbores dicũtur, quoties adempta ramorũ parte, quantum opacitati earum detrahitur, tantum luci accedit: vnde & Interlucare, dictum.

Cap. x i i i i. Ne excutiatur in vento, ne cortex à ligno decidat alterutri.) Vetus lectio: Ne exacuatur inuento, ne cortex à ligno decedat alterutri. Præcessit enim: Calami exacutio medullam ne nudet.

Cap. x v. Atque vt gemmascere incipiens ligetur calamus.) Legẽdum pro Ligetur, Legatur. Ac mox: Vt inde potius distillaret mucor. vbi humor, pro Mucor legebatur.

Cap. x v i i i. Autumno ablaqueato, & stercus adiicito.) Lege, Addito, non Adiicito. Sic enim Cato loqui solet. Vt eadem olíueta cõstent.) Integra lectio est: Vt æuis eadem olíueta constent. Sic suprà lib. 16. capite secundo, Aeuis roborum vastitas intacta. Eiusdẽ capite 36. Duránteq; æuis tecta alta. Mirúmq;, quæ Pallas castigatori hanc mentem dederit, vt eam vocem vbique aut omitteret, aut depravaret. Confessa enim de tempore serendi æquè ratio est, vere & autũno. Id ex magna parte fieri decreuere.) Rectius in archetypis legitur, & distinguitur, hoc modo: Cõnexa enim de tẽpore serendi æquè ratio est. Vere & autũno id magna ex parte fieri decreuere. Ac mox, Naturæ totius, non, Potius. Ideo faciles corticum esse amplexus.) Illic habetur, Complexus.

Cap. x x. Ideo nucibus potius, quàm radice, p. c. i.) Scribo, potius, quàm viuiradicibus.

Cap. x x i. Et prædictis velut armamentis vinearum.) Hæc verba, quæ nescio quis fini præcedẽtis perperam assuerat, huius capitis initio adposuimus, melius hic cohærentia. Id enim, cũ decisi, nec intorti trigemmes.) Lege, Iidem cùm decisi. Paulò pòst pro in area, restituimus Marra. Oculorum exinde materia emicat cum aqua, trigesimosexto mense viuiradix transfertur.) Scribo & distinguo. Oculorũ inde materia emicat, cum qua x x x v i. mense u. t. Detraxere hoc experimenta seminarij curáq;. Sequitur vinearum ratio.) Distinguendum, Detraxere hoc experimenta. Seminarij curam sequitur u. r.

Cap. x x i i. Sulco latitudo palæ est.) Lege addendo, Sulco latitudo palæ satis est. Eodem versu, In quanque partem, non, Quancunque. Quæ ex his longiores fient, vt vites binas accipiant. E diuerso aliæ labuntur.) Antiqua lectio, Qui ex his longiores fient, vt vites binas accipiant è diuerso, aluei vocabuntur. Intra biennium autem fructus.) Malui veterem lectionem: Interest autem biennium fructus, quò tardius in sato prouenit, quàm in translato. Ideo vtriusque fructum tardum, præterea retorridum & nodosum puluinosumque reddi incremento.) Alia lectio antiquior, in quam exemplaria consentiunt, sic habet: Id vtrunque fructum tardum, præterea retorridum & nodosum reddit, pumilionum incremento. Operarum ista computatio est. In latifundiis verò legitima naturæ festinatio.) Vetus lectio: Operarum ista computatio est in latifundiis, non legitima nat. fest.

Cap. x x i i i. Et vlmus detrũcata & media inter ramorũ scamna digeritur.) Legendum, In ramorum scamna, Meridianum Solẽ spectare palmites debẽt.) Non malè est in manu scriptis: Spectare palmæ debent. nam sequitur mox: Rami à proiectu digitorum modo subrigi. nec de vitibus loquitur, sed de arboribus, quæ vitibus maritantur. Traduces Gallica cultura binis vtrinq; lateribus, si pedũ quadrageno distent spatio, quaternis viceno, inter se obuij miscentur alligantúrq; vno conciliati, virgultorũ comitatu obiter ligati quà deficiant. Aut si breuitas nõ patiatur ipsorum, adalligato protenduntur in viduã arborem

iun

iunco.)Repræſentabimus & hic veterem lectionem,quam veriorem eſſe certè illi facilè iudicabunt,quibus id culturæ genus viſu cognitum eſt, etiam hodie in ea Italiæ parte frequens.Nam de Ciſalpina Gallia loquitur.Eſt autem talis:Traduces Gallica cultura bini vtrinque lateribus,ſi pes quadrageno diſtet ſpatio,quaterni ſi viceno, inter ſe miſcentur alligantúrq; vnà conciliati, virgultorum comitatu obiter rigorati,quà deficiũt: aut ſi breuitas non patiatur ipſorum, adalligato protendũtur in viduam arborem vnco.Sed quia vilitate redituum impendia exuperent.) Rediuũ, non Redituũ. Vilitas enim de vino intelligi debet.Carioſasque tantum vitis partes incipientes marceſcere deputando.)Antiqua ſcriptura,Incipientes inareſcere.Quoniam certa latera eſt facilius abſcondere, quàm detorquere, quò velis, Plagas in arborum tonſura ſupinare, velut calices faciendi.)Satis apparet deprauatorem hunc neque literaturam calluiſſe,nec agriculturã.Reponenda igitur ex vetuſtis exemplaribus incorrupta lectio,& hoc modo diſtinguẽdum: Quàm detorquere,quò velis,plagas.In arborum tonſura ſupiniore velut calices faciendi, ne conſiſtat humor.

Cap. x x i i i i. Itaq; per hyemes cæli rigorem probamus.Non enim ſolum infirmiſſimæ arbores gelu periclitãtur,ſed maximę.)Verior lectio, & cum proximè pręcedentibus Plinij verbis melius cohærens,eſt hæc:Itaque per hyemes cæli rigorem probamus,non ſoli.Nec infirmiſſimæ arbores gelu periclitantur,ſed maximæ.Vnde partium adhibita ſocietate, nominum quoque cum hominum miſeriis.)Caſtigauimus ex fide manu deſcriptorum:Vnde partium debilitas, ſocietate nominum quoque cum hominum miſeriis. Idq; aues corticis ſono experiũtur.)Adde Caui. Aues caui corticis ſono experiuntur. Quapropter & grando in iis cauſis intelligi debet, & carbunculatio,quod pruinarum iniuria euenit. Deeſt coniunctio,&.Et pruinarũ iniuria euenit. Sunt enim tria diuerſa mala.Naſcitur hoc malum tempore humido & lento.)Lege,Tepore humidò. Quod araneum vocant.)Quod particulã ſcriba de ſuo adiecit.Legendum(araneum vocant) per parentheſin.Idem peccatum ſcribarũ & aliis locis, nec in hoc ſolo autore,deprehẽdere licet. Ibi autem & in reliquis partibus.)Male detracta eſt coniũctio,cùm ſcriptum ſit:Et ibi autem,& in reliquis partibus.Intereũt pleraque exciſa ſtirpe.) Lego, Et fiſſa ſtirpe.Olfactrix enim intelligitur,& tangi eam odore mirum in modum.)Vetus ſcriptura mollius,Olfactatrix enim intelligitur, & tangi odore mirum in modum.

Cap. x x v. Inter vitia arborum eſt & prodigiis locus.)Et hic neſcio quis tres primas huius capitis voces fini præcedentis aſſuerat.

Cap. x x v i. Autumno varia,& hoc eſt ex natura ſoli.)Scribo,Varia,& ex natura ſoli.Cæterũ maiore in parte orbis etiam pluuia aut in omni aqua ſeri & arari non conuenit.) Antiqua lectio manu ſcriptorum voluminum:Eiam pluuias autumni aquas eriuari conuenit.quod ſanè aptius ad præcedentia de Hiſpanorum vindemiis verba quadrat.In Sulmonenſi Italię agro Fabiano.) Lege addẽdo,In Sulmonẽſi Italiæ agro,pago Fabiano.Tantò magis ſi niues ſcateant.) Quis vnquã vel vidit,vel legit niues ſcatere? Vſqueadeo nihil referre putant iſti quẽ ſermonẽ etiam facũdiſſimis autoribus affingant.Scribi debet. Si niues iaceant.

Cap. x x v i i. Et ab ima parte circunforato defluens pituita abſtrahatur.)Abſtergeatur,non abſtrahatur. Similis ſtercoratio.Gaudẽt ea, &c.) Melius,Similis fimi ratio.Gaudent ea,& reliqua. Eo anno violenta,proximo dulcia futura.)Lege, Vinolenta:De Punicis loquitur.

Cap. x x v i i i. Multi talpas amurca necant.) Lege addendo,Multi & has,& talpas.Et bas, ſcilicet formicas,quarum mentio proximè præcedit.Vltimo verſu legendum:Cuius rei rationem quoque eodem volumine tradidit.

EX LIBRO DECIMO OCTAVO.

CAP. I.

TEnebris quoq; & ipſarum noctiũ quieti inuidentiũ gemitu.)Neſcio quis detraxit vnũ verbum minimè hoc loco ſuperuacancũ.Legendum enim,Tenebris quoq; ſuis, &c. Cap. i i i. Pilumni,qui piſũ piſtrinis inuenerũt.Lego,Inuenerat.Eſt enim paternus caſus Pilũni; ſicut mox Piſonis.Et vnus tantũ apud autores Latinos memoratur Pilũnus,qui ob hoc ipſum inuentũ ſuũ à priſcis conſecratus eſt. Ludos boũ cauſa celebrantes,Bupetios vocabant.)Vetus ſcriptura,Bubetios. Noxámve duplionémve decerni.) Antiqui cod.Noxiámve.& ſic alibi quoq;. Marci quidem Curij poſt triũphos.)Manius eſt verũ prænomen huius Curij.Et quidem vt tradit Norbanus nudo.)In huius libri indice,vbi recenſet Plinius quos autores ſequatur, nullus eſt Norbanus:& in manu ſcriptis exemplaribus tãtum eſt: Et quidem,vt traditur,nudo.nulla omnino Norbani

bani in hoc loco mentione. D.Syllanus sapientiæ cōpositissimæ. Quos sequeremur prætexuimus in hoc volumine.)Hæc duo verba, Sapientiæ cōpositissimæ, neq; aptè cohærent Syllano, & alioqui sunt deprauata. Incorrupta lectio est hæc: Sapientes verò complures, quos sequentes prætexuimus in hoc volumine. Aliquot, inquit, reges & duces scripserunt de agricultura, sapientes verò, id est, philosophi, complures.

Cap. v i. Nouissimus villam in Misenensi posuit C.Marius septies Consul, sed peritia castrametandi, sicut cōparatus ei in cæteris etiam Sylla Felix, quos cæcos fuisse dicere conuenit. Nec iuxta paludes ponendā esse, neq; aduerso amne.) Næ hic castigator magno conatu magnas nugas attulit. Nunc vide Germanam lectionem: Sic vt cōparatos ei cæteros etiā Sylla Felix cæcos fuisse diceret. Cæcos ideo, quòd cùm Marius nouissimus in Misenensi villam ædificaret, tamen cōmodissimo eam situ posuit, quē alij præoccupare neglexissent ob imperitiam eligendi. Id testimonium eò grauius fuit, quia ab inimico prolatum. Postea sequitur, Cōuenit nec iuxta pal. &c. Non fraudabo magnitudine hac quoq; sua Cn. Pompeiū.) Vera lectio: Non fraudando magnitudine hac quoq; sua Cn. Pompeio. Qua locutione per septimū casum cùm sæpe Plinius vtatur, tamē castigatores ferè semper mutare eā ausi sunt. Omniū sententiis absolutus itaq; est. Profectò opera non impensa cultura cōstat.) Distinguēdū aliter, hoc modo: Omnium sententiis absolutus. Itáque est profectò, opera non impēsa cultura constat. Fruteta igni optime tollūtur.) Lego frutecta. Sic enim à frutice frutectum denominatur, sicut à carice carectum. Humidum agrum fossione concidi.) Melius, Fossis concidi. Fossas autem retusis locis apertas relinqui, in solutiore terra sepibus firmari, imbricibus ac supinis lateribus procumbere.) Malè tractato loco succurrimus auxilio veterum codicum hoc modo: Fossas autem cretosis locis apertas relinqui, in solutiore terra sepibus firmari, ne procidant, aut supinis lateribus procumbere. Hæc lectio longè est planior. Cretosum enim solum opponit solutiori, & pro natura terræ fossas alia atq; alia latera habere debere præcipit. Ora vtrinque lapidibus statuminari.) Plenior antiqua lectio: Ora autem earum binis vtrinque lapidibus statuminari.

Cap. v i i. At communis quadrupedū hominúmque vsui lupinus.) Commune lupinū, neutro genere, legi debet. Sed nullum frumento ponderosius.) Lege: Sed nullum frumentum ponderosius est. nam Plinius milium quoq; frumenti genus facit, vt ex quo tum panem rustica plebs cōficeret, cùm hodie in pulte sit eius vsus, in panificio perraro. Et fortunatam Italiam frumēto canescere candido.) Magis cōuenit Canēre, quàm Canescere, inchoatiua forma: nec habēt inchoatiuum vetera exemplaria. Sequenti versu lege, Peculiaris hodiéq;. Adiicit Sardum sex libras.) Vetus lectio: Adiicit Sardum selibras. quod verisimilius est, cùm sequatur: Bœoticum rotam libram addit. Porrò Selibras, distributiuè dixit. Lex naturæ certa est in quocunque genere. Pani militari tertia portio ad grani pondus accedit. Sicut optimum esse frumentum quod in subactu congiū aquæ capiat.) Emendata lectio: Lex certa naturæ, vt in quocunq; genere pani militari tertia portio ad grani pondus accedat: sicut optimum frumentum esse, quod in subactu congium aquæ capiat. Quibusdā impermixtis, vt Cyprio & Alexandrino.) Rectius, Quibusdam in binis mixtis. In Bœotia & Africa genus.) In Bætica, nō Bœotia. Seri non valet, nisi in sicca & c.t.) Elegantius, Seri non vult. Quod quadragesimo die, quo satum est, maturescit.) Lege, Quàm satum est. Proximum trimestri, quod est minimè ponderosum, tritico.) Scribo: Proximum è trimestri quodam minimè ponderoso tritico. Probatur autem leuitate, & læuore, atque vt recens sit. Iam & Catonis dicto, apud nos hordei farina ad medendum vtuntur.) Verior antiqua lectio: Atque vt recens sit, iam & Catoni dictum. Apud nos hordei farina & ad medēdum vtuntur. Significat autē amylum, tametsi rem exoticam, tamen iam tum ætate Catonis Romæ fuisse notum. Ignibus duraro, ac postea emollito.) Molito: non Emollito. Ita sapientes agricolæ triticum cibariis tantū ferunt.) Legendum, Itaque sapientes. Quod in Hispania & Carthagine Aprili mense collectum est.) Lego, In Hispaniæ Carthagine. Ea est Carthaginiensium colonia, ab aliquibus Noua, ab aliis Spartaria cognominata.

Cap. v i i i. In Aegypto autem & Syria, Ciliciáque & Asia, ac Græciæ parte peculiares.) Nec hic operæpretium erat mutare veterē lectionem hanc: Aegypto autem, & Syriæ, Ciliciæque, & Asiæ, ac Græciæ peculiares. Et mox, Aegyptus similaginem conficit è tritico suo, nequaquam Italiæ parem.) Scribo, Italicæ. Obsidionis famen describens.) Famen exprimens, est in emendatis codicibus. Pulte fritilla conficiuntur.) Legend

Legendum,Fitilla,atteſtante Arnobio,libro aduerſus gentes ſeptimo.

Cap. i x. Et cibarij tria, furfurum ſemodium. Melius,Furfurúmque ſemodius.

Cap. x. Tritico nihil eſt fertilius: hoc enim natura ei attribuit.) Vetus lectio: Hoc ei natura tribuit.Sequenti verſu eſt,Byzacio Africæ campo,non Byzantio.Triticum antè perfundi aqua multa iubet,poſtea euelli,deinde Sole ſiccatum pilo repeti.)Euelli,hic malè conuenit, vbi de piſtrinis ſermo eſt.Magis placet,quod habent vetera exemplaria,Eualli, Sicut paulò pòſt iterum eodem verbo vtitur Plinius.Et ipſa autē, inquit, quæ euallũtur, variam piſturarũ rationēm habent.Acus vocatur cũ per ſe pinſitur ſpica.Eualli frumentum intelligo,dum repurgatur modò, non etiam frangitur.Id Baſilieſes molitores vernacula ſua lingua renlen dicunt: quomodo alij vocent,neſcio.

Cap. x i.Cùm fieret autem panis hordeaceus, eruiliæ aut cicerculæ admiſtione fermētabatur.) Abſurda lectio,reſtituenda ad verum ſic:Eruiliæ aut cicerculæ farina ei præfermentabatur. hoc eſt,ex eruiliæ aut cicerculæ farina fermentum ei præparabatur. Vulgò verò nec ſufferuere faciunt.) Lege,Sufferuefaciunt,compoſita dictione. Cum apud veteres ponderoſiſſimo cuique, præcipuo tritico,ſalubritas perhibita ſit.) Craſſum hercle erratum,pto Ponderoſiſſimo cuique tritico præcipua ſalubritas. A feſtinatione, vt ſpeuſici.) Imò, Speuſtici. Non pridem etiam è Parthis aduecti.) Lege, E Parthis inuecto, aliâs oratio erit parùm congrua.Durat ſua Piceno in panis inuentione gratia,ex alicæ materia: cùm nouem diebus macerata,decimo ad ſpeciem tractā,& ſubacta vuæ paſſæ ſucco eſt. Ibi poſtea in furnis ollis indita quæ rumpantur ibi, torrent.) Admetiar & hic totidem verbis vetetem lectionem:ea per ſe ſatis coarguet iſtam ſuppoſititiā. Eum nouem diebus macerant,decimo ad ſpeciē tractæ ſubigunt vuæ paſſæ ſucco: poſtea in furnis, ollis inditum, quæ rumpantur ibi, torrent. Vtitur tractæ vocabulo & Cato cap. 76. Galliæ ſetis equorum inuenere, Hiſpaniæ lino.) Scribe, Galli è ſetis,Hiſpani è lino. Sed inter hæc dicatur prima & alicæ ratio.)Melius manu deſcripti libri:Sed inter prima dicatur & alicæ ratio. Inter prima,ſicut,In primis. In Campania tamen laudatiſſimus campus eſt montibus ſubiacens.) Lego,Laudatiſſima,& alitèr diſtinguo: ſicut Veronenſi Piſanóque agro, in Campania tamen laudatiſſima.Deinde eſt nouę orationis initium: Campus eſt ſubiacens montibus.Extátq; D. Augusti decretum,quo anno ad vicena millia.) Scribe,Quo annua u. m. Alica adulterina fit maximè è zea.)Rectius,Alica adulterina fit, maximè quidem è zea.Ac mox legendum,Difficulter deterunt vtriculos,non Conterunt.

Caput x i i. Ob hoc Pythagorica ſententia damnata: vel, vt alij tradidere, quoniam mortuorum animæ ſunt in ea.) Vetus lectio: Ob hæc Pythagorica ſententia damnata: vt alij tradidere, quoniam mortuorum animæ ſunt in ea. Eſt enim arietino capiti ſimile, vnde ita appellatur. Album, nigrúmque eſt, & columbinum, quod alij venerium vocant, candidum, rotundum, leue. Arietino minus, quod religio peruigiliis adhibet. Eſt & cicercula minuti ciceris, inæquales angulos habens, veluti piſum.) Hæc partim ſunt deprauata, partim (quod non leuius eſt crimen) perperam diſtincta: quamobrem totam orationem retexam: Eſt enim arietino capiti ſimile, vnde ita appellatur, album nigrúmque: eſt & columbinum, quod alij venerium vocant, candidum, rotundum, leue, arietino minus, quod religio peruigiliis adhibet. eſt & cicercula minuti ciceris, inæqualis, anguloſi, velut piſum. Siliquæ rotundæ ciceri, cæteríſque leguminum longæ.) Que, redundat.

Caput x i i i. In tranſcurſu eas attigere noſtri.) Scribo, Ea. Sunt enim rapa Plinio vbique neutri generis, ſicut mox, Quadrupedes & fronde eorum gaudent, non Earum. Maſculinum, fœmininúmque.) Antiqua ſcriptura: Maſculum fœmininúmque. Ac rurſum αὐτῶ ῶ, Rapam lætiorem, pro eo quod rectè erat: Rapa lætiora. Quota Luna procedente hyeme nix prima ceciderit.). Scribendum, Præcedente.

Cap. x i i i i. Et vnum hoc ſeritur non arata, vbi fuerit maximè ſabuloſa.) Incorrupta lectio: Seritur non arato:quærit max.&c.

Cap. x v. Degenerátq; ex leguminibus craeca.)Lege:Degeneránſque.nam & hæc pabulum eſt.Martis à ſolo radi.)Melius,Ad ſolum.quemadmodum dicimus,Ad viuum radi.Ac mox, Ita reliquæ,non,Itaque.Et paulò pòſt,Deplere ſanguinem,non Repellere.Sunt enim cōtraria,Deplere,& Replere.

Caput x v i i. Quippe cùm Germaniæ populi edant eam.)Melius,Serant eā.frumentum eſſe probat

probat,quòd cultura proueniat.

Cap. x x i. At in Bactris,Aftica,Cyrene, omnia hæc superflua: quæ fecit indulgentia cæli.) Syncera lectio:Omnia hæc supe ruacua fecit indulgentia cæli.

Cap. x x i i.Vt mersis capitibus totis eas quærant viribus.)Viribus,abundat. Satis est, Mersis capitibus totis.& attestantur antiqui codices.

Cap. x x i i i. Nisi hîc malè substituisse pecori colonum appareat.) Integra lectio: Nisi hoc contingat,malè substituisse pecori.col.app.

Cap. x x i i i i. Id enim optimum,quoniã gratissimum:neque alio modo vtilius dispergitur.) Antiqua scriptura:Vtilius discernitur. Nihilque contrarium prætipere quadam falsa diligentia.) Hæc verba neq; cohærent cum superioribus,neque sensum habẽt probũ.Germana lectio est,Idque in contrarium præcepere quidã falsa diligẽtia.Spes ardua & immensa,misceri posse cæleste diuinitatem impetitiæ,sed contemplãda tamen, grandi vitæ emolumento.)Posteriora verba aliter legũtur in vetustis exemplaribus, nempe sic: Sed tentanda tam grandi vitæ emolum.

Cap. x x v i. Foueas aperire,aquã de agro pellere.)Vetus lectio:Incilia aperire,aquam de a. p. Bubus glandem tunc aspergi conuenit :-in iuga singula modios c c x l.) Ipsa absurditas numeri falsam scripturam coarguit. Tollẽdus est omnino,cum absoluta sit locutio etiam absq; eo, q. d. iugatim singulos modios. Non vtique v i. Idus Febr. sed siue antè quàm ver præuenerit, siue postquàm hyemarit.)Confer veterum codicum lectionem, & senties quanto pulchrius cum ad præcedentia,tum ad sequentia quadrçt. Illic sic legitur, Sed siue antè, quando præuernat, siue pòst,quando hyemat, Quando præuernat, hoc est,quando prærnaturè ver incipit: quando hyemat, hoc est, quando hyems nondum desæuit. In priore verbo elegans est compositio: posterius est Græco χειμάζειν translatum est.

Cap. x x v i i. Dedi ecce tibi herbas horarum indices:& vt ne sic quidem oculos tuos à terra reuoces,heliotropium ac lupinum circumaguntur cum Sole.)Antiqua scriptura melius:Et vt ne sole quidem oculos tuos à terra auoces, heliotropium ac lupinum circumaguntur cum illo.

Cap. x x v i i i. Itali fœnũ ex dextera vna manu secant.)Restituimus ex nostris manu scriptis: Italus fœnisex dex. u. m. secat. Ex hoc vsque ad brumam decrescunt dies,qui creuerũt sex mensibus.At Sol ipse ad Aquilonem scandens,asper, ardua emensus,ab ea meta incipit flecti.)Hæc lectio aliquot manifesta errata habet:in vetere nihil est offendiculi:In hoc vsque,à bruma dies creuerunt sex mensibus.Sol ipse ad Aquilonẽ scandens, ac per ardua enisus, ab ea m. i. f. Et huius veterinorum pabulo versa folia stringis,stringẽs autem deputas.)Syncera lectio:Et huius vertam. Pabulo folia eius stringis,vitem deputas.Hæc lectio collata ad præcedentia,quęque mox sequũtur,magis etiam probabitur,euidentius veritate eius elucente.nos breuitati studemus. Transiisse solstitium cantu ne putes.) Emendati codices: Transisse solstitium caueto putes. Et huius folia circumaguntur.)Scribendum, Et huius circumagam.vt supra tertio ab hoc versu,Et huius vertã. Nec quæque vnquam annonæ intulere caritatem.) Lege: Quæque nunquam annonæ in.ca. Paulò pòst lego,Sapientiæ adsectatoribus.

Cap. x x x. Ritus diuersitatem magnitudo facit messium,& caritas operatiorum.) Elegantius est,Et caritas operarum.Alij omnino pendũt, & afflatu extenuari granum arbitrãtur.) Quid est, omnino pendunt?Legendum,Alij omnino pendente tabulato extenuari granum arbitrantur.

Capite x x x i. Vindemiator Aegypto non exoritur.) Scribo, Vindemiator Aegypto Nonis exoritur. Et paulò pòst, Arcturus verò medius, non Medis. Sed iam & Calendis Ianuarij defectu vasorum vindemiantes vites vidi.) Vites, superfluit. Sed æqui patrisfamiliãs modus est annonæ, cuiusque anni vilitatẽ.) Quanto elegantior vetus lectio! S. æ. p. modus est, annona cuiusque anni vti. quemadmodum dicimus, Vti foro.

Cap. x x x v. Cùm repentè stellarum fulgor obumbratur,vti neq; nubilo,neque caligine fluitans, graues denuntiantur tempestates.) Nostra exemplaria rectius:Cùm repentè stellarũ fulgor obscuratur,idque neq; nubilo,neq; caligine,pluuia aut graues denuntiantur tempestates.Cum à Septentrione,ventum.)Illic legitur,vẽtum eum. s.Aquilonem.Sole occidente, si ex vtraque parte eius cælum patet, tempestatem significabũt.) Cælum petere.s.nubes.Nisi ita legas, nõ est quò referas verbum Significabunt. Delphini tranquillo mari lasciuientes, flatum, ex qua veniunt parte:item spargentes aquã,item turbantes tranquillitatem.)Posterior pars castiganda sic: Item spargentes aquam turbato,tranquillitatem. Séque lambentes contra pluuiam.)Lege,Contra pilum. Formicæ absconditæ concursantes.) Addenda

denda particula Vel. Absconditæ, vel concursantes.

EX LIBRO DECIMONONO

CAP. I.

Textúmque rursus tūditur clauis.)Lego, Textúmque. vt de tela intelligatur. Quaternis denariis stipula eius permutata quondam, vt auri.)Equidem stipulas auri nusquam antea reperi: In manu scriptis exemplaribus legitur, scripula. id ponderis genus est, Ad cliuum vsque in Capitolium.)Rectius, Ad cliuum vsque Capitolinum.

Cap. i i. In sicco præferūt è cannabi funes. Et spartum alitur etiā demersum, veluti natalīū sit impensa.)Germana lectio: At spartū alitur etiam demersum, veluti natalīū sitim pensans. Superius enim dixerat, iuncum esse aridi soli. Distinguūtur & colore, ruffo nigróq;,& intus candido. Laudatissima sunt, quæ Africæ crescūt. Anne vitium id terræ, neq; enim aliud intelligi potest, malúm ne id ea protinus globetur magnitudine qua futurum est,& viuátne, an nō, haud facilè arbitror intelligi posse.)Ita quidem legitur in vulgatis editionibus: sed longè aliud est in emendatis exemplaribus manu descriptis. Distinguuntur & colore, ruffo nigróque,& intus candido, laudatissima Africæ. Crescant, ánne vitium id terræ (neque enim aliud intelligi potest)ea protinus globetur magnitudine, qua futurū est:& viuátne, an non, haud facilè arbitror intelligi posse.

Cap. i i i. Misy, præcipuum suauitate, odore ac sapore.) Melius Suauitate odoris ac saporis. Quibusdam locis acceptantur riguis,& serūtur.) Absona lectio. Elegātiæ integritas in nostris manu scriptis exemplaribus extat: Quibusdam locis accepta riguis feruntur. Diúq; iam non aliud ad nos inuehitur, quàm quod in Perside aut Media & Armenia nascitur, laser, multo infra Cyrenaicum. Id quoque adulteratur gummi.) Vetus lectio, Quàm quod in Perside, aut Media,& Armenia nascitur largè, sed multo infra Cyrenaicum: id quoq; adulteratum gummi. Mirum quātum conferens candori mollitiæq;. Aequè nascitur satiua vbiq;.)In vetustis codicibus tātum est, Nascitur satiua vbiq;. Aequè Echo, opinor, addidit, quòd præcedens oratio in eas syllabas exeat.

Cap. i i i i. Epicurus hortorum magister.) Antiqui codices habent, Otij magister. quod magis probatur. Alias in Numidia atque Aethiopia in sepulchris aucupari, aut pugnare cum feris man di ab eo cupientem quod mandat alius.) Castigauimus ex fide archetyporum hoc modo: Alias in Numidiam atq; Aethiopię sepulchra: aut pugnare cum feris, mandiq; capientem quod mandat alius. In Numidiam peti, quod verbū eodem versu præcedit: non in Numidia aucupari, cum nullum sit aucupiū Numidicarū, quæ cicures sunt, gallinaceíque generis. de his enim accipiendum est: E frugibus quoq; quoddam alimētum excogitasse luxuriam.) Lego addendo, Excogitasse sibi luxuriam. Ac mox, Alio pane procerum, alio vulgi. non, Alios. Et quæ minimè accederent ad desiderium panis.) Vitiauit elegātiam sermonis, quisquis hic Ad, præpositionem de suo addidit. Scribendum erat, Accenderēt desAc mox, Iam quoque in fenestris. Quoq; superuacaneum est, nec habetur in emendatis codicibus. Et contingar aliqua gratia operi, curæq; nostræ.) Mollior est antiqua lectio, Operæ curæque nostræ.

Cap. v. Viuunt hausti in stomacho in posterū diem, nec perfici queunt. in cibis non insalubres; tamen plurimum natant. Oleū odore mirè.) Aliter legitur in nostris exemplaribus, ad hunc modūm: Nec perfici queunt in cibis, non insalubres tamen plurimū. Natura oleū odore mirè. Quod de semine eius faciūt.)Lego, Quod è semine eius faciunt. Nostri armoracion.) Imò Armoraciam. Est enim Latinū nomen. Adeò cæteris cibis prælatus rhaphanus, vt ex auro dicaretur rhaphanus.)O battologiā. quid opus erat repetere rhaphanus? Scripsit & Morchion Græcus.) Moschion, non Morchion. Fuit eius nominis medicus, cuius libellum Latinè versum vidimus, nondum publicatum. Inest longitudine neruus, qui in decoctis extrahitur.)In, præpositio redundat. Lege, Qui decoctis extrahitur. Siser his seritur mensibus, Februario, Martio, Aprili.) Vetus lectio, Siseris satus mensibus, Febr.&c. Mox est, Pluribus modis austeritate victa, non Plurimis. Sed hoc genus leuiora non semper annoramus, ob euitandum lectoris tædium. quale est mox, Melle, vuísque passis, cùm scribendum sit: Vuísve. Et aliquantò pòst, Folia quæ sunt in eis ampla, pro Quæ sunt his. Effodiuntur bulbi ante ver. At deteriores ilico fiunt, si finduntur.) Si finduntur, superfluit. Sic enim est in vetustis voluminibus. Effodiuntur bulbi ante ver, aut de. il. fiunt. Aut, id est, alioqui. Sic libr. 2. capir. 7c. Aut vndique eernerentur hæc sidera.

Cap. v i. Sectiui duo genera, hoc herbaceum folio.) Hoc, redundat. Sunt qui & allium & vlpicū inter Opalia ac Saturnalia seri aptissimè putent.) Veteres codices, Inter Compitalia ac Saturn

turoalia. Pulchriúſq; exiſtimatur tale.) Antiqua lectio:Pulchriúſque rale exiſtimant quidam.Sed hoc ad ſenſum nihil refert.

Cap. v i i. Mirum in bætæ ſemine:non enim totum eo anno gignitur.)Non malè antiqua ſcriptura:Nō enim totum eodem anoo gignit.) Nil ocimo fœcundius.Cum maledictis ac probris ſerendum præcipiunt:lætius proueniet.Satum etiā pauitur terra adacta cuminum,& qui ſeruot,precātur oe exeat.)Syncera lectio: Cum maledictis ac prŏbtis ſerendum præcipiunt,vt lætius proueniat.ſato pauitur terra.Et cuminum qui ſeruot, precantur ne exeat. Atteſtantur vetuſti codices manu ſcripti.

Cap. v i i i. Eſt autem ſatiuis differentia in folio.)Legendum:Et ſatiui autem differentiæ in folio.Alij coloris & temporis ſatus genera diſcreuere.)Scribo,Alij colore,& tempore ſatus, geoera diſcreuere.Cappadocas,Græcas. Lōgiora his folia,cauléſque lati.)Sioe cauſa mutata eſt vetus lectio:Cappadocas,Græcas, longioris has folij, caulíſque lati.Tametſi ad ſenſum perparum refert.Medici innocentiorem,quàm olus eſſe iudicauere.)Verba,quæ ſequuotur,poſtulant vt legamus Noccotiorem,quemadmodū legitur in antiquis voluminibus.Errori occaſionem præbuit poſtrema litera præcedentis dictionis. Sequenti verſu:Vtque validis potius in cibo ſint:Que., redundat.Sed teneritas in dote fit.Frigora oon tolerat.) Aotiqua ſcriptura rectius: Sed teneritas in dote,ſi frigora noo tolerat.Eſt etiam ſua gratia nonnunquam plantæ habitum excellentibus, halmyridia vocaot.)Vera lectio veterum exemplarium:Nunquam plantæ habitum excellentibus.Intelligendum eſt enim de plantis braſsicæ. huc facit diminutiua vox,ἀλμυρίδιον.Viret thyrſo primum emicaote:qui caulem educens, tempore ipſo quo faſtigiatus eſt in toros, ſtringitur.) Duæ voculæ,Quo,& Eſt,redundant, & Striatur, lege,non Stringitur.nā intet toros interueniunt ſtriæ,ſicut in atuo inter porcas ſulci. Eàdem ratiooe ſtriatæ columnæ apud Vitruuium leguntur. Sic & melopepones ſtriato cortice conſpiciuntur.Nullum gratius his ſolum,quàm Rauennatium.Hortorum indicauimus corrudam.Hūc intelligimus ſylueſtrem aſparagum,quem Greci orminum aut myacanthon vocant.) Diſtingue, Quàm Rauēoatium hortorum. Indicauimus & corrudam.Hunc enim iotelligo ſylueſtrem aſparagum.A pricis gaudet & ſiccis,tetra quammaximè lateritia.)Lego, Lateraria, Lateritios parietes dicimus,ex lateribus cōſtructos. Laterariam terram,quæ apta ſit fingendis lateribus. A Cornelio Cethego in conſulatu collega Q. Flaminij.)Quinrius Flamininus eſt verum nomen. Liguſticum ſylueſtre eſt.Io Liguriæ ſuæ montibus ſeritur.Vbique ſuauius ſatiuum,ſed ſine viribus.) Integra manente ſcriptura,vitioſa diſtinctio ſenſum in contrarium deprauauit. Tu ſic diſtinguito.Liguſticum ſylueſtre eſt in Liguriæ ſuæ montibus:ſeritur vbique:ſuauius &c.Sinapi nulla cultura, melius tameo plaota relata.) Legendum, Planta tralata.

Cap. x. Nanque & ocimum ſe necat, degenerátque rite in ſerpyllum.)Vera lectio,Nanque & ocimum ſenecta degeoerat in ſerpyllum. Item contra formicas.)Lege,Idem Ac mox: Remediū monſtrauit limum marinum,aut cinerem obturandis earum foraminibus. pro eo quod vulgò deprauatè legitur, Limo marino,aut cinere obturatis.Naporum medicinæ ſunt.)Scribo, Medicioa eſt.& proximè ſequenti verſu, Quo ſi amiſſo,non Quæ.

Cap. x i i. Solúmodo ex omnibus lapathum ſylueſtre melius.Hoc inſatiuum rumex vocatur, naſcitúrque fortiſſimum. Traditur ſemel ſatum durare,nec voquam vitiari terra.)Demiror, quā ob rē caſtigatoribus viſum ſit ab archetypo hic diſcedere.Vetera exemplaria habent ſic: Solum verò ex omoibus lapathum ſylueſtre melius:hoc in ſatiuis rumex vocatur, oaſcitúrque fortiſſimum.Traditur certè ſemel ſatū durare, nec vinci vnquam à terra. Quæ ſunt ſylueſtria.) Atqui non de ſylueſtribus ſermo eſt,ſed de hortēſibus. Legendum igitur, Quæ ſunt & ſylueſtria. Alioquio extra inſidit pulueris modo.) Vetus lectio: Aliquando extra inſidit.Sed perparū refert,vtro modo legas.Apio eximi in coctis obſoniis aceto, in eodem cellario in ſaccis odorem vino grauē.) Quis intelliget hæc? Syncera lectio: Apio eximunt coqui obſooiis acetum, eodem cellarij in ſaccis odorem vino grauem. Vera autem vniuſcuiuſque natura non niſi medico effectu prænoſci poteſt.) Pernoſci,non Prænoſci.

EX LIBRO VIGESIMO.

IN fine Procemij legendum, Tantum venia ſit à minimis,ſed à ſalutaribus ordienti. non, Ordiemur.

Capur i. Suſcipitur aqua cæleſti, atque ſubſidet.Deinde in Sole cogitur in paſtillos.) Legendum,Atque ſubſidit:Deiode Sole cogitur. Idque melius,quo vetuſtius erit,quod Iam c c. annis ſer

tiarum esse,autor est Theophrastus.) Nec hic video cur mutãda fuerit vetus lectio,nisi quod castigatores,dum archetypa legere nesciunt, nihil non corrumpunt. Atqui non satis est solum sensum vtcunque reddere:verba etiam ipsa autoris optima fide annumeranda sunt. Reposuimus igitur vetera hoc modo:Melius,quò vetustius: fuitque iam c c. annis seruatum, vt autor est Theophrastus. Partus verò,si in arietis lana alligatum inscientis lumbis fuerit,ita vt protinus ab ea eximatur,& rapiatur extra domum ipsam.) Vtrum tandem iubet eximi,partúmne ipsum,an semen adalligatum?atqui neutrum quadrat. Sequamur & hic antiquam scripturam: Ita vt protinus ab exitu rapiatur extra domum. Iam euidens est,de semine accipiendum,quod raptim ab exitu fœtus efferri domo vult,quòd omnis mora periculosa sit. Tanta vis educendi inest. Superest vna vox,Ipsam. Lege,Ipsum:vt cum sequentibus cohæreat,Ipsum cucumim, & reliqua. nam hactenus de succo & semine eius loquutus est.

Cap. i i. Sanat & humores subitos.)Tumores, non Humores. Radix sanat hulcera concreta in modum faui,quem cerion vocant,)Scribo, Quæ ceria vocãt. nam melius ad hulcera refertur: nec aliter legitur in emendatis codicibus. Item millepedem:sepa Græci vocant.) Lege, millepedæ. ſ. morsus. Et putrescit locus ipse. Cucumis odore defectum animi.)Distingue, Ipse cucumis. Idem erratum & proximo capite annotauimus.

Cap. i i i. Non nisi saxosis nascẽs.) Adde præpositionem,In saxosis. In morbo verò regio vtiliter semina eius insumuntur.)Legendũ, In morbo regio vtiliter semina eius sumuntur. Item spinæ & lumborum ac coxarum dolores.)Lego,Coxendicum. Et ardores capitis, & maximè infantium.)Vetus:Et ardores capitis,infantium maximè. Democritus in totum ipsum abdicauit in cibis.)Rectius,in totum ea abdicauit. Ea.ſ. rapa. Et sequenti versu,Ab eis,non,Ab eo. Ibidem,Condirentur,non Conditetur. Item Prodesse,non Prodest:vt ex autoritate Dionysij dictum accipiamus. Et iam antea monui de rapo neutri generis,quod perpetuò raparius iste castigator in rapam trãsmutauit,quòd vulgus ita loquatur. Hoc ad albicandam cutem.) Albicare, Latinum non est, hoc significatu, Ad læuigandam legi debet, non Albicandam. Ac mox: Nam, vt suprà diximus,erui,hordei,tritici & lupini radix ad omnia inutilis.)Hoc nusquam superius dictũ est: & primæ quatuor voces non habentur in vetustis codicibus:quamobrem & nos deleuimus.

Cap. i i i i. Quanquam & alibi nascitur, vtilior vrinæ duntaxat eiiciendæ.) Ciendæ, non Eiiciendæ. In aqua foliis eius decoctis,bibere vel succum ipsius cyathis binis. Contrà phlegmoni ipsos illiuire tusos vtile. Inchoantibus verò recẽtem corticem cum melle.) Hic fœdissimam deprauationem sustulimus, adiuti exẽplaribus antiquis. Legendum enim, Aquam foliis eius decoctis bibere,vel succum ipsius cyathis binis contra phthiriases:Phlegmoni ipsos illinire tusos,liuori verò recenti corticem cum melle: Nec est necesse addere hanc dictionẽ,vtile. Pendet enim oratio à præcedenti verbo,Prodest. Cæterùm e rastis scorpionibus aduersatur, vel ipso semine infectis manibus impunè tractantibus. Imposito rhaphano scorpionibus,moriuntur.)Non multo mirius hunc locum deprauator tractauit. Castigauimus,vnde & priorẽ,hoc modo. Cætero scorpionibus aduersatur:vel ipso,vel semine infectis manibus impunè tractabis:impositóque rhaphano scorpiones moriuntur. Hydropicis quoque & aceto & sinapi sumpti.) Scribo, Ex aceto aut sinapi sumpti. Hippocrates capillis mulierum defluos fricari rhaphanis.)Vetus lectio: Capitis mulierum defluuia fricari.

Cap. v. Et Phagedænas hulcerum sistit recẽs cum melle impositum. Vel aridæ farinæ inspersam radicem eius Dieuches &c.) Lege, & distingue sic: Et phagedænas hulcerum sistit recens cum melle impositum,vel aridum farina inspersum. Radicem eius Dieu. &c. Inde quoq; est prouerbium.) Melius. Indéque est prouerbium. Simillimam staphylino herbam serit, quam alij gingidion vocant. Tenuius tamen & amarius, eiusdémque effectus est coctum crudúmque stomachi magna vtilitate.) Ex his verbis intelligitur,gingidion coctum eiusdem effectus esse,cuius crudum. Atqui Plinius aliud dicit, videlicet gingidij eundem esse effectum, quẽ staphylini. Sed nihil mirum,si deprauatis verbis & perperam distinctis etiã sensus vitiatus est. Proinde rectius legitur hoc modo: Quam alij gingidion vocant,tenuius tãtum & amarius,eiusdémque effectus. Editur coctum crudúmque,stomachi magna vtilitate. Fastidium abstergit.)Absterget, grãmatista nescio quis mutauit in abstergit,quasi verò alterum parum Latinè dicatur. In eadem sententia est Diocles,) Lege addendo, In eadem sententia est & Diocles. Heraclides cõtra argentum viuũ dedit. & Veneri subinde offensantem,

ægrísque se recolligentibus.Hunc Hicesius ideo stomacho vtilem videri dixit,quoniã nemo tres siseres edendo continuaret:esse tamen vtilem cõ ualescentibus ad vitam transeuntibus.) Primùm Offensanti,legendum pro Offensantem. deinde particula Hũc,superfluit.præterea Vtile,bis mutatum est in Vtilem,nõ rectè. Apparet enim Siser,inter illa nomina connumerari, quæ genus cum numero mutant.Superius enim dixerat. Siser erraticum satiuo simile est. Sed grauissimum est erratum,quod nescio quis pro Ad vinũ transeuntibus,scripsit Ad vitam transeuntibus, non sentiens verba hæc de hydroposia ægrorum & œnoposia intelligenda. Et quoniam plerosque similitudo nominum Græcorum confundit,contexemus & de seseli.)Vetus lectio hic, & in Indice,De sili:nec erat necesse Græcam vocem pro Latina supponere.quod enim Græci medici σῖνα-λι μασσαλιωτικὸν vocant, apud Marcellum,qui sub Theodosio floruit,Sil Massiliense legitur. Qui mutauit lectionem,putabat sil,pigmenti tantum nomen esse,cum sit vox polysema.Boum morbis medetur,vel si contritum infunditur.)Satis erat: Boum morbis tritum infunditur.nec egebát Plinianà verba tali interpolatore.Siccata autem in vmbra farina tusa & conuulsis, & inflationibus, & arteriis medetur.) Legendum: Siccatæ autem in vmbra farina tusi & conuulsis &c. Satiuæ olfactu ipso & delacrymationi, & caligini medentur,magis verò succi inunctione.) Caligini tantum his verbis remedia tradũtur, si legamus ita, vt Plinius scriptum reliquit, nempe sic: Olfactu ipso & delacrymatione caligini medentur.Significat delacrymationem acrimonia cæparum excitam oculorum caligini prodesse. Purgamenta quoque earum cremata in cinerem illinentes ex aceto serpentium morsibus inter ipsásque multipedes ex aceto.)Dele Inter,& pro Multipedes, repone Multipedæ.f.morsibus. Ipsasque, videlicet cæpas. Et si succum ieiuni quotidię edant.) Succum,superuacanea dictio est. Stomacho vtilia esse,ac spiritus agitationi.) Lege, Stomacho vtilia esse spiritus agitatione. Apparet eundem castigatorem suprà in hoc ipso capite ex Delacrymatione fecisse Delacrymationi.

Cap. v i.Porro sectiuo profluuia sanguinis sisti in naribus,contrito eo obturatis.)Scribo,Porrum sectiuum profluuia sanguinis sistit, naribus contrito eo obturatis.Neque enim hoc,ita,vt superius,ex autoritate Varronis refert: sed transitum facit ad aliam speciem: quemadmodum est videre in emẽdatis exemplaribus. Hulcus aciem hebetans, & in angulo oculi perpetum humor emanans.)Lege,Perpetuo humore manans. Epinyctidis est descriptio. Sanguinem reiicientibus succus eius cum caule,aut thuris farina, vel acacia datur.)Scribendum,Cum gallæ aut thuris farina. Allio magna vis,magnæ etiam vtilitates,cõtra aquarum & quorumlibet locorum mutationes.)In vetustis voluminibus nec Etiam est, nec Quorũlibet. Aconitum, quod alio nomine pardalianches vocatur,depellit:item hyoscyamum: contra canum morsus.Inque vulnera cum melle imponitur.)Vetus & syncerior lectio: A.q.a.n.p. vocatur,debellat:item hyoscyamum, canũ morsus,in quæ vulnera &c. Attritis corporum partibus,vel si vesica intumuerit.)Scribendum, Vel si in vesicas intumuerint: hoc est, Etiamsi vesicas produxerint attritæ partes. Vel si decocta aqua colluantur.)Decocti,non Decocta. Porrò si indicare pergam quotiescunque in distinguẽdo peccatum est,vereor ne Lectori tædiosum sit. Sic & voci plus confert.)Plus,redundat. Aut si sanguis etiam excreetur,vel puruléta sint.Et pituitæ sub pruna coctum,potum,& cum mellis pari modo sumptum.) In antiquis voluminibus tantum est: Aut si sanguis excreetur vel purulenta, sub pruna coctum,& cum mellis pari modo sumptum. Cætera verba satis apparet esse nugatoris alicuius additamenta. Quartanas quoque excutere potum caput vnum cum laserpitij obolo.In vino austero tussim,& alio modo acceptum.Suppurationes quantaslibet sanat fractæ incoctum fabæ, atque ita in cibo sumptum.) Omnia hic confusa ac vitiata, distinguenda emendandáque in hunc modum,idque ex fide archetyporum,vt reliqua: Quartanas quoque excutere potum caput vnũ cum laserpitij obolo in vino austero. Tussim & alio modo,ac pectorum suppurationes quantaslibet sanat,fractæ &c. Sensus est, Tussim & hoc modo sanari,& illo altero remedio, iam contra quartanas dicto.Iumẽtis vrinam reddere, atque non torqueri tradunt.) Iumenta, non Iumentis.

Cap. v i i. Huius lac expissatum.)Scribe, Spissatum.Thyrso & foliis scabritia.)Vetus lectio:Et ipso & foliis scabritia & ipso. f. caule, quod nomen proximè præcedit.Quidam & è satiuis colligũt,succo minus efficaci.)Melius legetur. Quidam & è satiuis colligunt succum minus efficacem. Et tertio inde versu: Nunc non paucæ restant,Nũc superfluit. Nec nulla res maiorem in cibis auiditatem incitat inhibérque. Eadem in

causa alterutrinque modus.) Lege & distingue: Nec vlla res in oibis auiditatem incitat inhibétque eadem: in causa alterutraq; modus est. Nunc pulchrè cohærebit quod sequitur: Sic & aluum copiosiores soluunt, modicæ sistunt.

Cap. v i i i. Nigræ radices ita in aqua coctæ, pruriginem tollunt.) Lege, Porriginem tollunt.

Cap. i x. Ergo vel cum vino tritam sorbendam, vel ex olei intinctu sumendam.) Incorruptior lectio, Ergo vel cum his tritam sorbēdam, vel ex hoc intinctu sumendam. Pendet enim hęc oratio à præcedente. Et alij cōpescere mala corporis.) Lege addendo: Et alij verò. Semen eius tostum auxiliatur contra serpentes, fungorúmque venena. In tauri sanguine folia cocta (spleneticisque in cibo data, & cruda illita cum sulphure & nitro, prosunt.) O bellum medicū: hic nimirum tauri sanguinem etiam pro antidoto præberet. Germana lectio est hæc: Contra serpentes, fungorúmque venena, & tauri sanguinem. Folia cocta splenecticis in cibo data, &c. Neruis vtiles: ideo & paralyticis dantur iuxta in pedibus. Qui sunt ruffi ex his citissimè sanant.) Lege & distingue: Ideo paralyticis dantur. Luxata in pedibus, qui sunt ruffi &c. Elixos assis minus vtiles esse adiiciunt.) Scribo, Adiicit, scilicet Diocles.

Cap. x. Vesicæ quoque nisi coctum aqua. Si canibus detur, occidi eos.) Distingue, & castiga sic: Vesicæ quoque nisi decoctum: quæ aqua si canibus detur, occidi eos. Alioqui canes non vescuntur asparagis.

Cap. x i. Vetùm apud eruditos non aliud erutum terra in maiore sententiarū autoritate est.) Varietate, non Autoritate. Nam id defunctorum epulis feralibus dicatum existimatur. Ipsius quoque visus claritati inimicum.) Lego, Epulis feralibus dicatum esse, visus quoque claritati inimicum. Nam hoc ex Chrysippi & Dionysij autoritate refertur: ideóque melius per infinitum legitur absque verbo existimatur. Semen datur ex tribus cyathis ex vino albo.) Antiqua scriptura potior: Semen datur & arquatis ex vino albo. Arquatis, id est, ictericis.

Cap. x i i. Ocimum quoque Chrysippus grauiter increpuit, inutile esse dicens stomacho, vrinæ, oculorum quoque claritati.) Duo verba, Esse dicens, aliquis de suo adiecit, mirum ni elegātiæ causa. Alij verò si eo die feriatur quispiam à scorpione, qui ederit ocimum, sanari non posse.) Vera lectio: Afri verò, si eo die feriatur quispiam à scorpione, quo ederit ocimum, seruari non posse. Secuta ætas alacriter defendit.) Rectius, Acriter defendit.

Cap. x i i i. Sestius adiicit, hoc serpentes fugare.) Vetus lectio: Sextius adiicit, vstum serpentes fugare. Multi succo eius cum melle attrito inuncti.) Lege, Cum melle Attico. Dederunt & cum bitumine infrictam.) Infriatam, non Infrictam. Item vitiligines vel rugas, strumas, & similia cū hircino & adipe suillo.) Codices veteres: Item vitiligines, verrucas, strumas, & similia, cum strychno & adipe suillo.

Cap. x i i i i. Iis commanducatis & impositis sanari elephantiam, sicut Magni Pompeij ætate fortuito cuiusdam experimento, propter pudorem faeie illita compertum est.) Elephantiasin, non elephantiam hunc morbum Plinius vocare solet. Legendum igitur pro Elepbantiam sicut, Elephātiasin, & bene habebit tota oratio. Mentæ ipsius odor animum excitat, & sapos aui ditatem in cibis: ideo in mammarum mistura familiares ipsæ accessere, vt coire denseréque lac non patiantur.) Tota via aberratum est. Vera lectio est hæc: Ideo embammatum misturæ familiaris. Ipsa acescere ac coire denserique lac non paritur. Embammata Græcè vocātur intinctus, ad excitandam orexim inuenti. Recentis succus narium vitia (spiritu subducto emendat.) Scribo, Spiritu subductus. Impetigines quoque, vel si teneatur tantùm, prohibet.) Intertrigines legendum, quemadmodum est in archetypis. Morbo regio in vino albo ab alienis datur.) Lego, A balineis datur.

Cap. x v. Propter colum quoque hibitur, illinitúrque vel penicillis feruens, vel astringitur fasciis.) Vetus lectio: Propter colum quoque bibitur, illinitúrque, vel penicillis feruens apprimitur fasciis. Nanque & panibus subigitur.) Vetus lectio, subditur. Sic cap. 17. Panis etiam crustis inferioribus subditum. Sūt & quidam qui cunilam bubulam appellauerint.) Quidam, superuacanea vox est hoc loco.

Cap. x v i. Trita mellis odorē habet, digitis tactu eius cohærentibus.) Melius, Cohærescētibus.

Cap. x v i i. Castore taliter demonstrante.) Vetus lectio: Castor & aliter monstrabat: vt intelligamus alterum piperitidis genus. Sequenti versu lego, Vtilem. & demonstrabat. Luxata & contusa in aceto.) Archetypa, Luxata & incussa. Vrinā & menstrua ciet.) Plinius scripsit, Vrinam & menses ciet. sicut paulò pòst, Pythagoræ inter pauca landatum, nō à Pythagora: quod genus deprauationis

tionis frequens est in hoc opere.Epiphoris oculorum radicem eius tusam imponit Iollas.)Lege addendo,E vino radicem eius.Et mox,Extrahendisq;,siqua in oculos inciderint. Dysenrericis & tenasmis datur.)Rectius,Dysentericis & in renes mo.Semen hydropicis & cœliacis dedit rritum cum mēra.Verùm & radicem ad renes.)Castigauimus ad exemplaria hoc modo:Tritum cū mēta è vino:radicem & ad renes.Pythagoras quidē non corripi vitio comitiali in manu habentes.) Legendum,Pythagoras quidem negat corripi.

Cap. x v i i i.Sed satiui albi calyx ipse reritur, & bibitur somni causa.Semen elephanriis medetur.)Scribēdum erat,Et è vino bibitu .Item,Elephantiasi,non Elephantiis.Succus & hic , & herbæ cuiusque.)Lege,Cuiuscunque.Sequenti versu, Vr lactucis,non Aut.Prætorij viri parrem in Hispania baiuli.) Bauli malim , vt sir loci nomen, quemadmodum dicimus Bilbili,Sacili. Cum his aurium dolori instillatur.) Melius : Cum hoc & aurium dolori.cum hoc.s.rosaceo. Sic & foliis ipsis vtuntur ad sacros ignes.Irem vulnera cū aceto.)Si sic legamus,& podagræ vnum remedium peribit,nec sacro igni suum,vt oportet , adhibebitur.Synceram lectionem etiamnum retinent antiqui codices:Sic & foliis ipsis vtūtur. Item ad sacros ignes & vulnera ex aceto.Experimentum opij est primum odore:syncerum enim perpeti non mos est.Dein in lucernis.)Indidem castigauimus & hæc:Syncerum enim perpeti non est. mox in lucernis.Sed hic Latinitatis grauior iactura est,quàm sensus. Fœdiore mēdo mox pro, In pustulas coit,scriptum est,In posca coit: cum tamen experimentum fiat in aqua , nō in posca.

Cap. x i x. Inter satiua & syluestria medium genus,quod nisi in aruis esset,sponte nasceretur, rhœam vocauimus & erraticū.)Lectio vetus magis Plinium sapit: Inter satiua & syluestria medium genus,quoniam in aruis,sed sponte nascetur,r.u.& e.Alterum est in syluestribus generibus heraclion:vocatur ab aliis aphron.) Elegantior est vetus lectio. Alterum è syluestribus genus heraclion vocatur,ab aliis aphron.

Cap. x x. Dysenteriæ & vomicis datur ex aceto.)Nostra exemplaria habēt,Estūr ex aceto.Caput inde litum distillationem toto anno nō sentire.)Illic legitur: Caput illitum ea , distillationē anno toto non sentire.Aliquantò pòst pro, Coquitur difficillimè,reposuimus,Coqueretur.Refertur enim ad præcedentem particulam , Tanquam.Hippocrates vuluarum vitiis id infundi.) Lege,Infundit.Duritias omnes vel cocto,vel cru do vtiliter illini putant.)Scribo,Putauit.s. Lycus. Cocto aut per se,aut cum malua, aut lenticula.) Rectius,Vel perse,vel cum malua, aut lenticula.

Cap. x x i. Aculeos omneis extrahunt illitæ crudæ,aut cum anetho potæ.Decoctæ verò cum radice sua leporis marini venena restringunt.) Incorrupta scriptura aliter habet : Illitæ crudæ cum nitro: potæ verò decoctæ cum, &c. Nec lapathum dissimiles effectus habet. Est autem syluestre.) Non hoc dicit , Lapathum herbam esse syluestrem,sed præter satiuum esse etiam aliud lapathi genus syluestre. Quare melius legitur adiecto,&.Est autem & syluestre.Foliis aquosis.) Rectius,Acuris,vt est in veteribus voluminibus. Vnde etiam oxalidem appellatam videri potest. Oxylapathi semen lotum in aqua cælesti,sanguinem prodest reiicientibus,adiecta acacia lentis magnitudine,prodest.)Prius prodest , redundat. Radicis tantum altitudine differens, & erga dysentericos efficacis effectus,potum ex vino.) Veteres codices habent:Et erga dysentericos efficaci effectu,potu ex vino. Vt intelligamus hoc quoq; differre à reliquis lapathi generibus,quod peculiarem vim contra dysenteriam habeat.

Cap. x x i i. Sensus atque sternutamenta capitis purgat.)Lege , Sternutamentis caput purgat.Et vuluarum conuersionem suffitum excitat odore.) Melius,Et vuluarum conuersione suffocatas excitat odore. Addito exiguo oleo & salis.)Scribo,Olei & salis.Ruptis,conuulsis,spasmatum neruis salutare.)Spasticis neruis , non Spasmatum. In ouum inane succum adiicit is.) Rectius,Addit,quam Adiicit.Fugat & odore,cominus si vratur.)Legendum,Fugat & odore omnes, si vratur.omnes.s.serpētes.Ex aqua bibitur & ad iocinerum dolores.)Antiqui codices habent,Ad iocinerum desideria,familiari Plinio locutione. Stomachi dissolutiones cohibet siue in cibo sumptum,siue in succo potum.)Lego,Siue succo potum.Epiphoras cum thure & aqua,aut cum myrrha.Cum vino sedat paroridas. Cum melle , aut adipe,aut cera, stomachi solutiones , inspersum polentæ modo.)Aliter legitur & distinguitur in vetustis codicibus:Epiphoras cum thure & aqua, aut cum myrrha ac vino sedat : parotidas cum melle aut adipe,aut cera.stom.s.i.p.m. Ad iocinoris dolores estur cum vua passa , & ad phthisim vtilissimè.Semine fiunt & ecligmata.) Nimis sæpe in distinguendo peccatum est,maximè in his medicinalibus libris,aliquando non vno loco in

eodem capite, vt in hoc ipso. Distinguendum ad hunc modum: Ad iocineris dolores estur cũ vua passa. Ad phthisim vtilissime ẽ semine f.e.

Cap. x x i i i. Prodest vesicæ cum vino leni, & fœminarum menstruis.) Lege addendo, P.v.c.v.leni, & fœ. menstruis hærentibus.

Cap. x x i i i i. Sed ante discessum ab hortensibus.) Elegantius, Sed discessuri ab hortensibus, vnam compositionem ex his clarissimam subtexemus.

EX LIBRO VIGESIMOPRIMO.

CAP. II.

Quin & vocabulum ipsum tardè inde communicatum est.) Inde, superfluit.

Cap. i i i. Cælare eos primũ instituit P. Claudius.) Malo veterem scripturam: Primus instituit. Qui coronam, ipse pecuniáve eius, virtutis ergô arguitur, quam serui equíve meruissent, Pecuniam partam lege dicit, nemo dubitauit.) Verba Plinij, quibus duodecim tabularum legem interpretatur, restituimus ex fide archetyporum. Quam serui, equíve meruissent, pecunia partam lege dici, nemo dubitauit. Videlicet quia serui ip si, & equi pecunia parantur. Ingénsque & his seueritas.) Hinc, non His. P. Mutianus, cum demptam Marsyæ.) Munatius, scribi debet. Cuius luxuria noctibus coronatum Marsyam, literæ illius describunt.) Antiqua exemplaria habent: Literæ illius dei gemunt. Apparet ironiam esse. Florum quidem P.R. honorem Scipioni ranrum adhibuit. Suario cognominabatur, propter similitudinem suarij cuiusdam negotiatoris.) Pro, Adhibuit, lege Habuit, pro Suario Serapio. nam idem nomen fuit negotiatori. Huius fit mentio & libri 7. cap. 12. Nec ei fuit in bonis funeris impensa.) Vetus lectio, Nec erat in bonis. Leuius hoc, fateor: sed cùm videam in hoc capite tam multa de industria mutata, nihil dubito, quin hoc quoque mendum eidem debeamus, cui cætera. Sequenti versu est, Quáq; præferabatur, non, Quáque parte fert. Et aliquantò pòst pro Quod nocerent capiti, legendum, Quæ nocent. Quoniam & in hoc est aliqua valetudinis portio, in potu atque hilaritate præcipuè, odorum vi surripiente fallaciter solertiam. Nanque scelerata Cleopatra, apparatu belli Actiaci gratificationẽ ipsius reginæ Antonio timente, nec nisi prægustatos cibos sumente, fertur ab ore eius lusisse extremis coronæ floribus, veneno illitis. Ipsáque capiti imposita &c.) Egregiè hoc loco adiuuerunt nostra exemplaria, in quibus ita legitur. In potu, atque hilaritate præcipuè odorum vi surrepente fallaciter, scelerata Cleopatræ solertia. Nanque apparatu belli Actiaci gratificationem ipsius reginæ Antonio timente, nec nisi prægustatos cibos sumente, fertur pauore eius lusisse, extremis coronæ floribus veneno illitis, ipsáque capiti imposita. Est autem perquã familiare Plinio, septimo casu orationem claudere. Quis istas timeret insidias?) Nihilo peior erat vetus lectio, Quis ita t.i. Adeò mihi, si possim sine te viuere, occasio & ratio adest.) Rectius ironicè, Occasio aut ratio deest.

Caput i i i i. Contrà genera eius nostri fecere.) Contrà, redundat. Vtilissimum verò plurimis, sed minutissimis, spermoniam.) Pro Spermonia emendati codices habent Spineolã, à spinis denominatam, quemadmudum in alio genere Coroneola à coronis nomen traxit. Pangæus nanque mons in vicino ferè est.) Lege, Pangæus mons in vicino fert. Negauit centifoliã in coronis addi.) Antiquior lectio est, In coronas addi.

Quæ Græcula altera est.) Vetus lectio, Quæ è Græcis altera est.

Cap. v. Nec vllis florum excelsitas maior.) Melius, Nec vlli. Ita odor colórque duplex, vt alius calycis, alius staminis.) Non male vetus, Er alius calycis, alius staminis. nam ita ad præcedentia refertur. Inuenta est in his & ratio inserendi.) Rectius, Inuenta est & in his. Mense Martio macerantur, vt colorem accipiant.) Magis placet, Percipiant ac si dicat, vt colorem perbibant.

Cap. v i. Calathiana munus autumni, cæteris veris.) Scribo, Cæteræ veris. Vincit numero foliorum marinam quinque folia non excedentẽ.) Quid opus repetere, Folia? satis erat, quinque nõ excedentem. Foliorum exilitate vsque in fila extenuata.) In antiquis voluminibus legitur, Attenuata. Prima nobilitas Cilicio croco.) Croco, aut scriba addidit, aut interpres aliquis inter prælegendum. Sicut paulò pôst: Gaudet calcari & atteri pede.) Pede, non est in manu scriptis.

Cap. v i i. Troianis temporibus ei iam erat honos, Et hos certè flores Homerus treis laudat, loton, crocon, hyacinthum.) Rectior lectio: Troianis temporibus iam erat honos ei. Hos certè flores &c. Dicet aliquis, leuicula sunt ista, nec annotatu digna. Hunc ego rogabo, ipse æquóne animo ferret huiuscemodi leuicula in suis scriptis à librariis deprauari. At multo plus religionis debetur veterum monumẽtis. Omnis autem verno tempore acrior, & matutinis: Quicquid

ad me

ad meridianas horas diei vergit,hebetatur.) Verior lectio vetus:Quicquid ad meridianas horas dies vergit. Animalium nullum odoratum, nisi de pantheris quicquam dictum est,si credimus.) Vetus lectio:Nisi de pantheris quod dictum est, credimus.Dixit autem hoc libr.8.cap.17. tametsi quidam illic odorem in colorem deprauauerat. Vt irin atque saliuncam,& quanquam nobilissimi sit odoris vtraque.)Lego, Quanquam nobilissimi sit odoris vtranque.Proxima in Macedonia,longissima hæc & candicans. Et ex illis tertium locum habet Africana.) Lege & distingue: Longissima hæc,& candicans:& exilis. Tertium Lh.Pannonia hanc gignit & Norica.)Scribo,Norici.alioqui Noricum dicendum erat, sicut Illyricum.Supérque cætera ad famam etiam dignitatis.) Legendum,Ad famã etiam ac dignitates.

Cap. v i i i. In quibus vnguenta vicisse naturam gaudent.Luxuria vestibus quoque prouocauit eos flores,qui colore commẽdantur.) Hæc verba non deprauarunt modò homines insulsissimi,verumetiam partem eorum reuulsam præcedentis capitis fini assuerunt. Scribendum, In quibus vnguento vicisse naturam gaudens luxuria,vestibus quoque,&c. Paria nunc componuntur,& natura atque luxuria depugnante.) Lege, Depugnant.

Capit. i x. Folia smilacis & ederæ in coronamenta se dedêre, coronæque earum obtinent principatum.)Hanc tam ingeniosam deprauationem mirum ni professor aliquis excogitauit, dum diuinare mauult,quàm ad archetypa recur rere,Vera lectio aliud sonat:Folia in coronamẽtis smilacis & ederæ,corymbíque earum obtinẽt principatum.Quia nostris maiore ex parte nomen dare iis defuit cura.)Non minor priore hic error,vtcunque sensus manet.Plinius enim longè aliis verbis vsus est: Quia nostris maiore ex parte huius nomenclaturæ defuit cura.

Cap. x. Non durante Attico thymo,nisi in afflatu maris feratur.)Seratur,superuacaneum verbum est,natum ex vltima litera maris, & prima dictione sequentis orationis, Erat. Abrotonum iucundi odoris est,& grauis. Floret æstate.) Elegantius,Abrotonum odore iucundè graui, floret æstate.Alsiosa enim admodum sunt, & Sole nimio læduntur.) Hic particulam necessariam, per incuriam librariorum omissam,denuo adiecimus:Et Sole tamen nimio læduntur.

Cap. x i. Eruitur post æquinoctium vernum radicitus, siccatúrque ad Lunam x x x. diebus, ita lucens noctibus.) Lege,Erui, siccari, lucere: quòd hæc omnia ex commentariis Democriti, referantur.Sequitur enim, Magos Parthorúmque reges vti hac.Et in Italia quidem,vt diximus post rosam.)Satis erat,In Italia quidem. Coniunctio hic addita viciat sermonem. Cæterum hyacinthus maximè durat.) Lego,E cæteris hyacin. m.d.Sed hæc ita,si deuulsa crebrò, prohibeatur in seminibus.) Legendum,Prohibeatur in semen abire.Attestantur vetera exemplaria: & alioqui ex illis verbis nullus sensus elici potest. Alterum candidius, qui ferè nascitur ad tumulos.) Rectius,In tumulis.

Cap. x i i. Hostilia vicus abluitur Pado.) Melius,Alluitur.

Cap. x i i i. Nos tamen trademus, quæ comperimus.Herba est alba,vexatio quidem iumentorum est,sed præcipuè caprarum, appellata ægolethron.) Antiqua scriptura potior: Nos trademus,quæ comperimus.Herba est ab exitio & iumentorum quidem, sed præcipuè caprarum, appellata ægolethron. Huius flores concipiunt noxium virus,aquoso vere marcescente.) Lege, Marcescentes.Aliud genus in eodem Ponti situ viget,ex annona mellis.) Codices vetusti longè aliud habent:Aliud genus in eodem Ponto gente Sannorum mellis,quod ab insania,quam gignit,mænomenon appellant.Hi sunt,quos posterior ætas Tzanos vocauit, Laxis conterminos. Vtraque Colchica gens fuit in clientela fidéque Constantinopolitani Imperatoris.Et in Mauritania Cæsariensi,Gætulia contermina Massylis.) Emendatior lectio:Et in Mauritaniæ Cæsariensis Getulia,contermina Massæsulis.Nam & Getuli,& Massæsuli hanc prouinciam incolebant, quod ipse Plinius suprà docuit. Remedium aduersus has vtique non differendum.)Lege,Remedio, non Remedium. De quo loquendi modo iam suprà capite tertio monui.

Cap. x i i i i. Circunlini aluearia fimo bubulo vtilissimum. Operculum à tergo esse ambulatorium,vt properatus intus sit prosper. Si magnus sit vterus aluearis,prouẽtus autẽ sterilis, ne operandi desperatione curam abiiciant,id paulatim reduci oportet,fallente operis incremento.)Huius lectionis absurditas magis detegetur,collata ad germanam lectionem,quam ex fide veterum codicum restituimus ad hunc modum.Circunlini alueos fimo bubulo vtilissimum: operculum à tergo esse ambulatorium,vt proferatur intus, si magnus sit alueus,aut operatio sterilis,ne despe-

ratione curam abiiciant.id paulatim reducí, fallente operis incremento. Post has Corsica quoniam ex buxo sit,& habere aliquantam vim medicaminis putatur.)Lege: Quoniam ex buxo sit, habere quandam vim m. p. Inde ligulis eligunt florem,id est,candidissima quæque:trãsfundúntque in vas, quod exiguum marinæ habeat frigidæ.)Toties expertus fidem veterum codicum,ne hic quidẽ ausus sum ab eis discedere.Illi pro Eligunt,habent hauriunt.Item, quod exiguum frigidæ habeat. Siccant Sole, Lunáque hoc enim candorem facit, si sic siccantur. Et ne liquefaciant, protegunt tenui linteo.) Melior vetus lectio:Siccant Sole,Lunáque.hæc enim candorem facit.siccantes,ne liquefaciant, p. r. l.

Cap. x v. Maximéque Aegyptus,frugum fertilissima,sed vt sola iis carere possit.) Nõ parum detraxit elegãtiæ,quisquis hic particulam Quidem,detraxit.Legendum enim,Frugum quidem fertilissima.Hanc à Nilo metunt.) Scribo, E Nilo. Foliis latissimis,etiam si arbores comparentur.) Rectius,Arboreis.Scãdix,come,ab aliis tragopogon.)Vetus lectio.Scandix,quæ ab aliis tragopogon vocatur.Syluestrium duæ species. Vna mitior est simili caule,tamen rigido, itaq; & colu antiquæ mulieres vtebantur,exilis, quam quidam atractylida vocant.) Legendum: Itaque & colu antiquæ mulieres vtebantur ex illis, quare q. a. v.

Cap. x v i.Et ex diuerso stans anchusa,inficiẽdo ligno cerísque apta.Est autem mitior iis anthemis,& phyllantes,anemone,& aphace.) Lege: E diuerso stant,anchusa inficiendo ligno cerísq; radice apta,& è mitioribus anthemis,& phyllanthes,& anemone,& aphace.Sic enim melius quadrabit ad præcedentia.

Cap. x v i i. Perdicio, quam & Aeoliæ & Aegyptij edunt, nomen dedit auis.) Verior lectio: Perdicium & aliæ gentes,quàm Aegyptij,edunt. Supra dixerat, Aegyptios præ cæteris gentibus herbis vesci:nũc dicit, perdicium herbam etiam aliarum gentium cibum esse. Iulio mense secari iubet.)Lege addẽdo:Iulio mẽse toto secari iubet.

Cap. x v i i i. Iunio mense eximi, ante Iulium medium præcipiens.)Melius,Iunio mense eximi ad Iul. m. p. Vsus ad nassas marinas,virilium nexus elegantium.) In antiquis codicibus tantum est,Vitilium elegantiã.Quanquam professus efficacissimum esse aduersus calculosos. Eo fœtas fœminas quidem abortus facere non dubitat.) Syncera lectio. Quanquam professus efficacissimum esse aduersus calculos, eo fouet. Fœminis quidem abortus facere nõ dubitat.Largiori tanta vis expellit eas.)Legendum, Largiori tãta vis, vt expellat eas.Laudatissimus ex Nabathæa iuncus.)Non erat opus hic repetere,Iuncus.

Cap. x i x. Ita vt à balineis inarescant corpora.)Scribo,Inarescãt corpori. Lieníque & ruptis vulsis prosunt:& menstruis fœminarum in vino decoctæ:Impositæque cum melle neruis præcisis medentur.Contra lichenas & lepras, & furfures in facie emendant.)Lege,& distingue. Lieníq; & ruptis vulsis prosunt, & menstruis fœminarum. In vino verò decoctæ, impositæque cum melle, neruis præcisis medentur.Lichenas,&c.

Cap. x x. In hunc locum dilata,cùm disputaremus de peregrinis arboribus.) Vetusta exemplaria tantùm habent,Dilata in peregrinis arboribus,id est,in mẽtione peregrinarum arborum. Sistit purgationes mulierum. Nardi verò eius, quam Phu eodem loco appellauimus,&c.) Antiqua scriptura melius:Sistit purgationum mulierum impetus.Eius verò, quod Phu eodem loco appellauimus,& reliqua. Crocum cum melle nõ soluitur.)Cum,redundat. Sequenti versu pro vino & aqua,lege,Vino aut aqua.Collyrio vni nomen dedit.)Lege addendo,Collyrio vni etiã nomen dedit.Dentientibus præcipua est,& tussientibus.) Scribo, Dentientibus præcipuè. Partem eius seruantium, & quarundam aliarum herbarum:sicuti plantaginis,substituentium, si parum mercedis tulisse sese arbitrantur. Rursúsque vt plus operis acquirant,p.e.q.se.l.i. Incorrupta lectio etiamnum durat in vetustis codicibus manu descriptis:Partem eius seruant,& quarundã aliarum herbarum,sicuti plantaginis:si parum mercedis tulisse se arbitrantur,rursúsque opus quærunt,partem eam,quam seruauere, eodem loco infodiunt:credo vt vitia quæ sanauerint, faciant rebellare.Ciet menstrua:& si cruda detur,hydropicorum aquam sistit. Sistit, verbum superfluit. nam Ciet ad vtrunque refertur.

Cap. x x i. Coxendicibus imponitur cum vino.Articularibus morbis trium obolorum pondere,&c.) Lege addendo non pauca verba : Coxendicibus imponitur, & articularibus morbis, & luxatis,tritũ ac lanæ inspersum ex oleo. Dant & potionem articularibus morbis t. o. p. Præterea putant vsu eius quandam datam gratiam iis venerémque conciliari.) Hæc dictio Datam, superflua est.Coquitur panis cum farina hordeacea. Lege, Concoquit panos.

Cap.

Cap. x x i. Mouet & narium sternutamenta. Aridum, non Narium.

Cap. x x i i i. Imposita hulcerum facit stipticam vim.) Scribe, Hulcus facit septica vi.id est, corrosiua.

Cap. x x x i. Vt radice eius propius admota soporentur, illam sopore enecante vim earum.) Sic scilicet Plinius loqui solet. Scribo, Soporetur illa sopore enecans vis earum.

Cap. x x x i i. Nec de cnico siue atractylide verbosius disputetur. Ægyptia herba est, & magnum contra venenata animalia præbet auxilium.) Hanc sententiam Plinius alijs extulit verbis, quàm quæ in vulgatis leguntur editionibus: Nec de cnico, siue atractylide verbosius dici par esset, Ægyptia herba, ni magnum contra venenata animalia præberet auxilium.

EX LIBRO VIGESIMOSECVNDO.

CAP. II.

IAm verò infici vestes scimus admirabili succo.) Fuco, non Succo. Stans & in sicco carpit, quo frugi mundos excusat vsu alioquin fulgentis. Instrui luxuria poterat certè innocētius.) Pro Vsu alioquin fulgentis, antiqua scriptura habet: His alioqui fulgentibus instrui poterat luxuria certè innocentius. Et in sacris legationibus quàm verbenæ.) Quàm redundat.

Cap. i i i i. Vlli nisi ab vniuerso.) Scribo, Nulli nisi ab vniuer. distinctione etiam mutata.

Cap. v. Donatus est ea L. Sicinius.) L. Siccius, legendum, vt etiam suprà libro octauo monuimus. Hic Decius postea Consul, & imperio & collegio se pro victoria deuouit.) Lege: Hic Decius postea se Cōsul, Imperioso collega, pro victoria deuouit. Intelligendū de Manlio Imperioso.

Cap. v i. Ipse tamē obsessus in toto orbe proscriptus. Hæc corona Sertorio etiā cessit.) Vera lectio: Ipse tamen obsessis in toto orbe proscriptis, hac corona Sertorio cessit. Notum est ciuile bellum Sertorianū, in quo præcipua fuit opera proscriptorum à Sylla. Cohortibus seruatis, totidémque ad eas seruandas eductis.) Lege addendo, Tribus cohortib. seru. Quod & statuæ eius in foro suo Diuus Augustus scripsit.) Adscripsit, non, Scripsit. Addidere viuendi pretia deliciæ luxúsque.) Pretio, non Pretia. Aliorum hâc operam esse credimus.) Vetus lectio: Aliorum hanc operæ credimus. In quibus ipsius prouidentiam naturæ.) Melius. In quibus ipsis, scilicet aculeatis.

Cap. x i. Hæmorrhoidæ quoque & dysenteriæ infusa.) Scribo, Hæmorrhagiæ.

Cap. x x i. Imposita verò herba, aut inde omnino respersum, protinus mori.) Antiqua scriptura: Aut vda omnino respersum. Sequenti versu lege addendo: Vel si herba ipsa. Infantes quoque hulcerati.) Lege, Exhulcerati.

Cap. x x i i. Constat bulbos eius cum ptisana decoctos aptissimè mederi. Scribo, Aptissimè dari. Foliis in quocunque morbo decoctis magis medici vtuntur.) Legendum, Ferè in quocunque. De bulbis enim accipi debet, non de foliis. Vtrunque prodesse dysentericis & exhulceratis.) Melius, etiam exhulceratis. hoc est, etiam si sit dysenteria cum exhulceratione intestinorum: quod sanè periculosius est. Contra sanguinem tauri demonstrāt succo eius vti.) Paulò elegantius videtur: Demonstrat succum eius. Optimus quidem ex iis cibus.) Vetus lectio magis placet: Optimi quidem hos cibi. vt cum præcedentibus cohæreat. Si enim caligaris clauus, si ferri vel chalybis aliqua rubigo.) In veteribus tantum est, Ferríve aliqua rubigo.

Cap. x x i i i. Communes in omni eorum genere obseruationes.) Illic legitur, in omni eo genere. Item hyeme quàm æstate vtilius, veruntamen aquam bibentibus.) Scriptura vetus, Item hyeme, quàm æstate, vtilius, & tum aquam bibentibus. Atque ex aceto his qui coagulum lactis sorbuerint.) Lege, Æquè ex aceto. Qui se eadem causa præcipitauit.) Scribe, Ea de causa. Mox est, Coniecturam sæpius fallacem: non, Sæpe.

Cap. x x i i i i. Calefacta incitat vomitiones.) Rectius, Inuitat. Quem centesimum annum excedentem cùm D. Augustus hospes interrogaret, quánam ratione maximè vigorē illum animi corporísque custodisset, ille respondit, Intus mulso, foris oleo.) Ad sensum quidem nihil refert, liber tamen reponere veterem lectionem, ab audaculis temere mutatam: Centesimum annum excedentem eum D. Augustus hospes interrogauit, quanam r.m.v.i.a corporísque custodisset. at ille respondit.

Cap. x x v. Leuatúsque siccatis pedibus mirabili modo.) Et hic nihilo peius erat antea, Mirabilem in modū. Ad iocineris dolores eam in posca positā concoqui opus est.) Veteres codices melius: Eam cum posca cōcoqui opus est. Quæ à farina hordei distat, eò quòd torretur. Ad stomachum vtilis.) Antiqui codices, A farina hordei distat eo quod torretur, ob id stomacho vtilis. Datur tepida sorbēda, efficaciter prodest.) Lege: Datur tepida sorbēda efficaciter. Peculiariter

tamen longo morbo ad tabitudinem redactis.) Emendata exemplaria habent, Ad habitudinem redactis. vt de hecticis intelligatur. Neruorum doloribus & aliis feruens in sacco ponitur.) Scribendum, Imponitur. Amplius hoc oculis imponitur.) Melius est: Hoc amplius oculis imponitur. Et per se drachmę pondere exinaniunt.) Lego, Exinanit. ſ granum. Quoniã in aluo non tumesceret.) Vetus, Intumesceret. Semuncia amyli cum ouo & passis tribus.) Antiqua lectio, Cũ ouo & passi tribus ouis. Mox est Auenacea farina, non Auenæ farina. Sitanius, hoc est trimestris.) Scribe, Hoc est è trimestri. ſ frumento. Et vini, in faccis additus.) Rectius, In saccos additus. Fabalium etiã siliquarum cinis.) Scribo ex veteri exemplari, Siliquarúmq;. Nec redundat coniunctio, quãdo fabalia hic substantiua vox est, vt alibi quoque apud hunc ipsum autorẽ. Sed si largius sumatur, aluus soluitur.) Sed, superfluit. Horrorem tertianæ & quartanæ minuere traditur.) Vetus lectio: Minuere creditur. Refertur enim hoc ex vulgi opinione, non ex autoritate medicorum. Maculas ex toto corpore emendat.) Particula Ex, superuacanea est. Aqua decoctum perniones & pruritus sanat.) Decocti, nõ Decoctum. Si verò ad mellis crassitudinẽ decoquantur satiui.) Adde necessariã particulam Vel. Decoquantur vel satiui. Suprà enim dixit syluestres efficaciores esse. Si verò cælesti aqua decoquantur, succus ille smegma fit.) Discoquantur, non Decoquantur, Sequenti versũ verbũ Solent, redundabat. Item fistulis, cũ axungia veteri, ne intus addatur.) Lege addẽdo, Ita ne intus addatur. Nascitur inter vitia segetis auenæ Græcæ genere.) Græcæ, superfluit. Estur & per se, & in patinis cum tenera est recocta.) Posterius Et redundat.

EX LIBRO VIGESIMOTERTIO.

CAP. I.

ET ad expiationẽ sanguinis quoque adhibent nõ vltra gargarizationes.) Quid faciunt gargarizationes in expiatione? Legendũ igitur, Ad expuitionem sanguinis, qua laborantes hæmoptoicos Græci vocãt. Ideo & purgationibus ancipitem temperãt.) Putant, non Tẽperant. Error natus est ex geminatione præcedentis syllabæ.

Huius enim colorẽ nigrum esse diximus, cuius asparagos similes Diocles prætulit veris asparagis.) Vetus lectio: Huius enim nigrum esse diximus. Asparagos eius Diocles p.v.a. Ossa infracta efficacius extrahit, quàm supradicta.) Plinius scripsit, Vel efficacius, id est, efficacius etiam. Aiunt, si quis in villa eam extruxerit, fugere accipitres, tutásque fieri aues villaticas, Alter eadem in iumento hominéq; phlegma aut sanguinem qui screatur, talos circumligata sanat.) Hostibus eueniat ita tractari, vt hic Plinius tractatus est. Equidẽ peruelim discere, quanam ratione radices extruantur apud illos deprauatores, vt ne cætera portenta exagitẽ. Præstat enim synceram indicare lectionem, ex archetypis erutã: Aiunt, si quis villã ea tinxerit, fugere accipitres, tutásque fieri villaticas alites. Eadem in iumẽto hominéque phlegma aut sanguinẽ, qui se ad talos deiecerit, circunligata sanat. Quòd sunt candida, aut nigra, aut inter vtrunque alia ex aliis, in quibus vinum fiat, alia ex quibus passum.) Emendata lectio: Aut inter vtrunq;, aliáque ex quibus vinum fiat, alia ex quibus passum. Albana neruis vtiliora. Stomacho minus quæ sunt dulcia, vel austera Falerna vtiliora.) Lege, Austera vel Falerno vtiliora. Somno verò ac securitatibus iandudum hoc fuit.) Sic enim legendũ ac distinguendum, sublata dictione Accommodatũ, quæ redundabat. In sanguinis fluxione post excisos calculos, & omnes alias rosiones foris in spongia impositũ.) Legendum, In sanguinis fluxione post excisos calculos, & omni alia, foris in spõgia impositũ. omni alia, scilicet sanguinis fluxione.

Cap. i i. Quandiu extinguatur descensionis periculum denuntians.) Descensionis, superfluit.

Cap. i i i. Succus eorum carbunculantibus excrescentibus circa oculos hulceribus.) Dele, Excrescentibus. Nam lacrymam, quæ ab arbore ipsa distillat, æthiopicæ maximè oleæ, mirari satis non est. Reperti sunt, qui dentium dolores illinendos censerent, venenum esse prædicãtes.) Hic vna oratio, praua nescio cuius industria, in duas dissecta est. Legendum enim coniunctim, Nã lacryma, quæ ex arbore ipsa distillat, æthiopicæ maximè oleæ, mirari satis non est repertos qui dentium dolores illinendos censerent. Non enim lacrymam ipsam miratur, sed eorum potius temeritatem, qui tam ancipiti remedio vti non dubitarẽt, cum etiam ipsi venenum faterentur. In fine cap. legendum, cum decocto lupinorum, non Lupino.

Cap. i i i i. Fauces exasperat, & venena omnia cohibet, hebetátque.) Emendatior lectio: Et venena omnia hebetat; absque verbo Cohibet. Cum pari portione mellis ac opij.) Lege, Mellis acapni. Cæterum iners & graue sapore corpori.) Dele superfluam vocem, Corpori.

Cap.

Cap. v i. Expeditur in grauidarum malacia, & quoniam gustatu moueat infantem.) Lego Expetitur grauidarum malaciæ, quoniam g.m.i.

Cytinus vocatur à Græcis.) Satis erat, Vocatur Græcis. Tales præpositiones sexcentas de suo adiecerunt castigatores.

Cap. v i i. Quoniam sudantia huius cibi opera corpora refrigescunt.) Scribendum, Pertrigescunt, Folia eius trita illita hæmorrhoiam sistunt.) Lege, Hæmorrhagiam. Pòst additur omphacij aridi pondus sextariorum duorũ, aut myrrhæ sextarij vnius, croci vnius. Sed hæc simul mixta vel trita, miscentur decocto.) Hic sextarij pro denariis sunt suppositi, vt indicant vetusta exemplaria, in quibus sic legitur: Pòst additur omphacij aridi pondus x. duorũ: aut myrrhæ x. vnius, croci x. vnius. Hæc simul trita miscentur decocto.

Cap. i x. Lenius succo oleum est ex eadem myrto, & vinũ quo nunquam inebriatur.) Lege addendo, Lenius & vinũ. Et foliis crematis vtuntur & succo decocto.) Lege, Et succo & decocto.

EX LIBRO VIGESIMOQVARTO.

CAP. I.

Similis vis Rhodiæ Cretæ, & argillæ nostratis concordia valentium. Pix oleo extrahitur.) Hæc dictio concordia, nouam orationem incipit, hoc modo: Concordia valent, cùm pix oleo extrahitur, quãdo vtrunque pinguis naturæ est.

Cap. i i i i. Emollit, discutit humore siccat strumas.) Lege, Emollit, discutit tumores, siccat strumas. Hulcera cõmanducato impositúq; optime sanari.) Scribo, Cõmanducato impositóque.

Cap. v. Defuncta corpora incorrupta conseruat.) Vera lectio: Incorrupta æuis seruat. De hac locutione & suprà libro x v i. monui.

Cap. v i. Chamæpitys Latinè aiuga appellatur, dicitúrque propter abortus.) Vetus & syncera lectio, Chamæpitys Latinè abiga vocatur propter abortus. Abiga ab abigendo partu, aiugæ cum abortu nihil est commune.

Cap. v i i i. Ita vt puero quinque folia tribus cyathis dẽtur.) Rectius, Diluãtur, quàm Dentur.

Acetis radix cõtusa iocinoris doloribus vtilissimè imponitur.) Lege, Efficacissimè imponitur.

Cap. i x. Grauis quidam autor in medicina, virgam ex eadem fractam, &c.) Antiqua scriptura, Grauis autor in medicina, virgam ex ea defractam. Ac mox: Vulgus infelicem arborem eam appellat: non, Infelicem eam arborem.

Cap. x i. Erythrodanus, quam aliqui ereuthodanum vocant.) Lege addendo, Alia est erythrodanus. Tingẽtibus & radicula ramos præparat.) Lanas, non ramos. Gummi genera diximus.) Lege, Gummium.

Cap. x i i i. Sed & frutex humilior atq; spinosus in Nisyro.) Scribo Æquè spinosus. non Atque. Calculorúmve ex vino decoctum, vel præsentaneum remedium est.) Nisi legas, Cauliculorum ex vino decoctum: neque præcedentia cohærebunt aptè, neq; sequentia. Vel efficaciorem stomaticen præbuere.) Rectius, Præbuerint.

Cap. x i i i i. His subnectemus ea, quæ Græci, &c.) Nõ malè vetus scriptura, His subtexemus.

Cap. x v. Atque is nidor per infundibulum imbibitur in vetere tussi.) Antiqui codices habent. Per infurnibulum.

Cap. x v i i. Pythagoræ verè esse pertinax fama antiquitásque vindicant.) Duæ voces, Verè esse redundant. Quod fecisse scimus Cleemporum, cùm & alia suo & nomine ederet, quis credet?) Vetus lectio: Quod fecisse Cleemporũ cum alia suo & nomine ederet, quis credat? Achæmenidon colore est electri, sine folio, nascens in Tardastilis.) Legendum, Achæmenidon colore electri, sine folio, nasci in Tardastilis. nam & hoc Democritus tradit. Alio de his aptiore dicturus loco.) Lege, Dicturis. Abundè sit dicturis.

Cap. x v i i i. Celebratur autẽ à Græcis stratiotes. Est ea in Ægypto tantum, & inundatione Nili nascitur. Melior antiqua lectio: Celebratur autem & à Græcis stratiotis: sed ea in Aegypto tantum & inundatione Nili nascitur.

Cap. x i x. Qui perunctus est, si despuat ad suam dexteram ter.) Lege: Qui perunctus est, despuit ad suam dexterã ter. Tuetúrque & ab inflammationibus placat.) Scribo: Tuetúrque ab inflammationibus plagas. Decoctum ex vino gramen ad dimidias è balneis bibi iubent.) A balineis, non E balneis. Et cum caro vnguibus excreuerit.) Increuit, non excreuerit. Diocles difficilè parientibus semen eius dedit acetabuli mensura tritum in nouem cyathis sapæ ad tertias pattes bibere, vt qui biberint in calida lauarentur.) O Grammaticum deprauatorem, cui parientes masculi sunt generis. Emendata lectio hæc est: Diocles difficilè parientibus semen eius dedit, acetabuli mensura tritum in nouem cyathis sapæ: vt cùm tertias partes biberint, calida lauarentur: & in balneo sudantibus dimidium ex relicto iterum dedit: mox à balneo reliquum, pro summo auxilio.

EX LIBRO VIGESIMOQVINTO.
CAP. I.

IPsa quæ nunc dicetur herbarum claritas,medicinæ tantum gratia gignente eas tellure.)Satis erat dixisse,Medicinæ tantum gignente eas tellure.Gratia,doctulus quispiam de suo adiecit.

Tantum ab excogitandis nouis,ac adiuuanda vita mores absunt:summúmque opus ingeniorum diu in hoc fuit,&c.) Codices vetusti, Iuuanda,habent non adiuuanda: & Diu iam hoc,non Diu in hoc. Omniúmque vitam clariorem fecere cognominibus herbarum.) Illic legitur, Omnium vtique vitam.

Cap. ii. Pompeius Lenæus,Magni Pompeij libertus.) Pompeij, non additur in emendatis exemplaribus,nec refert addidisse: satis est,Magni libertus. Atque subscripsere effectus.) Deest vna particula necessaria. Legendum, Atque ita sub.e. Verùm & pictura fallax est ex coloribus tam numerosis, præsertim in æmulatione naturæ,multúmque degenerat transcribentium sors varia.) Rectior est antiqua scriptura: Verùm & pictura fallax est, & coloribus tam numerosis, præsertim in æmulatione naturæ,multum degenerat transcribentium sors varia. Atq; effigie quidem indicata,& nudis plerunque nominibus defuncti.) Scribo:Aliqui ne effigie quidem indicata,& nudis plerunque nominibus defuncti. Durat tamen tradita persuasió in magna parte vulgi,veneficiis & herbis id cogi,In eo nanque fœminarum scientiam præualere.) Malo veterem lectionem,Veneficiis & herbis id cogi,eámq; num fœminarum scientiam præualere. Sic enim interdum hac parelctica particula Plinius vtitur,vt supra 22.libro,24.capitis initio: Eam quoque num, quam lamium inter genera earum appellauimus. Sic enim eo loco legendum indicauimus. Vulgus castigatorũ,quicquid rarum est,pro deprauato damnat, suóque mox arbitratu mutare sibi permittit.Ea deinde lectio passim recipitur,etiam summatibus in literis viris talia vt minutiora dissimulantibus. Hinc fit, vt sexcentis locis apud autores Latinos Etiamnunc,suppositum sit pro Etiamnum,aduerbium pro coniunctione: quamuis hoc ipsum Etiamnune,Latinè dicatur,sicut Hodiéque: sed persæpe non suo loco positum reperitur,idque deprauatorum (vt dixi) opera. Multíque Circeios agros, vbi habitauit illa.) Agros,redundat,nec est in antiquis exemplaribus. Sunt enim Circeij oppidum in Latino maritimum, & antiqui Latij finis. Tum etiam cùm rigaretur Ægyptus illa,non tamen esset, postea fluminis limo inuecta.) Incorruptior est vetus lectio: Cùm etiam, quæ rigatur, Ægyptus illa non esset, postea fluminis limo inuecta. Tantum enim Ægypto, aggerente Nilo accessit,vt Pharos insula, quam Homerus ætate sua vnius diei cursu à continente abesse scribit,postea litorali vrbi Alexandriæ ponte iungeretur. Inde & plerosque video existimare.) Lege addendo, Ita video existimare.

Sed quare nunc non plures noscantur causæ? nisi quod eas agrestes literarúmque ignari experiuntur, vtpote qui soli inter illas viuant.) Et hic vetus potior: Sed quare non plures noscantur, causa est, quòd eas agrestes literarúmque ignari experiuntur,vt qui soli inter illas viuant.

Vt radicem syluestris rosæ: quàm cynorrhodon vocãt,eblanditam sibi aspectu pridie in fruteto,mitteret filio bibendam in lacte. In Lusitania res gerebatur, Hispaniæ proxima parte.) Atqui Lusitania remotissima est à Roma, non proxima. Recurrendum est ad Archetypa,vbi sic legitur:Vt radicem syluestris rosæ, quam cynorrhodon vocant, blanditam sibi aspectu pridie in fructeto,mitteret filio bibendam.In Lacetania res gerebatur,&c. Nunc probè quadrant omnia. Est enim Lacerania regio Pyrenæo vicina,in ea citerioris Hispaniæ parte,quæ prima se Roma venientibus offert.Deprauator ex In Lacetania fecit, in lacte:idque præcedentibus verbis pro sua sapientia attexuit. Eadem autoritate regioni nomen aliud, quod tum libitum est, finxit, nec religione vlla erga veterum monumenta, nec lectorum respectu, quos opinor omnes pro fungis habuit. Et talium operam typograpgi nonnunquam ampla mercede conducunt, ne non habeant similes labra lactucas.

Alius est, quem nos in priori volumine eiusdem nominis diximus.) Legendum, Alius est, quàm quos in p.v. Tria enim dracunculi genera monstrauit cap. 16. Aliúdque miraculum exeuntis è terra.) O temeritatem,quorsum attinebat priorem lectionem mutare, Exerentis se terra? Sed bellè pensatum est damnum scilicet, mox scribendo, In terram se condentis,pro In terram condentis.

Cap. iii. Stomacacem medici vocabant,& sceletyrben. Ei malo reperta auxilio est herba.) Haud multo minus detrimenti accepisse bonos libros,dum cõfunditur lectio ineptis distinctionibus,quàm dum deprauatur,cũ aliis innumeris

hic

hic quoq; locus,& qui proximè sequetur, testes esse possunt. Non solum enim sensus obscuratur, quoties aliquid perperam distinctum est, sed etiam deprauãdi occasio vix aliunde sæpius con tingit. Veterum codicum lectio talis est: Stomacacen medici vocabant & sceletyrben ea mala. Reperta,&c. Miror quidem, quæ nominis esset causa, nisi fortè confini Oceano Britanniæ velut propinquam dicauere. Non enim inde appellatam eam, quoniam ibi plurima nasceretur, certum est. Etiamtum libera Britannia fuit quidem: & hic quondam ambitus, nominibus suis eas adoptandi.) Sequamur & hic archetypa vetera, & statim multum lucis accedet: Mirórque nominis causam, nisi fortè confines Oceano Britanniæ, velut propinquæ, dicauere. Non enim inde appellatam eam, quoniam ibi plurima nasceretur, certum est, etiamtum Britannia libera. Fuit quidem & hic &c. Nõ fortassis crederet aliquis, cùm hæc nostra friuola quoque existimentur.) Vetus lectio melior: nunc fortassis aliquibus curam nostram friuolam quoque existimaturis.

Cap. i i i. Laudatissima herbarum est Homero teste, quam vocari à diis putant moly. Ast inuentionem eius Mercurio assignat.) Incorruptior lectio: Laudatissima herbarum est Homero, quam vocari à diis putat moly, & inuentionem eius M.a. Versu penultimo lege, Miréq; vt contra venenum, non Miréque cõtra venenum.

Cap. v. Instillauit auribus surdis succum.) Antiqua lectio, Auribus olidis. Cùm exta super eam proiecta essent, fertur adhæsisse lieni.) Fertur, redundat: pendent enim hæc à præcedenti verbo, Constat. Cui ante omnes plebs adstans plausit.) Stans, non Adstans. Is fuit non vulgaris honor: nam sedens in theatro plebs plurimis & ante Drusum plausit. Antiqui radicem, cortices quam carnosissimos eligebant.) Melius, Radicem cortice quam carnosissimo seligebant. Turgescentémque in longitudinem fingebant.) Lege addendo: Turgescentémque acu in longitudinem findebant. Nunc ramulos ipsos ab radice sui grauissimi corticis, ita dantes.) Vetus lectio: Nunc ramulos ipsos ab radice quàm grauissimi corticis ita dant.

Cap. v i. Alteram lenem scordotin, siue scordion, ipsius manu descriptam.) Antiqua scriptura, Alteram Lenæus, scordotin, siue scordion, ipsius manu adscriptam. Atque in Alpibus pluribúsque locis in Lycia.) Emendatiores codices: Et in alpibus verò, plurimísque aliis locis. Medetur & omnium morbis decoctæ succus.) Ouium, non Omnium.

Cap. v i i. Sunt qui ab Artemide artemisiam cognominatam putent, quoniam priuatim medicatur fœminarum malis.) Antiqui codices melius, Sunt qui ab Artemide Ilithyia cognominatam putent, quoniam priuatim medeatur fœminarum malis. Solenne autem erat Græcis fœminis in partu Artemidẽ Ilithyiã inuocare, quemadmodum Romanæ Iunonem Lucinam implorabant. Intelligendum igitur ab obstetrice Artemide, hoc est, Diana denominatam herbam, non à venatrice. Vis tanta est, vt vel è longinquo succus excipiatur incisæ conto. Suscipitur excipulis ventriculo hœdino. Humor lactis videtur effluere. Siccatur conto. Sic thuris effigiem habet.) Nõ paulo syncerior est antiquorum voluminum lectio: Vis tanta est, vt è longinquo succus excipiatur. incisæ conto subditur excipulus ventriculo hœdino. humor lactis videtur effluere: siccatus cùm coit, thuris effigiem habet.

Cap. v i i i. Aliam quoque amplissimam, quam spartaniam vocãt. Magna & ea commendatio, quòd in ore eam habẽtes famem sitímque non sentiant.) Cùm dicit, Magna & ea commen datio, satis apparet quod & alium eius vsum indicauit Plinius: alioqui Et, non habet quod coniungat. Quo fit, vt libenter accedam archetypis, quæ sic habent: Aliam vtilissimam ad ea quæ spasmata vocant. Aliam, scilicet Scythicen. Certè in Indice spartaniæ nulla fit mentio, vt iam nihil dubitem, diuinatoris cuiuspiam opera nouam herbam hic subitò enatam, Plinio ipsi ne per somnum quidem cognitam. Vt in quibus etiamnum hodie in virorum lætiore conuictu.) Emendata exemplaria habent, In numeroso & lætiore conuictu. Seruilius Democrates primus medentium.) Rectius, E primis medentium. Leuius & quod paulò pòst, Vt dein in balneum descendatur in calidam, scriptum est pro, Vt deinde in balineis descendatur in calidam. Imponitur in ipsa inflammatione, sed imminuta.) Vetus lectio, Non in ipsa inflammatione.

Cap. i x. Serpentes necat, cuicunque admota fuerit: & his torporem adfert.) Exemplaria vetusta: Cuicunque admota fuerit feræ & hæc torporem affert. Sensus est, eam vim huic quoque therionarcæ inesse, quam magicæ illi suprà memoratæ: vnde & nomen vtrique commune, θηριονάρκη: ac si dicas, feræ torpor.

Cap. x. Folia ei plantaginis, nisi angustiora essent.)

essent.) Vetus lectio, Folia erant plant. Sic Virg. de malo Medica: Et si non alium latè iactaret odorem, Laurus erat.

Cap. x i i i. Quanquam mala in aliis terris mandantur.) Manu scripti codices habent, In aliquibus terris. Hæc commanducata, si oculis subinde religetur, plumbum, quod est genus vitij, ex oculis tollit.) Syncera lectio: Hac comman ducata si oculus subinde liniatur, plumbũ, quod est genus vitij, ex oculo tollitur.

EX LIBRO VIGESIMOSEXTO.

CAP. I.

Sine dolore quidem vllo, aut sine pernicie vitæ.) Elegantius: Sine dolore quidem illos, ac sine pernicie vitæ. Nec nisi vsque in ossa corpus exustum esset, non rebellãte tædio.) Et hoc mollius est in manu descriptis codicibus: Ni vsque in ossa corpus exustum esset, rebellante tædio.

H-S C C. elocasse in eo morbo ad curandum sese.) Ad redundat. Duritia rubens variis modis.) Vetus lectio, Varicis modo. Ad posterum verò nigrescente.) Lege, Ad postremum. Quid hoc esse dicemus?) Rectius, Dicamus. Parum enim erant homini cætera morborum genera, cùm supra c c c. essent, nisi etiam noua timerentur. Neque ipsi homines pauciora sibi opere suo negotia important.) In emendatis exemplaribus legitur, Certa morborum genera, nõ Cætera. Deinde, Neque ipsi autem, coniunctione adiecta. Præterea, Opera sua, non Opere suo.

Cap. i i. Sedere nanque in his scholis auditioni occupatum gratius erat.) Malim veterẽ lectionem, Auditioni operatos, id est, operã dantes. Sic apud Nasonẽ, Studiis operata Mineruæ.

Cap. i i i. Asclepiades ætate Magni Pompei Rhetoricæ magister, nec satis in ea arte quæstuosus.) Nihilo deterior est antiqua scriptura: Orandi magister, nec satis in arte ea quæstuosus. Ambulationem, gestationésque, cùm vnusquisque semetipsum sibi præstare posset intelligere. Fauentibus cunctis, vt essent vera, quæ facillima erant, vniuersum prope humanum genus circumegit in se.) Syncera lectio ex antiquis exemplaribus repetita est hæc: Ambulationem, gestationes: quæ cum vnusquisque semetipsum sibi præstare posse intelligeret, fauentibus cunctis vt essent vera quæ &c.

Cap. i i i i. Siccentur Æthiopide Pontinæ paludes.) Adde aduerbium, Hodie: Siccentur hodie Æthiopide. Transit enim à priscis temporibus ad sua. Castigator delicatus hiatu offensus submouit aduerbium, vt illi quidem videbatur, superuacaneum. Nanq; apud eundem Democritum inuenitur cõpositio medicamenti, quo pulchri bonique & fortunati gignantur liberi. Cur nunquam Persarum regi talis est dedita?) Præclarè sanè de Plinio merentur, qui illi talem sermonem affingunt, qualis vix hoc seculo in aliquo mediocriter erudito ferri posset. Quid enim sibi volunt hæc verba, Cur nunquam Persarum regi talis est dedita? Scribendum iuxta archetyporum fidem: Nam quæ apud eundem Democritum inuenitur compositio medicamenti, quo pulchri bonique & fortunati gignantur liberi, cur nunquam Persarũ regi tales dedit? hoc est, pulchros bonos & fortunatos. Atque ita melius iam hæc oratio ad præcedentia quadrabit.

Igitur demonstratarum priore libro herbarum reliquos effectus dicemus, adiiciemúsque, quas ratio dictauerit.) Elegantius: Reliquos effectus reddemus: adiiciemus, vt quasq; ratio dictauerit. Vt rumicis radix trita ex aceto illinitur.) Parum quidem ad sensum refert: malo tamen & in talibus probatorum exemplarium fidem sequi, vbi sic legitur: Vt rumicis radix trita ex aceto illinatur. Petris tantũ adhærens, vt muscus.) Lege, Totum adhærens. Nam & muscus petris totus adhæret. Proserpinaca cum muria & ex oleo trita.) Vetus lectio: Cum muria ex mænis & oleo trita. Vt non ex quouis salsamento muria adhibenda sit, sed è solis mænis.

Cap. v. Condurdon herba solstitialis, flore rubro, suspensa in collo, cõprimere dicitur strumas: Item verbenaca cum plantagine, digitorum vitiis omnibus, & priuatim pterygiis, Quinquefolium medetur pectoris vitiis. Vel quod grauissimum est tussis, huic medetur panacis radix in vino dulci.) In medicinalibus his libris grauiore periculo peccatur, qui tamen nihilo maiore religione tractati sunt, quàm cæteri. Vel hic locus quot mendis scatet! Itaque totum retexomus, nostra exemplaria sequendo: Condurdum herba solstitialis, flore rubro, suspensa in collo, comprimere dicitur strumas: Item verbenaca cum plantagine. Digitorum vitiis omnibus, & priuatim pterygiis quinquefolium medetur. In pectoris vitiis vel grauissimum est tussis, &c.

Cap. v i i. Plantago autem per se sumpta in cibo cum lente, alicæve sorbitione.) Legendum, Aut per se sumpta in cibo, aut cum lente alicæve sorbitione. Capnion herbam qui edêre, bilem per vrinam trahunt.) Vetus lectio melior,

Capnon

Capnon, herbam qui edere, bilem per vrinam reddunt. Radix verò consiliginis, quam nuper inuentam diximus, suum & pecorum omnium remedium præsens est. Pulmonum vitiũ vel traiecta tantum in auricula.) Et hic vetus potior: Radix herbæ cõsiliginis, quam nuper inuentam diximus, suum quidem & pecoris omnis remedium præsens est pulmonum vitio, vel traiecta tantum in auricula. Tripolium in maritimis nascitur saxis, vbi allidit vnda.) Alludit, nõ Allidit. Cacuminibus thymo, dulcis, & sitim sedat.) Mollius est, Dulcis, & sitim sedans.

Cap. v i i i. Psyllium in aqua cum radicibus decoctum.) Antiqua scriptura, Psyllium in aqua: Acori radicis decoctum. Vtrobique subintelligitur verbum, bibitur, ibidem præcedens. Naturæ ei, molliendi, siccandi, coquendi.) Rectius, Concoquendi. Cochlearibus quinque additis in cyathis tribus vini.) Latinius est, In cyathos tres. Sicut mox, In aquam mulsam addito pondere denariorum duorum. Sumitur & ecligmate ad pectoris vitalia.) Vitia, non Vitalia. Bibi ex aqua acetabuli mensura: dimidia detrahere pituitam.) Legendũ: Bibi ex aqua acetabuli parte dimidia, detrahere pituitam. Radix eius in aqua mulsa duodecim pondere denariorum.) Nimium sanè hoc pondus esse vel cæco appareat. Lego x. duorum pondere. Errori occasionẽ dedit nota denarij. Scammonium quoque dissolutionem facit.) Lege addendo, Dissolutionẽ stomachi facit. Virus redolens, suminosum linguæ tactu lactescens.) Scribo, Gummosum, linguæ tactu lactescens. Quod fit herbæ farina & tithymali marini succo.) Lege, erui farina. A radice foliis pendet.) Legendum, Foliis pendulis. Farina erui, aut fici.) Ficis, non Fici. Foliis tusis, priore minus efficax.) Lege addendo: Fit & è foliis tusis. Semen & dentium cauis cera includitur. Colluuntur & dentes succo radicis decoctæ in vino.) Vetus lectio: Colluuntur & radices decocto è vino. Dentes, repetere superuacaneum est: & decocti significatio satis nota. Et ipsum etiam in asperis nascens.) Etiam, redundat. Ita vt sit totum acetabuli modo.) Rectius, Acetabuli modus. Peucedani succus inflationes & ructus gignit.) Longè aliter antiqui codices: Peucedani succus inflationes, ructus gignens. nam & huc referendum verbũ Discutit, quod proximè præcedit. Datur in somnum euntibus, addito nitro, seu polenta: Simul si post cibum detur.) Vera lectio: Datur & in somnum euntibus addito nitro vel polenta, si multo post cibum detur. In vino ictericis dari atque illini, vtilissimum est.) Antiqui codices: Hoc in vino enterocelicis dari. Et enterocelarum remediũ huic loco magis appositè conuenit, secundum ordinem membrorum.

Itémque genitalium inflammationem.) Adde Omnem: Inflammationem omnem. Symphyti radix illita enterocelas cohibet. Aufert & genitalium nomas hypocisthis alba.) Legendum, Symphyti radix illita enterocelas cohibet: genitalium nomas hypocisthis alba. Nam cohibet, tam ad nomas refertur quàm ad enterocelas.

Præcipuéque eius vsus ad stranguriam.) Elegantius absque coniunctione: Præcipui vsus. Verùm largior quoque inflationes.) Scribe, Verùm æquo largior inflationes. Et sequenti versu, Humorem trahit, non Dolorem. Vesicæ autem callitrichon trita, similis cumino, medetur, & data ex vino albo.) Vetus lectio: Trita simul cum cumino, & data ex vino albo. Nec est necesse repetere verbum Medetur, eodẽ versu præcedens. Paruis è radice foliis quinis.) Melius, A radice.

Cap. i x. Plurimum remedium esset si virgo imponat.) Lege, Plurimum referre, si virgo imponat.

Cap. x. Quæ talis est, mollugo vocatur. Similis & asperioribus foliis asparago.) Scribendum: Quæ talis est, mollugo vocatur: similis, sed asperioribus foliis, asperugo. Vt intelligas duo lappaginis genera, vtrunque à peculiari qualitate denominatum.

Cap. x i. Ramosam, & interuallis binûm palmorum.) Rectius, Ramosam ex interuallis. vt binum palmorum interualla inter ramos intelligantur. Phthisin sanat & plantaginis succus, si bibatur. Et ipsa decocta in vino cum sale & oleo à somno matutino refrigerat.) Magis placet, quod in vetustis habetur codicibus, Phthisin sanat & plantaginis succus, si bibatur, & ipsa decocta. In cibo cum sale & oleo à somno matutino refrigerat. Certè hæc lectio magis Plinium resipit: nec medicos dissensuros puto, ad quorum tribunal hunc locum reiicio, sicut & eum, qui mox subtexetur. Quinquefolij contrita folia ex vino sumpta diebus x x x. in betonicæ farinæ pondo denariorum tredecim cum aceti scillitici cyatho.) In iisdem codicibus longè aliud legitur, & quidem rectius, quantum ego video: Quinquefolij contrita folia ex vino pota diebus x x x i. Vetonicæ farina pondere x. trium cum aceti scillitici cyatho.

Ediuerso

Ed uerso lethargicos excitari labor est. Hoc præstat euphorbium(vt perhibent)ex aceto naribus tactis peucedani succo.) Agnosco eundem, quem prioribus duobus locis,castigatoré:quem si offendebat soporifera vis in peucedano, eadé opera poterat id omnino tollere,contentus euphorbio suo:nunc manet idem scrupulus,neque docet, quomodo sit euphorbium adhibendum. Syncera lectio in nostris exemplaribus est hæc: Hoc præstante (vt perhibent) ex aceto naribus tactis peucedani succo. Eruptiones pituitásque emendat plantago.) Scribo,Eruptiones pituitæ emendant,plantago,cyclamini radix.

Cap. x i i i. Et ad hoc amplius addo, iocineris aut lateris contorsionibus.) Legendú,Et hoc amplius à vocis aut lateris contentionibus. Erisithale est flore luteo.) Lege,Erisithales.

Cap. x i i i i. Spicula sagittariorú extrahit.) Sagittarum,& non Sagittariorum. Psilothrum nos quidé in muliebribus medicamentis tractamus,verùm etiam viris in vsu est.) Antiqua scriptura: Verùm iam & viris est in vsu. Cum dicit Iam,significat nouum eius vsum apud viros esse, postquam mores degenerare cœperunt. Quadrupedum scabiem sanat hyssopum ex oleo fotum. Anginas peculiariter sideritis.) Satis apparet ineptè dici,hyssopum ex oleo fotum. In nostris exemplaribus durat syncera lectio: Quadrupedum scabiem sanat hyssopum ex oleo, suum anginas peculiariter sideritis.

EX LIBRO VIGESIMOSEPTIMO.

CAP. I.

Crescit apud me certè tractatu ipso admiratio antiquitatis.) Libens audirem,quidnam mouerit castigatorem, vt vnam particulam in ipso statim initio detraheret, idque cótra fidem archetyporum,quæ sic habent:Crescit profectò, apud me certè, tractatu ipso admiratio antiquitatis. Nunc verò Deorum fuisse eam apparet, aut certè diuinam etiam cum homo inuenerit: eandémque omnium parentem genuisse hæc & ostendisse.) In emendatis codicibus est,Cùm homo inueniret. Ibidem coniunctio geminatur,Et genuisse hæc, & ostendisse. Verumetiam montes,& excedentia in nubibus iuga,pastúsque pecorum & herbas quoq; inuicem ostentant.) Hic quoque veteres codices à vulgatis editionibus discrepant: sic enim in eis legitur:Verumetiam montes, & excedentia in nubes iuga,partúsque eorum & herbas quoque inuicem ostentâte,scilicet Romanæ pacis maiestate.

Cap. i i. Hoc quoq; tamen in vsus humanæ salutis,vertere,scorpiorum ictibus aduersari experiendo aconitum.) Cùm hæ particulæ, Hoc quoq;,nihil aliud quàm aconitum referant,non erat opus repetere.Sed talia permulta passim ex interpretum glossulis in contextum irrepserunt.

Cap. i i i. Omnia animalia quæ sint salutaria ipsis nosse ipsa, præter hominem.) Ipsa,non, est in emendatis exemplaribus, sensu nihilominus absoluto. Fas ergo nobis erit, qui nulla diximus venenata,nũc demonstrare,quale sit aconitum.) Rursus illic minus est verborum ac syllabarum,nullo tamen sensus detriméto,hoc modo:Fas ergo nobis erit, qui nulla diximus venena,monstrare quale sit aconitum. Poterant videri casu aliquot literæ omissæ,nisi toties deprehensa esset, quidlibet in quiduis mutandi temeritas,etiam gratis,nulláque occasione inuitante.

Cap. i i i i. Præterea in Æthiopia nascuntur, & in Ida.) Lego, Præter Æthiopiam nascuntur & in Ida. Huius vetustæ nidor vrinam cit.) Scribo, Huius vstæ nidor vrinam ciet. Radice vna, ceu palo in terra dimissa.) Rectius,In terram demissa. Vsus in multis & principalis aluum soluere,cùm penè sit sola medicamentorum,quæ per se id præstant. Confirmat etiam stomachum, adeò vt non infestet vlla vis contraria.) O hominem (ne quid durius dicam) malè feriatum, quisquis hunc locum suo more interpolauit,pro elegantissima Plinij locutione suas nugas substituens.Germana lectio hæc est:Vsus in multis,sed principalis aluum soluere, cùm penè sola medicamentorum,quæ id præstant, confirmet etiam stomachum,adeò non infestet vlla vi contraria.

Vsus eius ad collectiones inflammationésque: quin emendat omnia quæ helxine.) Pro Quin emendat omnia, veteres codices habent, Et in eadem omnia. Ambrosia vagi nominis est, & circa alias herbas fluctuans, fruticem vnum habens densum.) Pro fluctuans, lege Fluctuati,scilicet nominis: pro Habens,Haber. Anonymos à non inueniendo nomine nomé inuenit.) Argutior est vetus lectio: Anonymos non inueniendo nomen inuenit. Item aristogiton, in vulneribus præclara.) Hic stupidus aliquis conatus est noua metamorphosi ex medico herbam facere, eíque virtutes, quæ sunt anonymi, attribuere, cùm sit legendum,Aristogitoni,& subintelligendum præcedens participium,Celebrata.Quin & in Indice Aristogiton inter externos autores connumeratur.

Cap. v. Arction aliqui potius arcturum vocant.) Potius, redundat. Sed ascyron maiores habet ramos, qui ascyroides vocantur.) Dele has duas voces, sed ascyron: atque ita lege: Maiores habet ramos, quod ascyroides vocant. Sic enim legitur in emendatis exemplaribus, & sic magis lectio quadrabit: quòd ascyroides herbæ nomen sit, non ramorum. Comæ tritæ veluti cruentatæ.) Rectius, Cruentant: hoc est, cruorē reddunt.

Cap. v i i. Actæa graui foliorum odore, caulibus anisi geniculatis.) Vetus lectio, Caulibus asperis geniculatis.

Cap. v i i i. Trahit eadem potione secundas semine, lac minuitur in vino, aut mulsa aqua pota.) Lege & distingue hoc modo: Trahit eadem potio & secundas. Semine lac minuitur, in vino aut mulsa aqua poto. Cynosorchin aliqui orchin vocant, foliis oleæ, mollibus, ternis, paruísq; semipedis longitudinis, in terra stratis.) Antiqua scriptura: Foliis oleæ, mollibus, ternis, per semipedem longitudinis in terra stratis. Et albi genus chrysolachani traditur.) Veteres codices, Et aliud genus chrysolachani traditur.

Cap. x. Caulem habet duorum palmorum.) Imò cubitorum. loquitur enim de pæonia. si quis dubitat de fide codicum, suis certè oculis credere cogetur, si hos modò consulere libuerit.

Cap. x i. Hippoglossa folia habet figura sylnestris myrti.) Nō Hippoglossa, sed Hypoglossa. Non enim ab equinæ linguæ similitudine dicitur, sed quod paruum folium, ceu lingua, de folio eius exeat. Aliqui ægonychon vocant, alij Dios pyron, alij Heraclean.) Vetusta exemplaria pro Heraclean habent Heracleos, vt sit genitiuus, quemadmodum Dios, & subaudias Pyron: ac si Latinè dicas, Iouis Herculísve triticum.

Quod & magis miror, quoniam vtilis prodatur sanguinem excreantibus.) Legendum, Quod eò magis miror.

Cap. x i i. Vis ei styptica & exhulceratrix.) Scribo, Septica, id est corrosiua, vt nunc medici vocant. Sequēti versu scribo: In Augustum mensem incurrente, non in Augusto mense. Ergo species lymphantium hoc modo animorum esse credimus.) Vera lectio: Ego species lymphantium hoc modo animorum esse crediderim. Foliis rutæ, similis gramini.) Antiqua lectio, Foliis rutæ, semine graminis. De Polygono, siue sanguinaria loquitur. Mares autem semine tantùm differunt, quod est incipiēte oliua.) Incorruptiores codices hanc lectionem habent: Mares autem semine tantum differens, quod est incipientis oliuæ. Mares autē, scilicet partus facit, quod hic quoque subintelligi debet.

Cap. x i i i i. Foliis lenticulæ densis, amatis, aduersis in se.) Lege, Aduersis inter se. De tricho mane loquitur. Tragonia herba qualis sit, non traditur.) Vetera exemplaria & hic in contextu pro tragonia constanter habent trachiniam & in margine adnotatam: nec aliter est in primo libro, qui Indicis vicem obtinet. Tragonis, siue tragion, nascitur in Creta tantùm insula, in maritimis.) Paulò elegantius est: Nascitur in Cretæ tantùm insulæ maritimis. Phrygiæ omnino nō nasci.) Lege, Non innasci.

EX LIBRO VIGESIMOOCTAVO.

CAP. I.

Quanquam & ipsi consensu proprij iudicij ita eligere laborauimus, potiúsq; curæ rerum, quàm copiæ, institimus.) Antiqui codices multò melius: Quanquam & ipsi consensu propè iudicata eligere laborauimus. Quod Plinius hic de se prædicat, id nō minus verè ipse quoq; vsurpare possem, vt qui nihil magis, dum hæc tracto, præ oculis habuerim, quàm veterum iuxta atque emendatorum exemplarium inter se consensum: cuius propositi necdum pœnitet, & bona quædā spes pollicetur, candidos quosq;, qui Musarum fores pulsant, hanc nostram opellam non omnino fastidituros: fieríque potest, vt & illis qui iam intra adyta penetrarunt, nonnihil conferat: de iis duntaxat loquor, qui Plinianæ lectionis auidi non semper vetera exemplaria ad manus habēt, quò recurrere possint, quotiescunque scrupulus aliquis inciderit. Sanguinem quidem gladiatorum bibunt, vt bibentibus populis procul sint comitiales morbi.) Quantò melior vetus lectio: Sanguinem quoque gladiatorum bibunt, vt viuentibus poculis, comitiales morbi. Cum è plagis hunc ne ferarum quidem admoueri ori fas sit humano.) Scribo iuxta fidem nostrorum exemplariorum: Cùm plagis ne ferarum quidem admoueri ora fas sit humana. Idque magis ad præcedentia quadrat. Quasi verò sanitas videri posit, feram ex homine fieri. Quin morbo dignum, non ipsa medicinæ gratia, egregia hercule frustratione, si non prosit. Aspici humana exta nefas habetur, quanto magis mandi!) Et hic locus est vnus è pulchrè contaminatis. Restituimus, vnde cætera, sic: Quasi verò sanitas videri posit, feram ex homine fieri, morbóque dignum in ipsa medicina, egregia

hercule frustratione, si non prosit. Aspici humana extra nefas habetur, quid mandi? Sequenti versu, Fecisti, redundabat. Vitam quidem nō adeò extendendam censemus, vt quoquo modo pertrahenda sit.) Syncera lectio: Vitam quidem non adeò expetendam censemus, vt quoquo modo trahenda sit. Vel ex hoc capite abundè perspicuum esse potest, & nostrum laborem minimè superuacuum esse, & illos persæpe falli, qui librorum typis excusorum fiducia de veteribus manu scriptis vix vnquam cogitant, ignari quantum sibi in priscorum monumentis conspurcandis sacrilega, publicóque odio digna, quorundam non dico amusorum, sed planè asinorum, audacia permiserit: cùm nō raro fiat, vt tenebrio quispiam plus mendarū in vnum aliquod boni autoris opus ex putido suo cerebro inuehat, quàm quantum septem alij docti viri, omni conatu adnisi, perpurgare sufficiant.

Cap. i i. In titulo capitis scribe: Ostenta & sanciri, & depelli. Extat Tuceiæ Vestalis incestæ precatio.) Atqui incesti crimen falsum erat. Legendum igitur, Incesti deprecatio, Ac mox sequenti versu, Anno vrbis, non Anno vrbis Romæ. Nam Romæ, nugator aliquis addidit contra omnium doctorum consuetudinem. Sic dicimus, Anno ab vrbe condita, non Ab vrbe Roma. Et omnia approbantibus d c c c x x. annorum euentibus.. Lege, Ea omnia. Mancipia fugitiua retinere in loco precationis.) Precatione, non Precationis. Et quod ibi statim subtexitur, Quod si semel recipiatur, in antiquis voluminibus non malè legitur: Cùm si semel recipiatur. Neque diras aues, neque vlla auspicia pertinere ad eos, qui quanq; rem ingredientes obseruare se ea negauerint.) In emendatis codicibus non additur Aues: quibus eò libentius accedo, quòd suprà in hoc ipso capite sic legatur: Quoties ipsæ diræ obstrepentes nocuerint. Et solent plerunque voculas tales assuere glossularij, longè interdum à scopo aberrantes: quod & hic factum equidem non dubito. Quinetiam & legum ipsarum in x i i. tabulis verba sunt.) Rectius antiqua scriptura: Quid non & legum &c. Ineptè enim simul ponuntur, Etiam &c. Nō pauci etiam serpentes ipsas recantari, & hunc vnum esse ipsis intellectum.) Aliquanto mollior est vetus lectio: Et hunc vnum illis esse intellectum: quàm si repetatur, Ipsas, ipsis. Incendio inter epulas nominato, aquam sub mensa profundi abominamur.) Quem non offendat huius lectionis absurditas? aut quis non sentiat, alteram esse synceram, quæ in impressis etiam quibusdam codicibus habetur? Incendia inter epulas nominata aquis sub mensis profusis abominamur. Aqua profusa pulchrè cōuenit incendium abominantibus: at quid causæ vel comminisci possumus, cur ad incendium nominatum aquæ effusionem abominari debeamus? aut cur aquam effundi potius abominemur, quàm incendij mentionem?

Priusquam eam ipsam nominaret, aliúsve ei prædiceret.) Lege: Priusquam ipse eam nominaret. Nam Ipse, & Alius, sibi inuicem opponuntur. Carmina quædam extant contra grandines, contráque morborum genera, cōtra ambusta. Quædam etiam in partus. Sed in prodendo obstat ingens verecundia.) Antiqua exemplaria hoc loco non parum discrepant à vulgatis editionibus: Contráque morborum genera, contráque ambusta, quædam etiam experta: sed prodendo obstat ingens verecundia. vt de experimentis intelligatur, non de partubus.

Cap. i i i. Hominum monstrificas naturas, & veneficos aspectus plenius diximus in portentis gentium.) Plenius, superfluit. Nam in insula Nili Tentyrij.) Tentyra potius, quàm Tentyrij.

Cap. i i i i. Sed & alios efficaces eius vsus recognoscat vita. Ita despuimus comitiales morbos, hoc est, contagia regerimus. Simili modo & fascinationes repercutimus, sinistræ dextræque claudicatis occursu.) Primùm Ita, redundat, natum ex præcedenti dictione, Vita. Deinde Sinistræ, similiter superfluit. Legendum enim, Fascinationes repercutimus, dextræque claudicatis occursum. Quæ postrema vox cùm finalem literam casu aliquo amisisset, nec iam compareret alter accusatiuorum, castigator, ne nihil ageret coniunctio, de suo adiecit Sinistræ: itáque error errorem pepetit: vt ferè fit, quoties absque archetyporum præsidio, ex nobis ipsis synceram lectionem addiuinare conamur, iustissima hercle frustratione, sed graui studiosorum incommodo, quibus ad hūc modum nimium sæpe os sublinitur. Veniam quoque à Deis spei alicuius audacioris petimus in sinum spuendo. Etiam eadem ratione terna, &c.) Etiam, aptius præcedentibus cohæret, in sinum etiam proprium. Nunc mirum dicemus, sed experimento facile.) Dele, Nunc Sic enim magis aures ferit, atq; ad attentionem excitat, Mirum dicemus: & sic ferè Plinius loqui solet, nec aliter habent probatæ fidei exemplaria: quod dissimulassem, ni studium esset

non

non sensus modò suos reddere Plinio, sed verba etiam ipsa, quantum fieri potest, annumerare.

Leprásque ieiuno illitu arceri.) Ieiunæ, non Ieiuno. Ac mox, Marcion, non Martion. Adiecta precatione, se vinxisse eandē & soluturum.) Scribo & distinguo: Se vinxisse, eundem & soluturum. Eæ sunt: abstinere à cibo nimio.) Scribe, Abstinere cibo omnino. Notandum, nullum animal aliud præter hominem calidos porus sequi.) Hic duæ dictiones superfluunt, Præter hominem, hominis videlicet alicuius malè feriati assumentum. Item posca oculos contra lippitudines, certa experimenta sunt.) Sic enim claudendum hoc caput, vt sequētis initium sit, Sicut totius corporis, contrà quàm in vulgatis editionibus hæc capita distinguuntur.

Cap. v. Vltimóque probro maius in cisiis ttiumphalibus sedenti dicebatur, vel in Capitolio epulanti.) Tota hic aberratum est via: in eam reducent nos archetypa, in quibus ita scriptum est: Vltimóque probro manus in cibis triumphali seni deducebarur, vel in Capitolio epulanti. Sensus est iam planus, qui antehac erat obscurissimus.

Cap. vi. Digitis pectinatim inter sese amplexis.) Magis placet antiqua scriptura: Digitis pectinatim inter se implexis. Nam è diuerso scandentésque.) Lege, Nam euersos scandentésque. Atque etiam quotidiani cinctus tali modo.) Rectius, Tali nodo. Augurium ex homine ipso non est timendi mortem in ægritudine.) Scribendum, Augurium ex homine ipso est non timendi mortem in ægritudine. Contra aurium pituitas vermiculósque.) Lego, Aurium pura, id est, aures suppuratas. Hulcera capitum, prurigines.) Pro Prurigines, malim Porrigines, quod est in antiquis exemplaribus.

Cap. vii. Alij cum hyssopo & adipe anserino.) Oesypo, non hyssopo. Est autem œsypum, vt Nasonis verbis vtar, succus ab immundæ vellere raptus ouis. Pulmonum quoque incommoda lacte mulieris sanantur, cui admisceatur impubis pueri vrina & mel Atticum, omnia singulorum cochlearium mensura. Murmura quoque aurium eiici inuenio.) Confusa sunt remedia, hoc modo distinguenda: Pulmonum quoque incommoda lacte mulieris sanantur. cui si admisceatur impubis pueri vrina & mel Atticum, omnia singulorum cochlearium mensura, murmura quoque aurium eiici inuenio. Anguli oculorum subinde madificentur.) Madefiant, non Madificentur. Non segnius & in silente Luna coitus suos maribus exitiales esse.) Legendum: Non segnius & silente Luna; coitúsque rum maribus exitiales esse. Non segnius, ad præcedentia refertur. Metrodorus Scepsius in Cappadocia inuētum prodit, ob multitudinem cantharidum ire illas per media arua, retectis super clunes vestibus.) Vera lectio, Ob multitudinem cantharidum. Ire ergo per media, &c. Item nonella vitis eius tactu in perpetuum læditur. Vt ad noxiam res medicatißima transferatur, rutam & ederas illico mori.) Lege, Item nouellas vites eius tactu in perpetuum lædi: rutam & ederas res medicatissimas illico mori. Suffragantur & hic, quemadmodum in cæteris, vetusta exemplaria. Aciem in cultris tonsorum hebetari, æs con tactum graue virus odoris accipere.) Scribo, Hebetescere. & Odoris, redundat. Nam bitumen in Iudæa nascens, sola hac vi sponte superati. Et fila vestis contactæ, vt docuimus, ne igne quidem vincuntur, quo cuncta. Cinisque etiam ille, si quis aspergat eum lauandis vestibus, purpuras mutat, floribus colorem adimit, ne ipsis quidem fœminis malo suo immunibus.) Aliter in nostris exemplaribus legitur, & quidem non paulo melius: itaque retexemus torum, illáque sequemur: Nam bitumen in Iudæa nascens, sola hac vi superari, filo vestis contactæ, docuimus. Ne igne quidem vincitur, quo cuncta: cinisq; etiam ille, si quis aspergat lauandis vestibus, purpuras mutat, florem coloribus adimit, ne ipsis quidem fœminis malo suo inter se immunibus. De bitumine Iudaico meminit supra lib. 7. cap. 15. Quæ Lais & Cleophantus inter se contraria prodidere.) Scribendum, Lais & Elephantis. Fuit autem vtraque meretrix, & vtraque de rebus muliebribus scripsit, posterior etiam de concubitus schematibus, cuius & Martialis meminit, & Politianus. Legendum itaque mox: Aut inter ipsas pugnantia, cùm hæc fœcunditatē fieri iisdem modis, quibus illa sterilitatem, pronuntiaret. Catalogus quoque autorum, quos Plinius hoc libro sequitur, Laida & Elephantida coniungit. Cæterùm pro Radice brassicæ vel myricæ, in manu scriptis est, Brassicæ vel myrti. Bythus Dyrrhachinus hebetari aspectu speculorum nitorē tradit. Iisdem aduersa rursus contuentibus, omnem talem vim resolui, si nullum piscem habeant secum.) Bonam hercule operam deprauator hic nauauit, cnius præmium equidem non aliud darem, quàm magnum aliquod malum, iam sex-

 centies

centies promerito. Synceram lectionem archetypa commonstrant, nempe hanc: Bythus Dyrrhachinus heberata aspectu specula recipere nitorem tradit, iisdem auersa rursus contuentibus: omnémque vim talem resolui, si mullum piscem secum habeant. Vestis omnino ita infectæ portiuncula, acu vel licio, brachiali inserta.) Lege, Ac vel licio. quasi dicat, vel vnico filo. Sic & comitiales excitari, morbósque sanari.) Morbósq; sanari, de suo aliquis attexuit, contra veterem archetyporum fidem. Supposita tantùm calici lacinia menstruo tincta tali.) Satis erat: Supposita tantùm calici lacinia tali: idque Plinij ciuilitatem magis decebat: cætera haud dubium, quin glossularius aliquis, vt solent, adiecerit.

Correptam subnecti collo: & ita discuti morbum.) Dele, Et.

Cap. viii. Promoscidis tactu capitis dolor leuatur, efficacius si & sternutet.) Rectius, Si & sternuat. Sanguis & ischiadicis prodest.) Syntecticis, non Ischiadicis, si veteribus ac emendatis voluminibus credere libet. Mox, ne nihil ageret castigator, Leonis adipes custodiũt, in Adeps custodit, mutauit: & Magorum vanitas promittit, in Vanitates promittunt. Similiter dentis.) Lege, Similia scilicet promissa. Setas è cauda cõtortas, & sinistro brachio illigatas.) Scribo, Adalligatas. Permutationes sexus ex his annua vice diximus, cæteráque monstrifica naturæ eius.) Antiqua scriptura, De permutationis sexus annua vice diximus, cæteráque de monstrifica natura eius. Præcipuè pantheris esse in metu hyænæ dicuntur.) Germanè Latina lectio hæc est: Præcipuè pantheris terrori esse traduntur. nam hyænam hic repetere quorsum attinebat?

Facilius autem capi, si cinctus suos venator, flagellúmque, & ipsos equos septenis alligauerit nodis.) Elegantior simul & verior est vetus lectio, Flagellúmque imperitás equo septenis alligauerit nodis. Febribus quartanis iecur degustatum ante accessiones.) Lege, Degustatum ter. quod nõ parum referre putatur in eiusmodi remediis. Promisso in triduum conceptu.) Melius, Intra triduum. In triduum, aliud significat: vt cùm dicimus, Assumpto in triduum commeatu, id est, quantum tribus diebus sufficiat. Mulieri prægnanti à pectore hyænæ caro, & pili septem, & genitale, à ceruice si alligennır, dorcadis pelle collo suspensa, contineri partus promittunt.) Repræsentabitur & hic vetus lectio, vel quò ex collatione veritas facilius eluceat; Mulieri candida à pectore hyænæ caro, & pili septem, & genitale cerui, si illigentur dorcadis pelle, collo suspensa continere partus promittunt. vt, Suspensa, neutri generis sit, casus accusatiui, & omnia suprà dicta referat. Eodem genitali & articulo spinæ cum adhærente corio conseruatis.) Adseruatis, non Conseruatis. Eodem suffitu mulieribus menstrua euocari.) Scribo, Mulierum menses: quod Plinio est vsitatius. Membranam, quæ fel cõtinuerat, à cardiacis potam.) Codices vetusti, Quæ fel contineat cardiacis potam. Quæ autem in vesica inuenta sit vrina, additis oleo ex sesamo, & melle Asiano haustam prodesse acrimoniæ veteri.) Deprauator, quantum video, non leui brachio caput hoc attigit. Quæ sequimur exemplaria, non addunt Asiano, neque medici inter mellis genera Asiaticum celebrant. & pro Acrimoniæ, habẽt Ægrimoniæ. Siue lucernis, siue visu, siue peluibus.) Illic legitur, Siue lucernis, siue pelui. Nec video, quid hic, Siue visu, faciat. Fimum, qui in intestinis inuentus sit.) Scribo, Quod in intestinis inuentum sit. nam neutro genere Plinius hoc nomen vsurpat. A cane vero morsis adipem illitum, & corium si sit substratum.) Æquè pleno sensu scriptum erat, Et corium substratum. Quid sibi volunt in Pliniana purpura tam crebra pannorum assumẽta? aut qualis gratia debetur prauis istis sartoribus? Perunctos omnibus odio euenire.) Venire, non, Euenire. Contra ducum ac potestatum iniquitates cõministrant.) Quid, malùm, Comministrant? Commonstrant, legi debet. Si omnino aliquantulum quis secum habeat.) Non malè vetus lectio: Si omnino tantùm aliquis secum habeat. Plinius ait sufficere, si tantum habeas tecum eam fistulam: alius mutauit sensum, docens satis esse quantulamcunq; eius partem. Canini eius dentes febres statas arcent repleti: sunt enim caui.) Lege addendo, Thure repleti. Adulterant amylo aut cimolia, sed maximè sturni, quos captos oryza tantum pascunt.) Coniector multum aberrauit à scopo. Vera lectio est hæc: Sed maximè, qui captos oryza tantùm pascunt. Sentit enim Plinius, crocodileam ex captiuis adulterinam esse, vtpote longè deteriorem, nimirum mutato animalis victu. Præterquam in risu coarguentium.) Lego, Præterquàm vbi irrisu coarguendum. Eundem salutaré esse parturientibus circa domum. Sin verò domibus inferatur, perniciosissimum.) Egregiè deprauatum & hoc, non minus quàm

superio

ſuperiora. Reſtituetur in integrum hoc modo: Eundem ſalutarem eſſe parientibus, ſi ſit domi: ſi verò inferatur, perniciosiſſimum. Eſt enim verus ſenſus longè alius, quàm ille prior: eſt autem hic: Chamæleontem ſalutarem eſſe, ſi multò antè parturitionem illatus ſit: ſin idem parturienti iam ſuperueniat, perniciosiſſimum eſſe. Suffragantur vbique vetuſti codices. Siniſtrum, mirum quibus monſtris conſecret, qualiter ſomnia quæ velis & quibus velis mittantur, putet referre.) Syncera lectio ex archetypis petita eſt hæc: Siniſtrum humerum quibus monſtris conſecret, qualiter ſomnia quæ velis & quibus velis mittantur, pudet referre. Capitis dolores, inſperſo vino, in quo larus alterutrum maceratum ſit, ſanari fœminis.) Mirum verò, ſi hoc remedium in ſolis fœminis vim ſuam exerit, in maribus nó item. Diſtinctio praua ſenſum deprauat. nam Feminis, paternus caſus eſt, & ſequentis orationis initium, hoc modo. Feminis ſiniſtri vel pedis cineri ſi miſceatur, & cætera. Quibus in verbis Vel, detractum erat: Si, tranſpoſitum. Serpentes fugari liene inſtillato.) At quônam inſtillandus eſt, aut quomodo? Lege, Serpentes fugari ignibus inſtillato. Nam & hoc experimentum & duo proximè ſequentia, de felle, non de liene accipi debent, iuxta fidem emendatorum codicum. Illita inimicorum immane odium & omnium hominum his conciliare.) Certè ad inimicorum odium nullo opus eſt veneficio, vt qui vltro & exoſi ſunt, & oderunt viciſsim, Verior igitur verus lectio: illita inimicorum ianuæ odium omnium hominum his conciliare. Prodeſt contra ſagittas venenatas, vt Apelles tradit, poſtea ſumptus.) Vetus lectio: Prodeſt & contra ſagittarum venena, vt Apelles tradit, antè poſteáque ſumptus. Vt intelligamus, eum præſeruatiuam etiam vim habere. Prætereà eiuſdem decoctum cum melle ſumptum Venerem inhibere.) Paulo melius legetur, Eiuſdem decocti ius cum melle. Eſt crocodilo cognatio quædam affinitáſque.) Affinitas, ſuperuacua eſt. Sequenti verſu lege, Detrahendi ſanguinis, non Trahendi. Plurimi autem ſuper Saiticam inter Ægypti præfecturas.) Lege, Super Saiticam præfecturam. Ac rurſus, Item fimum ſuffitu, non Fimus. &, Dentes è parte læua, addita præpoſitione. Tandem finem fecit deprauator, duntaxat in hoc capite, ſed non niſi proximus capitis fini. Porrò vel hoc caput argumento eſt, quòd tot mendis refertum hactenus Plinium (vt cæteros autores taceam) habuerimus, non tam librariorum oſcitantiam in culpa eſſe, quàm malè literatos iſtos caſtigatores, iuſtius diuinatores aut coniectores appellandos: qui tamen alibi plus, alibi minus, prout collibitum eſt, ſe exercuerunt. Cæterùm ſcribæ inſcitia labi ſolent, nó temeritate: erratáque eorum non magni negotij ſit deprehendere, maximè cordato & erudito Lectori. Illi contrà homines nefarij, maiore periculo, nec tam facili remedio, & in maioris momenti rebus peccant, nulla religione nihil non contaminantes, planéque iuxta Flacci dictum, mutant quadrata rotundis. Dicas eos Manibus ſe deuouiſſe, niſi omnes, quotquot poſſunt, bonos autores ſuis venenis infecerint, ſuíſq; fœtoribus conſpurcauerint. Sed deſinat ſtomachatio, etſi nimio, quàm vellem, iuſtior, & ad præſens potius negotium redeamus.

Cap. ix. Sicuti è lactis vſu, vtiliſſimum cuique maternum, nutricis exitioſum eſt.) Vt in ipſo ſtatim portu impegit egregius gubernator! Nā quid ego audio, nutricis lac infantibus exitioſum eſſe? Cur igitur tantum vbique nutricum numerum videmus, infantum tamen exitia nihilo crebriora, quàm inter eos, qui maternis vberibus aluntur? Lego, Sicuti de lactis vſu. Quæ verba à prioris capitis fine pendent. Deinde: Vtiliſſimum cuique maternum. Alioqui iuxta priorem lectionem non vtiliſſimum erat, ſed planè neceſſarium. Sequitur, Concipere nutrices exitioſum eſt. Sic enim, quæ ſequuntur, nunc demum probè quadrabunt. Minus inflat quodcunque decoctum. Sanat vuas, lichenas. Ad omnia vtile contuſa aut luxata, maximè renes, veſicam, interanea, fauces, pulmones.) Obſecro quid commune licheni cum vuis? aut quis vnquam fando audiuit, luxatos renes, veſicam, interanea, fauces, pulmones? vel veſicam contuſam, interaneáve, aut pulmonem? Quid igitur præſidij reliquum eſt, niſi in archetypis? ea ſic habent: Minus inflat quodcunque decoctum. Vſus lactis ad omnia intus exhulcerata, maximè renes & cætera. Nam vt in Achaia bubulum biberent phthiſici ſyntecticíque & cachectæ, diximus in ratione herbarum.) In Arcadia, non Achaia. Dixit autem hoc libro vigeſimoquinto, capite octauo. Quod eſt maximè coactum, in ſummo fluit. At id exemptum addito ſale, oxygala appellant.) Sic nobis tranſcribunt vetera exemplaria, qui nec legere ſciunt, nec ſcribere. Lege, In ſummo fluitat. id exemptum, &c.

&c. Quod magis virus resipuit, hoc præstantius iudicatur.) Quid est, Virus respuit? Lege, Resipit. Præstantius autem medicinæ, opinor, non cibis. Oxygala fit & alio modo, acido lacte addito in recens, quod dum acescit, vtilissimum est stomacho.) Legendum, In recens quod velis acescere, vtilissimum stomacho. Proxima in communibus laus est adipi, sed maximè suillo. Apud antiquos etiam religiosus erat.) Elegantior lectio, Proxima in communibus adipis laus est, sed maximè suilli, apud antiquos etiam religiosi. Medicorum aliqui admisto anseris adipe, taurorúmque seuo & hyssopo.) Rursus Oesypum deprauatum in Hyssopum. Vbi notandum, sympathian quandam esse œsypo cum adipe anserino, quandoquidem & suprà capite septimo ad podagras, ad vuluæ dolores, eædem species miscentur. Omnino enim non nisi ad ea quæ purganda sint, aut quæ non sint exulcerata & calida, recipitur.) Legendum, Aut quæ non sint exhulcerata, falsò petitur scilicet axungia. Iámque probè quadrabit, quod hactenus ad præcedentia non congruebat. Mox sequenti versu côtta phthises, lege, non Contra tussim. Sic enim in probatæ fidei voluminibus scriptum est, & aliàs non bene conueniet, quod mox sequitur, scapulis eorum, qui phthisin sentiunt. Parotidas admista farina è salsamentaria testa: quo genere proficit ad strumas. Pruritus ad papulas in balneo perunctis tollit.) Scribo, Parotidas admista farina salsamentariæ testæ: quo genere proficit & ad strumas. Pruritus & papulas in balineo perunctis tollit. nam & hæc vox Balneum vitiosa est, cum vterque Plinius Balineum appellet. Quin & Græcis quadrisyllabum est Βαλάνειον. Multi priuatim sic taurorum, leonum, pantherarum ac camelorum pinguia curari iubent.) Elegantius est, Taurorum, leonúmque, pantherarum & camelorum. vt quædam coniunctionum ceu catena nectatur. Inter omnia autem communia animalium, fel præstantius in effectu.) Restituimus, vnde cætera, sic: Inter omnia autem communia animalium vel præstantissimi effectus fel est. Vis eis, &c. Item equarum, præterquam virginum, erodit, emarginat, hulcerat.) Lege, Emarginat hulcera.

Tantum potest sympathia illa, de qua loquuntur.) Loquimur, non Loquuntur. Hircorum sanguini tanta vis est, vt ferramentorum subtilitas non aliter acuatur aut induretur, aut scabritia poliatur, vehementiúsque quàm lima.) Antiqua lectio: Vt ferramentorum subtilitas non aliter acrius induretur, scabritia rollatur vehementius quàm lima. Et ideo suis quæque dicentur effectibus.) Lego, Quisque suis dicetur. nam de sanguine tantùm loquitur. Vt si quæ sunt, extractas cauernis mandant.) Scribo, Mandentes. Nam Vt, pro Vtpote, ponitur hoc loco.

Fugiunt & omnino aliquid cerui habentes.) Vetus lectio, Omnino dentem cerui habentes. nam Omnino, ad Habentes, refertur. Sic suprà capite octauo, Si omnino tantum aliquis secum habeat. Aut medulla perunctos seuóve cerui aut vituli.) Hinuli, non Vituli.

Cap. x. Item lactis haustus cum vua amminea.) Taminia, non Amminea, cuius vsus in medicina nullus est. Fimum quoque caprarum in aceto decoctum & illitum in ictus serpentium, placet, & recentis cinis in vino.) Antiqua lectio planior: Fimo quoque caprarum in aceto decocto illini ictus serpentium placet, & recentis cinere in vino. Canis rabidi morsu facta vulnera circuncidunt ad viuas vsq; carnes. Quidam carnem vituli admouent.) Lege & distingue, Canis rabidi morsu facta vulnera circuncidunt ad viuas vsque partes quidam, carnémq; vituli admouent. Hoc idem præstare & pellis è ceruice solida existimatur: quippe tanta vis est animalis. Præter ea quæ retulimus, & vestigia eius calcata equis afferunt torporem.) Similis error priori. Legendum: Quippe tanta vis est animalis, præter ea quæ retulimus, vt vestigia eius calcata equis afferant torporem. Veruntamen fortiora eadem, quàm in equis, intelligi debent.) Scribo, Fortiora omnia eadem.

Et toxica expurgantur.) Exemplaria vetusta habent, Expugnantur, vt hoc de antipathia intelligatur. Omnia sesami quoque iure poto.) Vera lectio, Omasi quoque iure. Neque enim ex frugibus remedia in hoc libro traduntur, sed ex animantibus. Ius omasi & 12. cap. est inter remedia.

Cap. xi. Cum succo oleris, ita vt vncto inarescat.) Codices veteres, Ita vt vnctio inarescat.

Sed & corruptos dentes confirmari.) Iidem codices pro corruptos, habent Combustis scilicet ossibus. Asinæ quoque lacte percussu vexatos.) Manu scripti codices, Asinino quoq; lacte. Castigator veritus, ne fortè quis de maris asini lacte id acciperet, scripsit asinæ. ô solertiam asininam. Equarum virus à coitu in lychnis accensum.) Melius, In ellychniis.

Cap.

Caput x i i. Poppæáque hoc vxor Neronis ptincipis instituit.) In vetustis exemplaribus tan tum est, Poppæa hoc Neroois prioopis instituit. Sicut dicimus, Cornelia Gracchi, Terentia Ciceronis. Friuolum licet videatur, non tamen omittendum.) Eadem exemplaria non addunt, Licet: tantum est, Friuolum videatur, ἀνόητικῶς. Aestates, & quæ discolorem faciunt cutem.) Decolorem, non discolorem. Hirci fel & lentigines tollit, admisto caseo & vino, sulphure spongíæque cinere.) Lege, Et vino, sulphure spongíæque cinere. Labrorum scissuris cum adipe ansetino. Fissuris, non Scissuris. Et bouis vngulæ cinis ex aqua: Fimum quoque feruens ex aceto decoctum, testésque vulpini.) Lege addendo, Et bouis vngulæ cinis ex aqua: Fimum quoque feruens ex aceto. Item seuum caprinum cum calce, aut fimum ex aceto decoctum, testésque vulpini. Prodest & sapo: Gallorum hoc inuentum rutilan dis capillis, ex seuo & cinere. Optimus fagino & carpino.) Optimus, non ad cinetem refertur, sed ad saponem. his verò duabus vocibus Seuo & Cinere, redduntur aliæ duæ, Fagino & Caprino, quod posterius in Carpino, deprauatum est. Vngues contusos fel vniuscuiusque animalis circumligatum.) Scribo, Fel cuiuscunque animalis circumligatum.

Caput x i i i i. Vtuntur ad vtrunque vitium & coagulo hœdi in vino myrteo, magnitudine fabæ poto: & sanguine, & eiusdē in cibo formato, quem sanguiculum vocant.) Lege, Et sanguine eius in cibum formato. Item In vino myrtite, non Myrteo. Cornus ceruini teneri cinis, cochleis Africanis cum testis suis myxtis, in vini potione. Melius, Cochleis Africanis cum testa sua tusis mistus.

Caput x v. Calculos expellunt lienes equini.) Legendum, lichenes equini: itaque scriptum visitur in vetustissimis exemplaribus, alioqui satis erat dicere, Lien equinus. Demonstrant vrinam facere in canis cubiculo, ac verba adiicere, ne ipse vrinam faciat, vt canis, in suo cubiculo.) Vtrobique Cubili, legendum: nam canis cubiculum oemo vnquam Latinus dixit. Quem dicunt, cùm interficiatur, reddere vrinam liquidiorem in initio, sed in terra spissantem se.) Quem, calculum, non onagrum. Proinde rectior est antiqua scriptura, Quem dicitur, cùm interficiatur, reddere vrina, liquidiorem initio, sed in terra spissantem se.

Cap. x v i. Perniones vrsinus adeps, rimásque pedum omnes arcet.) Sarcit, non Arcet. Iniurias à calceatu.) Vetus lectio, E calceatu. Potum verò sublime ex aqua.) Hæc verba malè in vulgatis editionibus dist rahuotur à præcedentibus: & sub limine, scribēdum, pro Sublime. nam hoc ad Magicam superstitionem attinet: & remedium ex Magorum autoritate præscribitur. Quis hoc quæso inuenire potuit? Quę est ista mistura? Cur digitus bubonis potissimùm electus est?) Et hic vetus lectio paulo melior. Quis hoc quæso inuenire potuit? quæve est ista mistura? cur digitus potissimùm bubonis electus est:

Cap. x v i i. Lupi & capræ seui cyatho, vel lactis pari mensura, deploratum phthisicum conualuisse, certus autor affirmat.) Mira verò mistura, si credere dignum est. Equidem malim veterē lectionem, vt verisimiliorem. Rupicapræ seui cyatho, & lactis &c. Ramenta pellis ceruinæ desecta pumice.) Imò Deiecta. pumex enim non secat. Sequenti versu pro Ruborem lege Rubori. pendet enim & hoc à verbo Illinitur. Sunt qui id coxisse aceto, vtilius putent.) Rectius, Sunt qui incoxisse aceto vtilius putent.

Cap. x v i i i. Aut cum musci pari pondere, aut cum propoli.) Visci, noo Musci, attestantibus vetustis exemplaribus.

Caput x i x. Quod si mortuus partus sentiatur, lien ex a.d.p.e.) Lichen, non lien. Tædium Veneris fieri dicit Aeschines.) Legēdum, Osthanes. Is fuit vir Persa, professione Magus. Et testiculi equini aridi, vt potioni interseri possint.) Interi, non interseri.

Cap. x x. Insuper pedes boum, si prius cornua pice liquida perusigantur.) Emendati codices, Non subteri pedes boum, si &c.

EX LIBRO VIGESIMONONO

CAP. I.

Qvanquam non ignarus sum, nullis ante hæc Latino sermone condita, ancépsque ac lubricum esse rerum omnium nouarum principium, nec aliud vtique gratiæ, quàm sterilis dif ficultatis in promendo.) Quis obsecro in postremis verbis micam Plinianæ elegantiæ agnoscat? In vetustissimo codice scriptum reperi: Quanquam nō ignarus sim, nullis ante hæc Latino sermone condita, ancépsque lubricum esse rerum omnium nouarum, taliū vtiq; quàm steriles gratiæ difficultates in promendo. Cæterùm Lubricum, hic substantiuum nomen est: idque fefellit eum, qui principium adiecit. Mirúmque & indi-

gnum protinus ſubit, nullam artium inconſtantiorem fuiſſe,& etiamnum ſæpius mutari contigerit.)Contigerit redundat.Scribere in templo eius Dei,qui auxiliatus eſſet.)Scribo, Quid auxiliatum eſſet:& Eius Dei, ad Aeſculapium referτur. A Creonte Agrigentino.) Legendũ,Acrone Agrigentino,ſeptimo caſu,In eum Acronem Empedocles ciuis eius & amicus, hoc luſit epitaphio:

Ἄκρον ἰατρὸν Ἄκρων', Ἀκραγαντῖνον πατρὸς ἄκρου.
Κρύπτει κρημνὸς ἄκρος πατρίδος ἀκροτάτης.

In muſicos pedes venarũ pulſu diſcreto.) Rectius, Deſcripto. Cenſuſque, quanquam exhauſtis opibus Neapoli exornata,vt hæredi H-S c c c. relinqueret,quadragena, id eſt Aruntius ſolus.) In manu ſcriptis reperio:Cenſuſque, quanquam exhauſti operibus Neapoli exornata, hæredi H-S c c c. reliquere,quantum ad eam ætatem Aruntius ſolus.vt hæc verba de ambobus fratribus accipiantur.Nullius hiſtrionum par,ex quo de trigario comitatu regreſſus in publico erat.)Vetuſta ſcriptura: Nullius hiſtrionum equarúmque trigarij comitatior egreſſus in publico erat.Vult enim autoritatem eius demonſtrare per turbas in honorem eius affectantium: qua in re confert eum gratioſiſsimis tum apud plebem,ſed hiſtrionibus aurigiſque, qui Circenſibus trigas equarum agitarent: qua exercitatione Nero quoque ipſe eius temporis Romanorum princeps in primis delectabatur. Iámque pulchre congruet quod mox ſubiungitur: Cùm Crinas Maſſilienſis,&c.Nullo idem cenſente,ne videatur aſſertio alterius.)Melius,Acceſsio alterius.itáque legitur in incorruptioribus exẽplaribus.Iis ipſis ſcilicet, quæ nunc nos trademus,)Tractamus, non Trademus.Intelligendum enim etiam de iam dictis. Quæ nos per genera vſus ſui differimus.) Rectius, Quem.ſ. commentarium.Quinimo tranſit in conuicium.)Lege,Tranſit conuicium. nam hoc eſt,quod mox dicit,Vltróque,qui periere,arguuntur. At de iudice ipſo quales in conſilium eunt,ſtatim occaſuri?) Occiſuri, non Occaſuri. Craſſum ſanè erratum, quod tamen non vnam editionem occupauit. Non deſeram Catonem tam ambitioſæ artis inuidiæ à me obiectum, vt a Senatu illum,qui ita cenſebat.) Lege, Aut Senatum illum. nam aliquanto pòſt ita ſermonem hunc claudit,Hæc fuerint dicenda pro Senatu illo,Non ſunt artis iſta,ſed hominum.) Paruulum erratum,ſed non leuis momenti.Legẽdum enim Non ſint artis iſta,ſed hominum.Archontio vulnerum medico.) Repoſuimus ex vetuſto codice, Alconti. Huius & Martialis meminit: Oſtendit digitum,ſed impudicum Alconti,Daſióq;, Symmachóque. Et ab iiſdem deficientibus cibo ſæpius die ingeſto.) Cibos ingeſtos, lege, vt cum præcedentibus cohæreat.Illa prodidere imperij mores.) Scribo,Perdidere. Neque enim dubitauerim aliquibus faſtidio futura quæ dicuntur animalia, at non Virgilio nefas fuit.) Nefas, ſuperuacuum eſt.ſubintelligitur enim,Faſtidio. Ordiemur autem à confeſsis, hoc eſt, lanis ouibúſque.)Lege,Lanis,ouíſque: de quibus ſecundo & tertio capitibus. Nec deeſſet materiæ pompa.) Elegantius,Nec deerat.

Caput i i. Sanguinem in naribus ſiſtit cum oleo roſaceo & allio, indita auribus obturatis modico ſpiſsius.) Legendum: Et alio modo indita auribus obturatis ſpiſsius. atque ita legitur in probatis exemplaribus. Vulnera ex vino, vel aceto, vel aqua frigida & oleo aſperſa ſanat.) Illic legitur, Expreſſa, non Aſperſa. Sordes quoque caudarum cõcretæ in pilulas,ac ſiccatæ per ſe,tuſæque fatina,& illitæ dentibus, mirè proſunt, etiam labentibus.) Lege, Tuſæque in farinam. Item pro Labentibus. Labantibus, id eſt, vacillantibus.

Caput i i i. Sic & illita lienicis.) Illita, redundat. Cibis quot modis iuuent, notum eſt, cùm tranſmittãt faucium tumorem.)Vetus lectio,Cibo, quot modis iuuent notum eſt, cùm tranſmeent faucium tumorem. Ac mox: Simúlque vim potus & cibi habeant.non, Vini vſum.Quò fuerint ea excellentiora, hoc præſentaneum remedium erit.) Scribo, Hoc præſentius. Equitem Romanum euocatum.) Pro Euocatum, legi debet, E Vocontiis. nam Vocontij Galliæ ciuitas eſt: & ouorum genus, de quo loquitur, Gallis peculiare: atque ita habent vetuſta exemplaria. Multa præterea remedia ſunt ex anſere, quod miror, æquè quàm in coruis.) Atqui è coruis nõ admodum multa remedia traduntur. Vetuſti codices habent, Aeque quàm in capris. & rectè. nanque id miratur Plinius, quòd ex animalibus morbo obnoxiis tanta ſit remediorum copia, anſere videlicet & capra. Huc facit, quòd libri præcedentis capit. 10. mox circa initium, enumeratis aliquot è capra remediis, ſubiicit, Quod quidem miror, cùm febri negetur carere. Verùm errori occaſionem præbuit, quod & coruus aliquot menſibus ſingulis annis ægrotare dicatur, æquè quàm anſer.

Caput

Caput iiii. Præcipue in aſcenſu ſiderum.) Aſſenſu,non Aſcenſu. Alioqui malè quadrat: quod ſequitur: cum lumine Lunæ fibrarum numero creſcente ac decreſcente. Ac mox, Serpẽtes perſequitur,legendum,non Proſequitur. De muſtela, Tribuunt ei & ſucceſſus petitionum à Poteſtatibus,& à Diis etiam precum, morborum remedia beneficiorum munere.) Vera lectio,morborum remedia, veneficiorum amuleta. Propitiatis oratione Diis,fortunatam domum facere promittunt.) Adoratione, non Oratione. Item ſi quis eam ipſam in vapore baculo ſuſtineat, aiunt eum futura præcinere.) Legendum, Aiunt enim præcauere: atteſtantibus emendatis codicibus.alioqui nec præcedentia congruunt,nec ſequentia. Democritus quidem monitrat quædam ex his confici.) Germanior lectio, Democritus quidem monſtra quædam ex his conficit. Vnde monſtrificæ dicuntur ſagæ,quales Medea & Circe fuiſſe feruntur. Quidam oleo illo ſpumam argenteam decoquunt ad emplaſtri genus, atq; illa illinunt.) Lege, Atque ita illinunt.

Caput v. Oportet igne comburi omnia, modo vt ſemel diximus.) Syncera lectio, Oportet autem comburi omnia eódem modo,vt ſemel'dicamus.

Caput vi. Alij lacte mulierum cum braſsica cinerem muſcarum ſubſiciunt,quidam mel tantum.) Subigunt, lege, non Subiiciunt: & Melle, non Mel. Additis duabus ſextis denarij ſextiui, vt omnia œſypo illinantur.) E ſtibi, non Sextiui. Porrò ſtibi quid ſit, ipſe Plinius docet in metallorum tractatione. Cinis lacertæ viridis, vel in vino albo Sole coctus.) Vetuſti codices, Lacertæ viridis fel in vino albo Sole coactum. Quibus pluma aurium modo eminet.) Illic legitur, Aurium modo emicat. Apollonius Tyanæus.) Lege, Pitanæus. Eſt autem Pitane Aeolidis oppidum in Aſia. Nam vt Tyanæi teſtimonio Plinius vtatur, temporum ratio vix patitur. Ad hoc nõ memorantur vlla Apollonij Tyanæi in hoc genere ſcripta. Et præcipuè ſpelunca ipſa impoſita fronti ad duo tempora.) Antiqua ſcriptura: Impoſita per frontem ad duo tempora. Venantur eum formicæ circunligatæ capillo in cauernam eius conjectæ,efflato prius puluere, ne ſeſe condat: & ita formicæ complexu extrahitur.) Antiquior lectio: Venantur eum formica circumligato capillo in cauernam eius coniecta,efflato prius puluere,ne ſeſe condat: ita formicæ complexu extrahitur. At Hercule Diodorus & morbo regio & orthopnoicis reſtitiſſe tradit.) Rectius: At Hercule Diodorus & in morbo regio & orthopnoicis ſe id dediſſe tradit.

EX LIBRO TRIGESIMO CAP. I.

ISTos enim quiſque communi auditu ſaltem cognitos habet.) Melius quadrat vetus lectio: Quotus enim quiſque auditu ſaltem cognitos habet? Siquidem Protea & Sirenum cantus apud eum non aliter intelligi volunt. Circen vtique & inferorum euocationem ſolum hac agi.) Quãto elegantior antiqua lectio? Circe vtique & inferorum euocatione hoc ſolum agi. Troianis itaq; temporibus cum Chironis medicinis contenta eſſet, ſolo Marte fulminante, miror equidem illis populis famam eius intãtum adhæſiſſe, vt Menander quoque literarum ſubtilitatibus peritus, in eadem Telmeſſo genitus, Theſſalam cognominarit fabulam, complexam ambages fœminarum detrahentium Lunam.) Non dubito,quin & hic vetus lectio, tanto ſit verior, quãto tum ſimplicior eſt,tum planior. Sic enim habet: Troianis itaque temporibus, Chironis medicinis contenta, & ſolo Marte fulminante, miror equidem Achillis populis famam eius in tantum adhæſiſſe, vt Menander quoque literarum ſubtilitati genitus, Theſſalam &c. Orphea putarem è propinquo primum intuliſſe, ad vicinas vſq; ſuperſtitiones ac medicinæ profectum, ſi non ex Perſis eſſet vis tota,in Thraciámq; Magice delata fuiſſet.) Hic quoque temere diſceſſum eſt ab archetypis,in quibus ſic legitur: Si nõ expers ſedes eius tota Thrace Magices fuiſſet. Voluminibus Dardani è ſepulchro eius petitis.) Germana Plinij verba ſunt, In ſepulchrum eius petitis. Ac mox: Cætera in viro illo probant: nõ, De viro. Eſt & alia Magices factio, à Moſe etiãnum & Iochabele Iudæis pendens.) Modò dixit, Eſt & alia,id eſt, etiam alia: quid igitur opus repetere, Etiamnum? Emendati certè codices aliud habent, nempe ſic: à Moſe, & Iamne, & Iotape Iudæis pendens. Is Iamnes in thaumaturgia antagoniſta Moſi fuit coram Pharaone, quod in Paulinis epiſtolis legimus, Magus inſignis: quo factum opinor, vt Plinius Moſen quoque ſimiliter Magum fuiſſe putauerit. Caſtigatorem fefellit ſimilitudo ſcripturæ,dum pro Et Iamne legit Etiamnum. Tertium nomen etiam typis excuſa quædam exemplaria habent, rectè quidem mea ſententia, cùm Hebræum ſit, & apud Hebræos autores reperiatur. Palámque in tempus

pus siluit sacri prodigiosi celebratio.) Lege, Palámque in tēpus illud sacra prodigiosa celebrata. Quid ipse ego hanc mēmorem artem Oceanum quoque transgressam, & ad naturæ inane peruectam in Britanniam, quæ hodie eam attonitè celebrat.) Elegantior & germanior lectio: Sed quid ego hæc commemorem in arte Oceanum quoq; transgressa, & ad naturæ inane peruecta? Britannia hodiéq; eam attonitè celebrat.

Cap. i i i. Canum, qui rabiem præferunt capitum cinis.) Scribendum, Qui rabie perierunt.

At in superiore dolore duos superiores adalligant.) Lego, At in superiorum dolore. Fit eodem modo & dentifricium è caninis dentibus. Cinis è murino fimo inditus.) Lege, & distingue: Fit eodem modo & dentifricium. Cauis dentibus cinis è murino fimo inditur. Vanum esse arbitror, Canis ortu angues cauda membranam exuere, quoniam neutrum in Italia visum est.) Antiqua scriptura, Vanum arbitror esse, Canis ortu angues candidos membranam exuere, quoniam nec in Italia visum est. Pruritum quidem intolerabilem facit: & ideo vtilius est.) Vetus lectio: Et ideo tolerabilius est.

Caput i i i i. Hæc cum hircino seuo lichenas illita ex facie tollit sinectica vi.) Scribo, Hęc cum hircino seuo illita lichēnas ex facie tollit septica vi. Sequenti versu lege, Contectúsque brassica, pro Contemptúsque.

Caput v i. Iure pecudum stomachus recreatur.) Perdicum, nō Pecudum. Item vipera porcelli modo inassata.) Viuerra, non Vipera. Caninus si viuenti exprimatur.) Lege, Eximatur. Eliberat & lacerta viridis eo dolore viua, in olla ante cubiculum dormitorij eius, cui medetur, suspensa.) Emendati codices, eo liberat & lacerta viridis, viua in olla ante cubiculum dormitorium eius, cui medetur, suspensa.

Caput v i i. Resistit & cochlea, sicut diximus, in suspiriosis temperata.) Nisi legas, Sistit aluum & cochlea, quemadmodum est in vetustis iuxtà atque incorruptis exemplaribus, non quadrabit, quod paulopost sequitur: Sistit & anatum masculorum sanguis.

Caput v i i i. Album cit & gallinaceorum decoctum ius.) Legendum, Aluum ciet & gallinaceorum discoctorum ius. Vel herinacei, vel vespertilionis. Et anserinus cum cerebro, & alumine & œsypo.) Melior vetus lectio, Vel herinacei cum vespertilionis cerebro: & alumine & œsypo. Loquitur de cinere herinacei. Cochleas Africanas cum sua carne & testa crematas pro cinere.) Scribo, iuxta fidem archetyporum, Poto cinere: non, Pro cinere.

Caput i x. Fel arietis cum seuo muris dissecti impositi.) Quis vnquam vidit seuum muris? Lego & distinguo, Fel arietis cum seuo. Mures dissecti impositi. Quod si putrida hulcera, cera ad cicatricem perducunt.) Lege, Cera addita ad cicatricem perducunt.

Caput x. Nunc autem reuertemur ad ea, quæ totis corporibus medenda sunt.) Antiqua lectio, Nunc reuertemur ad ea, que totis corporibus metuenda sunt. Si dexter pes circunscribatur, ac vestigium id defodiatur.) Effodiatur, non Defodiatur. Item fel cum melle, præcipuè anguinum.) Agninum, non Anguinum. Ibidem, Lichen mulæ, non lien. Eadem omnia prædicantur ex vipera.) Rursus Viuerra in Viperam est deprauata. Vult enim eadem esse remedia è syluestri mustela, viuerra appellata, quæ iam è domestica commonstrauit. Et sequenti versu, Abstergeant, Plinianum erat, non Abstergant: quod tamen semper mutatum est, sicut Ciet, in Cit, & Cieut, in Ciunt, Balineum in Balneum, Aqua calda in Calidam, & alia id genus non pauca.

Caput x i. Bubonis quidem oculorum cinerem.) Non malè antiqua lectio, Bubonis certè oculorum. Si Luna, rasis barbis eorum.) Vetus lectio, Radus barbísque eorum. Quoniam eius erit copia spei de tecto.) Argutius est: Quoniam miseria spei delectat: suffragantibus vetustis exemplaribus.

Cap. x i i i. Cinis cochlearum terrenarum: sed & ipsæ extractæ testis.) In emendatis exemplaribus nō est mentio cineris. tantum est, Cochlearū terrena: sed & ipsæ extractæ testis. Sicut paulò pòst, Eadem ratione & terrena cochlearum profunt: totæque exemptæ tusæ & impositæ, recētia vulnera sistunt. Quanquā & hic posterior locus in vulgatis editionibus deprauatè legebatur, nimirum eiusdem opera, cuius & superior. Fimo quoque ipso ouiū sub testa calefacto.) Sub testo, non Sub testa. Est autem testum vas testaceū, sub quo placentæ coquuntur. Vtitur hac voce Cato quoque cap. 76. Adeo ad neruos quoque abscissos illiris solidari infra septimū diem Democritus persuaserit: itaque in melle seruādos censet.) Antiqua scriptura: Adeo vt neruos quoq; abscisos illitis solidari intra septimum diē persuasum sit: itaque in melle seruandos censent. Bubonis

cerebro cum adipe anserino mirè vulnera dicuntur glutinari, quæ vocantur cacoethe. Cinis etiã feminum arietis cum lacte muliebri diligenter prius elutus linteolis sanat. Vlula quoq; auis cocta in oleo, cui liquato miscetur butyrum ouillum & mel. ad hulcera sanãda valet.) Operæ pretium est & hic conferendi causa veterem adscribere lectionem: Bubonis cerebrum cum adipe anserino mirè vulnera dicitur glutinare: quæ verò vocantur cacoethe, cinis feminũ arietis cum lacte muliebri diligenter prius elutis linteolis: vlula auis cocta in oleo, cui liquato miscetur butyrum ouillum & mel. Vides Lector totam hanc orationem pendere ab illis verbis, Dicitur glutinare: nihilq; opus esse tam multis adiectis: vt iam mutata ac perperam distincta taceam.

Caput x i i i i. Muliebribus malis membranæ à partu ouium proficiunt.) Lego, In muliebribus malis. Alio modo Africanæ binæ cum fœnogræco quod tribus digitis capiatur, additis melle cochlearibus quatuor. Illinuntur aluo, prius irino succo perunctæ.) Lege addẽdo, distinctione quoque mutata, hoc modo: Alio modo Africanæ binæ tritæ cum fœnigræci quod tribus digitis capiatur, additis mellis cochlearibus quatuor, illinuntur &c. Miscentur lomento æquis portionibus.) Vetus, Aequis partibus. Putant & ter circundatas ouo perdicis, non inclinari.) Circunductas, non circundatas.

Cap. x v. Infantibus qui lacte concreto vexantur, præsidium est anguinum coagulum.) Quis vnquam vidit anguinum coagulum? Scribo: Præsidio est agninum coagulum. Lacertæ viridis admotæ dormientibus morsu emendantur.) Quid opus erat repetere verbum emendantur, cùm in proximè præcedenti versu habeatur? Et sequenti versu lego, Harundini alligata suspẽditur, nõ Adalligata, nam Adalligata vocare solet, quæ Græci periapta, superstitiosa ferè ac magica remedia, quæ suspensa collo aut brachio alligata gestantur. Cogunt concipere inuitas fetæ ex cauda mulæ, si iunctis inter se colligentur in coitu.) Antiqua lectio: Si iunctis euellantur, inter se colligatæ in coitu. Byturos vocari, qui vites in Campania rodant.) Scribo, Erodant.

EX LIBRO TRIGESIMOPRIMO

CAP. I.

QVæ causa fulmina edidit.) Elidit, non Edidit.

Cap. i i. Alibi frigidæ, alibi calidæ, alibi iunctæ.) Lege, Alibi iunctæ, id est, vnà cum calidis frigidæ eodem in loco. Sestias in Narbonensi prouincia.) Melius, Sextias. Ibi compositis voluminibus eisdem nominibus.) Scribo: Voluminibus eiusdem nominis. Lacus Amphion vitiligines tollit.) Imo Alphion: nam ab hoc effectu etiam nomen inuenit. vitiligo enim ἀλφὸς Græcis dicitur. Tungri ciuitas Galliæ fontem habet insignem, plurimis bullis stillantem.) Rectius, Bullis stellantem: quod in emendatis exemplaribus legitur. Eudicus in Hestiæa Euthice.) Scribendum, in Hestiæotide. At Lusis Arcadiæ quodam fonte mures terrestres bibere & conuersari.) Viuere, non Bibere. In Sicilia apud oppidum Iusgum riuus fluit vnus, ex quo bibentium subtiliores sensus fieri Varro tradit.) Triplex erratum, nec tamen cuiuis deprehendi facile, nisi ex collatione. Restituimus autem hoc modo: In Cilicia apud oppidum Cescum riuus fluit Nus &c. vnde prouerbium Κίσκου οἶκος. quanquam autem parœmiographi in hebetes ac stupidos id dici solitum affirment, ἀντιφραστικῶς tamen proculdubio accipiendum est, quemadmodum illud, Sapientium octauus, aut ἄλλος Θαλῆς. Mirum quoque & quòd cum piscibus transit.) Vetus lectio: Mirumque quòd cum piscibus transit. Leue hoc videri poterat, nisi hæc ipsa menda non vno loco occurreret. Non procul ab Euripidis Poetæ sepulchro.) Ab, redundat. Sic enim Plinius loqui solet: Non procul sepulchro. Item calidæ aquæ in Eubœa. In Lebedo nanq; alluit riuus, in quo saxa in altitudinem crescunt.) Antiqui codices, Item calidæ aquæ in Eubœæ Delio: nam quæ alluit riuus saxa in altitudinem crescunt. In fine secundi capit. In quibusdam speluncis vtroque modo columnas faciunt.) Lego & distinguo, In quibusdam speluncis vtroque modo, columnásque faciunt. nam hæ voces Vtroque modo, ad verbum præcedens Durescunt, referuntur.

Caput i i i. Cursu enim procursuq; ipso extenuari atque proficere.) Legendum, Cursu enim percussuque ipso. Et vt sæpe ad vicina lactis accedens.) Scribo, Ad viciniam lactis. Quædam aquæ vere statim incipiente frigidiores sunt, quarum non in alto origo est: hybernis enim cõstant imbribus: quædam Canis ortu, sicut in Macedonia apparet. Vtrunq; ante oppidum Pellã: Incipiente enim æstate frigida est palustris, dein maximo æstu in excelsioribus oppidi riget.) Malui veteres codices sequi, in quibus sic legitur: Quędam Canis

nis ortu,ſicut in Macedoniæ Pella vtrunque. Ante oppidum enim incipiēte æſtate frigida eſt paluſtris.&c.

Caput v. Illa mutatio mirabilis nulla euidente cauſa apparet.)Vera lectio:Illa mutatio mira, vbi nulla euidens cauſa apparet.

Cap. vi. Cum alioqui lauari calida frequenter indicarit.) Induceret, non Indicarit. Idem ad corpora ſiccanda.Qua de cauſa & frigidi mari vtuntur.Præterea eſt alius vſus ſimplex.) Scribo iuxta fidem emendatorum codicum, Item corpora ſiccant: qua de cauſa & frigido mari vtuntur.Præterea eſt alius vſus multiplex. Difficilius perfrigeſcunt marina calefacta.)Calefacti, non Calefacta.Ibidem pro Mammas rigentes, vetuſti codices habent, Mammas ſororiantes: nec dubito, quin rectius, quandoquidem hoc vocabulo præter alios etiam Politianus vtitur. Sequenti verſu lege: Aurium grauitatem, capitis dolores.

Caput vii. Et in Cappadociæ puteis ac fonte, quem in ſalinas egerunt.)Congruentior erit lectio,ſi legas,Et in Cappadocia è puteis ac fonte aquam in ſalinas ingeruot. Quicunque ligno conficitur ſal,niger eſt.)Vetus lectio, Quicūque ligno confit ſal.At è ſtagnis Tarentinus, ac è riguis Phrygius.)In vetuſtis exemplaribus tantum eſt,At è ſtagnis Tarentinus ac Phrygius.Salinarum ſynceritas ſummam fecit ſuam differentiā. Quædam enim fauilla ſalis,quæ leuiſſima ex eo eſt & candidiſſima, flos ſalis appellatur. Et flos quidem ſalis in totū diuerſa res.) Verboſior hæc lectio eſt,at vetus multo elegantior ſimul & verior:Salinarum ſynceritas ſummam fecit ſuam differentiam quadam fauilla ſalis,quæ leuiſsima ex eo eſt & candidiſsima:appellatur flos ſalis, in totum diuerſa res.

Caput viii. Nuoc è ſcombro piſce laudatiſsimum in finibus Carthaginis Spartariæ, & cetariis: ſociorum appellatur.) Antiqui codices melius:Laudatiſsimum in Carthaginis Spartariæ cetariis:ſociorum id appellatur. Laudatur & Clazomene garo.) Illic legitur, Laudantur & Clazomenæ. Ac mox: Sicut muria Antipolis ac Thurij,iam verò & Dalmatia.Quod prius nō rectè legebatur, Antipolis ac Thuria. Iam verò in Dalmatia. Nanque & alece ſcabies pectoris ſanantur.) Imò, Pecoris.

Caput ix. Defuncta autem ac putreſcentia ita vendicans,vt durent ea per ſecula.) Syncera lectio:Defuncta etiam à putreſcendo vendicant, vt durent ita per ſecula.Ad hoc maximè probatur Tragaſæus aut Caunites.) In vetuſtis codicibus pro Tragaſæo Tatteus legitur.Is in Phrygia conficiebatur.

Cap. x. Magnus & nitro vſus,qui dicetur ſuo loco.)Legendum,Et vitro,id eſt,ad vitrum.quod enim promittit ſuo loco ſe dicturum,id libro 36. capit. 26.in mentione vitri dicit. Podagricis in balneis vngi ſolia nitro prodeſt.Vetus lectio,Podagricis in balineis vti ſolio nitri prodeſt.

Cap. xi. Item abſtergendæ lippitudini vtiliſſimi.Eam quæ tenuiſſima eſt, molliſſimam quoque eſſe oportet.) Rectius, Iidem abſtergendæ lippitudini vtiliſsimi,eóſque tenuiſsimos & molliſsimos eſſe oportet. Imponuntur & integris partibus,& fluxione occulta laborantibus, quæ diſcutienda ſunt.)Vetus lectio, Sed fluctuatione occulta laborantibus, quæ diſcutienda ſit. Sed ſpleneticis è poſca,ignibus ſacris ex aceto.Efficaciores quando aliud imponi oportet,ſic vt ſanas quoque partes ſpatioſe operiant.)Lege & diſtingue:Sed ſpleneticis è poſca,ignibus ſacris ex aceto,efficacius quàm aliud.Imponi oportet ſic,&c.

EX LIBRO TRIGESIMOSECVNDO

CAP. I.

Homines,quibus in paſtu eſt,piſcem olent.) Vetus lectio,Quibus impactus eſt. alioqui non quadrabit quod ſubiungitur: Cæterò moriuntur totidem diebus,quot vixerit lepus.Vitulos marinos ternas heminas capere.) Abſurda hercle lectio.Legi debet, Mitulos ternas heminas capere.Id conchæ genus eſt.

Cap. ii. Nouacula & ferrum,quæ piſce tacta ſunt,olēt.)Codices antiqui,Nouacula piſce quæ tacta ſunt, ferrum olent.Item in Labta Gnidij Iouis fonte.)Legendum, Item in Labradij Iouis fonte. Nam in Lyciæ Limira fonte Apollinis, quem Cinum appellant.) Diſſentiunt ab hac lectione vetera exemplaria,quæ ſic habent. Nam in Lyciæ Myris,fonte Apollinis quem Curium appellant, Et Curius Apollinis eſt cognomen, non fontis nomen.

Cap. iiii. Vrinam earum aliter quàm in veſica diſſectarum,inueniri poſſe non arbitror, & intra eam eſſe.Hæc quoque portentoſa à Magis demonſtratur,aduerſus aſpidum ictus ſingulare remedium.Efficacior eſt tamen,vt aiunt,cimicibus admiſtis.)Emendati codices:Et inter ea hoc quoque eſſe,quæ portentoſa Magi demōſtrent, aduerſus aſpidum ictus ſingulare, efficaciore tamen

men,vt aiunt,cimicibus admistis.

Cap. v. Sæpius verò quantum veneficiũ præstaret menstruis mulierum.) Præstaret, redũdat. Adinueniri obiecta rana formicis.) Lege,Id inueniri. Cinis eorum seruatus prodest pauori. Prodest periclitantibus ex canis rabiosi morsibus.) Germana lectio,C.e.s.prodest pauore potus periclitantibus ex c.r.m.

Cap. vii. Huius corporis humorem penicillis derasum claritatem oculis inunctis narrant afferre. Scribo iuxta fidem veterum codicũ,Specillis derasum. Est autem specillum instrumentũ inungẽdis oculis aptum:quemadmodũ legimus libr. 7. cap. 53. C. Iulius medicus dum inungit, specillum per oculum trahens. In calice nouo lenta pruna decoquere, deinde spuma pennis detersa.)Subinde,non Deinde.

Cap. ix. Pisciculi minuti ex ventre eius, quos deuorauerit,exempti.)Lego, Qui deuorauerit. Item vituli marini,cuius cinis & adeps prodest.) Cinis,redundat per anadiplosin præcedentis vocis paulum immutatæ natus. Morbos abigit ius mitulorum.)Hoc ius præcellit Iuri Cæsareo pariter ac Pontificio,si verum est quod hic legitur. Sed extra iocum,pro Morbos abigit,legi debet, Corpus auget.

Cap. x. Neruos præcisos purpurarum cauũ, quo se operiunt,tusum glutinat.) Antiqua lectio: Neruos vel præcisos purpurarum callum,quo se operiunt. Intelligo autem operculum, quale & in terrestribus cochleis conspicimus,quoties intra calycẽ cõtractæ suo succo victitãt. Secari harundine:ferro enim intingi vitiúmq; trahere natura deserente.)Ferro enim infici, legendum: & Desinente,pro Deserente, attestantibus vetustis codicibus. Ita pueros pubescere negauit mango Salpe obstetrix.)Vera lectio,Ita pueros mangonizauit Salpe obstetrix. Iecur ranæ dryophytis & calamitæ.)Incorruptiores codices: Iecur ranæ diopetis vel calamitæ. Vidi equidem certis locis tantum numerum ranunculorum,vt cum imbre delapsi,vel certe ex imbre prouenisse videri possent,hos opinor hic diopetes vocari, quòd Græci διοπετεῖς nominent, quicquid est ex aere delapsum,quasi à Ioue demissum. Legitur hoc vocabulũ & suprá. Pulmone marino si confricetur lignum,ardere videtur,adeo vt faculam ita præluceat.)Malo quod in vetustis est codicibus, Adeo vt baculum ita præluceat. Baculũ autem neutro genere dixit,quemadmodum Græcis Βάκτρον.

EX LIBRO TRIGESIMOTERTIO.

Ex procemio.

Videmúsque super excauatos montes,mirantes,&c.) Syncera lectio,Viuimúsque super excauatam, mirantes,&c. Et in sede Manium opes quærimus, tanquam parum benigna fertilíque,quà secetur.) Pro, Quà secetur,melius leges,Quaquà calcatur,vt est in probatæ fidei voluminibus. Cui enim fodiendi causa medicina est?)Nostra exemplaria elegantius,Quoro enim cuique fodiendi causa medicina est? Quàm innocens,quàm beata, imo verò & delicata esset vita,si nihil aliud de ea, nisi quod supra terras, concupisceret,haberétque non nisi quod secum est?) Vetus lectio nonnihil variat: ea ex vetustis exemplaribus totidem verbis adscribetur. Q.i.q.b.i.v.& d.e.v.si nihil aliud,quàm supra terras,concupisceret,breuitérque nisi quod secum est? Parum enim erat naturæ vnam inuenisse vitæ pestem,nisi in pretio etiam esset sanies auri.) Illic legitur: Parum enim erat vnam vitæ inuenisse pestem,nisi in pretio esset auri etiam sanies.

Cap. i. Manus & prorsus sinistræ maximam autoritatẽ conciliauere auro, non quidem Romani,quorum more ferendum erat bellicæ virtutis insigne.) Quanto melius nostri codices! Non quidem Romanæ, quorum more ferreum erat id, & bellicæ virtutis insigne. Nec præter Numæ Seruiíque Tullij alia,nec L. quidem Bruti.) Lege,Ac ne L. quidem B. Quanquam & de nomine ipso ambigitur: id Græci à digitis appellauere.)Potior lectio,Quanquam & de nomine ipso ambigi video. Græci à digitis appellauere. Æqua fortuna triumphãtis & serui coronam sustinentis.) Antiqua scriptura magis arridet: Æque triumphantis & serui fortasse coronam sustinentis. Et conditas artes vestes ac vasa aurea.) Alius pro Artes scripsit Arte, atque ita locum bellè castigatum putauit, cùm legi debeat, Et conditas arcis vestes. Et qui primus instituit, cunctanter id fecit.) Melius,Et quisquis primus instituit. Inter Cepionem quoque & Drusum ex anulo in auctione nauali inimicitiæ cœpere.) Venali, non Nauali. Multi Prætura functi in ferreo consenuerint.) Lege addendo:Multi prætura quoque functi. L. Fusidium illum, quem Scaurus in vita sua scribit.) Antiqui codices,Ad quem Scaurus de vita sua scripsit. Nullósque omnino anulos maior pars gentiũ hominúmq;

etiam qui sub imperio nostro degunt, hodie habent.) Lege, Hodiéque habeat. Alij verò & huic vnum tantum, quo signanda signent. Conditúrque ille, vt res rara, & ad iniuriæ vsus indigna, velut è sacrario promitur) Prætulerim & hic veterem lectionem: A. v. & h.v.t. quo signantem signent. Conditus ille, vt res rara, & iniuria vsus indigna, velut è sacrario promitur. Porrò, Quo signantem signent, sic dictum est, quemadmodum illud apud Satyricum: Sed quis custodiat ipsos Custodes? Alij bracteas inserunt leuiore materia, & propter casum gemmarum tot solicitudinem putant.) Quis hæc verba obsecro pro Plinianis agnoscat, cui modo Plinius vel mediocriter cognitus sit? Imò quis nō statim ineptam orationem & vitiosam esse sentiat? In nostris exemplaribus legitur sic: Alij bracteas infarcire leuiore materia, tutius propter casum gemmarum solicitudini putant. Demúmque vel plurimum opum, ita scelera anulis fiunt.) Bene exercuit castigatorem & hoc caput, vt video, quamuis non bonam gratiam meritū. germana lectio est, Denique vt plurimum opum scelera anulis fiunt.

Hoc profecere mancipiorū legiones, & in domo turba externa acta. Seruorum quoque causa nomenclator adhibendus. Sed aliter apud antiquos. Singuli Marcipores &c.) Quid est, In domo turba externa acta? Syncera lectio, Et in domo turba externa, ac seruorum quoque causa nomenclator adhibendus. Aliter apud antiquos, singuli &c. Nunc rapiendæ comparantur epulæ, paritérque qui rapiant eas. Sed & claues quoque ipsas signare non est satis.) Elegantius absque coniunctione, Sed. Nunc r. c. e. p. q. q. r. eas: & c. q. i. s. n. e. s. Et hoc est quod suprà dixit: Quod signantem signēt. Celebrationem quidem vsum cum fœnore cœpisse, argumento est consuetudo vulgi, ad sponsiones etiamnum anulo exiliente, ab eo tempore, quo nondum erat arra velocior.) Nec hic video cur mutare libuerit veterem lectionem: ea sic habet: Celebratior quidem vsus cum fœnore cœpisse debet: argumento est c. v. ad s. e. a. exiliente, tracta ab &c. Eadem loquendi forma libr. 9. capit. 41. dixit, Pœnitentia hoc primùm debet inuenisse. Seruatúmque in hodiernum diem est.) Diem, elegantius subintelligitur, quàm exprimitur.

Caput ii. Propter hoc etiamnum Nongenti vocabantur ex nominibus selecti, ad custodienda suffragiorum scita in comitiis.) Plebiscita passim legimus apud bonos Latinæ linguæ autores: at Suffragiorum scita equidem nusquam legere memini. Præstiterit igitur & hic veterum codicum fidem sequi, toties iam expertam: Præter hos etiamnum Nongenti vocabantur ex omnibus selecti ad custodiendas suffragiorum cistas in comitiis. Cùm C. Sulpitius Galba iuuenalem famam apud principem popinarum pœnis aucuparetur, occupatúsque in his esset, questus in Senatu, vulgò institores eius culpæ defendi anulis.) O bellum castigatorem. At quid erit corrum pere veterum monumenta, si hoc castigare dicitur? An illi parum integra videbatur hæc vetus lectio? Cùm C. Sulpitius Galba, dum iuuenalem famam apud principem popinarum pœnis aucupatur, questus esset in Senatu &c. Quod ad equestrem ordinem pertinet.) Rectius, Attinet.

Caput iii. Antonius Sopus in contumeliam naturæ vilitatem auro fecit, opus proscriptione dignum.) Sopus, redundat: nam de Triumuiro intelligendum est, ad cuius tabulas proscriptorias alluditur.

Cap. iiii. Tum maximè Augustum de cruore eius cœnare.) Aliæ editiones, De cruce eius. Vtraque dictio vitiosa. Legendum, De crure eius: vt intelligamus huic in direptione fractæ statuæ crus obtigisse, cuius partem in hospitalem cœnam insumpserit.

Cap. v. Hæc sunt tenacia eius in colore blanda.) Melius, Et colori blanda.

Cap. vi. Lineas ex argento nigras fieri producíque miramur.) Vetus lectio: Lineas ex argento nigras produci plerique mirantur. Nanque ideo etiam platyophthalmon id appellauere, quoniam in collyriis mulierúmque epiphoris dilatet oculos, & fluxiones inhibeat oculorum.) Tutius & hic vetusta exemplaria sequemur, quæ sic habent: Nanque ideo etiam plerique platyophthalmon id appellauere, quoniam in calliblepharis mulierum dilatet oculos. Et fluxiones inhibet oculorum &c. Porrò calliblephari appellatione fucus palpebrarum intelligitur. Quæque subsidit in mortario abigitúrque.) Lege, Abiicitúrque. Alij tritum in aqua triplici linteo siccāt, fæcémque abiiciunt.) Saccant, non Siccāt. Confractis tubulis ad magnitudinem auellanarum.) Anulorū, melius quadrat, quàm Auellanarū: atq; ita legitur in emēdatis exēplaribus. Temperare, purgare, explere, hulcerum tumores lenire.) Scribe ex fide veterum codicum: Temperare, purgare, ex

re, explere hulcera, tumores lenire. Itémque perniones cum myrto & cera & abdomine.) In exemplaribus, quorũ fidem sequimur, tantũ est, Cum myrtis & cera, abdominis nulla mentione.

Caput v i i. Minium quoque, & nunc inter pigmenta magnæ autoritatis, & quondam apud Romanos non solum maximæ, sed etiam sacræ religionis, vt autor est Verrius, & cuius sit necesse credere autoritati, Iouis ipsius simulachri faciem diebus festis minio illini solitam.) Codices nostri longè melius distingunt, vbi sic legitur: Et quondam apud Romanos non solum maximæ, sed etiã sacræ. Enumerat autores Verrius, quibus credere sit necesse, Iouis ipsius simulachri &c.

Caput v i i i. Dum ne quid prętereat in viscera, ac vulnus attingat.) Lego, Dum ne quid penetret.

Caput i x. Quin etiam pocula ita figurantur, excultis intus crebris ceu speculis.) Alius Excultis mutauit in Exculptis, atque ita rem acu se attigisse putauit, cùm legendum esse Expulsis, vetusta exemplaria nobis indicent. Plurimúmque refert concaua sint & poculi modo, an media, depressa, an elata, an auersa, an obliqua.) Antiqui codices sic habent: Plurimúmque refert concaua sint & poculi modo, an parmæ Threcidicæ, media depressa, an elata, trauersa an obliqua. Optima apud maiores fiebant Brundusina.) Fuerant, non Fiebant: atque ita legitur in emendatioribus voluminibus. Conflatur in fictili circunlito argilla.) Lege addendo, Conflantur ita in fictili. Et falsum denarij spectatur exemplar.) Falsi, rectius, quàm Falsum.

Caput x. Eum qui primus acceperit hoc nomen, decoxisse.) Cognomen, nõ nomen. M. Crassus negabat diuitem esse, nisi qui reditu annuo legionem tueri posset.) Nec hic video cur Diuitem, nescio quis maluerit, quàm locupletẽ, quan tumuis reclamantibus probatæ fidei exemplaribus. Iuuat enim insectari inexplebilem istam habendi cupiditatem.) Nihilo minus elegans est, Habendi cupidinem, quod in nostris legitur exẽ plaribus. C. Asinio Gallo, C. Marcio Cyrino c o s s.) Censorino, non Cyrino.

Cap. x i. Nec copia tantum argenti fuerat vitæ, sed validius pœnæ metu pretium.) Antiqua scriptura melius, Sed validius penè manupretiũ. Alioqui ex vulgata lectione quis sensus commodus elici posit, equidem non intelligo. Parthica signa & tabulas pictas inuexit.) Demiror quid sibi velint hic Parthica signa per Achaicam victoriam Romam inuecta, nisi fortè castigator iste Achaiam, ex qua hæc spolia erant, Parthorum prouinciam fuisse existimauit. Certè manu descripti codices pro Parthica habent Parta. ſ victoria. quam lectionem si recipimus, nihil supererit scrupuli. Vt liberet amplecti vitia, & liceret peccare ex dignatione. Hinc aliqui veterum, vt C. Marius.) Lege & distingue sic: Vt liberet am plecti vitia, & liceret peccare, & dignatione hinc alicui veterum. C. Marius &c. atque ita legitur in emendatis codicibus.

Caput x i i. Vidimus & ipsi Valerium Fuscũ.) Arellium, non Valerium, suffragantibus vetustis voluminibus. Hunc Seneca inter claros sui temporis oratores annumerat. Boethi apud Lyndiã Mineruam in templo.) In tẽplo, superfluit. Myos in eadem æde & Silenus & Cupido & venatio in scyphis. Magna fama post hos celebratus est Antipater.) Exemplaria incorruptiora aliter hic habent ad hunc modum: Myos in eadem æde & Silenus & Cupidines. Acragantis & venatio in scyphis magnam famam habuit. Post hos celebratus est Calamis, & Antipater, quíque &c. Nec dubito quin & hæc data opera deprauata sint. Mox Cyzicenus Tauricus. Item Ariston & Onychus Mitylene laudatur.) Legendum, Mox Cyzicenus Tauriscus, item Ariston & Eunicus Mitytenæi laudantur.

Caput x i i i. Non obliti Demetrium tota Hellade Neronis principatu accusatum.) Syncera lectio: Demetrium à tota Seplasia Neronis principatu accusatum: attestantibus bonæ fidei exemplaribus. Cæterum Seplasiæ nomine pigmentorum atque aromaticarum specierum negotiatores significantur, origine vocabuli à Campanis deducta, quorum vicus erat Seplasia, huiuscemodi mercibus attributus.

EX LIBRO TRIGESIMOQVARTO

CAP. I.

IMò vero ante argentum ac penè etiam ante aurum, Corinthium.) Lege, Corinthio. ſ preciũ est. Docuimus quandiu P.R. ære signato tantùm vsus esset.) Scribo, Aere tantùm signato.

Caput i i. Quippe cùm iradatur non alia de causa Verrem, quem Cicero damnauerat, proscriptum esse ab Antonio, quàm quòd Corinthiis se ei cessurum negauisset.) Vetus lectio: Proscriptum cum eo ab Antonio: hoc est, cum Cicerone.

rone. Cum antea in seculo fictores nobiles esse desiisset.) Rectius: Cum antè seculo, id est, ante centum annos. Sunt ergo vasa tātum Corinthia, quæ isti elegantiores nunc æs sculpendo transferunt modò in lucernas, modò in trullas.) Vetusti codices sic: Quæ isti elegantiores modò in esculenta transferūt, modò in lucernas, aut trulleos. Esculenta dixit, quæ alibi escaria. Insula ipsa est, nec gignens, sed officinarum temperatura nobilitata.) Vetus lectio melius quadrat, Insula & ipsa, nec æs gignens, sed officinarum temperatura nobilitata.

Caput i i i. Accensio candelabri talis fuit, vt autor est Dion. Iussu præconis Clesippus fullo gibbere & præterea alio fœdus aspectu fabricatus est, emente id Gegania sestertiis l. eodémque ostentante in conuiuio emptum, ludibrij causa nudatus, atque impudentia libidinis receptus in torum, mox in testamentum, prædiues numinum vice illud candelabrum coluit.) Quis intelliget hæc? Nunc vide quantum præstant vetera exemplaria, in quibus ad hunc modum legitur: Accessio candelabri talis fuit, Theonis iussu præconis Clesippus fullo, gibbere præterea & alio fœdus aspectu, emente id Gegania sestertiis l. eadémque ostentante conuiuio emptum ludibrij causa nudatus, atque impotentia libidinis receptus in torum, m. i. t. p. n. v. i. c. c. Quid nunc dici potuit planius? Camillo enim crimini obiecit Sp. Caruilius.) Legendum, Camillo inter crimina obiecit Sp. Caruilius.

Caput i i i i. Et iam omnium municipiorum & fori statuæ ornamentum esse cœpere, prorogaríq; memoria hominum, & honores legi æuo & basibus inscribi.) Aliquanto melior est antiqua lectio: Et iam omnium municipiorum foris st. o. e. c. p. que. m. h. & honores legendi æuo basibus inscribi.

Caput v. Togata effigie antiquitus statuæ dicabantur.) Codices veteres verbis variant, si non sensu: Togatæ effigies antiquitus ita dicabantur. Et sequenti versu pro, Ab epheborum gymnicis exemplaribus, illic legitur, Ab epheborum è gymnasiis exemplaribus. Maecinus eodem habitu sibi instituit, quo deditus est.) Statuit, nō Instituit. Vnde & nostri currus nati in his qui triūphassent.) In vetustis codicibus tantum est: Vnde & nostris currus in his qui triumphassent.

Nescio an primo honor talis à populo.) Rectius, Nescio an primo honore tali à populo.

Equidem & Sibyllæ tres iuxta rostra sunt, minores sior licet: vna, quam Pacuuius Taurus Aedilis plebis instituit, duę quas M. Messala.) Magis placet vetus scriptura: Equidem & Sibyllæ iuxta rostra esse non miror, tres sint licet: vna quam Sex. Pacuuius Taurus &c.

Cap. v i. Et ante ædem Castorum fuit M. Tremulj.) Lego, Q. Marcij Tremuli. Qui regem Antiochum, dilaturum se responsum diceotem.) Nostri codices. Hic regem Antiochum, daturū se responsum diceotem &c. Habuit è diuerso Annius Fœcialis. Equestrem statuam contra Iouis Statoris ædem in vestibulo superiore domus Valeriæ fuisse Publicolæ Consulis filiæ, eámque solam fugisse, Tiberímque transnatauisse.) Syncera lectio ex antiquis exēplaribus reposita est hæc: E diuerso Annius Fœcialis, equestrem, quæ fuerit contra Iouis Statoris ædem in vestibulo Superbi domus, Valeriæ fuisse Publicolæ Consulis filiæ: eámque solam refugisse, Tiberímque transnauisse. Passímque statuæ in clientelas sunt receptæ.) Deprauatam lectionem hoc modo ex fide archetyporum restituimus: Passímque clientes in clientelas ita sunt recepti.

Cap. v i i. Vt trecētorum quinquagintaquinque dierum nota.) Crassum erratum, cùm nunquā minus c c c l x. in anno numerari sint. Deorum tantùm putarem esse, ni Metrodorus Scepsius, cui cognomen Romani nominis odio inditum est, Vulsinios pulsatos propter centum & decem statuarum signa obiiceret.) Emendari codices: Deorum tantùm putarem ea fuisse, ni Metrodorus Scepsius, cui cognomen à Roman. nominis odio inditum est, propter duo millia statuarum Volsinios expugnatos obiiceret. Signorum quoque inexplicabili multitudine, cùm Lysippus ad sexcenta x. opera fecisse tradatur, ante omnia, vt arti claritatem possent dare vel singula.) Illic legitur, singulorum quoque inexplicabili multitudine, cùm Lysippus ad sexcenta x. opera fecisse prodatur, tantæ omnia artis, vt claritatem possent dare vel singula. Solitum enim ex immani pretio cuiusq; signi.) Lege, Ex manipretio. quod nunc vulgus illiteratum manufacturæ pretium vocat.

Cap. v i i i. Cephisiodotus, Leochates, Epatodorus.) Scribo, Cephissodorus, Leochates, Hypatodotus. Et paulò pòst pro Tymoles Timocles, attestantibus vetustis exemplaribus. Proprium eiusdem, vt vno crure insisterent signa, excogitasse

tasse,vt ait Varro.)Plus verborum habent vetusta exemplaria.P.e.v.v.c.i.f.excogitasse: quadrata tamen ea esse tradit Varro,& penè ad vnum exē plum.Cuius signa ad ædē Fortunæ huiusce Deæ sunt feminuda:vnde & laudata sunt.)Malui sequi archetypa,vbi scribitur hoc modo: Cuius signa ad ædem Fortunæ huiusce Deæ septem nuda, & senis vnum, laudata sunt. Tale senile signum Corinthium graphicè describit Plinius Iunior in quadam epistola. nec nouum est Fortunæ simulachra nuda depingi, sicut & Occasionis. Quamobrem Athenienses eam honore habere volentes, ne tamen scortum celebrasse videntur, animal nominis eius fecere.) Antiqua lectio melior: Quamobrem Athenienses & honorem ei habere volentes, nec tamen scortum celebrasse, animal nominis eius fecere. Canachus Apollinem nudum, qui Philesius cognominatur, in Didymæo Aeginetici æris temperatum.) Lege, Aeginetica æris temperatura. Et Virtutem egregiam, vtrasque colosseas.) Scribo, Et Virtutem & Græciam, vtrasque colosseas. Alioqui non est, quod referat hæc dictio, Vtrasque. Eutychides Eurotam fecit, in quo artem ipsam amne liquidiorem plurimi dixere.) Nostra exemplaria: Eutychides Eurotam, in quo artem ipso amne liquidiorem plurimi dixere. Leocras aquilam sentientem quid rapiat in Ganymede, & quid ferat.) Lego, Et cui ferat.

Boethi quanquam argenro melior.) Melioris, rectius,quàm Melior.Habet quoque huius gratiam Doryphorus. Elegantius. Habet gratiā suam huius quoque Doryphorus.Vnam solummodo Zenonis Cypriam statuam in expeditione non vendidit Caro.) Scribendum, Vnam solummodo Zenonis statuam Cypria in expeditione non vendidit Cato.

Caput x. Cadmiæ effectus, siccare, sanare.) Melius,Siccare,persanare.

Cap. x i i. Prodest autem & dentium dolori, si contineatur atque colluatur.) Imò, Colluat.

Caput x i i i i. Aristonidas artifex cùm exprimere vellet Athamantis furorem, Clearchum filium præcipitare volentis, & præcipitato illo residentis pœnitentiam, ferrum & æs miscuit.) Incorrupta manu scriptorum codicum lectio hæc est: Aristonidas artifex cùm exprimere vellet Athamantis furorem, Learcho filio præcipitato residentem, pœnitentiámque, ferrum & æs miscuit.

EX LIBRO TRIGESIMOQVINTO

CAP. I I.

Væ etiam dominis mutatis domus ornamenta erant.) Argutius est, quod in vetustis simul ac emendatis codicibus legitur hoc modo.Triumphabántque etiam dominis mutatis ipsæ domus.

Cap. I I I. Omnes ab vmbra hominis lineis circunducta.)Ab,præpositio redundat. Primus inuenit eos colores, teste(vt ferunt) Arato, Cleophantus.Quósnam colores, cùm modò dixerit, Sine vllo etiamnum colore. Deinde quoties ita loquimur,vt ferunt,rumori nos credere significamus,nō certo alicuius testimonio: quid igitur hic facit Aratus:qui tamen non est in enumeratione scriptorū, quos in hoc libro Plinius sequitur.Quo fit,vt facilè hic vetustis codicibus assentiar,vbi sic legitur:Primus inuenit eas colorare testa,vt ferūt,trita Cleophātus Corinthius. Nimirum simplicissimus color conueniebat rudimentis artis,quandoquidem absolutissimi etiam artifices,Apelles & eius ætatis alij,non nisi quatuor coloribus pinxisse leguntur.Durauere & cæteræ,antiquiores & ipsæ.)Satis apparet hanc dictionem Cæteræ,hic locum non habere.Antiqui codices habēt,Durauere & Cære.Ea vrbs est Heruriæ,olim Agylla à Pelasgis cultoribus vocitata.Nisi fortè quis Turpilium equitem Roman.è Venetia nostræ ætatis bellè referat.) Velit referre,melius,quā Belle referat, suffragantibus antiquis exemplaribus.Paulò antè, cū restringerentur,sublatas.)Lege, Cum reficerentur.f. thermæ.

Cap. i x. Superatúsq; est ab eo Pythis.) Legendum,Superatus ab eo Pythiis.nam Pythia Delphis celebrabantur. Fecit & Penelopen, in qua amores pinxisse videtur.) Vetus lectio est, In qua pinxisse mores videtur.

Cap. x. Ipsius autoritas tanta fuit, vt diuiserit picturam in genera tria,quæ ante eum duo fuere,Helladicum & Asiaticum. Asiaticum appellabant propter hunc qui erat Sicyonius. Dimisso Helladico tria facta sunt, Ionicum, Sicyonium, Atticum.) Viriatam lectionem castigauimus ex fide veterum codicum in hunc modum:Quæ ante eum duo fuere,Helladicum, & quod Asiaticū appellabant.Propter hūc qui erat Sicyonius,diuiso Helladico tria facta sunt. Ionia Græcorum fuit colonia in Asiam deducta:Athenæ autem caput erant veræ Helladis,in qua est & Sicyon, al-

tera post Athenas picturæ patria:vnde mox generibus ipsis cognomina sunt facta.Atticum,Sicyonium,& Ionicum,olim Asiaticum appellatũ. Vt pueri ingenui ante omnia graphicen,hoc est picturam,in buxo docerentur.)Secutus archetypa nostra lego & distinguo: Diagraphicen, hoc est pict.in buxo,docerentur.vt ea voce rudimenta picturæ intelligamus. neque enim omnes pueri in absolutos artifices euadebant.est autem διαγραφὴ,vnde Diagraphice deducitur, tabella buxea,in qua pueri scribere vel pingere meditabãtur,subinde errata emendantes,quod Græci διαγράφειν vocant. & diagrammata propriè dicũtur descriptiones Mathematicæ, deformationésve architectonicæ.Cæterùm buxus ad id potissimũ electa est propter materiæ læuorem, simúlque densitatem, quòd minimè colores biberet, nec lineas fluidas redderet. Voluminibus editis, quæ doctrinam eam continent.)Lege addendo,Voluminibus etiam editis. Vndè, vt iam diximus, ab alio pingi se vetuit inueterato edicto.) Melius aliquanto cohærebit oratio,si iuxta veterẽ scripturam legamus hoc modo:Nam,vt diximus,ab alio pingi se vetuit edicto.Porrò hæc dictio Inueterato,haud dubiè nata est ex verbi Vetuit, literis aliquot ab oscitãte scriba repetitis,ac mox à castigatore quopiam,quò ei tum visum est,detortis.Imaginũ ille similitudines adeò indiscrete pinxit.)Rectius,Imagines adeò similitudinis indiscretæ pinxit.Tantúmque ea in parte è facie ostendit.)Melius vetus: Tantúmq; eam partem. Sed legentes meminerint,omnia ea cõstare quatuor coloribus.Immane tabulæ pretium accepit aureos mensura,non numero.)Cui hic suboleret mendum?Est tamen non simplex.Nam vetus ac syncera lectio habet sic: Sed legentes meminerint,omnia ea quatuor coloribus facta:manipretium eius tabulæ in auro mensura accepit,nõ numero. Vt intelligamus,in opere artem fuisse pretiosam,non colores.Est & equus eius sine fine dictus in certamine.)Aptius quadrabit ad sequentia,si legas: Est & equus eius, siue fuit, pictus in certamine. Vicisse Homeri vetsius videtur idipsum scribentis.)Melius,Describẽtis.Vt idipsum repercussu claritates oculorum excitaret.)Colorum,non Oculorum.Ex illáque reposuit ablatos colores.)Vetus lectio melius,Et illa reposuit ablatos colores. Cyliscum tragœdiarum scriptorẽ.) Scribo, Philiscum. Impetus animi & libido in hæc quædã artis eum potius tulere.) Melior ordo,Impetus animi & quædam artis libido in hęc potius eum tulere.Tradunt nanque conductum eum ab Aristrato Sicyoniorum tyranno ad pingendum,quod is faciebat, Telesti Poetæ monumentum.) Vera lectio, Tradunt nanque conduxisse pingendum ab Aristrato Sicyoniorum tyranno,quod is faciebat Telesti Poetæ monumẽtum.Aristratus locauit pingẽdum,Nicomachus conduxit.Parua & Callides fecit.) Scribo, Callicles.Vnde hoc genus picturæ Gryllus vocatur.) Vetus lectio, Grylli vocantur. est enim picturæ nominatiuus.& Hoc genus,dixit pro Huius generis.Plurimæ præterea faciles argutiæ.) Legendum:Plurimæ præterea tales argutiæ.

Cap. x i.Pinxit & ipse penicillo parietes Thebis.) Thespiis,non Thebis,habent veteres codices.Quamobrem daturus celeritatis famam,absoluit vno die tabellam.)Lege addendo, Quamobrem arti daturus & celeritatis famam. Quæ nobilissima tabula appellata est stephanoplocos.)Scribo: Quæ è nobilissimis eius tabula appellata est stephanoplocos.Quoniã Glycera coronas venditando sustinuerat paupertatem.)Vetus lectio:Quoniã Glycera venditando coronas sustentauerat paupertatem. Imitati sunt multi, æquauit autem nemo.)Elegantius absq; coniunctione, Acquauit nemo. Hic primus videtur & expressisse dignitates,insignia heroũ, & vsurpasse symmetriam.)In emendatis exemplaribus tantũ est: Hic primus videtur expressisse dignitates heroum,& vsurpasse symmetriam. Nobilis eius est tabula Ephesi, Vlixes simulata vesania bouẽ cum equo iungẽs,& Palamedes dux fasce gladiũ condens.)Antiqua scriptura verior:Nobiles eius tabulę Ephesi,Vlixes simulata insania bouẽ cum equo iungens,& palliati cogitãtes, dux gladium condens. Huius est clypeo dimicans Athenis.) Addidimus,Athenis,quòd ibi pictura ea seruaretur. Non satis discernitur alius eodem nomine.At hunc eundem quidam faciũt Olympiade c x i i.) Lege & distingue sic: Non satis discernitur,alium eodem nomine,an hunc eundem quidam faciant Olympiade c x i i. Ioue Liberum parturiẽte depicto mitrato,& muliebriter ingemiscente inter obstetrices & Deatũ clamorem.) Antiqua lectio,Inter obstetricia dearum.Obstetricia,sicut Famulitia,Seruitia.Nec enim credẽdum,pictorem tanto Deo alias obstetrices, quã Deas,admouisse.Superest vnum verbum Clamorem.pro eo reposuimus, Cleon admeto,vt sit pi-

ctoris & picturæ appellatio,& referatur ad verbum præcedẽs Innotuit. Nealces Venerem,solers hic arte ingenioso operi superpinxit. Siquidem cùm prælium,&c.) Castigauimus ex manuscripto exemplari ad hunc modum:Nealces Venerem,ingeniosus & solers in arte.siquidẽ cum prælium nauale, & reliqua. Theontius Epicurum cogitantem.) Vetera exemplaria,Leontium Epicuri cogitantem.vt sit picturæ nomenclatura,non pictoris, & tabula hæc Theodori operibus annumeretur.Fuit autem Leontium Epicuri concubina,philosopha & ipsa nimirum ex amatoris domestica cõsuetudine,in tantum vt libros quoque contra Aristotelem scripserit,quemadmodum legitur in præfatione ad Vespasianum Imperatorem à Plinio in operis huius frontispicio præfixa. Mydon solus.) Lego, Mydon Soleus,id est,Solensis.Sunt enim ᾱἱαι Ciliciæ oppidum,& alterum eiusdem nominis in Cypro. Ac mox,Stadius, non Tadius. Dianam in tabula, quæ Ephesi est in antiquissimis picturæ.)Melius, Antiquissimæ picturæ. Discipulum eius fuisse Antobolum.) Scribe,Autobulum. Hoc cùm fecere,non apparet in velis, sed in cortina pingi. In feruentes aquas mersa, post momentum extrahuntur picta.) Incorruptiora exemplaria aliter distinguunt,mutata nonnihil etiam lectione: Hoc cùm fecere,non apparet in velis:sed in cortinam pigmenti feruentis mersa, post momentum extrahuntur picta.

Cap. x i i. M. Varro tradit sibi cognitũ Romæ Possumium nomine,à quo factas Romæ tubas,item pisces, quos aspectu discernere à veris vix posses.) Crediderim nostros potius codices germanam habere lectionẽ hoc modo: M.Varro tradit sibi cognitum Romæ Posim nomine,à quo factas Romæ vuas,item pisces,ita vt non sit aspectu discernere à veris. Cuius proplasticen pluris venire solitam ab artificibus ipsis, quàm aliorum opera.) Illic legitur:Cuius proplasmata pluris venire solita artificibus i.q. a. o. Fictilem eam fuisse,& ideo mirati solere. Vetus lectio:Fictilem eum fuisse, & ideo miniari solitum. Et arte firmitateque æui sanctiora auro.) Scribo,Et arte æuique firmitate certiora auro. Firmitate certiora,magis quadrat, quàm Sanctiora. Sequenti versu,Sed fictilibus prolibatur sympulis.) Antiqui codices pro sympulis habent Sympuuiis:quod vocabulum & apud Satyricum in eodem significatu reperitur. Quis ausit Sympuuiũ

ridere Numæ,priscúmq; catinum. Vter tenuiorem humum circunduceret.) Melius Duceret, hoc quidẽ in loco,assentientibus vetustæ scripturæ voluminibus. Exprobrauit patinarum paludes Vitellio, memoria non vlla fœdiore,cuius veneno Asprenati reo Cassius Seuerus accusator obiiciebat interisse c x x x.conuiuas.) Hæc lectio nullo modo consistit,cùm neq; Asprenas, neque Cassius, vsque ad Vitellij principatum vixerit.Emendati codices aliter habẽt: Exprobrauit patinarum paludes Vitellij memoriæ,quàm illa,fœdiore,cuius veneno,&c. Vitellij memoriæ, dicit,non Vitellio,quia tum iam supplicium dederat Vitellius. vt sit sensus, fœdiorem fuisse in Vitellio principe tam immanem profusionem, quàm in Asprenate priuato veneficium.

Cap. x i i i i. Parietes quos appellant fornaceos,quoniã fornacum modo circundati vtrinque duabus tabulis inferciuntur.) Confer nunc synceram lectionem:Formaceos,quoniã in formæ circundatis vtrinque duabus tabulis inferciuntur. Quos ædificiis non idoneos probant.) Tolle,Quos,& scribe, Ædificiis non nisi bimos probant. Halicarnassi mausolea. Lego,Mausoli, scilicet regiam.pendet enim oratio à præcedẽtibus.nec de Mausoleo hic loquitur,sed Mausoli domo,cuius & sequenti lib.cap.6.meminit.

Cap. x v. Fungosum atque omnium ore dilui facile.) Legendum, Omni humore dilui facile.

EX LIBRO TRIGESIMOSEXTO.

CAP. III.

Columnas habuit in eodẽ atrio,Hymettias.) Lege,In eodem Palatio. Quem M. Brutus in iurgiis ob id Venerem Palatinam appellauerat.)Quem,redundat. Ante igitur artifices censebimus.)Melius,Percensebimus.

Cap. v. Quod Hipponax indignatus,amaritudinem carminum distrinxit eos tãtum,vt credatur aliquos ex iis ad laqueum cõpulisse.) Melius,Amaritudinem carminum distrinxit intantum,vt credatur aliquibus ad laqueum eos compulisse. Quemadmodum enim gladium distringimus petituri hostem,ita hic Hipponax metaphoricè dicitur amaritudinem carminis,quæ illi pro telo fuit,in inimicos distrinxisse. Cuius opera Athenienses complura in ædibus sacris posuere, præclarámque Veneris imaginem extra muros, quæ appellatur Aphrodite exopolis.) Et hic vetus lectio est incorruptior: Cuius sunt

opera Athenis complura in ædibus sacris, præclaráque Venus extra muros, quæ appellatur Aphrodite ἐν κήποις. Ἐν κήποις legẽdum pro Exopolis, Pausanias quoq; in Atticis attestatur. Proferemus argumento paruo & ingenij tantum.) Argumenta patua, non Argumẽto patuo. Scopæ verò laus cum his certantis. Fecit Venerem.) Legendum, Scopæ laus cum his certat. Is fecit Venerem. Et quencunque alium locũ nobilitãt.) Scribo, Et quencunque alium locum nobilitatura. neque aliter legi commodè potest. Romæ quidem magnitudo operum est iam obliterata à magnis officiorum negotiorúmque aceruis, quæ omnes à contẽplatione talium abducunt.) Æquè fœdum & hoc mendum sustulimus ex fide veterum codicum, hoc pacto: Romæ quidem magnitudo operum eam obliterat, ac magni officiorum negotiorúmque aceruι omnes à c.t.a. Synceritas lectionis euidentius in contextu apparebit, collatis præcedẽtibus ac sequentibus. Ex quibus vnus Liberum patrem palla velatus Veneris præfert.) Vetusti codices pro Veneris, habent Humeris. Hippiades & Hermerotes Taurisci. Vetus lectio Hippiades Stephani, Hermerotes Taurisci. Eodem loco, Liber pater Eutychidis manu laudatur.) Manu, superest, nec habetur in probatæ fidei exemplaribus. Ex quo apparet in magni honoris autoritate habitum Lysiæ opus.) Melius vetus scriptura: Ex honore apparet in magna autoritate h. l. o. & sic rectius quadrabunt, quæ sequuntur. In honore est & in templo illo Hercules, ad quem Pœni omnibus annis humana sacrificauerunt victima, humi stans ante aditum porticus aguitiones sitæ. Fuere & Thespiades ad ædem Felicitatis.) Clariorem & hunc locum fecit collatio ad manu scriptos codices, qui sic habent: Inhonorus est nec in templo vllo Hercules, ad q.p.o.a.h.s.victima, h.st.a.a.p.ad nationes. Sitæ fuere & Thespiades &c. Suffragatur huic lectioni, quod mox in eodem capite legitur his verbis. Idem & à Coponio quatuordecim nationes, quæ sunt circa Pompei, factas autor est. Quarum vnam amauit eques Rom. Iunius Pisciculus.) Scribendum, Adamanit. Alij calcearent soccos, & omnes ex vno lapide.) Lego, Alij calcearent soccis, omnes ex vno lapide.

Nec minus Sauron atque Batrachum obliterari conuenit.) Vox hæc, Minus, delenda est, vt hoc loco planè supetuacanea.

Cap. v i i. Argumento x v i. liberis circa ludentibus, per quos totidem cubiti summi incrementi arguentes annos eius intelligũtur.) Emendata lectio: Argumento Nili x v i. liberis circa ludentibus, per quos totidem cubiti summi incrementi ingentis se amnis intelliguntur. Onychem etiamtũ in Arabiæ montibus, nec vsquam alibi, nasci putauere nostri veteres, sed in Germania.) Pro Sed, legendum Sudines, nomen scriptoris, qui & in Catalogo recensetur. Ac mox, Chiorum magnitudine cadorum, non Et vrceos magnitudine cadorum. Nos ampliores triginta vidimus in scena, quam Callistus Cæsaris Claudij libertorum potentissimus exædificauerat.) Magis placet vetus lectio: N.a.t.v. in cœnarione, quam Callistus Cæsaris Claudij libertorum potentia notus sibi exædificauerat.

Cap. v i i i. Ad terenda collyria quadam vtilitate naturæ alia conueniens.) Lego, Quadam vtilitate naturali conueniens.

Cap. i x. Hac admiratione opus effectũ est, vt cùm op. id ex. Cambyses &c.) Scribo, Hac admiratione operis, non opus. Pedalibus spatiis ex eodem lapide.) Spatiis, redundat. Postea egestis laterculis alleuata naue.) Scribo, Alleuatas naues. Et alij duo sunt Alexandriæ ad portum in Cæsaris templo.) Lege, In portu ad Cæsaris templum.

Cap. x i. Tertius est in Vaticano, Rectius, Tertius Romæ in Vaticano. Nam sequenti versu in emendatis codicibus legitur: Fractus est in molitione: non, Fractus in molitudine eius.

Cap. x i i. Alij lateribus è luto factis extracto contis in priuatas domos distributo.) Vera lectio: Alij lateribus è luto factis extructos pontes, peracto opere in priuatas domos distributos. Minimam extitisse laudatissimã à Rhod. mer. factam.) Melius, Minimã ex his, sed laudatissimã.

Cap. x i i i. Refecit vnus omnino pauca ibi ex monte Phado Thebis rex.) Longè aliter legitur in manu scriptis voluminibus: Refecit vnus omnino pauca ibi Circammon spado Nectabis regis.

Cap. x i i i i. Leguntur & pensiles hortos, imò vero totũ oppidum fecisse Ægyptiæ Thebæ.) Restituimus: Legitur & pensilis hortus, imò vero totum oppidum, Ægyptiæ Thebæ. Sequenti versu pro Subitò, Subter.

Cap. x v. Id M. Agrippa fecit in Ædilitate post Consulatum, per meatus corriuatis septem amnibus, cursu præcipiti torrentium modo rapere atque auferre omnia coactis. Insuper mole

imbrium

imbrium concitati vada ac litora quatiunt.) Melius quadrat, mea quidem sententia, vetus lectio: A M. Agrippa in Ædilitate post Consulatum, per meatus corriuati septem amnes, cursúque præcipiti torrentium modo rapere atque auferre omnia coacti, insuper mole imbrium concitati vada ac latera quatiunt, & reliqua. Is iussus à Senatu aquarum Appiæ & Anienis tegula ductus reficere.) Vera lectio: Is i.a.S.aquarum, Appiæ, Anienis, Tepulæ, d.r. Inenarrabili profectò impēdio & operariorum multitudine.) Elegantius, & operarum multitudine.

Cap. x v i. Et Magnesiacum è Macedonia ei contermina.) Legendum, E Magnesia Macedoniæ contermina.

Cap. x v i i. Et vestes & calceamenta illita mortuis lapidea fieri.) Prodigiosa sanè lectio, & à vetere multum degenerans, quæ sic habet: Et vestes & calceamenta illata, omnia lapidea fieri.

Cap. x x i. In pelliculis scarificati vteri animalium.) Ridiculum, pro Sacrificatorū an. Paulò pòst pro, In vstrina ter siecantur, duæ tantum voces repositæ. s. Trina vstione.

Cap. x x i i. Græci è lapide duro ac silice æquo.) Melius, Silice æquato.

Cap. x x i i i. Et cisternas harena pura & aspera quinque partibus.) In antiquis exemplaribus est, Et cisternas harenæ puræ & asperæ quinque partibus.

Cap. x x i i i i. Et lapide speculari, squamam vitalem habent.) Legendum, Squamámve talem habente. Quod malthatur, oleo perficitur antè.) Perfricatur, non Perficitur.

Cap. x x v. In Italia è festucis cannea: hoc apertè ex nomine ipso intelligi potest.) Nihil simile est in vetustis voluminibus, vbi sic legitur: In Italia fistucis pauita: hoc certè ex nomine ipso intelligi potest. Pulsa deinde ex humo pauimenta in cameras transiere, vt pronum vitiū. Et hoc certè inuentum ab Agrippa in Thermis, quas Romæ fecit. Figlinum opus encausto pinxit.) Et hic vetus lectio magis arridet: Pulsa deinde ex humo pauimēta in cameras transiere è vitro: nouitium & hoc inuentū. Agrippa certè in thermis, quas Romæ fecit, figlinum opus encausto pinxit.

Cap. x x v i. Sex M.p. à litore inter Cumas atque Lucrinum.) A præpositio redundat, non otiosa modò, sed & sensum vitians. Fit & intincturæ genere Obsidianū, ad escaria vasa totum rubens vitrum, atque non translucens, hæmatinon appellatum.) Legi debet: Fit & tincturæ genere Obsidianum ad escaria vasa, & totum rubens vitrum atque non translucens, hæmatinon appellatum. Nam alterum Et necessariò addendum, cū diuersa genera sint Obsidianum & hæmarinon, hoc rubens, illud verò nigricans.

Cap. x x v i i. Repētè in foco cōparuisse genitale.) Lege addēdo, Repētè in foco eius comp.

EX LIBRO TRIGESIMOSEPTIMO.

CAP. I.

Multum enim detractum erat gemmæ dignitati.) Erat, redundat. sunt enim verba Ismeniæ choraulæ. Vt sibi quoque par videretur.) Legendum, Vt sic quoque par videretur.

Sed nulla peritia electas, sed forte quadam. His exemplis initio voluminis oblatis.) Lege & distingue sic: Sed nulla peritia electas: forte quadam his exemplis, & reliqua. Hoc in Polycratis gemma, quæ demonstratur illibata intactáq; ab Ismeniæ ætate post multos annos apparet scalpi etiam smaragdos solitos.) Melior vetus lectio: Polycratis gemma quæ demonstratur, illibata intactáque est. Ismeniæ ætate multos post annos, apparet scalpi etiam smaragdos solitos.

Quíque Diui Augusti imaginem similem expressit, qua postea principes signabant.) Adde nomen artificis: Quíque Diui Augusti imaginē similem expressit, qua postea principes signabāt. Dioscorides. Quidnam fuisse acturum eum, si Scipio à patre eius interemptus esset.) Facturum, non Acturum. Vitium enim est Latinitatis hoc loco, grauius quàm prima fronte videtur.

Cap. i i. Seueritate victa & veriore luxuria, quàm triumpho.) Antiqua scriptura: Et veriore luxuriæ triūpho. quasi luxuria tūc verius triumphauerit, quàm Pompeius. Ni verius sit eum Deorum ostentum credi oportere.) Rectius nostra exemplaria, Ni verius iræ Deorū ostentum credi oporteret. Qui sceptra personis histrionum, & cubicula viatoria vnionibus consternebat.) Scribo iuxta fidem veterum codicum: Qui sceptra, & personas histrionū, & cubicula viatoria vnionibus cōstruebat. Dum Poppæanis præludit.) Non Poppæanis, sed Pompeiano. s. theatro. vt intelligamus theatrū hoc transtiberinum Pompeiani fuisse præludium. Nam Nero priusquam probè perfricuisset frontem minoribus se ostentauit theatris, postremò in Pompeij theatro in conspectu totius populi Roman. inprirere non erubuit. Hoc artifices litura occultant.)

Antiqua

Antiqua lectio, Cælatura oc. Alioqui non quadrat quod sequitur, Puras e.m. nam puræ hic cælatis opponuntur. Guttonibus Germaniæ genti accolis æstuarium Mentonomon nomine, ab Oceano spatio stadiorum sex millium.) Syncera lectio antiquorũ voluminũ est hæc: Guttonibus Germaniæ genti accoli æstuarium Obeani Mentoriomon nomine, spatio stadiorũ sex millium.

Cap. i i i. Centum ferè M.p. abest à Carnunro litus Pannoniæ, quò id à Germania inuehitur.) In emendatis codicibus legitur sic: D c. ferè M.p. à Carnunto Pannoniæ abest litus id Germaniæ, ex quo inuehitur.

Cap. i i i i. Omnium profectò muneris ralis inuentio hominis est.) Scribo, Numinum profectò muneris talis inuentio omnis est.

Cap. v. Quapropter principatũ ex iis Ægyptij obtinent.) Nisi legas, Cyprij, vt est in vetustis exemplaribus, nec præcedentia quadrabunt, nec sequentia. Mox iuxta Carchedonẽ, in qua legebatur, smaragdites dictus est.) Lego, Mons, in quo legebantur iuxta Carchedonem, Smaragdites dictus est.

Cap. v i. Sunt & Armeniacæ, vt cæteræ improbandæ, sed pallida zona.) Recta lectio: Cæteræ probandæ, sed pallida zona. Sequentis versus scripturam emendauimus sic: Hoc in gemmam transilit ex lapide Carmaniæ. Vltimus etiam huius capitis versus sic legendus: Obiterque omniũ ardentium gemmarum indicanda.

Cap. v i i. Callistratus fulgorem carbunculi debere candidum esse posuit, extremo visu nubilanrem, & si ira attollatur exardescẽrem.) Et hic veram lectionem, vnde cætera, transcripsimus. Callistratus fulgorem carbunculi debere candidum esse positi, extremo visu nubilãrem, si attollatur exardescentem. Opponuntur. n. Poni & Attoli. Quipositi, genitiuum in verbum posuit vertit, non Latinitatis solùm oblitus erat, sed etiam verbi Dicit, quod ex præcedentibus huc quoque refertur. Et paulò pòst legendum, Indicos etiam in sextarij vnius mensuram cauari. nam deprauata lectio nullam certam mensuram definiebat.

Sicut in Ephyra & Asso.) Nostri codices: Sicut Paro. alioqui Corinthum potius dixisset, quàm obsoleto nomine Ephyram.

Cap. v i i i. Cæteræ saxo & core poliuntur.) Imò, Naxiis coribus, vt extat in veter. codic. non à Naxo, vna è cycladibus, sed ab alia Cretensi. Stephanus. ναξία λίθος, ἡ κρητικὴ ἀκόνη. Cretensis cotis mentio fit etiam decimooctauo volumine in ratione pratorum. Ergo euntes è longinquo incessunt, & cũ toto musco excutiunt.) Pro Euntes, scribo Fundis: Ergo fundis è longinquo incessunt. Hoc vectigal hócque gestamen diutius in ceruice gratissimum norunt.) Diuites, non Diutius. Quidam ictu primo cepere præclaras, multi in secundo nullas.) Non, In secundo, sed Insectando. Et quidẽ callaides tali sectura formantur.) Qualínam sectura? Nihil enim præcessit, quò referatur. Incorruptiores codices habent: Et venatus quidem callaidis talis. Sectura formantur, &c. Et venatum aptè nominat propter funditores. Neque est mutabilior alia aut mendacior vitri.) Reposuimus synceram lectionem hoc modo: Neque est imitabilior alia mendacio vitri. Et nilion, fulgoris si ante habeas breuis, & cùm intueare fallacis.) Antiqua scriptura: Fulgore hebeti, aut breui & cùm intueare, fallaci. Smaragdo similẽ Indicæ, Cyprij dicunt glaucum pinguémque.) Melius quadrat vetus lectio, siue præcedentia consideres, siue sequentia. Est autem hæc: Smaragdo similem Indi, Cypros duram glaucóque pingui. Et sequẽti versu, pro Talis & iaspis est. scribo, Talis & Caspia est. Thracia Indicæ similem mitrit, Chalcidia turbidam.) Antiqua lectio: Amisos Indicæ similem mittit, Chalcidon turbidam. Est autem Amisos Ponti vrbs, sicut Chalcidon Bithyniæ.

Cap. i x. Quæ ex iis smaragdo similis est, è petra per transuersum linea alba præcingitur.) Legendum, Smaragdo similis est, & per transuersum, &c. Indicæ absolutum purpuræ colorem habent.) Addendum, Felicis purpuræ, hoc est, cuius tinctura feliciter successit.

Cap. x. Candore intercincto variis coloribus.) Interstincto, id est, distincto, διαστικτῷ. De alabastrite. In India & Persidis Acidiæ monte.) Scribo, Et Perside ac Ida monte. Batrachitas mittit & Coptos.) Melius, Copros & Batrachitas mittit. Et fulmine tacta restinguit.) Vetus lectio, Fulmine icta. De brontia loquitur. De cælo tacta, legi sæpe, Fulmine tacta, non memini legere apud Latinitatis autores. Et alia parte purpureæ.) Lego, Et altera parte. Hoc de secundo genere chelidoniarum intelligendum. Deiectam in aquam feruentem tempestates tueri.) Scribendum, Deiecta in aquam feruentem tempestates auerti. de chelonitide. Proximè sequenti versu restituimus, in motacillæ auis ventre. quis enim

vnquam Scyllam autem aut vidit, aut legit? Ad Dardanum nunc pagum, quondam oppidum.) Vetus lectio, Atarne nunc pago, quondam oppido. Lactis succo ac sapore notabilem.) Lege addendo, Tritam lactis succo ac sapore notabilem.

Sed etiam in Samo, vt aliqui putant.) In Samnio, veteres codices habent. Et sequenti versu, Panchrus. Sic enim apud Græcos quoque terminatur. Ac paulò pòst, Additam fœcunditatem, nō Addictam. Itē pro Philoginos, Phloginos. Iuxta monumētum Tiresiæ inueniunt: speciésq; est eis aquæ glaciatæ.) Satis erat, Specie aquæ glaciatæ. Plinius non solet huiusmodi hiatus reformidare. Sequenti versu legendum, Sagdam Chaldæi adhærescentem nauibus inueniunt prasini coloris.

Cap. x i. Adunephros eiusdem Theudactylus hic & à Syris colitur.) Quis intelliget hæc? Syncera lectio: Adadunephros eiusdem oculus nominatur. Fuit autem Adadus vnus è priscis illis Syrorum regibus, cuius sacra Hebræorum historia meminit. hunc Syri ob merita consecratum in cælitum numerum retulerunt, diuinísque honoribus, ceu peculiare suæ gentis numen, vsque ad Plinij tempora colere perseuerauerunt. Triophthalmos Ionacæ nascitur.) Scribo, Cum onyche nascitur. Pyrene ab oliuæ nucleo.) Imò Pyren, ipsius nuclei vocabulo.

Cap. x i i. Cochlites quoque nunc vulgatissimæ.) Lego, Cochlides. alioqui Cochlitæ, dixisset.

Cap. x i i i. Gemmiferi amnes sunt, Oaxis, Mater, Ganges.) Malim veterē lectionem, Gemmiferi amnes sunt Acesines & Ganges.

IN PLINII HISTORIAM NATVralem Annotationum Sig. Gelenij finis.

IN C. PLINII SECVNDI NATVRALEM HISTORIAM INDEX COPIOSISSIMVS,

*

Non contemnenda nunc denuo accesſione locupletatus, innumeriſque propemodum in locis, quæ cum autoris ſenſis non ſatis congruebant, non rarò etiam ex diametro pugnabant, quàm accuratiſsimè reſtitutus.

LVGDVNI,
Apud Ioannem Frellonium.

PLINIANAE HISTORIAE INDEX LOCVPLETISSIMVS, CVIVSVIS ANIMANTIS, PLANTAE,

aut metallicæ speciei naturam, ac vires medicas, & si quid prætereà id genus cognitu vtile iucundúmve toto opere continetur, alphabetico ordine, notísque arithmeticis, veluti digito, commonstratis.

In hoc Indice prior numerus paginam, alter versum signat.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Andrachne

Antonij

Aron,

Vide Appetentia.

Bellic

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua

Reliqua quære parte secunda.

Cerastę

Quære Appetentia in cibis.

Quære Olorum consideratio.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Quære Pedum clauorum.

Reliqua quære parte secunda.

Quære Ambustorum remedia.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua

Reliqua quære parte secunda.

Quære Humana carne.

chem

Cyathi

Cimin

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Quære Pedum clauorum.

Cor

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Quære Cybele.

Eclypse

Enucl

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Fasces

Frugum

Reliqua quære parte secunda.

Heraclij

Reliqua quære parte secunda.

Horoscopa

Ibices

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Lapides

Reliqua quære parte ſecunda.

Reliqua quære parte ſecunda.

Reliquæ quære parte secunda.

Literarum

Reliqua quære parte ſecunda.

Malos

Miracula orbis septem.

Reliqua quære parte secunda.

Morbos

Musti

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quaere parte secunda.

Reliqua quaere parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Othonis

Reliqua quaere parte secunda.

Reliqua quaere parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Perdic

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quæ e parte secunda.

Reliqua quæ e parte secunda.

Piscium

Quadru

Rhypa

Rufco

Vide Narium sanguis.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Select

Quære Miracula orbis septem.

Seruij

Reliqua quære parte secunda.

Sircula

Reliqua quære parte secunda.

splenetic

Strychno

Suggill

Reliqua quære parte secunda.

Tusses

Quære Aluum mollientia, sistentiaque.

Quære Aluum mollientia.

Vng

Xanthos

PRIMAE PARTIS INDICIS PLINIANI FINIS.

INDICIS PLINIANI PARS
SECVNDA GEOGRAPHICA
CONTINENS.

Aegyp

Pars Secunda.

Albis

Reliqua quære parte prima.

Asia

Cimm

Reliqua quartæ parte prima.

Flauiop

Harm

Hyle

Maced

Mieza

Parp

Phalan

Pistorum

Sacri

Scyth

Sycuse

Indicis Pliniani

Taph

Tiqud

INDICIS PLINIANI
PARTIS SECVNDAE
FINIS.

Priuilege du Roy.

HENRY par la grace de Dieu Roy de France à noz aiméz & feaulx conseilliers les gens renans noz courtz de Parlement de Paris, Tholoze, Bordeaulx, Diion, Prouence, Grenoble, Chambery, Preuost de Paris, Seneschal de Lyon, Tholoze, Prouence, & à tous noz autres officiers, ou leurs lieutenans salut. Receu auons l'humble supplication de noz chers & bien ayméz Anroine Vincér, & Iehan Frellon, citoyens & marchans libraires de Lyon, conrenanr que nagueres ilz auroient commencé de faire imprimer à leurs grans coustz & despens vng liure en Larin intitulé, C. Plinii Secundi historiæ mundi, libri XXXVII. lequel liure ilz auroient faict reueoir par plusieurs gens sçauans, & faict conferer auec plusieurs exemplaires tanr vieux que nouueaulx, & auroient faict faire des castigations & annotations à ladicte œuure, tirees tant desdictz exemplaires, comme aussi de plusieurs autheurs tant vieux que modernes, tant Grecs que Latins, & nommeement d'Aristote, Theophraste, Caton, Varron, Columella, Plutarche, Strabon, Ptolemee, Pomponius Mela, Arrianus, Dioscorides, Solinus, Marianus, Hermolaus Barbarus, Budée, Erasme, Beraldus, Beatus Rhenanus, Iohannes Cæsarius, Ferdinandus, Pintianus, & plusieurs autres : comme clerement appert à la marge dudict œuure. Et oultre ce qu'ilz auroient du tout faict refaire la table dudict Pline, & verifier icelle auecques l'autheur, laquelle parauant en beaucoup & quasi innumerables lieux ne s'accordoit aucunement auec ledict autheur, tánt à cause que ladicte table auroit esté faicte du tẽps que ledict œuure estoit encores du tout corrompu, & par gens peu sçauans, lesquelz en aulcuns lieux n'ont point conceu l'intention de l'autheur, comme aussi que ladicte table par succession de remps auroit esté corrompue tant en la matiere principale, comme aux nombres d'icelle, lesquelz pareillement ilz auroient du tout faict changer & verifier, le tout à leurs grans fraiz & despens, lequel œuure qui est fort laborieux, & encores plus vtile, ilz paracheueroient voluntiers de faire imprimer à la correction & emẽdation susdicte. Mais ilz doubtent que apres que ladicte impression sera faicte & paracheuee, plusieurs autres libraires ou imprimeurs veullenr imprimer, ou faire imprimer lesdictes œuures ainsi corrigees, repurgees, annotees, & reintegrees comme dict est, en priuant lesdictz supplians de leursdictz labeurs, fraiz, & mises par eux ià faictz, & qu'ilz pourronr cy apres faire pour la perfection de ladicte impression, si par nous ne leur estoit sur ce proueu de noz congé, grace, & prouision au cas requises & necessaires. POVRCE est il que nous ces choses considerees, inclinans à la supplication & requeste desdictz supplians, leur auons de grace speciale, par ces presentes permis & ottroyé, permettons & ottroyons, qu'ilz puissent, & leur soit loisible imprimer, ou faire imprimer, & vendre ledict œuure & table dicelluy ainsi corrigez, annotez, & amendez, & ce iusques au temps & rerme de dix ans prochains venans ensuiuans & consecutifz, commençant au iour & datte qu'il sera acheué d'imprimer de la premiere impression : sans ce que ausdictz imprimeurs, ou personnes quelconques que lesdictz supplians le puissenr auec lesdictes annotations, correction, table, & reintegration, faire, ne faire faire (pendant ledict temps) imprimer, ny exposer en vente en quelque façon & maniere que ce soir, ou puisse estre. Si voulons, vous mandons, & expressemenr enioignons, & à chascun de vous endroict soy ainsi comme à luy appartiendra que de ces presentes congé permission & licence vous faciez souffrir & laissez iouyr & vser lesdictz supplians plainement & paisiblement durant ledict temps, en faisant, ou faisant faire expres-

ses

ses inhibicions & deffences de par nous (si mestier est) à tous imprimeurs & à chascun qu'il appartiendra qu'ilz n'aient durãt icelluy temps de dix ans, à imprimer, ne faire imprimer, ne mettre en vente lesdictes œuures ainsi annotées, repurgees, & restituées, comme dict est: si n'est dudict consentement desdictz supplians, & ce sur peine d'amende & confiscation des liures, formes, & caracteres qui se trouueroient auoir esté faictz au contraire. Et en cas d'opposition, contredict, ou debat, lesdictes inhibitions, & deffences faictes, & audit cas tenans & les contreuenans à icelles à ce contrainctz sur peine dessusdicte ledict temps durant, nonobstant oppositions ou appellations quelzconques faictes ou à faire releuees ou à releuer, & sans preiudice d'icelles faictes aux parties ouyes raison & iustice, car tel est nostre plaisir. Nonobstant comme dessus & quelzconques lettres subreptices impetrees ou à impetrer à ce cõtraires, de ce faire vous auons donné, & donnons plain pouuoir, puissance, authorité, commission, & mandement special, par ces presentes mandons, & commandons à tous noz iusticiers, officiers, & subiectz, que à vous en ce faisant soit obey. Donné à Chaalons le quatrieme iour de May, l'an de grace mil cinq cens cinquante & deux, & de nostre regne le sixieme.

Par le Roy en son conseil estably aupres la Royne Regente, le Seigneur des Roches Fumee maistre des Requestes ordinaire de l'hostel present.

Coignet.

L V G D V N I,
Excudebat Symphorianus
Barbier.